R. P. PATRITII
SPORER
Paſſavienſis, Ord. FF. Min. Recollect. Prov. Argent. SS. Theologiæ Lectoris Jubilati

THEOLOGIA MORALIS
SUPER
DECALOGUM
AD PRÆCEPTA SECUNDÆ TABULÆ,
TOMUS SECUNDUS

Continens tres Partes, ſeu Tractatus,

I. *De Juſtitia, & Reſtitutione in communi.*
II. *De Delictis contra Juſtitiam, ſeu injuſta Læſione Proximi in Bonis Animæ, Vitæ, ſeu Corporis; Famæ; Fortunæ, ac Reſtitutione inde debita.*
III. *De Dominio, & Acquiſitione Rerum legitima: adeòque etiam de Contractibus in Genere, & in Specie.*

Cui acceſſere Supplementa

R. P. KILIANI KAZENBERGER,

Poſt Propoſitiones damnatas ab Alexandro VII. Innocentio XI. Alexandro VIII. & Clemente XI.

VENETIIS, MDCCXXXI.
Apud Nicolaum Pezzana.
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

Digitized by Google

Digitized by Google

C A T A L O G U S
P R O P O S I T I O N U M
A SUMMIS PONTIFICIBUS,
ALEXANDRO VII. 1665. & 1666. INNOCENTIO XI. 1679. & ALEXANDRO VIII. 1690. Damnatarum.

Adjecta etiam Bulla emanata ab ALEXANDRO VIII. *die 4. Menſis Auguſti Anno 1690. contra Propoſitiones Cleri Gallicani.*

Decretum I. Alexandri VII.

Feria V. die 24. Sept. 1665.

IN Congregatione Generali S. Romanæ, & univerſalis Inquiſitionis habita in Palatio Apoſtolico Montis Quirinalis coram Sanctis. D. N. Alexandro divina providentia Papa VII. ac Eminentiſſimis, & Reverendiſſimis DD. S. R. E. Cardinalibus in tota Republica Chriſtiana adversùs hæreticam pravitatem Generalibus Inquiſitoribus à Sede Apoſtolica ſpecialiter deputatis.

SAnctiſſimus D. N. audivit non ſine magno animi ſui mœrore, complures opiniones Chriſtianæ diſciplinæ relaxativas, & animarum perniciem inferentes, partim antiquatas iterum ſuſcitari, partim noviter prodire, & ſummam illam luxuriantium ingeniorum licentiam in dies magis excreſcere: per quam in rebus ad conſcientiam pertinentibus modus opinandi irrepſit alienus omnino ab Evangelica ſimplicitate, Sanctorumque Patrum doctrina, & quem ſi pro recta regula fideles in praxi ſequerentur, ingens eruptura eſſet Chriſtianæ vitæ corruptela. Quare ne ullo unquam tempore viam ſalutis, quam ſuprema veritas Deus, cujus verba in æternum permanent, arctam eſſe definivit, in animarum perniciem dilatari, ſeu verius perverti contingeret, idem Sanctiſſimus D. N. ut oves ſibi creditas ab ejuſmodi ſpatioſa, lataque, per quam itur ad perditionem, via, pro paſtorali ſolicitudine in rectam ſemitam revocaret, earumdem opinionum examen pluribus in Sacra Theologia Magiſtris, & deinde Eminentiſſimis, & Reverendiſſimis DD. Cardinalibus contra hæreticam pravitatem Generalibus Inquiſitoribus ſerio commiſit, qui tantum negotium ſtrenuè aggreſſi, eoſque ſedulò, incumbentes, & maturè diſcuſſis uſque ad hanc diem infraſcriptis propoſitionibus, ſuper unaquaque ipſarum ſua ſuffragia Sanctitati Suæ ſingillatim expoſuerunt.

P R O P O S I T I O N E S.

1. Homo nullo unquam vitæ ſuæ tempore tenetur elicere actum Fidei, Spei, Charitatis ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium.

2. Vir equeſtris ad duelium provocatus, poteſt illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.

3. Sententia aſſerens Bullam Cœnæ ſolùm prohibere abſolutionem hæreſis, & aliorum criminum, quando publica ſunt, & id non derogare facultati Tridentini, in qua de occultis criminibus ſermo eſt, Anno 1629. 18. Julii in Conſiſtorio ſacræ Congr. Em. Card. viſa, & tolerata eſt.

4. Prælati Regulares poſſunt in foro Conſcientiæ abſolvere quoſcumque ſæculares ab hæreſi occulta, & ab excommunicatione propter eam incurſa.

5. Quamvis evidenter tibi conſtet, Petrum eſſe hæreticum, non teneris denuntiare, ſi probare non poſſis.

6. Confeſſarius, qui in Sacramentali Confeſſione tribuit pœnitenti chartam poſteà legendam, in qua ad venerem incitat, non cenſetur ſollicitaſſe in Confeſſione, ac proinde non eſt denuntiandus.

7. Modus evadendi obligationem denuntiandæ ſollicitationis eſt, ſi ſollicitatus confiteatur cum ſollicitante, hic poteſt ipſum abſolvere abſque onere denuntiandi.

8. Duplicatum ſtipendium poteſt Sacerdos pro eadem Miſſa licitè accipere, applicando petenti partem etiam ſpecialiſſimam fructus ipſimet celebranti correſpondentem, idque poſt Decretum Urbani VIII.

9. Poſt Decretum Urbani poteſt Sacerdos, cui Miſſæ celebrandæ traduntur, per alium ſatisfacere, collato illi minori ſtipendio, alia parte ſtipendii ſibi retenta.

10. Non eſt contra juſtitiam pro pluribus Sacrificiis ſtipendium accipere, & Sacrificium unum offerre: neque etiam eſt contra fidelitatem, etiamſi promittam promiſſione etiam juramento firmata, danti ſtipendium, quòd pro nullo alio offeram.

11. Peccata in Confeſſione omiſſa, ſeu oblita ob inſtans periculum vitæ, aut ob aliam cauſam, non tenemur in ſequenti Confeſſione exprimere.

12. Mendicantes poſſunt abſolvere à caſibus Epiſcopis reſervatis, non obtenta ad id Epiſcoporum facultate.

13. Satisfacit præcepto annuæ Confeſſionis, qui confitetur Regulari Epiſcopo præſentato, ſed ab eo injuſtè reprobato.

14. Qui facit Confeſſionem voluntariè nullam, ſatisfacit præcepto Eccleſiæ.

15. Pœnitens propria auctoritate ſubſtituere ſibi alium poteſt, qui loco ipſius pœnitentiam adimpleat.

16. Qui beneficium curatum habent, poſſunt ſibi eligere in Confeſſarium ſimplicem Sacerdotem non approbatum ab Ordinario.

17. Eſt licitum Religioſo, vel Clerico calumniatorem gravia crimina de ſe, vel de ſua Religione ſpargere minantem occidere, quando alius modus defendendi non ſuppetit, uti ſuppetere non videtur, ſi calumniator ſit paratus, vel ipſi Religioſo, vel ejus Religioni publicè, & coram graviſſimis viris prædicta impingere, niſi occidatur.

18. Licet interficere falſum accuſatorem, falſos teſtes, ac etiam judicem, à quo iniqua certò imminet ſententia, ſi alia via non poteſt innocens damnum evitare.

19. Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehenſam.

20. Reſtitutio à S. Pio V. impoſita beneficiatis non recitantibus horas canonicas non debetur in conſcientia ante ſententiam declaratoriam judicis, eò quòd ſit pœna.

21. Habens Capellaniam collativam, aut quodvis aliud beneficium Eccleſiaſticum, ſi ſtudio litterarum vacet, ſatisfacit ſuæ obligationi, ſi Officium per alium recitet.

22. Non eſt contra juſtitiam beneficia Eccleſiaſtica non conferre gratis, quia collator conferens illa beneficia Eccleſiaſtica pecunia interveniente, non exigit illam pro collatione beneficii, ſed veluti pro emolumento temporali, quod tibi conferre non tenebatur.

23. Frangens jejunium Eccleſiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, niſi ex contemptu, vel inobedientia hoc faciat, puta, quia non vult ſe ſubjicere præcepto.

24. Mollities, ſodomia, & beſtialitas ſunt peccata ejuſdem ſpeciei infimæ, ideòque ſufficit dicere in Confeſſione, ſe procuraſſe pollutionem.

25. Qui habuit copulam cum ſoluta, ſatisfacit Confeſſionis præcepto, dicens, *commiſi cum ſoluta grave peccatum contra caſtitatem*, non explicando copulam.

26. Quando litigantes habent pro ſe opiniones æquè probabiles poteſt Judex pecuniam accipere pro ferenda ſententia in favorem unius præ alio.

27. Si liber ſit alicujus junioris, & moderni, debet opinio cenſeri probabilis, dum non conſtet rejectam eſſe à Sede Apoſtolica tanquam improbabilem.

28. Populus non peccat, etiamſi abſque ulla cauſa non recipiat legem à Principe promulgatam.

Quibus peractis, dum ſimilium propoſitionum examini cura, & ſtudium impenditur, interea idem Sanctiſs. re maturè conſiderata ſtatuit, & decrevit prædictas propoſitiones, & unamquamque ipſarum, ut minimum tanquam ſcandaloſas eſſe damnandas, & prohibendas, ſicut eas damnat, ac prohibet: ita ut quicumque illas aut conjunctim, aut diviſim docuerit, defenderit, ediderit, aut de iis etiam diſputativè, publicè, aut privatim tractaverit, niſi forſan impugnando, ipſo facto incidat in excommunicationem, à qua non poſſit (præterquam in articulo mortis) ab alio quacumque etiam dignitate fulgente, niſi à pro tempore exiſtente Romano Pontifice abſolvi.

Digitized by Google

Inſuper diſtrictè in virtute ſanctæ obedientiæ, & ſub interminatione divini judicii prohibet omnibus Chriſti fidelibus cujuſcumque conditionis, dignitatis, ac ſtatus, etiam ſpeciali & ſpecialiſſima nota dignis, ne prædictas opiniones, aut aliquam ipſarum ad praxim deducant.

Joannes Lupus Sanctæ Romanæ, & univerſalis Inquiſitionis Not.

Loco (✠) Sigilli.

A*Nno à Nativitate D. N. JESU Chriſti 1665. Indict. tertia die vero 2. Menſis Octobris, Pontificatus autem Santiſſimi in Chriſto Patris, D. N. ALEXANDRI Divina Providentia Papa VII. Anno undecimo ſupradictum Decretum affixum, & publicatum fuit ad valvas Baſilicæ Principis Apoſtolorum, Cancell. Apoſtol. ac in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Carolum Melanum ejuſdem SS. D. N. Papæ, & SS. Inquiſitionis Curſorem.*

Romæ Typis Rev. Cameræ Apoſt. 1665.

Decretum II. Alexandri VII.

Feria 5. die 18. Martii 1666.

IN Congregatione Generali S. Romanæ, & univerſalis inquiſitionis habita in Palatio Apoſtolico Montis Quirinalis coram S. D. N. D. Alexandro divina providentia Papa VII. ac Eminentiſſimis, & Reverendiſſimis DD. S. R. E. Cardinalibus in tota Republica Chriſtiana adversùs hæreticam pravitatem Generalibus Inquiſitoribus à Sancta Sede Apoſtolica ſpecialiter deputatis.

S*Anctiſſimus D. N. poſt latum Decretum die 24. Septembris proximè elapſi, quo 28. propoſitiones damnatæ fuerunt, examinatis ſedulò, & accuratè uſque ad hanc diem infraſcriptis aliis 45. tum numerum implentibus, per plures in Sacra Theologia Magiſtros, ac per Eminentiſſimos, & Reverendiſſimos D. D. Cardinales adverſus hæreticam pravitatem Generales Inquiſitores, eorum ſuffragia ſigillatim ſuper unaquaque ipſarum audivit.*

PROPOSITIONES.

29. In die jejunii, qui ſæpiùs modicum quid comedit, etſi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium.

30. Omnes Officiales, qui in Republica corporaliter laborant, ſunt excuſati ab obligatione jejunii, nec debent ſe certificare, an labor ſit compatibilis cum jejunio.

31. Excuſantur abſolutè à præcepto jejunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamſi iter neceſſarium non ſit, & etiamſi iter unius diei conficiant.

32. Non eſt evidens, quòd conſuetudo non comedendi ova, & lacticinia in Quadrageſima obliget.

33. Reſtitutio fructuum ob omiſſionem Horarum ſuppleri poteſt per quaſcumque eleemoſynas, quas anteà Beneficiarius de fructibus ſui beneficii fecerit.

34. In die Palmarum recitans Officium Paſchale, ſatisfacit Præcepto.

35. Unico Officio poteſt quis ſatisfacere duplici præcepto pro die præſenti, & craſtino.

36. Regulares poſſunt in foro conſcientiæ uti privilegiis ſuis, quæ ſunt expreſsè revocata per Concilium Tridentinum.

37. Indulgentiæ conceſſæ Regularibus, & revocatæ à Paulo V. hodie ſunt revalidatæ.

38. Mandatum Tridentini factum Sacerdoti ſacrificanti ex neceſſitate cum peccato mortali, confitendi *quamprimùm*, eſt conſilium, non præceptum.

39. Illa particula, *quamprimùm*, intelligitur, cùm Sacerdos ſuo tempore confitebitur.

40. Eſt probabilis opinio, quæ dicit eſſe tantùm veniale, oſculum habitum ob delectationem carnalem, & ſenſibilem, quæ ex oſculo oritur, ſecluſo periculo conſenſus ulterioris, & pollutionis.

41. Non eſt obligandus concubinarius ad ejiciendam concubinam, ſi hæc nimis utilis eſſet ad oblectamentum concubinarii, vulgò *regalo*, dum deficiente illa nimis ægrè ageret vitam, & aliæ epulæ tædio magno concubinarium afficerent, & alia famula nimis difficilè inveniretur.

42. Licitum eſt mutuanti aliquid ultra ſortem exigere, ſi ſe obliget ad non repetendam ſortem uſque ad certum tempus.

43. Annuum legatum pro anima relictum non durat plùs quàm per 10. Annos.

44. Quoad forum conſcientiæ reo correcto, ejuſq; contumacia ceſſante, ceſſant cenſuræ.

45. Libri prohibiti, donec expurgentur, poſſunt retineri uſque dum adhibita diligentia corrigantur.

Quibus maturè penſatis idem Sanctiſſimus ſtatuit, ac decrevit, prædictas propoſitiones, & unamquamque ipſarum, ut minimum tanquam ſcandaloſas eſſe damnandas, & prohibendas, ſicut eas damnat, ac prohibet; ita ut quicumque illas aut conjunctim, aut diviſim docuerit, defenderit, aut de iis etiam diſputativè, publicè, aut privatim tractaverit, niſi forſan impugnando, ipſo facto incidat in excommunicationem, à qua non poſſit (præterquam in articulo mortis) ab alio quacumque etiam dignitate fulgente, niſi à pro tempore exiſtente Romano Pontifice abſolvi.

Inſuper diſtrictè in virtute ſanctæ Obedientiæ, & ſub interminatione divini judicii prohibet omnibus Chriſti fidelibus, cujuſcumque conditionis, dignitatis, ac ſtatus, etiam ſpeciali, & ſpecialiſſima nota dignis, ne prædictas opiniones, aut aliquam ipſarum ad praxim deducant.

Joannes Lupus Sanctæ Romanæ, & univeſſalis Inquiſitionis Not.

Loco (✠) Sigilli.

A*Nno à Nativitate D. N. JESU CHRISTI 1666. Inditione 4. die verò 25. Menſis Martii, Pontificatus autem Sanctiſſ. in Chriſto Patris, & D. N. D. ALEXANDRI divina Providentia Papæ VII. Anno undecimo, ſupradictum Decretum affixum, & publicatum fuit ad valvas Baſilicæ Principis Apoſtolorum, Cancellariæ Apoſtolicæ, & in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Carolum Melanum ejuſdem Sanctiſſ. D. N. Papæ, & Sanctiſſ. Inquiſitionis Curſorem.*

Romæ, Typis Rev. Camer. Apoſt. 1666.

Decretum Innocentii XI.

Feria V. Die 2. Maii 1679.

IN Generali Congregatione Sanctæ Romanæ, & Univerſalis Inquiſitionis habita in Palatio Apoſtolico Vaticano coram Sanctiſſimo D. N. Innocentio Divina Providentia Papa XI. ac Eminentiſſimis, & Reverendiſſimis DD. S. R. E. Cardinalibus in tota Republica Chriſtiana contra hæreticam pravitatem Generalibus Inquiſitoribus à S. Sede Apoſtolica ſpecialiter deputatis.

S*Anctiſs. D. N. Innocentius Papa XI. prædictus, ovium ſibi à Deo creditarum ſaluti ſedulo incumbens, & ſalubre opus in ſegregandis noxiis doctrinarum paſcuis ab innoxiis à fel. rec. Alexand. VII. Prædeceſſore ſuo inchoatum proſequi volens, plurimas propoſitiones partim ex diverſis, vel libris, vel theſibus, ſeu ſcriptis excerptas, & partim noviter adinventas Theologorum plurium examini, & deinde Eminentiſſimis, & Reverendiſſimis DD. Cardinalibus contra hæreticam pravitatem Generalibus Inquiſitoribus ſubjecit. Quibus propoſitionibus ſedulò, & accurate ſæpius eorumdem Eminentiſſimorum Cardinalium, Theologorum votis per Sanctitatem Suam auditis: idem Sanctiſſimus D. N. re poſteà maturè conſiderata, ſtatuit, & decrevit pro nunc ſequentes, & unamquamque ipſarum, ſicut jacent, ut minimum tamquam ſcandaloſas, & in praxi pernicioſas, eſſe damnandas, & prohibendas: ſicuti eas damnat, & prohibet. Non intendens tamen Sanctitas Sua per hoc Decretum alias propoſitiones in ipſo non expreſſas, & Sanctitati Suæ quomodolibet, & ex quacumque parte exhibendas ullatenus approbare.*

PRO-

Digitized by Google

PROPOSITIONES.

1. Non eſt illicitum in Sacramentis conferendis ſequi opinionem probabilem de valore Sacramenti relicta tutiore, niſi vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc ſententia probabili tantùm utendum non eſt in collatione Baptiſmi, Ordinis Sacerdotalis, aut Epiſcopalis.

2. Probabiliter exiſtimo, Judicem poſſe judicare juxta opinionem etiam minùs probabilem.

3. Generatim dum probabilitate, ſive intrinſeca, ſive extrinſeca, quantumvis tenui, modò à probabilitatis finibus non exeatur, confiſi aliquid agimus, ſemper prudenter agimus.

4. Ab infidelitate excuſabitur Infidelis non credens ductus opinione minùs probabili.

5. An peccet mortaliter, qui actum dilectionis Dei ſemel tantùm in vita elicere, condemnare non audemus.

6. Probabile eſt, ne ſingulis quidem rigoroſè quinquenniis per ſe obligare præceptum Charitatis erga Deum.

7. Tunc ſolùm obligat, quando tenemur juſtificari, & non habemus aliam viam, qua juſtificari poſſumus.

8. Comedere, & bibere uſque ad ſatietatem ob ſolam voluptatem non eſt peccatum, modò non obſit valetudini, quia licitè poteſt appetitus naturalis ſuis actibus frui.

9. Opus conjugii ob ſolam voluptatem exercitum omni penitùs caret culpa, ac defectu veniali.

10. Non tenemur proximum diligere actu interno, & formali.

11. Præcepto proximum diligendi, ſatisfacere poſſumus per ſolos actus externos.

12. Vix in ſæcularibus invenies, etiam in Regibus, ſuperfluum ſtatui. Et ita vix aliquis tenetur ad eleemoſynam, quando tenetur tantùm ex ſuperfluo ſtatui.

13. Si cum debita moderatione facias, potes abſque peccato mortali de vita alicujus triſtari, & de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere, & deſiderare, non quidem ex diſplicentia, ſed ob aliquod temporale emolumentum.

14. Licitum eſt abſoluto deſiderio cupere mortem Patris, non quidem, ut malum Patris, ſed ut bonum cupientis, quia nimirùm ei obventura eſt pinguis hæreditas.

15. Licitum eſt filio gaudere de parricidio Parentis à ſe in ebrietate perpetrato propter ingentes divitias indè ex hæreditate conſecutas.

16. Fides non cenſetur cadere ſub præcepto ſpeciali, & ſecundùm ſe.

17. Satis eſt, actum Fidei ſemel in vita elicere.

18. Si à poteſtate publica quis interrogetur, Fidem ingenuè confiteri, ut Deo, & Fidei glorioſum conſulo: tacere, ut peccaminoſum, per ſe non damno.

19. Voluntas non poteſt efficere, ut aſſenſus Fidei in ſe ipſo ſit magis firmus, quàm mereatur pondus rationum ad aſſenſum impellentium.

20. Hinc poteſt quis prudenter repudiare aſſenſum, quem habebat ſupernaturalem.

21. Aſſenſus Fidei ſupernaturalis, & utilis ad ſalutem ſtat cum notitia ſolùm probabili revelationis; immò cum formidine, qua quis formidet, ne non ſit locutus Deus.

22. Non niſi Fides unius Dei neceſſaria videtur neceſſitate medii, non autem explicita Remuneratoris.

23. Fides latè dicta ex Teſtimonio Creaturarum, ſimilive motivo ad juſtificationem ſufficit.

24. Vocare Deum in Teſtem mendacii levis non eſt tanta irreverentia, propter quam velit, aut poſſit damnare hominem.

25. Cum cauſa licitum eſt jurare ſine animo jurandi, ſive res ſit levis, ſive gravis.

26. Si quis, vel ſolus, vel coram aliis, ſive interrogatus, ſive propria ſponte, ſive recreationis cauſa, ſive quocumque alio fine juret, ſe non feciſſe aliquid, quod reverà fecit, intelligendo intra ſe aliquid aliud, quod non fecit, vel aliam viam ab ea, in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, reverà non mentitur, nec eſt perjurus.

27. Cauſa juſta utendi his amphibologiis eſt, quoties id neceſſarium, aut utile eſt ad ſalutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio cenſeatur tunc expediens, & ſtudioſa.

28. Qui mediante commendatione, vel munere ad Magiſtratum, vel officium publicum promotus eſt, poterit cum reſtrictione mentali præſtare juramentum, quod de mandato Regis à ſimilibus ſolet exigi non habito reſpectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.

29. Urgens metus gravis eſt cauſa juſta Sacramentorum adminiſtrationem ſimulandi.

30. Fas eſt viro honorato occidere invaſorem, qui nititur calumniam inferre, ſi aliter hæc ignominia vitari nequit. Idem quoque dicendum, ſi quis impingat alapam, vel fuſte percutiat, & poſt impactam alapam, vel ictum fuſtis fugiat.

31. Regulariter occidere poſſum furem pro conſervatione unius aurei.

32. Non ſolùm licitum eſt defendere defenſione occiſiva, quæ actu poſſidemus: ſed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, & quæ nos poſſeſſuros ſperamus.

33. Licitum eſt tam hæredi, quàm Legatario contra injuſtè impedientem, ne vel hæreditas adeatur, vel legata ſolvantur, ſe taliter defendere: ſicut & jus habenti in Cathedram, vel Præbendam contra earum poſſeſſionem injuſtè impedientem.

34. Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella deprehenſa gravida occidatur, aut infametur.

35. Videtur probabile omnem fœtum, quamdiù in utero eſt, carere anima rationali, & tunc primùm incipere eamdem habere, cùm paritur; ac conſequenter dicendum erit, in nullo abortu homicidium committi.

36. Permiſſum eſt furari, non ſolùm in extrema neceſſitate, ſed etiam in gravi.

37. Famuli, & famulæ domeſticæ poſſunt occultè heris ſuis ſurripere ad compenſandam operam ſuam, quam majorem judicant ſalario, quod recipiunt.

38. Non tenetur quis ſub pœna peccati mortalis reſtituere, quod ablatum eſt per pauca furta, quantumcumque ſit magna ſumma totalis.

39. Qui alium movet, aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad reſtitutionem iſtius damni illati.

40. Contractus Mohatra licitus eſt, etiam reſpectu ejuſdem Perſonæ, & cum contractu retrovenditionis prævið inito, cum intentione lucri.

41. Cùm numerata pecunia pretioſior ſit numeranda, & nullus ſit, qui non majoris faciat pecuniam præſentem, quàm futuram, poteſt creditor aliquid ultra ſortem à mutuatario exigere, eo titulo ab uſura excuſari.

42. Uſura non eſt, dum ultra ſortem aliquid exigitur, tanquam ex benevolentia, & gratitudine debitum; ſed ſolùm ſi exigatur tanquam ex juſtitia debitum.

43. Quidni non niſi veniale ſit detrahentis auctoritatem magnam ſibi noxiam falſo crimine elidere?

44. Probabile eſt non peccare mortaliter, qui imponit falſum crimen alicui, ut ſuam juſtitiam, & honorem defendat. Et ſi hoc non ſit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia.

45. Dare temporale pro ſpirituali non eſt ſimonia, quando temporale non datur tanquam pretium, ſed duntaxat tanquam motivum conferendi, vel efficiendi ſpirituale, vel etiam, quando temporale ſit ſolùm gratuita compenſatio pro ſpirituali, aut è contrà.

46. Et id quoque locum habet, etiamſi temporale ſit principale motivum dandi ſpirituale. Immo etiamſi ſit finis ipſius rei ſpiritualis, ſic ut illud pluris æſtimetur, quàm res ſpiritualis.

47. Cùm dixit Concilium Tridentinum eos alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, qui niſi quos digniores, & Eccleſiæ magis utiles, ipſi judicaverint, ad Eccleſias promovent: Concilium, vel primò videtur per hoc *digniores* non aliud ſignificare velle, niſi dignitatem eligendorum ſumpto comparativo pro poſitivo, vel ſecundò locutione minùs propria ponit digniores, ut excludat indignos, non verò dignos, vel tandem loquitur tertiò, quando fit concurſus.

48. Tam clarum videtur, fornicationem ſecundùm ſe nullam involvere malitiam, & ſolùm eſſe malam, quia interdicta, ut contrarium omninò rationi diſſonum videatur.

49. Mollities jure naturæ prohibita non eſt. Unde ſi Deus eam non interdixiſſet, ſæpè eſſet bona, & aliquando obligatoria ſub mortali.

50. Copula cum conjugata, conſentiente marito, non eſt adulterium: adeòque ſufficit in Confeſſione dicere, ſe eſſe fornicatum.

51. Famulus, qui ſubmiſſis humeris ſcienter adjuvat herum ſuum aſcendere per feneſtras ad ſtuprandam virginem, & multoties eidem ſubſervit deferendo ſcalam, aperiendo januam, aut quid ſimile cooperando, non peccat mortaliter, ſi id faciat metu notabilis detrimenti; puta ne à domino malè tractetur, ne torvis oculis aſpiciatur, ne domo expellatur.

52. Præceptum ſervandi feſta non obligat ſub mortali, ſepoſito ſcandalo, ſi abſit contemptus.

53. Satisfacit præcepto Eccleſiæ de audiendo Sacro, qui duas ejus partes, immo quatuor ſimul à diverſis celebrantibus audit.

54. Qui non poteſt recitare Matutinum, & Laudes, poteſt autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad ſe minorem.

55. Præcepto Communionis annuæ ſatisfit per ſacrilegam Domini manducationem.

56. Frequens Confeſſio, & Communio, etiam in his, qui gentiliter vivunt, eſt nota prædeſtinationis.

57. Probabile eſt, ſufficere attritionem naturalem, modò honeſtam.

58. Non tenemur Confeſſario interroganti fateri peccati alicujus conſuetudinem.

59. Licet ſacramentaliter abſolvere dimidiatè tantùm confeſſos ratione magni concurſus Pœnitentium, qualis v. g. poteſt contingere in die magnæ alicujus feſtivitatis, aut Indulgentiæ.

60. Pœnitenti habenti conſuetudinem peccandi contra legem Dei, Naturæ, aut Eccleſiæ, etſi emendationis ſpes nulla appareat, nec eſt neganda, nec differenda abſolutio; dummodò ore proferat, ſe dolere, & proponere emendationem.

61. Poteſt aliquando abſolvi, qui in proxima occaſione peccati verſatur, quam poteſt, & non vult omittere, quinimò directè, & ex propoſito quærit, aut ei ſe ingerit.

62. Proxima occaſio peccandi non eſt fugienda, quando cauſa aliqua utilis, honeſta non fugiendi occurrit.

63. Licitum eſt quærere directè occaſionem proximam peccandi pro bono ſpirituali, vel temporali noſtro, vel proximi.

64. Abſolutionis capax eſt homo, quantumvis laboret ignorantia Myſteriorum Fidei, & etiamſi per negligentiam, etiam culpabilem, neſciat Myſterium Sanctiſſimæ Trinitatis, & Incarnationis Domini Noſtri JESU Chriſti.

65. Sufficit illa Myſteria ſemel crediδiſſe.

Quicumque autem cujuſvis conditionis, ſtatus, & dignitatis illas, vel illarum aliquam conjunctim, vel diviſim defenderit, vel ediderit, vel de eis diſputativè, publicè, aut privatim tractaverit, vel prædicaverit, niſi forſan impugnando, ipſo facto incidat in excommunicationem latæ ſententiæ, à qua non poſſit (præterquam in articulo mortis) ab alio quacunque etiam dignitate fulgente, niſi pro tempore exiſtente Romano Pontifice, abſolvi.

Inſuper diſtrictè in virtute ſanctæ Obedientiæ, & ſub interminatione Divini Judicii prohibet omnibus Chriſti fidelibus, cujuſcunque conditionis, dignitatis, & ſtatus, etiam ſpeciali, & ſpecialiſſima nota dignis, ne prædictas opiniones, aut aliquam ipſarum ad praxim deducant.

Tandem, ut ab injurioſis contentionibus Doctores, ſeu Scholaſtici, aut alii quicunque impoſterum ſe abſtineant, & ut paci, & charitati conſulatur, idem Sanctiſſimus in virtute ſanctæ obedientiæ eis præcipit, ut tam in libris imprimendis, ac manuſcriptis, quàm in Theſibus, Diſputationibus, Prædicationibus caveant ab omni cenſura, & nota, necnon à quibuſcunque conviciis contra eas propoſitiones, quæ adhuc inter Catholicos hinc inde controvertuntur, donec à S. Sede recognita ſuper iiſdem propoſitionibus judicium proferatur.

Franciſcus Richardus Sanctæ Romanæ, & Univerſalis Inquiſitionis Not.
Loco (✠) *Sigilli.*

ANno à Nativitate D. N. JESU CHRISTI 1679. Indictione 2. die vero 4. Menſis Martii, Pontificatus autem Sanctiſſ. in Chriſto Patris, & D. N. D. INNOCENTII divina Providentia Papæ XI. Anno tertio, ſupradictum Decretum affixum, & publicatum fuit ad valvas Baſilicæ Principis Apoſtolorum, Cancellariæ Apoſtolicæ, & in acie Campi Floræ, ac in aliis locis, & conſuetis Urbis per me Franciſcum Perium ejuſdem Sanctiſſ. D. N. Papæ, & Sanctiſſ. Inquiſitionis Curſorem.

Romæ, Typis Rev. Camer. Apoſt. 1679.

Decretum Alexandri VIII.

Feria V. Die 7. Decemb. 1690.

IN Generali Congregatione Sanctæ Romanæ, & Univerſalis Inquiſitionis habita in Palatio Apoſtolico Montis Quirinalis, coram Sanctiſſimo D. N. Alexandro Divina Providentia Papa VIII. ac Eminentiſſimis, & Reverendiſſimis DD. S. R. E. Cardinalibus in tota Republica Chriſtiana contra hæreticam pravitatem Generalibus Inquiſitoribus à S. Sede Apoſtolica ſpecialiter deputatis.

SAnctiſſimus D. N. Alexander Divina Providentia Papa VIII. prædictus, pro Paſtorali cura Ovium a Chriſto Domino ſibi commiſſa de earum ſalute ſolicitus, ut inoffenſo gradu per rectas ſemitas poſſint incedere, & paſcua nimium pernicioſa in pravis doctrinis exhibita vitare, unius ſupra triginta propoſitionum examen pluribus in Sacra Theologia Magiſtris, & deinde Eminentiſſimis, ac Reverendiſſimis DD. Cardinalibus contra hæreticam pravitatem Generalibus Inquiſitoribus commiſſit, qui tantum negotium diligenter aggreſſi, eique ſedulò, ac pluries incumbentes ſupra unaquaque ipſarum ſuffragia Sanctitati Suæ ſingillatim intulerunt.

PROPOSITIONES.

1. In ſtatu naturæ lapſæ ad peccatum mortale, & demeritum ſufficit illa libertas, qua voluntarium, ac liberum fuit in cauſa ſua, peccato originali, & voluntate Adami peccantis.

2. Tametſi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in ſtatu naturæ lapſæ operantem ex ipſa, non excuſat à peccato formali.

3. Non licet ſequi opinionem, vel inter probabiles probabiliſſimam.

4. Dedit ſemetipſum pro nobis oblationem Deo, non pro ſolis electis, ſed pro omnibus, & ſolis fidelibus.

5. Pagani, Judæi, Hæretici, aliique hujus generis nullum omninò accipiunt à Jeſu Chriſto influxum, adeoque hinc rectè inferes, in illis eſſe voluntatem nudam, & inermem, ſine omni gratia ſufficienti.

6. Gratia ſufficiens ſtatui noſtro, non tam utilis, quàm pernicioſa eſt, ſic ut proinde meritò poſſimus petere, à gratia ſufficienti, *Libera nos Domine.*

7. Omnis humana actio deliberata, eſt Dei dilectio, vel mundi; ſi Dei, charitas Patris eſt; ſi mundi, concupiſcentia, hoc eſt, mala eſt.

8. Neceſſe eſt infidelem in omni opere peccare.

9. Reverà peccat, qui odio habet peccatum merè ob ejus turpitudinem, & diſconvenientiam cum natura, ſine ullo ad Deum offenſum reſpectu.

10. Intentio, qua quis deteſtatur malum, & proſequitur bonum, merè ut cœleſtem obtineat gloriam, non eſt recta, nec Deo placens.

11. Omne, quod non eſt ex fide Chriſtiana ſupernaturali, quæ per dilectionem operatur, peccatum eſt.

12. Quando in magnis peccatoribus deficit omnis amor, deficit etiam Fides, & etiamſi videantur credere, non eſt Fides Divina, ſed humana.

13. Quiſquis etiam æternæ mercedis intuitu Deo famulatur, charitate ſi caruerit, vitio non caret, quoties intuitu licet beatitudinis operatur.

14. Timor gehennæ non eſt ſupernaturalis.

15. Attritio, quæ gehennæ, & pœnarum metu concipitur, ſine dilectione benevolentiæ Dei, propter ſe, non eſt bonus motus, ac ſupernaturalis.

16. Ordinem præmittendi ſatisfactionem abſolutioni, induxit, non politia, aut inſtitutio Eccleſiæ, ſed ipſa Chriſti lex, & præſcriptio naturæ rei id ipſum quodammodò dictante.

17. Per illam praxim mox abſolvendi, ordo pœnitentiæ eſt inverſus.

18. Conſuetudo moderna quoad adminiſtrationem Sacramenti pœnitentiæ, etiamſi eam plurimorum hominum ſuſtentet auctoritas, & multi temporis diuturnitas confirmet, nihilominus ab Eccleſia non habetur pro uſu, ſed abuſu.

19. Homo debet agere tota vita pœnitentiam pro peccato originali.

20. Confeſſiones apud Religioſos factæ, pleræque, vel ſacrilegæ ſunt, vel invalidæ.

21. Parochianus poteſt ſuſpicari de mendicantibus, qui eleemoſynis communibus vivunt, de imponenda nimis levi, & incongrua pœnitentia, ſeu ſatisfactione ob quæſtum, ſeu lucrum ſubſidii temporalis.

22. Sacrilegi ſunt judicandi, qui jus ad communionem percipiendam prætendunt, antequam condignam de delictis ſuis pœnitentiam egerint.

23. Similiter arcendi ſunt à ſacra Communione, quibus nondum ineſt amor Dei puriſſimus, & omnis mixtionis expers.

24. Oblatio in templo, quæ fiebat à B. V. M. in die Purificationis ſuæ per duos pullos columbarum, unum, in holocauſtum, & alterum pro peccatis, ſufficienter teſtatur, quòd indiguerit purificatione, & quòd Filius, qui offerebatur, etiam macula Matris maculatus eſſet, ſecundùm verba legis.

25. Dei Patris Simulacrum nefas eſt Chriſtiano in templo collocare.

26. Laus, quæ defertur Mariæ, ut Mariæ vana eſt.

27. Valuit aliquando Baptiſmus ſub hac forma collatus, *in nomine Patris* &c. prætermiſſis illis, *Ego te baptizo.*

28. Valet Baptiſmus collatus à Miniſtro, qui omnem ritum externum, formamque baptizandi obſervat, intus verò in corde ſuo apud ſe reſolvit, *non intendo; quod facit Eccleſia.*

29. Futilis, & toties convulſa eſt aſſertio de Pontificis Romani ſupra Concilium Oecumenicum auctoritate, atque in Fidei quæſtionibus decernendis infallibilitate.

30. Ubi

Digitized by Google

30. Ubi quis invenerit doctrinam in Auguſtiniano clarè fundatam, illam abſolutè poteſt tenere, & docere, non reſpiciendo ad ullam Pontificis Bullam.

31. Bulla Urbani VIII. *In eminenti*, eſt ſubreptitia.

Quibus maturè conſideratis idem Sanctiſſimus ſtatuit, & decrevit 39. ſupradictas Propoſitiones tanquam temerarias, ſcandaloſas, malè ſonantes, injurioſas, hæreſi proximas, hæreſim ſapientes, erroneas, ſchiſmaticas, & hæreticas reſpectivè, eſſe damnandas, & prohibendas, ſicut eas damnat, & prohibet, ita ut quicumque illas aut conjunctim, aut diviſim docuerit, defenderit, ediderit, aut de eis etiam diſputativè, publicè, aut privatim tractaverit, niſi forſan impugnando, ipſo facto incidat in excommunicationem à qua non poſſit (præterquam in articulo mortis) ab alio quocumque etiam dignitate fulgente, niſi à pro tempore exiſtente Romano Pontifice abſolvi.

Inſuper diſtrictè in virtute Sanctæ Obedientiæ, & ſub interminatione Divini judicii prohibet omnibus Chriſti Fidelibus, cujuſcumque conditionis, dignitatis, & ſtatus, etiam ſpeciali, & ſpecioſiſſima nota dignis, ne prædictas opiniones aut aliquam ipſarum ad praxim deducant.

Non intendit tamen Sanctitas Sua per hoc Decretum alias Propoſitiones in majori numero ultrà ſupradictas 31. jam exhibitas, & in hoc Decreto non expreſſas approbare.

Alexander Speronus S. Rom. Paſtoralis, & univerſalis Inquiſitionis Not.

Loco (✠) *Sigilli.*

ANno à Nativitate D. N. JESU Chriſti 1690. Indict. 13. die 20. Decembris, Pontificatus autem SS. D. N. ALEXANDRI Divina Providentia Papæ VIII. Anno ſecundo, ſupradictum Decretum affixum, & publicatum fuit ad valvas Baſilicæ Principis Apoſtolorum, Palatii S. Officii, in acie Campi Floræ, ac aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Franciſcum Perinum SS. D. N. Papæ, & SS. Inquiſitionis Curſorem.

Joan. Bapt. de Comit. Mag. Curſ.

BULLA

Contra Propoſitiones Cleri Gallicani.

De dato 4. Auguſti 1690.

ALEXANDER

PAPA VIII.

*IN Nomine Domini Amen. Cunctis ubique pateat, & ſit notum, quod Anno à Nativitate Domini Noſtri JESU Chriſti Milleſimo Sexcenteſimo Nonageſimo Primo, Indictione XIV. Die verò trigeſima prima Januarii, Pontificatus autem SS. in Chriſto Patris, & D. N. ALEXANDRI VIII. Anno ejus ſecundo: Ego infraſcriptus Officialis deputatus vidi, & legi quaſdam litteras ſub Annulo Piſcatoris more Romanæ Curiæ expeditas ſanas, integras, & non vitiatas tenoris, qui ſequitur ult. ALEXANDER PP. VII. ad perpetuam rei memoriam. Inter multiplices Paſtoralis Officii Noſtri curas, quibus jugiter premimur, in illam peculiari ſtudio incumbimus, ut Apoſtolicæ Sedis, ac univerſalis Eccleſiæ, nec non etiam ſingularum Eccleſiarum, Locorumque piorum, ac Perſonarum Eccleſiaſticarum Jura ubique ſacra, tecta, ac illibata tueri, & conſervare, eaque adverſus quæcumque, per quæ illis aliquid detrimenti inferri poſſet, tradita nobis divinitus Poteſtate vindicare ſatagamus, ſicut omnibus maturè, ac debitè penſatis Juſtitiæ, ac rationi conſentaneum eſſe in Domino arbitramur. Cùm itaque ex quo primam humilitatem noſtram inſcrutabili Divinæ ſuæ Providentiæ arcano in ſuprema militantis Eccleſiæ ſpecula collocavit Altiſſimus præ cæteris, quæ Pontificiæ Noſtræ ſolicitudini ſeſe obtulere negotiis, illa in primis graviſſima, ac nobis, qui Chariſſimum in Chriſto Filium noſtrum Ludovicum Francorum Regem Chriſtianiſſimum ac florentiſſimum illius Regnum in viſceribus gerimus charitatis permoleſta, & planè acerba acciderunt, quæ ſive adverſus dicti regni Eccleſiarum jura, ſive adverſus Romani Pontificis, & Eccleſiæ univerſæ auctoritatem nonnulli Venerabiles Fratres Archiepiſcopi, Epiſcopi, & alii eiuſdem Regni Eccleſiaſtici Viri in Comitiis Cleri Gallicani Pariſiis Anno M.DC.LXXXII. congregati tum præſtito inibi per eos extenſioni illius Juris quod vocant Regaliæ ad omnes dicti Regni Eccleſias aſſenſu, cum edita ſubinde de Poteſtate Eccleſiaſtica quatuor Propoſitiones continente declaratione, peregerunt, quæque ipſa Comitia ſubſequuta fuerunt Mandata, Arreſta, Confirmationes, Declarationes, Epiſtolæ, Edicta, & Decreta, quæcumque à quibuſvis Perſonis, ſive Eccleſiaſticis, ſive Laicis quavis auctoritate, & poteſtate fungentibus edita, ſeu publicata, nec non quæ aliàs demùm nonnullis abhinc annis, in Regno præfato eidem Sedi Apoſtolicæ, Romanæque Eccleſiæ, ſeu quibuſcumque aliis Eccleſiis, Monaſteriis, & Locis piis, illorumque reſpectivè Perſonis, Rebus, Bonis, & Juribus, ſeu aliàs Juriſdictioni, vel immunitati, aut libertati Eccleſiaſticæ, quomodolibet præjudicialia quovis modò peracta, ac geſta fuerunt: hæc Nos, qui Jurium Eccleſiaſticorum Aſſertores in Terris à Domino conſtituti ſumus dies, noctesque in amaritudine Animæ noſtræ cogitantes, manus noſtras cum lachrymis, & ſuſpiriis levavimus ad Dominum, eumque toto cordis affectu rogavimus, ut nobis potenti gratiæ ſuæ auxilio adeſſet, quo ardua hæc in re commiſſi nobis Apoſtolici muneris partes ſalubriter exequi valeremus. Eaque conſideratione adducti, ac ne Supremo Judici rationem villicationis noſtræ reddituri negligentiæ in credita Nobis adminiſtratione argueremur, (quantam Divina Bonitas dedit) nihil hucuſque prætermiſimus, quo præjudicialia præfata ab iiſmet, qui eam peregerant, ex animo retractarentur. Verum quò efficacius, ac uberiùs Sedis præfatæ Eccleſiæ univerſæ, Juriſdictioniſque, & immunitatis, ac libertatis Eccleſiaſticæ, Eccleſiarumque, Monaſteriorum, & Locorum piorum hujuſmodi, illorumque Perſonarum præfatarum indemnitate perpetuis futuris temporibus conſultum ſit, auditis quàm plurium ex Venerabilibus Fratribus noſtri S. R. E. Cardinalibus & nonnullorum in Sacra Theologia Magiſtrorum, ac etiam in Decretis Doctorum ad examen negotii hujuſmodi à Nobis ſpecialiter delectorum, qui illud maturè diſcuſſerunt, remque totam nobis expoſuerunt ſententiis, quantum Nobis ex Alto conceditur, providere volentes, ac fel. rec. Innoc. Papæ XI. Prædeceſſoris noſtri, qui occaſione reſcribendi ad Litteras, quibus Archiepiſcopi, Epiſcopi, & alii Eccleſiaſtici Viri ſupradicti, de rebus, ac ipſis geſtis certiorem eum reddiderant, per quaſdam ſuas ſimili forma Brevis die 11. Aprilis M.DC.LXXXII. expeditas Litteras improbavit, reſcidit, & caſſavit, quæ in dictis Comitiis acta fuerant in negotio Regaliæ cum omnibus inde ſequutis, & quæ ſubinde attentari contigiſſet, eaque perpetuò irrita, & inania declaravit, veſtigiis inhærentes, nec non in dict. Conc. Anni M.DC.LXXXII. tam circa extenſionem Juris Regaliæ, quàm circa declarationem de poteſtate Eccleſiaſtica hujuſmodi actorum; ac etiam omnium, & ſingulorum Mandatorum, Arreſtorum, Confirmationum, Declarationum, Epiſtolarum, Edictorum, Decretorum quavis auctoritate, ſive Eccleſiaſtica, ſive etiam Laicali editorum ſeu publicatorum, nec non aliorum quomodolibet præjudicialium præfatorum in regno ſupradicto quandocumque, & à quibuſvis, ac ex quacumque cauſa, & quovis modo factorum, & geſtorum, ac inde ſequutorum quorumcumq; etiam ſpecificam, & individuam mentionem, & expreſſionem de neceſſitate requirentium tenores, & datas etiam veriores præſentibus pro plenè, & ſufficienter expreſſis, ac de verbo ad verbum inſertis, & exactiſſimè ſpecificatis habentes motu proprio, ac ex certa ſcientia, & matura deliberatione noſtra, deque Apoſtolicæ Poteſtatis plenitudine omnia, & ſingula, quæ tam quoad extenſionem Juris Regaliæ, quàm quoad declarationem de Poteſtate Eccleſiaſtica, ac quatuor in ea contentas Propoſitiones in ſupra dictis Comitiis Cleri Gallicani Anno M.DC.LXXXII. habitis acta, & geſta fuerunt cum omnibus, & ſingulis Mandatis, Arreſtis, Confirmationibus, Declarationibus, Epiſtolis, Editis, Decretis à quibuſvis Perſonis, ſive Eccleſiaſticis, ſive Laicis quomodolibet qualificatis, quavis auctoritate, & Poteſtate, etiam individuam expreſſionem requirente, fungentibus, editis, ſeu publicatis, nec non reliqua omnia quotcumque, & qualiacumque eidem Sedis Apoſtolicæ, Romanæque Eccleſiæ, vel Juriſdictioni, Immunitati, vel Libertati Eccleſiaſticæ, ſeu aliis Eccleſiis, Monaſteriis, & Locis piis præfatis, illorumque reſpectivè perſonis, Rebus, Bonis, Privilegiis, Prærogativis & juribus, quibuſcumq; quomodolibet præjudicialia in dicto Regno peracta, & geſta cum omnibus, & ſingulis quandocumque, & quomodocumq; inde ſequutis, & quocumq; tempore ſequuturis, ipſo jure nulla, irrita, invalida, inania, viribuſque, & effectu penitus, & omninò vacua ab ipſo initio fuiſſe, & eſſe ac perpetuo fore; neminemque ad illorum, ſeu cujuslibet eorum; etiamſi juramento vallata ſint, obſervantiam teneri, neque ex illis cuiquam aliquod jus, vel actionem, aut titulum etiam coloratum, vel poſſidendi, aut præſcribendi cauſam, etiamſi longiſſimi, & immemorabilis temporis poſſeſſio, etiam circa ullam interpellationem, vel interruptionem ſubſequuta ſit, vel ſubſequatur, acquiſitum fuiſſe, nec eſſe, minùſque ullo tempore acquiri, & competere poſſe, neque illis ullum ſtatum facere, vel feciſſe, ſed pe-

perinde, ac ſi nunquam emanaſſent, vel facta fuiſſent, pro non extantibus, & non factis perpetuo haberi debere tenore præſentium declaramus, & decernimus. Et nihilominus ad abundantiorem cautelam, & quatenus opus ſit, acta, & geſta præfata, aliaq; præmiſſa omnia, motu ſcientia, deliberatione, & poteſtatis plenitudine paribus improbamus, caſſamus, irritamus, & annullamus, viribuſque, & effectu penitùs, & omnino vacuamus, & contra illa, deq; eorum nullitate coram Deo proteſtamur. Decernentes eaſdem præſentes Litteras, & in eis contenta quæcumque etiam ex eo quod quicumque in præmiſſis intereſſe habentes etiam ſpecifica, & individua mentione digni, illis non conſenſerint, nec ad ea vocati, citati, & auditi, neque cauſæ, propter quas eædem præſentes emanarint, ſufficienter adductæ, verificatæ, aut ullo modo juſtificatæ fuerint, aut ex alia quacumque cauſa, colore, prætextu, & capite, etiam in Corpore Juris clauſo, nullo unquam tempore de ſubreptionis, vel obreptionis, aut nullitatis, vel invaliditatis vitio, ſeu intentionis noſtræ, aut intereſſe habentium, vel habere prætendentium conſenſus, aliove quocumque etiam quantumlibet magno, ac incogitato, inexcogitabilique defectu, aut ex alio quovis capite à Jure, vel facto, aut Statuto, Conſuetudine, vel Privilegio reſultante notari, impugnari, invalidari, retractari, in controverſiam vocari, ſeu ad terminos Juris reduci ullatenùs poſſe, ſed ipſas præſentes litteras ſemper, & perpetuo firmas, validas, & efficaces exiſtere, & fore, ſuoſque plenarios, & integros effectus ſortiri, & obtinere, ac ab omnibus, & ſingulis, ad quos ſpectat, & pro tempore quandocumque ſpectabit, inviolabiliter obſervari. Sicque & non aliter in præmiſſis omnibus, & ſingulis per quoſcumque Judices ordinarios, & delegatos etiam Cauſarum Sac. Palatii Apoſtolici Auditores, ac S. R. E. Cardinales etiam de Latere Legatos, & Sedis Apoſtolicæ præfatæ Nuncios, alioſve quoslibet quacumque præminentia, & poteſtate fungentes, & functuros ſublata eis, & eorum cuilibet quavis aliter judicandi, declarandi, & interpretandi facultate, & auctoritate ſemper, & ubique judicari, & definiri debere, ac irritum, & inane ſi ſecus ſuper his à quaquam quavis auctoritate ſcienter, vel ignoranter contigerit attentari. Non obſtantibus præmiſſis, ac Apoſtolicis, & in Univerſalibus, Provincialibuſque, & Synodalibus Conciliis editis generalibus, vel ſpecialibus Conſtitutionibus, & Ordinationibus, & quatenus opus ſit, noſtra & Cancellariæ Apoſtolicæ regula de Jure quæſito non tollendo, legibus quoque etiam Imperialibus, & Municipalibus, nec non quibuſvis etiam Juramento, Confirmatione Apoſtolica, vel quavis firmitate alia roboratis Statutis, & Conſuetudinibus etiam immemorabilibus, privilegiis quoq; Indultis, Conceſſionibus, & Litteris Apoſtolicis quibuſcumque locis, & perſonis etiam Regali, & alia quavis, ſive Eccleſiaſtica, ſive Mundana Dignitate fulgentibus, & alias quomodolibet qualificatis, ac ſpecialem expreſſionem requirentibus, ſub quibuſcumque verborum tenoribus, & formis, ac cum quibuſvis etiam derogatoriarum derogatoriis, aliiſque efficacioribus, & inſolitis Clauſulis, & Decretis, etiam motu, ſcientia, & poteſtatis plenitudine ſimilibus, ac conſiſtorialiter, & alias quomodolibet in contrarium præmiſſorum conceſſis, editis, factis, ac pluries iteratis, & quantiſcumque vicibus approbatis, confirmatis, & innovatis. Quibus omnibus, & ſingulis, etiamſi pro illorum ſufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus ſpecialis, ſpecifica, expreſſa, & individua, ac de verbo ad verbum, non autem per Clauſulas generales idem importantes, mentio, ſeu quævis alia expreſſio facienda, aut alia exquiſita forma ad hoc ſervanda foret, tenores hujuſmodi, ac ſi de verbo ad verbum inſerti eſſent, præſentibus pro plena, & ſufficienter expreſſis, & inſertis, formamque in illis traditam pro ſervata habentes, ad præmiſſorum effectum ſpecialiter, & expreſsè derogamus, ac derogatum eſſe volumus, cæteriſq; contrariis quibuſcumque. Volumus autem, ut earumdem præſentium Litterarum tranſumptis, ſeu exemplis etiam expreſſis, manu alicujus Notarii ſubſcriptis, & Sigillo perſonæ in Eccleſiaſtica dignitate conſtitutæ munitis, eadem prorſus fides ubique locorum, & Gentium in Judicio, & extra illud habeatur, quæ haberetur ipſis præſentibus, ſi forent exhibitæ, vel oſtenſæ. Dat. Romæ apud Sanctam Mariam Majorem ſub annulo Piſcatoris, die quarta Menſis Auguſti M. DC. XC. Pontificatus noſtri Anno primo. J. F. Cardinalis Albanus. Loco † Annuli Piſcatoris. Super quibus quidem Litteris Ego Notarius Publicus infraſcriptus hoc præſens publicum Tranſumpti Inſtrumentum confeci, ut eidem ſtetur, firmiterque credatur in Judicio, & extra illud. Actum Romæ, ut ſuprà præſentibus iiſdem DD. Joanne Baptiſta Rigante, & Erneſto Ziglino ad præmiſſa vocatis, &c.

Præinſertæ Litteræ Apoſtolicæ cum ſuo Originali reviſæ concordant.

Joſeph Paulutius Officialis deputatus.

Loco (✠) *Sigilli.*

B. Cardinalis Prodatarius.

J. F. Cardinalis Albanus.

Ita eſt, Seraphinus Crucianus Cancellariæ Apoſtolicæ Notarius deputatus.

Loco (✠) *Sigilli.*

SERIES

Digitized by Google

S E R I E S

Capitum, & Sectionum, ſeu Materiarum

In hoc Tomo ſecundo ſuper Decalogum.

PARS QUARTA.

CAPUT I.

De Juſtitia, & Injuria in communi. pag. 1

SECTIO I.

Juſtitiæ definitio explicatur. 2

SECTIO II.

Juſtitia perfecta, & imperfecta. 3

SECTIO III.

Juſtitiæ ſpecies explicatæ. 4

SECTIO IV.

Injuſtitia, Iojuria. 7

CAPUT II.

De Reſtitutionis Natura, Obligatione, & Radicibus. 8

SECTIO I.

Reſtitutio quid ſit, unde debita, qualiter obligans, & neceſſaria? ibid.

SECTIO II.

Quid, & quaotum reſtituendum? 13

SECTIO III.

Quid, & quantum reſtituendum ex delicto materiali ratione rei acceptæ à poſſeſſore bonæ fidei, vel etiam dubitare incipiente? 17

SECTIO IV.

Quid reſtituendum ex delicto formali ratione iojuſtæ acceptionis à poſſeſſore malæ, vel etiam dubiæ fidei? 21

SECTIO V.

Quid reſtituendum ex delicto formali ratione injuſtæ damnificationis tantùm: item impeditionis à conſecutione alicujus boni? 28

SECTIO VI.

Quid reſtituendum ex contractu juſto, & licito? 32

CAPUT III.

De aliis Reſtitutionis circumſtantiis, Quis, cui, quando, ubi reſtituendum? 36

SECTIO I.

Quis, & quinam reſtituere obligentur? ubi de cauſis cooperantibus ad damnum. ibid.

SECTIO II.

Cui reſtituendom? 46

SECTIO III.

Quando reſtituendum? 51

SECTIO IV.

Ubi, quo loco reſtituendum? 55

CAPUT IV.

De Modo, & Ordine Reſtitutionis, cauſiſque excuſantibus. 58

SECTIO I.

Quomodo reſtituendum? ibid.

SECTIO II.

Quo ordine reſtitueudum? 60

SECTIO III.

Cauſæ excuſantes à reſtitutione, ut vel differri, vel omninò omitti poſſit. 63

SECTIO IV.

Cauſæ excuſantes à reſtitutione, ut omitti poſſit. 66

PARS QUINTA.

CAPUT I.

De Scandalo velut Homicidio Spirituali. pag. 70

SECTIO I.

De Scandalo activo. 71

SECTIO II.

De Scandalo paſſivo. 73

SECTIO III.

De inductione, & cooperatione ad peccatum alterius jamjam parati, & volentis peccare, vel alias certò peccaturi. 75

SECTIO IV.

De Obligatione ſcandalizantis proximum in bonis animæ. 82

CAPUT II.

De Homicidiis licitis. 86

SECTIO I.

De Homicidio ex juſtitia publica. ibid.

SUBSECTIO.

De Irregularitate ex defectu lenitatis in Juſtitia publica. 91

SECTIO. II.

De homicidio in bello juſto. 95

SUBSECTIO.

De Irregularitate ex bello juſto, & injuſto. 101

SECTIO III.

De homicidio per defenſiooem inculpatæ tutelæ. 102

SUBSECTIO.

De Irregularitate ex homicidio ob defenſionem facto. 107

SECTIO IV.

De Homicidio in duello, ſaltem aliqnando licito. 108

CAPUT III.

De Homicidiis illicitis. 111

SECTIO I.

De Sui ipſius occiſiooe directa, & indirecta, ac mutilatione. 112

SECTIO II.

De Homicidiis volontariis illicitis proximi, maximè phyſicè patratis, & ſua irregularitate. 116

SUBSECTIO.

De Irregularitate ex homicidio voluntario, mutilatione. 119

SECTIO III.

De Homicidiis voluntariis moraliter cauſatis, per mandatum, conſilium, cooperationem quamcunque: & ſua irregularitate. 120

SUBSECTIO.

De Irregularitate ex homicidio dubiè patrato, vel cauſato. 126

SECTIO IV.

De Homicidiis indirectè tantùm voluotariis ſeu caſualibus mixtis, & ſua irregularitate. 128

SUBSECTIO.

De Homicidio caſuali moraliter cauſato, ex mandato, conſilio &c. 130

SECTIO V.

De Homicidiis merè caſualibus, & caſibus ambiguæ irregularitatis. 131

SUBSECTIO.

Caſus ambigui irregularitatis ex homicidio caſuali. 134

SECTIO VI.

De Reſtitutione ex homicidio debita. 138

SUBSECTIO.

De diſpenſatione ſuper prædictis irregularitatibus ex homicidio tam licito, quàm illicito. 141

APPENDIX.

In Sextum, & Nonum Præceptum. 144

CAPUT IV.

In Octavum Præceptum Decalogi.

De Injuſta læſione famæ, & honoris proximi, ac reſtitutione inde debita. 145

SECTIO I.

De ſui diffamatione. 146

SECTIO II.

De Læſione interna famæ proximi per temerarium judicium, ſuſpicionem, dubium de malo proximi. 148

SECTIO III.

De Injuſta læſione externa famæ proximi per detractiooem, calumniam &c. 150

SECTIO IV.

De Reſtitutione famæ læſæ alterius. 157

SECTIO V.

De Cauſis excuſantibus à reſtitutione famæ, & honoris. 161

SECTIO VI.

De injoſta læſione hooòris proximi, ejuſque reſtitutione. 163

CAPUT V.

In Septimum, & Decimum Præceptum Decalogi. 166

SECTIO I.

Furti definitio, diviſio, malitia, materia gravis, ac levis. ibid.

SECTIO II.

De furtis minutis multiplicatis, ſeu continuatis reſpectu ejuſdem, & diverſorum. Ubi ſimul de furtis domeſticorum. 170

S E-

SECTIO III.
Furta excuſata, ſeu accepta per occultam compenſationem. 175
SECTIO IV.
Iterum furta excuſata, ſeu accepta propter neceſſitatem extremam, vel gravem. 177
SECTIO V.
De Acceptione perſonarum, ac munerum. Ubi generatim de acceptis ob opus aliàs debitum, & ob cauſam turpem. 180
SECTIO VI.
Defraudatio tributorum, vectigalium, gabellarum. 185

APPENDIX.

Crimina falſi, falſificando aliquid &c. 187

PARS SEXTA.

CAPUT I.
De Dominio, & modis acquirendi illud uſque ad Contractus. 188
SECTIO I.
De Dominio, ejuſque diviſione, & ſpeciebus. ibid.
SECTIO II.
De Subjecto Dominii. 193
SECTIO III.
De Objecto Dominii, ejuſque acquiſitione generatim. 203
SECTIO IV.
De acquiſitione rerum per occupationem, inventionem &c. rerum vacantium, derelictarum, incertarum &c. 207
SECTIO V.
De Acquiſitione Dominii rerum per præſcriptionem, ſeu uſucapionem. 213
SECTIO VI.
De Acquiſitione Dominii per alluvionem, acceſſionem, confuſionem, commixtionem. 217
CAPUT II.
De Contractibus in genere. 221
SECTIO I.
De natura, Diviſione, Valore Contractuum in genere. ibid.
SECTIO II.
De Promiſſione. 224
SECTIO III.
Qualiter Contractus validus debeat eſſe liber à deceptione, & dolo. 231
SECTIO IV.
Qualiter Contractus validus eſſe debeat liber à coactione, vel metu. 235
SECTIO V.
Quænam Perſonæ poſſint validè contrahere? 238
CAPUT III.
De Contractibus gratuitis transferentibus Dominium plenum, ſcilicet Donatione, Teſtamento, Legato, Hæreditate, & annexis. 239
SECTIO I.
Donatio quid, & quotuplex? ibid.
SECTIO II.
Quis Donare poſſit? 241
SECTIO III.
Cui, & quantum donari, ac ob quas cauſas donatio revocari poſſit? 243
SECTIO IV.
De Teſtamentis. 247
SECTIO V.
De Legatis &c. 249
SECTIO VI.
De Teſtatore, ejus Conſultore, executore, & Hæredibus. 251
CAPUT IV.
De Mutuo, & uſura. 255
SECTIO I.
Mutuum quid ſit, & quibus liceat? ibid.
SECTIO II.
Tituli juſti, & caſus, quibus licitè ex mutuo aliquid accipi poteſt ultra ſortem ſine vitio uſuræ. 258
SECTIO III.
De Uſura, ejuſque ſpeciebus, & caſibus variis. 263
SECTIO IV.
De Uſuræ prohibitione, acquiſitione, reſtitutione, & cooperatione. 271
CAPUT V.
De Venditione, & Emptione. 274
SECTIO I.
De juſto pretio rerum. 276
SECTIO II.
De Merce, ſeu re vendita, ac vendibili: quænam ſcilicet res vendi, vel emi poſſit, & de fraudibus occurrentibus. 281
SECTIO III.
De Mercis venditæ acquiſitione, ſeu translatione in emptorem. 289
SECTIO IV.
De Pactis quibuſdam venditioni adjectis, negotiatione, monopoliis. 291
CAPUT VI.
De Contractibus reliquis transferentibus Dominium, Cenſu, Cambio, Societate, Ludo, & Sponſione. 292
SECTIO I.
De Cenſibus. ibid.
SECTIO II.
De Cambiis. 298
SECTIO III.
De Contractu Societatis. 301
SECTIO IV.
De Ludo, & Sponſione. 303
CAPUT VII.
De reliquis Contractibus Dominium utile tantum, vel nullum propriè transferentibus, Commodato, Precario, Locato, Conducto, Emphyteuſi, & Feudo, Fidejuſſione, & Aſſecuratione, Pignore, Hypotheca, & Depoſito. 306
SECTIO I.
De Commodato, & Precario. ibid.
SECTIO II.
De Locato, & Commodato, ſeu Locatione, & Conductione. 308
SECTIO III.
De Emphyteuſi, & Feudo. 312
SECTIO IV.
De Fidejuſſione, & Aſſecuratione. 315
SECTIO V.
De Pignore, & Hypotheca. 317
SECTIO VI.
De Depoſito. 319

TRACTATUS IV.

PRÆLIMINARIS

AD PRÆCEPTA SECUNDÆ TABULÆ.

De Juſtitia, & Reſtitutione in communi.

QUia præceptis ſecundæ Tabulæ (poſt quartum) continentur peccata, ſeu delicta contra juſtitiam, omnia inducentia obligationem reſtitutionis, ideo neceſſariò admodùm præmittendus eſt hic Tractatus præliminaris de Juſtitia, & Reſtitutione in communi, cujus proinde quatuor erunt capita. *Primum* de Juſtitia, & injuria in communi. *Secundum* de reſtitutionis natura, & neceſſitate, ejuſque quatruplici radici, ex re accepta, ex injuſta acceptione, ex injuſta damnificatione, & ex contractu, quibus explicandæ manebunt duæ principales circumſtantiæ reſtitutionis; Quid, & quantum reſtituendum? *Tertium* de aliis reſtitutionis circumſtantiis. Quis, cui, quando, ubi reſtituendum? *Quartum* de modo, & ordine reſtitutionis, cauſiſque excuſantibus, ut aut differri, aut omninò omitti poſſit. Has novem reſtitutionis circumſtantias quidam his verſibus complexus eſt.

Quis, quid reſtituet, cui, quantum, quomodò, quando,
Ordine, quove loco, quæ cauſa excuſet iniquum.

CAPUT I.

De Juſtitia, & Injuria in Communi.

CApite hoc ſpeculativo potiùs, quàm practico brevi compendio ex Scholaſtica delibabo, quæ pro intellectu terminorum in decurſu utiliſſimæ materiæ magis neceſſaria, vel utilia videbuntur.

SUMMARIUM.

1 *Nomen* Juſtitiæ *variè ſumitur; ſicut &*
2 *Nomen* Juris.
3 *Quid ſit debitum* morale, *&* legale?
4 *Debitum legale aliud eſt* legitimum, *aliud* æquum.
5 *Juſtitiæ diviſio.*

PRÆNOTIONES TERMINORUM.

§. I. *Juſtitia.*

1 JUſtitiæ nomen variè, & potiſſimùm tripliciter accipitur. 1. Latiſſimè Juſtitia accipitur pro quavis virtute, vel actu virtutis, quo benè, & honeſtè, hoc eſt, conformiter ad regulam rectæ rationis, ac legum vivimus. Ut Matth. 5. *Niſi abundaverit juſtitia veſtra plus quàm Scribarum, & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum.* Ibid. cap. 6. *Attendite, ne juſtitiam veſtram faciatis coram hominibus &c.* & alibi paſſim. 2. Strictiſſimè juſtitia accipitur pro gratia ſanctificante, quæ etiam juſtificans dicitur: qua nimirùm coram Deo juſti ſumus. Item (quod ferè coincidit) ſumitur pro charitate, quæ eſt vinculum perfectionis, & plenitudo legis: ideoque meritò vocatur juſtitia, quatenus adfert adæquationem cum tota lege. Hinc Auguſt. lib. de Natura, & gratia cap. 38. dicit: *Charitatem eſſe veram, perfectamque juſtitiam.* Neutro modo accepta juſtitia eſt hujus loci. 3. Medio, & communi modo juſtitia accipitur pro una ex quatuor virtutibus Cardinalibus, ſeu pro virtute particulari rectè ordinante hominem ad alterum, ſeu proximum ſuum, reddendo cuivis, quod ſuum eſt; & ſic accepta juſtitia eſt hujus loci, mox definienda, ejuſque objectum dicitur jus.

§. II. *Jus.*

JUris nomen itidem variè accipitur apud doctos. 1. Pro 2
ſcientia Legum, vel Jurium, ſeu pro arte, qua cognoſcitur juſtum. Quo ſenſu jus definitur à Juriſconſulto: *Ars boni, & æqui.* 2. Jus accipitur pro loco, ubi fit juſtum, ſeu ubi juſtitia adminiſtratur. Quo ſenſu dicitur quis, *in jus ambulare, & in jure comparere, aliquem in jus vocare.* Quin etiam accipitur pro ipſa ſententia judicis: Judex enim ſententiam pronuntians dicitur *jus dicere*, etiam in jure. *Extra territorium jus dicenti non paretur.* 3. Jus accipitur pro ipſa lege, quæ eſt Regula juſti. Sic enim dividitur jus, in naturale, poſitivum, divinum, humanum, Jus gentium, & Civile, ac Canonicum. Et paſſim audis, aliquid eſſe de Jure naturali, de Jure poſitivo &c. de Jure ſic accepto agitur in materia de legibus. 4. Ad propoſitum jus accipitur pro juſto, ideſt adæquato, ac debito alteri: & ſic eſt objectum Juſtitiæ varia ratione, ut mox patebit. 5. Principaliter Jus accipitur pro poteſtate, vel facultate legitima ad aliquam rem obtinendam, vel functionem aliquam exercendam, cujus violatio ſit injuria. Et ferè coincidit cum dominio latè ſumpto, ac diviſo in dominium juriſdictionis, & proprietatis. Quo ſenſu dicitur aliquis *uti jure ſuo.* Et hoc modo acceptum jus eſt fundamentum juris juſti, & titulus quem reſpicit juſtitia ex parte proximi, ut propter illum velit tribuere ei jus ſuum. Ideò enim juſtum eſt, ut mihi aliquid detur, aut fiat, quia ego ad illud jus, ſeu facultatem, ac poteſtatem legitimam illud exigendi, eoque fruendi habeo. De hoc jure latiùs alibi. Jus quarto modo acceptum pro juſto, vel debito alteri, hic porro explicandum eſt.

§. III. *Juſtum, ſeu debitum morale, & legale.*

JUs (prout idem eſt ac juſtum) latiſſimè ſumitur pro debi- 3
to cujuſcunque virtutis (velut objectum juſtitiæ latiſſimè ſumptæ pro actu cujuſcunque virtutis ſuprà §. 1.) ſicque juſtum dicitur, quidquid eſt conforme, vel commenſuratum rectæ rationi, ac legi. Quo modo ſæpiſſimè accipitur in ſacra Scriptura, Luc. 1. *Erant ambo juſti coram Domino incedentes in omnibus mandatis, & juſtificationibus Domini.* Et ſic latiſſimè acceptum communiter dividitur *in morale, & legale. Juſtum*, ſeu *debitum morale* dicitur, quod quis debet alteri ex honeſtate virtutis, & operantis tantùm, abſque jure, vel poteſtate alterius illud exigendi: ut ſunt debita Charitatis, Miſericordiæ, Fidelitatis, Temperantiæ, Fortitudinis &c. quæ quis omittendo, nullum lædit jus alterius, ſed ſolùm deficit, vel recedit ab honeſtate virtutis, ſeu rectitudine debita, quam operans in ſuis actionibus ſervare deberet. *Juſtum*, ſeu *debitum legale* dicitur, ad quod reddendum alteri quis lege adſtringitur ex eo, quòd alter jus, ac poteſtatem habeat ad tale quid exigendum, vel obtinendum. Et ſic eſt objectum peculiare virtutis juſtitiæ, & nonnullarum virtutum ipſi annexarum:

rum: ut Religionis, Pietatis, Obſervantiæ, Obedientiæ, de quibus infrà.

§. IV. *Juſtum legitimum, ſeu æquum.*

4 JUſtum, ac debitum legale porrò dividitur in *legitimum*, & *æquum*. Legitimum dicitur, quod à ſingulis partibus ſeu civibus debetur ipſi Communitati, vel Reipublicæ in ordine ad bonum Commune, ex eo præcisè, quòd ſint partes, ſeu membra talis Communitatis, vel Reipublicæ. Et hoc tanquam proprium objectum ſpectat ad Juſtitiam legalem. *Juſtum*, ſeu *debitum æquum* dicitur, quod ab una parte, vel cive debetur alteri parti, vel civi Communitatis, quo proinde ipſæ partes Reipublicæ inter ſe velut coæquentur in eo, quod eis ſecundùm leges debetur, ita ut nulla pars plus, vel minus habeat ab altera, quàm ei debeatur. Et hoc tanquam proprium objectum conſtituit juſtitiam particularem, aut commutativam, ſi conſtituat æqualitatem arithmeticam: ut pro quinque acceptis ab alio debentur alia quinque, Aut diſtributivam, ſi conſtituat æqualitatem geometricam: ut de bonis communibus duobus civibus, uni merito ut quatuor, alteri merito ut duo, de jure æquo primo debetur præmium ut quatuor, alteri præmium ut duo tantùm. Atque hinc jam emergit ſolemnis

Juſtitiæ diviſio.

5 JUſtitia communiſſimè dividitur in *Legalem*, ſeu *Univerſalem*, & *Particularem*. Et hæc ſubdividitur in commutativam, & diſtributivam. Alii immediatè aſſignant triplicem juſtitiam; *Legalem Diſtributivam*, & *Commutativam*: idque juxta triplicem habitudinem bonorum alicujus Communitatis. *Prima* eſt habitudo partium ad totum, qua ſingulæ partes, ſeu cives debent aliquid Communitati in ordine ad bonum commune: & hoc debitum reddit juſtitia legalis, ſeu univerſalis. *Secunda* eſt habitudo totius ad partes, qua ipſa Communitas debet aliquid ſingulis partibus inter ſe ſe comparatis de bonis communibus: & hoc debitum reddit juſtitia particularis diſtributiva circa bona communia partibus diſtribuenda. *Tertia* eſt habitudo partium ad partes: qua una pars, vel civis privatus debet aliquid alteri parti, vel concivi privato de bonis particularibus: & hoc debitum reddit ad æqualitatem commutativa particularis Juſtitia. Denique ad has tres Juſtitiæ ſpecies etiam ſpectat, & reduci debet Juſtitia vindicativa debitas delictis pœnas infligens, De ſingulis ordine incipiendo à definitione Juſtitiæ in communi.

SECTIO I.

Juſtitiæ definitio explicatur.

SUMMARIUM.

6 Juſtitia eſt conſtans, & perpetua voluntas jus ſuum cuique tribuendi. Ubi

7 Voluntas *ſumitur pro habitu virtutis inclinante ad tribuendum*

8 Jus ſuum, *quod eſt objectum formale* quod *juſtitiæ*.

9 *Per ly* cuique *ſignificatur objectum* Cui, *ſeu quivis alius homo*.

10 *Per ly* tribuendi *ſignificatur actus proprius Juſtitiæ*.

11 *Differentia inter Juſtitiam, & alias virtutes morales*. Uſque ad num. 64.

6 J*Uſtitia eſt conſtans, & perpetua voluntas jus ſuum cuique tribuendi*. Eſt ab omnibus tam Theologis, quàm Juriſtis recepta definitio, tradita ab Ulpiano *in legem Juſtitiæ, ff. De Juſtitia, & jure*. Explico particulatim.

§. I. *Eſt conſtans, & perpetua Voluntas.*

7 V*Oluntas* hic accipitur non pro ipſa potentia voluntatis omnibus communi, quæ utique ſine juſtitia eſſe poteſt: neque ſolùm pro actu, ſeu actuali volitione tribuendi jus ſuum cuique, ſic enim eſt actus juſtitiæ potiùs, quàm ipſa juſtitia: ſed accipitur pro habitu virtutis ordinante voluntatem, & inclinante hominem ad volendum ſuum cuique jus tribuere. *Conſtans*, & *perpetua*. Significatur Juſtitiam, ut veram virtutem debere firmiter, ac immobiliter, & omni tempore, non ſemel, vel iterùm tantùm, & in omni materia, non in hac, vel illa tantùm, inclinare ad actum juſtum, ſeu jus ſuum cuique tribuendum, ut quis verè juſtus dici poſſit. In his ergo particulis, velut genere, Juſtitia convenit cum aliis virtutibus moralibus voluntatis: quælibet enim virtus eſt conſtans, & perpetua voluntas operandi honeſtè, ſeu, quod idem, eſt *habitus indefectibiliter attingens bonum honeſtum*. Reliquæ ſequentes particulæ: *jus ſuum cuique tribuendi*: differentiam Juſtitiæ ab aliis virtutibus, deſumptam à proprio ſuo objecto, & actu, exprimunt, at mox patebit. Unde clariùs hanc definitionem reddit D. Thom. 2. 2. qu. 58. art. 1. in corpor. *Juſtitia eſt habitus, ſecundùm quem aliquis conſtanti, & perpetua voluntate jus ſuum cuique tribuit*.

§. II. *Jus ſuum.*

8 HIc ſignificatur objectum formale *quod* Juſtitiæ, quod eſt jus, ſeu juſtum æquale debitum alteri ex eo, quod alter habeat jus reale, ſeu poteſtatem legitimam exigendi talem rem tanquam ſuam, in ſuum commodum referendum. Unde hoc jus, ſeu juſtum, & debitum alteri reddendum, quod reſpicit Juſtitia, differt ab aliarum Virtutum debitis: penes diverſum fundamentum. Illud enim debitum non fundatur in ſuperioritate, ut Obedientia: nec in excellentia, ut Religio, Dulia, Obſervantia, vel in aliis titulis, ſed in jure reali, & dominio alterius ad talem rem, vel ejus uſum, tanquam principaliter in ſuum commodum referendum, ut optimè, & latè explicat *Lugo de Juſtit. diſp. 1. ſect. 1. à num. 4.*

§. III. *Cuique.*

9 SIgnificatur objectum *Cui* Juſtitiæ, quod eſt quivis, ſeu omnis alius homo, excepto ſe ipſo: juſtitia enim directè ſemper eſt ad alterum: ut habet communis DD. cum *S. Th. cit. art. 2.* Ratio eſt, quia juſtitiæ proprium officium eſt facere æqualitatem: ſed æqualitas non poteſt eſſe, niſi inter duos, cùm nihil ſit ſibi ipſi æquale: ergo juſtitia ſemper debet eſſe ad alterum, cui reddat jus ſuum ad conſtituendam æqualitatem.

Dices. Si ego conſulam alteri, ut mihi fideliter reſtituat debitum, nonne actus iſte participat bonitatem juſtitiæ ab actu juſtitiæ alteri conſulto: Ergo juſtitia verſatur tunc circa ſeipſam. Reſp. *Indirectè* tranſeat. Ideò enim cautè dixi: Juſtitiam *directè* ſemper eſſe ad alterum.

Dices iterùm. Qui occidit ſeipſum, peccat contra juſtitiam: ergo Juſtitia poteſt eſſe ad ſe ipſum directè. *Diſt. Ant.* peccat contra juſtitiam reſpectu ſui ipſius. N. (ſic enim ſolùm peccat contra Charitatem) peccat contra Juſtitiam reſpectu Dei Supremi vitæ, & mortis Domini, cujus proinde jus violat, *Conc. ant. & nego conſeq.* Poteſt etiam dici aliquorum ſenſu talem peccare contra juſtitiam legalem reſpectu Communitatis, quam aliqua ſui parte ſpoliat, ad quam ipſa Communitas jus habebat.

Dices adhuc. Dux belli diſtribuens præmia, vel ſpolia, attributa ſibi ipſi æqua, & legitima parte, nonne exercet actum juſtitiæ diſtributivæ, etiam erga ſe ipſum? Reſp. Nequaquam: ſolùm enim juſtitiam diſtributivam exercet reſpectu aliorum, quibus proportionatas ſuas partes reliquit: reſpectu autem ſui ipſius potiùs exercet actum generoſæ temperantiæ; moderando appetitum inordinatum habendi.

§. IV. *Tribuendi.*

10 SIgnificatur actus proprius Juſtitiæ, ſcilicet actus jus ſuum cuique attribuere: idque vel reparando, ſi læſum ſit, vel conſervando, ſeu non lædendo, ſi adhuc ſit integrum. Neque enim Ly *tribuere* hìc accipi debet ſolùm poſitivè, pro actu poſitivo, quo quis alteri aliquod jus ſuum tribuit, debitum ſolvendo, vel ablatum reſtituendo; ſed etiam, & maximè, negativè, pro omiſſione, ſeu abſtinentia à contrario actu injuriam inferendi. Ejuſdem enim virtutis eſt facere bonum in ſua propria materia, & abſtinere à malo contrario. Juſtitiæ ergo virtutis actus immediatus, & elicitus eſt *velle jus ſuum cuique reddere: & nolle jus cujuſpiam lædere, vel violare*: actus verò mediatus, & imperatus, eſt actualis redditio juris cujuſvis (nimirùm debiti ſolutio, vel ablati reſtitutio, & abſtinentia ab injuria oppoſita. Unde juſtitiæ partes integrales dicuntur: facere bonum, & declinare à malo.

COROLLARIUM.

EX dictis hactenùs patet triplex valdè notanda differentia inter juſtitiam, & alias virtutes morales.

11 *Prima*: ex parte objecti *Cui*. Juſtitia enim ſecundùm propriam ſuam rationem rectum facit hominem in ordine ad alterum; juſtus enim per ſe ſemper alteri juſtus eſt: at temperans per ſe ſibi ipſi eſt temperans: fortis ſibi ipſi per ſe fortis eſt. Quòd verò etiam quis alteri, Communitati fortis, vel temperans eſſe poſſit, & debeat, per accidens eſt, & ex imperio aliarum virtutum, ut Juſtitiæ legalis, Charitatis, Pietatis.

Secun-

12 *Secunda*: ex parte materiæ. Quæ Juſtitia, aliæque ei annexæ virtutes verſantur circa actiones humanas externas moderandas, quatenus ad alterum tendunt, aliæ verò virtutes, Temperantia, & Fortitudo verſantur ſolùm circa paſſiones moderandas, quatenus ipſum hominem afficiunt: utpotè Temperantia circa moderandas paſſiones appetitus concupiſcibilis, & iraſcibilis: Fortitudo circa moderandas paſſiones timoris, & audaciæ.

Et licèt paſſiones cupiditatis, iræ, vindictæ &c. nimis ſæpè obſtent, quominùs Juſtitia ſuos actus debitè exerceat, judicando, reſtituendo &c. non tamen eſt ipſius Juſtitiæ proprium moderari illas paſſiones, ſed hoc ſpectat ad alias virtutes, etſi ex imperio Juſtitiæ. Nam ad eſſentiam cujuſcunque virtutis ſolùm ſpectat moderari difficultates in ſua propria materia occurrentes; non item omnes difficultates undecunque occurrentes, ſed hoc aliis virtutibus relinquitur: alioquin ſufficeret una virtus pro omnibus actibus honeſtis.

13 *Tertia*: ex parte medii. Juſtitia enim in ſuis operationibus circa proximum præcisè ſervat medium rei, hoc eſt, ex ipſa rei natura determinatum abſque ullo ordine, vel reſpectu ad hominem operantem, ut nimirùm æqualitas dati, & accepti æſtimetur ex natura ipſarum rerum, ut v. g. præciſa cauſa, cur huic ſint reddenda quatuor, ſit, quia et ablata, vel pacto promiſſa ſunt quatuor, nulla habita ratione perſonæ operantis, ſint dives, pauper, firmus, infirmus. At verò aliæ virtutes, Temperantia, Fortitudo, &c. in ſuis operationibus moderandis ſervant medium rationis tantùm, determinandum ſcilicet à recta ratione cum habitudine, & proportione ad operantem, v. gr. Temperantia moderans appetitum, & uſum cibi, & potus, non ſumit medium ab ipſa re, ſcilicet cibo, & potu, ſed à recta ratione menſurante qualitatem, & conſtitutionem operantis, comedentis, & bibentis, quod enim infirmo nimium eſt (v. g. mediam libram carnis comedere, integram menſuram bibere) robuſto minus eſt, ſic in cæteris. Adeoque cur tantus cibus, & potus ſit moderatus, ſeu in medio virtutis poſitus, cauſa non eſt in ipſa re, ſed ex parte ipſius comedentis, & bibbentis, cui juxta ſuam conſtitutionem tantùm ſufficit, ut nec plus exigat, nec minori contentus eſſe valeat.

SECTIO II.

Juſtitia perfecta, & imperfecta.

SUMMARIUM.

14 *Juſtitia perfecta requirit tres conditiones*, 1. alteritatem, 2. debitum ſimpliciter, 3. æqualitatem. *Unde*

15 Uſque ad nu. 19. *ex defectu horum aliæ virtutes à ratione veræ juſtitiæ deficiunt, hinc etiam*

19 *Inter Patrem, & filium; Dominum, & ſervum: maritum & uxorem* formaliter *ſumptos, non datur juſtitia propriè dicta*, & 20.

21 *Benè vero inter eos* materialiter *ſumptos, quatenus ſcilicet ſinguli eorum habent peculiare jus, vel dominium.*

22 Uſque ad nu. 26. *quoad delicta inter hos, obſervatio practica multum notanda.*

§. I. *Juſtitiæ perfectæ conditiones.*

14 JUſtitia perfecta, & ſimpliciter dicta (ut ex definitione explicata evidenter conſtat) tres conditiones eſſentialiter requirit.

Prima. Ut ſit ad alterum ſimpliciter, ſeu inter duos totaliter inter ſe diſtinctos, non tantùm quoad perſonam, ſed etiam quoad jus, & dominium propriorum bonorum, ſic ut quilibet habeat ſibi propriam ab altero independens jus. Cujus ratio mox patebit ex conditione tertia. *Secunda*. Ut ſit debitum ſimpliciter alteri, habeatque veram rationem debiti legalis, ſic ut alter ad illud jus, ſeu poteſtatem habeat, illud ſibi tanquam lege debitum exigendi, etiam in Judicio. *Tertia*. Ut conſtituat æqualitatem ſimpliciter inter debitum, & jus alterius, ut ſcilicet omninò tantum detur, quantum poſtulat jus alterius. Hæc conditio rurſùs infert primam, quòd nimirùm Jus, & juſtitia ſimpliciter debeat eſſe ad alterum ſimpliciter, cùm enim æqualitas neceſſariò ſit inter duos ita diſtinctos, ut unus ſit ſibi totus proprius, & non alterius aliquo jure, inter illos tantùm poterit eſſe jus, & juſtitia ſimpliciter, qui ſunt ita diverſi inter ſe, & diſtincti, ut unus non ſit pars, vel quaſi pars alterius, ſed totus ſibi proprius: uti ſe habent duo cives diſparati Communitatis. Juſtitia ergo ſecundùm quid & imperfecta erit, quando una ex dictis tribus conditionibus deficit, quando ſcilicet, aut non eſt ad alterum ſimpliciter, aut non conſtituit æqualitatem ſimpliciter, aut non eſt debitum ſimpliciter, & legale, ſed morale tantùm. Et huc ſpectant in primis virtutes annexæ Juſtitiæ, ſeu partes potentiales juſtitiæ.

§. II. *Juſtitiæ imperfectæ enumerantur.*

VIrtutes annexæ Juſtitiæ, tanquam Juſtitiæ ſecundùm quid, ſeu ſpecies imperfectæ Juſtitiæ, in aliquo ſcilicet à perfecta ratione juſtitiæ deficientes, communiter enumerantur novem. 1. *Religio* erga Deum. 2. *Pietas* erga Parentes. 3. *Obſervantia* erga homines virtute excellentes, & Superiores (ad quam ſpectant Dulia, & obedientia) 4. *Veritas* erga omnes: qua ſe talem quis exhibet dictis, & factis, qualis reverà eſt. 5. *Gratia*, ſeu *Gratitudo*: qua quis alteri compenſat beneficia. 6. *Vindicatio*, ſeu *Juſtitia vindicativa*: qua maleficia digna pœna compenſantur. 7. *Liberalitas*: qua quis aliorum conſulit utilitatibus. 8. *Magnificentia*: qua id ipſum facit magnis ſumptibus. 9. *Amicitia*, *ſeu affabilitas*: qua quis ſe reddit alteri charum. 10. additur in Epikeia: quæ clementer, juxta æquitatem, temperat rigorem legis: omnes dicuntur Juſtitiæ ſecundùm quid, quia in aliquo à vera Juſtitiæ ratione deficiunt: quæ debet eſſe *ad alterum, de debito, & ſecundùm æqualitatem ſimpliciter*. 15

I. Ob defectum perſonæ æqualitatis à ratione veræ juſtitiæ deficiunt Religio, Pietas, & obſervantia. Religio quidem erga Deum: quia homo non poteſt Deo reddere æquale ſcilicet quantum ei debet, juxta illud Pſalm. 15. *Dixi Domino; Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges*. Pietas item erga parentes: Quia nec iis æquale reddi poteſt eo ipſo, quòd eſſe dederint. Obſervantia erga Majores, virtute, & dignitate pollentes: quia nec his noſtro cultu æquale reddi poteſt hoc ipſo, quia agnoſcimus, & profitemur nos inferiores. Interim tamen hæc tria ſervant perfectiſſimam rationem debiti legalis, æquè ac vera juſtitia: ſtrictiſſimum enim eſt illud debitum, & ſcriptis etiam legibus præcipitur, additque obligationem civilem. 15

II. Ob defectum debiti legalis à perfecta ratione juſtitiæ deficiunt virtutes reliquæ enumeratæ: veritas quidem, gratitudo, & juſtitia vindicativa: in his enim ſolùm eſt debitum morale, etſi neceſſarium, & obligans ſub peccato. Et multò magis liberalitas, amicitia &c. in quibus eſt debitum morale congruum tantùm, & ſolùm ad melius eſſe, ſeu majorem honoſtatem morum neceſſariorum, ſic ut eo omiſſo non peccetur. 17

III. Ob defectum perfectæ alteritatis à perfecta ratione juris, & juſtitiæ deficiunt (ut vocat Ariſtot. 5. *Ethicorum c. 7. & D. Th. cit.*) Jus paternum inter partem, & filium: Jus herile inter Dominum, & ſervum: Jus conjugale inter maritum, & uxorem, licèt & hæc perfectiſſimam rationem debiti legalis contineant. Sed advertendum eſt, filium, ſervum, uxorem poſſe dupliciter conſiderari. *Primò* formaliter, & quatenus tales ſunt: qua ratione filius ut filius, ſervus, ut ſervus, uxor, ut uxor, ſunt velut aliquid patris, domini, mariti, & velut una cum ipſis perſona moraliter, atque cum iis in eodem jure participant: ita ut quoad res, vel actiones talis juris paterni, herilis, œconomici, vel conjugalis, commodum, vel damnum æquè in utrumque redundet. Adeoque licèt pater, & filius, dominus, & ſervus, maritus, & uxor phyſicè ſint duo homines, moraliter tamen cenſentur unus homo ſaltem in jure civili, & externo. *Secundo* Filius, ſervus, uxor, poſſunt conſiderari materialiter, ut homines ſunt, & condiſtincta membra Reipublicæ, vel Communitatis: qua ratione poſſunt habere omninò diſtinctum jus, dominium vel peculium, à patre, domino, marito omninò independens: ita ut quoad actiones, & res illius juris proprii, commodum, vel damnum in ipſos ſolos redundet, & alium, patrem, dominum, maritum, non contingat, nam præter jus vitæ, & famæ, filius jam emancipatus habet proprium jus & dominium bonorum ſuorum: imò etiam filiusfamilias poteſt habere proprium peculium caſtrenſe, vel quaſi caſtrenſe. Servus quoque proprium poteſt habere peculium independens à Domino: uxor etiam propria bona paraphernalia. Quo notato, reſolvendum erit, ut ſequitur. 18

§. III. *Qualis Juſtitia inter Patrem, & filium.*

PRimò dicendum. Inter Patrem, & filium, Dominum, & ſervum, maritum, & uxorem, formaliter, quatenus tales ſunt, non poteſt eſſe jus, vel juſtitia ſimpliciter, ſed tantùm ſecundùm quid. *Communiſſima cum Ariſtot. & D. Th. proximè citatis*. Ratio patet ex dictis. Quia jus, & juſtitia perfecta debet eſſe ad alterum, & æqualem in jure, qui ſcilicet natura, & jure ſit ab altero diſtinctus, ut ſuprà dictum eſt: ſed filius, ſervus, uxor, quatenus tales ſunt, non ſunt ita natura, & jure à patre diſtincti. Nam 1. filius ut talis, eſt quaſi pars patris, & natura, quippe ex paterno ſemine natus; & jure, nam 19

uſque

uſque ad emancipationem in omni jure paterno patriæ poteſtati eſt ſubjectus, adeoque licèt ſit alius in perſona phyſica, non tamen eſt alius in jure, cùm totum jus filii, quantùm ad ea quibus reſpicit patrem, ſit ſub patria poteſtate, adeò ut quidquid filius debet, vel tribuit patri, cenſeatur etiam debere, vel tribuere ſibi ipſi, atque omne commodum, vel incommodum filii in his etiam redundat in patrem. 2. Servus ſimiliter eſt aliquid Domini, nempè inſtrumentum ejus animatum ad opera domeſtica, & quiddam ex ejus bonis: atque ut talis, quibus reſpicit dominum, nullum habet jus in iis non ſubjectum poteſtati Domini. 3. Uxor denique eſt etiam aliquid mariti, & è contrà, cùm ſint moraliter unum corpus, & una caro; atque in iis, quæ ad vitæ ſocietatem, & adminiſtrationem familiæ pertinent, uxor jure marito ſubjecta eſt, ut damnum unius ſemper redundet in alterum: ergo inter illos, ut tales ſunt, non poteſt eſſe jus, vel juſtitia ſimpliciter, ſed tantùm ſecundùm quid. Eadem ratione dicimus infrà de juſtitia legali. Eademque ratione idem dicendum de omni juſtitia erga Deum, ut Religione, Pœnitentia, Obedientia: nam etiam ex hoc capite deficiunt à vera ratione juſtitiæ ſimpliciter, quòd ſcilicet in homine reſpectu Dei nec reperiatur perfecta æqualitas, nec perfecta diſtinctio: Dei enim opus, & poſſeſſio ſumus, & quidquid Deo debemus, ac facimus, veriſſimè debemus, ac facimus nobis ipſis.

20 ¶. Interim ſemel pro ſemper valdè notandum eſt, quòd, licèt prædicta deficiant à perfecta ratione juſtitiæ, quantum ad diſtinctionem, & æqualitatem perfectam, minimè tamen deficiant, ſed ſervent perfectiſſimam rationem debiti Legalis, imò majus, & ſtrictius eſt debitum, v. gr. Religionis erga Deum, juſtitiæ Legalis erga Communitatem, Pietatis, ac juris paterni &c. quàm juſtitiæ ſimpliciter dictæ erga concivem, & proximum æqualem: unde, & graviora peccata ſunt, graviùſque puniuntur in jure delicta contra Deum, Communitatem, parentes, dominum &c. quàm contra concivem æqualem. Hæc ergo doctrina ſpeculativa potiùs, quàm practica, parum favet reo in foro conſcientiæ: imò neque externo, excepto furto, cujus ratio patebit infrà.

21 *Secundò dicendum*. Inter patrem, & filium, Dominum, & ſervum, maritum, & uxorem materialiter ſumptos, ac quatenus ſinguli peculiare jus, vel dominium habent, poteſt eſſe juſtitia ſimpliciter. Ita *Sotus*, *Leſſ. Molina*, aliiſque allatis Tanner. *diſp. 4. q. 2. dub. 1. nu. 12. Lug. diſp. 1. de Juſtitia ſect. 5. à n. 31.* Et patet ab oppoſita ratione. Quia filius, ſervus, uxor, materialiter ſpectati, quatenus homines ſunt, & partes condiſtinctæ Communitatis, poſſunt habere jura, vel dominia ſibi propria prorsùs diſtincta, & independentia à patre, Domino, marito; ſecundùm quæ vero contractu, vel delicto poſſunt contrahere vera debita, activa, & paſſiva ad patrem, dominum, maritum. Nam v. g. filius, non tantùm jam emancipatus, eſt verus dominus bonorum ſuorum, ſed etiam minorennis ſub patria poteſtate conſtitutus, poteſt habere proprium peculium caſtrenſe ex militia acquiſitum, vel quaſi caſtrenſe, ex officio publico, vel donatione principis comparatum: in quo peculio à patre independens eſt, poteſtque inter ipſum, & patrem eſſe verus contractus emptionis, vel venditionis, vel alius ex juſtitia obligans, juxta legem 2. *ff. de emptione*. Servus item poteſt habere proprium peculium, eoque ſe à Domino redimere, ita ut Dominus injuſtus eſſet, ſi eo pacto inito, acceptaque pecunia ſervum non manumitteret. Uxor denique poteſt habere propria bona paraphernalia, & de ipſis cum marito celebrare contractus ad juſtitiam ſpectantes, atque ex juſtitia obligantes alterum ad reſtitutionem. Præterquam quòd etiam quoad debitum conjugale, & dotis legitimam adminiſtrationem, eſt inter maritum, & uxorem juris ſtricti æqualitas, adeoque juſtitia ſimpliciter: cùm negatio debiti, adulterium, dotis diſſipatio, ſecundùm omnes, ſint propriè contra juſtitiam. Inſuper ſinguli iſtorum habent ſibi proprium, & ſtrictum jus famæ, & vitæ. Unde univerſaliter delicta inter patrem, & filium, ſervum, & Dominum, uxorem, & maritum, ut homicidium, injuſta infamatio, furta de bonis non ſubjectis, verè ſunt contra juſtitiam ſimpliciter, & quidem qualificata, ut mox patebit: ergo tandem inter patrem, & filium, Dominum, & ſervum, maritum, & uxorem poteſt eſſe jus, & juſtitia, atque adeò etiam injuria ſimpliciter: quia nimirùm in iis omnibus, filius, ſervus, uxor non habent ſe ut pars, inſtrumentum, vel aliquid patris, Domini, mariti, ſed habent ſe ut concives, & partes condiſtinctæ Communitatis: eoque reſpectu ipſis per accidens eſt, quoad illos contractus, vel delicta, quòd unus eorum ſit pater, alter filius &c.

§. IV.

OBSERVATIO PRACTICA.

Quoad delicta inter prædictos.

I. Ex dictis in ordine ad praxim obſervanda eſt notabilis differentia quoad delicta inter filium, & patrem, uxorem, & maritum &c. nam quoad injuſtam læſionem vitæ, famæ, & honoris, ut ſi filius patrem occidat, verberet, injuſtè diffamet, aut quavis contumelia afficiat; peccatum erit qualificatum, & contra juſtitiam, & contra pietatem ſpeciali malitia, & circumſtantia ſpeciem mutantes, neceſſariò explicanda in confeſſione, ſecundùm omnes: ut in quarto Præcepto etiam notatum. *Contra juſtitiam* quidem quia Pater, ut homo eſt, habet jus ſuæ vitæ, famæ, & honoris contra omnes homines, etiam filium, uxorem &c. *Contra Pietatem* verò; quia pater, ut pater eſt, habet peculiare jus reverentiæ, amoris, honoris erga filium tanquam aliquid ſui, cui reverentiæ repugnant delicta illa. 22

II. E contrà verò furtum, vel defraudatio in bonis temporalibus patris facta à filio, eſt tantùm contra juſtitiam; & quidem minùs peccatum, quàm furtum, vel defraudatio de rebus extraneis: cùm propter arctiſſimam inter eos tam naturalem, quàm legalem conjunctionem, quæcunque bona temporalia patris aliquo modo ſpectent ad filium, & viceverſa, etiam bona filii ad patrem, ut cum aliis rectè obſervat *Laym. lib. 3. tr. 1. cap. 3.* 23

III. Inſuper, etiam non eſt ſpeciale peccatum contra virtutem Pietatis: quia furtum regulariter non opponitur graviter contra pietatem, & reverentiam parentibus debitam. Unde ea circumſtantia, nimirùm furtum eſſe factum de bonis patris, non eſt neceſſariò explicanda in confeſſione: ut apud *Laym.* ibidem optimè infert *Molina* dicens *non tenetur filius confiteri furtum, aut defraudationem factam fuiſſe patri: quoniam peccatum eſt ejuſdem ſpeciei, ac ſi adverſus alium factum fuiſſet; & quod defraudatio in bonis temporalibus ſit facta patri, non aggravat, ſed extenuat culpam.* 24

IV. Dixi tamen: *Regulariter* furtum non opponi graviter contra Pietatem, vel reverentiam, & amorem patri debitum. Non eſt enim negandum, poſſe etiam aliquando opponi graviter, ſpeciali gravi malitia contracta: ut ſi filius auferret à patre tantam ſubſtantiæ partem, ut pater reduceretur ad egeſtatem: vel inde multùm pateretur circa ſtatum, & conditionem ſuam: aut ſi aliunde prævideret ex tali furto, rei v. gr. chariſſimæ, patrem meritò quoque graviſſimè offendendum: tunc enim omnino filius etiam graviter peccaret contra Pietatem: adeoque deberet eam circumſtantiam explicare in confeſſione, ut ſapienter monet *Lug. diſp. 1. num. 32.* 25

SECTIO III.

Juſtitiæ ſpecies explicatæ.

SUMMARIUM.

26 *Juſtitia* legalis, *ſeu* univerſalis, & particularis *definitio*.
27 *Cur* legalis, *dicatur*, & univerſalis, *vel* generalis?
28 *Eſt virtus ſpecialis diſtincta ab aliis virtutibus.*
29 *Et eadem, ſeu ejuſdem rationis in Principe, & Subdito.*
30 *Non tamen Juſtitia ſtrictè, & ſimpliciter dicta.*
31 *Quid Juſtitia* diſtributiva, &
32 *Quid* commutativa?
33 *In quo conveniant, & differant,*
34 *Cum eis diverſi ſint actus,*
35 *Diverſa ratio debiti, &*
36 *Diverſa objecta formalia, ideò*
37 *Specie, & eſſentialiter differunt, velut ſpecies analogæ.*
38 *Juſtitia* vindicativa *ſub uno reſpectu reducitur ad legalem.*
39 *Sub alio ad commutativam.*
40 *Simpliciter tamen non eſt juſtitia propriè dicta.*
41 *Corollarium.*

Duæ ſunt immediatæ ſpecies Juſtitiæ: *Legalis*, ſeu *Univerſalis*, & *Particularis*. Juſtitia *Legalis*, *ſeu Univerſalis*, *eſt virtus ordinans hominem in ſuis actibus ad bonum commune Reipublicæ ſeu Communitatis*: qua nimirum homo reddit, & præſtat, quod juſtum, & debitum eſt ipſi Communitati ad ſui conſervationem. Juſtitia particularis *eſt virtus, quæ cuique particulari perſonæ jus ſuum debitum reddit*; ſeu quod idem eſt: *eſt virtus, quæ rectè inter ſe ordinat, & adæquat homines quoad commutationem bonorum particularium, & diſtributionem bonorum communium*. Ubi indicantur ejus geminæ ſpecies, commutativa, & diſtributiva Juſtitia, de quibus ordine per Paragraphos. 26

§. I.

§. I. *Juſtitia Legalis, ſeu Univerſalis.*

27 DEfinitionem jam modò audiviſti. Pro cujus explicatione aliquot quæſtinnculæ ſcholaſticæ explicandæ ſunt.

I. Cur dicta Juſtitia *legalis*, ſeu univerſalis? Reſp. *Legalis* juſtitia vocatur: quia verſatur circa juſtum *legitimum*, ſeu *lege debitum*: cùm leges omnes principaliter præſcribant ea quæ ſunt bona, & conducibilia ipſi Communitati: adeòque Juſtitia efficiendo ea, quæ ſunt bona apta Communitati maximè ſit conformis Legibus, ideòque Antonomaſticè *legalis* dicta: *Univerſalis* autem, vel *Generalis* Juſtitia vocatur, eò quòd omnes alias virtutes morales quodammodò in ſe contineat: nimirùm non eſſentialiter, per prædicationem; ſed cauſaliter, & imperativè, quatenùs Juſtitia illa omnium aliarum virtutum actus ordinat, & imperat, *in ordine ad bonum commune*. Quemadmodùm enim Leges in omni materia virtutum præſcribunt ea, quæ ſunt conducibilia bono communi, ut pulchrè oſtendit Philoſophus 5. *Ethicorum* dicens: *Leges de omnibus præſcribunt, & ea quæ ad virum fortem pertinent, ut non deſerere ordines, non fugare, non arma abjicere: & id quod eſt temperantis, ut non committere adulterium, non contumeliosè ſe gerere: & id quod eſt manſueti, ut non verberare, non maledicere. Simili modo ſecundùm alias virtutes, & vitia, alia jubet lex, alia prohibet.* Sic Ariſtotiles. Ita etiam Juſtitia Legalis perficit, & dirigit hominem, ut rectè, & juſtè ſe gerat erga Communitatem in omni materia virtutum moralium: meritò ergo dicta Juſtitia *Univerſalis*, & à Philoſopho ibidem *Juſtitia perfecta*.

28 II. Eſtne virtus ſpecialis diſtincta ab aliis? Reſp. Quod ſic. Communis cum *S. Th. q. 58. art. 6.* aliis apud *Tann. diſp. 4. de Juſtit. q. 2. dub. 1.* Nam licèt hæc Juſtitia Legalis, univerſalis, ſeu generalis ſit ſecundùm materiam, quia ſcilicet verſatur, ut dictum eſt circa materiam omnium aliarum virtutum, quarum omnium actus ad bonum commune dirigit, ordinat, & imperat: attamen ſecundùm ſe, & rationem ſuam eſſentialem, virtus ſpecialis eſt, diſtincta à quavis alia virtute morali. Quia & peculiarem rationem honeſtatis, & laudis obtinet, diſtinctam ab honeſtate, & laude aliarum virtutum: & peculiarem difficultatem habet in agendo propter bonum commune: cujus proprium objectum formale, eſt agere ob bonum commune, utique diverſum ab objectis omnium aliarum virtutum moralium propriis. Quemadmodùm Charitas ſecundùm ſe ſpectata, ſpecialis ab aliis diſtincta virtus eſt ex ſuo proprio objecto, & motivo formali, quod eſt bonum Divinum; attamen ea ipſa virtus maximè univerſalis, & generalis eſt, immo omnium aliarum virtutum forma, quatenùs ſimiliter omnium aliarum virtutum actus imperat, & ordinat; ut propter Deum, & bonum divinum exerceantur, atque ſic actus formati, ac meritorii eſſe poſſint. Vide citt.

29 III. Eſtne eadem virtus in Principe, & ſubdito? Reſp. eſt eadem. Ita cum aliis *Valentia*, & *Lugo hic*. Ratio patet: quia uterque, & Princeps, & ſubditus in operando, is imperando, hic obſequendo, movetur eodem motivo, & affectu boni communis ad juvandam, ſeu protegendam Rempublicam; cujus uterque pars eſt. Si ſubditus habeat ſpeciales difficultates in obediendo, & operando propter bonum commune, eæ non habitu Juſtitiæ Legalis, ſed habitu aliarum virtutum, Fortitudinis, Temperantiæ, & maximè Patientiæ ſuperandæ ſunt: quemadmodùm ſpeciales difficultates Principis ad bonum promuvendum commune, ſimilium virtutum, & maximè Prudentiæ ſuperari debent. Qua ratione *S. Th. cit. ar. 6.* ex Ariſtotile docet, hanc virtutem Juſtitiæ Legalis, in Principe, ſeu Magiſtratu ineſſe *Architectonicè*, quatenùs ea per Leges præcipiant, & ſtatuunt, quæ ad bonum commune, optimamque adminiſtrationem Reipublicæ pertinent: in ſubditis autem ineſſe *miniſterialiter*, & *executivè*; quatenùs ejuſmodi leges ob bonum commune acceptant, & obſervant, executioni mandando, quæ per Magiſtratum decreta ſunt.

30 IV. Eſtne Juſtitia ſtrictè, & ſimpliciter dicta? Reſp. Non eſt. Ita cum aliis *Valentia cit. q. 1. pu. 2. Lug. cit. ſect. 4. n. 68.* Ratio eſt, quia licèt Juſtitia Legalis ſervet perfectiſſimam rationem debiti Legalis, & legitimi, non tamen ſervat perfectam alteritatem requiſitam ad Juſtitiam ſimpliciter dictam. Quare ſicut Pietas, v. g. erga parentes, non eſt Juſtitia ſimpliciter, & perfecta ob defectum alteritatis perfectæ, cùm filius ſit quaſi pars patris, & jure idem: ita à fortiori non erit juſtitia ſimpliciter & perfecta inter civem, & Communitatem, cujus ille, non *quaſi*, ſed *reverà* pars eſt, & jure particeps in commodis: nam & in incommodis Communitatis non diſtinguitur à ſuis membris: & ideò Juſtitia Legalis non ita reſpicit bonum commune, ut præſcindat à bono particulari operantis, ſed potiùs ideò reſpicit illud bonum commune, quia cenſetur eſſe bonum etiam ipſius operantis ac ſingularum partium; ſicut bonum corporis eſt bonum membrorum. Juſtitia autem perfecta reſpicit bonum alterius præſcindendo omninò ab utili proprio, ut acutè obſervat *Lugo cit.* De obligatione, & violatione Juſtitiæ Legalis habetur tract. 5. de delictis in ſeptimo præcepto, cùm de defraudatione tributorum, Vectigalium &c.

§. II. *Juſtitia Diſtributiva, & Commutativa definita.*

JUſtitia *diſtributiva* dicitur, quæ diſtribuit bona Commu- 31
nitatis in ſingulas partes ſecundùm debitam proportionem dignitatis, vel meriti cujuſque, ſicut è contrà etiam onera Communitatis ſecundùm proportionem facultatis cujuſque. Unde ejus materia 1. propriè per ſe, & principaliter ſunt bona communia Reipublicæ, vel communitatis, ipſi communitati: vel Reipublicæ, aut ſuperflua, aut vacantia; ut ſunt æraria ſuperflua &c. dignitates, beneficia, officia vacantia: omnia debita proportione pro cujuſque ſtatu, & merito, partibus Reipublicæ diſtribuenda. Quò ſpectant bona Oeconomica Communitatis, Collegii, Familiæ &c. ſingulis debita proportione impendenda. Et quia particeps honorum communium debet etiam eſſe particeps onerum communium: ideò 2. indirecta materia juſtitiæ diſtributivæ etiam ſunt onera communia, tributorum, operarum, laborum, periculorum ad bonum commune ſuſcipiendorum; omnia juxta proportionem diſtributionis bonorum communium inter cives pro ratione facultatum diſtribuenda: adeò ut ſicut bona communia diſtribuenda ſunt juxta proportionem dignitatis, & meriti perſonarum, ita & onera, & opera diſtribuenda ſunt juxta proportionem facultatis perſonarum. 3. Reductivè, & ob aliquam ſimilitudinem ad materiam juſtitiæ diſtributivæ etiam reduci poſſunt pœnæ delinquentibus communibus Reipublicæ legibus decretæ, & in ſingulos Communitatis delinquentes, pro ratione delicti æqua proportione infligendæ. Quæ tamen propriè ſpectant ad ſpecialem virtutem juſtitiæ annexam, ſcilicet vindicativam. De qua §. 4.

Juſtitia commutativa dicitur, quæ commutat bona parti- 32
cularia inter ipſas partes Communitatis ſecundùm æqualitatem debitam, ſive ex contractu, ſive ex delicto propter damnum alteri illatum. Unde & ejus materia propria ſunt bona particularia inter cives particulares ſecundùm debitam æqualitatem commutanda. Quia nimirùm unus civis, vel pars Communitatis non poteſt ulla ratione habere jus ad bona particularia alterius civis: neque è contrà unus alteri quidquam debere poteſt, niſi facta aliqua commutatione, qua unus alteri ſua commutat bona, rurſus ab altero compenſanda, eaque commutatio, vel eſt voluntaria, & ex contractu cum conſenſu utriuſque, & dantis, & accipientis, ut in emptione, venditione, mutuo, locato, commodato &c. de quibus in materia de contractibus: vel eſt involuntaria commutatio, & ex delicto, cùm quis alicui invito aliquid ſuum aufert, ſeu damnum injuſtum infert in bonis fortunæ, famæ, vel vitæ, ut furto, calumnia, homicidio &c. de quibus Tract. ſequenti in materia de delictis. Ex his utriſvis ſemper uni remanet jus rem ſuam exigendi, vel repetendi; alteri verò incumbit jus, & obligatio reddendi, vel reſtituendi. Circa omnes iſtas commutationes reficiendas, & ad æqualitatem redigendas tamquam propriam (ſanè ampliſſimam) materiam verſatur; ideò ſic dicta, *juſta commutativa*, cujus proprius actus eſt reſtitutio. Hic iterum aliquid Scholaſticè dicamus.

§. III. *Juſtitia Diſtributiva, & Commutativa, comparatæ.*

COnveniunt ambæ eæ juſtitiæ in hoc, quòd utraque 33
reddat jus, ſeu juſtum debitum particulari civi, ſeu parti Communitatis; *at diverſi utriuſque ſunt actus, diverſa ratio debiti, diverſa objecta formalia, ſeu media conſtituenda ad æqualitatem debitam: adeòque differunt eſſentialiter, & ſpecie.*

I. *Diverſi ſunt actus*. Nam actus juſtitiæ commutati- 34
væ ſunt commutationes bonorum particularium inter cives particulares. Juſtitiæ autem diſtributivæ actus ſunt diſtributiones bonorum communium inter cives, ut partes communitatis: quæ duæ actiones, ſcilicet commutationes, & diſtributiones, in ſe, & natura ipſa maximè differunt, etiam in hoc, quòd actio juſtitiæ commutativæ per ſe, & propriè ſit ipſius hominis particularis aliquid debentis, & non niſi directivè, vel coactivè ad Magiſtratum pertinere poſſit: actio verò juſtitiæ diſtributivæ, ſcilicet ipſa diſtributio communium bonorum per ſe, & propriè eſt ipſius Magiſtratus, ſeu Rectoris Reipublicæ, & non niſi imperfectè poteſt eſſe in privatis, quatenùs approbant juſtam diſtributionem, eaque contenti vivunt. Ejuſdem enim rationis & perfectionis eſt, actum externum virtutis exercere, & eum ſola mente approbare.

II. *Diverſa eſt ratio debiti utriuſque Juſtitiæ.* Juſtitia enim commutativa attendit alteri debitum, quod ei ſecundùm eſt proprium, & particulare: vel ex contractu cum altero, vel ex delicto alterius: Juſtitia autem diſtributiva attendit

dit tantùm illud debitum, quod ex bonis communibus ideò alicui debetur, quia eſt pars Reipublicæ, ſeu, quia in quantum id, quod eſt totius, eſt debitum parti (ait D. Th. *cit. art.* 2.) quia nimirùm hoc ipſo, quòd bona ſunt communia, & vel Communitati ſuperflua, vel vacantia, debentur partibus ejuſdem Communitatis, ſervata debita proportione ſupradicta. Unde ſi Princeps, vel Magiſtratus ex bonis communibus reddat civi, quod ei tenetur, vel ex contractu, vel ob præſtitam Reipublicæ operam non exercet actum Juſtitiæ diſtributivæ, ſed commutativæ.

36 III. Diverſa quoque ſunt objecta formalia, & media conſtituenda utriuſque Juſtitiæ. Nam Juſtitia commutativa conſtituit mediam, & æqualitatem ſimpliciter ſecundùm proportionem arithmeticam: ſeu (quod idem eſt) ſecundùm æqualitatem rei ad rem, inter datum, & acceptum: ita ut quantum datum eſt, vel acceptum, tantum reddatur: v. g. qui mutuo, vel furto accepit triginta, totidem tenetur reddere, nulla habita ratione perſonæ. Juſtitia verò diſtributiva conſtituit medium, & æqualitatem non ſimpliciter, & arithmeticè, ſed ſolùm proportionaliter, ſeu ſecundùm proportionem geometricam, ac quod idem eſt, attendit proportionem rerum ad perſonas, adeò ut in diſtributione bonorum communium Juſtitia diſtributiva poſtulet, ut in quantum una perſona excedit aliam in dignitate atque merito, in tantum res danda uni perſonæ excedat rem dandam alteri perſonæ proportionaliter; ut ſi dignitas, & meritum unius perſonæ ſuperet alterum duplo, duplo plus illi tribui debeat, quàm alteri. Exempla ſunt in diſtributione, & collatione officiorum, dignitatum, præmiorum, ſtipendiorum; ſpoliorum militarium, bonorum communium, familiæ, &c. Et reductivè etiam onerum, laborum, pœnarum. Et ſic in Juſtitia diſtributiva conditio perſonæ attenditur per ſe, & ſecundùm ſe: in juſtitia verò commutativa per ſe attenditur ipſa res data, vel accepta, & ſolùm per accidens quandoque attenditur conditio perſonæ, quatenùs per eam diverſificatur, vel aggravatur ipſa res: idque maximè in injuriis perſonalibus; major enim eſt injuria, graviùſque compenſanda, ſi percutias Principem, quàm ſi privatum civem.

37 IV. *Differunt ergo hæ Juſtitiæ eſſentialiter, & ſpecie.* Communiſſima cum *D. Th. cit.* Ratio patet. Illæ virtutes differunt eſſentialiter, & ſpecie, quæ habent diverſos actus, & objecta formalia cum diverſa honeſtate, & difficultate: ſed juſtitia commutativa, & diſtributiva. 1. Habent diverſos actus, & objecta formalia, ut modò dictum eſt. 2. Habent diverſam honeſtatem, ac laudem; longè enim aliam laudem meretur juſtus bonorum communium adminiſtrator, ſeu diſtributor, quàm juſtus venditor, vel redditor boni privati. 3. Habent diverſas difficultates; quia per juſtitiam commutativam datur aliquid alteri tamquam verè ſuum, & nullo modo ſpectans ad dantem; per juſtitiam verò diſtributivam datur aliquid alteri tamquam aliquo modo ſpectans ad dantem, quatenùs bona communia ſunt etiam aliquo modo dantis; faciliùs autem eſt aliquid dare alteri, quod eſt verè alterius, quàm quod eſt aliquo modo ſuum, maximè cùm valdè proclive ſit, bona communia applicare ſibi ipſi. Advertunt tamen communiter DD. hanc diviſionem Juſtitiæ in commutativam, & diſtributivam non eſſe in ſpecies univocas ſimpliciter, ſeu æqualiter perfectas, ſed in ſpecies analogas, & inæqualiter participantes rationem juſtitiæ: quia nimirùm ratio formalis, & proprietates juſtitiæ, ſcilicet *alteritas*, *debitum*, & *æqualitas* longè perfectiùs requiruntur in juſtitia commutativa, quàm diſtributiva. Nam 1. juſtitia commutativa, (meritò ſola juſtitia perfecta ſimpliciter dicenda) propriè, & ſimpliciter eſt ad alterum: juſtitia verò diſtributiva non eſt omninò ad alterum, eſt enim totius ad partem: pars autem non adæquatè diſtinguitur à toto, ſed in toto includitur. 2. Strictius longè eſt debitum Legale in juſtitia commutativa, quàm diſtributiva: ſtrictiùs enim eſt jus, quod quiſque ad petendam rem ſibi proprio ſuo jure debitam habet, quàm ad petendam partem boni Communitatis, v. g. officium, dignitatem &c. longèque gravior committitur injuria contra Juſtitiam commutativam (quæ ſola inducit obligationem reſtitutionis, ut ſuo loco videtur) quàm contra Juſtitiam diſtributivam, quæ non inducit obligationem reſtitutionis erga partem neglectam, ſed ſolùm aliquando per accidens erga ipſam Communitatem, ut ſi Princeps contulit officium indigno cum detrimento Reipublicæ, tenebitur ad compenſationem damnorum &c. Vides ex Juſtitia commutativa non diſtributiva. 3. Denique Juſtitia commutativa conſtituit æqualitatem ſimpliciter, & arithmeticam; diſtributiva verò ſolùm ſecundùm quid, ſeu geometricam, ſecundùm proportionem perſonarum, ut ſuprà dictum.

§. IV. *Juſtitia vindicativa reducta.*

I. JUſtitia vindicativa, ſeu virtus illa, qua ſuperior ſub- 38
dito infert debitam, & condignam pœnam pro delicto commiſſo; quatenùs per eam Superior reſpicit bonum commune procurandum, & conſervandum debita punitione delinquentium, eſt vera Juſtitia Legalis, primariò, & quaſi architectonicè reſidens in Principe, ſe extendit ad omnia officia à Principe in utilitatem Reipublicæ exercenda: quorum non infimum eſt condigna punitio delinquentium. Sicut enim ipſa Legiſlatio ad bonum commune in Principe ſpectat ad Juſtitiam Legalem; ita conſequenter etiam vindicatio Legis contra tranſgreſſores ad eamdem Juſtitiam legalem ſpectabit.

II. Juſtitia vindicativa, quatenùs exercetur à Judice 39
officio debito, ut nimirùm ſatisfaciat obligationi ſuæ, & erga Rempublicam, & erga partem læſam, compenſationem injuriæ ſibi factæ expetentem, eſt vera Juſtitia commutativa, uti ex D. Thom. obſervant DD. citt. Quia nimirùm Judex ex officio, & Juſtitia commutativa tam erga ipſam Rempublicam, quàm erga partes læſas, quarum nomine pro tali officio conſtitutus eſt condigno ſtipendio, tenetur pro loco, & tempore ad condignam pœnam delinquentibus inferendam: idque faciendo æqualitatem inter ſe ex una parte, & Rempublicam, ac partem læſam ex altera parte conſtituit: id autem negligendo ipſe injuriam infert, teneturque ad reſtitutionem damnorum, quę tam Reipublicæ, quàm parti læſæ ex tali impunitate inferuntur, ut omnes fatentur. Quatenùs autem Judex pręcisè conſtituit æqualitatem inter delinquentem, & partem læſam, ſcilicet in pœnam pro delicto inferendo condignam ſatisfactionem, exercet propriiſſimum actum Juſtitiæ commutativæ. Sed vides, non elicitivè, & proprium, & ſed directivè, & alienum, directum, ac imperatum à Juſtitia commutativa.

III. Juſtitia vindicativa, quatenùs puniens præcisè con- 40
ſtituit æqualitatem in ipſo delinquente inter pœnam, & crimen commiſſum; juxta illud Deuter. 25. v. 3. *Pro menſura peccati erit & plagarum modus*: ut nimirùm ſi fiat æqalitas in delinquente inter ipſum aliquid ultra ſuam voluntatem patientem, & anteà plus juſto ſibi tribuentem delinquendo: etſi habeat aliquam ſimilitudinem cum Juſtitia commutativa ob dictam æqualitatem: & etiam habere poſſit ſimilitudinem cum Juſtitia diſtributiva, quatenùs inter plures delinquentes ſervetur debita proportio pœnarum, & delictorum, ſimpliciter tamen non eſt Juſtitia propriè dicta: non enim diſtributiva; quia non fit diſtributio bonorum communium; neque commutativa, quia per illam hoc reſpectu nulla fit compenſatio damni particularis, ut ſupponitur, ſed præcisè ſpectatur æqua vindicatio delicti. Eſt ergo hac ratione Juſtitia vindicativa, Juſtitia imperfecta ſecundùm quid, ſeu pars potentialis Juſtitiæ, & virtus Juſtitiæ annexa, prout ſuprà enarravimus.

IV. Ex dictis patet corollariè: non idem eſſe *juſtum*, & 41
contra paſſum, ut ſcilicet ex eo præcisè conſtituatur juſtum, quo quis tale quid patiatur, vel recipiat, quale alteri intulit, vel debet, ut probat etiam Philoſophus 5. Eth. Etſi enim contrapaſſio, vel retaliatio, quandoque juſtum conſtituat juxta illud Exod. c. 21. v. 24. *Reddet animam pro anima, & oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu &c.* id tamen ſemper, & univerſaliter fieri non poteſt: quia ratione circumſtantiarum perſonæ, vel rei fieri poteſt, & plerumque fit, quòd paſſio actioni reſpondens non ſit æqualis; ut ſi privatus alapa percutiat principem, major eſt actio: quàm paſſio repercuſſionis. Et certè non repercutietur, ſed longè graviori pœna plectetur. Et generaliter, cùm quis alterum invitum in re ſua lędit, ſemper major eſt actio: quippè cum injuria conjuncta, quàm ſimilis repaſſio, quippe abſque injuria repoſita. Unde Exod. 22. præcipitur, ut ſi quis furetur, vel occidat ovem, vel bovem alterius, &c. reſtituat quinque boves pro uno bove, & quatuor oves pro una ove. Ut ergo contrapaſſum juſtum conſtituat, debet fieri ad æqualitatem, non tantùm quoad æſtimationem damni illati proximo, ex ipſo objecto, & effectu lucri ceſſantis, vel damni emergentis; ſed etiam quoad æſtimationem injurię illatæ alteri pro ratione circumſtantiarum, juxta prudens judicium, ſeu dictamen rectæ rationis, ut infrà de reſtitutione declarabitur. Et hac ratione, ſi accipiatur contrapaſſum non pro eo, quod eſt idem pati in ſpecie, ſeu phyſicè, ſed pro eo, quod eſt idem pati æquivalenter, & moraliter, ſecundùm dictamen rectæ rationis, aut legis, conſideratis nimirùm omnibus circumſtantiis, utique contrapaſſum idem erit, ac juſtum, in juſtitia tam commutativa, quàm vindicativa.

SE-

SECTIO IV.

Injuſtitia, Injuria.

SUMMARIUM.

42 *Injuſtitia, & injuria quid, & qualiter differant?*
43 *Sicut juſtitia* legalis *eſt ſpecialis virtus, ita injuſtitia legalis, ſeu illegalis, eſt ſpeciale vitium.*
44 & 45 *Sicut pariter injuſtitia* particularis, *eſt ſpeciale vitium, oppoſitum juſtitiæ particulari.*
46 *Nullus niſi* volens *poteſt facere injuriam, &*
47 *Nullus niſi* nolens *poteſt pati injuriam.*
48 *Ut autem* volens *aliquid pati, non patiatur injuriam, requiritur voluntas plena cedendi juri ſuo? &*
49 *Jus plenum, ſeu facultas cedendi juri ſuo.*
50 *Quando volens, non poteſt juri ſuo cedere ſine præjudicio tertii vel certi ſtatus, licèt ei tunc conſentienti, & volenti non fiat injuria, fit tamen tertio, vel certo ſtatui.*

42 HÆc duo paſſim confunduntur pro eodem, cùm tamen propriè, & in rigore re ipſa differant. *Injuria* enim oppoſita juri, ſeu juſto debito alteri, ſignificat ipſum injuſtum alteri illatum velut paſſivè, in patiente verò eſt injuria, & tot modis poteſt accipi, quot modis acceptum eſt ſuprà jus, ſeu juſtum debitum alteri: ut facilè eſt applicare. *Injuſtitia* autem oppoſita Juſtitiæ ſignificat ipſam actionem, vel omiſſionem, qua alteri jus debitum aufertur, vel negatur, adeò ut injuſtitia ſit ex parte agentis, injuria verò ex parte paſſi injuſtum: ſed retento communi modo loquendi ſumamus pro eodem, & breviter dividamus.

Injuſtitia, vel injuria propriè, eſt *voluntaria læſio juris alieni:* nimirùm quodcunque factum, vel omiſſum, quo violatur jus debitum alteri: aut poſitivè aliquod jus debitum auferendo, aut negativè, jus debitum non reddendo. Sicque opponitur virtuti Juſtitiæ, cuique jus ſuum tribuenti: atque eodem modo, ac illa, dividitur in Legalem, & particularem; Diſtributivam, & Commutativam. De quibus ordine.

§. I. *Injuſtitia Legis.*

43 EST, qua quis facit contra id, quod ex Juſtitia Legali deberet facere ad bonum commune: ſeu: *Eſt violatio Legis, in ejus deſpectum, ad detrimentum boni communis.* Sicut autem ipſa juſtitia Legalis formaliter, & quoad eſſentiam eſt ſpecialis virtus diſtincta à cæteris: cauſaliter verò, ſeu quoad materiam dicitur virtus generalis, quatenus omnium aliarum virtutum actus ordinat, dirigit, & imperat ad bonum commune: ita directè injuſtitia legalis, vel potiùs (ut vocat S.Thomas) illegalis, formaliter quidem, & quoad eſſentiam, eſt ſpeciale vitium, diſtinctum à cæteris, quia habet proprium objectum formale, & deformitatem diſtinctam à cæteris vitiis: ſcilicet contemptum, vel detrimentum boni communis, directè, vel indirectè intentum: cauſaliter verò, & quoad materiam dicitur vitium generale, quia habet hominem impellere ad omnia alia vitia, & peccata in detrimentum, vel contemptum boni communis patranda, ut homicidia, furta, defraudationes bonorum communium, adulteria &c. Immo ordinariè vix committitur injuſtitia legalis, niſi cum aliquo alio vitio particulari. Injuſtitia autem hæc legalis tunc ſolùm committitur, & eſt ſpeciale vitium, & peccatum, atque adeò in confeſſione neceſſariò explicandum, quando quis violat legem ſic, ut noceat Reipublicæ, vel bono communi, ſeu cùm quis peccando directè, vel indirectè intendit detrimentum, vel contemptum Reipublicæ, ac boni communis, ut notat D. Thomas 2. 2. *q.* 59. *ar.* 1. Alioquin violatio legis abſque omni directa, vel indirecta intentione detrimenti, vel contemptus boni communis, ac Reipublicæ: ſed ex ſola privata paſſione, vel cupiditate: v. g. furatur quis, defraudat vectigalia, adulterat, occidit, præciſè ut cupiditati, vel paſſioni ſuæ ſatisfaciat, minimè verò ut bonum commune perturbet, abſque ulla intentione, vel advertentia ad detrimentum, vel contemptum boni communis, non erit ſpeciale peccatum injuſtitiæ legalis diſtinctum ab ipſis illis peccatis particularibus contra illas alias virtutes, Temperantiam, Juſtitiam commutativam &c. ſed erit generalis quædam conditio, ſeu circumſtantia omnium peccatorum, quod fiant contra bonum commune. Quemadmodùm etiam generalis conditio omnium peccatorum eſt, quòd omnia fiant contra Charitatem Dei, contra obedientiam Legum, &c. quæ tamen non tribuunt malitiam ſpecialem actui, niſi intendantur: ut ſi quis ea intentione velit peccare, ut Deum offendat, ut legem contemnat, &c.

§. II. *Injuſtitia particularis.*

DIcitur, qua quis agit contra id, quod debet particulari perſonæ, ſeu parti Communitatis ex juſtitia particulari, ſeu commutativa, ſeu diſtributiva. Hæc rursùs ſicut ipſa Juſtitia particularis ſupradicta eſt virtus ſpecialis diſtincta à cæteris, tam formaliter, quoad eſſentiam, quam materialiter, quoad materiam, ſeu objectum proprium, quod eſt jus æquum debitum alteri, ſeu æqualitas cum altero; ita oppoſita hæc injuſtitia particularis ſpeciale eſt vitium, ac peccatum diſtinctum à cæteris tam formaliter, & quoad eſſentiam, quàm materialiter, quoad materiam, & objectum: habet enim propriam materiam, ſcilicet ipſas res debitas alteri, & non tributas, & proprium objectum formale, ſcilicet inæqualitatem cum altero: quòd nimirùm homo plùs ſibi, minùs alteri tribuat, quàm debet. Omnis autem injuſtitia eſt peccatum mortale ex genere ſuo, omnium conſenſu cum D. Thoma *cit. art.* 4. cùm, & Juſtitiæ, & Charitati graviter repugnet: nam ex ſua ratione detrahit alteri bonum, quod debet ipſi ex Charitate velle, & ex Juſtitia tribuere. Poteſt tamen fieri, & ſæpè fit veniale, tum ob parvitatem materiæ, ut ſi modica inferatur injuria, & modicum quid furto ſurripiatur: tum ex imperfectione actus ob defectum ſufficientis deliberationis, ac voluntarii: ut ſi quis injuriam inferat ex repentino motu, ex ignorantia juris, vel facti etſi non omninò inculpabili: res certa eſt, & particularibus materiis manifeſta erit. 44

Injuſtitia porrò particularis variè ſubdividitur. *Primò:* In Injuſtitiam *commutativam*, qua defraudatur alter in bono ſuo proprio: & *diſtributivam*, qua defraudatur alter in bono communi ipſi ex merito præ aliis debito, quod maximè fit in acceptatione perſonarum, ac munerum de quibus in ſeptimo præcepto. *Secundo:* Injuſtitia commutativa ex parte materiæ dividitur in injuſtam læſionem corporis, vel vitæ, de qua in quinto, & ſexto præcepto, in injuſtam læſionem bonorum fortunæ (de qua in ſeptimo.) Et in injuſtam læſionem famæ, & honoris, de qua in octavo præcepto. Solùm hic generatim ad praxim quæritur, quomodo committatur injuſtitia, & inferatur injuria, tam ex parte facientis, quàm ex parte patientis: ſeu expreſſius an quis nolens poſſit facere, aut volens pati injuriam? 45

§. III. *Nullus niſi volens poteſt facere injuriam.*

CErtum apud omnes. Conſtat ex communi ratione peccati. Omne enim peccatum neceſſariò eſt voluntarium, ac ut loquitur D. Auguſtinus. *Ita eſt voluntarium, ut ſi voluntarium non ſit, eo ipſo peccatum non ſit:* atqui facere injuriam formaliter, maximè peccatum eſt, & quidem ex genere ſuo mortale: ut ſæpè dictum ergo neceſſariò debet eſſe voluntarium; conſequenter nullus poteſt facere injuriam, niſi aliquo modo volens; ſcilicet directè in ſe, vel indirectè in ſua cauſa poſita, vel non ablata. De quo latiùs ſuis locis. Hic communis eſt diſtinctio: *Aliud eſſe injuſtum agere, aliud injuſtè agere: aliud verò eſſe injuſtum, ſeu agere ut injuſtum.* 46

Injuſtum agere eſt aliquid facere, quod ſecundùm ſe eſt injuſtum, ſeu contra æqualitatem Juſtitiæ, ſe jus alterius: quod poteſt fieri materialiter tantùm ab involuntario, vel invito: utpotè per ignorantiam invincibilem, per motum primò primum, per violentiam extrinſecam, ut ſi quis auferat rem, invincibiliter ignorans eſſe alienam: ſi occidat motu primò primo: ſi percutiat, altero violenter movente manum ejus: ut exemplificat Philoſophus citandus; is injuſtum facit, materialiter ſcilicet, non tamen facit injuſtè. *Injuſtè agere*, ſeu quod idem eſt injuſtum, vel injuriam formaliter facere, eſt ſpontè, & deliberatè facere aliquid, quod reverà eſt, & cognoſcitur eſſe contra Juſtitiam, & Jus alterius, etſi non fieret ex mera clectione, vel habitu malo, ſed ex paſſione, vel cupiditate. *Injuſtum autem eſſe*, ſeu agere ut injuſtum, eſt facere aliquid, quod reverà injuſtum eſt, ſpontè, deliberatè, non quomodocumque, ſed ex mera electione; quia ſcilicet ſibi placet injuſtitia, & non ex paſſione aliqua, & conſequenter ex pravo habitu injuſtitiæ, ante quem contractum habitum non ſolet quis ex mera electione, vel malitia malè operari, juxta illud: *Nemo repentè fit peſſimus.* Ita ex Ariſtotile 5. *Eth. cap.* 8. *D. Th. qu.* 59. *art.* 2. Monet tamen *Valentia ibid.*, quæſtionem eſſe de nomine: cùm certum ſit, quemlibet voluntariè injuſtè agentem, etiam poſſe vocari injuſtum, ſaltem actualiter, juxta illud *Joan.* 3. *Qui facit juſtitiam, juſtus eſt:* ergo & è contra, qui facit injuſtitiam, injuſtus eſt.

§. IV. *Nullus niſi nolens poteſt pati injuriam.*

NImirùm volenti, & conſentienti nulla fit injuria: ſeu ut loquuntur Jura, *nulla eſt injuria, quæ in volentem fit.* 47

ſit. Communis cum Philoſopho 5. *Eth. c.9. Et S. Thoma q.59. ar.* 3. Ratio eſt: Quia nemo poteſt ſibimet inferre injuriam ex eo, quòd non poſſit habere volitionem ſibimet contrariam: ſic nemo poteſt alteri injuriam propriam, & formalem inferre, niſi ille habeat voluntatem contrariam: atqui non poteſt habere voluntatem contrariam, qui volens, & conſentiens in tale factum, omninò cedit juri ſuo, nam eo ipſo auſert à ſe omnem contrariam voluntatem, quantum eſt de ſe, & vult ſibi reddere licitum illud factum; quare ſicut implicat alicui fieri injuriam in eo, in quo nullum habet jus, ita ſanè nullus poteſt pati injuriam in eo, in quo voluntariè cedit juri ſuo: ergo implicat aliquem pati formalem injuriam, niſi aliquo modo nolens: cùm injuria, vel injuſtitia formaliter conſiſtat in læſione juris alterius inviti, vel reluctantis. Quod ut plenè intelligatur.

Advertendum eſt: ad hoc ut aliquis volens pati aliquid, quod aliàs eſt injuſtum, ſeu contra jus ſuum, non tamen patiatur injuriam formaliter, duo neceſſaria requiruntur; & *voluntas plena cedendi juri ſuo, & jus plenum, ſeu facultas cedendi juri ſuo*. Explico ſeorſim, & applico ad caſus.

Voluntas plena cedendi juri ſuo.

48 UT nimirùm quis plenâ, & liberâ voluntate conſentiat aliquid pati, vel aliquid fieri, quod eſt contra jus ſuum, vero animo cedendi juri ſuo, abſque admixto involuntario ex errore, dolo, metu &c. Alioquin, ut aliquis verè patiatur injuriam, ſufficit, ut quis aliquo modo ſit nolens, etiam ſola nolleitate, ſeu involuntario mixto, quale eſt ex errore, metu, neceſſitate: ex. g. *Primò*. Si conſentiam tibi à me auferri nummum, vel annulum, putans eſſe cupreum, tu autem ſcis eſſe aureum, facis mihi veram, & gravem injuriam; quia in ablationem cuprei ſolùm conſenſi, non verò aurei: nihil enim volitum, quod non cognitum. *Secundò*. Si latroni ad evitandam mortem, vel vexationem dem pecunias, aut omninò involuntariè ſolùm exteriùs, aut licèt voluntariè ſimpliciter, tamen admixto involuntario ſecundùm quid: quia ſcilicet volo quidem de facto dare, tamen ſimul nollem dare, niſi metu, vel vi cogerer, patior veram injuriam, latroque tenetur ad reſtitutionem ſecundùm omnes. *Tertiò*, Idem eſt, ſi neceſſitate compulſus petam mutuum, & ſine uſura petere nequeam, ſicque partim volens, partim nolens uſuram promitto, & ſolvo, patior veram injuriam, & reſtitutio mihi debetur ab uſurario. Secùs eſſet, ſi ſecluſa omni neceſſitate, vel metu, ex mera liberalitate, v. g. ad exceſſivum luxum, vel luſum petam mutuum & ſolvam uſuras: tunc enim mihi volenti ſimpliciter, & conſentienti, nulla fit injuria, neque mihi debetur reſtitutio: tametſi uſurarius adhuc tenetur uſuram reſtituere ad pias cauſas per modum pœnæ: ut ſuo loco patebit. *Quartò*. Denique hinc intellige Chriſtum, *qui oblatus eſt, quia ipſe voluit. Iſa.* 53. *v.* 7. & Sanctos Martyres pleroſque etſi paratiſſimos, & maximè volentes pati, & mori, adhuc tamen paſſos eſſe veram injuriam: quia licèt in ipſis fuerit promptiſſima voluntas ad ipſum opus, ſeu injurias materiales, cruciatus, tormenta, necem: attamen non fuit in ipſis, immo in Sanctis non potuit eſſe voluntas cedendi juri ſuo: neque etiam profuiſſet illa ceſſio juris; cùm per illam non impediretur ex aliqua parte malitia hoſtium, vel tortorum: dum ipſi vel ignoraſſent eam ceſſionem, vel licèt cognoviſſent, nihil tamen curaſſent, ſed perinde cruciaſſent ac ſi poſita non eſſet: quin aliundè meliùs erat Chriſto, & Sanctis Martyribus pati non ſolùm cruciatus, & mortem materialiter, ſed etiam injuriam formaliter, ut major eſſet paſſio extenſivè, patiendo plura propter Deum: uti obſervat *Lugo hic diſp. 8. De Juſtitia, Sect.* 1.

Et Jus plenum.

49 ALterum requiſitum ad hoc, ut volenti non fiat injuria eſt, ut quis habeat plenum, ac proximum jus diſponendi de tali re, & ita pro arbitrio ſuo validè juri ſuo cedere poſſit: alioquin quantumvis volenti adhuc fiet injuria. Sic pupillus etſi conſentiat donando, vel permittendo, ut ſibi res auferatur, adhuc tamen ei fit injuria, quia nondum habet jus plenum diſponendi de rebus ſuis ſine auctoritate & conſenſu Tutoris. Simile eſt de Religioſis Societatis poſt vota biennii. Sic ſecundùm plures apud Lugo *cit. n.* 3. is, qui petit ab alio occidi, occiſus adhuc patitur injuriam, quia non habuit dominium, & jus plenum vitæ ſuæ, ſed potiùs Deus, nec conſequenter potuit illi juri cedere. Sic ſecundùm aliquos ibidem, maritus conſentiens in adulterium factum ab alio cum uxore ſua, adhuc patitur injuriam, quia non habet jus, vel dominium plenum in corpus uxoris, ſed reſtrictum ad legitimum uſum ſuum tantùm. Utrumque non improbabiliter. Sed de his mox dicam expeditiùs.

50 Inſuper quando quis habet quidem jus aliquod pro parte ſua, non tamen poteſt cedere juri ſuo ſine præjudicio, vel injuria alterius perſonæ, vel ſtatus certi, adhuc ei conſentienti, & volenti cedere juri ſuo, non fiet injuria; quamvis tunc fiat injuria tertiæ perſonæ, ipſi certo ſtatui: e. g. 1. Si maritus conſentiat ad auferenda bona dotalia, vel in ſtuprum cum filia, ipſi patri, ſeu marito nulla fit injuria ab auferente, vel ſtupratore, ſed benè uxori, vel filiæ invitæ. 2. Qui occidit volentem, vel petentem occidi, ſimpliciter nullam facit illi injuriam, ut habet communis DD. ob rationem à nobis ſuprà datam, attamen graviſſimè peccatur contra jus Dei, qui ſolus eſt Dominus vitæ, & mortis: item contra Juſtitiam legalem reſpectu Communitatis cui utrique juri non potuit cedere occiſus. 3. Qui committit adulterium cum ligata, expreſsè conſentiente marito, ſimpliciter huic nullam infert injuriam, neque ad ullam ipſi reſtitutionem tenebitur, ut iterùm habet communis DD. ſententia: attamen fit graviſſima injuria ipſi ſtatui ſacro matrimoniali contra bonum Sacramenti, & prolis, cui juri non potuit cedere maritus ille ſpontè cornutus, ſed tantum juri ſuo proprio, quod habet in corpus conjugis, quod ſolum eſſet objectum injuriæ in ipſum committendæ; qua ratione ab Innocentio XI. damnata eſt hæc propoſitio. 50. *Copula conjugata, conſentiente marito, non eſt adulterium; adeoque ſufficit in confeſſione dicere, ſe eſſe fornicatum*. 4. Qui percutit, vel occidit Clericum quantumvis conſentientem volentem, petentem, nullam quidem ipſi infert injuriam adhuc tamen incurrit excommunicationem Canonis. *Si quis ſuadente &c.* nimirùm ob injuriam, & irreverentiam illatam ſacro ſtatui Clericali, cujus juri non potuit cedere Clericus, cùm jus illud immunitatis non in favorem ſuæ perſonæ, ſed in favorem ſacri ſtatus principaliter collatum ſit, prout expreſsè deciditur in jure Canonico *c. contingit. De ſententia Excommunicationis*. Ubi ſic reſpondet Pontifex: quando Clericus ſe offert juxta morem patriæ, ut in ſatisfactionem injuriæ fuſtibus percutiatur, percuſſionem quidem non eſſe violentam, & involuntariam, eſſe tamen injurioſam. *Quia Canon, in quo prohibetur percuſſio Clerici, poſitus non eſt propter perſonam Clerici, ſed propter Ordinem Clericalem, & ideò conſenſus Clerici non impedit injuriam*. Sic Pontifex. Intellige tamen non contra jus particulare debitum Clerico, cui ipſe ſpontè ceſſit, ſed contra jus debitum ſacro Ordini Clericali, ut ex verbis citatis liquet.

CAPUT II.

De Reſtitutionis Natura, Obligatione, & Radicibus.

SECTIO I.

Reſtitutio quid ſit, unde debita, qualiter obligans, & neceſſaria.

SUMMARIUM.

1 & 2. *Reſtitutio quid?*
3 *Quid latè,*
4 *Quid ſtrictè ſumpta?*
5 Uſque ad n. 10. *Ejus obligatio unde? ubi quid delictum materiale, formale?*
10 Uſque ad num. 13. *Regulæ generales ſemper præ oculis habendæ.*
13 Uſque ad nu. 18. *Explicatur differentia reſtitutionis à ſatisfactione.*
18 *Reſtitutio, ſeu obligatio reſtituendi per ſe oritur ex violatione* ſolius juſtitiæ commutativæ.
19 *Non ex violatione aliarum virtutum.*
20 *Nec ex violatione juſtitiæ legalis.*
21 *Nec ex violatione juſtitiæ diſtributivæ*, & 22.
23 *Niſi quandoque per accidens, quatenus ſimul violatur commutativa*, & 24.
25 *Reſtitutio eſt neceſſaria ad ſalutem.*
26 *Non quidem neceſſitate medii.*
27 *Sed neceſſitate præcepti*, & 28.
29 *Nimirùm Septimi ex Decalogo.*
30 *Secundùm plures principaliter* negativi.
32 *Secundùm alios veroſimiliùs principaliter* affirmativi; *&* 33.
34 *Obligantis ſub mortali ex genere ſuo.*
35 *Ut quis in foro conſcientiæ ſub mortali ad reſtitutionem obligetur, debet delictum fuiſſe commiſſum*. I. Per actionem injuſtam.
36 II. Externam.
37 III. *Quæ ſit* culpa Theologica. Uſque ad n. 41. *nam*
41 *Ex ſola culpa civili nulla oritur obligatio reſtituendi in foro conſcientiæ: ideoque* Uſque ad n. 44.
44 IV. *Debet eſſe culpa Theologica, & quidem gravis, ut gravem inducat obligationem, nam*
45 *Culpa levis levem tantùm inducit obligationem, ſic*

46 Qui

Digitized by Google

46 *Qui minutis furtis venialibus magnam ſummam abſtulit tenetur quidem ſub mortali reſtituere, at non ratione ablationum, ſed ratione injuſtæ detentionis. Unde etiam*, & 47.

48 *Eſto probabilis, & magis pia ſit ſententia, eum obligari ſub mortali reſtituere, qui culpa ſolum veniali graviter lædit, ſeu in materia gravi:*

47 *Nihilominus æquè probabilis, & tuta eſt ſententia oppoſita.*

50 *Immo ſatis probabiliter nulla omninò tunc oritur obligatio reſtituendi, nec ſub veniali*, & 52.

52 Uſque ad num. 56. *Proponitur, & reſolvitur dubium notabile,*

ASSERTIO I.

1 R*Eſtitutio eſt redditio debiti alterius: latè ſumpta, cujuſvis, ſive ex contractu, ſive ex delicto: ſtrictè ſumpta ex delicto tantum formali, vel materiali. Eſt debita per ſe ex ſola juſtitia commutativa, & nulla alia virtute læſa, neceſſaria ad ſalutem, non neceſſitate medii, ſed præcepti, nimirum ſeptimi tantum, veriſimilius principaliter affirmativi, & ſecundariò negativi, ac proinde obligans ſub mortali ex genere ſuo, dummodo delictum commiſſum ſit per actionem externam injuſtam & culpam Theologicam gravem.* Aſſertio valdè prægnans accuratè explicanda eſt.

§. I. *Eſt redditio debiti alterius.*

2 NImirùm eſt actio, qua redditur debitum alteri, ad quod ſcilicet alter jus habet, ſeu id quod alteri debitum eſt ex juſtitia, ſive deinde debitum ſit ex contractu per modum ſolutionis, ſive ex delicto aliquo per modum compenſationis damni illati. Unde generatim reſtitutio benè definitur ab aliquibus. *Eſt redditio rei acceptæ, vel damni illati compenſatio.* Et hinc reſtitutio quandoque latè, quandoque ſtrictè ſumitur, & variæ aſſignantur ejus radices.

I. Reſtitutio latè ſumpta.

3 EST actus juſtitiæ commutativæ, quo ſecundùm æqualitatem arithmeticam redditur alicui quodcunque debitum, ſeu quod ab eo volente, vel nolente eſt acceptum. *Ita S. Thom. 2. 2. qu. 62. art. 1.* Et patet ex terminis jam dictis. Sic ergo reſtitutio eſt actus adæquatus juſtitiæ commutativæ, cujus proprium eſt emendare, ſeu adæquare commutationes factas, ſive voluntariè ex contractu, ſive involuntariè ex delicto: ut *cap. præced.* explicatum eſt. Reſtitutio ergo ſic latè ſumpta oritur ex triplici cauſa, vel radice. 1. *Ex contractu*, quo quis ſponte ſe obligavit ad aliquid dandum, vel reddendum alteri, ſecluſo ejus damno. 2. *Ex delicto*, vel injuria materialiter tantùm, ſeu ex re aliena accepta tantùm. 3. *Ex delicto*, vel injuria formali, & injuſta acceptione rei alienæ.

II. Reſtitutio ſtrictè ſumpta.

4 EST actus juſtitiæ commutativæ, quo cui ſecundùm æqualitatem arithmeticam damnum injuſtè illatum compenſatur, ſeu redditur id, quod ab alio injuſtè ablatum, detentum, vel damno datum eſt (ut nimirùm omnes ſpecies injuriarum, & damnorum contra juſtitiam per reſtitutionem compenſandorum apertè comprehendantur) aut injuſta acceptio, aut ſine injuſta acceptione, injuſta detentio; aut ſine acceptione, & detentione ſola injuſta damnificatio in bonis alterius. Exempla patebunt abundè per decurſum.

5 Reſtitutio ergo ſic ſtrictè ſumpta eſt actus partialis tantùm juſtitiæ commutativæ, cujus obligatio oritur ex duplici tantùm cauſa, & radice ſub geminis terminis paſſim ſignificata: *ex delicto materiali, & ex delicto formali. Ratione rei acceptæ, & ratione injuſtæ acceptionis: à poſſeſſore bonæ fidei, & poſſeſſore malæ fidei.* Termini hujus triplicis diſtinctionis paſſim quidem confunduntur, reipſa tamen non nihil differunt. Nam

6 Delictum materiale, vel injuria materialis dicitur, cùm quis rem alienam accipit, detinet, vel deſtruit, ſed inculpabiliter ignorans eſſe alienam, ſeu rationabiliter credens eſſe ſuam, vel ſe habere jus in illam, adeoque *bona fide*. Delictum verò formale, ac formalis injuria dicitur, cùm quis rem alienam accipit, detinet, vel deſtruit probè ſciens, vel ſcire potens, ac debens eſſe alienam, adeoque *mala fide*. Vides in his terminis generaliter comprehendi non tantùm injuriam, vel damnificationem lucroſam, cùm quis utrovis modo aliquid ſibi acquirit, ſed etiam puram damnificationem, ſeu injuriam non lucroſam, cùm quis ſibi nihil acquirit, ſed ſolùm aliquid alterius deſtruit, & deteriorat.

7 Jam verò ſi per delictum materiale, vel formale lucroſum aliquid acquiſitum ſit, jam ſpecialiter dicetur reſtitutio facienda in ſecundis terminis, vel *ratione rei acceptæ*, quia reverà res aliena accepta fuit, etſi non culpabiliter, & injuſtè formaliter, ob ignorantiam, & bonam fidem accipientis, putantis rem eſſe ſuam. Aut *ratione injuſtæ acceptionis*; quia res aliena etiam formaliter injuſtè, & mala fide accepta eſt, nimirùm à ſciente rem non eſſe ſuam. Vides iterùm in his terminis diſtinctionis adhuc perinde eſſe, ſive res accepta adhuc exiſtat, ſive non.

8 Jam denique, ſi res accepta delicto materiali, vel formali adhuc exiſtat, detineatur, vel poſſideatur ab accipiente jam ſpecialiter dicetur reſtitutio facienda, aut *à poſſeſſore bonæ fidei*, qui ſcilicet haſtenùs ignorabat rem eſſe alienam; aut *à poſſeſſore malæ fidei*, qui ſcilicet ſcivit rem acceptam, & poſſeſſam eſſe alienam, & non ſuam. Vides ergo terminos hujus triplicis diſtinctionis eſſe magis, & minùs latè patentes, ſicut poſteriores ſemper includant priores, non è contrà, ſed priores latiùs pateant, quàm poſteriores. Atque hinc emergunt

III. Reſtitutionis radices immediatæ quatuor.

9 P*Rima*, ex delicto materiali, ratione rei acceptæ, & à poſſeſſore bonæ fidei. *Secunda*, ex delicto formali ratione injuſtæ acceptionis, & à poſſeſſore malæ fidei. *Tertia*, ex delicto formali, ratione ſolius damnificationis non lucrativæ, ſeu damni injuſtè dati. *Quarta*, ex contractu. De quibus in ſequentibus ordine. Prænoto hìc breviter duas generales regulas ſemper præ oculis habendas.

10 I. Regula, & menſura reſtitutionis ex delicto materiali ratione rei acceptæ à poſſeſſore bonæ fidei, eſt *quantitas poſſeſſionis*: tantum nimirùm reſtituendum eſt quantum de re aliena adhuc poſſidet, vel quantum inde ditior factus es. De quo latiùs *Sect. 3.*

11 II. Regula, & menſura reſtitutionis ex delicto formali quocunque tam ratione injuſtæ acceptionis à poſſeſſore malæ fidei, quàm ratione injuſtæ damnificationis non lucroſæ, eſt *quantitas damni illati*: tantum nimirùm reſtituendum eſt præcisè, quantum damnum intuliſti, ſive inde aliquid habeas, ſive nihil. De quo latè *Sect. 4. & 5.* Similiter etiam pro reſtitutione ex contractu obſervanda ſunt duo axiomata. Primum: *Omnis res, quæ caſu perit, ſuo Domino perit.* Secundum: *Omnis res, quæ culpa perit, culpabili perit*, ſeu illi, qui culpam commiſit, *juxta tamen rationem culpæ, & contractus.* De quo *ſect. 6.* Hîc tamen ſimul ſub aſpectum ponere libuit, quia, ut dixi, ſemper præ oculis habenda ſunt.

IV. Reſtitutionis, & ſatisfactionis differentia.

13 REſtitutio, & ſatisfactio, etſi largè loquendo, confunduntur etiam jure, ut patet *c. ſi culpa de injuriis, & damno dato*, propriè tamen loquendo maximè differunt, quod ut radicitus intelligatur, neceſſariò explicandi ſunt illi alii termini, *offenſa, injuria, damnum*.

14 I. *Offenſa* generatim eſt læſio, vel irritatio voluntatis alterius: qua nimirùm aliquis alteri contra voluntatem ejus moleſtiam infert, ſicque eum movet, eique ſufficiens motivum, & fundamentum, ac quaſi jus aliquod tribuit ad iram, indignationem, vel averſionem adversùs offendentem: poteſtque fieri aut abſque læſione ullius juris alterius. & dicetur *offenſa pura* contra Charitatem, vel pacem humanam tantùm: ex. g. Amico petenti à me librum commodato, quo is valdè indiget, & ego facilè carere poſſum, nolo tamen commodare: procul dubio offendo amicum, & do ipſi ſufficiens motivum, ac fundamentum, ut avertatur à me, mihique indignetur, non tamen infero ei injuriam, cùm nullum ejus jus lædam, ſed tantùm voluntati ejus moleſtiam infero, ideòque eſt offenſa pura contra Charitatem, & pacem humanam, pro qua proinde debetur aliqua ſatisfactio amica ex virtute Charitatis, & pacis humanæ, nihil omninò ex juſtitia, nullaque actio in foro externo. Aut offenſa fit cum læſione juris alterius, & tunc ſpeciali nomine dicitur *injuria*.

15 II. *Injuria* generatim eſt læſio voluntaria juris alterius, qua nimirùm fit aliquid non ſolùm contra voluntatem, ſed etiam contra verum, & ſtrictum jus alterius. Et iterùm poteſt fieri, aut abſque damno alterius: nihil ſcilicet auferendo, quod ſuum erat: & dicitur *injuria mera*, vel non damnoſa: ut ſi cui ſoli, vel coram aliis nihil inde motis contumeliam inferas: ſi committas adulterium cum uxore Titii, nulla ſuſcepta prole, crimine manente occulto, adeoque nullo damno ſecuto: utrique inferes injuriam, quia lædis jus, primi ad ſuum honorem, ſecundi ad corpus uxoris ſuæ: nullum tamen damnum infers, ideòque eſt injuria non damnoſa, attamen contra juſtitiam: proinde jam ex juſtitia, ſaltem vindicativa, debetur ſatisfactio, atque in

foro externo datur eis actio injuriarum pro ſatisfactione. Aut injuria fit cum damno alterius, auferendo ſcilicet aliquid, quod ſuum erat: & jam dicitur *injuria damnoſa*, ſeu damnificatio injuſta, cujus effectus eſt ipſum damnum illatum, ſeu privatio boni alterius: itaque

16 III. Injuria damnoſa, vel damnificatio eſt læſio ſpecialis, & ſtricti juris alterius per ablationem alicujus, quod ſuum erat in bonis animæ, vitæ, famæ, fortunæ. Ut ſi fureris Titio pecuniam, ſi cognoſcas uxorem ejus, nata prole, quam is putatitius pater alere debeat, gravi ſuo, & liberorum legitimorum damno, eſt injuria damnoſa contra juſtitiam commutativam. pro qua proinde ex eadem juſtitiæ commutativæ virtute debetur ei *reſtitutio*: & in foro externo competit ei actio, non tantùm civilis ad recuperandum jus ſuum, ſeu compenſandum damnum illatum, ſed etiamſi velit, & prohibitus non ſit, actio criminalis ad vindictam ſceleris. Jam ergo,

17 IV. *Reſtitutio* propriè eſt redditio debiti, & compenſatio damni illati alteri in bonis ſuis, per aliquid neceſſariò ipſimet damnificatio conferendum: cujus proinde objectum eſt damnum alteri taliter compenſandum: finis vero eſt æqualitas rei reſtituendæ ad rem ablatam, vel damnum datum: ideòque eſt actus juſtitiæ commutativæ, & in conſcientia ſemper debetur ante omnem ſententiam judicis, ut infrà patebit ampliùs. *Satisfactio* verò eſt compenſatio injuriæ tantùm vel offenſæ alterius, in hoc conſiſtens, quòd ſicut alterum offendimus, vel injuriavimus contra voluntatem, vel jus ſuum, ipſum moleſtando, ita nos viciſſim in gratiam ipſius aliquid moleſtum contra propriam voluntatem agendo, vel patiendo, eum nobis reconciliemus. Cujus proinde objectum eſt injuria, vel offenſa compenſanda, ex parte noſtra ſolùm aliquid moleſtum ſubeundo, alterius conciliandi gratia, abſque eo, quòd neceſſariò reipſa aliquid in alterum conferatur: finia verò eſt reconciliatio cum altero offenſo, vel offenſæ remiſſione (nota hîc obiter, cur Deo ſatisfacere, non autem reſtituere poſſumus: quia nimirùm eum offendere, non autem damnificare: aliquid in ejus gratiam moleſtum agere poſſumus.) Unde ſatisfactio pro injuria eſt actus juſtitiæ vindicativæ, cujus exercitium ad publicam tantùm poteſtatem pertinet, proinde ante judicis ſententiam nulla per ſe eſt obligatio ſatisfaciendi pro injuria præciſa à damno, ut ex communi notat Laym. *l. 3. t. 2. c. 1.* Pro offenſa autem, jam ut dictum eſt, debetur ſemper ſatisfactio amica ex Charitate, & pacis humanæ virtute.

§. II. *Eſt debita per ſe ex ſola juſtitia commutativa, & nulla alia virtute læſa.*

18 RESTITUTIO nimirùm eſt actus ſolius juſtitiæ commutativæ, adeò ut obligatio reſtituendi oriatur ex violatione ſolius juſtitiæ commutativæ, non ex violatione aliarum virtutum: neque juſtitiæ legalis, neque juſtitiæ diſtributivæ, niſi per accidens, quatenus ſimul violatur juſtitia commutativa. *Communiſſima.* D. Th. *q. 62. a. 1.* aliique cit. Laym. *cit. c. 1. n. 4.* Lugo *diſp. 1. Sect. 3.* Ratio clara eſt: quia reſtitutio propriè eſt damni alieni reſtauratio, qua ſcilicet redditur alteri, quod ſuum eſt, ſeu, ad quod verè aliquod jus habet, in re, vel ad rem, & quidem ad æqualitatem arithmeticam, modo ſuprà explicato: atqui hoc eſt proprium ſolius juſtitiæ commutativæ, ut ex ejus definitione conſtat: atque ex violatione ſolius juſtitiæ commutativæ aufertur alteri, quod ſuum eſt, ſeu ad quod verum aliquod jus habet, & non ex violatione ullius alterius virtutis, ut mox patebit inductione: ergo reſtitutio eſt actus ſolius juſtitiæ commutativæ, & ex ejus ſolius violatione orietur ejus obligatio, & non alterius virtutis. Nam ecce

I. *Non ex violatione aliarum virtutum præter juſtitiam.*

19 QUIA per nullius alterius virtutis violationem læditur jus alterius auferendo, quod ſuum eſt, ut conſideranti patet: & licèt aliæ virtutes etiam debitum contineant. Ex. g. charitas ſuccurrendi proximo in neceſſitate: Pietas honorandi, & juvandi parentes: obſervantia colendi Superiores &c. tamen per illarum violationem non aufertur iſtis, quod jam ſuum erat, ſed ſolùm omittitur, quod ipſis in certo caſu præſtandum erat: ergo ex illarum violatione nulla oritur obligatio reſtituendi per ſe loquendo: niſi fortè per accidens ſimul læderetur juſtitia commutativa damnum inferendo; ut ſi quis ſuperiores, vel parentes contumeliis afficiat, verberet: ſic enim lædit ſimul juſtitiam commutativam auferendo debitum, quare tenebitur honorem debitum compenſare.

II. *Non ex violatione juſtitiæ legalis.*

20 HAc enim tenentur membra procurare bonum commune Reipublicæ, etiam cùm opus eſt, bona ſua privata contribuendo: atqui ex hujus violatione non aufertur Reipublicæ aliquid jam ſuum, ſeu quod ipſi jam appropriatum erat; ſed ſolùm negatur, quod ei erat præſtandum & quidem pro ſolo neceſſitatis caſu: conſtat autem non eſſe reſtituendum, quod alicui non abſolutè, ſed pro ſolo caſu neceſſitatis debetur: ergo ex violatione illius juſtitiæ legalis nulla eſt obligatio reſtitutionis per ſe, niſi ſimiliter quandoque per accidens, ſi ſimul violaretur juſtitia commutativa: ut ſi quis ex officio, vel pacto obligatus procurare bonum commune, negligat, ut Magiſtratus, milites, vigiles, &c. ſic tenebuntur utique damna ſecuta Reipublicæ compenſare.

III. *Neque ex violatione juſtitiæ diſtributivæ per ſe.*

HIc diſtinguendum eſt. Nam quædam bona communia Reipublicæ ex juſtitia diſtributiva dividenda ſunt, principaliter in bonum ipſius Reipublicæ, vel Communitatis, quæ proinde non ſingulis de Communitate, ſed ſolùm aliquibus uſque dignioribus conferenda ſunt, ut beneficia Eccleſiaſtica, Officia publica, Dignitates &c. utriuſque ſtatus: atque in his ex violatione juſtitiæ diſtributivæ, quòd prætermiſſis dignioribus, conferantur minùs, tamen verè dignis, nulla oritur obligatio reſtituendi: neque ipſi Communitati, vel Reipublicæ, cui ſupponitur ſufficienter proviſum per aliquem dignum, & idoneum: neque dignioribus prætermiſſis, quia illi ante collationem nullum omninò jus habent ad ea bona, beneficia, officia, & ſimilia nec in re, nec ad rem, ut patet, adeòque non aufertur eis, quod ſuum erat, nec infertur injuria. *Ita omnes.* De peccato alibi ſermo erit. Quòd ſi conferantur indignis, & ineptis, prætermiſſis dignis, erit quidem obligatio reſtituendi, ſeu compenſandi damnum ſecutum Reipublicæ ipſi: non autem dignis prætermiſſis; ob eandem rationem datam. Verum id jam non ex violatione juſtitiæ diſtributivæ præciſè, ſed potiùs commutativæ: quia iniquus diſtributor ex officio, & pacto, adeòque ex juſtitia commutativa tenetur Reipublicæ, vel Eccleſiæ providere dignum, & idoneum Miniſtrum ad ejus bonum procurandum, & damnum cavendum: ſecùs faciens, cauſa vera damni in juſtitiam commutativam impingit. Vide *Laym. Lugo, & alios citatos.* 21

Alia ſunt bona communia per diſtributivam juſtitiam diſtribuenda ſingulis partibus Communitatis, quatenus partes ſunt, & quidem propriè, & principaliter in commodum earum partium: veluti cùm Dux belli ſpolia hoſtium inter milites pro ſingulorum meritis, & dignitate diſtribuere debet. Idemque in aliis bonis communibus vacantibus œconomicis. Hic ſi diſtributor, dignis ſubtrahendo, minùs dignis, vel indignis conferat, aut ſibi arroget, præter peccatum, orietur obligatio reſtitutionis: at ruſsùs non ex violatione juſtitiæ diſtributivæ præciſè, ſed ex violata ſimul juſtitia commutativa: nam bona illa communia jam ſunt appropriata ipſi Communitati: quatenùs ex his omnibus ſuis membris conſtat, quippè ſecundùm proportionem dignitatis in ſingulos diſtribuenda, adeòque implicitè, & quoad jus ad rem jam ſunt appropriata partibus ipſius Communitatis: ergo ſi eis non dentur ſecundùm proportionem dignitatis; aufertur dignis, aut dignioribus, quod jam ſuum erat, quoad jus ad rem: ergo infertur eis injuria etiam contra juſtitiam commutativam: ergo ex juſtitia commutativa diſtributor eis reſtituere debet: omnibus quidem fraudatis ſervata proportione geometricè dignitatis: ſingulis verò etiam ſervata proportione arithmetica, tantùm ſcilicet ſingulis reſtituendo, quanto minus juſto receperunt. Ita ex S. Thoma *cit.* rectè explicant Molina *t. 3. tr. 4. d. 714.* Cajet. aliiſque *cit.* Tanner. *diſp. 4. qu. 6. dub. 1. num. 4.* 22

IV. *Ergo ſolùm per accidens.*

EX violatione juſtitiæ diſtributivæ per accidens ſolùm poteſt oriri obligatio reſtitutionis, quatenus ſimul violatur juſtitia commutativa. Patuit jam in exemplis allatis. Et patet ampliùs in diſtributione iniqua communium onerum. Ex hac enim ſemper quidem oritur obligatio reſtituendi, ſed patenter ratione ſimul violatæ juſtitiæ commutativæ, quatenus ſcilicet uni imponitur onus ſupra facultatem reſpectu cæterorum, aut plus ab eo exigitur, quàm teneatur præſtare; adeoque aufertur ei quoad partem, quod verè ſuum erat, quod ſecundùm juſtitiam commutativam, & æqualitatem arithmeticam eidem reſtituendum erit, inter plures, etiam ſervata proportione geometrica facultatum ſecundùm juſtitiam diſtributivam. Exempla obvia in Officialibus, Exactoribus, diſpenſatoribus, &c. 23

Tandem ipſa Juſtitia commutativa in reſtituendo ſingulis ſecundùm æqualitatem arithmeticam ſæpè per accidens annexam habet juſtitiam diſtributivam in reſtituendo pluribus, vel omnibus ſecundùm proportionem geometricam, 24

Ca-

Caſus communis. Debitor plutibus obligatus, non eſt omnibus ſolvendo totum: debet pattes ſuorum bonorum majores, & minores dividere ſecundùm proportionem debitorum majorum, & minorum, ſicque ſingulis reſtituere proportione geometrica. Si ſecus faciat, uni minus dando, quàm proportione debiti ei debebatur, violat de novo juſtitiam commutativam, & æqualitate arithmetida eidem reſtituere debet quantum minùs juſto eidem dedit.

§. III. *Reſtitutio eſt neceſſaria ad ſalutem.*

25 RES nimis certa. Notiſſimum eſt illud mox infrà allegandum: *Non dimittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum;* atqui remiſſio peccati utique eſt neceſſaria ad ſalutem: ergo, & reſtitutio. Sed videndum, qualiter ſit neceſſaria? Aſſertio ſic habet

I. Non neceſſitate medii.

26 QUia neceſſarium ad ſalutem neceſſitate medii illud eſt, quod neceſſariò concurrit ad ſalutem eò quòd debeat in ſe, vel in ſuo voto cauſare primam gratiam: ut ſunt Baptiſmus, Pœnitentia, Fides &c. ideòque per nullam ignorantiam, vel impotentiam excuſatur: ſed tale non eſt reſtitutio, non enim debet concurrere ad cauſandam primam gratiam, ſed ſolùm requiritur ad ſalutem, ut caveatur peccatum, ſicut obſervatio aliorum præceptorum. Deinde ignorantia, impotentia, & plures cauſæ excuſant à reſtitutione, ut *Sect.* 4. patebit, & ſignificat Lugo mox citandus: *Si res aliena reddi non poſſit &c.* ergo non eſt neceſſaria neceſſitate medii. Unde corrigendus eſt vulgaris error putantium adeò neceſſariam ad ſalutem eſſe reſtitutionem, ut animæ à purgatorio non poſſint liberari, donec hæredes reſtituant, quæ defunctus in vita reſtituere debebat. Eſt enim contra rectam rationem, quòd quis ex ea culpa patiatur, quæ ejus non ſubjacent voluntati, ſed aliorum. Exempla quædam allata de uſque in purgatorio detentis, donec reſtitutio facta ſit, in occultum, & juſtum Dei judicium referenda ſunt, juſtè ſic punientis illos in altera vita, qui reſtitutionem faciendam, cùm facilè poſſent, diſtulerunt: & hæredibus, ordinariè in hoc negotio negligentibus, aut doloſis, reliquerunt.

II. Sed neceſſitate præcepti.

27 HAbetur expreſsè in S. Scriptura ad Rom. 14. *Reddite omnibus debita &c.* Tob. 2. *Videte, ne fortè furtivus ſit hædus; reddite eum dominis ſuis: quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere.* Et Ezechiel *c.* 33. *Si dixero impio, morte morieris: & egerit pœnitentiam à peccato ſuo, & fecerit judicium, & juſtitiam, & pignus reſtituerit, rapinamque reddiderit, & ambulaverit in mandatis vitæ, nec fecerit quidquam injuſtum, vita vivet, & non morietur.* Ubi ad pœnitentiam, & ſalutem æquè neceſſariò præcipitur reſtitutio, ac obſervantia aliorum præceptorum. Celeberrimum eſt teſtimonium S. Auguſtini Epiſt. 25. ad Macedonium. *Si res aliena, propter quam peccatum eſt, reddi poſſit, & non reddatur; pœnitentia non agitur, ſed ſimulatur: Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum, ſi reſtitui poſſit, ut dictum eſt.* Sic Auguſtinus. Ratio clara autem eſt: quia ejuſdem malitiæ eſt auferre, & retinere alienum: cùm retentio moraliter nihil aliud ſit quàm continuata ablatio: atqui non auferre alienum ſine dubio eſt neceſſarium neceſſitate præcepti divini naturalis, & poſitivi: ergo ſic quoque neceſſarium erit non retinere alienum, & conſequenter reſtituere.

28 *Dices*: Non reſtituens non peccat: ergo reſtitutio non eſt neceſſaria neceſſitate præcepti, *Antecedens prob.* Si non reſtituens peccaret, Dominus rei deberet ei remittere: quia ex lege Charitatis quilibet debet bona temporalia propria poſtponere ſaluti ſpirituali proximi, atqui ſi Dominus remittit, non reſtituens non peccat: ergo. *Reſp. Neg. anteced. & diſtinguitur probatio.* Si proximus ſit in neceſſitate vera ſalutis ſpiritualis, *concedo.* Si non ſit in neceſſitate, ſed libera malitia tantùm, ut eſt in propoſito: *Nego* hoc.

III. Nimirùm ſeptimi.

29 PRæceptum reſtituendi continetur in ſeptimo Præcepto Decalogi, omnium conſenſu. *Patet:* Quia in eodem Præcepto præcipiente aliquem finem, præcipitur etiam medium ad illum finem per ſe neceſſarium: atqui ſeptimo præcepto: *Non furtum facies*, prohibetur injuſta ablatio rei alienæ, & conſequenter etiam injuſta detentio: cùm hæc ſint ejuſdem malitiæ, ut dictum eſt. Et ſignificat Innocentius Papa *c. ſæpè de reſtit. ſpoliatorum* dicens *Quod non multum intersit, quoad periculum animæ, injuſtè detinere ac invadere alienum:* atqui ad hoc ut res aliena injuſtè non detineatur, per ſe neceſſarium medium eſt reſtitutio: ergo in eodem præcepto ſeptimo, quo præcipitur, ut rem alienam injuſtè non detineas, conſequenter etiam præcipitur, ut reſtituas. Eſt ergo (ut ſuo loco videbitur) præceptum illud partim negativum prohibens injuriam, partim affirmativum præcipiens reſtitutionem, ſeu injuriæ illatæ compenſationem.

IV. Veroſimilius principaliter affirmativi.

PRæceptum reſtitutionis principaliter negativum eſſe, & ſecundariò ſolùm affirmativum, docent ſanè communius Doctores. Scotus 4. *diſt.* 15. *q.* 2. Paludanus, Gabriel, Adrianus, Pet. Nav. aliique *cit.* Tanner. *diſp.* 4. *de Juſtitia qu.* 6. *dub.* 1. *n.* 8. Lugo *diſp.* 8. *Sect.* 2. Ratio eſt: Quia *propter quod unum quodque tale, ipſum eſt magis tale;* in præcepto autem reſtitutionis duo includuntur: Unum negativum, ne ſcilicet res aliena injuſtè detineatur invito Domino: alterum affirmativum, ut poſitivo actu reſtituatur: atqui illud negativum eſt magis principale, propter ipſum enim præcipitur affirmativum de reſtituendo, & non è contrà, ergo præceptum reſtitutionis principaliter eſt negativum, & ſecundario ſolùm affirmativum, ſcilicet ex ſuppoſito: ſi res aliena detineatur, ut reſtituatur. 30

Dices: Ipſum detinere eſt negativum, cùm nihil aliud ſit quàm non reddere: ergo præceptum ipſum non detinendi eſt affirmativum: quia duæ negationes faciunt unam affirmativam. Reſp. *diſting. anteced.* Detinere eſt negativum phyſicè, *tranſeat;* moraliter, *Nego anted.* Moraliter enim detentio eſt poſitiva actio, & quaſi continuata acceptio, ut notant *Tannerus, & Lugo cit.* 31

Verùm mihi ſemper probabilior viſa eſt ſententia oppoſita, nimirùm præceptum reſtitutionis principaliter, & per ſe eſſe affirmativum de ipſo actu poſitivo reſtitutionis: & ſecundario negativum de non detinendo rem alienam. Ita ſignificat D. Thomas 2. 2. *q.* 62. *ar.* 8. *ad* 1. Et docent *Navar. Rebellus*, aliiſque citatis Laym. *lib.* 2. *tr.* 1. *c.* 2. *n.* 2. Tamb. *lib* 8. *tr.* 3. *de reſtitut. c.* 1. *n.* 5. Ratio jam poſita eſt: Quia præceptum reſtitutionis principaliter per ſe intendit, ut fiat æqualitas arithmetica inter datum, & acceptum cum Domino rei ablatæ: hæc enim æqualitas eſt objectum formale adæquatum juſtitiæ commutativæ, ſecundùm omnes: atqui hæc æqualitas non ſit niſi per actum poſitivum reſtitutionis; nulla enim æqualitas reſultaret, ſi rem acceptam tantùm non detineres, & tamen Domino poſitivè non redderes: & quòd idem præceptum reſtitutionis præcipiat, ne detineatur res domini, ideò præcipit, ut te rem non detinente, eandem reſtitutam, Dominus recipiat: (vides minorem oppoſitæ rationis æquè facilè negari, ac affirmari) ergo præceptum reſtitutionis principaliter affirmativum eſt, & ſecundario tantùm negativum. Et certè, qui alium læſit in fama, vel honore, propriiſſimè tenetur reſtituere, ſeu reddere ablatum, licèt propriè nihil detineat. Sed vide *DD. citt.* Non enim libet immorari ſpeculationi parùm utili ad praxim. Sufficit nobis noſſe præceptum hoc ſimul eſſe affirmativum & negativum; (quidquid ſit de principaliori) atque ideò obligari ſtatim ſemper, & pro ſemper, & quamdiù rationabilis cauſa non excuſat, ut ſuo loco videbitur. 32

Neque inde inferas in non reſtituente duo eſſe peccata, unum *detinere* rem alienam contra præceptum negativum: alterum *non reſtituere* contra præceptum affirmativum. Nam utriuſque præcepti idem eſt finis intrinſecè, nimirùm Dominum habere, quod ſuum eſt ſecundùm æqualitatem arithmeticam. 33

§. IV. *Obligans ſub mortali ex genere ſuo.*

PRæceptum reſtitutionis obligare ſub mortali ex genere ſuo, nimirùm pro ratione materiæ, & damni illati gravis, certiſſimum eſt apud omnes. Et clarum ex dictis, ut alia probatione non egeat; ſed benè perſunctoria explicatione terminorum adjunctorum: *Dummodo delictum commiſſum ſit per actionem injuſtam externam, & culpam Theologicam gravem.* Ad hoc ergo, ut quis ex delicto in foro conſcientiæ obligetur ſub mortali ad reſtitutionem, requiritur, ut injuſtæ ablationis, vel damnificationis delictum ſit commiſſum. 34

I. *Per actionem injuſtam.*

RAtio patet. Quia ex ſola juſtitia commutativa læſa inducitur obligatio reſtitutionis, ut §. 2. probatum eſt. Nulla ergo inducitur obligatio reſtitutionis, ſi actio tua contra juſtitiam, ſeu injuſta, non ſit, quantumvis alioquin peccaminoſa ſit contra alias virtutes, charitatem, Pietatem, Religionem. Ut ſi graviter, vel extremè egenti eleemoſynam non præbeas: ſi ipſis parentibus ita egentibus 35

Digitized by Google

non ſuccurras: ſi voviſti calicem Eccleſiæ, & non ſolvas: ſi domum, vel ſegetem incenſam ab alio, non extinguas: niſi aliud ex officio, vel pacto, adeoque ex juſtitia obligeris: ſi judex reum ſecundùm allegata, & probata juſtè condemnatum, verbis, vel aliis modis contra Charitatem offendat: ſi reus etiam legitimè à Judice interrogatus crimen neget, unde damnum ſequatur vel fiſco, vel alteri, cui cederent bona rei: neque enim reus ex juſtitia commutativa tenetur fateri veritatem, aut procurare utilitatem fiſci, vel aliorum, ſed ad ſummum ex obedientia, & juſtitia legali. Plura ſimilia audies inferiùs tract. ſeq. cap. 5. ſect. 3. 4. & 5. ubi de compenſatione occulta, de acceptis propter neceſſitatem, de acceptis ob turpem cauſam &c.

II. *Per actionem injuſtam externam.*

36 RAtio iterùm clara eſt: quia ut quis obligetur ad reſtitutionem, debet feciſſe inæqualitatem in altero, aliquid ſcilicet auferendo, vel deſtruendo, quod ipſius erat: hæc autem inæqualitas utique non poteſt fieri per ſolam actionem internam quantumvis injuſtiſſimam, quippè quæ in ſola mente ſiſtens nihil operatur exteriùs, ſed tantùm per actionem externam realem: ergo per ſolam *actionem externam injuſtam* inducitur obligatio reſtitutionis. Nullam ergo reſtitutionis obligationem contrahit, qui ſolo actu interno proximo damnum optat, aut de damno aliundè illato gaudet, & exultat. Qui maligno affectu odii, & vindictæ proximum de crimine aliquo, vero tamen, & juſtè accuſat. Si ipſe Judex juſtam ſententiam ferat contra inimicum ſuum gaudens de ejus damno, & afflictione: Immo etiamſi Judex proferret tunc injuſtam ſententiam ſua opinione, quam poſteà deprehendit fuiſſe juſtam, ad nihil reſtituendum obligabitur, quia ſententia illa formaliter tantùm, internè, & ex conſcientia erronea, non autem materialiter, reipſa, & externè injuſta fuit. Similiter ſi furer veſtem, quam puto eſſe tuam, ſed deinde adverto reverà fuiſſe meam, quamvis auferendo peccaverim ex interno affectu injuſtitiæ, tamen propter eandem rationem non teneor ad reſtitutionem. Plures, & difficiles caſus dabimus in quinto præcepto, de homicidio caſuali.

III. *Per culpam theologicam.*

37 AD contrahendam obligationem reſtitutionis ex delicto injuſtæ acceptionis, vel damnificationis omninò requiritur culpa theologica, & non ſufficit ſola culpa civilis, vel politica quæcunque lata, levis, leviſſima. Explico terminos.

38 Culpa theologica dicitur *Defectus voluntarius in operando contra legem Dei, vel rectam rationem*, adeò ut actio, vel omiſſio aliqua verè in conſcientia, & coram Deo culpabilis ſit, ideò enim dicitur culpa theologica, quam ſcilicet Theologi in foro conſcientiæ, & in ordine ad Deum ſpectare ſoleant. Et hæc alia gravis, & mortalis, alia levis & venialis tantùm: quæ ex dictis ſupponuntur.

39 Culpa civilis, politica, vel juridica dicitur: *Defectus externus in operando contra exactum modum agendi humanum:* & definiri ſolet: *Defectus ab eo, quod bonum, & debitum eſt, hominiſque diligentia præſtari poteſt.* Unde & juridica culpa dicitur, quia eam Jura attendunt pro foro externo; in quo interna non patent. Triplex communiter diſtinguitur, *lata*, *levis*, *leviſſima*. Culpa *lata* dicitur, omiſſio diligentiæ, quam ſolent in tali negotio adhibere omnes prudentes, & diligentes. Culpa *levis*, eſt omiſſio diligentiæ, quam ſolent adhibere prudentiores, diligentioreſque. Culpa *leviſſima* dicitur, omiſſio diligentiæ, quam ſolent adhibere ſoli in agendis rebus diligentiſſimi, & accuratiſſimi. Exemplum vulgò adfertur: Accepiſti librum, vel veſtem commodato, & reliquiſti in loco patulo, quo omnes communiter accedere ſolent, ubi nec tuas res alicujus momenti relinqueres, & ſic periit res alterius: commiſiſti culpam latam. Repoſuiſti quidem in cubiculo tuo, vel ciſta cum rebus tuis, ſed oſtium non clauſiſti: eſt culpa levis. Clauſiſti oſtium, ſed non tentaſti, an peſſulus benè obductus fuerit: eſt culpa leviſſima. Simili modo judicandum in cæteris.

40 Quòd ſi ergo in his nullum adſit voluntarium internum, nulla ſcilicet advertentia, vel intentio ad damnum ſecuturum, tunc eſt culpa politica ſeu juridica tantùm. Si autem adſuit aliquod voluntarium internum directum, vel indirectum, utpotè quia vel intendiſti, vel ſaltem prævidiſti, aut prævidere debuiſti damnum inde ſecuturum proximo, tunc erit culpa politica, & theologica ſimul. Et quidem, ſi adſit intentio indirecta, ſeu voluntarium indirectum, quo prævidiſti damnum proximi, nec caviſti, etſi directè minimè intenderis, jam apud Juriſtas vocabitur *culpa latiſſima*. Si autem adfuit etiam directa intentio, & voluntas per hoc nocendi proximo, vocabitur à Juriſtis *dolus malus:* utrumque etiam apud Theologos peccatum mortale, & inducens obligationem reſtituendi, ut in ſequentibus patebit. His notatis

Dicimus: Nullam oriri obligationem reſtituendi in foro 41
conſcientiæ, ex ſola culpa civili etiam lata, & levi, vel leviſſima. Quoad culpam levem, vel leviſſimam (contra *Angelum*, *Adrianum*, *Paludanum*, *Panormitanum*, & alios nonnullos) conſentiunt DD. communiter apud mox citandos. Et ratio eſt: Quia nullus, nec circa proprias, nec circa alienas res, ſecluſo ſpeciali pacto, tenetur adhibere majorem diligentiam, quàm homines ſuæ conditionis communiter prudenter adhibere ſolent: atqui omittere ejuſmodi diligentiam, quàm homines ſic communiter adhibere ſolent, dicitur culpa lata, ut modò vidimus: ergo qui non omiſit, ſed adhibuit hanc diligentiam, vitando culpam latam, ad nullam tenetur reſtitutionem damni ſecuti ex ſola culpa levi vel leviſſima, in foro conſcientiæ, & ante Judicis ſententiam.

Univerſaliter autem quoad omnem culpam civilem tan- 42
tùm, etiam latam, id docent Molina *t.3. diſp.698. n.6.* Leſſ. *lib.2. c.7. dub.6. n.27.* Vaſq. *de reſt. c.2. §.1. dub.2. à n.15.* Tannerus *diſp.4. q.6. dub.2. n.40.* Lugo *diſp.8. Sect.4.* Tamb. *cit. c.2. §.4. num.3.* aliique moderni ſatis communiter. Ratio eſt: Quia in foro conſcientiæ non poteſt eſſe obligatio reſtituendi ex delicto, vel injuſtitia facta, niſi ablatio, vel damnificatio fuerit delictum, ac injuſtitia in foro conſcientiæ: ſed quod non eſt peccatum, ſeu culpa theologica, non eſt delictum, vel injuſtitia in foro conſcientiæ: ergo ex ſola culpa politica quæcumque etiam lata, non eſt obligatio reſtituendi in foro conſcientiæ, quidquid ſtatuatur per leges in foro externo, nec injuſtè ad acuendam diligentiam civium circa res alienas. Quod autem alii DD. præſertim antiquiores communiter doceant, culpam latam inducere obligationem reſtitutionis, ideò dicunt, quia culpa lata civilis ordinariè ſimul eſt etiam theologica: ordinariè enim latè culpabilis, omittens ſcilicet diligentiam communiter adhiberi ſolitam, circa res proximi, advertit, vel ſaltem advertere debuiſſet damnum proximi ſecuturum, eoque ipſo theologicè culpabilis eſt.

Ex dictis ſequitur, nullam contrahi obligationem reſti- 43
tutionis, ſi quis cum moderamine inculpatæ tutelæ contra aggreſſorem, alteri proximo damnum inferat, v. g. pecus, vel etiam hominem fortuitò in ictum incurrentem lædat, vel occidat. Item ſi miles ſubditus juſſus bona fide pugnavit in bello injuſto, prudenter tamen à ſe putato juſto, non obligatur in conſcientia reſtituere damna illata ex bello, niſi ratione rei acceptæ adhuc extantis, vel quantùm fortè inde ditior factus eſſet, quod rarum. Item, ſi quis bona fide credens eſſe rem ſuam, illam abſumat: nec inde in aliquo ditior factus eſt, ad nullam tenetur reſtitutionem, & ita in ſimilibus: quantumvis in his culpa aliqua politica interveniat. *Ratio eſt:* Quia in his, & ſimilibus in conſcientia, & theologicè non peccatur: ergo nulla obligatio reſtitutionis ex delicto.

IV.° *Per culpam theologicam gravem.*

AD inducendam obligationem reſtitutionis gravem, & 44
ſub mortali, ex delicto injuſtæ acceptionis, vel damnificationis, requiritur culpa theologica gravis, ſeu mortalis in conſcientia, & non ſufficit culpa etiam theologica levis, ſeu venialis tantùm, ſive ex parvitate materiæ, ſive ex imperfectione actus, ſeu indeliberatione.

I. In primis quando culpa injuſtitiæ in ablatione, vel 45
damnificatione rei alienæ fuit venialis tantùm ex parvitate materiæ, modicum quid auferendo, abſumendo, deſtruendo, per ſe clarum eſt, non poſſe oriri obligationem reſtituendi ſub mortali: cùm acceptio, & detentio, ſeu non reſtitutio ſint ejuſdem malitiæ, ſaltem quantùm eſt ex ratione materiæ: ob hanc ipſam tamen rationem tunc adhuc oritur obligatio reſtituendi ſub veniali: ſicut enim peccaſti auferendo venialiter, ita peccas venialiter, detinendo, vel non reſtituendo; *Nec dimittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum:* ergo ſub veniali teneris reſtituere. Ita communis Doctorum cum Sanch. *lib. 2. in Decal. c. 23. n. 6.* aliique contra Vaſq. *c. num. 20. & 25.* & alios nimis laxè ab omni reſtitutione liberantes.

II. Qui pluribus acceptionibus, vel furtis minutis, etſi 46
de facto ſingulis venialibus tantùm, magnam tamen quantitatem ad mortale ſufficientem congregavit, ſecundùm omnes tenetur ſub mortali ad reſtitutionem ſummæ congregatæ, at non ratione ablationum venialium, ſed ratione detentionis injuſtæ, ac damnificationis proximi in quantitate notabili aggregata, ut in ſeptimo Præcepto de furtis minutis dicemus. Sed contrà

Dices: Supponamus talem, poſtquam advertit, accre- 47
ſcente materia notabili, ſe grave damnum intuliſſe alteri, ſtatim velle reſtituere, is adhuc tenetur reſtituere ſub mortali: atqui tunc certè neque detentio ulla erit mortalis:

ergo

Google

ergo adhuc ex ſolis venialibus conſurget obligatio reſtituendi ſub mortali: *Reſpondetur neg. conſ.* Vel enim talis reſtituit ſtatim, cùm poteſt, & tunc nulla unquam contracta eſt obligatio reſtituendi ſub mortali, ſed ſtatim reſtituendo illam obligationem præcavit, & extinxit. Vel non reſtituit ſtatim, cùm poteſt: & ecce, jam exurgit detentio injuſta mortalis, & inde obligatio reſtituendi ſub mortali: quod valdè notandum eſt. Aliter tamen, & laborioſè huic difficultati reſpondet *Lugo* apud *Tamburinum cit. n. 7.*

48 III. Inſuper quando injuſta ablatio, vel damnificatio etiam in materia gravi eſt culpa venialis tantùm ex imperfectione actus, ſeu indeliberatione, utpotè facta ex non omninò inculpabili inadvertentia, præcipitantia, vehementi paſſione plenam deliberationem, & perfectum voluntarium impediente: tametſi probabilis, magis pia, & tuta ſit ſententia, eſſe tunc obligationem reſtituendi in foro conſcientiæ, & quidem ſub mortali. Mol. *diſp.* 708. *n.* 6. Vaſq. Laym. *tr.* 3. *p.* 1. *c.* 6. cùm enim hoc caſu neceſſe ſit alterum duorum damnum ſubire, æquitas naturalis poſtulare videtur, ut damnum potiùs ſubeat nocens, qui aliquo modo moralis, & culpabilis damni cauſa fuit, quàm alter omninò innocens, ac dominus rei perditæ.

49 Nihilominus æquè probabilis, & in praxi ſatis tuta eſt ſententia oppoſita negativa, neque tunc in foro conſcientiæ ante ſententiam Judicis, eſſe obligationem gravem reſtituendi: atque adeò in foro conſcientiæ nullam ſufficere culpam venialem, ſed mortalem requiri ad inducendam gravem obligationem ex delicto. Ita *Sotus*, *Toletus*, *Henriq. Sà*, aliiq; *cit.* Leſſ. *cit. c.* 7. *dub.* 6. *n.* 24. *&* 27. Tanner. *diſp.* 4. *q.* 6. *dub.* 2. *nu.* 45. Lugo *c. Sect.* 5. & probabilem, ac tutam fatetur ipſe *Laym. l. c.* Ratio eſt: quia ſicut ad contractum, ita etiam ad injuriam ſimpliciter, & inducentem obligationem ſimpliciter ſeu gravem reſtituendi, requiritur voluntarium ſimpliciter: atque in propoſito, cùm culpa eſt venialis ex imperfectione actus, inadvertentia &c. non eſt voluntarium ſimpliciter, & perfectum, ut per ſe patet: ergo nec eſt injuria ſimpliciter, ergo conſequenter nec inducet obligationem reſtituendi ſimpliciter, & perfectam, nimirum ſub mortali, cùm obligatio reſtituendi ex delicto non poſſit eſſe major in ſuo genere (ſecluſo alio accidente) quàm ſua cauſa, ſcilicet ipſum delictum, ſeu injuria, ex qua naſcitur. Quare eximendus ſuit à mortali obligatione reſtitutionis, qui temerè tractans ſclopetum oneratum, eo improviſè ſoluto, virginem occidit. Alius ſimiliter, qui horreum fœni incendit, ſecuta aliquot domorum combuſtione. Et idem in ſimilibus.

50 IV. Inſuper ſatis probabiliter nulla tunc omninò oritur obligatio reſtituendi, neque ſub veniali quidem. Ita Lugo *l. c. n.* 58. & Tamb. *cit.* §. 5. *n.* 3. Ratio hujus ſumitur à ſimili: Quia in probabili multorum ſententia, etiam noſtra, neque promiſſio facta homini, neque votum Deo factum, neque juramentum, neque præceptum Superioris, ſi procedant ex imperfecta deliberatione, inducunt ullam obligationem, ne venialem quidem: ergo neque injuſta acceptio, vel damnificatio ex eadem indeliberatione procedens. Sicut ergo votum rei parvæ v. g. deliberatè factum quidem, inducit obligationem, ſub veniali: at verò votum rei magnæ ſine ſufficienti deliberatione, vel advertentia factum, nullam omninò, nec venialem parit obligationem, ut ſuo loco tenuimus: ita damnificatio rei parvæ deliberatè, & advertenter facta, obligat quidem ad reſtitutionem ſub veniali: at verò damnificatio etiam rei magnæ, ſed ſine ſufficienti advertentia, & deliberatione facta, nullam, nec venialem parit obligationem. Monent tamen *DD. cit.* niſi certè conſtet, rarò præſumendam eſſe ejuſmodi culpam venialem ex imperfectione actus in gravi damnificatione, ideoque Confeſſarios ordinariè debere inducere pœnitentem ad aliquam compenſationem, vel amicam compoſitionem cum parte læſa, quoad commodè fieri poterit, quod omninò conſultiſſimum. Idcircò jam

51 Ex dictis ſequitur, nullam contrahere obligationem reſtituendi eum, qui ſubita ira percitus, actione tantùm venialiter mala hominem occidit, vel quodvis damnum homini intulit Leſſ. *lib.* 2. *c.* 2. *n.* 28. item ſi famuli, vel ancillæ ſimili veniali negligentia relinquant fores domus Domini apertas, unde fures damnum inferant. Item ſi cuſtos vinearum, ſegetum, nemorum, vectigalium veniali ſolùm negligentia ſinant damnum inferri, & ita in ſimilibus: ſupponuntur enim ſolùm venialiter deliquiſſe: unde tantùm onus certæ obligationis ſub mortali non poteſt progigni.

52 Sed reſtat hic grave dubium, & celebre: an culpa externa quidem levis, ſed cum interna mortali voluntate, & intentione nocendi graviter, ſecuto gravi damno inducat onus reſtitutionis ſub mortali? Ex. g. Titius explodens in feram, adhibita non tamen omninò ſufficienti cautela (adeoque veniali ſolùm culpa) ad cavendum homicidium, interim animum habet, & optat occidere hominem inimicum ſuum, & fortuito caſu per errorem hominem occidit, culpa venialiter tantùm externa injuſta eſt, at interna mortalis. Item reponis venenum in loco non periculoſo admodum, nec ſupra venialem culpam, interim habes animum, ut illuc accedens fortè Petrus inimicus tuus, eo ſumpto pereat: actio externa rursùs ad ſummum venialiter eſt mala, at culpa interna mortalis. Item modicam pecuniam furaris à ſene avariſſimo, furto externo non niſi veniali, ſed cum mortali intentione interna, ut is ex mœrore amiſſæ pecuniæ conficiatur. Similiter alapam levis dedecoris impingis adoleſcenti generoſo, eo tamen animo, ut iſtè dedecoris impatiens moriatur.

53 Quæſtio nunc eſt, an ita explodens, venenum reponens, furans, alapam impingens, culpa externa venialiter tantùm mala, ſed cum interna mortali voluntate nocendi graviter proximò, ita peccet contra juſtitiam, ut ſecuto effectu, morte ſcilicet alterius, teneatur ad reſtitutionem ac etiam irregularitatem incurrat?

54 Affirmativam cum aliis cit. tenet. *Lugo t.* 1. *de Juſtit. diſp.* 8. *Sect.* 6. *à n.* 74. eò, quòd actio illa externa, etſi ſecundùm ſe venialis, & leviter influens in damnum proximi, tamen hic & nunc ab intentione interna mortali, reverà mortalis ſit, & vera cauſa illius damni: & conſequenter & obligationem reſtitutionis, & irregularitatem inducat.

55 Negant autem tunc induci obligationem reſtitutionis, cum aliis Leſſius *lib.* 2. *cap.* 9. *dub.* 16. *nu.* 112. Sanch. *l.* 1. *conſ. cap.* 4. *dub.* 5. *n.* 9. Tamb. *cit. c.* 2. §. 5. *n.* 11. Ratio eſt: Quia jure naturali non inducitur obligatio reſtitutionis, niſi quando quis per ſuam actionem externam phiſicè, vel moraliter eſt efficax, & ſufficiens cauſa damni illati, v. gr. mortis, incendii, &c. atqui in caſibus propoſitis illæ actiones externæ ex ſe ſunt omninò leves, ac leviter tantùm, raròque influentes in talem effectum: ſimpliciter enim non ſunt cauſa efficax abſoluta, & ſufficiens talis effectus, v. g. mortis; & licèt adſit animus internus mortaliter malus, ille tamen animus internus nihil omninò adjuvat, vel auget illam actionem externam. Unde quamvis illam actionem externam verè reddat mortalem quoad affectum, non poteſt tamen illam reddere mortaliter malam, & injuſtam quoad effectum, cùm de ſe ſit inſufficiens ad cauſandum talem effectum. Obligatio autem reſtitutionis non ſequitur ad malitiam actionis internæ tantùm, ſed ad ejus efficaciam, & injuſtitiam externam (quo patet reſponſio ad fundamentum oppoſitæ Sententiæ) ergo ea cauſa non inducitur obligatio reſtitutionis. Eſto adhuc incurratur irregularitas: hæc enim per ſacros Canones inducta eſt contra homicidium voluntarium quovis modo cauſatum, vel occaſionatum, etſi non omninò efficaciter abſolutè: certè accuſans criminaliter, ſecuta morte, vel mutilatione irregularis fit, ſine dubio tamen non eſt cauſa efficax abſoluta: de quo ſuo loco in quinto præcepto. Hæc ſententia negativa videtur mihi probabilior: ſed prior affirmativa tutior, in confeſſionali ſuadenda, vel urgenda.

56 Sermo hactenùs fuit de obligatione reſtituendi ex delicto formali injuſtæ acceptionis, vel damnificationis: nam de reſtitutione ex contractu ſeorſim dicetur *infra ſect.* 6. His præmiſſis de natura, & obligatione reſtitutionis, nunc explicandæ ſunt ejus circumſtantiæ ſuprà in initio capitis indicatæ. Omnium latiſſimè patens eſt circumſtantia *quid, & quantum*: ubi neceſſariò explicandæ ſunt omnes quatuor radices ſuprà §. 1. indicatæ. Sed ut omnibus communia priùs explicemus clarioris doctrinæ gratia, ne eadem ſæpiùs repetere cogamur, ſit.

SECTIO II.

Quid, & quantum reſtituendum.

SUMMARIUM.

57 *Ex juſtitia commutativa id, & tantùm reſtituendum eſt, quod & quantum ablatum, vel damnificatum eſt.*

58 *Loquendo autem de reſtitutione latè ſumpta pro ſatisfactione, aliquando plus reſtituendum eſt, quam acceptum ſit: ſed*

59 & 60 *Non niſi poſt Sententiam Judicis.*

61 *Per ſe loquendo res ablata adhuc exiſtens, eadem numero reſtituenda eſt, niſi Dominus ſit, aut rationabiliter præſumatur, aut debeat eſſe contentus reſtitutione alterius rei æquivalentis. Unde*

62 & 63 *Reſolvuntur varii caſus. Et*

64 Uſque ad n. 67. *Audiendus non eſt Navarrus univerſaliter volens eum, qui in æquivalenti jam reſtituit, poſſe ſine juſtitia rem ablatam retinere.*

67 *Quid, & qualiter reſtituendum ſit, ſi res ablata non ampliùs exiſtit?*

68 *Diviſio, & explicatio fructuum rei, induſtriæ &c.*

69 *Fructus merè induſtriales ex re aliena reſtitui non debent, etiam à poſſeſſore malæ fidei. Hinc*

70 Uſque ad n. 75. *reſolvuntur varii caſus notabiles.*

Digitized by Google

75 *Fructus verò rei, & merè naturales ſimpliciter reſtituendi ſunt Domino rei.*
76 *Sicut & fructus mixti ſeu partim naturales, partim induſtriales: detractis tamen expenſis, & æſtimatione induſtriæ.*
77 *Idemque eſt de fructibus civilibus.*
78 *& 79. Reſolvitur dubium.*
80 *Licitè detrahi poſſunt expenſæ, &*
81 *Æſtimatio melioramentorum, quæ triplicis generis eſſe poſſunt.*
82 *Qualiter, & quæ melioramenta detrahere poſſit poſſeſſor bonæ fidei: qualiter, & quæ poſſeſſor malæ fidei:*
83 *& 84 Reſolvitur dubium.*
85 *Quoad melioramenta voluntaria, ſeu voluptatis tantum, diſtinguendum eſt.*
86 *Quædam notantur.*

ASSERTIO II.

Et

Regula Generalis.

E*X juſtitia commutativa id, & tantum reſtituendum eſt, quod & quantum ablatum, vel damnificatum eſt una cum fructibus, non induſtriæ ſolius, ſed rei, & mixtis, detractis tamen expenſis, & æſtimatione laboris, induſtriæ, ac melioramentorum neceſſariorum, ac utilium tantum, in foro conſcientiæ à quovis, in foro externo autem à bonæ fidei poſſeſſore tantum: eaque omnia ex re accepta quidem in ſola re; ex injuſta autem acceptione, vel damnificatione etiam in æquivalente, ſeu valore.* Explico particulatim.

§. I. *Ex juſtitia commutativa id, & tantum eſt reſtituendum &c.*

57 AGitur enim hìc de reſtitutione propriè dicta, qua ſatisfit juſtitiæ commutativæ compenſando damnum injuſtè illatum: juſtitia autem commutativa intendit in reſtituendo ſolùm æqualitatem inter datum, & acceptum: ergo ex juſtitia commutativa ſolùm reſtituendum eſt id, & tantum, quod, & quantum ablatum, ſeu ut vocant *ſimplum* tantùm, & non plus: *Deinde* juſtitia commutativa id ſolùm, & tantùm præcipit reſtitui, ad quod, & quantum alter jus habet: ſed alter ſolùm habet jus ad id, & tantum quod & quantum ab eo ablatum eſt: ergo illud, & tantum ſolum reſtituendum eſt, *Communis DD. apud citatos omnes.*

58 At verò loquendo de reſtitutione latè ſumpta pro ſatisfactione actus juſtitiæ vindicativæ, qua nimirùm non tantùm pro damno illato, ſed etiam pro injuria ſatisfaciendum eſt, plus etiam reſtituendum erit, quàm acceptum erat, ſed non niſi poſt ſententiam Judicis. Sic *Exodi* 22. ſtatuitur. *Si quis furatus fuerit bovem, aut ovem, & occiderit, vel vendiderit, quinque boves pro uno bove reſtituet, & quatuor oves pro una ove.* Quò reſpiciens Zacchæus *Lucæ* 19. ait ad Chriſtum. *Si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum.* Et *inſtitut. De actionibus*, jure veteri ſtatuitur, ut præter rem ablatam fur occultus in duplum, fur manifeſtus in quadruplum condemnetur, & domino applicetur. Licèt autem hæc jura non ſint amplius in uſu: ſimile tamen etiam hodiè juſtè fit per ſententiam Judicis. Et Ratio eſt: quia ex injuſta acceptione, vel damnificatione non ſolùm læditur proximus, damnum, & injuriam patiendo, ſed etiam læditur Reſpublica: ergo juſtè ſolet, & poteſt à Republica, præter reſtitutionem ſimpliciter faciendam civi læſo; infligi alia pœna gravior civilis, & pecuniaria, applicanda aut civi ipſi læſo ob injuriam ſibi factam, aut ipſi Reipublicæ, ſeu fiſco, prout circumſtantiæ exegerint. *Ita communis DD. cum S. Thoma cit. art.* 2.

59 Verum, ut dictum eſt, ejuſmodi reſtitutio major, & pœnalis in foro conſcientiæ non debetur, nec obligat ante ſententiam Judicis. Sola enim juſtitia commutativa per ſe urget in foro conſcientiæ ad reddendum æquale: Juſtitia autem vindicativa quoad pœnales ſatisfactiones ad Judicem ſpectat. Quilibet ergo, qui offendit, vel injuriam intulit, tenetur per ſententiam Judicis pœnam admittere, non tamen ad illam ſe offerre, multò minùs eam ſponte ſibi infligere: cùm exercitium juſtitiæ vindicativæ publicæ, non privatæ auctoritatis ſit: & rei ſit pati, & non agere.

60 Nota hîc obiter diſcrimen inter excommunicationem, aliaſque cenſuras latæ ſententiæ ipſo facto incurrendas, etiam ante omnem Judicis ſententiam, & alias pœnas legales, non niſi per ſententiam Judicis ſubeundas. Cenſuræ ſunt pœnæ merè privativæ, ad quarum executionem nulla requiritur actio patientis: ideoque incurri poſſunt per legem ante aliam ſententiam Judicis: aliæ verò pœnæ legales v. g. mulctæ pecuniariæ &c. ſunt poſitivæ, & requirunt actionem poſitivam rei, v. gr. ſolutionem pecuniæ, ceſſionem ab officio &c. quam reus pati tantùm debet per Judicis ſententiam inflictam, cùm rei non ſit agere.

§. II. *Id reſtituendum, quod ablatum eſt.*

UNiverſaliter, & per ſe loquendo, res ablata adhuc exiſtens, eadem numero reſtituenda eſt, nec fas eſt aliud pro alio reſtituere regulariter. *Communiſſima DD.* Quia Dominus rei amiſſæ, vel debitæ habet verum jus ad hanc numero rem adhuc exiſtente, juxta *L. Manifeſtè, C. de ſolutionibus*. Unde poteſt Dominus eandem rem, ubicumque illam invenerit, ſibi vindicare: nam res quomodocunque accepta, ubicumque eſt, Domini eſt: ergo illam habens, ſi non eandem reſtituat, Domino injuriam infert. Contrà vero eandem reſtituendo perfectiſſimè ſatisfit juſtitiæ commutativæ, & pars læſa perfectiſſimè reſtituitur in jus ſuum ad omnimodam identitatem, nedum æqualitatem. Excipiendum tamen: Niſi dominus ſit, aut rationabiliter præſumatur, aut rationabiliter debeat eſſe contentus reſtitutione alterius rei æquivalentis. 61

Sic 1. In rebus functionem ſuſcipientibus, pecunia, frumento, vino &c. facilè poteſt reddi unum pro alio in eadem ſpecie, & bonitate, quia in rebus adeo æquivalentibus non poteſt rationabiliter invitus eſſe dominus. 2. Etiam in rebus functionem non habentibus poteſt unum reddi pro alio, v. gr. pro equo par boum, aliave res ejuſdem valoris, quando dominus non habet peculiarem affectum ad rem ſuam eadem numero: quin ipſe facilè eſſet permutaturus; ſic enim iterùm non erit invitus. 62

3. Occultus fur, ſi eandem rem numero non poſſit reſtituere ſine ſua infamia (ut certè aliquando contingere poteſt) retenta eadem, licitè poterit ejus valorem in pecunia vel alio æquivalenti reddere: etſi ipſi conſtaret, dominum non velle valorem, ſed omninò ipſam rem ſuam habere velle. Ratio eſt, quia tunc dominus irrationabiliter eſt invitus, cùm pluris facienda ſit fama proximi, utpotè bonum altioris ordinis, quam res ſua temporalis, v. gr. equus, veſtis &c. eadem numero habenda. Quin ob eam cauſam quandoque omninò excuſari poterit à reſtitutione fur: juxta dicenda ſuo loco. 63

Quare non audiendus Pet. Navar. *lib.* 4. *de reſtit. cap.* 1. *dub.* 3. univerſaliter aſſerens, illum, qui in æquivalenti pro re ablata aliam rem æquè præſtantem jam reſtituit, poſſe ſine injuſtitia rem ablatam, etiam exiſtentem, etiam domino repetente, retinere. Ratio in contrarium eſt; Quia non obſtante reſtitutione facta, ſed nondum acceptata alterius rei dominus retinet dominium rei ſuæ amiſſæ adhuc exiſtentis, ubicunque ſit. Inſuper poteſt habere aliquem ſpecialem, & rationabilem affectum erga rem ſuam eandem numero: utpotè qui eam à Majoribus ſuis acceptam, vel à magno Principe, aut ſingulari amico donatam habet, aut alia ſpeciali commoditate charior eſt alia re, quantumvis æquivalente, vel æquè præſtante, aut fortè pretioſiore: propter quod meritò poteſt eſſe, & præſumi debet rationabiliter invitus, ut ipſi pro re ſua alia reſtituatur: atqui retinere rem alienam rationabiliter invito domino, ſemper injuſtum eſt: ergo eo caſu, & maximè domino repetente ſuam rem in ſpecie, non ſufficit reſtituiſſe, vel reſtituere aliam rem, etiam æquivalentem, vel etiam præſtantiorem. 64

§. III. *Et tantum, quantum ablatum eſt.*

QUando nimirùm res ablata non amplius exiſtit, & tamen reſtitutio facienda eſt, utpotè ratione injuſtæ acceptionis, tunc *tantum* reſtituendum eſt, *quantum* ablatum fuit, in æquivalenti. Hinc. 1. Si illa res in ſuo genere functionem recipiat, ut pecunia, frumentum, vinum &c. reſtitutio facienda erit in alia re ejuſdem generis, & qualitatis, cùm fieri poteſt. 2. Sive autem recipiant functionem, ſive non, ſi res ſint certi, & determinati valoris, per legem, vel conſuetudinem: ut ferè ſunt merces communes, & uſu conſumptibiles, ille valor reſtituendus erit, ſive in pecunia, ſive in alia re æquivalenti ejuſdem, vel diverſi generis, prout fieri commodè poteſt, dummodò dominus contentus ſit: nam hac ratione ſatisfit juſtitiæ commutativæ reddendo æquivalens. 3. Si verò res ablatæ non ſint determinati valoris per legem, vel conſuetudinem, nec per communem æſtimationem determinabiles, uti eſt vita, ſanitas, fama &c. Aut de rei ablatæ, vel damnificatæ quantitate, vel qualitate non ſatis conſtet: ut ſi quis incendat domum variis rebus inſtructam, aut deſtruat ſegetes incerti adhuc in futurum fructus, &c. tunc reſtituendum erit ad arbitrium prudentis, & probi viri, conſideratis benè omnibus circumſtantiis, judicando, quantum requiratur, vel ſufficere poſſit ad æqualitatem rei quoad fieri poterit. 4. Addit Scotus *diſt.* 15. *quæſt.* 2. *art.* 2. reſtituendum 67

eſſe,

eſſe, non tantùm ipſam rem ablatam, ſed etiam ejus uſum, vel potiùs pro ejus uſu: v. gr. Qui ſolùm uſus fuit alieno equo, veſte, inſtrumento &c, tenetur ad reſtitutionem, ſcilicet etiam ad valorem, ſeu pretium illius uſus æſtimandum ex conſuetudine, vel arbitrio prudentis; quia & ipſe uſus eſt pretio æſtimabilis, adeoque, invito domino uſurpatus injuſtus eſt, & reſtitutioni obnoxius. Verùm hic uſus revocari poteſt ad fructus civiles.

§. IV. *Unà cum fructibus.*

68 FRuctus alii dicuntur *rei*, alii *induſtriæ*: ſeu ut loquuntur Theologi: fructus alii ſunt *naturales*, alii *induſtriales*: iique: vel *meri*: vel *mixti*. *Fructus merè induſtriæ, vel induſtriales* dicuntur, quos ſola induſtria humana profert, & nullo modo natura rei ex ſe producit, licèt concurrat ut inſtrumentum hominis induſtrii operantis, vel negotiantis: cujuſmodi eſt lucrum ex rebus de ſe ſterilibus præſertim uſu conſumptilibus, ut pecunia, vino, frumento, &c. his negotiando acquiſitum, fructus induſtriæ eſt, non rei. Sic opus alieno inſtrumento ab artifice confectum, non inſtrumento, ſed artificis induſtriæ pro fructu tribuitur. *Fructus merè rei, ſeu purè naturales* dicuntur, quos ſola natura ex ſe progignit, nullo, vel vix ullo humano labore, vel induſtria cooperante, ut ſunt animalium fœtus, herbæ gramina, L. Fructus 45. ff. de uſuris. *Fructus mixti, ſeu naturales, & induſtriales ſimul* dicuntur, ad quos producendos natura ſimul, & induſtria humana cooperantur, ut ſegetes, omneſque fructus ſerendo, & colendo producti, vinum, oleum, lana, caſeus, butyrum &c. ut notat etiam Sanch. *lib.2. Moral. cap.23. n.54.* Quò etiam ſpectant *fructus civiles*; nimirùm pretia domorum, jumentorum, aliarumque rerum elocatarum pro pretio: ſic dicti, quòd non propriè fructus ſint, ſed ad ſimilitudinem fructuum jure civili conſtituti; ut habetur L. Prædiorum ff. eod. *prædiorum ſponſiones pro fructibus compenſantur*. Denique *fructus rei naturales meri, vel mixti*, alii ſunt percipiendi, & pendentes adhuc; alii ſunt percepti, ſeu à ſolo jam ſeparati. His poſitis circa fructus indifferenter, ſive res aliena bona fide, ſive mala fide obtenta, & poſſeſſa ſit, dicimus reſtituendos eſſe *fructus*.

§. V. *Non Induſtriæ ſolius.*

69 FRuctus merè induſtriales ex re aliena non ſunt reſtituendi domino rei, ſed ad poſſeſſorem, ſeu bonæ, ſeu malæ fidei, pleno iure ſpectant. Communiſſima. *Navar. cap.17. num.25.* Mol. *tom.3. diſp.710. & 720. num.2.* Leſſ. *lib. 2. dub.6. num.* 111. Laym. *lib.3. tract.2. cap.3. nu.* 3. Ratio eſt: quia ad eum ſpectant fructus, cujus eſt cauſa fructificans: ſed fructus merè induſtriales non ſunt effectus rei alienæ, utpotè omninò ſterilis, ut ſupponitur, ſed ſolius hominis induſtrii operantis, vel negotiantis: ergo fructus merè induſtriales ex re aliena non ſunt reſtituendi domino rei, ſed ſpectant ad hominum induſtriam, ſive is deinde bonæ, ſive malæ fidei poſſeſſor ſit; neque enim malæ fidei poſſeſſori hìc ſuffragatur iniquitas, ſed induſtria ſua, labor, & ingenium, aut etiam fortuna. Et hinc reſolves:

70 I. Bona, vel mala fide poſſidens pecunias alienas, quibus dominus in lucro quærendo uſus non fuiſſet, quidquid iis lucratur, ſibi acquirit, nec tenetur reſtituere: niſi ſolùm ipſam pecuniam alienam. Idem eſt, ſi pecuniam furtivam, vel uſurariam negotiationis, vel ludo exponas; ſolùm enim ipſam pecuniam furtivam, vel uſurariam, non verò lucrum inde acquiſitum, quippè merè induſtriale, reſtituere teneberis. Idemque eſt, ſi frumentum alienum, ſeu quidvis aliud mercium, aliò, ubi plus valet, deportatum longè cariùs vendidiſti: lucrum non domino, ſed tibi acquiris, cùm ſit fructus meræ induſtriæ, ac laboris tui; ſatisfaciſque reſtituendo frumentum ejuſdem qualitatis. Quòd ſi autem dominus ſua pecunia, frumento &c. ſi habuiſſet, & ipſe uſus fuiſſet ad lucrum quærendum, tenebitur quidem poſſeſſor malæ fidei compenſare lucrum ſperatum, ut non per modum fructus, ſed per modum intereſſe, ſeu lucri ceſſantis. Omnia certa apud omnes.

71 II. Officiales Principum, vel Magnatum Theſaurarii, Camerarii, Quæſtores, Telonarii, Eleemoſynarii, item famuli, depoſitarii &c. pecuniis dominorum ſibi commiſſis negotiando, cambiendo, mutuando, ludendo &c. lucrantes, ſecluſo omni præjudicio, vel periculo dominorum, ſalva nimirùm ipſis ſorte ejuſdem qualitatis, quandocumque petierint, omnino lucrum ſibi acquirunt, nec dominis reſtituere tenentur, cùm ſit fructus meræ induſtriæ, & non rei ad dominum ſpectantis, ſcilicet pecuniæ natura ſua ſterilis: neque enim peccant contra juſtitiam, ſecluſo omni periculo, & præjudicio dominorum; eſto peccent contra obedientiam, ſi domini id expreſsè, vel tacitè prohibeant, (& certè regulariter ſic prohibere præſumendi ſunt) atque in pœnam delicti, ſaltem ſpeciem fraudis, ac juſtitiæ habentis ſubinde eo lucro privari poſſunt. Sic *Molina, Reginaldus*, aliiſque *citatis* Diana *par.* 1. *tractat.* 8. *reſol.*22. Et ex profeſſo probat Laym. *lib. 3. de contractibus tract. 4. cap. 25. nu. 4. per totum*. Sed monendi ſunt Confeſſarii, ut quoad hoc cauti ſint in conſulendo de futuro, nam Domini poſteà comperta re, graviter inde ſcandalizantur, ut experientia patuit. De hoc redibit ſermo, cùm *de contractibus*.

III. Si quis bona, vel mala fide frumentum alienum ſeminavit in agro ſuo, ſegetem totam ſibi acquirit: eſt enim fructus, & ſui agri, & induſtriæ ſuæ: & ſolùm tenebitur domino reſtituere ipſum frumentum ſeminatum æquivalens; & ſi mala fide accepit, & ſeminavit, etiam intereſſe, ſeu damnum emergens, & lucrum ceſſans domino ex carentia ſui frumenti. Contrà ſi tuum frumentum in alieno agro, ſeu bona, ſeu mala fide ſeminaſti, tota ſeges erit Domini agri, quia eſt fructus rei ſuæ. Accipe ergo frumentum æquivalens pro fructu tuo ſeminato, & expenſas, laboriſque pretium, & nihil præterea, juxta mox dicenda. 72

IV. Si quis alieno inſtrumento opus elaboravit, *v.g.* alterius penicillis in tabula ſua pinxit; alterius ſerra, & tabula arcam confecit ex ſua materia: non ad dominum inſtrumenti, ſed ad artificem opus elaboratum ſpectabit: eſt enim partus artificis, adeòque fructus induſtriæ, & non inſtrumenti, ſeu rei alienæ. Tenebitur tamen artifex præter inſtrumenta ipſa, etiam valorem, ſeu æſtimationem illius uſus inſtrumentorum domino reſtituere, ut ex communi notat Laym. *lib. 3. de reſt. tract. 2. cap. 3. num. 3.* 73

Contrà: ſi tuo inſtrumento in aliena materia labores, v. g. tuis penicillis pingas in aliena tabula, tuo calamo ſcribas in alieno pergameno, regulariter adhuc opus factum ad re ſpectabit, cum onere compenſandi pro materia: quia regulariter artificium pluris valet, quàm materia. Secùs dicendum, ſi oppoſitum contingat, ut ſi pingas in aliena lamina aurea, vel argentea; ſi artifex in alieno auro operetur. Sed de hoc alibi; cùm de acquiſitione dominii per adjunctionem. 74

§. VI. *Sed Rei.*

FRuctus rei, & merè naturales ſimpliciter reſtituendi ſunt domino rei. *Ita omnes*, etiam citati mei. Habetur *L.22. C. de rei vendicatione*. Ubi dicitur: *Certum eſt malæ fidei poſſeſſores omnes fructus ſolere cum ipſa re præſtare, bonæ fidei verò, extantes: poſt litis autem conteſtationem, univerſos.* Ratio eſt, quia omnis res fructificans ſuo domino fructificat, & quod ad rem ablatam naturaliter ſequitur, ſpectat ad dominium rei, ſed fructus illi merè naturales omninò naturaliter ſequuntur ad rem ablatam, ergo domino rei reſtituendi ſunt. Idque verum eſt: 1. Tam de fructibus jam perceptis, & è ſolo ſeparatis, quam de fructibus percipiendis, ſeu pendentibus: ut ſunt ſegetes adhuc agro adhærentes, fœtus adhuc in utero matris, vel pecudis latens &c. hi enim fructus cenſentur pars rei fructiferæ. *L. fructus ff. de rei vindicat.* 2. Etiam verum eſt, etſi dominus eos fructus per ſe non percepiſſet ob ſuam negligentiam, vel aliam cauſam: ut ſi animal non fuiſſet apud ipſum maritatum, ager non ſeminatus, ſeu cultus. Ratio eſt, quia adhuc verè ſunt fructus rei, quæ ſemper ſuo domino fructificat. 3. Etiam verum eſt de fructibus perceptis ex re per poſſeſſorem bonæ fidei meliorata, quia res meliorata adhuc eſt domini priſtini: ergo adhuc domino fructificat (detractis impenſis meliorationis, de quo mox infrà) ex communi Molina *diſp.* 719. Lugo *diſp. 17. ſect. 3. num.* 124. Adeòque etiam verum eſt de poſſeſſore quantumvis bonæ fidei jure civili: nam fructus merè naturales manere ſub dominio domini rei expreſsè habetur *L. 45. ff. de uſuris*. At verò fructuum mixtorum poſtquam percepti, & à ſolo ſeparati ſunt, dominium bonæ fidei poſſeſſori acquiritur quidem, ut habetur *Inſtit. de rerum diviſione* ubi dicitur. *Si quis a non domino fundum bona fide emerit, vel ex donatione, aliave juſta cauſa, æquè bona fide acceperit, naturali ratione placuit fructus, quos percepit, ejus eſſe pro cultura, & cura*: ſed hoc ſolùm valet in foro externo civili, & uſque ad ſententiam Judicis contrariam implorandam, ut cum aliis docet Sanch. *lib. 2. Moral. cap. 23. num. 73.* Laym. *cit. cap. 3. num. 5.* 75

§. VII. *Et mixtis.*

I. ETiam fructus mixti, ſeu partim naturales, partim induſtriales Domino rei reſtituendi ſunt, ſed detractis expenſis, & æſtimatione induſtriæ. Communis DD. Ratio eſt eadem, quia fructus omni jure ad eum ſpectant, cujus eſt cauſa fructificans: ſed fructus mixti partim ſunt 76

veri

Digitized by Google

veri fructus rei alienæ, v. g. fundi; partim autem ſunt fructus induſtriæ, ac laboris alterius: ergo fructus mixti ita reſtituendi ſunt domino rei, ut tamen detrahantur impenſæ, & æſtimatio ipſius induſtriæ: ut nimirùm retineri poſſit pars fructuum, expenſis, & æſtimationi induſtriæ reſpondens.

Deinde nullus debet locupletari cum alterius jactura. *Regula 48. in 6.* ſed poſſeſſor ſeu bonæ, ſeu malæ fidei locupletaretur cum jactura, & damno domini rei, niſi ipſi reſtituerentur fructus rei etiam mixti, detractis tamen expenſis, & æſtimatione prædictis: ergo &c. Nec obſtat quod dicitur L. 48. ff. de acquirendo rerum dominio. *Bonæ fidei emptor non dubiè percipiendo fructus etiam ex re aliena ſuos interim facit: non tantum eos, qui diligentia, & opera ejus provenerunt, ſed omnes: quia quod fructus attinet loco, domini penè eſt.* Verum enim eſt: quod bonæ fidei poſſeſſor interim, dum illi lis non movetur, quaſi domini loco habeatur; adeò ut ſi fructus etiam naturales alienarit, vel conſumpſerit, durante bona fide, ad nihil ampliùs teneatur, niſi quatenùs inde locupletior factus ſit. Per quod non negatur, quòd fructus mixtos domino rei comparenti (prædicto modo) reſtituere teneatur.

77 II. Eadem ratione dicendum de fructibus, ut vocant, civilibus: ut ſi quis ſeu bona, ſeu mala fide poſſidens alienam domum, vel jumentum, pro pretio locavit, pretium ad dominum rei ſpectabit, detractis tamen, ſi quæ factæ ſunt, impenſis. Unde etiam malæ fidei poſſeſſor, ſi domum alienam à ſe melioratam per adjunctionem v. g. portarum, feneſtrarum, cancellorum, horologiorum &c. ratione illius melioramenti majori pretio locavit, quàm aliàs in ſtatu ad dominum pertinente locare potuiſſet, iſtum exceſſum pretii ſibi retinere poterit, reſtituto ſolùm pretio communi; ut cum *Dicaſtillo*, & aliis docet Tamburinus *lib. 8. tract. 3. cap. 3. §. 5. num. 9.* Ratio eſt: quia hæc melioratio, cùm ſit per meram adjunctionem, & quidem ſeparabilem, eſt ipſius poſſeſſoris, etiam iniqui, vel furis, ideòque ipſi fructificat. Secus eſſet, ſi melioratio facta eſſet per inædificationem, vel per implantationem &c. hæc enim velut pars rei domino fundi cedunt. De quo *tract. 6. cap. 1. ſect. 4. à num. 229.* At

78 III. Quid dicendum de rerum locatione extraordinaria, quæ non ſolent ſic locari: v. g. bonæ, vel malæ fidei poſſeſſor torquem aureum alienum ad ſolam oſtentationem pro pretio locavit, cujuſnam erit iſtud pretium: an domini, tanquam fructus civilis, an locatoris: tanquam fructus induſtriæ, uti placuit Navarro *in manual. cap. 17. num. 25.* Lopez & aliis? Reſpondetur: Omninò ſpectare ad dominum, eique unà cum torque reſtituendum eſſe. Ita communis DD. Rodriquez, P. Navar. Molina *diſp. 719. num. 5.* aliiſque citatis Sanch. *lib. 1. in Decal. cap. 13. num. 132.* Leſſ. *lib. 2. cap. 12. dub. 17. num. 114.* Laym. *cit. nu. 6.* Tambur. *cit. nu. 8.* Ratio eſt: quia illud lucrum reverà non eſt fructus induſtriæ locantis, ſed datur pro uſu ipſius rei vero pretio æſtimabili, ſicut ſi quis locaret uſum agri ſterilis; atqui uſus rei facit fructus civiles, ſicut facit domus locata; ergo pretium locati torquis eſt fructus civilis ipſius rei, pro cujus uſu datur, conſequenter ad dominum ſpectabit.

79 IV. Nec obſtat, quod dominus fortè torquem illum nunquam locaturus fuiſſet: quia ſæpè fit, quòd res apud alienum poſſeſſorem plùs domino fructificet, quàm ſi in ejus poteſtate manſiſſet. Quemadmodum, ſi injuſtus poſſeſſor ædes alteri elocet, pretium locationis ad dominum ſpectat, non obſtante, quòd ipſe dominus eadem fortè nunquam elocaſſet, juxta communem Sententiam apud *Laym. cit.* Quod etiam de fructibus naturalibus ſuprà notatum eſt. Solùm ergo ejuſmodi locans excuſabitur à reſtitutione pretii locationis talis, quando creditur dominum omninò nolle tale ſutile pretium, quemadmodum Diana *p. 2. tr. 17. Miſcel. reſ. 50.* liberavit à reſtitutione quendam ruſticum: qui mulum à ditiſſimo domino ſurreptum locavit pretio per multos annos notabili lucro: quia nimirùm nobilis ille ditiſſimus non credebatur curare ejuſmodi pretium, & remiſſio ſaltem implicita creditoris, generalis eſt cauſa excuſans à reſtitutione. Plures caſus huc revocabiles habentur in materia de cambiis.

§. VIII. *Detractis tamen expenſis, & æſtimatione laboris, ac induſtriæ, nec non melioramentorum neceſſariorum, ac utilium tantum.*

80 I. CErtum eſt apud omnes, quoad expenſas à poſſeſſore ſeu bonæ, ſeu malæ fidei factas in percipiendis fructibus, eas ſemper in foro conſcientiæ licitè poſſe detrahi: & à poſſeſſore bonæ fidei, etiam in foro externo, jure Civili. Nam *fructus non intelliguntur, niſi deductis impendiis. L. Fructus; ff. ſoluto Matrim.* Et *L. fundus ff. Familiæ herciſcundæ* dicitur: *Nullus caſus intervenire poteſt, qui hoc genus deductionis* (impendiorum in fructibus) *impediat.* Et ratio clara eſt: quia, niſi in reſtituendis fructibus detrahantur expenſæ ejuſmodi, quas ipſe rei dominus facere debuiſſet, plus ipſe recipiet, quàm ei debeatur. Quoad æſtimationem etiam laboris, & induſtriæ, docet communiſſima DD. Navar. *c. 17. n. 27.* Molin. *tr. 13. n. 115.* *Leſſ. Sanch.* Laym. *ll. cc.* Lugo *diſp. 17. ſect. 3.* Eadem omninò eſt ratio allata §. *præced. n. 76.* (etſi nonnulli negent: ſed ſanè parùm conſequenter, ut rectè etiam advertit Tamb. *cit. §. 5. n. 11.*) Nam ſicut ſi labor, & induſtria fuiſſent adhibita ab alio extraneo, debuiſſet dominus eorum pretium ſolvere, quando deducerentur expenſæ: ergo idem debebit, eique detrahi poterit, quando idem labor, & opera adhibita ſunt à poſſeſſore bonæ fidei (immo & malæ fidei in foro conſcientiæ, ut benè probat Lugo *l. cit. n. 61.*) etiam quando vocantur labor, & induſtria: neque enim propterea naturam mutant.

81 II. Eadem verò eſt ratio de contrahenda æſtimatione melioramentorum, ſeu expenſis, labore, induſtriaque factis à poſſeſſore in re aliena melioranda, utpotè, ſi ſunt plantatæ novæ arbores, nova ædificia erecta, novus puteus effoſſus, vel fons, aut rivus adductus &c. Sed advertendum: melioramenta, ſeu impendia illa poſſe eſſe triplicis generis: *Neceſſaria, utilia, & voluntaria. Neceſſaria dicuntur*, quæ neceſſariò adhibentur ad conſervationem rei alienæ: quippè quæ aliàs periret, nullos, vel deteriores fructus produceret: ut reficere domum, fruges ſub tecto conſervare, agrum extirpare, impinguare &c. *Utilia* dicuntur, quæ fiunt ad rem utiliorem reddendam, ut ſcilicet plures fructus ferat, quàm neceſſariis ſolis impendiis adhibitis adferret. ut novas arbores plantare, agros ampliare, extraordinariè meliorare &c. *Voluntaria*, ſeu voluptatis impendia dicuntur, quæ rem, vel fructus non augent, ſed merè ad ornatum, vel voluptatem fiunt: ut ſunt fontes, picturæ, ſtatuæ, viridaria, & his ſimilia, quibus ſine dubio prædium pluris valet, & majoris æſtimatur: tamen quia ex illis prædium non reddit plures fructus, non dicuntur melioramenta utilia, ſed voluntaria, ac voluptaria. His poſitis, dicimus ulterius.

82 III. Omnia impendia ad melioramenta neceſſaria, & utilia, in reſtitutione rei alienæ, & fructuum, poſſeſſor bonæ fidei quidem in omni foro, malæ fidei autem poſſeſſor in foro conſcientiæ tantùm, juſtè, & licitè detrahit, *juxta communiſſimam DD. apud ſæpè cit.* Ratio eſt, quia illa impendia & melioramenta ceſſerunt in commodum, & utilitatem, vel etiam indemnitatem domini rei: cùmque utiliter rem domini geſſerit, etiam poſſeſſor malæ fidei, ſpectata juris naturalis æquitate, etiam huic compenſatio debetur. Inſuper ſi res cum ejuſmodi melioramentis, utcumque venerit ad domini manum, antequam detractæ, vel ſolutæ ſunt expenſæ illæ, eas poſſeſſor bonæ fidei adhuc poterit petere, & dominus in conſcientia tenebitur adhuc ſolvere: *juxta communem DD.*

83 At dubium eſt hic de poſſeſſore malæ fidei, an tunc adhuc teneatur dominus illas expenſas ſolvere in conſcientia? Negat cum aliis Sanch. *lib. 2. Moral. c. 23. n. 143. & 144.* Ratio ejus eſt: Quia quoties lex juſtè negat actionem ad aliquam rem petendam, & ſimul concedit debitori rei petitionem, ſi ſolverit, licebit etiam eidem debitori poſſidenti non ſolvere in conſcientia, ut fusè probat idem Sanch. *lib. 6. de matr. diſp. 38. n. 35. & lib. 18. diſp. 8. nu. 15.* Sed poſſeſſori malæ fidei negat lex actionem petendi expenſas melioramentorum, & dat domino repetitionem, ſi ſolverit, ſicut v. g. in uſuris; ergo &c.

84 At verò Navar. apud eundem Sanch. & Lugo *to. 2. de juſtit. diſp. 17. ſect. 3. n. 66.* affirmant, eum in conſcientia obligari ſolvere ante ſententiam Judicis contrariam. Ratio eſt: Quia lex in pœnam delicti negat poſſeſſori malæ fidei talem actionem petendi expenſas illas, & concedit repetitionem ſolventis: atqui pœna non obligat niſi poſt ſententiam Judicis; ergo ante hanc manet obligatio naturalis ſolvendi illas expenſas, ob rem utiliter geſtam, etiam malæ fidei poſſeſſori. Utramque ſententiam probabilem meritò cenſet Tambur. *cit. c. 3. §. 5. n. 17.* Sicque inter dominum, & poſſeſſorem malæ fidei poterit dari bellum ex utraque parte juſtum.

85 IV. Quoad melioramenta, ſeu impendia voluntaria, ſeu voluptatis tantùm, diſtinguendum eſt. Siquidem ea à re ſalva ſeparari poſſunt, ut portæ, feneſtræ, ſtatuæ, horologia, inſignia &c. alienis prædiis, vel ædibus affixa, licitè auferuntur à poſſeſſore ſeu bonæ, ſeu malæ fidei, ut omnes concedunt. Quòd ſi verò ſine damno rei ſeparari nequeant, vel per implantationem acceſſerint rei, ut arbores, plantæ, herbæ &c. pro iis poſſeſſor malæ fidei nihil poterit repetere, nec dominus tenebitur ſolvere ejuſmodi voluntarias expenſas: ſed poſſeſſor ille iniquus ſibi ipſi imputet, quòd amittat eas expenſas, quas circa rem, ſcienter alienam, ſine domini conſenſu, & citrà ejus utilitatem fecit, ut pluribus docent Molina *diſp. 725.* Sanch. *cit. n. 139.*

&

Digitized by Google

& Lugo *cit. n.61.* Qui tamen ibidem *num.63.* vult ſaltem aliquid modicum eſſe à domino ſolvendum, eo quod etiam ejuſmodi melioramenta vili emere ei utile ſit, non improbabiliter. Cæterùm poſſeſſori bonæ fdei conceditur facultas libera non tantùm auferendi ejuſmodi melioramenta ſi ſeparari poſſint, ſed etiam cogendi dominum ad ſolvendum pro iis, quantum ipſe expendit, aut vendendum ipſi totam rem juſto pretio; ut ex communi notat Tamb. *ibid. n.14. in fine.*

86 Denique generaliter notandum pro dictis melioramentis etiam neceſſariis, & utilibus, dominum non teneri ſolvere quantum crevit valor rei ſuæ, ſed quantum valuerunt expenſæ, quibus ea melioramenta facta ſunt, aut ſi expenſæ exceſſerint, quantum defacto ei res utilis eſt, v.g. plantavit poſſeſſor fundi alieni arborem fructiferam expenſis unius aurei, nunc autem arbor plantata valet decem aureos, unum tantùm aureum debebit dominus, non autem decem reddere. Ratio eſt: quia ex una parte plus non expenſum eſt à poſſeſſore, quàm unus aureus, ex altera autem parte augmentum illud eſt partus ſui agri. E contrà; ſi expenſæ fuiſſent decem aureorum, ſed arbor nunc valet unum tantùm aureum, rurſùs unum tantùm, non decem debebit dominus, quia pro uno aureo tantùm utilis eſt domino arbor, non autem æquum eſt, ut cogatur emere rem pluris, quàm ei utilis eſt. Immò ſi poſſeſſor bonæ, vel malę fidei expendiſſet unum integrum aureum: ipſe autem dominus in ejuſmodi melioramento expendiſſet medium tantùm, dimidium ſolùm tenetur dominus reddere: quia ipſe ſolùm debet id, in quo emolumentum capit ex alterius expenſis: capit autem in ſolo dimidio: ut ex *L. Si fundo ff. de rei vindicatione*, colligit, & pluribus explicat Sanch. *lib. 1. Dec. c.23. n. 147. & Molina cit.* Tandem ex communi admittit *Tamb. n.16.* poſſeſſorem tam bonæ, quàm malæ fidei ex fructibus, quomodocumque conſumptis, debere compenſare cum melioramentis neceſſariis, & quantumvis utilibus. Quia quò plures fructus percepit poſſeſſor, etſi eos conſumpſerit, eò minùs cenſetur pro melioramentis expendiſſe, vel ſumptus illos redimiſſe.

Et hactenùs de quantitate reſtitutionis in communi prout abſtrahit, ut plurimum à bonæ, vel malæ fidei poſſeſſore, etſi aliquæ particulares differentiæ ſparſim indicatę ſint. Sequitur jam differentia generalis *ultimis verbis aſſertionis.*

Eaque omnia, ex re accepta quidem in ſola re: ex injuſta autem acceptione, vel damnificatione, etiam in æquivalenti, ſeu valore.

87 HIc traditur duplex radix reſtitutionis ſtrictè ſumptæ, ſcilicet *ratione rei acceptæ tantùm, & detentæ à bonæ fidei poſſeſſore*, qui ſcilicet probabiliter credit rem eſſe ſuam, & in eam ſe jus habere: v. gr. qui rem empto, vel dono accepit à non domino, credens tamen eſſe dominum rei: qui rem inventam retinet, credens domino carere, vel pro derelicta haberi &c. Et ratione injuſtę acceptionis, vel detentionis *à poſſeſſore malæ fidei*. Qui nimirùm ſcit, vel ſcire poteſt, & debet, rem eſſe alienam, ut ſi ipſe furatus eſt, aut rem empto, vel dono accepit ab eo, quem ſcivit non eſſe dominum, vel rei alienandæ poteſtatem non habere, v. grat. à fure, filiofamilias, pupillo, Religioſo. De quibus jam *diſtinctis Sectionibus.*

S E C T I O III.

Quid, & quantum reſtituendum ex delicto materiali, ratione rei acceptæ, à poſſeſſore bonæ fidei, vel etiam dubitare incipiente?

S U M M A R I U M.

89 *Poſſeſſor bonæ fidei tenetur reſtituere ſtatim.*
90 *Poſtquam verò intellexit rem eſſe alienam.*
91 *Si incipiat dubitare per leves ſolùm rationes, non tenetur examinare veritatem.*
92 *Si verò rationes dubitandi ſint graves, tenetur inquirere &*
93 *Intereà rem conſervare: & ſi dubium vincere non poſſit, rem licitè retinet tanquam ſuam*, & 94. *ac*
95 Uſq; ad n. 98. *Licitè uſurpat, conſumit, alienat, &c.*
98 *Et ea ſic bona fide abſumpta nihil reſtituere tenetur, ſi nihil remanaat, in quo factus ſit ditior*, & 99.
100 *Si verò inde factus eſt ditior, id reſtituere tenetur quamprimùm advertit, id ſibi per ſe proveniſſe ex re aliena, & non ex ſola induſtria,*
101 *Unde quis cognoſcere poſſit ſe* ex re aliena *ditiorem eſſe factum.*
102 *Qui rem alienam bona fide alienavit, ea ratione, ſicut accepit, ſine lucro, ad nihil tenetur; ſecus ſi alienavit diverſa ratione, & cum lucro.*
103 Uſque ad n. 109. *Reſolvuntur varii caſus.*
109 *Similiter qui rem alienam bona fide conſumpſit ad uſus ordinarios aliàs ex propriis faciendos, reſtituere tenetur pro tanto: ſecus ſi conſumpſit ad uſus extraordinarios,*
110 Uſque ad n.116. *Exempla, & caſus particulares de invitato ad cœnam furtivam; utente alterius veſte, militibus prædas agentibus &c.*
116 *Cognoſcens rem eſſe alienam, non tantùm ipſam; ſed etiam fructus rei naturales, & mixtos reſtituere debet; tamen.*
117 *Fructus extantes tantùm, detractis expenſis.*
118 *Idque ipſi Domino rei, etiam non repetenti, per ſe loquendo, & non furi, v. gr. à quo accepit.*
119 *Idque verum eſt non tantùm, quando poſſeſſori bonæ fidei nullum imminet periculum amittendi pretium datum;*
120 *Sed juxta communem etiam, quando ei certum imminet periculum amittendi pretium, ſi rem immediatè reſtituat ipſi Domino.*
121 *Nihilominus ſatis probabile eſt, poſſe rem furtivam immediatè etiam reddere furi ad pretium recuperandum,*
122 Uſq; ad n.1 6. *probatur variis exemplis, & caſibus, &c.*
126 Uſque ad nu.130. *Reſpondetur ad fundamenta oppoſitæ ſententiæ.*

A S S E R T I O, & R E G U L A.

R*Eſtitutionis ex delicto materiali, & ratione rei acceptæ tantùm, menſura eſt quantitas poſſeſſiones in re, fructu, vel emolumento*: Hoc eſt, *Poſſeſſor bonæ fidei poſtquam certò intellexit rem eſſe alienam, tenetur ſtatim reſtituere, aut ipſam eandem rem adhuc extantem in toto, vel in parte: Aut ſi bona fide abſumpta eſt, quantum ex ea ditior factus eſt: Item fructus rei extantes naturales, ac mixtos, detractis tamen expenſis, ac æſtimatione laboris, & induſtriæ: idque ipſi domino, etiam non repetenti per ſe loquendo: probabile tamen eſt, rem furtivam poſſe reddere furi ad recuperandum pretium, ſeque indemnem ſervandum.* 88

§. I. Tenetur ſtatim reſtituere.

ASſertio, & Regula tota (excepto ultimo) eſt communiſſima. D. Thom. 2. 2. *q. 62. ar. 6.* Scot. *in 4. diſt. 15. q. 2.* Ratio generaliter eſt: quia ex una parte nemo poteſt ſcienter rem alienam detinere, invito domino: atqui poſſeſſor bonæ fidei, poſtquam intellexit, rem eſſe alienam, jam detineret rem alienam invito domino, eoque ipſo inciperet fieri poſſeſſor malę fidei. ergo tenetur eam ſtatim reſtituere. Sed de hoc *ſtatim* latiùs infrà, cùm de circumſtantia *Quando* reſtituendum. Ex altera autem parte, eo ipſo, quod poſſeſſor bonę fidei non teneatur reſtituere ratione injuſtę acceptionis, cùm nulli injuriam intulerit, ut ſupponitur, ſe, ſolùm ratione rei alienę acceptę, & poſſeſſæ, non tenetur plus reſtituere, quàm defacto poſſideat, ſive in ipſa re, ſive in aliquo ejus affectu, ut ſunt fructus rei, & emolumenta inde percepta, ſeu id, quo inde factus eſt ditior, ut mox particulariter declarabitur. Idque totum intelligendum: niſi ille jam anteà legitimo præſcriptionis beneficio (de quo alibi fortè) dominum rei, aut fructuum ſibi comparaverit. Ubi obiter notandum fieri poſſe, quòd bonę fidei poſſeſſor dominium fructuum, præſcriptione, ſeu uſucapione ſibi acquiſierit, at nondum dominium rei fructiferæ, utpotè prędii, ſeu fundi, ex quo fructus percepti ſunt. Quia ad pręſcriptionem fructuum, frumenti &c. tanquam rerum mobilium ſufficit triennii ſpatium: ad præſcriptionem autem prędii, ſeu fundi, tamquam rei immobilis, longum tempus requiritur, nimirùm decem annorum inter pręſentes, & viginti inter abſentes. Hinc ergo fit, ut ſępè tenearis reſtituere prędium v. gr. quia pro illo non eſt elapſum tempus preſcriptionis debitum; non autem omnes fructus, etiamſi extantes, vel in quo inde ditior factus es, ſed ſolùm illos, pro quibus triennium, pręſcriptionis nondum elapſum eſt, v. g. poſſediſti bona fide hactenùs prædium per ſexennium, idque tibi evincitur, reſtitue ergo prędium, & fructus infra triennium proximum nondum elapſum perceptos extantes; vel ſi conſumpti ſint, quantum ex his ditior factus es, prætereàque nihil. 89

§. II. Poſtquam certè intellexit rem eſſe alienam.

QUamdiù enim poſſeſſor bonę fidei certò credit, vel ſaltem probabiliter ſibi perſuadet, rem eſſe ſuam, vel ad ſe jure pertinere, ipſa ea bona fides, & probabilis ignorantia eum à reſtitutione excuſat, ac primo tempore legitimo pręſcriptionis capacem reddit. At poſtquàm certo ſcit, rem eſſe alienam, per rationes omninò convincentes, niſi eam, quampri- 90,

primùm commodè poteſt, ſtatim reſtituat, aut reſtituere proponat, eo ipſo incipit eſſe poſſeſſor malæ fidei, & injuſtus detentor (ut jam ſuprà indicatum) & deinceps, ut talis reſtituere tenebitur. At quid ſi poſſeſſor bonæ fidei incipiat dubitare, ſitne res ſua, vel aliena? Conformiter ad dicta alibi *de conſcientia dubia* breviter ſic reſolvendum.

91 I. Si quidem poſſeſſor bonæ fidei incipiat dubitare ſolùm per leves rationes, vel conjecturas, non tenetur examinare veritatem, ſed tutò pergit poſſidere, uſurpare &c. quia nemo tenetur inquiſitionem contra ſe ipſum inſtituere ex levibus rationibus: ſicut enim ipſe Superior non tenetur, & fortè non poteſt, ex levibus conjecturis moveri ad inquirendum contra te; ſic multò minus nec tu contra te ipſum. Perge ergo in poſſeſſione tua.

92 II. Quod ſi verò incipiat dubitare ob graves, & probabiles rationes occurrentes, omninò tenebitur inquirere, & examinare veritatem, adhibita diligentia humana morali ordinaria (ad extraordinariam enim vi legis nemo ordinariè obligatur) eaque majori, vel minori, prout res poſſeſſa incipiens eſſe dubia majoris, vel minoris momenti fuerit. *Omnes*. Ratio: Quia quando rationes graves, & probabiles contra te apparent, prudenter timere debes, ne tua poſſeſſio vincatur à certitudine contraria, fortè inquirenti apparitura, & alioquin, ſi orto tali dubio, omittas inquirere veritatem, & rem pro tua detinere pergis, eo ipſo peccas contra juſtitiam, exponens te periculo injuſtitiæ detinendi rem alienam: adeòque injuſtè alterum verum dominum privas ſpe recuperandi rem ſuam, quam haberet, ſi tu facta inquiſitione, agnoſceres rem eſſe ipſius. Denique eo ipſo incipis eſſe poſſeſſor malæ fidei, atque ut talis deinceps domino poſteà comparituro reſtituere teneberis, omnium conſenſu.

93 III. Facta ejuſmodi morali inquiſitione veritatis, poſſeſſor tenetur intereà rem conſervare, non conſumendo, vel alienando, quamdiù ſpes eſt attingendi veritatem, judicio prudentis: & ſiquidem veritatem non attingere poſſit, ſed dubium æquè perſeveret, jam licitè, & juſtè rem retinebit tamquàm ſuam, juxta notiſſimas, & receptiſſimas Regulas utriuſque Juris. *In dubio, ſeu in pari cauſa, melior eſt conditio poſſidentis*. Regula 170. *ff. de Regulis Juris*, & Regulas 65. *in 6.* & Ratio eſt: Quia poſſeſſio bona fide cœpta prævalet contra omnes rationes probabiles non convincentes. neque talis ullam committit injuſtitiam, injuſtitia enim neceſſariò importat inæqualitatem juris inter utramque partem, atqui in dubio illo poſſeſſor hactenus bonæ fidei nullam conſtituit inæqualitatem in altera parte; nam quoad proprietatem rei dubiæ quidem, ipſe habet æquale jus cum altera parte, ſtante tali dubio: quoad poſſeſſionem verò ipſe habet majus jus, quàm altera pars; ipſe enim certus eſt de jure ſuo poſſidente, quippè bona fide inchoato, & ideò dicitur ejus potior, vel melior conditio, ſeu cauſa, ergo manendo in ſuo jure poſſeſſionis, remque detinendo, nullam committit inæqualitatem, vel injuſtitiam quouſque de vera rei proprietate conſtare poſſit. Ita communiſſima Theologorum, & Juriſtarum. *Mol.* aliiſque congeſtis Sanch. *lib.* 1. *Moral. cap.* 10. *num.* 9. Laym. *lib.* 1. *tract.* 1. *c.* 5. *§.* 3. *num.* 21. Lug. *diſp.* 17. *Sect.* 4. Qui rectè addunt, etiamſi bonæ fidei poſſeſſor probabiliùs judicet ſpeculativè, rem ad alterum pertinere, quamdiù moralem certitudinem non habet, ad nullam obligari reſtitutionem, non enim tenetur aliquis ſe ipſum jure poſſeſſionis ſuæ ſpoliare ante omnem Judicis ſententiam, niſi conſtet, rem ad alterum pertinere, cùm, ut dictum eſt, poſſeſſio certa prævaleat rationibus in oppoſitum non convincentibus, ſed ſolùm quantumvis probabilius. Conſentit etiam *D. Auguſt. lib. de Fide, & operibus c.* 7. dicens: *Bonæ fidei poſſeſſor rectiſſimo dicitur, quamdiù ſe poſſidere ignorat alienum*. Quamdiù autem moraliter non conſtat veritas, rectè dicitur, quod poſſeſſor *ignoret* ſe poſſidere alienum. Licèt porrò poſſeſſor tunc retinendo rem, ageret cum conſcientia dubia ſpeculativè, non ſe reſolvendo ſcilicet, ſitne res reverà ſua, nec ne; non tamen agit cum conſcientia dubia practicè, quia ſtante, & non obſtante illo dubio ſpeculativo, an res ſit ſua, nec ne, aliunde ex alio principio, quòd nimirùm in tali dubio melior ſit conditio poſſidentis practicè ſe reſolvit judicio moraliter certo, licere ſibi hìc, & nunc talem rem, ut ſuam retinere, & uſurpare. Et hinc.

94 Sequitur, quòd ſi quis alius talem rem dubiam ab altero bona fide poſſeſſam æquè dubitet, vel probabiliter putet eſſe ſuam, injuriam iſti inferat, ſi invito auferat, & ablatam reſtituere teneatur. Quia nimirùm melior conditio poſſidentis bona fide: & alter licèt habeat jus aliquod proprietatis ad illam rem, nullum tamen habet jus poſſeſſionis: ideòque injuſtè ſpoliat illum poſſeſſione ſua. Attamen hoc caſu, utroque dubitante, & probabiliter putante, rem eſſe ſuam, dividendam eſſe rem pro rata dubii, ſanè probabiliſſimè, & tutiſſimè docent Lugo *t.* 1. *de juſt. diſ.* 18. *Sect.* 1. *n.* 4. Tamb. *lib.* 1. *de conſcientia c.* 3. *§.* 7. *verbo. Reſtitutio n.* 6.

95 IV. Ulteriùs talis non ſolùm licitè retinet rem dubiam, ſed etiam licitè uſurpat, conſumit, alienat. Et Communio DD. apud *cit. Molin. Sanch. Laym. Lugo*, & alios paſſim. Ratio eſt: Quia eo caſu tanquam poſſeſſori bonæ fidei, & domino præſumpto conceditur juſta poſſeſſio rei, donec dominus appareat intra tempus præſumptionis: atque fruſtra concederetur ei juſta poſſeſſio, niſi concederetur ei ſimul uſus, & alienatio; præſertim cùm nulla ſit ratio cogens ad perpetuò ſervandam rem penès, & abſtinendum ab ejus uſu; & multæ ſint res, quæ ipſo non uſu abſumuntur, vel corrumpuntur: ergo ille licitè talem rem uſurpat, conſumit, alienat, donec compareat dominus. Et ſi dominus rei compareat, tenebitur ei ſolùm reſtituere, ut poſſeſſor bonæ fidei, ſcilicet ipſam rem extantem, vel ſi abſumpta ſit, quantùm inde factus eſt ditior, v. g. Si dono acceptum vendidit, vel emptum viliori, vel cariori pretio vendidit &c. tenebitur reſtituere pretium, vel exceſſum pretii, ut jam ſuprà indicatum eſt.

§. Advertendum autem: ſi poſſeſſor rem ita dubiam alteri vendat, tenetur ex juſtitia emptorem monere de illo dubio, ſibi nimirùm omninò certum non eſſe, rem eſſe ſuam vel alienam, adeoque ſubeſſe periculum evictionis. Quia generaliter venditor debet aperire emptori vitium mercis, ratione cujus minùs valeat; & emptor vel non emeret, vel non tanti emeret, ſi ſciret: atqui in propoſito res incerta, num ſit aliena, vel furtiva, habet magnum vitium ratione cujus, meritò multo minus valeat, quàm res certa venditoris, & ratione cujus emptor magnum poſſet damnum incurrere, ſi res à domino comparente evincatur; ideoque ille vel non emeret, vel non tanti emeret: ergo ex juſtitia tenetur hoc ei aperire: alioquin exponeret emptorem periculo damni, quod ei tenebitur compenſare, ſi res à domino comparente evinceretur: prout latiùs docetur *in materia de contractibus, ubi de emptione*. 96

Ex dictis ſequitur, eum qui etiam benè intelligit rem talem dubiam ab alio ſic bona fide poſſideri, licitè poſſe eam emere, eadem ratione, qua ille licitè poteſt eam vendere, vel abſumere. 97

§. III. *Ipſam rem adhuc extantem in toto, vel in parte.*

RAtio cum exceptionibus generatim jam *ſuprà Aſſertione* 2. §. 2. eſt: Quia res ubicunque eſt, ſui domini eſt; unde dominus ubicunque eam invenerit, poteſt eam ſibi vindicare, nihil obſtante quantacunque bona fide alterius. Nihil ergo tenetur reſtituere poſſeſſor bonæ fidei, ſi res bona fide ita tota abſumpta ſit, ut nihil omninò remaneat, in quo ipſe factus eſt ditior: quomodocunque etiam cum gravi ſua culpa abſumpſerit, perdiderit deſtruxerit, prodegerit, v. gr. ludo immodico, luxu, dummodò durante bona fide. Ita contra *Navar. & Sotum* communiſſima DD. cùm Molina *diſp.* 720. *num.* 5. Ratio eſt: Quia, cùm ſine culpa contra juſtitiam fuerit abſumpta, non eſt caput, unde oriatur obligatio reſtitutionis. Etenim nulla culpa etiam graviſſima obligat ad reſtitutionem, niſi ſit contra juſtitiam, ut conſtat ex dictis Aſſertione 2. §. 2. Sed bonæ fidei poſſeſſor per ignorantiam inculpabilem credens rem eſſe ſuam, eam quomodocunque abſumendo, non peccat contra juſtitiam, nec formaliter ulli infert injuriam, quia non ut alienam, ſed ut ſuam abſumit, eſto peccaret contra aliam virtutem, caſtitatem, temperantiam &c. ergo non tenetur ad reſtitutionem: quippè non ratione injuſtæ acceptionis, ut ſupponitur, nec ratione rei acceptæ, cùm illa ampliùs non extet, nec ex illa in aliquo ditior factus ſupponatur. 98

Quòd ſi tamen quis nondum omninò certus rem eſſe ſuam, v. gr. inventam pecuniam domino carere, vel pro derelicta haberi, adeoque adhuc obligatus veritatem inquirere, rem tunc poſitivè deſtruat, abſumat, alienet, peccat contra juſtitiam, injuſtum damnum domino inferendo, & poſteà comparenti domino reſarciendum. Si verò ſolùm negativè negligat, amittat, & perire, vel ab alio auferri ſinat, peccat ſolùm contra charitatem, non juſtitiam, nec conſequenter reſtituere tenebitur. Ratio hujus eſt: Quia nemo cenſetur cauſa damni alieni, non impediendo, cùm poſſit, niſi illud impedire ex juſtitia obligatus ſit, ut infrà videbitur: atqui inventor in hoc caſu non obligatur ex juſtitia ad illam rem cuſtodiendam, quippè neque ex pacto, neque ex delicto, ut ſupponimus: ergo &c. 99

§. IV. *Aut quantum inde ditior factus eſt.*

QUando nimirùm res aliena à poſſeſſore bonæ fidei non ita in totum abſumpta eſt, quin remaneat aliquid, in quo is factus ſit locupletior, quàmprimùm is advertit illud ſibi per ſe provenisse ex re aliena (non autem per accidens ex ſola ſua induſtria, uti eſt lucrum ex pecunia aliena) debet id reſtituere domino agnito illius rei abſumptæ. *Omnes*. Habetur expreſsè: *L. Item veniunt, §. Præter hæc,* 100

ff. de

ff. de petitione hereditatis. Ubi dicitur: *Eos autem, qui juſtas cauſas habuiſſent, quare bona ad ſe pertinere exiſtimaſſent, uſque eo dumtaxat, quò locupletiores ex ea refecti eſſent, condemnandos*. Scilicet ad reſtitutionem. Ubi Gloſſa ait: *Hanc eſſe optimam regulam, qua nulla verior in jure: ut bonæ fidei poſſeſſor ad id tantùm, quod ad ſe pervenerit, teneatur*. Ratio patet ex dictis: Quia id, quo quis ex re aliena ditior factus eſt (detracta ſua induſtria) eſt effectus, & quaſi fructus rei alienæ, & ſuccedit in patrimonio ipſi rei alienæ, quia ut dicitur *L. 72. ff. de legatis. Non abſumitur, quod in corpore patrimonii retinetur*: ergo ſicut rem, vel partem rei ipſius alienæ, ſi extaret, deberes reddere, ita & illud loco rei abſumptæ teneberis reſtituere. Adde, non eſſe æquum quempiam divitem fieri ex alieno. Jam res difficilis graviter explicanda eſt.

101 Cognoſcitur autem aliquis ex re aliena ditior factus eſſe, ſi ab inſtanti, quo cognoſcens rem à ſe poſſeſſam eſſe alienam, præter rem alienam, inveniat inter bona ſua aliquid plus, quàm habiturus eſſet, ſi illa re aliena caruiſſet: ut ſi ex domo aliena aliis locata pretium accepit, aut ſi ipſe inhabitans, aliorum pretium dare debuiſſet, &c. tunc enim illo exceſſu cenſetur ex alieno ditior factus, illudque unà cùm re aliena reſtituere tenebitur (niſi eſſet fructus ſolius induſtriæ.) Similiter ex re aliena abſumpta dicetur quis fieri locupletior, ſi occaſione illius rei conſumptæ ſuum patrimonium in aliquo eſt auctum vel aliquid lucratus eſt, quod alioquin non haberet, illud autem quantum fuerit, aut ejus valorem tenebitur loco rei alienæ bona fide abſumptæ domino comparenti reſtituere. Quòd ſi verò occaſione illius rei alienæ patrimonium ſuum in nullo auctum eſt, non dicetur inde factus locupletior, & re ipſa bona fide abſumpta nihil tenebitur reſtituere, ut jam dictum eſt. Exempla, & caſus ad duo capita, & velut Regulas reduci poſſunt quoad *alienationem*, & quoad *abſumptionem*.

REGULA PRIOR.

Quoad alienationem.

102 Qui rem alienam bona fide alienavit, eadem ratione ſicut accepit, & aliàs nihil expenſurus, nihil debet reſtituere: cùm in nullo ſit ditior factus. Secus ſi alienavit diverſa ratio lucrativa, tunc enim lucrum acceptum, quippè quò ditior factus eſt, reſtituere tenebitur. *Hinc reſolves*.

103 I. Qui rem alienam etiam furtivam, bona fide dono accepit, rurſuſque bona fide donavit alteris aut eidem donatori in gratitudinem retrò donavit aliud æquivalens, alioquin nihil donaturus de proprio, nihil reſtituere tenetur; quia in nullo factus eſt ditior. At verò, ſi alioquin aliud æquale vel minùs donaturus fuiſſet amico v.g. quod, re aliena data, ſibi reſervavit, jam illud æquale, vel minus reſtituere tenebitur domino comparenti, quia illo factus eſt ditior. At, quid ſi donaturus fuiſſes aliquid majus, v.g. centum aureos in tritico, ſed quia dediſti quinquaginta alienos in auro furtivo, totum triticum tibi reſervaſti? ℞. Veritate cognita ſolùm quinquaginta debebis reſtituere domino: iis enim ſolis ratione alienæ pecuniæ donatæ, tibi reſervatis, per ſe factus es ditior: alios verò quinquaginta reſervaſti ſolùm per accidens ratione alienæ pecuniæ, ideòque tui ſunt, non alieni.

104 II. Qui rem alienam dono accepit, & bona fide vendit, tenetur domino comparenti totum pretium reſtituere, quia eo factus eſt ditior. Quòd ſi tamen intereà dominus rem ſuam recuperavit ab ipſo emptore (prout poteſt jure evictionis, cùm res ſemper ſit ſua) certum eſt, te debere ipſi emptori tuo totum pretium ſuum reddere, ne tu ex re aliena cum damno proximi fias ditior. At nunquid tenebor etiam domino ſemper totum pretium reſtituere, an ſufficiet reſtituere partem, vel aliquantò minùs? Reſpond. *cum diſtinctione*. Siquidem rem alienam dono acceptam bona fide vendidiſti communi, medio, vel infimo pretio juſto, totum hoc certè reſtituere debes; quia hoc ſuccedit loco rei domino debitæ. At vero ſi vendidiſti pretio ſummo, vel majori extraordinario, ſiquidem exceſſus illius pretii fit ex ſola induſtria, labore &c. (ut mox iterùm in caſu ſequenti) exceſſum totum tibi reſervare poteris tanquam fructum ſolius induſtriæ tuæ.

105 Secus eſt. ſi exceſſus ille pretii proveniſſet ex parte illius rei alienæ, vel alia circumſtantia, ut ſi equus alienus tibi donatus intereà crevit, aut quia ſupervenit penuria equorum &c. tunc enim debebis totum pretium, quantumcumque fuerit, reſtituere, quia eo toto, ex re aliena factus es ditior: nam res ſemper eſt domini, & domino ſuo valet, quanti valet. Excipit probabiliter Molina *tr. 4. diſp. 7. n. 10.* Niſi dominus minori, v. gr. medio pretio facilè poſſit ſibi æqualem rem emere v. g. equum æquè bonum; tunc te ſatisfacere reddendo pretium medium, exceſſumque poſſe tibi reſervare. Ratio eſt: quia ſufficit domino reddi ad æqualitatem: reddis autem ad æqualitatem, ſi reddas tantum pretium, quo poſſit ſibi æqualem rem emere, ergo exceſſus pretii tuus eſt. Sicut, ſi dominus ipſam rem ſuam recuperaſſet ab emptore tuo, certè illum exceſſum pretii non teneris ipſi reſtituere, cùm recepta re ſua, jam ſit ei ſatisfactum, ſed potiùs emptori: ergo nec in propoſito teneberis ei reddere exceſſum illum, cùm etiam ſic ſit ei ſatisfactum ad æqualitatem. Non poſſum negare probabilitatem, ſed de veritate dubito; cùm ſic diteſcas ex veriſſimè re aliena, ideòque à communi ſententia non puto recedendum.

III. Qui rem alienam bona fide emptam rurſus bona fide vendidit eodem pretio, nihil reſtituit ipſi domino rei. quia in nullo fit ditior. Secùs, ſi eodem loco, ſtatim majori pretio vendidit, tunc incrementum pretii ex re aliena per ſe conſecutum domino rei reſtituere teneberis: quia ex re aliena factus es locupletior: niſi placeat iterùm exceptio *Molinæ* ſuprà poſita. Quòd ſi vero rem illam non in eodem loco vendidiſti, ſed in alio loco diſtanti, aut poſt longum tempus aſſervatam non ſine notabili induſtria, labore, expenſis &c. rurſus nihil reſtitues de exceſſu, quia tunc augmentum pretii, quo ditior ſis, non eſt fructus rei, ſed induſtriæ tuæ. 106

Dixi tamen iterùm, te nihil debere reſtituere domino rei. Nam ſi dominus ipſe rem ſuam apud emptorem evincat, ac ſibi recuperet, ſicque emptor privetur re à te ſibi vendita, teneberis ipſi reſtituere ſuum pretium, etiamſi jam abſumpſeris, perdideris &c. ut contra *Navarrum* habet communis *DD. in materia de contractu emptionis*. Ratio hujus reſtitutionis non ſumitur ex radice injuſtæ acceptionis, neque ea ratione rei acceptæ, ſed ex radice contractus, quo tu rem alteri vendidiſti, nam in contractu venditionis implicitè ſemper includitur, quòd venditor indemnem ſervare debeat emptorem, quoad rem venditam, & præſtare, quod res ſit vendibilis, iſque dominium rei poſſit transferre in emptorem: ergo ſicut ſi bona fide vendidiſti vitrum coloratum pro gemma pretioſa, cognito errore, debes reſcindere contractum, & reſtituere pretium, ut indemnem ſerves emptorem: ita ſi quantumvis bona fide rem alienam, ſeu furtivam, adeòque invendibilem, mercem omnium maximè in jure vitioſam, alteri vendidiſti, ut eum poſteà evictum ſerves indemnem, ex vi venditionis à te factæ obligaris eidem pretium reſtituere. Et licèt viciſſim tu ob eamdem rationem indemnitatis, habeas actionem contra venditorem priorem, à quo rem illam alienam, v. g. equum furtivum emiſti ut poſſis ab eodem etiam tuum pretium repetere, non potes tamen ad eumdem remittere tuum emptorem, eique tuam adversùs illum actionem cedere (ut voluit Navarr.) cùm tuus venditor cum tuo emptore nullum inierit contractum, ſed tecum tantùm: ideòque tu ipſe tantùm perſonaliter manes emptori tuo obligatus de evictione, & indemnitate ſervanda. 107

IV. Quartus modus eſſet, ſi rem alienam bona fide emptam alteri donaſti. Sed eo caſu te ad nihil teneri cæci vident. 108

REGULA ALTERA.

Quoad conſumptionem.

Qui rem alienam titulo gratuito acquiſita bona fide conſumpſit ad uſus ordinarios, quos aliàs ex propriis expenſis facere debuiſſet, tenetur reſtituere pro quantitate expenſarum, quas ipſe feciſſet: quia tunc parcendo propriis expenſis, factus eſt locupletior. Secus ſi conſumpſit ad uſum aliquem extraordinarium, quem aliàs ex propriis bonis ſuis non feciſſet, ſi rem, vel pecuniam illam alienam non habuiſſet: utpotè ad extraordinarium convivium, donationem, eleemoſynam &c. tunc enim in nullo factus eſt locupletior. 109

Præter exempla, & caſus obvios pono aliquot particulares.

I. Qui invitatus ad cœnam furtivam, eibaria, & vina pretioſa bona fide abſumpſit, re poſteà intellecta, tenetur domino ſolvere in defectum furis, non integram æſtimationem convivii, vel cœnæ, bona fide à ſe abſumptæ, ſed ſolùm tantum, quantum domi in cœnam propriam inſumpſiſſet: eo enim ſolo, occaſione furtivæ cœnæ in proprio patrimonio reſervato factus eſt ditior. Navarrus *cap. 17. Manual. num. 9.* Molin. *diſp. 71. 9.* Sanch. *cit. cap. 23. n. 34.* Laym. *lib. 3. tr. 2. cap. 3. nu. 1.* At, quid ſi talis domi plus conſumpſiſſet, quàm conſumpſit in cœna aliena furtiva? Non tenebitur plus reſtituere, quàm de facto conſumpſit, Quia illud ſolùm ex juſtitia reſtituendum eſt, quo quis ita factus eſt ditior, ut dominus rei fiat pauperior: in propoſito autem per te ſolum tantò dominus rei factus eſt pauperior, quantum tu de facto abſumpſiſti, non autem eò, quòd plus domi abſumpſiſſes. ergo. 110

Scio Cardinalem de Lugo *diſp. 19. ſect. 1. num. 11.* hunc 111

talem

talem conviviam omninò liberare à reſtitutione (quem-
admodùm & alibi à peccato proprietatis liberat Religioſum,
qui ſine licentia Superioris invitatus ad convivium come-
dit, & bibit pretioſa) eò quòd talis comedat, & bibat tan-
quam miniſtet, & velut inſtrumentum invitantis, ſicque
cibos, ejus invitatu, ſine culpa deſtruat, & non tanquam
ſuos acceptet: ſicut, ſi juſſu Petri, quem dominum putas,
gemmam alienam projiceres in lacum &c. Subtilis ſpeculatio.

112 Verùm practicè, nec mihi, nec aliis placere poteſt:
Nam practicè invitatus non utitur ſpeculationibus, nec
intendit comedere, & bibere ut merum inſtrumentum in-
vitantis, ſed more humano cibum, & potum acceptat,
comedit, & bibit; adeòque moraliter verè accipit, con-
ſequenter tenebitur ad reſtitutionem ex re accepta. Non
ſic eſt de gemma prædicta; non enim acceptas gemmam
pro te, nec tuam projicis (certè ſtultus eſſes) ſed mere
ut alienam, cùmque ſic bona fide deſtruas, ut merum
alterius domini putati inſtrumentum, meritò à reſtitutio-
ne liberaris.

113 II. Qui veſtem holoſericam valentem aureis viginti à
fure dono acceptam bona fide attrivit, uſque ad dimidium
valorem v. gr. decem aureos, poſteà domino comparenti,
tenetur reſtituere ipſam veſtem attritam, & pretium uſus,
non totius attritionis, utpotè decem aureos, ſed quantum
aliàs veſte propria conſumpſiſſet, niſi veſte illa aliena
uſus fuiſſet, v. gr. tres, vel quatuor aureos: in hoc enim
ſolo factus eſt locupletior. Quòd ſi verò talem non dono
accepit, ſed pretio emit, præter veſtem ipſam attritam ni-
hil omninò reſtituit, quia in nullo factus eſt ditior.

114 III. Eadem ratione milites, qui in bello injuſto bona fide
militantes, prædas egerunt, damna intulerunt, poſteà in-
tellecta injuſtitia belli, non tenentur reſtituere pro rapi-
nis, & damnis illatis, niſi quatenùs inde ſe locupletiores fa-
ctos eſſe agnoſcunt. *Ut contra Sylv.* docet communis *DD.
Sanch. Laym. Lugo cit.* Similiter, qui bona fide, ſeu per
ignorantiam inculpabilem contractum celebravit, quem
poſteà uſurarium eſſe intelligit, non tenebitur plus reſti-
tuere, quàm ſe ditiorem factum, & patrimonium ſuum au-
ctum eſſe animadvertit: qui enim bona fide egit, non tenetur
ex injuſta acceptione, ſed ſolùm ex re accepta, quantum
ſcilicet ſupereſt in re, vel emolumento percepto.

115 IV. Inſuper etiamſi quis rem bona fide acceptam, & de-
tentam, poſteà intelligat eſſe alienam, ſeu injuſtè materia-
liter acquiſitam, ſed per ignorantiam inculpabilem non
advertens obligationem reſtituendi, ideò rem conſumit,
(caſus frequens inter ſimplices) ſimpliciter non ampliùs
reſtituere tenebitur, quàm exinde patrimonium ſuum au-
ctum reperit, ut ex communi notat Laym. *cit. in fine.* De-
nique quocumque eventu bona fide rem alienans, vel ab-
ſumens ſi dubius ſit, an ex re aliena factus fuerit ditior,
nec ne, ad nihil obligatur: Quia tunc melior conditio eſt
poſſidentis, *juxta dicta ſ. 1.*

ſ. V. *Etiam fructus rei extantes naturales, ac mixtos.*

116 RAtio generalis dicta eſt *Aſſertione* 2. Quia nimirùm
fructus ſunt partus, & quaſi partes rei: nam propte-
reà dicitur, quòd res, ubicumque eſt, domino fructificet:
tota autem res domino debetur; ergo & fructus. Ex alia
autem parte æquum eſt, ut expenſæ; labor, & induſtria
in iis faciendis adhibita bona fide, cedant in utilitatem ea præ-
ſtantis, quemadmodum generatim dictum, & probatum eſt.

117 Dico autem, *Fructus extantes tantùm.* Quòd ſi ergo bo-
na fide durante abſumpſiſti, vel quomodocumque perdidi-
ſti, ad nihil teneberis ratione abſumptionis, niſi ſimiliter,
quantùm inde factus es ditior, juxta modos prædictos, ut
contra Juriſtas aliquos, & Gloſſas Juris docet communis
Theologorum ſententia, *Angelus, Sylveſt. Rodriquez, Tole-
tus, Valentia*, aliiſque citatis Molina *cit. diſp.* 719. Leſſius
lib. 2. c. 14. dub. 2. Laym. *cit. cap. 3. num.* 5. Ratio eſt, quia
in foro conſcientiæ ſaltem eadem omninò eſt ratio, ſive
quis ditior fiat ex ipſa re aliena, ſive ex fructibus alienis:
nimirùm: Quia *locupletari non debet aliquis cum alterius
jactura*, Regula 48. *in 6.* Et naturaliter æquum eſt, nemi-
nem cum alterius detrimento fieri locupletiorem: ergo ſi
ditior ex re aliena tenetur reſtituere emolumentum, cur
non ſimiliter reſtituere teneatur ditior factus ex fructibus
alienis, cùm & ipſi aliqua res ſint, & maximè etiam au-
gere poſſint patrimonium poſſeſſoris cum jactura, & de-
trimento veri domini. Idque etiam pro foro externo jure
civili optimè oſtendunt *Molin. Leſſius, Laym. ll. cc.*

ſ. VI. *Detractis tamen expenſis, & æſtimatione laboris, ac induſtriæ.*

REmiſſivè. De hoc ſimul, & de differentiis quibuſdam
inter poſſeſſorem bonæ, & malæ fidei, quoad hanc
detractionem ſufficienter diximus *Aſſertione* 2. ſ. 8. *per to-
tum.* Nec aliquid ſpeciale addendum occurrit.

ſ. VII. *Idque ipſi domino rei, etiam non repetenti, per ſe loquendo.*

POſſeſſor bonæ fidei, poſtquam intellexit rem eſſe alie-
nam, dominumque reſcivit, tenetur eam reſtituere 118
ipſi domino, ſive repetenti, ſive non repetenti ob ignoran-
tiam, vel aliam cauſam, quæ non denotet implicitam re-
miſſionem. *Omnes.* Ratio clara eſt: ſcis enim rem eſſe alie-
nam, & cujus ſit: ergo jam urget te præceptum reſtitutio-
nis. Et quidem teneris reſtituere domino, etiam nullo per-
ſoluto pretio, quod pro ea re aliena emenda dediſti: cùm
res ipſius anteà ſit, ideòque non de novo à re emenda: &
tuo infortunio imputare debes, quòd res aliena apud te in-
veniatur, & pretium datum amittere debeas. Excipiunt
omnes caſum, quo quis modico pretio emiſiſſet rem alienam
eo ipſo animo, ut reddat eam domino comparituro, quem
videt aliàs rem ſuam non, aut vix recuperaturum: tunc
enim emptor cenſebitur utiliter geſſiſſe negotium domini,
qui proinde in utroque foro cogetur illud modicum pre-
tium pro re ſua expenſum emptori ſolvere: ut plurimis
citt. docet Molina *diſp.* 721. *num.* 2. Lugo *& alii cit.*

Sed quæſtio difficilis, & controverſa eſt, utrùm poſſeſ- 119
ſor bonæ fidei ſemper teneatur reſtituere rem ipſi domino,
ut non poſſit reſtituere illi, à quo accepit, ad recuperan-
dum pretium ſuum, & ſe indemnem ſervandum?

Conveniunt omnes. 1. Quando poſſeſſor bonæ fidei rem
alienam habuit titulo gratuito, ſeu ſine pretio, re cogni-
ta, ſemper tenebitur reſtituere ipſi domino, & non furi,
v. gr. tenetur enim tunc ex re accepta reſtituere utique illi,
cujus eſt: atqui eſt veri domini, & non furis: ergo illi re-
ſtituenda eſt, & non furi, niſi moraliter certò ſcires ipſum
furem pœnitentem reſtituturum: tunc enim reſtituendo
furi, adhuc reſtitueres *mediatè* domino vero, ſicut ſi per
famulum, vel amicum fidelem reddendam mitteres. 2.
Quòd ſi poſſeſſor bonæ fidei rem accepit titulo oneroſo pro
pretio, iſque pretium datum à fure facilè recuperare poſſit
privata petitione, occulta compenſatione, implorata judi-
cis ſententia &c. Iterùm certum eſt, rem *immediatè* re-
ſtituendam domino vero comparenti, & non licere, re-
ſciſſo contractu, reddere rem furi. Quia eo caſu nulla erit
juſta excuſatio, cur domino non reſtituas. Et inſuper pa-
làm injuſtum eſt, reddere te indemnem cum damno pro-
ximi, cùm tamen tibi aliter facilè proſpicere poſſis, ut hîc
ſupponimus. 3. Quòd ſi è contrà poſſeſſor bonæ fidei pre-
tium ſuum à fure non facilè, vel omninò non recuperatu-
rus eſſet: è contrà verò domino rei nullum periculum im-
mineat recuperandi rem ſuam, omnes concedunt, licitè te
poſſe, reſciſſo contractu, reddere rem furi ad recuperan-
dum pretium tuum: Quia eo caſu dominus eſſet irratio-
nabiliter invitus, quòd abſque ſuo damno, & periculo, tu,
quod tuum eſt, recuperares. 4. Quando denique & poſſeſ-
ſori bonæ fidei imminet certum periculum amittendi pre-
tium ſuum, ſi rem reſtituat ipſi vero domino; & è contrà
vero domino inſtet periculum amittendi rem ſuam, ſi al-
ter, reſciſſo contractu, reddat rem furi.

Jam res controverſa eſt inter Doctores. Communior Sen- 120
tentia DD. eſt, rem ipſi domino adhuc reſtituendam eſſe,
nec poſſe reddi furi, ſeu alteri poſſeſſori malæ fidei. *Sic
Cajetanus, Major, Medina, Sotus, Armilla, Ledeſma,
Tabiena*, aliiſque plurimis cit. Molina *diſp.* 722. Laym. *lib.
3. tract. 4. cap. 17. ſ. 3. num.* 24.

Ratio multiplex eſt, & ſatis bona. *Prima*: Dominus ra-
tionabiliter eſt invitus, quòd rem ſuam non ſibi, ſed furi
reſtituat, cum ſuo periculo, & damno: ergo emptor facit
ipſi injuriam, & inſuper dat furi occaſionem rem alienam
ulteriùs detinendi. *Secunda*: Si dominus rei præſens rem
repetat, teneberis ei immediatè dare: inſuper ſi te poſſeſ-
ſorem coram Judice conveniat, Judex poteſt, & debet te
per legitimam ſententiam compellere, ut rem immedia-
tè reſtituas domino vero: atqui per hoc, quòd non petat ob
ignorantiam facti, non amittit jus ſuum ad ſuam rem, ergo
etiamſi non petat, ei ſua res immediatè reſtituenda eſt.
Tertia: Si fur ampliùs non compareat, vel mortuus ſit, uti-
que tenebitur emptor bonæ fidei rem domino immediatè
reſtituere, etiam cum jactura pretii ſui, nec poteſt eam
alteri vendere ad recuperandum ſuum pretium, ſecundùm
omnes: ergo etiam tenetur, quando fur adeſt, vel haberi
poteſt. *Quarta*: Rem alienam in ſtatu meliori repertam in
pejorem ſtatum reducens, facit injuriam domino, cùm
melior ſtatus rei pertineat ad utilitatem domini: ſed res
furtiva apud poſſeſſorem bonæ fidei eſt in meliori ſtatu,
quàm in manu furis, ideòque ille ſcienter reddens furi
rem è ſtatu meliori deducit in pejorem: ergo facit injuriam
domino rei. Denique non poteſt debitor rem, gladium v.
g. reſtituere etiam vero domino, ſi ſcias dominum illo abu-
ſurum, v. g. ad injuſte occidendum: ergo minùs in propo-
ſito emptor poterit rem furi reſtituere: quia certò ſcit il-
lum abuſurum, non reddendo rem domino, ſed rurſùs
deti-

Digitized by Google

derinendo, alienando &c. Sed his non obſtantibus, conſtanter dicimus:

§. VIII. *Probabile eſt, rem furtivam poſſe reddi furi ad pretium recuperandum, ſeque indemnem ſervandum.*

121 ITA plurimi æquè graves Doctores, Navarr. *c. 17. num. 9. Angelus, Sylveſter, Sayrus P. Navar. Vaſq. Turrian. Dicaſtillus*, aliiſque plurimis cit. Leſſius *lib. 2. cap. 14. dub. 3.* Lugo *t. 1. de juſtit. diſp. 17. ſect. 2.* Diana *par. 1. de Contractibus reſol. 69.* Tab. *lib. 8. tract. 3. cap. 3. §. 2.* Et probabilem cenſet ipſe Laym. *loc. cit. verſu, Dico 3.* Ratio efficax ſumitur ab exemplis.

122 1. Si quis in platea inventam pecuniam tollens, poſteà adverteret eam ſibi fore damnoſam, ſi reſervet, utique poterit eam licitè reponere in eodem loco, quo invenit, nec tenetur eam cum ſuo periculo reſervare, ut domino reddatur; eſto interim ab alio auferatur, domino nunquam reddenda. 2. Quinimò, ſi quis equum furtivum è ſtabulo furis animo furandi extractum, poſteà tamen adverteret eum ſibi damnoſum, poteſt eum dimittere etiam directè ad furem reverſurum, & fortè domino nunquam reſtituendum. 3. Si auferam à fure librum, vel veſtem Petri, ut eam Petro reddam, fur autem à me auferat pallium, vel aliquid aliud æquivalens, nec velit mihi reddere, niſi reddam ipſi librum, vel veſtem, poſſum ipſi relinquere librum, ut meum pallium v. g. recipiam. 4. Si hominem manibus elatum ex incendio, vel fluvio velim eripere, alius autem mihi necem intendat, niſi dimittam, poſſum ipſum dimittere, etſi certò moriturum: ergo ſimiliter in propoſito, poſſeſſor bonæ fidei poteſt rem furtivam reddere, & relinquere furi, aliter nolenti mihi pretium meum reſtituere, neque teneor cum tanto meo incommodo rem reddere immediatè domino.

Ratio autem omnium à priori eſt: Quia neque juſtitia obligat me, ut cum æquali, vel majori meo incommodo promoveam bonum, & evitem damnum proximi, ſed tunc ſufficit, ut reponam, & relinquam rem proximi in eodem ſtatu, in quo anteà erat, prout fit in caſibus allegatis. Sicque etiam in noſtro caſu, reſtituens rem alienam furi, ut meum pretium recuperem, aliàs certè amittendum, relinquo rem proximo in eodem ſtatu, in quo erat antè, quando eam accepi: ergo licitè, & juſtè ſic reddo, nec teneor immediatè reſtituere domino, cum, ut minimum, æquali meo damno: nam facilè poſſet contingere, ut ultra damnum pretii amittendi, deberem ſubire aliud grave periculum actionis furti mihi intentandæ, ſi ſufficienter non poſſem probare, me rem ab alio emiſſe: Quæ autem lex juſtitiæ me obligat, ut (ſaltem ſecluſo delicto, vel contractu) duplex periculum, & damnum ſubeam ad tollendum ſimplex periculum, & damnum alterius? Ratio, & probabilitas noſtræ ſententiæ clariùs patebit ex ſolutione rationum ſententiæ oppoſitæ.

123 ¶ Inſuper idipſum etiam licere poſſeſſori malæ fidei: ut ſi etiam mala fide ſciens rem furtivam emiſti à fure, & pretium alia via recuperare nequeas, adhuc licitè te poſſe reddere furi, ut is tibi tuum pretium reddat, nec teneri reſtituere domino (contra plures quidem, ac ipſum *Leſſium cit. dub. 3.* qui tamen probabile cenſet) docent graviſſimi Doctores *Sylv. Angelus, Alenſis, Gabriel*, aliique plures, quos citant, & ſequuntur Lugo *cit. ſect. 2. n. 37.* Diana *par. 5. tr. 14. reſol. 87.* Ratio eſt: Quia poſſeſſor malæ fidei non tenetur immediatè reſtituere vero domino ratione rei acceptæ, eadem omninò ratione, ſicut nec poſſeſſor bonæ fidei: nec ratione injuſtæ acceptionis, quia ſua acceptione, poſtquam iterùm reddidit furi, non facit, quòd res domini ſit in deteriori ſtatu, quàm anteà fuerit, ſed relinquit in ſuo priſtino ſtatu: neque tenetur ſtatuere in ſtatu meliori cum gravi ſuo incommodo: ergo.

124 Tandem nec bonæ, nec malæ fidei emptor reddens rem furi non reſtituturo ſuo domino, cenſeri debet cooperari cum malitia furis, ſed ſolùm permiſſivè ſe habere: Quia ſuum damnum utrumque ſufficienter excuſat à cooperatione.

125 Utroque tamen caſu monent Doctores hujus Sententiæ, poſſeſſorem ſeu bonæ, ſeu malæ fidei non debere diù rem detinere, cum gravi damno domini (alioquin certum eſt, eos teneri compenſare damnum conſecutum) ſed debere eos, quàmprimùm moraliter poterunt, reſciſſo contractu, rem furi reddere, ut is, ſi velit, quàmprimùm reſtituere poſſit: ſi nolit, ipſius malitiæ præciſè deinceps imputabitur. Jam breviter reſpondeamus ad rationes oppoſitæ ſententiæ.

126 *Ad primum negatur antecedens* ob rationem à nobis datam, nimirùm dominum tunc eſſe rationabiliter invitum. Quia ſicut ipſe dominus ex lege Charitatis potiùs ſuo, quàm meo commodo proſpicere poteſt: ita non debet eſſe rationabiliter invitus, quòd ego potiùs proſpiciam meo, quàm ſuo commodo: nec rationabiliter exigere poteſt, ut cum tanto meo damno ipſum ſervem indemnem, ſuam rem ipſi immediatè reſtituendo.

127 *Ad ſecundum conc. maj. diſt. min.* Dominus per hoc, quòd rem ſuam non repetat, non amittit jus ſuum abſolutè; *conc. min.* Reſpectu poſſeſſoris bonæ fidei: *nego min.* Quia ſicut dominus poteſt uti jure ſuo rem ſuam ſemper repetendo: ita poſſeſſor bonæ fidei poteſt uti jure ſuo ad ſervandum ſe indemnem, recuperando pretium ſuum: atque per hoc interim impeditur jus domini, ut poſſeſſor ultra teneatur ei reddere ſuam rem: ſed ſolùm, non obſtante damno ſuo, teneatur non reſiſtere, vel impedire dominum rem ſuam repetentem, vel vindicantem, maximè per judicem. Unde vides non ſequi bellum ex utraque parte juſtum per ſe, cùm hic locus non ſit defenſionis, vel reſiſtentiæ, ſi dominus rem ſuam repetat intra, vel extra judicium. Vide optimè. *Lugo cit. à num. 32.*

128 *Ad tertium conc. anteced. & nego conſ.* Quia ſi fur non compareat, non reſtituetur domino mediatè res ſua, conſequenter immediatè reſtituenda erit domino: at verò ſi ipſi furi reddatur, reſtituitur domino mediatè res ſua, cùm ipſe fur poſſit, & teneatur in conſcientia rem ſuam domino reſtituere: quòd autem de facto non reſtituat, non ſequitur ex mea redditione, ſed ex ipſius furis malitia.

129 *Ad quartum diſt. maj.* Qui rem alienam poſitivè reducit in pejorem ſtatum, quàm invenerit, facit injuriam domino, *conc. maj.* Qui rem alienam ſolùm negativè relinquit, vel dimittit in eodem malo ſtatu, quo invenit (idque ob rationabilem cauſam, ad ſervandum ſcilicet ſe indemnem ab æquali detrimento, vel periculo) facit injuriam domino, *nego maj. & conſequentiam.* Hinc enim rem furtivam emptam poſſum reddere furi ad recuperandum meum pretium: Quia ſic ſolùm negativè me habens, relinquo rem in eodem ſtatu, quo erat, quando rem accepi. At certè, omnium conſenſu, non poſſum eam deſtruere, abſumere, vel ad recuperandum pretium alteri vendere. Quia (præterquàm, quòd facerem contractum injuſtum, & invalidum, vendendo rem alienam, cujus dominium in alterum transferre non poſſum) etiam rem poſitivè ponerem in novum pejorem ſtatum apud alium poſſeſſorem; in quo ſtatu eam rem ego non inveneram. Reddere autem furi, non eſt facere novum contractum injuſtum, ſed aſt contractum injuſtum reſcindere, quæ reſciſſio injuſta non eſt, cùm non tenear ſtare contractui cum tanto meo damno amiſſionis pretii.

130 *Ad ultimum, negatur conſequentia, & paritas.* Quia debitor ille ſupponitur nullum pati damnum, ſi non reddat rem abuſuro domino, v. g. gladium injuſtè occiſuro; ideòque meritò obligatur non reddere ob cavendum grave adeo damnum proximi. Alioquin ſecùs dicendum eſſet. Nam ſi dominus gladii v. gr. te ipſum necaturus eſſet, niſi dum reddas occiſuro alterum, nunquid redderes? Utique, gravi damno proprio excuſatus. Sic in propoſito, ego damno gravi proprio, ſcilicet amiſſionis pretii, excuſari debeo, ne tenear rem reddere ipſi domino, ſicque bonum procurare. His omnibus benè ponderatis apparet Sententia omninò probabilis, quam non ſemel ſecutus ſum.

SECTIO IV.

Quid reſtituendum ex delicto formali, ratione injuſtæ acceptionis, à poſſeſſore malæ, vel etiam dubiæ fidei?

SUMMARIUM.

131 *Quid poſſeſſor malæ fidei reſtituere teneatur?* & 132.
133 *Accipiens, & retinens rem dubiam animo eam reddendi Domino fortè comparenti, non peccat: & facta diligenti inquiſitione incipit fieri poſſeſſor bonæ fidei, ſi is non compareat.*
134 *Si verò rem dubiam accipiat animo retinendi, peccat; & reſtituere obligatur ad integrum.*
135 *& 136. Si dubium ſit æquale pro utraque parte, cujus res ſit, quid, & cui reſtituendum:*
137 *Quando poſſeſſor poſſidet rem diverſo tempore partim bona, & partim dubia fide, quid reſtituendum?*
138 Uſque ad n. 141. *reſolvuntur duo dubia.*
141 *Poſſeſſor malæ fidei tenetur reſtituere ipſammet rem in individuo.*
142 *Vel ſi deſtructa, aut ita commixta ſit cum propria, in æquivalenti.*
143 *Cum omni incremento intrinſeco, & extrinſeco.*
144 *Detractis expenſis.*
145 *Incrementum intrinſecum, & extrinſecum quid?* & 146.
147 *Quando res apud poſſeſſorem malæ fidei aucta eſt augmento intrinſeco, reſtitutio fieri debet ſecundum optimum ſtatum, quem in manu ejus habuit.*

148 *Quan-*

148 *Quando vero aucta eſt augmento, ſeu valore extrinſeco tantùm, reſtituendus eſt pariter valor optimus, quo ipſi Domino valuiſſet.*

149 Uſq; ad n. 161. *Exemplificatur clariſſimè variis caſibus, & exemplis, præſertim de tritico v. g. per tria tempora, quibus valor modò creſcit, modò minuitur.*

161 *Poſſeſſor malæ fidei tenetur reſtituere totum rei alienæ valorem, quomodocumque ea apud ipſum perierit, etiam mero caſu, ſi ea apud ſuum Dominum ſimiliter non periiſſet.*

162 *Secùs, ſi res ſimiliter caſu fortuito, v. gr. incendio, apud Dominum periiſſet.*

163 Uſque ad n. 166. *limitationes.*

166 *Si res aliena periit dolo, vel culpa poſſeſſoris iniqui, tenetur is, non obſtante, quòd pariter apud Dominum periiſſet, eam compenſare juxta valorem, quem apud Dominum habuit.*

167 Uſq; ad n. 170. *Quid de eo, qui rem alienam deſtruxit, non prævidens, vel prævidens, aut probabiliter credens, eam quoque apud Dominum perituram?*

170 *Qui ſurripuit rem, apud Dominum etiam certiſſimè perituram, tenetur tamen reſtituere,* & 171.

172 *Reſolvitur caſus militis,* & 173.

174 *Poſſeſſor malæ fidei tenetur inſuper reſtituere non ſolum fructus adhuc extantes, ſed etiam quomodocumque conſumptos.*

175 *Immo non tantum quos percepit, ſed etiam quos Dominus veriſimiliter percepiſſet; ac*

176 *Perceptos, etiamſi Dominus illos, vel tantos non percepiſſet:*

177 *Et hæc omnia vera ſunt etiam in foro conſcientiæ, ſive res aliena adhuc apud iniquum poſſeſſorem exiſtat, ſive jam ad alium tranſlata ſit.*

178 Uſque ad n. 180. *Reſolvuntur duo dubia.*

180 *Tenetur denique poſſeſſor malæ fidei etiam compenſare omne damnum emergens, & lucrum ceſſans Domino ex iniqua detentione rei ſuæ.*

181 Uſque ad n. 184. *Exempla utriuſque.*

ASSERTIO IV.

ET REGULA.

131 R*Eſtitutionis ex injuſta acceptione menſura, eſt quantitas totius damni illati.* Hoc eſt. *Poſſeſſor malæ fidei, qui nimirum ſciens, vel rationabiliter dubitans rem eſſe alienam, poſſidere cœpit, tenetur reſtituere in primis ipſam rem alienam adhuc extantem: aut ſi abſumpta ſit, vel quomodocumque perierit (niſi caſu certò etiam peritura apud dominum) ejus valorem, vel æſtimationem ſecundùm ſe, & omne incrementum intrinſecum, & extrinſecum domino valiturum: Item omnes ejus fructus naturales, ac mixtos (detractis tamen, in foro conſcientiæ tantùm, expenſis, & æſtimatione induſtriæ, ac laboris.) Item omne intereſſe, ſeu omne inde damnum emergens, & lucrum ceſſans ex iniqua detentione, vel abſentia rei ſuæ.* Aſſertio tota eſt communiſſima omnium cum S. Thom. 2. 2. q. 16. ar. 6. Scoto 4. diſt. 15. qu. 2. a. 4. Molina, Leſſio, & aliis: Habetur expreſsè in Jure variis locis, *L. Bona fides ff. de acquirendo rerum dominio. L. Fructus ff. de rei vindicatione. L. Domum. C. De rei vindicatione.* Ratio clara eſt: Quia voluntariè violans juſtitiam commutativam tenetur reſtituere ad medium juſtitiæ commutativæ, ſcilicet ad æqualitatem arithmeticam, ut nimirùm tantùm reddatur, quantum ablatum eſt, & pars læſa in eundem omninò æqualem ſtatum reſtituatur, in quo fuit, & nunc eſſet; ſi nihil omninò ablatum eſſet; atqui ad hoc neceſſariò requiritur reſtitutio, ſeu compenſatio omnium prædictorum, & ipſius rei ablatę, vel ejus ęſtimationis, & omnium ejus fructuum, & incrementorum, & inſuper omnis intereſſe lucri ceſſantis, vel damni emergentis, ut manifeſtum eſt conſideranti, ergo &c. Jam explico particulatim.

§. I. Poſſeſſor malæ fidei, qui ſciens, vel rationabiliter dubitans rem eſſe alienam, poſſidere cœpit.

132 SI ſcivit rem eſſe alienam, res clara eſt. At, ſi dubitans rem eſſe alienam, adeòque dubia fide poſſidere cœpit, v. g. dono, vel empto accipiens à perſona de furtis infami, vel de qua rationabiliter dubitat, an habeat dominium, vel adminiſtrationem rei: aut rem inventam detinens, dubitans, aut nihil inquirens de domino, &c. Breviter ſic reſolvendum eſt.

133 I. Accipiens, & retinens ejuſmodi rem dubiam cum animo, & propoſito eam reddendi ſuo domino fortè comparenti, tamquam utiliter negotium ejus geſturus, non peccat: & ſi facta diligenti inquiſitione per tempus ſufficiens, judicio prudentis, dominus non compareat, incipit fieri poſſeſſor bonæ fidei, licitè retinens, abſumens, alienans illam rem: & ſi poſteà primum dominus compareat, non tenetur plus reſtituere, quàm poſſidet, vel ditior factus eſt, Communis DD. Molina *to. 3. tr. 2. diſp.* 723. Sanchez *lib. 2. de Matrim. diſp. 14. q. 2. n. 19.* & alii paſſim. Ratio patet: Cùm enim talis non peccet, nec ullâ dominum rei injuria afficiat, quin potiùs magnum ei beneficium exhibere paret, quippè aliàs rem ſuam tam facilè non recuperaturo, ad nihil tenetur ratione injuſtę acceptionis, ſed ſolùm tenebitur ratione rei acceptæ, ſi dominus compareat ad menſuram poſſeſſoris bonæ fidei, quatenus ſcilicet poſſidere, vel ditior factus eſt.

II. Accipiens, & detinens ejuſmodi rem dubiam, animo, 134
& propoſito eam ſibi retinendi, & uſurpandi, &c. peccat contra juſtitiam, & tenetur reſtituere ad integrum, ratione injuſtæ acceptionis. *Communis DD. apud citt.* Ratio patet à fortiori: Quia ſi poſſeſſor bonæ fidei, ſeu qui bona fide poſſidere incipit, poſteà aborto dubio, ſitne res ſua, vel aliena? nihilominùs abſque inquiſitione veritatis eam ſimpliciter retinet, uſurpat, abſumit, peccat contra juſtitiam, & deinceps ut poſſeſſor malæ fidei in integrum reſtituere tenetur, ut *Aſſertione præcedenti §. 2.* probatum eſt; multò magis, qui cum tali dubio poſſidere incœpit, peccavit contra juſtitiam, & ſimpliciter ut poſſeſſor malæ fidei in integrum reſtituere tenetur quoad omnia expreſſa in *Aſſertione*. Qui enim rem alienam accipit, dubitans, utrùm accipiendi jus habeat, mala fide poſſidet: & conſequenter perſeverante eo dubio, poſſeſſio iniqua nihil ei ſuffragatur.

III. Quod ſi verò talis poſteà, mutata iniqua intentione 135
ſibi rem ſimpliciter retinendi, & aſſumpto propoſito reſtituendi vero domino comparenti, adhibeat moralem diligentiam ad inquirendam veritatem, & aſſequi nequeat, ſed nihilominùs dubium perſeveret, tunc tenebitur ſolùm reſtituere juxta proportionem dubii remanentis, plus, vel minus: ut ſi dubium ſit æquale pro utraque parte, reſtituatur dimidium: ſi probabilius ſit rem eſſe alienam, reſtituatur plus, quàm dimidium: ſi vero minùs probabile ſit, rem eſſe alienam, reſtituatur minùs, quàm dimidium. Sed cui?

Si dubitetur de aliquo particulari, an res illius ſit, illi ſoli 136
partialis reſtitutio facienda erit. Si dubitetur de pluribus cujuſnam ſit, & veritas ſciri nequeat, res reſtituenda inter illos, ex æquo dividatur. Si verò ſolùm dubitetur abſolutè, an res ſit tua, vel aliena, & nullus in particulari in dubium veniat, tunc pars proportionalis diſtribui debet pauperibus, vel ad pios uſus applicari pro ſalute illius, cujus fortè fuit. Ita communior DD. Mol. Sanch. *cit. n.* 21. Leſſ. *lib. 2. c. 14. dub. 4. Laym.* (& approbat Lugo *diſp.* 18. *ſect.* 1. quando dubitatur circa aliquem, vel aliquos in particulari, an res ſit illius, vel eorum: non item, quando ſolùm dubitatur in genere, an res ſit aliena, tunc enim cenſet rem à poſſidente retineri poſſe.) *Ratio eſt*: Quia talis dubitans ex una parte quidem tenetur reſtituere ratione injuſtæ acceptionis, cùm enim poſſeſſio cœpta ſit cum dubio, re non examinata, non poteſt ulli ſuffragari. Ex altera verò parte, cùm re poſteà ſufficienter examinata, non conſtet rem eſſe alienam, ideòque altera pars jus certum ad illam non habeat, remanet ipſi jus ſuum dubium ex præſumpto titulo emptionis, inventionis, donationis, &c. conſequenter non obligatur ad reſtituendum totum, ſed ſolùm ad partem ſecundùm prædictam dubii proportionem, quam partem proportionalem, quia ex injuſta acceptione habetur, vero domino non comparente, tenebitur præſtare pauperibus, vel ad pios uſus, in communiori, & tutiori Sententia. Licèt quoad hoc probabiliter ſentiat oppoſitum *Lugo cit.* Eò quòd lex illa pœnalis de debitis ex delicto certo non videatur extendenda ad ejuſmodi dubium. & nos alibi conſentiemus.

IV. Quando denique poſſeſſor poſſidet rem diverſo tem- 137
pore, partim bona, partim dubia fide: ſiquidem comparente Domino vero, res, ac fructus adhuc exiſtant, ſemper reſtituenda ſunt: ſi verò non amplius exiſtant, attendendum eſt, non tempus acceptionis rei, vel perceptionis fructuum, ſed tempus conſumptionis; ita ut ſive bonæ, ſive malæ fidei fueris, quando accepiſti rem, vel fructus rei percepiſti, ſi tamen bonæ fidei fuiſti, quando rem, vel fructus abſumpſiſti, nihil teneberis reſtituere. Non enim ratione rei acceptæ, quæ non ampliùs exiſtit; nec ratione injuſtæ acceptionis: quia etiamſi tempore acceptionis fuiſſes malæ fidei, & injuſtè accepiſſes, illa tamen mala fides correcta eſt per ſubſequentem bonam fidem, qua conſumpſiſti. Si verò malæ fidei fuiſti, quando conſumpſiſti rem, vel fructus rei alienæ, domino teneberis eorum æſtimationem præſtare, ſicut alius poſſeſſor malæ fidei, non obſtante, & nihil opitulante priori bona fide, quippè quæ per ſubſequentem malam fidem corrupta, & extincta fuit. Ita cum *Molina, Sanchez, & aliis*, rectiùs reſolvit Lugo *diſp. 17. ſect. 3. n. 68.* citans, & explicans benè alios, qui videntur oppoſitum ſentire. *Ratio autem eſt*: Quia tunc mala fide durante conſumens injuſtè te geris contra dominum, verèque peccas contra juſtitiam: ergo ex vi illius culpabilis conſumptionis contra jus alterius, contrahis obligationem reſtitutio-

tutionis. Quod ſi contingat caſus, ut poſt illam malæ fidei conſumptionem, rurſus ſuperveniat bona fides, ac certitudo, rem illam, vel fructus fuiſſe revera tuos, quos mala fide abſumpſiſti, putans, vel dubitans eſſe alienos, jam utique non obligaberis reſtituere: quia conſumptio illa non fuit reipſa, & materialiter injuſta, ſed per accidens, & formaliter tantum ex conſcientia erronea, qua proinde ceſſante, jam ab omni onere liber eris; ut in ſimili ſæpius notatum.

138 Reſtat unum, aut alterum dubium explicandum. *Unum dubium eſt*. Quid ſi per errorem ſis in mala fide reſpectu unius, at non reſpectu veri domini: v. g. putas prædium a te poſſeſſum eſſe Petri, ejuſque fructus conſumis, utique mala fide: ſed reverà prædium eſt Pauli: eritne obligatio reſtituendi ex injuſta acceptione? Reſpondetur, ſi durante errore reſtitutio facienda ſit, utique debebis reſtituere Petro a te putato, quia ex uno errore ſequitur alius error. At vero cognita veritate, teneberis reſtituere, & regulariter ſaltem etiam æſtimationem fructuum conſumptorum Paulo vero Domino, ex ratione injuſtæ acceptionis: ut ex communi reſolvit Tamb. *lib.* 8. *tr.* 3. *cap.* 3. §. 6. *n.* 2. Ratio eſt: Quia ſcis prædium non eſſe tuum, adeòque nec fructus ejus, & tamen eos abſolute, & ſine conditione abſumis, injuſte agis, & quidem interpretativa etiam adverſus eum ipſum dominum, cujus revera eſt res, prædium v. g. etſi tunc eum non agnoſcens in individuo, per errorem putes alium dominum.

139 Dixi tamen, *Regulariter loquendo*; Nam ſi eo animo affectus fuiſſes: quia ii fructus ſunt Petri v. g. Principis, vel divitis, ideò eos accipio, & conſumo, ſi autem ſcirem eſſe Pauli, vel alterius privati, vel egeni, non acciperem, & conſumerem: tunc certe, ſi fructus defacto ſint Pauli, non eſſes injuſtus: nec reſpectu Petri, cujus reverà fructus non ſunt: nec reſpectu Pauli, quippe quem non cognoſcens, nullo modo, nec interpretative quidem intendiſti lædere, cùm nihil volitum, niſi cognitum: nec conſequenter eris obligandus ad reſtitutionem ex injuſta acceptione, conſumptis autem fructibus, non erit etiam locus reſtitutionis ex re accepta, niſi forte inde ditior factus ſis: ergo omnino liber evades, juxta probabilem multorum Sententiam in ſimili *de occidente per errorem unum pro altero, in quinto Præcepto*.

140 *Alterum dubium eſt*. Quid ſi ego quidem ſim poſſeſſor bonæ fidei, ſed meus præceſſor, qui priùs habuit rem, erat malæ fidei, nocebitne mihi? Reſpondeo. Quantum ad noſtrum propoſitum, nihil omnino nocere tibi, quamdiu tua bona fides durat. At vero in ordine ad præſcriptionem, ſeu uſucapionem, ita diſtinguendum eſt. Mala fides præceſſoris nocet ſucceſſori, vel hæredi univerſali, non item ſucceſſori particulari tantum, qui nimirùm talem rem accepit ex legato, dono, empto &c. ut nos ſupponimus in propoſito. Sed de hoc latius forte, cùm *de Præſcriptione*.

§. II. *Tenetur reſtituere ipſam rem adhuc extantem alienam*.

141 I. POſſeſſorem malæ fidei debere reſtituere rem alienam adhuc extantem in individuo, nec poſſe pro libitu reddere ejus valorem, vel aliam rem pro alia, exceptis, & raris caſibus, certum eſt apud omnes, & generaliter dictum *Aſſertione* 2. *caſu* 2.

142 II. Quod ſi etiam poſſeſſor malæ fidei, vel fur rem alienam mixtibilem, v. g. pecuniam, vinum, &c. commiſcuit, cum ſua: ſiquidem adhuc diſcerni queat, adhuc eadem numero reſtituenda erit: ſi vero amplius diſcerni, vel ſeparari nequeat, jam velut moraliter conſumpta in dominium ſuum tranſit, ideòque reſtituendum erit in æquivalenti cum toto intereſſe. Sed de hoc ex profeſſo alibi *in ſeptimo Præcepto de acquiſitione dominii per commixtionem*.

143 III. Poſſeſſor malæ fidei tenetur reſtituere rem alienam cum omni ſuo intrinſeco, vel extrinſeco incremento: ut ſi equus, vel bos apud furem crevit, vel impinguatus eſt, ſi ager melioratus, in horto arbores plantatæ, &c. Item ſi interim pretium rei alienæ, equi, bovis, frumenti, vini, &c. quantumcumque creverit. *Omnes*. Ratio eſt. Quia quando res creſcit, ſuo domino creſcit: fur autem cum non ſit dominus rei ablatæ, non poteſt eſſe dominus ejus augmenti, vel valoris majoris; ergo tota res, quomodocunque creverit, adhuc reſtituenda eſt domino.

144 IV. Supponendum pro certo, ſeu pro ſemper etiam poſſeſſorem malæ fidei, ac ipſum furem, in reſtituendo ipſam rem alienam, aut fructus rei: aut rei alienæ, vel fructuum conſumptorum pretium, ſeu valorem, ſemper in foro conſcientiæ licite, & juſte poſſe detrahere expenſas neceſſarias, ac operas in rei alienæ, ac fructuum conſervatione factas, quas nimirùm expenſas, vel operas neceſſario etiam feciſſet ipſe dominus rei ſuæ, ſi ipſi ablata non fuiſſet, v. g. in alendo equo, bove, in agro colendo, *ſecundùm omnes*. Quia nimirùm alioquin, ſi non detraherentur illæ expenſæ, ac operæ, dominus plus reciperet, quàm exigat damnum ipſi illatum, quod intuenti patet. Excipe tamen; niſi illæ expenſæ ſint compenſandæ cum uſu rei alienæ, equi v. g. a fure percepto: ut ex ſe patet, & jam ſupra indicatum eſt.

§. III *Aut ſi abſumpſit, vel periit, ejus valorem ſecundum ſe & omne incrementum intrinſecum, & extrinſecum domino valiturum*.

145 RES poteſt creſcere, & decreſcere, aut intrinſece, in ſe, & ſecundum ſubſtantiam ſuam: ut ſi pullus equinus adoleſcat, & fiat equus, ſicque plùs valeat: & contra rurſùs ſeneſcens minùs valeat. Aut extrinſece, quoad ſolum valorem: ut ſi modius tritici modo valeat ſex aureos, deinde ob penuriam, vel multitudinem ementium valeat octo, vel decem, &c. Quòd ſi ergo poſſeſſor malæ fidei ejuſmodi rem alienam, vel furtivam abſumpſit, alienavit, vel perdidit, quæritur quantum valorem debeat reſtituere in pretio?

146 Regula univerſalis, & veriſſima reipſa eſt, quam tradunt *Medina*, *Vaſq*. *Turrianus*, *Rebellus*, alii cum Mol. *t*. 3. *diſ*. 725. Leſſio, *l*. 2. *c*. 12. *dub*. 16. Nimirùm in reſtitutione pretii pro re aliena conſumpta, vel perdita, non eſſe attendendum hunc, vel illum valorem, quem habuit res, ſed præciſe ad damnum, quod domino illatum eſt per injuſtam ablationem, detentionem, ac conſumptionem rei ſuæ: hoc ipſum ſignificamus in Aſſertione: *Debere reſtitui valorem rei ſecundum ſe, & omne incrementum intrinſecum, & extrinſecum domino valiturum*. Hoc enim toto reſtituto, compenſabitur totum damnum domino illatum. Verùm quia hæc regula valde late patens nimis varie, & intricate applicatur a Doctoribus ad caſus particulares, ideo ſiſtendo in Regula generali, velut fundamento, pono duas Regulas diſtinctas particulares.

REGULA PRIMA.

Quoad incrementum intrinſecum.

147 *QUando res aliena apud poſſeſſorem malæ fidei aucta eſt augmento intrinſeco, & quoad ſubſtantiam, reſtitutio facienda erit ſecundùm optimum ſtatum rei, quem in manu furis, ſeu poſſeſſoris iniqui habuit, etſi forte augmentum illud apud dominum habitura non fuiſſet*. Communis DD. Sylv. Major, Gabriel, aliiſque citat. Navarr. *c*. 17. *n*. 26. Leſſ. *cit*. *dub*. 16. *n*. 105. 108. Laym. *lib*. 3. *de juſt*. *tr*. 2. *c*. 4. *n*. 5. Lugo *cit*. *ſect*. 6. Et tradit Ulpianus L. in re furtiva, ff. de condict. furtiva. *Si ex cauſa furtiva res condicatur, cujus temporis æſtimatio fiat, quæritur? Placet tamen id tempus ſpectandum, quo res unquam plurimi fuit. Maxime cùm deteriorem factam fur dando non liberatur ſemper enim moram fur facere videtur*. Ratio eſt: Quia totum incrementum intrinſecum, & optimus ſtatus rei inhærens, una cum ipſa re ad dominum ſpectat ergo ſicut res ipſa, vel ejus æſtimatio, ita etiam quodvis incrementum intrinſecum rei, aut ejus abſumpta æſtimatio integre domino reſtituenda erit. Adeòque ſi res aucta ſemel, vel abſumatur, vel longiori mora poſſeſſoris iniqui deterior reddatur, is injuſtum damnum domino inferens compenſare tenetur ſemper ſecundum æſtimationem rei in optimo ſtatu, quem apud ipſum habuit, etſi forte apud dominum manens, nunquam accepiſſet illud augmentum, E. g. furatus es vitulum, pullum equinum, bovem macrum, & poſtea factum equum, bovem adultum, vel pinguem abſumpſiſti, vendidiſti, vel culpa tua perire, aut deteriorari permiſiſti, teneris reſtituere pretium, vel æſtimationem equi, bovis adulti, ac pinguis, ſecundùm optimum ſtatum, quo eos habuiſti tu: eſto dominus illos ad talem ſtatum non deduxiſſet, ſed antea conſumpſiſſet, vendidiſſet, perdidiſſet. Limita tamen: niſi res ita conſtituta ſit, ut licet iniquus poſſeſſor rem in optimo ſtatu reſtituiſſet, tamen a domino ſervata, ſimiliter periiſſet, vel deterior facta eſſet, ſicut periit, vel deterior facta eſt ſine culpa apud poſſeſſorem iniquum: ut ſi vinum furto ablatum apud furem corrumpatur in acetum, ſimiliter certo corrumpendum apud dominum: tunc enim ſatisfacit reſtituendo rem in illo ſtatu deteriori ſine ſua culpa evenientе: Ut ex communi notat *Laym. loc. cit*. Quoad expenſas, & operas detrahendas, jam generaliter dictum eſt §. *præced. in fine*.

Nam etiam fur non tenetur plus reddere, quam abſtulit: expenſas autem illas, & induſtriam in re aliena augenda, domino non abſtulit, ſed potius in utilitatem domini ipſe contulit, ſi nunc facienda ſit reſtitutio. E contra autem adde: Si res apud ipſum dominum manens ita aucta, vel meliorata fuiſſet, v. g. vitulus adoleviſſet, bos ſaginatus fuiſſet, &c. defacto autem apud furem non ita aucta ſit ob ejus negligentiam, & culpam, vel ſtatim abſumpta, tenetur fur reddere æſtimationem ſecundum valorem ſummum, quo dominus rem illam certo, vel probabilius deduxiſſet,

vel vendidiſſet : nimirùm ratione damni emergentis , & lucri ceſſantis juxta dicenda inferius §. 6. ſecundùm omnes.

REGULA SECUNDA.

Quoad augmentum extrinſecum.

148 *QUando res aliena apud poſſeſſorem male fidei aucta eſt augmento , ſeu valore extrinſeco tantum , reſtituendus erit valor optimus , quo ipſi domino valuiſſet , ſeu quo ipſam deduxiſſet , ſi ei injuſte ablata , vel detenta non fuiſſet : alioquin reſtituendus erit valor illius temporis , quo eam iniquus poſſeſſor abſumpſit .* Hanc re ipſa colligo ex doctrina Cardinalis de Lugo *to.* 1. *diſp.* 18. *ſect.* 6. ſparſim , & Tambur. *lib.* 8. *tract.* 3. *c.* 2. §. 7. *toto* , ut mox patebit Ratio clara ſumitur ex Regula generali reſtitutionis ex delicto . Quia tantum reſtituendum eſt ex delicto, quantum damnum illatum eſt : nimirùm ad perfectam æqualitatem : atqui tantum damnum infertur domino , quantum ei ſua res valuiſſet, ſi ei injuſte ablata , vel detenta non fuiſſet : aut ſaltem quantum valuit res eo tempore quo eam poſſeſſor injuſtus abſumpſit: tunc enim actu damnum illatum eſt , ut mox patebit amplius: ergo domino reſtituendus eſt optimus valor illius temporis , quo ipſe rem ſuam diſtraxiſſet , aut ſi non diſtraxiſſet , reſtituendus erit valor illius temporis , quo eam poſſeſſor iniquus abſumpſit, quo ſcilicet damnum actualiter illatum eſt ex parte ipſius.

149 Jam verò pro clara applicatione Regulæ ad diverſiſſimos caſus figuremus hunc caſum . Petrus furatus eſt Paulo menſuram tritici menſe Auguſti , quo valebat tres aureos: poſtea in hyeme valuit ſex aureos. Rurſus menſe Junii , vicina jam optima meſſe , decreſcit ad tres aureos, vel minùs . Similiter poteſt dici de pullo equino, qui primo valebat quindecim aureos : poſtea perfectus equus valet triginta . Denique ſeneſcens reddit ad valorem decem , aut octo, vel adhuc minus. Statuamus ergo tria tempora valoris: Primum valoris minoris : Secundum valoris aucti : Tertium valoris rurſùs diminuti . Jam accurate inſpiciendum erit , 1. quonam dictorum tempore Petrus rem alienam conſumpſerit . 2. Quonam illorum tempore Paulus dominus rei, ſuam rem diſtracturus fuiſſet, ſi ei injuſte ablata , & detenta non fuiſſet : & jam juxta datam Regulam clare eluceſcet , quem valorem pro re conſumpta debeat reſtituere Petrus fur Paulo domino rei . Claritatis gratia percurramus breviter .

Petrus conſumit rem primo tempore valoris minoris , quando ſcilicet triticum valebat tribus aureis , pullus equinus decem.

150 I. SI Paulus dominus rem ſuam fuiſſet venditurus , vel conſumpturus eodem primo tempore minoris valoris, clarum eſt, Petrum furem ſolùm debere reſtituere illum valorem ejuſdem temporis : quia non damnificavit Paulum, niſi in illo valore, ſcilicet tribus , vel decem aureis : quare ſatisfacit ad omnem æqualitatem reddendo eundem valorem , aut menſuram tritici ejuſdem qualitatis; ſicut ſatisfaceret reddendo ipſum triticum ablatum , aut equum , ſi adhuc exiſteret.

151 II. Si Paulus frumentum ſuum erat venditurus ſecundo tempore valoris aucti , quando ſcilicet valebat ſex aureis, aut, quia eo tempore hyemis frumento ſuo caruit , debuit emere aliud majori pretio , ſicque ei aut lucrum ceſſavit, aut damnum emerſit. Rursùs certum eſt , Petrum debere reddere illum majorem valorem , ſcilicet ſex aureos , aut duas menſuras ſimilis tritici . *Ratio clara eſt* . Quia toto hoc majori pretio damnum intulit injuſte fur Paulo : totum ergo compenſare debet . At quid ſi Paulus frumentum ſuum non erat venditurus pro pretio, nec aliud empturus ſibi , ſed eo tempore ipſe conſumpſiſſet , vel donaſſet amico, vel erogaſſet pauperibus ? Reſpondeo . Adhuc reddendum eſſe illum valorem temporis , quo Paulus rem ſuam conſumpturus , vel donaturus erat. *Ita contra Vaſq.* & alios cum aliis *Lugo cit. diſp.* 18. *ſect.* 6. *n.* 123. *Tamb. cit.* §. 7. *n.* 9. Ratio eſt: Quia Paulus non ſolum paſſus eſt carentiam tritici , ſed etiam paſſus eſt damnum carendo tritico , ejuſque uſu , quando uſus erat majoris æſtimationis, ſive pro ſe, ſive pro aliis . Nam ſi furatus fuiſſes Paulo prandium valens decem aureos propter raritatem ciborum , etiamſi nullum aliud damnum ea de cauſa incurrerit , certe non ſatisfacies poſtea dando aliud ſimile prandium , quando jam propter abundantiam illorum ciborum ſolùm valebit decem argenteos: alioquin , ſi urbe obſeſſa , furares caput equi , vel aſini , quod propter famem tunc valet decem aureis , poſtea ſoluta obſidione , ſatisfaceres , reddendo aliud caput aſini , vel equi, quando jam amplius nihil valet . Fatendum ergo eſt in noſtro propoſito reſtituendum eſſe triticum , quantùm valebat ejus uſus tunc temporis, conſequenter damnum illatum pro illo tempore .

III. Si Paulus frumentum ſuum conſumpturus , vel di- 152
ſtracturus erat tertio tempore rursùs diminuti valoris, quando ſcilicet valet tribus aureis, vel minùs: Petrus ſolum debebit reſtituere pretium primi temporis , ſcilicet tres aureos. *Ratio eſt* : Quia ex una parte Paulus Dominus non eſt paſſus ullum intereſſe, vel damnum majus, quippe qui rem ſervaturus erat uſque ad tempus illud valoris minoris : ex alia autem parte, quia fur tenetur reddere rem, vel rei pretium, quanti eſt eo tempore , quo rem conſumit , (tunc enim actu damnum inferens injuſta conſumptione contrahit onus reſtitutionis) obligabitur ad pretium illud primi temporis, quo rem injuſte conſumpſit ; eſto res apud dominum ſuum exiſtens illo ultimo tempore , etiam minùs valeret , ut mox patebit amplius caſu ſequenti .

Petrus fur conſumit rem ſecundo tempore valoris aucti , quando ſcilicet frumentum valebat ſex aureis , equus triginta .

TEnetur totum illud pretium reſtituere pro re conſum- 153
pta , quocunque tandem tempore Paulus dominus rem ſuam diſtracturus , vel conſumpturus fuerit : juxta Regulam a nobis datam . Nam

I. Si Paulus rem ſuam diſtracturus erat jam primo tempore valoris minoris , nihilominùs Petrum debere reſtituere pretium majus ſecundi temporis , ſcilicet ſex , vel triginta aureos , merito certiſſimum ſibi Teſtatur *Tamb. cit. n.* 13. Ratio manifeſta eſt : Quia res adhuc exiſtens illo medio tempore aucti valoris (impermixta tamen rebus furis) adhuc ſui domini eſt , & non furis, conſequenter in valore illo domino crevit, & non furi : ergo ſi tunc fur conſumpſit , vel vendidit rem alienam , conſumpſit , vel vendidit per injuriam, factam ipſi domino ; ergo ulterius , ſicut ſi ipſa res adhuc exiſteret tempore illo majoris valoris , deberet illam domino reddere totam , quantuncumque etiam in pretio creviſſet ; quia nimirùm crevit domino ſuo , & non furi , ita ſi eodem tempore majoris valoris injuſte conſumpta , vel alienata ſit , totum illud pretium majoris valoris domino Paulo reſtituendum erit a fure Petro : etſi non ratione damni majoris , tamen ratione juris domini.

II. Si Paulus rem ſuam diſtraxiſſet, vel conſumpſiſſet, eo- 154
dem medio tempore majoris valoris, quo a Petro abſumpta eſt : jam nimis clarum , & certum eſt , debere Petrum illum valorem majorem , ſcilicet ſex pro frumento, triginta pro equo reſtituere : quia nimirùm & res tunc conſumpta , & tantundem damnum omnimodis domino tunc illatum eſt. Non ita clarum , & expeditum , ſed valde controverſum eſt , ſi Paulus rem ſuam ſervaturus , & conſumpturus erat primùm tertio tempore rurſus diminuti valoris . Nam *Leſſ. l.* 2. *c.* 12. *dub.* 16. & ex illo *Laym. hic c.* 4. *n.* 6. cum aliis cenſet , ſufficienter tunc reſtituere pretium illius temporis poſterioris , aut aliam rem ejuſdem generis , & æqualitatis, etſi tunc minus valentem , ſi res functionem ſuſcipiat . Immo (addit Molin. *cit. diſp.* 725. *n.* 8. probabile etiam eſſe in rebus functionem non recipientibus : ut ſi furatus es equum tunc valentem ducentos aureos , eo pereunte , ſatisfacies , ſi poſtea reſtituas ſimilem equum æque bonum etiamſi poſtea nunc valentem multo minùs) *Ratio ſatis ſuadens eſt* ; quia injuſtitia commutativa obligat ſolùm reſtituere ad æqualitatem inter datum , & acceptum : ſed hoc caſu ſervatur æqualitas , ſi poſſeſſor iniquus reſtituat , aut rem uti eſt , aut aliam ejuſdem generis , & bonitatis , aut pretium temporis illius , in quo reſtituit , ſemper enim tantum habet dominus , quantum habuiſſet , ſi res ablata non fuiſſet . Neque etiam damnum ei illatum eſt , aut lucrum ceſſavit ratione illius majoris valoris intermedii temporis . quia , ut ſupponimus , non diſtraxiſſet rem illo intermedio tempore majoris valoris , at conſumpſiſſet , vel æque ſervaſſet in poſterius tempus minoris valoris , quo reſtituitur , adeòque augmentum intermedii temporis , etſi ad dominum ſpectans , cenſetur ipſi prorſus inutile , & nullius pretii . Quid ſi autem fur illud augmentum percepit vendendo rem alienam tempore majoris valoris , nonne tam rei , quam induſtriæ , vel fortunæ furis fructus fuit ? Omnino , non improbabiliter . Nihilominùs maneat noſtra reſolutio univerſalis .

III. Si Paulus etiam rem ſuam ſervaſſet in tertium tempus , eamque diſtraxiſſet , vel conſumpſiſſet illo tertio tempore diminuti valoris , quando ſcilicet frumentum iterùm valebat tribus aureis , vel minus : equus decem aureis , vel minus , adhuc tenetur reſtituere fur totum pretium , ſeu valorem majorem intermedii temporis , quo ipſe abſumpſit , vel alienavit . Ita poſt alios Lugo *cit. n.* 126. Tambur. *cit. num.* 15. Ratio urgens eſt a priori : Quia quando fur triticum conſumpſit injuſte , tunc ſtatim abſque mora ratione injuſtæ conſumptionis , tenebitur ex juſtitia reſtituere ejus valorem , & ſine dubio in omni foro , eundem valorem , quantùm eo tempore triticum valebat , & non quantùm va-

litu-rum

Digitized by Google

ſiturum erat poſtea decreſcente pretio tritici: res enim tunc in toto ſuo valore domini erat, non furis: & poſtea jam abſumpta non poterat ampliùs decreſcere domino, immo nulli: atqui hanc obligationem ita reſtituendi ſemel contractam, fur ſemper retinet, nec eam tollit, vel minuit, quod valor ejus rei poſtea decreſcat, quodque dominus rem ſuam ſervaturus fuiſſet in tempus poſterius, quo pretium decrevit: ut ſane manifeſtum eſt bene conſideranti: ergo ſemper eundem valorem majorem illius temporis, quo rem abſumpſit, reſtituere obligabitur: Adde nimis eſſe contra juſtitiam, rectamque rationem, quod fur reportet lucrum, & ditoſcat: ex duplici ſuo delicto, nimirum ex furto, & ex injuſta rei alienæ conſumptione, ſi nimirùm poſſet ſibi retinere exceſſum illum majoris pretii. Ex quo patet ad rationem oppoſitæ Sententiæ *Negatur enim minor*: Cùm enim res in illo toto majori valore vere fuerit domini, & ejus conſumptæ rei eundem valorem tenebatur ſtatim fur reſtituere, culpabili mora differens in poſterius tempus minoris valoris, minime ſatisfacit domino ad æqualitatem reſtituendo ei illum minorem valorem (v.g. tantùm tres florenos pro tritico, decem pro equo) nec totum damnum compenſat, ſaltem ratione lucri ceſſantis domino ex illa culpabili mora. Compenſandum enim damnum eſt, quantum defacto illatum non eſt: atqui damnum defacto domino illatum eſt pro tempore poſteriori, quando res minùs valebat, ſed pro tempore priori, quando res plùs valebat, utpote triticum ſex, equus triginta florenis: quemque valorem tunc fur ſtatim domino reſtituere tenebatur ex delicto injuſtæ conſumptionis, ut dictum eſt.

Petrus fur conſumit rem tertio tempore diminuti valoris, quando ſcilicet triticum rurſus valet tribus, vel minus, equus decem aureis, vel minus.

156 SI Paulus dominus rem ſuam diſtracturus fuiſſet primo ſtatim tempore minoris valoris, ſcilicet tribus, vel decem, debet Petrus quoque ſolum reddere, quantum tunc valebat, ſcilicet tres aureos pro tritico, decem pro equo, *ſecundum omnes*. Quia ex una parte, ex illo tempore Petrus contraxit obligationem reſtitutionis: ex alia autem parte, pro tanto tantùm pretio damnum intulit Paulo, & non pro majori, quippe qui rem ſuam pro alio tempore majoris pretii non erat ſervaturus, ſed primo tempore minoris pretii conſumpturus erat. At, ais: medio tempore pretium crevit: ergo domino crevit. *Contra*. At jam tertio tempore, quo rem Petrus conſumpſit, pretium rurſus decrevit: ergo domino decrevit. Solùm ergo Petrus debebit reſtituere damnum illatum, quod ſolùm fuit carentia pretii illius primi temporis.

157 II. Si vero Paulus diſpoſuiſſet de re ſua ſecundo tempore aucti valoris, quando ſcilicet triticum valebat ſex aureis, equus triginta, rurſus certum eſt, Petrum furem totum hunc valorem debere reſtituere Paulo domino; quia nimirùm in toto illo valore ei damnum ſimpliciter intulit, dum Petrus rem ipſius illo medio tempore detinuit, ex quo eo tempore dominus de re ſua diſponere non potuit. Uti dictum eſt in utroque caſu N. I.

158 III. Denique ſi Paulus de re ſua diſpoſuiſſet, vendendo, conſumendo, tertio quoque illo tempore diminuti valoris, quo eandem Petrus abſumpſit, iterum liquidum erit, Petrum ſolùm debere reſtituere valorem minorem illius ejuſdem temporis, ſcilicet tres, vel minus pro tritico, decem, vel minus pro equo. Ratio eſt: Quia pro tempore præcedenti nullum intulit damnum Paulo Petrus: pro tempore autem præſenti jam reddit, quanti res valet. Prætium autem illud majus intermedii temporis, licet quaſi perierit in manu furis tamen æque periiſſet in manu domini: quippe, qui re in illo majori valore uſurus non fuiſſet, nec fur eo tempore adhuc re exiſtente, pretium aliquod reſtituere tenebatur: atqui mox dicemus, quando res æque peritura erat in manu domini, ac in manu furis, nil a fure deberi, quia in nihilo dominus damnificatus eſt. Ex dictis diligenti animadverſori facile patebit, quid dicendum, ſi caſus formetur ſolùm cum duplici tempore majoris, & minoris valoris, v.g. Petrus furatus eſt decem ducatos valentes ſingulos tres florenos: poſtea diminuto valore valent ſinguli novem baceis minùs (ut in Circulo Franconico) conſumpſit ducatos; quo valore reſtituet? etius alia moneta pro ducatis? Diſtingue tempus conſumptionis Petri, & attende tempus, quo dominus ducatis ſuis uſurus erat, & habebis ex dictis claram reſolutionem. Circa tamen prædicta unum, aut alterum dubium reſtat.

159 *Primum dubium*: Quid ſi dubium ſit, quonam tempore, ſcilicet majoris, vel minoris valoris, dominus rem ſuam diſtraxiſſet, niſi a fure inique detenta, & conſumpta fuiſſet, quem tunc valorem fur reſtituet: eritne judicandum contra furem, in favorem domini, an e contra? *Reſpondetur*: Media via incedendum, & aliquid detrahendum ratione il-

lius incertitudinis, quantum pro ratione dubii, ex circumſtantiis prudenter expenſis, prudentis arbitrio ſufficere putatur: non enim pro damno incerto tantùm reſtitui debet, quantum pro damno certo, & alias melior conditio eſt poſſidentis. *Ita Molin. Laym. cit. & Lugo n.* 133. contra *Vaſq.* & alios plures, qui volunt judicandum tunc in favorem domini, & totum valorem majorem reſtituendum; eo quod in dubio inclinandum ſit in favorem innocentis, cujus conditio melior eſt. Sed bene reſpondet *Lugo*, inclinandum eſſe in ejus favorem, quando res dividi non poteſt, neque utrique patri ſatisfieri, prout in hoc caſu, poteſt.

Alterum dubium eſt Utrùm in conſcientia fur, vel debitor in propoſito teneatur ſtare dictis creditoris, eique credere dicenti, ſe rem ſuam fuiſſe ſervaturum, venditurum, vel diſtracturum tempore majoris valoris, & non e contra? *Reſpondetur*: in rigore te non obligari ſic credere, quia preſumere potes dolum in propria cauſa nimis facilem. Erunt ergo conſiderandæ circumſtantiæ, & conjecturæ, quibus talem veritatem expiſcari certo poſſis: ut ſi aliquando dixiſſet, ſe non venditurum, niſi creſcat pretium: aut contra pro tempore minoris pretii jam inquiſiviſſet emptorem, vel de re vendenda jam egiſſet: quod ſi certitudo haberi nequeat, ſed maneat res dubia, iterùm reſtituendum erit proportione dubii, & majoris, vel minoris apparentis veritatis, ut paulo ante dictum eſt. Ita fere Lugo *n.* 135. & Tambur. *cit. num.* 11. 160

§. IV. *Si abſumpta ſit, vel quomodocunque perierit, niſi caſu certo ſit peritura etiam apud dominum.*

REGULA I.

POſſeſſor malæ fidei, juxta prædictos modos, tenetur reſtituere totum valorem rei alienæ, quomodocumque apud ipſum perierit, etiam abſque omni ſua culpa, mero caſu, ſi illa ſimiliter non periiſſet apud ſuum dominum, utpote qui ejus interitum præcaviſſet, aut caſus, incendium, naufragium, &c. apud ipſum non evenit, qui evenit apud poſſeſſorem malæ fidei.* 161 Omnes: Ratio patet: quia fur, ſeu poſſeſſor male fidei, ipſa ſua injuſta detentione rei alienæ, quomodocunque hæc apud ipſum pereat, ſimiliter non peritura apud dominum, eſt voluntaria cauſa totius illius damni alieni, quod proinde in integrum compenſare debet (ut ſi furatus es equum mox in itinere a prædonibus, vel latronibus tibi ereptum) & inſuper damna inde ſecuta domino, juxta dicenda infra §. 6. Quod ſi dubium ſit, an non res etiam apud dominum periiſſet, patebit mox Regula ſequenti. Eademque eſt ratio, ſi res aliena, equus v.g. apud furem, vel malæ fidei poſſeſſorem deterior fiat, ſimiliter non deterioranda apud dominum, ſi ei injuſte ablata, vel detenta non fuiſſet: tenetur enim tunc, immo & ſatisfaciet fur reſtituendo rem deterioratam una cum valore detrimenti, ſeu quanti æſtimatur prudenti judicio, damnum per deteriorationem factum; non autem tenetur ita volenti domino reſtituere totum valorem rei deterioratæ ſibi retentæ: ut contra *Molin.* obſervat Lugo *diſp.* 18. *ſect.* 6. *n.* 130. Ratio eſt: quia juſtitia ſolùm exigit æqualitatem: ſervatur autem æqualitas, ſi reſtituatur domino res, quæ licet deteriorata, adhuc tamen ſua eſt, & primo loco reſtitui debet addito valore detrimenti ſic enim totum compenſatur damnum illatum. Quod tamen intellige: dummodo res deteriorata, adhuc utilis manet, alioquin certe, & juſte furi remittetur, integro pretio exacto.

Inſuper advertunt mei omnes, poſſeſſorem, vel furem liberari ab hoc onere reſtitutionis, ſi antequam res apud ipſum pereat, vel deterior fiat, purgaſſet moram, offerendo illam domino, qui tamen voluit, ut adhuc apud furem, vel poſſeſſorem remaneret: jam enim ex tunc interitus rei, vel deterioratio omnino caſu fortuito accidens non debet furi imputari, quia non cenſetur amplius ejus injuſta cauſa, quippe non amplius injuſtus detentor: ſed imputabitur ipſi domino, qui noluit rem apud ſe habere.

REGULA II.

QUod ſi res aliena apud furem, vel apud alium malæ fidei poſſeſſorem pereat, citra omnem ejus culpam, caſu omnino fortuito, certo ſimiliter peritura apud dominum, ſi ablata non fuiſſet, utpote communi incendio, naufragio incurſione hoſtium*, 162 ut ſi quis ante incendium Paſſavienſe furatus eſt res vicini, mox utrinſque bonis incendio abſumptis; ſi navi vectus furatus eſt alterius pecunias, vel merces, & mox facto naufragio, omnes merces cum tuo furto perierunt: ſi furatus es equum, vel bovem, poſtea incurſione hoſtium omnes equi, vel boves una cum tuo furtivo abiguntur; aut furatus es equum jam moribundum brevi moriturum, ſimiliter neceſſario moriturum apud dominum, & *tales* inquam, *in foro conſcientiæ ſaltem, ad nullam obligatur reſtitutionem*. Ita contra Paludanum, Bar-

tholum, Baldum, & Legiſtas communiter apud Covarruviam *Reg. peccatum p. 2. §. 6.* communiſſima Theologorum, Molina *tom. 3. diſp.* 725. *n.* 11. Leſſius *lib. 2. c. 12. dub.* 15. Lugo *cit. diſp.* 18. *ſect. 6. n.* 142. Tambur. *l. 8. tr. 3. c. 2. §. 8. n. 2.* alii apud ipſos. Ratio eſt: Quia juſtitia commutativa ſolùm obligat ad compenſandum damnum illatum effective: atqui in propoſito fur nullum damnum in effectu intulit domino, ſiquidem apud ipſum eodem modo, eodemque caſu, incendio, naufragio, &c. abſumenda erat, ſicut ad furem: neque propter hujus furtum dominus quicquam minùs habet, quàm haberet, ſi furtum factum non fuiſſet, licet fur in effectu voluerit inferre damnum, in effectu tamen nullum damnum intulit. Unde ſequitur, eum, qui occidit hominem, alias ex occulto morbo, v. g. vel vulnere paulo poſt certiſſimo moriturum, etſi verus ſit homicida, & irregularis, non tamen teneri de damno compenſando hæredibus: quia moraliter non intulit damnum, alioquin certo ſecuturum.

163 Dixi autem 1. *Certò peritura apud dominum*. Nam ſi dubium ſit, an res apud dominum fuiſſet peritura, adhuc tenebitur fur ad reſtituendum valorem rei alienæ apud ſe pereuntis: quia in dubio melior debet eſſe conditio domini. Et quidem totum valorem rei tunc reſtituendum eſſe, docent communius DD. cum *Molina*, *Leſſ. cit.* Contra: ſolùm reſtituendum eſſe pro rata dubii, contendit *Lugo cit. num.* 137. Utrumque probabiliter, ut videre potes apud ipſos.

164 *Dixi* 2. certo ſimiliter peritura apud dominum: ſcilicet eodem, vel ſimili caſu, incendio, naufragio, hoſtium incurſione, &c. Sermo enim non eſt, quando res erat peritura apud dominum per alterius injuſtitiam, ex eo ſcilicet, quod licet tu non abſtuliſſes, alius fur abſtuliſſet: tunc enim, ſicut hic alias fur contraheret obligationem reſtituendi domino, ſic & tu fur, qui eum prævenisti, contrahes, ut notant *DD. cit.* Idemque dicendum eſt, ſi res periiſſet apud dominum, in injuſta incurſione hoſtium antea non prævisa, quod mox intelliges Regula ſequenti, ob eandem rationem.

165 *Dixi denique*: Talem ad nullam reſtitutionem obligari de re certo peritura ſimiliter apud dominum. intelligendo tamen, quatenus illa res certo apud dominum fuiſſet peritura, ſalvo alio intereſſe. Nam ſi v. g. antequam equus apud te perierit, tunc ſimiliter certo periturus apud dominum, illo equo uſus es, vel equus lucrum aliquod tibi pepe-rit, vel ex ejus abſentia dominus interea aliquod damnum incurrit, vel lucrum ejus ceſſavit, palam eſt, hæc omnia antecedentia damna debere a te fure domino compenſari, quia illa lucra antecedentia non erant domino peritura: & alioquin res ſemper ſuo domino fructificat.

R E G U L A III.

166 *SI res aliena perit dolo, vel culpa iniqui poſſeſſoris, jam nihil obſtante, quod ſimiliter certo peritura fuiſſet apud dominum, tenetur eam fur, vel iniquus poſſeſſor compenſare domino, attamen ſecundum valorem, quem res peritura apud dominum eo ſtatu habuit.* E. g. Petrus furatur frumentum, vinum, merces, vel aliud, illudque hodie conſumit, vel vendit mala fide: cras autem irruunt hoſtes, oritur incendium, ingruit alluvies, &c. quibus illud frumentum, vel vinum vel merx illa, ſive fuiſſet inventum apud furem, ſive apud dominum, æque certo periiſſet. Item navigans cum mercatore, ejus frumentum, vel vinum furatus es, & abſumpſiſti; poſtea orto naufragio, omnibus mercibus pereuntibus, etiam illa a te furto ablata certo periiſſent. Idemque eſt de mera damnificatione: ut ſi vicini ſegetem, vel domum hodie combuſſiſti. cras autem fulmine, vel hoſtili incurſu, æque comburendæ fuiſſent apud dominum, &c. *Talis*, inquam, *adhuc tenetur compenſare rem ſecundùm illum valorem, quem in illo ſtatu habuit*. Communis DD. apud cit. & adhuc citandos. Ratio eſt: quia ex una parte, quamdiu res extat apud poſſeſſorem malæ fidei, dominus retinet dominium in illammet rem: ergo poſſeſſor iniquus ſua culpa, vel dolo illam abſumens, vendens, deſtruens, vel perire ſinens, novam injuriam infert domino: conſequenter eo ipſo inſtanti contrahit obligationem reſtituendi jure naturali, nihil obſtante, quod res poſtea etiam apud dominum periiſſet. Ex altera autem parte, juſtitia ſolùm obligat ad compenſandum damnum illatum ad æqualitatem: Atqui fur, vel poſſeſſor iniquus abſumens, vel deſtruens rem alienam, etiam certo perituram apud dominum, tantum ſolùm damnum intulit, quantum res tunc valuit in eo ſtatu periculi: ergo tantundem ſolùm reſtituere tenebitur, juxta hanc neceſſariam, valde notandam diſtinctionem.

167 I. Si fur rem alienam alioquin perituram conſumpſit, deſtruxit, vendidit ante prævisum ejus interius periculum, quando ſcilicet adhuc publice ignorabatur, rem illam perituram eſſe apud dominum, incurſione hoſtium, incendio naufragio, &c. omnino tenetur domino valorem rei reſtituere, ut ex communi docent Leſſius *cit. n.* 95. Molina *diſp.* 726. *a.* 2. Laym. *lib. 3. tr. 2. c. 4.* Lugo *tom. 1. de juſt. diſp.* 18. *ſect. 4. n.* 77. Tamb. *cit.* §. 9. *n.* 8. Ratio eſt: quia tunc res erat ſui domini. Et quia non prævidebatur periculum ullum interitus, res valebat adhuc toto juſto ſuo valore, vel pretio: quare tunc pro juſto pretio vendi juſte poterat, & emptor, re accepta, & improviſo caſu pereunte, nihilominus integrum pretium ſolvere cogeretur: ſic ſi fur eam inique conſumpſit, vendidit, diſtraxit, non minùs contraxit obligationem reſtituendi domino totum valorem, vel pretium, nec minus reſtituendum erit poſtea ex eo, quod apud furem, vel ipſum dominum communi periculo æque peritura fuiſſet.

II. Si fur rem alienam alioquin perituram abſumpſit, 168
vel deſtruxit certo jam præviſo periculo interitus, quando jam publice certo ſciebatur, vel prævidebatur rem certo eſſe perituram communi incendio, naufragio, hoſtium incurſu, &c. neque res aliter ullo modo eripi poſſit ab interitu, tunc is ad nullam, vel non niſi valde modicam reſtitutionem obligabitur. Ita *DD. cit. alii apud ipſos*. Ratio eſt: quia tunc nullum damnum pretio æſtimabile domino illatum eſt, cùm res eo ſtatu certi imminentis interitus nullius, vel nimis exigui pretii ſit. Quis enim rem jam certo perituram, nullique uſui ſibi futuram emere pretio vellet? Adde, dominum tunc non poſſe cenſeri invitum, ſed tacite conſentire in conſumptionem talis rei ſuæ; quis enim non vellet a re conciive panem, vel vinum, v. g. conſumi potiùs, quàm abſumi, vel corrumpi ab imminente domus incendio? Dixi tamen: *Si res aliter ab interitu ſervari non poſſit*. Si enim res interim eripi poſſit, tunc revera domino in pretio eſt: adeòque adhuc ei merito invito injuſtum damnum infert fur eam tunc abſumendo, vel vendendo. Qualiter autem fur teneatur tunc rem domini conſervare, & eripere ab interitu, dicam mox Regula ſequenti.

III. Si fur rem alienam abſumpſit, vendidit, deſtruxit, 169
non certo præviſo, ſed probabiliter tamen opinato, vel ſubodorato periculo interitus: adhuc manet obligatio reſtituendi domino ejus valorem: cùm certa fuerit poſſeſſio domini ſuæ rei; dubius autem interitus, niſi tu conſumpſiſſes. Attamen mitius probabiliter non totum valorem rei, ſed aliquanto minus, quantum ſcilicet a viro experto judicabitur, ex illo periculo rei pretium diminui. Quare ſi eo caſu rem, v. g. triticum, vinum, equum vendidit, debebit totum pretium acceptum reſtituere domino, cujus erat res, quia pretium ſuccedit loco rei: & in hoc jam inveniur factus ditior ex re aliena fur. Debuit tamen eo caſu minori pretio vendere rem alienam, propter illud vitium periculi imminentis probabiliter interitus. Quod ſi vendidit pretio ordinario, debebit pars pretii excedens emptori reddi, non domino; quia in illo exceſſu emptor deceptus eſt, non dominus. Vide Lugo *cit. Tamb. n.* 9.

R E G U L A IV.

ETiamſi res certiſſimo peritura fuiſſet apud dominum pro 170
tali tempore, vel caſu, belli, incendii, naufragii, is, qui illam ſurripuit, & ſervavit, non poteſt illam, ut ſuam, conſumere, vel retinere, ſed omnino reſtituere obligatur: quin etiam, ſi poſt illud tempus primum apud furem quocunque modo, culpa, vel caſu pereat, dum is eſt in culpabili mora reſtituendi, tenetur reſtituere ejus integrum valorem domino. Communis: meique cit. omnes. E. g. Si quis alienum equum, vel mercem ex incendio, vel naufragio eripuiſſet, quo certo periiſſet, nihilominùs poſtea domino comparenti (petito tamen operæ pretio) reſtituere tenetur: ac ſi ipſe abſumat, vel in culpabili mora reddendi, equus, vel merx quocunque eventu pereat, tenebitur præſtare ejus æſtimationem: ſeu integrum valorem. *Ratio clara eſt*: Quia res quomodocumque ſuperſit, ſemper tamen domini ſui eſt: neque enim dominus perdit dominium rei ſuæ ex hoc, quod in periculo interitus conſtituta fuerit, vel peritura fuiſſet (niſi ex circumſtantiis certo conſtaret rem a domino jam fuiſſe vere, & ex animo, non vero ſolùm ex neceſſitate, invito derelictam, juxta dicenda *de occupatione rerum vacantium, & derelictarum*) Neque ex hoc, quod ab alio ex periculo erepta, & ſervata ſit res ſua; ſed id fortunæ domini cedit, quod res ſua in tuto poſita ſit ab alio, etiam fure: ergo fur, vel malæ fidei poſſeſſor ſemper obligatus manet illam reſtituere (ſoluto tamen, vel deducto pretio operæ, laboris, vel induſtriæ ſuæ, ex ipſa naturali æquitate,) & conſequenter, ſi abſumat, vel inculpabili mora reſtituendi, quocunque caſu perire ſinat, tanquam vere novum damnum domino inferens, tenebitur ejus integram æſtimationem præſtare, quia, ut ſupponitur, tunc non amplius apud dominum periiſſet.

Sed quæſtio, & difficultas non levis eſt, utrum fur, vel 171
malæ fidei poſſeſſor rem alienam habitam in communi incendio, vel naufragio perituram teneatur, ſi poſſit, eripere, & ſervare ex juſtitia, ita ut ſi eripere nolit, ac per

culpam

Digitized by Google

culpam ſaltem gravem perire ſinat, teneatur adhuc ad reſtitutionem? Etſi negare videantur *Leſſ.* & *Vaſq.* apud Lugo *cit. ſect. 6. num.* 145. eo quòd fur non ſit, ſicut depoſitarius, cui cuſtodia rei commiſſa ſit. Rectè tamen affirmat communis *DD. Molina, Petr. Navarr. Laym. ll. cc.* Lugo *num.* 147. Tamb. *cit. num.* 11. Ratio eſt: Quia fur, quamvis non ſit abſolute cuſtos rei ablatæ, quia tamen ſemper obligatur eamdem rem conſervare, ſaltem æquali diligentia, ac labore, qua res ſuas conſervaret: ne ſcilicet ponat voluntarium impedimentum ad reſtituendum: ergo is contra juſtitiam peccat, & conſequenter ad reſtitutionem obligabitur, ſi, cùm commode poſſit, non conſervet, ſeu ex periculo eripiat, ſed lata culpa perire ſinat.

172 Ex hactenus dictis reſolve caſum vulgarem, valde practicum. Miles ita confitetur. Socii mei tranſeundo per terram non hoſtilem ſpoliarunt domum agricolæ, ego caſu interveniens, duas veſtes abſtuli valoris quindecim florenorum, ea ratione motus, quòd licet ego non auferrem, tamen ſocii ſine dubio ablaturi eſſent: Quæro, an, & qualiter peccaverim? an, & quid reſtituere tenear? Reſpondeo. Si miles accepit animo non reſtituendi, ſine dubio peccavit: quia ſicut alii milites injuriam, & damnum injuſtum intuliſſent auferendo illam rem alienam invito domino, ita & ille eos præveniens, & idem agens, quod alii male acturi fuiſſent. Fieri tamen poteſt, ut eo caſu miles ſolum peccarit venialiter ob levitatem materiæ: quia etſi veſtes abſolute æſtimentur quindecim florenis, quæ utique eſt quantitas ſufficiens ad peccatum mortale: attamen cùm alias ob varias circumſtantias pretia rerum minui ſoleant, tum maxime, quando imminet incurſus militum, aut hoſtium pretia rerum maxime diminuuntur, nemine volente emere, adeo ut veſtes illas in eo periculo conſtitutas nemo æſtimaret ultra dimidum florenum, ideòque miles non multum furatus, nec magnum damnum intuliſſe cenſendus erit. Ex quo patet de reſtitutione facienda. Si enim veſtes adhuc extant, eas reſtituet: ſi autem non extent, reſtituet dimidium florenum, aut adhuc minùs, idque ſub veniali tantùm. Eademque ratione duce diſcurrere in ſimilibus.

§. V. *Item omnes ejus fructus naturales, & mixtos detractis tamen in foro conſcientiæ expenſis, & æſtimatione laboris, vel induſtriæ.* Remiſſive.

173 IN his terminis reſtitutionis jam generaliter explicatis *Aſſertione* 2. conveniunt poſſeſſor bonæ, & malæ fidei At præter differentias ibidem indicatas, diſconveniunt quam maxime in hoc, quod poſſeſſor bonæ fidei ſolùm teneatur reſtituere fructus rei; quos ipſe defacto percepit, adhuc extantes, vel ſi abſumpſit, quantum inde ditior factus ſit: prætereaque nihil. At longe plus tenetur poſſeſſor malæ fidei. Nam

174 I. Poſſeſſor malæ fidei tenetur reſtituere non ſolùm fructus adhuc extantes, ſed etiam ſi fructus illos quomodocumque conſumpſerit, nec inde ditior factus ſit, aut ſua culpa, immo etiam caſu perire permiſit, non ſimiliter perituros apud dominum, tenetur præſtare eandem æſtimationem, vel pretia, juxta omnia dicta §. *præced. num.* 3. & 4. de compenſando valore ipſius rei alienæ abſumptæ, vel pereuntis apud iniquum poſſeſſorem. *Omnes*. Ratio ex dictis conſtat: Quia ſcilicet res ſemper fructificat ſuo domino, ideòque poſſeſſor iniquus fructus illos abſumendo injuſtum domino damnum intulit, neceſſario compenſandum ad æqualitatem per reſtitutionem. Solùm eo caſu poteſt excuſari fur a reſtitutione, ſi ſine ejus culpa fructus illi ſint omnino conſumpti: ut ſi, dum ipſe vellet eos reſtituere, ſed nondum poſſet, caſu fortuito deſtructi fuiſſent, eſto non æque periiſſent apud dominum, tanquam jam inculpabili condeſcendendum, cum aliis merito cenſent Lugo *cit.* & Tamb. *cit. §. 7. num.* 23.

175 II. Fur, ſeu iniquus poſſeſſor tenetur reſtituere omnes fructus rei, non tantùm quos percepit, ſed etiam quos dominus veroſimiliter percepiſſet; eſto fur nihil perceperit. Ut ſi dominus ex agro, vel fundo ſuo ordinaria induſtria percepiſſet mille, ex equo pretium locationis triginta. (Idemque eſt de aliis fructibus rei, vel induſtriæ a domino percipiendis, & a poſſeſſore iniquo rei impeditis) tantundem ei tenetur reſtituere fur, etſi ipſe tantos fructus minime perceperit, aut nullos, quocunque eventu. *Ratio patet*: Quia ſua injuſta detentione, & mora culpabili eſt vera cauſa totius illius lucri ceſſantis: & in caſu injuſtæ damnificationis, dominum omnino indemnem ſervari oportet, uti diſerte traditur Reg. 79. ff. generaliter. *Cùm de fraude diſputatur, non quid habeat actor, ſed quid per adverſarium habere non potuit, conſiderandum eſt*, & in ſpecie: L. fructus ff. de rei vindicat. *Fructus non modo percepti, ſed qui honeſte percipi potuerunt, æſtimandi ſunt, &c.* & alibi ſæpius.

176 III. Fur, ſeu poſſeſſor malæ fidei tenetur reſtituere fructus perceptos ex re aliena, vel eorum æſtimatione, etiamſi dominus illos, vel tantos fructus non percepiſſet; ut ſi vineam, vel agrum tam bene non coluiſſet, equum, vel domum pro pretio non locaſſet, &c. uti fecit poſſeſſor iniquus, ac etiamſi fructus percepti fuerint ex re per furis diligentiam, vel expenſas meliorati, &c. Communis *DD. Mol. Leſſ. Laym. aliique cit.* Ratio ſæpe dicta eſt: Quia omnis res ſuo domino fructificat, atque id ejus fortunæ cedere debet, quod res plus in manu furis fructificarit, quàm ſi ipſemet eam poſſediſſet: quod autem ſic dominus locupletior fiat occaſione furti alieni, omnino per accidens eſt.

IV. Dicta hactenùs vera ſunt etiam in foro conſcientiæ, 177
ſive res aliena maneat apud ipſum furem, ſeu poſſeſſorem iniquum, ſive jam ſit ad aliquem alium quocunque modo translata, ſemper enim fur, vel poſſeſſor iniquus eſt, & manet cauſa totius damni alieni in re, & in fructibus: ſive ſem adhuc poſſideat, ſive alienarit ſponte, ſive amiſerit invitus, alio clam, vel vi auferente; ergo ſemper ipſi incumbet obligatio compenſandi totum damnum illatum, quoad rem, reique fructus. Quod bene notandum.

Tandem tamen hæc obligatio reſtituendi fructus ex re aliena, tamdiu duntaxat durat, quamdiu manet res ipſa exiſtens, tamdiu enim fructificat domino res, quamdiu exiſtit. Poſtquam vero res periit, vel conſumpta eſt, poſſeſſor iniquus ad nihil aliud tenetur, quàm ad reſtituendum valorem illius rei, omneſque fructus rei, quos percepit, vel dominus percepiſſet uſque ad illud inſtans deſitionis. Non autem tenetur ad reſtituendum valorem fructuum illorum, qui perciperentur; ſi res adhuc perſeveraret: nam, ut dictum eſt, res domino diutius non fructificat, quàm exiſtit.

Ex dictis patet ſolutio ad illam quæſtionem, utrùm fur, 178
vel iniquus poſſeſſor teneatur etiam reſtituere fructus, quos ipſe ex re aliena non quidem percepit, tamen potuiſſet percipere? *Reſpondetur cum diſtinctione*: Si enim dominus rei eos fructus percepturus fuiſſet, ſi habuiſſet rem ſuam, omnino tenebitur fur pro iis reſtituere, juxta dicta *num.* 175. quia tunc fur fuit domino cauſa injuſti damni. Si autem nec ipſe dominus eos fructus percepturus fuiſſet, etſi rem ſuam habuiſſet, nequaquam pro iis tenebitur fur in foro conſcientiæ: quia tunc in nullo damnificavit dominum, nec ipſe aliquid percepit ex re aliena, ut ſupponitur. Dico autem: *In foro conſcientiæ*: Nam in foro externo adhuc tenetur fur pro ejuſmodi fructibus perceptibilibus, etſi non perceptis, compenſare: *juxta leg. ſi fundum ff. de rei vindicat.* Vide Sanchez *lib. 1. Moral. cap. 2. num.* 110.

Alia quæſtio eſſe poteſt, an fur teneatur reſtituere fru- 179
ctus, vel lucra, quæ dominus percepiſſet ex re ſua illicite, ſeu ex turpi uſu rei ſuæ? *Reſpondetur*: Si enim lucrum ſecutum fuiſſet ex ipſo peccato ſupra: ut ſi Titius pecuniis a te ablatis, uſuras exercendo, vel injuſte ludendo lucratus fuiſſet: Si meretrix veſtibus a te ſpoliata, interim opificio ſuo nihil lucrari poterit, &c. non teneberis reſtituere: quia ejuſmodi lucrum non eſt fructus rei, neque induſtriæ honeſtæ, ſed malitiæ, & turpitudinis. At ſi lucrum non fuiſſet ſecutum ex ipſo peccato, ſed ex uſu rei ſuæ, teneberis reſtituere; quia tunc lucrum fuiſſet fructus rei domini. Sic ſolet obligari injuſtus poſſeſſor domus alienæ ad reſtituendum pretium locationis domus, quam dominus, etſi non ſine peccato, locaſſet meretrici.

§. VI. *Item omne inde damnum emergens, & lucrum ceſſans domino ex iniqua detentione rei ſuæ.*

TEnetur tandem ei poſſeſſor iniquus compenſare. *Omnes*. 180
Ratio clara eſt ex dictis: Quia poſſeſſor iniquus tenetur reſtituere ad æqualitatem arithmeticam juſtitiæ commutativæ; ita nimirùm, ut dominus tantum recipiat, & habeat, quantum habuit, & haberet, ſi res ſua ablata, vel detenta injuſta non fuiſſet: ad hoc autem ſine dubio requiritur compenſatio damni emergentis, & lucri ceſſantis: his enim non compenſatis, non recipiet dominus tantum, quantum haberet, ſi res ablata, vel detenta non fuiſſet, ut ex terminis patet: ergo &c.

Exemplum *damni emergentis* eſt. Si propterea quod equus, 181
bos, frumentum, &c. ablata, vel tempore debito reſtituta non ſint: ipſe dominus coactus eſt equum, vel bovem, vel frumentum majori pretio emere, agrum colere, vel ſerere non potuit, magna ſua jactura, &c.

Exempla *lucri ceſſantis ſect. præc.* multa allata. Ut ſi do- 182
minus frumentum ablatum habuiſſet, majori pretio vendidiſſet, poſtea receptum vilius vendere cogatur. Si dominus pecunia negotiationi deſtinata lucrum feciſſet, niſi inique ablata, vel detenta fuiſſet. Si pecunia ablata, domum reſtauraſſet, equum emiſſet, inſtrumenta comparaſſet ad lucra quærenda: quibus modo, ratione injuſtæ ablationis carere debet: ſic in ſimilibus. Omnia ejuſmodi lucra ceſſantia poſſeſſor iniquus omni jure, & in utroque foro compenſare tenetur, niſi pars læſa remittere cenſeatur; ut ſane ſæ-

pe cenſeri debet noſtris temporibus, cum poſseſsores iniqui, aliique debita non ſolventes, vix unquam in foro conſcientiæ compelli poſſint ad compenſanda lucra ceſsantia, (quæ ſane creditoribus plerumque magna ceſsant,) eo quod pars læſa non petat. Res ſane, ſi ulla alia, plena eſt periculi, moroſis illis ſolutoribus in confeſſione bene inculcanda. Sed de hoc alibi.

183 Atque hinc vides: Quòd poſseſsor iniquus, licet non teneatur reſtituere fructus ſolius induſtriæ ſuæ, v.g. lucrum ex negotiatione alienæ pecuniæ, vel mercis, tenetur tamen reſtituere domino totum damnum, quod inde emerſit, totumque lucrum, quod inde ei ceſſavit, totum, inquam, lucrum, quod dominus non ſolùm communi, ſed etiam ſingulari ſua induſtria percepiſſet: non tamen, quod quomodocunque percipere potuiſſet, ut ex *Dicaſtillo* notat Tamb. *cit. n.* 24. Ratio eſt: Quia in illo damnum paſſus eſt dominus ex alterius culpa: non vero in hoc, quod ſolùm potuiſſet percipere, tamen veroſimiliter defacto non percepiſſet lucrum. Verùm de hoc intereſſe lucri ceſſantis, & damni emergentis, ex profeſſo latiùs agendum eſt *c.* 2. §. 3. 4. & 5. Ubi de circunſtantia, quando reſtituendum?

SECTIO V.

Quid reſtituendum ex delicto formali, ratione injuſtæ damnificationis tantùm: Item impeditionis a conſecutione alicujus boni?

SUMMARIUM.

186 *Qui per culpam Theologicam gravem rem alterius deſtruxit, vel deterioravit,*
187 *Etiam indirecte, per ſe, vel per ſuos.*
188 Uſque ad n. 191. *Tenetur reſtituere valorem rei, ejuſque fructus, omne damnum emergens, & lucrum ceſſans. Exempla varia.*
191 *Et ſi nulla culpa Theologica adſit, ad nihil tenetur in foro conſcientiæ, niſi poſt ſententiam Judicis,*
192 Uſque ad n. 197. *Exempla & caſus varii.*
197 *Qui impedit alium a conſecutione alicujus boni, V.g. beneficii, officii, &c. jam ex juſtitia commutativa aliquo jure debiti, per vim, vel dolum, tenetur juxta æſtimationem juris, vel ſpei habita, ad reſtitutionem.*
198 *Secus, ſi illud bonum ſit debitum ſolùm ex juſtitia diſtributiva; aut*
199 *Si bono zelo ſine vi, vel fraude impedias, V.g. in dignum. Nam*
200 *Qui perverſo, & iniquo affectu digniores, vel vere dignos ſic impediunt quovis modo, promovendo indignos, utique peccant graviſſime, & Eccleſiæ, vel Reipublicæ obligantur ad reſtitutionem.*
201 *Immo impediens alium vi, fraude, metu, mendaciis, detractionibus, &c. a conſecutione alicujus boni, non ex juſtitia, ſed ex libera ſolum, & determinata jam alterius voluntate conferendi, obligatur ad compenſandum damnum juxta proportionem ſpei habita. Unde*
202 *Graviſſime peccant, & ad reſtitutionem obligantur. I. qui ſic malevole apud Epiſcopum, vel Principem impediunt dignum.*
203 *II. qui Teſtatorem vi, vel fraude impediunt, ne teſtamentum ſic, vel ſic condat, &c. caſus varii.*
204 *III. Qui vi, vel fraude, mendaciis, criminationibus, &c. apud dominos impediunt opifices, operarios, famulos, Mercatores, mendicos.*
205 *IV. Qui injuſte alterius litteras aperiunt, ut ipſi beneficium conſequantur, negotiatione lucrentur, &c. ex quo*
206 Uſque ad n. 209. *reſolvuntur caſus varii valde notabiles.*
209 *Qui vero ſine vi, vel fraude tali alium impedit a conſecutione boni, non ex juſtitia debiti, ſed ex gratuita alterius voluntate jam determinata conferendi, non peccat contra juſtitiam, nec ad reſtitutionem obligatur.*
210 & 211. *Exempla, & Caſus varii.*
212 *Eum, qui ſine vi, vel fraude, ex odio tamen, vindicta, aut expreſſa etiam intentione nocendi, alium ſic impedit, ad reſtitutionem obligant DD. Antiqui.*
213 *Sed vera eſt ſententia communis oppoſita negans eo caſu obligationem reſtitutionis.*
214 & 215. *Exempla, & caſus.*

184 DAmnificatio injuſta proximi, rem ejus deſtruendo, vel deteriorando, poteſt fieri, aut *directe*, & per ſe intendendo damnum proximi: aut *indirecte*, ſolùm cauſam ponendo, vel amovendo; ſeu aliquid agendo, vel omittendo, unde quis prævidet ſecuturum damnum proximi, tametſi illud damnum directe minime intendat. Item damnificatio poteſt fieri, aut *poſitive*, deſtruendo, vel deteriorando rem proximi, quæ defacto ipſius fuit, aut *negative*, ſolùm impediendo proximum a conſecutione alicujus boni, quod ipſi debeatur, aut alicui conferendum erat. De utroque pono diſtinctas Aſſertiones.

ASSERTIO V.

QUi per culpam injuſtitiæ Theologicam gravem, rem alienam deſtruxit, vel deterioravit, etiam indirecte, per ſe, vel per ſuos, tenetur reſtituere domino valorem rei ejuſque fructus. Item omne damnum inde emergens, vel lucrum ceſſans proximo. Si culpa Theologica abſit, ad nihil tenetur in foro conſcientiæ, etſi leges aliud ſtatuant pro foro externo, quæ tamen in conſcientia non obligant, niſi poſt ſententiam Judicis. Explico breviter, & pleraque remiſſive. 185

§. I. *Qui per culpam injuſtitiæ Theologicam gravem, rem alienam deſtruxit, vel deterioravit.* Remiſſive.

HÆc ad verbum explicata habes Aſſertione 1. §. 4. *a n.* 444. per totum, generaliter loquendo de obligatione reſtitutionis ex delicto formali, ſeu injuſtæ acceptionis, ſeu injuſtæ damnificationis rei alienæ, nimirùm ad hoc, ut ſit obligatio reſtitutionis ex delicto ſub mortali requiri, ut delictum commiſſum ſit per actionem injuſtam externam, & culpam Theologicam gravem; adeòque, ſi nulla adſit culpa Theologica gravis, ſed vel politica, vel venialis tantùm, nulla, aut non niſi ſub veniali erit obligatio reſtitutionis. Eadem autem omnino eſt ratio quoad hoc de delicto, ſeu injuſtæ acceptionis, ſeu injuſtæ damnificationis: hoc ſolùm palmare diſcrimen eſſe poteſt, quod ſi ſine culpa Theologica gravi rem alienam accepiſti, & non ſtatim eo ſtatu abſumpſiſti, poſtea comperta veritate, rem eſſe alienam, eam adhuc extantem omnino teneberis reſtituere, ſub mortali etiam: at non ratione injuſtæ acceptionis, quæ mortalis non fuit, ſed ratione rei acceptæ, vel novæ injuſtæ detentionis. Id autem locum habere non poteſt in delicto injuſtæ damnificationis, ut de ſe patet, ſed re aliena ſine culpa Theologica deſtructa, vel deteriorata, nulla in foro conſcientiæ poteſt ſupereſſe obligatio reſtitutionis. 186

§. II. *Etiam indirecte, per ſe, vel per ſuos.*

UTpote, ſi animadverſo periculo damni proximo inferendi ex actione tua, v.g. e jaculatione, vel exploſione, ejectione lapidum ex domo, vel e tecto, incuſtodia luminis, &c. nihilominus non præcaveas, (etſi directe minime intendas) damnum proximo, homicidio, incendio, aliove modo, intuliſti, vel inferri permiſiſti. Si per filios, vel ſervos tuos ſub tua poteſtate conſtitutos proximo grave damnum inferri ſcienter permittas, vel non impedias, cùm tamen facile poſſis, etſi directe non intendas, mandes, vel conſulas; Si animal tuum, canem, taurum, cervam, gravi culpa cuſtodire negligens proximo damnum inferri ſinas; & ita in ſimilibus: omni jure, & in omni foro contrahis obligationem reſtituendi, ſeu compenſandi damna illata; eaque obligatio etiam ante litis conteſtationem, ad tuos hæredes tranſmittitur, juxta communiſſimam DD. ſententiam apud Molin. *diſp.* 43. Laym. *lib.* 3. *tr.* 3. *p.* 1. *c.* 6. *n.* 3. Ratio clara eſt: Quia omnia ejuſmodi damna, etiamſi directe a te minime volita, & intenta, revera tamen tibi ſunt voluntaria indirecte, in ſua cauſa a te voluntarie poſita, vel non ablata, qui enim voluntarie ponit, vel non tollit cauſam, unde prævidet ſecuturum effectum malum, vel damnum proximi, eo ipſo indirecte cenſetur, immo convincitur velle ipſum effectum malum, vel damnum proximi: ideòque adhuc vere cenſeris illa damna inferre proximo injuſte per culpam injuſtitiæ Theologicam gravem, conſequenter in omni jure, & foro obnoxius manes. Itaque tales. 187

§. III. *Tenetur reſtituere domino valorem rei, ejuſque fructus: Item omne damnum emergens, & lucrum ceſſans.*

HÆc omnia abunde patent ex late dictis modo Aſſertione 4. de reſtitutione injuſtæ acceptionis. Eadem omnino eſt ratio de reſtitutione ratione injuſtæ damnificationis; quia nimirùm, niſi prædicta omnia reſtituantur, non inducetur æqualitas, ſeu non tolletur inæqualitas, quæ per tuam injuſtam damnificationem proximo inducta eſt in bonis ſuis. Quod ſi damnifices, vel deſtruas rem proximi, alioquin certo etiam apud dominum perituram incendio, incurſione hoſtium, &c. qualiter reſtituere tenearis, in ſpecie dictum eſt a *n.* 166. *Regul.* 3. *per totam*. Hæc ſola ſpecialis eſt difficultas hìc quoad pretium rei alienæ deſtructæ reſtituendum: an nimirùm reſtitui debeat valor rei in ſtatu præſenti, quo deſtructa eſt, an in ſtatu futuro, quem habitura fuiſset apud dominum, ſi per te deſtructa non fuiſset. Ex. gr. Occidis hodie equinum pullum, qui ſpectata ſpe futuri eventus, deductis expenſis, labore, æſtimatione periculi, 188

culi, &c. valet vix decem aureos; idem verò equus, ſi perveniſſet ad perfectam ætatem, quia erat generoſæ ſtirpis, domino valiturus erat aureos centum, quo valore reſtitues; an prioris præſentis? an poſterioris futuræ temporis? Item hodie in Martio combuſſiſti ſegetem, quæ ob expenſas, & pericula conſueta futuri eventus, cum tota ſpe futuri fructus, judicio experti viri, valet viginti aureis: at menſe Auguſtu, meſſe jam feliciter adulta, certo valeret aureos ducentos, vel ampliùs, quo rurſus valore reſtitues? an viginti, aut ducentos? Communis ſententia indiſtincte affirmat, reſtituendum eſſe valorem ſtatus præſentis, quo res deſtructa eſt, nimirum decem pro equo, non centum: viginti pro ſegete, non ducentos, ſive deinde per malitiam, ſive per negligentiam mortaliter culpabilem, directe, vel indirecte occideris equum, vel combuſſeris ſegetem. Ita D. Thom. 2. 2. *q. 62. ar.* 4. Mulin. *diſp. 726. n.* 4. Leſſ. *lib.* 2. *c.* 12. *dub.* 19. aliiſque cit. Lugo *diſp.* 18. *ſect.* 8. *n.* 81. *Dian. par.* 3. *tract.* 6. *Miſcell. reſol.* 1. Ratio communis eſt: Quia juſtitia ſolùm obligat, & exigit, ut reſtituatur, quantum ablatum eſt, ad æqualitatem: ſed tu per illam occiſionem equi, vel combuſtionem ſegetis, ſolùm abſtuliſti, quantum tunc valebat equus, vel ſeges, nimirùm aureos decem, vel viginti, &c. ergo illos tantùm teneris reſtituere, non amplius. Secluſo tamen alio intereſſe, damno emergente, vel lucro ceſſante domino, utique compenſando: quod non negat hæc communis ſententia. quæ tamen ſic univerſaliter, & indiſtincte propoſita non placet. Itaque

189 *Dicendum cum diſtintione*. Aut enim reſtitutio fit (prout certe fieri debet, ſi poſſit) ſtatim poſt damnificationem factam: & tunc omnino veriſſimam judicio communem illam Sententiam; nimirùm reſtituendum eſſe valorem temporis præſentis decem, vel viginti, ob rationem datam. Et quia tunc, accepto valore præſentis temporis, poterit ſibi dominus facile comparare alium ſimilem equum, vel aliam ſegetem: & ſic plane ſervatur æqualitas. Si non comparet, ſibi ipſi imputet; ſi non poſſit comparare, ſuo infortunio. Aut reſtitutio fit primo tempore futuro, quando nimirùm equs, ſi extaret, jam valeret centum, ſeges ducentos aureos. & tunc omnino credo reſtituendum eſſe valorem illius futuri temporis. Ita *Salonius*, aliique cum Tamburin. *lib.* 8. *Decal. tr.* 3. *c.* 4. §. 1. *n.* 10. Ratio urgens eſt: Quia tu vere injuſta cauſa fuiſti, cur dominus modo, hoc temporo non habeat ſuum equum valentem centum, vel ſegetem valentem ducentos; quòdque domino ceſſaverit hoc lucrum: ergo hoc totum compenſare debes, deductis tamen expenſis, & æſtimatione periculorum, &c. Sicut ſi furatus fuiſſes domino pecuniam, v. g. centum aureos, nonne deberes eidem reſtituere & pecuniam, & lucrum ceſſans, quod illa pecunia idem dominus interea per negotiationem juſte acquiſiviſſet? eadem, immo major eſt ratio in propoſito caſu: ergo &c.

190 Non tamen omnino diſplicet diſtinctio *Card. de Lug. cit. loco*. Nimirùm hoc verum eſſe, quando dominus antea nullam aliam pecuniam habebat, qua talem equum emere, vel negotiari potuiſſet: tunc enim tu, qui abſtuliſti, vera fuiſti cauſa damni ſequentis: non item ſi dominus tunc alienam pecuniam habuit, qua talem equum emere, vel negotiari potuiſſet: tunc enim non tu auferens, ſed ipſe dominus negligens cauſa fuit ſui damni ſecuti. Non, inquam, omnino diſplicet: ſed neque omnino placet hæc diſtinctio: Quia intelligere ſatis non poſſum, te non fuiſſe veram cauſam hujus determinati, & ſpecialis damni, quod emergit domino ab hoc individuo ejus equi, vel pecuniæ, quam ſurripuiſti.

§. IV. *Si nulla culpa Theologica adſit, ad nihil tenetur in foro conſcientiæ, niſi poſt ſententiam Judicis.*

191 COmmuniſſima apud mox citandos. *Ratio eſt:* Quia ſi ſine tua culpa Theologica gravi, ſive per te, ſive per tuos filios, ſervos, animal, res proximi deſtructa, vel deteriorata eſt, nullum adeſt caput reſtitutionis debitæ in foro conſcientiæ. Non enim teneris ex re accepta; res enim ſupponitur periiſſe. Neque ex injuſta acceptione, vel damnificatione; quia te nullam gravem culpam, ſeu delictum injuſtitiæ commiſiſſe, ſupponimus. Neque ex pacto aliquo; quia etiam ſupponimus, nullum pactum, v. g. cuſtodiæ, aſſecurationis, &c. interceſſiſſe. Neque ex conſtitutione Legum civilium contraria mox alleganda quia Leges illæ ad cives cautiores, & diligentiores reddendos inſtitutæ, ſupponunt omiſſionem cautelæ, vel diligentiæ in ejuſmodi damnis, ideoque proprie pœnales ſunt: atqui legibus pœnalibus omnibus commune eſt, quod non obligent ad ſolutionem pœnæ ante Judicis ſententiam, vel condemnationem, & in propoſito, vel ex eo manifeſtum eſt, quod poſt mortem eorum, quorum culpa civili tantùm, citra dolum, vel culpam Theologicam, damnum illatum, actio adverſus hæredes non concedatur, niſi lis antea jam conteſtata fuiſſet; ut habetur in jure multis locis. Atque ita contra *Angel. Covarr. Dian.* alioſque nonnullos docet communiſſima DD. *Innocentius*, *Abbas*, *Sylveſt.* aliiſque cit. Molin. *diſp.* 698. *nu.* 6. Leſſ. *lib.* 2. *c.* 7. *dub.* 6. *& cap.* 9. *dub.* 17. Laym. *lib.* 3. *tr.* 3. *par.* 1. *c.* 6. *n.* 2. *Lugo cit.* In foro autem externo, ob rationem jam inſinuatam, quiſquis ex culpa etiam civili lata, levi, leviſſima, damnum alteri dedit, ad ejus integram compenſationem compelli poteſt per actionem legis Aquiliæ, *ff. de damn. datis & inſt. ad Leg. Aquil.*

192 Exempla. Si inconſulto aliquid è domo ejeceris, effuderis: Si candelam ardentem extinguere, ſeram includere, canem alligare oblitus ſis, unde damnum proximi rebus evenerit: Item, ſi cujus ſervus, animal vel damnum dedit, etſi ignaro domino, nihilominus compellitur ad damnum compenſandum; vel mancipium, aut animal noxæ dandum, unde & actio noxialis dicta eſt. Item, ut nauta, caupo, ſtabularius teneatur de damno dato a famulis vel iis, quorum opera uſus eſt *L. ult. ff. Nautæ, caupones, ſtabularii, &c.* Hæ, inquam, Leges ſimiles, quamquam juſtæ in foro externo, in foro tamen conſcientiæ non obligant, niſi poſt ſententiam Judicis, qua legitime lata, jam erit obligatio, etiam in foro conſcientiæ, ut omnes agnoſcunt. Leges enim juſtæ poſſunt ob publicum bonum decernere, ut aliquid, etſi tua culpa non præceſſerit, a te ſolvatur, vel compenſetur poſt ſententiam, ad quod ante illam nequaquam in conſcientia obligabaris.

193 Ex dictis reſolve hunc caſum, & diſce ſolvere ſimiles. Titius facem, ſeu lumen ferens ingreſſus eſt domum Petri, animo furandi ejus pecuniam, ſed caſu, & præter ejus intentionem, ac culpam aliquam eadem facula incendit aulæa, vel aliam ſupellectilem: deinde exiens domo Petri reliquit januam apertam, unde factum, ut eadem nocte ingreſſi alii fures, furati ſint duos equos. Quid hîc tenetur reſtituere Titius fur, & dupliciter damnificans indirecte? De furto pecuniæ res eſt liquida: Quoad damnificationem illam indirecte factam, *Reſpondetur:* Titium non teneri reſtituere pro aulæis, vel ſuppellectili illa caſu combuſtis, ſed bene pro equis ab aliis furibus abductis: Ratio diſcriminis patet ex hactenus dictis: quia combuſtio illa ſupellectilis fuit omnino involuntaria, & caſualis ipſi Titio, abſque ulla nova culpa Theologica, quippe nec prævisa nec prævideri debita: cùm præferre faculam ex ſe communiter non ſit periculoſum ad cauſandum incendium: ideòque non poſſit dici cauſa per ſe combuſtionis, & ideo Titio, tanquam indirecte voluntario ad culpam gravem non imputanda.

194 At verò, quia commune, & ex ſe periculoſum eſt, quod aperta domo noctu ingrediantur fures, ideo Titius, qui domum apertam voluntarie reliquit, cenſetur cauſa voluntaria damni illati in furto equorum, quippe prævisi, vel prævideri debiti, ideòque ad illius damni reſtitutionem erit obligandus. *Ita ex communi Lugo citandus.*

195 At: Quid ſi Titius eo caſu, præter intentionem ſua facula incendiſſet illam ipſam vel rem, vel mercem, quam ſurripere intendebat? Reſpondet Lugo *tom.* 1. *de juſt. diſp.* 18. *ſect.* 4. *n.* 88. cum diſtinctione, ſiquidem illam veſtem, vel mercem jam furatus eſt, & jam apud ſe detentam incendit: omnino obligabitur ad ejus valorem reſtituendum: quia ſtatim atque illas apud ſe detinuit, contraxit obligationem reſtituendi ex injuſta acceptione, quomodocunque deinde apud ſe eas perire contigerit. At vero, ſi antequam eas ſurripuerat, adhuc apud dominum exiſtentes, ſic caſu, & præter omnem intentionem, vel advertentiam, adeòque citra culpam, Titii incenſa ſunt, non contraheret is obligationem reſtituendi in foro conſcientiæ, quia tunc mere per accidens, & omnino involuntaria fuit furi incenſio, quia non incendere, ſed furari intendit. Et hactenus de damnificatione poſitiva. Jam quoad damnificationem negativam, ſeu impeditionem alicujus boni debiti, vel conferendi, ſequitur

ASSERTIO VI.

196 *QUi impedit alterum a conſecutione alicujus boni, jam ex juſtitia commutativa aliquo jure debiti, quovis modo: aut etiam ex libera voluntate alterius conferendi, per vim, vel dolum: tenetur ad reſtitutionem illius boni ſecundùm æſtimationem juris, vel ſpei habitæ ad illud bonum conſequendum: Secus, ſi ſine vi, vel fraude impediat: eſto ex interno odio, vindicta, vel expreſſa intentione nocendi ſic faciat.* Communis DD. ut patebit explicatione.

§. I. *Qui impedit a conſecutione alicujus boni, jam ex juſtitia commutativa aliquo jure debiti.*

197 I. SEu ad quod alter jam aliquod jus habet, ſive perfectum, *& jus in re*, nondum tamen adita poſſeſſione; ut ſi impedias aliquem a conſequendo beneficio ſibi jam collato, & confirmato; a conſequenda donatione mortis

cauſa, aut capeſſenda hæreditate, jam adita poſt mortem Teſtatoris; a ſolutione debitorum, vel reſtitutione ablatorum ipſi facienda, &c. Aut jus imperfectum, ſeu *jus ad rem* tantùm, ut, ſi impedias aliquem a conſequendo beneficio, vel officio, ad quod jam acquiſivit jus imperfectum, ſeu jus ad rem per legitimam electionem, vel præſentationem etſi nondum perfectum per collationem, & confirmationem: a conſequendo legato poſt mortem legantis: a conſequenda re promiſſa acceptata ex quocunque contractu; ſive gratuito, ut donatione, legato, commodato; ſive oneroſo, ut emptione, locatione, &c. *Quovis modo*, ſive cum, ſive abſque vi, vel fraude impediat: ſive directa, ſive indirecta, ſive etiam nulla intentione nocendi alteri; dummodo non adſit juſta cauſa impediendi, utpote, ſi beneficium, vel officium conferendum eſſet manifeſte indigno. Talis, inquam, impediens: 1. Peccat contra juſtitiam, *ſecundùm omnes*: Ratio clara eſt ex terminis; quia injuſte violat jus alterius, qualecunque ſit jam acquiſitum ad illud bonum conſequendum. 2. Tenetur ad reſtitutionem damni injuſte illati. Communiſſima cum S. Thoma 2. 2. *q.* 62. *art.* 2. *ad* 4. Navarr. *in man. c.* 17. *n.* 69. Molin. *diſp.* 727. *concl.* 2. Laym. *lib.* 3. *tr.* 2. *c.* 7. *n.* 1. Lugo *diſp.* 18. *ſect.* 5. *nu.* 8. Ratio itidem patet: quia violatio juſtitiæ commutativæ ſemper inducit obligationem reſtituendi: atqui talis impediens vere violavit juſtitiam commutativam auferendo bonum alterius: ad nimirum, ad quod alter jam jus aliquod habuit, ut prædictum, & exemplificatum eſt: ergo &c. 3. Et ſiquidem impediat alterum a conſecutione boni ad quod jam alter jus perfectum, & *in re* habuit, ſed nondum executione mandatum per poſſeſſionem illius boni, fere totum damnum compenſandum erit, reddendo ſcilicet, vel ipſum beneficium, hæreditatem, &c. aut ejus valorem, detracta tamen æſtimatione poſſeſſionis nondum habitæ, quæ etiam eſt prætio æſtimabilis; quia jus *in re* ante poſſeſſionem adhuc periculo ſubeſt, ideoque minus valet, quam ipſa res poſſeſſa, minoremque injuriam infert impediens jus in re tantùm, quo res nondum eſt perfecte alterius, quam auferens alicui rem, quæ eſt perfecte alterius. 4. Si vero impedit a conſecutione boni, ad quod habuit jus imperfectum, & *ad rem* tantùm, nequaquam tenetur compenſare totum damnum, v. g. totum beneficium promiſſum, & præſentatum tantùm, ſed ſolummodo partem, ſeu æſtimationem illius juris, & ſpei conſequendi illud bonum, majoris, vel minoris, prudentis, & probi viri arbitrio. Communiſſima. Etiam Scot. 4. *diſt.* 15. *q.* 2. *art.* 4. *n.* 40. 6. *Ad ultimum dico ſimiliter, quod iſte tenetur reſtituere beneficium, non totum, quia multum intereſt inter habere, & prope eſſe, ſed aliquam portionem correſpondentem alicui parti valoris beneficii.* Sic Scotus. Ratio patet ex modo dictis, quia multo minus valet *jus ad rem*, quam *jus in re*, necdum ipſa poſſeſſa.

198 II. Dixi autem, *a conſecutione boni ex juſtitia commutativa debiti*. Nam quoad impedientes alium a conſequendo bono ex ſola juſtitia diſtributiva debito, utpote vere dignum, aut digniorem a conſequendo, v. g. beneficio alias ab Epiſcopo, vel Principe libere conferendo: quia eligendus ille, quantumvis dignus, dignior, aut digniſſimus, nullum tamen adhuc habet jus ſtrictum, & proprium ad illud bonum, beneficium, vel officium conferendum, ſed ſolùm debitum aliquod morale; ideo quoad hos impedientes, eodem modo dicendum, & diſtinguendum eſt, ſicut mox §. *ſequenti* dicetur, & diſtinguetur de impedientibus alium a conſecutione boni non debiti ex juſtitia, ſed liberaliter conferendi.

199 III. Interim apud omnes in confeſſo eſt, eum, qui zelo bono, & ſine vi, vel fraude impedit alium a conſecutione boni indebite, ac injuſte, vel vitioſe conferendi, v. g. impediens Petrum vere indignum, & ineptum a collatione beneficii: aut ne conſequatur injuſtam hæreditatem, aut legatum injuſtum, etiamſi vera ejus crimina occulta illius manifeſtes collatori, vel teſtatori ad eum finem impediendi, talem nec peccare, nec reſtitutioni obnoxium fore, quin potius laude dignum, & merito: quia maxime intereſt Reipublicæ, & Eccleſiæ officio non conferri indignis, neque ad illa ullum prorſus jus habent indigni. Quin etiam intereſt bono communi, ne bona relinquantur iis, qui eis abutentur. Quod ſi idem facias ex odio, vel vindicta, vel cum vi, vel fraude, alove ſimili peccato, peccas quidem contra Charitatem, vel aliam virtutem, ſed quia non peccas contra juſtitiam in propoſito, ad nullam obligaris reſtitutionem. Si denique talem impedias apud alios injuſte infamando, peccas quidem contra juſtitiam, injuſta læſione famæ alterius, hancque reſtituere obligaris, ſed nihil pro bonis illis indebitis alioquin conferendis: ut in materia beneficiorum mox iterùm dicam cum diſtinctione §. *ſeq.*

200 IV. Similiter e contra certum eſt apud omnes, eos, qui perverſo, & iniquo affectu digniores, vel vere dignos impediunt quovis modo a conſecutione beneficii, officii, vel alterius boni conferendi, curantque conferri patenter indignis, peccare graviſſime, & ad reſtitutionem obligari, non quidem illis indignis; vel dignioribus impeditis, cum illi nullum adhuc jus ad ea bona habuerint, ſed Eccleſiæ, vel Reipublicæ pro damnis conſecutis: huic enim ſolùm non autem illis damnum injuſtum illatum eſt, juxta dicta *cap.* 1. §. 3. Quo quidem caſu Reipublicæ, vel Eccleſiæ primo loco reſtituere tenetur ipſe indignus habens beneficium, vel officium. Secundo loco Collator. Tertio loco tu, qui ſuaſor, vel promotor fuiſti. Quod ſi nullum damnum ſecutum eſt Reipublicæ, vel Eccleſiæ, huic adhuc facienda eſt reſtitutio fructuum perceptorum ab indigno: quia illud, quod eſt propria ſuſtentatio miniſtri idonei, contra voluntatem Eccleſiæ, vel Reipublicæ, adeòque injuſte, & irrite datur indigno. Quod ſi ſine vi, vel fraude procuraſti, ut, relicto digniore, conferretur minus, tamen vere digno; aut relicto uno digno, alteri æque digno, jam ad nihil obligaberis. Non enim illi digniori, vel etiam digno relicto: hi enim non habent jus juſtitiæ, ſupra vere, vel æque dignos. Non Eccleſiæ, vel Reipublicæ: quia & his non facta eſt injuria, dum æque dignum acceperunt; ergo &c. Si autem per vim, vel fraudem ſic facias jam obligaberis reſtituere digniori, vel æque digno impedito juxta proportionem ſpei, quam habuit illud beneficium, vel officium conſequendi: nam ille dignior, vel æque dignus gaudet jure, ne malis artibus impediatur, ut mox generaliter dicam §. *ſeq.*

Denique ſi aliquem dignum quomodocunque etiam vi, vel fraude impedias, ut beneficium, vel officium conferatur manifeſte digniori, jam liquido ad nihil teneberis: quia dignus licet, non tamen habes prorſus ullum jus reſpectu digniores: quare illum impediendo, & hunc promovendo, recte agis juxta intentionem Eccleſiæ, vel Reipublicæ volentis dare beneficia, vel munera dignioribus, ita exigente juſtitia diſtributiva.

§. II. *Aut etiam ex libera alterius voluntate conferendi per vim, vel dolum.*

QUi impedit alium a conſecutione alterius boni, etſi minime debiti ex juſtitia ob aliquod jus acquiſitum, ſed ex libera, & determinata jam voluntate alterius conferendi, aut per vim, vel metum cogendo, vel collatorem ad non conferendum, vel alterum ad non acceptandum: aut per dolum, vel fraudem, mendaciis, detractionibus, criminationibus falſis, &c. tenetur ad compenſandum damnum, non totum quidem, quia nullum ad huc jus habuit, ſed partem, ſecundùm proportionem certitudinis, probabilitatis, vel ſpei habitæ illius boni conſequendi. Communiſſima DD. cum ita intelligendis D. Thom. & Scoto *II. cit.* *Navar. Tolet. Medina, Valentia*, aliiſque congeſtis Molina *diſp.* 727. *nu.* 7. *concl.* 3. Leſſius *c.* 14. *dub.* 18. *aſſert.* 1. Laym. *cit. c.* 7. *n.* 3. Lugo *cit. ſect.* 5. Ratio eſt, quia, talis impediens infert alteri damnum per veram injuriam. Nam licet Petrus, v. g. nondum ullum habeat jus ad illud bonum, beneficium, donum, ab altero gratuita voluntate conferendum, habet tamen verum jus illud ab alio petendi, ſperandi, & obtinendi, atque ne in hoc ipſo alius injuſte, vel dolo, mendacio, aliave actione injuſta impediat: ergo talibus modis ipſum impediens peccat contra juſtitiam lædendo jus alterius, ideoque obligabitur ad compenſandum damnum ſecundùm dictam proportionem certitudinis, vel ſpei habitæ ad bonum illud conſequendum, juxta prudentis arbitrium. Peccant ergo graviſſime, & prædictis modis ad reſtitutionem obligantur. 201

I. Qui Epiſcopum, vel Principem jam reſolutum, ac determinatum alicui conferre beneficium, vel officium, vi, vel metu cogunt, aut dolo, mendaciis, falſis criminationibus, perſuadent, ut non illi, cùm tamen revera dignus eſſet, ſed ſibi, vel alteri conferat. Ratio jam data eſt. Idemque dicendum, ſi ſimili vi, vel fraude impedias alterius digni procuratorem, tabellarium, &c. ne pro ſuo principali agere poſſit, ſicque ipſum ab officio, vel beneficio excludas: ut late videre potes apud Lugo *cit. diſp.* 18. Sermo autem eſt de impediente dignum: nam ſi ille prior non erat dignus, non peccabis, nec reſtitutionis onus contrahes, quin aliquando expediet, aliqua occulta ipſius crimina indignitatem afferentia ipſi ſoli collatori aperire, (ut ex communi patebit in octavo Præcepto.) *Ratio eſt*: Quia quando agitur de beneficiis, vel officiis, cuicunque eſt jus patefaciendi ea, quæ minùs habilem hominem faciunt: nam propterea tunc ſolent capi informationes. At quid ſi prodas aliis, ac publice talem, occulta ejus crimina propalando, infames? Certum eſt, te poſtea teneri ad reſtitutionem famæ: non autem teneberis ad reſtitutionem valoris ſpei, officii, vel beneficii impediti, quippe quo indignus erat, ut ſupponitur. Limita tamen cum *Leſſio cit.* Si talis excludatur, vel repellatur ex vi commiſſi criminis. Nam ſi excludatur ex vi infamiæ per tuam publicationem cauſatæ, 402

adhuc

adhuc teneberis ei valorem ſpei ſuæ compenſare. Ratio eſt: quia ibi excluditur a ſuo crimine; hic autem a tuo tantùm,

203 II. Quicunque teſtatorem per vim, vel fraudem impediunt, ne teſtamentum condat, ut ipſi in hærede ſuccedant; aut teſtamentum mutet, in quo hæredes jam ſcripti erant; aut volentem aliquem hæredem inſtituere, aut legatum alicui relinquere, non ſolùm fraude, mendaciis, criminationibus contra alium, (aliquando etiam Religioſos) ſed etiam importunis precibus, ſuaſionibus, blanditiis, moleſtando impediunt, ut ſaltem ad ſe moleſtia liberandum, cogatur teſtamentum mutare, & ſibi, vel ſuis relinquere. Vere enim peccant contra juſtitiam injuſtis ejuſmodi mediis alios a conſecutione ipſius deſtinati boni impediendo; adeoque proportionaliter ad compenſationem damni illati obligati manent. Dolendum hic etiam Religioſos contra Religioſos reos fieri. Item huc etiam ſpectat, ſi Notarios, vel Conſiliarios a moribundo eos vocante avertas, ne ſcilicet is teſtamentum, vel legatum in alicujus favorem condat. Si teſtatorem volentem diſponere in favorem alicujus, tu falſa ſpe ſanitatis, vel longioris vitæ a teſtamento condendo diſtrahas. *Ratio:* Quia talia facere, eſt per fraudem, vel vim, atque adeo injuſte impedire proximum, ne bona liberaliter danda, alii conſequantur. Quò etiam ſpectat vehemens perſuaſio mariti, & metus probabilis incuſſus uxori teſtaturæ, ſi convaleſcat duriùs habendæ a marito, niſi in teſtando ejus voluntatem ſequatur in ſui, vel ſuorum commodum, & impedimentum aliorum, quibus aliàs erat teſtatura, præſertim ad pias cauſas, & pro ſalute animæ ſuæ, ut ex Molina notat Laym. *cit. cap.* 7. Quibus, & ſimilibus caſibus, ubi ponitur ratio aliquid involuntarie agendi, oritur obligatio reſtituendi aliis a bono ſibi deſtinato impeditis.

204 III. Qui vi, fraude, mendaciis, criminationibus apud dominos locaturos impediunt opifices, & operarios, vel famulos ab opere, vel ſervitio ſuo, quo erant lucraturi: mercatores ab emptionibus, &c. Qui ſimili fraude Magiſtris abſtrahunt diſcipulos, ad ſe, vel alios attrahunt: Judices injuſte detinentes opifices, & operarios, ne operis ſuis interim lucrari poſſint. Item injuſte impedientes veros mendicos, ne mendicando neceſſaria ſibi acquirere valeant: quia licèt non habeant jus exigendi eleemoſynas tanquam ſibi debitas, habent tamen jus eas petendi, & accipiendi, ſi dentur, & ne in hoc injuſte ab alio impediantur. Huc reducito, quòd in quinto præcepto quæri ſolet: obligari minimum ad reſtitutionem, eum, qui tuum benefactorem occidit, ea directa intentione, & motivo, ut te ejus beneficiis, vel eleemoſynis privet. Dictaque maxime vera ſunt, quando eleemoſynæ dandæ ſunt certis, & determinatis perſonis hujus civitatis, ditionis, ſtudioſis, pauperibus domeſticis: hos enim quomodocunque, cùm, vel ſine vi, vel fraude impedias, peccas, & ad reſtitutionem obligaberis: quia tunc illi ſinguli habent jus ad eleemoſynam, & illis ex voluntate ita diſponentis ea debetur.

205 IV. Qui injuſte aperit litteras alterius, ex quibus intelligit, eum beneficium conſecuturum, negotiatione lucraturum, &c. & poſtea impedit, vel ſibi acquirit, etiam abſque alia fraude, vel dolo, peccat contra juſtitiam, & damnum juxta proportionem certitudinis, vel ſpei habitæ ad illud bonum conſequendum, compenſare tenetur. Uti contra *Dianam* recte reſolvit Lugo *cit. diſp.* 18. *ſect.* 5. *n.* 104. Ratio eſt: Quia hoc ipſo, quo injuſte aperuit alterius epiſtolam clauſam, doloſe egit, ideoque tenetur ei ad compenſandum damnum inde ſecutum; ſive ab ipſo aperiente, ſive ab alio tertio illatum: quale damnum ſine dubio eſt impedimentum a bono ſibi deſtinato, vel ſperato conſequendo. Clarioris doctrinæ, & praxis gratia, accipe unum, aut alterum caſum factum, non fictum authentice reſolutum, & ex iſtis diſce ſolvere innumeros.

206 Lugo *Reſpon. Moral. lib.* 5. *dub.* 10. refert hunc caſum. Titius litteras deſtinatas Joanni a bono amico, & ſignificantes vacaturam præbendæ mille ducatorum, ſciens dedit Paulo amico ſuo: hic litteras aperuit, & pinguem præbendam ipſe impetravit, prævento, & impedito Joanne. Quid nunc de Titio? Quid de Paulo, quoad reſtitutionem? Quoad Titium diſtinguendum eſt. Aut enim Titius ex officio, vel pactu tenebatur litteras tradere Joanni: & tunc peccavit contra juſtitiam tradendo eas Paulo, & tenetur ad reſtitutionem totius damni. Aut non tenebatur ex officio, vel pacto, ſed gratuitò ſolùm ex amicitia, vel precariò accepit litteras tradendas Joanni: & ſic peccavit contra Charitatem, & fidelitatem, & ad nullam obligatur reſtitutionem. Quoad Paulum verò etiam diſtinguendum eſt: Paulus enim ſolùm detinendo illas litteras, ſolùm peccaſſet contra Charitatem, non enim is tenebatur Joanni reddere ex juſtitia: ſi ergo ipſa ſola detentio fuiſſet cauſa damni illati, & impediti commodi tanti, & apertio, ac lectio nihil novi damni cauſaſſet, nulla erit obligatio reſtitutionis; utpote, ſi Paulus aliunde reſciviſſet vacaturam illius præbendæ, & ideo litteras illas, ut ſuſpectas detinuiſſet. At verò Paulus peccavit contra juſtitiam: ſi ipſa apertio, ac lectio fuerit vera cauſa damni illati. utpote, quia apertio fuit cauſa detentionis, quòd litteræ non redderentur Joanni; ſive, ſi Paulus per illam furtivam notitiam ex litteris apertis non præveniſſet, Joannes aliunde accepta notitia adhuc illam præbendam impetraſſet: utique Paulus tenebitur ad reſtitutionem damni illati, idque juxta taxam, & æſtimationem, arbitrio boni viri, pro menſura probabilitatis, ac ſpei, quam Joannes habebat illam præbendam conſequendi, & fruendi, ſi litteræ illæ apertæ non fuiſſent: aut ſecuriùs per interpoſitæ perſonæ compoſitionem ad tollendos ſcrupulos, eo caſu intricatiſſimos; ſic latiùs Lugo *l. c.*

207 Leſſius *lib.* 2. *cap.* 12. *a num.* 130. refert, & reſolvit hunc alium ſimilem caſum. Petrus aperuit litteras directas Paulo mercatori ab amico, ſignificantes ſuperventuram frumenti penuriam magnam. Unde Petrus Paulum præveniens frumenti copiam ingentem, currente vili pretio coemit, poſtea magno pretio, & ingenti lucro venditurus, Paulo ab eo lucro impedito: Obligaturne hic Petrus ad reſtitutionem? Reſpondet *Leſſius ibidem* ita diſtinguendo. Si Petrus omnino detinuit iſtas litteras, aut non conſignavit tempeſtive Paulo, & peccavit, & tenetur ad reſtitutionem: Quia Paulo ſecutum eſt damnum directe ex illius detentione, vel moroſa conſignatione illarum litterarum. Si verò Petrus tempeſtive ſatis conſignavit litteras Paulo, ipſe quidem Petrus peccavit eas aperiendo, ſed ad reſtitutionem non tenetur. Quia cùm eo tempore Paulus potuiſſet adhuc ſufficienter ſe applicare negotiationi, apertio litterarum remote, indirecte, & per accidens tantùm ſe habet ad damnum Pauli. Sic *Leſſius* approbante Franciſco Bardi *l.* 6. *quæſt.* 15. quando ita ſe potuiſſet applicare negotiationi Paulus, ut integre intra illud tempus eam perfeciſſet, & ſua cauſa non perfecit, & non ob præventionem Petri. Qua limitatione adhibita, & ego aſſentior: alioqnin meritò ambigerem cum Tamburino *l.* 8. *Decal. tr.* 3. *cap.* 4. §. 2. *n.* 5. *in fine*.

208 Sylveſter *v. Emptio qu.* 17. narrat hunc caſum contigiſſe Venetiis. Mercator acceptas litteras ab Alexandria, ſignificantes de ſuperventuta penuria aromatum, laceravit, & abjecit in foro: has deinde collegit alius Mercator, & partibus conjunctis legit; tum magnam aromatum copiam currente vili pretio cœmens, alterum prævenit, & lucrum præripuit. Quæſitum eſt, an ſecundus mercator fecerit injuriam primo, & reſtituere obligetur? Affirmavit Rebellus *par.* 2. *lib.* 9. *q.* 7. *n.* 9. Sed meliùs negat ipſe Sylveſt. *loc. cit.* eumque ſecutus Laym. *lib.* 3. *de juſtit. tr.* 3. *p.* 1. *cap.* 4. *n.* 4. dicens: Cùm enim mercator ille litteras in publicum abjecit, & veluti pro derelictis habuit, hoc ipſo omnibus fragmentorum illorum poteſtatem, ac uſum conceſſiſſe cenſetur, ut proinde quiſque in ſuum commodum iis uti potuerit. Igitur recte reſolvit ibid. *Sylveſt.* Si quis litteras in publicum locum abjectas legat, ſolùm ut ſciat, curioſitas eſt: ſi, ut ſibi provideat, commodiſque ſuis ſtudeat, humana, non vitioſa prudentia eſt. Ita cum *Sylveſt. Laym.* recte tamen notans ibidem: ſi litteris abjectis aliquid occultum quis legat, eum peccare contra Charitatem, immo & contra juſtitiam, ſi illud aliis, vel alteri manifeſtet, unde damnum injuſtum alicui contingat. Quemadmodùm ſi Titio hominem quærenti ad necem injuſtam, tu oſtendas locum, ubi latitat, homicidio cooperari cenſeris. Tandem meritò monet Tamb. *lib.* 8. *tr.* 3. *cap.* 7. §. 12. *n.* 16. non excuſandum eſſe a dolo, & conſequenter injuſtitia illum, qui legeret litteras alterius, quas in iis circumſtantiis invenit, ut certò moraliter judicet, non eſſe conſultò derelictas, ſed caſu, & involuntarie, aut certe velle ſecretas manere: tunc enim dominus non poterit cenſeri eas pro derelictis habere, earumque uſum liberum aliis reliquiſſe, ideoque non militabit ratio excuſationis in dicto caſu allegata a *Laym.*

§. III, *Secus, ſi ſine vi, vel fraude impedias.*

209 QUi impedit alium a conſecutione boni non debiti ex juſtitia, ſed ex gratuita alterius voluntate etiam jam omnino determinata, attamen ſine omni vi, fraude, mendacio, ſolis communibus mediis perſuaſionis, conſilii, precum, &c. idque maxime in ſuum, vel ſuorum duntaxat commodum abſque ulla intentione offendendi, vel damnificandi alterum, vel alios, is non peccat contra juſtitiam, nec ad ullam reſtitutionem obligatur. Communis DD. *Cajetanus*, *Paludanus*, *Sylveſt. Navar.* aliiſque cit. Molina *diſp.* 727. *concl.* 1. Leſſ. *lib.* 2. *cap.* 12. *dub.* 18. Laym. *lib.* 3. *tract.* 2. *cap.* 7. *nu.* 1. Lugo *cit. diſp.* 8. *ſect.* 5. *num.* 93. Ratio eſt: Quia talis utitur jure ſuo, quod habet ad alterum perſuadendum in ſui, vel alterius utilitatem: neque alteri impedito, vel prævento ullam infert injuriam, cùm is ad illud bonum ſibi deſtinatum, nullum adhuc jus acquiſierit; ideoque ſicut collator abſque ejus injuria poterat libere mutare voluntatem ſuam, ita ſane alius ſine illius injuria.

juria poteſt collatorem inducere ad mutandam voluntatem ſuam: tandem ſupponitur, illud fieri nullo injuſto medio, vi, fraude, mendacio, &c. ergo non peccat contra juſtitiam.

210 Non ergo peccat contra juſtitiam, nec reſtituere quidquam obligatur, qui Epiſcopum jam determinatum ad Eccleſiaſticum beneficium alicui conferendum, ſuaſione, vel precibus eo perducit, ut ſibi, vel alteri etiam minùs digno conferat, uti contra plures recte docent Navar. *cap. 17. num. 72. Sotus*, *Toletus*, *Sà*, alii cum *Leſſio*, *Lugo*, Laym. *cit. n.* 2. Omnino enim eſt eadem ratio. Item, qui collatorem ſuaſu, vel precibus movet, ut officium, legatum, donum gratuitum, &c. non ei, cui jam deſtinarat, ſed ſibi, vel alteri conferat, immo accedente juſta cauſa, & recta intentione, v. g. quia alter, cui bonum illud deſtinatum erat, minùs indiget, minùs dignus eſt, aut eo abuſurus eſſet, &c. bonum opus erit ita impedire. Idemque dicendum in cæteris caſibus §. præced. N. I. II. III. allatis. *Neque obſtat*: quòd collator jam determinatus erat animo huic, & non alteri conferre: ea enim voluntate nullum adhuc jus in alterum tranſtulit, & ſine ejus injuria poterat illam voluntatem mutare per ſe: ergo etiam ſuadente, vel inducente alio. Neque etiam his obſtat dictum Ariſtotelis 2. Phyſicorum ca. 5. *Quod parum diſtat, nihil diſtare videtur*: adeoque poſſe eum dici infortunatum, cui parum defuit, ut aliquod bonum conſequeretur, quia intellectus concipit illud, ac ſi jam eſſet, & poſtea conſecutus non eſt; hoc enim intelligi debet in ordine ad effectus naturales gaudii, vel triſtitiæ in eo caſu: non item in ordine ad effectus morales, & juridicos: plurimùm enim diſtant ſpes proxima, & res ipſa. *Plurimùm diſtat, qui proximus fuit, ut eligeretur Papa a vero Papa electo de facto*, ait Lugo *cit. n.* 64. forte expertus loquens.

211 Tandem ſi ex bono zelo, & prudenti conſilio ejuſmodi facias, nec peccas, nec reſtitutionis es obnoxius: quia ubi nulla eſt culpa, ibi nulla debet eſſe pœna: & prudens conſilium non eſt reſtitutionis pœna mulctandum: quin etiam in ſpecie nec peccant, nec reſtitutionis obligationem contrahunt Religioſi, qui ex recto zelo ſalutis Teſtatoris, illi ſuadent, ut potiùs aliis, quàm Eccleſiæ ruſtici bona relinquat: non obſtante *Clement.* 1. *de privilegiis*, ſub excommunicatione, & mortis æternæ comminatione prohibente Religioſis, ne dum interſunt teſtamentis condendis, retrahant teſtatores a legatis faciendis matricibus Eccleſiis, ſed ſibi potiùs, vel ſuis monaſteriis conferendis. Eſt enim præceptum poſitivum pro illo caſu particulari dumtaxat conditum ad pacem inter Clericos, & Religioſos conſervandam, & neceſſariò aliquam ſaltem imprudentiæ culpam ſupponens: bona autem, & prudentis conſilia ſub tam gravi pœna certe prohiberi non potuerunt, ut notant *DD. mox citandi*. Sed eſto Religioſi, qui ſe in hoc imprudenter, & culpabiliter gerunt, peccent graviter, & excommunicationis reatum incurrant: attamen ſecluſa vi, vel fraude ad nullam obligabuntur reſtitutionem, ſaltem ante Judicis Eccleſiaſtici Sententiam: quia in Canone allegato hæc pœna non opponitur. Ita Sanchez ex profeſſo *lib.* 2. *conſil. cap.* 1. *dub.* 49. *num.* 28. Lugo *loc. cit.* Tambur. *lib.* 8. *tract.* 3. *cap.* 4. §. 2. *num.* 4.

§. IV. *Eſto etiam ex odio, vindicta, aut expreſſa intentione nocendi ita faciat.*

212 Etiam hunc peccare contra juſtitiam, & ad reſtitutionem obligari, qui ex odio, vindicta, aut expreſſa nocendi intentione alium impedit a conſecutione alicujus boni non debiti ex juſtitia, ſecluſa tamen omni vi, vel fraude, affirmant *Richardus*, *Paludanus*, alii antiqui; & videntur docere ipſi principes D. Thomas 2. 2. *quæſt.* 62. *art.* 2. *ad* 4. Et omnino Scotus 4. *diſt.* 15. *quæſt.* 2. *art.* 4. §. *Ad ultimum dico ſimiliter*, *n.* 40. Pono ejus verba. *Iſte tenetur reſtituere beneficium, &c. ſi directe abſtulit ſibi beneficium intentione damnificandi eum: ſi autem indirecte, ſcilicet procurando ſibi ipſi, & cum hoc etiam damnificare alium intendebat, tenetur, ut dixi. Sed ſi tantummodo propriæ utilitati intendebat providere, & ſic procurat ſibi, & ex conſequenti alius præter intentionem illius damnificatur, iſte ad nihil tenetur illi, quia licet unicuique providere ſibi ipſi, alio neglecto*. Confirmatur hoc per illud *L.* 1. §. *idem ajunt*, *ff. De aqua pluvia arcenda. Si præſcindo venas in fundo meo, per quas derivabatur aqua ad puteum alterius, intentione nocendi ſibi, teneor ad reſtitutionem damni: Sed ſi hoc facio ſine fraude, intendens conſulere utilitati propriæ, ut, quia mihi eſt utile facere murum, qui non poteſt convenienter fundari, ſine præciſione venarum illarum, non damnifico alium: quia jus habeo faciendi utilitatem meam in fundo meo, &c.* Hæc, & plura Scotus. Adde etiam in pleriſque aliis caſibus ſolam intentionem pravam nocendi inficere opus contra juſtitiam, quod ſine tali intentione non eſſet contra juſtitiam. E. g. Mulier prægnans ſumens medicinam in infirmitate gravi: ſi ſumat ex ſolo motivo ſanitatis, non eſt homicida, ſecuto abortu: ſi tamen intendat occiſionem prolis, eſt homicida: Idemque eſt de Medico procurante talem medicinam. Item gladium apud ſe depoſitum alteri occiſuro reddens, animo reddendi depoſitum tantùm, etſi ſequatur occiſio, non erit homicida: ſi autem reddat, intendens occiſionem futuram, erit homicidii particeps. Item in mutuo accipiens aliquid ultra ſortem datum, ut debitum putatum, animo tamen accipiendi, ut gratis ablatum ex gratitudine, non erit uſurarius; ſi verò accipiat cum intentione tanquam ſibi debitum vi mutui, erit uſurarius, & reſtitutioni obnoxius, & ſic in aliis. Ergo ſimiliter in propoſito impediens alium a conſecutione alicujus boni ex odio, & directa intentione nocendi, vel damnificandi alium, peccabit contra juſtitiam, & reſtitutionis reatum contrahet, etſi ſecluſa ea intentione nocendi, ſed ſolùm ſibi providendi gratia impediens, nec contra juſtitiam peccet, nec obligationem contrahat. Sed his non obſtantibus.

213 Vera eſt communis Sententia oppoſita negans eo etiam caſu obligationem reſtitutionis. *Ita Sotus*, *Navar. Molina*, *Sanch. Leſſ. Laym. ll. cc.* Tambur. *cit. n.* 4. teſtans hanc eſſe communem Theologorum, & Canoniſtarum ſententiam. *Ratio manifeſta eſt*. Quia quando ipſum opus ex ſe, & objecto ſuo non eſt contra juſtitiam, eo quod nullum lædat jus alterius, neque intentio interna prava lædendi alterum faciet, ut ſit contra juſtitiam: ſola enim intentio interna nocendi, abſque externa læſione juris alterius non eſt contra juſtitiam, niſi ſolùm in affectu, quod idem eſt, ac contra Charitatem, ex qua nulla oritur obligatio reſtitutionis: atqui impedire aliquem a conſecutione alicujus boni non debiti ex juſtitia, ſed ad quod alter nullum adhuc jus habuit, ex ſe, & objecto ſuo non eſt contra juſtitiam, ſi id fiat abſque prava intentione nocendi ſecundùm omnes, etiam Adverſarios: ergo etiam intentio ipſa prava nocendi, vel lædendi alterum, non faciet, ut ſit contra juſtitiam, nec conſequenter inducet obligationem reſtituendi. *Scotum* recte explicat *Cavellus Scholiaſtes* de intentione lædendi, ſeu damnificandi proximum per fraudem. Sicut & lex illa de inciſione canalis ſolùm in foro externo, concedit actionem de dolo; ut oſtendit Molina *diſp.* 709. ſed concedendo illud, & omnia reliqua exempla allata ratione intentionis pravæ nocendi fieri peccata contra juſtitiam. Ad propoſitum negatur conſequentia, & paritas, hac univerſali aſſignata Regula diſparitatis. Quotieſcumque opus aliquod ex objecto ſuo, vel in iis circumſtantiis, non eſt læſivum alicujus juris alterius, ita ſine injuria poſſit id quis illi directe velle, tunc etiam intentio prava nocendi non facit, ut ſit contra juſtitiam cum onere reſtitutionis, ob rationem modo datam.

214 I. Exempla ſunt: ſi judex reum morte dignum capite plecti jubeat, licèt ex odio, & peſſima intentione vindicandi, vel damnificandi faciat, non tamen peccat contra juſtitiam: quia actio ipſa in iis circumſtantiis, non eſt læſiva juris alterius. Item qui proximo in gravi neceſſitate conſtituto, ex mero odio, malitia, & peſſima nocendi, ipſumque affligendi cupiditate, ſubſidium negat, non ideo peccat contra juſtitiam, nec aliquid reſtituere tenebitur, quocumque etiam ſecuto damno. Quia ea actione nullum læſit jus alterius; & ita in ſimilibus. Eadem ipſiſſima ratio eſt in propoſito de eo, qui ſimili prava nocendi voluntate impedit alterum a conſecutione boni ex juſtitia non debiti.

215 II. Quando verò opus ex natura ſua, vel in his circumſtantiis eſt læſivum juris alterius, ut quis ei illud directe velle non poſſit, tunc, etſi habeat quis jus exercendi illud opus in ſuum commodum, permittendo indirecte alterius damnum: intentio tamen prava nocendi, vel damnificandi alterum, faciet illud opus eſſe contra juſtitiam cum obligatione reſtituendi damnum ſecutum. *Ratio eſt*; Quia ad obligationem reſtituendi requiritur, ut damnum a te procedat ut cauſa; ad hoc autem, ut damnum a te procedat ut cauſa requiritur intentio damnificandi, quando opus tale eſt, ut in tuum commodum jure exercere potuiſſes; ſi ergo tali intentione exerces, ut vera cauſa proximum injuſte damnificas. Atque ita ſe habent exempla allata de inciſione canalis, de medicina ſumpta cum periculo prolis, de reſtituendo gladium, de accipiendo lucrum ultra ſortem: ut bene conſideranti liquido apparebit, Vide Lugo *diſp.* 8. *ſect.* 5. & rurſùs *diſp.* 11. *ſect.* 5. *a num.* 98.

SECTIO VI.

Quid reſtituendum ex contractu juſto, & licito?

SUMMARIUM.

216 *Obligatio reſtitutionis ex contractu duplex.* Uſq ad n. 219.

219 *Quando res determinata in individuo apud alium perit caſu, Domino, ſeu creditori perit*, & 220.

221 *Ex-*

221 *Exceptis tribus caſibus*. Uſque ad 224.
224 *Si verò res indeterminata in certo genere pereat, debitori perit.*
225 Uſque ad n. 229. *Caſus, & exempla varia.*
229 *Si res pereat culpa debitoris, jure naturali tenetur is ſolùm ex* dolo malo.
230 *Leges verò civiles, & canonicæ ſtatuunt I. ut, quando contractus factus eſt in utilitatem ſolius dantis, debitor recipiens teneatur ſolùm ex dolo, & culpa lata, non levi, vel leviſſima.*
231 *II. Si autem factus ſit in utilitatem utriuſque, recipiens, ſeu debitor teneatur ex culpa lata, & levi, non tamen leviſſima.*
232 *III. Si vero factus ſit in utilitatem ſolius recipientis, tenetur is ex omni culpa, lata, levi, & leviſſima.*
233 *Quæ leges juxta communiorem obligant in conſcientia etiam ante Sententiam Judicis.*
234 *Probabilior tamen eſt ſententia oppoſita, ſcilicet non obligare in foro conſcientiæ ante ſententiam Judicis.*
235 Uſque ad n. 239. *Inferuntur, & reſolvuntur varia.*
239 *Prædicta omnino intelligenda ſunt tam in veris, quàm in quaſi contractibus.*
240 *Saltem poſt ſententiam Judicis in noſtra probabiliſſima ſententia.*

216 EX contractibus juſtis, & legitimis duplex oritur obligatio reſtitutionis. Una *formalis*, & immediata. Altera *radicalis*, & mediata.

Formalis, & immediata eſt obligatio reſtituendi, reddendi, vel ſolvendi id, quod in contractu promiſſum, ac debitum eſt. V. g. ſolvere pretium pro re empta, reddere mutuum, commodatum, depoſitum, ſolvere pretium pro re, vel opera locata. Et hæc obligatio eſt omnino juris naturalis, eaque mortalis, vel venialis pro ratione debitæ materiæ majoris, vel minoris momenti, accedente etiam obligatione compenſandi damna emergentia, vel lucra ceſſantia creditori, ex culpabiliter, & injuſte negata, vel dilata ſolutione, juxta generatim dicta ſuprà *de poſſeſſore malæ fidei*. Eo ipſo enim, quo debitor eſt in culpabili mora ſolvendi debitum, incipit eſſe poſſeſſor iniquus, & malæ fidei, & quoad illud intereſſe, debitor ex delicto. Et de hac obligatione in particulari non eſt hìc locus tractandi, ſed pendet ex natura cujuſque contractus in particulari in materia de contractibus ſpecialiter tradenda, Deo volente inferiùs ſuo loco *p. 6.*

217 *Radicalis, & mediata* obligatio reſtitutionis ex contractu, eſt obligatio compenſandi damnum ipſius rei debitæ ex contractu: ſi nimirum res debita, vel obligata alteri per contractum, ante traditionem, vel reſtitutionem apud debitorem pereat. Circa quod maxime refert, an res pereat caſu, an culpa tantùm, an dolo debitoris? Caſus in propoſito dicitur *rei inopinatæ eventus, qui neque a diligentiſſimo caveri potuiſſet*: ut ſi res tibi vendita, vel commodata inopinato incendio, vel direptione hoſtium pereat. Culpa dicitur, *defectus ab eo, quod bonum, & debitum eſt, hominiſque diligentia præſtari poteſt*. eaque alia Theologica, alia politica, lata, levis, leviſſima: jam ſuprà *ſect.* 1. explicata. Dolus malus dicitur, *exercitium induſtriæ*, deliberate ſcilicet agendo, vel omittendo aliquid ad alterum decipiendum in damnum ſuum: adeoque ſit cum formali propoſito, & directa intentione nocendi alteri, & ideo ſemper eſt peccatum, & culpa Theologica. De hoc apud omnes in confeſſo eſt, quòd ſi res pereat per dolum malum debitoris, ſeu quamcumque culpam ejus Theologicam gravem, ipſius ſolius damnum eſſe, cum obligatione integre compenſandi. Ut ex dictis *ſect.* 1. §. 4. ſatis ſuperque conſtat. At res valde intricata eſt, ſi res debita pereat, vel caſu, vel culpa civili tantùm debitoris. Sit

ASSERTIO VII.

218 *OMnis res, quæ ſolo caſu perit, ſuo Domino perit: ideoque ſi res determinata in individuo pereat, creditori perit, per ſe loquendo, exceptis certis caſibus: ſi verò res indeterminata in certo genere pereat, debitori perit: quod ſi verò res pereat culpa debitoris politica, perit, aut debitori, aut creditori etiam, proportione culpæ, & contractus per leges ſtatutas: attamen, ſecluſo dolo, & culpa gravi Theologica, aut ſpeciali aſſecurationis pacto, probabiliùs non obligantur in foro conſcientiæ ante judicis ſententiam. Idque tam in veris, quàm quaſi contractibus proportionaliter.* Eſt tota communis.

§. I. *Si res determinata in individuo pereat, creditori perit, &c.*

219 EXemp. Gr. hunc equum, hanc veſtem, hunc librum, depoſito, commodato, vel locato, aut in pignus accepiſti a Petro, & abſque omni tua culpa mero caſu apud te periit, incendio, naufragio, furto improviſo, &c. perit Petro creditori, & tu nihil compenſare, vel reſtituere teneris. *Omnes*. Eſt enim regula juris: *Omnis res, quæ perit, ſuo domino perit*. Quod maxime verum eſt de dominio proprie dicto, & actuali: atqui Petrus creditor eſt, & manet proprie dictus, & actualis dominus rei depoſitæ, commodatæ, locatæ, vel in pignus tibi datæ: ergo ipſi perit, ſi ſine tua culpa pereat: ubi enim nulla adeſt culpa, neque debet eſſe pœna: nec conſequenter reſtitutionis obligatio in toto, vel in parte: ergo omnino liber es.

220 Contrà: Hunc equum, hunc librum, & generaliter hanc numero mercem, adeoque etiam hoc dolium vini, hunc acervum tritici, &c. *in caput*, (de quo mox infrà) emiſti a Petro, pretio convento, vel etiam ſoluto, & ſimiliter, antequam tibi tradatur, perit apud venditorem, vel alium mero caſu, citra omnem ejus culpam: tibi perit, non Petro venditori: iſque nihil ampliùs compenſare tenetur: quin tu eo caſu pretium nondum ſolutum adhuc ſolvere cogeris. Sic enim expreſſe ſtatuitur in Jure civili Inſtitut. De emptione, & venditione, ibi: *Cùm emptio, & venditio contracta eſt (quod efficaci diximus ſimul, ac de pretio conveniunt) periculum rei venditæ ſtatim ad emptorem pertinet, tametſi adhuc ea res emptori tradita non ſit*. Hæc ibi. Ratio autem eſt: Quia licèt emptor ante traditionem nondum ſit proprie, & actualis dominus rei, tamen leges ita voluerunt, tanquam naturali æquitati valde conſonum, ut ſicut totum commodum, ita etiam periculum rei venditæ pertineat ad emptorem. *Excipe*: Niſi aliter conventum ſit, quòd ſcilicet periculum rei venditæ ante traditionem ad venditorem ſpectet: aut niſi venditor fuerit in culpabili mora tradendi rem emptam: quæ, ſi periit interea, ſimiliter non peritura apud emptorem, tunc ipſe venditor damnum præſtare cogitur. *L. Quod ſi neque ff. de periculo, & commodo rei venditæ*. Et Ratio eſt: Quia mora ſua cuique nocet: & jam aliquatenùs res perit culpa venditoris culpabiliter moroſi.

221 Cæterùm a Regula noſtra ſuprà dicta generatim excipiuntur tres caſus, quibus res talis debitori perit, & compenſari debet. *Primus*. Quando interceſſit pactum aſſecurationis, ſeu præſtandi damnum cujuſcumque eventus, etjamſi res fortuitò pereat.

222 *Secundus*. Si res aliena pereat, cùm debitor ea utitur ad uſus non conceſſos: ut ſi equum conductum, vel commodatum pro uno tantùm itinere, v. g. Salisburgum, utaris etiam pro alio, v. g. Auguſtam, eoque itinere pereat: aut conceſſum ad equitandum tantùm, tu utaris ad vecturam, ſicque pereat, &c. damnum præſtare teneberis.

223 *Tertius*. Quando debitor eſt in mora culpabili reſtituendi rem eo tempore, quando domino reſtituta non periiſſet: ad hoc enim obligaberis ex delicto injuſtæ detentionis. His nimirum in caſibus debitor damnum rei alienæ debitæ, etſi omnino caſu, & inconſultò factum, etiam in conſcientia, etiam ſub mortali compenſare debebit: partim ex pacto prædicto, in primo caſu, partim ex delicto, in ſecundo, & tertio caſu. Quia eo caſu inconceſſo, vel culpabili mora, ac detentione, cauſa injuſta fuit damni illati domino rei: ſic habet communiſſima DD. meique citati omnes. Notat tamen rectè Tamb. *lib.* 8. *tr.* 3. *c.* 5. §. 1. *n.* 12. debere tam in uſu inconceſſo, quàm in mora illa culpabili adeſſe culpam gravem Theologicam, & fidem malam, juxta generaliter dicta *ſect.* 1. *a n.* 44. ſi enim bona fide putet debitor, ea non diſplicere domino rei, non erit obligandus ad reſtitutionem rei perditæ, aut damnorum inde ſecutorum, in foro conſcientiæ, & ante ſententiam Judicis.

§. II. *Si res indeterminata in certo genere pereat, debitori perit.*

224 QUando nimirum res indeterminata in aliquo genere debetur, periculum eſt debitoris, antequam tradatur: ideoque ſi quovis caſu pereat, ipſi perit, & adhuc compenſanda erit. *Ratio eſt*: Quia ex una parte, genus perire non poteſt: ex altera autem parte, omnis res ſuo domino perit: at res ſic indeterminata debita, antequam tradatur, ſemper manet in dominio debitoris, ut patebit in exemplis.

225 I. Exempto, cenſu, mutuo, &c. debes Titio centum aureos, tot ſcaphas frumenti, tot urnas vini, &c. eaque jam deſtinata volebas tradere: ſed interea caſu, vel alterius malitia periit, tibi periit, & adhuc ſolvere teneris, ob rationem dictam.

II. Ex equili, ovili, armento tuo, vendis alicui tot equos, oves, boves, vel vaccas, v. g. centum non determinando in individuo: Item ex cella vinaria vendis tot plauſtra vini, ex horreo, vel acervo tot modios frumenti, nondum tamen determinatos, vel menſuratos; ſed adhuc cum reliquo tuo vino, vel frumento commixtos: tametſi plura prædictorum tibi pereant, non tamen liberaris, quia potes, & debes dare de reliquo. Quòd ſi tamen omnes tui equi, oves, & boves, totum tuum frumentum, totum vinum pereat in incurſu hoſtili, incendio, naufragio, &c. obligatio quidem

ceſſa-

ceſſabit utique; ſed pretium acceptum etiam in parte reddere debes, ut ex communi notat Lugo *diſp. 16. ſect. ult.*

227 III. Idem dicendum, quando vendis totum tuum vinum, vel hoc totum vas: omne tuum frumentum, vel totum hunc acervum: totum gregem. ſed ad menſuram indicto prætio in ſingulas urnas, modios, vel capita gregis: quia tunc res cenſetur vendita ſub conditione, ſi menſuretur, vel numeretur: ideoque periculum, donec emptori menſuretur, vel numeretur, penes te venditorem manet juxta *L. Quod ſæpe, ff. De contrahenda emptione*. Secùs autem dicendum, quando venderes omne tuum vinum, vel frumentum, aut gregem tuum ad corpus, indicto ſcilicet pretio pro toto, & non referendo ad menſuram, vel numerum: Quia tunc tota res abſolute venditur, tanquam quid determinatum *in ſpecie* (ut loquuntur Iuriſtæ, Philoſophis potiùs dicendum in individuo) adeoque periculum ſpectabit ad emptorem, vel venditorem, juxta dicta §. *præced.* in medio.

228 IV. Eadem ratione dicendum in aliis contractibus, in quibus non eadem res numero redditur, ut in mutuo, cenſu, &c. ut habetur Inſtit. Quibus modis contrahitur obligatio, §. item is. *Qui mutuò accepit, ſi quolibet fortuito caſu amiſerit, veluti incendio, ruina, naufragio, aut latronum, hoſtiumve incurſu, nihilominus obligatus manet*. Hæc ibi. Unde ſi mutuum, vel cenſum per nuntium, utpute, fidelem, & cautum, tranſmittas creditori, iſque in via fugiat, vel deſpolietur, tuum erit damnum, & denuò ſolvere debes, *ſecundum omnes*, ob rationem initio dictam: quia res manſit ſub tuo dominio, ideoque tibi periit. *Excipe*: Niſi ipſa creditor nuncium miſerit, non tantùm ad petendam ſolutionem, ſed etiam accipiendum debitum: tunc enim ipſe periculum in ſe ſuſcipere cenſetur, *juxta L. ſi mei cauſa, ff. depoſiti*. Vide late Molinam *tract. 2. diſp. 296.* Et hactenùs de debitis caſu amiſſis.

§. III. *Quòd ſi verò res pereat culpa debitoris &c.*

229 CErtum eſt, tunc debitorem jure naturali ſolùm teneri *ex malo dolo*, ut vocant Juriſtæ, & ex culpa Theologica gravi (qualis ordinaria etiam eſt culpa lata civilis, ut jam ſuprà notatum) ad compenſandum damnum ſub mortali, quippe cujus voluntaria, & injuſta cauſa ipſi exiſtit. Si verò culpa Theologica levis, vel venialis tantùm interceſſit, ſive ex parvitate materiæ, ſive ex imperfectione actus, eodem modo dicendum hic, quò ſuprà dictum aſſertione 1. §. 4. *De reſtit.* ex delicto per culpam venialem tantùm: quia hic etiam intervenit delictum. Quòd ſi denique res debita pereat apud debitorem, Jure civili, & canonico per Leges ita ſtatutum eſt.

230 I. Quando contractus factus eſt in utilitatem ſolius dantis, ut eſt depoſitum, debitor recipiens tenetur ſolùm ex dolo, & culpa lata, non autem levi, vel leviſſima. Ita *L. Contractus, ff. de Regulis juris*. Ut ſi quis apud te ſuam pecuniam, librum, aliamve rem deponat, abſque ullo commodo tuo, ſi ea pereat ſine dolo, vel culpa lata tua, quamvis non deſit culpa levis, vel leviſſima, ad nihil obligaris reſtituendum. *Ratio eſt*: Quia æquitas poſtulat, ut, cùm accipienti nulla ſit gratia, vel utilitas, non teneatur is ad majorem cuſtodiam, quàm illam, quam homines communiter adhibere ſolent: hæc autem ſolùm excludit culpam latam, vel dolum: ergo &c. Unde ſi in domo tua depoſitaria, oriatur incendium, immineat incurſio hoſtium, vel ſimile periculum, non teneris ex juſtitia cuſtodire, vel conſervare res depoſitas, neglectis tuis, etiam vilioribus. Quòdſi tamen, ita ſuadente æquitate naturali, & lege Charitatis, aliena pretioſiora præferendo, propriorum jacturam feciſti, compenſationem proprii damni exigere poteris, & alter præſtare tenebitur. Cùm enim in pari cauſa quiſque præferre poſſit propria alienis, utiliter domini negotium geſſit depoſitarius, qui in ejus gratiam poſthabitis ſuis vilioribus, res ejus pretioſiores ab interitu vindicavit: nemini autem ſuum officium nocere debet. In quo conſentiunt Juriſtæ, & Theologi pro utroque foro.

231 II. Quando contractus factus eſt in gratiam, & utilitatem utriuſq; contrahentis, ſcilicet tam dantis, quàm recipientis, ut emptio, venditio, locatio, conductio &c. Ut ſi quis tibi locet equum, vel domum pro pretio: recipiens, ſeu debitor tenetur ex dolo, culpa lata, & levi non tamen leviſſima. *Citata L. Contractus ff. eod. tit.* & DD. communiter. Ratio eſt: Quia hoc ipſo, quòd contractus cedat etiam in utilitatem recipientis, non debet is obligari ex ſolo dolo, vel culpa lata, ſicut ſi cederet in utilitatem ſolius dantis. E contrà: Quia contractus etiam cedit in utilitatem dantis, non debet recipiens obligari etiam ex culpa leviſſima, nullo protsùs periculo ad dantem ſpectante, ſicut ſi eſſet in gratiam ſolius recipientis; ergo medium tenendum; culpa lata, & levis ad recipientem, leviſſima verò ad dantem redundabit. Eoque ipſo, quòd dans accipit juſtum pretium pro re ſua locata, non tenebitur eam recipiens preferre in periculo rebus ſuis ex juſtitia, niſi valde vilioribus, cum ſpe recipiendi compenſationem juxta paulò ante dicta, & mox iterùm dicenda §. *ſequenti*.

III. Quando contractus factus eſt in gratiam, & utilitatem ſolius recipientis, uti eſt commodatum, vel precarium, ut ſi quis equum, vel librum ſuum tibi gratis accommodet, recipiens tenetur ex dolo, & omni culpa lata, levi, leviſſima, ſi res pereat: Excepto ſolo caſu fortuito, *L. Si ut certi, ff. commodati*. Ratio eſt: Quia æquitas poſtulat, ut cùm quis gratis utitur re aliena, adhibeat exactam rei accommodatæ cuſtodiam, qualem quiſque prudentiſſimus paterfamilias rebus ſuis adhiberet, adeoque omnem culpam etiam leviſſimam excludet: caſum autem fortuitum nemo etiam prudentiſſimus excludere poteſt: ergo. Unde *L. argumentum, ff. commodati* dicitur: *Argentum accommodatum, ſi tam idoneo ſervo meo tradidiſſem ad te præferendum ut non debuerit quis æſtimare futurum ut a quibuſdam malis hominibus deciperetur. tuum, non meum detrimentum erit, ſi id mali homines intercepiſſent*. Hæc ibi. Et hinc ſecundùm Juriſtas (immo & plures Theologos, *Syveſtrum*, *Molinam*, *Leſſium*, alios ferè communiter, etiam in foro conſcientiæ) in periculo incendii, vel alio ſimili tenetur commodatarius res commodatas præferre ſuis. Quia æquitas non patitur; ut commodans damnum ſuſtineat occaſione ejus contractus, qui in gratiam ſolius commodatarii inſtitutus erat: ipſe verò commodatarius a damno immunis maneat. Atque adeo commodatarius ſi res ſuas præferat rebus commodatis, æque, vel magis pretioſis, ad reſtitutionem obligatur: non item, ſi minùs pretioſis, vel vilibus: quia illud diligentiſſimi cujuſque officium, & conſilium eſt, pretioſa præferre vilibus. Et in pari cauſa, (cùm ſcilicet res tuæ, & alienæ, ſunt æque pretioſæ) magis convenit commodatarium, in cujus gratiam, & utilitatem contractus factus eſt, ex fortuito caſu damnum ſuſtinere, cui aliquam tandem cauſam, qualicumque etiam leviſſima culpa ſua, dederit. Ita iſti. Sed de hoc nos mox iterùm mitiùs. 232

IV. Has Legum conſtitutiones tanquam æquiſſimas etiam obligare, & ſervandas eſſe in foro conſcientiæ, & ante ſententiam Judicis, docet ſane communior DD. cum S. Thom. 2. 2. *q. 62. art. 6.* Navar. *c. 17. n.* 181. Molina, Vaſquez, aliiſque cit. *Laym.* Ratio eſt: quia, licèt in his nullum peccatum, ſeu culpa Theologica interveniat, tamen poſitis iſtis legibus, homines iis legibus ſubjecti, cenſentur, ſaltem virtualiter, celebrare ſuos contractus juxta illas leges, adeoque contrahens ex natura contractus initi, etiam ad talem culpam politicam evitandam, tantamque diligentiam adhibendam obligaſſe ſe cenſetur, & conſequenter, ſi deficiat, etiam ad compenſandum damnum. Etenim leges illæ non ſunt pœnales, aut fundatæ in præſumptione fraudis, ſed fundatæ in ſumma æquitate naturali. Nam (ut optime explicat *D. Thom. loc. cit.*) ipſa æquitas naturalis poſtulat, ut cùm quis per contractum rem alterius in ſuam ſolius utilitatem accepit, Dominus nullum ex ſuo beneficio damnum patiatur, ſi vel minima, aut leviſſima culpa ex parte utentis interveniente pereat: Si verò in gratiam ſolius dantis cedat contractus, ut in nudo depoſito, æquum non eſt, ut accipiens majori onere gravetur, quàm alius, qui extra contractum damnificavit, & ſolùm obligatur ex culpa lata. Quando denique contractus in utriuſque partis utilitatem cedit, ut in locato, æquum eſt, ut damnum, damnive periculum dividatur inter utramque partem, & dans ſaltem damnum ex leviſſima culpa ortum ferat, ut N. II. explicatum. Omnino probabilis, & ſine dubio tutior ſententia. Nihilominùs ſit 233

§. IV. *Attamen, ſecluſo dolo, vel culpa gravi Theologica, aut ſpeciali aſſecurationis pacto, probabiliùs non obligaris in foro conſcientiæ ante Judicis ſententiam.*

PRobabiliſſimum tamimm eſt, in foro conſcientiæ, ante Judicis ſententiam, neminem obligari ſub mortali ad reſtitutionem, ſeu compenſationem damni, ſi res ex contractu debita pereat ex ſola ipſius culpa leviſſima, levi, immo lata politica tantùm, immo etiamſi Theologica venialis negligentia, vel quandoque inadvertentia interveniat; ſed ſolùm, ſi ex colpa gravi Theologica, vel dolo res periit, aut ſi ſpeciale aſſecurationis pactum, etiam caſum, & omnem, etiam leviſſimam culpam præſtandi initum fuit, quod utique in conſcientia ſervandum erit. Ita univerſim Sotus *l. 5. de inſtit. q. 7. a. 4.* Tolet. *l. 5. c.* 8. Sà, *v. culpa, n. 2. & v. commodatum*, aliiſque congeſtis Lugo *tom. 1. de juſt. diſp.* 8. *ſect.* 8. Diana *p. 2. tr. de contract. reſol.* 29. Tamb. *l. 8. tr. 3. c. 5. §. 1. a n.* 1. Et probabile cenſet ipſe, alioquin contrarius, Leſſius *l. 2. c. 7. dub.* 8. Ratio eſt: Quia ſiſtendo in jure naturæ præciſe, nemo cenſetur ſeſe ſub gravi culpa obligare velle ad tam exactam diligentiam, ut omnem, etiam politicam tantùm culpam excludat, & citra ſuam gravem culpam, gravem, & mortalem reſtituendi obligationem contrahat. 234

trahat. Leges autem illæ poſitivæ, aut ſunt pœnales ad acuendam diligentiam, & ſinceritatem hominum, excludendamque omnem fraudem in ſervandis contractibus, & ſic non obligant in conſcientia ante Judicis condemnationem, aut dato, non eſſe pœnales, certe cum tanto rigore non ſunt receptæ in foro conſcientiæ, ante ſententiam Judicis: ut probabile etiam putat *Leſſius loc. cit.* Et gratis omnino aſſeritur contrahens intendere ſuos contractus facere ſecundùm illas leges. Nemo enim eſt, qui res ſibi commodatæ, vel locatæ, vel in pignus datæ, putet ſe majorem cuſtodiam adhibere debere ex juſtitia, quàm ipſe Dominus ſuæ rei adhibere ſolet: ſolet autem adhibere cuſtodiam cum ordinaria humana diligentia, non exquiſitiſſima: ideoque homines in contrahendo obligant ſe ſolùm ad diligentiam humanam, & moralem, qualem ſcilicet in rebus ſuis ponerent: hoc eſt, nolle advertenter committere dolum, aut culpam gravem. Ubi tamen diligenter advertendum eſt, ad vitandum peccatum mortale, ſeu culpam gravem Theologicam, & conſequenter obligationem reſtitutionis ſub mortali, utique majorem requiri diligentiam moralem in ſervandis rebus majoris momenti, quàm in rebus minoribus: item in rebus gratis commodatis in ſui ſolius utilitatem, quàm in locatis pro pretio in commodum utriuſque vel depoſito, quod eſt in gratiam ſolius dantis, ita enim ipſa recta ratio dictat. Ex his, quoad conſervationem rei alienæ ex contractu habitæ vel debitæ probabiliter reſolves.

235 I. Rem alienam, non tantùm tibi depoſitam in utilitatem ſolius deponentis, aut pro pretio locatam, in utriuſque commodum; ſed etiam gratis tibi commodatam in tui ſolius utilitatem, in periculo interitus, incendii, rapinæ &c. non teneris in conſcientia præponere rebus tuis, eamque ſervare cum jactura rei tuæ, æque pretioſæ, multò minùs pretioſioris, (ſaltem quando non certò ſperas, te pretium rei tuæ recuperaturum, quod certe valde rarum.) Ita contra plures ſuprà Bonac. *diſp. 3. de contract. qu. 1. propoſitione 6. n.* 23. Lugo *t. 1. de juſtit. diſp.* 8. *ſect.* 10. *nu.* 139. Tamb. *cit. c.* 5. §. 3. *n.* 2. omnino pro certo habens: Ratio eſt: quia nemo tenetur, niſi expreſſe promiſerit, res alienas quomodocumque habitas conſervare faciendo extraordinarias expenſas, ſed tantùm ordinarias, & communes, *ſecundùm omnes*. Atqui in propoſito, ſi deberes rem alienam conſervare cum jactura rei tuæ, æque, vel magis pretioſæ; utique deberes conſervare cum expenſis maxime extraordinariis, quas certe vix unquam ſperare potes, a domino rei compenſandas: quando enim Dominus volet (certe non tenebitur unquam) eas tibi compenſare? deberet enim pro conſervatione rei ſuæ tantùm tibi, vel plus reddere, quàm ſua res valeat, & ſic tantumdem intererit domino, ſi res ſuas tuis prætuliſſes, quàm ſi non prætuliſſes, negotio minime utiliter geſto: ergo &c. Quando tamen in raro, vel potiùs metaphyſico caſu ſperares, certò te pretium rei tuæ recuperaturum, omnino fatendum erit, te obligari ad conſervandam rem alienam præ tua æque, vel magis pretioſa, quia tunc tu nihil amitteres, quare non haberes caput, vel cauſam, unde excuſareris a conſervanda re proximi, ipſi tam chara, & tam care ſolvenda.

236 II. Quin probabile eſt, te non teneri conſervare rem proximi pretioſiorem cum jactura rei tuæ vilioris, tamen tibi alicujus momenti, ita ut ejus jactura tibi notabile detrimentum pariat, niſi ſimiliter moraliter certus eſſes, te poſſe tuum pretium recuperare. *Ita cum aliis Lugo*, & *Tamb. cit. n.* 5. Ratio eſt ſimilis prædictæ: quia nemo intendit in iis contractibus ſe obligare ad expenſas faciendas pro re aliena conſervanda cum gravi ſuo detrimento, vel periculo, Neque verum eſt, quod *Molina*, *Bonacina*, & alii inculcant, negligentem tunc rem alienam pretioſiorem pro conſervanda re ſua minùs pretioſa ſemper committere culpam, cùm vir prudens id nunquam eſſet facturus. Nam omnes prudentes licite evitare poſſunt ſuum notabile detrimentum, neglecto alterius etiam gravi proportionaliter damno. Numquid enim prudenter faciet paterfamilias modicæ fortunæ, qui centum aureos ſuos, ſine ſpe recuperandi, vellet amittere, ut conſervaret gemmam pretioſam, vel clinodium mille ducatorum præ divitiis alicujus Principis? Apage cum iſta prudentia.

237 III. Quòd ſi tamen res tua vilior non ſit tibi alicujus momenti, ſic, ut ex ejus jactura non ſis notabile detrimentum incurſurus, debebis ei præferre, & conſervare rem alienam pretioſiorem, juxta eoſdem modo citatos, & alios communiſſime. Quia ſemper in illis contractibus modo humano, & urbano factis, aliqua tandem obligatio imbibitur, rem alienam cuſtodiendi, quando rationabiliter potes: atqui in ſuppoſito rationabiliter potes; ergo debes, nec excluderis ab illa obligatione, quando tibi nullum notabile, ſed exiguum detrimentum tantùm ex jactura rei tuæ vilioris futurum eſt.

238 IV. Inſuper, quando certò prævideres dominum rei pretioſæ tibi depoſitæ, non ſoluturum pretium rei tuæ vilioris: etſi tunc pecces contra Charitatem, ſi rem alienam pretioſam præ re tua vili non ſerves: (Charitas enim dictat, ut impediamus grave damnum proximi, quando commode, vel cum modico detrimento poſſumus) non tamen peccabis contra juſtitiam. Quia in contractu a te facto in utilitatem alterius tantùm, ad patiendum detrimentum te non obligaſti. *Excipe*: niſi adeò exiguum eſſet detrimentum tuum, ut obligatio illa cuſtodiendi in contractu, humano modo facto imbibita, judicio prudentis meritò cenſeatur ad illud damnum exiguum perferendum ſe extendere. Major ſine dubio erit hæc obligatio in commodato in gratiam tui ſolius facto, ideoque etiam ad majuſculum incommodum pro re aliena pretioſa commodata conſervanda ſe extendet, ut meritò obſervat Tamburinus *cit. n.* 8. *in fine*.

§. V. *Idque tam in veris, quàm in quaſi contractibus.*

239 SErmo hactenùs potiſſimùm fuit de contractibus veris, qui ſcilicet mutuo expreſſo paciſcentium conſenſu perficiuntur: ut emptio, venditio, locatio, conductio, depoſitum, commodatum &c. Eadem tamen pariformiter intelligenda ſunt de *quaſi contractibus*, qui ex una parte, vel communi Reipublicæ, vel implicito tantùm conſenſu perficiuntur, cujuſmodi ſunt officia tutelæ, ſeu Tutoris, Procuratoris, Judicis, Advocati, Medici, Chirurgi, Profeſſoris artium &c. nam eo ipſo quod quis ejuſmodi officio fungitur, cenſetur tacite ſaltem pactum initum cum altero de inculpata adminiſtratione officii, vel artis ſuæ, adeoque obligatione contracta ad præſtandum damnum ex ſua culpa illatum alteri, qui ejus opera utitur. Et quidem ſecundùm Juriſtas, & communiorem Theologorum ſententiam §. 3. propoſita N. IV. ſi ejuſmodi officia cedant in commodum utriuſque partis, ſcilicet, & ipſius officialis inde ſtipendium, vel emolumentum capientis, & alterius, cui opera præſtanda eſt: tunc ipſe tenetur præſtare culpam latam, & levem etiam politicam (tunc væ Medicis!). Si autem cedant in commodum ſolius alterius partis ut ſi Medicus ex Charitate gratis velit curare ægrotum inopem, tenebitur tantùm præſtare culpam latam: æquum enim eſt, ut gratis præſtans obſequium, non obligetur ultra communem diligentiam, qua ſaltem culpam latam devitet. Quia verò ejuſmodi officia ſemper cedunt in commodum alterius partis, ideo ex culpa leviſſima nunquam orietur obligatio compenſandi damnum, niſi iis tantùm, qui ſe tamquam peritos, & certos omni damno cavendo ultrò obtrudunt, vel ut tales requiſiti, ſe offerunt. Hi enim hoc ipſo cenſentur recipere in ſe, quòd alterum velint omnino indemnem ſervare, qui illis etiam hoc pacto tacito ſe committit, ut ex communi notant *Sylveſt. Leſſ. Laym. ll. cc.* Verum in noſtra probabiliſſima ſententia, §. *præcedenti* propoſita, Eſto

REGULA UNIVERSALIS.

240 IN foro conſcientiæ, ante ſententiam Judicis, nemo etiam ex officio, vel quaſi contractu tenetur ſub mortali compenſare damnum ex ſola culpa politica quacunque ſecutum, niſi ex vera culpa Theologica mortaliter gravi, ſive is deinde gratis officium præſtet in gratiam ſolius alterius partis, ſive pretio in commodum utriuſque, ſive a Superiore, vel Magiſtratu exponatur, ſive ſponte tale officium ſuſceperit, vel forte emerit (excluſa nova promiſſione, & pacto, de quo infrà.) Ita Vaſquez *de reſtit. cap.* 2. §. 2. *dub.* 5. Leſſ. *lib.* 2. *cap.* 7. *dub.* 2. *num.* 27. Lugo *tom. de juſtit. diſp.* 8. *ſect.* 7. *num.* 93. Tamb. *cit. cap.* 5. §. 2. *a num.* 1. Ratio ſemper ſimilis eſt: Quia numquam homines (ſive gratis, ſive pro pretio ſerviant) in dictorum munerum ſuſceptione, vel traditione (præſcindendo a nova ſpeciali promiſſione) intendunt ſe, vel alios obligare, niſi ad adhibendam in ſuo munere diligentiam moralem, & humanam, non verò omnem exquiſitiſſimam, ſed eam duntaxat, quam moraliter quis adhiberet in proprio negotio, vel ſi ſolùm bono ipſius tota adminiſtratio, vel officium cederet. Hanc autem moralem diligentiam, ſi advertenter quis non adhibeat, jam liquido peccabit mortaliter per culpam gravem Theologicam, adeoque ad reſtitutionem omnium damnorum inde ſecutorum obligabitur. Ubi tamen iterum adverte, majorem diligentiam requiri ad evitandam culpam mortalem, & reſtitutionem in gravioribus (v. gr. difficillima lite, periculoſo, & ſontico morbo &c.) quàm in rebus levioribus, ut ipſa ratio naturalis dictat: eam verò moralem diligentiam ſi quis adhibeat, quòd advertenter nihil prætermittat, quæ ad effectum obtinendum neceſſaria videntur, in foro conſcientiæ, ſicut ab omni culpa, ita & a pœna, & conſequenter reſtitutionis onere, ſi præter ejus intentionem, & culpam damnum ſequatur, meritò abſolvendus erit.

241 Dixi autem per parentheſim, *ſecluſa nova promiſſione, vel pacto*. Nam in duobus caſibus obligabitur talis, etiam in con-

conſcientia, ad exquiſitiſſimam diligentiam, adeoque etiam culpam omnem, vel leviſſimam præſtandam. 1. Si accipiat tale officium Advocati, Medici, Chirurgi cum promiſſione expreſſa adhibendi prædictam exquiſitiſſimam diligentiam: tunc enim obligabitur ex pacto in conſcientia, maxime, ſi ei ob hoc auctum ſit ſtipendium. 2. Si ſaltem tacite id ipſum promiſit; utpote, ſi ultrò pro tali exquiſitiſſime perito ſe obtruſit, ut paulò ante notatum: ſi jactavit ſe meliorem alio, unde alios avertit a meliori Medico, Advocato, Chirurgo &c. tunc enim tenebitur damnum quacumque culpa ſecutum compenſare ex duplici capite: quia imperitus eſt: tum quia per exquiſitam diligentiam, ſaltem tacite promiſſam, imperitiam ſuam compenſare noluit: prout obſervat *Tamb. cit. n. 3.*

§. VI.

APPENDIX.

De obligatione ex contractibus injuſtis. Remiſſive.

243 HActenùs ſermo fuit de obligatione ex contractibus juſtis, & licitis, tanquam diſtincta radice. Nam ex contractibus injuſtis, invalidis, illicitis ex vario capite diverſæ oriuntur obligationes reſtitutionis, ſed eo ipſo ex ſecunda, vel tertia radice, ſcilicet injuſtæ acceptionis, vel damnificationis, quoad generalia ibidem requirenda: ſingula autem ſingulis contractibus propria, non poſſunt una Sectione ſummarie comprehendi, ſed pendent ex materia propria de Contractibus in genere, & ſpecie, Deo volente tradenda Tractatu ſexto ad finem Decalogi.

CAPUT III.

De aliis reſtitutionis circumſtantiis, Quis, Cui, Quando, Ubi reſtituendum?

SECTIO I.

Quis, & Quinam reſtituere obligentur? Ubi de cauſis cooperantibus ad damnum injuſtum.

SUMMARIUM.

3 *Præter damni injuſti executorem, ad reſtitutionem etiam obligantur ejus concauſæ.*
4 *Omnes ſcilicet ſcienter, deliberate, & voluntarie.*
5 *Cooperantes* efficaciter *ad injuſtum damnum proximi*
6 *Reipſa ſecutum,*
7 *Etſi aliàs etiam illud ſine eorum cooperatione ſecutum fuiſſet,* & 8.
9 Mandans, *ſi Mandatum ſuum ante damni executionem revocet, & illa revocatio ad notitiam Mandatarii pervenerit, liber eſt ab onere reſtitutionis,* & 10.
11 *Secùs ſi illa revocatio ante damni executionem ad notitiam Mandatarii non pervenerit,* & 12.
13 *Si verò Mandatarius excedat mandatum in damno inferendo, is, non mandans, exceſſum illum compenſare tenetur,* & 14.
15 Uſque ad n. 19. *An mandans, ſicque obligatur cenſearis, ſi alium in tui gratiam tertiò damnum inferre jam paratum non prohibeas, cùm facile poſſes?*
19 Conſulens *ſæpe ſolus obligatur ad compenſandum totum damnum, uti ſæpe ſunt Conſiliarii Principum, Advocati, Juriſperiti, Confeſſarii &c.*
20 *Qualis culpa requiratur, ut quis ad reſtitutionem obligetur ex malo conſilio?*
21 *Licèt* mandans *revocato mandato, non tamen* conſulens *revocato conſilio liberatur a reſtitutione, damno ſecuto.*
22 *Oppoſitum tamen eſt etiam probabile.*
23 Uſque ad n. 28. *Ad quid obligeris, ſi alium jam reſolutum, determinatum, ſive ex ſe, ſive ex aliorum conſilio, tu etiam tuo conſilio, vel hortatu magis confirmes ad damnum alterius?*
28 Conſentiens *in damnum alteri inferendum quidem ſemper peccat, conſenſu etiam inefficaci,* & 29.
30 *Ut tamen ad reſtitutionem obligetur, debet eſſe conſentiens conſenſu efficaci dependentiæ, ita ut damnum inferendum, vel illud inferens ab eo dependeat.*
31 Uſque ad n. 36. *Ad quid, & qualiter obligentur, qui ſuo voto, vel ſuffragio fuerunt cauſa damni?*
36 Palpo *quis dicatur, & qualiter obligetur?*
37 Uſque ad nu. 40. *Ad quid, & qualiter obligetur* Receptor *ſeu recipiens, cuſtodes, defendens &c. damnificantes, fures &c.*
40 *Qui dicatur cauſa* participans? & 41.
42 Uſque ad n. 46. *A peccato, & reſtitutione excuſatur, qui metu mortis v. g. furi præbet claves, inſtrumenta &c. militer, & prædones &c. juvat aſportandis prædis, abigendo vaccas &c.*
46 Uſque ad n. 50. Mutus, non obſtans, non manifeſtans, *tripliciter obligari poſſunt ad impediendum damnum alterius.*
50 *Soli ex juſtitia obligati impedire, & non impedientes damnum alterius, obligantur ad damni ſecuti compenſationem?*
51 *Non verò obligati impedire ex Charitate tantùm.*
52 *Etiamſi ex vindicta, odio &c. erga alterum, damnum ei non impediat.*
53 *Vel etiam pecuniam accipias a fure, v. g. ne clamet, impedias, manifeſtes &c.*
54 *Secùs, ſi accepto pretio, tua promiſſione tacendi furem animoſiorem reddas,* & 55.
56 *Qualis debeat eſſe culpa, gravis, an levis, ut obligatus ex juſtitia impedire, & non impediens, teneatur compenſare damnum a ſe non impeditum?*
57 Uſque ad n. 63. *Reſolvuntur varii caſus, de Principe, Magiſtratu &c. conſiliariis, famulis, ancillis, cuſtodibus, urbium, agrorum, pagorum &c. Judicibus, reis, teſtibus, & Confeſſariis &c. non impedientibus damna, ubi deberent.*
63 *Concauſæ ad damnum alterius ad reſtitutionem obligantur juxta proportionem influxus, & cauſalitatis in damnificando.*
64 *Ad quid, & qualiter teneatur I. cauſa totalis totalitate cauſæ,*
65 *II. Partialis partialitate effectus tantum,*
66 *III. Partialis partialitate cauſæ tantùm,*
67 *IV. Partialis partialitate cauſæ quidem, totalis tamen totalitate effectus?*
68 *Reſolvitur caſus de militantibus in bello injuſto.*
69 Uſq; ad n. 73. *Quo ordine, qualiter, ſeu qui prior ex damnificantibus, vel cooperantibus reſtituere teneatur?*

PRofectò reſtituere tenentur omnes ii, quicumque aliquid proximo debent ex juſtitia commutativa, juxta quatuor radices reſtitutionis cap. præcedenti late explicatas: nimirum ex re accepta, ex injuſta acceptione, ex injuſta damnificatione, & ex contractu. Sed hic ſermo ſpecialiter eſt de reſtitutione ex delicto tantùm formali injuſtæ acceptionis, vel damnificationis in quibuſcumque bonis proximi, vitæ, famæ, fortunæ: neque hic dubium eſſe poteſt, teneri reſtituere quemcumque, qui cauſa principalis, & immediate executiva damni injuſte illati fuit: neque de hoc aliquid ſpeciale dicendum ſupereſt: ſed multum per omnem modum de cauſis cooperantibus ad injuſtam damnificationem proximi, quænam, qualiter, quo ordine reſtituere teneantur. Ut res tota adæquate ſub aſpectum ponatur, ſit bene pinguis. 1

ASSERTIO I.

R*Eſtituere obligantur omnes voluntate deliberata, & efficaciter cooperantes ad injuſtum damnum proximi reipſa inde ſecutum; etiamſi aliàs ſine eorum aliquorum cooperatione ſecuturum fuiſſet: Nec ſolum poſitive cooperantes* (juſſio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus, participans) *ſed etiam negative tantum, ſeu non impedientes* (mutus, non obſtans, non manifeſtans) *quando ex juſtitia tenebatur impedire. Idque ſecundum proportionem influxus, ſeu cauſalitatis totalis, vel particularis in damnificationem. Et ordine proportionato cauſalitati, vel cooperationi ſuæ: priùs nimirum priores, & principaliores.* Utpote, primo loco *poſſidens aliquid ex injuſta damnificatione.* Secundo loco *mandans.* Tertio loco *exequens.* Quarto loco *aliæ cauſæ ſecundariæ, cooperantes proportione cooperationis, & cauſalitatis ſuæ.* Tota quidem communis, ſed late patens Aſſertio ampla indiget explicatione. 2

§. I. *Reſtituere tenentur omnes voluntate deliberata efficaci, efficaciter cooperantes &c.*

CErtum nimis apud omnes. Sumitur ex illo ad Rom. 1. v. 32. *Qui talia agunt digni ſunt morte, & non ſolùm qui ea faciunt, ſed etiam, qui conſentiunt facientibus.* Unde eſt illa veriſſima maxima *c. Votum q. 1. Facientem, & conſentientem par pœna conſtringit.* Atqui omnes poſitive, vel negative cooperantes, præcipiens, conſulens, adjuvans, non impediens cùm teneretur ex juſtitia, conſentiunt cum eo, qui quomodolibet proximum damnificat, conſequenter eaſdem pœnas, & obligationes participat: ergo non ſolùm cauſa principalis, ſive immediate executiva, ſed etiam omnes cauſæ cooperantes ad injuſtam damnificationem proximi, ſicuti participant in peccato contra juſtitiam, ita etiam participare debent in pœna, & obligatione reſtitutionis. *Ratio* autem manifeſta eſt: Quia quicumque eſt cauſa damni injuſte illati, tenetur ad reſtitutionem: nam, qui cauſam damni dat, dam- 3

mnum

nam dediſſe cenſetur, ut dicitur *c. ult. de injuriis*; atqui omnis poſitive, vel negative cooperans ad actionem injuſtam, & damnificationem proximi, eo ipſo eſt cauſa, ſaltem partialis, damni injuſte illati: ergo tenetur ad reſtitutionem. Ut autem eam obligationem reſtituendi contrahant ejuſmodi cooperantes, in terminis Aſſertionis requiritur, ut ſint.

4 I. Cooperantes *voluntate deliberata, & efficaci*. Nam in primis, ſi omnino involuntarie, ex ignorantia, inadvertentia, vehementiſſima paſſione auferente voluntarium, & generaliter præter omnem intentionem quis cooperetur ad damnum alterius, tunc ſicut ceſſat delictum, ſic ceſſabit obligatio reſtituendi ex re accepta, niſi quid adhuc exiſtat, vel cooperans inde ditior factus eſſet. Deinde requiritur voluntas, ſeu conſenſus efficax expreſſus, vel interpretativus in damnum tertii. Non ſufficit voluntas, vel conſenſus inefficax tantùm, ſeu ſimplex complacentia in damnum alterius: talis enim non exit in opus externum; cooperatio autem ad damnificationem tertii debet exire in opus externum, & damnum inferre per actionem externam injuſtam; ut ex dictis *Aſſert*. 1. §. 4. conſtat. Et hinc conſequenter

5 II. Cooperantes *efficaciter*: requiritur nimirum, ut ea cooperatio, juſſio, conſilium, conſenſus &c. ſint veræ cauſæ influentes in injuſtum damnum tertii, ita ut ex tali juſſione, conſilio, conſenſu alter vere moveatur ad inferendum damnum, & ſine iis non fieret damnum tertii. Quando ergo ejuſmodi actiones nullo modo influerent in damnum tertii, eò quod alterum ad nihil moveant, ſed alter ſine iis, & independenter ab iis jam erat determinatus, & reſolutus inferre damnum alteri tertio, adeoque ſine ulla cooperatione, juſſione, conſilio &c. adhuc æque fieret damnum tertio, tunc ex parte ſic cooperantis nulla naſcetur obligatio reſtituendi. *Ratio eſt*: Quia tota radix obligationis reſtituendi eſt cauſa damni injuſte illati. atqui in propoſito, illa cooperatio, juſſio, conſilium, conſenſus, ſi iis nihil motus eſt damnificans ad damnum inferendum, ſed ſine iis jam reſolutus, & determinatus inferre æque damnum intuliſſet, non eſt cauſa damni injuſte illati, ſed habet ſe mere per accidens, ut quid tunc concomitans injuſti proximi damnificationem: ergo licèt talis cooperans, mandans, ſuadens &c. peccaverit contra juſtitiam quoad affectum internum, non tamen quoad effectum ipſum, & conſequenter quoq; immunis erit quoad obligationem reſtituendi.

6 III. *Ad injuſtum damnum proximi re ipſa ſecutum*. Quantumvis enim voluntarie, & efficaciter damnum intentatum ſit, ſi tamen re ipſa ſecutum non ſit: ut ſi Dominus famulo præcipiat hominem occidere, ſpoliare domum vel ſegetem incendere, &c. ille autem mandatum, quacunque ex cauſa executus non ſit, quamtumvis talis peccaverit contra juſtitiam in affectu, non tamen in effectu, ut patet, ideoque ad nullam reſtitutionem obligabitur. Jam autem ſatis probabilis videtur Sententia communis Antiquorum, D. Thomæ 2.2.*q.* 26. *art.* 7. *Soti, Nav. Sylv. Alenſis, Gabrielis, Angeli*, aliorum cum Laym. *lib.* 3. *tract.* 2. *cap.* 5. *a n.* 5. Cooperantes, ad hoc ut contrahant obligationem reſtituendi, debere ita concurrere, & influere ad damnificationem injuſtam, ut ſine illis damnificatio injuſta aliunde non fieret, v. g. juſſione, vel conſilio, ita movendo cauſam immediatam damnificantem, ut aliunde non moveretur ad damnificandum, eò quòd tunc tantùm proprie videatur eſſe cauſa damnificationis. Nihilominùs dicimus nos.

7 IV. *Etſi aliàs ſine eorum cooperatione damnum ſecuturum fuiſſet*. Verior eſt omnino hæc oppoſita ſententia communior, maxime *RR. Cajetani Scoti, Petr. Nav.* & aliorum, quorum aliqui Mol. *tr.* 2. *t.* 3. *de reſt. diſp.* 726. Leſſ. *l.* 2. *c.* 53. *dub.* 2. *n.* 2. Vaſq. *de reſt. c.* 9. §. 1. *n.* 3. Lugo *diſp.* 19. *ſect.* 1. nimirum ad contrahendam obligationem reſtituendi ſufficere volunt, quòd cauſa cooperans ſua juſſione, conſilio, auxilio &c. de facto revera concurrat, & influat ad injuſtam damnificationem, etſi etiam ſine illa damnum fieret: utpote de facto revera movendo, vel adjuvando cauſam immediate damnificantem, etſi illa de facto etiam moveatur, vel adjuvetur ſufficienter aliunde, ut ſine illa altera cooperatione adhuc damnum inferretur, aut illatum fuiſſet. *Ratio eſt*. Quia ad contrahendam obligationem reſtituendi ſufficit reveta, & defacto eſſe cauſam voluntariam damni injuſte illati: atqui in moralibus nihil vetat, plures eſſe cauſas adæquate moventes ad eundem effectum, ita ut ſine qualibet earum adhuc effectus fieret: ut ſi plures baptizent eundem infantem; plures Sacerdotes conſecrent eandem Hoſtiam, prout fieri poteſt in Ordinatione Sacerdotum: ſic in propoſito plures cauſæ cooperantes, juſſione, conſilio, vel auxilio adæquate poterunt concurrere, & movere damnificantem, ita ut ſine qualibet earum adhuc moveretur ad damnificandum, & adhuc damnum ſequeretur. Quo caſu ſane cooperantes omnes neceſſariò contrahent obligationem reſtituendi; neque enim eſt major ratio, cur una potiùs, quàm altera, nam quælibet ſe excuſare poſſet: etſi ego non concurriſſem, juſſiſſem, ſuaſiſſem &c. adhuc damnum fuiſſet ſecutum: ergo omnes incurrunt obligationem reſtituendi: ergo ut cauſa cooperans contrahat obligationem reſtituendi, ſufficit, quòd defacto concurrat efficaciter ad damnum, licèt etiam aliàs ab aliis defacto concurrentibus damnum ſequeretur. Id verò apud omnes in confeſſo eſſe debet, cauſas ad injuſtum damnum cooperantes ab obligatione reſtitutionis minime abſolvi, ex eo quòd ipſis non concurrentibus, alii tamen ſine dubio concurriſſent, & ſic ſine ipſorum cooperatione nihil, omnino damnum illatum fuiſſet, ut in ſimili ſæpiùs notum eſt. Ex eo enim, quòd alii injuſte feciſſent aliquid agendo, non juſtificaris tu agendo idem: alioquin fur non peccaret, ex eo, quòd certo ſciret, ſe non auferente, alios tamen furaturos. Et Uſurarius juſte exigeret uſuras, ex eo, quòd ſciat alios uſuras exercere. Et hæreticus damnandus non eſſet, ex eo, quòd Chriſtus in Scriptura dixerit, oportet hæreſes eſſe &c. Dictum denique: *Nec tantum cooperantes poſitive, ſed etiam negative*: cauſæ cooperantes ad injuſtam damnificationem proximi communiter enumerantur novem. Sex priores ſunt poſitive, tres reliquæ negative tantùm cooperantes, his verſibus comprehenſæ, & mox ordine explicandæ.

Juſſio. Conſilium, Conſenſus, Palpo, Recurſus.
Participans, Mutus, non obſtans, non manifeſtans.

§. II. *Juſſio, Mandatum, Jubens, Mandans.*

PRima perſona, & cauſa cooperans ad injuſtam proximi 8
damnificationem eſt ſine dubio obligata ad reſtitutionem damni re ipſa ſecuti, v. g. jubens, vel mandans alium alterum occidere, ſpoliare, vel quomodolibet damnificare. Circa quam non leves difficultates expediendæ ſunt.

I. Mandans, ſeu præcipiens, ſi mandatum ſuum ante exe- 9
cutionem verbo, ſcripto, vel nuntio retractet, vel revocet, dummodò revocatio ad notitiam mandatarii pervenerit, liber eſt ab obligatione reſtituendi, ſicut & ab aliis pœnis externis, eſto mandatarius nihilominùs damnum inferat. Communis DD. cum *Molina tr.* 2. *to.* 3. *par. poſter. diſp.* 731. Ratio patet: Quia revocato mandato, ceſſat tota cauſalitas, cooperatio, & influxus mandantis in damnum, ita ut cauſa exequens, cognita revocatione, non poſſit cenſeri ampliùs operari ex mandato, vel auctoritate præcipientis: & ſi damnum nihilominùs ſequatur, non ſequitur, ampliùs, vi præcedentis mandati jam revocati, ſed ex mera propria, libera malitia mandatarii: ergo mandans tunc non tenetur ampliùs ad reſtitutionem. Tenetur tamen tunc mandans ex charitate præmonere damnificandum, ut ſibi caveat, ſi utiliter, & ſine ſuo gravi incommodo facile poſſit: charitas enim obligat ad avertendum grave damnum proximi, idque maxime, ſi tu ipſe aliquo modo occaſio ejus damni fuiſti: non tamen obligat cum gravi proprio incommodo.

Hinc reſolves caſum. Ego, promiſſis centum aureis, tibi 10
præcipi, ut inimicum meum occideres: mox pœnitentia ductus mitto ad te litteras diſerte ſignificans, ut omnino ab homicidio abſtineas: tu verò nequam, ut promiſſo præmio potiaris, fingis te non recepiſſe litteras, ſicque adhuc inimicum meum occidis. Erone ego obnoxius reſtitutioni, & irregularitati? Reſp. Nequaquam. Quia ſic tu non potuiſti occidere ex mandato meo, quod jam ſerio revocatum ſciviſti, ſed occidiſti ex mero tuo arbitrio: conſequenter ſoli reſtitutioni, & irregularitati obnoxius eris. Et inſuper non poteris juſte exigere, vel acquirere mercedem illam, cùm ſcias pactum a me eſſe reſciſſum; & adhuc inſuper obligaberis ad reſarciendum mihi, quidquid damni ex tali homicidio tuo, mihi forte imputato, obvenerit. Ita ex communi Lugo *tom.* 1. *de juſtit. diſp.* 19. *ſect.* 2. §. 1. *num.* 24. Tamb. *lib.* 8. *tr.* 4. *cap.* 2. §. 1. *num.* 6.

II. Quòd ſi facta a mandante revocatio mandati ante exe- 11
cutionem ad notitiam mandatarii non pervenerit, iſque exequatur, & damnum inferat, jam mandans manebit obligatus ad reſtitutionem: quia non obſtante ſua revocatione, adhuc vi ſui iniqui mandati damnum efficaciter ſecutum eſt. Quòd ſi verò revocatio mandati mandatario quidem inſinuata fuit, is tamen, vel non credens ſeriam eſſe revocationem, aut inculpabiliter oblitus, poſtea nihilominùs exequatur, in rigore loquendo, mandans adhuc manet obligatus ad reſtitutionem: revera enim adhuc mandatum eſt cauſa principalis illius damni: mandatarius enim revera adhuc movetur vi præcedentis mandati ad inferendum damnum: habet enim quaſi duplex motivum, ſcilicet mandatum præcedens, quod verum eſt, & perſeverantiam mandati, quæ falſa eſt: ad obligationem autem reſtituendi ſufficit, quod mandatum ſit cauſa ſaltem partialis damni inferendi, quod etiam in aliis patebit, ut bene probat *Lugo cit.*

At, quid ſi quidem vellem, ſed non valeam ampliùs revo- 12
care mandatum meum tibi datum de damno inferendo alteri: Poſſum tamen alterum admonere, ut ſibi caveat, & ſpes adeſt evadendi damnum; teneorne illum admonere ex juſtitia? Reſp. Te ſine dubio obligari. *Ratio eſt*: Quia teneris facere, quantum potes, ne tua cauſa injuſte damnum proximo inſe-

inferator. Quoad damnum verò, vel periculum proprium, ita diſtinguendum eſt: *Primò*. Si ex tua admonitione incurſurus ſis damnum æquale, vel quaſi æquale (multò magis, ſi minùs) quàm ſit damnum inferendum ex tuo mandato tertio innocenti, adhuc obligari admonere. *Ratio*: Quia actio injuſta mandati tui obligat te ad amovendum damnum ab innocente, cujus injuſta cauſa eſſes, non obſtante proprio æquali, vel quaſi æquali periculo tuo, cùm in pari cauſa melior debeat eſſe conditio innocentis, quàm tua nocentis. Quare ſi vita Petri tunc periclitetur, tua vita: ſi fama, tua ſama: ſi bona temporalia, tuis bonis temporalibus redimenda ſunt. Eſt hæc communis, & certa doctrina de calumniatore, vel falſo teſte in judicio, qui tenetur retractare etiam cum ſuo æquali periculo, quando retractatio eſt profutura, ut videbimus in octavo Præcepto. Eadem autem prorsùs eſt ratio in propoſito de aliquo inique mandante. Quòd ſi verò ex admonitione tua immineat damnum tibi longe majus, vel altioris ordinis, quàm ſit damnum proximo ex mandato tuo inferendum, tunc excuſaberis a præmonendo; quia cenſeris moraliter non poſſe præmonere, quæ enim multùm difficilia ſunt, judicantur moraliter impoſſibilia. Unde ſi Petro ex mandato tuo inferendum ſit ſolùm damnum in bonis fortunæ, non teneberis tu eum admonere, ſi ex illa admonitione tua vita, vel fama certò periclitetur. Vide pluribus Lugo *cit.* §. 1. *n.* 31. & Dianam *par.* 4. *tr.* 2. *de irregularitate reſ.* 14.

13 III. Quòd ſi mandatarius excedat mandatum in damno inferendo: ut ſi juſſus eſt verberare, & occidat. Si juſſus occidere, ſimul domum incendat, cùm tamen ſine incendio occidere potuiſſet: tunc exceſſum illum non mandans, ſed mandatarius exequens compenſare tenetur: quippe non ex mandantis mandato, ſed exequentis malitia ſecutum. *Excipe*. Niſi exceſſus ille, aut ratione actionis periculoſæ præceptæ quaſi neceſſariò, aut caſu, & præter intentionem mandatarii ſequatur; ut ſi juſſus graviter ſauciare, & occidat; aut juſſus occidere Petrum, per errorem occidat Paulum: aut juſſus incendere domum, caſu ſimul occidat, vel comburatur homo &c. tunc enim mandans tenebitur ad compenſandum totum damnum: quippe ratione imperii ſui efficaciter ſecutum, juxta communem DD. Sententiam *apud cit.* Dianam *par.* 8. *tract.* 7. *reſ.* 33. Tambur. *cit. nu.* 3.

14 At, quid ſi mandatarius ipſe propter executionem mandati mei damnum patiatur v.g. juſſu meo occiſurus, occidatur ipſe; aut ob homicidium, vel furtum ex meo juſſu patratum, ad rotam, furcam, vel triremes condemnetur, teneorne ego ei reſarcire damna? Reſpondeo cum diſtinctione. Vel enim alter ſe ſponte mihi obtulit, aut ſponte, aut libere acceptavit mandatum meum, & maxime ſi pretium accepit: & tunc ego mandans ad nihil tenebor: tunc enim ille ultro periculo ſe objecit, ideoque nullam a me injuriam paſſus, in nullo erit reſarciendus. (Idemque per occaſionem dic de conſulente, ſi enim alteri conſului malum facere, unde is conſilium ſecutus, damnum paſſus eſt, ad nihilum obligabor: quia liberum fuit conſulto tale conſilium acceptare, ſcienti autem, & volenti non fit injuria, & Juriſtarum ſcitum eſt: *conſilii non doloſi, nulla obligatio*:) Vel alter fuit a me deceptus, vel coactus ſuſcipere mandatum illud damnoſum ſibi: & tunc utique obligabor ei, quia tunc damnum illius ſequitur ex ipſa injuria mea per meam deceptionem, vel coactionem ipſi illatum. Limita tamen: *Dummodo damnum illud tale ſit, quod communiter contingere ſoleat ex actione præcepta*: tunc enim indirecte ſaltem cenſebitur voluntarium mandanti. Secùs, ſi damnum ſequeretur prorsùs extraordinarie: ut ſi juſſu meo occiſurus alium, in itinere caſu pereat, v.g. equo lapſus, a latrone invaſus, naufragio &c. tale enim damnum utique minime prævisum, non erit neq; indirecte voluntarium mandanti, nec propterea illi ſub pœna reſtitutionis imputandum. Sic cum aliis Tamb. *cit. n.* 3.

15 IV. Si quis certò ſciat alterum paratum, ac reſolutum eſſe, ſeu jam omnino decreviſſe in gratiam ſui tertio damnum inferre: v.g. inimicum occidere, neque prohibeat, cùm facile poſſit, tunc ipſum cenſeri mandantem, & ad reſtitutionem obligari in foro conſcientiæ, abſolute affirmat Molina *cit. t.* 3. *diſp.* 729. *n.* 6. Sed rectiùs diſtinguit cum *Rebello*, & aliis Lay. *lib.* 3. *tr.* 2. *c.* 5. *n.* 2. Vel enim etiam alter in tui gratiam occiſurus v.g. ſcit te malignum ſuum propoſitum cognitum habere, & non contradicere, nec impedire velle, cùm facile poſſis, & tunc cenſeris moraliter cooperari, ut conſentiens: & conſequenter obnoxius fies reſtitutioni. Vel alter neſcit, te ſuum intentum ſcire &c. & tunc ſecuto damno, non teneberis ut mandans, cùm nullo modo a te motus alter damnum inferat. Sed bene aliquando obligaberis, ut non obſtans: ſi nimirum ex officio, vel juſtitia obligatus ſis damna proximi impedire: ut ſi damnificaturus ſit tuus ſubditus, filius, ſervus, &c. Denique, ſi verò ſolùm ratum habens damnum in ſui gratiam ab alio illatum tertio ut ſi in mei omnino ignorantis gratiam, meoque nomine, putans ſcilicet mihi rem gratam facere, alius amicus, filius, famulus, damnum inferat tertio, nomine meo occidat, vulneret, ſpoliet: &c. egoque factum poſtea cognitum ratum habeam, & approbem, in foro conſcientiæ ad nullam obligor reſtitutionem: niſi quatenùs inde ditior fierem furto, rapina &c. Ita contra *Paludanum*, *Angelum*, *Sylv. Navar. c.* 17. *n.* 132. recte docet communis DD. Molina proxime *citatus n.* 3. Leſſius *l.* 2. *c.* 12. *dub.* 3. *n.* 13. Vaſquez *de reſt. c.* 9. §. 1. *n.* 19. Laym. *cit. n.* 3. Lugo §. 1. Ratio eſt, quia in nullum cadit obligatio reſtitutionis ex delicto, niſi is ſit cauſa aliquo modo influens in damnum injuſte illatum: ſed ratum habens, & approbans tantùm damnum ab altero in ſui gratiam jam factum, nullo modo eſt cauſa influens in damnum, quippe jam præteritum: ad præteritum enim non eſt potentia, nec actio: quamvis ergo peccet in affectu maligno, non tamen tenetur reſtituere.

Nec obſtat: quòd talis ita habitualiter fuerit diſpoſitus, ut ipſe quoque mandaſſet, vel conſuluiſſet, aut conſenſiſſet, ſi interrogatus fuiſſet: quia diſpoſitio habitualis, ſicut nihil ponit in effectu, ita nihil facit ad obligationem reſtituendi: ad quam requiritur, quòd quis aliquo modo defacto concurrerit efficaciter ad damnum inferendum, & non ſufficit, quòd, ſi ſciviſſet, concurriſſet: ut per ſe patet.

Regula autem illa Juris 10. *in* 6. *Ratihabitionem retrotrahi, & mandato non eſt dubium æquiparari*, locum habet ſolùm in negotiis geſtis, ac contractibus pleriſque, qui alterius neſcientis nomine celebrati ſubſequenti ratihabitione velut retrotracta confirmantur; perinde ac ſi mandatum ejus præceſſiſſet, minime autem habet locum in delictis quoad obligationes naturales maxime, qualis eſt obligatio reſtituendi; licèt poſſit etiam habere locum quoad pœnas a Jure, vel Judice ſecundùm præſumptionem ſori externi juſte infligendas in ratum habentes commiſſum crimen in gratiam ſui. Sic enim ſpeciali Jure Canonico pœna excommunicationis lata in percuſſores Clericorum extenditur etiam ad ratum habentes percuſſionem, vel occaſionem Clerici in ſui gratiam factam ab altero, de quo latiùs in *quinto Præcepto*.

§. III. *Conſilium*, *Suaſio*, *Conſulens*, *Suadens*.

SEcunda perſona, & cauſa cooperans ad injuſtam damni- 18
ficationem tertii poſt mandantem meritò eſt conſulens vel ſuadens: omnis nimirum, qui aut intellectum alterius rationibus, aut motivis imbuit, dirigit, inſtigat, urget: aut ſolùm voluntatem movet, & impellit, hortando, rogando, terrendo &c. ad damnum aliquod inferendum tertio; talem contrahere obligationem reſtitutionis pro damno ex ejuſmodi conſilio, vel ſuaſione re ipſa ſecuto, nimis certum eſt ex ratione univerſalis §. 1. data: conſulens enim damnum, eſt vere cauſa illius, ut meritò *Ariſtoteles* 2. *Phiſicorum textu* 27. conſulentem, vel conſultorem reducat ad cauſam efficientem: At ſpecialia rursùs notanda ſunt.

I. Conſulens ad damnum inferendum alteri ex ſuo con- 19
ſilio efficaciter ſecutum, ut nimirum alius ex illius conſilio permotus re ipſa damnum tertio intulerit, adeo obligatur ad damni illati compenſationem, ut ſæpe contingat ipſum ſolum conſulentem teneri ad compenſationem totius damni ſecuti; ipſe vero exequens omnino liber, & excuſatus ſit, utpote Conſiliarii Principum, Advocati, Juriſperiti, Confeſſarii &c. quos Princeps, Cliens, confitens, rudes homines, bona fide ſecuti damnum inferentes, ad nullam reſtitutionem obligantur, niſi quatenùs inde ditiores facti eſſent, poſt veritatem cognitam, ſed ſoli conſulentes. Ut ſi quis Juriſperitum præſeferens ſuadet alicui damnum inferre, contractum inire, dicens eſſe juſtum, executor autem juris imperitus, invincibiliter ignoret eſſe injuſtum, is, ſecuto damno, ob bonam fidem, & a peccato, & a reſtitutione immunis erit, ſolo conſulente obligato: ut ex communi omnium conſenſu notant Molina *t.* 3. *poſt.* 730. Laym. *cit. n.* 3. Secus autem eſt, quando exequens ipſe intelligit conſilium eſſe injuſtum, ſicque mala fide damnum inferat: tunc enim is primo loco obligatus manebit & in ejus defectu primò conſultor, vel ſuaſor, juxta dicenda inferiùs.

II. Quoad culpam requiſitam ad contrahendam obliga- 20
tionem reſtituendi damnum ex malo conſilio ſecutum ita diſtinguendum eſt. Si conſulens talis perſona ſit, quæ ex officio conſulere teneatur, aut ratione ſtatus, ac muneris ſui eam peritiam profiteatur in ea re, quam ſuadet, ut Doctor, Conſiliarius, Advocatus, Confeſſarius, Medicus, Chirurgus &c. tunc non tenebitur tantùm de dolo, & culpa Theologica gravi, ſed etiam in Sententia communi ex culpa politica lata, immo & levi, ſi conſilium etiam cedit in ipſius commodum, utpote, quia ſalarium, vel beneficium inde habet, ut patet ex dictis *c. præced. de reſtit. ex contractu, vel quaſi contractu*: addita ſententia mitiori quoad culpam politicam tantùm pro foro conſcientiæ. Peccant ergo contra Juſtitiam, & ad damnorum ſecutorum reſtitu-

tionem-

tionem obligantur Theologi, Juriſtæ, Conſiliarii, Confeſſarii, ſi per culpam, negligentiam, ac ignorantiam craſſam malè conſulendo cauſam præbeant damni ſpiritualis, vel corporalis, tam perſonæ conſultantis, quàm alterius tertiæ: ut ſi obligatum reſtituere, aut volentem injuſtum contractum inire malè informent. Væ hìc negligentię ſupinæ multorum! At verò ſi conſulens talis perſona non ſit, quæ ratione ſtatus, vel muneris ſui peritiam rei conſulendæ profiteatur, non obligatur ex malo conſilio, niſi doloſo, hoc eſt, niſi ſcienter, & fraudulenter alterum ignorantem circumveniat, juxta regulam juris 62. in 6. *Nullus ex conſilio, niſi fraudulentum ſit obligatur*: & regul. 37. *ff. Conſilii non fraudulenti nulla eſt obligatio*. Quod omnes intelligunt de conſilio liberè dato ab amico v. g. non ex officio debito. Ratio diſcriminis eſt: Quia perſonæ, quæ peritiam præſeferunt ex officio, vel munere ſuo, qua tamen carent, hoc ipſo decipiunt alios, ſuum conſilium ſecutos per ſimplicitatem: qui autem talem peritiam non præſeferunt, horum conſilium nemo ſequitur, niſi priùs exploravit, num expediat, nec ne: ut dicitur in Jure civili *L. 2. in fine ff. mandati*.

21 III. Quamvis mandans, revocatu mandato iniquo, ſalvetur, ut dictum eſt: conſulens tamen alicui damnum inferre tertio, quamvis ante executionem revocare conatus ſit iniquum conſilium, damno tamen ſecuto, non liberatur ab obligatione reſtituendi, ſecundùm communiorem, ac tutiorem Sententiam DD. *Navarr. Tolet. Azorii, Gomez, Leſſii* Molin*æ cit. diſp.* 731. aliiſque cit. Laym. *to.* 1. *lib.* 1. *de excommunicatione, tr. 5. p. 2. c. 5. n. 7.* Lugonis, & aliorum, ita rectè diſtinguentium. Quando conſilium ſolùm datum eſt ad ſciendam *veritatem*. Ut ſi Doctor conſulatur, an aliquis contractus ſit illicitus, an talis medicina ſit ſalubris, &c. tunc ſi datum conſilium malum ante executionem revocetur etſi damno adhuc ſecuto, liberabitur conſulens ab obligatione reſtituendi: tunc enim operans non poteſt operari ex conſilio, vel auctoritate conſulentis; quippè, quo revocato ipſemet fatetur ſe eſſe deceptum. Quando verò conſilium datum eſt ad ſciendam *utilitatem*, eoque movetur quiſpiam ad damnum injuſtum inferendum, propoſita rei utilitate, commoditate, vel voluptate, ipſi inferenti damnum proventura ex damno alterius &c. & tunc in rigore vera eſt ſententia, etiam revocato conſilio ante executionem, damno tamen ſecuto, non liberari conſulentem ab obligatione reſtituendi. *Ratio*, & manifeſta diſparitas eſt inter dare mandatum, & dare conſilium: quia mandatum præcisè influit propter voluntatem perſeverantem mandantis, qua proinde voluntate revocata omninò ceſſat influere mandatum: ut ſuprà oſtenſum. At verò conſilium non influit ullo modo propter voluntatem perſeverantem conſulentis, ſed propter motivum utilitatis, commoditatis, vel voluptatis à conſulente in opere injuſto patrando propoſitum, ut ſi conſulas homicidium ob decoram tibi vindictam, vel abortum ad evadendum infamiam, occultum, & tutum modum furandi, &c. Atqui etiam conſulens tunc revocet ſuum conſilium, & ab opere patrando rursùs dehortetur, nihilominus tamen manet, vel poteſt manere adhuc à te propoſitum motivum alterius menti impreſſum, illumque, non obſtante tua revocatione, adhuc re ipſa movere ad opus injuſtum patrandum, & damnum tertio inferendum: quo caſu conſilium tuum, non obſtante tua revocatione, objectivè tamen adhuc movet reverà, neque enim in tua poteſtate eſt motivum illud & quaſi motum malignum alterius menti impreſſum pro tuo arbitrio removere, niſi alter ſpontè conſentire velit. Et ſunt motiva illa velut arma, quibus armaſti homicidam vel furem ad inferendum damnum, licèt poſteà petas, & conſulas, ne iis malè utatur, ſi tamen nihilominus utatur, ſemper to denominaberis cauſa damni ſecuti, quod priùs volebas, & prævidebas in cauſa data: certè prævidere tenebaris fieri poſſe, ut malignum motivum alteri impreſſum amplius extorquere non poſſis, quin eo adhuc motus damnum inferat: ergo damno ſecuto, non obſtante tua revocatione, manebis etiam obligatus ad compenſandum damnum ſecutum.

22 Dixi tamen: & fateor *in rigore* veriſſima eſſe hanc ſententiam ſpeculativè. Quia ad praxim tamen, & maximè de poſt facto, non poſſum negare probabilem eſſe oppoſitam ſententiam gravium *DD. S. Antonini Sylveſt. Nav. Fillius.* & aliorum, quos ſequitur Diana *p. 2. tract. 16. reſol.* 15. & probabilem cenſet Layman *loc. cit. num. 7. in fine*. Nimirum ejuſmodi conſulentem, poſtquam conſilium ſuum ſerio revocavit, & confutavit, nihilque omiſit ad diſſuadendum, & avertendum hominem ab opere maligno conſulto, ſi is nihilominùs in maligno propoſito perſeveret, liberari ab onere reſtitutionis, & damnum poſteà ſecutum, malitiæ executoris potiùs, quàm conſilio ſuo dato: tribuendum eſſe: nam talis fecit, quantum potuit ad impediendum damnum. Tenebitur tamen priùs, ſi abſque æquali, vel majori damno poſſit damnificandum monere de damno imminente: idque ex Charitate ſecundùm omnes, & omninò etiam ex juſtitia: cùm enim damnum reipſa ſequatur ex ſuo datu conſilio, quamvis revocato, utique ex juſtitia tenebitur illud, quibuſcumque poteſt modis amovere, vel impedire, ut cum *aliis cit.* docet Lugo eadem *diſp. 9. ſect. 2. §. 1.* De hoc nos iterùm ſpecialiùs *in quinto Præcepto, de conſulente homicidium, & maxime abortum*.

23 IV. Quòd ſi aliquem jam reſolutum, & determinatum, vel ex ſe, vel ex conſilio, vel inſtinctu aliorum, alteri injuſtum damnum inferre, tu, conſilio, & hortatu tuo accedente, magis etiam confirmaſti: te non obligari ad reſtitutionem, docet probabilis, & communis Antiquorum Sententia *ſuprà* §. I. N. III. allata. Contrà: te etiamnum obligari docet communior Sententia RR. ibidem N. IV. Allata. Ego, quoad conſulendum, utramque Sententiam veram credo ſub diſtinctione, & ratione diverſa. Si enim tu conſilio, & hortatu tuo vero efficaciter moviſti, ita ut etiamſi: alter ex ſe, vel aliunde reſolutus, vel determinatus fuiſſet, tamen, ſolo tuo conſilio, & ſuaſu motus damnum intuliſſet: & tunc omninò verum eſt, te obligari ad reſtitutionem damni ſecuti: quia defacto reverà efficaciter cauſaſti: eſto etiam ſine tuo concurſu, & conſilio damnum adhuc inferendum fuiſſet. Ratio data eſt *ibid.* §. 1. *n.* 4. Quòd ſi verò defacto non ita efficaciter moviſti, quia nimirùm ſolo tuo ſuaſu non permoviſſes alterum, niſi jam aliundè ſatis motus, & determinatus fuiſſet: etſi in propoſito maligno confirmaveris, aut etiam impuleris, ut citiùs, animoſiùs, aut etiam crudeliùs damnum inferret: & tunc probabiliſſimum eſt, te non obligari ad compenſationem niſi fortè de exceſſu. Sic *D. Thomas, Nav. alii ſuprà allati*. Ratio eſt: Quia quando alter aliundè adeò jam reſolutus, & determinatus erat ad damnum inferendum, ut non ſolùm abſque tuo conſilio intuliſſet, ſed etiam ſolùm tuo ſuaſu motus non fuiſſet, tunc reverà non fuiſti cauſa efficax, ut damnum abſolutè, & quoad ſubſtantiam inferretur, ſed ad ſummum quoad modum, & qualitatem. Neque referre videtur, quòd hortatu tuo cauſa fueris, ut citiùs, expeditiùs, alacriùs damnum inferretur: quia moraliter loquendo, parum, vel nihil intereſt ad damnificationem, quod citiùs, vel tardiùs damnum inferatur, ſi abſque dubio inferendum ſit: quemadmodùm, ſi domus, vel ſeges inimici mei conflagraret ſine ulla ſpe, auxilii, & ego ex odio flammas adderem, ut citiùs abſumatur, licèt peccem, quia tamen novum damnum nullum facio quoad ſubſtantiam, non obligor ad reſtitutionem. Ita cum *Leſſ. & aliis Laym. cit.*

24 Dixi tamen: *Niſi fortè de exceſſu*: Nam ſi conſilio, vel hortatu tuo, aut etiam juſſu cauſa fuiſti, ut majus damnum inferretur, quàm alioquin illatum fuiſſet, utique teneberis ad reſtitutionem, ſed *de exceſſu* tantùm v. gr. Si furi per ſe parato furari centum, perſuaſiſti furari mille, ſecuto effectu, contrahes obligationem reſtituendi nongenta tantùm: ut (contra *Adrianum, & Molinam, cit. diſp.* 736. *num.* 2. volentes obligare ad reſtituendum totum) rectiùs reſolvunt *Navar. Medina, Rebellus*, aliiſque cit. *Leſſius*, Layman *lib. 3. de juſt. tr. 2. c. 5. nu. 5.* & Diana *p. 3. art. 5. reſol.* 47. Ratio patet: quia ad exceſſum tantùm efficaciter moviſti, non ad reliquum, quod alioquin ſecluſo tuo ſuaſu factum fuiſſet.

25 Contrà vero: Quid ſi quis reſolutus ſit majus damnum inferre, vel plus furari, licebitne ſuadere furari minus aut minus damnum infere; poſito quod totum damnum, vel malum impedire non poſſis? Certum in primis eſt apud omnes, id licere reſpectu ejuſdem certę Perſonæ damnificandæ: ut ſi fur determinatus ſit furari Petro centum, aut occidere ipſum, ſi à propoſito amoveri omninò non poſſit, licitè ſuadebis, rogabis, immò etiam juvabis furari quinquaginta tantùm, aut ſolùm benè verberare, abſque omni onere reſtituendi: quia directè non concurris ad damnum inferendum, ſed potiùs præcisè ad gravius damnum impediendum, adeòque utiliter rem alterius geſſiſti etiam laude, & præmio dignus.

26 At vero reſpectu diverſarum perſonarum certarum ita diſtinguendum eſt. Quòd ſi fur v. g. jam paratur furari cogitavit de utraque perſona, Petro v. g. & Paulo, & utrique volebat furari, vel ambigebat, cuinam potius furetur: licitè rursùs poteris conſulere, ut potiùs furetur Petro ditiori, quàm Paulo egentiori, ſaltem ut illi potius furetur minus, quàm huic plus. *Ratio eſt*: quia directè non cooperaris ad damnum inferendum Petro, ſed ſolùm furi explicas veritatem aliquam certam, & utilem, nimirùm minùs peccatum eſſe furari à ditiore, præſertim minus, quàm ab egentiore plus: Petrus autem ditior licèt habeat jus retinendi rem ſuam, non tamen habet jus cogendi te, ut non explices proximo veritatem utilem: ideòque jure, & rationabiliter non poteſt eſſe invitus contra te ita conſulentem nec conſequenter incurres obligationem reſtituendi.

27 At verò, ſi fur jam reſolutus ſit furari plus ab aliquo, nihil cogitans de aliis, illicitum erit, & reſtitutioni obnoxium ſuadere ei, ut furetur minus ab alio, de quo ipſe

nihil cogitabat, aut ſi cogitabat, tamen furari nolebat. *Ratio iterum eſt:* Quia licèt ille alius Paulus v. g. non habeat jus, ne tu furi explices veritatem illam utilem, & honeſtam (ſcilicet minùs eſſe peccatum furari minus à divite, quàm plus ab egentiore) habet tamen jus, ut tu poſitivè, & directè non adjuves ad damnum inferendum ei, v. g. furi ſcalas præbendo, januam aperiendo &c. atqui in propoſito, ſi furi volenti plus furari à Petro perſuadeas furari minus à Paulo ditiore, de quo tamen ille nihil cogitabat, vel furari ipſi nolebat, poſitivè, & directè cooperaris ad furtum illi inferendum, ac morali æſtimatione tantundem, immò plus facis, ac ſi furi januam Petri ad furandum aperires, dum ad furtum deſignas illum, de quo fur ille nihil cogitabat; ergo veram injuriam inferens reſtitutioni obnoxius fies. Ita (contra aliorum varios loquendi modos ſatis obſcuros) ex communiori docet Vaſquez *Opuſculo de reſtit. cap.* 9. §. 1. Lugo *diſp.* 19. *ſect.* 2. *§.* 2. *num.* 47. Generaliter autem, quomodò volenti committere peccatum majus, liceat ſuadere, vel inducere ad peccatum minus, videbimus in materia *de ſcandalo*.

§. IV. *Conſenſus, & conſentiens.*

28 TErtia perſona, & cauſa cooperans ad injuſtam damnificationem alterius conſulenti valde affinis, eſt *conſentiens* in damnum alteri inferendum utique ſemper peccans ſaltem contra Charitatem; cùm omnis deliberatus conſenſus in malum malus ſit. At verò, ut peccet etiam contra juſtitiam, & onus reſtitutionis contrahat, debet eſſe conſentiens conſenſu efficaci dependentiæ. *Explico:*

29 I. *Conſentiens enim conſenſu inefficaci*, & ſimplicis complacentiæ tantùm: ut ſi videns alios furantes, à te minimè dependentes, complaceas, arrideas, annuas, v. g. dicendo: facite, quod placet, per me non ſcietur; talis namque licèt peccet contrà juſtitiam in affectu (quod ipſum ſolùm eſt contra Charitatem) non tamen in effectu: quia non influit in damnum, quippè à ſuo conſenſu omninò independens; conſequenter non tenebitur ad aliquam reſtitutionem ſecuti damni, ut conſentiens, niſi aliquando ut non obſtans, quando ſcilicet ex juſtitia teneretur impedire damnum alterius. Excipe tamen per omnem modum, niſi ita conſentias in damnum alteri inferendum v. g. homicidium, ut tuo nomine, & in tui gratiam patrandam ab altero aliàs minimè patraturo: tunc enim æquiparaberis mandanti, & ut vera cauſa moralis damni ſecuti ad reſtitutionem obligaberis; juxta omnia dicta §. 2. *De mandante*. Univerſaliter ergo debet eſſe.

30 II. *Conſentiens conſenſu efficacis dependentiæ:* utpotè ſuffragio deciſivo, aut tali conſenſu à quo damnum inferendum, ipſeque inferens omninò dependet, ita ut is vel non poſſet, vel non vellet damnum inferre alteri, niſi ille conſentiret, vel ſuffragaretur. Talis conſentiens in injuſtam damnificationem alterius, & cum cæteris cooperantibus ad reſtitutionem obligabitur. Et poteſt eſſe vel conſentiens totalis, ut Superior, Dominus, Pater conſentiens in damnum inferendum à ſubdito, ſervo, filio: & tunc liquidò tenebitur ad reſtitutionem totius damni in ſolidum. Vel conſentiens partialis, ut Conſiliarius, Conſultor, Senator, Vocalis in Conſilio, Senatu, Capitulo, Electionibus, conſentiens ſuo voto, vel ſuffragio in damnum inferendum, injuſtas exactiones, indignas electiones &c. & tunc ita diſtinguendum eſt.

31 III. Quando ad aliquam cauſam decidendam requiruntur vota, ſeu ſuffragia omnium, tunc omnes tenebuntur ad compenſationem damni ex ſuo conſenſu, & voto ſuo iniquo ſecuti: quia nimirùm omnes dederunt cauſam damni ſecuti. Quando verò non requiruntur ſuffragia omnium, ſed ſufficiunt majora, ſeu ſuffragia majoris partis: poſtquam jam completus eſt ſufficiens numerus ſuffragiorum à cæteris ſuperioribus ad damnum inferendum, ut licèt tu ſuffragium tuum neges, vel oppoſitum cenſeas, nihil tamen effecturus ſis, neque damnum impediturus, peccabis quidem contra juſtitiam ſimile ſuffragium ferendo, & tuum votum addendo; attamen ad compenſationem damni ſecuti non teneberis, juxta communem *DD. Nav. Mol. Vaſq.* Laym. *cit. num.* 6. ac aliorum *ſuprà relat.* Ratio eſt; Quia tunc tu non fuiſti cauſa damni, cùm ante tuam ſuffragationem, vocationem, ſufficiens, & efficax cauſa damni jam poſita fuerit. Secùs dicendum, quando tu, aut prior, aut inter priores ſuffragium iniquum dediſſes: tunc enim unà cum aliis cauſa efficiens damni ſecuti fuiſſes, & conſequenter reſtitutioni obnoxius, nihil obſtante, quòd tametſi tu non ſuffragatus fuiſſes, nihilominùs per reliquos eadem ſententia lata, & damnum ſecutum fuiſſet, ut meritò notat Molina *cit. diſp.* 732. *n.* 3. Aut, ſi ſperes te, etſi poſteriorem, contradicendo auctoritate, vel gratia aliis perſuadere poſſe, ut iniquam ſententiam mutent: tunc enim ex officio ad id obligaberis: alioquin ſi diſſimules, teneberis de damno ſecuto, ſi *ut* non *conſentiens*, certè ut *mutus*, ſeu *non obſtans* damno inferendo, cùm tamen efficaciter obſtare poſſes, ut ſupponimus, & ex utroque *Navar.* rectè notat *Laym.* cit.

32 IV. At, quid dicendum in dubio de prioritate ſuffragiorum. E. g. In Concilio viginti ſuffragatorum ſecretis ſuffragiis decretum fuit, injuſtum tributum populo imponendum, injuſta mulcta, vel ſimile quid: ſuffeciſſent tota ſuffragia majora, nimirùm undecim, at fuerunt quindecim. Jam omnes hi dubitant, (& tu etiam unus ex illis dubitas) an ſuffragium ſuum fuerit ex primis undecim adeòque an ad reſtitutionem teneantur? Nam omnes contrà juſtitiam peccaſſe rei injuſtæ conſentiendo, palàm eſt, ut notat *Leſſius lib.* 2. *c.* 13. *dub.* 3. *nu.* 22. & 23.

33 *Prima* ſententia affirmat, omnes, ad reſtitutionem in ſolidum teneri: quia omnes conflant unam cauſam adæquatam totius damni injuſti: ſicuti ſi decem trahunt navim, etſi novem, vel octo etiam traherent, tamen omnes trahunt: Ita in propoſito. Sic *Merolla* apud Tamb. *lib.* 1. *Decal. cap.* 3. *de Conſcientia* §. 7. *v. ſuffragium*.

34 *Secunda* Sententia abſolutè negat, ullum teneri. Quia ſinguli ſunt in poſſeſſione certa ſuæ pecuniæ, vel facultatum, quibus non poſſunt ſpoliari per ſolum dubium, niſi obligatio ſit luce meridiana clarior. Ita *Rebellus*, *Sayrus*, *Henr. Granado*, *Diana*, *alii apud Lugo mox citandi:* Utraque ſententia non improbabilis.

35 *Tertia*, Sententia probabilior, & melior obligat quidem omnes; at non ad damnum totum in ſolidum, ſed ſolùm ad partem pro rata dubii. Sic cum aliis congeſtis Molina *diſp.* 736. *n.* 6. Lugo *diſp.* 19. *ſect.* 1. *n.* 22. Ratio eſt: quia cùm damnum illatum certum ſit, & omnes dubitent, an ipſi ſint cauſa efficax illius damni, certè omnibus collectivè ſumptis incumbit certa obligatio reſtitutionis: non quidem ſingulis in ſolidum, cùm nullus de ſe certus ſit, ſe damnum efficaciter cauſaſſe; ergo ſingulis pro rata parte. Alias rationes, aliaque pulchra videre potes apud eoſdem *Mol.* & *Lugo loc. cit.* & rursù ibidem *ſect.* 2. §. 3. & 5.

§. V. *Palpo.*

36 QUarta Perſona, & cauſa cooperans ad injuſtam damnificationem proximi dicitur *Palpo*, palpans, vel palpator; & eſt is, qui adulando, & laudando, vel commemorando hominis nobilitatem, excellentiam, vires &c. vel exaggerando acceptam contumeliam, dedecus, contemptum minimè inferendum &c. aut contra irridendo, vituperando, exprobando alterius ignaviam, vecordiam puſillanimitatem &c. atque ita alterum efficaciter incitat, & permovet ad actionem injuſtam, vindictam, vel quodvis damnum inferendum tertio, ita ut alter ſine tali palpatione damnum non intuliſſet: Talis tanquam vera cauſa actionis injuſtæ ſine dubio peccat contra juſtitiam, & contrahit obligationem reſtituendi pro damno ſecuto, ſicut quælibet alia cauſa poſitivè, & efficaciter cooperans ad damnum alterius. At vix apparet quomodò taliter palpans in modo cooperandi differat à conſulente, vel ſuadente, eadem enim eſt ratio utriuſque, ideòque dicta §. *præced.* per omnia etiam ſunt applicanda palpanti, nec ſpecialiter aliud addendum ſupereſt.

§. VI. *Recurſus*,

37 QUinta Perſona, & cauſa cooperans ad injuſtam damnificationem proximi eſt *Recipiens*, ſeu recurſum præbens, cuſtodiens, defendens damnificantes, in ordine ad damnum injuſtum inferendum, aut illatum non compenſandum; ſi ratione illius recurſus, vel receptionis reverà damnum ſequatur aliàs non ſecuturum: talis omnium conſenſu ad reſtitutionem obligatur, tamquam poſitivè cooperans ad damnum illatum, & non compenſatum. Uti ſunt: 1. Advocatus, & quivis alius cauſæ manifeſtè injuſtæ patrocinium apertè, vel occultè ſuſcipiens. 2. Caupones, vel alii, qui filiosfamilias contra parentum voluntatem domo excipientes ad prodigendas pecunias à parente profectitias compotationibus, luſibus, &c. ut benè probat Molina, *diſp.* 733. Receptor furis quatenùs formaliter fur eſt, vel detentor rei alienæ, videlicet ex expreſſa, vel tacita intentione, ac in ordine ad commodiùs, vel ſecuriùs furandum, vel res furtivas deponendas, vel detinendas. 4. Item ipſam rem furtivam recipiens celandi cauſa, hi enim furti crimen committere cenſentur, & etiam in foro externo eadem pœna digni judicantur, juxta Regulam Juris *lib.* 3. *§. Non tantùm ff. de incendio*. Ubi dicitur: *Receptatores non minùs delinquunt, quàm aggreſſores*. Quod notent, qui ſcienter rem furtivam à fure emunt, & ſervant, verè enim receptatores furis ſunt: idque maximè, ſi exinde fures ad deinceps furandum magis animentur.

38 Dixi autem notanter: *Quatenus formaliter fur eſt:* Nam

adver-

advette benè. 1. Non ſemper, ſi latro, vel fur ad te divertat, ſtatim eris receptator, & reſtitutioni obnoxius, ſed ſi ita divertat, ut tu expreſsè, vel tacitè promittas ei recurſum præbere, unde ipſe ſecurus de receptione, furatur, damna infert, vel injuſtè ablata reponit. Similiter, ſi poſt factum commiſſum, furem domo recipias, & occultes, dum eum lictores perſequuntur ad judicium, ſi ea ratione fiat, ut furi ſpes præbeatur impoſterùm ſimilis recurſus, quo confiſus, tunc evadens rurſus damna inferat, eris receptator, & ad damna illata compenſanda obligatus. Non item, ſi ſecluſa ejuſmodi ſpe impoſterùm, ſolùm pro tunc recipias ex commiſeratione ut hominem, vel fortè amicum, aut conſanguineum tuum &c. ne capiatur, infametur, & pœnam præſertim capitalem luat: tunc enim (niſi obſtet juſtum mandatum Magiſtratus) nullum crimen committis, nec ulli injuriam inferes ſic recipiens 2. Idemque univerſaliter dicendum de recipiente furem, vel damnificantem materialiter tantùm, v. gr. quatenùs homo miſer, vel amicus, vel conſanguineus eſt, aut quia domus eſt communis, qua omnes adventantes ſine diſcrimine recipi ſolent, aut quia recipiens ignorat eſſe talem &c. tunc enim recipiens non formaliter per ſe, ſed materialiter tantùm, & merè per accidens concurret ad damna, ſi quæ poſteà ſequantur. 3. Propter eandem rationem Molin. *cit. diſp.* 732. Lugo, aliique apud Tambur. *lib.* 8. *tr.* 4. *c.*2. §. 4. *num.* 1. rectè excuſant à culpa, & reſtitutione Advocatos, & Procuratores, qui defendunt fures in judicio in iis, in quibus ipſimet fures ſe defendere jure poſſunt (utpotè quando crimen omninò eſt occultum, vel nondùm ſemiprobatum, aut quando injuſtè vexantur non ſervato juris ordine) eos enim defendunt non ut fures formaliter, ſed ut homines jus habentes defenſionis in prædictis. Quòd ſi inde damna aliis illata non compenſentur, non juſtæ defenſioni, ſed furis, ad eam compenſationem ſemper obligari, malitiæ imputandum erit.

39 *Neque obſtat denique*, quòd ejuſmodi fures ſic benignè recepti, & defenſi, poſteà probabiliter redituri ſint ad nova latrocinia, nec ablata reddituri: hoc enim, ut modò dictum, ipſis imputabitur, non ſic miſericorditer receptantibus, vel juſtè defendentibus merè materialiter. Tandem cùm ejuſmodi receptatio ſit actio merè indifferens de ſe, omninò poterit admittere cauſam excuſantem à culpa, & à reſtitutionis debito, utpotè metum mortis, vel alterius mali proportionaliter, ut iterum in ſimili dicam *§. ſeq.* Qua ratione ipſe excuſare coactus ſum caupones in hoſpitiis ſolitariis, ita recipientes latrones ob metum incendii domus ſibi incuſſum, & alicubi etiam factum.

§. VIII. *Participans*.

40 SExta Perſona, & cauſa poſitivè cooperans ad injuſtam damnificationem proximi eſt *participans*, non tantùm in ipſa re injuſtè ablata, vel detenta, ut qui cum alio fure immediatè furatur, prędamque partitur, talis enim ut cauſa principalis, vel ſaltem partialis damni ratione injuſtę acceptionis tenetur ad reſtitutionem pro rata ſua, & non ut cooperans, vel ratione cooperationis, niſi ita cooperetur alteri, ut ſine ipſo alter damnum inferre non potuiſſet, vel auſus non fuiſſet, tunc enim tenebitur etiam ut cooperans in ſolidum, in defectum alterius: ſed intelligitur *Participans* in actione injuſta damnificante alterum, hoc eſt omnis, qui quocumque auxilio, vel conſilio præſtito alteri ad damnum inferendum formaliter cooperatur: talis utique ad reſtitutionem damni ſecuti obligatus ſit, quia talis ſolus ex cauſis cooperantibus directè, & phyſicè cooperatur ad damnum injuſtè inferendum. Ut qui furem juvat fores effringere, ſcalam applicat, & tenet: vigilem, vel exploratorem agit, aut ſolùm comitatur animi agendi cauſa. Item faber ferrarius ſubminiſtrans clavem, præſertim univerſalem ad furandum, qui etiam proinde pœnis furti plectuntur, ut patet variis legibus *ff. de furtis*: quò ſpectant fautores uſurariorum, tabelliones, conficientes inſtrumenta uſurarum in gratiam uſurarii. Ut ex communi notat Molina *diſp.* 734.

41 Verumtamen aliqua diſtinctio hìc adhibenda eſt. Qui enim participat cum injuſtè damnificante in actione intrinſecè mala, contra juſtitiam inexcuſabiliter peccat, & ſemper tenebitur ad reſtitutionem: Ut qui juvat ad ipſam occiſionem, vulnerationem, effractionem, ablationem, vel aſportationem rei alienæ. At verò qui participat in actione ſecundùm naturam ſuam indifferente, & non ex natura ſua intrinſeca, ſed ſolùm ex iniqua intentione, & applicatione alterius mala, ut furi aſportare, tenere ſcalas, is ex gravi metu mortis, mutilationis, atrocis verberationis, aut ſimilis mali, aut ob aliam gravem, juſtamque cauſam excuſari poteſt, & à peccato, & ab onere reſtitutionis, juxta communem DD. apud eu. Ratio hujus eſt, quia actionem de ſe indifferentem ad bonum finem exercere per ſe licitum eſt: atqui talis exercet actionem de ſe indifferentem ad bonum finem, ſcilicet vitam propriam, vel incolumitatem conſervandam: aut aliud grave damnum evadendum: ergo &c. Quòd autem eadem actio, vel cooperatio ex iniqua intentione, & uſu furis v. gr. tendat ad damnum tertii, cooperans habet ſe merè permiſſivè, neque enim tenetur cum tam gravi ſuo incommodo impedire, aut peccatum furis, aut damnum tertii: neque tertius poteſt eſſe rationabiliter invitus ob talem cooperationem: ſicut enim deberet eſſe contentus, ſi ipſe damnificans ob tam gravem metum ſibi damnum illatum non reſtitueret, ita ſanè multò magis rationabiliter debet eſſe contentus, quòd talis innocens ob tam gravem metum ſibi incuſſum ad damnum ſuum invitus cooperetur; ergo ex ejuſmodi gravi metu, actione de ſe indifferente cooperans ad damnificationem tertii nec peccat, nec ad compenſationem damni illati obligabitur. Et hinc.

42 I. Excuſabitur & à peccato, & à reſtitutionis debito, qui metu mortis, aut alterius gravis mali coactus, præbet furi claves, vel inſtrumenta ad effringendas fores, vel arcas: qui domum inſcendenti ſcalas tenet, prædam jam ablatam portare juvat &c. quia hæ ſunt actiones indifferentes ex ſola furis malitia damnificantes tertium. Non item excuſaretur, qui ſimili metu adactus ipſe fores effringeret, vel incenderet domum, & januas aperiret, vel res repertas foras ejiceret &c. tales enim actiones ſunt intrinſecè malæ contra juſtitiam, adeòque iis cooperans teneretur ad reſtitutionem.

43 II. Excuſantur ruſtici v. g. qui milites, prædones, alioſve iniquos poſſeſſores ex ſimili metu juvant in aſportandis prædis iniquis, abigendo vaccas, vel pecora aliena &c. gravi enim metu excuſati non inferunt domino injuriam, formaliter loquendo. Similiter excuſantur Chriſtiani captivi apud Turcas v. gr. contra Chriſtianos remigantes, arma, & ſarcinas aſportantes, foſſas agentes, propugnacula extruentes &c. ob ſimilem metum coacti; ejuſmodi enim actiones de ſe indifferentes ſunt, & ex ſola malitia Turcarum ad Chriſtianorum damna deſtinantur. Non autem excuſarentur etiam metu mortis ab ipſis Turcis inferendæ, contra Chriſtianos pugnantes, tormenta bellica explodentes, occidentes &c. iſtæ enim actiones intrinſecè malæ ſunt, nullo fine excuſabiles.

44 III. Univerſaliter & à peccato, & à reſtitutione excuſantur, qui ex quacumque rationabili cauſa ſolùm materialiter cooperantur alteri ad actiones injuſtas, & damnum tertio inferendum, quod iis etiam non cooperantibus, adhuc tamen inferretur; v. gr. famulus uſurarii juſſu domini pecuniam numerans: non enim cooperatur formaliter ad uſuram, vel pactum uſurarium, ſed ſolùm materialiter ad mutuum uſurarium; & etiam ſecluſo auxilio famuli adhuc facilè à domino numeraretur, ut obſervat *Paludanus* apud *Laym.* citatus. Item ancilla dominæ ſuæ vocanti auxilium ferens in aſportanda ciſta furtiva, quam etiam ſine ejus ope auferret, & furaretur. Item ſi furi aſcendenti ſcalas teneas, quas etiam nemine tenente aſcenderet, & his ſimilia. Ex communi DD. *Nav. Mol. Leſſ.* alii cum Laym. *lib.* 3. *tract.* 2. *c.* 5. *n.* 5. *& 6.*

45 IV. Secùs dicendum, quando tale damnum abſque tuo auxilio à fure v. gr. inferri non poſſet: tunc enim tu adjuvans reſtituendi obligationem non effugies, eſto etiam, quòd ſi tu non juvares, alius non deeſſet, à quo juvaretur, ut cum aliis rectè notat *Laym. cit.* & in ſimili jam ſæpiùs notavimus. Sed de his univerſaliùs in materia de ſcandalo, ubi de cooperatione ad peccatum alterius.

§. VIII. *Mutus, non obſtans, non manifeſtans*.

46 SUnt tres reliquæ perſonæ, & cauſæ negativè tantùm cooperantes ad damnificationem alterius, aliquali, etſi modico diſcrimine inter ſe differentes. Nam *Mutus* dicitur, qui cùm poſſet, & deberet, verbo, vel ſigno non impedit, ſcilicet non loquitur, non prohibet, non clamat, non ſcribit, vel monet ante damnum factum ad illud impediendum: idque ſive reſpectu illius damnificantis, ſive reſpectu tertii damnificandi.

47 *Non obſtans* dicitur, qui cùm poſſit, & debeat ipſo facto, non impedit, ſcilicet non defendit, non repellit, non cuſtodit, aut alia actione non avertit damnum, cùm de facto infertur.

48 *Non manifeſtans* dicitur, qui poſt damnum jam illatum non revelat damnificantem, vel non admonet damnificatum in ordine ad damni illati compenſationem, vel rei ablatæ recuperationem, aut etiam poſt judicis edictum ad criminis vindictam; omnes ergo hæ tres cauſæ comprehendi poſſunt uno nomine *non impediens* damnum injuſtum proximi.

49 Dupliciter autem poteſt quis obligari ad impediendum

damnum alterius. 1. Generaliter ex Charitate tantùm. 2. Specialiter, & ex juſtitia. Generaliter, & ex Charitate omnis Chriſtianus tenetur impedire damnum proximi, quando commodè poteſt; nimirùm ſine graviori, æquali, vel quovis notabili proprio ſuo periculo, damno, vel incommodo, juxta communem doctrinam *in materia de Charitate*. Nam proprius actus, & obligatio Charitatis eſt proximo benè velle interiùs, &, cùm neceſſitas poſtulat, etiam benefacere exteriùs, & conſequenter etiam quodvis ejus malum, vel damnum avertere, & impedire quoad commodè fieri poteſt. Specialiter, & ex juſtitia obligantur impedire proximi damnum ii tantùm, qui, vel ex officio, vel contractu antecedente aliorum ſaluti, & indemnitati ſtudere debent, ut ſunt omnes Magiſtratus, Senatores, Conſiliarii, Advocati, Medici, Cuſtodes, Adminiſtratores, Curatores, Famuli, &c. omneſque mercede conducti ad res alterius cuſtodiendas, vel procurandam alterius indemnitatem. Jam quæritur, quandonam ejuſmodi non impedientes damnum proximi, obligentur ad reſtitutionem? Contra *Cajetanum*, *Richardum*, *Majorem*, & alios quoſdam univerſaliter omnes culpabiliter non impedientes damnum proximi ad reſtitutionem obligantes diximus in Aſſertione. *Quando ex Juſtitia tenebantur impedire*. Eſto ergo.

REGULA GENERALIS.

50 *ILli omnes, & ſoli non impedientes damnum alterius, qui ex juſtitia, ſcilicet ex officio, vel contractu obligati erant impedire, obligantur ad damni ſecuti compenſationem; non autem illi, qui ſolùm ex Charitate tenebantur*. Ita communis DD. cum S. Thoma 2.2. *q.* 62. *art.*7. Navar. Molina *diſp.* 735. *num.*4. Leſſ. Laym. *cit. cap.*5. *num.*7. Lugo *diſp.* 19. *nu.*9. Ratio jam ſuprà data eſt: Quia obligatio reſtituendi oritur ſolùm ex violatione juſtitiæ commutativæ, quando nimirùm alteri aliquid ablatum, vel negatum eſt, quod jam fuit ipſius, ſeu ad quod actuale aliquod jus habebat: atqui quando aliquis obligatus ex Charitate tantùm, omittit impedire damnum alterius, non omittit aliquid ipſius, ſeu ad quod alter jus habebat: nullum enim in me jus habet, ut tenear res ejus cuſtodire, licèt ego debitum morale, & ſtrictum Charitatis habeam, ut patet: ille autem omnis, & ſolus, qui ex juſtitia, ſcilicet officio, vel contractu obligatus, omittit impedire damnum alterius, verè omittit aliquid, quod fuit alterius, ſeu ad quod alter jus habet: nam vi officii, vel contractus initi, alter verum jus habet, ſicut & ego debitum non morale tantùm, ſed legale habeo, ut tenear impedire damnum illius: ergo iſte tantùm contrahit obligationem reſtituendi, ſeu compenſandi damnum à ſe non impeditum, qui ex juſtitia tenebatur impedire, non autem ille, qui ex Charitate ſolùm obligatus erat, v. gr. Si ſis cuſtos vineæ à Magiſtratu conſtitutus, vel pacto pretio conductus, contrahis obligationem compenſandi damnum, ſi verbo, vel facto non impedias fures: at verò ſi non ſis cuſtos, ſed vicinus tantùm v. gr. peccas quidem non impediendo damna, cùm facilè poſſes; quia ſolùm tamen peccas contra Charitatem, onus reſtitutionis minimè contrahes. Sed explico utrumque obligatum ſeorſim quoad ſpecialia.

Obligati impedire ex Charitate tantum.

51 NOn obligantur ad damni non impediti compenſationem, etſi facilè, immo facillimè, abſque gravi, immo ſine ullo ſuo incommodo impedire poſſent, ideòque non impediendo mortaliter contra Charitatem peccarint. Nam ſi ſine gravi ſuo damno, vel periculo impedire nequeant, etiam à peccato contra Charitatem excuſari communis eſt doctrina in materia de Charitate. Itaque maxima illa (omnem teneri ad reſtitutionem, qui eſt vera cauſa moralis alicujus damni proximo illati:) vera eſt univerſaliter, ſi ſit cauſa poſitiva per commiſſionem damni alterius: at non eſt verum univerſaliter, ſi ſit tantum cauſa negativa, & per omiſſionem impediendi damnum alterius: tunc enim obligatio reſtituendi ſequetur obligationem præhabitam impediendi: obligatio autem reſtituendi ſequitur tantùm obligationem juſtitiæ, & non ſolius Charitatis, ut dictum eſt: ergo cauſa moralis negativè tantùm concurrens ad damnum proximi, tunc tantùm contrahit obligationem reſtituendi, quando habuit obligationem juſtitiæ ad impediendum: non item, quando habet obligationem, & debitum Charitatis tantùm. Loca diverſa Juris Canonici ſignificantia, æquè reum eum, qui damnum non impedivit, ac qui intulit: ut *cap.* non inferenda 23. *qu.*3. *Qui poteſt prohibere injuriam à ſocio, & non facit, tam eſt in vitio, quàm qui facit injuriam*. Et *cap. ſicut dignum, de homicidio* ait *Alexand. III. Qui hominem potuit liberare à morte, & non liberavit, occidit*. Et *cap. Paſce, diſt.*87. refertur dignum D. Ambr. *Paſce pane morientem, ſi non paviſti, occidiſti*. Hæc, & alia loca intelligenda ſunt quantùm ad æqualitatem culpæ, non item quoad obligationem reſtituendi, niſi reſpectu perſonarum, qui ex juſtitia tenebantur ejuſmodi mala impedire. Aliquot nunc dubia ſuperſunt.

I. Quid ſi talis ex Charitate tantùm eſt obligatus impedire, ſtudio ſe negativè habeat, non impediat, ſed permittat inferri damnum proximo ex mera malitia, odio, vindicta erga ipſum? *Reſp.* Hunc adhuc non obligari ad compenſationem damni illati. Quia odium non eſt cauſa reſtitutionis, ſed injuſtitia commiſſa: hic autem nulla eſt injuſtitia commiſſa, quia nulla fuit obligatio impediendi ex juſtitia: ergo &c. Deinde obligatio reſtitutionis ſequitur cauſam externam damni: hic autem nulla eſt cauſa damni; nam ſolus malignus affectus internus cauſa damni externi eſſe nequit. ſilentium autem, ſeu omiſſio auxilii, cùm ſit quid merè negativum, cauſa damni poſitivè eſſe non poteſt. At quid ſi tu alterum ſic ex Charitate obligatum, aut ſponte ſua volentem impedire damnum proximi, v. g. furem, latronem, ſicarium, rapturum, vel occiſurum repellere, incendium extinguere, &c. tu, inquam, impedias, ne impediat: peccabiſne contra juſtitiam cum onere reſtitutionis? *Reſp.* (conformiter ad dicta *ſect.*5. *de impediente alterum à conſecutione alicujus boni non debiti ex juſtitia*) cum diſtinctione: Si per vim, metum, fraudem, dolo, vel mendaciis, ita impedias volentem impedire, omninò teneberis ad compenſationem damni non impediti; ſecus, ſi ſine vi, vel fraude, ſolo ſimplici conſilio, ſuaſu, vel hortatu impedias. Sic Molina *diſp.* 735. *num.* 4. Leſſ. *lib.* 2. *cap.* 13. Lugo *diſp.*19. *ſect.*3. *num.* 101. Ratio eſt: quia vi, vel fraude impediens peccas contra juſtitiam, cùm proximus habeat jus, ne vi, vel fraude impediatur à conſecutione, vel conſervatione ſui boni. At, ſi ſine vi, vel fraude impedias, non peccas contra juſtitiam, quia nullum ejus jus violas, cùm nec tu, vel aliter volens impedire, nihil ei debeatis ex juſtitia. 52

II. Quid ſi tu volens impedire v. gr. furem, ne furetur à Petro, ab ipſo fure pecuniam accipias, ne impedias, clames, manifeſtes, &c. fieſne obnoxius reſtitutioni damni illati? *Reſp.* Te ad nullam reſtitutionem obligari in propoſito, (nimirùm niſi ex juſtitia, officio, vel pacto obligatus eſſes impedire, aut ſi pretium acceptum ſit pars furti) communis *DD. Sot. Navar.* aliique cum Laym. *cit. numer.*9. Tamb. *lib.*8. *tract.* 4. *cap.*2. §. 6. *numer.* 5. Ratio patet ex dictis: Quia acceptio pretii tibi dati à fure, non te magis obligat ad impediendum damnum proximi, quàm anteà obligabaris: ergo ſi anteà non obligabaris, nec ex juſtitia obligaberis poſteà: & conſequenter, quia non peccas contra juſtitiam, etiam ſumpto pretio non impediens, ſed contrà Charitatem tantùm, nullam contrahes obligationem reſtitutionis. 53

III. At, quid ſi tu accipiens pretium, tua promiſſione tacendi furem animoſiorem reddas, qui aliàs ex timore tui impedimenti abſterritus fuiſſet à furando? *Reſp.* Tunc te obligari ad reſtitutionem damni tanquam veram cauſam participantem, ſeu adjuvantem ad furtum, affirmant communiùs DD. Petrus Navarr. *l.*3. *c.*4. *n.*532. Leſſ. *cit. dub.* 10. *num.*68. Laym. & *alii cit.* ac omninò probabiliùs. Negat tamen *Tamburinus* modò *cit. num.*6. hac ratione: Quia quòd tunc fur reddatur animoſior, non ex tua aliqua poſitiva actione oritur, ſed ſolùm ex omiſſione negativa, quæ omiſſio non reddit ex ſe animoſiorem furem, ſed ipſe nititur hac omiſſione tua ad majorem ſuam ſecuritatem in furando: ideòque tu non poteris cenſeri cauſa poſitiva cooperans, vel participans ad damnum, quamvis accepto pretio promittas non impedire. Non audeo hanc opinionem, vel ſententiam damnare, ſed conſideranti relinquo. 54

IV. Denique: Quid eo caſu obligeris furi pretium danti, colliges ex dicendis *in ſeptimo Præcepto*, *ubi de acceptis ob turpem cauſam* fuſiùs. Hîc breviter habe: Si pecunia hæc data fuit non liberali animo donandi, ſed cum pacto obligandi te, ne impedias, clames, manifeſtes &c. (ſive ex Charitate, ſive ex juſtitia obligeris impedire) ſiquidem ante impletum opus, quando res adhuc eſt integra, id eſt, ſi adhuc potes impedire damnum, vel facere, ut damnum illatum reſarciatur, v. gr. res ablata recuperetur, teneberis omninò reſcindere pactum illud improbum, pretioque furi reſtituto, damnum impedire. Poſt impletum autem opus, & damnum jam illatum, quod ampliùs impedire nequis, jam acceptæ pecuniæ dominium acquiris, adeòque furi reſtituere non teneberis: vendidiſti enim illi operam tuam ipſi utilem, ac pretio æſtimabilem, ſcilicet omiſſionem impediendi, quam omiſſionem poteras ponere, vel non ponere, & fortè non ſine periculo tuo poſuiſti, juxta latiùs dicenda ibidem. 55

Obli-

Digitized by Google

Obligati ex juſtitia impedire.

56 TEnetur compenſare damnum à ſe non impeditum: idque non tantùm ex dolo, vel malitia ſi quis ſcilicet ſciens, & volens ex induſtria, ac animo nocendi non impediat, ſed etiam ex culpa lata, & gravi Theologica, *ſecundùm omnes*, & ſecundùm communem ſententiam etiam ex culpa levi, quando officium, vel contractus obligans ad impediendum, cedit etiam in commodum ipſius impedire obligati, quippe inde ſalarium, vel proventus habentis: quamvis hic ſuo ſenſu etiam rectè dicatur teneri ex culpa lata tantùm, ſcilicet reſpectivè, non abſolutè hoc eſt, ex tali culpa, quæ licèt abſolutè in ſe, & reſpectu aliorum levis ſit, reſpectu tamen eorum, qui ex officio, vel contractu, maximè lucrativo, obligantur impedire damna aliorum, reverà culpa gravis, & lata cenſeri debeat: ut optimè explicat Lugo *diſp.* 8. *ſect.* 9. Interim maneat probabilis Sententia allata ſuprà *ſect.* 6. §. 4. & 5. Nimirùm non incurri obligationem ſub mortali, niſi adſit culpa Theologica gravis, & mortalis. Cæterùm etiam tales ex juſtitia, officio, vel pacto obligatos impedire damna aliorum, & à culpa gravi, & ab onere reſtitutionis excuſari, ſi non impediant propter periculum gravis damni proprii majoris, vel æqualis (uti certè eſt jactura gravis rei familiaris, famæ, vel honoris, & maximè vitæ) rectè monent poſt alios Molina *diſp.* 735. *n.* 1. Tamb. *cit.* Ratio eſt: quia ordinariè cum tanto onere hæc officia non aſſumuntur, nec pacta ineuntur; niſi quid ampliùs ſpeciale pactum expoſcat, ut in milite tempore belli, & Parocho tempore peſtis, vel ſubverſionis ovium: item pactum aſſecurationis. Jam pro praxi frequentiſſima percurramus breviter caſus particulares.

57 I. Principes, Magiſtratus, Gubernatores &c. quibus ex officio incumbit procurare tranquillitatem, & indemnitatem civium, tenentur ad reſtitutionem omnium damnorum ſua culpa, & negligentia ſecutorum: ut ſi non impediant damna à feris, latronibus, aliiſque pernicioſis, illata ſubditis. Item Aſſeſſores, Canonici, Conſiliarii, vel tacendo, vel ſe abſentando, cùm poſſent, non impedientes iniquam conſtitutionem, electionem &c. Item Tutores, Curatores, Adminiſtratores bonorum, non impedientes damna pupillis, minorennibus, Eccleſiis, &c. provenientia; omnia juxta communem DD. cum S. Th. 2. 2. *qu.* 62. *art.* 7. Item famuli domeſtici, quibus cura ſpecialis domus, aut rei familiaris commiſſa, vel demandata eſt; eo ipſo ex officio, adeòque ex juſtitia, & ſub onere reſtitutionis tenentur impedire damna, furta &c. ſive ab extraneis, ſive à conſervis, vel condomeſticis inferenda: juxta communiſſimam apud *mox citandos*. Cujuſmodi ſunt domus Præfecti, Oeconomi, Coqui, Cellarii, Granarii, & quivis, cui committitur cura loci, horrei &c. is, qui Dominum comitatur quod res, quas ſecum fert: is, cui datur clavis loci ſervanda, ubi res ſervantur. Et benè obſervat *Lugo* mox citandus, eo ipſo, quo famulo, vel ancillæ Dominus, vel Domina tradit clavem ad aſportandum aliquid ex loco clauſo, cubiculo, ciſta, armario, cellaria, ſimul iis tacitè committi cuſtodiam loci, & rerum ibi ſervandarum, ſic, ut ex juſtitia, & cum onere reſtitutionis teneantur impedire furta, vel damna inferenda, etiam à domeſticis. Quod tamen quoad quantitatem intelligendum, juxta alibi dicenda de furtis domeſticorum. Alii autem famuli, vel ancillæ, quibus ejuſmodi cura demandata non eſt, adhuc videntur obligati impedire damna dominorum à furibus, vel perſonis extraneis inferenda, cùm iis hoc ipſo, quo in familiam ſuſcipiuntur, cuſtodia domus aliquo modo incumbat, ut ab extraneorum injuriis defendatur: adeòque obligabuntur ad reſtitutionem damnorum ſub gravi culpa, vel dolo non impeditorum: ut contra *Molinam*, *Azor. Bonac.* & alios rectiùs docent *Petr. Navar.* Leſſ. aliiſq; *cit.* Lugo *diſp.* 19. *ſect.* 3. conſentiente Laym. *lib.* 3. *tr.* 4. *c.* 5. *n.* 7. Obligabuntur ergo ſolùm ad reſtitutionem, ſi non impediant fures extraneos, ſeu damna ab extraneis inferenda: non item, ſi non impediant furta domeſticorum, vel conſervorum; hos enim, ſi facilè poſſint, & non impediant, peccabunt ſolùm contra Charitatem. Quòd ſi tamen ſervus videat conſervum convaſare res Domini, ut noctu cum illis aufugiat, tunc obligari quemlibet ex juſtitia impedire, eò quòd tunc ille, qui fugam parat, cenſeatur, ut extraneus, docet Lugo *hic cit. n.* 106. *in fine.*

58 II. Cuſtodes urbium, pagorum, agrorum, vinearum, ſylvarum, fluminum, piſcinarum, gabellarum, &c. per negligentiam gravem damnum inferri permittentes, aut fures, vel defraudatores, aut damna inferentes, non manifeſtantes obligantur ad compenſationem damnorum inde directè ſecutorum parti læſæ, juxta communiſſimam Molin. *diſp.* 739. *n.* 5. Lugo *tom.* 2. *de juſtit. diſp.* 37. *ſect.* 9. alii apud ipſos. At quid de pœna, vel de mulcta, quam reus ſolveret, ſi revelatus judici fuiſſet? Probabiliſſimum eſt, illos ſolos cuſtodes, qui non ſunt etiam judices, ſeu poteſtatem habentes exigendi ejuſmodi pœnas, ſi tranſgreſſores, vel ſolùm non impediant, vel inquirere, ac deprehendere negligant, aut deprehenſos non manifeſtent ad pœnam debitam, illos non teneri ad reſtitutionem ejuſmodi pœnarum, ſeu mulctarum. Ita Sylveſt. *verb. reſtitutio.* 3. *q.* 5. *dub.* 7. Nav. aliiſque citatis Diana *part.* 3. *tr.* 5. *reſol.* 64. & Tamb. *lib.* 8. *tr.* 4. *c.* 2. *§.* 6. *nu.* 12. Ratio eſt: Quia ejuſmodi pœnæ, ſeu mulctæ non debentur niſi poſt judicis ſententiam, ante quam nullum jus acquiſitum eſt Domino, vel Fiſco: ergo quomodocumque ſententia impedita ſit, nihil debebunt illi cuſtodes non manifeſtantes: nam ipſorum officium directè non eſt Dominum, vel Fiſcum mulctis augere, ſed ſolùm damna avertere, ad quorum proinde tantùm compenſationem, ſi ſua incuria acciderunt, obligabuntur.

At quid de ipſo Judice, vel exactore ejuſmodi pœnarum, ſeu mulctarum pecuniariarum, ſi illas exigere, ſed ad eas condemnare negligant reos, jam deprehenſos, manifeſtatos, vel convictos? Eos obligari ad reſtitutionem illarum mulctarum Domino, vel Fiſco, docet communior, & utique verior Sententia *DD. Salonius*, *Mol. Joan. Med. P. Nav.* alii cum Laym. *cit. c.* 5. *n.* 7. Ratio urgens eſt: Quia tunc Domino, vel Fiſco jam jus propinquum ad illam mulctam acquiſitum eſt; idque Judex, vel Officialis Exactor ex officio exequi tenetur: ergo ſi negligat, contra juſtitiam delinquit, & onus reſtitutionis loco reorum ſubibit. Contrà tamen, nec illos obligari ad illas compenſandas mulctas, docent *Leſſ. Sanch. Vaſq. Tanner.* aliiſque citat. Diana *par.* 3. *tr.* 6. *reſol.* 35. & Lugo *diſp.* 37. *ſect.* 8. *n.* 97. nec improbabiliter. Nam ratio antè paulò data de cuſtodibus adhuc videtur urgere: quia reverà ante ſententiam nullum jus ad illas mulctas Domino, vel Fiſco acquiſitum fuit; quam proinde ſententiam ſaltem poſt factum tutò in Confeſſionali ſequitur Confeſſarius. 59

III. Inſuper ipſemet reus de damno illato accuſatus, & juridicè interrogatus, ſi crimen neget, & non fateatur veritatem, manet quidem obligatus ad reſarcienda damna anteà illata parti læſæ, & quæ ex negata veritate de facto ei eveniunt: at verò non contrahit obligationem ſolvendi mulctas Judici, vel Fiſco, aut ipſi parti læſæ applicandas per ſententiam Judicis, quas per negationem veritatis effugit: ut contra *Molinam* docent *Nav. Azor. Vaſq.* aliiſque cit. Tannerus *hic q.* 6. *dub.* 2. *nu.* 76. Ratio eſt; quia reus per Judicem interrogatus tenetur fateri veritatem ſolùm ex obedientia, & ex juſtitia legali, ſeu ratione juris, quod Communitas, & ejus nomine Judex habet ad publicam correctionem criminum boni communis cauſa, ut ipſi crimina manifeſtentur ſecundùm ordinem juris: ex juſtitiæ autem legalis violatione non oritur obligatio reſtitutionis, ut ſuo loco vidimus. Non autem tenetur fateri reus veritatem ex juſtitia commutativa, ſeu ratione juris alicujus, quod haberet ille, cui mulcta pecuniaria applicanda erat: reus enim ex juſtitia commutativa ſolùm tenetur compenſare damna à ſe illata; non autem procurare commodum Fiſci, vel alterius partis: ergo negando veritatem mulctam ſubterfugiens, nulli infert injuriam, vel damnum, conſequenter ad nullam reſtitutionem obligatus erit in conſcientia ante aliam Judicis ſententiam. 60

Quoad teſtem autem à Judice vocatum, & interrogatum de damno ab altero illatu, ita pro nunc breviter diſtinguendum. Siquidem falſum teſtimonium dicat cum damno innocentis, liquidum eſt, eum ad compenſationem damni obligari. Si verò ſolùm fuga ſilentio, vel tergiverſatione declinet, diſſimulet, veritatem celet, non obligabitur ad compenſationem damni ex intermiſſione ſui teſtimonii parti innocenti, vel læſæ, vel nocenti conſecuti. Ex communi *Molina*, *Leſſ.* aliiſque cit. Laym. *eodem c.* 5. *n.* 7. *in fine.* Ratio eſt: quia talis falſum dicendo cum damno tertii liquidò peccat contra juſtitiam commutativam, ideoque onus reſtitutionis incurrit: at verò veritatem ſolùm diſſimulando, vel tacendo non peccat contra juſtitiam commutativam, cùm pars læſa, vel innocens nullum habeat jus cogendi ipſum ad exprimendam veritatem: ſed ſolùm peccat contrà Charitatem erga innocentem, contra obedientiam erga Superiorem, vel Judicem interrogantem, & ad ſummum contra juſtitiam legalem, contra Communitatem, quorum nullam inducit obligationem reſtituendi: ergo &c. Tutior quidem, non tamen æquè probabilis eſt oppoſita Sententia, Nav. *c.* 25. *n.* 41. Tolet. *lib.* 5. *c.* 31. *Soti*, *Rebelli*, *Reginaldi*, & aliorum ſatis communiter talem adhuc obligantium ad reſtitutionem. 61

IV. De Confeſſario, ſive curato, ſive non curato, non impediente in pœnitentibus damna alicujus tertii, v. g. per injuſtum contractum, vel omiſſionem reſtitutionis, ita diſtinguendum eſt. Si quidam poſitivè conſulat, ſuadeat, vel doceat, ſive ex malitia, vel ignorantia craſſa, reſtitutionem non eſſe faciendam, cùm tamen facienda ſit; vel con- 62

tractum aliquem juſtum eſſe, cùm tamen reverà injuſtus, vel uſurarius ſit &c. omninò tenebitur ad compenſationem damni ſecuti tertio, quippè ad quod poſitivè cooperatus eſt: ſed hoc in defectum ipſius pœnitentis, quem priùs de errore monere debet, & ſi ipſe poſſit, & velit reſtituere, liberabitur Confeſſarius, *ſecundum omnes*. Quòd ſi verò ſolùm negativè ſe habeat, diſſimulans, vel non injungens pœnitenti reſtitutionem faciendam ex quacunque cauſa, negligentia, oblivione, ignorantia, verecundia, metu, vel etiam malitia, probabilius, & verius eſt, ipſum ad nullam teneri reſtitutionem. Ita contra *Nav. Angelum, Roſellam, & alios* docent *Valentia, Leſſ. Sá, Faber*, aliiſque cit. Tannerus *cit. q. 6. dub. 2. n. 65.* Laym. Ratio eſt: Quia adminiſtratio Sacramenti pœnitentiæ directè ſolùm obligat Confeſſarium ad procurandum bonum ſpirituale pœnitentis, idque ex juſtitia vi officii, & muneris ſui; non autem ad procurandum bonum temporale tertii: neque etiam illi cum aliis tertiis perſonis in ordine ad ſua debita temporalia conſequenda, vel damna impedienda expreſſa, vel tacita conventio, vel pactum intercedit; ergo reſpectu illorum aliorum non obligatur ex juſtitia, ſed ſolùm ex Charitate, conſequenter non incurret obligationem compenſandi damna in confeſſione pœnitentis non impedita. Nota tamen, ſi pœnitens Confeſſarium interroget, an in tali caſu v. gr. ſit reſtitutio facienda, ejuſque ſilentium, vel diſſimulationem pro reſponſo negativo habeat, ſicque reſtitutionem debitam omittat, omninò cenſebitur Confeſſarius tacitè conſulere, adeòque cooperans poſitivè ad damnum tertii, ideòque juxta prædicta reſtitutioni obnoxius.

§. IX. *Idque ſecundùm proportionem influxus, ſeu cauſalitatis in damnificando.*

63 ITa nimirùm tenentur reſtituere cauſæ cooperantes ad injuſtam damnificationem alterius ſecundùm proportionem influxus, ſeu cauſalitatis in damnificando, ut quæ totum damnum ſua cauſalitate, vel influxu attigerunt, teneantur reſtituere in ſolidum, hoc eſt, totum damnum illatum compenſare; ſingulæ tamen in defectu aliorum, ſi nimirùm alii non ſolvant ſuas partes: quæ verò non totius damni cauſa fuerunt, ſed partis tantùm, teneantur compenſare pro rata ſua, ſeu pro parte damni à ſe dati tantùm. Hæc eſt regula generalis, & menſura reſtitutionis à cauſis cooperantibus faciendæ apud DD. *Ratio* autem patet: Quia tota radix reſtitutionis ex delicto eſt cauſalitas, ſeu cooperatio ad damnum injuſtum alterius: tanta ergo erit obligatio reſtituendi, quanta fuit cauſalitas, vel influxus in damnum, ſcilicet reſpectivè totalis, vel partialis. Et hinc pono claras regulas ſpeciales.

64 *Prima regula*. Cauſa cooperans totalitate cauſæ, quæ ſcilicet cauſat totum damnum, tenetur quoque compenſare totum damnum in ſolidum: nimis certum, & notum ex terminis. Poteſt autem quis dupliciter eſſe cauſa totius damni. 1. Sic, uti ipſe ſolus per ſe, & ſine alterius auxilio, vel concurſu totum damnum inferat, & ſic eo ipſo non erit cauſa cooperans, ſed ſimpliciter totalis, ac principalis, atque ad reſtitutionem totius damni obligari, & pueris, & ruſticis notum eſt. 2. Sic, ut defacto quidem cum alterius auxilio damnum inferat, ita tamen, ut etiam ſine alterius adminiculo, totum damnum ab ipſo ſolo fieret: ut ſi duo hominem occidentes ſinguli lethale vulnus infligant: ſi duo conſulant furtum, ita ut uniuſcujuſque conſilium ſolùm ſufficeret, & ſufficienter moveret: ſi duo onus furtivum aſportent commoditatis gratia, quilibet tamen ſolus etiam aſportaret, &c. Et ſic rursùs certum eſt, ſingulos teneri ad compenſandum totum damnum in ſolidum, poſito, quòd alter ſuam partem nequeat, vel non velit reſtituere, quia quilibet eſt vera cauſa totius damni. Nec de hoc ulla eſt controverſia.

65 *Secunda Regula*. Cauſa cooperans partialitate effectus tantùm, quæ ſcilicet ſolùm per ſe partem damni cauſat, abſque ullo influxu, vel dependentia ad alias cauſas fortè etiam concurrentes ad damnum, tenetur ſolùm reſtituere pro rata parte ſua, non autem pro eo, quod alii, quamvis eodem tempore, loco, vel occaſione, intulerunt, v. g. Ingrederis vineam uvas rapturus, vel carpturus: eodem tempore alii, abſque tamen omni tuo conſenſu, vel concurſu, eandem ingrediuntur, & auferunt; es cauſa damni partialitate effectus tantùm, ideòque pro tua tantùm parte reſtituere obligaris. Item pluribus ex domini dolio exhaurientibus, vel de pecunia furantibus, ſi tu ſuperveniens etiam parum, vel multum fureris; peccabis pro ratione materiæ mortaliter, vel venialiter, neque plus reſtituere teneberis, quàm accepiſti: quia nullo modo fuiſti cauſa influens in totum damnum ab aliis aggregatum, ſed ſolùm quoad partem tuam. Communis DD. cum Molin. *diſp.* 734. Lugo *diſp.* 16. *ſect.* 3. *§.* 2. Sylveſt. *verb. reſtit. qu.* 6. Laym. *cit. cap.* 6. *num.* 1. alii apud ipſos; & ſpecialius probabitur *in ſeptimo Præcepto*.

66 *Regula tertia*. Cauſa cooperans partialitate cauſæ tantùm, quæ ſcilicet defecto quidem influit cum aliis in totum damnum conſilio, vel auxilio, ita tamen, ut ſine ejus cooperatione, vel concurſu, à reliquis defacto cooperantibus abſque alia nova cauſa ſuperaddita, adhuc poneretur totus effectus, ſeu totum damnum inferretur: tunc illa, & quælibet rursùs ſolùm obligatur ad reſtitutionem pro parte rata, ſeu tantum, quantum ipſa ſuo concurſu, judicio prudentis æſtimando, damnum intulit. Ita expreſsè pluribus citatis Lugo *tom.* 1. *de juſtit. diſp.* 19. *ſect.* 2. *à num.* 80. Dicaſt. *lib.* 2. *de reſtit. tract.* 2. *diſp.* 4. *dub.* 2. Tamb. *cit. lib.* 8. *tract.* 4. *cap.* 2. *§.* 8. *num.* 5. Atque hoc ſenſu vera eſt ſententia *Navarri, Angeli, Sylv.* aliorum cum Leſſio *cit. lib.* 2. *cap.* 13. *dub.* 4. *nu.* 37. qui abſolutè docent, quando plures cauſæ non principales concurrunt ad idem damnum injuſtum, v. g. in bello injuſto gregarii milites, ſingulos teneri ad partem pro rata ſua. *Ratio eſt*: Quia cùm tota radix obligationis reſtituendi ex delicto ſit cauſalitas, ſeu influxus in damnum illatum, non debet eſſe major obligatio, quàm ſit ipſe influxus in damnum: ergo qui ſolùm partialiter, & diminutè concurrit, & influit ad damnum, etiam ſine ſuo concurſu ſecuturum, etiam partialiter, & diminutè ſolùm reſtituere obligabitur: neque eſt rationabile, ut ex partiali, & diminuta cooperatione tenearis ad reſtituendum totum. Sicut enim, qui partialiter concurrit partialitate effectus, v. gr. auferens decem, aliis auferentibus nonaginta, licèt concurrat ad totum damnum, quia tamen partem ſolùm damni cauſat, partem ſolùm reſtituere tenetur, etſi ſine ſuo concurſu totum damnum, v. g. centum, non eſſet illatum à cæteris, ſed nonaginta tantùm: ita ſanè à fortiori, qui partialiter concurrit partialitate cauſalitatis ad totum damnum, quod tamen totum damnum ſine ejus concurſu adhuc illatum fuiſſet à reliquis cauſis, non ad totum, ſed ad partem tantùm damni ſuæ cauſalitati proportionatam compenſandam tenebitur. Unde quando plures conſulunt, vel hortantur ad damnum injuſtum, ita tamen, ut quamvis alter defacto omnium conſilio, vel hortatu motus fuerit, tamen etiam, hoc vel illo, vel quocunque in particulari non conſulente, adhuc damnum fuiſſet illaturum, ſinguli ſolùm debebunt pro parte rata, quantum ſcilicet damnum prudenter judicabitur commenſurari ad hujuſmodi conſilium, vel adhortationem. Et idem in ſimilibus. Vides jam, hanc regulam reipſa coincidere cum prima. Intellige autem ſemper (uti notanter dixi) ſi totum damnum ſine unius concurſu adhuc illatum fuiſſet à reliquis defacto cooperantibus ſine aliqua cauſa ſuperaddita; quando enim unus ita concurrit ad damnum inferendum, ut à reliquis cauſis defacto cooperantibus illatum non fuiſſet, tenebitur ad reſtitutionem in ſolidum, nihilo obſtante, quòd ſi ipſe non concurriſſet, alius non defuiſſet, qui loco ejus concurreret: quia ille defacto jam vera fuit cauſa totius damni illati, *juxta dicta ſuperius*. Unde jam ſuprà notatum eſt, eum, qui in conſilio damnoſo alteri ſuffragium ſuum dat cum prioribus intra numerum requiſitum ad deciſionem; teneri ad totum damnum inde ſecutum: quia una cum ſuo ſuffragio impleto numero, jam efficaciter damnum illatum fuit, quod ab illo numero defacto ſuffragante, ſine ſuo ſuffragio inferri non potuiſſet: nihilo obſtante, quòd ſi ipſe ſuffragatus non eſſet, alio ex ſequentibus id ipſum ſuffragante, adhuc eadem ſententia lata, & damnum illatum fuiſſet. Quod etiam reſolvit *Lugo cit.*

67 *Quarta regula*. Cauſa cooperans partialitate cauſæ quidem, eò quòd ſola ſine concurſu aliorum, damnum non cauſaret, at ſimul totalitate effectus, ita ſcilicet, ut ſine illius concurſu, vel influxu totum damnum non fieret a reliquis, omninò obligatur ad reſtitutionem totius damni in ſolidum, poſito nimirùm, quod alii cooperantes ſuas partes reſtitutionis contribuere non poſſent, vel non vellent. Sic expreſsè Auctores ſuprà citati. Atque hoc ſenſu vera eſt Sententia DD. *Cajet. Medin. Soti, Laym.* aliorum, qui abſolutè, & indiſtinctè aſſerunt, quoties cauſa cooperans influit in totum effectum, ſeu damnum, teneri ad reſtitutionem in ſolidum. Et colligitur ex L. 21. *§.* 9. *ff. de furtis*. Ubi dicitur: Quando plures portant pondus aliquod, quod nullus per ſe portare ſufficeret, tunc omnes teneri in ſolidum ad reſtitutionem ex actione furti. *Ratio eſt*: Quia obligatio reſtitutionis ſequitur cauſalitatem damni: atqui in propoſito, ſingulæ cauſæ partiales, moraliter loquendo, æquivalent totalibus, licèt enim ſingulæ ſeorſim non ponant, nec poſſint ponere totum effectum phyſicè, moraliter tamen ſingulæ eo ipſo cenſentur ponere totum effectum, quia ſingulæ poſſent, & deberent impedire totum effectum ſubtrahendo ſuum concurſum, vel auxilium, ſine quo damnum non fieret, nec fieri poſset, ut ſupponitur, ſi ergo ſe non ſubtrahat, vel non impediat totum, quod certè poſset, & deberet, ipſi imputabitur etiam totum damnum: prout etiam optimè reſpondet Vaſq. Opuſc. moral. *cap.* 9. *dub.* 2. *num.* 35.

his

his verbis. *Dicet: quomodo, ſi iſtæ ſunt partiales cauſæ, tenentur ad totum? Reſp. Quod partiales cauſæ ſunt: ſed unuſquiſque eſt in cauſa, quare totum fiat; in ſua enim voluntate fuit, ut nihil fieret, ſi ipſe deſiſteret, cùm alius non poſſet: & ideò in ſolidum tenetur quæcumque partialis cauſa.* Hæc ille ſapienter. E. g. Duo pondus grave ſurripiunt, quod unus ſolus, nec ferre, nec conſequenter ſurripere poſſet: ſinguli ſunt cauſa partialis, & tamquam cauſa adæquata damni illati, ideòque ſinguli obligantur in ſolidum ad totum damnum compenſandum, altero nimirùm non valente, vel nolente, contribuere: quia quilibet, ſi ſe ſubtraxiſſet, prout debuit, totum damnum impediſſet. Item ſi requiruntur decem ſuffragia ad decernendum injuſtum damnum, ut novem non ſufficiant, omnes decem ſuffragantes tenebuntur in ſolidum ad compenſationem, ob eandem rationem: non autem ulteriùs obligabitur undecimus, & cæteri: quia hìc damnum impedire amplius non potuiſſet, ut alibi, & ſupra jam notatum eſt. Item ſi duo ingrediuntur ad furandum, ita ut unus ſine altero non ingrederetur; ſi duo ad invicem ſe animent ad inferendum damnum, neuter ſolus auſurus, &c. uterque in ſolidum obligabitur, altero non potente, vel nolente compenſare ſuam partem, & ita in ſimilibus innumeris. Immo etiam in cauſis negativis, ſeu non impedientibus damna, cùm ex juſtitia impedire tenerentur, ut ſi ſint multi famuli, quibus incumbat cura domus, & nemo impediat furem, v. g. cùm tamen impedire poſſent reſiſtendo, clamando &c. omnes obligabuntur in ſolidum. Sic Leſſ. Vaſq. *citat. cap. 9. §. 3. dub. ult.* Tamb. *hic cap. 2. ſ. 6. n. 9.* Ratio eſt: Quia vel ſinguli ſeorſim poterant impedire totum damnum, & tunc palàm ſinguli obligabuntur directè: vel ſinguli, non poterant quidem ſeorſim, poterant tamen ſimul adjuti à conſervis, & tunc pariter rursùs obligabuntur: quia quilibet ex juſtitia tenebatur advocare, adjuvare, vel animare cæteros ad reſiſtendum, vel repellendum furem: quòd ſi nullus fecit, omnes de damno rei ſunt. Sed quid ſi ſinguli prævideant, vel etiam credant conſervos, etſi vocatos, non tamen accurſuros, ad impediendum? Reſpondet *Tambur.* ibidem, adhuc ſingulos obligari in ſolidum: quia cùm ſinguli non clamaverint, ſinguli fuerunt cauſa injuſta, unde conſervi putarint ſe non poſſe ſolos impedire damnum, & alios conſervos non acceſſuros, & ſic de facto damnum non fuit impeditum ex culpa ſingulorum. Sic ille rectè.

68 Ex dictis patet: quid dicendum de militantibus in bello injuſto. Certum eſt ante omnes ad totum damnum illatum compenſandum teneri ipſum Principem, vel belli ducem tamquam cauſam principalem totius damni ſecuti. At verò in defectum Ducis, alii milites ſubditi non tenentur ad reſtitutionem totius in ſolidum, ſed ſolùm pro parte rata, quantum ſcilicet quiſque ſua cooperatione comparatione cæterorum, damnum ipſe intuliſſe, prudenti judicio cenſeri poteſt: maximè autem id, quod ex tali bello injuſto ad ipſum pervenit: aut ſi ipſe proprii commodi cauſa, particulare damnum aliquod intulit. Ita communiſſima DD. Nav. *c. 17. n. 20.* Ubi ſe ita reſpondiſſe profitetur militi ſecuto Ducem Borbonium in direptione Urbis: Vaſq. *de reſtit. c. 9. §. 1. dub. 4. n. 36.* Leſſ. *dub. 4. n. 37.* Dian. Lug. Tamb. *cit. §. 8. n. 8.* Ratio ſuprà dicta eſt: quia ſinguli milites etſi cooperentur partialiter ad totum damnum, v. g. cladem, expugnationem, &c. revera tamen ſinguli non ſunt cauſa totius damni: quia de unoquoque ſeorſim verum eſt dicere, quòd ſine ejus concurſu adhuc à reliquo exercitu totum damnum illatum fuiſſet: ergo non tenetur ad compenſandum totum damnum, ſed partem ratam ſuæ cooperationi correſpondentem tantùm. Neque hìc ſequitur damnum manſurum incompenſatum: ſi enim omnes pro parte rata reſtituunt, utique totum damnum compenſabitur. Neque his adverſatur, quod ſecundùm ſacros Canones, & communem ſententiam DD. ſinguli etiam gregarii milites bellantes in bello injuſto, factis homicidiis, etiam unico, incurrant irregularitatem. Diſpar enim eſt ratio reſtitutionis, & irregularitatis: quia onus reſtitutionis naſcitur ex ipſa natura damnificationis, & ideò juxta modum damnificationis debet onus illud menſurari: atqui non æquum eſt, ut quando ego ſum cauſa debiliſſima alicujus damni (qualis reverà eſt miles quilibet reſpectu damni à toto exercitu illati) totum damnum reſtituere teneri. Irregularitas autem eſt pęna ab Eccleſia illata, ideòque juxta Eccleſiæ regulam menſurari debet: Lex autem Canonica imponit eam pęnam cuicumque, qui quomodocumque ſive totalis, ſive partialis cauſa eſt homicidii injuſti: ſemper enim indecens eſt, talem in Sacris miniſtrare homicidia autem fiunt ab exercitu toto, cujus quilibet miles pars eſt, etſi debiliſſimè in illa homicidia influens, vide Lugo *cit. n. 94.*

ſ. X. Et ordine proportionato cauſalitati, & cooperationi ſuæ, &c. Nimirùm.

I. ANte omnes primo loco reſtituere tenetur quomodocumque cooperans principaliter, vel ſecundariò is, qui ex injuſta damnificatione lucroſa aliquid poſſidet, quia illud ipſum, vel ſi mala fide abſumpſit, ejus valorem unà cum augmento, fructibus, & intereſſe, (juxta dicta de poſſeſſore malæ fidei) reſtituere debebit. Communis DD. apud cit. Molin. *diſp. 718.* Vaſq. *cit. dub. 3. n. 53.* Laym. *cit. 6. n. 1.* Ratio patet: Quia poſſidens quomodocumque rem alienam ſcienter, tenetur reſtituere ratione ipſius rei acceptæ, quæ eſt omnium prima, & potiſſima cauſa reſtitutionis. Quòd ſi ergo res ablata diviſa erat inter partes damnificantes, ſinguli ſuas partes habitas contribuere tenebuntur, aut ipſi domino, aut alteri fortè totum reſtituenti, in foro conſcientię, etſi in foro externo ei actio non concedatur juxta L. 2. & 3. *ff. de conditionib. ob turpem cauſam.* Excipe: Niſi da mandato alterius damnum aliquis intulerit, & in pretium, vel mercedem rem alienam, ejuſve partem acceperit: nam tunc mandans etiam ante hunc tenetur reſtituere: quia tunc ipſe eſt cauſa principalis damni, quæ ſemper prior eſt obligata, ut mox videbitur: neque illi tunc exequens aliquid contribuere tenebitur, ſed tantùm in ejus defectum ipſi Domino. Similiter etiam quando principalis, vel ejus cooperans totam rem alienam aliorum cooperatione ablatam ſibi acceptam reſtituit, nullus ſociorum tenebitur ei aliquid reſtituere; quia tunc nullus ab eo aliquid accepit, neque aliquid lucri ex ablatione illa percipit, ut ſupponitur. 69

II. Inter cauſas cooperantes principalis damnificans, 70
cenſetur mandans, iſque ante omnes alios cooperantes in ſolidum reſtituere tenetur, & in defectum hujus primò executor. Communis *D. Thom. Leſſ. Laym. Lugo*, locis citatis. Ratio eſt: quia actio magis tribuitur agenti principali, quàm exhibenti miniſterium, vel ſecundariò tantùm cooperanti: mandans autem ſemper eſt agens principale, alii omnes ſecundariò tantùm cooperantes; ergo mandans ante omnes, etiam executorem, reſtituere tenetur. Intellige autem ſemper de mandante cum auctoritate, cui nimirùm exequens aliquo modo ſubjiciatur, qualis eſt Dominus, Pater, Superior, reſpectu ſervi, filii, ſubditi, &c. nam ſi alius jubeat nulla jubendi auctoritate præditus, non erit propriè præceptum, ſed magis conſilium: executor autem præcedit conſulentem in debito reſtitutionis, ut mox patebit. Sic expreſſè L. 37. *ff. ad Legem Aquiliam. Liber homo ſi juſſu alterius injuriam dederit, actio erit cum eo; qui juſſit, ſi jus habuit imperandi; quia ſi non habuit, cum eo erit agendum, qui facit.* Excipe tamen. Niſi talis abſque auctoritate præcipiens metu, vel fraude alterum ad damnum inferendum inducat aut exigat, ut in ſui gratiam damnum inferat, quod alioquin non inferret: tunc enim ille cenſebitur auctor principalis damni illati; ideòque etiam ante executorem reſtitutioni obligatus. *Denique* ſi damnificantes omnes fuerunt cauſæ principales, ut ſi plures communi conſenſu condixerunt ad furtum, latrocinandum, injuſtè bellandum, &c. tunc ſinguli ad compenſationem totius damni per ſe primò obligabuntur, *juxta L. Si plures, ff. de dolo.* Quia ſinguli ſunt cauſa totius damni. Quòd ſi tamen unus totam reſtitutionem fecit, rursùs à reliquis pro rata in foro conſcientiæ repetere poterit, ut *n. præc. dictum.* Eodemque modo dicendum, ſi executor in damno inferendo non ſolo mandato jubentis, ſed etiam ex ſe motus fuit, ſuum etiam negotium agens, ut ideò meritò concauſa principalis in damno inferendo, & ideò æquè primò reſtitutioni obnoxius cenſeri debeat, ut poſt alios benè obſervat Tambur. *cit. §. 7. n. 4.*

III. Si inter cauſas cooperantes ad damnum, aut nulla 71
adfuit cauſa principalis mandans, vel cogens, aut ſi adfuit in ejus defectum reſtituere non valentis, vel non volentis, tenetur primo loco reſtituere executor ante omnes alias cauſas ſecundarias cooperantes, utpotè conſulentem, conſentientem, participantem, adjuvantem, non impedientem, &c. Communiſſima apud citatos Mol. *diſp. 737. n. 4.* Ratio patet: quia executor eſt cauſa immediata, & phyſica damni illati, ad quod non movetur principaliter, & coactivè, ſicut à mandante, ſed merè voluntariè inducitur, & adjuvatur ab aliis cauſis ſecundariò cooperantibus, ſcilicet conſentiente, conſulente &c. *Tandem* in defectum & mandantis, & exequentis, ultimo loco tenentur reſtituere reliquæ cauſæ cooperantes ſuprà enumeratæ; nimirùm conſulens, &c. Et quidem omnes æquæ primò, ſi comparentur ad ſe invicem, quia una non influit in aliam, aut agit ex motione alterius, ſi vero comparentur ad ipſum effectum, ſeu damnum cauſatum, ſervabunt ordinem reſtituendo ſecundum proportionem cauſalitatis, vel influxus majoris, vel minoris in effectum, ſeu damnum, ita ut illa plus, vel priùs reſtituat, quæ priùs, vel magis induxit in damnum ſecutum, v. g. magis, vel priùs movens ope-

rantem ad damnum inferendum; idque vel in ſolidum, vel pro rata, juxta dicta *ſ. præc.* Generaliter autem inter cauſas ſecundarias cooperantes priori, & potiori obligatione tenentur poſitivè cooperantes ad damnum illatum, ſcilicet illæ quinque, *conſulens*, *conſentiens*, *palpans*, *recipiens participans*. Et tandem in defectum horum cauſæ negativè tantum cooperantes, ſeu non impedientes, ſcilicet *mutus*, *non obſtans*, *non manifeſtans*, ut ex communi notat *Vaſq. Leſſ. Laym. ll. cc.* Ratio clara eſt, quia ſine dubio plus influit in damnum poſitivè cooperans, quàm non impediens tantum.

72 IV. Quando cauſa principalis damni, ſcilicet mandans, vel in ejus defectum, executor totum damnum illatum compenſavit, & reſtituit, tunc executor, ac reliquæ cauſæ ſecundariò cooperantes, liberantur omnino à reſtituendo, non tantùm ipſi damnificato, omnium conſenſu, cùm totum ejus damnum ſupponatur jam compenſatum; ſed etiam ipſi principali, qui totum reſtituit, ita ut is ab executore, vel reliquis cauſis ſecundariis nihil exigere poſſit, niſi aliquid ex damnificatione poſſiderent, juxta dicta N. I. *Ita communis DD.* Ratio eſt. Quia executor; aliæq; cauſæ ſecundariæ ſolùm tenentur reſtituere in defectum cauſæ principalis, ſi nimirùm is pateтur non reſtituturus, ſive quòd non poſſit, ſive quod nolit: ergo ipſo reſtituente, alii ad nihil tenentur etiam ipſi, quia volenti immo jubenti, cooperantes in damnum, nullam fecerunt injuriam. E contrà verò, ſi una ex ſecundariis cauſis totam damni compenſationem fecit, non liberatur cauſa principalis, in cujus defectum compenſatio facta eſt; ſed cauſa ſecundaria jus, & actionem acquirit repetendi à principali totum, quod expendit; atque ille expendere debuerat tanquam per ſe primò obligatus: ac in defectum illius, ſi reſtituere non poſſit, vel nolit, à reliquis concauſis repetat pro rata ſingulorum, juxta communem doctrinam S. Thom. *a. 6. ad 3. & a. 7. ad 2.* Scoti *4. diſt. 15. q. 2. ar. 4.* meique citati omnes, quos numeroſè citant, & ſequuntur Molin. *diſp.* 737. Leſſ. Lugo, Laym. *cit. c. 6. n. 3.* Ratio patet ab oppoſito rationi priori. Eadem ratione, ſi cauſæ principali damnificanti debitum reſtitutionis remittatur, vel condonetur, liberantur ſimul omnes cauſæ ſecundariæ cooperantes; non autem vice verſa: juxta communem, Leſſ. *l. 2. c. 13. dub.* 5. Laym. *cit.* Lug. *diſp.* 19. *Sect.* 5. Ratio eſt: quia ruente principali, ruit acceſſorium; non è contra ruente acceſſorio, etiam principale tollitur: ergo debitum remiſſum principali cenſetur ſimul remiſſum cauſis ſecundariis, & acceſſoriis: non autem è contrà, debitum remiſſum cauſæ ſecundariæ cenſetur etiam remiſſum cauſæ principali: quippè quæ per ſe primò obligatur ad reſtitutionem independenter à cauſis ſecundariis, & acceſſoriis: adeòque tunc adhuc obligabitur principalis ad reſtituendum totum, ſcilicet majorem partem ipſi læſo, vel damnificato, & ſuam partem ipſi, cui debitum remiſſum eſt: quia remiſſio à domino facta, eſt in favorem remiſſi: reliquæ autem cauſæ ſecundariæ, quibus nihil remiſſum eſt, caſu quo in defectum principalis reſtituere tenentur; non obligabuntur ad totum, quia debet tolli illa pars, cujus remiſſionem unà cum cauſa obtinuit, uti ex *Dicaſt.* rectè obſervat *Tamb. l. c.* Eodemque modo dicendum, ſi plures æquè primò, & principaliter damnificent, & ad reſtitutionem obligentur: tunc enim uni condonato debito, non ideò ſimul condonatur aliis; adeòque reliqui manent obligati, ſed ſimiliter non ad totum, ſed detracta illa parte, cujus remiſſio facta eſt.

SECTIO II.

Cui reſtituendum?

SUMMARIUM.

73 & 74. *Debita certa, & incerta.*
75 *Certa debita ordinariè reſtituenda ſunt Domino, niſi rationabilis cauſa excuſet (Quales*
76 Uſque ad n. 80. *enumerantur quatuor)*
80 *Aut juſto poſſeſſori, cui res debita, vel ablata eſt: niſi rurſus rationabilis cauſa excuſet, uti d. n.*
81 Uſque ad n. 85. *in quatuor caſibus videbis.*
85 Uſq; ad n. 89. *Immo ſi res reſtituenda nocitura ſit Domino, eam ei non reſtituere obligatur, ſaltem ex* Charitate.
89 *Ac etiam ex* juſtitia, *ſi ea mox certò abuſurus ſit Dominus contra* juſtitiam *in damnum alterius.*
90 Uſque ad n. 93. *Solvuntur tres objectiones.*
93 Uſq; ad n. 96. *Si verò re reſtituenda Dominus abuſurus ſit contra alias tantùm virtutes, tenetur eam debitor non reddere ex* Charitate *ſolùm.*
96 *Niſi rurſus rationabilis cauſa excuſet (ubique, & quanta eſſe debeat?)*
97 *Defuncto Domino, res reſtituenda eſt hæredibus.*
98 Uſq; ad n. 101. *Quid, ſi nulli adſint hæredes?*
101 & 102. *Debita incerta ex delicto formali contracta, v. g. per ſimoniam, & uſuras, injuſtos contractus, defraudationes, furta, rapinas, &c. ſi dominus ignoretur, vel ita abſens ſit, ut ei reſtitui non poſſit, reſtitui debent pauperibus vel applicari ad pias cauſas.*
103 *Priùs autem facienda eſt ſufficiens inquiſitio veri domini;*
104 *Qua præmiſſa, & re jam ſic erogata, etſi poſtea Dominus compareat, ad nihil amplius tenetur reſtituens.*
105 & 106. *Quinam intelligantur nomine pauperum?*
107 *Poſſeſſor bonæ fidei, ubi agnoſcit rem eſſe alienam, ſed domino ignoto, vel ita ſe habente, ut ei reſtitui non poſſit, probabiliter etiam reſtituere debet pauperibus, vel applicare ad pios uſus.*
108 *Tamen æque probabiliter eam ſibi retinere poteſt.*
109 *Et domino comparente, ſolùm reſtituere tenetur, quantum factus eſt ditior.*
110 Uſque ad n. 113. *Idem omninò dicendum eſt de rebus inventis domino non comparente poſt factam diligentem inquiſitionem,*
113 *Quæ eò major, & diuturnior eſſe debet, quò majoris momenti eſt res perdita.*
114 *Quouſque quis talis rei inventæ dominum incertum expectare debeat?*
116 *Quando damnum illatum eſt, immediatè ipſi Communitati, reſtitutio facienda eſt ipſi communitati immediatè, non particularibus civibus, vel perſonis.*
117 *Secùs, ſi illatum civi, vel perſonæ particulari.*

RESTITUTIONEM deinceps latè accipimus pro redditione cujuſcumque debiti, *ſive ex contractu*, ut emptione, mutuo, commodato, depoſito, &c. *ſive ex delicto*: aut formali ratione injuſtæ damnificationis, aut materiali tantùm, ſeu ratione rei acceptæ facienda à poſſeſſore bonæ fidei poſtquam cognovit, rem eſſe alienam, qui tunc incipit eſſe malæ fidei. Debita porrò tam ex contractu, quàm ex delicto, alia ſunt certa, quorum ſcilicet dominus ſcitur, ut ei reſtitui poſſint, alia ſunt incerta ſimpliciter, quorum nimirùm dominus omninò ignoratur, vel etſi fortè ſciatur, illi tamen reſtitui nunquam poſſe putantur: Alia ſunt incerta ſecundùm quid, quorum dominus in confuſo cognoſcitur, ut ſi ſciatur eſſe unius è duobus, vel aliquorum ex communitate aliqua: neſciatur autem cujus, aut quorum determinatè ſit. Priori modo dicitur dominus ignotus, ſecundo modo dicitur dominus incertus. His notatis ſit. 73

ASSERTIO II.

DEBITA certa ex quocumque delicto, vel contractu ordinariè reſtituenda ſunt immediatè Domino, vel juſto poſſeſſori, cui res ablata, vel debita eſt; (niſi rationabilis cauſa aliud poſtulet, vel permittat) quin etiam debent non reſtitui Domino, vel poſſeſſori, ſi res reſtituenda nocitura ſit; & quidem ex juſtitia cum onere reſtitutionis, ſi re illa Dominus abuſurus ſit in damnum injuſtum alterum, vel Communitatis: ex Charitate autem ſolum ſi contra alias virtutes abuſurus ſit, niſi rurſus rationabilis cauſa excuſet. Defuncto Domino reſtituendum hæredibus: quibus deficientibus debita illa tamquam bona vacantia, & verè derelicta jure naturæ primò occupanti, adeòque ipſi debitori cedunt (niſi jus poſitivum, vel legitima conſuetudo aliud decernat) Debita autem ſimpliciter incerta ex delicto formali in pauperes, vel pios uſus eroganda ſunt. Idemque valdè probabile, & tutiſſimum de incertis debitis ex contractu, vel re accepta tantùm: non minùs tamen probabile, ea poſſe retineri a debitore, ac poſſeſſore bonæ fidei; quemadmodùm, & inventa poſt ſufficientem inquiſitionem Domino non comparente. Secus dicendum de debitis incertis ſecundùm quid: hæc enim inter Dominos incertos dividenda erunt. 74
Auctores dabimus, explicando ſingula.

§. I. *Debita certa ordinariè reſtituenda ſunt immediatè Domino.*

OMNES. Ratio patet ex natura reſtitutionis. Reſtitutio enim eſt actus juſtitiæ commutativæ, per quam conſtituitur æqualitas inter perſonas habentes inæqualitatem: atqui ipſe dominus, cui res ablata, vel debita eſt, habet inæqualitatem, quia minus habet, quàm ei debeatur: ergo ei immediatè reſtitutio facienda eſt. Sed dixi: *Ordinariè*: Nimirùm: *niſi rationabilis cauſa excuſet*: Quatruplex enim aſſignatur potiſſimùm cauſa excuſans debitorem ex contractu, vel delicto, quominùs Domino, vel poſſeſſori immediatè reſtituere teneatur. 75

Prima, & potiſſima cauſa eſt: Si aut ipſe dominus, vel creditor nolit ſibi reſtitui, utpotè quia debitum expreſſè, vel tacitè remiſit, vel ad alium remiſit, aut ſi impoſſibile ſit debitum reddi ipſi domino, vel creditori ut potè, quia vel defun- 7

functus eſt, vel ita abſens, ut ei non poſſit reddi ſine majori ſumptu, vel incommodo, quàm ipſa res valeat. Quoad defunctum mox infrà §. 4. Quoad reliqua dicemus generaliter ſuo loco de cauſis excuſantibus à reſtitutione.

77 *Secunda cauſa:* Si reſtitutio ceſſura ſit in illius, vel alterius perſonæ, vel Communitatis detrimentum, tunc enim eo uſque poteſt, & debet differri reſtitutio, aut res reſtituenda tuto loco reponi. Communiſſima cum *D. Thom. Scoto cit.* Ratio eſt: quia reſtitutio ordinatur per ſe ad bonum proximi, & Communitatis, ergo ſi ex reſtitutione ſecuturum eſſet damnum vel ipſius creditoris, vel alterius, aut Communitatis, ceſſat pro tunc obligare præceptum reſtitutionis, ceſſante ſcilicet fine, (quin potiùs incipit obligatio pro tunc non reſtituendi, de qua mox *§. 3.*) Deinde non agitur de omninò omittenda reſtitutione: ſed tantùm de differenda: at quæ major ratio differendi eſſe poteſt, quàm velle expectare bonum, & utilitatem ipſius domini tum corporalem, tum ſpiritualem, ne ſcilicet re ſibi reſtituta, in corpore, vel etiam anima noceat? ergo &c.

78 *Tertia cauſa ipſo jure liberandi ſe à reſtitutione*, eſt compenſatio debiti alia ratione difficulter recuperandi. Quia ut dicitur L. 3. ff. de compenſ. *Intereſt noſtra potius non ſolvere, quam ſolutum repetere.* Immo compenſatio ſolutionis inſtar eſſe cenſetur in Jure L. ſi debitor ff. Qui potiores in pignore. *Nihil intereſt, ſolveritne aliquis, an compenſaverit.* Huc referri debet, quod in probabili Sententia diximus ſuprà *ſect. 6. §. 8.* poſſe nimirum aliquem, rem furtivam emptam non domino, ſed furi reſtituere ad recuperandum ſuum pretium, ſeque indemnem ſervandum.

79 *Quarta cauſa eſt.* Si quis ſolvat creditori, ſui creditoris ex rationabili cauſa, tunc enim in foro conſcientiæ ſaltem liberatur ab obligatione reſtitutionis ipſi domino facienda. Communis DD. Molin. *diſp.* 741. Laym. *cit. cap.* 9. Ratio eſt, quia tali modo adhuc ſervatur æqualitas, ut nimirùm quilibet habeat, quantum debet habere. Nec meus creditor debet, vel poteſt eſſe rationabiliter invitus, quod ex rationabili cauſa ipſum præveniendo, ſolvam ejus creditori, nimirùm ad ejus damnum avertendum, quippè aliàs ſuum debitum difficulter recuperaturo: quia ipſemet in ſimili caſu ejuſmodi ſolutionem à ſui creditoris creditore jure exigere poſſet. Deinde ſi creditor mei creditoris debitum ſuum liquidum, neque via judicii, neque alia ratione à debitore conſequi poſſit, poteſt uti occulta compenſatione tantundem de ejus bonis accipiendo, quantum ejus debitum valet: ergo etiam ego ei ad id conſequendum cooperari poſſum, eique ſolvere id, quod ego ejus debitori debeo, modò interim caveatur, ne eidem debitor, ejuſve hæredes, hujus ſolutionis ignari, poſteà iterùm ſolvant. Aut è contrà alia ratione: Si ego Titio debeo centum ex mutuo: Titius ſimiliter debeat centum Cajo, poſſum ego Cajo numerare centum, ut cedat, vel vendat mihi jus crediti adversùs Titium debitorem ſuum, & creditorem meum, & ſic uti compenſatione debiti aliàs difficulter recuperandi, uti cum aliis notat Leſſ. *c. 16. dub.* 5. Intellige autem ſemper: *in foro conſcientiæ, & ſubſiſtente juſta cauſa.* Nam in foro externo hoc tantùm locum habet, quando debitum ex eadem cauſa procedit, ſeu quando debita ſunt ejuſdem rationis. Ut ſi conducam domum à Titio, quam is ipſe conduxerat à Cajo; tunc penſio mihi conſtituta in defectum Titii eſt obligata Cajo primo locatori: quare ſi ſolvam Cajo, ſum liberatus à Titio, juxta *leg. utrùm præſente, ff. de conſtituta pecunia.* Denique ſi nulla rationabilis cauſa ſubeſſet, neque in foro conſcientiæ locum haberet, quia tunc meus creditor eſſet rationabiliter invitus, quòd ſine cauſa lædatur jus ſuum per ſe ipſum ſolvendi, & modo ſibi placito, ſuo creditori.

§. II. *Aut juſto poſſeſſori, cui res debita, vel ablata eſt.*

80 NOn enim ſoli ipſi domino proprietario, & directo rei ablatæ res reſtituenda eſt; ſed etiam ipſi juſto poſſeſſori, ut ſunt uſurarius, commodatarius, conductor, Emphyteuta &c. Item adminiſtrator, Procurator, Diſpenſator, Tutor, Curator, Depoſitarius, pignus habens, Cuſtos rei ſibi creditæ, v. g. ſartores, Aurifices &c. reſpectu materiæ laborandæ; lotores, & lotrices reſpectu pannorum, vel veſtimentorum lavandorum: qui ergo ab hujuſmodi poſſeſſoribus aufert rem, iiſdem immediatè, & non domino proprietario reſtituere debet, quia licèt rei dominium non habeant, tamen ex pacto, & juſto titulo habent jus illam rem uſurpandi, ſervandi, detinendi, cuſtodiendi: ergo ſicut iis auferens injuriam infert injuſtè privando eos juſta poſſeſſione rei plerumque non ſine periculo, damno, vel lucro ceſſante, ita iis immediatè reſtituere debet, & non ipſi domino. Sed intellige hìc rurſùs. Quod dixeram *ordinariè, & niſi rationabilis cauſa excuſet.* Ut in ſequentibus caſibus.

81 I. Si nihil interſit eorum, à quibus res ablata eſt, quòd non ſibi, ſed ſtatim rei domino reſtituatur, ſi nullum ſcilicet inde damnum incurrat. Aut è contrà, ſi domino interſit, ut res ablata ſibi immediatè, & non priori poſſeſſori reſtituatur, ut ſi is valdè ſuſpectus eſſet, aut probabiliter exiſtimetur rem domini malè abſumpturus, aut non redditurus, niſi cum domini injuria, tunc enim ſi ſine illius majori damno, vel infamia fieri poſſit, major ratio habenda erit domini, eique, quod ſuum eſt, reſtituendum. Ita *Sotus, Navar.* uterque, aliiſque cit. Sanch. *lib. 7. moralium c. 19. n.* 110. Laym. *c. 9. num.* 3. Qui rectè inferunt quòd bona Eccleſiæ non Prælato diſſipatori, ſed Eccleſiæ, vel Capitulo reſtituenda ſint, eò quòd jus adminiſtratoris ſe non extendat ad diſſipandum.

82 II. Quando ii, à quibus res ablata eſt, non ſunt capaces dominii, & adminiſtrationis, v. g. accepta ab uxore filiofamilias, pupillo, Religioſo, furioſo &c. non ipſis ſed marito, patri, Tutori, Prælato, Curatori &c. reſtituenda erunt. Nam alioquin in foro externo, qui ſolvit filiofamilias, pupillo, Religioſo &c. ſine conſenſu patris, Tutoris, Prælati, probare debet, rem ſolutam converſam eſſe in utilitatem patris, pupilli, Eccleſiæ, vel Monaſterii, alioquin iterato ſolvere cogitur, *juxta leg. pupillus, ff. de actionibus.* In foro tamen conſcientiæ ſufficeret bona fide iis reſtituere credendo, eos ſuo officio ſatisfacturos, ut cum aliis notat Laym. *cit. num.* 4.

83 III. Ablata, vel quomodolibet accepta ab injuſto poſſeſſore, fure v. gr. non furi, ſed domino immediatè reſtituenda erunt; ſicut & ipſe fur immediatè tenetur reſtituere domino: Excepto rurſùs probabiliſſimè caſu, quo res accepta eſt bona fide pro pretio, aliàs non recuperando, tunc enim poſſeſſor bonæ fidei ad ſervandum ſe indemnem, pretiumque recuperandum poſſe furi reſtituere, jam alibi diximus. Illud autem, quo dicitur cap. in litteris, de reſtitut. ſpoliatorum. *Etiam prædo ſecundùm rigorem juris reſtituendus eſt.* Non in foro conſcientiæ locum habet, ſed ſolùm in foro externo judiciali, cùm quis ab alio vi dejectus eſt à poſſeſſione rei immobilis, vel beneficii, prætextu juſti tituli, nunc enim is ante omnia reſtituendus in poſſeſſionem, & poſteà de jure tituli agendum.

84 IV. Qui rem alienam acceptat à bonæ fidei poſſeſſore putante rem eſſe ſuam, & poſteà deprehendit ad alterum pertinere: ſiquidem accepit interveniente pacto depoſiti, commodati, locati, pignoris &c. tunc ipſi poſſeſſori bonæ fidei reſtituenda erit, monito tamen ex Charitate etiam domino de re ſua. Si verò ſecluſo ejuſmodi pacto, alia ratione gratuita accepit, tunc ipſi domino tanquam verum & potius jus habenti reſtituenda erit, quatenus abſque ſcandalo, aliove incommodo fieri poterit, ut directè reſolvit *P. Navarr. Rebell.* aliiſque citatis Molin. *diſp.* 741. *num.* 4. & Laym. *cit. num.* 5.

§. III. *Quin etiam debent non reſtitui domino, vel poſſeſſori, ſi res reſtituenda nocitura ſit &c.*

85 I. COnſentiunt omnes, debitorem, ſaltem ex Charitate regulariter obligari non reddere debitum domino, quando is re reſtituta certò abuſurus eſt ad peccatum, v. gr. reddito gladio, ſe ipſum, vel alium occiſurus, reddita pecunia mox ſe inebriaturus, ſcortaturus &c. Certè eo caſu, ſi potes, deberes auferre gladium ab eo, qui vult ſe ipſum, vel alium innocentem occidere, quanto magis debes gladium denegare, vel etiam non reddere quomodocunque debitum. Ratio poſteà amplior patebit infrà.

86 Sed dixi 1. *Si certo abuſurus ſit.* Non enim ſufficit dubium vel ſuſpicio, cùm nemo in dubio præſumendus ſit acturus malè. Immo neque ſufficit probabilitas moralem certitudinem non pariens: nam ſi ſit probabile, dominum hac re, v. gr. gladio, vel pecunia reddita peccaturum; certè etiam erit probabile oppoſitum: at in pari probabilitate melior debet eſſe conditio domini rem ſuam apud ſe poſſidentis; niſi tamen eſſet furioſus, huic enim etiam cum ſola ſuſpicione mali proximo inferendi gladium non redderem; ſic enim ex una parte faveo fortè innocenti, & ex altera parte furioſo, dum talis eſt, nullam injuriam facere cenſeor, ait prudenter Tambur. *lib.* 8. *tract. 4. cap. 1. §. 3. num.* 2.

87 Dixi 2. *Regulariter teneri:* Aliquando denegare, vel reddere non obligatur, quando ſcilicet adeſt juſta cauſa excuſans; utpotè ſi non poſſim denegare ſine magno meo incommodo, vel periculo, aut ſi ex mea denegatione ſecutura ſint æquè gravia, vel majora mala: cùm enim tunc ſpes non ſit evitandi mala, ceſſabit obligatio non reddendi rem nocituram.

88 Dixi 3. *Teneri ſaltem ex Charitate:* In quo omnes conſentiunt. Sed quæſtio eſt, an aliquando etiam quis teneatur ex juſtitia, quando nimirùm dominus re reſtituta abuſurus eſt contra juſtitiam. Negat univerſim, & ſolam obligationem ex Charitate agnoſcit Molina *tom. 3. diſp.* 755. Sed contradicimus.

89 II. Debitor tenetur ex juſtitia, & cum onere reſtitutio-

nis

nis non reddere ſuo domino rem ſuam, ſi ea mox certò abuſurus ſit contra juſtitiam, injuſtum damnum alteri inferendo, v. g. gladio reddito occiſurus innocentem, pecunia mutua reddita injuſtè bellaturus, &c. *Ita communior DD.* & latè probat Leſſius *lib. 2. cap. 16. diſp. 4. & Salon.* apud Tambur. *cit. n. 5. & 6.* Ratio patet ex dictis *ſect. præcedenti*. Quia omnis cooperans proximè ad injuſtum damnum alterius, peccat contra juſtitiam, & obligationem reſtitutionis contrahit, omnium conſenſu, ſed in caſu noſtro valdè proximè cooperatis ad injuſtum damnum proximi reddendo, v. g. gladium injuſtè occiſuro, &c. quem tamen negare poſſes citra tuum grave incommodum, ut ſupponimus, ſicque damnum impedire: ergo ex juſtitia obligaris non reddere, & ſi reddas, peccas contra juſtitiam, & per conſequens in defectum damnificantis, ad reſtitutionem obligaberis.

90 *Dices:* nemo (niſi id ei ex officio incumbat) tenetur ex juſtitia defendere innocentem, ſed ſolùm ex Charitate, ſi ſine ſuo notabili incommodo poſſit; ergo neque ego ex juſtitia, ſed ſimiliter ex Charitate tantùm teneor denegare gladium volenti occidere eundem innocentem. Reſp. *nego conſequentiam:* aliud enim eſt defendere innocentem, ad quod non teneor, niſi ex Charitate: aliud eſt poſitivè cooperari ad occiſionem innocentis, ad quod impediendum utique teneor ex juſtitia: at in caſu noſtro reddendo gladium mox occiſuro verè poſitivè cooperaris ad occiſionem innocentis; alioquin fatendum eſt, ſi dominus per ſe ſumeret gladium ſuum ex domo tua, & tu non impedires, cùm poſſes, peccares ſolùm contra Charitatem: quia ſolùm negativè te haberes, & non impedires occiſionem, & non poſitivè cooperareris.

91 *Dices iterùm.* Nec contra Charitatem, nec contra juſtitiam pecco, ſi reddam pecuniam debitam ei, qui illam domum, vel navim empturus eſt, in quibus ſcio, ipſum uſuras, fraudes, illicita mercimonia facturum; ergo neque in caſu noſtro pecco ſaltem contra juſtitiam. Reſp. *iterum neg. conſeq. & paritatem:* Quia redditio pecuniæ valdè remotè ſe habet ad illa delicta, ut patet: & illa tam remota cooperatio ad peccatum alterius ſatis excuſatur à meo debito reddendo domino pecuniam ſuam: At in noſtro caſu redditio gladii, & ſimilium, proxima eſt ipſi actioni injuſtè faciendæ, adeoque cooperatio tam propinqua ad actionem injuſtam me etiam injuſtum conſtituit, quaſi participantem, ſocium, & complicem ejuſdem delicti contra juſtitiam, neque à peccato cooperationis excuſabor à meo delicto, niſi adſit alia major, & urgentior cauſa, v. g. metus mortis propriæ, vel ſimilis gravis mali, &c. ut jam dictum eſt.

92 *Dices rursùs:* Ergo ſaltem ego peccarem contra juſtitiam, ſi redderem pecuniam debitam uſurario, quam ſcio certè immediatè applicaturum ad uſuras injuſtas: jam enim dando ei materiam proximam uſuræ, cooperarer illi velut ſocius ad injuſtum lucrum, & damnum proximi. Reſp. Omninò ita eſſe ex ſe, & per ſe loquendo: & niſi aliqua accederet cauſa excuſans, qualis tamen plerumque accedit. 1. Ne rixæ ſint cum uſurario. 2. Ne ego habear infidelis. 3. Ne, quando iterùm indiguero mutuo, idem uſurarius, vel alius mutuum mihi deneget. Maximè vero 4. Excuſor ex eo capite, quòd uſurarius ſemper ſit paratus ad injuſtum lucrum extorquendum, quod ego impedire non poſſum, multò minùs teneor.

93 III. Debitor adhuc tenetur ex charitate non reddere debitum domino, quo certò ſcit ipſum abuſurum contra alias virtutes, v. gr. temperantiam, caſtitatem, niſi rursùs accedat cauſa excuſans. *Omnes.* Ratio communis eſt: Quia ex Charitate omnes obligantur impedire malum proximi, maximè ſpirituale, nimirùm peccatum, quando id ſine magno incommodo proprio poſſumus, prout hic nos poſſe ſupponitur.

94 *Dices:* Non poſſumus ex Chatitate violare jus domini ad repetendam rem ſuam. *Nego aſſumpt.* Quamvis enim dominus ex juſtitia habeat jus petendi ſuum debitum abſolutè, non tamen habet hic, & nunc, quando ejus peccatum per negationem illam debiti facilè impediri poteſt: Juſtitia enim non eſt contraria Charitati, quin potiùs illi ſubordinatur.

95 *Dices iterùm:* Si dominus vellet uti ſua pecunia ad peccandum, tu non poſſes, minùs deberes illi auferre pecuniam, ut peccatum impedires: ergo ob id neque poteris eidem domino pecuniam ſibi debitam denegare. Reſp. *nego conſeq.* quia non tenemur peccatum proximi impedire, res ejus auferendo, vel vi detinendo, quod ſanè eſſet magnum onus ex ſe valdè incommodum fidelibus: at verò tenemur impedire non concurrendo, non præbendo poſitivè materiam, & inſtrumentum ad peccandum, quod ex ſe non ita eſt oneroſum, vel incommodum. Dico autem: *ex ſe &c.* Et ſuprà dixi. *Niſi accedat cauſa excuſans:* ſæpiſſimè enim hic excuſantur fideles reddentes rem debitam domino abuſuro. Certè majori negare non poſſum ſine periculo notabilis mali: neque æquali ſine periculo rixæ, inimicitiæ, & graviorum malorum. Unde fatendum eſt, dominum ſeriò repetentem rem ſuam valdè rarò poſſe repelli, quantumvis ejus malus finis cognoſcatur: quia valdè rarò ex denegatione debiti incommodum notabile non incumbit debitori. De quo rursùs, & mitiùs dicemus in materia de ſcandalo, & hinc, ut notanter inſinuatum in Aſſertione.

IV. Major cauſa excuſans requiritur in priori caſu, 96
quando ſcilicet dominus re reſtituta abuſurus eſt ad peccatum contra juſtitiam, quàm in poſteriori, contra alias virtutes tantùm. Ita obſervant omnes. *Et ratio clara eſt:* quia obligatio virtutis juſtitiæ natura ſua gravior eſt, quàm aliarum virtutum moralium: conſequenter etiam ſtrictior eſt obligatio impediendi, ſeu non cooperandi ad peccata contra juſtitiam, quàm peccata contra alias virtutes. *Deinde* quia peccato injuſtitiæ infertur damnum alteri innocenti, & invito. Unde nunquam licebit reddere debitum petenti ad abuſum contra juſtitiam, præterquàm ſi periculum majoris, vel æqualis, vel certè gravis mali ex negata reſtitutione timeatur: nam alioquin ſine juſta cauſa reddens veriſſimè cooperatur ad damnificationem tertii, & in defectum ipſius damnificantis ad reſtitutionem obligabitur. Peccato autem contra temperantiam, vel alias virtutes morales, ſolus ipſe peccans, & quidem ſciens, & volens damnum accipit; ideòque ſine omni cauſa reddens debitum ad ejuſmodi abuſum, peccat quidem contra charitatem, excuſatur tamen quacunque rationabili cauſa, & cujuſvis mali metu: quin etiam, ſi alter conſtanter redditionem exigat, videtur debitor ex juſtitia manere obligatus ad reddendum, ſicut uxor ad reddendum conjugale debitum viro habenti votum caſtitatis, ſi eum à propoſito ſuaviter avertere nequeat, uti notat Sanch. *lib. 9. de Matrim. diſp. 6. n. 6.* & ex ipſo Laym. *cit. nu. 6.* Tandem univerſaliter faciliùs, ſeu minori culpa rem ex juſtitia debitam reſtitues domino, quomodocunque abuſuro, quàm ſi alicui commodato, vel mutuo des, vel dones, cùm ſcias, illum ad malum finem abuſurum eſſe, ut notant DD. *cit.* Ratio eſt: quia debitor ad ſolvendum, vel reddendum adigitur obligationis neceſſitate, quæ vim aliquam excuſandi habet, ſaltem à tanto: mutuantis autem, vel donantis officium gratuitum eſt, & merè voluntarium atque adeò ſi mutues, vel dones abuſuro contra juſtitiam, v. g. ad injuſtum bellum, uſuras, fraudes, &c. à fortiori teneberis ad compenſationem damni ſecuti in defectum principalis, uti contra alios probant *Valentia, Sotus, P. Navarrus,* meique *Leſſ. & Laym. cit. nu. 7.* Ratio eſt, quia qui ſine juſta cauſa materiam proximam malè operaturo ſubminiſtrat, indirectè ſaltem cooperari cenſetur, ut participans, etſi neque jubeat, neque ſuadeat operationem damnoſam: nam ut dicitur L. ſi pignore, ff. de furtis: *Qui ferramenta ſciens commodaverit ad effrigendum oſtium, vel armarium, vel ſcalam ſciens commodaverit ad aſcendendum, licèt nullum ejus conſilium principaliter intervenerit ad furtum faciendum, furti tamen actione tenetur.* Hæc ibi. Sed de hoc ex profeſſo in materia de ſcandalo, ubi de materia ad peccatum proximi.

§. IV. *Defuncto domino, reſtituendum hæredibus &c.*

I. HÆredibus quibuſvis, ſive ex teſtamento, ſive ab 97
inteſtato, ſcilicet proximè conjunctis defuncto, ſive per legem, vel conſuetudinem, ſive per Judicis ſententiam declaratis. *Ratio eſt:* quia hæres legitimus univerſalis relictus, velut repræſentans perſonam defuncti, ſuccedit in omnia jura realia defuncti, adeoque etiam in jure debitorum realium quorumvis, ſive ex contractu, ſive ex delicto aliorum eidem defuncto reſtantium. Uti quoad debita ex delicto ſæpè graviter hallucinari multos, experiuntur Confeſſarii.

II. Quòd ſi defunctus nullum habeat hæredem, nec de 98
rebus ſuis diſpoſuit, bona ejus, & conſequenter etiam ab aliis debita vacant: & in jure bona vacantia dicuntur, & verè pro derelictis habentur; ſiquidem defunctus ipſe morte ſua amittit omnia bona ſua temporalia, neque eorum ampliùs in vita altera dominus eſt, cùm ergo ante mortem nihil de eiſdem diſpoſuerit, nunc verò poſt mortem diſponere non poſſit, remanebunt ea bona, & debita ſub nullius dominio, adeoque verè derelicta.

III. Et conſequenter ejuſmodi bona defuncti ex ſe, & jure naturæ erunt primò occupantis, ideòque etiam debita realia debitori remanebunt, *ex communi doctrina in materia de dominio.*

Dices: Talis defunctus diſpoſuit ſaltem tacitè, vel in- 99
terpretativè, ut ſua bona, vel debita diſtribuantur inter pauperes, vel loca pia pro ipſius anima. Reſp. Quid, ſi erat gentilis, Judæus, hæreticus, v. g. Quid ſi eſſet in inferno? Quid, ſi aliis voluiſſet relinquere, & loquela deſtitu-

ſtitutus diſponere non potuit? Valdè ergo incerta eſt hæc tacita voluntas defuncti, ideòque viventes nunc obligare non poterit.

IV. Addidi notanter in Aſſertione: *Niſi jus poſitivum, vel legitima conſuetudo aliud decernat.* Nam *Authent, omnes peregr. C. communia, de ſucceſſionibus*; decernitur: ut mobilia peregrinorum, ſi inteſtati decedant, & ſine hæredibus diſtribuantur in pias cauſas per manus Epiſcopi illius loci. Et aliàs, ſive per legem, ſive conſuetudinem piorum introductam ejuſmodi bona diſtribui ſolent pauperibus. Et hactenùs de debitis certis. Jam quoad incerta,

§. V. *Debita autem incerta ſimpliciter ex delicto formali in pauperes, vel pios uſus eroganda.*

101 QUando nimirùm aliquid debetur ex delicto formali à poſſeſſore malæ fidei, uti accepta per ſimoniam, uſuras, injuſtos contractus, defraudationes, furta, rapinas &c. & dominus omninò ignoratur, vel ita abſens eſt ut ei reſtitui non poſſit, omnes conſentiunt, debere reſtitui pauperibus, vel Eccleſiis, aut piis locis: in hac enim materia nomine pauperum ſemper intelliguntur etiam loca pia. Eſt expreſsè de jure poſitivo ex definitione Alexandri III. *c. cùm tu de uſuris*, ubi uſuras jubet tradi pauperibus: quod Doctores extendunt, ad alia ex quocunque delicto. Et *c. Nemo* 24. *q.* 5. ait D. Hieron. *Nemo, qui rapit, moriens, ſi habet, unde reddat, ſalvatur. Si eos, quorum fuit invenire non poterit, Eccleſiæ, vel pauperibus tribuat.* Atque idipſum eſſe de jure naturali docet communior DD. *S. Th. Cajet. Sylv. Covar. Vaſq.* aliiſque cit. Molina *diſp.* 746. Lugo *diſp.* 6. *ſect.* 12. Alexander enim Papa definiens uſurarium debere reſtituere pauperibus, rationem dat: quia alioquin non poteſt dimitti peccatum, niſi reſtituatur ablatum. Ergo illa lex non eſt merè poſitiva pœnalis ſtatuens reſtitutionem illam tanquam pœnam delicti, ſed declaratoria legis naturalis de neceſſitate reſtitutionis. Et *D. Hieronym.* ibi utique non condit novum jus (certè non potuit) ſed declarat, quid debeat raptor facere ex ipſa obligatione naturali: *Ratio* autem eſt; Quia res illa incerta, cujus dominus ignoratur, vel ita abſens eſt, ut ei reddi nequeat, adhuc manet ſub dominio prioris domini, vel ejus hæredis; ſi enim excidiſſet omne dominium, non eſſet res incerta, ſed derelicta, & jure naturæ fieret primò occupantis: atqui ratio naturalis poſtulat, ut res aliena, ſi domino reddi nequeat, diſponatur ſecundùm expreſſam, vel præſumptam voluntatem domini meliori modo, quo fieri poteſt: nimirùm in pauperes, vel alios pios uſus, unde aliqua utilitas ad ipſum redundet, ſeu, ut ait Scotus *Cui non poteſt reddi temporaliter, reddatur ſpiritualiter*: ergo jure naturæ ſic fieri debet.

102 *Nec obſtat*: Quod rei Dominus, Judæus, hæreticus, aut alius in ſtatu peccati mortalis mortuus, ut ei etiam damnato opus bonum ex re ſua ampliùs prodeſſe non poſſit. Hoc enim per accidens eſt: & opus bonum cedet in theſaurum Eccleſiæ, aut aliis animabus applicabitur juxta diſpoſitionem divinam. Adde etiam, poſſe prodeſſe hæredibus, quibus, ſi noſcerentur, reſtitutio facienda eſſet. Verùm aliqua hìc graviter obſervanda ſunt.

103 I. Antequam reſtitutio rei incertæ fiat pauperibus, præmittenda eſt diligens, & judicio prudentis conſideratis circumſtantiis ſufficiens inquiſitio veri domini, vel juſti poſſeſſoris illius rei, vel debiti: quòd ſi enim, prætermiſſa ea debita, & ſufficienti inquiſitione, res diſtribuas inter pauperes, injuriam facis vero domino, injuſtè privando eum ſpe recuperandi rem ſuam; quippe à pauperibus brevi conſumendam; & ſi poſteà ſucceſſu temporis dominus compareat, teneberis ei de novo reſtituere, tibique imputare debebis, quòd rem alienam ita imprudenter alienaveris: niſi tamen rem adhuc extantem ipſi pauperes reſtituant, prout debent: nam hi, ſi eam in bona fide conſumpſerunt ad nihil tenentur, *ſecundùm omnes*.

104 II. Facta autem debita, & ſufficienti inquiſitione, & domino non comperto, re diſtributa inter pauperes, vel ad alios uſus erogata, etſi poſteà compareat dominus, ad nihil ampliùs tenebitur reſtituens. *Non enim ratione rei acceptæ*: cùm nihil ampliùs apud ipſum exiſtat. *Neque ratione injuſtæ acceptionis*: quia culpam illam jam purgavit, facta diligenti inquiſitione veri domini, reſtituendo rem meliori modo quo potuit, juxta rationabiliter præſumptam ipſius domini voluntatem. Sed neque pauperes ipſi, poſteà comparente domino, tenentur aliquid reſtituere, ſi rem ſibi erogatam bona fide conſumpſerunt, *ſecundùm omnes*. Immo neque etiam, ſi res adhuc in ſpecie extaret: quia res eis ſecundùm rationabiliter præſumptam domini voluntatem in eleemoſynam erogata eſt, adeòque illius dominium acquiſiverunt, uti docent *P. Nav. Cajet. Henriq. Bonac. aliis, quæ citatis*. Lugo *diſp.* 21. *ſect.* 7. *n.* 102. Oppoſitum tamen ſentiunt cum aliis Molina, *diſp.* 746. & Leſs. *l.* 2. *cap.* 14. *dub.* 6. ea ratione, quòd diſtributio in pauperes hac conditione facta videatur, ſi non compareat, & repetat dominus rem, antequam conſumatur. Quod quidem in praxi communiter verum eſt, quando ex adventu domini arguitur, non fuiſſe adhibitam ſufficientem diligentiam in inquirendo vero domino: tunc enim ei res adhuc exiſtens, præſertim natura permanens, & pretioſa, v. gr. ſcyphus argenteus, vel torques aureus Eccleſiæ applicatus, &c. vel in aliam formam, v. g. calicem tranſmutatio, vel converſio facta ſit, ejus valor ei reſtituendus erit.

III. Nomine pauperum in propoſito intelliguntur non 105
tantùm mendici communes publicè ſtipem mendicantes, ſed etiam pauperes domeſtici, vel privati egentes neceſſariis ad ſtatum ſuum. Item Eccleſiæ egentes luminaribus, ornamentis, ædificiis: Item omnia loca pia, Monaſteria, Hoſpitalia, Xenodochia &c. Item animæ defunctorum Miſſis, aliiſve ſuffragiis juvandæ ex ejuſmodi bonis, aut debitis incertis. Neque porrò opus eſt ex iis inquirere meliores, vel egentiores; dummodò in vero paupere erogentur. Neque opus eſt reſtituere pauperibus ejus loci: in quo res injuſtè accepta eſt, niſi etiam pauperes illius loci defraudati eſſent, & veroſimiliter credatur rem etiam perventuram ad ipſos damnificatos, ut ſi uſurarius, mercator, caupo, piſtor &c. in aliquo loco etiam pauperes defraudavit in menſura, pondere, merce, tenetur ibidem reſtituere ſaltem tacitè augendo menſuram, vel pondus, vel alio modo: quia fieri poteſt, ut ſic ipſis, etiam damnificatis ſatisfiat. Denique nulla etiam lex præcipit ejuſmodi reſtitutiones debitorum incertorum ex delicto neceſſario debere fieri per Confeſſarium, vel Epiſcopum, aut eorum auctoritate, ſed quilibet per ſe ipſum reſtituere poteſt, & debet, quamvis in re dubia conſultum ſit petere conſilium Confeſſarii, Parochi, vel etiam Epiſcopi in re gravi: uti obſervant Doctores communiter.

IV. Habens bona incerta, ſive inventa, ſive acquiſita 106
ex contractu, vel delicto quomodocunque, ſi ipſe æquè pauper ſit, & egens, ac alii, quibus reſtituere deberet, aut ſimiliter pauperes conſanguineos habeat, licitè ſibi ipſi applicare, aut conſanguineis conferre poteſt, etiam propria auctoritate ſine præſcritu Epiſcopi, vel Parochi, dummodò neceſſitas, vel inopia evidens, & certa ſit: quia talis, vel tales non ſunt pejoris conditionis, quàm alii pauperes, ut ex communi docent Molina *diſp.* 747. & Leſs. *c. d.* 6. Rectè tamen monentes: ut tales caveant, ne in propria cauſa cæco judicio decipiantur, & fraus abſit: præſertim quando res aliena acquiſita eſt ex delicto, furto, uſura &c. vix enim ſibi retinere poterit: niſi evidens adeò ſit neceſſitas, ac inopia, quæ etiam eum aliàs à reſtitutione excuſaret, juxta dicenda. *Cap. ſeq.* Alioquin enim aperiretur via ad furanda aliena ſub ſpe, quòd domino, vel damnificato poſteà non comparente à reſtitutione immunes erunt. Tandem facta ſemel ejuſmodi juſta applicatione bonorum incertorum ſibi ipſi, ſi talis poſteà ad pinguiorem fortunam pervenerit, nihil tenetur ampliùs reſtituere aliis pauperibus, quemadmodùm nec ipſi domino poſteà comparenti: quia eo caſu rei dominium ſibi acquiſivit, juxta rationabiliter præſumptam domini voluntatem; ut de aliis pauperibus dictum eſt.

§. VI. *Idemque valdè probabile, ac tutiſſimum de incertis debitis ex contractu, &c.*

DEbita etiam incerta abſque delicto, vel ex contractu, 107
ut emptione, mutuo, commodato, locato, depoſito &c. vel ex re accepta tantùm bona fide, poſtquam poſſeſſor agnoſcit rem eſſe alienam, ſed domino ignoto, vel ita ſe habente, ut ei reſtitui non poſſit debere reſtitui pauperibus, vel ad pios uſus expendi, probabiliſſima planè, tutiſſima, & communis eſt Sententia DD. D. Thomæ 2. 2. *q.* 62. *art.* 5. *ad* 2. Scoti 4. *diſt.* 15. *qu.* 2. *art.* 4. & innumeris congeſtis Leſs. *lib.* 2. *c.* 14. *n.* 38. Molin. *diſp.* 746. Vaſq. *Opuſc. de reſtit. c.* 5. *§.* 4. *dub.* 1. Ratio eſt: quia licèt jura poſitiva ſuprà allegata ſolùm comprehendant debita ex delicto, uſura, rapina, furto &c. quoad jus naturale tamen eadem omninò videtur urgere ratio; de debitis incertis ex contractu, vel re accepta tantùm: hæc enim debita incerta reſtitui debent juxta rationabiliter præſumptam domini voluntatem, modo meliori, quo poſſibile eſt: voluntas autem rationabiliter præſumpta domini ſemper videtur omninò eſſe, ut res ſua, ſi ſibi corporaliter reddi nequeat, pro ſe expendatur in ejus commodum, ſaltem ſpirituale, dando nimirùm pauperibus, vel ad pias cauſas, ſive deinde aliquis habeat, vel debeat ex delicto, ſive ex contractu vel re accepta tantùm, ex quocunque enim horum capite oriatur debitum, res ſemper manet debita domino, & ſub ejus dominio, adeoque ſecundùm ejus voluntatem expendenda: ergo &c. Veruntamen etiam in his debitis à fortiori obſervanda erunt omnia obſervata. *§. præced.* de debitis.

tis incertis ex delicto, prout notat Lugo *diſp. 6. ſect. 12.* Ejuſmodi debita incerta, quando non quidem ignotus, tamen abſens eſt dominus, ut ei reddi non poſſint, ſi poſſit, debere dari ejus hæredibus, ſcilicet conſanguineis proximis: maximè deſcendentibus, vel aſcendentibus, filiis, parentibus, præſertim, ſi illi egentes ſint: nam ita prudenter judicatur velle dominum.

§. VII. *Non minùs tamen probabile, ea poſſe retineri à debitore, ac poſſeſſore bonæ fidei.*

108 EJuſmodi debito incerta abſque delicto, ex contractu, vel re accepta tantùm, non debere reddi pauperibus ſed facta debita inquiſitione, domino non cumparente, vel ita ſe habente, ut ei reſtitui non poſſint, poſſe licitè retineri, & abſumi à debitore, vel poſſeſſore bonæ fidei, ſanè æquè probabilis eſt Sententia gravium Doctorum, & verè communis RR. quos mox citabo *§. ſeq.* Ratio eſt: quia ejuſmodi bona incerta 1. Non ſunt reſtituenda pauperibus jure poſitivo humano; hoc enim ſolùm præcipit, ut injuſtè acquiſita per uſuras, rapinas, &c. in pauperes erogentur, vel alios pios uſus, reddendo injuſtum poſſeſſorem in pœnam criminis incapacem domini ejuſmodi bonorum incertorum: de bonis autem incertis à bonæ fidei poſſeſſore in pauperes erogandis nulla mentio habetur: ad quæ odioſa non ſunt extendenda. 2. Neque ex jure aliquo poſitivo divino, quia nullum tale extat. 3. Neque ex ipſo jure naturali, quia reſtitutionem bonorum incertorum etiam ex delicto nedum ex contractu, vel re accepta tantùm, non eſſe de jure naturali, contra communiorem quidem, probabiliſſimè docent *Sotus*, *Covar. P. Navar.* alii cum *Leſſ. Laym. cit.* Et ratio ſatis firma eſt: Quia falſum, vel incertum eſt, eam ſemper eſſe rationabiliter præſumptam domini voluntatem, ut res ei debita, ſi ſibi reddi nequeat, in pauperes erogetur, quippe brevi conſumpturos, præciſa omni ſpe impoſterum recuperandi; ſed potius ut, quamdiù poteſt, conſervetur, & ſibi data fortè occaſione, reſtituatur, ut mox iterùm dicetur. Deinde dato etiam, reſtitutionem bonorum incertorum ex delicto debitorum pauperibus faciendam eſſe de jure naturæ, non tamen eadem, ſed longè diverſa eſt ratio de aliis debitis ſine delicto; quia negari non poteſt, dominum ſemper magis eſſe invitum, quòd res ſua, vel ſibi debita detineatur à fure, quàm ab alio innocente. Nam ſi furi eo caſu liceret ſibi rem alienam detinere, daretur maxima occaſio furandi, ea nimirùm ſpe, quòd poſteà propter incertitudinem domini eam retinere poſſit, & ſic ex alieno cum iniquitate diteſcere, maximo boni communis detrimento, quod periculum inconveniens ut omnino evitetur, omnes meritò præſumuntur inviti, rem ſuam detineri à fure, vel injuſto poſſeſſore: ſed potius malle, ſi ſibi omninò reddi nequeat, ut deveniat ad pauperes, vel pios uſus pro ſalute ſua corporali, vel ſpirituali: atqui hæc ratio nullo modo procedit de debitis incertis ſine delicto, ex contractu, vel re accepta tantùm; cùm enim talis rem ſine culpa, & bona fide poſſideat, & æquè innocens ſit, ac ullus alius, cui iſta res diſtribuenda eſſet, non poteſt ita rationabiliter præſumi dominum eſſe invitum, ut is retineat, vel velle, ut pauperibus erogetur, ſi ſibi reſtitui non poſſit, ſed potiùs velle, ipſi hanc fortunam favere. Declarabitur magis hæc Sententia *duobus §§. ſequentibus.*

109 Cæterum in utroque caſu: quòd ſi tandem dominus ejuſmodi debitorum incertorum, vel bonorum inventorum compareat, non debere ei reſtitui, niſi quantum adhuc extat, vel quantum inde ditior quis factus eſt: adeoque ſi res tota bona fide abſumpta ſit, non debere ei reſtitui æquivalens, pariter docent Auctores prædictæ probabiliſſimæ Sententiæ. Utrique Sententiæ aliquid concedêmus *§. 9.* Priùs tamen ſit.

§. VIII. *Quemadmodum, & inventa poſt ſufficientem inquiſitionem domino non comparente.*

110 I. ETiam res incertas inventas, ſi poſt diligentem inquiſitionem earum dominus non compareat, pauperibus eſſe erogandas, vel ad alium pium uſum applicandas (niſi ipſe inventor pauper ſit, tunc poſſe ſibi reſervare in toto, vel in parte, conſiderata re inventa, & inopia ſua) docet ſanè communis, & ſine dubio probabilior tutior Sententia DD. D. Th. 2. 2. *qu. 66. art.* 5. Scotus *ſuprà*, *Paludan. Sylv. Medina*, *Navar.* aliiſque congeſtis Molina *to.3. tract.2 diſp.746.* *Leſſ. Laym. Lugo*, infrà citandi. Ratio eſt: 1. Quia bona inventa ſciuntur eſſe alicujus, neque enim eorum dominium amiſit, qui ea perdidit: ergo ſi ipſimet domino reſtitui non poſſint, reſtitui debent juxta ejus voluntatem probabiliter præſumptam, atqui eo caſu probabiliter præſumendum eſt, dominum velle, ut in pauperes, vel alium pium uſum erogentur in ſatisfactionem pro peccatis ſuis; ergo &c. 2. Accedit auctoritas *D. Auguſtini* homil. 9. ex 50. relatus *c. ſi quid* cauſa 14. qu. 5. *Si quid inveniſti, & non reddidiſti, rapuiſti.* Et ibidem c. 8. dicitur. *Multi ſine peccato putant ſe eſſe, ſi quod inveniunt, teneant: & dicunt: Deus mihi dedit, cui habeo reddere? Et dicam peccatum hoc ſimile eſſe rapinæ, ſi quis inventum non reddat.* Et 3. *c. cùm tu de uſuris:* expreſsè ſtatuitur, ut uſurarius pecuniam uſurariam non retineat, ſed reddat, vel illi, à quo accepit, ejuſve hæredibus, vel his non comparentibus, pauperibus. Eadem eſt ratio de rebus inventis: ergo &c.

111 II. Sed rurſùs probabilis omninò, & in praxi tuta eſt oppoſita Sententia, ejuſmodi res inventas, domino non comparente, titulo inventionis poſſe retineri ab inventore. Hanc primus defendit *Sotus l.5. de juſt. qu.3. art.3. ad 2. quem ſecuti ſunt Medina*, *Arrag. P. Navar. Sà*, *aliique RR. permulti*, ac probabile cenſent ipſi mei citati omnes unanimiter, Laym. *lib. 3. de juſt. tr. 1. c.5. n.24.* Lugo *cit. ſect.12. num.141.* Diana *p. 2. tr. 17. reſol.* 5. Ratio eſt: quia in jure perinde cenſetur dominum rei non comparere, ac rem nullius eſſe, vel pro derelicta haberi: unde & ipſa Reſpublica ejuſmodi bona inventa applicat quandoque Religioſis, quandoque pauperibus, quandoque ſuis neceſſitatibus: quod fieri non poſſet, niſi cenſeret, ea bona jam nullius eſſe, & pro derelictis haberi: atqui bona quæ nullius ſunt, ſeu pro derelictis habentur, jure naturæ communia ſunt, & jure gentium fiunt primò occupantis: ergo juſto ab inventore titulo inventionis occupari, vel retineri poſſunt. Deinde nulla lex naturalis poſitiva, divina, vel humana præcipit ejuſmodi inventa bona pauperibus eroganda, vel ad pios uſus applicanda eſſe. *Non lex naturalis, vel gentium:* quia hæc apud omnes gentes eſt eadem, & obligat uniformiter. *Non omnibus gentibus*, immo nec omnibus fidelibus hæc perſuaſio ineſt, minùs obſervatur, ut re aliqua inventa, ſtatim voluntatem concipiant in pauperes erogandi, quin potiùs aſſervandi, & cuſtodiendi, dominoque reſtituendi, ſi fortè comparens repetat: quod ſi verò longo tempore non compareat, perinde eſſe, ac ſi res dominio careat, vel pro derelicta ſit: ergo &c. Neque lex ulla poſitiva divina, vel humana, civilis, vel Eccleſiaſtica adferri poteſt, ut patebit mox; ergo &c.

112 III. Neque rationes oppoſitæ convincunt, ſed facilè reſponderi poteſt. Ad 1. *Negatur conſequentia, & ſubſumptum.* Cùm enim eo caſu res inventa pro derelicta habeatur, inventor non tenetur ſe conformare voluntati domini, ſed juri, vel conſuetudini de tali re diſponenti. Neque verum eſt, domini voluntatem ſemper eſſe, ut res à ſe perdita, & ab alio inventa erogetur pauperibus, quippè ſtatim conſumpturis ablata ſpe omni recuperandi, quin potiùs, ut inventor retineat, fortè quandoque recuperandam. Ad 2. Reſp. SS. PP. Canones apertè loqui de iis, qui res inventas ſuis Dominis etiam cognitis, vel repetentibus reddere nolunt, aut certè debitam non adhibent diligentiam, ut res inventa rurſùs perveniat ad manus domini: ſicque iterum nihil erit contra nos. Ad 3. *Patens eſt diſparitas.* Jus enim ſolùm ſtatuit, ut res injuſtè ſine legitimo titulo acquiſitæ, utpotè per uſuram, rapinam, ſi proprio domino vel hæredibus reſtitui non poſſint, non poſſint retineri à poſſeſſore iniquo, ſed pauperibus reſtituendæ ſint: in propoſito autem inventor habet aliquem titulum acquirendi, & retinendi ſibi rem inventam, & pro derelicta habitam, nimirùm inventionis.

113 IV. Quod ſuprà generatim de debitis incertis notatum, & hic vel maximè obſervandum eſt in rebus inventis. Inventor enim, ut retinere, abſumere, alienare poſſit rem inventam, debet moralem, & exactam diligentiam adhibere in inquirendo domino, eòque majorem, & diuturniorem, quo majoris momenti eſt res perdita, quod commodiſſimè fit per promulgationem in Eccleſiis, vel etiam, ubi moris eſt, in foro. Quanto autem tempore expectare debeat, prudentis viri arbitrio æſtimandum relinquitur. Unde ſi quis centum aureos inveniſſet (inquit Sayrus *lib.* 10. *tr.5. c.2.*) non ſufficeret ſemel, & iterùm promulgari in loco inventionis, ſed etiam in aliis locis inquiri deberet, in quibus prudenter putare poteſt, pecuniæ dominum, vel hæredem poſſe reperiri, debereque expectare per annum, vel diutiùs judicio prudentis, ad hoc ut dominus dicatur non comparere, & res pro derelicta haberi poſſit, ſicque inventor eam ſibi acquirere, abſumere, vel alienare poſſit: minùs longè requiritur, ſi res levis momenti ſit, v. g. pallium veſtis, vel marſupium aliquot aureorum. Tandem quocunque tempore nondum præſcripto dominus rei compareat, vel repetat, ſi adhuc exiſtat, ei reſtituenda erunt: quia eſt adhuc legitimus dominus rei perditæ, nec lex ulla eum ſpoliat eo dominio, & inventor ſolùm tamdiù poterit rem detinere propter bonam fidem ex ignorantia domini, verè putans rem pro derelicta haberi: quare comparente domino: ceſſat habere bonam fidem, ideoque ei res ſua reſtitui debet. Quod ſi verò inter illud tempus etiam

non-

nondum præſcriptum rem bona fide abſumpſit, non tenebitur comparenti domino aliquid reſtituere inventor, niſi quatenùs inde ditior factus eſſet. Quòd ſi verò etiam tempus ad præſcribendum, vel uſucapiendum præſcriptum elapſum ſit, nihil tenebitur ampliùs reſtituere inventor domino comparenti: etiamſi res adhuc exiſteret: quia titulus præſcriptionis eſt irrevocabilis, non item titulus inventionis. Probabilem ergo hanc Sententiam Confeſſarius tutò ſequi poteſt in praxi, tutiorem autem viam incedendo (prout monent DD. communiter) ſemper ſuadere debet inventori, ſi dives ſit, juxta communem Sententiam in pauperes, vel pios uſus eroget, quos aliàs adhibere ſoleret ex proprio; ſi autem pauper, & proprietatis capax eſt, ei ſine ſcrupulo relinquere poterit: excepto tamen, ſi res ſit ſacra, vel Eccleſiaſtica, ut calix, paramenta &c. tunc enim Superior Eccleſiaſticus conſuli debet.

§. IX. *Sententia media, omnium tutiſſima.*

114 PLacet reſolutio in ejuſmodi practicis dubiis dijudicandis verè Eminentiſſimi Cardinalis de Lugo *cit. ſect.* 12. *nu.* 141. communiter ita diſtinguentis: Quando res aliena incerti domini, ſeu debita ſine delicto, ſeu inventa, in iis circumſtantiis poſita eſt, ut ſpes aliqua ſuperſit, poſſe aliquando ad dominum comparitùrum pervenire, omninò rationabiliter præſumi poteſt, voluntatem domini eſſe, rem ſuam non erogari in pauperes, ſed potiùs ſemper aſſervari à poſſeſſore, ſi in ſpecie conſervari poteſt, aut ſi uſu abſumptibilis, bona fide abſumatur, vel vendatur: ut ſic ſibi aliquando fortè comparituro res ſua, ſeu pretium reſtitui poſſit; ſi ſecus contingat, cedat fortunæ, vel pretium operæ, vel cuſtodiæ ſuæ, hoc enim eſt de re ipſius. Et certum eſt, neminem poſſe rem ſcienter alienam ſibi retinere, niſi cum hac intentione reſtituendi rem, vel pretium, ſi dominus comparuerit: niſi jam bona fide tempore legitimo poſſeſſionis præſcripſiſſet. Quòd ſi verò res illa incerta in talibus circumſtantiis poſita ſit, ut nulla planè ſuperſit ſpes denuò perveniendi ad dominum: ut ſi viator nunquam in has partes rediturus, ſciens, vel ignorans à te falſam pecuniam acceperit, vel is aliquid apud te oblitus reliquerit &c. tunc rationabiliter præſumi poteſt, eum velle, ut res ſua debita, vel inventa expendatur modo aliquo ſibi utili: ex qua præſumpta dominorum voluntate introducta videtur communis illa, & pia conſuetudo ejuſmodi res incertas expendendi in pauperes, vel pios uſus. Cæterùm quænam ſit præſumenda voluntas dominorum, non poteſt meliùs probari, quàm ſi quilibet bonæ conſcientiæ conſulat ſe ipſum, & cogitet, quid eo caſu velle fieri, quando ſciret aliqua ſua bona, vel debita de facto eſſe apud homines bonæ fidei, & conſcientiæ, & quòd tunc ſibi vellet fieri de bonis ſuis ab altero, an expediat in pauperes erogare, an retineri à bono homine? & hoc ipſe tutò faciet alteri de ejuſmodi bonis incertis. Denique hactenùs ſermo tantùm fuit de debitis, & bonis incertis ſimpliciter, quorum ſcilicet dominus omninò ignoratur, vel ita ſe habet, ut conveniri non poſſit. Nam

§. X. *Secus dicendum de bonis incertis ſecundùm quid.*

115 INdebitis quibuſcunque ſive ex delicto, ſive ex contractu, ex re accepta, vel inventa, quando ſcitur aliquid deberi uni ex duobus, vel pluribus, ſed neſcio, cujus in particulari determinatè ſit, & facta inquiſitione ſufficienti, dubium perſeveret, non utique erit res retinenda, vel danda pauperibus, ſed iis æqualiter reddenda in communi, ut vel dividant in re, vel in pretio, vel ſortiantur, vel alia inter ſe tranſactione conveniant: iis autem non conſentientibus res Judicis arbitrio, & auctoritati committenda erit, ut notant Doctores paſſim, *Molina*, *Leſſius*, *Laym. Lugo ll. cc.*

116 II. Quando damnum illatum eſt immediatè ipſi Communitati, Civitati, Collegio, loco &c. quæ faciunt unum corpus ex multis, ut Seminaria, Monaſteria, Hoſpitalia &c. reſtitutio facienda erit ipſi Communitati immediatè, non autem particularibus civibus, vel perſonis: quia Communitas ipſa læſa fuit immediatè, & non particulares perſonæ, Alumni, Conventuales, infirmi: fiet ergo reſtitutio Communitati, ad cujus proinde Superiores pertinebit ea bona reſtituta ſimul cum cæteris adminiſtrare, & particularibus perſonis providere. *Communis DD. apud citatos.* Quare perperam quidam Senator prædivitis civitatis, dum eam gubernaret, mille aureos ex communibus redditibus ſeductos volebat reſtituere pauperibus iſtius civitatis, & ſic ab onere iſtius reſtitutionis liberari, perperam, quia in illam ſummam non magis jus habent inopes, quàm divites, ſed tota Communitas: ipſi ergo ærario publico reſtituenda erit.

117 III. Quando verò damnum illatum eſt non Communitati ipſi, ſed civibus, vel perſonis particularibus immediatè, ut in bello injuſto, deprædatione, vel vaſtatione oppidorum, vel agrorum: aut ſi mercatores, caupones, piſtores, & ſimiles alii indifferenter defraudarunt mercibus, menſura, ponderibus injuſtis in tali Communitate, vel vicinia, neſciatur autem, quibus in particulari damnum illatum ſit, reſtitutio iterùm facienda erit non pauperibus, ſed quoad fieri poteſt, perſonis læſis. Fiat ergo reſtitutio, aut Magiſtratui, præſertim Epiſcopo, aut Confeſſario, vel viro probo, qui dividant in ſingulos cives notoriè læſos, aut ſi ignoti ſint huic toti Communitati, vel viciniæ læſæ, aliquod bonum commune faciat, v. g. merces meliores, aut vilius vendendo, aut meliori pondere, vel menſura &c. ut ſic, quantùm fieri poteſt, damnum compenſetur. Ut ex communi docet Lugo *tom.* 1. *de juſtit. diſp.* 6. *ſect.* 12. *num.* 148. in ſimili *verſ. Hinc infertur primò.* Tambur. *lib.* 8. *tr.* 4. *cap.* 1. *§.* 3. *n.* 19.

SECTIO III.

Quando reſtituendum?

SUMMARIUM.

119 *Reſtitutio interna quoad propoſitum internum facienda eſt ſtatim* mathematicè, *ſeu in puncto, quo quis cognoſcit ſe eſſe debitorem.*

120 *Unde non tantùm poſitivè nolens, ſed & negativè ſe habens, ſeu omittens velle reſtituere, invito domino continuò peccat toto tempore.*

121 *Talis tamen prolongata rei alienæ detentio ſemper manet idem numero peccatum, quandiù voluntas non reſtituendi formaliter, vel virtualiter non interrumpitur.* Uſque ad num. 124.

124 Reſtitutio externa, *quoad executionem facienda eſt ſtatim* moraliter *tantum, quamprimùm commodè fieri poteſt.*

125 *Secus faciendo debitor peccat, & inſuper obligatur etiam ad compenſandum damnum emergens, & lucrum ceſſans, ſeu* intereſſe, *ordinarium, & extraordinarium*, & 126.

127 *Etiam nulla præmiſſa admonitione.*

128 *Niſi in raro caſu, quo facilè, & utiliter moneri potuiſſet, & monitus non fuit, tunc enim creditor præſumitur lucrum, vel damnum illud extraordinarium remiſiſſe*, & 129.

130 *Etſi debitor ex delicto quandoque ob paupertatem, vel impotentiam excuſetur à reſtitutione ipſius rei, non tamen excuſatur ab intereſſe ordinario, & extraordinario.*

131 Uſque ad n. 136. *Quando, & quid reſtituere teneatur poſſeſſor bonæ fidei, ubi cognovit rem eſſe alienam?*

136 *Debitor ex contractu obligatur ſtatim* moraliter *impleto termino in contractu præfixo.*

137 *Gravitas dilationis ſumi non debet ex mora temporis, ſed damno creditoris.*

138 *Quo ceſſante, differre ſolutionem etiam juratam veniale tantum erit.*

139 *An, & quando liceat terminum ſolutionis prævenire?*

140 *Debitor ex contractu ſolutionem culpabiliter differens, obligatur creditori ſub mortali ad omne intereſſe.*

141 *Si culpa ſit theologica, & gravis.*

142 *Secus, ſi culpa non ſit gravis, aut creditor putetur non eſſe graviter invitus.*

143 *Si verò creditor ſit omninò invitus ad dilationem ſolutionis ultra terminum, ad hoc ut ei tenear ad intereſſe, probabilius debeo prius fuiſſe ab eo admonitus.*

144 *&* 145. *Qui commodè poſſet reſtituere ſimul totum, non ſatisfacit reſtituendo ſucceſſivè per partes, nec cum tali propoſito abſolvi poteſt à Confeſſario.*

146 *Niſi in raro caſu, quo ſcilicet Confeſſarius videt tum alio modo omninò non reſtituturum, nec creditorem notabile damnum pati, & debitorem bona fide ita procedere: alias non*, & 147.

148 *Sicut nec in articulo mortis quidem abſolvi poteſt debitor non habens propoſitum reſtituendi, quamprimum commodè poterit.*

149 *Ad abſolutionem tamen conferendam ſufficit reſtitutio mentalis, ſeu propoſitum in proximum.*

150 *Qui tamen bis, ter, vel ſæpiùs in aliis confeſſionibus juſſus reſtituere, non reſtituit, cùm facile potuiſſet, regulariter abſolvendus non eſt, niſi priùs reſtituat.*

151 *Sicut etiam, non tantùm ſanus, volens reſtitutionem differre uſque ad mortem, ſed nec moribundus abſolvi poteſt, qui cùm facilè poſſit, non vult ipſe reſtituere, ſed onus reſtituendi relinquere hæredibus.*

ASSERTIO. III.

118 R*Eſtitutio ordinariè ſtatim facienda eſt : Interna quidem, quoad propoſitum internum ſtatim mathematicè, vel phyſicè. Externa verò quoad realem executionem ſtatim moraliter tantùm, poſt delictum, notitiam rei alienæ, aut terminum præfixum in contractu impletum : alioquin obligabitur inſuper de intereſſe lucri ceſſantis, vel damni emergentis ex mora culpabili : nec ſatisfacit reſtituens ſucceſſivè per partes, cùm quis poſſit ſimul reſtituere totum. In his ſecus volens, debitor à Confeſſario ne moribundus quidem abſolvi poterit.* Eſt tota Communis. Ratio generaliter eſt, quia præceptum reſtituendi ex narora ſua ſimul (& quidem in Sententia *Scoti*, ac *aliorum* communiori) principaliter eſt negativum, ſcilicet non detinere rem alienam : ſed natura præcepti negativi eſt, quòd obliget ſemper, & pro ſemper : adeò ut in propoſito nullo unquam tempore liceat detinere rem alienam invito domino, ſemper enim peccat contra Juſtitiam, & eò magis, quò diutiùs detinet privando dominum, vel poſſeſſorem legitimum uſu, & diſpoſitione rei ſuæ, vel ſibi debitæ : ergo reſtitutio ſtatim facienda eſt poſt delictum, vel contractum terminatum. Dixi autem *ordinariè*; ſecluſa ſcilicet legitima cauſa excuſante à reſtitutione ſtatim facienda : de quibus univerſim *cap. ſeq.* Jam explico terminos, & probo per partes.

§. I. *Reſtitutio interna quoad propoſitum eſt facienda ſtatim mathematicè.*

119 HOc eſt, in puncto; quo quis recordator, & practicè coguoſcit, ſe eſſe rei alienæ debitorem, vel detentorem, concipiendum eſt propoſitum reſtituendi debitom. *Omnes*. Ratio jam dicta eſt : quia præceptum reſtitutionis eſſentialiter negativum, ita obligat pro ſemper, ut omni momento velle oppoſitum peccatom ſit : ergo omni momento, adeòque ſtatim mathematicè tenetur quis nolle detinere alienum, ſeu quod idem eſt, velle reſtitoere. Deinde omni momento tenetur quis ceſſare à peccato, ſed voluntariè detinens alienum invito domino, eſt in ſtatu peccati mortalis ex genere ſuo, ergo omni momento, & conſequenter ſtatim mathematicè tenetur quis nolle detinere alienum, concipiendo propoſitum internum reſtituendi. Jam ad diſcernendum hoc peccatum, maximè in ordine ad confeſſionem : ita breviter, & diſtinctè reſolvendum.

120 I. Voluntariè detinens rem alienam invito domino continuo toto tempore peccat, non ſolùm quando habet actuale propoſitum poſitivum, & voluntatem non reſtituendi, verùm etiam quando advertens ſe debere, & poſſe reſtituere, negativè ſe habens, omittit velle reſtituere : cenſetur enim ea omiſſio voluntaria interpretativè, eſtque contra præceptum reſtituendi, quod pro ſemper obligat, & conſequenter, quò diutiùs quis, ſeu poſitivè, ſeu negativè non vult reſtituere, nec reſtituit, eò magis aggravatur peccatum extenſivè per ſe, ac etiam intenſivè per accidens ſi ratione illius moræ, & dilationis domino damnum emergat, vel lucrum ceſſet; quòd ipſum ad materiam reſtitutionis faciendæ accreſcit : ideòque eſt circumſtantia in confeſſione ſacramentali neceſſariò explicanda, in communi, & mihi vera Sententia.

121 II. Voluntaria detentio rei alienæ, etiam longiſſimi temporis ſemper manet idem numero peccatum, quamdiù manet idem habitualiter propoſitum non reſtituendi, ſeu quamdiù voluntas non reſtituendi moraliter continuatur, & non interrumpitur : ita ut quamvis aliquis per annum millies repetat propoſitum non reſtituendi phyſicè valdè interruptum, quamdiù tamen quis mente, & habitualiter ita diſpoſitus manet, ut quoties de reſtitutione facienda cogitat, ſemper, vel poſitivè conſentiat non reſtituere, vel negativè ſe habens omittat velle reſtituere, tamdiù cenſetur idem habitualiter propoſitum moraliter continuatum, ſeu non interruptum, atque ideò idem numero peccatum : in diſtinctione enim peccatorum non entitas phyſica actus, ſed diſpoſitio voluntatis, ac principalis intentio attendenda eſt, ut diximus *in materia de peccatis p.1.c.4.ſect.3.*

122 III. In voluntaria detentione rei alienæ longi temporis tot committuntur peccata numero diſtincta, quoties voluntas, ſeu propoſitum non reſtituendi formaliter, vel virtualiter interrumpitur. *Formaliter* quidem interrumpitur per pœnitentiam, & formale propoſitum reſtituendi : *Virtualiter* autem interrumpitur, quando quis cogitans de non reſtituendo, vel ulteriùs detinendò alienum, non vult aſſentiri, ſed alio mentem ſtudio divertit; ut virtualiter idem agat, ac ſi retractet malignum non reſtituendi propoſitum. Ratio dicti eſt : quia poſtquam malignum non reſtituendi propoſitom ſemel interruptum eſt, & poſteà rursùs reaſſumitur, & voluntariè omittitur reſtitutio, jam ſequentes actus detentionis non amplius continuantor moraliter cum priori propoſito, neque vi prioris propoſiti ampliùs fiunt cùm illud jam revocatum ſit, adeoque manent per ſe diſtincta peccata, ac ſi priùs propoſitum nunquam fuiſſet : ergo tot ſunt diſtincta numero peccata in injuſta detentione rei alienæ, quoties propoſitum non reſtituendi formaliter, vel virtualiter interrumpitur, vel renovatur. Monent tamen DD. meritò Confeſſarium, nominatim Molina *diſp.* 753. non debere eſſe nimis ſcrupuloſum, & moleſtum pœnitentibus, inquirendo numerum hunc peccatorum moraliter tantùm interruptorum in detinenda re aliena (ſicut & in aliis peccatis continuatis, ut odio, inimicitia, luxuria, concubinatu &c.) ſufficit enim inquirere, quanto tempore res aliena voluntariè, & culpabiliter, ſcilicet cum facultate reſtituendi, detenta ſit, tunc enim facilè ex ejus dictis, & circumſtantiis, præſertim confeſſionum præcedentium numero, colliget ſæpiùs, vel rariùs propoſitum non reſtituendi interruptum eſſe. Certum autem hic numerum aſſignare moraliter plerumque impoſſibile eſt.

123 IV. In diuturna detentione rei alienæ, prætet interrupta propoſita non reſtituendi, multi Doctores etiam alios caſus aſſignant, quibus committuntur nova diſtincta numero peccata : utpotè, quoties injuſtè detinens videt dominum eſſe in neceſſitate rei ſibi debitæ, & indigere illa, tamen non reſtituit. Item quoties domino, vel creditori repetenti non reddit, cùm tamen reddere poſſit. Item quoties magna, & commoda occaſio reſtituendi ſe offert, & tamen negligit. Item quoties utitur re alterius, vel aliena cum nova domini injuria, vel damno, ut ſi res utendo deterioretur, velut inſtrumenta, veſtes, &c. vel uſus ipſe rei pretio æſtimabilis ſit, ut equitando equo alieno, &c. Verum *P. Navar.* aliique cum Tannero *diſp. 4. de juſtit. q.6.dub.*14.*num.* 425. rectiùs negant, ſecluſa interruptione propoſiti, in iis caſibus multiplicari numero peccata, ſed eſſe ſolùm ejuſdem numero peccati moraliter continuati circumſtantias aggravantes; immo pleræque non neceſſariò in confeſſione explicandæ, exceptis illis, quibus domino rei novum damnum infertur, vel augetur.

§. II. *Reſtitutio externa, quoad executionem, facienda ſtatim moraliter tantùm.*

124 HOc eſt, quamprimùm moraliter, & commodè fieri poteſt abſque aliquo notabili æquali, vel graviori incommodo proprio reſtituentis, quàm ſit creditori proveniens ex dilata reſtitutione ſui debiti. *Omnes*. Ratio eſt, quia præceptum reſtitutionis, licèt quatenùs negativum eſt, obliget pro ſemper rem non detinere, adeoque ad propoſitum, ſeu voluntatem internam reſtituendi, quæ in inſtanti fieri poteſt, obligat ſtatim mathematicè : attamen ut ſimnl affirmativum, præcipit actum externum reſtituendi, qui actus neceſſariò requirit moram temporis ad ſui executionem, quique variis obſtaculis, vel incommodis impediri poteſt, adeò ut etiam dominus rei non debeat, vel poſſit rationabiliter eſſe invitus, euſque rem ſnam detineri, quouſque moraliter commodè reſtitotio fieri poſſit, ſine alio graviori, vel incommodo æquali : ideò reſtitutio realis non poteſt obligari pro ſemper, ſeu ſtatim mathematicè pro tempore indiviſibili, ſed pro tempore diviſibili, quo moraliter commodè fieri poteſt. Non ergo obligat præceptum reſtitutionis, quando non adeſt opportunitas loci, vel temporis; quis enim dicat, aliquem recordatum ſuæ obligationis debere ex lecto ſuo ſurgere media nocte, diſcedere à prandio, à cœna, exire è Miſſa &c. ad reſtituendum; quin etiam, ſecluſa fraude, vel dolo, ceſſante omni impedimento, habitaque omnimoda opportunitate, reſtitutionem modico tempore differre una, vel altera hora, ait noſter Faber 4. *diſp.* 15. *qu.* 2. *c.*5. nimis religioſè : aut uno, vel altero die, ait Sotus *lib.* 4. *qu.* 7. *art.* 4. aut unum, vel alterum, aut tertium diem, ait *Dicaſtillus* apud Tambur. *lib.* 8. *Decalogi tr.* 4. *cap.*1. *§.*6. *nu.* 1. aut aliquanto non adeò longo tempore, ajunt Molina *diſp.* 735. & Laym. *lib.* 3. *de reſtit. tr.* 2. *cap.*10. *num.*2. non eſſe damnandum peccati mortalis, aut tali abſolutionem negandam ita volenti differre, dummodò habeat verum propoſitom reſtituendi, & nullum ex dilatione domino grave damnum emergat, licèt enim talis dilatio, & detentio injuſta ſit, injuria tamen hæc plerumque gravis non cenſetur, ſi nullum inde notabile damnum proveniat : idque maximè, quando obligatio reſtituendi ex contractu; vel re accepta deſcendit, ut mox ampliùs dicam §. 1. Cæterùm cauſas excuſantes à reſtitutione differenda cujuſvis debiti ſimul adferemus *c. ſeq. Sect.* 3. Jam explicemus ſeorſim, qualiter reſtitotio facienda ſit *ſtatim* moraliter pro diverſa ratione debitorum, ex delicto formali, ex re accepta, & ex contractu.

§. III.

§. III. *Statim moraliter poſt delictum commiſſum.*

125 Reſtitutio debitorum ex delicto formali quocunque, ſcilicet injuſtæ acceptionis, vel damnificationis cujuſcunque facienda eſt ſtatim moraliter poſt ipſum delictum commiſſum, quamprimùm ſcilicet abſque notabili incommodo fieri poteſt. *Omnes*. Ratio ex dictis manifeſta eſt: Quod ſi ergo talis, obligatus ex delicto, habita opportunitate reſtituendi, ſecluſa omni legitima excuſatione non reſtituat, non ſolùm peccat mortaliter, quia eſt in continua moraliter ablatione, ſed etiam tenetur in conſcientia domino, vel creditori ſolvere omne intereſſe lucri ceſſantis, vel damni emergentis ipſi ex illa mora (quæ in debitore ex delicto ſemper culpabilis) Ratio generaliter jam dicta eſt *ſupr. c. 2. ſect. 4 §. 6.* Quia nimirùm cùm dominus ex tua culpa non ſolum privatus ſit ipſa re ſua principali, ſed etiam paſſus illud intereſſe, ſeu damnum, niſi ei utrumque reſtituas, non fiet æqualitas juſtitiæ cum proximo. Pro pleniori intellectu, aliqua addenda ſunt.

126 I. Hujuſmodi damnum emergens, & lucrum ceſſans communi nomine vocatur *intereſſe*: quia nimirùm domino, vel creditori, ultra carentiam rei ſuæ, vel debiti, eatenùs intereſt rem, vel pecuniam ſuam non detineri ab alio; præſertim in uſu, quatenùs ex abſentia pecuniæ, vel rei ſuæ ei damnum aliquod emergit, vel lucrum ceſſat: ut ſi habita pecunia potuiſſet lucrari tantum, vel non habita debuit mutuare cum damno &c. Aliud porrò dicitur *ordinarium*, aliud *extraordinarium*. *Intereſſe ordinarium* dicitur, quando res ipſa pluris valet uno, vel alio tempore, ſive quia res intrinſecè creſcit, ſic pluris valet equus, vel bos adultus, quàm pullus, vel vitulus: ſive quia ab extrinſeco creſcit ejus pretium, vel valor. Si ergo priveris hoc lucro rei tuæ, diceris pati intereſſe, ſeu damnum ordinarium. *Intereſſe extraordinarium* dicitur, quando provenit lucrum ex extraordinaria domini, vel creditoris opera, induſtria, negotiatione; ut ſi ex centum aureis negotiationi expoſitis lucraretur alios quinquaginta: ſi ergo hoc lucro priveris ab iniquo detentore, diceris pati intereſſe extraordinarium.

127 II. Utrumque hoc intereſſe ordinarium, & extraordinarium tenetur in conſcientia compenſare poſſeſſor iniquus, etiamſi nulla præceſſerit admonitio, qua creditor dicat debitori ſe ipſius cauſa ejuſmodi damnum pati, juxta communem DD. apud Dianam *p. 1. tract. de contractibus reſol. 87.* Ratio eſt: quia, quamvis non admoneatur debitor, tamen totum illud intereſſe creditor, vel dominus rei ſubit ex culpa ipſius debitoris, vel poſſeſſoris iniqui, quia injuſtè accepit, & detinet, aut aliter damnificavit. *Adde*, ordinariè illam admonitionem fieri non poſſe: vel enim ignoratur iniquus poſſeſſor, vel ſi ſcitur, non datur facilè locus admonitioni; vel ſi detur, prudenter exiſtimatur admonitio nihil profutura.

128 III. Quòd ſi tamen in raro caſu ſupponatur domino, vel creditori cognitum eſſe furem, & poſſe illum facilè, & utiliter cum ſpe aliqua ductum admoneri, is tamen non admoneat de ſuo intereſſe extraordinario, tunc furem, ſeu poſſeſſorem iniquum ſolùm obligari ad reſtituendam ipſam rem ablatam, & intereſſe ordinarium; non item extraordinarium lucri ceſſantis, vel damni emergentis, omninò probabiliter docent *Azor.* aliiſque cit. Lugo *diſp. 18. ſect. 2. n. 32.* Ratio eſt: quia, ſi poteſt creditor monere utiliter, & non monet, jam ipſe eſt cauſa ſui intereſſe, ſeu damni extraordinarii: nam debitor etiam iniquus non tenetur ad omne damnum undecumque proveniens, ſed ad damnum, quod neceſſario cauſatur ab ipſo, nec facilè poteſt impediri; at in propoſito facilè potuiſſet impedire creditor, ſi debitorem ita admonuiſſet. *Adde*: ſi potuit creditor admonere utiliter, & non admonuit, præſumitur remiſiſſe hoc lucrum, vel damnum extraordinarium.

129 Dico autem ſemper *utiliter*: nam ſi debitor ita ſit diſpoſitus, ut etiamſi præmonitus fuiſſet, tamen non ſolviſſet, ideòque utiliter admoneri non potuit, jam certò obligabitur ad totum intereſse: quia tunc non creditor non admonendo, ſed ipſe debitor, ſic malè diſpoſitus re ipſa, cauſa eſſet totius intereſse, ſeu damni. Quòd ſi dubius ſit, an monitus ſolviſset, ſolvat partem intereſse pro rata dubii, ait Lugo *cit. num. 33.*

130 IV. Iniquus poſſeſſor, ſeu omnis debitor ex delicto, etſi quandoque excuſetur ob paupertatem, vel impotentiam à reſtitutione rei alienæ ad aliquod tempus, non excuſatur à reſtituendo, quando poterit, dictum intereſse ordinarium, & extraordinarium, quod interim ex iſta mora, etſi tunc inculpabili, patitur creditor, vel dominus rei, v. g. Titius furatus eſt centum à te, poſteà incidit in gravem inopiam multis annis: hic certè durante inopia excuſatur à reſtituendo illa centum. At redeunte meliori fortuna, non ſolùm debebit tibi reſtituere illa centum, ſed omne etiam totius illius temporis intereſse, quod tu fortè paſſus es eo toto tempore ex carentia tuorum centum. Ratio eſt: quia totum illud damnum tibi oritur ex delicto, & injuria Titii præterita: quare licèt ipſa mora culpabilis tunc tempore inopiæ non fuerit in ſe, fuit tamen culpabilis in radice, ſcilicet injuria præcedenti: Quare omnia damna, quæ immediatè, vel mediatè ex delicto, vel injuria præterita procedunt, obnoxia ſunt reſtitutioni ob injuſtitiam primo factam: uti cum aliis doctè obſervat Tambur. *lib. 8. tract. 3. cap. 21. §. 5. num. 5.* Meritò tamen excipiens caſum, quo fur rem alienam abſumpſiſſet tempore extremæ neceſſitati: tunc enim ſine dubio ad nullum illius temporis intereſse, immo in probabili ſententia, neque ad ipſam rem abſumptam reſtituendam obligabitur.

§. IV. *Statim moraliter poſt notitiam rei alienæ.*

Reſtitutio debitorum ex re accepta tantùm à poſſeſ- 131
ſore bonæ fidei facienda eſt ſtatim moraliter præfato modo, poſtquam poſſeſſor cognovit rem eſſe alienam, ſine mora culpabili tradendo vero domino rem ipſam adhuc extantem, vel id, quo ex illa re aliena ditior factus eſt. *Omnes*. Ratio clara jam alibi inſinuata eſt: nam ulteriùs voluntariè detinens, ex tunc fit poſſeſſor malæ fidei, & tanquam talis deinceps ratione injuſtæ detentionis, & moræ culpabilis tenebitur ad reſtitutionem, & ipſius rei, qualis tunc erat, vel poſteà abſumptæ, valorem, & inſuper omne intereſse lucri ceſſantis, vel damni emergentis, *ſecundùm omnes*. Quare hic videndum, an mora illa reſtituendi ſit culpabilis graviter, vel leviter, an dilatio magna, vel modica, an domino, vel creditori multùm, parum, vel nihil nociva, & ideo is poſſit cenſeri rationabiliter invitus, vel non. & his prudenter perpenſis decernenda erit obligatio reſtituendi gravis, vel levis, illius intereſse, lucri ceſſantis, vel damni emergentis. Et inſuper diligenter advertendum.

I. Mora illa reſtituendi, non eſt hìc menſuranda, vel 132
computanda à tempore, quo res accepta eſt: ſupponitur enim bona fide, & ſine peccato accepta; ſed à tempore, quo quis primò advertit, & pro certo credit rem verè non eſſe ſuam, ſed alienam. vel etiam quando incipit notabiliter de hoc dubitare, nec adhibet diligentiam inquirendi veritatem (juxta dicta *c. præced. ſect. 3.*) ab eo enim tantùm tempore incipit obligatio reſtituendi, & non anteà.

II. Similiter non eſt in reſtitutione attendendum inte- 133
reſſe lucri ceſſantis, vel damni emergentis domino, vel creditori ex re accepta abſoluta, & pro illo toto tempore, quo res aliena bona fide poſſeſſa, vel detenta eſt: pro eo enim tempore ad nihil obligari poteſt poſſeſſor bonæ fidei, ut ex ſe patet: ſed ex re accepta, & detenta ab illo tantùm tempore, quo advertitur eſſe aliena, ſi tunc adhuc extet in ſe, vel in ſuo emolumento, quo quis ſcilicet ditior factus ſit: ſi enim eo tempore nihil ampliùs exiſtat, nihil omninò debere poſſeſſorem bonæ fidei, ex dictis liquet.

III. Si poſſeſſor bonæ fidei etiam à tempore, quo ad- 134
vertit rem eſſe alienam, aliquanto tempore fuit in nulla culpa reſtituendi ob inopiam, vel impotentiam v. gr. alio verò tempore fuit in culpa, & culpabili more reſtituendi, ſimiliter tantùm obligabitur ad reſtituendum intereſſe pro illo tempore, quo fuit in culpa, non autem pro intereſſe reſpondente tempori inculpato, ut omnes advertunt. Secus eſſe de poſſeſſore malæ fidei, ſeu debitore ex delicto, dictum eſt *§. præced. nu. 130.*

IV. Debitor ex re accepta, ab illo tempore, quo ad- 135
vertit rem eſſe alienam, tenetur ad compenſandum intereſſe non tantùm ordinarium, ſed etiam extraordinarium regulariter loquendo; ab illo enim tempore ſua culpabili mora eſt cauſa illius damni emergentis, vel lucri ceſſantis domino. Quòd ſi tamen caſus contingat, quòd dominus jam ſciret rem ſuam, vel id, quo ex re ſua ditior factus es, apud te eſſe, & poſſit te utiliter de ſuo intereſſe, ſeu damno admonere, & negligeret, probabiliſſimum eſt, te non obligari ad intereſſe extraordinarium reſtituendum, eadem ratione à fortiori, qua ſuprà de poſſeſſore malæ fidei, ſeu debitore ex delicto admiſſum eſt.

§. V. *Statim moraliter poſt terminum præfixum in contractu impletum.*

I. Reſtitutio debitorum ex contractu, ut mutuo, locato, 136
cenſu, empto &c. facienda eſt ſtatim moraliter (ceſſante nimirùm legitima cauſa excuſante) poſtquam impletus eſt terminus in contractu præfixus, ſeu tempus illud, de quo inter partes contrahentes expreſſè, vel tacitè conventum eſt, idque etiamſi debitor non admoneatur, vel debitum exigatur à debitore: quia *dies interpellat pro homine*. *L. Magna ff. de contrahenda ſtipulatione*. Hoc eſt, ipſe dies, ſeu tempus ſtatutum, quo, vel intra quod ſolutio facienda eſt, interpellat, debitumque poſtulat pro creditore. Ratio patet ex natu-

Digitized by Google

natura contractus juſti, qui obligat in conſcientia ad implendum promiſſum, termino explicitè, vel implicitè præfixo. Quòd ſi nullus terminus in contractu ſit præfixus ſolutioni, ſolutio primùm facienda erit, poſtquam creditor congruo tempore, juxta ſuam neceſſitatem, vel utilitatem, aut communem conſuetudinem debitum ſuum exigerit: niſi fortè impeditus exigere non poſſit, vel à potentiore non audeat, tunc enim terminus ſolutionis erit, qui prudenter judicabitur eſſe de rationabili intentione creditoris: ut ex communi notat *Laym. cit.* Molina *diſp.* 753. Tamb. *cit. cap.* 2. *§*. 6. *à num.* 3.

137 II. Terminus præfixus ſolutioni in ejuſmodi contractibus non debet ſumi methaphyſicè, vel mathematicè, ſed more communi moraliter, ut ſuprà generaliter dictum: Unde ad inducendam obligationem gravem, & culpam mortalem, non præcisè attendenda eſt quantitas moræ culpabilis ſecundùm ſe in differendo ſolutionem, ſed etiam maximè an talis mora, vel dilatio creditori ſit damnoſa notabiliter, iſque ideò rationabiliter invitus ſit, nec ne: alioquin à mortali excuſabitur debitor etiam longiori tempore, v. g. aliquot ſeptimanis, immo menſibus differens ſolutionem. Unde rectè monet *Molin. l. c.* quòd ſi debitor habeat certum propoſitum ſolvendi, nec ex dilatione creditori damnum emergat, vel lucrum ceſſet, nec ſit periculum incurrendi impotentiam ſolvendi, Confeſſarius, etſi debeat urgere ſolutionem, non tamen facilè debet damnare peccati mortalis, aut abſolutionem negare ob ſolam dilatam, etiam multo tempore, ſolutionem debiti: quæ licet injuſta ſit, ſi tamen certo futura ſit ſolutio, ſecluſo damno intereà emergente, vel lucro ceſſante, non poteſt cenſeri injuria gravis, & ſufficiens ad culpam mortalem. In oppoſito autem jam vides, dilationem culpabilem etiam aliquot dierum, vel unius ſeptimanæ poſſe attingere culpam mortalem.

138 III. Quòd ſi tamen dies ſolutionis præcisè definitus ſit, maximè cum juramento, quamvis multi cenſeant peccare mortaliter eum, qui ſecluſo juſto impedimento non ſolvit definito die; adhuc tamen *Molina l. c.* aliique poſt ipſum meritò cenſent, non ſemper eſse mortale; quia etiam juramentum intelligitur morali modo, & ſortitur naturam actus, cui adjungitur. Unde quando dilatio nullum detrimentum adfert creditori, dilatio etiam ultra terminum juratum, non erit cenſenda mortalis. Similiter notant alii apud Tamb. *cit. §. 6. num.* 4. non eſſe reum culpæ mortalis, qui cùm debeat ſtato die, v. g. ſingulis Calendis Decembris, vel Angariis ſolvere centum aureos, eos non ſolvit, niſi à domino requiratur: is enim eſt modus ordinarius ejuſmodi cenſus ſolvendi. Sed hoc intelligendum eſt cum limitatione: niſi dominus, vel creditor ſit rationabiliter invitus ad talem dilationem: ut ſi propter potentiam, vel dignitatem debitoris non audeat creditor inops exigere: tunc enim certè non poterit excuſari debitor, qui eſt ſolvendo, à gravi culpa.

139 IV. At quid de præventione termini reſtituendo debito ex contractu? Diſtinguendum eſt: ſi terminus ſolvendi condictus fuit in favorem debitoris, ut in mutuo, & commodato, debitor poterit terminum prævenire, & citiùs ſolvere creditore utique non recuſaturo. Quòd ſi creditor acceptare tunc nolit, & res individua poſtea fortè pereat ſine culpa debitoris, interitus non huic, ſed creditori imputabitur. Vide Dianam *cit. p.* 1. *tract.* 8. *reſol.* 17. Quando autem terminus præfixus fuit in favorem creditoris, ut in locato pro pretio ad certum tempus; in cenſu, ſeu mutuo pro annua penſione &c. tunc debitor prævenire terminum non valet regulariter; eſſet enim in damnum creditoris, ſcilicet diminutionem pretii, ſeu penſionis. Cæterùm creditori nunquam conceditur petere rem ſibi debitam ante terminum impletum, & conventum, niſi in tribus caſibus. 1. Si debitor vergat ad inopiam, ſeu ſit in periculo, ut vocant, *falloris*. 2. Si fugam parat. 3. Si incipit eſſe ſuſpectus de non ſolvendo: nam tunc cogetur vel reddere, vel cautionem præſtare. Hæc ex communi apud cit. breviter annotare libuit.

§. VI. *Alioquin obligabitur inſuper de intereſſe lucri ceſſantis vel damni emergentis ex mora culpabili.*

140 I. DEbitore ex contractu etiam legitimo, ſi termino tranſacto in mora moraliter culpabili reſtituendi, ſeu ſolvendi exiſtat, obligabitur in conſcientia ſub mortali ad compenſandum omne intereſse, ſeu lucrum ceſſans, vel damnum emergens domino, vel creditori ex illa culpabili ſolvendi mora. *Omnes*. Ratio clara eſt: quia tunc illa culpabili mora injuſtum damnum infert creditori, qui ex illius culpa lucrum ceſsans, vel damnum emergens patitur. Idque verum eſt in omnibus contractibus: nam exceptio illa quoad venditionem, vel emptionem per leges civiles facta, ſolùm in foro externo locum habet, ut benè oſtendit Lugo *diſp.* 18. *ſect.* 2. contra *Molin.* Ideoque de illa hic non eſt laborandum. Quare in foro conſcientiæ non poſsunt excuſari à peccato, & à reſtituendo illo intereſse Nobiles, ac domini, qui cùm facilè poſsent, culpabiliter non ſolvuntur mercatoribus v. gr. merces emptas; opificibus operas factas, quibus proptereà lucrum ceſſat, & damnum emergit. Si enim verè ſunt in culpa non ſolvendo, neceſſariò ſequitur, ut ad omne intereſſe obligentur. Quamvis tales ſubinde excuſari poſſint ex eo, quòd mercatores, aliive creditores tale intereſſe non exigant, nec de eo ſolvendo ipſos admoneant, juxta dicenda.

II. Ad inducendam obligationem reſtituendi ejuſmodi intereſſe ſub mortali, requiritur, ut mora debitoris in ſolvendo ſit culpabilis culpa Theologica gravi, ſeu mortali: cùm nimirùm quis ſecluſa omni cauſa excuſante, ſolutionem notabili tempore differens, advertit dilationem creditori eſſe damnoſam, eumque meritò, & rationabiliter eſſe invitum. Quare ſi nulla adſit culpa Theologica, vel ſolùm adſit culpa venialis, non erit debitor obligandus ſub mortali ad compenſandum intereſſe quodcunque, ſive ordinarium, ſive extraordinarium, v. g. Emiſti centum modios frumenti Menſe Januario, brevi tempore ſolvendos, & ſine culpa mortali diſtuliſti ſolutionem pretii uſque ad menſem Majum, quando frumentum jam multo majori pretio venditur, non obligaris, niſi ad valorem conventum Menſis Januarii; non autem ad illum exceſſum pretii Menſis Maii, quod eſt intereſſe ordinarium. Idemque eſt, ſi pecunia debita, & tempeſtivè à te reddita, menſe Majo creditor quodcunque lucrum acquiſiviſſet, quod eſt intereſse extraordinarium. *Ratio* ſuperiùs generaliter data eſt: quia nulla culpa vel levis, & venialis tantùm culpa, in differendo, non poteſt parere obligationem gravem, & ſub mortali ad compenſandum intereſse. *Excipe*: niſi in contractu debitore verè, & liberè conſentiente appoſitum fuerit pactum ſolvendi intereſſe ex quacunque mora, etiam inculpabili proveniens: tunc enim debitor obligabitur ex pacto, non autem ex delicto moræ culpabilis. Vide de hoc Lugonem *diſp.* 21. *ſect.* 1. *num.* 23. 141

III. Quia ergo (ut *§. præced.* dictum) terminus præfixus ſolutioni debet accipi non mathematicè, ſed more communi humano moraliter, hinc plerumque excuſatur debitor à reſtituendo intereſse non ſolùm per hoc, quod dilatio ſolutionis non fuerit culpabilis mortaliter, ſive propter impotentiam, vel difficultatem ſolvendi, ſive propter ignorantiam, oblivionem, vel ſimilem cauſam, ſed etiam ex hoc, quòd debitor bona fide putaverit creditorem non eſse graviter invitum ad modicam talem dilationem, cùm in praxi non ſoleant ita urgere debitores, ut ipſo die, vel tempore præfixo ſolvant, ſed cum aliqua benignitate extenſio fiat. Item credere plerumque poterit debitor, tunc creditores, qui ſcientes, & potentes exigere debitum, tamen non exigunt, non eſse ita graviter invitos ad prædictam dilationem: ſic ſe, & à peccato gravi dilationis, & ab onere reſtituendi intereſse liberari. Vide Lugonem *diſp.* 18. *ſect.* 2. *num.* 38. 142

IV. At ſupponamus, creditores eſse omninò invitos ad dilationem ſolutionis ultra terminum: quæſtio jam eſt, an ad hoc, ut debitor in conſcientia obligetur ad ſolvendum intereſse extraordinarium (nam de ordinario non eſt dubium deberi ante admonitionem) ex mora culpabili, debeat priùs fuiſse admonitus à creditore dicente v. g. ſolve mihi meos centum modios debitos: aliàs negotiationes meas exercere non potero; ideoque lucrum mihi ceſsans compenſare debebis? Negant ejuſmodi præmonitiones requiri *P. Navar.* & alii cum Diana *p.* 1. *tr.* 8. *reſol.* 87. Quia juxta jus ſupra allegatum. *Dies interpellat pro homine*. Affirmant autem, talem præmonitionem requiri *Azorius*, aliiſque cit. Lugo *diſp.* 18. *ſect.* 2. Tamb. *cit. tr.* 3. *c.* 8. *de mutuo §.* 3. *n.* 8. Ratio eſt: quia debitor fortaſse, ſi de novo hoc onere admoneatur, omnibus viribus illud cavere, & debitum ſolvere ſataget. Et quia ſi non admoneatur, meritò præſumet, & credet, debitorem velle condonare illud ſubſequens intereſse: nam generalis illa præſumptio, quòd quilibet velit lucrari ſuis rebus, ſi poſſit, non videtur ſufficere ad ponendam obligationem tam certam in debitore. Nec obſtat illud jus allegatum: hoc enim ſolùm intelligitur de debito principali, ſeu ſorte, vel lucro convento in negotiatione, non verò de quocumque intereſse poſſibili, vel conſequenter. Excipitur tamen hìc conſuetudo Mercatorum præſertim in mutuis, de quo alibi. 143

§. VII. *Nec ſatisfacit ſucceſſivè reſtituendo per partes, cùm quis poteſt ſimul reſtituere totum.*

I. DEbitum nimirùm ſive ex contractu, ſive ex delicto magnæ alicujus ſummæ, etſi ſubſiſtente rationabili cauſa ſatisfaciat reſtituendo ſucceſſivè per partes: ut ſi ſimul non ſuppetat tanta ſumma, ſed ſucceſſivè comparanda ſit: 144

da ſit: aut reſtitutio ob periculum infamiæ, vel damni debeat fieri occulte, & ſucceſſive, ne advertatur.

145 II. Quando tamen commode poteſt ſimul ſolvere totum, non ſatisfacit reſtituendo ſucceſſive per partes, niſi in caſu rarò rationabiliter præſumere poſſit de conſenſu domini in talem modum reſtituendi. *Communis DD. apud citt. omnes.* Ratio eſt: quia eo caſu debitor detinet alienum rationabiliter invito domino, cùm tamen jure naturæ teneatur reſtituere ſtatim moraliter, quando commode poteſt: ergo nolens, cùm commode poſſit, reſtituere totum debitum, ſed ſolùm ſucceſſive per partes abſque ullo præſumpto rationabiliter conſenſu domini, peccat contra juſtitiam pro ratione materiæ, & more ſolvendi, ex genere ſuo mortaliter: & conſequenter cum tali propoſito non poteſt abſolvi a Confeſſario, juxta communem Doctorum apud *Molinam*, *Laym. citt.* Ratio clara eſt; quia talis pœnitens non vult ceſſare a toto peccato injuſtæ detentionis rei alienæ ſimul, & ſimpliciter, ſed ſolùm ſecundùm quid, ſucceſſive per partes: ideòque non eſt perfectè pœnitens, nec diſpoſitus, nec capax abſolutionis.

146 III. Attamen *Navarr. Hoſtienſis*, *Gabriel. apud Dicaſt.* mox citandum, docent, poſſe talem abſolvi, quando Confeſſarius duo videt ex diſpoſitione pœnitentis. 1. Quod conceſſo ei hoc modo reſtituendi, reſtituet; alias non. 2. Si creditor ex hac dilatione ſucceſſiva reſtituendi non incurrat aliquod notabile damnum, tunc enim, ajunt, cùm Confeſſarius utiliter gerat negotium creditoris, videtur creditor conſentire in eam dilationem, & ſucceſſivam ſolutionem. Sed certe videtur conſentire plerumque coactus, & admodùm involuntarius propter obſtinationem, vel avaritiam debitoris, ſicut mutuatarius conſentit in uſuras ſolvendas uſurario; ergo ſicut uſurarius, ita talis debitor propter illum conſenſum, a peccato, & vere injuria excuſari, & conſequenter a Confeſſario abſolvi non poterit.

147 IV. Probabilis tamen, & tuta erit hæc ſententia, ſi ultra iſta duo addatur etiam tertium, ſcilicet ut Confeſſarius advertat pœnitentem debitorem propter ignorantiam probabilem, bona fide putare, quòd eo modo per partes ſolvendo ſatisfaciat ſuæ obligationi: tunc enim, ſi idem Confeſſarius advertat ſe nihil profuturum admonendo eum de majori obligatione totum ſimul ſolvendi, prudenter diſſimulando poterit eum abſolvere, ne alioquin abeat deſperatus, vel loco peccati materialis, jam etiam formaliter peccaturus: ſic enim non ſolùm creditoris, ſed etiam pœnitentis negotium utiliter geret Confeſſarius. Ita *Sylv. Amilla Nav.* aliis cit. Dicaſtill. *lib. 2. de reſt. tract. 2. diſp. 20. dub. 1. a n. 6.* Tamb. *lib. 8. tr. 4. c. 4. n. 4.* Quòd ſi tamen eo caſu debitor pœnitens dubitet, & doceri petat de obligatione ſua jam veritas ei ſincere aperienda erit, cùm jam dubitet, & conſcientia læſa ſit, juxta communem doctrinam in materia de Conſcientia, & Pœnitentia.

§. VIII. *In Iſtis ſecus volens debitor a Confeſſario, ne moribundus quidem abſolvi poterit.*

148 I. Certum eſt apud omnes, Confeſſarium non poſſe abſolvere pœnitentem, qui non habet propoſitum reſtituendi quamprimùm commode poterit, ſecluſa juſta cauſa excuſante. *Omnes*. Hoc enim propoſitum eſſentialiter includitur in ipſa contritione, ſeu dolore efficaci de peccatis cum propoſito vitandi omnia peccata impoſterùm, quale eſt etiam injuſta detentio rei alienæ. Ubi tamen iterùm Confeſſarius advertat debitorem propter ignorantiam invincibilem bona fide non advertere ſuam obligationem reſtituendi in toto, vel in parte, & ſe admonendo, vel inſtruendo nihil profuturum, poteſt, & debet prudenter diſſimulando eum abſolvere, (& non inſulſe ſtatim ad alium remittere, &c.) & ſic potiùs illum relinquere in bona fide ſimpliciter peccati materialis, quàm facere, ut deinceps (etſi ex mera propria malitia) etiam formaliter peccet, vel omnino deſperatus abeat. At verò ſi ſimiliter doceri petat ipſemet, omnino veritas aperienda erit, ut etiam modo dictum.

149 II. Ab abſolutionem conferendam non prærequiritur reſtitutio realis, ſed ſufficit mentalis, ſeu firmum propoſitum reſtituendi in proximum, ut contra *Mercatum*, & quoſdam nimiùm criticos, docent omnes Theologi. Immo quamvis aliquis ſemel in confeſſione promiſiſſet, & poſt culpabiliter neglexiſſet reſtituere, poſteà tamen ſerio dolenti, & aſſerenti ſuum firmum propoſitum reſtituendi, credere, & abſolutionem non negare debet Confeſſarius: ex eo enim, quod quis ſemel, & iterùm propoſitum non impleverit, non ſequitur etiam poſtea non ſerio promittere, vel reſtiturum non eſſet. Et ſicuti in omnibus aliis Confeſſarius credere poteſt, & debet pœnitenti, qui in hoc judicio eſt teſtis tam pro ſe, quam contra ſe, ita etiam in hoc. Unde a fortiori, quoties pœnitens accedit cum impotentia reſtituendi, eſt abſolvendus, ſi dicat, ſe habere firmum propoſitum reſtituendi, quamprimum poterit; eſto ſæpiùs antea reſtituere culpabiliter neglexerit: idque etiamſi reſtitutio facienda ſit pro decimis Eccleſiæ, ut *ex Molina* docet Dicaſt. *cit. n. 12.* Ratio eſt, quia *Concil. Trid.* dum præcipit Confeſſariis, ne abſolvant debitores decimarum, quouſque eas ſolverint, eoſque excommunicari jubet, intelligendum eſt, loqui de debitoribus potentibus ſolvere, quique non ſolvendo peccant, qui ſoli excommunicari poſſunt; unde impotentes tunc bene poſſunt abſolvi, etiamſi in foro externo habeantur excommunicati, modo in foro conſcientiæ excommunicationem de facto non incurrerint: quia ſcilicet jam vere erant impotentes, quando excommunicatio lata fuit, quod ſi vero erant potentes ſolvere, quando lata fuit excommunicatio, eamque revera incurrerunt, jam non poterunt abſolvi a peccatis niſi prius abſolvantur ab excommunicatione ab eo, qui poteſt, & præſtita cautione de ſolvendo, quamprimùm poterunt, juxta communem doctrinam *in materia de cenſuris*.

150 III. Qui bis, ter, aut ſæpiùs in aliis confeſſionibus juſtus, & pollicitus reſtituere, & tamen, cum facile potuerit, non reſtituit, regulariter non eſt abſolvendus, niſi prius re ipſa reſtitutionem fecerit, ideoque remittendus, ut priùs reſtituat, *juxta communiſſima DD.* Ratio eſt: quia talis homo eſt in periculo proximo, ipſa experientia comperta, etiam impoſterùm omittendi reſtitutionem. Sicut enim concubinarius ſæpius juſſus, non ejiciens concubinam; ita ſane etiam debitor, qui ſæpius, ter, quater, ſexies v. g. propoſuit, & promiſit reſtituere, & non reſtituit, manifeſtè arguitur inefficacis propoſiti, ideoque ordinarie non eſt abſolvendus, ſed remittendus, ut prius reſtituat, ſi commode poſſit: ſi commode non poſſit remitti, iterum ſerio proponenti ea vice prudenter credendum erit: nam talis poſſet eſſe pœnitens, & tales circumſtantiæ poſſent concurrere, ut Confeſſarius poſſit, & debeat eſſe contentus ſolo propoſito reſtituendi, etiamſi ante ſæpius juſſus reſtitutionem omiſerit. Ut cum *Nav. Valent. & aliis* notat Molin. *diſp. 756. n. 3.* Sic declarans exemplo; ut ſi Confeſſarius non leviter credat, pœnitentem re ipſa ſtatim reſtituturum, ex eo, quod non ea acrimonia ei fuerit injuncta reſtitutio in præcedentibus confeſſionibus: vel ſi aliæ adſint circumſtantiæ ad id credendum: & maxime ſi injungat illi, ut non priùs accedat ad Euchariſtiam, donec reſtituat, &c. *Sic ille.* Dixi ergo notanter *regulariter* tales non eſſe abſolvendos.

151 IV. Confeſſarius non tantùm ſanum abſolvere non poteſt volentem reſtitutionem differre uſque ad mortem, & diſpoſitionem ultimæ voluntatis ſuæ: quia nimirùm talis non videtur habere firmum, & abſolutum propoſitum reſtituendi ſtatim moraliter, ſicuti obligatur: ſed ſolum conditionatum, & ſuſpenſum; volo reſtituere, non ſicut, & quando debeo, ſed quando moriar, vel ſi moriar: adeòque eo ipſo conſentit in injuſtam detentionem rei alienæ interea, dum vivit. Sed neque abſolvere poteſt moribundum, ſeu in articulo mortis conſtitutum, qui cum commode poſſit, non vult ipſe reſtituere, ſeu per ſe, ſed onus reſtituendi relinquere hæredibus. *Ratio* manifeſta eſt eadem: quia non vult reſtituere abſolute, ſed conditionare, ſi moriatur: interim conſentiens in injuſtam detentionem rei alienæ, & damnum proximi, ideoque ad abſolutionem eſt indiſpoſitus. Deinde per ſe culpa gravis eſt, obligationem propriam velle transferre in alios, qui ordinarie erunt ipſo teſtatore negligentiores, ut cætera taceam. Denique talis diſpoſitio reſtitutionis nimis periculoſa, & multis modis injurioſa, ac damnoſa eſt creditoribus, ut experientia nimis notum. Sic DD. paſſim *Navar. uterque*, *Sylv. Azor. aliiſque cit.* valde rigide *Molina diſp. 753.* Leſſius *lib. 2. c. 12. dub. 3. num. 11.*

SECTIO IV.

Ubi, ſeu quo loco reſtituendum.

SUMMARIUM.

152 *Reſtitutio ex* delicto *facienda eſt in loco Domini, ſeu creditoris, ubi ſcilicet is rem ſuam haberet, ſi ablata, vel detenta non fuiſſet*, & 153.

154 *Idque ſemper expenſis ipſius debitoris.*

155 *Non ſolum quando ipſe rem aliò tranſtulit.*

256 *Sed etiam quando ipſe dominus, ſeu damnificatus aliò migravit, & rem, ſeu pretium ejus ſecum aſportaſſet.*

157 *Quod etiam verum eſt, ſi reſtitutio fiat ex ſola injuſta detentione.*

158 Uſq; ad n. 161. *Quantas expenſas facere debeat debitor ex delicto ad reſtituendam rem alienã, variæ ſunt ſententiæ*

161 *In noſtra Sententia: Si debitor in expenſis faciendis pro reſtitutione rei alienæ patiatur damnum ſolum æquale, vel paulo majus, quam patiatur dominus ex carentia rei ſuæ, adhuc obligatur reſtituere.*

162 *Si verò deberet pati damnum longe majus, reſtitutionem differre poteſt.*

163 *Ideoque reſtitutio facienda eſt per expenſas debitoris proportionatas debito, ut ſi aliter reſtitutio fieri non poſſit, niſi tantæ faciendæ ſint expenſæ, quantum eſt debitum: v.g. mille, ut reſtituas mille debita.*

164 *Si nulla ſit vel ſpes rem cum talibus proportionatis expenſis reſtituendi ipſi domino, reſtituenda eſt ejus proxime conſanguineis, vel in horum defectu pauperibus,*

165 *Reſtitutio* ex re accepta *in loco debitoris, ſi alio transferenda ſit, fieri debet expenſis creditoris, vel domini:*

166 *Qui proinde a debitore litteris v.g. monendus eſt, quid de re ſua fieri velit.* & 67.

168 *Quid faciendum debitori, ſi dominus ignoretur, aut conveniri, vel res transferri non poſſit ſine æquali, vel majori ſumptu, quam ipſa valeat?* & 169,

170 Uſque ad n. 174. *Reſtitutio* ex contractu juſto *facienda eſt in loco conventionis expreſſo, vel tacito:*

174 Uſque ad n. 177. *Si verò res ſit alio transferenda, id fieri debet expenſis illius, in cujus gratiam, vel utilitatem potiſſimum contractus initus eſt.*

ASSERTIO IV,

152 *RESTITUTIO debitorum ex delicto formali, ſeu ratione injuſtæ acceptionis, detentionis, vel damnificationis facienda eſt in loco domini, vel creditoris, idque ſemper expenſis ipſius debitoris, proportionatis tamen, & ipſum debitum non nimium excedentibus. Reſtitutio ex re accepta in loco debitoris, ſi aliò res transferenda, fiat expenſis domini, vel creditoris. Reſtitutio ex contractu juſto in loco conventionis, vel expreſſe vel tacite, vel implicite deſumendo ex contractus natura, circumſtantiis, aut conſuetudine communi, & expenſis illius, in cujus gratiam, vel utilitatem potiſſimum contractus initus eſt, aut in ipſo contractu expreſſe, vel implicite diſpoſitum.* Eſt tota communis, uno tantùm, & altero controverſo, ut patebit,

§. I. *Reſtitutio ex delicto &c. facienda eſt in loco domini, vel creditoris,*

153 CUi nimirum res injuſte ablata, detenta, vel damnificata eſt: non tamen in quocunque loco dominus, vel creditor fuerit, vel voluerit, reſtitutio facienda erit, ſed in illo tantùm loco, ubi is rem ſuam habiturus fuiſſet, ſi ei injuſte ablata, detenta, vel deſtructa non fuiſſet. *Ita omnes*, Ratio patet: quia per reſtitutionem creditor debet ad æqualitatem reduci, ita ut nullum ex injuſta tua acceptione, vel detentione patiatur damnum, vel gravamen, ſicque non poſſit manere rationabiliter invitus: atqui non reduceretur ad æqualitatem, ſed ex injuſta tua acceptione, vel detentione damnum, vel gravamen patietur; ideòque rationabiliter invitus erit, niſi res ſua reſtituatur in loco, in quo eam haberet, ſi ei ablata non fuiſſet: alioquin enim is, abſque ſua culpa, propter tuam culpam deberet adhibere novum laborem, expenſas, ad rem ſuam in locum convenientem trasferendam, ut patet: ergo, &c. Quare ſi mihi hìc Paſſavii ſurripuiſti equum. v. g. & illum tranſtuliſti Viennam: hic Paſſavii debes mihi reſtituere, non Viennæ. Similiter, ſi mihi hìc Paſſavii furatus es pecuniam, quam ego Romam proficiſcens mecum tuliſſem, Romæ debes mihi reſtituere. Similiter, ſi furatus es pecuniam, quam dominus in quemcunque etiam remotiſſimum locum mittebat, in eodem loco reddenda erit: ita enim ſemper rationabiliter vult dominus. Contra autem non poteſt rationabiliter velle, pro arbitrio ſuo in quocunque loco ſibi fieri reſtitutionem, ſed ſolùm in illo, quò culpa furis ſe extendit, nimirum ubi rem ſuam haberet, niſi a fure ablata, vel detenta fuiſſet. Unde ſi mihi Paſſavii ſurripuiſti pecuniam, vel rem quamlibet, quam ego ob negotia profectus Romam, mecum non tuliſſem, ſed hìc reliquiſſem, ſatisfacis reſtituendo Paſſavii, & non cogeris reddere Romæ, etiamſi ego maxime ſic vellem: quia furto tuo non es cauſa, cur ego rem meam Romæ non habeam, ſed tantùm Paſſavii, Et ita in ſimilibus,

§. II, *Idque ſemper expenſis debitoris*,

154 COmmuniſſima *Sylv. Medin. Navar.* aliiſque congeſtis Molin. *diſp.* 752. Leſſ. *l.* 2. *c.* 15. *dub.* 8, Laym. *lib.* 3. *de juſt. tr.* 2. *c.* 1*, de reſt. n.* 3. Lugo *diſp.* 20. *ſect.* 8. *n.* 183. Ratio clara eſt: quia qui obligatur ad finem, obligatur etiam ad medium per ſe neceſſarium ad illum finem; ſed debitor ex delicto tenetur ad reſtitutionem in integrum cum toto intereſſe, ita ut dominus omnino ſervetur indemnis, ac ſi delictum nunquam fuiſſet factum: ergo ſi reſtitutio non poſſit fieri ſine expenſis debitoris, erit expenſas facere tamquam medium ad illum finem per ſe neceſſarium: & ſecus creditor pateretur damnum ex alterius injuria. Unde ulteriùs obſerva.

155 I, Hoc maxime quidem verum eſt, quando iniquus poſſeſſor ex loco injuſtæ ablationis, vel damnificationis aliò migrat, & rem ablatam ſecum aſportat, v. gr. pecuniam, vinum, triticum ex Auſtria in Sveviam: tunc enim ſine dubio rem ablatam, vel damni compenſationem ad damnificatum ſuis expenſis in Auſtriam remittere cogitur: quia ipſe ſolus cauſa fuit & damni, & expenſarum.

II. Etiam verum eſt, quando ipſe dominus, vel damnificatus ex loco damnificationis aliò migrat: & rem ablatam, aut ejus divenditæ pretium ſecum aſportaturus erat: adhuc enim tenetur fur, vel damnificans rem, vel ejus compenſationem domino tranſmittere propriis ſuis ſumptibus, detractis tamen, ſaltem in foro conſcientiæ, iis ſumptibus, quos ipſe dominus in re aliò transferenda neceſſariò feciſſet: Uti contra *S. Antoninum, Paludanum, Abbatem, & alios Summiſtas* docet *communior DD. apud citt.* Ratio eſt: quia damnificans ſua culpa injuſtæ ablationis, vel damnificationis, adhuc vera cauſa expenſarum illarum fuit, in quibus proinde dominum debes ſervare indemnem: nam propter ejus injuſtitiam dominus rei non debet privari libertate mutandi domicilium ſuum, aut migrandi aliò, quocumque libuerit: ergo debitor ſibi ipſi, & culpæ ſuæ imputet, quod poſtea domino aliò migrante, in reſtituendo illos ſumptus facere cogatur, quos tamen, ut dixi, ipſe dominus non feciſſet, Quod ſi enim etiam ipſe dominus, vel creditor ſimiles ſumptus in transferenda re ipſa, ſi ablata, vel damnificatus non fuiſſet, facere debuiſſet; tunc debitor in foro conſcientiæ poteſt illos ſumptus detrahere, v. g. tantùm retinendo de bonis domini, quantum ad ea transferenda neceſſe fuiſſet. *Ratio eſt*: quia debitor iniquus ſolummodo tenetur ſervare dominum indemnem; adhuc autem ſervat indemnem, etſi in reſtituendo detrahat illos ſumptus, quos dominus ipſe aliò migrans in conferenda re ſua facere debuiſſet, adhuc enim tantum recipit, quantum haberet, ſi injuriam paſſus non fuiſſet, ut intuenti patet: ergo &c. 156

III. Etiam verum eſt, ſi reſtitutio fiat ex ſola injuſta detentione: quia etiam tunc jam eſt ex delicto: v. g. commodavit tibi equum ad unum menſem, tu ultra terminum fuiſti in mora culpabili detinendo per alterum menſem, quando ego cum rebus meis omnibus profectus ſum Viennam; debes eo tuis expenſis mittere mihi equum, detractis tamen rurſùs expenſis, quas ego quoque in deducendo equo feciſſem: nullis autem detractis, ſi feciſſem nullas, ut modo dictum. Sic enim ad æqualitatem reducetur injuſtitiæ damnum, cujus mihi injuſta mora tua cauſa fuiſti. 157

IV. Sed quæſtio hìc valde intricata eſt, quantas expenſas debeat facere debitor ex delicto ad reſtituendam rem alienam? Tres ſunt hujus Sententiæ. *Prima* rigidiſſima eſt *Cajetani, Armillæ*, & aliorum apud Vaſq. *Opuſcula de reſtit. c.* 10. *dub.* 1. in reſtitutione rei injuſte ablatæ non eſſe attendendum ad ſumptus, vel expenſas quaſcunque ſemper a debitore præſtandas, ſi aliter reſtitutio fieri non poſſit: quia ex ſuo delicto ad id totum obligatus manſit, & dominus, vel creditor in rigore juſtitiæ juſte poteſt velle, ut res ſuas ſibi reſtituat, quibuſcunque expenſis, quas debitor ſibi ipſi, & culpæ ſuæ imputare debeat. Sententia nimis rigida, & in praxi intolerabili, ut mox videbitur. 158

Altera Sententia eſt communis D. Thomæ 2. 2. *q.* 62. *art.* 5. *ad* 3. Soti *diſt.* 15. *a.* 4. aliorum, quos congerunt, & ſequuntur Molina *diſp.* 752. Leſſ. *lib.* 2. *dub.* 8. Bonacina *diſp.* 2. *de reſtit. q.* 5. *Laym. l. c.* Nimirùm debitorem non obligari, ad reſtituendum immediate domino, ſi majores expenſæ, quam res debita valeat, faciendæ neceſſario eſſent: ſed ſi res alicujus momenti ſit, expectare poſſe, quouſque ſpes ſupereſt commodioris occaſionis ad reſtituendum; ablata autem omni ſpe commodæ occaſionis, ex rationabiliter præſumpta voluntate domini, rem reſtituendam eſſe ejus proximis conſanguineis, vel hæredibus, & in defectum horum, pauperibus, juxta dicta ſuperiùs: Si verò res parvi momenti ſit, & ſine majori expenſa domino reddi nequeat, poſſe pro ejus ſalute ſtatim erogari in pauperes, ut notat *Leſſ. l. cit.* Hæc ſententia maxime ex parte probabitur mox §. *ſeq.* 159

Tertia Sententia media eſt: Etiamſi damnum debitoris in expenſis faciendis ſuperet in duplo damnum creditoris rei, vel debiti ſui, ita ut ſi is ad reſtituendum æque diviti tria, expendenda eſſentialia ſex, non excuſari debitorem a reſtitutione domino immediate facienda. Si verò etiam hanc proportionem excedat damnum debitoris, tunc demum ſufficere ad hoc, ut non domino immediate, ſed ejus nomine conſanguineis, vel in horum defectum, pauperibus reſtituatur. Ita mediando inter duas priores ſententias reſolvit Lugo *ſupra c. nu.* 197. Et ratio eſt: quia ſuppoſita innocentia creditoris, & culpa debitoris injuſti, duplò major eſt ratio, ut debitor injuſtus patiatur, quàm ut patiatur innocens creditor: ergo ſi aut creditor innocens debeat amittere ſuum debitum, aut debitor nocens ſuas expenſas, non ſufficit ut hic ſolùm patiatur æquale damnum in expenſis neceſſariis, ſed etiam majus pati debebit, 160

bebit ,

bebit potius, quam creditor damnum patiatur ſui debiti. Sententia ſpeculative omnino probabilis. Noſtra autem Aſſertio caute ita dicit.

§. III. *Expenſis debitoris proportionatis, ſcilicet ipſum debitum non nimium excedentibus.*

161 I. CErtum apud omnes eſt, quod ſi debitor iniquus in expenſis faciendis pro reſtitutione rei alienæ patiatur damnum ſolùm æquale, vel quaſi æquale, aut aliquanto majus, quàm patiatur dominus ex carentia rei ſuæ, ſine dubio adhuc obligari debitorem ad reſtituendum. *Ratio*: quia in damno æquali, vel non multùm excedente meritò debet eſſe melior conditio, & potior ratio haberi innocentis domini, ſeu creditoris. Tu intriſti, tu comede; hoc eſt: tu in cauſa fuiſti, cur tantæ expenſæ ſint faciendæ, tu ergo expende: neque enim ex tua injuſtitia debet dominus damnum rei ſuæ pati.

162 II. Probabiliſſimum eſt, ſi debitor in expenſis faciendis patiatur damnum longe majus, quàm dominus patiatur ex carentia rei ſuæ, tunc poſſe differri reſtitutionem, & fieri juxta communem Sententiam ſecundam ſupra illatam, ita plurimis *citt.* Vaſq. *cit. c.* 10. *dub.* 1. *n.* 27. Tamb. *cit. tr.* 4. *c.* 1. §. 8. *n.* 4. Ratio urgens eſt: quia juſtitia non adverſatur Charitati, quæ eſt finis omnium virtutum, nec rectæ rationi, quæ omnem virtutem dirigit: atqui Charitas, & recta ratio dictat, dominum, vel creditorem non debere, nec poſſe rationabiliter velle reſtitutionem ſibi fieri cum tanto rigore, per medium adeò improportionatum, cum tam intolerabili damno debitoris, ſcilicet per expenſas in duplo, triplo, decuplo, &c. immo amplius excedentes ipſum debitum, ut qui centum florenos debet, reſtituere teneatur, etiamſi alii ducenti, mille, vel decem millia expenſarum ad transferendum debitum neceſſaria eſſent: ergo, &c. Deinde præceptum reſtitutionis non obligat cum periculo amiſſionis vitæ, vel famæ, ſecundùm omnes: ergo neque obligat cum tam notabili, & exceſſivo damno temporali debitoris. Obligatur ſane injuſtus debitor ſimpliciter ad reſtitutionem, ut ad finem, & conſequenter etiam ad expenſas neceſſarias tanquam ad medium; certe tamen ad expenſas proportionatas debito, & ſecluſo longe graviori propriò damno: nemo enim ex obligatione finis tenetur ad medium adeò improportionatum; ſed cenſetur obligatio finis pro hìc, & nunc ſuſpendi, donec medium proportionatum, & commodum magis ſuppetat; ergo debitor quemadmodùm ſi debitum non poſſet aliter reſtituere creditori abſenti, niſi ipſemet deferret in remotiſſimam regionem, ſecundùm omnes non teneretur, ſed aliam commodiorem occaſionem, vel viam expectare poſſet; ita etiam, ſi non poſſit reſtituere debitum, niſi per multo majores expenſas, & valde graviori damno ſuo, non tenebitur pro tunc, ſed aliam commodiorem occaſionem expectare licebit.

163 III. Reſtitutio ergo facienda eſt per expenſas debitoris proportionatas debito, non abſolute, & arithmetice computando cum ipſo debito, ut ſi aliter reſtitutio fieri non poſſit, tantum debitor teneatur expendere, quantum eſt debitum v. g. mille, ad hoc ut reſtituat mille debita; ſed reſpective attendendo ad damnum utrivis ſecuturum, ſi reſtitutio fiat, vel non fiat, ex circumſtantiis perſonarum ditiorum, vel egenorum. Unde fieri poteſt, ut jacturam mille aureorum reſpectu pauperioris tantùm valeat, ac jactura duorum millium, reſpectu ditioris. Quòd ſi ergo creditor dives, debitor autem pauper ſit, excuſabitur hìc a reſtitutione domino immediate facienda, etiamſi multo minores expenſæ faciendæ eſſent, quàm debitum valeat: quia debitori egeno jactura quingentorum, v. g. majus damnum eſt, quàm diviti creditori jactura totius debiti mille aureorum. E contra ſi creditor pauper, debitor autem dives ſit, is non excuſabitur a reſtitutione facienda, etiamſi multo, v. g. duplo, vel triplo majores expenſæ faciendæ eſſent, quàm debitum valeat ob rationem oppoſitam: quia diviti jactura duorum, vel trium millium minus damnum eſt, quam egeno jactura ſui debiti, mille aureorum tantùm.

164 IV. Quòd ſi denique nulla ſit ſpes futuræ opportunitatis, qua res cum talibus proportionatis, & moderatis expenſis reſtituit, aut ſaltem per litteras domini voluntas explorari poſſit; non ideo debitor iniquus poterit ſibi rem retinere, quippe debitum ex delicto; ſed juxta rationabiliter præſumptam domini voluntatem debet reſtituere, vel ejus proxime conſanguineis, aut in defectum horum, immediate pauperibus juxta dicta *ſect.* 2. *§.* 5. *de reſtit. debitorum incertorum ex delicto*. Quia hoc caſu moraliter judicatur dominus, ac ſi eſſet incertus, vel ignotus. Eodemque modo dicendum in caſu, quo debitor ob inopiam nullo modo poteſt expenſas facere ad transferendam rem, nec dominum admonere, tunc enim pari modo det rem pauperibus, vel ſi ipſe æque pauper ſit, ſibi applicare poterit in probabili ſententia, ibidem relata.

§. IV. *Reſtitutio ex re accepta in loco debitoris, ſi alio transferenda, fiat expenſis creditoris, vel domini.*

V. G. Habuiſti bona fide alienum equum, veſtem, vel 165
quamlibet rem: bos alienus ad tuum præſepium confugit; hoſpes marſupium, vel ſarcinam in tuo diverſorio reliquit, &c. poſtquam cognoſcis rem eſſe alienam ſatisfacis reſtituendo in eodem loco, ubi tu es debitor. Quòd ſi ad dominum rei abſentem res transferenda ſit, id ſuis expenſis is curare debet. Communiſſima cum Molina ſæpe *cit. diſp.* 752. *Leſſ.* Laym. *cit n.* 4. Lugo *diſp.* 20. *Sect.* 8. §. 2. Ratio ex ſuperioribus liquet: quia poſſeſſor bonæ fidei ſolùm tantum debet reſtituere, quantum ex re aliena poſſidet: nec inde, nulla ſua culpa interveniente, tenetur pati aliquod damnum; atqui cogeretur plus reſtituere, quam poſſidet, & pateretur damnum ſine ſua culpa, ſi rem hactenus bona fide poſſeſſam ſuis ſumptibus ad dominum deſtinare deberet: ergo ſufficit ei reſtituere in loco poſſeſſionis, ſumptibus ad transferendum neceſſariis domino relictis, qui jus habet in rem ſuam, nullum vero jus habet in debitorem bonæ fidei. Ubi iterùm breviter obſervandum.

I. Poſtquam poſſeſſor bonæ fidei intellexit rem eſſe alie- 166
nam, v. g. equum bona fide emptum, debet domino per epiſtolam inſinuare, & explorare, quid de re ſua fieri velit. Si transmitti poſtulat, & ille expenſas facere cogatur, tenetur dominus ſolvere, aut ille tantumdem de re domini, ſi diviſibilis ſit, detrahere, & reſervare poteſt. Quòd ſi autem ſuperfluas expenſas ſine rationabili domini voluntate feceris, v. g. ſi equum illi transmitteres cum majoribus expenſis quàm ipſe equus valeat, illas utique in quantum ſuperfluas amittes, nec dominus ſolvere cogetur.

II. Similiter ſi poſſeſſor bonæ fidei pro re aliena jam co- 167
gnita conſervanda vel cuſtodienda aliquas expenſas faciat, v. g. ad equum ſuſtentandum, aut ſi alio migrans, rem in priori loco non ſatis tutam, ſecum non ſine expenſis, vel labore transferat, tenebitur dominus compenſare, aut ille detrahere poterit, vel actione negotiorum geſtorum repetere, idque ex tacito contractu, qui dicitur ex negotiis utiliter geſtis *L.* 2. *ff. de negotiis bene geſtis*.

III. Quod ſi dominus ignoretur, vel ita abſens ſit, ut 168
conveniri non poſſit, aut res transferri non poſſit ſine æquali, vel majori ſumptu, quam ipſa valeat: ſiquidem ſuperſit ſpes aliquando dominum conveniendi, & res alicujus momenti, ut merito cenſeatur dominus non fore contentus, ut alteri detur: eo uſque ſervanda erit: aut ſi ſervari nequeat, abſumenda, vel alienanda, pretium poſteà domino reſtituendum. Ceſſante autem omni ſpe dominum conveniendi, aut aliàs, ſi res parvi momenti ſit, reddenda erit ejus conſanguineis, aut in horum defectum pauperibus juxta communiorem, & tutiorem Sententiam ſupra *Sect.* 2. §. 5. & 7. explicatam. Etſi quoque probabile ſit, poſſeſſorem bonæ fidei poſſe ſibi retinere: quia tunc res comparatur debito incerto, ſeu rei ignoti domini.

IV. Quòd ſi tamen debitor ex re accepta, poſtquam in- 169
tellexit rem eſſe alienam, inquirere negligat dominum, aut eo cognito, incipiat in mora eſſe culpabili reſtituendi, tunc eo ipſo incipit eſſe debitor ex delicto, & malæ fidei poſſeſſor, adeòque deinceps tamquam talis domino reſtituere debet ſuis expenſis, ut notat *Lugo cit. n.* 194. Et ex alibi dictis colligitur.

§. V. *Reſtitutio ex contractu juſto fiat in loco conventionis expreſſo, vel tacito.*

I. CLarum eſt, reſtitutionem ex contractu debere fieri 170
in loco, de quo expreſſe, vel tacite inter partes conventum eſt: & ſi translatione opus ſit, expenſis debitoris. Communiſſima cum Navar. *num.* 42. meique citati omnes; Idque ſive reſtituenda ſit eadem res numero, ſeu, ut loquuntur Juriſtæ, eadem res ſpecie: v. g. hic equus locatus, commodatus, depoſitus, impignoratus; ſive reſtituendum ſit aliud æquivalens, v. g. pretium pro equo empto, alia pecunia pro pecunia mutuata, &c. Si ergo emiſti, & conduxiſti equum pro pretio ſolvendum hìc Paſſavii v. g. hìc debes ſolvere, ſi alibi, alibi.

II. Quòd ſi de loco reſtitutionis nihil ſit expreſſum in con- 171
tractu, tunc tacita conventio colligenda erit inſpiciendo naturam contractus, conſuetudinem loci, vel alias circumſtantias. Et regulariter reſtitutio, ſeu ſolutio fieri debet in loco, ubi res tradita fuit: ita enim poſtulat æquitas, & æqualitas inducenda intra contrahentes ſervanda: & regulariter ſi translatione rei reſtituendæ opus ſit, expenſis debitoris. Et hinc.

III. Debita ex contractu gratuito v. g. donationis lega- 172
ti, teſtamenti, &c. reſtituenda ſunt in loco, ubi erant, quando donatio, legatum vel teſtamentum factum eſt: atque ſumptibus donatarii, vel legatarii inde transferenda. Communis apud *Leſſium*, *Vaſq. Lug.* Ratio eſt: quia qui ali-

cui rem gratis dat, donat, vel legat, non intendit ad aliquid ampliùs ſe obligare, quàm rem alteri relinquere pro libito, &, ſi opus fuerit, labore, vel induſtria ſua auferendam.

173 IV. Debita ex contractu oneroſo transferente dominium rei, quo ſcilicet non eadem res, ſed pro una re accepta, altera reddi debet, ut emptione, mutuo, cenſu, &c. reſtituenda ſunt in loco, ubi res, pro qua ſolutio fit, accepta erat. *Ratio eſt:* quia in iis reciprocis contractibus res una in alterius locum quaſi ſubſtituitur, quod tunc perfectè fit, ſi etiam idem locus acceptionis, & reſtitutionis, ſervetur, ut notant *Vaſq. Laym. ll. cc.* Quin etiam eadem ratione debita ex contractu non transferente dominium, ut in depoſito, commodato, locato, reſtituenda ſunt in loco, ubi res tradita fuit, omnium conſenſu. Sed, cujus ſumptibus, ſi res depoſita, commodata, locata, reſtituenda, aliò transferenda ſit? Reſpondet Aſſertio in fine.

§. VI. *Expenſis illius, in cujus gratiam, vel utilitatem potiſſimùm contractus initus eſt. Et hinc*

174 I. SI contractus initus eſt in ſolam utilitatem alterius contrahentis, ſeu dantis aliquid, ut in depoſito v. g. ſi quis apud te Paſſavii torquem depoſuit, & velit ſibi reddi Auguſtæ; fiat id ipſius ſumptibus, & periculo; quia contractus totus eſt in gratiam ipſius, & aliàs tu patereris damnum in illis expenſis faciendis ex tuo beneficio, & ſine ullo jure domini contra te.

175 II. Si contractus initus ſit in tuam ſolius utilitatem, ut in commodato, precario, vel mutuo gratuito: debes eam tuis expenſis reſtituere in loco, in quo eam dominus haberet, niſi illam tibi commodato, vel mutuo dediſſet, modo per te ſteterit quòd dominus eam rem ſecum aliò non tranſtuliſſet: deductis tamen expenſis, quas feciſſet dominus in ea re transferenda, v. g. Titius tibi Paſſavii gratis commodavit libros, vel mutuo dedit pecunias, alioquin ſecum laturus proficiſcens Viennam; tuis ſumptibus eo tranſmittere debes: quia contractus eſt in gratiam, & utilitatem tui tantùm, & dominus non debet damnum pati ex ſuo beneficio, ſcilicet gratuito commodato, vel mutuo.

176 III. Si contractus initus eſt in utilitatem utriuſque, ut in locatione equi v. g. in quo & tu conductor equi uſum habes, & dominus locans pretium accipit & res alio transferenda, nihilque de expenſis conventum ſit, quamvis primo intuitu tu videaris teneri transferre tuis ſumptibus, ne dominus ſine ſua culpa damnum patiatur; probabiliſſimum tamen eſt, debere fieri expenſis utriuſque. *Ratio* ſumitur argumento retorto: quia ſi ſolus tuis ſumptibus rem transferas, tunc damnum patieris ſine tua culpa. Dividantur ergo expenſæ æqualiter, ſicut æquale eſt commodum. *Ita Tamb. lib.* 8. *tr.* 4. *c.* 1. §. 8. *n.* 12. addens, non raro debere fieri ſolis expenſis domini: ut ſi conductor non fuit admonitus de loco, ubi reſtitutio facienda erit ex negligentia domini aliò forte migrantis, tunc enim ille communiter uſurpato jure utens reſtituat in loco, ubi rem locatam accepit, & ſatisfaciet.

177 IV. Dicta hactenus potiſſimum intelligenda ſunt de reſtitutione ex contractu, quo res eadem numero debita reſtituenda eſt: nam quando res alia pro alia reſtituenda eſt, ut in emptione, & venditione pretium pro merce recepta, aut merx pro pretio jam accepta, in praxi ſemper ſolent convenire expreſſe de ſolo loco, & expenſis reſtitutionis ſeu ſolutionis faciendæ, quòd ſi tamen per incuriam interdum rudes contrahentes nihil de hoc conſtituant: ad tacitas, & conſuetas in ea regione conventiones recurrendum eſt, & ut §. *præced.* dictum, regulariter reſtitutio facienda in loco, ubi res accepta fuit, & expenſis debitoris. Vide, ſi vacat, late *Molinam*, *Leſſium*, *Lugo citt.*

CAPUT IV.

De Modo, & ordine reſtitutionis, cauſiſque excuſantibus.

SECTIO I.

Quomodò reſtituendum.

SUMMARIUM.

2 *Reſtitutio facienda eſt eo modo, quo res ſufficienter veniat ad manus domini.*

3 *Debita ex delicto occulto, occulte; ex publico autem quandoque etiam publice reſtituenda ſunt.*

4 *Quando reſtitutio, occulte facienda, commode fieri non poteſt ab ipſomet debitore, adhibenda eſt perſona tertia, qualis plerumque eſt Confeſſarius.*

5 & 6 *Ex rationabili cauſa ſufficit reſtituere rectè fingendo, ſe quaſi quid donare, cùm tamen animus ſit ſic reſtituere.*

7 *Si debitum tranſmiſſum per perſonam a creditore delegatam pereat quomodocumque, ipſi creditori perit.*

8 *Unde ſi famulus a creditore ad petendum debitum miſſus cum eo aufugiat, debitor liber manet.*

9 *Pariter ſi nuntius a debitore, cum præſcitu, & voluntate creditoris electus, rem ex quacumque cauſa non reddat domino, debitor liberatur.*

10 *Idem eſt, ſi debitor, & creditor ſtatuerunt ſignum, quo a quacunque perſona exhibito res mittatur; ſi perit, domino perit.*

11 *Item etiam debitum* ex contractu, *vel* re accepta *tranſmiſſum per perſonam fidelem habitam, deputatam ab ipſo debitore, non huic, ſed creditori perit, ſi debitum ſit* reale ac determinatum in individuo.

12 *Secus ſi debitum ſit perſonale, & indeterminatum in aliquo genere, v. g. centum floreni, tot modii frumenti &c.*

13 *Si rem voto, vel juramento promiſſam Eccleſiæ v. g. mittas per virum, fidelem tibi putatum, ſi is eam ſibi retinuit, tu deobligaris, non ipſe.*

14 *Niſi rem illam ſine ſua culpa v. g. furto, latrocinio &c. amiſiſſet.*

15 *Debitum verò* ex delicto, *ſive reale determinatum, ſive perſonale, & indeterminatum in ſpecie, & individuo tranſmiſſum per internuntium quemcunque, Confeſſarium, ſi pereat, vel non reddatur quocunque caſu, debitori perit.*

16 Uſque ad n. 20. *ſolvuntur objectiones.*

20 *Qui rem furtivam Petro V. g. debitam, bona fide ſuo, vel alterius V. g. Confeſſarii conſilio, jam erogavit pauperibus, de errore edoctus ſecundùm communem ſententiam adhuc tenetur eam reſtituere domino: ſecundùm alios tamen probabiliter liberatur.*

21 *Reſolvitur caſus de famulo; qui vas argenteum nomine Titii dono dandum Cajo, id retinuit uſque poſt mortem Titii, ad quid, vel quibus teneatur?*

ASSERTIO I.

REſtitutio debiti cujuſcunque facienda eſt eo modo, qui conſideratis circumſtatiis perſonarum, & rei debitæ, ſuſſiciat ad hoc, ut res rectè perveniat in poteſtatem domini, vel creditoris. Debitum tranſmiſſum per perſonam delegatam ab ipſo domino vel creditore, ſi pereat, domino perit: Debitum autem ex contractu, vel re accepta tranſmiſſum per perſonam fidelem habitam, vel deputatam ab ipſo debitore, reale quidem, & determinatum, ac individuum, adhuc domino perit: perſonale vero, & indeterminatum in aliquo genere perit debitori, ſicut & quodcunque debitum ex delicto. Eſt tota communis.

§. I. *Reſtitutio facienda eſt eo modo, qui ſufficiat ad hoc, ut res rectè perveniat in manus domini, vel creditoris.*

I. IN hoc conſentiunt omnes: quocunque enim modo res in poteſtatem domini perveniat, jam attingitur finis 2 præcepti reſtitutionis, & juſtitiæ commutativæ, ſcilicet æqualitas, ut nimirùm, dominus habeat tantum, quantum habere debet. Unde in debitis ex contractu, vel re accepta parum refert, num debitor palam, vel clam per ſe, vel alium reſtituat, dummodo reſtituat; nam juxta regulam Juris *in* 6. *Quod quis per alium facit, per ſe facere cenſetur.*

II. In debitis ex delicto aliunde refert, ut debita ex deli- 3 cto occulto, occulte etiam reſtituenda ſint ad evitandam infamiam, vel aliud incommodum debitori. Debita verò ex delicto publico interdum etiam publice reſtituenda ſunt ad emendandum ſcandalum, & offenſam aliorum, ut contingit in publicis, & notoriis uſurariis, qui ex Charitate tenentur, & a Confeſſario urgendi ſunt etiam reſtitutionem publice facere ad ſcandalum vel jam datum tollendum, vel impoſterùm cavendum. Quòd ſi tamen talis jam occulte reſtituiſſet, non teneretur iterum publice reſtituere, ſed ſufficeret alia ratione occurrere ſcandalo, v. g. oſtendendo ſe jam reſtituiſſe: nam quòd publice debeat reſtitui non oritur ex obligatione juſtitiæ, cùm etiam occulta reſtitutione jam ſublata ſit inæqualitas, ſed oritur ſolùm ex obligatione Charitatis tollendi ſcandala, & offenſas proximorum, quæ ſola numquam inducunt obligationem reſtitutionis.

III. Etiam conſultum eſt, ut, quando reſtitutio debita 4 ex delicto occulto, etiam occulte non poteſt fieri a debitore, niſi cum periculo infamiæ, vel alterius incommodi, is inquirat occaſionem reſtituendi per tertiam perſonam, hominem nimirùm fidelem, & probum, ac ſecretum, qui loco debitoris, perſona innominata, domino, vel damnificato reſtituat: qualis perſona idonea plerunque cenſetur

Parochus, vel Confeſſarius ſub ſigillo ſaltem naturali ad id obligatus, uti monent DD. S. Th. & Scotus 4. *d.* 15. *q.* 2. *n.* 34. ubi ait: *Quando ablatio fuit occulta, tunc non tenetur ablator per ſe prodere, nec per conſequens per ſe ipſum reſtituere, ſed per aliam perſonam ſecretam, & fidelem, & expedit, quod per Confeſſarium: Quia ſibi eſt crimen detectum in Confeſſione, & de ejus fidelitate, quod reſtituat, fidei ſuæ commiſſum ſatis debet credi.* Hæc Scotus.

5 IV. At, quid ſi debitum ex delicto tibi ipſi reſtituam recte, ut ne tu ipſe læſus quidem advertas, v. g. ex occulto furto, vel fraude debeo tibi centum aureos, ſed quia ſum tuus bonus amicus, timeo, ne alio quocunque modo reſtituens veniam tibi in ſuſpicionem furti, immo fur deprehenſus & famam, & amicitiam apud te perdam: ideò tempore nuptiarum tuarum v. g. dono tibi vas argenteum, aut gemmam pretioſam auro incluſam ejuſdem cum furto valoris, revera tamen animo, ut tibi tuum debitum reſtituam erone ſic liber ab onere reſtitutionis? Ratio dubitandi eſt quia certum moraliter ſcio te utpote graviſſimum virum mihi in aliqua ſimili occaſione aliud tantundem redonaturum, quod donaturus non eſſes, niſi ego antea donaſſem. Reſp. Te nihilominùs liberari. Ratio eſt: quia, cùm hæc redonatio fiat ex mera liberalitate, ad quam tu amicum nec induxiſti, nec obligaſti, non ex directa, & abſoluta illius cauſa, ſed tantùm occaſio, quare, cum periculum tuæ famæ ſit cauſa proportionata te excuſans a cooperatione ad hoc amici damnum, quod occaſione tui ficti muneris infertur, non peccas, nec conſequenter ad reſtitutionem ulteriorem obligaris. *Confirmatur:* Ad evitandam infamiam licet differre reſtitutionem, immo quandoque omnino omittere, ut patebit *Sect.* 3. & 4. cùm fama ſit altioris ordinis: cur ergo ob eandem cauſam non liceat in noſtro caſu ita occulte reſtituere, cùm id magis faveat creditori? Sed jam vides minime licere ſic facere, ſi nulla juſta, & proportionata cauſa ſubeſſet, ob rationem dubitandi, antea propoſitam: ſic enim reſtituens, cert' que prævidens dominum tantundem redonaturum, ipſi potiùs illuderes, quam ſatisfaceres.

6 Cæterùm principalis hic eſt controverſia ex *n.* 4. Quòd ſi debitor debitum ſuum mittat creditori per perſonam tertiam, famulum, nuntium, Confeſſarium, & res ſua, ſive malitia talis perſonæ tertiæ, ſive caſu fortuito (v. g. furtu, latrocinio, naufragio &c. ad dominum non perveniat: liberaturne tunc debitor, an verò denuò tenebitur reſtituere? Et habet quæſtio locum tam in debitis ex delicto, quàm ex contractu, vel re accepta. Et nota, poſſe perſonam illlam intermediam reſtitutionis delegari aliquando ab ipſo creditore, vel domino rei, & tunc perinde eſt. Aliquando ab ipſo creditore, & tunc neceſſe eſt, ut perſona delegata a debitore ad reſtituendum, ſit, vel communiter habeatur fidelis, & ab ipſo debitore talis eſſe bona fide credatur: alioquin enim debitor tradens rem reſtituendam perſonæ ſuſpectæ, vel ſibi incompertæ fidei, eo ipſo cenſebitur egiſse doloſe, & ſaltem culpabiliter, & re pereunte, & non reddita domino, non liberabitur ab obligatione denuo reſtituendi, ſecundùm omnes. Itaque dicimus porro in aſſertione:

§. II. *Debitum tranſmiſſum per perſonam delegatam a domino, vel creditore.*

7 I. QUocunque caſu, aut culpa perſonæ intermediæ pereat, vel ad ipſum non perveniat, ipſi domino, vel creditori perit, & debitor ab onere reſtitutionis liber manet. Communiſſima, meique citati *Molina*, *Leſſ.* *Laym.* Ratio patet: quia hoc ipſo, quo perſonæ a creditore delegatæ debitum traditur, totum dominium rei traditæ, ac plenum jus in re tranſit ad creditorem: ergo creditori, & non debitori periit; conſequenter ceſsat obligatio denuo reſtituendi. Hinc ulteriùs

8 II. Si famulus miſsus a domino ad petendum, & auferendum debitum, poſtmodùm una cum debito aufugiat, debitor liber manet, nec tenetur quidquam amplius reſtituere: quia famulus ita deſtinatus a domino, facit quaſi unam perſonam cum domino: ideòque tradere rem tali famulo, idem eſt, ac tradere ipſi domino, pleno dominio in ipſum tranſlatu, ut modo dixi: conſequenter ei tradita res perit. Secus eſſet, ſi dominus miſiſſet famulum ſolùm ad monendum debitorem, ut debitum ſolvat, non autem, ut debitum auferat, ſeu non deſignando ipſum, ut perſonam, qua mediante debitum tranſmittat, tunc enim ſi debitor ei rem tradat, iſque cum re ſibi tradita aufugiat, debitum cogetur denuo reſtituere; nam hoc caſu famulus ad transferendum debitum non a domino, ſed a debitore deſtinatus eſt, juxta mox dicenda §. *ſeq.*

9 III. Eadem ratione: quando debitor pecuniam debitam tradit nuntio, a ſe quidem delecto, tamen etiam de voluntate, & commiſſione ipſius domini, ut quem vellet, deligeret, modo fidelis communiter habeatur; iſque rem traditam ex quacunque cauſa non reddat domino, liberatur debitor ab obligatione denuò reſtituendi. Ratio eadem eſt, quæ ſuprà. Secùs eſſet, ſi debitor, omiſſo nuntio de conſenſu domini ſemel delecto mittat debitum per alium, ſibi forte magis fidelem viſum, & is tamen debitum non reſtituat: tunc enim debitor non liberabitur ab obligatione denuo reſtituendi, quia vere ipſius tantùm delegatus fuit.

IV. Similiter ſi debitor, & creditor communi conſenſu ſtatuiſſent aliquod ſignum ax pacto, quòd per omnem perſonam exhibentem illud ſignum, res ſit mittenda: & aliqua perſona alio tali ſigno falſo exhibitu, rem ſibi traditam non reddat domino, domino perit, & debitor liberatus manet: quia vi pacti, perſona tale ſignum exhibens cenſetur unam perſonam cum domino facere: ideòque debitor illi perſonæ debitum tradens, ipſi domino tradidiſſe cenſetur. Secùs rurſus eſſet, ſi debitor ipſe alicui alteri manifeſtaſſet tale ſignum: tunc enim perſona illa rem ſibi traditam non reddente, ipſe non liberabitur, ſed denuo reſtituere cogetur: quia revelatio ſecreti ſigni (quæ inſtar doli habetur) in cauſa fuit, quod creditor debitum ſuum non recipiat, ut notat etiam *Molina*. 10

§. III. *Debitum ex contractu, vel re accepta tranſmiſſum per perſonam fidelem habitam deputatam ab ipſo debitore.*

I. SI quidem debitum reale ſit, ac determinatum in individuo, v. g. hæc veſtis, hic ſcyphus, hic equus locatus, vel commodatus, hæc numero pecunia depoſita &c. ſi vel malitia illius perſonæ, vel quocunque caſu domino non reddatur, aut pereat, etiam domino perit, & debitor liberatus manet. *Communis DD. apud citt.* Et quoad commodatum habetur expreſſe in jure, L. argentum ff. commodati. *Argentum commodatum ſi tam idoneo ſervo meo tradidiſſem, ut non debuerit quis exiſtimare futurum, ut a quibuſdam malis hominibus deciperetur: tuum, non meum detrimentum erit, ſi id mali homines intercepiſſent.* Hæc ibi. Idem autem eſt, ſi res debita ſit ex quocunque contractu, aut ratione rei acceptæ tantùm a poſſeſſore bonæ fidei. Ratio eſt: quia talis res ita in ſpecie, & in individuo determinata debita ſpectat ad actuale dominium domini, ut in depoſito, commodato locato, aut ſi talis res inventa, vel aliàs poſſeſſa ſit bona fide; at omnis res, quæ perit, domino perit: ergo ſi debitor bona fide tranſmittit per bajulum fidelem habitum, & non reddita eſt, ipſe liberatus a reſtitutione manet. Intellige autem ſemper: dummodo ex parte debitoris in deſignatione talis perſonæ intermediæ omnis dolus, & culpa abſit juxta dicta *cap.* 2. *de reſtitut. ex contractu.* 11

II. Quòd ſi verò debitum ex contractu, vel re accepta perſonale, & indeterminatum ſit in aliquo genere v. gr. centum floreni, tot modii frumenti ex mutuo, vel empto, tranſmiſſum per perſonam intermediam quantumvis fidelem habitam, etiam forte ex cauſa per Confeſſarium deſignatum a debitore, ſi ejus malitia, vel quocunque caſu ad creditorem non perveniat, debitori perit, iſque denuo reſtituere tenetur, & omni jure, & foro obligatus manet. *Omnes.* Ratio eſt, quia res perſonaliter tantùm, & indeterminate debita alteri, ut centum floreni ex mutuo, vel empto, non eſt ſub dominio creditoris, ſed manet ſub dominio debitoris tamdiu, quouſque creditori reddatur, vel ad ejus manus perveniat immediate, vel mediate per bajulum ab ipſomet deſtinatum: atqui omnis res, quæ perit, ſuo domino perit: ergo ſi debitor tale debitum miſit per alterum a ſe delegatum, & qualicunque cauſa redditum non eſt, ipſi debitori perit, iſque denuo alios centum florenos v. gr. ſolvere cogetur. 12

III. At, quid ſi debitum ſit ex voto, vel juramento Deo factum, v. gr. voviſti, vel juraſti Deo calicem, vel pecuniam tantam dari Domui Lauretanæ; miſiſti per virum, fidelem tibi putatum, ſed ipſe ſibi retinuit: tu jam id reſciens obligans ne mittere, & ſolvere votum tuum, vel juramentum? Reſp. Minime. Ita (contra ſatis multos) cum aliis Diana *p.* 10. *tr.* 16. *reſol.* 97. Tamb. *cit. c.* 1. §. 5. *n.* 9. Ratio eſt: quia ſatis in re morali ex Dei benignitate a te votum, vel juramentum adimpletum cenſendum eſt, mittendo per illam mediatam traditionem bona fide factam. Diſparitas inter Deum, & hominem in ſimili ſæpe inculcata eſt. Interim mediator ille nequam ſemper obligabitur muneri ſuo ſatisfacere ex Juſtitia: ſi non faciet, peccabit is, non quidem contra votum, vel juramentum, quia ipſe nihil vovit vel juravit, ſed contra juſtitiam, ut patet. An etiam ſacrilegio? Ita affirmant *Bonacin. Fagund.* apud Tamb. *cit. n.* 9. *in fine.* Eo quod res ſit Deo deſtinata. Negant æque facile alii, eo quod res nondum ſit Deo ſacra ex ſola privata hominis voluntate Deo deputata. 13

IV. At, quid ſi mediator ille illam rem ſine ſua culpa amittat furto, latrocinio, vel alio caſu improviſo, obligaturne ad aliquid? Reſp. Ad nihil obligari, ſi amittat rem determinatam in individuo acceptam, v. g. hunc calicem, 14

hunc aureum annulum, hanc numero pecuniam: aut ſi am ɕtat totum cumulum pecuniæ, in quo pecunia a vovente data, una cum ſua permixta erat. Ratio eſt, quia ipſe non obligatur ex voto, vel juramento, quod ſolùm parit perſonalem obligationem in ipſo vovente, vel jurante. Non ex re accepta, quia jam rem amiſit. Non ratione amiſſionis, quia hæc inculpabilis ſupponitur. Nec denique ex contractu ſpeciali aſſecurationis, quia nullus interveniſſe etiam ſupponitur, ergo ex nullo capite. Secùs dicendum eſſet, ſi occaſione illius pecuniæ alienæ, & votivæ, amiſiſſet aliam pecuniam propriam: tunc enim quia ſuam pecuniam amiſit, tenetur alienam votivam adhuc ad Domum Lauretanam deferre; quia illius amiſſionis infortunium nullo modo debet cedere in damnum Eccleſiæ, uti reſolvit Tamb. *cit. n. 10. in fine*.

§. IV. *Sicut, & quodcunque debitum ex delicto, ſic perditum, debitori perit.*

15 I. DEbitum ex delicto quocunque ſive reale determinatum, ſive perſonale, & indeterminatum in ſpecie, & in individuo, tranſmiſſum per internuntium quamvis fidelem habitum, etiam Parochum, vel Confeſſarium, ſive ejus malitia, ſive quocunque caſu domino non reddatur, vel pereat, debitori perit, iſque denuo reſtituere tenetur. Ita contra paucos infrà citandos, communis DD. Navar. uterque, *Tolet. Rebellus, Faber, Sylv.* aliíque citatis Leſſius *lib. 2. cap. 16. dub. 6. n. 65.* Mol. *tom. 3. diſp. 754. n. 2. §. Quando per Confeſſarium.* Laym. Lugo *tom. 1. de Juſtit. diſp. 21. ſect. 5. a num. 59.* Ratio eſt: quia debitor ex delicto, hoc ipſo, quia injuſte accepit, & detinuit rem alterius, eſt vera, & voluntaria cauſa damni alterius, ſive deinde res ſua, ſive alterius culpa, ſive quocunque caſu pereat, (ſimili tamen caſu non certo peritura apud dominum, juxta alibi dicta) ſeu ad dominum non perveniat: ſemper enim verum eſt dicere, niſi delictum tuum præceſiſſet, & tu rem alterius injuſte non detinuiſſes, res domino non periiſſet: ergo quocumque modo pereat, debitori ex delicto perit, conſequenter is nunquam liberatur a reſtitutione. Et ſane ſecundùm omnes debitor iniquus non liberatur a reſtitutione, ſi res aliena apud ipſum omnino invitum, furto, rapina, incendio periiſſet, (ſaltem niſi ſimiliter certo peritura fuiſſet apud dominum) ergo eadem, immo majori ratione non liberatur a reſtitutione, ſi res aliena ab ipſo voluntarie tradita nuntio, vel etiam Confeſſario, ejuſque malitia, vel quocunque caſu pereat, vel domino non reddatur. Nec obſtant, quæ videntur opponi poſſe.

16 Nam I. Verum eſt, rem debitam determinatam in individuo, v. gr. hic torques aureus &c. ſi pereat, ſuo domino perire. Sed adde: ſi ſine culpa debitori pereat, atqui hic præceſſit culpa debitoris iniqui; & debitor ex delictu, ſeu poſſeſſor injuſtus primo inſtanti acceptionis, vel detentionis injuſtæ, ſemper eſt in mora culpabili ſolvendi: ergo res ſimpliciter ejus culpa perit. Neque enim cenſeri poteſt ſolo caſu perire, quando interitus cauſa, & occaſio fuit culpa, ſeu injuſta ablatio, etſi poſtea abſque ejus alia nova culpa, ſola culpa alterius, vel caſu pereat, & domino non reddatur. Secus eſſet, ſi res aliena abſque omni culpa habita a debitore, poſtea caſu pereat: tunc enim domino peribit, & debitor liberatus manebit, juxta dicta §. *præc. n. 11.*

17 II. Verum etiam eſt: debitorem in hoc caſu, quando debitum ex delictu occulto per ſe ipſum ſine periculo infamiæ, vel alterius incommodi reſtituere non potuit tranſmittendo per internuntium, vel Confeſſarium maxime fidelem habitum, feciſſe quantum in ſe fuit, ſeu quantum potuit, & debuit. Sed intellige in ordine ad evitandum novum peccatum in illa reſtitutione ſic bona fide facta: non item in ordine ad extinguendum debitum, & evadendam obligationem ex primo delictu ortam reſtituendi denuo, ſi ea ratione reſtitutio efficaciter non fiat, quia ex delicto prætento ſemper obligatur ad ſervandum dominum indemnem cum effectu.

18 III. Verum quoque eſt, eo caſu cùm debitor ex delictu occulto, ob periculum infamiæ, reſtituere non poteſt per ſe, dominum præſumi contentum, ut reſtitutio ſibi fiat per Confeſſarium, vel aliam perſonam, maxime fidelem habitam. Sed utique ſemper intelligendo: *ſalvo jure ſuo*: ut quomodocunque res ad ipſum non perveniat, abſque ſuo detrimento id fiat. Verum autem non eſt, dominum tunc perinde ſe habere, ac ſi perſonam intermediam ipſe delegaſſet cui res tradatur: tunc enim vi mandati haberet pro accepto debitum datum illi perſonæ intermediæ, adeòque remiſiſſet jus ad damna ſecuta, ſi ſibi res non redderetur. In propoſito autem dominus non deſignavit perſonam, nec renuntiavit juri ſuo præhabito ex delicto alterius; ſed ſolùm tacite intelligitur conſentire, ut debitor iniquus, eo modo reſtituere tentet, retenta tamen obligatione, & jure ſuo, ut non ſuo, ſed debitoris periculo fiat, ſi reſtitutio non ſuccederet. Sententia re ipſa mihi veriſſima.

IV. Quia tamen fortaſſis quandoque præſumi poſſet creditorem, ſeu dominum rei velle remittere jus ſuum, ſi eo caſu res tradita Confeſſario minime ſuſpecto ſibi non reddatur: ideò cum Tamb. *cit. lib. 8. tr. 4. §. 5. n. 7. in fine*, non audeo damnare oppoſitam ſententiam, debitorem hoc caſu liberari a reſtitutione denuo facienda. Ita abſolute docent *P. Navarr.* (mutata priori ſententia) *Rodriq. Reginaldus Filliuc. alii*, quos affert. Diana *p. 2. tr. ſect. 17. Miſcell. reſ. 2.* cenſens hanc ſententiam eſſe tutam in praxi. Et non improbabilem cenſet etiam Leſſius *lib. 2. cap. 16. dub. 6. n. 67.* Ratio modo indicata eſt, quia & tu feciſti, quantum potuiſti: & creditor cenſetur tunc conſentire huic tranſmiſſioni per hominem adeò fidelem putatum, perinde, ac ſi ipſe deſignaſſet; & ideò velle cedere juri ſuo, ſi præter omnem opinionem res ei non tradatur, ſiquidem tu prudenter te geſſiſti. Sed tu bene pondera dicta ſuperiora, & cogita: & ex dictis judica de uno, & altero caſu hic incidente. 19

Caſus incidens.

COnfeſſarius bona fide, & errore inculpabili ductus, tibi indicit pœnitenti, ut pecuniam, aliamve rem, quam a Petro ſurripuiſti, des pauperibus: tu prompte exequeris, eam mox integre pauperibus diſtribuens: poſtea ſive idem Confeſſarius, re meliùs perpenſa, ſive alius doctior, tibi inſinuat, incautum fuiſſe conſilium: cùm enim ſciretur dominus, ipſimet res ſua reſtituenda erat, & non pauperibus. Teneberiſne iterùm rem domino reſtituere, vel compenſare? Reſpond. Omninò, quod ſic, ſecundùm Sententiam communem modo probatam: eadem enim omninò eſt ratio, quæ in caſu fuit poſita. Quòd ſi tamen velis ſequi ſententiam modo propoſitam, certe cum Tamburino *ibid. n. 8.* non audeo, te iterùm obligare. Ratio videtur eſſe, quod dominus non debeat eſſe invitus in tanta pietate tua, quin conſentiat in illam eleemoſynam, in ejus ſpirituale commodum erogatam. Et confirmatur: Nam alioquin ſi denuo reſtituas, plus reſtitues, quam debes, (ad quod juſtitia te nunquam obligat) quia dares nunc pecuniam illam ablatam; & inſuper jam ante dediſti bonum illud ſpirituale eleemoſynæ, quod jam ceſſit pro lucro ſpirituali domini. Supponitur autem ſemper hic bona fides, & Confeſſarii, & pœnitentis, alioquin certum eſt, obligationem non extingui, quin in defectum pœnitentis ipſi incumbere Confeſſario, juxta dicta *c. præced. Sect. 1. §. 3. de conſulente ad damnum proximi.* 20

Caſus incidens alius.

TItius æger famulo ſuo dat vas argenteum, ut ſuo nomine dono tradat Cajo. At famulus non tradidit, ſed detinuit doloſe uſque ad mortem Titii domini ſui. Quæritur hic, ad quidnam famulus obligetur? Molina *tr. 2. diſp. 263. n. 7.* cum aliis multis docet a famulo duplicatam deberi reſtitutionem: Cajo enim donatario debet vaſis æſtimationem propter damnum, quod illi intulit, dum ei donum non tradidit, vel ſaltem ei non ſignificavit, ut potuiſſet illud Cajus acceptare, vivente Titio, & ſic jus in donum acquirere. Hæredibus autem Titii debet reſtituere ipſum vas argenteum. quia cùm omne mandatum expiret morte mandantis, illud autem mandatum Titii ante illius mortem non habuerit effectum, jam nunc vas illud non pertinet ad Cajum donatarium, ſed ad hæredes defuncti Titii: niſi forte donatio facta fuerit ad piam cauſam: tunc enim in favorem animæ præſumitur mandatum ſubſiſtere. Sic *Molina* & in rigore quidem veriſſime. Verùm duplicata hæc reſtitutio dura nimis erit famulo. Ideò probabilis videtur Sententia Sà *v. Donatio num. 25.* Et aliorum, cum Tamb. *cit. nu. 12.* Nimirùm ſufficere, ſi famulus reddat ipſum vas Cajo donatario, nihil hæredibus. Ratio eſt, quia ſatis probabile eſt, mandatum illud, cùm ſit favorabile, & gratia facta, non expirare morte mandantis, ſicut nec morte concedentis expirant cæteræ gratiæ factæ, ut ſunt conceſſiones privilegiorum, diſpenſationum, Indulgentiarum &c. ut latiſſime docet Sanch. *l. 8. de Matrim. diſp. 28.* præſertim *num. 64.* 21

SECTIO II.

Quo ordine reſtituendum?

SUMMARIUM.

22 *Ordine reſtitutionis debita certa præferenda ſunt incertis, ita ut habens plura debita priùs reſtituere debeat certa debitoribus notis, poſtea de reliquo incerta, quouſque ſe extendunt facultates*, uſque ad n. 26.

26 *Pariter debita realia præferenda ſunt perſonalibus.* Uſque ad n. 29.
29 *Inter debita autem perſonalia, hypothecata præferenda ſunt nudis, non hypothecatis*, uſque ad n. 34.
34 *Similiter debita privilegiata præferenda ſunt nudis.*
35 *Docetur ſumarie, quæ, & quo ordine, ex bonis defuncti ſolvenda ſint?* uſque ad n. 40.
40 *Inter debita nuda, oneroſa præferenda ſunt gratuitis, ita ut quis prius ſolvere debeat debita contracta ex donatione, legato &c.* uſque ad n. 43.
43 *Reliqua debita perſonalia nuda ejuſdem rationis, ſcilicet nec hypothecata, nec privilegiata indifferenter ſolvenda ſunt pro rata parte facultatis, & debitorum proportione geometrica.*
44 *Solvitur fundamentum oppoſitæ ſententiæ.*
45 *Enumerantur quatuor caſus, quibus debitor non potens ſolvere omnibus licite, ſolvit uni, vel pluribus integrum debitum ante alios, etiam priores creditores.* Uſque ad n. 49.

22 RESTITUTIONIS ordo duplex ſtatui poteſt. Unus ordo reſtituendi conſideratur inter ipſos debitores, ſeu perſonas damnificantes, quæ ſcilicet cooperando damnum aliquod intulerunt: quonam ordine in ſolidum, vel pro rata reſtituere teneantur, hoc explicatum habes *c. præced. Sect.* 1. Alter ordo reſtituendi conſideratur inter ipſa debita diverſa, vel perſonas plures, quibus aliquid debetur, & unicuique reſtituendum eſt; quiſnam modus ſervandus, ſeu quænam debita reſtitui, aliis præferri, & priùs reſtitui debeant. Et quidem, ſi debitor habeat ſufficientia bona, quibus omnibus creditoribus ſolvendo ſit, nulla habenda eſt ratio ordinis, cuinam priùs, vel poſteriùs ſolvatur, dummodo enim ſolvatur cuivis, ſeu prima, ſeu ultima vice, juſtitiæ ſatisfit, & nulli fit injuria. Quando vero debitor non habet ſufficientia bona, nec eſt ſolvendo omnibus, ut neceſſario aliqui debito ſuo in toto, vel in parte carere debeant, tunc certum eſt, juſtitiam, & æquitatem poſtulare: ut inter debita, & creditores aliquis ordo ſervetur, alioquin enim neceſſario aliis fiet injuria. Res maxime eſt juridica, & intricatiſſima: at ſiſtendo intra terminos Theologiæ Moralis ſit brevis, & clara

ASSERTIO II.

23 *ORdine reſtitutionis, cùm debitor non eſt ſolvendo omnibus præferenda ſunt debita certa incertis: realia perſonalibus; inter perſonalia hypothecata, vel privilegiata nudis; inter nuda, oneroſa gratuitis, maturata nondum maturatis in totum. Reliqua indifferenter pro rata parte debiti proportione geometrica.* Hæc aſſerno latiſſime patens labyrinthum continet difficultatum: ſed conabor in communiori ſemper DD. Sententia clare, & breviter procedere.

§. I. *Debita certa præferenda incertis in totum.*

24 HOc eſt: Quando debitor habet multa debita, quorum aliqua ſunt certa, quæ ſcilicet propriis creditoribus, vel dominis cognitis reſtitui poſſunt temporaliter, alia verò incerta, quæ ſcilicet propriis dominis, eorumve hæredibus, aut ignotis, aut alia de cauſa reſtitui non poſſunt temporaliter, ſed eorum loco pauperibus, vel piis, uſibus, is priùs reſtituere debet debita certa creditoribus notis in totum, & poſtea de reliquo reſiduo debita incerta, quouſque ſe extendunt falcultates, totum, partem, vel omnino nihil. *Communis DD. S. Anton. Navar. utriuſque*, aliiſque plurimis congeſtis, Vaſq. *opuſc. de reſtit. c.* 11. *n.* 9. Leſſ. *lib.* 2. *c.* 15. *dub.* 1. Layni. *cit. c.* 11. *n.* 1. Lugo *diſp.* 20. *ſect.* 1. *n.* 2. Ratio eſt: quia domini, & creditores certi ex juſtitia commutativa proprie dictum jus habent ad debita ſua exigenda, domini autem, & creditores incerti, ut tales, non poſſunt habere jus ad debita ſua exigenda, ut ſibi ſolvantur, ut nimirùm eo ſtatu eſt impoſſibile. Et licet eis competat jus exigendi, ut ſuo loco ſibi debita reſtituantur pauperibus vel piis uſibus pro ſalute ſua, non poſſunt tamen præſumi; ordinarie ſaltem, id velle in præjudicium creditorum certorum, niſi in caſu ex circumſtantiis colligi poſſit, eos omnino velle potiùs debita ſua incerta in pauperes, conſanguineos, vel pios uſus erogari, quàm aliis creditoribus ſolvi qua ratione contrarium docuit Molina *diſp.* 760. Et notat Lugo *cit. n.* 5. Ipſi denique pauperes, Eccleſiæ, vel pia loca nullum ex ſe habent jus exigendi illa debita, niſi remotum, & valde imperfectum, quatenùs ſcilicet debito rei incertæ, vel ex præſumpta domini voluntate, vel ex jure Eccleſiaſtico tenetur eis elargiri ſua debita incerta: ergo debita certa præferenda ſunt incertis.

25 *Excipe per omnem modum:* niſi res aliena in ſpecie extet apud iniquum poſſeſſorem: hæc enim ſi vero domino reſtitui non poſſit, potius pauperibus vel Eccleſiæ tribuenda erit, quàm ut ex tali re aliis certis creditoribus ſatisfiat. Ratio eſt: quia creditoribus certis debitor obligatus eſt tantùm ex propriis bonis ſolvere, non ex alienis: res autem certa in ſpecie apud iniquum poſſeſſorem detenta, vere eſt aliena, non enim facta eſt ipſius, ſed manſit ſui veri domini, quamvis ignoretur; ergo &c.

§. II. *Debita realia præferenda ſunt perſonalibus in totum.*

26 SImiliter quando debitor habet multa debita, aliqua realia determinata in ſpecie, & individuo, cùm ſcilicet ipſa res aliena in individuo apud debitorem exiſtit, cujus proinde dominium apud creditorem, ſeu dominum remanſit, ut eſt res habita ex contractu non conferente dominium ut pignore, depoſito, commodato, locato &c. Item res inventa, bona fide accepta, acquiſita per furtum, vel ex alio delicto formali, vel materiali: ea certis, ac propriis dominis integra reſtituenda eſt, priuſquam reliquis debitis perſonalibus ſatisfiat, eſto omnino nihil ſupereſſet, quo aliis creditoribus ſatisfiat. Communis apud *Molinam, aliique cit. omnes.* Ratio clara eſt: cùm enim dominium illarum rerum manſerit apud creditorem, ſeu dominum, illi ſoli reſtituenda erit, nec abſque ejus injuria aliis creditoribus dari, vel inde ſatisfieri poteſt: nam alii creditores nullum omnino habent jus, ut eis ex rebus alienis, ſed ſolùm ex rebus illius debitoris ſatisfiat.

27 Hinc ſpecialiter, ſi res empta, v. g. equus, domus, ager &c. adhuc apud emptorem exiſtat, nondum perſoluto pretio creditori, ſeu venditori ante omnes alios reſtituenda ſunt: idque ſecundùm omnes, quando venditio facta eſt ſimpliciter per traditionem equi, & nudam, ſeu non aſſecuratam promiſſionem pretii, quia tunc dominium rei venditæ non tranſivit in emptorem, ſed apud venditorem remanſit, quouſque pretium ſolvatur. Secus eſt, quando venditio facta eſt per traditionem rei, & pretii promiſſi aſſecurationem, per pignus, vel hypothecam, vel fidejuſſionem alterius: tunc enim dominium rei venditæ plene tranſivit in emptorem, & debitum pretii fit mere perſonale aliunde ſufficienter aſſecuratum.

28 At: quid ſi venditio facta fuit per traditionem rei, & pretii, non quidem aſſecurationem, per pignus, & fidejuſſionem, ſed per fidei habitionem creditoris ipſius, utpote qui pretium pro ſoluto habuit, vel emptoris fidem ſecutus eſt, ubi etiam dominium rei venditæ ad emptorem tranſit? Etiam tunc nondum perſoluto pretio, adhuc debitum præferendum eſſe aliis debitis perſonalibus, docet communior DD. *Cajetan. Sylveſt. Navarr. Rebell. Bonacina*, alii cum Leſſio, *lib.* 2. *c.* 15. *dub.* 2. Eo quod creditor fidem habens pretio promiſſo, videatur habere tacitam hypothecam in re vendita, quouſque pretium ſolvatur: ideòque in re ipſa reſtituenda, vel ejus pretio ſolvendo, aliis creditoribus præferri debeat. Verùm, quia illa tacita hypotheca nullo jure oſtendi poteſt, ideo æque probabilis eſt oppoſita Sententia, negans tale debitum præferendum eſſe aliis perſonalibus debitis. Ita cum aliis Molina *diſp.* 536. Vaſq. *c.* 1. *de reſt. dub.* 1. *n.* 1). Layni. *cit. c.* 11. *n.* 2. Lugo *diſp.* 20. *Sect.* 2.

§. III. *Inter perſonalia, debita hypothecata præferenda nudis in totum.*

29 INter debita perſonalia, & indeterminata in aliquo genere, ut maxime pecunia, vinum &c. ex mutuo, vel vendito, aliqua ſunt hypothecata, aut hypotheca expreſſa quando debitor in fidem ſolutionis expreſſe obligat rem, vel res ſuas, aut pignus dat, aut hypotheca tacita, quando abſque expreſſione debitoris, tamen ex diſpoſitione juris, res debitoris intelligitur obligata creditori in ſecuritatem ſolutionis: ſic uxor habet tacitam hypothecam in bonis mariti in ſecuritatem dotis: pupillus habet tacitam hypothecam in bonis Tutoris: Eccleſia, Hoſpitale &c. ſimilem tacitam hypothecam habet in Bonis Curatoris &c. Et utraque hypotheca aut eſt generalis, qua omnia bona debitoris præſentia, & futura obligantur; aut eſt ſpecialis, qua ſolùm res aliqua debitoris determinata, hæc domus, hic fundus &c. obligatur. In his, quantum eſt ex natura rei talis eſt ordo.

30 I. Inter debitores hypothecarios, habentes hypothecam expreſſam, præferuntur habentibus tacitam tantùm; ſimiliter habentes generalem habentibus ſpecialem tantùm. Item plures aut ſimilem habentes hypothecam, aut expreſſam, aut tacitam, aut generalem, aut ſpecialem: ille preferendus eſt, qui antiquius habet debitum: hìc enim maxime valet *regula juris* 54. *in* 6. *Qui prior tempore, prior jure.* Et ratio poſterior non poteſt tollere jus alteri jam prius acquiſitum. Excipiuntur tamen varii caſus in Jure: qui quia ſunt meri juris poſitivi, ac juris externi, & pro diverſitate locorum variantur, partim videri poſſunt apud *Author.*

thor. cit. paſſim; partim potius interrogandi ſunt in caſu forte occurrente ex Juriſconſultis, & Officialibus locorum.

31 II. Omnia debita hypothecata ipſo jure naturæ præferuntur omnibus aliis debitis nudis, vel chirographis tantùm, non hypothecatis. Ratio evidens eſt: quia creditores hypothecarii non ſolum debitorem, ſeu perſonam ipſam, ſed etiam rem ipſius obligatam habent: alii autem creditores non hypothecarij, ſed chirographarii ſolùm ipſam perſonam debitoris obligatam habent, quamvis talis obligatio chyrographo proprio, inſtrumento publico, teſtimonio, vel debitoris confeſſione probetur. *L. Eos, C. qui potiores in pignore*.

32 III. Poſt debita hypothecata in foro externo etiam præferuntur aliis debita ſolemnizata, ſeu publico inſtrumento coram judice, notario, & teſtibus facta: ſed hæc nihil ad nos.

33 IV. Tandem debita alia privilegiata, quæ omnibus aliis debitis perſonalibus etiam hypothecatis præferuntur.

§. IV. *Item debita privilegiata præferenda nudis ſunt in totum*.

34 RUrſus inter debita perſonalia ſunt aliqua privilegiata, ſeu ſpeciali juris privilegio omnibus aliis perſonalibus debitis præferenda. Utpote

35 I. Ex bonis defuncti ante omnia alia debita quomodolibet hypothecata ſolvenda ſunt expenſæ funeris. *L. penultima, ff. de religioſis, & ſumptibus funerum*.

36 II. Expenſæ neceſſariæ ad confeſſionem inventarii, & ad apertionem teſtamenti: item Medicorum ſalaria, vel honoraria, & pharmacorum pretia. Communis DD. ex *L. ultima §. in computatione. C. de jure deliberandi*. Rationem mox dabo.

37 III. Pleriſque locis: maxime in noſtris partibus, ſervitiorum & operariorum ad neceſſarium uſum conductorum mercedes, reliquis omnibus debitis ſecundùm equitatis rationem præferuntur. Vide Vaſq. *de reſtit. cap. 11. dub. 3. num.* 83.

38 IV. Tandem ſequuntur, & aliis in totum præferuntur debita legitima Superiorum. Ratio omnium horum eſt: quia ejuſmodi debita adeò neceſſaria non cenſentur contracta in fraudem antecedentium creditorum. Et alioquin nemo reperietur, qui indigentibus tali obſequio miniſtrare, vel id præſtare vellet, ſi de ſolutione jure prælationis certus non eſſet.

39 Cæterum alii creditores a jure privilegiati ſunt, ut totum debitum ſuum poſtulare poſſint; antequam alii creditores chirographarii tantùm, non hypothecati, vel ſimiliter privilegiati admittantur: ut eſt ipſa Reſpublica creditrix: qui illam pecuniam depoſuit ad depoſitarios apud reſpublicas conſtitutos: qui ad navem inſtruendam, vel emendam, pecuniam credidit, aut ædificia publica &c. privilegium prælationis habet, quæ ex juribus allegatis videri poſſunt apud Laym. *cit. num. 6.* ſtricte, Multis locis privilegium prælationis habent etiam Hoſpitalia, Eccleſiæ, & ſimilia loca pia in ſuis debitis, prout etiam hic Paſſavii ſtatutum eſt.

§. V. *Inter nuda debita, præferenda oneroſa gratuitis in totum*.

40 NImirùm inter debita perſonalia indeterminata nuda, & ſimplicia, ſcilicet nec hypothecata, nec privilegiata, ea, quæ ſunt ex contractu oneroſo, ut emptione, mutuo, locato, cenſu, &c. item ex delicto, ut furto, uſura &c. præferuntur in totum iis, quæ ſunt ex contractu gratuito tantùm, ut donatione, legato &c. *Communis DD. apud citt.* Ratio eſt: quia omnis contractus gratuitus, promiſſio, donatio, legatum, &c. alicui factus, habet annexam tacitam conditionem: *Niſi aliquid obſtet, quo minùs res promitti, vel tradi, vel ſolvi poſſit*: atqui, quando ſupervènit inopia debitoris gratuiti, ita ut non ſit omnibus ſolvendo, jam aliquid obſtat, quo minùs donatario, vel legatario res gratuito promiſſa ſolvi, vel tradi poſſit, nimirùm obſtant alia debita ex contractu oneroſo, vel delicto, quorum omnino ſtrictior eſt obligatio: creditores enim ex contractu oneroſo, vel delicto habent jus ad rem ſibi debitam, tanquam aliunde ſuam, utpote quæ vel ante erat ſua, & ablata eſt, pretio non ſoluto; vel pro qua jam pretium ſolverunt: ideòque ſuo debito privari non poſſunt abſque poſitivo ſuo damno: creditores vero, vel promiſſarii gratuiti non habent jus ad rem contractu gratuito promiſſam, tanquam aliunde ſuam, vel ſibi debitam, ſed ex mera gratuita, & libera voluntate promittentis, donantis, vel legantis, ideòque tali debito abſque omni ſuo poſitivo damno privari poſſunt: ergo debita ex contractu oneroſo, vel delicto, naturali jure, & æquitate in totum præferenda ſunt debitis ex contractu gratuito tantùm.

Sed nunquid etiam inter debita ex contractu oneroſo, & ex delicto, ordo ſervandus erit? D. Thomas *opuſ. 37. c. 18.* vult priùs ſolvenda eſſe debita ex delicto. Nav. autem *c. 17. num.* 53. contendit priùs debita ex contractu eſſe ſolvenda. Communis jam Sententia negat, ordinem ſervandum eſſe inter ea debita, ſed indiſcriminatim ſolvendum eſſe pro rata ratione facultatis. Ita *Sylv. Angel. Petr. Navar. Laym. Lugo ll. ſæpe citt.* Et ratio eſt: quia neque jura exprimunt, neque ratio aliqua convincit inter creditores ex contractu, & delicto ordinem aliquem prærogativæ, vel prælationis locum eſſe: cùm utriuſque generis debita æqualiter ſint ex juſtitia. Quòd autem creditor ex delicto cenſeatur magis eſſe invitus ſibi dèbitum ſuum, ſeu rem injuſte ablatam non reddi, quam debitor ex contractu, qui voluntarie rem ſuam alienavit, poteſt quidem augere obligationem reſtituendi intenſive, ita ut magis peccet non reſtituens debitom ex delicto, quam non reſtituens debitum ex contractu: non tamen poteſt augere obligationem reſtituendi extenſive, ita ut plus, vel potius, ante alium, & in præjudicium alterius creditoris ex contractu debeat reſtituere debita ex delicto: juſtitia enim in quantitate reſtituendi non reſpicit alterius, ſcilicet creditoris animum, magiſne, an minus invitus ſit, ſed ſolùm reſpicit alterius jus, & quantum ipſi debeatur: utrivis autem creditori debetur res ſua ſimpliciter, ſive ex contractu, ſive ex delicto debeatur. 41

¶. Tandem inter debita nuda ex contractu nimis clarum eſt, maturata, quorum ſcilicet ſolvendi terminus jam elapſus eſt, in totum præferenda, & priùs ſolvenda eſſe, quàm debita maturanda, quorum terminus nondum impletus eſt. 42

§. VI. *Reliqua indifferenter pro rata parte facultatis, & debitorum proportione geometrica*.

DEbita perſonalia ejuſdem rationis nuda, ſcilicet nec hypothecata, nec privilegiata, nec ratione contractus oneroſi, vel gratuiti diverſa, ſolvenda ſunt pro parte rata ſecundùm proportionem debitorum, & facultatum debitoris, quouſque nimirùm ſe facultates extendunt, dividendo in parte majores, & minores proportionaliter reſpondentes debitis ipſis majoribus, & minoribus, idque indifferenter, nulla habita ratione, utrùm tempora priora, vel poſteriora ſint, prius vel poſteriùs petantur: adeo ut ſi debitor, qui omnibus ſe ſolvendo imparem novit, uni creditori præ aliis in totum ſolvat nulla ſuadente neceſſitate, in fraudem aliorum agere, & injuriam iis inferre cenſeatur. Ita communis DD. *S. Antonin. Sylv. Angel. Reginald. Nav.* uterque, aliis citatis Molina *tom. 2. diſp.* 5;6. §. *quando creditores*. Leſſ. *cit. cap. 15. dub. 6. num.* 44. Laym. *cit. cap.* 11. *num. 6.* Etſi contra ſentiant, & debita priùs contracta, & petita præferenda cenſeant graves DD. *S. Thom. Medina, Gabr. Tolet. Sa, Valentia, Suarez*, aliiſque citt. Lugo *citt. diſp.* 20. *ſect.* 7. §. 2. Ratio noſtræ communis ſententiæ eſt: quia creditores debitorum mere perſonalium habent æquale jus in perſonam debitoris immediate, & in ejus bona mediate, & indeterminate tantum: neque enim ex eo, quod unus creditor alio prior, vel poſterior ſit, habet majus, vel minus jus in debitoris bona, vel certam partem bonorum ipſi propriorum, & nulla hypotheca obligatorum: ergo creditoribus perſonalibus æqualiter ſatisfaciendum eſt pro rata parte, proportione debitorum, & facultatum. 43

Neque fundamentom urget oppoſitæ Sententiæ: nam Regula illa allegata juris: *Qui prior tempore, prior jure*, ſolùm locum habet inter illos, qui habent jus ad eandem rem determinatam ſibi ex pacto obligatam: ut in ſponſalibus repetitis, prior ſponſus præfertur poſteriori: & in venditione ejuſdem rei abſque traditione pluribus facta, prior emptor præfertur poſteriori: In locatione domus v. g. primus conductor poſterioribus; unde eſt illud vulgare. *Qui prior venit ad molendinum, priùs molit*. Et magis ad propoſitum in debitis hypothecatis prior creditor præfertur poſteriori ſimilem hypothecam habenti, quia ſinguli habent jus ad eandem rem determinatam ſibi in ſpecie obligatam; unde merito jus prioris præferri debet juri poſterioris; imo poſterior in æquali cauſa non potuit præjudicare juri prioris jam antea acquiſito. At verò in debitis mere perſonalibus, quæ ſolùm perſonam debitoris immediate obligatam habent, & mediate, & indeterminate tantùm in ejus bona, creditores nullum acquiſiverunt jus in ejus bona, vel partem bonorum determinate, ſed ſolùm quilibet indifferenter jus habet ad petendum ſuum debitum, ideò omnibus ſatisfaciendum erit æqualiter, vel in totum, ſi facultates debitoris ſufficiant, vel pro rata parte ſecundùm portionem debitorum: neque enim ejus prioris creditoris præjudicare potuit 44

jnn

juri poſterioris ad exigendum ſuum debitum. Accedit jam communis praxis, ſaltem in Germania noſtra, in ſolutione ejuſmodi debitorum perſonalium, & indeterminatorum. Interim tamen, non tantùm creditor quivis ſemper jure accipere poteſt, quod ipſi a tali creditore ultrò offertur quacumque de cauſa, nec tenebitur poſtea aliis creditoribus debito ſuo in toto, vel in parte defraudatis aliquid reſtituere, niſi ipſemet debitorem prævisâ impotentia omnibus ſatisfaciendi, ad ſolvendum ſibi totum præ aliis vi, vel fraude induxiſſet, uti cum aliis optime notat Laym. *cap.... num.* 6. Verùm etiam plures caſus ſunt, quibus debitor non potens ſolvere omnibus, licite potent ſolvere uni, vel pluribus integrum debitum ante alios, etiam priores creditores abſque eo, quod cenſeatur ſolvere in fraudem creditorum aliorum. Enarro breviter.

45 *Primus eſt:* Si unus creditorum debitum ſuum exigat, aliis (etiam magis privilegiatis) tacentibus: quia creditor vigilando, & exigendo, meliorem ſuam conditionem fecit. Jus enim civile vigilantibus ſcriptum eſt, ideoque non revocatur ab eo, quod ante alios creditores accepit. *L. Pupillus, ff. Quæ in fraudem creditorum*. Excipitur: Dummodò alii creditores hypothecam meliorem non habeant. Vide *citator*.

46 *Secundus*: Si unus creditorum perſonalium longe aliis pauperior, & in gravi neceſſitate conſtitutus ſit, poterit lege Charitatis permittente in foro conſcientiæ, huic totum debitum ſolvi præ aliis, ſecluſa alia ordinatione Judicis, uti probabiliſſime docent D. Thomas *opuſc.* 73. *cap.* 8. *Sylv. S^a* aliiſque citt. Laym. *cit. num.* 7. contra Leſſium *dub.* 7. *num.* 46. & alios oppoſitum docentes: & vere quidem, quando pauperior creditor eſſet non in gravi, ſed communi tantùm neceſſitate: talis enim pauper neque jure naturali Charitatis, neque ullo jure poſitivo habet jus prælationis, ideoque alii creditores eſſent rationabiliter inviti, ipſi in eorum damnum, & præjudicium ante ſe totum ſolvi.

47 *Tertius:* Si debitis gravatus ante alios creditores ſolvat aliquid, unde ejus facultates diminutæ non ſunt, ut ſi pro ædibus emptis juſtum pretium ſolvat, Si famulis, vel operariis mercedem pactam ſolvat, qui tantumdem commodi in bonis debitoris adferunt; inde enim aliis creditoribus nullum damnum infertur, ut ex Navar. *cap.* 17. *num.* 270. & aliis notat bene Laym. *cit. cap.* 11. *num.* 8. Quia etiam famuli, vel operarii, qui bona fide operas ſuas conduxerunt, etſi advertant, dominos ex eo famulatu impotentes reddi ad reſtitutionem aliorum debitorum, debitam ſibi mercedem petere licite poſſunt, *ſecundùm omnes*. Neque tenentur ob id a famulatu diſcedere, ut contra aliquos docet Molina *tom.* 2. *diſp.* 30. §. *juxta hæc*, & alii. Neque enim tales famuli contra juſtitiam peccant, ſi a dominis rogati in ſervitio perſeverantes juſtam mercedem accipiant; ſed neque contra Charitatem, ſi res ita comparata ſit, ut licèt ipſi famulatum non præſtent, alii tamen non defuturi ſint, qui operam ſuam conduci patiantur.

48 *Quartus*; Si debitis gravatus aliquid expendat ad ea, quæ neceſſaria ſunt ad vitam, famam, ſtatum, juſte acquiſitum conſervandum, nullam injuriam creditoribus infert. Sic enim ex ſuis bonis comparare non prohibetur veſtes, pharmaca, cibos, aliave ad ſui, uxoris, liberorum, & neceſſariæ familiæ ſuſtentationem, equos, item & famulos ad ſtatus conſervationem neceſſarios: *juxta Communem DD.* Cæterùm, qui debitis gravatus, & ſolvere impotens, uxori ac liberis contulit ad neceſſariam ſuſtentationem, ſtudia litterarum &c. ſiquidem liberi, vel uxores propriæ bona non habeant, nihil poſtea tenebuntur reſtituere creditoribus debito ſuo fraudatis, uti ex communi notat Sanchez *lib.* 9. *de Matrim. diſp.* 4. *n.* 29. nam paterfamilias ex juſtitia obligatus eſt liberos, & uxorem alere, neceſſaria impendere: ergo liberi, & uxor hoc ſuum debitum accipere poſſunt ex ejus bonis, nullo reali vinculo obſtricti, abſque præjudicio aliorum creditorum, etſi poſtea non integre ſolvendorum. Quòd ſi verò uxor, & liberi gratuitas donationes, alioſve ſic ſuperfluos, aut non debitos ſumptus acceperunt, omnino reſtituere debebunt creditoribus, alioquin debito ſuo fraudandis, ſi intra legitimum tempus exigant, de quo fortè alibi plura. A fortiori, & ſtrictiùs longe reſtituenda erunt, quæ uxores, & liberi ſeu vivente, ſeu defuncto marito, de bonis ejus in fraudem, & damnum creditoris ſurripiunt, & ut, ajunt, ad carceres ponunt, communi quidem, ſed iniquiſſima praxi: niſi quandoque eos vere gravis neceſſitas excuſet.

SECTIO III.

Cauſæ excuſantes a reſtitutione, ut vel differri, vel omnino omitti poſſit.

SUMMARIUM.

50 Uſque ad n. 53. *Aſſignantur tres regulæ univerſales pro differenda, vel omnino omittenda reſtitutione.*

53 *Cauſæ excuſantes a reſtitutione, ut, quamdiu durant, licite differri poſſit, generaliter ſunt quatuor: nimirum*

54 I. Ignorantia *inculpabilis*.

55 II. Impotentia,

56 III. Neceſſitas propria, &

57 IV. Damnum *ipſi creditori, vel tertio, aut Communitati ex reſtitutione ſecuturum.*

58 Neceſſitas propria *excuſat. I. quoties reſtitutio fieri non poteſt abſque damno, vel periculo ſalutis.*

59 *Unde non eſt obligatio* ſtatim *reſtituendi cum damno ſpirituali animæ*, & 60.

61 *Nec cum damno vitæ, vel incolumitatis corporalis.*

62 *Nec cum jactura famæ, vel libertatis.*

63 *Quando verò quis ſine periculo infamiæ reſtituere poteſt ſaltem per Confeſſarium, vel aliam perſonam tertiam, tenetur.*

64 *Item* II. neceſſitas propria *excuſat etiam ad differendam reſtitutionem, quando ea fieri non poteſt abſque mutatione ſtatus honeſti juſte acquiſiti.*

65 *Quando enim quis deberet totaliter mutare ſtatum ſuum.*

66 *Juſte, & honeſte acquiſitum: ſecùs, ſi quis ſtatum ſuum injuſte v. gr. fraude, dolo, uſuris, furtis, rapinis, bello injuſto, &c. comparaſſet.*

67 *Talis enim tenetur reſtituere totum, quantùm citra extremam neceſſitatem carere poteſt; niſi periculum infamiæ excuſet.*

68 *Quæ omnia extendenda ſunt etiam ad hæredem malæ fidei.*

69 *Denique* III. neceſſitas propria *etiam excuſat ad differendam reſtitutionem, quando ea fieri non poteſt abſque damno gravi in bonis temporalibus.*

70 *Quoties, & quamdiu ſcilicet debitor* in bonis propriis *deberet pati.*

71 *Damnum inde* majus, *quàm creditor &c.* Uſque ad 74.

74 *Idque verum eſt in quocumque debito, ſive ex contractu, ſive ex delicto*, & 75.

76 *At quid, ſi uterque ſimul in extrema neceſſitate verſentur, & debitor, ſi reſtituat, & creditor, ſi ei non reſtituatur?* & 77.

78 *Probabiliùs eo caſu adhuc debitor non obligatur reſtituere.*

CAuſæ excuſantes, vel non excuſantes a reſtitutione facienda, hactenùs ſparſim toto tractatu præſertim *cap. præced. de circumſtantiis*, plurimæ in particulari indicatæ ſunt, ſi meminiſſe potes. Ut autem hìc in loco proprio ex profeſſo omnes cauſæ excuſantes, ut reſtitutio, vel differri, vel omnino omitti poſſit, ad certa capita revocari poſſint, regula aliqua generalis omnium directiva aſſignanda eſt: & variæ aſſignantur a Doctoribus. 49

Regula prima communis eſt: Bona inferioris ordinis non ſunt reſtituenda cum notabili damno bonorum altioris ordinis. Regula veriſſima eſt, ſed non omnino univerſalis, ut patebit, & adhuc indiget probatione. 50

Alia Regula eſt: Nemo tenetur reſtituere cum ſuo notabili, & majori detrimento, quàm ſit creditoris commodum ex reſtitutione facta. Alii ſic univerſaliùs extendunt: quando debitor vel omnino non habet, unde ſolvat, vel reſtituat, vel reſtituere non poteſt niſi cum notabiliter graviori damno ſibi, vel ſuis, vel Reipublicæ inferendo, reſtitutio differri, vel niſi potentia ceſſet, omnino omitti poteſt. Neque hæc regula, licèt veriſſima, omnino univerſalis eſt, ut patebit: & adhuc ſua probatione indiget. 51

Regula ergo univerſaliſſima per ſe nota, ſeu nulla probatione indigens, ſed ipſas priores regulas probans, aſſignatur a *Scoto* mox citando communiſſime recepta. Quotieſcumque dominus, ſeu creditor rationabiliter contentus eſſe debet, quòd reſtitutio differatur, vel omittatur; poterit etiam differri, vel omitti, licèt ille reipſa invitus ſit, Scotus 4. *diſp.* 15. *quæſt.* 2. *art.* 4. §. *de quinto num.* 33. ſic habet: *Illi caſus* (ſcilicet excuſantes a reſtitutione ſtatim facienda) *continentur ſub hac maxima. Licet detinere rem alienam, quando ille, cujus eſt, debet rationabiliter velle eam detineri. Sed in quibuſdam caſibus hoc debet velle aliquis, etiam rationabiliter, ſcilicet rem ſuam detineri ab alio de facto poſita jam reſtituendi voluntate, cum circumſtantiis opportunis: ergo &c. Debet enim velle quilibet ſibi reſtitutionem non fieri tunc, quando eſt in præjudicium communitatis, vel ipſius recipientis reſtitutionem quia de-*

bet

bet velle bonum ſuum, bonum commune, & ita dilationem aliqualem illius reſtitutionis boni utilis, ut ſervetur majus bonum. Debet etiam velle non fieri reſtitutionem tunc, quando eſſet in diffamationem reſtituentis, quia debet magis velle famam in proximi, quam illud modicum commodum ſuum ſtatim &c. Hæc Scotus. Quam regulam *Scoti* (ait Petr. Navar. apud Laym. cit. cap. 12.) ut clavem, vel maximam in hac materia ſibi ſtatuunt *Sylv. Gabr. Medina, & cæteri DD.* Et nos igitur ſuper eam ſtatuamus duas Aſſertiunes hac, & ſequenti Sectione, univerſas cauſas a reſtitutione excuſantes, 1. ut differri, 2. ut omitti poſſit, complectentes.

ASSERTIO III.

53 CAuſæ excuſantes a reſtitntione, ut quamdiù durant, licite differri poſſit, generaliter ſunt hæ quatuor. *Ignorantia, impotentia, neceſſitas propria, damnum creditori ipſi, vel tertio, aut Reipublicæ ſecuturum ex reſtitutione.* Excuſat autem neceſſitas propria ad differendam reſtitntionem, quoties reſtitutio nunc fieri non poteſt. 1. Abſque damno, vel periculo ſalutis animæ, vitæ, vel ſanitatis corporalis, famæ, vel libertatis. 2. Abſque mutatione ſtatus honeſti, & juſte acquiſiti. 3. Abſque damno in bonis temporalibus propriis gravi, & majori, quàm ſit damnum domini, vel creditoris ex dilata reſtitutione: idque in quocumque debito ſive ex contractu, ſive ex delicto materiali, vel formali: quamvis debitor ex delicto adhuc ad intereſſe obligetur, non item debitor ex re accepta, vel ex contractu tantùm. *Eſt tota in re communi*, ut patebit explicando, & probando ſingula.

§. I. *Cauſæ excuſantes ad reſtitutionem differendam generaliter ſunt hæ quatuor.*

54 I. I*Gnorantia*: Nimirum probabilis, & inculpabilis, cum bona fide conjuncta, eaque aut facti, ut ſi ignores, quòd res ſit aliena, quòd hanc rem ſibi donans, vel vendens eam furatus ſit; aut *juris*, ut ſi ignores, quòd creditore defuncto debitum adhuc reſtituendum ſit hæredibus, aut res inventa ſit reſtituenda ſuo domino cognito &c. de hac cauſa ſatis late actum eſt *cap. 2. ſect. 3. de reſtit. ex delicto materiali, ex re accepta a poſſeſſore bonæ fidei facienda*; ubi etiam de incipiente dubitare: quæ recole.

55 II. *Impotentia*: Quando ſcilicet aliquis omnino pro tunc non habet, unde ſolvat, vel reſtituat quodcumque debitum ſive ex delicto, ſive ex contractu: nam impoſſibilium nulla eſt obligatio. Et, ad impoſſibile nemo tenetur: dummodò ſemper adſit, & maneat voluntas reſtituendi impoſterùm, cùm facultas, ſeu melior fortuna ſupervenerit. Hæc cauſa nullam habet difficultatem.

56 III. *Neceſſitas propria:* cùm quis ſcilicet, etſi habeat, unde reſtituat, reſtituere tamen non poteſt, niſi cum animæ, corporis, famæ, vel libertatis, ſtatus juſte acquiſiti, aut bonorum temporalium jactura, vel damno graviori, quàm ſit commodum ex reſtitutione proventurum domino, vel creditori. Hæc cauſa latiſſime patens mox diſtinctis §§. proſequenda eſt.

57 *Quarta:* Damnum ex reſtitutione proventurum aut ipſi creditori, aut alicui tertio, aut toti Communitati. Hæc cauſa ſatis explicata eſt *cap. præced. ſect. 2. §. 1. & 3. cui reſtituendum*. Vides jam omnium harum cauſarum unam cauſam eſſe generalem illam regulam *Scoti*, quia ſcilicet ejuſmodi cauſis ſubſiſtentibus, creditor non poteſt, vel non debet eſſe invitus rationabiliter rem ſuam ab alio detineri, vel ſibi non reſtitui, quamdiù nimirùm illæ cauſæ ſubſiſtunt. Excuſant ergo hæ cauſæ ad differendam reſtitutionem, quamdiu durant, & ſubſiſtunt, interim quaſi ſopita, vel dormiente obligatione reſtituendi. At verò poſtquam ceſſant iſtæ cauſæ, denuò evigilat, & reviviſcit obligatio, præceptumque reſtitutionis. Si in aliquo caſu non ceſſarent, excuſabunt omnino, ut reſtitutio etiam omittenda foret. Cæteris ergo jam aliunde patentibus, tertia cauſa neceſſitatis propriæ modò proſequenda eſt.

§. II. *Excuſat neceſſitas propria, quoties reſtitutio fieri non poteſt.*

58 A*Bſque damno, vel periculo ſalutis &c.* Certum apud omnes: Ratio jam indicata eſt: Quia nullus ſanæ mentis poteſt rationabiliter velle ſibi bona ſua inferioris ordinis ſtatim reſtitui cum notabili detrimento bonorum ſuperioris ordinis debitoris; hoc enim directe repugnat ordini Charitatis: quin potiùs rationabiliſſime velle debet, eò uſque ab altero detineri rem ſuam, undecumque debitam, donec ſibi abſque detrimento bonorum altioris ordinis reſtitui poſſit: atqui bona animæ, corporis, famæ, vel libertatis, omnia ſunt altioris ordinis, quàm bona fortunæ temporalis, vel externa proximo ex contractu, vel delicto reſtituenda: ergo ſicut ex ordine, & lege naturali Charitatis nemo tenetur cum proprio damno bonorum animæ curare proximi bona corporis, aut cum damno proprio bonorum corporis procurare proximi bona famæ, vel fortunæ: ita etiam ex ordine & lege naturali Charitatis nemo tenetur reſtituere proximo bona fortunæ debita cum proprio damno bonorum animæ, famæ, vel libertatis, ſed quouſque periculum ejuſmodi gravioris damni perſeverat, juſte, & rationabiliter reſtitutio differri poteſt, vel etiam debebit. Itaque in particulari.

I. Non eſt obligatio ſtatim reſtituendi cum damno ſpirituali, vel periculo ſalutis animæ; ut ſi debitor, ablatis omnibus per reſtitutionem eſſet lapſurus in deſperationem, aut ſuſtentationem mediis illicitis quæſiturus: uxor, & filiæ præ inopia ſe ſint proſtituturæ, filii latrones futuri &c. Quia longe major eſt obligatio conſulendi ſaluti animæ ſuæ & ſuorum, quippe ſine altioris boni comparatione, quàm ſervandi propriam, vel alterius vitam corporalem, quàm ſtatim reſtituendi ſua bona, vel debita temporalia &c. 59

At, quid ſi ejuſmodi damnum, vel periculum ſpirituale ſemper perſeveraret? Reſp. Caſum fore rariſſimum: quo tamen poſito, omnino poſſe omitti reſtitutionem, probabiliter docet cum *Rebello Tambur. lib. 8. tr. 4. c. 1. §. q. n. 3.* Dummodò diligenter adhibeantur remedia, ne illa mala perſeverent, & reſtituatur ſaltem pars, quæ ſine magno incommodo ejuſmodi reſtitui poteſt, & creditori inde grave damnum non emergat: his enim poſitis curret omnino, & urgebit regula noſtra generalis. 60

II. Neque eſt obligatio ſtatim reſtituendi cum damno vitæ, vel incolumitatis corporalis, idque non tantùm in neceſſitate extrema, ut ſi debitor facta reſtitutione fame periturus ſit, aut defectu medicinæ comparandæ morbo abſumendus &c. ſed etiam in neceſſitate gravi, utpote ſi vitam miſere toleraturus, ſtatu ſuo juſte acquiſito excaſurus, de quo mox iterùm. Omnes cum *D. Thom. Scoto, aliiſque cit.* Ratio eſt: quia etiam hic maxime habet locum regula noſtra generalis: cùm enim creditor ipſi debitori in extrema neceſſitate conſtituto ex lege Charitatis ſub mortali ſubvenire teneatur, multò magis rationabiliter contentus eſſe debet, & invitus eſſe non poteſt, ſi debitor ad extremam, vel gravem ſuam neceſſitatem ſublevandam reſtitutionem differat, ſervata ſemper voluntate reſtituendi deinceps, cùm neceſſitas ceſſaverit. 61

III. Neque facienda eſt ſtatim reſtitutio cum jactura famæ, vel libertatis, ut ſi debitor reſtituere nequeat, niſi ſeipſum vendendo pretium comparet, ſi reſtituendo veniat in ſuſpicionem occulti criminis, indeque diffamandus, aut forte etiam capiendus, Judici tradendus, plectendus eſſet. Ratio clara ex dictis: quia etiam fama, & libertas ſunt bona altioris ordinis, quàm bonum fortunæ alteri debitum, conſequenter alter non poteſt rationabiliter velle, ut cum periculo, & jactura famæ, & libertatis reſtitutio ſibi fiat, & non differatur, quouſque tale periculum ceſſet. Quòd ſi tale periculum nunquam poſſit ceſſare (ut fere fit, quando adultera ſpurium genuit in damnum mariti, & legitimorum liberorum, de quo alibi) ceſſare etiam debebit obligatio. Hic tamen advertendum. 62

IV. Quando aliquis quidem per ſe ipſum non poteſt reſtituere ſine certo periculo infamiæ, poteſt tamen reddere per Confeſſarium, vel aliam perſonam tertiam idoneam juxta ſuprà dicta: aut licèt ſine periculo infamiæ non poſſit reddere ipſam rem ſine infamia ablatam, poteſt tamen reddere ejus valorem, vel pretium, omnino tenetur facere, quod poteſt, & quomodo poteſt, tunc enim ceſſat ratio diutius differendi reſtitutionem. *Deinde* damnum infamiæ debet eſſe notabile ad hoc, ut a reſtitutione facienda excuſare poſſit: eſt autem vere notabile, quando debitor vere eſt in poſſeſſione bonæ famæ ſuæ; quòd ſi enim quis jam antea non fuit integræ famæ, ſed jam infamis de furtis, v. g. rem alienam occultam non poteſt reſtituere ſine manifeſtatione novi ſui furti, tenebitur reſtituere, non obſtante illo aliquali augmento infamiæ ſuæ, id enim cenſetur non eſſe damnum notabile homini jam antea infami. Addunt non improbabiliter *Sotus, Adrianus, Valentia*, eoſque ſecutus Tanner. *diſp. 4. de juſtit. q. 6. dub. 15. n. 434.* & alii, famam etiam integram alicujus vilis hominis adeo poſſe eſſe parvi momenti, ut non obſtante jactura ejus, adhuc reſtituenda ſit ingentique ſumma ablata: quamvis enim fama ſit altioris ordinis, quàm bonum temporale ex genere ſuo, in particularibus tamen circumſtantiis plus poteſt valere ingens bonum temporale, ſicut aurum ex genere ſuo plus valet, quàm argentum: ingens tamen ſumma argenti plus valet, quàm parva quantitas auri. Verùm id probabiliùs negant alii, univerſaliter docentes, nunquam eſſe obligationem reſtituendi bonum temporale cum læſione famæ integræ. 63

§. III. *Abſ-*

§. III. *Abſque mutatione ſtatus honeſti, & juſte acquiſiti,*

64 NEceſſitas nimirum propria, etiam excuſat ad differendam reſtitutionem, quoties, & quamdiù aliquis ad hoc, ut poſſit reſtituere, deberet totaliter mutare ſtatum ſuum juſtum, & honeſtum. *Communis DD. apud cit.* Ratio patet ex dictis: is enim, qui deberet ſtatum ſuum mutare, vere eſt in gravi neceſſitate, qua proinde durante, creditor non poteſt rationabiliter velle ſibi debitum ſolvi, cum tanta proximi jactura. Deinde, talis mutatio ſtatus vix unquam poteſt fieri ſine infamia, vel dedecore gravi debitoris, filiorum, ac familiæ: ſed infamiæ periculum excuſat ad differendam ſaltem reſtitutionem: ergo &c. Sed notanter per omnem modum dictum eſt.

65 I. *Si deberet totaliter mutare ſtatum ſuum*: Ut ſi homo nobilis, dimiſſo omni famulitio, divendita omni ſupellectili, domo, equis &c. deberet aliis ſervire, artem mechanicam, aliudve officium ſtatui ſuo indecorum exercere, ſi artifex, vendita ſupellectili, vel inſtrumentis mechanicis deberet ſervire, aut mendicare &c. Si enim ad reſtitutionem ſtatim faciendam nemo tenetur mutare ſtatum ſuum, neque ad id a Confeſſario obligari poteſt. Secùs eſt: ſi ſolùm deberet diminuere ſtatum ſuum, v. g. remittere de ſplendore apparatus, conviviorum, famulorum, equorum, ludorum &c. quæ non ad ſtatum ſimpliciter, ſed ſolùm ſplendorem, & pompam ſtatus neceſſaria ſunt. Sic enim debitor omnium conſenſu tenetur diminuere ſtatum ad reſtitutionem faciendam, quia ab illa ſolùm excuſat vera neceſſitas; at ſolùm diminuere ſtatum, quoad pompam, & ſplendorem non eſt neceſſitas, ſed moleſtia potiùs. Unde ſane in peſſimo ſtatu verſantur, & a Confeſſario graviter reprehendendi ſunt, qui debitis obſtricti, nihil tamen de ſtatus ſplendore, & luxu remittunt, &, ut ajunt, alios, quomodò ſolvantur, curare ſinunt; &, quod pejus eſt, vix aliquando de hoc in confeſſione ſe accuſant; revera enim in tali ſtatu perſeverare volentes, abſolvi non poſſunt, cùm hoc ipſo alienum injuſte detineant, quod reſtituere adeo non curant; & inſuper obligationem contrahant de intereſſe, juxta dicta ſuperiùs.

66 II. Dictum eſt: Si debeat mutare ſtatum ſuum *juſte, & honeſte acquiſitum*: utpote hæreditate, induſtria, labore, officio, ut ſi Dux belli iniquas rapinas poſſideat, ſi propriis dominis reſtituat, officio, vel militia cedere cogetur, non ſine Reipublicæ detrimento, aut non ſine jactura ſui ſtatus, & dignitatis, quam militari ſua induſtria comparavit; & denique non ſine gravi ſui dedecore, uxoris, liberorumque querelis, aliorum ſcandalo &c. Hac enim ratione utcumque excuſari poſſunt milites noſtri temporis. Secus dicendum, quando quis ſtatum ſuum ipſum injuſte comparaſſet: ut ſi mercator, vel alius ſtatum nobilem, vel ſplendidum ſibi acquiſivit ex bonis injuſte acquiſitis, fraude, dolo, uſuris, furtis, rapinis, bello injuſto: talis utique tenetur reſtituere etiam cum jactura talis ſtatus injuſte de alieno acquiſiti; cùm hoc non ſit cadere a ſtatu ſuo, ſed potiùs ad priorem ſibi debitum ſtatum redire.

67 III. Unde ſi quis nihil haberet, niſi aliunde injuſte acquiſitum, adeo ut ſine injuſtitia nullum honeſtum ſtatum habuerit, tenebitur reſtituere totum, quantum citra extremam neceſſitatem carere poteſt, etiam uſque ad mendicitatem, niſi periculum infamiæ excuſet juxta communem DD. cum Nav. *c.* 17. *n.* 158. Laym. *cit. cap.* 12. *num.* 2. Colligitur *ex c. cum tu, de uſuris*. Ubi Alexander III. præcipit uſurarios etiam ſub pœna excommunicationis compellendos eſſe ad reſtitutionem, eorumque domos, & poſſeſſiones ex uſuris acquiſitas debere vendi &c. Addens tamen: *dummodò in facultatibus habeant, unde vivere poſſint*: ſignificans per reſtitutionem injuſtorum non eſſe ad extremam neceſſitatem redigendos. Unde recte notant *Pat. Nav. cum Laym. cit.* artificem etiam non eſſe redigendum ad mendicitatem per reſtitutionem, ſed artis ſuæ inſtrumenta relinquenda eſſe, ſic enim lucrando plus poterit reſtituere, quàm artis ſuæ inſtrumenta valeant.

58 IV. Dicta extendenda ſunt etiam ad hæredem malæ fidei: v. gr. filius uſurarii, vel mercatoris iniqui mala fide cœpit poſſidere bona injuſte acquiſita a Patre, omnino tenebitur etiam, cum mutatione ſtatus relicti, & inique acquiſiti a patre, ad reſtituendum: quia poſſeſſio malæ fidei nihil ipſi ſuffragatur. Quod ſi verò bona fide poſſidere cœpit, non tenebitur poſtea a ſtatu ſuo bona fide accepto decidere propter reſtitutionem faciendam, poſtquam cognovit eum ſtatum ex bonis injuſtis eſſe acquiſitum a patre: quia quilibet habet jus ad conſervandum ſtatum bona fide acquiſitum: expectare ergo poterit commodiorem occaſionem, qua ſine jactura ſui ſtatus reſtituere poſſit, ut cum aliis notat Tamb. *cit.* §. 9. *n.* 5.

§. IV. *Abſque damno in bonis temporalibus gravi.*

DEniq; neceſſitas propria etiam excuſat ad differendam 69
reſtitutionem, quoties, & quamdiù debitor in propriis bonis temporalibus deberet pati grave aliquod damnum, & majus, quàm ſit damnum creditoris, vel domini ex dilata reſtitutione: ut ſi debitor ſolvere, vel reſtituere non poſſit magnum debitum, v. gr. mille aureos, niſi domum, vel prædium vendat multò minoris, quàm valeat, v. g. dimidium infrà juſtum pretium, aut ſi creditor nimiùm diſtet, & magnæ expenſæ faciendæ ſint in debito tranſmittendo; impoſterùm autem commodior occaſio ſperetur, juxta dicta ſuperiùs. *Ratio ſemper eſt eadem* quia creditor vetante lege, & ordine Charitatis non poteſt rationabiliter velle debitum ſuum ſtatim ſibi reſtitui, cum gravi debitoris damno, & majori, quàm ſuo ex reſtitutione dilata, ſed omnino in dilationem talem conſentire tenetur, etſi non ex juſtitia, tamen ex Charitate, & æquitate naturali. Nec obſtat praxis Tribunalium, qua debitor, maxime ex delicto, vel mora culpabili, cogitur reſtituere, non obſtante quocumque ejus damno. Nam Magiſtratus principaliter debet ſemper ſpectare bonum commune, & obligationem juſtitiæ: privatus autem homo non obligabitur principaliter ſpectare bonum commune, vel jus alterius, ſed ordine charitatis principaliter poteſt ſpectare bonum ſuum privatum, intra terminos tamen æquitatis naturalis. Ubi iterùm aliqua advertenda ſunt.

I. Dictum eſt: *Si debitor in propriis bonis debeat pati* 70
damnum: ſine dubio enim non excuſatur debitor a reſtitutione ſtatim facienda ob damnum, vel jacturam bonorum alienorum reſtituendorum: ut quia magnam ſummam debet reſtituere, aut quia ex re aliena reſtituta magnum ſibi lucrum ceſſat: alioquin ſequeretur, quò majus eſſet debitum, eò minor eſſet obligatio reſtituendi. Optima conditio pro furibus.

II. Dictum eſt: *Si debeat pati damnum inde majus,* 71
quàm creditor &c. Si enim æquale, ſit damnum futurum creditoris ex dilatione reſtitutionis, ac tuum ex reſtitutione facta, ſine dubio melior debet eſſe conditio creditoris, ut in ſimili mox iterum notabitur.

III. Quia in hoc caſu probabiliſſime Molina *diſp.* 754. *n.* 72
3. & ex eo Laym. *cit. c.* 12. *n.* 2. *in fin* notant: quando creditor ex dilata reſtitutione, ſeu ſolutione, quamvis injuſta, patitur damnum emergens, vel lucrum ceſſans, ipſi omni jure compenſandum fore poſtea a debitore. Quia iniqua eſſet conditio, ſi debitor ſolutionem debiti in ſuum commodum differre vellet, non ſuſcipiendo in ſe onus reſarciendi damnum ex dilatione creditori eventurum: neque creditor aliter in dilationem ſolvendi conſentire tenetur, vel rationabiliter præſumi poteſt. Vide tamen dicta *cap. præc. ſect.* 3. *in circumſtantia Quando.*

IV. Denique, ſermo hactenùs ſemper fuit de reſtitutio- 73
ne debitorum certorùm tantùm ſive ex contractu, ſive ex delicto: quoad debita incerta enim loco domini, vel creditoris pauperibus, vel Eccleſiis reſtituenda, ſine dubio multò minor neceſſitas, vel damnum debitoris excuſat: immo quæcumque rationabilis cauſa excuſat a differenda reſtitutione. Quinimò ſi debitor in actuali gravi neceſſitate exiſtens vere pauper eſſet, & magis futurus facta reſtitutione, omnino probabile eſt, eam reſtituendi obligationem omnino conſopiri: cùm vere pauper ejuſmodi debita incerta pauperibus eroganda etiam ſibi applicare poſſit, ut cum graviſſimis Doctoribus dictum eſt *in circumſtantia Cui.*

§. V. *Idque in inquocumque debito, ſive ex contractu, ſive ex delicto &c.* Remiſſive.

NEceſſitas propria omnibus prædictis modis excuſat ad 74
differendam reſtitutionem quorumcumque debitorum, ſive ſint ex contractu, ut empto, mutuo &c. modò vera ſit neceſſitas præſens, & damnum ex reſtitutione ſtatim facienda emergens majus, quàm debitoris ex dilata reſtitutione. Grandis tamen differentia eſt inter dictos debitores quoad ſolvendum intereſſe lucri ceſſantis, vel emergentis damni: nam debitor ex delicto formali, etſi ob prædictas cauſas, quamdiù durat, excuſetur a reſtitutione debiti capitalis: at non excuſatur a compenſando intereſſe illius temporis, cum delicto ſuo originaria cauſa ſit totius damni creditoris. Secùs eſt de debitis ex re accepta, vel ex contractu: ut etiam ſuprà in circumſtantia *Quando* indicatum eſt, & late videre potes apud Lug. *diſp.* 18. *ſect.* 2. *& diſp.* 21.

§. VI. *Summarium Dictorum.*

NEceſſitas propria excuſat a reſtitutione, quando de- 75
bitor. 1. vel vere non habet, unde ſolvat, vel 2.

etſi

etſi habeat, tamen ſolvendo incidet in neceſſitatem extremam: vel 3. ſi ſolvat, incidet in neceſſitatem vere gravem: dummodò creditor ipſe non ſit in neceſſitare æquali gravi. Quando enim etiam creditor eſſet in æquali gravi neceſſitate, aut ei ex dilata reſtitutione æquale damnum emergeret, tunc utique melior erit, conditio creditoris innocentis, & habentis ſtrictum jus ad debitum, vel rem ſuam exigendam quàm debitoris maxime nocentis, & non habentis ſtrictum jus, ſed ſolùm licentiam charitatis ad debiti ſolutionem differendam, ſuppoſita ſemper conditione: *Niſi creditor æqualiter, æque, vel magis indigeat*. Ita ex Nav. utroque, & communi Laym *citat. c. 12. n. 2.*

76 Sed controverſia gravis eſt: ſimul in extrema neceſſitate verſentur, & debitor ſi reſtituat, & creditor, ſi ei non reſtituatur debitum ſuum, adeoque uterque neceſſariò periturus ſit, v.g. fame, morbo, homicidio: an eo caſu adhuc teneatur reſtituere? Conſentiunt omnes, quòd ſi debitor priùs incidat in extremam neceſſitatem, non teneri rem tam neceſſariam reſtituere creditori, poſtea ſimilem neceſſitatem incurrenti: quia debitor in puncto extremæ neceſſitatis priùs acquiſivit dominium rei neceſſariæ jure poli. E contrà, ſi creditor priùs incidat in extremam neceſſitatem, debet ei res ſua ſtatim reſtitui duplici jure, ſcilicet & jure dominii ad illam rem, & jure poli ob extremam neceſſitatem. Quòd ſi verò debitor, & creditor ſimul incidant, vel inciſuri ſint in extremam neceſſitatem, niſi debitum reſtituatur, adhuc debitorem debere reſtituere, affirmant ſane graviſſimi DD. præſertim antiqui cum Scoto *cit.* Ratio Scoti eſt: quia eo caſu dominus rei numquam cecidit a dominio illius rei: ante neceſſitatem enim habuit rei dominium, & in puncto neceſſitatis acquirit novum jus poli ad illam rem: ergo debitor ſemper injuſte detinet, & reſtituere tenetur.

77 Sed verior eſt oppoſita Sententia communior, maxime Recentiorum (a nobis in ſeptimo Præcepto latiùs aſſerenda) negans eo caſu eſſe obligationem reſtituendi. Ratio ſolida eſt: quia ipſo facto, quo debitor ſimul, & creditor incidunt in extremam neceſſitatem, creditor amittit jus ſuum privatum dominii ad illam rem, quæ tunc omnino communis evadit, ſicut fuiſſet ante rerum diviſionem. & uterque jam debitor, quàm creditor acquirunt ſibi omnino æquale jus poli ad candem rem ſibi extreme neceſſariam: atque in pari cauſa juris ſemper melior eſt conditio poſſidentis, ſeu manutenentis rem: ergo debitor poſſidens rem alienam ſibi extreme neceſſariam, licite retinet, nec tenetur reſtituere. Alia autem eſt ratio, quando debitor, & creditor ſunt in æquali neceſſitate gravi tantùm: quia ob ſolam neceſſitatem gravem, alterius res non ſiunt communes, nec creditor amittit jus ſuum privatum, & dominium in rem ſibi debitam, ſicut in neceſſitate extrema.

78 *Sed excipe per omnem modum:* Niſi debitor ipſe proximum in eam extremam neceſſitatem per ſuam malitiam conjeciſſet: ut ſi calumnia, vel falſo teſtimonio alterum conjeciſti in periculum mortis, infamiæ, amiſſionis omnium bonorum, omnino teneberis reſtituere, retractando calumniam cum periculo ſimilis pœnæ, aut aliter ſatisfaciendo, non obſtante tua æquali etiam extrema neceſſitate: cùm in æquali dãmno potior debeat eſſe ratio innocentis, ut ex communiſſima DD. videbimus in octavo Præcepto.

SECTIO IV.

Cauſæ excuſantes a reſtitutione, ut omitti poſſit.

SUMMARIUM.

79 *Cauſæ omnino excuſantes a reſtitutione, ut etiam omitti poſſit, generatim ſunt quatuor nimirum,*
80 I. *Rei in ſpecie debitæ, ſine omni culpa debitoris bonæ fidei*, interitus.
81 II. Remiſſio *creditoris expreſſa, vel tacita.*
82 Uſque ad n. 85. *Legitimæ remiſſionis tres conditiones.*
85 III. Compenſatio *facta, quæ tripliciter fieri poteſt.*
86 Uſque ad n. 89. *Duæ conditiones ad compenſationem requiſitæ.*
89 IV. Auctoritas ſuperior, *utpote*
90 *Per legem præſcriptionis, uſucapionis &c.*
91 Uſque ad n. 94. *Vel juſtam ſententiam Judicis &c.*
94 *Et aliquatenus per ceſſionem omnium bonorum, quatenus ſolvere impotens ex diſpoſitione legis, creditoribus ſuis cedit omnia ſua bona.*
95 *Quæ tamen ceſſio ſolum excuſat in foro externo, non interno, niſi is vere impotens ſit.*
96 *Nec excuſat ea ceſſio ſimpliciter a reſtituendo reliquo, ſed ſecundùm quid tantùm, quatenus ſe impotentia extendit, ſeu quandiu durat,*
97 *Sortitur tamen ſic bonis cedens duo privilegia. 1. ut non poſſit incarcerari, 2. ut, ſi poſt quid acquirat, plus non peccatur, quam facere poſſit, ſervatis alimentis neceſſariis.*
98 *Sicut etiam ante, vel in ipſa ceſſione in foro conſcientiæ ea ſibi reſervare, vel detrahere poteſt, & eo defuncto uxor, ac filii.*
99 *An, & qualiter ingreſſus, ac Profeſſio religioſa liberet debitorem ab obligatione reſtituendi, vel ſolvendi debita, tres ſunt Sententiæ.*
100 *Prima communior abſolute docet, talem ingredi licite non poſſe, eſto etiam diu expectans, ut debita ſolvat ineptus fieret ad ingrediendum poſtea:*
101 *Altera abſolute affirmat, talem facta ceſſione bonorum, quæ habet, ſtatim intrare poſſe: ſed*
102 *Hujus ſententiæ fundamenta facile ſolvuntur.*
103 *Tertia Sententia ſic mediat: ut ſi debitor ſperet, ſe manendo in ſæculo brevi tempore in toto, vel in parte ſatisfacturum, ingreſſum differre debeat: ſecus, ſi deberet ad longum tempus expectare: tunc enim facta ceſſione ſtatim poteſt intrare.*
104 *Si tamen talis ingreſſus, & profeſſus aliqua bona ad Religionem contuliſſet, Religio ſolvere tenetur ejus debita juxta vires bonorum allatorum.*
105 *Si autem tali profeſſo afferatur hereditas, legatum, donatio &c. probabiliter non tenetur Religio ex illis ſatisfacere pro debitis ejus priùs contractis.*
106 *Nec talis Religioſus in ordine, aliquo artificio, vel labore manuum laborare tenetur ad ſolvenda illa ſua debita.*
107 *Nec egredi ad Beneficium, vel Parochiam, eſto ſit ſpes probabilis ſic ſatisfaciendi.*

ASSERTIO IV.

Cauſæ omnino excuſantes a reſtitutione, ut etiam omitti licite poſſit, commode revocantur ad hæc quatuor capita. 1. *Rei in ſpecie debitæ ſine omni culpa debitoris, interitus.* 2. *Remiſſio creditoris.* 3. *Compenſatio facta, eaque triplex, vel ipſi debitori, vel creditoris creditori, vel creditori ipſi.* 4. *Auctoritas ſuperior, aut per legem præſcriptionis, per Juſtam Sententiam Judicis, per compoſitionem Pontificis:* Item *aliquatenus per ceſſionem bonorum.* Et *non improbabiliter in certis circumſtantiis per ingreſſum Religionis*. Sumpſi totum ex communi DD. ut patebit. Ratio omnium continetur in generali noſtra regula: quia ejuſmodi cauſis ſubſiſtentibus creditor aut ſponte vult, aut rationabiliter non debet nolle, vel invitus eſſe ſibi reſtitutionem non fieri. 79

§. I. *Rei in ſpecie debitæ ſine omni culpa debitoris, interitus.* Remiſſive.

Prima cauſa excuſans a reſtitutione eſt, ſi res in ſpecie, vel potius phyloſophice loquendo, in individuo, ſine omni culpa debitoris pereat, tam in accipiendo, quàm detinendo & perenodo, ideoque locum habet, vel ex contractu, univerſaliter in debitore bonæ fidei, vel ex re accepta tantùm. Secùs eſt de debitore malæ fidei, ſeu ex delicto formali, excepto ſolo caſu, quo res caſu apud ipſum perit, ſimiliter certò peritura apud dominum. Hæc late explicata habes *cap. 2. de poſſeſſore bonæ, & malæ fidei*. Et rursùs ſpecialiter *de debitis tranſmiſſis, & perditis cap. 3. ſect. 4.* quæ recole. 80

§. II. *Remiſſio creditoris.*

Secunda cauſa omnino excuſans a reſtitutione eſt, ſi creditor ipſum debitum expreſſe, vel tacite remiſit. Tacite autem remittere cenſetur in jure, ſi inſtrumentum debiti laceravit, aut ante ſolutionem ultrò reddidit debitori, cenſetur id feciſſe animo condonandi, niſi ex indiciis conſtet, id per errorem, vel aliam cauſam factum eſſe: textus vide apud *Laym.* Ad legitimam autem remiſſionem ejuſmodi, tres requiruntur conditiones. 81

Prima: Ut remiſſio, ſeu condonatio fiat a potente condonare, qui ſcilicet habeat rerum ſuarum actuale dominium, & liberam adminiſtrationem. Nulla ergo eſſet condonatio debiti facta a filiofamilias, pupillo, Religioſo, procuratore rerum alienarum, exactore vectigalium, vel mulctarum, & ſimilium. 82

Secunda conditio: Ut lex non obſtet. Sunt enim aliqui caſus jure expreſſi, in quibus condonatio ejus, a quo res injuſte accepta eſt, nihil prodeſt, ſed adhuc reſtituere tenetur accipiens: ut judex delegatus aliquid accipiens a partibus contra præceptum *ca. Statuimus, de reſcriptis in 6.* Item ſi Epiſcopus, vel Archiepiſcopus viſitans Eccleſias præter neceſſarium victum aliquid acceperit *cap. 5. de cenſibus, & actionibus in 6.* 83

Ter-

Google

84 *Tertia conditio*: Ut remiſſio debiti fiat libere, & ſine vi vel fraude. Eſt enim ſpecies donationis, quæ eſſentialiter debet eſſe liberalis, & liberæ voluntatis. Nulla ergo eſt remiſſio debiti quocumque metu extorta: Ut ſi debitor centum aureorum dicat creditori: non tibi ſolvam, niſi remittas dimidium, qua ratione potentes ſæpe mercatoribus, mechanicis, officialibus inferioribus debitorum, vel partiales ſolutionum remiſſiones injuſtiſſime extorquent, quippe cùm miſeri deſperent obtinere totum debitum, conſentiunt quidem accipere partem mediam, tertiam, remiſſo aliquo, ſed non ſine triſti involuntario mixto, adeoque gravi injuria, & damno ſuo, ad quod compenſandum debitores omnino obligati manent in conſcientia: res certiſſimæ veritatis, ſed iniquiſſimæ praxis. Nulla quoque eſt remiſſio debiti per fraudem obtenta, ut ſi quis ſimulet ſe impotentem reſtituere, aut pauperiorem, quàm ſit. Unde in conſcientia non ſunt ſecuri Mercatores valentes, qui prætextu indigentiæ concordias exigunt a creditoribus, qui metu amittendi totum debitum, ſinguli partem remittunt, cùm revera debitor plura poſſit ſolvere, & id totum, quod ſupereſt, ſibi retinet ex alieno: conſequenter in conſcientia ſemper ad reſtitutionem obligatus manet, cùm remiſſio illa fraude extorta nulla ſit, ut Lugo ait *diſp.* 21. *ſect.* 4.

§. III. *Compenſatio facta.*

85 TErtia cauſa omnino excuſans a reſtitutione eſt compenſatio facta, eaque triplex. *Prima* eſt compenſatio facta ipſi debitori, cui creditor viciſſim aliquid debet; juſtiſſime enim debitum alteri negas, qui viciſſim tibi debens non ſolvit: immo dicitur *L.* 3. *ff.* de compenſationibus: *Intereſt noſtra potiùs non ſolvere, quam ſolutum repetere.* Et: *compenſatio ſolutionis inſtar cenſetur.* L. ſi debitor, ff. Qui potiores in pignore. *Nihil intereſt, ſolveritne aliquis, vel compenſaverit.* De hoc jam dictum *cap.* 3. *ſect.* 2. §. 1. *Secunda* eſt compenſatio ex rationabili cauſa facta creditoris creditori: Sic enim in foro conſcientiæ primus debitor liberatur a reſtitutione, ut ibidem explicatum habes. *Tertia* eſt compenſatio facta ob rationabilem cauſam a debitore ipſi creditori per æquivalens aliunde collatum, utpote vel tantumdem donando, legando, officium aliquod tanti valoris procurando, aliudve beneficium exhibendo. Ad ejuſmodi compenſationem duæ requiruntur conditiones.

86 *Una eſt:* Ut creditor conſentiat ſaltem tacite, aut ſaltem rationabiliter conſentire debeat, vel præſumi poſſit: idque maxime in debitis ex delicto, quæ debitor ſine periculo infamiæ aperte ſolvere non poteſt. Caſum hunc maxime facientem poſui eodem *cap.* 3. *ſect.* 2. §. 1.

87 *Altera conditio eſt:* Ut debitor habeat intentionem ita compenſandi, ſeu ſatisfaciendi debito ſuo: quòd ſi enim debitur, maxime ex contractu, immo etiam ex delicto, omnino immemor ſui debiti, & obligationis, creditori, vel domino tantumdem vel etiam plus donet, leget, benefaciat (niſi poſtea probabiliter præſumere poſſit alterum, ſi rem cognitam haberet, omnino contentum fore, & debitum libenter remiſſurum) non liberatur ab obligatione reſtituendi priùs ſuum debitum, uti contra aliquos docet Sanch. *lib.* 1. *Moral. cap.* 13. *num.* 11. Leſſ. *lib.* 2. *cap.* 37. *nu.* 11. Laym. *cit. cap.* 12. *num.* 9. Ratio eſt: quia debitum ex juſtitia, & donum gratuitum omnino inter ſe pugnant: & recipiens donum gratuitum, niſi ipſi conſtet de intentione donantis, non ideo cenſetur remittere priùs ſuum debitum ex juſtitia: ergo niſi debitor talem remiſſionem aliunde præſumere poſſit, ratione doni mere gratuiti non liberatur ab obligatione ſolvendi priùs debitum ex juſtitia.

88 Excipit tamen probabiliter *Laym. loc. cit.* Niſi reſtitutio ſit facienda ad pias cauſas, puta pauperibus, vel Eccleſiis, ut fit in reſtitutione bonorum incertorum: item ob omiſſas Horas Canonicas, &c. ut ſi Mercator confiteatur ſe per annum defraudaſſe quoslibet indifferenter in pondere, vel menſura, aut uſuras exegiſſe: ſi Canonicus fateatur ſe per totum annum Officium omiſiſſe, &c. iique, ſignificata ſibi obligatione reſtituendi pauperibus, vel Eccleſiæ v. g. centum aureos, reſpondeant ſe nuper Eccleſiæ obtuliſſe calicem, aliudve ornamentum, valorem centum aureorum: etſi tunc hujus obligationis omnino immemores, vel ignari fuerint, poterit tamen Confeſſarius contentus eſſe. *Ratio eſt:* quia omnium dantium eleemoſynas, vel offerentium aliquid Eccleſiæ, videtur eſſe generalis, vel ſaltem virtualis intentio ſatisfaciendi omnibus ſuis obligationibus, quas ſuis peccatis, aut negligentiis contraxerunt. *Sic Layman.* Etſi oppoſitum ſine dubio tutius, ut alibi vidimus.

§. IV. *Auctoritas ſuperior.*

89 QUarta cauſa omnino excuſans a reſtitutione generaliter eſt auctoritas ſuperior, ſeu diſpoſitio ſuperioris poteſtatis, qua debitor ab obligatione reſtituendi, ſeu a ſolvendo debito omnino liberatur. Utpote.

90 I. Per legem præſcriptionis, ſeu uſucapionis, qua publica auctoritate dominium rei alienæ ab antiquo domino, ad poſſeſſorem bonæ fidei, & legitimi temporis plene transfertur, ut deinceps etiam cognito domino, a reſtitutione liber ſit. De hoc aliquid inſinuatum §. 4. Sed ex profeſſo alibi ſuo loco, *tr.* 6. *cap.* 1. *ſect.* 5.

91 II. Per juſtam ſententiam Judicis, qua alicui res aliqua, vel debitum adjudicatum in foro externo v. g. mulcta pecuniaria in compenſationem injuriæ, aut compenſationem damni ex ſola culpa civili, maxime levi, vel leviſſima illati: talis enim accipiens, etſi res alioquin ſua non eſſet, in foro conſcientiæ nihil tenetur reſtituere, quia per juſtam ſententiam Judicis res ſua facta eſt. Vide optime Leſſ. *lib.* 2. *dub.* 7. Lugo *diſp.* 17. *ſect. ult.*

92 III. Huc antiqui alii referunt caſum, quo creditor eſſet excommunicatus, ita ut vitari debeat. Sed communior jam, & verior eſt ſententia, excommunicationem creditoris, licèt eum impediat a petendo in judicio ſuum debitum, juxta *cap. Quia de exceptionibus in* 6. minime tamen obſtare, quominùs privatim, & extra judicium debitum ſuum petere poſſit, & debitor reddere debeat. *Sic Molina, Bonacina plurimis citat. & Lugo loc. cit.* Ratio eſt: quia excommunicatio non prohibet communicationem cum excommunicato in re neceſſaria, vel utili ſpiritualiter, vel corporaliter, qualis eſt etiam ſolutio debitorum. Nec id ulla lege expreſſum eſt.

93 IV. Huc ſpectat compoſitio ſummi Pontificis, qua injuncta certa parte ſtatim ad pias cauſas reſtituenda, v. g. in ſumptus belli contra infideles, pro redemptione captivorum &c. reliquum totum debitum remittit, idque ſolùm in debitis incertis, aliàs ad pias cauſas applicandis, abſque omni præjudicio ſingularis perſonæ, & ea tantùm ratione, qua Pontifex pia legata commutare poteſt, & ſolet. Verùm, quia hæc apud nos in praxi non eſt, ſi curioſus es, videre potes late apud *Molinam, Leſſ. Lug. cit.* Denique ad eandem auctoritatem ſuperiorem referri debent duo ſequentia, ſed ſpecialiter explicanda ſeorſim.

§. V. *Et aliquatenùs per ceſſionem omnium bonorum.*

94 QUando nimirum quis ſolvere impotens ex diſpoſitione legis civilis creditoribus ſuis omnia bona ſua cedit, & relinquit inter ipſos ſecundùm proportionem debitorum dividenda, & ſic excuſatur a reſtituendo, vel ſolvendo reliqua, ſed adverte, & limita per omnem modum pro confeſſionali.

95 I. Excuſatur talis in foro externo, non autem in foro conſcientiæ, niſi is vere impotens ſit, *ſecundum omnes.* Ejuſmodi enim ceſſio bonorum ideo debitori ſuffragatur in foro externo: quia Princeps ſupponit miſerum hominem non eſſe ſolvendo: & ſi ſit ſolvendo, numquam Princeps intendit tollere jus creditorum, quod ſane iniquum eſſet: ergo in foro conſcientiæ tunc obligatus manet, quatenùs manet potens ſolvere. Iniquiſſima ergo praxis eſt eorum, qui ceſſuri bonis, priùs pretioſiora ſeponunt, & occultant.

96 II. Excuſatur talis a reſtituendo reliquo non ſimpliciter, ſed tantùm ſecundùm quid, & quatenùs ſua impotentia inculpabiliter ſe extendit: at redeunte meliori fortuna, reliquum reſtituere obligatus manet: Quin etiam in conſcientia tenetur, & in foro externo compelli poteſt ad laborandum, & acquirendum, unde ſolvat integre: Ut habet communis, & ſolida ſententia *Sanchez, Molin. aliiſque cit.* Laym. *cit. cap.* 12. *num.* 5. Lugo *tom.* 2. *de juſtit. diſp.* 21. *ſect.* 2. Tamb. *lib.* 8. *tract.* 4. *cap.* 1. §. 9. *num.* 10. Ratio eſt: quia tota ratio privilegii ceſſionis bonorum ducta eſt ab impotentia debitoris: ergo, ceſſante impotentia, ceſſabit ejus effectus; at ceſſat impotentia, ſi redeat melior fortuna, aut ſi debitor juxta ſtatum ſuum laborando acquirere poſſit, unde ſolvat: ergo, cùm obligatus ad finem, obligetur etiam adhibere media, ſaltem ordinaria ad illum finem neceſſaria, talis omnino tenebitur, atque compelli poterit ad ita laborandum, & acquirendum. *Adde:* Niſi hoc dicatur: anſam dari fraudulentis ceſſionibus bonorum, in maximum damnum creditorum.

97 III. Duo tamen commoda, ſeu privilegia ſortitur cedens bonis ſuis. *Unum eſt:* quod licet alioquin debitor ex contractu poſt latam ſententiam, & ſolvendi moram, poſtulante creditore, in carcerem conjici, & detineri poſſit donec ſolvat, niſi ſufficientem cautionem ſolvendi præſtare poſſit: attamen per voluntariam ceſſionem bonorum

hoc

hoc conſequitur, ut non poſſit incarcerari, & jam incarceratus dimitti debeat, *juxta l. 1. Cod. Qui bonis cedere poſſunt. Alterum beneficium eſt*: Quòd debitor, ſi poſt bonorum ceſſionem aliquid acquiſiverit, non ampliùs conveniatur, quàm in quantum facere poteſt, ſervatis ſibi alimentis neceſſariis ſecundùm ſtatum, & conditionem perſonæ, *juxta leg. 4. & 6. ff. de ceſſione bonorum*. Hoc utroque privilegio etiam Clerici debitores gaudent ſecluſa ceſſione bonorum.

98 IV. Ante autem ceſſionem, ſeu in ipſa ceſſione bonorum, debitis gravatus, in foro conſcientiæ quidem reſervare poteſt neceſſaria ad ſuam ſuſtentationem, ſpectata, conditione ſui ſtatus juſte acquiſiti, ſeu poteſt detrahere neceſſaria alimenta, quibus ſecundùm ſtatum ſuum parce vivat: ſiquidem ad propria alimenta quilibet jus habet, quibus carens, eſt vere in gravi neceſſitate conſtitutus, ideoque ſaltem in foro conſcientiæ excuſatus manere debet. At verò in foro externo meritò primùm omnibus bonis cedere cogitur ad abſtinendum ab ejuſmodi ceſſionibus debitoris fraudulentis, in aliis autem bonis, poſtea acquiſitis, condemnatur, quantùm commode facere poteſt, ut paulò ante dictum. Unde etiam debitore defuncto, ejuſque bonis non ſufficientibus ad ſolvenda debita, uxor, ac filii poſſunt in foro conſcientiæ tantùm detrahere, quantum ſatis judicatur ad vitam ſuam, & ſtatum honeſte, & parce conſervandum, ob eandem rationem modò dictam. Et in judicio requiſiti poſſunt cum æquivocatione congrua jurare ſe nihil occultaſſe, vel ſubtraxiſſe, intelligendo: *Nihil ipſis non debitum jure naturali*: atque propter eandem rationem non incurrent excommunicationem forte latam contra ea bona occultantes: uti, aliis citatis, docent Diana *part. 5. tract. 14. reſol. 57.* Tambur. *cit. num. 9.* Tandem prædictum beneficium ceſſionis bonorum ſolùm locum habet in debitis ex contractu, non item in debitis ex delicto provenientibus: uti contra *Sylveſt. Nav. Leſſ. cit.* docet communior DD. apud Mol. *tom. 2. diſp. 572. §. His ita conſtitutis*, & Laym. *cit. cap. 12. num. 5.* Quia non eſt credibile, jure communi beneficium ceſſionis illis concedi, qui potiùs pœnæ veritatem merentur. Quare in debitis ex delicto locum habet illud: *Qui non habet in ære, luat in cute.*

§. VI. *Et non improbabiliter per ingreſſum Religionis.*

99 Controverſia graviſſima eſt inter Doctores, an, & qualiter ingreſſus, ac profeſſio Religionis liberet debitorem ab obligatione reſtituendi, ſeu ſolvendi debita antea contracta, ſive ex contractu, ſive ex delicto. De quo præ omnibus latiſſime Sanchez *lib. 5. moral. cap. 1*. per totum. Videndum autem priùs, an ejuſmodi debitoris valida, & licita ſit profeſſio, & ingreſſio Religionis jure divino naturali, & poſitivo humano. Conſentiunt DD. apud Sanchez *cit. num. 3.* ſpectato jure antiquo, profeſſionem ejuſmodi debitoris eſſe validam, idque omnino certum dicit Pet. Navar. *lib. 4. de reſtit. cap. 1. dub. ult.* Jure autem novo Sixtus V. Anno 1587. graviſſime prohibet recipi eos ad Religionem, qui ſupra ſuas facultates ingenti ære alieno gravati, vel reddendis rationibus ita obnoxii ſunt, ut ex ea cauſa lis, vel moleſtia iis illata ſit, vel inferenda timeatur: taleſque inhabiles ad profeſſionem reddidit, ita ut profeſſio irrita, & nulla ſit; quàm tamen inhabilitatem abſtulit poſtea Clemens VIII. in alio motu proprio: quoad prohibitionem tamen in ſuo robore reliquit conſtitutionem Sixti V. Sed vides hîc ſolùm comprehendi debitores ſupra ſuas facultates *ære ingenti alieno gravatos*. Et hæc de jure poſitivo humano. Jam quoad jus divinum naturale, conſentiunt itidem Doctores: quòd ſi debitor poſſit ſolvere debita ante ingreſſum Religionis, peccet graviter, iis non ſolutis, Religionem ingrediens: & de bonis ejus relictis a poſſeſſore, ſive Monaſterium, ſive alius ſit, reſtitutio facienda erit. E contrà verò, ſi debitor non ſit ſolvendo, nec ulla ſuperſit probabilis ſpes, quòd manendo in ſæculo aliquando ſolvere poterit in toto, vel pro majori parte, licite ingredi poterit Religionem. Ratio utriuſque eſt: quia in priori caſu ingreſſus Religionis magnum, in poſteriori caſu verò nullum præjudicium, vel damnum affert creditoribus, vel Religioni. Quòd ſi denique debitor defacto quidem non ſit ſolvendo, tamen probabilis ſpes ſuperſit, poſſe aliquando ſolvere in futurum: hic punctus eſt controverſiæ, & tres ſunt Sententiæ.

100 Prima Sententia (mihi ſemper vera viſa) communior DD. eſt *Joann. Gerſonis, Joann. Medinæ, Navar. utriuſque Valentiæ*, aliiſque congeſtis Molin. *tom. 3. poſter. diſp. 74*. Layman. *cit. num. 6.* Qui abſolute docent, talem Religionem ingredi licite non poſſe, eſto etiam, quòd longo tempore expectans, ut debita ſolvat, ſe omnino ineptum ſit redditurus ad poſtea ingrediendum. *Ratio eſt*: quia, cùm ſolutio debitorum ſit juris, & juſtitiæ naturalis, injuriam creditoribus infert, qui abſque neceſſitate ſe mere voluntarie reddit impotentem ſolvere: atqui talis ingrediendo, & profitendo religionem voluntarie, & abſque neceſſitate reddit ſe impotentem deinceps ſolvere, cum Religionis ingreſſus præcepti non ſit, ſed mere conſilii, & libertatis: ergo &c. Unde ſacri Canones *cap. legem diſt. 53.* prohibent, ne gravati ratiociniis, priuſquam ſe iis expediverint, ad Religionem recipiantur, non aliam ob cauſam, niſi quia Religionis ingreſſus, & profeſſio, ſicut alia vota Deo grata non ſunt, ſi in alterius injuriam cedant. Deinde in caſu, quo filius naturali jure Charitatis, ac pietatis obligatus eſt parenti inopi ſuccurrere, ſi aliter ſuccurrere non poſſit, non poteſt tunc ingredi licite Religionem, & ingreſſus tenetur egredi, ac etiam profeſſum Prælati dimittere debent omnium conſenſu: atqui non minor eſt obligatio juris naturalis juſtitiæ ad ſolvenda debita ſive ex contractu, ſive ex delicto: ergo neque debitor Religionem ingredi licite poteſt, ſi manendo in ſæculo creditoribus ſatisfacere poteſt.

Secunda Sententia abſolute affirmat: ut debitis obſtrictus, quibus nunc ſolvendo non eſt, facta ceſſione bonorum quæ habet, poſſit ſtatim Religionem ingredi, licèt manendo in ſæculo lucrari, & creditoribus ſatisfacere poſſet, ad id tamen non obligari. Ita D. Thomas *2. 2. q. ult. qu. 6. ad 3. S. Antonin. Cajetanus. Sylv. Angelus*, aliique multi apud Sanch. *cit. lib. Moral. c. 19. num. 17.* Rationes afferunt: *Prima*: Homo liber propter debita non obligatur quoad perſonam ſuam, ſed tantùm quoad bona: ergo cedendo bonis perſona libera manet, ut quemcumque ſtatum, præſertim perfectiſſimum Religionis, amplecti poſſit. *Secunda*: Nemo tenetur ſolvere debitum cum detrimento boni ſui majoris, ſeu altioris ordinis: ſed bonum Religionis majus eſt, & altioris ordinis, quàm bonum pecuniarum proximo debitarum; ergo &c. *Tertia*. Sponſus, immo maritus matrimonio rato tantùm, non obſtante obligatione ſponſalium, vel matrimonii rati, Religionem licite, & ſancte ingredi poteſt, ſed etiam eadem videtur ratio de aliis debitis, & obligationibus quibuſvis: ergo &c. Suadent rationes hæ, ſed certe non urgent. Nam 101

Ad 1. Diſtinguitur *antecedens*: Homo liber propter debita non obligatur quoad ipſam perſonam in ſe, ita ut propter debita ſolvenda deberet ſeipſum vendere, vel in ſervitutem creditori tradere *conc. ant.* hoc enim Jura vetant. Non obligatur quoad perſonam in ordine ad bona ſua habita, vel habenda, ita ut, ſi defacto non habeat, unde ſolvat, non obligetur pro poſſe laborare ad acquirendum, unde ſolvat, & non reddere ſe impotentem ad id acquirendum (uti in propoſito fieret per ingreſſum religionis) *nego anteced. & conſequentiam*. Hoc enim juri naturali repugnat. *Ad 2. diſtinguitur major*: ſi illud majus bonum ſit neceſſarium ex præcepto, *concedo M.* ſi ſolùm ſit utile ex conſilio, ut eſt in propoſito ingreſſus Religionis *nego Majorem*. *Ad 3. negatur conſeq. & paritas*: quia in aſſumptione ſtatus inferioris, uti eſt Matrimonium reſpectu Religionis, adeoque etiam in ſponſalibus ex traditione Eccleſiæ ſemper cenſetur includi hæc tacita conditio *ducam te*, vel *duco te*, *niſi voluero aſſumere ſtatum perfectiorem*, *ſcilicet Religionis*: eadem conditio in neutrius injuriam cedit, cùm in ea utraque pars æquali jure gaudeat, & uterque ſponſus invito altero Religionem ingredi poſſit. At verò in aliis obligationibus debitis ex contractu, vel delicto, nullo jure hæc cenſetur ineſſe conditio, *Solvam te*, *reddam tibi*, quod ex mutuo, empto, furto, rapina &c. debeo, *niſi Religionem ingreſſus fuero*. Hæc ergo Sententia ſic abſolute intellecta, parum habet probabilitatis intrinſecæ, non tamen parum extrinſecæ ob gravitatem Doctiſſimorum Doctorum. 102

Tertia Sententia media eſt: ſi debitor ſperet, quòd brevi tempore manendo in ſæculo, v. g. uno, vel altero anno poſſit debita in toto, vel in majori parte ſolvere, tunc non poſſe licite ingredi Religionem, ſed debere eo uſque differre ingreſſum: hoc enim ſaltem plane convincit ratio primæ ſententiæ. Secùs, ſi deberet ad longum tempus expectare, tunc enim facta ceſſione bonorum, poſſe ſtatim ingredi. *Ita Navarr. uterque, Ludovicus & alii*, Leſſius *lib. 2. cap. 16.* Lugo *diſp. 21. ſect. 6. n. 76.* Ratio potiſſima videtur deſumenda eſſe ex regula noſtra generali: cum enim ſtatus Religionis habeat bonitatem longe ſuperiorem, nempe ſe in perpetuum Dei obſequium mancipare, adeò ut ſemper merito exiſtimata ſit profeſſio Religionis maximum, & ſummum, quod poſſit homo ex ſe Deo præſtare; ideo videtur creditor propter debitum ſuum temporale non ingens, non poſſe rationabiliter velle hominem a tanto bono retardare, ſaltem ad longum tempus, ſed potiùs rationabiliter conſentire, ut ſi deſit ſpes brevi tempore unius, aut alterius anni poſſe ſolvere, bona fide, facta ceſſione bonorum, ſi quæ habet debitor, pergat in Nomine Domini in perpetuum Dei obſequium, ſui utique memor futurus. Alia eſt 103

ratio

ratio de filio reſpectu Patris inopis, ut infrà in fine notabo. Alia quoque eſt ratio, ſi defloraſti virginem cum ſpe, ac promiſſione Matrimonii, tunc enim meritò ab ingreſſu Religionis impediris: hîc enim non agitur de debito pecuniario, ſed de debito circa aſſumptionem ſtatus: nam propter culpam tuam nullum ſtatum poteſt aſſumere virgo deflorata ſine nota, niſi mediante tuo Matrimonio, ideo rectè ad id præſtandum cogeris etiam in conſcientia ſub mortali, ut ſuo loco viſum. Suppoſita ergo Sententia hac probabili (quam fateor mihi placere) breviter nunc videndum, qualiter ingreſſus in Religionem, ac profeſſus liberetur a reſtitutione, & ad quod deinceps teneatur,

Reſolutio.

104 PRima: Debitor Religionem ingreſſo, & profeſſus, ſiquidem aliqua bona ad Religionem contulit, omnino Religio tenetur ſolvere prædicta debita juxta vires allatorum bonorum, *ſecundùm omnes*. Ratio clara eſt; quia bonorum ſucceſſor adſtringitur debitis ejus, cui ſucceſſit, quòd ſi verò nulla bona ad Religionem attulit, nihil ampliùs obligabitur ex hoc capite. *Ratio* ex dictis pro tertia Sententia patet: Quia ob tantum bonum Religionis debitor potuit cedere bonis, & defacto ceſſit bona fide, ut ſupponimus, idque rationabiliter non invito creditore. Sed dubia reſtant,

105 *Secunda*: Quid ſi huic debitori profeſſo afferatur hæreditas, legatum, donatio, tenebiturne Religio ex illis ſatisfacere pro debitis ejus priùs contractis? affirmant omnino Auctores primæ Sententiæ, maxime Sanchez *lib. 7. Decal. t. 2. cap. 31. num.* 4. Ratio eſt, quia per ingreſſum, & profeſſionem Religionis non derogatum fuit jus debitorum in ea omnia bona, quæ obvenire poſſunt Religioni ratione perſonæ debitoris ipſis obligatæ debitis. Et fatendum eſt, eſſe omnino conveniens, & non omnino negare audent *Caſtro-Palaus*, & Tamb. *cit.* 5. *t. num.* 12. Ratio tamen negandi eſſe poteſt, quia quidquid hæreditate, legato, donatione &c. acquirit Religioſus profeſſus, non acquiritur ipſi Religioſo immediate, cùm ſit incapax ad acquirendum dominium, ſed acquiritur immediate Religioni, atqui creditores nullum habent jus in ipſam Religionem: ergo neque in illa bona Religioſi poſt profeſſionem.

Tertia: Quid ſi Religioſus talis, ſalva Ordinis Regula, artificio aliquo, vel manuum labore aliquid lucrari poſſit, tenebiturne ſic laborare, ut pretium laboris impendant ad ſolutionem prædictorum? affirmant rursùs plerique Auctores primæ Sententiæ, ipſeque *Laym. l. cit*, Sed æque probabiliter negat *Tamb. loc. c. num.* 14. Cùm enim is nullius dominii capax ſit, & quidquid acquirit, immediate cedat Religioni, vel Monaſterio, is de pretio diſponere non poteſt, ſolutio autem debiti ex propriis bonis fieri debet, non ex alienis. Alia ſupra ratio fuit de eo, qui ceſſit bonis ſuis. Nam ſæcularis cedens bonis ſuis, nec fit alterius, nec incapax dominii, ſicut Religioſus. 106

Quarta: Quid ſi talis profeſſus debita alicujus momenti ſolvere non poſſit, & creditores etiam rogati remittere nolint, tenebiturne egredi e Religione, ſi ſpes probabilis ſit ſatisfaciendi, v. gr. per proviſionem beneficii, parochiæ &c.? Affirmant Auctores itidem primæ Sententiæ plerique, etiam *Laym. & alii cit.* ob paritatem ſuprà dictam de filio obligato ad parentem inopem alendum. Ob eandem tamen ſemper rationem, quòd Religioſus profeſſus nihil ſibi, ſed Monaſterio acquirat, longe probabiliùs negatur. Neque enim eadem eſt ratio, quæ de filio reſpectu parentis inopis: nam longe majus, & ſtrictiùs eſt jus, & obligatio naturalis, pietatis filiorum erga parentes inopes (quippe in ipſis viſceribus naturæ fundatum, cui juri numquam cenſentur renuntiare parentes, & forte non poſſent) quàm ſit jus, & obligatio creditoris, qui ſuo juri ob juſtas cauſas ſæpiùs cedere rationabiliter debet, & præſumitur, ut ex toto decurſu, maxime hac, & præcedenti Sectione patet: at talem juſtam cauſam ſupponimus eſſe in propoſito bonæ religionis: ergo &c. 107

Et hactenùs de reſtitutione in communi ex generalibus radicibus utique ſatis.

TRACTATUS V.

In V. & VIII. Præceptum Decalogi.

De Delictis contra Juſtitiam, ſeu de injuſta læſione proximi in bonis animæ, vitæ, ſeu corporis, famæ, fortunæ &c. ac reſtitutione inde debita.

TEXTUS

Non occides. Exod. 20.

EXPLICATIO PRÆCEPTI.

1 QUinto hoc præcepto, ſimpliciter negativo, *Non occides*, prohibetur principaliter omnis in uſta occiſio hominis, & acceſſorie etiam omnia voluntaria ad injuſtam hominis occiſionem cooperativa, inductiva, diſpoſitiva. Communis DD. Nav. *c.* 15. *num.* 1. Fillinc. *Tract.* 29. *c.* 1. Marchant. *tom.* 1. *tract.* 6. *tit.* 1. *qu.* 1.

In primis, non omnem, ſed ſolam injuſtam hominis occiſionem, hoc præcepto prohiberi, declarat ipſa S. Scriptura, quæ ſicut aliqua homicidia vetat, & prohibet: ut Geneſ. 9. *Quicumque effuderit ſanguinem humanum, fundetur ſanguis illius: ad imaginem quippe Dei factus eſt homo*, itaque aliqua homicidia permittit, immo præcipit, & commendat, ut Exodi 22. *Maleficos non patieris vivere*. Et alibi paſſim Deinde non ſolùm homicidia iſta injuſta, ſed omnia etiam ad homicidia cooperativa, inductiva, vel diſpoſitiva hoc præcepto prohiberi, propter claram rationem, declarat Chriſtus Matth. 5. *Audiſtis, quia dictum eſt antiquir: Non occides. Qui autem occiderit, reus erit judicio. Ego autem dico vobis: Quia omnir, qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit judicio. Qui autem dixerit, fratri ſuo racha, reus erit concilio. Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehenna ignis.* Ubi Chriſtus ad hoc præceptum, *Non occides*, revocat tres gradus iræ, tanquam cauſas præcedentes, & diſpoſitivas ad homicidium: utpote 1. Iram ſolo corde retentam: *qui iraſcitur*. 2. Iram erumpentem in vocem indignationis, non tamen expreſſam injuriam proximi ſignificantem: *Qui dixerit fratri ſuo racha*. 3. Iram erumpentem in vocem indignationis, & expreſſam injuriam proximi ſignificantem: *qui dixerit fratri ſuo fatue*. Et per conſequens multò magis volens excludere, iram in ipſum opus, verberando, vulnerando. Nam *ibid.* v. 38. poſtea excludit pœnam Talionis antiquis permiſſam, dicens: *Audiſtis, quia dictum eſt: oculum, pro oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico vobis non reſiſtere malo: ſed ſi quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi, & alteram.* Ex quibus omnibus conſtat, hoc præcepto non ſolùm prohiberi homicidium, ſed etiam omnem injuriam hominis vitæ inferendam, atque omnia ad homicidia inductiva, vel diſpoſitiva corde, ore, & opere, hac ſerie.

Series prohibitorum.

2 I. ERgo hoc præcepto, & principaliter in terminis prohibetur omnis injuſta occiſio hominis, ſui ipſius, vel proximi, cujus ſpecies ſunt, homicidium ſimplex, parricidium, ſacrilegium, abortus, latrocinium, veneficium atque inſuper omnis ad ejuſmodi hominis occiſionem voluntaria, poſitiva, vel negativa, vera moralis cooperatio, quæ numeratur novemplex tritis illis verſibus.

Juſſio, Conſilium, Conſenſus, Palpo, Recurſus,
Participans, Mutus, non obſtans, non manifeſtans.

De quibus *Tract. præced.* ſuo loco ſufficienter.

3 II. Prohibentur omnia conſilia inductiva, & diſpoſitiva proxime, & ipſo opere, quæ ſcilicet homicidium antecedere, aut comitari ſolent, videlicet omnis proximi injuſta læſio, percuſſio, vulneratio, mutilatio, incarceratio, tortura, præparatio armorum, veneni &c. omniſque injuſta violentia in hominis mortem, vel grave nocumentum corporale cedens, ſive deinde talis actu intendat mortem, vel grave vitæ nocumentum, ſive non, dummodò advertere debuerit inde ſecuturum periculum mortis, vel grave nocumentum vitæ proximi: omnia ſemper ſunt mortalia contra quintum præceptum, *Non occides*: ſumuntque ſpeciem peccati a termino, ſeu ipſo homicidio, quod inde ſequitur, vel ſequi poterat, v. gr. percuſſio, vulneratio, vel quævis violentia in patrem, matrem, Clericum &c. ſive morte ſecuta, ſive non, induit rationem, & ſpeciem parricidii, matricidii, ſacrilegii, & ſic de cæteris. *Ratio eſt*: quia media adhibita ſumunt ſuam ſpeciem a fine ad quem, ſive ex natura ſua, ſive ex intentione operantis ordinantur.

III. Prohibentur omnia ad homicidia inductiva, & diſpoſitiva propinque, opere, & ore, utpote omnis clamor contentio, rixæ, omnes comminationes, irriſiones, detractiones, maledictiones, imprecationes, omnes contumeliæ verbales (quæ propriæ dicuntur exprobatio malorum culpæ, ut ſi quis dicatur fur, adulter &c.) omniaque convicia, quæ proprie ſunt exprobratio malorum naturæ, & pœnæ, ut ſi quis dicatur ſtultus, idiota, ſpurius &c. quæ quidem omnia, ſecundùm ſe abſolute peccata ſunt, aut generaliter contra Charitatem, aut ſpecialiter etiam contra juſtitiam octavo Præcepto prohibita, quatenùs nimirum iis honor, & fama proximi læditur injuſte: at verò quatenùs fiunt ab eo, qui intendit, vel advertit ſaltem inde ſecuturas rixas, percuſſiones, vulnerationes, mortes, ſpecialiter erunt peccata mortalia contra hoc præceptum, reducenda ſcilicet ad homicidium juxta ſpeciem ſuam, ſicut modò dictum de percuſſionibus: & conſequenter eadem ratione in iis explicanda erit circumſtantia intenti, vel præviſi periculi occiſionis, vulnerationis &c. etiamſi ea ſecuta non ſint: quia ſpeciem mutat peculiari deformitate contra quintum Præceptum. 4

IV. Prohibentur omnia etiam inductiva, & diſpoſitiva ad homicidium remote, & corde: utpote omne odium, ira, vindicta, omniſque actus internus conſilii, vel voluntatis pravæ ad occidendum, vel graviter lædendum hominem: ex natura ſua mortalia, contra hoc quintum Præceptum, ut patet ex citato textu *c.* 5. *Matth.* Ratio eſt, quia conſentire in id, quod eſt peccatum mortale, utique mortale eſt ſed qui odio, ira, conſilio, aut voluntate quavis mala deliberate fertur in hominis occiſionem, vel læſionem gravem formaliter, vel virtualiter ſaltem in eam conſentit, quæ eſt peccatum mortale: ergo &c. Ubi tamen duo ſunt notanda. *Unum*, quando prædicta diſpoſitiva ad homicidium, corde, ore, & opere concurrunt ad actuale homicidium, vel gravem læſionem proximi, tunc unum tantùm moraliter conſtituunt peccatum mortale; quia omnia ſub uno fine intento uniuntur: ut proinde ſufficiat in Confeſſione fateri actum principalem, v. g. *occidi*, vel *taliter læſi hominem*: Secus quando ſeorſim exercentur, homicidio non ſecuto, juxta communem doctrinam in materia de peccatis. *Alterum* eſt, Confeſſarium in examinando hoc Præcepto debere inverſo ordine incedere. 1. Interroget de peccatis cordis, odio, inimicitia, ira, invidia. 2. De peccatis oris contentiòne, maledictis, conviтiis. 3. De peccatis operis, verberatione, aliave læſione corporis. 4. Tandem ſed raro, de ſecuto homicidio. 5. De ſcandalo activo, vel paſſivo, velut quodam homicidio ſpirituali, & læſione animæ. De odio, inimicitia, & reliquis velut diſpoſitivis ad homicidium, conſultò jam actum eſt *tr.* 2. *c.* 6. per totum. Ut ergo Confeſſarius plenam habeat notitiam peccatorum contra hoc præceptum, Tractatum hunc per quinque Capita digeram, 1. De ſcandalo activo, & paſſivo velut animæcidio ſpirituali, & reſtitutione inde debita. 2. De homicidiis licitis, 3. De homicidiis illicitis, & reſtitutione inde debita. Subjuncta brevi expoſitione, & remiſſione ſexti, & noni Præcepti. 4. Erit in octavum Præceptum, de injuſta læſione famæ, & honoris Proximi. Et tandem Cap. 5. in ſeptimum, & decimum Præceptum, de injuſta leſione proximi in bonis fortunæ: In Nomine Domini incipiat. 5

CAPUT I.

De Scandalo, veluti homicidio ſpirituali, ſeu de injuſta læſione proximi in bonis animæ.

BOnum animæ ſpirituale idem eſt ac bonum morale divinæ gratiæ, virtutis, ac honeſtatis, & juſtitiæ: ab oppoſito malum ſpirituale animæ idem eſt, ac malum morale 1

culpæ,

Google

culpæ, ſeu peccati, adeoque damnificate proximum in bonis animæ, ſeu in bono ſpirituali, idem eſt ac abducere aliquem à bono gratiæ, & virtutis, & inducere in peccatum, ſeu vitium, quod propriè dicitur ſcandalum activum, eſtque velut ſpirituale homicidium, vel ſi mavis dicere, animæcidium. Unde & hoc peccatum, etſi directè contra Charitatem Theologicam militet, aptè tamen reducitur, & examinatur in quinto Præcepto. Itaque *Scandalon* græcè, latine offendiculum, ſeu pedis impactionem ſignificat, *teſte D. Hieronymo in c. 15. Matth.* In propoſito ſignificat offendiculum, periculum, ſeu occaſionem peccati, vel ruinæ ſpiritualis alterius. Et aliud dicitur *activum*, ſcilicet ipſa actio præbens alteri occaſionem peccandi, & ruinæ ſpiritualis. Aliud *paſſivum*, & eſt ipſa ruina ſpiritualis proximi: & omnium maximè homines ſe ſe invicem ſcandalizant, animaſque lædunt odio, & inimicitia. Res rursùs valdè delicata, innumeris caſibus intricata, inſuper frequentiſſimæ praxis, quatuor Sectionibus accuratè explicanda eſt. 1. De ſcandalo activo. 2. De ſcandalo paſſivo. 3. De inductione, ac cooperatione ad peccatum alterius jam parati, vel volentis peccare, aut aliàs certè peccaturi. 4. De obligatione ſcandalizantis pro damnificatione proximi in bonis animæ.

SECTIO I.

De Scandalo activo.

SUMMARIUM.

2 Uſque ad n. 6. *Explicatur definitio ſcandali activi.*
6 *Scandalum activum aliud directum.*
7 *Aliud indirectum.*
8 Uſque ad n. 13. *Quod variis modis contingere ſolet.*
13 *Scandalum activum tam directum, quam indirectum ex genere ſuo mortale.*
14 *Etiam veniale eſſe poteſt pro ratione materiæ.*
15 Uſque ad n. 18. *Et (ſaltem directum) probabiliùs eſt peccatum ſpeciale contra Charitatem.*
18 *Ideoque neceſſario explicandum in Confeſſione unà cum ſpecie peccati, & circumſtantiis perſonæ inducta.*
19 Uſque ad n. 22. *Exempla varia.*

DEFINITIO.

2 SCandalum activum eſt *dictum, vel factum minùs rectum præbens alteri occaſionem ruinæ ſpiritualis.* Communiſſima S. Thom. 2. 2. *q.* 43. *art.* 1. Explico breviter.

3 I. *Dictum, vel factum*: Nam ſola externa peccatoris, & operis, non utique interna, & occulta cordis, hominem in peccatum, ſeu ruinam ſpiritualem inducere poſſunt. Sub nomine autem dicti, vel facti, etiam comprehendi debet omiſſio externa, ſeu non dictum, non factum: v. gr. omiſſio Sacri, Horarum, &c. ſcandalizare poteſt, ut notant DD. communiter.

4 II. *Minùs rectum*, ſeu *debita rectitudine carens*: hoc eſt, aut malum, aut ſpeciem mali habens. Non enim opus eſt ad ſcandalum, ut dictum, vel factum ex ſe, & natura ſua malum, vel peccatum ſit, ſed ſufficit, quòd ſpeciem mali habeat, aut habere poſſit, ex circumſtantiis perſonæ, loci, temporis, ſaltem reſpectu infirmorum, ut mox patebit exemplis. Quòd ſi ergo quidpiam bonum, vel non malum, nec ſpeciem mali habens facias, ex quo tamen alii anſam peccandi ſumant, non erit ſcandalum activum, nec peccatum, ſed merè paſſivum ipſiſmet imputandum.

5 III. *Præbens alteri occaſionem ruinæ ſpiritualis*, ſcilicet peccati. Debet autem eſſe occaſio vera, vel ex intentione operantis, vel ſaltem ex natura, vel circumſtantiis ipſius operis orta, & apta ad inducendum alios in peccatum, & non ſolùm imaginaria, longè petita, non ſolùm ex aliorum malitia acceptata. Cæterùm etiam neceſſe non eſt ad peccatum ſcandali, ut ruina proximi re ipſa ſequatur, ſed ſufficit, quòd ſuapte natura ex tali opere, cum his circumſtantiis conſiderato ſequi poſſit, & ita ſequi prævideatur, ut notat ipſe *D. Th. cit. ar.* 2. Unde ulteriùs nec opus eſt ad peccatum ſcandali, ut ruina proximi directè ſit volita, & intenta, ſed ſufficit, ut ſit prævisa ex dicto, vel facto tuo ſecutura, & ſic eo ipſo indirectè volita, & intenta. Et hinc

IV. Scandalum activum aliud dicitur directum, ſeu, ut alii loquuntur, inductivum, aliud indirectum, & occaſionativum tantùm.

Scandala directa.

6 SCandalum activum directum, ſcilicet directè volitum ac inductivum dicitur, cùm quis directè ex propoſito juſſu, conſilio, ſuaſu, exemplo vult, & intendit alterum inducere in peccatum. Et hoc iterùm dupliciter quoad formale, & quoad materiale tantùm. Scandalum directum quoad formale eſt, cùm quis directè intendit ipſam ruinam ſpiritualem proximi, ſeu ipſum peccatum formaliter, quatenus offenſa Dei, & mors animæ eſt, & hoc propriè ſcandalum diabolicum, & omnium peccatorum contra proximum graviſſimum, tantòque gravius homicidio corporali, quantò excellentior eſt vita animæ, quàm corporis. Et tale ſcandalum in hominibus expreſsè, & formaliter (niſi deſperatiſſimæ malitiæ, magis, ſagis &c.) rarò reperiri, benè notat Valentia *to. 3. diſp. 3. q. 18. pu. 2. §. accedit quarto.* Scandalum directum quoad materiale eſt, cùm quis directè intendit ſolùm actum proximi, non quatenùs formaliter peccatum, ruina proximi, vel mors animæ eſt, ſed ob aliam rationem, vel finem, utpotè propter delectationem, vel utilitatem aliquam, ut qui ſolicitat aliam perſonam ad peccatum carnale, ebrietatem, furtum, vel homicidium ſecum perpetrandum, graviſſimè utique peccat peccato ſcandali, etſi directè minimè intendat ruinam proximi, & peccatum formaliter, ſed ſolùm actum proximi ob ſuam delectationem, vel commodum aliquod temporale. Quia tamen tali actui ruina ſpiritualis proximi neceſſariò annexa eſt, ideo inducens, ad talem actum, indirectè etiam neceſſariò vult & intendit ruinam ſpiritualem, & peccatum proximi, indeque graviſſimam malitiam trahit.

Scandala indirecta.

SCandalum activum indirectum, ſeu indirectè tantùm 7
volitum, ac occaſionativum tantùm dicitur, cùm quis actu ſuo, vel omiſſione ſciens, & advertens aliis dat occaſionem peccandi, & velut exemplo ſuo provocat ad peccatum, etſi ipſe directè nullo modo velit, & intendat inducere alios ad peccandum: nihilominus, quia tali dicto, facto, vel omiſſione ſua prævidet, vel prævidere debet, alios inde lapſuros, & nihilominus facit, rurſus indirectè convincitur velle ruinam ſpiritualem proximi. Quod rursùs contingit variis modis.

I. Dicendo, vel faciendo aliquid, quod ex ſe malum eſt 8
& inductivum alterius ad peccatum, ut qui coram aliis laſcivè ſe gerit, turpia dicit, vel cantat, die prohibito carnes vorat &c. advertens, vel advertere debens alios ad ſimilia vel alia peccata excitandos, vel inducendos: non enim ſemper committit peccatum ſcandali, qui coram aliis peccat, ſed qui advertit, vel advertere deberet eſſe periculum alios quoque ad peccatum commovendi: contingere enim poteſt peccantem coram aliis ita eſſe vilis, vel malæ vitæ, & famæ, alios verò adeò prudentes, & conſtantes in virtute, ut nemo ejus malo exemplo moveatur: quin potiùs averſentur.

II. Fit ſcandalum indirectum dicendo, vel faciendo ali- 9
quid, quod ex natura ſua non eſt malum, ſpeciem tamen mali præfert, ex quo quis prævidet, vel prævidere debet alios ſcandalizandos, vel defacto ſcandalizari advertit. Exemplum habens de Clerico, qui domi ſuæ fœminam populo ſuſpectam alit, etſi ponatur nullum ſubeſſe peccatum, nec periculum peccati, tamen ad admovendum publicum ſcandalum, & malum detractionis, vel contemptus ſtatus Clericalis ex illa mali ſpecie oriturum, tenetur ſub mortali eam mulierem dimittere: ut docent unanimiter DD. & expreſsè decernit Conc. Trid. *ſeſſ. 25. c. 14. de reform.* juxta præceptum Apoſtoli 1. ad Theſſal. 5. *ab omni ſpecie mali abſtinete vos. Et* 1. *ad Corinth.* 8. De eo, qui in Idolio (ideſt in loco, ubi carnes Idolis immolatæ comedebantur) recumbebat, utique re per ſe non mala, tamen habente ſpeciem mali ad ſcandalum infirmorum, ſeverè monet dicens: *videte, ne fortè hæc licentia veſtra offendiculum fiat infirmis. Si enim quis viderit eum, qui habet ſcientiam, in idolo recumbentem; nonne ſcientia ejus, cùm ſit infirma, ædificabitur ad manducandum idolothyta? Et peribit infirmus in ſua ſcientia frater: propter quem CHRISTUS mortuus eſt?* Lege exemplum planè heroicum Senis Eleazari 2. *Machab.* 6.

III. Etiam fit ſcandali peccatum indirecti dicendo, vel 10
faciendo aliquid bonum de ſe, & juſtum, his circumſtantiis perſonarum, loci, temporis, quibus prævidet, vel prævidere debet aliquos offendendos, & ſpeciem mali, vel occaſionem peccati accepturos. V. g. Diſſerit quis in Concione vel converſatione contra hæreſes, contra peccata carnalia, contra ſubtiles dolos injuſtitiarum &c. Zelo quidem bono ab ejuſmodi ſceleribus abſterrendi; at prævidens, vel advertens puſillos inde ſumpturos occaſionem, vel periculum lapſus, ſcandalizat, & abſtinere debet. Quam ob cauſam alibi monuimus Confeſſarios debere eſſe valdè cautos in interrogatoriis, maximè ſexti Præcepti. Huc ſpectant colloquia, & conſortia, etſi ſanctiſſima, tamen nimis familiaria, vel ſecreta cum fœminis, etſi alioquin, piis, & honeſtis, tamen aliis communi judicio, meritò ſuſpecta, & ſcandaloſa, aliaque peccata vitanda.

IV. Denique fit peccatum ſcandali non tantùm dicendo 11
vel faciendo, ſed etiam tacendo, vel patiendo, tolerando,

aut omittendo: non enim minùs ſcandalizant illi, qui etſi ipſi nihil mali, vel ſpeciem mali habens agant, vel dicant, patiuntur tamen in ſua præſentia, & maximè in ſua familia vel domo à ſibi commiſſis dici, vel fieri ea, quæ alios ſcandalizant, vel ad peccatum inducunt tacentes, diſſimulantes, aut quod deterius, etiam arridentes, placere ſibi oſtendentes &c. In quo proinde maximè, cæteris longè graviùs, quaſi dupliciter peccant, & contra Charitatem, & contra juſtitiam, vel officium ſuum Superiores, & Patres-familias eiuſmodi permittentes, vel diſſimulantes, ut infrà iterùm notabitur. Jam ergo videndum, quale, & quantum peccatum ſit ſcandalum activum?

A S S E R T I O I.

12 O*Mne ſcandalum activum, quo quis dicendo, agendo, omittendo, juſſu, conſilio, exemplo, quocunque modo directè, vel indirectè alios in peccatum inducit, eſt peccatum ex genere ſuo mortale, vel etiam veniale pro ratione materiæ, ſeu peccati, ad quod inducit. Et ſaltem directum eſt peccatum ſpeciale ſcandali contra Charitatem: ideoque neceſſariò explicandum in Confeſſione*. Communis, & certa Doctrina. Explico breviter per partes.

§. I. *Eſt peccatum ex genere ſuo mortale.*

13 CErtiſſimum ex Sacris Litteris. Terribilia ſunt verba CHRISTI Matth. 18. *Væ mundo à ſcandalis. Neceſſe eſt enim, ut veniant ſcandala, verumtamen væ homini illi, per quem ſcandalum venit*. Et rursùs ibidem, verſ. 6. *Qui autem ſcandalizaverit unum de puſillis iſtis, qui in me credunt, expedit ei, ut ſuſpendatur mola aſinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris*. Chriſto conſonat Apoſtolus *ll. cc.* & alibi ſæpiſſimè, & generaliſſimè de re etiam licita agens ad Roman. 14. & 1. ad Corinth. 8. dicit, *Quapropter ſi eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem*. Ratio autem eſt evidens: quia ſcandalum directè repugnat præcepto naturali negativo Charitatis, & Miſericordiæ, ne proximu noceas, & multò magis, ne proximum in peccatum inducas, quod eſt, omnium damnorum, quæ proximo inferri poſſunt, graviſſimum; ergo ſcandalum eſt peccatum ex genere ſuo mortale. Addimus tamen:

§. II. *Mortale, vel etiam veniale pro ratione materiæ.*

14 QUòd ſi nimirùm proximum inducas ad peccatum mortale, peccabis mortaliter, ſi ad veniale, venialiter tantùm, quantùm eſt ex ratione ſcandali dati, quod tamen additum ipſi actui ſcandaloſo, aut ex non peccato facit peccatum mortale, vel veniale: aut ex veniali facit mortale, aut ex mortali facit duplex. Nam 1. Si actu de ſe non malo, v. g. ſecreto: vel licito conſortio cum fœmina alterum inducas ad veniale tantùm, v. g. levem ſuſpicionem mali, peccas ſimplici peccato ſcandali, ſi ad mortale aliquod, peccas ſimplici peccato mortali ſcandali. 2. Si actu venialiter malo alium ſolùm ad veniale inducas, v. g. colloquia vana, exceſſum in ludo, potu, &c. peccas duplici peccato veniali: ſi peccato tuo veniali alterum ad mortale inducis, v. g. levi deceptione in luſu: colludentem ad graves blaſphemias, &c. ceſſat illud eſſe veniale, & verè fit peccatum mortale. Ut ſi Religioſus, vel Clericus loquatur, vel converſetur ſcurriliter, in potu excedat coram ſæcularibus cum gravi eorum contemptu ſtatus ſacri. 3. Si actu de ſe moraliter malo, alium ſolùm ad veniale induxiſti, v. g. ad levem contemptu ſtatus, vel perſonæ, ultra proprium peccatum mortale, ratione ſcandali manet ſolùm peccatum veniale, ideoque nec neceſſariò confitendum: ſi verò actu tuo de ſe mortaliter malo etiam alium, vel alios ad mortale induxiſti, v. g. tactu libidinoſo ad conſenſum turpem &c. jam duplici peccato mortali peccaſti, uno proprio, altero alieno ſcandali, ideoq; neceſſariò explicando in Confeſſione; juxta mox dicenda §. 4. Cæterùm monent Doctores communiter. Sanchez *lib. 1. Moral. cap. 6. à num. 6.* Diana *p. 5. tr. 7. reſol.* 3. Multos excuſari à peccato ſcandali mortali contrahendo, & confitendo ex eo, quòd vel ipſi tam pravis moribus imbuti ſunt, ut eorum pravum exemplam nihil, vel parum alios moveat, aut alii tam pravi facilè proclives ſint ad peccandum, ut qui eis exemplo malo præit, non cenſeatur eos moraliter inducere.

§. III. *Et ſaltem directum, eſt peccatum ſpeciale ſcandali.*

15 CErtum apud omnes, ſcandalum directum, quo directè intenditur ruina proximi, eſſe peccatum ſpeciale contra Charitatem proximi omnium graviſſimum, ideoque ſpecialiter explicandum in Confeſſione unà cum ſpecie peccati, & circumſtantiis perſonæ inductæ. v. g. Si loquaris turpia, ut alium, vel aliam ad turpia pertrahas, oportet explicare, ad quæ turpia inducere volueris, an ad fornicationem, adulterium, ſacrilegium, &c. Quia tunc peccatum talis ſcandali non eſt ſolùm contra Charitatem debitam proximo, ſed etiam contra illam aliam virtutem oppoſitam, Caſtitatem, juſtitiam &c. eadem enim virtus, quæ directè me obligat ad Caſtitatem ſervandam in mea perſona, eo ipſo indirectè etiam me obligat, ne ſciens, & volens procurem proximum à virtute Caſtitatis dejicere.

Porro etiam ſcandalum indirectum, & occaſionatum, 16
quo directè non intenditur ruina proximi, ſed ſolùm ex noſtra actione, vel exemplo malo ſecutura prævidetur, eſſe ſpeciale peccatum contra Charitatem: docet communior *DD. Navar. Sylv. Sotus, Valentia, Suarez*, aliiſque cit. Laym. *l. 2. tr. 3. c. 13. n. 5. §. Porro circa Scandalum*. Lugo *de pœnit. diſp. 10. ſect. 5.* Tamb. *Opuſculo de confeſſ. lib. 2. c. 1. §. 17.* Ratio eſt, quia hoc ſcandalum etſi indirectè tantum intentum, reverà tamen eſt cauſa injuſta, vel iniqua damni ſpiritualis, ſeu peccati proximi: atqui in omni peccato damnifico commiſſo in proximum ſufficit voluntarium indirectum, ponendo ſcilicet voluntariè cauſam, ex qua prævidetur ſecuturum damnum proximi, etſi id directè non intendatur: ergo etiam ad ſpeciale peccatum ſcandali contra Charitatem ſufficit voluntarium indirectum, ſcilicet exercere talem actum, ex quo prævidetur ſecutura ruina ſpiritualis proximi, etſi ea directè non intendatur.

Contrarium tamen docent *ex S. Thom. Palud. Durandus*, 17
Azor. Vaſq. Sanch. alii apud Laym. citati. Nimirùm eum, qui ſolo exemplo, vel actu ſuo alterum induxit ad peccandum, non tamen intendendo ejus ruinam ſpiritualem, non committere peccatum ſpeciale ſcandali, (ratio ſect. 3. patebit) ſed ipſo facto peccare eo genere peccati, ad quod alterum induxit, v. g. Inducens alterum ad ebrietatem, vel furtum exemplo ſuo ipſe ſe inebrians, vel ſurans, peccabit duplici peccato ebrietatis, vel furti: uno proprio, & altero alieno, & non alio ſpeciali ſcandali contra Charitatem. Utraque ſententia probabilis eſt, prior tamen probabilior: ſed in praxi, & in ordine ad confeſſionem omninò perinde. Qui enim alterum inducit ad peccatum, ſive peccet peccato ſcandali, ſive ſolùm eodem genere peccati, ad quod alterum induxit, certum eſt, quod præter actum ſuum peccaminoſum (ſi aliunde talis ſit) peccet alio diſtincto peccato ratione peccati proximi, quod, ſi mortale ſit, in Confeſſione diſtinctè explicandum neceſſariò erit. Vide de his plura *apud Lugo, & Tamb. cit.*

§. IV. *Ideoque neceſſariò explicandum in Confeſſione.*

I. IN confitendo ergo peccato ſcandali. 1. Ultra proprium 18
peccatum, ſi mortale ſit, v. g. verba, vel actus libidinoſi, ebrietates, detractiones, furta &c. neceſſariò explicandum eſt peccatum adjunctum ſcandali in ſpecie unà cum circumſtantiis perſonarum inductarum, ut ſi perſonam ligatam, conſanguineam, ſacram &c. in peccatum carnale induxiſti. Ratio dicta eſt *præced. §.* in initio. Immo quandoque etiam explicanda eſt circumſtantia perſonæ ſcandalizantis ut ſi Superior, Prælatus: Parochus, ſubditos: parentes, vel Patresfamilias, filios, vel domeſticos: Magiſtri, Diſcipulos: Confeſſarii pœnitentes &c. ſcandalizarunt, tales enim cæteris longè graviùs peccant ſcandalizando, non tantùm contra Charitatem, ſed plerumque etiam contra juſtitiam, cùm tales ex officio naturali jure peccata ſuorum corrigere obligentur: ut benè notat Marchant. *Tribun. to. 2. tract. 2. tit. 4. ſect. 2. q. 1. §. 6. dub. 3. Regula* 1.

II. Scandalizans tenetur etiam explicare numerum, vel 19
(quia plerumque hoc non poteſt) ſaltem pluralitatem perſonarum ſcandalizatarum à ſe, v. g. dicendo: ſcandalo fui pluribus, multis, plurimis: auget enim id malitiam ſubſtantialem actus ex pluralitate ruinarum ſpiritualium. Et ſine dubio non ſatisfaceret, qui plures induxiſſet ad ebrietatem, detractiones &c. ſi diceret ſolùm: ſcandalizavi aliquem. *Communis DD. apud cit.*

III. Qui peccavit cum complice v. g. peccato carnis, fur- 20
ti neceſſariò explicare debet in Confeſſione, ſi ipſe alterum ad peccatum induxit, juſſu, conſilio, exemplo, ſuaſu, &c. Item an invitum, an facilè conſentientem vel paratum, etſi enim graviùs peccet, qui invitum ad peccandum pertrahit, quia talis, & voluntatem, & actum peccandi in proximo cauſat: tamen etiam peccato ſcandali peccat, qui alterum de ſe paratum ad peccandum prior inducit; quia, licèt talis non cauſet voluntatem, cauſat tamen hic, & nunc actuale exercitium peccati, ut abſque ejus inductione hic, & nunc non fieret ut notant *cum Navar. c. 21. num. 26.* DD. communiter. Vir ergo inducens in peccatum fœminam invitam exprimere debet ſe induxiſſe: non item ſi parata, vel voluntaria fuit, quia ex communiter accidentibus, & contingentibus præſumitur, & à Confeſſario facilè intelligitur virum petiiſſe, ut cum aliis notat Laym. *cit. à num. 6.*

IV. Qui

21 IV. Qui alterum induxit ad peccatum injuſtitiæ, furti, homicidii &c. directè juſſu, conſilio, auxilio, vel cooperatione propinqua, tenetur ſimul cum altero ad reſtitutionem, juxta tamen dicta ſuo loco: talis enim non ſolum peccat contra Charitatem reſpectu ejus, quem ad peccandum induxit, vel adjuvit, ſed etiam contra juſtitiam reſpectu illius tertii, cujus damnum poſitivè, & directè promovit, at verò qui ſolum ſuo exemplo indirectè tantùm alterum ad furtum v. g. induxit; non tenetur ad reſtitutionem pro illo, quia talis ſolùm peccavit contra Charitatem in proximum exemplo ſuo, non item contra juſtitiam reſpectu tertii; quippè cujus damnum ipſe non tenebatur impedire ex juſtitia. *Ita Valent. Sanch. Vaſq. alii* cum Laym. *cit. n. 6. §. Qui alterum*. Sed de hoc ex profeſſo in ſeptimo Præcepto.

SECTIO II.

De Scandalo paſſivo.

SUMMARIUM.

22 & 23 *Scandalum paſſivum duplex*, datum, & acceptum.
24 *Scandalum merè paſſivum non quidem ſemper.*
25 *Sed ſolum aliquando vitari debet.*
26 *Aliquando autem ob juſtam cauſam permitti poteſt.*
27 *Immo aliquando permitti etiam debet.*
28 & 29 *Ut quando occurrit præceptum divinum, vel humanum magis obligans ad agendum aliquid, quàm omittendum illud timore ſcandali paſſivi.*
30 *Unde ob ſcandalum puſillorum omittenda non ſunt ſpiritualia ad ſalutem neceſſaria.*
31 *Bona autem ſpiritualia ad ſalutem non neceſſaria ob ſcandalum puſillorum occultari, vel aliquantulùm differri debent, donec reddatur ratio facti.*
32 *Immo bona temporalia quandoque dimittenda ſunt, ſi ſine gravi proprio, vel tertii incommodo fieri poſſit.*
33 Uſque ad n. 38. *Reſolvitur caſus, an Matrona, vel Virgo ſciens ſe ab aliquo turpiter amari, quoties ab eo videtur, poſſit. 1. ſe permittere ab illo videri, aut 2. ſe videndam per feneſtras præbere, aut 3. prodeundo in publicum illi occaſionem videndi facere?*
38 Uſque ad n. 40. *reſolvitur, qualiter, & quantum liceat fœminæ ſe ornare ſine peccato ſcandali.*
40 *An, & qualiter liceat fœminæ ſaltare prævisſo ſcandalo? &*
41 *An, & quos tactus permittere poſſit inter ſaltandum?*

22 SCandalum paſſivum eſt ipſa ruina ſpiritualis proximi in peccatum, contingens ratione dicti, vel facti alterius minus recti: ideòque opponitur ſcandalo activo tanquam cauſæ ſuus effectus: atque iterùm duplex eſt: *datum*, & *acceptum*. Scandalum paſſivum datum eſt, quod verè oritur ex alterius dicto vel facto minùs recto, ex natura ipſius actionis, quia reverà mala eſt, vel ſpeciem mali habet, ut meritò inde proximus ſumat occaſionem ruinæ ſpiritualis, ut ſunt juſſiones, ſuaſiones, exempla prava &c. Et hoc ſcandalum datum propriè opponitur ſcandalo activo. Quod proinde ſemper vitari debet, ne detur proximo, ſub peccato pro ratione materiæ mortalis, vel venialis, juxta ſatis dicta *Sect. præced.* Scandalum paſſivum acceptum eſt, quo quis ex alterius dicto, vel facto, præter omnem ejus intentionem & præter ipſius operis naturam, & conditionem, ex ſola ſua ſiniſtra apprehenſione ſumit occaſionem ruinæ, vel peccati. Idque vel ex ignorantia, vel infirmitate tantùm, & tunc dicitur *ſcandalum puſillorum*. Vel ex ſola mera malitia hominis, alteriùs dictum, vel factum ſibi in ruinam malè interpretantis: & tunc dicitur *ſcandalum phariſaicum*: nimirùm à Phariſæis ita in dictis, & factis Chriſti de ſe Sanctiſſimis, tamen ſcandalizari ſolitis ex mera malitia malè interpretando. Et de hoc ſcandalo quæritur, qualiter vitari debeat, vel permitti poſſit?

ASSERTIO II.

23 S*Candalum merè paſſivum, & acceptum non ſemper, aliquando tamen vitari debet, aliquando permitti poteſt, aliquando etiam permitti debet.* Omnes. Explico breviter.

§. I. *Non ſemper vitari debet.*

24 RAtio univerſim eſt: quia licèt ſcandalum activum, & datum ex dicto, vel facto verè malo, vel ſpeciem mali habente, ſecutum ſemper vitari debeat, quia nimirùm repugnat præcepto Charitatis negativo, ne noceas proximo, ne in peccatum inducas, quod ſemper, & pro ſemper obligat: ſcandalum autem paſſivum, & acceptum tantùm ex noſtra operatione de ſe non mala, nec ſpeciem mali habente, ideoque à nobis verè non cauſatur, non ſemper vitari debet, quia ſolùm eſt de præcepto Charitatis affirmativo, ſcilicet avertendum, vel impediendum eſſe malum proximi, quod proinde non ſemper, & pro ſemper obligat, ſed ſolùm aliquando certis circumſtantiis concurrentibus. Et hinc

§. II. *Aliquando vitari debet.*

QUotieſcunque nimirùm nulla ratio neceſſitatis, vel utilitatis propriæ, vel alienæ cogit nos aliquid dicere, vel agere, ex quo putatur proximus accepturus aliquam occaſionem ruinæ ſpiritualis, ſive ex ignorantia, vel infirmitate, ſive ex mera malitia, tunc vitari debet ſcandalum proximi acceptum. *Omnes*; quia lege Charitatis, & Miſericordiæ obligamur tollere, vel impedire proximi mala, maximè ſpiritualia, cùm facilè poſſumus: at in propoſito facilè poſſumus, ergo &c. Non ergo licet à Sacerdote, quem ſcio eſſe indiſpoſitum, vel impeditum, petere abſolutionem, cùm alius adſit. Sic fœmina ſciens ſe à quapiam determinata perſona carnaliter concupiſci, & concupiſcendam, ſi foras prodeat tenetur abſtinere ab inutili egreſſu, ſaltem aliquandiù, non item ad longum tempus, vel cum ſuo incommodo. Quòd ſi enim concupiſcentia alterius diù duret, non erit ampliùs infirmitas, & ſcandalum puſilli, ſed erit malitia, & ſcandalum Phariſæi, quod curandum non eſt. Communis cum Navar. *cap. 14. Laym. cit.* 25

§. III. *Aliquando permitti poteſt.*

NImirùm ob juſtam cauſam neceſſitatis, vel utilitatis alicujus permitti poteſt ſcandalum merè acceptum. Patet in exemplis modò allatis; ſic ſemper licet petere ab altero opus, quod is abſque peccato præſtare poteſt, etſi prævideatur ipſum ex mera malitia ſua, non abſque peccato præſtiturum, ut latiùs patebit *ſect. ſeq.* Ratio eſt: quia tunc peccatum proximi ſequitur non ex noſtra actione, vel petitione, ſed ex ſola prava diſpoſitione proximi, quod proinde ob juſtam cauſam neceſſitatis, vel utilitatis noſtræ impedire non tenemur, ſed permittere poſſumus. Omnes cum S. Th. 2. 2. *q. 78. a. 4.* Nav. Laym. *c. n. 8.* Qui rectè notat, majorem requiri cauſam neceſſitatis, vel utilitatis, ut permitti poſſit ſcandalum puſillorum ex ignorantia, vel infirmitate: quibus quoad commodè fieri poteſt, condeſcendendum eſt: longè verò minorem, & quamlibet ſufficere cauſam, ut permitti poſſit ſcandalum phariſaicum ex mera malitia, quod plerumque curandum non eſt. Cæterùm etiam ſcandalum ex ignorantia, vel infirmitate poſt debitam inſtructionem, vel admonitionem adhuc durans, fit phariſaicum, & malitioſum, & tunc curandum ampliùs non eſt, v. g. Parochus die feſto legitimè impeditus legere Sacrum, & alium ſubſtituere non potens, debet populum informare, cur Sacrum intermittatur: quòd ſi ſcandalum nihilominus ſequatur, ipſe excuſatus eſt, juxta communem apud cit. 26

§. IV. *Aliquando etiam permitti debet.*

QUotieſcunque nimirùm operatio, vel omiſſio neceſſaria eſt, aut ad propriam ſalutem, aut ad majus bonum ſuum, vel proximi, vel maximè Communitatis fieri debet, etiam ſi prævideatur inde ſecuturum ſcandalum acceptum puſillorum, vel phariſaicum. Ubi tamen diligenter de ſe ponderanda ſunt, & magnitudo boni, quod ex noſtra operatione, vel omiſſione provenit, & gravitas peccati, ſeu ſcandali paſſivi inde ſecuturi. Pro quibus omnibus diſtinctè, & facilè dignoſcendis pono breves regulas ſequentes. 27

REGULA I.

QUando occurrit aliud præceptum divinum, vel humanum incompoſſibile cum præcepto de vitando ſcandalo proximi, obſervandum erit, quod omnibus ſpectatis, videbitur majus, & magis obligare.* Sic communior DD. Adrianus, Fannes, Valentia, Suarez, Henriq. aliis cit. Tannerus *t. 3. diſp. 2. q. 6. dub. 9. n. 120.* contra Vaſquez 1. 2. *diſp. 162. n. 17.* & plures alios, quos ſequitur Diana *p. 5. tr. 7. reſ. 22.* Qui volunt nullum omninò præceptum divinum, vel humanum omittendum eſſe ob vitandum ſcandalum, excepto puſillorum tantùm. 28

Et quidem quoad præcepta divina vix ullus caſus adſertur à Doctoribus, niſi hic, quòd fœmina v. g. in Confeſſione omittere poſſit, & debeat illud peccatum, ex quo intelligit, Confeſſarium (cui tamen neceſſariò confiteri debet, alio non ſuppetente) grave ſcandalum ob infirmitatem paſſurum, eò quòd tum præceptum naturale Charitatis de impediendo peccato proximi videatur præponderare præcepto poſitivo Chriſti de integritate materiali Confeſſionis. Uti & nos alibi admiſimus. Quoad præcepta verò poſitiva humana frequentior poteſt eſſe caſus. Nam Parochus die feſto ſive caſu, ſive culpa non jejunus, tenebitur tamen celebrare ad vitandum ſcandalum populi, ſi aliter vitare ne- 29

quæat: *ſecundùm* omnes. Item fœmina ſciens determinatam perſonam ex aſpectu ſuo ſcandalizari, poteſt una, aut altera vice domi ſe continere omiſſo Sacro, ut habet *communis* DD. At etiam teneri negant multi cum *Diana cit.* Et certum eſt non teneri abſtinere ſæpè, vel ad longum tempus. Nec tenetur domi manere, ſi ſolùm putet indeterminatè alios in ſe ſcandalizandos. Sic enim honeſta Matrona, vel Virgo liberalis formæ nunquam domo egredi, nec per feneſtras proſpicere auderet, quod eſſet nimis intolerabile, at etiam *ex Navar.* notat Laym. *cit. num.* 10. Similiter uxor poterit ſemel, vel iterùm omittere Sacrum, vel jejunium præceptum, ſi ſciat, virum moroſum, vel zelotypum inde offendendum, aut occaſionem gravis diſſidii ſumpturum ex infirmitate, vel ignorantia. *Ratio* horum, & ſimilium eſt quia eſt obligatio præcepti naturalis Charitatis de cavendo ſcandalo puſillorum, (nam phariſaicum utique curandum non eſt) quàm præcepti poſitivi Eccleſiaſtici, de audiendo, vel celebrando Sacro jejunè.

R E G U L A II.

30 N*Ulla ſpiritualia neceſſaria ad ſalutem debent omitti ob ſcandalum puſillorum: ob ſcandalum autem phariſaicum nullum omninò opus bonum omitti debet.* Omnes cum S. Thoma *c. a.* 7. Ratio, quia ordine Charitatis ſalus propria præſtenda eſt ſaluti proximi, ideoque opera ad ſalutem neceſſaria minimè negligenda ſunt ob ruinam ſpiritualem proximi ex ſola infirmitate, vel ignorantia inde conſecuturam, ob ſcandalum autem phariſaicum ex mera malitia orituram, cum ii non ſint in neceſſitate, ſed mera, & libera malitia, ideoque non curandum, nullum opus bonum omittendum eſt. De his enim Chriſtus Matth. 5. *Sinite illos, cæci ſunt, & duces cæcorum.*

R E G U L A III.

31 B*Ona ſpiritualia, quæ non ſunt neceſſaria ad ſalutem, ſed vel de conſilio, vel ſaltem hic, & nunc neceſſario exequenda non ſunt, debent occultari, vel differri aliquantum ob ſcandalum puſillorum ex infirmitate, vel ignorantia inde ſecuturum, donec reddatur facti ratio.* Communis cum S. Thoma cit. Exemplum commune eſt de propoſito, immo, & voto ingrediendi Religionem, quod ob ſcandalum parentum, conſanguineorum, vel aliorum ex infirmitate, vel ignorantia inde ortum (etſi omninò intermitti non debeat, quia hæc gravis cenſeretur jactura ſpiritualis vocati) ſæpè tamen differendum eſt, donec illi propoſitis rationibus informentur, & ſic de cæteris, & ſimilibus. Quòd ſi propoſitis rationibus ſufficientibus ſcandalum nihilominus duret, jam incipit eſſe ſcandalum phariſaicum, ideoque minùs jam curandum, ut cum aliis notat Valentia *hic puncto* 4.

R E G U L A IV.

32 B*Ona temporalia proprii dominii, ſi abſque gravi incommodo ſuo, vel tertii fieri poteſt, aliquando dimittenda ſunt ob ſcandalum puſillorum, ſi aliter ſedari non poſſit:* quia bonum ſpirituale proximi ordine Charitatis præferendum eſt bono temporali proprio. *Communis cum S. Thoma ar.* 8. Sed durum eſt hoc latinum. Et de bonis alicujus momenti meritò negant *Suarez*, aliique cit. *cum Diana*. Certè res eſt raræ praxis. Caſus tamen eſſe poſſet, ſi opulentus Clericus hæreditatem tenuem præcipere vellet aliis egenis hæredibus. Dixi autem *proprii dominii:* nam Prælati Eccleſiaſtici, vel Regulares, cùm non ſint domini, ſed adminiſtratores tantùm bonorum Eccleſiæ, vel Monaſterii, non poſſunt ea dimittere, vel remittere debita, quamvis eorum exactionem aliquando debeant differre ob ſcandalum puſillorum, donec illud ceſſet, vel facta informatione phariſaicum fiat; veruntamen hic nihil univerſim ſtatui poſſe, ſed accidente caſu judicio prudentis ſtandum eſſe, rectè monet Laym. *cit. n.* 9. Denique hic referendi ſunt aliquot.

Caſus particulares circa fœminas.

I. Videre, Videri, Prodire.

33 M*Atrona*, vel Virgo honeſta ſcit ſe turpiter amari ab aliquo, quoties eum aſpicit, vel ab eo aſpicitur: Quæritur 1. Poteſtne permittere ſe ab illo videri? 2. Poteſtne ſe præbere proſpiciendo per feneſtras? 3. Aut prodeundo in publicum illi occaſionem videndi facere? Ad hunc perplexum caſum jam ſatis quidem generatim reſpondimus *ſuprà §.* 2. Sed clarioris Doctrinæ gratia juvat reſpondere verbis *Sanch. & Dianæ*.

34 Ad primum Sanch. *t.* 1. *in Decal. l.* 1. *c.* 6. *n.* 16. & 17. communiter Doctores docent, eam peccare mortaliter, quando nulla neceſſitate ducitur, ſed ut ſuæ libertati ſatisfaciat, huc, atque illuc diſcurrendo, ſecus, at inviſat vicinos, ne inurbana videatur, at eat ad Eccleſiam &c. Alii tamen docent, eam non peccare mortaliter, 1. Quia ea occaſio potiùs ex propria adamantis malitia, quàm à muliere data eſt, quæ libertate ſua jure utitur. 2. Ne mille ſcrupulis ſubjaceat, dum vult expendere, quando eſt neceſſitas domo exeundi, &c. 3. Quia ex hac cauſa mulieres ſe ſuperfluè ornantes, ſemper peccarent, quia ſciunt ſe à pluribus turpiter fore amandas. Hæc igitur Sententia verior eſt. Sic *Sanch. ibid.*

35 Ad ſecundum. Idem ibidem ſic habet: ſi data opera abſque ulla neceſſitate ſe ejus conſpectui offerret, ſed quadam vanitate ducta, nec turpis amoris alterius ignara, etſi illum non intenderet: neſcio eam à culpa mortali liberare: quia aliud eſt, ſua ſe quocunque eundi libertate privare, quod commodè, & abſque anxietate, atque abſque aditu ad ſcrupulos, præſtare nequit: aliud tamen data opera ſe ejus aſpectui offerre, quod facillimo negotio vitare poteſt: nec in oblatione illa aliquid utilitatis eſt. *Hæc Sanch. optimè*. Et ſumma reſponſionis eſt: talem fœminam peccare mortaliter, ſi data opera ſe conſpiciendam præbeat: quippè aliàs fortè non proditura, niſi ſciat ſe à tali conſpiciendam. Non item peccare, ſaltem mortaliter, ſi ita faciat ſua libertate utens: quippè etiam aliàs proditura, etiamſi ab illo conſpicienda non eſſet. Certum autem eſt non peccaturam, ſi ex aliqua rationabili cauſa ita prodeat, & conſpiciendam ſe præbeat.

36 Ad tertium quæſitum reſpondet Diana *p.* 3. *tr.* 7. *reſ.* 91. *Sic* dico igitur, quod quando fœmina timet, ne à perſona particulari ametur laſcivè, teneri cavere à publico, & abſtinere ab actione accaſionante alicui ruinam, quando poteſt abſque gravi proportionato incommodo: quia tenemur vitare aliorum peccata, quantum commodè poſſumus: Unde deducendum eſt, peccare fœminam euntem in hoc Templum ad hoc Sacrum, in quo eſt aliquis à quo turpiter amatur, quando commodè poteſt aliud Templum adire, eo periculo vacans: Item quando it per hunc vicum, potens commodè ire per alium: Item quando audit ſonitum equi vehentis amaſium, & ipſa ſe abſque neceſſitate dat in feneſtra conſpiciendam &c. Quando verba facit coram amatore, quibus ille ſit accendendus, ſi poteſt abſque ſpecie inurbanitatis tacere. Item quando domo egreditur ſciens eum expectare ſpectandam, ſi nulla tunc ſit neceſſitas. Ita *ex Hurtado, Diana cit.*

37 Secus ergo dicendum, quando eſt neceſſitas, vel rationabilis cauſa prodeundi in publicum. Et conſentiunt omnes, fœminam ob illam cauſam non teneri ad longum tempus abſtinere à publico, vel actionibus de ſe indifferentibus, *v. g.* ad longum tempus non aſpicere per feneſtram, non ad januam domus ſuæ ſtare, vel aſſidere; ſed ſolùm ſemel, & iterùm, donec alter advertere poſſit ſe fugi ab illa, quòd ſi enim alterius peccatum, & turpis amor diutiùs duret, non erit ampliùs ex infirmitate, & ſcandalum puſilli, ſed ex malitia, & ſcandalum phariſaicum, adeoque deinceps non curandum.

II. Ornare ſe.

38 D*E* hoc juvat audire conſcientioſum Doctorem Navarrum *c.* 23. *Man. n.* 18. Nemo peccat ornando ſe ſplendidè pro ſui ſtatus decentia, & more Religionis, modo id bono fine fiat, immo tenetur, licèt aliud, vel alia ad ejus concupiſcentiam per accidens alliciatur, &c. permittendus eſt ergo ornatus mulieribus juxta exigentiam ſtatus, & more patriæ, aut etiam ex bonitate aliqua veniali. Ratio eſt: quia fœmina habet jus ad illa veſtimenta, & ornamenta, quæ ſunt juxta conſuetudinem Patriæ: & oppoſitum foret illi valdè grave: ergo ſuavis lex Charitatis non obligat illam, ut cum tanto gravamine ſuo evitet peccatum illicitæ concupiſcentiæ alterius. *Sic Nav.* Sic DD. alii communiter cum Sanch. Laym. *cit. num.* 11. Diana, Tamb. *lib.* 7. *Decal. c.* 8. *§.* 8. *per totum*, aliiſque cit.

39 Excipe tamen: 1. Si mala, & laſciva intentione fœmina ſe ita ornet. 2. Si conſtaret in certo caſu determinatam perſonam inde ſpiritualiter ruituram, tunc enim ex Charitate abſtinere tenebitur, quantum commodè fieri poteſt, *ut ex Nav. notat Laym. cit.* 3. Si corporis ornatus ex ſe ſit nimis turpis, & ad laſciviam provocans, utpotè mammis aſque ad pectus nudis, veſtitu ante ventrem nimis tenui ſaltem quæ primitùs talem in patriam inducunt, à mortali excuſari non poſſunt ob nimium ſcandalum, alioquin in provinciis, ubi talis conſuetudo jam viget, ut fœminæ ita nudatæ incedant, à mortali DD. excuſant, meique citati. Denique virum indui veſte fœminea, aut è contrà fœminam veſte virili, ſi ex juſta cauſa fiat ad occultationem juſtam in periculo, aut in licitis comœdiis, culpa vacabit: ſi ex levitate, vel joco ſolùm, ut in bacchanalibus, veniale non excedit, ut docet ipſe S. Thomas 2. 2. *qu.* 169. *a.* 3. *ad* 3. *Cajet. Navarr.* aliosque citans Laym. *l. c.* Attamen ob circumſtantias malæ intentionis, periculi, libidinis in ſe, vel in aliis,

in aliis, adeoque gravis ſcandali activi, peccatum mortale fieri, nimis certum eſt: ideòque in ſacris Religionibus id minimè tolerandum.

III. *Saltare.*

40 DE hoc *Hurtad. apud Dian. cit. reſol.* 29. ſic habet. Quando fœminæ honeſto motu pedes referunt ad numerum, ſi timeant aliquem vagè, & confusè accepturum occaſionem ruinæ, non tenentur abſtinere ab illa actione; quia ille timor eſt communis infinitis rebus, à quibus non tenemur abſtinere, nihil enim eſt, quo non abutatur hominum pravitas. Si verò aliqua fœmina prudenter timeret adſtare aliquem particularem accepturum occaſionem ruinæ, diſtinguendum eſt. Si non poteſt, niſi incommodè abſtinere à chorea, non tenetur abſtinere, e. g. ſi fœmina provocetur à viro nobili, qui in injuriam referret, niſi fœmina prodeat: & adſtantes habebunt occaſionem malæ ſuſpicionis. Si verò commodè poteſt, tenetur abſtinere, ſi advertat, alium peccare ex paſſione, i. e. ex infirmitate: at verò non tenetur ſe privare oblectatione illa honeſta, communi aliis fœminis propter alterius malitiam &c. *Hæc Hurtad.*

IV. *Tangi.*

41 MAtrona, Virgo, puella inter ſaltandum, converſandum &c. advertit ſe à libidinoſo tangi: ſiquidem tactus ſint impudici ex objecto, non poteſt licitè permittere ſe tangi, nam concurret ad actum intrinſecè, & mortaliter malum, ſi vero tactus ex objecto honeſti, ut oſcula in facie, tactus genarum, compreſſio manuum, amplexus &c. & ſola tangentis prava intentione libidinoſi ſint, id advertente puella, diſtinguendum eſt: ſi enim fiant in publico, ut in choreis, in convivio &c. licitè eos tactus permittit puella: quia in re per ſe non mala adeſt excuſatio ſufficiens, ne ſcilicet in ſuſpicionem malitiæ apud ſpectantes veniat tangens repulſus, aliàs bonæ famæ. At verò ſi tactus fierent in ſecreto, aut etiam in publico, ſine ſuſpicione illa, & periculo infamiæ repelli poſſent, omninò tenetur puella illos repellere, ſi moraliter certò (nam in dubio nemo præſumendus malus) tangentis, oſculantis, vel amplectentis malitiam, & libidinoſum affectum advertat: tenetur enim ad non concurrendum cum peccato alterius, ubi nulla adeſt excuſatio permittendi, juxta latè dicenda in ſequentibus. Unde etiam concedunt DD. apud Bonac. *de Matr. q.* 4. *p.* 10. *num.* 9. licitè poſſe à puella repelli Medicum, vel Chyrurgum, & ſic negligere curationem ſui morbi, ne tangatur in partibus inhoneſtis, non ſcandali alterius, ſed etiam proprii pudoris cauſa: quia nemo tenetur admittere curationem, à qua non minùs abhorret, quàm ab ipſo morbo. Et hactenùs quidem de ſcandalo, quatenus eſt inductivum, vel occaſionativum peccati alterius, alioquin non peccaturi. Jam ſequitur longè difficilior, & intricatior quæſtio, &

SECTIO III.

De inductione, & cooperatione ad peccatum alterius jam parati, & volentis peccare, vel aliàs certò peccaturi.

SUMMARIUM.

42 Abſolutè, directè, & proximè, *inducere, vel jam parato ad peccatum cooperari nunquam licet.*

43 Paratus *peccare dicitur, qui habitualiter ita diſpoſitus eſt, ut quavis occaſione data ſemper peccet, v. g. ſe inebriet, jejunium frangat &c. Et*

44 *Tali ſine cauſa non licet nec indirectè, & remotè cooperari, v. g. dando uberem potum, cibos vetitos.*

45 & 46 *Volenti, ſeu actu interno jam intendenti peccare, externè tamen non peccaturo, niſi adjuves, dando cibum, potum &c. ſine ulla juſta cauſa ſic cooperari non potes.*

47 & 48. *Immo etiam uni certè peccaturo ſibi aliundè procurando, tu ſic abſolutè, & proximè cooperari potes ſine alia cauſa, præbendo, v. g. cibum, potum, inſtrumentum, &c.*

49 *Nec obſtat, quòd abſque tua cooperatione peccatum adhuc fieret.*

50 & 51. *Secùs eſt, ſi actio tua indifferens ſit ſolùm remotè, & conditionatè cooperativa.*

52 Uſq; ad n. 56. *Non licere certò peccaturum graviùs inducere ad peccatum minus, docent plures DD. Tamen*

56 *Longè probabiliùs id licere docent alii æquè multi.*

57 *Idque certum videtur, quando peccaturus determinatus eſt ad utrumque peccatum, gravius, & levius, disjunctivè.*

58 *Sic etiam volenti committere peccatum gravius, licitè ſuadere potes minus, quod eſt veluti pars illius majoris: ut volenti furari mille, ſi non poſſis omninò impedire, licitè ſuades, ut contentus eſſe velit centum.*

59 *Salve ſemper jure tertii: nullam ſcilicet perſonam certam proponendo.*

60 *Sic etiam volenti committere peccatum majus, licitè proponitur aliud minus.*

61 *Immo etiam licitè cooperari poſſum ad minus, ut impediam majus damnum, v. g. furtum, ſi alia via avertendi majus non ſuppetat.*

62 *Secus eſt, ſi agatur de bonis vitæ, & corporis, ac etiam fortunæ reſpectu diverſorum, tunc enim, licèt quis conſulere poſſit minus damnum, non tamen ad illud cooperari poteſt.*

63 *Peccatum alterius permittere, vel ad illud anſam dare non licet* eo fine, *ut alter peccet, puniatur, ideoque in malum ipſius.*

64 *Probabiliter tamen ita permittere, vel etiam anſam præbere licet ob alium finem* bonum, *vel* indifferentem, *v. g. ad alterius emendationem, ad ſe indemnem ſervandum &c.*

65 *Dominus, Pater &c. ſervum, vel filium ſuſpectum licitè ſinit denuo furari, pecuniam exponit, clavem relinquit &c.*

66 *Aut ſervum ſibi fidelem à fure ſæpè ſollicitatum ad furandas res ſibi dandas, cum aliqua re ad furem mittit, ut ſic fur deprehenſus non ampliùs ſervum ſollicitet: &*

67 *Maritus uxori de adulterio ſuſpectæ licitè occaſionem relinquit vel etiam remotam, & indifferentem anſam præbet, ut deprehenſa emendetur.*

68 Uſq; ad n. 71. *Sic pariter ob finem emendationis, vel majorem rei ſecuritatem &c. cuſtodes gabellarum, hortorum, vinearum, piſcinarum, ſylvarum &c. licitè ſe abſcondunt, ut homines ſic deprehenſi emendentur, res cuſtodienda magis ſecura maneat; ſecus, ſi id faciant ob lucrum, vel mulctam.*

71 Uſq; ad 75. *Omnis non obligatus ſpecialiter impedire peccatum proximi, ſed ob juſtam cauſam permittere potens,* poteſt etiam licitè, ob bonum finem, vel juſtam cauſam neceſſitatis, vel utilitatis, remotè, & materialiter, actione omninò indifferenti, ad illud cooperari.

75 *Ob juſtam cauſam neceſſitatis, vel utilitatis alicujus momenti ſemper* licet petere opus ab aliquo, *quod is ſine peccato præſtare poteſt, etſi putetur, vel prævideatur non eſſe præſtiturus,*

76 *Sic ob* juſtam cauſam alicujus neceſſitatis, *ſi alius non adſit, licitè petis. I. Sacrum, abſolutionem, vel alia Sacramenta à concubinario, vel aliàs notoriè in mortali exiſtente, immo etiam excommunicato tolerato, etſi prævideas eum ſine peccato non præſtiturum.*

77 *II. Mutuum ab uſurario, non ſine peccato uſura daturo.*

78 *III. Solutionem maleficii à ſaga, vel mago, quem ſcis ſine novo maleficio ſolvere poſſe, etſi credas non eſſe ſoluturum.*

79 *Secus, ſi ſcires ſine novo maleficio ſolvere non poſſe.*

80 *Pariter IV. poteſt fœmina licitè adire Judicem, Magnatem &c. ex rationabili cauſa, vocare medicum &c. eſto, advertat eos inde labi, vel tentari &c.*

81 *Ob juſtam cauſam neceſſitatis, vel utilitatis gravis etiam* licet alteri cooperari materialiter *ad peccatum, materiam, vel occaſionem præbendo, quoties id abſque tali cooperatione nihilominùs fieret, aliis materiam, vel occaſionem facilè præbituris.*

82 *Unde I. Ob diminutionem, & ceſſionem lucri notabilis hoſpites, caupones, coqui &c. licitè poſſunt miniſtrare vinum ſe inebriaturis, cibos indifferenter &c.*

83. *Immo & carnes in locis, ubi Catholici cum hæreticis ſunt permixti.*

84 *Quin, & in locis Catholicis utcumque excuſari poſſunt caupones, dum mercatoribus hæreticis tranſeuntibus, ita petentibus, carnes porrigunt.*

85 & 86 *II. Ob eandem diminutionem lucri notabilis, mercatores, & opifices licitè facere, & vendere poſſunt res de ſe indifferentes, ut arma, fucos muliebres, taxillos, carthiſolia &c. eſto prævideant emptores aliquos iis abuſuros ad peccatum.*

87 Uſque ad 90. *Secus eſt de rebus, quæ ſunt per ſe malæ actionis inſtrumenta, ut artefacta ad libidinem excitantia, idola &c. Caſus varii.*

90 & 91. *III. Permittente magiſtratu, etiam licitè Catholicus ædificat, vel reſtaurat hæreticorum templa, Judæorum Synagogas, domum extruit, vel locat meretrici &c. ubi permiſſa ſunt lupanaria.*

92 Uſque ad 95. *IV. Pictores tamen valdè turpia pingentes, & hiſtriones valdè turpia repræſentantes regulariter peccant mortaliter.*

95 *Quando aliquid alicui ex juſtitia debetur, præſtandum eſt, etſi per illud alter peccaturus ſit, ſi tu peccatum aliunde impedire non debeas, vel commodè non poſſis.*

96 *Sic reddere, vel dare debet I. debitor mutuum, ſubditus tributum dominis immediatè abuſuris:*

97 *II. Confeſſarius abſolutionem ſaltem ſub conditione, Parochus Euchariſtiam &c. iis, quos aliunde ſciunt indiſpoſitos;*
98 *III. Uxor debitum petenti marito voto caſtitatis obſtricto. Et*
99 *Famuli, & ancillæ ratione ſervitii juſſa dominorum, aut Prælatorum opera facere ex ſe indifferentia, & remotè tantum ad peccatum ſe habentia, non item propin*què, & proximè *ad peccata ordinata. Caſus varii valdè notabiles* uſque ad n. 102. *Tandem etiam,*
102 *Licet materialiter ad peccatum proximi cooperari*, quoties major neceſſitas, ſeu ratio majoris mali evitandi ita exigit, vel cogit. Unde
103 *I. Chriſtiani captivi apud Turcas bellantes contra Chriſtianos licitè remigant, fodiunt, ſarcinas, & arma advehunt.*
104 *Non tamen excuſantur, etiam metu mortis, actu pugnantes.*
105 *II. Etiam licitè obediunt incolæ Tyranno injuſtè Provinciam occupanti, quoad opera indifferentia &c.*
106 *Peccant quidem graviter parentes, Domini, ſi filias, vel ſervos laſcivos domi retineant, quia tamen ſæpè ex ejectione non modo non emendantur, ſed magis pervertuntur, tali periculo prævifo, licitè eos retinent,*
107 Uſque ad n. 111. *III. Reſolvitur, an liceat Sacerdoti, vel Parocho ex malitia nolenti adminiſtrare Sacramenta ſummè neceſſaria v.g. baptiſmum, vel Pœnitentiam in articulo mortis, offerre pecuniam?*

§. I. *Licetne tali cooperari abſque alia juſta cauſa?*

42 CErtiſſimum eſt, nunquam licere alterum quantumvis paratum, ac volentem inducere, eique cooperari ad peccatum formaliter, *abſolutè, directè, & proximè*, quatenus peccatum eſt, Nunquam enim licèt quacunque de cauſa inducere alterum, ut voluntariè, & plenè ſe inebriet, mentiatur, falſum juret: blaſphemet, fornicetur &c. nunquam licet à venefico petere, ut maleficium ſolvat novo maleficio, aut cùm ſcis, eum ſine novo maleficio ſolvere non poſſe: petere ab infideli, ut per falſos Deos juret: petere à Sacerdote non habente juriſdictionem, vel excommunicato non tolerato, vel concubinario notorio, ut Sacramenta miniſtret, abſolvat, ſacrificet, extra caſum legitimæ neceſſitatis. *Ratio eſt evidens*; quia adhuc eſſet veriſſimum peccatum ſcandali activi, & inductionis proximi in ruinam ſpiritualem, Nec obſtat, quòd ejuſmodi homines per ſe parati ſint, & volentes ad ejuſmodi peccatum, quia licèt tunc non voluntatem peccandi, tamen actuale exercitium peccati hìc, & nunc per ſe directè cauſaret. Quæſtio ergo, & difficultas ſanè gravis, & latè patens eſt, an non liceat alterum jam ita paratum, & volentem peccare, ſeu alioqnin certò peccaturum inducere *conditionatè, indirectè, & remotè*: ſuppoſito nimirùm, ſi omninò peccare velit, offerendo ei occaſionem, materiam, vel cooperationem de ſe indifferentem ad tale peccatum, idque abſque omni alia juſta cauſa, niſi quòd jam paratus ſit, aut velit peccare, aut etiam alioquin certò peccaturus ſit. (Quod verò ex juſta cauſa liceat, latè videbimus in ſequentibus.) Propono rem particulatim.

I. *Paratus peccare*,

43 DIcitur, qui habitualiter ita diſpoſitus eſt, ut quotieſcunq; offertur occaſio talis peccati, ſemper peccet v. gr. ſe inebriet, jejunium frangat, uſuras exerceat, Sacramenta in mortali adminiſtret, &c. nondum tamen hìc & nunc vult peccare, nec adhuc in actu interno peccat, ſed ſolùm, ſi detur occaſio, promptè peccabit. Licebitne tali dare potum uberem, vel cibos vetitos adminiſtrare, à tali petere mutuum, Sacramenta, idque abſque alia cauſa, niſi quòd ille jam paratus ſit, ad illud peccatum?

44 Reſp. Certiſſimum eſt, ſic non licere. *Ratio clara:* Quia lex Charitatis obligat te, ut quoties commodè potes, non coopereris poſitivè ad peccatum proximi, ſaltem quod aliàs non fieret, atqui in propoſito verè poſitivè cooperaris ad peccatum proximi, & cauſa es, quòd hìc & nunc peccatum committatur, tam quoad actualem voluntatem internam, quàm quoad externam conſummationem, quod aliàs non fieret: inſuper commodè, & facillimè poſſes non cooperari, cùm nulla ſubſit juſta cauſa, ut ſupponitur, ergo non licet cooperari citra peccatum mortale ſcandali,

II. *Volens peccare*,

45 DIcitur, qui jam actu intendit peccare, ſe inebriare, jejunium violare, inimicum occidere, rem alienam ſurripere &c. adeoque actu interno defacto jam peccavit; actu tamen externo non conſummaturus peccatum, niſi tu coopereris indirectè, & remotè, potum, vel cibum prohibitum præbendo, inſtrumenta occidendi, vel furandi adminiſtrando, &c. Licebitne ita cooperari hac ſola, non alia cauſa, niſi quòd jam velit peccare?

Reſp. Certò etiam non licere, ſed peccari mortaliter pro ratione materiæ. Communis cum Sanch. *l.1. Mor. c.7. nu.15.* Tamb. *l.5. Decal. c.1. §.4. n.6. & 7. à n.65.* Ratio adhuc eſt eadem: quia etiam ſic cooperaris ad peccatum proximi & cauſa es, ut hìc & nunc committatur peccatum, etſi non quoad voluntatem internam, attamen quoad externam conſummationem, ſeu quòd hìc, & nunc actu externo fiat peccatum proximi, quod aliàs non fieret, niſi tu cooperareris, facillimè potens non cooperari, ut ſupponitur: ergo &c. Auctores in contrarium citati apud Dian. *p.5. tract.7. reſol.* 8. & Tamb. *cit.* ſolùm loquuntur in caſu, quando ſubeſt juſta cauſa neceſſitatis, vel utilitatis ita cooperandi quod nos quoque concedemus §.4. Aut certè loquuntur in caſu hoc ſequenti, 46

III. *Certò peccaturus*,

DIcitur, qui jam actu intendit peccare, ſe inebriare, jejunium frangere, occidere, furari &c. ita certò; ut etiamſi tu non coopereris, potum, cibos vetitos, inſtrumenta non præbeas, adhuc tamen certò peccabit aliundè ſibi procurando prædicta: licebitne huic tali actioni indifferenti, cooperari, potum, cibum, inſtrumentum præbere, iterùm ea ſola, non alia cauſa, niſi quòd tamen alias peccaturus ſit, etiamſi tu non concurras, ac proinde negando concurſum tuum peccatum impedire non poſſis, quæſtio magis difficilis, & controverſa. Affirmant omninò, concedunt *Leſſius, Hurtadus, alii apud Dianam ſuprà citatum*. Sed 47

I. Reſp. Adhuc non licet talem inducere abſolutè, aut actione licèt indifferenti tamen hìc, & nunc *proximè* determinata ad peccatum cooperari. *Ita Sanch. ſuprà citatus*. Vaſq. *de ſcand. dub.* 3. aliiſque citatis. *Diana, & Tamb. l. c.* Ratio adhuc eadem manet, & urget: quia lege Charitatis nunquam licet alteri cooperari ad peccatum, ſeu aliquo modo eſſe cauſa peccati alterius, abſque ulla juſta cauſa excuſante; atqui etiam aliàs certò peccaturum, v. g. ſe inebriaturum, occiſurum &c. abſolutè inducens, ut hìc, & nunc ita peccet, aut nunc ei actione licèt de ſe indifferenti, tamen hìc, & nunc *proximè* determinata ad peccatum cooperans, utpotè vinum, carnes, arma miniſtrans ſcalam furi tenens, atque verè cooperatur ad peccatum, & eſt cauſa illius peccati, ut hìc, & nunc fiat: ergo &c. 48

II. Nec obſtat, quòd abſque tua cooperatione peccatum adhuc fieret aliàs, & alibi: hoc enim non immutat tuum concurſum hìc, & nunc præſtitum, niſi alia juſta cauſa accederet, quemadmodùm ab omnibus cenſetur homicida, & irregularis, qui alterum quantumvis paratum occidere, & certò occiſurum induceret abſolutè, ut hìc, & nunc occidat: aut actione aliqua *proximè* ordinata ad homicidium cooperetur, etſi aliàs homicidium adhuc fieret. Et univerſaliter: omnes cooperatores ad damnum proximi hìc, & nunc inferendum: etiamſi aliàs ſine unius, aut alterius cooperatione certò inferendum, omnes tamen rei fiunt peccati, & reſtitutionis faciendæ, ut alibi probatum: ergo ex hoc ſolo capite, quòd alter aliàs certò peccaturus ſit, non licet eum abſolutè invitare, ut hìc, & nunc peccet; aut actione de ſe indifferente *proximè* cooperari ad peccatum, ut hìc, & nunc fiat: ſed talis adhuc peccabit mortaliter. 49

III. Dixi ſemper notanter, & intelligendum ſemper: ſi actione indifferenti quidem, tamen *hìc, & nunc proximè ad peccatum determinata cooperatur*, ſic ut verè cenſeatur poſitivè cooperari, & concurrere ad peccatum, ot io exemplis allatis liquet: Secus eſſet, ſi actio omninò indifferens ſit, & remotè ſolùm, non ita proximè hìc, & nunc ordinata ad peccatum, ut quis moraliter cenſeatur poſitivè cooperari ad peccatum, ſed potiùs ſe habere negativè, aut permiſſivè: ut ſi vendas agnum Judæo ad ſuam ſuperſtitionem paſchalem, vel infideli, quem ſcis velle immolare idolo: ſi vendas carnes alicui, quem ſcis commeſturum die prohibito; ſi mercator vendat mulieri fucos, quam ſcit velle uti ad alliciendum alios ad turpem ſui amorem &c. tunc enim peccatum, ſaltem mortale, non erit: cùm tales verè oon cenſeantur cooperari ad peccatum, ſed tantùm permiſſivè ſe habere, permittere peccatum, quod impedire non tenentur. Ita optimè diſtinguit *Sanch. l. c.* optimè etiam probans, adhuc eſſe peccatum veniale, ſi abſque omni juſta cauſa fiat: quem, quæſo, lege: non pœnitebit. 50

IV. Dixi item ſemper: *Non licere talem inducere abſolutè*: licere autem inducere, vel cooperari conditionatè, dummodò aliqua rationabilis, etiam non multùm gravis cauſa accedat: probabiliſſimè docet Hurtadus apud Dian. ſæpè cit. *p.5. tr. 7. de ſcandalo, reſ.* 7. Ut ſi tali peccaturo dicas: ſi omninò decreviſti te inebriare hodie, vel cœnando jejunium violare, apud me potiùs bibe, vel cœna; idque ob 51

cau-

Digitized by Google

cauſam aliquam, v. g. ne tu inurbanus videaris eum dimittens; aut ne alter noxia comedat, vel bibat; aut ne in popina aliis ſcandalum præbeat, aliudve periculum animæ, vel corporis incurrat. Item ſi vis occidere Petrum, aut Paulum; ſi vis cognoſcere Caiam, aut Bertam: occide potiùs Petrum, cognoſce potiùs Caiam: ne fortè occidatur Paulus amicus tuus; aut ne vitietur Berta conſanguinea tua. Item ſi omninò vis hunc occidere, ne occidas hodie, ſed cras te meliùs deliberata: ne occidas in mea domo, ſed extra: ut ſic intereà conſulas vitæ alterius. Et univerſaliter licebit ſic conſulere conditionate minus malum in ordine ad majus malum evitandum, de quo mox. Ratio horum, & ſimilium eſt: quia cùm talis invitatio, vel conſilium ſit conditionatum, videtur omninò cohoneſtari à tali rationabili, & proportionata cauſa, præſertim ad minus malum proprium, vel alterius evitandum.

§. II. *Licetne paratum, & certò peccaturum graviùs, inducere ad minus peccatum?*

52 Celeberrima, & in praxi frequens eſt hæc quæſtio utrùm alicui habenti certum propoſitum committendi peccatum gravius, liceat ſuadere peccatum aliud minus, ſi aliter à propoſito dimoveri non poſſit? Exemplum vulgare eſt, an aliquem certò occiſurum, vel adulterium commiſſurum, &c. liceat ad plenam ebrietatem, & voluntariam inducere, ſicque impotens fiat ad majus malum perpetrandum?

53 Negant abſolutè id licere graviſſimi *DD. Cajet. Gabr. Cov. Valent. Sà*, eoſq; citans Laym. *l. 2. tr. 3. c. 13. n. 7. Caſtro-Pal. Hurtad. apud Dian.* mox citandum. Ratio eſt: quia juſſu, vel ſuaſu alterum inducere directè ad peccatum formaliter, per ſe malum, & illicitum eſt: atqui volens avertere ab homicidio, vel adulterio propoſito, & ſuadens ebrietatem voluntariam, vel fornicationem, adhuc verè, & directè inducit ipſum ad peccatum formaliter, verèque ipſius peccati cauſa eſt, quod aliàs nullo modo fieret, quippè de quo alter ne cogitavit quidem, ut ſupponitur: ergo per ſe malum, & illicitum eſt alterum ſic inducere in peccatum minus.

54 Et confirmatur: ipſe peccator non recto medio utitur, ſi ad vitandum majus peccatum eligat peccatum minus: ut ſi, ne committat homicidium, vel adulterium, aliquis vellet ſe plenè inebriare: ergo neque tu illi rectè conſulis ſuadendo peccatum minus, ut gravius evitet: neque enim ex duobus malis minus eligendum eſt, quando utrumque vitari poteſt, & debet, ut in propoſito: ſed quando utrumque vitari non poteſt, & unum neceſſariò ſuſtinendum eſt.

55 ¶. Sed nonne advertis hoc ſolùm procedere de ipſo peccante, qui utrumque peccatum vitare poteſt, & debet, non de conſulente, qui utrumque malum impedire non poteſt? Interim non negaverim huic ſententiæ ſuam probabilem pietatem.

56 Longè ergo probabiliùs id licere affirmant communius *Doctores, Abbas, Nav. Sotus, Medin. Vaſq. Bonac. Baſil. Pontius, Rodriq. Leſſ.* aliiſque congeſtis Sanch. *l. 7. de Matr. diſp. 11. n. 15.* Lugo *diſp. 19. de juſt. §. 2. ſect. 2. n. 43.* Dian. *p. 5. tr. 7. reſ.* 18. Tamb. *l. 5. Decal. c. 1. §. 4. n. 8.* Ratio optima eſt: quia tunc abſolutè non ſuades malum, ſeu peccatum, ſed ſolùm ſub conditione, ſi omninò peccare decreviſti, ſuadeo tibi, ut relicto peccato graviori, v. g. homicidio, adulterio &c. aliud minus committas, v. g. ebrietatem, vel fornicationem, atqui hoc minus peccatum licèt ſecundùm ſe abſolutè reverà malum, & peccatum ſit, tamen hic, & nunc relatum, & conſultum ad illud majus peccatum evadendum, concipit aliquam æſtimabilem bonitatem, quæ eſt evitatio majoris mali: adeoque licèt peccanti abſolutè malum maneat, quia per ipſum ſtat, ut totum illud malum omittatur: reſpectu tamen conſulentis bonum eſt, qui cùm utrumque malum impedire non poſſit, minus malum ſuadet eligendum, non quatenus malum eſt, ſed quatenus bonum eſt, ſcilicet ad avertendum proximum ab illo majori malo; averſio autem illa à majori malo bona eſt. Et favet huic Sententiæ S. Auguſt. l. 2. de adul. conjugis c. 15. & refertur in c. ſi quod verius 33. qu. 2. *Si facturus eſt, quod non licet, jam faciat adulterium, & non faciat homicidium: ut vivente uxore alteram ducat, & non humanum ſanguinem* (propriæ ſcilicet uxoris) *fundat*. Accedit exemplum *Loth, Gen.* 19. ad Sodomitas à peſſimo ſcelere avertendos, dicentis: *Habeo duas filias, quæ nec dum cognoverunt virum, educam eas ad vos, & abutimini eis: dummodo viris iſtis nihil mali faciatis*. Torta profectò nimis eſt reſponſio adverſariorum, ſenſum eorum verborum eſſe non poſitivè conſultivum, ſed comparativè permiſſivum, quaſi dicatur: Potiùs permitterem adulterium, quàm uxoricidium, potiùs ſinam, filias meas proſtitui, quàm peregrinis meis tantum flagitium inferri. Non video, quomodo Loth hunc ſenſum admittat. Sententia ergo hæc probabiliſſima, & ſine ſcrupulo practicabilis eſt: & practicavi ipſe aliquoties. Inſuper hic certa aliqua puto.

I. Certiſſimum videtur, quod, quando peccaturus determinatus eſt ad utrumque peccatum, & gravius, vel levius: 57
v. g. vult ſpoliare viatorem ſimul, & occidere: eadem nocte & adulterium committere cum matre aliqua, & inſuper inceſtum cum filia &c. tunc licitè ſuaderi poſſe minus ad evitandum majus; utpotè ſolam potiùs ſpoliationem, quàm ſimul homicidium, fornicationem potius cum filia ſua, quàm adulterium cum matre, & poſteà etiam inceſtum cum filia, & ita in ſimilibus. Quia tunc non allicis ad hoc minus peccatum, quod ipſum ille jam etiam facere decreverat; ſed ſolùm ei permittis hoc peccatum minus committere ob rationabiliſſimam cauſam, ut evitetur duplex, & majus peccatum. *Ita Caſtro-Pal.* cum Tamb. *cit. n.* 10. Sic alibi reſolvimus; quando puella impregnata præ intolerantia pudoris, infamiæ, aut pœnarum horrore, certò eſſet ſeipſam occiſura, utique ſimul perituro fœtu animato, nec alio modo ab hac voluntate abduci poſſet, licitè te ei poſſe ſuadere abortus procurationem, ex duobus malis minus permittendo: erit enim conſilium conditionatum, ſi omninò utriuſque vitam velis perdere, perde unius tantùm. Quod quidem veriſſimè, & rationabiliter conſulitur, ait Lugo *cit. n.* 143.

II. Etiam certum videtur apud omnes, volenti committere peccatum gravius, te licitè poſſe ſuadere peccatum 58
minus, quod eſt velut pars in illo peccato majori formaliter, vel virtualiter incluſa, tunc enim non inducis hominem ad peccatum, ſed ſolùm directè abducis hominem à majori parte peccati concepti, cùm à toto abducere non poſſis; nec ſuades malum, ſed ſolùm diminutionem mali, quæ utique bona eſt. E. g. Volenti furari mille licitè ſuades, rogas, & urges, ut ſaltem centum contentus eſſe velit. Volenti committere adulterium, benè ſuades potiùs fornicari cum aliqua ſoluta. Volenti alterum occidere, rectè ſuades potiùs verberare, vel mutilare tantùm, & ſic in omnibus, quando peccatum minus conſultum in majori intento formaliter, vel virtualiter includitur.

Sed tamen ſemper intelligendum, *ſalvo jure tertii*: ut 59
nimirùm tali ſuaſione nullum damnum corporale, vel ſpirituale inferatur tertiæ perſonæ certæ: v. g. Volenti committere adulterium, licet ſuadere indefinitè fornicationem ſimplicem, at non cum hac, vel illa certa perſona; volenti furari à paupere, licitè ſuadetur, ut furetur potiùs ab aliquo divite, at non licet determinare certam perſonam divitis, ut ex communi notat Laym. *cit. n. 7. §. Debet tamen*. Quamvis hoc ipſum concedant Vaſq. *opuſc. de ſcand. art. 1. dub. 2.* Dian. *cit. p. 5. tr. 7. reſ.* 10. & quidam alii apud ipſos: eò nimirùm, quòd dives in hoc caſu cenſeretur irrationabiliter invitus, quòd furto ſibi facto abſque notabili ſuo damno, longè majus damnum pauperis evitaretur: nec improbabiliter. Intellige tamen, non reſpectu ipſius furis, ſed reſpectu conſulentis tantùm, qui ex Charitate ſuo conſilio eò tendebat præciſè, ne committeretur majus malum, cùm omne malum impedire non poſſet: idque cùm agatur de bonis fortunæ externis tantùm, quibus ipſemet dives proximo in gravi neceſſitate conſtituto ſuccurrere teneretur. Unde peſſimè inferres: quòd volenti violare hanc, poſſis obtrudere hanc aliam; volenti occidere hunc, poſſis ſuadere alium; volenti diffamare hos, poſſis conſulere alios, &c. Quia hæc bona animæ, vitæ, famæ, nemo ipſi tenetur exponere pro alio, præſertim poſita etiam ſententia, quòd volenti committere gravius peccatum, non liceat ſuadere aliud minus peccatum formaliter in illo majori minimè contentum.

III. Adhuc tamen certum videtur apud omnes, nos licitè 60
poſſe proponere tali minus malum, & rationes afferre: v. g. adulterium aliquis proponit, occidere inimicum tentat, potes ei proponere, & rationes, ac motiva afferre minus eſſe malum, uſuram, quàm furtum; fornicationem, quàm adulterium; verberationem, quàm homicidium &c. Nam ſic non allicis proximum ad malum, nec ad minus quidem, ſed ſolùm dicis, iſta minora mala eſſe, quod verum eſt. Cæterùm ſi ipſe eligat minus malum, ſuæ aliquali emendationi potiùs, quàm noſtræ propoſitioni imputandum eſt. Vide *Hurtad.* apud Dian. *cit. reſ.* 18. ſatis clarè de hoc diſſerentem.

IV. Quoad ipſam cooperationem verò etiam certum puto, 61
quòd ſi latro, v. gr. dicat mihi: niſi me adjuves ad furandum Titio pecuniam, vel ſuppellectilem, ego aliud gravius damnum inferam, domum incendam &c. & alia via non ſuppetat avertendi furem, poſſe me licitè illum juvare: quia dominus in re ſua, de qua poteſt diſponere, cenſetur id velle, cùm tuo hoc auxilio rem utilem pro ipſo geras, majus ipſius malum impediendo.

Unde rurſus alia eſt ratio de bonis vitæ, & corporis, in 62
quibus etſi liceat minus conſulere, ne committatur majus, v. gr. verberationem, vulnerationem, vel mutilationem, ne committatur homicidium; non tamen propter eum finem licebit cooperari ad mutilationem v. g. Ratio diſpari-

tatis eſt jam indicata: quia illorum bonorum fortunæ alter eſt dominus, & liberè de eis diſponere poteſt, ideòque præſumitur rationabilis ejus voluntas, & conſenſus in minus malum, ut evitetur ſuum malum majus: At verò bonorum vitæ, corporis, ac membrorum ſuorum homo non eſt dominus, ut de eis liberè diſponere poſſit, ſed cuſtos tantùm, ideoque non poteſt præſumi ejus rationabilis voluntas, & conſenſus etiam in minus malum, ut rectè obſervat Diana ſæpè cit. *tract. 7. reſ. 19. in fine*. Quin etiam reſpectu diverſorum neque in bonis fortunæ id licet; ut ſi latro poſcat à te auxilium ad minus furandum ab hoc, ſecus ab alio furaturus plus: etſi juxta ſuprà dicta adhuc poſſis conſulere, non tamen poteris adjuvare. Ratio diſcriminis iterùm eſt: quia conſilium tuum per ſe præcisè tendit ad evitandum majus peccatum, relicto ipſo peccato minori in arbitrio peccaturi. At auxilium, aut cooperatio per ſe tendit in ipſum peccatum, quod licèt minus, tamen peccatum eſt, quodque, ſicut ſolus committere licitè non potes, ita neque cum alio, ut cum Vaſquez *cit. nu.* 14. optimè docet Tamb. *cit. nu.* 16.

§. III. *Licetne paratum peccare ſtudio permittere, vel etiam ad id anſam dare ad bonum finem?*

63 CErtum eſt, te, cùm poſſis, & debeas impedire, non poſſe permittere peccatum alterius, multo minùs ad id anſam dare, eo fine, ut alter peccet, vel puniatur, adeoque in malum ipſius: ſed quæſtio non levis eſt, utrùm ſic poſſis permittere peccatum alterius, vel etiam ad hoc anſam præbere ad finem aliquem bonum, puta, ut alter deprehenſus efficacius emendetur, ut te indemnem ſerves, moleſtia, vel dedecore liberes &c. Negant id licere, ſaltem quoad anſam poſitivam peccati præbendam, ſanè probabilius, & tutius *Sà*, *Sanch. Bonacin.* alii apud mox citandos.

64 Reſp. Licet ita permittere, & probabiliter etiam anſam præbere, ſi ſpes certa ſit emendationis, vel boni alterius effectum. Ita cum aliis allatis Laym. *l. 2. tr. 3. c. 13.* Diana *p. 3. tr. 5. reſol.* 18. Tamb. *l. 5. Decal. c. 1. §. 4. à n. 2:* Rationem ſubjungam propoſitis priùs caſibus.

65 *Primus*. Licitè poteſt dominus, vel paterfamilias ſervum, vel filium de furto ſuſpectum, non tantùm tacendo, diſſimulando, abeundo, permittere denuò furari: ſed etiam indifferentem anſam præbere, pecuniam exponendo, clavem in arca relinquendo &c. ut in furto deprehenſos, deinceps efficacius emendet, aut ſe indemnem ſervet. Simili cauſa, Pharmacopæus quidam, mihi notus, famulo ſuo de furto graviſſimo ſuſpecto, per perſonam ignotam ſubmiſit quinque capitella pro certis ſpeciebus, quibus ille retentis, in furto deprehenſus, & ex ſervitio dimiſſus eſt abſque alio incommodo. Excuſavi à peccato ſaltem gravi, ſi non intendit ejus peccatum, vel malum, ſed præcisè ſuam indemnitatem. Similes caſus frequentes ſunt apud mercatores, & officiales pecuniarios &c.

65 *Secundus*. Dominus habens ſervum fidelem ab alio fure ſæpe ſollicitatum ad furandum res domini ad ſibi tradendum, convenit cum eodem ſervo, ut res aliquas ad furem deportet, ut ſic fur deprehenſus cum re furtiva, ac punitus ſervum illum non ampliùs ad furandum ſollicitet. Hic caſus permittitur in jure civili *L. Si quis ſervus*, *c. de furtis*. Eamque legem non tantùm in foro externo, ſed etiam in foro conſcientiæ procedere (*contra Sanch. & alios*) docet *P. Navar.* & *Caſtro-Palaus* apud Tamb. *cit. nu.* 4.

67 *Tertius*. Maritus uxorem graviſſimè habet ſuſpectam de adulterio, vel vice verſa, poteſt non tantùm exeundo, ac diſſimulando illi relinquere occaſionem adulterandi, ſed etiam remotam anſam præbere, v. g. dicere, ut certo tempore alterum vocet, vel conveniat ad finem aliquem indifferentem: ut ſic deprehendi, & emendari queat, aut etiam adhibitis teſtibus, poſtea teſtificaturis, divortium intentare poſſet. *Sic DD. cit.* Dixi: *ad finem aliquem indifferentem:* Nullo enim modo ad ipſum peccatum. Graviter ergo peccavit uxor illa, quæ ancillæ à marito ſollicitatæ ad turpia, & ideò ſervitium relinquere volenti, ſuaſit fictè conſentire, & ejus loco ſeipſam in ancillæ lecto collocavit, & ſic maritum ad formale, etſi non materiale adulterium induxit, & inſuper, quod horribilius, paulò poſt ſupervenientem famulum, putans redire maritum, etiam admiſit.

68 *Quartus*. Cuſtodes gabellarum, hortorum, vinearum, piſcinarum, ſylvarum &c. ſeſe abſcondunt, ut viator ſine gabella ſoluta tranſiens, aut hortum, vineam, piſcinam, ſylvas ingrediens, fructus, uvas, piſces, vel feras capiens deprehendatur: An licitè? Si nullo modo intendunt peccatum, damnum, vel pœnam proximi, ſed præcisè ut res ſuæ curæ concreditæ meliùs cuſtodiantur, rariuſque delinquentes impingant, dum timent, ne fortè à latitantibus deprehendantur, meritò à peccato abſolvit cum Bartholomæo *à Sanct. Fauſto* Tamb. *cit. n.* 3. At contrà univerſaliter nunquam licet ſic peccatum alterius permittere, multo minùs ad id poſitivam anſam dare, ad eum finem, ut deprehenſus puniatur, mulctam ſolvat, præſertim ſuo etiam commodo &c. Quia, cùm pœna illa non ſit debita ante commiſſum peccatum, nec alio modo haberi poſſit, niſi intendas etiam peccatum proximi, ad quod illa ſequitur: atqui nunquam licet intendere peccatum proximi &c. Fœda ergo, & iniquiſſima eſt praxis proditorum certæ Urbis, ubi prohibitum eſt bibere in cellariis Eccleſiaſticorum ſub quinque florenorum mulcta in ſingulas menſuras, qui potantibus ſe immiſcent, & ad liberiùs bibendum alliciunt, ad majus ſuum lucrum, ſcilicet mediam partem mulctæ, captandum.

Ratio dictorum, & ſimilium omnium eſt: quia prædictis, & ſimilibus modis omnibus non concurritur formaliter ad ipſum peccatum, ſed ſolùm occaſionem, vel materiam relinquendo peccatum permittitur, ut efficacius deinceps impediatur, adeoque hoc non eſt facere malum, ut eveniant bona, quod utique damnabile eſt; ſed ſolùm eſt permittere malum, ut eveniat bonum, quod minime malum, immo ſummum DEI artificium eſt. Deinde actiones illæ omnes de ſe non ſunt peccaminoſæ, ſed indifferentes omninò, iiſque poſitis peccatum adhuc fieri, vel non fieri poteſt: adeoque non ſunt ullo modo inceptiones ipſius peccati, ut conſideranti patet, & ideò propter talem juſtam, ac gravem cauſam à cooperatione ad peccatum, omninò excuſari poſſunt, juxta mox latè dicenda. 69

§. IV. *Qualiter liceat cooperari ad peccatum alterius ex juſta cauſa.*

CErtiſſimum, & quæſtione indignum eſt: non poſſe te 70
proximo cooperari ad ipſum peccatum proximè, & formaliter, ſeu in ipſa actione peccaminoſa proximi, v. g. in occidendo innocentem, in actu turpi, in auferendo rem proximi &c. ob ullam prorsùs cauſam (notatis tamen infrà notandis) ſic enim manifeſtè eris complex peccati. Sed quæſtio, & quidem difficilis, varia, ac omnium frequentiſſimæ praxis eſt, an liceat cooperari ad peccatum alterius remotè, & materialiter, ſcilicet actione de ſe adhuc indifferenti ſolùm materiam, & occaſionem proximo præbendo ad peccatum à ſe intentum, ut in exemplis §. 1. allatis, ſe inebriaturo vinum præbere, furaturo ſcalam ad feneſtram admovere: vel incenſuro domum dorſum ſupponere, &c. idque ob aliquam juſtam cauſam: nam ſine juſta cauſa non licere, abundè patet ex dictis eodem §. 2.

ASSERTIO III.

Et Regula generalis.

OMnis non obligatus ſpecialiter impedire peccatum pro- 71
ximi, ſed ob juſtam cauſam potens permittere, etiam licitè poteſt remotè, & materialiter cooperari ad peccatum proximi actione de ſe omninò indifferenti, ob juſtam, & rationabilem cauſam, dummodò ſemper abſit mala intentio ad ipſum peccatum, ſed ſuam actionem referat ad bonum finem, ſeu juſtam cauſam neceſſitatis, vel utilitatis ſuæ. Ita communis DD. Cajetanus, Navarr. Azorius, Molina, Leſſius, Suarez, aliique congeſti Sanchez *lib. 1. Moral. c. 7.* Laym. *lib. 2. tract. 3. cap. 13. num.* 4. Diana *p. 5. tract. 7.* per totum. Tamb. cit. *§. 4. num.* 16.

Ratio Regulæ breviter eſt: quia in propoſito Regulæ non 72
teneris abſtinere à tali actione materiali: & indifferenti ad peccatum proximi, ergo licitè potes cooperari. *Prob. Ant.* Ideò tunc tenereris abſtinere à tali actione ex ſe non mala, ut impedires, ſeu non permitteres peccatum proximi: atqui tunc non teneris impedire, quia moraliter non potes: nam illa juſta, & rationabilis cauſa neceſſitatis, vel utilitatis tuæ tollit à te moralem potentiam impediendi peccatum alterius, cùm inter requiſita ad obligationem ſuccurrendi proximo in neceſſitate, ac impediendi malum ipſius corporale, vel ſpirituale, ſemper numeretur facultas, & indemnitas ſuccurrentis: ergo tunc non teneris abſtinere à tali actione ſed licitè potes agere: nec moraliter cenſeberis velle peccatum, vel cooperari peccato proximi poſitivè, ſed propter neceſſitatem, vel utilitatem tuam ſolùm cenſeberis negativè permittere, prout in omnibus caſibus, & exemplis adferendis elucebit. Secus eſſet, ſi abſque ulla juſta cauſa ita cooperereris peccato proximi, v. g. ſe inebriaturo ſine omni cauſa vinum præbeas; tunc enim nihil poteris oſtendere; quod velis, niſi proximum peccare; ideòque poſitivè cenſeberis cooperari peccato proximi: quod valdè nota.

Totum ergo fundamentum hujus doctrinæ, in duobus 73
conſiſtit. *Primo*. in natura actionis, vel operis, quod ex ſe non malum, ſed indifferens, licitum, vel etiam bonum ſit. *Secundò*: in cauſa rationabili excuſante, quæ debet eſſe juſta,

juſta, & proportionata cum opere faciendo, & ipſo operante: ut nimirùm reſpectu cooperantis tali opere ad peccatum alterius (quod aliàs ex Charitate impedire, vel ſaltem non promovere deberet) cenſeatur moraliter urgens & neceſſaria, ſicut is mortaliter cenſeatur non poſſe abſtinere à tali actione.

74 Certum autem eſt, non ſemper eandem cauſam excuſare. Quanta ergo debet eſſe cauſa excuſans in omni caſu? non poteſt una regula determinari, ſed arbitrio prudentis dijudicandum relinquitur: in quo quatuor tamen potiſſimùm conſideranda communiter proponuntur *ex Laym. & Sanch. cit.* 1. Tantò gravior cauſa requiritur, ad quantò magis peccatum concurritur. 2. Tantò gravior cauſa requiritur, quantò propinquius ad peccatum concurritur; major quippè requiritur cauſa excuſans te cooperari proximo ad peccatum, v. gr. furi domum inſcenſuro ſcalam præbere, quàm remotè tantùm, v. g. eidem ſcalam accomodare, inebriaturo vinum præbere. 3. Major requiritur cauſa, quando ſine tua cooperatione peccatum non fieret, quàm ſi adhuc fieret. 4. Major etiam longè requiritur cauſa cooperandi, quando peccatum alterius eſt contra juſtitiam in damnum tertii, ut furtum, homicidium &c. quàm quando eſt contra alias virtutes, Temperantiam, Caſtitatem &c. His poſitis, & ſemper præ oculis habendis, pro innumeris reſolvendis conſcientiæ caſibus clarioris, & ordinatioris doctrinæ gratia, ſtatuamus aliquas Regulas particulares, ac velut locos communes certorum caſuum.

REGULA I.

75 *OB juſtam, & rationabilem cauſam neceſſitatis, vel utilitatis alicujus momenti ſemper licitè petere opus ab aliquo, quod is ſine peccato præſtare poteſt, etſi putetur, vel prævideatur cum peccato præſtiturus.* Ratio eſt: quia tunc peccatum proximi merè per accidens ſequitur ad tuam petitionem ex ſola alterius malitia, quam juſta, & rationabili cauſa excuſante, non teneris impedire abſtinendo à tua petitione, ſed licitè permittere potes.

CASUS I.

Petere Sacramenta.

76 OB juſtam cauſam neceſſitatis alicujus licitè petis abſolutionem, Sacrum, alia Sacramenta à Confeſſario, Parocho, Presbytero concubinario: vel aliàs in ſtatu peccati mortalis notoriè exiſtente, quando alius bonus præſtò non eſt; etſi illum prævideas ex malitia non ſine peccato præſtiturum; nam poſſet etiam præſtare ſine peccato, utpotè contritione elicita, vel abſolutione petita, vel ſuppoſita. Secus eſſet, ſi alius bonus, vel æquè bonus præſtò ſit; quia tunc nulla te juſta cauſa neceſſitatis, vel utilitatis excuſabit à cooperando ad peccatum proximi. Quòd ſi Sacerdos, vel Parochus talis excommunicatus ſit: jam nuper indicata eſt diſtinctio. Aut enim eſt excommunicatus non toleratus, & vitandus, uti eſt omnis, & ſolus nominatim denunciatus, aut notorius percuſſor Clerici; & tunc non licebit petere ab eo Sacramenta, (extra articulum mortis alio non ſuppetente) hoc enim eſſet communicare in divinis cum excommunicato non tolerato, contra graviſſimam prohibitionem Eccleſiæ. Immo invalidè ab illo abſolvereris: ſiquidem ab excommunicato vitando Eccleſia tollit, vel ſaltem ſuſpendit omnem juriſdictionem. Aut eſt excommunicatus toleratus, & non vitandus, uti eſt omnis alius præter prædictos, etiam Hæretici, & Apoſtatæ in Germania, ſcilicet non nominatim denunciatus, aut non notorius percuſſor Clerici &c. & tunc licitè, & validè ab eo Sacramenta petere, & ſuſcipere potes, quia ita in gratiam Fidelium conceſſit. *Concil.* Conſtant. *cap. ad evitanda ſcand.* Quo caſu etiam ipſe excommunicatus Sacerdos non tantùm validè, ſed etiam licitè adminiſtrabit Sacramenta, dummodò ipſe ſe ſe non ingerat: ſed ad petitionem Fidelium miniſtret (in horum enim, non ipſius gratiam, & favorem hæc facultas data eſt) & per ipſum non ſtet, quominùs abſolvatur. Ita ex *Suar. Sanch.* latè, & optimè *Diana loc. cit.*

II. Petere mutuum ab uſurario.

77 IN primis ſemper licitè potes petere mutuum ab uſurario ſeu pecuniam mutuam ſimpliciter, etiamſi certò ſcias, eum non daturum, niſi cum peccato uſuræ, ſeu injuſto lucro uſurario; nam poteſt etiam dare ſine uſura, neque ullo modo tu intendis eam uſuræ injuſtitiam, ſed tantùm propriam utilitatem, vel commodum, etſi non omninò neceſſarium, permiſſa tantùm malitia uſurarii. Quin etiam probabiliſſimum eſt, poſſe te petere mutuum ab uſurario expreſsè cum uſura, v. g. dicendo: *Da mihi talem ſummam pecuniæ mutuam: nam ſolvam tibi lucrum uſurarium, quod petieris;* times enim; ſi hoc non addas, ne tibi mutuum rotundè deneget; non enim hoc eſt hominem inducere ad peccatum, neque enim petis abſolutè, ſi ſapis, ut à te uſuras exigat, ſed ſolùm petis mutuum, & quia ſcis, eum non velle dare ſine uſura, oſtendis voluntatem tuam ſolvendi etiam lucrum uſurarium, ut ſenſus ſit conditionatus in hunc modum: *Da mihi mutuum, & quia non vis mutuare gratis, ſolvam tibi lucrum uſurarium.* Ita Sanchez *lib. 3. moral. cap. 8. num. 30. Molina*, aliique cit. Diana *par. 5. tract. 7. de ſcandalo reſol.* 8. Tandem certum eſt, te licitè poſſe ſolvere uſuram, ſeu uſurarium lucrum ob mutuum jam acceptum, etſi id accipiendo uſurarius adhuc peccet, excuſaris enim ſolvendo, quod promiſeras, ne habearis infidelis, neve claudat tibi oſtium ad habendum deinceps mutuum. Uſurarius autem ſibi ſolùm imputet, quòd peccet accipiendo ſibi lucrum injuſtum, cùm facillimè poſſet, & deberet non recipere. Ita cum aliis Sanch. *proximè citatus*, & ipſe Lugo *tom. 2. de juſtit. diſt. 25. ſect. 11. §. 1. num.* 229. alii apud ipſos.

III. Petere ſolutionem maleficii.

SI maleficium illatum ſit homini, vel bruto &c. utique urgente neceſſitate preſſus, licitè potes petere ejuſdem ſolutionem à ſaga, vel mago; dummodò ſcias, eum ſolvere poſſe abſque novo maleficio, ſeu novo commercio, & operatione dæmonis; etiamſi putes, vel credas, eum ex malitia, & diabolico contractu non ſoluturum, niſi cum novo maleficio alicui alteri homini, vel bruto inferendo. Quod enim petis, bonum eſt, & ab altero benè fieri poteſt, ut ſupponitur: quòd autem malè fiat, & peccetur; non tuæ petitioni, ſed alterius malitiæ imputandum eſt; uti *contra Cajetanum* habet communis DD. cum Sanchez *lib. 7. de matrim. diſp. 95. num. 11. alii.* 78

Secùs dicendum eſſet, ſi ſcires ſagam, vel magum abſque novo maleficio ſolvere non poſſe; quia nunquam licet alterum inducere ad opus, quod is ſine peccato præſtare non poteſt, ut jam initio §. notavi. Ubi obiter nota tunc fieri novum maleficium, quando ex pacto cum dæmone per ſigna, vel media magica applicata dæmon invocatur ad cauſandum novum aliquem effectum: v. g. morbum hominis transferendo in canem, vel catum: pro recuperando butyro lactis calefacti calorem transferre in ſagam &c. non item, quando per aliqua ſigna, etiamſi à dæmone inſtituta, vel indicata ſolùm impeditur maleficium à dæmone cauſandum, vel continuandum, aut dæmon ſolùm cogitur ad deſiſtendum à maleficio inferendo, vel continuando, ſic ſagam te percutientem, vel mulcentem ad intoxicandum, vel faſcinandum, licitè potes repercutere; cùm ea repercuſſione ſcias, ſolere maleficium impediri. Et ſcis eadem ratione à doctis permitti praxim militum, qui contra veneficia induratos, ſeu, ut vocant, congelatos, gladio ter impungunt, tribuſque crucibus formatis in aere, dicunt: *Deus eſt fortior dæmone, in Nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti &c.* certo ſemper effectu. Sed de his ex profeſſo in primo Præcepto, *tract. 2. cap. 9. ſect. 4.* 79

IV. Caſus ſpecialis de fœminis.

LIcitè poteſt fœmina liberalis adire Judicem, vel Magnatem pro ſua juſta cauſa alicujus momenti, vel pro beneficio ſibi, aut alteri impetrando: aut ægra vocare Medicum pro ſua curatione: aut æger admittere aſſiſtentiam fœminæ cum neceſſario obſequio, etiamſi prævideant, vel advertant Judicem, Magnatem, Medicum, fœminam &c. ea occaſione labi in peccatum, ſeu in tentationem impuram: hoc enim non eſt inducere in peccatum, cùm poſſint, & debeant non labi; ſed ſolùm eſt permittere peccatum alterius tam gravi cauſa excuſante, ut non teneantur impedire ipſius peccatum. *Ita cum Hurtado*, & Diana *p. 5. tract. 7. reſ.* 20. Tamb. *cit. §. 4. à n. 23.* Qui inſuper reſolvunt, licitè poſſe quemlibet adire Judicis, v. g. vel Magnatis alicujus concubinam, vel amaſiam, eamque præcibus vel muneribus ſollicitare, ut pro ipſo intercedat, quando ejus interceſſione ſperat notabile beneficium apud Magnatem, aut juſtam ſententiam apud Judicem de re alicujus momenti pro ſe impetrare, nec alia via ſe offerat, qua poſſit ejuſmodi beneficium vel ſententiam obtinere. *Ratio eſt*: quia id poteſt fœmina obtinere ſine exercitio, vel augmento turpis amoris: & petitio ex ſe bona, & de te bona eſt. Si autem ea occaſione, de ſe omnino indifferenti, peccetur, ipſis imputetur. Huc etiam revocari poſſent plerique caſus regulæ ſequentis. 80

RE-

REGULA II.

81 *OB juſtam & proportionatam cauſam neceſſitatis, vel utilitatis gravis licet alteri cooperari materialiter ad peccatum, materiam, vel occaſionem præbendo, quoties abſque tali cooperatione peccatum proximi nihilominus fieret, nimirum aliis occaſionem, vel materiam facilè præbituris.* Ratio eſt: quia ſic non concurritur ad peccatum formaliter: nam & ſtante tuo concurſu (cujus juſtam cauſam habes) peccatum adhuc poteſt non fieri; & ſecluſo tuo concurſu, peccatum adhuc fieret.

CASUS I.

Hoſpites, Caupones, Coqui.

82 IPſa diminutio divertentium, ac ceſſatio lucri notabilis, eſt ſufficiens cauſa, ut Caupones, Hoſpites, Coqui, licitè poſſint miniſtrare vinum aliumve potum ſe inebriaturis, cibos indifferentes (de carnibus mox) jejunium ſoluturis, etiam cùm neſciunt, vel dubitant, an à jejunio excuſentur, idque maximè, cùm uno negante, non ſine ſuo damno, aliis adminiſtrantibus, adhuc peccatum fieret. *Communis apud cit.* Ratio in Regula data eſt.

83 Quin etiam in civitatibus, & locis, ubi Catholici cum hæreticis permixti ſunt, etiam licet in caupona, vel hoſpitus, diebus interdictis miniſtrare carnes poſtulantibus ſine delectu, cùm examen de Fide, & Religione ad caupones non ſpectet: non item in civitatibus, & locis merè Catholicis, niſi ob longè graviorem cauſam neceſſitatis, vel gravioris mali evitandi.

84 Excuſari tamen utcumque poſſunt caupones in locis catholicis, dum mercatores hæretici ex ſolemnitatibus nundinis advenantes carnes poſtulant, iis negantibus, facilè aliunde comparaturi, non ſine magno cauponum detrimento, & lucro ceſſante, quantum eſt in foro conſcientiæ: nam in foro externo ipſi viderint. Qua ratione vera eſt Sententia Cajetani, & Navar. ſuprà relata, licere amicum, qui ſe inebriandi, & jejunii violandi cauſa ad cauponam properat, in domum ſuam ducere, eique vinum, vel cœnam miniſtrare: ſi nimirùm rationabilis aliqua cauſa ſubſit, vel ad lucrum capiendum, vel ad alterius damnum, vel periculum, aut ſcandalum in caupona oriturum evitandum.

Non tamen id poterit licitè fieri ab ejuſdem Superiore, cujus officium eſt impedire peccata ſuorum ſubditorum, ſicut neque paterfamilias domeſticis ſuis licitè poterit cœnam, multo minùs carnes, miniſtrare diebus jejunii, ſi credat eos ad jejunium obligari, etiamſi ſciat illos aliàs occultè, vel alibi voraturos, ut ex Nav. *cap.* . . *nu.* 26. notat Layman. *ſæpè cit. & par.* 5. *tract.* 7. *reſ.* 39.

II. Vendentes, Ementes.

85 EAdem diminutio juſti, ac notabilis lucri ſufficiens cauſa eſt, ut mercatores, & opifices licitè poſſint facere, & vendere res indifferentes, quibus, & homines benè, & malè uti poſſunt, etiamſi ſciant emptores, non tantùm aliquos in genere (alioquin quis ullam rem vendere poſſet?) ſed etiam hoc in particulari abuſuros eſse ad peccatum: dummodò in ipſa emptione, ejuſve circumſtantiis non appareat intentio peccandi. *Omnes.* Sic opifices licitè faciunt, & vendunt gladios, & arma, etſi ſciant emptores iis abuti ad injuſtum bellum, duellum, homicidium. Item Mercatores licitè vendunt fucos mulieri, quos ſciunt emi, ut iis peruncta ad turpem amorem alliciat: item taxillos cartifolia, & ſimilia, quibus tamen emptores peccaturos injuſtis ludis certò prævident. Item eadem ratione poteſt quis licitè ſua vina, frumenta aliaſve merces vendere alteri, quem ſcit per fraudem revenditurum, utpotè miſcendo vino aquam, merci bonæ materiam deteriorem, aut de menſura, vel pondere detrahendo &c. etiam ob ſolam illam cauſam, quia alioquin difficulter aliis, vel cum ſuo damno, vel minori lucro vendere deberet. Ita cum aliis Sanchez *lib.* 1. *Moral. cap.* 7. *num.* 37. Diana *par.* 3. *tr.* 6. *reſ.* 44. *& par.* 5. *tract.* 7. *reſ.* 39.

86 Secùs dicendum, ſi quis alteri mercede conducto traderet ſua vina, frumenta &c. ut cum ſimili fraude, & injuſtitia vendat pretio ſibi allato: tunc enim ipſemet principaliter venderet, ſicque peccaret contra juſtitiam cum onere reſtitutionis, ut benè notant DD. *cit.* Quòd ſi verò dominus vini, cerevisiæ v. gr. non præcipiat, niſi juſtè vinum vendi, tali taxa, juſta menſura à ſuo tabernario; ſciat tamen ipſum vendere injuſtè pretio ſubtracto, ſibique retento, idque ob juſtam cauſam diſſimulet, quia nimirùm aliàs damnum pateretur: dominum à peccato excuſat *Merolla apud Dianam ibid.* conſentientem. Denique ſi dominus omninò ignoret fraudem committi à tabernario, certum eſt à peccato excuſari. Quòdſi tamen pretium injuſtum ipſe dominus recepiſſet, re cognita, tenebitur ad reſtitutionem exceſſus, ſolùm in quantum ex eo injuſto pretio ſupereſt, aut quantum inde ditior factus eſt, juxta Regulas reſtitutionis. Verùm notanter

87 Dixi 1. *Res indifferentes licere facere, & vendere, quibus homines benè, & malè uti poſſunt.* Nam illa, quæ per ſe malæ actionis inſtrumenta ſunt, & nullum bonum uſum habent, ſine dubio non licet conficere, vendere, tradere, v. g. (erubeſco adſerre) inſtrumentum diabolicum artificioſè factum occultæ libidinis fœmineæ; item inſtrumentum latronum ad impediendam loquelam: infideli idolum, veſtes Sacerdotales, Aram, vel templum idoli ad exercendam idololatriam, niſi urgentiſſima aliqua cauſa v. g. extrema hominis neceſſitas, vel pauperies excuſaret, quod contra alios probabiliter admittit Tanner. *t.* 3. *diſp.* 1. *q.* 9. *dub.* 5. *num.* 144. Diana *reſol.* 37. Tamb. *cit.* §. 4. *nu.* 38. Et Ratio excuſationis eſt: Quia & illæ actiones non ſunt omnino intrinſecè malæ, quia idolum vel veſtes ſimiles etiam licitè appeti, ideòque fieri, vel vendi poſſunt etiam ad uſus licitos, v. gr. comœdiam, ornatum domus, monumentum antiquitatis &c. ergo urgentiſſima cauſa excuſante etiam fieri poſſint infideli abuſuro. Huc etiam ſpectat, quòd non liceat vendere, niſi iis, qui benè uſuri putantur, ut ad medicinas, colores &c. Unde venditio veneni, quod ad nullum uſum ſervit, niſi ad occidendum hominem, abortum procurandum &c. ſimpliciter mala eſt; nec legi, qui excuſaret, ſi ad eum finem vendatur.

88 Dixi 2. *Dummodò in ipſa emptione, ejuſque circumſtantiis non appareat intentio mala peccandi.* Quod ſi enim in ipſa emptione appareat emptoris mala intentio peccati, certum eſt, non licere ejuſmodi vendere ob ſolam prædictam cauſam diminuti lucri, ſed alia longè gravior cauſa accedere deberet. Illicitè ergo alicui jam furenti, & jam minitanti necem alteri, venderes gladium, vel accommodares; immo illicitè redderes ſuo proprio domino, ita furenti, niſi graviſſima cauſa, v. g. mortis propriæ urgente, & excuſante. Illicitè quoque venderes jam actu proficiſcentibus ad bellum injuſtum, magis illicitè deferres ad caſtra, actu bellum injuſtum gerentium, arma, & ſimilia, niſi iterum graviſſima cauſa ſimilis excuſaret, juxta dicenda Regula quarta. Sic denique Apothecarius illicitè venderet mercurium, vel quid ſimile fœminæ gravidæ, ſciens uſuram ad abortum procurandum. Hæc quoad vendentes.

89 Quoad ementes verò hoc ſolùm ex alibi dictis hic annotare placet: Nimirùm ob ſimilem cauſam neceſſitatis, vel utilitatis poſſe te licitè emere à militibus res ablatas ignotorum dominorum, etiam pro derelictis habitas, cùm etiam te non emente, tamen non ſint reſtituturi, aut alii empturi, certi domini non recuperaturi; dummodò ſemper habeas voluntatem dominis, ſi quando compareant, reſtituendi, quantum adhuc extat, vel quantum inde ditior factus es. Sed de hoc alibi plura.

III. Locantes, ædificante.

90 LEgitimo Magiſtratu permittente, licitè Catholicus poteſt hæreticorum templa, vel ſynagogas Judæorum ædificare, reſtaurare, ornare &c. ſimiliter in civitatibus, vel locis, ubi, ad majora mala evitanda, permiſſa ſunt lupanaria, licitè potes ædificare domum meretrici, vel meretricibus, permittente interim Magiſtratu, ut opus turpe exerceatur inibi, uti (contra *Nav.* id ut valdè periculoſum meritò diſſuadentem) docet *communis, & recepta DD. Sententia, meique citati omnes.* Et omninò verum credo, quando juſta ſubeſt cauſa: utpotè ſi domus non poſſet æquè benè aliis honeſtioribus locari, & inſuper te non locante, tamen locabunt alii, & ſic peccata non impedirentur: quòd ſi autem domum tuam æquè benè aliis locare poſſis, certè ſine omni tuo incommodo poteris, ideòque debebis non locare, & actiones turpes domi tuæ exercendas impedire: idque maximè verum eſt, quando, te non locante, ſimul ſpes eſt, fœminam, alibi non reperta occaſione, perditè non victuram, ut rationabiliſſimè docet *Hurtad. apud Dianam ſuprà.* Nihilominus Sanch. *lib.* 1. *Moral. cap.* 7. *num.* 20. *Leſſius, Valentia*, alii plurimi cum cit. Diana *reſol.* 24. id abſolutè concedunt licere, abſque ulla alia cauſa excuſante, eò quòd locatio domus, ſeu locus ipſe valdè remotè ſe habeat ad peccatum abutentis, cùm nec materia, nec occaſio peccati ſit.

91 Excipiunt tamen meritò: niſi locus ratione ſitus, eſſet magis aptus ad alliciendos homines ad peccatum, aut vicinitas meretricis multùm noceret honeſtis fœminis in vicinia commorantibus: tunc enim requireretur cauſa aliqua excuſans ad locandum, qualem adhuc ſufficientem eſſe illam ſuprà dictam, quòd nimirùm domus non poſſit aliis honeſtioribus locari, cenſet *Tamb. dicto* §. 4. *n.* 34.

IV. Pl.

IV. Pictores, Hiſtriones &c.

92 PEccant ſine dubio materialiter, regulariter loqnendo, pictores pingentes valdè turpia, vel obſcœna; & multò magis hiſtriones ejuſmodi valdè turpia repræſentantes, ex quibus moraliter certum eſt, & multos lapſuros gravter quoad caſtitatem, & pudicitiam: magis enim movet repræſentatio velut viva turpium, quàm pictura mortua. Dico autem: *regulariter loquendo*: Nam in caſu raro, ſi tanta eſſet pictoris, vel hiſtrionis neceſſitas, ut eo lucro indigeret ad victum, veſtitum, vel ejuſmodi quid neceſſarium, ſemel, aut iterùm licere, donec alia victus ratio occurrat, permittunt aliqui DD. cum Tamb. *ſupra cit. num.* 28. Dummodò abſit periculum mortale impuræ delectationis venereæ, quod in hujuſmodi cavere ſanè eſt. Unum, aut alterum dubiolum hic reſtat.

93 *Unum*. Utrùm pictori liceat pingere imaginem amaſiæ pro eo, quem pictor certò ſcit in illam turpiter eſſe affectum, idque extra finem matrimonii, præſertim ſi etiam eſſent matrimonii ad invicem incapaces? Reſp. Non licere citra peccatum mortale, regulariter loquendo, cùm præbeat fomentum, & incitamentum turpis amoris: niſi iterùm cauſa graviſſimæ neceſſitatis pictoris excuſaret. Cùm enim talis pictura de ſe ſit indifferens, & etiam bono uſui deſervire poſſit, ob cauſam gravis neceſſitatis poterit pictor permittere peccatum alterius: uti contrà *Azorium*, *Bonacinam*, & alios docent *Baſilius*, *Pontius*, *Caſtro-Palaus*, alii cum Diana *par. 5. tr. 7. reſ. 5.* Tamb. *eodem num.* 28.

94 *Alterum dubium eſt*. An rhedariis, vel lecticariis, qui nimirùm ex officio, vel ſtatu ſuo rhedas agunt, vel lecticas portant pretio conducti, liceat ſcienter amaſiam ad amaſium, vel è contrà adducere? Negant DD. communiter. Et certum videtur non licere abſque omni juſta cauſa excuſante: at ſubſiſtente aliqua juſta cauſa (qualis eſt ipſum lucrum inde capiendum, alioquin ceſſans) concedunt *Merolla* cum Diana apud Tamb. *cit. num* 30. Et quod mirum eſt, conſcientioſus Navarr. *lib. 5. conſil. in ſecunda edit. conſ. 5. de pœnit. in fine*. Ubi de his ipſis, & ejuſmodi ſervitiis loquens dicit: ex his videtur colligi ratio defendendi multos à peccato, ſaltem mortifero; modò non placeat eis peccatum, & faciant obſequia prædicta ob aliquem bonum finem; puta, eò quòd exhibeant illa, officii ſui cauſa, vel ob juſtam mercedem: licèt enim hæc officia, & obſequia ſint valdè conjuncta peccato; non tamen ſunt ſecundùm ſe, & ſuaptè natura peccata; & ideò ſejungi poſſunt à peccato per finem diverſum, & ſejunctum. *Hæc Navarrus ſapienter*. Major infrà erit ratio de famulis, & ancillis.

REGULA TERTIA.

95 *QUando aliquid alicui ex juſtitia debetur, præſtandum eſt, etſi per illud alter peccaturus ſit: ſi tu peccatum aliundè impedire non debeas, vel commodè non poſſis*. Ratio eſt: quia ipſa obligatio juſtitiæ eſt ſufficiens cauſa excuſans actionem tuam aliàs indifferentem à cooperatione ad peccatum alterius, poſito, quòd illud impedire non debeas, aut hic, & nunc commodè impedire non poſſis: prout certè regulariter non poteſt creditor. Quodſi autem in caſu aliquo reverà impedire poſſes peccatum alterius, maximè contra juſtitiam non reddendo debitum, te tunc non ſolùm non teneri reddere, ſed teneri pro tunc non reddere debitum, conſtat ex dictis de cauſis excuſantibus à reſtitutione.

CASUS I.

Debitores, Subditi.

96 CReditori mutuum reddendum, debitum ſolvendum, ſuum reſtituendum, dominis tributum pendendum, etſi illis pecuniis, vel rebus receptis immediatè ad peccatum abuſuri ſint, ob rationem Regulæ datam: dummodò ipſis non exhibeatur in ipſa intentione actuali peccandi, & omnium maximè contra juſtitiam in damnum tertii. Sic enim furioſo, vel alteri jam actu volenti occidere, non licet reddere etiam ſua propria arma (multò minùs vendere, vel comodare) niſi alia graviſſima cauſa urgeret.

II. Sacerdos, Confeſſarius.

97 COnfeſſarius pœnitenti, quem aliunde ſcit indiſpoſitum, non tamen fatenti, tenetur abſolutionem dare, ſaltem ſub conditione mente retenta, ut in materia de pœnitentia dicitur: quia tenetur ei credere tam pro, quàm contra ſe. Item Parochus, vel Sacerdos peccatori indiſpoſito, etiam excommunicato, occulto tamen, etſi ſibi probè noto, tenetur adminiſtrare SS. Euchariſtiam publicè petenti: immo etiam petenti privatim, ſi ejus indiſpoſitionem ex ſola ejus Confeſſione Sacramentali cognitam habet: Quia debetur ei ſua fama, & obſervatio ſigilli ex juſtitia. Communis doctrina ſuo loco tradita.

III. Conjuges.

UXor v.g. tenetur reddere debitum petenti marito voto caſtitatis adſtricto, ideque peccaturo, ſi eum petentem à propoſito ſuaviter evocare non poſſit: piè enim, & laudabiliter conabitur peccatum conjugis impedire, v. g. dicendo: quæſo, ſerva tuum votum, expecta, donec ego petam, ſtatimque petat; immo cùm primùm advertit conjugem deſiderare copulam, ipſe petendo prævenire poterit, ſic enim alter jam obligatus reddere, non ampliùs peccabit, quod valdè nota. Et ſic è contrà diſcurre de marito reſpectu uxoris eodem voto adſtrictæ. Attamen peccabit fœmina, ſi ſciens viri votum cum eo contraxit, vel è contrà, vir cum fœmina: quia tunc abſque obligatione concurrit ad contractum Deo injurioſum: ut habet *cap. Nos novimus* 17. *qu.* 2. & docet communis DD. Navarr. *c.* 22. *n.* 73. Sanch. *lib. 7. de matrim. diſp.* 17. Attamen in caſu, quo permittuntur matrimonia Catholicorum cum hæreticis, ſponſus Catholicus licitè miniſtrat Sacramentum Matrimonii ſponſæ hæreticæ, vel è contrà Sacramentalis gratiæ incapaci. Quia contrahens eſt ſolùm miniſter privatus hujus Sacramenti, neque ad miniſtrandum Sacramentum ſpecialiter ordinatus, ut ejus officii ſit, indignos notoriè à Sacramento excludere. 98

IV. Famuli, Ancillæ.

IPſa ratio famulatus, ſeu ſervitii eſt ſufficiens cauſa, ut excuſentur famuli, & ancillæ: item filiifamilias, & uno verbo ſubditi, ſi juſſa dominorum, aut Prælatorum faciant opera, ex ſe indifferentia, & remotè tantùm ad peccatum ſe habentia; non item propinquè, & proximè ad peccatum ordinata. Utpotè: 1. Si famulus juſſu heri uſurarii pecuniam ad uſuram dandam numeret, deferat, recipiat, in librum referat: abſque alia mala intentione, vel complacentia ad peccatum. 2. Si famuli, & ancillæ, ſeu coqui, & coquæ dominis, jejunium violaturis cœnam, & carnes coquant, vel miniſtrent: quia hæc actio natura ſua non ordinatur ad peccatum, ſed ſolùm ad ſubſtantiam actus comeſtionis ſpectantis ad nutrimentum dominorum, cui actui eo die per accidens conjungitur peccatum dominorum, quod famuli, & ancillæ impedire non tenentur, ſed funguntur ſuo officio, ſicut aliis diebus. Communis DD. apud Dianam *cit. p. 5. tr. 7. reſ.* 13. 3. Si famulus juſſu domini, quem ſcit ire ad adulterandum, ſternat equum, ipſum merè comitetur, merèque expectet, more ſolito ante fores ſervitii cauſa (hoc eſt, non ut cuſtodiat, ſecurum, vel animoſiorem ad peccatum reddat, tunc enim clarè peccabit) item ſi fœminam, cum qua dominus peccaturus eſt, in domum admittat, facem præferat, lectum ſternat, cibum, vel potum miniſtret, exuere juvet &c. Item ſi ancilla heram ſuam meretricem ornet, & ſimilia modò dicta faciat. 4. Si famulus, vel ancilla inter hujuſmodi heros, & heras deferat litteras, internuntia, munera, ſolius urbanitatis, vel amicitiæ plena, præſtetque ſimilia alia officia, quæ alius famulus, vel ancilla æquè præſtaret, & ita ſimilibus ſexcentis. *Ratio omnium eſt*: Quia ex una parte illi ex officio, & conditione ſua tenentur dominis ſervire, & obſequi. Ex altera verò parte cooperatio ad peccatum merè materialis, & remota tantùm eſt. Unde tamen ſimilia non liceret ſcienter præſtare aliis liberis ab obſequio. 99

Contrà verò in iis, quæ propinquè, vel proximè ſe ad peccatum habent, juvant, vel ordinantur, etſi de ſe indifferentia, non poſſunt famuli, & ancillæ obſequi dominis ex ſola ratione famulatus, vel ſervitii. Immo modò poſt propoſitiones damnatas, non ampliùs excuſat metus cujuſvis notabilis detrimenti: ut ſi timeant, ne à domino, vel à domina cum detrimento, vel dedecore è domo, vel ſervitio expellantur, aut malè tractentur; aut ſi ſpontè ſervitium deſerant, aliud vel non inveniant, vel ſaltem cum moleſtia quærere cogantur. Sic enim illa intelligenda videtur damnata ab Innocentio XI. propoſitio 51. *Famulus, qui ſubmiſſis humeris, ſcienter adjuvat herum ſuum aſcendentem per feneſtras ad ſtuprandam Virginem: & multoties ei ſubſervit, deferendo ſcalam, aperiendo januam aut quid ſimile cooperando, non peccat mortaliter, ſi id faciat metu notabilis detrimenti, puta, ne à domino malè tractetur, ne torvis oculis aſpiciatur, ne domo ejiciatur*. Et hinc concubinam, vel amaſiam conducere, aut litteras turpiter amatorias ſcienter deferre, (ſicut & litteras continentes expreſſam provocationem ad duellum) nunquam poteſt eſſe licitum: cùm hæc videantur intrinſecè mala, & ſpecies lenocinii, ut habet communis DD. cum Sanch. *lib. 1. mor. c. 7. n.* 26. 100

Excuſat tamen omnis ignorantia: cùm famuli, vel ancillæ 101

Digitized by Google

læ non ſit inquirere intentiones, & conſilia dominæ, val domini ſui. Quòd ſi autem famulus certus ſit de turpi amore domini erga talem ſœminam; ignoret autem quid in litteris contineatur, adhuc non licere deſerre, docet *Sanch. cit.* Quia tunc ex communiter contingentibus debet ſervus præſumere turpia eſſe, & mala. Eam tamen delationem ex aliquà urgenti cauſa licere, concedunt *Rebelius*, & *Baſtro-Palaus*, apud Tamb. *cit.* §. 4. *num.* 18. Vide de his plura, & curioſa apud *Dianam*, & *Sanch. ll. cc.* Et modò poſt Propoſitiones damnatas utiliſſime leges Joan. Card. & alios, recentiſſime in præfatas Propoſitiones ſcribentes.

REGULA QUARTA,

102 *Licet materialiter ad peccatum proximi cooperari, quoties major neceſſitas, ſeu ratio majoris mali evitandi, ita exigit, vel cogit.* Ratio eſt: quia ex duobus malis, quorum utrumque vitari non poteſt, minus eligendum, vel certe permittendum eſt.

CASUS I.

Juvare pugnantes injuſte.

103 CHriſtiani, vel Catholici captivi apud Turcas, vel hæreticos bellantes contra Chriſtianos, vel Catholicos, licite remigant, fodiunt; ſarcinas, & arma advehunt &c. Quia ex una parte magna neceſſitas, & graviſſimus metus verberum, & mortis eos cogit: Et ex altera parte cooperatio non adeò propinqua eſt, ſine qua damnum nihilominùs inferendum eſt. Quòd ſi tamen captivi ejuſmodi auxilia negantes, Chriſtianos, vel Catholicos magno periculo eripere poſſent, vel victoriam cauſare, omnino ex Charitate videntur obligari ad bonum commune Reipublicæ Chriſtianæ, vel Eccleſiæ anteponendum propriæ vitæ. *Sic Pet. Navar. Molina*, Laym. *cit. num.* 5. §. *ulterius*. Eadem ratione iidem excuſantur, ſi inferant damna Chriſtianis in rebus externis, auferendo, deſtruendo, comburendo, ſimili metu mortis coacti: quia tunc ſunt in extrema neceſſitate ad tuendam vitam, & domini non debent eſſe inviti rationabiliter, ſed potiùs ex Charitate conſentire, neque eam actionem, prout a miſeris captivis fit, ſibi injurioſam putare: uti contra alios rectè docet Molina *tom.* 1. *de juſt. tract.* 2. *diſp.* 115. aliiſque cit. Diana *cit. reſol.* 30.

104 At verò minime excuſantur mortis, vel cujuſcunque mali metu, actu pugnantes contra Chriſtianos, vel Catholicos, eos occidentes, mutilantes, tormenta explodentes, applicantes, ignem navibus comburendis cum Chriſtianis &c. quia hæc ſunt intrinſece mala, nec patrocinari poteſt conſenſus innocentium. Eadem ratione proportionaliter diſcurrendum de juvantibus fures, vel latrones, non propinque tantùm v. g. ſcalas applicando, vel dorſum ſupponendo furaturis &c. ſed etiam proxime ad furandum, vel prædandum: nimirùm excuſari certo metu mortis, vel alteriùs graviſſimi mali prudentis judicio proportionati cum damno proximis inferendo, qui ſimiliter non debebunt eſſe rationabiliter inviti; minime tamen excuſantur juvantes latrones ad homicidia &c. Ratio jam antea eſt dicta.

II. Obedire Tyranno.

105 TYranno, expulſo Principe, Provinciam injuſtè occupante, poſſunt incolæ ſub eo manere, ejuſque cogente imperio, foſſione, excubiis, contributione &c. juvare: non utique animo bellandi contra proprium legitimum Principem; ſed quatenus opera illa indifferentia ſunt, & minùs mala ad majus evitandum, quæ nimirùm ſi ab incolis recuſentur, majora damna ipſis, & Reipublicæ imminent; quippe ut bonis omnibus privati, provincia ejiciantur, aliis ad nocendum promptioribus ſubſtitutis, quam ob rem ipſe Princeps legitimus cenſetur velle, ut manentes hæc interim faciant ad majora mala devitanda. Ex communi Laym. *cit. num.* 5. §. *ſecundò reſolvee.*

III. Tolerare malos.

106 PEccant ſane graviter parentes, domini, Patres familias, ſi filios, ſervos, ac famulos malos, laſcivos, luxurioſos &c. domi retineant, & non ejiciant, ſi credant ex eorum ejectione emendandos fore, & ut ajunt ad crucem repturos. At quia ſæpiſſime, timendum, & paſſim contingit, eos ex ejectione extra domum, & curam, ac diſciplinam paternam, vel herilem, non modo non emendari, ſed potius magis pervertendos, in graviora ſcelera, & dedecora labi &c. præſertim ſi etiam eorum opera parentibus, vel dominis neceſſaria ſit, ut ſine gravi damno ſuo, vel incommodo ejici non poſſint, prudenter, & licite eos retinent; dummodo familiæ, vel familiaribus non ſint pernicioſi. Unde excuſari poſſunt, ſi ob juſtam cauſam retinuit filium, vel famulum extra domum amaſiam habentem: at minime excuſari poterunt, ſed domi amaſiam habeant, hoc enim eſſet receptate peccantes, & facere, ut ſecuriùs, & commodiùs peccent. Quid hic de ſcandalo? Quid de contagione totius familiæ? Quænam juſta cauſa id permittendi eſſe poſſit, ſaltem ad longum tempus? *Ita ex Sylv. Navar.* Tamb. *cit.* §. 4. *n.* 21. & 22.

IV. Redimere vexationem.

CAſus hic ſingularis eſt in adminiſtratione Sacramentorum, ſi Sacerdos, vel Parochus ex malitia nolit 107
adminiſtrare Sacramenta, maxime neceſſaria, v. g. Baptiſmum infanti morituro, pœnitentiam exiſtenti in peccato mortali, & periculo mortis: licebitne ei offerre pecuniam ad redimendam eam iniquiſſimam vexationem?

Sane communis Sententia Antiquorum Theologorum, *S.* 108
Thomæ, *Scoti*, *Alenſis*, *Gabrielis*, *& aliorum eſt*, non licere offendere pecuniam pro adminiſtratione Sacramenti, etiam in extrema neceſſitate. *Ratio* eorum eſt: quia emere Sacramentum intrinſece malum eſt: ut proinde nulla circumſtantia etiam extremæ neceſſitatis juvante cohoneſtari, ſeu licite fieri poſſit; nam hoc non ſolùm eſt ſcandalum, quo inducitur proximus ad peccatum, ſed etiam eſt peccatum ſimoniæ juris naturalis: quia ipſa obligatione pecuniæ emitur Sacramentum: emere autem Sacramentum tam iniquum, & ſimoniacum eſt, quàm vendere.

Verùm magis placet ſententia oppoſita *D. Bonaventuræ*, 109
Vaſq. Pontii, & jam *communis DD.* quos ſequitur Diana *p.* 5. *tr.* 7. *reſol.* 16. Licera nimirum Sacerdoti nolenti infantem baptizare in extrema neceſſitate, pecuniam offerre, immo ſi aliter induci non poſſit, etiam debere fieri. *Ratio* in oppoſitum eſt: quia in primis hoc non eſt ſcandalum; non enim peto, ut ipſe Sacramentum vendat, abſit: ſed peto Sacramenti adminiſtrationem, quæ ſancta eſt, & ab eo ſancte fieri poteſt, ex ſuppoſitione autem, quòd is ex malitia aliter adminiſtrare nolit, offero pecuniam, non ſimoniace, ut Sacramentum emam, abſit: ſed præciſe, ut mentem ipſius, & voluntatem inducam, ut in tanta neceſſitate conferte velit Sacramentum. Unde neque eſt ſimonia; quia non æſtimo Sacramentum pecunia, ſed nolentem aliter conferre, oblata pecunia allicio, permittendo interim ejus peccatum tamquam minus malum ad evitandum majus malum damnationis infantis. Quare non licite ſolùm ſic offero, ſed ex Charitate etiam offerre debeo: quia ex duobus malis minus eſt eligendum. Quamvis autem DD. cit. prædicti, & plerique loquantur ſolum de Baptiſmo infantis moribundi, ſic neceſſario baptizandi, eadem tamen omnino eſt ratio de Sacramento Pœnitentiæ neceſſariò ad ſalu-
tem. Immo *Hurtadus*, & *Diana cit.* extendunt ad Sacra- 110
mentum Euchariſtiæ, ac omnia alia, quæ ſi aliter Sacerdos malitioſe miniſtrare noluit, poſſe pecunia oblata extorqueri: non enim æſtimatur Sacramentum pecunia: ſed ſola voluntas Miniſtri allicitur ad præſtandum id, quod ſine peccato præſtare poſſet, & deberet: ſi male præſtetur, eſt ex ſola malitia Miniſtri.

Eademque ratione dicendum in caſu tempore belli non 111
raro, quo milites hæretici Sacramentum Euchariſtiæ eſſent profanaturi, pedibus conculcaturi &c. licite catholicus eis offeret pecuniam, non ut Sacramentum ab eis emat, vel pretio æſtimet, ſed ut mitigata eorum mente ſacrilega tantam Sacramenti irreverentiam redimat, & impediat. Ex his quatuor Regulis per caſus ſatis late deductis bene penetratis facile reſolves alios caſus prorsùs innumeros, quos ſcripto congerere impoſſibile eſt.

SECTIO IV.

De obligatione Scandalizantis lædentis proximum in bonis Animæ.

SUMMARIUM.

112 *Scandalizans active, tenetur ad procurandam ſcandalizati emendationem non tantùm ex Charitate,* uſq; ad n. 114. *ſed*
114 & 115. *Probabiliter etiam ex juſtitia.*
116 *Idque certum, ſi per vim, vel fraudem induxit alium ad peccatum, vel errorem in rebus fidei; ita ut*
117 *Talis ſub mortali obligetur. I. vim, metum, minas, imperium &c. revocare: &*
118 *II. Fraudem, dolum, vel falſas perſuaſiones, quibus induxit, amovere: ac*
119 *III. Inſuper ſi etiam a mota cauſa peccati, & oſtenſa veritate, ſeductus in peccato perſeveret, mediis opportunis ejus emendationem procurare: &*

120 *IV. Si*

120 *IV. Si ſeductus inde damnum paſſus eſt, aliud compenſare,*
121 *Qui verò ſine vi, vel fraude aliquem, aut jam antè peccare peccatum, inducit in peccatum non ex juſtitia, ſed ex charitate ſolùm obligatur ad ejus emendationem*, uſq; ad n. 114.
124 *Parentes, conſanguinei, & quivis alii aliquem vel aliquam à Religione ingredienda, vel profitenda retrahentes, vel impedientes &c. quomodò peccent*: & n. 125. *Et*
126 *Ad quid obligentur I. ipſi taliter abſtracto?* uſq; ad 131.
131 *II. Religioni pro abſtracto ingreſſuro, vel profeſſuro*, & n. 133. *aut*
133 *III. Jam profeſſo, & tandem*
134 *Quando, quantum, & quomodò reſtituendum Religioni pro abſtractis?* Uſq; ad n. 138.
138 *An, quomodò & quotupliciter peccent, qui malo animo, & ſine cauſa Novitio negant votum ad Profeſſionem?* uſq; ad n. 145.

ASSERTIO IV.

112 *QUicumque activè ſcandalizans alterum induxit in peccatum, vel errorem noxium, ad compenſandum damnum ſpirituale illatum, obligatur procurare ejus emendationem ex Charitate maximè, & probabiliter etiam ex juſtitia: idque certum, ſi per vim, vel fraudem induxit: alioquin veriùs non ex juſtitia, ſed charitate tantùm.* Explico breviter.

§. I. Obligatur ex Charitate maximè.

113 CErtiſſimum apud omnes: nam quicumque Chriſtianus ex lege generali Charitatis, & ſpeciali præcepto fraternæ correctionis tenetur corrigere errantem, vel peccantem: Eccleſiaſtici 17. *Et mandavit illis, unicuique de proximo ſuo.* Et latiùs *ibid. cap.* 19. Et clariſſimè Chriſtus Matt. 18. *Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum &c.* ergo multò magis, & maximè ex Charitate tenetur corrigere, ſeu procurare emendationem proximi ſui, qui ipſemet illum peccatum, vel errorem induxit: nam talis præter communem titulum Charitatis, quo cæteri omnes obligantur, habet alium ſpecialem titulum damnificantis, eò quòd auctor fuerit illius mali ſpiritualis proximi, quod proximus incurrit, & patitur.

114 Quæſtio ergo, & controverſia major eſt, an etiam talis, obligetur ex juſtitia ad compenſandum damnum ſpirituale proximi, & procurare ejus emendationem? Affirmat univerſim, & indiſtinctè communis Theologorum Sententia, Scot. *4. diſt. 15. q. 3. art. 1. Richar. Paludan. Gabriel Adrian.* alii. Communior autem Sententia RR. ita diſtinguit: Si per vim, vel fraudem induxit, obligari ex juſtitia: ſi ſine vi, vel fraude, ex Charitate tantùm. *Sic Sot. Syl. Az. Leſſ. Laym.* aliiſque *cit.* Lugo *diſp. 9. de juſt. ſect.* 1. *à n.* 8. Eademque ratione commodiſſimè explicari poteſt Sententia *Scoti*, ut ibidem notat *Scholiaſt.* loquitur enim indefinitè his verbis. *De iſto dico, quòd tenetur modo ſibi poſſibili reſtituere ſibi damnum, ſcilicet inducendo eum efficaciter ad pœnitentiam, & ad actus virtuoſos, & ſi ſola inductio non ſufficiat, quia facilius eſt pervertere, quàm convertere: tenetur, & per ſe orando, & per orationes aliorum procuratas impetrare ſibi converſionem, & per alios perſuaſiones efficaces: dum tamen illis non prodat peccatum occultum illius alterius. Ex hoc patet, quantum periculum eſt alium ſollicitare, & inducere ad peccatum: quia vix poteſt dignè reſtituere, cùm voluntatem illam allectam ad peccata vix poſſit perſuaſionibus, & aliis multis viis reducere ad virtutem. Ratio hujus ſatis patet: quia cùm virtutum bona ſunt maxima ſecundum* Auguſtinum 1. Retractationum c. 9. *plus damnificat, qui in iſtis damnificat, quam qui in quibuſcumque aliis: & per conſequens pluis ſecundum juſtitiam ad reſtituendum proximo tale bonum, quantum ſibi poſſibile eſt.* Sic Scotus indefinitè loquens: ſed quia communiter intelligitur, & citatur pro prima Sententia: ideò in favorem illius antiquæ piæ Sententiæ dicimus:

§. II. Et probabiliter etiam ex juſtitia.

115 PRobabilior omninò eſt prima Sententia univerſaliter affirmans, talem obligari ex juſtitia. Suadetur: quicumque damnificat proximum in bonis injuſtè, peccat contra juſtitiam commutativam, & tenetur ad reſtitutionem, & quidem tantò magis peccat, & reſtitutioni obnoxius fit, quantò majus eſt bonum, in quo damnificat: ſed quicumque inducit proximum quocumque modo in peccatum, quòd aliàs non commiſiſſet, eſt vera, actualis cauſa per ſe illius peccati, & privat proximum ſuum bono maximo divinæ gratiæ ipſi ex Chriſti, & propriis meritis debito, adeòque damnificat ipſum in bono ſpirituali pertinente ad vitam æternam: ergo peccat contra juſtitiam commutativam, & quidem multò magis, quàm ſi damnificaret eum in bonis temporalibus vitæ, famæ, fortunæ, juxta dictum Anacleti Papæ Epiſt. 3. relatum c. Deteriores 6. q. 1. *Deteriores ſunt, qui vitam bonorum pravis moribus corrumpunt, quam ſi ſubſtantias aliorum, prædiaque diripiant.* Ergo ulteriùs etiam tenebitur ad reſtitutionem ex juſtitia, & quidem multò magis, quàm qui damnificat in bonis temporalibus inferioribus. Sanè nulla videtur ratio, quare obligatio reſtitutionis ex juſtitia ſolùm reſtringeretur ad damna temporalia, & non item ad ſpiritualia; neque videtur obeſſe conſenſus damnificati in ſpiritualibus: nam damnificans in bonis corporalibus adhuc tenetur ad reſtitutionem, etiamſi damnificatus aliquando in damnum ſuum conſentiat. Nam uſurarius v. g. obligatur ad reſtitutionem uſuræ mutuanti, etſi is in ipſam conſenſerit: ergo etiam talis inducens ad peccatum obligatur ad reſtitutionem, non obſtante, quòd alter ſeductus conſentiat in peccatum ſuum, vel damnum ſuum. Confirmat *Sotus* antiqua Lege Dei Exodi 22. *Qui ſeducit virginem, & dormit cum ea, dotabit eam, & habebit eam uxorem, aut reddat ei pecuniam, juxta modum dotis, quam virgines ſolent accipere.* Ergo iſta damnificatio illata virgini contra Caſtitatem requirit reſtitutionem caſtitatis conjugalis reddendæ pro ea. Jam vides ſententiam eſſe valdè probabilem. Inſuper dicimus:

§. III. Idque certum, ſi per vim, vel fraudem induxit.

NImirùm, qui per vim, vel metum, fraudem, vel dolum, aut falſam doctrinam induxit alterum ad peccatum, vel errorem in rebus fidei, vel morum, tenetur ex juſtitia tollere cauſam datam, ne ampliùs in peccato perſiſtat, atque procurare ſeducti emendationem. *Sic omnes, ac utriuſque ſententiæ Doctores.* Ratio clara eſt, quia quicumque infert alteri veram injuriam damnoſam, ſeu damnum injuſtum, utpotè invitum, ac involuntarium privando te ſua, quam titulo juſto poſſidet, peccat contra juſtitiam, & obligatur ad reſtitutionem, ſeu compenſationem damni illati, & ante omnia ad amovendam cauſam appoſitam talis damni, ut conſtat ex ipſo fundamento juſtitiæ, & reſtitutionis: ſed qui alterum per vim, vel fraudem induxit in peccatum, vel errorem, infert ei veram injuriam: cùm quilibet habeat jus, ne ſibi per vim, vel fraudem malum inferatur; infertque grave malum ipſi invito, ac involuntario: quia, ut ſupponitur, nunquam tali peccato conſentiret, niſi alter aut vi, aut metu compuliſſet, aut fraude, vel dolo, vel ſuaſu falſo decepiſſet: & ſiquidem per vim, vel metum induxit ad peccatum formaliter, utpotè cognitum, & ſufficienter voluntarium, adhuc infert ſanè graviſſimam injuriam, damnumque injuſtum graviſſimum reatus peccati mortalis, ac æternæ damnationis, privando illum maximo bono ſuo, ſcilicet gratia, quam verè poſſidet à Chriſti, & propriis meritis: Si verò per dolum, vel fraudem, falſam doctrinam induxit in peccatum, ſaltem materialiter tantùm, utpotè ignorantia invincibili excuſatum: adhuc injuriam infert conſtituendo eum invitum in malo materiali, quod licèt per ſe grave non ſit, per accidens tamen ſæpè maximè grave evadit ob damnum annexum: ut ſi virgini, fœminæ, vel maſculo perſuadens copulam carnalem in talibus circumſtantiis non eſſe peccatum: tunc enim magnum detrimentum ei infers in amiſſione virginitatis, quæ pretioſiſſimum ornamentum eſt: aut ſi propter talem actum incurrat aliud damnum ſpirituale, vel temporale, ut ſæpè contingere ſolet: puta, quia talis ſemel ex ignorantia peccans, poſteà ſublata ignorantia, adhuc peccabit: aut quia in foro externo punietur, &c. ergo talis peccat contra juſtitiam, & per conſequens tenetur ad reſtitutionem, ſeu compenſationem damni illati: & ante omnia quidem ad amovendam cauſam appoſitam damni illati, hoc nimirùm ordine, & modo. 116

I. Qui alterum vi, metu nimis, imperio &c. ad peccandum induxit, tenetur ſub mortali remittere vim, minas revocare imperium, & relinquere eum in ſua libertate: intellige, quando peccatum ex metu committendum adhuc pendet in futurum, quia alter ſcilicet ex metu adhuc peccabit, ſi autem peccatum perpetratum jam ſit, neque ampliùs perpetrandum ex metu tuo, jam non ampliùs ex juſtitia, ſed ex Charitate tantùm teneberis procurare ejus emendationem, jam non eſt ampliùs ex tua injuria, ſed propria libertate peccabit. Excipit tamen rectè Lugo *cit. ſect.* 1. Niſi talis ignoret actum ex ſe metu factum eſſe peccatum, aut neſciret adhibere remedia ad recuperandam gratiam, tunc enim ex juſtitia teneberis ei oſtendere remedia emendationis: quia tua cauſa adhuc invitus grave malum patitur. 117.

II. Similiter, qui fraude, dolo, vel falſis perſuaſionibus feſellit ad peccandum, tenetur ex juſtitia ſub mortali amovere fraudem, vel fallaciam, veritatem oſtendendo, ut qui falſa doctrina alterum ſeduxit, aut in rebus fidei 118

cre-

Digitized by Google

credendi aliquid erroneum, aut in rebus morum credendi aliquid non eſſe peccatum, verbi gratia fornicationem ſimplicem, pollutionem, uſuram, perjurium in neceſſitate propria, vel amici, mortuo creditore, non eſſe ampliùs obligationem reſtituendi &c. tenetur utique ex juſtitia ſub mortali ad amovendum errorem, ac docendam veritatem, ne ſcilicet alter in peccato, vel errore perſeveret: eſto enim alter ſeductus non peccet formaliter, excuſante ignorantia, tu tamen ſcienter inducens ad malum peccaſti formaliter, & peccas, quamdiù ſic ipſum relinquis.

119 III. Inſuper, etiam amota cauſa peccati, vel erroris, & veritate oſtenſa, ſi ſeductus in peccato perſeveret, adhuc ſeducens tenebitur mediis opportunis procurare ejus emendationem, vel correctionem: & quidem ex juſtitia *ſecundùm Scotum*, & *Doctores primæ Sententiæ*, eò quod ſua ſeductione non tantùm actuali peccato, vel errori, ſed etiam perſeverantiæ in tali peccato, vel errore injuſtam cauſam dederit: at verò *ſecundùm Doctores ſecundæ Sententiæ* probabiliùs non ex juſtitia, ſed ex Charitate tantùm: quia ablata fraude, & veritate oſtenſa, ſi alter in peccato, vel errore nihilominùs perſeveret, nullum amplius damnum, vel malum invitus patitur, conſequenter ceſſat injuria, & obligatio compenſandi ex Juſtitia, juxta mox dicenda *§. ſeq.*

120 IV. Quando tua vi, vel fraude inductus ad peccatum aliud damnum notabile incurrit, utpotè pœnam in foro externo, ejectionem ex Monaſterio, vel Religione &c. utique clarè obligaberis ad ejus damni compenſationem: quia ejus damni injuſta cauſa fuiſti. Similiter ſi alium vi, vel fraude induxiſſi ad peccatum contra juſtitiam in ſpecie, v. gr. furtum, homicidium, &c. utique obligatus manes ad compenſandum damnum illatum tertio, tanquam ejus cauſa principalis. Res certa dicta ſuo loco. Jam denique dicimus.

§. IV. *Alioquin veriùs, non ex juſtitia, ſed ex Charitate tantùm.*

121 Nimirùm, qui alterum citra vim, vel fraudem ſcientem, & liberè conſentientem induxit in peccatum, ad nullam obligatur ex juſtitia compenſationem damnorum ſpiritualium, ſed tantùm ex Charitate. *Sic Auctores ſecundæ ſententiæ.* Ratio eſt ſolida: quia nulli debetur reſtitutio, vel compenſatio ex juſtitia, niſi injuriam paſſo, atqui juxta Regulam Jur. in 6. *ſcienti, & volenti non fit injuria.* Unde nullus ex conſilio, quod alteri dat, tenetur ei damna ex eo conſilio ſecuta compenſare, niſi fraus intervenerit, juxta aliam Regulam juris L. conſilii ff. de regul. Juris. *Conſilii non fraudulenti nulla eſt obligatio.* Et L. 2. ff. mandati, dicitur *Nemo ex conſilio obligatur, etiamſi non expediat ei, cui dabatur, quia liberum eſt cuicumque apud ſe explorare, an expediat ſibi conſilium.* Ergo inducens alterum in peccatum ſecluſa vi, vel fraude, ſolo conſilio, ſuaſu, prece, dono, exemplo, cùm alter ſciens, & volens in peccatum, adeòque in damnum ſuum ſpirituale conſentiat, nullam ei infert propriè injuriam contra juſtitiam, conſequenter ex juſtitia ad nullam obligatur reſtitutionem damnorum. Undè licèt is, qui conſuluit alteri damnificare tertium, teneatur reſtituere damnum illi tertio ex ſuo conſilio, utique invito illatum, *ſecundùm omnes*: Nullus tamen dicit, teneri reſtituere ipſi conſulto damna inde emergentia: quia nimirùm tertio nec ſcienti, nec volenti injuria facta eſt: Secus eſt de conſulto.

122 Atque hinc clarè patet ad fundamentum primæ ſententiæ. Falſa ſimpliciter eſt *minor*: Grandis enim eſt diſparitas inter damnificationem in ſpiritualibus, & corporalibus: nam in corporalibus damnum infertur invito, & licèt quiſpiam in damnum ſuum aliquando conſentiat, v. g. mutuans uſurario, virgo ſtupratori, gratis interim dato, tunc etiam ei fieri injuriam, tamen poſteà involuntariè in illo damno perſeverat, quo tamen juſtè liberari debet: ergo cùm ipſe ſe liberare nequeat, is qui damnum intulit, ex juſtitia tenebitur eum liberare, illatum damnum compenſando. At vero in ſpiritualibus damnificatus, ſeu in peccatum inductus ſine vi, vel fraude non tantùm ipſe tunc ſciens, & volens in peccatum, ac damnum ſuum conſentit, ſed etiam ſciens, & volens in eodem damno ſuo perſeverat, quo ſe per pœnitentiam ſemper liberare & poſſet, & deberet: conſequenter nulla ei facta eſt injuria, ſicque nulla obligatio alterius ad tale damnum compenſandum ex juſtitia, ſed ſolummodò ex Charitate. Denique accedit communis praxis Confeſſariorum, etiam Doctorum, & proborum qui confitentibus, qui alios in peccatum ſcientes, & volentes induxerunt ſine vi, vel fraude, ad nullam obligationem obligant, præter injunctam pœnitentiam. Ut cum aliis advertit Laym.

123 Tandem apud omnes in confeſſo eſt, nulli reſtitutioni obnoxios eſſe illos, qui ad peccatum inducunt alios, antea peccare paratos, ac volentes, v. gr. meretrices expoſitas: quia moraliter æſtimando non ſunt cauſa peccati alterius, ſed ſolùm occaſio expectata. Neque illos, qui abſque intentione ruinæ ſpiritualis, ſolùm malo ſuo exemplo alios ſcandalizant: quia talis ſcandalizans eſt ſolùm cauſa remota peccati, & ruinæ aliorum planè liberè ad ſuum exemplum ruentium. Reſtat unum, & alterum, non levis momenti, dubium Regulare.

Dubium Regulare prius.

Ad quid teneatur, qui alium retrahit à Religione ingredienda, profitenda, vel etiam profeſſa?

Certum eſt apud omnes, graviſſimè peccare parentes, conſanguineos, & quoſvis alios, qui aliquem, vel aliquam ab ingredienda, vel profitenda Religione malo animo, & ſine ulla rationabili cauſa retrahunt, vel impediunt, ſive id fiat vi, vel metu, fraude, vel dolo, ſive etiam malignis perſuaſionibus, rationibus futilibus, importunis precibus, blanditiis &c. v. g. obtrudendo ſpem honorum, divitiarum, voluptatum: exaggerando difficultatem, moleſtiamque vitæ Religioſæ: aut ob proprium eorum, non tamen debitum commodum, vel utilitatem &c. Tales namque abſque juſta cauſa voluntariè privant ſeipſos maximo bono Religionis: & ſi vis, vel metus, fraus, vel dolus acceſſerit, ultra peccatum mortale incurrunt excommunicationem latæ ſententiæ in Conc. Trid. *ſeſſ. 25. c. 18. de Regularibus.* Ubi excommunicantur omnes: *qui ſanctam Virginum, vel aliarum mulierum voluntatem, vel accipiendi, vel voti emittendi, quoquomodo ſine juxta cauſa impedierint.* 124

Secus à peccato immunes ſunt, & rectè faciunt, qui bono animo, recta intentione, & rationabili cauſa alicui ingreſſum, vel profeſſionem Religionis diſſuadent: utpotè, quia parentes, vel conſanguinei proximi in magna neceſſitate conſtituti, ipſius opera indigent, aut bono communi magis expedire videtur, ſi extra Religionem maneat; aut quia ſecundùm animæ, vel corporis diſpoſitionem non videtur aptus ad talem Religionem, aut quia in tali Religione, vel monaſterio non adeò benè ſecundùm diſciplinam Regularem vivitur: *Omnes.* Ratio eſt: quia, ut Religionis ingreſſus, vel profeſſio hic, & nunc alicui expediat, poteſt in conſultationem cadere: ergo qui bono animo, & rationabiliter diſſuadet, attentis circumſtantiis prædictis, vel ſimilibus, nihil peccat, nec conſequenter alicui reſtitutioni obnoxius erit, cùm nulla injuria præceſſerit. Suppoſito ergo, quòd quis illicitè, & malo animo aliquem à Religione ingredienda, profitenda, vel jam jam profeſſa retrahat, vel extrahat: quæritur, ad quidnam obligetur, tum ipſi, quem retraxit, tum Religioni, è qua retraxit, vel extraxit? Pono diſtinctas reſolutiones. 125

§. I. Quid ipſi abſtracto à Religione?

Qui vi, vel metu, fraude, vel dolo alium abſtraxit à Religione, vel ingredienda jam vocatum vel reſolutum, vel profitenda jam Novitium, aut etiam jam profeſſa, utique peccat contra juſtitiam. Quia invitum, & involuntarium aliquo modo, quippè, vel metu coactum, vel fraude deceptum privat maximo ſpirituali bono: ideòque ex juſtitia obligatur ad compenſationem damni illati modo ſibi poſſibili *juxta communiſſimam ſententiam DD.* obligatur ergo talis ex juſtitia. 126

I. Amovere cauſam damni illati, ſcilicet remittere vim, vel aperire fraudem, & relinquere eum in ſua plena libertate, ut jam, ſi velit, & liberè eam Religionem ingredi, vel eam profiteri, vel ad eam profeſſam redire poſſit. 127

II. Etiam ablata vi, vel fraude, tenetur ei ex juſtitia compenſare pro damno illato: utpotè procurando ei reditum ad talem Religionem, in qua vel Novitius, vel profeſſus erat, ſi is aliundè non poſſit. Item reſarciendo ei omne detrimentum ſpirituale, vel temporale, quod ea de cauſa paſſus eſt, ſi tamen compenſare, vel reparare poſſit, quia totius iſtius damni injuſta cauſa fuit. 128

III. Ablata autem vi, vel fraude, ut jam planè ei liberum ſit Religionem ingredi, vel ad eam reverti, ſi ipſe ampliùs nolit, jam non ex juſtitia, ſed ex Charitate tantùm tenebitur ei procurare ejus ingreſſum, vel reditum: quia non ampliùs invitus, ſed volens damnum ſubit; ut in ſimili dictum ſuperiùs. 129

IV. Denique ſimiliter, qui ſecluſa omni vi, vel fraude ſolis perſuaſionibus, blanditiis, precibus alium à Religione avocavit, ita ut alter liberè conſenſerit non ingredi, vel profiteri, vel egredi à Religione, ad nihil tenebitur ex juſtitia, ſed ex Charitate tantùm: ut contra antiquos illos ſuprà allatos §. 1. docet communis & certa Sententia DD. Quia ſcienti, & volenti ſuum damnum, nulla fit injuria: nec conſequenter ulla oritur obligatio reſtitutionis. 130

§. II.

Digitized by Google

§. II. *Quid Religioni pro abſtracto ingreſſuro, vel profeſſuro?*

131 REvocans, & abſtrahens malo animo aliquem à Religione, vel ingredienda jam diſpoſitum, aut ſuſceptum, vel profitenda jam Novitium, ſine omni vi, vel fraude, ſolis perſuaſionibus, precibus, blanditiis &c. ad nihil tenetur ex juſtitia ipſi Religioni, vel Monaſterio, *Communiſſima DD. tam antiquorum cum Scoto ſuprà, quàm RR. cum Sanch. Lugo cit.* Ratio clara, & facilis eſt: quia ubi nullum jus, nulla poteſt eſſe injuria, nec conſequenter obligatio reſtitutionis: atqui Religio nullum omnino habet jus ad volentem ingredi, etiam jam ſuſceptum, etiam jam ingreſſum Novitium, ejuſque emolumenta: manet enim is ſemper in plena ſua libertate; ergo talem ſine vi vel fraude retrahens à Religione ingredienda, vel profitenda, nullam Religioni infert injuriam, conſequenter nullam contrahit obligationem reſtitutionis: ſed ſicut ipſe candidatus, vel Novitius libere poteſt non ingredi, vel egredi ſine ulla obligatione, ita idem ipſe conſulens ſine vi, vel dolo ab omni obligatione immunis erit: neque enim peccat contra juſtitiam, eſto peccare poſſit contra Charitatem, ſi id malo in Religionem, vel ei nocendi animo faciat: quo ſecluſo neque contra Charitatem peccabit, maximè ſi ita faciat in ſuum proprium, vel ſuorum, vel Religionis propriæ commodum, ordine enim Charitatis proprium commodum commodo alieno in æquali cauſa juſtè præfertur.

132 At verò qui per vim, vel fraudem aliquem retrahit à Religione ingredienda, vel profitenda, ſicut peccat contra juſtitiam ex dictis, ita ex juſtitia obligabitur ad compenſandum Religioni damnum illatum. Eſt item *communis DD. cit.* Ratio eſt: quia quicumque nocet alteri cum injuria, tenetur reſtituere illatum damnum: Sed quicumque per vim vel fraudem retrahit aliquem ab ingreſſu, vel profeſſione Religionis, ipſi Religioni nocet cum injuria, cùm quilibet habeat jus, ne ſibi per vim, vel fraudem noceatur: etſi enim Religio nullum adhuc habeat jus acquiſitum ad ingreſſurum, vel Novitium abſolutè, ut dictum eſt; quælibet tamen Religio hoc ipſo, quòd approbata eſt ab Eccleſia, vel Sede Apoſtolica, habet jus acquiſitum reſpectu cujuſvis, ne quis per vim, vel fraudem avertat eum qui jam ſtatuit ingredi, vel jam ingreſſus profiteri: eſto interim ipſi ingreſſuro, vel profeſſuro, ſemper maneat ſua libertas ad ingrediendum, vel profitendum, necne? quemadmodùm legatarius v. gr. etſi nullum adhuc habeat jus acquiſitum ad legatum ſibi deſtinatum, idque ſemper maneat in libertate legantis, quamdiù vivit, habet tamen jus, ne per vim, vel fraudem ab eo excludatur, ideòque per vim, vel fraudem ipſum à tali legato impediens nocet ei per injuriam, ac per conſequens cumpenſare tenetur, ut latiùs viſum ſuo loco. Ergo ſimiliter per vim, vel fraudem retrahens aliquem ab ingreſſu, vel profeſſione Religionis, verè nocet Religioni, per injuriam privans ipſam jure ſuo ad illum, & ejus commoda ſperata, ac per conſequens damnum illatum compenſare tenebitur; modo mox dicendo *n.* IV.

§. III. *Quid Religioni pro abſtracto jam profeſſo?*

133 QUicumque Religioſum jam profeſſum abſtrahit ex religione jam profeſſa, atque ad apoſtaſiam trahit quomodocumque, ſive vi, vel metu, dolo, vel fraude, ſiva ſolùm conſilio, ſuaſione, vel alia ſimili cooperatione, præter graviſſimum peccatum, obligatur ex juſtitia ad reſtitutionem totius damni illati, & ſecuti Religioni, vel Monaſterio. *Ita communis DD. cum Scoto cit. Navar. uterq; Molina, Azorius, Leſſius*, aliiſque cit. Laym. *lib 3. de juſt. tr.2. c.8. n.3.* contra Scotum, *& Sanch.* apud eundem, qui negant de eo, qui ſine vi, vel fraude abſtraxit; & probabila cenſet Lugo *cit. diſp.9. ſect.3. n.41.* Ratio jam ſuprà dicta hic urget univerſaliter: quicumque per injuriam nocet alteri, peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem damni: ſed retrahens quomodolibet, cum, vel ſine vi, aut fraude Monachum profeſſum ex Religione, per injuriam, nocet Religioni, vel Monaſterio, cùm Religio habeat verum, & ſtrictum jus ad Monachum profeſſum, omniaque ejus emolumenta: Monachus enim profeſſus perſonaliter obligatus eſt Religioni cùm ſui juris non ſit, ſed per Obedientiæ votum à Prælato acceptum ſe Ordini tradidit cum omni ſuo emolumento, adeòque quidquid acquirit Monaſterio vel Ordini acquirit; omniſque ſua induſtria tenetur Ordini ſuo, vel Monaſterio fructificare. Neque refert reſponſum *Soti* adverſarii, quod profeſſus non teneatur ex juſtitia, ſed ſolùm ex Obedientia fructificare, ſeu procurare commoda ſuo Ordini, vel Monaſterio, ideòque ipſe egreſſus non peccet propriè contra juſtitiam; ſed contra Obedientiam: Quomodocumque enim obligetur profeſſus, ſive ex juſtitia, ſive ex Obedientia, ſufficit, quòd Religio, vel Monaſterium reverà habeat jus ad commoda ab eo procuranda, ut iis ſine injuria privari non poſſit; ergo quomodocumque abſtrahens profeſſum ex Religione per injuriam, nocet Religioni, vel Monaſterio injuſtè privando eam commodis, & emolumentis per eum procurandis: adeòque peccat contra juſtitiam, & ex juſtitia obligatur ad reſtitutionem, & compenſationem omnium ejuſmodi damnorum per talem profeſſum procurandorum, idque non ſolùm quoad temporalia, ſed etiam quoad ſpiritualia, at ſi abſtractus fuiſſet vir doctus, fructuoſus, in docendo, prædicando, aut vir bonus, & virtuoſus ædificans fratres, & populum, idque juxta modos jamjam aſſignandos.

§. IV. *Quantum, & quomodò reſtituendum Religioni pro abſtractis?*

I. QUi per vim, vel fraudem alium abſtraxit à Religione ingredienda, vel profitenda, aut jam profeſſa etiam ſine vi, vel fraude: In primis non tenetur reſtituere Religioni pro ipſo damno naturali, ſeu carentia ipſius perſonæ, quæ ingreſſura profeſſura, vel perſeveratura fuiſſet, ſic nimirùm, ut loco illius ex juſtitia teneatur alium æquè utilem introducere, aut ſi non poſſit, ipſemet teneatur ingredi, per ſe loquendo, (de quo rursùs infrà N. IV.) cùm Religionis ingreſſus non neceſſitatis, ſed liberæ voluntatis eſſe debeat, juxta Verbum Chriſti Lucæ 19. *Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia, & ſequere me:* Sed ſolùm per ſe loquendo, tenetur reſtituere pro damno temporali, vel accidentali illato Religioni ex injuſta abſtractione talis ingreſſuri Novitii, vel jam Profeſſi, quatenùs, ſcilicet per hoc Religionem injuſtæ privat commodis, & emolumentis, quæ talis perſona ingreſſa, profeſſa, perſeverans, ſua donatione, hæreditate, ſcientia, induſtria &c. certò attuliſſet, & allatura fuiſſet. *Ratio eſt:* quia damnum ſolùm naturale perſonæ, ſecluſo damno temporali, vel accidentali, non eſt materia reſtitutionis, ut videbitur *infrà de reſtit. ex homicidio.* 134

II. Ipſa commoda temporalia ex tali perſona ingreſſa, profeſſa, vel perſeverante Religioni proventura, & ſperata non ſunt reſtituenda integra (quis enim computabit integrum damnum in futurum, niſi futurorum præſcius ſolus Deus) ſed ex parte tantùm ſecundùm proportionem ſpei præſentis, attentis circumſtantiis arbitrio boni viri, & detractis expenſis; poſſunt enim illa commoda multis modis impediri, per mortem, morbum, vitium, aliiſve cauſis, ut notant *DD. cit.* etiam Lugo *n.* 35. bene addens, quod illa commoda in toto, vel in parte ſæpè ſuppleantur per ingreſſum ſpontaneum alterius æquè utilis, qui, ſi alius manſiſſet, & numerus Religioſorum completus fuiſſet, fortè ſuſceptus non eſſet, ut ideo abſtrahens primum meritò à reſtitutione liberetur. Quòdſi tamen jam profeſſum ex traxiſſes è Religione, certum eſt, te debere reſtituere totum commodum præteritum, detractis ſolùm expenſis, quod is tanto tempore abſentiæ, ſi manſiſſet, Religioni attuliſſet, quia illius damni præteriti totius certa cauſa fuiſti. De commodis in futurum ſperatis, eadem ratione. 135

III. Qui per vim, vel fraudem aliquem abſtraxit à Religione ingredienda, vel profitenda utriq; ante omnia tenetur ex juſtitia amovere vim, vel fraudem, & relinquere hominem in ſua plena libertate. At quid ſi, amota vi, vel fraude, alter nihilominus nolit Religionem ingredi, vel reverti ad profitendum, adhucne tenebitur pro damno Religioni inde ſecuto reſtituere? Reſp. Si ablata vi, vel fraude homo planè liber evadat, ut nullo modo ampliùs inde moveatur, non teneberis ampliùs ex juſtitia compenſare illa damna, quia non amplius tibi, ut auctori, ſed liberæ ejus voluntati imputari debet. Verùm hoc rariſſimum eſt, vix enim unquam fieri poteſt, quin etiam ablata vi, vel fraude tua, homo adhuc moveatur, vel impediatur ingredi, vel reverti ad Religionem; primus enim fervor ſemel à te iniquè deſtructus, non poteſt ita facilè recuperari: idque maximè verum eſt, ſi anteà aliquid poſuiſti, quod difficiliorem reddat ingreſſum, vel redditum, ut ſi mores hominis corrupiſti curis ſæcularibus, vel debitis intricaſti &c. tunc enim illa damna ſecuta Religioni ex abſtractione talis perſonæ adhuc tibi, ut cauſæ, & auctori imputantur; ideòque ordinariè etiam ablata vi, vel fraude, adhuc obligaris Religioni ad compenſanda damna illata. Vide optimè *Lugo cit.* 136

IV. Qui quovis modo, etiam ſine vi, vel fraude Religioſum jam profeſſum ex Religione extraxit, ante omnia tenetur omni modo poſſibili conari, & procurare apoſtatam ad Religionem revocare, impetrando etiam impunitatem fugæ, quæ facilè concedetur ſeducto ob commoda ſperata notabilia. Quòd ſi hoc impoſſibile ſit, conabitur alium æque utilem ad ingreſſum illius Religionis diſponere, aut alio modo Religioni pro damno cauſato compenſare, ut dictum eſt. Si nihil horum poſſit, ipſummet abſtrahentem teneri Religionem ingredi ad illa damna temporalia compenſanda, affirmant graves DD. antiqui *S. Antonin. Scotus, Gabr.* 137

Ma-

Digitized by Google

Major Roſella, *Paludanus*, *Sylv.* alioſque citans Mol. *t.*1. *de juſtit. diſp.*31. *n.* 8. Et ita feciſſe ſcribitur S. Raymundus, hanc ipſam ob cauſam Religionem S. Dominici ingreſſus. Pium factum, & pia Sententia. Sed communiùs, & veriùs, negant alii, *Sotus*, *Aragonius*, *Ledeſma*, *Vaſquez*, *Leſſius*, eouſque citans Lugo *citatus n.* 30. Ratio ſufficiens à poſteriori eſt: quia neque qui occidit Religioſum, tenetur pro illo ſeipſum offerre Religioni, nec ad hoc à Judice compelli poteſt; ergo multò minùs, qui ſolùm extraxit à Religione. Rationem verò à priori ex dictis facilè colliges, quia nimirùm nemo tenetur damnum alterius diverſi generis reſarcire cum ſuo proprio damno ſuperioris ordinis: ſic enim qui occidit ſervum alterius, nec habet, unde ejus pretium reſtituat, non tenetur pro illo ſe dare in ſervum: hoc enim eſſet pro damno temporali pecuniario perdere ſuam libertatem, quod eſt damnum ſuperioris ordinis. Sic in propoſito, ſi fuiſti cauſa, quòd Religio patiatur damnum temporale ob jacturam Religioſi à te abſtracti, teneris quidem illud damnum temporale compenſare aliquo modo poſſibili; non tamen teneris ipſe ingredi Religionem: hoc enim eſſet perdere ſuam libertatem pro damno temporali Religioni illato longè inferioris ordinis.

Dubium Regulare alterum.

Quomodò peccent, qui ſine cauſa, & malo animo, Novitio negant votum ad profeſſionem?

138 SUnt, qui dicunt talem non peccare graviter, hac ratione: quia non magis obligatur Religio ad retinendum Novitium, quàm Novitius ad perſeverandum: ſed Novitius abſque peccato gravi poteſt egredi è Religione, etiam ſine juſta cauſa ex inconſtantia mentis, & ſola levitate: ergo & Religioſi eodem modo abſque peccato gravi poterunt eum dimittere, adeòque vota negare: utrinque enim eſt communis libertas: & ad hoc datur Noviciatus, ut utraque pars probet, & probetur. Ita cum aliquibus Sanch. *lib.* 5. *Moral. cap.* 4. *num.* 49.

RESOLUTIO.

139 M*Ortaliter, & valde graviter peccant Religioſi, qui abſque omni juxta cauſa Novitio negant votum ad Profeſſionem, ſicque exire compellunt.* Ita *Suar. Ludov. Miranda, noſtri Corduba, & Laurentius Portellus, aliiſque cit.* Diana *p.*2. *tr.*2. *de dubiis Regularium, reſol.* 9. Lugo ſæpè *cit. in appendice.* 54. Ratio mortalis, & gravis peccati eſt multiplex.

140 I. Peccant graviter contra Charitatem. Nam ſecundùm communiſſimam DD. Sententiam, peccat graviter contra Charitatem, qui aliquem ſine juſta cauſa à Religione ingredienda, vel profitenda ſolùm retrahit, ut ſuprà viſum: atqui ille, qui negat ſuffragium Novitio idoneo, non ſolùm illum retrahit à Religione, ſed etiam expellit, quantùm in ſe eſt: ergo hic à fortiori graviùs peccabit.

141 Neque hinc inferas etiam Prælatum peccaturum graviter, qui petentem ingredi Religionem admittere nollet ſine aliqua juſta cauſa: quia relinquit illum liberum, & expeditum, ut alibi, vel aliam Religionem ingredi poſſit. Secùs eſſet, ſi jam receptum Novitium & ipſe ſine juſta cauſa dimitteret. Nam ecce ulteriùs.

142 II. Peccant inſuper graviter ut minimùm contra eandem Charitatem: quia Novitius non poteſt repelli à Religione ſine gravi ſuo detrimento, & nota inuſta famæ ſuæ. Sciunt enim omnes: nunquam nolentem dimitti à Religione, niſi ob defectus naturales, vel morales, qui reddunt ipſum ineptum, vel parum aptum ad vitam Religioſam: Sicut enim Religioſum eſſe, honori tribuitur; ita Religioſum fuiſſe, communiter tribuitur dedecori apud homines, nec abſque fundamento: ſaltem incipiunt ei illudere, dicentes: quia *hic homo cœpit ædificare, & non potuit conſummare.* Lucæ 14. Unde qui eum defectum habent, omni ſtudio conantur illum occultare: atqui talem notam abſque ulla juſta cauſa inurere Novitio, non poteſt non graviter lædere legem Charitatis ut minimùm: ergo tales peccant graviter contra Charitatem. Unde & ipſe *Sanch.* fatetur, fore peccatum mortale, quando gravis Novitio eſſet nota: atqui defacto ſemper gravis eſt nota, quam quilibet multa pecunia redimeret, ſi poſſet. Unde reipſa, & practicè parùm à nobis differt *Sanchez*.

143 III. Peccant graviter contra officium ſuum, & ſaltem contra juſtitiam legalem: ſuffragatores enim ex officio ſuo non habent admittere, vel repellere Novitium, ſed ſolùm judicare, & teſtificari de idoneitate Novitii ad profitendam Religionem iſtam: ideoque ſi vota rogati, negant Novitio idoneo abſque omni juſta cauſa ſuffragium, ſeu votum ſuum; ipſo facto dicunt: *Judico, & teſtor, hunc non eſſe aptum, & idoneum in noſtra Religione:* atqui clarum eſt, hoc graviſſimè adverſari officio juſti Judicis, ac teſtis: Judex enim in conſcientia tenetur judicare ſecundùm merita cauſæ: & teſtis interrogatus de qualitate alterius tenetur teſtificari, ſicut coram Deo novit: ergo tales iniqui ſuffragatores graviter peccant contra officium ſuum, & ſaltem contra juſtitiam legalem.

IV. Peccant inſuper graviter contra ipſam juſtitiam commutativam: quia in receptione novitiorum fit contractus mutuus oneroſus. Religio enim ad ſe venientibus offert ſuſtentationem, probationem, examen, & judicium legitimum, juxta probationis experientiam. E contrà ingrediens ſuos, & ſua relinquit, onus probationis ſubit, periculo majoris detrimenti (ſi fortè non ſatisfecerit) ſe exponit; viciſſim expectans examen, & judicium legitimum, juxta experientiam probationis; nequaquam enim ſubiret tantum onus, niſi certò conſideraret, etiam Religionem fideliter ex parte ſua de ſua perſona judicaturam: ergo ſi Novitius ex parte ſua ſubit onus ſuum, Religio viciſſim tenetur ex juſtitia ei ad examen, vel judicium legitimum juxta merita cauſæ; atque ad hoc ipſum finem adhibet ſuffragatores Religioſos ſuos: ergo ulteriùs, ſi Religioſi Novitio idoneo negent ſuffragium, peccant contra juſtitiam commutativam, & per conſequens obligantur ei ad compenſanda damna, quantum poſſibile eſt. *Confirmatur efficaciter à poſteriori.* Novitius ſine juſta cauſa repulſus à Profeſſione, & ejectus, poteſt in foro externo reclamare, qui ſi de veritate conſtaret, reſtitueretur: ut docent DD. relati à *Lugo cit.* Et fatetur etiam *Sanch.* ſuprà: ergo Novitio aliquod jus competit, ut ſine cauſa non expellatur: alioquin non poſſet in judicio ſuum jus proſequi, ſi nullum jus haberet: ergo ulteriùs contra juſtitiam peccant, qui ſine juſta cauſa ſufficienti vota negantes eum expelli faciunt. Ad rationem oppoſitam ab initio, facilè negatur Major, & paritas. Novitius enim ſine juſta cauſa egrediens per hoc nullam incurrit notam Religio, ſicut è contrà Novitius ſine cauſa expulſus. Et hiſce circa læſionem ſpiritualem proximi in bonis animi præmiſſis, jam amplius ad materiam quinti Præcepti accedamus. 144

CAPUT II.

De Homicidiis licitis.

HOmicidium licitum eſt generaliter tantùm in duobus caſibus, videlicet de expreſſo Dei mandato, & lege juſta publica: uti elegantiſſimè oſtendit D. Auguſt. *lib.* 1. *de Civit. cap.* 21. Lex autem juſta occidendi hominem aut eſt ipſa lex divina naturalis; utpote de conſervando bono communi, vel privato ab injuſto invaſore, ut fit in bello juſto defenſivo, & privata defenſione inculpatæ tutelæ: aut eſt lex divina poſitiva præcipiens in certo caſu occidi malefactores: aut denique eſt lex humana publica, & juſta. Unde in particulari quatuor caſus inferuntur, & aſſignantur à Doctoribus, quibus licet hominem occidere abſque peccato. I. Mandato Dei ſpeciali. II. Lege publica, & miniſterio juſtitiæ. III. Bello juſto. IV. Defenſione pro moderamine inculpatæ tutelæ. 1

Quoad primum de ſpeciali mandato, & inſtinctu Dei occidendi ſeipſum, vel alium: Certum eſt, Deum, cùm ſit abſolutus Dominus vitæ, & mortis, ſicut poteſt præcipere homini occidere ſeipſum, vel alium, prout præcepit Abrahamo occidere proprium filium; ita tunc hominem poſſe, & debere obedire. At verò tale mandatum, vel inſtinctus talis numquam præſumi debet, niſi de eo certiſſimè, & abſque ulla tergiverſatione conſtaret, ut latè docet D. Auguſt. *ibid. c.*26. Ubi ſanè diabolus plurimos ſæpè miſerrimè decepit, ut ex hiſtoriis, etiam noſtris Chronicis, & experientia nimis notum eſt. De reliquis ergo ſtrictim agendum erit quatuor Sectionibus. I. De homicidio ex juſtitia publica. II. De homicidiis in bello juſto. III. De homicidio per defenſionem inculpatæ tutelæ. IV. De homicidio in duello, ſaltem aliquando licito.

SECTIO I.

De homicidio ex Juſtitia publica.

SUMMARIUM.

2 & 3 *Licitum eſt occidere malefactores.*
4 *Quando eorum delicta ita merentur.* Uſq; ad n. 8.
8 *Idque auctoritate publica tantum, non privata,* & 9.
10 Uſque ad n. 13. *An, & quando liceat privato occidere Tyrannum?*
13 *Qualis Juris ordo ſervandus, ſeu quæ requirantur, ut quis licitè poſſit ad mortem damnari, & occidi?* Uſque ad n. 16.
16 Uſq; ad n. 20. *An, & qualiter liceat occidere Bannitos, ſeu præſcriptos?*

20 Uſque

Digitized by Google

20 Uſque ad n. 25. *Leges civiles poſitive, & approbative permittentes marito occidere adulterum, vel adulteram filiam in flagranti deprehenſam iniquæ ſunt.*
25 *Nulla auctoritate humana occidere licet innocentem per ſe.* Uſque ad num. 26.
26 Per accidens *autem quandoque licet, tribus præſertim caſibus.* Uſque ad num. 30.
30 & 31. *Neque Princeps, vel Judex ſupremus.*
32 Uſque ad num. 35. *Neque Judex inferior ſententiam mortis ferre poteſt in eum, quem privata notitia certo ſcit eſſe innocentem.*
36 Uſque ad num. 40. *An Civitas, vel Reſpublica poſſit occidere, vel caput mittere civis innocentis Tyranno alias excidium minitanti.*

ASSERTIO I.

2 *Licitum eſt occidere malefactores, quando eorum delicta ita merentur ſecundum legem Dei, rectam rationem naturalem, & maxime ob exigentiam boni communis Reipublicæ; idque auctoritate publica tantum, ac ſervato ordine Juris. Nulla autem auctoritate humana unquam licet occidere innocentem per ſe, ſed bene quandoque per accidens.* Eſt tota communis DD. ut patebit explicatione.

§. I. *Licitum eſt occidere malefactores.*

3 CErtum de fide (contra errores Manichæorum, & Vualdenſium apud noſtrum Alphonſum de Caſtro *lib. contra hæreſes, verbo occidere*) conſtat apertiſſimis Scripturæ locis. Exodi 22. *Maleficos non patieris vivere. Qui coierit cum jumento, morte moriatur: qui immolat Diis, occidatur.* Et ibidem occidenti furem diurnum ſtatuitur pœna homicidii, dum dicitur: *homicidium perpetravit, & ipſe moriatur.* Eademque pœna mortis ſtatuitur filio protervo Parentibus inobedienti. *Deuter.* 21. Et filiæ in domo patris fornicanti. *Deuteronom.* 22. Atque in nova Lege Apoſtolus ad *Rom.* 13. De Principe ſæculari loquens ait: *Dei Miniſter eſt tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim ſine cauſa gladium portat: Dei enim miniſter eſt vindex in iram ei, qui malum agit.* Ratio autem naturalis manifeſta eſt: quia non poteſt eſſe illicitum, quod omnino eſt neceſſarium ad vitam hominum ſocialem, ſeu politicam, & quietam, conſervandam: ſed tale certe eſt punitio ſceleratorum, etiam per mortem; ergo &c. Nam cùm primùm homines in vitæ ſocietatem coeunt, ipſa naturalis ratio a Deo indita dictat, ut Princeps, vel Magiſtratus tanquam caput Communitatis jus habeat ſingulos de Republica delinquentes puniendi etiam morte, ſi opus ſit. Communitas enim ita ſe habet ad ſingulos homines, ſicut ſe habet homo quiſque ad membra ſua: atqui homo, licet non ſit dominus membrorum ſuorum, ſed cuſtos; ſi tamen aliquod membrum corpori noxium eſſe incipiat, ſecundùm ipſam rectam rationem illud abſcindit, & tollit, ita permittente Deo, ne totum corpus pereat: ergo eadem ratione Magiſtratus, licet non ſit dominus vitæ, & mortis ſingulorum hominum, ſed rector, & cuſtos; tamen recta ratione e medio tollit eos, qui Reipublicæ noxii eſſe comperiuntur: ergo ipſa ratione, & lege naturali licitum debet eſſe malefactores occidere, ſed nimirùm, ut notanter additum.

4 *Quando eorum delicta merentur ſecundùm Legem Dei* (qui ſolus abſolutus Dominus vitæ, & mortis ipſemet in quibuſdam caſibus poſitive ita conſtituit, ut locis Scripturæ citatis conſtat.) *Aut ſecundùm rectam rationem, & maxime exigentiam communis boni.* Gravitas enim peccati ad merendam pœnam mortis menſurari debet, non tantùm ex natura, & malitia peccati ſecundùm ſe, ſed etiam, & maxime quidem, ex inordinatione, periculo, & detrimento boni communis Reipublicæ. Qua ratione Leges militares ſeveriſſimæ, juſtæ tamen ſunt, v. g. ut neglecta cuſtodia, ſomnus levis, exigua inobedientia, vel offenſa in officiales, &c. morte puniantur: quia ex ejuſmodi delictis, etſi de ſe levibus, graviſſima tamen mala exercitui cauſari poſſunt. Eademque ratione juſtæ comprobantur Leges civiles, ſpeciatim Carolinæ de furibus Reipublicæ pernicioſis ſuſpendio necandis. Sicque explicari poteſt Scotus noſter 4. *diſt.* 15. *qu.* 3. abſolute negans, juſtam eſſe legem de fure occidendo.

5 Nam valde notandum eſt, quod furtum dupliciter conſiderari poſſit: I. Nude ſecundùm ſe, quatenus eſt præciſe læſivum boni privati alterius, nimirùm ablatio rei alienæ invito Domino: & hac ratione veriſſima eſt Sententia *Scoti*, furtum juſte morte puniri non poſſe; cùm inæqualis ſit omnino compenſatio pro re ablata temporali auferre ipſam vitam, quæ eſt bonum altioris ordinis, & pretio inæſtimabile: atque ita cum *Scoto*, ſentiunt graviſſimi *DD. Alenſis Sylv. Alphonſus a Caſtro*, dicens, oppoſitum eſſe nimis crudele, Sotus, *lib. 5. de juſt. qu. 3. art. 3. §. in 4. argum.* Ubi reprehendit *Baldum*, tanquam auctorem occiſionis furum, & dicit, quod tempore *D. Thomæ* (qui ab eo citatus ipſe hanc ſententiam inſinuat) ſimplices fures non occidebantur, cui Doctor ſere fuit contemporaneus. Et favent Leges moderni temporis, quibus ſaltem ob primum furtum ſine effractione factum nemo occiditur. II. Furtum conſiderari poteſt, ut circumſtantionatum, & quatenus eſt læſivum boni communis, vel etiam vitæ proximi: quatenus ſcilicet eſt conjunctum, aut cum invaſione, & voluntate directa, vel indirecta occidendi (qua ratione ipſa lex divina *Exodi* 22. permittit impune occidi furem nocturnum: quia præſumitur, quod, qui de noctu furatur, occideret, ſibi reſiſtentem, ſi poſſet, ait *Scotus loc. cit.*) aut cum damno, & detrimento Reipublicæ, & boni communis, quatenùs nimirùm ex furtis, præſertim repetitis, ſequitur perturbatio pacis communis, gravia pericula, damna, præjudicia innocentum &c. Et hujuſmodi circumſtantiis cum furto conjunctis licite ſecundùm rectam rationem occiduntur fures, & conſequenter juſte feruntur leges de furibus occidendis. Neque hoc negat Scotus, ſed potius ſupponit, ut ex contextu patet. Atque hinc facilis eſt reſponſio ad ea, quæ Adverſarii.

Objiciunt: Præceptum illud negativum *Non occides*: Univerſale eſt, & abſque exceptione malefactorum, ſaltem furum: ergo &c. *Confirmatur*. Div. Auguſt. cit. lib. 1. de Civit. Dei cap. 21. diſerte dicit. *Hoc præceptum*: Non occides, *generaliter intelligendum eſt de omni occiſione hominis, illis ſolum inde exceptis, quos Deus vel lege lata, vel expreſſa revelatione particulari juſſerit occidi.* Sic Auguſtinus: ergo illi, quos Deus non juſſit occidi (prout revera nullibi juſſit occidi fures) non poſſunt hac pœna juſte puniri. 6

Reſp. Illud præceptum univerſale intelligendum eſſe univerſaliter de omni occiſione injuſta tantùm, qualis eſt hominis innocentis quavis auctoritate, aut etiam nocentis auctoritate privata ad meram vindictam. Sine dubio non comprehendit occiſionem injuſti aggreſſoris cum moderamine inculpatæ tutelæ. Quemadmodum & illud præceptum univerſale. *Non concupiſces rem proximi tui*; de concupiſcentia injuſta tantùm, ſeu deſiderio, injuſto modo habendi rem proximi intelligendum eſt; minime verò de concupiſcentia juſta, ac licito modo, & deſiderio rem proximi habendi: *Secundum omnes. Ad confirm.* Reſp. Omnes malefactores tales Reipublicæ pernicioſos (quales revera ſunt etiam fures) ab illa lege univerſali: *Non occides*, exceptos eſſe ipſa lege divina naturali, quæ dictat, ſceleratos eſſe puniendos pœna condigna a legibus ſtatuta: maxime autem excepti ſunt illi, quos Deus ſpeciali lege poſitiva juſſit occidi, aut etiam ſpeciali revelatione juberet occidi, prout juſſit Abraham filium ſuum Iſaac, quamvis innocentem. 7

§. II. *Idque auctoritate publica tantùm.*

ITa cum S. Thoma 2. 2. *quæſt.* 64. *art.* 3. omnes unanimiter docentes, extra caſum neceſſariæ defenſionis (de qua infra) nemini licere privata auctoritate aliquem occidere, quantumvis nocentem malefactorem. Et docet etiam Div. Auguſtin. *lib. 1. de Civit. Dei cap.* 26. inter alia dicens: *Qui ſine aliqua publica auctoritate maleficum occidit, velut homicida judicabitur, & tanto amplius, quanto ſibi poteſtatem a Deo non conceſſam uſurpat.* Ratio communis ſupra indicata eſt: Quia non licet occidere malefactorem, niſi ob bonum commune; ſicut non licet amputare membrum, niſi ob ſalutem totius corporis: atqui procuratio boni communis pertinet ad poteſtatem publicam, quæ eſt in Principe, vel Republica, non autem ad civem privatum; ergo ad ſolam auctoritatem publicam pertinet occidere malefactores. Urgentior autem, & potiſſima ratio deſumitur ab inconvenienti maximo: Quia multo graviora damna advenirent Reipublicæ, ſi quilibet poſſet eſſe Judex in propria cauſa, & nullo juris ordine ſervato, ſententiam etiam mortis ferre, & exequi in malefactores: tot enim eſſent Judices abſoluti, quot cives; quod maxime repugnat politicæ Societati, & Communitati humanæ. Ad hoc enim conſtituuntur Judices in Republica, ut ipſi tanquam communes, & publicæ perſonæ ſine affectu judicare poſſint, quæ a ſingulis judicari non poſſunt, maxime in graviſſima cauſa ſanguinis. Horrendum eſt, vel cogitare ſolùm graviſſima mala oritura, ſi ea facultas cuilibet privato, vel ſolo uno anno permitteretur. Unde etiam, quamvis ſi homines non eſſent adunati in una Republica, vel ſub uno Capite, ſed ſinguli homines, vel ſaltem ſingulæ familiæ ſeorſim, & independenter habitarent, tunc quilibet homo, vel quælibet familia haberet jus, & poteſtatem vindicandi, ac puniendi injuriam ſibi illatam ab aliis, etiam morte, ſi cauſa ita exigat ſecundum rectam rationem. Eo tamen ipſo, quo convenirent in unum ad faciendam unam Communitatem, ſeu Rempublicam, non poſſent retinere illud jus, ſeu poteſtatem illam ob dictam rationem damnorum inde emergentium Communitati ipſi; nam Communitas ipſa (quæ eſt perſona 8

politica) habet jus procurandi propriam quietem, & tranquillitatem per media neceſſaria: ex his autem unum, & maxime neceſſarium eſt, quod membra privata, & particularia, ſive perſonæ, ſive familiæ, non exerceant propria auctoritate poteſtatem iſtam, ex cujus uſu omnia perturbarentur. Quod ſi quandoque Reſpublica, Magiſtratus, vel Miniſter publicus remedium non adhibeat, id per accidens eſt, & minus malum eſt, quod in uno caſu ſcelera impunita maneant, quàm quod propter unum, vel alterum ejuſmodi caſum privatis perſonis, vel familiis talis poteſtas concedatur, quæ afferret maxima pericula factionum, & perturbationum: & bonum, quod vita communis affert, maxima ex parte deſtrueret, vel perturbaret. Vide plura, & pulchra apud Lugo *tom. 1. de juſtit. diſp. 10. ſect. 2.*

9 *Dices*: quomodo ergo Moyſes *Exodi 2.* occidit Ægyptium, qui Hebræum vexabat, cùm adhuc privatus nondum publicam auctoritatem haberet? Varii varia reſpondent: Sed facile dici poteſt, fuiſſe cauſam juſtam occidendi Ægyptium, ut Hebræum innocentem ab illo injuſte percuſſum defenderet: quod omnibus jure naturæ licet cum moderamine inculpatæ tutelæ, ut ſuo loco videbimus.

Dubium incidens.

An liceat privato occidere Tyrannum?

Reſp, I. TYrannus invaſor dominii alieni pro tempore, 10
dum actu invadit dominium, Regnum, Principatum, juſte, & licite a quovis privato occidi poteſt. D. Thom. *lib. 2. de Regimine Principum cap. 6. Cajet. Sotus*, Filliucius *tract. 28. cap. 1. num. 14.* aliiſque cit. Diana *par. 5. tract. 4. reſol. 21.* Ratio eſt: Quia talis eſt hoſtis inferens injuſtum bellum Reipublicæ: quilibet autem ſubditus poteſt, & debet injuſtam vim Reipublicæ illatam repellere; adeòque, quod ſolùm expeditiſſimum eſt, ipſum Tyrannum, bellum, & vim injuſtam inferentem occidere; idque non tam propria auctoritate privata, quam auctoritate publica totius Reipublicæ in id conſentientis, facere cenſetur: ergo, &c.

11 Reſp. II. Tyrannum invaſorem dominii, poſtea tempore poſſeſſionis jam comparatæ, & aliquamdiù retentæ, adhuc a privato poſſe occidi, ſaltem dum tyrannice gubernat, & aliter non poteſt Reſpublica a tyrannide liberari, etſi probabiliter doceant *D. Thomas, Cajet. Sotus cit.* meritò tamen hanc ſcientiam ſuſpectam, & nemini jure conſulendam cenſent Filliucius *cit. num. 25. Azorius, aliique cum Diana cit.* eo quod nemo a poſſeſſione dejici debeat, niſi prius a Judice audiatur, & judicetur, & res tanti momenti publicum judicium poſtulans privato cujuſvis judicio concedenda non ſit: niſi in ultima neceſſitate, cùm aliud remedium non ſupereſſet. Quo ſenſu illam ſententiam interpretatur Azorius *tom. 2. lib. 11. cap. 5. quæſt. 10.*

12 Reſp. III. Tyrannum verò non invaſione, ſed gubernatione tantùm, qui ſcilicet ſit verus, & legitimus dominus Regni, vel Reipublicæ, ſed ſolùm tyrannice gubernat, omnia referens in ſuum commodum cum detrimento, communi vexatione, & oppreſſione ſubditorum, &c. occidere privato nullo modo licet, niſi in caſu, quo quivis injuſtum invaſorem vitæ, vel rerum ſuarum occidere poteſt per defenſionem inculpatæ tutelæ: *Omnes*. Et definitum in Concil. Conſtantienſi *ſeſſ. 15.* Ubi damnatur articulus iſte Joannis Huſs: *Quilibet tyrrannus licite poteſt a quocunque ſubdito interfici.* Ratio eſt: Quia verus dominus non amittit dominium ex ſua malitia, & tyrannide; ſed in tali caſu recurrendum eſt ad Superiorem tyranni, ſi habet, aut ad judicium publicum totius Communitatis: ergo. De quo Juriſtæ.

§. III. *Et ſervato juris ordine.*

13 SAltem ſubſtantiali: ut nimirùm concurrentibus quatuor ad ſubſtantiam judicii requiſitis, Judice, actore, reo, & cauſa, crimen vere morte dignum, ſit omnino maniſeſtum, vel confeſſione rei debitæ cognitum; adeòque adſit accuſatio, & teſtimonium; citetur, & audiatur reus: & tandem lata ſententia executio demandetur juſtitiæ miniſtris, conceſſo tamen occidendo ſpatio percipiendi Sacramenta neceſſaria, niſi forſitan gravius urgeat periculum. De his Juriſtæ: nobis innuiſſe ſufficiat. Unde neque princeps ſupremus occidere poteſt reum ob crimen omnino occultum, utpote ſibi ſoli cognitum (præſertim ſi in foro externo probaretur innocans) regulariter loquendo. Uti cum *Petr. Nav.* & aliis recte probat Tamburinus *lib. 6. Decal. c. 1. §. 4. num. 18.* Ratio eſt: Quia Princeps juriſdictionem fori externi tantùm habet, ad quod non pertinent omnino occulta, quæ probatione externa carent. *Deinde* de jure naturæ eſt, quod reus audiatur in ſui defenſionem, quod non poteſt fieri, niſi per probationes externas ab ipſo reo adducendas. *Denique* ſi nemo poteſt proximum diffamare de crimine omnino occulto, quanto minùs ob id poterit eundem occidere.

Dixi autem *regulariter loquendo*: Poterit enim ita fieri in caſu, quo inſtaret aliquod magnum damnum Reipublicæ, aut alterius, aut ipſius Principis: ſed tunc reducitur res ad defenſionem neceſſariam inculpatæ tutelæ, etiam privato licitam. 14

Cæterùm ſupremus Princeps, cùm poſſit diſpenſare in juribus poſitivis, poterit quoque ob juſtam cauſam reum mortis condemnare non ſervato omni illo ordine juris, utpote I. Si delictum omnino ſit notorium: tunc enim non tenebitur citare, & audire reum, vel teſtes: prout ſit in proſcriptionem Bannitorum. II. Quando grave imminet periculum Reipublicæ, niſi executio ſtatim fiat; ut ſi adſit timor rebellionis, vel turbationis in Republica. III. Quando adeſt periculum fugæ ejus, qui de gravi ſcelere reus eſt, &c. IV. Denique an in dubio Princeps ſupremus habeat poteſtatem aliquem occidendi, vel morte condemnandi more belli ſine ullo, ne ſummario quidem proceſſu, vel ſtatim, & in continenti? negat cum multis Lugo *tom. 2. de juſtit. diſp. 37. ſect. 5. num. 52.* Concedit autem probabiliter in aliquo urgenti caſu Leſſius *lib. 2. c. 29. num. 96.* E. G. Regem poſſe ſine judiciali ſtrepitu occidere occultum adulterum, qui vim Reginæ inferret, ſoluſque Rex id ſciret; quia ſic Regi expedit ad Regiam infamiam evitandam. Sed certe etiam hic caſus, utique licitus poteſt reduci ad defenſionem neceſſariam inculpatæ tutelæ: eſt enim talis adulter verus aggreſſor regiæ famæ, & honoris. Unum, & alterum magis practicum hic explicandum venit. 15

Dubium primum.

De occiſione Bannitorum, ſeu proſcriptorum.

REſolutio I. Licitus, & juſtus eſt mos, malefactores 16
Reipublicæ pernicioſos fugitivos proſcribendi, eoſque occidendi omnibus facultatem præbendi, etiam propoſito præmio occiſionis. Communiſſima DD. tam Theol. apud Laym. *lib. 3. de juſt. tract. 3. p. 3. c. 2. n. 3.* quam Juriſtarum omnium apud Clarum *lib. 5. ſentent. verb. homicidium n. 66.* Ratio eſt: Quia maxime intereſt Reipublicæ de malefactoribus, vel hoſtibus pernicioſis pœnam mortis ſumere: cùm autem id fieri nequeat, poſtquam reus aufugit, vel comprehendi nequit; niſi publica cuilibet eos occidendi facultas concedatur, juſte Magiſtratus talem facultatem quandoque concedere poterit; atque ut id efficacius fiat etiam proponere præmium occiſuro: vel etiam immunitatem a pœna, ſi ipſe occiſor etiam malefactor Bannitus, vel proſcriptus ſit, ut mos ubique receptus eſt. Quam quam recte moneat Molina *tr. 3. diſp. 7.* Quod id raro, & ob graviſſimam cauſam eveniat, ob gravia incommoda: & maxime, quod tales ſine Sacramentis in peccatis mortalibus pereant ex improviſo.

II. Talem ergo proſcriptum cuilibet ſæculari privato interficere licet, etiam per inſidias, ſeu proditorie, ſi alias commode non poſſit ob periculum ex reſiſtentia. *Ratio eſt*. Quia tunc per ſententiam proſcriptivam Magiſtratus quilibet conſtituitur miniſter juſtitiæ. Unde vera omnino eſt ſententia communis DD. contra Clarum *cit. n. 71.* Proſcriptum contra talem aggreſſorem non poſſe ſe defendere vi, ipſum occidendo, vulnerando: quia talis aggreſſor velut miniſter juſtitiæ conſtitutus jus habet illum occidendi; conſequenter proſcriptus ei injuriam infert reſiſtendo. *Non enim eſt permiſſa defendendi facultas, ubi offendendi eſt data libertas*, ajunt DD. in l. 1. C. Quando liceat unicuique ſine Judice ſe vindicare. Et alioquin ſequeretur neceſſariò, licere etiam reo condemnato publicos lictores, vel carnifices occidere pro tuenda vita ſua, atque adeo dari poſſe bellum ex utroque parte abſolute juſtum, ſecluſa ignorantia, *contra omnes*. 17

III. Ut tamen omnino licita ſit ejuſmodi privata occiſio Proſcripti, aliquæ requiruntur conditiones: I. Ut fiat bono Zelo publicæ juſtitiæ, ac boni communis, non odii, vel vindictæ privatæ cauſa. II. Ne fiat durante juſta appellatione. III. Excipiendi ſunt parentes, liberi, uxor, & alii, qui proſcriptum alere tenentur jure naturæ, quod non poteſt tollere jus humanum civile: non ergo licet filio occidere patrem proſcriptum, niſi is publicus eſſet hoſtis Reipublicæ, aut alias pernicioſus, & aliter hoc malum averti non poſſet, *ut notant DD. Clarus, & Laym. cit.* Quamvis abſolute licere doceat *Bartolus*, & alii apud Dianam *par. 3. reſ. 41.* IV. Ut ſint tantùm intra, & non extra territorium Magiſtratus, vel principis proſcribentis, *ſecundum communem, & veram ſententiam Theologorum Sylv. Armilla, Sa, Azorii, Tolet. aliorumque cum Laym. cit. n. 3.* Et ſumitur *ex L. ult. ff. de juriſdictionem omnium Judicum, & c. 2. de Conſtitut. in 6.* Ubi notant DD. communiter, quod nullus judex, 18

Digitized by Google

judex, aut Magiſtratus jus dicere, aut ſententiam exequi poſſit extra territorium ſuum: adeoque neque contra proſcriptum, ſententiam juſtitiæ exercere poterit extra fines territorii ſui, niſi de expreſſa, vel rationabiliter præſumpta licentia Domini, vel Magiſtratus alterius territorii, & conſequenter vi proſcriptionis nemo poterit proſcriptum interficere extra terminos proſcribentis. Contrarium tamen docet communis Juriſtarum *Clarius*, *Graffis*, *Proſpe*, *Farinacius*, & alii, quos refert, & ſequitur Diana *part.* 5. *tract.* 4. *reſol.* 24. quem vide.

19 IV. Denique ſi non ſint legitime proſcripti, ſed ſolùm notorii rei, graſſatores, regulariter non poſſunt occidi, ne a ſatellitibus quidem eos capere volentibus, ſolùm ex eo, quod ipſi reſiſtant (niſi urgerentur ad neceſſariam ſui defenſionem, ipſimet occidendi ab illis, niſi præveniendo occidant) nec poſſunt tunc Judices facultatem concedere, ut ipſos occidant, quia nondum ſunt convicti, nec condemnati de crimine capitali. Dico autem *regulariter:* nam propoſitis ſex conditionibus poſſe occidi, bene docet *Farinacius* apud Dianam *part.* 8. *tract.* 7. *reſol.* 44. quem lege.

Dubium alterum.

De occiſione adulteri, vel adulteræ in flagranti.

20 LEge *Cæſarea ff. & Cod.* diverſis locis facultas fit, & marito occidendi adulterum cum uxore deprehenſum in flagranti in propria domo: & patri occidendi filiam deprehenſam in adulterio ſimul cum adultero in propria, vel soceri domo, ita tamen, ut utrumque occidat; nam ſi uni, v. g. filiæ parcat, jam reus erit homicidii. Dubitatur, an Leges iſtæ ſint juſtæ, etiam pro foro conſcientiæ? Atque ut hoc dubium reſolvatur:

21 *Quæſtio eſt*: An leges iſtæ ſint permittentes tantùm, ſeu non punientes in foro externo (quemadmodum ſunt leges permittentes lupanaria, ubi opus eſt ad majora mala evitanda) an vero ſint poſitive approbantes, ſic ut maritus, vel Pater auctoritate legum publica fiat velut miniſter, & executor juſtitiæ ad morte puniendum talem in flagranti crimine deprehenſum, ſicut modo dictum eſt, fieri occiſores Bannitorum: ſi ita ſit, maritus, vel Pater, etiam in foro conſcientiæ, licite occidet talem adulterum, vel adulteram: atque ita eſſe docent plures Juriſtæ cum Julio Claro *lib.* 5. *ſent.* §. *Homicidium a n.* 48. Et probabile, vel ſaltem non improbabile, cenſent aliqui Theologi apud Sanch. *lib.* 10. *de matr. diſp.* 8. *n.* 37. Lugo *tom.* 1. *de juſt. diſp.* 10. *ſect.* 3. *n.* 85. Contrarium tamen abſolute docent Theologi fere omnes, & Juriſtæ communiter apud eoſdem: nimirùm Leges permittere tantùm, minime verò approbare, & reddere licitam in foro conſcientiæ ejuſmodi ſævam executionem, ſeu occiſionem adulteri, vel adulteræ. Pono ergo breves reſolutiunculas.

22 *Prima:* Iniquæ ſunt leges civiles, ſi concedant poſitive, & approbative facultatem marito occidendi adulterum; aut Patri occidendi filiam adulteram cum adultero. Significatur *c. Inter hæc* 33. *q.* 2. Et D. Auguſt. *lib.* 2. *de adult. conjug. c.* 15. Et communiſſima DD. cum S. Thom. *in* 4. *diſt.* 37. *q.* 2. *ar.* 1. contra Clarum *cit. n.* 50. Nam ab Alexandro VII. in terminis damnatur hæc propoſitio 19. *Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehenſam.* Et Ratio eſt *Quia non eſt ſingulis concedendum, quod per Magiſtratum publice poteſt expediri*, Reg. juris 136. ff. Et *inauditum, ac non condemnatum* (niſi in vaſorem) *a privato occidi nulla æquitas patitur*, l. 2. ff. ad legem corn. de ſicariis, l. ultim. C. de maleſ. & mathem. Et maxime legi Charitatis Chriſtianæ repugnat, hominem adeo impæratum, & impœnitentem, utpote actu peccato mortali incumbentem ſubito occidi abſque urgente neceſſitate: & quænam hic neceſſitas fingi poſſit? Unde etſi maritus eſſet ipſemet Judex, & propriam uxorem, vel filiam cum adultero inveniret, adhuc non poſſet abſque peccato ipſos ibi occidere, ſed deberet ſervare juris ordinem, ut legitime puniantur: ſicut enim Judex non poteſt committere alteri marito, ut ſic ſtatim occidat non ſervato juris ordine; ſic nec ſibi poteſt eam licentiam aſſumere: eadem enim inconvenientia ſequerentur.

23 *Secunda*: Juſtæ tamen ſunt ejuſmodi leges id permittentes negative tantùm, quatenùs eo caſu pœnam homicidii remittunt, & actionem tam civilem, quàm criminalem excludunt contra talem occiſorem: idque partim ob circumſtantiam atrocis injuriæ, & juſtiſſimi doloris, ac vehementiſſimæ paſſionis pro amentia quaſi reputatæ, ut habetur *l. ſi adulterium*, §. *Imperator*, *ff. ad leg. Juliam de adult.* Partim etiam ad abſterrendos homines a crimine adulterii. Qua ratione etiam ſacri Canones excommunicationis ſententiam ab eo removent, qui in Clericum, cum uxore, matre, ſorore, vel filia turpiter inventum, violentas manus injecerit, *c. ſi vero* 1. *de ſent. excomm.* Et cum *Molina* docet Laym. *cit. c.* 2. *n.* 4. *in fine*. Rationem dat Gloſſa *ibid. v. turpiter*. Quia juſtum dolorem compeſcere difficillimum eſt. Attamen talis adhuc peccat mortaliter, eritque irregularis ex delicto.

Tertia: Talis ergo ita deliberate, & maxime ex propoſito quæſita occaſione, vel ſtudio procurata, occidens uxorem, vel filiam adulteram, vel adulterum, in foro conſcientiæ peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem debitam ex homicidio illicito, ob rationes ſupra datas: idque tam in flagranti crimine deprehendens, quam poſtea, ante ſententiam Judicis: poſt tamen ſententiam latam a Judice, qua talis inſtitueretur voluntarius Miniſter juſtitiæ, poſſe ſine peccato occidere, docent *Sotus*, *Covar. Med. Azor. Filliuc. cit. num.* 17. Verùm id non eſt conſulendum, cum proclive ſit, ut maritus v. g. potius occidat in vindictam, & odium, quàm ex Zelo juſtitiæ: atque ut uxor deinceps deteſtetur maritum ob tantam commiſſam, etſi permiſſam, crudelitatem. 24

§. IV. *Nulla autem auctoritate humana licet occidere innocentem per ſe, ſed bene quandoque per accidens.*

CErtiſſimum eſt, nunquam licere occidere innocentem per ſe directe intendendo, & volendo ejus occiſionem in ſe, quavis auctoritate humana, ob quamcunque etiam urgentiſſimam cauſam. *Omnes* cum S. Thom. *q.* 64. *art.* 6. Conſtat ex univerſali præcepto divino Exodi 23. *Inſontem, & juſtum non occides: quia averſor impium.* Prohibetque ipſum jus naturale, quo poteſtas gladii tradita eſt Magiſtratus adverſus eos, qui male agunt, & non contra innocentes. *Ratio communis eſt*: Quia vita hominis eſt ſub dominio ſolius Dei: quare ſicut homo non poteſt eam ſibi tollere ſine juſſu Dei, ſic multo minùs, alterius, qui nullus jus in ipſum habet. Duo permoleſta dubia, hic occurrentia, mox dabo inferius. 25

Occidere autem innocentem per accidens præter intentionem, & indirecte, nimirùm directe, & in ſe nullo modo volendo, vel intendendo ipſam occiſionem, ſed ſolùm aliam actionem juſtam, cum qua tamen per accidens conjungitur occiſio innocentis; quia nimirùm actionem juſtam exercere non potes, niſi ſimul præter intentionem tuam occidendo innocentem: hoc quandoque ex graviſſima cauſa licere etiam omnes conſentiunt. 26

Caſus autem ſunt.

PRimus: In bello juſto cùm juſta victoria obtineri non poteſt, niſi ſimul cum nocentibus occidantur innocentes, ut in exploſione tormentorum contra urbem, vel navem, ſubverſione turrium, conflagratione tectorum, &c. licite ſic fit. Communiſſima cum Molin. *t.* 2. *diſp.* 119. *Leſſius*, *Lay. Lug. citt.* Ratio eſt: Quia licet ſic bellantes occidant infantes phyſice, non tamen cenſentur occidere moraliter, & humano modo, cùm occiſio minime ſit intenta, ſed pure, & juſte permiſſa, quippe mere per accidens conjuncta cum alia actione juſta graviſſimi momenti. Unde minime liceret bellantibus occidere infantes, filios, amicos hoſtium in caſtris forte habitos eo fine, ut pro liberandis filiis obſeſſi ſe dederent: Quia jam occiderent directe innocentes (licet eorum occiſio ad alium finem ordinetur) vide Lugo *cit. diſp.* 10. *ſect.* 4. & 5. 27

Secundus. Quando injuſtum aggreſſorem, te occiſurum, vis occidere eum moderamine inculpatæ tutelæ: is autem protegat ſe, opponendo tibi infantem, vel hominem innocentem, ſi aliter eum ferire non potes, licite poteris eodem ictu ſclopi, vel gladii infantem, vel innocentem ſimul & hoſtem ferire: uti contra paucos aliquos docet *communis DD. Pet. Nav. Leſſ. Lugo citt.* Ratio eſt: quia talis utitur jure ſuo ad neceſſariam ſui defenſionem dirigendo ictum gladii, vel ſclopeti directe adverſus injuſtum aggreſſorem vitæ ſuæ: per accidens autem eſt, quod in illo ſpatio intermedio etiam innocentem ab aggreſſore objectum feriat, propter quem ſalvandum in tanta propria neceſſitate non tenetur abſtinere ab illa actione juſta per ſe directe ordinata ad ſolam juſtam, ac ſui neceſſariam defenſionem, ac propterea moraliter non occidit, ſed ſolùm licite permittit ſimul fieri occiſionem innocentis. 28

Tertius: Similiter, ſi equo vectus fugias inimicum te occidere volentem, & in via arcta neceſſario conculcandus ſit ibi jacens dormiens, claudus, infans, adhibita omni circumſpectione, & cautela, ne noceas, quam pro tempore, & loco poteris, licite curſum urgebis, per accidens permittendo conculcationem, & mortem innocentis. *Ita contra Pet. Nav. Sylv. Turrianum, aliosque* docet *communis DD. Cajet. Cordub. aliiſque citt. Leſſ. Laym. Lug. cit. Tamb. l.* 6. *Decal. c.* 1. §. 1. *n.* 13. Ratio eſt eadem: Quia actio illa per ſe ordinatur ad ſalvandam vitam tuam neceſſaria fuga, minime vero occidendum innocentem: utens enim jure tuo naturaliſ- 29

Digitized by Google

ſimo, fugiendo per viam publicam pro ſalvanda vita tua: per accidens autem eſt, quod ſequatur damnum alteri, quod nullo modo intendis, & cum æquali extremo tuo damno nullatenus teneris impedire. Quod ſi tamen infans ille conculcandus non eſſet baptizatus, ideòque æternum damnandus pœna ſcilicet damni, lege Charitatis tenereris fugiens curſum ſiſtere: quia charitas obligat ad præferendam ſalutem æternam proximi vitæ propriæ in æquali neceſſitate juxta communem doctrinam de Charitate. Tandem principaliter, an, & qualiter liceat procurare abortum fœtus etiam jam animati pro ſervanda vita corporali prægnantis, vide late dicta *p. 4. de Sacram. c. 4.* Reſtant modo dubia explicanda ſupra indicata, ſane valde controverſa,

Dubium primum.

Quid in Judicio publico?

30 QUæritur, an Judex, vel Princeps licite poſſit ſententiam mortis ferre in eum, quem privata notitia certo ſcit innocentem eſſe; qui tamen in judicio externo ſecundùm allegata, & probata nocens, & reus mortis probator. Ex. g. Ipſe Judex, vel princeps occulte interfecit Titium, qui adulterium commiſit cum uxore magnatis abſentis, inde imprægnata cum ingenti infamia, dedecore, & ſcandalo, &c. ſed Cajus propter aliqua indicia vehementia ſuſpectus, vel infamatus tandem ſecundùm legitimas probationes de eo crimine convictus fuit: aut metu torturæ falſo confeſſus, poteritne licite Judex, vel Princeps eum mortis damnare? Varie Reſp.

31 I. Certiſſimum videtur, quod ipſe Princeps, vel Judex ſupremus non poſſit, ſed teneatur innocentem liberare. *Ratio facili eſt*: Quia Princeps poteſt diſpenſare in lege, quia jubetur debere in judiciis procedi ſecundùm allegata, & probata; ergo non habet cauſam damnandi innocentem. Quodſi ſubeſſet periculum ſcandali, quod reus tantorum ſcelerum non puniatur facile avertet Princeps: poterit enim palam, etiam ſi opus ſit, cum juramento pronunciare, ac teſtari, ſibi perſpectam eſſe hominis innocentiam: nec erit periculum ſcandali contra Principis imperium; qui etiam certo nocentes ſubinde miſericorditer a morte liberare conſuevit. Quæſtio ergo, & difficultas tota eſt de judice inferiori, qui hac diſpenſandi facultate non gaudet, ſed ea officio procedere debet.

32 II. Certum itidem eſt, quod Judex quoque inferior debeat adhibere omnem poſſibilem induſtriam, omnemque, ut aiunt, movere lapidem, quo impediat hujuſmodi innocentis condemnationem ad mortem: utpote impediendo, ne teſtes contra ipſum deponant, diligentius eos examinando, monendo Principem de innocentia hominis, aut cauſam ad ipſum remittendo: immo & deponendo officium Judicis, ſi abſque gravi damno ſuo poſſit, & denique ſi poſſit, clam aperiendo carcerem, ut innocens reus fugiat &c.

33 III. Tandem ſi hæc omnia nihil proficiant, inſtetque Princeps, ut juſtitia fiat, & juxta allegata, & probata procedendo ſententia feratur, jam Judicem inferiorem licite poſſe, & debere innocentem condemnare, docent ſane graviſſimi DD. S. Thom. 2. 2. *qu. 67. art. 2. Caiet. Bann. Aragonius*, *Azor. Valent.* aliiſque congeſtis Sanch. *l. 2. conſ. c. 2. dub.* 17. Ratio tota eſt: quia jura præcipiunt, ut Judex puniat eum, qui ſecundùm allegata, & probata reus mortis invenitur. Et bonum publicum expoſcit, ne juris ordo pervertatur, neve Judicibus detur occaſio, ut etiam nocentes liberent, ſub prætextu, quod eos innocentes eſſe privato ſciant. Addunt aliqui hoc non eſſe occidere directe, ſed tantùm indirecte; quia nimirùm Judicis intentio eſt ſervare ordinem juris, & bonum commune, non autem hominem occidere. Confirmantque exemplis occiſionis indirectæ innocentis, modo ſupra a nobis conceſſis. Fateri cogor, ſententiam eſſe probabilem, ſaltem extrinſece ob auctoritatem tantorum Doctorum: mihi tamen intrinſece nullo modo probatur. Itaque

34 IV. Dico ſimpliciter non licere. *Ita Pet. Nav. Roſella*, *Angelus*, *Sa*, aliiſque citt. Leſſ. *l. 2. c. 20. de juſt. n.* 84. Lugo *l. 2. de juſt. diſp. 37. ſect.* 4. Tamb. *l. 6. Decal. c.* 1. §. 4. *n.* 12. Ratio fundamentalis, & ſoliditiſſima eſt: quia non licet hominem innocentem occidere per ſe directe, ſecundùm omnes: atqui in propoſito veriſſime occidetur innocens per ſe directe, & non indirecte tantùm (ut ſupra quidam volunt cùm & ipſa actione externa directe tendatur in mortem hominis innocentis, & non in aliquid aliud (prout in exemplis ſupra admiſſis patuit) & nihil aliud hic directe, & per ſe intendi poſſit. Quid enim? Ipſe ordo juris ſervandus ad bonum commune ſecundùm præſcriptum Sacrarum Legum ajunt. *Contra*: Jura cùm præcipiunt, ut Judex procedat, & puniat ſecundùm allegata, & probata, ſemper loquuntur de Judice regulariter ſe habente, cui nimirùm regulariter non conſtare ſolet de delicto rei, niſi per allegatas probationes: de Judice verò innocentiam rei certo cognoſcente (qui caſus eſt rariſſimus) nunquam agunt ullibi. Certe etiam Leges univerſaliter damnant eum, qui alienum rapuit, non tamen propterea damnant eum, qui per juſtam compenſationem, v. g. alienum accepit: licet enim id Jura non exprimant, ſemper tamen id a jure naturæ exceptum eſſe intelligimus. Et ſimilia ſexcenta in jure reperies. Idem omnino vides eſſe in propoſito.

Sed neque bonum publicum ita diſpoſuit. Juris enim ordinem non pervertit, qui contra jura non agit; atqui nullum eſt jus contra certo innocentem. *Deinde* majus eſt malum, vel ſemel innocentem occidi, quam aliquoties nocentem liberari; illud enim damnum irreparabile eſt: hoc autem a Principe, vel Republica facile reparari poteſt providendo Judices vere juſtos. *Denique* magis favet publico bono, populum ſcire leges ſemper innocentem undecunque repertum incolumem ſervare, quam ſcire, eas concedere, immo præcipere, ut vel ſemel occidatur homo ab eo, qui ipſum innocentem certo novit.

Cæterùm cùm agitur de cauſis civilibus, vel pœnis, aut mulctis modici ponderis, omnino concedendum videtur, poſſe, & debere Judicem inferiorem ex ſcientia publica ſecundùm allegata, & probata damnare eum, quem privata ſcientia ſcit eſſe innocentem, quando nimirùm urget jus, nec alia via liberandi ſuppetit, juxta ſupra dicta. Ita enim clare ſtatuitur *c. Paſtoralis, de officio Judicis delegati*. Ubi tamen expreſſe agitur de his cauſis civilibus, Eccleſiaſticis, ut conſtat ex caſu textus; minime vero de cauſa ſanguinis. Ratio diſcriminis magna eſt: quia cauſæ civiles, utpote frequentiſſimæ, alioquin facile turbarent Tribunalia, niſi ſemper ſecundùm alegata, & probata procedatur inſuper habita notitia privata judicis. *Accedit*: quod cives privati in his civilibus cenſeantur cedere juri ſuo propter majus Reipublicæ bonum: qualis ceſſio juris non poteſt præſumi in cauſa ſanguinis, cùm agitur de ipſa vita, quippe cujus homo non eſt dominus, ſed cuſtos, & uſurarius tantùm. 35

Dubium alterum.

Quid urgente Tyranno?

QUid ſi Tyrannus perſequens civem innocentem intentet perdere totam communitatem, aliquam urbem comburere, cives omnes occidere, &c. niſi mittatur ad ſe caput civis illius innocentis, aut is a civibus occidatur, aut occidendus ſibi extradatur: poteritne Reſpublica illum civem innocentem occidere, aut occidendum Tyranno tradere? 36

Reſolutio Prima. Reſpublica non poteſt illum civem innocentem occidere, nec conſequenter occiſi caput Tyranno mittere. *Communiſſima, contra paucos aliquot*. Ratio clara eſt: quia hoc eſſet directe occidere innocentem, quod intrinſece malum nulla unquam cauſa neceſſitatis excuſari, vel cohoneſtari poteſt. Verum quidem eſt, pro conſervanda vita hominis licere abſcindere membrum, non tantùm morbidum, ac noxium (qua ratione etiam licet occidere malefactores Reipublicæ pernicioſos) ſed etiam membrum ſanum: ut ſi incendium, vel naufragii ſubmerſionem aliter elutari non poſſis, niſi abſcindendo manum, vel pedem forte ligatum, licite ſic facies: non tamen eadem ratione licet occidere innocentem civem, ſeu membrum ſanum Reipublicæ ob ipſam totam Rempublicam conſervandam, eſt enim grandis diſparitas inter membra corporis naturalis, & politici: quia corpus naturale, ſeu totum ſuppoſitum hominis habet jus utendi membris ſuis in ſuam utilitatem principaliter, membra enim ſunt principaliter propter corpus, non vice verſa; neque membra ſeorſim ſpectata habent aliquod jus, vel utilitatem ullam per ſe intentam abſque ordine ad corpus totum, & ſuppoſitum, ut ex ſe patet; quare merito, & recta ratione abſcinditur membrum, etſi, alioquin ſanum pro tuenda ſalute totius corporis. At verò Reſpublica, ſeu corpus politicum non habet jus utendi membris ſuis, nempe civibus in ſuam utilitatem principaliter: hoc enim eſſet jus domini reſpectu mancipii; neque cives principaliter ſunt propter Rempublicam, ſed vice verſa, Reſpublica eſt propter cives, eorumque utilitatem per ſe intentam, & procurandam principaliter: civeſque ſeorſim habent ſuum jus, & utilitatem propriam per ſe intentam: quare neque pro conſervanda tota Communitate licet directe occidere civem innocentem: eſto ad eum finem Reſpublica poſſit, eis etiam invitis auferre ſua bona temporalia: quia in bona temporalia civium in ordine ad bonum commune conſervandum, Reſpublica habet verum jus, ſeu, ut vocant, dominium altum: nullum vero omnino jus habet in vitam civium innocentum. Vide late optime de Lugo *diſp.* 10. *ſect.* 1. 37

Secunda. Reſpublica eo caſu non tantùm poteſt illi civi innocenti præcipere, ut ſeipſum tradat Tyranno (cùm is 38

ipſe

ipſe civis innocens ex lege Charitatis teneatur ſe morti exponere pro avertenda extrema Reipublicæ neceſſitate) ſed etiam poteſt illum civem innocentem Tyranno extradere: ſicque ejus mortem permittere. Ex communi *Leſſ. Laym. Tamb. ll. cc.* Ratio eſt: quia jam hoc non eſt directe occidere innocentem, ſed ad ſummum indirecte: nec eſt poſitive cooperari ad injuſtam occiſionem innocentis, ſed eſt eam ſolùm permittere, graviſſima urgente, & excuſante neceſſitate. Nam actio illa tradendi innocentem Tyranno non eſt ex ſe intrinſece mala, ſed indifferens (poſſet enim etiam fieri ad aliquem finem bonum, & non malum) eſto ea actione Tyrannus abuſutus ſit ad injuſtam occiſionem: quam maliciam non tenetur Reſpublica impedire cum tanto, & extremo ſuo incommodo: ergo poterit illum tradere Tyranno, permittendo mortem ejus propter ſuam neceſſitatem: quemadmodùm propter eandem neceſſitatem poteſt cives ſuos periculo mortis exponere ad defendendam civitatem, v. g. imperando, ut maneant in ſtatione, ut pugnent, hoſtem repellant, aggrediantur &c. non enim ſic intenditur mors civium, ſed juſta defenſio: eſto per accidens, & præter intentionem ſequatur mors eorum.

39 *Tertia*. Quod ſi denique civis ille innocens nollet obedire Magiſtratui præcipienti, ut ſe pro bono communi Tyranno tradat, aut ſui traditioni pertinaciter repugnaret: jam juſte eum Reſpublica occideret in pœnam inobedientiæ in re juſta, & graviſſima, jam enim vere evaderet, ut nocens, & ut talis, non ut innocens, occideretur. *Communis DD. apud cit.* At quid ſi is renueret tradi ob hoc ipſum, quia vellet potius a ſua Republica interfici aliqua morte miti, gladio, v.g. quam a Tyranno morte crudeli: poſſetne tunc licite occidi a Republica? Id nobis cogitandum relinquit Tamb. *cit. c. 1. §. 1. n. 13. in fine*. Relinquo & ego vobis. Cogitarem tamen ego adhuc poſſe occidi ſub hac conditione, ſi nolit ſe tradere Tyranno pro re communi, ad quod alias ex Charitate per ſe teneretur: ſtante enim hac conditione adhuc occideretur, ut nocens. Sed ſalvo meliori judicio.

S U B S E C T I O.

De irregularitate ex defectu lenitatis in Juſtitia publica.

S U M M A R I U M.

40 *Irregularitas generatim quid, & quotuplex?*

41 42 & 43 *Ex juſtitia publica in cauſa ſanguinis tantùm, ſcilicet mortis, vel mutilationis effectu ſecuto.*

44 & 45 *Non alias, vel ex alio actu quocunque judiciali.*

46 & 47 *Irregularitatem ex* defectu lenitatis *incurrit. I. Omnis Judex Pontifice inferior, Laicus, Clericus, Princeps, Epiſcopus &c. Sententia mortis ferens, vel etiam ferri jubens, aut ei ferendæ auctoritatem præſtans ſua præſentia. II. Ejus Aſſeſſores, & Conſiliarii & III. Omnes juſtitiæ miniſtri, etiam ſatellites.*

48 *Non verò eam incurrunt* I. *Principes etiam Eccleſiaſtici, ſi juriſdictionem hanc temporalem ad cauſas ſanguinis delegant.*

49 II. *At reum, etiam Clericum, ante degradatum, poteſtati ſeculari tradunt.*

50 III. *Nec Doctores, Profeſſores, Concionatores, Confeſſarii, docentes, vel dicentes, crimen eſſe morte dignum &c.*

51 IV. *Immo nec etiam quando Confeſſarius urget Judicem, ut fungatur ſuo officio: hortatur reum, ut crimen fateatur, juſtitiæ acquieſcat. Secus ſi crimen falſo confeſſum revocare non permittat, vel diſſuadeat.*

52 *Quando dictam irregularitatem incurrant accuſantes, vel tradentes reum, &c. &*

53 Uſque ad n. 60. *Quando, ac quibus caſibus non? Item*

60 Uſque ad n. 64. *Quando, & quinam teſtes eam incurrant, & qui non?*

64 Uſque ad n. 68. *Quinam miniſtri proceſſus, & executionis eam incurrant?*

68 Uſque ad n. 73. *Traditur* Regula *Antiquorum, quinam cenſeantur directe, & proxime cooperantes ad infligendam mortem, ideòque irregularitatem incurrere, & quinam remote tantùm, ideoque non incurrere.*

73 Uſque ad n. 83. *Traditur, & declaratur* Regula *Univerſalis mitior Recentiorum.*

40 IRregularitas generatim eſt impedimentum canonicum, & inhabilitas ad Sacros Ordines ſuſcipiendos, & exercendos, ſeu in ſuſceptis miniſtrandum. Duplex eſt, ex *defectu*, & ex *delicto*, de quibus ſuo loco. Irregularitas ex delicto homicidii incurritur ex omni, & ſolo homicidio injuſto, de hac *cap. ſeq.* Irregularitas ex defectu *lenitatis* incurritur ex omni homicidio, etiam juſto publica auctoritate facto. Dicitur autem irregularitas ex defectu lenitatis, ſeu manſuetudinis Chriſti: cùm enim omnes Sacri Ordines ordinentur ad miniſterium, & Sacrificium Miſſæ, neceſſe eſt, ſacris Ordinibus initiatos, & in Sacris miniſtrantes repræſentare Perſonam Chriſti: indecens autem eſt, ut is, qui voluntarie hominem occidit, ſeu injuſte, repræſentet Perſonam Chriſti Agni manſuetiſſimi, pro nobis Divino Patri oblati: talis enim non tam Chriſtum, ejuſque Paſſionem repræſentat, quàm ejus occiſores, ut notat *Navar. c. 29. n.* 218. & plures rationes aſſignans Filliucius *Tractat. 19. c. 9.* Hic ergo ſolùm agendum de irregularitate ob defectum lenitatis ex juſtitia publica: de aliis conſequenter in ſequentibus.

Reſolutio Summaria.

EX juſtitia publica in cauſa ſanguinis, ſcilicet mortis, 41
vel mutilationis, effectu ſecuto, irregulares fiunt. 1. *Ipſe Judex, ejuſque aſſeſſores, vel conſiliarii ad decernendam ſententiam.* 2. *Accuſator, vel denuntiator.* 3. *Teſtes.* 4. *Miniſtri proceſſus.* 5. *Miniſtri executionis.* 6. *Et univerſaliter omnes per ſe directe, & proxime cooperantes ad infligendam, vel notabiliter accelerandam mortem rei, ſaltem ſi ſint miniſtri Juſtitiæ, & ex officio agentes.* Totum vere conſtat ex *c. aliquantum, diſt.* 50. & aliis locis infrà allegandis, & communi DD. ut patebit. Percurramus breviter ſingula. Pro omnibus tamen ſemel pro ſemper notandum, quod dictum eſt, irregularitatem hanc non incurri, niſi

I. *In cauſa ſanguinis, mortis, vel mutilationis*: Nam cau- 42
ſa ſanguinis ex uſu loquendi ſignificat cauſam mortis quomodolibet infligendæ, etiam ſine effuſione ſanguinis. Hinc ſi feratur ſententia de aliquo ſuſpendendo, præfocando, ſubmergendo, veneno, fame, aut aliter ſine effuſione ſanguinis enecando, erit vera cauſa ſanguinis, & inde irregularitas. Idemque dicendum, ſi Judex aliquem condemnet ad durum carcerem in pane arcto, & aqua brevi, unde conſideratis circumſtantiis ei mors notabiliter acceleranda ſit, ea ſecuta, erit irregularis Judex, ut cum aliis notat Tamb. *hic tr. 4. de Irregularitate c. 15. §. 10. n. 7.* hinc enim carceres humidi, ſubterranei in Jure prohibentur, & ſolùm conceduntur, quando quis per ſententiam juſtam ad mortem ſenſim oppetendam condemnatur; ut notat Farinacius *q. crim. 27. n. 95. & 194.*

II. Ad cauſam ſanguinis irregularitatem inducentem ſpe- 43
ctat etiam mutilatio alicujus membri alicui a Judice, & juſtitiæ miniſtris illata, ſecundum Sacros Canones. Verùm de hac mutilatione commodiùs dicam ſimul *c. 2.* Nam quocunque modo aliquis injuſte mutilando alterum, vel ſeipſum, fit irregularis ex delicto, eodem modo etiam Judex, & miniſter juſtitiæ juſte alterum mutilando, reum ſcilicet, fit irregularis ex defectu lenitatis.

III. Secluſa ergo morte, vel mutilatione, nulla erit cau- 44
ſa ſanguinis, nec ulla incurretur irregularitas ex ulla ſententia, vel actu judiciali, etiam in criminalibus, ut ſi feratur ſententia condemnans ad triremes, ad perpetuos carceres, ad fuſtigationem, ſeu virgationem, etiam uſque ad ſanguinem, ſine tamen periculo mortis, non erit cauſa ſanguinis, nec inde irregularitas; & a fortiori, nec in aliis pœnis ſine ſanguine inflictis. Additur denique.

IV. *Effectu ſecuta*: Niſi enim certo ſecuta ſit ipſa mors, 45
vel mutilatio rei, nulla erit irregularitas in Judice, vel ullo miniſtro juſtitiæ, *omnium conſenſu*. Quod ſi dubitetur poſtea, an mors ſecuta ſit, dicam commodius *c. ſeq.* cùm de irregularitate ex delicto longe frequentiori. Eadem enim ratio erit de hac irregularitate ex defectu lenitatis in juſtitia publica, in bello juſto, &c. Jam breviter luſtremus perſonas.

§. I. *Judex, ejuſque aſſeſſores, vel Conſiliarii.*

OMnis Judex Pontifice inferior (excipitur ſolus ſum- 46
mus Pontifex, qui ipſemet ſupremus Legiſlator, non eſt ſubditus Juri Canonico, quo per Prædeceſſores Pontifices imponitur irregularitas, cùm non habeat imperium par in parem) ſecularis, Eccleſiaſticus, ordinariam, vel delegatam poteſtatem habens hic comprehenditur, cùm eadem ſit ratio de omnibus. Id tamen diſcriminis eſt inter Judicem Laicum, & Clericum: quod Laicus ſolummodo incurrat irregularitatem ſibi pro eo ſtatu parùm noxiam: cæterùm juſte damnando bene agit, immo meretur: Clericus autem, Epiſcopus, v. g. etiam juſte damnans præter irregularitatem ſibi multùm noxiam quippe impedientem ipſum ab omni officio ſacrorum Ordinum, etiam peccat graviter, eo quod graviter prohibeantur, ne ſe ingerat in cauſam ſanguinis, *c. ſæpe 26. q. 8. c. ſententia, ut Clerici, vel Monachi*. Adeoque

Judex omnis, Laicus, Clericus, Princeps, Epiſcopus 47
&c. irregularitatem contrahunt, non ſolum ſi ipſimet ſententiam mortis, vel mutilationem pronuntiant in reum, effectu ſecuto; ſed etiam 1. ſi Judici ſuo delegato in particulari, & definite præcipiant, vel demandent, ut iſte

reus morte, vel mutilatione efficiatur, ſuſpendatur, comburatur &c. *Nav. Avila, Molina*, alijc im Laym. *lib. 3. de juſt. tr. 3. p. 3. c. 7.* 2. Si propria præſentia auctoritatem ſententiæ ſanguinis ferendæ præſtarent, *cap. ex litteris de exceſſibus Prælatorum*, & ibid. *Gloſſ. Abbas, communis DD.* hac enim ratione aſſeſſores, vel conſiliarii non ſolùm vota ferentes pro ſententia mortis, vel mutilationis, verùm etiam ſolùm ſua præſentia auctoritatem præſtantes, irregularitatem incurrunt, ut habet *communis DD.* Quare Conſiliarii Clerici, v. g. Canonici, propoſita cauſa ſanguinis, mox abſcedere debent, ſaltem a ſeſſione. 3. Si ſimiliter auctoritatem præſtantes Judex, vel Princeps (etiam deliteſcens ſub cortina) ſicut, & omnes miniſtri juſtitiæ, etiam infimi ſatellites, aſſiſtant executioni mortis, in locis ſui territorij: quia tunc ipſorum auctoritate mors infertur. Alii autem privati, & famuli domeſtici ad mera dominorum obſequia domeſtica deputari, etiamſi cum dominis aſſiſtant, immunes ſunt ab irregularitate; quia, ut ſupponimus, nihil conferunt ad ſententiam exequendam. Secus eſſet, ſi quid auctoritatis conferrent, uti revera conferre videntur ſtipatores Aulici Principum, vel Magnatum. etiam infimi ſatellites. 4. Idem a fortiori dicendum de Eccleſiaſticis; nam ex *cit. cap. ex Litteris, de exceſſ. præl.* quidam Epiſcopus pronuntiatur reus irregularitatis, quia interfuit cujuſdam furis ſuſpendio in proprio territorio, & ideò, ut auctoritatem afferens executioni capitali. Cæterùm ſi Clerici, quicunque etiam Monachi aſſiſtant alio fine curioſitatis, ſive amicitiæ, ſive alterius cauſæ gratia, ne timeant irregularitatem; immo neque peccatum, Quòd ſi textus aliqui canonici ſtrictius loquantur, ut *c. ſententia, ne Clerici, vel Monachi*, certe jam legitime deſueverunt. Vide Dianam *par. 4. tract. 2. reſol. 35.* Denique qualiter unam, vel plures irregularitates contrahant Judices, ſi una, vel diverſis ſententiis plures condemnent mortis, res modici momenti, videri poteſt apud *citt*, Et ſtrictim Tamb. *cit.* §. 30. *a num.* 15.

Non ergo hanc irregularitatem incurrunt,

48 I. Princeps etiam Eccleſiaſticus, Epiſcopus, vel Prælatus juriſdictionem ſimul temporalem habens (quales plerique ſunt in Germania) in primis, cùm hanc ipſam temporalem juriſdictionem ſuam in ordine ad cauſas ſanguinis aliis ſæcularibus idoneis Judicibus, vel Præfectis delegant, prout certe delegare poſſunt, & debent. Sic enim definitur in S. Textu *cap. Epiſcopi, Ne Clerici, vel Monachi in 6.* Nam aliter ipſi ea poteſtate licite fungi non poſſunt, quotquot deinde ſequatur ſententiæ ſanguinis. Item ſi leges pœnales etiam mortis ferant contra malefactores; Judices creant, illis cauſas ſanguinis cognoſcendas, & judicandas committunt, delegant etiam in particulari de hoc, vel illo crimine, vel malefactore mandant, & monent, ut juſtitia fiat, juris ordo ſervetur, ſecundùm leges judicetur, &c. Ita habetur *cit. cap. ult. Ne Clerici, vel Monachi in 6.* Dummodo ipſi auctoritative non aſſiſtant, nec in particulari, & definite hunc aliquem ſententiari mandent, ut modo dictum fuit. Cæterùm poſſunt etiam Epiſcopi, & Eccleſiaſtici Principes latam Judicis ſententiam moderari: ut ſcilicet dicant; ſi omnino reus morte condemnandus eſt, non rota, igne, furca, ſed gladio plectatur ſine nota irregularitatis: quia ſic non exercent actum ſeveritatis, ſed miſericordiæ, & lenitatis: non enim mortis cauſa exiſtunt, ſed partem ſupplicii auferunt,

49 II. Non incurrunt Epiſcopi, & inquiſitores, eorumque officiales Eccleſiaſtici, ſi reum incorrigibilem, ſive laicum, ſive clericum ante degradatum, poſtquam officio ſuo in proprio tribunali functi fuere, ſæculari poteſtati tradant, etſi certiſſime morte plectendum: quia ipſi mortis ſententiam non pronuntiant, ſed ſæculari poteſtati id munus relinquunt, ad quod debite exequendum eos etiam generaliter adhortari poſſunt, Ex communi *Laym. cit. num.* 3. Quando tamen Clericum degradatum tradunt Judici ſæcularis, ex juris præſcripto; *cap. Novimus, de verb. ſignific.* interceſſionem præmittere debent, ut Judex circa eos ſententiam moderetur, quantùm fieri poteſt citra mortem, vel mutilationem: quæ tamen interceſſio non videtur neceſſaria ad evitandam irregularitatem: quando enim Eccleſia tradit reum degradatum Judici laico, directe ſolùm hoc agit, ut eum privet privilegio Clericali, ex quo conſequitur juriſdictio ſæcularis ſuper illum, ut notat Filliuc, *tractatione 19. cap. 9. quæſt.* 8.

50 III. Non incurrunt Doctores, Profeſſores, Concionatores Confeſſarii docentes vel dicentes certum crimen eſſe dignum morte, etiamſi inde ſequantur mortes talium criminoſorum: quia hæc eſt cooperatio nimis remota. Neque etiam incurrunt, ſi in particulari conſulantur, vel interrogentur, an talem reum liceat, deceat, neceſſe ſit occidere, hoc, vel illo ſupplicio, ipſique abſolute reſpondeant veritatem aperiendo, & jus explicando generaliter, & ſpeculative ex parte intellectus: dummodo in particulari nihil ſuadeant, vel jubeant, ſed liberum totum relinquant Judici, etiamſi prævideant mortis ſupplicium ſecuturum: quippe ad quod ipſi directe non moverunt, ſed ſolùm rei veritatem aperuerunt, qua cognita, Judex ſeipſum ad id, quod juſtum eſt, permovit. Gloſſ. *in c. ex litteris, verb. conſuluit, de exceſſ. Præl.* Molin. *tr. 3. diſp.* 74. Laym. *cit. n.* 4. Veſq. *aliiſque citt.* Diana *par. 4. tr. 2. reſol.* 99. Et certe non incurrunt ex probabili Regula Recentiorum infra in fine adferenda: quia non agunt, ut miniſtri juſtitiæ ex officio: Etſi contra ſentiant *Sylv. Henriq. Avila* cum Filliuc. *cit, cap. 9. qu.* 7. Nimirùm ſi in particulari immineat periculum hominis deformandi, non poſſe Clericum de jure conſultum, etiam generalem reſponſionem dare ſine nota irregularitatis, Et ſaltem, ut periculoſum, & aliquando ſcandaloſum, cavendum cenſeo extra neceſſitatem, quando ſæculares nimirùm ſufficienter poſſunt conſuli,

IV. Plus adhuc ſine nota irregularitatis permiſſum eſt 51
Confeſſariis, ut nimirùm Judicem alioquin peccaturum mortaliter, non tantùm generatim admoneant, & explicent, quid in hac materia debitum, vel indebitum licitum, vel illicitum ſit; ſed etiam in particulari urgeant, &, ſi opus ſit, negata abſolutione cogant officio ſuo ſatisfacere, reum Reipublicæ noxium ſecundùm jura, & juſtitiam judicare proponant; attamen in his terminis abſtrahendo, ut determinate, directeque non moveant ad talem hominem in particulari occidendum, &c. Ex communi *Molin.* & *Laym. citt.* Item hortari poſſunt reum, ut cum juridice interrogatus reſpondere teneatur, fateatur veritatem, etiamſi crimen ſit morte dignum, & certo plectendum. *Ita cum* Henriq. Avila, *& aliis* Laym. *cit.* Item perſuadere poſſunt reo, ut acquieſcat juſtæ ſententiæ, quàm non poteſt differre ſine injuſta appellatione. Secus, ſi poſſet cum juſta appellatione, aut ſi crimen falſo confeſſum, ob quod morte plectendus eſſet, vellet revocare: tunc enim Confeſſarius diſſuadens appellationem, vel revocationem, morte ſecuta ſine dubio irregularis fiet ex delicto, quia injuſte cooperatur ad mortem rei; poteſt tamen reo de ſe nolenti revocare crimen falſo confeſſum ob metum torturæ iterandæ, & malenti mori, acquieſcere, cùm is non teneatur vitam ſuam tueri cum tanto incommodo. Sed de hoc infrà. *Ratio omnium dictorum eſt*. Quia non eſt credibile, Eccleſiam voluiſſe irregularitatis obicem ponere, quominùs Princeps, Doctores, Confeſſarii, &c. ſuo munere ad juſtitiam debito ſalubriter fungi poſſint.

§. II, *Accuſans, Denuntians*,

INcurrunt irregularitatem omnes accuſantes, denuntian- 52
tes, vel tradentes reum actione criminali, ad ſumendam vindictam de crimine, morte, vel mutilatione digno, ipſo facto, laici quidem ſine peccato, Clerici etiam cum peccato contra gravem prohibitionem Eccleſiæ. *Communis DD*, teſte Avila *par. 7. diſp. 31. ſect. 2. dub.* 10. Suarez, *alii* cum Laym, *cit. n. 6.* Eſto etiam accuſator proteſtetur ſe petere, vel intendere criminis vindictam fieri citra mortis, vel mutilationis ſententiam: cùm enim Judex ab actore poſtulatus judicare ſoleat, & debeat ſecundùm leges, proteſtatio illa actoris accuſantis de crimine ſecundùm leges morte, vel mutilatione digno, erit contraria facto, ideòque inutilis ad evitandam irregularitatem.

Item incurrunt accuſantes, vel denuntiantes etiam actione civili ad compenſationem damni, vel injuriæ illatæ, ſed in cauſa civili ſimul criminali, morte, vel mutilatione digna (ut furto, rapina) a Judice ex officio ſecundùm legem, & juſtitiam infligendam: In cauſa quidem propria, ſi fiat abſque proteſtatione mox infra ponenda: In cauſa vero aliena etiam facta, & non obſtante quacunque proteſtatione ſe criminalem vindictam non intendere; ſecuto nimirùm effectu, ſi Judex, crimine ſecundùm leges ita exigente, mortis, vel mutilationis ſententiam influxerit. *Communis DD.* Navar. *cap. 27. num.* 217. §. 12. Avila *cit. dub.* 11. *concluſ.* 2. Molina *cit. num.* 8. Laym. *cit. num.* 5. Ratio eſt; quia Canones mox citandi eam proteſtationem denuntianti ſolùm in cauſa, vel injuria propria conceſſerunt, non item in aliena, contra irregularitatem incurrendam.

Non ergo hanc irregularitatem incurrunt.

I. Accuſantes, vel denuntiantes, aut actione mere ci- 53
vili ad jus ſuum recuperandum, ad compenſationem alicujus damni illati, &c. aut actione quidem criminali, ſed de crimine morte, vel mutilatione non digno: Eſto etiam Judex ex propria ſævitia, vel ignorantia, vel alia cauſa accidentali moveretur ad mortis, vel mutilationis ſententiam proferendam: id tamen accuſatori nec intendenti, nec prævidenti imputari non poterit ad irregularitatem, ſeu

Laicus,

Laicus ; ſeu Clericus ſit : *Communis DD.* Navar. Molin. *aliiſque citt.* Laym. *cap. 7. prope finem.*

54 II. Non incurrunt accuſantes, vel denuntiantes de crimine patrato pernicioſo Reipublicæ, ipſiſmet, vel aliis, quod alia ratione emendari non poteſt, niſi per judicialem proceſſum. *Communis apud eundem*, & Diana *part. 4. tract. 2. reſol.* 23. Ratio eſt: quia Canones nunquam infligunt irregularitatis notam propter officium cuivis debitum ex lege naturali Charitatis, vel alterius virtutis, atqui accuſare malefactorem, ſi ita neceſſe ſit ad liberandam Rempublicam, ſeipſum, vel proximum ab impendente gravi periculo, opus Charitatis eſt: ergo &c. neque hoc caſu opus eſt proteſtatione aliqua, cùm opus ſuapte natura ab irregularitate exemptum ſit.

55 III. Non incurrunt tum Clerici, tum Laici quicunque in cauſa propria, qui ſcilicet injuriam paſſi ſunt, aut in perſona, vel in bonis propriis, aut in perſona, aut in bonis eorum, qui ſunt ipſis commiſſi, ut domeſticorum, pupillorum, Eccleſiæ ſuæ; aut in perſona, & bonis eorum, qui ſunt ipſis ita conjuncti, ut velut una perſona cenſeantur; ideòque eorum injuria ad ipſos pertinere, & redundare jure cenſeatur: ut Parentes, filii, fratres: hi, inquam, non incurrunt irregularitatem accuſantes, ſeu denuntiantes malefactorem, v. g. furem, raptorem, actione tantùm civili ad ſolam compenſationem damni, vel injuriæ illatæ; dummodo expreſſe proteſtentur, ſe ſanguinis pœnam non poſtulare, ſed ſolùm jus ſuum: etiamſi ex qualitate criminis; certò intelligant fore, ut Judex ex officio, & jure moveatur ad mortis ſupplicium inferendum, *Communiſſima apud citt.* Et expreſſe ſtatuitur in jure *cap. 2. de homicidio in 6.* Ratio redditur *ibid.* in jure. Nam *alioquin ſi Prælati, vel Clerici propter metum hujuſmodi, quia Judex ad pœnam ſanguinis poſſet procedere, de ſuis malefactoribus taliter conqueri non auderent, daretur pleriſque materia trucidandi eoſdem, & eorum bona libere deprædandi.* Sic ibi. Licet autem is, qui accuſat, vel denuntiat civiliter tantùm de crimine, quod ſcit dignum morte, vel mutilatione, cenſeatur indirecta voluntate eſſe cauſa mortis, ad quam decernendam Judex ex officio ſuo de jure moveri ſolet occaſione ejuſmodi accuſationis, vel denuntiationis: talis tamen indirecta voluntas *ſecundùm Canon. Conſtit.* retractari cenſetur, eo caſu, quo quis ſuam, vel ſuorum injuriam proſequitur per prædictam proteſtationem.

56 Formula autem proteſtationis neceſſariò adhibendæ ad evitandam irregularitatem juxta præſcriptum S. Textus, hæc eſt, tres clauſulas continens. *Ego NN.* 1. *accuſo, vel denuntio Petrum, v. g. graſſatorem de furto mihi illato: ac* 2. *peto, ut damnum mihi reficiatur, & caveatur, ne in futurum ſimile quid is contra me moliatur; expreſſe tamen* 3. *proteſtor, ac dico: me nec petere, nec velle, ut contra Petrum vindicta ſanguinis exerceatur.* Si exhibeas duas priores tantùm clauſulas, omiſſa tertia, jam nulla erit proteſtatio, cujus forma tota in illa conſiſtit clauſula; ideòque ſecuta morte, vel mutilatione rei a te accuſati, vel denuntiati, irregularitatem non effugies. Eſt autem hæc proteſtatio facienda coram eo Judice, ad quem defertur delictum, vel delatum jam fuit, idque vel in primo limine querelæ, vel antequam proceſſus fuerit abſolutus, vel ſaltem ante latam ſententiam: ſic enim ſemper adhuc poteſt impediri Rei deformatio, quantum eſt ex parte accuſatoris. At poſt ſententiam latam, etſi ante ejus executionem inutiliter fieret, quia executio impediri non poteſt poſt latam ſententiam. Lege Avilam *de cenſ. par. 7. diſp. 5. ſect. 2. dub.* 10. *num. 9.*

57 Cæterùm neceſſe non eſt, ut ejuſmodi proteſtatio fiat vero animo liberandi reum a deformitate: Unde licet prævideas crimen, quod defers utpote grave, certo eſſe morte, vel mutilatione plectendum; immo etiamſi id maxime optes, & intendas; ut reus per Judicis officium morte puniatur, ſic ut proteſtatio tua externa tantùm, & omnino ficta ſit, nihilominus, ſecuta morte Rei, non evades irregularis: ſicut e contra irregularis evaderes, ſi eam proteſtationem omitteres; etſi animo minime intendens mortem accuſati. *Ita contra Navar. Sylveſtrum, Angelum, & alios Covar. Avila, Henriq. Coninch.* Laym. *cit. num. 6. §. Ex quo rectè alii* cum Diana *par. 4. tract. 2. reſol. 75.* Ratio eſt: quia adhuc ſatis ſervas, quod Canon præcipit; licet enim (ut adverſarii ajunt) ficta proteſtatio non ſit vera proteſtatio ſimpliciter, & in re, præſumitur tamen vera proteſtatio in foro externo, & idem operatur, quod verum; in foro enim externo, ſecundùm exteriora judicatur, & punitur, non ſecundùm interna. At quid ſi damnum mihi illatum a graſſatore poſſim alio modo compenſare; poſſumne nihilominus accuſare cum dicta proteſtatione, ut ſecuta deformitate accuſati irregularis non fiam? Reſp. Poſſe. Eſto aliquando pecces contra Charitatem. *Ratio eſt.* Quia hic modus accuſationis eſt abſolute a ſacris Canonibus conceſſus cùm agitur de damno proprio, & ſemper eo juſte uti poteris, omiſſo alio modo recuperandi. Cæterùm ſi tu ex parte una facile poſſis damnum tuum recuperare, & ex alia parte certo prævideas miſellum deformandum, te peccare contra Charitatem, cæcus videat.

58 IV. Conſequenter non incurrent, ſeu Laici, ſeu Clerici irregularitatem, qui eo caſu talem malefactorem ad eum finem accuſandi, vel denuntiandi, cum dicta proteſtatione capiunt, detinent, Judici tradunt, aut locum, ubi latet, indicant &c. Quia cui finis permiſſus eſt, etiam media ad eum finem neceſſaria permiſſa cenſentur, ut notant DD. paſſim. Item non incurrunt, qui contra aggreſſorem vitæ, vel bonorum ſui, vel proximi clamorem tollunt, etſi contingat, eum idcirco capi, & a Judice puniri. Quia talis defenſio eſt de jure naturæ, quod Lege poſitiva Canonum impediri non debet. Ita cum aliis Laym. *cit. cap. 7. n. 6.* Quoad clamorem tamen ejuſmodi contra furem, vel raptorem excitandum, ſiquidem agitur de conſervatione, vel recuperatione rerum propriarum, diſtinguendum eſt: Vel enim fur deprehenſus poſtea Judici tradetur, & juridice occidetur, & ſic non eſt periculum irregularitatis, cùm ipſemet etiam læſus furem capere, & Judici tradere potuiſſet adhibita proteſtatione. Excipe tamen, niſi clamans, vel manifeſtans eſſet miniſter juſtitiæ, vel teſtis neceſſarius, vel accuſator, aut teſtis neceſſarius ad cognitionem cauſæ, tunc eam incurreret ex ſupra dictis. Aut ab accurrentibus privata authoritate occidetur, & clamans id advertit, etiamſi id non intenderet clamando, ſed ſolùm, ut ſuas res recuperaret, & ſic incurrit irregularitatem. Communis DD. Sententia. *Innoc. Hoſtienſ.* & Abbas *in cap. ſignificaſti 2. de homic.* Navar. *cap. 27. num.* 236. Filliuc. *tractatione 19. cap. 9. quæſt.* 10. *§. dices.* Nihilominùs alii

59 Dubitant adhuc, & etiam hoc caſu non incurri irregularitatem, magis inclinant *Covar. Avila, Laym. cit. Tamb. cit.* Et omnino probabile eſt; cùm hic, nec ſit irregularis ex delicto, nec ex defectu lenitatis; nam homo ille clamando, & homines advocando ad res ſuas liberandas nihil deliquit, & occiſio illa facta eſt omnino, immo contra intentionem clamantis, adeòque illi, tanquam cauſæ morali adſcribenda non eſt. Et eſto occiſio illa aliqualiter prævisa clamanti, ſaltem indirecte voluntaria ſit, adhuc tamen non incurret irregularitatem ex defectu lenitatis, ex probabili Regula infrà in fine probanda: quia non agit, ut miniſter Juſtitiæ ex officio, ut de ſe patet. Probabilis omnino Sententia, etſi prior ob auctoritatem DD. probabilior, & tutior. Eademque ratione dicendum de clamante contra furem pro conſervatione, vel recuperatione rerum proximi, vel alienarum, præſertim non modici momenti, ut cum *Sà*, & aliis probabiliter docet *Laym. loc. cit.* ſive a Judice, ſive a circumſtantibus fur occidendus ſit, cùm clamans opus Charitatis erga proximum exercuerit, & occiſionem nullo modo intenderit, ideòque non debeat idcirco irregularitatis nota affici.

§. III. *Teſtes.*

60 INcurrunt irregularitatem omnes teſtes voluntarii in cauſa criminali ſanguinis, ſecuto effectu. *Communis DD.* cum Suarez *diſp. 47. ſect. 3. nu.* 2. Ratio eſt. Quia teſtes proxime cooperantur & accuſatori, & Judici, & eum practice movent ad ſententiam criminalem ferendam, conſequenter effectu ſecuto irregularitatis participes fiunt: & licet non ſit Canon ſpecialis decernens teſtes irregulares, decernunt tamen Canones, omnes verbo, vel facto ad homicidium cooperantes (quales etiam ſunt teſtes) irregulares eſſe. *Adde*, quia teſtes reverà ſunt miniſtri juſtitiæ a Judice aſſumpti, vel admiſſi, cùm reus damnari non poſſit, niſi cauſa per teſtes probetur. Et recte addunt DD. communiter *apud Molinam, Suar. Laym. cit.* Advocatos, & teſtes in cauſa criminali nihil adjuvari per proteſtationem ſupra poſitam pro accuſatoribus, ſi ex eorum allegationibus Judex ad ſententiam ſanguinis ferendam motus fuit; quia Advocatus, & teſtis nunquam propriam, ſed ſemper alienam cauſam proſequuntur. Qua ratione Clerici ad ferendum teſtimonium in cauſa criminali compelli non poſſunt: cùm ipſis per Canones prohibitum ſit. At quid ſi teſtificentur pro eo, qui ipſemet cùm tali proteſtatione accuſat ſuum malefactorem, ſi Judex ideo reum deformet, vel morti tradat? Tunc incurrere irregularitatem docent *Covar. & Bonac.* apud Tamb. *lib. 10. de Cenſ. & Irreg. tract. 4. de Irreg. cap. 15. §. 12. a num.* 11. ob eandem rationem: quia ſcilicet privilegium illud non incurrendi irregularitatem ob illam proteſtationem, conceditur accuſanti in propria ſua, vel ſuorum cauſa tantùm: at teſtis ſemper teſtificatur in cauſa aliena, in cauſa enim propria ſua, vel ſuorum nunquam aliquis admittitur teſtis.

Contra vero non incurrere æque probabiliter docent *Farinacius, Felinus, alii* apud eundem *ibid.* Ratio eſt: quia Sacer Canon id concedens accuſatori, omnino debuit etiam id concedere teſti: alioquin quid juvaret accuſatorem accuſare,

cuſare, ſi de inde teſtes retardarentur ex metu irregularitatis? &c. Ratio omnino probabilis. Dixi: *Teſtes voluntarii*, ſcilicet vel ultro ſe offerentes, vel rogati ab accuſatore, vel a Judice ſimpliciter vocati abſque præcepto obligante in conſcientia. *Et in cauſa criminali ſanguinis*: juxta omnia ſupra dicta de accuſante, vel denuntiante *a num.* 52. eadem ratione applicanda Teſtibus.

Non ergo irregularitatem incurrunt.

(REGULA GENERALIS)

61 ACcuſans, vel denuntians, teſtificans compulſus lege juſtitiæ, vel Charitatis, aut præcepto Judicis obligante in conſcientia, ne ſcilicet proximus, vel communitas damno afficiatur vere imminente, & aliter non evitabili: ut ſi ſcias Petrum parare inſidias mortis ſuo inimico, moliri rebellionem contra Rempublicam, Principem, &c. liber eris ab irregularitate. *Communis DD. apud cit. Tamb.* §. 11. *a n.* 13. Ratio eſt: quia lex hæc irregularitatis, CHRISTI manſuetudinem referens, non poteſt fuiſſe introducta cum damno innocentum, ſeu Reipublicæ, ſeu privatæ perſonæ, obligans contra Præceptum Charitatis, vel juſtitiæ ad non manifeſtandos, vel denuntiandos eos, qui mala moliuntur contra proximum, Principem, Rempublicam, ut ſupra etiam indicatum eſt: ergo &c. Neque hic neceſſaria eſt proteſtatio ſæpe dicta, ut contra *Cajet. Sayr.* & alios, rectius docent Molin. *t.* 1. *tr.* 2. *diſp.* 109. *n.* 7. Avila *p.* 7. *de cenſ. diſp.* 5. *ſect.* 2. *dub.* 12. Tamb. *cit. n.* 16. Ratio eſt: Quia hæc proteſtatio eſt remedium inſtitutum a ſacris Canonibus ad removendam irregularitatem, quæ alias ex tali denuntiatione, vel teſtificatione erat incurrenda; atqui ex delatione, vel teſtificatione facta ex obligatione præcepti, nulla unquam incurrenda eſt irregularitas; ergo &c.

62 Dixi autem rurſus: *de damno vere imminente, & aliter non inevitabili*: Nam ſi damnum etiam vere imminens poteſt alio modo averti, & impediri, ſaltem denuntiatione periculi, ac mali impendentis in genere, ſine deſignatione perſonæ, tu vero alio modo utaris, ſine neceſſitate deſignes perſonam, ſecuta deformatione, irregularis eris, jam enim non egiſti ex obligatione, etſi forte ex motivo juſtitiæ, vel Charitatis. Ita Suar. Farinac. Filliuc. *tractatione* 19. *c.* 9. *n.* 249. Alioſque citans Tamb. *cit.* §. 11. *n.* 15.

63 At, quid ſi quis accuſet, vel denuntiet, aut teſtis teſtificetur metu compulſus ab extrinſeco, ſive juſto, ſive injuſto, etiam ab ipſo Judice, in cauſa criminali ſanguinis? Reſp. Talem adhuc fore irregularem. *Ita Henriq. Suar. Avil. Hurt.* alioſque citans Dian. *p.* 4. *tr.* 2. *reſol.* 31. Ratio eſt: quia ſemper cooperatio directa, & voluntaria ad mortem proximi eſt cauſa irregularitatis inducendæ ex ſacris Canonibus: Atqui cooperatio teſtium directa eſt, & voluntaria, cùm metus non tollat voluntarium ſimpliciter: ergo &c. Supponimus autem ex alia parte non adeſſe hic obligationem naturalem juſtitiæ, vel Charitatis. Neque obſtat, metum gravem excuſare a pœnis, & cenſuris, cùm Eccleſia non intendat obligare Fideles cum tanta difficultate, quantam affert metus gravis. Nam hæc irregularitas ex defectu lenitatis non eſt pœna, vel cenſura, quæ contrahatur ex culpa, ſed eſt ſolùm indecentia, & inhabilitas quædam, quæ ſine culpa contrahitur ex defectu lenitatis, quæ fuit in CHRISTO Domino. Unde hic obiter adverte: ejuſmodi teſtes, Accuſatores Advocatos ex officio, dum cauſa adhuc criminaliter pendet, non poſſe ad SS. Ordines promoveri: quia, ſi ſint victores, reo condemnato, & deformato, erunt irregulares, ſi victi cauſa cadant, forte erunt infames ratione calumniæ. Vide Majolum *lib.* 2. *de irreg. c.* 7. *n.* 4. & 5.

§. IV. *Miniſtri Proceſſus, Executionis &c.*

64 I. INcurrunt irregularitatem omnes Miniſtri proceſſus ex officio in cauſa ſanguinis, cujuſmodi ſunt 1. accuſatoris, ſeu actoris advocatus, vel procurator contra reum, ſecuta morte, vel mutilatione: hic enim valde directe influit in ſententiam ſanguinis, movendo Judicem ad eam ferendam. 2. Tradentes ex officio reum Judici ad formandum juſtum proceſſum. 3. Torquentes eundem ad exprimendam confeſſionem. 4. Judicis in proceſſu Conſiliarii & aſſeſſores ex officio. 5. Tabellio, Notarii, ſeu ſcribæ in proceſſu: Item Commiſſarii, Sollicitatores, aliique, qui Judicem ad dandam juſtam ſententiam deformationis ex officio adjuvant. Semper intellige ſecuta deformatione mortis, vel mutilationis. *Ratio omnium eſt.* Quia hi omnes directe cooperantur ad deformationem, & quidem ex officio: ut miniſtri juſtitiæ, quod ſemper addo propter infra dicenda N. IV.

65 Non autem incurrunt irregularitatem Advocati Rei contra accuſatorem, præciſe manentes in terminis juſtæ defenſionis: etiamſi aut reus aliunde convictus deformetur, aut accuſator cauſa cadens, morte, vel mutilatione plectatur: quia primum eſt citra eius intentionis culpam, ut ſupponitur; ad alterum vero non niſi remote, & indirecte concurrit. Incurret autem irregularitatem, ſi etiam directe agat ad punitionem accuſatoris, vel pœnam talionis poſtulet, ſecuta deformatione, aut ſi cauſam injuſtam accuſati defendat, ut ideò accuſator injuſte cauſa cadens, morte, vel mutilatione afficiatur; quia ſic dedit operam rei illicitæ ad injuſtam pœnam alterius, ideòque incurret irregularitatem ex delicto homicidii, niſi excuſaretur a bona fide. Cæterùm Advocati, ſicut & cæteri officiales curiæ ſæcularis in cauſis ſanguinis nulla ſecuta morte, vel mutilatione, non ſunt irregulares ſimpliciter, ſed tantùm ſecundùm quid, ratione muneris durantis, quo depoſito, non manent amplius irregulares, ſed licite Sacris initiari poſſunt. *Ex communi* Suar. Filliuc. *cit. cap.* 9. *q.* 12. *n.* 257.

II. Incurrunt omnes miniſtri executionis ex officio; ut- 66
pote, præter Judicem ſententiam ferentem, de quo ſupra ſeorſim, 1. Qui dictat, ſcribit, publicat, ſignat, litteras pro vindicta ſanguinis. 2. Carnifex, ſeu quivis executor ſententiæ juſtæ, omneſque ejus cooperatores ex officio, inſtrumenta portantes, applicantes &c. 3. Ipſe comitatus ſatellitum pro cuſtodia rei a lata ſententia tantùm, (non autem antea) ad locum ſupplicij; omneſque executioni, ne ea impediatur, auctoritative aſſiſtentes; juxta dicta §. 1. *Communiſſima DD.* Ratio communis omnium eſt: quia omnes enumerati concurrunt ad deformationem tanquam miniſtri juſtitiæ, ex officio. 4. Huc merito revocantur illi, qui juſte licet, & ſancta intentione occidunt bannitos, vel proſcriptos, de quibus occidendis facultatem legitime, & juſte dedit princeps, vel Magiſtratus, quia tunc quilibet de populo conſtituitur miniſter juſtitiæ, paulo honoratior carnifice, ideòque defacto occidens irregularis eſt ſecundùm omnes, teſte, Filliucio ſæpe cit.

Et univerſaliter *omnes cooperantes*, &c. Præter hactenus 67
enumeratos quinam alii cooperantes ad deformationem Rei ex juſtitia publica incurrant irregularitatem ex defectu lenitatis, merito deſideras unam Regulam generalem omnes complectentem; hanc autem aliter tradunt Antiqui, aliter Recentiores Theologi. Utramque permixtim dedi in Reſolutione: do hic ſeorſim diſtincte cum ſuis caſibus.

Regula Antiquorum.

III. GEneraliter irregularitatem incurrunt omnes per ſe 68
directe, & proxime cooperantes ad infligendam, vel notabiliter accelerandam mortem.

Non ergo incurrunt indirecte tantùm, & remote valde 69
cooperantes. Utpote 1. Opifices, qui furcas, rotas, funes, ſcalas, carnificios gladios, aliave inſtrumenta ſupplicii conficiunt, vendunt, aut etiam donant, etiam immediate ad executionem. Incurrunt autem qui ſimilia inſtrumenta (intellige ex officio) ad locum ſupplicii applicant, aut adferunt; hi enim cenſentur cauſa propinqua mortis, illi remota tantùm. *Ita cum aliis* Laym. *cit. c.* 7. *n.* 2. Dian. *p.* 3. *tr.* 5. *reſol.* 79.

2. Non incurrunt, qui non adeò notabiliter accelerant 70
mortem: v. g. ſi Confeſſarius hortetur reum, ut in via procedat, ſe ad juſtum ſupplicium comparet, vel aſcendat ſcalam, exuere juvet, &c. quamvis enim talia, ut indecentia, & irregularitatem ſapientia ob aliqualem accelerationem mortis cavenda ſint Confeſſario, & merito a ſpectatoribus peritis prohibenda, tamen parum pro nihilo reputatur. *Ex Communiori Laym. cit.* Qua ratione Sotus apud Laym. merito ridet ſcrupulum alicujus Confeſſarii, qui reum ad ſupplicium comitatus quod aſinum illum vehentem pupugiſſet, ſicque ejus mortem acceleraſſet, irregularem ſe exiſtimabat. Similique ratione recte reſolvit Dian. *p.* 8. *tr.* 7. *reſ.* 61. Non fuiſſe irregularem Confeſſarium illum, qui, cùm carnifex æſtimaret reum ſuſpenſum jam eſſe mortuum, clamavit: vivit, adhuc vivit: unde denuo carnifice collum ſtringente extinctus eſt. Caſus ſæpiùs contigit, & a viris doctis excuſatus eſt, cùm ſit potiùs opus miſericordiæ, & lenitatis, quàm ſeveritatis.

3. Similiter non incurrunt Principes Eccleſiaſtici, ſi ſuſ- 71
pendendos, vel cremandos, moderando ſententiam, jubeant decollari, etſi non modice inde accelerata morte; quia exercent actum lenitatis, non ſeveritatis, ad quem per accidens eſt illa acceleratio. Similiter non incurret, qui impetrat, ne reus per viam publicam cum ſuo, vel familiæ, dedecore ducatur, ſed alia via, etſi breviori, ut per accidens contingat mortem accelerari. *Ita Henriq. Avila Laym. l. c.*

Denique non incurrunt etiam Clerici, vel Monachi ſo- 72
lùm ſpectandi gratia aſſiſtentes ſuppliciis reorum, modò non cum auctoritate præſentiam exhibeant: quia illi nullo modo etiam indirecte concurrunt ad necem Rei. Certe

tamen

tamen id non decet: & *c. ſententiam. Ne Clerici, vel Monachi*, vetatur, ne Clerici in majoribus Ordinibus conſtituti inter reliquam turbam aſſiſtant ſuppliciis reorum, ne curioſitatis vitio notentur. Sed jam vides prohibitionem non eſſe gravem. Sin verò & ipſi reum conſolari velint, vel modum aſſiſtendi, ac conſolandi ex Sacerdote aſſiſtente reo addiſcere, tunc ſe extra turbam, lateri illius adjungere debent, ut obſervat Laym. *cit. n. 2. in fine*. Hæc quidem omnia vera ſunt. Verumtamen regula hæc profectò non exhauritur, ſed plurimas relinquit difficultates, & caſus ſcrupuloſos: videatur ergo breviter

Regula Recentiorum.

73 IV. GEneraliter irregularitatem hanc ex defectu lenitatis contrahunt omnes, & ſoli, qui ad deformationem, ſeu mortem, ejuſve notabilem accelerationem juſte, ut miniſtri juſtitiæ, ex officio concurrunt: non autem contrahunt alii privati non ut miniſtri juſtitiæ ex officio, ſed pro libitu ſine peccato quomodolibet concurrentes. *Ita DD. Recentiores communiter*. Et ultra triginta recitat Dian. *p. 11. tr. 2. reſ. 63.* inter quos Coriphæus *Vaſq.* & Card. de Lugo *diſp. 22. de pæn. n.* 3. Tamb. *cit. c.* 15. §. 13. *a n.* 8. late. Ratio potiſſima, & efficax eſt: quia irregularitas, omnium conſenſu, non incurritur, niſi in caſibus jure expreſſis: atqui irregularitas ex defectu lenitatis ſolùm expreſſa eſt in jure contra miniſtros juſtitiæ concurrentes ad deformationem, non autem contra alios non miniſtros: ergo ab illis tantùm, non ab his contrahitur. Minor conſtat inductione omnium textuum ſacrorum, quibus nituntur antiqui in probando oppoſitum, qui textus, ſi attente legantur, certe aliud non exprimunt. Duo præcipue adferri poſſunt.

74 1. Adfertur Innoc. III. cit. *c. ſentent. ne Clerici, vel Monachi*. Ubi textus habet, *Sententiam ſanguinis nullus Clericus dictet, aut proferat, ſed nec ſanguinis vindictam exerceat, aut ubi exercetur, interſit*. (Et paulò poſt) *Ne quiſquam Clericus litteras dictet, aut ſcribat pro vindicta ſanguinis deſtinandas: Unde in Curiis Principum hæc ſolicitudo non Clericis, ſed Laicis committatur*. Hæc Pontifex. Sed ubi hìc clare exprimitur quæcumque cooperatio ad judicium ſanguinis, niſi illa ipſa, quæ eſt miniſtri juſtitiæ ex officio? Certe id clare oſtendunt ea verba: *Exerceat: & in Curiis Principum hæc ſollicitudo Laicis committatur:* Nonne hæc ſignificant officium? Adeoque eo textu, ſicut & in aliis, ſolùm prohibetur, ne Clerici ſint ex officio miniſtri Principum in rebus pertinentibus ad cauſam ſanguinis. Et meritò: tum, ne commiſceantur negotiis ſæcularibus: tum maxime propter periculum, ne ſecuta executione ſententiæ, ſint irregulares: ſic enim ad deformationem concurrunt vere ut miniſtri juſtitiæ.

75 2. Adfertur definitio Clementis IV. apud Abbatem in dictum *c. Sentent. ne Clerici, vel Monachi*, definientis: Clericum quemdam ex juſſu ſui Principis legentem litteras, quibus monebatur Princeps, ut talem facinoroſum in tali loco latentem capi juberet (captus autem, & morte punitus eſt) eſſe irregularem. Atqui non conſtat de hac definitione. Proferatur ejus authentica: auctoritas enim Abbatis non convincit. Certe illum Clericum non fuiſſe irregularem meritò cenſet Laym. *cit. n.* 2. cùm fuerit cauſa valde remota, & accidentalis ad mortem. Et dato, conſtet de hac definitione: unde tibi conſtat Clericum illum legentem non fuiſſe Miniſtrum Principis in omnibus obſequiis, etiam criminalibus expediendis, ſcribendis, legendis &c. & tunc ſine dubio contra SS. Canones: ideoque meritò ſecuta morte irregularis pronuntiatus.

76 Stet ergo hæc Regula, & Sententia vere probabilis, & tuta, tum auctoritate tantorum DD. tum ratione data: tum etiam, quia innumeros ſcrupulos a Fidelium conſcientiis removet, quos quidem ſcrupulos a ſanctiſſimis Eccleſiæ piæ Matris legibus foveri credendum non eſt, ait Tambur. *cit. n.* 14. ibidem; *n.* 16. addens rationem convenientiæ: cùm Eccleſia, ſeu Legislator Pontifex ſolos miniſtros juſtitiæ ſubjiciat dictæ irregularitati, non vero alios: quia nimirum cooperatio ex officio minus videtur habere lenitatis; nam miniſter juſtitiæ ex officio obligatus velut ex habitu operatur, ſemperque paratus eſt ad illas deformitates patrandas: unde etiam cùm ſemel patraverit, quia tamen patravit, ex habitu, minus videtur habere lenitatis, ideoque meritò eum ab Altari removendum eſſe cenſuit ſacer Legislator: alius verò non ex officio, & ſine peccato cooperans, uno forte actu, quia non cooperatur ex habitu, eum non ita eſſe alienum a Chriſti lenitate, adeoque nec irregularem meritò cenſere potuit Legislator.

77 Dico autem ſemper, *ſine peccato cooperans*: nam ſi cum peccato, v. g. ex odio mortali, ac vindicta in reum ita cooperentur ad mortem ejus infligendam, vel accelerandam, cùm ipſi non ſint miniſtri juſtitiæ, omnino contrahent irregularitatem ex delicto, & ex defectu lenitatis, ut cum *Turriano* ſuadet Tamb. *cit. n.* 19.

Hac ergo Regula poſita, vides clare, vel abſque ſcrupulo liberari ab irregularitate omnes caſus poſitos N. III. *præcedenti* & ſuprà §. III. & IV. Omnes enim illi agunt, non ut miniſtri juſtitiæ. Et inſuper corollarie 78

Reſolves. Non incurrere irregularitatem eum, qui I. 79
privatim, & non juridice monet, rogat, urget Judicem, ut
juſte occidat aliquem nocentem, aut privatim extra judicium
inſtigat procuratores cauſæ, vel cognatos læſi, ut petant
fieri juſtitiam, etiam pœnam ſanguinis juſte infligendam
lædenti. Ita contra *Bonac.* & alios cum aliis docet *Ver-* 80
ricellus apud Vamb. *cit. n.* 23. II. Qui privatus ex ſimplicitate,
vel etiam zelo juſtitiæ, juvaret carnificem in aliquo ad
mortem infligendam, vel accelerandam, v. g. inſtrumenta,
ligna apportare, rogum extruere, &c. III. Qui rogaret Ju- 81
dicem, vel carnificem, ut aliquid applicet, quo citiùs reus
moriatur ex miſericordia, v. g. ut apponat pulverem ſulphureum
pectori Rei vivi comburendi. Item qui dat ex ſimili
motione conſilium ad mortem breviorem capiendam,
ne diutiùs reus angatur: & his ſimilia. Ibidem *n.* 20. & 24.
IV. Medicus, vel chirurgus, ſi juxta artem ſuam curet, vel 82
membrum ſecet, ac proinde præter intentionem eveniat mors, tunc non erit irregularis: Quia irregularitas hæc lata eſt pro miniſtris juſtitiæ, non pro Medicis. Qui ſi tamen culpabiliter ex incuria, vel negligentia craſſa mortes cauſent, certum eſt fieri irregulares ex delicto homicidii, ſaltem indirecte voluntarii, de quo ſuo loco. Idem dicendum de infirmariis, ſeu miniſtrantibus infirmis, ſi enim eos vertant de latere ad latus, transferant de lecto ad lectum, erigant ad capiendum cibum, &c. ſi mors inde ſequatur præter intentionem, & adhibita debita cautela, non erunt irregulares: nam hi omnes non ſunt miniſtri juſtitiæ. Sed de his plura, cùm de homicidio caſuali. Plures caſus particulares pulchros, ſed rariſſimos ex *Navar. Dian.* & aliis congerit Tamb. *ibid. a n.* 28. quos videre potes, nam exſcribere prolixum foret.

SECTIO II.

De homicidio in Bello juſto &c.

SUMMARIUM.

83 *Bellum quid & quotuplex?*
84 Uſq; ad n. 88. *Bellum offenſivum ex natura ſua licitum eſt: ſi fiat* I. auctoritate publica, & legitima. II. cauſa juſta. III. intentione recta, & IV. modo debito.
88 Uſque ad n. 91. *Auctoritas publica, & legitima indicendi bellum penes quos reſideat?*
91 *Qualiter, quomodo, & quando prohibitum ſit Clericis propria manu pugnare?* Uſque ad n. 96.
96 *Quando, & quæ ſit cauſa juſta indicendi bellum?* Uſque ad n. 99.
99 *Quænam ſit recta, & juſta intentio ſuſcipiendi bellum?*
100 *Quid agendum, quando cauſa belli utrinque eſt probabilis, vel dubia?* Uſque ad n. 103.
103 Uſque ad n. 107. *reſolvitur pro, & contra, an in bello dubio licite militare poſſint extranei, & liberi?*
107 *In bello patenter injuſto nullus militare poteſt.*
108 *Sicut etiam nulli Catholico militare licet ſub Principe, vel Republica infideli, quando prævidetur inde ſecutura ruina, vel damnum grave Eccleſiæ, &c.*
109 Debitus modus *exequendi bellum requirit*, I. præviam indictionem, *ſeu*
110 *Ut pars læſa petita priùs, & non niſi negata ſatisfactione, bellum indicat, & inferat. Et*
111 *Si, conflictu etiam aliquo commiſſo, pars nocens ſatisfactionem offerat, a bello ceſſandum eſt.*
112 & 113. *Quæ in proſecutione belli a Duce, & militibus licite fieri poſſint?*
114 II. *Requirit debitus modus* moderatam, & juſtam pœnam nocentium; *ubi: quæ* 1. *quos liceat occidere* 2.
115 *Omnia ferro, & igne vaſtare.* 3.
116 *Spoliare, &* 4.
117 *Capere, & in ſervitutem redigere?* Uſq; ad n. 120.
120 III. *Requirit* debitus modus *etiam* indemnitatem innocentium; *quæ quibus debeatur, ſeu quibus in bello parcendum, ut innocentibus?* Uſque ad n. 124.
124 *Quando, & qualiter in bellando peccent Principes, vel Magiſtratus?*
125 *Quando, & qualiter peccent belli Duces, & alii Belli Officiales?*
126 *Ad quid ſub mortali obligentur milites?*

BEllum dicitur pugna multitudinis contra multitudinem 83
extraneam, quo differt 1. a ſeditione, quæ eſt pugna multitudinis contra multitudinem ejuſdem Communitatis: & 2.

19. §. *Quinimò*. Tandem Clerici juriſdictionem temporalem habentes, ut Epiſcopi Germaniæ cum legitima auctoritate poſſunt hoſti bellum indicere, exercitum conſcribere, Duces belli præficere, arma ad pugnandum militibus diſtribuere &c. ut conſtat *ex cap. Epiſcopus*, *Ne Clerici*, *vel Monachi &c. in 6.* Ipſi tamen actuales Duces exercitus eſſe non poſſunt, ſine Pontificis diſpenſatione, aut extra caſum urgentis neceſſitatis, *cap. ſententiam*, *extra*, *eod. tit.* uti notabat *Abbas*, & alii.

94 Dixi 3. *Extra caſum urgentis neceſſitatis*: In omni enim bello neceſſario defenſivo, & certis caſibus neceſſitatis, ipſum jus naturale permittit Clericis etiam manu propria pugnare, quos caſus enumerant Mol. *cit. §. ſunt verò aliqui*, alii, & *Laym.* ex iis loco cit. 1. Si id neceſſarium ſit ad defenſionem propriæ vitæ. 2. Si neceſſarium ſit ad defenſionem proximi innocentis, præſertim qui Reipublicæ valde utilis, aut neceſſarius ſit. 3. Si neceſſarium ſit ad defenſionem Patriæ, aut Civitatis contra injuſtos invaſores. *Argum. cap. 2. de immun. Eccleſ.* 4. Si neceſſarium ſit ad conſequendam juſtam victoriam, ex qua ſalus Eccleſiæ, vel Reipublicæ Chriſtianæ multùm dependet, qualis tamen neceſſitas in bello offenſivo rarò occurrit, cùm plerumque milites laici adhiberi poſſint. Neque in dictis caſibus neceſſitatis Clerici bellantes, vel occidentes irregularitatem incurrunt, ut patet.

95 IV. Denique ea prohibitione Eccleſiaſtica non bellandi comprehenduntur ſolùm Clerici in Sacris, ſeu in majoribus Ordinibus conſtituti. Clerici autem in minoribus, ſi beneficium non habent reſidentiam poſtulans, & aliàs ſuo officio ſatisfaciunt, etiam extra neceſſitatem manu propria pugnantes, etſi irregularitatem ex defectu lenitatis incurrant, eos à peccato tamen, ſaltem mortali, meritò excuſant cum aliis Laym. *cit. n. 59. §. Ex his quatuor*, & Diana *p. 6. tr. 4. reſol.* 33. Addentes tamen, ſi tales pugnando irregularitatem incurrant, tenere poſtea beneficium forte habitum reſignare, aut diſpenſationem impetrare. Cæterùm in multis Germaniæ Diœceſibus conſuetudo jam obtinuit, ut Clerici non Capitulares interim dimittantur quòquo lubet, etiam ad bellum, pro experimento virtutis.

§. II. Secunda conditio: *Cauſa juſta*.

96 CAuſa juſta belli offenſivi indicendi, atque inferendi unica, & univerſalis eſt, accepta injuria, ſeu jus aliquod injuſte ablatum, ut pulchrè docet D. Auguſt. 22. ſuper Joſue q. 10. relatus c. Dominus 23. q. 2. *Juſta bella definiri ſolent, quæ ulciſcuntur injurias, ſi gens, vel civitas plectenda eſt, quæ vel vindicare neglexerit, quod à ſuis improbe factum eſt; vel reddere, quod per injuriam ablatum eſt &c.* Ratio eſt: Quia cùm Princeps, vel Reſpublica injurians ſuperiorem non habeat Judicem, à quo ad injuriæ ſatisfactionem, vel damni illati compenſationem compellenda ſit, ideò alius Princeps, vel Reſpublica, quæ, vel cujus ſubditi injuriam paſſi ſunt, naturali, ac gentium jure vindicandæ injuriæ facultatem conſequuntur. Quòd ſi vero non ipſe Princeps, vel Reſpublica aliqua auctoritate publica, ſed ejus ſubditi, vel Vaſſalli privata auctoritate injuriam intulerunt, tunc alius Princeps, vel Reſpublica injuriam paſſa, priùs alium Principem, vel Rempublicam admonere tenetur, ut ſubditos ſuos puniat, atque ad damni compenſationem compellat: quòd ſi facere negligant, tunc contra ipſos quoque tamquam injuriæ particeps, æque ac contra ſubditos injuriantes, pars læſa bellum inferendi auctoritatem, & juſtam cauſam habet, omnium conſenſu.

97 Cæterùm in particulari, cauſas juſtas belli inferendi præcipuas accipe breviculo compendio, ſaltem curioſitatis gratia. I. Ut ſubditi, vel Vaſſalli rebelles ad debitam obedientiam redigantur. II. Ut recuperetur Provincia, vel Civitas ablata Principi, vel Reipublicæ jure debita, quam recuperari bono Communi multùm intererſit. III. Ad vindicandam gravem contumeliam Principi, vel Reipublicæ illatam, exemplo David 2. *Reg.* 20. IV. Ad ultionem ſumendam de Rege, Principe, gente, qui hoſti injuſto auxilium præbuere. 2. *Reg.* 8. V. Ad vindicandos eos, qui injuſte prohibent, ne nocentes puniantur, exemplo Judicum 20. de bello Iſraelitarum contra Tribum Benjamin ob injuriam vindicandam, illatam uxori Levitæ. VI. Ad plectendos eos, qui cum Principe, vel Republica initum fœdus violarunt non ſine gravi illius damno, injuria, vel dedecore, exemplo 4. *Reg.* VII. Ut impetrentur ea, quæ jure gentium permiſſa ſunt, & per injuriam denegantur v. g. tranſitus ſine mora, & impedimento per unam Regionem in aliam, *ca. ult.* 23. *q.* 2. Quo ſenſu Cæſar dixit: *arma tenenti omnia dat, qui juſta negat*: quòd ſi tamen militi armato negatur tranſitus præciſe ob periculum damnorum, quæ ſemper timeri poſſunt, & non in præjudicium militis, non eſſe cauſam juſtam belli inferendi, docent DD. apud Dianam *tract.* 4. *reſol.* 5. *par.* 6. VIII. Ut ſociis auxilium, immo & confœderatis, juſtum feratur. *Geneſ.* 14. Qua ratione Romanum imperium valde amplificatum teſtatur Victoria *cit. n.* 17. IX. Contra Hæreticos, aut ſubditos ſecum alios trahentes, ideoque diſſenſiones in Provincia excitantes, aut etiam extraneos, qui ſubditos alterius Principis ad eandem defectionem protrahere conantur: ut docet communis DD. Immo hæreticis ob ſolam hæreſim bellum juſte inferri, docet cum Reginaldo Diana *par. 6. tr. 4. reſol.* 10. X. Denique Infidelibus, etſi ob ſolam infidelitatem bellum inferri non poſſit, etiam ex licentia Papæ, ſecundùm communem DD. licite tamen infertur probabiliter. 1. Ob ipſam idololatriam, id permittente jure naturali, Dian. *cit. reſol.* 16. citans *Sylveſtrum*, & alios decem. 2. Ob barbariem, ineptam politiam, tunc enim coactio cedit ad eorum utilitatem. Diana *ibid. reſ.* 1. & 19. citans Lorcam. 3. Si apud eos ſit uſus carnium humanarum, immolatio innocentum, & ſimilia, ſi nullus auxilium imploraret, juſte debellari poſſe, docet idem ibid. *cum Mol.* & aliis tribus. 4. Si prædicatores Fidei nolint admittere, perſequantur, tranſitum ad alias Regiones, &c. negent. *Idem*. Sed hæc tantùm probabiliter proponuntur.

Demùm univerſaliter: Oportet gravem, & magni momenti eſſe cauſam, vel injuriam, ob quam publicum bellum inſtituere fas ſit, in quo hominum, & innocentum cædes fiunt, Regiones vaſtantur, & ipſamet Reſpublica belligerans, periculum adit: nam belli exitus incerti ſunt. Quare Princeps, eorumque Conſiliarii ſine juſta, & gravi cauſa bellum decernentes, & gerentes mortali injuria non ſolùm alienam, ſed etiam propriam Rempublicam afficiunt, quam & graviſſimo periculo exponunt, & tributis, & exactionibus gravant. 98

§. III. Tertia conditio: *Recta intentio*.

REcta intentio bellum ſuſcepturi, debet eſſe amor juſtitiæ, juſtæ indemnitatis, ac communis boni pacis, & ſecuritatis: non odium, aut vindictæ privatæ cupiditas, libido dominandi. Nam omnis belli juſti finis, & terminus debet eſſe pax, & indemnitas communis Reipublicæ, ut inter alios optime docet Pet. Navar. *lib. 2. cap. 3. n.* 268. Et ante omnes optime D. Auguſt. lib. 2. contra Fauſtum cap. 72. inter alia dicens: *Pacem debet habere voluntas, bellum neceſſitas, ut liberet Deus à neceſſitate, & conſervet in pace. Eſto ergo etiam bellando pacificus, ut eos, quos expugnas, ad pacis utilitatem vincendo perducas*. Ad rectam verò voluntatis intentionem bellandi ex parte intellectus neceſſariò requiritur ſeria conſultatio, & moraliter, ſaltem practice certum judicium de juſtitia belli, tam ex parte Principis illius bellantis, quàm militum, ac ſociorum. Nam ante talem conſultationem, ac judicium bellum aggredi nulla recta intentione formali cohoneſtari poteſt, ſed mortalis temeritas, & injuſtitia eſt: quin etiam habita, & ſubſiſtente vera, & juſta cauſa, nunquam licitum, ſed mortaliter illicitum eſt bellum aggredi, ſi res aliter diſcuti, & diſponi poteſt: bellare enim neceſſitatis, non voluntatis debet eſſe, ait D. Auguſt. *Epiſt.* 127. Nimirum ob ingentia damna bellum concomitantia, & ſubſequentia. Sed hìc difficilis, & maxime practica exurgit quæſtio. 99

Quid agendum in cauſa belli utrimque probabili, vel dubia?

REſolutio prima: Quando ergo ex utraque parte ſunt cauſæ, & rationes probabiles de jure, vel injuria: ut nimirum facta diligenti diſcuſſione, una quidem pars arbitretur certò, & liquidò ſibi rem debitam eſſe, aut injuriam ſibi illatam; altera autem pars contrarium ſibi certo perſuadeat, nihil ſcilicet juris adverſario competere: tunc una pars neceſſariò errat: &, ſi error ſit invincibilis, & neutra pars cedere velit, bellum ab utraque parte juſte ſuſcipietur. *Communis* DD. & praxis. Ratio eſt: Quia quilibet in praxi tutò ſequitur opinionem ſibi vere probabilem viſam, ut ſuo loco dictum, præſertim cùm in his moralibus certitudo omnimoda difficulter haberi poſſit. Deinde etſi implicet bellum ex utraque parte inter bellantes eſſe juſtum ſimpliciter, per ſe ſcilicet, & materialiter quoad ipſam rem, & formaliter quoad opinionem, & conſcientiam utrimque rectam; dicit enim una pars jus eſſe ſuum, altera dicit non eſſe, quæ ſimul vera eſſe ſimpliciter repugnat: poteſt tamen bellum ex utraque parte juſtum eſſe per accidens, & formaliter tantùm, nimirum quoad opiniones utrinque probabiles, & conſcientiam ſaltem practice veram, etſi ex altera parte ſpeculative neceſſariò erroneam, ſcilicet ex ignorantia, vel errore invincibili, & inculpabili putantem eſſe jus ſuum: non item ex ignorantia vincibili, & culpabili, ut dictum ſuo loco. 100

Secunda: Quando, facta debita diſcuſſione, manet dubium ſpeculativum juris, vel facti, v. g. de jure, vel proprieta- 101

prietate alicujus Provinciæ, tunc melior eſt conditio poſſidentis bona fide: quia dubium ſupeiveniens non nocet bonæ fidei poſſeſſori: neque is cogi poteſt ad reſtituendum qoidquam, niſi manifeſtum fiat, fuiſſe alienum: illa ergo pars, quæ rem dubiam hactenùs bona fide poſſedit, bello juſte impeti non poteſt: & ſi impetatur, juſte ſe defendere, immo ulteriùs etiam bello offenſivo injuriam illatam vindicare poteſt, ut recte ex communi docet Laym. *lib.* 2. *tract.* 1. *c.* 5. §. 4. Quamvis quidam moderni oppoſitum defendant, & in praxi fieri videamus. Quòd ſi poſſeſſor dubitet quidem, tamen inclinans probabiliùs, quòd res alieni juris ſit; altera autem pars abſque pravo affectu certò judicet, rem ad ſe pertinere, tunc is poſſeſſor in conſcientia obligatur, quantùm ſine graviori incommodo fieri poteſt, ut ſaltem in tranſactionem, vel bonorum virorum arbitrium conſentiat: ſin verò detrectet, bello juſte impeti poteſt. *Ita Molina, Becanus, alii cum Laym. cit.* Intellige, ſi ille poſſeſſor Superiorem non agnoſcat: nam ſi habeat Superiorem, adhuc nihil tenetur reſtituere, quouſque a Judice compellatur, nec juſte bello impeti poteſt, niſi per ſuperiorem Judicem compelli non poſſit. Denique ſi neutra pars rem actu, vel non bona fide poſſideat; tunc una alteram, etiam bello cogere poteſt, vel ad tranſactionem per utriuſque partis arbitros conſtituendo, vel ſaltem ad diviſionem in partes, juxta proportionem dubii juris majoris, vel minoris, quod cuique competere videtur: Vide *Mol. Laym. cit.* Excipe, niſi res dubia vacans ſit ſui juris, utpote Regnum, vel Provincia aliqua, tunc enim a neutra parte dubitante ſolùm de jure ipſius, bello impeti poteſt ſine injuria, ut latiùs videre potes apud citat.

102 *Tertia*: Stante dubio practico de juſtitia, vel injuſtitia belli, num ſcilicet hic & nunc bellum ſuſcipere liceat, necne, peccant mortaliter omnes, & bellum decernentes, indicentes, omneſque cum tali dubio practico cooperantes, & militantes, cùm ſe exponunt periculo graviſſimorum peccatorum, & injuſtorum damnorum, ad quorum reſtitutionem etiam tenebuntur: niſi interim cauſam juſtam belli comperterint, ac practice ſe reſolverint: *Omnes*. Verùm hic in praxi difficultas eſt graviſſima, qualiter eo caſu in tali bello ſpeculative dubio militantes practice ſe reſolvere, atque ita licite militare poſſint? Hoc certum eſt apud omnes, ſubditos, non tantùm cives, ſed etiam milites conſcriptitios, qui jam ante tale bellum excitatum ſub tali Principe militabant, practice ſe reſolvendo, poſſe ſententiæ Principis ſtare, & juſſos bellare, etiam debere, quantumvis ſpeculative dubii ſint de jure, vel juſtitia belli, vel ignari, dummodò certò non conſtet, cauſam eſſe injuſtam. Communis DD. cum Mol. *diſp.* 121. & Laym. *lib.* 2. *tract.* 3. *cap.* 12. Et docet etiam perſpicue D. Auguſt. lib. 22. contra Fauſtum c. 75. dicens: *Vir juſtus, ſi forte ſub Rege homine etiam ſacrilego militet, recte poteſt illo jubente bellare, ſi quod ſibi jubetur, vel non eſſe contra Dei præceptum certum eſt, vel utrum ſit, certum non eſt: ita ut fortaſſe reum Regem faciat iniquitas imperandi: innocentem autem militem oſtendat ordo ſerviendi*. Ratio eſt: quia ut dicit Gloſſa in cap. Quid culpatur 23. qu. 1. *in dubio quiſque debet obedire Principi, vel Superiori*. Quia tunc poſſeſſio juris ſtat ex parte ipſorum. Qua ratione etiam carnifex mercede conductus ad juſtitiam ex officio exequendam, latam a Judice ſententiam juſte exequitur, etſi de ejus juſtitia dubitet maxime: quandoquidem ad ipſum non ſpectet diſcutere.

103 *Quarta*: Difficultas tota eſt de militibus liberis, & extraneis. Etiam hos in tali bello dubio licite militare poſſe, concedunt graves Doctores *Suar. Petr. Navar.* aliiſque cit. Diana *p.* 4. *tr.* 3. *reſ.* 7. & Tamb. *lib.* 1. *Decal. c.* 3. §. 7. *verb. Bellum*. Fundamentum eſt, quia in dubio eſt melior conditio poſſidentis: atqui talis miles eſt in poſſeſſione ſuæ libertatis volendi libere ſervire in militia cuivis, dum non conſtat bellum eſſe injuſtum: ergo in bello dubio ſpeculative libere ſervire poteſt, depoſito ſemper dubio practico. Addit *Petrus Navar.* Quia in dubio non debeo damnare talem Principem peccati mortalis: ergo bellantem ſequi militando adjuvare poſſum. Sententia non improbabilis, & forte in praxi regulariter vera, ut mox iterùm notabo.

104 Negat autem meritò communior ſententia *DD. Cajetanus, Sylveſt. Vaſq. cum Sanch. Molina, aliiſque cit.* Laym. *lib.* 1. *tr.* 1. *c.* 5. n° 8. Lugo *diſp.* 18. *de juſt. ſect.* 1. & probabiliorem cenſet ipſemet *Diana loco cit.* Fundamentum eſt: Quia tales milites nulla cogente, & excuſante neceſſitate obediendi, omnino voluntarie ſe exponunt periculo graviſſimæ injuriæ inferendæ, adeoque mortaliter peccant. Quo patet diſparitas a ſubditis: quia ſubditi juſtitiam belli a Principe ſuſcepti examinare non tenentur, quamdiù probabilis ratio in contrarium non occurrit: ſed eo ipſo pro Principe præſumere poſſunt, & debent: at vero extranei, ſeu voluntarii milites inquirere debent de juſtitia belli, cui ſponte ſe dare volunt, & facta inquiſitione, ſaltem probabili judicium ferre, Principem, cui militaturi ſunt, bellum juſtum gerere.

Nec obſtat fundamentum oppoſitæ ſententiæ: eſt enim melior conditio poſſidentis ſuam libertatem in dubio. Sed excipe: Niſi obſtet alia certa poſſeſſio: hæc autem obſtat certa poſſeſſio partis adverſæ reſpectu vitæ, & bonorum ſuorum, quibus in dubio ſpoliari non poteſt. Denique ſicut ad damnandum talem Principem peccati mortalis eo caſu requiritur judicium, & præſumptio probabilis aliqua injuſtitiæ, ita etiam ad licite juvandum illum bellando, requiritur judicium, & præſumptio aliqua juſtitiæ, ſeu illum jus agendi habere: negatur ergo conſequentia a pari. Atque hæc ſententia omnino vera eſt per ſe loquendo, & ſimpliciter. 105

Prior autem ſententia etiam ſæpe, & forte regulariter vera eſt per accidens, & præſumptive. Nam ut recte monet Tannerus *to.* 3. *diſp.* 2. *dub.* 3. *aſſer.* 3. etſi cauſa belli ſpeculative dubia ſit, interdum tamen præſumptionem eſſe probabilem, Principem cum Conſiliariis ſuis, re diligenter examinata bona fide, & probabili ratione, ac opinione bellum movere: etſi præſumptio talis ſit pro utraque parte bellantium, ut bona fide, & opinione practice probabili ad bella procedant, non poſſunt damnari milites, ſi de juſtitia belli dubii, vel ignari pro libitu ſive huic, ſive illi parti pro ſtipendio militent. Illud autem apud omnes in confeſſo eſt, militem paratum quemcumque ſequi ad bellum ſeu juſtum, ſeu injuſtum, dummodò ſtipendium ſolvatur, verſari in ſtatu peſſimo peccati mortalis, ut niſi propoſitum mutet, a Confeſſario abſolvi nequeat. *Ratio eſt evidens*. 106

Deinde nullos milites ſive ſubditos, ſive externos ſcienter, & voluntarie poſſe militare in bello patenter injuſto, nimis certum eſt apud omnes: cùm non liceat cooperari in malo cognito, & manifeſto: Interim tamen, quamdiù ex bello ſine gravi incommodo, & periculo recedere nequeunt, aut a Principe ſubditi in bello manifeſte injuſto coguntur bellare, excuſantur quidem a culpa, & præſtare tenentur, quæ juſte præſtari poſſunt: ut vigilias ſervare, ſtationem tenere, fodere &c. abſtinere autem debent, quantùm ſine periculo æquali poſſunt, ab omni injuſto damno ex injuſtitia belli proveniente, v. g. occiſione, incendio, ſpoliatione, explodendo in aera, ita nimirum, ut totam partem defenſivam ſui Principis teneant, non offenſivam. Hic conſulendo cauti ſint Confeſſarii. Sed vide ſuprà dicta *c.* 1. *ſect.* 3. de cooperatione ad malum: & quæ rurſus notabo *ſect. ſeq.* §. 1. *in fine*. 107

Denique certum omnino eſt, ſicut nulli catholico Regi, vel Principi licet auxilio eſſe infidelibus, vel hæreticis: aut infideles, vel hæreticos ſibi in auxilium belli vocare, & conducere: ita nulli militi Catholico licet bellare ſub infideli, vel hæretico Principe, aut Republica, ſi inde certò conſequatur, & in futurum conſecutura prævideatur, aut in commune ruina, vel grave damnum Eccleſiæ, veræ Fidei, & Religionis: aut in particulari certò ſubſit grave periculum ſubverſionis perſonæ in fide, & moribus, aliorumq; peccatorum. *Ratio clara eſt*: quia & omnis Princeps, & Magiſtratus catholicus tenetur, quantùm poteſt, non cooperari directe, vel indirecte ad ruinam Eccleſiæ, vel veræ Fidei, ſed potiùs pro viribus impedire: neque enim ſunt facienda mala tam gravia, ut eveniant bona inania, quæ ſperantur: & nullus privatus poteſt ſe tantis, ſane graviſſimis in tali bello occurrentibus, & nimis manifeſtis periculis ſponte exponere. Nam teſte Eccl. c. 3. *Qui amat periculum, peribit in illo*. Nec valet profana excuſatio politicorum noſtri temporis, quòd Princeps, vel miles catholicus non intendat ea pericula, damna, & ruinam, Eccleſiæ, vel veræ Fidei, morum &c. ſed ſolùm per accidens ſequatur ad ſuum intentum (v. g. propagandi imperium, amiſſa recuperandi &c.) ac proinde a ſtatu politico non attendi debere, ſed permitti poſſe. Quomodò enim intentio operis, & voluntas abſtrahi poteſt ab eo, quod intellectus prævidet certò, & infallibiliter eventurum ad tale opus? at ſane prævident ex ſua cooperatione, vincentibus hæreticis, infallibiliter eventuram ruinam, & graviſſima, heu! nimis nota damna Eccleſiæ, ergò cooperari non poſſunt ad talia bella, niſi e medio tollant omne voluntarium indirectum. Vide noſtrum Marchant. *p.* 2. *tr.* 6. *t.* 3. *q.* 1. §. 3. *dub.* 4. per tot. 108

§. IV. Quarta conditio: *Modus exequendi debitus*.

TRia requirit: *præviam indictionem: moderatam, & juſtam pœnam nocentium: ac indemnitatem poſſibilem innocentium*. Percurro ſingula breviter. 109

Prævia indictio, proſecutio.

PErſpecta etiam juſta cauſa belli, eam pars læſa debet parti adverſæ indicare, & proponere per nuntios, debitam 1

bitam ſatisfactionem, vel reſtitutionem petere, eaque præſtita, pacem offerre: & non, niſi negata ſatisfactione, atque injuria confirmata, bellum indicere, & inferre, adeò ut bellum ſemper debeat eſſe ultimum remedium injuriæ vindicandæ, vel juris recuperandi, idque naturali, & gentium jure, cùm, ut ait *D. Auguſtinus ſuprà*, bella debeant eſſe neceſſitatis, non voluntatis ob graviſſima damna, quæ ſecum vehunt. Et ipſe Deus præcipit Deut. 20. *Si quando acceſſeris ad expugnandam civitatem, offeres ei primam pacem*. Et *Judic.* 20. Filii Iſrael miſerunt ad filios Benjamin, ut traderent viros, qui erant in Gabaa ad ſatisfaciendum injuriæ, priuſquam bellum inferrent. Numquam ergo ullo caſu poteſt inferri bellum alteri parti, ſi ea ante inchoatum bellum condignam ſatisfactionem offerat.

111 II. Etiam poſt inchoatum bellum, mutuam aggreſſionem, & conflictum, cùm jam ceciderunt aliqui ex parte juſte bellantis, ſi adverſaria pars nocens condignam ſatisfactionem offerat, & præſtare poſſit, tenetur juſte bellans admittere, & a bello ceſſare, etiam ex juſtitia: idque ſaltem fieri poteſt, quando agitur de recuperatione juris, vel poſſeſſionis ablatæ, ut cum aliis notat Diana *part. 6. tract. 4. reſol.* 8. At verò quando agitur de vindicanda injuria illata, fere impoſſibile eſt offerri ſatisfactionem condignam: nam eo ipſo, quo pars nocens juſtum bellum gerenti ſe injuſte armis oppoſuit, deberet totus exercitus ad necem tradi ad condignam ſatisfactionem, in quod numquam conſentient: ideo negant DD. plerique apud *Laym. Molin. Dian. cit.* bello actualiter cœpto Principem juſte pugnantem obligari ex juſtitia, ut oblatam ſatisfactionem acceptet, & bello abſtineat, pacemque faciat. Ex Charitate tamen plerumque tenebitur acceptare oblatam ſatisfactionem, quam moraliter præſtare poſſunt, & debent: ut nimirum injuſte ablata reſtituant, æſtimationem periculi, & injuriæ, ac expenſas belli refundant, auctores etiam injuriæ, ac ſpecialiter morte dignos tradant &c. *juxta communem DD. apud cit.*

112 III. *Quoad proſecutionem belli*: In primis auctoritate Ducis belli, licet ei omnia facere, quæ ad debitum finem juſti belli, utpote ad conſequendam juſtam victoriam, recuperationem rei injuſte ablatæ, ad vindicandam juſte injuriam &c. neceſſaria, & utilia ſunt: atque ex mandato, & expreſſa, vel tacita voluntate Principis, vel Ducis belli, omnes in tali bello juſto bellantes licite procedunt ad cædes, vaſtationes, ſpoliationes, &c. adverſæ partis. *Omnes*. Cùm omnes milites ſint velut executores juſtæ ſententiæ, & vindictæ a ſupremo Domino, vel Republica, vel Principe in hoſtes decreta. Hinc omnis poteſtas, quam miles in hoſtes exercet, a ſupremo Duce per ſubordinatos belli ductores in milites derivari debet: qua data, licite procedunt, & non data, vel prohibita, peccant damna hoſti inferendo, atque ad reſtitutionem tenebuntur, ſi Princeps ideo prohibeat, quod hoſti conſultò parcere velit, ut bene notat Laym. *cit. n.* 9. Secus eſt, ſi belli Duces, vel officiales majores prohibeant ſpoliationes militi gregario, non ut hoſti parcatur, ſed ut ipſi ſibi ſpolia cumulent, ut modò moris eſt.

113 IV. Porrò ea omnia præſtare in bello juſto, non tantùm palàm, & aperto marte, ſed etiam clam per inſidias, & ſtratagemata diſſimulando, vel occultando conſilia ſua, per ſe licitum, & laudabile eſt. Omnes cum S. Thoma 2. 2. *q.* 40. *a.* 3. & docet D. Auguſt. *lib. 9. Joſue q.* 10. *in ca.* 8. ubi narratur ſtratagema Joſue in inſidiis contra civitatem Hai, dicens, *cùm juſtum quis bellum ſuſceperit, utrum aperta pugna, an inſidiis vincat, nihil ad juſtitiam intereſt*. Ratio eſt; cùm enim in bello juſto fas ſit hoſtibus nocere in bonis vitæ, & fortunæ: fas etiam erit occultando ipſi conſilia, efficere, ut decepti nocumentum incurrant: dummodò abſit ſemper formale mendacium, & poſitiva ſimulatio falſitatis. Attamen ea mendacia, & ſimulationes falſæ, quæ paſſim in ſtratagematibus bellicis committuntur, & commendantur, quatenùs præciſe applicantur ad juſtam invaſionem hoſtis, etſi culpa non careant (cùm omne mendacium ſit intrinſece malum) ſunt tamen ſolùm mendacia officioſa, adeoque levia, & venialia. At verò in promiſſionibus, & pactis initis cum hoſte aliquid falſum ſimulare, dicere, vel facere, aliquid in animo gerendo, eſſet mendacium injurioſum, ac pernicioſum ex genere ſuo mortale, ideoque numquam licitum, ut late docet Becanus, alii cum Laym. *lib. 2. tract. 3. c. 12. n.* 13.

Moderata, & juſta pœna nocentium.

114 IN particulari, in bello juſto licet occidere hoſtiles exercitus, omnes milites conſcriptos, omnes qui cauſa antecedens, concomitans, ſubſequens ſunt, idque in, vel extra conflictum. In ipſo conflictu, vel impugnatione licet occidere omnes contra bellantes, vel in armis exiſtentes, cujuſcumque conditionis, ſtatus, ſexus ſint: etiam innocentes, & inermes, ſi aliter juſta victoria obtineri nequeat: etiam poſt conflictum, & obtenta victoria, licet captos, vel deditos, nocentes, qui ſcilicet culpabiliter antea pugnando mortem meruerunt, omnes interficere in rigore juſtitiæ, etiamſi ad diſcretionem ſe dediſſent: niſi ante deditionem de ſalva vita pacti ſint; tunc enim fides ſervanda, quantumvis nocentibus; æquitas tamen, & lex Charitatis clementiam poſtulat, ut multitudini parcatur, & captis, vel deditis ſaltem vita condonetur. Nullo autem modo tunc licet ampliùs occidere ullos innocentes: immo neque Clericos nocentes: cùm Princeps ſæcularis non ſit Judex Clericorum, adeoque nihil poteſt in eos extra actualem pugnam, ut cum aliis docet Diana *p. 9. tract. 9. reſol.* 9. Immo neque obſides in bello datos, etiamſi hoſtes fidem non ſervent (niſi & ipſi aliàs nocentes ſint) fas eſt occidere, ut contra *Fillincium* meliùs docent *Mol.* aliique cum Diana *p. 6. tract. 4. reſolut.* 20. nam ſemper innocentes extra pugnam occidere ſimpliciter non licet.

II. Licet ferro, & igne vaſtare terras hoſtiles, oppida, 115
agros, occupare hoſtium bona immobilia, bonisque ſuis ſpoliare quoſvis nocentes, & etiam innocentes, cùm ſint pars Reipublicæ nocentis, de quo inferiùs: idque non ſolum durante bello, cùm altera pars in injuria durat, ſed etiam obtenta victoria: ſervato tamen modo juſtitiæ vindicativæ, ut injuriæ quantitatem pœnæ non excedant; ut ſcilicet tantùm occupet, vel vaſtet juſte bellans, quantum requiritur ad recuperationem juris & poſſeſſionis ablatæ ad refundendos ſumptus belli, æſtimatis etiam periculis, laboribus &c. Et inſuper aliquid proportionatum pro pœna, vel vindicta injuriæ, quæ omnia ſimul euſque interdum excreſcere poſſunt, ut ſi bellum juſte, & licite cœptum hoſtibus reſiſtentibus, & ſatisfacere recuſantibus diù continuetur, quamvis non adeo gravi injuria cœperit, liceat totam hoſtium Provinciam vaſtare, vel occupare. Adeoque, ſi Galli v. g. juſſu Regis ſui unum pagum in Hiſpania incendiſſent, & ſatisfacere recuſarent, non ideo liceret Hiſpanis totam Galliam occupare, vel vaſtare, ſed quatenùs æſtimatis prædictis juſtitia, & æquitas permittit, *Victoria*, alii cum Laym. *cit. n. 9. in fine*.

III. Licet non tantùm nocentes repertos bonis ſuis pro- 116
priis ſpoliare, ſed etiam quandoque bonis mobilibus, quæ ipſi ab aliis, etiam amicis, abſtulerunt: hæc enim jure cæſareo capientium fiunt, ſi tamen jam ſint ad loca tuta deportata, vel per viginti quatuor horas (moderna praxi vix ſex horas) poſſeſſa. Inſuper ſi culpæ, & injuriæ quantitas exigit, licet totam urbem deprædandam militi tradere: communis doctrina, & praxis. Victoria *de jure belli n.* 92. Molin. *diſp.* 122. Laym. *cit. num.* 13. Diana *ibid. reſolut.* 27. Qui rectè addunt, graviſſime obligari tunc belli Ducem impedire graviſſima ſcelera, & mala cum tali direptione plerumque conjuncta, utpote cædem, & tormenta innocentium; Virginum, & Matronarum ſtuprationes, templorum ſpoliationes &c. & cùm ordinarie talia vix prohiberi poſſint, peccare graviter Duces, ſaltem per accidens ejuſmodi direptiones abſque juſta cauſa permittentes: juſtæ autem cauſæ eſſe poſſunt, enormis nimis injuria, maxime rebellionis, pertinacia nimia hoſtium ſic pœnitus frangenda, ad militum fractos diuturno bello animos excitandos.

IV. Licet jure gentium captivos etiam in ſervitutem re- 117
digere, & etiam num valet apud infideles; apud Chriſtianos tamen reſpectu Chriſtianorum diuturna conſuetudine, vim legis obtinente, jus illud exolevit, ut bello capti non fiant ſervi, vel mancipia, ſed pretio redimantur, vel ſi ita meriti, occidantur.

Cæterùm captivi in bello etiam juſto ex parte capientium, 118
ſi ſcandalum, & ſpecialis permanendi promiſſio abſit, licite poſſunt fugere ad ſuos; uti contra D. Antoninum, Navar. Molin. & alios docet communior ſententia DD. apud Laym. *cit.* Diana *p. 6. tr. 4. reſol.* 14. Nam jure gentium introductum videtur, ut capti juſte ab hoſtibus, ſi fugiendo ad ſuos pervenerint, libertatem conſequantur: hoc eſt, jus Poſtliminii. *L. in bello ff. de captivis*.

Nec obſtat, quòd tales fugitivi ex fuga, priuſquam ad 119
ſuos perveniant, retracti puniri ſoleant; nam etiam damnati ad mortem fugientes, & deprehenſi graviter puniuntur: licèt ſecundùm probabiliſſima DD. ſententiam nihil peccarint, uti dicemus *cap. ſeq.* At verò capti in bello injuſto ex parte capientium, v. g. apud Turcas, Hæreticos, non tantùm licite fugere poſſunt, ſecluſa ſpeciali permanendi promiſſione juramento firmata, ſed etiam in compenſationem injuriæ, damni, & vexationis illatæ, aut in mercedem ſervitiorum plerumque duriſſimorum præſtitorum, ex illorum bonis, quantum æquitas compenſationis poſtulat, & permittit propria auctoritate, auferre poſſunt *Molina cum Laym. cit.* Quia cùm nemo debitam juſtitiam adminiſtraturus adeſt, poteſt quilibet per ſe ipſum clam, vel palam accipere, quæ ſibi jure, & liquidò debentur.

Inde-

Indemnitas Innocentium.

120 I. TAles cenſentur jure naturali quidem infantes etiam infidelium, Turcarum, hæreticorum &c. impuberes ad bella inepti, fœminæ, ruſtici, & ſimplices plæbei ad bellum, vel belli cauſa nihil cooperantes, peregrini mercatores, extranei, jure humano poſitivo utroque, Eccleſiaſtici, Clerici, Religioſi, *c. Innovamus de pace*. Tales omnes ſecundùm juris præſumptionem cenſentur innocentes, donec contrarium de illis oſtendatur, vel nocentes eſſe conſtet. Et hinc

121 II. Innocentes per ſe, ac ex intentione occidere in bello numquam licitum eſt, id prohibente ipſo jure naturali, quo poteſtas gladii tradita eſt Magiſtratui adversùs eos, qui male agunt, non contra innocentes; per accidens tamen, communi bono ita urgente, quandoque licitum fieri poteſt, ut *Sect. præced.* §. 4. *ſub fine* exemplificatum habes.

122 III. Etiam innocentes, qui non ſunt pars Reipublicæ hoſtilis nocentis, quales ſunt peregrini, Clerici, Religioſi, per ſe bonis ſuis ſpoliare numquam licet, ſed ſolùm per accidens, ſi nimirum alia ratione finis juſti belli, ſcilicet victoria, & pax obtineri non poſſit, Qua ratione fas eſt talibus innocentibus auferre naves, arma, commeatum, pecunias, equos, devaſtare agros, ſi probabilis timor ſit, quòd injuſti hoſtes iis ad reſiſtendum uſuri ſint. Tranſacto tamen bello, niſi ea, bona fide in ipſum uſum juſti belli abſumpta ſint, omni jure ablata illa reſtitui debent innocentibus iſtis, ſcilicet Eccleſiaſticis, peregriniſque. Jura ſunt certiſſima, ſed praxis inaudita. Innocentes autem, qui & quatenùs ſunt partes Reipublicæ hoſtilis nocentis, contra quam juſtum bellum geritur, etiam per ſe ſpoliare bonis ſuis nunquam reſtituendis fas eſt, cùm enim tota Reſpublica deliquit, utpote major, vel potior pars, quæ alioquin ad decernendum aliquid Communitati ſufficeret, fas erit per ſe, atque ex intentione omnia ejus membra punire in bonis fortunæ, v.g. bonorum ſpoliatione, impoſito generaliter tributo, ac ductis in captivitatem etiam mulieribus, infantibus &c. Idque maxime, ſi delictum valde enorme ſit, ut proditio, rebellio, defectio a Fide, propter ejuſmodi delicta a parentibus commiſſa, cùm etiam filii puniri ſoleant, multò magis puniri poterunt ſimilis nocentis. Communitatis membra etiam innocentia, bonorum, vel libertatis ſpoliatione. Inſuper quòd ſi ſolus ipſe Princeps aliquid deliquit, vel injuriam intulit, adhuc juſte contra illum bellans, licite & ſine peccato ejus ſcienter innocentes ſubditos affligit ſpoliatione bonorum, vaſtatione agrorum &c. quantùm opus eſt ad juſtam victoriam, & vindictam obtinendam: quia ſcilicet tali modo vires partis adverſæ diminuendæ ſunt, aut quia alio modo juſta vindicta ſumi, & debita ſatisfactio obtineri non poteſt a Principe nocente, in cujus odium affliguntur ſubditi. Attamen in tali caſu Princeps ille nocens, qui cauſam damni inferendi ſubditis dedit, ipſi ad omnium compenſationem in conſcientia obligatur omni jure. Sed quando præſtabit?

123 IV. Belli quædam ſpecies ſunt repreſſalia, quibus Princeps, vel Reſpublica gentibus, vel ſubditis ſuis damnum injuſtum paſſis poteſtatem facit invadendi terram nocentium, & vaſtandi, vel occupandi bona eorum, etiam innocentium, donec juſta compenſatio fiat. Et licita ſunt hæc repreſſalia iiſdem conditionibus, ſicut ipſum bellum: 1. Ut nimirum fiant auctoritate publica Principis, vel Reipublicæ, cujus ſubditi damnum paſſi ſunt. 2. Ut certò conſtet incolas alterius Provinciæ tale damnum intuliſſe. 3. Ut alter Princeps, vel Reſpublica de hoc moniti ſatisfacere culpabiliter recuſent, vel negligant. 4. Ut non inferatur plus damni, quàm requiratur ad juſtam ſatisfactionem. *Ita communis DD.* & ſingulariter Victoria *de jure belli nu.* 41. dicens; ſi Galli fecerunt prædas in terra Hiſpanorum, & Rex Francorum nolit eos cogere ad reſtitutionem, cùm poſſit, poſſunt Hiſpani auctoritate Principis ſpoliare Mercatores Gallos, aut agricolas, quantumcumque innocentes, quia licèt fortè a principio Reſpublica, aut Princeps Gallorum non fuerit in culpa; jam eſt in culpa, quia negliget vindicare. Denique ne repreſſalia fiant in perſonas Eccleſiaſticas, & bona eorum, graviſſime prohibitum eſt ſub pœna excommunicationis ipſo jure latæ in ſingulas perſonas, & interdicti in totam Communitatem id attentantem; niſi talem licentiam intra menſem a die conceſſionis revocet *c.... de injuriis in 6.* Hæc ſummo compendio inſinuaſſe ſufficiat, ſi curioſus es, late videre potes *apud Molin. Victoriam, Leſſium*, & alios paſſim.

COROLLARIUM.

Et reductio omnium peccatorum belligerantium contra juſtitiam, & ſpeciatim Quintum Præceptum.

I. Principes.

PEccant mortaliter, I. Principes, vel Magiſtratus Superiorem agnoſcentes abſque legitima auctoritate Superioris, etſi alioquin juſta ſubſiſtente cauſa, atque etiam Princeps ſupremus, & Magiſtratus ſuperiorem non agnoſcens, & abſque juſta cauſa bellum decernendo, indicendo, inferendo, omneſque Conſiliarii inducentes, omnes ſocii, adjuvantes, omneſque ſub eo ſcienter, & voluntarie militantes, atque obligantur ad reſtitutionem omnium damnorum tam propriæ, quàm alienæ Reipublicæ ſubditis illatorum. Conſtat ex dictis §. 1. II. Omnes Principes modum debitum exequendi bellum notabiliter excedentes, ſive in punitione nocentium, ſive in damnificatione innocentium, peccant mortaliter, & ad reſtitutionem tenentur, ex dictis §. 4. III. Mortaliter, & graviſſime peccant, ſi juſta ſtipendia militibus non provideant culpabiliter; unde iis ad injuſtas rapinas, aliave damna innocentibus inferenda inducuntur, immo compelluntur, ad quorum omnium damnorum reſtitutionem ipſi Principes, vel belli Duces obligantur in conſcientia, *ſecundum omnes*. At verò neceſſitate compulſus ad bellum defenſivum contra incurſus hoſtium maxime infidelium, aliquando excuſabitur Princeps, vel Dux belli, ſi ſumptibus omni ſtudio quæſitis non ſufficientibus, ſtipendia tardiùs, aut tenuiùs præbeantur: quo caſu tam ipſos milites, quàm incolas Provinciæ boni communis cauſa aliqua incommoda tolerare neceſſe eſt. Uti cum aliis notat Laym. *cit. c.* 12. *n.* 18. Diana *cit. reſol.* 10. IV. Peccant mortaliter, ſi diſciplinam militarem ſervare intermittant, milites ab injuſtis incenſionibus, rapinis, prædis, ſtupris &c. propoſitis, inflictiſque pœnis non coerceant: & inde obligationem reſtitutionis contrahunt, cùm ex juſtitia obligati ſint ad ejuſmodi damna impedienda, quatenùs tamen poſſunt: contingere enim poteſt, ut princeps, vel belli Dux diſciplinam militarem ſervare, etſi maxime cupiat, non tamen poſſit: quia nimium milites defectionem ad hoſtem, vel deſertionem neceſſarii belli aperte cogitant, ſi ſupplicii ſeveritate a prædis omnino prohibeantur: tunc enim ejuſmodi minora mala permitti poſſe, & ab incolis æquanimiter ferri debere, ut graviora mala evitentur, recte monet *Laym. ibid.* 124

II. Duces ſubordinati, & alii Officiales belli

PEccant mortaliter I. Si, nulla cogente neceſſitate, milites temere exponant certæ internecioni: aut in locis paluſtribus, vel inſalubribus caſtrametentur cum periculo morbi, vel contagionis. II. Si pecunias accipientes pro militibus, ſaltem notabilem partem ſibi arrogent: aut accipientes pecunias pro majori militum numero, eum tamen non compleant, cum ingenti ſæpe Reipublicæ damno; aut dimiſſis veteranis exercitatis, in eorum locum novos inexpertos pro minori ſtipendio ſubſtituant: aut omnino ſubtracto, vel minori ſtipendio permittant milites a ruſticis, aliiſque innocentibus, quæ ſibi neceſſaria ſunt, extorquere, unde occaſio etiam non neceſſariarum ſpoliationum, prædationum, vexationum. III. Si commeatum, vel victualia debite non adminiſtrent, aut negligendo curam victualium advehendorum, & hujuſmodi; aut præbendo minori quantitate, quàm neceſſe, vel præſcriptum ſit; aut minori pretio, quàm ſcribatur, aut victualia corrupta miniſtrando, unde morbi, vel alia pericula, ſive ejuſmodi faciant ex negligentia, ſive potiùs avaritia inde procurando lucrum ſuum. IV. Si, dum per Provinciam exercitum ducunt, a pagis, Civitatibus pecuniam accipiunt ad redimendas guardias, ut ſcilicet non ad ipſos, ſed ad alios plùs æquo gravando, divertatur: ſimiliter ſi a privatis dominis, vel domibus pecunias accipiant, ne eò milites imponant, unde alii incolæ plùs graventur, quàm neceſſe eſt; aut e contrà uni militi plura dant chirographa ad diverſas domos. Vide Mol. *t.* 1. *tr.* 2. *diſp.* 117. Pet. Navar. *l.* 2. *c.* 3. *n.* 285. Dian. *p.* 6. *tr.* 4. *Reſolut.* 28. Vere hic noſtro tempore eſt univerſitas iniquitatis, atque in conſcientia veriſſima obligatio reſtitutionis omnium damnorum inde tam ipſis militibus, quàm incolis provenientium. Væ illis, & in æternum væ! 125

III. Milites gregarii.

OMnes milites ſtipendium merentes ex officio ſuo, & juſtitia ſub mortali obligantur: I. Ut Ducibus, & Præfectis ſuis in omnibus licitis ad adminiſtrationem belli ſpectantibus obediant. II. Ut in pugna conſiſtant, nec, niſi palàm deſperata victoria, fugiant, aliiſque timorem incutiant. 126

Digitized by Google

tiant. *L. omne delictum ff. de re militari*, ſtationem ſervent, arcem ſibi commiſſam defendant, etiam cum periculo certo vitæ, quamdiù ſpes defendendi ſupereſt: alioquin capite plectendi, *L. 2. ff. ad L. Juliam. Majeſt.* III. Ut ſine Ducis conſenſu, vel licentia exercitum non deſerant: Quia tali pacto a belli Duce conducti cenſentur milites, ut illi quidem liberum ſit cùm voluerit, eos ſoluto ſtipendio dimittere: iis verò liberum non ſit, cùm voluerint, diſcedere: niſi negato injuſte ſtipendio, ut gravem neceſſitatem pati cogerentur, tunc enim in foro conſcientiæ a peccato excuſantur ejuſmodi fugitivi; at in foro externo puniuntur, & pro tali delicto capite plectuntur; ut decernitur in jure *L. cit. omne delictum ff. de re milit.* IV. Milites ſtipendiis ſuis contenti eſſe debent juxta præceptum *Joann. Baptiſtæ. Lucæ* 3. ideoque homines innocentes in terris non hoſtilibus ſpoliationibus, vel indebitis exactionibus non gravare. Et licèt etiam in ſolutione ſtipendii injuſtam diminutionem, vel dilationem patiantur, non ideò licebit incolas innocentes bonis ſuis ſpoliare: Quia bona aliena non ſunt copignorata militibus pro ſtipendio, ait Cajetanus. V. *Bellum prope finem*. Neque eos excuſat auctoritas, vel diſſimulatio Ducis, niſi id fiat aut neceſſitate urgente ad neceſſarium victum, & veſtitum; quæ deficiente ſtipendio, etiam ab innocentibus milites licite auferunt, cùm alimenta ſint juris naturalis, intra tamen exigentiam neceſſitatis (quo caſu Princeps, vel belli Dux, ſi injuſta detentione ſtipendiorum cauſa fuit damnorum innocentium, in conſcientia obligatur ad compenſationem, quatenùs moraliter poteſt, alioquin excuſabit impotentia:) *aut* in pœnam juſte infligendam nocentibus, juxta ſuprà dicta; *aut* conſuetudine ita obtinente, ut hoſpites militibus tectum, lectum, paleas &c. præbeant; tunc enim per accidens, & quaſi fortuitò evenit, ut una pars Provinciæ præ alia gravetur. Plura vide apud *cit.*

Hæc ſummo compendio de bello omnia, omni jure veriſſima, at defacto moderno tempore omnia perverſiſſima, ut meritò modernus aliquis Doctor moderna bella appellet mera latrocinia.

SUBSECTIO

De Irregularitate ex bello juſto, & injuſto.

SUMMARIUM.

128 *Irregularitatem non incurrunt militantes, & occidentes in bello injuſto* defenſivo tantùm.

129 *In bello verò juſto* offenſivo *incurrunt omnes propria manu pugnantes, occidentes, mutilantes, vel quomodolibet* directe, & proxime *ad occiſionem hominis cooperantes.*

130 *In bello autem injuſto incurrunt omnes quomodolibet cooperantes, ſecuta occiſione, vel mutilatione, etiam unius tantùm hominis, licèt ipſimet nullum occidant, vel mutilent; cujuſmodi etiam ſunt conducentes milites, cuſtodientes ſarcinas, afferentes commeatum, &c.*

131 *Clerici vero in omni bello, etiam juſto, ſanguinem fundentes irregularitatem incurrunt ex defectu lenitatis.*

RESOLUTIO.

127 *IRregularitatem non incurrunt militantes, & occidentes in bello defenſivo tantum: incurrunt autem ſolùm propria manu pugnantes, & ſanguinem fundentes in bello juſto offenſivo, & omnes militantes, & quomodolibet cooperantes, etiam propria manu non occidentes in bello injuſto, in quo fiunt homicidia.* Communiſſima DD. ut patebit de ſingulis.

128 I. Non incurrunt militantes, & occidentes in bello juſto defenſivo tantùm; *Omnes*. Ratio eſt: quia juſta defenſio eſt de jure naturæ: cui lex poſitiva Eccleſiæ inducta irregularitate præjudicare non debet, nec poteſt. Deinde ſi in rixa vel pugna privata ad defenſionem vitæ propriæ, vel proximi innocentis, aut bonorum temporalium &c. impunè, & ſine nota irregularitatis occiditur injuſtus invaſor, ut mox videbimus, quantò magis in bello juſto defenſivo publico ad defenſionem patriæ, Reipublicæ, ac boni communis? cùm defenſio patriæ præferenda ſit ad conſervationem propriæ vitæ: idque etiam in Clerico locum habere, mox dicam. Intelligendum tamen ſemper: Dummodò bellantes *in bello juſto defenſivo* non excedant limites neceſſariæ defenſionis, ſeu moderamen inculpatæ tutelæ, alioquin ſi excedant, & etiam juſte ad vindictam procedant, jam eatenùs evadet bellum offenſivum, ideoque propria manu occidentes, jam erunt irregulares ex defectu lenitatis: ſi excedant injuſte occidendo, vel mutilando aliquem, jam erunt irregulares ex delicto.

129 II. In bello juſto *offenſivo ſolùm* incurrunt irregularitatem propria manu pugnantes, occidentes, vel mutilantes, ut directe, vel proxime ad occiſionem hominis cooperantes, utpote jubendo hunc mactari, arma ad actualem cædem præbendo, tormenta onerando, pulveres ſupponendo, etiam ab alio poſtea incendendos &c. idque ex defectu lenitatis. *Omnes*. Ratio eſt: quia tunc occidunt, ut miniſtri publica auctoritate exercentes juſtam vindictam contra hoſtes: at verò ſi propriis manibus neminem occidant, vel mutilent, non fiunt irregulares, etſi ad aliorum occiſiones indirecte vel generaliter cooperentur, aut ipſi vulnerant tantùm Communiſſima cum Navarro *ca. 27. n. 215* Sylveſt. *V. bellum 3. q. 3.* Suarez, Filliucius *Tractatione 19. cap. 10. n. 269.* Laym. *cit.* Ratio eſt: quia ſacri Canones non conjunxerunt irregularitatem ex defectu lenitatis militibus, niſi illis, qui propria manu occidunt, vel vindictam deformationis per ſe exequuntur: ut conſtat *ex cap. petitio tua, de homicid.* Ubi ſolùm is, qui in ſimili pugna alium occidit, jubetur abſtinere ab uſu Ordinum ſacrorum. Et debet hoc cenſeri ſpeciale juris privilegium ideo conceſſum, ne homines ob metum irregularitatis a juſte bellando ſe abſtineant, ut notant *Mol. apud Laym. cit.* Qui autem dubitat, an in tali bello occiderit, vel ex inflicto a ſe vulnere hoſtis mortuus fuerit, an debeat cenſeri irregularis, videbimus *cap. ſequenti circa finem.*

130 III. Irregularitatem incurrunt omnes bellantes, vel quomodolibet cooperantes in bello injuſto: ſecuta occiſione, vel mutilatione, etiam unius tantùm hominis, licèt ipſimet nullum occidant, vel mutilent, cujuſmodi etiam ſunt conducentes milites, cuſtodientes ſarcinas, afferentes commeatum &c. omnes enim juvant ad occaſiones: etſi ipſi arma non tractent. Conſtat *ex c. ſicut dignum §. ult. de homic.* Docetque communis DD. Navar. *c. 27. n. 216. & 214.* Sylveſt. *cit.* Suarez *diſp. 47. Sect. 5. n. 1.* Filliucius *cit. n. 263.* Ratio eſt: quia cùm plures conjuncto conſilio, vel auxilio concurrunt ad aliquod homicidium, vel aliud delictum, cenſentur omnes una cauſa moralis totalis, ut notant DD. in *cap. ſignificaſti de homicid.* adeoque hæc irregularitas contracta in bello injuſto eſt ex delicto homicidii, ſeu ex injuſta deformatione, & non ex defectu lenitatis, qualis contrahitur in bello juſto. Non ergo erunt irregulares militantes in bello etiam injuſto, ſi nulla ſequatur occiſio, vel mutilatio. Addunt *Coninch.*, & *Diana*, etſi ſequatur una, vel altera occiſio, ſi tamen bellantes eſſent nimis multi, v. g. ſuprà centum millia, tunc non viderentur omnes cooperari ad occiſionem. Sed tutum non videtur mihi, quia ſingulare eſt. Attamen Clerici hoc ipſo, quòd ſumpſerint arma, & bellum injuſtum, incurrunt ſuſpenſionem a Judice ferendam, *ex cap. Clerici 23. q. 8.* Suarez *cit. n. 4. & 5.* & Filliuc. *cit. n. 264.*

131 IV. Clerici denique in omni bello, etiam juſto ſanguinem fundentes, irregularitatem incurrunt ex defectu lenitatis: quia tunc & ipſi occidunt, ut miniſtri uſitati, ſeu ut miniſtri Principis, dantis valide omnibus pugnare volentibus auctoritatem, ut juſte occidant: eſto Clericus peccet acceptando talem auctoritatem, pugnando, occidendo, contra SS. Canones, peccato inobedientiæ tantùm, non verò etiam injuſtitiæ; ideoque non ex delicto (ut quidam volunt apud Tamb. *lib. 10. de cenſ. & irregul. Tract. 4. cap. 15. §. 14. n. 7.*) ſed ex defectu lenitatis tantùm irregulares erunt.

133 At verò non incurrunt irregularitatem ullam: I. Si ſolùm militantibus auxilio ſpeciali adſint, etiamſi hortentur ad fortiter pugnandum, ut initio notatum eſt: immo etiamſi bellandi animo arma ſumant, percutiant, dummodò neminem occidant, vel mutilent. Navar. Filliucius *cit. n. 276.* II. Quando juſta neceſſitate bellare coguntur, utpote ad neceſſariam defenſionem propriæ vitæ, vel proximi innocentis, & maxime patriæ, & civitatis; aut ad conſequendam juſtam victoriam, a qua Eccleſiæ, vel Reipublicæ ſalus multùm dependet. III. Quando militant ex licentia ſummi Pontificis, qui, ipſa licentia militandi data, cenſetur amovere periculum irregularitatis, ut etiam initio *ex Mol. Laym. cit. n. 19. & Diana* notatum eſt. IV. Quòd verò in jure *cap. Petitio de homicidio*, judicetur Clericus irregularis, ſi in bello contra hoſtes Fidei Chriſtianæ aliquem occidat intelligi debet *communiter, & extra urgentem neceſſitatem*: cùm communiter nec neceſſe, nec decens ſit, Clericos in publico bello, etiam defenſivo, pugnare, cùm communiter per alios laicos nimirum, vis repelli poſſit. Secùs dicendum, ſi certo caſu ſit inevitabilis neceſſitas, quia ſcilicet Eccleſia, vel Patria aliter ab iniquis invaſoribus liberari nequit, ut cum Abb. Sylv. notat Laym. *ibid.* Unde Lugo *lib. 2. reſp. Mor. dub. 9.* cenſet irregularem fuiſſe illum Parochum, qui verbis, æriſque campanæ pulſato ſigno, incitabat ſuos Parochianos, ut ſe egregie defenderent ab incurſione hoſtium, qui oppidum devaſtare aggrediebantur, ex quibus Parochiani multos occiderunt. Sed certe æque, vel magis probabiliter negat Lezana *conſ. 23.* apud. Tamb. *cit. §. 15. n. 5.* Tum quia ad defenſionem innocentis Patriæ pugnatum fuit. Tum, quia Parochus neminem propria manu occidit.

SECTIO III.

De homicidio per defenſionem inculpatæ tutelæ.

SUMMARIUM.

133 *Defendere ſe cum moderamine inculpatæ tutelæ, ſeu talis defenſio quid, & quæ ejus conditiones, ut talis ſit?*
134 Uſque ad nn. 137. *Actualem aggreſſorem injuſtum vitæ propriæ,*
137 Uſq; ad n. 142. *Quemcumque etiam proprium parentem, filium, conſanguineum, ſuperiorem, Dominum, Principem, perſonam publicam quamcunque, etiam immortali exiſtentem, vel furioſum, amentem, ebrium &c.*
142 & 143 *Quicumque licite occidere poteſt:*
144 *Immo per ſe, & cæteris paribus, tenetur.*
145 *Oppoſita tamen Sententia eſt valde probabilis.*
146 *Præſertim ſi interveniat notabilis inæqualitas.*
147 Uſq; ad n. 150. *Quid ſit, aut quando quis dicatur ſervare moderamen inculpatæ tutelæ?*
150 *Actualem inſidiatorem* certò, & proxime *occiſurum fas eſt occidendo prævenire,*
151 *Non verò minitantem ſolùm.*
152 *Eum, qui actis quidem, non tamen ita* proxime, *ſed* remote *tantùm adhuc parat occidere*, 153. *non licet prævidendo occidere.*
154 Uſque ad n. 15[?]. *An, quando, & pro quibus bonis* temporalibus *conſervandis liceat occidere furem, raptorem, &c. Item.*
159 Uſq; ad n. 165. *An etiam aliquando ob proprium honorem, vel famam conſervandam, liceat occidere injuſtum, & contumelioſum aggreſſorem?*
165 *Ad pudicitiam propriam, alio modo non conſervandam, licet occidere violentum aggreſſorem,*
166 *Non tamen eſt obligatio, ſed ſecluſo fortiter conſenſu, vim patiens, mere paſſive ſe habendo, ex Charitate occiſionem omittere poteſt.*
167 & 168. *Juvenis, puella, Virgo, vel Matrona honeſta tactus impudicos laudabiliſſime verbis, & verberibus repellit, &c.*
169 Uſq; ad n. 175. *An, & quando liceat occidere, vel mutilare, ad conſervandam vitam, bona, vel pudicitiam proximi. ei ſuccurrendo?*

133 DEfenſio inculpatæ tutelæ, ſeu cum moderamine inculpatæ tutelæ dicitur, qua vis injuſte illata vi repellitur, quantùm neceſſitas poſtulat. Ut quis vim illatam aliter avertere, quàm vim inferendo, etiam occidendo, moraliter non poſſe, cenſeatur, conſideratis circumſtantiis loci, temporis, perſonarum, quod quidem in particulari boni viri arbitrio dijudicandum relinqui debere, *ex Abbate*, & aliis, recte monet *Laym. infrà cit.* Generaliter autem tres requiruntur conditiones: I. Ut ſit vera aggreſſio per violentiam, ſive aperta vi, ſive occulta per inſidias intentatas. Jus enim naturale concedit tantùm ut vis vi repellatur. II. Ut ſit vera, & neceſſaria defenſio, facta ſcilicet in ipſo actu aggreſſionis, aut cùm certum eſt alterum eſſe aggreſſurum: non item ante aggreſſionem, vel ceſſante jam omnino aggreſſione. III. Ut defenſio non excedat modum neceſſitatis, aut regulas prudentiæ, ſi enim aggreſſus poſſit fugere, clamare cum ſpe auxilii, aut tantùm verberando, vel vulnerando ſe liberare, non licebit occidere: quia tunc non erit inculpata tutela, cùm id non ſit neceſſarium ad ſe defendendum: ut ex communi docet *Filliucius*.

Ante omnia fatendum eſt in hac re ſingularem eſſe D. Aug. Epiſt. ad Publicolam 154. *De occidendis* (inquit) *hominibus, ne quis ab eis occidatur, non mihi placet conſilium, niſi fortè ſit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro ſe hoc faciat, ſed pro aliis, vel pro civitate, ubi etiam ipſe eſt, accepta legitima poteſtate, ſi ejus congruat perſonæ.* Et lib. 1. de libero arbitr. c. 5. *Non ergo lex juſta eſt* (inquit) *quæ dat poteſtatem, vel viatori ut latronem, ne ab eo ipſe occidatur, occidat, vel cuipiam viro, vel fæminæ, ut violenter ſtupratorem ſibi irruentem ante illatum ſtuprum, ſi poſſit, interimat.* Infra. *Quapropter Legem quidem non reprehendo, quæ tales permittit interfici, ſed quo pacto iſtos defendam, qui interficiunt, non invenio.* Rursùm: *Quomodo enim apud DEUM ſunt iſti à peccato liberi, qui pro iis rebus, quas contemni oportet, humana cæde polluti ſunt?* Hæc, & plura ibi. Sed reſpondendum: aut opinionem D. Auguſtini conſilium tantùm continere, non præceptum; aut rationi naturali, majorique auctoritati poſtponendam eſſe. Sit ergo

ASSERTIO III.

134 *Actualem aggreſſorem injuſtum vitæ propriæ quemcumque, quicumque licite occidere poteſt: immo per ſe cæteris paribus, tenetur: ſervato tamen moderamine inculpatæ tutelæ: etiam prævidendo actu, & proxime inſidiantem. Extendendum ſuo modo etiam ad neceſſariam defenſionem bonorum temporalium alicujus momenti, honoris neceſſarii, ac pudicitiæ, reſpectu ſui ipſius, ac proximi.* Eſt tota fere communis, ut patebit explicando particulatim.

§. I. *Licite occidere poteſt.*

COmmuniſſima DD. cum S. Th. 2. 2. *q.* 64. *a.* 7. Sot. Nav. uterque, Leſſius, Mol. aliiſque congeſtis Laym. *lib.* 3. *de juſt. tr.* 2. *p.* 3. *c.* 3. *n.* 1. Dian. *p.* 8. *tr.* 7. *Reſol.* 41. Habetur in utroque Jure, in Canon. *c. jus naturale diſt.* 1. & c. *Significaſti* 2. *de homic.* Et Civili, *L.* 3. *ff. de juſt. & jur.* ubi dicitur: *Jure hoc evenit, ut quod quiſque ob tutelam corporis ſui fecerit, jure feciſſe exiſtimetur.* Et *cit. cap. ſignificaſti* dicitur, *vim vi repellere omnia jura, omneſque Leges permittunt.* Ratio ſumitur ex ipſis viſceribus Legis naturalis, & ordine Charitatis, quibus quiſque propriam vitam præferre poteſt alienæ; adeoque injuſtam vim vitæ propriæ illatam, ſi aliter avertere nequeat, æquali vi relata repellere. Et inſuper jus Gentium, & Civile talia homicidia permittens impune fieri, cenſetur auctoritate publica quemlibet conſtituere executorem defenſionis, ſuæ neceſſariæ cum moderamine inculpatæ tutelæ, ut injuſtum ſuæ vitæ aggreſſorem, ſi opus ſit, interficiat. 135

Unde ulteriùs, non tantùm indirecte, vel per accidens (ut quidam volunt ex S. Thoma ſuprà) ſed omnino directe, & per ſe fas eſt talem aggreſſorem occidere, nimirum directe intendendo actione externa necem ejus, tamquam medium neceſſarium hic, & nunc ad ſui juſtam defenſionem, cùm jura permittant repellere vim vi, & exercere actum externum, qui directe terminatur ad necem, quatenùs ſcilicet neceſſarius eſt ad juſtam ſui defenſionem. Communis DD. apud Laym. *cit. c.* 3. *n.* 1. & Dian. *cit. reſ.* 48. *D. Thom. cit.* oppoſitum dicens, ſed ſolùm videtur velle, non poſſe invatum intendere mortem invaſoris per ſe abſolute, & tamquam finem, hoc enim ad juſtitiam publicam ſpectat; ſed ſolùm per accidens, quatenùs hic, & nunc neceſſarium eſt ad juſtam defenſionem, quod utique verum eſt. Addimus generaliter 136

Quemcumque

CUjuſcumque conditionis, ſtatus, conjunctionis &c. occide, ne occidaris, nec timeas bullam excommunicationis, irregularitatis, vel impietatis notam; quia jus intimum naturæ defendendi vitam ſuam hæc omnia excludit: ergo. 137

I. Etiam quemcumque conſanguineum, etiam proprium parentem, multo magis filium: ut contra alios multis citatis veriùs docet Dian. *p.* [?]. *tr.* 7. *reſ.* 41. & 42. Ratio dicta eſt: quia jus intimum tuendi vitam ſuam meritò præponderat legi pietatis in parentem, etiam actu tam impium: & a fortiori in quoſcumque alios. 138

II. Etiam quemcumque Superiorem, Dominum, Principem, perſonam publicam quamcumque, ob eandem rationem. Quòd ſi tamen a tali perſona publica multùm dependeret bonum commune, ita ut ex ejus morte grave damnum Reipublicæ ſequeretur, tunc quidem invaſum ex Charitate teneri non occidere, ſed ſuam mortem permittere boni communis cauſa, docent graves DD. *Sotus*, *Molina*, alii *cum Laym. cit.* Sed adhuc non teneri, & occidere poſſe, æque probabiliter docent *Sylv. Azorius*, *Filliucius*, alii cum Diana *cit. Reſolut.* 42. Ratio eſt: quia licèt bonum commune præferendum ſit privato per ſe, & in neceſſitate communi, non tamen tunc, quando damnum eveniturum ſit ex mera malitia alterius; & quidem ipſiuſmet, cujus eſt curare bonum commune, & damnum commune impedire. 139

III. Quemcumque etiam exiſtentem in peccato mortali (ut ſane exiſtunt plerumq; aggreſſores injuſti) non obſtante ejus æterna damnatione. *Communiſſima.* Ratio eſt: quia etſi tenear ordine charitatis vitam meam corporalem poſtponere vitæ ſpirituali, & æternæ proximi; quando proximus eſt in extrema neceſſitate, ut non ſit alia via procurandi ejus ſalutem, niſi permittendo mortem meam: at in propoſito proximus injuſtus aggreſſor vitæ meæ, minime eſt in extrema neceſſitate, ſed in mera & libera malitia, cùm habeat aliam expeditam viam ſalutis: deſiſtat, & ſalvus erit: ſi ſecus, pereat, & ſibi imputet: eſt enim extrema malitia. 140

IV. Quemcumque, etiamſi aggreſſor ſit furioſus, amens, plene ebrius &c. & ſic formaliter non peccet me invadendo: adhuc enim infert injuriam materialem graviſſime damnoſam, quam jure repellere poſſum. Adde, a nulla recta ratione poſſe innocentem conſtringi, ut ſe permittat occidi ab aliquo, quacumque bona fide procedente: ut ſi quis vellet te occidere invincibiliter putans, te eſſe bannitum, legitime proſcriptum, cùm non ſis: an non juſte te defendere? Denique etiamſi injuſtus aggreſſor vitæ tuæ non poſſit oc- 141

Digitized by Google

ſit occidi, niſi cum periculo, & occiſione alterius innocentis fortè defendentis, ſeu obſtantis, adhuc poſſe occidi aggreſſorem, indirectè ſimul occidendo, vel potiùs permittendo mortem innocentis, jam ſuprà dictum *ſect.1. §.4.*

Quicunque.

142 CUjuſcunque ſimilitet ſtatus, conditionis, conjunctionis, ut ſuprà, laicus, Clericus, ſubditus, conjunctus &c. quomodolibet correlativè ad prædicta. Item non tantùm innocens, & citra omnem culpam ſuam invaſus, v. gr. viator à latrone, verùm etiam nocens, qui dedit operam rei illicitæ, & culpabiliter cauſam, vel occaſionem præbuit ſuæ aggreſſionis, adhuc juſtè occidit injuſtum aggreſſorem vitæ ſuæ. Exempla ſunto.

143 Adulter cum uxore deprehenſus à marito, ideòque invaſus, & occidendus ab illo, ſi aliter evadere nequeat, cum moderamine inculpatæ tutelæ illum occidere poteſt licitè in foro conſcientiæ, quidquid futurum ſit in foro externo. Ratio eſt: quia hic per adulterium non amittit jus naturale defenſionis vitæ ſuæ; ſicut è contrà maritus ex hoc non acquirit jus adulterum occidendi privata auctoritate: ideòque adhuc injuſtè aggreditur in foro conſcientiæ, ut ſuprà oſtenſum; ergo adhuc juſtè invaſor ab invaſo occiditur. *Filliuc.* Diana *p.5. tr.7. reſol.* 2. Tamb. *lib. 6. Decalogi cap.*1. *nu.*7. Item miles in bello injuſto ſcienter, & culpabiliter militans, militem adverſæ partis ſe aggredientem licitè occidit, ne occidatur ab illo: dummodò ipſe ab occidendo jam ceſſarit, & militem adverſæ partis de hac ſua ceſſatione admonuerit. Ratio eſt: quia injuſtitia belli ex parte Principis, non tollit jus defendendi propriam vitam ab injuſto aggreſſore: atqui facta illa ceſſatione ab occidendo, miles ille privatus verè injuſtè invaderetur, & occideretur à milite adverſæ partis: ergo ille juſtè ſe defendere poteſt; & hic illum ampliùs juſtè occidere non poteſt. Cæterùm bannitum, ſeu proſcriptum legitimè non poſſe pro tuenda vita ſua occidere aggreſſorem, cùm hic auctoritate publica, veluti miniſter juſtitiæ conſtitutus juſtè aggrediatur, ex communi jam dixi ſuprà *ſect.1. §.2. dub.*1. Etſi contrarium doceant *Julius Clarus*, aliique apud Tamb. *cit. n.*8. eò quòd etiam ſtatutum proſcriptionis non poſſit præjudicare juri naturali defendendi vitam propriam. Quod in propoſito negandum eſt.

§. II. *Immo per ſe, cæteris paribus, tenetur.*

144 INvaſus occidere injuſtum aggreſſorem ſuæ vitæ. Communis DD. Molin. *Tract. 3. diſp.*12. Laym. *hic tr. 3. c. 3.* Dian. *p.*8. *tr. 7. reſol.* 41. Tamb. *cit. n.*5. alii apud ipſos univerſaliter (nam quando invaſus, eſſet perſona publica Reipublicæ multùm neceſſaria, vel utilis, omnes conſentiunt) Ratio eſt: quia per ſe loquendo, & ſiſtendo in lege, & ordine Charitatis, quilibet vitam ſuam propriam alienæ præferre tenetur, juxta commune ab omnibus receptum axioma: *Primò charitas incipit à ſeipſo.* Deinde: Quia homo non eſt dominus vitæ ſuæ, ſed cuſtos ſtrictiſſimè obligatus eam conſervare per media opportuna, non nimiùm difficilia: atqui tale medium eſt me defendere, etiam cum occiſione alterius, quæ mihi horrori non eſt, cùm mihi vitam ſervet, ut experientia conſtat. Hæc Sententia mihi probabilior. Attamen

145 Fatendum eſt, valdè probabilem, piam, & in praxi tutam eſſe ſententiam oppoſitam negativam æquè communem *DD. Toleti, Leſſii, Sà, aliorum* apud Dianam, & Tamb. *cit. n.*5. Neminem ſcilicet ad hoc obligari ex oppoſito fundamento: Quia nimirùm cum laude, & virtute Charitatis in æquali neceſſitate poſſum præferre vitam proximi, vitæ meæ. Et, quia nemo tenetur horrido illo medio, ſcilicet morte proximi, vitam ſuam ſervare: ſicut nemo tenetur medio alio difficili, v. g. abſciſſione brachii, vel tibiæ eandem vitam tueri. Saltem certum videtur in praxi rariſſimè condemnandum fore mortalis culpæ eum, qui bona fide, vel pietate motus, neglecta ſui defenſione extrema, mortem ſibi inferri permitteret ab injuſto aggreſſore. Inſuper notanter in noſtra ſententia.

146 Dixi: *per ſe loquendo, cæteris paribus.* Siſtendo nimirùm in ſolo ordine Charitatis inter communes proximos æqualiter ſe habentes; quòd ſi enim adſit notabilis inæqualitas, & accedat motivum excellentioris Charitatis, vel alterius virtutis, utique non tenebor me defendere cum occiſione proximi, ſed poſſum permittere me occidi cum laude, & merito; utpote 1. Si aggreſſor injuſtus ſit perſona publica, Reipublicæ multùm neceſſaria, vel utilis, ſic ut ejus magnum detrimentum afferret, mea verò modicum, vel nullum: permittam me occidi, cum laude ex motivo excellentioris Charitatis, Patriæ, ac boni communis. 2. Si aggreſſor ſit pater, avus &c. ſimiliter permittam ex motivo pietatis: qua ratione communiſſimè concedunt DD. ad ſalvandum patrem ex naufragio v. g. me poſſe ipſi relinquere trabem, vel tabulam à me fortè apprehenſam, immo ipſi tradere, mortem meam permittendo. 3. Si bona fide putem, me eſſe in ſtatu gratiæ, aggreſſorem verò in ſtatu peccati mortalis (prout verè ſemper eſt injuſtus aggreſſor) ideoque ſi occidatur, æternum damnandus, non teneor, ut me defendam, ipſum occidere, ſed me occidi ſanctè permittere poſſum ex motivo miſericordiæ, & excellentiſſimæ Charitatis, ac zelo ſalutis proximi. 4. Ejuſdem ſupremæ divinæ Charitatis motivo SS. Martyres, etſi ſæpè potuiſſent, noluerunt tamen ſe defendere à perſecutoribus, etiam privata auctoritate ſævientibus, propter Fidem CHRISTI. Atque de his, & ſimilibus tantùm (non autem abſolutè, & cæteris paribus) intelligendum eſt illud CHRISTI apud S. Joan. 15. *Majorem hac dilectionem nemo habet, quàm ut animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis.* De hoc ex profeſſo aliqua de ordine Charitatis *ſuprà tr. 3. c. 6. ſect.* 4. & plura infrà *c. ſeq.* de occiſione ſui ipſius.

§. III. *Servato tamen moderamine inculpatæ tutelæ.*

UT nimirùm ſe defendens non plus agat, quàm opus, 147
ad defenſionem vitæ ſuæ; utpote ſi vitam tuam ſatis tueri potes ſolis verbis, minis, clamore cum ſpe auxilii &c. ne verberes quidem: ſi verberando tantùm, retundendo, arma, & hujuſmodi excutiendo, vel extorquendo &c. ne vulneres, vel mutiles: ſi vulnerando, vel mutilando tantùm, ne occidas, vel mactes: ſi nullo alio modo, niſi occidendo, jam occides: jam enim erit defenſio neceſſaria cum moderamine inculpatæ tutelæ: alioquin verò, ſi aliter potens vitam tueri, occidas, non erit defenſio neceſſaria, ſed vera occiſio, ut initio præmonitum. Quiſquis ergo occidit aggreſſorem vitæ ſuæ abſque moderamine inculpatæ tutelæ, nimirùm voluntariè, & deliberatè notabiliter excedens moderamen illud, cùm ſcilicet alio modo poſſet vitam ſuam tueri, utique peccabit mortaliter contra juſtitiam verò peccato homicidii. Quid de obligatione reſtituendi, & irregularitate, dicam in Subſectione.

Quin etiam ut ſervetur moderamen inculpatæ tutelæ 148
omninò obligaris fugere aggreſſorem injuſtum vitæ tuæ, quoties fugere potes cum ſpe evadendi: quando nimirùm fuga non eſſet æquè periculoſa, ac aggreſſio: aut quando fuga tuæ perſonæ, vel ſtatui non eſt valdè ignominioſa, vel dedecoroſa: aut ratione ipſius perſonæ invaſæ, utpote quia plebeus, vel infimæ ſortis ex ejuſmodi fuga parvam honoris jacturam incurrere potens: aut ſi Clericus ſit, vel Religioſus, quorum laus non in uſu armorum, ſed in exercitio virtutis, Charitatis, humilitatis, patientiæ &c. conſiſtit, ut ex *Covar. Abb.* & aliis notat Laym. *l. 3. tr. 3. p. 3. c. 3. n.* 2. Aut ratione perſonæ invadentis, quæ vel eſt publica, Rex, Princeps, Dominus tuus, vel ſanguine major, Pater, Avus, frater &c. poſſe enim in tali caſu fugere, nulli etiam nobiliſſimo, probro ducitur, ſed pietati. Similiter amentes, & ebrios, cùm quis fugere poteſt, non licet occidere, quiſquis ſit invaſus: quia horum fuga non cenſetur ignominioſa. Tenetur, inquam, talis fugere, & non fugiendo, peccabit mortaliter occidendo: tunc enim defenſio non erit inculpata; quia non neceſſaria, *juxta communem DD. apud cit.* An verò talis non fugiendo peccet contra juſtitiam, uti cum multis vult Lugo *tom.*1. *de juſt. diſp.*10. *ſect.* 8. *n.*170. an verò contra Charitatem tantùm, ut cum aliis volunt Julius Clarus *verb. homicidium n.*22. Leſs. *l. 2. c. 9. dub.* 8. *n.* 64. in praxi perinde eſt: conſentiunt enim Doctores, quemlibet, ſive Clericum, ſive laicum, ſi injuſtum aggreſſorem actualem mutilet, vel occidat non fugiendo, ſi poſſet, ad nullam damni compenſationem in neutro foro obligari. Ratio eſt: quia is non fugiendo aggreſſori injuriam, & damnum propriè non infert: quippe ultrò ſe ad tale periculum offerenti, & quantum eſt in ſe, invaſo poteſtatem facienti.

Contrà verò non teneri fugere, ſed ſtare poteris, & cum 149
invaſore congredi, quoties fuga eſſet æquè periculoſa, ac aggreſſio; aut ignominioſa graviter fugienti: ut ſi ſis vir nobilis, eques, miles &c. cui magno vertitur dedecori, & infamiæ ſe in pedes dare, & fugere. Communis DD. *Nav. Sotus, Leſſius, alii cum Laym. Lugo cit.* Diana *p.9. tr. 8. reſol.*45. Ratio eſt: quia jam adeſt moralis neceſſitas ſe defendendi, quantum opus eſt pro tuenda vita: adeoque defenſio cenſebitur moraliter neceſſaria, & conſequenter inculpata.

§. IV. *Etiam præveniendo actu, & proximè inſidiantem.*

NImirùm inſidiatorem actualem certum vitæ, qui a- 150
ctu, & proximè me parat occidere; ſeu quem ſcio me certò aggreſſurum, & occiſurum, niſi præveniam: aut defacto inſidias ſtruxiſſe, quas aliter evadere nequeam; fas mihi erit eum occidendo prævenire. Communis DD. Navar. *c.*15. *num.*3. Leſs. *cit. dub.*8. Laym. Lugo *ſuprà*, alii apud

ipſos. Ratio eſt: quia illa tanta propinquitas periculi eſt moraliter actualis aggreſſio. Exempla ſunto. 1. Advertis latronem, vel hoſtem tuum à longè ex inſidiis ſclopum parantem, & intentantem contra te; licitè eum occidendo prævenis: multò magis, quando latro defacto jam aggreditur, & ictum intentat, nullo dato effugiendi ſpatio, non teneberis priorem ictum expectare, ſed licitè prævenis: quia aggreſſio jam verè eſt actualis. 2. Uxor ſcit maritum ſibi venenum paraſſe, pugionem ſub lecto occultaſſe ad ipſam in ſomno occidendam, aut ad eum finem ſicarium domum adduxiſſe &c. ſi alia via evadere neſciat, præveniendo licitè ipſum maritum, vel ſicarium occidit. 3. Si ſciam mihi à te venenum lethale paratum, nec poſſum illud evitare niſi alio artificio, vel actu tibi ipſi propinem; propinare tibi utique potero, ut incidas in foveam, quam mihi paraſti. 4. Præſente, & jubente domino, tentat me famulus occidere; ſi aliter evadere mortem nequeo, poſſum ipſum dominum è medio tollere, dum interim famulus arma expedit: ſimiliter, ſi quis eat, & paret ſolvere canem ferocem, vel leonem, ut me evadere non valentem, dilaceret, poſſum eum antè occidere, quàm canis ſolvatur &c. Hæc & ſimilia, ſi ſolo neceſſariæ defenſionis intuitu fiant, ideò licita ſunt, quia adeſt jam præſens, & moraliter actualis aggreſſio. Qua ratione intelligendus eſt Molina *t.4. tr.3. diſp.7.* docens latronem, qui publicas vias occupat, poſſe à quocumque interfici in ſuam, vel aliorum defenſionem: tunc nimirùm, quando is actu, & proximè parat mortem, vel damna viatoribus.

151 Cæterùm certum eſt apud omnes, non licere occidere eum, qui ſolùm minatus eſt mihi mortem inferre; niſi certò conſtet, jam paraſſe vim, vel inſidias, quas aliter evadere non poſſim, niſi præveniendo.

152 Dubium autem, & difficultas ſalebroſa eſt, an etiam liceat præveniendo occidere eum, qui actu quidem, non tamen ita proximè (ut in præcedentibus caſibus) ſed remotè tantùm adhuc parat me è medio tollere? Exempla adferuntur: 1. ſcio certò, quòd Titius inimicus meus quærat opportunitatem me occidendi; antequam illam inveniat, & me circumveniat, ego prior nactus occaſionem, poſſumne illum occidere; aut ſcio, quòd præceperit ſuis famulis, ut me circumventum è medio tollant: poſſumne ſimiliter, præveniendo illos famulos vel ipſum Dominum occidere? 2. Rurſus: inimicus meus calumnioſè agit apud Judicem, nec deſiſtere vult, tentans falſis teſtibus mihi falſum crimen imponere, vel omninò occultum propalare, ut ego injuſta morte plectar: ſi aliam viam evadendi non habeam, poſſumne præveniendo occidere ipſum adverſarium calumniatorem? aut falſos illos teſtes? aut denique ipſum Judicem etiam, quando certò mihi conſtat, eum injuſtam contra me ſententiam laturum? 3. Idemque quæritur, ſi per ſimilem calumniatorem, vel falſos teſtes deberem amittere magnam ſummam pecuniæ, ampla bona temporalia, famam, vel honorem meum. 4. Itemque ſi quis falſis, vel injuſtis detractionibus famam meam graviter denigrare tentaret, nec ego aliter impedire poſſem: nam etiam in his injuſtum aggreſſorem actualem licere occidere, docent mox infrà citandi: an ſimiliter licebit occidere præveniendo? Ita ſanè concedunt Bannes *2.2. quæſt.46. art. 7. dub.4.* Petrus Navarr. *lib. 2. cap.3. nu. 36.* & alii nonnulli omnia prædicta. Et quoad accuſatorem, & teſtes falſos, ne noceant in vita, vel bonis alicujus momenti, etiam meus Sanchez *l. 2. moral. cap. 39. num. 7.*

153 Verùm licet hæc ſpeculativè probabilia ſint, practicè tamen, ſeu in praxi nullo modo concedenda ſunt. Ita communis DD. Sotus *l.5. qu.1. ar.8.* Leſſ. *l.2. cap.9. dub. 8. nu. 64.* Laym. *lib.3. tr.3. p.3. c.3. nu.1.* Diana *p.3. tr.5. reſ.97. & p. 5. tr.4. reſ.6. 7. &* 10. Tamb. *l.6. Dec. c.1. §.....n.16. &* 17. Ratio ſufficiens eſt: quia quando aggreſſio ita eſt remota, ut in dictis, & ſimilibus caſibus, nunquam moraliter deerit alius modus evaſionis, ſeu defenſionis, ergo præveniendo occidere, non neceſſarium, & conſequenter illicitum eſt. *Deinde*: Quia ſic facilè turbabitur Reſpublica, dum aperitur oſtium ad plura homicidia occulta patranda. *Denique*: Calumniam patiens apud Judicem (qui caſus videtur magis urgere) aut poteſt ſuam innocentiam oſtendere, aut non poteſt? ſi poteſt: omninò non deerunt alia media ſe à calumnia liberandi: ſi non poteſt, & tunc res erit majoris periculi proprii, plena ſcandali, & peſſimi exempli, ſi innoteſcet (innoteſcet autem utique) hominem de calumnia non convictum, occultè, & per inſidias occidiſſe calumniatorem. Adde denique oppoſitam ſententiam eſſe damnatam ſub Alexandro VII. Ann. 1666. 17. *Eſt licitum Religioſo, vel clerico calumniatorem gravia crimina de ſe, vel de ſua Religione ſpargere minantem occidere, quando alius modus defendendi non ſuppetit, uti ſuppetere non videtur, ſi calumniator ſit paratus, vel ipſi Religioſo, vel ejus Religioni publicè, & coram graviſſimis viris prædicta impingere, niſi occidatur.* Item 18. *Licet interficere falſum accuſatorem, falſos teſtes, ac etiam Judicem, à quo iniqua certò imminet ſententia, ſi alia via non poteſt innocens damnum evitare.* Et ſub Innocentio XI. damnatur etiam hæc propoſitio. 30. *Fas eſt viro honorato occidere invaſorem, qui nititur calumniam inferre, ſi aliter hæc ignominia vitari nequit. idem quoque dicendum, ſi quis impingat alapam vel fuſte percutiat, & poſt impactam alapam, vel ictum fuſtis fugiat.*

§. V. Extenſio prima: *ad bona temporalia.*

I. Certum apud omnes, pro tuendis bonis temporali- 154
bus, ad conſervationem vitæ valdè neceſſariis, ſine quibus ſcilicet vita corporalis commodè conſervari non poteſt, licere furem, vel raptorem, ſeu invaſorem iniquum occidere, ſi aliter ſervari, vel recuperari non poſſint. Ratio clara eſt: quia jus defendendi vitam ſuam extendi debet ad ea tuenda, ſine quibus vita commodè ſervari non poteſt: ut ſi auferrentur Nobili bona ſua, ſine quibus cogeretur mendicare, vel ignominioſè vivere, aut ſervire; indigenti in neceſſitate victualia, aut veſtes, rigore ſæviente; aut militi eunti per hoſtes, vel peregrinanti per latrones &c. arma ſua &c. Et hinc valdè probabilis, & pia, immo modò fermè certa eſt ſententia Sylveſt. *verb. homicidium qu.4.* & aliorum apud Illuc. *cit. q.6.* pro bonis ad conſervandam vitam minimè neceſſariis, & ſine quibus vita commodè ſervari poſſit, non licere invaſorem occidere, eo quòd ordine Charitatis vita proximi bonis temporalibus propriis non neceſſariis præferenda videatur. Docetque apertè D. Auguſt. ab initio allegatus ult. loco: *Quomodo enim apud DEUM ſunt iſti à peccato liberi, qui pro iis rebus, quas contemni oportet, humana cæde corrupti ſunt?* Idque maximè verum eſt, modò poſt ſententias damnatas ab INNOCENTIO XI. quando bona illa non neceſſaria parvi quoque momenti ſunt, v. g. unius, vel alterius aurei reſpectu divitis, ut mox dicemus.

II. Etiam pro quibuſvis bonis temporalibus alicujus mo- 155
menti, ſi aliter ſervari, vel recuperari non poſſint, licitum eſſe occidere injuſtum invaſorem, raptorem, furem, communiter docent Sylveſt. Cajetanus, Sotus, Navarr. Molin. Leſſius, aliiſque cit. Laym. *ſuprà n.4.* Tamb. *l.6. Decal. t.1. c.2. n.1.* addentes, id non tantùm in laicis ſæcularibus, ſed etiam in Clericis, & Religioſis locum habere *Argumentum cap. de ſent. excommunic. in 6.* Sumitur in primis ex ipſo jure naturæ, quo licet vim vi repellere, quantum opus eſt ad ſe, ſuaque tuenda. 2. Expreſsè id permittunt Leges civiles, quia aliàs daretur occaſio bonos, & innocentes ſpoliandi. *L. ſi furem ff. ad Leg. Corneliam de ſicariis.* Et *L.4. ff. ad Leg. Aquiliam c. interfeciſti. 3. de homic.* Conſentit jus Canonicum *c. dilecto, & c. 2. de homicid.* 4. Accedit conſuetudo Orbis jure Gentium inducta, qua bella geruntur ſolorum bonorum temporalium causâ, cum hominum occiſione. *Ratio autem generalis eſt:* quia hoc non eſt contra legem Charitatis; quia Charitas tantùm obligat ad præponendam vitam proximi propriis bonis temporalibus non ita neceſſariis, quando proximus eſt in neceſſitate conſtitutus, & minimè quando ſe ſpontè per malitiam in talem ſtatum ponit, quem ſemper deſerere poteſt, & debet. Neque eſt contra juſtitiam, quia nulli ſua vis, vel fraus jure patrocinari poteſt, at in propoſito invaſus habet jus defendendi ſe, & ſua bona, vim vi repellendo: & per accidens eſt, quòd invaſori gravius damnum, ſcilicet mortis, eveniat, quòd ſibi imputare debet, qui contra fas, & juſtitiam vult bona ab alio auferre. Quòd autem jura dicant *L.4. ff. ad leg. Aquil.* & alibi; furem nocturnum quidem impunè interfici; non item diurnum, niſi fortè ſe defendat, ex *c. 22. Exodi.* Hoc intereſt diſcrimen, quòd fur diurnus, ſi inermis ſit: plerumque ſine læſione, vel abigi, vel capi, vel res ablatæ recuperari poſſint; alioquin & ipſum occidere fas erit, ſi aliàs repelli, vel, res ab eo ſervari, vel recuperari non poſſit, ut eadem jura permittunt. In fure nocturno autem plerumque diſcerni non poteſt, utrùm occidendi, an ſolùm furandi animo acceſſerit; ideòque periculi avertendi gratia, ſi homines clamore acciri nequeant, impunè occiditur, ſecundùm Leges: alioquin neque furem nocturnum, quantumvis armatum, occidere licèt, ſi aliàs repelli, vel capi, vel periculum averti poſſit, ut explicant
P. Navarr. *l.2. c.3. n.404. aliiſque cit.* Laym. *cit. c.3. nu.4. in fine.* 156

III. Non ſolùm actualem violentum aggreſſorem, vel raptorem bonorum, ſi res ſuas liberare conanti vi, vel armis reſiſtat, occidere licet: ſed etiam jam fugientem cum rebus tuis, pecuniis, equo &c. inſequi, jaculando, explodendo impetere, & occidere potes, ſi ſpes nulla ſuperſit alia via ablata recuperandi; idque maximè (quod certè Charitas ſuadet) ſi clamando eum præmonuiſti, quod niſi rem dimittat ſclopum v. g. in ipſum explodas. Leſſ. *l.2. c.9. dub. 11.* Sanch. *l.2. de Matr. diſp.22. n.17.* Laym. *cit. n.3.* Tamb. *cit.* Ratio eſt eadem, quæ ſuprà. Id tamen ſolùm durante actuali fuga quamdiù ſcilicet res cenſetur adhuc moraliter auferri, nondum ablata penitùs: tamdiù enim cenſetur moraliter durare actualis aggreſſio: non autem poſteà ex intervallo, poſtquam fur rem tuam jam domi ſuæ pacificè habet: tunc

enim

enim non poteris ampliùs occidere, quia eſſet mera vindicta, non defenſio; cùm alia via res tuas recuperare poſſis, & debeas. Quòd ſi tamen ſpes nulla ſit per viam juſtitiæ ablata recuperandi, aut non niſi cum magna difficultate, vel periculo, adhuc poteris invadere locum, ubi res tua in individuo repoſita eſt, eamque tibi vindicare, & ſi raptor reſiſtat, vim vi repellere, quantum opus eſt, uſque ad occiſionem: quia tunc raptor injuſtè reſiſtit, & moraliter æquivalenter adhuc te aggreditur, tibique in re violenter retenta vim injuſtam infert, quam vi repellere fas erit. *Navar. Molina, Leſſ. Laym. cit. Vaſq. & alii cum* Diana *p. 8. tr. 7. reſ. 47.*

157 IV. Semper autem ſupponitur, bona, pro quorum defenſione liceat injuſtum invaſorem occidere, debere eſſe alicujus, nec levis, vel exigui, ſed reſpectivè ſaltem, verè magni momenti, quod omninò ex circumſtantiis expendendum erit; unus enim vel alter aureus jam erit magni momenti reſpectu inopis operarii &c. cujus tota ferè ſubſtantia in eo reſidet; è contrà vero decem, vel viginti aurei erunt exigui momenti reſpectu valdè opulenti, ut pro iis invaſor occidi jam non poſſit, ac debeat: abſolutè autem certa Regula tradi non poteſt, ſed prudentis arbitrio relinquendum. Certum videtur requiri longè majorem quantitatem, quàm quæ ſufficiat ad furtum mortale. Molin. *tom. 4. tr. 3. diſp. 16.* cenſet, non ſufficere valorem trium, quatuor, vel quinque ducatorum, reſpectu mediocriter divitis: ibidem tamen nu. 7. concedit, quòd licèt res eſſet unius aurei, ſi quis eam reſiſtente domino vellet auferre, poſſe interfici, ſi aliter repelli nequeat: quia non ſolùm injuſtus, & raptor, ſed etiam contumelioſus graviter eſt contra præſentem Dominum. Denique hoc certiſſimum apud omnes, pro re quavis minima, vel valdè exigua raptorem occidere non licere: non enim eſt Chriſtianæ Charitatis pro uno, vel altero floreno ſibi non multùm neceſſario vitam proximi poſt habere, immo perdere, adeò ut meritò ab Innocentio XI. damnata ſit hæc propoſitio 31. *Regulariter occidere poſſum furem pro conſervatione unius aurei.* Graviſſimè ergo peccavit alicubi quidam cuſtos vineæ, qui pauperculum uvas aliquas carpentem, cùm clamore monitus non mox ceſſaret, ſclopeto trajectum occidit: item alibi cuſtos raparum agri, qui puerum rapas extrahentem, ſecuri jacta, graviſſimè læſit in fœmore cum periculo mortis.

158 ¶. Nota hic per omnem modum, & alias duas propoſitiones damnatas ab eodem Pontifice 32. *Non ſolùm licitum eſt defendere defenſione occiſiva, quæ actu poſſidemus: ſed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, & quæ nos poſſeſſuros ſperamus.* Et 33. *Licitum eſt tam hæredi, quàm Legatario contra injuſtè impedientem, ne vel hæreditas adeatur, vel legata ſolvantur, ſe taliter defendere; ſicut & jus habenti in cathedram, vel præbendam, contra eorum poſſeſſionem injuſtè impedientem.*

§. IV. Extenſio ſecunda: *ad honorem proprium.*

159 I. ETiam ad honorem neceſſarium tuendum viro honorato licere occidere injuſtum, ac contumelioſum aggreſſorem, docent DD. communiter ferè omnes; & ſine dubio veriſſimum eſt in hac ſuppoſitione, quòd vir honoratus in aliquo caſu aliter ignominiam, vel contumeliam repellere, honoremque ſibi auferendum aliter tueri non poſſit, niſi occidendo aggreſſorem contumelioſum. Quòd ſi enim ob defenſionem bonorum temporalium invaſorem occidere, mutilare, ac repellere fas eſt, quantùm opus eſt, cum moderamine inculpatæ tutelæ; multò magis fas erit, ſi neceſſe ſit ad defendendum honorem, ſeu avertendam contumeliam: cùm bonum honoris, ac famæ pluris valeat, quàm bonum fortunæ: & injuria perſonæ gravior ſit quàm injuria in bonis fortunæ: quamvis aliter ſentiant Tannerus *tom. 3. diſp. 4. dub. 4. Sylvius,* & alii nonnulli apud Dianam *p. 5. tr. 4. reſol. 9.* Et fatendum eſt, rarum eſſe in praxi caſum, quo honor aliter, quàm occidendo defendi nequeat. Exempla tamen, & caſus adferuntur: Si quis viro honorato alapam, fuſtem, vel ſcuticam intentet, aut ſimili facto, vel verbo contumelioſo atrocem ignominiam irrogare attentet, iſque ignominiam aliter avertere nequeat. 2. Tamb. *tr. de irregularitate c. 15. §. 15. n. 6.* à peccato, & irregularitate liberat eum Sacerdotem, qui occidit hominem, à quo arrepta barba trahebatur, & illum à ſe aliter extrahere non potuit, niſi occidendo, eò quòd graviſſima eſſet injuria contra perſonam, & honorem Sacerdotalem. 3. Caſus verus, & urgentior dabitur *Sect.* 3. de provocato ad duellum, & reverà aliter honorem ſuum tueri non valente. Item alius mox infrà §. 8. de marito deprehendente uxorem adulterum machinantem, & aliter ignominiam ſuam impedire non valente. Et ſingularis caſus inductus eſt *Sect.* 1. §. 5. ante dubium primum de Rege, vel Principe deprehendente adulterum cum uxore Regina, & occidente illum, quia aliter dedecus familiæ Regiæ impedire non poteſt.

160 II. Inſuper virum honoratum, accepta jam alapa, vel ſimili gravi contumelia, poſſe incontinenti repercutere, atque etiam, ſi injuriæ enormitas ratione perſonarum ita exigat, occidere; ſi alio modo læſum honorem recuperare nequeat, docent ſanè DD. graviſſimi, & non pauci. *Nav. uterque, Henriquez, Fernandez,* aliiſque cit. Diana *ſuprà reſ. 11. & p. 2. tr. 15. Miſcel. reſol. 15.* teſtans ita docuiſſe viros pios, & doctiſſimos. Et ſaltem ut ſpeculativè probabilem docent Leſſ. *l. 2. c. 9. dub. 12. n. 87.* Laym. *lib. 3. tract. 3. p. 3. c. 3. n. 3.* Tamb. *cit. l. 6. Decal. c. 1. §. 3. n. 3.* alii apud ipſos; fatentes tamen hanc ſententiam, ut practicè minùs probabilem, in praxi non eſſe conſulendam: aut certè rarò practicari poſſe: tum quia vix poteſt contingere caſus, in quo ignominia aliter averti, honorque defendi nequeat, niſi occidendo: tum, propter maxima inconvenientia, quæ inde in Republica ſequerentur.

Contrarium autem, id minimè licere, abſolutè docent 161
communiter DD. alii *Sotus, Bannes, Mol. Vaſq. Turrianus,* aliiſque cit. Lugo *tom. 1. de juſtit. tract. 1. diſp. 10. ſect. 10. num. 190.* teſtans meritò dixiſſe *Vaſquez,* contrariam ſententiam ſapere gentilitatem, & à Chriſtiana lege alienam eſſe. Rationem à priori ibidem doctiſſimè proſequitur *Lugo.* Cape compendio. Occiſio, vel percuſſio privata nunquam licet, niſi ob defenſionem rei, quam aliter conſervare non potes; nam alioquin non erit defenſio inculpata, ſed vindicta, ſemper illicita privato: atqui in caſu propoſito percuſſio, vel occiſio non conducit ad conſervationem, vel defenſionem honoris (nam accepta alapa, vel contumelia honorem jam amiſſus eſt) ſed ſolùm deſervit ad acquirendum alium novum honorem: atqui ulteriùs, hoc præſcindi non poteſt à vindicta; neque enim aliter conducit ad honorem novum recuperandum, niſi quatenùs apud homines mundanos honorificum eſt, egregiè, & generosè vindicare ignominiam acceptam. Declaratur exemplo. Fur tibi abſtulit centum aureos, & jam in flumen abjecit: nunc ſi tu furem occideres, poſſes ab alio accipere alios centum aureos: an ideò liceret tibi occidere ſine crimine vindictæ? Non utique. Atqui ſimillimum eſt in propoſito, ut applicanti patet: ergo neque hoc licebit. Hæc ſententia mihi omninò vera videtur, & omninò convincunt propoſitiones damnatæ mox n. 158. allegatæ. Nihilominùs pœnitenti oppoſitam ſententiam ſaltem extrinſecè non omninò improbabilem bona fide ſecuto, vel ſequi volenti acquieſcere poterit Confeſſarius, *ſaltem quoad percuſſionem.* Interim tamen, ſi contumelioſus tentaret iterare alapas, utique locus erit defenſioni, quantum opus eſt, non tam honoris, quàm corporis tui. Similiter ſi per crebra convicia, vel contumelias moleſtiam creat, qua ſe aliter liberare non poſſet honoratus, niſi armis aggrediendo, utique licebit, cum debito autem moderamine, ut benè notat *Laym. loc. cit.*

III. Minùs ergo in praxi recipiendum eſt, quod conſe- 162
quenter docent iidem Doctores prioris Sententiæ: nimirùm etiam poſt ejuſmodi contumeliam verbo, vel facto illatam, v. g. poſt acceptam alapam, vel convicium atrox, ſi contumelioſus jam ceſſavit, vel aufugit, & vir honoratus, ſtrenuus, nobilis, miles, contumeliam, & dedecus aliter avertere nequeat, licere effugientem inſequi, & tantum verberum infligere, quantum ſatis ſit ad injuriam depellendam, & honorem recuperandum, quem velut ſecum aufert contumelioſus aufugiens (quemadmodum etiam furem licere inſequi pro re ablata recuperanda, jam ſuprà dictum eſt.) Non eſt, inquam, omninò recipiendum in praxi: ita Doctores noſtræ ſecundæ Sententiæ. *Ratio eſt eadem:* Nam etiam in praxi vix fingi poteſt caſus, quo honor aliter recuperari nequeat, ſeclusis vaniſſimis hominum perſuaſionibus: idque verè, prudentum omnium judicio, vel maximè non defenſio, ſed vera vindicta cenſetur, privato ſemper illicita: ut etiam Jura ſignificant c. ſignificaſti, 2. de homicid. *Vim vi repellere omnia jura, legesque permittunt &c. non ad ſumendam vindictam, ſed ad injuriam propulſandam.* Hæc ibi. Nec eſt ſimile de fure: licet equidem furem fugientem inſequi pro recuperanda re tua ablata, & ſi reſiſtat, vi extorquere, quantum opus eſt, etiam verberando, ac tandem occidendo (ſi res magna ſit) quia res tua ut ſupponitur, adhuc in individuo eadem numero apud furem exiſtit, ideòque tunc percuſſio, vel occiſio eſt medium utile, immo neceſſarium, ut ipſam rem tuam à raptore extorqueas, & recipias: at vero in noſtro caſu honor tuus jam ablatus periit, ideòque inſecutio, percuſſio, vel occiſio non eſt ullo modò utilis, ut honorem tuum ipſum, quippe jam perditum, à contumelioſo extorqueas, & recipias, immo nec ejus ſatisfactionem (ipſe enim à te percuſſus, vel occiſus utique te non honorabit, vel pro contumelia ſatisfaciet) ſed ſolùm utilis eſſet ad hoc, ut alii te propter hoc honorent de novo, ratione vindictæ fortiter ſumptæ in vana hominum apprehenſione; ergo ſic inſequendo, percutiendo, occidendo non vim repellis, nec recipis honorem ablatum à contumelioſo, ſed meram vindictam exerces, & ratione ejus injuſtæ vindictæ; vult in præmium, novum, & vaniſſimum honorem ab aliis captas,

163 *Inſtas:* Si res mea oblata non ampliùs exiſtat apud raptorem, nonne poſſum compenſare ex bonis ipſius, ſi aliter ſatisfactionem non poſſum habere? Ita potes. Quia nimirum ſic accipis rem ipſius; non quatenùs id ei malum eſt, ſed quatenùs tibi bonum debitum eſt: at verò in noſtro caſu nihil prorſus accipis à contumelioſo, ſed eligeres percuſſionem, & occiſionem ipſius præcisè, quatenùs id ei malum affert, in meram vindictam: neque enim alio modo bona, vel utilis eſt ad honorem tuum, niſi quatenùs id ei malum, & punitivum eſt adverſario; ergo nulla paritas. Vide latiùs *Lugo l. c.*

164 IV. Denique ad famam etiam tuendam: ut ſi viro honorato, & bonæ famæ, calumniator coram aliis objiciat graves calumnias, enormia ſcelera, ſeu falſa, ſeu vera omninò occulta, poſſe in continenti occidere calumniatorem (quidquid ſpeculentur moderni quidam DD.) practicè omnium minimè concedendum eſt; nimiùm enim ſpeculativa, & metaphyſica eſt ſuppoſitio: *Si quis non poſſit aliter famam tueri, vel recuperare:* ſemper enim aliter famam tuam tueri poteris contra calumniatorem, quippè cui incumbet probatio; ut *ex Azorio*, *Leſſio*, *& aliis*, rectè monet Tamb. *cit*, *§. 3. n. 6.* Et jam legiſti propoſitionem 30. damnatam. Adverte tamen, ſicut in præcedentibus, ita maximè in hoc ultimo caſu ſæpiſſimè poſſe excuſare indeliberationem, & præcipitantiam actus ex vehementiſſima commotione, & paſſione iræ, doloris, indignationis, non tantùm in foro conſcientiæ à peccato, reſtitutione, irregularitate, vel cenſura, ſed etiam in foro externo à pœna homicidii, ſi de hoc legitimè conſtet, de quo nemo dubitat. Cæterùm ex communi *Laym. & Tamb. cit.* meritò cenſent, tolerabile eſſe, & à peccato excuſatum, ſi calumnia, vel verbo injurioſo impetitus injuriam repellas dicendo: mentiris, aut ſis ipſe talis, quouſque de me probes. Non enim vindictam ſumis, ſed ſolùm, cùm alio modo hic, & nunc non poſſis, illatam injuriam avertis. Profanum autem illud eſt, quod Germani dicere, & ſubinde facere ſolent: *mendacium ſibi factum, juſtè eſſe alapa plectendum*: ſic enim injuria infertur, alio modo facilè tale mendacium avertetur: ergo non defenſio, ſed vindicta eſt, privato illicita: iis exceptis, quibus ex officio incumbit ſuorum mendacia corrigere, & ſi opus ſit, etiam tali modo punire.

§. VII. Extenſio tertia: *ad pudicitiam propriam.*

165 I. SIne controverſia licitum eſt Virgini tam maſculo, quàm fœminæ, aut matronæ honeſtæ violentum aggreſſorem, ſtupratorem, oppreſſorem, ſi nulla alia ratione vim impedire, vel declinare valeat, cum moderamine inculpatæ tutelæ occidere, ipſo jure naturæ, eadem immò longè majori, ratione, qua licet occidere furem: ſeu invaſorem bonorum temporalium, cùm integritas virginalis, & Caſtitas cenſeatur inæſtimabilis pretii. Et licèt neutrum liceret ex natura præcisè, cùm vita per ſe, & ex natura ſua præferatur bono temporali, & integritati corporali; tamen ex communi interpretatione ob bonum commune jus gentium, & poteſtas civilis utrumque permittit, & poteſtatem hanc largitur, ut ſuprà dictum; adeò ut eo caſu occidens furem, vel ſtupratorem violentum non tam privata, quam publica auctoritate facere cenſeatur, Communiſſima DD. *apud Leſſ. & Laym. cit.* Diana *p. 2. tr. 15. reſ. 16.*

166 II. Omnes tamen conſentiunt, talem virginem, vel matronam ad id non obligari, ſed rectiùs, & Charitati conformiùs facere, ſi ſecluſo fortiter conſenſu, omnique conſenſus periculo, cæteris omnibus fruſtrà tentatis, vim patiens merè paſſivè ſe habendo, non occidat: cùm ordine Charitatis vita proximi etiam integritati virginali, ſecluſo peccato, rectè præferatur. Accedit hic plerumque etiam damnatio æterna occidendi. Et hoc ſaltem probat auctoritas *D. Auguſtini* initio *Sect.* allata. Unde rectè Bonacina *tom. 2. diſp. 2. de juſt. in partic. qu. ult. ſect. 1. propoſ. 10. n. 12.* ait: poſſe invaſum condonare vitam invaſori patiendo violationem ſui, quando non eſt periculum conſenſus: nam teſte S. Lucia: *Non coinquinatur corpus, niſi de conſenſu mentis, & ſi invitam juſſeris violari, caſtitas mihi duplicabitur ad coronam;* Sic ille, & verè. Si intelligatur de condonatione negativa, ſeu non occiſione præcisè: periculosè verò, ſi intelligatur de condonatione poſitiva, cùm difficilè ſit in tanta occaſione non adeſſe periculum conſenſus in opus turpe.

167 III. Inſuper juvenis, puella virgo, vel matrona honeſta, dum ſolicitatur ad turpia, impudicè tangitur, oſculum libidinoſum violenter ſuſcipit, licitè, immo cum laude poteſt non tantùm verbis aſperioribus, ſed etiam alapis, pugnis, immo & fuſte moderatè percutiendo impudicum repellere; ut cum aliis docet Lugo *t. 1. de juſt. diſp. 10. ſect. 10. n. 196.* Tamb. *cit. n. 7.* Hoc enim non eſt vindictam ſumere, ſed puritatem animi, & conſtantem diſſenſum demonſtrare, ac pudicitiam ſuam ab illa, & ulteriori invaſione defendere, invaſoremque impudicum abſterrere; idque etiamſi oſculum impudicum, vel tactus turpis factus jam ſit: nam alioquin impudicus non credens te ſeriò diſſentire, non ceſſaret, ſed facilè rediret, ac inſtaret, idque maximè verum, ſi diuturna, & iterata ſæpiùs eſſet ſolicitatio ad turpia, juxta laudabile exemplum S. Bernardini Senenſis noſtri.

IV. Denique generaliter, ſicut omnes conſentiunt, pro defenſione bonorum, honoris, vel pudicitiæ (ſecluſo conſenſus periculo) te non teneri occidere injuſtum invaſorem, ſed illa vitæ proximi ordine Charitatis laudabiliter poſtponere poſſe; ita è contrà, ut invaſus in his repellere poſſit licitè invaſorem, requiritur, ut ſpes ſit evadendi ipſum ſalva vita: cùm vitam propriam, utpotè bonum altioris ordinis, nunquam liceat exponere certo periculo pro conſervando minori bono; quale eſt bonum temporale, honor humanus, aut integritas caſtitatis: ſicut è contrà major eſt jactura vitæ, quàm bonorum temporalium, pudicitiæ, ſecluſo peccato, ac honoris, ſeu ignominiæ, vel dedecoris, non ex delicto, ſed ex humana æſtimatione provenientis. Vide latius Pet. Nav. *lib. 2. c. 4. n. 17.* Et ex eo Laym. *ſæpè cit. c. 3. n. 3.* 168

§. VIII. Extenſio quarta: *ad vitam, bona, pudicitiam proximi.*

I. QUandocumque quis jus habet per defenſionem inculpatæ tutelæ occidere injuſtum aggreſſorem ſuæ vitæ, bonorum, pudicitiæ: etiam aliis fas erit ipſi ad hoc cooperari, & auxilium ferre: adeoque cuivis etiam pro defenſione vitæ, bonorum, pudicitiæ proximi, licet occidere, vel mutilare injuſtum aggreſſorem cum moderamine inculpatæ tutelæ, quantùm ſcilicet neceſſe eſt ad ejus defenſionem, ac liberationem, Communiſſima DD. *Nav. Molina*, *Leſſius*, *aliis cit. Laym. ſuprà*, Lugo *diſp. 10. ſect. 11.* Ratio eſt: quia lege Charitatis licet pro alio facere, quod pro ſe ipſo quoque poteſt: at licet cuique occidere, vel mutilare injuſtum aggreſſorem propriæ vitæ, bonorum, vel pudicitiæ, ergo idem licet ex Charitate facere pro proximo: nec tantùm præſente, ut in defenſione vitæ à latrone; verùm etiam abſente, ut ſi vicini tui abſentis facultates injuſtè diripiendæ, domus incendenda, uxor violenter opprimenda ſit &c. nec id aliter impedire poſſis, niſi occidendo invaſorem; occide in nomine Domini: ut eadem ratione rectè oſtendunt DD. cit. Studio non facio mentionem honoris proximi, nam defenſio honoris cenſetur omninò perſonalis ipſius invaſi, ut vix ſit ſpeculari caſum, in quo ſit neceſſe pro defenſione honoris proximi occidere contumelioſum, niſi fortè hunc: ſi videas tuum Patrem, vel Dominum, Principem iteratis contumeliis pertinaciter impeti, & aliter eum liberare nequeas, niſi occidendo: ſed quando hæc erunt? Nobis non vacat metaphyſica ſpeculari. 169

II. Nemo tamen privatus, per ſe loquendo, obligatur graviter occidere invaſorem pro defenſione vitæ proximi privati, multò minùs pro defenſione bonorum, vel pudicitiæ. Sic contra alios, cùm aliis Lugo *cit. nu. 108.* Tamb. *lib. 6. c. 1. §. 1. n. 11.* Ratio eſt: quia tota hæc obligatio reſpectu privatorum tantùm eſt ex Charitate, qua tenemur, cùm poſſumus, proximum diligere, ejus bonum procurare, & mala impedire: atqui in propoſito uterque eſt meus proximus, invaſus, & invaſor, & damnum utrivis inferendum æquale; & ideò Charitas quaſi æqualiter, & cum non magno exceſſu inclinat tam pro vita invaſoris, etſi nocentis, quàm pro vita invaſi innocentis, immo magis urgere poteſt pro vita invaſoris ratione ejus majoris mali imminentis, utpotè certæ æternæ damnationis; aut ratione pietatis, ut ſi invaſor eſſet mihi conjunctus, vel amicus: quis enim dicat pro tuenda vita proximi me teneri occidere meum patrem, filium, fratrem &c. Immo nec licere tunc occidere, docet communis DD. quia excuſat, immo prohibet tanta conjunctio. Dixi autem: *Nemo privatus* (ſecus eſt de Magiſtratibus, & iis, qui ex officio, & juſtitia; ideòque graviter obligantur defendere vitam, & bona aliorum) Et *per ſe loquendo*. Nam per accidens obligaberis etiam graviter occidere aggreſſorem vitæ proximi ex virtute pietatis, utpotè ſi invaſus ſit perſona conjuncta pater, mater, filius, frater, filia, uxor, ſoror, aut perſona publica ad bonum commune neceſſaria, Princeps, Magiſtratus &c. ut omnes conſentiunt. 170

III. Etiam invaſo nolente, defendi, & occidi aggreſſorem vitæ ſuæ, adeòque in mortem ſuam conſentiente, adhuc alteri licet eum defendere, & ſi opus ſit, aggreſſorem occidere. Ex communi Leſs. *ſuprà cit. c. 9. dub. 13. n. 88.* Lugo *ſect. 11. n. 202.* Ratio eſt: quia cùm nemo ſit dominus vitæ ſuæ, invaſus non poteſt cedere juri defendendi vitam ſuam; & cùm ſit meus proximus Charitatis nexu, & natura mihi conjunctus, adhuc ejus damnum ad me pertinet. Quinimò (ſaltem per accidens ex pietate, juxta modo dicta) adhuc obligaberis occidere invaſorem: cùm invaſi diſſenſio, vel repugnantia reſpectu tui perinde ſit, ac ſi nulla eſſet. Excipe tamen: niſi invaſus juſta ex cauſa conſentiens in necem ſuam nollet defendi, utpotè ob excellentioris virtutis actum, v. g. 171

ob

ob Martyrium in cauſa Fidei, ob pietatem erga invadentem perſonam conjunctam, & publicam, ex miſericordia, ne invaſor injuſtus occiſus damnetur, juxta dicta ſuprà: tunc enim, etſi adhuc licitè poſſis occidere aggreſſorem, non tamen teneberis, ſed ex ſimilis virtutis motivo, defenſionem omittere poteris: ex communis obſervat Tamb. *cit. §.2. n.8.*

172 VI. Quoad defenſionem pudicitiæ proximi nolentis defendi, diſtinguendum eſt. Si enim perſona invaſa ſolùm negativè, & paſſivè ſe habeat, volens permittere ſui violationem, & nolens ob id occidi invaſorem abſque conſenſu in opus turpe, adhuc licitè poteris, & juxta dicta debebis defendere, etiam ſi opus ſit, occidendo: quia adhuc illa injuriam patitur à violento oppreſſore. Quòd ſi verò perſona invaſa poſitivè conſentiat in opus turpe, & ideò nolit occidi ſtupratorem; nam eo ipſo invadens ceſſat eſſe injuſtus aggreſſor reſpectu ipſius, & ideò eo titulo ampliùs occidi non poterit.

173 *Excipe*: Niſi alia ratione eſſet adhuc aggreſſor reſpectu tui: utpotè ſi perſona oppreſſa pertineret ad te: maritus enim licitè adhuc occideret adulterum adulterium machinantem cum uxore; itemque cum filia, ſorore &c. quantumvis conſentiente: ſi is aliter ab injuria repelli nequeat: nam licèt tunc non reſpectu uxoris jam conſentientis, at reſpectu tui, & ratione rei tuæ injuſtè violandæ, adhuc eſt injuſtus aggreſſor. Inſuper eo caſu etiam licitè occideret uxorem ipſam in adulterium conſentientem, ſi maritus non poſſet aliter impedire adulterium jam patratum: non jam quidem ad tuendum corpus uxoris, & rem ſuam; hanc enim utique non defendit, ſed perimit, ſed ad tuendum honorem ſuum proprium, quem vult uxor injuſtè lædere, & proſtituere, ut rectè notat *Lugo cit. n.* 204. Etſi contrarium doceat *Leſſius cit.* & certè regulariter verum eſt: quia communiter neceſſe non eſt occidere uxorem ad impediendum adulterium ſecuturum; ſed alia media ſuppetunt; niſi fortè in caſu, quo adulter jam volens ceſſare ab uxore nequam, violenter detineretur: ſicut quando ad hoc non eſt neceſſe, neque adulterum licet occidere; quia deeſt neceſſitas, & moderamen inculpatæ tutelæ in defendente: quemadmodùm ob præteritum, & patratum jam adulterium, neutrum, nec adulterium, nec uxorem licet occidere, ſaltem in foro conſcientiæ; quia non eſſet defenſio, ſed vindicta.

174 Denique quoad defenſionem bonorum temporalium proximi nolentis defendi, in rigore eodem modo diſtinguendum eſt, ſicut modo diſtinctum eſt de impudicitia. Regulariter tamen tunc non licet occidere invaſorem: cùm enim invaſus pro bonis ſuis defendi non vult, regulariter cenſetur conſentire, & renuntiare ſuo juri pro hoc caſu: atqui validè, & licitè cedit juri ſuo reſpectu bonorum temporalium, quorum ſimpliciter eſt dominus: ideòque titulo defenſionis, ejus invaſor ampliùs occidi non poterit. Excipe rurſus: Niſi res invaſæ etiam ad te pertinerent: ut ſi bona auferenda, eſſent tibi debita, vel obligata: tunc enim tibi adhuc vis inferretur, quam, quoad opus eſt, vi repellere poteris, uſque ad occiſionem cum ſæpè dicto moderamine inculpatæ tutelæ.

S U B S E C T I O.

De irregularitate ex homicidio ob defenſionem facto.

S U M M A R I U M.

175 & 176 *Ex homicidio cum moderamine inculpatæ tutelæ facto ad defenſionem vitæ* propriæ, *vel* proximi innocentis *nec à Clerico, nec à Laico ulla incurritur irregularitas.*

177 *Benè autem, ſi talis occiſio fiat ob ſolam defenſionem bonorum temporalium, itemque pudicitiæ, vel honoris.*

178 *Contrarium tamen etiam docent alii.*

179 *Ut evitetur irregularitas in occiſione injuſti invaſoris vitæ propriæ, vel proximi innocentis, debet neceſſariò ſervari moderamen inculpatæ tutelæ, ut quis ſcilicet ſervare non poſſit, niſi occidendo, vel mutilando.*

180 & 181 *Quòd ſi quis quidem fugere poſſit non tamen ſine dedecore, & infamia gravi, & ſic non fugiens occidat, an fiat irregularis, nec ne, duplex eſt ſententia.*

182 *Quid ſi nullo modo fugere poteſt occidat, diſtinguendum eſt.*

R E S O L U T I O.

175 NUllæ *incurritur irregularitas ex homicidio facto ob defenſionem vitæ propriæ, vel proximi innocentis cum moderamine inculpatæ tutelæ: ſecus dicendum in defenſione bonorum, honoris, vel pudicitiæ. Saltem tutius, & probabilius.* Item communis, ut patebit.

176 I. Neque Clericum, neque Laicum incurrere irregularitatem, ſi ob neceſſariam defenſionem propriæ vitæ occidat, vel mutilet injuſtum invaſorem: olim quidem controverſum fuit, at modò conſtat liquido jure c. ſi furioſ. Clement. unic. de homicid. *Si furioſus, aut infans, ſeu homo dormiens hominem occidat, vel mutilet, nullam ex hoc irregularitatem incurrunt. Et idem de illo cenſemus, qui mortem aliter vitare non valens, ſuum occidit vel mutilat invaſorem.* Ratio ſupra indicata eſt *§.1.* Quia lex poſitiva non potuit præjudicare juri intimo naturali defendendi propriam vitam: eadem autem debet eſſe ratio de Clerico, & Laico, qui ob neceſſariam defenſionem hominis innocentis, vel Reipublicæ; aut in bello merè defenſivo, meræ, & neceſſariæ defenſionis gratia occidit injuſtum invaſorem, vel hoſtem, *Communiſſima.* Ratio omnium eſt. In primis: Quia incredibile, & irrationabile eſt, Eccleſiæ mentem eſſe irregularitatis maculam incurri ab homine, ideò quod legem divinam naturalem ſervarit: atqui vitam propriam, vel proximi innocentis, aut Rempublicam defendere contra injuſtum aggreſſorem, etiam occidendo, vel mutilando, ſi aliter reſiſti nequeat, eſt de lege naturali, & divina, Charitatis, & pietatis, ut ſuprà oſtenſum: ergo in tali caſu incurritur. *Deinde* irregularitas non incurritur niſi ex homicidio omninò voluntario, ac ſpontaneo, nullo cogente facto; idque ob defectum perfectæ lenitatis: ſed tale homicidium non fit omninò voluntariè, ac ſpontè, ſed cogente legis neceſſitate: quando enim Charitas, pietas, & juſtitia per ſe, & ſimpliciter obligant ad occidendum aggreſſorem proximi innocentis, aut Reipublicæ, non poteſt dici defectus manſuetudinis, vel lenitatis, ne unam virtutem cum alia pugnantem fateri cogamur: ergo. Aliud eſt de Judice, carnifice &c. qui quidem obligantur ex juſtitia ad inferendam mortem reo: at non per ſe, & ſimpliciter (ſicut in noſtro caſu) ſe ſolùm ex hypotheſi, ſeu ſuppoſitione talis muneris ab eis ſpontè aſſumpti; atque eo ipſo ſe ita ſpontè obligantes ad inferendam mortem data occaſione, etiamſi ſemel tantùm inferant, deficiunt à perfecta lenitate, & manſuetudinis CHRISTI, ut *ſect. præced.* ſub finem notatum eſt. Id ergo omninò certum eſt, cùm quis ad defenſionem obligatur, aut generaliter ex Charitate, aut ſpecialiter ex pietate, ut pro defenſione parentum, Majorum Reipublicæ, aut Magiſtratus, &c. Ac etiam probabile eſt, non incurri, in caſu, quo quis non quidem ex obligatione tamen licitè defendendo proximum cum moderamine inculpatæ tutelæ occideret injuſtum invaſorem: cùm in tali caſu nulla ei irregularitas ſtatuatur in Jure, ut docet Filliuc. *tractatione* 20. *cap.*5. *qu.* 10. *n.* 160. qui tamen fatetur periculoſum eſſe, & valdè dubium, adeòque in praxi eo caſu pro ſecuritate diſpenſationem petendam, propter plures DD. Adverſarios.

II. Ob ſolam defenſionem bonorum temporalium, itemque pudicitiæ, vel honoris, etiam cum moderamine inculpatæ tutelæ, ac licitè occidens injuſtum invaſorem, fit irregularis. Ita communis Canoniſt. & Theolog. apud Laym. *l.3. de juſtit. tr.3. p.3. cap. 9. num. 3. Sylveſt. Armilla, Henriq. Avila.* Nav. *c.*27. *nu.*27. *& c.*19. *nu.* 4. ubi addit, id ipſum obſervare ſtylum Curiæ Romanæ, qui jus facit. Ratio inducatur in jure c. ſuſcepimus, de homicid. *Quoniam expediebat potiùs poſt tunicam relinquere pallium, & rerum ſuſtinere jacturam, quam pro conſervandis vilibus, & tranſitoriis rebus tam acriter in alios excandeſcere.* Ita Gloſſ. in cap. 2. de homicidio. *Irregularis factus eſt, quia potius debuit dimittere ſua, quam interficere.* Quia ſcilicet, licèt non ſit defectus culpæ, eſt tamen in homine Chriſtiano defectus lenitatis, & manſuetudinis magnus ob res temporales, humanum honorem, vel etiam integritatem corporis, alteri vitam eripere: ac pro conſervando minori bono auferre alteri longè majus bonum vitæ: atqui ob defectum lenitatis in occidendo ſemper incurritur irregularitas; præterquam in caſibus jure expreſſis: excipitur autem ſola converſatio vitæ, nimirùm, ut habet Clement. cit. *Si mortem aliter evitare non valeat &c.* ergo ſi mortem fuga poſſit declinare, irregularis evadit. 177

Contrarium tamen rurſus docent noſter *Alphonſus à Caſtro, Covar. Pet. Navar.* & tredecim citans Diana *p.4. tr.2. reſol.4.* Tamb. *l.6. Decal. c.1. §.1. nu.1.* & *tr. de irregul. c.15. §.15. à n.2.* Ubi etiam habet caſum barbarum ſuprà allatum: nimirùm non eſſe irregularem, qui injuſtum invaſorem occidit cum moderamine inculpatæ tutelæ, ut propria, vel proximi bona magni momenti, pudicitiam, vel honorem tuetur, non enim ex delicto, ut ſupponitur: nec ex defectu lenitatis quia nulla talis in jure ſtatuitur: licèt expreſſè ſola defenſio vitæ excipiatur. Saltem concedenda eſt hæc Sententia, quando ob conſervationem bonorum, vel honoris eſt neceſſaria ad conſervandam ipſam vitam, ſuam, vel ſuorum, aliudque bonum conſequendum, vel conſervandum, ut notat *Laym. cit. in fine.* 178

III. Ut evitetur irregularitas in occiſione injuſti invaſoris vitæ propriæ, vel proximi innocentis neceſſariò debet ſervari moderamen inculpatæ tutelæ, ut ſi quis ſcilicet aliter vitam ſuam, vel proximi ſervare non poſſit, vel 179

vim repellere, niſi occidendo, vel mutilando. Quòd ſi deſit, vel deficiat moderamen inculpatæ tutelæ, utpote ſi alia via vel ratione quis poſſit evadere, vim avertere, vel invaſorem repellere abſque occiſione, vel mutilatione, v. g. fugiendo ſine æquali periculo, clamando cum ſpe certa auxilii, invaſuri arma extorquendo, vel excutiendo, aut ſolùm verberando, vulnerando &c. talis eo caſu occidens omnium conſenſu eſt irregularis ex delicto. *Ratio eſt evidens:* Quia jus *in Clement. ſupra cit.* ab irregularitate incurrenda ſolùm excipit caſus, in quibus non poteſt evitari mors: at in propoſito invaſus aliter poteſt evadere mortem, utpotè fugiendo, clamando &c. ergò non excuſatur ab irregularitate. Et quia in tali caſu abſque morali neceſſitate occidens hominem, verè peccat coram Deo contra juſtitiam, ideò incurrit pœnas homicidio voluntario, & illicito debitas; talis pęna eſt etiam irre-
180 gularitas: ergo.

IV. At, quid ſi talis non poſſit fugere abſqoe dedecore, & ignominia gravi perſonæ, aut ſtatus ſui, ut ſi ſit Nobilis, miles (hoc caſu licitè non fugiendo poſſe occidere invaſorem, ex communi jam ſuprà diximus) ſic occidens incurretne irregularitatem? Affirmant multi, ſine dubio tutiùs cum Laym. *cit. n.* 3. Ratio eſt, quia ad irregularitatem iocurrendam ex defectu lenitatis non requiritur culpa, ſed ſufficit voluntarius acceſſus ad occidendum, vel mutilandum, præterquam in caſibus à jure exceptis: atqui jus citatum excipit ſolum caſum, *cùm quis mortem aliter vitare non poteſt*. Talis autem verè aliter mortem vitare poteſt, ſcilicet fugiendo, etſi cum aliquo dedecore, vel ignominia honoris, ideòque occidendo verè deficit à perfecta lenitate, & conſequenter etiam irregularis fit.

181 Negaot autem DD. Suar. Fill. aliiſque congeſtis Diana *p.4. tr. 2. reſol. 3.* Eò quòd id, quod ſine dedecore, vel ignominia fieri nequit, moraliter ceoſeatur oon poſſe fieri: ideòque talis adhuc comprehendantur in exceptione Juris. Omninò meliùs, & probabiliùs. Utriuſque tamen ſententiæ DD. in hoc conſentiunt, talem incurrere irregularitatem, ſi ipſummet ſpontè, & ſua culpa in illam ſe neceſſitatem conjecit? utpotè injuria immediatè præcedente, ex qua prævidit, vel prævidere debuit, alterum ſe aggreſſurum: tunc ſi ipſum, cùm poſſet fugere, etiam cum aliquo dedecore, vel detrimento honoris, non fugieodo occidat, irregularis erit. Ratio eſt, quia talis injurians, ac prævidens alterum ſe ideò aggreſſurum, cenſetur, ipſe moralis aggreſſor ideòque ſi, cùm poſſint, non fugiat, ſed occidat, defenſio erit culpabilis, & immoderata, conſequenter irregularitati obnoxia. Unde adulterum à marito deprehenſum, & invaſum, ſi, cùm poſſit fugere, non fugiat etiam cum dedecore, ſed occidat maritum invadentem incurrere irregularitatem, certum eſt apud omnes: Quia ipſe cauſam aggreſſionis culpabiliter dedit, ideòque & defenſor eſt culpabilis.

182 At, quid ſi miſer ille nullo modo poſſit fugere, ſed occidat cum moderamine inculpatæ tutelæ, & ſine peccato, etiamne incurrit irregularitatem? Affirmant abſolutè Nav. *c. 27. n. 238. S. Antoninus, alii apud Lay.* mox citatus. Negant verò abſolutè *Sotus, Henriq. Avila, Leſſ.* alii. Sed rectiùs conciliant, & diſtinguunt Suar. *c.20. q. 4. Filliuc.* alii apud Laym. *cit. n.* 2. Quòd ſi adulter temerè, & ſine periculo prævito, vel prævideri debito excitandę pugnę ad peccandum cum aliena uxore acceſſit, poſteà ſic occidendo maritum aggredientem irregularis fiet; quia indirectè ſaltem voluntariè cauſam præbuit ſecuti homicidii ob defenſionem, quod vitare poterat, & debeat abſtinendo à tam gravi injuria, & ſic vera eſt Sententia affirmativa. Quòd ſi verò adhibita debita cantela, juxta illud, *ſi non caſtè, ſaltem cautè*, planè caſu, & præter omuem opinionem maritus ſuperveniens invadat adulterum, tunc is aliter evadere non potens, ſed cum moderamine inculpatæ tutelæ invaſorem occidens, ab irregularitate immunis erit, cùm hic deſit omnis voluntarius influxus adulterii in homicidium, juxta prædicta, & ſic vera erit ſententia negativa. At tandem quid ſi maritus poſteà primùm cognito adulterio, occidit uxorem, eritne adulter irregularis, tamquam cauſam præbens tali homicidio? Affirmant rurſùs *Navar.* & alii nonnulli negant verò DD. communiùs. Sed rectè eadem ratione, & diſtinctione reſolvendum eſſe cenſet *Laym. cit.* Plures ſimiles caſus reſolvemus *c. ſeq. de homicid. caſuali*.

S E C T I O IV.

De homicidio in Duello, ſaltem aliquando licito.

S U M M A R I U M.

183 Uſq; ad n. 190. *Duellum propriè eſt pugna ſingulari duorum adinvicem pugnantium ad mortem, vel mutilationem ex condicto, ad certum locum, & tempus.*

190 *Ordinariè etiam auctoritate publica, per ſe ſemper illicitum eſt.*

191 *Niſi quandoque per accidens. 1. ad demonſtrandam veritatem*, uſq; ad n. 193.

193 *II. Ad determinandam litem?* uſque ad n. 196.

196 *III. Ad finiendum bellum*, uſque ad n. 198.

198 *Auctoritate autem privata ſemper illicitum eſt indicere, vel acceptare duellum.*

199 *Excepto unico caſu, quo licet occidere injuſtum aggreſſorem, quales recenſentur quatuor* uſq; ad n. 205.

205 *Eſtque peccatum graviſſimum:*

206 *Et meritò excommunicatione, aliiſque pęnis ab Eccleſia prohibitum*, uſque ad 208.

208 Uſque ad n. 213. *Quinam in contingentia duelli excommunicationem incurrant.*

213 *Recenſentur aliæ pœnæ.*

A S S E R T I O IV.

DUellum practicè dictum, auctoritate publica ordinariè, (exceptis certis, & raris caſibus) auctoritate verò privata ſemper illicitum eſt: Excepto ſolo unico caſu, quo licet occidere injuſtum aggreſſorem. Eſt peccatum graviſſimum, merito excommunicationis, aliiſque pœnis ab Eccleſia prohibitum. Tota communiſſima. Explico per partes. 183

§. I. Duellum propriè dictum.

DUellum vi vocis idem eſt, ac duorum bellum. Græcè *monomachia*, id eſt, pugna ſingularis, ſeu unius cum uno. Et ſic latè ſumptum, duellum dicitur quęcumque rixa, concertatio, vel pugna duorum inter ſe, ſive cum, ſive ſine periculo mortis: ſive ex condicto, ſive caſu, ex occaſione facta. At propriè, prout in jure, & SS. Canonibus ſeveriſſimè prohibentibus accipitur; Sic definitur. *Duellum eſt pugna ſingularis duorum adverſùs invicem pugnantium ad mortem, vel mutilationem alterutri inferendam ex condicto ad certum locum, & tempus.* Sic DD. paſſim. Dicitur 184

I. *Pugna ſingularis duorum*; ſeu unius contra unum: 185 quando enim plures promiſcuè contra plures pugnant, rixa eſt, non duellum: niſi etiam inter ipſos ſervetur æqualitas certo numero, ut ſinguli determinati contra ſingulos determinatos pugnent: aut principales duo duellantes, ſocios ſibi adſciſcant, ut vocant *ſecundantes*, ut ſicut principales contra ſe invicem pugnant, ita ſecundus unius, contra ſecundum alterius dimicet. Unde duplex eſt ejuſmodi diabolicum duellum: Unum *publicum, & ſolemne*, quod fit cum certis cæremoniis, determinato loco, & tempore cum electione certorum armorum, adhibitis patriois, ſeu ſecundis, & teſtibus, ſeu aſſiſtentibus &c. quæ diabolus ad ſolemnem interitum animarum inſanis duelliſtis ſuggerit, & ſuccurrit. Alterum *ſimpliciter, & privatim tantùm*, quod ſine ejuſmodi cæremoniis fit, tamen ex condicto, certo loco, & tempore.

II. *Ad mortem, vel mutilationem alterutri inferendam*. 186 Omnis enim pugna fit cum periculo mortis, vel mutilationis, unde qui, etiam ex condicto, ſed ſine armis aptis ad occidendum, vel vulnerandum, v. g. pugnis, baculis, levibus &c. pugnant, quamvis ad vindictam: item, qui digladiantur ludo haſtarum, & ſimilium inſtrumentorum non ad mortem, vel ad mutilationem inferendam, ſed ad exercitium artis: vel virium corporis, non committunt duellum: ac etiam ſecuta morte, vel mutilatione alterius, etſi non ſine peccato, non incurrunt pęnas duellantibus decretas.

III. *Ex condicto &c.* Cùm ſcilicet duellantes ſi priùs 187 pugnam condicunt, poſteà ineundam ad certum locum, & tempus. Quando enim ex accidenti ſibi invicem occurrentes pugnant, etſi unus alterum priùs quæſierit, aut pugnam vel mortem minatus fuerit, non erit propriè dictum duellum, nec ſecuta morte locum habebuot pœnæ Eccleſiaſticæ; ut omnes obſervant.

IV. *Ad certum locum, & tempus*. Ubi in primis ly, *&* 188 copulativè ſumendum eſt, ſic, ut & certus locus, & certum tempus ſimul condicatur ad pugnam; adeò ut ſi condicatur, vel locus tantùm, vel tempus tantùm, non erit duellum ſtrictè ſumptum in prohibitione Pontificum, quæ cùm ſit odioſa, & gravis valdè, ſtrictè interpretanda eſt de rigoroſo duello. *Sic Bonacina*, aliiſque cit. Diana *p. 5. tr. 13. reſ. 59.* Tamb. *l. 6. Decal. c. 1. §. 3. n. 8.* Et hinc.

Duellum propriè, & ſtrictè ſumptum quatenùs ab Ec- 189 cleſia ſub excommunicationis, aliiſque pœnis graviſſimis prohibetur (quamvis alioquin peccatum mortale graviſſimum) non erit. I. Univerſaliter: quando aliqui ſe provocant ad pugnam nullo determinato tempore, vel loco. Item, ſi quis dicat alteri, pugnando tecum, vel, invito te ad pugnam, quandocumque extra hunc locum occurreris; quia non eſt aſſignatio determinati loci, & temporis: immo, et-

ſi quis

Digitized by Google

ſi quis dicat, pugnabo tecum prima vice, qua per hanc urbem, vel extra hanc urbem tibi occurrero &c. quia tota urbs, vel extra urbem, non eſt locus ſatis certus. Et prima vice, &c. non eſt tempus certum; ut contra *Bonacinam*, & alios, cum aliis probabilius putat *Tamb. cit.* II. Si qui rixantes in templo, aula Principis, domo, navi, curru &c. ob reverentiam, & periculum, vel anguſtias loci, dicant invicem: exeamus, vel prodi mecum, &c. & eodem impetu exeant, & pugnent, quia non eſt condictio certi loci, & temporis. Vide Dianam cum aliis *p. 2. tr. 16. reſ. 53. & p. 3. tr. 6. reſ.* 1. III. Si qui orta repentè rixa in aliquo loco ſubitò ſe provocent ad duellum, etiam ad certum locum, & mox eodem tempore, & impetu caloris eò concurrentes dimicent: quia non eſt aſſignatio certi temporis: & eſto intercedat aliquod ſpatium temporis; dummodò judicio prudentis cenſeatur durare idem calor iracundiæ. Ita *cit.* Eadem eſt ratio: ſi duobus contendentibus verbis, vel pugnis, alter, vel uterque domum petant, & arma capientes mox redeant, & pugnent: quia non eſt ex condicto. IV. Si quis alteri domi manenti dicat: exi, hic te expecto ad pugnam: aut ſi duobus contendentibus, alter condicens locum, dicat; hic me expecta, donec redeam &c. ſumptiſque armis redeat, & pugnet, adhuc non eſt duellum ſtrictè ſumptum, ut cum Diana cit. cenſet Tamb. *ib. n.* 12. Quia licèt ſit condictio loci, non tamen eſt condictio determinati, & moraliter diſtincti temporis, imò cùm condictio, & pugna fiant durante eodem paſſionis calore, cenſentur moraliter una actio, non duæ diſtinctę, prout requirere videntur prohibitiones Pontificiæ; quæ in materia odioſa ſtrictè interprætandæ ſunt. Sed hæc dicta ſunt in ordine ad prohibitiones, pœnaſque Eccleſiaſticas tantùm §. 4. referendas. Nam quoad jus naturæ, & peccatum mortale perinde eſt, quomodocumque fiat duellum illicitum.

§. II. *Auctoritate publica.*

190 ORdinariè etiam auctoritate publica illicitum eſt indicere, vel inire duellum, exceptis certis raris caſibus ferè ad ipſam defenſionem inculpatæ tutelæ reducendis, *Communiſſima*. Et patebit adducendo cauſas, ob quas publica auctoritate duella induci, aut permitti ſolent, vel poſſunt. Et potiſſimùm ſunt tres: 1. *ad demonſtrandam veritatem*. 2. *ad terminandam litem*. 3. *ad finiendum bellum*.

I. *Ad demonſtrandam veritatem.*

191 ETiam auctoritate publica ſemper illicitum eſt per ſe loquendo inſtituere duellum ad demonſtrandam veritatem, vel innocentiam probandam. Qua ratione duellum numeratur inter pugnationes vulgares, & damnatur *in c. Monomachiam 2. q. 5. & c. 1. & 2. de purgat. vulgari.* Et docent omnes cum S. Thom. 2. 2. *q. 95. ar.* 8. *ad* 3. Ratio eſt: quia medium illud, præterquam quod ſit valdè difficile, atque à natura humana abhorrens, etiam ex ſe, & natura ſua prorsùs non eſt idoneum ad talem finem, ſcilicet veritatis demonſtrandæ, vel innocentiæ probandæ, cùm ex natura æquè contingere poſſit, & de facto ſæpiùs contingat, illum, qui pro veritate ſtat, vel innocens eſt, in duello ſuccumbere: adeòque hoc modo veritatis, vel innocentiæ demonſtratio, vel ſignum inquiritur non ex natura actionis, ſed aliundè: ergo vel à DEO, & ſic erit tentatio DEI, ſecluſo tamen ſpeciali DEI inſtinctu, quemadmodùm refertur de fabro illo Cambronenſi, qui Judæum violatorem Imaginis B. VIRGINIS duello eſt aggreſſus, ut ejus perfidam malitiam demonſtraret: *vel* per modum ſortis à fortuna, & caſu, & tunc erit ſortilegium, quo uti ad aliquid contingens determinandum ex juſtitia, ſemper eſt peccatum mortale; cùm enim ſortibus de ſe fallibilibus non poſſit adhiberi certa fides futuri eventus, una pars neceſſariò exponitur periculo injuſtitiæ, & in duello, inſuper mortis: *aut* denique ab ipſo dæmone, & tunc ſpectat ad ſuperſtitionem divinationis ex pacto cum dæmone, peccatum graviſſimum, ergo ad eum finem licitum nulla ratione eſt duellum.

192 At, quid ſi iniquus Judex alicui innocenti mortis ſupplicium minetur (res iniquiſſima, & damnatiſſima omni jure, & tamen noſtris temporibus nonnunquam practicata) niſi duello ſe purget, licebitne innocenti duellum acceptare? Negant quidem *S. Antoninus*, *Abulenſis*, *Sylv. & Armilla*, *verb. duello*. Sed meritò affirmant DD. communiter. Toletus *l. 5. c. 6. in fine*. Cajetanus 2. 2. *q.* 85. *art.* 8. *cauſ.* 4. Filliuc. *tract.* 29. *c.* 8. *q.* 10. Laym. *cit. c.* 5. *à n.* 1. Ratio ſumitur ex communi jure naturæ, quo innocenti licet tueri vitam ſuam contra injuſtum invaſorem: adeoque hoc caſu omninò requiritur, ut alter, contra quem duellandum eſt, ſit nocens, & iniqui Judicis velut miniſter; ideòque cenſeri debeat injuſtus invaſor, contra quem locum habeat jus naturale neceſſariæ, & inculpatæ defenſionis. Quid ſi ergo etiam alter innocens ſit, poſito caſu duos falsò veniſſe in criminis ſuſpicionem, nullumque ex ipſis eſſe reum, iiſque optionem dari, ut vel mortem ſubeant, vel duello congrediantur: Rectè reſolvit Laym. *l. cit.* neutrum duellum inire poſſe, cùm per ſe intrinſecè malum ſit innocentis occiſionem aggredi. Quòd ſi tamen alter accepta conditione iniquiſſima, duellum aggrediatur, eo ipſo fiet nocens, & injuſtus invaſor, contra quem alteri innocenti uti licebit jure naturali defenſionis. Quid ſi denique à Principe, vel Duce belli, duobus certò nocentibus ac capitis ſupplicium meritis, duellum indicatur? Reſp. Licet hoc ſpeculativè, & jure naturæ non videatur illicitum cùm nihil aliud ſit, quàm utrumque reum in alterutrum conſtituere miniſtrum juſtitiæ, cum conditione, ut ei, qui alterum executione ſententiæ prævenerit, vita condonetur: practicè tamen ob circumſtantias, periculum animæ, & ſpeciem quandam crudelitatis, nec expediens eſt, nec licitum ſaltem poſt *Conc. Trid.* duella tam ſtrictè prohibens. Certum autem videtur, reos tunc poſſe duellum acceptare, ſolo affectu publicæ juſtitiæ, & propriæ vitæ ſalvandę cauſa, ſecluſo affectu privati odii, vel vindictæ, *Azorius*, *Filliuc. Laym. cit.* alii apud ipſos.

II. *Ad terminandam litem,*

ETiam publica auctoritate per ſe ſemper illicitum eſt duellum inſtituere ad terminandam litem, vel controverſiam aliquam. *Communiſſima DD. ſuprà.* Ratio clara eſt: vel enim inſtituitur duellum ad terminandam litem, ut per eventum duelli conſtet de juſtitia, vel injuſtitia cauſæ litigantium: & ſic duellum æquè erit medium inidoneum ad hoc, ac ad demonſtrandam veritatem, vel innocentiam probandam; & ſic redibit totum argumentum ſuprà. Vel inſtituitur ſolùm ad hoc, ut facto duello partes ceſſent à lite: & tunc inſana, & diabolica malitia eſt, velle duello congredi cum certo periculo vitæ, ut deſiſtant à lite, à qua ſponte, & ſecura vita deſiſtere poſſunt. At, quid ſi alicui innocenti certum, vel probabiliter cognitum ſit, ſe per accuſatoris calumniam injuſtè judicio opprimendum cum certa jactura, vitæ, vel honoris, vel bonorum magni momenti, nec ullum aliud ſuperſit medium evadendi tantam jacturam, niſi duellum; licebitne tunc duellum offerre, vel oblatum, acceptare, etiam propria auctoritate? Negant univerſim *Abulenſis*, *Salon & alii apud Dianam mox citandum*. Affirmant univerſim Pet. Navarr. *lib. 2. c. 3. dub.* 13. *n.* 289. Sanch. *l. 2. moral. cap.* 39. *n.* 5. Hurtad. aliiſque cit. Diana *p. 5. tract. 4. reſ.* 7. Tu diſtinctè breviter ſic reſolve. 193

Licitum eſt, eo caſu duello congredi, tam provocando quàm acceptando, cum calumniatore ad liberandam ipſam vitam à moraliter certo periculo. *Communis DD.* Nav. *citat. c. 11. n.* 39. Filliucius, Laym. cit. ſuprà. Ratio eſt: quia cuilibet naturali jure permiſſa eſt defenſio contra injuſtum aggreſſorem: atqui calumniator ille, ut verè injuſtus invaſor injuſtam tibi necem machinatur; non enim intereſt, proprio ne gladio, an alieno Judicis te impetat, ait *Cajetanus* 2. 2. *quæſt.* 95. *art.* 8. ergo ſi aliud medium non ſuppetat, poteris te duello defendere; idque maximè accedente conſenſu Principis, vel Judicis, quem ad hoc neceſſarium eſſe, affirmat *Cajet. ibidem*. Sed meliùs negant alii communiter; cum defenſionem propriæ vitæ ipſum jus naturale concedat. 194

Quamvis, ſpeculativè loquendo, idem dicendum ſit pro defenſione temporalium bonorum, vel honoris ab injuſto calumniatore in judicio, ſuppoſito nimirùm, non eſſe aliud medium te liberandi: practicè tamen vix videtur poſſibilis caſus, in quo liceat ob defenſionem bonorum, vel honoris in judicio, duello congredi. *Ita contra Petr. Navarr. Sanch. & Dianam cit. communis DD. apud modò cit.* Ratio eſt: vel enim talis accuſatus calumniam paſſus, innocentiam demonſtrare poteſt in judicio, vel non poteſt. Si poteſt, nulla erit neceſſitas duelli: ſi non poteſt, etiamſi duello certet, & vincat, non ideò probabitur innocens: ſed novo homicidii dedecore famam maculabit: Unde meritò ſuprà practicè reprobavimus ſententiam *Pet. Navar. Sanchez*, & aliorum, licere calumniatorem, aut falſum teſtem, immò, & ipſum Judicem iniquum è medio tollere, ne noceat in vita, vel bonis alicujus momenti, etiam eodem argumento uſi, 195

III. *Ad finiendum bellum.*

ETiam publica auctoritate per ſe illicitum eſt inſtituere duellum ad finiendum bellum offenſivum, & defenſivum. *Communis DD. apud Cajet. Sanch. Filliucium, Laym. cit.* Ratio eſt, quia bellum gerens ſive offenſivum ad injuriam vindicandam, ſive defenſivum ad injuſtam vim repellendam, debet ſe habere velut agens reſpectu partis adverſæ, agens autem debet eſſe fortius paſſivo, ut penes ipſum quaſi ſpes certæ victoriæ exiſtat, atqui non contingit hoc in duello, quia vel par eſt utriuſque conditio, vel mul- 195

Digitized by Google

ta accidere poſſunt, ut etiam is, qui videtur eſſe valentior viribus, ſuccumbat, ergo per ſe loquendo, non licet bella finire duello. Per accidens tamen ita licebit in certis caſibus. I. Si hoſtis ipſe exercitui duellum offerat, quod ab aliquo acceptari ad ignominiam avertendam, animos hoſtium frangendos, & ſuorum confirmandos multùm expediens videatur. Exemplum habemus 1. *Reg.* 17. *de David, & Philiſtæo*. II. Quando ad experiendos, vel debilitandos adverſariorum militum animos, vel ad finem belli, victoriamque faciliùs conſequendam Duci expediens videtur privata duella ſuorum militum contra hoſtes indicere. III. Quando ad bonum Reipublicæ, bellique exitum imminente conflictu, magis expedire Ducibus videtur totum bellum ad duellum, vel certamen paucorum revocare, & hoſti offerre, vel ab hoſte oblatum acceptare. *Omnia ex communi DD. apud Sanchez, Filliuc. Laym. cit.*

197 Cæterùm in ejuſmodi duellis communi utriuſque exercitus conſenſu inſtitutis, ſemper annexum debet eſſe pactum, ut neutri parti ſuccumbenti ſuccurratur, idque etiam à juſtè bellantibus hoſti injuſto ſervandum eſt, cùm bonum commune, poſtulet, ut hoſti fides ſervetur, maximè in rebus ad bellum ſpectantibus, teſte S. Aug. *Ep.* 207. *relat. cap. noli* 23. *qu.* 1. Secus eſt de duellis privatis, quæ ſi ex utraque parte injuſta ſint, circumſtantes ex charitate dirimere tenentur, quoad commodè poſſunt. Si verò ex una tantùm parte injuſtum eſſet bellum, v. g. ex parte injuſti calumniatoris, tunc alteri innocenti ſuccumbenti aſtantes ſuccurrere poſſunt, & debent, etſi conditio poſita fuiſſet, ut neutri parti ſuccurratur. Quia conditio illa ex parte innocentis, ob neceſſariam ſui defenſionem contra calumniatorem pugnantis, iniqua eſt.

§. III. *Auctoritate verò privata.*

198 SEmper illicitum eſt duellum indicere, provocare, acceptare, & inire, excepto ſolo unico caſu neceſſariæ defenſionis, quo licet injuſtum aggreſſorem occidere. In his terminis ferè conſentiunt omnes, & rectè exprimit noſter March. *par.* 2. *tr.* 6. *tit.* 3. *qu.* 1. *§.* 5. *dub.* 2. Ratio manifeſta eſt ex terminis. Duellum enim eſt pugna privata, & ſpontanea duorum ad mortem alterutri inferendam; quia ſcilicet cum periculo propriæ vitæ intenditur, & attentatur mors alterius, atqui ſimpliciter nullo unquam caſu licet privata auctoritate, ac ſpontanea voluntate hominem occidere, etiam quantomvis nocentem: excepto ſolo unico caſu illo neceſſariæ defenſionis inculpatæ tutellæ, contra actualem injuſtum aggreſſorem: quando nimirùm quis non voluntariè ſe exponendo periculo vitæ, ſed neceſſitate cogente, & inſtanti periculo vitæ jam expoſitus, duellum init. Alia cauſa fingi non poteſt, cum omnis alia cauſa excogitabilis infinitis aliis modis transfugi poſſit, ut mox patebit in caſu principaliter controverſo.

I. *Caſus certus.*

199 INimicus armatus occurrit tibi inermi, & mortem minatur, niſi mox arreptis armis ſecum duello certus: ſine dubio poteris. Sed tunc non erit ſtrictè duellum, ſed rixa potius. Dicat ergo inimicus: tecum pugnabo in condicto loco, & tempore, niſi acceptes, hìc te confodiam &c. acceptare poteris ſine dubio, immo etiam inire poſteà duellum, ſi aliter detractare, & evadere neſcias, eſt enim ipſiſſima defenſio vitæ. Idemque dicendum, ſi hoſtis divitis domum ingreſſus dicat Hæc omnia prætioſa auferam, deſtruam, domum incendam &c. niſi duello mecum certes hac hora extra portam hanc &c. & aliter ſua tueri neſciat, eſſet enim ipſa defenſio bonorum. Lege Dianam *par.* 5. *tract.* 13. *reſol.* 27. & alios apud ipſum.

II. *Caſus certus.*

200 JUdex iniquus innocenti delato minatur mortis ſupplicium, niſi duello contra adverſarium nocentem ſe purget. Licere ex communi DD. jam habes *§.* 2. caſu primo: reverà enim tunc non publica auctoritate, quæ ad injuſta non urget, ſed privata Judicis, & nocentis calumniatoris malitia ad defenſionem vitæ cogeris. Idemque dicendum, ſi eo caſu iniquus Judex minaretur aliud ſupplicium grave, grandem mulctam pecuniariam &c. quam aliter evitare non poſſis.

III. *Caſus tutus.*

201 TItius à calumniatore in judicio injuſtè opprimendus eſſet cum certo periculo vitæ. Hoc caſu tam indicere, quàm acceptare duellum, etiam privata auctoritate licere etiam habet *ib.* caſu ſecundo. Et rectè aliqui apud *Dian.* ſuprà extendunt univerſaliter, licere provocare ad duellum, idque inire, quoties non eſt alia via, qua quis vitam ſuam ſervet. In hac enim ſuppoſitione non eſt provocatio mera, ſed juſta defenſio. Sed caſus, præter jam jam dictos, erit rariſſimus.

IV. *Caſus principalis controverſus, & tandem permiſſus.*

UTrùm liceat duellum ab alio oblatum acceptare, & inire ob eam cauſam, quòd ſi duellum detrectes, cenſeatur apud viros prudentes, nobiles Principes, &c. diminutus honor tuus, ipſeque ignaviæ, & timiditatis notatus, vel infamis habearis in ſtatu militiæ, vel nobilitatis, non amplius æſtimaberis, nihil fies, non promoveberis &c. Affirmant aliqui apud Dianam *par.* 5. *tract.* 13. *reſol.* 25. id licere, ſaltem cum hac limitatione: ſi provocatus judicabitur duellum detractare, non propter conſcientiam, & legem Dei, quippè quam aliàs non obſervat, ſed propter timiditatem, & ignaviam: idque acceptet non aggrediendo, ſed ſolùm animo ſe defendendi, ſi ab altero impetatur. Ratio eſt: quia pro honore defendendo licet occidere injuſtum aggreſſorem. Verùm hęc Sententia eſt expreſsè damnata noviſſimè ab Alexandro VII. Anno 1665. ordin. 2. *Vir equeſtris ad duellum provocatus poteſt illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.* 202

Quare omninò veriſſima, & in praxi omnimodis ſuadenda eſt oppoſita Sententia negativa. *Communis DD. Sotus, Navar. uterque, Rodriquez, Molina, Leſſ. Sanch. Fill. alii paſſim* apud Laym. *ſæpè cit. par.* 3. *tract.* 3. *c.* 3. *March. ſuprà.* Ratio eſt evidens: quia id præcisè liceret ob defenſionem honoris, & vitandum dedecus, vel infamiam: atqui reverà ſicut nulla eſt infamia nullum dedecus, ſed merus, & ſolidus honor: ita nemo prudentum, atque proborum vitio, vel infamiæ vertere jure poteſt, quòd quis Legem Dei, & Naturæ obſervet, & ſui ipſius, vel proximi occidendi periculum abſque juſta neceſſitatis cauſa non adeat: minimè verò in re adeò gravi attendenda ſunt hominum vanorum, & imprudentum judicia, maximè in hoc perditiſſimo ſæculo; quo res eò uſque devenit, ut ob quamvis leviculam cauſam ex mera diabolica libertate, ac vanitate duella inducuntur, & ea reſpuentes ſiniſtrè judicantur, &c. Aliud eſt de fuga in actuali aggreſſione, quæ homini Nobili, & militari ex natura rei, omnium judicio, ignominioſa dicitur; ad duellum autem provocatus, & recuſans, non cenſetur fugere, ſed Legem Dei, & Naturæ obſervare: & pro honore ſervando, & ignominia avertenda ſufficit dicere: defendam me, quandocumque aggreſſus fuero. Vel ſic: ego, tua condictione iſta non opus habeo ad me, meaque tuenda, quocumque loco, vel tempore paratus hoc gladio defendere, &c. Facta autem poſteà aggreſſione locus erit juſtæ defenſioni. 203

Quòd ſi tamen in rato caſu eo loco res ſit, ut ſi duellum reſpuas: miles in exercitu, vel Nobilis in Aula Principis debeat cedere armis, officio, dignitate: aut excidere Ducis, vel Principis favore, & gratia ob ignaviæ ſuſpicionem; adeò ut tunc ſub titulo honoris, ipſius vitæ, vel familiæ conſervatio periclitetur, omninò fatendum eſt cum *Navar. Laym. citat. aliiſque communiter*, licere tunc duellum acceptare, & meræ defenſionis gratia provocanti ſe ſiſtere: quia tunc eſſet vera, & merè juſta defenſio contra injuſtum aggreſſorem, ſcilicet provocantem, qui ſua provocatione defacto, vel actu aggreditur meum honorem, officium, dignitatem: adeòque conſervationem vitæ, vel familiæ meæ, ut mihi illa violenter eripiat. Proinde Lege naturæ eadem vi defendere poſſum, ac debeo, cùm abſque eorum amiſſione retrocedere nequeam. Et hic ergo ſit quartus caſus rationabiliter permiſſus. Denique excuſari poſſunt ex ſimili rationabili cauſa, etiam honoris tuendi, vel humanæ vilipenſionis vitandæ gratia duellum acceptantes, vel ad illud provocantes, quando certò ſciunt pugnam non eſſe ſecuturam, utpotè ab aliis impediendam, &c. Vide Dianam *p.* 1. *tr.* 16. *reſol.* 52. Et multò magis ſi ex condicto occultè certò promittant, quod impediendi ſint ab omni damno, etſi deſcenderint ad locum pugnę, gladios, ſtrinxerint, ictus aliquot ſine aliquo periculo contorſerint &c. uti obſervat Baſſæus *v. Duellum n.* 9. Tamb. *lib.* 7. *Decal. cap.* 1. *§.* 3. *in fine*, alii apud ipſos. 204

§. IV. *Peccatum graviſſimum.*

OMne nimirùm duellum indirectum, acceptatum, initum, perpetratum abſque legitima auctoritate publica in certis caſibus, maximè belli §. 2. (excepto ſolo caſu neceſſariæ, ac juſtæ defenſionis contra injuſtum aggreſſorem) §. 3. eſt peccatum mortale graviſſimum, contra quintum præceptum divinum naturale, *non occides*. Idque duplex homicidium: dum duellans, & proximi vitam aggreditur, & ſuam periculo necis exponit abſque legitima, & juſta cauſa. Neque rarò evenit utrumque cadere. neque id alia indiget probatione; attamen ob diabolicam crudelitatem, qua ſub colore honoris vani, ac futilis, infandam carnifi- 205

cinam

cinam tam animarum, quàm corporum dæmon excogitarit, quam omnibus modis tollere oportet in jure Canonico tam veteri, quàm novo. Meritò

Graviſſimis pœnis prohibitum ab Eccleſia.

206 ORdo prohibitionis hic eſt. In primis Conſtitutiones Julii II. Leonis X. Clementis VIII. & Concilii Trident. *Seſſ.* 25. *cap.* 19. de reform. eaſque confirmans Pius IV. ſub excommunicatione latæ ſententiæ, aliiſque pœnis prohibent duella ſolemnia. Deinde Gregorius XIII. ſub excommunicatione ſummo Pontifici reſervata, & novis aliis pœnis prohibet duella omnia, etiam privata, omnemque eorum cooperationem. Denique Clemens VIII. prædicta omnia confirmat, additque aliqua magis explicata ſub excommunicationis, aliiſque pœnis jam jam enumerandis, & explicandis.

Prima pœna.

207 EST excommunicatio latæ Sententiæ ipſo facto incurrenda, & licèt non in Trident. tamen in Bullis Gregorii XIII. & Clementis VIII. ſoli Pontifici reſervata, præterquàm in mortis articulo. Hanc incurrunt ſequentes.

208 I. Principes, Magiſtratus, Duces militiæ, &c. duella præcipientes, vel permittentes, &c. extra caſum neceſſitatis, boni communis, ut in bello ſuprà dictum; aut etiam in caſu particulari, ſi ad vitanda majora mala duellum permittere cogantur: *Sanchez, Laym. citati*, & alii cum Diana *par. 6. tract. 6. reſolut.* 20.

209 II. Ipſimet certantes in duello illicito: *ex Trident.* quidem in ſolo duello ſolemni, vel publico; ex Bullis autem Pontificum etiam in duello privato ſine cæremoniis, tam vero, & proprio dicto duello ex condicto priùs certo loco, & tempore. Unde non incurrunt omnes enumerati. §. I. poſt N. IV. pugnantes quidem pugna ſingulari, ſed non propriè dicto duello, cùm prohibitiones illæ, utpotè odioſæ, ſtrictè interpretari, & intelligi debeant de duello ſtrictè, & propriè ſumpto.

210 III. Incurrunt ipſo facto provocantes ad duellum ſerio animo pugnandi: itemque litteras provocatorias ſcribentes, deferentes ſcienter, aut provocationem oretenùs denunciantes, etiam effectu pugnæ non ſecuto, ſaltem ex bulla Clementis VIII. licèt non clarè ex Bulla Gregorii XIII. ex Trident. ut latè oſtendit Filliuc. *tr.* 29. *c.* 8. *q.* 15. Non ergo incurrunt provocantes abſque animo pugnandi effectu non ſecuto: v.g. ſi quis offenſus ab alio, vel contumelia gravi affectus, ad reparandum honorem læſum coram aliis illum provocat ad duellum, certò ſciens, pugnam ab amicis impediendam fore etiamſi uterque veniſſet ad locum deſignatum, gladium ſtringeret, neuter incurret. *Diana, Filliuc.* An verò incurrant provocantes ad duellum ſeriò, & animo pugnandi quidem, ſed effectu aliundè non ſecuto, vel impedito ab amicis, aut altero non comparente: negat quidem Hurtadus apud Dianam *p.* 5. *tr.* 14. *reſ.* 120. dicentem, an hæc Sententia Mendozæ ſit probabilis, alii judicent. Affirmat autem veriùs Filliuc. *tr.* 29. *c.* 8. *qu.* 19. *n.* 170. Tamb. *cit. lib.* 6. *cap.* 1. *§.* 3. *n.* 15. idque ex Bulla Clementis VIII. *§.* 7. qui *§.* 6. in fine de inſtigantibus dixerat, *etiamſi pugna aliqua non ſecuta fuerit*: quæ clauſula omninò etiam videtur ſubintelligenda in *§. ſequenti de provocantibus*, & ſanè mirùm eſſet hominem merè inſtigantem ad duellum incurrere excommunicationem reſervatam, etiam non ſecuta pugna, & ipſum principalem provocantem, etiam non ſecuta pugna, non incurrere. Unde Confeſſarius privilegiatus eo caſu pœnitentem, qui ita ſeriò provocarat, etſi pugna impedita fuerit: omninò debebit abſolvere ab excommunicatione, ſaltem pro majori ſecuritate, & addito illo: *ſi quam incurriſti*.

211 IV. Incurrunt duellantium auxiliatores, & ejuſmodi, & quomodolibet, auxilio vel conſilio proximè cooperantes ad duellum, ſive ut explicatè loquitur Clemens VIII. in Bulla *§.* 5. *quicunque ad provocandum aliquem ad pugnam auxilium, conſilium, operam, vel favorem præſtiterint, etiam effectu pugnæ non ſecuto*. Non ergo incurrunt remotè tantùm cooperantes, v.g. 1. Qui aliquid dicit, vel narrat, unde prævidet poſſe oriri duellum, niſi id intendat, & eo fine narret, ut ad duellum incitet. 2. Neque qui duellaturo ſubminiſtrat arma, ſine quibus tamen armis aliunde petitis, nihilominus pugnaret: neque qui ſolùm legit ſcripturam ad duellum provocatoriam abſque intentione maligna, vel alia cooperatione. Ratio ejuſmodi exceptionum eſt: Quia leges pœnales tam onerosæ ſtrictè ſunt interpretandæ. 3. Neque is, qui poſtquam conſilium, vel auxilium ad duellum dederat, ſeriò conatus eſt revocare, vel impedire, etſi nihilominus pugna ſequatur: quia moraliter ceſſavit ejus cooperatio per revocationem. 4. Neque is, qui ſolùm ratam habet, vel approbat provocationem, vel pugnam ſuo nomine jam factam: quia pœna decreta in delictum committentes, non extenditur ad illud ratam habentes, niſi in jure exprimatur, prout exprimitur de ratam habente occiſionem, vel percuſſionem Clerici ſuo nomine factam.

V. Incurrunt omnes ſpectatores duellantium, qui vel 212
condicto, vel compoſito cum duellantibus accedunt ad ſpectandum: *ex Trid. citato, & Bulla Gregorii XIII.* vel tanquam ſocii comitantur duellatores, id tamen effectu ſecuto tantùm, aliàs non, niſi accedat alia cooperatio. Non ergo incurrunt. 1. Qui tantùm per accidens interveniendo ſpectant, ſecluſa omni compoſitione cum duellantibus, omnique periculo prævíſo promovendi duellum: tunc enim eo ipſo fieret compoſitio tacita cum duellantibus: & quia reverà ſola præſentia dat hoc periculum promovendi duellum, ideò tales moroſi ſpectatores ſub conditione abſolvendi ſunt à Cenſura. 2. Minùs incurrunt, qui tantùm obiter, & in tranſitu ſpectant, aut ex occulto, ut videri nequeant, quia ſic nullum eſt periculum promovendi duellum. Filliuc. *t.* 2. *tr.* 29. *cap.* 8. pluresque citans Dian. *p.* 5. *tr.* 14. *reſ.* 100. Ab hac tamen excommunicatione occulta (ſaltem extra Italiam) abſolvunt Epiſcopi, & ex privilegiis Regulares mendicantes, non obſtante Bulla Clementis VII. ut docet *communis Doctorum ad Bonac. Dian. Laym.* qui rectè monet, eam Bullam quoad duella privata, cum ex condicto, & certo loco, & tempore ad pugnam ſine aliis ceremoniis accedunt, apud Germanos non eſſe in tanto rigore receptam, ſaltem quoad reſervationem excommunicationis.

Pœnæ reliquæ.

SEcunda pœna eſt privatio ſepulturæ Eccleſiaſticæ illius, 213
qui duello occubuit, & ante mortem abſolutus non fuit, unde licèt talis ante mortem ſigna contritionis, ſeu pœnitentiæ dederit, Confeſſarium petierit, non tamen confiteri, & abſolvi potuit ob defectum Sacerdotis, adhuc ſepultura Eccleſiaſtica privatur; niſi ad eum finem ipſius cadaver abſolvatur auctoritate Ordinarii, poſſunt tamen pro tali defuncto fieri ſuffragia Eccleſiæ, & orationes in Miſſa, quia licèt mortuus fuerit excommunicatus, tamen non fuit denunciatus, & non toleratus: ſoli autem excommunicati denunciati, & non tolerati, aut notorii percuſſores Clericorum, & tales mortui privantur ſuffragiis Eccleſiæ; uti cum Navar. & aliis docet Diana *p.* 5. *tract.* 4. *reſ.* 192. ſed neque ſepultura Eccleſiaſtica privandus erit, qui accepto vulnere in duello etſi lethali è loco duelli diſceſſerit, & alibi mortuus fuit: quia verba Trid. *ſi in tali conflictu deceſſerint*, cùm ſint legis pœnalis, non ſunt ultra rigorem litteræ extendenda. *Sanch. Laym. Diana*, alii citati. *Tertia*. Pœna eſt interdictum in locis, in quibus ſcientibus, & permittentibus locorum illorum Dominis, duella injuſta commiſſa ſunt. *Quarta*. Privatio dignitatum, & beneficiorum Eccleſiaſticorum, ſi duellans fuerit Clericus. *Quinta*. Inhabilitas ad illa, ſeu Clericus, ſeu Laicus fuerit: & tandem *Sexta*. Eſt irregularitas: nimis enim notum eſt, occidentem, vel mutilantem, in duello incurrere irregularitatem ex delicto; de qua *cap. ſeq.* ſi autem occidat in duello licito, ſive ex auctoritate publica, ſive ob neceſſariam ſui, ſive ſuorum defenſionem, nullam incurrere irregularitatem, jam ex dictis liquere debet. Decernuntur etiam pœnæ temporales confiſcationis bonorum, & aliæ; ſed hæ non ſunt noſtri fori.

CAPUT III.

De Homicidiis illicitis.

HOmicidium illicitum aliud eſt voluntarium; idque di- 1.
rectè, vel indirectè tantùm, in ſe, vel in cauſa; aliud involuntarium ſimpliciter, & merè caſuale: homicidium formaliter in ſe, & directè voluntarium eſt, cùm quis directa voluntate intendit occidere hominem; idque rurſus duplex, unum phyſicè patratum, quo quis per ſe ipſum inſtrumento materiali, vel cauſa phyſica proximè applicata, ut gladio, ſclopo, veneno, &c. directa voluntate occidit hominem: aliud moraliter cauſatum, quo quis etiam directa voluntate intendit hominem occidere: at non per ſe, vel inſtrumentum materiale à ſe applicatum, ſed per alium hominem, ut agens morale voluntarium cum juſſione, conſilio, vel alio quovis modo ad occidendum hominem inducendo, adjuvando &c. Homicidium voluntarium directè, & in ſua cauſa dicitur, quo quis directa voluntate quidem non intendit occidere hominem; attamen aliquid agit, vel omittit, ex quo prævidet vel prævidere deberet ſecuturum homicidium. Unde etiam duplex, ex cauſa poſitiva, & ex cauſa negativa, ut latiùs explicabitur ſuis locis: & hoc etiam dicitur homicidium caſuale mixtum. Homicidium denique involuntarium ſimpliciter, & merè caſua-

caſuale dicitur, quod ſequitur ex actione, vel omiſſione hominis præter omnem eius directam, vel indirectam intentionem, vel advertentiam, cùm ſcilicet illud nec intenderit, nec prævideri, nec prævidere debuerit, aut potuerit. De his ordine agemus ſex ſectionibus. Prima de occiſione, vel mutilatione ſui ipſius. Secunda de homicidio voluntario proximi phyſicè patrato, & ſua irregularitate. Tertia de homicidio proximi moraliter cauſato, vel cooperatione ad illud, cum ſua irregularitate. Quarta de homicidiis indirectè tantùm voluntariis, ſeu caſualibus, mixtis, & ſua irregularitate. Quinta de homicidiis ſimpliciter, & merè caſualibus involuntariis, caſibuſq; e ambiguis. Sexta denique de reſtitutione ex homicidio debita & diſpenſatione ſuper irregularitatibus prædictis,

S E C T I O I.

De Sui ipſius occiſione directa, indirectaque, ac mutilatione.

S U M M A R I U M.

3 & 4 *Se ipſum directè, & voluntariè occidere nunquam licet.*
5 *Nullo caſu, vel cauſa.*
6 & 7 *Nullaque auctoritate humana, quantumvis publica.*
8 & 9 *Excepto ſolo caſu, quo Deus ipſe juberet.*
10 *Immo nec indirectè licet ſeipſum occidere.*
11 *Ad mortem ſuam proximè cooperando.*
12 *Se certo mortis periculo exponendo.*
13 *Aut mortem ſuam permittendo, v.g. in gravi morbo, ſi remedia ordinaria haberi poſſint.*
14 *Ad remedia tamen extraordinaria infirmus non obligatur.*
15 *Poteſt tamen quis quandoque per accidens admittere propriam mortem ob juſtam cauſam Charitatis, vel juſtitiæ.*
16 Uſque ad n. 21. *Quando, & quibus caſibus ex Charitate erga Deum? &*
21 Uſque ad n. 26. *Quando, & quibus caſibus ex Charitate erga proximum.*
26 *Quinam, & quando obligentur ex juſtitia legali, & commutativa vitam exponere periculo mortis?*
27 Uſque ad num. 32. *Qualiter, & quantùm ad mortem damnatus, poſſit indirectè ad eam cooperari?*
32 *Non licet ſe mutilare aliquo membro per ſe loquendo.*
33 Uſque ad n. 37. *Nec etiam caſtrare ob commodum vocis conſervandæ.*
37 *Niſi quando conſervatio vitæ propriæ, & totius ſuppoſiti mutilationem alicujus membri admittit, vel requirit.*
38 Uſq; ad n. 44. *Referuntur pœnæ ſe occidentium, &c.*
44 *Irregularitas ex mutilatione ſui ipſius.*

A S S E R T I O I.

2 *NUnquam licet occidere voluntariè ſeipſum directè, nullo caſu, vel cauſa nulla, auctoritate humana, excepto caſu ſolo, quo Deus ipſe juberet: neque indirectè ad mortem ſuam proximè cooperando, ſeſe certo periculo mortis exponendo, aut occiſionem ſui permittendo, niſi ob juſtam cauſam Charitatis, vel juſtitiæ. Nec denique ſe mutilare aliquo membro, nec caſtrare ob vocis commoda, niſi ob vitæ propriæ, ſeu totius ſuppoſiti conſervationem.* Hæc paucis exceptis controverſis caſibus, eſt tota communiſſima, ut patebit explicatione per partes.

§.I. *Nunquam licet occidere ſeipſum directè, & voluntariè.*

3 CErtiſſimum eſt apud Orthodoxor, SS. PP. Doctores omnes, & ex profeſſo latè docet D. Aug. *lib. 1. de Civ. Dei, c. 16. uſque ad* 28. & rurſus hæreſi 69. *contra hæreticos Donatiſtas*. Circumcelliones dictos, qui id licitum, opus magni meriti, & genus martyrii eſſe dicebant, & ideò ſeipſos igne, aqua, præcipitio &c. necabant, alioſque ut ſe interficerent, cogebant. Concilia, & Patres recitatos videre potes apud DD. prolixum nimis eſſet exſcribere. Probatur nunc

I. Generaliter *non licere*.

4 EX præcepto Divino naturali *non occides*: ubi notat D. Aug. *cit. c.* 20. Deum generaliter, & ſimpliciter dixiſſe: *non occides*, nihil addendo, v. g. dicendo, non occides proximum tuum, nihil excipiendo, *quia nullus, nec ipſe utique, cui præcipitur, intelligitur exceptus: reſtat igitur, ut de homine intelligamus, quod dictum eſt: non occides, non alterum ergo nec te: neque enim, qui occidit alium, quàm hominem occidit.* Et ibid. c. 19. ita argumentatur S. Doctor, *aut innocens eſt, qui mortem ſibi machinatur, aut nocens, innocentem nullo caſu ex propoſito occidere licet, prohibente DEO. Exod. 23. Inſontem, & juſtum non interficies: nocentem autem Judex interficere debet: nemo autem ſui ipſius Judex eſſe poteſt, aut juſtæ ſententiæ executor. Hæc Aug.* Ratio autem naturalis, inter varias à variis laborioſè aſſignatas, videndas apud Lug. *diſp.* 10. *de juſt. ſect.* 1. potiſſima videtur hæc; quia deſtructio rei eſt actus proprius Domini rei, qui pro libitu de re ſua poteſt diſponere, ac per hoc qui non eſt Dominus rei, ſed tantùm adminiſtratur & cuſtos, non poteſt deſtruere, ſed debet eam debito modo adminiſtrare, & conſervare, alioquin delinquet contra juſtitiam adverſùs Dominum rei: atqui homo non eſt Dominus ſuæ vitæ, ſed tantùm adminiſtrator, & cuſtos ſub dominio ſolius Dei: ergo non poteſt illam pro libitu deſtruere, ſed debet eam debito modo conſervare: ergo ulteriùs occidens ſeipſum, delinquit graviſſimè contra juſtitiam, non quidem reſpectu ſui ipſius, ſed reſpectu ipſius Dei, cui gravem infert injuriam uſurpando actum Dominii divini ſine eius facultate: reſpectu verò ſui, ſeu contra ſeipſum peccat tantùm contra Charitatem; ejuſdem enim ad ſe ipſum non eſt juſtitia, ſed Charitas tantùm. Vide latiùs *Lugo cit.*

II. Nullo Caſu, vel Cauſa.

OB nullam ſcilicet cauſam, ullo unquam caſu licet occidere ſeipſum. *Ratio eſt*, quia id liceret, vel ad avertendas miſerias naturæ, fortunæ, vel famæ, vel ad vitandum peccatum alienum, vel ad vitandum peccatum proprium, v. gr. in periculo luxuriæ, vel ſtupri. Non primùm: cùm mors ſit majus malum incomparabiliter omni alia corporali miſeria fortunæ, vel famæ, ideoque ordine Charitatis omnibus malis corporalibus fortunæ, vel famæ poſtponendum: neque ſecundum, vel tertium, quia peccatum, & alienum, & proprium pendet à libera voluntate alterius, vel tua: ergo nulla eſt neceſſitas excuſans, ut ad ea evitanda liceat ſibi mortem inferre, uti pulcherrimè, & latè docet D. Auguſt. eod. l. 1. de Civ. c. 26. *Hoc dicimus, hoc aſſerimus, hoc modis omnibus approbamus: neminem ſpontaneam mortem ſibi inferre debere, velut fugiendo moleſtias temporales, ne incidat in perpetuas. Neminem propter aliena peccata; ne hoc ipſo incipiat habere graviſſimum peccatum proprium, quem non polluebat alienum. Neminem propter ſua peccata præterita: propter quæ magis hac vita opus eſt, ut poſſint pœnitendo ſanari. Neminem velut deſiderio melioris vitæ, quæ poſt mortem ſperatur: quia reos ſuæ mortis melior poſt mortem vita non ſuſcipit.* Verum eſt, licere ſibi mortem optare ob ſimilem cauſam, ut infrà notabitur. Peſſimè autem inferes ob ſimilem cauſam licere ſibi mortem inferre. Diſparitas grandis eſt: quia actus inefficax deſiderii ſumit ſibi ſuam ſpecificationem à ſolo motivo per intellectum propoſito, quod hic bonum eſſe ſupponitur: bonum quippè eſt velle vitare mala naturæ, & culpæ maximè: at verò actus efficaces ſumunt ſpecificationem ab ipſo objecto ſeu actu externo toto, ut à parte rei faciendo: hoc autem in propoſito malum eſt. Deſiderare ergo mortem ob honeſtam cauſam, ut debito modo, Deo diſponente, eveniat, nihil malum eſt: at verò inferre mortem, magnum malum eſt; ſiquidem tunc homo uſurpat poteſtatem in vitam ſuam, quam nullus habet, niſi ſolus Deus. Et nimis notam eſt multa optari, & deſiderari poſſe, ut debito, vel licito modo fiant, quæ per ſe non licet facere. Licitè optas ut hic graſſator peſſimus morte plectatur ob bonum commune: at non potes ipſi mortem inferre, immo ob bonum finem v. g. ſanitatis, vel tentationis ſedandæ gratia, licitè optas, ut pollutio naturaliter eveniat in ſomnis v. g. ſed ipſe procurare licitè nunquam potes &c. 5

III. Nulla Auctoritate humana.

QUantumvis publica licèt ſeipſum occidere. *Ratio eſt*: quia ſolus Deus habet claves vitæ, & mortis, & eſt Dominus utriuſque. Sapient. 16. *Tu es, Domine, qui vitæ, & mortis habes poteſtatem*. Deut. 32. *ego occidam, & ego vivere faciam*. Et antiquum Sapientum Axioma eſt, non eſſe ſine juſſu Dei à ſtatione vitæ decedendum, ſimilitudine ſumpta à militibus, quibus non licet ſine licentia Ducis à ſtatione decedere. Unde etiamſi homini aliarum omnium rerum dominium Deus permiſerit, Pſalm. 8. *Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus &c.* dominium tamen vitæ ſibi reſervavit, juxta receptiſſimum, etiam Ethnicorum Sapientum, axioma præfatum. Et licet Divina ordinatione, & auctoritate gladius mortis datus ſit Principibus, & Magiſtratibus in malefactores, ut nocenti mors per alium inferatur, non tamen conceſſit Deus ut quis juſtitia publica jubente poſſit ſibi manus injicere, & mortem inferre: quod vel inde patet quòd, quacunque lege jubente, vel quocunque Judice mortem in reum nocentem juſtè decernente, poſſit etiam ſceleratiſſimus, qua poteſt via, aliàs licita, ſibi conſulere, & effugere abſque peccato, ex ipſo naturæ, & dilectionis naturalis fundamento, qua quiſque vitam ſuam diligit; ideoque nefandiſſima cenſetur crudelitas ſui ipſius occiſio, quam ab hominibus omni modo avertere 6

tere

tere voluit Deus. Judex autem divina ordinatione inſtitutus eſt miniſter Juſtitiæ, non autem crudelitatis, ait noſter March. *cit. tom.* 2. *tr.* 6. *tit.* 3. *q.* 1. *ſ.* 1. *dub.* 2. Ex hinc quamvis juſta morte damnatus non tantùm non teneatur ſeipſum interficere, ut omnes conſentiunt, ob dictam rationem, nimis enim crudele eſt, hominem ſui ipſius eſſe carnificem, ideòque nulla poteſtate humana imperabile, ſed neque licitè poterit tunc ſeipſum directè occidere, v. g. venenum per ſe ſumere, ſibi venam incidere, ſe gladio, vel ſclopo trajicere, aut ſuſpendendus illaqueato jam collo ſe à ſcalis dejicere, &c. aut ulla ſimili actione, quæ per miniſtrum juſtitiæ fieri poteſt, directè ad ſuam mortem cooperari: juxta communem DD. ſententiam Leſſ. *lib.* 2. *dub.* 6. *num.* 36. Lugo *cit. diſp.* 10. *ſect.* 1. *n.* 12. eſt enim hæc crudelis actio directè pugnans contra rationem, & inclinationem naturalem communis naturæ: nulla enim res ullo caſu ſeipſam perimere intendit; ideòque nulla naturali, vel humana auctoritate cohoneſtabilis.

7 Contrarium tamen non improbabiliter docent *Victoria*, *Cordub. & Arag.* apud Lugo *cit. n.* 12. & Tamb. *lib.* 6. *Dec. c.* 2. §. 1. *n.* 5. Leſſ. *cit. l.* 2. *c.* 9. *dub.* 6. *n.* 20. Ratio eſt: quòd talis non puniat ſe ut Judex (quod utique fieri nequit, cùm punitio actus juſtitiæ vindicativæ neceſſariò debeat eſſe ad alterum) ſed ut miniſter Judicis punientis auctoritate publica conſtitutus, quòd in aliis pœnis v. g. exilio, mulcta pecuniaria fieri poſſe palam eſt. Fatentur tamen ſemper, neminem ad hoc teneri, neque poſſe facere licitè ſponte, Judice non jubente, neque poſſe Tyranno, vel alio Judice injuſtè jubente, quia ſicut tunc non poteſt alteri committi executio mortis, ita multò minùs ſibi ipſi. Fateor cum *Leſſ. cit.* hanc ſententiam mihi videri probabilem eo caſu, quo jubente judice reo permitteretur mors facilis veneno v. g. vel vena inciſa in balneo, alioquin juſtè ſubituro mortem acerbiſſimam, v. g. igne, rota, certè multò minùs natura horret ſibi ipſi inferre mortem leviſſimam, quàm ab alio perpeti diriſſimam.

8 IV. *Excepto ſolo caſu, quo DEUS ipſe juberet.* Reſtat ergo ſola Auctoritas Divina, cujus ſolius expreſſo mandato, vel juſſione, aut certè comperto inſtinctu licet homini ſe ipſum interficere, & defacto ſe ipſos occidiſſe ſupponendum eſt, quotquot Sancti, vel Sanctæ in SS. Scripturis, vel Hiſtoriis commendantur; ut Samſon Judicum 16. Eleazarum ſub Elephante, 1. Machab. 6. v. 45. Razias 2. Machab. c. 14. &c. S. Apollonia ſponte in ignem inſiliens, S. Pelagia, Sophronia, & aliæ SS. fœminæ, ne ſtuprum paterentur, ſeipſas occidentes, vel in flumen præcipitantes, & ſic de cæteris ſimilibus, ut latè docet S. Aug. præſertim lib. 1. de Civit. cap. 21. dicens. *Nec Sampſon aliter excuſatur, quòd ſe ipſum cum hoſtibus ruina domus oppreſſit, niſi quia ſpiritus latenter hoc juſſerat, qui per illum miracula faciebat.* Et idem ib. c. 26. *Sed quædam inquiunt, ſanctæ fœminæ tempore perſecutionis, ut inſectatores ſuæ pudicitiæ devitarent, in rapturum, atque necaturum ſe flumen projecerunt, eoque modo defunctæ ſunt, earumque martyria in Catholica Eccleſia veneratione celeberrima frequentantur. De his nihil temerè audeo judicare. Utrùm enim Eccleſiæ aliquibus fide dignis teſtificationibus, ut earum memoriam ſic honoret, divina perſuaſerit auctoritas, neſcio. & fieri poteſt, ut ita ſit, quod ſi enim hoc fecerunt, non humanitus deceptæ, ſed divinitus juſſæ, nec errantes, ſed obedientes, ſicut de Sampſone aliud nobis fas non eſt credere: cum autem DEUS jubeat, ſeque jubere ſine ullis ambagibus intimat, quis obedientiam in crimen vocet?* Hæc Aug. Quòd ſi verò alia ejuſmodi in ſacris, vel in profanis hiſtoriis referantur, & commendentur, maximè apud Gentiles, ut de Lucretia, Catone, quæ divino mandato vel inſtinctui attribui nequeunt, tamen excuſari poterunt per conſcientiam erroneam inculpatam ex ignorantia invincibili, & bona fide. Sanè valdè periniata olim fuit opinio apud Chriſtianos, licere ſeipſum occidere pro tuenda caſtitate à violento aggreſſore, cui ſententiæ etiam apertè adhæſiſſe videtur D. Hieron. in c. 1. Jonæ relat. c. 23. q. 5. *in perſecutionibus non licet propria perire manu, abſque eo, ubi caſtitas periclitatur, ſed percutienti colla ſubmittere.* Certè torva nimis, & torta videtur expoſitio Gloſs. ibid. *i. e.*, *abſque eo*, ibi ſumi non excluſivè, ſed incluſivè, ut ſenſus ſit etiam ubi caſtitas periclitatur, ut in illo Cant. 4. *tota pulchra es*, abſque eo, quod intrinſecus latet. Si placet, ita reſpondo: ſi ſecus, errorem piè excuſabilem agnoſce.

9 *Quæres* hic incidenter, qua ratione liceat ſibi ipſi mortem optare, deſiderare? &c. Reſp. Non ſolùm ſanctum, & laudabile eſt, mortem ſibi optare ob majus bonum ſpirituale conſequendum, ſcil. æternæ beatitudinis, aut ad majus malum ſpirituale evitandum, ſcil. malum culpæ; & pœnæ æternæ, & periculum damnationis: nota ſunt illa ſuſpiria ſancta, *Cupio diſſolvi, & eſſe cum Chriſto.* Et: *infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* verum etiam per ſe licitum eſt, mortem ſibi optare ad evadendum malum temporale pœnæ, utpotè miſerias, & ærumnas hujus vitæ, cruciatus morborum, infamias, captivitates duriſſimas. *Per ſe*, inquam, ſecluſa impatientia, aliove vitio. Ita *Navar. Vaſquez*, *Sà*, *Turrian. Bonac. aliiſque* citatis Tambur. *lib.* 5. *Decal. cap.* 1. *ſ.* 3. *num.* 84. Ratio eſt, quia talis adhuc verè optat mortem, non ut malum, ſed ut bonum ſibi, neque ut malè, ſed ut debito modo, nimirùm Deo diſponente, & natura agente eveniat. *Scotus* cum ſuis contrarius ſolùm videtur loqui de volitione efficaci, & electione mortis ut medii ad evitandum malum temporale pœnæ, quòd utique eſſet illicitum, & deſperationem ſapit, adeòque in praxi audire non poſſumus: quis enim peccati mortalis damnet ægrum diuturno morbo graviſſimè cruciatum, optare ſibi mortem, dolorum finem à Deo imponi &c. Unde *Tamb. cit.* rectè monet Confeſſarios, ut pœnitentes, dum ſe tanquam de mortali accuſant, ſibi mortem optaſſe, ut incommoda hujus vitæ effugiant, ab hac conſcientia erronea liberent, cùm ad id teneantur ex officio paſtoris, medici, & Doctoris ſpiritualis, ſecluſa ſemper impatientia, indignatione, murmure, maximè contra DEUM.

§. II. *Sed neque indirectè &c. licet ſeipſum occidere.*

10 CErtum apud omnes: *Ratio, & Regula manifeſta generalis eſt.* Quandocunque aliquod opus directè facere illicitum eſt, etiam per ſe illicitum erit illud indirectè facere, ſcilicet aliquid agendo, vel omittendo voluntariè, unde illud ſequatur, niſi juſta cauſa ita agendi, vel omittendi excuſet, ac morale voluntarium ad illud opus tollat: uti docetur in materia de actibus humanis de voluntario indirecto: atqui ſeipſum directè occidere ſemper illicitum eſt ex dictis: ergo per ſe, & niſi juſta cauſa excuſet, jam illicitum erit ſeipſum occidere indirectè, nimirum aliquid agendo, vel omittendo, unde mors ſua ſecutura ſit. Et in ſpecie in Aſſertione expreſſum eſt.

I. Ad mortem ſuam proximè cooperando.

11 QUa ratione peccant mortaliter, qui gravi, & periculoſo morbo laborantes, noxia, ac vetita ſumentes, mortem ſibi cauſant, vel notabiliter accelerant: item qui intemperanter viventes, cum certo præviſo, vel à peritis Medici prædicto periculo, mortis notabiliter, ac vitioſè accelerandæ. Dico autem *notabiliter*, ac *vitiosè*: aliàs non. Unde Diana *p.* 1. *tr.* 2. *reſol.* 29. à mortali excuſat eum, qui non abſtinet à potu, glacie, vel nive refrigerato, etſi prævideatur citiùs inde moriturus, quia levis admodùm cenſetur cooperatio ad mortem. Item eum, qui vinum moderatè bibere pergit, etſi dicat peritus Medicus, cum à vino abſtinendo, poſſe vitam protrahere, v. g. decem annos: ſicut è contrà, ſi idem dicat Medicus, te ſimiliter poſſe protrahere vitam vinum bibendo, vel carnes comedendo, cùm aliàs non ſoleas, non obligaberis ad hoc; quia cooperatio nec certa eſt, nec vitioſa. *Diana* ibi, Fagundez *lib.* 5. *Decal. c.* 11. *n.* 18. alii apud ipſos. Qua ratione excuſantur, immo laudantur Carthuſiani, qui, ex vi Profeſſionis, ac voti ſui omnem eſum, & uſum carnis excludunt, etiam in quocumque morbo, quantumvis ſpes ſit, eiuſdem eſu vitam poſſe protrahi diutiùs: quia ob tam ſanctum finem perpetuæ mortificationis, ſanctè aliquantulam accelerationem mortis ſuæ permittunt: tales enim non intendunt ſuam mortem, ſed carnis mortificationem, & vitam ſpiritus meliorem: quin & S. Hilarius, & S. Paulus, & S. Antonius in auſteritatibus ſummis, & jejuniis, vitam ad 100. & alii ultra, annos produxerunt. Diſcretione tamen opus eſt. Nullus ergo ſcrupulus movendus eſt iis, qui laboribus pœnitentiis, jejuniis, vigiliis, auſteritatibus ad obſequium DEI, & carnis mortificationem vacantes, juxta Exemplum Apoſtoli 1. ad Corinth. 9. *Ego caſtigo corpus meum, & in ſervitutem redigo*, vitam ſibi abbreviare videntur, infrà tamen regulas prudentiæ, & diſcretionis: eſt enim cooperatio ad mortem valdè remota, & levis, quæ ſancto illo fine omninò cohoneſtatur: dummodò non ſit exceſſus irrationabilis, & enormis cum notabili virium, & vitæ detrimento; qui enim ſupra vires ſuas ſeſe macerando, vitam ſuam manifeſtè breviorem redderet, utique peccati homicidii, reus eſſet, quia ſicut alium v. g. infantem non potes occidere ob bonum finem citiùs eum mittendi ad gloriam, ita nec teipſum. Communis Doctorum *Victoria*, *Navarrus*, *Leſſius*, cum Laym. *lib.* 3. *tract.* 3. *part.* 3. *cap.* 1. *num.* 4.

II. Se certo mortis periculo exponendo.

12 QUa ratione peccant mortaliter imperiti funambuli, agitatores taurorum, gladiatores, torneatores, duellantes ſeu quovis ſimili ludo equeſtri ſe exercentes cum certo periculo occiſionis ſuæ: ſecus ſi in arte illa, vel ludo peritis certum periculum non immineat: qua ratione, non peccant, ſaltem graviter, illi, qui venenum in-

ſumunt à vipera & ſinunt morderi graviter ſe vulnerant, vel adurunt &c. ad experiendam virtutem tyriaci, dummodò priùs in bruto ſumpta experientia, ut oſtendat efficaciam remedii ſui, quod mox adhibent, quia tunc cenſetur ceſſare periculum mortis. Ita ex *Navar. Rodriq.* & aliis Diana *p.5. tract.4. reſol.* 38. Plures caſus excuſantes habebis mox per extenſum §. ſequenti.

III. Aut mortem ſuam permittendo.

13 QUando nimirùm commodè, & rationabiliter impediri poteſt: qua ratione peccant mortaliter, qui in gravi periculoſo aut lethali morbo nolunt adhibere remedia, ordinaria, & commodè parabilia, iiſque neglectis mortem permittunt; cùm enim non ſimus domini, ſed cuſtodes tantùm vitæ noſtræ, tenemur vitam noſtram conſervare mediis ordinariis, & per ſe ordinatis ad vitam conſervandam tantùm: non item mediis, extraordinariis inſolitis, multùmque difficilibus, aut ob cruciatum, v. g. adſciſſione membri, brachii, vel tibiæ, aut ob pretium v. gr. medicina nimiùm ſumptuoſa comparatione ſui ſtatus: uti habet communis ſenſus DD. Leſſius *lib.2. c.9. dub.*13. *n.* 97. Layin. *cit. nu.* 4. *fin.* & alii. Ratio eſt: quia præceptum ſervandi vitam affirmativum eſt, ideòque non pro ſemper, ſed certo tantùm tempore, & modo obligat. Et hinc

IV. Ad ſervandum vitam, vel in morbo ſalutem recuperandam non obligaris.

14 I. UTi medicamento extraordinario, nimiùm difficili, & ſumptuoſo, ut modò dictum: 2. Nec locum habitationis ſolitæ mutare: eſt enim medium extraordinarium, & incertum, maximè Religioſis vitandum. 3. Nec uti cibis, vel potu extraordinario cum difficultate, vel ſumptu. 4. Nec uxorem ducere, aliàs non ducturus: eſt enim, & hoc extraordinarium medium ſanitatis. Quinimò puellam honeſtam, ac pudicam poſſe medicinam, ac Medicum repellere, vel ſugere, ſuique morbi curationem omittere, ne videatur, & tangatur in partibus verecundis, cùm nemo teneatur admittere curationem, à qua non minùs abhorret, quàm ab ipſo morbo, ex Bonacina jam alibi notavi: & ſcio eum caſum non ſemel contigiſſe tempore peſtis, & à viris doctis excuſatum eſſe, Quid autem liceat in injuſta aggreſſione vitæ ſuæ, jam explicatum habes ſuprà ſuo loco. Hîc jam inſuper pro plurimorum caſuum reſolutione ſequitur generalis exceptio in Aſſertione.

§. III. *Niſi ob juſtam Cauſam Charitatis, vel juſtitiæ.*

15 RAtio, & Regula generalis à DD. aſſignari ſolet hæc: quoties adeſt cauſa juſta, & gravis aliquid agendi, vel omittendi, quamvis inde per accidens ſequatur mors, ſi ego mortem tamen non intendam, ſed intendo tantùm bonum finem, toties me licitè gero, iſtud ago, vel omitto, ſicque periculo mortis me expono, vel mortem meam permitto. *Ratio* regulæ modò ſuprà indicata eſt: quia præceptum affirmativum ſervandi vitam non obligat ſemper, & omni tempore, & omni caſu, ſed tantùm, quando moraliter ſervari poteſt; atque cùm occurrit talis juſta, & gravis cauſa aliquid agendi, vel omittendi, ex quo per accidens mors ſequatur, jam vita moraliter ſervari non poteſt ergo ſervare non teneor, ſed licitè permitto. Caſus particulares plerique commodè revocari poſſunt ad dicta duo capita Charitatis, & juſtitiæ.

I. *Charitas ergo Deum.*

16 HAc de morte ſua triumphant Martyres. Martyrium enim eſt actus Virtutis Religionis, quo quis pro teſtimonio Chriſti mortem patienter oppetit ex Charitate; inde enim dicitur Martyr græcè, latinè teſtis: idque non tantùm fit propter Evengelicæ veritatis, ac Chriſtianæ Fedei Confeſſionem, vel prædicationem, ſed etiam propter quodcumque bonum committendum, vel malum omittendum, ſecundum Evangelica Doctrinam, & Fidem Chriſti: circa quæ tamen ita diſcernendum eſt.

17 I. Quoad malum, quod eſt jure divino naturalis, vel poſitivo prohibitum, ut fidem negare, fornicari, mentiri &c. quilibet invaſus debet mortem oppetere, & Martyrium ſubire, ſi Charitas adſit, potiùs, quam ullum talem opus committere, v. g. fidem negare, fornicari, immo etiam ſtuprum tolerare cum periculo conſenſus: quo tamen periculo ſecluſo paſſivè ſe habendo, non tenetur mortem ſubire, ſecundùm Communem DD. Excipitur: niſi in contemptum Fidei, vel Religionis id attentaretur ab Infideli, vel hæretico, maximè in perſona Religioſa, vel ſacra.

18 II. Quoad opus bonum poſitivum faciendùm ſecundùm Fidem, & Religionem Chriſtianam, ut ſunt prædicatio Evangelii, profeſſio fidei, Sacrificium, jejunium, abſtinentia à carnibus, quando quidem cedant ad fidei majorem gloriam, utilitatem Eccleſiæ, ſalutem ſpiritualem proximi, cui meritò minùs malum propriæ mortis poſtponatur, tunc pro tali opere periculo mortis ſe exponere, mortemque patienter oppetere licitum, & propriè dictum, Martyrium eſt ſed conſilio tantùm perfectionis.

III. Inſuper in præcepto obligationis erit in caſu neceſſi- 19
tatis, eoque duplici: ſi nimirùm honor Dei, Eccleſiæ, aut proximi ſalus detrimentum patiatur, ſi ob metum mortis abſtineas à Confeſſione, vel prædicatione Fidei, Sacrificio, Sacramentorum adminiſtratione, abſtinentia à carnibus in certo caſu, quando earum uſus in ſignum falſæ Sectæ proponeretur, aut contra ſi talia exerceas, maximum honoris divini, Eccleſiæ, ac ſalutis proximorum augmentum ſecuturum putetur, ut lex Charitatis cenſeatur obligare, mortem oppetere pro tanto bono ſecuturo. Communis DD. cum D. Thom. 2. 2. *q.* 2. *art. nu.*4. pluribuſque cit. Sanch. *l.* 2. *moral. c.* 4. & alii paſſim.

IV. At verò ſecluſa talis neceſſitatis vel utilitatis ratione 20
talia exercere, Fidem docere, vel profiteri, ſacrificare, &c. apud infideles, vel hæreticos in periculo mortis, non erit actus Charitatis, & fortitudinis, minùs martyrium, ſed potiùs actus temeritatis, & ſcandali contra Charitatem ſine juſta cauſa infidelibus occaſionem peccandi præbendo, ſcilicet ſæviendi, occidendi: unde in Conc. Elibert. Can. 6. legimus, *ſi quis Idola fregerit, & ibidem fuerit occiſus, quia in Evangelio non eſt ſcriptum, neque invenitur ab Apoſtolis unquam factum, placuit in numerum Martyrum non recipi.* Lege D. Aug. *ſerm.* 6. *de verbis Domini c.* 11. Sed de his latiùs egi in primo præcepto de Confeſſione Fidei.

II. *Charitas erga proximum.*

HAc item excuſante, immo etiam quandoque urgente 21
licet ſeipſum mortis periculo exponere, aut mortem ſuam permittere, maximè in communi Reipublicæ, aut ſpirituali proximi neceſſitate. Hoc ergo referenda ſunt omnia dicta *tr.* 3. *c.* 6. *ſect.* 4. de Ordine Charitatis, quando quis poſſit, & debeat vitam corporalem ſuam poſtponere bono communi, aut ſaluti ſpirituali proximi in neceſſitate extrema laborantis. Item dicta *cap. præced. ſect.* 3. *§.* 4. qualiter injuſtè invaſus poſſit permittere ſui occiſionem, omiſſa defenſione, ex Charitate, pietate, vel miſericordia erga aggreſſorem præſertim alioquin amandum. Aliquot tamen caſus breviter adnota.

I. Poteſt quis inviſere, ſervire, Sacramenta adminiſtra- 22
re &c. peſte infectis, vel ſimili morbo contagioſo laborantibus, quamvis timeatur, & reipſa ſubſit periculum propriæ infectionis, & mortis: multò magis uxor (vel è contrà maritus) cum ſuo probabili vitæ periculo laudabiliter aſſiſtet marito peſte infecto: idque non tantùm ad neceſſarium obſequium, ſed etiam ſolùm ad ſolatium, vel amorem demonſtrandum licere piè admittit *Joan. Sanch.* apud Tamb. *cit. lib.* 6. *Decal. cap.* 2. *§.* 2. *n.* 7.

II. Poteſt quis ſe objicere telo ad conſervandam vitam 23
Principis, vel parentis, pietatis, & boni communis cauſa: Immo etiam in probabili magnorum Doctorum Sententia, licet etiam propriam vitam pro vita corporali proximi amici exponere, alioquin injuſtè occidendi, ut ſi filius eſſet injuſtè damnatus ad mortem, probabiliter poteris tu amicus ejus, te offerre ad occidendum, ut amicum ſerves. Dicunt tamen *injuſtè*: ſi enim juſtè damnatus ſit, non poteris; quia tunc Judicem volentem non niſi juſtè reum occidere, induceres ad occidendum te injuſtè. Ita cum aliis Leſſius *l.* 2. *cap.* 9. *dub.* 6.

III. Idem *Leſſius* ibidem cum *Victoria*, *Toleto*, & alii 24
concedit univerſaliter poſſe te in extrema neceſſitate communi, v. gr. famis, cedere amico panem unicum, quo utens vitam tuam adhuc ſervare poſſes, aut in naufragio tabulam fortè apprehenſam, qua ipſe enatare ſperares, & ſic mortem tuam permittere: quod quidem reſpectu parentis, aut alterius perſonæ conjunctæ, vel publicæ, & nos faſſi ſumus *cap. præced. ſect.* 3.

IV. Etiam ex Charitate erga ſeipſum licitè quis poterit ſe periculo mortis exponere, quoties nimirùm quis non poteſt vitare mortem acerbiorem, niſi ſe in periculum aliud mortis minùs acerbæ conjiciat, poterit ſe in illud immittere, v. gr. graſſante incendio: itemque imminente feroci leone, Tyranno, vel latrone crudeliter necaturo, ſi non ſuppetat alia via tam horrendæ mortis evadendæ, poteris te etiam è ſublimi loco per feneſtram dimittere, aut ardente navi in mare, vel flumen projicere &c. etiam certo vitæ periculo: non enim intendis te occidere, nec directè te occidis; ſed ut dirum illud tormentum evadas, in aliud periculum mortis te conjicis: quin etiam bruta animantia inſtinctu naturæ talibus modis ſe ſervare nituntur, inquit *Leſſ. cit. in fine*: atque ibidem *n.* 32. hac ipſa ratione excuſat milites navales, qui igne pulveri tormen-

mentario injecto, ſe in mare injiciunt, ne navi occupata ab hoſtibus, acerbiorem ab ipſis mortem patiantur, vel ipſa morte diriorem captivitatem, neque enim hoc eſt ſe occidere, ſed ob urgentiſſimam cauſam periculo mortis levioris ſe committere, mortemque ſuam permittere. Sed de his mox inferiùs. Eademque ratione ad evadenda gravia tormenta torturæ (qualis certè etiam eſt tortura Germanica) poteſt quis verum crimen omninò fateri: immo in communi vera ſententia etiam falſum cum æquivocatione congrua, & ſecluſo damno tertii. Sed de hoc ex profeſſo in octavo præcepto. Tandem certum apud omnes eſt, non licere ſeipſum directè occidere ad atrociorem mortem injuſtam evadendam. Damnabilis ergo mors eſt Japponenſium, qui, ut atrocem mortem, v.g. lenti ignis evadere poſſint, diſciſſo ventre necando ſe liberant.

III. *Juſtitia Communis.*

26 EX Juſtitia communi legali gubernativa, ac commutativa non ſolùm licitè poſſunt, ſed obligantur vitam ſuam periculo mortis exponere. I. Paſtores ſpirituales tempore peſtis, & perſecutionis. II. Magiſtratus etiam temporales, quibus Reipublicæ cura commiſſa eſt. III. Duces, & milites in bello juſto, quantum neceſſitas exigit ad tuendum bonum commune: miles enim poteſt, & tenetur non deſerere ſtationem &c. etſi certus ſit, ſe occidendum: & hi omnes ex Juſtitia commutativa, & vi pacti, & muneris ſui. IV. Saltem ex Charitate boni communis, licitè poteſt quis ſcalas applicare mœnibus, aſcendere turrim vel mœnia ſuffodere, ignem pulveri tormentario ad evertendam turrim, vel munitionem hoſtilem injicere &c. etſi prævideat ſe mox occidendum, ſimul cum hoſtibus obruendum, igne diſſipandum &c. Ratio ſemper eſt: quia hoc non eſt directè ſeipſum occidere, ſed ob juſtiſſimam cauſam boni communis periculo mortis ſe exponere, mortemque ſuam permittere, bonum privatum vitæ ſuæ laudabiliter poſtponendo, bono communi reipublicæ. Atque hac ratione etiam ſecluſo ſpeciali inſtinctu divino, quidam excuſant factum Samſonis, quòd publico Reipublicæ bono Hebræorum ſe morti expoſuerit, non directè, ſed conſequenter, ut cladem illam maximam inferret hoſtibus: ut dicitur Jud. c. 16. *multoque plures interfecit moriens, quàm ante vivens occiderat.* Item factum Eleazari, qui ut Elephantem regium cum præſidio impoſito ſterneret, hoſtique cladem inferret, ſub ipſa bellua ſtans occidit, ſciens certò ſe mole ejus opprimendum, prout evenit. Eademque ratione *Leſſ. cit.* Marchant. *dub. 6. cit.* & alii apud Dianam *p. 3. tr. 6. reſ.* 48. immo jam communis Theologorum Hiſpanorum; & Italorum excuſant à peccato milites in mari bellantes, cùm pulveri tormentario ignem injiciunt diſſipandis, & ſuis, & hoſtium navibus, quando id faciunt pro bono communi Reipublicæ, vel Eccleſiæ, ne ſcilicet hoſtes præda maxima potiti, Rempublicam, vel Eccleſiam ampliùs impugnent, quin potiùs juſtam cladem patiantur: nam ut ſuprà jam innui, propriè ſe non occidunt, ſed pro Regis, vel Reipublicæ bono, communi periculo mortis ſe exponere cenſentur fide militari, & auctoritate publica vel Regia potiùs, quàm privata.

IV. *Juſtitia Vindicativa.*

27 DAmnatus juſtè ad mortem, etſi non poſſit juſtè occidere ſeipſum, aut ad mortem ſuam cooperari directè aliqua actione, quæ per miniſtros juſtitiæ fieri poteſt, ut §. 1. dictum. Attamen

28 I. Poteſt, & debet cooperari ad mortem ſuam indirectè quando ad illas actiones, quæ à miniſtris juſtitiæ fieri, vel ſuppleri non poſſunt: & ideò à miniſtris ſaltem implicitè præcipiuntur, utpotè ad locum ſupplicii ſe conferre, ſcalas aſcendere, collum ad ictum ſecuris protendere, aperire os ad ſumendum venenum à miniſtro propinatum, & cætera: quia talis cenſetur coactus potiùs, quàm voluntariè facere, immo potiùs paſſivè, quàm activè ſe habere.

29 II. Damnatus ad mortem fame ſubeundam poteſt à cibis clanculùm oblatis abſtinere, quia talis ad mortem ſuam activè non concurrit, ſed paſſivè tantùm ſe habens, juſtitiæ amore eam fortiter perfert, uti cum *Soto*, *Toleto*, *Sayro*, & aliis docet *Laym. lib. 1. tr. 4. c. 15. n. 8.* Ad id tamen non tenetur, ſed cibos clam oblatos acceptare poteſt ipſo jure naturæ, quo quis vitam ſuam tueri, quantùm valet, licitè poteſt: quinimò ſi talis eſſet injuſtè damnatus, per ſe loquendo teneretur comedere, ſicut, & in caſu ſequenti fugere, quia tunc juſta cauſa non eſſet, vitam prodigendi, excepta cauſa Martyrii, ut benè notat Tamb. ſæpè cit. *lib. 6. Decal. c. 2. §. 2. n. 6.*

30 III. Damnatus, vel damnandus ad mortem, etſi via fugæ pateat, poteſt non fugere, & amore juſtitiæ, Sententiæ Judicis ſe conformare, juxta communem DD. apud citatos: quinimò talis mortem meritus ultrò ſe Judici, & Juſtitiæ exercendæ occaſionem offerre non prohibetur, ut rectè docent Leſſ. cit. *dub. 6.* Petrus Navar. *lib. 2. c. 3. n. 74.* alii cum Laym. cit. c. 15. *in fine.* Ac certè ad neutrum tenetur; ſed licitè fugere poteſt, non tantùm ante Judicis latam Sententiam, niſi promiſerit, vel juraverit ſe permanſurum, ſed etiam poſt latam à Judice ſententiam mortis propriæ, graviſſimi periculi declinandi cauſa. Communis DD. cum S. Thoma 2. 2. *q. 69. art. 4. ad* 2. Laym. *aliique modò citati.*

31 IV. Quin etiam ad eum finem fugæ licitè poteſt vincula, & carcerem perfringere in foro conſcientiæ: cui enim conceſſus eſt finis, etiam media ad illum finem neceſſaria conceſſa eſſe debent, uti docent *Navar. Sotus, Leſſ. & alii* apud Laym. cit. *lib. 1. tract. 4. c. 15. n. 10.* Inſuper in tali caſu fugituro etiam alii conſilium, vel inſtrumentum adminiſtrare licitè poſſunt; quia ordinariè licet alteri opem ferre ad id, quod ab illo licitè fieri poteſt: interdum verò obſtat lex ſpecialis id prohibens, idemque ſpecialis obligatio ratione officii prohibet ipſos Judices, cuſtodes, alioſque miniſtros juſtitiæ, ne in hoc reum adjuvare poſſint: & in hoc valdè cautè ſe gerere debent Confeſſarii. Nullis autem aliis licet fugituro cooperari ad violandam ipſam cuſtodiam principalem, ſeu ad effringendum carcerem; quia publicam cuſtodiam effringere, & violare per ſe eſt res graviſſima, ac in foro externo crimen læſæ Majeſtatis, ideòque in foro conſcientiæ ſolùm ipſi reo ratione graviſſimæ neceſſitatis ſuæ propriæ declinandæ conceſſa, non autem aliis ut cauſis principalibus cooperantibus. Famulum autem, vel filium juſſu parentis, vel heri captivi parietem fodientem in foro conſcientiæ excuſat Laym. *cit. c. 15. n. 10. fin.* Vide alios ab ipſo citatos.

§. IV. *Nec denique ſe mutilare aliquo membro &c. licet.*

32 EST item communiſſima DD. & SS. PP. D. Aug. *l. 1. de Civit. Dei c. 20.* & S. Th. *q. 64. art. 5.* apud Laym. *lib. 3. tr. 3. p. 3. c. 1. n. 1.* Ratio eſt: quia homo, ſicut vitæ, ita & membrorum ſuorum non eſt Dominus, ſed cuſtos tantùm: ſolus autem Deus vitæ, ac membrorum Conditor, & Conſervator, eorumque Dominus abſolutus eſt: ergo injuriam Deo infert, qui extra caſum neceſſitatis, & non facta ſibi poteſtate à Deo, membrum abſcindit, vel mutilat, uti indicatur Can. Ap. 21. *ſi quis ſe ipſum mutilaverit, ne ſit Clericus, eſt enim ſui homicida, & Dei opificii hoſtis.* Deinde decreta ſpecialia Eccleſiæ data ſunt (ut in Conc. Niceno c. 1. *Can.* 1. & aliis allegatis in Decreto diſt. 55.) adverſùs inſanos ſui mutilatores, & caſtratores ex falſo, & nimis phyſico intellectu verborum Chriſti Matth. 18. *Si manus tua, vel pes tuus ſcandalizat te, abſcinde eum, & projice abs te,* &c. & c. 19. *ſunt Eunuchi, qui ſe ipſos caſtraverunt propter regnum cælorum &c.* Quæ omnia non ſimpliciter, & phyſicè, ſed moraliter intelligenda ſunt, ſcilicet de abſciſſione omnis occaſionis peccati: etiamſi aliàs ita neceſſaria eſſet, ſicut manus, pes, vel oculus. Item de voluntario firmo caſtitatis propoſito, vel voto: quare SS. PP. graviter reprehendunt Origenem, quòd ſeipſum caſtraverit ob vitandam incontinentiam, maximè eò quòd verſaretur inter puellas Amanuenſes: quaſi incontinentiam ſuperaret membrorum mutilatio, & non magis fortis, & conſtans voluntas; quæ etiam brutaliter ſæviente carne fidam, firmamque in Deo ſtationem tenere poteſt, cùm nemo cogatur conſentire. Et hinc ulteriùs additum:

I. *Nec caſtrare quidem ob vocis commodum.*

33 I. Celebris quæſtio eſt, an ſaltem ob vocis ſuavitatem conſervandam, indeque lucrum, vel neceſſariam ſuſtentationem acquirendam liceat pueros (adeòque à parentibus, præſertim pauperibus filios) caſtrare, eoſque volentes, & conſentientes Eunuchos facere, idque periti Phyſici manu abſque ullo periculo mortis? Nam cum periculo mortis nunquam licere ex ſe conſtat, & nolentes non poſſe cogi ad hoc à parentibus, vel dominis, omnes conſentiunt, cùm ii non ſint domini membrorum filii, vel ſervi.

34 II. Affirmant Salonius 2. 2. *q. 65. art. 1. Controv. 1.* Paſqualigus *dec.* 408. Tamb. *lib. 6. Decal. c. 2. n. 4.* & non improbabile cenſent *Tannerus, & Diana mox cit.* Ratio potiſſima eſt, quòd hæc videatur juſta cauſa non deficere in Republica, immo in Eccleſia hos ſonoros cantores ad Divinas laudes modulandas: & iſta abſciſſio non notabiliter noceat ipſi individuo, quin compenſari poſſit cum emolumento vocis, & lucro inde ſperato. Accedit praxis ſaltem tolerata; præſertim in Italia.

35 III. Communis autem, & vera eſt Sententia noſtra negativa, non licere ſub mortali. Ita Tannerus *tom. 3. diſp. 4. q. 8. dub. 5. n. 101.* Laym. *cit. lib. 3. tr. 3. c. 1. nu. 2.* aliique citatis Dian. *p. 3. tr. 5. reſol.* 38. & *p. 6. tr. 8. reſol.* 36. Ratio univerſa-

Digitized by Google

verſalis eſt, quia non licet homini aliquo membro ſe mutilare, niſi ob vitam conſervandam, & non ob aliam cauſam minùs neceſſariam, qualis in propoſito aſſignatur: alioquin ſequerentur multa inconvenientia. Quid ſi enim Rex, vel Princeps vellet meros habere eunuchos in aula ſua, ut olim fuit, maximè apud Perſas? Quid ſi vellet habere meros famulos elingues? an ob lucrum licebit ſe caſtrare, vel linguam ſibi amputare?

36 IV. Accedit maximè, quòd id ſæpiſſimè conjunctum ſit cum periculo peccati, & ſalutis, cùm enim etiam caſtrati, & quidem graviſſimè titillentur, & incaleſcant, ſicque remedio conjugii privati verſentur in magno peccati, & ſalutis periculo. Nec eſt paritas de voventibus perpetuam caſtitatem: hi enim operi meritorio incumbentes, gratia Divina adjuti faciliùs reſiſtunt; & ſi omninò in periculo incontinentiæ verſentur ejuſmodi ſæculares, remedio diſpenſationis juvari poſſunt etiam ab Epiſcopo, cùm non eſt facilis acceſſus Romam, non item Eunuchi: maneat ergo ſola exceptio noſtra.

II. *Niſi ob vitæ propriæ, & totius ſuppoſiti conſervationem.*

37 Hac ſola cauſa licet ſe mutilare membro aliquo. Communiſſima DD. Toletus *lib.5. c.6.* Sà *v. homicidium nu.24.* Leſſ. *lib.2. c.9. dub.14.* Laym. cit. *nu.2.* aliique citatis Diana *p.5. tr.4. reſol.32.* Ratio eſt: quia licèt homo non ſit dominus vitæ, & membrorum ſuorum, eſt tamen cuſtos; atqui prudens cuſtodia vitæ, & ipſe ordo Charitatis requirit, ut pro conſervatione vitæ, & totius hominis, ne ſcilicet totus homo intereat, vel majus malum incurrat, exponatur, vel reſecetur membrum aliquod, ſive id proveniat à morbo intrinſeco, v. g. cancro: ſive à violentia extrinſeca, ut ſi alioquin à tyranno occidendus ſis, niſi amputes tibi membrum, aut concluſus brachio, vel pede comburendus, ab equo diſcerpendus, vel proterendus, niſi amputes illud membrum. Addit rectè Diana *cit. reſol.32.* iis caſibus perinde eſſe, ſive quis ipſe ſibi membrum reſecet, ſive alius de ejus conſenſu.

38 Inſuper quando Medici ita neceſſarium judicant, & abſque intenſo dolore fieri poteſt, etiam obligabitur quis curationem ſectionis admittere: id enim omninò exigere videtur obligatio naturalis conſervandi vitam ſuam per media non multùm difficilia, ut ex communi notat Lugo *diſp. 10. de Juſtit. ſect.1. n.31.* Omnes autem conſentiunt, neminem ad id teneri, quando intenſus dolor futurus eſſet maxima ei incommoditas, ut ſi crus amputandum eſſet; cùm nemo teneatur media extraordinaria, & difficilia adeo adhibere ad vitæ conſervationem. Excipiunt tamen communiter, niſi vita tua Reipublicæ, vel bono communi valdè ſit neceſſaria. Sed practicè non urget; quia regulariter poteſt prudenter exſtimare alterum non minùs aptum ſibi ſucceſſurum. Excipiunt etiam nonnulli Religioſum, qui obedire debet Prælato jubenti, ut hujuſmodi ſectionem membri neceſſariam, etſi doloroſa, ſuſtineat. Sed probabiliùs negant alii cum *Leſſio ſæpè cit.* quia res adeò difficilis cenſetur meritò eſſe extra res contentas in Regula, in quibus Religioſi tenentur obedire, niſi fortè Religioſus omninò neceſſarius eſſet Communitati, & medium illud omninò certum, & ſecurum.

III. *Pœnæ ſe ipſos occidentium.*

39 OCciſoribus ſui ipſius præter pœnam fori divini, ſcilicet æternæ damnationis, etiam jure humano Canonico graviſſimæ decernuntur pœnæ: nimirùm privationis ſepulturæ Eccleſiaſticæ, & omnium ſuffragiorum Eccleſiæ, ut nec Miſſæ, nec Vigiliæ, immo nec commemoratio in Miſſa pro ipſis dicantur *c. placuit* 23. *qu.* 5. Ex Concilio Bracarenſi 1. c.34. *Placuit, ut qui ſibi ipſis voluntariè inferunt mortem per venenum, ſuſpendium, præcipitium &c. nulla prorſus pro illis in oblatione commemoratio fiat, neque, cum Pſalmis in ſepulturam eorum cadavera deducantur.* Similia habentur *cap. quibus* 13. *qu.* 2. Ubi tamen graviter obſervandum cum Laym. *cit. num.8.*

40 I. Illos duntaxat, qui voluntariè, & deliberatè ſe ipſos occiderunt, Eccleſiaſtica ſepultura, & ſuffragiis privandos. Non ergo illos, qui ex amentia, furore, exceſſu melancholiæ hypocondriacæ ſeipſos occidunt: contingere enim ſolet, ut ejuſmodi vehementiſſimæ paſſiones furoris, triſtitiæ, ita animum, & phantaſiam hominis occupent, & uſum rationis adimant, & hominem omninò inſanum, amentem, & conſequenter peccati, & pœnæ illi peccato decretæ incapacem conſtituant. Addit rectè Dian. *p.5. tr.4. reſ.30.* neque eos, qui ex ignorantia invincibili, & bona fide (quam in hoc caſu dari poſſe ſuprà notatum eſt) ſe ipſos occidunt in certo caſu: adeoque ſepultura Eccleſiaſtica privandam non eſſe puellam Virginem, quæ ad ſervandam pudicitiam ſe ipſam occidit, quia præſumi debet ex tali ignorantia invincibili, & bona fide feciſſe.

II. Quando tamen conſtat, quòd ſibi ipſi mortem intulerit, dubitatur autem, an deliberatè, an verò ex amentia, vel errore invincibili ſit factum? Jura ſignificant, & Eccleſia obſervat, quòd talis ſepultura, & Eccleſiaſticis ſuffragiis privatus ſit: quia ſicut in aliis criminibus, ita etiam in hoc inſpicitur factum externum per ſe malum, cenſeturque voluntariè admiſſum, & pœna ſtatuta dignum, niſi in contrarium adſit præſumptio, vel probatio; qualis præſumptio in contrarium eſſet, ſi homo probatæ vitæ, religionis, probitatis, ac ſcientiæ fuerat, quem nullo modo credibile, ſi tam horrendum facinus ab hominis natura, ratione, & maximè fide Chriſtiana adeò abhorrens deliberatè admittere, vel in animum inducere potuiſſe. Item ſi ob antecedentem melancholiæ morbum hominem amentiæ, vel furori obnoxium, vel vicinum fuiſſe viri prudentes teſtentur. 41

III. Quando verò non conſtat, utrùm aliquis ſe ipſum occiderit, an verò ab alio occiſus, vel caſu præcipitatus, oppreſſus, ſubmerſus fuerit: ut ſi aliquis in puteo mortuus reperiatur, cenſeri non debet ſeipſum culpabiliter occidiſſe, vel præcipitaſſe, niſi magna, & evidentia ejus rei indicia vel conjecturæ anteceſſiſſent: quia non probat hoc eſſe, quod quandoque contingit abeſſe: ajunt Juriſtæ in *L. neque natales C. de probat.* 42

IV. Etiamſi aliquis voluntariè ſibi ipſi mortem conſciviſſet: ſi tamen vera ſigna contritionis dedit, antequam expiravit, eum in loco cum conſuetis ſuffragiis ſepeliri poſſe, & ſi confeſſus, & abſolutus fuit, etiam debere, communis Doctrina, & praxis eſt Eccleſiæ, teſte *Laym. l. c.* Quamvis in foro judiciali ſæculari propter talem pœnitentiam non remittatur pœna legibus decreta, v. g. confiſcationes bonorum, ſi reus delatus, metu futuræ ſententiæ ſibi mortem conſcivit, ut videre eſt *L.1. & 2. C. de bonis eorum, qui ſibi mortem conſciverunt*: Ubi Antoninus Imperator diſtinguit inter eos; *qui conſcientia delati, admiſſique criminis, metuque futuræ ſententiæ, manus ſibi intulerunt, & eos, qui dolore aliquo corporis, aut tædio vitæ, vel inſania vitam finierunt: illorum bona (ait) à fiſco vindicanda eſſe; horum non item, ſed hæredibus relinquenda.* 43

IV. *Irregularitas ex mutilatione ſui.*

QUocunque caſu aliquis fit irregularis ex mutilatione alterius juxta mox dicenda *Sect. ſeq.* etiam ſimili modo fit irregularis ex mutilatione ſui ipſius: immo ad hoc minor pars ſufficit, quàm ad illud; dato etiam non eſſe irregularem, qui alteri digitum, vel naſum amputat, vel alium caſtrat iniquè: certum tamen eſt apud omnes fieri irregularem, qui ſibi ipſi iniquè v. gr. ex ira, impatientia digitum, vel naſum abſcindit, vel ſe ipſum caſtrat, maximè prætextu caſtitatis tuendæ, quia eſt Zelus iniquus, & non ſecundùm ſcientiam, ut habetur *c. qui partem, c. qui abſcindi diſt.* 55. & communis DD. *Sylv. Nav.* Molin. *diſp.7. n.17.* ubi contra Huſtienſ. rectè monet eam irregularitatem incurri, etiam ſi factum occultum ſit, & maneat. Inſuper etiam incurrere eum, qui ad vocem conſervandam ſe caſtrat, docet communis. *Suyr. Suar. Mol.* alii cum Dian. *p.10. tr.13. reſ.11.* Non autem incurrere probabile cenſet *Caſtro-Pal.* cum Tamb. cit. *l.6. Dec. c.2. §.3. n.5.* Ratio eſt: quia hic non facit ex indignatione, vel prætextu tuendæ caſtitatis, prout ad hanc irregularitatem incurrendam requirunt SS. Canones. Denique omnium conſenſu nullam incurrit irregularitatem, qui ſibi vel alteri membrum amputat exigente neceſſitate ad conſervandam vitam: quia hic nullum eſt delictum, ut ſuprà patuit, nec eſt defectus lenitatis, cùm non fiat voluntariè, ſed neceſſitate urgente. Attamen talis mutilatus irregularis evadere poteſt ex alio capite, ſcilicet ex defectu corporis, ut ſi manus, vel pes, immo & naſus totus amputatus ſit. 44

SECTIO II.

De Homicidiis voluntariis illicitis proximi, maximè, phyſicè patratis, & ſua irregularitate.

SUMMARIUM.

46 *Homicidium ſimplex, & qualificatum quid?*
47 *Homicidia qualificata, ſeu ſpeciales malitias habentia, ſunt I. parricidium (ad quod reducuntur matricidium, uxoricidium, fratricidium, ſororicidium, aliorumque occiſio uſque ad quartum gradum, & regicidium &c.*
48 *II. Sacrilegium, ſeu occiſio vel etiam mutilatio, & percuſſio Perſonæ Sacræ.*
49 *III. Latrocinium, aſſaſſinium, & proditorium, ac*
50 *IV. Veneficium,* naturale *quo quis veneno, &* magicum, *quo quis arte magica, & ope dæmonis occiditur.*

51 *Ho-*

Digitized by Google

51 *Horum malitia ſpecialis in confeſſione neceſſariò eſt explicanda.*

52 Uſque ad n. 55. *remiſſivè, & ſtrictim explicatur homicidium in bello, ſeditione, rixa, duello.*

55 Uſq; ad n. 61. *traditur, & explicatur modus examinandi in confeſſionali homicidam, & pænitentiam injungendi.*

61 Uſque ad n. 66. *Enumerantur peccata reductoria ad homicidium ſub quinto Præcepto prohibita, & examinanda; ſcilicet ad occiſionem cooperativa, inductiva, diſpoſitiva, concomitantia, ſubſequentia &c.*

ASSERTIO II.

45 *HOmicidium illicitum proximi, omnis nimirum voluntaria directa occiſio, ſeu cauſatio, vel procuratio mortis proximi innocentis; immo & nocentis privata auctoritate facta, extrà caſum neceſſariæ defenſionis inculpatæ tutelæ, citra controverſiam eſt peccatum mortale graviſſimum, contra univerſale naturæ, & Decalogi præceptum*, non occides, *contra Juſtitiam cum obligatione reſtitutionis damnorum ſecutorum: irregularitate omnium graviſſima, & quandoque excommunicationis pœna ipſo facto incurrenda: unde aliud ſimplex, aliud qualificatum; ut parricidium, ſacrilegium, latrocinium, veneficium, ad quæ referuntur proditorium, & abortivum (accidentaliter tantùm) qualificatum in bello, ſeditione, rixa, duello, accuratè explicandum, & examinandum in confeſſione, magnaque prudentia pænitentia injungenda à Confeſſario.* Hæc tota certiſſima partim jam conſtat ex latè dictis, partim conſtabit ex dicendis: pro nunc ſolùm indiget explicatione terminorum.

§. I. *Homicidium ſimplex, & qualificatum.*

46 HOmicidium ſimplex eſt occiſio hominis communis, quæ neque ex parte hominis occiſi, nec ex parte modi occidendi peculiarem deformitatem continet. Homicidium qualificatum eſt occiſio hominis, cum circumſtantia ſpeciem mutante, quæ ſcilicet vel ex parte hominis occiſi, vel ex parte modi occidendi peculiarem aliquam deformitatem, & malitiam continet; ex parte hominis occiſi qualificatur, & ſpecificatur parricidium, & ſacrilegium: ex parte modi occidendi latrocinium, & veneficium &c. quæ breviter explico.

I. *Parricidium.*

47 EſSt voluntaria cædes aſcendentium, & deſcendentium. *L. un. C. de his, qui parentes, vel liberos occiderunt:* ad quod reducuntur mariticidium, uxoricidium, fratricidium, ſororicidium, aliorumque occiſio uſque ad quartum gradum: item ad parricidium reducitur regicidium, ſeu occiſio Regis &c. qui Patres populi, & Reipublicæ reputantur. Hoc homicidium qualificatur, & ſpecificatur ſpeciali malitia, vel deformitate contra virtutem pietatis, & obſervantiæ, adeòque duplicem malitiam in Confeſſione neceſſario explicandam continet: eoque majorem, vel minorem pro majori, vel minori conjunctione, vel eminentia perſonæ occiſæ: atque in foro externo cæteris omnibus graviùs punitur; de quibus videre potes aliis citatis Molin. *tr. 3. diſp. 26. n. 33. c. latronem c. quicunque, & c. interfectores.* De parricidio, matricidio, & fratricidio vide pulchra apud Gratianum.

II. *Sacrilegio.*

48 ESt occiſio (etiam mutilatio, vel percuſſio &c.) voluntaria perſonæ Deo conſecratæ in Clericatu, vel in Religione approbata Profeſſæ v. g. qualificatur, & ſpecificatur ſpeciali malitia contra virtutem Religionis, eòque graviori, quo altioris dignitatis Eccleſiaſticæ perſona occiſa fuit: quòd ſi enim fuit Prælatus Eccleſiaſticus, Regularis, ejus occiſio inſuper tertiam induit ſpeciem, ac malitiam parricidii contra virtutem obſervantiæ Prælatis debitæ. Porrò omnis occiſor (ſicut, & mutilator) Clerici, etiam in prima tonſura conſtituti, etiam Laici, & Novitii in Religione approbata, ipſo facto incurrit excommunicationem latæ ſententiæ Can. *ſi quis ſuadente.* Ad homicidium ſacrilegum reducitur occiſio, omnis mutilatio, omniſque effuſio ſanguinis in Eccleſia, vel aliis ſacris locis, quo etiam ipſa Eccleſia polluitur. Item homicidium illicitum factum à Clerico, cui pœna depoſitionis decernitur in jure; non tamen ipſo facto amittit officium, vel beneficium, ſed per ſententiam Judicis eo privandus eſt; ut notat Filliucius *tr. 29. cap. 6. q. 7.*

III. *Latrocinium, & Proditorium.*

49 LAtrocinium eſt homicidium factum prædandi cauſa, & ex propoſito: qualificatur, & aggravatur tantùm ex ſpeciali deformitate contra Charitatem, & Juſtitiam, quòd quis ob res temporales alterius injuſtè comparandas, proximo vitam auferat, pro qua conſervanda etiam proprias res ſuas temporales exponere deberet. Quò revocatur aſſaſſinatus, cùm quis pretio conducit ad occidendum alterum, vel præmio conductus alterum occidit. Utrique ob ſpecialem, & gravem deformitatem graves pœnæ decernuntur in Jure Civili *L. Cicero ff. de pœnis*, & in Jure Canonico *c. 1. de homicid. in 6.* decernitur pœna excommunicationis à conducto quidem ipſo facto incurrenda; à conducente autem, vel mandante incurrenda, etiam ipſo facto vel homicidio non ſecuto, quod planè ſingulare eſt, & valdè notandum. Ratio gravitatis, & pœnæ criminis eſt, quia magis ignoſcitur illi, qui ira, & inimicitia inſtigante hominem occidit, quàm qui pecuniæ cupiditate in alterius gratiam: & invaſus plerumque imparatus eſt contra talem aſſaſſinum, quem nulla antecedente inimicitia ſuſpectum non habet. Unde huc etiam revocatur homicidium proditorium, cùm quis hominem occidit ex inſidiis, ut cavere ſibi non poſſit: adimitur enim illis jus naturale ſe defendendi, ideòque ſpecialem habet malitiam contra Juſtitiam ex parte modi occidendi, quia nimirùm ita vult occidere, ut etiam facultatem defendendi alteri adimat, graviterque punitur in jure Civili *L. ultim. Cod. qui accuſari non poſſunt.* Et etiam Jure Canonico proditoriè occidens privatur jure aſyli in loco ſacro: ſi tamen homicidium ſit ſtrictè proditorium, factum ſcilicet non ſolùm ex inſidiis, ſed ſub ſpecie amicitiæ fallendo occidendum, quemadmodum Joab occidit Abner, & Amaſam *in lib. 2. Regum*, ut latè, & optimè probat Alexander Sperellus *deciſionum fori Eccleſiaſtici, deciſione 23.*

IV. *Veneficium.*

50 DUplex eſt: unum *naturale*, quo homo inſcius veneno propinato, vel miniſtrato inficitur, & occiditur: & hoc ſolùm qualificatur prædicta ſpeciali deformitate homicidii proditorii, & utroque jure ſpecialibus pœnis punitur: plùs enim eſt hominem interficere veneno, quàm extinguere gladio. *L. 1. C. de maleſic.* Alterum *magicum*, quo arte magica, & ope dæmonis ex pacto expreſſo, vel tacito homo intoxicatur, & occiditur, de quo nimis nota, & horrenda docuit experientia. Et hoc inſuper tertiam, & graviſſimam malitiam, ac ſpeciem induit, ſcilicet ſuperſtitionis, & commercii cum dæmone contra Religionis virtutem, & contra primum Præceptum Decalogi, de quo ibidem ſuo loco jam dictum. Ad prædicta reducitur etiam procuratio abortus fœtus animati: ſpectat enim quoad malitiam ſpecialem aliquo modo ad homicidium proditorium, & quandoque ſpecialiter ad parricidium, cùm fit ab ipſis parentibus: non item ad ſacrilegium, cùm fit à perſona ſacra prægnante: mater enim tantùm, non item fœtus, perſona ſacra eſt.

51 Homicidium ergo qualificatur ſpecificè prædictis modis tanquam per circumſtantias ſpeciem mutantes, & neceſſariò in Confeſſione explicandas: qualificatur enim, & diverſificatur ex parte voluntarii tanquam per circumſtantias notabiliter aggravantes, vel diminuentes malitiam homicidii, ideòque plerumque, conſultò ſaltem, explicandas in Confeſſione. Unde aliud dicitur homicidium ex dolo, vel propoſito malo, cùm quis directa voluntate, præmeditato, & merè libero, & malo voluntatis propoſito occidit, ut in ſubita ſeditione, rixa, duello, de quibus mox: Aliud dicitur homicidium ex culpa, & indirectè tantùm voluntarium, cùm quis, etſi directè non volens occidere, cauſam tamen ponit, vel non aufert, unde prævidet homicidium ſecuturum; idque non ordinaria homicidii pœna, ſed arbitraria, Judicis arbitrio ſecundùm proportionem culpæ, ſeu negligentiæ punitur: aliud enim dicitur homicidium ex caſu, & omninò involuntarium, quod ſicut culpa vacat, ita nullam pœnam meretur: de quibus omnibus infrà ſeorſim.

§. II. *Homicidium in Bello, ſeditione, rixa, duello.* Remiſſivè.

52 B*Ellum* eſt pugna multitudinis contra multitudinem externam publica auctoritate inſtituta: aliud eſt juſtum, quod legitima auctoritate ſuſcipitur, & geritur, aut defenſivè ad neceſſariam defenſionem contra injuſtum invaſorem; aut offenſivè ad juſtam vindictam injuriæ Reipublicæ, vel Principi illatæ: in hoc licita ſunt homicidia neceſſaria ad dictos fines: illicita autem, & mortalia ſunt homicidia etiam nocentium, dictos fines excedentia, ac inno-

innocentium omnium extra actualem pugnam, quæ latè explicata habes *cap. 1. ſect. 2.* Aliud eſt bellum injuſtum, quod nec neceſſaria defenſio, oec juſta vindicta exigit, ſed ſola habendi, vel ſæviendi libido. Et in hoc omnia prorſus homicidia extra caſum inculpatæ tutelæ ſunt illicita, mortalia, & vera latrocinia: nec de his aliud dicendum ſupereſt.

53 *Seditio* eſt pugna multitudinis contra multitudinem ejuſdem Reipublicæ, vel Communitatis; definitur in Jure *tumultus populi concitati ad pugnam*; quo differt à bello, & rixa, quæ actualem pugnam ſignificant; illud multitudinis contra multitudinem extraneam: hæc paucorum contra paucos. Seditio autem non tantùm ipſam pugnam, ſed etiam concitationem, & præparationem animorum ad pugnam civilem ſignificat. Rarò poteſt eſſe juſta ſcilicet ob neceſſariam defenſionem, vel juſtam vindictam: quia cùm utraque pars ſit ejuſdem Reipublicæ, lites eorum publica Juſtitia definiri debent, non privata pugna. Quòd ſi tamen in raro caſu ex defectu Juſtitiæ publicæ juſta eſſet ſeditio: homicidia in ea facta licita, vel illicita erunt eadem ratione, ſicut in bello juſto. Ordinariè autem eſt injuſta, ob dictam rationem; & ſic omnia homicidia in ea facta illicita, & mortalia, ſimplicia, vel qualificata juxta dicta.

54 *Rixa* eſt pugna paucorum, vel ſingulorum contra paucos, vel ſingulos, definitur à S. Th. 2. 2. *qu.* 41. *art.* 1. verborum contradictio orta plerumque ex ira, & procedens uſque ad verbera juxta illud Prov. 17. *vir iracundus provocat rixas:* eſt ergo privatum quoddam bellum ſemper illicitum, & mortale ex genere ſuo: unde ab Apoſtolo ad Galat. 5. numeratur iotèr peccata utique mortalia, quæ à regno cœlorum excludunt: quia nimirùm directè contrariatur Charitati, & Paci, & in effectu etiam Juſtitiæ. Excuſatur tamen, & veniale fit, vel ob imperfectionem actus, vel ob paſſionis vehementiam, animi indeliberationem, ac præcipitationem, vel ob parvitatem materiæ, ut cùm leviter, maximè pueri, vel fœminæ, aut ruſtici inter ſe rixantur, ut ex communi notat Laym. *lib. 2. tract. 3. c. 12. nu.* 1. In rixa ergo cordis iracundia, odia, rancores, oris contentiones, convicia, maledictiones operis, verberationes, vulnerationes ſecundùm rationem materiæ erunt peccata mortalia, vel venialia juxta dicta *tr. 2. c. 6. ſect.* 4. At verò ipſa homicidia deliberatè facta extra caſum neceſſariæ defenſionis ſemper ſunt mortalia, ſimplicia, vel qualificata juxta ſupra dicta pro ratione perſonarum occiſarum, vel modum occidendi. *Duellum* denique jam explicatum habes *cap. præced. ſect.* 4.

§. III. *Modus examinandi homicidium, & pœnitentiam injungendi.*

55 POEnitens ſimpliciter confitens homicidium à ſe voluntariè commiſſum, oec aliter ſe explicans, ut peccati ſpecies, vel gravitas dignoſci poſſit, accuratè à Confeſſario examinandus eſt, de circumſtantiis, præſertim ſequentibus (quod hic vides, in exemplo homicidii, ſi ſapis, facilè applicabis in aliis peccatis, v. gr. carnis generaliter tantùm confeſſis.)

I. *Qui?* ſeu perſona occidentis.

56 AN ſæcularis, an Clericus, Sacerdos, Religioſus? ut nimirùm cognoſcatur, an caſus ſit reſervatus in Religioſo? an irregularitatem contraxerit Clericus; an in irregularitate Sacerdos celebrarit? Clericus in Sacris miniſtrarit? quoties &c. tunc enim (ſecluſa juſta cauſa excuſante) ſemper novum peccatum mortale eſt, cum pœna ſuſpenſionis ipſo facto incurſa: immo ſi Clericus Clerici occiſor, vel percuſſor, excommunicatus celebravit, vel communicavit, inſuper nova irregularitas ex delicto violationis cenſuræ.

II. *Quid?* perſonæ occiſæ circumſtantia.

57 AUt ratione conjunctionis, an pater, mater, filius, uxor &c. tunc enim eſt ſpeciale peccatum parricidii contra pietatem: aut ratione ſtatus, an Clericus, vel Monachus? tunc enim eſt ſpeciale peccatum ſacrilegii contra virtutem Religionis, cum excommunicatione Canonis: aut ratione dignitatis, ut ſi Epiſcopus, Archiepiſcopus, Legatus, Cardinalis occiſus ſit: tunc enim eſt adjuncta ſpecialis excommunicatio Bullæ Cœnæ.

III. *Quibus auxiliis? Quomodo?*

58 NImirùm quibus, & quot ſociis aſſumptis ad homicidium: tot enim erunt diſtincta peccata ſcandali. Item an veneno, maleficio, ex inſidiis, proditoriè? tunc enim erunt homicidia qualificata jam ſuprà oſtenſa. Item pro genere necis, an cum extraordinaria crudelitate? &c. erit enim hæc circumſtantia notabiliter aggravans malitiam homicidii.

IV. *Ubi? Quando? Cur?*

AN io loco ſacro? tunc enim erit ſacrilegium locale, 59 cum pollutione Eccleſiæ: an ſubita occaſione ex improviſo? an ex propoſito, & præmeditato multo tempore? hoc enim ſine dubio multo gravius peccatum eſt, & ſæpè numero multiplicatum: ſi nimirùm malignum occidendi propoſitum ſæpiùs moraliter interruptum ſit, ut docetur io materia de peccatis: quò ſpectat occiſio io duello ex condicto, cui annexa eſt excommunicatio, ſicut & in abortu. Denique ad quem finem, an ad præſtandam, adulterandum, potiendum uxore occiſi? &c. tunc enim accedent diverſæ ſpecies peccati ex fine.

Exemplar pœnitentiæ Homicidæ injungendæ.

PAulus Comitolus in reſponſis moralibus *lib. 4. c. 11. n. 8.* 60 de hac re ita ſcribit: *Homicidæ pœnitentia ſalutaris eſſet, veniam petere à propinquis occiſi: iiſdem omnia damna reſarcire: pro animam defuncti per annum tria præſtare, ſingulis hebdomadis curare unam Miſſam celebrari; aliquam eleemoſynam juxta homicidæ facultatem pauperibus erogare; Litanias, vel Roſarium B. Virginis percurrere: præterea per eundem annum ſemel per hebdomadam confiteri: ſemel in menſe communicare; & ſemper tota vita quotidie unum Pater, & Ave flexis genibus pro eadem anima occiſi recitare.* Hæc *Comitolus* apud Tamb. cit. *c.* 3. §. 3. Sed hoc per modum exemplaris Confeſſariis propoſuiſſe ſatis ſit, ut ipſi in caſu particulari pro ſua prudentia addant, vel minuant juxta conditionem perſonæ pœnitentis, aliaſque circumſtantias: regulam enim univerſalem pro omnibus tradere impoſſibile eſt, ſed prudentis Confeſſarii judicio relinquitur. De Reſtitutione in hoc caſu dicam ſeorſim *Sect. ult.*

§. IV. *Peccata reductoria ad homicidium ſub quinto præcepto prohibita, & examinanda.*

QUinto Præcepto: *Non occides*, principaliter prohibetur quidem ooiois injuſta occiſio hominis, ſecundariò verò, & acceſſoriè etiam prohibita intelliguntur omnia voluntaria ad injuſtam hominis occiſionem cooperativa, inductiva, diſpoſitiva, poſt ipſum homicidium patratum hoc ordine examinanda in praxi. 61

I. Omnis ad injuſtam hominis occiſionem voluntaria mortis cooperatio poſitiva, negativa, directa, indirecta, utpotè juſſio, conſilium, auxilium, permiſſio, aut ad ipſum homicidium directè, aut ad aliquid aliud, ad quod prævidet ſequi homicidium: de quibus latè *Sect. ſeq.* 62

II. Omnia ad homicidium inductiva, & diſpoſitiva proximè & ipſo opere, quæ ſcilicet homicidium proximè antecedere, & concomitari ſolent. Utpotè omni proximi injuſta percuſſio, vulneratio, mutilatio, tortura, præparatio inſidiarum, armorum, veneni, &c. ſive dein talis actu intendat mortem, vel grave vitę nocumentum proximi, ſive non: dummodò advertat, vel advertere debuerit, inde ſecuturum periculum mortis, vel gravis nocumenti, ſemper eſt peccatum mortale contra quintum Præceptum; ſumitque ſpeciem peccati à termino, ſeu ipſo homicidio, quod inde ſequitur, vel ſequi poterat, v. gr. percuſſio, vulneratio, vel quævis violentia in patrem, matrem, Clericum &c. & induit rationem, & ſpeciem parricidii, matricidii, & ſacrilegii &c. & ſic de aliis. Ratio eſt: quia media adhibita ad finem ſumunt ſuam ſpeciem à fine, ad quem ſive ex natura ſua, ſive ex intentione operantis ordinantur. 63

III. Omnia ad homicidium inductiva, & diſpoſitiva propinquè, & ore, utpotè clamor, omnis contentio, rixæ, comminationes, irriſiones, detractiones, maledictiones imprecationes, omnis contumelia, quæ propriè eſt exprobratio malorum culpæ, ut ſi quis dicatur fur, adulter &c. & convicium, quod propriè eſt exprobratio malorum pœnæ, vel naturæ, ut ſi quis dicatur ſtultus, idiota, ſpurius: quæ quidem omnia ſecundùm ſe abſolutè peccata ſunt, aut generaliter contra Charitatem, aut ſpecialiter etiam contra Juſtitiam prohibita octavo Præcepto; quatenùs nimirùm iis fama, vel honor proximi injuſtè leditur: at verò quatenus fiunt ab eo, qui intendit, vel advertit periculum, quòd inde ſequatur percuſſio, vulneratio, occiſio, ſpecialiter erunt peccata mortalia contra quintum Præceptum Decalogi, reducenda ſcilicet ad homicidium, juxta ſpeciem ſuam, modo jam dicto de percuſſionibus, & conſequenter in iis explicanda erit circumſtantia intenti, vel prævisi periculi occiſionis, vulnerationis &c. etiamſi exinde ſecuta non ſint ſecundùm omnes. 64

IV. Om-

Digitized by Google

65 IV. Omnia etiam inductiva, & diſpoſitiva ad homicidium remote, & corde, utpote omne odium, ira, vindicta, omniſque actus internus conſilii, vel voluntatis pravæ ad occidendum hominem, eſt peccatum mortale contra hoc quintum Præceptum Decalogi, prout declarat ipſe Chriſtus Matth. 5. *Audiſtis, quia dictum eſt antiquis, non occides, &c. Ego autem dico vobis, omnis, qui iraſcitur fratri ſuo &c.* Ratio eſt: quia conſentire in id, quod eſt peccatum mortale, utique mortale eſt. Hic tamen nota per omnem modum, quando prædicta ad homicidium diſpoſitiva, cordis, oris, & operis concurrunt ad actuale homicidium, tunc (niſi aliquam ſpecialem deformitatem contineant, ut contumelia, detractiones &c.) unum tantùm moraliter conſtituunt peccatum, cum ipſo homicidio, ut ſufficiat confiteri ipſum homicidium commiſſum: reliqua enim diſpoſitiva Confeſſarius facile intelligit: at vero quando ejuſmodi ſeorſim exercentur homicidio, vel non prævíſo, vel non ſecuto, aut impedito, tunc manent peccata ſeorſim, ſicque ſeorſim confitenda erunt; juxta communem Doctrinam in materia de peccatis, eorumque diſtinctione numerica, & ſpecifica.

S U B S E C T I O.

De irregularitate ex homicidio voluntario, & mutilatione.

S U M M A R I U M.

67 *Ut irregularitas incurratur, debet homicidium eſſe.* I. voluntarium, &

68 II. Liberum.

69 III. *Et quidem voluntarium* directe, ac

70 Uſque ad n. 74. VI. Conſummatum *effectu ſecuto.*

74 *Quæ mutilatio inducat irregularitatem?*

75 Uſque ad n. 82. *Quodnam ſit, aut cenſeatur proprie eſſe membrum, cujus abſciſſio inducat irregularitatem?*

66 CErtum nimis eſt ex jure Canonico *toto titulo de homicidio*, irregularitatem omnium graviſſimam ex delicto ſoli ſummo Pontifici diſpenſabilem, incurri ex omni homicidio illicito directe voluntario libero conſummato: dico autem notanter

67 I. Ex omni homicidio illicito *voluntario*, id eſt plene deliberato: non enim tam gravi pœnæ, ſeu oneri ſubjiciendus eſt homo, niſi ob actum illicitum perfecte voluntarium: hinc infans, ſeu puer ante plenum uſum rationis, dormiens, amens, furioſus, plene ebrius, &c. ſi occidat tempore carentiæ rationis (idemque eſt de occidente ex motu primo vehementiſſimæ paſſionis, iracundiæ, terroris, uſum rationis evertente) non erit irregularis, ut expreſſe habetur *c. furioſus. Clement. un. de homici.* neque ejuſmodi ulla indigent diſpenſatione, quando poſtea uſum rationis reſumunt. Inſuper etiam pueros impuberes, quamvis uſu rationis pollentes ſive majores, ſive minores ſeptennio, nulla cenſura, nullaque pœna (qualis etiam eſt hæc irregularitas ex delicto). ab Eccleſia affici, generaliter docent graves DD. & in ſpecie generaliter ex delicto *Jo. Sanch. Caſtro-Palaus aliiſque citatis* Diana *p. 3. tr. 6. reſ.* 88. *& p.* 11. *tr. 2. reſ.* 98. Tamb. *hic p. 2. lib.* 10. *tr.* 4. *c.* 4. *§.* 3. *in fin.*

68 II. Ex homicidio *libero*: excluſa ſcilicet vi, vel metu gravi extrinſeco: occidens enim ex metu gravi cadente in conſtantem virum ab extrinſeco incuſſo v. g. propriæ mortis, vel damni gravis: etſi adhuc graviter peccet contra legem Dei, adhuc enim voluntarie occidit, cùm metus voluntarium non tollat; non tamen incurrit irregularitatem ex delicto, ſicut nec excommunicationem, vel aliam cenſuram, forte pro tali caſu latam: ut cum Leandro, & aliis docet Tamb. cit. *lib.* 10. *tract.* 1. *de excomm. cap.* 2. *num.* 2. *&* 7. Ratio eſt: quia præceptum Eccleſiaſticum non obligat cum tanti mali periculo, ut latius docetur in materia de Legibus. Qua ratione etiam vidi liberari ab irregularitate ex defectu lenitatis militem Cæſareum, qui neminem occiderat ex hoſtibus, niſi in uno conflictu, alioquin ipſe occidendus a commilitonibus.

69 III. Voluntario *directe*: homicidium enim voluntarium ſimpliciter inducens irregularitatem illam ex delicto graviſſimam Epiſcopo non diſpenſabilem, debet eſſe directe, & in ſe voluntarium, volendo illud immediate in ſe, aut ſaltem in cauſa proxima applicata: ut ſi etiam ſine expreſſo animo occidendi ictum ſclopi, vel gladii in adverſarii pectus conjicias, qui enim cauſam tuam proximam mortis vult, niſi amens ſit, vult etiam ipſam mortem. Quod ſi tamen ſupponas aliquem vere coram Deo, ſive propter ignorantiam, ſive ſtultitiam, vel aliam cauſam non advertiſſe ad mortem ſecuturam, nec de illa ullo modo dubitaſſe, certe coram Deo, & in foro conſcientiæ nec homicida, nec irregularis erit: attamen in foro externo talis omnino pronuntiabitur & voluntarius homicida, & irregularis, ut cum aliis bene obſervat citatus Tamb. *tr.* 4. *c.* 15. *§.* 7. *n.* 1. Quotieſcunque ergo quis directe nullo modo intendit, & vult homicidium, ſeu aliud opus tantùm, ex quo ſequitur homicidium, jam non erit homicidium ſimpliciter voluntarium inducens hanc graviſſimam irregularitatem, ſed dicetur homicidium caſuale mixtum, leviorem irregularitatem inducens, ab Epiſcopo diſpenſabilem.

70 IV. Ex homicidio *conſummato, ſeu effectu ſecuto*, non enim incurritur irregularitas ulla, ſi quis ſolùm vulneret, aut quomodolibet occidere intendat, & intentet, ſi mors non ſequatur (idemque eſt de mutilatione.) Ratio eſt: quia pœna decreta in jure ipſo facto incurrenda, non incurritur, niſi propter delictum conſummatum, & non attentatum tantùm. Communis DD. cum Filliucio *tr.* 20. *cap.* 1. *qu.* 3. Et ſi contra ſentiant ſingulariter Hugolinus, & Majolus, eo quod in graviſſimis delictis attentatio eandem pœnam ſortiatur *L. Divus, ff. de ſicariis*. Sed hoc ſolùm verum eſt pœnis corporalibus & civilibus, non item de pœnis ſpiritualibus, & Eccleſiaſticis, qualis eſt irregularitas; de qua ſpeciatim habetur in jure, quod non incurratur, niſi in caſibus ipſo jure expreſſis: exprimitur autem homicidium conſummatum tantùm, & non attentum ſolùm.

71 At, quid ſi quis ante mortem ſecutam jam pœnituit? v. g. venenum propinavi meo adverſario, vel illum lethaliter vulneravi; ſed antequam is moreretur valida contritione me pœnituit facti: immo media diligentiſſime adhibui, ne moreretur, mortuus eſt tamen, ſumne irregularis? Reſp. es ſine dubio: quia ejuſmodi pœnitentia coram Deo tuam delevit culpam, non autem abſtulit diſpoſitionem Eccleſiæ volentis homicidas ab Altari repellere. Lege Suar. *de cenſ. diſp.* 44. *ſect.* 3. Coninch. *diſp.* 8. *dub.* 8. *Fill. cit. & alios paſſim.*

72 At rurſus inquis: Occidi omnino voluntarie hominem, ſed plane invincibiliter ignoravi, ideò incurri irregularitatem, ſumne tamen irregularis? Reſp. Omnino es. Ita (contra aliquos RR.) communis DD. *Suarez, Sanch.* aliiſque citatis Bonacina *de cenſur. diſp.* 7. *qu.* 1. *prop.* 3. *num.* 4. Tamb. *cit. c.* 4. *§.* 5. *num.* 13. Ratio eſt: quia irregularitas hæc ex delicto, maxime homicidii, non eſt tantùm pœna (ſicut excommunicatio, aliæque cenſuræ, ideo ſecundùm communem non incurrendæ ab ignorantibus illas) ſed etiam eſt indecentia, inhabilitas, & impedimentum Canonicum, quo affectus non poteſt licite Sacros Ordine ſuſcipere, vel in ſuſceptis miniſtrare: atqui impedimentum Canonicum, etiam in pœnam inſtitutum, incurritur, etiamſi neſciatur; ut manifeſtum eſt in impedimentis dirimentibus Matrimonii, v. g. impedimentum affinitatis ex copula fornicaria cum conſanguinea ſponſi in primo, vel ſecundo gradu ante Matrimonium contractu, licet conſtitutum ſit in pœnam delicti fornicationis illius, quia tamen ſimul eſt indecentia, ideoque impedimentum perpetuum omnino incurritur, etiamſi ſponſus ignoraverit, aut ignorantia facti, illam eſſe conſanguineam ſuæ ſponſæ, aut ignorantia juris, nimirùm ex illo debito oriri impedimentum dirimens ab Eccleſia annexum, ut apud omnes in confeſſo eſt.

II: Irregularitas ex mutilatione.

73 HOmicidio voluntario quoad irregularitatem contrahendam æquiparatur mutilatio ipſo jure *c.* 1. *de Clericis pugnantib. in duello, & c. ult. de homic. in 6.* adeò ut ſicut ex homicidio injuſto voluntario, ſeu caſuali incurritur irregularitas ex delicto, ſic ex ſimili injuſta voluntaria, vel caſuali mutilatione, & ſicut ex homicidio juſto a miniſtro juſtitiæ incurritur irregularitas ex defectu lenitatis, ita ex eadem ſimili mutilatione juſta. Quare omnia dicta, & dicenda de irregularitate ſecuta ex morte pariter intelligenda ſunt de irregularitate ex ſimili mutilatione; nam propterea ſæpius utramque comprehendimus ſub nomine *deformationis*. Unum tamen, & alterum diſcrimen eſt inter irregularitatem ex homicidio, & ex mutilatione quoad diſpenſationem, ut patebit ſuo loco in fine capitis. Duo tantùm hic breviter explicanda ſunt.

I: Quid eſt mutilatio inducens Irregularitatem?

74 Reſp. Mutilatio eſt ſola abſciſſio, ſeu realis ſeparatio membri proprie dicti a corpore viventis; adeò ut nec mutilatio proprie dicatur, nec hanc irregularitatem incurrat, qui ſolùm vulnerat, ſecundùm omnes; aut membrum aliquod frangit, aridum, vel inutile reddit, etiam totaliter, v. gr. manum, pedem &c. contundendo, qui viſum, vel auditum, immo rationis uſum alicui tollit: dummodo membrum nullum amputet, vel phyſice ſeparet, quamvis graviſſime peccet. Ita Communis DD. apud mox infra citandos. Ratio ſolida eſt: quia nulla eſt adſtruenda, vel inducenda irregularitas, niſi in jure exprimatur, ſeu adſit expreſſe jus ita decernens, atqui jura irregularitati ſolùm

ſubjiciunt phyſicam, ac realem mutilationem, abſciſſionem, amputationem, detruncationem membri; nullibi autem ſolam debilitationem, ſeu moralem æquivalentem tantùm amputationem: ubi enim illud jus, Canon, vel textus? ergo.

75 Non ergo audiendus *Majolus* ſimpliciter contrarium tenens, & Suarez *diſp. 24. de cenſ. ſect. 2.* cum limitatione ſi nimirùm membrum omnino areſactum, nihil amplius juvat in corpore: eo quod tunc moraliter, & æquivalenter cenſeatur moralis amputatio, & paria ſint, aliquid non eſſe, atque omnino inutile eſſe: ideoque pari pœna plectenda ubicumque: ac idem reputetur in jure Civili uxorem non habere maritum, & habere inutilem. & in jure Canonico *c. 2. de translat. Epiſcop.* Prælatum Eccleſiæ inutilem, & nullum eſſe. Hoc quidem verum eſt ſpeciali fictione juris, idque quoad aliquos effectus, certe non omnes; at verò pro irregularitate nullibi ſimile aliquid jura finxerunt: ergo nec fingendum a nobis: cùm omnis irregularitas debeat eſſe in jure expreſſa, ut dictum.

76 *Dices*. Qui ita debilitat, ac inutile reddit alterius membrum, v. g. manum, pedem, brachium, oculos &c. ipſum alterum irregularem reddit ex defectu corporis: atqui alterum irregularem reddens, & ipſe irregularis fit: ergo. Falſiſſimum eſt aſſumptum: nam qui filium ſpurium generat, illum irregularem reddit: & judex condemnans reum de infamia, ipſum irregularem reddit: illi tamen irregulares minime fiunt, ſecundùm omnes: falſum eſt ergo, omnes irregulates fieri, qui alios irregulares reddunt.

II. Quid membrum propriè, cujus abſciſſio irregularitatem inducit?

77 MEmbrum propriè eſt pars corporis viventis aliqua principalis peculiarem in homine functionem vitalem obtinens, ſeu proprium diſtinctum munus gerens in corpore tanquam inſtrumentum propriæ, & diſtinctæ operationis; ut manus tangendi, pes ambulandi, oculus videndi &c. juxta illud Apoſtoli ad Rom. 14. *in corpore multa membra habemus, non autem omnia membra eundem actum habent*. Et hinc breviter reſolves:

78 I. Certùm eſt apud omnes, oculos, aures, nares, nimirùm totum inſtrumentum viſus, auditus, & olfactus, linguam, manus, pedes, membrum maritale, eſſe membra propriè dicta, atque ejuſmodi membra detruncantem contrahere irregularitatem, quia hæc patenter actum, & operationem diſtinctam habent. His (*contra Dian. & alios*) *Suarez cit. Sayrus, Valentia*, & alii meritò addunt mammillas mulieris: quia ſecundùm Ariſtotelem, Galenum, & communem ſententiam in iis ſanguis convertitur in lac ad nutriendam prolem, quæ operatio diſtincta magni momenti eſt: mammillas autem viri non habere operationem diſtinctam omnes videmus: ideoque qui illas in ſe, & in alio (ſicut, & aliam partem carnis in genis, brachio, crure, tibia) amputaret irregulare non fore, omnes fere conſentiunt.

79 II. Certum eſt, capillos, barbam, dentes, labia, ſupercilia, digitos, nervos, & teſticulos ſeorſim, non eſſe membra diſtincta, ideòque ejuſmodi aliquod amputantem, vel evellentem, non contrahere irregularitatem. *Communis DD.* mox citandorum. Ratio eſt: quia hæc nullam propriam diſtinctam operationem habent, ſed vel ſunt ad ſolum hominis ornatum, vel ad actum ſecundariò coadjuvant, vel juvant ad aliqua munia communia, vel ſecundaria, ut intuenti patet. Dixi autem *digitos, & teſticulos ſeorſim*: nam omnes digitos unius manus amputans, de quo mox iterum, vel utrumquem teſtem inique reſecans, irregularitatem non effugit: nam uno ſolo deficiente non tollitur generandi uſus; tollitur autem deficiente utroque. Sed de hoc vide dicta ſupra *c. præc. ſub finem*.

80 III. Inſuper auriculam externam, ſeu charthilaginem externam, non aurem, id eſt, totum audiendi membrum, item naſum externum, non nares, id eſt, totum olfaciendi organum, non eſſe membrum propriè, ideòque eorum amputationem non inducere irregularitatem, docet ſatis communis DD. cum Navar. *c. 27. n. 206. Molina, Avila, Filliuc.* aliiſque congeſtis Diana *p. 4. tr. 2. reſp. 16.* & Tamb. *hic c. 15. §. 16. n. 18.* Ratio eſt: quia auricula externa colligendo aliqualiter ſonos, & naſus colligendo, & ſtipando odores ſecundariò ſolùm, & minùs principaliter adjuvant ad audiendum, & olfaciendum, non omnino neceſſariò; cùm etiam ſine illis audire poſſis, & olfacere, etſi difficilius. Sententia omnino probabilis, & tuta in praxi. Attamen *Sotus, Suarez, Laym. citt.* meritò cenſet ſententiam oppoſitam affirmativam eſſe conformiorem SS. Canonibus nimirùm etiam amputantem inique naſum, auriculam, immo unum digitum, vel teſticulum, fieri irregularem: cum SS. Canones abſolute mutilationem appellare videantur abſciſſionem cujuſcunque partis organicæ, ob quam corpus humanum abſolute ſua integritate privetur; & imperfectum, ſeu mutilum reddatur; ac proinde eo caſu ſaltem pro ſecuritate conſultum ſit petere diſpenſationem.

IV. Quid ergo de amputante ſolùm aliquam partem membri propriè dicti, eritne ſemper ab irregularitate immunis? Placet hic Regula tradita a Tamburino proxime citato *n. 21.* quando tanta, & tam notabilis eſt mutilatio partis membri, ut ratione ejus amputationis id, quod remanet, abſolute non poſſit dici amplius membrum, aut ſimpliciter, & phyſice non poſſit habere illum uſum, ad quem a natura inſtitutum eſt, ut ſi cui omnes quinque digiti a manu amputentur, aut tres digiti, cùm dimidia manu, toties erit amputatio membri afferens irregularitatem: ſi ſecus, non erit. *Ratio regulæ eſt*; quia tantæ partis amputatio eſt vera, & abſoluta amputatio membri, cùm reſecetur id, quod principaliter facit ad uſum membri; at talis non eſt amputatio digiti, auriculæ, naſi &c. At certe talis eſſet, ſi quis alterius pollicem ſimul, & indicem detruncaret: ex hoc enim manus nimis notabiliter, & fere in toto fit inepta ad munus ſuum exercendum. Idemque eſt de eo, qui tres digitos minores una cum parte manus correſpondente abſcinderet: qui alicui omnes dentes excuteret &c. Tamb. *ibid. num. 23.* At quid de eo, qui alicui non habenti amplius manum, vel pedem abſcindat brachium, aut tibiam? Certe talem non fore irregularem, docent aliqui apud eundem *num. 9.* eo quod non videantur habere peculiarem uſum: id tamen rectè rejicit ipſe: cùm brachium, tibia, crus, ſint magna pars membri ſerviens ad eum uſum. Sed de his utique ſatis. 81

SECTIO III.

De homicidiis voluntariis moraliter cauſatis per mandatum, conſilium, cooperationem quamcunque; & ſua irregularitate:

SUMMARIUM.

83 & 84 *Quis dicatur mandans, & quis conſulens homicidium?*

85 *Differunt hi in hoc I. quod* mandans *alicui homicidium, eo facto, nihilominus incurrat irregularitatem, etſi alter ſine ejus mandato tamen certo occidiſſet; non ſic* conſulens, &

86 *II. Quod e contra* mandans *mandato ſuo ſufficienter revocato, a reatu homicidii, & irregularitatis ſecurus ſit, etſi nihilominus alter homicidium exequatur: non ſic* conſulens *revocato ſuo conſilio: tamen*

87 *Et hic quoque conſilio ſuo ſufficienter revocato, æque probabiliter & ab irregularitate, & ab onere reſtitutionis immunis erit, ſi homicidium nihilominus ſequatur.*

88 Uſque ad n. 92. *reſolvuntur dubia ſpecialia de* mandante *homicidium, quoad irregularitatem.*

92 Uſque ad n. 97. *pariter circa eandem irregularitatem reſolvuntur varia, & ſpecialia de* conſulente *homicidium.*

97 *Peccatum homicidii contra juſtitiam, cum onere reſtitutionis, & irregularitatem incurrit* omnis, & ſolus ille conſentiens, *qui conſentit in homicidium* ſuo nomine, & intuitu patrandum tantùm, *effectu ſecuto.*

98 *Non vero, qui unde conſentit in homicidium ſine ullo ſuo intuitu patrandum, aut etiam ſuo intuitu jam patratum, approbando &c.*

99 *Omnis etiam* auxilians poſitive *quomodolibet, ſive propriis manibus percutiat, vulneret &c. ſive alio modo juvet, præter peccatum homicidii inſuper obligationem reſtitutionis, & irregularitatem incurrit.*

100 Uſque ad num. 105. *reſolvuntur varii caſus, quando plures ſive ſimul, ſive ſucceſſive eundem vulnerarunt, poſtea mortuum &c.*

105 Uſque ad num. 109. *Quando fiant, vel non fiant irregulares, qui occiſuro dant, vel vendunt arma, pharmaca, venenum &c.*

109 *Quid de eo, qui ſe aſſociat, aſſiſtit, vel comitatur occidentem? &*

110 *Quid de illo, qui occiſuro indicat, vel prodit occidendum?*

111 Uſque ad num. 116. *Obligati ex Charitate tantùm impedire homicidium, & quacunque de cauſa, etiam ex odio, vel vindicta, non impedientes tantum, mere negative ſe habendo, ſolùm permittendo, nec obligationem reſtitutionis, nec irregularitatem, nec alias pœnas incurrunt.*

116 & 117 *Bene verò obligati ex juſtitia impedire, ſi non impediant.*

118 *Qui omnes præter homicidii, & reſtitutionis reatum probabilius etiam irregularitatem incurrunt.*

119 *Regula probabilis Recentiorum.*

120 Uſque ad num. 124. *afferuntur exempla varia puræ omiſſionis.*

124 Uſqoe

124 Uſque ad num. 128. *afferuntur exempla alia omiſſionis non puræ*.

82 COoperationes ad homicidium injuſtum voluntarium, ſeu directe volitum, & intentum, quemadmodùm ad quovis aliud damnum injuſtum proximi, vulgo numerantur novem, vulgatis verſibus comprehenſæ: *Juſſio*, *Conſilium &c.* ex profeſſo late explicatæ in materia de reſtitutione *tr. 4. c. 3. ſect. 1. per totum*, ſed hic neceſſario percurrendæ, & ad caſus particulares, maxime quoad irregularitatem incurrendam applicandæ ſunt: ſit

ASSERTIO IV.

83 O*Mnis alteri ad occiſionem hominis voluntarie directe quovis modo poſitive, vel negative cooperans, etiam non ſecuto effectu, abſque controverſia peccat mortaliter contra Juſtitiam, vel ſaltem contra Charitatem: at effectu ſecuto, ſemper contra Juſtitiam, cum obligatione reſtitutionis, & irregularitate contracta. Mandans, mandato ante effectum non revocato. Conſulens alioquin non facturo, probabilius etiam conſilio revocato. Conſentiens in homicidium ſuo nomine patrandum tantùm, non aliter. Auxilians poſitive quovis modo. Etiam non impediens, cùm ex Juſtitia teneretur, ſecus eſt, ſi ex Charitate tantùm, dummodo omiſſio pura ſit.* Hæc Aſſertio, quoad rationem peccati mortalis generatim nimis manifeſta eſt generali doctrina de ſcandalo, & cooperatione ad peccatum alterius, de quo fuſe jam *ſupra c. 1.* Quoad peccatum contra Juſtitiam, & reſtitutionem, patet ex aliis dictis generalibus *de Reſtitutione*. Utrumque tamen hic ſemper comprehendam ſub nomine *homicidæ*, & *irregularis*; quocunque enim caſu in homicidio peccatur contra Juſtitiam, cum obligatione reſtitutionis, etiam incurritur irregularitas, & e contra: excepto uno, & altero raro caſu, quos ſuis locis diligenter narrabo. Quoad irregularitatem autem incurrendam a vere cooperantibus ad homicidium conſtat claro Jure toto *capit. ſicut dignum de homicid.* De hac ergo potiſſimum ſpecialia explicanda ſunt.

§. I. *Mandans &c. Conſulens &c.*

84 MAndans dicitur, qui juſſu, & auctoritate movet, & impellit ad homicidium ſuo ipſius mandantis nomine, & intuitu patrandum. Conſulens vero dicitur, qui ſuaſu, vel rationibus alterum movet ad homicidium ſui ipſius, cui conſulitur, intuitu, & commodo patrandum: eoque differunt mandatum, & conſilium, quod mandatum fiat in gratiam mandantis, conſilium vero fiat in gratiam, & commodum alterius, cui conſulitur, ut optime declarat Bartholus in *L. non ſolùm ff. de Jejuniis*, ab omnibus receptus, dicens: *Mandator dicitur ille, qui mandat delictum committi propter ſe ipſum mandantem, & ad ſatisfaciendum voluntati ſuæ. Perſuaſor dicitur ille, qui perſuadet alicui propter ipſum, cui ſit perſuaſio, & ideo non curo, quibus verbis utatur, ſive dicat, mando, ſive rogo, ſive quibuſcunque verbis.* Hæc ille. Et hinc licet generaliter certiſſimum ſit, & mandantem, & conſulentem, ſeu ſuadentem, malitioſe homicidium, effectu ſecuto, eſſe vere homicidam, & irregularem, ex claro textu cit. Item cenſuras, & pœnas alias tali homicidio decretas incurrere, v. gr. excommunicationem, ſi occiſio ſit Clerici, fœtus animati, aut facta in duello. Duplex tamen eſt differentia *in Aſſert.* expreſſa.

I. *Differentia.*

85 SI alicui mandes, ut hominem occidat, & ille accepto mandato in gratiam tui ipſum occidat, licet is jam antea concepto occidendi propoſito, etiamſi tu nihil mandaſſes, nihilominus certo hominem occidiſſet, tu tamen irregularitatem non effugies. *Ratio eſt*: quia mandato tuo effeciſti, ut jam in tuo nomine homicidium patratum ſit, tibique ut cauſæ imputetur, quod alias alieno libitu factum fuiſſet. Quod ſi vero alicui ſuadeas homicidium, jam antea ad occidendum omnino reſoluto, & determinato per ſe ipſum, ut nihil omnino tuo conſilio in propoſito confirmatus fuerit, tu ab irregularitate immunis eris, & ſolus alter occidens incurret; quia nimirùm tuo conſilio facto non in tui, ſed alterius gratiam, jam alias certo occiſuri, nihil omnino effeciſti, neque ad occiſionem effective concurriſti: ut communiter notant DD. Quod ſi tamen ille antea propoſitum non omnino determinatum concepiſſet, quod tu maligno conſilio tuo magis confirmaſti, certe irregularitatem non effugies, quia jam cauſa fuiſti, ut homicidium fieret, alioquin forte non futurum. Si dubites, an tuo conſilio ipſum permoveris, nec ne, ſecuto homicidio, te irregularem fore, non dubites, ut dicam in *Subſectione*. At ais, fateor ex meo mandato, conſilio, ſuaſu, Titius occidit Cajum inimicum, at ſi ego non conſuluiſſem, vel mandaſſem, certo conſuluiſſet, vel mandaſſet alius: ſum ne tamen homicida, & irregularis? Ita, ne dubites: ſicut eſſet alius, loco tui conſulens, vel mandans, quia nunc tu de facto moraliter ad occiſionem concurriſti, & ſicut, ſi tu aliquem phyſice occideres, quem tamen, te non occidente, certe occideret alius, non ideo vitares notam homicidæ, & irregularis, ita etiam, ſi moraliter mandato, vel conſilio occidiſti.

II. *Differentia.*

E Contra vero, qui mandatum alteri datum, ante ejus 86
executionem ſerio revocat, expreſſe, vel tacite, dummodo revocatio ad notitiam mandatarii pervenerit, a reatu homicidii, & irregularitatis ſecurus eſt, etſi nihilominus alter homicidium exequatur, quia nimirùm mandato in ipſius mandati gratiam facto, ſerio revocato, ſi alter nihilominus occidat, non poteſt amplius cenſeri executio mandati, vel mandantis nomine factum homicidium, ſed alterius malitioſi proprio nomine, & motu commiſſum; revocatione enim tui mandanti alteri cognita, nihil tui conſenſus in ipſo remanet. Idque verum cenſet Tambur. hic ſæpe cit. *l.* 10. *de cenſ. tr. 4. cap.* 15. *num. 9.* etiamſi ficte ſolis verbis, tamen ſufficienter ſignificantibus, revocaveris. Quando enim tua fictio (ut ſupponimus) mandatario non eſt cognita, ipſa verba externa ſunt ſufficientia ad extinguendum in ipſo tuum mandatum. Cæterùm ſi revocatio tui mandati non pervenit ad mandatarium, iſque occidat, te fore irregularem, non eſt dubium; quia tunc tuum mandatum, adhuc remanens in mandatario revera eſt cauſa mortis alterius, ut in ſimili, & alia plura mox dicam in ſpecialibus mandatis. At vero, qui alteri maligno conſilio perſuaſit, ut hominem occidat, ſolùm movendo voluntatem, hortando, inſtigando, ſive etiam movendo intellectum rationibus propoſitis, v. gr. indecorum eſſe non vindicare talem injuriam &c. etiamſi poſtea ſerio revocet conſilium, & rationes ſuas refutet, alter autem ſibi amplius perſuaderi non ſinat, ſed homicidium conſummet, ſuaſor etiamnum irregularitatem incurret: quia nimirùm conſilium factum eſt in gratiam occiſuri, velut motu ipſi impreſſo per adhortationes, & rationes propoſitas, ut in ſui commodum occidat, alias non occiſurus, adeóque quantumvis poſtea revoces nihilominus cauſa homicidii ſecuri cenſeberis: neque enim in tua poteſtate eſt, motum illum maligni conſilii alteri impreſſum in ſui commodum revocare, niſi alter acquieſcere velit. Quemadmodum, qui jam ſagittam emiſit, lapidem projecit, venenum propinavit occidendi cauſa, quantumvis interim ante occiſionem revocet, & pœniteat, atque a peccato abſolvatur, nihilominus ſecuto homicidio irregularitatem, immo & excommunicationem, & alias pœnas incurrit. Ita communius, & tutius docent graves DD. Nav. *c.* 27. *n.* 33. Tolet. *l.* 1. *c.* 85. Leſſ. *lib.* 2. *c.* 13. *dub.* 3. *n.* 17. Mol. *tom.* 3. *tr.* 2. *diſp.* 731. & probabiliorem cenſet Laym. *lib.* 1. *tr.* 5. *p.* 2. *c.* 5. *n.* 7.

Nihilominùs æque probabilis, & tuta videtur oppoſita 87
ſententia, etiam multorum, & gravium DD. Innocent. *in c. ad audientiam S. Antonin. Sylv.* alii cum Petro Navar. *l.* 3. *cap.* 4. *nu.* 27. Filliuc. *tr.* 20. *cap.* 2. *q.* 3. & probabilem putant *Leſſ. citat.* & Dian. *p.* 3. *tr.* 5. *reſolut.* 84. & *p.* 2. *tr.* 2. *reſol.* 14. Et valde probabilem cenſet *ipſe Laym. modo cit.* nimirùm talem conſulentem, poſtquam conſilium ſuum ſerio revocavit, & nihil prætermiſit, quæ ad diſſuadendum, & impediendum homicidium neceſſaria videbantur, &, ſi alterum videat perſeverare in eadem voluntate, alium neci deſtinatum moneat, ut ſibi caveat, quod certe tenetur (ſaltem ex Charitate) poſtea nihilominus ſecuto homicidio, immunem eſſe ab irregularitate, & conſequenter etiam ab onere reſtitutionis (& ſecundùm communiſſimam etiam ab excommunicatione in caſu, quo incurrenda eſſet.) *Ratio eſt*, quia talis fecit, quantum potuit, ut malum ſuum conſilium everteret, & deſtrueret, adeóque executor tunc non debet cenſeri ejus conſilio fuiſſe impulſus, ſed potius ſua malitia, & pertinacia. Alia longe eſt ratio de ſagitta, lapide, veneno, in exemplis allatis, quia hæc ſunt cauſæ naturales, quæ ſcilicet applicatæ, naturaliter, & neceſſario operantur, quantùm poſſunt, quas proinde impedire non eſt omnino in noſtra poteſtate. At vero alieno conſilio perſuaſus ad occidendum, vel quodvis aliud malum patrandum, eſt cauſa moralis & libera, quæ contrariis rationibus poteſt a concepta ſemel ſententia dimoveri, & in malis debet; quare ſi diſſuadens faciat, quod poteſt, alter vero diſſuaſionem non recipiat, effectus ſecutus illius malitiæ, non ſuaſoris adſcribi debet. Ego huic ſententiæ in foro conſcientiæ omnino acquieſco.

I 2 Spe-

Specialia de mandante homicidium.

88 I. Mandans homicidium irregularitatem contrahit, quoties ex vi mandati ſui homicidium ab ipſo intentum, ſaltem quoad ſubſtantiam ſecutum fuit, etiamſi mandatarius modum ab ipſo præſcriptum non ſervet, verb. gr. mandaſti Titio occidere inimicum tuum, tali loco, tali die, tali medio, com ſclopeto, ipſe autem occidit alio loco, alio die, alio medio ver. gr. veneno, &c. certe irregularis es, quia tua juſſio ſubſtantiam poſuit mortis. Contra: tu mandaſti Titio, ut occideret Petrum, ipſe vero per errorem occidit Paulum: certe irregularis non es, quia ad occiſionem Pauli tu nullum conſenſum poſuiſti, illudque homicidium minime a te fuit intentum, immo nec prævisum; atque ita declaratum fuiſſe in S. Congregatione Cardinalium refert *Farinacius* apud Tambur. §. 8. *num.* 19. *cit.* & habetur in noviſſima editione Conc. Trid. *ſeſſ.* 14. *c.* 7. *de Reformat.*

89 II. Certum eſt ex dictis, te non fore irregularem, nec homicidam, quando certo conſtat, mandatarium ex tuo mandato nec fuiſſe omnino motum ad occiſionem patrandam, nec factum eſſe animoſiorem, vel ſeveriorem ad occidendum, ſed prorſus eodem modo & mota occidit, ac ſi tu non mandaſſes. At vero, ſi de hoc non conſtet, ſed dubium ſit, te fore irregularem, conſtabit ex dicendis in ſubſect. At rurſus: quid ſi ignores, an mandatarius hoc tuum mandatum acceperit, ſeu acceptaverit, vel non, an vero recuſaverit, occidit enim nullo ſigno dato mandati tui repulſi, unde tu neſcis, an ex tuo mandato, an vero ex alterius, vel propria voluntate, v. g. ob acceptam injuriam is hominem occiderit, eritne adhuc irregularis? Reſp. quod ſic. Navar. *c.* 17. *nu.* 27. Joan. Præp. *q.* 5. *de irreg. dub.* 8. *n.* 63. & alii cum Tamb. *cit.* §. 8. *n.* 12. Ratio eſt: quia dum mandaſti homicidium, jam cogitaſti, vel ſaltem ſuſpicatus es, illud patrandum a mandatario, & tamen illud non caviſti revocando mandatum, ut debuiſti: ergo adhuc teneris ex mandato, ſemper enim quis tenetur ex mandato, quando illud, re integra, expreſſe, vel tacite non revocat; aliud eſt, ſi mandatarius poſt longum tempus, poſtquam novit te in amicitiam rediiſſe cum illo inimico, aut ex nova cauſa, ſeu propria inimicitia illum occideret: tunc enim non cenſetur occiſio fieri ex tuo mandato.

90 III. Quod ſi mandatarius ab initio quidem reſpuat tuum mandatum, de occidendo homine, deinde vero te neſciente, mutato animo, illud acceptans, hominem occidat, eriſne tunc homicida, & irregularis? Reſp. cum diſtinct. 1. Si enim tu audita prima repulſa mandatum tuum ſufficienter revocaſti, dicens v. gr. placet tua conſcientia, ne ergo te in hoc negotio immiſceas, nihil attentes, &c. jam ex hac ſufficienti revocatione liberes a mandato, & irregularitate. 2. Si vero tunc ſufficienter non revocaſti, v. g. dicendo: video te nullius animi eſſe, inveniam bene alium: relinque, ſi non placet mihi gratificari in hoc &c. jam altero adhuc occidente, reus eris mandati homicidii, & irregularitatis, quia mandatum tuum ſufficienter non revocatum, adhuc operatum fuit. 3. Si denique nihil dixiſti, nec dediſti ſignum, quod repulſam illam acceperes, adhuc irregularis eris, ſecuto homicidio: quia ex illo tuo ſilentio non cenſetur ſufficienter revocatum eſſe mandatum, ſed remanet adhuc impreſſum mandatario, vi cujus poſtea fit occiſio. Ita ex Suar. *de cenſ. d.* 44. *ſect.* 3. *num* 9. *& aliis*. Tamb. *cit.* §. 8. *num.* 14. 15. *&* 16.

91 IV. Quid ſi tu quidem ex parte tua mandatum occidendi ſufficienter expreſſe, & ſerio revocaſti, at vero 1. Mandatarius non percepit revocationem ob diſtractionem mentis, v. g. interludendo, fabulando &c. 2. Mandatarius non putavit revocantem te ſerio loqui, & ex animo, ſicque adhuc occidit ex vi mandati, quod in te perſeverare putat. 3. Mandatarius percepit, & acceptavit quidem tuam revocationem, ſed deinde mandati tui memor, & revocationis oblitus oblata occaſione adhuc occidit. 4. Denique tu pœnitens mandati tui, non potes quidem revocare, vel admonere mandatarium de tua revocatione, potes tamen (tuncque ex juſtitia deberes) admonere occidendum, ut ſibi caveat; & tamen non admones, ſicque adhuc vi mandati tui occiditur. Quid Juris in his caſibus? In his quatuor caſibus mandantem eſſe vere homicidam, & contrahere obligationem reſtitutionis, merito docet Lugo *diſp.* 19. *de Juſtit. ſect.* 2. *a n.* 25. Et conſequenter ego cum Tamb. cit. num. 24. infero etiam incurrere irregularitatem. Ratio clara eſt: quia in omnibus iſtis caſibus, ſi attente conſideres, occiſio a tuo tandem mandato efficaciter conſequitur. Secus dicendum videtur in caſu quando tu mandatum tuum de occidendo inimico, ſerio, & expreſſe revocaſti apud mandatarium, iſque perſiſtens in pertinacia ſua, adhuc occidit, te ſciente, at non conſentiente; ſed tamen, cùm ſine gravi tui incommodo poſſes, ſaltem per alium, non præmonente, occidendum, ut ſibi caveat, hoc caſu, etſi irregularitatis reum te faciant *Suar. Turr. Hurt. Cornejus apud Dian. mox cit.* eo, quod adhoc ex vi mandati tui videatur occidi alius, probabilius tamen ab irregularitate te liberant *Henriquez*, *Sayrus*, *Avila*, alii cum Leſſ. *lib.* 2. *c.* 13. *dub.* 3. *n.* 18. Dian. *part.* 4. *tract.* 2. *reſ.* 14. Tamb. *cit. num.* 23. Ratio eſt, quia tunc non teneris admonere occidendum ex Juſtitia, jam enim mandatum tuum ex parte tua ſufficienter revocaſti, at proinde occiſio re ipſa non ſequatur ex vi mandati tui, ſed ex mera pertinacia; & mala voluntate mandatarii, ut ſupra dictum eſt. Teneris ergo tunc ſolùm ex Charitate admonere occidendum: adeoque non admonendo ſolùm peccaſti contra Charitatem, non contra Juſtitiam, ideoque ſicut nullam reſtitutionis obligationem, ita neque irregularitatem incurriſti; ut patebit ex generalibus dicendus §. 4.

Specialia de conſulente homicidium.

92 Dicta modo de mandante, pleraque etiam applicanda ſunt conſulenti, & de utroque pro certo habendum, tam mandantem, quam conſulentem homicidium, mandato, vel conſilio non revocato, quacunque de cauſa effectu ſecuto irregularem fieri, quamtumvis ipſum interea pœnituerit mandati, vel conſilii ſui mali. Ex. g. Juſſi, vel conſului occidi Petrum, ſed re integra me valde pœnituit conſilii, vel juſſionis meæ, facta etiam confeſſione Sacramentali, quia tamen non potui revocare, & admonere alterum, forte nimiùm diſtantem: interea ipſe ex vi conſilii, vel mandati mei homicidium patravit, ſine dubio ſum irregularis, ſicut & reſtitutionis obnoxius: quia hic non attenditur ſtatus tuus præſens peccati, vel gratiæ, ſed cauſa homicidii, quam dediſti: at hic per tuum mandatum, vel conſilium non retractatum, etſi ſine præſenti culpa tua, jam dediſti cauſam, ex qua ſecutum eſt homicidium: ut jam ſemel notavi, & infra de homicidio caſuali indirecte voluntario iterùm notabo. Jam quoad ſpecialia.

93 I. Conſulens etiam irregularitatem incurrit, quandocunque ex vi conſilii ſui ſequitur homicidium determinatum quoad ſubſtantiam, ſicut modo de mandante explicatum, quibuſcunque deinde verbis utaris, ſive voluntatem moventibus, hortando, inſtigando, palpando, reprehendendo, ejus ignaviam; ſive intellectum inſtruendo, rationes, motiva, media proponendo, vel docendo: v. g. ſi Titio injuria affecto, dicas: vere leges Nobilium ſtatuunt, imminui exiſtimationem viri, niſi ultione, vel duello deleatur injuria: ſi fœminæ a te, vel alio imprægnatæ dicas: hoc vel illud pharmacum expellit fœtum animatum: ſi Titio meditanti occiſionem ſui inimici, tu ſuggeras modum, quo poſſit adverſarius imparatus occulte, vel per inſidias occidi; & ſimilia ſexcenta: ſecuta occiſione vi verborum tuorum omnino homicidii, & irregularitatis notam incurres: prædictis enim, & ſimilibus loquendi modis vera materialis cauſa homicidii fuiſti, ut obſervant DD. paſſim.

94 II. Tibi jam reſoluto occidere Titium, ſuadeo, ut occidas alio modo, quàm volebas: v. g. volebas eum occidere gladio, vel ſclopeto; conſulo, ut potius occidas veneno, iſque ſecutus conſilium ſic occidit, ſumne ergo homicidii, & irregularitatis reus? Reſp. cum diſtinct. ſi modus occidendi a te propoſitus fuit, ut celerius, audacius, vel ſecurius ego occiderem, irregularitatem non effugies, quia concurriſti ad ſubſtantiam occiſionis, vel ejus accellerationem. Si autem ſuaſio tua non fecit occiſionem deteriorem, vel occidentem animoſiorem, vel ſecuriorem, merito ab irregularitate liberat te Tamb. *cit.* §. 8. *n.* 29. quia jam non concurris ad ſubſtantiam occiſionis, alioquin certo fiendæ, ſed præciſe ad modum: hinc a fortiori, ſi tibi ſuadeam, ut occidas cras, quem volebas occidere adhuc hodie, dummodo cras forte data occaſione meliori, non animoſius, vel ſecurius occidas, quam occidere hodie, non ero irregularis; quia ſic potius conſervo vitam alterius, quam auferam. Vide Dian. *p.* 11. *tr.* 8. *reſol.* 42.

95 III. At quid ſi ſuadeam, ut occidas meliori morte, quæ tamen ſit celerior: v. g. volebas occidere maleficio gravia, & diuturna tormenta afferente, ego ſuaſi, ut gladio occideres ſtatim; volebas diù excruciare, conſcindere paulatim ſingula membra, ſuaſi ut occidas unico vulnere per præcordia, vel caput? Reſp. Cum diſt. ſi motus Charitate, & miſericordia erga occidendum ita facias, reum irregularitatis rurſus te non facio, cum Tamb. *c.* 15. §. 8. *n.* 31. quia pia Mater Eccleſia non videtur velle tam gravi pena punire eum conſulentem minus malum, ut evitetur majus, quod certe malum non eſt, ut videbimus ſuo loco: nam ob eandem rationem Doctores paſſim afferunt, non incurrere excommunicationem, nec irregularitatem eum, qui volenti Clericum occidere, ſuadet, ut potius ſolùm verberet, vel mutilet. Quod ſi vero ita ſuadeas malo fine: v. g. quia vis quantocius illum hominem tibi inique extingui, aut ocius hæreditate potiri, aut etiam ne occidens in manus

Judi-

Judicum deveniat, & jam te irregularem pronuntio, cum, eodem ibid. *n.* 32. *&* 33. quia tunc non poteſt præſumi intentio modo dicta piæ Matris Eccleſiæ.

96 IV. Quidam damnatus ad mortem volebat ad Superiorem Judicem appellare, diſſuaſi, ne appellaret, unde ejus mors ſaltem longe citius, quam ſi appellaſſet, ſecuta eſt, ſum-ne irregularis? affirmant ſane DD. communis, & nos indicavimus *c. præc. n.* 51. *de Irreg. ex defectu lenitatis* (eo non ſpectat caſus iſte.) Verùm juxta probabilem Regulam Recentiorum ibidem in fine Sect. declaratam, ita diſtinguendum eſt: ſi enim ipſe Judex, Advocatus, vel miniſter Juſtitiæ, ex officio agens ita diſſuadet, certum eſt incurrere irregularitatem ex defectu lenitatis. At vero, ſi privata perſona, Theologus, Confeſſarius, aut etiam ipſe Judex, ut privata perſona agens, ita diſſuadeat ex bono motivo; utpote quia appellatio eſſet injuſta, frivola, inutilis, vel etiam perniicioſa futura, nullam incurrit irregularitatem; non ex delicto, quia non peccat: non ex defectu lenitatis, quia hi non agunt, ut Miniſtri Juſtitiæ: ſi tamen temere, & ſine ratione appellationem diſſuadeant, & impediant, utique peccant, & ſecuta, vel accelerata morte, rei conſequenter irregularitatis erunt: & hoc ſenſu ita a nobis ſupra conceſſum eſt ex communi DD.

§. II. *Conſentiens in homicidium ſuo nomine patrandum non aliter.*

97 QUamvis rurſus certum ſit, omnem conſenſum, ac ratihabitionem homicidii patrandi, vel jam patrati (quo etiam ſpectat *palpans*, id eſt, laudans, blandiens, vel gratulans de tali facto) eſſe peccatum mortale, ſaltem contra Charitatem, ut initio generaliter prædixi. Speciale tamen homicidii peccatum contra Juſtitiam, cum obligatione reſtitutionis, & irregularitatem incurrit *omnis, & ſolus conſentiens in homicidium ſuo nomine patrandum tantùm, ſecuto effectu*: talis enim cenſetur ſaltem virtualiter, & æquivalenter mandans, ut §. præcedenti initio notavi: immo etiamſi tacite ſolùm conſentias, v. g. ſi affirmanti in tui gratiam ſe hominem necaturum, credas, ab ipſo futurum eſſe, neque contradicas, & impedias, cùm poſſis. *Arg. cap. conſtitutis* 1. *de Teſtibus L. in delict. ff. de noxialibus action.* Molin. aliiſque cit. Laym. *lib.* 3. *tract.* 3. *par.* 3. *c.* 4. *num.* 5. Item ſi te rixante cum alio, amicus adveniens alterum in tui gratiam occidat, te, cùm facile poſſis, non prohibente. *Argum. cap. Petrus de homicid. & ibid. Abbas, & DD. communiter cum Laym. cit.* Ratio eſt: quia talis conſenſus, ſive expreſſus, ſive tacitus, cenſetur moralis cooperatio ad homicidium, & cauſa illius per modum mandati, conſequenter irregularitatem inducet, niſi contradicatur ſaltem exterius, ut in ſimili ſuperiùs notavi.

98 Non ergo homicida erit, neque obligationem reſtitutionis, neque irregularitatem contrahet, ſed neque excommunicationem (in caſu, quo homicida alias incurrere deberet) incurret: In primis nude conſentiens in homicidium patrandum ab alio abſque ullo ſui intuitu, neque ullo modo ſui nomine, vel commodo patrandum, abſque ulla alia poſitiva cooperatione, & ſecluſa obligatione Juſtitiæ homicidium illud impediendi. *Ratio eſt*. quia, ut ſupponitur, talis conſenſus nullo modo influit in homicidium: quippe quod æque fieret ſine illo conſenſu mere per accidens, & concumitanter adveniente: neque ad talem conſenſum ullo Jure facta eſt extenſio irregularitatis, excommunicationis, vel alterius pœnæ homicidio decretæ. 2. Multo minus ergo incurrit, qui homicidium non ſuo nomine, vel ſui intuitu factum ab alio, ſolùm conſenſu ſubſequenti approbat, laudat, palpat, & velut ratum habet, ob eandem rationem; immo tunc non poteſt ratificare, quia ut dicitur in Jure cap. cum quis, de ſent. excomm. *Nemo ratificare poteſt, quod ſuo nomine geſtum non eſt.* Sed neque 3. Eam irregularitatem incurrit, aut excommunicationem (excepta ſola excommunicatione ob occiſionem, vel percuſſionem Clerici) incurrit, qui homicidium, etiam ſuo nomine, ſuique cauſa jam patratum ab alio, poſtea ſolùm ratum habet, commendat, approbat: uti conſtat *Navar. Sylv. Mol. & alior*, docet communior, & verior DD. ſent. Gloſſ. *in cap. ſi quis viduam d.* 50. *Covar. Avila, Hurt.* alii cum Laym. *lib.* 3: *tract.* 3. *p.* 3. *cap.* 4. *n.* 6. Lugo *diſp.* 10. *de Juſtit. ſect.* 2. *n.* 34. Dian. *par.* 4. *tract.* 2. *reſol.* 13. Ratio eſt: quia irregularitas, ſicut & obligatio reſtitutionis, ſolùm imponitur ob delictum commiſſum, vel cooperationem ad illud: ſed is, qui ſolùm ratum habet homicidium jam antea commiſſum, nec poteſt cenſeri illud commiſiſſe, nec ad illud cooperatus eſſe: ergo non incurrit illas pœnas. Et univerſaliter, pœna decreta in aliquod delictum non comprehendit ratihabitionem illius, niſi in caſibus a jure expreſſis, non autem extenditur irregularitas ad ratihabentes in ullo Jure, licet extendatur excommunicatio in ratihabentes percuſſionem, vel occiſionem Clerici ſuo nomine factam: *cap. cum quis, de Sentent. Excomm. in* 6. ergo &c. Quod vero dicitur Regula Juris 10. *in eodem* 6. *ratihabitionem retrotrahi, & mandato non eſt dubium æquiparari*, verum eſt univerſaliter in ſavorabilibus tantùm: ut quando agitur de valore contractuum, in negotiis utiliter geſtis pro altero; non item in odioſis, & pœnalibus, niſi quatenus talis æquiparatio facta eſt ab ipſo Jure: facta autem ſolùm eſt in ordine ad incurrendam excommunicationem ex percuſſione Clerici: nullibi autem facta eſt in ordine ad contrahendam irregularitatem, aut alias excommunicationes, aut pœnas, ut recte reſpondent DD. citat.

§. III. *Auxilians poſitive quovis modo.*

QUicumque actu, & poſitive cooperantur ad homicidium, quomodocumque, ſive propriis manibus percutiant, ſive non; ſive ſolùm defendant ipſum homicidam, ſive alium impediant, ne ſe defendat, ſive ſolùm animent homicidam, aut ſolùm aſſiſtant in ejus ſavorem, ſive homicidæ arma præbeant, ſive hæc auferant occidendo &c. his enim, & ſimilibus omnibus modis fit vera vel phyſica, vel moralis cooperatio, & auxiliatio ad homicidium: ideoque præter peccatum mortale talis incurrit irregularitatem, ſicut & obligationem reſtitutionis pro rata, immo in ſolidum in defectum aliorum, & excommunicationem in caſu, quo decreta eſt: conſtat *ex cit. cap. ſicut dignum.* §. *illi de homic.* his verbis eſt: *Conſtat ab homicidii reatu immunes non eſſe, qui occiſoribus opem contra alios præſtare venerunt:* & conſequenter etiam immunes non erunt a pœnis homicidæ decretis. Quando ergo plures ita actu, & poſitive proxime cooperantur ad homicidium, ſecuto effectu, omnes ſunt irregulares, etiamſi unus tantùm lethaliter vulneraſſet, cæteri non lethaliter, vel nullo modo vulneraſſent, immo etiamſi nullus omnino vulneraſſet lethaliter, dummodo ratione iſtorum vulnerum mors poſtea ſequatur, omnes tamen cæteri tanquam auxiliantes, & cooperantes fiunt irregulares, ut ex communi notat Filliuc. *tract.* 29. *cap.* 4. *quæſt.* 7. Sed claritatis cauſa percurro aliquos caſus in particulari, qui quidem plerique ſpectant ad homicidium phyſice patratum potius, quam moraliter cauſatum: hìc tamen aptum locum habent. 99

I. *Plures eundem vulnerantes poſtea mortuum.*

I. TItius, Cajus, Sempronius, & ego communi conſilio, & conſenſu promiſcue graviter, vel leviter vulneravimus, Antonium, uno vel altero lethali vulnere inflicto; ſiquidem non appareat, quiſnam inflixerit, & omnes de eo dubitent, omnes eſſe irregulares, non eſt dubium ex dictis. At, ego certus ſum, me non inflixiſſe lethale vulnus, vulneravi enim ſolùm in brachio, in crure poſteriori: ſumne tamen irregularis? Certe es, ſi, ut ſuppoſitum eſt, communi conſilio, & communi pacto cum aliis aggreſſio facta eſt: quandoquidem audacior ex comitatu tuo factus eſt, qui lethale inflixit: & regulariter in pluries vulnerato mors ſequi ſolet ex communi coactione omnium vulnerum. Si autem nihil horum adſit, & certus ſis, te nullo modo concurriſſe ad mortem tuo levi, non lethali vulnere, non erit caput, unde fias irregularis. 100

II. Plures ſimiliter vulneravimus Titium, ſed ſinguli leviter nullo prorſus extante vulnere lethali: nihilominus Titius ob multum ſanguinem ex illis tot levibus vulneribus effuſum, aut ob febriculam ex illis vulneribus provenientem, brevi mortuus eſt: omneſne ſumus irregulares? Eſtis omnes: quia certum eſt, omnes vulneraſſe, & certum eſt ex illis vulneribus, tamque multis concauſis, velut agmine factum Titium fuiſſe interemptum. Cæterum, ſi vulneri levi a te inflicto ſuperveniat alia mortis cauſa non præviſa, ſpectabit ad homicidium caſuale, de quo ſuo loco inferiùs. Sed interim audi adhuc unum, aut alterum caſum. 101

III. Ego leviter Petrum vulneravi v. g. in dextero brachio, vel pede, ſed is poſtea a ſuperveniente alio inimico, vel eo quod meo vulnere debilitatus, ſe defendere, vel fugere non potuerit, graviter vulneratus, ideoque mortuus fuit: ſumne irregularis ego? Reſp. cum diſt. ſi nullum conſilium, etiam commune, cum altero inimico Petri habuiſti de eo vulnerando, nec de illo inimico ſuperventuro cogitaſti, dubitaſti, vel ſuſpicatus es, reus irregularitatis, & reſtitutionis non eris: quia omnino præter opinionem, conſenſumque tuum homicidium factum eſt. At vero ſi communicato conſilio egiſti, aut etiam non communicato conſilio, periculum prævidiſti, & non caviſti, omnino reus eris homicidii, & irregularitatis; jam enim homicidium directe, vel indirecte voluntarium etiam tibi imputabitur. Ulterius hìc applicare potes diſtinctionem mox dandam caſu ſequenti. Audi ergo difficilius confitentem reum. 102

IV. Ego heri lethaliter vulneravi Paulum, probabilius, 103

immo certo intra duos, *vel* tres dies inde moriturum: ſed ecce nullo communicato conſilio, ex improviſo ſuperveniens alius inimicus *Pauli*, novo lethali vulnere confodit, trajecit, occidit (*caſus* frequens in bello poſt conflictum) ſumne irregularis? Ita eſſe, abſolute pronuntiat Covar. *in Clement. ſi furioſus par.* 3. §. 2. hac ratione: ille, qui reus eſt homicidii *Jure* Civili, eſt etiam irregularis Jure Canonico: at percutiens aliquem vulnere lethali, ex quo ſcilicet percuſſus certo ut moriturus, tenetur reus homicidii Jure Civili, ſic enim habet textus L. ita vulneratus ff. ad L. Aquiliam. *Lege teneri æſtimati ſunt ſolum, qui ita vulneraſſent, ut confeſtim vita privarent; ſed etiam hi, quorum ex vulnere certum eſt, aliquem vita exceſſurum*. Sic ibi; ergo talis etiam Jure Canonico tenebitur irregularitatis reus. Sic fere diſcurrit iſte Doctor. Sed quidquid ſit de minori, & ſenſu illius Legis; certe major univerſaliter vera non eſt, nam ſi quis a te lethaliter vulneratus, per miraculum ſanaretur, jure civili erit plectendus, ut homicida; at Jure Canonico irregularis non erit, quia vulneratio actu mortem non attulit. Contra dubius de facto homicidii jure Canonico irregularis eſt, ut mox videbimus in *Subſect.* nunquam verò plectendus eſt ut homicida. Idemque eſt de Judice torquente reum, modum torturæ excedente, unde reus moriatur: Jure enim Canonico clare irregularis eſt, at Jure civili non punietur pœna homicidæ; ſed alia longe mitiori.

Reſp. ergo cum diſtinct. vel enim ſecundus percuſſor ſtatim occidit, ſeu ita percuſſit, transfodit, trajecit, ut is ſtatim mortuus ſit: & tunc tu primus percuſſor liberens ab irregularitate, eamque ſolus ſecundus percuſſor contrahet. *Ratio clara eſt*; quia tunc mors nullo modo ex vulnere a te inflicto ſecuta eſt, quippe quo vulneratus Paulus adhuc uno, aut altero die vixiſſet, & forte, ſaltem miraculoſe, ſanari potuiſſet: at vero, ſi Paulus non ſtatim ex ſecundo vulnere, ſed poſt utrumque vulnus acceptum ex intervallo, v.g. uno, vel medio die poſtea mortuus ſit, ambo vos percuſſores irregulares eritis. *Ratio eſt*: quia tunc revera mors non ſequitur ex ſolo ſecundo vulnere, ſed etiam ex primo a te inflicto: ambo enim vulnere communi actione lethali concurrunt ad mortem inferendam, vel certe accelerandam. Ita meo Judicio ſapienter Tamb. *cit. cap.* 15. *§.* 7. *n.* 6. attamen n.7. excipiens, niſi in raro caſu certus eſſes, mortem a ſecundo vulnere ſolo cauſatam eſſe tunc enim rurſus non tu, ſed ſecundus tantùm percuſſor omnium reus erit. Sed quando id certo conſtabit?

II. *Dans, vel vendens arma occiſuro.*

104. EGo velut amicus gratis præbui, velut mercator vendidi arma, pharmaca, venenum, vel quid ſimile Titio, quibus iſte hominem occidit: ſumne ego homicidii reus, & irregularis? Hic graviter diſtinguendum eſt: aut enim (1) ipſe intendiſti, vel homicidium voluiſti: aut (2) ſaltem prævidiſti: aut (3) nec intendiſti, nec prævidiſti, aut (4) etiam coactus es dare, vel vendere? Jam cape breves Reſolutiones.

105 I. Si talia dediſti ad finem occidendi injuſte ex intentione, vel conſenſu in homicidium, effectu ſecuto, ſinè dubitatione homicida, & irregularis es; adde etiam, ſi ſine illis armis a te datis alter nihilominùs iturus fuiſſet ad occidendum illum hominem; immo, etiamſi illis armis uſus non eſſet, ſed tamen ex illis audacior factus, & promptior ad occidendum: in his enim ſemper es cauſa homicidii voluntaria. Idemque dicendum ſi ſolùm dediſſes arma defenſiva, loricam, galeam, Clypeum &c. nam etiam ex his ſemper fit homo audacior, & ſecurior ad occidendum idque etiam, ſi tunc homicidium non intenderes, ſed prævideres tamen. Ita *Bonac.* aliiſque citt. Dian. *par.* 4. *tract.* 2. *reſol.* 11. Tamb. *cit. cap.* 15. §. 7. *num.* 18.

106 II. Si ejuſmodi dediſti, vel vendidiſti, non quidem ad finem homicidii, illud intendens, vel volens, attamen, vel certo ſciens, vel rationabiliter ſuſpicans, talem a te petere, vel emere arma, gladium, venenum, vel pharmacum cum voluntate aliquem determinare occidendi, v. g. hunc inimicum ſuum, hanc uxorem deprehenſam in adulterio, ad procurandum abortum hujus ancillæ impregnatæ &c. certe homicidii, & irregularitatis reus erit; ſecuto effectu. Ita cum aliis Sayr. *lib.* 7. *Theſaur. cap.* 4. Tamb. *cit. c.* 21. Ratio eſt, quia ſic dando, vel vendendo occiſuro determinate aliquem, proxime cooperaris ad homicidium, ideòque contra Juſtitiam peccas, non contra Charitatem tantùm, quidquid excuſet *Hurt.* At vero ſi ſolùm prævideas, ſuſpiceris talem petere a te ejuſmodi arma ad occidendum indeterminate v. g. ſi iturus ſit ad bellum injuſtum, vel quia cum variis inimicitias gerit: Jam non videris eſſe cauſa proxima occiſionis forte ſecuturæ: in illa enim tanta indeterminatione occiſionis potes tibi probabiliter perſuadere gladio a te tradito, vel vendito v.g. nullum fuiſſe occiſum. Sed plura ſupra de ſcandalo, & cooperatione ad peccatum alterius.

III. Si dans, vel vendens arma, vel alia ejuſmodi nihil mali intendas, nec ſcias, vel prævideas, aut ſuſpiceris de occiſione futura, nullo modo homicida, vel irregularis eris, quotquot deinde occiſi fuerint, quia ſic moraliter, & voluntarie nullo modo concurris ad occiſionem. Idemque dicendum, ſi arma, vel quæcunque alia data, nihil prorſus juvent, vel concurrant ad occiſionem, neque alterum animoſiorem reddant ad occidendum, etſi tu aliquid prævideris, vel ſuſpicatus ſis; ſic enim nullum erit caput, cur debeas irregularitate puniri. Communis apud citt. 107

IV. Si vi, vel metu gravi, cadente in conſtantem virum, v. g. mortis propriæ, mutilationis, vel alterius gravis mali, etiam cogeris dare, vel vendere arma, vel quid ſimile ad occidendum hominem, inimicum, uxorem &c. etiamſi id certo ſcias, vel prævideas, attamen ſicut tunc excuſaris a peccato cooperationis homicidii ab altero patrandi, ita ab irregularitate ex delicto, & totus concurſus mortis, ſeu tota moralis cauſa occiſionis, & conſequenter irregularitas refundit in cogentem te, nihil vero in te: at vero ſi metus levis tantùm, & levis mali eſſet, tu quoque non effugeres notam homicidii, & irregularitatis: cum levis metus non excuſet a peccato cooperationis ad tantum malum, nec conſequenter ab irregularitate ex delicto, ut in ſimili etiam ſupra notavi. 108

III. *Aſſocians ſe occidenti, eique aſſiſtens.*

AUxilium præbui, aſtiti, comitatus ſum eum, qui inimicum interfecit: ſumne irregularis? Reſp. cum diſtinctione jam ſæpius inculcata: ſi tuum auxilium quodcunque, aſſiſtentia, aſſociatio tua, fuit cauſa efficax, & propinqua occiſionis, & vere in eam influxit, ut ſi homicida ſine tuo auxilio, vel aſſiſtentia, comitatu, vel revera non occidiſſet, vel non tam celeriter, vel non tam audacter, ne dubites, te irregularem eſſe, ex ſæpe dictis ſicut & excommunicatum, ſi occiſio ſit Clerici, vel facta in duello ex condicto. At vero ſi tua aſſiſtentia, vel comitatus non fuit cauſa efficax, & propinqua occiſionis, nec eam ullo modo promovit, ſed perinde fuit, ac ſi non adfuiſſes; irregularitatem ne metuas. Hinc ſi adſis amico tuo rixanti cum ſuo inimico, & id neſciat amicus, cùm tua præſentia nihil prorſus adferat ad occiſionem, nihil de irregularitate, vel alia homicidii pœna tibi timendum erit, ſi ille ſuum adverſarium interficiat. Contra vero, ſi te oſtendas, unde aliquid animi addatur amico iraſcienti, quis te tunc ſecuto homicidio ab irregularitate liberabit? Vide *Sayrum loc. cit.* Id vero minime probandum videtur, quod docent *Henriq. Avila*, *Navar.* apud Dian. *par.* 4. *tract.* 2. *reſol.* 17. ſi pater aſſiſtat filio rixanti cum inimico, eo fine, ne filius periclitetur, non fore patrem irregularem, ſi filius inimicum occideret, eo quod pater det operam rei licitæ. Hoc inquam minime probandum videtur: cùm enim filius rixans videt præſentem patrem ſanum, ac valentem, non poteſt ex ejus præſentia non audacior fieri ad occidendum, & conſequenter eo ipſo hæc aſſiſtentia patris fiet illicita contra Juſtitiam: ideoque ſecuta occiſione ſequitur irregularitas in utroque, niſi forte pater eſſet adeò ſenex, vel debilis, ut clare appareat aſſociationem iſtam nihil promovere poſſe occiſionem. Tamb. *cit. num.* 28. 109

IV. *Indicans, prodens occidendum occiſuris.*

DE hoc ita loquitur Lugo apud Tamb. cap. 4. §. 4. n. 4. *ſi ſcias, Petrum quærere inimicum ad occidendum, & aperias illi, ubi ſit, teſtificaris plane verum, ſciens tamen Petrum illa notitia abuſurum ad occidendum ex ſua malitia, non eris vere liber a peccato injuſtitiæ, & particeps homicidii, ſaltem ſi nulla cogente neceſſitate cooperatus es*. Hæc Lugo, conſequenter ſignificans talem etiam incurrere obligationem reſtitutionis, & irregularitatis. Quid ſi ergo metu mortis, vel alterius gravis mali tu cogaris a ſicariis oſtendere domum vel latibulum Petri ad occidendum eum, eiſque occidatur? homicidii, & reſtitutionis (conſequenter & irregularitatis) te damnat Comitolus apud Dian. *p.* 5. *tr.* 4. *reſol.* 63: ipſa tamen cum Rodriquez inclinat ad liberandùm te, favet etiam Lugo cit. ultimo verbo: *ſaltem ſi nulla cogente neceſſitate cooperatus es*. Ego vero non dubitarem te ab homicidii, reſtitutionis & irregularitatis reatu liberum pronuntiare, quia non fuiſti cauſa moralis damni, ſeu homicidii illius, quippe in tanta neceſſitate propria, & actione de ſe indifferenti omnino excuſatus a peccato, cooperaris ad dictum homicidium, ut in ſimili modo ſupra dixi num. 108. 110

§.IV.

§. IV. *Etiam non impediens &c.*

Regula Communis.

111 N*On impedientes tantùm, ſeu mere negative ſe habendo ſolum permittentes homicidium fieri, nullum incurrunt reatum homicidii contra juſtitiam, nec reſtitutionis obligationem, nec irregularitatem, neque excommunicationem, aut alias pœnas tali homicidæ decretas, niſi ex Juſtitia obligati ſint impedire.* Communiſſima DD. apud mox citt. Ratio dabitur ſtatim. N. I.

Obligati ex Charitate tantùm impedire.

112 OBligatur autem ex Charitate impedire homicidium proximi, ſicut quodlibet aliud ejus grave damnum, omnis homo, qui hoc moraliter, & commode poteſt abſque æquali, vel gravi ſuo incommodo, aut periculo, juxta communem omnium doctrinam in materia de Charitate: talis ergo culpabiliter omittens, cùm facile poſſet impedire, peccat quidem mortaliter contra Charitatem; at non proprie peccato homicidii, nec conſequenter incurrit prædictas obligationes, & pœnas homicidio annexas. Communiſſima. Navar. *c.* 24. *n.* 22. *& c.* 27. *n.* 231. *Mol. Leſſ.* Laym. *cit. n.* 7. & pluribus cit. Lug. *diſp.* 19. *ſect.* 3. *num.* 99. Ratio eſt: quia peccatum homicidii, ut tale adverſatur virtuti Juſtitiæ: ergo quandocunque non peccatur contra Juſtitiam, non poteſt eſſe proprie homicidium, nec conſequenter ſecum trahere pænas homicidii ex juſtitia debitas, ut eſt obligatio reſtitutionis, nec irregularitatem, vel alias pœnas homicidio decretas per Sacras Leges: hæ enim cùm ſint odioſæ, rigoroſe accipiendæ, & intelligendæ ſunt ſolùm impoſitæ proprie dicto, & injuſto homicidio.

113 II. Inſuper hoc verum eſt, etiamſi talis ex Charitate tantùm obligatus non impediat malitioſe, ex odio, vindicta, maligno affectu, volens, conſentiens, intendens, ut tale homicidium fiat, dummodo aliter poſitive, & externe non cooperetur, vel influat in homicidium. Ita contra noſtrum Angelum *v. furtum n.* 16. & paucos alios Communis DD. Molin. *diſp.* 735. Leſſ. *c.* 13. *dub.* 3. Vaſq. *de reſtit. c.* 9. §. 3. *dub.* 1. Lug. *diſp.* 19. *ſect.* 3. *n.* 100. Ratio eſt: quia affectus ſolus internus quantumvis malignus nullo modo influit in homicidium: non realiter, ut ex ſe patet; neque imputative, cùm nullum adſit debitum ex juſtitia impediendi illud homicidium: ergo moraliter nullo modo eſt cauſa injuſta illius homicidii. Secus eſt, ſi ex juſtitia obligatus non impedias, tunc enim es cauſa moralis homicidii non quidem realiter, ſed imputative: tunc enim propter debitum Juſtitiæ neglectum, imputatur tibi, ac ſi influeres, etſi realiter non influas: cùm ergo tota ratio imputandi ſit debitum Juſtitiæ, & tota ratio non influendi ſit imputatio; conſequenter ceſſante debito Juſtitiæ ex officio, vel contractu, ceſſat imputatio, & influxus, ideòque ſolus affectus internus nocendi, non facit vere cauſam homicidii, etiam imputative tantum, in ordine ad reſtitutionem, & pœnas homicidio annexas, ut optime explicat *Lugo loco cit.*

114 III. Dixi notanter: *mere negative ſe habendo:* & dummodo poſitive, & externe non cooperetur; ſi enim non impedias, non mere non negative te habendo, ſed poſitive, & externe aliquo modo cooperando, influendo, vel promovendo homicidium, utpote ex compoſito, vel pacto cum occiſuro (forte etiam pretio accepto, ne impedias) unde is animoſior reddatur ad occidendum, qui alias, vel omnino non occideret, vel non tam audacter, celeriter, hac vice &c. certe re homicidii, reſtitutionis, atque irregularitatis reum facit communis DD. apud cit. quidquid in oppoſitum probabile cenſeat Tambur. ſupra *de Reſt. cit.* Ratio eſt: quia jam voluntate tua non impediendi exterius manifeſtata in favorem occiſuri, moraliter vere, & externe influis in homicidium, atque hac ratione intelligendus Alexander Papa III. cap. ſicut dignum, de homic. dicens: *qui potuit hominem liberare a morte, & non liberat, occidit,* & ſequitur immediate: *Conſtat ab homicidii reatu immunes non eſſe, qui occiſoribus opem contra alios præſtare venerunt, nec caret ſcrupulo ſocietatis occultæ, qui manifeſto facinori deſinit obviare.* Sic Pontifex manifeſte loquens de præſumpto favore, & cooperatione non impedientis: *Leſſ. tamen cit.* reſpondet; accipi ibi occiſionem late, prout ſolùm eſt contra Charitatem, quemadmodùm accipitur illud D. Ambroſii c. paſce diſt. 89. *paſce fame morientem, ſi non paviſti, occidiſti:* in ſolo loco explicatum.

115 IV. Quod ſi alium ſimiliter ex Charitate obligatum, & de facto volentem impedire injuſtam occiſionem proximi, tu maligna diſſuaſione ab hoc opere Charitatis revoces: ſiquidem ita faciens per vim, vel fraudem, vel ex diſſuaſione tua intendens promovere occiſionem, vel cooperari ad illam, homicidii, reſtitutionis, & irregularitatis reum omnes te facient: peccas enim contra Juſtitiam. Quamvis enim occidendus non habeat jus, ut alius ipſum defendat, vel liberet, habet tamen verum Jus, ne alius ſui defenſionem maligne per vim, vel fraudem impediat. Quòd ſi tamen ita facias ſine vi vel fraude, & maligna intentione promovendi occiſionem, te non fore homicidam reſtitutioni obnoxium, docent Molina *diſp.* 735. Laym. *l.* 3. *de juſtit. tr.* 3. *p.* 3. *c.* 4. *citt.* Avila *p.* 7. *diſp.* 6. *ſect.* 2. *dub.* 7. *concluſ.* 2. §. *ex dictis*, aliiſque *citt.* Lugo *eadem diſp.* 19. *ſect.* 3. *n.* 101. Ratio eſt: quia ſic non peccas contra Juſtitiam, ſed ſolùm contra Charitatem: quoad irregularitatem autem oppoſitum cum Suar. & aliis aſſeremus. Cæterùm fatendum eſt, qui mortem alterius, cùm facile poſſit, non impedivit, præſertim maligno affectu, vel ab alio impediri impedivit, in foro externo ſubire præſumptionem conſenſiſſe, vel conſpiraſſe in cædem: ſic enim habetur in Jure modo *cit. c. ſicut dignum, &c. quanta, de ſentent. excommun.* ubi Innocent. III. dicit *eos, qui conſentiunt, injicientibus violentas manus in Clericos, & eos, qui injiciunt, condemnari pari pœna ab Eccleſia;* ſcilicet excommunicatione. Quamvis hic locus etiam recte intelligatur communiter de obligatis ex Juſtitia impedire. Inſuper ſiquis ſciens conſpirationem, perduellionem, vel tractationem cædis in Principem, & non detegit, capitis ſupplicio afficitur, ſicut ipſi conſpirantes. *L. quiſquis. Cod. ad L. Juliam Majeſtatis;* attamen in foro conſcientiæ, præſumptio cedit veritati.

Obligati ex Juſtitia.

HOmicidii, & reſtitutionis rei (an etiam irregularitatis 116
dicam mox ſeorſim) ſunt omnes ex Juſtitia, vel quaſi Juſtitia: nimirùm ex officio, vel contractu obligati impedire homicidium, ſi ſcienter, voluntarie, & culpabiliter impedire omittant, negligant, ac innocentes occidi, vel mori ſinant. Communiſſima apud omnes citt. Ratio eſt jam ſupra indicata, quia tales propter debitum Juſtitiæ neglectum, & vere peccant contra Juſtitiam, & licet non realiter, tamen imputative ſunt cauſa injuſta homicidiorum; quæ propter debitum Juſtitiæ, & Jus alterius violatum imputantur eis, ac ſi influerent, licet vere non influant.

Hujuſmodi autem ſunt. I. Reges, Magiſtratus, Judices, 117
ſi ſinant innocentes occidi, de quibus iterùm *ſect. ſeq.* §. 4. aliquid. II. Medici, & Chirurgi ex officio, pacto vel pretio conducti, ſi gravi ſua culpa, vel negligentia patientes ex morbo, vel vulnere mori ſinant. Quibus adde Advocatos, ſi ſua gravi culpa, vel incuria innocens ad mortem condemnetur. Item Nautæ culpabiliter permittentes naufragia, cùm facile impedire potuiſſent, omnes homicidii rei ſunt, reſtitutioni obnoxii, ſecundùm omnes, atque irregulares in communi ſententia. Navar. *c.* 54. *n.* 18. *Avil. Henriq. Rodriq.* & alii cum Laym. *cit. c.* 4. *fin.* III. Milites qui ſuos Dominos, vel ſuæ cuſtodiæ commiſſos ſimiliter negligerent: non tamen alii famuli communes ad quotidiana domeſtica obſequia conducti, hos enim ſi culpabiliter negligant Dominos ſuos defendere, vel liberare a morte, proprie non peccare contra Juſtitiam, ſed contra Charitatem, obſervantiam, & honeſtatem moralem, illoſque non pœna homicidii, ſed alia arbitraria teneri, ex communi docent *Molin. Leſſ. Laym. locis citt.* IV. etiam parentes reſpectu filiorum, & econtra: cùm inter illos non merum vinculum Charitatis, ſed etiam cujuſdam naturalis Juſtitiæ, ac pietatis obligatio intercedat. adeo etiam, ut ſi pater v. g. reſciat propoſitum filiæfamilias de faciendo abortu prolis, & non impediat, homicidii reus, & irregularis fiet. Ita cum *Rodriq. Avila*, Laym. *cit. n.* 8. & 16. citatis, probabilius cenſet Diana *p.* 4. *tr.* 2. *reſol.* 8. ipſe tamen contrarium ut probabile tenet cum Leſſio *l.* 2. *cap.* 9. *dub.* 13. *n.* 94. Jam ergo ſpecialius videndum.

Quoad irregularitatem.

PRædictos ergo, & ſimiles omnes ex Juſtitia obligatos, 118
& culpabiliter non impedientes homicidium, præter homicidii, & reſtitutionis reatum etiam incurrere irregularitatem docet communis, probabilior, & tutior ſententia DD. cum Suar. *diſp.* 44. *ſect.* 4. Filliuc. *tr.* 20. *c.* 4. *q.* 3. Laym. *loco cit.* Tamb. *lib.* 6. *Decal. c.* 3. §. 1. *nu.* 9. Ratio eſt: quia etiam hæc negativa cooperatio voluntaria & vera moralis cauſa homicidii, etſi non realiter, ſed imputative tantùm influens, ut jam explicatum eſt. Contra tamen, tales non impedientes, non incurrere irregularitatem multis citt. docet Dian. *eadem p.* 4. *tr.* 2. *reſol.* 7. *&* 8. *& p.* 7. *tr.* 5. *reſp.* 28. *Gaſpar. Hurt. & Leander* cum Tamb. *hic c.* 15. §. 0. qui probabile cenſet ſi omiſſio pura ſit, ſecus ſi non pura: pura autem dicetur omiſſio, cui nullus adjungitur actus poſitivus: non pura vero, quando aliquis adjungitur, ut mox videbis in Exemplis. Sit ergo

Regula Probabilis Recentiorum.

119 SIve ex Juſtitia, ſive ex Charitate tantùm obligatus impedire, & non impediens homicidium aliquod, non incurrit irregularitatem, ſi omiſſio pura ſit: ſed bene ſi omiſſio non pura ſit. Ita DD. citt. & plures alii. Ratio eſt: quia non eſt ſtatuenda irregularitas, niſi in Jure expreſſa ſit: atqui SS. Canones ſtatuentes irregularitatem homicidiis, nunquam exprimunt mere negative non impedientes, ſed tantùm cooperantes: ergo cùm leges iſtæ pœnales, & odioſæ ſtricte interpretandæ ſint, ſolùm intelligendæ ſunt de cooperante proprie, & realiter, vel influxu aliquo poſitivo ad homicidium, & non extendendæ ad improprie negative, ac imputative tantùm cooperantes. Sane probabiliſſima ratio, qua ſæpius in hac materia utuntur DD. Jam declaro Exemplis.

Exempla puræ omiſſionis.

120 I. TItius eſt Prætor, cuſtos viarum, Dux exercitus, aut quomodolibet ex juſtitia, officio, pacto, pretio, aut ex Charitate, vel pietate tantùm obligatus defendere ſuos, data occaſione non defendit, ſed aliquem occidi permittit: non eſt irregularis, quia hæc eſt pura omiſſio, cui non annectitur actus poſitivus influens in homicidium, idque verum erit, etiamſi dolo, & voluntarie fiat iſta permiſſio, quia actus, vel affectus ſolus internus, cùm nullo modo influat in opus, non contrahit permiſſionem ab eſſe puro negativo. *Turrian. Hurt. Joann. Præpoſ.* cum Dian. *p. 4. tr. 2. reſol.* Tamb. *cit. §. 9. n. 3.*

121 II. Medicus, Advocatus, nauclerus etiam officio, vel pretio conducti, ſi nihil agendo, quod mortem cauſet, ſive ex imperitia, ſive ex malitia, pura omiſſione periti ſinant ægrotum, clientem, navim cum hominibus peccant quidem graviter contra Juſtitiam, ac reſtitutionis obligationem contrahunt, ſecundùm omnes, at non irregularitatem, in hac probabili ſententia ob dictam rationem. Ita præter modo citt. *Valerius*, aliique apud Tamb. *ibid. n. 4.*

122 III. Judex capite damnavit tuum fratrem, ſed aliqua pecunia oblata liberare potes: graſſator filium tuum captivum apud ſe tenet, tibi per internuncium indicans, ut certam ſummam mittas, alioquin eum occideret. Turca, aut alius hoſtis tuum patrem occidere intendit, niſi ejus mortem certa pecuniarum ſumma redimas: tu autem pecunias dare omittis, ſive ex Juſtitia, ſive ex Charitate, vel pietate tantùm obligareris: ſecuta eorum morte, non eris irregularis, eſt enim hæc omiſſio pura. *Hugolin.* apud Tamb. *cit. n. 5.*

123 IV. At quid ſi tu tali ſuadeas, ut prædictas pecunias præſertim ex Juſtitia debitas, non numeret, non mittat, aut alium quemcumque ex Juſtitia, vel Charitate obligatum, ac volentem redimere, defendere, ſeu impedire mortem proximi, maligno conſilio diſſuadeas, aut impedias, ne alius det Eleemoſynam egeno præ fame morituro, aut ne Medicus curet infirmum, aut ne quis cognita molitione mortis alterius, eidem revelet: ſecuta deinde morte, eriſne irregularis? Reſpondeo. Ita, omnino eris tu, & non alter ex tuo ſuaſu non liberans, non defendens: ne mireris, nam alter, licet immediatius ſe habens ad mortem ſecutam tamen mere negative ſe habet, non mittendo pecunias, non defendendo, curando, &c. pura omiſſione, cui a SS. Canonibus non eſt impoſita irregularitas, ut dictum eſt. At vero tu diſſuadens, etſi remotius te habeas ad mortem; tamen te poſitive habes maxime per actum diſſuadendi: ideoque tu ex parte tua poſitive influis in mortem ſecutam, ex tua diſſuaſione, cui poſitivo actui, vel cooperationi in homicidium, clare conjuncta eſt irregularitas a Sacris Canonibus, ut mox videbis clarius in exemplis omiſſionis non puræ. Ita *Suar.* ſupra, alii cum *Tamb. cit. n. 7.* Excipe tamen, niſi bona fide, & recta ratione ita diſſuadeas: utpote, ne Judicis juſta ſententia pecuniis impediatur: ne graſſatores ad ejuſmodi lucra extorquenda aſſueſcant, ne Turcæ, vel hoſtes illa pecunia evadant fortiores in perniciem Reipublicæ Chriſtianæ; tunc enim te non fore irregularem, merito cenſet Tamb. *ibid. n.* 10. quia non eſt putandum, Eccleſiam ſub tanta pœna velle prohibere, vel impedire recta, & rationabilia, conſilia, ut in ſimili aliquoties dictum.

Exempla omiſſionis non puræ.

124 I. NOtarius, Advocatus, Procurator, vel quivis alius habet ſcripturam, qua viſa aliquis a morte liberaretur, advertens autem eam requiri, ipſe non ſolùm eam non exhibet, vel oſtendit) hoc enim eſſet omiſſio pura) verum etiam eam habere ſe negat, occultat, lacerat, comburit morte ſecuta clare irregularis erit, ſicut, & reſtitutioni obnoxius; quia hic omiſſioni adjungitur actus poſitivus negandi, vel occultandi, &c. indirecte vere cauſans moraliter homicidium; idemque eſt de teſte rogato pro homine a morte liberando, qui non ſolùm ſe non ſiſteret, ac teſtaretur, verùm etiam negaret ſe aliquid ſcire, vel diceret, ſe nihil ſcire, cùm tamen ſciat aliquid conducens ad ejus liberationem. Iterum omiſſioni adjungitur actus poſitivus.

II. Amicus deſtinat te nuncium ad Petrum admonens ipſum ſibi inſidias parari ad mortem, tu vero non ſolùm non admones (ſic enim eſſet pura omiſſio) verùm etiam litteras ea de re deſtinatas Petro apud te detines, vel laceras: irregularis eris, ſi poſtea Petrus in inſidias incidens occidatur; quia illa detentio, vel laceratio actus poſitivus eſt, moraliter in mortem influens. 125

III. Aſſiſtens aliis conſultantibus, de aliquo occidendo in gratiam tui, taceſque: item femina a te impregnata dicit tibi, ſe velle in tui, ſuique gratiam tali medio procurare abortum fœtus animati, & tu taces; unde illa ſecuta voluntatis tuæ abortum molitur, &c. ſecuto homicidio, irregularis eris, ſecundùm omnes; quia iſta taciturnitas tua non eſt mera omiſſio contradictionis, ſed moraliter eſt verus conſenſus tacitus moraliter influens in mortem, ut ſupra etiam ſuo loco indicatum; nam qui tacet, conſentire cenſetur, maxime quando agitur de ſuo favore, vel commodo. 126

IV. Ambulat 1. Aliquis per loca abrupta, vel navigat in flumine periculoſo de noctu cum certo vitæ periculo. 2. Aliquis naufragus jam jactatur in undis 3. Alius inimicum occiſurum fugiens ad tuæ domus januam confugit, tu autem immiſericors homo: 1. Lumen non præbes, vel comitatum. 2. Non præſtas naviculam, trabem, vel funem, quo emergat. 3. Januam forte clauſam non aperis, quo forte effugiat. Si horum aliquis moriatur, quamvis maligno affectu, vel ex odio ad hæc non exhibenda motus ſis, non eris irregularis, quia hæ ſunt puræ omiſſiones: At vero advertens eorum pericula, ut noceas. 1. Lumen jam accenſum extinguis, vel ab ipſo fugis. 2. Naviculum, trabem, vel funem jam apprehenſum, vel apprehendendum ſubducis. 3. Januam tuam tunc apertam ſtudio claudis (ſecluſo tamen ſemper tuo gravi, vel æquali incommodo, aut periculo) irregularis eris, ſi iſtorum aliquis pereat: quia hi ſunt actus poſitivi moraliter influentes in mortem, adeòque homicidii, reſtitutionis, ac aliarum pœnarum reus es, ſive deinde ex Juſtitia, ſive Charitate tantùm tenebaris ſuccurrere, & impedire mortem illorum; quando enim omnes dicimus ex Charitate tantùm obligatos, & non impedientes non incurrere dictas pœnas, ſemper intelligimus, ſi mere negative ſe habeant, ut in Regula communi notavi. 127

SUBSECTIO V.

De irregularitate ex homicidio dubie patrato, vel cauſato.

SUMMARIUM.

129 Regula I. *In dubio, quandocumque conſtat de corpore delicti, ſcilicet, de homicidio ſecuto, & aliqua tua cooperatione, & ſolùm dubitatur, an illa tua actio, vel cooperatio fuerit efficax, & cauſa mortis, habendus es irregularis.*

130 *Probatur* uſque ad num. 134. *variis Canonibus, & Jure Can. adductis.*

134 *Idque verum videtur tam de homicidio juſto, quam injuſto certo facto.*

135 *Tamen ſatis probabile eſt, illos Canones non debere extendi ad homicidia dubia, ſed ad moraliter certo cauſata.*

136 *Minùs ad mutilationem dubiam ſolùm.*

137 Regula II. *Quandocunque vero non conſtat de corpore delicti, ſcilicet morte ſecuta, eſto conſtet de aliqua tua cooperatione, &c. non es habendus irregularis.*

138 *Qua regula vera eſt in quovis dubio, tam facti, quam Juris.*

IN hac re valde deſudarunt, DD. ingenia: cauſam ſudoris dederunt Sacri Canones talem dubitantem aliquando condemnantes, aliquando liberantes: operoſum eſſet referre varias, & difficiles reconciliationes Pontificum, a Doctoribus excogitatas dabo duas, & claras breves regulas ex tract. 1. de conſcientia *dubia a n. 96.* 128

REGULA PRIMA.

QUandocunque conſtat de corpore delicti, ſeu ipſo homicidio facto ex aliqua tua cooperatione, quando nimirùm certum eſt, hominem eſſe mortuum, vel occiſum te aliquo modo cooperante; dubitatur autem ſolum, an tua actio, vel cooperatio, aut concurſus fuerit efficax, vel ſufficiens ad cauſandam mortem, ideoque ex tua actione reverà ſecuta ſit, an aliunde, omnino irregularis habendus es, & 129

interim

Digitized by Google

interim a Sacris abſtinere debes. Communiſſima DD. apud Laym. *l. ·. tr.* 1. *c.* 5. §. 4. *n.* 8. & alios paſſim. Ratio eſt. Quia ob ſpecialem indecentiam, & defotmitatem, ſi poſtea innoteſcat, homicidam ad Sacrum Miniſterium acceſſiſſe. Ita expreſſe ſtatuunt Pontifices in Jure Can. *tit. de homicid. diverſis Canonibus*. Do unum, & alterum præjudicium.

130 I. *Cap. ad audientiam*, poſito caſu de Sacerdote, qui famulum cingulo percutiens, cultro è cingulo pendente vulneravit, qui poſtea ex vulnere quidem aliquantulùm convaleſcens, tamen ſuperveniente morbo obiit, dubitantibus autem, utrùm mors ex vulnere, an verò ex morbo tantùm ſecuta ſit, & ideo Sacerdos ſit habendus irregularis? Reſpondet Clemens III. quòd ſic, niſi appareat, illum alia infirmitate obiiſſe. Rationem dans, *quia ſemita tutior in dubio eſt eligenda*.

131 II. *Cap. ſignificaſti*. ibid. poſito ſimili caſu de Sacerdote, qui furem ornamenta Eccleſiaſtica auferentem cum ligone percuſſit ſupervenientibus Parochianis cum gladiis, & fuſtibus petitus occiditur: hinc orto dubio, utrùm ex ſola percuſſione Parochianorum, an verò ipſius Parochi obierit fur? ideoque eſſet Sacerdos cenſendus irregularis nec ne? Reſpondet Pontifex Innocent. III. Quòd ſic, cùm certum ſit de vulnere a Parocho inflicto: Rationem addens: *cùm in hoc caſu ceſſare ſit tutius, quam temere celebrare, pro eo quòd in altero nullum, in reliquo vero magnum periculum timeatur*.

132 III. *Cap. Petitio tua*. Ibidem proponit Clericus caſum, ſe cum cæteris Clericis, & Laicis occurriſſe hoſtibus Crucis Chriſti, & aliquos percuſſiſſe, ſed dubitare, an aliquos occiderit? Reſpondet Pontifex idem his verbis: *Si de interfectione cujuſdam illum ſua conſcientia remordeat, a miniſterio Altaris abſtineat, cùm ſit conſultius in illo dubio abſtinere, quam temere miniſtrare*.

133 IV. Conſimiles caſus certæ irregularitatis eſſe poſſunt: Aliquis applicavit cauſam ad abortum fœtus animati, effectu, an vero homicidio ſecuto, poſtea dubitat, an cauſa illa a ſe applicata fuerit ſufficiens, vel efficax ad abortum cauſandum, an verò cauſatus fuerit abortus vi alterius cauſæ, v. g. compreſſione prægnantis. Item Titius venenum porrexit cuidam, ut interiret, & eo inſcio eidem ab alio efficacius venenum propinatum fuit, quo accepto poſt paucos dies mortuus eſt; dubitat ergo Titius an venenum ſuum etiam efficax fuerit, nec ne, an potiùs alterius venenum ſolùm mortem cauſaverit. Item duo, vel tres incaute explodunt, jaculantur, lapides projiciunt, occiditur homo tranſiens, & dubitatur a quo? omnes irregulares habendos eſſe, ſi non ratione cooperationis, ſaltem ratione dubii, jam conſtat ex dictis. Item Titius alteri conſilium dedit ad occidendum Cajum, homicidio patrato, comperit Titius ipſum occiſorem geſſiſſe capitales inimicitias cum Cajo, dubitat ergo, an homicidium ſecutum fuerit vi ſui conſilii, an verò ex vi ſolius propriæ alterius inimicitiæ! In his, & ſimilibus caſibus dubitans habendus eſt irregularis in utroque foro; omnes enim ejuſmodi caſus (de ultimo aliquid inferiùs) manifeſte comprehenduntur in ſuprà allegatis Canonibus, ut intuenti, & applicanti patet, uti ex communi docet Franciſcus Bardi *de conſcient. diſcep. 6. cap.* 7. §. 5. & 8.

134 Regula hæc vera eſt tam de homicidio juſto, quàm injuſto, certò facto: nam tertius Canon allegatus, *c. petitio tua*, expreſſe loquitur de homicidio juſto defenſivo, en tibi textum totum. *Petitio tua continebat, quòd cùm inimici Dominicæ Crucis caſtrum invaſiſſent, exeuntibus inde habitatoribus, tam Clericis, quàm Laicis contra eos, ac invicem confligentibus, hinc inde occiſi quamplurimi extiterunt: unde pro eo, quòd aliquos percuſſiſti irregularitatem metuas incurriſſe; mandamus, quatenùs, ſi de interfectione cujuſdam illo conflictu tua conſcientia te remordeat, miniſterio Altari abſtineas reverenter, cùm ſit conſultius in ejuſmodi dubio abſtinere, quàm temere celebrare*. Sic Pontifex, manifeſte loquens de homicidio juſto in bello juſto defenſivo: & nota illud *in ejuſmodi dubio*. Nihilominùs aliqui conantur explicare, Pontificem non loqui de dubio proprio, ſed probabilitate, quando nimirum valde probabile eſſet, aliquem ex tua actione fuiſſe occiſum, ſicut revera tunc probabile valde fuit, aliquem hoſtium ex percuſſione illius Clerici interfectum eſſe; idque ſupponendo, dixit Pontifex, *ſi de interfectione cujuſcumque tua te conſcientia remordeat*; adeoque in mero dubio homicidii juſte facti, utpote ex Juſtitia publica, vel in bello juſto, quando dubitas, an ex tua actione aliquis occiſus, vel mortuus ſit, non incurrere irregularitatem, cum aliquibus probabile cenſet Tambur. in *hoc cap.* 5. *nu.* 14. Sed certe ego non audeo acquieſcere, & recedere a claro textu de communiſſima Sententia DD. Faciliùs acquieſcerem huic, quòd ſequitur.

135 Cùm Sacri Canones allegati in dubio homicidii irregularitatem ſtatuentes, atque in re odioſa ſtricte interpretandi, expreſſe ſolùm loquantur de dubio homicidio, ſed phyſice patrato ex tua actione, percuſſione, vulnere, &c. ſatis probabile eſt, non debere extendi ad homicidium dubie, ſed moraliter certò cauſam ex tuo conſilio, ſuaſu, conſenſu, v. g. certus ſum me conſulente, vel ſuadente a te hominem eſſe occiſum, ſed dubito rationabiliter, an tu occideris ex meo conſilio motus, an potiùs ex alterius, vel tua propria voluntate; aut certus ſum, tu meo conſilio motum, hominem percuſſiſſe, vel vulneraſſe, dubito autem, an ex illo vulnere, vel percuſſione mortuus ſit, an potiùs ex alia cauſa, aut omnino mortuus ſit, an potiùs ex inflicto a te vulnere convaleſcat? Hoc ultimum certum eſt mox dicendis. Et ita ſimiliter, quoties eſt dubium, an ego moraliter ad homicidium concurrerim, probabiliter ſatis liber ſum ab irregularitate (etſi oppoſitum, ut probabilius, communius, & tutius jam ſuprà poſuerim.) Ita Tamb. *cit. cap.* 5. *nu.* 11. citans *Suar. utrumque, Sanch. Azorium, Merollam, Joann. Prapoſ. alioſque citans*. Diana *par.* 11. *tract. 6. reſol.* 42. Ratio jam indicata eſt, quia irregularitas imponitur homicidio dubie commiſſo: atqui valde differunt homicidium committere, & ad homicidium conſilium dare, vel moraliter tantùm concurrere ergo probabile eſt irregularitatem non extendi ad conſulentem, & dubitantem, an per ſuum conſilium moraliter vere concurrerit ad homicidium.

136 Illud denique adhuc probabilius, non incurri irregularitatem per mutilationem, ſive injuſtam, ſive juſtam quomodocumque dubiam: ſive ſit dubium facti, ut an membrum aliquod proximo a te percuſſo abſcideris, ſive ſit dubium juris: ut an ex tali mutilatione mamillæ, v. g. vel digiti, incurratur irregularitas. Ita Sanch. *lib.* 1. *Moral. c.* 10. *n.* 49. *Suar. Bonac. Caſtro Merolla, aliiſque cit.* Diana *p.* 3. *tr.* 7. *reſ.* 73. Tamb. *cit. n.* 10. Ratio eſt eadem: quia nec in citatis Juribus Clementis, & Innocentii, nec in aliquo Jure ſit ulla mentio expreſſa de mutilatione dubia, ſed ſolùm de homicidio dubio: mutilatio autem homicidium non eſt.

REGULA SECUNDA.

137 *QUandocumque non conſtat, ſed vère dubitatur de ipſo corpore delicti, utrùm ſcilicet homicidium, vel mors alicujus re ipſa ſecuta ſit, nec ne? etſi conſtet de cauſa aliqua applicata, ſeu cooperatione phyſica, vel morali facta ad homicidium cauſandum, non eſt timenda irregularitas, ſed poſt factam diligentem inquiſitionem, dubio quocumque perſeverante, ſecure procedis in Sacris*. Ita communis RR. quos citant, & ſequuntur Diana *par.* 7. *tr.* 5. *reſ.* 24. Franciſcus Bardi *de conſcient. diſcept.* 6. *cap.* 7. §. 4. Tambur. *cit. cap.* 6. §. *unic.* & *lib.* 1. *Decalog. cap.* 3. §. 7. *v. irregularitas n.* 2. Ratio ſumitur ex duplici principio jam ſæpiùs inculcato. I. non eſt ſtatuenda irregularitas, niſi in jure expreſſa ſit; claro jure Bonifacii VIII. cap. is qui, de ſentent. Excommunic. in 6. II. *odia reſtringi convenit, non ampliari*. Regula Juris in 6. Atqui Canones allegati, & alii omnes (ex quorum conſtitutione præciſe inducitur irregularitas in dubio homicidii) expreſſe loquuntur ſolùm in caſu, quo conſtat de corpore delicti, ſcilicet homicidii patrati, & ſolùm dubitatur de cooperationis, vel cauſæ poſitæ efficacia, vel ſufficientia, ut intuenti patet: ergo Canones illi pœnales odioſi non ſunt extendendi ad caſum, quando de ipſo corpore delicti, ſeu homicidio commiſſo ambigitur. Exempli gratia; ſcit aliquis ſe percuſſiſſe graviter, vel vulneraſſe hominem; exploſiſſe in hoſtem in bello, v. g. ſeu juſto, ſeu injuſto; dubitatur autem invincibiliter, an interim mors ſecuta ſit? Si ſcis te alteri mandatum, conſilium, vel auxilium præbuiſſe ad aliquem occidendum, dubitas ſimiliter, an is obſecutus, revera occiderit, an verò pœnitens omnino intermiſerit: aut ſi forte, invaſit, percuſſit, vulneravit, neſcis, an ex eo vulnere mortuus fuerit, an verò convaluerit: ſcio me cauſam applicaſſe, conſilium dediſſe, vel auxilium, aut aliter efficaciter induxiſſe fœminam ad abortum procurandum, dubito autem, an abortus ſecutus ſit, vel ſi conſtet abortum eſſe factum, dubitatur invincibiliter, an fœtus fuerit animatus, ideoque homicidium factum, necne; & ita in ſimilibus innumeris: taliter inquam dubitans debet quidem omnem moraliter poſſibilem diligentiam adhibere ad inquirendam veritatem, & interim, quamdiù ſupereſt ſpes cognoſcendi veritatem, abſtinere a Sacris, quantùm poteſt ſine ſcandalo, vel alio gravi incommodo. Quòd ſi verò adhibita fruſtrà diligentia dubium invincibile perſeveret (quamvis adhuc præſumptionem Juris eſſe pro irregularitate doceat communior, & tutior ſententia. *Sotus, Navar. Sanch. Laym. cit.*) tu tamen ita invincibiliter dubitans, ob rationem datam, irregularitatem ſecure ne timeas: teque ea pœna liberum credas.

138 Regula ergo hæc univerſaliter vera eſt in quocumque dubio, non tam in dubio facti, quando ſcilicet dubitatur de ipſo homicidio facto, ut hactenùs ſuppoſuimus; ſed etiam multò magis in dubio Juris, quando ſcilicet dubitatur, an pro tali facto irregularitas aliqua in Jure decreta ſit,

ta ſit, aut non niſi dubie, ambigue, & obſcure habeatur, ex ſæpius repetito principio, irregularitatem nullam eſſe, niſi in Jure expreſſam, non tantùm in dubio mere negativo, quando intellectus mere anceps hæret inter utramque partem, nullam habens rationem ſaltem probabilem inclinandi in unam, vel alteram partem, an ſit, vel non ſit homicidium, ſed etiam multò magis in dubio poſitivo, ut vocant, quando ſcilicet ſunt rationes probabiles pro utraque parte, & eſſe, & non eſſe homicidium patratum, aut irregularitatem decretam: tunc poteris eligere quamlibet partem, etiam tibi faventem, etiamſi oppoſitæ rationes probabiliores videantur; ſequendo enim ſententiam probabilem, ſemper prudenter te geres, juxta communem jam doctrinam in materia de Conſcientia: a fortiori ſecurus eris, ſi habeas rationem probabilem pro te, utpote homicidium non eſſe ſecutum, aut in tali caſu nullam eſſe irregularitatem decretam: & ſolùm negative dubitas de oppoſito, nulla ratione apparente probabili in contrarium. Contrà verò: ſi adſunt rationes probabiles contra te, v. g. probabiliter judicas te revera occidiſſe; & ſolùm dubio negativo dubitas, forte non occidiſſe, nulla habita ratione probabili, unde judices te non occidiſſe ſua actione, conſilio auxilio, (prout ſuit in caſu ſuprà allato *cap. petitio tua*, & eſſet, ſi aliquem globo tactum circa medium corpus videres, ex equo lapſum, & nullo indicio, vel ratione probabili conſtaret mortem evaſiſſe) meritò Tamb. *hic cap.* 5. *n.* 17. certum putat, te irregularem habendum in utroque foro. *Ratio eſt*: quia tunc prudenter apparet tantùm ratio incurſus in irregularitatem, & nulla apparet ratio evaſionis, ſeu liberationis ab illa.

SECTIO IV.

De homicidiis indirecte tantùm voluntariis, ſeu caſualibus mixtis, & ſua irregularitate.

SUMMARIUM.

139 *Homicidium indirectum, ſeu indirecte voluntarium, & caſuale mixtum, quid, quotuplex?*

140 & 141 *Eſt peccatum mortale, vel veniale, pro ratione culpæ, ſeu negligentiæ.*

142 *Abſolute irregularitatem inducens, maxime interveniente culpa gravi.*

143 *Sive fiat. I. ex cauſa poſitiva in re aliàs licita.*

144 & 145 *Exempla, & caſus varii.*

146 & 147 *II. Sive ex cauſa poſitiva in re illicita.*

148 *Afferuntur exempla.*

149 *III. Oppoſita tamen ſententia æque probabilis, ſcilicet homicidium indirecte tantùm voluntarium ex cauſa poſitiva quacumque indifferenter, ſive rei licitæ, ſive illicitæ, in foro conſcientiæ numquam incurri irregularitatem, niſi culpa, & negligentia ſit gravis.*

150 Uſq; ad n. 157. *Minus ex cauſa negativa tantùm, in non impediente, ex charitate tantum impedire obligato; ſecus ſi impedire obligetur ex juſtitia.*

139 HOmicidium indirectum, ſeu indirecte voluntarium dicitur, cùm quis aliquid agit, vel omittit, unde prævidet, vel prævidere deberet ſecuturum homicidium alterius, ad quod impediendum non adhibet debitam diligentiam, etſi illud directe minime intendat. Et dicitur homicidium *caſuale mixtum*: nam partim caſuale eſt, quatenùs directe minime intentum contingit præter intentionem operantis: partim etiam eſt voluntarium, indirecte ſcilicet, & in cauſa ſua, quatenùs ab agente aliquid prævìſum, & non ſufficienter præcautum, eo ipſo indirecte volitum cenſetur: nam qui vult aliquid agere, vel omittere, unde prævide, & non præcavet mortem alterius ſecuturam, eo ipſo indirecte ſaltem ipſam mortem velle convincitur. Duplex ergo eſt ejuſmodi homicidium indirecte, & in cauſa voluntarium. Unum in cauſa poſitiva, & per commiſſionem, cùm quis poſitivam actionem exercet, unde talem effectum prævidet: idque rursùm dupliciter, ſcilicet ut loquuntur DD. vel dando operam rei aliàs licitæ, vel dando operam rei illicitæ. Alterum in cauſa negativa per omiſſionem, cùm ſcilicet quis omittit facere aliquid, ex cujus omiſſione provenit homicidium: idque rurſus dupliciter, vel omittendo aliquid debitum ex Charitate, vel omittendo aliquid debitum ex Juſtitia. Univerſaliter ergo ad homicidium indirecte voluntarium, ſeu caſuale mixtum, duo eſſentialiter requiruntur. 1. Ut actio illa, vel omiſſio, quæ eſt cauſa homicidii, ſit de ſe efficax, vel periculoſa ad cauſandum homicidium in talibus circumſtantiis; ita ut ex illa ordinarie ſoleant ſequi homicidia: ut fuſte percutere in capite, ægro negare medicinam: inde enim fit, ut exercens talem actionem prævideat, vel prævidere debeat homicidium ſecuturum, & non excuſes ignorantia. 2. Ut exercens talem actionem periculoſam, non adhibeat debitam diligentiam, curam, vel cautelam, ne ſequatur inde homicidium: inde enim fit, ut ei cenſeatur, & imputetur, homicidium indirecte voluntarium, & ex culpa ſua factum, quia ſcilicet actionem homicidii cauſativam ſciens exercuit, & ne cauſaretur, diligentiam adhibere culpabiliter neglexit: culpa autem, ſeu negligentia hæc culpabilis in cavendo homicidio notiſſimis terminis triplex diſtinguitur: *Lata*, *Levis*, *Leviſſima*.

ASSERTIO V.

140 *HOmicidium indirecte voluntarium, ſeu caſuale mixtum, ſive ex cauſa poſitiva ſive negativa; ſive quis det operam rei licitæ, ſive illicitæ, peccatum eſt mortale, vel veniale, pro ratione majoris, vel minoris periculi in cauſando, & majoris vel minoris culpæ, ſeu negligentiæ in cavendo homicidium prævìſum ſecuturum: atque adeò peccatum mortale erit cum onere reſtitutionis, & irregularitatis, quando actio de ſe eſt efficax, vel periculoſa ad homicidium cauſandum, & culpa, ſeu negligentia in cavendo lata, ſeu gravis ſit; quando verò actio, ſeu cauſa poſitiva de ſe non eſt actio periculoſa, aut culpa, ſeu negligentia in cavendo ſolum levis ſit, erit ſolùm veniale, abſque gravi ſaltem reſtitutionis obligatione, & abſque irregularitate ſaltem, niſi quis det operam rei etiam aliàs licitæ valde periculoſæ.* Hæc veluti Regula generalis ab omnibus fere admiſſa, latiùs explicabitur per Regulas ſpeciales. Interim

141 Quoad peccatum, & obligationem reſtitutionis res clara eſt ex generalibus principiis reſtitutionis ex injuſta, damnificatione; omnis enim, qui culpabiliter culpa gravi Theologica cauſam ponit, vel cùm poſſet, & deberet ex Juſtitia, non aufert cauſam injuſti damni proximi, prævìſi, etſi directe non intenti, peccat contra Juſtitiam cum onere reſtitutionis ex injuſto damno dato: atqui hoc ſit in propoſito: ergo.

142 Quoad irregularitatem verò, eam abſolute incurri ex homicidio indirecte voluntario, ſeu caſuali mixto, maxime interveniente culpa gravi, liquidò conſtat ex Jure Canonico, *tit. de homicid. ca. ſignificaſti*, *ca. dilectus*, ubi caſus ponuntur infrà adferendi: docetque communiſſima DD. tam Theologi cum Sancto Thoma 2. 2. *quæſt.* 64. quàm Canoniſtæ, & Summiſtæ. Ratio debet eſſe: quia meritò Sacri Canones irregularitate puniunt, non tantùm ipſum homicidium voluntarium in ſe, ſed omnem etiam actionem culpabiliter ad homicidium concurrentem: cùm non tantùm dedeceat Miniſtrum Chriſti, & Sacramentorum, ipſa homicidia patraſſe, ſed etiam omnes culpabiles cooperationes ad illa. Notandum tamen hic eſſe diſcrimen inter homicidii caſualis culpam, & irregularitatem incurrendam: culpa enim, ſeu peccatum committitur ipſo facto, & puncto, quo deliberate ponitur cauſa, actio, vel omiſſio, unde prævidetur, vel prævideri debet homicidium ſecuturum. Unde ſi interea voluntas ſe revocet, & pœniteat, fieri poteſt, ut actus ſecuto homicidio non ſit ampliùs peccatum, ſicut econtrà. etiam poſtea non ſecuto homicidio; tamen peccatum jam commiſſum eſt: at verò irregularitas incurritur ſolùm effectu ſecuto, eo ſcilicet puncto, quo homicidium ſecutum operanti innoteſcit, non obſtante facta interea revocatione, vel pœnitentia, effectu autem non ſecuto, minime incurritur irregularitas, ſecundùm omnes quia de hoc nihil expreſſum eſt in jure. Jam pono promiſſas Regulas ſpeciales.

§. I. Regula prima: *Ex cauſa poſitiva in re licita.*

143 QUando quis dat operam rei alioquin licitæ, ex qua præter intentionem ſequitur homicidium, vel mors alterius, per ſe ſolùm attendenda eſt culpa, ſeu negligentia in cavendo homicidio, adeout quamvis actio periculoſa ſit ad cauſandum homicidium: ut ſi projicias lapides ex domo, tegulas ex tecto, explodas in feram, &c. & ſic occidas hominem, tunc ſolùm peccatum mortale erit, cum onere reſtitutionis, & irregularitatis, ſi culpa, vel negligentia in cavendo lata, gravis, & mortalis ſit. Ita communiſſima DD. Fillіucius *tr.* 20. *cap.* 3. *an.* 3. Laym. *lib.* 3. *tr.* 3. *par.* 3. *cap.* 10. *num.* 4. Et a fortiori *Sotus*, *Avila*, *Henriquez*, *Petrus Navar.* alii infrà citandi, univerſaliter requirentes culpam mortalem ad incurrendam irregularitatem ex homicidio caſuali. *Ratio eſt*; ſpecialis in noſtro caſu, quia hæc irregularitas eſt ex delicto: ſed non eſt credibile, graviſſimam pœnam irregularitatis eſſe impoſitam delicto veniali tantùm; ergo ſolùm mortali: ergo ulteriùs, cùm in ipſa actione licita, quæ eſt cauſa homicidii, nulla ſit culpa, requiritur, ut ex parte negligentiæ cavendi homicidium ſecuturum, ſit culpa mortalis.

144 Exempla adferuntur. 1. In Judice reum torquente, modum-

dumqua torturæ excedente, præter intentionem directam occidente, contra legem, & quæſtionis modum *ff. de quæſt. reor. Avila*, alii apud *Laym. cit.* Item in Judice, vel cuſtode carceris, ſi reum incarceratum fame, aliis ærumnis ita affligit, ut tabeſcens intereat. Navar. *lib. 5. Conſ. conſil. 11. §. 6. de homicid.* De Medico, Chirurgo, Infirmario dicam diſtinctè ſeorſim *Sect. ſeq.* II. In Magiſtro, qui cauſa diſciplinæ puerum caſtigans, ſed modum excedens cauſam mortis præbet contra *L. Præceptoris*, *ff. ad L. Aquiliam*, ſi enim exceſſus &c. nimius, irregularis eſt, aliàs non: ita cit. Et hic eſt caſus, *cap. Presbyterum de homic.* ubi declaratur irregularis Presbyter, quia cauſa diſciplinæ percuſſit puerum in capite, unde mortuus eſt: quia ſcilicet correctio fuit immoderata cum culpa lata. III. In patre prolem in lecto ſuo penes ſe collocante, & opprimente: ſi enim periculum grave ſit, utpotè, quia lectus anguſtus, & ipſe inquieti ſomni, & lata negligentia in cavendo oppreſſionem, peccatum mortale, & ipſe irregularis erit, aliàs non; de quo caſu agit, *cap. quæſitum de pænit. & remiſſion.* Item in Patrefamilias alente ferocem canem, taurum &c. & incautè ligante, vel cuſtodiente, culpa lata irregularitatem inducit, levis non. IV. caſus habetur *cap. continebatur de homicid.* Ubi declaratur irregularis Diaconus, quòd falce præcinctus colludens cum laico, neſcio quo luſus genere, ea lege, ut victor victi tergo inſidens, velut inequitaret. Victor ergo laicus Diaconi tergo inſidens ejus falce graviter vulneratus, diem ſuum obiit: imputatur enim ei culpa, & negligentia lata, quòd falce accinctus, & non prius depoſita, ea lege colludens, non caverit periculum, ut benè notat Filliuc. modo cit. *qu. 3.* Et his conformiter ſolvi debent caſus conſimiles.

Generaliter ergo quando rei licitæ vacas, ſed periculoſæ, ne mortem alterius cauſet, ſi periculum prævidiſti, vel ſuſpicatus es, moralem tamen cautelam non adhibuiſti, & diligentiam, ne mors alicujus ſequatur, v. g. ejiciens è domo, vel tecto ligna, tegulas in viam publicam non circumſpexiſti, ſi homines obambulent, non clamaſti, ut ſibi caveant, ſecuta morte alicujus etiamſi directè minimè intenderis, peccas peccato homicidii indirectè voluntarii cum onere reſtitutionis, atque irregularitate, ſecundùm omnes: quia opus illud alioquin licitum, jam per accidens fit illicitum in materia homicidii, cujus periculum prævidiſti, & ſufficienter non caviſti. Contrà verò ſi ſimili rei licitæ vacans periculum quidem prævides, vel ſuſpiceris, attamen morali diligentia adhibita ſufficienter præcaveas, & nihilominùs aliquis inde moritur contra omnem voluntatem tuam; v. g. in modò dicto caſu, te clamantem, & caventem quis audivit, tamen in via pergit, & lapide, vel trabe a te dejecto enecatur, nec peccas, nec irregularis eris: quia ubi nulla culpa, nulla debet eſſe pœna. Ex communi Leſſius *lib. 2. c. 9. dub. 15. n.* 103. Inſuper ſi prævidiſti quidem periculum, ſed per negligentiam, vel inadvertentiam in conſcientia, & coram Deo, ſolùm leviter, & venialiter culpabilem, mors ſecuta ſit: non eris irregularis, ob rationem Regulæ datam, quia non æquum eſt levem culpam plecti tanta pœna, quanta eſt irregularitas. Dico autem ſemper, *ſi prævidiſti*; nam ſi nullo modo prævidiſti, nec de eo dubitaſti, vel ſuſpicatus es, & ideo nullam diligentiam cavendi adhibuiſti (vires enim humanas ſuperat, ut quis diligentiam adhibeat ad cavendum periculum, de quo nihil ſibi in mentem venit) cùm propter illam inculpabilem, inadvertentiam, nullum peccatum admiſſum ſit, conſequenter nulla erit irregularitas: ſed erit homicidium mere, & ſimpliciter caſuale.

§. II. Regula ſecunda: *Ex cauſa poſitiva in re illicita.*

146 QUando quis dat operam rei illicitæ, ex qua præviſa ſequitur homicidium, vel mors alterius, præter directam ejus intentionem, non tantùm attendenda eſt culpa, ſeu negligentia in cavendo homicidio, ſed etiam principaliter, an actio illa per ſe ſit valde periculoſa, & efficax ad cauſandum, ex qua ſcilicet regulariter, vel ſæpe ſolet ſequi mors, conſideratis circumſtantiis perſonæ, loci, temporis, & inſtrumentorum: ut ſi ferias punctim circa pectus, vel cæſim in capite: ſi fuſte cædas in capite, maxime pueri, vel perſonæ teneræ: ſi noctu explodas in publicam viam: ſi incaute tractes ſclopum oneratum, & adductum ſcienter inter homines: ſi venenum temere inter pueros exponas, &c. homicidia inde ſecuta, etſi directa tibi minime intenta, vel volita, ſine dubio erunt mortalia, reſtitutionis, & irregularitatis inductiva, ſi periculum præviſum (ut ſupponimus), ſatis non caviſti: nam illa ipſa actione adeo periculoſa tacite conſentis in damnum præviſum, & ſufficienter non præcautum: unde ſi pugnes cum alio non quidem animo occidendi, etiam adhibita aliqua diligentia, ne occidas, & tamen occidis, adhuc peccas mortaliter peccato homicidii caſualis indirecte voluntarii, ſi nimirum pugna gravis, & periculoſa fuit juxta modò dicta: ſecùs, ſi levis pugna fuit, v. gr. inſtrumentis non adeo periculoſis.

147 Inſuper univerſaliter, ſi actio ita periculoſa fuit, & illicita, ſive in ipſa materia homicidii, & præcepti, ut pugnando, verberando, vulnerando, ſive in alia materia peccati, ut furti, adulterii, contumeliæ ad incurrendam irregularitatem, non ſemper requiri culpam latam, gravem, vel mortalem, ſed ſufficere ſæpe culpam levem, & venialem in cavendo homicidio, ſentiunt ſane DD. communiter apud Layman *cit. tr. 3. c. 10. n. 4.* fundamentum potiſſimum eſt; quia longe faciliùs incurritur irregularitas, quando quis dat operam rei illicitæ, quàm cùm dat operam rei licitæ, ex qua homicidium ſequitur: ideo enim Pontifices in multis Sacris Textibus, *ut cap. de audientiam, & ſeqq. de homicid.* ſunt tam ſoliciti in examinando, an committens homicidium caſuale, dederit operam rei licitæ, vel illicitæ: cùm ergo ad irregularitatem incurrendam ex actione licita cauſante homicidium requiratur culpa gravis, ut dictum eſt, conſequenter, ſi actio fuit illicita, & periculoſa, ſufficiet etiam culpa levis in cavendo homicidio.

148 Exempla adferuntur ex jure. 1. De Clericis in ſibi prohibita venatione aprorum, urſorum, agitatione taurorum hominem occidentibus, non omni adhibita diligentia cavendi. 2. De Clerico impudice, & incaute ſaltante, vel jocante cum muliere prægnante, unde abortus prolis animatæ ſequitur. *Ex cap. ſicut ex litterarum, de homicid.* ubi declaratur irregularis Presbyter, qui mulierem prægnantem Zona traxit, ut ea occaſione abortum fecerit. 3. Idem erit de quocumque incaute percutientem mulierem gravidam, unde ſequatur abortus fœtus animati. 4. Idem de adultero incaute agente, unde vel ipſe deprehenſus maritum invadentem occidat, vel maritus poſtea comperto adulterio occidat uxorem adulteram. Sed de his infrà ex profeſſo: ſimiles caſus innumeri obvii ſunt, in quibus omnibus ultra malitiam actionis illicitæ, videtur omnino ſufficere culpa, vel negligentia levis, ac venialis, nec requiri gravem, & mortalem ad incurrendam irregularitatem, ob rationem datam. Sed de hoc mitiùs dicam Regula ſequenti. Interim certum videtur apud omnes, quando actio illicita, ex qua ſequitur homicidium caſuale, non eſt ita periculoſa, aut etſi ſit, periculum tamen præviſum ſufficienti diligentia præcautum fuerat, nullam exinde incurri irregularitatem, ſi præter omnem intentionem mors ſequatur: rationem dabo Regula ſequenti. Unde Pontifex *c. quantum diſt.* 50. illum, qui equos ſurripuit, a quibus abductis mulier quædam percuſſa, & abortum paſſa eſt, declaravit furti quidem reum eſſe, attamen aliqua pœna legali, utpote irregularitate, excommunicatione, &c. affici non debere, ſi ejus voluntas pernicioſa non agnoſcitur. Sic Pontifex, quia nimirum (ut notat Gloſſa ib.) mulierem, ut ſibi caveat, præmonuit. Hinc bene Glianus *de conſ. v. Frater Minor*, reſolvit, Franciſcanum illicite equitantem, ſi caſu puerum occidat, peccare quidem contra Regulam ſui Ordinis, at irregularitatem non incurrere, quia nimirum equitare, communiter non eſt periculoſum ad homicidium, & ideo periculum, vel nullum prævidit, vel ſi prævidit, ſufficienter præcavit.

§. III. Regula tertia mitior: *Ex cauſa poſitiva quacumque.*

149 SIve quis det operam rei licitæ, ſive illicitæ, idque, ſive in alia, ſive in ipſa homicidii materia, etiam periculoſa, numquam in foro conſcientiæ incurritur irregularitas ex delicto homicidii caſualis, niſi culpa, aut negligentia in cavendo homicidio gravis, ſeu mortalis fuerit. Hanc Doctrinam probabilem, & in praxi tutam ſentit ipſe Layman *cit. cap.* 10. & abſolute, docent *Suarez*, *Henriquez*, *Avila*, *Filliucius*, aliiſque cit. Diana *par. 4. tract. 2. reſol.* 21. Tamb. *hic cap.* 15. §. 2. *à n.* 12. Ratio eſt; quia irregularitas ex delicto homicidii caſualis per ſacros Canones non inducitur ex eo, quòd opus in ſe licitum, vel illicitum, vel periculoſum ſit, ſed ex eo quòd ex tali opere culpabiliter inferatur mors, ſeu homicidium ſequatur: atqui æquitas non patitur, ex levi culpa induci pœnam tam gravem, qualis eſt irregularitas; ergò cuicumque rei etiam illicitæ, & periculoſæ, operam dederis, ex qua præter intentionem tuam ſequitur homicidium, niſi culpa, ſeu negligentia tua in cavendo illo gravis, & mortalis fuerit, in conſcientia ſaltem tua, & coram Deo, ne cenſeas te irregularem.

150 Nec urget fundamentum oppoſitæ Sententiæ: nam diſcrimen illud, an homicidium ſequatur ex actione ſecundùm ſe licita, vel illicita, pertinet ſolùm ad forum externum ad hanc ipſam culpam diſcernendam, nam in foro externo præſumi ſolet, eum, qui operam rei illicitæ dedit, ex qua homicidium ſecutum eſt, non niſi lata culpa occaſionem homicidii præbuiſſe, ex qua præſumptione meritò Pontifex in caſu allegato pronuntiavit irregularem illum Presbyterum, qui Zona traxit mulierem prægnantem,

abortu

Digitized by Google

abortu inde ſecuto: meritò enim præſumpſit gravem culpam, & incautelam, atque ita in ſimilibus caſibus in Jure repertis reſolvendum eſt. Atqui in foro conſcientiæ præſumptio cedit veritati: ergo quandocumque conſtat in actione etiam illicita, gravem culpam non interceſſiſſe, ſed levem, & venialem tantùm, v. g. inadvertentiam, præcipitantiam in cavendo homicidio, nemo cenſendus eſt irregularis. In dubio tamen, an culpa illa gravis, vel levis fuerit in cavendo homicidio defacto ſecuto, ex actione tua, omnino præſumendus es irregularis, juxta dicta *ſubſect. præced. Regul.* 1.

151 Atque hinc verum eſt juxta præcedentem Regulam, quando vacas operi illicito in materia homicidii, vel periculoſo ad cauſandum homicidium, vel valde connexo cum periculo mortis alterius, ut in exemplis ibidem allatis, morte alicujus inde ſecuta ſemper pronunciandus eris irregularis; & quidem ex delicto homicidii voluntarii potiùs, quam caſualis, quia ſemper præſumeris, malitioſe in cauſa illa voluiſſe, ac intendiſſe ipſum homicidium; nemo enim, niſi ſtultus, ſciens punctim ferit in alterius pectus, &c. niſi volens occidere: at verò in conſcientia, & coram Deo, reverà non eris irregularis, ſi periculum nullum prævidiſti, vel ſuſpicatus es, vel prævſum citra culpam gravem diligenter cavisti. Si autem prævidiſti, vel aliquo tandem modo de illo periculo ſuſpicatus es, ipſumque periculum non præcaviſti, vel præcavere non potuiſti, ſemper irregularis eris ſecuta morte, quia debebas ab actione præſertim illicita omnino abſtinere.

152 Atque in his eventibus, ſi certò ſcias, te in ejuſmodi actione nullam negligentiam, ſeu culpam gravem, & mortalem commiſiſſe, quoad homicidium ſecutum, ſecluſo ſcandalo, poteris te gerere tamquam liberum ab irregularitate, quia præſumptio externa veritatem non lædit, ſed ei cedit. E contrà verò ſi exteriùs quidem judicetur, nullam fuiſſe culpam, vel ſatis levem; tu autem tibi conſcius ſis, te graviter deliquiſſe, obligaberis ut verum irregularem te gerere, abſtinendo a Sacris interim, &c. Lege Suar. *de Conſ. diſp.* 45. *ſect.* 5. *n.* 3. Ex dictis patet reſolutio ad varios caſus, quorum præcipuos commodiùs congeram *ſect. ſeq.* poſt explicatum homicidium mere caſuale,

§. IV, Regula quarta: *Ex cauſa negativa tantùm*. Remiſſive.

153 CUm in re, & effectu omnino æquivaleant, ac vere idem ſint *non impedire homicidium*, cùm quis tenetur ex Juſtitia, vel Charitate tantùm: *& omittere aliquid ex juſtitia, vel Charitate debitum*, unde prævidet homicidium ſecuturum: ideo omnia dicta Sect. 3. §. 4. utraque Regula de non impediente homicidium, per omnia intelligenda ſunt de omittente aliquid, unde homicidium ſequitur; in gratiam tamen ſimpliciorum breviſſime applico.

154 I. Qui omittit aliquid debitum ex Charitate, unde ſequitur homicidium, vel mors alterius, peccat juxta rationem omiſſionis mortaliter, vel venialiter, ut ſi quis omittat detegere proximo inſidias mortales ſibi paratas: ſi omittas ſuccurrere proximo in extrema neceſſitate, iſq; poſtea moriatur, peccas mortaliter, juxta illud notum D. Ambr. *paſce fame morientem, ſi non paviſti, occidiſti*, non tamen peccato proprie dicto homicidii contra juſtitiam, ſed ſolùm homicidio morali, ac metaphorico, contra Charitatem; Unde hic nulla incurritur obligatio reſtitutionis, nulla irregularitas.

155 II. Qui omittit aliquid debitum ex Juſtitia, unde ſequitur homicidium, ſeu mors alterius, v. g. ſi Princeps, vel Magiſtratus culpabiliter omittit cuſtodire vias contra latrones, unde contingunt latrocinia, & homicidia viatorum; ſi miniſter Juſtitiæ, vel cuſtos omittat cuſtodias nocturnas, & circumitiones, ratione cujus negligentiæ homicidia contingunt. Si Dux exercitus non coerceat milites debita diſciplina, unde injuſte aliqui occidantur, &c. peccant contra Juſtitiam, juxta rationem negligentiæ, penès majorem, vel minorem, eorum obligationem, ac majus, vel minus periculum æſtimandæ, mortaliter, vel venialiter, & ſi negligentia lata, adeoque culpa mortalis interceſſit, tenebuntur ad reſtitutionem faciendam illis, quibus facienda eſt, in defectum homicidæ, alioquin ſolùm tenebuntur procurare, ut homicida ſatisfaciat juxta dicta ſuo loco.

156 III. Inſuper talem incurrere irregularitatem, ſi nimirum omiſſio ſit voluntaria, & culpabilis graviter, prævſo, & non præcauto periculo (ſecùs, ſi involuntaria, vel nullum cenſeatur imminere periculum) ex communi docent Suarez h e *diſp.* 44. *ſect.* 3. *num.* 4. ubi ſolvit aliquas objectiones, quæ fieri poſſent in contrarium: & Filliuc. *tract.* 20. *cap.* 4. *quæſt.* 9. Ratio eſt: quia talis ita voluntarie omittens tollere prævſum periculum mortis, eſt vera cauſa moralis, & imputativa homicidii ſecuti, ei enim imputatur: unde etiam Jure Civili puniretur, ac ſi commiſiſſet: ergo etiam in Jure Canonico incurret pœnam latam in talem.

IV. Sed tu ſecure adhibe diſtinctionem de omiſſione puta, & non pura *Sect.* 3. §. 4. late explicata. 157

S U B S E C T I O

De homicidio caſuali, moraliter cauſato ex mandato, conſilio, &c.

S U M M A R I U M.

158 *Quicumque mandans, vel ſuadens alteri actionem, ex qua prævidet, dubitat, ſuſpicatur, vel prævidere deberet, ſecuturam mortem alterius, peccat mortaliter, & ſecuta morte, vel mutilatione fit irregularis; unde*

159 *Reſolvuntur varii caſus. I. de mandante tantùm verberare alium.*

160 *II. De mandante, vel conſulente occidere.*

161 *III. De advocante ſibi ſocios ad occidendum, &*

162 *IV. De præcipiente, vel ſuadente generaliter quamcumque actionem fieri cum prævſo periculo mortis.*

SIcut homicidium voluntarium, ita & homicidium caſuale aliud eſt, quaſi patratum phyſice, cùm quis per ſe ipſum agit aliquid, ex quo prævidet ſequi homicidium, vel mortem alterius, & de hoc hac Sectione hactenùs locuti ſumus. Aliud eſt moraliter cauſatum, cùm quis mandato, conſilio, ſuaſu, &c. inducit alterum, non quidem ad ipſum homicidium (ſic enim eſſet homicidium directe voluntarium, moraliter cauſatum, de quo *Sectione* 3. *tota*.) ſed ad aliquid aliud agendum, vel omittendum, ex quo præter directam intentionem mandantis, vel conſulentis ſequitur mors alterius, ſive tertii, ſive ipſiuſmet, cui mandatum, vel conſilium dat. Et de hoc nunc ſit 158

R E S O L U T I O.

Et Regula Generalis.

QUicumque alteri mandat, ſuadet, &c. vel quomodolibet inducit ad aliquam actionem, ſeu licitam, ſeu quomodocumque illicitam, ex qua prævidet, vel ſubdubitat, ſuſpicatur, aut certe rationabiliter prævidere deberet, ſecuturam mortem alterius: & generaliter uno verbo, quando actio illa eſt conjuncta cum periculo mortis alterius, aut tertii, aut ipſiuſmet, cui mandatur, vel conſulitur, & ne ſequatur mors, ſufficienter non præcavit, ipſo facto peccat mortaliter pro ratione materiæ illicitæ, (de quo nemo dubitat,) *& ſecuta morte, vel mutilatione irregularitatem incurrit. At verò ſi ejuſmodi periculum amoviſſe, ſeu præcaviſſe prudenter cenſeatur, ſecutum homicidium non imputabitur ei, & conſequenter nulla irregularitate afficietur*. Hæc Regula conſtat ex dictis, indiget ſolùm declaratione, & applicatione ad caſus. Cenſendus autem eſt ejuſmodi mandans, vel conſulens periculum ſufficienter præcaviſſe, ſi homini prudenti, & cauto, in talibus circumſtantiis, vel ſub tali modo agendi actio mandetur, vel conſulatur, ut quilibet prudens judicare poſſit, homicidium, vel mortem, aut mutilationem nullam fore patiandam, ut ex *Suarez*, *Sayro*, *Filliuc.* aliiſque recte declarat Tamb. *c.* 15. §. 3. *n.* 5. vide etiam Dian. *par.* 4. *tr.* 2. *reſol.* 19. Caſus varios ad aliquot claſſes reducamus. 159

I. Mandans verberare tantum alterum.

QUi præcipit alicui alterum verberare, & non occidere, ſi adſit metus, vel ſuſpicio periculi, ne etiam occidat, vel ex parte ſua, quia ferox, & temerarius eſt; vel ex parte alterius, quia verbere accepto, facile petere poteſt; ſecuto homicidio, irregularis fit, ut expreſſe dicitur c. ult. de homic. in 6. addita ratione: *cum mandando in culpa fuerit; & hoc evenire poſſe debuerit cogitare*. Quo loco Juris ad hanc irregularitatem incurrendam ſupponitur, ut & mandatum injuſtum ſit, & imprudens in ordine ad homicidium cavendum. Quòd ſi ergo & mandatum eſſet juſtum, v. g. ad debitam correctionem, & prudenter factum ad cavendam occiſionem, utpote datum miniſtro fideli, & cauto, cum limitatione ſeria, ne occidat, aſſignato etiam inſtrumento moraliter non effectivo mortis, v. g. pugno, virgis, loro, etiamſi per accidens, & præter omnem intentionem ſequatur mors alterius, mandans ab irregularitate immunis erit, ut ex communi recte notat Filliuc. *cit. c.* 4. *q.* 3. *n.* 96. & Dian. *c. reſ.* 19. Quòd ſi verò mandatum juſtum quidem ſit, ſed imprudenter factum, v. g. ludimagiſter jubet diſcipulum iracundum, & audacem diſciplinæ cauſa verberari, ſi inde efferatus ille diſcipulus aliquem occidat, vel mutilet, ludimagiſtrum non effugere irregularitatem, meritò cenſet *Tamb. ib. n.* 3. quia periculum certe prævidit, & ſufficienter cavere non potuit reſpectu talis hominis ſibi noti. Quodſi denique mandatum injuſtum ſit, attamen prudenter factum 160

omni

Digitized by Google

omni adhibita cautela, ne mors ſequatur, ſi tamen ſequatur, adhuc incurri irregularitatem ex ſpeciali diſpoſitione Juris modò allegati cenſet *Filliuc. ibid.* quia ſemper talis mandans fuit in culpa, & debuit cogitare, ne id eveniret. Sed ego non credo, propter dicta ſuprà *hac ſect.*

II. Mandans, vel conſulens occidere alterum.

160 SI mandatarius, vel ſuaſus illum alterum occidat, ſine dubio mandans, vel ſuadens irregularis erit ex delicto homicidii voluntarii: at verò ſi detractione, vel calumnia Titium concites adversùs Cajum, prævidens ſubeſſe periculum ne eum occidat, aut cum prævisione ſimilis periculi eum inebriaſti, ſecuta morte, irregularis eris ex delicto homicidii caſualis, ex communi Laym. *c.* 10. *n.* 2. Et univerſaliter, qui alterum juſſu, conſilio, vel alio quovis modo inducit ad actionem periculoſam, cum periculo præviſo occidendi alium tertium homicidii, reſtitutionis, & irregularitatis reum fore non eſt dubium. At quid ſi in ejuſmodi caſu ipſe mandatarius ſuaſus, vel inductus occidatur? Communis eſt doctrina, quiſquis alteri præceptum, vel conſilium dedit alium occidendi, vel duellum ineundi, &c. cum præviſo periculo mortis ipſius, ſi contingat ipſummet occidi, præcipiens, vel conſulens irregularis erit. *Ratio eſt*: quia actiones illæ de ſe ſunt nimis periculoſæ, & difficile eſt mandantem, vel conſulentem tale periculum ſufficienter præcavere, ne mors ſequatur, unde ſi mandes, vel conſulas Petro, ut occidat Titium, vel cum eo duellum ineat, viribus ipſi bene æqualem, contingat autem præter voluntatem, & expectationem tuam, ut occiſus ſit ipſe Petrus, adhuc irregularis eris; ita *Navar. Corduba, Avila*, aliiſque cit. Suar. *diſp.* 44. *de Cenſ. ſect.* 3. *n.* 10. volens ab hac communi ſententia nec ſpeculative, nec practice recedendum. *Filliuc. Laym. c.* & probabilius fatetur Dian. *p.* 4. *tr.* 2. *reſ.* 12. Ratio eſt: quia abſolute loquendo adhuc vacas rei illicitæ, valde periculoſæ; quæ enim ratio periculoſior tibi eſſe poteſt ad mortem, quam æqualem aggredi, vel ſingulari certamine cum æquali pugnare? ait *Caſtro-Pal.* apud Tamb. *cit. c.* 15. §. 3. *n.* 9. Contrarium tamen; & eo caſu mandantem, vel conſulentem non fore irregularem, etiamſi probabiliter dubitaverit de periculo mortis Petri, dummodò ejus mortem non intenderit, docet *Vaſq. Turrian. Hurt. Joan. Præpoſitus*, eoſque citans, & pro foro conſcientiæ tantùm ſequens Lugo *diſp.* 19. *de juſt. ſect.* 2. *n.* 40. Ratio potiſſima eſt; quia aliud eſt mandare, conſulere, ut aliquis occidatur, quod effectu ſecuto ſemper ſecum irregularitatem trahit ex claro Jure: aliud verò eſt, mandando, vel conſulendo alterum ſolùm periculo mortis exponere, quod nullam ſecum trahit irregularitatem, de hoc enim nullum Jus extat. Addit *Lugo*, quòd in ſolo conſilio nulla appareat injuſtitia adversùs eum, cui conſulitur, cùm ei liberum maneat conſilium ſequi, vel non ſequi. Quoad conſulentem omnino inclino in hanc ſententiam: quoad mandantem verò cum Suarez a communi ſententia non recedo: *Ratio diſparitatis* conſtat ex dictis ſuo loco ſuprà. At quid ſi mandans, vel conſulens periculum nullum timeat, v. g. mandavi, vel ſuaſi Titio, ut occidat Cajum, hominem ſatis debilem, & inferiorem viribus Titii; contingit tamen, ut Cajus debilior licèt viribus, occideret Titium: ſumne ego irregularis ex delicto homicidii caſualis ex meo mandato, ſuaſu? Te non eſſe irregularem probabiliter cenſet *Bonac. Henr.* alii apud Dian. *p.* 1. *tr.* 15. *reſ.* 17. qui ſufficienter periculum caviſti Titii, ſi ſciviſti eum fortiorem eſſe Cajo: & confirmari poteſt a fortiori ex ſententia modò antea relata: attamen adhuc irregularem te eſſe, æque probabiliter putant *Nav. Covar. Avil. Coninch. Joan. Præpoſ.* apud Tamb. c. *l.* 10. *de Cenſ. & irregul. tr.* 4. *c.* 10. §. 3. *n.* 7. Ratio eſt, quia ſciebas, vel ſaltem ſcire debebas, in ejuſmodi occaſionibus etiam agnum ad ſe defendendum audaciam leonis induere, ideoque adhuc periculum prævidiſſe, vel ſaltem de eo dubitaſſe præſumeris. Quare ſola cognitio imbecillitatis Caji te excuſare non poteſt, niſi forte aliunde periculum ſatis caveris, v. g. præcipiendo, vel conſulendo, ut occideret Cajus eminùs ſclopeto, vel ſagitta, vel a tergo, ex inſidiis &c. ut prudenter omne periculum fuiſſe amotum judicaretur. Denique ſi mandaſti Titio, ut occideret Cajum, & is per errorem occidit Sempronium: num tibi imputandum ſit hoc homicidium, tanquam caſuale: colliges a fortiori ex dicendis *in Subſect.*

III. Socios ſibi advocans ad occidendum.

161 PEtrus rixans contra inimicum, unum, vel alios plures ſocios advocavit, vel excitavit ad pugnam pro ſua parte, aut etiam ultrò accurentes, & volentes in gratiam ſui pugnare, tacito conſenſu admiſit: juxta dicta *Section.* 3. *de Conſent.* ſiquidem unus eorum Petri inimicum, ejuſve ſocium occidit, non eſt dubium, ipſum etiam Petrum homicidii, reſtitutionis, & irregularitatis ex delicto homicidii voluntarii reum fore. Sed contrà: factum eſt, ut aliquis, vel aliqui ex ipſis ſociis Petri occiſi, & mortui ſint, contra omnem voluntatem Petri: quid tunc Juris debebo? caſus eſt ſimillimus præcedenti, ideoque eodem modo reſolvendus: nam Petrum adhuc homicidii, reſtitutionis, & irregularitatis illius reum facit communis, & probabilior ſententia DD. *Nav. Suar. Avila, Coninch.* eoſque citans Dian. *par.* 4. *tr.* 2. *de irregul. reſol.* 12. Ratio eſt eadem, quæ ſuprà. Contrà vero non improbabiliter a reſtitutione, & irregularitate eum liberant *Vaſq. Turrian. Hurt. Ratio eſt*: quia ſine fraude, vel dolo ſolùm excitans, vel admittens alterum ad actionem ſibi periculoſam, peccat tantùm contra Charitatem non contra Juſtitiam; cum ſcienti, & volenti non fiat injuria: ergo ſi Petrus non peccavit contra juſtitiam, non debet eſſe obnoxius reſtitutioni, & irregularitati. Idemque dicendum de ſociis Petri, qui mortem effugerunt. Quòd ſi tamen Petrus injuſte rixans contra inimicos, ſocios ſuos conjecit in neceſſitatem pugnandi, inſurgentibus nimirum in ipſos inimicis Petri, & aliquem ex ipſis occidentibus; utique tunc Petrus reus erit reſtitutionis, & irregularitatis, quia tunc vere injuſta cauſa fuit mortis ſui ſocii.

IV. Generaliter præcipiens, vel ſuadens quamcumque actionem fieri cum præviſo periculo mortis ipſius.

162 SI ſcias in ſylva eſſe latrones ad occidendum tranſeuntes, & nihilominùs alicui præcipias, vel ſuadeas, ut ingrediatur; ſi puerum incautum, noctu maxime, mittas ad puteum plenum non circumſeptum: ſi ſuadeas alicui, ut hoſtem non fugiat, vel contrà ut reſiſtat rixanti: ſi ſuadeas, vel inducas hominem inexpertum, ut per funem, trabem, vel tegulas inambulet, &c. & hinc aliquis iſtorum occidatur, vel pereat, non effugies irregularitatem, ſaltem ex delicto homicidii caſualis, etſi mortem minime intenderis. *Ratio eſt*, quia in his, & ſimilibus periculum prævidiſti, vel certe prævidere debuiſti, & tamen ſufficienter non caviſti; ſecùs erit, ſi quid jubeas, vel ſuadeas, unde nullum periculum mortis prudenter timere, vel ſuſpicari potes, ut ſi natanti perito ſuadeas, ut tecum natet, iſque improviſo ſuborto ſpaſmo, vel alia de cauſa pereat; & ita in ſimilibus, tunc enim mors mere per accidens ſecuta ſpectabit ad homicidium caſuale. Similiter ſi alicui ſuadeas, ut ex caſtris fugiat, ut furtum, adulterium committat, ex quo prævidèbas ipſum capite plectendum, ſi conſilium dediſti Bertæ, ut adulterii, cauſa per tectum deambulet, unde præcipitata periit, &c. In his ſimilibus ſexcentis, diſtinguendum eſt: nam ſi ſint tales circumſtantiæ, ut hìc, & nunc illæ omnes vere ſint conjunctæ cum periculo mortis, morte ſecuta, irregularis eris, quia vere peccas contra Juſtitiam in materia homicidii illo tuo imprudenti conſilio; ſi ſecùs, non eris: quia tunc peccas ſolùm peccato ſcandali contra Charitatem, vel aliam virtutem, ut rectè reſolvet Tamb. *cit. c.* 15. §. 3. *n.* 5. Denique excipiendum ſemper eſt, niſi tale quid periculoſum ſuadeas alteri ad honeſtum, vel ſanctum finem, propter quem alter ipſemet ſe exponere vitæ periculo poterat, vel etiam debebat; utpote pro bono communi, vel ſalute animarum, verbi grat. ſi tempore peſtis Sacerdotem, Medicum, Laicum juſſu, vel ſuaſu inducas ad infectis neceſſaria obſequia ſpiritualia, vel corporalia præſtanda. Quare meritò Tambur. *cit. n.* 13. miratur ſcrupulum cujuſdam Monachi, qui dicebat irregularem ſe eſſe, eò quòd ſuaſiſſet alicui profectionem Indicam ad fidem propagandam, iſque ab infidelibus fuiſſet occiſus. *Ratio eſt*: quia non eſt putandum, Eccleſiam velle irregularitatem obſtare ad tam ſanctas actiones, & fines, pro quibus vitam periculo exponere quilibet poteſt, & ſæpe etiam debet. Denique ſi ſit dubium, an ex tuo juſſu, conſilio, ſuaſu, revera ſecutum ſit ejuſmodi homicidium caſuale, eodem modo a fortiori reſolvendum eſt, quo ſuprà de dubio homicidii voluntarii duplici Regula reſolutum eſt.

S E C T I O V.

De homicidiis mere caſualibus, & caſibus ambiguæ irregularitatis.

S U M M A R I U M.

163 *Homicidium mere caſuale quid?*
164 Uſq; ad n. 167. *Non eſt peccatum, nec reſtitutionem, nec ullam irregularitatem inducit.*
167 *Oppoſitum tamen ſentiunt alii quoad irregularitatem.*
168 *Quod maxime verum eſt in caſu, quo actio aliqua hoc ipſo prohibita eſt, quia cum periculo homicidii ſolet eſſe conjuncta, & caſibus in jure expreſſis. Ex quo*
169 *Monachis, & Clericis in Sacris, ſeu majoribus Ordinibus conſtitutis graviter prohibetur uſus chirurgiæ;*

170 *Ita,*

Digitized by Google

170 *Ita ut ſi mors etiam adhibita omni cautela, & præter intentionem mere caſualiter ſequatur, fiant irregulares.*
171 *Excipitur tamen caſus neceſſitatis.*
172 *Et inſuper probabile eſt, eos etiam extra neceſſitatem exercentes chirurgiam, irregularitatem non incurrere ſi ſine omni eorum culpa mors ſequatur.*
173 *Clerico, vel Monacho perito, in caſu ſaltem neceſſitatis, vel pietatis, non prohibetur exercitium artis medicæ.*
174 *Unde nec peccat; nec irregularitatem incurrit, etſi præter ejus intentionem moriantur.*
175 *Secus, ſi ob ejus imperitiam, vel negligentiam mors, aut mortis acceleratio contingat.*
176 *Unde ſi Medicus ægroto etiam deſperato concedat, quæcumque libent appetitui vitiato, etiam manifeſte noxia, mors notabiliter acceleretur, fit irregularis.*
177 *Conformiter ad prædicta reſolvuntur alia, de aliis non medicis, qui tamen potiones, vel pharmaca præbent ad ſanitatem, ad non concipiendum fœtum, ejiciendam prolem, amorem, vel odium concipiendum, &c. Item*
178 Uſq; ad o. 181. *reſolvitur, in quibus caſibus infirmarii, ſeu infirmis aſſiſtentes peccent, & irregularitatem incurrant, vel non incurrant?*
181 Uſq; ad n. 183. *Quando venantes, & ludentes peccent, & irregularitatem incurrant, quando non, ſi in illa venatione, vel luſu mors alterius ſequatur.*

163 HOmicidinm mere caſuale etiam ſimpliciter involuntarium dicitur, quod ſequitur ex alicujus actione, vel omiſſione mere per accidens, præter omnem ejus directam, vel indirectam voluntatem, vel intentionem, cùm quis ſcilicet aliquid agit, vel omittit, unde, nec prævidet, nec prævidere debet, aut etiam poteſt, homicidium ſecuturum, vel eos probabile periculum: vel ſi quid periculi prævidiſſet, tamen adhibita diligentia, & cautela tale ſufficienter præcavit, & excluſit. Quare homicidium mere caſuale duo requirit oppoſita homicidio caſuali mixto ſob disjunctione. *Unum eſt.* ut vel cauſa poſita de ſe non ſit efficax, vel periculoſa reſpectu homicidii; quippe ex qua non ſoleant ſequi homicidia, niſi in rariſſimo caſu: ut ſi jubeas famulum tecum equitare, iſque ex improviſo equo lapſus pereat; ſi conducas operarios ad ædificium, & ex alto aliquis lapſus intereat: ſi pulſes campanam, & decidente malleo occidatur homo, &c. inde enim eſt, quod illud periculum non prævideas, nec prævidere debeas, & ſæpiſſime prævidere non poſſis, & circa hoc homicidium caſuale non poteſt eſſe dubium, vel de peccato, vel etiam de reſtitutione, vel de irregularitate, niſi apud inſanientem. *Alterum eſt:* vel ſi cauſa poſita aliquo modo periculoſa ſit, ideoque periculum aliquod homicidii prævideas, tamen ſufficienti cautela, & diligentia illud periculum cavere, & excludere conatus es, ut ſi venator adhibita cautela, tamen pro fera hominem occidat, forte ex improviſo interveniente. Ideinque de Medico, Chirurgo, &c. Et circa hoc non levis eſt difficultas, & controverſia.

ASSERTIO VI.

164 H*Omicidium mere caſuale, & ſimpliciter involuntarium, quippe nullo modo prævîſum, vel ſufficienter præcautum, nec peccatum, nec reſtitutionem, neque ullam inducit irregularitatem excepto probabiliter ſolo caſu, quo actio aliqua ea ipſa ratione illicita, ſeu prohibita eſt, quod cum periculo homicidii conjuncta eſſe ſoleat*, Hæc quo ad peccatum, & reſtitutionem eſt omnium, & clare ex terminis, cùm nihil poſſit eſſe peccatum, niſi voluntarium: nihil autem voluntarium, niſi præcognitum: atqui homicidium mere caſuale ſupponitur, aut nullo modo præceptum, aut ſufficienter præcautum, adeoque minime volitum. Quoad irregularitatem autem eſt communiſſima, & ſecura ſententia Doctorum apud Filliuc. *tr.* 20. *c.* 3. *q.* 8. Laym. *cit. c.* 10. *n.* 1. *&* 3. Dian. *p.* 4. *tr.* 2. *a reſ.* 20. Claritatis gratia oſtendo breviter.

165 I. Dans operam rei licitæ adhibita omni diligentia, ne ſequatur homicidium: ſi tamen præter omnem intentionem, & ſupra diligentiam ſuam ſequatur: nullam ſine dubio incurrit irregularitatem, ex claro Jure, *c. dilectus, & ſeqq.* Ratio eſt: quia hoc homicidium eſt omnino inculpabile, & involuntarium, ut ſupponitur in terminis: ergo nullam poteſt inducere pœnam. Exempla obvia in Venatore, Medico, Chirurgo, & ſimilibus omnem diligentiam adhibentibus, & tamen præter omnem intentionem occidentibus.

166 II. Etiam dans operam rei illicitæ, omnem tamen adhibens diligentiam cavendi homicidium, ſi præter ejus intentionem ſequatur mors, non erit irregularis, niſi in caſu dicto. Ita *Auct. cit. communiter.* Ratio eſt: quia licèt talis peccet exercendo opus illicitum, propter quod irregularitas decreta eſt, homicidium tamen inde ſecutum eſt ei etiamnum ſimpliciter involuntarium, & inculpabile, cùm de eo, vel non cogitarit, vel ſi cogitavit, debitam cavendi diligentiam adhibuit: ergo non inducet ullam irregularitatem; quia in Jure nihil de hoc decretum eſt, (excepto caſu prædicto, mox explicando,) v. g. ſi fur equum furtivum noctu abducens, omni diligentia, & cautela adhibita, tamen conculcet fortè infantem, vel hominem ebrium in via jacentem. Similis caſus habetur *in cap. quantum diſt.* 50. juxta ſupra allatam *Regula* 2. *fin.*

167 III. Contrarium tamen ſentiunt ipſe D. Thom. cum ſuo Cajetano 2. 2. *ſect.* 64. *ar.* 8. Sylveſt. *verb. homicidium* 2. *Reg.* 3. Covarr. multique alii Canoniſtæ apud Laym. *l.* 3. *de Juſtit. tr.* 3. *p.* 3. *c.* 10. *n.* 1. nimirum omne homicidium caſuale quantumvis involuntarium, ex opere illicito inducere irregularitatem. Probant *ex cap. dilect. cap. Joan. & cap. ult. de homic.* ubi decernitur ſemper, eum, qui dando operam rei illicitæ adhibita debita diligentia homicidium facit, incurrere irregularitatem; cùm hunc SS. Canones expreſſe non excipiant; quod argumentum licèt non apud Dialecticos, tamen apud Canoniſtas valeret, ait Navarr. *cap.* 27. *n.* 238. Sed facile reſpondeo hoc argumentum neque ad Canoniſtas valere in propoſito debere, quia irregularitas non incurritur, niſi in caſibus à Jure expreſſis, ideo non valet argumentum a ſenſu contrario ad incurrendam irregularitatem, præſertim hac in materia tam odioſa, niſi & ipſum exprimeretur in Jure: atqui nullo Jure generatim exprimitur caſuale homicidium involuntarium, adhibita debita diligentia ſecutum ex opere illicito; licèt hoc expreſſe etiam non excipiatur: ergo. Sic *Filliuc. Laym. cit.*

168 IV. Communis autem, & vera mihi exceptio eſt, dans operam rei illicitæ adhibita omni debita diligentia, unde tamen præter intentionem omnino involuntarium ſequitur homicidium, irregularitatem incurrit, ſolo illo caſu, quo actio aliqua illicita, & prohibita in Jure eſt hoc ipſo, quod ſit periculoſa ad homicidium cauſandum, adeoque in caſu Jure expreſſu. Exprimitur autem Jure caſus Chirurghi per ſectionem, vel uſtionem, & alia aliqua, de quibus, & annexis quibuſdam dubiis do breviter.

§. I. *Chirurgus.*

169 I. CErtum eſt Monachis, & Clericis in ſacris conſtitutis Jure Canonico graviter prohiberi uſum artis Chirurgicæ per ſectionem, inciſionem, & aduſtionem, idque non tantùm propter indecentiam Status, ſed principaliter propter periculum mortis inferendæ *c. ſententiam, ne Clerici, vel Monachi*: ubi inter alias prohibitiones cooperationis ad mortem alterius dicitur: *Nec ullam Chirurgiæ artem Subdiaconus, Diaconus, vel Sacerdos exerceat, quæ uſtionem, vel inciſionem inducit.* Et cùm hæc Lex ſtricte interpretanda ſit, ideo de ſolis Clericis, vel Monachis in Majoribus Ordinibus conſtitutis, non item de minoribus intelligendam eſſe monent DD. communiter. Vide Dianam *p.* 4. *tr.* 2. *reſ.* 24.

170 II. Clericus, vel Monachus in Sacris conſtitutos contra prohibitionem exercens Chirurgiam per ſectionem, vel uſtionem, etiam omni adhibita cautela, & diligentia, ne mors ſequatur, ſi ea nihilominùs præter omnem ejus intentionem per accidens, & mere caſualiter ſequatur, adhuc irregularis eſt ex ſpeciali conſtitutione Juris. Communiſſima DD. apud *Molin. Laym. Filliuc. Dian.* ſæpe cit. Conſtat *ex c. tua nos, de homicid.* Ubi Pontifex requiſitus, ſit ne irregularis, & a Sacris arcendus Monachus quidem Chirurgus, qui mulieris tumorem gutturis curare volens, ferro incidit, expreſſe prohibens ne ſe vento exponeret, ne forte aer ſubintrans cauſam mortis adferat: illa verò neglecto ſalutari mandato, meſſis cauſa, vento ſe exponit, & vento ſubintrante ſciſſuram, multum ſanguinis effundens, diem ſuum obiit: (ecce tibi, omni adhibita cautela homicidium mere caſuale omnino involuntarium.) Reſpondet Pontifex: *quod licèt ipſe Monachus multùm deliquerit, alienum officium uſurpando, quod ſibi minime congruebat, ſi tamen cauſa pietatis, & non cupiditatis id egerit, & peritus erat in exercitio chirurgiæ, omnemque poſuit, quam debuit, diligentiam adhibere, non eſt ex eo, quod per culpam mulieris contra conſilium ejus accidit, adeo reprobandus, quod non poſt condignam ſatisfactionem cum eo miſericorditer agi poſſit, ut divina Officia valeat celebrare; alioquin interdicenda eſt ei Sacerdotalis Ordinis executio de rigore.* Hæc Pontifex ſatis clare. Cæterùm quamvis tale non ſit verum forte homicidium contra quintum Præceptum Decalogi, cenſetur tamen homicidium ex interpretatione Juris ob reverentiam Divinorum ad irregularitatem ex homicidio incurrendam ſufficiens, ut notat Filliuc. cit. *c.* 20. *q.* 6.

172 III. Excipiunt tamen DD. communiter caſum neceſſitatis urgentis, quando abſente laico jus naturale, & Lex Charitatis exigeret mederi Clericum, etiam in Sacris conſtitutum ob rationem ſæpe dictam: quia Lex poſitiva Eccleſiæ non debet præjudicare Juri naturali, & Legi Charitatis: hinc Mol. *tom.* 4. *tract.* 2. *diſp.* 57. *n.* 3. meritò ab irregularitate excuſat quendam Sacerdotem, qui ingraveſcente per urbem

bem peſte, plurimorum apoſtemata incidit ex arte, cura vitque ea felicitate, ut multis centenis hominibus vitæ, ac ſanitati reſtitutis, duo tantùm objerint: quia (ait Mol.) propter Epikiam judicandum non eſt, Sacros Canones tantùm Charitatis exemplum, bonique publici utilitatem voluiſſe irregularitate mulctare. Et ibidem ab irregularitate excuſat Clericum, qui ſolùm venam aperuit infirmo, unde eidem mors ſecuta eſt; eò quod venæ ſectio non ſit Chirurgia proprie, quàm ſacer Canon damnat in Clerico, ſed potiùs ad tonſores ſpectet, quàm chirurgos. Omnino probabiliter, quamvis alii oppoſitum ſentiunt apud Lugo, & Tamb. *cit. c.* 14. §. 4. *a n.* 16.

173 IV. Inſuper non improbabiliter Monachus, vel Clericus in Sacris, etiam extra neceſſitatem exercens chirurgiam, ſecando, vel urendo ex arte, adhibitaque debita cautela, ne mors ſequatur, adeoque excluſa omni culpa in materia homicidii contra quintum præceptum, etſi adhuc peccet contra dictam prohibitionem SS. Canonum, non tamen erit irregularis, ſi præter omnem intentionem mere caſualiter accidat mors infirmi. Ita *Coninch. Joan. Præp.* eoſque citans Tamb. *c.* 15. §. 4. *n.* 11. Et tandem, licèt pluribus locis contrariis; etiam ſequitur Dian. *p.* 11. *tr.* 7. *reſ.* 7. Et favet Gloſſa ipſa in *cit. cap. tua nos*, *verb. alioquin*, ideſt, ſi non erat peritus, & ſi non adhibuiſſet diligentiam, quam debuit ſi ex cupiditate fecit &c. tunc ſcilicet *interdicenda eſt ei Sacerdotalis Ordinis executio*: ergo cenſet Pontifex, Monachum illum non fore arcendum a Sacris tamquam irregularem, ſi in arte peritus, diligentiam debitam adhibuit. *Ratio eſt*: quia irregularitas ex delicto homicidii etiam caſualis non incurritur ex ſola inobedientia, ſeu tranſgreſſione cujuſcumque præcepti, ſed ex actione efficiente reatum homicidii: in propoſito autem abeſt reatus homicidii, quippe cujus periculum per debitam cautelam ſufficienter excluſum, & certe cùm ſimilia remedia fiunt ex arte, mors non præſumitur contigiſſe per applicationem mediorum, ſed propter gravitatem morbi, vel vulneris: ergo etiam abeſſe debet pœna irregularitatis. Cæterum apud omnes in confeſſo eſt, ſi dictus Monachus, vel Clericus in Sacris conſtitutus peccet contra artem, in ſecando, urendo imprudenter, vel incaute ſe habendo, morte ſecuta; fore irregularem ex delicto homicidii, non jam mere caſualis, ſed mixti, & indirecte voluntarii, quippe cujus periculum prævidit, vel certe prævidere debuit, tamen ſufficienter minime præcavit. Unde univerſaliter Clericus, Monachus, vel quicumque alius, ſi non adſit periculum in arte, ipſe venam ſecet vel quodvis medium applicet, ſi bona fide faciat, & in neceſſitate, maxime quando deſperata ſalute infirmi tale medicamentum probabiliter ſalutem allaturum ſperetur, nec peccat nec irregularitatem incurrit, ſecuta inde morte infirmi, ob rationem datam *n.* 171. Certò autem incurreret, ſi imprudenter, & incaute ſe gereret.

§. II. *Medicus.*

174 OMnibus Clericis, vel Monachis in Sacris conſtitutis, vel Beneficiatis, Jure Canonico interdicitur ſtudium & exercitium totum artis medicæ, vel chirurgicæ; tamquam alienum a ſua profeſſione, indecens ſuo ſtatui, extra tamen caſum neceſſitatis, vel pietatis: ut ſi medendum ſit perſonis miſerabilibus præſertim conſanguineis, ut docent *Mendoza*, Navar. *c.* 25. *nu.* 110. Sanch. *lib.* 6. *Moral. c.* 14. *n.* 18. *Laym. cap.* 10. *n.* 3. Dian. *part.* 6. *tr.* 7. *reſ.* 50. At certè diſertè hoc negat Sayrus *de Cenſ. lib.* 7. *c.* 6. *n.* 11. apud Tamb. *cit. n.* 4. eò quod de hac prohibitione nullus expreſſus ſit textus in toto Jure (certe ego reperire non potui) adeo ut etiam Clericus, vel Monachus eam artem medicinæ ſine uſtione vel ſectione exercens, dicatur exercere opus licitum, ſeu dare operam rei licitæ. Sed quidquid ſit de hac prohibitione, tu reſolve breviter.

175 I. Medicus arte peritus, ex arte infirmis operam navans medicamenta præſcribens, deque utilibus, & noxiis monens, neque peccat, neque irregularitatem incurrit, quamvis plerique infirmi præter ejus intentionem moriantur: idque etiamſi Clericus ſit, vel Monachus: nam quidquid ſit de dicta prohibitione, certum eſt pro exercitio medicinæ ſine ſectione, vel uſtione, nullam eſſe irregularitatem decretam. Ut conſtat ex citatis Canonibus *cap. ſentent. c. tua nos*: ubi Gloſſa, Canoniſtæ, & DD. communiter. *Dices*, ſi Medicus ex arte operans ſecuta morte infirmi nulla irregularitate afficitur: cur ergo Judex ex virtutem Juſtitiæ malefactorem capitis damnans, ſecuta morte irregularis efficitur? Reſp. pro ratione principali debere eſſe voluntatem Pontificis ita diſponentis. Ratio autem congruentiæ eſt: quia Judex ſua actione mortem malefactoris, juſte licèt, intendit, & vult, quæ intentio videtur maculare lenitatem, quam Eccleſia in ſui miniſtris requirit: an Medicus nullo modo infirmi mortem, immo ſanitatem, & vitam per ſe intendit.

II. Medicus, ſi ob imperitiam, vel negligentiam, vel aliquid aliud infirmi mortem cauſet, promoveat, acceleret, aut permittat culpabiliter, ex officio, vel pacto obligatus peccat utique mortaliter contra Juſtitiam, & quintum præceptum Decalogi, cum onere reſtitutionis, & etiam irregularitatem ſecuta morte incurrit, quippe cujus cauſa injuſta eſt. Communiſſima apud citatos. Idemque eſt de Miniſtris, ſeu aſſiſtentibus tali Medico, ſi advertant ejus imperitiam, & ipſi cooperentur. Idemque eſt de Pharmacopolis, ſi medicamenta corrupta pro bonis vendant, unde mors alicujus ſequatur, ut ex communi notat *Tamb. n.* 23. 176

III. Medicus ægroto etiam deſperato concedens, quæcumque libent appetitui vitiato, etiam manifeſte noxiam: ſi inde mors notabiliter acceleretur irregularis fiet: crudelis enim eſt pietas iſta, quamvis mortem citiùs ſubire faciat: ſimiliter Medicus curans fœminam prægnantem, ſi pharmacum propinet, vel venæ ſectionem præſcribat cum magno periculo abortus fœtus animati, ſiquidem peccet contra quintum Præceptum, utique irregularis erit: ſecus ſi non ita peccet.

IV. Eadem ratione juxta prædicta reſolvendum eſt de 177
aliis non Medicis, potiones tamen, & pharmaca præbere ſolitis in ordine ad ſanitatem; immo ad alios fines illicitos, v. g. 1. ad non concipiendum, 2. ad fœtum nondum animatum ejiciendum, 3. ad prolem concipiendam, 4. ad amorem vel etiam odium concipiendum, quod poculum amatorium ſeu philtrum appellari ſolet; ſi inde mors ſumentis conſequatur: ſi enim talia præbeas, vere coram Deo nullum periculum prævidens, nec de eo ſubdubitans, aut debita adhibita cautela periculum forte prævisum ſufficienter præcaveas, & nihilominùs præter omnem intentionem mere caſualiter ſequatur mors ſumentis, ab irregularitate immunis eris, quantumvis alioquin graviſſime peccaveris. Hoc tamen diſcrimen in prædictis valde notandum eſt; nam, quia medicamenta illa ad impediendam conceptionem, vel fœtum ejiciendum efficacia plerumque ſolent eſſe valde violenta, ut timeri ſemper debeat, ne mortem afferant, morte ſecuta per ſe communiter irregularis eris, & in foro externo pronunciaberis; idemque etiam in dubio juxta dicta ſuo loco, at verò in 3. & 4. caſu, quia illa medicamenta non ſolent eſſe tantæ efficaciæ, faciliùs excuſaberis ab irregularitate; ſemper tamen expendendum eſt genus medicamenti, quod ſi periculoſum ſit, & de periculo ſubdubitaſti, morte ſecuta, ab irregularitate nemo te liberabit, quia tunc cauſa fuiſti mortis illius, & in dubio præſumere debes: cum hic conſtet de corpore delicti, & ſolùm dubitetur de efficacia cooperationis tuæ, juxta dicta *ſect.* 3. *in ſubſect.*

§. III. *Infirmarius.*

I. INfirmarius aſſiſtens, ac inſerviens, ſi contra præceptum Medici, vel temere aliquid ægroto præbeat ſumendum, unde mors conſequatur, omnino irregularis erit, ex delicto homicidii voluntarii, ut ex ſe patet, & late videre potes apud Farinac. *p.* 2. *v. irregularitas n.* 510. 178

II. Quando infirmarius aliquid gerit circa ægrotum, intendendo ejus mortem accelerare, quamvis motus miſericordia, ne diutiùs æger crucietur, vel in agonia laboret: ut ſi infirmum moveat, ut ſit citiùs moriatur; etiamſi id infirmus petierit, ut ſæpe ſolent, ſecuta morte, homicida, & irregularis erit: quia nec infirmarius, nec ipſe infirmus ſunt Domini vitæ; idque ex homicidio voluntario, ut *Henriquez* recte notat Tamb. *cit. n.* 25. attamen irregularitatem hanc ob motivum bonum diſpenſabilem eſſe ab Epiſcopo, notabo infra ſuo loco. 179

III. Quando ſive ex officio, ſive ex Superioris mandato 180
ſive ex frivola Charitate infirmi cuſtodiam, & obſequium ſuſcepiſti, & nihil poſitive agendo, ſed ſolùm negative te habendo, aliquid omittas, vel negligas circa infirmum, etiam per culpabilem mortalem negligentiam, & ſi infirmus moriatur, peccabis quidem graviter contra Charitatem, vel etiam contra Juſtitiam, ſi ex officio, vel pacto inſervire obligatus fueris; at irregularis non eris, ſecundùm probabilem ſententia ſuprà *ſect.* 3. §. 4. *reſ.* 2. Hæc quidem accidentaliter, nunc ad propoſitum de homicidio caſuali.

IV. Quando infirmarius circa infirmum bona fide agit, 181
ea, quæ communiter infirmis exhiberi ſolent: ut ſi aliquid cibi, vel potus ei præbeas bona fide, etiam inconſulto Medico, ſi eum vertas de latere in latus, ut commodiùs dormiat, ſi eum erigas, vel ſubleves, ut cibum capiat commodiùs, ſi transferas de lecto in lectum &c. ſi hæc, & ſimilia bona fide agas, adhibita ſemper debita cautela, etſi præter omnem tuam intentionem inde acceleretur mors infirmi, non eris irregularis, quidquid aliquid ſcrupuloſi dixerint contra. *Ratio eſt*; quia bona fides, & ſolita Charitatis obſequia non debent tam rigoroſa pœna puniri: neque enim ex defectu lenitatis, cùm non ſit Miniſter Juſtitiæ, poteſt incurrere irregularitatem: neque ex delicto, cùm talis non graviter

Digitized by Google

viter peccet: nec bellans in bello juſto, qui ſoli incurrunt hanc irregularitatem, ut ſæpiùs dixi. Communis DD. cum *Navar. Sayrus, Filliuc. Dian.* & alii apud Tamb. *cit. l.* 10. *tract.* 4. *c.* 15. §. 4. *num.* 28.

Peccet hîc incidentaliter, an inciderit in irregularitatem Sacerdos ille, qui, cùm non haberet aliam aquam, infantem moribundum projecit in puteum, ut ſic prolata ſimul forma, baptizaret? Reſp. per ſe loquendo omnino incurriſſe, quia, ut ſuppono, peccavit occidendo innocentem: ſecùs dicendum, ſi feciſſet bona fide, vel ex bona conſcientia, etſi erronea (quidquid ſit de probabilitate illius Sententiæ de valore talis Baptiſmi) tunc enim quia non peccavit, irregularitatem non contraxit ex delicto, hæc enim non incurritur ſine delicto. Tamb. *de Bapt. c.* 1. §. 4. *n.* 5. & 6.

§. IV. *Venantes, ludentes.*

182 I. CLericis interdicitur Venatio famoſa aprorum, urſorum &c. ut ſuo loco viſum. Et hos ergo in tali caſu ſibi prohibita venatione, adhibita etiam omni diligentia, ſecuto tamen homicidio, irregulares efficiunt. *Navar. Cajetan. Mol. & alii*; eò quòd talis venatio eis videatur prohibita ob periculum homicidii: idemque ſentiunt, ſi ita contingat in ſimiliter prohibita ſibi agitatione taurorum, ubi majus apparet periculum. Sed æque probabiliter id negant *Covar. Suar. Avila, Caſtro-Pal. alii, cum Laym. ſæpe cit.* ob oppoſitam rationem. Cùm enim venationi rarò admodum conjuncta ſit hominis occiſio, ideo non ob periculum homicidii, ſed ſolùm ob ſtatus Eccleſiaſtici honorem Clericis interdicta cenſetur ejuſmodi venatio. Univerſaliter ergo ſive Clericus, ſive laicus in quacumque venatione ſeu licita, ſeu prohibita ſi citra omnem eorum culpam contingat hominem occidi, ut ſi per inculpabilem ignorantiam hominem ibi latere non advertat, nec ſuſpicatus ſit, vel ſi quòd ſuſpicatus eſt, caute tamen ſe geſſit, debita adhibita diligentia periculum cavendi, irregularis non erit: erit autem, ſi imprudenter, & incaute ſe geſſit. Ita cum aliis *Tamb. cit.* §. 2. *n.* 25.

II. Idemque ſub eadem diſtinctione dicendum. 1. De eo qui foveam, ſeu laqueum aptat ad capiendas feras, & eo caſu homo impingens moriatur. 2. De nutrientibus feras, canes, tauros, leones, ſi aliquando aliis mortem afferant, 3. De licite, vel illicite equitante in equo feroci, calcitroſo, indomito, & caſu hominem deformante. 4. De licite, vel illicite cædente arborem, attollente ligna, forte hominem opprimente, ſicque de ſimilibus: ſemper enim, ſi ſatis caute te geſſiſti, irregularis non eris: Si ſecus, eris. Ratio patet ex dictis.

183 III. Sive Clericus, ſive laicus ludens, ludo ſeu licito, ſeu illicito, vel prohibito, etiam in materia homicidii, qualis eſt haſtiludium, tractatio gladiorum, agitatio taurorum, ſecuta alicujus hominis morte, non erit irregularis, ſi ſufficienter, ne mors ſequatur, præcavit: erit autem, ſi ſufficienter, non præcavit, vel præcavere non potuit, debebat enim tunc ludum omnino relinquere, ſi ſufficienter mortem alicujus cavere non poterat. Eademque ratione, & diſtinctione reſolvendum eſt de ludente, jocante, ſaltante vel quomodolibet incaute agente cum muliere gravida; ut ſi gravidam impetuoſe excites ad choreas, vel inter ſaltandum agites, comprimas, ſi puellæ periculoſe jocans repentine incutias metum, vel ſimile quid agas; unde abortus ſequatur fœtus animati (idemque dicendum reſpectu cujuſcumque alterius) non eris immunis ab irregularitate, ſi malum ſuſpicatus, caute te non geſſiſti, prout in Jure ſupponitur ſe geſſiſſe Clericus ille fœminam gravidam zona trahens: item alius falce accinctus ludens. Sed eris omnino liber, ſi inculpate nihil omnino es ſuſpicatus mali? vel ſi quid ſuſpicatus, caute te habuiſti.

184 IV. Similiter is qui in ludo pilæ, v. g. dum adverſarium propellit, ne pilam proripiat, vel dum pilam jacit, puerum tranſeuntem, vel intercurrentem interficit; qui cum alio colluctans, illum impellens, caſu occidit: is, qui nivis globos in alios per jocum projiciens, aliquem graviter ferit, lapide forte in nivis globo latente occidit. Hæc, & ſimilia agentes regulariter ab irregularitate non afficientur, quia ſupponuntur nihil periculi advertiſſe: nam ſecus, afficientur ſine dubio, ſi periculum prævisum debite non præcaverunt, vel ab actione tam periculoſa non abſtinuerunt. At quid, ſi plures ita temere jaceant pilas, lapides, &c. abſque tamen intentione ulla, & communi conventione occidendi, an quibus conſtat tranſeuntem aliquem eſſe occiſum, ignoratur autem ex cujus actu? Neminem fore irregularem docet *Avila*: quia quilibet poteſt prudenter ſibi perſuadere ſuum jactum non fuiſſe cauſam mortis: idque verum eſſe crederem, ſi projicientes fuerunt valde multi v. g. 12. 20. 30. at verò, ſi fuerunt valde pauci, utpote duo, vel tres tantùm, meritò omnes irregulares pronunciat Tamb. cit. *c.* 15. §. 2. *n.* 34. quia tunc quilibet prudenter potent judicare, vel certe debet dubitare ſuum jactum fuiſſe cauſam mortis: dubius autem de cauſato a ſe homicidio, debet ſe tenere irregularem juxta dicta ſuo loco. Idemque eſſet, ſi etiam ex multis projicientibus, aliquis ob peculiarem circumſtantiam dubitet ſuum jactum fuiſſe cauſam mortis.

S U B S E C T I O

Caſus ambigui irregularitatis ex homicidio caſuali.

S U M M A R I U M.

185 Uſque ad n. 190. *An, quando, & qualiter peccet, & irregularis evadat, qui committit homicidium in ebrietate, furore, ſomno &c.*

190 Uſque ad n. 194. *Quando homicidium caſuale ex adulterio, ſeu ratione, vel occaſione adulterii commiſſum inducat irregularitatem? Item*

194 Uſque ad n. 198. *Reſolvitur varie, quando homicidium caſuale ex rixa inchoatâ, vel vulnere, aliàs non lethali ſecutum, inducat obligationem reſtitutionis, & irregularitatem?*

198 Uſque ad n. 203. *Quando culpam homicidii, reſtitutionem & irregularitatem inducat homicidium caſuale ex alio homicidio, vel malefacto ſecutum, v. g. ſi propter homicidium, vel furtum a Petro factum, plectatur, vel occidatur alius innocens? Item*

203 Uſque ad n. 207. *Quid inducat homicidium caſuale factum ex errore, occidendo v. gr. hominem pro fera, vel unum pro alio?*

207 Uſq; ad n. 211. *Reſolvitur dubium incidentale, an percutiens, vel occidens laicum, putans eſſe Clericum, vel è contrà, incurrat excommunicationem?*

211 *Reſolvitur aliud dubium, an quis uno ictu, exploſione, una ſententia ſimul occidens, vel damnans plures, unam vel plures incurrat irregularitates?*

REſtant explicandi caſus non pauci ambigui, homicidium, partim aliquando mere caſuale, ac involuntarium ſimpliciter, partim aliquando caſuale mixtum, & indirecte voluntarium involventes. Ut dignoſcatur, quando peccatum, reſtitutionem, ac irregularitatem adferat, pono breves. 185

§. I. *Homicidium caſuale ex ebrietate, furore, ſomno.*

I. QUi involuntarie, & inculpabiliter ſe inebriavit, utpote neſciens virtutem vini (qua ratione etiam excuſant ebrietatem Loth, *Chryſoſt. Theodoret.* & alii PP. *in c.* 9. *Geneſ.*) & in ea ebritate hominem occidit, ſine dubio ab omni homicidii culpa, & pœna, adeoque etiam ab irregularitate immunis eſt: quia tunc nec ipſa ebrietas, nec occiſio ſecuta voluntaria eſt. Idemque dicendum de inſante, amente, furioſo, dormiente, & in eo ſtatu occidente, ut conſtat ex Clement. *c. ſi furioſus.* 186

II. Qui etiam voluntarie, & culpabiliter ſe inebriavit, nihil tamen ſuſpicatus de homicidii periculo, qui ſcilicet expertus non erat, ſe in ebrietate inclinatum eſſe ad pugnandum, & rixas, aut etiamſi periculum pugnæ, vel furoris prævidiſſet, tamen ſufficienter præcavit, v. g. occaſionem deſerendo, domi manendo, oſtium claudendo, & nihilominùs jam plene ebrius occidit; is a culpa, & pœna homicidii, & conſequenter ab irregularitate (etſi hoc neget *Sylv. v. homicidium* 3. *q.* 4.) immunis erit. Ex communi DD. *Laym. Mol. Leſſ.* Tamb. *hic c.* 4. §. 3. *n.* 4. Ratio patet ex dictis: quia tale homicidium adhuc nullo modo eſt voluntarium, neque directe, ut patet, neque indirecte in ſua cauſa, ſcilicet ebrietate culpabili; quia hæc de ſe non eſt efficax reſpectu homicidii, & raro cum homicidio conjuncta, maxime in homine non experto ſuam inclinationem ad pugnandum in ebrietate, qui proinde tale homicidium nec prævidit, nec prævidere debuit, aut ſi quid prævidiſſet, ſufficienter cavit, ut poſitum eſt: ergo licèt peccarit peccato ebrietatis contra temperantiam, non tamen peccavit peccato homicidii contra quintum Præceptum. Qua ratione D. Auguſtinus *lib.* 22. *contra Fauſtum relat. cap.* 15. *quæſt.* 1. excuſat inceſtum Loth, in ebrietate commiſſum, dicens *inebriaverunt eum, & ſe neſcienti miſcuerunt, quapropter culpandus eſt quidem, non quantùm ille inceſtus, ſed quantùm illa merebatur ebrietas.* Conſentit D. Ambroſius *lib. de Abraham c.* 6. & refertur *c. ſane ead. q.* Orig. *Homil.* 5. *in Geneſ.* Hieron. *ad Euſtoch. de cuſtod. Virginit.* Eademque ratione dicendum de eo, qui etiam in peccato, v. g. propoſito maligno, proxima occaſione inimicum occidendi, cubitum iret, nulloque periculo prævisio in ſomno redeunte phantaſia dormiens aliquem occideret. 187

III. Qui voluntarie, & culpabiliter ſe inebriavit, ac inſuper expertus ſciens animi ſui propenſionem, & conſuetudinem ſemper in ebrietate rixandi, pugnandi &c. adeoque prævidens periculum homicidii patrandi, vel in genere cujuſvis obvii, vel in particulari hujus hominis, illudque periculum, 188

Digitized by Google

riculum; ne occidat, prædictis modis non ſufficienter præcavit, & multò magis data opere ex intentione, ut audaciùs occideret, bibit, ac ſe inebriavit, ipſo facto ille peccat mortaliter dupliciter, & contra temperantiam, & contra Juſtitiam homicidio præviſo, & ſaltem indirectè, vel etiam directè volito, eoque ſecuto verus homicida eſt, & reſtitutioni obnoxius, ſecundùm omnes; quia tale homicidium ſaltem indirectè, & in ſua cauſa eſt voluntarium, ita ut talis in foro externo non ordinariæ homicidii pœnæ, ſed alteri arbitrariæ ſubjaceat, ex *L. omne delictum*, *ff. de re militari*. Secus, ſi quis ſciens hanc ſuam propenſionem, ex intentione ſe inebriaſſet, ut occideret, tunc enim ſecuto effectu, homicidium ſimpliciter reputatur voluntarium, & ordinaria pœna dignum.

189 IV. Talis etiam irregularis eſt. Communiſſima DD. *Ratio eſt:* quia tunc adeſt cauſa culpabilis occiſionis, cui culpæ ſemper annectitur in Jure irregularitas: etenim Sacri Canones, dum homicidium voluntarium plectunt irregularitate, & homicidam voluntarium ab Altari repellunt, non diſtinguunt de voluntario directè in ſe, & voluntario indirectè in ſua cauſa: cùm ergo voluntarium indirectum in cauſa poſita (ut in propoſito eſt ebrietas) in omni proprietate ſit voluntarium, non poſſumus arctare Canones, quaſi loquantur de ſolo voluntario directo in ſe, quia contrarium manifeſtè ſignificant, ut videre eſt *cap. de cætero, de homicidio:* ubi dicitur: *de cætero noveris, quod Diaconus, qui homicidio cauſam dediſſe videtur, non videtur ad Sacerdotium promovendus*. Vides hic voluntarium in cauſa tantùm, ſufficere in Jure ad contrahendum irregularitatem? Cæterum quamvis ejuſmodi homicidium in ebrietate factum non ſit ampliùs liberum formaliter, eſt tamen adhuc liberum denominativè à ſua cauſa liberè, & voluntariè poſita, quod omninò ſufficit, ſicut ad contrahendam obligationem reſtitutionis, ſecundùm omnes, ita etiam ad incurrendam irregularitatem.

§. II. *Homicidium caſuale ex adulterio.*

190 I. EX adulterio à te commiſſo v. gr. cum Berta uxore Titii multipliciter poteſt ſequi homicidium caſuale. 1. ſic ut Titius maritus ſuperveniens te ipſum adulterum occidat, & tunc ipſe irregularis erit ex homicidio voluntario; quia injuſtè te occidit. 2. ſic, ut tu adulter maritum ſupervenientem, & te aggredientem, ne occidaris, occidas, cum, vel ſine moderamine inculpatæ tutelæ: & de hoc ſatis dictum eſt *ſuprà c. 2. ſect. 3. §. 1. n. 143. & in ſubſect. ibid. à nu.* 181. 3. ſic ut maritus ſuperveniens, vel poſteà adulterium factum reſciens, ipſam uxorem occidat, aut ipſa uxor morte plectatur à Judice. 4. ſic, ut maritus cognita ſua ignominia ſe ipſum occidat, ut alicubi factum. De his, & annexis quibuſdam dubiis, cape breviter ſequentia.

191 II. Si committas adulterium cum Berta in iis circumſtantiis, & cautelis, in quibus nullum timeatur imminens periculum occiſionis adulteræ, irregularis non eris; ſi autem in iis circumſtantiis committas, ex quibus prævidiſti, vel prævidere, ac timere prudenter debuiſti periculum, ne adultera à marito, vel etiam Juſtitia publica occidatur, ſecuta morte, eris irregularis. Ita Suarez *de Cenſ. diſp. 46. ſect.* 1. *n.* 12. *Sayrus*, *Farin.* eoſque citans Tamb. *hic c.* 15. *§.* 5. *n.* 1. Ratio ſæpiùs indicata eſt, quia non in primo caſu, ſed benè in ſecundo caſu es cauſa moralis occiſionis adulteræ: non quidem ratione adulterii præciſè, quòd ex ſe non eſt cauſa proxima mortis, nec communiter efficax ad mortem inferendam; ſed ratione prædicti periculi præviſi, in quod in iis circumſtantiis adulteram conjeciſti, etiamſi volentem; quia neque tu, neque ipſa eſtis domini vitæ ipſius.

192 III. Si inter colloquendum referas adulterium mulieris coram marito, vel aliis, unde adultera à marito, vel etiam Judice occidatur, irregularitatem non effugies; quia in his circumſtantiis in iſta cauſa es homicidii. Idemque eſt, ſi referas copulam cum amaſia tuo corrivali, quia in his circumſtantiis ſolet fieri ejuſmodi occiſio, ideòque tu periculum prævidiſti, vel de eo dubitaſti, ut ſupponimus. Secus eſſet, ſi de occiſione nullo modo ſuſpicatus ſis, vel eſſent cædis circumſtantiæ, ut timenda non eſſet prudenter occiſio: quod in foro externo ex indiciis judicandum, in foro autem conſcientiæ, adhibito prudentis conſilio, tua te conſcientia abſolvet, vel condemnabit. *Ex Gibali.* Tamb. *cit. n.* 5.

193 IV. Si committas, vel referas adulterium etiam incautè, unde maritus comperta uxoris infidelitate, ſuam ignominiam non ferens propter dedecus inde exortum, ſe ipſum interficiat, tu irregularis non eris, ſaltem regulariter loquendo. *Ratio eſt:* quia more humano prævidere quidem, & timere poteras de occiſione uxoris, at de morte ipſius mariti certè non item: quòd ſi tamen in raro caſu prævidiſſes, ab irregularitate meritò te liberare renuit Tamb. *ib. n.* 4. quia veram cauſam, & occaſionem homicidio dediſſes. Eodem modo à fortiori dicendum, ſi ducas uxorem amaſiam alterius, qui ideò dolore furens, aut ſe ipſum, aut ipſam amaſiam occidat, non eris irregularis, ſi id non prævidiſti, ſecundùm omnes: immo neque, ſi aliquo modo prævidiſſes, tamen nullo modo intendiſſes. Ex *Majolo*, *Tamb. cit. n.* 6. Ratio eſt. quia ſine peccato mortali contra Juſtitiam in materia homicidii non incurritur irregularitas ex delicto: at non eſt in propoſito peccatum mortale contra Juſtitiam ducere uxorem amaſiam alterius, ergo.

§. III. *Homicidium caſuale ex rixa inchoata, vel vulnere non lethali.*

I. PEtrus initium, & cauſa fuit rixæ cum Joanne: poſteà occiditur, vel occidit, quid Juris de ſuperſtite? 194
diſtinguendum eſt. Si Petrus Joanni rixæ cauſam dedit ſolùm verbis; Joannes autem excandeſcens occidat Petrum, ſanè Joannes reus erit homicidii, reſtitutionis, & irregularitatis quia ob ſolam verborum contumeliam injuſtè occidit Petrum. Ex communi Mol. *diſp.* 81. *n.* 3. Leſſ. *l.* 2. *c.* 9. *dub.* 21. *n.* 137. Contrà verò, ſi contra Petrum verbis tantùm rixantem inſurgat gladio Joannes; ille autem, ne occidatur, præveniens Joannem occidat, in nullo reus erit Petrus: etſi enim verbalis rixæ auctor fuerit Petrus cum peccato contra Charitatem: poſtquam tamen eum Joannes gladio invaſit, potuit ſe defendere cum moderamine inculpatæ tutelæ, etiam occidendo verè tam injuſtum aggreſſorem; attamen, ſi poterat, debebat fugere, juxta dicta *c.* 2. *ſect.* 3. *in ſubſ. à n.* 180. in ſimili de adultero deprehenſo: eodem enim modo philoſophandum eſt hic.

II. Petro, & Joanne rixantibus, & pugnantibus ſtrictis 195
gladiis, ſocii, vel amici unius, vel alterius aſtantes, vel accurrentes occiderunt unum ex ipſiſmet duobus, quid tunc juris de ſuperſtite? aut contrà, unus, vel plures ex ipſis ſociis, vel amicis illius occiſi ſunt ab altero rixante, vel ejus ſociis, quid juris de illo, in cujus gratiam hi occiſi pugnaverunt? Rursùs diſtinguendum eſt. Si enim rixantes principales excitaverunt, vel advocarunt ſocios amicos ad pugnam, aut etiam ſpontè accurrentes, & volentes in gratiam ſui pugnare, tacito conſenſu admiſerunt, aut eos aliter in neceſſitatem pugnandi conjecerunt, utique ſuperſtes rixans, aut is, in cujus gratiam occiſi pugnaverunt, reus erit homicidii, & irregularitatis: quia is vera fuit cauſa homicidii, aut ipſius adverſarii, aut ſociorum ſuorum: cùm illos ad opus tam periculoſum induxerit. At verò ſi ſocii, vel amici unius, vel alterius merè ſponte ſua ſe immiſcuerunt pugnæ, abſque alicujus principalis rixantis expreſſu, vel tacito conſenſu, & ſic volentes defendere unum, occiderunt alterum, vel ejus ſocium, aut ipſiuſmet occiſi, ipſis ſolis imputabitur, & principalis ille rixans à reſtitutione, & irregularitate immunis erit: quia tunc homicidium nullo modo intendit, nec in ſe, nec in ſua cauſa: neque enim ſola ea pugna cauſa eſt, niſi valdè remota, ut alii accurrant, pugnent, vel occidantur. Hæc rurſus jam ſuprà & docet Tamb. *hic c.* 15. *§.* 6. *n.* 7.

III. Petrus rixans, vel alia occaſione abſque omni inten- 196
tione, vel præviſo periculo occidendi, injuſtè tamen Joanni vulnus leve, certè non lethale, inflixit: nunc autem Joannes diem ſuum obiit, quid Juris? Interùm diſtinguendum eſt. Si vulneratus ex vulnere ob defectum ſolius curationis obeat, Petrus reus erit culpæ, & pœnæ homicidii, atque adeò irregularis. Communis DD. Navar. *c.* 27. *n.* 223. *Sotus*, *Avila*, alii cum Laym. *lib.* 3. *tr.* 3. *p.* 3. *c.* 10. *nu.* 5. Ratio eſt, quia hoc caſu ſolùm vulnus inflictum in cauſa phyſica mortis extitit, ideoque homicidium ſaltem indirectè in ſua cauſa voluntarium reputatur. Eadem eſt ratio ſi occaſione talis vulneris, etſi de ſe non mortiferi, alius morbus, vel inflammatio accedens mortem inferat, quia cauſa cauſæ, cenſetur cauſati cauſa. *Arg. cap. Preſbyt. & c. ad audientiam*. Quòd ſi tamen vulneratus vulnere non lethali jam ſemel convaluit, & poſteà in morbum incidens moriatur, cenſebitur non occaſione vulneris mortuus, & vulnerans ab irregularitate, & aliis homicidii obligationibus immunis erit: ex utroque Jure *L. qui occidit ff. ad L. Aquiliam*, *c.* 2. *de homicid.* & communis apud modò citatos. Contrà verò, ſi vulneratus vulnere non lethali poſteà mortuus ſit, non ratione vulneris per ſe, ut facilè curari potuiſſet, ſed per accidens, vel propria incuria, vel Medici, ſeu Chirurgii imperitia, negligentia, malitia, vulnerans ſolùm peccavit graviùs, vel leviùs pro ratione vulneris inflicti, deque eo ſolùm obligabitur: immunis autem erit à culpa, & obligatione homicidii, ex citat. *L. qui occidit*. Et ex communi Mol. *tr.* 3. *diſ.* 32. *n.* 2. Leſſ. *lib.* 2. *c.* 9. *dub.* 14. *n.* 102. *Laym. proximè cit. alii apud ipſos*. Ratio eſt: quia hoc caſu nec vulnus, nec conſequenter ipſe vulnerans cauſa homicidii extitit, ideòque homicidium ipſi nec indirectè, & in cauſa voluntarium imputari debet.

IV. At quid de irregularitate eo caſu? Vulnerantem hoc 197
caſu adhuc incurrere irregularitatem docent ſanè communiter DD. *Navar. Moliu. Laym. loc. cit.* Ratio eſt: quia qui

Digitized by Google

per actionem ſuam culpabilem pericoloſam, & injurioſam homicidio occaſionem præbuit, eo ſecuto fit irregularis. *Arg. cap. ult. de homicid. in 6.* atqui vulnerans in hoc caſu per actionem culpabilem pericoloſam, vel injurioſam, occaſionem præbuit mortis ſecutæ; niſi enim ille vulneraſſet, mors non accidiſſet: quare non ſolùm Medici, vel vulnerati negligentia, ſed ipſa etiam vulneratio cauſa mortis extitit. Contrarium tamen æquè probabiliter docent Sylveſt. *v. homicid. q.22. Sotus, & Leſſius cit.* Sed certè iterum diſtinguendum videtur: ſi enim vulnus non lethale adeò leve fuit, ut ſe ſolo nullo modo mortem attuliſſet, ſed tantùm aliunde, aut certè tale, ut facili negotio, nulla, vel modica adhibita curatione ſanari potuiſſet, vera eſt hæc ſecunda Sententia, ne ergo habeas te irregularem, quia tunc tota cauſa mortis non à vulnere à te inflicto, ſed à Medico, vel ipſo infirmo fuit. At verò ſi vulnus à te inflictum, etſi non lethale, tamen ejuſmodi fuit, ut diligenti curatione opus habuerit, ut ſanaretur, vera erit prima Sententia communis, & morte ſecuta te irregularem meritò pronunciat etiam Tamb. *c.15. §.7.* Ratio eſt, quia tunc periculum mortis, etſi tractu temporis ex culpa Medici, vel ipſius infirmi intumuerit, tamen regulariter tunc præſumi, vel cenſeri debet ipſum etiam vulnus ſimul cum illa alia cauſa communi actione mortem attuliſſe. Vide dicta in ſimili *ſect. 3. §. 3. de auxil.* Dico autem *regulariter:* nam ſi conſtaret tuum qualecumque vulnus nihil ad mortem contuliſſe, non erit, unde irregularitatem timeas: unde Molin. cit. *diſp. 33. membr. 6. n. 4.* & ex eo Laym. *c. 10. fin.* cenſent valdè probabile eſſe, irregularitatem non incurrere eum, qui alteri etiam lethale vulnus inflixit, qui tamen poſteà alia cauſa per ſe immediatè occiſiva v. gr. gladio transfixus, vel ſclopo trajectus, vel ſubmerſus occiſus fuiſſet, ita prius vulnus inflictum nihil omninò contulerit ad mortem. Sed de hoc nos cautiùs locuti ſumus cum diſtinctione *ibid. §. 3.*

§. IV. *Homicidium caſuale ex ipſo homicidio, vel alio malefacto tuo.*

198 Titius occidit Cajum occultè, furatus eſt magnam ſummam, aliudve crimen capitale commiſit, re cognita crimen falsò imponitur Sempronio, iſque capitur, & fortè vi tormentorum cogente confeſſus capite plectitur: eritne Titius reus hujus ſequentis homicidii, & conſequenter reſtitutionis, & novæ irregularitatis? Nota triplici modo ſe poſſe in hoc caſu habere Titium. 1. Sic, ut & præviderit quidem illud imponendum Sempronio. 2. Sic, ut præviderit, ſed minimè voluerit, vel intenderit ipſi imponi. 3. Sic ut, & præviderit, & malitiosè voluerit, ac intenderit crimen ſuum illi alteri imponendum. Jam breviter ſic reſolve.

199 I. Si Titius occidens Cajum, nec prævidit, nec intendit ullo modo tale damnum Sempronio eventurum, non poterit cenſeri cauſa voluntaria mortis Sempronii; ideòque immunis erit à culpa, & pœna illius homicidii, reſtitutione, irregularitate &c. Ratio eſt clara, quia illud homicidium, ſecundùm ſe eſt ei ſimpliciter involuntarium, & præter intentionem, cùm nec intenderit in ſe, quia ſolùm intendit occidere Cajum, nec in ſua cauſa, quia ut ſupponitur, non advertit tale damnum Sempronio eventurum: ergo homicidium ipſi merè caſuale eſt. Sermo autem eſt de obligatione Juſtitiæ, & poſt factum, nam obligatione Charitatis, & ante factum debet ſine dubio impedire mortem innocentis Sempronii, quantùm ſine æquali periculo poteſt. Notum eſt exemplum S. Conradi Placentini in venatione vepretum incedentis, magno inde orto incendio, cujus cauſa plebejus homo comprehenſus, obque tormenta confeſſus ad ſupplicium trahebatur: certè ex Juſtitia nihil tenebatur Conradus, cùm nec ipſum damnum improviſum voluntariè cauſaverit, nedum alteri imponendum prævidere potuerit; attamen ex Charitate tenebatur liberare innocentem ab injuſto ſupplicio, quoad commodè poterat: liberavit actu planè heroico cum magno ſanctitatis præmio.

200 II. Etiamſi Titius probabiliter præviderit Sempronium de eo crimine accuſandum, & capite plectendum fore, nihilominus non poteſt cenſeri cauſa voluntaria illius homicidii, conſequenter immunis à culpa, & pœnis manebit. Ita probabiliùs Sotus *lib. 4. q.6. art.3.* Leſſ. *c. 9. n.11.* Filliuc. *tr.29. c. 5. qu. 2.* Laym. *l. c.* Ratio eſt, quia actio illa Titii non fuit efficax ad tale inferendum damnum Sempronio: neque ex natura illius actionis ſecuta eſt mors Sempronii, ſed aliunde, vel caſu, vel malitia accuſatorum. Eadem eſt ratio de ſurripiente theſaurum diviti, quem ſuſpicatur probabiliter præ mœrore moriturum, non erit fur dicendus homicida, quia mors non eſt ſecuta ex natura actionis ejus, ſed ex alterius infirmo animo: quia etiamſi Titius, eò quòd præviderit crimen imponendum alteri Sempronio, ſpe impunitatis animoſius, immo ideò ſimpliciter occiderit Cajum, alioquin non occiſurus, interim tamen non intendens imputationem, & damnum Sempronii, peccavit ſanè graviter actu interno, contra Charitatem in Sempronium, at non contra Juſtitiam, quia adhuc nulla actione externa fuit cauſa imputationis, & damnificationis Sempronii, ideòque immunis erit à reſtitutione, & irregularitate, ut notat Mol. *tom.4. tr.3. diſp.86. n.3.* Tamb. *lib.6. Decal. cap.4. §.1. n.3.* & mox meliùs intelliges *n. 4.* 202

III. Quòd ſi Titius occidens Cajum, & prævidit, & intendit, crimen imponendum Sempronio, ideò morte plectendo, tunc illum reum fore homicidii hujus & reſtitutionis, & conſequenter novæ irregularitatis, docent DD. communiter *Molin. ſuprà cit.* Rebel. *p.1. l. 3. c. 11.* Fill. ſuprà *c.5. q.2. Lugo cit.* Ratio hujus communis Sententiæ eſt, quia tunc Titius omninò videtur voluntaria injuſta cauſa talis homicidii ſecuti: idque ſine dubio veriſſimum eſt, quando crimen commiſſum ex circumſtantiis eſt cauſa moralis talis imputationis factæ tertio: utpotè ſi factum in iis circumſtantiis loci, temporis, perſonæ &c. ex quibus moraliter & ut plurimùm ſequitur crimen imputari tali tertio, ut ſi Titius ideo occidit Cajum, quia ob notorias inimicitias capitales ipſius cum Sempronio ſcivit, & voluit crimen imputari Sempronio, ſi occidens Cajum uſus eſt noto gladio, vel ſclopeto Sempronii ignari, vel inviti: ſi in domo, prædio, vel horto Sempronii occidit, vel occiſum ſepelivit: quia tunc præſumitur conſentiente, vel ſciente Domino loci homicidium patratum eſſe. At quid ſi hominem à ſe occiſum collocet ante januam Sempronii, unde is à Judice comprehenſus damnetur? Adhuc eſſe cauſam moralem imputationis judicat Sanch. *lib.1. Conſil. c.8. dub. 5.* Negat autem eſſe cauſam Lugo *diſp.8. ſect.6. n. 84.* eò quòd ex hoc non ſequatur, ut plurimùm imputatio homicidii: potuit enim homo alibi vulneratus lethaliter, & longiùs progreſſus caſu ibi mori: multò minùs cauſa moralis erit, ſi quis cadaver occiſi inventum ante januam ſuam collocet ante januam alterius: qua ratione *Lugo* ſuprà cit. à reſtitutione excuſat eum, qui infantem expoſitum ante ſuam januam, & ideò de more patriæ à ſe alendum, collocet ante januam alterius, ut ab alio nutriatur. 201

IV. Quando verò crimen commiſſum non eſt, ita ex circumſtantiis cauſa moralis imputationis, & damni tertii, tunc quantumvis Titius hæc præviderit, & intenderit crimen à ſe commiſſum imputandum Sempronio, etiam alioquin non occiſurus; ſatis probabile eſt, non fore Titium reum ſecundi homicidii, & reſtitutionis: ut cum Leſſ. *l.2. c.9. dub.16.* docet Tamb. *l.6. Decal. cap.4. §.1. c. 5.* Ratio eſt: quia damnificatio tunc ſolùm eſt radix reſtitutionis, quando eſt cauſa injuſta externa phyſica, vel moralis damni conſecuti, ut ſuo loco viſum eſt: ſed in propoſito non eſt phyſica, ut per ſe patet, neque moralis ad illam imputationem, & mortem Sempronii: non enim ideò imputatur crimen Sempronio; quia Titius illud fecit, ſed ex nullo homicidio facto, à Judice ſumitur occaſio, illud imputandi Sempronio; unde quamvis Titius prævidens, vel intendens imputationem, graviter peccet contra charitatem, quia tamen iſta prævifio, vel intentio non facit actionem externam injuſtam, niſi aliunde ſit cauſa moralis injuſti damni alterius; ideò non apparet, eum peccare contra Juſtitiam, nec conſequenter reus erit reſtitutionis, quæ ſolùm ſequitur injuſtam cauſam externam damni. At numquid Titius eo caſu adhuc incurreret irregularitatem? Reſp. Omninò ſic. *Ratio eſt*: quia omnis, actione externa graviter peccaminoſa, etſi contra Charitatem tantùm, volens, & intendens mortem alterius, ea ſecuta, irregularis eſt, ſecundùm omnes: nam ſecundùm Canones omne homicidium voluntarium, ſeu volitum inducit irregularitatem; atqui omne homicidium directè intentum ſimpliciter eſt voluntarium, ſeu volitum, ſive contra Juſtitiam, ſive contra Charitatem peccetur, dummodò aliqua cauſa externa ſcienter ponatur: ergo &c. at verò ad obligationem reſtitutionis ex Juſtitia non ſufficit homicidium eſſe utcunque voluntarium, & volitum, ſed requiritur, ut ponatur cauſa externa injuſta, phyſicè, vel moraliter influens, & ex ſe ſufficiens ad cauſandum damnum illatum, ut dictum eſt. 203

§. V. *Homicidium caſuale ex errore: alium pro alio occidens.*

Qui intendit occidere feram tantùm, & adhibita debita cautela, ac diligentia; errore, ac ignorantia invincibili, ſive antecedenter, ſive concomitanter occidit hominem, quem invincibiliter credidit eſſe feram, non eſt homicida formaliter, nec conſequenter reſtitutioni, vel irregularitati obnoxius; ſed neque excommunicationi, ſi occiſus fuiſſet Clericus. *Omnes*. Eſt enim homicidium ſimpliciter involuntarium ſaltem negativè: ſecus eſſet, ſi occiſor debitam diligentiam non adhibuiſſet, aut periculum in talibus circumſtantiis ſatis caveri non potuiſſet: ut ſi quis explodat in feram, vel inimicum aliis hominibus circumſtantibus, vel in vicino ambulantibus, & viſis: ſimiliter, qui animo intenderet occidere hoc animal, neſciens tamen 203

aut

aut dubitans, an ſit homo, vel fera, Clericus, vel Laicus ſicque occidat, certo homicida erit, reſtitutionis, & irregularitatis reus, ſi ſit homo; & excommunicationis, ſi fuit Clericus. quia tunc non animo tantùm, ſed etiam opere externo formaliter injuſto cauſa homicidii fuit, ut ex communi rectè reſolvit Sanch. *lib. 9. de Matr. diſp. 32. n. 27.*

204 II. Qui certò volens occidere feram, ad hunc hominem in individuo, v. g. Petrum inimicum, non alium, & omninò caſu ex improviſo præter omnem intentionem, alius v. gr. Paulus caſu interveniens ictum in ſe ſuſcepit: aut quis paravit venenum inimico, ſed caſu potatum ab alio amico, eum occidit &c. certum eſt, non committere homicidium formaliter, adeoque ex illo homicidio caſuali, nec reſtitutionis reum, nec irregularem, ſicut neque excommunicatum, ſi alter occiſus fuiſſet Clericus. Communiſſima DD. *Sanch. modo cit. Coninch. Portell. Fragoſ. Fagund.* cum Diana *p. 9. tr. 4. reſol. 31.* Tamb. *cit. l. 6. Decal. c. 4. §. 3. nu. 76.* Ratio eſt: quia quamvis talis principali intentione occidendi hunc hominem peccaverit, aliud tamen homicidium ſecutum, eſt ei ſimpliciter involuntarium; ideòque ſicut à culpa, ita & à pœna, & obligatione homicidii vacans. hinc patet ad caſum ſuprà indicatum. Titius adulter præter uxorem etiam ancillam imprægnavit, ſed ad evitandum infamiam, & pœnam, potionem abortivam paravit ancillæ: quæ potio per errorem, & contra ejus mentem potata ab uxore prægnante, eam abortire fecit fœtum animatum, non fuit homicida &c. ob rationem datam. At quid ſi uxor potionem illam potaſſet marito inſpiciente, ſed contradicere, & monere non audente? quid ſimiliter, ſi paraſti venenum potandum inimico, aut ut refert *Lugo ibid.* ficus infeciſti veneno pro inimico tuo, caſu autem advenit amicus, & bibit funeſtum poculum, comedit ficus lethiferas te vidente, & ne ſcelus tuum prodas, tacente, ſecuta morte, eriſne homicida, reſtitutioni, irregularitati, aut ſi amicus ille fuiſſet Clericus, excommunicationi obnoxius? Reſp. Nequaquam, quia, & mors illius præter, immo contra omnem tuam intentionem evenit, & non fuiſti injuſta cauſa mortis illius: quia cum tanto periculo manifeſtandi tuum ſcelus non tenebaris monere amicum de veneno. Ita cum aliis Lugo *diſp. 8. ſect. 6. n. 86.* Eademque eſt ratio de potione abortiva, te vidente, ab uxore potata.

205 III. Qui certò ſcit, hìc, in tali loco eſſe hominem quempiam, neſciens tamen hunc eſſe, vel illum, aut errore concomitante tantùm, putant eſſe hunc hominem hoſtem ſuum, & tamen occidit, homicida, & irregularis eſt apud omnes, ut notat *Caſtro-Pal.* apud Tamb. *c. 17. §. 7. nu. 30.* Jam enim voluit hunc hominem occidere, quem ibi eſſe vidit. Similiter, qui certò ſciens, ibi eſſe hominem, & credens eſſe Petrum inimicum ſuum, ſed in hoc errans invincibiliter, occidit alium hominem Paulum, quem falsò putavit eſſe Petrum inimicum, alioquin non occiſurus, adhuc homicida eſt, reſtitutioni, & irregularitati obnoxius, ſecundùm communem DD. Sententiam *Sanch.* ſuprà cit. Bonac. *diſp. de reſtit. q. ult. ſect. 2. propoſ. 3.* Filliuc. *tr. 20. c. 3. q. 10.* Ratio eſt: quia licèt talis ſufficienter caverit occiſionem alterius hominis præter Petrum, non tamen cavit, ſed omninò voluit occiſionem hominis ut ſic, cùm certus fuerit ibi eſſe hominem; ideòque actio illa ex natura ſua injuſta fuit in hominem, quemcunque tandem attigit: at certum eſt, eo caſu dari actionem injuriarum: ſic enim habetur L. cùm innocentem ff. de injuriis, *Si injuria mihi fiat ab eo, cui ſim ignotus: aut ſi quis putet eſſe Titium, cùm ſim Cajus, prævalet, quod principale eſt, injuriam eam mihi facere velle: nam certus ſum ego, licèt ille putet me alium eſſe, quàm ſim, & ideò injuriarum habeo actionem.* Hæc ibi. Nihilominus.

206 IV. Satis probabile eſt, eum qui determinatè intendit occidere hunc hominem tantùm, v. g. Petrum inimicum ſuum, maximè, ſi nihil cogitans de homine in communi, primo iutuitu certò ſibi perſuadeat, ibi eſſe Petrum, adhibitaque diligentia, nihilominus invincibiliter errans occideret Paulum, in foro conſcientiæ non fore homicidam, nec irregularem. Ita idem Filliuc. *cit. q. 10.* aliique cum Tamb. *l. 6. Decal. c. 4. §. 3. n. 31. & 35.* Ratio eſt: quia licèt actio illa occiſionis ſit injuſta ex genere ſuo, attamen in individuo, & in effectu contra Paulum occiſum, nec injuſta eſt, nec omninò voluntaria, cùm nihil ſit volitum, niſi præcognitum: talis enim determinatè intendit occidere Petrum tantùm, non quemcunque hominem, vel alium ullum: ideòque occiſio alterius hominis ipſi ſimpliciter involuntaria, & caſualis fuit, ex qua proinde nec reſtitutionis obligatio, nec irregularitas contrahitur, ut in Aſſertione dictum. *Confirmatur.* Habetur Declaratio Cardinalium in *Conc. Trid. ſeſſ. 14. c. 7.* quod mandans occidere Petrum, ſi mandatarius errans occideret Joannem, non incurrat mandans irregularitatem homicidii voluntarii: at verò par videtur ratio in noſtro caſu, ergo &c. Denique favet huic Sententiæ Cardin. de Lugo *diſp. 17. de Juſtit. ſect. 3. num. 75.* his doctis verbis: *Dices, ſi volendo occidere Petrum inimicum per errorem, occidis Paulum amicum, quem videns à longè, non cognoviſti, & putaſti eſſe Petrum, quem eo loco paulò antè reliqueras, non committis homicidium voluntarium, nec fortaſſe homicidium, quia illud homicidium procedet ex ignorantia, quæ cauſat involuntarium: ergo ſimiliter, ſi putas te furari rem Petri, & accipias rem Pauli non committes furtum. Reſponderi ad hoc poteſt: quidquid ſit de antecedente, negatur conſequentia: nam in primo caſu erras circa ſubſtantiam actionis: non enim vis occidere illum hominem, quem occidis, ſed alium; quare illa actio videri poteſt involuntaria: at in ſecundo caſu non erras circa ſubſtantiam actionis: vis enim rapere, & furari rem iſtam, circa quam non erras, ſed circa Dominum illius, quod non pertinet ad ſubſtantiam uſurpationis hujus rei; quare iſta actio ſecundum ſe tota eſt voluntaria.* Hæc ille. Ubi vides ſimul ſolutam objectionem, quæ hic fieri poſſet à tali furto, ad homicidium tale per errorem.

Dubium incidentale.

Quid de excommunicatione Canonis in caſuali occiſione, vel percuſſione Clerici?

I. CErtum eſt, ſi occidas, vel percutias reverà laicum, putans tamen eſſe, & omninò volens occidere, vel percutere Clericum, te non incurrere excommunicationem: *Ratio clara eſt:* quia excommunicatio quidem lata eſt non contra volentem, ſed contra exequentem ipſo facto percuſſionem, vel occiſionem Clerici. 207

II. Similiter è contrà: ſi reverà percutias, vel occidas Clericum, errore tamen invincibili putans eſſe, & omninò volens percutere, vel occidere laicum, certè ab eadem excommunicatione liberes: quia etſi tibi unoc percuſſio, vel occiſio hominis ſit voluntaria, percuſſio tamen, vel occiſio Clerici, quia incogniti, ſimpliciter tibi involuntaria eſt. 208

III. Quòd ſi volens percutere, vel occidere hunc Clericum, Petrum v. g. ſimili errore percutias, vel occidas alium Clericum, Paulum v. gr. excommunicationis pœnam haud effugies, ex communi, & vera ſententia Sanch. *lib. 9. de Matr. diſp. 32. n. 37. Ratio ſolida eſt:* quia prohibitio, & cenſura illa Canonis principaliter facta eſt, non in favorem ipſius perſonæ ſecundùm ſe, ſicut irregularitas ex homicidio (nota differentiam) ſed principaliter in favorem, & reverentiam ſtatus Clericalis, non perſonæ hujus, vel illius: Eccleſia enim per ſe primò intendit per cenſuram prohibere, ne occidatur, vel percutiatur Clericus, quicunque ille ſit: atqui in caſu propoſito, & actu interno ſcis, & vis, & actione externa injurioſa ſtatui Clericali reverà percutis, vel occidis Clericum, etſi erres in perſona, & actio tua huic perſonæ Clerici incognitæ voluntaria, & injurioſa non ſit. 209

IV. Non ergo aſſentior aliquibus cum Tamb. cit. *lib. 6. Decal. c. 4. §. 3. num.* 28. oppoſitum probabile cenſentibus ob hanc ipſam rationem jam ſolutam; quòd ſcilicet actio tua externa huic Clerico injurioſa non ſit: certè ipſe ibid. *n. 38.* non audet negare communem Sententiam DD. eum, qui volens injuſtè occidere unum, & præter intentionem ex errore inculpato occidit alterum in loco ſacro, adhuc committere ſacrilegium, Eccleſiamque pollui, ob rationem à nobis datam: quia exercet voluntariè actionem injurioſam loco ſacro, in cujus favorem, & reverentiam prohibitio illa ſpecialis facta eſt, etſi erret in perſona occidenda, quæ ratio ſanè magis videtur urgere in noſtro caſu, ut conſideranti patebit. Sed hinc naſcitur 210

Dubium incidentale aliud.

TItius in rixa tanto impetu in adverſarium irruit gladio, ut non ſolùm ipſum tranſverberaverit, ſed alium hominem aſſeclam confoderit: duaſne irregularitates contraxit ex duobus occiſis, an unam? Idem inquiritur de eo qui una exploſione ſclopeti occidit plures homines. Idem de Judice, qui una ſententia capitali plures capitis ſupplicio condemnavit. Idemque de excommunicatione Canonis, *Si quis ſuadente.* Si quis uno ictu duos, vel plures Clericos percutiat, vel occidat. Reſponſio communis eſt: duas, vel plures incurri irregularitates, vel excommunicationes, tot nimirùm, quot homines occiſi, vel Clerici percuſſi, aut interfecti ſunt. Et certum eſt, in petenda diſpenſatione teneri ſigulas exprimi, alioquin diſpenſatio obtenta cenſebitur ſubreptitia: intelligendo tamen, dummodo Titius alterius quoque hominis, vel aliorum occiſionem prævideret, nec ſatis caveret, tunc enim ſemel irregularis erit in caſu quoad homicidium voluntarium directè intentum inimici ſui v. g. & iterùm ſemel quoad homicidium caſuale indirectè volitum, prævisum ſcilicet, & non ſufficienter cautum. At verò ſi Titius occiſionem alterius, vel aliorum nullo modo prævidit, ut ſi cecidit unus ex caſu, tunc ibi tranſeuntibus, unicæ tantùm irregularitati ſubjacebit: quia ſecundum homicidium illi ſimpliciter involuntarium & merè caſua- 211

le fuit. Eodemque modo dicendum de excommunicatione in ſimili læſione duorum, vel plurium Clericorum.

SECTIO VI.

De reſtitutione ex homicidio debita: & diſpenſatione ſuper irregularitatibus prædictis.

SUMMARIUM.

212 *Homicidium, vel mutilatio duplex infert damnum,* perſonale, *ſeu naturale,* & temporale.

213 & 214 *Ad damnum* temporale *compenſandum obligatur omnis homicida homicidio aliquo modo voluntario, & injuſto (idem eſt de mutilatione.)*

215 *Occidens autem volentem, & petentem occidi, peccat quidem graviſſimè contra jus Dei, ad nullam tamen reſtitutionem obligatur.*

216 *Sicut nec provocatus ad duellum, ſi provocantem occidat.*

217 & 218 *Uti nec invaſus injuſtè, in vita, vel bonis, ſi invaſorem etiam aliqualiter moderamen inculpatæ tutelæ excedendo occidat.*

219 *Pro damno* naturali, *ſeu vita occiſi non eſt facienda aliqua reſtitutio.*

220 *Niſi probabiliter ſpiritualis.*

221 *Idque verius non niſi poſt ſententiam Judicis.*

222 *Nec ulla debita eſt reſtitutio pro bonis ſpiritualibus, quæ occiſus feciſſet impoſterum.*

223 & 224 *Compenſanda autem ſunt omnia damna temporalia mortem læſi antecedentia.*

225 *Idque vel ipſi læſo morituro, vel eo mortuo proximis ejus hæredibus.*

226 *Quod etiam verum eſt in mutilatione, vulneratione, vel quavis damnificatione corporali.*

227 Uſque ad n. 231. *Damna temporalia homicidii mortem ſubſequentia, quando, quibus, & qualiter reſtituere teneatur occiſor.*

231 *Obligatio reſtituendi pro damno temporali, ſive antecedente, ſive ſubſequente mortem occiſi, tranſit etiam ad hæredes occiſoris.*

232 Uſque ad n. 235 *I. Niſi moriturus ante mortem ſuam ei totum remiſiſſet.*

235 *(Quod tamen probabilius juſtè facere non poteſt.)*

236 *II. Aut niſi, & ipſe homicida extremo ſupplicio afficiatur, tunc enim probabiliter ejus hæredes liberantur ab omni obligatione reſtituendi loco ejus.*

212 HOmicidio, vel mutilatione duplex infertur damnum: *perſonale*, & eſt ipſa vitæ, vel membri amiſſio: alterum *temporale*, in bonis fortunæ, quod aut ipſi mutilato, vel occiſo: aut ipſis conjunctis exinde oritur, utpotè jactura ſumptuum, ac lucrorum. Duplex quoque homicidæ, vel mutilatori incumbit obligatio, & actio: una eſt obligatio, & actio Juſtitiæ vindicativæ ad ſatisfactionem injuriæ illatæ: utpotè pœna talionis, ſeu mortis, quæ homicidæ infligitur pro morte alterius, etiam præcisè, ut damnum naturale eſt ſecluſo omni alio damno temporali inde ſecuto: ſed hoc nihil ad nos. Alia obligatio eſt, & actio Juſtitiæ commutativæ, qua occidens, vel mutilans obligatur ad reſtitutionem damni illati ſecundùm æqualitatem Juſtitiæ, idque in foro conſcientiæ, ſecluſo omni judicio externo, & ſententia Judicis. Et hoc ad nos maximè. Videndum ergo, pro quo damno quibus, & quantum teneatur reſtituere homicida?

ASSERTIO VIII.

213 O*Mnis homicida homicidio voluntario aliquo modo, & injuſto (idemque eſt de mutilatione, aliave damnificatione corporis) obligatur in conſcientia ad reſtitutionem, non quidem pro damno naturali, ſed pro omni damno temporali, & antecedente mortem, ſolis hæredibus proximi damnum paſſis; ſecundum moralem æſtimationem faciendam: eaque obligatio tranſit ad hæredes homicidæ, niſi occiſus ante mortem totum remiſiſſet, aut homicida extremo ſupplicio affectus fuiſſet.* Ratio hujus aſſertionis generaliter conſtat ex communi jure naturæ, & Juſtitiæ de compenſando damno illato. Specialia minimè pauca, neque parum controverſa explico.

§. I. *Homicidio voluntario aliquo modo, & injuſto.*

214 NImirùm I. principaliter homicidio directè voluntario phyſicè patrato, ex *Aſſertione* 3. II. homicidio directè voluntario, moraliter cauſato, mandans, conſulens, ſuo nomine patrando conſentiens, poſitivè auxilians, impedire omittens, cum ex Juſtitia tenebatur. *Aſſert.* 4. *tota:* omnes enim tenentur ad reſtitutionem ſaltem pro rata, & in defectum principalis patrantis ad totum, juxta dicta ſuo loco. III. etiam homicidio caſuali mixto indirectè voluntario, ſive ex cauſa poſitiva, aut licita, cùm culpa gravi, omittendo aliquid ex Juſtitia debitum, ex *Aſſert.* 5. IV. non tamen homicidio merè caſuali, etiamſi ſimpliciter voluntario ex *Aſſert.* 6. Eaque ratione diſcurrendum de mutilatione, vulneratione, aliave damnificatione corporali reſpectivè. Univerſaliter ergo ut homicida, vel mutilator contrahat obligationem reſtitutionis, neceſſe eſt, ut peccarit contra Juſtitiam, quæ ſola violata reſtitutionem inducit. Nulla ergo occiſio, vel mutilatio juſta, utpotè facta ex Juſtitia publica, in bello juſto, ob neceſſariam defenſionem inculpatæ tutelæ, ulla reſtitutionis obligationem inducit. Inſuper ex ſparſim hactenùs dictis aliqua dubia hìc annotanda ſunt.

I. Ille, qui occidit hominem volentem, & petentem occidi, etſi adhuc graviſſimè peccet, præſertim contra Jus Dei, non tamen tenetur ad reſtitutionem ullam: tum quia reſpectu hominis volentis occidi, non peccavit contra Juſtitiam; cùm volenti non fiat injuria: tum quia volens occidi eo ipſo cenſetur remittere debitum reſtitutionis, quàm remiſſionem de quovis debito, vel damno ſuo temporali, dum adhuc vixit, facere potuit, quidquid poſteà contradicant hæredes (de hac remiſſione rursùs aliquid infrà circa finem.) Intellige tamen ratione occiſionis præcisè: nam aliunde, ut ſi quis occideret ſervum, quantumvis volentem occidi, invito tamen Domino, ſine dubio tenebitur Domino reſtituere pretium ſervi. 215

II. Provocatus ad duellum, ſeu pugnam ex condicto, ſi acceptans, vulnus, aut mortem alteri inferat, nihil tenebitur reſtituere: quia provocanti, & quantum in ſe eſt, conſentienti nullam intulit injuriam. Ex communi Molin. *t.* 3. *diſp.* 82. Leſſ. *lib.* 2. *c.* 9. *dub.* 21. Laym. *lib.* 3. *tr.* 3. *p.* 3. *cap.* 6. *nu.* 5. Immo ſi duo ambo ſponte conveniant in duellum, niſi occiſus fuerit deceptus in aliquo, aut ad duellum coactus ſit, occidens non obligabitur ad reſtitutionem: quia tunc invicem cenſentur remittere ſibi obligationem. Vide Lugo *diſp.* 11. *ſect.* 3. *à n.* 71. Similis eſt ratio de iis, qui haſtiludio, vel alio periculoſo ludo congrediuntur; ſi enim ſervatis legibus ludi, unus alterum ſine dolo, ſeu formali intentione occidendi, occidat, non oritur obligatio reſtitutionis, ex pacto remiſſionis, quod inter ſic ludentes ſaltem implicitè intercedere ſolet, ut notat Molin. *diſp.* 36. *n.* 4. Inſuper ſi talis ludus publica auctoritate permiſſus ſit, ut ſolet eſſe exercitium artis congladiatoriæ, nulla pœna homicidæ decerni debet, niſi de dolo conſtet: ſecus ſi ludus eſſet prohibitus, ut notat *Laym. l. c.* 216

III. Injuſtè ab alio invaſus in vita, vel bonis ſuis, occidens eum, alioquin cum moderamine inculpatæ tutelæ, ſed eam ſolùm excedens, quòd, cùm facilè, & ſine probro potuiſſet, non fugerit, etiamſi Clericus eſſet, ad nullam tenetur reſtitutionem: quia non fugiendo injuſtum invaſorem, ſolùm peccavit contra Charitatem: ex communi Mol. *diſp.* 81. *Leſſ. Laym. cit.* etſi contra ſentiat Lugo *diſp.* 10. *ſect.* 8. *n.* 170. *& diſp.* 13. *ſect.* 2. *nu.* 55. quem vide. Quòd ſi verò exceſſit moderamen inculpatæ tutelæ plus agendo, quàm ad ſui defenſionem neceſſe fuit: v. g. occidendo, cùm ſolùm vulnerando, vel mutilando ſe defendere potuiſſet, communior, & in rigore verior ſententia eum obligat ad plenam reſtitutionem totius damni. Navar. *c.* 10. *nu.* 27. Petr. Navar. *l.* 3. *c.* 1. *n.* 92. Vaſq. *de reſtit. c.* 2. *§.* 3. *dub.* 4. *Leſſ. modò cit.* Ratio eſt: quia quicunque damnum injuſtè infert culpa mortali, ad integram reſtitutionem obligatur: talis autem excedendo limites juſtæ defenſionis damnum mortis, vel mutilati membri intulit, non ſine culpa mortali; ergo ad integram reſtitutionem tenetur: excepto, niſi judex in tali caſu reſtitutionem damni remittat, vel in pœna injuſti aggreſſoris, ſeu rixæ auctoris, vel in compenſationem injuriæ, quam invaſus prior acceperat. Idem tamen Leſſ. *eod. dub.* 21. *n.* 135. *cum Soto, Sylv.* & aliis probabile judicat, eum teneri ſolùm ad partem damni compenſandam ſecundùm proportionem exceſſus, prudentis judicio dimetiendam. *Ratio eſt*: quia multò minùs peccat, & injurius eſt, qui ſic invaſus occidit, quàm qui ſpontè, & excitatus à nemine. Inſuper ego cum Tamb. *l.* 6. *Dec. c.* 4. *§.* 2. *n.* 15. probabile judico, ad nullam omninò teneri reſtitutionem. Ratio ſumitur ex numero præcedenti: quia ideò provocatus ad pugnam, v. g. ſi occidat; vel mutilet, ad nullam tenetur reſtitutionem, quia provocans remittere cenſetur: ſed invadens alterum in vita, vel bonis ſuis, æquè cenſendus eſt remittere; cùm enim ille non ſciat invaſum omnia mala contra ipſum tentaturum, & tamen adhuc invadit, convincitur omninò malis illis, ſeu damnis conſentire; cùm ergo ſcienti, & volenti non fiat injuria, adhuc invaſus, etſi moderamen inculpatæ tutelæ excedens contra ipſum; non peccavit contra Juſtitiam, nec conſequenter ſubibit onus reſtitutionis, prout etiam alibi notabo; ſervire poteſt hæc Sententia Confeſſario, ne ſe, & pœnitentem in difficili determinatione hujus reſtitutionis multùm torqueat. 217

IV. Probabile ergo, & in praxi tutum eſt, quòd, qui ob acceptam injuriam juſto dolore, vel ira commotus, alterum vulneravit, vel occidit, v. g. maritus deprehenſum adulterum, 218

rum, in foro conſcientiæ, etſi abſolutè obligetur, juſte tamen poſſe denegare reſtitutionem, donec ad Judicem delata cauſa cognoſcatur, & decernatur, utrùm in pœnam delicti, & injuriæ compenſationem reſtitutio remittenda ſit, nec ne: eſt enim juſta exceptio, ſi debitum exigatur ex eadem cauſa, ex qua etiam debitori jus agendi competit: ſecus, ſi ex diverſis cauſis, ut ſi Dominus nolit ſolvere ſtipendium famulo, qui in domo ſua, vel cum filia ſua ſtuprum commiſit, audiri non debet, ſed ſolvere cogitur, ſalvo interim jure ſuo de cætero agendi contra eumdem famulum civiliter, vel criminaliter, ut ex Mol. *tr.* 3. *diſp.* 81. *n.* 10. obſervat Laym. *cit. cap.* 6. *ante finem.* Similiter & is, cujus animal, ſervus, filiusfamilias &c. alteri damnum corporale intulit etiam cum ſua culpa, vel negligentia in cuſtodiendo, non tenetur compenſare: neque leges præcipientes compenſationem obligant ante Judicis ſententiam, ut ex communi alibi notavimus. Reliqua dubia quoad homicidia, præſertim caſualia, jam ſuprà habes.

§. II. *Non quidem pro damno naturali, & perſonali.*

219 I. SEntentia ſane communis Antiquorum, & ipſorum Principum Theologorum eſt, pro ipſo damno naturali, nimirùm pro jactura vitæ hominis occiſi aliquam reſtitutionem eſſe faciendam. Ita D. Th. 2. 2. *q.* 62. *a.* 2. *ad* 1. Scotus 4. *diſt.* 15. *q.* 3. *n.* 6. *Sylv. Rebellus*, *Azorius*, alii cum Mol. *eod. tr.* 3. *diſp.* 84. Omnes hi conſentiunt aliquam eſſe reſtitutionem faciendam: at qualiſnam ſit facienda, non conveniunt. Plerique videntur exigere pecuniariam. *Adrianus*, *Rebellus*, *Molin.* Spiritualem requiri ſolutionem per Sacrificia, preces, eleemoſynas ab homicida pro anima occiſi offerendas Deo aſſerunt. Scotus *l. c.* docet 1. *Juſtiſſimè poſitam eſſe in Communitatibus Legem talionis*, ſcilicet mortis pro homicidiis: *& conſequenter homicidam juſtè debere talem pœnam patienter tolerare. Si alicubi non poſita illa Lex Talionis*, conſulit (præceptum eſſe, vel obligari affirmat, ut ei imponit Sotus, & alii Thomiſtæ,) ut homicida *exponat vitam ſuam in cauſa juſta, utpotè in bello contra inimicos Eccleſiæ per reſtitutionem faciendam illi, cui vitam abſtulit.* 3. dicit: *qui nec tantam reſtitutionem velit facere, non poteſt omninò eſſe immunis à reſtitutione, ſicut quidam fatui faciunt, qui abſolvunt homicidas, non eis oſtendentes reſtitutionem neceſſariò incumbentem quaſi facilius poſſit tranſire homicida, quàm (ut dicam) canicida, vel bovicida, quia ſi quis occidiſſet bovem proximi ſui, vel canem, non abſolveretur ſine reſtitutione: tenetur ergo ad reſtitutionem ſpiritualem æquivalentem vitæ, quam abſtulit, ſicut poteſt eſſe æquivalentia in talibus.* Hæc Scotus, loquens de reſtitutione quoad damnum naturale; nam de damno temporali ſubdit. *Nec hoc ſolùm, ſed ſi interfectus ſuſtentabat aliquos, Patrem, vel Matrem, vel propinquos, tenetur interfector omnibus illis ad reſtitutionem tantam, quantum illis abſtulit per interfectionem illius.*

220 II. Probabile omninò eſt, homicidam, ſi non occidatur, vel pœna æquivalenti puniatur à Judice, ex Juſtitia obligari ad aliquam reſtitutionem Spiritualem ratione damni naturalis, ſeu ipſius mortis proximi: idque vel maximè, ob auctoritatem tantorum DD. *Ratio communis eſt:* quia quicunque intulit damnum proximo in bonis fortunæ, vel famæ, v. g. qui occidit bovem, vel canem proximi (ut ait Scotus) tenetur ad reſtitutionem ex Juſtitia, ſecundùm omnes, & tamen bona fortunæ, vel famæ longè ſunt inferioris ordinis, quàm ipſa vita corporalis: ergo multò magis obligatur ad reſtitutionem, qui intulit damnum in bonum altioris ordinis, ſcilicet in ipſam vitam corporalem. Deinde quando non poteſt reddi æquivalens, debet reddi, quod poſſibile eſt, quia juxta commune ſcitum, impoſſibilitas excuſat à tanto, non autem à toto, niſi totum ſit impoſſibile. Sic qui debet mille, & non poteſt, poteſt autem dare centum, certè tenetur: atqui licèt interfecto pro vita ſua non poſſit reddi æquivalens, maximè in pecunia, vel bonis temporalibus, cùm vita hominis ſit pretio inæſtimabilis, poteſt tamen illi aliquid reddi, quod ei utile, vel gratum ſit, utpotè ſuffragia, vel beneficia ſpiritualia, Sacrificia, preces, eleemoſynæ; ergo obligatur eo caſu homicida ex Juſtitia ſaltem ad talem reſtitutionem Spiritualem, in quantum in iis poteſt eſſe compenſatio in commodum occiſi. Si dicas: non conſtat, utrùm ea ſuffragia defuncto proſint: ergo non obligatur. Contrà, etiam non conſtat, quòd non proſint: atqui in dubio tali melior debet eſſe conditio innocentis injuriam paſſi, & piè præſumi, occiſum in ſtatu gratiæ obiiſſe, adeoque vel adhuc purgando prodeſſe ſuffragia, vel jam beato grata eſſe.

221 III. Probabilius, & verius eſt, ante ſententiam Judicis neminem obligari ex Juſtitia ad ullam reſtitutionem, ſeu temporalem, ſeu ſpiritualem faciendam pro ipſo damno naturali ex homicidio (itemque mutilatione, vulneratione) utpotè pro ipſa jactura vitæ: ſic docet Juris Conſultus *in L. ult. de homicidiis*, *Gloſſ. in c.* 1. *de injuriis*. Navar. *c.* 15. *n.* 22. Pet. Navar. *lib.* 4. *c.* 1. *de reſtit. n.* 87. Leſſ. *lib.* 2. *c.* 9. *dub.* 23. *&* 25. Vaſq. *de reſtit. c.* 2. *§.* 3. *dub.* 6. Laym. *cit. c.* 6. *num.* 2. Lugo *diſp.* 11. *ſect.* 1. *n.* 5. alii plurimi apud ipſos. Ratio eſt: quia virtus Juſtitiæ commutativæ (quæ ſola reſtitutionem præcipit) eſſentialiter reſpicit æqualitatem inter jus, & jus, datum, & acceptum: ergo ubi æqualitas inter aliqua jura eſſe nequit, ceſſat tota obligatio juſtitiæ commutativæ, & reſtitutionis; unde cùm ſolùm bona ejuſdem generis, & ordinis ſecundùm æqualitatem inter ſe commenſurari poſſint, nemo tenebitur compenſare damnum in uno genere, & ordine bonorum illatum per bona diverſi generis, & ordinis, ſeu ſuperioris, ſeu inferioris, ſi eodem genere, & ordine compenſare nequit, ut modò habet communiſſima Sententia: atqui evidens eſt, damnum naturale hominis occiſi (vel etiam membri abſciſſi) non poſſe commenſurari, vel compenſari per bonum ejuſdem ordinis, niſi à ſolo Deo, qui occidit, & vivere facit: ergo pro ipſo damno naturali, nullam teneris reſtitutionem facere ex Juſtitia, neque in bonis temporalibus; cùm hæc ſint longè inferioris ordinis: nam vita, & integritas corporalis nullo pretio temporali eſt æſtimabilis; cùm ſit diverſi generis, & altioris ordinis; unde Juris Conſultus *L. ult. & L.* 1. *ff. de his, qui effuderunt*, ait: *in homine libero nulla corporis æſtimatio fieri poteſt.* Neque per bona ſpiritualia, cùm hæc ſint diverſi generis, & altioris ordinis, quàm vita corporalis: notus enim eſt ordo bonorum. 1. Bonum animæ. 2. bonum vitæ, & membrorum. 3. bonum famæ, & honoris. 4. bonum temporale fortunæ. Interim tamen fatentur, & conſulunt omnes utriuſque Sententiæ DD. quòd, ſicut Judex in foro externo juſtè imponit mulctam pecuniarim homicidæ, ſi vita donetur, offenſo, vel ejus hæredibus applicandam; ita Confeſſarius in foro conſcientiæ debeat imponere, homicidæ opera ſpiritualia, Sacrificia, Preces, Eleemoſynas &c. animę occiſi applicanda in aliqualem compenſationem, ſive deinde ex Juſtitia teneatur, ſive ſolùm ex Charitate, ſeu naturali æquitate. Et rectè conſulit Molin. *cit. nu.* 10. homicidam optimo, & ſecuriori modo poſſe mortem occiſi compenſare impartiendo ipſi, & ejus loco offerendo Deo tantum de ſuis totius vitæ bonis operibus, meritis, ſatisfactionibus, quantum Deus novit eſſe ſatis ad æquam compenſationem. Cæterùm paradigma pœnitentiæ homicidæ injungendæ habes ſuperiùs *cap.* 3. *ſect.* 2. *num.* 60.

IV. Hinc à fortiori rectè reſolvit *Leſſ. cit. c.* 9. *dub.* 25. nullam quoque eſſe reſtitutionem debitam pro bonis ſpiritualibus occiſi, quæ feciſſet, ſi ſupervixiſſet; bona enim illa ſpiritualia compenſanda conſiderantur, vel quoad meritum, vel quoad ſatisfactionem primum eſt irrecuperabile, cùm meritum unius non poſſit dari alteri: ideoque meritum homicidæ non poteſt reparare, vel compenſare merita occiſi, quæ habuiſſet ſupervivens: ſatisfactio autem, quamvis poſſit alteri dari, incertum tamen eſt, an occiſus aliqua ſatisfactione privatus ſit, vel utrùm ea ſatisfactio, quam homicida offert pro illo, illi profutura ſit; nec illi poteſt ulla certa menſura conſtitui, quantam homicida teneatur exhibere. Quantam ergo dabit? Certè in tanta indeterminatione nullam. Hæc ex Leſſio. Vides hanc rationem æquè applicari poſſe de reſtitutione ſpirituali pro damno naturali occiſi. Secus dicendum eſſet, ſi aliquo caſu damnum ſpirituale occiſi notorium, & determinatum eſſet. Accipe caſum. Petrus teſtamentum condiderat, in quo diſpoſuit ex redditibus ſuis vitalitiis, ſi vixiſſet, percipiendis, centum aureos dare Eccleſiæ pro centum Miſſis pro anima ſua celebrandis, interim occidit eum Paulus: unde expirante cenſu, Miſſæ non ſunt celebratæ: ad quid jam obligatur Paulus homicida? Reſp. *Salonius* apud Tamb. *lib.* 6. *Decal. c.* 4. *§.* 3. *num.* 21. Paulum omninò obligari ad eas Miſſas refarciendas, & rectè, ſi enim opifici à te reſtituendùm eſt, qui per operas materiales tua cauſa impeditas, minus lucratur, cur non etiam reſtituendum pro damno ſpirituali, quod quis tua cauſa invitus incurrit, & certò tibi conſtat incurriſſe in ſua determinata menſura? Nec obſtat neſciri, utrùm hæc ſatisfactio occiſo profutura; quia ut modò in ſimili dixi, etiam neſcitur contrarium: ideò res manet dubia negativè: in hoc autem dubio melior debet eſſe conditio innocentis. 222

§. III. *Sed pro omni damno temporali, antecedente mortem.*

I. DAmnum temporale homicidii antecedens mortem, dicitur omne illud, quod occaſione homicidii infertur ipſi homini occiſo in bonis ſuis: ut ſunt in primis omnes expenſæ rationabiliter factæ in Medicos, & medicinas ad hominis non ſtatim mortui, ſed fortè diù languentis, curationem procurandam, vel mortem evadendam. Item jactura lucrorum, quæ eo tempore facere potuiſſet, ſive dein mors ſequatur, ſive non. Item damna omnia realia ſimul per accidens illata in bonis fortunæ, famæ, vel honoris: ut ſi latro hominem, vel ejus domum ſpoliaſſet, graviter diffamaſſet, 223

Digitized by Google

maſſet, ſi ejus domum effregiſſet, aliave damna intuliſſet, ad hoc, ut eum occidere poſſet.

224 II. Hæc omnia, damna antecedentia mortem reſtituenda, ſeu compenſanda ſunt ſecundùm æqualitatem rei: eorum enim damnorum determinatè illatorum injuſta cauſa fuit homicida, attenta ſemper qualitate damni; nam, ut modò dixi, reſtituendæ ſunt expenſæ curationis rationales tantùm, & moderatæ ſecundùm conditionem ſtatus talis hominis; non item irrationales ſuperfluæ immodicæ. Item detracta illa quantitate expenſarum, quas alioquin curandus eo tempore ad ſui ſuſtentationem expendere debuiſſet: unde ſi is moriatur, inter damna homicidii non ſunt æſtimandi nec compenſandi ſumptus funebres, qui aliis morituto impendi debuiſſent: niſi ratione necis illatæ v. g. extra patriam in loco alieno majores ſumptus fieri oportuiſſet; tunc enim reſtituendum erit pro exceſſu. Ex communi Mol. *tr. 3. diſp.* 83. Petrus Navarrus *lib. 4. cap.* 1. *nu.* 37. Leſſ. *cit. dub.* 24. etſi contra ſentiat nimis ſtrictè alter Navarrus *cap.* 15. *n.* 22.

225 III. Hæc omnia damna antecedentia reſtituenda ſunt, aut ipſi homini læſo morituro, aut eo mortuo *cuivis ejus hæredi*, ſive neceſſario, ſive non neceſſario, vel extraneo, ſive ab inteſtato, ſive ex teſtamento. *Omnes*. Ratio eſſe poteſt: quia hæres ſuccedit in omnia jura defuncti: at ſi compenſatio illorum damnorum de jure debebatur ipſi homini occiſo, dum adhuc vivebat, & modò deberetur, ſi ſuperviveret: ergo modò debetur cuivis ejus hæredi. At quid ſi nulli ſint hæredes? debebitne homicida pro iſtis damnis reſtituere pauperibus, vel ad pias cauſas? *Reſp.* omninò ſic: ita enim ſtatuitur ab Alexandro Papa *cap. cum tu, de uſuris*, quod communiſſima DD. extendit ad quodvis debitum reſtitutionis ex delicto. Et ratio eſt: quia in ſimilibus debitis ex delicto, cenſetur defunctus velle, ea in uſus pios ad animæ ſuæ favorem diſtribui, & non cedere in commodum delinquentis; ut latiùs viſum ſuo loco.

226 IV. Similiter in mutilatione, vulneratione, vel quavis damnificatione corporali damna neceſſariò compenſanda ſunt: in primis ipſæ expenſæ curationis neceſſariæ, & rationabiles, ut modò dictum eſt: dein lucra ceſſantia, vel damna emergentia ratione mutilationis, vel vulnerationis: ut ſi opifex vulneratus ſit ſutor, ſartor &c. Et ideò per id tempus ad opus ſuum inutilis factus, tenetur illi vulnerans reſtituere lucrum operarum, quod tanto tempore intereà feciſſet pro ſe, & ſua familia ſubſtentanda, quoque interim carere cogitur. *L. ult. ff. de his, qui dejecerunt*. Communis DD. Intelligitur autem compenſandum lucrum ceſſans deductis impenſis, quas ſcilicet in exercendo opere ſuo facere debuiſſet, ſecundùm omnes: itemque deduci poteſt aliqua æſtimatio laboris, & moleſtiæ, quam in exercendo opere ſuo ſubiturus fuiſſet, ut probabiliter docent alii, cit. Molin. *de juſtit. tr.* 3. *diſp.* 87. *concl.* 1. Dian. *p.* 3. *tr.* 6. *reſol.* 53. Quod tamen mihi probabiliùs negant Sotus *lib.* 4. *de juſtit. q.* 6. *art.* 1. Petrus Navar. *lib.* 4. *de reſtit. c.* 1. *nu.* 80. Leſs. *lib.* 2. *c.* 9. *dub.* 19. Laym. *c.* 6. *n.* 1. & nos alibi de reſtitutione ex mora injuſta: immo communis DD. Sententia, & vulgi perſuaſio eſt, quòd ſi quis alterum injuſtè impedivit à labore diurno, lucrum ei ceſſans integrum reſtituendum fore, non detracta æſtimatione laboris. *Ratio eſt*: quia lucrum plerumque labori commenſuratur; immò ſæpè non æquatur; alioquin communiter parum, vel nihil reſtituendum foret. Similiter ſi quis talem vulnerando perpetuò inutilem ad opus ſuum reddit, tenetur ei ad præbendam ſufficientem ſuſtentationem, juxta ejus conditionem, & ſuam facultatem ſecundùm arbitrium prudentis, aut ſententiam Judicis.

§. IV. *Et ſubſequente morte ſecundùm moralem æſtimationem ſolis hæredibus proximis damnum paſſis.*

227 I. Damna temporalia homicidii, ſubſequentia mortem, dicuntur, quæ ratione mortis occiſi inferuntur aliis perſonis eidem conjunctis, utpotè uxori, filiis, parentibus, quibus occiſus alimenta præſtabat, quique ab ejus arte, induſtria, opera, pendebant in victu quotidiano, & vitæ commoditatibus neceſſariis, & honeſtis acquirendis, conſervandis, vel augendis: unde univerſim ex hoc capite nihil reſtituendum erit, quando aut nulli adſunt hæredes; quia tunc nullum damnum mortem ſubſecutum eſt: non ipſi occiſo; quia hic jam extra vivos nullum temporale ſentit damnum; neque hæredibus, quia nullos eſſe ſupponimus: aut licèt adſint hæredes, illis tamen nullum damnum ex morte occiſi ſecutum eſt, utpotè ſi occiſus fuit nobilis, vel opulentus ſine arte, vel induſtria, vivebat de bonis propriis ab hæredibus poſt mortem relictis, vel quia jam ſenex, decrepitus, infirmus, nihil ampliùs arte, induſtria, vel opera ſua, ſuis comparare potuit, quin potiùs aliorum opera indiguit, vel quia homo iners, & incurius, arte, induſtria, vel opera ſua neglectis, ſuis nihil ampliùs comparare ſolebat, adeò ut familia ratione ſuſtentationis, vel lucri per mortem illius nihil, vel parùm detrimenti paſſa ſupponatur, quibus caſibus aut nihil, aut tantò minus reſtituendum erit.

228 II. Quando ergo adſunt hæredes inde damnum præfactum paſſi, tunc iis hæc damna temporalia mortem ſubſequentia reſtituenda ſunt, utique non ſecundùm æqualitatem rei: quis enim menſurabit ea damna emergentia, vel lucra ceſſantia hæredibus occiſi: cùm nemo divinare poſſit, quamdiù is vixiſſet, ſi occiſus non fuiſſet? quantum lucratus fuiſſet? quantum fuiſſet periculum potiùs amittendi, quàm ſpes lucrandi? ſed reſtituenda, vel compenſanda ſunt ſecundùm *moralem æſtimationem tantùm*, judicio prudentis expendendam. Tantum ergo reſtituendum eſt, quantum iſti hæredes pro ſua neceſſaria ſuſtentatione, vel commoditatibus eo ſuperveniente juxta prudentem æſtimationem ejus artis, induſtriæ, operæ, ætatis, virium, moraliter certò habituri fuiſſent, niſi occiſus eſſet, quæque hìc, & nunc in ſuis cauſis jam videbantur moraliter exiſtere, & quaſi incipere eſſe, quia in iſtis ſolùm certò patiuntur damnum hæredes, & licitè illa incommoda in futurum non habeant omnimodè, habent tamen moralem certitudinem quia hìc & nunc ille ſua arte, officio, opificio, vel labore ſolebat tantum lucrari, talibuſque familiam ſuam ſuſtentare, & commoditates augere, conſequenter tantum potuiſſet etiam in futurum, ſi ſupervixiſſet: habita etiam ratione ætatis, ac virium, utpotè, quia vegetæ ætatis, & fortis, tandiù adhuc ſupervivere potuiſſet, ſuoſque alere probabiliter præſumeretur; tantum ergo, ac tamdiù tenetur homicida, vel ejus hæredes compenſare hæredibus occiſi, quantum, & quamdiù illi ex lucris ceſſantibus occiſi juxta prudentem æſtimationem prædictorum ſuſtentati fuiſſent, & ſuſtentari debuiſſent. Dubium hìc eſt de hæreditate ſperata auctiore ab occiſo, ſi ſupervixiſſet. Etiam pro hac reſtituere debere homicidam, affirmat communis DD. Abbas *in c.* 1. *de injuriis*. Nav. *c.* 15. *n.* 24. *Mol. Leſſ. Laym. l. c.* niſi occiſus occiſori ante mortem omnem reſtitutionem ſpontè condonarit, & omninò verum videtur, quando hæreditas auctior ex prædictis principiis certò moraliter eſſet ſeparata à ſupervicturo. Utpotè ſi ex redditibus annuis quotannis tot 100. certo ſuponere potuit &c. Alioquin longè probabilior eſt opinio negativa aliorum; cùm enim hæreditas augenda plerumque admodùm incerta ſit, cùm vel ipſe occiſus, vel ejus hæredes aliàs potuerint mori, nomine ſolius hæreditatis nihil debere hæredibus occiſi ab occiſore. Inſuper

229 III. Hæredibus *damnum paſſis* tantùm reſtituendum eſt; unde eatenùs tantùm tenetur reſtituere homicida hæredibus occiſi, quatenùs neceſſarium eſt ad eorum honeſtam ſuſtentationem, & commoditates vitæ, juxta proportionem qua idem habuiſſent ab occiſo, juxta paulò ante dicta. *Ratio eſt*, quia hæredes ſolùm cenſentur damnificati in hoc, quatenus decedit eorum ſuſtentationi, & commoditati, quam certò habuiſſent ab occiſo, ergo ad id ſolùm compenſandum obligatur homicida. Quid ſi ergo uxor, liberi, parentes, ob mortem alterius nullam patiantur neceſſitatem in ſuſtentatione, vel commoditate vitæ, utpotè ſi parentes divites ſint, filii jam puberes, ad ſe ipſos alendos apti, uxor non egeat, vel æquè commodè nubere poſſit &c. ad nullam reſtitutionem obligabitur homicida ante Judicis ſententiam: quia eo caſu nihil ipſis debebatur ex juſtitia ab occiſo: ideòque non cenſentur veram injuriam per hoc paſſi. Inſuper

230 IV. Solis *hæredibus proximis occiſi*, puta liberis, uxori, & parentibus ita damnum paſſis reſtituendum eſt. Communis DD. apud *Molin. Leſs. cit. cap.* 9. *dub.* 27. *num.* 155. *Laym. Lugo, Marchant. paſſim citatos*. Ratio eſt: quia obligatio, & finis reſtitutionis eſt compenſare damna injuſtè illata alteri in bonis propriis, vel ſibi jure debitis: atqui ſolis illis hæredibus proximis, uxori, liberis, vel parentibus injuſtè inferuntur illa damna ſubſequentia mortem occiſi, & quidem in bonis propriis, & ſibi debitis jure, cùm hæres proximus, uxor, filius, parens adeò altè conjuncti ſunt occiſo, ut moraliter una ſemper perſona cenſeantur cum illo: unde eos ſolos ex Juſtitia in neceſſitate poſitos alere tenetur occiſus, ergo ſolis his proximis hæredibus damna iſta reſtituenda ſunt. Unde optimè notat *Leſs. lib.* 2. *cap.* 9. *dub.* 2?. *num.* 155. rationem hujus reſtitutionis non eſſe, quia hæres ſuccedit in jura defuncti; quia defunctus occiſus nunquam habuit jus ad reſtitutionem horum damnorum; quippè cujus reſtitutionis obligatio primò poſt mortem ſecuta eſt, ſed maritus, & uxor, Pater, & Filius cenſentur una perſona, unde invicem ex Juſtitia in neceſſitate alere tenentur, & ideò, qui unum ex his occidit, alterum injuſtè lædit, & conſequenter læſus injuſtè, quatenus læſus eſt, ad æqualitatem per reſtitutionem reduci debet. Si verò non adſint ejuſmodi hæredes proximi, uxor, liberi, parentes, nihil debet homicida ex hoc capite reſtituere hæredibus occiſi, non proximis quibuſcunque etiam Fratri, ſorori, aliiſque propinquis:

quis: ſed neque aliis amicis, clientibuſque pauperibus, vel quibuſvis aliis, quos occiſus non ex Juſtitia, ſed ſolùm ex Charitate alebat, vel eis benefaciebat, ob oppoſitam rationem: quia ſcilicet nec ita conjuncti ſunt occiſo, ut una cum ipſo perſona cenſeantur reſpectu damni illati, & quia ipſe defunctus nihil eis ex Juſtitia debuit, ſed ſolùm ex Charitate, vel liberalitate eis alimenta miniſtrare, vel benefacere ſolebat, ergo nullum fuit jus ablatum, vel damnum illatum in bonis propriis, vel jure ſibi debitis, ſed tota injuria recidebat in occiſum. Et licèt verum ſit illum, qui per vim, vel fraudem impedit aliquem à conſecutione, vel uſurpatione alicujus boni, teneri ad ejus damni compenſationem; quia nimirùm cenſetur voluiſſe, & intendiſſe nocere alteri; ſecus enim eſſet, quando non ita cenſetur velle, vel intendere nocere alteri, ſed ſibi tantùm proſpicere: atqui in propoſito occiſor alicujus minimè poteſt cenſeri velle, & intendere nocere illis, quos occiſus non ex Juſtitia, ſed ſolùm ex Charitate alebat, vel beneficiis fovebat: poſito autem caſu rariſſimo, quo homicida idipſum intenderet, utique obligaretur ad compenſationem damni ex injuſta intentione, & ſimul ipſa actione externa injuſta cauſati, ut innuit Leſſ. modò c. n. 154. Unde ulteriùs ex natura ſua, & in rigore loquendo omninò vera eſt Sententia multorum cum Mol. *tr.* 3. *diſp.* 83. *n.* 8. & Laym. *cit. cap.* 6. *n.* 4. homicidam teneri ad reſtitutionem damnorum occiſi creditoribus illatorum. *Ratio* vehemens eſt, quia occiſus arctiori obligatione Juſtitiæ tenebatur creditoribus, quàm ipſis hæredibus neceſſariis, cùm his alimenta, & hæreditas non præſtentur, niſi deducto ære alieno: ergo ſi occiſor compenſare teneatur damnum, quod hæredi neceſſariò, uxori liberis, parentis occaſione injuſtæ occiſionis ſequitur, multò magis tenebitur creditoribus, ſi ob eandem cauſam homicidii debito ſuo privati fuerint in toto, vel in parte, damnum compenſare ſecundùm Juſtitiæ rigorem. Verùm rectè notat Laym. *ibidem* id in praxi non obſervari, unde contrarium abſolutè docent Leſſ. cit. *dub.* 26. *n.* 151. & Dian. *p.* 5. *tr.* 3. *reſol.* 57. alii plures apud ipſos. Tandem ſequitur hanc obligationem.

Extenſio in hæredes.

231 OBligatio homicidæ ad reſtituendum pro damno temporali, ſive antecedente, ſive conſequente mortem occiſi, iis, quibus juxta prædicta tenetur, cùm ſit debitum & onus reale, ſine controverſia tranſit ad hæredes occiſoris, quando ipſemet non fecerat, juxta tamen vires hæreditatis, de quo alibi. *Omnes.* Verùm duæ exceptiones in Aſſertione adjunctæ, modò explicandæ ſunt.

I. Niſi occiſus ante mortem totum remiſiſſet.

232 I. CErtùm eſt, occiſum moriturum debere homicidæ remittere offenſam, non item injuriam, multò minùs damnum: conſulendum ſemper etiamſi remittere injuriam: non ſemper damnum ſubſequens hæredibus, præſertim ſi egeni ſunt; unde quando morti proximus occiſori ignoſcit, vel reconciliationem exhibet ſimpliciter, ſemper intelligitur de offenſa, & injuria, non verò de damnis temporalibus; nam hæc, niſi expreſsè remittantur, ſemper debebuntur; ut cum aliis rectè adnotant Sanch. *lib.* 1. *conſil. cap.* 4. *dub.* 12. Lugo *diſp.* 11. *ſect.* 3. *num.* 62.

233 II. Certùm quoque eſt, moriturum poſſe remittere homicidæ damna antecedentia mortem §. 3. explicata, ſicut, & quodvis reale jus, ſi quid debitum, cùm ipſi liberùm ſit diſponere de rebus ſuis; compenſatio autem illorum damnorum jam dum ipſi debebatur: unde ſi dicat ſe remittere, & injuriam, & damnum ſibi illatum, de hoc ſolo damno antecedente mortem intelligendum erit, non de ſubſequenti, ut ex communi notant iidem.

234 III. Quòd ſi denique dicat moriturus, ſe remittere omnia damna homicidæ, volens etiam comprehendere damna hæredum ſubſequentia mortem, clarùm quidem erit, homicidam, ejuſque hæredes liberandos ab omni obligatione reſtituendi hæredibus. Sed dubium, & controverſum eſt, an moriturus poſſit remittere totum damnum, & homicidam liberare ab obligatione reſtituendi hæredibus neceſſariis, uxori, filiis, parenti pro damno ſubſecuto? Poſſe affirmant *Sanch.* Leſſ. *cit. c.* 9. *dub.* 26. *n.* 258. *Bannes*, *aliiſque cit.* Dian. *p.* 5. *tr.* 4. *reſol.* 58. Tamb. *lib.* 6. *c.* 4. *§.* 3. n. 10. Ratio eſt: quia quidquid debetur hæredibus illis, totum debetur eis dependenter à voluntate morituri: adeoque non fit eis injuria, niſi quatenus fit contra occiſi voluntatem: ergo ſi occiſus ante mortem totum condonaverit, contra ejus voluntatem nulla remanebit obligatio juſtitiæ reſtitutionis homicidæ: ſolùm ergo occiſus peccaret in raro caſu, quando hæredes aliunde alimenta non haberent.

235 IV. Negativam tamen contrariam mihi longè probabiliùs docent cum aliis Tann. *hic q.* 6. *dub.* 4. Lugo *diſp.* 11. *ſect.* 3. *n.* 63. nimirùm occiſum non poſſe juſtè homicidæ remittere obligationem reſtituendi damna hæredibus, conſequenter etiam facta tali remiſſione, utpotè invalida, & contra juſtitiam adhuc obligari homicidam ad reſtitutionem: *Ratio eſt*: quia licèt occiſus poſſit remittere omne damnum ſibi illatum, ſeu omne jus proprium, omnemque obligationem ſibi debitam, non tamen poteſt remittere damnum illatum aliis, ſeu jus aliorum ad obligationem ipſis debitam: atqui occiſus ipſe de jure, & Juſtitia tenebatur hæredibus neceſſariis illis egentibus, ſuſtentationem, & commoditates vitæ procurare; ejus proinde occiſione ipſi damnum proprium patiuntur, & jus proprium acquirunt ad compenſationem ſibi faciendam ab homicida: ergo ſicut Pater, vel occiſus non poteſt remittere homicidæ injuriam Reipublicæ, & Legis violatæ, quin adhuc Juſtitia vindicativa puniri poſſit, & debeat; ita neque poterit remittere, & condonare ipſi damna illata hæredibus neceſſariis, ac obligationem reſtitutionis ipſis faciendæ, quin adhuc ex Juſtitia commutativa ipſis damnum compenſare teneatur: juxta tamen modos hactenùs explicatos.

II. Aut niſi homicida extremo ſupplicio afficiatur.

TUnc nimirùm & homicidam, & ejus hæredes liberari ab omni obligatione reſtituendi damna temporalia ex homicidio ſecuta, negant quidem DD. communiter. Navar. *c.* 15. *n.* 25. *Mol. Sanch. Leſſ. Laym.* Tamb. *cit. nu.* 14. Et in rigore Juris ex natura rei verùm puto, ob rationem mox indicandam. Practicè tamen affirmant *Sotus*, *& alii* apud Leſſ. cit. *dub.* 22. *n.* 119. & noſter March. *t.* 2. *tract.* 6. *tit.* 1. *q.* 5. *dub.* 2. Ratio eſt: quia vita pretio inæſtimabilis, ejuſque ereptio omni alio damno ſpirituali majus damnum eſt: & quamvis vita principaliter auferatur à Juſtitia publica ob violatum bonum commune, & non ob damna temporalia conſequentia hæredibus occiſi: unde eorum compenſatio adhuc in rigore exigi poteſt; cùm damna privata ob publicam punitionem non reſarciantur; unde dixi *in rigore* negativam eſſe veram: quia tamen ea damna cum morte occiſi neceſſariò conjuncta ſunt, ſuntque magna cauſa aggravans homicidii, ideò Judex in ſententia ferenda ſemper præſumitur conſideraſſe utrumque, & mortem ſcilicet, & damna conſequentia: ideoque lata ſententia mortis tanquam definitiva totius cauſæ, nulla facta mentione compenſationis, vel reſtitutionis damnorum, cenſetur unà cum morte omnem prorsùs obligationem rei aboleviſſe, unà cum crimine, & ſic non tantùm Reipublicæ, ſed etiam parti læſæ ſatisfeciſſe: & ſi putetur minùs ſatisfactum ex parte læſa, etſi contradicat, & compenſationem urgeat, cenſetur condonatum. Dixi tamen: *damnorum præcisè ex morte, vel mutilatione ſecutorum*: & neque hæredes teneri ad reſtitutionem, niſi quatenùs inde ditiores facti eſſent: aliæ enim obligationes ex homicidio, vel mutilatione non præcisè ortæ, ut ſi adſint furta, ſpolia, depoſitum, debita, quibus hæredes diteſcerent, utique ſatisfacere obligabuntur: quia propter iſta morte damnatus non eſt homicida. Vide latiùs Marchant. *cit. in fin.* 236

SUBSECTIO.

De diſpenſatione ſuper prædictis irregularitatibus ex homicidio tam licito, quàm illicito.

SUMMARIUM.

237 & 238 *In omni irregularitate ex homicidio tam licitò, quàm illicitò diſpenſare poteſt ſummus Pontifex.*
239 *Iſque ſolus Jure ordinario.*
240 Uſque ad nu. 244. *Epiſcopi tamen, licèt non vi Tridentini, tamen aliunde probabiliter diſpenſare poſſunt I. in irregularitate ex defectu lenitatis.*
244 Uſque ad n. 247. *II. Præſertim contracta ex mutilatione* injuſta occulta (*non autem juſta, & ex juſtitia facta*) *&*
247 & 248 *III. Etiam contracta ex homicidio* occulto *caſuali mixto, ſeu indirectè tantùm voluntario.*
249 *Secus ſi ſit notorium, & ad forum contentioſum jam deductum.*
250 *Non verò diſpenſare poteſt Epiſcopus in irregularitate proveniente ex quocunque etiam occulto homicidio voluntario.*
251 & 252 Per ſe directè, *præmeditatè, & deliberatè intento, & libero facto.*
253 *Ad illos* Ordines, *etiam minores ſuſcipiendos, vel exercendos, aut beneficium ſimplex:*
254 *Niſi per accidens, in caſu neceſſitatis.*
255 *Quid agendum cum Sacerdote, qui ob occultum homicidium commiſſum, eſt irregularis?*

I*N omni irregularitate jure ordinario diſpenſare ſolet, & ſolus poteſt Pontifex.* Omnes. Ratio clara eſt. quia omnis 237

Digitized by Google

nis irregularitas eſt juris communis Pontificii, & Eccleſiæ Univerſalis, cui ſolus Summus Pontifex, ceu ſupremus Legiſlator præeſt, omnes alii ſubſunt: ergo

238 I. In omni irregularitate diſpenſare poteſt Summus Pontifex. Apage Abbatem docentem irregularitatem ex homicidio voluntario eſſe Juris divini, ideòque indiſpenſabilem, abſque omni fundamento, in nova Lege: & quamvis in quibuſdam textibus hæc irregularitas dicatur indiſpenſabilis, id tantùm intelligitur, quia difficulter eſt diſpenſabilis, niſi ob graviſſimas cauſas, & cum quibuſdam oneribus perpetuis, v. gr. ut diſpenſatus abſtineat ab Altari adhuc per triennium: ut non celebret in loco delicti commiſſi. ut ingrediatur aliquam Religionem &c. Et in omnibus Privilegiis diſpenſandi conceſſis Epiſcopo, vel aliis, ſemper excipitur irregularitas ex homicidio voluntario, & bigamia: quòd nimirùm homicidium voluntarium: maximè alienum ſit à Chriſti lenitate, & manſuetudine, quam tamen miniſter Chriſti repræſentare debet: faciliùs tamen diſpenſatur cum profitentibus Religionem, & in ea ordinandis, ut notat Filliuc. *tr.20. c. 2. q.10. n. 52.*

239 II. Et ſolus Summus Pontifex poteſt diſpenſare Jure ordinario, & nullus alius, cùm omnis alius ſit Pontifice inferior in juriſdictione Eccleſiaſtica, nullus autem inferior jure ordinario poteſt diſpenſare in lege Superioris, niſi de ipſiuſmet Pontificis commiſſione, ſeu delegatione, vel privilegio. Hujuſmodi privilegium, & poteſtas ampla ſit Epiſcopis in *Conc. Trid. ſeſſ.24. c.6. de reform.* his verbis: *liceat Epiſcopis in irregularitatibus omnibus, & ſuſpenſionibus ex delicto occulto provenientibus, excepta ea, quæ oritur ex homicidio voluntario, & ea, quæ deducta eſt ad forum contentioſum, diſpenſare.* Prelati quoque Mendicantium ampliſſimam habent poteſtatem diſpenſandi cum ſuis ſubditis tantùm (nihil quoad ſæculares pœnitentes) in omni omninò irregularitate poſt profeſſionem contracta, excepto homicidio voluntario, & bigamia tantùm, ut videre eſt apud Rodriq. *t.1. qq. regul. q. 24. art.2. & ſeqq.* Sed de his aliàs. Poteſtas tamen Epiſcoporum in ejuſmodi diſpenſatione pro non rara praxi, & neceſſario recurſo Confeſſariorum, per irregularitates hactenùs explicata deducenda, & explicanda eſt.

§. I. *Ex defectu lenitatis.*

240 Epiſcopi vi conceſſionis à Concil. Triden. factæ certè non poſſunt diſpenſare in irregularitate ex defectu lenitatis, utpote in Judice, aliiſque miniſtris Juſtitiæ, in milite, aliiſque cooperantibus in bello juſto, & ſimilibus ſine peccato contracta. Ita communis DD. Navarrus *cap. 27. n.144. Henriquez, Avila, Filliuc.* Laym. *cit. c.12. n.1. & 23.* Paſqualigus *Quæſt. Moral. centur.3. q.226.* alioſque citans Tamb. *lib.10. de Cenſur. tr.4. c.15. §.17. à n.6.* Ratio patet ex terminis Trid. concedentis Epiſcopis facultatem diſpenſandi in omnibus irregularitatibus provenientibus ex delicto occulto, excepto homicidio voluntario: atqui irregularitas ex defectu lenitatis in homicidio juſto, nullo modo eſt ex delicto: ergo hujus diſpenſationem non concedit, ſed relinquit diſpoſitioni antiquorum Canonum, quæ ſoli Pontifici reſervatur. Et ratio hujus poteſt eſſe: quia vix poteſt eſſe neceſſitas tanta diſpenſandi in irregularitatibus ex defectu lenitatis tantùm, quanta ſæpiſſimè eſt diſpenſandi in irregularitatibus ex delicto; attamen etiam diſpenſationem in defectu lenitatis facilè concedere, & quandoque aliis committere ſolent Pontifices; immo quandocunque Papa alicui concedit licentiam militandi in bello juſto, cenſetur etiam diſpenſare, vel potiùs amovere periculum irregularitatis incurrendæ: ut ex communi ſuo loco *cap.2.* notatum eſt.

241 Contrà tamen Epiſcopum etiam in hac irregularitate diſpenſare poſſe docent, DD. minimè pauci. Decem, & octo recitat, ſed non ſequitur *Paſqualig. l. c.* inter quos *Covar.* ſuo loco laxus, & ſimili more ſuo probabile cenſet Dian. *p.4. tr. 2. reſol. 69.* Ratio ipſorum eſt: quia in Trid. datur Epiſcopis facultas diſpenſandi in omni irregularitate, præter illam, quæ eſt ex homicidio injuſto voluntario: ſed irregularitas ex defectu lenitatis non eſt ex homicidio injuſto voluntario, ut patet: ergo de illa datur facultas diſpenſandi.

242 Certè nimis torta, & omninò falſa eſt major: aperi oculos, & revide textum allegatum: non dicit Concilium in omni irregularitate ſimpliciter, ſed in omni irregularitate proveniente *ex delicto occulto:* qualis certè non eſt irregularitas ex defectu lenitatis: Diana tandem *p.11. tr.5. reſ.6. in fine* citans Leſſium (ſed malè) eam facultatem concedit Epiſcopis per Epicheiam: ſed profectò nimis gratis fingitur Epicheia univerſalis circa conceſſionem ejuſmodi diſpenſationis, quia univerſaliter non admodùm eſt neceſſaria: Epicheia autem ſolùm in particularibus, & in ſolis quibuſdam caſibus neceſſitatis locum habet, juxta communem Doctrinam in materia de Legibus.

243 Dixi autem *vi conceſſionis Tridentini*, nam aliunde Epiſcopus, vel alius habens à Pontifice privilegium diſpenſandi in omni irregularitate (excepto homicidio voluntario) probabiliùs etiam poteſt diſpenſare in homicidio ex defectu lenitatis. Ita Navar. *c.57. n.240. Henriq. Avila, Rodriq. Filliuc. cit.* ac Laym. *c.12. n.4.* & communis Theologorum contra Toletum *lib.6. c.22.* eoque teſte, Communem Canoniſtarum, qui volunt nomine homicidii voluntarii, etiam intelligi juſtum, quod non neceſſitate, vel caſu contingit. Sed præferenda eſt Sententia Theologorum. *Ratio* eſt: quia nomine homicidii voluntarii, & indiſpenſabilis, cujus ſcilicet diſpenſationem Papa in omnibus privilegiis conceſſis ſibi reſervare ſolet, intelligitur ſolùm homicidium voluntarium injuſtum: hoc enim ſolùm eſt ſimpliciter voluntarium: non ergo comprehendit homicidia juſta cogente lege, & Juſtitia facta. Unde inferunt DD. cit. talem privilegiatum poſſe etiam diſpenſare cum Clerico pugnante, & occidente propriis manibus in bello juſto, etſi enim homicidium eſſet illicitum contra Canones prohibentes Clericis bellare, non eſt tamen homicidium injuſtum. Ulteriùs talis diſpenſare poterit in irregularitate proveniente ex homicidio caſuali indirectè tantùm voluntario. Item ex homicidio facto ob defenſionem, cum exceſſu tamen moderaminis inculpatæ tutelæ, ut mox etiam dicam de Epiſcopis.

§. II. *Ex mutilatione.*

Epiſcopus certè poteſt diſpenſare in irregularitate ex mutilatione injuſta occulta. Ita communiſſima DD. Filliuc. *tract. 20. cap. 2. qu. ult.* Laym. *cap. 12. num. 1. & 25.* recitans *Barboſ.* in allegationibus ad Concilium Tridentinum. *Sect. 24. cap. 6. de reform.* Ratio eſt: quia Concilium Tridentinum citatum, concedens Epiſcopis facultatem diſpenſandi in omni irregularitate ex delicto occulto proveniente, ſolùm excipit irregularitatem ex homicidio voluntario, etiam occulto: exceptiones autem, ſeu reſtrictiones facultatis ordinariè conceſſæ, non ſunt extendendæ ultra verborum proprietatem, ut notat Finellus *caſu 3. num. 26.* atqui mutilatio ſimpliciter non eſt homicidium: ergo ſub illa exceptione non comprehendenda: & licèt homicidium, & mutilatio æquiparentur in Jure quantùm ad cauſas incurrendi irregularitatem, non tamen quoad cætera omnia. 244

Contrarium tamen docent Sanch. *lib.1. Decal. c.10. n.49. Henriquez*, & quidam alii, hac ratione: quia in mutilatione illicita adeſt etiam defectus lenitatis, in quo Epiſcopi non poſſunt diſpenſare. Sed facilè reſpondetur Concilium Tridentinum, cùm abſolutè concedit Epiſcopis facultatem diſpenſandi in irregularitate ex delicto, non excepta mutilatione, eo ipſo etiam debet cenſeri concedere facultatem diſpenſandi in irregularitate ex illo defectu lenitatis, qui in illo delicto imbibitur, alioquin fruſtranea eſſet Epiſcopis illa facultas. Adde, non conſtare, quod in delicto homicidii, vel mutilationis injuſtæ, etiam imbibatur irregularitas ex defectu lenitatis: & cum aliis probabiliſſimè negat Tambur. cit. *hic cap. 4. §. 5. num. 16.* & ratio eſt ſæpè dicta; quia nulla eſt irregularitas, niſi in Jure expreſſa: ubi autem in Jure Canonico exprimitur irregularitas ex defectu lenitatis, annexa etiam delictis homicidii, vel mutilationis, ſanè novum, & mirum eſt cognoſcere duas irregularitates ex eodem actu ſimplici provenientes. 245

Dixi autem in omni irregularitate ex mutilatione *illicita occulta*: non enim poſſunt Epiſcopi diſpenſare in irregularitate ex mutilatione juſſa ex juſtitia publica; quia hæc eſt ſimpliciter ex defectu lenitatis: neque in irregularitate ex malitia illicita publica, vel jam ad forum contentioſum deducta; quia jam eſſet delictum publicum: ex ſolo autem delicto occulto concedit Tridentinum diſpenſandi facultatem Epiſcopis. Ubi tamen diligenter nota: quòd quantumvis publicus ſit effectus, vel defectus membri mutilati, utpotè manus, brachii &c. in alio, vel ſe ipſo abſciſſi, dummodò ipſum delictum mutilationis factæ ſit occultum, adhuc poterit Epiſcopus diſpenſare. Ratio eſt: quia Concilium etiam dat Epiſcopis facultatem diſpenſandi in omni irregularitate ex omni delicto occulto, excepto homicidio voluntario: cur autem hæc poteſtas, alioquin amplè interpretanda, adeò limitanda ſit, ut non ſatis ſit, ipſum delictum eſſe occultum, ſed requiratur etiam defectum mutilationis eſſe occultum, non apparet: præſertim cùm id rariſſimè contingere poſſit, niſi fortè mutilatio facta ſit in parte verecunda: uti contra *Caſtro-Pal.* rectè docet Tamb. *hic cap. 8. §. 2. num. 10.* 246

§. III. *Ex homicidio caſuali.*

I. Epiſcopi diſpenſare poſſunt in irregularitate ex homicidio occulto caſuali mixto, ſeu indirectè tantùm voluntario: Ex. g. ſi quis mulierem gravidam incautè percuſſit, ſecuto abortu: qui alterum iniquè verberari mandavit, 247

Digitized by Google

davit, mandatario excedente, & occidente: ſi quis provocatus ad pugnam, ſolùm animo percutiendi acceſſit, poſteà verò præter intentionem, ne ſortè ab alio occideretur, occidit: & ita in ſimilibus caſibus ſuprà latè allatis. Illa communis DD. Navar. *c.* 27. *n.* 240. Suar. *diſp.* 44. *de Cenſ. ſect.* 1. *num.* 4. Henriq. *lib.* 14. *cap.* 19. *n.* 2. Filliuc. *cit. tr.* 20. *cap.* 3. *q.* 1. Laym. *c.* 12. *n.* 4. Tamb. hìc *lib.* 10. *tr.* 4. *c.* 15. *§.* 17. *n.* 10. Ratio rurſus eſt: quia Concilium ſolùm excipit homicidium voluntarium; ejuſmodi autem homicidia caſualia, cùm non ſint ex propoſito directo, & formali, non ſunt ſimpliciter voluntaria, ſed indirectè tantùm, & velut mixta ex voluntario caſuali, ut ſuo loco explicatum eſt. Oppoſitum tamen ſentiunt *Cajetanus*, *Covarruvias*, *Mol. Azor. apud Laym. cit.* nimirùm omne homicidium, quamvis directè volitum non ſit, ſi tamen proveniat ex opere, cùm quo frequenter eſſe ſolet hominis cædes, numerandum eſſe inter indiſpenſabilia. Sed certè gratis dictum: licèt enim rectè doceant tale homicidium non eſſe merè caſuale, fateri tamen etiam debent, non eſſe ſimpliciter voluntarium, & perfectè, ſed ſolùm ſecundùm quid, & in ſua cauſa, ut proinde probabile ſit non eſſe comprehenſum in exceptione Tridentini.

248 II. Atque eadem ratione Epiſcopus diſpenſare poterit in irregularitate proveniente ex homicidio occulto cauſa defenſionis facto, ſed cum culpabili exceſſu moderaminis inculpatæ tutelæ: quia tale homicidium non cenſetur ſimpliciter voluntarium, cùm urgeat injuſta aggreſſio, quale ſolùm excipitur in Concil. Trid. Nar. ibid. *c.* 27. *n.* 240. *& conſil.* 36. *de homicid. Henriq. Avila*, *Laym. cit. n.* 2. Conſequenter rectè docet idem Avila, & Laym. *eodem c.* 12. *concl.* 5. eum, qui ex commiſerationis affectu infirmum vertit, ut liberet eum ab anguſtiis mortis, morte accelerata, etſi graviter peccet, & per omnes irregularis fiat, tamen diſpenſari poſſe ab Epiſcopo, vel privilegiato, quia per homicidium voluntarium indiſpenſabile certè intelligi debet illud, quod animo inimico, & maligno affectu, vel crudeli fit: hoc autem fit ex naturali commiſeratione: & ſæpè ob bonam fidem, & ignorantiam invincibilem etiam à peccato excuſari poteſt, ſemper ergo cavendum hoc Clericis. Denique notat hìc *Laym. loco cit.* hanc doctrinam etiam inſervire poſse Parochis, quibus reſervari ſolet homicidium voluntarium, nam in foro conſcientiæ credere poſſunt pœnitenti, ſi aſſerat ſe non voluntariè ex propoſito, ſed præter intentionem occidiſse: v. g. ſe non habuiſse propoſitum occidendi, ſed tantùm rixandi, poſteà tamen neceſſitate compulſum, vel effervescente iracundia occidiſſe, ne ipſemet occideretur, hujuſmodi peccatum, & homicidium non debet cenſeri reſervatum Epiſcopo, preſertim ſi occultum ſit: ſi autem notorium ſit, ſaltem in uno loco, convenit plerumque, ut examini Epiſcopi relinquatur. Et hinc

249 III. Dixi rurſus ſemper: *ex homicidio caſuali occulto*; ſi enim caſus ſit notorius, & ad forum contentioſum deductus, jam non poterit diſpenſari ab Epiſcopo, ſed diſpenſatio à Papa peti debet, à quo Ordinariis committi ſolet, prout decernit Trid. *Seſſ.* 14. *c.* 7. *de reform.* his verbis. *Si verò homicidium non ex propoſito, ſed caſu, vel vim vi repellendo, ut quis ſe à morte defenderet, fuiſſe commiſſum narretur, quàm ob cauſam etiam ad Sacrorum Ordinum, & Altaris Miniſterium, & beneficia quæcumque, ac dignitates jure quodammodò diſpenſatio debeatur, committatur loci Ordinario, aut ex cauſa Metropolitano, ſeu viciniori Epiſcopo; qui non niſi cauſa cognita, & probatis precibus, ac narratis, nec aliter diſpenſare poſſit.* Ubi vides clarè, ſermonem eſſe de homicidio caſuali mixto, vel defectuoſo in ſui defenſione, & publico, ſeu notorio tantùm: nec potuit eſſe ſermo de homicidio merè caſuali ſimpliciter involuntario, aut facto ob defenſionem vitæ propriæ cum recto moderamine inculpatæ tutelæ, cùm in his nulla incurratur irregularitas; conſequenter nec Papæ, nec Epiſcopi diſpenſatione opus ſit. Atque eadem ratione dicendum eſſe de mutilatione caſuali publica, rectè obſervat Tamb. *ibid. n.* 28.

§. IV. Ex homicidio voluntario.

250 I. NOn poteſt ergo Epiſcopus diſpenſare in irregularitate proveniente ex homicidio voluntario quocumque, ſive publico, ſive quantum vis occulto, ut habet communiſſima DD. & Theologorum, & Canoniſtarum, contra paucos quoſdam nimis libertinos. Ratio eſt: quia Concilium abſolutè excipit irregularitatem ex homicidio voluntario, nihil diſtinguens de noto, vel ignoto, publico, vel occulto: qua veritate ergo tu diſtinguens audes affirmare, prohiberi ſolùm homicidium publicum? Deinde particula exceptiva ſeparat ea, quæ ſunt ejuſdem generis, ut ſi det tibi Epiſcopus facultatem abſolvendi ab omni caſu ſibi reſervato occulto, excepto homicidio; utique etiam homicidium occultum intelligeretur exceptum; ergo cùm Concilium Tridentinum Epiſcopis facultatem diſpenſandi concedit in omni irregularitate proveniente ex delicto occulto, excepto homicidio voluntario, etiam occultum homicidium exceptum eſſe intelligi debet. Minùs audiendi ſunt alii quidam volentes homicidium occultum, occultum manens, omninò non inducere irregularitatem: omnes enim Canones dicunt, omneſque Doctores clamant, oriri irregularitatem ex homicidio voluntario injuſto: at nonne homicidium occultum etiam homicidium eſt? ergo.

251 II. Per homicidium voluntarium à Tridentino exceptum intelligitur non tantum illud, quod fit ex propoſito, præmeditatè, præconſultò, quæſita occaſione, ex induſtria per inſidias &c. ſed omne omninò homicidium per ſe directè intentum deliberatè, & liberè voluntarium, quod *Sect.* 2. *in ſubſect.* explicatum; adeòque intelligitur etiam illud, quod fit ex ſubita rixa, vel occaſione data, deliberatè tamen, & voluntariè, etſi in illo tantùm calore intendatur, & nunquam anteà intentum, vel cogitatum ſit. Ita communior DD. Molin. *tom.* 4. *tract.* 3. *diſp.* 79. Suarez *de cenſuris diſp.* 44. *ſect.* 1. *num.* 3. pluribuſque citatis Diana *p.* 10. *tr.* 11. *reſ.* 19. Tamb. *cap.* 15. *§.* 6. *n.* 5.

252 Contrà tamen tale homicidium ex ſubita rixa factum non abſolutè voluntarium à Tridentino exceptum, ſed caſuale tantùm, ideòque à poteſtate diſpenſandi Epiſcopis conceſſa minimè excluſum eſſe, contendunt non pauci Recentiores, *Rodriquez*, *Avila*, *Coninch. Salcedo*, *Hurtadus*, *Leander*, *Perez*, alii apud *Tambur. cit.* Sed litis hujus deciſio pendet ex intellectu verborum ejuſdem Trid. *ſeſſ.* 14. *c.* 7. *de Reformat.* ſic enim habet: *cum etiam, qui per induſtriam occiderit proximum ſuum, & per inſidias, ab Altari, avelli debeat* (hactenùs verba favent oppoſitæ Sententiæ: ſed ſequitur) *qui ſua voluntate homicidium perpetraverit &c.* notas hanc rationem formalem? atqui in ſubitanea rixa hominem occidit, jam ſua voluntate perpetravit homicidium; ergo &c. & poſteà; *ſi verò homicidium non ex propoſito, ſed caſu fuiſſe commiſſum narretur &c.* tunc nimirùm diſpenſatio Ordinariis committitur: atqui certè, qui in ſubita rixa directè, & ex intentione occidit hominem, nullo modo dicitur caſu occidiſſe: caſu enim occidere, eſt præter intentionem, & indirectè aliud agendo occidere, ut ſuprà de homicidiis caſualibus latè explicatum: ergo illud homicidium ex ſubita rixa factum non poteſt dici caſuale, ſed ſimpliciter voluntarium, adeòque ſub exceptione Tridentini comprehenſum. Hæc Sententia mihi probabilior, & Concilio conformior videtur, etſi non auſim damnare Sententiam oppoſitam.

253 III. Cum ejuſmodi irregulari ex homicidio voluntario non poteſt diſpenſare Epiſcopus ad ullos Ordines etiam Minores ſuſcipiendos, vel exercendos, neque ad beneficium etiam ſimpliciter, vel non curatum. Ita contra *Henriquez*, & *Sa* apud *Laym.* mox cit. Navarr. *c.* 37. *n.* 240. Sayrus *lib.* 7. *de Cenſ. c.* 7. *num.* 14. Avila *diſp.* 6. *ſect.* 5. *dub.* 3. Laym. *lib.* 3. *tr.* 3. *p.* 3. *c.* 12. *n.* 3. Tam. *hic* §. 17. *n.* 23. alii apud ipſos. Ratio eſt: quia licèt Tridentinum loco cit. videatur initio Epiſcopis limitare hanc poteſtatem diſpenſandi ſolùm quoad Ordines ſacros dicens: *nullo tempore ad ſacros Ordines promoveri poſſit, nec illi aliqua Eccleſiaſtica beneficia, etiamſi curam non habeat animarum, conferri liceat*: mox tamen addit: *ſed omni Ordine, ac Beneficio, Officio Eccleſiaſtico perpetuo careat.* Ita Concilium ea locutione omnium Ordinum, minorum etiam receptionem, & omnium beneficiorum etiam ſimplicium acquiſitionem comprehendens. Addit tamen *Tamburin. ibid.* non improbabile eſſe, mentem Concilii fuiſſe, ut Epiſcopus poſſet huic irregularitati concedere uſum minorum Ordinum anteà perceptorum, non verò receptionem aliorum majorum, aut minorum jam perceptorum uſum, per ſe loquendo: nam quid per accidens poſſit, dicam mox ſequenti numero. Sed vide de his plura apud DD. cit. & ſingulariter Garziam *de benef. p.* 1. *c.* 5. *num.* 136. ubi afferens declarationem Cardinalium, notat penſionem hanc etiam Eccleſiaſticam, cùm non ſit propriè beneficium; non ideò ad ea recipienda excludi homicidam irregularem.

254 IV. Poteſt tamen Epiſcopus cum ejuſmodi irregulari homicida occulto diſpenſare, ut in ſuſceptis Ordinibus etiam Sacerdotio miniſtret per accidens in caſu neceſſitatis, quando non eſt facilis recurſus ad Pontificem. Ita Sylveſter *verb. diſpenſatio n.* 15. Henriquez *lib.* 14. *c.* 19. *n.* 1. *&* 2. Avila *p.* 7. *diſp.* 6. *ſect.* 5. *dub.* 3. *concl.* 1. Laym. *cit. c.* 12. *propè fin.* Ratio ſumitur ex EpiKia, & rationabiliter præſumpta voluntate Pontificis, ita exigente ſuavi regimine animarum, ne animæ periclitentur: quemadmodùm ob eamdem rationem ex communi omnium Sententia, Epiſcopus diſpenſat in voto continentiæ perpetuæ ad contrahendum matrimonium, quando urget periculum incontinentiæ, nec patet facilis acceſ-

acceſſus Romam; licet & illud votum (ſicut hæc irregularitas ex homicidio voluntario) ſit reſervatum ſoli ſummo Pontifici, & in omnibus privilegiis diſpenſandi in voto etiam in Jubilæis excipi ſoleat. Notat tamen Laym. *ibid. in fine*, Epiſcopum tunc non ſimpliciter tollere irregularitatem, ſed tantùm ejus effectum, ſuſpenſioni ſimilem, ut nimirùm interim celebrare liceat, dum culpa, & defectus in occulto manet, & donec à Papa diſpenſatio impetrari commodè poſſit. Alii tamen DD. tam aridam limitationem non adhibent; & certè ſicut in dicto voto, ita & in hac irregularitate tunc Epiſcopum ſimpliciter diſpenſare poſſe, ex probatis Auctoribus mihi à Conſilio Theologico reſponſum eſt ſuper enormi caſu unius, & alterius, ac propterea de facto à Reverendiſſimo Ordinario diſpenſatio abſoluta mihi conceſſa fuit.

355 Tandem non otiosè petes. Quid ergo agendum Sacerdoti, qui occultum homicidium voluntarium commiſit, & irregularis factus eſt? (caſus non rarus in puncto abortus) ſed niſi Miſſas celebret, ſolitaſque functiones obeat, aut veniet in ſuſpicionem criminis, cum periculo vitæ, vel graviſſimo diſpendio famæ, aut alioquin grave orietur ſcandalum in populo, utpotè ſi ſit Parochus, & loco ſui alterum ſubſtituere nequeat. Reſp. Eum omnem operam debere dare, ut quàm citiſſimè diſpenſatio impetretur à Summo Pontifice (aut ab Epiſcopo juxta modò dicta) interim verò poſt peractam pœnitentiam celebrare poterit, quoties abſolutè neceſſitas poſtulabit ad vitandam infamiam, aliudve grave periculum, aut ſcandalum populi. Ita ex communi Navar. *c.* 27. *num.* 239. rationem reddens: quia lex naturalis, & divina de defendenda propria fama (multò magis propria vita, vel ſcandalo proximi) præſtet legi humanæ de abſtinendo à Sacro in irregularitate. Idemque docent Alphonſus à Caſtro *lib.* 2. *de Lege pœnali cap.* 15. Molin. *tr.* 3. *diſp.* 79. Laym. *l. c. ante finem*. Eademque eſt ratio de excommunicatione aliiſque cenſuris, & irregularitatibus: ratio, inquam, à Navarro indicata eſt, quia quandocumque concurrunt duo præcepta incompoſſibilia, quorum utrumque ſervari non poteſt, cedit, & ceſſat obligare, quod minus eſt: ſic in propoſito præceptum abſtinendi à Sacris in irregularitate, vel excommunicatione &c. humanum poſitivum Eccleſiaſticum tantùm eſt: præceptum autem cavendi periculum grave propriæ vitæ, vel famæ, aut ſcandali proximi divinum naturale eſt ex virtute Charitatis: ergo &c.

A P P E N D I X

AD SEXTUM, ET NONUM PRÆCEPTUM.

R E M I S S I V E.

T E X T U S.

Non mœchaberis. Et
Non concupiſces uxorem proximi tui. Exod. 20.

1 PRæcepta hæc formaliter, & in terminis prohibentia omnem luxuriam externam, & internam, eo ipſo virtualiter, & implicitè affirmativa, præcipiunt ſervandam Caſtitatem, ſeu continentiam cuique ſuo ſtatui proportionatam. Et quamvis præter obligationem negativam excludens luxuriam, raro ſit obligatio poſitiva actu poſitivo proſequendi Caſtitatem, ſeu Virginitatem (niſi fortè tempore gravis tentationis aliter non ſuperabilis,) tamen in honorem Angelicæ Virtutis aliqua breviter adnecto. De fœda luxuria ſatis, & ad nauſeam uſque dictum *in* 4. *p.* Theol. Sacram. *de matr. à cap.* 2. *&* 3. *per tot.* quò Lectorem remitto.

I. Caſtitas, Virginitas.

2 C*Aſtitas eſt virtus moralis moderans inordinatum appetitum, uſumque venereorum*. Duplex eſt, una perfecta, & ſimpliciter dicta, omnem cupiditatem, uſumque venereorum in perpetuum firmo voluntatis propoſito excludens. Alia eſt imperfecta, & ſecundùm quid, quæ vel ad certum tempus illicitis voluptatibus abſtinet, vel licitis voluptatibus debito modo juxta rationis præſcriptum utitur. Unde eſt vulgaris diviſio Caſtitatis in Conjugalem, Vidualem, Virginalem. *Conjugalis* eſt, quæ in matrimonio conceſſis voluptatibus debito modo juxta rationis præſcriptum utitur, excludendo omnia alia illicita in caſu, vel objecto copulę. *Vidualis* eſt, quæ poſt matrimonium firmo propoſito voluptatum uſu, & appetitu deinceps abſtinet. *Virginalis*, alia *temporalis*, quæ uſque ad tempus debitum, vel opportunum nuptiarum omnem illicitum voluptatis uſum excludit: alia *perpetua, ac perfecta, & ſimpliciter* dicta Virginitas mox definienda. Virginitas eſt perfectiſſima caſtitas continens firmum propoſitum puritatis mente, & corpore perpetuò conſervandæ, gratia honeſtatis. Definit S. Auguſt. *lib. de S. Virginitate c.* 13. quod ſit in carne corruptibilis incorruptionis perpetuæ meditatio. Differt ergo à Caſtitate, quod hæc multò latiùs pateat; hæc enim in conjugatis, corruptis, viduis, vel ſolutis pęnitentibus locum habet: Virginitas autem non item; ſemel corrupta, vel amiſſa per lapſum voluntarium, irreparabilis. Unde triplex diſtingui poteſt Virginitas, vel Virgo integra. Prima *materialis*, vel ſolo corpore, non autem mente, utpotè in luxuriam quandoque conſentiente. Secunda *formalis*, & ſola mente, vel propoſito, non item corpore, utpotè contra voluntatem, vel per vim corrupta. Tertia *totalis* mente, & corpore ſimul: puta cùm quis, vel quæ nec mente in quid turpe conſenſit, nec corpore quid turpe paſſa eſt. Pono breves reſolutiones pro praxi monaſtica, Monialium potiſſimùm.

I. Virgo integra mente, & propoſito, & ſolùm corpore violata per ſtuprum involuntarium, vel violentum, apud Deum Virginitatis laudem, meritum, & præmium retinet; quippe quæ apud Deum non niſi voluntariè amitti poteſt, juxta dictum S. Agathæ ad Tyrannum: *ſi me invitam juſſeris violari, caſtitas mihi duplicabitur ad coronam*. At verò in facie Eccleſiæ humilitatis, & dedecoris majoris cauſa perinde, ac aliæ corruptæ velo conſecrationis abſtinere debet, quod 25. ætatis Anno Virgines profeſſæ accipiunt, juxta communem DD. cum Navarr. *lib.* 3. *de ſtatu Monach.* Ad Prælaturam autem aſcendere, ſeu velum Prælationis accipere corruptæ, etiam per vim, ſine Summi Pontificis diſpenſatione non poſſunt: ut rectè docet *Rodriquez*. 3

II. Virgo ſolo corpore, & violato animo per conſenſum in libidinem, apud Deum quidem Virginitatis meritum, & decorem amiſit, quippe qui cor intuetur: interim tamen Virginitas ſola mente amiſſa, & non corpore per voluntariam copulam, vel pollutionem, acta pœnitentia, & apud Deum integrè recuperatur, & coram facie Eccleſiæ talis ſemper Virgo habetur, atque inter Virgines conſecrari poteſt; quia Eccleſia judicat ſecundùm exteriora. Ex communi Laym. *lib.* 3. *ſect.* 4. *n.* 8. 4

III. Virgo mente & corpore violata per voluntariam pollutionem tantùm, abſque concubitu, ſimpliciter quidem Virginitatem amittit, ut per pęnitentiam recuperari numquam poſſit, ſecundùm communem DD. nihilominùs probabiliter *Cajetanus*, *Armilla*, alii cum *Laym. cit. fin.* docent talem poſt pœnitentiam inter Virgines conſecrari, & velari poſſe. Ratio eſt: quia licèt virtute, & coram Deo virgo, & incorrupta non ſit, nec Virginitatis laureolam habitura in cœlis, retinet tamen Virginitatis ſtatum coram Eccleſia, & Virgo cenſetur apud homines, quia clauſtrum Virginitatis ab extrinſeco illæſum ſervat, adeò quidem, ut qui talem violaret, adhuc virginis ſtuprator cenſeretur: etſi contra ſentiant Navarr. *c.* 16. *Man. n.* 2. Rodriq. *ar.* 3. utraque Sententia tuta, practicarique poteſt. 5

IV. Virgo violata mente, & corpore per voluntariam copulam, etiam quamvis occultam, Virginitatem irrecuperabilem amittit apud Deum, & in foro Eccleſiæ, ut deinceps inter Virgines conſecrari, & velari non poſſit: quoad violationem notoriam eſt omnium ſine controverſia: quoad violationem etiam occultam eſt communis DD. S. Thom. 4. *diſt.* 38. *q.* 1. *a.* 5. *Palud. Cajet. Sylv. &c.*, alii cum Navar. *c.* 16. *n.* 2. Laym. *cit. n.* 9. Ratio eſt: quia non levis irreverentia eſt in Sacramentis, vel Sacramentalibus falſum ſupponere; conſecratio autem Virginum quid ſacramentale eſt, 6

ſicut

Digitized by Google

ſicut benedictio ſalis, & æquè &c. ergo quemadmodùm ſacrilegium eſſet in conſecratione ſalis, vel aquæ ſupponere aliquid, quod ſal, & aqua non eſt, ita multò magis ſacrilegium erit, ſi quæ ut Virgo conſecrari ſe patiatur, quæ tamen virgo non eſt: conſequenter graviter peccabit talis violata, ſi inter ſacras Virgines velum conſecrationis petit, & accipit ſub nomine caſtæ, innuptæ, Deo devotæ; atque de hoc à Confeſſario admonendæ ſunt; & ſi à velo abſtinere non poſſint ſine ſui diffamatione, vel ſcandalo, Epiſcopus diſpenſare poteſt, vel potiùs diſpenſativè permittere, ut inter Virgines conſecrentur, aut murato nomine Virginitatis in Caſtitatis, vel continentiæ, aut, quia etiam ſic non ſatis conſultum videtur ejus famæ, cùm plerumque aliqui adſint talem mutationem advertentes, rectè conſulit Navar. cit. *conſil. de ſtatu Monach.* ut Epiſcopus hoc caſu enuntiet verba conſecrationis, quæ Virginem, aut Virginitatem ſonant, accipienda in tra mentem ea tanquam ſignificantia Caſtitatem, ut & ſcandalum, & mendacium abſit: & quamvis ab hac communi Sententia non videatur recedendum in praxi, certè tamen mihi probabilis videtur oppoſita Sententia RR. eò quòd Eccleſia illa ſua ordinatione non videatur obligare cum tanto gravamine famæ propriæ, ac ſcandali aliorum. Cæterùm meritò Laym. cit. *Sect.4. nu.9. ante fin.* probabilem cenſet Sententiam Rodriq. *l.10. q.63. ar. 3. contra Cajet.* Henriq. *cit.c.24. litt. M.* fœminam occultè corruptam, quæ jam velum profeſſionis accepit, poſſe etiam velum conſecrationis accipere, non quidem petere ſine diſpenſatione, ut dictum, ſed tamen oblatum acceptare, ne eo recuſato ſeipſam infamet, atque interrogata de Virginitate reſpondere poſſet: ſe Virginem eſſe, intelligendo coram Eccleſia, ſeu quatenùs attinet ad forum externum.

II. Luxuria, ejuſque ſpecies enumeratæ.

7 LUxuria eſt inordinatus appetitus, & uſus venereorum: adeòque vitium directè oppoſitum Caſtitati per exceſſum: quemadmodum enim Caſtitas duo includit, unum principale ſcilicet puritatem, ſeu abſtinentiam ab omni copula, vel ſeminatione illicita: alterum ſecundarium, & acceſſorium, ſcilicet pudicitiam, ſeu abſtinentiam ab omni actione cordis, oris, & operis, inductiva ad luxuriam; ita luxuria duo includit: unum principale, ſcilicet impuritatem, ſeu ipſam copulam, ſeu ſeminationem illicitam: alterum ſecundarium, & acceſſorium ſcilicet impudicitiam, quæ eſt voluntaria occupatio cordis, & aliarum potentiarum circa inductiva ad luxuriam, ut turpes cogitationes, aſpectus, amplexus, tactus, oſcula &c. Hinc luxuriæ univerſim novem ſpecies numerantur: ſeptem penes principale luxuriæ ſcilicet copulam, vel ſeminationem illicitam: duo quoad acceſſorium: aut enim copula eſt illicita, quia fit cum perſona non legitima, eaque 1. vel alienâ, & eſt adulterium. 2. vel ſaltem cum non ſua, & eſt fornicatio ſimplex. 3. vel cum virgine ſub patris poteſtate conſtituta, & eſt ſtuprum. 4. vel non conſentiente, ac invita, & eſt raptus. 5. vel conſanguinea, & ſanguine juncta, & eſt inceſtus. 6. vel Deo ſacrata, & eſt ſacrilegium. 7. aut copula fit extra vas naturale, & eſt peccatum contra naturam. 8. aut copula eſt illicita non quoad ſubſtantiam, ſed ſolùm quoad modum, vel circumſtantiam actus, & dicitur concubitus libidinoſus conjugum. 9. denique penes ſecundarium, & acceſſorium luxuriæ, dicitur impudicitia: quæ omnia, quæ, & quanta ſint peccata, dicta ſunt *in 4. par. Theol. Sacram. loco ſuprà cit.*

III. Luxuria prohibita ſexto Præcepto.

8 SExto Præcepto Decalogi naturali, & poſitivo ſimpliciter negativo, *non mœchaberis*, prohibetur primariò, & principaliter quidem ſub nomine mœchiæ, ſeu adulterii tanquam damnoſiſſimæ ſpeciei luxuriæ omnis ſpecies conſummata luxuriæ, ſeu illiciti concubitus, ac ſeminationis: ſecundariò verè, & acceſſoriè prohibetur omnis impudicitia cordis, oris, & operis ad externam luxuriæ ſpeciem diſpoſitiva. Certum. Sumitur ex ipſa declaratione Chriſti: *Audiſtis, quia dictum eſt antiquis, non mœchaberis: ego autem dico vobis, quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiſcendam eam, jam mœchatus eſt eam in corde ſuo:* ubi ſub mœchia hoc præcepto prohibita ponit ſolùm aſpectum mulieris in ordine ad ejus carnalem concupiſcentiam factum; ergo à minori ad majus ſub nomine mœchiæ hoc præcepto prohibentur non tantùm principaliter omnes ſpecies conſummatæ luxuriæ, ſeu copulæ, vel ſeminationis illicitæ, uti etiam declarat S. Auguſt. q. 71. in Exod. dicens: *in furti nomine benè intelligitur omnis uſurpatio illicita rei alienæ, profectò & nomine* mœchiæ *omnis illicitus concubitus, atque illorum membrorum non legitimus uſus prohibitus debet intelligi: &c. ſed etiam, uti declaravi, omnes impudicitiæ cordis, oris, & operis: aſpectus, tactus, & cætera ad carnalem concupiſcentiam, & luxuriam diſpoſitiva*: adeòque ſicut in quinto præcepto *non occides*, comprehendenda, recenſenda, & examinanda ſunt à Confeſſario principaliter quidem omnis generis homicidia injuſta: ſecundariò, & acceſſoriè omnia ad homicidium diſpoſitiva, & inductiva, vel proximè & opere, vel propinquè, & ore, vel remotè & corde: ita ſub hoc 6. Præcepto, *non mœchaberis*, comprehendenda, recenſenda, & examinanda erunt primò, & principaliter quidem omnes ſpecies luxuriæ completæ; ſecundariò, & acceſſoriè verò omnis ſpecies impudicitiæ tanquam inductiva, vel diſpoſitiva ad luxuriam completam. 1. Proximè & opere, tactus, amplexus, oſcula, aſpectus impudici. 2. Propinquè & ore, turpiloquia, obſcœnæ cantiones, lectiones, & cætera provocativa ad amorem, concubitum &c. 3. Remotè & corde, cogitationes turpes, deſideria, propoſita inhoneſta, delectatione moroſæ (attamen, ut alibi notatum, cum perſonis honeſtis ordine inverſo, incipiendo à minore.) Quamvis autem præcepto prohibente actum externum mœchiæ, ſeu illiciti concubitus, etiam per conſequens cenſeatur prohibitus actus internus concupiſcentiæ ad talem actum illicitum, tamen neceſſarium ſingulariter fuit, etiam concupiſcentiam internam ſpeciali Præcepto prohiberi à Spiritu S. ob duplicem cauſam. 1. Quia homo ſuapte natura, & intrinſeca inclinatione, quamvis in fœminam fertur, nimiùm pronus eſt ad talem concupiſcentiam, tanquam communiſſimum peccatum, à quo non tam facilè avertitur, ſicut ab actu externo turpitudinis: unde Spiritus S. ſingularem curam habuit, eam ſpecialiter prohibendo: *non concupiſces*. 2. Quia amor proprius facilè eam cecitatem mentis induxiſſet, ut homines concupiſcentias illas, tam conjunctas naturæ non eſſe peccata crederent, quemadmodùm alias multas graviores induxit; quin ipſe Apoſtolus fatetur, ſe non cognoviſſe concupiſcentiam tanquam peccatum, niſi per declarationem legis. Unde & ipſe Chriſtus, ne hoc lateret, *Matt. 5.* allato ſexto Præcepto, *non mœchaberis*, ſtatim etiam concupiſcentiam interdictam inculcat, ut modò audiviſti. Sequitur ergo

IV. Luxuria prohibita nono Præcepto.

NOno præcepto Decalogi Divino, naturali, poſitivo ſimpliciter negativo; *Non concupiſces uxorem proximi tui*: prohibetur principaliter, & in terminis omnis carnalis inordinatus affectus erga uxorem proximi, & correlativa etiam è contrà: ſecundariò verò omnis inordinatus affectus carnalis ad quacumque ſpeciem luxuriæ, vel impudicitiæ. *Omnes*. Ratio patet in ſimili; ſicut enim in ſexto Præcepto nomine *mœchiæ* prohibetur omne peccatum carnale cujuſcumque ſpeciei luxuriæ, vel impudicitiæ ad luxuriam diſponentis: ita hoc nono Præcepto, nomine concupiſcentiæ uxoris alienæ prohiberi cenſendus eſt omnis inordinatus affectus carnalis deſiderii, vel concupiſcentiæ ad quamcumque ſpeciem luxuriæ, vel impudicitiæ. Peccatur ergo contra hoc præceptum in iis modis, & ſpeciebus, quibus peccatur contra ſextum. 1. Adulterio interno, vel mentali, utpotè efficaciter deſiderando uxorem alterius, vel è contrà maritum pro præſenti ſtatu; & graviùs adhuc accedente actuali delectatione moroſa venerea in concubitu de tali cogitato; etiam addita hac conditione, ſi libera, vel ſi ſua uxor eſſet, ſi liceret &c. quia conditio talis actu non exiſtens non poteſt juſtificare actualem delectationem carnalem de actu hoc defacto cogitato in præſenti illicito, prout probatum *tr. 1. c.6. ſect. 3.* in materia de peccatis. Dixi autem *efficaciter*, & *pro præſenti*; nam ſimplici affectu deſiderare uxorem alterius in tempus futurum, quo libera fuerit per mortem mariti, culpa vacat, ſicut, ſi deſideraret ſolutam, ut ſit ſua uxor. 2. Fornicatione interna, ſimplici ſtupro, inceſtu &c. utpotè efficaciter deſiderando, ſolutam Virginem, conſanguineam, maſculum &c. 3. Impudicitia interna, deſiderando tactus, oſcula, amplexus impudicos &c. aut in talibus recogitatis carnaliter oblectando &c. ut omnia patent ſuo loco mox citato. 9.

CAPUT IV.

IN OCTAVUM PRÆCEPTUM DECALOGI.

De injuſta læſione famæ, & honoris proximi: ac reſtitutione inde debitas.

TEXTUS.

Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium. Exodi 20.

I. HOc octavo præcepto formaliter, & primariò, quatenùs quidem formaliter, & in terminis negativum eſt, prohibetur, ne quis, cùm in judicio teſtis adhibetur mentiatur mendacio pernitioſo, pro proximo damnum injuſtum inferatur; & conſequenter quatenùs virtualiter, & im- 1

implicitè affirmativum eſt, præcipitur, ut cùm quis teſtis in judicio adhibetur, dicat veritatem, ſeu verum teſtimonium adferat. Virtualiter verò & ſecundariò eodem præcepto prohibetur omnis injuſta læſio proximi in bonis famæ, & honoris, & conſequenter in bonis inde dependentibus, *Ita in re omnes*. Ratio eſt: quia ideò præcisè eo præcepto naturali, ac divino prohibetur falſum teſtimonium, quia id proximo injuſtum nocumentum infert in fama, & honore, ac bonis inde dependentibus: ergo virtualiter, & ex conſequenti omnis ejuſmodi injuſta læſio famæ, & honoris proximi eodem præcepto prohibita intelligenda eſt.

2 II. Fama latè ſumpta definitur, *multorum exiſtimatio de vita, & moribus alterius*: ſicque dividi poteſt in bonam, & malam famam. Sed ſtrictè, & abſolutè, fama accipitur in meliorem partem ſcilicet pro bona, & honeſta exiſtimatione multorum de vita, & moribus alicujus: definitur in Jure L. cognitionum ff. de variis, & extraord. cognit. *Fama eſt illæſæ dignitatis ſtatus legibus, ac moribus comprobatus*. Brevius à S. Th. 2.2. q. 103. ar. 1. *Fama eſt opinio, ſeu exiſtimatio de alterius excellentia*. Ab aliis: *fama eſt bona de aliquo exiſtimatio quoad aliquod ejus bonum*. Infamia ergo oppoſita eſt mala de aliquo exiſtimatio quoad aliquod ejus malum, v.g. crimen, vel vitium. Infamatio autem dicitur illa actio, qua alicui aufertur habita bona exiſtimatio, & inducitur mala exiſtimatio de aliquo ejus vitio, vel crimine. Alioquin infamatio, ſeu læſio famæ generaliter, & externè fit per detractionem, & ſpecialiter per diffamationem, ſuſurrationem, calumniam, falſum teſtimonium: internè verò, ſeu mentaliter tantùm apud ſeipſum fit per temerarium judicium, ſuſpicionem, vel dubium de malo alterius.

3 III. *Honor* definitur à S. Thoma *l. cit. Teſtificatio alienæ excellentiæ animo concepta*: adeòque erga homines non poteſt fieri, niſi per ſigna externa. Differt à fama, quæ eſt ipſa bona exiſtimatio de bono, vel excellentia alterius: honor autem eſt, quo ſigno aliquo externo teſtificamur, & notam facimus noſtram bonam exiſtimationem de bono, vel excellentia alterius. Differt etiam à cultu, quo per ſigna externa non tantùm noſtram bonam exiſtimationem, ſed etiam ſubjectionem noſtram, vel ſubmiſſionem teſtamur erga alterum ob illius exiſtimatam excellentiam. Unde cultus non poteſt fieri, niſi Superiori in aliquo genere excellentiæ: honor autem etiam æquali, & inferiori adhiberi poteſt, quin etiam ipſe Deus ſuos honorare dicitur in Scriptura. Honoris ſpecie accidentalis eſt *laus*, qua ſolis verbis noſtram exiſtimationem de alterius excellentia, vel bono teſtificamur: honor autem fit quibuſcumque ſignis, ut capitis apertione, inclinatione &c. Honoris effectus eſt *gloria*, quæ definitur: *clara cum laude notitia*: nam ex eo, quòd de alterius bonitate, & excellentia verbis, vel factis multi teſtificantur, clareſcit ejus excellentia in notitia plurimorum, & ſic evadit glorioſus. Læſio ergo honoris, ſeu inhonoratio alia eſt negativa, & fit per omiſſionem honoris exhibendi: alia eſt poſitiva, ac propriè dicitur contumelia, quæ fit per per commiſſionem alicujus contra honorem alterius: idque vel verbo, vel facto, ſigno, vel ſcripto, per convitium, irriſionem, jocum &c.

IV. De his agemus more ſolito ſex Sectionibus. 1. De infamatione ſui ipſius. 2. De læſione interna famæ proximi per temerarium judicium, ſuſpicionem, dubium. 3. De læſione externa famæ proximi per detractionem, calumniam, falſum teſtimonium. 4. De reſtitutione famæ alienæ læſæ, ubi etiam de audientibus detractionem. 5. De læſione honoris proximi, ejuſque reſtitutione. 6. De cauſis excuſantibus à reſtitutione famæ, & honoris. Sit in nomine Domini

SECTIO I.

De ſui ipſius Diffamatione.

SUMMARIUM.

4 & 5 *Seipſum infamare eſt* per ſe *loquendo tantùm peccatum veniale prodigalitatis.*

6 *Solvitur fundamentum Cajetani, &c.*

7 *Tres aliæ objectiones.*

8 Per accidens *autem mortale eſſe poteſt multiplititer.*

9 *Verum crimen occultum de ſe fateri poteſt quandoque eſſe licitum, & opus virtutis; præſertim*

10 *I. Si fiat ex motivo* humilitatis (*diſcretè tamen*) *aut*

11 *II.* Charitatis, *vel*

12 *III.* Juſtitiæ, *ex qua etiam tenetur, in duobus tamen caſibus tantùm.*

13 *Non in aliis, etiam in judicio interrogatus.*

14 Uſque ad n. 17. *Reus juridicè interrogatus, poſt ſemiplenam probationem probabiliter non tenetur ſub mortali fateri veritatem, inſtante certo periculo mortis.*

17 *Falſum crimen ſibi imponere: vel impoſitum fateri nunquam licet.*

18 Uſque ad n. 21. *Reſolvitur, an, & quando reus ad evadenda tormenta poſſit fateri crimen ſibi falsò impoſitum?*

21 *An quis citra mortale poſſit ſibi ſive verum nocentis, ſive falſum innocentis crimen imponere ad ipſum morte liberandum?*

ASSERTIO I.

SEipſum infamare, crimen ſeu verum occultum propalando, ſeu etiam falſum, vel fictum ſibi imponendo, per ſe peccatum veniale eſt prodigalitatis, nec contra juſtitiam, nec contra Charitatem graviter: per accidens tamen multipliciter poteſt eſſe mortale, etiam contra juſtitiam. Verum crimen occultum fateri ex juſta cauſa, ſæpè poteſt eſſe licitum, & opus virtutis: falſum autem ſibi imponere, nunquam poteſt eſſe licitum citra peccatum ſaltem veniale. Tota communis. 4

§. I. Per ſe peccatum veniale eſt prodigalitatis &c.

COmmunis DD. Sotus, Nav. uterque, aliiſque cit. Molina *to.4. diſp.2. & 37.* Leſſius *l.2. de juſt. cap. 11. dub. 6.* Laym. *l.3. tr.3. p.2. c.2. n.15.* Lugo *diſp.14. ſect.10. de juſt.* Ratio eſt: quia homo eſt dominus ſuæ famæ, ſicut eſt dominus ſuæ pecuniæ: ergo ſicut prodigere, vel projicere pecunias ſuas non eſt contra juſtitiam, nec contra Charitatem per ſe loquendo, ſed eſt ſolùm peccatum prodigalitatis ex genere ſuo veniale: ita etiam projicere famam ſuam, ſeu verum, ſeu falſum crimen narrando, non erit contra juſtitiam vel Charitatem per ſe loquendo, ſed vitium veniale prodigalitatis tantùm, ſi crimen verum ſit ſi autem falſum, erit ſimul mendacium per ſe jocoſum, ideòque etiam veniale tantùm. 5

Contrarium docuit Cajet. 2. 2. *q. 73. art. 3.* eſſe nimirùm peccatum mortale contra juſtitiam, non quidem reſpectu ſui ipſius ſe infamantis, ſed contra Communitatem cujus homo eſt pars, & in quam ejus infamia redundat. Sed contra urget eadem ratio: homo enim non minùs, immo magis eſt dominus ſuæ famæ, quàm ſuæ pecuniæ reſpectu Communitatis: nam Reſpublica habet jus, ſeu dominium altum in pecunias civium pro caſu neceſſitatis communis, non item in eorum famam pro ullo caſu: ſed homo abſque injuſtitia in Communitatem poteſt prodigere pecuniam, ſecundùm omnes: ergo etiam citra injuriam in Communitatem poteſt abjicere famam (ſemper intellige per ſe loquendo) 6

Objicitur (1) Eccl.4. dicitur: *curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi, quam mille theſauri pretioſi, & magni.* (2) D. Aug. lib.1. de civit. Dei c.20. relatus c. ſi id licet. 32. q.5. dicit *falſi teſtimonii non minus reus eſt, quia de ſe ipſo falſum fatetur, quàm ſi proximo id faceret.* (3) Homo tenetur æquè, immo magis diligere ſeipſum, quàm proximum; nam benè ordinata charitas incipit à ſeipſo: ergo ſicut mortale eſt infamare proximum, ita & ſeipſum.

Reſp. Ad 1. ibi ſermonem eſſe non tam de honore, & bono nomine habendo, quàm de honore, & bono nomine promerendo per bona, & laudabilia opera, ut benè oſtendit Molina *diſp.37. n.34.* ideòque nihil ad rem. Reſp. ad 2. D. Aug. per illa verba non velle adſtruere æqualem gravitatem peccati in mentiendo falſum crimen contra ſe, & contra proximum cùm lata ſit diſparitas; proximo enim gravem injuriam facit, ſed ſibi ipſi injuriam facere non poteſt: adeòque ſolùm vult rationem peccati univerſaliter acceptam non minùs convenire uni, quàm alteri; quòd veriſſimum eſt, ſed nihil contra nos, ut benè explicat *Molina ibid.* Reſp. ad 3. Molina *ibid. n.24.* hominem teneri plùs diligere ſeipſum, quàm proximum, ſolùm in iis bonis, quæ ad ſalutem neceſſaria ſunt, non autem in aliis ad ſalutem non neceſſariis, ut manifeſtum eſt in bonis fortunæ: eademque ratio eſt in bonis famæ, & honoris: immo & in bono vitæ, cùm homo in probabiliſſima Sententia ſemper, & in certis caſibus ſecundùm omnes laudabiliter poſſit vitam propriam poſtponere vitæ proximi: prout ſuprà in 5. Præcepto viſum. 7

§. II. Per accidens multipliciter poteſt eſſe peccatum mortale.

SEipſum infamare, vel vero, vel falſo crimine: utpotè ſi referendo jacteste de vero, vel ficto crimine, illud approbando, in eo delectando, ac complacendo, peccas utique mortaliter eadem ſpecie peccati, de quo delectaris, v.gr. adulterii, homicidii, rapinæ &c. juxta illud Pſalm. 51. *quid gloriaris in malitia, qui potens es &c.* Omnes. 2. Si crimen tuum manifeſtando, vitam tuam, vel corporis integritatem ſine juſta cauſa periculo exponas, peccas mortaliter contra charitatem tui ipſius; immo & contra juſtitiam reſpectu Dei ſupremi, & immediati Domini vitæ, & mortis: vitæ enim & membrorum non eſt homo dominus, ſicut famæ, & pecuniæ, ſeu fortunæ, ut de iis liberè diſponere poſſit. Dico autem, *ſine juſta cauſa*. Secus eſt, quando juſta cauſa sta- 8

fate-

ſateri cogit; ut juridica interrogatio, liberatio innocentis de eodem crimine falsò inſimulati &c. de quibus mox inferiùs. 3. Si tua infamatio conjuncta ſit cum aliorum ſcandalo, maximè ſi ſis Superior, magnæ auctoritatis, Sacerdos, Religioſus &c. te ipſum infamando peccabis mortaliter peccato ſcandali contra charitatem proximi, juxta communem DD. cum *D. Thoma cit.* & Cajetano *l. c. qu.* 2. Quo ſenſu D. Aug. lib. de bono viduitatis c. 22. relatus in Jure c. non ſunt audiendi, 11. q. 3. ait *quiſquis à criminibus flagitiorum, atque vitiorum vitam ſuam cuſtodit, ſibi benefacit: quiſquis autem etiam famam, in alios miſericors eſt: nobis enim neceſſaria eſt vita noſtra, aliis fama noſtra*. 4. Quando tua infamatio neceſſariò cedit in grave damnum, vel infamiam aliorum; quod maximè fit, quando tua fama, vel infamia connexa eſt cum fama, vel infamia aliorum, peccas mortaliter te ipſum infamando etiam contra juſtitiam: ut ſi Religioſus ſe ipſum infamans toti Religioni, vel Monaſterio infamiam cauſet: ſi uxor fatendo ſe adulteram, virum infamem, & ut vocant, cornutum reddat: ſi quis jactans, vel referens peccatum carnis cum honeſta matrona, vel virgine, complicem infamiæ, aliiſque malis, & damnis exponat: talis utique peccat contra juſtitiam injuſtè alios damno exponens; & quoad fieri poteſt reſtituere, ſeu damnum illatum avertere, vel compenſare tenetur. Ut ex communi docent Navarr. *cap.* 18. *n.* 16. *Molin. Leſſ.* & latè Lugo *cit. ſect.* 10.

§. III. Verum crimen occultum fateri, ſæpè poteſt eſſe licitum, & opus virtutis.

9 NImirum ſi fiat ex juſta cauſa, debito fine, & circumſtantiis, verum occultum crimen propalando poteſt eſſe opus multiplicis virtutis, præſertim humilitatis, charitatis, & juſtitiæ.

10 I. *Humilitatis*: diſcretæ tamen, & prudentis, ne ſcilicet ſequatur aliquod ex malis ſuprà dictis: nam exempla Sanctorum in hoc aliquando admiranda potiùs ſunt, quàm imitanda: multò magis, Chriſtianæ humilitatis, & patientiæ inſigne eſt, contumeliam, vel infamiam ab alio injuſtè illatam nihil ſe defendendo, ſuſcipere, & perferre, ut paſſim conſulit S. Scriptura. Excipe, niſi crimen per ſe valdè ſcandaloſum ſit; exemplo Chriſti, qui plurimis conviciis toleratis, attamen dæmoniacum eſſe tamquam blaſphemum, & contumelioſum tolerare noluit, aut ſi perſona publica, vel talis ſit, cujus infamia in infamiam Communitatis redundaret. Unde Gregorius in c. 9. Ezech. ait: *Ii quorum vita in exemplo imitationis eſt poſita, debent, ſi poſſunt, detrahentium ſibi verba compeſcere*: & aliquando ſervandum illud Prov. 26. v. 5. *Reſponde ſtulto juxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur.*

11 II. *Charitatis*: quando ſcilicet ex infamatione tui, vel confeſſione tui criminis ſequitur aliquod notabile bonum tibi vel proximo: aut quando urget neceſſitas evitandi tibi, vel aliis gravia damna, vel tormenta: v. g. ſi ad proprium peccatum emendandum, aut ad proximum ob lapſum gravem deſperabundum conſolandum; aut ad tollendas ſuſpiciones, diſſenſiones, odia aliorum, neceſſe, vel utile judicatur proprium occultum delictum prodere; item ad gravia tormenta evitanda, licitè prodis occultum delictum verum: aut ut ſimiliter proximum innocentem à tormentis, vel periculo gravi liberes. De quo mox iterùm.

12 III. *Juſtitiæ*: Sic enim malefactor occultus licitè ſe ſiſtit Judici, delicta ſua occulta fatendo, ut juſtitiæ ſatisfiat. Nec ſolùm licitè quis poteſt, ſed etiam tenetur ex juſtitia quis ſe prodere, occultum crimen fatendo, in duobus tantùm caſibus. *Primus eſt*: quando famam per calumniam, ſeu falſi criminis impoſitionem ablatam, aliter reſtituere non potes, teneberis ex juſtitia te infamare, fatendo te eſſe mentitum, vel calumniatum, ut ſuo loco videbitur. *Secundus eſt*: ſi cauſa voluntaria injuſta fuiſti, ut tuo occultè patrato crimine v. g. homicidio, furto &c. alteri impoſito, is de vita, vel fama periclitetur, & cùm aliter è periculo eripere non poſſis, teneberis ex juſtitia te prodere, etiam cum æquali tuo periculo vitæ, vel famæ, ſecundùm omnes: non item ſi tu in cauſa non fuiſti, ſed caſu crimen à te patratum alteri impoſitum fuit; tunc enim non teneberis ex juſtitia te prodere, immo neque ex charitate, ſi æquale tibi periculum immineret; licèt adhuc ex charitate licitè, & meritoriè poſſes, exemplo planè heroico S. Conradi Placentini. De hoc latiùs dictum *in* 5. *præcepto de homicidio caſuali*.

13 IV. Extra duos hos dictos caſus, nullus unquam tenetur ex juſtitia ſe infamare, occultum crimen aperiendo: neque etiam in judicio interrogatus; cùm nullus poſſit juſtè, & juridicè interrogare de crimine omninò occulto, niſi crimen ſuum infamia, indiciis, vel unius ſaltem teſtimonio ſemiplenè probatum, adeòque ſaltem ſeminotorium ſit; alioquin ſemper congrua reſtrictione mentali ſimpliciter, etiam cum juramento negare poteſt ſe feciſſe, ſubintelligendo ſic, ut fateri publicè tenear, vel juſtè interrogari poſſim, juxta communem in materia de juramentis, & mendacio. Verùm hìc incidit

Quæſtio difficilis.

UTrùm reus à Judice ita juridicè interrogatus, poſt ſe- 14
miplenam probationem teneatur in conſcientia, & ſub mortali fateri veritatem, certò etiam inſtante periculo mortis, aut alterius æquivalentis mali? Affirmativa eſt ſanè Communis Sententia DD. *D. Th. Sotus, Nav.* aliiſq; congeſtis Sanch. *Conſil. t.* 2. *l.* 6. *c.* 3. *dub.* 33. *&* 39. & ego alibi ſecutus ſum. Ratio potiſſima eſt: quia quilibet tenetur obedire Superiori legitimo, juſtè, & legitimè præcipienti: atqui in caſu noſtro Judex, ut legitimus Superior juſtè, & legitimè præcipit reo fateri veritatem: ergo tenetur obedire, nullo excuſante metu, vel periculo etiam mortis. Confirmatur, quia aliàs ſequeretur grave detrimentum Reipublicæ, ſi hæc obligatio fatendi crimina negetur: ſic enim manebunt impunita ſcelera, & hac impunitatis ſpe paſſim graſſarentur maleficia.
Contrariam tamen negativam, ut probabilem, & tutam 15
docent RR. non pauci. Viginti duos citans Joannes Sanch. *in ſelect. diſp.* 43. *à n.* 32. Lugo *to.* 2. *de juſt. diſp.* 40. *Sect.* 1. *n.* 15. Tam. *l.* 3. *Decal. c.* 4. §. 3. *n.* 5. Ratio eſt, quia humanitùs nemo obligari poteſt ad ſe ipſum occidendum: cùm ſit de jure naturæ non ſolùm vitam ſuam tueri, ſed etiam ad mortem ſuam, quantùm quis poteſt, non concurrere: atqui hoc fieret in propoſito: reus enim fatendo veritatem, capite damnandus veriſſimè concurreret ad ſui occiſionem: non autem fatendo capitis damnari non poterit, ut ſupponitur: ergo. *Confirmatur*: ex communi doctrina res multùm difficilis, cenſetur moraliter impoſſibilis, ad quam proindè præcipiendam nulla poteſtas humana ſe extendere poteſt: ſed in propoſito præceptum Judicis reo datum de dicenda veritate humanum tantùm eſt: & tunc dicere veritatem, eſt ſanè plurimùm difficilis res: eſt enim reo ſupra naturæ vires difficile obligari ad proferendum teſtimonium capitale contra ſeipſum: ergo præceptum Judicis non poteſt ad id ſe extendere, & obligare in conſcientia ad rem tam difficilem. Et hinc

Ad rationem oppoſitæ Sententiæ communis negatur mi- 16
nor, ſicut & confirmatio: ad rem enim tam arduam Judex Superior legitimè præcipiens non eſt: interim tamen is licitè præcipit, & fateri per torturam cogit; quia licitè ſequitur ſententiam oppoſitam, etiam ſaltem extrinſecè ob auctoritatem tot, & tantorum Doctorum probabilem. Neque inde ſequitur detrimentum Reipublicæ; cùm abſque illa obligatione fatendi ſub mortali, aliis mediis poſſit proſpici bono Reipublicæ; utpotè inquirendo teſtes, terrendo per torturam, &c. certè experientia conſtat, timorem peccati mortalis parùm profuiſſe ad fatenda crimina, & terrendos ſceleratos. Quare hanc ſententiam tutò ſequetur Confeſſarius, ſaltem ut reo eam ſequi volenti abſolutionem non deneget. Plura, & pulchra vide apud Lugo cit. Aliud modò eſt, ſi ſub juramento interrogetur, ut *tr.* 3. *c.* 1. *Sect.* 3. *in* 2. Præcepto dictum.

§. IV. Falſum autem crimen ſibi impoſitum fateri, vel imponere nunquam poteſt eſſe licitum, &c.

RAtio manifeſta eſt, quia mentiri eſt intrinſecè malum: 17
ſed ſeipſum infamans, falſum de ſe crimen fatendo, narrando, jactando, ultra peccatum veniale prodigalitatis famæ ſuæ, ut minimum mentitur jocosè, quod rursùs eſt per ſe peccatum veniale: per accidens autem ſæpiſſimè mortale omnibus quatuor modis, & caſibus poſitis ſuprà §. 2. iis enim caſibus mendacium iſtud ſtolidum verè evadit pernicioſum, aut ſibi ipſi contra Charitatem; aut proximo contra juſtitiam, adeòque mortale ex genere ſuo. Hic rursùs incidit celeberrima, & per difficilis.

Quæſtio altera.

An reus ad evadenda tormenta poſſit fateri crimen ſibi falsò impoſitum?

COnveniunt I. Omnes propter evitanda tormenta levia 18
fateri, & imponere ſibi crimen falſum morte plectendum, eſſe illicitum; immo mortale contra Charitatem ſui, & juſtitiam legalem, pervertendo ſcilicet graviſſimè judicium Judicis volentis verum tantùm, & non falſum crimen morte plectere. Deinde quilibet tenetur vitam ſuam cuſtodire, quando ſine magna difficultate poteſt: ſed in eo caſu poteſt reus ſine magna difficultate cuſtodire vitam ſuam ſuſtinendo tormenta levia: ideò enim levia cenſentur, quia ſuſtineri à te poſſunt: ergo.

II. Conveniunt DD. communiter propter evitanda tor- 19
menta quævis, non eſſe plus, quàm veniale, fateri crimen falſum, quando ex confeſſione ſequitur ſolùm damnum in

bonis

bonis propriis fortunæ, & famæ, cùm enim bonorum fortunæ, & famæ homo ſit verus dominus, poteſt ea ſine mortali prodigere ex dictis ſ. 1. maximè accedente rationabili cauſa evadendi tormenta, præſertim gravia. Vide Lugo *cit. Sect.* 10. *num* 174.

20 III. Ob graviſſima autem tormenta evitanda, quibus quis meritò poſſit celerem mortem præoptare, quale reverà eſt tortura germanica ſæpiùs ſubeunda, fateri falsò impoſitum crimen morte plectendum, non eſſe peccatum mortale; adeòque talem ante ſupplicium nolentem revocare, ſeu abſque revocatione pœnitentem abſolvi poſſe, docet jam ſatis communis, & praxi piorum recepta Sententia, *Angelus*, *Sylv. Sotus*, *Tolet. Valent.* alii plurimi, quos citant, & ſequuntur Leſſius *l. 2. c. 11. dub. 6. nu.* 41. Taun. *tom. 3. diſp. 4. de juſt. p. 5. dub. 4. nu.* 100. Ratio eſt, quia non tenetur homo cum tanto incommodo, dolore, & cruciatu vitam ſuam tueri; ſicut nec tenetur ad vitam ſuam conſervandam pati abſciſſionem membri cum graudi dolore, præſertim magni, ut brachii, vel tibiæ; immo neque uti mediis extraordinariis nimiùm ſumptuoſis, ut alibi viſum. Quam Sententiam etiam probabilem cenſet, &, qui volet in praxi ſequi, poſſe concedit Lugo cit. *n.* 174. Ipſe tamen *Lugo cum Navar. Covar. Molina*, & aliis tenent oppoſitam Sententiam, utique ſpeculativè, & re ipſa longè veriore; nimirùm talem peccare mortaliter; eò quòd per confeſſionem falſi criminis homo veriſſimè, & poſitivè cooperetur morti ſuæ injuſtæ, quòd nullo caſu licet: aliud eſt de eo, qui non patitur abſciſſionem membri, vel non utitur mediis exquiſitis, vel pretioſiſſimis ad conſervandam vitam ſuam: hic enim nullo modo poſitivè cooperatur ad ſuam mortem, nec ſe interficit; ſed ſolùm negativè ſe habens permittit ſuam mortem ex morbo, vel alia cauſa naturaliter provenientem.

21 IV. Hinc affinis eſt altera quæſtio, an quis citra peccatum mortale poſſit ſibi impouere alterius crimen, ſeu verum nocentis, ſeu falſum & innocentis ad ipſum morte liberandum? Leſſius *cit. nu.* 41. concedit id poſſe fieri citra peccatum grave ad liberandum à morte innocentem V. G. parentem, vel amicum, eò quòd talis nemini faciat injuriam; & etiam aliàs liceat vitam pro parente, vel amico exponere; adeòque nihil hìc ſit, niſi mendacium officioſum. Sed negant veriùs Mol. *diſp. 37. num.* 19. & Lugo *cit. diſp.* 14. *Sect.* 10. Ratio eſt eadem modò data: quia talis poſitivè verè cooperaretur ſuæ morti, vel mutilationi injuſtæ, & per fraudem facit, quòd judex involuutariè propter ignorantiam eum morte puniat: qualis cooperatio numquam licita eſt; ſive ad innocentem, ſive ad nocentem liberandum. Interim tamen credo, talem ita ex mera, & exceſſiva Charitate agentem, facilè excuſandum à mortali propter iguorantiam, & bonam nimis fidem: exemplo aliquorum Sanctorum. Sed noli moveri exemplo vulgato S. Emerani, id enim efficaciter confutant P. Brunnerus, & D. Adelfreuter in Aunalibus Bojorum. Credo hoc tempore non eſſe periculum talis peccati.

SECTIO II.

De læſione interna famæ proximi per temerarium judicium, ſuſpicionem, dubium de malo proximi.

SUMMARIUM.

22 *Qualiter inter ſe differant judicium temerarium, ſuſpicio, dubium? &c.*
23 & 24 *Quando adſint motiva temerè judicandi, vel ſuſpicandi?*
25 *Judicium, ſuſpicio, vel dubium prudens de malo proximi per ſe non eſt peccatum.*
26 *Judicium verò temerarium mortale eſt ex genere ſuo.*
27 & 28 *Ut autem individuo hic, & nunc ſit mortale tres requiruntur conditiones. I. ut ſit firmum, & deliberatum, II. in materia gravi, & III. temere conceptum.*
29 & 30 *Quarum una vel altera deficiente mortale non erit. Exempla.*
31 *Suſpicio temeraria eſt per ſe, & ex genere ſuo peccatum veniale tantum.*
32 *Per accidens autem ſæpè fieri poteſt mortale. Exempla.*
33 *Solvitur objectio.*
34 *Similiter dubium temerarium poſitivum de malo proximi per ſe ſolùm veniale eſt.*
35 *Et dubium negativum omnino nullum.*

22

JUdicium, ſuſpicio, dubium, in propoſito differunt hac ratione: judicium temerarium eſt plenus, & firmus aſſenſus, vel credulitas de vitio, vel crimine alterius abſque ſufficientibus motivis, vel indiciis. Suſpicio temeraria eſt etiam aſſenſus, ſed debilis, & cum formidine oppoſiti de vitio vel crimine alterius, abſque ſufficientibus indiciis: unde alia dicitur ſuſpicio levis, quæ aſſenſum valdè debilem, multum verò dubitationis, vel formidinis de oppoſito habet: alia dicitur ſuſpicio gravis, & vehemens, quæ plus aſſenſus, & minus formidinis, vel dubitationis de oppoſito habet: alia dicitur ſuſpicio violenta, & quaſi certa, quæ plurimum aſſenſus, & valdè parum, vel vix aliquid dubitationis, vel formidinis de oppoſito continet: adeoque verè pertingit ad integrum judicium, ſeu perſuaſionem ex conjecturis, vel indiciis hauſtam, etſi non omnino ſufficientibus; ideòque adhuc aliquantùm temerariam, & propriè dicitur opinio. Dubium temerarium denique nullum continet aſſenſum determinatum de vitio, vel crimine alterius, ſed ſolùm, aut poſitivè judicat dubium eſſe; aut negativè ſuſpendendo omne judicium, vel aſſenſum, dubium relinquit vitium, vel crimen alterius, abſque tamen ſufficienti indicio, vel ratione ita dubitandi. Contrà verò, quando adſunt indicia, vel motiva ſufficientia, & proportionata ita judicandi, ſuſpicandi, vel dubitandi de vitio, vel crimine proximi, non jam temerarium, ſed prudens, & rationabile dicetur judicium, ſuſpicio, vel dubium de malo proximi, At unde dignoſcam indicia aliqua eſſe, vel non eſſe ad hoc ſufficientia, vel proportionata? Hæc tradi poteſt

REGULA.

QUandocumque indicia illa ex ſe, vel communi uſu hominum ſunt indifferentia, aut raro conjuncta cum tali effectu malo, dicentur improportionata, & inſufficientia: ſi verè ſint ut plurimùm conjuncta cum tali effectu malo, de quo judicas, ſuſpicaris, vel dubitas, proportionata erunt, & ſufficientia. V. G. vides hominem noctu accedere domum ſuſpectam, vel infamem, aut inde exire, indicium ſufficiens, & proportionatum eſt judicandi, vel ſuſpicandi malum ex ſexto præcepto. At vides virum honeſtum, & aliàs bonæ famæ, clara die tranſire talem domum, vel plateam, ubi fœmina infamis habitat: nequaquam indicium ſufficiens erit, illum eſſe adulterum. Similiter vides hominem noctu admotis ſcalis tentare aperire feneſtram domus, indicium ſufficiens eſt ad ſuſpicandum, vel judicandum, illum eſſe furem. E contrà, vides aliquem clara die coram vicinia ita parare inſcenſum domus; ſi prudens es, non judicare, vel ſuſpicari debes furem: ſed potiùs ipſum clavem propriæ domus amiſiſſe: & ita in ſimilibus. 23

ASSERTIO II.

JUdicium, ſuſpicio, dubium prudens de vitio, vel malo proximi per ſe nullum peccatum eſt. Judicium temerarium mortale ex genere ſuo. Suſpicio temeraria per ſe veniale tantum ſæpè tamen per accidens mortale: idemque eſt de dubio poſitivo temerario: dubium autem temerarium merè negativum, ex ſe nullo modo peccatum eſt. Ita DD. citandi. 24

§. I. *Judicium, ſuſpicio, dubium prudens, &c.*

NImirùm judicare, ſuſpicari, dubitare de alterius malo, vitio, vel crimine, prudenter, & ex ſufficientibus motivis, quæ ſcilicet moralem aliquam connexionem habent cum tali malo, vel actione mala, per ſe loquendo nullum peccatum eſt. Communis DD. apud Laym. *lib. 3. tr. 3. p. 2. cap. 2. n.* 4. Lugo *diſp. 14. ſect.* 2. Ratio eſt: quia proximus amittit jus ſuæ famæ, & bonæ exiſtimationis reſpectu illius hominis, cui ejus vitium, vel crimen ſufficientibus, indiciis proponitur; ut ſi quis videatur noctu è proſtibulo exire &c. ut in exemplis allatis: ergo tunc malum de ipſo judicando, vel ſuſpicando, non infertur ipſi injuria. Ubi ſemper multò majora, & evidentiora indicia requiruntur ad prudenter, & licitè judicandum, quàm ſolùm ad ſuſpicandum, & dubitandum de malo, vel crimine alterius: & ſæpè evenit, ut licèt opus externum apparens ex genere ſuo mortale ſit, v. g. ebrietas, blaſphemia &c. utrùm tamen de facto mortale ſit, & non fortè excuſetur, per ignorantiam, præcipitantiam, aliamve rationem, adhuc dubitare, & judicium cohibere debes: ſed nec curioſè inquirere in acta alterius, niſi tibi ex officio incumbat ejus correctio; aut ita neceſſarium ſit ad evitandum aliquod malum: tunc enim prudentiæ, & cautionis officium erit, inquirere indicia mali apparentia, quantum probabilitatis habeant; ut veritate cognita remedium adhiberi poſſit, aut ipſi perſonæ delinquenti, aut alteri tertio vel tibi, aut communitati: ut rectè explicant Molina *to. 5. tr. 4. diſp.* 14. & Leſſius *lib. 2. c. 19. dub.* 4. Hinc prudentum ſcitum eſt: *ordine prudentiæ, & cautelæ præſumenda eſſe pejora, ordine vero Charitatis, & juſtitiæ meliora.* Huc ſpectat illud axioma, & regula juris 8. in 6. *ſemel malus, ſemper præſumitur malus:* intelligendum eſt cum duplici limitatione: in eodem genere mali, & quamdiù ex indiciis emendatio colligi non poteſt. Ratio regulæ eſt: quia qui ſemel voluntatem deliberatè inclinavit in aliquod malum peccati, in eo velut captus eſt, donec animum mutet: quòd quis autem animum mutaverit, 25

Digitized by Google

rit, in dubio non præſumitur, ſed probari, vel indiciis oſtendi debet: adeòque licèt tunc certum judicium ferre non poſſimus de perſeverantia in malo, ſeu peccato tali poſſumus tamen prudenter ſuſpicari, vel dubitare, quouſque emendationis ſigna videantur, v. g. Si quem in deliberato mendacio ſemel deprehendimus, ejus fides poſteà meritò ſuſpecta eſſe ſolet: & ſi ſcimus aliquem fornicatum eſſe, de ejus probitate ſemper dubitamus, quoaduſque emendationis ſigna prodat; & etiam ex levibus indiciis in oppoſitum oſtenſis facilè ſuſpicamur, vel etiam judicamus de novo delicto. Idque maximè locum habet, quando agitur de cavendo alieno incommodo: ut qui ſemel perjurus deprehenſus eſt intra, vel extra judicium, iterùm non admittitur ad teſtimonium ferendum, *c. teſtim. de teſtib.* Et alia exempla habentur in utroque Jure.

§. II. *Judicium temerarium mortale ex genere ſuo.*

26 Nimirum abſque ſufficientibus indiciis temerè, & firmiter judicare de vitio, vel crimine proximi, eſt peccatum contra juſtitiam, ex genere ſuo mortale. Communiſſima DD. cum ipſo S. Thom. 2.2. *q.60. ar.* 3. Docetque Chriſtus Matt. 7. Luc. 6. *Nolite judicare, & non judicabimini. Nolite condemnare, & non condemnabimini.* Ubi de judicio temerario ſermonem eſſe, patet ex contextu: *Quid autem vides feſtucam in oculo fratris tui: trabem autem, quæ in oculo tuo eſt* (certum peccatum) *non conſideras?* Ratio eſt; quia quiſque habet jus ad famam, ſeu bonam exiſtimationem ſui apud quemcumque hominem, donec de ejus crimine innoteſcat, juxta illud: *Quiſque præſumendus eſt bonus, donec demonſtretur malus:* atqui temerè, & ſine ſufficientibus indiciis judicans alterum de aliquo crimine, vel vitio, privat eum apud ſe fama, & bona exiſtimatione ſua, antequam innoteſcat, vel demonſtretur eſſe malus: ergo ei injuriam infert temerè, & graviter lædendo ejus jus famæ, & exiſtimationis: conſequenter peccat contra juſtitiam ex genere ſuo graviter obligantem; adeòque ex genere ſuo mortaliter. Idque verum eſt, ſive crimen temerè judicatum ſubſiſtat, ſive non ſubſiſtat in proximo: ſemper enim proximus noſter retinet jus bonæ exiſtimationis ſuæ apud nos, donec ejus malum ſufficienter innoteſcat.

27. Cæterùm, ut in individuo hìc, & nunc mortale ſit, tres requiruntur conditiones. 1. Ut ſit judicium firmum, & deliberatum cum pleno conſenſu voluntatis; ſi enim judicium firmum, & quaſi moraliter certum conceptum non ſit, erit ſolùm ſuſpicio, de qua infrà: rursùs ſi judicium deliberatum non ſit cum pleno conſenſu voluntatis, erit vel prima apprehenſio de malo proximi, ut ſi videns hominem egredientem è domo aliena, ſubitò apprehendas eſſe furem: nihil adhuc judicas, ſed ſolùm tibi proponitur objectum illud, de quo eſt judicandum: aut erit actus judicii imperfecti, ſeu primus motus; neuter autem poteſt eſſe peccatum, ſaltem grave, ut apud omnes in confeſſo eſt. 2. Ut ſit materia gravis ſpectatis circumſtantiis perſonæ, de qua temerè judicatur malum, ita ut ſi ei conſtaret, tale de ſe judicium temerè concipi, meritò cenſeret gravem injuriam, ac læſionem exiſtimationis ſuæ, juxta dicenda *ſect. ſeq.* de materia ipſius detractionis: ut ſi de viro magnæ auctoritatis, aut Religioſo judicares non ſolùm grave aliquod peccatum ſed etiam eſſe mendacem, ſpurium, ex hæreticorum familia, &c. quia inter homines probos hæc multùm æſtimantur. 3. Conditio eſt ipſa temeritas, quòd nimirùm quis firmum aſſenſum, ac judicium concipiat de malo gravi alterius propter indicia inſufficientia, quæ ſcilicet non habent moralem connexionem cum tali malo, ut initio explicatum eſt.

28 His ergo conditionibus poſitis graviter, & iniquè læditur alterius jus famæ, & bonæ exiſtimationis ſuæ, cùm enim illa indicia de ſe non ſint ſufficientia ad movendum intellectum ad ita firmiter judicandum de malo proximi, & ſic iniquè privandum eum jure ſuæ bonæ exiſtimationis, patet, quòd ſola prava voluntas ita moveat intellectum ad firmiter judicandum malum de proximo, ſicque eum iniquè privandum jure bonæ æſtimationis ſuæ, in re gravi. Ubi obiter nota, quòd judicium temerarium, ſicut & hæreſis, blaſphemia &c. licèt ſit actus intellectus elicitivè, & ea ratione peccatum eſſe non poſſit; eſt tamen ſimul actus voluntatis imperativè, quatenùs voluntas intellectui tale judicium temerarium eliciendum imperat, aut elicienti conſentit, vel non impedit deliberatè; & ſic rationem peccati ſortitur.

29 Contrà verò, dictis conditionibus, vel earum aliqua, deficientibus, judicium temerarium ſaltem mortale non erit. Excuſatur ergo judicium temerarium à reatu mortali, & veniale ſolùm evadit. I. Ex imperfectione actus, ſi ſolùm ſit apprehenſio, vel judicium imperfectum ex præcipitantia intellectus ſine plena deliberatione, & conſenſu voluntatis. II. Ex parvitate materiæ, ſpectatis circumſtantiis perſonæ; ut ſi judices cauponem, vel nuntium mentiri, militem velle furari, aut impudicum juvenem malo animo talem domum ingredi, &c. hujuſmodi enim non cenſentur gravem injuriam pati, cùm plerumque de talibus non erubeſcere, ſed gloriari ſoleant. III. Quando indicia de malo, vel crimine proximi eſſent valdè apparentia, adeò ut fermè ad prudens judicium movere poſſint, & ſuſpicionem, vel præſumptionem violentam generent: tunc enim ceſſat temeritas, etſi non omni adhibita diligentia, non omninò prudens, & juſtum judicium formetur.

Dices. Secundùm multos, & bonos Doctores valdè probabiliter non eſt mortale, etiam ſine cauſa, occultum crimen proximi uni, vel alteri prudenti, & non ulterius evulgaturo viro manifeſtare, ut infrà videbimus: ergo multò minùs mortale erit, ſi apud te ſolùm nemini manifeſtaturus, temerariè malum grave de proximo judices. *Reſp.* Tranſ. *ant.* nego *conſ.* nam ille in priori caſu verum dicit, & quia uni, vel alteri tantùm non evulgaturo dicit, poteſt cenſeri non inferre gravem injuriam proximo. At in noſtro caſu tu de proximo apud te falſum judicas, ſaltem practicè; cùm certò judices malum grave ineſſe proximo ſine ſufficientibus indiciis; quod vi illorum indiciorum omninò falſum eſt: & ſine dubio gravem injuriam proximo inferres, ſi malum ſic temerè à te judicatum, ſaltem uni quantumvis prudenti viro, manifeſtares tamquam certum, ſicut tu judicas. Quod valdè nota. 30

§. III. *Suſpicio temeraria per ſe tantùm veniale.*

Nimirum ſuſpicari temerè de proximi malo, vitio, vel crimine, ex genere ſuo eſt peccatum veniale tantùm, 31 Communis DD. cum D. Thoma *cit. q. 60. ar. 3. Cajetan. ibid. Nav. uterque*, aliiſque citt. *Mol.* Leſſ. *cit. dub.* 8. Laym. *cit. n 6.* & indicat S. Aug. tr. 90. in Jo. dicens: *ſi ſuſpiciones omninò vitare non poſſumus, quia homines ſumus: judicia tamen, id eſt, definitivas, firmaſque ſententias continere debemus.* Ratio eſt: quia per ſuſpicionem temerariam, etſi aliqualiter lædatur fama proximi, non tamen ſimpliciter, & graviter, ſed ſecundùm quid, & leviter tantùm: nam fama non eſt una ſolùm actualis, & tranſiens exiſtimatio bona de proximo, ſed potiùs eſt habitualis, & permanens de altero benè exiſtimandi diſpoſitio: atqui hanc habitualem de altero benè exiſtimandi diſpoſitionem ſimpliciter quidem tollit, & graviter lædit judicium temerarium oppoſitum de malo, vel vitio proximi, & reponit in animo contrariam diſpoſitionem habitualem malè exiſtimandi de proximo, id eſt, famam malam, gravi utique injuria; at verò ſuſpicio temeraria ſolùm ſecundùm quid minuit, & leviter lædit eam diſpoſitionem benè exiſtimandi: cùm enim ſolùm ſit levis aſſenſus de malo proximi cum actuali dubitatione, ſeu formidine de oppoſito, non omninò tollit, ſed ſolùm diminutam relinquit adhuc habitualem diſpoſitionem benè exiſtimandi de proximo: ſi nimirùm veritas appareat, adeòque non reponit in animo contrariam diſpoſitionem malè exiſtimandi, ſive malam famam de proximo: ergo per ſe, & ex genere ſuo non infert grave damnum famæ proximi; conſequenter plus, quàm peccatum veniale eſſe non poteſt. Dixi tamen meritò

Sæpè per accidens mortale.

Peccatum fit ſuſpicio temeraria, utpotè. 1. Si oriatur ex 32 maligno affectu, vel odio, aut conjuncta ſit cum gravi odio, vel contemptu proximi; ut ſi quis ſuſpicans malum de proximo, etſi indicet rem fortè ita non eſſe, tamen ex odio delectetur de malo proximi, vel ideò eum graviter contemnat, ac ſi reverà illud malum commiſiſſet. 2. Si quis ex tali temeraria ſuſpicione in effectum externum malignum, ac damnum proximi procedat: ut ſi ex ſola ſuſpicione Judex reum condemnaret: Superior ſubditum puniret, aut ab officio amoveret; ſi ratione talis ſuſpicionis alicui ſuffragium in electione neges, aut eum à conſecutione alicujus boni notabilis impedias. 3. Si quis ſuſpicionem ſuam malam de proximo aliis manifeſtet cum infamia, vel gravi damno ipſius: experientia enim conſtat, cùm homines aliquem ſuſpectum de malo audiunt, etſi dubitent, tamen facilè eum contemnere, ei detrahere, beneficia, officia, & honores denegare. Quòd ſi tamen quis uni tantùm viro timoratæ conſcientiæ ſuam patefaciat ſuſpicionem, unde prudenter cenſeatur non adeſſe tale periculum, excuſabitur utique ſaltem à mortali: manifeſtare autem iis, quibus poteſt, & debet, v. g. Superiori ad inquirendum, avertendum, vel præcavendum malum, nullum eſſe peccatum, dubium non eſt. 4. Addunt *Sot. Med. Mol. Leſſ.* & alii apud Laym. *cit. n. 6.* etiam mortale fore, ſi quis ex levibus indiciis vellet pertinaciter ſuſpicari de enormi malo, vel ſcelere perſonæ gravis, honeſtæ, religioſæ, v. gr. inceſtum, ſodomiam, hæreſim, proditionem &c. Rationem dant: quia ſicut ſuſpicio temeraria eò gravius peccatum eſt, quò plus aſſenſus, & minus formidinis habet

de

de oppoſito; eò enim gravius minuit bonam diſpoſitionem benè exiſtimandi de proximo; idèoque gravem injuriam inferret ita graviter ſuſpicans, præſertim perſonæ tam dignæ, & honeſtæ. Oppoſitum tamen cum aliis meritò probabiliùs judicant ipſe Laym. *cit. n.6.* & Tamb. *lib. 9. Decal. c.1. n. 16.* Si enim adhuc eſt ſuſpicio, ſemper manebit ex genere ſuo levis, ob rationem datam.

33 *Dices*: Homo honeſtus libentiùs amitteret decem aureos, quàm bonam famam, & exiſtimationem ſuam, etiam apud unum, per talem ſuſpicionem leviſſimam, præſertim de malo enormi; cùm fama ſit majus bonum, & altioris ordinis, quàm pecunia: ergo ſi amittere decem aureos cenſetur meritò grave, etiam amittere famam per ſuſpicionem malam grave erit, & materia gravis peccati. *Reſp.* Negando antec. cum conſequentia: homo enim per ſuſpicionem non amittit famam ſimpliciter, ſicut amittit pecuniam; ſed tantùm ſecundùm quid, cùm maneat formido de oppoſito; ipſaque habitualis diſpoſitio benè exiſtimandi de ipſo, ut explicatum eſt: ideò nullus prudens libentiùs amittet pecuniam, quàm famam per ſolam ſuſpicionem, quæ ex noſtra fragilitate evenit, etiam adverſus honeſtiſſimos, immò ſanctos quoſque: eſt quidem fama majus bonum, quàm pecunia: tamen etiam in ſuo ordine poteſt eſſe leve, ut ejus læſio ſolùm venialis ſit, ſicut è contrà pecunia in ſuo ordine poteſt eſſe bonum grave, ut ejus læſio mortalis ſit: non ergo valet in moralibus argumentari ab uno ordine ad alium, alioquin ſequeretur, quòd inducere hominem in leviſſimum peccatum veniale, v. gr. modicam crapulam, eſſet gravius peccatum, quàm occidere corporaliter; & leviſſima læſio honoris, vel famæ gravius eſſet, quàm auferre mille aureos, quod utique falſum.

§. IV. *Idemque eſt de dubio temerario poſitivo.*

34 NImirum poſitivè temerè dubitare de vitio, vel crimine alterius, per ſe loquendo ſolùm veniale eſt. Communis DD. apud Leſſ. *lib.2. c.20. dub. 8.* Laym. *cit. n.6.* Ratio eſt eadem, quæ ſuprà, à fortiori; minùs enim lædit famam proximi dubitans ſolùm, num ſit malus, quàm etiam ſuſpicans, eſſe malum; etenim temeritas dubii conſiſtit in hoc, quòd quis habitis ſufficientibus indiciis, cùm poſſit, & deberet aliquem judicare bonum, vel innocentem, ille omiſſo hoc judicio ex aliis leviuſculis motivis poſitivè dubitet, ſeu judicet eſſe dubium, & incertum, ſitne bonus, vel malus, nocens, vel innocens in aliquo vitio, vel crimine tali: & ſic quaſi in quæſtionem adducat, & tamquam dubiam examinet bonitatem, vel malitiam proximi: atqui hoc non tollit ſimpliciter, ſed leviter admodùm minuit bonam famam, ſeu diſpoſitionem habitualem benè exiſtimandi de proximo; neque magnam ex parte dubitantis malitiam continet, cùm vix unam deſint indicia ſufficientia ad dubitandum de proximo: ergo per ſe, nec gravem injuriam infert proximo: nec gravem culpam continet per ſe loquendo: etſi per accidens gravis culpa fieri poſſit iiſdem modis, quibus modò ſuprà de ſuſpicione dictum.

Dubium autem negativum nullo modo peccatum eſt.

35 NImirum dubitare ſolùm negativè de malo, vel crimine proximi: utpotè oblata cogitatione de bonitate, vel malitia, innocentia, vel culpa proximi, omne judicium ſuſpendendo, vel ſe avertendo, rem dubiam relinquere, nullo modo peccatum eſt: ut contra *Sotum* docet communis DD. apud citt. Ratio eſt: quia ei nulla prorsùs infertur injuria. Et dictum illud commune ex D. Aug. lib. 2. de ſermon. Dom. in Monte c. 15. *Dubia in meliorem partem interpretanda ſunt*, non debet intelligi affirmativè, & abſolutè, quaſi exiſtentibus ſufficientibus motivis ad dubitandum, non poſſit quis ſuſpendere judicium, ſed poſitivè judicare, vel exiſtimare debeat, proximum eſſe bonum, vel innocentem à tali crimine, vel vitio: id enim nulla lege præceptum eſt: nemo quippè obligatur, ut erroris periculo ſe exponat; eo ipſo autem, quo habes ſufficientia motiva ad dubitandum de alterius probitate, non ſine erroris periculo inclinas intellectum ad alteram partem etſi benigniorem. Debet ergo intelligi dictum illud, aut negativè tantùm, ita nimirùm, ut quamdiù res dubia eſt de innocentia, vel culpa alicujus, judicium, vel ſententiam non feratur in deteriorem partem, cùm in tali dubio melior ſit conditio poſſidentis ſuam famam: & quamdiù aliquis non demonſtratur nocens, præſumendus eſt innocens. Aut intelligi debet affirmativè ex hypotheſi, ut nimirùm ſtante dubio, & æqualibus utrinque motivis, pro hominis innocentia, & culpa, ſi judicium ferre velis, potiùs inclines intellectum in partem benigniorem, quia in dubio ſatius eſt falli benè opinando de proximo, quàm malè opinando, vel ſemel decipi: ille enim error eſt ſpeculativus tantùm, hic autem eſſet practicus, cum proximi injuria conjunctus. Ratio ſumitur ex communi axiomate, & regula juris in 6. *Cùm partium jura obſcura ſunt, reo favendum eſt potiùs, quam actori.*

Denique ſtante dubio merè negativo, cùm nulla omninò apparent ratio ad poſitivè dubitandum, ſuſpicandum, vel judicandum de alicujus vitio, vel crimine, etſi tunc nefas ſit poſitivè judicare, vel dubitare eſſe vitioſum; adhuc tamen licitè potes ex hypotheſi, vel ſuppoſitione, ſi fortè vitioſus eſſet, rebus tuis, vel proximi, vel communitatis proſpicere: v.g. pecunias occludere, quia fieri poteſt, quòd famuli, vel hoſpites tui fures ſint: filiæ interdicere, ne cum certo juvene converſetur, quia fieri poteſt, ut ab eo ſeducatur: arma expedire in ſylva occurrente homine, præſertim aſpectu horrido, quia fieri poteſt, ut latro, & te invaſurus ſit. Et his ſimilia ſexcenta. In quibus caſibus, nec judicas, nec ſuſpicaris, nec dubitas poſitivè, defacto eſſe tales, ſed ſolùm ſupponis poſſe eſſe tales, quod utique verum eſt, & nulli injurioſum; ac ex ea ſuppoſitione prudenter tibi, tuiſque caves; nec ullam illis infers injuriam, quia reverà poſſunt eſſe tales. Unde eſt cujuſdam Principis ſapiens dictum: *In ordine prudentiæ ad cavendum malum tantum pejora ſupponenda ſunt; ſecus in ordine juſtitiæ, & Charitatis ad exequendum.* Hæc valdè notanda ſunt pro praxi frequentiſſima maximè pro ſcrupuloſis. 36

SECTIO III.

De injuſta læſione externa famæ proximi per detractionem, calumniam &c.

SUMMARIUM.

37 & 38 *Detractio, ſeu alienæ famæ injuſta ablatio, vel diminutio eſt ex genere ſuo peccatum mortale.*
39 *Detractio alia formalis, alia materialis.*
40 *Alia directa*, 41. *Alia indirecta.*
42 *Contumelia.* 43. *Diffamatio, & 44. Suſurratio quid?*
45 *An, quando, & qualiter peccet revelans ſecretum ſibi commiſſum; &*
46 *Quæ ſunt juſtæ cauſæ revelandi illud?*
47 & 48 *Detractio pura, & calumnia quid?*
49 *Falſum teſtimonium octavo Præcepto prohibitum quid?*
50 & 51 *Quando, & qualiter quis obligetur dare teſtimonium proximo?*
52 Uſq. ad n.55. *Quæ cauſæ excuſent à dando teſtimonio?*
55 *Ut detractio ſit mortalis, debet eſſe. I. voluntaria perfectè.*
56 *II. In materia gravi.*
57 *Quæ cenſeatur materia gravis? &*
58 *Quæ levis?*
59 *Regula generalis, quando graviter, & quando leviter peccetur in detractione.*
60 *Dicere aliquem ſuperbum avarum, pigrum, &c. quando peccatum grave, quando leve.*
61 *An, & quando peccetur, referendo crimen, non nominata perſona?*
62 *Item, quando, & qualiter quis peccet referendo crimen ab aliis auditum?*
63 *Quale peccatum referre crimen uni tantùm, vel alteri illud alterius non evulgaturo.*
64 *Etiam defuncto detrahere in re gravi mortale eſt contra juſtitiam.*
65 *Ut detractio ſit mortalis. III. requiritur, ut res adhuc ſit occulta.*
66 *Notorium duplex, Juris, & facti.*
67 & 68 *Quando res cenſeatur jam notoria, vel adhuc occulta?*
69 *Crimen notorium notorietate juris, ſeu per ſententiam judicis publicatum licitè ubique evulgatur.*
70 *Sicut & crimen notorium notorietate facti tantùm, in aliqua communitate, vel vicinia, citra mortale aliis ejuſdem communitatis, vel viciniæ adhuc ignaris manifeſtari poteſt.*
71 *An, quando, & qualiter crimen notorium in uno tantùm loco liceat referre, vel tranſcribere ad alia loca.*
72 *Poſtquam infamatus crimen ſuum emendavit, & famam recuperavit, non licet illum denuo pro illo infamare.*
73 *Ut detractio ſit mortalis IV. requiritur, ut fiat ſine ulla juſta cauſa. Cauſæ autem juſtæ revelandi, ſunt.* 1. Bonum ipſius referentis. 2. Bonum audientium. 3. Bonum ipſius delinquentis, & 4. Bonum communitatis, vel Reipublicæ.
74 Uſq; ad n.82. *Quando, & quibus caſibus liceat ob has cauſas alterius crimen, vel defectum occultum aliis revelare?*

ASSERTIO III.

DEtractio eſt alienæ famæ ablatio, vel diminutio injuſtè, ſeu animo nocendi facta, ex genere ſuo peccatum mortale: levius quidem homicidio, & adulterio, ſed cæteris paribus gravius furto: variè dividitur. 1. Ex parte voluntariis *in materia-* 37

terialem, *& formalem*. 2. Ex parte modi detrahendi, *in directam*, *& indirectam*. 3. Ex circumſtantiis, *in contumeliam*, *diffamationem*, *& ſuſurrationem*. 4. Principaliter ex parte materiæ, *in detractionem puram*, *& calumniam*. Eſt tota communis. Definitio patet ex terminis infrà explicandis.

38 Ratio peccati generatim per ſe clara eſt: quia omnis actio privans alterum injuſte bono ſibi debito, adeoque injuſtum proximo damnum inferens, eſt peccatum contra juſtitiam commutativam ex genere ſuo mortale; eoque gravius, vel levius, quo majori, vel minori bono injuſtè privat: atqui detractio injuſta privat proximum magno bono ſibi debito, ſcilicet fama, & bona ſui æſtimatione habita: quod licet ſit minus bonum, quàm vita, & pudicitia, ac fides matrimonialis &c. eſt tamen multo majus bonum, quàm bona externa fortunæ, juxta illud Prov. 22. *Melius eſt bonum nomen, quam divitiæ multæ*, & Eccl. 41. *Curam habe de bono nomine; hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille theſauri pretioſi magni*. Adde quod detractio, homini etiam in aliis bonis corporis, animæ, & fortunæ ſæpe gravia damna inferat, ut experientia nimis notum: ergo detractio eſt peccatum mortale ex genere ſuo, & gravius furto: & in ſuo etiam genere gravius, vel levius, quo magis, vel minùs lædit famam proximi, ex parte materiæ, voluntarii, circumſtantiarum &c. Unde variæ illæ ſunt detractionis diviſiones, quarum termini nunc explicandi ſunt diſtinctè per §§. ſequentes.

§. I. *Detractio formalis*, *& materialis*.

39 DEtractio *formalis* eſt, quæ fit cum directa intentione alteri nocendi, ſeu alienam famam denigrandi. *Materialis* autem detractio eſt, quæ fit quidem abſque directa intentione, & voluntare alteri nocendi, vel ejus famam denigrandi, ſed tamen cum prævíſo, vel prævideri debito periculo nocumenti, ſeu infamiæ alterius; adeòque non ſine indirecto voluntario, & intentione nocendi. Utraque peccatum mortale eſt ex genere ſuo ob injuſtum damnum proximo illatum, ad quod ſufficit etiam voluntarium indirectum, & interpretativum, ut ſuo loco, & hactenus ſepiſſime patuit. Longe tamen gravius peccatum eſt detractio formalis, utpote voluntarium injuſtum perfectum continens, veramque malitiam, quàm detractio materialis tantùm, quæ voluntarium longè imperfectius habet, & frequentiſſime ob actus imperfectionem, indeliberationem, vel inadvertentiam a colpa mortali excuſatur: ut infrà videbimus, & ex *D. Thom. cit.* recte notat Laym. *lib. 3. tr. 3. p. 2. c. 3. nu. 4.* addens oportere ideò quæri ex pœnitente detractiones confitente, utrùm odium, vel deſiderium nocendi geſſerit adverſus perſonam, cui detraxit: ſeu utrum ſua locutione intenderit ei nocere, an ſaltem præviderit poſſe ſequi nocumentum, an defacto ſecutum fuerit? &c. ut nimirùm poſſit confeſſarius judicare de gravitate peccati, & obligatione reſtituendi.

§. II. *Detractio directa*, *& indirecta*.

40 DEtractio *directa* dicitur, qua directe, & poſitive læditur fama proximi: fitque 4. modis 1. imponendo alicui crimen falſum. 2. verum, vel falſum crimen, vel defectum exaggerando, & augendo. 3. crimen, vel defectum occultum verum manifeſtando. 4. opus recte factum ſiniſtrè interpretando, ſeu temerè externus judicando; quo modo etiam læditur fama proximi apud audientes, quibus notitia nova ingeritur circa intentionem proximi non rectam, quam anteà non habebant. Quos modos indicat verſus. *Imponens*, *augens*, *manifeſtans*, *in mala vertens*.

41 Detractio *indirecta*, quà ſolùm indirectè, & quaſi negative læditur fama proximi, fit etiam 4. modis. 1. Negando alterius bonum, vel dotes. 2. bonum, vel dotes alterius extenuando, vel elevando cum damno proximi. 3. bonum, vel dotes alterius malitioſè reticendo, vel ſilendo, quando quis manifeſtare deberet ex juſtitia, tunc nimirùm, quando alicujus ſilentium haberetur pro tacita confeſſione, vel approbatione, aut aſſertione defectus alterius: & maximè ſi ſigno externo oſtendat; ut ſi aliis hominem laudantibus, vel commendantibus tu frontem, vel os contrahas, aut dicas, ego taceo, &c. quo pacto ſufficienter manifeſtas oppoſitam tuam exiſtimationem malam de homine. Item cum aliis homini detrahentibus, vel vituperantibus, tu ſine diſplicentiæ ſigno taceas: taceas, conſentire, & infamiam alterius approbare cenſeris. 4. Ita frigidè laudando, ut laus tua potius cedat in diminutionem famæ alterius, ejuſve vituperium, juxta illud Gelii lib. 19. *Turpius eſt exiguè, atque frigide laudari, quàm inſectanter, & graviter vituperari*. Quos modos indicat verſus. *Qui negat*, *aut minuit*, *tacuit*, *laudatque remiſſe*. Utrobique eſt peccatum mortale ex genere ſuo ob injuſte læſam, vel diminutam famam proximi: gravius tamen per ſe loquendo eſt detractio directa, qua ſicut directe, ita gravius læditur fama proximi, quàm detractio indirecte facta, qua ordinarie minùs læditur fama alterius, quamvis per accidens fieri poſſit, ut vel ob malitiam detrahentis non audentis directe famam alterius arrodere, vel ob graviorem materiam, vel ob majus damnum inde ſecutum homini læſo apud alios, multò gravius peccet indirecte, quàm directe detrahens: utpote qui ſolùm negaret aliquem eſſe caſtum, utique gravius peccat, & infamat, quàm qui directe aſſereret hominem eſſe ebrioſum, luſui deditum &c.

§. III. *Contumelia*, *diffamatio*, *ſuſurratio*.

COntumelia eſt detractio facta coram aliis in præſentia illius, cui detrahitur: cùm ſcilicet alicui præſenti, & audienti crimen falſum, vel verum occultum palàm quaſi in faciem objicitur. Eſt peccatum mortale graviſſimum, & duplo gravius detractione ſimplici facta in abſentia perſonæ diffamatæ quia præter læſionem famæ, etiam continet læſionem honoris, & confuſionem faciei: & perſona præſens longe magis eſt invita ad ſui diffamationem, quàm abſens, & non audiens. Sed de contumelia infrà latius *Sect.* 4. 42

Diffamatio eſt detractio famæ alterius publica, ſeu coram multis facta; & cum directa, vel indirecta intentione alterius infamiam in publicum propalandi. Eſt peccatum mortale longe gravius, quam detractio famæ alienæ privata coram uno, & altero, vel inter privatos tantùm parietes facta: quia eo gravius extenſive eſt peccatum detractionis, quo fit coram pluribus audientibus; quia eo plures partiales famas, ſeu bonas exiſtimatione alterius apud alios injuſte aufert, vel minuit; immo virtualiter, & equivalenter ſunt quaſi totidem detractiones; & læſiones famæ partiales, quot ſunt perſonæ audientes, ideòque pluralitas, & quoad fieri poteſt numerus audientium tanquam circumſtantia augens malitiam ſubſtantialem actus ſecundum communem, & noſtram ſententiam explicari debet in confeſſione detractionis. 43

Suſurratio eſt detractio, *vel quævis oblocutio prava de proximo*, *ad occulte*, *& injuſte ſolvendam*, *vel lædendam amicitiam*, *diſcordiamque ſeminandam*: ex D. Thom. q. 74. ar. 1. Eſt utique peccatum mortale ex genere ſuo, juxta illud Eccl. 28. *Suſurro*, *& bilinguis maledictus*: *multos enim turbavit pacem habentes*. Et ad Rom. 1. *Suſurrones*, *& detractores* dicuntur *Deo odibiles*. Eſtque cæteris paribus longe gravius peccatum quàm detractio ſimplex: nam præter injuſtam læſionem famæ alterius contra juſtitiam, etiam intendit diſſolvere, vel lædere habitam amicitiam, pacem, concordiam cum aliis, privando illum injuſte magno bono: quia Eccl. *Amico fideli nulla eſt comparatio*: ideòque ſpecialiter etiam repugnat Charitati proximi; eſtque multorum malorum graviſſimorum cauſa, ut experentia nimis notum. Huc referenda breviter, & explicanda. 44

Revelatio ſecreti commiſſi.

QUi I. *Secretum expreſſa*, *vel tacita conventione tacendi ſibi commiſſum revelat*, *peccat graviter contra fidelitatem*, *& juſtitiam*; *ex genere ſuo mortaliter* (*pro ratione materiæ*, *aut damni ſecuti*) *non minùs quàm qui depoſiti fidem violat*. Communis cum Navar. *c.* 18. *n.* 25. Molina *tr.* 4. *diſp.* 5. *&* 6. Laym. *lib.* 3. *tr.* 3. *c.* 5. *n.* 1. Et indicatur Prov. 11. *Qui ambulat fraudulenter*, *revelat amici conſilium*. Ratio eſt: quia obligatio juſtitiæ ex genere ſuo eſt ſub mortali: ſed qui ſecretum expreſſa, vel tacita conventione reticendum in ſe ſuſcepit, tenetur ex juſtitia ſervare fidem: ergo revelans peccat contra Juſtitiam, ideoque & ex genere ſuo mortaliter: intellige nimirùm, niſi imperfectio actus, levitas materiæ, aut modicum, vel nullum inde ſecutum detrimentum excuſet. 2. Quoad expreſſam conventionem res clara eſt. Tacita autem conventione ſecreti ſervandi obligantur in primis Conſiliarii Principum, & Officiales belli, quibus Reipublicæ, vel exercitus ſecreta conſilia committuntur. Deinde Juris Periti, Advocati, Medici, Chirurgi, Obſtetrices &c. quibus conſilii, vel remedii capiendi cauſa ſecreta revelantur: & probabiliter etiam amici, & propinqui, quibus amicitiæ, vel propinquitatis jure conſilii, auxilii, vel ſolatii capiendi cauſa ſecreta aliqua committuntur: hi nimirùm omnes eo ipſo, quo talia ſecreta ſuſcipiunt, ſecluſa alia expreſſa conventione tacendi, tacite cenſentur ſe obligare ad ſecretum. 45

Juſtæ autem cauſæ ſecreti revelandi ſunt. I. Si ſecretum cedat in Reipublicæ detrimentum, vel certæ perſonæ injuriam: ut ſi Titium ab occulto tibi revelato propoſito civitatem prodendi, vel hunc hominem occidendi &c. aliter revocare non poſſis, potes, & debes etiam manifeſtare, quantum opus eſt ad avertendum malum, iis quorum intereſt. Communis cum S. Thom. 2. 2. *q.* 70. *ar.* 1. *Molina*, Layman *cit. num.* 2. Ratio patet: quia ex lege, & ordine Charitatis quilibet obligatur liberare innocentem ab injuria nocentis, etſi cum aliquo nocentis damno fieri debeat. II. 45

Digitized by Google

Quando ſecretum ceſſurum eſſet in grave nocumentum ipſius, qui tibi commiſit; ut ſi quis occulto impedimento dirimente tibi revelato a matrimonio revocari non poſſit, niſi canonice denuntietur, licita erit denuntiatio ſecreti, ob Sacramenti reverentiam, & ad peccatum vitandum. Communis DD. cum Navar. *c.* 18. *n.* 55. Sanch. *l.* 3. *de matrim. diſp.* 13. *Molina*, *Laym. citt.* *III.* Quando ipſemet, cui ſecretum commiſſum eſt, grave damnum incurrere deberet, niſi ſecretum revelet: ut ſi Titius revelaſſet tibi homicidium a ſe commiſſum, & poſtea tu de eodem homicidio ſuſpectus factus, ipſemet jam de vita pericliteris, niſi reveles, licite revelabis. Ex communi Molina *cit. diſp.* 37. Leſſius *l.* 2. *c.* 11. *dub.* 18. Laym. *cit. n.* 2. Ratio eſt: quia ſicut aliorum debitorum, ita & ſecreti naturalis obligatio ceſſat, quando ſine maximo detrimento propriæ vitæ, & famæ ſervari non poteſt; nemo enim promittendo ſecretum, cenſendus eſt id etiam ad talem caſum extendere voluiſſe: ſed potius præſumitur quiſque ex ordine Charitatis propriam incolumitatem, alienæ anteponere velle. IV. At quid ſi aliquis expreſſe promiſiſſet ſe ſervaturum ejus ſecretum, etiam cum diſcrimine propriæ vitæ? Talem adhuc obligari cenſet Molina modo cit. cùm talis promiſſio objectum honeſtum habeat. Sed probabilius cum aliis negat Laym. *cit. n.* 4. Quia ſecretum committens, obſtante ordine Charitatis non poteſt alterum obligare cum tanto onere: ſed ipſe potius minus incommodum ſuſtinere debet, ne alter in periculum mortis veniat. Quod ſi tamen aliquis notitiam ſecreti per vim, vel fraudem aſſecutus fuiſſet, v. g. furtive aperiendo alterius litteras, & maxime legendo alterius confeſſionem ſcriptam, neque mortis, vel tormentorum metu revelare poterit; præſertim quando alter ex revelatione æquale vitæ diſcrimen ſubire deberet. Ita Nav. *c.* 28. *n.* 54. Molina *cit. Concluſ.* 10. Laym. *cit. n.* 5. alii apud ipſos. Ratio eſt: quia quicunque injuriam intulit, tenetur eam tollere, ſeu non continuare: ergo qui alterius ſecretum injurioſe acquiſivit, tenetur illud ſemper ſupprimere, aliàs quocunque caſu revelet, injuriam renovabit, & continuabit. Neque obſtat utriuſque æquale diſcrimen: nam in pari cauſa ſemper melior eſt conditio innocentis, ſeu injuſte læſi, quam nocentis, & lædentis injuſte. Scio hic mirabiles contingentias, ſed omitto.

§. IV. Detractio pura, & calumnia.

47 D*Etractio pura, ſeu revelans tantùm dicitur, qua alterius verum, ſed occultum crimen proditur animo nocendi, ſeu denigrandi famam.* De hujus injuſtitia, conditionibus, & excuſatione, neceſſario ſeorſim dicam ſpeciali aſſertione ſequenti.

48 *Calumnia, ſeu detractio calumnians eſt, qua crimen falſum alteri affingitur, ſeu imponitur.* Peccatum mortale graviſſimum, & plus duplo gravius detractione pura, ſeu revelante tantùm, teſte Navar. *c.* 18. *n.* 36. Quia qui mendacio pernicioſo falſum crimen imponendo alicui famam detrahit, tam dominio, quàm poſſeſſione famæ ipſum ſpoliat; innocens enim & verum dominium, & juſtam poſſeſſionem ſuæ famæ habet; qui autem crimen verum occultum prodit, privat hominem non dominio, ſed tantùm poſſeſſione famæ: crimino ſo enim reſpectu talis criminis commiſſi, per ſe, & ſecundùm veritatem fama debita non eſt: ſed ſolùm per accidens propter publicam ignorationem illius criminis: ſicut enim tua probabilis ignorantia, & bona fides efficit, ut alienum equum, v. g. juſte poſſideas, injuriamque tibi inferat, qui eripit, antequam liquidò conſtet, tuum non eſſe; ita publica ignorantia tui criminis efficit, ut juſte apud alios poſſideas famam, ſeu bonam tui exiſtimationem, injuriamque tibi inferat, qui eripit, antequam liquidò conſtet, tuam non eſſe: quia publica ignorantia tui criminis facit, ut juſte apud alios acquiſita fama, ſeu bona tui exiſtimatio perduret, injuriamque tibi inferat, qui eam deſtruit, antequam publice innoteſcat, tibi re ipſa debitam non eſſe. Hoc tamen notandò diſcrimen: quòd tibi alienum equum poſſidenti bona fide injuriam non inferam, ſi de hoc verum dominum certiorem faciam; quia is damnum, & injuriam ſaltem materialem patitur, qua eum juſte liberare poſſum: at vero tibi occulte crimino ſo apud alios famam, ſeu bonam exiſtimationem poſſidenti, injuriam adhuc infero, ſi eis veritatem indicem, & ab illo errore liberem: quia illi nullum inde damnum, vel injuriam patiuntur, quod de occulte crimino ſi bonam opinionem gerant; neque enim ille aliquid poſſidet ad iſtos ſpectans; conſequenter injurioſe privatur poſſeſſione famæ ſuæ. *Deinde*, crimen falſum alicui imponere ſemper illicitum eſt: nam eſt mendacium pernicioſum intrinſece malum, & repugnans præcepto negativo: *non dices falſum teſtimonium*: at vero crimen verum occultum alterius manifeſtare, non eſt ſemper illicitum, ſed ob certas, & varias cauſas licitum eſſe poteſt, ut mox patebit aſſertione ſequenti. Denique multùm augetur malitia calumniæ, quando fit publice in judicio: utpote de falſo crimine accuſando, vel teſtimonium perhibendo ſcienter. Huc ergo proprie ſpectat, & breviter explicandum eſt octavo præcepto ſpecialiter prohibitum

Falſum teſtimonium,

I. Utpote in judicio, vel alias, aut falſum affirmando, aut verum negando, aut amphibologia aliqua eludendo contra apertam mentem Judicis interrogantis, ſemper eſt illicitum, & peccatum mortale ex genere ſuo, cum obligatione revocationis, & reſtitutionis omnis damni inde ſecuti innocenti, ut *Sect.* 5. patebit. Ratio clara eſt: quia nimirùm eſt mendacium pernicioſum contra juſtitiam commutativam injuſtiſſime lædens proximum in bonis famæ per ſe, & conſequenter etiam plerumque fortunæ, aut ipſius vitæ: ergo mortale ex genere ſuo cum onere revocationis, & reſtitutionis. Adde cum Navarr. *c.* 25. *n.* 40. & Laym. *l.* 3. *tr.* 6. *c.* 4. *n.* 8. Etiamſi teſtis per errorem, oblivionem, aliamve cauſam excuſantem falſum depoſuerit, cognito errore adhuc tenetur ſuum dictum revocare ante latam ſententiam; immo & poſtea, ſi ſperat ei prodeſſe poſſe; ſaltem ad hoc, ut non habeatur teſtis integer, vel omni exceptione major: ut habetur *c.* 6. *præterea de teſtibus*. 49

II. At vero nolle teſtimonium dicere, ſubterfugere, diſſimulare, tunc ſolùm peccatum eſt, quando quis ex Charitate obligatur teſtari: & inde nulla oritur in omittendo obligatio reſtituendi, juxta dicta in materia *de reſtitut. ex cauſa negativa*. Ratio eſt: quia teſtis poſitive teſtimonium dicere non obligatur ex juſtitia commutativa reſpectu hominis judicandi; hic enim nullum habet jus in alterum, ut pro ſe teſtari, ejuſque commodum procurare teneatur; ideòque non teſtando non infert ei damnum, quod ſuum eſt auferendo: ſed ſolùm obligatur ex charitate reſpectu ipſius, & ex juſtitia legali reſpectu Judicis juſte præcipientis, ut teſtetur: ex quarum virtutum violatione non oritur obligatio reſtituendi, juxta dicta ſuo loco: ergo licet talis graviſſime peccet contra Charitatem non teſtando, vel obedientiam, ſeu Juſtitiam legalem, nullam tamen inde contrahit obligationem reſtitutionis. 50

III. Obligatur autem omnis homo idoneus ſub mortali teſtimonium dicere: ex Charitate quidem, & ſponte ſua, quando proximus in gravi neceſſitate de vita, fama, vel bonis fortunæ periclitatur, & malum teſtando impediri poteſt omnium conſenſu in materia de Charitate. Ex juſtitia verò legali, ſeu obedientia tenetur ſolùm teſtis a competente Judice legitime citatus, & interrogatus, juxta communem DD. cum D. Thom. 2. 2. *q.* 70. *ar.* 1. *n.* 2. Scoto *in* 4. *d.* 15. *q.* 3. Ratio eſt: quia juſto legitimi Superioris præcepto in re gravi parendum eſt ſub mortali: atqui juſtum eſt præceptum legitimi Judicis juridice interrogantis, & teſtimonium exigentis; nimirùm in caſu, quo hominis infamia, juſta accuſatio, vel denuntiatio criminis, cum ſemiplena probatione, vel aliis indiciis ſufficientibus ad teſtes examinandos præceſſerunt. Secus eſſet, quando Judex non legitime interrogaret, aut homo aliunde a teſtimonio ferendo excuſatus eſſet, ut in ſequentibus caſibus. 51

IV. Cauſæ excuſantes a teſtimonio ferendo ſunt hæ ſequentes. 1. Si quis crimen, vel id, de quo teſtandum eſt, novit ex ſola Confeſſione ſacramentali, ejuſque ſigillo in tota ſua latitudine. 2. Si crimen occultum eſt, ita ut nulla publica de eo indicia adſint; quamvis forte duobus, vel tribus privatim cognitum eſſet: talis etiam interrogatus non tenetur teſtificari, niſi crimen eſſet pernicioſum Reipublicæ: de quo vide late Petrum Navar. *l.* 2. *c.* 4. *n.* 219. 3. Si criminis notitiam accepit ſub ſecreto naturali ad honeſtum finem: utpote Advocatus, Medicus, Chirurgus, vir doctus, vel valde amicus, &c. ad conſilium, auxilium, vel remedium adhibendum miſero crimino ſo, non tenetur poſtea teſtificari de eo. *Navarrus* uterque, *Molina*, *Leſſius*, Laym. *cit. nu.* 8. Excipe, niſi Judex ſciens, talem hanc notitiam ex ſecreto accepiſſe, & nihilominus crimen Reipublicæ pernicioſum interroget; aut ſi ſecretum commiſſum non eſſet ad talem honeſtum finem; ſed mere ſponte. Vide citt. 4. Si quis notitiam delicti, alteriuſve ſecreti per injuriam accepit: v. g. litteras aperiendo, vel hominem per vim cogendo. (Adde etiam per ebrietatem inducendo) ad ſibi revelandum: tunc enim, nec Judici interroganti quidem prodere juſte poteſt; cum injuria ſemel illata non ſit extendenda. Ut cum aliis docent Molina, & Laym. modo cit. 5. Si ſcias factum hominis, de quo interrogaris, a crimine, & pœna alienum eſſe: ut ſi quis ex ignorantia hominem pro fera occidit: rem alienam abſtulit, ſed in graviſſima neceſſitate, vel ad juſtam compenſationem, &c. non teneris de eo teſtari; immo factum ſimpliciter negare potes; ſicut & ipſe reus, etiam addito juramento: quia Judicis interrogatio procedit ex præſumptione culpæ commiſſæ, ſeu de facto crimino ſo, quale factum recte negas, etiam juratus. Navarr. *c.* 17. *nu.* 155. 52

Leſſius,

Digitized by Google

Leſſius, Laym. *cit. n. 9. 6.* Si ex teſtificatione tibi, vel tuis notabile damnum immineat, non teneris teſtari, niſi crimen Reipublicæ perniciosum ſit, ut proditiones &c. & alia ratione impediri non poſſit. *Nav. Leſſ.* Laym. *citt.* 7. Parentes contra liberos, liberi contra parentes, nec cogi, nec admitti poſſunt in teſtimonium. *L. 5. C. de teſt.* Exceptis criminibus atrociſſimis v. g. *hæreſis*, læſæ majeſtatis, proditionis, veneficii &c. 8. Perſonæ exemptæ, aut privilegiatæ non coguntur eſſe teſtes: utpote Clerici coram Judice ſæculari; volentes tamen admittuntur, & in aliorum defectu etiam coguntur; ſed coram ſuo Judice Eccleſiaſtico tantùm: aut eo conſentiente, coram ſæculari, juxta communem doctrinam & praxim. Hæc compendio congeſta latius vide apud citt.

53 Dictis caſibus, & quoties Judex non legitime interrogat, licitum eſt teſtimonium recuſare, ſibter fugere: aut ſi omnino reſpondendum ſit, veritatem diſſimulare, aut aliqua licita amphibologia, vel reſervatione mentali eludere, circa quod notanda eſt generalis regula communiter tradita in materia de juramentis, & perjuris. Quotieſcunque quis non tenetur reſpondere interroganti, & ex rationabili cauſa non expedit veritatem prodi, nec commode poſſit, licite poteſt diſſimulare veritatem amphibologia, vel reſervatione mentali, dummodo reſponſionis ſenſus correſpondeat cum intentione interrogantis, quam habere debet: v.g. conſiliarius interrogatus de actis in Concilio: Confeſſarius de peccatis auditis &c. licite reſpondet, neſcio, intelligendo: ſic, ut tibi poſſim dicere, vel notitia utili, aut licita ad publice dicendum. Teſtis rogatus de facto inculpabili v. g. homine pro fera, occiſo a venante &c. poteſt ſimpliciter negare factum eſſe; intelligendo, ſcilicet culpabiliter, & tale factum, de quo Judex interrogare tantùm debet. Veniens ex loco falſe diffamato de peſte, licite negat, immo jurat, ſe venire ex illo loco, intelligendo ut peſte infecto, de quali ſolùm interrogatur, vel interrogari deberet. Et ita in ſimilibus.

ASSERTIO IV.

54 D*Etractio etiam pura verum, ſed occultum crimen revelans, peccatum mortale eſt; quatuor concurrentibus conditionibus nimirùm. 1. Si adſit voluntarium perfectum. 2. Materia gravis. 3. Res occulta. & 4. injuſtitia revelandi. His conditionibus, vel una earum deficiente veniale evadit, aut etiam a peccato omnino excuſatur, immo quandoque cohoneſtatur.* Sic omnes paſſim, ut patebit declarando ſingula.

§. I. *Voluntarium perfectum.*

55 DEtractio ut mortalis ſit, omnino requiritur voluntarium perfectum, & deliberatum, directum, vel indirectum, ut nimirùm quis plena ratione utens, vel directe intendat, vel ſaltem advertat, aut advertere debeat, ſuam locutionem nocere, vel denigrare famam proximi, juxta dicta ſupra §. 2. Excuſat ergo a mortali, & veniale reddit, ſicut in cæteris omnibus peccatis, imperfectio actus, vel ob ignorantiam, aut inadvertentiam ad nocumentum proximi: vel ob vehementem paſſionem, aut præcipitantiam mentis, & linguæ: niſi enim ob ejuſmodi cauſas dicatur, detractionem ſæpiſſime excuſari a mortali, totum genus humanum periclitabitur; adeò vulgare eſt hoc vitium, ait Laym *l. 3. tr. 3. p. 2. c. 3. n. 3.* Etenim lingua modicum membrum eſt, ſed volubile, & inquietum malum, quod nullus hominum domare poteſt. Quare regula P. Marchant. tom. 2. tribun. tr. 9. tit. 4. q. 4. reg. 4. *Qui ex levitate animi, garrulitate, conſuetudine nimia, gravia peccata proximorum effutiunt, ſaltem ratione periculi infamandi proximum, cui ſe exponunt, mortaliter ut plurimum peccant:* intelligenda eſt: ſi ipſi advertant, vel advertere debeant ejuſmodi periculum infamiæ proximum; quòd ſi enim faciant ex naturali impetu pravæ conſuetudinis, & loquacitatis abſque omni advertentia ad damnum proximi, non poterunt peccare mortaliter in ipſo actu, licet bene in ſua cauſa, ſcilicet ipſa mala conſuetudine voluntarie contracta, & retenta: juxta generalem regulam traditam in materia de peccatis ex conſuetudine. Ut ſunt maxime blaſphemiæ, perjuria, & detractiones. Sic qui frequentatis actibus detrahendi, blaſphemandi, pejerandi, advertit ſibi generari habitum malæ conſuetudinis, qua poſtea difficulter abſtinere poterit, ab ipſo puncto, quo cum tali advertentia inſuper actum detractionis exercet, peccat mortaliter; & eſt in peſſimo ſtatu, quamdiù eam pravam conſuetudinem abſque conatu emendandi, & pœnitentia, culpabiliter retinet: adeò ut talis homo tandiu verſetur in continuo ſtatu peccati mortalis omiſſionis emendandi, & omnes actus vi talis pravæ conſuetudinis voluntarie, & culpabiliter ſecuti imputentur ei in peccatum mortale, tanquam indirecte voluntarii in ſua cauſa, mala ſcilicet conſuetudine voluntarie retenta. At verò poſt pœnitentiam, & moralem adhibitum conatum emendandi, actus detractionis &c. ex naturali prorſus impetu pravæ conſuetudinis, ſeu loquacitatis erumpentes, defectu voluntarii, peccata ſaltem mortalia, eſſe non poſſunt, ſic enim nullo modo ſunt ampliùs voluntarii: non in ſe ut ſupponimus: neque in ſua cauſa, ſcilicet mala conſuetudine contracta; quippe jam tibi mere involuntarie remanente.

§. II. *Materia gravis.*

56 DEtractio ut mortalis ſit requiritur materia gravis, ſpectata non tantùm in ſe abſolute, ſed habita etiam ratione circumſtantiæ perſonæ, quæ injuſte læditur. Si levis ſit materia, ſive in ſe abſolute, ſive habita ratione circumſtantiæ perſonæ, utique excuſabitur a mortali, & veniale evadet ex parvitate materiæ, ſicut in omnibus aliis peccatis verſantibus circa materiam diviſibilem; v. g. furto, intemperantia &c. juxta communem doctrinam in materia de peccatis.

57 Materia autem gravis detractionis cenſetur omnis, & ſolus defectus vel in ſe, vel reſpectu perſonæ læſæ graviter probroſus: qualis ordinarie quidem eſt crimen mortale: at certe non ſolùm, ſed ratione circumſtantiæ, ſtatus, vel conditionis perſonæ, & damni ſecuti, ſæpe etiam defectus venialis; immo & naturalis: ut ſi prodas virum honeſtum, boni nominis, vel magnæ auctoritatis, eſſe mendacem, bibulum, illegitime natum, val infecti generis &c. inde enim ei grave nocumentum famæ, & honoris, vel impedimentum alterius boni oriri poteſt. Communis DD. Navar. *c.* 18. *n.* 25. Leſſ. *l. 2. c. 11. du. 3.* Molina *diſp. 33. fin.* Laym. *cit. num.* 3.

58 Contra vero materia levis detractionis eſt omnis, & ſolus defectus, vel in ſe, vel habita ratione circumſtantiæ perſonæ, parùm probroſus; quales ſunt in primis defectus naturales animæ, vel corporis, ut eſſe rudem, duri ingenii, gibboſum, luſcum, ſpurium, filium Clerici &c. item vitia venialia, & quotidiana, ut jocoſe mentitum, tumulentum fuiſſe, luſiſſe exceſſive &c. item etiam crimen de ſe mortale relatum de perſona vili, vel ita affecta, ut crimen commiſſum non multùm probroſum, vel magno dedecori ſibi ducat: v. g. germanum fuiſſe ebrium, militem habere concubinam, iratum eſſe, duellaſſe &c. ita communis citt. Ad caſus ergo particulares, & in praxi frequentiſſimos expediendos bene notanda, & ſemper præ oculis habenda eſt hæc clara, & facilis

REGULA GENERALIS.

59 Q*Uoties notabiliter fama alterius læditur, ſive defectus narratus ſit mortalis, ſive venialis, ſive naturalis tantùm, toties peccatur mortaliter. Quoties vero leviter ſolùm læditur fama, peccatur venialiter: quando nihil læditur, quidquid dicatur, nihil peccatur ex hoc capite.* Nam ſi de viro probo, vel Religioſo dicas, amare puellam, rixatum eſſe, vel duellaſſe, aut quid ſimile; graviter lædis ejus famam, ideoque peccas graviter: ſi idem dicas de juvene nobili, vel milite, leviter, vel nihil famam lædis; cùm de talibus non erubeſcere, ſed gloriari ſoleant, ideòque etiam leviter, vel nihil peccabis in materia detractionis, jam pono caſus aliquot ſpeciales ambiguos.

I. Dicere aliquem ſuperbum, avarum, pigrum, &c.

60 QUia hæc, & ejuſmodi, vel inclinationem ſolùm naturalem, vel etiam peccatum mortale ſignificare poſſunt apud audientes, judicandum eſt ex circumſtantiis, & æſtimatione audientium: plerumque enim audientes interpretari ſolent de naturali propenſione tantùm ad ejuſmodi vitia: & ſic dicere, peccatum veniale non excedet. *Sylveſt. V. detractio q. 1. Leſſ. Laym. citt.* Interdum tamen tales poſſunt eſſe circumſtantiæ, ut aliis grave peccatum interpretantibus, exiſtimatio hominis tali de ſe prolato judicio graviter lædatur: & ſic dicere, a mortali excuſari non poterit: ut bene notat Navar. *c. 18. n. 34. Leſſ. & alii apud Laym. citt.* Qua ratione ſæpius etiam alios defectus naturales referendo, peccata occulta gravia ſignificando, utique graviter peccatur: ut ſi dicas aliquem laborare morbo gallico, niſi ſtatim addas cauſam illius morbi fuiſſe naturalem, v. g. ex infectione ex loco frigido, vel cohabitatione contagioſa &c. ſignificans eum deditum fuiſſe veneri illicitæ, ſi ergo dedecus illud grave ſit, fuiſſe mœchatum, utique peccabis graviter: ſecus, ſi dedecus illi non ſit, ut ſi ſit miles adoleſcens infamis, tunc enim famam ejus graviter non lædis, ut modo dictum.

II. Referre crimen, non nominata perſona.

61 SI quis referat crimen occultum factum non nominata perſona, dummodo abſit periculum, quòd audientes occaſione illius narrationis deveniant in notitiam perſonæ criminoſæ, ordinarie non eſt peccatum, ſaltem grave; quin etiam ex juſta cauſa cohoneſtari poteſt, juxta dicenda §. 4. At verò ſi perſona occulti criminis, etſi non nomi-

L 2 nata,

nata, ita tamen deſcribatur, ut facile cognoſci poſſit, vel aliquando agnoſcenda ſit: ut qui dicit primam ſuam filiam confeſſionis adulterum confeſſam eſſe &c. vel ſaltem in talis perſonæ familiam, ordinem, Monaſterium, gravis infamia redundet: ut qui dicit, Religioſum talis Monaſterii, vel Ordinis, hominem talis familiæ, tale, vel tale crimen commiſiſſe &c. quantum eſt ex parte materiæ, mortaliter peccat, cum onere reſtitutionis, immo tanto gravius peccat, qui bono nomini Communitatis detrahit, quanto majus, & communius bonum violat: quamvis enim Congregatio, vel communitas aliqua re ipſa non maculetur ex unius hominis ſcelere, vel perfidia, ſicut nec Collegium Apoſtolorum ex proditione Judæ, maculatur tamen quoad homines ſimplices, & imperfectos, quibus id ſæpe multiplici ſcandalo eſſe ſolet: de quo pulchre D. Aug. *Epiſt. 137. ad Clerum Hipponenſem*, *Molin. Navar. Laym. cit. lib. 3. n. 12.*

III. Referre crimen ab aliis auditum.

61 QUi crimen alterius occultum ſimpliciter refert, vel narrat, ſe audiviſſe ab aliis, ſine addita propria aſſeveratione, approbatione, vel confirmatione, aut nocendi propoſito: ſiquidem tales circumſtantiæ concurrant, ut credibile ſit, neminem audientium crediturum eſſe, non peccat, ſaltem graviter: quia tunc abeſt periculum notabilis damni inferendi. Quòd ſi vero a tali perſona, & iis circumſtantiis crimen narretur, ut vi ipſius narrationis audientes moveantur ad credendum, vel ſaltem ſiniſtre ſuſpicandum, peccabit utique graviter contra juſtitiam, cum onere reſtitutionis, ob rationem oppoſitam. Communis DD. cum Scoto *in 4. diſt. 15. qu. 4. art.* 1. Navar. *cap.* 18. *n.* 26. & 50. Molin. *diſp.* 30. Leſſ. *cit. c.* 11. *dub.* 5. Laym. *cit.* a. 7. & recte monet, & Tamb. *lib.* 9. *Decal. cap.* 3. §. 2. a. 5. plerumque adeſſe tale periculum, quòd audientes aliquam fidem adhibeant cum læſione famæ proximi: ut ſaltem fama ejus, alias ante hac certa, ponitur ſub dubio apud audientes, quod ipſum gravis læſio eſt. Deinde univerſaliter, ſive hoc, ſive alio caſu, ſi crimen alterius ita referas, & eo modo, ut prudenter non ſit tibi fides adhibenda, advertas tamen audientes, non quidem ex vi narrationis tuæ, ſed propria animi levitate, vel temeritate credituros, aut ſiniſtre ſuſpicaturos eſſe, non peccas quidem contra juſtitiam, ut cum *S. Anton. Cajet. Sylv.* aliiſque docent *Leſſ. Laym. Tamb. modò citt.* quia ſic non tu tua narratione nihil movente, ſed propria audientium levitas, vel temeritas cauſa eſt malæ alterius famæ, vel exiſtimationis? peccas tamen contra Charitatem pro ratione materiæ gravius, vel levius, dupliciter; & reſpectu audientium, & infamati: quia ſcandalum ponis audientibus temere credentibus, cum jactura famæ alterius.

IV. Referre uni, vel alteri tantùm.

63 QUi occultum, & famæ crimen perſonæ alias bonæ famæ, ſine cauſa manifeſtat, etiam uni, vel alteri tantùm homini prudenti, & fidiſſimo, ulterius minime evulgaturo; eum adhuc peccare mortaliter, docet communior, & in rigore verior Sententia DD. *Sotus*, *Mol. Leſſ. Laym. ſæpe cit.* & Lugo *diſp.* 14. *num.* 51. alii apud ipſos. Ratio eſt: quia revera, & rationabiliter plerique etiam hanc famæ ſuæ jacturam magni æſtimant, & graviter ſentiunt, ſi de gravi ſcelere infamentur, etiam apud unum virum prudentem, & gravem.

Contra vero a mortali probabiliter excuſant *Cajet. Pet. Navarr. Reginal.* aliiſque relatis Leſſ. *lib.* 2. *cap.* 11. *dub.* 11. *nu.* 70. Tamb. *cit. lib.* 9. *cap.* 3. §. 2. *num.* 7. Ratio in oppoſitum eſt; quod modicum nocumentum cenſeatur, famam perdere apud unum tantùm hominem, ſi nullum aliud damnum exinde timeatur, immo moraliter perinde eſſe, ac ſi crimen omnino taceatur. Excipit tamen merito *Leſſius cit.* caſum, quo prudenter quis judicatur omnino rationabiliter nolle, ut fama ſua apud illum unum denigretur: prout eſt in Religioſo, Clerico, ſubdito, qui mallet crimen ſuum occultum ſciri a centum aliis, quam a Prælato, Domino, vel Benefactore, a quo multum dependet. Eademque ratione *Lugo cit.* & alii a mortali excuſant in primis conjuges, virum, & uxorem: qui inter ſe de occultis alterius criminibus confabulantur, modo abſit periculum, ne alteruter conjux, uxor maxime ulterius evulget. Item pœnitentes eos, qui in Confeſſione, etiam ad ſolum ſuum ſolatium, complicem revelant, aut de malefactis alterius occultis conqueruntur: aut ad conſilium capiendum a vero prudenti. De quo mox iterum §. *ſequenti*.

V. Detrahere defuncto.

64 ETiam defuncti occultum, & grave crimen propalare, mortale eſt contra juſtitiam, cum onere reſtitutionis. Ex communi Molin. *diſp.* 28. Laym. *cit. n.* 13. Ratio eſt: quia defunctus corpore, ſicut anima, ita etiam fama manet quodammodo vivus in hominum memoria, & exiſtimatione adeòque poſſeſſionem bonæ famæ ſuæ, & gloriæ retinet, quia ſi illum injuſte ſpolies, damnum inferre cenſeris; ideòque compenſare obligaberis. Sicut tamen tunc minus damnum infertur, ita etiam minus peccatum committitur, quam in detractione vivorum. Unde & Hiſtorici, etſi & ipſi contra juſtitiam peccent, occulta hominum crimina propalando, tamen quoad crimina publica, vel oblivione abolenda, vel uno tantùm loco cognita, evulganda ad poſteritatem, multo plus illis licet, quàm aliis hominibus. Ut notant DD. cit. *Molina*, *Tann. Laym.*

§. III. *Res occulta.*

DEtractio ut mortalis ſit, requiritur, ut crimen omnino occultum, & non notorium ſit; nam crimen jam notorium referre apud alios jam ſcientes, vel ſine dubio alias brevi ſcituros, ſecluſo alio maligno affectu vel effectu malo, ad ſummum veniale, & actus otioſus eſt; & ſæpe nullum peccatum. Quoad alios vero non ſcientes adhuc crimen alias notorium, diligenter notandum eſt, duplex eſſe notorium, Juris, & facti. 65

Notorium juris, vel, ut ajunt, notorietate juris dicitur id, de quo aliquis in judicio vel condemnatus, vel confeſſus, vel ſufficientibus ſignis, vel probationibus convictus eſt: unde qui de aliquo crimine extra judicium notorie infamatus eſt, vel confeſſus, vel in judio ſemipleno tantùm convictus, nondum poteſt cenſeri notorius notorietate juris, ſed facti tantùm. Communis apud citandos. *Notorium facti*, vel notorietate facti dicitur id, quod plurium hominum conſpectui expoſitum, vel notitia conſtat ita evidenti, ut nulla tergiverſatione celari poſſit. Gloſſa *in cap. veſtra de cohabit. Clericorum & mulier.* Idque notorium facti aliquando fit ab ipſo crimminoſo: ut qui crimen admiſit publice coram multis in foro, in caupona &c. aliquando fit a fama orta ex aliorum relatione, præſumptionibus, indiciis ſufficientibus &c. Rurſus aliquando eſt notorium reſpective tantùm, ſcilicet reſpectu unius domus, Collegii, Communitatis, Viciniæ &c. aliquando eſt notorium abſolute, vel reſpectu omnium, eandem ſaltem regionem, vel civitatem incolentium 66

At quotnam numero hominibus debet cognitum eſſe crimen, vel defectus alterius, ad hoc ut poſſit dici notorium notorietate facti, & idcirco aliis ex eadem communitate nondum ſcientibus, narrari, ſeu revelari poſſit? Res admodum perplexa eſt. Aliqui apud *Sylveſtr. v. notorium q.* 3. exiſtimant ſufficere, ſi decem perſonæ communiter ex communitate quablibet cognoverint; quia decem perſonæ faciunt plebem. Gloſſ. *in cap. unio* 10. *q.* 3. P. Nav. *c.* 25. *n.* 73. & alter Navar. *lib.* 2. *cap.* 4. a. 292. nimis ſtricte requirunt, ut vel tota communitas, vel ejus major, vel potior pars crimen intellexerit; ut ſi communitas conſtet ex decem, ex quibus, vel ſeptem, vel tres, aut quatuor potiores crimen ſciant. Sed regulam certam, & univerſalem, phyſicam ſeu arithmeticam aſſignare, eſt impoſſibile. Placet ergo regula moralis tradita ab Abbate *in cit. cap. veſtra num.* 16. Molin. *diſp.* 31. Laym. *cap.* 3. *num.* 8. Lugo *diſp.* 24. *ſect.* 6. Et eſt hæc 67

Quando res limites ſecreti, & occulti ita egreditur, ut attenta quantitate communitatis, qualitate hominum, & humana imbecillitate, prudentis arbitrio cenſeatur impoſſibile cohibere, quominus ulterius diffundenda, atque in aliorum cohabitantium, vel vicinorum notitiam deventura ſit, tunc cenſebitur reſpectu illius communitatis, vel viciniæ notoria, & publica; ideòque fama amiſſa illius, de quo agitur. Unde in parva communitate regulariter ſufficit quarta pars: in magna quinta, vel ſexta: in maxima etiam vigeſima, trigeſima, & amplius: v. g. ſi domus, vel Monaſterium conſtet viginti incolis, omnino ſufficiet octo cognoviſſe, & loqui de tali crimine, ad hoc, ut reſpectu illius loci notorium cenſeatur. Si centum inhabitent, ſufficit quindecim, vel viginti cognoviſſe. In oppido continente quadraginta domos, ſatis erit, octo, vel decem diverſarum domorum incolas crimen perſpectum habere. Si civitas 500. habitatores contineat, ſatis erit, triginta, vel quadraginta per civitatem diſperſos de crimine loqui, ut notorium, ſeu famoſum cenſeatur, ac de eo ulterius apud adhuc ignaros loqui liceat. Ita fere exemplificant *Mol. Laym. Lug. cit.* His ita prænotantis pono breves 68

Reſolutiones.

I. C*Rimen notorium notorietate juris, poſtquam per Judicis condemnatoriam ſententiam publicatum eſt, omnibus aliis ejuſdem, ac diverſorum locorum per totum mundum, ſine injuria licite vulgari poteſt.* Communiſſima, meique citati omnes, Molina, Leſſ. Laym. *n.* 10. Lugo, & alii apud ipſos. Ratio eſt: quia ſicut Magiſtratus in criminis vindictam 69

reum

Digitized by Google

reum corporis, & fortunarum, vel vitæ, ita etiam famæ, bonis ſpoliandi jus habet; idque re ipſa facere decernit, quando reum publica ſententia coram populo condemnat; adeò ut reus tunc amittat omnino jus ad famam, & exiſtimationem bonam reſpectu illius criminis apud omnes, de quo condemnatus eſt: ergo tale crimen evulgans non facit illi injuriam, conſequenter non peccat contra juſtitiam. Sed neque contra charitatem delinquit, per ſe loquendo, & ſecluſo alio malo affectu, ut contra *Sotum*, *Petrum Nav.* & alios probabilius docent *Mol. Leſſ. Laym. cit.* quia utitur jure ſuo, & licentia ſibi a Magiſtratu juſte conceſſa ad evulgandum ulteriùs crimen, ſaltem in locis eidem Reipublicæ ſubjectis, vel aliis vicinis, vel commercio conjunctis (ut quidam pie reſtringunt) immo etiam in locis remotiſſimis. ideò enim damnatur facinoroſus, ut ſit exemplo aliis etiam remotiſſimis: uti cum *Leſſio*, *Dicaſt.* advertit Tamb. *cit. c.* 3. §. 2. *n.* 11. Unde ſequitur, non eſſe peccatum loqui de cauſa, ob quam quis publice incarceratus, vel alia pœna punitus eſt. At vero ante judicis ſententiam, quando crimen ita cancellos judicii tantùm notorium factum eſt, vel per ſolam rei confeſſionem, vel per teſtium depoſitionem, aliaſve probationes, non poteſt ſine injuria evulgari. Ex communi Molina *diſp.* 33. Laym. *c.* 3. *n.* 9. Ratio eſt: quia tunc crimen in judicio notorium cenſetur ſolummodo in ordine ad ipſum Judicem, ut reum condemnare poſſit; at nondum in ordine ad populum, ut de eo loquatur, niſi primo poſt latam ſententiam condemnatoriam. Quod ſi tamen crimen paulo poſt per ſententiam publicandum ſit, tunc criminis infamiam antevertere non erit gravis injuria; immo omnino nulla, ſi juſtam ob cauſam fiat, qua ratione CHRISTUS peccatum occultum Judæ poſtea brevi conſumandum manifeſtavit dilecto diſcipulo Joann. c. 13. *qui intingit &c.* Quemadmodum & Petro poſtea prædixit trinam negationem ſui.

70 *II. Etiam crimen notorium notorietate facti tantum in aliqua Communitate, vel vicinia manifeſtare aliis ejuſdem Communitatis, vel viciniæ adhuc ignaris, non eſt peccatum, ſaltem grave.* Communiſſima DD. cum Scot. *in* 4. *d.* 15. *q.* 4. *a.* 1. Nav. *c.* 18. *n.* 10. *Mol. Laym. citt.* Lugo *diſp.* 14. *ſect.* 5. (contra Adrianum Sylveſtrum, & alios nonnullos, volentes talem adhuc graviter peccare contra Charitatem, detrahendo criminoſo alias particulares famas, ſeu bonas exiſtimationes ſui apud alios homines ſui criminis adhuc ignaros) ſed contra. Ratio eſt; quia criminoſus cenſetur tunc ſpoliatus & jure, & poſſeſſione famæ ſuæ, eo ipſo, quo crimen ejus adeo manifeſtum evaſit, ut moraliter reputetur impoſſibile, quin in aliorum cohabitantium notitiam deveniat; idque non tantùm, quando crimen notorium factum eſt evidentia facti ab ipſo criminoſo, quippe qui eo ipſo, quo crimen publice commiſit, cenſetur ceſſiſſe juri, & poſſeſſioni famæ ſuæ, ſed etiam, ſi crimen factum eſt notorium ex publica præſumptione, ſuſpicione, infamia, ſeu relatione aliorum, v. g. Sacerdotem alere perſonam ſuſpectam, adeò ut poſſit quis aut ipſum factum publicum, aut illam de facto publicam præſumptionem, vel infamiam (abſque majori tamen propria aſſeveratione, vel confirmatione) aliis ejuſdem loci, vel viciniæ referre, abſque peccato ſaltem graviori. Primum enim imputare debet ſibi ipſi; alterum imputet ſuo infortunio. Confirmat Lug. cit. *n.* 64. dicens; quia expedit ad bonum publicum, ut unuſquiſque ab aliis cognoſcatur, qualis publice eſt, ne alii in ejus convictu, commercio, vel alii actionibus humanis decipiantur. Confirmat Leſſ. cit. *c.* 11. *dub.* 11. *n.* 75. ex conſuetudine totius Orbis, nunquam enim homines putant ſe injuriam facere, ſi publica crimina aliis referant, vel litteris præſcribant, hiſtorias commendata legant, & referant &c. Quæ rationes ſane probant, crimen ita notorium aliis referendo, non ſolùm non peccare contra juſtitiam, ſed neque contra Charitatem, ſaltem graviter, per ſe loquendo, ut cum aliis notat Tamb. *cit. n.* 12. Cæterùm apud omnes in confeſſo eſt, ſi fiat ex gravi odio, vindicta, vel novo damno illius proximi, eſſe mortale nullus dubitat: ſi fiat ex mera loquacitate, veniale: nullum autem peccatum erit, ſi fiat ex zelo bono, vel ad alium finem bonum. Denique loquimur ſemper de crimine vero, ita notorio facto, etiamſi per injuriam aliorum propalatum eſſe (excepto ſemper, niſi emanaſſet ex ſigillo Confeſſionis.) Crimen autem falſum, de quo aliquis per injuriam diffamatus eſt, ſcientes aliis neſcientibus narrando ulterius divulgare peccatum eſt contra juſtitiam ex genere ſuo mortale ſecundùm omnes. Quia innocentem infamare per ſe malum, & ſemper injuſtum eſt, quo injuriæ peccato ſe maculat non tantùm, qui primus crimen falſum imponendo infamiam cauſat, ſed etiam, qui aliis narrando infamiam auget, & ulterius diffundit. Ratio hujus eſt: quia innocens injuſte infamatus de crimine falſo, ſemper retinet jus intrinſecum fundatum in ſua probabiliter innocentia, ne falſum de ſe dicatur, vel infametur. Nocens autem in tali crimine, quantumvis initio injuſte diffamatus, nullum tale jus intrinſecum retinet, ut ex ſe patet.

71 III. *Crimen notorium notorietate ſaltem facti in uno tantùm loco, poteſt quidem abſque peccato ſaltem gravi aliis referri in locis vicinis, vel commerciorum conſortio ita conjunctis: ut ad illa loca cito, & facile, & quaſi moraliter idem rumor ſit perventurus, tunc enim moraliter rem æſtimando fama hominis amiſſa in hoc loco, etiam in loco tam vicino, & conjuncto amiſſa cenſeri poteſt:* ut habet communis DD. apud cit. *At vero ejuſmodi crimen notorium in uno loco tantùm referre in alio loco ſive vicino, ſive ita disjuncto, ut ad illum, vel ex natura rei non debebat, vel ob diſtantiam, aut incommunicationem incolarum moraliter non poterat notitia ejus facti pervenire, peccatum ex genere ſuo mortale eſt etiam contra juſtitiam;* juxta communem DD. Sotus *lib.* 5. *q.* 10. *de juſt. ar.* 2. Molin. *diſp.* 31. & 32. Petr. Nav. *a n.* 291. Tanner. *to.* 3. *diſp.* 4. *de juſt. q.* 8. *dub.* 7. *n.* 142. Laym. *n.* 8. Ratio eſt: quia quantumvis infamatus in uno loco, in alio tamen loco, quo notitia ſui criminis vel non debet, vel non poteſt pervenire, adhuc juſte poſſidet famam ſuam apud neſcientes: ergo ille referens injuriam ei infert contra juſtitiam. Unde ſi crimen in tua tantùm domo notum ſit, non ideò potes manifeſtare aliis ex vicinia, vel ſi in tua vicinia tantùm notum ſit, non ideò potes manifeſtare aliis in remotioribus partibus amplæ civitatis; quia reſpectu tuæ domus, vel viciniæ nondum eſt ſufficienter notorium, ut aliis neſcientibus manifeſtari poſſit; vel ſi in tota tua civitate notum ſit, non ideò potes manifeſtare in loco remoto, quo tu extraordinariam occaſionem habes, & ſine te notitia criminis, eo nunquam perveniſſet. Hæc ſententia uti communior, & tutior, ita probabilior mihi omnino placet. Nec tamen diſplicet diſtinctio Card. de Lug. *cit. ſect.* 6. *à n.* 80. Nov. Quando nimirùm res eſt notoria abſolute in aliqua civitate, vel loco communi, poſſe tunc ſine ullo peccato ſaltem gravi referri in aliis locis remotis, vel litteris eo ſcribi. Ponamus grave ſcelus Titii eſſe abſolute notorium in hac civitate Paſſavienſi, & veniat ad te hoſpes ex loco remoto, nonne poteſt illi res tota narrari, ſicut aliis in hac urbe commorantibus, forte adhuc inſciis, quamvis peregrinus ille rediens in ſuam patriam notitiam illam ſecum delaturus ſit? cur ergo eidem in patria commoranti non poterit id ipſum per litteras ſcribi, vel eidem ibidem narrari, ſi quis ad ipſum ibi perveniret? Secus eſt, quando res non eſt notoria abſolute, ſed cum limitatione intra certam privatam Communitatem, Collegium, Monaſterium, familiam, ſcolam, tunc omnino fatendum eſt peccari contra juſtitiam alibi referendo: nam quæ ita limitate notoria, in uno v. gr. Monaſterio circa crimen alicujus Religioſi, non ſunt ita publica, vel notoria, ut poſſint referri cuilibet ſeculari hoſpiti, vel viſitationis gratia ad illud Monaſterium venienti, ſicut quæ abſolute notoria, vel publica ſunt in aliqua tota Communitate, civitate &c. ut dictum eſt. Quare conſentiunt fere omnes, injuriam mortalem inferre eum, qui crimen alicujus aliis extra talem locum degentibus manifeſtat: non enim crimen notorium eſt abſolute, ſed reſpective, & limitate ad hunc locum, ideòque criminoſus retinet jus ad famam ſuam extra talem locum. Adde, tunc injuriam inferri non tam privatæ perſonæ criminoſæ, quam ipſi Communitati, Collegio, Monaſterio, familiæ &c. cùm enim Collegium, vel Monaſterium moraliter reputetur, ut una perſona politica, ideò malum unius inhabitantis redundat in malum, & infamiam alterius, qualis conjunctio non eſt in Communitate publica, civitate, vicinia tota. Quare a mortali excuſari non poſſunt neque jam illi tabellarii, & ſcritarii, qui crimen religioſi, v. gr. etſi in hoc Conventu notorium, aut etiam ad emendationem, vel vindictam publicatum, attamen intra terminos hujus Conventus ſepeliendum, ad alios Conventus ſine ulla cauſa per modum novellarum perſcribunt, vel referunt; immo quandoque exaggerant, &c.

72 IV. *Infamato de aliquo crimine notorio notorietate juris, vel facti, poſtquam per pœnitentiam, & vitæ emendationem famam ſuam recuperavit, injuriam mortalem infert cum obligatione reſtitutionis, qui eum de præterito, & oblito crimine denuo, & ſine cauſa infamat:* ut contra *Leſſium* docet communis DD. Toletus *lib.* 5. *cap.* 65. Molina *diſp.* 33. *Laym. Lugo citt.* apud ipſos. Ratio eſt: quia ſicut malis moribus infamia contrahitur, ita contrariis moribus infamia aboletur, & bona fama recuperatur; ergo ea ſemel recuperata apud homines prioris ſceleris oblitos, injurioſe ſpoliatur recenſendo prius ejus crimen. Confirmat optime *Lugo nu.* 85. Quia res illa per oblivionem reducta eſt ad eum ſtatum, quem habebat, antequam eſſet publica: ergo ſicut tunc publicari non potuit, ita nec poſtea poterit: nam antea rem notoriam fuiſſe facit quidem, quod tunc fuerit publica; non tamen facit, ut nunc publica ſit. *Hæc Lugo.* Cæterùm a mortali minime excuſantur, ſed vana detrahentium effugia, vel prætenſiones ſunt, quando quis aliquem ſua detractione infamatum in uno, in alio facto laudat, aut poſt narratum crimen mox addit pœnitentiam ab eo actam.

Multo minùs infamiam jure, vel facto de uno tantùm, vel altero etiam graviori crimine, abſque injuria mortali poteris infamare de alio occulto etiam minori ſcelere, ſive ejuſdem, ſive diverſæ ſpeciei, dummodo de ſe ſit materia ſufficiens detractionis mortalis; ut ſic furem condemnatum ob certa furta publicata, prodas etiam alia quædam furatum, aut etiam adulterum fuiſſe: ſi adulterum infamem, ſed correctum, notorie prodas denuo relapſum eſſe, &c. ut contra *Paiud. Sylv.* alios recte docent Pet. Navarr. *lib.* 2. *cap.* 4. *num.* 226. Leſſ. *cit. dub.* 14. Laym. *num.* 11. Tanner. *num.* 141. Ratio eſt: quia quantumvis infamis de uno hoc crimine, adhuc tamen apud homines famam poſſidet reſpectu alterius criminis, vel relapſus omnino occulti: ergo ea fama injurioſe ſpoliatur. Secùs dicendum eſſet, ſi crimen aliud eſſet valde affine, vel annexum cum altero notorio, ut ſi infamatum de adulterio prodas, etiam ſemel fornicatum eſſe: aut ſi contingat hominem ita eſſe proſtitutæ famæ, ut parum ipſi accedat infamiæ, ſi aliud crimen etiam diſparatum de eo dicatur: ut ſi de variis & repetiis criminibus infamem præſertim ejuſdem ſpeciei v. g. notorum uſurarium, concubinarium, meretricem de novo lapſu inſimules, ſicut ei leve valde detrimentum famæ accedat, tunc enim non peccabis, niſi venialiter ob parvitatem materiæ, & nocumenti perſonæ, ut bene docent *Navar, Azor, Leſſius*, alii apud *Laym.*

§. IV. *Injuſtitia revelandi.*

73 DEtractio ut moralis ſit, requiritur denique maxime injuſtitia revelandi, ut nimirùm fiat abſque ulla juſta cauſa neceſſitatis, vel utilitatis gravis præponderantis damno infamiæ alterius. Cauſæ autem juſtæ revelandi verum crimen occultum alterius multifariæ, commode ad 4. capita reducuntur. 1. *Bonum ipſius referentis.* 2. *Bonum audientium.* 3. *Bonorum ipſius delinquentis.* 4. *Bonum Communitatis, vel Reipublicæ.*

I. Bonum ipſius referentis.

74 PRima cauſa licite revelandi crimen occultum alterius, vel defectum, eſt bonum revelantis, vel perſonæ valdè conjunctæ. Sic

75 I. Licitum eſt peccatum proximi, vel injuriam in ſe admiſſam aperire viro prudenti, amico, Confeſſario, conſilii, vel auxilii, immo etiam in ſua afflictione ſolatii, & levaminis capiendi gratia. Communis DD. apud citt. omnes. Ratio eſt: quia valde difficile, & maximum gravamen eſſet, ſi in mea injuſta afflictione non poſſem auxilium, vel conſilium quærere, ſed ſine ulla querimonia ſilentio concurrere deberem: atqui nemo cum tanto proprio incommodo tenetur ſtudere famæ alterius injuſte lædentis: præſertim cùm vix ullus prudens talia audiens attendat ad infamationem alterius, ſed potius ad conſilium, ſolatium, vel levamen exhibendum homini ſuas miſerias quiritanti. Recte tamen monent, & limitant *Leſſ. & Laym.* ut quoad poſſibile eſt, cum minimo alterius damno fiat, adeò ut ſi ſufficiat unus ad conſilium, vel ſolamen, non manifeſtetur pluribus, ſi id ſufficienter capi poſſit, non nominata perſona, non nominetur. Et Marchant. hic tract. 9. tit. 4. qu. 4. reg. 3. addit: *Modo non mentiatur iniquitas ſibi, & ſine pravo, aut cum multis mendaciis, ſuſpicionibus, & judiciis temerariis id non fiat, ut ſit ordinarie maxime a mulieribus.* Huc ſpectat quod docet *Joannes de la Crux* apud Tamb. *cit. c.* 3. §. 2. *n.* 27. etiam juſtam querelam excuſari a mortali, dicens: ſi perſona ſecreto graviter injuriata, non valens ſe a dolore cohibere, in querimonias prorumpit publicas, non illico de peccato mortali damnatur, ſi injurians infametur; durum enim videtur, ſic afflictum animum cohibere, ne in querimoniam prorumpat, cùm hoc naturaliſſimum ſit. Hæc ille; ego tamen cum *Tamb. cit.* talem potiùs excuſarem ex imperfectione actus, primis motibus, voluntario imperfecto.

76 II. Ad ſui, vel proximi innocentis, præſertim conjuncti juſtam defenſionem, licitum eſt alterius infamantis, vel perſequentis crimen occultum aperire, quatenus neceſſarium eſt ad minuendam ejus auctoritatem, V. G. dicendo eum mentiri, ſæpiùs in ſimili mentitum eſſe &c. ſervato ſemper moderamine inculpatæ tutelæ, ne plus noceas, quam ad defenſionem opus ſit. Ratio eſt: quia ſi pro noſtra defenſione etiam famæ, vitæ, vel fortunarum licet alteri eripere vitam, cur non etiam famam? Communis DD. cum Navar. *cap.* 18. *n.* 48. Item ut officium, vel beneficium tibi, tuiſve dignis aſſequaris, non eſt illicitum, ſaltem graviter, competitoris non dignioris notum vitium collatori aperire: immo etiam occultum, quo ad tale officium, vel beneficium inhabilior redditur. *Sà V. infamare.* Navar. *in cap. inter verba num.* 854. Tolet. *lib.* 5. *cap.* 65. & alii.

77 III. Eadem ratione a fortiori in judicio, ſi accuſeris de crimine, quod ab accuſatore juridice probari non poteſt; non ſolùm potes negare crimen objectum, aut dicere accuſatorem mentiri, & calumniari (qui enim accuſat de crimine, quod probare non poteſt, calumniator eſt, & ſuo ſenſu mentitur) verum etiam potes eidem accuſatori (& ſimiliter teſti falſo) ad eorum fidem ſuperandam, verum occultum crimen objicere, & revelare, ſi alia via te tueri non poſſis: quilibet enim jus habet ſe defendendi, præſertim eodem genere armorum, quibus impetitur, & impugnatur: attamen ſemper cum moderamine inculpatæ tutelæ; ſi enim alia via te tueri poſſis, aut ſaltem minus crimen, vel unum tantùm objiciendo, ſatis tibi conſulere, utique manifeſtando majus flagitium, vel plura crimina, peccares contra juſtitiam, eadem ratione, qua ille, qui in tuenda vita ſua moderamen inculpatæ tutelæ excederet; juxta dicta ſuo loco.

IV. Inſuper ad evadendam mortem, vel gravia tormenta 78
v. g. ob crimen occultum alterius tibi falſo impoſitum; & multo magis ſi ad crimen alterius occultum, tibi cognitum, manifeſtandum, metu mortis, vel torturæ adigaris, licite manifeſtas crimen occultum alterius verum, quod extra ſigillum Confeſſionis ſacramentalis noviſti. Communis DD. Navarr. *c.* 18. *n.* 54. Molin. *tract.* 5. *diſp.* 37. Lugo *diſp.* 14. *ſect.* 7. *n.* 95. Minime autem eo caſo (etiam multo minus in præcedentibus) licet crimen falſum imponere proximo innocenti, ut contra *Sylveſtrum, Petrum Navar. & Leſſium* docet item communis DD. & bene probat Lugo *cit. a nu.* 98. Etenim ab Innocentio XI. damnatæ ſunt hæ duæ propoſitiones 43. *Quidni non niſi veniale ſit detrahentis auctoritatem magnam ſibi noxiam falſo crimine elidere?* Et 44. *Probabile eſt, non peccare mortaliter, qui imponit falſum crimen alicui, ut ſuam juſtitiam, & honorem defendat. Et ſi hoc non ſit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia.* Ratio autem utriuſque eſt: quia innocens habet jus ſtrictum, & univerſale ad ſuam veram famam veris virtutibus, & innocentiæ debitam, ut a nullo, ullo unquam caſu licite lædi poſſit; niſi id neceſſarium eſſet ad tuendam alterius vitam (alia ratio de bonis fortunæ alibi patuit. At vero revera nocens non habet ita ſtrictum, & univerſale jus ad ſuam famam; quippe non fundatam in vera bonitate, & innocentia, ſed falſa, & æſtimata tantùm, ut non poſſit ejus verum occultum crimen aliquando ob juſtam, & urgentem cauſam publicari (in propoſito autem revera eſt cauſa urgentiſſima) ſed ſolùm habet, ut ſine juſta cauſa non poſſit ſua fama apud homines adhuc ignaros poſſeſſa ſpoliari. Ut late, & docte proſequitur *Lugo ibid.*

II. Bonum audientium.

LIcitum, & ſæpe meritorium eſt, proximi peccata, vel 79
defectus, etiam occultos referre, ad audientium, vel inſtructionem, ut a malis avertantur, ſimili lapſu, vel occaſione caveant, vel ad cautelam, ne hypocriſi, pravis moribus, vel ſocietate malorum ſeducantur, vel decipiantur, vel ad informationem ad propulſandum aliquod malum aliis per impios inferendum: patet exemplis Chriſti, & Sanctorum in Sacra Scriptura Luc. 12. *Attendite a fermento Phariſæorum.* Matth. 5. *Niſi abundaverit juſtitia veſtra pluſquam ſcribarum, & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Item Matth. 23. & alibi late eorum vitia depingit ad audientium cautelam, & inſtructionem. Et Apoſtolus 1. *ad Timoth.* 1. aperit vitia Hymenæi, & Alexandri, quos dicit ſe tradidiſſe ſatanæ, ut diſcant alii &c. Ratio eſt: quia ſalus, & bonum, præſertim ſpirituale innocentis, ordine Charitatis præferendum eſt famæ nocentis, qui in damnum aliorum injuſte famam poſſidere cenſetur, cùm veræ famæ fundamentum non habeat virtutem. Simili ratione, quem novi eſſe furem, poſſum manifeſtare iis, quibuscum habitat. Quem novi imperitum Medicum, Advocatum, Confeſſarium, artificem &c. poſſum ad cautelam manifeſtare iis, quibus damnum inferri ex eorum imperitia poteſt. Quem novi eſſe homicidam, vel furem occultum, poſſum indicare Judici, ut innocentem eo crimine accuſatum liberem. Si quem novi habere occultum impedimentum dirimens, poſſum indicare Parocho, ne matrimonium invalide, vel ſacrilege celebretur, & ita in ſimilibus. Immo in hujuſmodi caſibus aliquando etiam manifeſtare debes ex charitate; nimirùm quando innocenti majus malum proveniret, quam nocenti ex manifeſtatione ſui occulti criminis. Dummodo ſemper abſit pravus finis, vel affectus: aut ex publicatione alterius peccati gravius malum non timeatur, quam bonum ſperetur, ut ſæpe evenire ſolet.

III. Bonum ipſius delinquentis.

NAm præter præceptum correctionis fraternæ, quo quis 80
tenetur peccatum non emendatum proximi, ſi ſecreta correctio, vel adhibita nihil profuit, vel adhibenda nihil profutura ſperetur, denuntiare Superiori ad correctionem,

nem, juxta communem doctrinam in materia de Charitate, etiam licitum eſt per ſe loquendo, ex compaſſione amicabili, vera tamen, & charitativa, etiam aliis pandere defectus occultos alicujus, eo fine, ut audientes pro eo orent, vel alias ad ejus correctionem collaborent; juvat etiam quandoque ejuſmodi denuntiationem criminoſo comminari: aut in præſentia criminoſi coram aliis amicis fidelibus, & charitativis ejus crimen referre, ut communi omnium adhortatione ſaltem rubore confuſus ad emendationem compellatur: ubi magna diſcretione opus eſt. Ratio eadem a fortiori eſt: quia multo magis ſalus, & bonum ſpirituale ipſius delinquentis præferendum eſt ejus famæ, quando ſine hujus aliquali læſione procurari commode non poteſt, ut hic ſupponimus ex communi cum Marchant. *cit. reg.* 2. Dixi tamen dummodo ſemper fiat ex *vera*, *& charitativa compaſſione*, ſæpiſſime enim res aliter ſe habet. Lege, quæſo, D. Bernardum *ſermonem* 24. *in Cantica*, præclariſſime depingentem eos, qui ſub titulo compaſſionis fratribus detrahunt, & inter plurima ſic ait; *Alii quodam ſimulatæ verecundiæ fuco conceptam malitiam, quam retinere non poſſunt, adumbrare conantur. Videas alta præmitti ſuſpiria, ſicque quadam cum gravitate, & tarditate, vultu mæſto, demiſſis ſuperciliis, & voce plangenti egredi maledictionem, & quidem tanto plauſibiliorem, quanto creditur ab his, qui audiunt corde invito, magis & condolentis affectu, quam malitioſe proferri. Doleo, inquit, vehementer pro eo quod diligo eum ſatis, & nunquam potui de hac re corrigere eum. Et alius; mihi quidem, ait, bene compertum fuerat de illo iſtud, ſed per me nunquam innotuiſſet: at quoniam per alterum patefacta eſt res, veritatem negare non poſſum. dolens dico, revera ita eſt. Et addit; grande damnum &c.* Hæc ille.

IV. Bonum commune Reipublicæ, vel Communitatis.

81 Regula univerſalis hæc ſit. Quilibet licite poteſt, & plerumque ex Charitate tenetur aperire etiam occultum crimen, vel defectum alterius, quoties ita neceſſe eſt ad impediendum majus damnum, vel ipſius Communitatis, vel privatæ cujuſcunque perſonæ innocentis; cùm quilibet ordine Charitatis teneatur magis avertere majus damnum Communitatis, vel perſonæ innocentis, quam perſonæ nocentis. Communiſſima DD. cum Navarr. *cap.* 18. *n.* 31. Molina *diſp.* 24. Leſſius *l. lib.* 2. *c.* 11. *dub.* 9. Laym. *c.* 3. *num.* 5. Exempla ſunt: ſi quis moliatur crimen pernicioſum Reipublicæ, hæreſim, homicidia, furta, proditionem &c. quod aliter impedire non poteſt, tenetur aperire iis, quorum intereſt. Si quis aſſumendus ſit ad ſtatum aliquem indignus, & Reipublicæ, vel privatis perſonis pernicioſus futurus, v. g. homo improbus, & ineptus ad officium, beneficium, vel Parochiam promovendus cum ſubditorum damno temporali, vel ſpirituali: Medicus imperitus ad corporis curationem accerſendus: Perſona in matrimonium aſſumenda, unde mali exitus timeantur &c. poteſt, & debet conſcius vitium perſonæ, quo inhabilis ſit, aperire, ſi aliter revocare non poſſit. Quin etiam ſpectat, ut jam indicatum, ſi innocens ſuſpicione falſi criminis de vita, & fama periclitetur, tuque conſcius eum liberare poſſis, indicando verum auctorem criminis, teneris ex Charitate indicare, prius tamen monendo alterum, ut ſibi conſulat, ob eadem rationem. *Mol. Laym. loc. cit.* Item ſi dos, domus, legatum, eleemoſyna conferenda ſint pauperi, qui tamen pauper non eſt, poteſt ejus occulta ſimulatio detegi, ut alteri vero pauperi obveniat. Quòd ſi tamen dos conferenda eſſet puellæ virgini, quæ occulte vitiata eſt, conſcius non poteſt aperire ejus vitium, neque opus eſt; quia in foro, & politia externa pro virgine habetur, & inſignibus virginum v. g. ſerto geſtando gaudet. Ut bene reſolvit Laym. *cit. nu.* 5.

SECTIO IV.

De reſtitutione famæ læſæ alterius.

SUMMARIUM.

82 & 83 *Injuſta læſio famæ inducit obligationem juſtitiæ, tam*
84 I. Perſonalem, *reſpectu lædentis, & læſi, qua lædens tantùm, non ejus, hæres, ſoli infamato obligatur: quàm*
85 II. Realem *compenſandi damna realia ex diffamatione ſecuta,*
86 & 87 *Pro ratione materiæ, & culpæ commiſſæ*, gravem, *vel* levem,
88 *Reparandi famam ablatam:*
89 *Crimen falſo impoſitum aperte retractando, etiam cum æquali infamia, vel periculo damni,*
90 *Aut veri occulti criminis evulgati opinionem prudenter corrigendo.*

91 Uſque ad num. 96. *Qualiter, ſeu quo modo hæc correctio, vel reparatio fieri poſſit, & debeat?*
96 & 97 *Si reus in judicio non juridice interrogatus, negando crimen, infamiam cauſet accuſatori, vel teſtibus, pro illa iis ad nihil tenetur:*
98 *Secus, ſi juridice interrogatus negando eos infama læſit.*
99 *Infamans obligatur reſtituere famam apud omnes audientes immediatos.*
100 *Ac etiam mediatos, ſi crimen aperuit audientibus immediatis ea intentione, juſſu, ſuaſu &c. ut etiam aliis manifeſtarent, qui ſic audiunt mediate,*
101 *Aut ſi prævidit homines garrulos id ulterius evulgaturos.*
102 *Videtur tamen modo praxis contraria, & ſufficere, reſtituere apud audientes immediatos ſolùm:*
103 *Præſertim ſi non judicavit, nec cogitavit, an ulterius evulgaturi ſint, nec ne:*
104 Uſque ad num. 107. *Quando, & qualiter peccet audiens detrahentem? &*
107 Uſque ad num. 110. *Quando audiens teneatur monere, vel corrigere detractorem, ut deſiſtat?*

ASSERTIO V.

Injuſta læſio famæ proximi per detractionem, calumniam &c. inducit obligationem juſtitiæ perſonalem reſtituendi ipſam famam; inſuper & realem compenſandi alia damna realia inde ſecuta, pro ratione materiæ, & culpæ commiſſæ, efficaciter, utpote crimen falſo impoſitum aperte retractando, aut veri criminis occulti evulgati opinionem prudenter corrigendo apud audientes immediate omnes; atque etiam mediatos alios, ſi cauſa voluntaria fuit, ut audirent. Communis, & certa omnium doctrina, ut patebit explicando per ſingula. 82

§. I. Inducit obligationem juſtitiæ.

Ratio manifeſta eſt: quia quiſquis alterum injuſte læſit in bonis alicujus momenti, ex juſtitia commutativa obligatur compenſare damnum illatum: ſed lædens alterum in fama per detractionem, vel calumniam, utique lædit in bono magni momenti, & majoris ex genere ſuo; quam ſit bonum fortunæ: ergo læſio illa inducit obligationem juſtitiæ reſtituendi ipſam famam. Sed dico 83

Perſonalem.

Obligatio enim reſtituendi ipſam famam læſam perſonalis eſt, tam reſpectu lædentis, quam reſpectu læſi, adeò ut ipſe tantùm infamans, non item poſtea ejus hæres, vel ſucceſſor (niſi intercedente aliquo ſpeciali pacto,) & ipſi tantùm infamato vivo, vel defuncto, non autem hæredibus, vel ſucceſſoribus defuncti infamati (niſi ad ipſos etiam infamia redundaſſet) famam reſtituere teneatur. Communis DD. Leſſius *cit. lib.* 2. *cap.* 11. *dub.* 21. Lugo *diſp.* 15. *ſect.* 1. *nu.* 8. Ratio eſt: quia ſicut ipſum jus famæ perſonale eſt, & proprium perſonæ habentis, ut nulli alteri debeatur, niſi ipſi, ita & læſio injuſta famæ, & conſequenter ejuſdem reſtituendæ obligatio perſonalis, & propria eſt perſonæ lædentis; ſic ut nullum alium obligare poſſit, niſi interveniente ſpeciali pacto; ut ſi moribundus filio, vel amico committat munus reſtituendi alicui famam a ſe læſam, quo tamen caſu commiſſarius non ſuo, ſed defuncti nomine famam reſtituet; etſi nulli alteri ea reſtitutio debeatur, niſi ipſi perſonæ læſæ, ac iis, in quo ejus infamia redundat: ut ſi parentem diffamaſti pro concubinario, rebelli &c. teneberis reſtituere defuncti liberis, conſequenter pro ſpuriis habitis, aut bonis omnibus privandis. Et ſic in ſimilibus. Addidi tamen 84

Inſuper & realem compenſandi damna realia ſecuta.

Infamans alterum, ſive crimen falſum imponendo, ſive verum crimen occultum pandendo, ex juſtitia non tantum tenetur reſtituere ipſam famam, modis mox explicandis; ſed etiam quodvis aliud damnum reale ex ſua diffamatione ſecutum infamato, ſi illud intendit, vel prævidit, vel prævidere debuit, ut ſi adeo infamatus officio, dignitate, bonis ſuis privatus, vel punitus fuit, debet facere integram compenſationem arbitrio viri prudentis, & probi: quia quiſquis ſcienter dedit cauſam injuſto damno alterius, tenetur ex juſtitia illud compenſare, quoad facere poteſt. Communis DD. *Navarrus* uterque, aliiſque congeſtis Molina *diſp.* 45. Leſſius *dub.* 19. Laym. *lib.* 3. *tract.* 3. *par.* 2. *cap.* 7. *num.* 4. Et quidem ſi crimen falſo impoſitum ſit, certum eſt apud omnes, deberi integram compenſationem damnorum, ſi autem crimen verum occultum evulgatum ſit, exiſtimat Sotus *lib.* 4. *de juſtit. qu.* 6. *art.* 3. diffamantem non teneri ad 85

integram reſtitutionem damni: cùm illud damnum potiùs crimini vero illius, tanquam cauſæ adſcribi debeat; evulgatio autem ſit ſolùm conditio ſine qua non illius damni: ideoque diffamans tenebitur ſolùm pro parte arbitrio boni viri. Sed contrarium in juris rigore verum eſt, & tenetur a citatis, & aliis communiter: quia crimen occultum per ſe non habet ullam vim inferendi damnum, ſed accipit per evulgationem: ergo evulgator tota cauſa moralis damni ſecuti exiſtit; ſicut ſi quis ignem latentem ſub cineribus erueret, & ſtramini applicaret, is utique tota cauſa orti incendii meritò diceretur, ait *Leſſius cit.* Idemque dicendum, ſi aliquem ejuſmodi injuſta infamatione impediviſti a lucro, ſeu bono aliquo conſequendo, juxta generaliter dicta de reſtitutione ex injuſta damnificatione negativa. Inſuper hæc actio, & obligatio reſtituendi damna ex injuſta diffamatione ſecuta tranſit ad hæredes diffamantis, & diffamati: quia eſt actio, & obligatio realis habens ordinem ad bona infamatoris, ex quibus damnum reſarciri debet: atqui hæres repræſentat perſonam defuncti quoad omnes actiones reales concernentes bona defuncti, in quibus ſuccedit: non item in obligationibus mere perſonalibus, quæ non tranſgrediuntur perſonam defuncti obligati; qualis eſt etiam obligatio reſtituendi ipſam famam, ut notant *DD. cit.* & jam ſuprà dictum.

§. II. *Pro ratione materiæ, & culpæ commiſſæ.*

86 NImirum 1. Sub mortali erit obligatio juſtitiæ ad reſtituendam famam, ſi in materia gravi, & culpa mortali famam alterius læſiſti. 2. Si in materia levi, & culpa ſolùm veniali, ſive ex parvitate materiæ, ſive ob imperfectionem actus, ex inadvertentia, vel præcipitantia ſolùm veniali, aut aliam cauſam excuſantem a mortali læſiſti, non erit obligatio reſtituendi, niſi ſolùm ſub veniali: cùm ex culpa ſolùm levi, & veniali in damnificando proximum, non poſſit oriri obligatio gravis, & ſub mortali reſtitutionis, ſaltem in foro conſcientiæ, ut ſuo loco probatum eſt. Vide bene Lugo *cit. diſp.* 15. *ſect.* 1. *n.* 7. & alios apud ipſum. 3. Si omnino inculpate, immo juſte læſiſti ob juſtam cauſam excuſantem, juxta dicta Aſſert. præcedenti §. 4. certum eſt, nullam adeſſe obligationem reſtitutionis. Hæc tria certa, & plana ſunt. 4. At quid, ſi læſiſti inculpate materialiter tantùm ſine peccato, vel injuria formali, utpote ob indeliberationem, præcipitantiam, ob errorem inculpabilem, aut quia bona fide credidiſti crimen proximi jam eſſe notorium, cùm tamen revera eſſet occultum, & ſic aliis aperuiſti? Certum eſt, non adeſſe tunc obligationem reſtitutionis ex capite injuſtæ infamationis, idque quamdiu in eo ſtatu materialiter inculpato permanes: at verò poſtea animadverſo errore tuo, & damno proximi in fama ſua, omnino adhuc teneris reſtituere, & quidem ex juſtitia, juxta communem DD. Molina *diſp.* 40. *n.* 3. Leſſius *cap.* 11. *dub.* 22. Laym. *cap.* 7. *n.* 1. Lugo *diſp.* 15. *ſect.* 1. *n.* 4. Ratio eſt: quia juſtitia non ſolùm obligat ad non inferendum damnum proximo, ſeu ne quis det cauſam injuſti damni proximi; ſed etiam obligat, ut illam cauſam damnoſam forte, quoquo modo a ſe poſitam, poſtea auferat: adeoque quicumque cauſam poſuit, unde poſtea intelligit alteri damnum injuſtum oriturum, is ex juſtitia obligatur cauſam a ſe poſitam tollere; ſi adhuc utiliter, & ſine gravi ſuo incommodo poſſit: ſi enim cauſam a ſe poſitam, cùm facile poſſit, non removeat, cenſetur adhuc, & de novo velle effectum, & damnum illud, quod ex cauſa poſita oriturum proſpicit. V. G. Si bona fide, etiam per omnimodam, & inculpabilem inadvertentiam alicubi ignem poſuiſti, ex quo poſtea intelligis incendium domus, vel ædis oriturum; ſi ſimiliter inculpate homini venenum propinaſti &c. ſi tamen errorem tempeſtive agnoſcas, quando adhuc incendium; vel mors hominis impediri poteſt, utique teneris ſub mortali impedire, ſi abſque gravi tuo incommodo poſſis: idque ex juſtitia; quia ſaltem materialiter tu cauſam poſuiſti damni (ex Charitate enim teneretur quicumque alius facile impedire potens, qui nullam poſuiſſet cauſam,) alioquin certe, ſi non impedias, tamquam incendiarius, aut homicida condemnaberis quoad pœnam, & reſtitutionem. Sic ergo in propoſito noſtro, ſi etiam inculpate intuliſti damnum famæ alienæ, & cauſam dediſti injuſtæ infamiæ, quaſi ignem applicuiſti, venenum propinaſti, crimen proximi, aut verum occultum, aut falſum narrando, vel etiam in judicio denuntiando &c. poſtea errore cognito, & damno proximi, teneris ex Juſtitia eam cauſam tollere, & famam reparare; ſi nimirum ſine tuo notabili incommodo poſſis; nam bona fides tua prima, & inculpabilis actio, aliquid omnino debet demere de obligatione, ut ſaltem non cum tanto tuo incommodo tenearis, quanto tenereris, ſi a principio mala fide, & cum culpa gravi damnum intuliſſes, vel cauſam damni dediſſes: ut notant *DD. cit. omnes*. Quòd ſi non feceris, cùm facere poſſes, jam meritò injuſtus alienæ famæ denigrator cenſeberis; & inſuper obligaberis ad compenſanda omnia alia damna realia inde infamato ſecuta, ab eo tempore, quo advertiſti errorem tuum, quo proximum injuſte diffamaſti: non autem illa damna, quæ ante hanc inadvertentiam, te adhuc in bona fide, & errore inculpabili perſiſtente, ſecuta fuerunt; pro his enim in nulla culpa fuiſti, quamdiù errorem tuum non advertiſti: at pro illis poſtquam errorem cognoviſti, ſi, cùm facile poſſis, culpabiliter negligas impedire infamiam proximi, & damna inde ſequentia, jam incipis eſſe in gravi culpa contra juſtitiam: ideoque ex juſtitia obligaberis compenſare iſta damna ex graviter culpabili mora tua infamato conſequentia: ut ea communi optime declarat *Lugo cit.*

Eadem ratione reſolvendum eſt in caſu, quo detraxiſti coram aliis graviter Petro, narrando grave quoddam ejus facinus, ſed audientes per errorem intellexerunt de Paulo, & ideo Paulus apud eos detrimentum famæ patitur, ſi poſtea errorem, & damnum Pauli intelligas. Leſſius *ibid. cit. n.* 119. vult te obligari ex Charitate tantùm corrigere, & auferre errorem audientium, non ex juſtitia: eo quòd narratio tua non ſit cauſa directa infamiæ Pauli, ſed erronea audientium intelligentia. *Molina* autem, & *Lugo cit.* rectiùs cenſent teneri te etiam ex juſtitia ob rationem ſuprà datam: revera enim ex tua narratione occaſionaliter ſaltem ſequitur iſte error audientium, & conſequenter infamia Pauli apud audientes. 87

§. III. *Efficaciter.*

DEtractor nimirum obligatur famam ablatam reſarcire, & reparare cum effectu, quantùm in ſe eſt: hoc eſt, debet facere, ut infamatus correcta mala de ſe opinione apud audientes, bonum nomen, & decus ſuum re ipſa, & in effectu recuperet: idque etiam cum ſuo incommodo majori, vel minori, juxta proportionem delicti (Hoc opus, hic labor eſt.) Nimirum 88

Crimen falsò impoſitum aperte retractando.

QUi ſcilicet famam læſit, alteri ſcienter falſum crimen imponendo, tenetur poſtea aperte retractare apud audientes. Certum apud omnes. Hac tamen differentia. 1. Si vir magnæ auctoritatis detraxit, vel infamavit, v. g. Epiſcopus, Superior, Prælatus, Senator, &c. ſufficit dicere apud audientes, ſe errore deceptum dixiſſe falſum &c.: non tamen tenetur dicere, ſe mentitum eſſe, faciendo jacturam famæ ſuæ cum detrimento Reipublicæ: nam ex una parte talibus ita retractantibus facile creditur: ex altera autem parte majus malum eſſet, talem infamari, quàm alterius infamati. Ex communi Petrus Nav. *lib.* 2. *c.* 4. *n.* 375. Leſſ. *l.* 2. *c.* 11. *dub.* 20. Mol. *tr.* 3. *diſp.* 41. *n.* 2. Tann. *diſp.* 4. *de juſt. q.* 6. *dub.* 6. *n.* 141. Laym. *cit. c.* 7. *n.* 1. & aliis apud ipſos. 2. Alii autem communiter tenentur etiam fateri ſe mentitos eſſe; & ſibi imputare debent probrum, quia in culpa fuerunt. Inſuper quia homines propenſiores ſunt ad credenda mala, quàm bona de proximo, quòd ſi audientes nollent credere ſimpliciter retractanti ſuum dictum, tenebitur detractor etiam adhibere juramentum: ut ex Soto, Bannez, utroque Navarro, aliiſque docet Tann. *cit. n.* 142. Non tamen tenetur adhibere teſtes: ſi enim etiam juranti nolunt credere, ipſis jam imputari debet injuria falſæ, & vanæ credulitatis: ſi enim homo retractans ſit tam parvæ fidei apud ipſos, eo ipſo minùs debebant credere infamanti. 3. Retractatio falſi criminis omnino fieri debet, non obſtante infamia æquali, & periculo damni incurrendi: ut ſi quis alterum per calumniam accuſavit, aut contra alium falſum teſtimonium ſcienter dixit, ex quo illi mors imminet, manet obligatus calumniator ad retractandum ſuum dictum, etiam cum æquali infamiæ, & mortis periculo, quia in pari cauſa ſemper melior eſt conditio innocentis, quàm nocentis. Tenetur quilibet ordine Charitatis magis diligere ſuam vitam, famam, pecuniam &c. quàm alterius; ſed ſalvo jure alterius, quod nulli poteſt eripere Charitas: in propoſito autem innocens habet integrum jus ad famam, vel vitam ſuam: nocens autem ipſo facto, quo ſui calumnia alterum infamiæ, & mortis periculo expoſuit, cenſetur amiſiſſe jus ad conſervandam vitam, vel famam ſuam, cum tanta injuria proximi innocentis. Eſt communiſſima, & certiſſima DD. Sententia, meique citati omnes, & optime Bonac. *in* 8. *Præceptum diſp.* 10. *q.* 3. *propoſit.* 3. *n.* 16. recte addens, talem calumniatorem teneri etiam admonere alios, quos ad falſum teſtimonium ferendum induxit, ut falſum retractent: & iis recuſantibus tenetur Judici fraudem aperire; quamvis ſibi periculum vitæ immineat: dummodo ſemper credat ſe profuturum; quia credens ſe nihil profuturum, non tenetur retractare, cùm nemo ad opus inutile obligetur: tenebitur tamen reſtitutionem aliorum damnorum facere, cùm illorum cauſa injuſta fuerit. Hæc *Bonacina*. Sed addit 89

me-

Digitized by Google

meritò Tamb. *lib.* 8. *Decal. c.* 1. §.... *n.* 6. ſemper juvare, & prodeſſe, ſaltem per hominem gravem admonere Judicem de falſitate prædicta: nam certe tunc judex majorem diligentiam adhibebit exquirendi veritatem pro reo. 4. Denique etiam ignotus infamator, vel auctor calumniæ, etſi ordinarie non teneatur ſe prodere ad reddendam proximo famam ablatam; quia ordinarie reſarciri poteſt proximi fama per interpoſitas perſonas, aut etiam per Confeſſarium, ſine notitia perſonæ, quæ primò infamavit, vel calumniata eſt; obligabitur tamen ſe prodere in certo caſu, quando aliter reſarciri non poteſt fama injuſte infamati, maxime per calumniam; & omnium maxime in judicio. Item quando alius pro auctore calumniæ habitus, de fama, vel vita periclitatur, non obſtante æquali ſuo periculo.

Aut veri occulti criminis evulgati opinionem prudenter corrigendo.

90 I. QUi alium infamavit, verum illius occultum crimen evulgando, certùm eſt, eum debere adhibere omnia media, quæ utilia putantur ad conceptam criminis opinionem abolendam, famam ſeu bonam exiſtimationem de proximo læſo apud audientes redintegrandam, quatenùs facere poteſt ſine mendacio, & ſine majori damno proprio, quàm ſit illud, quod infamatus patitur. Certe numquam cum periculo mortis propriæ; eſto infamatus a ſe de vero occulto crimine morte condemnandus ſit. *Leſſius*, *Sanch. Petrus Navar.* aliiſque cit. *Caſtro-Palaus* apud Tamb. *cit. nu.* 6. *in fin.* Ratio eſt: quia jam ſententia erit juſta pro vero crimine: ergo tu licèt peccaveris contra juſtitiam crimen illud occultum evulgando, non tamen fuiſti cauſa mortis injuſtæ: ergo non eſt ratio, cur ad liberandum reum vitam tuam exponere obligeris; etſi alia damna ſecuta compenſare obligatus maneas. Cæterùm difficultas tota eſt, quænam defacto ſint illa media utilia ad hunc finem reparandi famam proximi in caſu propoſito?

91 II. Certùm eſt, detractorem tunc nec debere, nec poſſe dicere abſolute, ſe mentitum fuiſſe, vel falſum dixiſſe ſimpliciter, ſine aliqua æquivocatione: hoc enim ipſum eſſet mendacium, quod in nullo caſu, & nulla de cauſa licitum eſſe poteſt. Poterit ergo, & ſi ad reparandam famam ſufficere videatur, debebit dicere, ſe male, & injuſte locutum, injuriam illi feciſſe, non recte advertiſſe, ſe erraſſe, deceptum eſſe &c. Sic enim non mentitur, ſed veriſſime dicet; cùm omnis peccans erret, vel decipiatur deceptione practica, ſeu practice, aut a dæmone, aut a propria paſſione, vel levitate. Ita communis DD. cum D. Thom. 2. 2. *q.* 62. *ar.* 2. & Scoto ſupra *cit. in* 4. *d.* 15. *q.* 4. *ar.* 2. Nav. *c.* 1. *n.* 45. Mol. *diſp.* 44. Leſſ. *cit. dub.* 20. *n.* 110. Lugo *ſect.* 2. *n.* 30. Laym. *cit. l.* 3. *tr.* 3. *p.* 2. *c.* 7. *n.* 2. Quòd ſi ejuſmodi loquendi formula non ſperetur, te apud alios conceptam criminis opinionem tollere poſſe, præſertim apud peritos, vel aſtutos, qui intelligentes, talem eſſe modum reſtituendi famam, potiùs in concepta criminis opinione confirmantur; tunc

92 III. Poteris, &, ſi profuturum ſperes, etiam debebis uti congrua, & prudenti aliqua æquivocatione, ſeu reſtrictione mentali: v. g. dicendo: reflexi me, erravi: ipſe hoc crimen numquam patravit; ſubintelligendo publice, & tali modo, ut de eo licite apud alios loqui poſſimus; aut eodem ſenſu: falſum, vel non verum dixi, intelligendo: non verum veritate publica, quæ ſola manifeſtari poteſt in tali materia: quemadmodùm Confeſſarius interrogatus de aliquo crimine ſibi confeſſo, negare poteſt, ſibi dictum eſſe tale crimen a pœnitente, omnium conſenſu. Ita contra Leſſ. & alios Sanch. *lib.* 3. *moral. cap.* 6. *n.* 13. Lugo *eod. n.* 30. *ad fin.* Quòd ſi verò neque talis modus ſufficiat, vel profuturus videatur ad reparandam famam, aliqui volunt poſſe, & debere etiam dicere, ſe mentitum eſſe: intelligendo, non contra mentem ſuam, vel opinionem ſpeculativam de veritate rei, ſed contra dictamen, & notitiam practicam, qua novit crimen occultum proximi non poſſe licite dici apud alios. Et hunc modum eſſe licitum, fatentur etiam *Leſſius*, & *Laym. cit.* At verò eſſe neceſſarium, negant DD. communiter cum *D. Thoma*, & *Scoto cit.* etſi aliqui affirment. *Ratio eſt*: quia iſte modus reſtituendi difficilior eſt, quàm ut a perſona, præſertim gravi, & multò magis a ſimplici exigi poſſit. Denique ſi nihil dictorum ſuccedat.

93 IV. Obligaberis infamato aliquam æquivalentem compenſationem famæ facere: utpote, quoties occaſio ſe præbet, eum, vel in eadem materia, in qua diffamaſti; vel in alia materia ob alias dotes, laudando, honorem ei deferendo, de eo honorifice loquendo, vel cum eo honorifice agendo coram aliis, apud quos antea diffamaveras, quoadusque tantùm moraliter famæ, & honoris ei per te accedat, quantum detraxeras, prudentis arbitrio: fama enim læſa reſarcienda eſt, quocumque tandem modo moraliter poſſibili. Communis DD. cum *Laym.* & *Lugo cit.*

94 *Dices*: Si diffamatum a te in una materia, v. g. Caſtitatis, laudes in alia materia, v. g. pietatis, juſtitiæ &c. nullo modo reſtituis famam ablatam, ſed remanet is æque infamis in caſtitate, ſicut anteà: ergo iſte modus nihil conducit ad reſtituendam famam. *Reſp.* N. conſeq. licèt enim non ſit eadem numero fama, quæ redditur, eſt tamen in eodem genere bonorum, itaut videatur æquivalere famæ amiſſæ, ſicut ſi alicujus ſingularem pretioſam gemmam in flumen abjeciſſes, deberes reſtituere ejus pretium, licèt is eo pretio nec eandem, nec ſimilem gemmam comparare poſſet: quia ad uſus humanos jam habet æquivalens, ita in caſu noſtro.

95 *Contrà*: Qui diffamatum de aliquo crimine ſolùm honorat coram audientibus, nec famam reſtituit, nec aliquid æquivalens in eodem genere: honor enim, & fama non conſtituunt idem genus bonorum, ſed diverſa: ergo talis modus non ſufficit, nec conſequenter debetur: ideo enim dicemus *Sect. ſeq.* non poſſe, nec debere famam ablatam pecunia compenſari, quia ſunt in diverſo genere bonorum. *Reſp.* N. conſeq. & paritatem cum pecunia: quia licèt in rigore ſpeculativo honor ſit diverſum genus bonorum a fama, eſt tamen ita affine, & ideo connexum cum fama, ut ad humanos uſus pro eodem fere reputetur; licèt enim honor non ſit fama, eſt tamen famæ, ſeu bonæ exiſtimationis de proximo teſtificatio: ideoq; per honoris augmentum coram aliis, etiam fama cenſetur reſarciri, & augeri, etſi non eadem numero, tamen in æquivalenti: alia longe eſt ratio de pecunia, quia pecunia ad uſus humanos nullo modò æquivalet famæ, vel ſupplet pro fama amiſſa, neque ad idem deſervit, ut ex ſe conſtat.

Dubium incidens.

96 QUi crimen verum ſibi in judicio objectum negat, & ſic indirecte dat cauſam infamiæ accuſatori, vel teſtibus, quippe qui exinde de falſitate, & calumnia notantur, & infamantur, tenebitur ne is reſtituere famam ſic ablatam? Communis DD. Sententia ſic diſtinguit.

97 I. Si reus in judicio non juridice interrogatus, ita neget crimen objectum, ad nihil tenetur accuſatori, vel teſtibus. Communiſſima cum *Scoto cit. q.* 4. *art.* 5. Ratio eſt: quia reus non juridice interrogatus poſt infamiam, vel indicia ſufficientia, non tenetur confiteri crimen occultum, & objiciens, vel accuſans, aut teſtificans de crimine occulto ſibi ipſi imputare debet, ſi ſibi infamia ſequatur ex eo, quòd incaute alteri objiciat crimen, quod ſufficienter probare non poteſt, ut optime declarat Scotus ibid. a. 6. Addens autem. *Sed remanet difficultas, ſi peccat mentiendo pro ſe? durum videretur, quòd quilibet accuſatus in publico ab uno ſtatim teneretur de neceſſitate ſalutis in publico confiteri illud, & ſic ſtatim exponere ſe patibulo in judicio ſanguinis; ſed habendo oculum non tantum ad pœnam, ſed ad honeſtum, & inhoneſtum, non apparet, quod iſte honeſte & ſecundum rectam rationem debeat confiteri coram tali judice: quia ipſe plus quàm quicumque alius accuſans ſingularis, auferret ſibi famam, quia confitenti contra ſe in judicio creditur. Quid ergo? cauta eſt reſponſio Juriſtarum: ergo propoſita, ut proponuntur, & hæc quidem ſine mendacio poſſunt dici in propoſito, quia proponuntur in publico, & ut publica, & publice probanda? ſic autem negare ea poteſt quis, ſi ſcit, ea non poſſe probari in publico.* Hæc Scotus. Facile ergo mendacium vitabis negans, congrua, & notiſſima reſtrictione mentali, v. g. non feci; intelligendo, eo modo, ut de hoc publice interrogari poſſim, vel reſpondere tenear.

93 II. At verò ſi reus juridice interrogetur a Judice, poſt infamiam, vel ſemiplenam probationem; & tamen crimen negat, communis ſententia affirmat, eum debere modo competenti reſtituere famam accuſatori, vel teſtibus inde in fama ſua læſis. Ita pluribus citatis Mol. *tr.* 8. *diſp.* 43. Ratio eſt: quia tunc tenetur reus fateri veritatem: ergo negando crimen objectum, injuſtam cauſam præbet infamiæ accuſatoris, vel teſtium; conſequenter reſtitutioni obnoxius fit. Oppoſitam tamen negativam cum aliis optime docet Lugo *cit. diſp.* 15. *ſect.* 1. *n.* 14. Ratio eſt: Tum quia communiter ex ea negatione ordinarie non ſequitur grave damnum, vel infamia accuſatori, vel teſtibus, omnes etiam ſupponunt, reum voluiſſe ſe defendere, ſi quo modo poſſet, negando ſuum crimen: nemo enim fere eſt, qui ſponte confiteatur, niſi plene convictus, vel tortura coactus ad confitendum. Tum maxime: quia reus negando crimen, non eſt cauſa poſitiva infamiæ accuſatoris, ſed negativa tantùm; quatenùs eum non adjuvat fatendo, ad veram faciendam ejus accuſationem, & defendendum eum ab infamia, cùm poſſet; ad quod certe ipſe non tenetur ex juſtitia, ideoque negando non infert accuſatori, vel teſtibus injuriam: in hoc ergo caſu infamia, ſi quæ oritur accuſatori, vel teſtibus, non oritur a reo, ſed ab accuſatione non probata: quam reus negat, proprie loquendo; ſed quia accuſator propoſuit id, quod plene non probatur. Vide latiùs *Lugo ibid.* & ab eo citatos.

§. IV. *Apud*

§. IV. *Apud audientes immediate omnes: atque etiam mediatos, &c.*

99 CErtum apud omnes, infamantem obligari prædictis modis reſtituere famam proximi apud omnes immediatos audientes, coram quibus ipſemet famam proximi notabiliter læſit detractione, vel calumnia: apud hos enim infamans immediata cauſa fuit infamiæ, & damni proximi. At quid, ſi primi immediati auditores tui, quod ordinarie fit, auditum crimen, ſeu falſum, ſeu verum occultum, etiam aliis referant, & notum faciant: ſicque infamia propagata fuerit? teneberiſne tu primus infamans, etiam apud hos mediatos audientes famam proximi reſarcire? Negant aliqui abſolute cum noſtro Philippo Fabro *in 4. d. 15. q. 3.* Quia cum verba in infinitum promulgentur, aliis, aliis referentibus, impoſſibile eſt, detractorem apud omnes ſatisfacere. Nos dicimus, quod ſic, cum hac limitatione:

Si voluntaria cauſa fuit, ut alii audirent.

100 I. CErtum apud omnes eſſe debet, ſi detractor alterius crimen detegit ea directa intentione, aut etiam juſſu, ſuaſu, aliove ſimili modo ad hoc movit audientes, ut etiam aliis manifeſtarent ad propagandam infamiam proximi, teneri eum ex juſtitia (ſaltem in defectum primorum ſuorum audientium,) famam reſtituere apud omnes, ad quos criminis notitia pervenerit: quia ipſe ex directa intentione cauſa principalis fuit; alii vero ſolùm quaſi ejus inſtrumenta fuerunt totius infamiæ propagatæ, ut ex ſe patet. Unde & tenebitur ad eum finem a primis audientibus inquirere, an aliis, & quam multis, ac quibus dixerint; ut notat Lugo *cit. diſp.* 15. *ſect.* 2. *n.* 15. Contra vero certum quoque eſt apud omnes, ſi detractor nullo modo intendat, ut primi audientes crimen auditum aliis evulgarent; ſtupore, quia dixit alicui, vel aliquibus ſub ſecreto, ſeu prævia adſtipulatione ſilentii, vel talibus perſonis bonis, & gravibus communiter reputatis, quas prudenter judicabat, rem ulterius non evulgaturas, eæque contra omnem ſuam opinionem aliis evulgent: tunc non teneri detractorem reſtituere famam coram aliis mediatis audientibus, ſed ſufficere apud ipſos tantùm immediatos audientes retractare: quia tunc reſpectu tui per accidens eſt ipſorum revelatio: & infamia ulterior infamati ipſorum malitiæ, vel imprudentiæ imputanda eſt.

101 II. Si ſine ſecreti ſtipulatione aperuiſti crimen alterius hominibus leviculis, & garrulis, quos prævides aliis, & aliis facile evulgaturos, omnino teneberis detractor etiam coram illis aliis mediatis auditoribus famam reſarcire, in defectum immediatorum audientium, & ulteriùs evulgantium. Ita communis, & re ipſa veriſſima Sententia DD. Petrus Nav. *l.* 2. *c.* 4. *n.* 443. Leſſius *l.* 2. *c.* 11. *du.* 20. *n.* 111. Lugo *cit. ſect.* 2. *n.* 15. Ratio urgentiſſima eſt: quia tunc detractor damnum futurum prævidit, vel prævidere prudenter omnino debuit, ideoque indirecte ſaltem voluit, atque adeo totum illud damnum, & infamia ulterior ſubſequens eſt ex formali injuria detractoris primi: ergo tenetur reſarcire apud omnes totum damnum; quippe cujus totius injuſta cauſa fuit. Quod ſi ſit impoſſibile reſarcire apud omnes, ut dixit noſter Faber ſupra, per accidens erit, & eatenus detractor excuſabitur per impotentiam: interim per ſe obligatus manet, & non excuſatur reſarcire apud eos, apud quos poteſt: ſicut qui debet mille, & ſolvere non poteſt, non excuſatur a ſolvendis centum, quæ ſolvere poteſt. Ait *Lugo cit.*

102 III. Verùm licet hæc Sententia ſpeculative, & ſtando in vi rationis veriſſima ſit, in contrarium tamen videtur ſtare praxis, tam pœnitentium detractorum, qui abunde credunt ſe ſatisfeciſſe, ſi crimen falſum, vel verum occultum a ſe evulgatum retractent coram immediatis primis ſuis audientibus, quàm etiam Confeſſariorum proborum, & doctorum, qui ad hoc ſolùm obligant pœnitentes, ut apud eoſdem retractent, apud quos primo dixerunt; niſi directe ulterius evulgare voluiſſent: nec unquam memini, me aliquid amplius exegiſſe in hoc caſu frequentiſſimo, niſi falſi ſint, ſe ita intendiſſe, & voluiſſe, ut res amplius evulgetur. Et certe fatendum eſt in praxi, defacto communiter detrahentes excuſari ab hac obligatione reſarciendi famam apud alios mediatos audientes: tum propter impotentiam moralem, ut dicebat Faber: tum maxime, quia eo ipſo, quo detractor apud immediatos audientes retractat ſuam detractionem, vel calumnia, cenſetur implicite iis committere, & ipſi (ſi nihil contradicant,) in ſe ſuſcipere, ut & ipſi hanc ſuam retractationem apud alios evulgent, quibus ipſi dixerunt, ut optime declarat Lugo *cit. n.* 16.

103 IV. Cæterum ſi denigraſti famam proximi coram audientibus, quos nec probos, vel graves, & taciturnos, nec improbos, leves, ac garrulos judicaſti, abſtrahendo, an ulterius propalaturi ſint, nec ne, ut ſane ſæpiſſime fit in praxi, merito cenſent Tamb. *l.* 0. *Decal. c.* 3. §. 5. *n.* 5. te non teneri reſtituere famam, niſi apud iſtos immediatos audientes; non item coram aliis, quibus ipſi rem evulgarunt: cùm enim nemo ſit præſumendus malus, vel male locuturus, ſi tu ita præſcindas, non cenſeberis cooperari cum ipſorum peccato, & ulteriori damno, ac infamia proximi; ideoque immunis eſſe ab hac obligatione reſtitutionis ulterioris. Denique ſermo ſemper fuit de obligatione juſtitiæ: nam ſi quis videat, ex ſua prima infamatione, præſertim de crimine falſo, aliquem apud alios palam traduci, auditoribus ſuis immediatis non reſarcientibus famam, utique tenebitur ex Charitate modo aliquo convenienti, hoc proximi damnum impedire, immo probabiliter etiam ex juſtitia, quia revera a parte rei primus injuſtam cauſam dedit ejuſmodi injuſtæ diffamationis propagatæ: idque certiſſimum eſt, ſi apud primos audientes nondum retractavit, iique crimen illud verum, vel notorium putantes, licite ſe evulgare, exiſtimant,

Dubium incidens.

Quid de audientibus detractiones?

CErtum apud omnes, injuſte detrahentes voluntarie, 104
& ſine juſta cauſa audire, & cùm facile poſſis, non impedire, eſſe peccatum mortale ex genere ſuo; aliquando contra juſtitiam: aliquando contra Charitatem tantùm. *Communis.* Et conſtat ex Scripturis. Proverb. 4. *Remove a te os pravum, & detrahentia labia ſint procul a te.* Et ad Roman. 1. de detractoribus, aliiſque peccatoribus ſubjungit Apoſtolus: *Quoniam qui talia agunt, digni ſunt morte: & non ſolum qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.* Atqui omnis voluntarie, & ſine juſta cauſa auſcultans detrahenti, eo ipſo directe, vel indirecte conſentit detrahenti: ergo ſimilis peccati reus eſt. Unde nervoſe D. Bernardus *l.* 2. de conſiderat. ad Eugen. *Detrahere, vel detrahentem audire, utrum horum deteſtabilius ſit, non facile dixerim.* Dixi autem 1. *Voluntarie:* non enim poteſt peccare, qui contra voluntatem ſuam coactus debet intereſſe detrahentibus, nec impedire poteſt, ut maxime famuli intervenientes menſis, ancillæ &c. 2. *Sine juſta cauſa:* nam ob cauſam rationabilem, & bonum finem detrahentem audire, apud omnes culpa vacat. 3. *Eſt peccatum ex genere ſuo mortale;* juxta dicta de ipſa detractione. 4. *Aliquando contra juſtitiam; aliquando contra Charitatem tantum:* ad hoc dignoſcendum, quando ſit peccatum mortale contra juſtitiam, vel contra Charitatem tantùm, pono breves, & claras

Reſolutiones.

I. AUdiens detrahentem coram aliis, ita ut poſitive 105
cooperetur ad detractionem faciendam, vel continuandam, inducendo, provocando, interrogando, adjuvando, annuendo, laudando, adulando, vel approbando, ita ut ejus laus, approbatio, vel complacentia vera cauſa ſit detractionis factæ, vel auctæ, peccat mortaliter contra juſtitiam, ac ad reſtitutionem obligatur reſpectu infamati: quia poſitive ad illius damnum cooperatus eſt: inſuper peccat mortaliter peccato ſcandali contra Charitatem reſpectu detrahentis, quem poſitive ad peccatum inducit, vel confirmat. *Omnes cum D. Thoma cit.* Eoque ſenſu veriſſime dixit D. Bernardus modo relatus. Excuſari tamen a mortali convenit, ſi quis ex curioſitate, vel levitate ab alio privatim crimen alterius expiſcetur, abſque intentione aliter lædendi: aut ſi putet detractionem exiguam, vel levem fore, & præter ejus opinionem detractor in gravem infamiam erumpat, ut ex *Molina* notat Laym. *cit. c.* 3.

II. Qui audit detrahentem ſolùm conſentiens, approbans, 106
gaudens, complacens in detractionem, & injuſtam infamationem alterius, abſque tamen omni poſitiva cooperatione, & influxu, peccat etiam mortaliter peccato odii contra Charitatem tantùm, non item contra juſtitiam: ideoque ad nullam reſtitutionem obligatur. Omnes cum D. Thom. *cit. q.* 73. *art.* 4. Nav. *c.* 18. *n.* 37. Mol. *diſp.* 34. *n.* 2. Leſſius *cit. dub.* 4. *n.* 20. Laym. *l.* 3. *tr.* 3. *p.* 2. *c.* 3. *n.* 14. Ratio eſt: quia conſentire, complacere, vel lætari de malo alterius, abſque ulla poſitiva externa cooperatione ad illud malum Charitati tantùm, non autem juſtitiæ adverſatur. Excipe: niſi quis ex juſtitia teneretur, & poſſet illud malum impedire, de quo mox infra. Quin etiam ſi quis tunc complaceret, vel delectaretur, non de damno proximi formaliter, ſed materialiter tantùm ob rei novitatem, mirabilem praxim, ob facundiam detrahentis, leviter, vel tam lepide recenſentis, vel exaggerantis factum alterius, peccatum veniale non excederet. Ut notat cum *Molina, & Leſſio Laym. cit.*

III. Qui audit injuſte, & mortaliter certo detrahentem, 107
mere negative ſe habens, & ſolùm non impediens, cùm facile, & commode poſſet, per correctionem fraternam, redarguendo expreſſe, vel tacite, adhuc peccat mortaliter ex genere ſuo contra Charitatem, & præceptum correctionis fraternæ, idque duplici reſpectu: & reſpectu ipſius detrahentis,

Digitized by Google

hentis, non impediendo ejus peccatum, & ruinam ſpiritualem; & reſpectu infamati, non impediendo ejus damnum famæ. Non autem peccat contra juſtitiam; qoia ſupponimus, eum nullo modo poſitive cooperari ad damnum alterius; ideòque ad nullam obligabitur reſtitutionem. Excepto, ſi quis ex juſtitia, hoc eſt, ex officio, vel contractu obligatus eſſet impedire peccatum unius, & damnum alterius: ut maxime ſunt Conſiliarii reſpectu Principis, Prælati reſpectu ſubditorum &c. qui non impedientes detractiones ſuorum, vel contra ſuos, contra juſtitiam peccant, & ad reſtitutionem, ac famam reſarciendam, per ſe, vel per detractores ſubditos obligantur: ut ex communi notant Leſſius c. 11. du. 23. Tanner. *diſp. 4. de Juſt. q. 4. du. 6. n.* 153. Lugo *diſp. 14. ſect.* 8.

108 Sed nota per omnem modum ad ingens ſolatium ſcrupuloſorum, & timoratorum notanrer dictum: *injuſtè, & mortaliter certò detrahentem*, &c. Non ergo peccat, ſaltem graviter, qui audit, nec impedit detrahentem, vel male loquentem de proximo: ſed 1. *non injuſte*, ſed juſte ob aliquam cauſam excuſantem ex aſſiguatis Aſſert. 4. *§*. 4. Sect. præced. 2. *non mortaliter*, utpote in re jam notoria, aut in materia levi, aut in materia gravi, ſed coram te ſolo, vel uno, aut altero ſolo prudente non evulgaturo; aut coram mulris, ſed probabiliter nullam fidem habentibus. 3. *non certo* injuſte, & mortaliter detrahentem; utpote quando non conſtat, an male loquens de alio, eum injuſte infamet, & mortaliter peccet; quia forte habet juſtam cauſam, vel forte crimen jam eſt notorium, non amplius occultum. Placent verba Bonacinæ *de reſtitut. d. 2. q. 4. propoſitione* 11. dicentis: quia audiens non debet in dubio præſumere loquentem malum, niſi habeat ſufficientem conjecturam in contrarium, & cùm ipſe neſciat, an delictum, quod narratur, ſit publicum, vel occultum, & utrum juſte narretur, non peccat non reſiſtens narrationi, fieri enim poteſt, ut juſte narretur, & conſequenter facit injuriam uarranti obſiſtendo, ſi corriperet de peccato, quod neſcit eſſe peccatum. *Sic Bonacina*. At quid ſi audias detrahentem ex inculpabili errore, vel inadvertentia, adeòque ſine peccato, & injuria formali, teneberiſne adhuc corrigere, & non corrigendo peccabis? Reſp. Omnino quod ſic, quia cauſa excuſans detrahentem a peccato ſcilicet error, vel inadvertentia non reperitur in te, ut ſupponimus, ſciente, & advertente injuriam, & damnum grave inferri proximo, ideoqoe licet ipſe excuſetur a peccato, non tamen tu excuſaberis ab obligatione impediendi damnum proximi, nec a peccato, ſi non impedias.

109 IV. Cæterùm eædem cauſæ excuſantes a peccato correctionis fraternæ, ut ſcilicet quis proximum peccantem corrigere non teneatur, etiam hic excuſant, ut quis non teneatur impedire detractiones per directam correctionem detrahentis: utpote ſi perſona non ſit idonea ad corrigendum, ſi nullus fructus ſperetur, immo gravius malum timeatur, vel tibi ipſi, v.g. convitia, rixæ &c. vel alteri tertio, utpote graviores detractiones, calumniæ &c. ſæpe enim fit detractorem ex correctione tantùm magis irritari ad magis confirmandas, & augendas detractiones, plures defectus evomendo, etiam perjuria, calumnias, blaſphemias, &c. quibus caſibus correctio ſine culpa, & prudenter omittitur: ſæpe etiam magis conſules infamato, ſi tacendo permittas detractionem uſque ad finem progredi, quam ſi illam mox inchoatam abrumperes: ſi enim ſubito abrumpas re non tota narrata, audientes ex illa cognitione confuſa, vel detractione plerumque deteriora concipient crimina, quam reverà ſint, vel eſſe cognoſcerent, ſi narratio tota audiretur, ut ſapienter advertit Tamb. *cit. c.* 3. §. 7. *n.* 14. Rurſus ſine culpa mortali, etſi non ſine veniali, omittitur correctio ab apen corrigere ex negligentia, verecundia, timiditate &c. niſi audiens Superior eſſet, aut grave valde damnum timeretur. Ex quibus omnibus patet, æquales raro, inferiores verò vix unquam peccare mortaliter, non impedientes detractiones per poſitivam correctionem, ut plurimus citatis notat *Lugo cit.* Tandem excuſatus a correctione directa detrahentium, adhuc tenetur, quantùm commode facere poteſt, corrigere, & impedire, ſaltem indirecte, oſtendendo ſuam averſionem diſplicentiam, vel non conſenſum, v. g. diſcedendo a loco, ſermonem aliò divertendo, aut tacendo, vultum torvum, vel triſtem oſtendendo: nam ut dicitur Pov. 25. v. 23. *Ventus aquilo diſſipat pluvias, & facies triſtis linguam detrahentem*.

SECTIO V.

De cauſis excuſantibus a reſtitutione famæ, & honoris.

SUMMARIUM.

110 Prima cauſa *a reſtitutione famæ excuſans*, *eſt* ceſſatio *damni*;

111 *Ut I. Si a principio ex tua detractione, vel calumnia alteri nullum ſecutum ſit damnum famæ, vel honoris, vel*

112 *II. Fama poſtea alia via recuperata ſit; aut*

113 *III. Infamia progreſſu temporis oblivione omnino deleta ſit apud audientes; aut*

114 *IV. Si crimen a te evulgatum, poſtea aliunde pateſiat.*

115 Secunda cauſa *a reſtitutione famæ, vel honoris excuſans eſt remiſſio læſi*,

116 *Expreſſa, vel tacita.*

117 Tertia cauſa *excuſans eſt* compenſatio mutua, *quando ſcilicet infamatus, te viciſſim infamavit (ubi tamen quatuor obſervanda.)*

118 *Verus autem eſt, non licere ita compenſare famam per ſe directe, & præciſe per modum compenſationis:*

119 *Sed per accidens, indirecte, & per modum defenſionis ſolùm.*

120 Quarta cauſa *certo excuſans eſt* impotentia *phyſica, & moralis, quandiù durat. Unde*

121 *Vel cum notabiliter graviori detrimento propriæ famæ.*

122 Uſque ad num. 130. *Nec etiam probabilius, ſi aliter non poſſit, tenetur eam compenſare pecunia, niſi id ei Judex in pœnam criminis imponat.*

§. I. *Ceſſatio damni.*

PRima late patens cauſa excuſans eſt; ſi ceſſet damnum 110
ex tua detractione, calumnia, contumelia &c. quando enim ceſſat ratio, & cauſa reſtitutionis faciendæ, ceſſat etiam effectus, & obligatio ipſa: tota autem ratio & cauſa reſtitutionis faciendæ pro læſione famæ, & honoris, eſt damnum illatum; ut dictum eſt: ergo ceſſante damno, ceſſat & obligatio reſtitutionis. Utpote

I. Si a principio ex tua detractione, vel contumelia re- 111
verà proximo nullum ſecutum eſt damnum famæ, vel honoris; utpote quia audientes non crediderunt detractori, vel non intellexerunt, de quo detractor locutus ſit, vel quia per alium corrigenrem mox infamia impedita eſt &c. Quæ omnia patent ex dictis.

II. Si infamato poſtea alia via fama recuperata ſit; utpo- 112
te propria purgatione, bonorum virorum teſtimonio, ſententia Judicis, aut vitæ ipſius probitate, ſeu experientia ipſa comperta ſit falſitas infamiæ: debet tamen adhuc tunc reſtitui pro damno alio temporali, ſi quod ex infamatione tua paſſus eſt infamatus, juxta dicta *Aſſert.* 5. §. 1. *fin.* atque etiam pro expenſis, ſi qua forte fecit infamatus pro fama ſua recuperanda: ut ex communi notat Lugo *diſp.* 15. *ſect.* 3. *n.* 35. Quem vide.

III. Si infamia illata progreſſu longi temporis oblivione 113
omnino deleta ſit apud audientes: tunc enim rurſus ceſſante damno, ceſſabit ratio compenſandi illud. *Communis DD. Nav. uterque, Laym. Lugo cit.* Quo caſu prudentia maxima deſideratur, quando de hac oblivione non ſatis conſtat: quia aliquando multo magis periculoſum erit retractando renovare memoriam apud audientes, quæ forte jam penitus evanuerat; aliquando verò licet auditores nunc non recordentur, periculum tamen eſſe poteſt, quod data occaſione excitentur rurſus ſpecies conſopitæ, & memoria ſimul cum infamia reviviſcat. Quid autem in hac perplexitate debeat facere detractor, & conſulere Confeſſarius, difficile eſt judicare. Placet judicium, & regula Card. de Lugo *eod. n.* 35. detractorem debere prudenter penſare, quid rationabiliter velit ipſe infamatus, attentis circumſtantiis præſentibus fieri a detractore: quando enim præſumitur, eum velle potius, quòd memoria apud audientes non renovetur, liber erit detractor ab onere reſtitutionis. Ad hoc autem dijudicandum optima regula erit, ſi detractor conſideret, quid ipſemet velit in eo rerum ſtatu, & circumſtantiis ſecum fieri; & hoc ipſum erga infamatum ipſe præſtet, ſicut alios in iis circumſtantiis vellet ſecum ſe habere. *Hæc Lugo*. Addens tamen *n.* 36. *ex Molina*, detractorem eo caſu, etſi non obligetur ad retractandum, debere tamen aliam compenſationem facere, laudando infamatum apud alios, vel honorando; ita ut ſatisfaciat pro illo periculo remanente, ne forte aliquis auditorum vel nunc, vel poſtea recordetur; quia etſi infamatus in iis circumſtantiis nolit retractationem fieri majus periculum imminens renovationis memoriæ, forte jam penitus obliteratæ; ſed potius velit ſubire periculum minus, quod forſan aliquis auditorum deinceps recordetur, hoc tamen ipſum minus periculum imminens, eſt aliquod damnum ortum ex injuria præteritæ detractionis: ergo detractor manet obligatus etiam ad compenſandum hoc damnum modo aliquo congruo, ut dictum eſt.

IV. Si infamatus a re de crimine occulto, poſtea alia via 114
famam amiſit in eadem materia, ſcilicet quando crimen occultum alterius a re injuſte evulgatum, poſtea aliis mediis independenter a tua prima detractione factum eſt publicum, ſeu notorium notorietate juris, vel facti, juxta late dicta *ſect.* 3. §. 4. tunc omnino ceſſat obligatio reſtituendi famam a te primò læſam, ſecundùm omnes, *Ratio eſt*: quia infamatus per illam aliam publicationem ſui occulti criminis omnino amiſit jus ad ſuam famam reſpectu illius

crimi-

Digitized by Google

criminis: idebqoe tunc non magis teneberis ad reſtitutionem, quam ſi a principio tuæ detractionis eum in eo ſtatu inveniſſes, ubi jam eum infamem invenis, cojos infamiæ cauſam nullo pacto dediſti. Ait Lugo *cit. n.* 37.

§. II. *Remiſſio læſi.*

115 SEcuoda cauſa liquido excuſans a reſtitutione famæ (& ſimiliter honoris) eſt, quando ipſe infamatus ſponte, expreſſe, vel tacite, remiſit, vel coodonavit; citra tamen præjudicium, vel injuriam aliorum. Communis, Molina *diſp.* 46. *concl.* 5. Leſſ. *c.* 10. *dub.* 24. Laym. *cit. c.* 7. *n.* 5. Lug. *cit. n.* 38. Ratio eſt: quia ſicut quilibet eſt dominus famæ ſuæ, ut poſſit eam citra peccatum grave ipſemet prodigere, niſi ſui infamatio cederet etiam in infamiam, vel injuriam aliorum, ut *Sect.* 1. dictum, ita poteſt valide remittere, vel condonare alteri reſtitutionem famæ ſuæ, quantùm ad ſe attinet: dummodo ejus infamatio non redundarit in aliorum præjudicium, vel infamiam, v. gr. Religionis, aut alterius complicis &c. tunc enim ejus condonatio vel remiſſio aliis præjudicabit, & infamans manebit obligatos adhuc aliis inde infamatis famam reparare: ut omnes obſervant. Exempla obvia.

116 Dixi *expreſſe*, *vel tacite*: ſicut enim in aliis materiis, v.g. debitis pecuniariis, ita etiam in hoc debito reſtitutionis famæ, vel honoris, ad eam obligatiooem tollendam, ſufficit etiam tacita, præſumpta, vel interpretativa voluntas læſi, ſeu illins, qui condonare poteſt, qui ſi in tali diſpoſitione ſit, vel eo affectu in infamatorem, vel contumelioſum, ut ſi interrogaretur, vel rogaretur, facile condonaret, adeo ut non ſit nunc invitus, ſaltem quoad ſubſtantiam, quod ſibi fama, vel honor non reſtituatur, id omnino ſufficiet, ut talis reſtitutio omitti poſſit. Idque a fortiori verum eſt in caſu oon raro; ſicut enim aliqui, qui cùm infamati ſunt, poſtea ægerrime ferunt eorum memoriam refricari, maluntque rem totam tacite diſſimulari: tunc enim, prætermiſſa retractatione, vel veniæ petitione præſtabit aliis officiis, laudando, honorando, benefaciendo hominis animum demulcere: ut ex communi notant *Molin. Laym. Lugo cit.* Atque hac ratione puto ego communiter homines, maxime plebeos inter ſe excuſari a reſtitutione famæ: cùm enim plerumque ſciant, ab aliis paſſim detrahi, neque unquam reſtitui, nec ipſi reſtitutionem exigant, cenſeri poſſunt ſibi invicem velle remittere debitum reſtituendi: aut certe velle, uti mutua compenſatione in non reſtituendo, juxta probabilem ſeotentiam, de qua mox. Hoc tamen in particulari ex circumſtantiis perſonarum prudenter dijudicandum.

§. III. *Compenſatio mutua.*

117 TErtia cauſa excuſans a reſtitutione famæ ſatis communiter allata, eſt juſta compenſatio mutua: quando ſcilicet a te injuſte infamatus, te viciſſim infamavit; & is tibi famam reſtituere nolit: neque tu teneberis reſtituere, quouſque reſtituat ille. Ita valde communiter DD. *Tolet. Sot. Angel.* alioſque innumeros allegantes Molin. *diſp.* 49. Leſſius *c.* 9. *dub.* 25. Laym. *c.* 7. *n.* 5. Diana *p.* 2. *tr.* 5. *miſcel. reſ.* 30. & ob auctoritatem tot Doctorum probabilem ceoſet Lugo *diſp.* 15. *ſect.* 3. *n.* 44. Ratio tota ſumitur a ſimili: quia ſic poſſum non reſtituere debitum pecuniarium creditori meo compenſando illud cum alio debito, quod is mihi aliunde ex contractu, vel delicto debet, & recuperare alio modo facile non poſſum: ſic poſſum non reſtituere tibi famam, ſeu non ſatisfacere tibi pro infamia illata, ſi tu non vis reſtituere, & ſatisfacere mihi pro infamia, quam mihi ſive prior, ſive poſterior intuliſti: ut proinde etiam hic locum habeat communis regula, quod non cogaris jus ſuum alteri reddere, ſi ille recuſet tibi reddere tuum. *Ita Doctores illi*. Intelligentes tamen 1. de reſtitutione famæ, quæ in alios non redundat: nam ſi in alios etiam redundet tua infamatio, non poteris ita compenſare, ut ex ſe patet. 2. Ut ſervetur æqualitas: ſi enim graviùs infamaſti eum, qui te ſive antea, ſive poſtea infamavit non ita graviter, non poteris ſimpliciter uti compenſatione, ſed teneberis reſtituere exceſſum, ſeu id, in quo ſuperaſti alterius infamiam etiam tibi illatam, ut ſic utraque infamatio æqualis reddatur: quia exceſſum illum injuſte detines; non enim licet uti compenſatione cum graviori damno alteri illato. 3. Si verò non poſſis ſatisfacere quoad partem, vel exceſſum illum, nec laude, vel honore compenſare; adhuc poſſe te nihil reſtituere, ſicut ſi accepiſti ab altero annulum valentem centum florenos, poteris interim retinere, donec alter reſtituat tibi vas argenteum, valens quinquaginta tantùm: docent plerique ex citatis. 4. Denique reſtituente tibi altero famam tuam, utique etiam reſtituere debebis: niſi forte jam ex pacto facta eſſet compenſatio utriuſque injuriæ, tunc enim uterque manebit liber. Ita communis illa Sententia (fateor cum *Lugo* intrinſece ob auctoritatem tot Doctorum) omnino probabilis: at vero intrinſece ſiſtendo in ratione acquieſcere nunquam potui: eamque ſimpliciter rejiciunt DD. mox citandi. Adeòque

118 Verius omnino eſt, non licere ita compenſare famam per ſe directe, & præciſe per modum compenſationis. Ita Major *in* 4. *d.* 15. *q.* 16. Navar. *man. c.* 18. *n.* 47. Petr. Nav. *c.* 4. *n.* 395. Cajet. 2. 2. *q.* 62. *ar.* 3. Valentia *ibid. diſp.* 5. *q.* 4. *punct.* 5. Tanner. *diſp.* 4. *de juſt. q.* 6. *dub.* 6. *n.* 155. Lugo *Sect.* 3. *n.* 44. alii apud ipſos. Ratio a priori eſt: quia diverſa longe eſt ratio compenſationis in debitis pecuniariis, quam in debitis famæ; nam in debitis pecuniariis, ſeu bonis fortunæ, compenſatio ordinatur ad recuperandum omnino id, quod tuum eſt, & ad ponendam æqualitatem: ſi enim debes alicui centum, & ille totidem tibi debet, retinendo centum, retines quod tuum eſt, & ponitur æqualitas clara: unde ulterius in debitis pecuniariis ita licita eſt compenſatio, ut non ſolùm licite poſſis retinere, ſeu non reſtituere, quod debes: ut modo dictum, ſed etiam poſſis aliquid de novo accipere occulte de bonis debitoris ad compenſandum tibi juxta communem doctrinam in materia de furto *c. ſeq.* Atqui in debitis famæ hoc minime reperitur: nam per infamiam alienam non reſtituendo, & quaſi detinendo apud te famam alterius a te infamati, tu nullo modo recuperas famam amiſſam ab altero ablatam, nec formaliter, nec æquivalenter, ſed ambo manetis æque infames apud audientes, ſicut antea: ergo illa retentio, ſeu non reſtitutio famæ alienæ non ordinatur, nec tendit ad ponendam æqualitatem, nec ad rem recuperandam per modum compenſationis, ſed ad læſionem proximi continuandam, per quam ſatisfiat tuæ indignationi per modum vindictæ, quam tu propria auctoritate non potes ſumere. Et hinc ulteriùs hæc tota ratio eſt: cur ad eum finem compenſationis non liceat de novo infamare eum, qui te prius infamavit: quia ſcilicet per id non recuperas famam tuam: ſicut non licet repercutere eum, qui te percuſſit: quia per hoc non recuperas damnum tuum; ideòque utrobique non eſt compenſatio, ſed vindicta. Et hoc ſecundum ſane fatentur Adverſarii; ideòque minùs conſequenter loqui, bene arguit *Lug. cit.* ſi enim ad compenſandam famam tuam ablatam licet detinere, ſeu non reſtituere famam alienam, cur ad eum finem, infamatorem tui non liceat de novo infamare, ejus famam auferendo? ſicut dictum eſt licere in compenſatione debitorum pecuniariorum: in cujus compenſationis tamen ſimilitudine fundatur oppoſita Sententia.

119 Dixi autem: *id non licere per ſe directe per modum compenſationis præciſe*: nam per accidens, indirecte, & per modum defenſionis id licere aliquando, libenter fatemur. Sic enim intra, vel extra judicium infamatus, vel infamandus graviter ab alio, licite detegis occultum crimen infamatoris tui: non ſolùm quando id juvat ad enervandam, & extenuandam ejus fidem, circa calumnias, vel crimina, quibus te infamavit injuſte: ut ex communi diximus *ſect.* 3. §. 4. ſed etiam ad eum finem: ut eum compellas, ut deſiderio ſuæ famæ recuperandæ deſiſtat a te infamando, tibique famam jam ablatam reſtituat; tuque viciſſim poſtea famam reſtituas ipſi: ut bene infert Lugo *cit. nn.* 52. Quia ſicut ob defenſionem tui potes eum infamare, vel famam ablatam non reſtituere, ad debilitandum ejus teſtimonium, ſic poteris ob eandem defenſionem eum infamare, vel famam non reſtituere, ut reſipiſcat, & ceſſet ab injuria tuæ famæ inferenda, vel continuanda: nam injuſtum aggreſſorem utroque titulo, & motivo potes licite percutere, tum ad eum debilitandum, ne poſſit te occidere; tum ut ipſe metu vulneris, vel mortis ſibi inferendæ deſiſtat a te invadendo, uterque enim modus comprehenditur ſub juſta, & neceſſaria defenſione. Similiter eſt in propoſito, ut ad eundem finem famam jam antea ipſi ablatam interim retinere poſſis, quouſque ipſe a te infamando ceſſet, famamque tibi reſtituat.

§. IV. *Impotentia moralis.*

120 QUarta cauſa certo excuſans a reſtitutione famæ, ſaltem ut differri poſſit ad tempus, quamdiu durat, eſt impoſſibilitas, cùm ultra poſſibile nemo teneatur: intelligendo non tantùm de impoſſibilitate phyſica, ut ſi auditores tuos, apud quos alteri detraxiſti, nullo modo amplius convenire poſſis, ſed etiam de morali; quando nimirum reſtitutio famæ, vel honoris fieri non poteſt abſque notabiliter graviori proprio damno: tunc enim alter non poteſt eſſe rationabiliter invitus, ſed rationabiliter ex lege, & ordine Charitatis contentus eſſe debet, ſibi non fieri reſtitutionem, ſicut & ipſe vellet fieri ſecum, adeoque permanente eo caſu, reſtitutionem remittere. Et hinc

121 I. Nullus tenetur famam, vel honorem reſtituere cum evidenti periculo vitæ propriæ, niſi eo ſolo caſu, quo infamans per calumniam falſum crimen imponendo, infamatum ultra infamiam, etiam in periculum mortis injuſte conjeciſſet, de quo jam ſupra dictum. Communiſſima *DD. ſup. cit.* Ratio ſumitur ex regula illa communi: bona infe-

rioris

rioris ordinis non eſſe reſtituenda cum detrimento bonorum ſuperioris ordinis: ſed vita eſt bonum multò ſuperioris, & altioris ordinis, quàm fama; ſicut & fama, quàm bonum fortunæ: ergo ſicut bona fortunæ non ſunt reſtituenda cum detrimento gravi famæ, ex dictis ſuo loco, ita & fama non erit reſtituenda cum periculo vitæ propriæ: ſi nimirum agatur de ſola fama alterius: ſecus ſi etiam agatur de vita alterius per calumniam injuſte infamati, quia tunc in pari cauſa melior evadit conditio innocentis, ut ſupra dicta

122 II. Adverte tamen, illam regulam: *bona inferioris ordinis non eſſe reſtituenda cum detrimento bonorum altioris ordinis*: eſſe ſane intelligendam, quando nimirùm jactura bonorum altioris ordinis in prudenti æſtimatione eſt longe majus detrimentum, quàm damnum inferioris ordinis, pro quo deberet reſtitutio fieri, alioquin regula non erit vera, ut alibi oſtenſum de obligatione adulteræ: nimirum eam quidem regulariter non teneri aperire ſuum crimen cum periculo vitæ, niſi quando ita neceſſe eſſet ad impediendum majus damnum bono communi imminens ex eo, v. g. quòd in principatu, vel regno ſuccedat filius ſpurius, cum magno Reipublicæ damno, ob ejus perditos mores, vel hæreſim. Sic in propoſito licet infamans regulariter non teneatur reſtituere famam cum periculo vitæ propriæ, niſi quando infamato ſimile periculum vitæ imminet ex infamia; addendum tamen eſt, aut niſi ingens damnum Reipublicæ, vel communitati immineret ex tali diffamatione, cui tamen merito vita privati poſtponi debeat. Unde merito docent *Sotus*, *Angel*, *Azor*. *&* *alii apud Tanner*. *cit*. etiam quandoque in caſu ſingulari ſolam famam læſam, eſſe reſtituendam cum periculo propriæ vitæ, quando infamatus ex ſola infamia incurreret majus damnum, quàm ſit mors infamantis: ut ſi ampliſſima familia perpetuò infamiæ nota aſperſa maneat ex malitia injuſte infamantis. Sed credo eſſe caſum metaphyſicum, certè rarò occurrentem.

123 III. Nullus etiam tenetur alteri reſtituere famam injuſte læſam cum notabiliter graviori detrimento propriæ famæ, ob eandem rationem mox ante datam. Unde perſona illuſtris, vel Superior, ſi ex reſtitutione famæ perſonæ inferiori injuſte ablatæ magnam deberet ſubire infamiam, cum detrimento auctoritatis ſuæ, ſeu ſtatus, vel communitatis, non erit cogendus ad reſtitutionem famæ, ſed ſatisfaciet aliis beneficiis, vel officiis offenſum demulcendo, apud audientes honorando &c. ut in ſimili ſupra dictum.

124 IV. Sed numquid fama injuſte ablata reſtituenda erit cum jactura pecuniæ, vel bonorum fortunæ, ſecluſa omni propria infamia? Certe hoc fieri vix poteſt, niſi infamans ſponte offerat pecunias in compenſationem famæ injuſtè ablatæ aut judex in pœnam infamationis factæ mulctam pecuniariam injuſtè infamato applicandam, infamatori decernat, vel decreturus eſſe timeatur. Et hinc exurgit tandem

Dubium notabile.

125 UTrùm, quando fama, vel honor non poteſt ullo modo reſtitui ob aliquam ex dictis juſtam cauſam excuſantem, infamans teneatur ex juſtitia infamiam alteri illatam pecunia compenſare? & conſequenter ſi is nolit ſatisfacere, etiam infamatus in pecunia illius ſibi compenſare poſſit?

126 I. Affirmant quidam graviſſimi DD. D. Th. *q*. 62. *a*. 2. Scot. *ſup*. *cit*. *q*. 4. *a*. 1. *Richardus*, *Cajet*. *Sotus*, *Valent*. & alii quos citat, & ut probabiliorem ſequitur Tanner. *q*. 6. *d*. 6. *n*. 150. Ex illo principio, qui reſtituere non poteſt quantum debet, reſtituere debet quantum poteſt, ut ſi quis debeat mille aureos, & non poſſit reddere mille, poſſit autem reddere quingentos, vel trecentos &c. tenetur reddere, quot poteſt: ergo ſimiliter, qui non poteſt alteri reſtituere ipſam famam ablatam, tenebitur ei reſtituere in pecunia, ſi poſſit, ad moralem æquivalentiam arbitrio boni viri, & conſequenter, eo nolente, infamatus poterit ſibi ipſi compenſare.

127 II. Contrariam tamen ſententiam negativam, nimirùm talem ex juſtitia commutativa non teneri compenſare famam pecunia, ſed a reſtitutione omnino excuſari, ut longe veriorem docet *Sylveſt*. *Nav*. uterque *Leſſ*. *Filliuc*. aliique cit. Laym. *cit*. *c*. 7. *n*. 3. Lugo *diſp*. 15. *ſect*. 3. Ratio ſolida eſt, quia juſtitia commutativa ſuapte natura non aliud exigit, quam ut reſtituatur res ablata in ſe, vel in æquivalenti, ſeu quod rei ſecundùm veram communem æſtimationem æquivalet, ita nimirum, ut læſus recipiat id, quod ei ablatum eſt in ſpecie, vel in valore: & hac ratione locum habet compenſatio, ſi alter reddere nolit: item axioma illud: qui reſtituere non poteſt, quantum debet, debet reſtituere, quantum poteſt; nimirum in rebus communi æſtimatione æquivalentibus, & ejuſdem ordinis, ut inter ſe functionem, ſeu commutationem recipiant; atqui pecunia nulla ratione æquivalet famæ ablatæ, cùm nulla recta hominum æſtimatione fama inter res venales, ſeu pretio æſtimabiles numeretur; atqui quantavis recepta pecunia, infamatus nullo modo, nec ulla hominum æſtimatione recipit id, quod eſt ablatum, ſcilicet famam; manet enim infamis ſicut antea, & ſupponimus famam nec directe, nec indirecte reſtitui poſſe: ergo infamans non potens reſtituere ipſam famam, non tenetur ex juſtitia commutativa compenſare pecunia, nec conſequenter infamatus poterit uti compenſatione in pecunia infamantis. Et hoc conceſſo, heu! quæ confuſio? quanti enim unuſquiſque æſtimabit ſuam famam ablatam in auferenda pecunia?

III. Atque hic longe verior eſt ſententia utriuſque *Navar*. *Valent*. *&c*. etiam per ſe non licere uti compenſatione pro infamia, non reſtituendo famam alteri, ſicut licet in debitis pecuniariis, ut ſupra latius oſtenſum eſt. 128

IV. Dixi autem ſemper talem infamantem non teneri pecunia compenſare famam ablatam, *ex juſtitia commutativa*, & in foro conſcientiæ; nam certe tenebitur ex juſtitia vindicativa in foro externo, ſi Judex in pœnam criminis infamatori imponat pecuniariam ſatisfactionem ex æquitate infamato applicandam. Item per accidens etiam ex juſtitia commutativa tenebitur infamator infamato pecunia compenſare damna temporalia ex infamatione conſecuta, ut ſi exinde officium, dignitatem, ſervitium, vel lucrum amiſit, ut §. 1. *dictum*. Item ex Charitate, & æquitate naturali potius, quam alius, tenebitur infamator in aliqualem compenſationem injuriæ illatæ, pecunia vel ope ſuccurrere infamato in neceſſitate conſtituto, ut omnes admonent. 129

SECTIO VI.

De injuſta læſione honoris proximi; ejuſque reſtitutione.

SUMMARIUM.

130 & 131 *Læſio honoris*, *ſeu inhonoratio eſt duplex*, negativa, & poſitiva.
132 *Inhonoratio negativa*, *ſeu honoris omiſſio per ſe tantùm veniale eſt*, *non mortale*,
133 *Niſi ſimul ſit contra juſtitiam*,
134 *Aut quandoque per accidens*, *quando ſcilicet fit ex maligno affectu &c.*
135 *Contumelia eſt injuſta ablatio*, *vel diminutio honoris*,
136 *Facta in præſentia*, *vel quaſi præſentia patientis illam*.
137 *Eſtque peccatum mortale ex genere ſuo contra juſtitiam*.
138 *Ad contumeliam formalem*, *&* *mortalem*, *non ſemper neceſſaria eſt intentio directa*, *ſed ſufficit etiam indirecta*.
139 *Contumelia materialis eſt tantùm peccatum veniale*.
140 *Quandoque etiam omnino nullum*.
141 *Contumelia quatuor modis fieri ſolet* I. verbo.
142 II. Luſu, *ſeu illuſione*, *irriſione &c.*
143 III. *Facto*, *ſeu vi illata &c.* &
144 IV. Scripto, *ſeu libello famoſo affixo*, *ſparſo &c.*
145 *Quocunque autem ex his modis fiat*, *per ſe ſemper eſt ejuſdem ſpeciei*.
146 *Et quatenus*, *vel quando eſt illativa damni*, *inducit obligationem reparandi honorem*.
147 & 148 *Non verò quatenus*, *vel quando ſolùm infert injuriam*.
149 *Aſſignantur quatuor modi*, *quibus honor læſus ſufficienter reſtitui poteſt*.

LÆſio honoris, ſeu inhonoratio duplex eſt, una *negativa*, & per omiſſionem honoris exhibendi alteri: ut viro honorato non aſſurgere, caput non aperire &c. altera *poſitiva*, & per commiſſionem alicujus contra honorem alterius, dicto, facto, vel ſcripto &c. quo ſcilicet proteſtamur, ſeu manifeſtamus malam, ſeu nullam bonam noſtram de altero exiſtimationem. Et hæc dicitur contumelia latè ſumpta. 130

ASSERTIO VI.

LÆſio honoris, *ſeu inhonoratio negativa tantùm*, *per ſe*, *&* *ordinariè tantùm veniale eſt contra obſervantiæ virtutem*: *poſitiva vero inhonoratio*, *ſeu contumelia eſt injuſta ablatio*, *vel diminutio honoris alterius*, *facta in præſentia vel quaſi præſentia patientis illam*; *peccatum mortale ex genere ſuo contra juſtitiam*: *ſitque verbo*, *luſu*, *facto*, *ſcripto*; *per ſe ſemper ejuſdem ſpeciei*: *ideoque etiam inducit obligationem juſtitiæ honorem læſum reparandi*, *quatenus revera damnum patitur inhonoratus*, *ſeu quatenùs damnum infert*; *non verò quatenus præciſe infert injuriam*. Ita Omnes paſſim. 131

§. I. *Inhonoratio negativa per ſe veniale*.

NImirum omiſſio honoris exhibendi per ſigna proteſtantia bonam noſtram exiſtimationem de alterius excellentia, vel bonitate in circumſtantiis debitis perſonæ, loci, temporis, & modi honorandi, per ſe ordinariè eſt tantùm veniale peccatum contra virtutem obſervantiæ: ut ex 132

com-

Digitized by Google

communi docet Leſſius *c.* 12. *dub.* 27. & optime explicat Lugo *cit. ſect.* 11. *diſp.* 14. Ratio eſt: quia virtus obſervantiæ affirmative non obligat, niſi in certis circumſtantiis ad honorem exhibendum: quæ circumſtantiæ raro concurrunt. Neque obligat graviter, cùm ex omiſſione talis honoris per ſe, exiguum, vel nullum damnum proximo ſequatur, niſi alia obligatio, vel malitia concurrat: ergo per ſe ſolùm veniale erit.

133 Erit autem etiam mortale, quando ſimul eſt contra juſtitiam: quando nimirùm ipſa juſtitia obligat ad honorem alteri exhibendum: ut Principi in recognitionem ſuæ excellentiæ, & poteſtatis ſupremæ ſuper nos, ex juſtitia debetur honoratio, ſeu proteſtatio, vel profeſſio noſtræ de eo exiſtimationis, & ſubmiſſionis: adeòque graviter peccaret, qui Principi occurenti voluntarie, & deliberate non exhiberet honoris ſigna. Deinde quando omiſſio honoris cederet in dehonorationem proximi apud alios, quia & ideo illi de ipſo etiam minorem exiſtimationem concipient: & maxime ſi fieret directa intentione inhonorandi ita alterum; quia etſi ex juſtitia tu pro te non tenearis actum poſitivum honoris exhibere alteri, ex juſtitia tamen teneris ſcienter alterius apud alios honorem non impedire, vel auferre; ideoque peccabis contra juſtitiam ex genere ſuo mortaliter, æque ſicut in detractione.

134 Per accidens denique peccatum mortale erit, & utique ſæpe eſt, quando omittitur honor exhibendus ex maligno affectu, odio, inimicitia, vindicta, contemptu proprio, vel ad inducendum in contemptum aliorum. Item quando accedit ſcandalum aliorum, maxime cùm honor negatur Superiori, Sacerdoti, Religioſo &c. palam coram aliis, etſi ex nulla prava intentione fieret, ſed levitate, vel negligentia tantùm: ſæpe enim poteſt oriri grave ſcandalum, vel aliorum videntium, vel ipſius perſonæ honorandæ, utpote ejus gravis indignatio, iracundia &c. Vide *Leſſium*, *& Lugo* locis cit. Et nos plura ſupra *c.* 1. *de ſcandalo*. Deinceps ergo de ſola inhonoratione poſitiva, ſeu contumelia ſermo erit.

§. II. ***Contumelia eſt injuſta ablatio, vel diminutio honoris.***

135 SIgnificatur eſſentialis differentia contumeliæ a detractione: per detractionem enim propalando alterius falſum, vel verum occultum crimen, aufertur alicui fama, ſeu defacto jam habita bona exiſtimatio de ejus excellentia, bonitate apud audientes per contumeliam verò exhibendo alicui ſignum proteſtativum malæ, vel nullius exiſtimationis de ejus dignitate, vel bonitate, aufertur illi honor, non quidem quaſi jam habitus, ſed honor habendus, nimirùm auferendo vel minuendo ei ſtatum ſuæ dignitatis, vel excellentiæ æſtimatæ, unde ei honor ab omnibus debebatur; & conſtituendo eum quaſi in ſtatu indignitatis, vel dedecoris, quaſi ei honor ampliùs non debeatur, ſeu nemo debeat ampliùs conteſtari exiſtimationem de illius excellentia: unde contumelia ſemper quidem eſt injurioſa; non tamen ſemper, ſed tantùm, ſi ſequatur effectus, ut ratione tuæ contumeliæ ei reverà honor negetur, vel negari poſſit, etiam erit damnoſa cum onere reſtitutionis: ut ampliùs dicam §. 4. Quamvis autem detractio, & contumelia, ſeu læſio famæ, & honoris ordinariè conjunctę ſint, aut in ipſo actu, ut ſi alteri coram aliis crimen in faciem objicias, aut ſaltem in effectu; ſemper enim ex eo, quod alteri coram aliis contumeliam inferas, auferri, vel minui poteſt apud alios bona fama, ſeu exiſtimatio habita de illo; ſæpe tamen etiam ſeparari poſſunt; ut ſi alicui ſoli in occulto crimen objeciſti, alapam inflixiſti, ſubſannaſti &c. idque occultum manſit; non læſiſti famam per detractionem, tamen graviter læſiſti honorem per contumeliam. E contra: ſi alicui in præſentia coram aliis crimina, vel defectus objeciſti, nemine tamen credente; non læſiſti famam per detractionem in effectu, nec conſequenter reſtituere teneris famam; læſiſti tamen graviter honorem per contumeliam, eumque reparare obligaberis. Similiter ſi alicui abſenti gravia crimina impoſuiſti, gravis eſt detractio contra famam: at verò non ſemper gravis eſt contumelia contra honorem, maxime ſi caveas, ne alter reſciat, eo ipſo enim ipſum honoras aliquo modo, & revereris, ideòque contumelia non erit, ſed ſolùm detractio: & ideò in definitione addidi:

Facta in præſentia, vel quaſi præſentia patientis illam.

136 SIcut enim honor, ſeu proteſtatio bonæ exiſtimationis noſtræ de alterius excellentia, vel dignitate: ita etiam contumelia, ſeu contraria proteſtatio malæ exiſtimationis noſtræ de indignitate, vel utilitate alterius neceſſariò debet fieri ea intentione, & modo, ut alter intelligat ſe honoratum, vel inhonoratum eſſe: adeòque neceſſariò debet fieri in aliquali ejus præſentia, ſive in perſona, ſive in ſigno, vel imagine, ſive ſaltem in intentione agentis: ut nimirùm contumelioſus intendat, & velit hoc alterum ſcire, quod ſi enim, ut dictum eſt, ille caveat, ne alter reſciat, hoc ipſo ipſum honorat, ideòque deſinit eſſe contumelia, & manet pura detractio, vel ſaltem maledicentia, quæ eſt altera differentia inter detractionem, & contumeliam; quod contumelia, ſeu læſio honoris per modum rapinæ, ordinariè in manifeſto fieri ſoleat contra præſentem; quamvis etiam fieri poſſit in abſentem corporaliter, ut dictum eſt: v. gr. inhonorando ejus ſignum, imaginem, ſtatuam, aut obtrectando coram aliis, ex intentione, ut reſciat, vel quaſi præſens eſſet. Detractio verò, ſeu læſio famæ per modum furti ordinariè fieri ſolet in occulto, & contra abſentem, quamvis etiam facta præſenti, maneat vera detractio ſimul, & contumelia: ut ſi alicui coram pluribus occultum vitium objicias, hoc ipſo ſimul detractio iſta induit rationem contumeliæ, ut ſupra diximus. Jam quoad malitiam dixi:

Peccatum mortale ex genere ſuo contra juſtitiam.

OMnes cum S. Thoma *cit. art.* 2. & ſumitur nimis clare 237
ex illo Matth. 5. *qui dixerit fratri ſuo fatue, reus erit gehennæ ignis*: gehenna autem eſt pœna ſolius peccati mortalis: ergo. Et Apoſtolus *ad Roman.* 1. contumelioſos numerat inter illos, quos Deus in reprobum ſenſum dedit. Ratio clara eſt: quia lædens alterum in jure ſuo ad magnum aliquod bonum, peccat mortaliter contra juſtitiam; ſed per contumeliam læditur proximus in jure ſuo ad magnum bonum, ſcilicet honorem accipiendum, qui bonis fortunæ longe antefertur; ergo eſt peccatum mortale contra juſtitiam. Sed nunquid gravius detractione? Affirmant *Leſſius*, *Tannerus*, & alii multi: & veriſſimùm eſt, quando contumelia ſimul includit detractionem, ſeu læſionem honoris, & famæ ſimul: ut ſi alicui præſenti coram aliis in faciem objicias crimen, vel defectum occultum: ſi verò contumelia ſola ſit, & ſolam læſionem honoris contineat, probabilius negant cum aliis *Laym. & Lugo citt.* cùm plus ſit ipſa bona fama, & exiſtimatio, quam lædit detractor, quàm proteſtatio, vel confeſſio tantùm bonæ exiſtimationis de alio, ſeu honor, quem aufert contumelia.

Cæterùm ad contumeliam formalem, & mortalem non 138
ſemper requiritur intentio directa, & formalis, ipſius operantis inhonorandi, ſeu lædendi honorem alterius; ſed etiam ſufficit intentio indirecta, virtualis, & ipſius operis: ut nimirùm quis ſcienter talem actionem exerceat, ex qua alterius honor ſuapte natura minuitur: ut ſi virum honeſtum fuſte percutias: licet honori ejus derogare non intendas expreſſe, mortalem tamen contumeliam infers. An verò ſufficiat intentio indirecta ſeu voluntarium indirectum in cauſa culpabiliter poſita: ut ſi quis voluntarie ſe inebriet, ſciens tamen ſe in ebrietate ſolere alios contumeliis afficere, & ſic ebrius revera afficiat, percutiat, illudat, &c. Reſp. Non ſufficere ad contumeliam mortalem proprie dictam: eo quòd tunc in communi ſaltem humana exiſtimatione prudenti non multùm cenſeatur lædi honor alterius: ſufficere tamen ad hoc, ut homini voluntaria imputetur injuſta læſio honoris, & damnum ſecutum, juxta dicta de homicidio.

Contumelia ergo materialis tantùm excuſatur a mortali, 139
& venialis tantùm erit; in primis ex imperfectione actus, ut ſi fiat ex inadvertentia, indeliberatione, ſubita paſſione, aut etiam joci cauſa, qua ratione plerumque excuſatur communiſſima illa appellatio *ſtulti*. Deinde ex parvitate materiæ: ut ſi contumelia, vel in ſe ipſa levis ſit, vel comparatione perſonæ, cui infertur, vel a qua infertur: quod hìc particulariter attendendum eſt: eadem enim contumelia, v. g. alapa, ſpecialiter erga parentem, Dominum, virum gravem, peccatum mortale eſt: erga æqualem, ſubditum, puerum, fœminam &c. venialis tantùm eſſe poteſt adeò ut eo gravior cenſeatur contumelia, quanto & majori & a minori infertur: & e contra eo levior, quanto & minori, & a majori infertur: inter æquales autem attendenda eſt materia ſecundùm ſe gravis, vel levis. *Ratio autem eſt*: quia cum honor debeatur alicui propter excellentiam, ſeu bonum aliquod, eo turpior erit inhonoratio, quo fit majori a minori, & e contra minus turpis, quo fit minori a majori.

Denique omnino excuſari poſſunt a peccato contumeliæ, 140
vel convitia, ſi fiant aut joci cauſa ad convenientem animi recreationem, v. g. alicui leves defectus objiciendo, &c. tunc enim eſt urbanitatis, ait D. Thomas *q.* 72. *ar.* 2. dummodo non ſit periculum alterum contriſtandi, vel ad iram concitandi; tunc enim induet rationem ſcandali contra Charitatem. *Navar. Molina*, alii cum Laym. *cit. c.* 6. *n.* 2. Aut ſi fiat ad juſtam correctionem ab eo, qui corrigendi jus habet: qua ratione ipſe Chriſtus Luc. 24. diſcipulis in Emaus dixit, *o ſtulti, & tardi corde*. Et Apoſtolus ad Galat. 1. *o inſenſati Galatæ*. Et alibi paſſim. Monent tamen omnes hìc cautelam adhibendam eſſe, & optime Cardinalis Cajetanus ib. cit. at. 2. *Repræſentatur enim ſubditis, quod non ex Charitate ſed ex paſſione procedant: ſiuntque deteriores, non ſuſci-*

Digitized by Google

ſuſcipientes diſciplinam, leviuſque verba, quam verba contumelioſa ſuſcipiunt. Unde Tullius de officic. ait: omnis animadverſio, & caſtigatio contumelia vocari debet. At verò contumeliam, vel convitium inferenti nunquam licet convitium referre vindictæ cauſa; ſicut nec percutientem repercutere. Secus, ſi fiat ad juſtam defenſionem cum moderamine inculpatæ tutelæ: ut ſcilicet non plus regeras, quàm ad injuriam arcendam neceſſariùm ſit, ut ſi convitium injuſte inferenti coram aliis ad enervandam hominis fidem neceſſariò debeas dicere, eum mentiri, vel mendacem eſſe, aut etiam retorſione uti: ex communi ſupra *de detractione* diximus.

§. III. *Fitque 4. modis, verbo, luſu, facto, ſcripto.*

I. Verbo.

241 COntumelia verbo facta, ſeu verbalis eſt, qua alicui quodvis vitium, vel defectus objicitur in ejus inhonorationem, ſeu dedecus. Et dividitur in contumeliam ſtrictam, convitium, improperium, maledictum. Contumelia ſtricte ſumpta eſt, qua objicitur alicui vitium culpæ, vel pœnæ, ut vocando furem, adulterum, mendacem furca dignum &c. per contemptum. Convitium propriè dicitur, cùm alicui objicitur vitium naturale corporis, vel animi, ut vocando ſtultum, ineptum, cæcum, gibboſum, truncum &c. quo ſpectant vulgaria dicteria germanica, a patria præſertim deſumpta. Improperium propriè dicitur quo alicui per contemptum objicitur, vel exprobratur defectus natalium, aut defectus indigentiæ in bonis animæ, corporis, famæ, vel fortunæ, velut ab ipſo objiciente ſublevatæ v.g. quid haberes? quid ſcires? quid eſſes? &c. niſi ego dediſſem, docuiſſem &c. vulgare vitium beneficiorum deſtructivum, ut bene diſtinguit D. Thomas *cit. q. 72. ar.* 1. Omnia tamen hæc continentur generali nomine contumeliæ: & ſi fiant ſeriò per contemptum: aut animo inhonorandi, mortalia ſunt ex genere ſuo. Secùs, ſi fiant ex levitate, joco, in re levi, vel ad correptionem debitam, juxta paulo ante dicta. Neque refert, an objecta vitia vera ſint, vel falſa, ut ex communi notat *Laym. cit.* Et ſi occulta ejuſmodi vitia objiciantur audientibus aliis, erit ſimul contumelia, & detractio: quo caſu ex circumſtantiis perſonæ ſæpe contingere poteſt, ut idem convitium ſit veniale in ratione dedetractionis, puta ex parvitate materiæ & mortale in ratione contumeliæ, ut ſi viro honorato, vel Superiori tuo levem licèt defectum coram aliis in faciem objicias? Similiter e contra: ſi vili perſonæ grave crimen coram aliis in faciem objicias, veniale erit in ratione contumeliæ; mortale verò in ratione detractionis, ut ex dictis conſtat. Maledictum denique eſt vitium, quo alicui in contemptum mala imprecamur; quod ſi ſeriò fiat, & animo, ut eveniat, eſt peccatum mortale ex genere ſuo duplici malitia, & contra Charitatem, & contra honorem alterius. Eadem tamen ratione, ut ſupra, ex circumſtantiis perſonarum poteſt eſſe mortale contra Charitatem, & veniale ſolùm in ratione contumeliæ, & e contra, ut ſi Superiori, parenti, viro honorato leve malum in faciem imprecaris, aut e contra perſonæ vili grave malum. Cæterum regulariter excuſetur a mortali, & ex levitate materiæ, & ex imperfectione actus, paſſione, levitate, conſuetudine, & non animo, ut eveniat.

II. Luſu.

242 COntumelia luſu facta, ſeu ludicra dicitur, cùm quidpiam ludicre repræſentatur ad alterius honorem, vel pudorem lædendum, quo ſpectant irriſio, illuſio, & ſubſannatio. Irriſio proprie dicitur, qua aliquis contemptim ridetur, vel riſui verbis, vel factis exponitur. Illuſio eſt, qua aliquis ludibrio habetur, vel riſui exponitur, mediante aliqua deceptione; uti factum Chriſto a Judæis velata facie percuſſo, & interrogato, *prophetiza nobis* &c. Subſannatio eſt, qua quis ludibrio habetur motibus corporis, vel membrorum, uti itidem factum Chriſto ibidem Matth. 26. *plectentes coronam de ſpinis, poſuerunt ſuper caput ejus, & arundinem in dextera ejus, & genuflexi ante illum, illudebant ei dicentes: Ave Rex Judæorum*: quo ſpectant vulgaria ſigna deluſoria, monſtrare ficum, aſinum &c. Omnia autem deliberate, & ſeriò facta in contemptum, vel animo inhonorandi, irritandi &c. mortalia ſunt ex genere ſuo, niſi rurſus levitas materiæ, imperfectio actus, jocus &c. excuſent. Etenim præter injuſtam læſionem honoris ex genere ſuo mortalem contra juſtitiam, etiam continent incuſſionem pudoris, ſeu verecundiæ, privando eum bono pacis, & ſerenitatis animæ, ac conſcientiæ, quæ eſt gravis offenſa contra Charitatem. Item gravius peccatum eſt irriſio, quàm contumelia ſeriò facta, quia ita ludicre agendo proximus magis contemnitur, & irritatur, ac offenditur, quàm ſi ei defectus ſui ſeriò proponerentur, vel objicerentur, ut quilibet experitur. Item gravius adhuc peccatum eſt irriſio, vel ſubſannatio facta parentibus, vel iis, quos loco parentum colere debemus: quippe accedente ſpeciali malitia impietatis contra virtutem pietatis, & obſervantiæ. Unde Prov. 30. *Oculum, qui ſubſannat patrem, & qui deſpicit partum matris ſuæ, effodiant eum corvi de torrentibus, & comedant eum filii aquilæ.* Denique omnium graviſſimum peccatum eſt irriſio, illuſio, vel ſubſannatio facta homini ob excercitium virtutis; cum perverſiſſimi animi ſit, virtutem ipſam contemptim ludibrio exponere, & homo fragilis exinde a ſtudio virtutis ad vitia perducatur; adeoque ſcandalum formale datur, quod in Scriptura vocatur *peccatum grande nimis*: 1. Reg. 2. *Erat peccatum puerorum grande nimis coram Domino: quia retrahebant homines a Sacrificio Domini.*

III. Facto.

CОntumelia opere facta, ſeu realis dicitur, qua quis ipſo facto læditur in perſona propria, vel admodùm conjuncta, vel ejuſdem poteſtati, vel affectui ſubjecta. ut ſubditis, conſanguineis, uxori, ſponſæ, liberis, amico ſingulari &c. ut ſi quis pulſatus, verberatus, vi incluſus, deſpoliatus per rapinam, vel domus ejus vi intrata ſit, juxta *L.* 5. *ff. de injuriis*. Eſt peccatum mortale ex genere ſuo duplici malitia contra juſtitiam, ſeu duplici injuſta læſione, & honoris, & in bonis corporis, vel fortunæ: rurſuſque ex circumſtantiis perſonarum accidit, ut in ratione unius ſit mortale, & in ratione alterius veniale tantùm; & e contra: ut ſi viro honorato violenter auferas rem levem, v. gr. pileum, mortale eſt in ratione contumeliæ; veniale in ratione rapinæ: e contra ſi homini vili, v. g. ruſtico violenter auferas rem gravem, veniale eſt in ratione contumeliæ: at mortale in ratione rapinæ. In ratione contumeliæ notanda eſt doctrina Juſtiniani Imperatoris *inſtitut. de injuris* §. *atrox*, ubi ait: quandam injuriam cenſeri atrocem, graviuſque puniendam, quæ æſtimari debeat: *vel ex facto, veluti ſi quis vulneratus ſit, aut fuſtibus cæſus: vel ex perſona, ut ſi magiſtratus injuriam paſſus ſit: vel ſi Senatori ab humili perſona injuria facta ſit; aut parenti, vel ex loco, velut ſi cui in theatro, vel in foro, vel in conſpectu Prætoris injuria facta ſit &c. Nonnunquam & locus vulneris atrocem injuriam facit, veluti ſi in oculo quis percuſſus fuerit.* Hæc Imperator. 243

IV. Scripto.

CОntumelia ſcripto facta, ſeu famoſa, dicitur in jure libellus famoſus, quo quis animo infamandi, alterius crimen, vel defectum, ſcripto domui appenſo, vel injecto, aut publico loco affixo, vel in vulgus ſparſo evulgat (quo ſpectat etiam pictura famoſa; ut alterius januæ cornua, patibulum &c. appingere, animo diffamandi.) Peccatum mortale graviſſimum contra juſtitiam, ſcilicet læſivum ſimul graviter, & famæ, & honoris alterius. Atque non tantùm, qui compoſuit, edidit; verùm etiam qui inventum non laceravit, vel igne abſumpſit, ſed manifeſtavit, capitali pœna plectitur Jure civili. *L. 5. ff. de injur.* & *L. 1. C. de famoſ. libell.* Jure autem Canonico perpetuæ infamiæ pœna plectitur a Gregor. XIII. conſtitutione facta. Excipiunt tamen DD. communiter, & tam a culpa, quam a pœna incurrenda excuſant, ſi quis libello famoſo crimen verum objiciat, quando alius modus publicum ſcandalum, vel detrimentum avertendi non ſuppetit: immo actus Charitatis erit, ejuſmodi ſcripto publicum alicujus crimen, vel defectum, eo tempore, & loco manifeſtare, ut ſoli ejuſdem Superiori, vel communitati privatæ ad debitam correctionem innoteſcat. Vide *Molin. Leſſium*, *Laym. loc. cit.* 244

Per ſe omnia ſemper ejuſdem ſpeciei.

OMnes præfatæ, & ſimiles contumeliæ ſeu injuriæ contra honorem proximi, quantum eſt ex hoc capite, per ſe ſunt ejuſdem ſpeciei peccata: cùm objectum formale, ſcilicet injuſta læſio, vel diminutio honoris proximi, in omnibus idem ſit: ut ex communi notant Laym. *l. 3. tr. 3. p. 2. c. 6. n.* 5. Tamb. *l. 9. Decal. c.* 3. §. 8. *n.* 3. Adeo ut in confeſſione non ſit opus explicare illos varios modos, quippe materialiter tantùm differentes; ſed ſufficiat dicere: contumeliam gravem intuli proximo. Dico autem *quantum eſt ex hoc capite per ſe*: aliunde, & per accidens ſæpiſſime accedit alia peccati ſpecies neceſſariò in confeſſione explicanda: ſi enim contumeliam inferas ſimul lædendo famam, utique explicare debebis: ſi contumeliam inferas, vel illudas alteri ex odio, contemptu, vindicta &c. manifeſte peccas diſtincto peccato odii: ſi alicui, quem advertis (vel forte intendis) commotum iri ad iram, vindictam, blaſphemiam &c. addes peccatum ſpeciale ſcandali contra Charitatem: ſi alicui, qui exercet actum virtutis, vel pietatis Chriſtianæ, addes ſpeciale peccatum contra virtutem Religionis, ſpectans 245

ad

ad peccatum in Spiritum Sanctum: ſi parenti, Superiori, ipſi Deo, vel Sanctis, addes ſpeciale peccatum blaſphemiæ, vel impietatis: ſi contumeliam facias occidendo, verberando, ſpoliando, virginem in vitam, vel conſanguineam conſtuprando; jam vides ſpecialia diſtincta ſcelera, homicidii, rapinæ, ſtupri, inceſtus &c.

§. IV. *Ideòque inducit obligationem reparandi honorem.*

146 I. Nimirum quatenus contumelioſus reverà damnum infert inhonorando, non verò quatenùs præciſe injuriam infert. Hic ea ſupra dictis rurſus valde notanda eſt differentia inter læſionem famæ, & honoris, quoad reſtitutionem: fama enim, ſeu bona exiſtimatio de aliquo eſt aliquid jam exiſtens in bonis illius, cui detrahitur: Unde per injuſtam detractionem ſemper auffertur alicui id, quod jam poſſidet; & ſic ei ſemper damnum infertur, & detrahens ſemper ad reſtitutionem obligatur. Honor autem non eſt aliquid priùs exiſtens in bonis ejus, cui aufertur; cùm juxta commune dictum, honor ſit in honorante: ideoque qui alterum poſitivè, vel negativè inhonorat, non aufert ei aliquid, quod jam poſſiderat, ſed ſolùm negat ei id, ad quod ab ipſo accipiendum jus habet: unde per ſe loquendo ſolùm infertur ei injuria, non autem damnum proprie loquendo.

147 II. Quòd ſi ergo læſio honoris negativa, vel poſitiva ſolùm inferat injuriam, & nullum damnum: ut ſi cui ſecluſo omni damno, vel contemptu ab aliis inferendo, neges ſigna honoris debita: ſi quem ſolùm nemine audiente, voces ſtultum, adulterum, ſpurium, percutias, illudas &c. Et univerſaliter quandocunque inhonoratio, vel contumelia privatim facta eſt, neque in aliorum notitiam culpa tua pervenit, nulla erit obligatio reſtitutionis proprie loquendo, ſed ſolùm ſatisfactionis, v. g. veniam petendo: ut ex communi recte docent cum aliis Molin. *tr.* 4. *diſp.* 46. & ex eo Laym. *c.* 7. *n.* 6. Ratio eſt: quia juxta alibi dicta pro ſola injuria ſecluſo damno, nulla eſt reſtitutio facienda ante Judicis ſententiam ex juſtitia commutativa, ſed ſolùm ex Charitate ſatisfactio, ſeu reconciliatio fraterna: atqui ex inhonoratione, vel contumelia privatim facta, nullum infertur damnum inhonorato, ut patet, ſed mera injuria, & offenſa; ut nimirùm eum contriſtes, & a te alienes: ergo exinde non teneris ad reſtitutionem honoris proprie ex juſtitia, ſed ſolùm ad ſatisfactionem ex Charitate, ſeu reconciliationem, ut nimirùm erratum agnoſcendo, veniam petendo, aliove competenti modo ipſius animum offenſum tibi reconcilies, juxta præceptum Chriſti Matth. 5. *Si offers munus tuum ad Altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adverſum te &c. vade priùs reconciliari fratri tuo.* Idque fatetur alioquin adverſarius Lug. *diſp.* 15. *ſect.* 4. dicens, quæſtionem eſſe de nomine.

148 III. At verò ordinariè læſio honoris per inhonorationem, vel contumeliam etiam eſt damnoſa inhonorato, quatenus nimirùm per inhonorationem, vel contumeliam coram aliis irrogatam privatus eſt honore ab aliis communiter exhibendo: quia nimirum, ut ſupra dictum, aufertur ei ſtatus ſuæ excellentiæ, vel dignitatis ab aliis æſtimatæ, unde ei honor ab omnibus debebatur, & conſtituitur velut in ſtatu indignitatis ab aliis æſtimandæ, unde ei honor ampliùs non debeatur: & ideò ſemper accedit etiam læſio famæ, ſeu bonæ exiſtimationis ſuæ: & talis tenetur utique ex juſtitia inhonorato coram aliis honorem læſum reſtituere, ſeu reintegrare, conando alios, quantùm in ſe eſt, omni modo, & ratione congrua permovere, ut de homine, ſicut prius, benè; honorificèque ſentiant, eique conſuetum honorem exhibeant &c.

149 IV. Modus autem reſtituendi honorem ille requiritur, & ſufficit, qui ſecundùm gravitatem injuriæ, qualitatem perſonarum, conſuetudinem locorum, aliaſque circumſtantias, prudentis judicio reputatur ſufficiens ad reparandum honorem apud alios læſum. *Primus*, & efficaciſſimus modus reſtituendi honorem eſt, coram aliis ab inhonorato veniam petere cum ſigno doloris: & maximè convenit inferioribus erga majores, ac etiam æqualibus: Superiores enim, Principes, Domini, Parentes &c. non tenentur veniam petere a ſubditis, vel inferioribus offenſis; *ne, dum nimia ſervatur humilitas, regendi frangatur auctoritas*: ait Sanct. Auguſtin. in Regula. Sufficit ergo ipſis alia ſigna honoris, vel benevolentiæ exhibere. *Secundus* modus reſtituendi honorem, maxime conveniens inter æquales, eſt, inhonorato notorie extraordinaria ſigna honoris, & benevolentiæ oſtendere, verb. grat. ad menſam invitando, locum honoratiorem tribuendo, ei vel aliis in ſanitatem ejus propinando &c. ut prudentis judicio novus honor exhibitus apud alios omnino deleat priorem dehonorationem, vel contumeliam illatam. *Tertius* modus reſtituendi honorem competens majoribus, vel Superioribus, maxime erga inferiores eſt, aliqua ſigna honoris, & benevolentiæ exhibere inhonorato, quæ alias tali perſonæ non ſolerent exhiberi: ut honorifica ſalutatione, allocutione, amica converſatione, beneficio, vel obſequio aliquo ſpeciali, aliis ſignis, verbis, vel factis ſignificando inhonoratum antea, non amplius deſpici a ſe, ſed velle omnino in ſuo debito honere eſſe apud ſe, & alios. Quos modos bene notet Confeſſarius, ut pœnitentibus juxta conditionem perſonarum ſuam obligationem diſcretè ſignificare poſſit. *Quartus* denique modus eſt, ſi per inhonorationem, vel contumeliam verbalem maxime, etiam fama læſa fuit, utique & hæc reſtituenda erit. juxta dicta *ſect.* 4. ſicut etiam ſi per contumeliam quodvis aliud damnum illatum fuit in bonis corporis, vel fortunæ, v. g. gravi percuſſione, rapina &c. & illud damnum compenſandum eſſe nullus dubitat, & ex ante dictis noſſe debes.

CAPUT V.

IN SEPTIMUM, ET DECIMUM *PRÆCEPTUM* DECALOGI

Textus.

Non furtum facies.

Et non concupiſces rem proximi tui.

Explicatio Septimi Præcepti.

SEptimo hoc præcepto formaliter negativo nomine furti late accepti, prohibetur omnis injuria, ſeu injuſta læſio, vel damnificatio proximi in bonis temporalibus fortunæ: & ex conſequenti, eodem Præcepto, quatenus virtualiter, & implicite affirmativum eſt, præcipitur cuivis jus ſuum quoad bona temporalia tribuendum eſſe. Eſt communis interpretatio DD. cum D. Auguſt. lib. qq ſuper Exodum q. 71. dicente: *Furti nomine bene intelligitur omnis illicita uſurpatio rei alienæ: non enim rapinam permiſit, qui furtum prohibuit; ſed utique a parte totum intelligi voluit, quidquid illicite rerum proximo aufertur.* Hæc S. Doctor. 1

Declaratur. Quemadmodum in Sexto Præcepto, *non mœchaberis*, nomine *mœchiæ* propriè adulterium tantùm ſignificantis, per quandam antonomaſiam omnia peccata carnis intelliguntur prohibita, ita & hic ſub nomine furti propriè ſignificantis ablationem occultam rei alienæ invito Domino, comprehenditur tamen omnis injuſta læſio, vel damnificatio proximi in bonis fortunæ. Cæterùm ad idem Præceptum, eandemque virtutem ſpectat & prohibere, ne alterius jus lædatur per injuriam, ac præcipue obligare, ut alteri cuivis jus ſuum tribuatur per reſtitutionem, vel alios modos. Jam vides explicationem hujus latiſſimè patentis Præcepti petendam eſſe ex univerſa ferme materia de jure, & juſtitia. Itaque in gratiam juniorum incipiendo a facilioribus, hoc ultimo Capite proponam propriam, & directam materiam præcepti negativi, ſex Sectionibus. *Prima* furti definitio, diviſio, malitia, & materia gravis, ac levis. *Secunda*, furta minuta reſpectu ejuſdem, & diverſorum: ubi ſimul de furtis domeſticorum, Uxorum, Filiorum, Religioſorum, famulorum, ſartorum &c. *Tertia*, accepta ob occultam compenſationem. *Quarta*, accepta propter neceſſitatem. *Quinta*, acceptio perſonarum, ac munerum: ubi de acceptis ob opus alias debitum, & ob turpem cauſam. *Sexta*, defraudatio vectigalium, gabellarum &c. ubi etiam ſtrictim de criminibus falſi. Sit in nomine Domini. 2

SECTIO I.

Furti definitio, diviſio, malitia, materia gravis, ac levis.

SUMMARIUM.

4 Uſque ad num. 11. *Explicatio, & definitio furti propriè, & theologicè ſumpti.*
11 & 12 *Furti diviſio.*
13 *Rapina quid?*
14 *Quid contractus damnoſus?*
15 *Quid damnificatio injuſta?*
16 Uſque ad numer. 21. *Alia inculpata, alia culpata &c.*
21 *Furtum eſt peccatum ex genere ſuo mortale.*
22 *Veniale evadit I. tam ex parte furantis v. g. indeliberate agentis.*
23 *Quàm II. ex parte Domini, v. g. non multùm inviti &c.*
24 & 25

Digitized by Google

24 & 25 *Ex cujus parte etiam augetur, ſaltem in ratione offenſæ, ſi is multùm invitus ſit, &*

26 *III. Maximè ex parvitate materiæ veniale ſit.*

27 & 28 *At quæ ſit materia gravis, quæ levis, ſic diſtinguendum eſt.*

29 *Materia gravis* abſoluta *reſpectu cujuſcumque etiam opulentiſſimi, aut Regis potentiſſimi, ſunt duo circiter ducati, materia verò gravis* reſpectiva *ad conditiones perſonarum, eſt quantitas ſufficiens ad victum unius diei tali perſonæ.*

30 Uſque ad n. 34. *Probatur, & declaratur pulchrè,*

3 FUrti ſic latè ſumpti, prout generatim prohibetur ſeptimo Præcepto, *non furtum facies*: pro omni nimirùm injuria proximo illata circa bona fortunæ ſeu temporalia externa, communiter numerantur tres ſpecies: *furtum propriè* dictum, *rapina*, & *damnificatio injuſta*, quibus meritò annumeratur quarta, *contractus damnoſus*: nam omnis injuria, ſeu læſio proximi in bonis fortunæ, aut fit lucroſè, ſcilicet acquirendo, auferendo, vel uſurpando rem alienam invito domino: & hoc primò, vel occultè per dolum, & ignorante domino, & dicitur *furtum propriè* dictum. Secundò, vel apertè per vim præſenti, ſcienti, ac nolenti domino illatam; & dicitur *rapina*. Tertiò aut medio modo, vel non omninò ignaro, vel non omninò invito domino, & erit *contractus damnoſus*. Quartò, aut denique quocumque iſtorum modorum, fit non lucroſè, nihil ſcilicet ſibi acquirendo, auferendo, vel uſurpando, ſed ſolùm deſtruendo, vel deteriorando rem proximi, & dicitur, *damnificatio injuſta*, ſeu damnum injuſtè datum.

ASSERTIO I.

F*Urtum propriè, & theologicè dictum eſt contrectatio rei alienæ externæ occulta rationabiliter invito domino. Rapina eſt contrectatio rei alienæ violenta præſente, ac invito domino. Contractus damnoſus eſt contrectatio rei alienæ, vel non omnino ignaro, vel non omninò invito domino. Damnificatio injuſta, ſeu damnum injuſtè datum eſt occulta, vel violenta deſtructio, vel deterioratio rei alienæ invito domino.* Ita in re omnes. Solùm opus eſt explicatione. Sit igitur

§. I. *Furtum.*

5 E*St contrectatio:* hoc eſt acceptio, & detentio rei alienæ, ſeu ſimul, ſeu ſeorſim: quamvis enim omnis injuſta ablatio, vel acceptio rei alienæ fiat propter detentionem, uſurpationem; interdum tamen poſſunt ab invicem ſeparari, & realiter, & formaliter in ratione peccati: nam ſi fur in flagranti deprehenſus re furto ablata ſtatim ſpolietur, eſt tantùm ablatio, adhuc tamen contrectatio rei alienæ, & verum furtum. Contrà, ſi rem alienam tibi commodatam, vel depoſitam, vel caſu apud te relictam injuſtè detineas, erit tantùm detentio, non ablatio injuſta, adhuc tamen verum furtum, & contrectatio rei alienæ. Item ſi quis bona fide accipiat rem alienam, putans eſſe ſuam, poſtea ſuperveniente mala fide, jam reſciens eſſe alienam, adhuc tamen detinet, & injuſtè poſſidere vult; non quidem accipiendo, ſed detinendo, peccat vero furto. Contrà ſi quis mala fide per errorem accipiat rem reverà ſuam, putans tamen eſſe alienam, poſteà comperto errore, utique retinebit, accipiendo tantùm, non detinendo peccat. Item ſi quis intendens parum furari, aufert marſupiolum, poſteà repertum, multum, v. g. aliquot aureos detinet, auferendo peccat tantùm venialiter, detinendo verò mortaliter. Contrà ſi intendas multum furari, parum reperis, & detines, auferendo peccaſti mortaliter, detinendo venialiter tantùm.

6 II. *Rei alienæ*: hoc eſt, ad alterum jure aliquo ſpectantis, quocumque tandem, ſive dominii pleni directi, vel utilis tantùm, ſive quoad ſolùm uſum, vel detentionem legitimam; non enim tantùm, qui vero domino aufert rem propriam, ſed etiam qui uſurarium, commodatarium, conductorem, depoſitarium &c. invitum privat uſu, vel poſſeſſione rei ſibi conceſſæ, furtum committere cenſetur, etiam in Jure; *L. cujus intereſt, ff. de furtis*. Quin etiam ipſe dominus directus, ſi rem ſuam auferat ab eo, qui jus illa re fruendi, utendi, vel detinendi habet, ut in incommodato, locato, pignorato, depoſito, furtum committere cenſetur: ſed & ipſe commodatarius, conductor, depoſitarius pignus obtinens, ſi contra ratione conventionis ſine expreſſo, vel præſumpto conſenſu domini ejuſmodi re utantur, quaſi furtum committunt. *L. qui furtum, ff. de conductione furtivæ.*

7 III. *Externæ*: Excluduntur bona animæ, corporis, famæ, vel honoris: quæ aliis injuſtitiæ ſpeciebus læduntur: Unde ſi quis à te furetur, ſeu furtivè accipiat artificium aliquod ſecretum de aliqua arte, vel medicamento, propriè furtum non committeret, quamvis ſic tibi damnum inferret, vel lucrum auferret, damnificationem faceret, & ad reſtitutionem obligaretur. Item ſi quis ſurripit hominem liberum, faciendo ſibi, vel alteri ſervum, non diceretur eum propriè furari: quia ea damnificatio eſt contra bonum corporis, & libertatis, non contra bona externa, ut notat Lugo *diſp. 16. de juſt. ſect. 1. n. 18.* Secus eſt, ſi fureris mancipium à ſuo domino. mancipia enim computantur inter bona externa dominorum. Furari autem filium à patre, probabiliùs non videtur furtum propriè dictum, ſed tantùm damnificatio injuſta, ut contrà alios cum aliis docet idem Lug. cit. *Ratio eſt*; quia ex una parte filius non computatur inter bona externa patris: ex altera autem parte, cùm propter ejus abſentiam privetur pater illius ſervitiis, vel emolumentis, damnum injuſtum ſine dubio patitur pater.

IV. *Occulta*: vel fraudulenta, ſaltem ſine vi illata, id 8 eſt: aut omninò ignaro domino quoad ipſum factum, ut plerumque fit; aut quoad injuriam ſaltem facti: ut ſi quis videret quidem auferri rem ſuam, non tamen putaret eſſe ſuam ob dolum, vel artificium furantis, aut ſaltem ſine vi illata, nam etiamſi ſciente, & vidente domino, minimè tamen conſentiente, aliquid ſine vi auferas, adhuc furtum committis, non rapinam: quemadmodùm ſolet fieri, quando dominus famulum, aut pater filium ſcienter permittit furari, aut etiam expoſita pecunia, vel clave in ciſta relicta, furandi occaſionem præbet, ut illum in furto deprehenſum emendet, aut ſibi caveat impoſterùm, quod etiam, ſalva Charitatis lege, licitè fieri poſſe, ſuprà dictum eſt *cap. 1. ſect. 3. num. 65.* ſine dubio adhuc verè furantur. Per hanc ergo particulam præcisè differt furtum à rapina.

V. *Invito domino*: id eſt, minimè conſentiente, quin po- 9 tiùs omnibus modis contradicente, ſaltem habitualiter, ſeu animi diſpoſitione: utpotè, licèt de facto ignarus rei actu non contradicat, tamen ſi ſciret rem ſuam auferri, certiſſimè contradicturus eſſet. Non ergo erit furtum, ſi ſcias, vel credas, vel probabilem rationem habeas putandi dominum conſentire: aut non fore invitum, rem talem ſibi auferri: qua ratione ſæpiſſimè à furto excuſantur filiifamilias, Uxores, Famuli, Religioſi, amici familiares &c. aliquid non valdè grave invicem accipientes, ut infrà videbitur. Dico tamen, ſi probabilem rationem ita credendi, vel putandi habeas: nam ſi ſolùm dubius ſis, vel neſcias, an dominus ſit contentus, vel invitus; præſumendum eſt, eſſe invitum: nam ex frequenter contingentibus, ſcimus neminem velle ſua diſpergere. Additur denique notanter:

VI. *Rationabiliter invito domino*, ut nimirùm is aliunde 10 non debeat eſſe rationabiliter contentus, ac conſentire, ut talis res ſibi auferatur. Non ergo furtum committit, qui rem aufert alterius, ſciens illum, etiamſi ſit, non tamen debere eſſe invitum rationabiliter. Ut qui accipit rem alienam tamquam ſibi debitam ad juſtam compenſationem; vel ut neceſſariam in extrema neceſſitate de quibus infrà. Item qui aufert aliena, ipſo Deo ſupremo rerum Domino facultatem dante, qua ratione Iſraelitæ ſpoliarunt Ægyptios. Qui aufert gladium à furioſo, vel aliàs occiſuro. Qui aufert libros hæreticos à non habente legendi facultatem. Item ſi uxor marito ſurripiat pecunias, quas in luſu perderet &c. in his, & ſimilibus caſibus dominus eſſet irrationabiliter invitus, ſibi rem talem auferri. Ita DD. paſſim.

Furtum porrò hìc definitum ratione rei ablatæ dividitur in 11 ſimplex, & qualificatum, cui ſcilicet ſpecialis malitia adjungitur: cujus ſpecies ſunt: *Sacrilegium*, ſcilicet furtum è loco ſacro, aut rei ſacræ è loco non ſacro, aut non ſacræ è loco ſacro, prout diſtinguitur in jure Canonico *c. quiſquis cauſa 17. q. 4. Peculatus*, furtum rei pertinentis ad Fiſcum Principis. *Plagium*, id eſt, furtum hominum ſub poteſtate aliorum conſtitutorum, ut ſervorum, liberorum. Albigei dicuntur in jure, qui inſidiantur animalibus, aut jumentis. Item in Jure fit magnum diſcrimen inter furem diurnum, qui ſole lucente, furatur, ut agnoſci poſſit, & furem nocturnum, qui furatur de noctu, ut agnoſci non poſſit; nam præter alia hic in foro externo impunè occidi poteſt, ille minimè.

Denique dixi initio, definiri hìc furtum *theologicè*: quod 12 ſcilicet Theologi in foro conſcientiæ pro vero furto habent quoad rationem peccati, & obligationem reſtitutionis. Juriſtæ enim longè ſtrictiùs furtum definiunt; & multa à ratione furti excludunt, quæ theologicè in foro conſcientiæ veriſſima furta ſunt, vel rapinæ. In primis ſolam injuſtam uſurpationem rerum mobilium, non item immobilium, volunt, eſſe propriè furtum, vel rapinam. 2. Ob honorem conjugii negant eſſe furtum inter conjuges, ſi ſibi invicem furentur (ſicut nec inter patrem, & filium &c.) nec actionem famoſam furti concedunt, ſed aliam mitiorem amotarum rerum. 3. Negant eſſe furtum, ſi quis aliquid auferat ex hæreditate nondum adita ab hæredibus, quòd ea bona nondum cenſeantur habere proprium dominum, ſed vocant crimen tantùm expilatæ hæreditatis. 4. Similiter non dant actione furti adverſus Tutorem res pupilli injuſtè

juſte uſurpantem, ſed aliam mitiorem de rationibus diſtrahendis &c. Textus juris videre potes apud auctores, *Lugo*, *Tamb.* mox citandos. Theologi autem illa omnia habent pro veris furtis, & reſtitutione obnoxiis, niſi aliunde excuſentur. Unde ſi forte excommunicatio, vel peccati reſervatio feratur contra furtum, cùm omnino intelligi debeat de furto theologico, & non juridico tantùm, vel civili, ſub ea excommunicatione, vel reſervatione omnia hæc enumerata comprehenduntur, tanquam vera furta theologica. Vide Lugo *tom. 1. de juſt. diſp. 16. ſect. 1. n. 4.* Tamb. *lib. 8. Decal. tr. 2. cap. 1. n. 7. & 8.*

§. II. *Rapina.*

13 E*St contrectatio rei alienæ violenta invito domino.* Differt a furto ſola particula, *violenta*: quod nimirùm per furtum auferatur res aliena occulte, & doloſe ſine vi, domino ignorante; per rapinam autem domino videnti, ac nolenti, & rem ſuam ſervare volenti, violentia, adeòque ſpecialis injuria, & contemptus infertur: ac proinde ſpecie differre furtum, & rapinam docet communiſſima DD. cum S. Thoma, *q. 66. ar. 4.* Ratio jam tacta eſt: quia nimirum præter injuſtitiam furti, ſcilicet injuſtam uſurpationem rei alienæ, rapina continet aliam ſpeciem injuſtitiæ, circa perſonam, & honorem proximi: nam vim alicui inferre, eſt ſpecies contumeliæ lædentis honorem proximi. Unde fieri poteſt, ut aliquis a perſona illuſtri rem exiguam per vim auferens venialiter tantum peccet in genere furti, mortaliter vero in genere contumeliæ: & e contra poteſt mortaliter peccare in genere furti, & venialiter tantùm in genere contumeliæ: ut ſi ruſtico videnti, & reluctanti, vel reſiſtere non audenti rapias ovem v. g. contumelia levis, & venialis eſt, furtum utique mortale. Porrò vis hæc, vel violentia rapinam conſtituens, non ſolùm infertur manibus, vel armis, ſed etiam verbis, utpote minis, incuſſione metus injuſti: unde ad rapinam pertinet, quidquid per metum injuſtum ab altero quis extorquet; utpote 1. quod v. g. latro mortis metu intentato accipit. 2. Injuſtæ tributorum exactiones a potentibus factæ. 3. ſi miniſtri publici, juſtitiæ maxime, aliquid ſibi poſtulent, quod rogati ob metum recuſare non audent: quod dicitur crimen concuſſionis. 4. Si alterum cogas ad inæqualem, ſeu injuſtum contractum tecum ineundum. Sed de hoc mox ſeorſim.

§. III. *Contractus damnoſus.*

14 E*St contrectatio, vel uſurpatio rei alienæ, vel non omninò ignaro, vel non omninò invito domino,* adeòque dupliciter fit, 1. Per dolum, ut dum quis alterum decipit circa rei ſubſtantiam, qualitatem, valorem, vel pretium: ut ſi alteri vendas vitrum coloratum pro gemma: annulum ex auricalcho pro aureo &c. is uſurpat rem alienam, non ignaro omnino domino, videt enim ipſum factum, ſed non videt injuriam ſibi factam: ideoque talis contractus formaliter ſpectat ad furtum, licet materialiter deficiat. 2. Fit per vim, metum, dum quis alterum quocunque metu injuſto cogit ad contractum quocunque modo injuſtum, & ei damnoſum; v. g. ad emendum, ſolvendum pretio exceſſivo, vel vendendum pretio juſto minori, ad mutuum accipiendum cum uſura &c. is uſurpat rem alienam domino ſimpliciter quidem ſciente, & factum, & injuriam ſibi factam, at non omnino invito, cùm ſimpliciter velit, & conſentiat in contractum iſtum; etſi cum admixto involuntario ſecundum quid: quia nimirùm nollet ita contrahere, niſi metus, vel neceſſitas eum urgeret: & talis contractus injuſtus ſpectat ad rapinam materialiter, quatenus videnti, vel ſcienti infertur injuria; etſi deficiat formaliter, quatenùs non ſimpliciter nolenti, vel invito injuria facta eſt. Atque rurſus apud Theologos in foro conſcientiæ eadem eſt ratio, & culpæ, & reſtitutionis, in ejuſmodi contractibus damnoſis, ac in furto, vel rapina; quidquid in foro externo Juriſtæ diſtinguant.

§. IV. *Damnificatio injuſta.*

15 S*Eu damnum injuſte datum dicitur, occulta, ſeu violenta deſtructio, ſeu deterioratio rei alienæ invito domino.* Unde dicitur damnificatio non lucroſa, quod ſcilicet ex ea nullum lucrum, vel commodum ad damnificantem perveniat: dividiturque in inculpatam, & culpatam, culpa vel theologica, vel civili tantùm.

16 I. Damnificatio inculpata dicitur, quando nulla omnino culpa interveniente damnum infertur: vel quia damnificans non eſt capax culpæ, ut ſi infans, vel furioſus domum incendat: vel quia juſta cauſa eſt damni inferendi, ut in bello juſto defenſivo, vel offenſivo, quo ob neceſſariam defenſionem, publicam vindictam, aut hoſtes debilitandos &c. damna inferuntur; item ſi domus incenſa in parte nondum ardente deſtruatur, aut ædes contiguæ, ne ignis latiùs diffuſus majus damnum inferat; ut etiam jura ſtatuunt: quibus caſibus utique nulla reſtitutionis, ſeu damni reſarciendi obligatio contrahitur.

II. Damnificatio culpata per culpam theologicam, ſeu verum peccatum dicitur, qua damnum infertur cum aliqua voluntate nocendi: ſeu damnum proximo inferendum aliquo modo intenditur, aut directè, & ex propoſito volendo nocere; aut ſaltem indirectè, & in ſua cauſa poſita, vel non amota: ut ſi animadverſo periculo damni inferendi ex tua actione v. g. homicidii ex jaculatione, incendii, ex incuſtodia luminis &c. nihilominùs non caveas, nec actione illa abſtineas, cùm poſſis, eo ipſo cenſeris velle ipſum damnum ſecutum: qui enim vult cauſam, etiam indirectè ſaltem vult effectum prævisum, atque ex hac damnificatione theologicè culpabili, omni jure naturali, & poſitivo oritur obligatio reſtituendi, ſeu damni reſarciendi: eaque obligatio, etiam ante litis conteſtationem, ad hæredes tranſmittitur jure naturali, civili, & Canonico. Vide latè Molinam *hic tr. 3. de juſt. diſp. 43.* Laym. *tr. 3. p. 1. c. 6. n. 3.* 17

III. Damnificatio culpata per culpam civilem, vel politicam tantùm, dicitur, qua ſecluſa omni voluntate nocendi proximo, omnique actione, vel omiſſione culpabili coram Deo, ac in conſcientia, nihilominùs damnum proximo infertur ex actione, vel omiſſione culpabili, vel defectuoſa contra exactum modum agendi humanum. Definitur enim culpa politica: *Defectus ab eo, quod bonum, & æquum eſt, & humana diligentia præſtari poteſt.* Et quidem in foro externo quiſque ex culpa civili tantùm damnum alteri dedit, ad ejus integram compenſationem compelli poteſt per actionem Legis Aquiliæ *de damno dato ff. & inſtit. ad L. Aquiliam.* E. g. ſi inconſultè aliquid è domo ejeceris, vel effuderis: ſi candelam ardentem extinguere, furnum claudere, canem alligare oblitus ſis &c. unde damnum proximi rebus evenerit. Eadem ratione, ſi cujus ſervus, vel animal damnum dedit, etſi ignaro domino, nihilominùs compellitur ad damnum compenſandum, aut ſervum, vel animal noxæ dandum: unde actio noxalis dicta eſt in jure. Item ut Nauta, Caupo, ſtabularius &c. teneantur de damno dato à ſuis famulis, vel iis, quorum opera uſi ſunt, ſtatuunt Jura *L. ultima ff. nautæ, apud Laym. cit. n. 2.* 18

IV. Attamen jure naturali in foro conſcientiæ, & ante judicis ſententiam non oriuntur ejuſmodi obligationes: atque nihil obligatus eſt, qui abſque culpa theologica, & peccato injuriæ per culpam civilem tantùm, per ſe, vel per ſuos, quodcumque damnum dedit, niſi præceſſerit pactum, aut ſequatur ſententia Judicis. Ita contra *Covarr. Adrian. Angel.* & alios nonnullos docet communiſſima DD. *Sylv. Navarr.* uterq; *Molin. Leſſ.* aliiſque citat. Laym. modò *cit. nu. 2.* Ratio eſt; quia talis obligatio in foro conſcientiæ oriretur, aut ex legum civilium conſtitutione, aut ex pacto aliquo antecedente &c. non primum: quia leges illæ ad cives cautiores, ac diligentiores reddendos inſtitutæ, reſpiciunt quamcumque omiſſionem cautelæ, vel negligentiæ in hujuſmodi damnis, adeòque quaſi pœnales ſunt: atqui legibus penalibus omnibus commune eſt, ut non obligent ante Judicis ſententiam ſeu condemnationem; quod in propoſito, vel ex eo manifeſtum eſt, quod poſt mortem eorum, quorum culpa civili tantùm damnum datum eſt, actio adversùs hæredes non concedatur, niſi lis jam anteà conteſtata fuerit; ut habetur in jure LL. allegatis apud Mol. *tr. 2. diſp.* 713. Neque ſecundum: quia ſupponitur hic omninò nullum pactum interceſſiſſe: quòd ſi autem pactum aliquod interceſſerit, v. g. commodatum, locatum, depoſitum &c. communis DD. Sententia eſt, damnificantem obligari ex culpa etiam civili, juxta cujuſque contractus naturam: v. g. commodatarius ex culpa civili etiam leviſſima; conductor ex culpa levi: depoſitarius ex ſola culpa lata, & dolo. Sed de his jam aliàs tr. 4. latiùs & mitiùs: hic obiter inſinuaſſe ſufficiat. 19

ASSERTIO II.

F*Urtum eſt peccatum mortale ex genere ſuo: excuſatur tamen multipliciter tum ex parte ipſius furantis, aut domini, cui res ſua aufertur: tum maximè ex parvitate materiæ: materia autem gravis ſufficiens ad mortale furtum, abſoluta quidem reſpectu cujuſcumque eſt duorum circiter ducatorum, reſpectiva autem eſt victus unius diei talis domini, vel perſonæ rei.* Communis doctrina, ut patebit explicando per partes. 20

§. I. *Furtum eſt peccatum mortale ex genere ſuo.*

CErtum de fide, & expreſſo præcepto Decalogi: omnia enim præcepta Decalogi, quippè quorum obſervantia neceſſaria eſt ad ſalutem æternam, ſine dubio obligant ſub mortali ex genere ſuo: ergo. *Deinde*: omne peccatum directè repugnans Charitati, & Juſtitiæ eſt mortale ex ge-

nere

Digitized by Google

nete ſuo, furtum autem directè repugnat utrique; Charitati quidem quatenùs fur proximo malum infert: juſtitiæ verò, quatenùs infert injuriam, ut nimis manifeſtum; ergo. Quod autem dicitur Prov.6. *Non eſt grandis culpa, cum quis furatus fuerit &c.* partim excuſat furtum ob neceſſitatem furantis ſaltem à tanto: nam ſequitur; *furatur enim, ut eſurientem impleat animam:* partim comparat furtum, ut minus peccatum cum majori peccato adulterii: ſequitur enim ulteriùs, *qui autem adulter eſt, propter cordis inopiam perdet animam ſuam.* Porrò conſtat, furtum ex genere, & objecto ſuo levius eſſe peccatum, omnibus aliis peccatis in Decalogo prohibitis cæteris paribus: peccata enim contra Præcepta primæ tabulæ cùm verſentur circa ipſum Deum, ejuſque cultum, utique ſunt graviora furto verſante circa hominem tantùm. Alia autem Præcepta ſecundæ tabulæ cùm verſentur, aut circa proximi perſonam, aut bonum vitæ, famæ, honoris, etiam ex genere ſuo majora peccata ſunt furto verſante circa bona externa fortunæ proximi, quæ ſunt inferioris longè ordinis, ut per ſe patet.

§. II. *Excuſatur à mortali ex parte furantis, & domini, &c.*

22 FUrtum ex genere ſuo mortale in primis excuſatur, & fit veniale ex parte ipſius furantis, tum ob imperfectionem actus; ut ſi fiat abſque ſufficienti deliberatione, ex aliqua præcipitantia, vel metu imminente voluntarium: tum ex ignorantia facti, ut ſi ignores rem eſſe alienam, etſi non omnino inculpabiliter ob defectum ſufficientis inquiſitionis. Tum ex ignorantia, vel errore juris, etſi non inculpabili: ut ſi abſque ſufficienti inquiſitione tibi perſuadeas, licere tibi auferre, vel uſurpare rem alienam, vel ob neceſſitatem non ſufficientem, vel ob compenſationem non ſatis debitam, vel quòd falsò putes dominum non fore invitum ad ablationem rei ſuæ; vel quòd falsò credas, rem inventam in publico licitè à quolibet auferri, &c. Denique ignorantia invincibilis, & inculpabilis juris, vel facti ſicut in omni alia peccatorum, ita & in furtis materia peccatum omninò tollit; cùm omne tollat voluntarium. Omnia certa apud omnes ex materia de actibus humanis, & peccatis.

23 Rurſus furtum ex genere ſuo mortale excuſatur, & fit veniale, vel omninò nullum, ex parte domini, cui res ſua aufertur; quippè qui ſciatur, vel probabiliter putetur parùm, aut omninò non eſſe invitus, ſibi talem rem auferri, utpotè quam parùm, aut omninò non curat: adeòque qui aufert rem etiamſi aliàs notabilem, ſi tamen dominus non ſit notabiliter involuntarius, ſed æquè parùm curet, ac ſi res eſſet parvi momenti, non peccat mortaliter, ſed venialiter tantùm: ſi autem rem omninò pro neglecta habere dominum conſtet, omne peccatum ceſſabit. Communis DD. Ratio patet: quia furtum formaliter eatenùs peccatum eſt contra juſtitiam, ſeu injuria contra jus proximi, quatenùs fit invito domino, nolente ſcilicet juri ſuo cedere: ergo quò minùs invitus eſt dominus, quòque magis ſuo juri cedit, eò minus erit peccatum, ſeu injuria: conſequenter peccatum mortale non erit, quando rem ablatam, etſi magnam, non magis tamen curat, quàm ſi eſſet res modica: quòd ſi verò omninò ceſſet eſſe invitus, & juri ſuo omninò cedat, clare ceſſabit peccatum omninò; cùm non fiat invito domino, ſaltem quoad remipſam, licèt eſſet invitus quoad modum.

24 E contrà autem ſimiliter augebitur peccatum, quò magis dominus rationabiliter invitus eſt, vel ægrè fert, rem ſuam ſibi auferri: adeò ut ſi quis auferens rem alienam, etſi de ſe modicam, & materiam furti venialis, ſciat tamen dominum ea valdè affici, delectari, vel opus habere, ut ex ejus amiſſionem magnam moleſtiam capturus ſit, æquè ac ſi eſſet res magni momenti, peccabit mortaliter, æquè ac ſi auferret rem magni momenti: v.g. ſi auferas diviti nummum, vel monetam valdè antiquam, & charam: immo florem aliquem ob raritatem, & ſingularem, rationabilem tamen affectum, tanti æſtimatum, ut mallet perdere aliquot taleros: item ſi famulus contra præceptum domini auferret primos fructus ex arbore, vel vite, ſpeciali affectu expetitos, puta, ad honorandos amicos, vel offerendos Eccleſiæ, &c. *Ratio eſt:* quia licèt res in ſe parvi momenti ſit, quia tamen dominus eam ſibi auferri non omninò irrationabiliter æquè invitus, ac involuntarius eſt, eandem moleſtiam capturus, ac ſi res magni momenti fuiſſet, æquè graviter peccabit: ut docent Doctores communiter, *Sylveſter*, *Navar.* uterque. *Leſſius*, alii cum Laym. *hic cap.* 1. *n.*3.

25 Ubi tamen graviter nota, illud argumentum peccati talis in ablatione rei levis, ſed magni æſtimatæ, non eſſe in ſpecie furti contra juſtitiam, ſed potiùs in genere offenſæ tantùm contra charitatem: quia furtum in ratione injuſtitiæ catenus eſt peccatum mortale, quatenùs proximo notabile damnum infertur in bonis fortunæ: at in illa ablatione rei levis, quamvis magni æſtimatæ ab invito domino, nullum tamen notabile damnum infertur in bonis fortunæ, ut ſemper ſupponimus; ergo non eſt peccatum mortale furti, ſed in ratione furti contra juſtitiam veniale manet, mortale autem evadit in ratione offenſæ contra Charitatem, quatenùs domino iniquam vexationem, vel moleſtiam creat, ſæpè etiam in gravia peccata, blaſphemias, vindictas, &c. præcipitat. Et certum apud omnes, eum, qui ejuſmodi rem abſtulit, non teneri poſteà domino reſtituere tantum, quanti ipſe eam rem æſtimavit, ſed ſolùm æſtimationem communem rei in ſe.

§. III. *Et maximè ex parvitate materiæ.*

FUrtum ex genere ſuo mortale maximè excuſatur, & veniale fit ex parte materiæ, ſeu ob parvitatem, vel levitatem materiæ, cùm verſetur circa bonum hominis infimi ordinis, & maximè diviſibile, ſeu magis, & minùs ſuſcipiens, quod proinde adeò minorari poterit, ut ampliùs peccati mortalis, & reatus æternæ damnationis capax cenſeri recta ratione non poſſit, in quo omnes conveniunt, præter ſolum, quem ſciam, noſtrum Gabrielem *in* 4. *diſt.* 15. *qu.* 3. *§.* 5. docentem, qualemcumque rei modicæ acceptionem eſſe mortale, ſi fiat ex affectu nocendi proximo, aut ex cupiditate poſſidendi rem alienam, ſed rejicitur ab omnibus fundamentum ejus, hoc ſcilicet, quod ex genere ſuo eſt tale, ſemper eſt tale. Verum enim eſt de genere metaphyſico, vel logico, falſiſſimum autem de genere morali peccati; peccatum enim mortale ex genere ſuo dicitur, non quod ſemper debeat eſſe peccatum mortale, ſed quod ex proprio objecto, ſecluſa quavis alia malitia, poſſit eſſe peccatum mortale, & etiam ſit, poſitis requiſitis, utpotè voluntario pleno, materia ſufficiente, & capaci tanti reatus: de quo in materia de peccatis. Certum eſt hic, poſſe nos aſſignare materiam certò gravem, & ſufficientem pro peccato mortali, v.g. centum aureos, aut certè talem, ob quam, vel jure Canonico excommunicatio, vel Jure Civili pœna capitis infligi poſſit, per ſe loquendo: cùm nec excommunicatio, nec pœna capitis infligi juſtè poſſit, niſi ob peccatum mortale. Certum item eſt, poſſe nos aſſignare materiam furti certò levem, & ſolius culpæ venialis per ſe capacem v.g. unum, vel alterum obolum, &c. 26

At difficultas tota in aſſignanda quantitate materiæ determinata, & media conſiſtit, quæ nimirùm ſit gravis, ut in ea, vel ultra illam ſit culpa gravis, & mortalis, & qua minor, & infra quam ſit materia, & culpa levis, ac venialis tantùm. In hac quæſtione maximè practica tot ferè ſunt ſententiæ, quot capita. Nimis strictè *Navarrus* ſolùm dimidium regalem, vel julium requirit, id eſt, unum noſtrum pacium, vel paulò plus. *Corduba*, & alii, unum regalem, ſcilicet duos noſtros pacios circiter. *Mol. Rebellus*, *Leſſius*, aliique multi duos regales, id eſt, quatuor, vel quinque noſtros pacios. *Valentia*, *Saurus*, alii apud Dianam *hic reſ.* 57. tres regales vel julios, ſcilicet medium noſtrum florenum circiter. Alii communiter cum Sanc. *lib.* 7. *mor. c.* 20. quatuor regales, ſcilicet noſtrum medium taleium vel florenum circiter. Nimis autem laxè generatim loquendo. *Sotus*, *Sylveſter*, *Angelus*, alii, unum, vel duos aureos, ſeu ducatos. Ab omnibus autem exploſa eſt opinio quorundam Veterum, etiam centum aureos furari valdè diviti, ſecluſo omni damno, vel incommodo domini, non conſtituere materiam gravem, vel etiam peccatum mortale. 27

Denique poſt longam inquiſitionem materiæ gravis, & furti mortalis, omnes ingenuè fatentur, non poſſe aliquam regulam certam, & fixam conſtitui, ſed totum pendere ab æſtimatione morali, & judicio prudentis ex circumſtantiis in particulari definiendum eſſe: nimirùm non ex ſola quantitate rei ablatæ, ſed etiam à circumſtantiis perſonæ ditioris, vel egentioris, cui ablata eſt, indeque majori, vel minori damno cauſato. Unde materia gravis furti alia ſtatuenda eſt *abſoluta*, abſque relatione particulari ad perſonam ditiorem, vel egentiorem: alia *reſpectiva*, quæ ſcilicet non ſecundùm ſe abſolutè, ſed ſolùm habita relatione, & reſpectu ad circumſtantias perſonæ læſæ, gravis eſt, & ſufficiens ad peccatum mortale. Qua quantitate gravi aſſignata, facilè patebit materia parva, & excuſans à mortali. 28

§. IV. *Materia gravis, & levis.*

MAteria furti gravis, & ſufficiens ad peccatum mortale *abſoluta*, & reſpectu cujuſcumque etiam opulentiſſimi, aut Regis, vel Principis potentiſſimi, ſunt duo circiter ducati. *Reſpectiva* verò ad conditiones perſonarum eſt illa, quæ ſufficeret ad dictum unius diei tali perſonæ, cui ablata eſt: velut ſi à mercatore valdè divite fureris duos florenos circiter: à cive mediocriter divite florenum, ab opifice dietim victitante tres, vel quatuor pacios, ab operario diurno labore victitante unum, vel alterum pacium: à pau- 29

pere mendico aliquos cruciſeros, vel nummos, quibus ſe uno die utcumque aluiſſet. Ita fere Laym. *lib. 3. tr. 3. p. 1. cap. 1. n. 3.* alii apud ipſum, & re ipſa fere coincidunt *Bonacina*, *Petrus Navarrus*, alii cum Lug. *diſp. 16. ſect. 2.* & reipſa conſentit noſter Marchant. *tribun. p. 2. tr. 8. tit. 1. q. 5.* Ratio eſt:

30 I. Quia ſicut alia peccata Reipublicæ pernicioſa prohibentur graviter ut intrinſece mala, non propter damnum actuale præciſe, quod adierunt ſemel facta, ſed etiam, & multo magis propter damnum habituale, & conſecutivum quod adſerrent ſemel licita, ſeu ſæpius repetita, ſi ſemel ſine gravi culpa licerent, v. g. pollutio voluntaria prohibetur graviter ut intrinſece mala, in omni caſu: quia licet ſemel facto in raro caſu ad evitandam mortem, vel graviſſimam infirmitatem; non afferret grave damnum ſpeciei humanæ, afferret tamen graviſſimum conſequenter ex eo, quod ſi ſemel in aliquo caſu liceret, homines ad illam delectationem proclives, fingerent ſibi neceſſitates, & cauſas valde frequentes, in maximum detrimentum ſpeciei humanæ, dum illa voluptate contenti, minus curarent de matrimonio. Item revelatio Sigilli Sacramentali prohibetur graviter ut intrinſece mala in omni caſu; quia licet ſemel facta ob graviſſimam cauſam, v. g. proditionis detegendæ non afferret detrimentum Sacramento, afferret tamen graviſſimam, & exoſum redderet Sacramentum ex eo, quod ſi vel in uno caſu ob graviſſimam cauſam liceret, ſemper metueret pœnitens, ne forte occurrat talis cauſa, aut ne Confeſſarius talem cauſam apprehendens peccata ſua revelet, & ideò vix ullum gravius peccatum auderet confiteri, & ita in cæteris omnibus. Atque eadem ratione in propoſito furtum prohibetur ut intrinſece malum, & grave ex genere ſuo, non præciſe ob damnum actuale, quod afferret ſemel factum furando, v. g. Principi opulenti aliquot ducatos, ſed etiam, & multo magis ob damnum habituale, & conſecutivum, quod afferret ſæpius repetitum, ſi ſemel citra grave peccatum liceret in tanta quantitate furari. Jam ſubſumo.

31 II. Atqui licèt reverà furtum unius, vel alterius ducati a Principe, vel alio ditiſſimo, unius floreni ab alio divite, &c. ſemel factum, eidem nullum, vel exiguum afferret detrimentum, afferret tamen detrimentum maximum, ſi ſemel in tanta quantitate citra grave peccatum liceret, tunc enim ex hominum malitia, & avaritia innata multiplicarentur ejuſmodi furta, ex quorum frequentia maximum detrimentum etiam ditiſſimis ſequeretur: ergo furtum in tali quantitate aſſignata cenſeri debet prohibitum graviter, & ſub peccato mortali. Accedit, quod hæc ſit communis hominum etiam prudentum perſuaſio, valorem unum, aut duos ducatos excedentem eſſe gravem abſolute, ut vix aliquis etiam potentiſſimus reperiatur, qui ſpectatis omnibus impendiis, tantæ pecuniæ jacturam, ut ſibi damnoſam non juſtiſſime ægre ferat. Secus eſt de furtis minoris quantitatis non enim ſequitur tantum detrimentum ex eo, quod homines ſciant, ſe ſine peccato mortali poſſe aliquid minutum furari: quia minus peccatum veniale, licèt minùs abſterreat, tamen ob minus lucrum etiam minus invitat ad illa furta minutiora.

32 III. Reſpective verò ad conditiones perſonarum re ſua indigentium, per ſe notabile damnum infertur auferendo eis tantam quantitatem, quæ ad victum unius diei ſufficeret, prout ſupra ſpecificatum. Quin etiam operatio pauperi, qui in diurno labore ad ſui ſuſtentationem plus lucrari non poteſt, furari unum panem mortale erit: quia furto majus damnum infertur tali pauperi, quàm diviti furando integrum florenum, vel ducatum. Item valde pauperi etiam aliquot nummos furari, quibus ad victum valde indigeret, lethale erit eadem ratione: nam ſicut teſtimonio Chriſti Marci 12. Vidua illa, quæ duo æra minuta in gazophylacium miſit, plus omnibus dedit, quia totum victum ſuum dedit: ita qui illi hæc duo æra minuta furto abſtuliſſet, non quid modicum, ſed totum victum abſtuliſſet, ideòque grave damnum intuliſſet. Item eadem ratione peccatum mortale committetur auferendo alicui rem quantumvis modicam, ſi ipſi exinde grave damnum emergat, vel lucrum ceſſet, ut ſi auferas pauperi ſartori acum, ſutori ſubulam, ſcribæ calamum, aliive aliud inſtrumentum, cùm tamen ſcias illum aliud non habere, nec brevi acquirere poſſe ad opera ſua neceſſariò exercenda. Ita ex communi notant Navarr. *cap. 17. num. 2.* Laym. *cit. cap. 1. num. 3.* Lugo *cit. ſect. 3.*

33 IV. Denique apud omnes conſtans eſt, eum, qui furatus quantumvis minimam rem, ſed animo accipiendi quid magnum, peccare mortaliter in intentione, & affectu, etſi non in executione, & effectu. Unde ſi pœnitens confiteatur, ſe modicum quid furatum eſſe, aliquando a Confeſſariu interrogandus erit, an forte non defuerit animus plura ſurripiendi, ſi copia vel occaſio fuiſſet. Quia ut dicit Sanctus Hieronymus in Epiſtola ad Titum cap. 2. relatus cap. ult. 14. quæſt. 6. *Fur non ſolùm in majoribus, ſed etiam in minoribus judicatur, non enim id, quod furto ablatum, ſed mens furandi attenditur.*

SECTIO II.

De furtis minutis multiplicatis, ſeu continuatis reſpectu ejuſdem, & diverſorum. Ubi ſimul de furtis domeſticorum, &c.

SUMMARIUM.

34 *Furta minuta ſunt, ſeu conſtituunt mortale tripliciter.*
35 & 36 *I. Ex intentione principali per ea diteſcendi.*
37 Uſque ad num. 40. *II. Ex intentione directa, vel indirecta ea continuandi animadverſa jam notabili materia concreſcente, &*
40 & 41. *III. Ex ſola injuſta detentione notabilis materiæ jam ſic congregatæ.*
42 & 43 *Idem probabiliter eſt de furtis minutis factis ab eodem diverſis.*
44 *(Admiſſa tamen majori quantitate materiæ.)*
45 & 46 *Immo & factis eidem à diverſis communi conſilio, & cooperatione, &c.*
47 *Secus, ſi non ita communi conſilio, vel influxu cum aliis quid modica furetur.*
48 Uſque ad num. 51. *Furta domeſticorum ſunt vera furta: ut tamen mortalia ſint, requiritur major quantitas materiæ, quàm in furtis extraneorum.*
51 *Unde, & uxores mortaliter peccant ſurripiendo notabilem quantitatem de bonis mariti.*
52 *Eis tamen pro parvitate materiæ reſpectivè multùm admittitur.*
53 *Et inſuper ex diverſis capitibus citra peccatum de bonis mariti quid auferre, vel diſponere poſſint?*
54 *Quas eleemoſynas, vel donationes facere poſſunt uxores? & quantum ſibi ipſis applicare?*
55 *Refertur, & reſolvitur caſus aſtutæ uxoris.*
56 *Etiam filiifamilias mortaliter peccant ſurripiendo notabilem quantitatem de bonis patri ſubjectis.*
57 *Ad id tamen longè major quantitas requiritur, quàm in furtis extraneorum.*
58 *Auferendo autem eſculenta, & poculenta, tam ipſi, quàm Religioſi, & ſervi, raro peccant mortaliter, ſi ipſimet abſumant.*
59 & 60 *Ac etiam ſine peccato de bonis paternis aliquas congruas expenſas facere poſſunt.*
61 *Similiter Religioſus notabilem quantitatem de bonis Monaſterii ſurripiens dupliciter peccat mortaliter, peccato furti, & proprietatis contra votum,*
62 *Cui communiter ad mortale non concedunt (niſi in eſculentis, & poculentis) majorem quantitatem, quam furi extraneo.*
63 *Alii tamen æquè probabiliter concedunt ei tantum, quantum filiofamilias.*
64 *Pro qua tenetur etiam ad reſtitutionem.*
65 Uſque ad num. 68. *Idem fermè eſt de furtis famulorum, & ancillarum.*
68 *Quid de furtis ſartorum, textorum, molitorum, &c.*

ASSERTIO III.

Furta minuta facta eidem ab eodem ad notabilem quantitatem pervenientia conſtituunt peccatum mortale triplici ratione. 1. Ex intentione principali per furta minuta diteſcendi, vel congregandi magnam quantitatem. 2. Ex intentione directa, vel indirecta continuandi furtum minutum animadverſa jam notabili materia concreſcente. 3. Ex ſola detentione injuſta notabilis materiæ de furtis minutis ab eodem diverſis: immo & factis eidem à diverſis communi conſilio, cooperatione, vel influxu unius in reliquos. Explico particulatim. 34

§. I. *Ex intentione principali diteſcendi.*

Qui furtis repetitis ſemper furatur quid modicum, ne 35 fortè notetur, ſed ex intentione ſurripiendi tandem magnam quantitatem, & inde diteſcendi, is primò, & ſingulis furtis peccat mortaliter. Omnes. Leſſ. *lib. 2. de juſtit. cap. 12. dub. 7.* Sanch. *lib. 7. moral. cap. 31.* Laym. *lib. 3. c. 1. num. 6.* Lugo *diſp. 16. ſect. 3. de juſtit.* Ratio clara eſt. Quia qui habet propoſitum proximo nocendi in re gravi, peccat mortaliter, & media ſemper participant malitia ſui finis: atqui talis habet, & retinet ſemper propoſitum nocendi proximo in re gravi, & ſingula furta minuta procedunt ex illo propoſito tamquam ejus continua executio, ſingulaque tamquam media ordinantur ad acquirendam rem notabilem: ut finem mortaliter malum; ergo talis ſingulis furtis minutis peccat mortaliter; non tamen (quod benè notat)

coni-

committit tot diſtincta furta mortalia, quot ſunt furta minuta, ſed unum tantùm, quia omnia furta minuta ſimul ſub una intentione principali uniuntur, tamquam continua una executio illius intentionis mortalis. Quod etiam in furtis gravibus repetitis, & ſub una intentione unitis uſu venit. De quo in materia peccati.

36 Quare judica, mortaliter peccaſſe eum, qui menſuras, & pondera falſificando modicè, vino aquam, aliiſve mercibus deteriorem materiam miſcendo, notabile lucrum collegit: item qui alienas vinea circumcurſando uvarum multitudinem congregavit, quia in his caſibus unum eſt malignum propoſitum circa objectum grave, & mortale, etſi ſucceſſivè, & minutatim congregando. Non autem ita facilè judicabis mortaliter peccaſſe eum, qui hodie ab uno non ita divite duos pacios furatus eſt, & abſumpſit, ac deinceps abſtinere propoſuit, nihilominùs poſt aliquot dies iterum nactus occaſionem duos pacios eidem, vel alteri abſtulit, & eodem modo ſæpiùs poſt propoſitum abſtinendi pervenit ad ſummam unius, v. g. taleri, vel floreni: quia talis non unum propoſitum retinet, quippè quod ſæpiùs revocavit: unde nec unum peccatum committit, ſed plura diſſoluta, & venialia, niſi denique perveniat ad quantitatem valdè notabilem, v. g. trium, vel quatuor florenorum; tunc peccatum mortale non effugiet: ſi non ratione ablationis, ſaltem ratione injuſtæ detentioni, ut mox videbis ampliùs.

§. II. *Ex intentione continuandi, &c.*

37 QUi ſucceſſivè repetitis vicibus furatur quid modicum v. g. ſingulos denarios, &c. abſque quidem prævia intentione congregandi magnam quantitatem, vel ditecendi, attamen advertens concreſcere magnam ſummam domino notabiliter nocituram, quæ nimirùm ſimul ablata ſine controverſia ſufficeret ad peccatum mortale: v. g. unius ducati & cætera, eo ſtatu ſciens, & volens, inſuper aliquid modicum auferat, ſciens, vel excedens illam quantitatem, etiam unicum denarium, ipſo illo ultimo furto minuto peccat mortaliter, ſeu ipſum ultimum furtum illud minutum, alioquin ſeorſim ſecundùm ſe ſumptum veniale tantùm, hìc & nunc ratione conjunctionis volitæ cum præcedentibus eſt peccatum mortale: ſeu potiùs, & rectè ſonantius loquendo, intentio, ſeu voluntas illas continuandi furtum per illud minutum uſque ad quantitatem notabilem, lethalis eſt. Quia nimirùm cenietur conſentire in totum damnum, ut ſupponitur, graviter domino nociturum. *Ratio ergo eſt*: Quia illud opus, quo injuſtum notabile damnum proximi completur, mortale eſt: atqui per illud ultimum furtum, quo quis advertit ſe pervenire ad ſummam notabilem, v. g. furando ultimum pacium complentem talerum, vel ducatum reſpectivè, completur notabile damnum proximi: ergo illud ultimum furtum mortale eſt, non quidem ſecundùm ſe abſolutè, ſed cum habitudine ad furta præcedentia conſideratum. Certè poteſt quis etiam comedendo, vel bibendo pretioſa aliena, peccare mortaliter, ubi ſanè ultima comeſtio, vel ultimus hauſtus ſecundùm ſe non eſt quid grave, tamen cum præcedentibus conſtat damnum, & peccatum grave. Atque docet jam communis DD. *Major*, *Medina*, *Sotus*, *Valentia*, *Vaſquez*, aliiſque cit. Sanch. *cap.* 21. *num.* 5. Laym. *cit. cap.* 1. *num.* 6. Lugo *suprà ſect.* 3. & nos fuſiùs *tract.* 1. *de peccatis*. Contrarium tamen docuerunt Navarrus *cap.* 17. *num.* 139. Leſſius *suprà dub.* 8. & noſter Marchant. *tribun. p.* 1. *tract.* 3. *tit.* 1. *q.* 5. & alii negantes ullum ex illis furtis minutis fuiſſe peccatum mortale, quamvis fateantur talem ſub mortali teneri reſtituere illam quantitatem per furta minuta congregatam; ideòque non quidem auferendo unquam, ſed detinendo tantùm peccare mortaliter: quod ipſum quidem poſſe fieri, patebit mox §. ſequenti. Sed hìc interim confirmemus noſtram Sententiam. Talis ergo ſecundùm omnes ſub mortali tenetur reſtituere ſummam notabilem furtis minutis congregatam (cùm ab Innocentio XI. damnata ſit hæc propoſitio 38. *Non tenetur quis ſub pœna peccati mortalis reſtituere, quòd ablatum eſt per pauca furta, quantumcumque ſit magna ſumma totalis.*) Non quidem ſub mortali totam illam ſummam, ſed ſolùm illam partem, quæ conſtituit quantitatem notabilem in grave damnum proximi, quaque reſtituta, non retinetur ampliùs quantitas notabilis cum gravi damno proximi: ſecundùm communem DD. apud Lugo *cit. num.* 41. Atqui quod ſub mortali reſtituendum eſt, etiam ſub mortali non auferendum erat: ſeu cujus retentio eſt mortalis, illius etiam ablatio fuit, vel ſaltem potuit eſſe mortalis, cùm hæc duo moraliter idem ſint: ergo ſi illa pars complens ſummam notabilem ſub mortali reſtituenda eſt, eandem auferre fuit, vel ſaltem potuit eſſe mortale, niſi tunc inadvertentia excuſaſſet, juxta mox dicenda §. ſequenti. Atque hæc ſententia etiam in aliis materiis locum habet, ut in Horis, Jejuniis de Feriis, &c. prout univerſaliter docuimus in materia de peccatis.

Dices 1. multiplicata venialia nunquam faciunt mortale. *Diſtinguo*. Si ſint omninò diſparata; abſque omni connexione ad invicem in materia, vel effectu cauſato (ut in cogitationibus inutilibus, verbis otioſis, mendaciis jocoſis, &c. etiam in infinitum multiplicatis) *concedo*. Si autem ſint ita connexa ut in noſtro propoſito, *Nego aſſumpt.* neque etiam in propoſito, peccata venialia ut talia in individuo faciunt unum mortale: ſed ultimum furtum, quod ſecundùm ſe ſolùm eſſet veniale, hìc, & nunc adjectum præcedentibus furtis fit mortale, quod valdè notandum eſt. 2. Ultimus actus furti eſt ejuſdem rationis cum præcedentibus: ergo venialis tantùm, ſicut actus præcedentes. Diſtinguo *antecedens*; eſt ejuſdem rationis ex objecto, & per ſe, *concedo*. eſt ejuſdem rationis ex circumſtantia, & per accidens, nego *antecedens*, *cum conſequentia*. Ratione enim connexionis cum præcedentibus furtis habet ut ultimus actus aliquam circumſtantiam, complentem ſcilicet materiam, & damnum notabile domini, quàm non habent actus priores. 3. Ultimum furtum non plus nocet, quàm præcedentia: ergo omnia ſunt venialia tantùm. Iterum *diſtinguo antecedens*. Non plus nocet abſolutè ſecundùm ſe ſumptum: *concedo*. Non plus noceat reſpectivè, & ut eſt conjunctum cum furtis præcedentibus: *nego*. Nam ultimo furto minuto aufertur jam integer florenus, vel ducatus, qui non ablatus erat furtis præcedentibus. 4. Quomodo ergo ſalvabuntur famuli Magnatum continuò auferentes, conſumentes, vel malè impendentes aliqua modica, & nunquam reſtituentes? *Reſpondeo*: excuſari plerumque à mortali, & onere reſtitutionis, partim per inadvertentiam, quia nunquam advertunt, vel ſe reflectunt ad damnum domini notabile concreſcens: partim quia domini Magnates in his non cenſentur valdè inviti, nec ſuos famulos tam ſtrictè obligare velle ad eam exactam curationem rerum ſuarum, etiam quoad modica. Alioquin & illi peccant, ſicut alii homines. 38

Peter. Quid ſi quis poſt notabilem quantitatem minutis furtis comparatam uſque ad peccatum mortale commiſſum rursùs incipiat, & pergat furari modica? ita diſtinguendum eſt cum *Lugo ſuprà cit.* Aut enim talis nondum pœnituit de furtis præcedentibus, nec reſtituere propoſuit, & ſic denuò furando modica ab eodem, peccat mortaliter toties quoties, quia tunc ſemper habet explicitam, vel implicitam ſaltem voluntatem augendi damnum notabile proximi, & retinendi notabilem quantitatem rei alienæ ſemper majorem, & majorem. Aut talis jam pœnituit de furtis præcedentibus, & vel defacto reſtituit, vel reſtituere, data occaſione, propoſuit: & tunc denuò furando minuta peccat tantùm venialiter, donec rurſus attingat quantitatem notabilem ſufficientem ad mortale furtum: quia tunc per pœnitentiam, & reſtituendi propoſitum abrupti continuatione furtorum præcedentium cum ſequentibus, & ſequens materia furti non concreſcit ampliùs cum præcedenti, ſed manet per ſe ſola, & venialis, donec rurſùs etiam concreſcat cum alia materia ſequenti furtim ſubtracta. 39

§. III. *Ex ſola injuſta detentione.*

EX pluribus furtis minutis, & ſingulis defacto venialibus tantùm, accreſcente tamen notabili quantitate ſufficienti ad mortale, adhuc exurget peccatum mortale ratione injuſtæ detentionis tantùm. Ita nimirùm: ut licèt quis furtis minutis ſæpiſſimè repetitis uſque ad notabilem ſummam, quia nunquam recordatus præcedentium furtorum, non advertit, vel attendit ad accreſcentem quantitatem, ſingulis furtis, etiam ultimo ſolùm peccaverit venialiter, & nunquam mortaliter ratione ablationis, poſteà tamen advertens aliquando quantitatem notabilem aggregatam, peccabit mortaliter ratione injuſtæ detentionis, ſeu non reſtitutionis rei alienæ. Communis, & certa doctrina apud citatos. Ubi rurſus advertere debes, in furtis duo eſſe. Unum eſt injuſta ablatio rei alienæ invito domino: alterum eſt injuſta detentio, ſeu non reſtitutio rei alienæ invito domino. Et quamvis per ſe ordinariè ablatio, & detentio ejuſdem rei alienæ conſtituant unum numero peccatum, cùm utrumque per modum unius intendatur: nemo enim vult rem furari, quin ſaltem ad tempus eam detinere, ejuſque uſu, & poſſeſſione dominum ſpoliare intendat: per accidens tamen quoad rationem peccati ſæpè multùm differunt, v. g. accepiſti mutuum à domino valente certo tempore reſtituendum: abſtuliſti gladium furioſo ad impedienda damna aliis inferenda, poſteà finito termino, vel furore, repetenti domino non reſtituis; non peccaſti auferendo, retinendo autem peccas mortaliter ex genere ſuo. Contrà, furatus es equum ſuo domino: poſteà ab eodem domino æquale, vel majori damno affectus non vis reddere: peccaſti mortaliter auferendo: at non peccas detinendo, ſed juſta compenſatione uteris, ſi alter damnum illa- 40

tum quoque refercire nolit. Item aſtuliſti burſam intentione furandi aliquot denarios tantùm, poſteà repertos aliquot aureos detines: peccaſti ſolùm venialiter auferendo, ſed detinendo mortaliter. Similiter & in oppoſito: Ita in propoſito; ſi furtis minutis, & venialibus ſæpè repetitis, omnino diſparatis, nec ulla intentione unitis, conquiſiviſti notabilem ſummam ſufficientem ad peccatum mortale, peccaſti ſemper venialiter tantùm auferendo: at verò poſteà peccabis mortaliter comperram ſummam notabilem non reſtituendo invito domino. *Ratio eſt*: quia velle detinere alienum in magna quantitate, ſemper eſt mortale; atqui per plura furta repetita minuta, etſi omnia, & ſingula venialia tantùm, ut puta, ſi furans nunquam recordatus furtorum præcedentium, non advertit ad materiam notabilem concreſcentem; aut licèt adverterit, tamen de præcedentibus jam pœnituit, & reſtituere propoſuit, nihilominùs re ipſa aggregatur materia notabilis cum gravi damno proximi, v. g. ad unum, vel alterum ducatum idebque ſcienter retinens, vel reſtituere nolens peccabit mortaliter: ergo ex pluribus furtis minutis, etiamſi omnia, & ſingula quoad ablationem fuerint venialia, tamen accreſcente materia notabili ſufficiente ad mortale, ratione injuſtæ detentionis exurget peccatum mortale, & obligatio reſtituendi ſub mortali; ſecundùm omnes Doctores citatos.

41 *Dices*: Ex delicto veniali tantùm non poteſt oriri obligatio reſtitutionis ſub mortali, ut ex communi Sententia alibi diximus; atqui in noſtro caſu ex delictis merè venialibus orire tur obligatio reſtitutionis ſub mortali.. Nec ſatisfacit dicere, obligationem illam mortalem reſtituendi non oriri ratione acceptionum venialium, ſed ratione injuſtæ detentionis rei alienæ in quantitate notabili aggregatæ. Non contrà: ſupponamus talem furem, poſtquam advertit, ſe jam accreſcente materia notabili, grave damnum intuliſſe, ſtatim pœnitere, ac concipere propoſitum reſtituendi, & efficaciter velle reſtituere, quamprimùm poterit; tunc certè neque detentio ulla erit mortalis: ergo tunc ex ſolis ablationibus venialibus conſurgit obligatio reſtituendi ſub mortali. *Reſpondetur*. Negando aſſumptum primum, & hac conſequentiam, vel enim talis ſtatim reſtituit, quamprimùm potuit; & tunc nullam contraxit obligationem reſtituendi ſub mortali, ſed ſtatim reſtituendo eam præcavit, & extinxit. Vel non reſtituit ſtatim, quando potuit, & ecce jam exurgit detentio nova injuſta mortalis; & inde obligatio reſtituendi ſub mortali: quod valdè notandum eſt,

§. IV. *Furta minuta ejuſdem reſpectu diverſorum*.

42 FUrta minuta, & venialia prædictis modis conſtituunt peccatum mortale cum obligatione reſtituendi ſub mortali, non tantùm cum fiunt ab eodem eidem (prout hactenus ſuppoſitum fuit) ſed etiam cum fiunt ab eodem diverſis dominis. Et quidem quoad primum modum, cùm quis ex directa, & formali intentione diteſcendi, ſeu notabilem ſumman congregandi, furatur à diverſis modica, videtur eſſe extra controverſiam: talis enim intentio eſt peccatum mortale, ex qua ſingula ſequentia furta minuta, tamquam continua illius intentionis executio eandem malitiam mortalem participant; & tunc domini quàm maximè cenſentur inviti. Quoad ſecundum verò modum, cùm quis abſque ejuſmodi intentione principali, magnam quantitatem congregandi, à diverſis furatur modica, uſque ad notabilem ſummam ſcienter concreſcentem: equidem *Joannes Medinas*, *Angelus*, Navarr. *cit. cap.* 17. *num.* 139. Tolet. *lib.* 5. *cap.* 16. & alii putant talem nunquam peccare mortaliter.

43 Contrarium tamen longè veriùs docent DD. communiter. Leſſius *lib.* 2. *de Juſtit. cap.* 22. *num.* 7. Molina *to.* 3. *diſp.* 686. Sanchez *lib.* 7. *Moral. cap.* 5. Laym. *lib.* 3. *par.* 1. *cap.* 1. *n.* 6. Lugo *cit. diſp.* 16. *ſect.* 3. *§.* 2. Ratio eſt: quia licèt talis minuta furando à diverſis dominis non inferat notabile damnum ſingulis ſeorſim, & actualiter, infert tamen notabile grave damnum omnibus collectivè, ſeu ipſi Communitati, vel Reipublicæ, ſaltem habitualiter, & conſecutivè, quatenùs nimirùm, ſi talis modus furandi non eſſet graviter prohibitus, maxima ſequerentur incommoda, & inconvenientia contra bonum commune, ac indemnitatem civium: ſi enim cuilibet citra peccatum mortale liceret diteſcere tali modo, ſeu furtim magnam copiam congregare ex alieno, quæ foret facies Reipublicæ? qui mores, quæ ſecuritas? Deinde ſequeretur, poſſe aliquem ſine peccato mortali in venditionibus uti ponderibus, & menſuris modicè falſificatis, & diminutis, quod tamen in omni Republica benè inſtituta meritò graviſſimè prohibitum eſt. Item ſequeretur, non peccare mortaliter eum, qui ex granario, vel cellario totius Communitatis furaretur magnam quantitatem; aut qui ſine juſto titulo tributa, ſeu gabellas etſi minutas exigeret à tota populoſa Communitate, &c. quia talis ſingulos non graviter, ſed leviter admodùm læderet, quæ tamen omnia omnium ſenſu ſunt abſurdiſſima ergo.

44 Cæterum in favorem ejuſmodi furunculorum aliqua hic advertenda ſunt Confeſſario. I. Univerſaliter, ſive quis furtis minutis furetur ab eodem, ſive à diverſis, ad contrahendum peccatum mortale majori quantitate opus eſt, quàm illa, quæ ſimul ablata conſtitueret peccatum mortale: v. g. ad minimum plus dimidio. Quia ſcilicet domini non ſunt ita inviti ad furta ſucceſſivè, ſeu per intervalla facta, quàm ad furtum rei notabilis ſimul factum; & ordinariè non tantum damnum infertur. Vide *Molinam*, *Sanch. Lugo citatum*. II. Major item requiritur quantitas, ſi plura furta minuta diverſis, ac pluribus contingant, quàm ſi eidem. Quia tunc omnes, & ſinguli non tam grave damnum patiuntur actualiter, & communiter minùs inviti ſunt. Molin. cit. *diſp.* 689. determinat duplo, vel adhuc majorem quantitatem requiri in furtis diverſis dominis, quàm uni factis. *Laym. ibid.* à mortali excuſat eum, qui à triginta mercatoribus ſingulos pacios auferret, etſi uni ablati ſine dubio mortalis quantitas eſſent. *III.* Eò etiam major requiritur quantitas in furtis factis ſive eidem, ſive diverſis, quandò fiunt per majora temporum intervalla: quia eò magis deficit unius damni connexio, & domini minùs inviti cenſentur, cùm minùs advertant. Unde licèt florenus v. g. ſimul, vel ſucceſſivè brevi tempore ablatus conſtitueret peccatum mortale, puta, reſpectu mediocriter divitis, tamen ſucceſſivè per longum tempus, utpotè duorum vel trium annorum, ſurreptus non concreſcit in peccatum mortale. Et ſi pluribus tanto temporum intervallo, abſque diteſcendi propoſito, talia furta minuta fierent, etiam duo vel tres aurei non ſufficerent ad mortale peccatum. Quæ tamen omnia prudentis, & probi viri vel Confeſſarii judicio relinquuntur. De quo latè videri poſſunt *Molin. & Sanch. citt.* IV. Addit *Joan. Medina*, probabiliter cenſet Leſſius *cit. dub.* 7. etiam requiri, utiliter ſucceſſivè, & præſertim à pluribus auferens non ſit valdè pauper, & egens, alioquin excuſabitur ſemper à mortali, & reſtitutionis debito gravi. Jam reſtat dubium in Aſſertione indicatum,

Quid de furtis minutis factis eidem à diverſis?

45 EXempli gr. plures tranſeuntes vineam, ſinguli paucos botros decerpunt: plures intrantes cellam vinariam ſinguli modicum furantur vinum, vel furtivè bibunt: plures famuli eidem domino modicam pecuniam ſubtrahunt, &c. ita tamen, ut omnia ſimul ſumpta conficiant quantitatem notabilem in grave detrimentum domini. Quæritur, quantum ſinguli peccent, & ad quid obligentur.

Hic certum eſt, ſi plures communi conſenſu, conſilio cooperatione ita furentur, ſingulos peccare mortaliter, & obligari ad reſtitutionem in ſolidum, ſcilicet in defectu aliorum, quia ſinguli ſunt cauſa moralis totius damni. Quòd ſi unus primus incipiens ejuſmodi furtum minutum, ſolo exemplo ſuo aliis cauſa fuit, ut alii grave damnum inferrent utique peccavit mortaliter, & ex charitate ſaltem ſub mortali tenetur ad compenſandam partem à ſe ablatam, ſi ſpes ſit probabilis, etiam alios damnum compenſaturos, ut cum aliis obſervat Laym. *lib.* 3. *tr.* 3. *par.* 1. *cap.* 1. *num.* 3.

46 Quæſtio ergo, & difficultas ſolùm eſt, utrùm, quando quis ſciens, alios quoque modica furari, vel furatos eſſe, nihilominùs & ipſe modica furatur, abſque omni conſenſu tamen, cooperatione, vel influxu in furta aliorum, peccet mortaliter, & reſtituere teneatur ſuam partem, ex eò quòd advertat, ſuo, & aliorum furtis proximo notabile damnum inferri? Affirmativa ſanè communis eſt Sententia, *Navarr. Medina*, *Major*, *Corduba*, *Angelus*, *Sayrus*, *Vaſq.* alii cum *Mol.* ſupra, Filliucio *tr.* 32. *cap.* 10. *nu.* 149. Ratio tota eſt: quod talis ſciens cooperetur ad grave damnum proximi.

47 Probabilior tamen videtur Sententia oppoſita negativa Leſſii *lib.* 2. *cap.* 12. *d.* 9. Sanch. *lib.* 7. *mor. cap.* 21. Tann. *tom* 3. *d.* 4. *qu.* 6. *dub.* 9. Lugo *diſp.* 16. *ſect.* 3. *§.* 2. Dian. *p.* 2. *tract.* 17. *reſ.* 42. Ratio eſt, quia talis nec infert grave damnum ratione ſui furti ſecundùm ſe, quod exiguum, & veniale eſſe ſupponitur, nec ratione ſui furti ut conjuncti cum furtis aliorum, quia ſuo furto nullo modo cooperatur ad furta aliorum, & grave nocumentum ex omnibus reſultans non cauſatur per tuum furtum, ſed per furta aliorum, quibus nullo modo cauſa fuiſti. Alioquin ſequeretur, quòd poſitu ad furtum mortale ſufficere viginti pacios, & Titius jam aſtuliſset octodecim, tu autem conſcius abſque ulla cooperatione auferres ſolùm duos pacios, peccares mortaliter, & Titius venialiter tantùm, quo nil abſurdius: ergo eo caſu non peccas mortaliter, nec conſequenter ſub mortali obligaris ad reſtitutionem aliquam. Aliud eſt, ſi unus, & idem tali modo furetur, tunc enim ipſe ſolus totius damni cauſa eſt. Aliud etiam eſt, de eo, qui jam ægrotum, vel vulneratum, alioquin ſupervicturum: denuò leviter vulnerans

neratis occidit, quia infert graviſſimum detrimentum, quod moribus vel vulnera priori non intuliſſent. Fundamentum ergo oppoſitæ Sententiæ; ſeu principium illud. *Omnis ſcienter cooperans ad grave damnum alterius, peccat graviter*: verum ſolùm eſt, quando quis influit in totum damnum moraliter, juſſu, concurſu, &c. aut per ſe graviter damnificat; non item ſi leviter tantùm.

ASSERTIO IV.

48 F*Urta domeſticorum, Uxorum, filiorum, Religioſorum, famulorum, &c. facta invito marito, patre, Prælato, domino, &c. ſunt verba furta: ut tamen mortalia ſint, regulariter requiritur major materiæ quantitas, quam in furtis externorum*. In hoc omnes conſentiunt. Et

49 Ratio eſt, quia ex una parte omnes illi verè uſurpant rem alienam invito domino; ideòque vera furta committunt: ex alia autem parte paterfamilias, v.g. non ita invitus eſt, quòd res ſua à domeſticis ſurripiatur, quàm ſi ſurriperetur ab extraneis: nec vult jus ſuum ita ſtrictè tenere adversùs domeſticos, ſicut adversùs extraneos: aut ſi valdè invitus eſſe videatur, graviter ſuccenſeat, plerumque tamen non tam ratione rei acceptæ, & quoad ſubſtantiam invitus eſt, quàm ratione modi accipiendi, ſcilicet clam, furtim, non petita licentia, aut ratione mali finis, v.g. ut luſu, potatione, &c. perdant, ubi obſervat communis *DD. Navarrus* uterque, *Molina*, *Leſſius*, *Lugo citati*. Unde etiam contra tales perſonas domeſticas, uxorem, filios, amicos, &c. in foro externo non conceditur actio pœnalis, & famoſa furti, ſed alia mitior amotarum rerum. Neque contra famulos, vel ancillas actionem inſtituere poteſt paterfamilias, ſi furta modica ſunt. Secus eſt, ſi ſunt immodica, vel nimis multiplicata: ut ex communi DD. notat Julius Clarus *lib. 4. ſentent. §. furtum num.* 22. apud Laym. *cit. cap.* 1. *num.* 4. Illud autem operoſum eſt decernere, quænam in ejuſmodi domeſticorum furtis quantitas requiratur, neceſſaria, ac ſufficiens ſit ad peccatum mortale? Variis varia prolixè diſputantibus tandem communi ſapientum conſenſu eſt hæc

50 *Regula generalis*: In ejuſmodi domeſticorum furtis nullam poſſe dari certam regulam, quænam quantitas requiratur, & ſufficiat ad peccatum mortale, ſed conſideratis circumſtantiis prudentis Confeſſarii judicio decernendum eſſe. Nam minùs invitus erit, & rationabiliter præſumetur eſſe dominus dives, liberalis, amicus, quàm pauper, avarus, parùm amans, &c. minùs invitus, ſi domeſtici furentur ad proprios uſus, quàm ſi ad dandum aliis: minùs, ſi panem, vinum, eſculentorum reliquias, quàm ſi pecuniam, veſtes, alia pretioſa: minùs, ſi quid modicum, & rarò, quàm ſi frequenter, vel nimis magnum, quid ſurripiant: ſi ſis multùm utilis, & induſtrius, quàm ſi negligens & parvi momenti: & ita de ſexcentis. Notat etiam Lugo *diſp.* 16. *ſect.* 4. *n.* 67. pietatem patris v. gr. in filium, itemque mariti in uxorem, Prælati in ſubditum, &c. diminuere involuntarium: is enim non facilè credendus eſt velle eſſe ita invitus, ut filiis illa furta non nimis gravia imputentur ad peccatum mortale, & conſequenter ad æternam damnationem. His ergo, & ſimilibus expenſis diſcernendum erit, an præfati domeſtici peccaverint mortaliter cum obligatione reſtitutionis, nec ne? Claritatis tamen gratia & frequentis praxi, breviter percurramus ſingulos.

§. I. *Uxores*.

51 P*Eccat* mortaliter uxor peccato furti, ſi notabilem quantitatem ſurripit de bonis mariti, quorum ſcilicet ipſe habet dominium, vel ſaltem adminiſtrationem, ſeu uſufructum, uti ſunt ipſa bona dotalia, & lucra communia: nimirùm graviter, rationabiliter, & quoad ſubſtantiam, non modum tantùm, invito marito. *Omnes*. Ratio jam dicta eſt: quia reverà uſurpat rem alienam, ſcilicet ad maritum jure dominii, vel adminiſtrationis ſpectantem, juſtè invito domino: ergo peccat peccato furti, & quidem mortali, ſi notabilis ſit quantitas, ſemper tamen major, quàm aliàs, conſideratis circumſtantiis perſonarum, facultatis, magnitudine dotis allatæ, aliiſque judicio prudenti æſtimandis, juxta paulo antè dicta. Atque apud omnes in confeſſo eſt, uxorem in tali quantitate notabili ſurripientem etiam teneri ad reſtitutionem ſub mortali. At quomodo reſtituet? Reſpondetur: vel ſtatim reſtituat de bonis propriis paraphernalibus, ſi habeat, vel poſt mortem mariti reſtituet hæredibus ex dote, vel aliunde acquiſitis: ſi neutrum poſſit, ſaltem aliis, modis, obſequiis, officiis, &c. aut ipſi marito, aut poſteà hæredibus compenſare conabitur. Tandem ſi nil poſſit, excuſabit impotentia, juxta communem doctrinam in materia de reſtitutione. Inſuper aliqua hic avertenda ſunt.

52 I. Pro parvitate materiæ excuſante uxorem à peccato mortali furti, ſervari poteſt regula, quam cum *Banner* aliiſque tradunt Diana *p.* 2. *t.* 15. *reſ.* 34. & Tamb. *l.* 8. *c.* 3. §. 4. *n.* 2. Nimirùm uxorem divitis poſſe auferre, & expendere ſingulis annis partem vigeſimam lucri annui, ſeu annuorum redditium: loquentes de expenſis in eleemoſynas, & honeſtas donationes: eadem ergo quantitas poterit excuſare à peccato mortali in furtis uxorum, ſaltem quando patrimonium viri mediocre, & non nimium eſt. Nam univerſaliter loquendo, hoc ipſum nimium videtur Lugoni *cit. n.* 64. & meritò. Nam ſi uxor Principis habentis v. gr. ducenta millia annuorum redditum, poſſet quotannis inſcio marito decem millia uſurpare, vel furto auferre, citra mortale, quòd certè vel ditiſſimorum conſuetudo non probat.

53 II. Inſuper citra omne peccatum, & licitè uxor de bonis mariti auferre, ac diſponere poterit ex diverſis capitibus, Communis DD. Navarr. *c.* 173. *n.* 3. Laym. *l.* 2. *de Charitate c.* 6. Diana *par.* 5. *reſ.* 34. 1. Quando ipſa uxor bona adminiſtret, & familiam gubernat, vel conſentiente viro, ut ſæpè fit, vel viro abſente, ægroto, amente, aliave cauſa impedito; quo caſu poteſt facere honeſtas donationes, eleemoſynas, & ſimiles expenſas, quas ipſe vir gubernans faceret, vel facere deberet, non autem notabiliter majores, ut notat Navarr. *cit. nu.* 154. 2. Si vir ita concedat expreſsè, vel tacitè, aut rogatus facilè concederet, aut ſaltem rationabiliter concedere deberet, ut ſi pro neceſſitatibus familiæ (maximè quando maritus tenax non ſufficienter, vel libenter dat) pro ſuo victu, vel cultu, juxta ſuum ſtatum accipiat: ſi faciat donationes liberales, maximè remuneratorias, & eleemoſynas ſecundùm conſuetudinem aliarum ſuæ conditionis fœminarum: ſi quid alicui det ad avertendum damnum corporale mariti, &c. tunc enim præſumitur adeſſe ejus voluntas, exemplo Abigaelis 1. *Reg.* 25. 3. Quandocumque occurrit caſus, aut neceſſitas, in qua ipſemet maritus deberet, ac teneretur facere aliquas expenſas, vel eleemoſynas, v. g. in extrema, vel gravi neceſſitate proximi, immo etiam in communi neceſſitate, ſi maritus habens bona ſuperflua, nunquam vellet dare eleemoſynam, ſervato debito moderamine, poteſt, & debet facere uxor: tunc enim quoad hoc quaſi viri locum, ejuſque defectum ſupplet, idque ipſo jure divino, quo uxor data eſt in adjutorium viri, uti obſervat noſter Marchant. *tribun. tr.* 2. *tit.* 4. *ſect.* 2. 4. Si det aliquid patri, matri, immo fratri, ſorori, aut filiis ex alio marito, quando hi egent alimentis, & ipſa aliunde non habet bona propria, quibus eos alat: attamen hoc caſu ex jure communi ſoluto matrimonio debebit ipſa, quæ dedit, reſtituere ex ſua dote hæredibus mariti, ut docet communis. Ratio eſt, quia quoad hæc, damnum infert marito, cujus conſenſum rationabiliter præſumere non poteſt.

54 III. Ex eo porrò, quòd uxor ex bonis mariti poſſit expendere per annum vigeſimam circiter partem annuorum redditum in moderatas eleemoſynas, aut donationes liberales juxta ſtatum ſuum, rectè colliges cum *Mol. Tambur.* & aliis, eam poſſe illas eleemoſynas, vel donationes ſimul aggregare, & totam ſummam uni ſimul pauperi, aut amico largiri, ſecluſo alio inconvenienti, de quo mox. At nunquid licebit uxori ejuſmodi ſummam aggregatam ex eleemoſynis, vel donationibus, quas poſſet facere aliis, ſibi ipſi, ſuiſque uſibus applicare, aut in futurum reſervare? Curioſa quæſtio, tamen practica. Reſpondetur cum diſtinctione, non licere quoad eleemoſynas: hæ enim debentur pauperibus, qualis ipſa non eſt; neque maritus quoad hoc poteſt cenſeri eſſe contentus: licere autem quoad donationes, vel expenſas liberales: has enim ſicut poteſt reſervare pro aliis, cur non etiam pro ſe ipſa? ait *Tambur.* meritò tamen excipiens aliud inconveniens. Cùm enim ad decorem familiæ, ipſiuſque mariti honorem ſpectet eleemoſynas, & hujuſmodi donationes facere pluribus, non poterit licitè ita ſe gerere uxor, ut ſemper prorſus uni tantùm congreget, vel etiam ſibimet applicet, quia ſic meritò invitus eſſet maritus: non igitur ſemper, non ordinariè, ſed parcè, moderatè, & ſine offenſione decoris hac arte congregandi uni tantùm, vel ſibi ipſi, uti poterit uxor.

55 III. Pro ampliori declaratione dictorum de uxoribus, accipe caſum, & praxim uxoris nequiter providæ prædivitis viri, quæ exiguam, vel nullam dotem attulerat marito. Advertit hæc liberos ſe non ſuſcipere, & inde fore, ut tempore viduitatis egere debeat; ideo partim ex pecuniis marito ſurreptis citra omnem ejus licentiam; partim ex eleemoſynis, & liberalibus donationibus, quas juxta ſtatum ſuum facere poterat, ſibi cumulatis; partim ex privato opere, & labore ſuo: partim, quæ ſibi ex conceſſis ſubtrahebat, utpotè contenta tot annis unico panneo indumento, cùm licitè potuerit accipere duo, vel tria, eaque holoſerica, & pretioſè ornata, ac ſimilibus, &c. intra paucos annos matrimonii collegit ſummam trecentorum ducatorum, quos per fidelem ſervum negotiationi applicuit, atque felici ſucceſſu intra aliquot annos tria millia aureorum aggregavit, ſibique redditum, ſeu cenſum annuum honeſtiſ-

ſimum emit pro vidoitatis tempore reſervandum: Potuitne eam ſummam, cenſumque ſibi reſervate, an verò hæredibus mariti defuncti reſtituere tenebatur. Reſpondetur: nec totum poſſe retinere, nec totum teneri reſtituere, ſed utrinque partem, pro diverſitate bonorum ablatorum. 1. Reſtituenda eſt pecunia etiam ſurrepta inſcio, & nullo modo conſentiente marito, unà cum intereſſe, ſi quod accepit; non item reſtituendum eſt lucrum ex hujus ſurreptæ pecuniæ negotiatione acquiſitum, quia pecunia de ſe eſt ſterilis, & lucrum, quod parit, tamquam merus fructus induſtriæ: totum cedit induſtriæ negotiantis. 2. Non reſtituenda, ſed licitè retineri poteſt pecunia ex labore ejus extraordinario comparata, vel fraudando ſe ſuo genio ſumptibuſque licitis parcendo reſervata ab uxore, una cum lucro ex ejuſmodi pecuniæ negotiatione acquiſito. 3. Reſtituenda eſt tota pecunia ex eleemoſynis alioquin dandis reſervata, non item ex ejuſdem negotiatione lucrum, ut antè dictum. 4. Pecunia autem ex liberalibus donationibus, quas facere potuiſſet, reſervata, non reſtituenda eſt tota (de lucro nihil) ſed ſolùm eatenùs, quatenùs, exinde familia paſſa eſſet detrimentum, tanta ſcilicet pars, quæ rectè expenſa ſuffeciſſet ad familiæ honorem conſervandum arbitrio boni viri.

§. II. *Filiiſfamilias.*

56 I. ET hi peccant mortaliter peccato furti, ſi invito patre notabilem quantitatem ſurripiant de bonis patris, quorum ſcilicet dominium, vel ſaltem adminiſtratio, & uſusfructus ad patrem ſpectat, ut ſunt ipſa etiam bona filii adventitia, & profectitia. Certum apud omnes: ex illo Prov. 28. *Qui ſubtrahit aliquid à patre ſuo, & à matre, & dicit, hoc non eſſe peccatum, particeps homicidæ eſt.* Ratio eſt eadem, quia verè uſurpat rem alienam invito domino: ergo peccat peccato furti, & quidem mortali in ſufficienti materia; atque ſub eadem culpa obligabitur reſtituere, aut ipſam rem ablatam, ſi exiſtat, aut equivalens ex bonis propriis, ſi habeat, aut poſteà adducere in diviſionem cum fratribus: à quo tamen excuſatur, ſi fratres ſimiliter furati ſunt, aut remittunt: aut ſi ipſe pater vel jam condonavit, vel probabiliter putatur fuiſſe condonaturus, ſi fuiſſet rogatus à filio, qui præ verecundia rogare non eſt auſus, & ſumma non excedat id, de quo pater diſponere poterat ſine præjudicio, & injuria aliorum filiorum, utporè ſine diminutione portionis legitimæ. Communis DD. apud citt. *Lugo, Laym. Leſſius.*

57 II. Omnes conveniunt, ad furtum grave filiorum, & obligationem gravem reſtituendi, multò majorem requiri quantitatem, quàm in furtis extraneorum, ob rationem in Aſſertione allatam. Quænam autem quantitas ſufficiat ad peccatum mortale, prudens Confeſſarius arbitrari debet non ſolùm ex materia ablata, ſed etiam ex circumſtantiis perſonarum: ſcilicet ex ſtatu, & facultatibus parentis, ejus genio, & affectu in filium, ex filiorum pluralitate, vel paucitate, ex filii accipientis ætate, & rei acceptæ uſu, &c. ſemper tamen vitando extrema, ut nec temerè peccati mortalis ſcrupulus iis injiciatur, nec etiam anſa præbeatur ad furandum nimiùm de bonis parentum: una enim certa menſura aſſignari non poteſt, quidquid conentur Doctores. Audi aliquorum placita: *Leſſius, Navarr. Filliuc.* & alii volunt, filium non eſſe condemnandum peccati mortalis, ſi duos, vel tres aureos auferat à patre divite: ſecùs ſi à mechanico exiguæ fortunæ. *Salas* de hoc rogatus reſpondit, filium unicum patris habentis quingentos aureos annuos, poſſe ſine mortali auferre ſingulis annis triginta aureos. *Bannes* dicit, minùs, quàm quinquaginta aureos, non ſufficere ad furtum mortale filii à Parente divite: quòd de furtis filiorum Magnatum etiam concedit Lug. *diſp.* 16. *ſect.* 4.

58 III. Id etiam apud omnes in confeſſo eſt, filiosfamilias quemadmodùm Religioſos, & ſervos rariſſimè peccare mortaliter auferendo eſculenta, ſeu poculenta, dummodò ipſimet abſumant, & non aliis divendant, vel prodigant. Immo Sanch. *lib.* 7. *mor. c.* 21. abſolutè negat, furta parva eſculentorum, & poculentorum commiſſa à filiisfamilias, Religioſis, & famulis, etſi ſucceſſivè ad magnam quantitatem perveniant, unquam fieri peccatum mortale. Quod quidem verùm eſſet, ſi pater, Dominus, vel Prælatus invitus non ſit quoad ſubſtantiam, ſed ſolùm quoad modum, ſecluſo gravi damno familiæ, ſeu Monaſterii. Secùs omninò eſt, ſi is rationabiliter invitus ſit quoad ipſam ſubſtantiam, eò quòd inde gravia damna domui, vel Monaſterio inferri poſſint: ut ſi filii, Religioſi, vel famuli quotidiè à cellaria unam, vel alteram menſuram vini ſurripiant, præſertim ubi vinum in pretio eſt: quis neget ſpatio unius menſis, vel anni grave damnum illaturum, & mortaliter peccaturum?

59 IV. Cæterùm citra peccatum aliquas expenſas de bonis paternis facere poterunt filii, præſertim ad eleemoſynas, donationes, recitationes, vel ludos honeſtos ſuo ſtatui congruos. In primis de interpretativo, vel præſumpto parentis conſenſu, in levibus facilè præſumendo. 2. In extrema, vel gravi neceſſitate proximi, ſi parentes ipſi nolint nec alii ſuccurrere velint, aut poſſint. 3. Quando peregrinantur, vel extent in ſcholis exteris. 4. Quando à parentibus habent deputatam ſummam pro ſua ſuſtentatione, quod ſupereſt, vel ſubparcunt, licitè in pauperes, & alias eleemoſynas, aut alios prædictos uſus erogant.

§. III. *Religioſi.*

NOn eſt ſermo de furto Religioſi fortè facto ab extra- 60
neo, vel ex bonis omninò alienis: in hoc enim perinde ſe habet, ac cæteri fures, utique nulla conceſſa majori quantitate à mortali excuſante. Sed ſermo eſt de furtis Religioſi ex bonis Monaſterii, vel Conventus ſui. De hoc accipe breviter.

I. Religioſus ſubditus notabilem quantitatem ſurripiens 61
de bonis ipſius Monaſterii, utique peccat mortaliter dupliciter, peccato furti contra juſtitiam, & ſimul peccato proprietatis contra votum paupertatis. *Omnes.* Ratio eſt; quia licèt Religioſus ſit Membrum Monaſterii, vel Conventus, & quaſi filiusfamilias, quia tamen ex voto paupertatis omnis proprietatis omninò incapax effectus eſt, quidquid abſque expreſſa, vel rationabiliter præſumpta licentia Superioris ſurripit, uſurpat, vel conſumit, tanquam verè alienum ſurripit, uſurpat vel conſumit; adeòque peccat peccato furti, & violatione paupertatis: idque pro ratione materiæ mortaliter, vel venialiter, æquè, immo graviùs, quàm ſæculares tali voto non adſtricti, ſed rerum temporalium capaces.

II. Quoad quantitatem autem mortalem, communis eſt 62
ſententiam DD. apud Molin. *diſp.* 86. Sanch. *lib.* 7. *moral. c.* 20. *n.* 5. Laym. *lib.* 3. *tr.* 3. *p.* 1. *c.* 1. *n.* 5. in Religioſo eandem quantitatem ſufficere, & ad furtum mortale, & ad mortalem tranſgreſſionem voti paupertatis, quæ ſive ſimul, ſive ſucceſſivè ablata, ſufficit ad furtum mortale ſæcularium (exceptis tamen uſu conſumptibilibus, eſculentis, poculentis, in quibus, quia Superior plerumque magis invitus eſt, quoad modum, quàm quoad ſubſtantiam, major requiritur quantitas ad mortale, qua nimirùm Monaſterio, vel Communitati notabile aliquod damnum inferatur, ut Superior etiam quoad ſubſtantiam meritò invitus eſſe, & cenſeri debeat) Ratio eſt, quia quoad alias res, pecunias, v. gr. ſuppellectilem &c. Prælatus æquè cenſetur, immo magis invitus, eas auferri à Religioſo ſubdito, quàm ab extraneo: non item quoad res uſu conſumptibiles, comeſtibiles, potabiles, niſi quatenus inde damnum grave Monaſterio inferretur, ut paulò ante dictum. In hac ergo communi ſententia peccati mortalis damnabis Religioſum, ſi de bonis Monaſterii tenuis ſurripiat unum florenum: in Monaſterio opulento ducatum.

III. Nihilominus probabilis videtur ſententia oppoſita ad 63
peccatum mortale tam furti, quàm violationis paupertatis in Religioſo requiri eandem quantitatem, quæ requiritur in filiofamilias, ut peccet mortaliter furando de bonis patris. Ita *Rebellus, Ledeſma, Fagundez, Cenedo* apud Tamb. *l.* 8. *Decal. cap.* 4. *n.* 8. & ſequentibus. Ratio eſt, quia Religioſi inter filios computantur in Jure Can. *c. licet de ſepulturis*, ſaltem in favorabilibus. Deinde non ſunt Prælati credendi magis inviti quoad rem clam acceptam à Religioſis, ſed ſolùm quoad modum, quàm parentes carnales circa filios, cùm illi non minùs, ſed magis ſubditos ſuos tanquam ſpirituales filios diligere debeant, ut proinde non cenſeri debeant inviti quoad rem acceptam ejuſdem quantitatis, in qua pater carnalis honeſtæ conditionis invitus non cenſeretur: ait *Rebellus* apud *Sanch. cit.* Qui tamen cum communi Sententia contrarium tenet, à qua & ego non cenſeo recedendum in praxi. Eademque ratione diſcurrendum erit de peccato ſolius proprietatis, ac violationis voti paupertatis, quando Religioſus abſque ulla licentia accipit, & uſurpat res ab aliis oblatas, vel donatas. Sed hæc non ſunt hujus loci.

IV. Religioſus denique de rebus Monaſterii notabilem 64
quantitatem ſurripiens: tenebitur ad reſtitutionem, ſi res ablata adhuc exiſtat: ſi autem jam abſumpta, vel alienata ſit, excuſabitur ut plurimùm ob impotentiam: cùm reſtitutio debeat fieri de proprio bono: Religioſus autem nihil proprium habeat. Nihilominus obligatus manet aliis modis ſibi competentibus damnum Monaſterii reſarcire, v. gr. accuratiori executione ſui officii, ſi quod habeat, aut ſi quid extraordinaria induſtria Monaſterio lucrari, vel acquirere poſſit. Atque ſi alteri donavit bona fide accipienti, tenetur eum monere, quòd non poſſit, rem acceptam retinere, ſed reſtituere debeat, ſi adhuc exiſtat; ſecus, ſi jam bona fide abſumpſerit. Sin autem alter rem ſibi donatam mala fide acceperit, quippe probè ſciens, Religioſum nil donare, vel alienare poſſe, is ſemper manet obligatus ad reſtituendum in ſpecie, vel æquivalente: juxta communem doctri-

Digitized by Google

doctrinam in materia de reſtitutione poſſeroris malæ fidei, *tract. præced. cap.* 2. *Sect.* 4. per totum.

§. IV. *Famuli, Ancillæ, Opifices.*

65 I. SErvi ſeu famuli, & ancillæ, notabili quantitate ſurripientes de bonis Domini, ſine dubio committunt furtum mortale; iterum tamen aliquantò majori quantitate requiſita, quàm in furtis extraneorum. Ratio eſt, quia partim verè uſurpant rem alienam invito domino; partim domini cenſentur minùs inviti circa ſibi ſervientes; ſciunt enim, attenta fragilitate humana, non poſſe ita fideliter ab iis adminiſtrari res domeſticas, ut aliquid ſubinde non adhærcat manibus contrectantium: ſicut qui conducit operarios in vineam, ſcit pro certo uvas ab iis comedendas, nec poſſe bovi trituranti os obturari.

66 II. Quoad quantitatem ſufficientem ad mortale, rurſus certa regula aſſignari nequit, ſed à Confeſſario prudenter expendi debet ex circumſtantiis; maximè domini opulentia, tenacitate, largitate &c. minor enim quantitas ſufficit in furto notabili ſimul factu, quàm in furtis minutis ſucceſſivè factis, ut ſuprà generaliter notatum. Rurſùs minor longè quantitas ſufficit in furtis pecuniariis, quàm in furtis cibariis, & poculentis, rarò enim peccant mortaliter ſurripiendo eſculenta, vel poculenta ſuæ præſertim curæ commiſſa, ob rationem datam: immo ſæpè excuſantur per modum compenſationis ob exiguam tractationem: de quo infrà. Sed vide, quæ de hoc notavi *ſuprà* §. 1. *N. III.*

67 III. Gravi ergo ejuſmodi furto facto, famuli aliique domeſtici ſine dubio contrahunt obligationem reſtituendi: à qua tamen ſæpiſſimè excuſantur per impotentiam; & ſi abſque magna difficultate reſtituere non poſſint, præcipiat eis Confeſſarius, ut extraordinariis ſedulitatibus, officiis, laboribus, obſequiis &c. quoad fieri poteſt, compenſare ſtudeant. Quomodò autem famuli minùs juſto ſtipendium habentes, aut inſufficientem ſuſtentationem, uti poſſint occulta compenſatione, mox videbis *Sect. ſequenti*.

68 IV. Denique dubium reſtat de Opificibus, quibus materia elaboranda datur, ut ſunt ſartores, textores, molitores, aurifices &c. & retinent, vel ſurripiunt fragmenta, vel reliquias materiæ datæ; an concreſcente materia notabili peccent graviter, & ad reſtitutionem obligentur? Reſpondetur breviter; per ſe loquendo idem omninò dicendum eſſe de his, quod ſuprà dictum eſt de furtis minutis ab uno factis eidem, vel diverſis; eadem enim eſt ratio, ſi fragmenta ſint alicujus momenti, & à dominis curentur, vel repetantur. Secus, ſi fragmenta ſint parvi momenti, & à dominis non multùm curentur, vel pro derelictis habeantur; idque maximè, ſi ipſi inde nil lucrentur, ſed rurſus aliis, præſertim pauperibus, applicent, uti poſt alios notavit etiam Lugo *cit. diſp.* 16. *ſect.* 4. §. 2. & Diana *par.* 2. *tr.* 6. *reſol.* 16. Per accidens tamen excuſat Sanchez *lib.* 2. *conſil. cap.* 7. *dub.* 2. poſſe ſartores fragmenta alicujus momenti reſervare, vendere, vel inde ſibi lucrari partim, quòd domini eorum moris conſcii minùs cenſeantur inviti, partim verò ad occultam compenſationem, cùm ſartores etiam timoratæ conſcientiæ querantur communiter, ſibi à dominis ſufficiens pretium non ſolvi, quibus tamen ob ſartorum copiam, ſi ſe, ſuoſque alere velint, neceſſariò laborare debeant. Intellige ſemper, dummodò notabile damnum domino evitetur.

SECTIO III.

Furta excuſata, ſeu accepta per occultam compenſationem.

SUMMARIUM.

70 *Occulta compenſatio debiti certi licita eſt.*
71 *Si adſint certæ conditiones. Scilicet* 1. *ut quod accipitur, ſit debitum ex juſtitia, & actu ſeu hic, & nunc.*
72 *II. Ut debitum hoc juſtitiæ ſit omninò liquidum, & certum, & non dubium tantum.*
73 *III. Ut compenſatio fiat ad æqualitatem.*
74 *IV. Ut debitum non poſſit commodè alia via recuperari.*
75 *V. Ut quantum fieri poteſt, compenſatio fiat in eadem re, vel ſpecie.*
76 *VI. Ut res, in qua fit compenſatio, non ſit depoſitum.*
77 *VII. Ut caveatur damnum ſpirituale, & temporale debitoris &*
78 *VIII. Periculum aut ipſius compenſantis, aut ſcandali, aut alicujus tertii.*
79 Uſque ad n. 82. *Traduntur quatuor modi licitè compenſandi: ubi; an poſſis tantundem à debitore mutuare etiam cum promiſſione, & juramento reddendi; vel intercipere rem debitoris ad alium miſſam? vel apud alium jam exiſtentem &c.*
82 & 83 *Quando famuli, ancillæ, & Officiales licitè uti poſſint compenſatione.*
84 *Et quando non?*

ASSERTIO V.

JUſta, & licita eſt occulta compenſatio debiti certi, utpotè vel ipſam rem tibi debitam occultè rapiendo, aut 69
æquivalens ex bonis debitoris auferendo, aut ex ejuſdem bonis apud te exiſtentibus retinendo: dummodò adſint debitæ conditiones: eaque licitè utitur quivis creditor modo opportuno; etiam famuli, & Officiales minus juſto ſtipendium capientes, niſi Domini juſta ex cauſa minus ſtipendium pacti ſint. Tota communis. Explico more ſolito.

§. I. *Juſta, & licita eſt occulta compenſatio debiti certi.*

CErtùm apud omnes meos citatos, etſi ex parte con- 70
tradicat Henricus *Quodlib.* 6. *q.* 26. qui licèt concedat poſſe rem debitoris apud te jam exiſtentem retineri, negavit tamen, poſſe rem apud debitorem exiſtentem auferri, eò quòd non liceat injuriam injuria compenſare. Sed rejicitur ab omnibus. Ratio eſt: quia eo caſu ſervatis debitis conditionibus nulla infertur injuria ipſi debitori, quia ſolùm aufertur ab eo, quod non ſuum, ſed jure alterius eſt. Neque enim eſt injuriæ vindicatio, ſed defenſio juſta ab injuria, qua te continuò vexat debitor, rem tuam, vel tibi debitam injuſtè detinendo, ſcilicet id, ad quod jus habes ex juſtititia, v. g. mutuum, pretium, mercedem &c. Neque eſt vindicatio injuriæ, quæ nulli privato licita eſt propria auctoritate, ſed ſolùm eſt compenſatio, vel recuperatio illius, quod tuum eſt, vel tibi debetur, & ab altero injuſtè detentum, aliter recuperare non potes commodè; quod jure naturæ omnibus licere debet, quo cuique licet ſe indemnem ſervare quovis modo citra novam injuriam alterius; ſed hic agitur de tua indemnitate, ſeu recuperatione juſti debiti, aliàs non facilè recuperandi, ut ſupponimus, idque citra omnem injuriam alterius, ſervatis enim debitis conditionibus, nulla infertur injuria debitori: ergo. Unde nec eſt præjudicium judicis, quia ſupponitur debitum per Judicis Sententiam commodè recuperari non poſſe ſive ob defectum probationis, ſive ob iniquitatem debitoris, & etiam ipſius Judicis: quo caſu, & jus naturæ permittit, & rationabiliter præſumitur, leges humanas non prohibere occultam compenſationem facere, aliàs per ſententiam Judicis faciendam: & ſi prohiberent, certè injuſtæ eſſent. Unde ſequitur, talem occultè compenſantem, minimè eſſe furem in conſcientia, neque incurrere excommunicationem, aut aliam pœnam fortè in furantes latam: immo in judicio conventus poteſt licitè jurare ſe nihil abſtuliſſe: intelligendo, *injuſtè*, ſeu nihil alienum, quod ſibi non debebatur. Inſuper is ſtatim atque rem compenſationem ſibi vindicat, facit eam omninò ſuam: unde ſi fortè poſteà pereat, ſibi perit, non debitori (quidquid in contrarium dicat Medina) quia nimirùm omnis res, quæ perit, ſuo domino perit. Ita communis DD. Vide Navarr. *cap.* 17. *num.* 112. Molinam *diſp.* 690. Leſſium *lib.* 2. *cap.* 12. *d.* 10. & alios apud ipſos.

§. II. *Dummodò debitæ conditiones adſint.*

COnditiones ergo ad juſtam compenſationem requiſitæ ſunt ſequentes.

1. Ut id, quod accipitur, ſit debitum ex juſtitia, & actu, 71
ſeu hic, & nunc: utpotè ſive ex delicto, & injuſta læſione, ſive ex aliquo contractu emptionis, mutui, conductionis, commodati &c. Non ergo juſtè accipi poteſt, quod ſolùm debetur ex Charitate, vel gratitudine: aut quod debetur, quidem ex juſtitia, ſed nondùm pro hic, & nunc ſolvendum eſt, ſed in futurum tantùm: quamdiù tamen ſpes eſt, te rem tuam, jure alterius finito, commodè recuperare poſſe Communis DD. apud citatos. Ratio eſt: quia compenſatio fit, ad recuperandum id, quod alter tibi tenetur reſtituere: ſed alter tenetur reſtituere ex ſola juſtitia, & pro ratione contractus eo tantùm tempore, quo ejus jus rem detinendi ceſſat: ergo illud ſolùm juſtè accipi poteſt, quod ex juſtitia, & actu hic & nunc debetur. Quamvis etiam præoccupari poſſit debitum in futurum, v. gr. mutuum, commodatum, & locatum &c. ante tempus præfinitum auferendo, aut aliunde ex bonis ejus compenſando juxta modos §. *ſequenti*, quando morale periculum eſt, quòd quis poſteà rem ſuam non ſit recuperaturus: ut ex communi docent Tannerus *diſp.* 4. *qu.* 6. *dub.* 4. Lugo *diſp.* 16. *ſect.* 5. Diana *p.* 2. *tr.* 16. *reſol.* 46. Tamb. *lib.* 8. *tr.* 2. *c.* 5. §. 1. Ratio eſt, quia cuilibet licet, quando res ſua eſt in periculo, illius aſſecurationem quærere, ſeque indemnem ſervare. Quòd ſi tamen per anticipatam acceptionem tuam debitori lucrum aliquod ceſſaret, vel damnum emergeret, debebis omninò compenſare, quia aliàs ſubiret debitor pœ-

pœnam, antequam peccatum moræ committeret, ut notat *Tamb. cit.*

72 II. Conditio. Ut debitum juſtitiæ ſit omninò liquidum & certum, & minimè dubium: non enim æquum eſt pro debito incerto velle ſolutionem certam: & in dubio melior eſt conditio poſſidentis: ergo qui dubitat, an res talis reverà ſit ſua, vel ipſi debita, ſive dubio merè negativo, ſive etiam poſitivo, dum quis ſcilicet habet quidem probabilem rationem pro ſe, ſtante tamen ſimul probabili ratione in oppoſitum, non poteſt juſtè uti compenſatione, ſeu auferre rem ab alio, cùm & ipſe Judex tali caſu deberet adjudicare rem poſſidenti, & auferendo inferret injuriam: non tamen deberet reſtituere, niſi poſt veritatem cognitam: de quo inferiùs.

73 III. Conditio. Ut compenſatio fiat ad æqualitatem: ut ſcilicet non plus accipiatur, quàm debitum ſit: alioquin auferens peccabit contra juſtitiam commutativam cum obligatione reſtituendi exceſſum, cùm factus ſit ditior invito domino.

74 IV. Ut debitum non poſſit commodè alia via recuperari intra, vel extra judicium, ſive ob defectum probationis, ſive ob malitiam Judicis, aut debitoris, aut non abſque alio incommodo, moleſtia, expenſis, amiſſione favoris, aut benevolentiæ Judicis, vel ipſius debitoris, aut Leſſius *cit. dub.* 10. niſi res eadem exiſtens furto ablata eſſet: alioquin, ſi res alia via commodè poſſit recuperari, aut petendo ab ipſo debitore, aut Judicis officium implorando, occultè compenſans peccat quidem tranſgrediendo ordinem à jure conſtitutum, tamen communiter non graviter: cùm nec grave ſcandalum, nec gravis Reipublicæ perturbatio inde communiter oriatur, ut cum aliis docent *Lugo, & Diana cit.* Neque committit furtum, vel injuſtitiæ crimen aliquod reſtitutioni obnoxium: ut contra aliquos habet communis DD. cum S. Th. *qu. 66. art. 5. ad 3.*

75 V. Ut, quantùm fieri poterit, compenſatio fiat in eadem re, vel ſpecie functionem recipiente, utpotè pecuniam pro pecunia, triticum pro tritico, vinum pro vino auferendo &c. hoc enim, cùm commodè fieri poteſt, injuſtè compenſatio fieret in diverſa ſpecie, v. g. pro pecunia auferendo equum, pro tritico vinum, vel è contrà, quia tunc abſque juſta cauſa debitor invitus cogitur ad alium contractum venditionis, vel permutationis ineundum, & hac ratione difficiliùs attingitur æqualitas debiti, & accepti, faciliùſque gravatur debitor, cùm compenſans plerumque nolit accipere minus, & æquale difficulter tangat. Quòd ſi tamen compenſatio in eadem ſpecie fieri nequeat ob defectum rei, vel impedimentum aliquod, ut ſæpè accidit, ſaltem in foro conſcientiæ (quidquid ſit de foro externo) juſtè, & licitè fieri poteſt compenſatio in quibuſcunque aliis rebus, ſervata ſemper æqualitate, *v. g.* ſi debitor tibi ſex florenos in pecunia recuperare non poſſis, poſſis autem in vino, vel frumento, accipias ejuſdem valoris urnam vini, vel ſchapham frumenti: ſi equum tibi debitum conſequi nequeas, accipias pecuniam, quanti ille juſtè æſtimatur, ut ex communi notant Vaſq. *de reſt. c. 1. dub.* Laym. *c. 1. nu. 9. fin. & alii.* Neque eo caſu, ſi alium modum compenſandi non habeas, niſi accipiendo rem ſpecie diverſam cum gravi debitoris damno, abſtinere cogeris: debitori enim imputabitur tale damnum, dum is debita ſolvere non laborat dummodò tamen ejus damnum non eſſet notabiliter majus, quàm tuum debitum, tunc ſaltem ex Charitate abſtinere debes, ut in ſimili mox internum notabo. Vide *Molinam, Navarrum, Rebellum* apud Dianam *p. 2. tr. 16. reſol. 43.*

76 VI. Ut res, in qua fit compenſatio, non ſit depoſitum. Ita habetur utroque Jure *c. bona fide de depoſitis, & L. ult. C. depoſitis.* Quamvis *Petrus Navarrus, Leſſius, Tannerus, & Lugo cit.* probabiliter putent, eas leges ſolùm habere locum in foro externo: aut intelligendas eſſe, ſi aliter compenſatio fieri poſſit. Alioquin in foro conſcientiæ ſecus facientem, ſervatis aliis conditionibus, non eſſe damnandum peccati. Quare rem tui debitoris ab ipſos apud te depoſitam in compenſationem debiti tui ſine ſcrupulo retinebis: quin etiam rem tui debitoris apud alium tertium nudè depoſitam, alioquin pleno dominio ad ipſum ſpectantem, in compenſationem tui debiti alio modo non impetrandi, licitè auferes, quia dummodo res ſit tui debitoris, nec ad alium pertineat parùm refert, ubi materialiter inveniatur, ut notat Tamb. *cit. c. 5. § 4. n. 3.* Cæterùm per ſe conſtat, te in compenſatione tui debiti non poſſe auferre rem alicujus tertii apud tuum debitorem depoſitam, vel ei in pignus datam, vel locatam, aut commodatam, quia ſic liquido alienam raperes.

77 VII. Ut caveatur damnum ſpirituale, & temporale debitoris. Spirituale quidem, quatenus is conſcius, ſe nondum ſolviſſe debitum, manebit adhuc in mala fide, & conſcientia peccati mortalis. Temporale verò, quatenus ob eandem ignorantiam fortaſſis ipſe debitor, vel ejus hæres, idem debitum poſteà iterùm ſolvet, cùm conſtet de debito, non verò de ſolutione: ad utrumque cavendum monendus erit de obligatione ablata, aut remiſſio ſimulanda: dicendo v. g. jam eſſe ſolutum, te jam eſſe contentum, cum ipſo, &c. id tamen ſolùm teneris ex Charitate, non ex juſtitia, quia neutrum damnum intendis, ſed tuo jure uſus es. Unde ſolùm teneberis ita cavere, ſi facilè & ſine tuo incommodo poſſis, & tunc negligendo peccabis quidem contra Charitatem: at non contra juſtitiam, nec ad ullam reſtitutionem obligaberis, niſi ex re accepta, ſi debitor tibi ſecundò debitum ſolviſſet, hanc enim ſecundam ſolutionem ſine dubio ex juſtitia reddere teneberis.

78 VIII. Ut etiam evitetur periculum, aut ipſius compenſantis, utpotè propriæ infamiæ, ne fortè deprehenſus in foro externo fur cenſearis, aut tanquam rei alienæ violentus invaſor puniaris, ut etiam notat *D. Th. l. c.* aut ſcandali aliorum exiſtimantium te furatum eſſe, aut alicujus tertii, v. g. ne fortè tunc alius tanquam de furto ſuſpectus habeatur, vel puniatur. Idque rurſus ſolùm ex Charitate, non ex juſtitia, quia uteris jure tuo, & damnum tertii per accidens, & præter intentionem tuam ſequitur actionem tuam, ut notat *Lugo l. c.* ideòque ad id non obligaberis, niſi facilè, & ſine tuo gravi incommodo poſſis. Poteris autem, & certè ex Charitate teneberis tale damnum proximi præcavere, ſaltem omittendo interim compenſationem, ſi tuum debitum exiguum ſit, v. g. paucorum aureorum, & probabile ſit, furtum alteri imputandum eſſe, cum periculo graviſſimi damni, infamiæ, pœnæ, fuſtigationis, & maximè mortis; tunc enim, ſi non præcaveas, etſi non pecces contra juſtitiam, nec ad ullam obligeris reſtitutionem, ut dictum, graviter tamen peccares contra Charitatem, quæ præcipit, ne ob parvam tuam commoditatem graviſſimum proximo damnum inferas. Quare in his, & ſimilibus magnoperè expendenda ſunt, & conferenda, tua utilitas, & proximi periculum. Vide Molin. *to. 3. diſp. 69.* Denique eadem rationem dicendum in caſu, quo debitor tuus ob tuam occultam compenſationem fiat impotens ad ſolvendum aliis anterioribus, aut magis privilegiatis debitis, ac creditoribus ſuis: quia id damnum aliorum creditorum per accidens ſequitur ad tuam compenſationem, & res, quam accipis, non eſt adhuc eorundem creditorum, ſed debitoris tui, ut ſupponimus; ideoque ordine Charitatis tibi præ aliis proſpicere poteris ſine juſtitiæ peccato: etſi ſimiliter poſſis peccare contra Charitatem, ſi nimirum tu non multum, vel nihil egens re tua omittendo compenſationem, nullum, vel exiguum damnum patereris, alius verò creditor pauper v. gr. multum egens re ſua, grave damnum incurreret, ut notant *Doctores citati.*

§ III. *Eaque licitè utitur quivis debitor modo opportuno.*

79 **P**Rimus modus, ſecuriſſimus compenſandi occultè eſt, rem proximi apud te exiſtentem in æquivalenti detinere, ut jam indicatum eſt. Item debitori tuo ſimile debitum à te ſive anteà, ſive poſteà, etiam de induſtria, & directa intentione compenſandi contractum denegando, ut omnes conſentiunt. At quid ſi eo caſu tu à Titio v. gr. tibi debente centum aureos pro merce vendita, ſubitò occaſione oblata vel prætenſa, mutues alios centum, expreſsè promittens vel etiam jurans, te velle ad certum terminum ſolvere (caſum ſpecificè appoſitum habes in ſecundo Præcepto de juramentis) poteriſne nihilominus compenſatione utendo, poſteà non ſolvere? Juriſtæ multi abſolutè negant, multi abſolutè affirmant. Theologi rectiùs ita diſtinguunt. Si juratus promiſiſti non ſolùm ſolvere, ſed etiam non uti compenſatione, idque vel explicitè in terminis, vel ſaltem implicitè ad petitionem debitoris, qui fortè timens, ne ob compenſationem ipſi non ſolvas, ob ſecuritatem ita petiit, tunc omninò teneberis juramento, & compenſatione uti non poteris, ut omnes fatebuntur: omne enim juramentum implendum eſt, quando ſine peccato impleri poteſt: in propoſito autem poteſt impleri ſine peccato: ergo. Si verò juramento promiſiſti tantùm ſolvere ad certum terminum, minimè vero non velle uti compenſatione: utpotè quia tunc de compenſatione, excludenda nil cogitaſti & maximè ſi etiam expreſsè incluſiſti, ſaltem reſervatione mentali (juro tibi ſolvere ad iſtum terminum, & ſi tu mihi ſolveris, aliàs non;) tunc potes adhuc uti compenſatione. Ita cum aliis Molina *diſp. 360.* & Lugo *diſp. 16. ſect. 6. n. 117.* Ratio eſt, quia tunc juramentum ſolùm confirmat promiſſionem, & auget obligationem ſolvendi, & nil aliud ſeu ad nullum aliud objectum ſe extendit: atqui promiſſio & obligatio ſolvendi quantacunque ſecundùm ſe non excludit compenſationem, nam qui compenſat, verè ſolvit remittendo priùs æquivalens debitum: ergo ſic ſatisfacit etiam juramento, quo ſe, ad ſolvendum obligavit. Alia eſt ratio de juramento ſolvendi uſuras, quod omninò obligare decernitur *cap. debitores de jurejurando*: qui enim jurat ſolvere uſuras, clarè intendit ſolutionem realem uſurarum, alioquin nullum eſſet objectum promiſſionis. Unde ſi mutuatarius haberet aliunde jus contra

tra

tra uſurarium, qui nimirum aliunde ei aliquid debebat, non obſtante juramento de ſolvendis uſuris, poteſt adhuc compenſare remittendo illud aliud debitum pro uſuris promiſſis: ſic enim adhuc in æquivalenti ſolveret uſuras, adeòque adhuc plenè ſatisfaceret juramento.

80 *Secundus modus* priori vicinus, & communis compenſandi eſt, auferendo de bonis debitoris apud ipſummet debitorem exiſtentibus, ſervatis conditionibus ſuprà poſitis, de quo nil ſpeciale dicendum ſupereſt. At quid ſi debitor tuus mittat pecuniam tuam ad alium ſive dono, ſive pro emenda aliqua merce, ſive fortè in ſolutione alicujus debiti, poteriſne auferendo illam tibi compenſare tuum debitum? *Reſpondetur*, ſi pecunia illa miſſa à tuo debiture nondum ſit acceptata ab illo tertio: adhuc poteris illam auferendo tibi compenſare: quamdiù enim res nondum acceptata eſt ab alio, manet adhuc ſub dominio mittentis, ideòque adhuc verè compenſas tibi de bonis debitoris tui. Similiter, & è contrà, ſi tertius aliquis mittat pecuniam, vel aliam rem, ad tuum debitorem, ſive dono, ſive in ſolutione debiti, ſive in alium finem? ſiquidem tuus debitor illam pecuniam jam acceptavit per ſe, vel per alium, ipſum v.g. bajulum à ſe miſſum, adhuc compenſando auferre poteris, quia accipis rem debitoris tui, in quem jus habes. Si autem pecunia, vel res illa nondum eſt acceptata à tuo debitore, non poteris auferre, quia tunc auferres rem tertii, in quam jus non habes, ut cum *Vaſq. & Lugo* reſolvit Tamb. *hic l. 8. tr. 2. c. 5. ſ. 4.*

81 *Tertius modus* compenſandi occultè eſt, auferre de bonis debitoris tui apud alium tertium exiſtentibus ſeu caſu, ſeu etiam ſimplici depoſito, ut *ſ. præcedenti in conditione ſexta* annotatum eſt. Certum autem eſt, te non poſſe auferre rem tui debitoris apud alium tertium exiſtentem, ſi ei aliquo ſpeciali jure obligata eſt, utpotè ipſi in pignus data, commodata, locata &c. antequam ejus jus extinguatur: tunc enim ipſi, qui tibi nil debet, veram injuriam, immo damnum inferres veriſſimo peccato furti, ut ex definitione furti ſuprà explicata liquet. Unde etiamſi Princeps ſit tuus debitor, poteris in compenſationem defraudare gabellas ipſimet. At certè non poteris eaſdem defraudare jam alteri venditas, vel locatas, propter rationem modò dictam. Quia tunc huic tibi nihil debenti injuriam, & damnum inferres. At quid, ſi tertius aliquis ſit debitor tui debitoris? v.g. Titius debet Cajo centum aureos: Cajus ſimiliter tibi: poteriſne compenſando auferre à Titio? *Reſpondetur*: nequaquam poſſe: ſic enim auferres pecuniam, quæ eſt adhuc Titii, in quam nullum omninò jus habes. Sed neque poteris, inſcio, ac invito debitore, propria auctoritate pecuniam illam à Titio exigere, vel recipere, ſed debebis à Judice petere per ſequeſtrationem illius debiti, ut tibi ſatisfiat, vel certè inducere tuum debitorem, ut tibi jus ſuum in Titium cedat, juxta communem Juriſtarum, & Theologorum. Vide pulchrè Lugo *diſp. 16. ſect. 6. à num.* 120.

82 *Quartus modus*, & gradus compenſandi, poteſt eſſe ex bonis debitoris tui defuncti, quæ tamen apud te inveniuntur depoſita. Et certum eſt, licere per ſe loquendo. Dubium autem, & valdè controverſum eſt, an etiam liceat cum præjudicio creditorum anteriorum, vel magis privilegiatorum? *Reſpondetur* breviter, quòd ſic: idque non ſolùm, quando debita ſunt ejuſdem rationis, v.gr. defunctus debeat tibi pecuniam, tu viciſſim ab eo vivo accepiſti pecuniam æqualem, licitè retinebis occultè compenſando, cenſetur enim facta æquivalens ſolutio per pecuniam tibi anteà datam à defuncto: verùm etiam, quando debita eſſent diverſæ rationis, v. g. defunctus debebat tibi centum in pecunia, tu autem viciſſim ab eo accepiſti alias res, vel merces ejuſdem valoris, & adhuc habes ſive in pignus (& tunc conſentiunt omnes, te poſſe retinere, cùm ad eum finem res data ſit in pignus, ut detineatur, donec debitum ſolvatur) ſive alio titulo, depoſiti, locati, &c. uti contra communiorem apud Lugo *cit. ſect. 6. num. 127. pluribus cit.* docent Dian. *p. 3. tr. 5. miſcell. reſ. 10. &* Tamb. *cit. ſ. 6. nu.* 5. Ratio eſt, quia quando tu rem illam vivente tuo debitore habuiſti, cùm potuiſſes tunc tibi eam appropriare in compenſationem tui debiti; remanſit apud te quaſi in pignus: juſtè enim dicere poteras, jam ſum de meo debito ſecurus, res mei debitoris apud me eſt, certè ſi meum mihi non reddat, neque ego reddam ei rem ſuam: ideòque virtualiter, & æquivalenter res illa eſt pignus tuum, atqui pignus actuale eo caſu licitè tibi retinere poſſes, non obſtante præjudicio anteriorum, vel magis privilegiatorum creditorum, ſecundùm communem DD. cum *Lug. cit.* ergo & hoc quaſi pignus virtuale æquivalens licitè retinebis, occultè compenſando, ſaltem in foro conſcientiæ, de quo nos loquimur; in foro autem externo, in re valdè controverſa, oportebit te accommodare legibus loci, & ſententiæ Judicis.

§. IV. *Etiam famuli, & officiales minus juſtè ſtipendium capientes.*

QUando nimirùm liquidò conſtat de inæqualitate ſti- 83
pendii comparatione laborum, obſequiorum, & commodorum, quæ dominis præſtant famuli, & officiales, licitè ſibi de eorum bonis occultè compenſant ad æqualem æſtimationem, ſervatis ſemper conditionibus ſuprà poſitis. Ita communis DD. Nav. uterque, Mol. *tr. 2. to. 3. diſp.* 509. *&* 548. Leſſ. Laym. *tr. 3. l. 3. c. 1, n.* 10. Lugo *ſæpè cit. ſect. 4. ſ.* 2. Ratio eſt, quia famulis, & officialibus ex juſtitia debetur æquale ſtipendium ſuis laboribus, & commodis, quæ præſtare debent: niſi ipſimet ſponte remittere, vel pro minori ſervire velint, ſicut poſſent gratis ſervire: ergo ſicut, qui errore inductus, vel neceſſitate coactus mercem minoris juſto vendidit; in foro conſcientiæ poteſt pretii defectum exigere, & ſi aliter recuperare non poſſit, occultè compenſare: ita eadem ratione famulus, vel officialis, qui ob errorem, neceſſitatem, vel aliam ſimilem cauſam operam ſuam minoris juſto locavit (& maximè, quando Dominus pactam mercedem in toto, vel in parte ſolvere noller, ſecundùm omnes) quia ſaltem ſecundùm quid involuntarius fuit, adeoque animum donandi non habuit, poterit defectum ſtipendii jure exigere, & ſi aliter habere nequeat, occultè compenſare, & Dominus ſibi ipſi imputet, quòd minori pretio famulum ſervire cogens, occaſionem præbeat occultæ compenſationis. Idemque dicendum, quando dominus famulis, & ancillis, conſiderato eorum labore, loci conſuetudine, & neceſſitate, non præbens ſufficientem victum, atque illi alia via, utpotè dominum monendo, orando &c. quod ſibi debitum eſſet, conſequi non poſſunt, tunc etiam licitè aliqua occulta compenſatione uti poterunt, maximè in eſculentis, cùm fames ſtimulat, ut notant DD. apud *Laym. cit.* Sed ſequitur tandem.

Exceptio.

Niſi domini juſta ex cauſa minus ſtipendium pacti ſint.

VAriæ enim ſunt cauſæ, ob quas domini famulis, vel 84
officialibus minus ſtipendium juſtè paciſcantur, ut illi ideo alia compenſatione uti non poſſint. 1. Quia dominus expreſsè, vel tacitè promittit, aut ſpem præbet, ſe, ſervitium ſedulò præſtitum aliunde remuneraturum, ad majora promoturum, officium, vel beneficium procuraturum, aut matrimonium utile procuraturum &c. tunc enim quamdiu probabilis ſpes manet, dominum promiſſis ſuis ſatisfacturum, famuli alia compenſatione uti non poterunt. 2. Quando famulus non totam operam domino impendit, ſed interim etiam permittitur aliquam artem addiſcere, vel aliud quidpiam commodi ſibimet acquirere, ut ex *Navar.* utroque notat *Laym. cit.* 3. Quando Dominus famuli opera non multum indigebat, ſed rogatus eundem conduxit: tunc enim facilè conqueri non poterit de ſtipendii exiguitate, quia ſicut merces, ita & operæ ultroneæ vileſcunt. 4. Quia tametſi opera famuli dominus indigeret, multi tamen aderant, qui eandem conditionem libenter acceptaſſent, & tunc quoque, ſi officio famulus diſcederet, plures adeſſent, eodem minori ſtipendio, vel ſalario ſervituri, neque ergo hoc caſu ſtipendium minus juſto cenſeri debet, quia ſicut multitudo vendentium mercium pretia minuit, ita & multitudo operam locantium minuit quantitatem ſtipendii ſive mercedis. Ita communis DD. apud *Laym. cit.* Qui tamen rectè monent, non ideò ſemper minorem mercedem juſtè effici, quia ſi unus accipere nolit alter non deerit, qui accipiat, quia poſterioris acceptatio ex mera neceſſitate, & non ex copia locantium, vel æquitate rei acceptæ provenire poteſt. Tandem etiam maximè cavendum eſt, ne famuli, ancillæ, officiales ſiot iniqui, & exceſſivi æſtimatores ſuarum operarum, laborum, obſequiorum, cùm quilibet in propria cauſa cæcutiat. Qua ratione meritò ab Innocentio XI. damnata eſt hæc propoſitio. 37. *Famuli, & famulæ domeſticæ poſſunt occultè heris ſuis ſurripere ad compenſandam operam ſuam, quam majorem judicant ſalario, quod recipiunt.*

S E C T I O IV.

Iterùm furta excuſata, ſeu accepta propter neceſſitatem extremam, vel gravem.

S U M M A R I U M.

85 & 86 *Quæ dicatur neceſſitas extrema, & quæ gravis?*
87 *In extrema neceſſitate poteſt quis licitè pro ejus exigentia auferre rem alienam.*
88 *A quocunque alio in ſimili neceſſitate non conſtituto.*

89 *Immo per ſe loquendo, etiam obligatur auferre neceſſaria ad conſervandam vitam.*
90 *Idque, ſi opus ſit, facere poteſt etiam publicè, & per vim.*
91 & 92 *Aut ſi per ſe ipſum non poſſit auferre, poteſt ejus loco quivis alius, ex proprio ſubvenire non poteus.*
93 *Et cùm extrema neceſſitas egenti tribuat jus rem alienam faciendi ſuam:*
94 *Ideo licèt Dominus rei, antequàm pauper eam occupet, illam ei dare non teneatur ex juſtitia;*
95 *Tenetur tamen ex juſtitia auferentem non impedire, & oblatam non eripere.*
96 *Sed inſuper ex Charitate, & miſericordia ultrò dare.*
97 *Cui Charitatis obligationi Dominus rei probabiliter ſatisfacit, dando rem non gratis, ſed cum pacto ſuo tempore reſtituendi, vel ſolvendi, quo inito, pauper obligatur.*
98 *Accipiens rem ſine pacto, ſed per ſeipſum, clam &c. ſi extremè egens re ſolùm, pro hic, & nunc, non* ſpe, *utpotè ſperans, vel alibi habens bona, rem accipere debet, cum intentione; & obligatione reſtituendi: non verò, ſi re &* ſpe *ſimul ſit egens extremè.*
99 *Unde licet hic, re abſumpta, poſteà ultra ſpem ad meliorem fortunam perveniat, non tamen tenetur reſtituere.*
100 *Secus, ſi res abſumpta non ſit.*
101 *Qui rem accepit ante extremam neceſſitatem, ſive furto, ſive ex contractu, & dein in extrema neceſſitate abſumpſit, ea peracta, probabiliter reſtituere tenetur:*
102 *Tamen æquè probabilis eſt ſententia negativa.*
103 *Idipſum in his licere etiam in neceſſitate gravi, affirmant aliqui, non tantùm quando ſimul adeſt periculum labendi in neceſſitate extrema.*
104 *Sed etiam, quando nullum adeſt tale periculum.*
105 *At hoc ultimum modò eſt omninò improbabile, & damnatum ab* Innocentio XI.

85 EXtrema neceſſitas dicitur, qua homo periclitatur in natura, & eſſe ſimpliciter: ſeu (quod optimè circumſcribit *Lugo cit.*) quæ verſatur circa ea, quæ natura æquali jure omnibus voluit eſſe communia, ut vita, fama, libertas, ut ſi ſis certè moriturus, graviſſimo morbo conficiendus, fame, vel frigore necandus, ab hoſte, vel latrone occidendus, aliudve graviſſimum, & morti moraliter æquivalens malum incurſurus, v. gr. perpetuam captivitatem, infamiam, triremium pœnam &c. niſi tibi pecunia, veſte, medicina, cibo ſuccuratur. Neceſſitas gravis dicitur, qua homo ſolùm periclitatur in ſtatu, & eſſe meliori, utpotè ſi deberet amittere ſtatum ſuum, laborare, ſervire, mendicare, niſi opportuno ſubſidio adjuvetur. De neceſſitate communi tantum, qualis eſt noſtrorum communium pauperum, vel mendicorum, hic nulla habenda eſt ratio.

ASSERTIO VI.

86 *IN extrema neceſſitate licitum eſt auferre rem alienam, quatenùs ad eam ſublevandam neceſſe eſt: adeò ut dominus rei ex juſtitia teneatur auferentem non impedire, non tamen ex juſtitia, ſed Charitate tantùm, ultrò dare; neque auferens poſteà ad reſtitutionem rei tunc acceptæ, & abſumptæ obligabitur: id ipſum licere in neceſſitate verè gravi non improbabiliter aſſeritur, ſed veriùs negatur.* Explico per partes.

§. I. *Licitum eſt in extrema neceſſitate auferre rem alienam, quatenus ad eam ſublevandam neceſſe eſt.*

87 ADeò ut talis neque furtum committat, neque peccet. Omnes cum S. Th. 2. 2. *q. 66. a. 7.* Scoto *in 4. d. 15. q. 2.* & latè, ac optimè explicat Lugo *diſp. 16. ſect. 6.* per totum: Ratio communis eſt, quia res temporales ſunt à Deo datæ, ut vita omnium rerum temporalium nobiliſſima conſervetur, cui juri vitæ conſervandæ non potuit præjudicari per diviſionem rerum jure gentium introductam. Ratio ergo fundamentalis eſt, quia concurrentibus eodem tempore duobus præceptis incompoſſibilibus, quæ ſcilicet ambo ſervari non poſſunt, majori cedit minus, & obligare ceſſat, atqui in propoſito concurrunt duo ejuſmodi præcepta, ſcilicet conſervandi vitam propriam, & non furandi: quorum primum tantò majus eſt ſecundo, quantò bonum vitæ rationalis præfertur bono temporali, præceptum enim conſervandi vitam naturaliſſimum immediatè fundatur in ipſa natura; præceptum autem non ſurandi, etſi quoque naturale ſit, non tamen immediatè fundatur in ipſa natura, cùm primævo jure naturæ omnia ſint communia, ſed fundatur in voluntario humano, ſcilicet diviſione rerum, & appropriatione in particulari, jure humano gentium introducta: iniqua autem fuiſſet diviſio rerum, alioquin communium, jure gentium introducta, niſi ea conditione facta eſſet, ut tamen pro extrema neceſſitate omnia communia manerent, ac cuilibet integrum maneret jus naturale ad accipiendum, & uſurpandum ea, quibus extremè indiget, adeòque quilibet habet verum jus auferendi, & quaſi occupandi illam rem, ejuſque acceptæ, vel occupatæ acquirit verum dominium, ſeu jus in re, vel ejus uſu, ut notat D. Th. a. 7. ergo in tali verè extrema, vel quaſi extrema neceſſitate conſtitutus juſtè, & licitè poteſt ſibi accipere, & uſurpare quantum, & quatenus ad eam neceſſitatem ſublevandam neceſſarium eſt. Adde, & infer ulteriùs.

I. A quocunque alio non in ſimili neceſſitate conſtituto talis accipere poteſt. Nam quamvis extremè egeas, fame, v. g. non tamen poteris auferre ab alio ſimili extrema neceſſitate laborante, quia tunc ſine controverſia melior eſt conditio poſſidentis: ideòque is habet potiùs jus utendi re ſua, ne pereat, quàm tu. Quin neque tu extrema neceſſitate laborans poteris accipere ab alio in gravi tali neceſſitate conſtituto, ut illa re ablata ipſe deberet incidere in neceſſitatem extremam, ſeu in gravia mala, quæ ipſi morti æquiparantur: poteris autem, ſi non ita gravia mala incurſurus ſit; quo ſenſu intelligendus Sanch. *lib. 1. Conſil. c. 2. dub. 5. n. 28.* id abſolutè concedens. Denique ſi accepiſti anteà rem proximi nondum egentis, tunc poſteà ſuperveniente extrema neceſſitate, abſumere poteris, nihil obſtante, quòd priſtinus dominus rei in ſimili neceſſitate poſitus ſit: immo illi in tali caſu etiam parentes, filios, vel fratres tuos præferre poteris, ita exigente ordine Charitatis, vel ſaltem permittente, ut cum *Toleto*, & aliis docet Laym. *cit. n. 7.* 88

II. Talis in neceſſitate extrema conſtitutus, non tantùm licitè poteſt; ſed etiam per ſe loquendo, obligatur auferre ſibi neceſſaria ad vitam conſervandam, nec poteſt abſtinendo mortem ſuam permittere: eſſet enim occidere ſe ipſum ſine juſta cauſa, quod nunquam licet. Secus dicendum, ſi adeſſet rationabilis cauſa, & honeſtus finis: utpotè ſi timeret grave ſcandalum, ſi non poſſet rem auferre, niſi occidendo dominum rem ſuam injuſtè defendentem &c. tunc enim ad cavendum ſpirituale malum proximi, licitè, & meritoriè permitteret mortem propriam corporalem. Quamvis conveniat, eum, qui extremam neceſſitatem patitur, priùs poſtulare à domino, quàm auferre, & ſi à nullo impetrare poſſit, petat à Magiſtratu, & non propria auctoritate auferat, ut ſtatuunt Leges civiles, quia quando eſt ſpes obtinendi neceſſaria tali convenienti modo, non cenſetur neceſſitas ſufficiens rapiendi aliena: nihilominus, qui talem modum prætermittit, ſecluſo ſcandalo, non peccabit graviter contra juſtitiam, quia non peccatur quoad rem ablatam, ſed tantùm quoad modum auferendi, ut notat Leſſ. *cit. dub.* 12. 89

III. Talis neceſſaria ad vitam tuendam, ſi aliter obtinere non poſſit, etiam publicè, & per vim auferre poteſt, quia utitur jure ſuo, & alter negans, vel impediens auferre neceſſaria, utitur vi injuſta, licet autem vi vim repellere, conſequenter eo caſu egenus poterit ſe vi tueri tanquam contra injuſtum aggreſſorem: immo ſervato moderamine inculpatæ tutelæ, etiam impedientem occidere poterit, juxta communem doctrinam in materia de homicidio, ſeu occiſione injuſti aggreſſoris, ſuprà *c. ſect.* 3. 90

IV. Si extrema neceſſitate laboranti nullus dare vellet, ſicut poſſet tunc ipſe auferre, ita in iiſdem caſibus, quiſque alius ex proprio ſubvenire non potens, ex alieno auferre poteſt, quantum opus eſt ut miſero ſubveniatur, ut docet communis DD. cum *D. Th. & Scoto cit.* Ratio eſt, quia tunc is ſurripit nomine indigentis, & velut ejus inſtrumentum, atqui quod quis per ſe facere poteſt, per alium etiam fieri licet: ergo &c. Quòd ſi verò ille alius habeat ex ſuis bonis ſufficienter, quo proximo ſubveniat, non poterit, nec in toto, nec in parte ad eum finem auferre ab alio, ut cum aliis docet Vaſq. *opuſc. de Eleem. c. 2. dub. 1. 2. & 3.* Ratio eſt, quia tu tunc, ſi habeas ſuperflua, ipſemet obligaris ſuccurrere proximo extremè egenti, utique de tuo, non de alieno. Quod tamen limitat Lugo *cit. Sect. 7.* ſi tu habeas apud te bona alterius, iſque, æquè ac tu, ſuperflua habeat, ideòque æquè poſſit, ac debeat ſubvenire, ac tu, poſſe te partim ex tuis, partim ex bonis alterius ſubvenire, ſicut ipſe indigens poſſet ſibi tunc æquè ex alterius, ac ex tuis auferre, nec tunc apparet ratio, cur tu ſolus tenearis ex tuo integrè ſubvenire. 91

Dices contra Aſſertionem in nulla neceſſitate, etiam ad ſervandam vitam licet mentiri, fornicari, pollutionem procurare: ergo etiam neque furari. Reſpondeo negando conſequentiam ex allata probatione Aſſertionis, quia mentiri, fornicari, & cætera eſt autem intrinſecè malum, ſpectata natura rationali abſolutè: furari autem non eſt ita intrinſecè malum, ſed ſolùm ſuppoſito voluntario humano diviſionis rerum, quæ diviſio rerum non potuit ſe extendere ad caſum extremæ neceſſitatis. Sed clariùs reſpondebis concedendo totum: in propoſito enim non eſt furtum, ſed eſt acceptio ejus, ad quod jus habet. 92

§. II. *De-*

§. II. *Dominus rei ex juſtitia tenetur auferentem non impedire, non tamen ex juſtitia, ſed ex Charitate tantùm ultrò dare.*

93 QUamvis extrema neceſſitas tribuat egenti verum jus, ut poſſit accipere rem alienam per modum occupationis, iſque rei acceptæ dominium, ſeu jus in re, vel ejus uſu, in quaotum neceſſarium eſt, acquirat: ideòque priſtinus dominus obligetur extremò egentem, ac volentem rem ſuam accipere, non impedire, vel rem jam acceptam non auſerre, alioquin obligabitur ad compenſationem damni ſecuti, ſi egenus moriatur, vel pereat: ipſe tamen dominus non ex juſtitia, ſed ſolùm ex Charitate, & miſericordia, etſi ſtrictiſſimè obligatur rem ſuam dare proximo in extrema neceſſitate conſtitutu: uti optimè diſtinguit, & contrarias confuſas opiniones conciliat Lugo *cit. diſp.16. ſect.*7. Dian. *p.2. tr.*3. *miſcel. reſ.*29. Tamb. *l.8. c.6. tr.2.* §. 2. *à nu.*4. Ratio eſt, quia extrema neceſſitas non facit egenum actu dominum rei alienæ, nec alios privat dominio rei ſuæ, ſed ſolùm tribuit egeno jus ad occupandam, & ſuam faciendam rem alterius, ſicut ſi in nullius bonis eſſet: hoc enim ſenſu dicitur extrema neceſſitas facere res communes, hoc eſt, facit, quòd ſicut poſſet quis validè, & licitè accipere res communes, quæ in nullius bonis ſunt, ſic egens extremè poſſit validè, & licitè accipere rem alterius ac ſi in nullius bonis eſſet: ergo ſicut ad rem communem, Petrus non habet actuale jus juſtitiæ, ratione cujus alii ex juſtitia obligentur ad eam Petro offerendam, ſed ipſa ſolum occupatione comparat ſibi actuale jus, ratione cujus alii ex Juſtitia obligentur eum non impedire à re occupanda, vel occupata: ita in propoſito, ratione extremæ neceſſitatis pauper non habet actuale jus in rem alterius, privans alterum dominio rei ſuæ, vel cogens alterum ad rem ſuam pauperi offerendam, ſed ſolum habet jus, & titulum, ut eam per occupationem poſſit facere ſuam, vel ſibi propriam, alterum ſolùm obligans ad non impediendum pauperem ab occupatione, vel uſurpatione rei ſuæ, ſicut ſi in nullius bonis eſſet: ipſa verò occupatione acquirit actuale jus, & dominium, quod ſine injuria impediri non poteſt. Ergo ulteriùs

94 I. Antequam pauper occupet rem alterius, dominus rei quamvis gnarus extremæ neceſſitatis illius, non tenetur ex juſtitia rem ſuam illi dare: & hoc ſolùm vult communis ſententia DD. abſolutè negans hic talem obligationem juſtitiæ, *Navar. Sanch. Leſſ. Coninch.* alii apud *Lugo cit.* Unde ex eo, quod proximo extremè egenti non obtuleris rem tuam, cùm non peccaveris contra juſtitiam, ut probatum eſt, ſed ſolùm contra Charitatem, & miſericordiam, ut mox dicetur, non teneberis poſteà ad reſtitutionem illius rei, quam debuiſſes dare, nec ad compenſationem damni ſecuti, ſi egenus moriatur, cùm ſolius juſtitiæ violatio obligationem reſtitutionis inducat, ut ſuo loco viſum.

95 II. Quando extremè egens defacto utens jure ſuo tentat rem proximi occupare, vel jam occupavit, jam nemo ſine injuria poteſt eum impedire: ideò ut ipſe dominus rei ex juſtitia teneatur eum non impedire, vel non auferre rem ab eo occupatam, quia ut dictum, extremè egens habet jus occupandi illam rem, ſicut ſi nullius eſſet dominũ, & poſt occupationem fit dominus rei occupatæ. Alioquin verè peccabit contra juſtitiam, & jam obligabitur ad reſtitutionem damni ſecuti, ſi egens, v. g. moriatur, captivus abducatur &c. quo ſenſu rigoroſè verum eſt illud D. Ambroſii: *Paſce fame morientem, ſi non paviſti, occidiſti.*

96 III. Inſuper ex Charitate, & miſericordia ſtrictiſſimè obligatur dominus rei etiam ultrò dare proximo in neceſſitate extrema conſtituto rem ſuam neceſſariam, juxta certiſſimam omnium ſententiam in materia de Charitate: hoc enim in caſu omnium maximè obligat præceptum divinum naturale Charitatis, ac miſericordiæ benefaciendi proximo, & ſuccurrendi in neceſſitate conſtituto, toties, tanquam ſeverè in Scripturis inculcatum, utique in materia tam gravi obligans ſub mortali: generaliter enim mandavit Deus unicuique de proximo ſuo.

97 IV. Sed reſtat quæſtio, utrùm tali caſu dominus rei obligationi ſuæ ex Charitate, & miſericordia ſubveniendi pauperi in extrema neceſſitate ſatisfaciat non gratis dando, ſed mutuando, vel credito vendendo rem neceſſariam, cum pacto reſtituendi, vel ſolvendi in futurum, cùm ad meliorem fortunam redierit; iſque nimirùm pauper, eo pacto inito obligetur? Negant *Sotus*, *Bannes*, *Medina*, *Valent. Coninch*, & alii apud *Lugo c.* hac ratione, quia præceptum eleemoſynæ maximè obligat in extrema neceſſitate, ſed eleemoſyna debet gratis dari, quod enim mutuò datur, non eſt eleemoſyna: ergo talis non ſatisfacit mutuando. Sed æquè probabiliter aſſirmant *Navar. Cov. Adrian. Sanch. Vaſq. aliique cit.* Dian. *ſup. cit.* Tamb. *cit. c.6. §.2. n.*8. Lugo *c. ſect.7. n.167.* Ratio eſt, quia Charitas ſolùm obligat ad ſubveniendum neceſſitati proximi, atqui in propoſito ſuccurritur ſufficienter neceſſitati proximi mutuando, cum pacto reſtituendi tempore meliori fortunæ: ergo non eſt obligatio dandi gratis, & quia ſpes hujus reſtitutionis ab homine modò extremè egente, valdè exigua, & incerta eſt, ſatis commodè dicitur dare eleemoſynam, qui ita dat, ut compenſationem vix ſperans, pro donato habeat, & habere velit, ſi reſtituere nequeat. Non enim loquimur hic de mutuo ſtrictè, & abſolutè, ſed imperfecto, & conditionato, ſcilicet cum conditione: *Reſtitues, ſi ad meliorem fortunam perveneris.*

Dices: ergone, quando extremè egens accipit ipſe ſibi ne- 98
ceſſaria de rebus alterius, tenebitur ita accipere per modum mutui, cum intentione, & obligatione reſtituendi poſteà, ſi ad pinguiorem fortunam pervenerit? Reſp. cum diſtinctione. ſi extremè egens re, & ſpe pauper ſit, ut nulla, vel exigua ſpes ſit emergendi ad meliorem fortunam, omninò poterit accipere abſolutè ſine illa intentione, & obligatione, quia utitur jure ſuo, ut dictum eſt, & ipſi domini tunc de illa obligatione tam incerta non ſolent curare. At verò ſi extremè egens ſolùm per accidens hic, & nunc re, & non etiam ſpe pauper ſit, utpotè quia alibi habet bona, vel in futurum habere poteſt, & ſperat, certum videtur, non poſſe auferre abſolutè alienum, ſed cum onere tranſacta neceſſitate reſtituendi, quia tunc non eſt neceſſitas ſimpliciter auferendi alienum, ſed potiùs emendi, vel mutuandi tantùm. Et certiſſimum eſt, nullum dominum tunc debere; immo neque velle dare gratis, ut rectè obſervat Lugo *cit. n.* 170.

§. III. *Neque auferens poſteà ad reſtitutionem rei tunc acceptæ, & abſumptæ obligabitur.*

I. QUando nimirùm extremè egens, verè re, & ſpe 99
pauper, (ſecluſo pacto inito, de quo ſuprà) ipſo tempore extremæ neceſſitatis rem alterius, in quantum neceſſaria fuit, & accepit, & abſumpſit, poſteà, etſi ultrà ſpem pinguiorem fortunam ſortiatur, nunquam tenebitur reſtituere. *Communiſſima.* Ratio patet ex dictis; quia is uſus fuit jure ſuo, & rei tunc acceptæ, quatenus ſibi neceſſaria fuit, dominium ſibi comparavit.

II. Secus autem dicendum, ſi res accepta in extrema 100
neceſſitate, non ſit abſumpta, ſed etiamnum exiſtat, ut equus, veſtis &c. hæc enim, ſuperata neceſſitate, reſtituenda erit ſecundùm omnes. Ratio eſt, quia extrema neceſſitas non tribuit plus juris in rem alterius, quàm neceſſarium ſit ad illam ſublevandam, ſed in propoſito non erat neceſſaria res adhuc exiſtens, ſed ſolùm ejus uſus: ideòque egens occupando illam, ſolùm comparavit ſibi dominium utile illius rei, dominio directo adhuc remanente penes priſtinum dominum, ergo res adhuc exiſtens poſt neceſſitatem domino reſtituenda erit.

III. Si verò egens accepit rem alienam ante neceſſitatem 101
extremam, ſive ex delicto, furto v. g. ſive ex contractu, utpotè depoſito, commodato, locato, vel quovis alio titulo, & in extrema neceſſitate abſumpſit, tunc peracta neceſſitate: ſi ad meliorem fortunam redierit, omninò in æquivalenti reſtituere tenebitur. Ita *Scot. Gabriel. Medin. Nav.* aliiſque cit. Leſſ. *l. 2. c. 16. n. 9.* Ratio eſt: quia tunc egenus rem illam, ſecluſa neceſſitate, alio titulo debet domino ſuo: quæ obligatio per ſupervenientem neceſſitatem extremam non extinguitur, ſed ſolùm ſopitur, ergo ſuperata neceſſitate domino compenſandam erit, æquè ac anteà compenſari debuiſſet; idque maximè, ſi anteà res furto ablata fuit. Quia iniquitas nulli debet prodeſſe; ſed prodeſſet hoc caſu, ſi is, rem anteà furto ablatam poſteà in extrema neceſſitate abſumptam, non teneretur reſtituere, quando ſuperata neceſſitate ad pinguiorem fortunam pervenerit. Pia, ac probabilis Sententia. Sed

IV. Æquè probabilis eſt oppoſita jam communior Sen- 102
tentia DD. negans, rem quomodocunque acceptam, ſive ex delicto, ſive ex contractu non transferente dominium, utpotè, vel furto ablatam, vel depoſitam, impignoratam, commodatam, locatam &c. poſteà in extrema neceſſitate abſumpta, unquam debere reſtitui. Sic Ang. Sylv. V. *furtum*, Jul. Clar. *l. 5. §. furti*, *Pet. Nav.* aliiſq; cit. Laym. *c.1. n.7.* Ratio eſt: quia qui rem alienam bona fide abſumpſit, liberatur à reſtitutione, ſecundùm omnes, ſed talis extrema in neceſſitate bona fide rem alienam, quin immo tanquam dominus ejus effectus, abſumpſit: ergo nunquam tenetur pro ea reſtitutione: neque ei patrocinatur iniquitas, ſi rem anteà furatus fuit, ſed ſuperveniens extrema neceſſitas. Dixi autem notanter. *Si anteà accepit ex delicto, vel contractu non transferente dominium rei.* Secus eſſet de eo, qui rem emptione, mutuo, vel alio contracta transferente dominium, acceptam, in extrema neceſſitate abſumpſit: hic enim rem non ut alienam, ſed ut ſuam abſumpſit, adeòque ſibi ſoli periit, & ad pretii ſolutionem redeunte meliori fortuna obligatus manet, ut cum *Vaſquez*, *& aliis* obſervat *Lugo loc. cit.*

§. IV.

§. IV. *Idipſum licere in neceſſitate verè gravi, non improbabiliter aſſeritur; ſed veriùs negatur.*

103 I. CErtum equidem videtur ita licere, quando neceſſitas gravis ejuſmodi eſt, ut adſit ſimul periculum labendi in neceſſitatem extremam, ut ſi morbus gravis probabiliter ſit futurus lethalis, aut perpetuus, niſi remedio tempeſtivè ei occurratur: ſi ſis in probabili periculo incidendi in captivitatem, vel infamiam graviſſimam, niſi equo alieno adjutus elabaris, & his ſimilia, ut optimè diſtinguit, & probat Lug. *ſæpè cit. diſp. 16. ſect. 7. à n. 170.* Ratio eſt, quia pari modo naturæ inditum eſt, ut gravem neceſſitatem, quæ facilè vergit ad extremam, æquè ac ipſam extremam neceſſitatem, à ſe quiſque, quoquo modo poteſt, avertat.

104 II. Sed quæſtio, & difficultas eſt, an ita liceat in gravi neceſſitate tantùm, quando nullum adeſt periculum labendi etiam in neceſſitatem extremam, ut ſi morbus non lethalis, non diuturniùs tolerandus: ſi nobilis, vel honoratus vir ſuum ſtatum non tueri, aliquot diebus famem pati, laborare, ſervire, vel etiam mendicare cogatur? Affirmabant non improbabiliter *Angelus, Sylv. Navar.* uterque *Leſſius, Bonac.* aliique congeſtis Dian. *p. 2. tr. 3. miſc. reſ. 29.* Ratio eſt, quia cùm dives quilibet in gravi obligetur neceſſitate ex lege Charitatis ad ultrò largiendum egeno, irrationabiliter invitus eſt, ſi eo non largiente, clam auferat ſibi neceſſaria, gravem neceſſitatem patiens. Sententia, inquam, non improbabilis videretur, cui libens adhærerem, niſi deterreret periculum exceſſus, & abuſus, cùm quilibet ſibi facilè fingeret neceſſitatem gravem. Itaque

105 III. Communior, probabilior, & planè verior, immo modò veriſſima eſt ſententia, id licere negans. Ita *Major, Sotus, Cajet. Sayr. Reginald. Valent.* aliiſque cit. *Laym. c. t. n. 8.* & Lugo *cit. Sect. 7. n. 160.* & ſumitur ex c. ſi quis de furtis, *Si quis propter neceſſitatem famis, aut nuditatis, furatus fuerit cibaria, veſtem, vel pecus, pœniteat hebdomadas tres, & ſi reddiderit, non cogatur jejunare.* Ubi ſupponitur in tali gravi neceſſitate rem alienam eſſe furtum, & illicitum, ideòque pœnitentia dignum. Et tandem noviſſimè ab Innoc. XI. in terminis damnata eſt hæc propoſit. 36. *Permiſſum eſt furari, non ſolum in extrema neceſſitate, ſed etiam in gravi.* Ratio autem à priori eſt: quia diviſio, & appropriatio rerum jure gentium introducta, licèt non potuerit comprehendere caſum extremæ neceſſitatis ob conſervandum majus bonum vitæ, & rariùs contingentem, potuit tamen, & debuit comprehendere caſus ſolius neceſſitatis gravis, quippè ſæpiùs contingentes, & faciles abuſus contra bonum commune, & pacem inter homines: non ergo neceſſitas gravis tantùm, ſicut extrema, facit res communes, nec tribuit homini in ea gravi neceſſitate jus accipiendi rem alterius, ſicut tribuit neceſſitas extrema; ergo in gravi tantùm neceſſitate conſtitutus auferens rem alterius: ei, ut meritò invito, injuriam facit, & furtum committit. Nec urget fundamentum oppoſitæ ſententiæ; nam quia dives non ex juſtitia, ſed ſolùm ex lege Charitatis, tenetur ad largiendum pauperi conſtituto in gravi neceſſitate, licèt non poſſit eſſe invitus, quantum eſt ex virtute Charitatis, & præſumi poſſit facilis ad largiendum, ſi petatur, poteſt tamen eſſe invitus ex virtute juſtitiæ, nec poteſt præſumi facilis in permittendo ſibi rem ſuam auferri.

106 IV. Duo tamen addenda ſunt. *Unum*: quòd licèt ob neceſſitatem gravem auferre rem alterius licitum non ſit, licitum tamen eſt ob talem neceſſitatem gravem rei jam habitæ reſtitutionem differre. Quia plus eſt rem alienam auferre (quippè repugnans præcepto negativo, *non furaberis*) quàm debitum non reſtituere, quod repugnat præcepto affirmativo reſtituendi alienum, quo non obligamur pro ſemper, ſed per moralem impotentiam excuſamur, ut latiùs dictum ſuo loco. *Alterum*. Sed neque facilè peccati mortalis condemnandus eſt, qui à divite, præſertim antè rogato, clam aufert, quantum ad gravem neceſſitatem ſuam ſublevandam verè neceſſarium eſt, quia certum eſt, circumſtantiam neceſſitatis multum minuere de malitia furti, idque excuſare, ſi non in toto, ſaltem in tanto, atque etiam ipſe dominus, cui aufertur, minùs invitus eſſe poteſt, & debet, ut cum aliis notat Laym. *cit. n. 8.* Tandem licèt pauperes in neceſſitate gravi non habeant actionem directam ad petenda ſibi neceſſaria, poſſunt tamen implorare officium Judicis Eccleſiaſtici ad cogendum divites ad largendum, ut ex communi docent *Sylv. Navar. Laym. cit.*

Hic conſequenter agendum eſſet de uſurpatione rerum communium, vacantium, derelictarum, incertarum, perditarum &c. ſed quia res prolixioris tractationis eſt, dabo ſeorſim tract. ſequenti de dominio, & acquiſitione rerum.

SECTIO V.

De acceptione perſonarum, ac munerum. Ubi generatim de acceptis ob opus aliàs debitum, & ob cauſam turpem.

SUMMARIUM.

108 *Acceptio perſonarum generaliter locum habet in adminiſtratione juſtitiæ diſtributivæ.*
109 *Specialiter I. in collatione beneficiorum.*
110 *Et II. officiorum ſæcularium, ac*
111 *III. In judiciis, &*
112 *IV. In diſtributione bonorum.*
113 *Eſt peccatum ex genere ſuo mortale.*
114 *Præſertim ſi officia, vel beneficia conferantur indignis.*
115 & 116 *Quæ per concurſum conferenda, ſub mortali conferri debent digniori.*
117 *Immo etiam mortale eſſe, beneficia majora, præſertim curata conferre dignis, prætermiſſis dignioribus, docent DD. communiter.*
118 *Cujus oppoſitum docent alii.*
119 *Modo tamen damnavit* Innocentius XI.
120 & 121 *Acceptio munerum quid?*
122 *Munera* gratis oblata *acceptare, etiam ob opus ex juſtitia debitum, v. gr. in judicio &c.* per ſe *illicitum non eſt* (intellige,
123 *Secluſo juramento.*
124 *Vel ſcandalo.*
125 *Aut periculo ſubvertendi judicium, & juſtitiam, aut*
126 *Prohibitione contraria legis poſitivæ.*)
127 *Acceptare autem munera* ex pacto *ob opus ex juſtitia debitum, mortale eſt, & reſtitutioni obnoxium.*
128 & 129 *Niſi juſta cauſa excuſet. Quæ, & quando talis?*
130 *Secus eſt de acceptis ob opus debitum ex alia virtute:*
131 *Ob opus enim ex quacumque alia virtute debitum licitè quid accipitur, & retinetur.*
132 & 133 *Nec reſtitui debet ex juſtitia.*
134 *Accepta ob turpem cauſam, vel opus turpe patrandum, ante ejus impletionem licitè retineri non poſſunt.*
135 *Poſt opus verò turpe jam impletum, pretium pactum licitè accipitur, vel jam antè datum, retinetur.*
136 *Sic meretrix poſt copiam corporis ſui factam, pretium non tantum licitè recipit, ſed etiam in foro externo exigere poteſt.*
137 *Idem dicendum, etſi opus turpe patratum ſit contra juſtitiam.*
138 *Ut ſi uxor pro pretio commiſit adulterium, cuſtos ſylvæ ſinit arbores ſcindi: ſicarius tuum inimicum occidit, Judex ſententiam tulit &c.*
139 *Sicut & tale pretium promittens, non ſolùm licitè illud ſolvit, ſed jure naturali ſolvere tenetur opere impleto: juxta communiorem ſententiam.*
140 *Cujus contrarium docent quidam alii, ſed inefficaciter.*
141 *An, & quando virgo, vel fœmina munera liberaliter oblata ab amaſio accipere, vel retinere poſſit.*

ASSERTIO V.

ACceptio perſonarum eſt peccatum, quo quis in diſtributione communium bonorum, vel onerum, ut in jure dicendo, aut honoris exhibitione, non attendit cauſam, ſed perſonam, vel potius perſonæ conditionem ad rem, vel cauſam non pertinentem, v. g. divitias, potentiam, conſanguinitatem, amicitiam, aut denique ipſa munera. Locum ergo habet generaliter in adminiſtratione juſtitiæ diſtributivæ; & ſpecialiter in collatione beneficiorum, & officiorum, in judiciis, in honoris exhibitione, ac proinde eſt peccatum mortale ex genere ſuo contra juſtitiam diſtributivam, & ſæpè etiam commutativam, & ſine dubio graviſſimum, ſi conferantur beneficia, vel officia indignis, prætermiſſis dignis: non ita grave; & fortè veniale tantùm, ſi conferantur verè dignis, prætermiſſis dignioribus. Deſcriptio peccati ſatis patet ex terminis: reliqua autem breviter explico, & probo per partes. 107

§. I. *Generaliter locum habet.*

IN adminiſtratione juſtitiæ diſtributivæ, cùm in diſtributione bonorum communium non attenditur proportio dignitatis, vel in diſtributione onerum communium non attenditur proportio facultatis ſingulorum, ſed alia conditio impertinens: dum ſcilicet aut conferuntur officia, vel beneficia indignis, vel minùs dignis prætermiſſis dignis, vel dignioribus, aut onera communia tributorum ſervitiorum, laborum, &c. imponuntur inæqualiter, plùs æquo gravando eos, qui ſunt minoris facultatis, contrà verò parcendo iis, qui majoris facultatis exiſtunt. Et quidem hoc poſterius peccatum eſt ſimul etiam contra juſtitiam commutativam, cum obligatione reſtitutio- 108

tutionis, ut omnes obſervant, quia ſic ſubditis indebitè gravatis per veram injuriam damnum infertur in propriis bonis, ac juribus, auferendo ipſis aliquid, quod ſuum eſt. Prius autem in diſtributione bonorum communium, per ſe ſolùm eſt contra juſtitiam diſtributivam, & ſecluſo alio damno, de quo mox infrà, nullam inducit obligationem reſtituendi ipſi dignis vel dignioribus prætermiſſis, quia hi ad illa bona, officia, vel beneficia ipſis meritò conferenda, nullum adhuc habuerunt jus proprium, & particulare, ſed ſolùm jus commune, & legale, quo ejuſmodi bona communia potiùs debentur dignis, vel omninò indignis. De quo latiùs ſuo loco.

Non ergo acceptio perſonarum locum habet in mera gratuita propriorum bonorum, vel favorum diſtributione, cùm ſcilicet nulli potiùs, quàm alteri gratia debetur ex aliquo debito: juxta illud Matth. 20. *Amice, non facio tibi injuriam, tolle, quod tuum eſt. An non licet mihi, quod volo facere.* Unde apud Deum, qui nullius debitor eſt, etſi unum hominem præ alio majoribus gratiis præveniat, non habet locum acceptio perſonarum: ad Rom. 2. *Nunquid acceptio perſonarum eſt apud Deum? Abſit.*

§. II. *Locum habet ſpecialiter.*

109 I. IN collatione beneficiorum Eccleſiaſticorum, dum conferuntur aut indignis, prætermiſſis dignioribus, quod etiam cedit in detrimentum Eccleſiæ. De quantitate peccati mox *§. ſequenti.*

110 II. Locum etiam habet in collatione officiorum ſæcularium: nam etiam officia ſæcularia non ſunt bona propria Principis, ſed communia Reipublicæ, quæ ea commiſit Principi providenda, & conferenda communis tantùm utilitatis cauſa. Quare ut rectè infert Leſſius *l. 2. c. 23. dub. 3.* peccat mortaliter Princeps ſcienter providens indignum, aut qui putatur malè adminiſtraturus officium aliquod, & tenetur Reipublicæ reſarcire omnia damna inde ſecuta; nihil tamen tenetur reſtituere dignis prætermiſſis, ob rationem ſuprà indicatam.

111 III. Etiam locum habet in judiciis, quatenus in his debita forma, & proportio inter partes non ſervatur, tam in modo procedendi, quam in ferendo ſententiam: juxta illud Levit. 19. *Non conſideres perſonam pauperis, nec honores vultum potentis; juſtè judica proximo tuo.* Et ſi fiat notabilis aliqua inæqualitas cum detrimento partis, erit peccatum mortale, cum ſtrictiſſima obligatione reſarciendi damnum injuſtè datum, ſecundùm omnes.

112 IV. Etiam locum habet in diſtributione honorum, non tantùm communium, ut in Choro, Capitulo, Senatu: ſed etiam privatorum in privatis congreſſibus, ut pulchrè notat Jacob. 2. *Fratres mei nolite in perſonarum acceptione habere fidem Domini noſtri JESU CHRISTI gloriæ: etenim ſi introjerit in conventum veſtrum vir aureum annulum habens in veſte candida: introjerit autem & pauper in ſordido habitu, & intendatis in eum qui indutus eſt veſte præclara, & dixeritis ei, tu ſede hic benè: pauperi autem dicatis: tu ſta illic: aut ſede ſub ſcabello pedum meorum: nonne judicatis apud voſmetipſos, & facti eſtis judices cogitationum iniquarum.* Ratio eſt, quia ex virtute obſervantiæ honor debetur cuivis ſecundùm proportionem excellentiæ in bonis dignioribus: ergo qui in honorando alterum, non attendit ad excellentiam boni dignioris, ſed ad aliud, v. g. divitias, nobilitatem, aut quod ſtultius, veſtium pompam &c. poſthabito alio in bono digniori excellente, verè dicitur accipere perſonam, adeòque peccabit, ſed rarò graviter per ſe, ſecluſo ſcandalo, odio, contemptu, contumelia proximi, aut ſimili peccato contra Charitatem, vel juſtitiam.

§. III. *Eſt peccatum mortale ex genere ſuo.*

113 CErtum apud omnes: tum quia graviter prohibetur in Sacra Scriptura Eccli. 42. *ne accipias perſonam, ut delinquas.* Jacob. 2. *ſi autem perſonas accipitis, peccatum operamini.* Tum quia graviter adverſatur juſtitiæ, ſaltem legali, & bono communi, bona, & onera communia non diſtribui ſecundùm porportionem dignitatis, & facultatis ſingulorum, ſed attendere ſolùm perſonam, vel ejus conditionem aliquam ad rem non pertinentem, ſeu propter quam hoc, quod ei datur: non ſit ei debitum. Dixi autem *eſſe mortale ex genere ſuo*, poteſt enim ſubinde excuſari à mortali ex aliqua parvitate materiæ; ut ſi res ipſa diſtribuenda, vel indigno collata, in ſe levis, vel parvi momenti ſit, v. g. ſimplex, & tenue beneficium, ſi electus ad aliquod officium, vel beneficium valdè leviter, & parùm indignus ſit, defectu aliquo non multum nocivo: ſi merita unius, & alterius parum ſe invicem ſuperent &c. Nunc certiora ſtatuamus.

114 In primis ſine dubio mortale graviſſimum eſt, ſi conferantur officia, vel beneficia verè, & notabiliter indignis, poſthabitis dignis. Ratio communis omnium eſt, quia hoc eſt veriſſima acceptio perſonarum in re graviſſimi momenti, inde enim graviſſima damna inferuntur Eccleſiis, Communitatibus, & iis, circa quos munia exercenda ſunt: Unde taliter conferens contrahit graviſſimam obligationem reſtituendi damna Eccleſiis, Communitatibus, ac ſubditis ex proviſione talis indigni conſecuta: non tamen ipſis perſonis dignis, vel dignioribus prætermiſſis, quippè qui nullum adhuc actuale jus ad illa beneficia habuerunt, ut jam ſuprà notatum eſt.

Deinde certum eſt apud omnes, quando officia, vel benefi- 115
cia Eccleſiaſtica, curata maximè, conferuntur per concurſum, collatorem ſub mortali obligari, ut conferat digniori ex concurrentibus, poſthabitis minùs dignis: alioquin peccare mortaliter contra juſtitiam, cum obligatione compenſandi damnum digniori. Ratio clara eſt, quia poſito, quòd hi concurrant, ſeu conveniant ad examen, pactum cum illis initum fuit, quòd dignior repertus, palmam ſit reportaturus: ergo magna fieret injuria vincenti, ſi promiſſo bravio non potiatur. Adde, in beneficiis curatis ſanctè ejuſmodi concurſum inſtitutum fuiſſe, ut & Eccleſiis, quoad fieri poteſt, de digniſſimis provideatur; quam inſtitutionem tam ſeriò à Conc. Trid. *ſeſſ. 12. c. 14. de Reform.* requiſitam prævaricari, grave quid eſſe, non eſt dubitandum.

Denique certum etiam eſt apud omnes in libera electio- 116
ne vel collatione, beneficia conferre verè quidem dignis, ſed prætermiſſis notabiliter dignioribus, peccatum eſſe, ad minimum veniale. Semper eſt enim aliqua inordinatio contra juſtitiam diſtributivam, cum aliquali detrimento, vel ſaltem diminutione boni communis Eccleſiæ, vel Communitatis. Sed nunquid mortale? Aſſertio noſtra conſultò ita habet.

§. IV. *Non ita grave, & fortè veniale tantùm.*

NOn ita grave eſſe (ſicut ſi conferrentur indignis) omnes 117
conſentiunt: attamen adhuc peccatum mortale eſſe, officio, & maxima beneficia curata majora, ut Epiſcopatus, Abbatias, Præpoſituras, Decanatus, Parochias, inſignes &c. conferre dignis, prætermiſſis dignioribus, docet ſanè communiſſima, & ſine dubio probabiliſſima Sententia DD. cum D. Th. 2. 2. *q. 63. ar. 2. S. Antoninus, Cajet. Sylveſt. Armil. Angelus, Gabriel, Navar.* alii innumeri: quos citant, & ſequuntur Sanch. *l. 2. Conſil. c. 1. dub. 2.* Leſſ. *lib. 2. c. 34. dub.* 14. Filliuc. *tr. 41. in appendice c. 4.* Lugo *diſp. 35. de juſt. ſect.* 2. & ſumitur ex Tridentino *ſeſſ. 24. cap. 1. de reform.* ubi loquens potiſſimum de collatoribus ejuſmodi beneficiorum majorum decernere intendit; *eoſque alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, niſi quos digniores, & Eccleſiis magis utiles ipſi judicaverint, non quidem precibus, vel humano affectu, aut ambientium ſuggeſtionibus, ſed eorum exigentibus meritis, præfici diligenter curaverint.* Ratio eſt: tum quòd beneficia ſint bona communia, ideòque diſtribuenda juxta proportionem dignitatis, & meritorum: tum quia videtur gravis deordinatio beneficia, ſaltem majora, non conferre dignioribus.

Nihilominùs probabilis quoque viſa eſt quibuſdam oppoſita 118
ſententia negativa, non eſſe mortale, dummodò verè *dignis* conferantur beneficia illa etiam majora. Sic Doctores non pauci apud *Lug. cit.* qui ipſe quoad beneficia minora admittit, & probabilem cenſet *Filliuc. cit.* ſequiturque Tamb. *lib. 8. Decal. tr. 3. c. 4. §. 4.* & favet ipſum Concilium Trid. ſeſſ. 7. cap. 3. de reform. dicens: *Inferiora beneficia Eccleſiaſtica præſertim curam animarum habentia perſonis dignis, & habilibus conferantur.* Et ipſa allegata Sect. 24. c. 1. loquens de beneficiis majoribus, ait: *Omnes &c. qui ad promotionem præficiendorum jus &c. habent, monet* (S. Synodus) *ut* in primis meminerint, bonos paſtores, & Eccleſiæ *gubernandæ idoneos promoveri &c.* Ecce; *bonos* dicit, non meliores, vel optimos; *idoneos*, non magis, vel maximè idoneos. Quod verò mox addat verba ſuprà allegata de *dignioribus*, & magis *utilibus* eligendis: commodè explicari poteſt, Concilium phraſi latina non inuſitata ſumere ly *dignores*, non comparativè ad poſitivum, ut excludat dignos alios, ſed poſitivè, ut excludat ſolùm indignos, inutiles, inidoneos: ſic Tamb. *n. 8.*

Verùm hanc ſententiam, & explicationem nimis uni- 119
verſalem probat noviſſimè Innoc. XI. propoſ. damn. 47. *Cùm dixit, Concilium Tridentinum, eos alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, qui niſi quos digniores, & Eccleſiæ magis utiles, ipſi judicaverint, ad Eccleſias promovent: Concilium, vel primo videtur per hoc* digniores *non aliud ſignificare velle, niſi dignitatem eligendorum, ſumpto comparativo pro poſitivo, vel ſecundo locutione minùs propria ponit* digniores, *ut excludat indignos, non verò dignos, vel tandem loquitur tertiò, quando fit concurſus.* Ratio eorum erat, quòd Eccleſiarum regimini adhuc ſufficienter ſit proviſum, ſi præficiantur verè digni, ideòque digniores prætermitti, non cenſeatur gravis inordinatio, nec graviter Eccleſiæ nociva: ſiquidem ad humanam, & moralem diligentiam adhibendam homines obligantur, quam certè verè dignus præſtare poteſt: non ad ſummam, ſeu omni ex parte perfectam, quia id eſſet onus humanis viribus into-

Digitized by Google

intolerabile. Et quæſo te: fac, Epiſcopum, Prælatum, Parochum electum, eſſe digniſſimum, ſed in officio ſe gerere tanquam dignum, non tamen tanquam digniſſimum, vel diligentiſſimum: ea nimirùm pro utilitate ſuæ Diœceſis, vel Eccleſiæ operando, quæ ſufficiunt ad ejus diligentem gubernationem, non autem diligentiſſimam, certè hunc non condemnabis de peccato mortali, quia non obligatur niſi humano modo moralem diligentiam adhibere: ſi igitur ego do, vel eligo Eccleſiæ Paſtorem dignum, qui ſimilia poſſit operari, cur ego condemnandus ero peccati mortalis? ipſe certè, ſi deficiat condemnabitur, cùm poſſit non deficere: non ego, ait *Tamb. cit.* addens: ſic homines ſatis, immo magis excitandos ad ſcientiæ, & virtutis ſtudia, ſi ſciant etiam digno cuique conferri poſſe beneficia, ac Prælaturas, quàm ſi ſcirent ſub mortali conferri debere ſolis dignioribus: tunc enim multi deſperantes, poſſe aſſurgere ſuper alios, à ſui cultura, vel ſtudiis deſiſterent. Hæc quidem DD. cit. ſed tu jam audiviſti ſententiam damn. ab Innoc. XI. cui te accomoda: ſicut & ego me lubens ſubmitto. Volunt quidem aliqui, hanc damnationem ſtare ſolùm de promotis ad officia ſuprema, qualia ſunt Papatus, Epiſcopatus &c. de quorum tantùm promotionibus ibi Trid. *ſeſſ.* 24. *c.* 1. agit, non verò de beneficiis inferioribus etiam curam animarum habentibus, quæ juxta idem Triden. *cit. ſeſſ.* 7. *c.* 3. etiam dignis conferri poſſunt; notant idem Concilium, dum ibi ait. *Inferiora beneficia Eccleſiaſtica, præſertim curam animarum habentia, perſonis dignis, & habilibus conferantur &c.* ſolùm velle, quòd talis collatio ſit valida, & non irritanda in foro externo, non verò quòd ſit ſine peccato, & ita intelligi debere DD. dicentes, ſufficere, ſi ad beneficia inferiora promoveatur *idoneus*. Ita Leſſ. *de juſt. l.* 2. *c.* 34. *dub.* 14. *n.* 69. Petr. ſoleſan. *in parti. Jur. Can. lib.* 1. *tit.* 29. *c.* 1. *nu.* 1. & alii. Adeòque vides, utrobique eſſe peccatum, conferre digno, relicto digniore. Sed de hoc fuſiùs lege Jo: de Carden. *in ſua Criſi ad dictam Prop. damn. Diſ.* 28.

Acceptio Munerum.

120 ACceptioni perſonarum affinis valdè, & ſæpiſſimè implicita eſt acceptio munerum: vel maximè enim fit acceptio perſonarum ob oblationem, vel acceptionem munerum, & ſpecialiter, pro electionibus, præſentationibus, collationibus, reſignationibus beneficiorum Eccleſiaſticorum dare, & accipere munera ex pacto per modum pretii, venditionis, & emptionis, ipſiſſima eſt ſimonia in jure damnatiſſima, de qua in materia de virtute Religionis & nos ad finem primi Præcepti, *tr.* 2. *c.* 10. *§.* 4. Generatim autem loquendo ſermo non eſt de acceptione munerum, planè gratuitè oblatorum: hæc enim eſt donatio: nec de acceptione munerum, propter opus licitum, vel honeſtum, aliud non debitum; hæc enim eſt contractus ſaltem innominatus; *do, ut facias: facio, ut des*: ſed de acceptione munerum, ſive gratuitò, ſive ex pacto ob opus aliàs debitum maximè ex juſtitia, vel ob opus turpe, ſeu illicitum, v. g. ut Judex ferat iniquam ſententiam; ut ſicarius occidat inimicum; fœmina corporis copiam faciat &c. Sit ergo

ASSERTIO VIII.

121 M*Unera gratuitò oblata propter opus quodcunque debitum, etiam ex juſtitia, vel in judicio, acceptare per ſe illicitum non eſt, ſecluſo juramento, ſcandalo, periculo ſubvertendi judicium, ac prohibitione contraria: at verò acceptare ex pacto expreſſo, vel implicito ob opus aliàs debitum ex juſtitia, mortale eſt ex genere ſuo, & reſtitutioni obnoxium, niſi juſta cauſa excuſet: ſecus eſt de acceptis ob opus debitum ex alia virtute: Item de acceptis ob turpem cauſam, poſt impletum opus turpe, vel illicitum contra quamcunque virtutem, etiam juſtitiam, ſalvo jure reſtitutionis reſpectu tertii injuſte læſi.* Aſſertio magni momenti indiget accurata explicatione.

§. I. *Munera gratis oblata acceptare per ſe illicitum non eſt.*

122 ETiam ob opus debitum ex juſtitia in judiciis &c. quando nimirùm partes offerunt munera ad conciliandum Judicis, vel officiales animum, ut quoad licet, in ſui favorem procedat, ipſi & validè recipiunt, acceptique dominium acquirunt, etiamſi citra ſuum dolum, nihil in favorem dantis efficiant; & licitè recipiunt per ſe loquendo retento ſemper propoſito juſtitiæ ſervandæ: nec conſequenter ullam reſtitutionis obligationem contrahunt. *Omnes*. Ratio patet ex terminis, quia ſic nullum adeſt caput ullius culpæ, vel pœnæ. Dixi autem notantiſſimè: *per ſe loquendo*: per accidens enim tales acceptantes, nimis ſæpè & graviſſimè peccant: unde in Aſſertione addita tam ampla, & quatrimembris limitatio.

123 I. *Secluſo Juramento*. Ubi enim Officiales juſtitiæ, vel curiæ emittunt juramentum de non acceptandis muneribus, durante lite, ut fit in celeberrima Curia Cameræ Spirenſis & alibi laudabiliſſimè, id omninò obſervandum erit. Quamvis etiam tunc juramenti prævaricatores ante ſententiam judicis non teneantur ad reſtitutionem munerum acceptorum; cùm non peccaverint contra juſtitiam commutativam, liberaliter oblata acceptantes, ſed tantùm contra virtutem Religionis juramenti, & obedientiam præcepti vel ad ſummum contra juſtitiam legalem.

II. *Secluſo ſcandalo*: hoc enim ſæpiſſimè hic intervenit, 124
præſertim reſpectu pauperum. Ubi ſanè graviſſimè contra Charitatem, & dupliciter peccant munerum acceptatores, cùm videant pauperes, & viduas ejuſmodi, etſi gratuitis tamen non omninò voluntariis muneribus largiendis valdè gravari. Unde ejuſmodi acceptio munerum toties damnatur in veteri, & Nova Lege, maximè ob cauſam mox ſequentem.

III. *Secluſo periculo ſubvertendi judicium, & juſtitiam*: 125
nam Exodi 23. dicitur: *Nec accipias munera, quæ etiam excæcant prudentes, & ſubvertunt verba juſtorum.* Unde ſi Judex, vel Officiales accipiant munera oblata, ut in injuſtitiam inclinetur, vel ut proximum ſit periculum pervertendi juſtitiam, ſine dubio peccant mortaliter accipiendo, quia qui amat periculum tam proximum, & potenter nimis alliciens utique peribit in illo. Inſuper ante cauſam expeditam tenebitur illa munera reſtituere. Ratio eſt: quia tunc Judex obligatur ad removendum illud periculum ſubverſionis: atqui nunc ipſa munera retenta adferunt illud ſubverſionis periculum: ergo tenetur illa removere, & qua alia ratione, niſi reſtituendo? Nec excuſandus eſt Judex ab hac reſtitutione ex eo capite, quòd inurbanus videretur, ſi munus remitteret offerenti: nam præterquàm quòd ſola inurbanitas non poſſit eum excuſare à cavendo periculo proximo graviter delinquendi, cui ſe exponit retinendo munera; etiam reverà ex illa remiſſione, vel reſtitutione munerum non inurbanitatis notam, ſed honorem potiùs, ac laudem ob affectum juſtitiæ apud omnes bonos, & prudentes conciliabit. Dixi tamen *ante cauſam expeditam*. Nam ſi pars litigans verè dedit liberaliter illa munera, tranſtulit dominium in Judicem, & finita cauſa, non eſt ampliùs locus illius periculi: ergo nulla cauſa reſtitutionis: ſalvo tamen ſemper jure reſtitutionis reſpectu alterius partis injuſtè læſæ. Communis; *Molin. Vaſq.* aliiſque citatis Lugo *to.* 2. *de juſt. d.* 37. *ſect.* 11. *num.* 134. Tamb. *lib.* 9. *cap.* 2. *§.* 1. *num.* 9.

IV. *Secluſa prohibitione contraria legis poſitivæ*. Nam 126
ejuſmodi acceptiones munerum ſevere prohibent leges poſitivæ, tam civiles, quàm Eccleſiaſticæ. Attamen DD. cit. probabile cenſent, illas leges non obligare ſub mortali, neque reſtitutionem deberi ante ſententiam Judicis: cùm in illis legibus clara verba non inveniantur ſignificantia obligationem ſub mortali, vel clarè impedientia tranſlationem dominii acceptorum: ideòque reſtitutio in illis legibus videtur impoſita in pœnam; & conſequenter non urgere in conſcientia ſub mortali ante ſententiam Judicis, ſed benè poſt, quia juſtæ ſententiæ ſemper ſtandum eſſe, apud omnes in confeſſo eſt. Excipitur autem ab omnibus. *Niſi iſta munera accepta ſint ab Eccleſiaſticis Viſitatoribus ratione viſitationis*: hi enim ſine dubio peccant mortaliter, & ad reſtitutionem acceptorum obligantur, ex ſpeciali, & graviſſima prohibitione Sacrorum Canonum, & Conc. Trident. *ſeſſ.* 24. *cap.* 3. *de Reform.* Exceptis neceſſariis pro uno vel altero victu moderato. Lege dictum caput Concilii.

§. II. *Ex pacto acceptare munera ob opus ex juſtitia debitum mortale eſt, & reſtitutioni obnoxium.*

QUando nimirùm quis pacto implicito, vel explicito, 127
munera, ſeu quodvis notabile, & pretio æſtimabile exigit, ut faciat, vel omittat id, quod alioquin ex juſtitia gratis præſtare tenetur, v. g. Judex, ut juſtam ſententiam ferat: tandem uxor, ut viro debitum conjugale reddat; ne adulterium committat: latro, ne hominem occidat: ut quis depoſitum reſtituat, rem inventam ſuo domino reddat, vel quodvis debitum ſolvat &c. hi enim, & ſimiles peccant contra Juſtitiam; inſuper pactum nullum eſt: nullum rei datæ dominium acquirunt, ſed in totum reſtituere tenentur, Communiſſima DD. Nav. *c.* 17. *nu.* 39. Leſſ. *lib.* 2. *c.* 34. Lugo *diſp.* 18. *nu.* 63. Ratio clara eſt, quia nullus poteſt vendere alteri rem alterius, ſed qui ex pacto munus, vel pretium accipit pro eo, quod ipſe ex Juſtitia debet facere, vel omittere, vendit id, quod non eſt ſuum ſed alterius: res enim, quæ ex juſtitia debetur, Petro v. g. perinde eſt, ac ſi eſſet ipſius, v. g. ſi Judex accipiat munera tanquam pretium ex pacto, ut juſtam ſententiam ferat pro Petro, vendit reverà rem non ſuam, ſed ipſius Petri, quippè quæ ex juſtitia ipſi debita eſt quaſi res ipſius; ergo peccat contra juſtitiam, & verè alienum rapit, nec retinere poteſt. Hic veriſſimè eſt univerſitas iniquitatis

apud

apud Magiſtratus, Judices, Advocatos, Tabelliones, ſimileſque Officiales Cameræ, vel Juſtitiæ, qui cùm ex officio conſtituti, vel ſufficienti, immo plerumque exceſſimo ſtipendio conducti ex juſtitia tenerentur præſtare obſequium, vel officium; etſi expreſsè in pactum non deducant, hoc ipſo tamen pactum implicitum ineunt, cùm ita ſe gerunt erga partes, vel alios, ut ii facilè intelligant, eos officium ſuum non ſatis præſtituros, niſi continuis muneribus axim inungant; ſicque vero pacto implicito ejuſmodi munera tanquam debita, & pretia pro eo, quod aliàs ex officio, & juſtitia tenerentur præſtare, exigunt, & recipiunt, vel potiùs extorquent, cum grandi injuria, & damno clientum: quippè qui, vel maximè in hoc ſunt involuntarii, & quaſi coacti dant.

128 Addidi in Aſſertione. *niſi juſta cauſa excuſet*. Juſtè enim poſſunt ſubeſſe cauſæ, ob quas prædicti Officiales, Judex, Advocatus, Tabellio, Medicus, &c. ex officio, & juſtitia obligati aliquid præſtare, jure exigere poſſint aliquid à partibus, vel clientibus. In primis ſi à Republica conducti ſunt ad ea munera, ſed abſque ſufficienti ſtipendio, tenebuntur quidem ex juſtitia præſtare operam petentibus, juſtè tamen mercedem exigere poſſunt proportionatam uſq; ad ſufficiens ſtipendium, ſecundùm circumſtantias perſonarum, locorum &c. prudenter judicandum. Deinde licèt juſtum ſtipendium habeant, tamen ceſſante ſcandalo, & prohibitione legis, exigere, & recipere poſſunt aliquid tanquam pretium laboris, & diligentiæ extraordinariæ, ad quam adhibendam alioquin obligati non fuiſſent; ut ſi Judex, vel Advocatus augendo laborem, alicujus cauſam, ſine aliorum præjudicio, vel damno, vel citiùs expediat: qua tamen licentia cautè utendum, monet *Molina* apud *Laym. cit.* plerumque enim intervenit damnum aliorum, ut ſi Officialis propter oblatum ſibi munus, unius cauſam citiùs expediat, poſthabitis aliis, qui diutiùs expectarunt, & ante alios expediri deberent de jure; nam qui prior tempore, eſt potior jure. At poſito plures adeſſe, qui æquali jure gaudeant, ut in Judicis arbitrio poſitum ſit, quem cui præponat, ſi ex pacto oblati muneris, unius cauſam ante alios expediat; etſi res periculo non careat, damnari tamen non poteſt, quia cùm omnes ſimul expedire nequeat; neceſſariò unum præponendo aliis, nulli injuriam facit, & nova ſuſcepta obligatio in gratiam unius munus offerentis ante alios expediendi cauſam illius, pretio æſtimabilis eſt, ut poſt alios reſolvit Laym. *cit. c. 4. n. 9.*

129 Eadem porro ratione qua de Judice, & Officialibus Juſtitiæ, etiam diſcurrendum eſt in aliis ſuprà poſitis caſibus & exemplis, ac ſimilibus: & inſuper notanda eſt limitatio Cardinalis de Lugo *cit. diſp.* 1. *n.* 64. Si nimirùm Judici, ut juſtam ſententiam ferat: latroni, ne occidat: uxori, ne adulteret &c. ex pacto des munera in gratiam tui ipſius vel etiam alterius proximi, tunc omninò accipiens non poteſt retinere, quia accipit pro re, quam gratis ex juſtitia præſtare debet; adeòque vendit, quod ſuum non eſt, ſeu alterius. Quòd ſi verò alicui tali des in gratiam ipſiuſmet principaliter v. g. ne is peccet, vel periculo infamiæ, aut pœnæ ſe exponat, non curando de ſuo proprio jure, damno, vel injuria &c. tunc alter acceptans retinere poterit, quia alter nulli tenetur ex juſtitia, neque ſibi ipſi, ſe ipſum ſervare indemnem à proprio damno ſpirituali, vel corporali. Sed de hoc ſatis.

§. III. *Secus eſt de acceptis ob opus debitum ex alia virtute.*

130 Cùm quis ſcilicet accipit aliquid, ut quidpiam faciat, vel omittat, ad quod non ex juſtitia, ſed ex preceptis aliarum virtutum, utpotè Religionis, Charitatis, Temperantiæ &c. obligatur, v. g. ut die feſto Miſſam audiat, die præcepto jejunet, tempore obligationis confiteatur, vel communicet; pauperi in extrema neceſſitate ſuccurrat &c. item ut opus malum omittat, ne blaſphemet, fornicetur, ſe inebriet, immodicè ludat &c. hæc licitè recipi, & retineri poſſe, negant ſanè permulti apud infrà citandos; eò quod ſic crimen ſimoniæ committatur; nimirùm opus bonum, Deo gratum, & debitum, præſertim ex virtute Religionis pretio temporali vendatur, & ematur. Alii variè & operosè diſtinguunt, ut videre eſt apud *Tanner. & Lugo* mox citandos. Sed ſecus eſſe, breviter oſtendamus.

131 I. Accepta propter opus debitum ex quacunque alia virtute, præter juſtitiam, licitè accipiuntur, & retinentur: (adhibita tamen exceptione infrà adferenda) Ita cum aliis Lugo *diſp.* 18. *ſect.* 3. *à n.* 66. Tamb. *l.* 7. *Decal. cap.* 5. *§.* 3. *n.* 21. Ratio eſt: quia quamvis ille obligetur ex aliis virtutibus illa bona opera facere, vel illa mala non committere, non tamen ex juſtitia ſaltem mihi debita: ergo ſi ea in gratiam mei ſub nova hac obligatione agat, vel omittat, licitè, & juſtè pretium, & quaſi præmium recipiet, & retinebit. Unde hic non committitur crimen ſimoniæ, ſaltem regulariter: non enim ſeu dantis, ſeu accipientis intentio eſt, opus bonum Deo gratum emere, & vendere pretio temporali, ſed potiùs illam novam obligationem tale opus faciendi, vel omittendi. Immo regulariter, quæ ſic dantur ad homines alliciendos ad bonum, vel avertendos à malo, gratis donari cenſentur ob cauſam piam, vel ſub conditione, ſi ita fecerint, vel omiſerint; non autem in pretium operis pii: quis enim condemnet patremfamilias, vel heros, ſi filios, vel famulos muneribus alliciant ad diligenter audiendum Sacrum, ad confitendum tempore debito: pueros, vel puellas ad Religionis ingreſſum &c. Qua ratione etiam à ſimoniæ labe excuſantur, qui ad redimendam vexationem iniquam dant pecuniam Sacerdoti maliotiosè aliàs nolenti baptizare infantem, vel providere moribundum: aut militi hæretico, ut Sacramentum Euchariſtiæ non conculcet &c. non enim mens dantium eſt Sacramentum pretio emere, ſed impiam vexationem redimere, vel impedire: de quo in materia de ſcandalo, *ſuprà c.* 1.

II. Nihil tali modo acceptum reſtituendum eſt ex juſtitia. De hoc non videtur poſſe dubitari: ut cum aliis docet *Lugo cit.* Ratio eſt eadem, quia nimirum tunc non peccatur contra juſtitiam; cùm nec dando, nec accipiendo alicui fiat injuria, ſaltem in exemplis allatis, conſeqenter non eſt obligatio reſtituendi ratione injuſtæ acceptionis: ſed neque ratione rei acceptæ, quia translatum eſt dominium rei à potente transferre in accipientem, ut ſupponitur. Sed neque eſt obligatio reſtituendi taliter accepta ex virtute Religionis, quaſi ſimoniacè accepta ſint, ut jam viſum. Erit autem obligatio reſtituendi ejuſmodi accepta, quando acceptio pretii facit, quòd opus ex aliqua virtute, v. g. Religionis, vel Charitatis debitum, non ponatur totum, ſecundùm ſubſtantiam, vel qualitates debitas: aliàs nunquam. Quam exceptionem, & regulam ſapienter tradit *Lugo cit. n.* 70. Exemplis cape. Ex voto, aliove capite ex virtute Religionis, Eccleſiæ teneris dare calicem quadraginta aureorum, atque ut tandem ſolvas, ab alio accipis decem aureos. Sic accipiendo non ſolvis, totum votum tuum, nec das integrum promiſſum DEO, & debitum Eccleſiæ, quia quartam partem calicis valdè notabilem non das gratis, ſed ſolutam ab alio: adeòque ex eadem virtute Religionis teneris reſtituere illos decem aureos, ut promiſſum DEO integrè reddas. E contrà ex eadem virtute Religionis teneris audire Miſſam, jejunare, communicare &c. ex virtute Temperantiæ non inebriari, non fornicari &c. ſi ut iſta præſtes, pretium accipias: validè, & licitè accipis & quia pretium acceptum non impedit, quominùs opus promiſſum totum ponas, integram Miſſam audias, debitè jejunes &c. ideò nulli reſtitutioni obnoxius manes. Et ita in ſimilibus. 132

§. IV. *Idem de acceptis ob turpem cauſam.*

Accepta ob turpem cauſam dicuntur, quæ dantur, & accipiuntur ab alio ob peccatum aliquod patrandum vel jam patratum, ut ſi meretrix, vel levis fœmina accipiat pretium ob copiam corporis: Judex, ut injuſtam ſententiam ferat: ſicarius, ut hominem occidat: & ſimilia infinita. De his dicamus breviter, & diſtinctè. 133

I. Accepta propter ejuſmodi opus turpe patrandum: ante impletionem operis non poſſunt licitè, & juſtè retineri, ſed reſciſſo contractu, ex conſequenti neceſſariò reſtituenda ſunt: *Secundum omnes*. Ratio manifeſta eſt, quia invalidum eſt omne pactum de re inhoneſta, vel turpi patranda: cùm implicet pacti obligatio ad faciendum aliquod illicitum, vel peccatum: quando ergo fœmina, exempli gratia, accipit ducatum ob fornicationem futuram, judex munus ob ſententiam injuſtam ferendam: ſicarius centum aureos ob inimicum tuum occidendum &c. talis tenetur reſcindere hunc contractum, & non ſtare promiſſis, nimirùm non peccare: atqui reſciſſo pacto, jam non habet titulum retinendi illud acceptum. Res clara, aut enim meretrix, v. g. habet animum dandi uſum corporis, & ſic peccat contra caſtitatem pacto irrito: aut non habet animum dandi uſum corporis, & ſic peccat contra juſtitiam accipiendo, & retinendo pretium, cùm tamen nolit, nec poſſit præſtare id, propter quod pretium datum eſt; ergo utroque caſu reſtituere tenetur pretium acceptum, & ita in cæteris. Secus dicendum, ſi alter donaſſet liberaliter, etſi ex intentione alliciendi fœminam ad uſum turpem, ut infrà in fine notabo. Et hinc in Aſſertione notanter dixi. 134

II. Poſt impletum jam opus turpe, is qui præſtitit, quamvis peccaminoſum, pretium tamen pactum, ſeu anteà jam datum, ſeu poſteà primò dandum, jam licitè recipit, & retinet: quin etiam non datum, jure naturali, & in foro ſaltem conſcientiæ juſtè exigere poteſt: idque generaliter in quovis genere peccati, ſeu opere turpi, contra quamcunque virtutem, etiam juſtitiam (de quo tamen ſpecialiter *num. ſeq.*) ita communiter mox citandi. Ratio communis eſt, quia pretium illud non datur, & accipitur pro ipſo peccato formaliter, peccatum enim cùm nihil ſit neque licitè poſſibile, non eſt vendibile, ſed datur, & accipitur pro actu ipſo ma- 135

materiali, quatenus daoti utilis, vel delectabilis, accipienti autem aliquo modo laborioſus, vel periculoſus eſt; adeòque ex utroque capite omninò pretio æſtimabilis, ac vendibilis eſt: ideòque licèt actus per peccatum poſitus ſit, quia tamen pretio æſtimabilis, eſt ratione utilitatis, vel delectationis, aot etiam ratione laboris, vel periculi alterius, ſolutio, & receptio pretii minimè erit contra juſtitiam, & conſequenter licitè recipi, & retioeri, immò etiam juſtè exigi poterit. Non ſunt quidem ſeparabilia materiale, & formale peccati in perpetrando, ſunt tameo ſeparabilia in exigendo, & ſolvendo pretio pro jam patrato, ut nimirùm non exigatur, & ſolvatur pretium pro peccato formaliter, ſeu ipſa malitia (quod eſſet contractus planè diabolicus, noo humanus) ſed pro materiali taotùm, ſeu actione illa tibi delectabili, vel utili, alteri autem aliquo modo laborioſa, vel periculoſa.

135 Sic ergo 1. meretrix, poſtquam non ſine peccato ſui corporis copiam fecit, noo tantùm pretium, vel quodvis ob eam cauſam datum, vel promiſſum licitè recipit, & retinet, ſed etiam omni jure, etiam civili in foro externo exigere poteſt: juxta *L. quartam ff. de conditione ob turpem cauſam*. Ita communiſſima DD. cum S. Th. 2.2.*q*.62.*ar*.5. & plurimis congeſtis Leſs. *l*.2.*c*.14.*dub*.8. Mol. *t*.1.*tr*.2.*diſp*.34. Laym. *c*.4.*num*.8. Diana *p*.2.*tr*.2. *Miſcel. reſ*.40. Lugo *diſp*.18.*ſect*.3. Ratio jam dicta eſt, quia ibi non ſolvitur peccatum, ſed delectatio, ſeu utilitas quædam conducta ab alio quæ eſt naturale quid, & pretio æſtimabile: nec alteri gratis debitum. 2. Eadem eſt ratio de quacunque fœmina etiam honeſta, virgine, vidua, nupta, ut contra *Abbatem*, *Angelum*, & quoſdam alios, habet jam communis DD. apud cit. Et ratio eadem eſt, quia nimirùm etiam honeſta fœmina non vendit tunc peccatum, ſed commoditatem illam & obſequium corporis, immo, & honorem ſuum, periculum infamiæ, & ſubinde etiam vitæ, quæ ſanè ſont pretio æſtimabile. 3. Hoc tamen diſcrimen eſt inter meretricem & honeſtam fœminam, quòd meretrix, præſertim publica pro mercede expoſita, etiam in foro externo poſſit petere ſuum pretium juxta Legem citatam, at fœminæ honeſtæ in foro conſcientiæ tantùm, licitè petunt, recipiunt, & retinent pretium, in foro autem externo puniuntur, & in pœnam delicti etiam pretio privantur per ſeotentiam Judicis. 4. Eademque eſt ratio in aliis peccatis contra alias virtutes (ſaltem præter juſtitiam) ut ſi accipias pretium, ut te cum alio inebries, ut blaſphemes &c. etſi enim pecces contra alias virtutes, Temperantiam, Religionem &c. nullo tamen reſpectu peccas contra juſtitiam; ideòque vendendo operam tuam alteri utilem, vel delectabilem, juſtè recipis, & retines pretium ſecluſo omni onere reſtitutionis.

137 III. Idem omninò dicendum, etiamſi opus turpe patratum ſit contra Juſtitiæ virtutem: maneote tamen obligatione reſtitutionis reſpectu tertii injuſtè læſi. Ita contra alios non paucos communis DD. meique cit. omnes. Ratio eſt quia pretium adhuc accipitur pro re emptori grata, & pretio æſtimabili, & ad quam venditor non tenebatur, & licèt is peccarit contra juſtitiam reſpectu alicujus tertii, eique ad compenſationem damni obligetur, non peccat tamen contra juſtitiam reſpectu dantis, quippè qui liberè vult & validè poteſt dare, ut ſupponimus: ideòque etſi injuſtè accipiat reſpectu illius tertii, quem læſit in gratiam dantis, non tamen injuſtè accipit reſpectu daotis, quin etiam juſtè ab eo exigere poteſt.

138 Exemplis res manifeſta fiet. 1. Uxor commiſſo adulterio, utique peccavit contra juſtitiam reſpectu mariti; eique, vel prolibus legitimis, reſarcire tenetur damnum inde ſecutum, ſi proles ſpuria familiæ intruſa fuit; at non peccat, ſed licitè recipit, retinet immo, & exigit pretium pactum ab adultero: nec obſtat, quòd maritus ſit dominus corporis uxoris, ideòque pretium acceptum ipſi acquiri, & reſtitui debere ab uxore adultera (ut rectè, & ſcrupuloſè nimis docent *Molina*, *Reginald. Banner*, & alii apud *Dianam* mox citandum) vir enim non eſt dominus corporis uxoris abſolutè in quemcunque uſum, ſed ſolùm ad uſum conjugalem debitum, & licitum, uti rectiùs doceot *Bonacina*, aliique cit. Diana *p*.2.*tr*.17.*reſol*.7. Tamb. *l*.7. *Decal*. *c*.5. *§*.3. *n*.22. 2. Cuſtos nemoris, vel gabellæ, accepto pretio ſinit arbores ſcindi, vel gabellam defraudari: peccat utique contra Juſtitiam reſpectu domini ſylvæ, vel gabellæ, & obligatur ei totum damnum reſarcire: attamen pretium ob favorem illum exhibitum licitè, & juſtè recipit, nec iis, à quibus accepit, reſtituere tenetur. 3. Promiſiſti ſicario centum aureos, ut inimicum tuum occidat: ante impletum opus, ſcis jam, nullam eſſe obligationem, at poſtquam ille facinus non ſine labore, & periculo ſuo in tui gratiam patravit, licitè à te pretium pactum exigit, recipit, retinet; eò quòd ille labor, & periculum in tui gratiam ſuſceptum pretio æſtimabile ſit, quamvis peccaverit contra juſtitiam, homicidium patrando & obligatus manet, in tui defectum, ad compenſanda damna hæredibus occiſi indè ſecuta: 4. Eadem ratione, ſi pactus es cum Judice, ut non ſine periculo ſuo in tui gratiam ſuſcepto, injuſtam ſententiam ferat, quamvis graviſſimè peccet contra Juſtitiam reſpectu partis injuſtæ ſenteotiatæ cui tenetur omne damnum compenſare, attamen noo peccat contra juſtitiam reſpectu tui, ſed juſtè, ac licitè recipit, retinet, vel exigit à te pretium promiſſum pro opere quamvis injuſto in tui gratiam facto. Idemque eſt de conducto ſimiliter falſo teſte, Advocato, & ſimilibus ſexcentis. Loquimur autem ſemper in Jure naturali, & foro conſcientiæ; ſemper excipiendo: niſi leges prohibentes reddant inhabiles tales ad dandum, vel accipiendum, ac ipſum tale pactum, vel promiſſionem irritaverint ut certè fecerunt in pactis, & promiſſionibus ſimoniacis in beneficiis, Sacris ordinibus, & Religionis promiſſione, ac ſecundùm multos, in miniſtris Juſtitiæ, quoad ea, quæ ultra ſtipendium accipiant, ſed de his mitiùs jam dixi *§*. 1. *in fine*. Inſuper

139 IV. Qui pactus eſt, vel promiſit alteri pretium pro quocunque opere turpi, v. g. meretrici: vel cuivis fœminæ etiam conjugatæ ob uſum corporis, etiam contra Juſtitiam ut Judici, ſicario &c. in exemplis allatis, non ſolùm licitè ſolvit, ſed etiam obligationem naturalem contrahit, ac jure naturali tenetur ſolvere poſt opus turpe, vel injuſtum jam patratum, niſi leges reddant inhabiles tales ad dandum, vel accipiendum in certis caſibus jamjam notatis. Ita communior DD. quos congerunt, ſequuntur Mol. *to*.1. *diſp*.94. Sanch. *l*.3. *moral*. *c*.9. *n*.22. Leſſ. *Laym*. *Lugo*, *Dian*. *Tamb*. *l*. *c*. Ratio patet ex dictis correlativè: ſi enim alter opere turpi impleto poteſt juſtè à te exigere, ut probatum, certè tu quoque teneberis ſolvere pretium promiſſum: ſi enim tu promiſiſti, & ille ex ſua parte rem vendibilem, utpotè tibi commodam, vel delectabilem poſuit, non eſt, unde tu ab obligatione ſolvendi promiſſum liber evadas. Confirmat efficaciter *cit*. *n*.59. negari poſſet pretium pactum pro re turpi negare etiam licitè poſſet juvenis matrimonium promiſſum puellæ defloratæ, cui perſuadendæ illud verò promiſerat, & tamen omnes Doctores clamaot, negare non poſſe, ac etiam in foro externo compelli debere: ergo.

140 Contrarium tamen, neminem ſcilicet obligari ad ſolvendum alteri, quod pro re turpi patrata illi promiſſum eſt, ſecluſo juramento ſaltem in his, quæ per leges puniuntur, ut fornicatio fœminæ honeſtæ, adulterium, homicidium, ſententia injuſta &c. docent non ignobiles Doctores, & nominatim *Navar*. *c*.17. *man*. *n*.41. Ratio ipſius eſt, quia putat, tunc dationem, & acceptionem pro re turpi patrata, eſſe novum peccatum, & approbatiooem peccati commiſſi; qui enim dat, vel accipit pretium propter peccatum commiſſum, videtur de novo approbare, atque in eo complacere, quod utique mortale eſt. Sed infirmum fundamentum facilè negamus: poteſt enim ſtante perfecta pœnitentia, & deteſtatione peccati commiſſi, tamen dans velle ſervare promiſſum, & accipiens velle lucrum ſuo facto promeritum, ut optimè obſervat Lugo *num*.55. Ratio aliorum eſt: quia promiſſio illa de re turpi patranda fuit nulla, nec ullo modo obligans, utpotè quia peccaminoſa: ergo nec ex obligatione ſervanda. Sed facilè reſpondeo diſtinguendo *ant*. promiſſio illa fuit nulla, nec ullo modo obligans reſpectu ipſius operis turpis patrandi: concedo *ant*. juxta dicta numero primo. Fuit nulla, nec obligans reſpectu pretii promiſſi ad ſolvendum, ſuppoſito, quòd opus turpe pretio æſtimabile, jam impletum ſit N. *ant*. & *conſequ*. Quamvis enim pactum à principio fuerit invalidum, nec ullam induxerit obligationem ad opus turpe implendum, attamen opere inhoneſto, & pretio æſtimabili jam impleto, pactum reſpectu pretii ſolvendi convaleſcit ob rationem ſuprà datam. *Denique* huic ſententiæ planè favet, & adhærere videtur S. Auguſt. *Epiſt*. 24. *ad Macedonium*. Sed fortè locutus ſolùm ſecundùm leges poſitivas, quibus ejuſmodi pacta infanda ſceleratorum hominum, Judicum, præſertim iniquorum, ſeverè prohibentur, & graviter puniuntur; & rei promiſſæ, vel acceptæ reſtitutio fiſco, Eccleſiæ, vel pauperibus adjudicantur: quæ tamen (exceptis ſimoniacis ſuprà indicatis) in foro externo tantùm locum habet, & non in foro conſcientiæ, antè ſententiam Judicis, ut contra quoſdam Juriſtas ex communi probant *Leſſius*, *Layman*, *Lugo cit*. Sermo fuit toto hoc §. de acceptis ob turpem cauſam ex pacto, vel promiſſionem prævia. De acceptione autem donatorum liberaliter ob ejuſmodi turpem cauſam, patet ex generaliter dictis §. 1.

141 Sed reſtat delicatus ſcrupulus. Quid ſi virgo, vel fœmina honeſta, v. g. accipiat ejuſmodi munera liberaliter oblata ab amaſio, quando ei moraliter certò conſtat de ejus libidinoſa intentione; ipſa tamen minimè conſentiens ejus maligno intento: poterit ne licitè accipere, ac juſtè retinere; Reſpondeo. 1. Regulariter loquendo peccare mortaliter puellam ejuſmodi munera acceptantem: quia ſic fovet impurum ejus amorem, ac deſiderium, & ſpem copulæ aliquando obtinendæ, veriſſimo ſcandali peccato: & quamvis dicat expreſ-

expreſsè puella, ſe quidem accipere, ſed nolle tamen conſentire in aliquid turpe, nihilominus adhuc alter ſemper putabit admiſſo munere à puella, eam faciliùs tandem expugnari poſſe, eaque ſpe pugnare pergit. Quòd ſi tamen in raro caſu hoc non eſſet: ſicut etiam, ſi puellæ non certò conſtet de libidinoſa affectione donantis, tunc utique licitè accipiet. Reſpondeo. 2. Eo caſu munera ſic liberaliter donata ab amaſio, & quamvis illicitè accepta ob ejus notam libidinoſam intentionem, puella non tenebitur reſtituere, ſed licitè retinere poterit: ſic *Molina*, *Rebellus*, aliiſque cit. *Diana* ſuprà Lugo *cit. n. 49.* Ratio eſt: quia accipiendo non peccavit contra juſtitiam; nam enim liberaliter dedit impurus amator, ſciens puellam non acceptare cum pacto copulæ ut ſupponimus, quamvis eam ſperaverit. Quare ſi ſua ſpe fruſtratus amaſius munus prodegit, ſibi imputet, ſuæque credulitati: ſicut quando quis gratis ſervit, vel munera largitur Principi, aut Epiſcopo, aut Prælato &c. intentione, ac ſpe acquirendi officium, vel beneficium, poſteà ſpe ſua fruſtratus, certè Principem, vel Epiſcopum nullo jure ad reſtitutionem coget; ſed ſuam inanem ſpem miſer deplorabit. Lege *Lugo l. c.* ubi à reſtitutione liberavit Heroinam nobiliſſimam, quæ monile ingentis pretii à grandi amaſio accepit, non dubiè advertens ejus pravam intentionem.

SECTIO VI.

Defraudatio tributorum, vectigalium, gabellarum, cum appendicula de criminibus falſi.

SUMMARIUM.

142 *Tributum, vectigal, gabella &c. quid?*
143 *Ut tributa vectigalia &c. juſta ſint, quatuor requiruntur conditiones.*
144 I. Auctoritas legitima.
145 II. Juſta cauſa.
146 III. Modus debitus, &
147 IV. Perſona ſubdita.
148 *His conditionibus concurrentibus, licita eſt tributorum exactio.*
149 *Ad quæ ſolvenda, eſto multi velint, non eſſe obligationem in conſcientia.*
150 *Vera tamen, & communior eſt ſententia oppoſita, ſcilicet, eſſe obligationem in conſcientia ea ſolvendi, ſi juſta ſint.*
151 *Quid de ementibus ab iis, quos ſciunt defraudare vectigal, & tamen id non vilius vendunt?*
152 *Non eſt obligatio in conſcientia ſolvendi tributa, vectigalia &c. non tantum, quando conſtat eſſe injuſta.*
154 *Sed probabiliſſimè etiam, quando de eorum juſtitia dubitatur.*
155 *Ubi tamen Officiales adhuc juſtè exigunt.*
155 *Quid in his conſulendum à Confeſſariis?*

142 TRibutum latè ſumptum dicitur omne id, quòd Principi, vel Epiſcopo, vel Reipublicæ tribuitur, vel penditur ad onera communia ſuſtinenda: ſicque comprehendit vectigalia, gabellas, & alia &c. *Vectigal* dicitur, quod pro rebus in civitatem, vel provinciam invectis, vel advectis ſolvitur: aliàs etiam dictum portorium. *Gabella* dicitur, quod Principi, vel Magiſtratui ſolvitur ex rebus venditis mobilibus, vel immobilibus: dicitur *pedagium*, quod à tranſeuntibus, vel equitantibus ſolvitur pro conſervatione pontis, viæ, vel cuſtodiæ, &c. Tributum ſtrictè ſumptum, prout diſtinguitur à prædictis, eſt penſio, quæ ſubditis imponitur, Principi, vel Magiſtratui ſolvenda, ut & ſtatum, & dignitatem ſuam tueri, & communibus neceſſitatibus Reipublicæ, vel utilitatibus proſpicere poſſit: eſtque duplex, unum dictum *capitatio*, quod ſingulis capitibus, vel perſonis imponitur abſque proportione facultatum. Alterum dicitur *cenſus*, quod ſecundùm æſtimationem, & proportionem facultatum à ſubditis exigitur. Et hoc rursùs duplex. Unum ordinarium, quod certam quotanis recurrentem ex communi lege penſionem, vel præſtationem continet. Alterum extraordinarium, quod propter ſupervenientem cauſam, ſive neceſſitatem extraordinariè imponitur, & dicitur *collecta*, ſeu *tallia*. Huic ſimile eſt ſubſidium charitativum, quod Epiſcopi, occurrente aliqua neceſſitate, petere, & exigere ſolent: de quo cap. cum Apoſtol. de cenſibus ex Concil. Lateranenſi, dicitur: *ſuſtinemus pro multis neceſſitatibus, quæ aliquoties ſuperveniunt, ut ſi manifeſta, ac rationabilis cauſa extiterit, cùm charitate moderatum ab eis* (Clericis Epiſcopi) *valeant auxilium poſtulare*. Atque ut juſtum ſit, ac obliget ſubſidium charitativum, eaſdem conditiones requirit, ac tributum. Videndum ergo breviter, quas conditiones requirat, & qualiter obliget tributum?

ASSERTIO IV.

TRibuta, vectigalia, gabellæ, ſubſidia charitativa &c. ut juſta ſint, quatuor conditiones requiruntur. 1. auctoritas legitima exigentis. 2. juſta cauſa exigendi. 3. modus debitus imponendi. 4. perſona ſubita. Ea, ſi juſta ſint, ſubditi (immò reſpectivè & extranei) tenentur ſolvere in conſcientia, etiam antequam petantur: adeò ut non ſolventes, vel defraudantes notabiliter, peccent mortaliter, & ad reſtitutionem obligentur. Secùs, ſi conſtat ea injuſta eſſe; & probabiliſſimè etiam, quando de eorum juſtitia dubitatur. Explico more ſolito. 143

§. I. *Ut juſta ſint, quatuor requiruntur conditiones.*

I. A*Uctoritas legitima* imponendi tributa, & vectigalia originariè eſt penes Principes ſupremos, videlicet Imperatores, Reges, Reſpublicas, ſeu Magiſtratus in terris ſuis alium Superiorem non agnoſcentes, aut eos, qui à ſummis Principibus privilegio, aut legitima conſuetudine jam præſcriptam facultatem hanc tributa, & vectigalia imponendi, conſecuti ſunt. Vide *cap. ſuper quibuſdam, de verborum ſignificatione*. Adeòque qui abſque legitima auctoritate ejuſmodi nova tributa, vectigalia, gabellas in terris ſuis imponunt, præter peccatum graviſſimum, & ſummè noxium Reipublicæ, quippe omnes injuſtè lædentes, & certiſſimam obligationem reſtituendi, ipſo facto incurrunt excommunicationem latæ ſententiæ in Bulla Cœnæ, quam latè explicant *Alphonſus de Caſtro*, Navar. *c. 27. nu. 61.* Cautiſſimè hìc procedant Confeſſarii circa telonarios, & ſimiles officiales, qui inſcio Principe propria auctoritate certas expenſiones ſibi exigunt, & in conſuetudinem deducunt, nunquam, aut difficulter abrogandam. Expertus loquor. Quamvis tamen aliquando excuſari videantur ob juſtam cauſam, vel compenſationis ob defectum ſtipendii, vel extraordinarii laboris, & moleſtiæ: vel quòd homines benevolentia, vel gratitudine ultrò liberaliter donare videantur, omnia tamen periculoſa, & cautè trutinanda à Confeſſario. 144

II. *Juſta cauſa* exigendi, ac imponendi tributa, & vecti- 145
galia, eſt. 1. Suſtentatio Principis, vel Magiſtratus conſiderato ſtatu, dignitate, ac meritis ejus in Rempublicam. 2. Neceſſitas, vel magna utilitas Reipublicæ; cui alia ratione ſubveniri non poteſt, niſi ſubſidio ejuſmodi tributorum, & exactionum, quatenus tamen opus, & neceſſarium: adeò ut ſi cauſa neceſſitatis, vel utilitatis perpetua ſit, v. g. conſervatio murorum, pontium, cuſtodia civitatis &c. exactio perpetuat: ſin verò temporalis tantùm, tempore belli defenſio contra hoſtem, reparatio deſtructorum per hoſtes, ea ceſſante, etiam exactio ceſſet. juxta communem, & certam DD. Sententiam *Cajet. Angeli*, *Leſſii*, *Nav.* apud Laym. *hic l. 3. tr. 3. c. 3. nu. 2.* quem vide. 3. Id maximum locum habet in vectigalibus, & tributis, quorum cauſa facilè cognoſci poteſt. Quòd ſi verò tributum antiquum fuerit, quod à tempore immemoriali ſine murmure, & querela à populo exactum fuit, præſumptio erit pro juſtitia cauſæ, ac tituli; adeò ut quamvis conſtet primam cauſam exigendi ceſſaſſe, præſumendum tamen ſit, aliam loco ejus ſucceſſiſſe, v. g. reſtauratio ærarii exhauſti, merita ſingularia Principis &c. uti ex communi notat Laym. *ib. nu. 2.* 4. Licèt autem ſæpè contingat, ut ceſſante cauſa una extraordinaria tributi antea impoſiti, ejus loco alia neceſſitas occurrat, ob quam prius illud tributum adhuc durare poſſit, ac debeat, quòd ſi tamen ſufficiat, nec debet, nec poteſt Princeps juſtè aliud novum tributum imponere ejus occaſione, ut prob! paſſim fit, nemine audente contradicere. Abſque ergo ejuſmodi juſta cauſa tributa imponentes, continuantes, augentes &c. ſine dubio graviſſimè peccant, & ad reſtitutionem obligantur ut raptores, ſaltem diminutione aliorum tributorum, ſi ærarium aliundè ſufficiat. Omnia certa apud omnes quoad doctrinam, ſed valdè perverſa in praxi. Vide *Laym. cit.* & Lugo *diſp. 36. ſect. 4.*

III. *Modus debitus* imponendi tributum eſt, ut exactio 145
ſit moderata, & juxta menſuram cauſæ, vel neceſſitatis, ob quam contribui debet, & ſecundùm proportionem facultatum ſingulorum, ut non alii plùs, alii minùs graventur, quàm juſtum ſit. Idemque dicendum de compulſione civium ad mutuandum Principi ob ejuſmodi cauſas. Cajetanus *v. vectigalia*, aliam hìc addit conditionem ex parte materiæ, ut ſcilicet vectigal non imponatur in iis rebus, quæ neceſſariæ ſunt ad familiam alendam, vel agrum colendum, ſed in iis rebus, quæ negotiationis cauſa invehuntur, & emuntur, & venduntur; juxta *L. univerſim C. de vectigal.* quæ conditio licèt æquiſſima ſit, & alicubi ſervetur, contrarium tamen ob juſtam cauſam ſtatui poteſt, & defacto introductum eſt, ut contra *Angelum* notant DD. communiter *Nav. Sylveſter*, *Leſſius*, *Laym. & alii cit.*

IV. *Perſona ſubdita:* tributa enim, & vectigalia juſtè exi- 147
gi poſſunt directè à ſolis ſubditis, cùm tributa pendere maximè ſit ſignum ſubjectionis, ut indicat Apoſtolus *ad Rom.*

13. Datur enim id Principi, ut ſuum, ac Reipublicæ ſtatum tueri poſſit; quod utique eorum tantùm intereſt, qui e uſdem Reipublicæ membra, adeòque ſubditi ſunt. Indirectè verò, & per accidens, etiam exiguntur ab externis: nam in primis invehentes merces in Regionem coguntur vectigal ſolvere propter conceſſum jus mercimonii: quæ tamen exactio quoad effectum in ſubditos redundat, quibus tantò cariùs merces poſteà venduntur. *Deinde* qui merces ex provincia evehunt, coguntur ſolvere vectigal, partim propter dictum jus mercimonii ipſis in ea Provincia conceſſum; partim propter expenſas pontium, ac viarum, & ſecuritatis præſtandæ obligationem, quæ domino loci incumbunt. *Ulterius*, ſi vectigal, vel ſimilis exactio impoſita ſit ſuper vino, frumento, & his ſimilibus fructibus, ac mercibus, quæ in ea Regione, vel civitate venduntur, tunc etiam extranei, ſicut & Clerici indirectè gravantur: ut ſi ibi emere velint pari cum incolis, & laicis jure utantur, ut cum aliis notat *Laym. cit.*

148 His ergo conditionibus concurrentibus licita, & juſta eſt exactio tributorum, gabellarum &c. Ratio clara eſt: cùm enim Principi ex officio incumbat adminiſtrare Rempublicam, curare bonum commune, communibus neceſſitatibus, ac utilitatibus proſpicere &c. quæ abſque ſumptibus præſtare non poteſt; nec ſumptus ſufficienter ſuppetunt, niſi mediantibus ejuſmodi tributis, & vectigalibus, jure poteſt Princeps, vel Magiſtratus exigere illa, quatenùs ad ipſiuſmet, & officialium ſuorum competentem ſuſtentationem, & neceſſitates, vel utilitates publicas curandas neceſſarium, & ſufficiens eſt: quæ quidem decernere ad Conſiliarios, ſubinde & Confeſſarios Principum ſpectat, graviſſimè oneratis eorum conſcientiis.

149 Quæſtio nunc communiſſima, & in quotidiana praxi ſummè neceſſaria eſt, quando ſubditi obligentur ejuſmodi tributa, vectigalia, gabellas &c. ſolvere Principi, vel Magiſtratui, an in conſcientia, ex juſtitia ſub mortali, ſic ut ea defraudantes peccent contra juſtitiam, & ad reſtitutionem obligentur? Eſt Sententia ſatis multorum, & gravium Doctorum, ſubditos non obligari in foro conſcientiæ ſolvere ejuſmodi tributa, antequam petantur ab exactoribus. Ita *Angelus*, *Tabiena*, *Nav. Sotus*, & alii apud citandos, & probabilem cenſent *Leſſius*, Bonac. *de contract. diſp. 2. q. 9. pu. 1.* Saltem pœnitentes non eſſe cogendos in conſcientia ad reſtitutionem poſt factum cenſet Sà *v. gabella nu. 6.* & Malderus *tr. 5. cap. 6. dub.* 15. Saltem quoad gabellas pro rebus uſualibus excuſari à mortali, & onere reſtitutionis conſentiunt *Nav. Cajet. Leſſ. Molina*, *Bonac.* Ratio horum Doctorum eſt: quia lex pœnalis non obligat in conſcientia, niſi ad pœnam poſt Judicis condemnationem; ſed lex vectigalium ſolvendorum pœnalis eſt, Magiſtratus enim intentio eſſe videtur, ut ſubditi, vel negotiatores aut vectigal ſolvant, aut ſi non ſolviſſe deprehenduntur, pœnam ſolvant; quæ communiter debet eſſe pœna commiſſi, vel caducitatis, ſeu confiſcationis mercis: nec per hoc derogatur bono communi; nam unus defraudans, deprehenſus abundè ſolvet pro viginti occultè elapſis. Quæ ſententia licèt per accidens, & in praxi plerumque vera ſit, ut patebit, tamen per ſe, & ex natura rei loquendo, dicimus,

§. II. *Ea, ſi juſta ſint, ſubditi, immo & reſpectivè extranei, tenentur ſolvere in conſcientia, etiam antequam petantur.*

150 HÆc eſt communior, & re ipſa vera Sententia DD. *Alphonſ. à Caſtro*, *Gabriel*, *Sylveſt. Covar. Cajet. Medina*, *Sotus*, *Sayrus*, *Corduba*, *Turrianus*, *Vega*, aliiſque congeſtis Suar. *lib. 5. de legibus c.* 18. Vaſq. *de reſtit. cap. 6. §. 3. dub.* 2. Sanch. Molina *cit. diſp.* 674. Leſſ. *cit. c.* 33. *dub* 8. Laym. *lib. 3. tr. 3. c. 3. n. 5.* Lugo *ſect.* 4. Diana *p.* 1. *tract. de legibus reſolut.* 19. Sumitur ex Scriptura in bis ſupponente, vel indicante debitum conſcientiæ, ad Rom. 13. *Ideò enim & tributa præſtatis: miniſtri enim Dei ſunt, in hoc ipſum ſervientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal.* Et Matth. 21. Chriſtus oſtenſo ſibi numiſmate cenſus, dixit. *Reddite ergo Cæſari, quæ ſunt Cæſaris, & quæ ſunt Dei, Deo.* Ipſoque exemplo ſuo docuit Matth. 22. pro ſe, & Petro tributum ſolvens. Ratio certè manifeſta eſt: nam juſtitia commutativa obligat ſemper in conſcientia, etiam antequam petatur debitum: atqui juſta tributa, & vectigalia ſunt debita, Principi, vel Magiſtratui ex juſtitia commutativa, tanquam jure naturæ debitum ſtipendium ad ſuum ſtatum, & bonum publicum ſuſtinendum: etenim juſtitia commutativa poſtulat Principi, ſeu Magiſtratui publica onera compenſari ab iis, quorum gratia ſuſtinet ea: quod licèt directè, & per ſe ſolùm concernat ſubditos, tamen indirectè, & per accidens etiam ſpectat ad extraneos, ut ſuprà dictum eſt. Et quamvis quantitas, & munus tributi pendendi non jure naturæ, ſed lege poſitiva Principis taxetur, poſita tamen ea juſta taxatione, tributum taxatum jure naturæ debetur Principi, vel Magiſtratui. Quod optimè confirmatur, & declarat Vaſquez exemplo decimarum: quo cùm fideles jure naturæ teneantur Miniſtris Eccleſiæ ſtipendium ad eorum ſuſtentationem, etſi jure naturæ determinatum non ſit, poſtquam tamen Eccleſia eam quantitatem, ſcilicet decimam partem fructuum determinavit, jam jure naturæ, & in conſcientia debentur decimæ Miniſtris Eccleſiæ: ergo juſta tributa, vectigalia, gabellæ &c. ſolvenda ſunt Principi, vel Magiſtratui in foro conſcientiæ, etiam antequam per exactores exigantur: adeò ut peccent mortaliter, non tantùm qui ea defraudant notabiliter, occultando, vel ſubducendo merces ex induſtria, aliiſque fraudibus utuntur ad ſubterfugiendam tributi ſolutionem: ſed etiam qui ultrò non indicant ſecundùm legem, vel conſuetudinem loci; ut nimirum ea ſolvantur, etiam non petita. Secus eſſet, ſi lex, vel conſuetudo loci obtineret, ut certa tributa, vel vectigalia ſolvantur tantùm exactoribus petentibus. Neque ſolùm peccant ipſimet defraudantes, vel non ſolventes juſta tributa, & vectigalia, ſed etiam ad id cooperantes, & ſpecialiter ipſi exactores abſque juſta cauſa non exigentes, diſſimulantes, non accuſantes eos, qui ita injuſtè defraudant.

Sed quid dicendum de ementibus ab iis, quos ſciunt defraudare, vel non ſolvere vectigalia, aut gabellas, & tamen nihil vilius vendentes? Reſpondeo cum diſtinctione: *aut* enim talis emptor poſitivè cooperatur ad defraudationem gabellæ, utpotè ſuadendo, ut mercem ſibi occultè, & ideò vilius vendat, juvando merces ſecretò deportare, & ſubducere telonii, ſeu dominis publicis, vel exactoribus: & tunc, quia talis venditori poſitivè cooperatur ad fraudem, & damnum Principis, ſine dubio peccat contra juſtitiam, & venditore non reſtituente, ipſe ſecundo loco ad reſtitutionem obligatur. Et hoc ſenſu intelligendi ſunt Doctores id abſolutè affirmantes. *Aut* talis emptor poſitivè nullo modo cooperatur ad defraudationem vectigalium, ſed ſimpliciter emit, etſi probè ſciat, venditorem non ſolvere, vel non ſoluturum gabellas, etiamſi is merces occultè in domum tuam importet, & emendas feras, & benè ſcias, eum id facere animo non ſolvendi gabellas, dummodò ſecretè non procures, ſed ſimpliciter emas, per ſe loquendo non peccas contra juſtitiam, neque ad reſtitutionem obligaris, in defectum venditoris, quia tua emptione non poſitivè, ſed tantùm negativè, & materialiter cooperaris ad fraudem alterius; quippè cum ſtante tua emptione venditori adhuc liberum ſit ſolvere gabellas: neque tibi ex juſtitia incumbit venditorem cogere, vel monere ad ſolvendum: aut non ſolventis fraudem apetire, vel deferre Magiſtratui, ut ſupponimus. Et ratio à priori eſt, quia debitum vectigalium non eſt onus ſimpliciter reale, & ipſis mercibus affixum abſolutè, cùm Princeps defacto non compararit dominium mercis in toto: vel in parte (unde aliud eſt de emente rem alienam, vel furtivam,) ſed eſt onus reale ſimul, & perſonale: ſcilicet debitum quidem de tali re, at non à quovis habente illam rem, ſed à ſolo venditore ſolvendum ſecundùm leges: ergo qui venditori non cooperatur ad fraudulentam venditionem ſubtractis gabellis, ſed ſimpliciter emit, nec contra juſtitiam peccaſſe, nec reſtitutioni obnoxius cenſeri debet. Dixi autem *per ſe loquendo*. Aliud enim eſſet, ſi emptor adverteret ex ejuſmodi frequentatis emptionibus occultis, & fraudulentis, aliis paſſim exemplum ſuum ſequentibus, Principi, vel Reipublicæ grave damnum emergere: tunc enim contra juſtitiam, & pro rata ſua reſtituere teneretur. Atque hoc ſenſu intelligendus eſt Sanchez, & alii abſolutè negantes tales emptores debere reſtituere, ut optimè explicat Lugo *cit. ſect. 4. à num.* 65. 151

§. III. *Secus ſi conſtet, ea injuſta eſſe.*

QUando nimirùm, aut certò conſtat, aut probabiliter exiſtimatur vectigal injuſtum eſſe in toto, vel in parte: utpotè quia noviter impoſitum abſque ſatis nota auctoritate, vel cauſa juſta, quia fama, & perſuaſio in populo eſt (ut reverà eſt his temporibus) tributa ſub prætextu alicujus neceſſitatis impoſita, in non neceſſarios uſus converti, vel aſſervari; aut certè longè majori quantitate exigi, quàm neceſſitas, vel juſta cauſa poſtulet, reliquo in privatos uſus converſo: tunc ſecundùm omnes, ſolutionem in toto, vel in parte ſubterfugere, aut etiam occulta compenſatione uti, licitum, & juſtum erit, modò ſemper abſit ſcandalum: item mendacium, & perjurium, quæ nunquam licita ſunt: ita poſt alios *Molina*, *Laym. Lugo cit.* Ratio manifeſta eſt, quia cuivis jure naturæ conceſſum eſt injuriam, & damnum ſuum injuſtum impedire, vel reſarcire, quatenus licitè fieri poteſt, ſed eo caſu ex actionis injuſtorum tributorum, injuriam, & damnum injuſtum patiuntur ſubditi, quod alia ratione impedire non poſſunt, niſi ſubterfugiendo ſolutionem, vel ſi jam ſolvere coacti ſint, occultè compenſando; ergo licitum, & juſtum erit ſecluſo ſcandalo, vel alio peccato. 152

At

Digitized by Google

153 At quid dicendum in dubio, quando verè dubitatur de juſtitia tributorum, vectigalium, vel gabellæ alicujus: ſive dubio negativo, dum ſcilicet ſimpliciter dubitatur de juſtitia vectigalis abſque eo, quòd ſit aliqua ratio probabilis pro, aut contrà: ſive dubio poſitivo, dum dubitatur, an juſta ſint, ex eo quòd pro utraque parte ſint rationes probabiles, etiamne adhuc obligatio ſolvendi? Tributum adhuc ſolvendum eſſe affirmant *Sotus*, *Leſſius*, *Malderus*, alii apud *Sanch. & Lugo cit.* Ratio eſt, quia in dubio juſtitiæ legis, ſententiæ, vel præcepti, eſt præſumendum pro juſtitia, & parendum legislatori, Judici, Superiori, ſecundùm communem in materia de legibus, & conſcientia dubia: in propoſito autem Princeps, vel Magiſtratus eſt legislator, Judex, & Superior; ergo in dubio, an juſtè tributa, vel vectigalia exigat, pro juſtitia, & pro ipſo præſumendum, eique parendum erit. Sententia utique tutior. At nos dicimus denique,

§. IV. *Et probabiliſſimè etiam, quando de eorum juſtitia dubitatur.*

154 VErior, & in praxi tuta videtur oppoſita communis DD. Sententia negans, in tali dubio eſſe obligationem ſolvendi tributa, ſi poſt diligentem inquiſitionem dubium perſeveret. Ita *Cajet. Sylveſt. Medina*, *Armilla*, *Gabriel*, *Corduba*, aliiſque plurimis cit. Sanch. *lib.6. moral. c.4.* Azor. *p.3. c. 22. q. 7.* Dian. *p. 7. tr. 17. reſol.* 59. Lugo *diſp. 36. ſect.6.* Et conſentit Mol. *cit. diſp. 644.* Ratio fortis eſt, quia in dubio debiti melior eſt conditio poſſidentis, & ei, qui petit, incumbit probatio debiti: atqui in propoſito ſubditus poſſidet res ſuas, Princeps petit tributum, ut debitum: ergo quouſque probetur juſtitia tributi, ſubditus non tenetur ſolvere. Unde & *in cap. provexit de cenſibus*, dicitur in omni cenſu, vel tributum oportere, ut ad quid, & quando perſolvi debeat, præſciatur. Ad rationem oppoſitam facilè reſpondetur parendum quidem eſſe, & præſumendum pro Principe, legislatore, Judice, Superiore, ſed excepto eo caſu, quo agitur de intereſſe, aut ipſius Superioris, qui tunc præſumi poteſt partialis, aut de intereſſe ipſius inferioris, ſeu ſubditi, cujus rem ſuam poſſidentis meliori conditioni præjudicari non debet.

155 Cæterùm rectè notant DD. *cit.* & ex iis Laym. *cit. lib. 3. tr. 3. c.3. nu. 6.* quòd licèt exiſtant in ejuſmodi dubio publico de juſtitia ſolvendi, ſubditus licitè ſubterfugere poſſit. Officiales tamen, ſi præceptum exigendi commodè declinare non poſſint, juſtè exigunt. Quia quamdiu non adeſt certitudo moralis de injuſtitia cauſæ, præſumere poſſunt Officiales, quòd Princeps ita præcipiens, juſtam habeat cauſam ipſis incognitam, prout in ſimili de ſubditis in bello dubio militantibus ſuprà ſuo loco dictum. Alia eſt ratio de Conſiliariis Principum, ad quos pertinet de juſtitia tributi cognoſcere: hi enim non poſſunt Principi conſulere, ſuadere, vel approbare tributi impoſitionem, vel exactionem, niſi affirmativè cognoſcant, ſaltem probabilitatem juſtæ cauſæ, uti cum *Vaſquez* rectè notat *Laym. cit.* Similiter in dubio poſitivo de juſtitia tributi, cum ſcilicet utrimque ſunt rationes probabiles, fieri poteſt, ut & Princeps juſtè, ac licitè exigat & ſubditus juſtè, & licitè neget, vel ſubterfugiat tributum: quia uterque ſequitur ſententiam probabilem. Et hac ratione dari poteſt bellum juſtum ex utraque parte propter ignorantiam veritatis ex una parte, & rationes utrimque probabiles, *Sanch. Lugo*, *Diana cit.*

156 Denique pro praxi Confeſſarii, omninò placet conſilium *Molina cit.* valdè laudatum à Cardinali de Lugo dicta *diſp. 36. ſect. 4. n. 43.* Quòd quando evidenter, vel ſatis probabiliter non conſtat de juſtitia tributi, vel vectigalis, ante factum, populum ſemper monendum eſſe, & conſulendum pœnitentibus, ut tributa ſolvant, & non defraudent, ut ſic Reipublicæ pax, & Principibus debita obedientia, ac reverentia conſervetur: alioquin ſemel laxata conſcientia homines avari ſine dubio valdè exorbitarent, & abuterentur, cum graviſſimo Reipublicæ, & Principum damno; poſt factum autem, & defraudatum jam tributum, ſi pœnitens certò, vel probabiliter ſibi perſuadeat, in tanta noſtri temporis tributorum multitudine, & varietate, eſſe aliquid injuſtum, vel nimium, quòd ipſe ſolvat, vel multitudinem ipſam nimiam, eſſe & exceſſivam: per ſe conſiderata qualitate ſuæ perſonæ, & negotiationis, reliquis ſuis tributis omninò ſufficienter contribuere pro ſua perſona, quantùm juſtitia exigit ad Principis, & Reipublicæ neceſſitates non eſſe cogendum à Confeſſario ad reſtitutionem, ſed omninò diſſimulandum. Quod à fortiori docent omnes DD. oppoſitæ Sententiæ. *Ratio eſt*, quia cùm tot conditiones requirantur ad juſtum tributum imponendum, vel augendum, in tanta tributorum multitudine meritò præſumitur, multa eſſe incerta, & dubia, quæ fraudare, etſi non ſit ſuadendum, certè tamen etiam compenſare non ſint cogendi miſeri pœnitentes. Et ſanè nimis grave redderetur Sacramentum Pœnitentiæ, & viam ſalutis multis præcluderet, qui eſto à Confeſſariis moneantur, non tamen reſtituent, adeòque æternæ damnationis periculo ſe ſe exponent. Ego jam à quadraginta, & ampliùs annis, non niſi, quantum memini, quinquies juſtam cauſam reſtituendi reperi.

A P P E N D I X,

Crimina falſi.

S U M M A R I U M.

158 *Crimen falſi quid?*
159 *Quadrupliciter committitur, falſificando I. res,*
160 *II.* Inſtrumenta, (*teſtamentum*, *codicillum*, *chyrographum.*)
161 & 162 *III.* Litteras: *imitando*, *aperiendo &c. Caſus notabilis.*
163 *IV. Monetas.*
164 *Quæ omnia ſunt mortalia ex genere ſuo.*
165 *Cum obligatione reſtituendi damna inde illata.*

A S S E R T I O X.

157 *CRimen falſi eſt perverſio veritatis cum dolo, & alterius jactura: quoad materiam præſertim hoc ſeptimum Præceptum concernentem, quadrupliciter potiſſimum committitur; Falſificando res, inſtrumenta, litteras, monetas: omnia mortalia ex genere ſuo; cum obligatione reſtituendi damna illata, vel inde ſecuta proximo.* Eſt tota nimis certa apud omnes.

§. I. *Eſt perverſio veritatis cum dolo, & alterius jactura.*

158 CRimen falſi tria eſſentialiter includit, veritatis perverſionem, dolum operantis, damnum alteri inde proveniens. Res clara erit in exemplis mox afferendis: & quia illud damnum plerumque eſt in bonis fortunæ, ut patebit iiſdem exemplis, ideo hoc crimen communiter refertur ad ſeptimum Præceptum: ſi verò eſſet damnum in bonis corporis, ut ſi Judex pro reo necando, clam dimiſſo ſubſtitueret aliam innocentem &c. ad quintum: in bonis famæ, ad octavum præceptum referendum eſſet, uti ſunt crimina falſi eorum, qui falſum teſtimonium proferunt, teſtem falſum in judicio producunt, Judicem corrumpunt: Item Advocati partis ſuæ cauſam parti adverſæ prodentis. *Lege 1. & ſequentibus, ff. de crimine falſi.* Nunc ſiſtendo in materia ſeptimi Præcepti.

§. II. *Quoad materiam quadrupliciter potiſſimum committitur.*

159 I. CRimina falſi falſificando *res* committunt. I. Venditores, qui falſis, vel falſatis ponderibus, & menſuris utuntur, aut materiam adulterinam minùs utilem mercibus admiſcent. II. Qui alienum partum alicui ſupponit. III. Qui ſignum adulterinum facit, vel ſculpit, *L. penult. ad leg. Corneliam de falſis.*

160 II. Crimina falſi falſificando *inſtrumenta*, committunt, qui teſtamentum, codicillum, chyrographum, aliudve inſtrumentum, vel ſcripturam immutant, ſupprimunt, lacerant, raſura falſant, ſignum amovent. Item qui ejuſmodi inſtrumenti adulterina confingunt, & pro veris ſupponunt. *L. cit. ff. & cap. ad legem Corneliam de falſis.*

Sed quæſtio hic delicata incidit, utrùm, amiſſa ſcriptura, inſtrumento, chyrographo de hæreditate, nobilitate, legitimatione, & maximè de debito aliquo magni momenti &c. liceat ſimilem novam ſcripturam conficere in ſuum commodum tantùm, citra alterius injuriam: aut ſi quis conveniatur de mutuo accepto, vel alio debito, quod jam legitimè ſolverat, ſed aliter probare non poteſt, liceat inſtrumentum factæ ſolutionis confingere ſine crimine falſi? Reſpondeo. Simpliciter non licere. Ita ex communi Layman *lib. 3. tr. 3. c. 4. num. 3.* Ratio eſt: quia licèt non ſit crimen falſi contra juſtitiam particularem, & commutativam, quia nemini jus ſuum læditur, unde nec aliqua reſtitutionis obligatio inde contrahitur: eſt tamen crimen falſi contra virtutem veritatis, & juſtitiam legalem: eſt enim mendacium ex ſe pernicioſum Reipublicæ; unde & legibus ſeverè prohibetur: & cùm prohibitio juſta ſit, etiam in conſcientia obligat. Neque urget ratio proprii damni evitandi, cùm talis jure poſſeſſionis ſervetur, & probatio adverſario incumbat. Quamvis in his bona fides facilè à mortali excuſare poſſit, præſertim verè urgente damno proprio.

161 III. Crimina falſi falſificando litteras committuntur non tantùm, etſi principaliter, imitando alterius manum, vel chyrographum *L. quid ſit ff. ad Legem Juliam*; ſed etiam

ab eo, qui alienas litteras doloſè aperit, & legit, cum ejuſdem, vel tertii damno, & injuria; & ſi litteræ fuerint Papales, incurritur excommunicatio reſervata ſummo Pontifici non tantùm in Bulla Cœnæ, ſed etiam in jure communi *cap. ad falſariorum de crimine falſi*. Et ſi in Religionibus litteræ ſint à Superiore ad ſubditos, aut viciſſim, eſt caſus reſervatus in decreto Clementis VIII. Dico autem, qui doloſè aperit. Secus ſi caſu fiat, aut juſta cauſa aperiendi ſubſit; ut jure belli, aut juſtæ defenſionis gratia contra inimicum inſidias molientem, ut notat Navar. *cap.* 18. *nu.* 53. aut ſi Magiſtratus, Prælatus, Paterfamilias ſuſpicentur, aliquid mali patrandi in litteris contineri: aut quando Religionis ſtatus licentiam aperiendi litteras Regularium Prælato tribuunt, ut ferè in omnibus Religionibus fit.

162 Occurrit hic rurſus ſcrupulus. Quid ſi aliquis litteras alicujus momenti, quas multum refert ſecretas eſſe, in publicum abjiciat laceratas: alius vero reperta, & collecta fragmenta legit in ſuum commodum, ſeu inde ſibi proſpicit: peccabitne talis crimine falſi, vel aliter? Caſus ſingularis contigit Venetus. Mercator acceptas litteras ex Oriente ſignificantes de futura penuria aromatum, laceratas abjecit, has repertas collegit alius mercator, & ſtatim copiam aromatum coemendo illum prævenit, eique lucrum eripuit. Quæritur, utrùm injuriam illi intulerit? Reſpond. negativè cum Sylveſtro V. *emptio*, & Laym. *cit. cap.* 4. *n.* 4. Ratio eſt: quia mercator cùm litteras laceratas abjecit, & verè pro derelictis habuit, hoc ipſo omnibus colligendi, legendi, & in ſuum commodum utendi poteſtatem feciſſe cenſendus eſt. Et rectè dixit Sylveſter cit. *Si quis litteras in publicum abjectas legit ſolum, ut ſciat, curioſitas eſt: ſi ut ſibi provideat, commodiſque ſuis ſtudeat, humana, non vitioſa prudentia eſt*. Quòd ſi abjiciens inde damnum incurrat, ſibi imputet. Tenebitur tamen talis ex charitate, immo etiam ex juſtitia ejuſmodi litteras apertas non oſtendere aliis, quos intelligit, ea notitia uſuros eſſe in damnum injuſtum alterius; maximè, ſi alterius fama inde patiatur, Quemadmodùm ſi Titio hominem quærenti ad necem injuſtam, tu locum oſtendas, ubi latitet, homicidio cooperari cenſeberis.

163 IV. Crimina falſi falſificando *monetas* committunt. I. Qui monetas etiam ſinceras cudunt, non habentes auctoritatem *L.* 1. & 2. *Cap. de falſa moneta*. Quia nimirùm uſurpant jus Principis cum ejus injuria, & damno; id enim efficitur, ut ejus monetæ non tanto numero expendantur. II. Qui falſam monetam cudunt, utpotè materia adulterina, vel pondere iniquo. III. Qui de juſto pondere monetæ detrahunt abſcindendo, radendo *L. quicunque ff. ad legem Corneliam*. Addit Laym. *cit. cap.* 5. *num.* 5. etiam id, quod juſtum pondus monetæ excedit, privata auctoritate abſcindentes peccare, & ut falſarios puniri poſſe: Quia monetæ publicæ privata auctoritate detrahit cum damno Communitatis, quæ, cùm æquè ſint multæ monetæ deficientes, quàm excedentes in pondere, injuſtè illo ab alio privatur. IV. Qui adulterinæ materiæ nummos cupreos, ſtanneos, plumbeos tingunt, ut appareant aureæ, vel argenteæ, *L. cit. quicunque*. Quòd ſi tamen quis monetam publica auctoritate cuſam admixto cupro, quo apparente non libenter recipitur, argento vivo, vel ſale madefacta illiniat, ut faciliùs expendat, non erit damnandus peccati ſaltem gravis: ut notat *Laym. ibid.* V. Etiam qui falſas monetas cupreas, ſtanneas &c. ſcienter expendunt, non obſtante, quòd anteà, & ipſi iis ab aliis decepti fuerint. Ex communi Navar. *cap.* 16. *nu.* 167. apud Laym. *cit. num.* 6. Quia nemo debet damnum proprium reſarcire cum novo damno alterius innocentis. Quin etiam, ſi quis ignoranter, ſeu bona fide dederit alteri, tenetur tamen ei ad reſtitutionem, qui læſus fuit, ut habet communis doctrina. At quid ſi quis nummum adulterinum, v. gr. talerum plumbeum alteri donet, vel det, quem ſcit eo animo accipere, ut alterum decipiat? Reſpondeo, eum peccare, eò quòd cooperetur ad falſationes multas inde ſecuturas, ſaltem peccàto ſcandali, non item injuſtitiæ; niſi ita cooperatus eſſet ad aliquem decipiendum.

§. III. *Omnia mortalia ex genere ſuo.*

NImirum & ratione falſitatis pernicioſæ Reipublicæ, 164
& ratione damni injuſtè illati proximo cùm doloſam injuſtitiam contineat. Adde, aut ſaltem ratione inobedientiæ, ut ſi Religioſus falſificet ſigillum Prælati ad evagandum extra Monaſterium: caſus reſervatus in ſuprà dictis. Dico tamen *ex genere ſuo:* nam à mortali excuſat, ac veniale reddit, & levitas agentis, & parvitas materiæ, ſeu damni illati, uti apud omnes in confeſſo eſt.

§. IV. *Cum obligatione reſtituendi damna illata, vel inde ſecuta proximo.*

CErtum apud omnes, & liquidum ex terminis. Neque 165
de his, & reſtitutione ex injuſta læſione proximi in bonis fortunæ aliquid ſpeciale dicendum ſupereſt, præter omnia dicta tract. 4. generaliter *de reſtitutione in communi:* & ſpecialiter *de reſtitutione debita ex delicto formali, ratione injuſtæ acceptionis à poſſeſſore malæ fidei*. Atque hactenùs dicta equidem ſufficerent quoad materiam directam ſeptimi Præcepti, quatenus negativum eſt: *Non furtum facies:* verùm idem Præceptum, ut initio prænotavi, implicitè, & virtualiter ſimul affirmativum eſt, præcipiens jus ſuum cuique reſtituendum, vel reddendum: & ſic latiſſimè patens, pro neceſſaria, & utiliſſima praxi tam intra, quàm extra Confeſſionale plenam ſui explicationem petit univerſa ferè materia de Jure, & Juſtitia. Cùm igitur ſucceſſus hactenùs non valdè diſplicuerit, hic tandem finiatur, & pro neceſſario complemento, in nomine Domini mox etiam ſequatur Tractatus ſextus, & ultimus.

Digitized by Google

TRACTATUS VI.

Pro neceſſario complemento ſeptimi PRÆCEPTI.

DE DOMINIO ET ACQUISITIONE RERUM LEGITIMA:

Adeòque etiam de CONTRACTIBUS

In genere, & in Specie.

TRactatus hujus ſeptem erunt capita. I. De Dominio, & modis acquirendi illud, uſque ad Contractus. II. De Contractibus in genere, eorumque valore ex parte conſenſus perſonæ, & materiæ. III. De Contractibus gratuitis ad transferendum Dominium plenum, *Donatione*, *Teſtamento*, *Legato*, *Dotatione*. IV. *De Mutuo*, *& Uſura*. V. De Contractibus oneroſis transferentibus Dominium plenum, *Permutatione*, *Emptione*, & *Venditione*. VI. De aliis contractibus ad transferendum Dominium induſtrioſis, *Cenſu*, *Cambio*, *Societate*, *Luſu*, *& Sponſione*. Ac VII. De reliquis contractibus partim gratuitis, partim oneroſis conferentibus Dominium utile tantùm, vel omninò nullum propriè, *Commodato*, *Precario*, *Conductione*, *Locatione*, *Emphyteuſi*, *Feudo*, *Fidejuſſione*, *Pignore*, *Hypotheca*, *Depoſito*, *&c.*

CAPUT I.

De Dominio, & modis acquirendi illud uſque ad Contractus.

CApitis hujus ſex erunt Sectiones. 1. De Dominio, ejuſque diviſione, & ſpeciebus. 2. De ſubjecto Dominii, ſeu quibus illud competat. 3. De objecto Dominii, ſeu quænam res ſub dominio cadant: ubi de modis acquirendi generatim. 4. De Acquiſitione rerum per occupationem, inventionem &c. 5. De Acquiſitione rerum, vel dominii per præſcriptionem, ſeu uſucapionem. 6. De Acquiſitione rerum, vel dominii per alluvionem, acceſſionem, confuſionem, commixtionem, &c.

SECTIO I.

De Dominio, ejuſque diviſione, & ſpeciebus.

SUMMARIUM.

1 *Jus variè ſumitur.*
2 *Propriè ſumptum definitur, &*
3 *Explicatur* Jus in re, &
4 Jus ad rem.
5 & 6 *Dominium* Juriſdictionis *quid, & quotuplex?*
7 Uſque ad num. 10. *Quid, & quotuplex dominium* proprietatis?
10 Uſque ad num. 13. *Explicatur dominium plenum, & perfectum.*
13 *Quinam prohibeantur, vel impediantur in ſuo dominio quoad actum ſecundum?*
14 Uſque ad num. 18. *Enumerantur quædam dominia imperfecta.*
18 *Uſus fructus eſt I.* Jus utendi, &
19 *II.* fruendi.
20 *III.* re aliena.
21 *IV. Salva rei ſubſtantia.*
22 *In quo conveniant uſufructuarius, & uſuarius?*
23 *Quibus modis uſusfructus finiatur?*
24 *Quid ſi uſufructuarius ingrediatur Religionem?*
25 *Uſus rei quid?*
26 *Alius* juris, *alius* facti.
27 *Uſus facti ſimplex omninò dependens à voluntate proprietarii.*
28 *Qualem etiam habent FF. Minores.*
29 *Habitatio quid?*
30 & 31 *Servitus quid, & quotuplex?*
32 *Servitus urbana, & ruſtica.*
33 *Quando ſervitutes acquirantur, & quando præſcribantur?*

Explicatio terminorum.

Jus ad rem: Jus in re.

1 I. JUris nomen variè accipitur apud Doctos. 1. Pro ſcientia rerum, Legum, ſeu Jurium, quo ſenſu Jus ab Ulpiano definitur, *ars boni, & æqui*. 2. Jus accipitur pro loco, ubi fit juſtum, ſeu ubi Juſtitia adminiſtratur: quo ſenſu dicitur quis in Jus ambulare, in Jure comparere, aliquem in Jus vocare: Immo etiam accipitur pro ſententia ipſa Judicis; Judex etiam ſententiam pronuntians dicitur Jus dicere. 3. Jus accipitur pro ipſa re, ſeu lege; quæ eſt regula juſti. Sic enim dividitur in naturale, & poſitivum, Divinum, humanum, jus Gentium, Civile, Canonicum. Et paſſim audis aliquid dici eſſe de Jure naturali, de jure poſitivo &c. De Jure ſic accepto in materia de Legibus. 4. Ad propoſitum magis, jus accipitur pro juſto, ideſt, adæquato, ac debito alteri: & ſic eſt objectum Juſtitiæ, quæ præcipit cuilibet reddi, quod ſuum eſt: *Juſtè*, ideſt, adæquatè ad æqualitatem; ut *tr.* 4. *c.* 1. *ſect.* 2. patuit. 5. Principaliter, & propriiſſimè Jus accipitur pro poteſtate, vel facultate legitima ad aliquam rem obtinendam, vel functionem exercendam, cujus violatio ſit injuriari. Quo ſenſu dicitur aliquis, uti jure ſuo, aut Jus alterius violare: & hoc modo acceptum Jus eſt fundamentum Juris juſti, & titulus, quem reſpicit juſtitia reddendo cuique ſuum: ideò enim juſtum, & debitum eſt, ut mihi aliquid detur, vel fiat, quia ad illud jus, ſeu facultatem habeo illud exigendi, eoque fruendi; & Jus ſic acceptum eſt hujus loci, & communiter definitur.

2 *II. Jus eſt facultas legitima aliquid agendi, obtinendi, diſponendi, uſurpandi, vel in eo quomodolibet ſe habendi*, cui ſi ſine legitima cauſa contraveniatur, injuria fit eam habenti. E. g. ego habeo Jus comedendi proprium cibum, induendi propriam veſtem, incedendi in publica via, &c. injuria fit, ſeu injuriam mihi infert, qui abſque legitima cauſa me impedit. Quòd ſi enim tali facultati ex legitima cauſa contraveniatur, non fiet injuria eam habenti, v. g. verum jus eſt, quod deponens habet, in rem ſuam apud alterum depoſitam repetendi: quòd ſi verò ſuperveniente furia, vel periculo, ne deponens re ſibi reddita, v. g. gladio, ſe ipſum, vel alium interficiat, ei non reddatur, ſicque ejus facultati legitima de cauſa contraveniatur, nulla fit ipſi injuria: & ſic de cæteris diſcurrendum. Jus porrò communiſſimè dividitur in *Jus ad rem*, & *Jus in re*: Et breviter dici poſſet: *Jus in re* eſſe facultatem jam actu habendi aliquam rem. *Jus ad rem* verò eſſe facultatem non adhuc actu habendi, ſed ſolùm acquirendi ſibi aliquem rem, aut quodpiam. Sed accuratiùs, & Theologicè,

3 III. *Jus in re* dicitur, quo rem ipſam nobis obligatam habemus, ita ut apud quemcunque res iſta exiſtat, noſtra tamen, nobiſque adſtricta maneat. Quale jus habet Dominus in ſuam pecuniam, veſtem, domum, mancipium; & tale jus acquiritur quocunque contractu legitimo, ſecuta traditione. Unde hoc Jus in re parit actionem realem in Judicio, quæ dicitur *rei vindicatio*: Actio enim realis dicitur, quæ adhæret ipſi rei, ipſamque rem inſequitur, adeò ut in cujuſcunque poteſtatem res noſtra, vel nobis obligata, devenerit, ab eodem repoſci, & vindicari poſſit: competitque hæc actio omnibus ſpeciebus dominii infrà nominandis. Vide Laym. *lib.* 3. *tr.* 1. *cap.* 5. *n.* 1.

4 IV. *Jus ad rem* dicitur, quod non quidem ipſam rem nobis adſtrictam habet, ſed etiam perſonam nobis obligatam habet ad rem illam nobis dandam. Quale jus acquiritur per promiſſionem, emptionem, alioſque contractus ante rei traditionem. Item per electionem, poſtulationem, vel præſentationem ad Beneficium, vel officium ante legitimam acceptationem. Item per ſponſalia. Unde hoc jus ad rem in Judicio non realem, ſed perſonalem tantùm actionem parit, ſcilicet in ipſam tantùm perſonam nobis obligatam, non immediatè in ipſam rem: *Actio* enim *Perſona-*

ſic dicitur, quæ proximè tendit in perſonam nobis obligatam ex promiſſione, contractu, vel delicto. Et licèt conſequenter etiam tendat per ſe in rem nobis tradendam, ita tamen adhæret eidem perſonæ nobis obligatæ, ut contra alium ejuſdem rei acquiſitorem, vel poſſeſſorem inſtitui minimè poſſit: v. g. ſi res promiſſa, vel vendita Petro ante ejus traditionem, & acceptionem, poſteà tradatur Paulo à Joanne, res manet Paulo, & Petrus prior emptor non contra Paulum, ſed Joannem tantùm, utpote ſolùm ſibi ex promiſſione, vel contractu obligatum, actionem inſtituere poteſt. Item ſi mutuò dediſti Titio centum aureos, quos poſteà tradidit Cajo; hoc caſu actio perſonalis tibi contra Titium tantùm, nulla autem contra Cajum competit, juxta *leg. penult. Cod. de action. & obligat.* Unde patet, quòd duo poſſint habere jus reſpectu unius, & ejuſdem rei, unus ſcilicet *Jus in re*, alter *Jus ad rem*; v. g. Joannes vendens domum Petro, pretio nondum ſolato, habet adhuc jus in domo; Petrus tantùm jus ad domum. Sic in ſponſalibus ſponſus acquirit jus ad ſponſam; in matrimonio verò rato acquirit jus in ſponſa. Sic Juſti in via habent jus ad gloriam: Sancti in Patria habent jus in Gloria.

Dominium Juriſdictionis, & proprietatis,

5 DOminium latè ſumptum, prout comprehendit omne dominium vix uno conceptu benè explicari poteſt, niſi velut disjunctivè dicas: *Eſt facultas legitima agendi, vel diſponendi aliquid circa rem aliquam, vel perſonam tanquam ſibi ſubjectam.* Unde duplex eſt dominium prænominatum. *Juriſdictionis, & proprietatis.*

6 I. *Dominium Juriſdictionis* eſt poteſtas Superioritatis, ac jus gubernandi ſubditos (nimirùm præcipiendo, prohibendo, permittendo, judicando, puniendo, præmiando) ad eorum in primis totiuſque Communitatis utilitatem. *Aliud eſt Divinum, & increatum*, de quo Scholaſtici. *Aliud humanum, & creatum*, ſcilicet ab illo Dominio Divino, & abſoluto, ac univerſaliſſimo derivatum, & homini communicatum: Idque duplex; *Eccleſiaſticum, & Politicum*, ſeu ſpirituale, & temporale. Dominium Eccleſiaſticum, ſeu ſpirituale eſt poteſtas gubernandi ſubditos convenienter in ordine ad eorum bonum ſpirituale animæ, finemque ſupernaturalem æternæ Beatitudinis. Talis eſt poteſtas Pontificia, Archiepiſcopalis, Epiſcopalis, aliorumque inferiorum Paſtorum animarum. Dominium politicum, ſeu temporale eſt poteſtas gubernandi ſubditos convenienter in ordine ad eorum bonum temporale, & finem naturalem, ſcilicet pacem, & tranquillitatem procurans. Et hæc dominia non ſunt hujus loci, ſed ſpectant ad materiam de Legibus.

7 II. Dominium proprietatis eſt *Jus, ſeu facultas quædam diſponendi de re tanquam ſua, & in ſuum proprium commodum*: Et hæc eſt præcipua, & perfecta ſpecies Juris in re ſuprà explicati. Dividitur *in plenum*, ſeu perfectum, & *non plenum*, ſeu imperfectum; & utrumque intelligi poteſt, vel ex parte ſubjecti, vel ex parte objecti. Ex parte *ſubjecti*, ſeu habentis dominium, & minùs propriè, Dominium *plenum* dicitur idem, quod integrum, & omninò proprium habentis, cùm quis ſcilicet, in dominio talis rei conſortem non habet: Dominium verò *non plenum* dicitur idem, quod partiale, vel commune pluribus, cùm quis ſcilicet in dominio talis rei conſortem habet, ſine cujus concurſu de tali re pro arbitrio ſuo diſponere non poteſt; quale eſt dominium hæredum reſpectu hæreditatis, antequam dividatur, quivis enim eorum habet dominium ejus hæreditatis, ſed non plenum, eò quòd adhuc ſit pluribus commune; facta autem diviſione accipiet dominium plenum ſuæ tantùm partis.

8 III. Ex parte verò *objecti*, ſeu ipſius rei, & propriè loquendo, dominium plenum, ac perfectum eſt, quod complectitur ſimul proprietatem rei cum omni ejus uſu, fructu, commodis, &c. quale dominium habet dominus in ſuam pecuniam, in rem emptam, ac traditam, &c. Dominium verò non plenum, ac imperfectum dicitur, quod complectitur, vel ſolam proprietatem rei ſine ejus uſu, & commodis, vel ſolùm uſum, ac commoda rei ſine ejus proprietate. Et hinc dominium plenum, ſeu perfectum dividitur in *directum*, & *utile*. Dominium *directum* dicit ſolam proprietatem rei ſine ejus uſu, fructu, ac commodis: ita ſcilicet, ut penès illum ſit proprietas rei, utilitas verò, ſeu uſusfructus, ac commoda penès iſtum; unde is proprietarius, hic verò uſuarius dicitur: prout fieri vides in commodato, locato, feudo, emphyteuſi, &c. licèt enim talis habeat verum dominium rei, non tamen plenum, quia ſolam rei proprietatem habet; omnem autem jus utendi, & fruendi alteri competit. Dominium *utile* dicitur jus utendi, vel etiam fruendi aliqua re, ſalva ejus ſubſtantia, quippè cujus proprietas ad alterum pertinet. Unde habens tale dominium, non dicitur abſolutè Dominus rei, ſed tantùm uſuarius, vel uſufructuarius, & dominus ipſius uſus, vel fructus capiendi. Exempli gratia Titius proprium equum concedit Cajo ſub onere certæ penſionis, ut eo utatur, & fruatur ejus commodis; ipſe Titius retinet dominium directum ſui equi: unde & abſolutè dominus equi, & proprietarius eſt: Cajus verò ſolùm accipit dominium utile, ſeu jus equo utendi, & fruendi, ſalva ejus ſubſtantia, unde non dominus, ſed uſuarius dicitur. Dominia utilis velut ſpecies ſunt *uſusfructus, uſus rei, habitatio, & ſervitus*. Definitione ſingulorum ſub unum aſpectum pono, ac breviter explico.

ASSERTIO I.

DOminium plenum eſt *jus perfectè diſponendi de re corporali, niſi Lege prohibeatur.* Uſusfructus eſt *jus utendi, & fruendi re aliena ſalva ejus ſubſtantia.* Uſus rei eſt, *jus utendi tantùm re aliena, ſalva ejus ſubſtantia.* Habitatio eſt *jus habitandi domum, vel locum per ſe, vel per alium.* Servitus eſt *jus rei in rem*, quo ſcilicet una res alteri obligata eſt. Definitio dominii tradita à Bartholo recepta eſt ab omnibus Juriſtis, ac Theologis, ſecluſa tamen particula *corporali*; & meritò, ut mox patebit. 9

§. I. *I. Dominium plenum,*

ESt jus, ſeu facultas, vel poteſtas aliqua: Intelligitur autem jus *in re*: nam jus ad rem tantùm non niſi remotè, & imperfectiſſimè poteſt dici dominium. Cæterùm notum eſt, jus in re latiùs patere, quàm dominium, adeò ut non omne jus in re dominium dici poſſit; nam illud jus, quod habet depoſitarius in rem depoſitam, creditor in pignus, vel hypothecam, eſt jus in re, cùm ipſam rem ſibi obligatam habeant illi; at certè non dominium, cùm dominium illius rei ſimpliciter ad alterum ſpectet; eſt ergo jus in re imperfectum: dominium autem eſt jus in re perfectum, quo quis poſſit diſponere de tali re. In hac ergo particula *Jus*, dominium plenum, ac perfectum convenit cum dominiis illis non plenis, & imperfectis directis, vel utilibus tantùm. Quòd ſi velis definire Dominium proprietatis in genere, ut comprehendat omne dominium, plenum, & non plenum, tantùm omiſſa particula *perfectè*, dic, *Dominium eſt jus diſponendi de re aliqua, niſi lege prohibeatur*: & jam omnia dominia comprehenſa habebis. 10

II. Perfectè diſponendi.

DOminium plenum debet eſſe Jus, vel facultas, ſeu poteſtas diſponendi de re aliqua. 1. Tam quoad ſubſtantiam, quàm quoad ejus uſum, & commoda, adeò ut intrinſecè comprehendat, & dominium directum, ſeu proprietatem, & omne dominium utile rei. 2. Idque ad quoſcunque uſus ſibi placitos, & uſus non prohibitos, ſic ut de ea re pro libitu & uti, & frui, eam alienare, vendere, donare, abjicere, vel omninò deſtruere poſſit. 3. Idque principaliter ad ſuum proprium commodum: quo etiam differt à dominio Juriſdictionis, ut ſuprà indicatum eſt. Deinde qui habet facultatem quamlibet diſponendi de aliqua re, at non in ſuum, ſed alterius commodum principaliter, non Dominus eſt, ſed curator potiùs, vel adminiſtrator. Atque ita, ut ipſi in uſu, vel diſpoſitione talis rei nullus alius præferri debeat: nam ſi quis habeat facultatem ab alio domino utendi aliqua re quomodolibet, & convertendi in propriam utilitatem pro libitu, ſed revocabiliter, utique ille non erit dominus, ſed alius, qui facultatem conceſſam revocare poteſt, ac proinde illi in uſu, & diſpoſitione talis rei præferri debet. Jam ergo excluduntur à ratione dominii pleni, & perfecti omnia dominia non plena, ſeu directa, ſeu utilia; neque enim Dominus directus, ſeu proprietarius poteſt perfectè diſponere de re ſua, cùm jus utendi, vel fruendi illa re ſpectet ad alterum: Neque uſuarius, vel uſufructuarius poteſt perfectè diſponere de re, v. g. domo, agro &c. cùm non poſſit illa alienare, minùs deſtruere, & proprietas rei ſpectat ad dominum rei. Excluduntur & alia dominia imperfecta, quæ infrà breviter annotabo. 11

III. De Re,

THeologi (quorum eſt principaliter ſpectare Divina, & ſpiritualia) intelligunt de re quacunque, & corporali, & incorporali. Res corporales apud Juriſtas dicuntur, quæ ſuaptè natura tangi poſſunt, velut homo, fundus, aurum &c. Res incorporales ſunt, quæ tangi non poſſunt, cujuſmodi ſunt jura particularia; ut jus hæreditarium, jus eligendi &c. Item libertas, fama, honor; adde res merè ſpirituales, ut actus liberi, virtutes, Angeli, anima rationalis. Quis enim neget Deum, ratione creationis, & conſervationis habere perfectiſſimum dominium omnium rerum creatarum etiam incorporearum, & ſpiritualium, & hominem verè eſſe dominum ſuorum actuum liberorum: Beneficia- 12

rum

tum verò Dominum ſui Beneficii? De quo plura *Sect. ſubſequenti*. Bartholus autem ſtrictiùs definiens dominium addidit: *De re corporali*, volens nimirùm cum Juriſtis tantùm rerum corporalium eſſe propriè dominium, rerum autem incorporalium, vel jurium, non eſſe propriè dominium, ſed quaſi dominium, ſicut nec propriè poſſeſſionem, ſed quaſi poſſeſſionem: ſed Theologi non agnoſcunt tam ſtrictam acceptionem, ut dictum eſt: communi enim loquendi uſu cum omni proprietate dicitur quis habere dominium ſui Beneficii, ſuæ libertatis, famæ &c. & abhorrent audire Deum non Dominum propriè dictum creaturarum omnium etiam ſpiritualium, Angelorum, ac animarum &c.

IV. Niſi Lege prohibeatur.

13 LEx enim interdum, aut conventio ſpecialis, etſi non auferat dominium in actu primo, ſeu jus primum, & radicale diſponendi de re ſua, aufert tamen, vel potiùs impedit dominium in actu ſecundo, ſeu exercitium, & uſum plenum dominii. Sic 1. Pupillus, quamvis ſit verè dominus bonorum ſuorum, de iis tamen pro arbitratu ſuo diſponere, vel ea (maximè immobilia, ne naturali quidem obligatione) alienare non poteſt, quamdiù ſub tutoribus eſt, ut notavit etiam Apoſtolus ad Galat. 4. *Quanto tempore hæres parvulus eſt, nihil differt à ſervo, cùm ſit dominus omnium; ſed ſub tutoribus, & actoribus eſt uſque ad prædefinitum tempus &c.* 2. Debitor licèt verè maneat dominus rei datæ creditori in pignus, & hypothecam, tamen ex tacita conventione non poteſt eam rem alienare, quamdiù eſt in pignus, vel hypothecam. 3. Religioſus Societatis poſt vota biennii eſt verè dominus bonorum, & jurium ſuorum, de iis tamen pro arbitratu ſuo diſponere non poteſt ſine licentia Superiorum, obſtante voto ſimplici paupertatis Religioſæ. 4. In multorum Sententia jus majoratus, primogenituræ, fideicommiſſorum, & ſimilium, quæ bona vinculata dicuntur eſt, verum dominium, attamen alienari non poſſunt, ſed voluntate teſtatoris, ac lege ita vinculata ſunt, ut ſemper ad primum familiæ caput revolvantur, aut certè familiæ permaneant. Sed de hoc mox iterùm. Hìc obiter adnoto aliqua imperfecta, & non propriè, & ſimpliciter dicta dominia.

14 I. Prædictum jus majoratus, primogenituræ, ac fideicommiſſorum &c. non eſt propriè, & ſimpliciter dominium. Ita ex veriori Juriſtarum, & Theologorum Sententia Card. de Lugo t. 1. *de juſt. diſp. 2. ſect. 1. n. 6*. Ratio eſt: quia poſſeſſor majoratus, vel fideicommiſſi non ſolùm lege prohibitus eſt alienare, ſed prohibetur ex titulo obligante ex Juſtitia commutativa, adeò ut alienando inferat injuriam ſucceſſoribus, vel familiæ, teneatur ad reſtitutionem: ergo ille non habet plenum jus Juſtitiæ in illa re; nam ſi eſſet plenum, nullus alius haberet jus Juſtitiæ ad eandem rem.

Dices: quis ergo habet dominium plenum, & directum bonorum illorum? Reſp. Habet poſſeſſor, & ſimul tota familia, quæ tota licèt non exiſtat quoad ſucceſſores, eſt tamen quædam perſona politica fictione Juris: quemadmodùm & hæreditas vacans antequam naſcatur, vel animetur fortè poſthumus in utero matris, eſt perſona ficta à Jure repræſentans defunctum, in cujus dominio cenſentur conſervari illa bona.

15 II. Imperfectum quoque eſt dominium bonorum dotalium durante matrimonio, tam ex parte mariti, quàm ex parte uxoris. Maritus enim non dominium, & proprietatem, ſed uſum tantùm, & adminiſtrationem habet illorum bonorum. Uxor autem habet quidem dominium proprietatis, non tamen omninò plenum: nam licèt dos integra ei conſervanda ſit, & poſt mortem mariti denuò poſſit liberè, & perfectè de illa diſponere, durante tamen matrimonio non poteſt, ſed ut dictum eſt, uſus, & fructus ad maritum pertinet.

16 III. Jus illud, ſeu dominium altum, & eminentiale, quod habet Princeps, vel Reſpublica in bona ſubditorum, ut ea in caſu neceſſitatis poſſit uſurpare, diſtrahere, vendere, deſtruere &c. non eſt propriè dominium perfectum, non enim poteſt Princeps de re ſubditi diſponere perfectè pro ſuo libitu in omnem uſum, in proprium commodum, ſed ſolùm ad neceſſitatem, qua ceſſante, res redit ad dominium proprium ſubditi: & ſi deſtructa ſit, vel alienata, Princeps, vel Reſpublica tenetur ſubdito ad reſtitutionem ex re accepta, detracta tamen ſua parte aliquota.

17 IV. Simillimum imperfectum, & quaſi alium dominium eſt, quod habet pater in filium, ut eum nondum emancipatum poſſit vendere in ſervum: ſine dubio enim non eſt dominium proprium, & ſimpliciter dictum, cùm pater non habeat jus perfectum diſponendi de filio pro libitu, quemadmodùm Dominus habet in ſervum: non poteſt enim pater filium facere proprium ſervum, aut alteri ſervum donare, ſed ſolùm poteſt eum vendere, vel aliter commutare, quatenùs neceſſarium eſt, ut ſubveniat propriæ neceſſitati: unde tranſacta neceſſitate, ſi filius adhuc non ſit venditus, ceſſat totum illud jus. Quinimò ſi filius, etiam per revelationem ſciret, neceſſitati patris aliter ſubventum iri, non tenebitur venditioni ſuæ conſentire, cùm jam ceſſante neceſſitate, ceſſet jus patris ad eum vendendum. Cæterùm quale dominium ſit Religioſorum, & Beneficiariorum reſpectu bonorum Eccleſiaſticorum, videbimus *ſect. ſequenti*. De dominio pleno, & directo, ſeu ipſa proprietate rei, ejuſque acquiſitione agetur latè in omnibus ſequentibus. Hìc conſequenter breviter explico dominia non plena, & utilia tantùm.

§. II. *Uſusfructus.*

18 I. ESt *Jus* (id eſt facultas legitima) *utendi*. Non enim hic definitur actualis uſus rei, qui dicitur uſus facti, ſed uſus juris, ſcilicet facultas legitima utendi. In hac ergo particula uſusfructus convenit cum dominio, & aliis juribus: & jam excluduntur Jura nonnulla in re, quæ non concedunt uſum rei, ſed conſervationem, vel poſſeſſionem tantùm: quale jus habet creditor in pignus, depoſitarius in rem depoſitam, quibus re oppignorata, vel depoſita (ſecluſo ſpeciali contractu) uti vel frui conceſſum non eſt: & ſi utantur, vel fruantur, invito domino, tenentur reſtituere ſecundùm æſtimationem uſus, vel commodi percepti.

19 *II. Et fruendi*: hoc eſt fructus omnes, ſeu commoda ex re fructifera v. g. agro, vinea, pecore, fluvio percipiendi; quo excluditur uſus rei tantùm: nam uſuarius nudus poteſt uti domo, vel prædio v. g. ad proprium uſum, non tamen poteſt locare domum alteri, percipere, vel vendere fructus &c.

20 *III. Re aliena*. Agitur enim hìc de uſu formali, ac jure utendi, & fruendi tantùm aliqua re, cujus dominium directum, & proprietas ad alium ſpectat, qui proinde dicitur Proprietarius: alter verò uſufructuarius tantùm, ut in locato, emphiteuſi, feudo patet: nam ſi res fructifera v. g. prædium, detur alteri utenda, & fruenda pro annua penſione ad breve tempus infra decennium eſt tantùm locatum: ſi detur ſimiliter pro annua penſione ad longum tempus, vel ad dies vitæ, eſt emphyteuſis: ſi detur ſimiliter ad longum tempus, aut dies vitæ, hæreditariè ſed abſque annua penſione, pro ſolo obſequio fidelitatis, eſt feudum. Et hinc ſequitur.

21 *IV. Salva rei ſubſtantia*. Per hoc denique differt uſusfructus à dominio pleno, & perfecto rei: nam Uſufructuarius licèt ſit dominus omnium uſuum fructuum, & commodorum rei, non tamen ipſius rei, fundi, &c. quia tenetur eam quoad ſubſtantiam integram, ſalvamque conſervare. Et ſi habeat uſumfructum gregis, tenetur loco capitum mortuorum, vel perditorum alia ſubſtituere, quibus grex integer maneat. Igitur uſusfructus propriè ſolùm poteſt conſtitui in rebus permanentibus, & ipſo uſu non conſumptibilibus: in rebus autem uſu conſumptibilibus, ſeu (ut loquuntur Jura) functionem recipientibus, ut pecunia, frumento, vino &c. propriè non poteſt conſtitui uſusfructus, cùm hæ res ipſo uſu conſumendæ fructificare ultra nequeant. In iis tamen quaſi uſumfructum quandoque conſtitui poſſe, decernitur in Jure *l. 1. & 2. ff. de uſufructu rerum, quæ uſu abſumuntur*. Idque hac ratione: ſi v. gr. maritus uxori legaret uſumfructum omnium bonorum ſuorum etiam uſu abſumptibilium, pecuniæ, frumenti, pecorum &c. illa æſtimata uxori tradi debent, præſtita cautione, quòd uſufructu finito, videlicet poſt mortem uxoris eorum æſtimatio æquivalens hæredibus mariti reſtituenda ſit. Vide Laym. *cit. l. 3. tract. 1. cap. 6. num. 3.*

Uſusfructus collatus cum uſu rei tantùm.

22 COnveniunt in hoc, quòd uterque, Uſuarius, & Uſufructuarius utatur re aliena, ſalva ejus ſubſtantia; adeòque neuter poſſit alienare, vendere, vel donare alteri rem ipſam, cujus uſumfructum, vel uſum tantùm habet: immo neque uſumfructum, vel uſum, ideſt, ipſum jus utendi, vel fruendi illa re in alium transferre, vel alteri cedere abſque Domini Proprietarii conſenſu poteſt. Ita expreſsè §. *finitur inſtit. de uſufructu*, ubi in fine dicitur: Si quis *extraneo*, id eſt, alteri, quàm Proprietario uſumfructum cedit, *nihil agi*, ſeu irritam eſſe ceſſionem.

Differunt autem in tribus. 1. Quia, ut dictum eſt, Uſufructuarius fructus omnes ex re fructifera percipere poteſt, etiam penſiones, ac redditus ex ædificiis, areis &c. Item venationes, & piſcationes ad Uſufructuarium pertinent. *L. uſufructu Legato, ff. de uſufructu. L. item ſi fundo §. aucupiorum ff. eod.* Item eruere metalla, lapides, ſi ſint in fundo, ita tamen, ut agriculturæ nihil obſit. Ita juribus citatis ex communi *Laym. hic c. 6. cit. n. 2.* Uſuarius autem ſolo uſu rei contentus, nullam fructuum percipiendorum facultatem habet, ut mox dicetur. 2. Uſufructuarius rem fructiferam, ſeu potius ipſos fructus, vel utilitates rei fructiferæ alteri donare, vendere, locare, concedere poteſt, etiam invito domino, ita tamen, ut uſufructus, ſeu ipſum jus percipiendi fructus (quod in alterum transferre non poſſe jam dictum eſt) ſemper maneat penes Uſufructuarium, cujus nomi-

nomine alter fructus percipere] poteſt. Ut ex communi notat Laym. *cit. n. 4.* Uſuarius autem nudus nec jus ſuum, nec uſum ipſum in alium transferre poteſt, inſcio domino. Ut habetur *inſtit. de uſu & habitatione*. 3. Uſufructuarius tenetur facere expenſas ad conſervandam rei ſubſtantiam, cujus uſufructum habet, eique incumbunt collectæ, tributa, & ſimiles reales præſtationes, quæ pro re fructuaria, ipſiſque fructibus debentur, juxta notiſſimam Regulam 55. Juris in 6. *Secundum naturam eſt, ut, qui ſentit commodum, ſentiat & onus.* Uſuarius autem nudus nullas tenetur facere ejuſmodi expenſas pro conſervanda ſubſtantia rei, cujus uſum nudum habet, niſi ſingularis contractus interceſſerit.

Uſusfructus finitur.

23 HIs modis. 1. ceſſione mutua, utpotè ſi ant Uſufructuarius uſumfructum Proprietario cedat, aut Proprietarius proprietatem rei in Uſufructuarium transferat: hoc enim caſu ceſſat uſusfructus formalis, & fit cauſalis, conſolidatus, ſcilicet cum ſua cauſa, ſeu proprietate rei, ex qua ſuapte natura promanat, *§. Finitur Inſt. de uſufructu*. 2. Si res tota pereat: v. g. tota arx, vel domus incendio aſſumpta ſit: tunc enim non remanent uſusfructus in area. Ut habetur *L. repeti. §. rei, ff. quibus modis uſusfructus*. 3. Si tempus finitum ſit, ad quod uſusfructus alteri conceſſus eſt, omni jure. 4. Morte ipſius Uſufructuarii naturali, vel civili, ceſſat omnis uſusfructus, cùm ſit jus perſonale, ſeu, ut ait Juriſconſultus in Leg. 2. ff. de uſufructu. *Uſusfructus Jus in corpore eſt, quo ſublato, & ipſum tolli neceſſe eſt*. Et licèt Dominus Proprietarius, vel teſtator expreſſerit, ut uſusfructus ad hæredes quoque pertineat, mortuo tamen primo Uſufructuario novus in perſona hæredis uſusfructus conſtitui cenſetur: unde & de novo caveri, ſeu peti, & tradi debet.

24 At quid ſi Uſufructuarius Religionem ingreſſus, profiteatur, ad quemnam uſusfructus devolvetur? Reſp. Cum diſtinctione: quòd ſi uſufructuarius profiteatur in Monaſterio capaci bonorum in communi, ac redditium perpetuorum, uſufructus devolvetur ad Monaſterium, quo ratione Monachi, quamdiu is vivit, frui poterit. Sic *Molina Sanch.* aliique apud Laym. *cit. c. 6. n. 6.* Idem dicendum, ſi talis Religioſus transferatur ad aliud Monaſterium ejuſdem, vel alterius Ordinis bonorum ſtabilium capax quia uſusfructus ſequitur perſonam, ut benè docet Sanch. *l. 7. mor. c. 13. n. 62.* Unde etiam talis Religioſus ante profeſſionem, ſicut de aliis bonis ſuis, ita & de eo uſufructu teſtari poterit, ut hæres ejuſdem uſusfructus commodis fruatur, quamdiu Monachus vivit. Ita *Sanch. Laym. cit.* Rodriq. *t. 3. qq. Regul. q. 16. art. 5.* At verò, ſi Religioſus ingrediatur Religionem incapacem bonorum ſtabilium, uti Fratrum Minorum eſt, quamvis noſter *Rodriq.* modò cit. velit, tunc uſumfructum ex inteſtato ad hæredes ejus pertinere, quamdiu Religioſus vivit: verior tamen eſt communis Sententia DD. cum *Sanch. & Laym. cit.* tunc facta profeſſione uſumfructum extingui, & cum proprietate Domini conſolidatio. *Ratio eſt:* Quia uſusfructus eſt jus perſonale, quod unà cum perſona extinguitur, ſive per mortem naturalem, ſive per mortem civilem, quia perſona omninò incapax fit uſusfructus, ſeu cujuſvis juris temporalis: atqui per profeſſionem in ordine incapaci bonorum perſona profeſſa omninò incapax fit uſusfructus tam in propria perſona, quàm in Communitate (ſecùs eſt de Monaſteriis capacibus bonorum, in quibus perſona ratione Communitatis capax uſusfructus remanet) ergo &c. Unde nec talis profeſſurus teſtari poterit de tali uſufructu, cùm ejus profeſſione velut morte quadam civili, ipſe uſusfructus extinguatur, & ad Proprietarium redire debeat, ut rectè infert *Laym. loc. cit.*

§. III. Uſus rei.

25 I. E*St Jus utendi tantùm re aliena, ſalva ejus ſubſtantia*. Communis ex *l. 1. & 2. ff. de uſu, & habitat.* Particulis ſupra explicatis, *Jus utendi re aliena, ſalva ejus ſubſtantia*, uſus rei convenit omninò cum uſufructu, à quo præcisè differt per particulam *tantùm*, quia nimirùm uſus rei tantùm confert facultatem utendi ipſa re in proprium uſum, & non etiam fruendi, ſeu fructus illius ad ipſum rei uſum minimè ſpectantes percipiendi, v. g. Cui nudus horti uſus concceſſus eſt, poteſt tantùm in eo ambulare, poma, olera, & alia, quæ ibi naſcuntur, ad ſuum familiæque ſuæ uſum accipere. non item ex eo omnes fructus percipere, ſuoque arbitratu abſumere, vel alienare, ſicut qui uſumfructum horti accipit. Item qui nudum uſum habet jumentorum, poteſt tantùm iis uti in equitando, currus trahendo, onera portando, agrum ſtercorando: non autem poteſt percipere pecorum fœtus, lanam, nec totum lac, caſeum, butyrum, niſi quatenùs in contractu exprimitur; hæc enim in fructus magis, quàm uſu numerantur. Pro pleniori dictorum intellectu aliqua breviter notanda ſunt.

II. Uſus generatim alius dicitur *facti*, alius *Juris*. Uſus 26
facti dicitur ipſa actualis rei uſurpatio, ſeu jure, ſeu injuria facta: adeòque uſum facti habere dicitur, qui ſolùm utitur aliqua re; ſicq; etiam furibus, immo etiam brutis convenit, quæ utuntur herbis &c. Uſus *Juris eſt*, ipſum jus, ſeu legitima facultas utendi aliqua re; adeòque uſum juris habere dicitur, qui & utitur, & poteſt ad libitum ſuum uti tali re, nam propterea dicitur habere jus utendi. Duplex autem eſt uſus juris, *cauſalis, & formalis*. Uſus juris cauſalis eſt jus utendi re ſibi propria: ideo ſic dicitur, quaſi ab ipſa rei proprietate cauſatus: ex eo enim, quòd habeam proprietatem alicujus rei, poſſum ea re pro libitu meo uti, niſi illud jus alteri cedere velim. Uſus juris formalis, & propriè dictus eſt jus utendi re aliena, ſalva ejus ſubſtantia. Et hic tandem dividitur in uſumfructum, & uſum rei, modò explicatos. Uſus juris *formalis* omninò debet eſſe independens à voluntate Domini Proprietarii, quo nimirùm conceditur alicui jus, & facultas utendi aliqua re pro ſuo libitu, & independenter à voluntate, vel diſpoſitione alterius, adeò ut quicumque, etiam ipſe Dominus Proprietarius, injuriam inferat uſuario, ſi eum in ſuo uſu impediat. Unde uſus juris perfectus, tam in uſufructu, quàm in uſu rei, cùm ſit rei alienæ, ſalva ejus ſubſtantia, propriè non poteſt eſſe, niſi in rebus uſu non conſumptibilibus, quæ ſcilicet uſu ipſo non conſumuntur, ſed quibus adhuc permanentibus utimur; ut domus, ager, vinea, jumentum, &c. In his enim ſolùm uſus, ſeu jus, & facultas utendi diſtingui, ac ſeparari poteſt à dominio, & proprietate rei, quippe poſt uſum ſalvæ permanentis, ut Domino ſuo Proprietario adhuc ſalva cedere poſſit. In rebus autem uſu conſumptibilibus, quarum ſcilicet uſus ipſe eſt conſumptio rei, ut pecunia, vinum, frumentum &c. certum, & evidens eſt, non poſſe eſſe uſum juris propriè dictum: quia non eſt rei alienæ ſalva ejus ſubſtantia: nec poteſt in his jus utendi ullo modo diſtingui à dominio, & proprietate rei ipſius, ut manifeſtum eſt: eſt enim uſus jus, ſeu facultas utendi re: atqui ipſo uſu abſumitur ſubſtantia talis rei ergo eo ipſo, quo conceditur uſus talis rei, etiam conceditur dominium, & proprietas ipſius rei: nec niſi chymericum dominium reſervari fingi poteſt, ut vel cæcus tangat.

III. Alius dari poteſt uſus quaſi juris permiſſivi, vel po- 27
tiùs uſus facti ſimplex, ac licitus, & omnino dependens à libera voluntate Domini Proprietarii, quo ſcilicet conceditur alicui facultas utendi re etiam uſu conſumptibili, ſed omninò dependenter à libera concedentis voluntate, ita ut pro ejus libitu revocari poſſit. Et hic uſus ſimplex facti, atque dependens omninò poteſt ſeparari, & defacto ſeparatur à proprietate, & dominio rei etiam uſu conſumptibilis, ut docet jam communiſſima DD. apud Lugo *cit. diſp. 2. ſect. 3. n. 43.* Exempla ſunt obvia. 1. Invitatus ad convivium habet facultatem utendi cibo, & potu propoſito, nullum tamen dominium, vel proprietatem rei, ſed omnia manent in dominio invitantis uſque ad actualem abſumptionem. 2. Filiifamilias utuntur bonis paternis, & ſervi Dominorum, in quibus tamen nullum dominium habent. 3. Quilibet Religioſus in particulari utitur rebus ad veſtitum, & victum pertinentibus, in quibus tamen ipſe in particulari nullum jus, dominium, vel proprietatem habet; in hoc enim conſiſtit paupertas Religioſorum. 4. Sic denique FF. Minores nullum omnino jus, dominium, vel proprietatem ullarum rerum tam in communi, quàm in particulari agnoſcentes, uſum facti ſimplicem, & dependentem habent rerum ſibi conceſſarum, dependentem nimirùm à voluntate Dominorum, vel dantium qui datas à ſe ellemoſynas, quocumque tempore abſq; ulla injuria revocare poſſent, cùm reverà in eorum proprietate, & poteſtate remaneant, donec abſumptæ, vel alienatæ ſint. Aliarum vero rerum permanentium, quarum Domini non exiſtunt, vel ſe dominio abdicaverunt, dominium in ſe recepit Sedes Apoſtolica, & Eccleſia Romana. Et licèt Joannes XXII. Pontifex eo dominio poſteà ſe abdicaverit, alii tamen Pontifices reaſſumpſerunt. De quo vide latè Bellarmin. *l. 4. de Summo Pontif. c. 3. & ſeq.* Lugo *cit. diſp. 2. ſect. 2.* Marchant & alios Expoſitores in *c. 4. de Reg. FF. Min.*

IV. *Dices* FF. Minores, aut juſtè, & licitè utuntur rebus 28
ſibi conceſſis, aut injuſtè, & illicitè? Non utique hoc ſecundum; ergo primum: Atqui quod juſtè, & licitè fit, jure fit; ergo debent habere aliquod jus rerum, quibus utuntur. Reſp. *Conc. Maj. & diſting. ſubſumpt.* quod juſtè, & licitè fit, jure fit, jure legali, vel morali *Conc.* jure legali ſemper *Neg. ſubſumpt.* & ſimiliter *diſting. conſeq.* Habent enim Fratres Minores jus morale, & naturale utendi rebus conceſſis, quatenùs iis ex conceſſione dantium utuntur licitè, & ſine peccato: quatenùs quilibet jure naturali (ſeu ut loquuntur Pontifices, jure *poli*) poteſt, & debet tueri vitam ſuam neceſſariis, & opportunis mediis, non autem habent jus legale, vel politicum utendi rebus ſibi conceſſis, quo ſcilicet rem ſibi conceſſam, vel ejus uſum ſibi proprium vindicent, ut etiam in Judicio eam defendere, & ablatam repetere actione

ne civili poſſint. Unde auferens res Fratrum Minorum non infert injuriam directè ipſis Fratribus Minoribus violando aliquod ipſorum jus propriè dictum, cùm ipſi reverà ad illas res nullum jus habeant; ſed infert injuriam directè, vel dantibus, vel ſummo Pontifici, qui ſibi earum rerum dominium, vel reſervant, vel in ſe aſſumunt. Poteſt tamen talis prædo etiam dici facere injuriam Fratribus Minoribus, quatenùs eos vi, vel fraude impedit ab uſu bonorum ſibi conceſſorum: nam, & ipſi & omnes homines habent jus naturale, & generale, ne quis eos invitos vi, vel fraude impediat à conſecutione cujuſcumque boni, etſi aliàs nullo jure debiti, ut obviis exemplis in eleemoſyna, legato, collatione Beneficii &c. manifeſtum.

§. IV. Habitatio, & ſervitus.

29 I. H*Abitatio eſt jus habitandi domum, vel locum per ſe, vel per alium.* Eſt ſolùm uſus rei ſpecialis ſuper tantum uſum domus per conductionem, & locationem conceſſum, ſolùm addens facultatem, talem domum, vel locum etiam alteri locandi, pretiumque locationis percipiendi. *L. cum antiquitas C. de uſufructu.* Talis ſolet ſæpè concedi, & legari ex pacto, vel conſuetudine, ut in domibus locorum.

30 II. Servitus denique, aut activè ſignificat jus, quod quis habet in re aliena, vel perſona, ut ſibi aliquo modo ſuiſque uſibus deſerviat, aut paſſivè ſignificat ipſam obligationem, qua res aliena, vel perſona noſtro uſui obſtricta eſt. Et dividitur in *perſonalem, realem, & mixtam.* Servitus *perſonalis* eſt jus perſonæ in perſonam, ſeu obligatio, qua perſona perſonæ adſtricta eſt ad ſerviendum ejus uſibus: quale nimirùm jus habet Dominus in ſuo ſervo, vel mancipio: de quo utpotè vero dominio dicetur infrà *ſect.* 3. Servitus *realis mera* eſt jus rei in rem alienam, ſeu obligatio, qua res aliena rei noſtræ obligata eſt, mox explicanda. Servitus *mixta* eſt jus perſonæ in rem alienam, ſeu obligatio, qua rei alienæ tuæ perſonæ, ejuſque uſibus adſtricta eſt. Et dividitur in *uſumfructum, uſum rei, & habitationem:* de quibus jam audiviſti. Sola ergo ſervitus realis, qua res rei obſtringitur, tamquam ultima ſpecies dominii utilis, eſt hujus loci, ac duplex eſt, *urbana, & ruſtica.*

31 II. Servitus *urbana* dicitur, quæ urbanis prædiis inhæret, ideſt, domibus, vel ædificiis habitandi gratia extructis, ac annexis hortis, & areis. Et eſt vel *affirmativa,* v. g. ut ædium mearum ſtillicidium in tuum tectum, hortum, vel aream tuam recipiatur: ut tignum in parietem tuum immittatur: ut ex domo mea in, vel per domum tuam tranſitus pateat, &c. vel *negativa:* ut, ne altiùs ædes tuas tollendo proſpectum ædibus meis adimas, vel ne feneſtram in murum tuum versùs meum proſpectum aperire liceat. At verò ſecluſa tali ſervitute, pacto, vel præſcriptione conſtituta, cuilibet in ſuo fundo licet ædificare uſque ad cœlum, & in æde ſua undequaque feneſtras aperire, niſi lex aliqua obſtet, aut ex malitia ad alterius deſpectum, vel detrimentum fieret. *L. altius C. de ſervitute.*

32 III. Servitus *ruſtica* dicitur, quæ inhæret prædiis ruſticis, ut ſunt agri, prata, pecorum ſtabula à domibus ſejuncta. Hujuſmodi ſervitus eſt, ut per agrum tuum tranſire currus, vel jumenta agere liceat. In prato tuo arenam fodere, calcem coquere, per fundum tuum canales, vel aquæductus ducere. Utraque porrò ſervitus urbana, & ruſtica, aut eſt continua, vel quaſi continua, quæ ſcilicet continuum actum, & uſum habet, quantum eſt ex ſe; ut ſervitus aquæductus, ſtillicidia admittendi, tigni ſuſcipiendi &c. aut eſt diſcreta, cujus ſcilicet uſus, & actus ſunt per intervalla, qui ab hominum actione pendent, ut arenæ foſſio, pecorum ductus, vel paſtus, venatio &c. in agro, vel fundo alieno.

34 IV. Servitutes omnes enumeratæ acquiruntur, aut pacto, aut contractu, aut uſucapione, vel præſcriptione, vel bona fide inter præſentes decem, inter abſentes verò viginti annorum tempore. Aliqua tamen ſingulæ peculiaria habent. 1. Servitus realis affirmativa urbana, ſi continua, vel quaſi continua ſit, præſcribitur dicto tempore ordinario, abſque requiſito aliquo titulo, ſed requiritur ſola ſcientia, & patientia Domini liberè permittentis aliquem tali jure in ſuum præjudicium uti: ex eo enim tempore principalis talis actus inchoatur poſſeſſio ſervitutis. 2. Servitus autem hujuſmodi affirmativa, ſi diſcontinua ſit, ſolùm cum titulo præſcribitur dicto tempore ordinario: & ſi titulus deſit, requiritur poſſeſſio temporis immemorialis cum bona fide, & hoc caſu non requiritur ſcientia, & patientia Domini, quia poſſeſſio tanti temporis tribuit præſumptionem tituli. Servitutes reales negativæ præſcribuntur quidem eodem dicto tempore ordinario: hoc ſolùm iis peculiare eſt, quòd poſſeſſio ſervitutis negativæ non antea acquiratur, quàm Dominus in re ſua aliquid agere conatur, & ego bona fide eum prohibeam: nam eo tempore incipit tempus uſucapionis; utpotè ſi vicinus meus domum ſuam altiùs attollere, vel feneſtram aperire velit, & ego eum prohibeo, ratus mihi jus prohibendi competere, & ille acquieſcat, ipſo facto comparo mihi jus ſervitutis urbanæ in domo Petri. Et idem eſt in ſimilibus caſibus. 3. e contrà ſimiliter omnes ſervitutes reales; ſicut & uſusfructus amittuntur, & extinguuntur per non uſum dicti temporis, ſcilicet decem annorum inter præſentes, & viginti annorum inter abſentes expreſſè *L. penul. C. de ſervit.* Hoc tamen diſcrimine, quòd ſervitutes quidem ruſticæ per ſolum non uſum tollantur at ſervitutes urbanæ, ut amittantur, non ſufficit ſolùm non uſus, ſed etjam requiritur actus contrarius, v. g. ſi domus tua ſerviat meæ in hoc, quòd altiùs non tollatur, vel feneſtra, non aperiatur, ut ab ea ſervitute liberetur, nullus non uſus ſufficit, ſed requiritur actus contrarius, ut nimirùm aliquando ædes tuas altiùs tollas, vel feneſtram aperias: ab eo tempore, altero præſente, & non contradicente per decennium, à ſervitute liber evades. *L. hæc autem jura, ff. de ſervitutibus Urban. præd.* Hæc ſummatiè ex Laym. *l.* 3. *tr.* 1. *c.* 9. Latiùs videre potes apud Molin. *t.* 1. *tr.* 2. *diſp.* 66. & Leſſ. *l.* 2. *c.* 6.

SECTIO II.

De Subjecto dominii, ſeu quibus competat.

SUMMARIUM.

33 *Subjectum dominii duplex, remotum, & proximum.*
34 *Dominium habet. I. Deus abſolutiſſimum omnium rerum,*
35 *II. Angeli propriè ſolùm ſuorum actuum liberorum, &*
36 *III. Homo ſuorum actuum, & multarum rerum inferiorum.*
37 *De dominio uxorum.*
38 Uſque ad n. 42. *De dominio, & peculio ſervorum, ſeu mancipiorum.*
42 Uſque ad n. 47. *Explicatur dominium filiorumfamilias I. quoad* bona caſtrenſia, & quaſi caſtrenſia.
47 *II.* Uſque ad n. 51. *quoad bona* adventitia, &
51 *III.* Uſque ad n. 56. *quoad bona profectitia; ubi reſolvuntur varia.*
56 *Quoad bona paterna, filius nullum jus habet vivente Patre.*
57 *Nullus Religioſus ſolemniter profeſſus poteſt habere dominium in particulari illius rei temporalis.*
58 *Differentia inter votum ſimplex paupertatis, v. g. Scholaſticorum Societatis Jeſu, &*
59 & 60 *Inter votum ſolemnem paupertatis in profeſſione ſolemni Religionis.*
61 *In quo conſiſtat paupertas Religioſa, ejuſque obligatio.*
62 & 63 *Qui, quando, & qualiter peccent Religioſi contra votum paupertatis.*
64 Uſque ad n. 72. *Exemplificatur in particulari variis caſibus valdè notandis,*
72 Uſque ad n. 77. *An, & quomodo liceat Religioſo habere, & ei à Prælato concedi poſſit proprium peculium?*
77 Uſque ad n. 80. *Cui Religioſus acquirat, extra Monaſterium Beneficium Eccleſiaſticum habens, ad Monaſterium non ſpectans,*
80 Uſque ad n. 83. *An, & qualiter ſubſiſtat legatum, vel hereditas relicta Monacho ea lege, ut ad ipſum, non ad Monaſterium pertineat.*
83 Uſque ad nu. 88. *Quale ſit dominium Religioſorum in communi, & quarum rerum.*
88 & 89 *Quæ dicantur bona Clericorum.* I. patrimonialia,
90 & 91 II. Quaſi patrimonialia. *Et*
92 III. Eccleſiaſtica, *ſeu* beneficialia: *& an eorum Domini eſſe poſſint?*
93 & 94 *Obligatio certiſſima, & graviſſima Beneficiorum ſuperflua bona Eccleſiaſtica erogandi in pauperes, vel pios uſus.*
95 *Clericus Beneficiatus acquirit plenum Dominium ſuorum redditium Eccleſiaſticorum congruæ ſuſtentationi neceſſariorum: ita ut*
96 *Licèt habeat propria patrimonialia, vel quaſi patrimonialia, poſſit tamen in quamvis uſum licitum ex redditibus Eccleſiaſticis competentem ſibi ſuſtentationem accipere, ac*
97 *Illa etiam expendere tanquam verus Dominus, quæ parcius vivendo, ſibi ſubtrahit, vel ſubparcit.*
98 *Quænam proportionaliter cenſeantur requiri, & ſufficere ad honeſtam, & decentem ſuſtentationem Clerici?*
99 *Proponitur,* & uſq; ad n. 104. *probatur ſententia tutior negans Clericum acquirere dominium redditium ſuperfluorum.*
104 *Proponitur,* & uſq; ad n. 109. *probatur ſententia mitior, & probabilis, affirmans Clericos acquirere verum dominium ſuorum redditium univerſim, etiam ſuperfluorum.*
109 Uſq; ad n. 113. *Solvuntur fundamenta ſententiæ negativæ.*

113 *Obli-*

Digitized by Google

113 *Obligatio illa Clerici ſub mortali ſuperflua expendendi in pios tantum uſus, & non profanos, eſt juris naturalis ex virtute Religionis.*

114 *An ſit obligatio reſtituendi pro redditibus, in profanos uſus expenſis?*

33 DOminii Subjectum duplex eſt: *remotum, & proximum*. Subjectum *remotum* dominii dicitur ipſa perſona, quæ eſt capax dominii, ſeu proprietatis rerum aliquarum. Subjectum verò *proximum*, & immediatum dominii dicitur illa potentia, vel facultas animæ, qua quis poteſt liberè diſponere de rebus ſuis. Ex communi autem Sententia ſubjectum hoc proximum dominii eſt liberum arbitrium: adeòque omnes, & ſolæ ſubſtantiæ intelligentes, ac libertate præditæ ſunt capaces dominii, tanquam ſubjecta remota. *Ratio* patet ex natura dominii, dominium enim eſt legitima facultas diſponendi de re ſua pro arbitrio: ſed talis facultas, vel poteſtas neceſſariò præſupponit libertatem: ergo &c. Excluduntur igitur bruta animantia, quæ non habent dominium ſuper terræ gramina, quibus veſcuntur, neque ipſius vitæ ſuæ. Unde qui ea à paſtu prohibet, vel occidit, aut mutilat abſque omni etiam cauſa, nullam facit injuriam ipſis brutis, ſed tantùm eorum dominis: & ſi is ſit ipſe dominus, nullam omninò injuriam faciet. Dicenda hac Sectione propter nimiam varietatem, non poſſunt una Aſſertione concludi. Do ergo per paragraphos diſparatim.

§. I. *DEUS, Angelus, Homo, Uxor, Servus.*

34 DEUS jure creationis habet dominium abſolutiſſimum, independens, & incommunicabile omnium rerum creatarum, quo poteſt liberrimè diſponere de omnibus rebus, mutando, transferendo, occidendo, annihilando &c. abſque ulla dependentia à lege alterius, & abſque ullius injuria: ſecluſo ſolo pacto, vel promiſſione ſua, quam ſervare debet ob infinitam, & immutabilem veracitatem, & fidelitatem ſuam. Idque propriè dicitur dominium Divinum, quia DEO ita proprium eſt; ut implicet contradictionem, DEUM eo ſe dominio abdicare reſpectu ullius rei, aut tale dominium alteri communicare; ſicut implicat creaturam non eſſe creaturam. Sed de hoc DEI, & Chriſti, quatenus DEUS homo eſt, dominio rerum omnium, Scholaſtici in primo, & tertio Sententiarum.

Angeli.

35 HI ſolummodò de facto habent dominium propriè dictum ſuorum actuum liberorum: at verò rerum inferiorum, & corporearum non habent propriè dominium, ſed ſolùm poteſtatem gubernativam à Deo delegatam, ut contra aliquos ex communi docet Leſſ. *l.2.c.4. de juſt. dub.* 1. Ratio eſt: Quia Angeli non poſſunt diſponere de iis rebus tanquam ſuis, & in ſuum commodum, quod proprium eſt dominii, ſed ſolùm de mandato Dei, ut Miniſtri Regii Provincias, & urbes, homines, eorumque res gubernant in ordine ad eum finem à Deo intentum, quod ipſum poteſt vocari dominium ſaltem Juriſdictionis latè ſumptæ. Unde & in Scriptura Domini, & Principes Regnorum appellantur. Verùm & hoc Angelorum dominium non eſt ad noſtrum propoſitum. Solùm in praxi quæri poteſt, an ſagæ, & magi acquirant dominium rerum à dæmone acceptarum, ut pecuniæ, auri &c. Reſp. breviter ex Lugo *diſp. 3. ſect. 1. num. 9.* eos non acquirere, nec legitimè poſſidere eas res, ſi jam in alterius hominis dominio, & poteſtate fuerunt: v. gr. pecunias, quas ope cujuſdam vermis ex aliorum ciſtis furantur. Secus, ſi fuiſſent inter res vacantes, vel planè derelictas, v. gr. ex fundo maris, vel fluminum, aurum ex viſceribus terræ &c. harum rerum dominium acquirunt, etſi adhuc graviſſimè peccent ob damnatum cum dæmone commercium. Cæterùm ſine diſcrimine legitimè recipitur, & poſſidetur, quod de facto Angeli boni ſubminiſtrant: quia Angeli boni de facto ſemper operantur ut Dei Miniſtri, atque eadem auctoritate Dei Supremi omnium Domini dominia quarumvis rerum, etiam abſque conſenſu priorum dominorum transferre, vel conferre poſſunt.

Homo.

36 HOmines habent dominium propriè dictum, & ſuorum actuum, & multarum rerum inferiorum, mox *Sect. ſeq.* de objecto dominii enumerandarum. Quin etiam pueri, & amentes habent, & retinent verum dominium rerum ad ſe pertinentium: juxta illud Galat. 4. *Quanto tempore hæres parvulus eſt, nihil differt à ſervo, cùm ſit Dominus omnium.* Ratio eſt: quia dominium dicit potentiam, ſeu actum primum, quo quis ſecundùm ſe aptus eſt uti, diſponere de rebus ſuis ſecundùm liberum arbitrium ſuum: neque requirit, ut actuali ſemper uſu liberi arbitrii de rebus ſuis aptè diſponere poſſit: alioquin eo ipſo, quod quis dormiret, vel inebriatus eſſet, amitteret dominium rerum ſuarum, quod eſt ridiculum: ergo pueri, & amentes verè habent, & retinent dominium ſuarum rerum, quantùm ad facultatem, & actum primum; etſi tunc, impedito libero arbitrio, non poſſint exercere dominii actus. Quin etiam de novo legato, vel dono Principis iis, ſicut & alteri cuivis, etiam nondum acceptanti; immo & nondum nato, conferri poteſt dominium, ut infrà patebit. Unde nihil obſtat, quòd infans, vel amens non poſſit acceptare dominium per ſe: nam ejus loco, acceptat Reſpublica ex vi legum, immo ex vi primævi juris gentium, ac diviſionis rerum, ut benè oſtendit Lugo modò *cit. ſect.* 1. Jam verò hic ſuperſunt ſpeciales difficultates quoad aliquas perſonas, vel ſtatus hominum, utpotè uxores, ſervos, filiosfamilias, Religioſos, & Clericos, qua ratione ſint, vel eſſe poſſint capaces dominii rerum. Uxores, & ſervos hic adjicio. De reliquis, diſtinctis paragraphis.

Uxores.

UXor habet verum dominium ſuorum bonorum paraphernalium: cujuſmodi ſunt. 1. Omnia, præter dotem marito traditam, habita, vel aliundè acquiſita, utpotè ſibi ab aliis donata, legata, vel derelicta. 2. Quæ ipſa ultra debitam familiæ gubernationem ſua induſtria, opere, & labore ſibi comparat. 3. Quæ defraudando ſuum genium in conceſſis ſibi à marito ſumptibus pro victu, veſtitu, honeſtis donationibus, recreationibus, & ſimilibus ſibi ſubtrahit, & comparcit. 4. Maximè, quando à marito uxori aſſignatur certa ſumma pro ſua, & liberorum ſubſtentatione, quod ſupereſt, vel ſubtrahit, ipſius eſt. Ipſius, inquam, ſunt ejuſmodi bona, tam quoad dominium proprietatis, quàm quoad uſumfructum, & adminiſtrationem, ſicut de iis pro libitu diſponere, donare, eleemoſynas facere liberè, & licitè poſſit, juxta communem DD. ſententiam. *Ratio eſt*: Quia quoad ejuſmodi bona ſibi propria uxor ſe non habet ut uxor, ſed ut homo condiſtinctus à marito, cùm quo proinde de hujuſmodi bonis paciſci poteſt. *Excipe*. Niſi fortè ipſa velit adminiſtrationem horum bonorum marito tradere, quam adminiſtrationem tradidiſſe cenſetur, quoties, & quamdiù uxor maritum non excludit, ex *L. fin. Cod. de pactis conventis tam ſuper dote*. Attamen ad exactionem debitorum uxoris in bonis ipſius propriis requiritur ſpeciale mandatum ejuſdem uxoris, vel certè ejus ratificatio: Secus, non erit debitor liber, ex *L. cum maritum, C. de ſolutionibus, & liberationibus*. 37

Cæterùm quoad bona dotalia, quamvis eorum dominium directè & proprietas ad uxorem ſpectet, quia tamen rerum adminiſtratio, uſus, & fructus durante matrimonio ad maritum jure pertinent, ideò ſi uxor auferat aliquid notabile ex illis bonis marito, ſerio graviter, & quoad ſubſtantiam invito, peccat mortaliter cum obligatione reſtitutionis; ut ex communi vidimus ſuprà *tr. præc. c. 5. ſect.* 2. in ſeptimo Præcepto, ſimulque indicavimus, quantùm uxor inſcio marito auferre, & uſurpare poſſit; aut citra peccatum mortale furti, aut citra omne peccatum ad honeſtas donationes, & eleemoſynas; quæ hic non ſunt repetenda.

Servi, ſeu mancipia.

I. CErtum apud omnes, ſervum habere jus, & dominium vitæ ſuæ, & membrorum. Item honoris, ac famæ ſuæ: atque in iis pati poſſe veram injuriam, non tantùm ab aliis, ſed etiam à domino, adeò ut in his ſervum lædens dominus teneatur ad reſtitutionem, ſeu compenſationem damni illati, ſicuti teneretur ex ſimili injuria alteri homini libero illata: *Ratio eſt*: Quia in his non conſideratur ut ſervus, ſed ut homo, & membrum contradiſtinctum Reipublicæ. Qua ratione inter ſervum, & dominum poſſe eſſe propriè juſtitiam, injuriam, diximus jam ſuprà. 38

II. Quoad bona verò temporalia certum eſt jure communi nullum prorsùs ſervos habere dominium, vel peculium proprium, ſed quidquid acquirunt, domino acquirere, ut habetur *L. 1. ſ. 1. Inſtit. De his, qui ſui Juris, vel alieni ſunt*. Ratio eſt: Quia ſervus ipſe eſt de peculio domini ſui, & inter ejus bona temporalia computatur; ergo multò magis ejuſmodi erunt omnia temporalia ſervi undecumque acquiſita. Vide latè Molin. *tr. 2. diſp.* 28. & alios paſſim. 39

III. Illæ tamen leges ſervum omni dominio temporali privantes ipſo uſu, & conſuetudine legitima non nihil ſunt mitigatæ, & ideò aliquot tituli, & caſus enumerantur à Doctoribus, in quibus dominio rerum temporalium, ſeu proprio peculio, etiam in foro conſcientiæ potiantur, adeò ut ſi ejuſmodi res dominus, invito ſervo, uſurpet, veram injuriam ei inferat, & ſervus poſſit occultè ſibi compenſare. Et *Ratio erit*: Quia eo ipſo, quo conditio ſervilis per talem uſum, vel conſuetudinem mitigata eſt, quoad aliqua peculia, jam in iis ſervus reſpectu domini non conſideratur ut ſer- 40

Digitized by Google

ſervus, ſed ut homo, ideòque eo peculio potiri, & in eo injuriam pati poterit. Nec inferas idem de Religioſo: nam conditio, & ratio Religioſi quoad votum paupertatis omne prorſus dominium, vel proprietatem peculii excludens nullo uſu legitimè mitigata eſt, nec mitigari poteſt.

41 IV. Tituli, ſeu caſus illi, quibus ſervus proprio peculio potiri poteſt, potiſſimùm numerantur ſequentes. *Primus* ab omnibus admiſſus eſt, ſi dominus ipſe expreſsè conſentiat, ſervum habere peculium: idque maximè, ſi dominus ipſo ſervo aliquid donet, ut ipſius ſit: aut aliquo pacto cum eo, ut homine contraxit: v. gr. ut de ſuis operibus quotidie tantùm domino pendat, reliquum ſibi ſervet: tunc enim naturali jure, & in conſcientiæ foro ſervari debet. *Secundus*, Si quid ſervo ita donetur, vel legetur ea expreſſa intentione, ut ejus proprium maneat, & ad dominium non perveniat. Cujuſmodi etiam videtur, ſi detur ſervo aliquid, quo ſe poſſit redimere. Praxis etiam modò apud Turcas ſervata. *Tertius*. Si quid ſervo relinquatur abſolutè, & non invito domino, ut ob induſtriam, vel obſequium à ſervo alicui exhibitum: aut ſervæ ob uſum corporis. *Tambur.* etiam refert, ſi quid relinquatur ſervo ob ejus amorem, vel ſi conſanguinei ejus longè diſſiti mittant ei aliqua dona. *Quartus*. Si ſervo aliquid detur ob injuriam ipſi illatam. *Quintus*. Si quid ſervus ſuo proprio peculio lucretur, ludo, ſorte, negotiatione: quia lucrum induit rationem, ſeu naturam capitalis. *Sextus*. Si quid ſervus ſibi ſubtrahat ex his, quæ de conſenſu domini, vel ſine ejus incommodo poterat liberè abſumere, vel expendere. *Septimus*. Si quid acquirat ſervus faciendo alia opera præter illa, quæ Dominus exigit, vel præſcribit. De his vide latè Sanch. *l.7. de matr. diſp.*22. Molin. *diſp.* 38. Lugo *cit. diſp.3. ſect.*3. Tamb. *l.8. tr.*1. *c.* 2. *§.* 1. Non juvat his immorari, cùm ſint in noſtris partibus raræ praxes.

§. II. *Filiifamilias*.

42 HOrum peculium (ſic dictum quaſi puſillæ pecuniæ poſſeſſio; vel dominium, olim enim poſſeſſio, vel dominium rerum, generatim dicebatur *pecunia* à pecore, in quo maximè conſiſtebant poſſeſſiones, ac divitiæ antiquorum: ut etiam notat D. Aug. *l. de Doctrina Chriſtiana c.* 1.) Peculia, inquam, filiorumfamilias, ſeu bona ad ipſos pertinentia poſſunt eſſe quadruplicia; *Caſtrenſia*, *quaſi Caſtrenſia*, *adventitia*, *& profectitia*.

I. Caſtrenſia, *& quaſi Caſtrenſia*.

43 BOna, ſeu peculia caſtrenſia dicuntur, quæ quis ratione militiæ acquirit, ſive mobilia ſint, ſive immobilia: ut ſtipendia militum, prædæ ex hoſtibus, donationes Ducum, commilitonum, legata ratione militiæ, data à parentibus filio eunti ad bellum, vel obſequium Principis. Denique omnia lucra, quæ ex talibus bonis mediante fructu, vel contractu proveniunt, Vide *Lugo diſp.*5. *ſect.*2

44 II. Quaſi caſtrenſia bona dicuntur, quæ licèt ratione militiæ acquiſita non ſint, gaudent tamen privilegio caſtrenſium, eò quòd acquiruntur medio etiam ordinato ad bonum commune Reipublicæ: utpotè illa, quæ filius acquirit ex quocumque officio publico, quod ſtipendium publicum habet. *L.7. cum multo C. de bonis, quæ liberis*; utpotè Advocati, Medici, Conſiliarii, Profeſſores Theologiæ, Juris, Medicinæ, aut unius ex artibus liberalibus non mechanicis. Item quæ filius Clericus acquirit ex Beneficio, vel Officio Eccleſiaſtico. Item quæ filius acquirit ex donatione Principis, & quidquid datur expreſsè filio, ut ſint quaſi caſtrenſia, quæ non poſſunt legitimè fieri, niſi à Principe, vel Domino Superiore & patris, & filii.

45 III. Filiusfamilias plenum, & perfectum dominium habet bonorum ſuorum caſtrenſium, & quaſi caſtrenſium, ita ut eorum dominium directum, ſeu proprietas, & dominium utile, ac ipſa adminiſtratio ad ipſum filium pleno jure ſpectet independenter à parente; adeòque de ipſis (niſi ætate, vel lege impediatur) liberè poſſit diſponere, donando, contrahendo &c. tum erga alios etiam invito parente, tum erga ipſum etiam parentem, juſtitia ſimpliciter dicta, ut de bis etiam poſſit dari lis in judicio inter patrem, & filium. *Omnes*. Statuitur expreſsè *L.* 2. *Caſtrenſe ff. de peculio caſtrenſi*. Ratio eſt; Quia ita expedit bono communi Reipublicæ, ut filiusfamilias in bonis acquiſitis ex bello, vel officio publico, ſui juris, & parentibus independens ſit, ne aliàs ab obſequio boni communis retrahatur.

46 IV. Dixi in parentheſi; *Niſi ætate, vel lege impediatur*; Si enim ætas impediat, adminiſtratio, & uſus eorum bonorum parenti cedit; Lege enim prohibetur filius impubes teſtari de quibuſvis bonis, etiam caſtrenſibus. Item lege prohibetur filius pupillus alienare de bonis ſuis. Sed in probabili Sententia talis alienatio ſaltem quoad mobilia, non irritatur, ſed ſolùm datur ad repetendum, ſeu, ut loquuntur DD. non tollitur obligatio naturalis in foro conſcientiæ, ſed ſolùm obligatio civilis in foro judiciali. Quòd ſi ergo filiusfamilias, vel pupillus aliquid tibi donet de bonis ſuis caſtrenſibus, vel quaſi caſtrenſibus, quamvis ſine conſenſu patris, vel tutoris, ſine ſcrupulo poteris id retinere, donec repetatur; diſponit enim de re ſua. Idemque dic in quovis contractu, ludo &c.

II. Adventitia.

I. BOna adventitia filiorum dicuntur, quæ nec caſtren- 47
ſia, nec quaſi caſtrenſia ſunt, ita tamen acquiſita à filio, ut nec à parente proveniant, nec parentis cauſa, vel intuitu principaliter ſint data, ſed omninò aliundè, utpotè quæ filius acquirit artificio, induſtria, caſu, fortuna, inventione, legato, donatione aliorum. Item jure hæreditario à matre, avis maternis, aliiſve propinquis in linea materna.

II. Horum bonorum adventitiorum filiusfamilias ſolùm 48
habet dominium directum, ſeu proprietatem rei, dominium verò utile, uſumfructum, adminiſtrationem habet Pater, dum vivit. *L. cum oportet C. de bonis, quæ liberis*. Excipiuntur caſus. 1. Si ipſe pater uſumfructum filio concedat. 2. Si ab aliis ipſe uſusfructus expreſsè filio relictus, vel conceſſus ſit; tunc enim pater nil habebit; quia ſuper uſumfructum non poteſt ſtatui alius uſusfructus. 3. Quando pater noluit conſentire filio adeunti aliquam hæreditatem; aut accipiat filia dotem, patre non conſentiente: tunc enim non habebit uſumfructum. 4. Quando pater contraxit inceſtuoſas nuptias; aut minùs legitimum divortium fecit: tunc enim ea bona filiis applicantur Auctoritate juris, & DD. vide apud citatos.

III. Hunc uſumfructum in bonis adventitiis filii ſemel 49
acquiſitum ſemper retinet pater, quamdiù vivit, etiam mortuo filio, aut patriam poteſtatem egreſſo, etiam Religionem quamlibet profeſſo: quia profeſſione nullum patri jus auferri debet. Mortuò tandem patre, plenum dominium cedit filio. *At*, quid ſi pater Religionem profiteatur? Reſp. Tunc quamdiù vivit profeſſus, uſusfructus eorum bonorum competit Religioni, ſi ea ſit capax ſucceſſionis, ac bonorum in communi: eoque mortuo, tandem cedit filio, vel ejus hæredi. Si autem incapax ſit Religio, ſtatim ſecuta profeſſione, uſusfructus cedit filio in ſæculo remanenti, qui jam erat eorum bonorum adventitiorum dominus directus, ac proprietarius.

IV. Quòd ſi bona adventitia filii ſunt uſu conſumptibilia, 50
ut pecunia, vinum, frumentum &c. cùm jura nil ſpecialiter decernant, benè docet Lug. *cit. diſp.* 5. *ſect.* 2. *n.*35. tunc patri cedendum eſſe uſumfructum minùs proprium à nobis ſuprà deſcriptum *§.* 2. Deniq; quid ſi aliquis inſtituat ex æquo hæredem Titium patrem, & Caium ejus filiumfamilias, ita dividenda erit hæreditas, ut totus uſusfructus pertineat ad patrem etiam ex dimidia illa parte, quæ hæreditas proprietariè ad filium pertinet; uti cum Sanchez, & aliis docet Lugo *ibid.* n. 34. Idemque dicendum, quando aliquid donatur, vel relinquitur filio partim intuitu filii, partim intuitu Patris. Item quando dubium eſt, an res ſit donata intuitu patris, vel intuitu filii præciſè, neutro adhuc poſſidente: alioquin melior erit conditio poſſidentis. Ex Molin. Lug. *ibid. n.*38. Nec obſtat, quod habetur argumento *authenticæ. Item hæred. C. de bonis quæ liberis*. Ubi patre, & filio ſuccedentibus alteri filio, uſusfructus ſuæ portionis decernitur pertinere ad filium. Nam, cùm hæc lex corrigat jus commune, non extendi debet à caſu ad caſum; & aliunde jure communi uſusfructus hæreditatis advenientis filio, ſemper debet ad patrem pertinere.

III. Profectitia.

I. BOna ſeu peculia profectitia filii dicuntur, quæ à filio 51
acquiruntur, vel ex ipſis rebus, vel ſubſtantia patris utpotè negotiatione, opera, induſtria in bonis paternis, de quibus mox: vel ab aliis principaliter intuitu ipſius patris data, quippè aliàs non dando, niſi reſpectu patris, vel ad ejus utilitatem: utpotè quæ ab aliis dantur filio ad ſtudia, ad ſacros Ordines, ratione nuptiarum, filiæ ad dotem &c. nam quæ ab ipſis parentibus dantur filiis in patrimonium ad ſtudia, ad nuptias, filiæ ad dotem &c. non ſunt profectitia, niſi quoad hunc effectum, quòd debeant poſteà in partitionem hæreditatis cum aliis fratribus afferri: dominium tamen eorum, & fructus percipiendi ad filium, vel filiam pertinent, neque ii fructus afferri debent in partitionem, uti ex Molina notat Lugo *cit. n.*37. *in fine*.

II. Horum bonorum profectitiorum filiusfamilias nul- 52
lum omninò habet dominium, nec directum, nec virtuale, ſed utrumque ad patrem pertinet, filio ſolùm conceſſo uſu ſimplici, & dependente à patre; juxta communem DD. cum Navarro *c.* 1. *n.*142. Leſſ. *l.*2. *c.*4. *de juſt. dub.*3. Molin. Lug. cit. Unde de ejuſmodi bonis profectitiis (immo nec adventitiis, cùm eorum fructus ad patrem ſpectet) nil poteſt filius alie-

ulienare ſine conſenſu patris: v. g. non poteſt pecuniam ludo exponere, alioquin tenebitur ipſe, vel colluſor evincens reſtituere, niſi cenſeatur pater remittere; ut certè cenſetur remittere in modica ſumma: quia ſic eſt parvum damnum patris: & dedecus eſſet filio parvum illud reſtituere. Tamb. *l. 5. c. 4. §. 1. n. 7.* At, quid ſi filius ludo, & ejuſmodi pecuniis paternis lucretur, cujuſnam erit illud lucrum? Reſp. In rei veritate adhuc eſſe bonum profectitium; ideòque in rigore loquendo eſſet totum patri tribuendum; ex alio tamen capite communiter loquendo poterit ſibi filius retinere, nam nunquam ſolent ea lucra a filiis exigere patres etſi benè ſcientes proveniſſe ex ludo; uti benè ex Rebello notat *Tamb. cit.* Loquimur autem de ludo licito: nam in ludo illicito, filius non eſt ſubditus patri, atque lucrum ex eo ludo habitum ubſque controverſia ſibi acquirere filium, notat *Rebellus*. Unde ſequitur, poſſe te evincere à filiofamilias, quæ ipſe a te in ludo illicito lucratus eſt. Sequitur ulteriùs hæc ludo, ſeu licito, ſeu illicito acquiſita ita eſſe filii, ut non oporteat ea poſteà adducere in partionem hæreditatis. Unum, aut alterum magis dubium eſt. Propono breviter;.

53 III. Quid de bonis, ſeu peculiis, quæ filius ex bonis paternis negotiando propria induſtria acquirit? *Bartolus*, *Baldus*, & alii apud Sanch. *l. 2. conſil. dub. 9. n. 3.* docent, lucrum illud eſſe mixtum, partim profectitium, quatenùs eſt ex induſtria ſingulari, ac labere filii: ideòque proprietatem lucri partim pertinere ad patrem, partim ad filium. Contra *Sylveſt. Azor. Leſſ.* cum Molina *cit. diſp.* 234. docent, totum illud lucrum eſſe profectitium, & ipſius patris. Et omninò verum eſſe meritò notat Lugo cit. *diſp. 5. n. 40.* quando illud lucrum acquiritur ex bonis paternis non ſolùm materialiter, ſed etiam formaliter; quatenùs nimirum bona patris ſunt, ipſo ſcilicet volente, ipſius nomine, & eum ipſius damno, vel periculo, negotiante filio: hæc enim eſt definitio peculii adventitii à Legibus uſurpata, quòd ſcilicet, vel ex ſubſtantia patris, vel ejus occaſione filius acquirit: totum ergo, quod acquirit, patri acquirit. *At*, inquis, induſtria tota eſt filii, lucrum autem ex induſtria, ex bonis, etiam alienis, vel furtivis, cedit induſtrio. Reſp. Ita. Sed niſi talis induſtrius cenſeatur eam induſtriam gratis exhibere in commodum alterius, ut eſt in propoſito: filius enim ex amore patri debito cenſetur ei ſervire, ideòque eam induſtriam gratis exhibere in commodum patris: ut in ſimili mox iterùm dicam *num. ſeq.* At verò quando filius lucratur induſtria, & negotiando de bonis paternis materialiter tantùm, & non formaliter, quatenùs ejus bona ſunt, nec illius, ſed ſuo nomine, ſive deinde licitè, ſive illicitè ejus res, vel pecunias accipiat, jam lucrum non erit profectitium, nec ipſius patris, ſed filii: quia jam non concurrunt bona patris, ſed filii: ut talia ſunt, ſed perinde ſe habent, ut ſi eſſent res alterius extranei. Unde ſi pecunia illa otioſa manſiſſet apud patrem, nec ullum damnum, vel periculum ſubiit pater propter illam acceptionem pecuniæ ad negotiandum, ad nullam reſtitutionem tenebitur filius. Alioquin adhuc quidem lucrum totum erit filii, tenebitur tamen ad reſtitutionem patri pro intereſſe, ſeu lucro ceſſante, vel damno emergente, juxta dicta ſuo loco *tract. 4.*

54 IV. Quid? Quando filius cæteris plùs laborat, & miniſtrat patri, plus operæ, & induſtriæ adhibet in adminiſtrandis bonis paternis, in negotiatione, in opificio, officio &c. debetne ei pater ſtipendium laboris, & operæ ſuæ, & patre non ſolvente, poteritne filius familias id poſtea à cohæredibus exigere? filiusfamilias, inquam, qui in domo paterna degens a patre alitur: Affirmant abſolutè plures, *Bart. Navarr. Lopez*, *Leſſ.* ac plures apud Sanch. *cit. dub.* 8. Ac probabilem cenſet Laym. *l. 3. tr. 4. c. 8. n. 6* Dian. *p. 3. tr. 4. Miſcel. reſ.* 66. Negant abſolutè alii cum *Molin. & Sanch. cit.*

55 Verùm Lugo *cit. diſput. 5. ſect. 2. num.* 42. rectiùs ita diſtinguendum docet: Quando operæ, & obſequia illa ſunt ex iis, quæ pater jure paterno poteſt exigere à filio, quæque proinde filius tenetur exhibere patri juxta perſonæ conditionem, & patris indigentiam, ut ſcilicet adjuvet patrem ad ſuſtentandam familiam, gubernationem domus &c. (alia enim poteſt exigere a filio pater pauper, vel opifex, quæ non poteſt exigere dives, vel nobilis,) & tunc pro illis non poteſt exiſtere ſtipendium filius. Et ſic eſt univerſaliter vera ſecunda ſententia. *Ratio* patet: Quia operæ alias debitæ nihil poteſt deberi de novo ex juſtitia. *Adde*: Quia alioquin pater poſſet juſtè negare, aut hæredes poſteà detrahere a patre data in victu, veſtitu, & aliis omnibus: nam cenſetur eſſe voluntas patris, caſu, quo filius poſteà ſtipendium ſui obſequii exigeret, ut ſicut filius noluit patri gratis inſervire, ſic pater noluit gratis filium alere. Hinc filius opificis, qui patrem in officio adjuvat, non poteſt exigere ſtipendium, quia pater habet jus, ut à filiis juxta ſtatum ſuum adjuvetur. Idem dicendum, ſi patri ægrotanti filius inſerviat, & miniſtret; cùm totum hoc ex pietate ſit debitum patri; immo etiam matri, ut rectè infert Lugo *cit. n.* 43. in fine. At verò quando operæ, & obſequia illa non ſunt ex illis ita debitis patri jure paterno, ſed extraordinaria, & ſupra debitum filii, poterit utique filius velle ſibi ſtipendium reddi: atqui ſi reipſa ſic voluit, & proteſtatus eſt, ſe nolle in iis gratis ſervire, ſed pro ſtipendio poterit omninò poſteà tam à patre, quàm à cohæredibus exigere ſtipendium pro ejuſmodi obſequio indebito, quantum daretur extraneo, detractis tamen impenſis, quas pater tunc in illo alendo faciebat: facta enim tali proteſtatione, cenſetur pater conſenſiſſe in ſtipendium, adeoque id debitum eſſe ex contractu. Et ſic vera eſt prima Sententia, quam probabilem cenſuit *Laym.* Cæterùm, ſi filius in ejuſmodi operis, vel obſequiis indebitis præſtandis nil proteſtatus eſt de ſtipendio, cenſetur etiam ipſa filius gratis exhibuiſse in commodum patris; & ſic rurſus nullum poſtea ſtipendium exigere poteſt, uti rectè notat *Leſſ. cit.* Ratio eſt: Quia quoties negotiatio, vel induſtria rationabiliter creditur gratis exhiberi, (ut certè in propoſito cenſetur filius exhibere patri) negotii geſtor non poterit pretium exigere, niſi proteſtatus ſit ſed id gratis non facere, præſente eo, cujus negotium geritur: tunc enim fortè nollet is ita fieri, quia inveniet alium, qui gratis faciat, vel fortè faciet ipſemet per ſe: ergo multò minùs filius poterit exigere ſtipendium pro negotio patri geſto, niſi ita proteſtatus ſit. Interdum tamen contingit, ut licèt filius reverà patri nolit gratis laborare in ejuſmodi operis non debitis, non audeat tamen de ſtipendio mentionem facere ob metum reverentialem, ſeu ob reverentiam patri debitam, & tunc, ſi ex eo nullum pater pateretur detrimentum (ut ſi moraliter conſtet, patrem ea negotia non facturum fuiſſe per ſe ipſum, nec inveniſſe alium, qui gratis, vel minori pretio feciſſet) tunc rurſus locum habere poterit prima Sententia; nimirùm filium adhuc poſſe exigere ſtipendium, quod alius extraneus exigere, detractis tamen ſimiliter alimentis tunc tempore perceptis à patre: quia dum operatur pro ſtipendio, ex quo vivere poſſet, non tenebatur eum pater alere.

IV. Bona paterna.

QUoad bona paterna ergo (cujuſmodi ſunt 1. Bona propria ipſius patris, vel matris. 2. Bona communia dotalia. 3. Bona profectitia hactenùs explicata quoad plenum dominium. 4. Bona adventitia quoad commodum utile tantùm) filiusfamilias nullum habet jus vivente patre reale, ſed tantùm poteſt habere uſum facti ſimplicem, dependentem à voluntate parentum: adeo ut ſi inſciis, vel invitis parentibus, abſque omni eorum expreſſa, tacita, vel rationabiliter præſumpta licentia aliquid notabile auferat, abſumat, alienet, etiam in eleemoſynas donet &c. furtum ex genere ſuo mortale committet, ut jam explicatum habes in ſeptimo Præcepto, *tr. præc. c. 5. ſect.* 2. quæ hic recole. 56

§. III. Religioſi.

Primò in particulari.

I. NUllus Religioſus cujuſcumque Religionis profeſſus ſolemniter poteſt habere dominium ullius rei temporalis, ſcilicet pretio, vel pecunia æſtimabilis in particulari, ſecundùm omnes. Habetur expreſsè in jure Can. *c. Non dicatis* 12. *q.* 1. *c.* 6. cùm ad Monaſterium de ſtatu Monachorum, ubi Innoc. III. ſic loquitur. *Prohibemus quoque in virtute obedientiæ, & ſub obteſtatione divini judicii, ne quis Monachorum proprium aliquo modo poſſideat &c.* Et infrà: *Quod ſi proprietas apud quemquam inventa fuerit in morte, ipſa cum eo in ſignum perditionis extra Monaſterium in ſterquilinio ſubterretur, ſecundùm quod B. Gregorius narrat in Dialogo, ſe feciſſe.* Et demùm in fine ſic concludit. *Nec æſtimet Abbas, quòd ſuper habenda proprietate poſſit cum aliquo Monacho diſpenſare.* Et Conc. Trid. Seſſ. 25. c. 2. De Regul. ita decernit: *Nemini Regularibus tam virorum, quàm mulierum, liceat bona immobilia, vel mobilia, cujuſcumque qualitatis fuerint, etiam quovis modo ab eis acquiſita, tanquam propria, aut etiam nomine Conventus poſſidere, vel retinere, ſed ſtatim ea Superiori tradantur, Conventuique incorporentur:* Ratio eſt evidens: quia Religioſus per votum Paupertatis in ſolemni profeſſione abdicavit à ſe omne dominium proprietatis, adeòque incapacem ſe reddidit omnis dominii, & proprietatis rei temporalis, & particularis, & pro ſe. Quid in communi dicendum, videbimus infrà in fine. 57

II. Notanda eſt hic magna differentia inter votum ſolemne Paupertatis in profeſſione Religioſa, & votum ſimplex Paupertatis, quale poſt biennium emittunt Scholaſtici Societatis JESU; quia illud votum ſimplex non privat, ſed ſtat cum dominio radicali, & in actu primo rerum anteà habitarum, & acquirendarum, mobilium, & immobilium, ſed ſolum privat dominio, ac jure actuali utendi, vel diſponendi de iis pro libitu, ſine conſenſu Superiorum, juxta Bullam Gregor. XIII. *Aſcendente Domino.* Ratio eſt: quia paupertas Religioſa non conſiſtit in eo, quod reddat hominem incapa- 58

cem

Digitized by Google

cem dominii radicalis, & velut in actu primo, quale etiam infans habet ſub Tutore conſtitutus, ſed quod privet hominem poteſtate res retinendi, iis utendi, de iis diſponendi ad ſuum arbitrium, ſaltem licitè: nam contrà Mol. rectiùs docent Sanch. *l.7. Moral. c.*18. & Laym. *l.4. tract.* 5. *c.*7. *num.* 3. ſi talis Religioſus cum voto ſimplici paupertatis de bonis ſuis, vel anteà habitis, vel poſteà acquiſitis per hæreditatem, donationem, vel alio modo, abſque conſenſu Superiorum diſponat, donat, vel alienet &c. peccaturum quidem mortaliter contra votum Paupertatis, quo ſibi facultatem ita diſponendi interdixit, attamen diſpoſitionem validam fore; quia retinet dominium bonorum ſuorum, donec eis ſe abdicet, & conſequenter alter accipiens validè acquiret, nec reſtituere tenebitur, licèt fortè aliquando in culpæ pœnam iis privari poſſit per Judicem.

59 III. At verò votum ſolemne Paupertatis emiſſum in profeſſione ſolemni Religionis privat hominem ipſo dominio, & proprietatem rerum habitarum, & acquirendarum tam radicali, & in actu primo, quam actuali, ſcilicet omni facultate tam validè, quàm licitè diſponendi de rebus ſuis, vel alias res acquirendi. Sed hoc quo jure? Reſp. Probabiliùs ſolùm jure Eccleſiaſtico, non divino, vel naturali; ut ex S. Thoma docet *Azor. Vaſq. Leſſ.* aliiſque cit. Tanner. *hic diſp.* 4. *q.*1. *dub.*4. & optimè Lugo *diſp.*3. *sect.* 4. *n.* 75. Ratio ſufficiens patet ex modo dictis: Quia nimirùm votum ſolemne, & ſimplex in ratione voti, & obligationis naturalis ſunt omninò ejuſdem rationis eſſentialiter, ut patet: atqui votum ſimplex Paupertatis in Religioſis Societatis non privat dominio radicali rerum, immo nec facultate actuali diſponendi validè, ſed, tantùm licitè, ut dictum eſt: ergo quòd votum ſolemne Paupertatis omni prorſus dominio rerum, omnique facultate, etiam & validè de iis diſponendi privet, non eſt ex natura voti, & jure Divino, ſed ſolùm ex jure Eccleſiaſtico, ſeu ex inſtitutione Eccleſiæ, votum ſolemne ea tantùm ratione exigentis, & acceptantis per Prælatos, ut profeſſum omni dominio rerum ante habitarum privet, omnique, & acquirendi, & transferendi res incapacem reddat: ut habetur expreſsè *cap. unico, de voto in* 6. Eadem nimirùm prorſùs ratione, qua votum ſolemne Caſtitatis emiſſum in profeſſione Religionis (ac etiam in ſuſceptione Ordinis Sacri, ſaltem implicitè emiſſum) ex natura voti, & ipſo jure Divino naturali reddit illicitum matrimonium: ſicut & votum ſimplex; & ſolo jure Eccleſiaſtico reddit etiam matrimonium invalidum, ſeu eſt impedimentum dirimens matrimonii, in vera Sententia DD. nimirùm Eccleſia per Prælatos tale votum ſolemne non aliter acceptante, quàm ut voventem etiam inhabilem, & incapacem reddat matrimonii etiam validè contrahendi.

60 IV. Quoad Religioſos ſpeciales etiam graviſſimæ ſunt difficultates. 1. Qualiter peccent contra votum Paupertatis? 2. An, & quomodò liceat Religioſo habere proprium peculium? 3. Cui acquirat Religioſus Beneficium poſſidens extra Monaſterium, & ad Monaſterium minimè ſpectans? nam ſi Parochia v.g. ad Monaſterium ſpectet, eique incorporata ſit, totum Monaſterio acquiri, nimis clarum eſt. 4. An, & quomodò ſubſiſtat legatum, vel hæreditas, Ex. gr. tali Monacho ea lege, ut ad ipſum, & non ad Monaſterium pertinere debeat? Et tandem 5. quale ſit votum Religioſorum in communi? Do ordine, & quàm poſſum, breviſſimè per quæſtiones, quia una Aſſertione commodè comprehendi non poſſunt.

QUÆSTIO I.

Qualiter Religioſus peccet contra votum Paupertatis.

61 REgula generalis. Paupertatis Religioſæ, ipſiuſque Religioſi ex voto Paupertatis obligatio his tribus terminis includitur. 1. *Uti rebus tanquam non ſuis*, vel ſolùm capiendo ſimplicem uſum facti, excludendo omne prorſus jus, vel actionem politicam, ſive in rem, ſive in uſum ejus; excepto ſolo univerſali jure naturæ, quo quilibet in extrema neceſſitate poteſt ſibi providere in neceſſariis. Hoc eſt, quod docuit Chriſtus in Evangelio: *Niſi quis renuntiaverit omnibus, quæ poſſidet, non poteſt &c.* Hoc exercuerunt primi Chriſtiani, nec quiſquam eorum, quæ poſſidebat, aliquid ſuum eſſe dicebat, ſed erant illis omnia communia. 2. *Uti rebus de voluntate rationabili Superiorum*: ſeu de licentia explicita, vel implicita. Voluntas, vel licentia Superioris explicata, vel expreſſa eſt, quæ verbo, ſcripto, vel alio ſigno eſt manifeſtata. Implicita verò, tacita, vel rationabiliter præſumpta licentia dicitur, quando ex circumſtantiis probabiliter creditur Superiorem velle, eique placere, me tali re uti: aut licèt actu neſciat, & poſitivè non velit, tamen ita diſpoſitus eſt, ut ſi ſciret, omninò vellet, & licentiam daret, vel etiam quandoque licentiam dare deberet. Et ſufficit omninò talis conſenſus tacitus, vel rationabiliter præſumptus, ſecundùm omnes. Item ſufficit conſenſus in rem; ut nimirùm Superior contentus ſit, me talem recipere, retinere &c. etſi invitus ſit quoad modum, quod ſi occultè, eoque inconſulto recipiam, vel uſurpem: quo caſu non rarò venialis ſaltem culpa committitur: at contra obedientiam potiùs, quàm contra paupertatem, ut omnes notant. At minimè ſufficit conſenſus involuntarius extortus fraude, dolo, falſis Informationibus, importunis vexationibus &c. Neque etiam ſufficit conſenſus irrationabilis abſque ſcilicet juſta cauſa à Superiore præſtitus. Qua ratione Superiores ſæpè cauſa ſunt damnationis ſubditorum, & relaxationis Ordinis. Unde notanter dixi: *Uti de voluntate Superiorum rationabili*. Debet ergo conſenſus Superiorum eſſe, *& voluntarius*, ut Superior libera voluntate conſentiat: *rationabilis*, ut propter juſtam cauſam, vel rationem aliquam conſentiat. 3. *Uti rebus intra terminos liciti & honeſti*; ac etiam juxta modos in Regula, vel conſtitutionibus cujuſvis Religionis expreſſos, utpotè moderatè, non exceſſivè, non ſuperflua, curioſa, pretioſa, aut alia ratione, quàm Regula, & conſtitutiones permittant. Peccato ergo proprietatis contrà votum Paupertatis pro ratione materiæ æſtimandæ, ſicut in furto, mortaliter, vel venialiter peccant Religioſi, ut ſequitur.

I. Quiquis utitur rebus tamquam ſuis, aliquod ſcilicet 62 in eis jus, dominium, vel uſum juris proprii prætendendo. Qua ratione maximè peccant ii, qui ante profeſſionem, pecuniam, cenſus, & ſimilia ſibi reſervant, aut hæredes ſuos ad talia præſtanda onerant, aut legata ſibi facta hac ratione acceptant; idque quocumque prætextu v.g. ſtudiorum, Primitiarum, valetudinis, recreationum, &c. ut nimirùm iis utantur poſt profeſſionem ſuo arbitrio, & libitu, ſine dependentia, licentia, & legitima voluntate Superiorum. Tales nimirùm in ipſa profeſſione DEO mentiri, quamdiù ita perſeverant, ſunt in continuo ſtatu peccati mortalis, & æternæ damnationis periculo; utpotè directiſſimè proprietarii contra votum paupertatis. Quòd ſi tamen reſervatio illa non fieret ita poſſeſſivè, ut nimirùm profeſſus propria auctoritate, & libitu de iis poſteà diſponat, ſed tantùm applicativè, ut nimirùm talis pecunia poſteà cum conſenſu Superiorum in talis Religioſi uſum expendatur, in aliis quidem Religionibus per ſe non eſt illicitum, & ſæpè utiliter applicatur, at minimè liceret in noſtro ordine; quia Regula ita abdicat omne, quod redditum, vel proprietatem ſapit, ut ne quidem per modum providentiæ in futurum, liceat profeſſo aliquid temporale ſibi reſervare quavis auctoritate, vel intentione, etiam ſimplicis uſus tantùm, uti declararunt Summi Pontifices *Nicolaus III. & Clemens V.*

II. Peccant quicumque quamcumque rem temporalem 63 domi, vel foris, etiam ad victum, vel veſtitum pertinentem citra Superioris licentiam, vel conſenſum expreſſum, vel tacitum, aut rationabiliter præſumptum, accipiunt, retinent, occultant, conſumunt, diſtrahunt, permutant, donant &c. Ita omnes paſſim, & præ reliquis Navar. *c.*17. *n.* 105. Leſſ. *l.*2. *c.*41. *dub.*8. *&* 9. Sanch. *l.*7. *mor. c.*19. *&* 20. fuſiſſimè.

In particulari ergo exemplificando peccant, 1. Qui ab 64 aliis data, vel donata recipiunt, & retinent contra, vel citra ullum, ne præſumptum quidem conſenſum, & licentiam Superioris, prout clarè decernit *Conc. Trid.* ſuprà allatum. Item qui res alias quomodocumque acquiſitas, abſcondunt, vel occultant, ne Superior ſciat, vel auferat, nolentes permittere ejus liberæ diſpoſitioni: aut ſi Prælatus abſtulerit, tamquam injuriam paſſi remurmurant: immo etiam qui poſt Superioris licentiam aliqua accepit, poſteà abſcondit, ne Superior mutata ſententia, aut forte tali re indigens auferre poſſit, & ſi auferre velit, vel abſtulerit, obmurmurant, vel contradicunt. Item etiam qui comeſtibilia, vel potabilia tantùm, abſque licentia Superioris accipiunt, & abſumunt: quia votum Paupertatis etiam uſum proprium, ſeu conſumptionem rei abſque licentia Prælati excludit. Et ſi quidem fiat de rebus communibus Monaſterii, etiam furti ſpeciem induit; de quo ſatis dictum *tr. præc. c.* 5. *sect.* 2. *§.*3. quæ omninò hìc recole. 2. Peccant, qui abſque ulla 65 Superioris licentia res uſu non conſumptibiles, libros, ſupellectibilem &c. ſibi vindicant, & uſurpant, aliis accommodant, domeſticis, vel extraneis. Hic tamen ſæpiſſimè excuſatur quis à mortali ob materiæ parvitatem æſtimatam, etiam in rebus magnis: etſi enim liber v. g. valeat decem taleros, uſus tamen talis libri temporalis tanti non æſtimatur, ut mortalis peccati materia cenſeri poſſit, ut rectè notat Laym. *lib.*4. *tr.*5. *c.*7. *n.* 4. At verò Religioſis ſimpliciter interdicta eſt donatio, exceptis rebus vilibus. Item commodatio rerum intra, vel extra Ordinem: quia iſti ſunt actus veri dominii, qui à ſolo habente dominium, vel legitimam adminiſtrationem rei rectè fieri poſſunt; ideòque donatio, vel permutatio rei notabilis pretii per ſe loquendo mortale peccatum eſt. Quoad donationem tamen excipitur, ipſo jure donatio rerum vilium. Quoad commodationem verò, etiam rerum alicujus pretii ſæpiſſimè præſumitur Superio-

rio-

riorem non eſſe invirum quoad res Religioſi uſibus conceſſas, ſi v. g. permuter Breviarium cum veſte &c. cùm inde nullum, vel exiguum damnum ſequatur Monaſterio. 3. Qui pecuniam, vel aliam quamcumque rem ſive à Prælato de-
66 ſtinatam ad certos uſus contra ejuſdem Prælati voluntatem ad alium uſum expedit: ut ſi Religioſus in Academia degens pecunias ſibi tranſmiſſas pro victu, vel veſtitu ſolvendas, pro Theſibus habendis &c. ille donando, ludendo, aut potando &c. conſumat, & prodigat. Item qui eſculenta, poculenta, aut alia, quæ ſingulis apponuntur, quantavis parſimonia, etiam proprium genium defraudando, reſervat, ut alteri det contra Prælati voluntatem: cùm enim ille dominii incapax ſit, quamvis parcendo, & reſervando, nil ſibi proprium acquirat, ſed omnia in bonis Monaſterii remanent, ac ſine Prælati conſenſu nulli dari, vel expendi poſſunt. Unde quod docet *Navar.* apud Laym. *cit. n.* 5. Religioſum extra Monaſterium viventem ex deſignatis ſibi redditibus pecuniam parciùs vivendo collectam, poſſe dare amicis pauperibus, verum eſt, ſi fiat com conſenſu, ſaltem tacito, vel præſumpto Prælati: aut ſi habeat is Beneficium à Prælato ſuo independens, vel aliàs liberam rerum adminiſtrationem iodependenter à Prælato v. g. diſpenſatus à ſum-
67 mo Pontifice. 4. Quicumq; res ſibi ad uſum conceſſas per culpam, ſeu negligentiam latam, quæ dolo æquiparatur, amittit, vel deſtruit: quia eſt actus proprius dominii rem pro arbitrio deſtruere, vel perdere poſſe. Unde ſi talis Religioſus haberet aliunde proprium peculium, vel Beneficium, teneretur ad reſtitutionem Monaſterio pro re deſtructa, vel perdita. Item procuratores, & cæteri Monaſterii bonorum adminiſtratores, qui rem quamcumque, ſeu domeſtico, ſeu externo largiuntur, vel expendunt aliter, quàm Ordinis Regula, aut conſuetudo, aut voluntas Superioris poſtulat: ut notavit etiam S. Th. 2. 2. q. 32. ar. 8. dicens: *Oportet, quòd ea, in quibus inferior Superiori ſubjicitur, diſpenſet non aliter, quàm ei ſit à Superiore commiſſum.* 5. Denique eadem ratione & ipſi Prælati, ac Superiores contra Paupertatem, & ſimul Juſtitiam peccant, ſi rem aliter expendant, quàm Regula, vel conſuetudo, vel aliorum Superiorum voluntas permittat: eò quòd Prælati bonorum Monaſterii non ſint ſimpliciter domini, ſed ſolùm adminiſtratores, *C. Fraternitatem: De donatione.* Vide latè Sanch. *l.* 7. *c.* 19. *n.* 30. & Laym. *cit. n.* 20.

68 III. Quicunque Religioſi notabiliter excedunt modum in uſu rerum ſibi conceſſarum quoad abundantiam, ſuperfluitatem, curioſitatem, pretioſitatem, peccant mortaliter; ſicut & Superior ſciens, & volens, id permittens. Hanc reſolutionem ponit, & ſolidè probat noſter March. *Speculi p.* 2. *trib. tr.* 2. *tit.* 1. *q.* 4. Et Ratio fundamentalis eſt: Quia licèt eſſentia, & quidditas religioſæ Paupertatis conſiſtat tantùm in abdicatione omnis dominii, proprietatis, & juris politici in re, & uſu rei, tamen neceſſariò annexas habet velut proprietates à ſe ratione ipſius Religioſitatis emanantes, temperantiam, ſufficientiam, humilitatem, fidelitatem, & exemplaritatem. *Temperantiam* nimirùm, quæ tollat exceſſum, & ſuperfluitatem in veſtitu, ſupellectili, ædificiis, juxta illud ad Timoth. 6. *Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus.* Humilitatem, & *modeſtiam*, quæ excludat pretioſitatem, faſtum, ſuperbiam. *Fidelitatem*, quæ ſervet intentionem, & finem bonorum Monaſterii DEO, & Chriſto conſecratorum, quæ nimirùm oblata ſunt pro neceſſaria, & competenti dumtaxat ſuſtentatione Religioſorum, DEO ſervientium in veritate: *Exemplaritatem* denique, qua omnibus, quæ ſcandalum generare poſſent, abſtineat, qualis maximè eſt exceſſus nimius. Adeòque licèt Religioſi prædictis modis notabiliter excedentes in uſu rerum ſimplici non peccent directè contra eſſentiam, & quiditatem Paupertatis religioſæ, peccant tamen mortaliter contra proprietatem Paupertatis, ſeu virtutes prædictas paupertati religioſæ ex natura rei, & jure Divino, humanoque neceſſariò conjunctas.

69 IV. Notandum denique quòd ſi Religioſus ullo prædictorum modo peccet contra Paupertatem, expreſsè ſimul contradicente Superiore, ſemper etiam ſimul peccet contra obedientiam pro ratione materiæ, mortaliter, vel venialiter.

70 Pœnæ porrò proprietariorum ipſo Jure communi decretæ duæ ſunt. *Prima.* Privatio vocis activæ, & paſſivæ per triennium, Trid. *ſeſſ.* 26. *De Regular. c.* 2. *Secunda.* Privatio ſepulturæ Eccleſiaſticæ, ſi nimirùm moriatur, ut proprietarius, & ante mortem non pœnituerit, *c. cùm ad Monaſterium. De ſtatu Monachorum* quæ tamen pœnæ non incurruntur, niſi per ſententiam declaratæ ſint.

71 Ad ultimum non prætermittam hìc adferre doctrinam ſingularem Card de Lugo *de Juſtit. diſp.* 2. *ſect.* 2. *à n.* 51. Nimirùm Religioſum non peccare contra Paupertatem, ſi invitatus ad convivium ſine licentia Superioris, pretioſa quæque comedat, aut bibat domino præſente. quia tunc paſſivè potiùs ſe habet Religioſus, quàm activè; nam ipſe dominus conſumit illos cibos per os Religioſi, ſicut, ſi Domino præſente, & jubente, gemmam pretioſam in mare projiceret, aut aromata pretioſa combureret, non peccatet contra Paupertatem, quia nomine alieno projiceret, & combureret: ita in caſu convivii. Sic *Lugo:* addens tamen meritò non ita rem ſe habere, ſi dominus res pretioſas comeſtibiles, & potabiles ad Religioſum mittat, ipſeque acceptet, & conſumat: tunc enim peccabit contra Paupertatem, & acceptando, & conſumendo, quia ſic activè ſe habens in ſuum commodum acceptat, & conſumit, & non paſſivè ſe habens, ac nomine alterius, ſicut in convivio præſente domino. Hoc poſterius veriſſimum. Sed quoad prius, doctrina hæc ſingularis (pace tanti viri) certè placere non poteſt, & quàm optimè impugnat Tambur. *lib.* 8. *Dec. tract.* 1. *c.* 2. *§.* ... *n.* 10. nam in primis Religioſus convivia comedens, & bibens non utitur iſtis ſpeculationibus, ſed more humano comedit, & bibit res; atqui more humano res illæ verè comeduntur ab homine in ſuum commodum abſolutè, & non tamquam ab inſtrumento alterius, vel in alterius commodum deſtruuntur: non ergo paſſivè tantùm, ſed activè tunc ſe habet Religioſus. Deinde omnium conſenſu Religioſus ſine licenta acceptans res comeſtibiles, vel potabiles notabilis pretii, peccat contra votum: at invitatus, in convivio res appoſitas accipiens, comedens, vel bibens, nonne ipſo expreſſo facto veriſſimè acceptat in ſuum commodum, æquè ac ſi ad ipſum domum mitterentur? Aut cur is res ſibi miſſas, abſente domino, non æquè poſſet ejus nomine abſumere, ut inſtrumentum ipſius, & etiam tunc ſe paſſivè habere, ſicut in convivio, domino præſente? Quæ enim hæc repugnantia, aut differentia? Cæterùm latum eſt diſcrimen inter noſtrum caſum, & illam projectionem gemmæ, vel aromatum combuſtionem, nam hæc facere poteſt Religioſus abſque ulla prorſus acceptatione pro ſe: at frui eſculentis, ſeu poculentis in convivio ſine acceptatione, qua convivia cibos, & potus ablatos ſibi conſumere, & applicare conſentiat, humano modo fieri non poteſt. Vide dicta in ſimili de reſtitutione ejus, qui ad convivium invitatus res furtivas pretioſas etiam ſcienter comedit, & bibit, *tr.* 4. *c.* 2. *ſect.* 3. *à n.* 110.

QUÆSTIO II.

An, & quomodò Religioſis liceat habere proprium peculium?

Reſolutiones.

I. CErtum eſt, Religioſum profeſſum incapacem eſſe, 72
habere proprium peculium juris perfecti, & independentis pro arbitrio ſuo diſponendi: hoc enim eſſet propriè dictum dominium. Unde ſuprà *cit. c. Cùm ad Monaſterium:* dicitur, Abbatem ſuper habenda proprietate non poſſe cum Monacho diſpenſare. *Et in cit. c. Monachi, & Abbates* 18. *q.* 2. *c. ult.* rectè docetur: ſi quis profeſſionem non aliter emittat, niſi conditione appoſita, ut liceat ipſi habere proprium independenter à Prælati diſpenſatione, ipſo jure eſſet irrita, & nulla.

II. Poſſunt tamen Religioſi habere peculium latè ſum- 73
ptum, ſeu juris imperfecti, ac dependentis; ſcilicet quoad ſolam profeſſionem, ac uſum dependenter à voluntate Prælati, qui ſemel conceſſum reſtringere, vel revocare pro arbitrio ſuo poſſit. Ita DD. communiter cum Molina *tract.* 2. *diſp.* 26. Laym. *l.* 4. *tr.* 5. *c.* 7. *nu.* 12. Sic v. g. bona mobilia, & utenſilia, utpotè veſtes, libros haud dubiè Prælatus concedere poteſt, ut illius uſui proprii ſint; uti concedit etiam Trident. *ſeſſ.* 25. *c.* 2. *De Regularib.* Sic, in quibuſdam Religionibus Religioſi officiales habent certas portiones pecuniæ pro ſuis uſibus &c. Sic Religioſus extra Monaſterium degens in peregrinationibus, ſtudiis, officiorum adminiſtratione ad Monaſterium ſpectante, accipit conceſſum ſibi peculium, & facultatem habendi pecunias in ſui ſuſtentationem, eleemoſynas moderatas, alioſque uſus congruos ſtatui ſuo expendendas, ſaltem de præſumpta aliquando licentia Prælati. Item cùm Religioſus de legitima licentia Prælati Parochiam adminiſtrat, vel aliquod Beneficium poſſidet extra Monaſterium, ei competit adminiſtratio redituum ad ſui decentem ſuſtentationem, & pias cauſas applicandorum; De quo in quæſt. ſequenti.

III. Portiones autem, ſeu redditus annui Religioſo ex bo- 74
nis Monaſterii (ſive etiam parentum, vel amicorum traditione aſſignari ſoliti) quibus ſe in, vel extra Monaſterium ſuſtentet, dependenter tamen à voluntate prælati pro arbitrio revocare potentis, liciti erant jure antiquo, *c. Inſinuante. Et c. de viduis.* 27. *q.* 2. Et docent *Innocentius III. Sylv. Major*, & alii antiqui.

At nunquid hoc jus antiquum correctum fuit jure novo 75
Conc. Trident. *cit. ſeſſ.* 25. *c.* 2. *De Regularib.* contrarium inſinuans? Ita affirmant *Petrus Nav, Azor.* alii apud Laym. *cit. n.* 13. eò quòd Concilium utatur verbis præceptivis: *Nec deinceps liceat*; Adeoque novum jus condiderit: Et

ita

ita declaraſſe ſactum Congregationem Candinalium in dictum *c.* 2. Negant verò æquè graves, & plures DD. Nav. *comment.* 2. *De Regular. n.* 18. Sanch. *l.* 7. *mor. c.* 22. *n.* 11. Emman. Sà. V. *Religio*, & alii apud *Laym. cit.* exiſtimantes Concilium non voluiſſe novum jus condere: ſed declarare antiquum, quo id Religioſis prohibetur in ordine ad uſus ſuperfluos, & independenter à voluntate Superiorum. Hanc ſententiam probabilem, & tutam cenſet *Laym.* Diana *p.* 1. *tr.* 6. *reſol.* 32. ut ſaltem, ubi talis conſuetudo viget, abſolutè damnari non poſſit, ſed tolerari queat: attamen de novo non introducenda abſque urgentiſſima cauſa: qualis eſt depoſitio Abbatis, qui ex juſta cauſa nolit manere in Monaſterio, vel ſaltem in Communitate. Item neceſſaria reformatio Monaſterii, quam aliqui ob juſtam cauſam ſubire nollent: ut in praxi fieri vidiſti ſæpius.

76 IV. Certum ſemper manet, Prælatum nec ſolum, nec cum conſenſu Capituli permittere poſſe Religioſo bona, vel peculium in quoslibet uſus, etiam profanos, vel illicitos, expendendum: ſed uterque tam Prælatus permittens, quàm Religioſus acceptans, peccabunt contra votum Paupertatis, & inſuper contra juſtitiam cum obligatione reſtitutionis, ſi ea fieri poſſit; juxta communiſſimam DD. apud citatos omnes. *Ratio clara eſt:* Quia Prælatus ſubdito majorem facultatem concedere non poteſt, quàm ipſe habeat: ipſe autem non eſt Dominus bonorum Monaſterii, ſed adminiſtrator tantùm, *c.* 2. *De donatiobus*: ideòque ea arbitratu ſuo expendere non poteſt, ſed tantùm in Monaſterii, ac Religioſorum neceſſitatem, & utilitatem: ergo &c. Advertunt tamen *Nav.* & *Laym. cit.* neque ipſum Prælatum bona Monaſterii inutiliter expendentem, neque Religioſum ſuum peculium cum licentia Prælati habitum inutiliter, vel illicitè abſumentem, etſi uterque peccet contra votum Paupertatis, neutrum tamen incurrere pœnas juris decretas in proprietarios: ſed illos duntaxat, qui clam, aut citra Prælati conſenſum aliquid detinent, vel uſurpant: incurrunt ergo ſolùm pœnas arbitrarias. Ubi etiam à peccato mortali ſæpè excuſat parvitas materiæ. Laym. *cit. n.* 14. merito non damnat peccati contra paupertatem Religioſum, qui in ſtudiis degens aliquot menſuras vini cum ſociis bibit de pecunia Monaſterii à Prælato tranſmiſſa: Qui exceſſus in uſu levis cenſetur, & præſumitur conſenſus Prælati: Eſto poſſit peccare graviter contra Temperantiam, vel peccato ſcandali.

QUÆSTIO III.

Cui acquirat Religioſus, qui Eccleſiaſticum Beneficium extra Monaſterium, atque ad Monaſterium minimè ſpectans, obtinet?

Reſolutiones.

77 I. Religioſus, vel Beneficiatus, dum Beneficium Eccleſiaſticum legitimè obtinet, nimirùm auctoritate Epiſcopi cum conſenſu Prælati, habet plenam adminiſtrationem redituum: proinde ad ſuam ſuſtentationem, & alias pias cauſas tantùm expendere poteſt pro libitu, facultate ipſi à Jure Canonico conceſſa: Quia nimirùm talis eſt inſtitutio Beneficii Eccleſiaſtici ex ipſo jure, ut tribuat ipſi jus adminiſtrandi reditus ad neceſſarios, & pios uſus. Et eſt Regula generalis, quòd Beneficiatus regularis (ſecluſa ſola proprietate, ſeu dominio pleno) ita diſponere poſſit de fructibus ſui Beneficii, ſicut poteſt ſæcularis (de quo late §. *ſeq.*) Ita communis DD. *Nav. Molina*, aliiſque congeſtis Laym. *cit. n.* 17. quos vide.

78 II. Reditus, ſeu fructus Beneficii, qui poſt amotionem, vel mortem veram Beneficiati Religioſi, ſuperſunt, de jure pertinent ad Eccleſiam, ſeu Beneficiam, cui inſervivit, & cujus intuitu acquiſiti fuerunt, & non ad ſuum proprium Monaſterium. Communis DD. apud modò cit. & ſumitur *ex c. Ne pro cujaslibet*, 16. *q.* 1. Ratio eſt. Quia Religioſus legitimè tranſlatus ad Beneficium, ſcilicet de conſenſu Prælati, & auctoritate Epiſcopi deſinit eſſe aliquo modo ſub obedientia Prælati; & quoad fructus Beneficii deſinit eſſe pars ſui Monaſterii, ut de iis nil ipſi debeat, ſed ipſi Beneficio, vel Eccleſiæ ſuæ.

79 III. Quæcunque Religioſus beneficiarius extra Monaſterium aliunde acquirit, videlicet ex hæreditate, legato, donationibus, eleemoſynis, propria induſtria (de quibus nullum dubium) atque ex functionibus parochialibus, pro Sacris, Confeſſionibus, Nuptiis &c. ſaltem poſt mortem beneficiarii, acquiruntur ipſi Monaſterio, ſi bonorum in communi ſit capax. Ita communis DD. cum *Bartolo*. Leſſ. *cit. l.* 2. *c.* 41. *dub.* 11. *n.* 29. Laym. *n.* 18. Ratio eſt. Quia in his valet communis regula ſumpta ex c. *Abbater* 18. *q.* 2. Et c. *Cum ad Monaſterium*, de ſtat. Monach. *Quidquid regularis acquirit, Monaſterio ſuo acquirit*: à qua communi regula ſine ſpeciali ratione, vel conſuetudine non eſt recedendum. Secùs eſt de Religioſis aſſumptis ad Epiſcopatum, vel Cardinalatum; quia ab Ordine ſuo omninò exempti, vel tranſlati cenſentur: ideòque quidquid quovis modo acquirunt ad eorum Eccleſiam, vel Beneficium, vel Cameram Apoſtolicam pertinere debet, ex *c. ſtatutum* 18. *q.* 1.

QUÆSTIO IV.

Qualiter ſubſiſtat legatum, vel hæreditas relicta Monacho ea lege, ut ad ipſum, & non ad Monaſterium pertinere debeat?

Reſolutiones.

80 I. Si quidem teſtator cum expreſſa conditione relinquat Monacho, ut pertinent ad ipſum abſolutè ſine dependentia à prælato, legatum corruit. Ex communi *Laym.* & *Diana* cit. Quia in ultimis voluntatibus (ſicut in omni alia diſpoſitione) *primum locum voluntas teſtatoris obtinet, eaque regit conditiones*, juxta jura apud Laym. *cit. n.* 21. Si ergo clarè conſtet, noluiſſe teſtatorem aliter relinquere, niſi cum conditione, quæ impleri non poteſt, ut eſt in propoſito corruere debet relictum.

81 II. In terminis indifferentibus voluntas teſtatoris explicari debet eo modo, quo ſubſiſtere, & ſervari poteſt: nimirùm, ut ſecluſo dominio, vel proprietate rei, ſolus uſus & commoditas ad Religioſum pertinere debeat cum dependentia, & conſenſu Prælati, cujus poſito conſenſu jus dominii, ſeu proprietas Monaſterio acquiſitum eſt: At vero conſenſu negato corruit legatum, vel relictum. Sic *Bartol. Abbas*, *Ang.* aliiſq. citt. Sanch. *c.* 7. *n.* 4. Laym. *n.* 20. Ratio eſt: Quia diſpoſitionem quamcunque ita interpretari convenit potiùs, ut valeat, quàm ut pereat, juxta communem DD. Legiſtarum, & Canoniſtarum. Et *L. Plenum* §. *equiti ff. De uſu, & habitatione*, habetur, quòd verba teſtatoris debeant intelligi ſecundùm conditionem perſonæ, cui aliquid datur, vel relinquitur: atqui Monachus legati, vel hæreditatis aliter capax non eſt, niſi quoad ſolum uſum, & commoditatem à Prælati voluntate dependentem; ergo &c. Applica de legatis relictis FF. Minoribus.

82 III. Si teſtator Monacho legatum relinquit ita, ut dominium ad ipſum, & non ad Monaſterium pertineat, in dubio, an propriè ſit dicta conditio ſuſpenſiva diſpoſitionis, an verò ſolùm modus adjectitius diſpoſitioni abſolute: hoc poſterius præſumendum eſt in favorem ultimæ voluntatis, & conditio impoſſibilis pro non adjecta habenda: Nam ſecundùm leges apud *Laym. cit.* decernitur, quòd conditiones ſeu natura, ſeu jure impoſſibiles pro non adjectis haberi debeant. Et in ſimili jure Can. de conditionibus appoſitis ſtatuitur, ut ejuſmodi conditionibus impoſſibilibus rejectis, cùm ſcilicet dubitatur, an ſint ſuſpenſivæ contractus matrimonii, an verò adjectitiæ tantùm, in favorem matrimonii judicetur.

QUÆSTIO V.

Quale ſit dominium Religioſorum in communi?

83 Seponendi hi ſunt FF. Minores de Obſervantia, & Capucini, qui ex voto altiſſimæ Paupertatis incapaces ſunt omnis dominii directi & utilis, tam proprietatis, quàm uſus juris, tam in communi, quàm in particulari, contenti ſolo uſu facti ſimplici, & dependente à voluntate dantium, vel ſummi Pontificis, qui dominium rerum ipſis conceſſarum in ſe, & Sedem Apoſtolicam aſſumpſit, ut per occaſionem ſupra jam dictum eſt. Sermo ergo eſt de aliis Religioſis, qui habent bona in communi, & quæſtio eſt, quale ſit illud dominium in Communi?

Reſolutiones.

84 I. Ipſa Monaſteria, ſeu Communitates Religioſorum ſunt capaces dominii, & defacto habent dominium bonorum ſuorum, etſi non omninò plenum, perfectum, vel abſolutum. Ita contra aliquos infrà citandos communis DD. Leſſ. *l.* 2. *c.* 4. *dub.* 5. Sanch. *l.* 7. *moral. c.* 18. Lugo *diſt.* 3. *ſect.* 4. *a n.* 74. Sumitur in primis ex modo loquendi Concil. Trident. *ſeſſ.* 25. *c.* 3. *De Regularibus*: ubi concedit omnibus Monaſteris utriuſque ſexus, etiam Mendicantium (exceptis Franciſcanis, & Capucinis) ut poſſint poſſidere bona mobilia, utique loquens de poſſeſſione juris, & dominii veri: nam verba legis in proprio ſenſu accipenda ſunt. *Et extravag. Exiit, qui ſeminat. de verb. ſignif.* Nicolaus III. ſpecialiter de Fratribus Minoribus dicit, quòd non habeant dominium bonorum, quibus utuntur, ſed illud ad Pontificem pertinere: eoque ipſo ſupponit alios Religioſos habere dominium rerum, quibus utuntur. Et *Ratio clara eſt*: Quia quælibet Communitas fictione Juris eſt perſona politica per ſe, & capax dominii diſtincti à dominio ſingulorum in com-

muni; res notiſſima in Jure: atqui votum Paupertatis emiſſum à ſingulis non tollit tale dominium in communi; neque enim ex ſingulorum voto perſonali, quo quilibet a ſe abdicavit in particulari dominium, & proprietatem rei, per ſe repugnat, totam Communitatem habere dominium rerum in communi, ex quo ſinguli nihil habeant proprium in particulari, ſed potiùs tale dominium ſupponit: nam eo ipſo, quòd ſubditus promittat, ſe non uſurum bonis temporalibus, niſi dependenter à Communitare, ſeu nomine Communitatis res eas adminiſtrantis, ſupponit earum dominium apud Communitatem eſſe, & ideo ejus conſenſum neceſſarium eſſe ſibi ad uſum talium rerum. Et hinc dicitur, quòd Religioſus Monaſterio acquirat, quæcunque acquirit: quia ſcilicet Monaſterium eſt capax dominii, licèt Religioſus non ſit.

85 II. Fatemur autem, & fatentur omnes Auctores hujus ſententiæ, dominium non omninò eſſe plenum, perfectum, juxtà dominii perfecti definitionem. Et ſanè evidens eſt: dominium enim plenum eſt jus perfectè diſponendi de re aliqua tanquam ſua in quoſvis uſus placitos, adeòque independenter ab alio: atqui neque Prælatus, Abbas, vel Superior; neque Religioſi cum Prælato, ſeu ipſa Communitas, poſſunt pro libitu diſponere de bonis, & redditibus Monaſterii tanquam ſuis in quoſcunque uſus placitos independenter ab aliis, ut paſſim probant jura: neque enim poſſunt res immobiles, vel mobiles pretioſas permanentes alienare, vel mutare, niſi de licentia Pontificis, nec aliter, quàm ad majorem utilitatem Monaſterii, nec aliter bona, vel redditus adminiſtrare, vel diſpenſare poſſunt, niſi ad debitos fines, ad quos illa bona Monaſterio fundata, oblata, donata, & acquiſita cenſentur. Scilicet 1. ad ſubſtentationem Religioſorum. 2. Conſervationem Monaſterii, & Religioſorum. 3. De ſuperfluo in ſubſidium pauperum, aut alias pias cauſas tantùm ex conceſſione juris. Quos fines Abbas, vel Communitas notabiliter excedens bona Monaſterii ad uſus vanos expendendo, peccant graviſſimè contra pacta fundationum, & juſtitiam, ac tenentur ad reſtitutionem, ſecundùm omnes ergo non habent dominium plenum, & omninò perfectum bonorum Monaſterii.

86 III. Neque aliud videntur velle, certè nil plus probant Auctores oppoſitæ ſententiæ, Nav. *commentar. c. 2. de Regularibus*, Major. aliique plures, quos ſequitur Marchant. *to. 3. tr. 2. tit. 1. 3. 4. &c. ſpeculi ſui*. Nam & ipſi fatentur, illud eſſe verum jus politicum, ut eo contra invaſores, impedientes, defraudantes in judicio agere poſſint; adeò ut eis contraveniendo vera, & directa fiat injuria; quòd ſane proprium eſt alicujus veri dominii, etſi non omninò pleni, perfecti, & abſoluti. Sed tunc meritò quæres, quiſnam igitur habeat plenum dominium, perfectum, & abſolutum bonorum, non ſolùm Monaſteriorum, ſeu locorum Religioſorum, ſed etiam Eccleſiarum, ſæcularium Beneficiorum? Reſp.

87 IV. Bona Eccleſiaſtica Monaſteriorum, ac Eccleſiarum, Parochiarum &c. tam immobilia, quàm mobilia permanentia, ut ſacra ſuppellex, pleno, & abſoluto dominio, ad nullum purum hominem, ſed ad ſolum DEUM, & Chriſtum pertinent: eorum verò adminiſtratio ſuprema ad ſummum Pontificem, ordinaria verò, & uſusfructus definitus ad Prælatos, Capitula, ſeu Communitates Eccleſiarum, vel Monaſteriorum reſpectivè pertinet. Ita communis DD. *Major. Navarr. Azor.* aliiſque citt. Tanner. hic *diſp. 4. q. 1. dub. 4.* March. *cit. tit. 1. q. 3. à §. 1.* (contra alios aſſerentes dominium illud ad Communitatem pertinere.) Sumitur ex ſacris Canonibus, quibus paſſim ejuſmodi bona vocantur *res DEI, & Patrimonium Chriſti*. Ratio autem manifeſta eſt ex dictis: Quia plenum, & perfectum dominium eſt facultas diſponendi de re tanquam ſua independenter ab alio: atqui res Eccleſiaſticæ Eccleſiis, vel Monaſteriis incorporatæ, ita à fidelibus Fundatoribus, ſeu offerentibus ipſi DEO oblatæ, & conſecratæ ſunt, ut nullus purus homo de iis plenariè, & independenter diſponere poſſit: tenentur enim Prælati, & Communitates ea conſervare, & ad poſteros tranſmittere, ut non liceat alienare, niſi ad majorem utilitatem Eccleſiæ, & dependenter à ſummo Pontifice, qui nec ipſe de iis aliter diſponere poteſt pro arbitrio. Unde præcipit Urbanus Papa Epiſt. 1. ad Epiſcopos: *Res Eccleſiæ, non quaſi propriæ, ſed ut communes, & Domino oblatæ, cum ſummo timore, non in alios, quàm in præfatos uſus, ſunt fideliter diſpenſandæ, ne ſacrilegii reatum incurrant, qui eas inde abſtrahunt, quò traditæ ſunt*. Hæc autem omnia directè repugnant pleno, & abſoluto dominio: ergo eorum bonorum nullus purus homo, ſed ſolus DEUS & Chriſtus plenum, & abſolutum dominium habet. Cùm autem eadem ſint, & dicantur bona Patrimonialia Chriſti, utique ad ejus in terris Vicarium ſummum Pontificem eorum ſuprema ſpectabit adminiſtratio, protectio, & plena diſpoſitio intra terminos honeſti, & juſti, juxta intentionem Fundatorum poſſibilem ſervari. Ordinaria verò adminiſtratio, diſpenſatio, & uſusfructus definitus intra ſuprà indicatos tres fines, ſpectat ipſo jure ad Prælatos, vel Monaſterium, ut ſæpè dictum.

§. IV. *Clerici Beneficiati*.

HI triplicia bona poſſunt habere; *Patrimonialia, qua-* 88
ſi Patrimonialia, & Beneficialia & propriè *Eccleſiaſtica*; prout omnes obſervant ex *Navar. q. 1.* Inter quaſi Patrimonialia, & Beneficialia, quaſi mediant diſtributiones inter præſentes. Explico breviter.

I. *Patrimonialia* dicuntur, quæ Clerici poſſident, ſeclu- 89
ſo omni ſtatu, vel officio Eccleſiaſtico, utpotè ex hæreditate, arte, donatione, contractu, vel alia ſimili ratione, non aliter, acſi non eſſent Clerici, ſed Laici. Quorum bonorum nemo dubitat, Clericos eſſe veros, & abſolutos Dominos, atque ut tales de ipſis liberrimè poſſe diſponere donando, legando, alienando, & in quoslibet uſus abſumendo &c. abſque præjudicio juſtitiæ, vel juris alicujus.

II. *Quaſi Patrimonialia* bona dicuntur, quæ Clerici ac- 90
quirunt non ratione Beneficii Eccleſiaſtici, ſeu ex bonis ipſi Eccleſiæ oblatis, & appropriatis, ſed ratione Miniſterii perſonalis Eccleſiaſtici, ſeu tanquam mercedem, vel ſalarium miniſterii perſonalis: ſeu quod idem eſt, quæ à fidelibus offeruntur, non ipſi Eccleſiæ approprianda, ſed particularibus ipſis miniſtris, tanquam operis ſtipendium: utpote ob functiones parochiales, & Miſſas quotidianas, adminiſtrationem Sacramentorum, funeralia obſequia, officia defunctorum, pro Concionibus, pro officio aliquo capellaniæ, Vicarii, muſici vocalis, vel inſtrumentalis &c. Iſta ergo bona Clericorum æquiparantur patrimonialibus, ac pleno, & abſoluto dominio ad ipſos ſpectant: uti contra Innoc. & Abbatem docet communiſſima DD. cum *Nav.* aliiſque citt. Laym. *l. 4. de juſt. tr. 2. c. 3. n. 1.* Ratio eſt: quia Miniſtri Eccleſiaſtici, dum ratione ſpiritualis officii ſtipendium accipiunt, non debent eſſe deterioris conditionis, quàm alii Officiales, Judex, Prætor, Conſiliarius &c. *dignus* enim *eſt operarius mercede ſua*. *Luc.* 10. atqui alii officiales ſtipendii ſibi dati dominium plenum, & abſolutum acquirunt: eſto id etiam ſtipendio conducti publico ex officio præſtare teneantur: ergo etiam Miniſtri Eccleſiaſtici, eſto etiam quandoque talia obſequia ex juſtitia præſtare teneantur; utpotè quia curati eorum bonorum pro obſequio perſonali perceptorum plenum dominium acquirunt, ut de iis diſponere libere, etiam reſtari, vel ab inteſtato ad hæredes tranſmittere valeant.

III. *Diſtributiones inter præſentes*. Ad illa bona quaſi 91
patrimonialia ſine dubio ſpectant diſtributiones, præſentibus ad Divina Canonicis, & Clericis factæ, quando eæ diſtributiones dantur ab homine de bonis propriis, ut fieri ſolet in Exequiis ſolemnioribus &c. eſt enim merum ſtipendium datum à fidelibus pro obſequio perſonarum. Quando verò eæ diſtributiones dantur de ipſis bonis, ſeu redditibus Eccleſiæ, ut ordinariè fit, *Nav.* quidem & Sanch. *l. 1. conſil. 1. dub. 46.* volunt ſpectare ad bona Eccleſiaſtica cum onere ſuperfluum pauperibus erogandi. Verùm communis DD. & recepta eſt ſententia, ſpectare ad bona quaſi patrimonialia, & abſque ullo onere eſſe pleni juris Clericorum. Ita plurimis citt. Azor. *l. 2. c. 1.* & Lug. *diſp. 4. de juſt. ſect. 3. n. 24.* Ratio clara eſt: quia illæ diſtributiones verè dantur, & acquiruntur propter miniſterium perſonale, quo Clerici perſonaliter ſerviunt Eccleſiæ in Divinis inſerviendo, vel aſſiſtendo: & licèt illæ ex redditibus Eccleſiæ, ſeu fructibus Beneficii deducantur, jam tamen ab Eccleſia ipſa ad hunc finem deductæ ſunt, ut piè applicentur, ad finem fovendi ſtudioſam aſſiſtentiam Chori, uti portio redditinum, quæ extrahitur ex redditibus Eccleſiæ, eſt merces Sacriſtæ, magiſtri Grammaticæ &c. tranſitque in ejus liberum dominium, & diſpoſitionem, quia datur ut ſtipendium illius laboris, ac obſequii; ſic idem dicendum rationabiliſſimè de iſtis diſtributionibus, quas Eccleſia ipſa extrahit ex redditibus, & piè expendit in præmium ſtipendii, ac laboris Clericorum, quos multùm refert eo ſtipendio provocare, & allicere ad tale obſequium Eccleſiæ exhibendum. Quòd vel inde confirmatur: Quia ob hanc ipſam rationem, qui habet dignitatem ſimul, & Canonicatum, vel duos Canonicatus in Eccleſia, licèt percipiat duplices fructus, non tamen duplices diſtributiones: Quia nimirùm hæ dantur proter aſſiſtentiam perſonalem: & ubi aſſiſtentia non eſt duplex, non debent duplicari; niſi ex diſpenſatione, vel conſuetudine legitima contrarium habeatur, ut plurimis citt. benè docet Bonac. *De Horis Canon.* Quin ipſe Sanch. *l. 2. conſil. c. 2. dub. 2.* cum communi fatetur, Canonicum non recitantem Officium non teneri ad reſtitutionem diſtributionum, quas pro aſſiſtentia lucratur: quia illæ non ſunt fructus, ſed ſtipendium laboris, ac aſſiſtentiæ. Obligatio ergo impendendi in pios uſus, quod ſupereſt ex fructibus, ſeu redditibus Beneficiorum, minimè debet extendi ad iſtas diſtributio-

butio-

butiones quotidianas, ſed fatendum has velut bona, quaſi patrimonialia libero, ac pleno dominio cedere Clericis.

92 IV. *Bona Eccleſiaſtica, ſeu Beneficialia Clericorum* dicuntur, quæ ſecundùm origenem ſuam ad ipſam Eccleſiam ſpectant, ipſique Eccleſiæ a fidelibus primitùs oblata, & incorporata ſunt: ex illorum tamen intentione poſteà ab Eccleſia deputata ſunt pro Clericis, tanquàm Beneficium, ſeu ſtipendium ad eorum congruam ſuſtentationem, ob ſpirituale ab eis præſtandum obſequium; & ſpecialiter ob præſtandum Officium Canonicum; ut ſunt redditus, ſeu proventus annui ex hortis, ſeu prædiis Eccleſiæ, & Decimæ: cùm & hæ ſint pars uſusfructus Eccleſiæ debitis ad Miniſtrorum ſuſtentationem. Sed ante omnia, quàm maximè notandum eſt, ea bona Eccleſiaſtica conſideranda eſſe ſecundùm varia tempora, & varios Eccleſiæ mores in duplici ſtatu. 1. *Ante diviſionem*: Nam initio omnia bona Eccleſiaſtica, quæ à fidelibus ad Divinum cultum offerebantur, communia erant, ex quibus Miniſtri Eccleſiæ juſta ſingulorum media, & neceſſitates alebantur, Eccleſiæ cultui, & egenis providebatur. Et eo ſtatu ſine dubio Clerici per ſe non habebant dominium proprium illorum bonorum, ſed uſum quiſque ſibi deputatum, 2. *Poſt diviſionem*: poſteà enim creſcente numero Miniſtrorum Eccleſiæ, ſeu Clericorum, & inſurgentibus inconvenientis propter inconvenientem eorum bonorum adminiſtrationem, diviſa fuerunt ea bona in partes, quarum una Epiſcopo, alia Clero, alia fabricæ Eccleſiæ, alia pauperibus deſignata fuit. De quo D. Greg. Magnus relat. c. mos eſt, 12. q. 2. *Mos eſt Apoſtolicæ Sedis ordinatis Epiſcopis præceptum tradere, ut de omni ſtipendio, quod accedit, quatuor fieri debeant portiones. Una videlicet Epiſcopo, & familiæ ejus propter hoſpitalitatem, & ſuſceptionem: alia Clero: tertia verò pauperibus: quarta Eccleſiis reparandis.* Hæc ibi. Et de bonis, ſeu redditibus Eccleſiaſticis in hoc ſecundo diviſionis ſtatu conſideratis, quæſtio eſt, an eorum dominium verum acquirant Clerici Beneficiati?

Suppoſitio certiſſima.

93 CErta apud omnes eſt obligatio Beneficiariorum, ſuperflua bona Eccleſiaſtica in pauperes erogandi, & ad pios uſus expendendi: adeò ut Beneficiatus graviſſimè peccet, ſi redditus ſuperfluos notabili quantitate in uſus profanos: v. g. ditandos conſanguineos, nedum illicitos applicet, conſequenter non niſi ad pias cauſas teſtari poſſunt, adeòque inſtituta legata profana ſub mortali ante mortem revocare teneantur, aliàs nun poſſunt verè pœnitere: nec a Confeſſario abſolvi. Ita omnes paſſim, ut ſuperfluum ſit recitare. Et conſtat abondè ex Decreto Conc. Trid. *ſeſſ. 25. de Reform. c. 1.* his verbis: *S. Synodus omninò interdicit Epiſcopis, ne ex redditibus Eccleſiæ Conſanguineos, familiareſque ſuos augere ſtudeant: Cum & Apoſtolorum Canones probibeant, ne res Eccleſiaſticas, quæ Dei ſunt, conſanguineis donent.* Et paulò poſt: *Quæ verò de Epiſcopis dicta ſunt: eadem non ſolùm in quibuſcumque Beneficia Eccleſiaſtica, tam ſæcularia, quam regularia obtinentibus, pro gradus ſui conditione obſervari; ſed & ad S. Romanæ Eccleſiæ Cardinales pertinere decernit.* Hæc Concilium: addens tamen ibidem, ſi conſanguinei pauperes ſint, ut pauperibus redditus Eccleſiaſticos meritò diſtribui. Quod DD. nun tantùm de neceſſitate vitæ, ſed etiam de neceſſitate ſtatus anteà habiti intelligunt.

94 Poteſt etiam, immo tenetur Beneficiatus ex bonis Eccleſiaſticis alere filios, non tantùm legitimos anteà ſuſceptos, ſed etiam ſpurios; niſi ad id ſufficientia bona patrimonialia habeat, aut liberi non egeant; communis DD. Abbas *in c. Conjugatus, de Clericis conjugatis*. Nav. *Comment. de ſpuriis Clericorum ſ.* 10. Et conſequenter etiam filiæ competentem dotem ferre: quia dos ſuccedit loco alimentorum, ſecundùm Juriſtas. Addit Laym. ſuprà *cit. c. 3. n* 5. Beneficiatum de bonis Eccleſiaſticis poſſe alere in ſtudiis filium ſuum, etſi propria patrimonialia habeat, aut patrem, aliumve conſanguineum ſuum, etſi ipſius pater ſufficiens eſſet ad ſumptus adminiſtrandos. *Ratio eſt*: Quia juvare ad ſtudia cenſetur pia cauſa. His ita ſuppoſitis. Quæſtio difficilliſſima, & maximè controverſa eſt: an reverà Beneficiati habeant dominium illorum bonorum, an verò ſolùm uſum, & adminiſtrationem: ſic, ut ex juſtitia obligentur ſuperflua erogare pauperibus, ſeu ad pias cauſas, & non ad uſus profanos. In re graviſſimi momenti procedam per paragraphos.

§. V. *Bona Eccleſiaſtica neceſſaria ſuſtentationi.*

Reſolutiones.

95 I. CLerici Beneficiati acquirunt, & habent plenum dominium ſuorum redditum Eccleſiaſticorum, quatenùs probi viri arbitrio neceſſaria ſunt ad honeſtam, ac decentem ſuſtentationem pro cujuſque dignitate, vel merito. Communiſſima, meique citati omnes. Ratio communis

patebit *n. ſeq.* Ratio autem fundamentalis eſt: quia redditus Beneficii quoad eam partem congruæ ſuſtentationis, jam ſunt expenſi piè ad uſum pium ab Eccleſia, quæ illam partem applicat Beneficiario, qui, acceptis redditibus, applicat partem ſibi neceſſariam: atque adeò acquirit jus ſuper illam partem, ut liberè, ac licitè poſſit de illo diſponere, tanquam de re ſibi applicata juſto titulo ſuſtentationis debitæ, quemadmodum enim ſi ipſa Eccleſia taxaret ſingulis Beneficiatis de bonis ſuis congruam ſuſtentationem, eamque ipſis tribueret, utique hæc velut jam actu applicata ad pium uſum pleno jure ad ipſos pertineret, quaſi bona patrimonialia, prout de diſtributionibus, & ſtipendiis datis Canonicis, Sacriſtæ &c. ſuprà dictum: ita defacto Eccleſia dividens Beneficiatis beneficia cum redditibus amplis, & plerumque ſuperfluis, etſi eo ipſo actu nondum ipſa actualiter expendat ad pios uſus determinatos, dat tamen ipſis, ut ipſimet expendant ad pium uſum, tanquam ad propriam ſuſtentationem, reſidua reliqua ad alios pios uſus (niſi enim cum hoc onere daret, Eccleſia non diſpenſatrix, ſed diſſipatrix eorum bonorum, quatenùs ſuperflua ſunt, ſæpè cenſeri deberet) ita, inquam, defacto illa pars neceſſaria ſuſtentationi congruæ, pleno ac libero jure ad Beneficiatum ſpectare debet. Vide Lugo *diſp. 4. ſect. 2. & 3.* Et hinc ulteriùs.

II. Etiamſi Beneficiatus habet bona propria patrimonialia, 96
vel quaſi patrimonialia, poteſt tamen is in quemcumque voluerit uſum, ſervatis expenſis, ex redditibus ſolis Eccleſiaſticis competentem ſibi ſuſtentationem ſuſcipere: uti contra *Abbatem*, *Alenſem*, & alios paucos, docet communis DD. cum *Nav. Molin. Laym. loc. cit.* Ratio præter jam datam communis ſequitur ex Sac. Script. Luc. 10. *Dignus eſt operarius mercede ſua*. Et 1. ad Cor. 9. *Quis militat ſuis ſtipendiis unquam?* Et. *Qui altari deſerviunt, cum Altari participant; ita & Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere*: atqui Clericus officialis, vel Beneficiatus, eſto proprium patrimonium amplum habeat, officium ſuum tamen præſtans, verè operarius eſt, & Altari, & Eccleſiæ ſervit: ergo ex juſtitia debetur ei ſtipendium de bonis Eccleſiæ ad ejus congruam, & honeſtam ſuſtentationem; conſequenter, cùm alioquin dominii capax ſit, acquirit verum dominium bonorum Eccleſiæ ad ejus honeſtam ſuſtentationem neceſſariorum. Hinc ulterius.

III. Quòd ſi Beneficiatus parcè vivendo in victu, veſti- 97
tu aliiſve incongruis impendiis, propria patrimonia, vel fortè aliud habeat, aliquid ſubtrahat, vel reſervet, quod licitè expendere potuiſſet, illud adhuc tanquam verus Dominus in quoſcunque uſus licitè expendere poteſt: v. g. donando, legando, dando conſanguineis &c. Communis DD. Mol. *diſp. 146. n. 46.* Laym. *l. 4. tr. 2. c. 3.* Lug. *cit. n. 35.* Ratio data eſt: Quia ſcilicet illa pars bonorum neceſſariò congruæ ſuſtentationi Beneficiati tanquam jam ad uſum pium expenſa, pleno dominio ad ipſum ſpectat. Non ergo audiendi *Panormitanus*, aliique oppoſitum tenentes, eò quòd illa bona maneant adhuc ſacra unde licèt poſſent expendi in congruam ſuſtentationem Clerici, quia uſus pius eſt, non tamen in ditandis conſanguineis: quia hic non eſt pius uſus. Falſum eſt enim ſuppoſitum, ut ex dictis patet. *Ubi adverte*, quòd ſicut juſtum rerum pretium latitudinem habet, ut aliud dicatur infimum, aliud medium, aliud ſummum: & quivis poteſt vendere, etiam pretio ſummo; ita congrua Clerici ſuſtentatio ſimilem habet latitudinem, ut alia poſſit eſſe infima, v. g. ducentorum aureorum, alia media trecentorum, alia ſumma ſcilicet quadringentorum aureorum, loquendo de Beneficiatis communibus. Et ſi eò uſque extendant ſe redditus Beneficii, liberum erit Beneficiario eligere ſibi in ſuſtentationem etiam ſummam v. g. 400. florenorum, qui jure ad ipſum pertinebant. Quòd ſi ex hac ſumma parciùs vivendo aliquid reſervet. v. gr. obſervando infimam ſuſtentationem. v. g. ducentos, aut centum florenos, pecunia reſervata manet in ejus pleno, & abſoluto dominio, ut de ea liberè diſponere poſſit in quoſcunque uſus etiam profanos applicando: atque ejuſmodi bonorum hæreditas etiam ab inteſtato tranſit ad hæredes.

IV. Stipendium ergo ad honeſtam, & decentem vitæ 98
ſuſtentationem neceſſarium, comprehendit, in primis ea, quæ requiruntur ad ipſum Clericum, ejuſque familiam ſuo ſtatui convenientem alendam victu, veſtitu, cæteriſque corpori neceſſariis. 2. Deinde ad hoſpitalitatem exercendam erga amicus &c. 3. Item ad præſtandas donationes, aut remuneratorias Beneficiorum, aut etiam gratuitas, vel ſtatum ſuum non excedentes. 4. Denique ad alias honeſtas, ſtatuique convenientes animi, & corporis relaxationes, & ludos &c. & convivia moderata, in quibus ad ſtatum prudentis viri, eorumque quantitas æſtimari debet, tum ex quantitate redditum, & copia: quo enim ampliores quis habet redditus, eò plus ad decentem ſuſtentationem intra terminos modeſtiæ inſumere poteſt: tum ex dignitate Perſonæ, & Beneficii: plus enim competit pro honeſta ſuſtentatione Epiſcopo, quàm Decano, & huic, quàm ſimplici

Digitized by Google

Beneficiato &c. Tum denique ex Beneficiati laboribus, ac meritis, quos Eccleſiæ fideliter, ac utiliter præſtat doctrina, vel conſilio, aliiſque Officiis; quam ob cauſam talis plùs de bonis Eccleſiaſticis ad ſuam ſuſtentationem congruam accipere poterit, quàm aliùs ejuſdem ordinis, & ſtatus, ſed minùs Eccleſiæ utilis, ut notat Laym. *cit. c. 3. n. 2.* Sumitur ex verbis Apoſt. 1. ad Timoth. 5. v. 17. *Qui benè præſunt Presbyteri, duplici honore digni habeantur: maximè qui laborant in verbo, & doctrina*: Unde in c. de mulcta, De præbend. Cùm Innocentius III. pluralitatem Beneficiorum prohibuiſſet, adjecit in fine: *Circa ſublimes tamen, & litteratas perſonas, quæ majoribus ſunt Beneficiis honorandæ, cùm ratio poſtulaverit, per Sedem Apoſtolicam poterit diſpenſari.*

98 Quid ſi ergo Filius Regis fiat Cardinalis; Princeps natus Epiſcopus; Comes illuſtris Canonicus in aliqua Eccleſia, in qua ſimplices Nobiles, & etiam Doctores Theologiæ, vel Juris, locum habent, poteritne ex Beneficio accipere totam ſuſtentationem congruam juxta conditionem ſtatus ſui, an ſolùm juxta conditionem Beneficii cum aliquo tamen moderato exceſſu ſuper alios ſimiles Beneficiatos inferioris dignitatis, juxta modò dicta? Reſp. Lugo *cit. ſect. 4. diſp. 4. n. 61.* Si talis Princeps, v. g. non habet aliunde, ut poſſit juxtà ſtatum ſuum decenter vivere, poteſt ex Beneficio accipere, quantum ad id neceſſe eſt; attamen intra terminos decentiæ ſtatus Eccleſiaſtici: non enim poterit tantum ex bonis Eccleſiaſticis inſumere in ſuſtentationem, quantum poſſet ex bonis ſæcularibus; quia alia ſuſtentatio decet Principem, vel Comitem ſæcularem; alia & moderatior Eccleſiaſticum. At verò ſi talis habet aliunde ad ſuſtentandum ſtatum ſuum juxta conditionem perſonæ, non poterit ex Beneficio ſumere, niſi quantum ſufficit ad congruam ſuſtentationem juxta conditionem Beneficii inſtar aliorum cum moderato exceſſu. *Ratio eſt.* Quia Eccleſiæ Beneficia non ſunt inſtituta ad ſuſtentandas dignitates ſæculares eo prætextu, ut tales parcant ſuis facultatibus ſæcularibus, eaſque in alias vanitates expendant: perniciosum enim, & nimis oneroſum eſſet Eccleſiæ alere miniſtros tam oneroſos, iiſque pro miniſterio communi tam exceſſivum ſtipendium exſolvere.

§. VI. *Bona Eccleſiaſtica ſuperflua ſuſtentationi.*

Sententia tutior proponitur.

99 PRobabiliſſima, & ſine dubio tutior eſt ſententia DD. & Canoniſtarum iſta. *Clericus Beneficiatus non acquirit dominium plenum bonorum, ac redditûum Eccleſiaſticorum, ut ſuperfluorum, ſed uſum tantùm, & adminiſtrationem, adeòque ex Juſtitia obligatur, ut ſuperflua bonorum in eleemoſynas, vel alios pios uſus eroget, adeo ut, ſi in uſus profanos, vel illicitos expendat, contra juſtitiam peccet, & reſtitutioni obnoxius ſit, & ipſe, & alius talia recipiens, dono, legato, ludo &c. Ut proinde ejuſmodi bona, non tantùm mortaliter illicitè, ſed etiam invalidè in alios uſus alienentur.* Hanc plurimis cit. latiſſimè probat *Nav. tr. de redditibus q. 2.* Sequunturque plurimi, quos longo cathalogo referuntur, & quoad obligationem juſtitiæ ſequuntur Valentia *to. 3. diſp. 3.* Tanner. *to. 3. diſp. 4. q. 6. dub. 8.* Laym. *lib. 4. tract. 2. c. 3. n. 3.*

100 *Probatur* I. Auctoritate SS. Canonum, Concil. & SS. PP. qui dicunt bona illa ſuperflua eſſe pauperum; atque adeò furtum, & ſacrilegium committi, quando, iis fraudatis, in uſus profanos expenduntur. Canones præcipui habentur *Cauſa 12. q. 1. c. Epiſcopi.* Et *cauſas 16. c. ſimiliter c. juxtà c. revertimini, c. Decimæ.* Textus exſcribere; ſicut & SS. PP. ſententias graviſſimas, immenſum eſſet, & terribile. Placet breviter audire D. Bernardum Epiſt. 2. ad Canonicum Lugdunenſem, *Quidquid præter neceſſarium victum, & veſtitum de Altari retines, tuum non eſt, rapina eſt, ſacrilegium eſt.* Iſt hæc Sanctus. Rapina contra juſtitiam, Sacrilegium contra Religionem. Similia habet *Epiſt.* 42. Et optimè hom. in id: *Ecce nos relinquimus omnia, &c.* Matth. 19. Quam, quæſò, lege.

101 *Probatur* II. Ratione juridica. Nemo prohibetur teſtari de bonis, quæ jure abſoluto ad ipſum ſpectant. *L. 1. Cord. de SS. Eccleſiis*; atqui Clerici prohibentur teſtari de redditibus Eccleſiaſticis, etiam ad pias cauſas ſine licentia Pontificis, nec aliam ob cauſam, niſi quia bona ſuperflua Eccleſiaſtica debentur ipſi Eccleſiæ: quamvis enim Eccleſia tribuat licentiam Beneficiatis redditus ſuperfluos in pias cauſas erogandi, dum adhuc in vivis ſunt, non tamen diſponendi de iis in tempus futurum poſt mortem, ſed omne jus Beneficiati in bonis Eccleſiaſticis ipſa morte finitur, & tranſit ad Eccleſiam, vel alios uſus, juxta conſuetudinem locorum: ergo &c. Hinc à fortiori inferunt DD. hujus ſententiæ in foro conſcientiæ non poſſe probari conſuetudinem aliquibus locis introductam, ut Clerici de bonis Eccleſiaſticis teſtentur: nam conſuetudo, quæ Legi naturali, ac Divinæ repugnat, corruptela dicenda eſt, *cap. quæ contra cap. mala conſuetudo d.* 8.

102 *Probatur* III. Ratione naturali valdè urgenti. Qui accipit aliquid cum onere dandi illi, vel aliquam ejus partem alteri, ſi in alios uſus impendat, peccat contrà juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem: ut patet *L. 1. 2. & 3. C. de Donat.* & ex ſe clarum eſt; atqui bona Eccleſiaſtica ſuperflua collata ſunt Clericis cum onere, & reſtitutione ad certos tantùm, & pios uſus, ſcilicet eleemoſynas, pauperum, vel alias pias cauſas, ut paſſim probant *SS. Can. & PP.* à quibus dicitur, bona Eccleſiæ eſſe *res Dei, patrimonium Chriſti, vota fidelium, pretia peccatorum, &c.* ut per hos ad Dei honorem, & pium uſum tantùm pro ſalute offerentium diſpenſetur fideliter; atque hoc ipſo cum tacito pacto, & onere annexo ab Eccleſia, Eccleſiæque Prælatis Decimæ, oblationes, & dona acceptantur, ut in pios tantùm uſus ad Dei honorem diſpenſentur, etiam ſæpè interveniente anathematis comminatione; ut videre eſt in Conciliis, & alibi. Unde nec ſummus Pontifex, nec ullus Epiſcopus hanc legem tranſgredi, vel alteri facultatem dare poteſt, ut redditus, vel bona Eccleſiaſtica in profanos uſus ſine juſta cauſa convertantur: & conſequenter cùm Beneficiatis in particulari redditus abundantes aſſignentur, fit hoc ex tacito pacto Fundatorum cum onere, ut, quod ſupereſt, in pium tantùm uſum convertant; ergo ad hoc etiam obligantur ex Juſtitia, ita ut ad profanos uſus abſumentes peccent, non tantùm contra Charitatem, & Miſericordiam, reſpectu pauperum, neque ſolùm contra virtutem Religionis, bonis Deo ſacris profanè abutentes, ſed etiam contra juſtitiam, bonis ex pacto Fundatorum piis tantùm uſibus debitis, Eccleſiam ipſam, vel pauperes defraudando. Uti habet *D. Bernardus* ſuprà.

103 *Probatur* IV. Tam ſtricta ſub mortali, & generalis obligatio ſuperfluos redditus erogandi pauperibus, non poteſt eſſe ex ſola lege Charitatis, & Miſericordiæ; ergo debet eſſe ex juſtitia propter annexum onus prædictum, quo Eccleſiaſtici redditus percipiuntur, non niſi ad pios uſus expendendi ſuperflua ad ſuſtentationem. *Antecedens patet.* Quia duo ſunt capita, ex quibus oritur obligatio dandi eleemoſynam ſecundùm legem Charitatis, & Miſericordiæ, unum eſt ex parte dantis, ſi habeat bona ſuperflua; at ſæpè ditiores ſunt Laici Clericis, & tamen non ita ſtrictè obligantur. Alterum ex parte egentis, ſi neceſſitas ejus gravis ſit: at ponamus neceſſitatem gravem abeſſe, aut ſi adſit, à Laicis ſufficienter ſublevari: jam ex lege Charitatis, & Miſericordiæ nulla incumbit Clericis obligatio; & nihilominus adhùc tam ſtrictè ſub mortali tenetur redditus ſuperfluos in pium tantùm uſum convertere: ergo obligatio hæc non ex ſola lege Charitatis, vel Miſericordiæ provenit, ſed aliunde nec aliunde, quàm ex lege juſtitiæ ob ſuprà dictam cauſam: ergo &c.

§. VII. *Sententia mitior proponitur, & admittitur.*

104 PRobabilis, & tuta ſatis eſt Sententia communis RR. Clericos Beneficiatos acquirere verum dominium, & eſſe veros dominos bonorum, ſeu redditûum ſuorum Eccleſiaſticorum univerſim, etiam ſuperfluorum; adeòque, etſi ſtrictiſſimè, non tamen ex juſtitia obligari, ut ſuperflua in pauperes, vel pios uſus erogent: ut proinde quamvis illicitè mortaliter, non tamen contra juſtitiam, & invalidè, ſed validè ea bona in profanos uſus, dono, legato, luſu, aliove contractu expendant, nec conſequenter ad reſtitutionem obligentur tam ipſi, quàm alii talia recipientes; quamvis & hi ſcientes recipientes graviter peccent, ſaltem ſi inducant dantem: Quia tunc ſunt cauſa peccati; ſecùs ſi ultro oblata recipiant: ſic enim non ſunt cauſa peccati. Uti notat *Lugo cit.* & Tamb. *tract. 1. cap. 2.* §. 4. in fine. Hanc contra Navar. ſuprà latiſſimè probat Sarmiento *de redditib. Eccl. p. 4. cap. 6.* Et tenent RR. communiter, ac pluribus congeſtis Vaſq. *opuſc. de redditib. cap. 1. §. 3. dub.* 1. Sanch. *lib. 2. conſ. cap. 2. dub.* 27. Molin. *tom. 1. diſp.* 143. Leſſ. *lib. 2. cap. 4. dub.* 6. Bon. *de oblig. Beneſic. tract.* 3. Lugo *diſp. 4. ſect.* 1. Et ex parte quoad acquiſitionem dominii *Valent. Tanner. Laym.* ſuprà citati.

105 *Prob.* I. Ex Jure *c. commiſſa. De electione in 6.* dicitur: quòd ſuſcipiens parochiam ſine animo accipiendi ſacerdotium infra annum, debeat reſtituere fructus Parochiæ; quòd eos non fecerit *ſuos*. 2. S. Pius V. in Bulla 138. declarat, Beneficiatum non recitantem Officium, non facere fructus *ſuos*. 3. Concil. Trident. *ſeſſ. 24. de reform. cap.* 12. ſtatuit, ne faciat fructus *ſuos* Canonicus, vel Beneficiatus curam animarum, vel dignitatem habens: ſi non faciat Fidei Profeſſionem intra duos menſes à die adeptæ poſſeſſionis. 4. Ibidem ſtatuitur, ne Canonicus dignitatem habens, ſi abſuerit tres menſes in anno, prima vice privetur dimidia parte fructuum, quos fecit *ſuos* &c. ergo ſupponit Concilium, & citato loco alios Clericos omnes debitè ſatisfacientes officio, & obligationi ſuæ, *facere fructus ſuos*: hoc eſt, eorum dominium, & proprietatem acquirere indiſtinctè, & neceſſarios, & ſuperfluos. Quòd ſi enim ſolùm de fructibus neceſſariis ſuſtentationi loquerentur Pontifices, & Concilium, ſequeretur, quòd non recitantes Officium, non reſidentes, aliique ſpecificati non privarentur fructibus ſuperfluis, ſed ſolùm neceſſariis ſuſtentationi, partis vero reliquæ retinerent dominium,

minium, vel ſaltem adminiſtrationem & uſum; ſicut qui recitant &c. quod eſt apertè falſum, & abſurdum contra mentem Pontificum, qui eos omnibus fructibus ſuis univerſis voluere privare: adeòque ſupponunt fructus alioquin vere eſſe ſuos. Quod ipſum confirmando.

106 *Prob.* 2. Clerici Beneficiati redditus ſuorum Beneficiorum omnes indifferenter, & indiſtinctè percipiunt tam neceſſarios ſuſtentationi, quàm ſuperfluos: ergo ex parte reddituum, ſeu fructuum ſuorum non poteſt dici, eos aliquorum dominium acquirere, aliquorum non acquirere: atqui acquirunt verum dominium reddituum neceſſariorum ad decentem ſuſtentationem, ut nobiſcum fatentur adverſarii Auctores oppoſitæ ſententiæ: ergo acquirunt etiam verum dominium reddituum ſuperfluorum, non obſtante ſtricta obligatione applicandi ſuperfluos ad pios uſus; illa enim obligatio non eſt realis, ſeu ipſi rei annexa, ut de ſe patet; ſed eſt tantùm perſonalis, ſeu ipſi perſonæ impoſita, & conſequenter non poteſt eſſe obligatio ex juſtitia: repugnat enim vero, ac pleno dominio rei obligatio ex Juſtitia, & jus alterius in illa re: adeòque eo ipſo non erit verum, & plenum dominium, ſed imperfectum tantùm, ut *Sect.* 1. *de dominio* dictum eſt. Et de tali non pleno, & imperfecto dominio neceſſariò loquuntur *Valent. Panorm. Laym.* concedentes Beneficiatis verum dominium redditum etiam ſuperfluorum, & tamen docentes eos ex juſtitia obligari ad reſtitutionem. Contra hoc ipſum efficaciter.

107 *Prob.* 3. Si Beneficiatus non acquirat plenum dominium reddituum ſuperfluorum, ſed ita reſtrictum, & gravatum, ut ex Juſtitia teneatur erogare pauperibus, vel ad pias cauſas, ſic, ut nec validè de iis in profanos uſus diſponere poſſit, ſequitur manifeſtè, quòd neceſſariò deberent reſcindi omnes donationes, contractus, & diſpoſitiones, quibus redditus illi ad profanos uſus expenduntur, vel alienantur: atqui hoc nunquam fit, nec factum fuit, neque eo prætextu lis ulla intentata eſt: ſupponitur ergo, ea bona validè alienari quomodocunque & in quoſcunque uſus fiat. Alioquin certè ſequerentur infinita inconvenientia, ſcandala, ſcrupuli &c.

108 *Prob.* 4. Quia nec ex jure naturali, nec ex jure ullo poſitivo conſtat, adminiſtrationem tantùm, & uſum, & non verum dominium dari ejuſmodi fructuum Beneficiatis: ergo cùm Eccleſia id nunquam declaraverit, non debet ſine certò fundamento affirmari. Denique omnes rationes oppoſitæ ſententiæ minimè convincunt. Nam ecce breviter:

109 Ad I. una fidelia R. innumera illa loca Sacrorum Canonum Conc. & SS. PP. pleraque loqui de illis bonis Eccleſiaſticis in primo ſtatu ſuo ante illorum diviſionem, & applicationem in ſingulos Beneficiatos: quo ſtatu omnibus communia ſoli Eccleſiæ appropriata erant, & ſine dubio à nemine ſine furto, rapina, ſacrilegio in profanos uſus expendi, vel alienari potuerunt: ſicut de facto non poſſunt bona Religioſorum in communi. Si qui autem Patres (maximè D. Bernardus) loquantur poſt iſtam diviſionem, Beneficiis cum ſuis redditibus jam diſtributis in ſingulos Beneficiatus, loquuntur per quandam exaggerationem piam. Sicut & divites laici pauperibus non ſuccurrentes dicuntur à SS. Patribus pauperum homicidæ (notiſſimum illud D. Ambroſii: *Paſce fame morientem, ſi non paviſti, occidiſti*) licèt ad eam eleemoſynam nunquam teneantur ex juſtitia, ſed aliquando ſolùm ex Charitate, ut jam dictum eſt ſuo loco.

110 Ad II. In primis retorquetur argumentum: Quia ſi Beneficiati non eſſent Domini illorum redditum, nullibi poſſent validè de iis bonis teſtari; quod utique falſum eſt: nam Beneficiati inferiores Epiſcopis, multis in locis validè de iis teſtantur. In forma ergo negatur ſuppoſitum *min.* Ratio enim, cur prohibiti ſint teſtari, non ex defectu dominii, ſed ex prohibitione Eccleſiæ jure optimo facta, ut nimirùm promptiores ſint in eleemoſynas in vita elargiendas, ſcientes ſe in morte non poſſe validè de iis bonis teſtari, ait Lugo *cit. diſp.* 6. *ſect.* 1. *num.* 6.

111 Ad III. maximè urgentem Reſp. *Conc. Maj. & N. min.* ſimpliciter. Non enim illa bona collata ſunt à Fidelibus Eccleſiæ cum eo onere, vel pacto expreſſo, ſeu ſub conditione in pactum appoſita, ut deberent ex juſtitia taliter expendi nimirùm ſolùm ad decentem ſuſtentationem, & alios uſus pios tantùm. Unde enim tibi conſtat? quo textu? quibus tabulis? qua ratione id evidenter demonſtrabis? Atqui ſine certo fundamento non debes aſſerere tam gravem obligationem. Sed fideles ea bona liberè Eccleſiaſticis obtulerunt, ſolùm ſub conditione pia ſperata, & intenta, ſeu ſub pia præſumptione, & intentione finali impulſiva tantùm, ea bona ad pios tantùm uſus inſumenda fore: quemadmodùm fit in quavis eleemoſyna, vel legato pio: ſemper enim intentio, pia ſpes, & ea præſumptio dantis eſt, quòd in uſus utiles, ac honeſtos expendatur: an ideò tibi talis pauper donatarius, vel legatarius videbitur peccare contra juſtitiam cum obligatione reſtitutionis, ſi ejuſmodi pia data expendat in uſus inutiles, inhoneſtos, etiam peſſimos? certè omninò ſimile eſt in propoſito.

112 Ad IV. *Neg. conſeq.* fatemur eam obligationem non eſſe ſolius eleemoſynæ ex Charitatis, & Miſericordiæ virtute: nunquid ideò fateri debemus eſſe ex Juſtitia? Eſt in primis ex graviſſimo præcepto Eccleſiæ in ſacris Canonibus, Conciliis, & noviſſimè Trid. tam ſeverè inculcato: nec eſt ex ſolo illo poſitivo præcepto humano Eccleſiæ, ſed eſt ex ipſo jure naturali mox ſpecificando, uti ex communi docent Vaſq. *opuſculo de eleemoſyna*. Et Lugo *cit. diſp.* 4. *ſect.* 2. *n.* 16. Nam ſi iſta obligatio eſſet ſolùm ex poſitivo Eccleſiæ præcepto poſſet Pontifex diſpenſare, ſaltem validè, & ſic Beneficiatus jam poſſet licitè expendere eos redditus ad profanos uſus &c. Quæ gravem turpitudinem præſeferunt, & ſcandalum afferrent in populo, ac meritò abſterrerent fideles ab hujuſmodi fundationibus, & diſpoſitionibus piis faciendis. Deinde poſſet hæc obligatio contraria conſuetudine auferri, ſicut alia humana præcepta poſſunt conſuetudine contraria præſcribi, quod nemo conceſſerit. Sit itaque

Concluſio Finalis.

113 O*Bligatio illa Beneficiariorum bona Eccleſiæ ſuperflua in pios tantùm uſus, & non profanos expendendi ſub mortali, eſt Juris naturalis ex virtute Religionis.* Ita videtur ſupponere Conc. Trid. *loc. ſuprà cit.* Et docet communis DD. ac latè, & optimè Lugo *cit. n.* 16. Ratio ergo à Concilio indicata eſt: Quia bona illa, ac redditus ſunt *Res Dei*, nimirùm oblata Deo à fidelibus ad ejus cultum, & ad ſatisfactionem pro peccatis ſuis: Ideò enim *Oſee* 4. Sacerdotes dicuntur comedere peccata populi; quia comedunt ea, quæ pro peccatis à populo Deo offeruntur: nam quia Deus non poteſt viſibiliter adiri, nec iis rebus indiget, ideò offeruntur Eccleſiæ, ut cedant in Dei obſequium. Quamvis ergo Eccleſia acquirat dominium illarum rerum, quæ ipſi abſolutè abſque ullo pacto, vel conditione in pactum appoſita liberaliter, offeruntur, & ideò validè poſſet de illis ad quemcumque uſum diſponere; ipſa tamen bonorum conditio, & qualitas facit, quòd nimium indecens ſit, ea expendere aliter, quàm in uſus pios, & Deo gratos: quare ſicut Eccleſia à principio acceptavit ea bona, ita poſteà in diviſione ea bona diſtribuit, & applicavit Epiſcopis, & Beneficiatis cum ea obligatione imbibita in tali modo accipiendi, ut non expendant, niſi eo modo, quo expenderent, ſi verè eſſent res Dei, vel Sanctorum: hoc eſt, in uſus gratos Deo, & prout diceret, à Deo, vel Sanctis res ſibi conſecratas expendi. Contra quam obligationem graviter peccant ii, ſi indecenter, & profanè res Deo, & Sanctis conſecratas in alios uſus convertant. Et hæc eſt præcipua turpitudo iſtius actionis, quam illo breviſſimo verbo explicuit *Trid.* quando dixit, non poſſe familiaribus dari: *quia res Dei ſunt*: hoc eſt: quia non aliter ſunt expendendæ, quàm ſi verè & propriè eſſent ſolius Dei, & à Beneficiatu, tanquam Dei Procuratore, juxta veri Domini intentionem expendendæ eſſent.

114 Quoad obligationem denique reſtitutionis in hac ſententia certum eſt, Beneficiatum, qui redditus in profanos uſus prodigit, non teneri pro illis reſtituere. Quòd ſi tamen expendit modo lucrativo, emendo ſibi poſſeſſiones, vel mobilia ſuperflua, omninò manebit adhuc obligatio expendendi, ſaltem in æquivalenti ad pios uſus: quia illi obligationi nondum eſt ſatisfactum, & adhuc ſatisfieri poteſt: ſicut qui ſuperfluos fructus vini, pecoris &c. vendidit; nunquid manet adhuc obligatio, pretium ſuperfluum erogandi in pios uſus? ut contra aliquos docet communis, & veriſſima DD. Sententia; & optimè probat Lugo *cit.* quem, quæſo, lege. Nam terminos inſtituti noſtri jam exceſſimus ſatis.

SECTIO III.

De objecto dominii, ejuſque acquiſitione generatim.

SUMMARIUM.

116 *Homo licèt non ſit dominus vitæ, vel membrorum ſuorum,*
117 *Eſt tamen dominus ſuorum actuum liberorum.*
118 *Item ſuæ famæ & honoris; ac*
119 *Etiam libertatis. Unde*
120 *Unus licitè acquirit dominium, vel ſervitutem in alium hominem.*
121 *Idque quatuor modis, vel titulis.*
122 & 123 *Hoc tamen dominium in ſervos, vel mancipia eſt valde imperfectum.*
124 *Homo etiam habet quoddam dominium naturale, & univerſale in omnes res ſublunares. Unde*
125 *Dominiorum, ſeu rerum diviſio licita eſt, immo quodammodò neceſſaria.*
126 *Quæ facta eſt jure gentium, non naturali, vel poſitivo, divino, aut humano.*
127 *Quæ facta diviſione adhuc manſerint communia?*
128 & 129 *Solvuntur duæ objectiones.*

130 *Generales modi acquirendi dominium, ſunt occupatio,* & translatio.
131 *Ad dominium legitimè acquirendum requiritur titulus, & traditio.*
132 *Titulus eſt duplex: verus, & præſumptus, ſicut &*
133 *Traditio, ſeu apprehenſio rei alia eſt vera, alia ficta fictione juris.*
134 *In tali traditione, & apprehenſione rei cum debito titulo, fundatur proximè, & immediatè dominium.*
135 *Enumerantur quatuor caſus, ubi ad dominium acquirendum ſufficit ſolus titulus ſine traditione, vel apprehenſione rei.*

115 DOminii objectum dicitur illa res, quæ poteſt cadere ſub dominium, vel proprietatem alterius; & ſermo tantùm eſt de dominio humano, ſeu quarum rerum homo poſſit habere, vel habeat dominium, poſſit eſſe, vel ſit dominus; intelligendo tam res, quæ ſunt in homine, quàm quæ ſunt extra hominem.

§. I.

Intrinſeca homini.

Vita, membra, actus liberi, fama, honor, libertas.

Reſolutiones.

116 I. H*Omo non eſt Dominus vitæ, vel membrorum ſuorum ſed cuſtos, & uſuarius.* Omnes cum S. Thom. 2. 2. *q.* 14. Conſtat iis Scripturæ locis, quibus dominium vitæ, & mortis ſoli Deo attribuitur: ut *Sapient.* 16. Quòd autem dicatur Eccleſiaſt. 15. *Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit eum in manu conſilii ſui; poſuit ante eum vitam, & mortem &c.* libertatem eligendi, non vitam, & mortem naturalem, ſed vitam, & mortem accidentalem, ac ſpiritualem Gloriæ, vel pœnæ ſignificat. *Ratio* patet ex definitione dominii; eaque duplex: Nam 1. Dominium eſt facultas per liberum arbitrium utendi re tanquam ſua; adeòque ſupponit ſubjectum jam libero arbitrio præditum, & conſequenter etiam vitam, animam, corpus, & membra exigens: atqui res, quæ ſub dominio cadit, neceſſariò eſt diſtincta à Domino, quippe ei ſubjecta, atque in ejus utilitatem uſurpanda: homo autem libero arbitrio conſtans nullo modo eſt diſtinctus à vita, & membris ſuis: ergo implicat hominem eſſe Dominum vitæ, & membrorum ſuorum. 2. Dominium eſt facultas benè diſponendi in quemcunque uſum: homo autem ſine dubio non poteſt ita diſponere de vita, & membris ſuis, cùm non poſſit ſe ipſum occidere, mutilare; immo nec caſtrare ob periculum incontinentiæ ſub pœna irregularitatis: de quo alibi, ſuprà *tract.* 5. *cap.* 3. *ſect.* 1. *num.* 33. ergo &c. Eſt itaque, homo vitæ, vel ſuorum membrorum cuſtos vel uſuarius: habens nimirùm arctiſſimum jus, & obligationem cuſtodiendi membra ſua, iiſque utendi, ita ut in his ipſum lædens nolentem, graviſſimam ei inferat injuriam; ſicut & ipſi Deo Domino Principali. De quibus in quinto Præcepto *cap.* 3. *cit.*

117 II. *Homo eſt dominus omnium actuum ſuorum liberorum elicitorum, vel imperatorum. Item omnium habituum, & bonorum internorum, etiam ſpiritualium, naturalium, vel ſupernaturalium: ut Gratiæ, virtutum &c.* Communis DD. apud Tanner. *diſp.* 4. *quæſt.* 1. *dub.* 4. Ratio eſt: quia omnibus iſtis actibus, & habitibus, ſeu bonis internis homo pleno jure poteſt liberè uti, tanquam rebus ſuis, ac in ſuum commodum: iiſque invitus privari, vel impediri ſine injuria non poteſt: poteſtque ea omnia liberè prodigere ſine injuria legali cujuſcunque alterius; etſi ſæpè non ſine injuria morali, hoc eſt, ſine peccato, ſeu offenſa Dei: ergo.

118 III. *Homo eſt Dominus ſuæ famæ, & honoris.* Communiſſima. Ratio eſt: quia homo famam ſuam, & honorem libero arbitrio acquirit, ſicut alias res; poteſtque eis liberè uti; immo etiam prodigere ſine injuria alterius per ſe loquendo: niſi per accidens ſimul involveretur infamia, ac injuria alterius, vel aliorum: utpotè quando ex fama ſe ſe infamantis pendet fama, ac infamia alterius, vel aliorum: ſicut ex fama, vel infamia Religioſi pendet fama, vel infamia Ordinis. Eſto rursùs, quòd non poſſit prodigere famam licitè tanquam ſuam abſque peccato ſaltem veniali prodigalitatis, juxta illud Eccl. 41. *Curam habe de bono nomine.* Nec poteſt pecuniam prodigere ſine tali peccato, licèt eorum veriſſimus Dominus ſit. Sed de hoc jam item ex profeſſo in octavo Præcepto *tract. præced. cap.* 4. *ſect.* 1.

119 IV. *Homo etiam eſt Dominus ſuæ libertatis.* Omnes. Ratio: quia etiam libertas eſt conditio hominis, etſi naturaliter ei competens, ut ea invitus, extra cauſa juſtitiæ, ſine graviſſima injuria privari nequeat: attamen eſt conditio ab ipſo ſeparabilis, ut ea pro arbitrio frui, aut, ſi velit, abdicare ſe poſſit, ut jamjam patebit. Jam quoad extrinſeca homini.

§. II. *Alius homo.*

Reſolutiones.

I. H*Omo etiam licitè acquirit, & habet dominium in alium hominem, ſeu ejus ſervitutem perſonalem.* Omnes. 120
Patet ex Scripturis tam V. quam N. Teſtamenti: ut Gen. 20. Exod. 21. 1. ad Timoth. 6. *Quicunque ſunt ſub jugo ſervi, dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur.* Res nota in utroque Jure. Ratio eſt: Quia (ut modò dictum) homo verè eſt dominus ſuæ libertatis: ergo ex juſta cauſa poteſt transferri ipſius dominium in alium, vel per propriam voluntatem, vel per juſtam voluntatem Superioris.

II. Quatuor autem ſunt tituli, ſeu modi, quibus homo acquirit dominium ſervitutis in alium hominem. 121
Primus *Captivitatis jure belli*: nam jure gentium capti in bello ſervi, vel mancipia efficiuntur; ſic dicti, *Mancipia*, quia manu capti, *Servi*, à ſervando, quia victores occidere potuiſſent, tamen ſervare maluerunt. Verùm apud Chriſtianos per conſuetudinem diuturno tempore ſtabilitam præceptum eſt, ut Chriſtiani capti non fiant ſervi, ſed pretio ſoluto in præmium victoris redimantur. Secundus *Juſtæ condemnationis*. Nam propter delicta poteſt aliquis ſicut vita, ita etiam libertate privari, & mancipium fieri; ut variis locis utriuſque juris optimè oſtendit Lug. *t.* 1. *de juſt. diſp.* 6. *ſect.* 2. *à n.* 13. Tertius *Emptionis, & venditionis*: poteſt enim homo ob juſtam cauſam venditione ſuæ libertatis ſe efficere ſervum alterius, ut conſtat *Exod.* 21. ubi de ſervo aliàs dimittendo dicitur: *Si autem dixerit ſervus, nolo egredi &c.* eò quòd diligat &c. ſerviet tibi uſque in æternum. Et notum eſt heroicum Charitatis exemplum *S. Paulini Nolani Epiſcopi.* Ratio eſt: quia quilibet habet poteſtatem transferendi in alterum jus illud, quod ipſe habet; homo autem habet jus ſuæ libertatis, atque jus utendi membris ſuis ad licitas operas: ergo habet jus hoc transferendi in alterum, ſalva ejus libertate; puta Patris, Tutoris, Domini priſtini. Quartus *Nativitatis*. Juxta Regulam *L. Partum, Cod. de rei vindicatione.* Quo partus ſequitur ventrem, hoc eſt, conditionem matris: adeò ut non conſiderata conditione patris ex ſerva ſervus, ex libera liber naſcatur. Unde *ad Galat.* 4. Agar ſerva Abrahæ eidem in ſervitute generaſſe *filios*, non *liberos*, dicitur: idque jure gentium inductum eſt. Ratio ſufficiens eſt: quia mater ſerva propter partum ſubtrahitur ſervitio Domini; & ſæpè mortis periculo exponitur. Unde æquum viſum eſt, ut pro hoc damno, vel damni periculo vitando, partus ad dominum ſpectet; juxta notam regulam Juris: *Qui ſentit onus, ſentiat & commodum &c.* Immo poteſt dici, id provenire ex ipſa rei natura, & lege naturali: quia fœtus comparatur ad matrem, ſicut fructus ad arborem: ſicut ergo cum capta, vel vendita arbore tranſit illius fructus; ita cum matre fœtus, in utero etiam adhuc exiſtens quantum eſt de jure naturæ. Attamen in favorem libertatis Lege civili ſtatutum eſt, quòd ſi tempore, vel conceptus, vel partus, vel tempore aliquo intermedio mater fuit libera filius natus liber ſit: nec nocebit ei præcedens, vel ſubſequens matris ſervitus, ut libertatem, quam ſemel habuit, amittat: Sic expreſsè *inſtit. de ingenuis* §. *ſufficit*. Qua legis ordinatione utuntur etiam Theologi pro legitimatione prolis per ſequens matrimonium.

III. Dominium hoc ſervitutis in ſervos, vel mancipia valdè imperfectum eſt, & non tam dominium indirectum in ſubſtantiam ſervi, quàm dominium utile in ejus opera, ac lucra per modum uſusfructus. 122
Nam in primis non extendit ſe dominium in vitam, vel corpus ſervi: licèt enim jure antiquo gentilium domini in ſervos ſuos vitæ, neciſque poteſtatem habuerint, id tamen meritò correctum eſt jure novo. Multò minùs competit dominis poteſtas in animam ſervi, quoad ſalutem ſpiritualem. Unde rectè docent DD. cum Laym. *lib.* 3. *tract.* 1. *cap.* 2. *num.* 11. Servo licitum eſſe a Domino ſuo aufugere, ſi per illius malitiam in periculo peccati mortalis (maximè ſubverſionis Fidei) conſtituatur: neque obligari ad revertendum, quamdiù tale periculum durat, jus ergo domini in ſervos ſolùm extendit ſe ad eorum proprietatem pretio æſtimabilem, operas, lucra, & quæcunque emolumenta, ita ut quæcunque ſervus acquirit, domino ſuo acquirat, nec ullum proprium peculium habere poſſit de jure communi. exceptis tamen aliquibus caſibus, de quibus *ſect. præced.* in fine.

IV. Nota hic ſervos originarios, ſeu adſcriptitios noſtræ Germaniæ, etſi aliquam ſpeciem ſervitutis habeant, quatenùs obligati ſunt manere ſub dominio Dominorum, & certa ſervitia præſtare, ſimpliciter tamen, ſervi, vel mancipia non ſunt, cùm non poſſint à dominis vendi, & quæ operis ſuis lucrantur, ſibi, non dominis, lucrentur, & acquirant: nec vilis conditionis cenſentur; ſed ad actus legitimos, & officia publica admittuntur: quamvis ad Ordines non admittantur, niſi priùs manumiſſi, cùm defectu libertatis plenæ habeantur irregulares. Servi denique, & ancillæ vulgares nullo modo ſervi, ſed liberi ſunt mercenarii ex ſolo contractu loca- 123

tio-

Digitized by Google

tionis obligati ad ſervitia præſtanda dominis, alioquin liberi domini rerum ſuarum, & habitarum, & acquirendarum.

§. III. *Totus mundus, Res corporales, ſeu temporales in particulari.*

Reſolutiones.

124 I. H*Omo habet quoddam naturale, & univerſale dominium in omnes res inferiores, ſublunares à ſe diverſas, non autem in corpora cœleſtia; ſed benè in eorum effectus, & influentias.* Communis cum D. Thoma, Patet ex Script. Gen. 1. *Dominamini piſcibus maris, & volatilibus, cœli, & univerſis animantibus, quæ moventur ſuper terram.* Ex Pſ. 8. *Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus* (inferiora nimirùm) *oves, & boves &c.* quæ omnia animantia homini in ſtatu innocentiæ permanenti naturali inſtinctu obedivisſent, ſicut grues ſequuntur ducem, & apes regi obediunt: ad quem lapſum tali actuali dominio excidit. *Ratio eſt*. quia hæc omnia natura ſua homine inferiora ſunt, & ad ejus uſum divinitùs condita, & ordinata; atque ita diſpoſitioni hominis aliquo modo ſubjecta ſunt, ut poſſit ea ſuis uſibus accommodare citra cujuſque injuriam: Corpora autem cœleſtia diſpoſitionem hominis ſuperant natura ſua: attamen quoad eorum effectus, lumen, calorem, frigus, cæteraſque influentias aliquale ſaltem, & utile dominium habet homo; quàtenùs habet facultatem iis utendi in ſuum commodum & pro libitu, plùs, vel minùs de iis participandi, eorum activitatem, plùs, vel minùs nobis, vel rebus noſtris applicandi &c. adeò ut ſi quis nos in ejuſmodi uſu, & applicatione impediat, veram nobis injuriam inferat. Denique dictum eſt: *Dominium naturale, & univerſale*: Quia ſine dubio nullus purus homo habet dominium rerum earum omnium civile, & particulare, de quo ſermo noſter. Eo ergo dominio velut de ſe parum cuinam importante, Scholaſticis remiſſo, ad res particulares deſcendamus.

125 II. *Homo etiam licitè acquirit, & habet dominium particulare rerum temporalium, ſeu corporearum, ſeu inferiorum tam viventium, quàm non viventium:* ſeu quod idem eſt dicere: *Diviſio dominiorum, ſeu proprietatum rerum temporalium licita eſt, & poſt lapſum Adami quodammodo neceſſaria, etiam inter Chriſtianos.* Certum de Fide: patet innumeris locis V. & N. Teſtamenti, quibus dominia, ſeu proprietates rerum hominibus etiam Sanctis aſſeruntur. Et clarè inſinuat Chriſtus *Matth.* 19. ubi adoleſcenti dixerat: *Si vis ad vitam ingredi, ſerva mandata*. Et poſteà tanquam aliquid minimè præceptum, ſed ad ſolam perfectionem ſpectans, adjecit. *Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia, quæ habes &c.* quomodò autem juberet vendere, niſi is anteà dominium, vel proprietatem habuiſſet? *Ratio evidens eſt*. Quia ut notant PP. licet jure naturali inſtitutæ naturæ humanæ primevæ communis eſſet omnibus omnium rerum poſſeſſio, atque dominium: unde rerum diviſio nec facta erat in ſtatu innocentiæ, nec futura fuiſſet, ſi homo non peccaſſet: ſiquidem in illo ſtatu innocentiæ adeò felici abſque omni inordinata paſſione, vel cupiditate cum ſumma hominum inter ſe concordia, nulla poterat eſſe cauſa, vel neceſſitas dividendi dominia, vel proprietates rerum ſibi à Deo communiter donatarum: quàm bonorum communitatem imitati ſunt primævi Chriſtiani, & etiamnum pie ſequuntur Religioſi. At verò quia univerſim, poſt peccatum naturæ lapſæ quando terra ſpinas, & tribulos germinabat, niſi hominum labore coleretur: homines autem ex vitio naturæ corruptæ, & ad laborem ſegnes, & inſuper pluribus cupiditatibus, inordinatis paſſionibus infecti, quilibet parum laborare, & multùm habere voluiſſet; ideò omnibus gentibus expedire viſum eſt, diviſiones rerum, ſeu dominiorum inſtituere, utpote neceſſarium tam ad res meliùs, & ordinatiùs conſervandas: ſiquidem magis eſt ſolicitus quiſque de proprio, quàm de communi: quàm ad pacem, & tranquillitatem humanam ſocietatis conſervandam: ſi enim manſiſſent res communes, ob pravas naturæ cupiditates, & avaritias, multæ diſſenſiones orirentur: dum potentiores fermè omnia occuparent ſuis uſibus (prout etiam nunc opprimunt inferiores in propriis) cùm plures eadem re vellent uti &c. quæ incommoda, licèt non omnia, majori tamen ex parte ſublata ſunt poſt rerum diviſionem. Quare poſt peccatum Adami ſtatim *Gen.* 4. legimus, Abel, & Cain propria peculia habuiſſe, & obtuliſſe Deo de primogenitis gregis ſui. Et hac ratione intelligendum eſt celebre dictum Clementis V. cap. Dilectiſſimis 12. q. 1. *Omnis uſus omnium, quæ ſunt in hoc mundo, omnibus hominibus communis eſſe debuit, ſed per iniquitatem alius dixit, hoc eſſe ſuum; alius aliud.* Ubi *per iniquitatem* intellige non formaliter, quaſi iniquum ſit dicere, hoc eſſe ſuum; ſed cauſaliter, vel occaſionativè, quia ſcilicet iniquitas, ſeu peccatum hominis, ac prava inclinatio cauſam, & occaſionem præbuit, ut res dividerentur, ut dictum eſt. Dicta aliorum Patrum Baſilii, Ambroſii &c. negantium Chriſtiano aliquid eſſe *proprium*, ſed *omnia communia*, intelligenda ſunt non quoad proprietatem, ſed quoad Charitatem, maximè pro neceſſitate proximi. Damnatus ergo eſt error Hæreticorum tam antiquorum, quàm recentiorum, Vvicleffiſtarum, & Anabatiſtarum negantium Chriſtianis licere dominium, aut proprietatem rerum in particulari habere, ſed omnia debere eſſe communia. At jam meritò quæres. Quo ergo jure facta ſit diviſio rerum?

III. *Diviſio rerum quoad dominia, & proprietates non eſt facta Jure naturali, nec Jure poſitivo Divino, nec jure humano Civili, ſed jure gentium.* 1. *Non jure naturali*; nam alioquin communitas rerum eſſet juris naturalis, quod eſt aperte falſum: eſt quidem furtum contra Jus naturæ, inde tamen ineptè infers dominium rei competere alteri à Jure naturæ: Jus enim naturæ abſolute dictat nil alteri invito eſſe auferendum, quocunque jure illi competat: nam & ſubditus jure naturæ tenetur obedire Superiori, & tamen illa poteſtas, non competit Superiori niſi jure humano. 2. *Non Jure divino poſitivo*: Quia nuſquam in Scriptura extat tale jus, vel lex; neque ex ullo textu id colligi poteſt: quin potiùs omnia bona in communi tradita eſſe hominibus a Deo Scriptura refert locis cit. Cui nil obſtat, quòd hac diviſione rerum jam inter homines conſtituta, etiam ipſe Deus aliqua particularia dominia aliquibus attribuerit: ut Davidi regnum Iſraelitarum. 3. *Non jure Civili humano*: Quia jus Civile eſt proprium unius Reipublicæ, Regni, vel Imperii tantùm: adeòque jam ſupponit diviſionem rerum eſſe factam. Quòd autem S. Auguſt. dixerit tract. 6. in Joannem. *Tolle Jura Imperatorum, & quis audet dicere, hæc villa eſt mea, meus eſt iſte ſervus, mea eſt hæc domus, &c.* per Jura Imperatorum intelligit quodlibet jus humanum imperativum, ſive Principis, ſive Reipublicæ, ſive totius Communitatis gentium. 4. Eſt ergo facta jure gentium, id eſt communi conſenſu omnium populorum, eam rerum diviſionem conſtituentium vel approbantium: ſive deinde ea rerum diviſio primitùs facta ſit à parentibus filiis bona diſtribuentibus, ſive a Principibus communi conſenſu ad hoc electis, ſive expreſſu, vel tacito conſenſu inter ſe ipſorum populorum, ſive quovis alio modo; ſufficit talem diviſionem receptam, & approbatam eſſe conſenſu omnium populorum, ut inde natum ſit jus Gentium. 126

IV. Facta diviſione rerum omnium gentium conſenſu, & placito, aliqua tamen communia manſerunt. 1. Pro caſu extremæ neceſſitatis communia manent neceſſaria pro vita tuenda. Ut eſt commune dictum: *In extrema neceſſitate omnia eſſe communia*. 2. Communia omnibus manent, ut habetur *in inſtit. de rerum diviſione*, aer, aqua, litora maris, portus, flumina, ripæque. Jure ergo Gentium licet ad litus maris accedere, maria, & flumina navigare, funes arboribus religare, onera in litora exponere &c. 3. Nullius etiam dominii ſunt feræ beſtiæ, aves, piſces, animalia ſylveſtria, ſive jure gentium primò capientis propria fiunt; *quod enim anteà nullius eſt, id naturali ratione occupanti conceditur*. §. feræ inſtit. de rerum diviſione. Excipe, niſi in his intercedat ſpeciale jus, ut *Sect. ſeq.* patebit. 4. Totius communitatis propria, & ſingulorum civium communia ſunt theatra, viæ publicæ, publici fontes, balnea, &c. à quorum uſu debito nemo ſine injuria impediri poteſt. De rebus ſacris, ſeu Eccleſiaſticis permanentibus, jam audiviſti, nullius eſſe puri hominis, ſed ſolius Dei propriè: nam ut dicitur §. nullius, inſtit. De rerum diviſione: *Quod divini Juris eſt, id in nullius hominis bonis eſt*. Jam contra dicta reſtat expedienda. 127

Objectio difficilis. Quæcunque ſunt juris naturalis, humano jure, vel poteſtate mutari, vel tolli non poſſunt. *Clem. Paſtoralis de re judicata*, & alibi: ſed communis rerum omnium poſſeſſio, ac dominium eſt juris naturalis, ac primævi, ut omnes agnoſcimus: ergo jure humano gentium tolli, ac mutari diviſione rerum non potuit. Reſp. *Diſt. maj.* Quæcunque ſunt juris naturalis præceptivi (quod ſcilicet ita ſtatuit jus naturæ, ut ejus oppoſitum vetet, vel excludat, ut Deum colendum, parentes honorandos &c.) nulla lege humana tolli, vel mutari poſſunt. *Conc. maj.* Quæcunque ſunt juris naturalis permiſſivi tantùm (quod ſcilicet ita ſtatuit jus naturæ, ut tamen ejus oppoſitum non excludat, ſed voluntati hominum permittat, ut eſt uſus veſtium &c. & hæc ipſa diviſio rerum) nulla lege mutari poſſunt. *Neg. maj.* & ſimiliter diſtincta min. *Neg. conſeq.* Naturam enim Lex, & ars perficiunt. Quemadmodum ergo nuditas hominis humano generi naturalis eſt, & in ſtatu innocentiæ habita, non tamen præceptivè, ſed permiſſivè tantùm, quia natura hominem non veſtit, ſed nec vetat veſtiri, ſed permittit hominem ab arte veſtiri: ita rerum communio, ſeu communis poſſeſſio juris naturalis eſt, non præceptivè, ſed permiſſivè tantùm: ideòque rerum diviſio, & proprietas, licèt non ſit a naturæ lege, non eſt tamen contra naturæ legem. Sed contra. 128

Inſtabis. Ante factam hanc diviſionem rerum jus naturale præcepit, neminem prohibendum eſſe ab apprehenſione, vel uſu quarumvis rerum, quibus indigebat: atqui poſt fa- 129

ctam diviſionem rerum prohibetur homo ab uſu quarumvis rerum, ſcilicet ſuo dominio non ſubjacentium, etiamſi indigeat: ergo etiam jus naturale præceptivum mutatum eſt, contra diſtintionem. Reſp. *Diſt. conſeq.* Jus naturale etiam præceptivum mutatum eſt per ſe, & directè, ita ut nulla in objecto facta mutatione, ejus obligatio ceſſarit, *Neg. conſeq.* mutatum fuit per accidens, & indirectè, ſcilicet ad mutationem objecti: *Concedo totum.* Sic enim pluribus caſibus mutatur, vel ceſſat jus naturale facta mutatione in objecto: v. g. intellexit poſſeſſor bonæ fidei rem a ſe poſſeſſam eſſe alterius, jus naturale dictat, & præcepit eidem, ſtatim eam eſſe reſtituendam: at vero accedente lege humana præſcriptionis boni publici cauſa inducta, poſt decurſum certi temporis ejus dominio acquiſitu, non ampliùs præcipit lex naturalis reſtitutionem. Eadem ratione, ſtante ab initio rerum communione, jus naturale dictabat neminem prohibendum eſſe ab apprehenſione, & uſu rerum, quibus indigebat: at nunc mutato ob ecto, & ob advenientem circumſtantiam plurimorum incommodorum poſt naturam lapſam, introducta proprietate rerum diverſarum jus naturale non ita amplius, ſed contrarium dictat, nimirùm furti injuriam committere eum, qoi rem accipit invito eo, ad quem pertinet, extra extremæ neceſſitatis caſum. Vide optime Suarez *lib. 2. de legib. cap.* 14. Laym. *hic lib. 3. tract. 1. cap. 5. n. 5.* in fine.

§. IV. *Dominia acquirendi modi generales, & acquiſita.*

130 I. DUo ſunt generales modi acquirendi dominium alicujus rei, ſcilicet per *occupationem*, & per *translationem*. Res elata: Quia facta jam rerum diviſione, quidquid aliquis acquirit, aut anteà alicujus fuit, aut nullius: Si nullius fuit, acquirit per occupationem, vel inventionem; ſi alicujus, acquirit per translationem. Translatio autem dominii dicitur tranſmutatio rei ab eo, qui eam legitime poſſidebat, in alterum, qui vi illius incipit eſſe ejus legitimus dominus. Et poteſt fieri generaliter duobus modis. 1. Auctoritate publica Principis, vel legis, & 2. Auctoritate, ac voluntate privata perſonæ immediate poſſidentis. Auctoritate publica transferuntur dominia rerum, aut auctoritate ipſius Dei Supremi omnium Domini, cujus eſt terra, & plenitudo ejus, prout feciſſe, aut factum eſſe in Sacra Scriptura legitur de populo Iſraelitico, cui tribuit bona Ægyptiorum, & terram promiſſionis &c. Aut auctoritate Principis, vel legis ob bonum commune, etiam citra conſenſum prioris domini, ut generatim fit lege Præſcriptionis, & fieri poteſt etiam in pœnam delicti prioris domini. *Auctoritate privata* ſeu libertate cujuſque rem poſſidentis, etiam valide, & juſte transferuntur dominia rerum per quoſvis legitimos contractus, etiam gratuitos, ut donatione, legato, electione &c. vel oneroſus, ut emptione, venditione, &c. nam Dominus alicujus rei non prohibitus a lege poteſt dominium ſuæ rei libere transferre in alium volentem recipere: ſicut enim per actum voluntatis ſuæ fuit dominus pro voluntate, ita eadem poteſt ceſſare eſſe dominus; præſertim cùm id maxime conſentaneum ſit naturæ humanæ ſociali, ut unus alteri adjumento ſit, quod maximè fit in rerum translatione. Tres ergo in ſpecie generales ſunt modi acquirendi dominia eorum, deinceps latiùs explicandi. *Primus* per occupationem, de quo mox Sect. ſeq. *Secundus* per præſcriptionem, ſeu uſucapionem, de quo Sect. 5. & 6. *Tertius* per contractum gratuitum, & ſpecialiter infrà *cap. 2. & ſeqq.*

131 II. Ad acquirendum dominium legitimum alicujus rei duo requiruntur, *titulus*, & *traditio*; ita ut unum ſine altero ordinariè non ſufficiat. Res nota in Jure: & recepta apud Theologos. *Ratio* patebit ex dicendis: Quia ſolo titulo nullum jus acquiritur in re, nec conſequenter dominium, ſed ſolùm jus ad rem: Sola autem traditio, ſeu apprehenſio rei ſine titulo, vel juſta cauſa, iniquitas eſt: Titulus ergo dominii dicetur ratio fundandi dominium in aliquo; illud nimirùm, quod eſt origo, radix, & cauſa, ex qua oritur alicui dominium, vel quodlibet aliud jus in aliquam rem: Ex. g. emptio eſt titulus, ſeu juſta cauſa comparandi dominium mercis. Legitima electio, naturalis ſucceſſio, vel jus belli per juſtam victoriam &c. eſt titulus, vel juſta cauſa comparandi dominium Regni, vel quaſi dominium alicujùs Beneficii: Et generaliter loquendo, titulus dominii coincidit cum ſuprà dictis tribus modis ad acquirendum dominium; qoi ſunt *occupatio*, *præſcriptio*, *contractus legitimus*.

132 Porrò titulus dominii duplex eſt, *Verus*, & *Præſumptus*. Titulus *verus* dicitur, quando fundamentum, vel cauſa dominii, aut juris alicujus re ipſa ſubſiſtit, vel ſubeſt; ut in exemplis datis. Titulus *præſumptus* dicitur, quando fundamentum, vel cauſa dominii re ipſa non ſubeſt, præſumitur tamen ſubeſſe, eo quod acquirens rem, bona fide proceſſerit: v. g. Joannes bona fide emit, vel dono accepit veſtem Petri, credens eſſe illius, cujus tamen non eſt; is acquirit dominium, vel poſſeſſionem illius veſtis ex titulo non vero, præſumpto tamen, bona fide emptionis, vel donationis; ſeu ut loquuntur Jura, poſſidet pro empto, vel donato, vel legato, credens nimirùm venditorem fuiſſe veſtis dominum, eique proinde jus alienandi competere. Et, ut dictum eſt, ſolus titulus, ſolùm comparat jus *ad rem*; ut enim comparet jus *in re*, ipſumque dominium, requiritur etiam traditio alicujus rei.

III. Traditio ergo hic dicitur apprehenſio corporalis rei, 133
cujus debeo eſſe dominus; traditio enim non tam debet intelligi ex parte dantis, ut res illa per actionem corporalem a priſtino domino tradatur, quod ſolùm non ſufficeret, quàm potiùs ex parte acceptantis, ut nimirùm is rem traditam, non ſolùm acceptet libero conſenſu per ſigna externa expreſſo (quod etiam inter abſentes fieri poteſt) aliàs ſolùm ſit pactum nudum præbens jus ad rem tantùm, ſed ut jam traditam actione corporali exteriùs realiter apprehendat, apprehenſione vera, vel ficta, quam traditionem, ac apprehenſionem ſequitur poſſeſſio, ſcilicet continuata detentio rei ſic apprehenſæ cum debito titulo, tanquam aliquid in fieri, factum eſſe. *Apprehenſio vera* dicitur, quæ fit corporali, ac reali contactu rei, utpote manibus, ſi res ſit mobilis, vel pedibus, ſi res ſit immobilis: non tamen neceſſe eſt, ut domum, vel fundum poſſeſſurus omnia domus conclavia intret, vel omnes terræ partes pedibus intret; ſed ſatis eſt, ſi quamlibet partem ingrediendo, reliquam animo complectatur, ut Jura declarant. *Apprehenſio ficta*, ſeu per fictionem Juris dicitur, quæ licèt vera non ſit per realem contactum rei poſſidendæ, tamen diſpoſitione juris æquivalet apprehenſioni veræ, ac reali contactu factæ, eo quod Jura, & Leges civiles ſtatuant, vel interpretentur talibus modis dominium, ac poſſeſſionem tradi, & acquiri, utpote ſi in præſentia rei, prædii, fundi &c. claves accipias à priori poſſeſſore, ex Juris fictione cenſeris dominium, ac poſſeſſionem ejus rei acquirere. Item ſi prior poſſeſſor, vel dominus tibi tanquam ſucceſſuro rem donare, vendere, tradere volens, ſolùm tradat ſcripturam: ſeu inſtrumentum, in quo continetur ejus jus, vel titulus, quo rem poſſidebat: quia in eo res ipſa contineri cenſetur, acquiris rei poſſeſſionem, & dominium, etiamſi in conſpectu poſita non ſit: aliiſque variis modis, de quibus Jonſtiæ, & ſummariè Laym. *cit. lib. 3. tract. 1. cap. 7. à num.* 1. Parum, vel nil ad nos.

IV. In ejuſmodi ergo traditione, ac apprehenſione rei cum 134
debito titulo, proximè, & immediatè fundatur dominium, ſeu facultas deinceps diſponendi de tali re pro libitu intra terminos dominii traditi; utpote pleni, utilis tantùm, uſusfructus, uſus rei &c. Intellige autem ſemper ſecundùm Leges, & regulariter loquendo: nam jure naturæ, in foro conſcientiæ, non eſſet neceſſaria illa corporalis traditio, eſt tamen rationi valde congruum, ut tunc transferatur, & acquiratur dominium, quando res, quæ priùs erat in manu, & poſſeſſione unius, tranſiit in manum, & apprehenſionem alterius. Inſuper ipſo Jure, vel conſuetudine, etiam in foro externo, aliquando ſufficit ſolus titulus ſine traditione, vel apprehenſione rei ad transferendum, & comparandum dominium. Caſus ex utroque jure enumerat *Laym. cit. c. 5. n.* 8.

I. Sola collatione, & acceptatione per conſenſum ſigno 135
externo expreſſum (quæ etiam inter abſentes, & de re abſenti fieri poteſt) acquiritur jus in re, & quaſi dominium Beneficii Eccleſiaſtici ante ejus traditionem, vel apprehenſionem. *cap. ſi tibi abſenti, de præbendis in 6.*

II. Sola aditione, ſeu acceptatione hæreditatis, vel legati, hæres, vel hæreditarius acquirit dominium defuncti, ante eorum apprehenſionem, vel poſſeſſionem. *L. cum hæredes ff. de acquirenda poſſeſſione.*

III. Ex titulo venditionis, vel alio ſimili, ante traditionem Civitatibus, Eccleſiæ, & piis locis acquiritur dominium rei datæ, vel venditæ ob ſpeciale privilegium juris. *L. ult. Cod. de Sacroſanctis Eccleſiis.*

IV. Princeps donatione, conceſſione feudi &c. ſi velit poteſt transferre, & ſi exprimat, de facto transfert dominium in donatarium acceptantem. Denique ſi alicui donatio facta ſit ſub conditione, ut donatori alimenta præſtentur, donatarius autem conditionem non impleat, dominium rei donatæ abſque traditione, vel apprehenſione nova revertitur ad donatorem, ut a quovis poſſeſſore eam vindicare poſſit *l. 1. C. de donationibus, quæ ſub modo.* Ubi adverte, licet dictis modis acquiratur dominium rei ſine traditione ſeu apprehenſione, minime tamen eo ipſo acquiritur poſſeſſio: hæc enim eſt *detentio rei corporalis, corporis, animi, Juriſque adminiculo*: implicat autem rem detinere ſine apprehenſione ejus quaſi factum, ſine fieri. Cæterùm de poſſeſſione, ejuſque conditionibus, & diviſionibus, res eſt pure politica, & juridica pro foro externo, Confeſſario in foro conſcientiæ parùm, vel nihil proficua. Qui tamen videre vult, videat lariſſime Mol. *tom. 1. tr. 2. diſp.* 11. Et compendioſè Laym. *lib. 3. tr. 1. cap. 7.* per totum.

Digitized by Google

SECTIO IV.

De acquiſitione rerum per occupationem, inventionem &c. rerum vacantium, derelictarum, incertarum, &c.

SUMMARIUM.

136 *Occupatio, & inventio rerum quid?*
137 Uſque ad num. 141. *Quæ dicantur res vacantes, derelictæ, pro derelictis habitæ, & incertæ?*
141 *Reſolutio*, & regula generalis.
142 Regula ſpecialis *quoad animalia*.
143 *Animalia natura ſua manſueta, cuſtodiam etiam longiùs egreſſa, nunquam fiunt communia, ſed ſemper manent in dominio ſui domini.*
144 *Animalia vero non natura, ſed uſu ſolùm, & educatione manſuefacta, v.g. cervi, lepores, columbæ, &c.*
145 (*Columbaria licita ſunt.*)
146 *Tamdiu ſolùm manent in dominio ſui domini, quamdiu e cuſtodia emiſſa conſuetudinem revertendi retinent.*
147 *Animalia natura ſua fera, nec defacto cicurata, capta, vel occupata, natura & jure gentium fiunt primò occupantis.*
148 Uſque ad num. 152. *Reſolvuntur varia dubia, cujus fera ſit, ſi duo, vel plures ad ejus occupationem concurrunt, v.g. unus eam vulneret, alius capiat, vel occidat, unus laqueum, vel rete ponat, alius captam feram, piſcem &c. extrahat?*
152 Uſque ad num. 155. *Venatio, piſcatio, aucupium &c. prohibita eſſe poſſunt ex triplici capite.*
155 *Quæ, & qualiter venatio prohibita ſit Clericis?*
156 *Venantes, piſcantes, &c. contra jus, & prohibitionem Principis, vel Magiſtratus, peccant quidem, etiam contra juſtitiam, regulariter tamen venialiter ſolùm, ſecluſo gravi damno.*
157 *Tenenturque ſolvere pœnam taxatam poſt ſententiam Judicis.*
158 & 159 *Animalium tamen captorum dominium acquirunt, nec ea reſtituere tenentur.*
160 *Sed ſolùm damna inde ſecuta compenſare tenentur.*
161 *Res vacantes fiunt primo occupantis.*
162 *Cujus ſint lapilli, gemmæ, uniones &c. in litore maris, vel flumine reperta?*
163 *Cujus ſit inſula in mari, vel in flumine nata?*
164 *Cujus ſint venæ metalli, auri, argenti &c.*
165 *Cujus ſint ſylvæ, paſca, & ad quid teneantur in aliena ſylva ligna cædentes, in alienis paſcuis paſcentes?*
166 *Res derelictæ, vel pro derelictis habitæ fiunt primò occupantis.*
167 & 168 *Reſolvitur quando bona naufragantium cenſeantur pro derelictis haberi, & fieri primo occupantis, & quando non?*
169 Uſq; ad n. 174. *Quid, & cujus ſit theſaurus repertus 1. in fundo proprio. 2. alieno, vel 3. in loco communi, & publico.*
174 *Licite quis emit pretio ordinario agrum, in quo ſcit latere theſaurum, ſitque theſauri reperti plenarius dominus.*
175 & 176 *Nec ullam facit injuriam venditori.*
177 *Secus eſt quoad omnia de theſauris impropriè dictis.*
178 *Quid de mente rem mobilem v.g. ſaccos lanæ plenos, in qua latet theſaurus etiam venditori ignotus? cujus in erit?*
179 & 180 *An, qui caſu videt theſaurum ab avaro infodi, poſſit ſtatim eum ſibi effodere?*
181 *Res incertæ inventæ, ſi poſt diligentem inquiſitionem earum dominus non compareat, juxta communem, & tutiorem applicandæ ſunt ad uſus pios, niſi ipſe inventor pauper ſit.*
182 *Oppoſita tamen ſententia etiam probabilis, & ſatis tuta eſt, eas titulo inventionis retineri poſſe ab inventore.*
183 Uſque ad n. 188. *Solvuntur fundamenta prioris ſententiæ.*
188 *Qualem diligentiam adhibere debeat in inquirendo domino talis inventor.*

136 OCcupatio, & inventio rerum differunt: grammaticè quidem, quòd occupatio rei ſit apprehenſio rei antea non habitæ, inventio verò deprehenſio rei anteà latentis. Moraliter verò in hac materia, occupatio dicitur apprehenſio, ſeu detentio rei anteà ſub nullius dominio exiſtentis in loco naturali, in quo ſcilicet a natura collocata, & ordinario hominum ſtudio quæri ſolet; ut feræ in ſylva, aves in aere, piſces in aqua. Inventio autem dicitur occupatio rei anteà latentis in loco, ubi non a natura, ſed ab hominibus collocata eſt, nec ordinariè quæri ſolet: ſive ibi ſint voluntariè collocatæ per abſconſionem, ſive involuntariè per amiſſionem: ut theſauri defoſſi, merces in mare projectæ &c. Res autem occupandæ poſſunt eſſe in triplici differentia: Aliæ enim *vacantes*; aliæ *derelictæ*, vel pro *derelictis habitæ*; aliæ *incertæ* dicuntur.

137 I. *Res vacantes* dicuntur, quæ natura ſua nunquam habuerunt dominum; ſive viventes ſint, ut feræ in ſylvis, aves, piſces, &c. ſive non viventes, ut gemmæ, vel lapilli in litore maris, Inſula in mari nata &c.

II. *Res derelictæ* dicuntur, quæ aliquando Dominum habuerunt, nunc autem domino omninò carent, ſeu reverà dominum ampliùs non habent, vel ſi habent dominum, is moraliter ſciri non poteſt, uti eſt v.g. theſaurus dudum conditus in viſceribus terræ, quorum dominus, vel hæredes mortui, aut incogniti ſunt; & neſcitur ab hominum memoria, quorum fuerit. 138

III. *Res pro derelictis habitæ* dicuntur, quæ, licèt notum dominum habeant, is tamen ita ſe gerit circa illas res, ac ſi eas ampliùs non curaret ut proprias, eorumque dominium negligere cenſeatur, utpote qui vel tam procul recedit, ut veroſimile ſit, eum nunquam reverſurum; vel ſi revertatur, rem tamen non repetiturum; maximè uſu conſumptibilem: aut ſi propè eſt, tamen cùm ſciat, & ſcire poſſit, rem non repetat, vel recuperare negligat, vel ob difficultatem animum recuperandi omninò objecit: uti ſunt merces jactatæ in mare, vel fluvium, ita profundè & remotè abreptæ, ut dominus animum recuperandi abjecerit, vel etiamſi ſciat, ubi ſint quærendæ, tamen propter periculum, & expenſas non curat recuperare; quibus omnibus caſibus meritò præſumitur dominus animum deponere, & voluntatem illas res poſſidendi: & conſequenter civiliter ampliùs non poſſidere, earumque dominio ſe ſe abdicare, & conſequenter pro derelictis habere; & inventori occupandas relinquere. 139

IV. *Res incertæ* dicuntur, quarum ſcitur eſſe aliquis Dominus, nec procul abeſſe creditur, inculpate tamen ignoratur, quiſnam ille ſit. V.g. loculus plenus pecunia in foro repertus, aliæve res in viis publicis, vel locis patentibus repertæ, quæ ratione loci, temporis, aliarumque circumſtantiarum cenſentur adhuc habere veros dominos. De quibus ſingulis ordine. 140

Reſolutio, & Regula Generalis.

OMnes res vacantes, derelictæ vel pro derelictis habitæ, Jure Gentium fiunt primò occupantis, vel invenientis: Res etiam incertæ poſt diligentem inquiſitionem domini ab inventore probabiliter retineri poſſunt. Reſolutio latiſſimè patens per §§. accurate explicanda eſt. Et primò ſunt ſpeciales difficultates, de occupatione rerum animatarum, vel animalium, quæ poſſunt eſſe aut natura ſua manſueta, & domeſtica: ut oves, ſues, capreæ, canes, equi, aſini, gallinæ, anſeres, anates domeſticæ &c. aut licèt natura ſua fera, uſu tamen, & educatione cicurata, uſu, & educatione manſuefacta, ut cervi, accipitres, columbæ &c. aut natura ſua ita fera, ut cicurari nequeant, vel defacto cicurata, vel ab aliquo occupata non ſint. De omnibus autem univerſim verum eſt, quòd, quando domino carent, fiant primò occupantis, ut etiam Jure Civili decernitur, *ff. de aquir. rer. dom.* 141

§. I. *Animalia.*

REGULA.

ANimalia natura ſua manſueta, & domeſtica manent ſuorum dominorum, etiamſi longiùs a cuſtodia decedant. Animalia autem natura ſua fera quidem, uſu tamen, & educatione manſueta facta, etiam, ad proprium dominum ſpectant, quamdiu cuſtodia ejus coercentur, vel uſum, & conſuetudinem ad ipſum revertendi retinent (alioquin & ipſa fiunt primo occupantis, ſicut aliæ feræ, vel bona vacantia) quæ proinde omnia a nemine ſcienter ſine injuſtitia occupari poſſunt. Ita omnes. *Ratio patet:* Quia illa omnia jam juſto aliquo titulo occupationis, educationis, induſtriæ &c. alicujus certo dominio ſubjecta ſunt: ergo a nullo juſte occupabilia citra injuriam furti, & obligationis reatum. Declaro breviter per 142

Reſolutiones ſpeciales.

I. ANimalia manſueta, & domeſtica natura ſua, quia cuſtodiam Domini ſui egreſſa non ſylveſcunt, nunquam fiunt communia, ſed ſemper manent in dominio, & proprietate ſui Domini, etiamſi fugiendo, vel aberrando longiùs à cuſtodia Domini ſui abſceſſerint; ac ubicunque reperta, domino ſuo reſtituenda erunt: niſi vel jam pro derelictis habeantur, aut ignorantia inculpata excuſet. Quin etiam eorum mortuorum, vel occiſorum carnes, pelles, & quidquid utile fuerit, ad dominum pertinet. Inſuper, etiamſi ejuſmodi animal, bos, ovis, gallina &c. a lupo, vel vulpe jam captum, vel devorandum fuerit, is tamen, qui eripit, ſive integra, ſive laniata, quidquid reſiduum erit, proprio domino reſtituere tenetur, nil obſtante, quod alias omnia devoranda fuiſſent, niſi tu eripuiſſes: nullo enim jure hoc deſinit eſſe meum, quod tu liberaſti ab interitu v.g. incendio, naufragio, ruina, direptione hoſtium, vel beſtiarum 143

&c. er-

&c. ergo. Veruntamen pro labore, induſtria, vel impenſis eo caſu adhibitis titulo negotii utiliter geſti, alter juſtum pretium exigere poteſt, & tu ſolvere teneris: etiam non exactum, ex conſuetudine, & officio gratitudinis. *L. Pompon. ff. de acquirenda rerum dominio.*

144 II. Alia animalia natura ſua fera, & vaga communia, & ſolùm uſu, educatione, & arte cicurata, vel aliàs per occupationem propria facta; ſiquidem ita conſtituta ſint, ut de cuſtodia emiſſa, vel profuga non ſoleant redire; ut cervi, capræ, lepores, aviculæ pleræque, & piſces &c. ſolùm tamdiù manent in dominio ſui domini, quamdiu in cuſtodia ejus coercentur; ut cervi, capræ in vivariis, piſces in piſcinis, aves in caveis, apes in apiariis, adeò ut omnes, qui illa quovis modo ex alia cuſtodia extrahit fraude, arte v.g. in columbario certa ſemina, vel pulta ponendo ad alienas columbas attrahendas, peccet contra Juſtitiam furti peccato, & ad reſtitutionem teneatur, juxta communem DD. ob rationem in Regula datam. Secus eſſet, ſi ſine tua fraude, vel dolo columbæ alienæ ad tuum columbarium convolent; utpote quia tuas columbas melius alis, aut apud priorem dominum non ita benè aluntur; tunc eas occupare, ac retinere non prohiberis, ut ex communi notat Leſſ. *cap. 6. dub. 6.* & Lugo *diſp. 6. ſect. 5. num. 46.*

145 5. Ceterùm licita eſſe columbaria, quamvis columbæ grana ex alienis agris auferant, contra *Majorem*, & alios quoſdam, docet communiſſima DD. Sententia, *Cajet. Nav. Sylveſt.* aliiſque congeſtis Molin. *cit. diſp.* 48. Leſſ. *cap. 5. dub.* 6. Laym. *lib. 3. tract. 1. cap. 5. n.* 17. Lugo *cit. n.* 42. Ratio ſufficiens eſt Reipublicæ permiſſio: quia apud omnes gentes ſine vicinorum querela permittuntur; idque ob ſimplicitatem columbarum, quæ nec ſpicas erectas decerpunt, nec ſemina terrà obrupta devorant: ſed quæ in propatulo jacent, & jam peritura eſſent, colligunt; immo etiam ſegetibus commodum adferunt, dum ex quibus lolia, & ſimilia naſcerentur, mala ſemina auferunt. Quod ſi tamen a propriis dominis non ſatis paſtæ, non ſine eorum injuria, vel fraude alienis ſatis depaſcendo damnum inferrent, utique poteris columbas a tuo tritico vi arcere, volentes ingredi occidere, aut damno jam allato, eas pro noxa capere, eorumque aucupio damnum compenſare, ut notat *Lugo cit.* Quia tamen ejuſmodi damnum rarum, & valde exiguum a columbis eſſe ſolet, vix unquam ob tale damnum ſimplices columbas alieno aucupio ſubjici, recte monet Tamb. *lib. 8. Decal. tract. 2. cap. 1. §. 2. n.* 10.

146 III. Animalia prædicta ita conſtituta, ut emiſſa e cuſtodia redire ſoleant, & ſpecialiter columbæ, apes, &c. inſuper tamdiù manent in dominio ſui domini, quamdiù uſum, & conſuetudinem ita revertendi retinent, & tunc demum naturalem libertatem evadunt, & primò capientis poteſtatem ſubeunt, poſtquam revertendi ad ſuum dominium conſuetudinem amiſerunt: ad quod ſufficere cenſet *Navarr.* ſi abſque impedimento bis non revertantur diebus, ac horis ſolitis. Azorius addit: ſi per biduum, vel triduum non redeant, tunc cenſeri amiſiſſe conſuetudinem redeundi, & ſylveſcere, adeòque fieri capientis. *Molin. cit.* verò cenſet hæc nimis anxie dicta, totum hoc arbitrio prudentis relinquendum: ſi enim facile revocantur, utpote quia in vicina vagantur, ad redeundum aſſuefacta ſunt; ut accipitres &c. etiamſi per unam, aut alteram ſeptimanam remaneant, non cenſebuntur conſuetudinem redeundi amiſiſſe, cum adhuc ſaltem in civili Domini priſtini cuſtodia remaneant. Cæterùm ſi animalia numero præcedenti allata ſemel emiſſa non redire ſolent, quamprimùm e prima cuſtodia Domini evadunt, ſic, ut eorum conſecutio difficilis ſit, ac ſi de novo capi debeant, jam in naturalem libertatem redacta cenſentur, & fiunt primo occupantis. Tandem recte addunt *Molin. & Laym. cit.* ſi cuſtodia ejuſmodi ferarum magnæ vaſtitatis ſit, & magis natura loci, quàm hominum induſtria conſtitura, ut ſunt cervi in magnis ſaltibus, piſces in ſtagnis, & rivis, ſicut eorum captura difficilis, & dubia exiſtit, ita tunc feras manere in naturali libertate, atque ad nullius dominium directè ſpectare, ſed tantùm indirectè ad dominos locorum, qui jus habent illas capiendi, juxta *L. 3. §. item, ff. de acquir. poſſeſſ.* Unde ſimile animal, vel piſcem inde extrahens, vel capiens, furtum proprie non comittit, ſed ſolùm injuriam infert domino, qui licet nondum dominium, vel certitudinem, tamen jus habuit, & ſpem illa capiendi; & ad reſtitutionem tenentur ſecundùm æſtimationem non ipſius rei, ſed illius ſpei tantùm, ut mox generatim declarabitur *n. ſeq.*

147 IV. Animalia natura ſua fera, quæ cicurari non poſſunt, vel de facto cicurata, vel ab aliquo capta, vel occupata non ſunt, natura, & Gentium, immo & civili communi Jure, *§. feræ 12. inſtit. de rer. diviſione*, ſunt primò occupantis, vel capientis, & fas eſt cuivis ea ubique capere venari, piſcari, aucupari &c. *Ratio eſt*: Quia ea animalia, cùm natura ſua fera, & vaga ſint, nullo certo loco conſiſtentia, nullius hominis dominio directè ſubſunt, ſed habentur de rebus derelictis, vel vacantibus, quæ omni jure Gentium primò occupanti cedunt. Quamprimùm ergo quis ejuſmodi animal ceperit, v.g. leporem venatione, piſcem piſcatione, avem aucupio, ipſo facto occupationis comparat dominium illius animalis, ſive in proprio, ſive in communi, ſive in alieno fundo capiat; quia nullo modo ſunt fundi fructus, & tamdiù retinet dominium, quamdiù ea coercet in ſua cuſtodia, ſive naturali, utpotè in loco clauſo detenta ſive civili tantùm, utpotè ea ſolo animo detinendi, ut ſi cuſtodia egreſſa redire ſoleant, aut ſi e cuſtodia effugerint, quamdiù illa perſequitur eo animo, & ſpe recuperandi: quòd ſi ea perſequi deſtiterit, & ſic ejus naturalem, ac civilem poſſeſſionem, ac cuſtodiam evaſerint, ipſo facto ceſſat omnino ejus dominium, & animalia in naturalem libertatem reſtituta, rurſùs fiunt primò capientis, ut jam ſuprà indicatum eſt. Verùm hic duo dubia non levis momenti explicanda ſunt.

Dubium I.

Quid ſi duo, vel plures ad occupationem concurrant, v.g. Unus feram vulneravit, alius cepit, vel occidit: unus laqueum, vel rete poſuit, alius captam feram, piſcem, &c. extraxit: uter nam ejus dominium acquiret?

Reſolutiones.

I. SI fera fuit vulnerata lethaliter, & percuſſor eam in- 148
ſequens, moraliter certò eam capturus eſſet, tunc tota fera erit vulnerantis, & nil capientis: quia tali vulnere lethali jam cenſetur feram cepiſſe. Quòd ſi autem vulnus inſufficiens erat ad capiendam feram, aut percuſſor feram non inſequatur, ita ut aliàs certò manus percuſſoris evaderet, tunc tota fera erit capientis, nihil vulnerantis: quia tunc cenſetur deſerta a percuſſore: quamvis æquum ſit, ut aliquid ipſi tribuas tanquam concauſæ, & occaſioni capiendi. Ita Juriſconſultus *in L. naturalem, ff. de acquirendo rerum dominio.* Ibi viſum eſt pertinere ad capientem, & non ad vulnerantem: quia multa accidere poſſunt, ut eam, qui vulnerat, non capiat. Quòd ſi verò dubium exiſtat, an ratione vulneris fera capienda fuiſſet a vulnerante, iſque feram vulneratam inſequatur, tunc æquitas poſtulat, eam dividi inter vulnerantem, & capientem, tanquam duas concauſas acquiſitionis feræ, ſecundum proportionem concauſalitatis utriuſque, etſi dominium feræ, ſit penes capientem: ut cum *Molin. & Leſſ.* recte notat Laym. *cit. n.* 12. Eadem ratione, ſi quis venando ſuis canibus leporem v.g. excitavit, alius verò caſu leporem capit, vel occidit: ſiquidem certum fuit leporem a canibus excitantibus capiendum fore, totus debetur venatori, cujus ſunt canes. Si certum fuit, non fuiſſe ampliùs capiendum à canibus, totus debetur capienti: ſi dubium, inter utrumque dividendus erit proportionaliter, ut dictum eſt.

II. Eodem modo dicendum, ſi laqueum, vel rete poſuiſti 149
in loco publico, vel privato alieno reſpectu extranei: hic enim ſi captam feram certò a te comprehendendam emittat, vel auferat, tenetur tibi damnum ſolvere in ſolidum: at dominus fundi, in quo citra ejus conſenſum laqueum, vel rete poſuiſti, ad nihil tibi tenebitur, ſive feram ipſe capiat, ſive dimittat, ut habent DD. cit. Cæterùm, uſu jam receptum eſt, ut poſſit quis venari, vel aucupari in alieno agro, dum non eſt ſeptus, ſeu frugibus, aut vitibus conſitus: idque approbant DD. communiter cum Lugo ſect. 7. & aliis. Contrà, ſi fera capta tuo laqueo certò evaſura fuiſſet, niſi alius adveniſſet, extraxiſſet, tota erit extrahentis: ſi dubium, dividenda inter utrumque.

III. Quòd ſi animal vagum inſequaris, & illud in re- 150
tia alterius incidat, uterque habet jus illud capiendi: hic, quia laqueo ſuo deprehenſum eſt, ille, quia ſua induſtria incidit, niſi enim excitaſſet, & inſecutus fuiſſet, non incidiſſet: quare erit illius, qui primo occupaverit; æquitate tamen iterum poſtulante, alteri, tanquam concauſæ aliquid congruum de præda tribui.

IV. Si quis rete meum è fluvio, & piſces auferat, te- 151
nebitur mihi ad reſtituendos piſces: quippè, qui rete meo concluſi, certò à me capiendi fuiſſent: at verò, ſi is poſteà rete meo alios piſces capiat, piſces poſteà capti ad alterum ſpectabant, tanquam fructus induſtriæ ipſius: licet enim rete ſit meum, ejus tamen induſtria facta eſt captura: tenebitur tamen mihi compenſare uſum, & damnum retis: Item lucrum ceſſans, ſi rete meum perſiſtens plures piſces cum prioribus capturum fuiſſet, quot ſcilicet moraliter, & ordinarie capiendi fuiſſent, tot reſtituendi erunt. Vide *Leſſium*, *Laym. cit.*

Du-

Digitized by Google

Dubium alterum.

Quid de ejuſmodi animalium venatione, vel piſcatione illicita, vel prohibita?

152 PRænotandum eſt, venationem (idemque eſt de piſcatione, aocupio &c.) poſſe eſſe illicitam, vel prohibitam ex triplici capite.

153 I. Poteſt eſſe illicita, & iojuſta venatio, vel piſcatio ex eo, quòd illa animalia defacto ſint alterios, qui eorum aoimalium dominium, ſeu jus in re ſibi comparavit: otpote qoia ea jam cepit, in ſoa cuſtodia actuali coercet, juxta dicta ſuprà *n.* 142. Et tunc ea invito domino venari, piſcari, capere &c. verum furtum eſt, & peccatum mortale ex genere ſuo; eaque capiens ad reſtitutionem ſolidam tenebitur ipſorum animalium, vel pretii illorum damnorum fortè ſimul illatorum, vel inde conſecutorum; ut apud omnes in confeſſo eſt. Huc tamen refer, quod ſuprà *n.* 146. in fine de cuſtodiis nimiùm latis, ſeu vaſtis notatum eſt.

154 II. Poteſt eſſe illicita, vel prohibita venatio, vel piſcatio injuſta, non ex eo, quòd ejuſmodi animalia defacto ſint ſub dominio alterius, ſed ex eo, quòd jus venandi, vel capiendi illa ſpectet ad alterum, utpotè ad dominum fuodi, vel Principem ditionis, prout eſt in Germania. Principes enim poſſunt juſtè acquirere, ſibique ſolis reſervare jus venandi variis titulis: utpotè 1. coofenſu populi, jus omne venandi feras Principi concedentis, ſive gratis, ſive enntractu aliquo oneroſo. 2. Jure belli, quo, Provincia devicta, victor jus venandi ſibi reſervavit. 3. Præſcriptione temporis immemorialis, quo jus venandi in locis publicis ſemper Princeps, Dominus fundi, vel Magiſtratus ſibi reſervavit. 4. Denique juſta lege ob juſtam caoſam lata: utpotè ad honeſtam ſuſtentationem Principis (ſicuti ad ejuſmodi finem poſſunt tributa impooi) immo etiam ad ſolam Principis recreationem: nam cùm pro publico bono communi laboret, oportet, ut ex publico ei debitæ recreationes concedantur: Et de venatione, vel piſcatione hoc modo prohibita, quæſtio, vel dubium procedit, ut mox infrà ponam reſolutionem.

155 III. Poteſt eſſe illicita, & prohibita venatio, vel piſcatio, non ex eo, quòd animalia, vel jus ea capiendi ad alterum ſpectet, ſed ob aliam cauſam, vel circumſtantiam a legitimo Magiſtratu politico, vel Eccleſiaſtico venatio, vel piſcatio interdicitur; aut certis perſonis, ut Clericis (de quibus mox ſeorſim) aut certo tempore, ut in diebus Feſtis, de quo Tertio Præcepto: aut alia ex cauſa ob bonum commune, v. g. ne fiat certo tempore, quo feræ ſunt gravidæ, vel tempore nivali, quando oimis multæ capi poſſent cum publico detrimento: ne fiat piſcatio cum lumine nocte, aut certis quibuſdam inſtrumentis, quibus minutiſſimi piſces concluduntur. Et his caſibus venatio, vel piſcatio prohibita, erit quidem peccatum contra obedientiam, juxta gravitatem Præcepti, & finis; attamen per ſe, ſecluſo alio damno, nec peccatum grave, nec contra juſtitiam, nec ullam pariet obligationem reſtitutionis: quia, ut ſupponitur, nullius jus violatur, & nullum ulli ſaltem notabile damnum infertur. Vide Leſſ. *lib.* 2. *c.* 5. *dub.* 9. *n.* 40.

156 IV. Clericis ſpecialiter interdicta eſt venatio, *c.* 1. *&* 2. *De Clerico venatore*. Et io Conc. Trident. *Seſſione* 24. *c.* 12. *de Reform.* ubi tamen obſerva 1. eam prohibitionem non intelligi de venatione quieta, minimè tumultuoſa cum paucis canibus, commodi, vel exercitii cauſa, moderatè facta, id eſt, ſecluſo ſcandalo; hanc enim omni culpa vacare, nec ulla lege prohibitam eſſe, obſervant DD. communiter, meique cit. *Leſſ. Lug. Laym.* 2. Intelligenda ergo eſt prohibitio de venatione tumultuoſa, quæ fit cum armis, clamore, tumultu equorum &c. Et quidem frequenter facta: utpote valdè dedecente ſtatum Clericalem ad vacandum Deum ordinatum. 3. Attamen per ſe loquendo, ſecluſo ſcandalo, vel damno extrinſeco, non facile eſſe condemnandum peccati mortalis, cùm de ſe gravis deordinatio non ſit, cum aliis docent Molin. *diſp.* 44. Laym. *c.* 5. *n.* 14. Lugo *diſp.* 6. *ſect.* 6. contra *Leſſ. & Vaſq.* qui dicunt eſſe mortale, quia io Conc. Aurelianenſi eo caſo Epiſcopus jubetur ſuſpendi tribus menſibus à coomunione: Presbyter autem duobus. Sed reverà quoad hanc pœnam non eſt ampliùs in uſu. Hæc incidenter. Jam de venatione, aucupio &c. factis contra jus, ac prohibitionem Principis, ſpecialiter pono breves

Reſolutiones.

157 I. VEnantes feras, piſcantes &c. contra jus, & prohibitionem Principis, peccant quidem non ſolùm contra obedientiam, ſed etiam contra juſtitiam, quatenùs contraveniunt juri Principis legitimè acquiſito, ut ſupponitur: attamen regulariter loquendo, & ſecluſo ootabili damno, non plùs, quàm venialiter. Ita cum aliis *Leſſ. cit.* quidquid ſeveriùs judicet *Laym. cit.* Ratio eſt: quia cùm venatio ejuſmodi ferarum jure naturali omnibus licita, & conceſſa ſit, non poteſt cenſeri gravis injuria contra jus acquiſitum Principis; nec præceptum Principis poteſt gravem obligatiooem inducere, niſi quatenus ei grave, vel notabile damnum infertur, ſeu quatenùs ejus jus, & facultas certa capiendi notabiliter læditur, impeditur, vel diminuitur. In praxi ergo quantitas hujus peccati menſuranda eſt ex gravitate damni ex tali venatione Principi, vel domino illati: ut ſi capiantur feræ valdè multæ, & pretioſæ: ſi venans reddat alias feras fugaces, aut omninò fugitivas ex territorio non amplo, cùm difficilis poſteà capturæ exiſtant, & ideò poſteà ipſe Princeps, vel dominus nullas, vel pauciores capiat; quòd utique à mortali excuſandum minimè.

II. Ejuſmodi illicitè venantes, piſcantes &c. deprehenſi 158
tenentur ſolvere pœnam à lege, Principe, vel Judice ſtatutam poſt ſententiam, quæ tamen pœna poſt primam, vel alteram tantùm prævaricationem non debet eſſe mortis, ſed alia mitior: quia crimen per ſe tam grave non eſt, ut tantam pœnam mereatur. *Sotus*, *Sylv.* aliiſque cit. Molin. *t.* 1. *tr.* 4. *diſp.* 45. Laym. *c.* 5. *n.* 13. Quòd ſi tamen crimen ſæpiùs frequentatum fuit, ut magna temeritas, contumacia, & quaſi contemptus Legis appareat, jam tandem etiam pœna capitis affici poteſt injuſtus venator, ut probat praxis Principum. Vide Fachinæum *p.* 1. *controv.* 1. *concl.* 4. Princeps ſubditos conſervare indemnes tenetur: tamen è contrà

III. Venaotes, piſcantes in locis publicis contra jus, & 159
prohibitionem Principis, vel Magiſtratus verè acquirunt dominium iſtorum animalium, ipſaque animalia capta minimè reſtituere teneotur ante ſententiam Judicis, ſed tutò ea abſumunt, vel alienant: aliiſque ea donata, vel vendita licitè, & tuta conſcientia, etiam ſcientes, quò modo capta ſint, accipiunt, abſumuot, alienant abſque onere reſtitutionis, Communis DD. *Major*, *Sotus*, *Lop. Cavar. Petr. Navar*, aliiſque cit. Molin. *diſp.* 59. Laym. *cit. n.* 14. Ratio patens eſt: Quia animalia illa adhuc nullius erant, ſed jure gentium occupaotis fiunt; adeò ut jure gentium primò occupans acquirat in iis jus in re: jus autem ſpeciale Principum venandi, vel capiendi illa animalia eſt ſolùm aliquod jus ad rem: atqui jus ad rem non præjudicat juri in re jam acquiſito: etſi acquirens jus in re ob injuriam, vel damnum datum alteri habenti jus ad rem ad aliquam ſatisfactionem teneatur, non tamen ad reſtituendam ipſam rem acquiſitam, ut per ſe patet exemplis innumeris: ergo ejuſmodi ementes verum acquirunt dominium illorum animalium: nec ante judicis latam ſententiam tenentur ea reſtituere: etſi ob damnum inde ſecutum Principi, ad ejus compenſationem teneantur.

Dices. Nemo per actionem injurioſam alteri ſibi acquirit 160
jus in re: ſed talis venatio eſt injurioſa Principi: ergo per illam non acquiritur jus in re, vel dominium eorum animalium captorum. *Reſp. Diſt. maj.* Si alter anteà habuit etiam æquale jus, ſcilicet jus in re, *Con. maj.* utique veriſſimam: Si non habuit æquale jus, ſed ſolùm jus ad rem, uti eſt in propoſito. *Neg. maj.* quippe falſiſſimam, ut patet mille exemplis, v. g. emens & apprehendens rem alteri anteà venditam tantùm; matrimonio ducens fœminam alteri anteà deſponſatam tantùm &c. iojurioſè agit, ſed contra illorum jus ad rem tantùm; & ideò acquirit ſibi verum jus in re, & dominium, ſecundùm omnes. Item magis appoſitè. Si Princeps prohibeat, ne quis emat commeatum pro militibus advectum præter illos milites; alius tamen validè emit, licèt injurioſè contra militum jus, ſed ad rem tantùm, nondum in re. Vides idem eſſe prorsùs in propoſito. Vide & Laym. *cit. num.* 14.

IV. Ejuſmodi tamen venantes &c. contra jus, & prohibi- 161
bitionem Priocipis, vel Magiſtratus, etſi oon teneaotur reſtituere ipſam rem captam, v. g. animalia, tenentur tamen compenſare damnum inde ſecutum Principi: ſeu, quod idem eſt, non eſt reſtituendum pro amiſſa re, ſcilicet ipſa animalia capta, vel eorum æquivalens pretium, quia oullum adhuc habuit jus in re ad illa animalia; ſed eſt reſtituendum pro amiſſa ſpe illa capiendi, contra jus Principis, quaotum ſcilicet æſtimatur illa ſpes, ſeu quaotum interest Principi ea animalia non fuiſſe capta, eo quòd aliàs ipſe plura animalia potuiſſet capere, hoc enim damnum injuſtum eſt contra jus Principis, vel domini, adeòque ex juſtitia ab inferente neceſſariò compenſandum: v. g. qui cervum in ſaltu Principis occidit, non tenetur reſtituere ipſum cervum, vel ejus pretium, cùm eum Princeps nunquam habuerit, & valdè iocertum ſit, an illum unquam capturus fuiſſet, ſed reſtituere debet, quantùm moraliter æſtimatur ſpes, ſeu jus capiendi illum cervum, quo Principem privavit in ejus damnum. Unde rectè Molin. *diſp.* 15. concludit: Si quis in vaſto ſaltu Principis venetur, vel lacu piſcetur &c. ordinariè, ſecluſo alio damno, modicam, vel oullam reſtitutionem eſſe injungendam pro una, aut altera fera, vel piſce etiam grandiore: quia modicum, vel nullum ordioariè damnum infertur ipſi; cùm ſufficientes feræ remaneaot, ut, quotquot velit, capere poſſit: adeòque venatio facta non ceſſit in damnum, ſed ſolùm in injuriam, pro qua, præciſo damno,

oon

Google

non debetur reſtitutio, ſed ſolùm ſatisfactio; ſeu pœna poſt latam ſententiam. Unde inferes, quòd ſi ejuſmodi venator, vel piſcator feram, vel piſces injuſtè captas jam alienavit quovis modo, gratuito, vel lucrativo, & tamen non compenſavit damna illata, ejus loco in neutro foro tenebitur compenſare alius, qui feram, vel piſces ab illo dono, vel pretio accepit, niſi aliquo modo injuſtæ venationi, vel piſcationi cooperatus fuiſſet, juſſu, ſuaſu, auxilio. *Ratio* ex dictis patet: Quia injuria illa eſt perſonalis tantùm, & non realis, ideòque parit tantùm actionem, & obligationem perſonalem ex parte perſonæ injuſtè capientis, & non realem ex parte rei, quæ ſub nullius adhuc dominio anteà fuerat. Denique apud omnes in confeſſo eſt ejuſmodi injuſtè venantes, piſcantes &c. in foro conſcientiæ ante judicis ſententiam teneri ad reſtitutionem ſolidam damnorum per accidens alteri illatorum, v.g. in vineis, ſegetibus, arboribus &c. Item ſi ſobolem ferarum notabiliter extinxit: ſi aquas, vel fontes Reipublicæ, vel Domini veneno infecit cum gravi damno, omninò obnoxius talis erit reſtitutioni.

§. II. *Res vacantes, Inanimatæ, Silvæ, Paſcua &c.*

R E G U L A

162 *Omnes res vacantes, quæ ſcilicet ſub nullius anteà dominio fuerunt, ipſo facto fiunt primò occupantis.* Quòd enim anteà nullius fuit, naturali jure occupanti conceditur. *L. adeò §. inſulæ, ff. de acquir. rer. domin.* Quoad res animatas, ſeu animalia jam ſatis declaratum. Nunc quoad res inanimatas breviter.

163 I. Lapilli, gemmæ, uniones, conchilia &c. in litore maris, vel flumine reperta, quia nunquam fuerunt in bonis alicujus, jure naturæ communia manent omnibus: jure verò gentium, inducta rerum diviſione, fiunt primò occupantis: prout etiam decernitur jure communi Civili *inſtit. ff. de rerum diviſione §. lapilli*. Excepto tamen ſemper ſpeciali jure, vel conſuetudine locorum.

164 II. Inſula in mari de novo reperta, vel nunquam inhabitata, vel dudum ab incolis deſerta, jure gentium fit primò occupantis, vel inventoris, quia nullius eſſe creditur. At verò inſula in flumine nata, ſiquidem in medio flumine exiſtat, erit communis eorum, qui ab utraque parte fluminis prædia poſſident propè ripam, pro modo latitudinis cujuslibet prædii: ſin autem alteri ripæ fluminis notabiliter propinquior ſit; fit eorum, qui in illa parte fluminis prædia poſſident propè ripam: quia talis inſula cenſetur accretio, & quodammodò fructus fundi vicini. Sic juribus allegatis Mol. Laym. cit. *cap. 5. n. 21.*

165 III. Venæ metallicæ, auri, argenti, & aliorum metallorum, & lapidicinæ jure gentium immediatè ad dominum fundi pertinent, ſcilicet ad eum, cujus eſt ager, terra, vel mons, in quo ſunt illæ venæ, vel mineralia, juxta communem DD. *Molin. Leſſ. Laym. cit.* Ratio eſt: Quia illa numerantur inter fructus agri, vel fundi: atqui dominus fundi non tantùm habet dominium ipſius fundi, ſed etiam partium ipſius, & fructuum. Quòd ſi quis ejuſmodi reperiat in fundo communi, jure gentium erit primò occupantis, quia quod commune eſt, jure gentium occupantis efficitur, ubi lex, vel conſuetudo aliud non habet. Interim verò ubique ferè lege, vel conſuetudine receptum, ut metallorum, & mineralium omnium fodinæ ad Regem, Principem, vel Rempublicam ſpectent, ad ſumptus, & onera ſuſtinenda; idque maximè cum privatis fundorum dominis plerumque facultates non ſuppetant ejuſmodi mineralia eruendi. Unde Princeps vel Magiſtratus juſtè poſſunt, & ſolent legem ferre, ut ejuſmodi mineralia quoad partem certam ſibi applicentur, quoad aliam verò partem inventori, domino fundi ſolùm compenſatur damnum, quod infertur loco. Juxta communem DD. apud *cit. Leſſ. Laym.* Lug. *ſect. 10. à n. 106.* Nam ex una parte multùm intereſt Reipublicæ maximis præmiis excitare homines ad ejuſmodi mineralium inventionem: ex altera autem parte nulla fit injuria Domino fundi, cùm, lege prohibente, dominium mineralium ad ipſum non pertineat & ſibi ipſi imputet, quòd ipſimet ſimile lucrum non invenerit, ac alioquin ſubditi etiam cum aliquo ſuo incommodo, ſeu aliqua rerum ſuarum, lucri proprii diminutione tenentur parere Principi, vel Magiſtratui in iis, quæ ratione boni communis rationabiliter imperant. Et hinc eo caſu, ſi maritus in fundo dotali mineralia reperiat, lucrum illud non accedet in augmentum dotis uxoris, ſed ad virum tanquam lucrum induſtriale pertinet, ut benè obſervat Lugo *cit. n. 110.*

166 IV. Sylvæ & paſcua ubique ferè diviſa ſunt in dominia, ita ut partim ſint dominii privati, ſeu ad dominum particularem ſpectantia, partim eo ipſo ſint dominii communis totius communitatis illius territorii, oppidi, pagi &c. Et hinc reſolves. 1. Si quidem ſint dominii privati, ſeu ad dominum particularem ſpectantia, tunc nemo alius ſine furti crimine illis frui poteſt, ligna ſecando, auferendo, pecora paſcendo, vel paſtum auferendo; alioquin tenebitur ad reſtitutionem ſolidam, ſcilicet illorum ablatorum, & damnorum conſecutorum. Quod ſi ergo ligna v.g. ex aliena Sylva ſecuiſti, & abſtuliſti, tantùm reſtituere teneberis, quantum apud alterum valuerunt in ſylva extantia, non verò quantum valent apud te in civitatem apportata, utique jam cariora, ut ex Mol. *diſp.* 38. notat Tamb. *l. 8. tr. 2. c. 1. §. 3. n. 4.* 2. Si autem ſylvæ, vel paſcua ſint communia, ſeu ad totam communitatem ſpectantia, tunc quicunque civis frui poterit, niſi Magiſtratus ex juſta cauſa prohibeat. Tunc verò quando ſubditi contra prohibitionem ligna cædunt, vel paſcua depaſcunt &c. puniri quidem poſſunt deprehenſi, ſed neque graviter peccant, neque ad aliquam reſtitutionem obligantur ante ſententiam punitivam judicis: præterquam ſi grave damnum dediſſent communitati. Eademque eſt ratio de jure venandi, piſcandi communitati competente, ſi à Magiſtratu certo tempore, vel loco ex juſta cauſa prohibeatur. 3. Extranei verò, qui de illa communitate non ſunt, ſi ligna cædant, vel paſcua depaſcant, furtum, & crimen committunt: attamen tunc à peccato excuſari cenſentur ex conſuetudine, & tacito conſenſu, quando vicini oppida, & vicinas ſylvas habentes, viciſſim ligna cædere, vel paſcere ſolent cum obligatione ſolvendæ mulctæ, ſi deprehendantur, dummodo ſimiliter extraordinarium damnum non inferant; ſicut de ipſis civibus dictum eſt, ut cum *Molin.* notat Laym. *cit. c. 5. n. 4.* Quòd ſi dubium ſit, an ſylva aliqua, vel paſcua ad cives in communi pertineat, an verò ad Principem, Prælatum, dominum territorii ſolùm &c. non ad hunc, ſed illos pertinere cenſendum eſt: quandoquidem nomine Juriſdictionis non comprehenditur jus lignandi, vel paſcendi, ut notat idem Laym. *eodem c. 5. n. 18.* Poteſt tamen utique dominus uti paſcuis, vel ſylvis communibus, ſicut alii ex communitate, niſi diuturna conſuetudine, vel præſcriptione aliud introductum ſit. Idem ibidem.

§. III. *Res derelictæ, vel pro derelictis habitæ.*

R E G U L A

Res derelictæ, vel pro derelictis habitæ, ut miſſilia Principum, merces in mare, vel flumen jactatæ ſine ſpe recipiendi: Theſauri dudum abſque memoria domini defoſſi &c. eodem jure gentium fiunt primò occupantis, vel invenientis: dummodo conſtet, vel probabiliter præſumi poſſit eſſe derelictas, vel pro derelictis habitas (quaenam hæ ſint, habes initio Sectionis) *aut niſi lege aliqua humana dominium illarum alteri applicetur.* Nam jure civili res derelictæ applicantur fiſco, ut mox dicam de theſauris. Item bona vacantia. *L. 3. §. ſi in locis, ff. de jure fiſci*, & alibi. Bona autem vacantia in Jure ſpeciatim dicuntur illa, quando aliquis inteſtatus moritur nullo relicto hærede, qui juxta leges ei ab inteſtato ſuccedat. Interim quando aliquis peregrinus in hoſpitali inteſtatus decedit, bona mobilia illius ibidem reperta per Epiſcopum loci ad pias cauſas tribui debent, & regulariter hoſpitali, ſi egeat, relinqui, ut habetur *Authentica. Omnes peregrini, C. de ſucceſſionibus*. In quibus proinde caſibus ejuſmodi res derelictæ, lege aliter ſtatuente, non erunt primò occupantis. Jam reſolvamus aliquot particulares caſus. 167

I. Bona naufragantium.

Merces, & quævis bona, aut ab ipſis navigantibus ad evadendum imminens naufragium ejecta, aut vi tempeſtatis facto jam naufragio in mare, vel flumen projecta, tunc demum fiunt primò occupantis, quando ex circumſtantiis probabilis præſumptio fieri poteſt, ea eſſe derelicta, vel pro derelictis habita: utpote, quia dominus longè deceſſit nec reverſurus, vel perditum repetiturus putatur, vel ſi præſens eſt, & cùm facile recuperare poſſet; diſſimulat, & contemnere videtur, at verò ceſſante tali probabili præſumptione, res illæ minimè habentur pro derelictis, nec fiunt ullius occupantis, ſed domino reſtitui debent: injuſta ergo, & crudelis eſt praxis contraria. Communiſſima apud citt. Ratio eſt, quia dominus rei ſuæ dominium non amittit, niſi ipſe conſentiat, ſive eam pro derelicta habeat; atqui in propoſito dominus non conſentit, nec pro derelicta habet, quin potiùs libentiſſimè retineret, vel recuperaret, quocumque modo poſſet; eſto neceſſitate compulſus ejecerit, vel impoſſibilitate deterritus ſpem recuperandi per ſe abjiciat. 168

Nec refert, quòd tamen eas res dominus nunquam recuperaturus fuiſſet, quippè certo perituras, niſi tu illas magna induſtria, labore, periculo vitæ ab interitu vindicaſſes, ut paret *inſt. de rer. diviſione, L. Pompon. 44. ff. de acq. rer. dom.* Ubi habetur: Omnem rem noſtram manere noſtram quamvis periculo ſit expoſita interitus, quamdiù non ſit conſumpta, tenetque communiſſima DD. Molin. *diſp.* 55. Leſſ. Lay. *cit. n. 22.* Interim tamen talis ereptor compenſationem 169

labo-

laboris, ac periculi ſui debitè æſtimatam jure exigere poteſt, quia domini negotium ita utiliter geſſit; & intereà rem pignoris loco detinere, uſque dum offeratur, ut notant iidem. Idipſum fortè voluit Navar. *c.* 27. *n.* 98. abſolutè aſſerens, talem rem poſſe retinere, ſi eam cum periculo vitæ ſuæ, vel aliqua extraordinaria induſtria eripuit ab interitu. Vide *Leſſ. l. c.* meritò latè reprobantem crudelem conſuetudinem aliquorum locorum, quòd bona naufragorum ejecta in litus ſint dominii territorii, quòd planè eſt contra jus naturale, & magna in miſeros naufragos res ſuas repetentes crudelitas: inſuper eſt contra jus Cæſaræum. *L. Navigia*, *C. de furtis*. Etſi bona ſint Chriſtianorum, occupantes incurrunt excommunicationem Bullæ Cœnæ, & ſub eadem reſtituere tenentur, niſi dominus illa cenſeatur habere pro derelictis.

II. Theſauri.

170 THeſaurus propriè dictus definitur in jure *Vetus depoſitio pecuniæ, vel ſimilis rei*, ut de ejus depoſitione, ac dominio nulla memoria, vel cognitio extet. Inventus à quocunque jure gentium quidem eſt inventoris; verùm jure Cæſareo ita diſtinguendum eſt.

171 I. Si theſaurus reperiatur in proprio fundo, totus eſt inventoris, niſi arte magica acquiſitus ſit; tunc enim in pœnam criminis fiſco adjudicabitur per Judicis ſententiam tantum, & non anteà, ut notat Navar. *c.* 17. *man. n.* 157. Quid ſentiendum de invenientibus indicio virgæ avellanæ, dixi in primo Præcepto, *tr.* 2. *cap.* 9. *ſect.* 3. §. 4. nimirùm per ſe eſſe quid naturale, ſi nimirùm virgæ illæ in tali loco natæ, & ſectæ ſint, ubi latent aquæ, mineralia, vel theſauri: tunc enim has tantùm res (& nullo modo alias quaſcunque: ſine dubio arte magica militum, latronum, motu, ſaltuque ſuo) indicabit naturaliter ex communi ſententia, & praxi.

72 II. Si verò theſaurus in alieno fundo caſu repertus ſit, ſcilicet abſque animo, & induſtria quærendi theſaurum, ſed aliud agendo, terram, vel arenam fodiendo &c. tunc medietas theſauri ad inventorem, alia medietas ad dominum fundi ſpectabit. Quæ juris conſtitutio, quia pœnalis non eſt, ſed ſecundùm naturalem æquitatem lata, ſecundùm communem ſententiam apud citatos in conſcientia obligat ante Judicis Sententiam. Si verò de induſtria & non ſine injuria in alieno fundo theſaurus quæſitus, & inventus ſit ſine conſenſu domini, totus ad dominum fundi ſpectabit. Verùm quia hæc conſtitutio videtur eſſe pœnalis, facta ſcilicet ad puniendam temeritatem, vel audaciam illius, qui ſine licentia domini voluit exercere ſuam induſtriam in fundo alieno, uti indicat ipſa lex *uni C. de Theſauris*: *totum locorum domino reddere compellatur*: ideò non obligare in foro conſcientiæ ante Judicis ſententiam, ſed inventorem poſſe interim retinere medietatem, alia tamen medietate in conſcientia domino fundi debita, & pro opportunitate danda, contra *Cajet. Mol.* & alios, probabiliùs docent *Rebell. Leſſ.* Laym. *cit. n.* 23. Cæterùm alia eſt ratio de eo, qui ſeminat in alieno agro, quia fructus ſeminis accreſcit agro. Et de eo, qui ſcrutatur theſaurum in alieno fundo, hic enim fructus induſtriæ ſeparatur à fundo.

173 III. Quòd ſi dominium fundi diviſum eſt, quippè directum unius, & indirectum alterius (ut in feudo, emphyteuto, locato) tunc medietas ex æquo dividenda erit inter dominum proprietarium, & uſufructuarium, inter quos etiam totus theſaurus dividetur, juxta paulò antè dicta, ſi ab alio de induſtria in eorum fundo quæſitus, & inventus eſt. Hinc quando ipſe dominus partialis, ſcilicet proprietarius, vel uſuarius in tali fundo theſaurum reperit, tunc dimidium totius ad illum unum pertinebit, quatenùs eſt inventor; perinde enim eſt, ac ſi alius extraneus ibi caſu inveniſſet: alterum verò dimidium rurſus manet dividendum inter utrumque ſcilicet uſufructuarium, & proprietarium, quatenùs uterque eſt dominus partialis illius fundi. Tanto jure non gaudet depoſitarius, & hypothecarius, ſed ſolùm ſi caſu inveniat theſaurum in loco ſibi depoſito, vel impignorato, medietas illius eſt; ſi verò de induſtria, totum erit domini fundi: quia ille non eſt uſufructuarius, & propriè ne partialis quidem dominus fundi.

174 IV. Denique theſaurus inventus in loco omninò communi, & publico, ad nullius ſcilicet ſpeciale dominium proprietatis pertinente, eſto pertineat ad dominium Juriſdictionis alicujus Principis, vel Communitatis, cujuſmodi ſunt forum publicum, viæ publicæ, flumina &c. totum eſſe inventoris, poſt *Baldum*, *Covar.* & alios, Leſſ. *cit. c.* 5. *dub.* 16. probabiliter docet; quod enim anteà nullius erat, naturali jure occupanti conceditur. Secùs eſſet, ſi locus quidem publicus ſit, ſed ad Principem, vel communitatem ſpeciali jure proprietatis ſpectet, ut ſylvæ, paſcua, domus, horti, civitates &c. tunc enim dimidia pars erit fiſci, vel civitatis: expreſsè *Inſt.* §. *Theſauros*, *de rer. diviſione*. At verò theſaurum de induſtria inventum in loco ſacro, & omninò publico v. g. cœmeterio, Eccleſiæ arca &c. medium eſſe Eccleſiæ, cujus eſt locus: caſu verò inventum, totum eſſe inventoris, cum aliis docent *Leſſ. & Laym. cit.* Quamvis etiam tunc dimidium Eccleſiæ tribuant alii. Verùm hic ſtandum erit conſuetudini loci ſpeciali jure, vel arbitrio Superioris. In omni autem caſu theſaurus arte magica inventus poſt ſententiam Judicis fiſco adjudicatur, vel in toto, ſi totus fuiſſet inventoris, vel in illa parte, quæ aliàs ſecundùm juris diſpoſitionem inventori cedere debebat: dominis enim fundi, vel aliis relinquitur ſemper ſua pars: quia crimen non ſtetit ex parte ipſorum.

III. Theſaurus in alieno agro empto.

175 QUi agrum, ſciens in eo latere theſaurum, & reticens, emit, perinde eodemque pretio, ac ſi nul ibi eſſet, venditori ignoranti nullam facit injuriam, & reperti poſteà theſauri integrum dominium ſibi comparat. Ita ſanè communis DD. D. Th. 2. 2. *q.* 66. *art.* 5. Sotus *l.* 6. *de Juſt. q.* 3. *ar.* 3. Navar. *c.* 17. *n.* 175. Molin. *diſp.* 56. Leſſ. *l.* 2. *c.* 5. *dub.* 15. *nu.* 60. Laym. *c.* 5. *n.* 23. Eug. *cit. ſect.* 11. *n.* 127. Allegantur (ſed certè non efficaciter, quippè per parabolam dicta) verba Chriſti Matth. 13. *Simile eſt regnum Cælorum theſauro abſcondito &c. quem qui invenit homo &c.* Ratio eſt: quia, cùm theſaurus in fundo non natus, ſed poſitus ſit, ideò propriè pars, ſeu fructus fundi non cenſetur: nec ad ullius dominium pertinet, quippè res derelicta, antequam eruatur: erutus autem à domino fundi, eidem mox totus acquiritur: atqui emptor agri poſt traditionem verè factus eſt dominus fundi; conſequenter ille habet jus eruendi, & dominium ſibi acquirendi latentis theſauri: ergo ipſius eſt plenum ejus rei dominium. Nec fit injuria venditori, quaſi ager continens theſaurum occultum plus valeret; quia pretium juſtæ rei ſumitur præciſè non ex majori utilitate rei, ſed ex communi æſtimatione hominum: etiamſi enim res in ſe eſſet utiliſſima, cùm tamen homines eam parvi communiter æſtiment (ſecluſa ignorantia circa illam rem) ejuſdem parvæ æſtimationis pretio juſtè emi poteſt. Exemplum vulgare eſt de pharmacopola perito, qui licet ſciat utilitates maximas in quibuſdam herbis aliàs vilibus in communi faſce, vel acervo fœni, aut herbarum pro pabulo jumentorum venali, poteſt tamen illam faſcem pretio communi emere. Et *Ratio eſt*: quia illa major utilitas ſoli emptori cognita non auget ejus rei apud homines æſtimationem, quæ ſolùm eſt immediata menſura pretii juſti, & humani: atqui ſic in propoſito ager continens theſaurum (idemque eſt de mineralibus occultis ibi latentibus) quamdiù latet theſaurus, in communi æſtimatione ejus eſt, perinde ac ſi nullus ibi lateret: cùm ignotum æſtimari non poſſit: ergo talem agrum emit juſtè emptor pretio communi ipſius agri. Nec obſtat, quòd venditor non intendat vendere theſaurum, ſed tantùm agrum: Nam neque emptor emit theſaurum (immo nec poteſt emere, cùm is non ſit venditoris, ſed res derelicta) ſed tantùm agrum: theſaurum autem acquirit ſibi titulo inventionis, non emptionis. At, ſaltem emit jus ad theſaurum ibi exiſtentem occupandum, quod certè non ſolvit. Atqui illud ipſum jus latens æquè, ac theſaurus non poteſt augere communem æſtimationem, nec conſequenter pretium agri.

176 Sed neque emptor injuriam facit venditori non revelando ipſi latentem ibi theſaurum, aut auri, metallive venam &c. Quia, cùm ignorantia theſauri non verſetur circa ipſam rem venditam (quæ eſt ager tantùm, & non theſaurus) non tenebitur id emptor venditori revelare, cùm quilibet poſſit uti ſua ſcientia ad acquirendas ſibi res, quæ ad alterum non ſpectant, uti eſt in propoſito theſaurus. Et pluribus exemplis patebit, cùm de contractibus præſertim emptionis, & venditionis agemus. Alia eſſet ratio, ſi ignorantia venditoris verſaretur circa ipſam rem venditam, ut ſi quis emat lapidem pretioſum, ab alio ignorante virtutem lapidis, huic tenetur emptor virtutem revelare, aliàs emptio eſſet injuſta; quia ille intendit vendere lapidem ſecundùm ſe, & ſubſtantiam, & qualitates, quas in ſe continet; ager autem ſolùm venditur ſecundùm ſuperficiem, & partes nativas, ac fructus ſuos minimè ſecundùm theſaurum occultum per accidens impoſitum.

177 Cæterùm ut indicat prædicta parabola Chriſti, & jus gentium permittit, ut talis poſſit empturus agrum, theſaurum anteà inventum, & effoſſum rurſùs infodere, & ſic agrum emere: attamen ſecundùm Jura civilia hoc videtur injuſtum: quia theſaurus ſemel inventus in agro ſpectante adhuc ad alterius dominium, jam Jure civili ſaltem pro media parte ad ipſum pertinebat.

IV. Theſaurus impropriè dictus.

178 SErmo ſemper fuit de theſauro propriè dicto, ſcilicet veteri defoſſione, vel depoſitione pecuniæ in terram, vel ſaltem intra parietes, vel aliis locis occultis, vel communiter inacceſſis. Secùs dicendum de theſauro impropriè dicto, vel

vel rebus pretioſis aliter inventis: ut ſi quis aurum reperiat in angulo domus, in ſuperficie, retro arcas &c. etſi dudum ibi poſitum videatur, non erit theſaurus propriè dictus, nec quidquam ad inventorem ſpectabit, niſi ejus domini ignorentur. Item ſi incolæ metu belli pecunias, & ſimilia defodiant, poſtea eruta non ſunt theſaurus, nec fiunt invenientis, ſed dominis reſtituenda erunt, niſi militi in juſto belo in prædam cedant. Item, ſi quis alteri veſtem vendidit, in qua aurum depoſitum latuit, emptor reperiens non efficitur ejus dominus, ſed ei, qui poſuit, vel ejus hæredibus reſtituere tenetur: quia in venditionis contractu non vendidit aurum, propter ignorantiam. Quin etiamſi triennio bona fide poſſederit emptor talem veſtem, neſciens in ea latere aurum, tamen præſcriptione dominium ejus non acquiſivit: quia qui neſcit, non poſſidet, niſi rem anteà ſcienter factam ſuam: ſine poſſeſſione autem nulla eſt præſcriptio. Sed advertis in hoc caſu ſupponi, venditorem veſtis fuiſſe dominum hujus latentis pecuniæ, aut ſaltem ſciri dominum, quiſnam eò poſuerit.

179 Cæterùm ſi emiſti rem mobilem, in qua theſaurus latebat, etiam priori venditori ignotus: v. g. ſaccos lanæ plenos, in qua invenis aurum, vel aliud quidpiam pretioſum, cujus dominus omninò ignoratur, & proinde pro derelicto habetur, ipſa inventione acquiris tibi theſaurum totum, nec de eo quidpiam teneberis venditori reſtituere, quia invenis in re tua; venditor autem non fuit dominus, nec eum tibi vendidit: quippè ſibi ignotum, ſed lanam tantùm: quòd autem theſaurus in terra lateat, vel in re mobili, parum refert; cùm utrobique lateat; & in eo ſtatu in nullius bonis ſit. Unde ſi non à te, ſed ab alio inveniretur ille theſaurus latens in tua lana empta, ſiquidem fortuitò invenerit, dimidia pars tantùm; ſi ex induſtria, totus ad te adhuc pertinebit, conformiter ad dicta caſu ſecundo: uti optimè reſolvit Lugo *ſect.* 11. *num.* 129. Addit Leſſ. ſæpè *cit. c.* 5. *dub.* 15. militem; qui hoſti ſaccos luculo refertos abſtulit, in quo erant ducati, vel laminæ aureæ &c. ſi id ignorans miles poſteà ſaccos vendidit, non habere jus ad illas laminas &c. neque ad pretium pro illis exigendum: quia cùm laterent, dum ille erat dominus ſaccorum, dominium non acquiſivis, de quo *Lugo* ibidem *n.* 130.

180 Denique Tamb. *lib.* 8. *tr.* 4. *c.* 3. caſum ponit his omninò verbis. Noctu quidam avarus ſenex terræ infodit theſaurum; ego id caſu perſenſi, poſſumne hodie judicare illud aurum eſſe derelictum, & illud mihi effodere? Reſpondeo, ſi ſum certus, eum non infodiſſe ad cuſtodiam, ſed animo, ut ille theſaurus impoſterùm lateret, & pateret nemini, poſſum tutò mihi auferre: at ſi advertam infodiſſe ad veram cuſtodiam, certè non poſſum. *Ratio* utriuſque dicti eſt: Quia ſi ad cuſtodiam, non deſiit auri dominium apud ſenem; at ſi, ut lateret impoſterùm, jam præſumitur ſenex abjeciſſe a ſe, ſuiſque hæredibus illius theſauri dominium, inſtar Cratis Phyloſophi, qui omnes ſuas divitias in mare projecit, ut eò liberiùs vacet Phyloſophiæ. *Hæc ille*; cui ego aſſentior. Sed tu cogita.

§. IV. *Res incertæ inventæ*. Regula.

181 R*Es incertæ inventæ, quæ ſcilicet ex circumſtantiis creduntur habere dominum, qui tamen inculpatè ignoratur: ad hoc ut alterius dominio cedant, neceſſariò requiritur moraliter diligens inquiſitio proprii domini; eòque accuratior, ac diuturnior, quo res perdita, & ab alio inventa majoris eſt momenti*: at poſtquam earum dominus, facta ſufficienti inquiſitione, non apparuerit, cuinam cedere debeat. graviſſima eſt controverſia inter DD. utrinque graviſſimos.

I. *Sententia communis*, *& tutior*.

182 SIne dubio communis, & certa eſt Sententia DD. res incertas inventas, ſi poſt diligentem inquiſitionem earum dominus non compareat, eſſe ad pium uſum applicandas, niſi ipſe inventor pauper ſit; tunc poſſet ſibi reſervare in toto, vel parte, conſiderata quantitate rei inventæ, ac inopiæ ſuæ. Ita D. Th. 2. 2. *q.* 66. *ar.* 5. *Abbas*, *Paludan. Cajetan. Medin. Navarr.* aliiſque congeſtis Molin. *to.* 3. *tr.* 2. *diſp.* 764. Et probabiliorem cenſent Leſſ. Laym. *c.* 5. *n.* 23. in fine. Lugo *ſect.* 12. *n.* 136. Ratio eſt: quia bona inventa ſciuntur eſſe alicujus, nec eorum dominium amiſit, qui ea perdidit: ergo ſi ipſimet domino reſtitui non poſſunt, reſtitui debent juxta ejus voluntatem præſumptam: atqui eo caſu rationabiliter præſumendum eſt, dominum velle, ut in pauperum, aliumve pium uſum erogentur, in ſatisfactionem pro peccatis ſuis, quatenùs, quòd ei corporaliter non poteſt, ſpiritualiter reſtituatur? ergo &c. Accedit auctoritas SS. PP. D. Auguſt. lib. 50. Homil. 9. relatus, c. ſi quid 14. q. 5. *Si quid inveniſti, & non reddidiſti, rapuiſti*. Et ibid. c. 8. dicitur: *Multi ſine peccato putant eſſe, ſi quod invenerunt, teneant, & dicunt. Deus mihi dedit, cui habeo reddere? Et diſcant, peccatum hoc eſſe ſimile rapinæ, ſi quis inventa non reddat*. Tandem *c. cum tu, De uſuris*, expreſsè ſtatuitur, ut uſurarius pecuniam uſurariam non retineat, ſed vel reddat illi, à quo accepit, ejuſque hæredibus, vel iis non comparentibus, pauperibus: ſimilis eſt ratio de rebus inventis. Ergo &c.

II. *Sententia mitior*.

183 PRobabilis quoque, & in praxi ſatis tuta eſt oppoſita Sententia, ejuſmodi res incertas, domino non comparente, titulo inventionis poſſe retineri ab inventore. Hanc primus defendit *Dominic. Sotus*, ſecuti ſunt *Bartol. Petr. Nav. Emman. Sà*, ac RR. permulti: Et etiam probabilem cenſent mei Leſſ. *l.* 2. *c.* 14. *dub.* 7. Laym. *cit. c.* 5. *n.* 24. Lugo *cit. ſect.* 12. *n.* 139. Diana *p.* 2. *tr.* 3. *miſcel. reſol.* 5. Ratio eſt: quia in jure perinde eſſe cenſetur, dominum rei non comparere, ac rem nullius eſſe, vel pro derelicta haberi. Unde, & ipſa Reſpublica ejuſmodi bona inventa applicat quandoque pauperibus, quandoque ſuis neceſſitatibus; quod fieri non poſſet, niſi cenſeret ea bona nullius eſſe, & pro derelictis haberi: atqui bona, quæ nullius ſunt, ſeu pro derelictis habentur, jure naturæ communia ſunt, & jure gentium fiunt primò occupantis: ergo juſtè ab inventore retineri poſſunt. *Confirmatur*. Nulla lex naturalis poſitiva præcipit talia inventa pauperibus erogare, vel ad pias cauſas applicare: ergo non aſſerendum. Non lex naturalis, vel gentium. quia lex naturalis, & gentium apud omnes gentes eſt eadem, & obligat conformiter: non autem omnibus gentibus, immo nec omnibus fidelibus hæc perſuaſio ineſt, aut obſervatur, ut, re aliqua inventa, voluntatem concipiant, eam in pauperes erogandi, quin potiùs cuſtodiendi, dominoque reſtituendi, ſi fortè comparens repetat, eoque longo tempore non comparente, perinde eſſe, ac ſi res domino careat, & pro derelicta ſit: ergo &c. Neque lex ulla poſitiva Divina, vel civilis, vel Eccleſiaſtica de hoc adferri poteſt. Denique rationes oppoſitæ ſententiæ non convincunt, immo nec multùm urgent. Nam

III. *Satisfit rationibus oppoſitis*.

184 AD 1. negatur prima conſequentia, & ſubſumptum; cùm enim eo caſu res inventa pro derelicta habeatur, inventor non tenetur ſe conformare voluntati domini, ſed juri, vel conſuetudini de tali re procedendi ſe accomodare poteſt, Sed neque verum eſt, voluntatem domini ſemper eſſe, ut res perdita erogetur pauperibus, quippe ſtatim conſumpturis, ablata omni ſpe recuperandi, ſed potiùs velle ſolet, ut inventor retineat, a quo forte rem aliquando recipere poſſit; ſi nunquam poſſit, velle favere fortunæ inventoris. Conſule conſcientiam, & indolem tuam, & quod alium facere de tua re inventa velles, & tu fac ſimiliter.

185 *Ad* 2. Reſp. SS. Canones, & PP. loqui de iis, qui res alienas inventas ſuis dominis etiam cognitis, comparentibus, requirentibus, repetentibus reddere nolunt, aut certè non adhibent diligentiam, ut res inventæ rurſus perveniant ad Dominum: quod utique iniquum, ac inſtar rapinæ eſt.

186 *Ad* 3. patet, jus illud ſolùm ſtatuere *c. cum tu De uſuris*, ut res injuſtè, ſine legitimo titulo acquiſitæ, & ſpeciatim per uſuram, ſi proprio domino, vel hæredibus reſtitui non poſſint, retineri ab uſurario, vel iniquo poſſeſſore non poſſint, ſed pauperibus reſtituendæ ſint: in propoſito autem rei perditæ inventor habet aliquem titulum acquirendi, & retinendi, ſcilicet inventionis rei pro derelicta habitæ. *Deinde* latum eſt diſcrimen inter debita certa ex delicto, & hujuſmodi inventa, vel alia debita inventa: quia in debitis ex delicto, uſuris, v. g. in odium debitoris iniqui, & ne procliviores ſint alii ſub ſpe lucri ad ſimiles injurias inferendas, creditor omninò ſemper præſumitur invitus, quòd debitor iniquus tali re, vel commodo fruatur, & omninò velle, ut ea privetur, applicando aliquo modo meliori ad ſuum commodum, ſaltem ſpirituale: quæ ratio minimè procedit in ejuſmodi inventis: adeòque ut dictum eſt, rationabiliter præſumi poteſt, dominum velle, ut res ſua permaneat, & conſervetur, quantùm fieri poteſt apud inventorem, apud quem illam ſois meliori modo recuperare poſſit.

Probabilem ergo hanc ſententiam Confeſſarius tutò ſequi poteſt in praxi, tutiori autem via procedendo ſemper ſuadere debet inventori, ſi dives, & non egens ſit, ut ceſſante omni ſpe dominum reperiendi, in pauperes, vel pios uſus eroget, ſaltem quos aliàs faceret ex proprio: aut certè exploret ſuam conſcientiam in propria ſimili cauſa, modo paulo ante dicto: ſi verò pauper proprietatis capax ſit, ei ſine ſcrupulo relinquere poterit, dummodò res non ſit ſacra, ut Calix, Paramenta &c. tunc enim Prælatus Eccleſiaſticus conſuli debebit, ut cum aliis notat *Laym. loc. cit.*

IV. *Obſervanda in hac probabili Sententia.*

817 IN primis inventor, ut retinere, abſumere, alienare poſſit rem inventam, debet moralem diligentiam adhibere in inquirendo domino, eò majorem, & diuturniorem, quò majoris momenti eſt res perdita; quod quidem commodiſſimè fit per promulgationem in Eccleſiis vel etiam alicubi in foris. Quanto verò tempore expectare debeat inventor, prudentis arbitrio diſcerni debet ex circumſtantiis. Unde ſi quis centum aureos inveniſſet, inquit *Sayrus* apud *Layman. citat.* non ſufficeret ſemel, & iterùm promulgare loco inventionis, ſed etiam in aliis locis, in quibus prudenter ſuſpicari poteſt, dominum pecuniæ, vel hæredem poſſe reperiri, atque debere expectare ſaltem per annum, vel diutiùs, ad hoc, ut dominus dicatur non comparere, & inventor rem ſibi acquirere, abſumere, vel alienare poſſit: minùs longè requiritur, ſi res levis momenti ſit, verbi gratia pallium, aliqui aurei &c. Quocunque autem tempore (ſaltem nondum præſcripto) dominus rei compareat, vel rem repetat, ſi adhuc exiſtat, ei reſtituenda erit: quia eſt adhuc legitimus Dominus rei perditæ: nec lex ulla eum ſpoliat eo dominio, ſed inventor ſolùm tamdiù poterit rem detinere propter bonam fidem ex ignorantia veri domini: ergo eo comparente ceſſat habere bonam fidem: conſequenter ei comparenti reſtituere tenebitur. Quòd ſi vero intra illud tempus (ſaltem nondum præſcriptum) rem bona fide abſumpſerit, non tenetur aliquid reſtituere Domino comparenti, niſi quatenùs inde ditior factus ſit. Dixi per Parentheſim (*ſaltem intra tempus nondum præſcriptum*) nam poſtquam rem inventam tua, & communi prudentum opinione pro derelicta habitam, tanquam tuam occupaſti, probabiliter curret tempus præſcriptionis, ſcilicet triennii, quo proinde tempore elapſo, poſteà primùm Domino comparenti nil teneberis ampliùs reſtituere, etiamſi res adhuc exiſteret: quia titulus præſcriptionis eſt irrevocabilis; non item titulus inventionis. Dicta proportionabiliter omnia dicenda ſunt de ipſis pauperibus, quibus res ipſa jam erogata eſt. Denique omnia hactenùs dicta, ſunt ſecundùm jus commune gentium, & civile; in particulari autem caſu ſervandæ erunt juſtæ conſuetudines loci particulares, dicendæ à Magiſtratibus.

SECTIO V.

De acquiſitione dominii rerum per Præſcriptionem, ſeu Uſucapionem.

SUMMARIUM.

188 Uſque ad num. 191. *Quid præſcriptio generatim, magis propriè, & propriiſſimè? ac*
191 *Quomodò differant præſcriptio, & uſucapio?*
192 & 193 *Lex præſcriptionis eſt juſta, etiam in foro conſcientiæ, ſi adſit* 1. poſſeſſio vera. 2. titulus præſumptus. 3. bona fides, & 4. tempus legitimum.
194 Uſque ad num. 198. *ſolvuntur objectiones.*
198 *Qui rem jam legitimè præſcriptam reſtituit, ignorans illud jus, eam repetere poteſt.*
199 Poſſeſſio *ad præſcribendum requiſita debet eſſe* vera, *ſcilicet non tantum naturalis, ſed &* civilis. *Unde*
200 *Qui verè, & propriè non poſſidet, non præſcribit: &*
201 *Incapax poſſeſſionis, eſt etiam incapax præſcriptionis.*
202 *Nec plus præſcribere quis poteſt, quàm poſſideat.*
203 *Quando, & qualiter fiat præſcriptio Jurium?*
204 Titulus *ad legitimè præſcribendum debet eſſe rationabiliter præſumptus.*
205 *Quomodò verum illud:* poſſeſſio temporis immemorialis eſt loco tituli?
206 *Ad præſcribendum neceſſariò requiritur* bona fides *non tantum theologicè, ſed etiam civiliter:*
207 *Quam tollit, & uſucapionem impedit ignorantia juris, ut talis ignorans præſcribere non poſſit.*
208 & 209 *An etiam in foro conſcientiæ? utrumque probabile eſt*
210 *Dubitans, an res ſit aliena, nec ne: an, & quando habeat bonam fidem ad præſcribendum requiſitam?*
211 *An ſcientia juris alieni tollat bonam fidem: ſeu an ſciens jus alterius contra illud præſcribere poſſit?*
212 *An, & quando mala fides prioris poſſeſſoris noceat ſucceſſori?*
213 Tempus *præſcriptionis varium.*
214 *Quando præſcribantur res mobiles?*
215 *Quando res immobiles?*
216 *Quando res incorporales, ſeu jura? item*
217 *Leges, ſeu legitimæ conſuetudines?*
218 *De beneficio reſtitutionis in integrum.*

Explicatio Terminorum.

PRæſcriptio in Jure Cæſareo idem eſt, ac exceptio: & præſcribere idem, quod excipere; ac triplici latitudine accipi poteſt.

I. Præſcriptio latiſſimè idem eſt, ac exceptio generatim in 188
quacunque materia litigabili, civili, vel criminali locum habens, qua quocumque modo opponitur contra actorem ad ejus actionem excludendam, vel ſuſpendendam. Exceptio enim eſt oppoſitio alicujus rei contra actionem intentatam ab altero impediendam, vel retardandam, non tamen inficiendo intentionem, ſeu fundamentum actionis, vel litis. E. g. Titius adverſùm te actionem inſtituit ad ſolvendum pretium pro vendito tibi equo. Fundamentum, ac intentio hujus actionis eſt venditio equi facta. Quod ſi ergo æquè neges, ipſum fundamentum, ac intentionem actionis, ſcilicet equum tibi eſſe venditum, non dicitur exceptio, ſed defenſio; & totum onus probandi adverſario imponitur. Quòd ſi vero fatearis quidem intentionem actionis, ac fundamentum; at verò opponas jam pretium a te ſolutum, aut tibi ab adverſario donatum eſſe, aut tantundem debitum tibi ab ipſo nondum ſolutum &c. tunc diceris contra adverſarium excipere, ejuſque exceptionis probatio jam tibi incumbit. Et ita in cæteris in quacunque materia litigabili.

II. Præſcriptio ſtrictiùs, & magis propriè, idem eſt ac ex- 189
ceptio, etiam in quacunque materia vel jure tuendo, aut alterius jure prætenſo repetendo, ſed qua opponitur ſolùm tempus à Jure ſtatutum effluxiſſe, & ideò alterius jus contra te extinctum eſſe, definitur in Jure: *Exceptio peremptoria ex tempore legibus definito vim habens.* Quo ſenſu accipitur Præſcriptio in *Titul. Juris Cæſarei. De Exceptionibus, & Præſcriptionibus*; habetque locum de quacumque materia in civili, & criminali: v. g. vicino tuo prætendenti jus agendi currus, vel pecora per tuum fundum, opponis, eum a decennio tale jus non uſurpaſſe. Accuſanti te de adulterio &c. opponis, jam quinquennium effluxiſſe, &c. Hac acceptione Tertullianus egregium opus edidit de Præſcriptionibus contra hæreticos, quo oſtendit, ipſos ad nullam de rebus Fidei diſputationem à Catholicis admittendos eſſe, ſed compendio Præſcriptionis, id eſt, oppoſitione tam diuturni temporis, quo tali modo ubique in Eccleſia creditum fuit, omnem, quæ contrà affertur, novitatem repellendam: quòd ſi omninò aliquis Orthodoxus, Hæreticum ad diſputationem admittat, profiteri debere non ex neceſſitate aut debito ſe id facere, ſed ex abundanti, & ne cauſæ ſuæ diffidere videatur.

II. Strictiſſimè Præſcriptio idem eſt, ac exceptio in ſola 190
materia dominii, vel proprietatis, vel uſus alicujus rei contra actionem contrariam per oppoſitionem poſſeſſionis legitimi temporis à jure conſtituti. Et ſic jam vides, differt ab exceptione generaliter ſumpta, ſolùm ut quid minus latè patens, à magis latè patente, & ferè coincidit cum uſucapione: nam *uſucapio* eſt ipſa acquiſitio dominii per poſſeſſionem legitimi temporis. Et ſumitur dupliciter *in fieri*, *& in facto eſſe*. Primo ſenſu *in fieri* dicitur quis uſucapere toto illo tempore, quo rem bona fide acceptam poſſidet, etiam antequam, legitimo tempore expleto, ejus dominium acquirat. In ſecundo ſenſu *in facto eſſe* tunc & propriè dicitur quis uſucapere, quando jam expleto tempore legitimo dominium rei acquirit, & mox ſequitur ipſa Præſcriptio, ſeu exceptio in judicio contra actionem prioris Domini. Et hinc

IV. Præſcriptio, & uſucapio formaliter, & in rigore dif- 191
ferunt tanquam cauſa, & effectus, atque etiam in Jure Cæſareo diſtinguuntur, & diverſimodè definiuntur: *Uſucapio*, Leg. 3. ff. de uſucapionib. *eſt acquiſitio, vel adjectio dominii per continuationem poſſeſſionis temporis lege definiti.* Præſcriptio definitur: *Exceptio peremptoria ex tempore legibus definito vim habens:* quia nimirùm contra priſtinos dominos talem rem ſibi vindicare volentes, poſſeſſor bonæ fidei excipit, & opponit, ſe tanto tempore cum illis conditionibus (mox explicandis) rem poſſediſſe, ut ſecundùm leges ejus dominium comparaverit, adeòque actionem ampliùs locum non habere. Et hoc actu demum dicitur præſcribere; ideòque præſcriptio propriè eſt effectus Uſucapionis: ideò enim, quia quis longa, & pacifica rei poſſeſſione ejus dominium ſibi acquiſivit, contra priſtinum dominum eandem rem repetere volentem, præſcribere, ſeu opponere poteſt. Nihilominùs tamen in Jure Canonico in hac materia Uſucapio, & Præſcriptio ſumuntur pro iiſdem ſinonymis, videlicet pro acquiſitione rerum ex poſſeſſione certi temporis, & cum conditionibus à Legibus præſcriptis.

ASSERTIO

Et Definitio communis.

PRæſcriptio, ſeu Uſucapio eſt acquiſitio dominii, vel alieni 192
juris peremptio per continuationem temporis lege definiti. Ut legitima, & juſta ſit, quatuor conditiones requiruntur.

1. *Poſ-*

Digitized by Google

tes &c. Similitet quando poſſideo immunitatem ab alterius exactione, ſervitute &c. v. gr. præſtandi tributa, angarias, decimas, ſervitia &c. Ut autem præſcribere poſſim requiritur, ut aliquando bona fide negem, me alteri obligatum eſſe, aut ipſo facto ita me geram, ac ſi obligatus non ſim; ab eo enim tempore incipio eſſe in poſſeſſione juris immunitatis ab altero: & debito tempore impleto plenè præſcribo. Quòd ſi autem communiter habeatur pro obligato, nil enim ad præſcribendum juvat exactionem tanto tempore non fuiſſe factam; cenſetur enim exactio liberè omiſſa, & valet prædicta regula: *Ex actibus liberis non inducitur præſcriptio* v.g. Vaſſallus nunquam præſcribit contra dominum jus immunitatis à ſervitiis &c. niſi interpellatus negaverit ea dare, domino acquieſcente, cùm enim in mera voluntate Principis poſitum ſit ejuſmodi ſervitia exigere, nec ne: non ideò præcisè, quia temporis diuturnitate non exiguntur, alter in poſſeſſione immunitatis conſtituitur. Sæpè tamen præſumitur renuntiatio juris, ut ſi oblata opportunitate exigendi, tamen non exigatur. Item dum exigitur ab aliis, non tamen ab illo, præſumptio ſolet eſſe pro exemptione.

§. II.

Præſcriptionis ſecunda conditio.

Titulus præſumptus.

204 AD legitimè præſcribendum *ſecundò* requiritur titulus, non quidem verus, v. gr. veræ, & validè emptionis &c. nam hic cum traditione, vel poſſeſſione rei dominium confert ipſo facto, ut præſcriptione opus non ſit; ſed titulus rationabiliter præſumptus: utpotè, quia rem emiſti, dono, legato, ex hæreditate &c. accepiſti: tunc enim diceris poſſidere, & uſucapere pro emptore, hærede &c. vel pro empto, donato, legato, ut ſuprà notatum. Item ſi rem inventam occupaſti probabiliter credens eſſe vacantem, derelictam, vel pro derelicta habitam. *Ratio autem eſt:* Quia ſine titulo non potuit eſſe bona fides initio poſſeſſionis: quia tamen potuit eſſe titulus initio poſſeſſionis, & poſteà per oblivionem deperdi, ideò ſtatutum eſt, ut ſufficiat titulus præſumptus. Unde licèt ad præſcribendam, vel uſucapiendam rem ordinariè requiratur noſſe, ſeu poſſe oſtendere titulum acquiſitionis rei, non tamen ſemper opus eſt, ſed poſſeſſio bonæ fidei temporis diuturnitate præſumit pro titulo, ac poſſeſſore, ut uſucapionem perficere poſſit, etſi tituli oblitus ſit, vel de eo dubitet: idque etiam Jure Canonico, *cap. 1. de præſcriptione in 6.* Ratio eſt: quia facilè etiam in proprio facto ex temporis longinquitate oblivio contingit, ut dicere aliquis non poſſit, quo titulo poſſeſſio rei ad ipſum pervenerit. Et niſi tali caſu præſumatur pro poſſeſſore, eſſet occaſio litium multarum. Sufficit ergo eo caſu ad præſcribendum requiri multò longius tempus infrà aſſignandum.

205 Denique vulgare iſtud Juriſtarum dictum: *Poſſeſſionem temporis immemorialis ipſam eſſe loco tituli* (cùm præſumptionem afferat accepti tituli, adeoque jus tribuat poſſidenti ad præſcribendum) verum eſt, & intelligendum cum limitatione neceſſaria: quando nimirùm aliquis per leges non eſt incapax poſſidendi, ac præſcribendi aliquam rem; ſeu quando leges non reſiſtunt tali poſſeſſioni, vel conſuetudini. Sic laicus, quia per leges incapax eſt poſſeſſionis, ac præſcriptionis rerum ſacrarum, vel juriſdictionis in perſonas, vel bona Clericorum, nullius unquam temporis, quamvis immemorialis poſſeſſione, vel conſuetudine præſcribere poteſt abſque probabiliter præſumpto, vel exiſtimato titulo privilegii facti à Pontifice, *Ratio eſt:* quia, cùm iſte ipſe titulus hominem capacem reddere debeat ad poſſidendum, neceſſariò præcedere debet poſſeſſionem, vel conſuetudinem, ut præſcriptionem inducat. uti optimè explicat *Suar.* aliiſque citt. *Laym. Leſſ.* Lugo *cit. diſp. 7. ſect. 2.*

§. III.

Præſcriptionis tertia conditio.

Bona Fides.

206 AD legitimam præſcriptionem tertiò, & maximè requiritur bona fides poſſidentis: *nam poſſeſſor malæ fidei ullo tempore non præſcribit.* Reg. 2. in 6. Et *c. finali de præſcr. ex Conc. Later.* ſuprà allegato, ac alibi ſæpiſſimè. Ubi juſtiſſimè correctæ ſunt leges civiles olim ſtatuentes, ut præſcriptio 30. vel 40. annorum, etiam cum mala fide eſſet legitima. Et *Ratio* eſt urgens: Quia poſſeſſor malæ fidei ſemper manet in ſtatu peccati mortalis rem ſcienter detinendo, ideoque indignus eſt tanto beneficio, ac favore Juris. Et alioquin etiam furibus facultas præſcribendi tribueretur. Bona fides poſſidentis nil aliud eſt, quàm credulitas quædam qua quis prudenter ſibi perſuadet, ſe habere jus aliquid tale poſſidendi, utpotè quia vel poſitivè exiſtimat, rem eſſe ſuam (& dicitur bona fides poſitivè) vel ſaltem inculpatè ignorat, rem eſſe alienam (& dicitur bona fides negativè,) adeoq; bona fide poſſidere dicitur, qui vel credit rem eſſe ſuam, vel neſcit eſſe alienam; mala autem fide poſſidere dicitur, qui vel ſcit, aut credit rem eſſe alienam, vel non ſcit, aut non judicat eſſe ſuam, ut utrumvis culpabiliter ignorat. Requiritur autem bona fides non tantùm Theologicè, ut quis credat ſe ſine peccato poſſidere, ſed etiam civiliter, quòd nimirùm tali poſſeſſioni leges non reſiſtant ubi enim lex uſucapionem inhibet, bona fides uſucapienti nihil prodeſt; ait Pompon. *L. 24. ff. de uſucapion.* Jam ſtatuendæ ſunt iterùm aliquæ

Regulæ Speciales.

I. IGnorantia facti non tollit bonam fidem requiſitam ad præſcribendum, nec uſucapionem impedit; ſed benè ignorantia juris. Ita ſtatuunt expreſsè Jura. L. 4. ff. de Jur. & fact. ignor. *Juris ignorantia in uſucapionibus negatur prodeſſe; facti verò ignorantiam prodeſſe conſtat:* Et Exemplificè L. 2. ff. pro emptore: *Si à pupillo emas ſine Tutoris auctoritate quem puberem eſſe putas, dicimus, uſucapionem ſequi &c. Quòd ſi ſcias pupillum eſſe, putes tamen, pupillis licere res ſuas ſine Tutoris auctoritate adminiſtrare, non uſucapies, quia juris error nulli prodeſt.* Hæc ibi. Simile exemplum eſt: ſi emas à Prælato prædium, ratus Capitulum conſenſiſſe, cùm non conſenſerit, poteris præſcribere: ſi verò putaſti, Capituli conſenſum non requiri, præſcribere non potes; ait rectè Abbas *in cap. de quarta, nu. 12. de præſcriptionibus.* 207

At, numquid ita etiam in conſcientiæ foro tenendum erit? Ita docet communis DD. plurimis cit. *Molin.* Leſs. *dub.* 4. *Laym.* Lugo *ſect. 3. n. 29.* Ratio eſt: quia hoc privilegium præſcribendi rem alienam, cùm ſit de Jure humano, iis ſolùm competere, & in iis circumſtantiis debet, in quibus leges tale beneficium concedunt: Leges autem expreſsè dicunt, ignorantiam juris non conducere ad hunc effectum, nec cum ea poſſe dari bonam fidem, ut ex allegatis patet. Et hujus ratio eſt: Quia indignum cenſetur, tanto beneficio juris frui eum, qui ignorat Jura: unde talis invincibiliter ignorans, etſi ſit in bona fide Theologica, ut ſine peccato rem detineat, & poſſideat, quamdiù ignorantia durat, non tamen eſt in bona fide civili, vel politica, habens ſcilicet vitium, ex lege civili præſcriptionem prohibens, adeoque ablata iſta ignorantia, res hactenùs poſſeſſa minimè uſucapienda, ſed reſtituenda erit. *Excipitur* tamen caſus, quo ignorantia juris etiam civiliter meritò inculpata cenſetur, & quaſi toleratur ut in minorenni, milite, ruſtico &c. non habentibus copiam conſultoris, uti docent *Molin.* Leſs. *lib. 2. c. 6. dub. 5. n. 17.* Item quando ignorantia eſt juris non liquidi, ſed dubii, ſeu circa quod diverſæ ſunt DD. ſententiæ probabiles bonæ fide poſſeſſorem non impedit, quominùs uſucapere poſſit: apud *citt.* 208

Denique contrarium ſimpliciter pro foro conſcientiæ docet Jo. Medina *Cod. de reſtit. q. 17.* nimirùm in foro conſcientiæ omnem ignorantiam invincibilem, ſive facti, ſive juris clari, ſive ambigui, excludere mala fide, atque cum omni tali ignorantia poſſe rem præſcribi; quam ſententiam probabilem cenſent DD. citati. *Ratio eſt:* quia leges in tantum dicunt cum ignorantia juris non poſſe præſcribi, in quantum cum illa non præſumunt bonam fidem, ut benè oſtendit *Lugo cit.* atqui præſumptio in foro conſcientiæ cedit veritati: ergo in foro conſcientiæ, in quo veritas conſtat, & bona fides, non erit neganda præſcriptio. 209

II. Dubium, an res ſit aliena, nec ne, tollit bonam fidem ad inchoandam poſſeſſionem, non verò continuandam bona fide cœptam; dummodò debitam diligentiam adhibeat poſſeſſor ad cognoſcendum, an res ſit aliena: ſeu, quod idem eſt, ad inchoandam poſſeſſionem requiritur bona fides *poſitivè*, ut nimirùm quis exiſtimet, rem ſuam eſſe ejuſque detinendæ jus ſibi competere, & non ſufficit tantùm ignorare, vel dubitare, an res ſit aliena? At verò ad poſſeſſionem, vel uſucapionem ſic bona fide cœptam continuandam ſufficit bona fides *negativè*: ut ſi quis verè ignoret, rem eſſe alienam, licèt dubitet, & ſe poſitivè reſolvere non poſſit, an ſit ſua, modò interim diligentiam moralem adhibeat veritatem cognoſcendi. Ita contra aliquos, Communis DD. Sententia Leſs. *cit. c. 6. dub. 3.* Laym. *n. 10.* Lugo *ſect. 3. n. 17.* Ratio eſt: quia leges ſolùm exigunt ad præſcriptionem, quòd poſſeſſor nunquam habeat conſcientiam rei alienæ. Ut conſtat ex Concil. Lateranenſi cap. finali ſuprà allato. *In nulla temporis parte habeat rei alienæ conſcientiam.* Et eleganter D. Auguſt. lib. de fide, & operibus c. 7. relatus in Jure c. ſi virgo 34. q. 1. *Prædiorum tamdiù unuſquiſque bonæ fidei poſſeſſor rectiſſimè dicitur, quamdiù poſſidere ſe ignorat alienum: Cum verò ſcierit, nec ab aliena poſſeſſione receſſerit, tunc malæ fidei perhibebitur, tunc juſtè injuſtus vocatur.* Hæc S. Doct. Atqui hic bona fide cœpit poſſeſſionem, & ſolùm poſteà in- 210

cipit dubitare ſpeculativè, an res ſit aliena, nunquam autem habuit conſcientiam rei alienæ; immo ſemper retinet bonam fidem practicam, hoc eſt, judicium practicum dictans ſe certò licitè poſſe poſſidere: nam cum in dubio melior ſit conditio poſſidentis, non debet ſe propter ſolùm dubium ſpeculativum privare poſſeſſione ſua, quam bona fide cepit; ſed ſtante tali dubio ſpeculativo, an res ſit aliena, practicè ſe reſolvendo format ſibi bonam fidem, & conſcientiam rectam, poſſe tali caſu rem licitè retineri; immo etiam abſumi, juxta communiſſimam doctrinam in materia de conſcientia dubia: ergo &c. Inſuper in dubio de ipſa bona fide poſſidentis ordinariè præſumendum eſt aliquem bona fide poſſediſſe, maximè ſi poſſidendi titulus aliquis prætendatur, quia non facilè præſumi debet peccatum. Et unuſquiſque præſumendus eſt bonus, quouſque probetur malus. Excipe; niſi contra jus commune rei poſſeſſionem aliquis acquiſiverit, v. g. rem pupilli, inſcio Tutore, vel poſſeſſionis nuper acquiſitæ rationem nullam adferre poſſit, vel ſi ipſi denuntiatio facta ſit, rem eſſe alterius, & tamen veritatem inquirere neglexerit: his enim caſibus meritò præſumitur mala fides, juxta communem Canoniſtarum apud Laym. *cit. c.* 8. *n.* 10.

211 III. Scientia juris alieni tollit bonam fidem requiſitam ad hoc, ut quis præſcribendo contra jus alterius tollat jus, vel obligationem ſuam aliquid agendi, vel omittendi: non item obligationem aliquid patiendi, vel permittendi tantùm. *Explico*. Quædam obligationes ſuaptè natura tendunt ad aliquid agendum, vel non agendum: v. g. qui rem alienam poſſidet, mutuo, empto, vel alia pactione debitor eſt, obligatur ad reddendum: in ſervitute civili obligatur quis ad ædificium altiùs non erigendum: feneſtras ad hortum alterius non aperiendum &c. Et hujuſmodi omnes obligationes nulla præſcriptione tolluntur, quamdiù earum obligationum, ac juris alterius ſcientia adeſt, quia ſemper mala fide uteris quamdiù tuum debitum, vel alterius jus agnoſcitur. Aliæ obligationes natura ſua referunt ſolùm ad aliquid patiendum, vel permittendum, ſeu onus aliquod ſubeundum, ſi ab alio exigatur, & hæ obligationes præſcriptione extinguuntur ob ſolam negligentiam, ſeu ceſſationem exactoris: etſi tu obligatus tuæ obligationis interim probè conſcius ſis, non enim teneris alterum ad exigendum monere. Ex. g. in omnibus legibus pœnalibus obligationibus ad pœnam, ſed per Judicis ſententiam infligendam, v. g. ob non ſolutum vectigal, ob fraudulentam venditionem, prohibitam piſcationem, venationem &c. Quia reus non tenetur ſe ipſum punire, nec Judicem ad pœnam ſibi infligendam monere, etſi probè ſibi conſcius ſit delicti; ideò elapſo debito tempore mox aſſignando, præſcribit, & à pœna immunis evadit. Similiter ſervitutes ruſticæ extinguuntur per ſolum non uſum tempore legibus definito, etſi præſcribens probè ſciat alteri tale jus competere, v. g. per fundum ſuum currus agendi, aquas ducendi, paſcendi &c. non enim vi talis ſervitutis dominus fundi tenetur monere alterum, ut jure ſuo utatur, ſed pati tantummodò, ſi utatur. De his vide latiùs Molinam Leſſ. *dub.* 6. *n.* 21. Lugo *cit. diſp.* 7. *ſect.* 4. *n.* 51.

212 IV. Mala fides auctoris, ſeu prioris poſſeſſoris nocet ſucceſſori univerſali, non item particulari, niſi res ipſa ſit vitioſa; bona autem fides anteceſſoris cuivis ſucceſſori prodeſt. Hoc eſt. I. Rem acceptam ab anteceſſore, ſeu priore poſſeſſore malæ fidei, hæres immediatus, & univerſalis, qui ſcilicet nomine hæreditatis ab inteſtato, vel ex teſtamento rem quamvis bona fide accipit, præſcribere, ſeu uſucapere nunquam poteſt, eò quòd ex fictione Juris hæres defuncti perſonam repræſentet, & quaſi una perſona reputetur: ideòque ejus & jura, & vitia participat, uti expreſsè decernunt Jura, *L. ſi mala fide C. communia, de uſucap.* & *§. diutina inſt. de uſucap. Leg. cùm hæres ff. de diverſis, & tempor. præſcript.* Quamvis *Bartol. Covarr.* Leſſ. *cit. cap.* 6. *dub.* 13. & alii probabiliter cenſeant, talem cum bona fide, ſaltem in foro conſcientiæ poſſe præſcribere tempore longiſſimo, ſcilicet triginta annorum. 2. At verò hæres, vel ſucceſſor particularis, aut mediatus tantùm; qui ab auctore, vel priori poſſeſſore malæ fidei rem talem accepit, & alio, quàm hæreditatis titulo, v. g. legato, donato, empto &c. nihil obſtante mala fide anteceſſoris præſcribit, & uſucapit tempore ordinario: ſcilicet res mobiles triennio, immobiles decennio, &c. (Excipe niſi res ipſa ſit vitioſa, ſcilicet furtiva, vel vi poſſeſſa, hæc enim nullo unquam tempore præſcribi poteſt, ut jam ſuprà §. 1. indicatum eſt. *Ratio eſt*, quia talis hæres, vel ſucceſſor particularis non cenſetur una perſona cum anteceſſore, ideòque licèt anteceſſor conferat ei cum ipſa re omne jus ſuum, quod habet in illam rem; non tamen debet ei communicare ſua vitia perſonalia, qualis eſt ſua mala fides. Quare cum ſucceſſor talis bonam fidem habeat, & titulum poterit ex ſe incipere præſcriptionem. 3. Bona autem fides anteceſſoris prodeſt ſucceſſori cuivis bonæ fidei tantùm, ut quando quis bona fide acquirit rem à priori Domino, ac poſſeſſore bonæ fidei, poteſt ſimul numerare tempus anteceſſoris, ſeu, ut ajunt Legiſtæ: poteſt uti acceſſione temporis in uſucapione, v. g. ſi emiſti equum à Titio, qui eum etſi alienum jam uno anno bona fide poſſederat, tu poſteà biennio detines, jam præſcribis. Ita expreſsè Jura *L. dolia §. eum qui, ff. de contrahenda emptione*. Idemque dicendum in ſucceſſore aliorum Jurium, vel immunitatum: atque in dubio ſuccedens poteſt præſumere bonam fidem priorum poſſeſſorum, nam juxta Regul. Juris 14. in 6. *Cum quis in jus ſuccedit alterius, juſtam ignorantiæ cauſam cenſetur habere.*

§. IV.

Præſcriptionis quarta conditio.

Tempus legitimum.

TAndem ad legitimè præſcribendum requiritur continuatio poſſeſſionis per tempus legitimum, ſeu legibus definitum. Ubi adverte 1. Aliam eſſe præſcriptionem temporis ordinarii quoad res acquiſitas ab anteceſſore bonæ fidei, de qua hìc agendum. Alia eſt præſcriptio temporis extraordinarii quoad res acquiſitas ab auctore malæ fidei: hæ enim immobiles præſcribuntur non niſi annis 30. *Inſt. de uſucap.* 2. Item alia dicitur præſcriptio longi temporis, ſcilicet 10. annorum inter præſentes. 20. Inter abſentes. Alia temporis longiſſimi, ſcilicet 30. vel 40. annorum. Alia temporis pluſquàm longiſſimi, ſcilicet 100. & ampliùs annorum. Alia temporis immemorialis, cujus ſcilicet nulla memoria habetur. 3. Præſentes hìc dicuntur, qui in eodem territorio commorantur, licèt non in eadem civitate, vel oppido: abſentes verò, qui in diverſo territorio degunt. Unde in præſcriptione 10. annorum, ſi quis præſens 7. annis, & poſteà egreſſus territorium fiat abſens, ad præſcribendum contra ipſum requiruntur alii 6. anni, & non ſufficiunt 3. tantùm: quia anni, qui deerant in præſentia, duplicari debent in abſentia. 4. Quoad res autem præſcribendas tempore legitimo diſtinguendum eſt utrùm poſſideantur cum, vel ſine titulo. Item an res ſint mobiles, vel immobiles. Item an res ſint privati hominis, an verò Communitatis, Eccleſiæ, Principis, fiſci. His notatis ponuntur iterum breves 213

Regulæ Speciales.

I. REs mobiles cum titulo, & bona fide uſucapiuntur tempore trium annorum adversùs quemlibet. *§.* 1. *inſtit. de Uſucap. & Leg. un. c. de Uſucap. transformanda authentica, quas actiones, C. de Sacroſanct. Eccleſiis*. Ubi ſignificatur eandem triennalem præſcriptionem procedere adversùs Eccleſias, probabiliter etiam Romanam: eædem autem res mobiles ſine titulo etiam adversùs quemlibet uſucapiuntur ſpatio 30. annorum, ut colligitur ex *L.* 3. *de Præſcript.* 30. vel 40. *annor.* ut docet communis DD. Mol. *diſp.* 68. Leſs. *cit. cap.* 6. *diſp.* 7. Laym. *cit. nu.* 13. Lugo *diſp.* 7. *ſect.* 6. *nu.* 69. Cùm ergo ea in re Eccleſia nullum privilegium acceperit, fateri debemus eodem Jure in rebus mobilibus ad præſcribendum capacibus contra Eccleſiam, probabiliter etiam Romanam præſcribi, ſicut contra privatam. Dico, *probabiliter etiam Romanam*: nam citata Authentica excipere videtur Eccleſiam Romanam, contra quam non niſi ſpatio 100. annorum præſcribatur. Vide *Leſſ. cit.* in utramque partem optimè diſſerentem. 214

II. Res immobiles privatorum, non minorennium cum titulo, & bona fide uſucapiuntur, inter præſentes decennio: inter abſentes ſpatio 20. annorum. *Inſtit. de Uſucap. & Cod. de præſcr. longi temporis*. Excipiuntur ergo privatorum. 1. Res immobiles Eccleſiarum: nam contra Eccleſiam Romanam non præſcribitur, niſi ſpatio 100. annorum: utroque jure *c. ad audientiam c. ſi diligenti de præſc.* & citata *authentica, quas actiones*. Adversùs aliam Eccleſiam inferiorem, Monaſterium, Hoſpitale, præſcribitur 40. annis *c. ad aures c. illud eod. tit.* Eademque *authentica, quas actiones*: adversùs autem Monaſteria Benedictinorum, & Ordinum eorum privilegiis gaudentium, præſcribitur tantùm 60. annis, ex ſpeciali privilegio Eugenii IV. Bona autem Fr. Minorum utpotè immediatè ſub dominio Eccleſiæ Romanæ conſtituta non præſcribuntur, niſi 100. annis. Denique bona, legata, donata, vendita civitatibus, vel quæ ad coronam provinciæ ſpectant, præſcribuntur 100. annis *L. ut inter divinum cod. de Sacroſanct. Eccleſ.* Excipiuntur 2. pupilli, & minorennes; nam contra pupillos, quamdiù in ea ætate ſunt, nulla unquam valet præſcriptio. *L. ſicut in rem C. de præſcr.* 30. *ann.* Contra minorennes verò, hoc eſt, non attingentes 25. annum expletum, requiruntur anni 30. *L. ult. C. quibus caſibus reſt. in integ.* 3. Eædem denique res immobiles ſine titulo poſſeſſæ non præſcribuntur, niſi tempore longiſſimo ſcilicet 30. annorum circa privatos 40. 60. 100. annorum circa Eccleſias, vel communitates prædictas communis DD. 215

& ju-

Digitized by Google

& jura clara apud citatos, quos ampliùs videre potes. Compendioſè Laym. cit. *cap.* 8. *num.* 13. *& ſeqq.*

216 III. Dicta de rebus immobilibus pariter intelligi debent de præſcriptione rerum incorporalium, ſive jurium: utpotè uſusfructus, uſus rei, ſervitutis perſonalis (de qua ſpeciatim ſup. *ſect.* 1. *n.* 73.) annuæ præſtationis, Juriſpatronatus, Juriſdictionis, Beneficii Eccleſiaſtici, quæ omnia præſcribuntur 10. annis inter præſentes. 20. annis inter abſentes cum titulo præſumpto, & bona fide 30. verò annis ſine titulo, ſi præſcriptio tendat contra perſonam privatam: quòd ſi verò præſcriptio tendat contra Eccleſiam, Superiorem proprium, requiritur poſſeſſio 40. annorum cum tititulo; temporis immemorialis ſine titulo. Beneficium tamen Eccleſiaſticum ſine titulo numquam præſcribitur juxta *Reg.* 1. *in* 6. Cum titulo autem præſumpto, vel colorato præſcribitur contra priorem poſſeſſorem quidem tempore ordinario, ſcilicet 10. annis inter præſentes, & 20. inter abſentes: contra alium verò quemvis impetitorem præſcribitur poſſeſſio pacifica triennalis ſine ingreſſu ſimoniaco: *Ex Regula Cancellariæ* 33. Quæ obiter indicaſſe ſufficiat. Curioſa videnda apud DD. paſſim *Leſſium*, *Laym. Lugo cit.*

217 IV. Adversùs legem, vel legitimam conſuetudinem, ut præſcribatur, requiritur deſuetudo, ſeu non obſervatio 10. annorum, ita ut ſi lex aliqua ſeu civilis, ſeu Eccleſiaſtica per 10. annos ſervata non ſit, imposterùm non obliget. Communis DD. apud cit. Et ratio eſt, quia leges cùm deberent eſſe perpetuæ quoad præſcriptionem, æquiparantur bonis immobilibus quoad tempus longum inter præſentes: Lex enim, & ſubditi ſemper ſunt ſibi præſentes: unde ad earum præſcriptionem numquam neceſſarius eſt decurſus 20. annorum, ſicut pro rebus temporalibus inter abſentes. Sed neque requiritur bona fides non obſervantium leges; ſive enim bona, ſive mala fide non obſerventur leges, tamen præſcribuntur per dictum tempus: uti contra *Leſſ.* & alios docent *Suar. Caſtro-Pal.* aliiſque cit. Lugo *diſp.* 7. *ſect.* 6. *n.* 96. Ratio eſt, quia aliàs vix unquam ulla lex præſcriberetur. *Deinde*, quia cùm lex præſcriptionis ſit lata propter bonum ſubditorum meritò & lege ſtatutum, & uſu receptum eſt, ut præſcriptio rerum temporalium, quidem non currat cum mala fide: quia ſubditi ſic privarentur re ſua ex malitia alterius, quod planè iniquum: præſcriptio autem legis currit etiam cum mala fide, quia ſi lex longo tempore non obſervatur, præſumendus eſt benignus Legiſlator, nolle laqueum injicere ſubditis, & illos ulteriùs cogere ad illam obſervandam. Denique omnis actio, accuſatio, inquiſitio criminis cujuſcumque, decurſu 20. annorum à die commiſſi criminis præſcriptione tollitur. *L. querela Cod. de falſis.* Minora autem crimina quædam, ut adulteria, peculatus, & omnia non capitalia ſecundùm leges præſcriptione 5. annorum tolluntur. De his, & aliis pluribus ad forum noſtrum non ſpectantibus vide apud *Leſſ. Laym. Lug. cit.*

Beneficium reſtitutionis in integrum.

218 ADversùs præſcriptiones legitimas prædictas quibuſdam perſonis conceditur à Jure beneficium reſtitutionis in integrum, ſcilicet ad rem ſuam temporis diuturnitate jam præſcriptam Judicis auctoritate recuperandam. I. Minorennibus conceditur hoc beneficium continuo quadriennium à die, quo majores facti ſunt ſcilicet ab anno 25. completo uſq; ad annum 29. completum. *L. un. C. ſi advers. Uſuc.* II. Eccleſiæ, & piis locis conceditur idem beneficium ad res ſuas, etiam longiſſimi temporis uſucapione amiſſas recuperandas, integro quadriennio numerando à die, quo re intellecta integrum ſuit reſtitutionem petere, *L. ult. de temp. in integr. reſtit.* III. Etiam iis, qui Reipublicæ causa abſentes fuerunt, vel in vinculis conſtituti &c. vel alio legitimo impedimento detenti, quominùs res ſuas, dum uſucapionis tempus currebat, repeterent, idem beneficiū conceditur prætoria æquitate integro quadriennio à die ceſſantis impedimenti. *L.* 1. *ff. ex quibus cauſis Majorer.* IV. Etiam illis, qui aut invincibilem facti, ſeu currentis uſucapionis ignorantiam, aut impotentiam reclamandi probare poſſunt, idem beneficium concedunt DD. apud Mol. *diſp.* 89. Sed de his utique ſatis Theologo.

SECTIO VI.

De acquiſitione Dominii per alluvionem, acceſſionem, confuſionem, commixtionem.

SUMMARIUM.

219 *Alluvio, alia* latens, *alia* patens.
220 Uſq; ad n. 224. *Quæ per alluvionem alterius fundo, prædio &c. accreſcunt, cujus ſint?*
224 & 225 *Regula generalis, cujus ſit res, ſeu totum reſultans per acceſſionem, adjunctionem, vel accretionem alterius rei? item*
226 *Cujus ſit totum, quando res aliena ornatus cauſa adjuncta eſt tuæ? Item*
227 *Cujus pictura, quam in tabula aliena pingis? ac*
228 *Scriptura, quam in aliena charta, vel membrana ſcribis? Item*
229 *Cujus ædificium, quod ex re aliena in tuo fundo ædificaſti? vel è contra.*
230 Uſq; ad n. 235. *Cujus ſit planta, arbor, vel fructus, ſi alienam in tuo: vel tuam in alieno fundo poſuiſti, vel ſi in duorum fundo radices egerit, aut in unius fundo poſita in alterius fundum radices, & ramos protendat?*
235 Uſq; ad n. 241. *De confuſione rerum, ſeu cujus ſit res, vel totum ex confuſis duorum dominorum materiis reſultans?*
241 *Commixtio quid, & qualiter differat à confuſione?*
242 & 243 *Aperitur ſtatus difficultatis juxta ſenſum Juſtiniani & Gloſſæ.*
244 *Quando res duorum dominorum de utriuſque conſenſu commixtæ ſunt, cumulus manet utrique communis.*
245 *Quando verò caſu commixtæ ſunt, nulla ſit translatio dominii, ſed utrique competit actio ad rem arbitrio Judicis diſcernendam.*
246 & 247 *Cujus dominii fiat cumulus, ſi quis altero nolente, ejus rem, v. g. frumentum, pecuniam, &c. miſceat cum ſua?*
248 Uſq; ad n. 253. *Cujus ſit, vel fiat dominium, ſi quis rem alienam furtivam, v. g. pecuniam, ſive per ſe ablatam, ſive à fure acceptam, ſive bona, ſive mala fide, commiſceat cum ſua.*
253 Uſq; ad n. 257. *Reſolvuntur varia de pecunia furtiva bona fide commixta cum propria.*

§. I. *Per alluvionem.*

ALluvio generatim alia dicitur *latens*, alia *patens*: *latens*, & propriè dicta alluvio eſt incrementum latens id eſt, tam lentè & ſenſim procedens, ut adverti non poſſit, quando nimirùm ex flumine v. g. aliquid inſenſibiliter tuo fundo adjicitur, ſic, ut adverti nequeat, quantum quovis temporis momento accedat, eſto ſingulis diebus adverti poſſit, quantum acceſſerit: nam & herbæ creſcunt inſenſibiliter, licèt in multis quotidie non advertatur, in quantum creverint. Alluvio *patens* dicitur, quando vi fluminis detrahitur aliqua pars notabilis ex ſundo vicini, & transfertur, ac additur in fundum tuum. De his aliquas regulas tradit Juſtinianus Imperator. *Inſt. de rerum diviſione*, & Gajus *in L. adeò* §. 1. *ff. de acquirendo rerum dominio.* Accipe compendium. 219

I. Si per alluvionem aliquid inſenſibiliter tuo ſundo, adjicitur, ita ut diſcerni non poſſit, quantum creſcat, augmentum ſit tuum. Gajus cit. ſic loquitur: *quod per alluvionem agro noſtro flumen adjicit, jure gentium nobis acquiritur. Per alluvionem autem id videtur adjici, quod ita paulatim adjicitur, ut intelligere non poſſimus, quantum quoque momento temporis adjicitur.* Hæc ille. 220

II. *Si vis fluminis partem aliquam de tuo prædio detraxerit, & meo prædio attulerit, palam eſt, eam tuam permanere:* etiamſi cum vitibus, vel arboribus transferat; ſi tamen pars adjecta *longiore tempore fundo meo adhæſerit, arboreſque quas ſecum traxerit, in fundo meo radices egerint, ex eo tempore videtur meo fundo acquiſita eſſe.* Sic ſtatuitur cit. *L. adeo* §. *planè.* Et ratio eſt, quia arbores cedunt ſolo, in quo agunt radices, ſicut ædificium ſolo, in quo fundatur. Unde patet, arbores, trabes, & quæcumque alia vi fluminis ad alicujus fundum allata, & ejecta non accedere ei per alluvionem, quia non fiunt concreta, vel conjuncta cum ipſius ſundo, nec conſequenter acquiri, vel licitè detinere poſſe à domino illius fundi, niſi haberentur pro derelictis. 221

III. Inſula per alluvionem fluminis nata, qualiter dividenda ſit: jam dictum eſt *ſect.* 2. §. 2. ſi enim propinquior ſit ripæ tui fundi, tua eſt, etiamſi deinde latenter ſenſim extendatur uſque ad vicinium in eadem ripa, vel oppoſitum. Ita Molin. & Lugo *cit. diſp.* 6. *ſect.* 13. *num.* 154. Quòd ſi porrò fluvius diviſus ex tuo agro inſulam facit, nemo dubitat inſulam manere tuam, ſi verò fluvius divertat in aliam partem, novus alveus ſit publicus, vel ejus, cujus fluvius erat, antiquus verò alveus accreſcit iis, qui agros utrinque habent. Lugo *ibid. num.* 155. 222

IV. Incrementum alluvionis quoad ſubſtantiam utique accedit domino proprietario fundi, quoad fructum autem latens incrementum accedit uſufructuario, non autem incrementum patens, ſed domino proprietario. Sic expreſsè *L. Item ff. de Uſufructu.* Excipitur tamen ab omnibus feudatarius, & pluribus Emphyteuta. Cujus rationem vide apud Molin. *diſp.* 56. 223

ſ. II. *Per acceſſionem.*

224 Acceſſio, adjunctio, vel etiam accretio dicitur, quando res unius accedit, vel adjungitur rebus alterius per humanum laborem, vel induſtriam, ut in ornatione, in ædificatione, inplantatione, ſcriptione, pictura, &c. Pro quibus ſit

Regula Generalis.

225 *Quando res unius conjungitur rei alterius, totum ex utroque compoſitum ſpectat ad dominium illius, cujus eſt id, quod eſt magis principale in toto.* L. cum aurum 19. *ſ.* perveniamus 13. *ff. de auro, & argento.* Ratio eſt, quia *acceſſorium ſequi congruit naturam principalis.* Reg. 28. in 6. Intellige tamen ſemel pro ſemper, cum obligatione reddendi domino æſtimationem rei ſuæ, non tantùm mala, ſed etiam bona fide uſurpatæ ante tempus legitimæ præſcriptionis. Jam breviter percurramus exempla.

I. *Ornatus, vel quid ſimile.*

226 Quando rem alienam ornatus cauſa adjungis tuæ, v. g. alienam purpuram, vel telam pretioſam conſuis cum tua veſte: vel gemmam alienam inſeris tuo aureo annulo, totum exinde compoſitum eſſe tuum quidem, ut colligitur ex lege citata. Verùm ita diſtinguendum eſt: quando alienam rem. v. g. purpuram ita rei, vel veſti tuæ adjunxiſti, vel potiùs intexuiſti, ut ſeparari non poſſit, ſalva rei ſubſtantia, nec ad priorem ſtatum reduci, & maximè ſi lana tantùm aliena fuerit intexta cum tuis omninò verum eſt, totam veſtem eſſe tuam: quòd fortè ſignificare volens Juſtinianus §. *quòd ſi partim. Inſtit. de rerum diviſione* his verbis uſus: *Si tamen alienam purpuram veſtimento ſuo quis intexerit*, licèt pretioſior ſit purpura, acceſſionis tamen jure, veſtimento cedere, & fieri tuam: at verò, quando res aliena ita tuæ adjuncta eſt, ut diſcerni, & ſeparari, atque ad priorem ſtatum integrum reduci poſſit; idque ſaltem ſine deſtructione rei tuæ, ut ſi alienam telam ſericam integram veſti tuæ conſuiſti: ſi alienam gemmam ſolidam annulo tuo incluſiſti: tunc omnis æquitas requirit, ut pars illa adjuncta maneat ſui domini: cùm enim partis illius dominium dominus nunquam amiſerit, & ex alia parte diſcerni, & ſeparari poſſit, cur non ſit ſeparanda, & domino reſtituenda? Ita cum aliis Lugo *diſp. 6. ſect. 13. n. 160.* Laym. *c. 5. n. 21.* oppoſitum ſignificans. Fatetur tamen ſuccurri domino conceſſa illa actione ad exhibendum annulum, ut excludatur gemma: addens aliam eſſe rationem de ligno alieno tuis ædibus immiſſo, quod eximi non debet, ne publicus ædificiorum deformetur aſpectus, ut expreſsè habetur §. *Cum in ſuo inſtit. de rerum diviſione &c.* vide Laym. *c. n. 21.*

II. *Pictura, Scriptura.*

227 Si quis in aliena tabula, vel tela pinxerit; tabula picturæ cedit. Quia quod minùs principale eſt, ſequi debet id, quod eſt principalius: pictura autem plerumque res pretioſior eſt, quàm tabula; tuum ergo erit totum cum obligatione reſtituendi domino pretium tabulæ, vel telæ &c. Quòd ſi verò pictura eſſet vilior, quàm tabula valdè pretioſa, præſertim argentea, naturali æquitate, ob oppoſitam rationem, pictura in acceſſionem tabulæ veniet, & tabula ad dominium ſpectabit, ſoluto tamen tibi pretio picturæ, ſi bona fide uſus es, vel pinxiſti; aliàs nihil. Similiter ſi picturam cuicumque rei, quamvis viliori adeceris ornandi cauſa; ut ſi ſuper alterius menſa Herculem depinxeris, pictura menſæ cedet: quia ejus gratia facta eſt, ut ornatior fiat. Et ſic de ſimilibus. *Laym. cit.*

228 Scripturæ verò, ſeu litteræ, etſi aureæ ſint, chartis, vel membranis cedunt &c. Unde ſi in charta, vel membrana Titii hiſtoriam ſcribas, ejus operis Titius Dominus fiet, impenſas tamen ſcripturæ tibi ſolvere debet, ſi bona fide ejus re uſus ſis. Sic expreſsè *ſ. littera inſtit. de rerum diviſione*, alibi in Jure. Veruntamen quia hodie chartæ vili pretio ſunt, ideò exiſtimandum eſt, eas cedere ſcripturæ, quæ ploris æſtimatur: neque enim ſcripturam chartæ ornandæ cauſa adhibemus, ſed utimur tamquam ſubjecto ſcripturæ gratia; is tamen, qui in aliena charta, vel membrana ſcripſit, ejus pretium ſolvere debet, ut nimis clarum eſt.

III. *Inædificatio.*

229 Si quis in ſuo fundo ex aliena re ædificaverit, is dominus fit ædificii: quia omne, quod ſolo inædificatur, ſolo cedit tamquam principali. Veruntamen diruto ædificio materiæ dominus eam vindicare poterit, niſi anteà ipſi pro materia ſatisfactum ſit. *L. adeò §. cum in ſuo ff. de acquir. rerum dom.* E contrà verò, ſi quis in alieno ſolo ſua materia ædificaverit, alterius erit ædificium, cujus ſolum eſt & quidem ſi ædificans ſcivit, ſolum eſſe alienum, nil pro opera ſua repetere poterit in foro externo, etiamſi domus diruatur: quia aut donaſſe, aut temerè ædificaſſe cenſetur. Excepto tamen, ſi ea re negotium abſentis domini utiliter geſſiſſet. Si autem bona fide ignoravit ſolum eſſe alterius, ipſa fides, vel æquitas non patitur, ut fundi dominus cum alterius ædificantis detrimento locupletetur: quare pretium materiæ, & operarum ſolvere tenetur. *L. adeò ff. de acquir. rer. dom.*

IV. *Implantatio.*

Sicut ædificia ſolo cedunt, ita multò magis arbores, & 230
plantæ; cùm non tantùm à terra ſuſtententur, verùm etiam vitam, alimentum, & incrementum trahant. Reſolvendum ergo breviter.

I. Si quis alienam plantam in ſuo fundo poſuerit, eaque ra- 231
dices egerit, ipſius eſt planta, cujus & ſolum eſt. E contrario, ſi quis ſuam plantam in Titii ſolum tranſtulit, poſteaque ea radices egerit, ad Titium Dominum ſpectabit. *ſ. Si Titium, inſtit. de rerum divis.* æſtimationem tamen plantæ, atque impenſi laboris mercedem repetere poteſt. Similiter, qui in alieno agro v. g. arbores, vel frumentum ſevit, præſertim ſi bona fide factum. *L. Qua ratione ff. de acquirendo rerum dominio.*

II. Si arbor in confinio poſita duorum dominorum fun- 232
do radices egerit, æqualiter communis erit ambobus, citata *L. adeò §. fin.* adeòque fructus decerpendi, æqualiter dividendi; ſponte verò decidentes in fundum, erunt domini fundi. Quod idem dicendum, ſi arbor, etſi tota in tuo fundo radicata, ramos tamen in alterius fundum protendat, & fructum excutiat, prout communi more obſervatur.

III. Si arbor in unius fundo poſita, in alterius fundum 233
vicinum tantùm aliquas radices inſerat, ramoſque protendat, ejus erit arbor, in cujus fundo origo eſt; ſed alter, ſi pendentes rami arboris alienæ horto ſuo, aut ædibus officiant, denuntiare poterit, ut ſuccidantur: ſi dominus arboris neglexit, ipſemet damnum patiens totam ſuccidere, & ligna tollere non prohibetur. *L. 1. ff. de arboribus cædendis.*

IV. Si dubitetur, utrùm arbor, vel planta radices ege- 234
rit, nec ne? Item, utrùm fundo vicino nocumentum adferat, ſtandum erit arbitrio ruſticorum, quippe qui in genere agriculturæ præ aliis peritiam habere cenſentur. Ita ſumitur ex *L. ſeptima. ff. de ſtatu hominum.* Hæc ex Laym. *cit. l. 3. cap. 5.* à n. 21. quem vide.

§. III. *Per Confuſionem.*

Confuſio rerum dicitur, qua corpora diſtincta ita con- 235
junguntur, ut in unum omninò coeant, vel novam ſpeciem pariant: ſeu quando res mea & tua ita confunduntur, ut nulla pars poſſit aſſignari, quæ non ſit utriuſque, & mea & tua, vel non mea, aut non tua: ut ſi vinum meum cum tuo vino miſceatur in tuo dolio: ex meo frumento, & tuis lupulis coquatur cereviſia: ex meo vino, & tuo melle, vel ſaccaro fiat mulſum: ex meo ære, & tuo argento fiat æs corinthium, ex auro meo, & argento tuo electrum: ex meis, & tuis lanis holoſericum ex tuo, & meo ſerico texatur veſtis: ex meis, & tuis medicamentis emplaſtrum &c. ſicut in his, & ſimilibus nulla pars aſſignari poteſt, quæ non ſit vinum, cereviſia, mulſum &c. ſic nulla poteſt aſſignari pars, quæ non ſpectet ad utrumque dominum, te & me. Pro hujuſmodi ergo rerum confuſione notentur breves hæ

Regulæ.

I. Quando duorum dominorum materiæ utriuſque con- 236
ſenſu, vel utroque inſcio, aut caſu confuſæ fuerunt, totum corpus, vel conflatum ipſis commune efficitur. *L. adeò ff. ſi voluntas, & inſt. de rer. div. §. ſi duorum.* Ratio eſt: quia conſenſus reciprocus, vel caſus utrique accidens, ita videtur præſtare: quare totum illud pro rata parte inter utrumque dividendum erit; & in dubio ad Judicem pertinebit dividere. prout in ſimili dicetur §. *ſeq.*

II. Si uno ſolo volente, neſciente, vel nolente altero, 237
materia utriuſque confuſa eſt, dominium totius conflati ad illum pertinebit, qui & operam, & majorem, vel ſaltem notabilem partem materiæ appoſuit. Hoc, etſi Leges non expreſſerint, attamen ex æquitate naturali docent DD. apud Tamb. *l. 8. tr. 3. c. 3. Dec. §. 4. n. 11.* Ratio ſæpiùs indicata eſt: quia *acceſſorium ſequitur principale*: principalius autem eſt opera tua & ſimul major vel notabilis, ſcilicet æqualis, vel quaſi æqualis pars materiæ à te appoſita, quàm ſola pars minor materiæ alienæ: ergo erit tuum totum conflatum, v. g. cereviſia decocta ex tota propria polenta, & ſolo lupulo alieno &c. attamen ſemper cum obligatione, æſtimationem partis materiæ alienæ reddendi ejus domino. Contra verò

III. Si tua opera partem longè minorem, & non notabi- 238
lem

lem appoſuiſti, v. g. modicum mellis, vel ſaccari cum magno dolio vini alieni: vel lupulum cum alieno tritico coquendæ cereviſiæ: modicam purpuram cum multa tela aliena ad conſuendam veſtem &c. nec vinum, nec cereviſia, nec veſtis erit tua (Az. apud Tamb. *cit. n.* 12. à ſimili declarans ait: eo modo, quo minùs parva aqua benedicta non reddit benedictam magnam aquæ quantitatem) ob oppoſitam rationem: quia tunc tua pars erit acceſſoria, aliena verò principalis; ideoque alterius erit totum cum obligatione reddendi tibi exiguam partem, ſi bona fide proceſſiſti: nam ſi mala fide,
239 nil tibi debebitur, & meritò nil habebis. ¶ Confuſioni rerum affinis eſt ſpecificatio, ſeu formatio ſpeciei, ut vocant Juriſtæ: quando ſcilicet nova ſpecies rei formatur, vel efficitur ex re aliena. Pro qua ex Juriſconſulto Gajo apud Laym. *c.* 5. *n.* 21. ponitur hæc

240 IV. *Regula*: Si quis ex materia aliena ſpeciem formavit, & hæc ſpecies ad priorem materiam reverti poſſit, pertinebit ad Dominum materiæ. v. g. Ex tuo argento à me formatus eſt ſchyphus, tuus eſt cum obligatione ſolvendi mihi pretium operæ, ſi bona fide feci. Si verò ad priorem materiam reverti non poſſit, pertinebit ad eum, qui formavit, cum ſimili obligatione ſolvendi æſtimationem materiæ, v.g. qui ex aliena lana veſtem, ex alieno corio calceos confecit, ſibi acquirit cum dicta obligatione, dummodò bona fide alienam materiam adhibuerit, exiſtimans eſſe ſuam: ſi enim mala fide egit, res ipſa à domino vindicari poterit. At, quid ſi ex alienis uvis vinum, ex olivis oleum conficias, etiamne acquires tibi vinum, & oleum? Quidquid ſit de Jure civili ita ſignificante; certè jure & æquitate naturali omninò videtur dicendum oppoſitum cum *Caſtro-Pal.* apud Tamb. *c. n.* 14. ubi ait, ſi ex uvis alienis exprimas muſtum, ſine dubio hoc erit domini uvarum, & ſolùm ſi bona fide expreſſiſti, dabuntur tibi expenſæ: nam ſi mala fide, nihil. *Hæc ille.* Eadem eſt ratio de oleo ex olivis alienis, alia autem patenter eſt ratio de veſte contexta ex aliena lana, calceis ex alieno corio &c. ut conſideranti patet.

§. IV. *Per Commixtionem.*

I. Generatim.

241 COmmixtio propriè, ut diſtincta à confuſione, dicitur, quando plures res corporales ita conjunguntur, non tamen faciunt quid continuum, ſed ſeparatim manent quoad ſubſtantiam, ſic, ut poſſit aſſignari, quæ pars ſit mea quæque tua, licèt à me dignoſci tam facilè nequeant, ut quando meum frumentum cum tuo frumento commixtum eſt, quodlibet granum meum manet diſtinctum à tuo grano hoc eſt, hoc granum, vel eſt ex tuo, vel meo frumento, & non poteſt eſſe utriuſque, licèt à nobis propter admixtionem factam non cognoſcatur. Vides longè aliud eſſe in confuſione, v. g. mei vini cum tuo melle &c. non potes enim accipere ullam guttulam, quæ ſi ſolùm vinum, & mea: vel ſolùm mel, & tua) atque ſit commiſceri poſſunt pecuniæ, oves, aliaque pecora non ſignata &c.

242 Pro his, Juſtinianus *inſt. de rer. diviſ.* §. *quòd ſi frumentum*: ponit hanc regulam. Quando frumenta duorum ex utriuſque voluntate miſcentur, communem fieri utriuſque cumulum; quia ex conſenſu utriuſque ſingula utique communicata ſunt. Si verò caſu mixtio facta ſit, vel certè abſque utriuſque conſenſu: non fieri cumulum communem, ſed ſi ab alterutro tantùm id frumentum detineatur, competere alteri actionem in rem pro modo cujuſque frumenti. Judicem autem arbitrari debere, quale cuique frumentum fuerit, ut videat, quid ſingulis ex illo cumulo debeatur. Sic in re *Juſtinianus*. Quod ultimum difficultate non careat. Nam contrarium de pecunia manifeſtè ſtatuitur. *L. ſi alieni nummi*, 20. *ff. de ſolutionibus*. his verbis. *Si alieni nummi inſcio, vel invito domino, ſoluti ſunt, manent ejus, cujus fuerunt. Si mixti eſſent, ita, ut diſcerni non poſſint, ejus fieri, qui accepit, in libris Gaii ſcriptum eſt, ita ut actio domino cum eo qui dediſſet, furti competeret.* Hæc ibi. Ubi determinatur, alienam pecuniam, quam quis tibi in debiti ſolutionem dedit, non fieri tuam; donec tuis nummis admixta diſcerni nequeat, & tunc fieri tuam. Quod in ſimili de frumento expreſsè negare videtur *Juſtinianus*.

243 Gloſſa citata *in L. ſi alieni* ait, illud eſſe ſpeciale de pecunia, quo per admixtionem tranſeant in alterius dominium, licèt alia mixtilia non tranſeant. Sed hujus differentiæ nullam tradit rationem, nec appareat, quæ ratio reddi poſſit ſtando in Jure naturali, prout ſtare debebat Gloſſator communiter c. quia auctoritatem non habet condendi, ſed tantùm explicandi Jus. Itaque ea Gloſſa inſuper habita in re valdè intricata, pono diſtinctas, claraſq; regulas ex *Lugo & Tamb. l. c.* Supponendo tamen ſemel pro ſemper commixtionem rei tuę, & alienę ita factam eſſe, ut ampliùs diſcerni nequeat ſi enim adhuc diſcerni poſſit v.g. tua pecunia, & aliena, iterum certum eſt, non transferri dominium, ſed rem alienam manere ſui domini: res enim manens diſtincta, & ſeparabilis, ſemper ſui domini eſt, prout in ſimili dixi §. *præced.*

REGULÆ.

I. QUando duorum dominorum res de utriuſque con- 244
ſenſu commixtæ ſunt, cumulus manet utriq; communis prout dixit *Juſtinianus*. Eſt certum apud *omnes*. Eoque caſu eadem eſt ratio de commixtione, & confuſione; hæc enim ſemper cenſetur eſſe inventio eorum, dum miſcere, vel confundere res ſuas volunt facere aliquod totum: atque ideò etiam dominium iſtius totius commixti acervi ſit utrique commune. Quòd ſi verò non utriuſque conſenſu, ſed vel caſu, vel uno ſolùm volente, commixtio facta ſit, diſtinguendum eſt. Vel enim admiſcetur res tua alienę majoris quantitatis, vel æqualis, & quaſi æqualis, aut minoris, vel non notabilis quantitatis? Si res tua, v. g. pecunia frumentum &c. minor ſit, vel non notabilis, v. g. ſi aliquot aureos magnæ ſummæ alienæ; ſi modicam quantitatem frumenti tui alieno pleno horreo; pauculas oves magno gregi alieno adjicias, vel è contrà; tunc certum eſt, nullam fieri dominii translationem, ſeu caſu, ſeu uno volente commixtio facta, ſit, ut ex *Molin.* probat Lugo *c. n.* 166. Ratio eſt, quia tunc cenſetur, nullam factam eſſe commixtionem; nam parum pro nihilo reputatur; manebit ergo dominium talis cumuli penes eum, cujus erat anteà major, vel maxima pars cum obligatione reddendi tibi tuam partem minorem.

II. Quando duorum Dominorum res caſu commixtæ 245
ſunt in quacumque unius, vel alterius quantitate, nulla ſit translatio dominii, ſed ſingulis competit actio in rem, arbitrio Judicis diſcernenda. *Ita Juſtinianus l. c.* Quia neutro domino ſciente, & conſentiente in caſu facta commixtione, implicat fieri translationem dominii ab uno in alterum: ergo dominium cujuſque partis commixtæ manebit ſuo domino. (Hic vides, aliam eſſe rationem de commixtione rerum, quæ ſeparari poſſunt quoad ſubſtantiam, quam ſuprà ad confuſione rerum, quæ ſeparari ampliuſq; immo ne diſcerni per Judicem quidem poſſunt.) Quòd ſi verò uno conſentiente, volente, vel ipſomet miſcente commixtio facta ſit, iterum neceſſariò diſtinguendum eſt. Vel enim miſcens habet expreſſam voluntatem, aut implicitam acquirendi ſibi admixtam partem, ac totum cumulum vel habet contrariam, & præſumptam voluntatem non acquirendi, vel etiam negativè ſe habens, talem voluntatem nec includit, nec excludit juxta hanc diſtinctionem pono alias duas Regulas.

III. *Regula* 1. Qui rem alienam quamcumque admiſcuit 246
ſuæ in quacumq; quantitate habens præſumptam, & expreſſam voluntatem non acquirendi dominium partis admixtæ non acquirit dominium totius cumuli, ſed pars admixta remanebit ſub dominio ſui priſtini domini; ergo, quia non dignoſcuntur, quæ partes ſint tuę, vel alterius, indigeatis Judice, vel arbitrio ad dandum ſingulis ex illo cumulo, quod eis pro rata competit. *Sic Juſtinianus*. Nec contradicit Lex *ſi alieni*. Quia loquitur in caſu Regulæ ſequentis. *Ratio* iterùm eſt, quia dominium rei de novo non acquiritur ſine acceptatione, & voluntate: at nunc ſupponitur, te non habere voluntatem, ſeu animum acquirendi, immo habere contrariam expreſſam, vel debitè præſumptam voluntatem non acquirendi. Qui enim frumentum ab amico depoſitum cuſtodiæ cauſa miſceret in eodem horreo cum ſuo ejuſdem qualitatis, ut ſic rectiùs conſervetur, utique non præſumeretur velle acquirere ejus dominium &c. Sic Religioſus etiam frumentum, vel pecuniam ab amico datam in cuſtodiam, miſcens cum ſuo, vel Conventus ſimili frumento, vel pecunia, non peccat contra votum Paupertatis, quaſi acquirendo ſibi dominium iſtius partis admixtæ; non enim habet, nec præſumitur rationabiliter habere voluntatem acquirendi ſibi dominium partis admixtæ, ac totius cumuli; quippe illam admixtionem faciens ſolùm cuſtodiæ cauſa. Quod ſi autem haberet Religioſus talem animum acquirendi ſibi dominium novæ partis, utique peccaret contra votum; quod etiam dicendum de confuſione, in qua, quia major pars neceſſariò trahit ad ſe dominium minoris partis confuſæ, liquidum eſt, Religioſum ſine conſenſu Prælati non poſſe confundere res alienas cum rebus ſuis, vel Monaſterii ſine violatione paupertatis.

IV. *Regula* 2. Qui rem alienam, ſeu pecuniam, ſeu fru- 247
mentum, ſeu quidvis mixtile aliud miſcuit rei ſuæ majoris quantitatis, habens expreſſam, vel implicitam ſaltem voluntatem acquirendi ſibi dominium totius cumuli, re ipſa acquirit dominium totius cumuli: ſi nimirùm partes commixtæ ampliùs diſcerni nequeant, prout ſemper ſupponitur. Ita habetur expreſsè de pecunia cit. *L. ſi alieni nummi*. Qui enim pecuniam alienam etiam furtivam ſolutionis cauſa acceptam commiſcuit ſuæ, ita ut ampliùs diſcerni nequeat, utique ſupponitur, eum, habere voluntatem ejus ſibi dominium acquirendi: eadem autem eſt ratio de pecunia, & quacumque alia re mixtili, quidquid ſine ratione dicat Gloſſa ibidem: & uni-

verſaliùs *L. idem Pomponius, ff. de rei vindicat.* Nec repugnat *Juſtin. l.c.* Non enim negat, per admixtionem talem non acquiri dominium frumenti, ſicut & pecuniæ, ſed ſolùm dicit non fieri communem cumulum, niſi fiat mixtio de conſenſu utriuſque. Sive ergo acquirat, ſive non acquirat dominium totius cumuli, ſemper alteri invito, vel ignaro mixtionis factæ, dabitur actio apud Judicem, ut ejus arbitratu ſibi ſatisfiat, ut dictum eſt. *Ratio* autem Regulæ eſt, quia ex una parte jam habes voluntatem acquirendi dominium, & ex alia parte ea commixtione æquivalenter idem facis, ac pecuniam jam expenderis, vel conſumpſeris frumentum, & conſequenter dominium in te transfers, cùm obligatione tamen reſtituendi æquivalens; qualem obligationem contrahis, ſi rem talem abſumpſeris. Inſuper ſi voluntatem acquirendi non includas quidem, ſed neque excludas, dominium adhuc totius acquiris, ut notat Tamb. *cit.* §.4.n.18. Quia licèt poſitivam voluntatem acquirendi expreſſam non habeas, habes tamen implicitam: cum miſcendo perinde te habeas, aut geres, ac ſi conſumeres, ut dictum eſt. Denique ſi eo caſu partes commixtæ omnibus expenſis ſint æquales, vel quaſi æquales, nec una alia principalior, & ſeparari poſſint, utique retento utrinque dominio, ex æquo dividendæ erunt.

II. Specialiter.

Quoad eamdem commixtionem, vel confuſionem rei alienæ furtivæ, in ordine ad reſtitutionem.

248 I. Regula 1. communis. Quicumque rem alienam quamcumque, pecuniam, frumentum &c. inſcio, vel invito domino, aut ipſe furatus eſt: aut à fure accepit, immediatè, mediatè, ſeu bona, ſeu mala fide, ſeu lucrativo, ſeu non lucrativo titulo, ſive ante, ſive poſt commixtionem cùm rebus ſuis: quamdiù res aliena in individuo exiſtens dignoſci, vel diſcerni poteſt (cùm ſic non acquiratur ejus dominium juxta dicta) quamprimùm cognoſcitur eſſe aliena, ſeu alterius domini, ſtatim ipſa in individuo reſtituenda eſt domino. *Omnes.* Unde ſive mala, ſive bona fide acceperis à fure furtivam pecuniam, frumentum, vel quodvis mixtile, quamprimùm ſcis, eſſe alterius, ſtatim domino reſtituere teneris; ſive etiam fur deinde ſit potens, ſive impotens per ſe ipſum reſtituere. *Ratio clara eſt.* Quia res aliena, quamdiù extitit, & diſcerni poteſt, manet ſui domini: ergo ipſi individuo reſtituenda eſt ratione ipſius rei acceptæ (quidquid ſit de acceptione juſta, vel injuſta bonæ, vel malæ fidei) atqui quando ipſa res accepta debetur, nil infert potentia, vel impotentia furis ad reſtituendum: cùm ipſa res accepta, ubicumque inveniatur, domino ſit reſtituenda, cùm is habeat jus in re illa, ſeu actionem realem in ipſam rem.

249 II. *Regula 2. communis:* Quicumque rem alienam quamcumque, inſcio, vel invito domino ſive furatam, ſive à fure bona, aut mala fide acceptam, quocumque titulo, rei ſuæ propriæ, pecuniam pecunia, vinum vino, frumentum frumento &c. (in notabili tamen quantitate, juxta ſupra dicta) ita commiſcuit, ut ampliùs diſcerni non poſſit res aliena à propria, eò ipſo acquirit dominium rei alienæ, juxta ibidem dicta. Quia nimirùm talis commixtio rei alienæ cum propria, ut amplius dignoſci nequeat, cenſetur moralis conſumptio, & conſequenter tunc non eadem res in individuo, ſed in æquivalenti tantùm reſtituenda erit: diverſa tamen ratione à bonæ, vel malæ fidei poſſeſſore, juxta Regulas ſpeciales ſequentes. Advertit tamen Leſſius *lib.* 2. *cap.* 20. *dub.* 18. *num.* 156. quòd ſi extet apud me cumulus, in quo tuum frumentum, vel pecunia ita admixta ſunt, licèt ego per admixtionem factus ſim dominus cumuli, tibi tamen relinquitur actio, non ſolùm in meam perſonam, ut furem, vel malæ fidei poſſeſſorem, ſed etiam in rem, ſeu totum cumulum: unde tu præferri debes, & potes accipere ex toto cumulo per compenſationem partem tuam. *Ratio eſt*, quia id videtur conſonum Juri naturali, ut ſi certò ſcias, ibi eſſe tuum, poſſis tuam partem accipere.

250 Hinc ulteriùs ſequitur, ſi fur pecuniam, vel aliam rem furtivam ſic commiſcuit cum ſua, ut diſcerni nequeat, & deinde totam illam ſummam, vel ejus partem tibi ſeu bona, ſeu mala fide accipienti, etiam gratuito donavit, tu nil teneberis reſtituere Domino, ſaltem ſi fur potens eſt aliunde, de bonis ſuis reſtituere, tenetur ipſe: etſi nolit. *Ratio eſt.* Quia per illam commixtionem, quæ æquivalet conſumptioni; fur factus eſt Dominus totius cumuli, licèt ſemper manſerit obligatus reſtituere Domino æquivalens: cùm igitur acceperis à fure facto domino, non accepiſti invito Domino: ergo reſtituere ex hoc capite nil debes. Dominus autem ille rei ablatæ ſolùm habet actionem contra furem, quem aliunde ex bonis ſuis ſupponimus poſſe reſtituere. Licèt hìc iterum probabile ſit, quod modò antea ex *Leſſio* notatum eſt. Quodſi verò eo caſu fur aliundè non ſit potens reſtituere, communis eſt ſententia, ſe ſaltem mala fide accipientem debere reſtituere totum acceptum alienum Domino, quia tunc fur tua cauſa impotens eſt, tibi enim, qui accepiſti pecuniam, v.g. quam fur poterat reſtituere, imputatur illa impotentia, atque adeò tibi remanebit onus ſupplendi defectum furis. Ita cum aliis Sanch. *lib.* 2. *mor. cap.* 23. *num.* 43. Quamvis probabile ſit, nullum tibi onus reſtitutionis remanere, ſi accepiſti ſolùm, & non induxiſti mala fide furem ad dandum. Ut ex Molin. cenſet Tamb. *cit. n.* 25. *in fine.*

III. *Regula prima ſpecialis.* Qui pecuniam, vel quamvis rem alienam, aut ipſe furatus, aut ab alio fure, mala fide acceptam, ita cum propria commiſcuit, ut diſcerni ampliùs nequeat, ejus quidem cumuli dominium acquirit: attamen obligatus manet totum damnum Domino reſtituere, ſcilicet ipſam quantitatem pecuniæ alienæ, & totum intereſſe lucri ceſſantis, vel damni inde emergentis Domino: quemadmodùm quilibet poſſeſſor malæ fidei. Omnes. *Ratio eſt:* Quia cùm illa commixtio ſit quaſi moralis quædam conſumptio rei, ideò perinde teneris reſtituere Domino totum damnum, ac ſi eam conſumpſiſſes: ſed tunc tenereris Domino reſtituere totum damnum: ergo & nunc. Sicut enim ſi alienum vinum admiſceas cum melle, vel ſaccaro proprio, animo acquirendi tibi mulſum confectum: illud enim tibi omninò acquiris, ſed reſtituere debes Domino ſui vini valorem, ratione injuſtæ acceptionis, qua conſumpſiſti vinum alienum; ita acquiris quidem dominium totius cumuli, in quo pecuniam alienam mala fide commiſcuiſti tuæ, ſed teneris ad reſtituendum Domino damnum ratione injuſtæ acceptionis, ſeu iniquæ actionis, qua conſumpſiſti moraliter alienam pecuniam immiſcendo propriæ. Et ſic de aliis rebus mixtilibus. 251

IV. *Regula 2. Specialis.* Qui pecuniam, vel rem alienam furtivam bona fide acceptam, & poſſeſſam commiſcuit cum ſua, ut diſcerni ampliùs non poſſit, & dominium totius cumuli acquirit, & nil tenetur reſtituere Domino, niſi in quantum inde ditior factus eſt: ſicuti quilibet poſſeſſor bonæ fidei. Certum apud omnes. Ratio ſtatim patebit. 252

Hinc 1. Si pecuniam furtivam accepiſti bona fide, in ſolutionem alicujus debiti, v.g. ut pretium pro merce vendita &c. & ſic bona fide cum tua pecunia commiſcuiſti, poſteà comparente domino, ad nil teneris: non enim ratione injuſtæ acceptionis, cùm bona fide acceperis: neque ratione rei acceptæ, quia res accepta jam per admixtionem moraliter conſumpta eſt, & perinde ſe habet, ac ſi expendiſſes, nec denique teneris, quantùm factus es ditior, cùm eo caſu nil prorſus acquiſieris lucri, ſed habeas, quod tibi aliàs debebatur. Et ex hoc caſu loquitur ſæpè dicta Lex: *Si alieni nummi ff. de ſolutionibus.* 253

2. Si verò pecuniam furtivam bona fide accepiſti gratis: vel lucrativè, utpotè ex donatione, legato &c. & ita commiſceas cum tua, jam teneberis domino reſtituere in æquivalente, quia ex pecunia aliena factus es ditior, cùm pecunia aliena adhuc extet commixta cum tua, cumulo auctiore. 254

3. Idipſum dicendum, ſi pecuniam iſtam diſtraxiſti modo lucrativo, v.g. emendo equum, vel alias merces, quas aliàs tua pecunia emiſſes: jam enim ratione alienæ pecuniæ parcens propriæ, factus es locupletior; ideòque veritate cognita, ejus valorem reſtituere teneberis: ſecus, ſi expendiſti illam totam pecuniam ſine lucro, v.g. gratis donando, vel ad uſum expendendo, quòd aliàs non feciſſes. 255

4. Si verò partem ſolùm pecuniæ illo cumulo, in quo aliena admixta eſt, expendiſti, ſine tuo lucro, vel commodo, tunc videndum: an occaſione illius augmenti pecuniam donaveris, v.g. aliàs non donaturus: & tunc rurſus ad nil teneberis, quia in nullo factus es ditior: an verò non occaſione illius augmenti, ſed aliàs etiam certò donaſſes, v.g. ex propria pecunia præhabita, & tunc iterùm teneberis domino reſtituere quantitatem pecuniæ alienæ, quia tunc occaſione pecuniæ furtivæ, parcens propriæ factus es locupletior nunc, quàm fuiſſes, ſi pecuniam furtivam non habuiſſes, ut conſideranti patet, & latiùs in materia de reſtitutione ſuo loco *tract.* 4. *cap.* 2. *ſect.* 3. dictum. 256

At quid ſi cumulus ille, in quo pecuniam, v.g. alienam furtivam cum propria pecunia majori admiſcuiſti bona fide, in toto, vel in parte tibi pereat, aut furto auferatur, v.g. Si ex cumulo tuo, in quo 20. aureos furtivos bona fide acceptos, miſcuiſti cum propriis 100. aureis, fur auferat 40. aureos: teneberiſne tunc reſtituere domino ex iis, qui reſtant, totos 20. aureos, an poterit inter te, & dominum dividere damnum reſtituendo tantùm partem, aut omninò nil reddere? Reſp. *cum diſtin.* Si furtum fiat ex cumulo, in quo ſciens miſcuiſti aureos alienos non animo acquirendi dominium, ſed merè cuſtodiendi cauſa, ſicut etiam faceret Religioſus: aut ſi commixtio facta ſit conſenſu utriuſque domini, ſicque cumulus utrique communis factus ſit: tunc damnum quoque furti erit commune utrique: teneberis ergo reſtituere ſecundùm proportionem aliquam partem ſcilicet 13. aureos, & unum florenum. Quodſi verò commiſcendo ſolùm acquiſiviſti dominium totius cumuli, damnum totum erit tuum: 257

nam

Digitized by Google

nam omnis res, quæ perit, ſuo domino perit, & conſequenter totum reſtituere teneberis omnes ſcilicet 20. ablatos ex reliquo cumulo. Nota autem, nos ſupponere, furem ex illo cumulo æquè ablaturum fuiſſe 40. aureos; etſi ſolus tuos 100. inveniſſet; ideòque occaſione pecuniæ alienæ adhuc manes ditior, retinens ſcilicet 20. aliàs à fure certò auferendos. Secus eſſet, ſi fur occaſione illius augmenti factus audacior, idèo abſtulit 40. aureos, aliàs ſi tuos 100. tantùm inveniſſet, non ablaturus, niſi v. g. 20. tunc poteris eam partem ex 20. alienis detrahere, quam ille furatus non fuiſſet, ſi ſolos 100. tuos inveniſſet, quia ſecundùm illam partem non fies locupletior. Vide Lugo *diſp. 6. ſect. 13. à n. 173.* Quòd ſi denique totus ille cumulus pereat, vel fur tibi auferat, certum eſt, ad nihil te teneri: non enim ratione injuſtæ acceptionis, ut ſupponimus, non ratione rei acceptæ, quia jam periit, non quia ditior factus es; nil enim habes ampliùs. Secus omnia ſunt de poſſeſſore malæ fidei: hic enim ſemper tenetur compenſare totum damnum illatum, quocumque res furtiva tandem devenerit ea de acquiſitione rerum per contractum.

CAPUT II.

De contractibus in Genere.

1 Dominium rerum denique poſt factam diviſionem rerum, modo communiſſimo transfertur, & acquiritur per contractum, ſeu legitimum paciſcentium conſenſum, tamquam per titulum ſecura traditione, juxta dicta *c. præc. ſect. 3. §. 4.* Certum eſt apud omnes. Ratio optimè à Scoto *in 4. d. 15. q. 2. n. 11.* tradita eſt, quia Dominus alicujus rei non prohibitus à lege, vel Superiore, poteſt donare rem ſuam alii volenti recipere, quia ex quo per actum voluntatis ſuæ fuit Dominus, per ſimilem voluntatis actum poteſt ceſſare eſſe Dominus, & alius volens accipere, incipere eſſe dominus: ergo per donationem iſtam fit verè, & juſtè translatio dominii: idemque eſt de cæteris contractibus transferentibus dominium rei, ſeu plenum, ut emptione, venditione, mutuo &c. ſeu utile tantùm, ut uſufructu, uſu rei, vel emphyteuſi, feudo. Unde patet, contractum ex parte dantis eſſe effectum, immo actum dominii in Domino priore, ex parte verò acceptantis, eſt cauſa dominii, & titulus: poſito enim contractu, v. g. donatione ab uno facta, & ab altero acceptata, alter jam comparat titulum dominii, ſeu jus ad rem, ſecuta autem traditione ac apprehenſione rei, comparat ipſum actualiter dominium ac jus in re, ut jam ſuprà loc. cit. explicatum eſt.

2 Porrò omnis contractus transferens dominium, debet neceſſariò exprimi ſignis externis: nam præterquam quòd contractus fiat inter duos, vel plures paciſcentes (ſoli enim internis actibus homines in hoc ſtatu communicare non poſſunt) per ſolum actum internum non poteſt transferri dominium, ut ex communi benè probat Molin. *diſp. 266.* Eſto enim ſola voluntate interna amittatur poſſeſſio, ac dominium rei, ut jura indicant: non tamen ſolo actu interno poteſt quis in alterum transferre dominium. Ratio diſparitatis eſt, quia ad admittendum dominium, vel poſſeſſionem, nil requiritur, præter liberam voluntatem non retinendi rem pro ſua: ad transferendum autem dominium in alterum requiritur præter liberam voluntatem non retinendi rem pro ſua, conſenſus alterius, & acceptatio: alter autem non poteſt conſentire, & acceptare dominium rei à priſtino domino, niſi is rem alteri dare velle aliquo ſigno externo manifeſtet, non enim alter poteſt intueri cor alterius.

3 Nunc ergo conſequenter, & operosè ſanè agendum de contractibus, eorumque valore in ordine ad transferendum dominium, ac è contrà, de eorum invaliditate in ordine ad reſtitutionem in genere, & in ſpecie per diſtincta Capita ſubſequentia.

SECTIO I.

De Natura, Diviſione, & valore contractuum in Genere.

SUMMARIUM.

5 *Contractus tripliciter ſumitur.*
6 *Ejus definitio, & obligatio, naturalis, & civilis &c.*
7 *Pactum nudum, & veſtitum quid, & qualiter veſtiantur?*
8 *Qualiter contractus perficiantur?*
9 *Contractus nominati, & innominati.*
10 *Contractus gratuitus, & oneroſus.*
11 & 12 *Contractus bonæ fidei, & ſtricti Juris.*
13 *Promiſſio pura abſoluta ſtatim obligat.*
14 *Non ita promiſſio ad diem, vel certum tempus.*
15 *Etiam promiſſio facta ad diem incertum obligationem ſuſpenſam parit.*
16 *De promiſſione ſub conditione poſſibili, & honeſta.*
17 *De promiſſione ſub modo poſſibili, & honeſto.*
18 *De promiſſione ſub conditione impoſſibili, vel inhoneſta.*
19 *De promiſſione ſub modo impoſſibili, vel inhoneſto.*
20 *Contractus validi requiſita generatim.*

ASSERTIO I.

Contractus eſt pactum, vel conventio duorum inter ſe, ex quo utrinque, vel ex altera tantum parte naſcitur obligatio. Dividitur rectè in nudum, & veſtitum, conſenſu, voce, ſcriptura, reipſa perficiendum. In nominatum, & innominatum. In bonæ fidei, & ſtricti juris. In oneroſum, & gratuitum. In abſolutum, & qualificatum. Omnia certa apud omnes. Quare breviter explico. 4

§. I. *Contractus eſt pactum, vel conventio duorum inter ſe.*

Contractus in Jure apud DD. tripliciter potiſſimùm accipitur. I. Contractus latè accipitur pro quocumque pacto, vel conventione aliquorum inter ſe in dando, vel agendo, ſive exinde oriatur aliqua obligatio, ſive non. Pactum enim generatim definitur L. 1. ff. de pactis: *Duorum, vel plurium in idem placitum conſenſus.* Et L. 3. ff. de pollicitationibus *Pactum eſt duorum conventio*, ſcilicet ad aliquid agendum, vel non agendum. II. Contractus ſtrictè, & propriè apud Juriſtas accipitur pro tali tantùm pacto, vel ſpecie, vel conventione aliquorum intereſſe, ex qua utrinque enaſcitur obligatio, ut comprehendat ſolùm contractus oneroſos, & definitur L. Labeo 19. ff. de verb. ſignificatione: *ultrò, citroque obligatio.* Ubi *obligatio* ſumitur cauſaliter, contractus enim non eſt ipſa obligatio, ſed cauſa obligationis. III. Contractus medio, & communi modo accipitur pro pacto, vel conventione aliquorum inter ſe, ex qua oritur aliqua obligatio, *ſaltem ex parte*, ut comprehendant contractus, & gratuitos, & oneroſos: qua ratione donatio incipiens à promiſſione, & quæcumque promiſſio ab altero acceptata, dicitur contractus, quia inde naſcitur obligatio ex parte promittentis, licèt nulla ex parte acceptantis. Et hoc medio modo communiſſimè accipitur & à nobis. 5

Definitur: *Contractus eſt pactum, vel conventio duorum, vel plurium inter ſe, ex quo utrinque, vel ex altera tantùm parte naſcitur obligatio.* Terminis jam patentibus. Omnis ergo contractus validi, & legitimi effectus immediatus eſt obligatio contrahentis ad aliquid faciendum, aut non faciendum: eaque vel naturalis tantùm in foro conſcientiæ, vel civilis in foro externo. Obligatio generatim definitur inſt. de oblig. princ. *Eſt vinculum juris quo neceſſitate adſtringimur alicujus rei ſolvendæ, vel faciendæ:* cui obligationi ex altera parte contrahentis reſpondet actio, ſeu jus petendi rem tamquam debitam, etiam in Judicio. Unde duplex eſt obligatio ex contractu: *naturalis*, ac in foro conſcientiæ, & *civilis* in foro externo. *Obligatio naturalis tantum* dicitur, quæ oritur ex natura rei, atque in foro conſcientiæ tenet: etſi non foveatur Jure civili, quod de tali contractu non concedit actionem in Judicio. Qualis eſt obligatio promiſſionum ſimplicium, & pactorum nudorum, de quibus mox. Item talis eſt obligatio reſtituendi ejus, qui vendit rem ultra juſtum pretium, non tamen ultra dimidium juſti, tenetur enim in conſcientia ex Juſtitia reſtituere exceſſum pretii, ne tamen lites multiplicentur, in neutro foro externo conceditur adverſus eum actio. *Obligatio naturalis, & civilis ſimul* dicitur, quæ & oritur ex natura rei, & inſuper fovetur in Jure civili concedente actionem in Judicio adversùs obligatum: qualis eſt obligatio pactorum veſtitorum, de quibus ſtatim. Item ſic obligatur reſtituere, qui vendit rem ultra dimidium juſti pretii à lege, vel Judice ſtatuti: dantur enim obligationes civiles tantùm, non in interno conſcientiæ, ſed externo tantùm foro obligantes, & inductæ ſcilicet à Jure ex præſumptionibus tantùm: quales ſunt leges noxales pro damno dato à tuo ſervo, vel animali. Item ſic adjens hæreditatem non confecto inventario, tenetur ſolvere debita, etiam ultra vires hæreditatis. Et hæc ſpectant ad Juriſtas. Tanta porrò eſt obligatio pacti, vel contractus quanta eſt promiſſio incluſa in omni pacto, vel contractu: eſt enim promiſſio pars inchoativa contractus, perficienda per alterius partis acceptationem, vel etiam promiſſionem reciprocam, re ipſa enim contractus nil aliud eſt, quàm promiſſio unius acceptata ab altero cum, vel ſine reciproca promiſſione ad obligationem. De qua promiſſione, ejuſque valore, & obligatione mox latè *ſect. ſeq.* Nunc termini diviſionis explicandi ſunt. Primæ diviſionis termini jam explicati ſunt. 6

§. II. *Pactum nudum, & veſtitum.*

Contractus latè ſumptus, ſeu pactum 1. dividitur in *nudum*, & *veſtitum*. Pactum *nudum* dicitur conventio ſimplex: cujus obligatio naturalis civili Jure confirmata non eſt, ut in foro externo actionem pariat, etſi pariat exceptionem, ut ſunt omnes contractus innominati, mox enumerandi, & promiſſiones de futuro, ſeu contractuum per traditionem perficiendorum, v. g. promiſiſti alicui 100. aureos te mutuo daturum; eſt pactum nudum, ac naturalem obligationem quidem in foro conſcientiæ inducit, 7

quam obligationem jus civile, etſi non tollat, nec impediat, tamen ad vitandam litium, & actionum civilium multiplicationem etiam non confirmat: nec propter eam actionem concedit: ideſt, non vult, ut Judex ad ejus executionem obligatum compellat, nihilominùs ex ea beneficium exceptionis contra actorem tribuit: utpotè, ſi Titius cui promiſiſti 100. aureos mutuo dare aliundè tibi debeat aliquid, & tu in Judicio repetas, Titius te exceptione promiſſionis mutui repellere poteſt ob remanentem obligationem naturalem de jure civili, quæ extincta, vel impedita eſt, ſed aliquos effectus retinet. *Pactum veſtitum* dicitur, quod obligationem ſimul naturalem, & civilem inducit: ſeu cujus naturalis obligatio etiam civili jure confirmata eſt, ut ob eam actio in Judicio concedatur, atque ad ejus executionem Judex obligatum compellere debeat. Veſtiuntur autem pacta ſex modis. 1. Ex natura ſua ſpecifica veſtiuntur pacta quædam, ſeu veſtita cenſentur, quæ perficiuntur ſolo conſenſu, ut *emptio*, *venditio*, *locatio ſponſalia*. 2. Veſtiuntur verbis, ſeu ſtipulatione certa verborum forma concepta, quod olim fiebat per interrogationem, & reſponſionem: unde & *verborum obligatio* dicebatur: *inſtit. & ff. de verb. obligat.* Hodie tamen pacta ad inducendam obligationem civilem verè veſtiri, ac confirmari ſolent ſcriptura privata, vel publica. 3. Veſtiuntur pacto, vel contractus per traditionem perficiendi, per ipſam traditionem, ſeu adimpletionem ex altera parte; v. gr. conveniſti cum Titio dare illi 10. oves pro uno bove. Jure civili ante traditionem uterque reſilire poteſt, etiam invito altero: poſtquam verò tu Titio 10. oves tradidiſti: jam pactum veſtitum, & ſimiliter confirmatum eſt, ut competat tibi erga illum actio civilis, cùm compellatur ad tradendum bovem tibi promiſſum. 4. Veſtiuntur pacta adjectione ad aliud pactum Jure civili confirmatum, v. gr. vendidiſti Titio ædes certo pretio, ſed incontinenti adjeciſti pactum, ut certo tempore te inquilinum habeat: hoc pactum de ſe, & ſeorſim ſumptum nudum eſt: at hac adjectione ad venditionem tanquam pactum veſtitum confirmatur, ut actionem pariat, quia acceſſorium ſequitur naturam principalis. 5. Veſtiuntur pacta legis auxilio; ſic conceditur actio ex ſimplici obligatione, poſtquam acceptata eſt. 6. Denique veſtiuntur, & civili obligatione confirmantur contractus Juramento addito, ſecundùm communiorem ſententiam apud Laym. *hic l.3. tr. 4. cap. 2. num. 2.*

§. III. *Contractus conſenſu, verbis, ſcriptura, re ipſa perficiendi.*

8 QUamvis contractus omnis neceſſariò requirat conſenſum, & vera, ſeu ſigna quædam externa ejus conſenſus manifeſtativa, cùm hominibus cogitationes non pateant, certè tamen alii dicuntur perfici ſolo conſenſu, alii verbis, alii ſcriptura, alii re ipſa, ſeu traditione. 1. Solo conſenſu invicem explicato, quibuſcumque ſignis abſque requiſita certa verborum forma, perficiuntur emptio, venditio, &c. ideò natura ſua ſtatim veſtiti, ac jure civili confirmati ſunt, quamprimùm enim emptor, vel venditor de mercede, & pretio convenerunt, ratus eſt contractus in utroque foro, ut obligatio, & actio Jure civili utrinque concedatur, ideòque jam retulimus inter pacta veſtita. 2. Verbis, certa verborum forma, ſcilicet interrogatione unius, & reſponſione alterius perficiuntur ſtipulatio v. g. *promittis hoc? promitto* (ubi interrogans dicitur ſtipulator, & reſpondens promiſſor) & acceptilatio, v. g. *quod ego tibi ſtipulatus promiſi, vel debeo, habeſne acceptum, per inde ac ſi ſolutum eſſet? acceptum habeo.* Eſt enim acceptilatio remiſſio debiti per modum imaginatæ ſolutionis. 3. Scriptura, ſeu litteris perficiuntur contractus, cùm ex diſpoſitione Juris requiritur ſcriptura ad formam, & ad valorem alicujus contractus, ut ad emphyteuſim, ad donationem 500. ſolidos excedentem, aut etiam ex mera voluntate contrahentium nolentium aliquem contractum firmum eſſe, antequam aliquod inſtrumentum ſcriptum ſit, ut conſtat *ex l. contractus 17. C. de fide inſt.* Plerumque tamen perficiuntur ejuſmodi inſtrumenta non ad ſubſtantiam contractus, ſed ſolùm ad ejus probationem futuram. 4. Reipſa denique ſeu traditione rei perficiuntur contractus, qui ipſo nomine ſuo dationem ſignificant, ut donatio, mutuum, commodatum, depoſitum, & omnis contractus innominatus, de quo mox: hi enim contractus ante traditionem ſunt nuda ſolùm pacta, & in jure civili non obligant, ſed tantùm jure naturali, ac ſubinde etiam Canonico.

§. IV. *Contractus nominati, & innominati.*

9 COntractus nominati dicuntur, qui non ſiſtunt in nomine generali contractus, vel pactionis, ſed tranſeunt in proprium, & ſpecificum nomen, ut *emptio*, *venditio*, *locatio*, *ſocietas*, *commodatum*, *depoſitum*, *ſponſalia*, *matrimonium*, *&c.* Contractus innominati dicuntur, qui proprio, & ſpecifico nomine carent, & ſiſtunt in vocabulo generali contractus, pacti, vel commutationis. Hujus quatuor ſunt modi & velut ſpecies. Primus: *do, ut des*: do vinum, ut des frumentum &c. & dicitur permutatio, non ideò tamen cenſetur contractus nominatus, quia ipſa permutatio nomen generale eſt, communis omni contractui, ut explicat Lugo *hic c. 2. n. 8.* Secundus: *do, ut facias*; v. g. do frumentum, ut colas mihi vineam &c. Tertius: *facio, ut des*: colam tibi vineam, ut des mihi frumentum &c. Quartus: *facio, ut facias*; colam tibi vineam, ut paſcas mihi oves: reficias mihi domum &c. Ubi ſub nomine *facere*, etiam non facere comprehendi debet v. g. *Do tibi frumentum, ut deſiſtas à lite, & ne accuſes me, &c.* Diſcrimen autem eſt inter utroſque contractus, quòd in contractibus innominatis per pœnitentiam recedere poſſit pars contrahens, etiamſi ex ſua parte contractum impleverit, ſi ex altera parte impletus nondum ſit, v. g. dedi tibi pecuniam, ut eas Romam, repetere poſſum pecuniam, quamdiù non iviſti: niſi ob aliquas expenſas jam factas tua interſit non revocari. *L. ſi pecuniam 5. ff. de condict. cauſa data.* At verò in contractu nominato, v. g. emptione, & venditione &c. non eſt locus pœnitentiæ, vel revocationi, ſed qui ex ſua parte implevit, agere debet, ut etiam pars altera impleat, niſi placeat mutuo conſenſu contractum ſolvere. Cæterùm quamvis ex contractu innominato, ſi neuter contrahentium illum cœpit implere in Jure, & foro externo non detur actio uni contra alterum, ut modò dictum eſt, poſſe alterum a contractu reſilire, in foro tamen conſcientiæ, cùm alter non recedat, debet uterque ſtare contractui; niſi circumſtantiæ ſint notabiliter mutatæ, ut ex communi benè notat Tamb. *l. 8. tr. 3. c. 6. §. 2.* Ratio eſt, quia, ut ſupponimus, verè ſe in conſcientia obligavit, atque alter cum onere ſe obligandi acceptavit.

§. V. *Contractus gratuitus, & oneroſus.*

COntractus *gratuitus lucrativus* dicitur, quo ex una tantùm parte oritur obligatio, ut nil petatur ex altera parte, ut *donatio*, *commodatum*, *legatum*, *teſtamentum*. Contractus *oneroſus* dicitur, quo ex utraque parte inducitur obligatio, ita ut obligationi unius correſpondeat obligatio ex altera parte: uti ſunt *emptio*, *locatio*, *venditio*, *conductio*: per utroſque autem contractus aliquando transfertur dominium plenum rei, ut in donatione, venditione, &c. aliquando transfertur dominium utile ſolùm, vel uſus rei, ut in commodato, locato &c. de quibus in ſpecie infrà. 10

Contractus denique dicuntur aliqui *bonæ fidei* alii *ſtricti* 11
juris. Contractus *bonæ fidei* dicuntur, in quibus Judex poteſt multa ex æquo, & bono arbitrari, & decernere, etſi ea expreſſa intentione, vel verbis expreſſa non ſint: uti ſunt *emptio*, *venditio*, *locatio*, *conductio*, *depoſitum*, *ſocietas*, & cæteri contractus ſuprà enumerati *§. actionum inſt. de action.* Contractus *ſtricti juris* dicuntur, in quibus Judex alligatur ad verba contrahentium *l. 99. ff. de verb. oblig.* uti ſunt *mutuum*, *cenſus*, *emphyteuſis*, *ſtipulatio*, *donatio gratuita*. Item juxta aliquos, vota, & legata ad pias cauſas, de quibus latè Mol. *to. 2. diſp. 259.* Ratio hujus diviſionis eſt, quia contractus illi *bonæ fidei*, dicti frequenter ſolent fieri inter cives: unde in iis contractibus non ſolent poni multæ conditiones, quæ aliàs in aliis contractibus ponuntur, ſed ſe remittunt ad conſuetudines Patriæ in dictis communibus contractibus intelligi ſolitas, ſecundùm has ergo bonus Judex judicare debet, quamvis in eo contractu expreſſæ non ſint eæ conditiones. At vero contractus *ſtricti juris* dicti, quia non ſolent eſſe tam frequentes & quia contrahentes in iis conſuevere omnes particulares conditiones apponere, ideò ſecundùm præſcripta verba contractus ſtrictè in iis Judex judicare debet. Sed hæc pro notitia terminorum non inutili: praxis enim parum ad nos.

§. VI. *Contractus abſoluti, & qualificati.*

COntractus, pacta, promiſſiones &c. aliæ dicuntur ab- 12
ſolutè, puræ, aliæ qualificatæ; utpote ad diem certùm, vel incertum, ſub conditione, ſub modo, vel cauſa: iiſque vel honeſtis, vel poſſibilibus, vel inhoneſtis, impoſſibilibus, quæ hìc breviter explicanda ſunt.

I. Promiſſio pura abſoluta.

QUod purè, abſolutè, & ſimpliciter promiſſum eſt, ſta- 13
tim peti poteſt. *L. eum, qui Calendis 41. §. 1. ff. de verb. oblig. & Reg. 14. ff. de Reg. Juris*: ubi dicitur. *In omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, præſenti die debetur.* Exemplum Theologicum habes de eliciendis actibus Fidei, Spei, & Charitatis Dei ſuper omnia, ad initium morale uſus rationis. Monet tamen Gloſſa ibid. §. *Omnis ſtipulatio*, non excludi brevem moram aliquot dierum, quæ viri, vel Judicis arbitrio concedi debet, ut commodius ſolvat; & plerumque debitor expectare poteſt, donec alter promiſſum exigat. Unde infert Sanchez *lib. 1. de matrim.*

Digitized by Google

trim. diſp. 2. Sponſum non teneri ad nuptias, niſi alter petat: dummodo petere poſſit, ſi enim poteſt petere, & tacet, cenſetur contentus eſſe mora.

II. *Promiſſio ad diem.*

14 QUando promiſſio facta eſt ad certum tempus, v. gr. Calendas, ad Paſcha &c. cauſa ſolutionis differendæ, ſtatim quidem oritur actio etiam ad hæredes tranſitura, ante tamen adventum, immo finem illius diei, anni &c. non tenetur ſolvere promiſſum; & alter petens exceptione repellitur. *L. qui hoc anno 42. ff. de verb. obligat. Ratio eſt:* Quia adjectio diei, vel alterius temporis in favorem debitoris facta eſt, non ſtipulatoris.

15 At vero ſi promiſſio facta eſt ad incertum diem, cenſetur promiſſio conditionalis, & parit obligationem, & actionem ſuſpenſam uſque ad eventum, v.g. dabo tibi 100, quamprimùm tale beneficium conſequar: quando naves ex India venerint: dum hæres morietur &c. Perinde eſt, ac ſi dicatur, ſi iſta evenerint. Ita Juribus cit. Mol. *to.* 1. *tr.* 2. *diſp.* 205. *n.* 6. Laym. *lib.* 3. *tr.* 4. *cap.* 4. *n.* 2. Ante ergo talem eventum, aut ceſſante tali eventu, nulla eſt obligatio, vel actio; excepto caſu, quod dies incertus adjectus eſſet in gratiam ſolius promiſſarii, legatarii &c. v.g. Dominus famulo propter fida obſequia promittit 100. cùm matrimonium contraxerit, ne forte ante acceptos malè abſumat: ſi is anteà moriatur, vel Religionem ingrediatur, tranſmittitur actio ad hæredes, vel Monaſterium, uti cum Mol. cit. probat Laym. *cit. tr.* 4. *c.* 4. *n.* 2.

III. *Promiſſio ſub conditione poſſibili, & honeſta.*

16 COnditio de præterito (ſi, v.g. meus pater vivit, ſi mater mea mortua eſt) promiſſionis obligationem ſtatim confirmat, ſi vera eſt, non autem, ſi ſit falſa, licèt à paciſcentibus ignoretur. At verò conditio de futuro, poſſibilis tamen, & honeſta, parit obligationem ſuſpenſam uſque ad eventum, & actionem etiam ad hæredes tranſituram. Hujus obligationis ea natura eſt, quod, licèt promiſſor ante eventum conditionis promiſſum implere non teneatur, tenetur tamen expectare eventum, ut interim promiſſionem revocare non poſſit. *L. cedere diem* 213. *ff. de verb. ſignif.* Poſteà verò, ſi conditio eveniat, purificatur, & abſoluta evadit promiſſio, & obligatio: *L. potior* 11. *ff. t. qui potiores in pignore*. Si vero conditio non eveniat, penitus expirat vis promiſſionis. Cæterum contractus conditionalis ſub eadem conditione traſmittitur ad hæredes. Secus eſt de legatis: nam legatum ſub conditione, ſi ea pendente, legatarius moriatur, penitus expirat, & non tranſmittitur ad ejus hæredes. Ita Jura cit. apud Laym. *cit. c.* 4. *n.* 5. Ratio diſcriminis eſt, quia in contractu, vel ſtipulatione intervenit factum ſtipulantis, ſeu alterius contrahentis, volentis ſibi, & hæredibus ſuis proſpicere; in legatis autem nullum factum legatarii intervenit. Vide *Laym. cit.*

IV. *Promiſſio ſub modo (vel cauſa) poſſibili, & honeſta.*

17 MOdus (vel cauſa) poſſibilis tamen, & honeſtus contractui, vel promiſſioni additus, v.gr. promitto, dono lego tibi 100. ut Romam eas, ſepulchrum mihi ædifices &c. 1. Non ſuſpendit contractum, vel promiſſionem, ſed obligationem abſolutè parit, donatario tamen, vel legatario ſimul viciſſim obligationem, & onus imponit præſtandi id quod eo modo exprimitur. Sic ex utroque Jure *Molin. &* Laym. *cit. n.* 6. Ratio eſt, quia contractus, donatio, legatum ſub modo, ſuum eſſe ſubſtantiale habet abſolutum, & independens à modo, tanquam aliquo acceſſorio tantùm, ideò abſolutè obligat, licèt cum gravamine, & reciproca obligatione alterius. Unde tale promiſſum ſtatim peti poteſt, etiam nondum impleto modo, quamvis alter ſatis dare debebat de eo implendo. Item etſi promiſſarius nondum impleverit, tamen jus ſuum ad hæredem tranſmittit, qui eundem modum debet implere. *L. à teſtatore* 109. *ff. de conditione*. 2. Ut tamen in ejuſmodi contractu ſub modo alter obligetur ad gravamen, ſeu modum implendum requiritur, ut modus incontinenti, & velut una pactione adjectus ſit promiſſioni, ſi enim ſemel abſolutè, & ſimpliciter facta ſit, v.g. donatio, modum ampliùs non recipit, aut conditionem. *L. perfecta de donat. C. quæ ſub modo.* Debetque eſſe modus poſſibilis, & honeſtus; alioquin habetur pro non adjecto, v.g. dono hoc, ut cœlum tangas, ut à Fide deficias, & donatio nihilominus valebit, quia donatio eſt principale, & modus eſt quid acceſſorium: ruente autem acceſſorio, non debet ruere principale. 3. Quòd ſi porrò modus à donante, vel legante adjectus fuerit per modum cauſæ finalis, & principalis, moventis ad donandum, vel legandum; ita ut quis aliàs nollet donare, vel legare, niſi vellet impleri iſtum modum, & talis modus ab alio non impleatur, omninò revocari poteſt donatio, vel legatum: redit enim res ad non cauſam. Si autem non fuit cauſa principalis, & finalis donandi, ſed potiùs effectus occaſionatus, quod nimirum donans occaſione legati alteri etiam imponere voluerit obligationem, tunc revocari non poteſt donatio, vel legatum, ſed repellendus eſt donatarius ad modum implendum, vel præſtandam æſtimationem ejus, quod intereſt modum non ſervari. 4. Denique in favorem piæ cauſæ inſtitutum eſt *cap. verum de conditionibus appoſitis;* ut donatio facta Eccleſiæ ſub modo quocunque revocari non debeat, eo non reſervato, niſi in donatione expreſſum fuerit: quia præſumitur donatio principaliter facta eſſe propter Deum, & pro remedium peccatorum. Alia eſt ratio, ſi donatio facta eſſet ſub conditione ſuſpendente. Ex. gr. Titius donat Eccleſiæ fundum, ſi pro ſe Anniverſarius celebretur; Si Prælatus Eccleſiæ recuſet conditionem implere, ruit donatio: ſi verò donet, ut Anniverſarius celebretur ſub modo, & poſteà Prælatus modum non impleat, manet donatio valida, ut revocari non poſſit, ſed compelli debet ad implendum. Ratio diſparitatis eſt. Quia Prælatus Eccleſiæ nocere poteſt in jure acquirendo, non item in jure acquiſito. *Gloſſa in cap. ult.* 16. *qu.* 6. Atqui res donata ſub conditione ante ejus eventum non acquiritur donatario; donata verò ſub modo ſtatim acquiritur, ut ſuprà dictum, & inſuper res acquiſita ſemel Eccleſiæ, quaſi ſacra facta eſt, & in ſpeciali dominio Chriſti conſtituta, ideòque revocari non poteſt, ut notant Abbas, & Innocentius *in cap. verum de foro competenti*. Laym. *cit. num.* 7.

V. *Promiſſio ſub conditione, vel modo impoſſibili, inhoneſto*

OMnis promiſſio, pactum, vel contractus ſub conditione futura impoſſibili, vel inhoneſta, ſive ob cauſam turpem, v.g. Si fœmina copiam corporis faciat, judex ſententiam injuſtam ferat &c. illicita eſt, ac nulla, quamdiù iſta conditio, vel cauſa ponenda futura eſt, quia nimirum per ſe ordinatur ad peccatum, tanquam ad finem, adeòque ipſa promiſſio peccatum eſt ejuſdem ſpeciei cum peccato patrando: ideòque nulla oritur obligatio ante, neque ex parte promittentis ad dandum promiſſum: cùm conditio nondum poſita ſit, nec licitè poſſit poni: neque, & multò minùs ex parte promiſſarii ad ponendam conditionem peccaminoſam, ſeu opus turpe petitum; cùm implicet aliquem ad peccatum obligari. At verò conditione inhoneſta, dummodò pretio æſtimabilis ſit, utpotè ob unius laborem, periculum, vel alterius commodum, vel delectationem &c. quamvis per peccatum, jam poſita, & impleta, reverà jam convaleſcit contractus in ordine ad ſolvendum promiſſum, v. gr. pretium meretrici &c. ut & promiſſor teneatur reddere, & promiſſarius illud non tantùm licitè retinere, ſed etiam jure, ſaltem naturali, & in foro conſcientiæ (nam in pleriſque caſibus jus poſitivum reſiſtit) petere, & exigere poſſit. Ita generatim loquendo de quovis genere peccati: in peccato tamen contra Juſtitiam ſalvo jure tertii, ſeu partis læſæ. Hoc totum ex profeſſo latiùs habes in 7. Præcepto *cap.* 5. *ſect.* 5. *ſ.* 4. *à nu.* 134. Ubi de acceptis ob turpem cauſam. 18

19 Promiſſio verò ſub modo impoſſibili, ſeu inhoneſto de futuro, minimè parit ſuſpenſionem obligationis, ut ſuprà dictum fuit, ſed talis modus impoſſibilis habetur pro non adjecto. Et tunc promiſſio ſtatim valet, ac obligat, ut expreſſè habetur in jure, *L. impoſſib.* 7. *ff. de verb. obligat.* ſi verò promittens, ſciens, & volens expreſſè intendat iſtum modum impoſſibilem, & inhoneſtum, tanquam cauſam finalem, ita ut ſimpliciter nullo modo vellet contrahere, promittere, donare &c. tunc talis modus à principio ſtatim vitiat actum, & promiſſio ipſa irrita eſt, & nulla, nullamque deinceps parit obligationem, quamvis ex altera parte modus poſitus, vel impletus ſit. ſecus, quàm de conditione inhoneſta impleta dictum eſt. Ratio diſparitatis inter conditionem, & modum turpem eſt: quia conditione quamvis turpi poſita, verificatur promiſſio, v. gr. dabo florenum, ſi copiam corporis facias, at modo impleto nunquam verificabitur modus, vel promiſſio ſub modo v. gr. dono hunc fundum, ut concubinam adeas, quod ſemper illicitum manet, ut benè conſideranti patet.

§. VII. *Contractus validi requiſita Generalia.*

ASSERTIO II.

GENERALIS.

20 OMnis contractus validus eſſentialiter debet includere conſenſum. 1. *Promiſſorium verum*. 2. *Voluntarium, & liberum à deceptione, & coactione, ſeu metu*. 3. *Pactum à perſona habente dominium non impeditum, ſeu plenam adminiſtrationem rerum ſuarum*. 4. *Et circa materiam poſſibilem, naturalem, & moralem, ſeu licitam alienari, vel lege non prohibitam. Horum aliquo deficiente, contractus irritus erit, invalidus & nullus*. Secundum, tertium, & quartum requiſitum quoad generalia jam intelligis ex alibi dictis. Specialia recurrent affatim. Quoad primum ergo.

Pa-

21 Palam eſt, omnem contractum validum neceſſariò debere includere aſſenſum promiſſorium, ſeu promiſſionem veram internam ſimul, & externam ab altera parte acceptatam: in hoc enim eſſentialiter conſiſtit contractus, ut ſuprà notatum, & differt à pacto generatim ſumpto, quod tantùm ſignificat ſolam conventionem duorum ad agendum vel non agendum, ſive deinde aliquam obligationem inducat, ſive non. Itaque hic ſolùm ipſa promiſſio, ejuſve validæ, & obligatoriæ conditiones explicandæ ſunt.

S E C T I O II.

De Promiſſione.

S U M M A R I U M.

23 *Promiſſio qualiter debeat eſſe deliberata?*
24 *Quid in dubio deliberationis ſufficientis præſumendum?*
25 *Qualiter promiſſio debeat eſſe ſpontanea ſeu libera à deceptione, coactione &c.*
26 *Promiſſio, & propoſitum in quo differant?*
27 *Omnis promiſſio, ut obliget, debet eſſe de re poſſibili, & licita, ſeu non mala.*
28 & 29 *An, & qualiter valeat promiſſio de facto alieno?*
30 *Omnis promiſſio valida, & obligativa neceſſariò debet eſſe vera interna.*
31 & 32 *Adhuc tamen ex promiſſione externa ſolùm, & verbali oritur aliqualis obligatio fidelitatis.*
33 Uſque ad n. 36. *Qualis requiratur, & ſufficiat intentio ad promiſſionem validam, & obligatoriam.*
36 *Promiſſio in ſe, & in quovis contractu debet eſſe inſinuata alteri.*
37 *Reſolvitur dubium, an etiam promiſſio facta ad cauſam piam, ab hoc, ut obliget, debeat eſſe inſinuata, v. g. Eccleſiæ, pauperi &c.*
38 *An ad valorem obligationis è contra neceſſariò etiam debeat exterius promittentis manifeſtari acceptatio promiſſionis?*
39 *Omnis promiſſio, ut obligationem pariat, ſaltem ex juſtitia, debet eſſe acceptata ab altero.*
40 *Et nondum acceptata nullam parit obligationem, ne quidem ex fidelitate, niſi ejus notitia ad promiſſarium jam pervenerit.*
41 *Ita ut anteà promiſſio etiam juramento firmata revocari poſſit.*
42 *Nec poſt revocationem ad promiſſarium perveniens obligationem parit, ſaltem juſtitiæ.*
43 Uſque ad n. 47. *Enumerantur 4. caſus, ubi promiſſio nondum acceptata obligat, ut revocari non poſſit: in iis ipſis tamen adeſt aliqua acceptatio.*
47 & 48 *Sicut ante acceptationem non valet promiſſio, ita etiam nec remiſſio v. g. debiti valet, & obligat ante ſui acceptationem à debitore. Aliud eſt de ſola ceſſione alicujus juris.*
49 *Ut promiſſio ſit valida, & obligativa, debet eſſe acceptata ab ipſomet promiſſario, vel ejus legitimè vicegerente.*
50 Uſque ad n. 54. *Qui legitimè acceptare poſſint promiſſionem, loco promiſſarii?*
54 Uſque ad n. 57. *Ut quis legitimè promiſſionem acceptet, qualiter, & à quo debeat ipſam audire?*
57 *Ut promiſſio ſtatim obliget, debet acceptari abſolutè, non conditionatè.*
58 & 59 *Afferuntur duo modi dubiæ acceptationis.*
60 *Acceptatio promiſſionis non ſemper debet eſſe externa, & expreſſa, niſi in contractibus oneroſis.*
61 *Nec neceſſariò etiam fieri debet vivente adhuc permittente, vel donante liberaliter per ſeipſum.*
62 *Si promittens per nuntium, vel litteras, moriatur, antequam promiſſio ad promiſſarium perveniat, ea amplius validè acceptari nequit.*
63 *Oppoſitum tamen eſt etiam ſatis probabile in promiſſione, vel donatione liberali.*
64 *Promiſſio quævis legitimè, & acceptata obligat ſaltem ex fidelitate.*
65 *Quantitas obligationis cujuslibet promiſſionis pendet ex intentione promittentis:*
66 *Ita ut ſi promittens, ſe ſolùm voluit obligare ex fidelitate, obligetur ſolùm ſub veniali.*
67 *Si verò ſe voluit obligare ex virtute juſtitiæ, obligabitur ſub mortali, vel veniali, pro ratione materiæ.*
68 *Si promittens rem gravem, voluit ſe graviter obligare, non tamen cogitans, ex qua virtute, cenſetur ſe graviter obligaſſe ex virtute juſtitiæ.*
69 *Si promittens voluit ſe obligare, ſimpliciter, non cogitans, ex qua virtute, nec an graviter, vel leviter, obligatur ſolùm venialiter ex virtute fidelitatis in promiſſione liberali.*
70 *Secus eſt in promiſſione oneroſa.*

A S S E R T I O III.

22 P*Romiſſio eſt deliberata, & ſpontanea fidei obligatio de aliqua re poſſibili, & licita facienda in futurum. Neceſſariò debet eſſe vera, interna ſimul, & externa, inſinuata alteri; atque acceptata legitimè ab altero, ejuſve nomine: obligans ſemper quidem ex virtute fidelitatis, ſed ſolùm ſub veniali per ſe loquendo; aliquando etiam ex virtute Juſtitiæ, quando nimirum lex Divina, vel humana, aut intentio promittentis ita determinat, & tunc ſub mortali ex genere ſuo.* Tota communis, ut patebit explicatione ſolita.

§. I. *Eſt deliberata, & ſpontanea fidei obligatio.*

23 I. D*Eliberata:* nimirùm deliberatione plena, & perfecta, qualis requiritur ad peccatum mortale, vel meritum, juxta communiſſimam DD. cùm enim promiſſio ſit onus, quod ſponte ſuſcipitur, non cenſetur alicui impoſitum, niſi adſit plena advertentia, & deliberatio circa rem promiſſam, & circumſtantias: ideò enim contractus, pacta, & promiſſiones quæcunque amentis, furioſi, ebrii, aut vehementiſſima paſſione uſu rationis privati, ipſo Jure invalidæ ſunt. Quid autem dicat Fabianus Papa *c. nec furioſus 32. qu. 7.* neque furioſum, neque furioſam matrimonium contrahere poſſe, ſed ſi contractum ſuit, non eſſe ſeparandos; intelligitur, ſi contractum fuit anteà, dum nondum erant in affectione furoris, vel amentiæ, nam poſteà ſuperveniente furore non deſinunt eſſe veri conjuges. Omnino autem requiritur deliberatio plena, & non ſufficit ſemiplena ſolùm deliberatio (qualis eſt in ſemidormiente, ſemiebrio, aut vehementi paſſione turbato) ad inducendam obligationem ſive ſub mortali, ſive ſub veniali, ſive res promiſſa gravis, ſive levis ſit: juxta communem DD. Molin. *t. 2. de juſtit. tr. 2. diſp. 267.* Sanch. *l. 1. de matr. diſp. 8. n. 5.* Lug. *diſp. 23. de juſt. n. 17.* Ratio eſt: quia homo ad certam obligationem ſibi inducendam, ſive ſub mortali, ſive ſub veniali, debet ut homo, & modo humano eam ſibi imponere: at operans per ſemiplenam deliberationem certè non operatur modo humano, ut homo ſimpliciter, ſed, ut ita dicam, ut ſemihomo: ergo &c. Advertunt tamen DD. cit. in homine ſanæ mentis, quando aliquid promittit ex calore paſſionis, v. gr. iracundiæ, timoris, vel concupiſcentiæ nimiæ, rarò deeſſe plenam deliberationem: quia raro tanta ſolet eſſe mentis perturbatio, ut non ſufficienter deliberata ſint, quæ tunc fiunt. Alioquin homicidia, furta &c. nimis facilè excuſarentur à mortali, cùm ſoleant fieri in calore paſſionis.

24 At quid, ſi omnibus expenſis dubitetur, an adfuerit plena deliberatio in promittente, v. g. ſemitemulento, vehementer turbato &c. Siquidem certus ſis, quòd promiſeris; dubites autem, an ſufficienter deliberatè promiſeris, Sanch. *ſupr. cit. n. 17.* cum communiori te obligat ad implendum promiſſum, quia tunc poſſidet promiſſio, de qua certus es, incertus de tua deliberatione. Verùm Caſtro-Pal. *t. 1. tr. 1. d. 3. p. 11. n. 4. & 7.* & alii à nobis allegati, probabiliſſimè te non obligant, quia etſi certus ſis, quòd ore promiſeris; ſi tamen dubites, an plenè deliberatè, non es certus de vera promiſſione: quippè de cujus eſſentia eſt, ut fiat cum plena rationis advertentia. Quare tunc adhuc prævalebit tua libertas, quæ certa eſt, promiſſio verò incerta.

II. *Spontanea.*

25 H*Oc eſt,* libera à deceptione, & coactione, omni enim Jure invalidæ ſunt promiſſiones; ſicut & omnis contractus involuntariè factus ex deceptione, errore, vel dolo verſante circa ipſam ſubſtantiam rei, aut accidentia, vel qualitates, quæ ſunt per ſe intentæ à promittente, vel ſunt cauſa principalis finalis, & formalis motiva promittendi, ſive deinde error, vel dolus, aut ignorantia ſit antecedens, & dans cauſam promiſſioni, ſive incidens, vel concomitans tantùm, ſive ab altera parte contrahente, ſive ab alio tertio, ſive à ſe ipſo proveniens. Similiter, ſi metus verè gravis ab extrinſeco injuſtè incuſſus ſit ad ipſum actum, ſeu promiſſionem extorquendam probabiliſſimè ipſo Jure naturæ invalidæ ſunt omnes promiſſiones, ſicut & vota, & contractus omnes. Et eſto ſint validi Jure naturæ ejuſmodi contractus ſecundùm Juriſtas, & communiorem Theologorum, certè tamen ſunt debiles, nec irrevocabiliter obligant metum paſſum, ſed pro ejus arbitrio reſcindi poſſunt & debent ex Juris diſpoſitione, quia ipſo Jure defacto invalida ſunt ſponſalia, matrimonia, profeſſio Religioſa ex tali metu gravi, & injuſtè incuſſo facta. Secus omnia ſunt ſi metus levis ſit, aut non injuſtè incuſſus, aut non ad extorquendum actum. De quibus latè *ſect. 3. & 4.*

III. *Fidei obligatio.*

26 U*T* nimirùm quis animo intendat, & ſigno externo enuntiet, ſicque conſtituat ſe obligatum, & debitorem alterius, ſaltem ex virtute Fidelitatis, ad aliquid poſſibile dandum,

vel

vel faciendum in futurum. Et per hoc promiſſio differt à propoſito: propoſitum enim (etiam externè expreſſum, & enuntiatum alteri) eſt ſimplex intentio, vel voluntas præſens aliquid faciendi in futurum, nulla prorſus inducta nova obligatione: ut ſi indicem tibi, me velle cras tuum comitem eſſe in via, & nihil addam præterea, quo id me facturum promittam, vel aliquo modo debitorem conſtituam: habeo & oſtendo tibi nudum propoſitum, & voluntatem ſimplicem ita faciendi, non verò promiſſionem ullam, ex cujus vi tu comitatum meum, tanquam aliquo modo debitum, certò expectes, aut ſi non ſequatur, me de aliqua culpa arguas, ſed ad ſummum expectabis ex virtute conſtantiæ, qua non ſoleo mea propoſita mutare, & ſi mutem, ad ſummum argues me de imperfectione inconſtantiæ in propoſitis, quæ certè culpam non attingit. Et ſic videtur ſe geſſiſſe S. Petrus quando dixit Chriſto: *Etiamſi oportuerit me mori tecum, non te negabo &c.* non enim ſic Chriſto aliquid promiſit, ſed ſolùm oſtendit propoſitum, & præſentem voluntatem ſuam. Sic nos, cùm dicimus Deo nolle ampliùs peccare, vel hoc, vel illud vitium emendare &c. non promittimus; aliàs eſſent vota, ſed præſentem voluntatem bonam oſtendimus. Unde generaliter, licèt propoſitum ſit de re aliunde ſub præcepto debita, ut in Confeſſione, non ampliùs peccandi, occaſiones malas devitandi, non blaſphemandi &c. non addit obligationem novam, nec poſt tranſgreſſionem ſpeciale peccatum. At verò promiſſio ultra propoſitum, & veram voluntatem faciendi aliquid in futurum, ſuperaddit aliquid, quod alteri promiſſario præbeat fundamentum, certò expectandi promiſſum tanquam debitum, ex virtute ſaltem Fidelitatis, qua quilibet tenetur ſua dicta conformare factis: ut ſi non fiat, verè de culpa argui poſſit: adeòque promittens non ſolùm explicat propoſitum faciendi aliquid, ſed inſuper intendit ſe ad hoc ligare, & ſe debitorem conſtituere ex aliqua virtute, ſcilicet Fidelitatis, & Juſtitiæ, ita ut ſi promiſſum non obſervet, committatur ſpeciale peccatum, ſeu deformitas contra illam virtutem: prout infrà explicabitur.

IV. *De re poſſibili, & licita.*

27 Nimis certum, omnem promiſſionem obligatoriam eſſe debere de re poſſibili, & honeſta, vel ſaltem licita, ſeu non mala, & indifferenti. Nam & *impoſſibilium nulla eſt obligatio*, & implicat aliquem obligari ex ullius virtutis præcepto ad id, quod vel nullo modo, vel juſtè, & licitè fieri non poteſt. Ubi notandum grande diſcrimen inter promiſſionem factam homini, de qua hic agimus, & promiſſionem factam Deo, ſeu voto, de quo in ſecundo Præcepto *tr.3.c.2.* nam ad promiſſionem factam homini ſufficit, ut res promiſſa ſit licita, & poſſibilis, ut ſine peccato fieri poſſit; etſi non ſit bona moraliter, ſed omninò indifferens, vel minùs bona, aut majoris boni impeditiva, dummodò homini utilis ſit, ſic enim ſemper placet, & grata eſt homini. At verò ad votum, ſeu promiſſionem factam Deo requiritur, ut res promiſſa de ſe ſit bona moraliter, & quidem melior ſuo oppoſito, atque majoris boni non impeditiva. Deus enim non acceptat, tanquam rem ſibi gratam illud, quod non ſpectat ad bonum, ſeu cultum Dei, aut majus bonum impedit, ut *ib. à num. 43.* latè explicatum eſt. Uti & ibi à nu. 40. explicata eſt alia quæſtio, quando obliget votum factum Deo de facto alieno, eadem omninò ratione applicanda de promiſſione homini facta de facto alieno. Nimirùm

28 Nulla, & invalida eſt promiſſio, qua directè promittis ipſum factum alienum, valida autem, & obligans erit, ſi promittas te curaturum, ut aliquid ab alio fiat, aut ſi non fiat, fide jubeas. Omnes. Habetur expreſsè *L. ſtipulatio iſta 38. ff. de verbor. obligat. §. ſi quis 3. & inſtit. de inutilibus.* Ibi. *Si quis alium daturum, facturumve quid promiſerit, non obligabitur: velut ſi ſpondeat, Titium 5. aureos daturum: quod ſi effecturum ſe, ut Titius daret, ſpoponderit, obligabitur.* Quia tunc proprium factum maniſeſtè promiſit, ait Gloſſa ibid. Et hoc poſterius in dubio ſemper præſumendum eſt, ut hæc ſit *Regula Generalis.*

29 *Quoties aliquis promiſit alienum factum, interpretandum eſt promiſiſſe præſtare ea, quantùm poteſt; quæ ad executionem conducunt.* Hoc eſt; verè & diligenter curare, ut fiat ab alio, quod promiſit. *Ratio eſt:* Quia qui factum ab aliena voluntate pendens promiſit, niſi ſtultus ſit, id ſolùm cenſetur promittere, quod à ſua voluntate dependet, quodque ipſe præſtare poteſt: nimirùm pro poſſe curare, ut alter tale factum promiſſum exequatur: idipſum autem factum ejus à cujus libera voluntate pendet: utique in mea poteſtate non eſt: ideòque ſtultè, & nulliter promitteretur. Et hac ratione intelligenda ſunt vota parentum, cùm filios ſuos Religioni devovent. De his plura maximè quoad forum externum vide latè Sanch. *l.1. de matr. diſp.24. n.8.* Molin. & alios apud Laym. *hic c.4. nu.12.*

§. II. *Neceſſariò debet eſſe vera, interna.*

Omnis promiſſio in ſe, & in quovis contractu, ad hoc ut valeat, & obliget, neceſſariò debet eſſe vera, & interna hoc eſt, cùm vero interno conſenſu, ſeu voluntate promittendi, ac obligandi ſe: adeòque omnis promiſſio externa tantùm, & verbalis abſque omni explicita, vel implicita intentione, ac voluntate obligandi ſe, nulla eſt, nullamque obligationem parit per ſe loquendo ex vi promiſſionis veræ. *Omnes.* Ratio clara eſt: quia ſicut in legiſlatore intentio præcipiendi, & obligandi eſt forma, & anima legis, ita in promittente intentio promittendi, & ſe obligandi eſt anima, & forma promiſſionis, & ſicut non eſt verus contractus ſine animo contrahendi, ita neque vera promiſſio ſine animo promittendi, & conſequenter nulla obligatio. Dixi autem; *per ſe loquendo*, &c. ex vi promiſſionis. Nam per accidens ratione ſcandali, vel damni ex ficta promiſſione tertio ſecuti, quandoque obligabitur fictè promittens ad implendum promiſſum, atque etiam in foro externo ſub pœnis compellitur, ut ſi in ſponſalibus, & matrimonio fictè contracto. Dixi item: *ex vi promiſſionis veræ, & realis:* cum tali reverà non adſit. 30

Cæterùm, ut doctè probat Lug. *diſp.23. ſect.1. n.11.* ex ipſa externa, & verbali promiſſione adhuc oritur aliqualis obligatio fidelitatis ad implendum promiſſum. *Ratio eſt*, quia etiam hanc externam tantùm promiſſionem debet regere virtus fidelitatis: nam ſicut virtus veracitatis univerſaliter inclinat ad conformanda externa verba cum mente: ſic virtus Fidelitatis univerſaliter inclinat ad conformanda verba promiſſoria, ſeu promiſſiones externas tantùm cum factis; ſeu impletione in futurum præſtanda, ſeu ad conformanda facta cum verbis præteritis, ne decipiantur homines in promiſſionibus recipiendis: quòd eſt proprium Fidelitatis munus, & intentum. Alia eſt ratio in voto, ſeu promiſſione facta Deo exterius, tamen ſine animo promittendi: Deus enim intuetur cor principaliter: videns ergo promiſſionem tuam interius nullam, non poteſt illam acceptare: at homo non videt cor, & ideò audiens promiſſionem tuam externam, meritò à te fidem datam expectat, & expoſcit: ergo meritò virtus Fidelitatis dirigere debet, ut etiam tunc promiſſionem ſerves. Aliqua ſpecialia hic explicanda ſunt. 31

I. Ad promiſſionem validam, & obligatoriam requiritur voluntas, ſeu intentio promittendi, & ſe obligandi, ſeu formalis, & explicita, ut dum quis actu elicito vult eſſe obligatus ad talem rem faciendam, vel virtualis, & implicita, quæ tripliciter fieri poteſt. Dum quis profert vera directè non volens, nec intendens, eo ipſo tamen implicitè vult ejus obligationem. 2. Quando quis ſciens, & ſeriò proferens verba, dubitans, vel ſuſpicans de obligatione, eo ipſo vult implicitè obligationem, quippe quam dubitando advertit. 3. Cùm quis utcunque ignorans obligationem promiſſionis, tamen profert verba promiſſionis ea intentione, qua cæteri ſolent promittere, rurſus implicitè ſe obligare vult, ſicut cæteri. Et talis eſt promiſſio, ac votum implicitum ſuſcipientium ſacros Ordines, eo modo, quo ſuſcipiunt reliqui, & Eccleſia confert, eoque ipſo implicitè promittunt, & vovent caſtitatem. Et hinc 32

II. Si quis proferat verba promiſſionem ſignificantia intendens promittere, ſimulque conſcius obligationis ex tali promiſſione exurgentis, & ſolùm ſe negativè habendo, non intendat ſe obligare, valebit promiſſio, votum, contractus quivis, ac obligationem pariet, quia talis virtualiter, & directè etiam vult, & intendit obligationem, quam ſcit annexam. Quodſi verò talis quidem vellet promittere, ſed poſitivè nollet ſe obligare, probabilius eſt, non valere promiſſionem, contractum, votum &c. nec conſequenter obligationem pareret. *Ratio eſt:* Quia conditio appoſita contra ſubſtantiam contractus, annullat contractum: ut ſi quis contrahat matrimonium, nolens tamen obligare ſe ad fidem tori ſervandam: atqui intentio ſe obligandi eſt de ſubſtantia promiſſionis, voti, contractus &c. ergo illa contraria voluntas non ſe obligandi annullat promiſſionem, deſtruens ſcilicet quid eſſentiale ejus. Attamen ſubtiliter limitat Lug. *diſp.22. ſect.4. nu. 39.* Id enim verum eſt, quando voluntas non ſe obligandi, eſt magis abſoluta, & efficax, quam voluntas promittendi, quod ſanè ordinariè fit cùm promittere ſit facilè, ſed velle ſe obligare eſt grave. Quando verò voluntas promittendi eſſet abſoluta, & efficax magis, quàm contraria voluntas ſe non obligandi, utique valeret promiſſio, & pariet obligationem, in priori magis efficaci voluntate promittendi virtualiter incluſam, & volitam. 33

III. Quando promittens habet voluntatem, & promittendi, & ſe obligandi ad promiſſum, ſed abſque animo implendi, vel cum poſitiva voluntate non implendi promiſſum, valet promiſſio, votum, ac contractus quilibet, & obligationem parit, quamvis talis peccet mendacio, & perfidia contra veracitatem, & fidelitatem. Ratio eſt, quia cum animo non implendi ſtat voluntas efficax ſe obligandi, & ſicut qui promiſit de facto Caſtitatem, v. g. illam tamen poteſt non ſervare, 34

ita

Digitized by Google

ita poteſt fieri, at quis habeat veram intentionem ſe adſtringendi ad Caſtitatem, & ſimul voluntatem eam non ſervandi: alioquin qui jam actu habens concubinam ſine animo dimittendi, ſacros Ordines ſuſciperet, Religionem profiteretur, vel matrimonium contraheret, id validè non faceret, contra omnes. Navar. *c.11. num. 27. Sotus*, *Sanch. Laym.* alii cum Lug. *cit. diſp.* 22. *ſect.* 4. *n.* 36.

35 IV. Nullæ ergo ſimpliciter ſunt promiſſiones, nullamque obligationem inducunt, ſi quis exteriùs proferens verba promiſſionem ſignificantia, 1. voluntatem promittendi, & obligandi ſe poſitivè excludat, & merè promittere ſe fingat. 2. Si proferat animo ſe non obligandi, ſed ſolùm ad ſignificandum firmum propoſitum, ſeu promptitudinem animi ad aliquid faciendum, tunc non obligabitur, niſi ex perfectione virtutis conſtantiæ in propoſitis ſuis, ut ſuprà indicatum. 3. Si proferat vel levitatis, vel ſolius civilitatis gratia, juxta illud vulgare: *verba honoris non ſunt obligatoria*. 4. Si proferat hujuſmodi verba promiſſionis, ſimpliciter neſciens, iis obligationem induci, nec aliunde intendens ſe obligare, quia incognitum non poteſt eſſe volitum. 5. Si proferas verba indifferentia ad ſignificandum, vel promiſſionem, vel ſolùm propoſitum, vel ſolùm urbanitatem, & poſteà dubites, an animo promittendi, an verò propoſiti vel civilitatis tantùm gratia dixeris, non eris obligandus, quia in liberalibus promiſſionibus non cenſetur quis ſe obligare per verba, quæ in utramque partem ſumi poſſunt, ſuntque indifferentia ad ſignificandam vel obligationem, vel urbanitatem, ut rectè docet Lugo *cit. n.* 49. Secus eſſet, ſi verba certò promiſſionem ſignificantia protuliſſes, & poſteà dubitares, an animum promittendi, & te obligandi habueris: tunc enim in utroque foro obligandus eris, quia quilibet prudens præſumitur conformaſſe verba menti ſuæ, & non voluiſſe mentiri, maximè in re gravi, aut voto Deo facto, juxta communem DD. cum Sanch. Lug. *cit. n.* 62.

§. III. *Et externa inſinuata alteri.*

36 PRomiſſio in ſe, & in quovis contractu neceſſariò etiam debet eſſe externa, nimirùm verò interno conſenſu per verba, vel ſigna externa ſufficienter expreſſo, & inſinuato alteri, cui fit promiſſio: atque adeò promiſſio interna tantùm, ſeu ſolo animo facta homini, nullam, nec naturalem in conſcientia, neque civilem in foro externo obligationem parit: idque non ſolùm jure humano, ut omnes ſupponunt, ſed etiam ipſo jure naturali, uti contra *Ledeſm. Mendoz.* & alios docet communis, & vera ſententia DD. cum S. Th. 2. 2. *q.* 8. *ar.* 1. plurimiſque congeſtis Sanch. *l.* 1. *de matr. diſp.* 3. *nu.* 5. Et eam præ ceteris bene probans Card. de Lug. *diſp.* 23. *ſect.* 2. *n.* 31. Ratio vulgaris eſt, quia ad obligationem promiſſionis requiritur acceptatio alterius, alter autem non poteſt acceptare in foro externo, niſi aliquo ſigno externo ſibi notificatam: ergo &c. Sed hæc ratio univerſaliter non videtur convincere: nam poteſt quis aliquid acceptare antecedenter, vel ſub conditione, ſi aliquid ei promittatur, quod vellet ſemper acceptum habere. Item ſi quis ex præſumpta ſolùm voluntate Domini non repugnantis accipit rem alienam, ipſa acceptatione fit Dominus illius rei, ſi verè Dominus interiùs conſentit, vel non diſſentit, quamvis nihil ei dixerit. *Ratio* ergo à priori à Lug. acutè aſſignata eſt, quia obligatio promiſſionis factæ homini eſt, vel ex fidelitatis virtute tantùm, vel etiam ex virtute Juſtitiæ: atqui promiſſio merè interna facta homini, 1. non obligat ex virtute fidelitatis, quia veritas, & fidelitas inter homines neceſſariò requirit ſigna externa, ſicut enim veracitas obligat ad conformanda dicta menti, ita fidelitas obligat ad conformanda verbis facta, adeòque promiſſionibus verbo, vel ſigno externo expreſſis, ergo non ſolis internis promiſſis. 2. Nec poteſt parere obligationem ex virtute Juſtitiæ, ideò enim obligaret Juſtitia, quia alter, cui promittitur, ex promiſſione jus ſibi acquirit: atqui ex ſola promiſſione interna mea nullum alius jus acquirere poteſt: cùm enim jus, vel dominium ſit quid humanum in ordine ad alios homines, quibus Dominus debet præferri in uſu rei ſuæ, neceſſarium eſt, ut ipſi competat, vel attribuatur per aliquid ſenſibile: utpotè per apprehenſionem, traditionem, vel ſaltem promiſſionem ſenſibilem: ergo ad hoc, ut promiſſio aliquid transferat in promiſſarium & aliquam ex Juſtitia in promittente obligationem pariat, neceſſe eſt, ut exprimatur aliquo ſigno externo: ergo nullo modo obligat promiſſio merè interna. Sic *Lug. cit. n.* 31. ulteriùs addens *n.* 32. Etiamſi promittes poſteà exteriùs profiteatur, ſe habuiſſe internam voluntatem, ſi ſolùm pronuntiet ſpeculativè, & narrativè, quid anteà interiùs fecerit, necdum ſufficiet ad obligationem imponendam; ſufficiet autem, ſi pronuntiet practicè ad nunc ſe obligandum. Dixi autem: Promiſſio interna tantùm facta *homini*. alia enim longè eſt ratio de promiſſione facta Deo, ſeu voto: quæ licèt interno tantùm animo accepta ſit, à Deo tamen inſpectore ſemper præſentiſſimo cognoſcitur, & acceptatur, Deoque jus verum ſpiritualе parit: promiſſio autem facta homini merè interna, & nullo ſigno externo prodita, nec ab alio cognoſci, nec acceptari, nec jus illi humanum ſenſibile, & externum parere poteſt, ut modò dictum.

Sed dubium delicatum eſt: utrùm ſaltem omnis promiſſio 37 merè interna, vel etiam externa nondum acceptata ab homine facta ad cauſam piam, v. g. donandi aliquid Eccleſiæ, Hoſpitali, pauperi tali &c. ſemper acceptetur à Deo, & obliget ſimul? Affirmat *Mol. Laym.* alii, eoſque citans Dian. *p.* 8. *tr.* 6. *reſ.* 49. Quia opus bonum à Deo acceptari credendum eſt. Negant autem *Sanch. & Leſſ.* apud eundem *Dian.* Quia quamvis omne opus bonum acceptetur à Deo ad meritum, non tamen ſemper acceptatur ad debitum, ſeu obligationem novam; niſi promiſſio facta ſit ipſi Deo, ac promittentis intentio, vel verba ad ipſum Deum directa ſint: tunc enim erit votum: ſi autem promitto dare eleemoſynam pauperi, non ſtatim voveo illam dare, quia non dirigo promiſſionem ad Deum. *Deinde*, natura promiſſionis reſpectiva eſt ad alium, quare etiam ex conſenſu alterius, debet vim accipere: at hic non conſentit Deus, quia ipſi nihil promittitur, nec conſentit pauper, quia nihil de ipſa promiſſione ſcit, ut ſupponimus: ergo &c. Utraque ſententia probabilis eſt.

Cæterùm cùm, ut mox dicetur, ad promiſſionis obligationem neceſſariò requiratur acceptatio promiſſarii, quæſtio huic coincidens eſt, utrùm etiam acceptatio alterius ſigno externo exprimi, ac promittenti manifeſtari debeat an verò ſufficiat ſola acceptatio interna, præſertim quando promiſſio, vel contractus fiunt ab abſente? Reſp. cum diſt. In promiſſione, donatione, & quovis contractu gratuito incipiente à promiſſione non requiritur, acceptationem alterius manifeſtari promittenti, vel offerenti: in contractibus autem oneroſis, ſeu ex utraque parte obligantibus requiritur, acceptationem utriuſque utrique fieri manifeſtam. Ex. gr. per litteras promittis donare equum, aut ſignificas, te equum tuum ante commodatum, nunc planè donare: quamprimùm ego accepto, etiam ſolo animo interno abſque ullo actu externo, antequam tu quidquam reſcias, jam firmatur promiſſio, & donatio, atque obligationem parit, quamvis ad hoc, ut & tu ſcias, promiſſionem tuam, vel donationem firmam eſſe, meam acceptationem utique ſigno externo manifeſtandam, noſſe debeas. *At verò* per litteras, vel nuntium offers Petro 100. florenos pro equo ſuo, non abſolvetur contractus, antequam acceptatio Petri tibi ab eo manifeſtetur. Sic poſt alios latè Lugo *cit. diſp.* 22. *ſect.* 3. *num.* 27. Ratio diſparitatis eſt, quia ad valorem contractus requiritur, ut voluntas illius volentis dominium, vel jus transferre in alterum, ſenſibiliter conjungatur voluntati alterius, ut ſuprà dictum, atqui in promiſſione, vel donatione gratuita tu ſolus te obligas, & jus in alterum transfers, adeòque tu voluntatem tuam ſenſibiliter ei conjungere debes; alter verò ſe ad nihil obligat, nec jus tibi aliquod tribuit, ſed ſolùm acquirit jus in re promiſſa, vel donata, ad quod jus acquirendum ſufficit ejus voluntas, ſuppoſita tua facultate ſibi ſenſibiliter data. At verò in contractu oneroſo, v. g. dum Petro offers 100. pro equo, uterque debet jus acquirere, ille ad pretium, tu ad equum: adeòque ſicut, ut ille acquirat jus ad pretium, debes ei tuam voluntatem te obligandi ad id ſenſibiliter manifeſtare, ita etiam, ut tu acquiras jus ad equum, debet is tibi voluntatem ſuam ſe obligandi, eumque tradendi ſenſibiliter manifeſtare: facta autem utrinque manifeſtatione perficitur contractus oneroſus. Clarum etiam eſt, contractus tam gratuitos, quàm oneroſos incipientes ab aliqua traditione perfici per acceptationem alterius, antequam ejus acceptatio tibi manifeſtetur, v. gr. mittis Petro 100. florenos, ut vel dono accipiat, vel pro iis equum tibi vendat, quamprimùm is acceptat, vel equum mittere conſentit, contractus abſolutus manet: & Petrus fit dominus pecuniæ, antequam acceptatio ejus tibi innoteſcat. *Ratio eſt*: quia tunc cenſeris implicitè ſaltem inducere Petrum procuratorem tuum, ut tuo nomine acceptet, & ratum habeat contractum tuum: quando autem quis contrahit per Procuratorem plenarium eo conſentiente, perficitur contractus, antequam etiam principali contrahenti ſignificetur. Quæ pro multiplici uſu benè penetranda ſunt.

§. IV. *Atque acceptata.*

OMnis promiſſio in ſe, & in quocunque contractu, ad hoc 39 ut obligationem pariat, ſaltem ex Juſtitia, neceſſariò etiam debet eſſe acceptata ab altero, facta, in quovis caſu: atque adeò promiſſio etiam externa, & inſinuata ſed nondum acceptata à promiſſario, nullam parit obligationem, nec naturalem in foro conſcientiæ, neque civilem in foro externo, idque non tantùm Jure civili, ut conſtat plurimis textibus Juris allegatis apud *Laym.* alioſque citandos, ſed etiam ipſo Jure naturali. Ita contra *Covar. Mol.* & alios quoſdam communis, & vera Sententia. Sotus *l.* 3. *de juſt. q.* 5. *ar.* 3. Sanch. *l.* 1. *de matr. diſp.* 6. Leſs. *l.* 2. *c.* 18. *dub.* 6. Lug. *diſp.* 23. *de Juſt. ſect.* 3. *à n.* 35. Tamb. *l.* 9. *de contr. c.* 7. *§.* 1. *n.* 3. alii. Ratio melior eſt; quia ad inducendam obligationem Juſtitiæ debet promittens

trans-

transferre jus in alterum, ſcilicet promiſſarium, per quod is habeat poteſtatem exigendi rem ſibi promiſſam, atqui hoc jus non poteſt transferri in alterum, niſi illud alter velit accipere, atque defacto acceptet: nam licèt ego ſola mea voluntate poſſim amittere jus meum, vel dominium, non poſſum tamen ſola mea voluntate facere, quòd jus meum, vel dominium in alium tranſeat, niſi volentem; ad hoc enim neceſſario requiritur conſenſus, ſeu unio duarum voluntatum in unum, unius ſcilicet conferentis, vel offerentis, & alterius acceptantis eandem rem: ergo ex promiſſione quacunque nondum acceptata nullum poteſt jus acquirere promiſſarius, conſequenter nulla obligatio ex Juſtitia ex parte promittentis, & conſequenter ulterius abſque injuria, vel injuſtitia, promiſſionem talem nondum acceptatam ſemper pro libitu revocare poterit. Sed nunquid ſaltem teneor promiſſionem à me factam, præſertim Eccleſiæ, vel ad piam cauſam indicare promiſſario, num eam acceptare velit? Reſp. Te non teneri. Ex communi citati omnes, quia nimirùm omnis promiſſio natura ſua reſpectiva eſt, cujus proinde tota vis, & obligatio quæcunque ex alterius partis conſenſu, & acceptatione, tanquam forma ſua dependet: proinde ſecluſa, ad nil prorſus teneris.

40 Dictum eſt hactenus de obligatione Juſtitiæ. Jam quæritur, utrùm promiſſio nondum acceptata ſaltem pariat obligationem ex virtute fidelitatis? Negat cum aliis Vaſq. *diſp. 4. de matr. c. 4. nu. 43.* Affirmat cum aliis Lug. *cit. diſp. 23. num. 41.* Utrumcunque verum eſt cum diſtinctione. Si enim promiſſarius nihil audivit de tua promiſſione, & notitia tuæ promiſſionis nondum ad eum pervenit, nullam prorſus contrahis obligationem, etiam ex ſola fidelitatis virtute: ſi autem promiſſarius ſcivit de tua promiſſione, ejuſque notitia ad eum pervenit, etſi nondum acceptaverit, jam contrahis aliquam (certè tamen valde levem, ut fatetur ipſe Lugo) obligationem implendam ex fidelitate. *Ratio* utriuſque eſt, quia promittens ex virtute fidelitatis tenetur ſua dicta conformare factis, quòd ſi ergo promiſſarius tuam promiſſionem nondum ſcivit, tu ipſe nil dixiſſe cenſeris adhuc, adeoque nulla erit omnino obligatio etiam conformandi dicta factis ex fidelitate; at quando is jam ſcivit tuam promiſſionem, etſi nondum acceptaverit, jam ipſi dixiſſe cenſeris; ideoque obligationem fidelitatis ad conformanda dicta factis contraxiſti. Niſi deinde promiſſarius nolit acceptare: tunc enim ex alio capite ab omni obligatione liber eris, ſic enim ipſe tibi omnem aliam obligationem remittet.

41 Atqui juxta hanc diſtinctionem intelligendum eſt id, quod non pauci abſolutè affirmant, nimirùm promiſſionem nondum acceptatam, ſeu juramento confirmatam, obligare ante acceptationem, quòd quidem abſolutè falſum eſt, quia juramentum ſequitur conditionem actus, cui additur: promiſſio autem nondum acceptata ſuaptè natura non obligat; ergo nec addito juramento obligabit (niſi intentio promittentis fuiſſet, non tantùm promittere, ſed etiam promiſſionem non revocare, ſi alter acceptare velit, tunc enim erit juramentum per ſe ſtans, & obligationem pariens ex virtute religionis, non autem Juſtitiæ. Ut doctè notat *Sanch.*) Diſtinctio ergo adhibenda eſt: nam antequam notitia tuæ promiſſionis ad promiſſarium pervenerit, ad nihil teneris, etſi juraveris, quia illud juramentum non fuit factum DEO, ut ſupponitur, neque eſt factum homini, cùm ei adhuc nihil dixeris, ut ſuprà indicatum. At poſt notitiam promiſſarii de tua promiſſione, etſi nondum acceptata, jam obligaberis, & ex virtute fidelitatis, ut dictum eſt, & ex vi juramenti, ac virtute Religionis, jam enim promiſſario dixiſſe cenſeris promiſſionem tuam, ideoque obligaberis dictum juratum conformare facto, & exequi promiſſionem. Niſi rurſus promiſſarius acceptare nolit; tunc enim is omnia remittet.

42 Ubi etiam hoc advertendum eſt, quòd, licèt obligatio Juſtitiæ ceſſet, revocata promiſſione nondum acceptata, etſi inſinuata promiſſario, etiamſi cum notitia promiſſionis, notitia revocationis non venerit ad promiſſarium, quia nullum ei jus acquiſitum fuit: non tamen ceſſat obligatio fidelitatis, niſi una cum notitia promiſſionis etiam notitia revocationis ad promiſſarium pervenerit, atque addito juramento confirmabitur promiſſio, & obligabit ſimul ex virtute fidelitatis, & Religionis, v. g. per litteras, vel nuntium promiſiſti Petro cum juramento equum, & interea, antequam ad ipſum perveniat, revocas: quòd ſi ante notitiam revocationis ad ipſum perveniat epiſtola, vel nuntius, promiſſio adhuc obligat ex virtute fidelitatis, & conſequenter addito juramento etiam ex virtute Religionis, quia tunc revera Petro manifeſtans promiſſionem tuam, conſequenter fidelitas obligabit te ad conformandum dictis tua promiſſa, niſi alter acceptare nolit. Inſuper dictum fuit *in quocumque caſu*; quamvis enim plures doceant, eſſe quoſdam caſus etiam Jure expreſſos, in quibus promiſſio nondum acceptata obliget, ut revocari nullo modo poſſit, ſed revera in illis ipſis caſibus adeſt acceptatio aliqua, licèt omnino primo intuitu non appareat, & ideo meritò in his revocatio locum habere non poteſt. Patet diſcurrendo breviter per illos caſus.

43 *Primus caſus* eſt. Quando promiſſio facta eſt ad cauſam piam, Eccleſiæ, pauperi &c. ita tamen, ut promiſſio, vel verba promittentis non ſint directa ad ipſum locum pium, v. gr. promitto huic Eccleſiæ, huic pauperi talem, & tantam eleemoſynam, ſed ad ipſum Deum: utpotè promitto Deo, huic Eccleſiæ date calicem &c. hanc promiſſionem revocari non poſſe, etiamſi Eccleſia, vel pauper nondum acceptarit, immo nec ſciverit, fatentur omnes, & meritò; hæc enim promiſſio pia directa ad ipſum Deum eſt ipſiſſimum votum, ſeu promiſſio facta ipſi Deo, ideoque per modum voti ſtatim obligat, ſcilicet ipſo Deo ſtatim acceptante, (ecce acceptationem) ut ampliùs revocari non poſſit.

44 *Secundus caſus* eſt in Jure civili *L. 1. 3. & 4. ff. de pollicitationibus*. Quòd ſi quis civitati, vel Reipublicæ aliquid promiſerit ob cauſam publicam, v. g. ad reparandam ruinam civitatis, ad perficiendum ædificium inchoatum, ob honorem à Republica ſibi exhibitum, gratitudinem, is obligetur, nec poſſit revocare, etiam antequam acceptetur, & in pactum tranſeat. Verùm hinc non infertur, promiſſionem obligare ante acceptationem, quippe Jure naturali requiſitam, & humana lege non tollendam: ſed ſolùm Reſpublica obligat promittentem ad non revocandum, & ipſamet publica lege ejuſmodi promiſſiones ſibi factas acceptat, ut rectè reſpondet Laym. *cit. c. 1. n. 3.* & Lug. *cit. diſp. 23. à n. 45.* addens ejuſmodi promiſſiones acceptari ab audientibus nomine Reipublicæ, quippe per has leges factis Procuratoribus Reipublicæ.

45 *Tertius caſus*, quando aliquid promittitur, vel datur infanti, talis promiſſio, vel datio eſt irrevocabilis ex Jure *L. Jubemus c. de emancipatione*. Verùm hæc lex ſolùm loquitur de emancipatione, non de aliis rebus promiſſis. Ratio diſparitatis patebit infra in fine. Caſus ergo communiter receptus eſt, quando promiſſio facta eſt infanti abſenti, ſeu directè, aliquo præſente, qui nomine infantis acceptet, v. gr. promitto tibi Paulo, iſti infanti date alimenta &c. hanc promiſſionem revocari non poſſe, etſi non ipſe infans, ſed tu tantùm acceptes, communiter docent DD. Sed vides jam etiam hìc eſſe acceptationem factam à tertio, videlicet re præſente, quaſi conſtituto legitimo Procuratore in re utili infantis. Sic Tamb. *cit. tract. 6. cap. 7. §. 3.*

46 *Quartus caſus* addi poſſet in legato: nam ut legatarius acquirat jus ad legatum ſibi deſtinatum, non videtur requiri ejus acceptatio; immo nec notitia de eo, ſed ſtatim ſecuta morte teſtatoris legantis, res legata ad legatarium pertinet. At reverà etiam in legatario requiritur ſubſequens acceptatio; alioquin certè legatum ſibi non acquiret. Itaque lex propter bonum publicum diſpoſuit, hac acceptatione poſita, acquiſitionem legati retrotrahi ad tempus mortis teſtatoris, quaſi tunc fieret, cùm teſtator poſt mortem jus transferre ampliùs non poſſit: ut docetur in materia de Teſtamentis.

47 Dicta hactenus de acceptatione neceſſaria ad obligationem promiſſionis, etiam intelligenda ſunt de valida remiſſione debiti, ut ſi ego tibi remittam debitos mihi 100. aureos, ante acceptationem tuam non obligor remiſſione facta, ſed eam pro libitu revocare, ac debitum adhuc exigere poſſum. *Ratio eſt*, quia etiam remiſſio debiti aliqua donatio eſt, & ut vocatur condonatio, & per eam transferri debet jus meum, quod ut creditor habeo in te debitorem meum, ſed non poteſt jus transferri in alterum ſine ejus acceptatione, ut ex dictis patet: ergo &c. Sic Lug. *cit. diſp. 23. n. 54.* Aliud autem eſt in ſola ceſſione, vel renuntiatione juris, quod habeo in alterum: tunc enim non requiritur acceptatio alterius, cùm nullum jus in alterum transferam, ſed ſolùm juri meo renuntiem, & ſic lex ſuprà caſu 3. allata diſponit emancipationem infantis fieri poſſe ſine ejus acceptatione, quia in emancipatione pater nil transfert in filium, ſed ſolùm cedit patriæ poteſtati, qua poteſtate legitimè dimiſſa, filius, vel infans ſtatim revertitur ad ſuam naturalem libertatem. Sic conjux remittens alteri conjugi culpam adulterii, non poteſt eam remiſſionem ampliùs revocare, quamvis illam alter conjux neſcierit, nec acceptarit, quia hæc eſt mera ceſſio, ſeu renuntiatio juris, quo conjux innocens poſſet alteri nocenti jure negare debitum &c. non verò eſt remiſſio debiti, ſeu translatio juris in alterum; quod notent Confeſſarii adulterorum, ut nec ignaris hoc jus indicent: ignaros autem ſuaviter ad reconciliationem, & ceſſionem illius juris inducant. His ſuppoſitis de neceſſitate acceptationis ad obligationem promiſſionum, videnda nunc ſunt requiſita ad legitimam acceptationem.

§. V. *Acceptata legitimè ab altero.*

ASSERTIO IV.

48 *OMnis promiſſio, ut valida ſit, & obligationem inducat, debet eſſe acceptata legitimè, hoc eſt, ab ipſo promiſſario, ſeu illo, cui promiſſio facta eſt, aut ejus legitimè*

vices

vices gerente, & audiente, & abſolutè : non tamen neceſſariò externè, & expreſsè : niſi in contractibus oneroſis, nec neceſſariò vivente adhuc promittente, vel donante liberaliter per ſe ipſum. Percurramus breviter ſingula.

§. I. *Ab ipſo promiſſario, vel ejus legitimè vicesgerente.*

49 CErtum apud omnes. Nam ſicut promittens ſolùm poteſt ſe ipſum, & in ſua re, vel facto obligare, ſic è converſo acceptans ſibi tantùm acceptare, vel ſtipulari, & acceptando jus acquirere poteſt : & non alteri ad ſe non pertinenti, ut expreſsè habetur *L. ſtipulatio, ff. de verbor. obligat.* & alii adeòque omnis promiſſio, ut obliget, debet eſſe acceptata, vel ab ipſo promiſſario, cui promiſſio facta eſt, vel ejus legitimè vices gerente, cui ſcilicet per Leges conceſſum eſt pro ipſo ſtipulari, ſeu acceptare promiſſionem, ac promiſſorem obligare. Hujuſmodi eſt omnis, qui alterius juri ſubjectus eſt, vel ſub alterius poteſtate conſtitutus eſt, juxta jus cit. Itaque pro alio abſente promiſſionem acceptare, & ſtipulari poſſunt ſequentes.

50 I. Abſentis delegatus, vel mandatarius, cui ſcilicet ab abſente expreſsè mandatur, atque ad id ab eo deputatur, ut loco ſuo promiſſionem quamlibet acceptet, tunc enim promiſſarius abſens cenſetur moraliter præſens in illo ſuo delegato, & juxta notam Regulam Juris. *Quod quis per alium facit, per ſeipſum facere cenſetur*. Quò ſpectat etiam is qui pro alio ſtipulatur, quando, & quatenus etiam ſua intereſt ejuſmodi acceptatio, ut infrà patebit : tunc enim non tantùm eſt acceptatio, pro alio, ſed etiam pro ſe.

51 II. Filiusfamilias pro patre : ſervus, mancipium (non item ſervus conductitius ad ſervitia, cùm non ſit perfectè ſubditus, pro domino ; Regularis pro Prælato, vel Monaſterio ; Clericus pro ſuo Epiſcopo, vel Capitulo &c. ſtipulari poſſunt, quamvis iis liberum maneat, ſtipulationem ſuo nomine factam poſteà ratam habere, vel reſpuere Laym. hic *c. 1. nu. 4.* Ratio eſt : quia iſti propter arctam conjunctionem cenſentur quaſi una perſona cum iis, pro quibus ſtipulantur, ſeu obligationem acceptant.

52 III. Qui aliorum adminiſtratores ſunt, ut pater pro filiofamilias, Tutor pro pupillo, Curator pro minorenni, ſecundùm communiorem ſententiam, Magiſtratus, vel Judex pro ſubditis, Prælatus, vel Parochus pro propria Eccleſia in cauſis piis, vel rebus ad Eccleſiam pertinentibus validè ſtipulantur, ut in utroque jure habetur. *Ratio eſt eadem*, quæ ſuprà. Et inſuper quia ejuſmodi acceptationes plerumque etiam redundant in bonum acceptantis, bonum enim filiifamilias eſt etiam bonum patris ; bonum Eccleſiæ eſt etiam bonum Prælati, vel Parochi &c.

53 IV. Quilibet poteſt ſtipulari pro muliere ob favorem dotis, aut donationis ad nuptias. Item quilibet pro cauſa pia : nam cauſæ piæ eundem favorem habent, quem habet dos. Sic Jura habent apud DD. paſſim, & videre potes Dian. *p. 8. tr. 6. reſ. 69.* Cæterum ſtipulari, ſeu acceptare pro alio certè non poſſunt, niſi in caſu, quo ſua etiam intereſt acceptatio. 1. Filius emancipatus pro patre. 2. Filius quivis pro matre. 3. Frater pro fratre. 4. Servus conductitius tantùm pro Domino : hi enim non ſunt ſubjecti illorum poteſtati. Dubium autem eſt, an poſſit ſtipulari pater pro filio emancipato, aut mater pro filio quocumque. Utrumque affirmat *Sanch.* cum aliis. Alii non pauci negant utrumque probabiliter. Sed lege Sanch. *l. 1. de matr. diſp. 7.* per totum, & te curioſum non pœnitebit.

§. II. *Et ab audiente.*

54 AD legitimam acceptationem ſecundò requiritur, ut qui acceptat, audiert promiſſionem, vel donationem ſibi factam : idque, vel ab ipſo Domino, ſive coram, ſive per Epiſtolam ab ipſo legitimè ſubſcriptam, vel ab alio internuntio legitimo, ſcilicet per ipſum Dominum deſignato, (non item ab alio fortuito ſolùm audiente, vel referente) Ita cum Juriſtis Theologi communiter. Sanch. *l. 1. de matr. diſp. 6.* Molin. *diſp. 264.* Lug. *cit. diſp. 23. ſect. 5. n. 72.* Tamb. *l. 6. c. 7. §. 5. n. 9.* & alii paſſim. Ratio eſt, quia ſolus dominus, vel ejus legitimè vices gerens poteſt transferre in te jus ad rem ſuam per validam promiſſionem, vel donationem, non verò quilibet tertius fortè audiens ſine legitima commiſſione ipſi data (etſi tunc adhuc contrahat aliquam obligationem ex fidelitate, juxta ſuperiùs dicta) ergo, niſi dominus per ſe, vel per alium per ſe deputatum hanc translationem tibi legitimè notam faciat, ſe animum verum transferendi habuiſſe, non potes judicare, nec conſequenter acceptare promiſſionem tanquam obligantem ex Juſtitia.

55 Non ergo ſufficit, ſi audieris ejus promiſſionem, vel donationem tibi factam à quocumque alio tertio, qui caſu audivit, vel conſcius fuit ob dictam rationem : niſi fortè in caſu, quo promittens loqueretur coram multis eo animo, ut ſic ſua promiſſio perveniat ad promiſſarium ; eo modo, quo teſtator loquitur coram Notario, vel teſtibus, ut cognitio ſuæ ultimæ diſpoſitionis perveniat ad hæredem viventem : immo fortè adhuc nondum natum, nam reverà tunc præſentes audientes, & cognoſcentes promittentem loqui eo animo, ut notitia promiſſionis ad promiſſarium perveniat, deſignantur, & deſtinantur ad ferendam illam notitiam, & non ſunt meri tertii miſſi, quòd innuit *Lugo cit.*

Quin etiam, ut pro abſente alius legitimè acceptare poſſit promiſſionem, neceſſe eſt, ut promittens promiſſionem ſuam ad præſentem ipſum dirigat, & non ſufficit : ut dirigat ad ipſum promiſſarium abſentem præſente audiente. E. g. Si dicas, promitto tibi Petro præſenti, Paulo donare equum, nuptui dare filiam &c. tunc ſi Petrus præſens alius pro Paulo legitimè acceptare poſſit juxta dicta, & acceptet, valebit promiſſio, & obligabit promiſſorem. Secus, ſi legitimè acceptare nequeat. Contrà verò, ſi, præſente licèt, & audiente Petro, dicas : promitto, vel dono hunc equum Paulo, deſpondeo ipſi hanc filiam &c. tunc quiſcunque præſens acceptet, etiam aliàs legitimè acceptare potens, ut Tutor, Curator &c. (excepto ſolo, ſi ille præſens fuiſſet à Paulo ad hanc promiſſionem acceptandam expreſsè deputatus, tunc enim Paulus cenſeretur præſens in illo, ut ſuprà notatum) nil operabitur ejuſmodi acceptatio, eſtque perinde, ac ſi nulla prorſus fuiſſet : unde tu eam promiſſionem pro libitu poteris revocare ante aliam abſentis acceptationem. *Ratio eſt*, quia cùm hoc modo nulla tatione contrahatur cum præſente, ſed ſolùm cum abſente, hujus aſſenſus erit expectandus. *Communis DD.* 56

§. III. *Et abſolutè.*

REquiritur ad validam ſtatim acceptationem, ut promiſſarius acceptet abſolutè, & non conditionatè : ſi enim conditionata ſit acceptatio : ut accepto à te promiſſum equum, ſi ita facturus ſim : accepto promiſſum matrimonium, ſi pater conſentiat : ſi conjux mortua ſit &c. omnino expectari debet conditio, ad hoc, ut promiſſio obliget, ut de ſe patet, & jam ſuprà indicatum de promiſſione conditionata. Una, aut altera dubia conditio explicanda. 57

Una eſt. Quid ſi promiſſarius hoc modo acceptet promiſſionem : *accepto, ſi tu vis, ſi tibi placet?* Reſp. Sufficere hanc acceptationem, nam ſi ego tibi promitto, vel dono tibi aliquid præſenti, jam volo, & mihi placet, ut acceptes, & habeas : ergo conditione ſubſiſtente, ſufficienter acceptas. Dico tamen : *tibi præſenti* ; Nam ſi tibi abſenti per Epiſtolam vel nuntium aliquid promitterem, non ſemper ſufficeret talis acceptatio, quia potuit contingere, ut ego interim animum mutaverim, & jam nolim amplius tibi donare, vel promittere, & conſequenter conditione non amplius ſubſiſtente, nec tu validè poſſis acceptare. 58

Altera eſt. Quid ſi ita acceptes, v. gr. *accepto tuam promiſſionem, ſi tu eam ſervare velis*, vel : *remitto tuæ voluntati, ſi velis promiſſo ſtare?* Reſp. Non ſufficere, nullam eſſe ejuſmodi acceptationem : Sic enim acceptando relinquis promittentem ſine omni obligatione ſervandi promiſſum ; ergo & promiſſionem nullam relinquis, cùm de eſſentia promiſſionis, ſit obligatio. Cæterum in omni acceptatione valida neceſſariò ſupponitur illa conditio velut eſſentialis. *Si promiſſio vera ſit, ſi verè promittis :* omnino enim requiritur, ut acceptatio ſit circa promiſſionem veram, non autem fictam, alioquin clarè nihil acceptabis. Quinimò, etiamſi ego tibi verè promiſiſſem, ſed tu putans me fingere, vel jocari, nihilominus acceptes, non erit ſufficiens acceptatio, quia tu acceptare non potes, niſi id, quod cognoſcis, cùm ergo non cognoſcas, niſi fictam promiſſionem, fictam ſolùm acceptas : hoc eſt, acceptas nihil. *Sanch. Tamb. cit.* 59

§. IV. *Non tamen neceſſariò externè, & expreſsè, niſi in contractibus oneroſis.*

IN Liberali promiſſione, donatione abſenti facta, non neceſſario requiri acceptationem externam ſenſibilem promittenti manifeſtam, ſed benè in contractibus oneroſis, jam aſſertum habes. §. 3. Similiter in promiſſionibus, donationibus, vel contractibus liberalibus gratuitis non neceſſario requiritur acceptatio expreſſa, ſed etiam ſæpè regulariter ſufficit tacita per ſilentium : in iſtis enim merè lucrativis contractibus ſilentium arguit acceptationem : ſi enim ergo liberaliter offeram 100. aureos, dotem pro nuptiis &c. & tu id ex me audiens taceas, approbare, & acceptare convinceris. Ex communi Sanch. *lib. 1. de matrim. diſp. 6. n. 11.* multiſque c. Dian. *pag. 8. tract. 7. reſ. 106. citati à* Tamb. hic *l. 6. tr. 9. c. 7. §. 1. n. 19.* Ratio eſt, quia in re ſibi utili, & ex qua non niſi commodum ſequitur, maximè locum habet illa Regula Juris. *Qui tacet, conſentire videtur*. Dixi tamen *Regulariter*. Poteſt enim contingere non raro ſilentium oriri ex verecundia, ne offendatur promittens, ſi non acceptem. Immo aliquando ex ipſa re oblata, vel promiſſa, utpotè tam parva, vili, & indigna, oriri 60

poteſt

Google

poteſt, ut ſilentium oſtendat potiùs rem deſpici, quàm approbari, uti rectè notat Tamb. modò *cit. n.* 20.

At verò in contractibus oneroſis, & utrimque obligationem inducentibus, ut venditione, emptione &c. omnino requiritur, ut dum promiſſio unius offertur alterius præſentis acceptatio expreſſa ſequatur ſtatim, & plerumque incontinenti, niſi alter moram deliberandi faciat. Alioquin ſi mercatori, verbi gratia ſpondeas pro merce tali dare centum aureos, iſque taceat, vel ad alia negotia vos conferatis, & poſtea dicat is, ſe contentum eſſe, & pretium promiſſum acceptare, poteris tu interim ſenſum revocaſſe, niſi ipſi interim copiam, & tempus deliberandi conceſſeris.

§. V. *Neque neceſſario vivente adhuc promittente, vel donante liberaliter per ſe ipſum.*

61 QUando aliquis per ſe ipſum verbis, vel Epiſtola tranſmiſſa tibi aliquid liberaliter promiſit, vel donavit, non eſt neceſſe, ut vivente adhuc ipſo promittente, vel donante, acceptes promiſſionem, vel donationem tibi factam, ſed (niſi ipſe ante mortem revocaverit) etiam poſt mortem tu promiſſarius, vel donatarius acceptare potes, immo & hæres tuus. Uti contra alios rectè docent *Sanch. Leſſ.* apud Tamb. cit. n. 13. Ratio eſt, quia quouſque promiſſio, vel donatio non revocatur, cenſetur etiam poſt mortem durare: unde & apta, ut hæres tuus eam adhuc acceptare poſſit. Neque poterunt hæredes defuncti ejuſmodi promiſſionem ab ipſomet non revocatam ampliùs revocare, cùm jus revocandi perſonale ſit, nec tranſeat ad hæredes: uti docent *Bartol. Clarus, & alii* apud Tamb. *c. nu.* 18. Multò magis ergo, quandocumque ejuſmodi promiſſio vel donatio jam acceptata fuit à promiſſario, vel per ſe ipſum, vel per ſuum legitimè vices gerentem; atque re nondum tradita, promittente, vel donante è vivis ſublato: poſtea hæredes ejus promiſſionem, vel donationem revocare poterunt: Quia hoc caſu nec ipſe promiſſor, cui hæredes ſuccedunt, ejuſque perſonam repræſentant, in vivis revocare potuiſſet. Tranſit ergo obligatio ad hæredes; quemadmodùm & actio promiſſarii ad ejus hæredes devolvitur, nam hujuſmodi promiſſionem jam acceptatam tranſire ad hæredes, ad rem ex juſtitia tradendam promiſſario, vel ejus hæredibus ex communi Juriſtarum, & Theologorum docetur in materia de Teſtamentis.

62 Dixi autem notantiſſimè: *Quando aliquis per ſe ipſum promiſit, vel donavit.* Secus, ſi promiſſio, vel donatio commiſſa, vel mandata ſit, ut fiat per alium, nuntium, vel mandatarium: tunc enim non potuit ampliùs validè acceptari poſt mortem promittentis, vel donantis, ſed, ſi interim dum nuntius, vel mandatarius ad promiſſarium pervenit, promiſſor moriatur, promiſſio omnino exſpirat, ita ut ampliùs acceptari nequeat à promiſſario, nec res promiſſa tradi debeat, ſed hæredibus defuncti accedat, uti docet communis, & verior Sententia DD. meique omnes Sanch. Mol. *t.* 2. *diſp.* 263. Laym. *cit. c.* 1. *num.* 5. Et ſaltem quoad forum externum habetur expreſsè *L.* 2. *§.* ſed ſi quis donaturus 6. ff. de donationibus; ibi. *Sed ſi quis donaturus mihi pecuniam, dederit alicui, ut ad me perferret, & anteà mortuus erit quam ad me perferat, non fieri pecuniam dominii mei conſtat.* Ratio eſt. Quia donatarius in hoc caſu vel haberet jus acceptandi ex vi pacti, promiſſionis, vel ex vi mandati. Non ex vi pacti, quia mecum immediatè nihil adhuc pactus eſt, neque ex vi mandati, quia mandatum extinguitur per mortem mandantis, ſi executioni nondum dari cœpit. *L. mandatum* 15. *C. mandati.* Quod autem habetur in Jure canonico c. ſi tibi abſenti de præbendis in 6. *Si expedita ſit gratia ex parte concedentis, licèt is moriatur, antequam ad executionem proceſſum ſit, tamen executor nihilominus exequi debet:* patenter ſolùm decretum eſt in proviſionibus Beneficiorum, diſpenſationibus, & ejuſmodi gratiis, quæ ex debito officio Eccleſiaſticæ poteſtatis procedunt, ut ea ex parte conferentis valida, & irrevocabilia cenſeantur, quia tunc conferens non agit proprio jure, & dominio (ut fit in propoſito) ſed jure Eccleſiæ, & ut adminiſtrator. Licèt etiam tunc alteri dominium, & jus non acquiratur, antequam directè conſenſum præbeat.

63 Nihilominus non improbabilis eſt contraria Sententia abſolutè confirmans promiſſionem, vel donationem liberalem, ſive facta ſit ab ipſo promittente, vel donante, ſive mediante nuntio, vel mandatario, non exſpirare per mortem donanti, ſed ſemper etiam poſt ejus mortem validè acceptari, recipi, & acquiri poſſe: Quia mandatum favorabile cùm ſit mera gratia facta, non debet exſpirare morte mandantis, juxta c. *ſi ſuper gratia de offic. deleg. in* 6. etſi nonnulla ſubſiſtente diſparitate: Ita docent Emman. Sà. *Ver. donatio n.* 29. Diana *p.* 8. *tr.* 6. *reſol.* 95. Tamb. *cit. lib.* 9. *de contract. tract.* 9. *cap.* 7. *§.* 6. *nu.* 17. *& lib.* 8. *Decal. cap.* 1. *tract.* 4. *§.* 5. *nu.* 11. in hoc notabili caſu. Titius æger famulo ſuo dedit vas argenteum, ut ſuo (Titii) nomine dono traderet Cajo: at famulus nequam non tradidit, ſed retinuit doloſè uſque poſt mortem Titii. Quæritur jam, cujus ſit illod vas? Communis reſponſio eſt, ejus hæredem. Quæritur rurſus, ad quid jam famulus obligetur Molin. *t.* 2. *diſp.* 236. a. 7. cum aliis contendit ex communi à famulo duplicatam deberi reſtitutionem: Cajo enim donatario debebit vaſis æſtimationem: propter damnum, quod ei intulit, dum ei donum non tradidit, vel ſaltem ſignificavit, ut potuiſſet illud acceptare, & ſic jus in donum acquirere: hæredibus autem debet reſtituere vas quia cùm omne mandatum exſpiret morte mandantis; illud autem mandatum Titii ante ejus mortem non habuerit effectum, jam nunc vas illud non pertinet ad Cajum donatarium, ſed ad hæredes defuncti Titii: niſi fortè donatio facta fuerit ad piam cauſam: tunc enim in favorem animæ præſumitur mandatum ſubſiſtere. Sic ferè *Molina*. Verùm duplicata hæc reſtitutio dura nimis videbitur famulo: ideò probabilis videtur Sententia modò allata, ſufficere nimirum, ſi famulus reddat ipſum vas Cajo donatario tantùm, quia nimirum ſatis eſt probabile, mandatum illud, cùm ſit favorabile, & ex gratia datum, non exſpirare cum morte mandantis, ſicut non exſpirant cæteræ gratiæ factæ: ut conceſſiones Privilegiorum &c. Neque hæredes rationabiliter deberent eſſe inviti, cùm alias ex mente defuncti ad ipſos non perveniſſet.

§. VI. *Semper obligans ex virtute fidelitatis.*

NImis clarum eſt, omnem promiſſionem, juxta ha- 64
ctenus dicta, legitimè factam, ac acceptatam obligare ad ſui impletionem, ſaltem ex virtute fidelitatis, qua quis tenetur ſua dicta conformare factis, & cum fide à ſe data alteri: Definitur enim promiſſio *deliberata, & ſpontanea fidei obligatio alteri facta* &c. Certum eſt etiam, promiſſiones ſæpiſſimè obligare ex Juſtitia, adeoque mortaliter ex genere ſuo, quando nimirum ita determinat vel lex Divina: ut in matrimonio, ſponſalibus, & ſimilibus, vel lex humana: ut in contractibus, & pactis veſtitis, aut ipſa lex naturalis; ut in omni contractu oneroſo: ſecundùm omnes, Sed

Quæſtio difficilis eſt, & maximè practica, quanta ſit 65
obligatio promiſſionis cujuſvis in genere, etiam liberalis? Duæ ſunt Sententiæ oppoſitæ. I. Aſſerit, omnem promiſſionem ſeriam generaliter ex genere ſuo obligare ſub mortali; ſi nimirùm ſit quantitas materiæ ſufficiens, utique multò, duplo, aut etiam triplo major, quàm requireretur ad furtum mortale; quia promiſſor agit de proprio: fur de alieno. Navar. *cap.* 18. *n.* 6. Leſſ. Filliuc. alii apud Dian. *p.* 2. *tr.* 17. *reſol.* 9. II. Sententia indiſtinctè affirmat, omnem promiſſionem obligare ſolùm ſub veniali per ſe loquendo ſecluſo damno, vel ſcandalo. *Cajet. Sot. Armil. Sà, Molin.* aliiſque congeſtis Sanch. *de matr. l.* 1. *diſp.* 5. aliique *cit.* Verùm diſtinctè, & media via incedendum, & dicendum eſt id totum pendere ex intentione promittentis, quæ quadrivaria eſſe poteſt. 1. Si voluit ſe obligare expreſsè ex virtute fidelitatis tantùm. 2. Si voluit ſe obligare expreſsè virtute juſtitiæ. 3. Si voluit ſe obligare graviter in re gravi, non cogitans tamen ex qua virtute. 4. Si voluit ſe obligare ſimpliciter in re gravi, non tamen cogitans, vel determinans, an graviter, vel leviter, aut ex qua virtute, qui modus ſolet eſſe communiſſimus. Jam pono 4. breves, & claras.

Reſolutiones.

I. SI *promittens liberaliter voluit ſe obligare expreſsè ex* 66
virtute fidelitatis tantùm, obligabitur ſolùm ſub veniali: ac generaliter omnis promiſſio, obligans ſolùm ex virtute fidelitatis, obligat ſolùm ſub veniali per ſe loquendo, & ſine onere reſtitutionis ſi promiſſum non ſervetur. Ita DD. ſecundæ Sententiæ. Et expreſsè Lugo *diſp.* 23. *ſect.* 9. *n.* 72. alii apud ipſum. *Ratio eſt.* Quia promittere, & velle ſe obligare ex fidelitate tantùm eſt dare fidem alteri de re facienda, ac per hoc conſequenter eſt dare alteri rationabilem ſpem tantùm (non jus aliquod propriè dictum) per quam is à te prudenter expectat rem promiſſam, atqui deludere ejuſmodi fidem, & ſpem datam, certè ex ſe non niſi leve eſt, nec gravem continet turpitudinem: continet enim ſolùm turpitudinem infidelitatis, ut nimirùm turpe, & inhoneſtum ſit contra conjunctionem, & ſocietatem humanam fidem datam non ſervare: ut proinde quis dignus non ſit, cujus promiſſionibus fidatur, quæ certè turpitudo gravis non eſt: ſicut enim mendacium contra virtutem veracitatis tantùm ſecluſo damno, vel ſcandalo, per ſe non continet malitiam gravem, & mortalem, ſed venialem tantùm, licèt mentientem reddat indignum fide in dictis ſuis: ita deceptio in promittendo, ſeu non ſervare promiſſa contra virtutem fidelitatis per ſe non continet gravem malitiam, ſed venialem tantùm, qui per hoc non violatur jus alterius, ſed ſolùm ſpes concepta; ac per hoc

ſolùm

ſolùm deformatur promittens, qui ideò, quòd non ſervet promiſſum, indignus ſit, cujus promiſſis alii fidant, adeoque violatur ſolùm debitum morale honeſtatis; vel debitum aliquod legale, & juſtitiæ legalis, & conſequenter, etſi pecces ejuſmodi promiſſionem non ſervando, vel revocando, ab onere tamen reſtitutionis liber eris. Dixi tamen ſemper: *per ſe loquendo*; nimirùm ſecluſo ſcandalo gravi, quod ſemper cavendum eſt: aut damno gravi, quod ex promiſſione liberali non ſervata, fortè ſequeretur promiſſario: ut, v. g. ſi ex eo, quod ego tibi promiſi mutuare frumentum, & non mutuavi poſteà debuiſti tu cariùs emere, quàm valebat tempore promiſſionis: tunc enim ſine dubio pecco contra juſtitiam graviter pro ratione materiæ, & quantitatem damni reſarcire debebo ſecundùm omnes.

67 II. *Si promittens, etiam liberaliter, voluit ſe expreſsè obligare ex virtute Juſtitiæ, obligabitur ſub mortali ex genere ſuo: ſcilicet in re gravi, & cum onore reſtitutionis, ſi non ſervetur promiſſum, & conſequenter abſque tali onere promiſſionem revocare non poterit. Et generaliter omnem promiſſionem, vel contractum obligantem ex juſtitia obligare ſub mortali cum onere reſtitutionis, apud omnes in confeſſo eſt*. Et hoc fortè intendunt DD. plurique 1. Sententiæ. *Ratio eſt:* Quia velle ſe obligare ex virtute juſtitiæ ad aliquid dandum, vel faciendum, eſt velle transferre in promiſſarium jus aliquod ad rem promiſſam, ac velle ſe ita conſtituere illi debitorem illius rei, ac ſi ab illo aliquid accepiſſet ad conferendum ipſi hoc jus, quod enim pro pretio facere poſſum contractu oneroſo, poſſum etiam facere contractu gratuito; cùm quilibet de re ſua poſſit pro libitu diſponere, & ſicut donando alicui domum v. g. transfero in ipſum jus ad rem, & jus in re: ita ſanè liberaliter promittendo, ſi velim præfato modo, poſſum in ipſum transferre jus ad rem, & per hoc me conſtituere debitorem ex juſtitia, prout de facto fit in promiſſionibus ſtipulatis: atqui ſuppoſita ejuſmodi translatione juris in alterum circa rem gravem, graviter etiam ſanè læderetur in ſuo jure promiſſarius, ſi promiſſum non ſervaretur: ergo talis promiſſio etiam liberalis obligat ſub mortali ex genere ſuo; nimirùm in materia gravi, de qua mox.

68 III. *Si promittens liberaliter rem gravem voluit verè ſe graviter obligare, etſi non cogitet ex qua virtute, tunc certè obligatur ex virtute Juſtitiæ, adeoque graviter*. Ita expreſsè Molin. *to.2. diſp.262.* Lugo *cit. n.90. Ratio eſt:* Quia non poteſt ſe obligare graviter ex ſola fidelitate, ut in primo caſu oſtenſum eſt: ergo tantùm ex juſtitia, neque obligatio gravis ex promiſſione liberali oriri poteſt, niſi ex eo, quòd promittens voluerit transferre jus ad rem in promiſſarium, ſicut in caſu præcedenti: hac autem translatione juris facta jam exurgit obligatio gravis ex juſtitia ad implendum promiſſum in re gravi; ſermo enim ſemper eſt de re gravi; nam ex una parte, ſi res verè levis ſit, qualitercunque intendat ſe obligare promittens, non exurget obligatio gravis ſub mortali ob materiæ incapacitatem, juxta communem doctrinam in materia de legibus, & præceptis: immo etiam de votis, & juramentis promiſſoriis. Ex alia autem parte omnes conſentiunt in promiſſionibus gratuitis ad obligationem, & violationem mortalem requiri majorem longè materiam, & quantitatem rei promiſſæ, quàm requireretur ad furtum mortale, ut jam ſuprà indicatum eſt. Et placet Regula data à Sanch. *lib. 1. de matr. diſp. 6. n.24.* requiri ſcilicet quadruplo majorem, quàm in furto mortali, v. g. Si huic homini furari unum florenum eſſet mortale, ut pecces mortaliter, non ſervando promiſſum cum intentione te graviter obligandi, requiritur res promiſſa pro 4. florenis. *Ratio* jam dicta eſt: Quia longè minùs offendit, qui non dat rem ſuam, quamvis promiſſam, quàm qui alienam furto rapit. Et certè, qui rem ſuam liberaliter promiſit, non debet tam rigoroſe, & æquè urgeri ex ſua liberali munificentia, ac alius ex delicto furti.

69 IV. *Si promittens voluit ſe ſimpliciter obligare etiam in re gravi, non tamen cogitavit, vel ſe determinavit ex qua virtute, aut an graviter, vel leviter*, (qui modus promittendi ſolet eſſe quotidianus) *obligabitur ſolùm venialiter ex virtute fidelitatis*. Ita Mol. & Lugo modò citati. *Ratio eſt*: Quia homines quando aliquid promittunt liberaliter, abſtrahendo, vel non attendendo ad qualitatem, vel quantitatem obligationis, ſi nil aliud addant, non intendunt, nec cenſeri poſſunt ſe velle obligare, niſi ad id, quod requirit natura promiſſionis liberalis ex genere ſuo: ſed hæc non requirit niſi obligationem levem ex ſola virtute fidelitatis, ut ſupra dictum: ergo &c. Certè nec ipſe promiſſarius ex tali promiſſione aliquid ampliùs expectat, & imprudens; vel imprudens meritò judicaretur etiam, ſi cum eodem rigore expectaret ſibi liberaliter promiſſum, quo ſolet expectari imposterum id, quod debetur ex Juſtitia. Denique promittens etiam in hoc caſu eſt dubius, an graviter, vel leviter obligetur: ergo ſicut in lege, vel præcepto, quando dubium eſt, an obliget graviter, vel leviter, poſſum eligere, quod minus eſt, ſcilicet obligationem levem, ita à fortiori in promiſſione, quæ eſt quaſi lex privata, quam ſibi imponit promiſſor. Hinc meritò dicunt *Molina*, & *Lugo* in promiſſionibus liberalibus ut plurimum deeſſe, & in dubio præſumendum, defuiſſe animum obligandi ſe ex juſtitia. Et Sanch. *lib.1. de matr. diſp.5. nu.21.* monet plurimas promiſſiones excuſare à mortali, quia non intendunt homines ſe obligare præcisè, & ſimpliciter, ſed ex quadam benevola honeſtate, ut jam in proverbium abierit: *Verba honoris non ſunt obligatoria*.

Dixi autem notanter 1. Quando promittunt *liberaliter*; 70
de ſolis enim promiſſionibus liberalibus reſolutio loquitur: nam in promiſſionibus, & contractibus oneroſis debet adeſſe, & in dubio regulariter præſumitur adfuiſſe animus obligandi ſe ex Juſtitia; adeoque pro ratione materiæ, graviter, vel leviter: nam in contractu oneroſo promittens ex Juſtitia debet habere talem intentionem, vel animum, ne decipiat alterum, obligando ipſum ex Juſtitia, ſine animo ſe ei viciſſim obligandi.

Dixi 2. *Si nil aliud addant*. Nam ſi promittens libera- 71
liter in hoc 4. caſu addat juramentum, vel ſcripturam publicam, vel quid ſimile, quo promiſſio in pactum veſtitum legibus confirmatum tranſeat, aut verbum aliquod ſignificans rigoroſam obligationem, v. g. Seriò ſcilicet, & non urbanitatis gratia, vel cauſa dicens. *Obligo me quantum poſſum, ad hoc, vel illud faciendum*: jam ſignum eſt, ſe voluiſſe obligare graviter, adeoque ex Juſtitia, juxta dicta in 2. & 3. caſu. E contrà autem ſigna, & indicia dignoſcendi non adfuiſſe animum te obligandi ita graviter; ſunt ſi rogatus fuiſſes, an voluiſſes obligare te ſub mortali, certò reſpondiſſes, te nolle, aut, ſi requiſitus, ut promiſſionem tuam juramento firmes, id recuſes, non ob ſolam juramenti reverentiam, ſed ne adſtringaris tantoperè ad obſervandam promiſſionem. Juramentum enim promiſſioni aliàs ſub veniali ſolùm obliganti, in materia ſufficienti addit ſpecialem obligationem ſub mortali ex virtute Religionis ob reverentiam Divini Nominis in teſtimonium invocati.

S U B S E C T I O.

Quibus modis ceſſet obligatio promiſſionis cum dubiis aliquot expreſſis?

S U M M A R I U M.

72 *Quibus modis expirat obligatio promiſſionis?*
73 *Si res promiſſa ſine culpa promittentis pereat, ad quid iſte teneatur?*
74 *Qui bona fide promiſit rem alienam, poſteà cognoſcens eſſe, vel fuiſſe alienam, ad quid promiſſario teneatur?*
75 *Qui eandem promiſit pluribus, cui tradenda?*
76 *Quid, ſi quis rem ſimpliciter promiſſam uni, poſteà cum juramento promittat alteri?*

PRomiſſionis obligatio ſive ſit ex fidelitate tantùm, ſive 72
ex Juſtitia, ſive juramento firmata, ceſſat, & expirat variis modis, & maximè iſtis.

I. Remiſſione promiſſarii: ſicut enim promiſſio nulla obligat, niſi eo acceptante, ita eo remittente, omnis obligatio expirat: quemadmodum etiam omnis contractus mutuò paciſcentium conſenſu diſſolvitur, juxta Regulam juris Canonici: *Omnis res, per quas cauſas fit, per eaſdem perit*. II. In promiſſione reciproca inter duos, ſive liberalis ſit, ſive oneroſa, ſi alter implere promiſſum nolit, etiam primus abſolvitur ab obligatione, quia hæc cenſetur juſta cauſa, ut te revocante tuam promiſſionem, & ego meam revocem. Communis DD. Quidquid dicat Navarr. *c.18. n.7.* III. Quando ceſſat finis principalis promittendi, ut ſi promiſiſti alimenta Petro pauperi, iſque vadat dives: ſi promiſiſti domum ut ſingulari amico; iſque evadat inimicus graviter. IV. Quando fit notabilis mutatio materiæ promiſſæ, ut ſi fiat impoſſibilis, illicita, inutilis. Ut ſi promiſiſti gladium Titio, qui poſteà furioſus factus, vel injuſtè occiſurus Petrum, petit, non teneris. V. Si fiat notabilis mutatio circumſtantiæ, vel ſtatus circa perſonas ipſas, quæ ſi ab initio fuiſſet, promiſſionem, vel contractum irritaſſet, ut latiùs explicatur in materia de votis, & juramentis, & ſponſalibus. VI. Ceſſat promiſſio liberalis ex iiſdem cauſis, ob quas poteſt revocari donatio, de quibus cap. ſeq. *à num.* 57. Cæterùm hic aliquot dubia expedienda ſunt.

Dubium I.

QUid ſi res promiſſa ſine culpa promittentis pereat, ad 73
quid tenebitur poſteà promittens? Reſp. ſub neceſſariis diſtinctionibus. Aut enim 1. res promiſſa liberaliter eſt determinata in ſpecie; vel potiùs in individuo; hic liber, hic equus, v. g. & tunc, ſi ſine culpa debitoris pereat, promittens

non

non ampliùs obligatur. Aut 2. Res promiſſa eſt indeterminata. Ex. gr. Titius promittit Cajo unam ovem ex duabus, vel 100. ſuis ad electionem ipſius Caji, & poſteà ſine culpa Titii perit una ex duabus, vel plures ex 100. vel omnes oves: & tunc ſi poſt electionem à Cajo factam pereat ipſa ovis electa, rurſus nil ampliùs debebit Titius: quia ſicut poſt electionem ipſa ovis electa Cajo debetur, ita ut ipſi pereat, congruum eſt: ſi verò ante electionem Caji una ex duabus, vel plures ex 100. ejus ovibus pereant, remanente altera, vel aliis, obligatur Titius alteram, vel aliam ovem ex reſiduis dare Cajo, quia ante electionem illa, vel illæ oves Titio perierunt, & Cajus non eſt defraudandus re ſibi promiſſa. Denique, ſi ambæ, vel omnes oves Titii perierunt, rurſus ad nihil tenebitur Titius, quia ſine ejus culpa deficit tota materia promiſſionis. Dico autem ſemper *ſine culpa promittentis:* nam ſi res promiſſa gravi culpa, vel dolo promittentis pereat, debebit is ſanè juxta promiſſionem, ſive ex fidelitate, ſive ex Juſtitia re alia æquivalenti compenſare, ita enim damnificatio promiſſarii ex culpa promittentis proveniens omninò expoſcit. Ita cum aliis Tamb. *t.2. l.9. tr.9. c.7. §.7. à n.37.*

Dubium II.

74 QUid, ſi quis bona fide promittat rem alienam, & ante traditionem, vel etiam poſteà cognoſcit reverà eſſe alienam, aut defacto à Domino comparente res evincitur, ad quid tunc tenebitur promiſſario? Reſp. Iterùm cum diſtinctione, aut promiſiſti rem determinatam, v. g. hunc librum, equum &c. Et ſic ad nihil obligaberis, cùm neſcieris tuum non fuiſse, quia in promiſſionibus, vel donationibus liberalibus nemo præſumitur ſe obligare ad alterum tantùm, ſive (ut vocant Juriſtæ) ad evictionem: cùm promiſſarius, vel donatarius, re evicta, nullum damnum patiatur. At verò ſi promiſiſti indeterminatè aliquem librum v. gr. aliquot florenos, certè manebis obligatus adhuc tradere alium librum, aliam pecuniam: quia eo modò promittendi rem tuam promiſiſti, non alienam. Ita cum aliis Mol. *diſp.262. num.6.* Dixi rurſus: *ſi quis bona fide promiſit:* nam, ſi mala fide promittas rem, v. g. librum, equum &c. quem ſcis eſse alienum, nimis manifeſtum eſt, nullam eſse promiſſionem tuam, quia de re aliena diſponere non potes: Et ex alieno liberalem eſse, ſpecies furti eſt: & inſuper non effugies notam deceptoris, & onus compenſandi damnum, ſi quod inde ſequatur donatario.

Dubium III.

75 QUid, ſi quis eandem rem ſucceſſivè promittat pluribus ſingulis acceptantibus, cui ea tradenda erit? Quid debebitur reliquis? Reſp. Clarum eſse, rem promiſsam debere tradi primò legitimè acceptanti, & nihil deberi reliquis ex vi promiſſionis. *Ratio eſt:* Quia tunc promiſſio ſecundo, tertio, aliis facta, ſuppoſita promiſſione facta primo, illicita eſt, & nulla: adeoque nullam per ſe obligationem inducit: idque maximè verum eſt, ſi rem promiſſam primo eidem jam tradidiſti. At contrà: ſi rem primo promiſiſti ſolùm, non tradens, ſecundo verò promittens etiam tradidiſti, quamvis ſic peccaveris contra obligationem prioris promiſſionis primo factæ, ſecunda tamen traditio valet, & ſecundus rem ſuam facit, juxta dicta de jure *ad rem*, & *in re:* & hoc multùm valet illud vulgatum juris: *Multa facta tenent, quæ tamen fieri prohibentur.*

Dubium IV.

76 QUid, ſi quis rem antea ſimpliciter promiſſam uni, poſteà cum juramento promittat alteri? Reſp. primam promiſſionem cedere poſteriori juratæ, affirmant *Innoc. Abb.* alii, maximè *Canoniſtæ* apud Sanch. *l.1. de matr. diſp.50. n.1.* Sed rectè negant DD. communiter, & ipſe Sanch. *cit. num. 2.* cum Lug. *diſp. 23. ſect. 7. nu. 106.* Et quidem ſi prior promiſſio obligabat ex Juſtitia, certum eſt, poſteriorem juratam non præjudicare, quia tunc promiſſario jam jus acquiſitum erat, quo abſque injuria privari non poteſt: juramentum autem non debet eſſe vinculum iniquitatis. quin etiam ſi prior promiſſio ſolùm obliget ex fidelitate: quia promiſſio prior non poteſt violari, niſi illicitè: juramentum autem non poteſt obligare ad aliquid illicitum: ergo cenſendum eſt invalidum.

77 At, quid, ſi prior promiſſarius cedat juri ſuo, tenebiturne promittens ſervare ſecundam promiſſionem cum, vel ſine juramento factam? Affirmant rurſus Canoniſtæ, & alii. Sed ex communi rectè negat Sanch. *cit. n.6.* Quia ſecunda promiſſio facta eo tempore, quo adhuc obligabat prima promiſſio, erat illicita, adeoque invalida: quod autem ab initio non valet, tractu temporis non convaleſcit. Excipe, niſi promiſſor intendiſſet ſe obligare ſub conditione: ſi primus promiſſarius obligationem remiſerit, vel juri ſuo ceſſerit: tunc enim poſita conditione, abſoluta evadet obligatio poſterioris promiſſionis, & maximè juratæ.

SECTIO III.

Qualiter contractus validus debeat eſſe liber à deceptione, & dolo.

SUMMARIUM.

78 *Deceptio, error, dolus circa ſubſtantiam, & circa accidentia.*
79 *Poteſt eſſe antecedens, vel incidens, ſeu concomitans.*
80 Uſque ad num. 83. *Contrahens poteſt decipi à ſe, ab altera parte, vel à tertio.*
83 *Invalidus eſt omnis contractus.*
84 & 85 *Initus ex errore, vel dolo circa ſubſtantiam.*
86 & 87 *Ac etiam circa qualitates per ſe intentas à contrahente.*
88 *Quando contractum irritet error, vel dolus circa qualitatem, quæ eſt cauſa finalis principalis, & motiva contrahendi?* Uſque ad num. 95.
95 *Validus eſt omni jure contractus initus ex errore, vel dolo* antecedente *circa meras rei qualitates.*
96 *Etiam quando deceptio provenit ab altera parte contrahente. Aut etiam ab alio tertio.*
97 *Solvuntur rationes ſententiæ contrariæ.*
98 *Tales tamen contractus reſcindi poſſunt, & debent ad petitionem decepti. Et*
99 *Decipiens obligatur reſarcire damnum decepto.*
100 *Multò magis valet contractus ſi error, vel dolus an*tecedens *circa meras rei qualitates provenit à tertio, vel ipſo contrahente.*
101 Uſque ad num. 104. *Nec datur facultas talem contractum, ſaltem onerosum, reſcindendi.*
104 Uſque ad num. 107. *Quid de valore contractus, quando eſt concomitans?*

78 I. DEceptio, error, dolus, in contractibus poteſt accidere, vel circa ſubſtantiam rei: ut ſi putes te emere aurum, emis autem aurichalcum; aut (velut Jacob) ducere Rachelem, ducas autem Liam &c. vel circa accidentia, & qualitates rei: ut ſi putes te emere vinum vetus, vel equum ſanum; emas autem vinum recens, vel equum morbidum &c.

79 II. Deceptio, error, dolus verſans ſive circa ſubſtantiam rei, ſive circa accidentia, & qualitates, poteſt eſſe aut antecedens, & dans cauſam contractui: quando nimirùm ex ſola deceptione provenit, quòd velis contrahere; alioquin ſi deceptio, vel error abeſſet, & veritas conſtaret, nullo modo contracturus; aut poteſt eſſe incidens, vel concomitans tantùm contractum, non autem dans cauſam: quando nimirùm deceptus errore, vel dolo exinde non movetur ſimpliciter ad contrahendum, ſed ad ſummum ſecundùm quid, ad libentiùs contrahendum, cariùs emendum &c. ita ut etiamſi, deceptio, error, vel dolus abeſſet, adhuc contrahere: v. g. ſciens hoc vinum non eſſe vetus, ſed recens, adhuc emeres, ſed viliori, non tanto pretio & ſciens hanc fœminam non eſſe illam à te intentam, ſed aliam, adhuc duceres, ſed fortè non ita libenter.

80 III. Contrahens in contractu poteſt decipi, & falli, aut à ſe ipſo, cùm quis proprio errore, & à nullo alio perſuaſus putat rem aliam eſſe, quàm ſit, & ideò contrahit, emit, ducit &c. aliàs non contracturus, vel empturus &c. ſi veritas ei pateret: & tunc propriè dicitur *error:* aut poteſt contrahens decipi ab altera parte contrahente: aut ab aliquo tertio ad contractum non pertinente & tunc propriè dicitur *dolus*, *fraus*, ſi nimirùm decipiens aliquid fingat: v. g. mentiendo, aurum eſſe, quod eſt aurichalcum: vinum vetus eſſe, quod eſt novum &c. ſi autem decipiens nihil fingat, ſed ſimpliciter injuſto, vel exceſſivo pretio v. g. tibi aliquid vendat, non dolus, vel fraus, ſed deceptio ſimplex ab altero dicenda erit.

81 IV. Contrahens in contractu poteſt decipi ab aliquo tertio, vel ſciente, & conſentiente altero contrahente, vel nihil ſcientibus, nec conſentientibus contrahentibus. Quando tunc ille tertius deceptor eſſet procurator, tutor, vel negotiorum geſtor alterius contrahentis, non dicetur verè tertius, ſed cùm faciat unum cum altero, dicetur unus ex contrahentibus. His ita notatis, pono duas claras Aſſertiones: nam res varia una Aſſertione non poteſt commodè comprehendi.

ASSERTIO V.

De deceptione circa ſubſtantiam rei.

82 *INvalidus, irritus, & nullus omni jure eſt omnis contractus initus ex deceptione, errore, vel dolo verſante circa ipſam ſubſtantiam rei; aut circa accidentia, vel qualitates, quæ ſunt per ſe intentæ, & ſub conditione poſitæ a contrahente: vel ſunt cauſa principalis finalis motiva contrahendi: ſive deinde error, vel dolus ſit antecedens, & dans cauſam con-*

tractui: ſive incidens, vel concomitans tantùm: ſive ab altera parte contrahente, ſive ab alio tertio, ſive à te ipſo proveniens. Omnes explico breviter.

§. I. *Invalidus eſt omnis contractus talis &c.*

83 RAtio eſt: quia contractus, cùm ſit actus voluntarius à libera voluntate dependens, neceſſariò requirit conſenſum voluntarium, ad aliquam rem dandam, vel acceptandam: atqui nihil poteſt eſſe volitum, niſi præcognitum; & ut dicitur L. 9. C. de juris, & facti ignorantia: *errantis nullus eſt conſenſus*: ergo contractus factus ex errore, vel dolo verſante circa ſubſtantiam rei, omni jure irritus eſt, & nullus: & etiam facta traditione altera pars acceptum tanquam non ſuum reſtituere, vel dimittere tenebitur: ut ſi ducas Mariam, putans eſſe Annam: ſi emas vitrum pro gemma, aurichalcum pro auro, ſtannum pro argento: ſi dones aliquid Petro; putans eſſe Joannem, cui ſoli intendiſti donare: ſi des pauperi ducatum, putans eſſe ſeſtertium &c. idque univerſaliter verum eſt, qualiſcunque fuerit error, vel dolus, antecedens, vel incidens undecunque proveniens: ſemper enim, quod eſt incognitum, nec poteſt eſſe volitum, ac per hoc neceſſariò contractum irritat. Jam termini in Aſſertione poſiti explicandi ſunt.

§. II. *Initus ex errore, vel dolo verſante circa ſubſtantiam rei.*

84 MEritò petes, & multùm refert noſſe, quid hîc intelligatur nomine *ſubſtantiæ*, & quid nomine *accidentis*? Reſp. Certum eſſe, hæc non debere accipi phyſicè, & abſolutè, ſed moraliter, & in ordine ad voluntarium actum trahentis: ut proinde nomine *ſuſtantiæ* in contractu intelligatur illud objectum, quod per ſe principaliter, & verè adæquatè eſt intentum à contrahente: nomine autem qualitatis, vel *accidentis* intelligatur illud, quod minùs principaliter, vel per accidens intenditur. Quare ſi res notabiliter differat ab objecto à te intento, & cogitato, dicetur error in ſubſtantia: ſi differat leviter, dicetur eſſe error in accidente, vel qualitate. Adeoque in propoſito error, vel dolus in ſubſtantia erit, qui te decipit notabiliter quoad rem à te cogitatam, & intentam in contractu: qui verò te leviter tantùm decipit, erit error, vel dolus in accidente, vel qualitate tantùm: v. gr. ſi voveas Religionem, putans in ea licere eſum carnium, & invenias in ea perpetuam à carnibus abſtinentiam, error erit in ſubſtantia voti: quia Religio inventa notabiliter variat à Religione à te cogitata, & intenta; atque ideò irritum erit votum tuum: ſecus ſi invenias ſemel tantùm in hebdomada, v. g. feria 4. in ea Religione jejunari; quia tunc non notabiliter variat. Item ſi voveas peregrinationem Romam, à te, vel alio deceptus, putans eam parùm diſtare, v. g. 30. milliaribus, cùm tamen diſtet centum; error erit in ſubſtantia: ſi autem non multò plus, v. g. ſex, vel octo milliaribus tantùm diſtet, error erit in qualitate, vel accidente tantùm: & ſic in cæteris. Ubi tamen acutè advertit Sanch. *lib. 4. moral. c. 2. nu. 11.* illud *parùm & multùm* debere ſumi reſpectivè, non abſolutè tantùm: nam reſpectu nobilis puellæ, multùm erit diſtantia major decem milliarium, non item reſpectu robuſti ruſtici. Et in magno numero parva erit deceptio, quæ magna eſt in parvo numero: ſi enim putes locum diſtare 15. milliaribus, cùm tamen diſtet 30. deceptio erit, magna, & ſubſtantialis, ideoque irritans votum, vel contractum omnem. At ſi putes diſtare centum milliaribus, cùm tamen diſtet quindecim amplius, parvus erit error, & accidentalis, ſeu in qualitate tantùm: ideoque non irritans votum, vel contractum, aut quamlibet promiſſionem tuam. Et ſic conformiter diſcurrendum in ſimilibus.

85 Ex dictis vides, quòd licèt in matrimonio error irritans ſit ſolùm circa ſubſtantiam phyſicam perſonæ, in aliis tamen contractibus, longè latiùs patet error, vel deceptio circa ſubſtantiam, ut modò oſtenſum eſt. Certè ſi velles emere equum ad longinquum iter multorum dierum, aut ad gignendam prolem, vel pullum &c. & loco equi juvenis, daretur tibi equus annoſus, emarcidus &c. certè non eſſet deceptio in ſubſtantia phyſica, reverà tamen eſſet error in ſubſtantia morali in noſtra materia, quia nimiùm variat ab equo cogitato, & intento ab emente. Sic licèt in contractu oneroſo, v. g. emptione, perſona vendens plerumque non pertineat ad ſubſtantiam, ſeu objecto ſubſtantiale contractus, cùm verè nihil interſit ementis, an ab hac, vel ab alia perſona emat: in contractu tamen gratuito, vel donatione, perſona, cui aliquid donatur, plerumque pertinet ad objectum ſubſtantiale donationis quia per eam liberalitas donationis circa certum tantùm hominem exercetur: qua ratione etiam accidentia perſonæ ex intentione expreſſa donantis ſæpè ingrediuntur objectum ſubſtantiale, ut patebit. Denique ſi quis explicitè, vel implicitè intenderet donare homini præſenti, quiſquis ſit; aut emere rem præſentem, quæcunque ſit &c. tali caſu error circa rem, vel perſonam, accidentalis tantùm cenſebitur, & relinquet contractum validum; quippè circa rem implicitè volitam. Sed hæc jam magis declarantur per duos §§. ſequentes.

§. III. *Aut circa qualitates per ſe intentas à contrahente.*

ERror, vel dolus circa qualitatem etiam irritat contractum, quando talis qualitas per ſe eſt intenta, & in contractu appoſita à contrahente, ſeu quoties intentio ipſius fuit conditionalis non contrahendi, niſi exiſtente tali bonitate, conditione, vel circumſtantia: ut ſi expreſsè dicas: contraho tecum puella, ſi ſis nobilis, non aliter: dono tibi hoc juvenis, ſi tu es pauper, vel ſtudioſus, aliàs non: emo à te vinum vetus tantùm, non aliud &c. hujuſmodi qualitate non ſubſiſtente, nullus erit contractus, etiam nullo alio præcedente dolo alterius contrahentis, vel tertii. Communiſſima cum Sanch. *lib. 4. moral. c. 2. num. 6. & lib. 10. de matr. diſp. 9. n. 13.* Laym. hîc *c. 5. n. 3.* Ratio eſt: quia qualitas, conditio, vel circumſtantia ita per ſe intenta, & conditionatè appoſita in contractu ingreditur objectū ſubſtantiale actus intrinſecè; & conſenſus fuit omninò conditionalis, ac ſuſpenſus ab illa qualitate, vel conditione; quare conditione non poſita, vel ſubſiſtente, nullus fuit conſenſus, & conſequenter contractus nullus: niſi fortè aliquando adſit conſenſus implicitus; quod evenit, quando res tali errore empta, eſt ejuſdem ſubſtantiæ, bonitatis, & utilitatis cum illa, quæ à te ita conditionatè intenta, & expetita fuit: ut ſi vinum novum ſit æquè bonum, ac vetus, quod emere intenderas. 86

Cæterùm ad hoc, ut error, vel dolus circa ejuſmodi qualitatem per ſe intentam irritet contractus, non eſt neceſsè, ut actu ſemper, & expreſsè conditio apponatur in contractu, ſed ſufficit, ut virtute, & implicitè appoſita intelligatur: ut quando ex circumſtantiis perſonæ colligitur, eam voluiſſe contrahere de aliqua re, non abſolutè, ſed ut affecta tali qualitate, vel circumſtantia, quam falsò ineſſe exiſtimavit, & oppoſitum exiſtens valdè immutat objectum cogitatum, ac nimis excedit exiſtimationem contrahentis, vel promittentis: v. g. ſi promiſiſti peregrinationem Lauretanam, exiſtimans abeſſe tantùm biduo; aut in Terram ſanctam, putans poſſe per terram, & ſine navigatione eò venire &c. cenſeris promiſiſſe conditionatè peregrinationem ut biduanam, non decem dierum; ut terreſtrem, & non ut marinam, & valdè periculoſam; ſicque non ſimpliciter, ſed ſub conditione illa ſubſiſtente per errorem; corruit contractus, vel promiſſio; ut notant DD. communiter. Ratio petenda eſt §. *præcedenti*. 87

§. IV. *Aut circa qualitatem, quæ eſt cauſa finalis principalis, & motiva contrahendi.*

ETiam invalidat contractum error, vel dolus circa talem qualitatem, vel circumſtantiam, quæ ſit cauſa finalis, & principalis motiva ad promittendum, vel contrahendum: non item quando ſolùm eſt cauſa impulſiva ſecundaria. *Omnes*. Ratio eſt: quia cùm intenſio finis principalis determinet operationem, ejus ſpeciem mutans moraliter, ſpectat ad objectum ſubſtantiale actionis promiſſionis, vel contractus, adeoque reſolvitur in conditionem; ſi talis finalis cauſa ſubſiſtat: v. g. dono tibi ob paupertatem tuam: idem eſt, ac dono tibi, ſi pauper ſis, aliàs non. Quapropter ſi aliquis falsò tibi perſuadeat, Titiam eſſe conſanguineam tuam, & ideò, ſcilicet propter conſanguinitatem, dotem offeras, revocari poteſt donatio, vel datio dotis. 88

II. Cauſa ergo finalis, principalis motiva dicitur, quæ per ſe primò movet voluntatem, tanquam vera pars objecti intenti, & per ſe ſufficiens movere: ita ut velit quis actum ſuum firmum, & efficacem eſſe, ſi talis cauſa, vel motivum ſubſiſtat, & non aliter; adeoque conſtituit voluntatem in ea diſpoſitione, quòd, ſi ſciret, talem cauſam non ſubſiſtere, non ſolùm non vellet contrahere, ſed etiam vellet contractum ſuum, vel promiſſionem omninò eſſe nullam. 89

III. Cauſa verò finalis ſecundaria, & impulſiva tantùm dicitur, quæ quidem movet voluntatem, non tamen principaliter, & ſic, ut alioquin actum talem nollet valere: ſed ſolùm ſecundariò ad hîc, & nunc talem actum exercendum, quem aliàs fortè non vellet, vel oppoſitum vellet; adeoque ſolùm conſtituit voluntatem in ea diſpoſitione, quòd ſi ſciret talem cauſam non ſubſiſtere, ſolùm non vellet contrahere, promittere, conferre &c. quod longè diverſum eſt à priori, ut optimè notat Molina *tom. 1. diſp. 209. §. hoc loco. Aliud eſt*, inquiens, *conferentem eſſe in ea diſpoſitione, quòd, ſi ſciret cauſam, propter quam confert, non ſubſiſteret, non conferret: Aliud verò eſt eſſe in ea diſpoſitione, quòd, ſi ſciret cauſam non ſubſiſtere, vellet collationem nullam eſſe: hoc ſecundum invalidam facit gratuitam collationem, ſed primum non ſemper facit invalidam*. Hæc Molina. 90

IV. Error ergo, vel dolus circa illam cauſam finalem principalem irritat contractus; non item circa cauſam ſecunda- 91

cundariam, & impulſivam tantùm. Exempla ſunt. Donas Petro, quia pauper eſt, vel quia conſanguineus tuus eſt: cauſa finalis, & principalis motiva eſt, ſublevare inopiam pauperis, vel conſanguinei tui, quæ cauſa, ſi non ſubſiſtat, & te undecunque decepto, is pauper, vel conſanguineus tuus non ſit, irrita erit donatio, & revocabilis ad nutum tuum. At verò donas pauperis ob eundem finem principalem, quem tu falsò putas eſſe Catholicum, ſanctum, diligentem, ſtudioſum, &c. cùm tamen ſit hæreticus, improbus, vecors &c. quod ſi ſciviſſes, utique non donaſſes, donatio tua ſubſiſtit, & valet, quia ſubſiſtit principalis finis, nimirùm inopia ſublevanda ex Charitate, vel miſericordia, etſi non ſubſiſtat tua cauſa ſecundaria impulſiva, nimirùm Catholica Religio, probitas, diligentia, &c. quod ſi ſciviſſes, dare noluiſſes. Immo etiam fieri poteſt, ut etiam cùm paupertas ſimulata fuit, tamen donatio ſubſiſtat, tanquam facta ob alium finem principalem, nimirùm ad honorem Dei, vel B. Virginis, pro cęleſti mercede, pro ſatisfactione &c. etſi enim donans ita conſtitutus ſit, ut non donaret, ſi fraudem cognoſceret, non tamen ita comparatus eſſe creditur, ut nolit donationem ſubſiſtere, aut reſtitutionem fieri velit, ſi dolus ſubſit: qua ratione plerumque excuſari poſſunt à reſtitutione pauperes ficti. Ut benè notant *Molina & Laym. cit. n. 4.*

92 Eadem eſt ratio de contractu ob cauſam in futurum, ſeu ſub modo, v. g. ſi donatio, vel legatum facta ſint ſub cauſa finali principali, utpotè in pretium pro peregrinatione facienda, in dotem propter nuptias celebrandas, ad ſuſcipiendos ſacros Ordines &c. cauſa non ſubſiſtente, omninò corruunt, & traditum etiam repeti poteſt, & reſtitui debet, ut docet communis DD. ex toto titulo *ff. de condict. cauſa data, cauſa non ſecuta:* & aliis Navar. *c. 18. man. 6. num. 6.* Molina *tom. 1. tr. 2. diſp. 209.* Laym. *cit. lib. 3. tr. 4. cap. 5. n. 4.* At verò ſi cui abſolutè donas, licèt cum propoſito, & ſpe conciliandi ejus animum, v. g. puellæ ad nuptias, vel uſum corporis: Judici, ut juſtè, vel injuſtè judicet: ſi ſponſæ falsò putatæ Virgini, magnas ſponſalitias largitates facias: ſi Beneficium conferas falsò credito ſancto, caſto &c. dummodò capax ſit, ſtatim valet donatio, vel collatio, ut revocari nequeat, etſi voluntati tuæ non ſatisfiat. Communis apud cit. & conſtat ex *L. ſi repetendi 7. C. de conditione ob cauſam. Gloſſa ibid.* Ratio eſt: licèt enim iſta fuerint cauſa impulſiva ad donandum, ita ut non donaſſes, niſi talem cauſam exiſtere, vel extituram prævidiſſes, non tamen ſunt cauſa principalis, ſub cujus conditione dediſti, aliàs nolens valere donationem, ſed abſolutè donaſti.

93 Quando Autem, vel utrùm qualitas, vel circumſtantia erronea contrahentis fuerit cauſa finalis, & principalis contrahendi, an verò ſecundaria impulſiva tantùm, cùm aliunde contrahentis intentio non patet, judicandum erit ex natura ipſorum contractuum, quorum quidam natura ſua facilè ſunt ſolubiles alii difficulter. 1. Facilè ſunt ſolubiles; promiſſiones, donationes, collationes liberales; pro quibus eſt communis regula DD. apud Navar. *cap. 1 . n. 7.* & Sanch. *lib. 1. de matr. diſp. 67.* Molin. *tom. 2. diſp.* 272. Iſta *Promiſſio gratuita deſinit obligare, ſi, re adhuc integra notabilis mutatio accidat:* Atqui ſi notabilis circumſtantia ignoretur à contrahente, & poſteà innoteſcat, v. g. ſponſam non eſſe virginem; hunc pauperem eſſe malæ vitæ, &c. perinde eſt, ac ſi notabilis mutatio accideret; ideoque ad contractum, vel promiſſionem gratuitam reſcindendam ſufficit. 2. Difficiliùs ſolvuntur contractus oneroſi, etſi nondum traditione completi; ut ſi jam ſpoſpondiſti pretium pro merce, ſervitium Domino &c. quia ſcilicet contractus oneroſi vim obligandi habent ex conſenſu utriuſque contrahentis: nemo autem vendens, vel conducens v. g. facilè conſentiet, ut ſi aliqua mutatio ſuperveniat, non adeò notabilis, vel ſi emptor aliquo errore, cui ipſe venditor nullam cauſam dedit, ad emendum impulſus ſit, venditio ideò irrita ſit: uti obſervant Molin. *tom. 2. diſp.* 352. Sanch. *l. 2. de matr. diſp.* 54. Laym. *cit. lib. 3. tr. 4. cap. 5. n. 5.* 3. Adhuc difficiliùs ſolvuntur contractus jam traditione conſummati, quia per traditionem plenum jus, ac dominium acquiritur contrahenti, quod non facilè reſcinditur ob mutationem, vel errorem, cui alter contrahens cauſam non dedit. 4. Denique omnium firmiſſimus, & difficillimè diſſolubilis eſt contractus Matrimonii (itemque Profeſſionis religioſæ, quaſi ſpiritualis Matrimonii) qui ob nullum errorem, & dolum, circa qualitatem, vel accidentia reſcindi poteſt, ſed ſemper, niſi evidenter conſtet, contrahentis actualem intentionem fuiſſe aliter minimè contrahendi; niſi exiſtente hac, vel illa cauſa, qualitate, vel circumſtantia, v. g. ſi nobilis ſis, ſi Virgo, ſi tantam dotem habeas &c. ſemper cenſeri debet Matrimonium abſolutum, & ſubſtantialiter perfectum, ac ratum eſſe: quia nimirùm ita exigit tum inſtitutio hujus Sacramenti, tum bonum prolis, tum ipſius Reipublicæ: ut pro valore Matrimonii ſemper præſumi, & judicari debeat in dubiis, niſi contrarium evidenter oſtendatur. Vide latiſſimè Sanch. *lib. 7. de Matrim. diſp. 18. n. 18. & lib. 10. diſp. 9. num. 20.*

ASSERTIO VI.

De deceptione circa qualitatem.

94 *Validus eſt omni jure contractus initus ex deceptione, errore, vel dolo antecedente, verſante ſolum circa meras qualitates rei; etiam quando deceptio provenit ab altera parte contrahente, vel tertio cum contrahentis conſenſu: attamen tunc reſcindi poteſt, & debet, quando deceptus petit. Multò magis valebit contractus, ſi deceptio provenit à tertio, nihil ſcientibus contrahentibus, aut contrahens à ſe ipſo deceptus eſt; quamvis tunc detur actio decepto contra decipientem de damno, & de dolo, non tamen facultas reſcindendi contractum. Univerſaliter autem validus eſt contractus initus ex deceptione, circa qualitates, quando error, vel dolus non eſt antecedens, vel dans cauſam contractui, ſed incidens, vel concomitans tantùm, undecunque proveniat, ſive ab altera parte contrahente, ſive ab alio tertio, ſive à te ipſo, & ſi alius te decipiens teneatur reducere contractum ad æqualitatem, ac omnia damna tibi decepto reſarcire.* Communis apud citandos.

§. I. *Validus omni jure eſt contractus initus ex errore, vel dolo antecedente, verſante ſolùm circa meras qualitates rei.*

95 IN his generalibus terminis conſentiunt omnes: & conſtat multis certis exemplis, ut in Matrimonio, in Ordinatione activa, & paſſiva, ubi error, vel dolus verſans ſolùm circa accidentia, vel qualitates perſonæ non irritat contractus, vel actum, etiamſi (*N. B. pro §. ſeq.*) non fiat ſine injuria alterius partis. Ratio autem generalis, & fundamentalis eſt: Quia ad valorem contractus, & obligationem utrinque inducendam omni jure ſufficit, ut adſit conſenſus ſimpliciter voluntarius in ſubſtantiam rei; nec opus eſt, adeſſe conſenſum in omnem rei qualitatem; alioquin certè rarò valerent contractus: atqui error, vel dolus etiam antecedens, & dans cauſam contractui, verſans circa meras qualitates, vel accidentia rei, quæ ſcilicet nec per ſe intenta ſunt conſenſu conditionato à contrahente, nec ſunt cauſa finalis principalis motiva contrahendi (juxta dicta aſſert. præced. §. 2. & 3.) ut ſi velis ducere hanc puellam, emere hoc vinum, ex errore vel dolo alterius putans puellam eſſe nobilem, cùm non ſit: vinum eſſe vetus, cùm ſit novum &c. talis, inquam, error, vel dolus, etſi cauſet involuntarium ſecundùm quid, quia nolles contrahere, ſi tibi de tali qualitate conſtitiſſet, nolles ducere hanc puellam, ſi ſcires non eſſe nobilem, nolles emere hoc vinum, ſi ſcires non eſſe vetus, &c. relinquit tamen voluntarium ſimpliciter, & conſenſum abſolutum in ipſam ſubſtantiam rei: abſolutè enim, & ſimpliciter vis ducere hanc puellam, emere hoc vinum &c. ergo omni Jure, & in omni foro validus erit ejuſmodi contractus. Nec obſtat illud involuntarium ſecundùm quid, quòd ſcilicet noluiſſes contrahere, niſi error, vel dolus circa qualitatem adfuiſſet. Quia voluntas interna, præſertim talis efficax, ſola mente retenta, nihil operatur in contractu; neque tuus conſenſus conditionatus fuit, ut ſupponimus. Fruſtra ergo modò caput ſcalpis, & dicis: ſi ſciviſſem, non duxiſſem, non emiſſem &c.

§. II. *Etiam quando deceptio provenit ab altera parte contrahente &c.*

96 I. AUt etiam à tertio, cum conſenſu contrahentis non ſine injuria, nihilominus omni jure validus erit contractus initus ex eo dolo antecedente, & verſante circa qualitates tantùm. Ita Juriſtæ & Th. Th. communius, quos citat, & ſequitur Laym. *hic tr. 4. c. 5. num. 6.* Habetur in Jure L. ſi dolo 5. C. de reſcindenda venditione, & inſtit. de except. §. 1. Ubi dicitur: *Si metu coactus aut dolo inductus, aut errore lapſus ſtipulanti Titio promiſiſti, quod non debueras promittere, palàm eſt, jure civili te obligatum eſſe, & actio, qua intenditur, dare te oportere, efficax eſt. Sed iniquum eſt te, condemnari, ideoque datur tibi exceptio: quòd metus cauſa, aut doli mali.* Ratio jam ſuprà allata etiam in hoc caſu urget: adeſt enim conſenſus ſimpliciter voluntarius in ſubſtantiam rei, non obſtante dolo circa qualitatem, & injuria alterius partis contrahentis; quòd enim ab ipſo altero contrahente, vel ab alio tertio, vel à te ipſo decipiaris, parùm vel nihil refert: nam ratione voluntarii ſufficientis ad valorem contractus, cùm ab alio tertio, vel à te ipſo deciperis, valet contractus ſecundùm omnes: ergo etiam cùm deciperis ab altera parte contrahente. Neque hujus injuria obſtat, ut certè conſtat in Matrimonio, & mox patebit. *Deinde* ſecundùm

dùm communem DD. deceptus in tali caſu verum jus, & actionem conſequitur contra deceptorem, ut eum, ſi velit compellere poſſit ad contractum ſervandum, compenſato damno, ut infrà videbimus: ſed hoc evidens ſignum eſt, contractum fuiſſe validam: ergo &c. ſupponitur autem ſemper, quòd conſenſus in rei ſubſtantiam ſit abſolutus: quod ſi enim conditionalis ſit, & dependens à tali qualitate, vel circumſtantia, ea non exiſteute, ſine dubio corruit omnis contractus. Ut ex aſſert. præced. §. 3. conſtat.

97 II. Contrarium tamen, & ejuſmodi contractus omninò eſſe irritus, docent *Rebell. Molin. Leſſ.* alii apud Lugo *diſp.* 22. *ſect.* 6. *n.* 70. & ſequitur Tamb. *l.* 8. *Decal. tr.* 3. *c.* 7. *§.* 11. *nu.* 15. Probant, 1. *ex L. & eleganter ff. de dolo*, & *L.* 3. *ff. pro ſocio*, ubi habetur, bonæ fidei contractus dolo malo initos ipſo jure nullius momenti eſſe. 2. Quia naturalis æquitas non patitur, ut aliquis per injuriam jus, & actionem conſequatur, *arg. c.* 1. *de eo, qui duxit*. Ergo &c. Sed Reſp. Ad 1. contractus ejuſmodi ipſo jure nullius momenti, ſeu irritos eſſe, non quoad ſubſtantiam, ſed quoad effectum, quòd nimirùm pro arbitrio decepti in utroque foro reſcindi poſſint, ac debeant, facta etiam reſtitutione rei, ac fructuum, ac ſi ſemper in dominio decepti permanſiſſent, juxta *c.* 2. *de his, quæ vi*. Ad 3. Negatur conſ. Quia in eo contractu deceptor jus, & actionem conſequitur non ex injuria, ſed ex mutuo, & abſoluto conſenſu in ſubſtantiam rei; & injuria autem deceptionis potiùs contrahit obligationem, ut contractum reſcindi patiatur, ſi deceptus petat, & exceptione doli adversùs deceptorem ſe defendat. Lugo *cit. à n.* 75. utramque ſententiam conciliare nitens dicit: ejuſmodi contractus partim validos eſſe, partim irritos, ſeu defectuoſos; in tantum enim valent, in quantum obligant: obligant autem irrevocabiliter ſolùm ex parte deceptoris, & non obligant, niſi revocabiliter ex parte decepti, qui agnito dolo libere reſcindere poteſt contractum, ut mox dicetur. Placet doctrina. Sed quidquid ſit de hoc, dicimus.

98 III. Ejuſmodi contractus reſcindi poteſt, & debet, ſi deceptus petat: huic enim (non autem decipienti) datur electio, aut contractum relinquendi omninò, etiam propria auctoritate, aut eidem ſtandi, cum compenſatione ejus, in quo ipſe innocens læſus fuit. *Omnes*. Conſtat apertè ex citatis Juribus, quibus dicitur dolo inductum ad contrahendum exceptione defendere ſe poſſe contra decipientem. Ratio eſt: quia dolo alterum inducens ad contractum ipſi nocivum, injuſtum ei damnum infert; ideoque ſemper exceptio contra deceptorem decepto competit, ſi contractus necdum impletus ſit; aut actio ad ejus reſciſſionem; vel in integrum reſtitutio, ſi contractus fuit traditione impletus. Neque opus eſt Judicis ſententia, quia contractibus quamvis abſoluto conſenſu editis, ſemper hæc tacita conditio ineſſe cenſetur, quòd reſcindi poſſit arbitrio decepti; ſi dolo aliquo alterius contrahentis deceptus fuit. Intellige ſemper: *Dummodo contractus ſit diſſolubilis*, ut excludatur Matrimonium jure divino indiſſolubile.

99 IV. Inſuper etiamſi deceptus doli ignarus nihil excipiat, nihilominus in conſcientia obligatur deceptori reſarcire integrum damnum, quod ob eam cauſam deceptus paſſus eſt, niſi decipiens in re non magni momenti præſumere poſſit, deceptum reſtitutionem remittere: in quo etiam refert, an contrahens proprio dolo induxerit alterum ad ſic contrahendum, an verò is ipſe ab alio tertio, ut doloſè ageret; inductus ſit. In primo enim caſu ſolus deceptor contrahens, omnia damna reſarcire debet: in ſecundo autem caſu contrahens, & tertius inducens ſimul, uterque pro rata, aut in defectum alterutrius, alter totum, juxta dicta in materia de reſtitutione. Denique in eo caſu, ſi contractus per traditionem nondum conſummatus ſit, ut in ſponſalibus, emptione &c. tenetur deceptor abſtinere à conſummatione, ſcilicet Matrimonio, vel apprehenſione rei, ſicut enim injuriam facit contractum incipiendo per dolum, ita injuriam facit eundem conſummando. Quid ſi verò altera pars contrahens abſque omni tua culpa ab alio tertio, vel ſe ipſa decepta ſit, tu ordinariè poteris executionem contractus petere, etſi altera pars excipere poſſit, ut mox dicetur.

§. III. *Multò magis, ſi deceptio proveniat ab alio tertio, vel à ſe ipſo.*

100 VAlidus omni jure eſt contractus initus ex errore etiam antecedente circa qualitates tantùm, quando deceptio provenit ab alio tertio ſolo, nihil ſciente altero contrahente, vel contrahens à ſe ipſo deceptus eſt; ita ut ſi ab alio, aut falsò perſuaſus, aut proprio errore deceptus, ducas hanc puellam, putans eſſe nobilem, vel Virginem, cùm tamen non ſit: emas hoc vinum putans eſſe vetus, vel Rhenanum, cùm tamen ſit recens, vel Auſtriacum. Communiſſima DD. cum Bartolo in *L. & leganter ff. de dolo*. Canoniſtæ *in C. cùm dilecti de empt. & vendit.* Leſſ. Laym. Lugo cit. & alii apud ipſos. Ratio eſt eadem à fortiori: quia, ut ſupponitur, manet hic conſenſus abſolutus circa ſubſtantiam rei, & ſufficiens ad valorem contractus (etſi ſecundùm quid involuntarius ob errorem circa aliquam objecti qualitatem, quæ ſi nota fuiſſet, contrahere noluiſſet) & inſuper abeſt injuria omnis ex parte alterius contrahentis, omnes enim implicitè ſe intendunt obligare, quoties ipſi contrahentes non participant de dolo; niſi enim ſic intendatur, nullus unquam vellet contrahere; eſſetque continuum diſcordiarum ſeminarium; & tunc poſſent homines ſemper dicere, ſe deceptos eſſe in aliqua qualitate, ſe, ſi ſciviſſent, non contracturos fuiſſe &c. ergo contractus manet validus. Et hinc

II. Nec datur facultas reſcindendi talem contractum (ſaltem oneroſum) ob eandem rationem; quia ſcilicet alter contrahens nullam tibi injuriam intulit, & cùm adſit ſufficiens conſenſus inter utrumque, ut modò diximus; nulla erit ratio reſcindendi. Unde qui ex tali erroneo contractu aliquid à te ita decepto accepit, non tenetur tibi aliquid reſtituere ratione acceptionis, cùm nullam tibi injuriam intulerit, ſed ſolùm ratione rei acceptæ, datur tibi facultas petendi ſupplementum pretii, ſi nimis vili à te emit; aut exceſſum pretii, ſi nimis caro tibi vendidit, ut æquitas naturalis poſtulat. 101

III. Leſſ. tamen *l.* 2. *c.* 17. *dub.* 5. *nu.* 33. putat hujuſmodi contractum adhuc poſſe reſcindi; adeoque deceptum in foro conſcientiæ, antequam à Judice cogatur, poſſe non ſtare contractui, quia verè non conſentit abſolutè: non enim conſenſit, niſi poſito dolo illius tertii. Verùm hæc ratio, & lex ſolùm militat; quando in illo dolo communicavit alter contrahens, juxta dicta §. præced. Et militat etiam in donationibus, & promiſſionibus merè gratuitis: ut in legatis, inſtitutione hæredis, & ſimilibus &c. quæ irrita ſunt, ſi error contingat circa cauſam, & motivum principale donandi, undecumque ille error provenerit, juxta dicta aſſert. præced. §. 4. Non autem militat in aliis contractibus, maximè oneroſis (ut ſtudio notavi) immo neque in gratuitis, ſi error non eſſet circa cauſam, & motivum principale donandi, vel promittendi, quo ſenſu nos hìc loquimur. Vide latè Sanch. *l.* 4. *moral. c.* 2. *à n.* 20. Molinam *tom.* 1. *diſp.* 209. Lugo *diſp.* 22. *ſect.* 6. *n.* 69. & 89. 102

IV. Inſuper eo caſu, decepto ab alio tertio datur actio contra illum deceptorem de damno, & de dolo, iſque ei in conſcientia etiam damna compenſare tenetur, ſecundùm omnes. Ratio eſt: quia alter ſuo dolo injuſta cauſa fuit damni tui, inter ejuſmodi autem etiam eſt exceſſus pretii in emptione, vel defectus pretii in venditione, niſi hæc ipſe alter contrahens compenſaſſet, juxta ſuperiùs dicta. *Denique*. Si à te ipſo deceptus fuiſti, tibi ipſis imputare debebis. 103

§. IV. *Et univerſaliter, quando error eſt ſolùm incidens, vel concomitans contractum.*

I. QUandocunque deceptio, error, vel dolus circa qualitatem tantùm, non eſt antecedens, vel dans cauſam contractui, ſed incidens, vel concomitans tantùm, undecumque proveniat, ſive ab altera parte contrahente, ſive ab alio tertio, ſive à te ipſo contrahente, nec reddit contractum irritum, nec irritandum, ſed omni jure validus manet contractus initus. Communis DD. cum Sanch. *l.* 1. *de Matrim. diſt.* 64. *n.* 61. Leſſ. *l.* 2. *c.* 16. *dub.* 5. *n.* 28. Laym. *cit. c.* 5. *n.* 2. Ratio ſemper eadem hìc multò magis urget. Cùm enim conſenſus in ſubſtantiam rei ſit abſolutus, & omninò independens à tali qualitate, vel circumſtantia erroneè ſuppoſita, quippe quæ non dat cauſam contractui, & qua ſecluſa adhuc contraheres, ut ſi emas vinum Auſtriacum, falsò perſuaſus eſſe Rhenanum, attamen etiam errore cognito adhuc empturus, ideò omni jure contractus manet abſolutus, & validus, nec ulla eſt cauſa propter quam, remoto errore, ſeu veritate cognita, infirmari deberet: ergo &c. 104

II. Interim tamen eo caſu tibi decepto contra decipientem competit actio, & huic obligatio, ut ſolvat, quanti intereſt dolum non fuiſſe commiſſum: tenetur ſcilicet decipiens contractum illum reducere ad qualitatem, v. g. ſupplendo de pretio, quod deeſt, & omnia damna compenſare, ſi quæ ſint: id enim exigit eadem ratio indemnitatis innocentis: unde ſi ſit deceptio ultra dimidium juſti pretii; ſupplementum etiam per forum externum adferre, compelletur decipiens; ſi autem deceptio non ſit ultra, ſed infra dimidium juſti pretii, ſolùm in interno conſcientiæ foro compenſare obligabitur: ut ſuo loco videbitur. 105

III. Utrùm autem decipiens dolo antecedente, & dante cauſam contractui teneatur monere deceptum re adhuc integra, ut ſi velit, poſſit contractum reſcindere: quæſtio ſpecialem locum habet in emptionibus, & venditionibus; ideoque ad eam materiam conſultò remittitur. 106

IV. Hactenùs actum de errore, vel dolo antecedente, & concomitante contractum; hìc multi conſequenter agunt de errore, vel mutatione ſubſequente contractum ante traditio- 107

ditionem ; ut ſi res debita ex contractu ante traditionem pereat, vel deterior fiat, cujus damno id accidat? Sed de hoc aptiori loco egimus *tract.4. c. 2. de reſtit. ſect. 6.*

SECTIO IV.

Qualiter contractus validus debeat eſſe liber à coactione, vel metu.

SUMMARIUM.

108 Uſque ad nu. 112. *Explicatur, coactio moralis, metus ab intrinſeco, & extrinſeco.*
112 *Metus gravis, levis.* 113. *reverentialis quid?*
114 *Validus eſt omni Jure contractus initus ex metu I. ab intrinſeco.*
115 *II. Aut etiam ab extrinſeco,* non ad extorquendum actum *incuſſo. Aut*
116 *III. Levi tantùm. Aut*
117 *Juſtè incuſſo.*
118 & 119 *Contractus ex metu gravi injuſtè incuſſo ad extorquendum actum, probabiliſſimè jure naturæ invalidi ſunt.*
120 & 121 *Solvuntur fundamenta contraria.*
122 & 123 *Ipſo jure poſitivo annullantur contractus tali metu extorti. 1. Matrimonia. 2. Sponſalia. 3. Profeſſio Religioſa. 4. etiam omnia vota. Ac*
124 *Reliqui tales omnes valdè debiles ſunt, & facilè reſcindi poſſunt.*
125 *Etiam quandoque, ſi metu levi*
126 *Vel reverentiali.*
127 & 128 *Aut precum importunitate initi ſint.*

108 CErtum eſt, omnem contractum debere eſſe liberum à coactione phyſica per violentiam externam, & à metu perturbante uſum rationis, adeoque auferente omne voluntarium: cùm contractus omnis eſſentialiter ſit actus humanus voluntarius. Quæſtio ſolùm eſt de coactione morali per metum humanum non auferentem voluntarium, ſed qui adhuc permittit deliberationem, & voluntarium liberum, etſi valdè minuat, ut docuimus de actibus humanis *tr. 1. c. 2. ſect. 4. à n.* 45. ex quo breviter aliqua ſunt repetenda, &

Prænotanda.

109 MEtus definitur à Juris Conſulto in l. 1. ff. de eo, quod metus cauſa: *Inſtantis, vel futuri periculi cauſa, mentis trepidatio.* Adeoque agere ex metu eſt ex timore mali imminentis, vel futuri aliquid agere, quod aliàs agere quis nollet. Metus alius dicitur ab intrinſeco proveniens, alius ab extrinſeco incuſſus: item alius gravis, levis, reverentialis tantùm. Explico breviter.

Metus ab intrinſeco, & extrinſeco.

110 MEtus ab intrinſeco profectus dicitur, cùm quis ad avertendum aliquod malum à cauſis naturalibus, vel fortuitis imminens, aliquid agit, quod aliàs nollet. Ut ſi metu naufragii merces è navi projicias, peregrinationem voveas &c. vel morte plectendus ex juſtitia, meretricem in Matrimonium ducas. Metus ab extrinſeco incuſſus dicitur, qui à cauſa libera, ſeu alio homine directè incutitur ad aliquid agendum, quod alter aliàs nollet, & poteſt eſſe, vel *juſtus*, incuſſus ſcilicet à perſona, quæ juſtè poteſt, & debet incutere: ut ſi is, qui ſponſalia contraxit, volens reſilire ſine juſta cauſa à Magiſtratu Eccleſiaſtico, intentata excommunicatione, compellatur ad Matrimonium contrahendum: ſi Princeps intentato extremo ſupplicio compellat ad leges ſervandas. Vel *injuſtus*, incuſſus ſcilicet ab eo, qui nullum habet jus incutiendi: ut ſi latro mortem intentet, niſi pecuniam des, vel promittas: ſi alius mortem, vel aliud grave malum minetur, niſi filiam ſuam uxorem ducas &c.

Metus gravis, & levis.

111 MEtus *gravis, juſtus, probabilis, & cadens in conſtantem virum*, dicitur, quo grave malum vitæ famæ, vel fortunæ timetur imminens, vel intentatum, quale nimirùm malum, etiam viro forti, & conſtanti meritò ſit formidabile. Uti eſt metus mortis, mutilationis, cruciatus atrocis, ſervitutis, exilii, carceris diuturni, gravis infamiæ, violenti ſtupri, amiſſionis ſtatus honorifici, amiſſionis omnium bonorum, vel notabilis partis, & denique excommunicationis injuſtæ: & alia his æqualia, eaque inferenda aut propriæ perſonæ, aut valdè conjunctæ, parenti, uxori, liberis. Univerſaliter autem metus, ut juſtus cenſeatur, neceſſe eſt ut, ſit majoris mali, quàm id, quod metus cauſa ſuſcipitur: V. gr. mortis metu dare pecunias, metus juſtus eſt, in contrario eſſet metus injuſtus. Metus *levis, injuſtus, improbabilis, & non cadens in conſtantem virum* dicitur, qui ob leviora mala imminentia, vel intentata ſuſcipitur. Verùm de his univerſalis regula tradi non poteſt, ſed prudentis judicio dijudicandum eſt, conſideratis circumſtantiis præſertim perſonæ tam paſſæ, quàm incutientis metum, ſexus, ætatis &c. minor enim metus requiritur in fœmina, quàm in viro: in juvenili, quam in matura ætate. Vide Navar. *lib. 1. conſ.* 10. *nu.* 3. Sanch. *lib. 4. de matr. diſp.* 3. per totam.

Metus reverentialis.

MEtus reverentialis dicitur, quo filius timet offenſionem parentum, pupillus tutorum, ſubditus Principis, Monachus Prælati, Clericus Epiſcopi, uxor mariti &c. Hic metus quamvis ſecundùm ſe conſideratus gravis non ſit, atque in foro externo cenſeatur levis, reverà tamen ſæpiſſimè evadit gravis, & juſtus, ut ſi ſit gravis, & diuturnæ offenſionis, ſi accedant minæ, preces importunæ, imperioſæ, protervæ, timor malæ tractationis in futurum &c. prudentis judicio trutinanda: Placet judicium P. Marchant. *in reſol. not. caſuum de Sacram. Ord. caſu* 2. ex eodem jam tibi totidem verbis exſcriptum à nobis *tract. 1. cap. 2. ſect. 4. ſub ſect. 3. num.* 48. Revide. His ſuppoſitis. 112

ASSERTIO VII.

VAlidus eſt omni jure contractus initur ex metu proveniente ab intrinſeco: ac etiam ab extrinſeco, ſed aut non ad extorquendum, aut levi, aut juſtè incuſſo: at verò ſi metus verè gravis injuſtè incuſſus ſit ad ipſum actum, ſeu contractum extorquendum, ipſo jure naturæ probabiliſſimè invalidi ſunt omnes contractus; ſicut & omnia vota, & promiſſiones quælibet: non item juramenta, & Sacramenta. Et eſto ſint validi ejuſmodi contractus ſecundum Juriſtas, & communiorem Th. Th. certè tamen ſunt debiles, nec irrevocabiliter obligant metum paſſum, ſed pro ejus arbitrio reſcindi poſſunt, & debent ex Juris diſpoſitione: quod ſæpè etiam ad metum levem injuſtè incuſſum extenditur. Sic DD. citandi. 113

§. I. *Validus eſt omni jure contractus initus &c.*

I. E*X metu proveniente ab intrinſeco.* Certum apud omnes, nullum metum ab intrinſeco profectum, quantumvis gravem, invalidare contractus, vota, vel promiſſiones: ut ſi metu mortis in naufragio &c. vel tempeſtate, tempore peſtis, vel periculoſi morbi, aut gravis pœnæ ex juſtitia inferendæ &c. voveas peregrinationem, Religionem, vel quidvis aliud promittas, ſi jures puellam pauperem ducere, vel dotare &c. votum, promiſſio, contractus, omni jure valebunt, & obligabunt. Ratio eſt: quia ſunt ſufficienter voluntaria ab intrinſeco, & nihil eis obſtat ab extrinſeco, nulla ſcilicet injuria alterius incutientis, ſed ipſe homo mera ſua libera voluntate eligit ejuſmodi medium ad malum imminens fortè evadendum. Excipe ſemper: niſi metus, vel potiùs terror adeò gravis eſſet, ut etiam uſum rationis, ac deliberationem impediret: quod tamen rarò accidit, & in dubio non præſumitur, ſed probandum eſt. 114

II. Etiam ab extrinſeco, *ſed non ad extorquendum actum.* 115
Quodſi enim metus quantumvis gravis, & injuſtè incuteretur, non tamen ad extorquendum actum talem, ſed ad alium finem, ut ſi ad evadendum manus Tyranni, latronis, inimici mortem minitantis, vel intentantis, tu ſpontè aliquid Deo voveas, vel promittas, ſi ad evadendam mortem, ſeu juſtè, ſeu injuſtè inferendam, tu ſpontè eligas Judicis, vel lictoris filiam ducere, vel dotare, pecuniam dare &c. votum, contractus, promiſſio, omni jure valida erunt, & obligabunt ob eandem rationem modò datam: & quia, licèt metus injuſtè incuſſus fuerit occaſio, non tamen fuit cauſa vera ita vovendi, promittendi, vel contrahendi, ſed ſola tua libera voluntas, quæ tale medium ad evadendum malum imminens elegit præter omnem intentionem metum incutientis. Sic plurimis citatis Sanch. *lib. 4. moral. lib. 3. num.* 4.

III. *Aut levi tantùm.* Metus enim etiam ab extrinſeco, 116
& injuſtè incuſſus ad extorquendum actum, ſed conſideratis circumſtantiis verè levis, nec cadens in hominem conſtantem, nullo jure irritat actus, vota, contractus; juxta communem, & veram ſententiam DD. quam docet Sanch. *lib. 4. moral. cap. 3. num. 24. & lib. 4. de matrim. diſp.* 17. Ratio ſolida eſt: quia metus reverà levis etſi injuſtè incuſſus, eſt in poteſtate operantis, ut eum facilè repellere, illique non acquieſcere poſſit: ideò enim eſt, & dicitur levis, atque à gravi differt: ergo qui eum, cùm facilè poſſit, non repellit, ſed ei acquieſcit, præſumitur etiam in foro conſcientiæ omninò liberè conſentire, promittere, contrahere &c. ideoque liberè volens, non pati notabilem injuriam, quæ ſufficere debeat ad irritandum actum: ſecus eſt de dolo, etiam levi, quem homo ex ſe non poteſt repellere, ſicut metum levem, ideoque meritò actum ſaltem in parte reſcindi poſtulat. Itaque non ſolùm votum ſolemne Religionis, Ma-

Digitized by Google

trimonium, ſponſalia, verùm etiam, quævis alia vota, contractus, promiſſiones, donationes &c. facta ex metu levi, etiam injuſtè contra libertatem admoto v. g. à filio, vel filiafamilias, uxore, ſubdito ex mero metu reverentiali erga parentem, maritum, Prælatum, vel dominum, quo præcisè verentur eis contradicere abſque alio timore gravis offenſionis, vel alterius mali (quo evaderet metus gravis juxta prænotata) in utroque Jure valida ſunt, & obligationem pariunt, atque adeò ſic accepta juſtè retinentur ob rationem dictam. Quamvis contrarium ſentiant *Leſſ. Lug. Caſtro-P.* & alii apud Tamb. *lib. 1. Decal. cap. 2. §. 9. & 7.* Nimirùm contractus, Matrimonium præſertim, etiam ex metu levi injuſto extorta, in foro conſcientiæ irrita eſſe, & reſcindi poſſe: & de Matrimonio probabile etiam cenſeat Sanch. l. c. Verùm in re tanti momenti, & periculi non recedendum à communi Sententia cenſeo.

117 IV. *Aut juſtè incuſſo:* Metus enim quantumvis gravis juſtè tamen incuſſus, non irritat actum extortum quemcunque: idque non ſolùm certiſſimum eſt, quando metus juſtè incutitur alicui ad extorquendum id, quod aliàs debitum eſt: Ut ſi Magiſtratus Eccleſiaſticus ſub pœna excommunicationis, aut Civilis ſub pœna capitis, vel carceris compellat ſtupratorem ad ducendam, vel dotandam virginem defloratam: aut ſi debitori tuo mineris juſtam accuſationem de crimine patrato, niſi debitum tibi tandem ſolvat &c. ſed etiam verum eſt, quando metus juſtus incutitur intra, vel extra Judicium ad præſtandum quidpiam aliàs indebitum, ſed liberum: ut ſi Judex juſtè damnaturus ſit ad mortem, niſi velis vovere Religionem, aut pauperem puellam ducere, vel dotare &c. ſi mineris homicidam, vel furem juſtè accuſare, niſi aliquid Deo voveat, filiam tuam ducat, pecuniam det, vel promittat &c. Ita Sanch. *ll. cc. de matr. lib. 4. diſp. 13. & moral. lib. 4. c. 3. nu. 31.* Baſilius, Pontius, Leſſ. Lugo, aliique apud Tamb. *cit. §. 7. n. 3.* Ratio eſt: quia tota ratio irritandi tales actus eſſet injuria illata ad extorquendum: atqui hic nulla fit injuria alteri, quin potiùs favor, & beneficium: non enim ſub coactione; ſed ſolùm ſub conditione proponitur tibi, ut, ſi evitare velis malum, cui tu liberè cauſam dediſti, tanquam minus malum eligendo, voveas, ducas, des, promittas &c. Oportet quidem matrimonium, & votum maximè libera eſſe: ſed intellige, libertate non læſa, vel impedita injuſtè: non verò libertate omnimoda, & quodvis obſtaculum excludente: ut patet mille aliis caſibus. Interim tamen fateor, non improbabilem eſſe Sententiam in his contrariam Bonacinæ, Coninch. & aliorum apud Tamb. *cit. n. 4.* nimirùm Matrimonium, & vota ſic extorta irrita eſſe, ob apparentem injuriam contra libertatem illorum actuum. Sed rursùs non eſt recedendum à communi Sententia in re omnium graviſſima. His ita ſuppoſitis ſequitur.

§. II. *An verò ſi metus verè gravis injuſtè incuſſus ſit ad ipſum actum, vel contractum extorquendum, ipſo jure naturæ probabiliſſimè invalidi ſunt.*

118 OMnes contractus. Non tantùm contractus ſacer Matrimonii, ſponſalia, promiſſio, vel datio dotis, item promiſſio, vel traditio bonorum Eccleſiæ, verùm etiam omnis omninò contractus etiam oneroſus; ut venditionis, emptionis, mutui, maximè verò gratuitus; ut donationes, legata, teſtamenta; ac univerſaliter omnis promiſſio, vel traditio rei aliàs obligatoria ex metu gravi, & injuſto extorta, ipſo jure naturæ irrita ſunt, & invalida, nullamque ne naturalem quidem obligationem juſtitiæ pariunt in metum paſſo, neque ullum jus conferunt extorquenti, vel acceptanti. Ita Molin. *diſp. 267.* Rebell. *p. 2. lib. 1. qu. 5. concl. 1.* Univerſaliter quoad contractus etiam oneroſos Baſil. Pont. *lib. 4. de matr. c. 6. n. 4.* Diana *p. 3. tr. 5. reſol. 118.* Tamb. *cit. lib. 1. Decal. c. 2. §. 4. n. 15. & 23.* aliique plures apud ipſos. Ratio eſt: quia naturali juri, rationi, & æquitati omninò repugnat in injuria oriri juſtitiam, ſed jus quodpiam; quod nimirùm homo per injuriam, & injuſtitiam injuſto, & gravi metu incuſſo extorquens alterius promiſſionem, vel conſenſum poſſit ſibi acquirere jus, & alteri imponere obligationem etiam naturalem juſtitiæ: ergo fatendum eſt, talem exactionem, & acceptationem intrinſecè, & quoad ſubſtantiam, ideoque ipſo jure naturali injuſtam eſſe, ac invalidam, non ſecus ac furtum, vel rapinam, atque acceptantem nullum omninò acquirere jus ad rem, vel in re: ſed ſecundùm communiſſimam etiam Adverſariorum Sententiam tali metu extortum, & acceptum in conſcientiâ ſine mora reſtituere obligatur, tanquam injuſtè acceptum: quòd ſi ergo nullum jus exigentis, nulla erit obligatio promittentis, vel conſentientis, cùm hæc ſint correlativa: ſi nulla obligatio, conſequenter nulla promiſſio, contractus nullus quicunque, qui definitur, *Ultrò, citròque obligatio.* Unde Baſil. Pont. *cit.* 8. contra Sanch. benè probat ejuſmodi contractus, irritos eſſe non ſolùm jure naturæ, & in foro conſcientiæ, ſed etiam jure poſitivo externo: requiri tamen ad illorum reſciſſionem ſententiam Judicis non tanquam irritantis, ſed ſolùm irritos declarantis. Neque plus probant Jura civilia ab Adverſariis allegata, ut mox §. 3. videbitur. Aut ſi dicant tales contractus eſſe validos, loquuntur de metu levi, ſaltem ſecundùm præſumptionem fori. *Confirmatur* noſtra Sententia per Juris Conſultum in L. metum 9. §. licèt ff. quod metus cauſa: dicentem: *Metum paſſo actionem in rem dandam exiſtimamus: quia res in bonis ejus eſt:* ergo contractus illam rem alienans, ex metu initus non fuit validus, nec dominium rei tranſtulit. Scio reſpondere Gloſſam ibid. id accidere fictione Juris, quod utilem rei vindicationem concedendo integrè reſtituit vim paſſum, ac ſi ab initio contractus irritus fuiſſet, juxta illud arg. regul. 15. ff. juncta Gloſſa. *Qui actionem habet ab rem recuperandam, ipſam rem habere videtur.* Quare talis retinet dominium fictum, cùm jure certus ſit de recuperando dominio vero. Simile reſponſum Gl. ſuprà admiſimus de dolum paſſo circa accidentia, vel qualitates tantùm; at non item placet hic de metu: eſt enim notabilis differentia, & ratio diſparitatis; quia errore accidentali contrahens, retinet conſenſum ſubſtantialem in rem ipſam, & perſonam; immo ea qualitate erroneè ſuppoſita (v. g. hanc fœminam eſſe nobilem, Virginem, tam divitem &c.) velut cauſa impulſiva majoris voluntatis promptitudine fertur in ſubſtantiam rei: at verò ex metu gravi injuſtè incuſſo contrahens actu abhorret voluntate ab ipſa ſubſtantia rei, ad quam ſolam alterius injuria impellitur: igitur meritò in hoc, non item in illo caſu contractus debet eſſe irritus. Certè ob hanc eandem differentiam Eccleſia non irritat Matrimonium contractum ex dolo accidentali, irritat autem contractum ex metu. Ut mox notabo §. ſeq. Quoad vota, juramenta, & Sacramenta, vide *tr. 1. cap. 2. ſect. 4. art. num. 57.*

§. III. *Et eſtò validi ſint ejuſmodi contractus, certè tamen ſunt debiles.*

OMnem contractum, vel promiſſionem, etiam metu gravi, & injuſto extortum validum eſſe jure naturæ, ac etiam jure poſitivo, exceptis aliquibus, qui ſpeciali jure irritantur, docent Juriſtæ communiſſimè, & Theologi communius, Sylveſt. Navar. Coninch. Suar. Vaſq. aliique, quos latè citant, & ſequuntur mei Leſſ. Sanch. *lib. 4. de matr. diſp. 8. n. 4.* Laym. *cit. c. 6. n. 2.* Lugo cit. 119

I. Quoad jus naturæ.

PRobant 1. ratione, qua ſuprà de dolo; cùm doli mali, & metus incuſſi eadem ſit ratio. 2. Metus injuſtus etiam relinquit voluntarium ſimpliciter, etſi mixtum cum involuntario ſecundùm quid: noluiſſes quidem promittere, vel contrahere, niſi metus inſtaret; at de facto, quia metus urget abſolutè, & ſimpliciter vis; unde qui ex metu mortis fidem negat, vel idola adorat, omninò voluntariè facit, & mortaliter peccat: ergo ſimiliter voluntariè, & conſequenter validè contrahis, vel promittis. 3. Conſenſus metu injuſto extortus non minùs eſt voluntarius, & metus injuſtè incuſſus non magis aufert voluntarium, quàm metus ab intrinſeco, vel ab extrinſeco juſtè incuſſus: ſed hic ſecundùm omnes conſenſum voluntarium, & contractum validum relinquit: ergo &c. 4. Qui ex tali metu injuſtè incuſſo baptizatur, vel ſacros Ordines ſuſcipit, validè ſuſcipit, ergo etiam validè contrahit, vovet, promittit: ſed vides hæc in noſtra Sententia facilè ſolvi. Ad 1. N. *paritas:* diſparitas jam data eſt §. *præc. fin.* Ad 2. N. *ſecundam conſequentiam:* non enim dicimus, eos contractus eſſe invalidos ex defectu voluntarii, præcisè, ſed ex injuria extorquentis aliquo modo involuntario illata. Ad 3. N. *iterùm conſ.* quia hìc deeſt injuria. Ad 4. N. *etiam conſ.* ratio diſparitatis eſt; quia Sacramenta (excepto Matrimonio) requirunt ſolùm conſenſum voluntarium in opus præſens, qualis conſiſtere poteſt cum metu injuſtè incuſſu, contractus verò conſenſum ad inducendam obligationem. Vide dicta *tr. 1. cap. 2. ſect. 4. n. 59.* 120

II. Quoad jus poſitivum.

PRobant multis, & ſatis claris Juris textibus, maximè L. dolo. 5. C. de inutil. ſtipulat. & inſtit. de except. initio: *Si metu coactus Titio ſtipulanti promiſiſti, quod non debueris promittere, palàm eſt, jure civili te obligatum eſſe.* Et L. ſi mulier 21. §. 5. ff. quod metus cauſa dicitur. *Si metu coactus adii hæreditatem, puto me hæredem effici, quia quamvis, ſi liberum eſſet, noluiſſem; tamen coactus volui, ſed per Prætorem reſtituendus ſum.* Plura loca Juris congerunt Sanch. *cit. lib. 4. de matr. diſp. 8. n. 4.* Laym. *cit. n. 2.* Sed jam ſuprà reſponſum eſt, leges loqui ſecundùm præſumptionem fori externi de metu levi, cui quis commodè reſiſtere potuiſſet: aut ad ſummum valere ſolùm pro foro externo, non verò interno conſcientiæ. 121

III. Ipſo autem jure poſitivo excipiuntur.

ET annullantur aliqui contractus, ſi fiant ex metu gravi injuſtè incuſſo ad extorquendum. 1. Venerabile Matrimo- 122

trimonium metu injuſto extortum Jure Eccleſiaſtico irritum eſt *c. cum locum c. veniens*, 2. *de ſponſal.* At cur non item irritatur Matrimonium ex errore, vel dolo accidentali? Ratio diſparitatis jam ſuprà indicata eſt, quia ex errore accidentali contrahens habet plenum conſenſum ſubſtantialem in rem: at verò metu injuſto ad contrahendum compulſus abhorret aliquo modo à ſubſtantia rei; ac ſæpè non habet verum conſenſum, & animum ſe obligandi, ſed tantùm ſimulatè promittit ad redimendam vexationem: ne igitur valor Matrimonii ſæpiùs poſſit in dubium revocari, Eccleſia ejuſmodi Matrimonia in univerſum irritavit. 2. Sponſalia etiam ſimili metu injuſtè extorta Jure Canonico irrita ſunt: ſi non directè, eò quòd expreſſum ſpeciale jus oſtendi non poſſit, ſaltem indirectè, & conſecutivè, ex eo ipſo quòd ipſum Matrimonium ſimili metu celebratum irritaverint: fieri enim non poteſt, ut aliquis validè promittat actum invalidum. Matrimonium autem gravi metu extortum invalidum eſt: ergo & ſponſalia, ſeu promiſſio talis Matrimonii, invalida erunt. 3. Profeſſio etiam Religionis facta ex gravi, & injuſto metu nullius roboris eſt, ex Juris Canonici diſpoſitione, *cap. 1. de his, quæ vi*, & alibi. 4. Conſequenter & omnia vota metu gravi, & injuſto extorta, ſaltem jure poſitivo Canonico invalida ſunt, ut habet communis DD. Sanch. ſuprà Laym. *cit. c. 6. nu.* 3. Lugo *diſp. 22. ſect. 7. n.* 177. In noſtra autem Sententia hæc jura poſitiva non ſunt irritantia ejuſmodi contractus, & vota (quippè ex ſe jure naturæ irrita) ſed potiùs pro omnimoda ſecuritate declarantia, illos contractus, & vota eſſe irrita: Nec ſanè ſuperfluè, vel inutiliter; cùm noſtram ſententiam non aſſeramus certiſſimam, ſed probabiliſſimam.

IV. Ipſo jure poſitivo debiles ſunt omnes alii ejuſmodi contractus.

123 Nimirùm contractus omnes alii gravi, & injuſto metu extorti, eſto validi ſint, certè tamen ipſo jure poſitivo nimis debiles ſunt; non enim obligant irrevocabiliter metum paſſum, ſed pro ejus arbitrio reſcindi poſſunt, & debent ex Juris diſpoſitione: ut patet locis modò *n.* 121. *cit.* Adde *L. fin.* C. de his, quæ vi. *Venditiones, donationes, tranſactiones, quæ per potentiam extorta ſunt, præcipimus infirmari.* Et in Jure Canonico c. 2. de his, quæ vi, dicitur: *Quæ metu, & vi fiunt, jure debent in irritum revocari.* Neque quoad hoc in foro conſcientiæ requiritur ſententia Judicis: cùm æquitas naturalis ſic poſtulet: quemadmodum ſuprà de dolo accidentali dictum eſt. Ubi tamen notanda differentia, quòd contractus initus ex dolo accidentali ſolùm reſcindatur, ſi proveniat dolus ab altera parte contrahente, non item ſi proveniat ab aliquo tertio, nihil ſciente, vel conſentiente altero contrahente: ut ibid. dictum eſt. At verò contractus gravi, & injuſto metu extortus reſcinditur, & metum paſſus in integrum reſtituitur, ſive metus incuſſus ſit ab ipſa altera parte contrahente, ſive ab alia tertia perſona ſine omni injuria alterius contrahentis, ut expreſſè decernitur utroque Jure Canonico *c. 1. 3. & 4. de his, quæ vi.* Civili *L. item ſi cum except.* 4. *ff. de eo ob quod metus cauſa.* Ubi ſic: *In hac actione non quæritur, utrùm is, qui convenitur, an alius metum fecerit, ſufficit enim hoc docere, metum ſibi eſſe illatum.* Attamen rectè notat Leſſ. *lib. 2. c. 17. n. 39.* in foro conſcientiæ non eſſe ad reſciſſionem contractus, vel reſtitutionem obligandum eum, qui bona fide contraxit cum eo, qui aliunde metum paſſus eſt, donec is repetat, vel actionem inſtituat, ut in ſimili jam ſuprà diximus.

§. IV. *Quod ſæpè ad metum leve injuſtè incuſſum extenditur.*

124 Dicta de contractibus ex metu gravi, & injuſto extortis in utroque jure, & foro reſcindendis, in ſolo foro conſcientiæ, & de jure naturæ extendenda ſunt etiam ad metum levem, injuſtè incuſſum, & timorem reverentialem: & preces importunas, quando hæc faciunt involuntarium mixtum. Percurro breviter.

I. Metus levis.

125 Etiam contractus metu levi, ſed injuſto ſeu injuſtè extorti, quamvis ipſo facto validi, tamen jure naturæ, & in foro conſcientiæ reſciſſioni, & reſtitutioni obnoxii ſunt. Communis DD. Leſſ. *cit. n. 46.* Laym. *n.* 4. *Sanch. Lugo cit.* cum Nav. *c. 17. nu. 15.* Ubi ait (quoad forum conſcientiæ idem eſſe cenſetur) *Num quis juſto* (id eſt gravi) *metu conſentiat, vel eo minore, dummodo coram Deo fuerit cauſa principalis conſenſus.* Ratio eſt: quia tota ratio, cur metus gravis injuſtè conſenſum extorquens efficiat contractum reſciſſioni obnoxium, eſt, quia continet injuriam, & vim directè intẽtatam ad extorquendum contrahentis conſenſum ſecundùm quid involuntarium; ergo ſi ſimiliter metus levis injuſtus reddat conſenſum ſecundùm quid involuntarium, erit ſufficiens cauſa reſcindendi contrahente in integrum, quantum eſt de Jure naturæ, & in foro conſcientiæ: quòd autem in foro externo levem metum paſſo actio non concedatur, factum eſt ad evitandam litium multitudinem: conceditur tamen ei exceptio, ſi ab altero ad implendum talem contractum conveniatur.

II. Metus reverentialis.

Etiam hic principaliter cauſans conſenſum, & ſecundùm quid involuntarium, quando nimirùm ideò aliquis conſentit in aliquid, à quo aliàs ſua voluntas abhorret, quia voluntati alterius majoris, ut Domini, Prælati, Parentis, Tutoris, aut ſimilis perſonæ auctoritatem, vel poteſtatem habentis contradicere non audet, ſufficiens cauſa eſt ad reſcindendum contractum alioquin diſſolubilem. Communis DD. apud cit. Sanch. *lib. 4. de matr. diſp. 9. n.* 11. & alii apud Laym. *c. 6. nu.* 4. Ratio eſt: quia talis metus, etſi non ſemper gravis, ſed ſæpè levis æſtimandus ſit ex qualitate perſonæ, & petentis, & petitæ, juxta prænotata ab initio, ſemper tamen injuriam aliquam continet appetendo voluntatem verecundi hominis, ut ei contradicere non audeat in actu illo, qui eſt in ejus libera voluntate, & arbitrio, ut vel conſentiat, vel contradicat. V. g. ſi Caja ſponſalia contrahat cum Titio, ideò ſolùm, quia ob naturalem verecundiam Patri, Tutori, vel ipſi Titio, cum auctoritate petenti non fuit contradicere auſa, & in foro conſcientiæ reſilire poterit, ac implorato Judicis officio foveri debet. Navar. *lib. 1. conſil. 10. de his, quæ vi.* Item ſi filius, vel filia ob ſimilem metum renuntiet hæreditati paternæ retractari poteſt. Sanch. apud Laym. cit. Item ſi creditor deſperans integrum debitum ſuum conſequi propter debitoris iniquitatem, partem ei debiti remittat, in conſcientia revocare poteſt, & debitor tutus non eſt. Communis Sylveſt. *v. reſtit. 7. qu.* 2. Navar. *cap. 17. n.* 75. Sanch. *cit. diſp. 9. num.* 17. Laym. *cit. num.* 4. 126

III. Precum importunitas.

Eadem ratione etiam precum importunitas efficiens involuntarium mixtum; cùm nimirùm aliquis vehementer inſtans, rogando moleſtiam injurioſam infert libertati alterius, à qua ut ſe liberet rogatus, tandem conſentit in rem, à qua alioquin ejus voluntas abhorret, facultatem præbet reſcindendi actum, vel contractum. Ratio eſt evidens. Communis apud cit. v. g. Si moriturus importunitate precum, efficiente involuntarium mixtum, victus, aliquem hæredem inſtituat, vel legatum relinquat poſtea iterum caſſari poterit. Citati. Quòd ſi tamen teſtator tunc velit ſuam inſtitutionem eſſe validam, inſtitutus, etſi peccarit contra Charitatem, & juſtitiam, ei moleſtiam, violentiamque aliquam inferendo, rem tamen relictam ſecundùm defuncti voluntatem accipere, & retinere poteſt, donec per Judicis ſententiam teſtamentum reſcindatur: quod & in aliis donationibus ſimiliter extortis locum habet, ut rectè docent *Molina, & Laym. cit.* Item qui importunitate precum faciente involuntarium mixtum ab alio ad ludendum inductus fuit, ſi perdat, non tenetur ſolvere, ſecundùm communem cum D. Th. 2. 2. *q. 32. ar. 7.* At quid ſi eo caſu lucranti jam ſolutum fuit? Molin. *to. 2. diſp.* 516. & Sanch. *cit. diſp. 10. n. 10.* cenſent, eum non teneri reſtituere; eò quòd ludentium debeat eſſe par conditio in jure lucrandi, adeoque ſicut inducens injuſtè ad ludum, ſi perdidiſſet, non potuiſſet repetere, ita nec inductus, ſi perdat, repetere poterit. Sed probabilior eſt contraria Sententia communis DD. Leſſ. *lib. 2. c. 26. dub. 2.* Laym. *c. 6. nu. 6. fin.* teneri eum ad reſtitutionem in foro conſcientiæ, qui enim alterum per injuriam, ſcilicet injuſtum metum, vel importunitatem precum ad ludendum adegit, cauſa injuſta ſecuti damni fuit: ergo tenetur illud reſtituere in conſcientia. *Deinde* injuria interveniens ex una parte ludentium tollit æqualitatem, & conſtituit inæqualitatem, ac proinde injuriam paſſo tribuit facultatem reſcindendi contractum, & repetendi, quod ſuum eſt. Item qui precum importunitate, ſeu moleſta inſtantia virginem ad ſtuprum traxit non ſine involuntario mixto, tenetur in conſcientia, & cogi poteſt, ut illatum ei damnum reſarciat, ducendo, vel dotando, juxta communem DD. cum *Sanch. cit.* Et ajunt DD. communiter apud Laym. *cit. fin.* Religioſos ſubditos non eſſe tutos in conſcientia à tranſgreſſione obedientiæ, vel paupertatis, ſi importunis precibus, diuturna ſollicitatione, querelis, murmure, aliqua à Prælatis impetrent. 127

IV. Extenſionis exceptio.

Hactenùs data extenſio ad metum levem, reverentialem, & precum importunitatem non habet locum in Matrimonio, & Profeſſione Religionis, hæc enim abſoluto conſenſu ſemel validè facta, diſſolvi ampliùs non poſſunt: & quamvis Jus Canonicum utrumque hoc matrimonium carnale ſcil. & ſpirituale metu gravi, & injuſto extortum ſtatim ab initio nullius roboris eſſe decernat, ſemper tamen 128

Digitized by Google

facit mentionem metus gravis, & cadentis in virum conſtantem: adeoque extendi minimè poteſt ad metum levem, vel purè reverentialem, ut contra Navar. rectè probat Laym. *cit. c. 6. n.* 4. Explicato hactenùs valore contractuum ex parte conſenſus, reſtat explicandus valor ex parte perſonæ contrahentis, & materiæ. Sed totum repetendum eſt ex *c.* 1. præſertim *ſect.* 2. *de ſubject. dominii*. Itaque breviter ſit,

SECTIO V.

Quænam perſonæ poſſunt validè contrahere? remiſſivè.

SUMMARIUM.

129 *Quis poſſit validè contrahere?*
130 *Quis dicatur filiusfamilias, pupillus, Minorennis &c.*
131 *Filiusfamilias impubes ex nullo contractu obligatur civiliter, è contrà verò.*
132 *Filiusfamilias pubes ex omni contractu, Patri etiam invito non præjudicante, obligatur naturaliter, & civiliter.*
133 *Quæ ſibi lucrari poſſit filiusfamilias domi degens? &*
134 *Quæ foris, à patre dimiſſus?*
135 & 136 *Qualiter pupilli, & minorennes contrahere poſſint cum conſenſu tutoris?*
137 & 138 *Qualiter ſine conſenſu Tutoris?*

ASSERTIO VII.

129 *Contractus validus ad obligandum ſe, vel transferendum dominium in alterum, neceſſariò requirit perſonam habentem actuale dominium non impeditum, vel plenam adminiſtrationem rerum ſuarum. Quoad contrahendum verò, vel obligandum ſibi alterum requiritur, & ſufficit perſona capax dominii, ſeu dominium radicale.* Hæc tota patet ex *cit. cap.* 1. *ſect.* 2. *de ſubjecto dominio*.

Ratio eſt. Quia ex una parte, cùm contractus ad obligandum ſe ſit actus dominii, neceſſariò præſupponit dominium actuale rerum, vel actuum ſuorum, de quibus ſe obligat: conſequenter omnes, qui, & quatenus habent dominium, illi eatenùs contrahere validè ad ſe ſe obligandum poterunt: qui non habent, vel impeditum habent, non poterunt. Ex altera autem parte, quia contractu ad obligandum ſibi alterum, acquiritur jus contrahenti, v. g. promiſſario, donatario &c. ideò omnis ſic validè contrahere poterit, qui & quatenus eſt capax dominii: omnis ſcilicet homo rationis compos, & liberè conſentire potens, etiam impuberes, filiusfamilias, pupilli. Excluduntur ſolùm infantes, amentes, *per ſe*: intellige: Religioſi profeſſi in particulari, & ſervi, ſeu mancipia jure communi. Quoad contractus tamen ad obligandum ſe tam gratuitos, quàm oneroſos in ſpeciali aliquid dicendum de filiisfamilias, pupillis, & minorennibus.

130 *Explico terminos*. Filiusfamilias dicitur filius, vel filia, quamdiù ſub patris, vel avi poteſtate conſtituti ſunt, ſcilicet uſque ad emancipationem. Hujus peculium quaſi caſtrenſe, adventitium, & profectitium jam ſuprà loc. cit. explicatum eſt. Pupillus (quaſi impubes puer, vel puella) dicitur, qui poſtquam ex patris poteſtate per ejus mortem exceſſit, cogitur habere Tutorem, cujus præcipuum, & principale munus eſt, perſonam pupilli tueri, ut piè, & honeſtè educetur: deinde ejus bona adminiſtrare, tali cura, qualem diligens paterfamilias propriis bonis adhibere ſolet: idque per ſe loquendo, ſolùm uſque ad annos pubertatis, qua ſecuta, tutela finitur ipſo jure: ſi tamen nec Tutor reſignat, nec pupillus contradicit, officium adminiſtrationis per modum Curatoris retinet, ut modò eſt conſuetudo in Imperio. Minorennes autem dicuntur jam puberes facti, ſed minores 25. annis eo uſque ſub Curatore conſtituti, cujus officium præcipuum, & principale eſt eorum bona adminiſtrare. His notatis, pono breves reſolutiones.

Filiifamilias, puberes, impuberes.

131 Filiusfamilias impubes adhuc de quibuſcunque bonis ſuis etiam cum conſenſu, & auctoritate Patris ſui ex nullo contractu obligatur civiliter. *Inſtit. de inutil. ſtipul. §. ſed quod diximus.* 10. Eſto pupillus impubes auctoritate Tutoris contrahens civiliter obligetur, ibid. §. pupillos 9. *Ratio diſparitatis eſt*. quia pupillus Tutorem obligatum habet, ut eum convenire poſſit, ſi malè auctoritatem præſtet: non item filius Patrem ob naturalem reverentiam, ac virtutem pietatis. *L. cum oportet §. ſub hac tamen ver.* uterque tamen & filiusfamilias, & pupillus ex tali contractu obligatur naturaliter, ſi pubertati ſit proximus, utpotè maſculus ab anno decimo, cum dimidio, uſque ad decimum quartum completum, & femella ab anno nono, cum dimidio, uſque ad duodecimum completum.

132 II. Filiusfamilias pubes ex omni contractu etiam ſine conſenſu patris, vel invito patre, abſque tamen ejus præjudicio facto, & naturaliter, & civiliter obligatur. *Inſtit. cit. de inutil. ſtipul. §. item inutilis* 6. *& L.* 39. *ff. de action. & obligat.* ubi dicitur: *filiusfamilias ex omnibus cauſis tanquam Paterfamilias obligatur: & ob id agi cum eo, tanquam cum Patrefamilias poteſt*. Ratio eſt: quia patria poteſtas inſtituta eſt ad perſonæ educationem, non autem ad bonorum ipſius curationem, poſtquam pubes factus eſt. Validè ergo contrahit filius de bonis ſuis caſtrenſibus, & quaſi caſtrenſibus, quorum is abſolutum dominium habet: non item de bonis adventitiis, quorum dominium utile, & adminiſtratio ad patrem ſpectat, minùs de bonis profectitiis, quorum totum dominium penès patrem eſt: etſi enim aliàs proprietarius etiam invito fructuario proprietatem alienare poſſit, filio tamen familias conceſſum non eſt, bona adventitia inſcio, vel invito patre alienare, vel obligare altero, ſicque eum eorum uſufructu privare. *L. ult. §.* 5. circa finem. *C. de bonis, quæ liberis*.

III. Filiusfamilias in domo patris degens ſibi lucrari poteſt, 133
non tantùm ex bonis ſuis propriis, ſed etiam ex operis ſuis artificialibus, ut ſi faber, pictor, muſicus ſit &c. poteſtque ejuſmodi operas ſuas ipſi Patri ſuo locare, & ab eo ſalarium exigere omni jure, deductis tamen expenſis alimentorum, & materialium: quia pater filium alere non tenetur propria bona aliqua habentem, vel acquirere potentem, ut dicitur. *L. penult. ff. de obſequiis*. Ubi: *pietatem liberi parentibus, non operas, debent*. Et docet communis DD. cum Navar. *cap.* 17. *n.* 14. Sanch. Molina apud Laym. *cit. c.* 8. *n.* 21. Utrùm autem, & quomodo filiusfamilias ex ipſis bonis paternis ſolo ſuo miniſterio, vel induſtria lucrans, ſalarium petere poſſit, vel non poſſit, inter oppoſitas ſententias clarè reſolutum eſt ſuprà *c.* 1. *ſect.* 2. *§.* 2. *num.* 48.

IV. Filius autem à patre dimiſſus è domo paterna, ut ſer- 134
vitio, vel labore ſuo ſe alat, tanquam implicitè ſaltem emancipatus, omnia ſibi acquirit, & de ſuis validè contrahit, ac diſponit: immo nec Paterfamilias filium prohibere poteſt, ne è domo paterna diſcedens, artem aliquam addiſcat, vel exerceat, alteri ſervitium, vel operam ſuam locet, aut quodvis honeſtum vitæ ſuæ genus amplectatur, juxta communem DD. apud *Sanch. & Laym.* ſæpè cit. Quia alioquin homo liber, ſervilis conditionis efficeretur, ſi à Patre in domo paterna velut carcere quodam contineri poſſet. Excipe caſum, ſi ipſe Pater inops ſibi aliunde non ſufficiat: tunc enim filius naturali lege pietatis operam ſuam ipſi præſtare tenetur. Modos autem, quibus jure emancipantur filii, videre potes apud Molinam *tom.* 1. *tr.* 2. *diſp.* 209. Laym. *cit. num.* 14. Modò in Germania cenſentur emancipati filii, quando vel ſtatum mutant, vel prædicto modo extra domum, & alimoniam Patris dimittuntur.

Pupillus, Minorennis.

I. Hi tantummodò rationis compotes validè contrahunt, 135
in ſuum commodum obligando alterum, non item in ſuum incommodum, ſeu obligando ſe alteri ſine auctoritate Tutoris, vel Curatoris. Communis DD. ex inſtit. de auctor. Tutor. initio. Ubi dicitur: *placuit meliorem quidem ſuam conditionem pupillum facere poſſe, etiam ſine auctoritate tutoris; deteriorem autem facere non aliter, niſi cum auctoritate tutoris*. Sic celebrato emptionis contractu, licèt venditor pupillum, ſine tutoris conſenſu ementem invitum compellere nequeat ad numerandum pretium, pupillus tamen, ſi contractui ſtare velit, venditorem actione civili cogere poteſt ad tradendam ſibi mercem pro pretio inter ipſos conſtituto. *L. ſi id* 7. *ff. de reſcind. vendit.* Vide Laym. *cit. c.* 9. *n.* 6.

II. Pupillus pubertati proximus, vel pubes, & multò ma- 136
gis minorennis, cum conſenſu, & auctoritate Tutoris contrahens, obligatur & naturaliter, & civiliter *L. impuberes, ff. de auctor. & conſenſu Tutorum*, & alibi. Quin etiam minorennis pubes curatorem non habens omni contractu tam naturaliter, quàm civiliter obligatur, quamvis poſſit petere reſtitutionem in integrum, ſi ex contractu læſus ſit *L.* 3. *C. de in integr. reſtit. minor.* &c. Omnes. Ratio eſt: quia hic nihil deeſt ad valorem contractus. Excipitur autem ſemper alienatio bonorum immobilium, & mobilium pretioſorum, quæ ſervando ſervari poſſunt; hæc enim pupillis, & minoribus etiam accedente Tutorum, vel Curatorum auctoritate interdicta eſt, niſi Judicis decretum accedat. *L. non ſolum ſi minor. Cod. de prædiis minorum*. Plures textus citatos vide apud Laym. *cit. cap.* 9. *num.* 5.

III. Pupillus, & minorennis, ſeu minor 25. annis Cura- 137
torem habens non obligatur civiliter ex ullo contractu ſine Tutoris, aut Curatoris auctoritate inito. Toto *tit. ff. & inſtit. de auctor. tut. & L.* 3. *C. de in integr. reſtit.* Ratio eſt: quia ita jure conſtitutum eſt in favorem illius teneræ, & imprudentioris ætatis, cui fulciendæ in rebus ſuis ideò Tutores, & Curatores, vel adminiſtratores adhibentur. Excipiuntur tamen caſus, quibus tales etiam civiliter obligantur, utpotè. 1. Quando contractum juramento firmarunt *authent.*

ſacra-

ſacramenta puberum C. ſi adverſùs vendit. 2. Quando pupillus, vel minor ex tali contractu ditior factus eſt L. ul. C. de uſucap. pro emptore. *Nam locupletari non debet aliquis cum alterius jactura. Reg. 48. jur. in 6.* v. g. Si pupillus vel minor mercem traditam à mercatore ante traditum pretium bona fide abſumpſit, vel amiſit, repetenti in foro externo ſolum reddere debet, quo inde ditior factus fuit. 3. Si res tradita pupillo, vel minore ejus malo dolo periit, datur actio contra eum, qua ſolvere compellatur. *L. 1. §. an in pupillum, ff. depoſiti.* Si tamen infantiæ proximus fuit, utpotè ante decimum annum, cum dimidio, dolus non præſumitur. *Arg. L. quod infans 60. ff. de rei vindic.* Et hactenùs quidem Juriſtis conſentiunt Theologi ſine controverſia.

138 IV. Pupillus tamen pubes, vel pubertati proximus, uti & minorennis abſque auctoritate Tutoris, vel Curatoris contrahens obligatur naturaliter, ſeu in foro conſcientiæ, quouſque ſe exceptione ex Juris Civilis beneficio defendat. Ita contrà Juriſtas, & multos Theologos communior Theologorum, plurimis citatis Leſſ. *l. 2. c. 17. n. 61.* Mol. *t. 1. tr. 2. diſp. 224. n. 35.* Sanch. *l. 6. de matr. diſp. 38.* Laym. *c. 9. n. 7.* Lugo *diſp. 22. ſect. 10. n. 288.* Ratio eſt: quia obligatio naturalis oritur ex conſenſu: ſed pupilli puberes, vel pubertati proximi ſufficientem conſenſu habent, ut colligitur *ex §. pupillis inſtit. de inut. ſtipulat.* ergo naturaliter obligantur ex contractu. Neque leges civiles hanc obligationem infirmarunt omninò, ſed ſolùm non confirmarunt, & in foro externo actionem contra pupillum ita contrahentem denegarunt: immo potiùs multis locis expreſsè dicunt, pupillum ſine tutoris auctoritate naturaliter obligari: ut *L. ſi pupillus 21. ff. ad L. falcidiam & L. 1. ff. de novationibus.* Et alibi: ubi expreſsè habetur pupillum ſine Tutoris auctoritate contrahentem naturaliter obligari. *Confirmatur.* Deficiente obligatione principali non valet acceſſoria: atqui obligatio minorennis ſine auctoritate Curatoris contrahentis confirmatur juramento, ut dictum: ſicut etiam ſi ad contractum pupilli ſine auctoritate Tutoris celebratum fidejuſſor accedat, is etiam civiliter obligatur, ex *L. ult. verſ. ſi autem ff. de jurejurando*, & alibi: ergo ſupponitur in iis obligatio aliqua naturalis, quæ accedente juramento, vel fidejuſſione confirmari poſſit. Verum quidem eſt, Jura aliis locis etiam ſatis apertè dicere, pupillum ex tali contractu naturaliter non obligari, ut videre eſt apud cit. Sed vel ſolùm loquuntur de pupillo impubere proximo infantiæ qui cùm infimum intellectum habeat, & parum à furioſo diſtet, ut dicitur *L. pupillus 59. ff. de action. & oblig.* ideò Jura civilia ejus contractui reſiſtunt, & omnem obligationem tollunt. Vel ita conciliari poſſunt, quòd leges negent obligationem naturalem omninò efficacem, & arctantem pupillum ſecluſo beneficio reſtitutionis; admittant vero obligationem naturalem, non tamen etiam omninò efficacem, quippè quæ per exceptionem ex beneficio legis civilis non compellentis pupillum ad ſolutionem, contra petitorem opponi poteſt, ut neque in Conſcientiæ foro ſolvere cogatur. Cæterùm, ut benè advertit Lugo *c. diſp. 22. ſect. 10. n. 279.* negari vix poteſt, quin ex tali contractu venditionis, v. g. pupilli, vel minorennis naturaliter obligante, debitum traditum transferat aliquod dominium in accipientem, ſed ſolùm transfertur dominium naturale non item civile, cùm leges civiles tale dominium non confirment, ſed juſtas ob cauſas concedentes beneficium reſtitutionis pupillo, vel minorenni potiùs infirment. Unde patet, quod ſi aliquid pupillus, vel minorennis ludendo perdidit, vel alio contractu promiſit, ſolvere non teneatur: quia exceptione beneficii legis ſe defendere poteſt, cùm etiam ſi ſolviſſet, repetere poſſet; *qui enim ad agendum admittitur, eſt multo magis ad excipiendum admittendus.* Reg. 71. in 6. E contrà ſi creditori jam ſolutum fuit, is tuta conſcientia rem retinere poteſt, donec ab ipſo repetatur per beneficium legis civilis talem repetitionem concedentis: quia pupillus, & minor Curatorem habentes, ſaltem naturaliter obligantur, ut ſupra dictum: at verò legis civilis beneficium ipſis non prodeſt, ſi eo non utantur; ſive quia uti nolunt; ſive quia ignorat. Hæc ſummariè congeſta latiùs videre potes apud Auct. citat. Laym. & fuſiſſimè Lug. *ſect.* 10. per totum.

SECTIO VI.

De materia contractus validi, Remiſſivè.

139 CErtum eſt, contractus validi materiam 1. *debere eſſe quid poſſibile, & honeſtum, & licitum.* 2. *alia lege non prohibitum.* 3. *alienanti aliquo modo proprium.* Quoad 1. patet ex jam dictis ſuprà; quia impoſſibilium nulla eſt obligatio, & implicat aliquem obligari ex juſtitia, vel ullius virtutis præcepto ad id, quod vel nullo modo, vel ſaltem juſtè, & licitè fieri non poteſt: ergo contractus validi, & obligantis materia debet eſſe quid poſſibile, & licitum, ſeu honeſtum. 2. Patet jam ex alibi dictis: ſic enim lege civili prohibentur alienari bona pupillorum immobilia, ac etiam mobilia pretioſa, quæ ſervando ſervari poſſunt, niſi ex decreto Judicis. Item lege, ſeu Jure Canonico *c. nulli de rebus Eccleſ. alien.* & alibi, prohibentur alienari bona Eccleſiaſtica immobilia, vel mobilia pretioſa permanentia, niſi ob juſtam cauſam, & interveniente certa ſolemnitate *cit. c.* adeòque contractus alienantis aliter ejuſmodi res invalidi erunt, quia materia alienari lege prohibetur. Quoad 3. Ratio eſt evidens: nullus enim poteſt dare alteri, quod non habet: omnis contrahens autem validè dat alteri aliquod jus ad aliquam rem, vel actionem: ergo ipſe debuit habere illud jus: conſequenter materia contractus validi debet eſſe aliquo modo, ſcilicet vero, vel præſumpto titulo, quoad dominium plenum, vel ſaltem quoad utile, propria contrahenti, alienanti, donanti, vendenti &c. adeò ut nullus contractus de re aliena poſſit eſſe validus ſimpliciter transferendo ſcilicet dominium, vel jus perfectum in accipientem, licèt aliquo modo poſſit eſſe validus ſecundùm quid, quatenùs parit danti obligationem de evictione, & indemnitate accipientis bona fide rem alienam, de quo multa notavimus ſuprà *c. 1. de præſcript. ſect. 5. & tr. 4. ſect. 3. de reſtit. poſſeſſoris bona fidei.* Et ex profeſſo tractabitur infrà *c. 4. de emptione, & venditione*, in quo principaliter locum habet evictio.

CAPUT III.

De contractibus gratuitis transferrentibus dominium plenum, ſcilicet *Donatione, Teſtamento, Legato, Hæreditate, & annexis.*

SECTIO I.

Donatio quid ſit, & quotuplex?

SUMMARIUM.

2 *Donatio eſt liberalis.*
3 *Aliena eſt imperfecta, alia perfecta.*
4 *Propoſitum, vel etiam promiſſio donandi in futurum, nondum eſt donatio.*
5 *Sed eſt ſolum voluntas præſens donandi aliquid in futurum.*
6 *Quid donatio imperfecta, ſeu verbalis? &*
7 *Quid donatio perfecta, & realis?*
8 *Donationis perfectæ, & imperfectæ differentia.*
9 *An re jam uni donata verbaliter ſolum, poſſit validè donari alteri realiter?*
10 *Donatio merè liberalis, & remuneratoria quid?*
11 *Quando leges prohibent alicui donationes, intelligenda ſunt de liberalibus, non remuneratoriis.*
12 *Reſolvitur dubium.*
13 *Donatio pura, & abſoluta, & non pura quid?*
14 & 15 *Quid ſit donatio inter vivos? &*
16 *Quid donatio mortis cauſa?*
17 *Qualiter conveniant, & inter ſe*
18 *Differant donatio inter vivos, & mortis cauſa?* Uſque ad n. 20.

ASSERTIO I.

DOnatio eſt datio liberalis. (Excluſo ergo ſolo propoſito, & promiſſione donandi in futurum) dividitur in imperfectam, ſeu verbalem tantùm: ac perfectam, ſeu realem, item in liberalem, & remuneratoriam: item in puram, & non puram ſub conditione, & modo: item in donationem inter vivos, & mortis cauſa. Explico breviter terminos.

§. I. Donatio eſt datio liberalis.

I. COmmunis, & facilis deſcriptio nobis in moralibus ad praxim omninò ſufficiens, ſatis patet ex ipſa Ethymologia nominis; nam teſtè Juris Conſulto *in L. Senatus 35. §. 1. ff. de mortis cauſa donationibus*, donatio dicta eſt quaſi *doni datio*: donum autem debet eſſe datum liberale, vel gratuitum, quod ſcilicet neque ex juſtitia debitum ſit alteri, neque alteri accipienti viciſſim aliquam obligationem, ſeu debitum ex juſtitia imponat, & ſic non veniat in commutationem pro alia re, vel debito, ſed merè gratis detur. Donatio ergo excludit omnem, & ſolam obligationem, ſeu debitum ex juſtitia: ſi quid enim detur alteri ex obligatione, ſeu debito Juſtitiæ, eo ipſo donatio non erit, ſed ſolutio, reſtitutio, vel quid ſimile. Non tamen donatio excludit debitum morale gratitudinis, cùm ipſamet dividatur, in liberalem, & remuneratoriam, ut jam dictum eſt, & mox explicabitur. 2

II. Donatio latiſſimè alia dicitur imperfecta, & incipiens, alia perfecta, & completa: *donatio imperfecta, & incipiens dicitur*: quæ 1. vel incipit à ſolo ſimplici propoſito donandi, ut ſi dicam, volo, vel paratus ſum donare tibi 3

meum

meum hunc librum, eqoum &c. 2. Vel incipit à promiſſione donandi in futurum, ut ſi dicam: promitto tibi donare meum librum, vel quod idem eſt, donabo tibi meum librum idem enim eſt dicere: donabo tibi, ac promitto tibi donare, in communi uſu, vel acceptione hominum, ac proinde meritò dicitur promiſſio donandi. 3. Vel incipit donatione verbali in præſenti, ſed abſque traditione rei, v. g. dono tibi meum librom, vel donatus ſit tibi meus liber talis, quem domi habeo, vel talis eqous meus, domi exiſtens in ſtabulo, & hæc à Juriſtis adhuc vocatur donatio incipiens à promiſſione: ſicuti præcedens promiſſio donandi in futurum: in hoc tamen adhuc differens à nuda promiſſione donandi in futurum, quod in hac promiſſione donandi, & ipſe actus donandi, & traditio promittatur: ac in hac datione verbali jam ſit actus donandi, & ſolùm promittatur traditio rei donatæ. 4. Denique *donatio perfecta, & completa eſt*, quando res etiam traditur, ut dono tibi hunc librum, vel equum, & nunc etiam eum tibi trado, accipe, & tu reipſa accipis. Et hæc perfectiſſimè eſt definita donatio: *datio liberalis*. Et hinc dixi per parentheſim.

4 III. *Excluſo ſolo erga propoſito, & promiſſione donandi in futurum*. Hæc enim duo donatio ſimpliciter dici non poſſunt, niſi valdè imperfectè, cum illo addito, *incipiens à propoſito, vel à promiſſione in futurum*: nam propoſitum donandi eſt mera, & nuda voluntas præſens dandi, vel donandi aliquid alteri in futurum, abſque omni intentione ſe ſe obligandi: adeòque, ſicut mihi ſic proponenti nullam prorſus imponet obligationem, neque moralem quidem debitum ſub aliqua culpa, ſed ad ſummum conſilium perfectionis ex virtute conſtantiæ, qua decorum eſt honeſta propoſita non ſine cauſa mutare; ita alteri nullum omninò jus tribuit ad eam rem, ſed ſolum tenuem admodùm ſpem in mea conſtantia, qua non ſolo mutare mea propoſita, cui ſi tu nimiùm fides, ex meo propoſito poſteà mutato, damnum aliquod incurras tibi ipſi imputare debes: ego autem nihil tibi debeo. Vide, qualis hæc ſit donatio.

5 IV. Promiſſio donandi in futurum eſt voluntas præſens donandi, vel dandi aliquid alteri in futurum, ſed cum intentione ſe ſe obligandi, & debitorem conſtituendi ad illud tamquam deinceps aliquo modo ipſi debitum, & hæc liberalis promiſſio donandi per ſe plerumque obligat ſolùm ex virtute fidelitatis ſubveniali culpa, tamquam debitum morale honeſtatis tantùm, & ſic alteri promiſſario nullum omninò proprium jus tribuit, ſed ſolùm rationabilem, vel firmam ſpem in mea fide ſibi daram; ſicque adhuc donatio propriè dici nòn meretur. Aliquando verò etiam obligat ex juſtitia, modo ſuprà ſuo loco explicato, & tribuit jus ad rem promiſſam, atque actionem perſonalem adversùs promittentem: attamen nullum adhuc jus in re, neque actionem realem: cùm nullus adhuc adſit actus donandi, ſed promiſſio tantùm. Unde ſi tibi promiſi donare meum librum; & contra promiſſionem non ſine culpa, & injuria reipſa donavi, & tradidi alteri, alter ſimpliciter acquirit dominium libri, neque tu eum ab eo evincere poteris, neque ego tibi ejus valorem reſtituere debeo, ſed ſolùm teneor tibi pro intereſſe, ſi quod paſſus es ex negato libro tibi promiſſo, ut alibi etiam adnotavimus, & conſequenter nec ſic adhuc donatio propriè dici poteſt: niſi cum illo imperfecto addito: *incipiens à promiſſione in futurum*. Donatio autem ſimpliciter, & ſine addito, ſignificat ipſum actum donandi in præſenti, & aliquo modo dat rem ipſam, ejuſque jus in re, ac dominium in donatarium transfert, modo mox explicando. Itaque donatio ſimpliciter dicta

§. II. Dividitur in imperfectam ſeu verbalem, & perfectam, ſeu realem.

6 I. DOnatio *imperfecta, & verbalis* dicitur, qua quis per verba de præſenti jam actu donat rem alteri, dicendo v. g. dono tibi hunc librum, illum equum, ſed fortè abſentem, vel adhuc uſui neceſſarium nondum trado, & tunc conſequenter ad eundem infallibiliter tradendum me obligo, adeòque hæc donatio ſemper parit obligationem ex juſtitia ad tradendam illam rem ſub mortali ex genere ſuo, in materia ſcilicet verè gravi, & capaci tantæ obligationis, nec poteſt eam donans ſine injuſtitia revocare, ſed obligatur rei ſic donatæ ei poſſeſſionem tradere, vel ſtatim, vel ad terminum fortè præfixum. Ratio eſt evidens: quia per hanc donationem donans rei dominium, & jus in re, ſaltem naturaliter, & quoad intentionem, ac voluntatem ſuam ſufficienter expreſſam, & jure naturali omninò ſufficientem, jam actu à ſe abdicat, & in alterum transfert, etſi nondum transferatur dominium civiliter, ſeu jus in re perfectū, ſcil. quoad effectum, & executionem requiſitam jure civili ad dominii translationem, quia nimirùm leges ita ſtatuerunt, ut non ſolo conſenſu, & titulo, ſeu traditione, & apprehenſione rerum dominia transferantur, & acquirantur per donationem, vel quemlibet contractum: ergo res ſic donata alteri, ei ex juſtitia, & ſimpliciter debetur ſtricto jure irrevocabili.

II. Donatio *perfecta, & realis* dicitur, qua donans rem alteri, & actu donat, & ſimul in effectum tradit, adeòque ejus rei dominium, ſeu jus in re perfectum naturaliter, civiliter, & ſimul legitimam poſſeſſionem tradit acceptanti, & hæc à fortiori parit obligationem juſtitiæ ſub mortali numquam moleſtandi dominum circa rem ſic donatam, præſcindendo à cauſis, propter quas ejuſmodi donatio revocari poſſit: de quibus infrà agemus. Et hinc 7

III. Jam vides differentiam hujus donationis perfectæ, & 8 realis ab illa donatione, imperfecta, & verbali tantùm: per hanc enim verbalem, etſi donans ad intentionem ſuam omninò ſufficientem jure naturali, ac in foro conſcientiæ transferat dominium in alterum naturaliter, non tamen transfert dominium, ſeu jus in re perfectum civiliter, ſcilicet quoad effectum, & executionem neceſſariò requiſitam jure poſitivo ad dominii translationem, quia nimirùm leges ita ſtatuerunt, ut non ſolo conſenſu, ſeu titulo, ſed traditione rerum dominia transferantur per donationem, vel quemlibet contractum. Et ideò

IV. Fatendum eſt, quòd ſi rem ſic verbaliter donatam ti- 9 bi, ante traditionem realiter donem, & tradam alteri hanc poſteriorem donationem valere: attamen tibi obligabor, tuque adversùm me perſonalem actionem habes in foro etiam externo ad ſatisfaciendum tibi pro ipſa re tibi antea verbaliter donata in ſolidum, ſeu totum ejus valorem, & non tantùm pro intereſſe tuo, quod fortè ex negata re donata incurriſti; ſicut tenerer ex ſola promiſſione donandi in futurum, juxta paulò antè dicta. His benè notatis, facilè jam erit concordare diverſiſſimos, & contrarios modos loquendi DD. in hac re valdè intricata, dum alii affirmant & alii, etiam *Bonacina*, *Layman* negant, per donationem verbalem transferri dominium rei donatæ: negant enim de dominio politico perfecto, non autem negant de dominio naturali, & velut adhuc imperfecto.

§. III. Item in liberalem, & remuneratoriam: puram, & non puram.

I. DOnatio *merè liberalis, & gratuita* dicitur, quæ fit 10 ſecluſa omni prorsùs obligatione tam juſtitiæ, quàm gratitudinis ex parte donantis, adeòque abſq; omnibus meritis donatarii, ſed tota quanta fundatur in liberalitate donantis. Donatio *remuneratoria* dicitur, quæ fit ex aliqua obligatione, non quidem juſtitiæ, ſed gratitudinis ex parte dantis ob merita donatarii, nimirùm ad remunerandum beneficium à donatario acceptum, juxta menſuram beneficii accepti. Atque ut valeat ejuſmodi donatio remuneratoria, etiam in foro externo, ſatis eſt, ut donator dicat, ſe donare ob merita donatarii, nec opus eſt, ut merita probentur, ut cum aliis benè probat Diana *p. 8. tr. 6. Miſcell. reſ. 116.* Eaque donatio remuneratoria in foro externo firmior eſt, quàm liberalis. Unum hic, aut alterum breviter adnotandum eſt.

II. *Unum eſt*. Quando leges prohibent fieri donationes 11 ab aliquo, uti Clemens VIII. prohibuit donationes Religioſis, & Jus civile prohibet donationes inter conjuges, de quibus infrà, cenſentur prohiberi ſolæ donationes liberales, non item remuneratoriæ, ut contra alios ex communiori latè docent Sanch. *l. 6. de matr. diſp. 6.* & Lugo *diſp. 23. de juſt. ſect. 9. n. 133.* Ratio eſt, quia prohibitio alicujus rei cùm ſit odioſa, reſtringenda ſemper eſt ad rem propriè talem, atqui ſola donatio liberalis propriè eſt donatio, ſeu datio liberalis, tota ſcilicet fundata in liberalitate donantis, ut dictum eſt: donatio verò remuneratoria propter illud ipſum morale debitum gratitudinis aliquantulùm deficit à donatione propriè dicta, quæ meritò omne debitum etiam morale gratitudinis excludere debet, ergo ſub prohibitione donationis non debet comprehendi hæc donatio remoneratoria.

III. *Alterum eſt*. Si ego Titio aliquid donavi, iſque ob 12 gratitudinem, aliquid mihi redonet, ſi deinde ego rursùs aliquid donem, eritne hæc mea ſecunda donatio remuneratoria, an gratuira, & liberalis? Reſpondeo. Eſſe gratuitam, quia tu ſine ullo debito donaſti ſecundò: donatio enim Titii, cùm ſolum fuerit ad remunerandum priùs tuum donum, non poſuit novum debitum in te, ſed tantùm extinxit ſuum, quare tu ſecundo omninò gratis donaſti: quòd ſi tamen Titius exceſſit in donando aliquid tibi pretioſius, ac multò carius primo dono tuo redonando: tunc certè ſecundùm illum exceſſum donatio erit liberalis; Ideòque ſecundùm ejus exceſſus menſuram, remuneratoria erit tua ſecunda donatio: de reſiquo manebit liberalis.

IV. Donatio *pura abſoluta* eſt, qua aliquid ſimpliciter 13 abſque ulla limitatione, vel conditione donatur. Donatio *non pura* dicitur, qua aliquid donatur ſub conditione, vel limitatione aliqua loci, temporis, &c. Unde ſubdividitur in *conditionalem*, ut dono tibi equum, ſi hoc, vel illud facias; & donationem *in diem*, ut dono tibi equum hunc poſt mortem meam, vel quando Roma redieto, Unde rursùs

alia

alia eſt donatio in diem *certum*; alia in diem *incertum*, utraque eodem modo explicanda, quo ſuprà *cap. 2. ſect. 1. §. 6. art. n. 14.* de promiſſione, & pactis generatim explicatum eſt. Eſt autem lata differentia inter donationem conditionalem, ac donationem ad diem; ſi enim dicas per donationem conditionalem, dono tibi equum, ſi moriar, vel ſi moriturus ſim, &c. cùm hæc conditio ſit neceſſaria, etiam nunc verificata; ex nunc ſtatim debes mihi equum tradere: ſi verò dicas mihi, v. g. dono tibi equum, quando moriar, erit donatio ad diem, quare debebo expectare tuam mortem, ut mihi tradatur equus. Vide Mol. *diſp. 287. n. 22.* ubi de his multa invenies, ſed rarioris praxis.

§. II. Item in donationem inter vivos, & mortis cauſa.

14 HÆ ſic definiuntur in Jure *L. 1. Senatus §. 2. ff. de mortis cauſa donationibus*. Donatio inter vivos eſt, *cum is, qui donat, mavult habere illum, cui donat, quam ſe*. Donatio mortis cauſa eſt, *cum habere quis ſe mavult, quàm eum, cui donat: magiſque eum, cui donat, quàm hæredem ſuum*. Veriſſimè quidem, ſed obſcurè. Clarè ergo.

15 Donatio *inter vivos* dicitur, qua res donatur à vivente viventi, transferendo rei dominium in donatarium adhuc in vita donantis; animo ſcilicet, & voluntate, ut res donata fiat ſtatim donatarii acceptantis, nec unquam ad donatorem revertatur. Et talis donatio inter vivos cenſetur, quoties abſolutè aliquid alteri donas abſque ulla conditione, mentione, vel ſuſpicione mortis tuæ, aut ſine omni ſimili addito; donare enim ſine addito eſt nunc donare, ſive tunc ſanus ſit, ſive ægrotus, ac moribundus, etiam in ipſo teſtamento, vel codicillo, tantummodò animus ſit jam ſtatim transferendi dominium in donatarium acceptantem per ſe, vel alium, legitimè vices gerentem: quia etiam infirmus, vel in periculo mortis conſtitutus verè donare poteſt. Si ergo aliunde non expreſſiſti, inter vivos donaſti, ut ex Molina, & aliis rectè obſervat Tamb. *lib. 9. tr. 10. de don. c. 2. §. 1. n. 9.* Quin etiam ſi donas aliquid alteri abſolutè, ut jam ipſius ſit, ſed differendo traditionem, ſeu executionem ejuſmodi donationis poſt mortem, adhuc eſt donatio inter vivos, quia jam nunc donas irrevocabiliter, & ſolùm donationis effectum illum, ſeu complementum differs, ut notat idem ibid. *num. 7.*

16 Donatio *mortis cauſa* dicitur, quæ fit à vivente viventi ſub conditione mortis ſecuturæ donantis, ſi nimirùm donans mortuus fuerit, adeòq; transfert dominium rei donatę ſimpliciter primò poſt mortem ſuam, & nihil prorsùs anteà, ſic ut ante mortem ſemper pro libito revocari poſſit, ſicut omnis, ultima voluntas. Et talis donatio mortis cauſa cenſetur, ſi donans alteri quidpiam, expreſsè addas: *poſt mortem meam*, ſi in hac navigatione in hoc bello è vivis exceſſero, &c. Et quoties in donatione facta eſt mortis mentio, judicandum eſt eſſe cauſa mortis donationem, niſi aliud clarè appareat in contrarium, juxta communem ſenſum DD. Cæterùm quando omnibus perpenſis manet dubium, ſitne donatio inter vivos, an cauſa mortis facta, præſumendum eſſe potiùs donationem inter vivos ex Gloſſa quadam recepta docet Laym. *lib. 3. tr. 3. c. 12. n. 5.* Contrà, præſumendum eſſe cauſa mortis factam, cum multis citans docet Diana *p. 8. t. 6. reſ. 30.* Ratio bona eſt: quia donatio liberalis, quantò minùs poteſt, debet gravare, vel nocere donanti, niſi aliter expreſsè conſtet: atqui minùs gravat, & nocet donatio mortis cauſa, quàm inter vivos, ut ex ſe patet: ergo in dubio pro illa præſumendum eſt. Pro cujus pleniore intellectu aliqua hìc addenda ſunt.

17 I. Donatio mortis cauſa quoad aliqua convenit cum donatione inter vivos, aliiſque pactis, & contractibus, vide quoad formam, & modum conſtitutionis ſuæ: quia nimirum requirit conſenſum duorum in idem, donantis ſcilicet, & donatarii: opus enim eſt, ut donatarius donationem ab alio mortis cauſa ſibi factam acceptet per ſe, vel per alium, cui pro illo ſtipulari jure conceſſum eſt, juxta dicta ſupra *c. 2. ſect. 2. §. 5.* de promiſſione acceptanda. Excepto caſu, quo donans ejuſmodi donationem à nemine acceptatam apponeret in ſuo teſtamento, vel codicillo: tunc enim ejuſmodi donatio indueret rationem legati, juxta *L. Si donatio, 5. cod. de donat.* quo ipſo jam differt donatio mortis cauſa à legato, aliave ultima voluntate: ad hujus enim valorem ſolùm requiritur voluntas teſtatoris, quamvis executio ceſſet, ſi alter legatum acceptare nolit, quod eſt de raro contingentibus.

13 II. Quoad aliqua verò, donatio mortis cauſa differt à donatione inter vivos, aliiſque pactis, & contractibus, & convenit cum ultimis voluntatibus, maximè legato, nimirùm quoad effectum, & valorem plenum transferendi dominium; nam donatio inter vivos ex ſe, & rebus immutatis eſt irrevocabilis, ſtatimque transfert dominium irrevocabiliter; unde ſi ejuſmodi donationi adderetur clauſula, quòd ſemper, quando voluerit donans, uſque ad mortem ejus poſſit revocare, jam non eſſet cenſenda eſſentialiter donatio inter vivos, ſed degeneraret in donationem mortis cauſa. Donatio autem mortis cauſa, (ſicut legatum, & omnis ultima voluntas) ante donantis mortem firma non eſt, quia ſemper vel donantis pœnitudine revocari, vel propter donatarii prævenientem mortem extingui poteſt, ut habetur *L. 32. ff. de eod.* ibi. *Non videtur perfecta donatio, mortis cauſa facta, antequam mors* donatoris *inſequatur*. Idque non ſolùm verum eſt, ſi res verbaliter tantùm donata cauſa mortis antę mortem non tradatur, ſed etiam ſi donatione reali jam tradita fuiſſet, quia traditione dominium quidem acquirebatur donatario, ſed tamen revocabile ex natura propria hujus donationis. Quinimò, ſi donatio mortis cauſa facta fuit ob timorem periculi mortis inſtantis, vel jam imminentis, adeòque cum conditione expreſſa, vel tacita, ſi ex hoc periculo, v. g. morbi, belli, vel navigationis periculoſæ, &c. mors ſequatur, &c. ceſſante illo periculo ſtatim eo ipſo cenſetur revocata donatio, juxta leges allegatas apud Molin. ſuprà, & Laym. *cit. n. 4.* Cęterùm ſi donationi mortis cauſa addatur pactum, ut donatio nunquam revocari poſſit, ut etiam transeat ad hæredes donatarii ante donantem fortè morituri, aut etiam in ipſo periculo mortis donatio fiat, ſic tamen, ut ſtatim ante mortem ſuam velit donans transferre dominium rei donatę in donatarium, jam non erit eſſentialiter donatio mortis cauſa, ſed cenſebitur donatio inter vivos, ejuſq; proprietates ſequeretur, v. g. quòd non poſſit fieri inter conjuges: quod ex ejuſmodi donatis non poſſit detrahi falcidia, ut juribus allegatis docent Molin. *to. 2. diſp.* 287. Laym. *cit. n. 4. fin.*

III. Donatio ergo mortis cauſa potiùs enumeranda eſt in- 19
ter ultimas voluntates, quàm inter contractus: nam præter jam dictam primariam differentiam à contractibus, & convenientiam cum ultimis voluntatibus in pleriſque aliis convenit cum legato. Nam 1. ſicuti legatum, ita donatio mortis cauſa confirmatur morte donantis, & non anteà. *Gloſſ. in L. legatum §. penul. ff. de his, quæ ut indignis*. 2. In ejuſmodi donatis mortis cauſa, ſicut in legatis, poteſt detrahi quarta falcidiæ pars. *L. cùm pater. 77. §. eorum 1. ff. de legat. 2. pen. eod. ad L. falcidiam*. 3. In iis locum habet jus accreſcendi, ſi duobus mortis cauſa donatum fuit. Sicut in legatis. *L. un. §. ubi autem 11. C. de cadut. tollend.* 4. Utrùm talis donationis capax ſit donatarius (ſicut in legato) attenditur ſecundùm tempus mortis, non autem ſecundùm tempus factæ diſpoſitionis, juxta *L. in mortis 22. ff. de mortis cauſa donat.* Alia plura minutiora citatis juribus videre potes apud Molin. Lay. Lug. citt. Denique ad valorem, & ſolemnitatem donationis mortis cauſa pro foro externo requiruntur quinque teſtes ſecundùm conſiderationem Juris, ut notant DD. citt. Ad donationem inter vivos duo teſtes ſufficiunt, & requiritur tantùm per accidens, ne ſcilicet res donata in foro externo ab hæredibus evinci poſſit: at verò in foro conſcientiæ tutus donatarius, etſi nullo teſte, vel probatione munitus ſit, ſi ſciat, aut credat defunctum verè animum donandi habuiſſe, ſive inter vivos, ſive mortis cauſa.

IV. Donatio mortis cauſa tandem hoc grandi diſcrimine 20
differt à legato, quòd legatum à teſtamento pendeat, tanquam acceſſorium à principali: quare infirmato teſtamento corruit etiam legatum: ſtante teſtamento, legatum ab hærede præſtandum eſt, quia is hæreditatem adit, ſolutis tamen priùs debitis oneroſis, at verò donatio mortis cauſa à teſtamento, & hæreditatis additione prorsùs independens, ipſa donantis morte, plenè perficitur, & confirmatur, adeò ut ſi res mortis cauſa donata realiter donatario à donante vivo tradita fuerit, ejus dominium tunc plenè, & irrevocabiliter acquiratur, ut nulla actione opus ſit; cùm etiam ante mortem donantis dominium rei ipſius fuerit acquiſitum, etſi adhuc revocabiliter, *L. 39. ff. de mortis cauſa donat.* Sin verò res mortis cauſa donata verbaliter tantùm, adhuc ante mortem donantis tradita non ſit, tunc poſt ejus mortem donatario tamquam vero domino competit actio realis in rem contra hæredem, vel hæreditatis jacentis curatorem, aut talium quemcumque poſſeſſorem, ſicuti conſtat ex *L. 1. & 2. ff. de publicana*; Plura vide apud *Molin. & Laym. citt.* Hæc ſummo compendio ſufficere poſſunt Confeſſario pro communi praxi.

SECTIO II.

Quis donare poſſit?

SUMMARIUM.

21 *Donare poteſt omnis ratione utens, lege non prohibitus habens plenum dominium, ſeu liberam adminiſtrationem rei ſuæ.*

22 *Uxore de bonis ſuis paraphernalibus quidem donare poſſunt;*

23 *Non tamen de ipſa dote, ac bonis communibus matrimonii, & familiæ, niſi de expreſſa, vel rationabiliter præſumpta licentia mariti.*

24 &

24 & 25 *Enumerantur caſus, quibus de præſumpta mariti licentia uxor donare poteſt.*
26 Uſque ad n. 29. *Qualiter, & de quibus bonis donare poſſunt filii familias;*
29 *Qualiter donare poſſint pupilli, & minorennes?*
30 *Quid, & qualiter donare poſſint Religioſi I. Prælati.*
31 *II. Religioſi Oeconomi, Procuratores, &c. Adminiſtratores.*
32 *III. Religioſi ſubditi Oeconomi, &c. Et*
33 *IV. Religioſi Beneficiati.*
34 *Qualiter donare poſſint Clerici?*

21 CErtè quiſquis contrahere poteſt ad ſe obligandum, ac transferendum dominium rei ſuæ in alterum, is etiam donare poteſt: cùm donatio ſit præcipua ſpecies contractus transferentis dominium. Donare ergo poteſt omnis ratione utens, lege non prohibitus, habens plenum dominium, ſeu liberam adminiſtrationem rei ſuæ: pro qua recolenda ſunt dicta ſupra *c. 1. ſect. 2. tota*. Ex quibus ſpecialia aliqua hic iterum adnotanda ſunt de donationibus *uxorum; filiorumfamilias, pupillarum, Clericorum, Religioſorum.*

§. I. *Uxores.*

22 I. CErtum eſt, uxores poſſe liberè donare, atq; eleemoſynas facere de bonis ſuis paraphernalibus, quæ ſcilicet ultra dotem marito afferunt, & ſibi reſervant, ut eorum adminiſtratio penès ipſas remaneat, ac de iis liberè diſponere poſſint: quo etiam ſpectant bona, quæ uxor extra bona communia dotalia aliundè acquirit, ut ex donatione, legato, &c. ex opera, vel arte ad familiæ gubernationem non neceſſaria, nec nociva. *Omnes.*

23 II. Certum eſt, uxorem de ipſa dote, ac bonis communibus Matrimonii, & familiæ, quorum adminiſtratio ad maritum ſpectat, pro ſe nullas facere poſſe erogationes neq; eleemoſynas, niſi de licentia expreſſa, vel tacita vel præſumpta mariti. Ita DD. communiter omnes cum D. Thom. 2. 2. *q. 32. ar. 8. n. 2.* Navar. & alii apud Laym. hic *tr. 4. c. 12. n. 6.* Ratio patet: cùm enim ad maritum ſpectet eorum bonorum dominium utile, & adminiſtratio, ſecluſa omni ejus expreſſa, tacita, vel præſumpta rationabiliter licentia, uxor alicui donans, verè uſurparet alienum invito domino; ideòq; peccaret peccato furti, pro ratione materiæ, etiam mortaliter, juxta dicta ſuo loco *tr. 5. c. 5. ſect. 2. n. 51.*

24 III. Excipiuntur tamen caſus, quibus poteſt: qui omnes revocantur ad expreſſam, tacitam, vel rationabiliter præſumptam licentiam mariti. In primis, quando illorum bonorum adminiſtratio ipſi uxori relinquitur, aut ex libero conſenſu mariti, aut quia maritus eſt abſens, prodigus, amens &c. Communis Navar. *man. c. 17. n. 154.* Leſſ. *lib. 2. c. 12. dub. 14.* Molin. *to. 2. diſp. 174. fin.* & alii apud Lay. *cit. n. 6.* Item quando maritus eſt nimis tenax, ac indiſcretus, & neceſſitas, vel alia juſta cauſa poſtulat, uxor moderatas eleemoſynas facere poteſt, etiam donationes remuneratoria, exemplo Abigaelis 1. *Regum* 25. Communis apud *citt.* Qui addunt etiam uxorem invito marito, poſſe facere eleemoſynas, & donationes maximè remuneratorias moderatas: ſpectata qualitate ſui ſtatus, & quantitate dotis allatæ. Ratio omnium eſt: Quia uxor non eſt mariti ancilla, ſed ſocia, & domeſticæ adminiſtrationis particeps, ut proinde in re tam æqua maritus meritò invitus eſſe non poſſit, certè non debeat, & ſi ſit, irrationabiliter, & injuſtè, invitus eſſe cenſendus ſit.

25 IV. Addunt inſuper DD. citati uxorem nullam facere marito injuriam, ſi de ſumptibus, quos ad largiorem ſuſtentationem, ornatum, honeſtam recreationem, &c. impendere poterat, propria parſimonia collectis, aut ſibi ipſi reſervet in futurum aut in pauperes conſanguineos, vel amicos eroget, etiam invito marito. Ratio eſt eadem: quia quoad hoc non poteſt eſſe rationabiliter invitus maritus, niſi fortè per talia ſplendor familiæ, & ſtatus ſui detrimentum patiatur. Item ſi uxori parentes, aut filii ex priori matrimonio ſuſcepti miſerè vivant, & maritus ſuccurrere nolit, eo etiam invito, poteſt uxor ex dote, vel bonis communibus neceſſarium iis ſubſidium præſtare, dummodò cùm ad partitionem ventum fuerit, hæc in partem ſuam referat, ſi quid notabile fuerit impenſum; nam in cauſa tam pia parum pro nihilo reputari debet, ut benè docet Petr. Nav. *l. 3. c. 1. n. 159.* Monent tamen benè Molina, & Laym. citt. Confeſſarium, ut caveat, ne in hac re majorem, quàm par eſt, fœminis licentiam concedat, ſed moneat, potiùs, ut virorum ſuorum voluntati ſe accommodent, quantùm ſalva juſtitia ex parte viri fieri poteſt. Marito ergo tanquam capiti familiæ, & bonorum communium adminiſtratori major conceſſa eſt facultas ex communibus bonis, ac lucris faciendi eleemoſynas, donationes, alioſve ſumptus etiam ſuperfluos, ut in convivia, ludos honeſtos, abſque onere reſtitutionis, dummodò dos, & alia bona propria uxori manent ſalva. Ut ex communi docet Navarr. *cit. cap. 17. nu. 155.* Alioquin ſi ſumptus ſuperflui, & magna bonorum communium profuſio cedat in manifeſtam injuriam, & damnum uxoris non ſine fraude præſumpto, maritus, vel ejus heredes uxori damnum compenſare tenebuntur: & præſumpto, eos id difficulter facturos, ipſa occultè ſibi, liberiſve providere nullo Jure prohibitur, ut ex communi docet *Nav.* uterque, *Molina, Leſſius, Laym. citt.*

§. II. *Filiusfamilias, & Pupilli, &c.*

I. HI liberè donare poſſunt, etiam invito patre de ſuis bonis caſtrenſibus, vel quaſi caſtrenſibus, cùm horum bonorum libera adminiſtratio ſpectet ad ipſos; idque jure naturæ, quamprimùm perfectum uſum rationis conſecuti ſunt; quoad præſumitur poſt ſeptennium, quando proximi ſunt pubertati: Jure civili autem solùm completis annis pubertatis. 26

II. De bonis adventitiis (quorum proprietas quidem ad filium, uſusfructus autem ad patrem ſpectat) donatio facta à filio infirma eſt, & à patre revocari poteſt: interim tamen filius ex contractu obligatus manet, & rem parti repetenti tenebitur de evictione, ſeu compenſatione uſusfructus ad ipſum ſpectantis, in rigore loquendo, quamvis in foro conſcientiæ raro præſumatur pater tam rigoroſus in filium, ut eum ad id obligare velit, ut ex Molina *cit. to. 2. diſp. 277. n. 519.* notat Laym. *cit. n. 7.* 27

III. De bonis autem profectitiis (quorum dominium, & adminiſtratio ad patrem ſpectat) donatio facta à filio omni Jure irrita eſt, ſecundùm omnes: cùm verè ſit de alieno. Notant tamen DD. citati; aliique communiter, quòd ſi pater filio ſumptus mittat ad ſtudia, cenſendus eſt indulgere ei aliquid, v. g. ex centum quinque, vel ſex, ad eleemoſynas, aliaſque donationes, ad honeſtas recreationes, quas alii ejuſdem ſtatus, vel conditionis facere ſolent, expendendum. Idem à fortiori eſt de eo, quod filius ex certo annuo ſibi aſſignato ſumptu ſibi propria parſimonia ſubtrahit; de quo vide Leſſ. *l. 2. c. 12. dub. 13. n. 77.* Quinimo, nec peccabit filius contra juſtitiam, ſi illam pecuniam, quam ſecundùm patris præſumptam voluntatem in donationes, vel honeſtas recreationes inſumere potuiſſet, ipſe malè, vel turpiter abſumat, &c. quia pater non eſt invitus quoad ſubſtantiam, ſeu ipſam rem abſumptam, ſed tantùm quoad modum abſumendi, ut ex *Molin.* notat *Laym.* ibid. optimè addens, etiamſi filius quoquo modo plus juſto contra patris voluntatem abſumpſerit, ordinariè præſumendum non eſt, patrem ſibi reſtitutionem fieri velle, niſi magnus exceſſus factus in notabile reliquorum liberorum damnum cederet, vel aliundè conſtaret talem eſſe patris voluntatem: quo ſenſu vera eſt ſententia *Bartol. Sylveſt. Navarr.* & aliorum: ea, quæ filius in Academia in ludos, alioſque profanos, ac ſuperfluos uſus conſumpſit, mortuo patre in partem hereditatis legitimam numeranda eſſe. 28

IV. Pupilli, & Minorennes, ſi puberes ſint, etiam invitis tutoribus, vel curatoribus facere poſſunt eleemoſynas, donationes, vel alios ſumptus moderatos, ſecundùm ſtatum, & facultates ſuas omnium conſenſu, apud Molin. *to. 2. diſp. 277.* id enim exigit decentia ſtatus ſui: & licèt in hoc excedant, vel peccent, & tutores, vel curatores, vel repetere poſſint res exceſſivè donatas, aut inutiliter expenſas, quouſque tamen non repetuntur, nihil reſtituere tenentur ii, qui acceperunt, ut ſuprà generatim de contractibus pupillorum, & minorennium dictum eſt. Quin etiam ipſi tutores, & curatores ex bonis pupillorum, & minorum pro ipſorum qualitate, & facultate moderatas donationes, maximè remuneratorias, & eleemoſynas facere poſſunt; quatenùs ad eorum prudentem, & decentem adminiſtrationem pertinet, quaſque ipſimet pupilli, vel minores meritò facere deberent, ſi res ſuas adminiſtrarent. Molina modo cit. *Sanch. l. 1. conſil. c. 6. dub. 2. n. 3.* Laym. ſuprà Lugo *diſp. 23. ſect. 10. n. 145.* alii communiter. Dico autem: *moderatas*: quia tutores, & curatores minùs poſſunt, quàm domini ſuarum rerum, hi enim faciunt pro ſuo libitu, illi autem facere debent ſecundùm rationabiliter præſumptam voluntatem dominorum: atqui domini, ſi prudenter, & decenter agunt, ſunt certè parcè profuſi in rebus ſuis: ergo parciùs profuſi eſſe debent tutores, & curatores, qui domini non ſunt, ſed meri bonorum aliorum adminiſtratores. Vide latè, & optimè *Lugo loc. cit.* 29

§. III. *Religioſi.* Hi ſunt in quadruplici differentia.

I. REligioſi, qui ſunt Prælati ordinum, vel Monaſterium ex bonis Monaſterii eleemoſynas, donationes remuneratorias, & alias ob decentem cauſam facere poſſunt, & ſæpè debent, tamen juxta facultates Monaſterii, vel Conventus, Ordinis conſtitutiones, vel conſuetudinem. Bona autem ſuperflua, ad pios tantùm uſus, vel eleemoſynas im- 30

pen-

pendere ſtrictiſſimè obligantur, & longè ſtrictiùs: quàm Clerici Beneficiati ſæculares omnium ſenſu ex ipſo voto paupertatis: ſi ergo profanis donationibus diſſipent, invalida eſt alienatio; & reſtitutioni obnoxia, juxta communiſſimam DD. ſententiam cum Nav. *comm. 2. de reg. n.12.* Molin. *cit. to.2. diſp.276.* Sanch. *l.7. mor. c. 19. q.* 1. Laym. *cit. n.9.* & alii paſſim. Notant tamen hic DD. quòd, etſi Prælato, vel alteri perſonæ adminiſtrationem bonorum Monaſterii, vel Eccleſiæ habenti prohibitum ſit donare, aut alienare bona, niſi cum Capituli conſenſu, ea tamen prohibitione non cenſentur comprehendi donationes remuneratoriæ, modò ſint commenſuratæ meritis, vel obſequiis donatarii, quia talis donatio, cùm ſit compenſatio beneficii præcedentis, recedit à proprietate donationis: ut ſuprà etiam notatum fuit.

31 II. Religioſi, qui licèt Prælati non ſint, attamen adminiſtrationem bonorum Monaſterii ſibi commiſſam habent, ut Procuratores, Oeconomi, &c. eleemoſynas, aliaſque donationes facere poſſunt ſecundùm limites ſuæ commiſſionis, ſeu ſecundùm ſuorum Superiorum legitimam voluntatem expreſſam, vel probabiliter præſumptam, & quantum permittit Ordinis conſuetudo, vel conſtitutio. Si ampliùs quid expendant, peccant contra votum paupertatis: immo & contra juſtitiam cum onere reſtitutionis, quoad ipſos poſſibilis, utpotè ſingulari, vel extraordinaria induſtria in procurandis deinceps bonis Monaſterii ſibi commiſſis. Ratio eſt: quia Superior committens officium Procuratori, v. gr. alicui, eo ipſo cenſetur committere poteſtatem faciendi ea, quæ communiter Procuratores alii ejuſdem conditionis abſque reprehenſione facere ſolent. Vide Rodr. *to.2. qq.reg. q.57. art.2.* & latè Sanch. *l.7. mor. c.19.n.92.& 93.* Laym. *cit. n.10.*

32 III. Religioſi ſub obedientia viventes, nullamque bonorum adminiſtrationem habentes, nullas omninò facere poſſunt eleemoſynas, aliaſque donationes abſque licentia Prælati expreſſa, vel certò præſumpta. Ut ſtrictiſſimè prohibetur; *c. cùm ad Monaſterium de ſtatu Monachorum, &c. non dicatis 9. 12. q.1.* Ratio clara eſt ex voto paupertatis: implicat enim eum dare, qui non habet, nec poteſt ad libitum. Ut ergo contra voluntatem Superioris dare poſſint; unicus caſus eſt, extremæ neceſſitatis, ſi nimirùm pauper moriturus eſſet fame, morbo, &c. niſi ex bonis Monaſterii ſubveniatur: tunc enim licèt decens ſit, non tamen neceſſe eſt licentiam petere à Superiore, & ſi is contradicat, nihilominùs ſubvenire tenetur. Ratio eſt: quia lex naturalis præponderat legi ſpontaneæ voti, ac Religionis. Ut autem ſubditus facilè præſumere poſſit licentiam Superioris, plures caſus dantur apud *Sanch. Molin. Laym. citt.* Utpotè 1. Si pauper gravi neceſſitate prematur, & Superior adiri non poſſit commodè. 2. Item ſi Religioſus de licentia legitima extra Monaſterium degat in ſtudiis, peregrinatione, negotiis Monaſterii, poterit facere eleemoſynas, aliaſque donationes remuneratorias, quales alii ejuſdem Ordinis, & conditionis facere ſolent. 3. Quando Religioſo intra, vel extra Monaſterium commoranti certa quotannis quantitas aſſignata eſt eo pacto, ut ſuo commodo, vel damno expendat; quod tunc parciùs vivendo ſupereſt in eleemoſynas, aliaſve honeſtas donationes expendere poterit, juxta communem DD. apud Laym. *cit. n.* 10. 4. Quid Fratribus Minoribus liceat quoad donationes vilium ex conceſſione Clem. VIII. ſuppono noſſe, quorum intereſt. Hanc à me regulam cape. Quidquid vile ſine ulla, aut cum veniali ſolùm culpa, inſcio Superiore, recipere potes, tantundem ſimiliter donare potes.

33 IV. Religioſi Beneficiati extra Monaſterium, ac obedientiam Prælatorum degentes cum libera ipſis permiſſa bonorum, ac redditorum adminiſtratione, æquè ac ſæculares Beneficiati inter vivos diſponere poſſunt: adeòque etiam eleemoſynas, ac honeſtas donationes, etiam liberales, facere poſſunt, licèt invito Superiore, ſine omni paupertatis voti violatione, cùm ita ipſis ipſa ratio ſtatus legitimè aſſumpti permittat. Ut habet communis DD. in materia de Beneficiis, & de voto paupertatis.

§. IV. *Clerici Beneficiati.* Remiſſivè.

34 CErtum eſt, hos liberrimè poſſe diſponere de ſuis bonis patrimonialibus, & quaſi patrimonialibus; atq; etiam de bonis, ſeu redditibus ſuis Eccleſiaſticis ad ipſam decentem ſuam ſuſtentationem computatis, facere poſſe eleemoſynas, honeſtas donationes non tantùm remuneratorias, ſed etiam liberales, & profanas, moderatas tamen, juxta qualitatem ſtatus, & conditionis ſuæ. De bonis autem Eccleſiaſticis ſuperfluis non tantùm poſſunt, ſed etiam ſtrictiſſimè; (& in communi Sententia etiam ex juſtitia) obligantur facere eleemoſynas, vel ad pias cauſas applicare, & non in uſus profanos, juxta latè dicta *ſupr. c. 1. ſect.4. §. 6. 7. & 8.*

SECTIO III.

Cui, & quantum donari, ac ob quas cauſas donatio revocari poſſit?

SUMMARIUM.

36 *Quibus validè donari poſſit, quibus non?*
37 Uſque ad n. 42. *Quando, & qualiter valeat donatio inter conjuges, ac ſponſos etiam?*
42 *Quando valeat donatio à parente facta filio?*
43 Uſque ad n. 47. *Quæ donata à patre, eo mortuo, filius conferre debeat in diviſionem hæreditatis?*
47 *Dos quid, & quotuplex?*
48 *Durante matrimonio adminiſtratio, & uſusfructus bonorum dotalium ad maritum ſpectat.*
49 *Ubi tamen uxor habet duo privilegia.*
50 & 51 *Ad quos ſoluto matrimonio per mortem unius conjugis dos redeat?*
52 *Quid ſit donatio propter nuptias?*
53 *Quid ſit Arrha?*
54 *Quid ſponſalitia largitas?*
55 *Quantum validè donari poſſit?*
56 Uſque ad n. 61. *Ob quas cauſas donatio revocari poſſit?*

QUantum eſt de jure naturæ, certè cuivis capaci dominii, & acceptare volenti donatio fieri poteſt. Excipiuntur ergo ſolùm infantes, & amentes, quibus per ſe immediatè donari nihil poteſt, ſed mediatè per ſuos procuratores, vel alios eorum loco acceptantes. Item Religioſi profeſſi ſolemniter, quibus in particulari immediatè etiam nihil poteſt donari, ſed ſolùm quatenùs ſunt membra Communitatis acquirendo rem donatam immediatè ipſi Communitati, vel Monaſterio: ſive ad dominium, ſi Ordo ſit capax bonorum in communi: ſive ad ſolum uſum ſimplicem facti, ut eſt Ordo FF. Minorum Obſervantium, & Capuccinorum. Jure autem civili poſitivo etiam aliæ nonnullæ donationes invalidæ ſunt, utpotè factæ à conjuge conjugi, à parente filio quæ hìc breviter explicandæ ſunt, & commodè ſimul etiam dos, donatio propter nuptias, arrha, & ſponſalitia largitas. 35

§. I. *Donatio inter conjuges.*

DOnatio ſimplex, & merè liberalis facta conjugi à conjuge invalida eſt, vel potiùs non eſt firma, conſtante Matrimonio, ſed ad arbitrium donantis revocari poteſt, ut utroque Jure ſtatutum eſt, toto titulo *C. de donat. inter virum, & uxorem.* Ratio hujus eſt; quia ſi ejuſmodi donationes concederentur, unum ex duobus neceſſariò conſequeretur: aut enim facilè depauperarentur conjuges, quia ne ſe oſtendant parùm amantes, prodigè donarent; aut orirentur inter eos continuæ diſcordiæ, ſi non donarent. Unde *L. 3. princ. & §. ſciendum 10. L. ſed interim 11. ff. de donat. inter virum, & uxorem* ait, Antoninus Auguſtus in cit. L. 3. *Majores noſtri inter virum, & uxorem donationes prohibuerunt, amorem honeſtum ſolis animis æſtimantes, famæ etiam conjunctorum conſulentes, ne concordia pretio conciliari videretur.* Aliqua inſuper adnotanda ſunt. 37

I. Prædicta invalidatio extendenda eſt in primis, ut locum habeat, etſi Matrimonium tantùm ratum ſit: immo & inter ſponſos ante Matrimonium, ſi donatio facta ſit ſub conditione à nuptiis pendente, ut nimirùm res donata non acquiratur alteri, niſi nuptiæ ſequantur, ut habetur *L. cum hic ſtatus 31. §. ſi ſponſus 12. ff. de donat. inter virum, & uxorem.* Ratio eſt: quia ſicut donatio facta habili in tempus, quo habilis erit, valida eſt: ſic è contrario donatio facta habili in tempus, quo habilis non erit, invalida erit, ut notant DD. apud Laym. *cit. nu.11.* Valet tamen donatio ſimpliciter facta ſponſæ ante nuptias, etſi eodem die nuptiæ ſecutæ ſint. *L. inter eos 27. ff. de donat. inter virum, & uxorem.* Deinde invalidatio illa etiam locum habet in remiſſione debiti facta conjugi à conjuge; cum & hæc remiſſio ſit vera donatio; immo etiam in venditione facta conjugi minori pretio, quàm res valeat, licèt enim talis venditio ſtatim valida ſit quoad pretium juſtum: attamen remiſſio, ſeu condonatio partis pretii infirma manet, & revocari poteſt, uti contra fraudes prudenter ſtatuitur juſta lex, *L. ſi ſponſus 5. §. 2. ff. de donat. inter virum & uxorem.* 38

II. Quòd ſi res donata à viro uxori, vel è contra tradita ſit, & neque expreſsè, neque tacitè (v. g. per divortium) revocata, donatio morte donantis omninò confirmatur, atque plenum dominium conjugi donatario acquiritur *L.10. C. de donat. inter virum, & uxorem,* & alibi. Atque etiam retrotrahitur ad diem factæ donationis, vel potiùs traditionis quoad fructus rei donatæ lucrandos, juxta *L. cum Pater 77. §. pater filiæ 17. ff. de legatis 2.* & alii apud Laym. *cit. n.11.* atque more aliarum donationum requiritur inſinuatio, & conſenſus Judicis in hac donatione, ſi quingentos ſolidos exce- 39

excedat *L. donationes, quas parentes: de donat. inter vir. & uxor.* Ubi Gloſ. Lit. E. ait, quòd ſi donans tempore mortis donationem expreſsè confirmet, valituram ut legatum. Idemque dicendum de donatione Patris erga filium, ut infrà notabitur. Dixi autem notanter: *ſi res donata tradita ſit, & jam poſſeſſa:* ſi enim res donata à conjuge nondum tradita ſit conjugi, cùm illa donatio anteà invalida fuerit, nihil remanebit, quod morte donantis confirmetur: ut ex communi docent Sanch. *l.6. de matr. diſp.* 14. *n.6.* Molin. *to.2. diſp.* 29. *§. illud obſervat.* Laym. *cit. n.* 11. Dixi item: *morte donantis confirmatur:* Nam ſi priùs moriatur conjux donatarius, tunc donatio, quæ priùs erat nulla, manebit nulla; adeoque non poterunt hæredes rem donatam ſibi vindicare, vel retinere, ut rectè notat Tamb. *l.8. de matr. tr.7. c.2. §.1. n.22.* Denique ſermo ſemper eſt de donatione conjugum facta inter vivos; nam donatio mortis cauſa, qualis certè licita eſt inter conjuges; cùm non ſit propriè, & ſtricta donatio, ut benè probat Dian. *p.8. tr.6. reſ.* 30. etiam nondum facta traditione, morte conjugis donantis confirmatur, ut ex iiſdem Sanch. & Molina notat Tamb. ibid. *n.* 4.

40 III. Cæterùm ab ipſo jure excipiuntur quinque caſus; quibus ſtatim valet donatio inter conjuges. 1. donatio inter conjuges Principes ſtatim valet. 2. Si ex ea donatione donans non fiat pauperior, ut ſi maritus hæreditatem, legatum, donum repudiet; ut uxori obveniat, ſi fortè maritus prodigus, quod certo prodigere decreverat, uxori donet. 3. Si donatarius non fiat ditior, etſi donans fiat pauperior, ut ſi maritus uxori, vel è contrà, locum ſepulturæ donet. 4. Si uxor marito donet cauſa honoris, vel dignitatis adipiſcendæ, v. gr. ad ipſum nobilitandum, doctorandum: ſic enim indirectè etiam proſpicit ſibi ipſi. 5. Si uxori maritus dotem promiſſam remittat: aut ipſammet dotet, ejuſve dotem augeat cauſa remunerationis alicujus: utpotè quia nobilis ignobili, juvencula ſeni nupſit. Alioquin viro non eſt conceſſum, ut poſt nuptias, vel in ipſis nuptiis uxori dotem merè liberaliter conſtituat, quia hæc dotis conſtitutio ſpecies donationis eſt: è contrà autem uxori non prohibetur conſtante Matrimonio marito dotem conſtituere, vel anteà conſtitutam augere; cùm hæc conſtitutio non ſit donatio merè liberalis; quia per eam non transfertur dominium plenum, & per illam compenſatur marito onus ad uxorem, & familiam alendam. Quæ omnia compendio propoſita, citatis juribus videre latiùs potes apud Sanch. & Molin. cit, & Laym. eodem *n.* 11. poſt medium.

41 IV. Inſuper dixi initio: *donatio ſimplex, & merè liberalis:* Nam in primis quævis donatio inter conjuges facta, juramento firmatur, ut ſtatim valeat, ſecundùm communiorem Sententiam, cum Sanch. *l.6. de matr. diſp.* 11. *n.*2. Molin. *tom.2. diſp.* 287. Laym. *cit.* ibid. *nu.* 11. Deinde ſtatim quoque valet donatio inter conjuges remuneratoria, quia hæc non eſt propriè, & ſimpliciter dicta donatio, ſed potiùs beneficii compenſatio, adeoque non cenſenda comprehendi lege prohibente donationem, ut ex communiori apud Sanch. Molin. Laym. cit. ſuprà *ſect.1. §.3.* notavimus. Etſi cum aliis invalidam cenſeat Lugo *diſp. 23. ſect. 9. nu.* 134. eò quòd videantur militare eædem rationes invaliditatis, ſcilicet depauperationis, vel diſcordiæ, idque ex Jure colligatur. Sed certè evidenter non colligitur ex Jure: leges enim juſtiſſimè prohibent donationes inter conjuges, quibus donans pauperior, & accipiens ditior fit: atqui per donationem remuneratoriam donans non fit ſimpliciter pauperior, jam enim ante, & ipſe beneficium accepit, nec accipiens donatarius fit ſimpliciter ditior; jam enim & ipſe anteà beneficium contulerat, uti cautè obſervat Tamb. *cit. cap. 2. §. 1. n.* 21.

§. II. *Donatio à parente facta filio.*

42 DOnatio patris ſimpliciter, & purè facta filio ſub ejus poteſtate conſtituto firma ſtatim non eſt, ſed revocari poteſt, ſi tamen res donata à patre filio tradita fuerit, & nunquam revocata, morte patris omninò confirmabitur, perinde, ac ſi ab initio valida fuiſſet. *L.2. C. de inofficioſis donat.* Similiter confirmabitur per emancipationem filii. *L.2. C. ſi quis alteri, vel ſibi.* Sicut & valida ſtatim eſt donatio facta à patre filio jam emancipato, ut habetur eadem L. cit. Inſuper dixi notanter: *donatio patris ſimpliciter, & purè facta filio:* ſtatim enim valent donationes à patre factæ filio. 1. Si donatio juramento confirmata ſit, aut ſi pater condonet filio uſumfructum ſuorum bonorum adventitiorum. *L. cum oportet, §. ſin autem, C. de bonis, quæ liberis.* Ratio hujus eſt: quia hoc non eſt donare de ſuo, ſed nolle acquirere ſibi ex alieno ſcilicet uſumfructum ex bonis filio propriis. 2. Si donatio facta ſit ob cauſam, utpotè ſi pater filio donet aliquid in beneficii remunerationem, filio ad nuptias, aut filiæ in dotem, ad Religionis ingreſſum, ad ſacros Ordines, ad militiam, ad captivitatis redemptionem. Communis DD. apud Leſſ. *l. 1. c.* 18. *dub.* 12. *Mol. to. 1. tr.2. diſp.*238. *& to.2. diſp.*299 Laym. *cit. n.*12. Nota autem: ea, quæ pater donat filio ad militiam, caſtrenſia evadere. 3. Validæ ſunt donationes à patre factæ filiis illegitimis, vel ſpuriis. Ratio eſt: quia in Jure ſolùm infirmantur donationes factæ filiis, qui legitimè ſunt ſub poteſtate patris: at filii illegitimi, vel ſpurii non ſunt legitimè civiliter ſecundùm leges, ſed naturaliter, & phyſicè tantùm ſub poteſtate patris: ut ex Caramuele *l.2.* Theol. moral. *n.*641. notat Tamb. *l.5. c.4. §.2. n.2.* ergo &c. 4. Multò magis validæ ſunt donationes factæ liberis à Matre, Avia, Avo materno &c. ut ex communi docent Mol. *to. 1. diſp.* 291. Leſſ. Laym. *cit. n.*12. *fin.* Ratio eſt: quia hæ donationes nullo Jure infirmantur, cùm nullum jus adſit in contrarium. Denique quæcunque donata à patre, etſi infirma, vel necdum confirmata ſit donatio, filius in foro conſcientiæ tutò retinet, donec à patre donationem revocante repetantur. Difficultas autem non levis eſt, utrùm, & qualiter hujuſmodi à patre donata, vel collata filio, patre mortuo, ad diviſionem hæreditatis conferenda ſint, ut nimirùm: filius de ſua legitima portione hæreditatis tantò minùs accipiat, quantum invenitur accepiſſe ex donatione, vel largitione patris. In re valdè intricata apud Juriſtas pro noſtro propoſito pono quatuor claras reſolutiones, & velut regulas.

I. Conferenda ſunt in diviſionem hæreditatis ea, quæ pater filio ſub poteſtate conſtituto donavit ob cauſam utpotè filio propter nuptias, filiæ in dotem, *L. ut liberis 17. penul. C. de collat.* niſi pater expreſſerit, velle ſe, ut filius, vel filia hanc partem præcipuam habeat, adeoque non conferat; dummodò ſine diminutione legitimæ aliis liberis debitæ, juxta *authent. ex teſtamento, C. eod.* Idemque judicium eſſe debet de donatione facta filiis ad ingreſſum Religionis, vel in titulum patrimonii ad ſacros Ordines ſuſcipiendos: per hæc enim ſtabilem ſtatum ſibi comparant non minùs, quàm per dotem, vel donationem ad nuptias, ut ex *Molin.* & aliis notat Laym. *cit. n.*13. Ratio autem eſt: quia quæ pater ita dat ob cauſam, cùm det, quod filio debet, cenſetur dare coactus: adeoque niſi contrarium exprimat, cenſetur dare de portione hæreditatis, quam filio negare non poteſt. Exceptiones dabimus *n.* 44. *&* 45. 43

II. Non ſunt conferenda, quæ pater filio ſub poteſtate conſtituto (ſecus eſt de filio emancipato juxta *cit. L. ut liberis*) ſimpliciter, & merè liberaliter donavit; ut ſunt expenſæ pro ſolemni convivio in nuptiis, in doctoratu, in prima Miſſa, in ingreſſu Religionis: ex communi Laym. ibid. Ratio eſt: quia ita liberaliter donatum cenſetur à patre, ut præcipuum filio relictum, & cùm ſponte det, cenſetur donare de ſuo, non aliunde filio debito. *Adde*, quòd ejuſmodi etiam ad honorem patris ſpectent, & omnibus fratribus communia ſint. Excipitur autem rursùs; niſi pater (cùm jus revocandi donationem habeat) voluerit, ut ejuſmodi donata conferantur; aut niſi frater, vel ſoror talem collationem petat, eò quòd & ipſi conferre debeant donationem ſibi factam, ſive ſimplicem, ſive ob cauſam, v. gr. propter nuptias, vel in dotem, ut nimirùm inæqualitas vitetur. Ut ex cit. *L. penul.* juncta gloſſa obſervant DD. communiter.

III. Non ſunt conferenda, quæ pater filio ſub poteſtate conſtituto, etiam ob cauſam, ita donavit, ut ad alimenta, vel decentem ejus ſuſtentationem aliquo modo ſpectent. Communis DD. apud citt. Ratio eſt: quia pater filio ſub poteſtate conſtituto alimenta Jure naturali debet; & uni quidem filio copioſiùs, quàm reliquis ſubminiſtrare poteſt; ſpectatis tamen circumſtantiis, & facultate, ac ſecluſa fraude, qua pater vellet alios filios depauperare, eorumq; legitimam diminuere. Non ergo conferenda ſunt, quæ pater filio aliunde non habenti ad ſtudia litterarum mittit. *L. quæ pater, 32. ff. familiæ heriſcundæ.* Item quæ ipſi donat, vel liberè expendit ad artem etiam mechanicam exercendam, vel addiſcendam, ad convivium doctorale, ad Primitias, ad inſtituendam peregrinationem, ad comparandum beneficium, vel dignitatem aliquam, ad redimendam captivitatem, ad ſulvendam mulctam ex delicto contractam, & his ſimilia, juxta communem DD. Navarr. *c.17. nu.* 165. Molina *to.1. diſp.*240. Laym. *cit. nu.* 14. Ratio indicata eſt: quia hæc omnia aliquo modo pertinent ad decentem ſuſtentationem, & alimenta vel reducuntur, vel per commune Jus extenduntur, ut obſervant DD. citt. Quinimò, etiamſi pater expreſſerit, ut ea, quæ filio ad ſtudia, v. g. contulit, poſt mortem conferantur, vel in portione ejus legitima numerentur, deducenda nihilominùs erunt neceſſaria alimenta, quæ ipſi etiam in domo paterna degenti naturali Jure debita ſunt. Vide *Nav. Molin. citt.* & alios paſſim. 44

IV. Conferenda non ſunt, quæ pater filiofamilias ſic donavit, vel largitus eſt, ut ad bona caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia, vel etiam adventitia pertineant; hæc enim bona, ſeu pecunia ipſo Jure non conferuntur. Utpotè, quæ parentes dant filio eunti ad militiam, vel Principis palatium, quæ eo ipſo numerantur inter bona caſtrenſia. Item libri filio ad ſtudia empti, & traditi inter bona quaſi caſtrenſia; 45

ſaltem

ſaltem poſtquam Doctor creatus, vel ad publicum officium, vel dignitatem, aut ad exercendas ſcientias habilis effectus eſt. Ut ex communi obſervant Nav. *n.* 159. *Mol. Lay. cit.* Item donatio remuneratoria facta filio à patre, cùm ſit quodammodò debita filio ob ejus merita, inter bona ejus adventitia meritò numeratur; ideòque conferenda non eſt, juxta communem DD. apud citt. Nec denique conferenda ſunt, quæ pater filio dat pro obſequiis, & induſtriis extraordinariis in paternis bonis colendis, negotiis curandis, &c. Quia hæc tamquam pretium extraordinarii laboris filio debentur: nam propterea, ſi defuncto patre, hæ nondum filio ſoluta ſunt, debent ei ſolvi ex tota maſſa hæreditatis, tamquam ſi eſſet es alienum. V. DD. *cit.*

§. III. Dos, donatio propter nuptias, arrha, ſponſalitia largitas.

47 DOs definitur eſſe id: *quod ab uxore, vel alio ejus nomine marito datur ad onera matrimonii ſuſtinenda*, puta ad alendam uxorem, liberos, familiam, quę cura marito incumbit: dos ergo quatenùs à patre, v. g. filiæ nupturæ datur ex titulo gratuito, ſeu lucrativo, ſeu per modum donationis provenit: quatenùs verò marito conſignatur, habet rationem contractus oneroſi, & reciproci, ut nimirùm promiſſa, & accepta dote & nuptias celebret, & uxorem, liberos, ac familiam alat. Duplex autem eſt dos; *profectitia, & adventitia*. Dos *profectitia* dicitur, quę à patre, aliove per virilem ſexum aſcendente, & filiam in poteſtate ſua habente proficiſcitur. *L. profectitia* 5. *ff. de jure dotium*. Etenim patris proprium officium eſt, liberos elocare, & dotare ſecundùm facultates ſuas, & liberorum numerum, ac filiæ, & mariti dignitatem, ad quod proinde etiam Judicis officio compelli poteſt. Idque etiamſi filia inconſulto, vel invito patre nupſerit viro digno, juxta communem apud Sanch. *cit. lib.* 4. *de Matrim. diſp.* 26. *q.* 1. Quia eo caſu non poteſt ægrè ferre Matrimonium ſecundùm ſe, & quoad ſubſtantiam, utpotè utiliter contractum, ſed ſolùm quoad modum, quod ipſo inconſulto contractum ſit: idque etiam in conſcientia patri ſuadere debent Confeſſarii: ſecùs eſſet, ſi filia nupſiſſet viro indigno, cum dedecore, vel damno familiæ, vel filiæ ipſius. Cæterùm ut dicitur L. 14. C. de Jure dotium, Mater non cogitur pro filia dotem dare, niſi ex magna, & probabili cauſa, qualis cenſeri debet, ſi filia, vel ipſe pater eſſet inops, mater autem dives: tunc enim mater ſicut tenetur alere filiam, ita etiam dotare: nam dos ſuccedit loco alimentorum. Ex communi Molina *to.* 2. *diſp.* 424. Dos *adventitia* dicitur, quam, vel uxor ex propriis bonis adfert, vel extraneus aliquis eidem confert. *Extraneum autem intelligimus omnem, circa parentem per virilem ſexum aſcendentem, & in poteſtatem dotandam perſonam habentem.* L. un. §. 12. v. extraneum circa fin. C. de rei uxoriæ actione. His ita ſuppoſitis, pono breves

RESOLUTIONES.

48 I. DUrante Matrimonio maritus plenam habet adminiſtrationem, & uſumfructum bonorum dotalium, ut ea à quovis poſſeſſore reali actione vindicare poſſit. *L.* 7. *in princ. ff. eod.* ubi dicitur: *dotis fructum ad maritum pertinere debere, æquitas ſuggerit; cum enim ipſe onera matrimonii ſubeat, æquum eſt, eum etiam fructus percipere.* Non tamen habet plenum dominium (quippè dominio directo ſemper apud uxorem remanente) ita ut neque cum conſenſu uxoris bonum dotale immobile alienare, vel hypothecæ ſubjicere poſſit: ſed contractus irritus cenſeatur *L. un.* §. *fin. Cod. cit. l.* Excepto caſu, ſi vel dos conſiſtat in pecunia, vel alia re uſu conſumptibili, aut ſi res etiam permanentes æſtimatæ tradantur in dotem; tunc enim intervenit quaſi contractus mutui, ut ſoluto Matrimonio tantundem, vel æquivalens reſtituat, uti ex Jure, & communi DD. docet Molina cit. *diſp.* 426. Laym. *cit. c.* 13. *n.* 2.

49 II. Dotis privilegia præter alia duo pręcipua ſunt: *Unum*: ſi maritus ad inopiam vergat, ut dos apud ipſum periclitari incipiat, neque alia cautio ſufficere videatur, ab uxore repeti poteſt, ut vel ipſamet adminiſtret, vel loco tuto ad lucrum ponatur apud mercatorem, v. g. vel ad cenſum, quo dotis ſubſtantia ſalva permanente, ex fructibus, vel redditibus familia ſuſtentari poſſit, in toto, vel in parte L. *ubi adhuc* 29. *C. de jure dotium*, & alibi. Similiter ſi maritus dotem, aut communia lucra prodigè abſumit, tamquam damnum injuſtè illatum uxori ipſe maritus, vel ejus hæredes compenſare tenentur. Ex communi Petr. Nav. *l.* 2. *c.* 1. *n.* 114. Leſſ. *l.* 2. *c.* 12. *n.* 87. Laym. ib. *n.* 7. Immo tali caſu ſi uxor probabiliter timeat ſibi non ſatisfactum iri, non prohibebitur occulta ſatisfactione uti, aliquid de bonis mariti ſubtrahendo: tantummodò caveat, ne ſibi poſteà iteratò ſolvatur. Ex communi Leſſ. cit. *Alterum* privilegium dotis eſt, quòd uxor habeat tacitam hypothecam in omnibus bonis mariti, donec ſibi dos reſtituatur, ut utroque Jure ſtatutum eſt; *l. in rebus* 30. *c. de jure dotium*, *cap. ex litteris de pignor.* Et præfertur uxor in repetenda dote omnibus aliis creditoribus etiam prioribus, & tacitam tantùm hypothecam habentibus, immo etiam habentibus expreſſam hypothecam, ſed poſterioribus dote allata tantùm. L. *aſſiduis.* 12. *C. qui potiores in pignore.* Communis apud cit. Unde etiam marito ob delictum, vel fallimentum omnibus bonis ſpoliando, ſemper manent uxori bona ſua dotalia.

III. Soluto matrimonio per mortem ſive mariti, ſive 50
uxoris, ſiquidem uxor jam fuit emancipata, ſeu patria poteſtate ſoluta, (uti verè fit in ipſo primo matrimonio inito in noſtra Germania) omnis dos, tam profectitia, quàm adventitia redit ad ipſam uxorem ſuperſtitem, vel defunctæ ad hæredes immediatos, utpotè liberos, Parentes &c. Quòd ſi verò uxor dotata adhuc erat filiafamilias, ſeu ſub patria poteſtate conſtituta, tunc ſoluto matrimonio, dos profectitia redit ad dotantem, ſcilicet patrem, vel per virilem ſexum aſcendentem, & filiam in poteſtate habentem. *L. dos à patre* 4. *C. ſoluto matrimonio.* Et quidem ſoluto matrimonio per mortem viri, dos unà cum filia in patris poteſtatem redit, cui denuò nubenti eandem dotem nihil imminutam (niſi facultates ejus inculpatè imminutæ eſſent) dare cogitur: ſoluto autem matrimonio per mortem ipſius uxoris, ſeu filiæ, à fortiori ad patrem redibit dos. L. 6. ff. de jure dotium: *jure ſuccurſum eſt patri, ut filia amiſſa ſolatii loco cederet, ſi redderetur ei dos ab ipſo profecta, ne & filiæ amiſſæ, & pecuniæ damnum ſentiret.* Idque etiam verum eſt, etiamſi uxor defuncta liberos reliquiſſet: licèt enim liberi ſuccedant in reliquis bonis parenti ſub patria poteſtate adhuc conſtituti, ſcilicet caſtrenſibus, quaſi caſtrenſibus, & adventitiis, non tamen in profectitiis, qualis eſt illa dos: hęc enim ad illum reverti debent, à quo profecta ſunt. *Auth. de hæredibus ab inteſtato*, §. 1. Secùs eſt, ſi defuncta uxor, ſeu filia jam emancipata fuit: tunc enim dos profectitia deſinit eſſe profectitia, & incipit eſſe adventitia, & pleno dominio filiæ acquiſita, quæ proinde poſt ejus mortem liberis relinquetur.

IV. Dos adventitia ſoluto matrimonio nunquam redit ad 51
dotantem, ſed manet uxori, vel ejus defunctæ hæredibus immediatis. L. *ult. C. de jure dotium.* Intellige autem ſemper, *quantùm* eſt de jure communi; & niſi aliter conventum fuerit in dotatione, vel contractu nuptiali, cui conventioni ſemper ſtandum erit. In duobus autem caſibus ſoluto matrimonio per mortem uxoris, ipſe maritus lucratur dotem adventitiam. 1. Si pactum interceſſit de dote lucranda: contractus enim ex conventione legem accipiunt: & maxime contractui dotali ſpecialia pacta adjici poſſe, & ſæpiſſimè ſolere, patet paſſim in Jure, & in communi praxi. Quando uxor inteſtata decedit, deficientibus liberis, & propinquis, maritus lucratur dotem adventitiam *L. un. C. unde vir, & uxor.* Quin etiam conſtante Matrimonio maritus lucratur dotem adventitiam ob adulterium uxoris, niſi inter ſe reconciliati fuerint, *c. plerumque de donatione inter vir. & uxorem*, *& L. conſenſu* 8. *C. de repudiis.* Quod tamen ſolùm intelligi debet poſt ſententiam Judicis, cùm ſit quid pœnale, ut optimè probat Sanch. *l.* 10. *de Matr. diſp.* 8. *n.* 13. benè addens: tunc maritum in conſcientia poſſe retinere dotem, è contrà uxorem petentem ſe defendere per exceptionem; quia cui competit actio, ei multò magis exceptio competere debet, *reg.* 71. *in* 6.

Donatio propter nuptias.

SEu antidotalis, græcè *antiverni*, quaſi dicatur, antidor, 52
eſt donatio, quam vir, vel alius alius ejus nomine facit ſponſæ in compenſationem, vel potiùs ſecuritatem dotis. Unde ſtatutum *in authent. æqualitas*, *& L. ex morte de pactis convent.* ut in dote, & donatione propter nuptias æqualitas ſervetur, ut nimirùm uxori ſua dos eò ſecurior exiſtat. Cæterùm inter dotem, & donationem propter nuptias eſt vera omnimoda proportionalitas; nam conſtante Matrimonio, ſicut ipſa dos, ita & donatio propter nuptias eſt ſub plena adminiſtratione mariti: ſoluto verò matrimonio per mortem, ſive viri, ſive uxoris, ſicut dos redit ad uxorem, ita donatio propter nuptias redit ad maritum, vel utriuſvis hæredes reſpectivè, quantùm eſt de jure communi, *L. ſi liberis* 18. *C. de donat. ante nuptias*, & alibi. Deinde quibus caſibus maritus lucratur dotem poſt mortem uxoris, iiſdem etiam uxor lucratur donationem propter nuptias poſt mortem viri, utpotè ſi ita conventum, prout communiter fit in Germania, quòd uxori poſt mortem mariti reddatur dos duplicata, compenſata ſcilicet etiam donatione propter nuptias. *Deinde* ſi maritus ab inteſtato decedat deficientibus liberis, & propinquis. Deniq; etiam conſtante Matrimonio, ob adulterium viri, ut habetur utroque Jure *ll.* ſuprà citt.

Arrha.

ESt donatio facta ſponſæ à ſponſo in remunerationem 53
dotis, virginitatis, vel nobilitatis (germanicè *ein Morgengab*) hæc tradita pleno jure ſpectat ad uxorem, & non tradita ei poſt mortem viri cum dote tradenda: ſi verò

con-

contingat, eam ante maritum decedere, jus habet de tali donatione, ſicut de dote adventitia diſponendi, vel hæredibus ab inteſtato relinquendi. Ut ex communi probat Sanch. *l.6. de matr. diſp.* 27. Laym. *cit. n.11.*

Sponſalitia largitas.

54 DIcitur donatio, quæ fit ab uno ſponſo alteri, cauſa, & quaſi ſub conditione futuri matrimonii, adeòque ſecuto matrimonio rato, & conſummato, plenè confirmatur, & res donata pleno jure uxori cedit, ut ex Jure Sanchez eodem *l.6. diſp.* 19. At verò matrimonio non ſecuto, diſtinguendum eſt; ſi enim alteruter ſponſus cauſam non ſecuti matrimonii præbuit (utpotè reſiliendo, fornicando, &c.) is reſtituere tenetur, quod ipſi cauſa nuptiarum ſponſalitia largitate donatum fuit; quod verò ipſe donavit alteri, repetere non poteſt, tam ipſo Jure naturæ, quàm civili *L. cum veterum* 15. *C. de don. ante nuptias*. Si verò neutrius culpa matrimonium impeditum fuit, ſed aliundè (v. g. alterius morte, vel profeſſione Religionis: aut ab alia cauſa extrinſeca impediente) tunc Jure naturæ utrinque reſtituendum eſt. Jura autem Cæſarea diſcrimen faciunt inter ſponſum, & ſponſam; nam donatio facta ſponſo tota reſtituenda eſt: donatio verò facta ſponſæ per ſe quidem tota reſtituenda eſt, ſi nimirùm ſponſalia manſerunt circa oſculum, vel aliquid impudicum: attamen ſolum ſecundùm dimidiam partem, ſi nimirùm ſponſalia fuerunt impura, ſcilicet oſculo, tactu impudico, aut ipſa carnali copula interveniente poſt donationem: ſic citata *L. ſi à ſponſo* 16. *C. de donat. ante nuptias*. Ubi licèt ſolùm fiat mentio oſculi decentiæ cauſa, tamen ob majorem rationem, omnium conſenſu, extenditur etiam ad copulam, vel ad alia magis impudica, quàm ſit oſculum. Cæterùm has leges, cùm juſtæ ſint, etiam in foro conſcientię obſervandas eſſe, rectè monet Sanch. *ibid. diſp.* 18. *concl. ult.* Atque ita ſervat praxis. Verùm hæc ad matrimonii tractatum propriè ſpectantia, hìc ſtrictim indicaſſe ſufficit. Latiſſimè videre potes apud *Sanch. & Molin. citt.* & valdè bene, ac nervosè explicat Tamb. *l.8. de matrim. tr.7. c.3. §. 2. & 3.*

§. IV. Quantum donari poſſit.

55 CErtum, quantùm eſt de jure naturę, & foro conſcientiæ, quilibet *valide* donare poteſt, quantum vult & habet: cùm quilibet de rebus ſuis diſponere, prout libet, poſſit. Quin etiam *licitè* ſic donare poteſt: ſalvo tamen ſemper ordine Charitatis, & jure tertii, ſecluſo ſcilicet damno ſuo, ſuorum, vel aliorum, item ſecluſo fine malo donandi, &c. quæ ex alibi dictis patent. At verò Jure poſitivo civili ſpecialiter prohibita ſunt duo genera donationum, ſcilicet excedens 500. ſolidos, & omnium bonorum. Donatio ſive alias excedens 500. ſolidos (in communiori ſententia æquivalent noſtratibus taleris philippicis, adeòque 700. circiter florenis) irrita eſt Jure cæſareo quoad exceſſum tantùm, niſi inſinuatio apud Judicem, ejuſque auctoritas accedat, §. *aliæ autem* 2. *inſt. eod. & L. penult. §. cæterùm etiam* 3. *C. de donat.* Ratio eſt: quia non expedit Reipublicæ, ut cives facultates immodicè donando ad inopiam redigantur. Nihilominùs valet ejuſmodi donatio in quacumque quantitate abſque inſinuatione facta: in primis in foro conſcientiæ, donec à donatore revocetur, vel per ſententiam Judicis reſcindatur. Deinde ſi juramento confirmata ſit donatio, quo donans juravit ſe non revocaturum, etſi enim peccaverit prodigè donando, non tamen peccat non revocando: atqui juramentum ſemper eſt ſervandum, quoties ſine peccato ſervari poteſt. Ita Julius Clarus *q.* 18. Sylv. *q.* 6. Sà, *v. donatio n.* 1. apud Laym. *cit. c.12. n.* 15. Sed de hoc rurſùs infrà. Deinde in omni foro valet, ſi donatio fiat Eccleſiæ, vel ad pias cauſas, quia leges civiles *C. de ſacroſanctis Eccleſiis. L. illud*, & alibi, Eccleſiaſticis cauſis nullum præjudicium adferre poſſunt Communis DD. Item facta militibus à belli Duce. *L. penult. §.1. de donat.* Item facta ob cauſam; ut ad militiam, ad nuptias, ad captivitatis redemptionem, ad ędis deſtructæ reparationem, *c. L. penult.* Item valent donationes remuneratorię beneficiorum, & obſequiorum. *L. ſi pater* 34. *ff. de donat.* Tandem valent donationes diverſis temporibus, & occaſionibus factæ, ſummam 500. ſolidorum excedentes: quia lex illa reſtringens libertatem donandi, utpotè tamquam odioſa extendenda non eſt. Lay. *cit. n.*15. Utrùm autem valeant donationes ſimul pluribus factæ, & illam ſummam excedentes, multi affirmant; & pauci negant, & quidem conformiùs Juri, cùm hìc militet eadem ratio depauperationis. Sed vide cit. præſertim Lugo *diſp.* 23. *ſect.* 10. *n.*153. non enim libet rei tam raræ praxi immorari.

56 Donatio etiam bonorum omnium præſentium, & futurorum, mobilium, & immobilium irrita eſt. *L. ſtipulatio hoc modo ff. de verb. obligat.* Ratio tota juris eſt. Quia talis donatio aufert facultatem teſtandi, quod Jure civili indecens, ac Reipublicæ noxium cenſetur. Unde ceſſante hac ratione, donatio valebit in utroque Jure, & foro, utpotè ſi bona tantùm præſentia omnia dones non futura certò acquirenda; ſi ſolùm bonorum proprietatem dones reſervato tibi uſufructu, qui tamen excedat quantitatem alimentorum abſolutè neceſſariorum ad vitæ ſuſtentationem: ſi ſimpliciter bona dones mortis cauſa, reſervata tibi facultate donationem revocandi. Vide latè Molin. *to.2. diſp.* 280. Lug. *cit. ſect.*10. *n.*166. Et adde 1. Quòd valet abſolutè donatio omnium bonorum facta Eccleſiæ, vel ad pias cauſas, juxta communem DD. apud cit. *Ratio eſt.* Quia Jus civile officia pietatis reſtringere non poteſt, cùm conſilium etiam Chriſti ſit Matth. 19. *Vade, & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus.* Et adde 2. etiam cuicumque facta valida eſt donatio, ſi juramento confirmetur, uti contra Julium Clarum docent latè Molina *Leſſ.* & Lugo cit. *Ratio eſt.* Quia adimere ſibi facultatem teſtandi per donationem omnium bonorum, ſervatis ſolùm alimentis neceſſariis, per ſe malum non eſt, ſed poteſt eſſe opus bonum ex bono fine. Alioquin, nec conſuleretur à Chriſto, nec acceptaretur ab Eccleſia talis donatio: ergo poterit juramento confirmari.

§. V. Ob quas cauſas donatio revocari poſſit?

DOnatio ſemel legitimè perfecta per ſe quidem firma, & irrevocabilis eſt, tam Jure naturali, quàm poſitivo civili. L. ult. C. de revocandis donat. *Generaliter ſancimus, omnes donationes lege confectas, firmas, illibataſque permanere:* per accidens tamen juſtè non rarò donatio revocari poteſt ob varias cauſas, quæ ad tria capita reducuntur, ſcilicet ob ingratitudinem donatarii, ob ſuſceptam poſteà prolem, & ſi donatio inofficioſa ſit liberis. 57

Prima cauſa revocandi donationem eſt ingratitudo enormis donatarii, cujus quinque ſpecies numerantur in cit. *L. ult.* 1. Si manus impias non ſine mortali in ipſa donatori injiciat. 2. Si atrocem injuriam, ſeu contumeliam in eum effundat. 3. Si grave damnum bonis ejus per injuriam inferat. 4. Si vitæ ejus inſidias ſtruat. 5. Si modum ſive conditionem donationi appoſitam implere noluerit; & maximè, ſi pacta alimenta præſtare nolit. Addunt alii. 6. Si donatorem inopia preſſum ſublevare noluerit. Sed hoc videtur repugnare juri citato, ubi additur: *ex his tantummodo cauſis, ſi fuerint in judiciis dilucidis argumentis cognitionaliter approbatæ, donationes everti concedimus.* Et cùm lex iſta pœnalis ſit, non debet extendi ad ſimiles caſus, ſicut neque donatarium ad reſtituendum donum obligat ante ſententiam Judicis, dummodo interim aliàs injuriæ ſatisfacere paratus ſit. Adde 1. Donationem ob illas quinque cauſas revocari poſſe, etſi juramento confirmatæ fuerint. *Ratio eſt.* Quia juramentum ſortitur conditionem actus, cui adjungitur: atqui donatio ex ex Juris diſpoſitione hanc conditionem habet tacitam: *niſi donatarius ingratus fuerit* (prout in ſimili dicetur in ſequentibus) ergo &c. Quòd ſi tamen donans huic ipſi facultati revocandi ob ingratitudinem donatarii juramento renuntiet, renuntiatio valebit: cùm omne juramentum ſervandum ſit, quando ſine peccato, vel diſpendio ſalutis ſervari poteſt *cap. quemadmodum §. Illud de jurejur.* Quamvis tale juramentum à poteſtate Eccleſiaſtica, ac ſæculari, facilè relaxari poſſit in pœnam donatarii ingrati, ut rectè docet Molina *cit. diſp.* 181. *n.*1. Adde 2. Donatio facta Eccleſiæ revocari non poteſt ob ingratitudinem Prælati, vel Capituli: non enim cenſetur facta intuitu perſonarum, ſed ex pietate erga Deum, uti contra Abbatem rectè probat Julius Clarus apud Laym. *cit. num.* 17. 58

Secunda cauſa revocandi donationem, etiam infra dimidium bonorum, eſt, poſteà ſecuta inopinata ſuſceptio prolis, ſive legitimæ, ſive etiam illegitimæ, ſed legitimatæ, ut probat Lug. *diſp.*23. *ſect.* 11. *§.*1. *num.* 179. *L. ſi unquam* 8. *C. de revocandis donat.* Ratio eſt. Quia & pia, & juſta eſt præſumptio Juris, donatorem prole carentem, donationem magnam feciſſe cum virtuali, vel tacita conditione, *niſi liberi naſcerentur:* nemo enim cenſetur alienos poſteritati ſuæ præferre velle. Notant tamen DD. comm. etiam citati, ſi conſtet, donatorem de futura liberorum ſuſceptione cogitantem, nihilominùs donaſſe, aut dicto juris privilegio expreſsè renuntiaſſe (maximè cum juramento) non poſſe deinde donationem revocare, niſi quatenùs liberis inofficioſa eſt, ſcilicet uſque ad legitimam portionem, quæ ipſis à Patre auferri nequit, ut mox patebit in 3. cauſa, Adde 1. Si Eccleſię, vel ad aliam piam cauſam donatum ſit, revocari non poterit ultra legitimam liberorum. Ratio patet à ſimili: Quia ſi filio donatio facta eſſet, & aliis poſteà natis inofficioſa appareat, revocatur tantùm uſque ad legitimam. *L. Mater. 7. C. de inofficioſis donat.* Atqui cauſa Eccleſiæ non eſt minùs favorabilis, quàm cauſa filiorum, *Auth. Si qua mulier. C. de SS. Eccleſiis:* ergo &c. Adde tamen 2. eo caſu ſpectare ad populi ædificationem, ut natis filiis totum 59

reſti-

Digitized by Google

reſtituatur, ut notant DD. communiter, & S. Aug. egregiè Serm. 49. de diverſis c. 4. *Quam laudabile factum S. Aurelii Carthaginenſis Epiſcopi! quidam enim cùm filios non haberet, nec ſperaret, res ſuas omnes, retento ſibi uſufructu, donavit Eccleſiæ. Nati ſunt ei filii, nec opinanti. Reddidit Epiſcopus ea, quæ donaverat. In poteſtate habebat Epiſcopus non reddere* (præter legitimam) *ſed jure fori, non poli.* Scilicet non ex juſtitia, ſed vel ex Charitate, vel majori honeſtate.

60 *Tertia cauſa* revocandi donationem eſt, ſi ſit inofficioſa liberis ſcilicet paternorum bonorum partem legitimam, ſeu lege debitam liberis adimens, vel diminuens L. 1. & ſeqq. *C. de inofficioſa donat.* Unde ſic dicta inofficioſa donatio, quòd ſit, contra officium pietatis à patre, vel matre debitum filiis. Plerumque tamen inofficioſa donatio per querelam apud Judicem inſtitutam revocatur ſolùm, quatenùs modum excedit, & legitimam portionem diminuit *cit. L. ſi mater.* Et communis doctrina. Quinimò ejuſmodi donatio quoad partem correſpondentem legitimæ filiorum omninò eſt invalida, atque ante omnem ſententiam Judicis poteſt eam filius repetere, & donatarius obligatur reſtituere: ſicut enim ſi poſt donationem factam poſteà naſcantur liberi: quia hæc non eſt pœna, ſed juſta diſpoſitio juris irritans omninò talem donationem. Ut ex communi notat Tamb. *l. 9. de contract. tract.* 10. *c.* 6. §. 3. *n.* 5. Adde 1. nihil referre, etſi pater donans donationem juramento confirmarit, cùm enim beneficium revocandi ejuſmodi donationem introductum ſit, in favorem liberorum, non poteſt patris juramento tolli, vel impediri, uti pluribus citatis docent *Laym. Lugo, Tamb. cit.* quia juramentum non poteſt obligare aliquem in præjudicium aliorum, ut hic eſſet in præjudicium legitimæ filiorum. Adde 2. Non ſolùm liberis deſcendentibus, ſed etiam parentibus, & aſcendentibus ejus competit inſtituendi querelam contra inofficioſam donationem liberorum ſuorum. nam querela inofficioſæ donationis inſtituta eſt ad ſimilitudinem inofficioſi teſtamenti; hanc autem non minùs aſcendentibus, quàm deſcendentibus competere certum eſt, juxta L. *non etſi 15. ff. de inoffic. teſtam.* Et hactenùs de donationibus inter vivos factis. Jam reſtat hîc opportunè agere de donationibus, ſeu diſpoſitionibus poſt mortem implendis, ſeu ultimis voluntatibus, teſtamento, legato, & annexis.

SECTIO IV.

De Teſtamentis.

SUMMARIUM.

61 *Teſtamentum quid, & quotuplex?*
62 *Quid Teſtamentum ſolemne? &*
63 *Quæ ad ejus ſolemnitatem requirantur?*
64 *Teſtamentum ſolemne aliud eſt ſcriptum, & clauſum,*
65 *& 66 Aliud nuncupativum, & apertum.*
67 *Teſtamenta privilegiata ſunt,*
68 *I. Teſtamenta ad pias cauſas,* Uſque ad num. 73.
73 *II. Teſtamenta inter liberos.*
74 *III. Teſtamenta militum, & ruſticorum, &*
75 *IV. Teſtamenta tempore peſtis fieri ſolita.*
76 *Codicillus quid?*
77 *An, & quando teſtamentum mutari, vel revocari poſſit?*

61 TEſtamentum ſic dictum definitur, quòd ſit, *teſtatio mentis*, inquit Juſtinianus *inſtitut. de teſtam. ordinandis.* Definitur ab Ulpiano L. 1. ff. qui teſtam. fac. poſſ. *Eſt voluntatis noſtræ juſta ſententia de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri velit.* Ubi generis loco eſt, *Sententia juſta voluntatis*: id eſt, diſpoſitio legitima juri congrua, voluntatis noſtræ interpres: qua convenit teſtamentum cum pactis, & contractibus inter vivos, à quibus hæc differt per additam differentiam, *de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri velit.* teſtamentum enim, & omnis ultima voluntas refertur in tempus mortis, in quo primùm, & minimè anteà vim, & robur ſuum accepit: ut etiam notavit Apoſtolus ad Hebr. 9. dicens: *Ubi teſtamentum eſt, mors intercedat teſtatoris, neceſſe eſt, Teſtamentum enim in mortuis confirmatum eſt, alioquin nondum valet, dum vivit, qui teſtatus eſt.* Additur definitioni communiter claritatis gratia, *cum hæredis inſtitutione*: quo ſcilicet teſtamentum perfectè differat à reliquis ultimis voluntatibus, codicillo, legato, fideicommiſſo, quibus nullus hæres principaliter inſtituitur: Quamvis ergo prædicta definitio verbotenùs conveniat omni ultimæ voluntati, per excellentiam tamen rectè tribuitur, & convenit ſoli teſtamento, quòd ſolùm eſt perfecta ultima voluntas: uti ipſum ſignificare videtur particula illa, *juſta ſententia:* quippè in quo ſolo univerſalis hæres unus, vel multiplex inſtituitur, in quem omnia bona, jura & actiones defuncti tranſire debeant, adeo ut hæredis inſtitutio ſit caput teſtamenti, & ſine ea teſtamentum nullum eſſe poſſit, ut habetur *L. jubemus 29. C. de teſtam.* Reliquæ verò ultimæ voluntatis hæredis inſtitutionem non requirentes imperfectæ ſunt, & diminutæ, ut infrà patebit. Duplex autem eſt teſtamentum: *ſolemne, & privilegiatum*, inter quæ velut medіat *codicillus.* Explico ſtrictim ordine.

§. I. *Teſtamentum ſolemne.*

DIcitur, *quod ſit cum debitis Juris ſolemnitatibus.* Solemnitas autem teſtamenti, quantùm eſt de Jure naturæ, & gentium, ſolùm requirit ſufficientem expreſſionem voluntatis teſtatoris, per verba, ſcripta, aut alia ſigna, ſufficienter manifeſtativa voluntatis ipſius; idque coram duobus, vel tribus teſtibus idoneis, qui rei geſtæ fidem facere poſſint: quoniam *in ore duorum, vel trium teſtium ſtat omne verbum*, Deut. c. 17. Etenim tanquam valdè expediens bono communi ipſa natura dictante omnium gentium conſenſu, tanquam certa regula ad tollendas hominum fraudes introductum, & receptum eſt, ut neque in conſcientia, multò minùs in externo foro, quiſquam cum ſuo, vel alterius præjudicio ſtare teneatur ſolo dicto, vel aſſecuratione unius quantumvis probatiſſimi, & exceptione omni majoris teſtis, ſed minimùm duorum conteſtatione opus ſit. alioquin enim plurimæ fraudes, & injuriæ contingerent; unde dici ſolet, *Unus teſtis, nullus teſtis.* Plura verò requiruntur Jure civili: nam 62

I. Solemnitas teſtamenti quoad jus Cæſareum, ac civile requirit ſufficientem expreſſionem voluntatis verbo, vel ſcripto coram ſeptem teſtibus maſculis puberibus, liberis, ad id rogatis, ſeu vocatis, omnibus ſimul præſentibus, ipſumque teſtatorem videntibus, & aliàs ad id munus non ineptis, vel ſuſpectis: de quibus latè Inſtit. *de teſtament.* §. *teſtes*, & ſequentibus. Excluduntur ergo ſurdus, mutus, cæcus, furioſus, prodigus, Jure infamis: item qui in poteſtate teſtatoris eſt, hæres ipſe, & qui in ejus poteſtate eſt, pater teſtatoris, ac pater hæredis, quique in eorum poteſtate ſunt: legatarius autem teſtis eſſe poteſt. Quia non agitur ejus cauſa principaliter, Clerici etiam, & Religioſi à teſtimonio non repelluntur, peccat tamen Religioſus contra, vel citra licentiam Prælati officium teſtis ſuſcipiens. Omnia certa apud omnes. 63

II. Teſtamentum ejuſmodi civiliter ſolemne, aliud eſt ſcriptum clauſum, quod nimirùm teſtator ſua, vel alterius cujuſcunque manu conſcriptum ſeptem, prælato modo, qualificatis teſtibus ſimul præſentibus offert (non tamen neceſſariò legentibus) profitendo eſſe ſuum teſtamentum, & ultimam voluntatem; & inſuper ipſemet, ſi poſſit, ſua manu, vel alterius octavi præſentis coram teſtibus ſubſcribat, poſteà teſtes omnes ſeptem eodem continuato tempore ſubſcribant, & proprio, vel alieno ſigillo obſignent idem teſtamentum, quæ omnia habentur in jure L. *hac conſultiſſima 22. C. de teſtam.* juncto §. *ſed cum paulatim*, & ſeqq. inſtit. eod. 64

III. Aliud dicitur teſtamentum nuncupativum, & apertum, & ſolùm requirit, ut teſtator coram ſeptem, præfato modo, qualificatis teſtibus ſimul præſentibus; ipſum videntibus, & audientibus, & intelligentibus ſuam voluntatem ſcripto, vel voce articulata proferat. Ut habetur eiſdem LL. Juris. Et quamvis tale teſtamentum nuncupativum coram teſtibus à Notario publico in ſcripturam redigi ſoleat, id tamen non fit ad ſubſtantiam actus ſervandam, ſed ad majorem ejus comprobationem, & ſecuritatem; ut ſcripta poſteà ſuppleat defectum teſtium, ſi teſtes fortè mortui, vel ad teſtandum in judicio inhabiles redditi, aut certè alioquorum teſtatoris verborum obliti eſſent, ut notant DD. communiter. 65

IV. Inſuper valebit ejuſmodi teſtamentum nuncupativum ſi tabellione, vel alio quopiam coram præfatis teſtibus interrogante teſtatorem, num talem perſonam taliter hæredem inſtituere velit, teſtator verbis expreſſis annuat. Communis DD. in L. *jubemus. C. de Teſtam.* & Canoniſtæ in *c. cum tibi de teſtam.* Item valeret, ſi teſtator coram ſeptem teſtibus hæredis quidem inſtitutionem, vel legata non exprimat, ſed tantùm ſchedam oſtendat, vel referat ſe ad ſchedam traditam certæ perſonæ, aſſerens in ea contineri ultimam voluntatem ſuam; dummodò poſteà ſatis conſtet, eam ipſam eſſe ſchedam. Communis DD. apud Julium Clarum *l. 3. recept. q. 4.* & Laym. *tr. 5. c. 1. n. 3.* 66

§. II. *Teſtamenta privilegiata.*

DIcuntur, ad quæ præter requiſita juris naturæ, & gentium, vel nulla omninò juris civilis ſolemnitas requiritur, vel non tam plena, ſicut in teſtamentis aliis ſolemnibus. Inter teſtamenta hæc privilegiata primum locum obtinent teſtamenta, & legata ad pias cauſas facta, ſcilicet directè, ac principaliter ob Dei, Sanctorumque honorem, animæque ſpiritualem ſalutem: utpotè quæ Eccleſiæ, aliiſque piis locis in captivorum redemptionem, Religioſorum, pauperum etiam conſanguineorum ſuſtentationem, in ſatisfactionem pro peccatis, denique in de- 67

functorum ſuffragia relinquuntur. Alia teſtamenta privilegiata ſunt inter liberos militum, ruſticorum, item tempore peſtis, de quibus breviter loquemur.

I. *Teſtamentum ad pias cauſas.*

68 HUjus, ſicut & legatorum ſimilium, proprium, & inſigne privilegium eſt, quòd ſolo naturali, divino, ac gentium jure ſubſiſtat, perfecta, ſcilicet expreſſione voluntatis quomodocumque manifeſtata, neque ad id ulla omninò civilis legis, vel conſuetudinis ſolemnitas requiritur, ſecundùm unanimem Theologorum, Canoniſtarum, & Legiſtarum Sententiam *in c. relatum* 11. *de Teſt.* & *L.* 1. *C. de SS. Eccleſiir.* Ratio eſt, quia jura ſæcularia cauſis Eccleſiaſticis maximè piis ſive ad ſupernaturalem hominis finem, ac ſpiritualem ſalutem directè ſpectantibus nullum præjudicium adferre poſſunt, niſi à Summo Pontifice approbata & recepta ſint, c. *Eccl.* 10. *de Conſt.* Atqui ſolemnitates teſtamentorum ſub civili jure introductas circa pias, & Eccleſiaſticas cauſas receptas non eſſe conſtat ex citato *c. relatum* 11. *de teſtam.* ubi Alexander III. judicibus mandat, *quatenus ſi cauſa talis* (*ſuper relictis Eccleſiæ*) *ad eorum examen deducta ſit, eam non ſecundùm leges, ſed ſecundùm decret. ſtatuta tractent, tribus, aut duobus legitimis teſtibus requiſitis. Quoniam ſcriptum eſt. Deut.* 17. *In ore duorum, vel trium teſtium ſtet omne verbum.* Sic Pontifex. Validum ergo eſt teſtamentum, legatum vel quævis ultima voluntas tali ſcripta manu teſtatoris, etſi nullus teſtis adhibitus fuerit, modo ſufficienter conſtet eſſe teſtatoris manum, ſeu ſcripturam. Mol. aliique cit. Laym. hic *c.* 2. *n.* 3. Et ſi nuncupativum ſit, ſufficit quocumque ſigno externo declaratam eſſe voluntatem defuncti, etiam ſolo nutu, etiam natura muto, & ſurdo: quæ omnia jure civili eſſent irrita, uti optimè probat Julius Clarus *l.* 3. *receptarum ſententiarum q.* 6. *n.* 7. Ratio eſt, quia naturæ, & gentium jure non plus requiritur. Quamvis autem utrobique ordinariè requirantur teſtes tres, quinque viri, vel fœminæ, modò non ſuſpecti ſint: interventus tamen teſtium non requiritur ad ſubſtantiam, vel ſolemnitatem talis teſtamenti, vel legati, ſed ſolùm ad probationem, ſi aliud probationis genus haberi non poſſit. Unde ſi hæredi undecumque certò conſtet, voluntatem teſtatoris fuiſſe, ut aliquid ad pias cauſas expendatur, eſto in foro externo nequaquam id probari poſſit, in foro tamen conſcientiæ ſatisfacere obligatur: non enim in hoc foro probatione opus eſt, quando de veritate conſtat. Eſtque hæc magna multorum etiam Juriſtarum deceptio, exiſtimantium debitorem ſolvere non obligari in conſcientia, quia debitum ſuum in foro externo probari, ſeu demonſtrari non poteſt. Poſito ergo caſu, Parochus, vel Confeſſarius poſt mortem cujuſdam, profert ſchedam continentem legata quædam ad pias cauſas, aſſeverans ab homine illo, antequam decederet, eſſe ſcriptam, vel dictatam. Eritne pro legitima ultima voluntate habenda? Reſp. Si manus teſtatoris agnoſcatur vel duobus teſtibus probari poſſit, valet, & pia ejus voluntas implenda erit, ex paulò ante dictis. At verò ſi ipſemet Parochus, vel Confeſſarius ſchedam ſcripſit, legata annotando, non creditur, ſine alio teſte tunc præſente. Quare rectè monet Laym. cit. n. 5. Parochos, & Confeſſarios, ut ultimas diſpoſitiones ad pias cauſas non excipiant, niſi advocatis duobus teſtibus, maſculis, vel fœminis, aut ſaltem uno teſte maſculo, qui poſſunt eſſe ex domeſticis etiam teſtatoris, aut ipſius Parochi, v. g. æditus (niſi fortè eſſet in propria cauſa) his enim cum ipſo Parocho, vel Confeſſario ad pias cauſas, ſcripto, vel ore referentibus, omninò fides habenda erit, juxta communem ſententiam, & praxim. Inſuper aliqua adnotanda ſunt.

69 I. Quòd ſi teſtato in teſtamento, vel coram duobus, aut tribus teſtibus affirmavit, quod velit quædam ad pias cauſas erogari, ſicut v. g. Confeſſario, vel Parocho ſuo mandaverit, (quod maximè evenit in occultis reſtitutionibus, vel ſatisfactionibus faciendis) Confeſſarius, vel Parochus audiri debet, & ſecundùm ejus relationem executio facienda eſt, modò talia indicia afferat: ut ſpectatis circumſtantiis veriſimile eſſe poſſit, eam fuiſſe defuncti voluntatem, ut ex communi notant Navar. *l.* 3. *conſ.* 16. *de teſtam.* Laym. *ib. c.* 4. *n.* 5. Sed caveant hi, ne ſe imprudenter intrudant, præſertim in propria cauſa, ne ſiniſtros oculos moveant.

70 II. Validum etiam eſt teſtamentum, vel legatum ad pias cauſas, etſi alterius arbitrio committatur, vel in alterius voluntatem rejiciatur, v. g. inſtituto hærede bonorum meorum, vel partis certæ pauperes illos, quo Confeſſarius, vel Titius ille amicos elegerit. Lego centum florenos alicui puellæ in dotem, calicem Eccleſiæ, ſi hæres meus voluerit, vel illi, cui hæres meus voluerit. Communis DD. in c. *cum tibi de teſt.* Julius Clarus *cit. q.* 6. *n.* 5. Leſſius *l.* 2. *c.* 19. *dub.* 2. *fin.* Mol. *diſp.* 134. *fin.* Dian. *p.* 7. *tr.* 6. *reſp.* 20.

71 III. Si moriturus cœperit facere teſtamentum, vel codicillum, & morte præventus non abſolvit, licèt ſecundùm alia irritum ſit. *L. ſi is, qui* 25. *ff. qui teſtamenta facere poſſunt*, valet tamen quoad relicta pia in illa ſua imperfecta diſpoſitione jam expreſſa; tametſi enim voluntatem ſuam teſtator mutare potuerit, cùm tamen reipſa nullam mutationem ſignificaverit, naturali, ac canonico Jure firma manet. Bartolus, Abbas, Fachin. Covarruvias, Molin. Vaſquez, aliique, quos citant, & ſequuntur Laym. *cit. c.* 2. *n.* 6. Diana *p.* 7. *tr.* 6. *reſ.* 19.

IV. Etiamſi perfecto teſtamento hæreditas adita non fuerit, utpotè quia hæres anteà mortuus, aut hæreditatem repudiavit, aut hæreditas diſputabilis reddita eſt, adhuc legata ad pias cauſas præſtanda erunt, ut ex communi docent omnes allegan. *Ratio eſt*, quia quòd legata perì non poſſint, hæreditate non eſt adita, ſolemnitas juris civilis, *L. in teſtam. ff. de fideic.* quæ ad pias cauſas ſe non poteſt extendere. Hæc ad communem paxim hìc ſufficiant. Plura pro rariori caſu habere poteris apud cit. 72

II. *Teſtamenta inter liberos.*

ALterum teſtamentum privilegiatum eſt, quod à patre, 73 matre, aliove aſcendente inter liberos conditum eſt, quod ratum haberi debet, etiamſi Juris civilis ſolemnitate deſtitutum ſit, quantùm & ad numerum, & qualitatem teſtium, ſubſcriptionem, ſigillationem &c. cit. *L. hac conſultiſſima* §. *Et imperfecto. C. de teſtam.* Quodſi tamen tale teſtamentum fiat in ſcriptis, ad cavendas liberorum fraudes jure novo ſtatuit Juſtinianus in *Authent. de teſtam. imperfectis num.* 107. *c.* 1. validum non eſſe, niſi ſubſcribatur à teſtatore, & liberis inſtitutis; aut ipſe teſtator propria manu tempus conditi teſtamenti, nomina filiorum, & proportiones eorum, in quibus inſtituti ſunt in teſtamento, ſcripto exprimat: & quia hìc nulla ſit mentio teſtium, ſtandum eſt Jure antiquo, nullos requiri. L. ult. C. familiæ herciſcundæ: *Seu epiſtola parentis eſſe memoretur, ſive quocunque alio modo ſcripturæ quibuſcumque verbis, & indiciis inveniantur relictæ.* Quoad ejuſmodi teſtamentum nuncupativum inter liberos nihil innovavit Juſtinian. quare validum erit Jure veteri, ſi fiat cum duobus, vel tribus teſtibus maſculis, vel fœminis, teſte Claro, Molin. Lugo, Laym. *cit. num.* 13.

III. *Teſtamentum militum, & ruſticorum.*

TErtium teſtamentum privilegiatum eſt militis in expe- 74 ditione bellica degentis, ad quod ſufficit, quocunque modo voluntatem ultimam declaraſſe, voce, vel ſcripto, tametſi aliquid *in vagina, vel clypeo, litteris, etiam ſanguine annotaverit, aut in pulvere inſcripſerit gladio ſub ipſo tempore, quo in prælio vitæ ſortem dereliquit*: modò per duos teſtes etiam non rogatos probari poſſit, ut habetur *L. militer* 15. *de teſtam. militis*, & alibi.

Quartum teſtamentum privilegiatum eſt ruſticorum, quibus conceſſum eſt *in leg. ult. Cod. de teſtam.* ut ſi in ruri teſtentur, ubi plures teſtes, quàm quinque haberi non poſſunt, ii ſufficiant tam in teſtamento ſcripto, quàm nuncupativo. Nec in teſtamento ſcripto ſubſcriptione opus eſt, ſi in eo loco litterati non reperiantur. Secus, ſi haberi poſſint, quo caſu ſi unus tantùm, vel duo fuerint litterati, debent hi pro aliis ignorantibus tamen præſentibus, & teſtatoris voluntatem intelligentibus, ut ex Juribus docet communis DD. & praxis.

IV. *Teſtamentum tempore peſtis.*

ULtimum teſtamentum privilegiatum ob paritatem ra- 75 tionis communiter adfertur id, quod fit tempore peſtis, de quo magna ſententiarum contrarietas eſt apud *Molin. Laym. Lugo, Dian. cit.* Dico breviter: Quamvis ſpectato rigore Juris civilis etiam ad tale teſtamentum tempore peſtis condendum requirantur ſeptem teſtes licèt non congregati, ſeu præſentes, & ſubſcribentes, ſed ſingulis ſaltem ſeparatim adhibitis, ut docet communis DD. Attamen naturalis rationis æquitas poſtulat, ut eo tempore, vel loco, quo tot teſtes, vel notarius, haberi non poſſunt, non tantùm ſufficiant quinque teſtes, ut vult Baldus cum Sa V. *teſtamentum*: verùm etiam abſque omni Juris civilis ſolemnitate ſufficiat ſola æquitas Juris naturalis, & gentium: ut nimirùm ultima voluntas ſufficienter expreſſa ſit coram duobus, vel tribus teſtibus maſculis, aut his deficientibus, fœminis, ut fatetur etiam Laym. cit. *n.* 17. & cum Julio Claro, Molina, & aliis docet Diana *par.* 7. *tract.* 6. *reſol.* 34. & 41. ubi benè monet Confeſſarios peſtiferis intervientes, ut pro copia, vel inopia teſtium in re tam controverſa tutiorem ſententiam ſemper ſequantur, ut nimirùm primò ſeptem, ſecundò quinque, tertiò duos, vel tres mares, quartò demum fœminas admittant, vel advocent in defectu priorum. Immo probabiliter affirmant Joan. Molanus de *teſtam. piis cap.* 83. teſtamentum peſtis tempore acceptum ab ipſo Parocho, vel Confeſſario cum uno tantùm teſte poſſibili, valere debere, quod prudentibus expendendum relinquo.

§. III.

Google

§. III. *Codicillus*.

76 **D**Icitur teſtamentum imperfectum, quo nullus inſtituitur hæres, ſed ſuppoſito hærede, vel ab inteſtato ſuccedente, vel ex teſtamento jam inſtituto; aut adjicitur ipſi teſtamento jam condito ad illud declarandum, immo dandum, addendum, minuendum. aut etiam ſine teſtamento hærede ab inteſtato imponit legata, fideicommiſſa, aliaſve diſpoſitiones poſt mortem fiendas: *L. quod per manus* 10. *ff. de Jure codicillorum*. *L. hæreditatem* 2. *C. de Codicil.* Atque ad ſui ſolemnitatem ſive ſcriptus ſit, ſive nuncupativus codicillus, ſolùm quinque teſtes etiam non rogatos, (etſi fœminæ) requirit, qui nimirùm, vel codicillo ſcripto ſubſcribant, vel nuncupativo ore teſtari poſſint. *L. ult.* §. 3. *de codicillis*. Poteſt quis etiam facere plures codicillos, dummodò non repugnantes, alioquin prior à poſteriori cenſetur eſſe revocatus, *L. Divi* 6. *ff. de Jure codicill.* Duo autem teſtamenta ſimul conſiſtere non poſſunt, ſed ſemper poſterius derogat priori, etiamſi ex poſteriore nullus hæres exiſtat, utpotè quia inſtitutus noluit, vel vivo teſtatore mortuus eſt: tunc enim vocantur hæredes ab inteſtato §. *poſteriore* 2. *inſtitut. quibus modis teſtam. infirm.*

§. IV. *Teſtamenti infirmitas*.

77 **T**Eſtamentum, ſicut & omnis alia ultima voluntas legitimè condita, natura ſua mutabile eſt, & revocabile, ut pro teſtatoris arbitrio mutari poſſit, non tantùm addendo, demendo, corrigendo, ſed etiam penitus caſſando, uti habetur *l. 4. de ff. de adim. legat.* Ubi dicitur. *Ambulatoria enim eſt voluntas defuncti uſque ad vitæ ſupremum exitum*. Et ipſe Apoſtolus ad Heb. 9. *Teſtamentum in morte confirmatur*. Quando verò Juramento teſtamentum confirmatum eſt, diſtinguendum eſt: ſi enim juramento aſſertorio juretur ſolùm ipſum teſtamentum, hanc nimirùm eſſe teſtatoris voluntatem, quam poſt mortem ſuam omninò impleri velit, adhuc revocabile manet teſtamentum. Quòd ſi verò juretur, promiſſoriè, teſtamentum non revocatum iri, jam irrevocabile teſtamentum manere debet. Communis DD. Molina *diſp.* 151. Lugo *diſp.* 24. *ſect.* 2. *nu.* 31. Ratio eſt: quia juramentum ſequitur naturam, & conditiones actus, cui adjungitur, cum hac tamen limitatione, niſi juramentum addatur ad ipſam illam conditionem impediendam, quæ licitè impediri poſſit: atqui conditio naturalis, & velut proprietas teſtamenti eſt, eſſe irrevocabile, niſi quis juraſſet etiam, ſe non revocaturum: tunc enim juramento impeditur illa ipſa conditio teſtamenti, ſcilicet *revocari poſſe*, & jurans eo juramento obligabitur, ut licitè, & ſine peccato revocare non poſſit. Tametſi adhuc poſſit revocare validè, & teſtamentum aliud poſteà condere. Ut ex communiori docent Sanch. *lib. 3. Moral. c. 1. dub.* 17. & Lugo *cit. n.* 27. Ratio hujus eſt. Quia juramentum non revocandi non tollit revocabilitatem teſtamenti à parte rei, & ipſius actus, quippe ex natura ſua conſequentem; ſed ſolùm tollit, vel impedit irrevocabilitatem ex parte voluntatis, ut nimirùm obſtante religione juramenti ampliùs licitè revocare poſſit: itaque aliud teſtamentum conditum validum cenſeri debet, quamvis ſecundus hæres, qui teſtatori, ſicut in commodis, ſic etiam in debitis ſuccedit, teneatur priori hæredi compenſare damnum illatum à teſtatore per revocationem primi teſtamenti, poſito, quòd priori juramento promiſſorio non revocandi ipſi intimato, & acceptato jus acquiſiverit; adeòque tenebitur ei reſtituere ipſam hæreditatem, non quidem ut teſtamentario, quia teſtamentum validè revocatum eſt, ſed ut creditori, ſeu damnum injuſtum paſſo à teſtatore revocante, ut ex communi docent *Laym. Lugo cit. nu.* 18. Cæterùm revocatur teſtamentum duobus modis. 1. Per factum contrarium Teſtatoris, puta, ſi ſcriptum teſtamentum laceret, hæredis nomen deleat, ſigilla, aliamve ejus ſubſtantialem partem ex induſtria auferat, aut teſtamentum nuncupativum coram totidem teſtibus revocet, quot anteà adhibuit. 2. Per alterum teſtamentum validè, & legitimè conditum, & æqualiter cum priori perfectum, ſeu ſolemnizatum: ſi enim ſecundùm minùs eſſet ſolemne, prius teſtamentum non revocaretur, niſi in certis caſibus Jure expreſſis, quos quia nihil ad forum conſcientiæ ſpectant, videre potes apud *Molin. & Lugo cit.* latiſſimè, & compendioſiùs *Laym. cit. cap. 4. num.* 1.

SECTIO V.

De Legatis.

SUMMARIUM.

78 *Legatum, qualiter differat à teſtamento, fideicommiſſo, donatione &c.*
79 Uſque ad num. 84. *An, quid, & qualiter legari poſſit FF. Minoribus, & Capucinis.*
84 Uſque ad num. 88. *Quænam legari poſſint?*
88 Uſque ad num. 92. *Quibus modis legata relinqui poſſint, vel ſoleant?*
92 Uſque ad num. 95. *An, & qualiter valeant legata, ſeu relicta ſub conditione nuptiarum, ſeu Matrimonii contrahendi, vel non contrahendi.*

LEgatum definitur, *donatio quædam à defuncto relicta, & ab hærede præſtanda*, §. 1. inſtit. de legatis. Senſus 78
eſt: legatum eſt voluntas ultima, qua res particularis, & determinata diſponitur, & quaſi committitur hæredi, ſive ab inteſtato ſuccedenti, ſive ex teſtamento inſtituto, ut poſt mortem legantis tradatur alicui alteri, qui legatarius dicitur. Unde differt à teſtamento, codicillo, & fideicommiſſo univerſali: convenit verò reipſa cum fideicommiſſo particulari. nam 1. Teſtamentum eſt, cùm ipſa hæreditas relinquitur heredi inſtituto, ſive abſolutè, ſive cum onere adjuncto. Codicillus eſt, quo, ſuppoſito jam teſtamento, vel hæreditate relicta, aliud quid diſponitur obſervandum, vel exequendum ab hærede; inter quæ ſunt legata, & fidei commiſſa particularia. 2. Fidei commiſſum univerſale, eſt, quo tota hæreditas relinquitur hæredi; ſed gravato cum onere, ut vel abſolutè, vel cum certa conditione ipſam alteri reſtituat, qui idcircò fideicommiſſarius dicitur, retenta tamen ſemper ſibi quarta parte hæreditatis, quæ Trebellianica dicitur: etſi hæres neceſſarius ſit, portione legitima, quæ fideicommiſſo gravari non potuit. Ut habetur utroque Jure *ff. & C. ad Senatus Conſ. Terbellian. &c. Raynaldus &c. Raynutius de teſtam.* Patet latè differentia hujus à legato. 3. Fideicommiſſum particulare dicitur, quo etiam relinquitur hæreditas hæredi ſive ab inteſtato, ſive ex teſtamento, ſed gravato cum onere aliquid particulariter determinatum tradendi alicui alteri: & hoc proprie dicitur legatum; adeò ut reipſa coincidant legatum, & fideicommiſſum particulare (prout etiam in Jure omninò coæquantur) differunt autem ſolùm in forma verborum; quatenùs enim verba diriguntur ad ipſum legatum, cui ſcilicet aliquid deſtinatur tradendum ab hærede. V. g. lego Titio 100. dicitur legatum, quatenùs vero verba diriguntur ad ipſum hæredem v. g. hæres meus tradat Titio 100. dicitur fideicommiſſum particulare. 4. Denique differt legatum à donatione mortis cauſa, ut ex ſupradictis patet: quod nimirùm legatum à teſtamento pendeat, tanquam acceſſorium à principali; infirmato teſtamento corruit etiam legatum, ſtante autem teſtamento, legatum ab hærede præſtandum eſt: non anteà, quàm hæreditatem adiit. Donatio autem mortis cauſa à teſtamento, & hæreditatis aditione omninò independens eſt, ſed ipſa morte donantis confirmatur, ut ſuprà notatum. Videndum nunc breviter *cui*, *quid*, *quomodo* legari poſſit, & qualiter legatum impleri debeat. Nam quis legare poſſit, patebit ſect. ſeq. ubi quis teſtari poſſit.

§. I. *Cui legari poteſt*.

SIcut omnis, & ſolus ille legare poteſt, qui teſtamentum 79
vel codicillum condere poteſt, cùm legatum neceſſariò fiat in teſtamento, vel codicillo, & codicillum nemo facere poſſit, niſi qui & teſtari poteſt. *L. Divi* §. 3. *de Jure codicillorum*: ita ordinariè iis ſolùm legari poteſt, qui hæredes inſtitui poſſunt. Ut clarè habetur *inſtit. de legatis §. legari* 24. Dico *ordinariè*: excipiuntur enim duo potiſſimùm caſus in ſpuriis, & Fratribus Minoribus. 1. Nam ſpurii licèt heredes inſtitui minimè poſſint, validè tamen, & juſtè legantur eis alimenta competentia. Item dos ſuccedens loco alimentorum arg. *L. is cui* 11. *ff. de alimentis, & cibariis legatis*, dummodò non fiat in fraudem, ſed quatenùs indigent. Uti ex communi notant Molin. *tom. 1. tract. 2. diſp.* 195. & Laym. *tract. 5. cap.* 10. *n.* 2. II. Licèt FF. Minores, eorumque Monaſterio, & Eccleſiæ hæredes inſtitui nullo modo poſſint: cùm hæredis inſtitutio intelligi non poſſit abſque jure acquirendæ hæreditatis, cujus illi omninò ſunt incapaces (quidquid dicat Rodriquez noſter *tom. 2. QQ. Regul. quæſt. 78. art.* 5. volens Eccleſiæ Romanæ eo caſu hæreditatem acquiri) cum tamen Eccleſia non ſuſcipiat in ſe bona FF. Minorum, niſi quorum ipſi ſunt capaces, ut ex declarationibus Pontificum patet; attamen validè iis legata relinquuntur per modum piæ donationis, vel eleemoſynæ, idque ad ſimplicem uſum facti tantùm, quorum proinde dominium proprietatis, donec abſumantur, penès hæredes maneat. Ut expreſsè habetur *Clement. Exivi de verb. ſignific. §. cupientes, & cap. Exi. §. ad hæc quia Fratribus de verb. ſignific. in 6.* Verùm id quadruplici limitatione & cautela indiget.

I. *Niſi* legatum tantæ quantitatis ſit, ut videatur relin- 80
qui in fraudem, ac ſub nomine legati hæreditas dati *Clem. cit.* Tantùm ergo ſolùm ex legatis accipere poſſunt, quantum pro ſua ſuſtentatione ſpectatis circumſtantiis perſonarum, locorum, ac temporum &c. Miniſtri judicaverint eſſe neceſſarium ad præſentem, vel certè imminentem ne-

ceſſitatem ſublevandam: ampliùs nec validè, nec licitè recipere poſſunt. Vide Rodriquez *tom.* 2. *QQ. Regul. quæſt.* 126. *art.* 1. Et alios Expoſitores paſſim.

81 II. *Niſi* iis legetur domus, vel habitatio ab eorum Monaſterio ſejuncta, talem enim poſſidere non poſſunt, *cap.* 1. §. *confirmatos de religioſis domibus in* 6. Veteres tamen domos inſtaurare, & extendere poſſunt, ſi indigeant, & ad eum uſum domum contignam, ſibi legatam acceptare, uti ex Sanchez notat Laym. *cit. cap.* 10. *num.* 3. *fin.*

82 III. *Niſi* legato rei mobilis, vel immobilis addiciatur conditio, ſeu modus repugnans eorum profeſſioni, ut ſi legetur vinea ad colendum, uſufruendum, elocandum, &c. pecunia ad res pretioſas, ac ſuperfluas comparandas, &c. *cap. exiit* §. *ad hæc quia Fratribus*. Quodſi verè ejuſmodi res abſolutè legetur, interpretari debet eo modo relicta, quòd Fratribus utilis, & licita eſſe poſſit. V. gr. ut pro neceſſariis ſuſtentationi commutetur, ibi *cit. cap.*

83 IV. *Niſi* iis pro victu, & veſtitu integro legetur annuus redditus perpetuus, vel ad longum tempus, v.g. decennium: ejus enim ſunt incapaces, *ex Clem. exivi*, §. *cumque annui redditus*. Ratio eſt, quia ejuſmodi redditibus annuis pro victu, & veſtitu eorum paupertas, & mendicitas omninò tolleretur. Interim nihil obſtat eis per modum eleemoſynæ gratuito præſtandæ legari annuos redditus pro luminibus, aut ornamentis neceſſariis Eccleſiæ, pro vino Sacrificii, aut pro partiali victu, & veſtitu, vel iis, quæ mendicatione acquiri non poſſunt. ut pro ſolutione carnis, vel vini, vel panis, aut medicinæ &c. aut abſolutè pro victu, & veſtitu ad modicum tempus, v. g. duorum, vel trium annorum, quia cenſetur velut legatum, dummodò ejus ſolutio ita dividatur, ut per eam mendicitas non tollatur. Ita ex communi DD. Rodriquez *tom.* 1. *QQ. Regul. quæſt.* 126. Sanchez *lib.* 7. *cap.* 26. Sylveſt. & alii paſſim apud *Laym. cit. num.* 4.

§. II. *Quænam legari poſſunt?*

84 Legari poſſunt non tantùm res propriæ teſtatoris in re, & in ſpe, Jura, & actiones &c. ſed etiam res alienæ, ſeu alteri obligatæ, ita ut hæres teneatur eas redimere, & præſtare legatario, vel ſi redimere non poſſit, ejus æſtimationem dare *L. cum alienam* 10. *C. de legatis*. Adde: dummodo defunctus ſcierit rem alienam eſſe. Non item ſi ignoravit, niſi ex circumſtantiis præſumi poſſit, quod tametſi ſciviſſet rem alienam eſſe, vel alteri obligatam, nihilominùs alteri legaſſet. Mol. *diſp.* 186. Vaſq. & alii cum Laym. *cit. n.* 7. Et niſi res legata ſit ipſius hæredis, tunc enim præſtari debet, etſi teſtator putaverit eſſe ſuam, & ignoraverit eſſe alienam. *L. unus ex familias* 67. *L. ſi in rem tuam* 8. *ff. de legat* 2.

85 II. Inutile eſt legatum, quo quis legat rem ipſius legatarii: quia *quod jam proprium eſt ipſius, ampliùs ejus fieri non poteſt*, inſtit. de legat. §. ſed ſi rem 19. Item ſi debitor creditori legat centum aureos, quos ante ei debebat ex contractu vel delicto: quia legatum natura ſua debet eſſe gratuitum: id autem gratis non datur, quod antea debebatur, ibid. §. *ex contrario* 14.

86 III. Quamvis autem debitor ejuſmodi legato pro anteà debito, effectu ſecuto, ſatisfaciat reverà debito ſuo: Confeſſarius tamen contentus eſſe non poteſt, ſi pœnitens ejuſmodi debita ſolùm teſtamento, vel legato compenſare velit: imo etiamſi morti vicinus ſit, abſolvendus non eſt, ſi ipſemet ſine ſcandalo, vel infamia quoquo modo reſtituere poſſit cum effectu. Ita omnes, quos citant *Sotus*, *Sylveſt. Navar.* uterque *Toletus*, *Rodriq.* aliique apud Laym. *cit. n.* 9. Ratio eſt, quia talis non videtur habere ſincerum animum, & propoſitum reſtituendi, ſi ſupervixerit; ac teſtamenta, & conſequenter legata ſæpè infirmari, aut aliàs in iis contenta ſupprimi ſolent, ideòque injuſtiſſimè ſic exponuntur creditores periculo amittendi ſuum debitum, quod etiam aliàs ſuo loco indicatum eſt, quod ſi tamen appareat moriturum ſincerè agere, & cùm ipſe commodè reſtituere non poſſit, credat hæredem commodiùs poſſe, & certo reſtituturum, & inſuper hæres, vel executor teſtamenti viri boni ſint, poterit Confeſſarius prudenter permittere infirmo, ut debita teſtamento relinquantur, aut ſic committantur occultè, per modum legati ad pias cauſas: priùs tamen aliis de hoc præmonitis, ut ſect. præced. notavimus.

87 IV. Quòd ſi debitor creditori teſtamento, vel codicillo aliquid relinquat, non exprimens: an ad ſatisfactionem debiti, vel omninò gratis: in dubio, diſtinguendum eſt: aut enim eſt debitor ex voluntario contractu, vel promiſſione gratuita, & tunc non cenſetur legatum eſſe animo compenſandi, *argum. L. unic.* §. *ſciendum*, *C. de rei uxoriæ actione*, aut eſt debitor ex neceſſitate juris, ſcilicet ex contractu oneroſo, vel ex delicto, & tunc cenſebitur legatum eſſe animo compenſandi debitum *L. ſi cùm dotem* §. *ſi pater ff. ſolut. matrim.* & effectu ſecuto, debito ſatisfactum erit. Exempla afferuntur cit. loc. & obvia ſunt.

§. III. *Quibus modis legatum relinquitur.*

Legata relinquuntur variis modis. Simpliciter & abſolutè ſine adjecta conditione, vel die &c. cujuſmodi legatis id proprium eſt, quòd quidem tranſeant ad hæredes legatarii, licèt is ante aditam hæreditatem decedat, poſt mortem tamen teſtatoris defuncti, *L. ſi poſt* 5. *ff. quando dies legati*. Attamen peti non poſſunt, antequam hæreditas adita ſit, & ſi nullo adeunte corruat teſtamentum, etiam ſimul ruent legata, nec ab hæredibus ab inteſtato præſtari debent. *L. ſi nemo* 9. *ff. de teſtam. tutela*. At verò ſtatim, ut hæreditas adita eſt, legatarii, dominium legatorum acquirunt, unà cum fructibus rei legatæ poſt mortem teſtatoris, etiam ante hæreditatem aditam perceptis, juxta communem DD. cum Molina *diſp.* 194. Laym. *cit. num.* 10. 88

II. Alia legata relinquuntur in diem certum: ut lego Titio centum aureos, dandos ad proximum Paſcha, ad illas nundinas &c. quæ licèt ante præfixum diem peti non poſſint, jus tamen petendi, & actio tranſmittitur ad hæredes legatarii, ſi poſt mortem teſtatoris, ante illum diem decedat. *L. ſi dies* 21. *ff. quando dies legatorum.* 89

III. Alia legata relinquuntur in diem incertum: v.g. lego Titio centum aureos, dandos, quando Doctor creandus erit: quando primam Miſſam celebrabit; vel quando uxorem duxerit &c. & talis adjectio diei, ſi fiat in commodum ipſius legatarii, habet rationem contradictionis pendentis in futurum, de qua mox. Si verò fiat in commodum ipſius hæredis tantùm, legatum ad hæredes legatarii non tranſmittitur, ſi is ante diei eventum decedat, ut habetur eadem *L. ſi dies appoſita*. 90

Alia legata relinquuntur ſub conditione pendente in futurum, quæ evenire poteſt, vel non poteſt: eaque triplici ſub conditione: aut *poteſtativa*, cujus ſcilicet eventus ex ſola alterius voluntate pendet; ut lego Titio centum, ſi ſtudere velit: ſub conditione *caſuali*, cujus ſcilicet eventus minimè pendet ex voluntate alterius: ut ſi naves ex India venerint: aut ſub conditione *mixta*, cujus ſcilicet eventus partim ex voluntate alterius, partim aliunde pendet: ut ſi talem uxorem duxerit; ſi tale officium conſecutus fuerit. Omnia ſic conditionatè legata ſuſpenſa ſunt, ut nec legatario cedant, nec ad hæredes ejus tranſeant, antequam conditio impleatur, ſed eo mortuo omnino exſpirent. *L. unica* §. *autem* 7. *Cod. de caducis tollendis*. Intellige autem, dummodò principaliter legata ſint intuitu ipſius perſonæ: ſecus ſi ob aliam cauſam pietatis, dignitatis, &c. v.g. legas Titiæ dotem, ſi nupſerit, intuitu perſonæ, quia v. g. tibi fideliter, & piè ſervivit, ea mortua, legatum expirat: legas verò intuitu ſolius pietatis, ea mortua, alia puella dotanda erit. Ita communis DD. cum Abbate *in cap. nos quidem de teſtam.* 91

§. IV. *Relicta ſub conditione nuptiarum, ſeu matrimonii contrahendi, vel non contrahendi.*

I. Valida, & obſervanda eſt conditio hæreditati, vel legato addita: *ſi matrimonium contraxerit*: eſt enim conditio juſta, & honeſta: quodſi tamen is, cui tale legatum relictum fuit, Religionem ingrediatur, adhuc relictum conſequi debet legatum, ob benignam juris interpretationem, & præſumptionem, quòdſi teſtatori in mentem veniſſet de Religionis ingreſſu cogitare, nihilominus legaturum fuiſſe. *Authent. niſi rogati. C. ad C. S. Trebellian.* Si tamen ita expreſſerit teſtator, v. g. ſi nupſerit Titia, & Religionem ingreſſa non fuerit, legatum accipiat, adhuc ſtandum erit teſtatoris voluntati, quæ bona eſſe potuit, quippè non ea intentione, ut à Religionis ingreſſu retrahat (hoc enim caſu conditio turpis pro non adjecta haberetur) ſed quia ad nuptias, & matrimonium magis neceſſariam putet pecuniam, quàm ad Religionem, vel ob aliam cauſam juſtam. Qua ratione etiam valet, ſi alicui leges mille, ſi uxorem ducat; centum verò tantùm, ſi Religionem ingrediatur. Ut contra Sylveſt. Sa, & alios veriùs docent Sanchez *lib.* 1. *de matrim. diſp.* 34. *num.* 12. Molin. *diſp.* 207. Laym. *cit. cap.* 10. *num.* 12. Ratio eſt: Quia conditio nuptiarum bonis moribus non repugnat, nec aliqua lege reprobatur, quin potiùs jure annexa primogenituris, & feudis quibuſdam, quòd Clerici, & Monachi ejuſdem capaces non ſint. Attamen ut jam innui, conditionem abſolutè adjectam legato: *ſi Religionem ingreſſus non fuerit*, tanquam bonis moribus repugnantem, quippè directè à bono Religionis avocans, pro non adjecta haberi debere, contra Sanch. cit. cum Medina, & aliis rectè probat Laym. *cit. lib.* 3. *tract.* 5. *cap.* 10. *num.* 14. 92

II. Valida quoque, & obſervanda eſt conditio legato, vel hæreditati ipſi adjecta; ſi nuptias cum certa perſona contraxerit. *L. Titio* 71. *ff. de condit. & demonſtr.* & docet communis Th. Th. apud Molinam *cit. diſp.* 107. & Laym. *cit. nu.* 13. Excipe autem, niſi perſona illa aliàs vel indigna ſit, vel inhoneſta, ut cum ea licitè, vel honeſtè contrahere non 93

poſſit,

poſſit, (tunc enim conditio pro non adjecta habetur *L. cum ita 6.* § 1. *ff. eod.*) aut ipſa alia perſona in cauſa ſit, quominùs nuptiæ celebrentur; tunc enim legatarius legatum abſolutè conſequetur: nam conditio mixta à duorum voluntate pendens, ſi ex non culpa gravatis, ſed alterius deficiat habetur pro impleta, uti ex jure communi probat Sanch. *cit. de matrim. diſp.* 22.

94 III. Legata, vel hæreditas legata ſub conditione, ſi nuptias non contraxerit, rejecta ea conditione, tanquam Reipublicæ, vel bonis moribus repugnante, abſolutè debetur. *L. quoties 22, L. cum tale 72. ff. de condit. & demonſtr.* Similiter ſi alicui legentur ducenti aurei, ſi à matrimonio abſtineat, centum verò tantum, ſi contrahat: ducentus conſequi debet, etiamſi contrahat. *L. Titiæ ſi non nupſerit* 100. *ff. eod.* Et hæc non tantùm in externo, ſed etiam in conſcientiæ foro obſervanda eſſe contra Medinam, Vaſq. & alios rectiùs docent Sylveſt. Covarr. aliiſque citatis Molin. *diſp.* 106. Sanch. *cit. diſp.* 34. *n.* 4. Laym. *cit. num.* 14. Ratio eſt: quia juſta legum diſpoſitio teſtatoris voluntati prævalet. Sed excipe: valet ejuſmodi conditio, ſi non excludat matrimonium ſimpliciter, ſed tantùm ad certum tempus, vel cum certa perſona ex tali familia, vel gente, ex communi Sanch. *cit. diſp.* 34. *quæſt.* 12. *concl.* 5. Molina *cit.* Item ſi adjiciatur legato relicto viduæ, vel viduo. *L.* 2. *C. de indicta viduitate.* Item ſi adjecta ſit in favorem Status Religioſi principaliter. Molina *diſp.* 207. Item ſi conjux moriturus conjugi legatum relinquat ſub conditione, ut à ſecundis nuptiis abſtineat, non ſcilicet volens abſolutè obligare, ſed ſolùm ſub conditione, ſi legato potiri velit, obligabitur conjux in utroque foro, aut abſtinere à nuptiis, aut ſi nuptias contrahat, reddere legatum, idque ex juſtitia. Ita communis *ex authent. cui relictum C. de indicta viduitate.* Laym. *cit. cap.* 10. *fin.*

95 IV. Quodſi autem moriturus conjugem abſoluta promiſſione obligare voluit ad ſervandam viduitatem ſine lucro reciproco, reſolvunt cum aliis Sanch. *lib.* 7. *de matr. diſp.* 88. *n.* 37. Laym. *cit. nu.* 55. per ſe quidem uxorem obligatam eſſe promiſſioni, ſi commodè, & laudabiliter ſtatum ſuum viduitatis ſervare poſſit: cùm omnis promiſſio de objecto bono, ac poſſibili ſervanda ſit; ideóque peccaturam, ſi fidem temerè violet; attamen ſecluſo juramento, vel ſcandalo, tantùm venialiter: quia præſumitur tantùm ſe voluiſſe obligare ex fidelitate, per ſe ſolùm ſub veniali obligante. Et licèt intendiſſet ſe obligare ex juſtitia; tamen excuſabitur à mortali ob parvitatem materiæ: qui exiguum inde damnum cenſetur inferri marito defuncto. Ab omni autem peccato excuſabitur, & obligatione ſoluta erit, ſi poſteà incontinentiæ periculum immineat, ut ei conſultum videatur nubere; cum ipſo Apoſtolo teſte 1. *ad Corinth.* 7. melius ſit nubere, quàm uri. Ratio eſt. Quia non cenſetur homini ſe obligare voluiſſe cum tanta difficultate, & gravamine, immo & periculo ſalutis. Lege Sanchez *cit.*

SECTIO IV.

De Teſtatore, ejus Conſultore, Executore, & Heredibus.

SUMMARIUM.

97 & 98 *Quinam prohibeantur teſtari, vel legare?*
99 Uſque ad num. 103. *Quidnam in praxi Parochus, vel Confeſſarius teſtari volenti prudenter conſulere poſſit, & debeat?*
103 *Executores teſtamenti ſtrictiſſimè obligantur ad ejus executionem juxta intentionem Teſtatoris.*
104 *Quid ſi certum eſt rem eſſe legatum, ſed dubitatur, vel naſcitur, cui propriè?*
105 *Quid ſi certum ſit moribundum legaſſe, ſed dubitetur quid, vel quas res?*
106 *Heredes graviter obligantur adita hereditate ſtatim ſolvere legata, niſi rationabilis cauſa excuſet.*
107 *Hereditas quid?*
108 *Qui dicantur heredes ab inteſtato? &*
109 *Quis ſit, vel eſſe, & inſtitui poſſit heres ex Teſtamento?*
110 *Heres ex teſtamento alius univerſalis, alius particularis.*
111 Uſque ad num. 116. *Quinam ſint, & dicantur heredes neceſſarii, & non neceſſarii?*
116 *Heres ſuus, & non ſuus.*
117 Uſque ad num. 121. *An, & quando valeat renunciatio hereditatis?*

96 CErtè omnes homines habent liberam facultatem de bonis ſuis teſtandi, legandi, ac quomodolibet ante mortem ſuam diſponendi, niſi Jure naturali, vel poſitivo prohibeantur. Ratio aſſertur L. 1. C. de Sacroſanctis Eccleſiis. *Nihil enim eſt, quod magis hominibus debeatur, quàm ut ſupremæ voluntatis (poſtquam jam aliud velle non poſſunt) liber ſit ſtylus, & liberum, quod iterùm non redit,*

arbitrium. Videndum ergo breviter, in primis, quinam prohibeantur Jure naturali poſitivo? deinde quidnam volenti teſtari, vel legare conſulendum ſit à Parocho, vel Confeſſario? Denique officia, cura executorum ultimarum voluntatum ſummatim adnotanda: ac pro complemento, & pleno intellectu terminorum, addenda eſt ſummula de hæreditate, & hæredibus.

§ I. *Quinam prohibentur teſtari, vel legare?*

JUre naturali quidem prohibentur ſolùm rationis uſu carentes, ut infantes, furioſi, amentes, quorum tamen rata ſunt teſtamenta, & voluntates ultimæ, facta tempore lucidi intervalli, licèt poſteà in furorem reincidant, § *præterea inſtit. quibus non eſt permiſſum teſtam.* 97

Jure autem poſitivo teſtari, codicillos condere, & conſequenter legare prohibentur ſequentes. I. Surdus, & mutus à natura, ſeu nativitate *L. diſcretis* 10. *C. qui teſtam. facere poſſunt.* Solùm ſurdus omnia poteſt, ſolùm cæcus, item cæcus, & ſurdus ſimul, ex accidente, vel infirmitate tantùm, etiam poteſt, ſi ſcribere ſciat. Denique etiam quomodolibet ſurdus, & mutus ſolo nutu teſtari, & legare poteſt ad pias cauſas: quia teſtamentum ſurdi, & muti validum eſt jure naturali: jus autem poſitivum civile in piis cauſis non habet locum. Omnia habentur in citata L. & videri poteſt Diana *par.* 7. *tract.* 6. *reſol.* 17. II. Prodigus, cui bonorum adminiſtratio interdicta eſt, poſteà prohibetur teſtari, ſed non anteà § *Item prodigus inſtit. eod.* III. Servus, ſeu mancipium. *L. filius fam.* 16. *ff. de teſtam.* IV. Uſurarius manifeſtus, niſi priùs ſatisfecerit, vel idoneam cautionem præſtiterit, *cap. quamquam de uſuris in* 6. V. Qui captivus, vel obſes apud hoſtes detinetur, interim teſtari non poteſt: ſed anteà teſtata valent, *inſtit. quibus non eſt permiſſum facere teſtam.* § *ult.* VI. Damnatus ad mortem naturalem, vel civilem, etiam teſtari prohibetur, & anteà facta infirmantur. Excepta donatione facta conjugi. Ex jure communi Laym. *lib.* 3. *tract.* 5. *cap.* 3. VII. Filiusfamilias de bonis caſtrenſibus, vel quaſi caſtrenſibus liberè poteſt teſtari: non autem de adventitiis, etiam conſentiente Patre in foro externo. *L. qui in poteſtate* 6. *ff. qui teſtam. &c.* Poteſt tamen conſentiente Patre de his teſtari ad pias cauſas, quibus Jus civile nihil præjudicat, *cap. licet de ſepulturis in* 6. ſicut etiam, eo conſentiente, poteſt donare mortis cauſa. *L. filiusfam.* 6. § 4. *ff. de donat.* Et abſolutè poterit, ſi Clericus factus eſt, *authent. presbyteros C. de Epiſcopis, & Clericis.* VIII. Item impubes ob judicii immaturitatem teſtari prohibetur. *L. ſi frater* 4. *C. qui teſtam. facere poſſunt*: at in foro conſcientiæ valet ejus teſtamentum, quouſque per Judicem reſcindatur, ut ſuprà de contractibus impuberum dictum eſt. IX. Clericus non poteſt teſtari de redditibus Eccleſiaſticis ſuperfluis, niſi de licentia Epiſcopi ad pias cauſas tantùm. Ratio à nobis ſuprà *cap.* 1. *ſect.* 2. *num.* 93. indicata eſt. Poteſt autem ad quaſcunque cauſas de redditibus decenti ſuſtentationi neceſſariis, & propria parſimonia collectis: quod quia plerumque ſupponitur, ideò permittuntur in his partibus communiter teſtari, vel legare, aut hæredes ab inteſtato ſuccedere: & à fortiori teſtari poſſunt de ſuis patrimonialibus, & quaſi patrimonialibus. Vide dicta *cap.* 1. *loc. cit.* X. Religioſus profeſſus teſtari non poteſt: quia nec ſui juris eſt, nec ullum rerum dominium habet: quod etiam in Jure civili habetur, *authen. ingreſſi, C. de SS. Eccleſiis.* Poteſt tamen, & ſolet ſummus Pontifex diſpenſandi facultatem dare Religioſis extra Monaſterium degentibus teſtandi, & legandi de bonis, quorum adminiſtrationem habuerunt, ſed tantùm ad pias cauſas, vel remuneratoriè, minimè verò ad cauſas merè profanas; cùm bona ſint ſpiritualia, & Deo, vel Eccleſiæ attributa, ut ſupponitur. Quòd ſi tamen ante Religionis ingreſſum quis teſtamentum condidit, ſecuta profeſſione; tanquam morte ſpirituali confirmatur. Interim tamen dum vivit, Monaſterium bonis ejus fruetur, ſi capax ſit Religio proprietatis. Secus eſt de Ordine Fratum Minorum, ubi bona ſtatim ad hæredem devolvuntur, facta profeſſione. Communis DD. apud Laym. *lib.* 3. *tract.* 5. *cap.* 5. *a num.* 2. per totum.

§ II. *Praxis conſulendi teſtatoribus, vel legatoribus.*

TEſtamentum, aut legata relinquere volenti, ac deſuper conſultanti Parochus, vel Confeſſarius ita prudenter conſulere debet. 99

I. Licèt ſecundùm Jus civile parentes liberis non niſi certam partem hæreditatis, ſeu portionem legitimam (infrà § 4. nominandam) relinquere cogantur; ideòque de reliquo-

rum plus, quàm alteri conierre poſſint; idque etiam in conſcientia licitè, ſi juſtæ cauſæ ſubſint; quales ſunt, ſi inter illos aliqui plus aliis de teſtatore obſequiis, vel officiis meriti ſunt, ſi magis probi, ſi magis iodigeant, ſi adhuc puſili, ſi ſumptus ad ſtudia neceſſarii, ſecundùm conſuetudinem patriæ primogeniti aliis, maſculi fœminis &c. præferri debeant: attamen plerumque peccant contra Charitatem, & juſtitiam diſtributivam, ſi inter liberos, quorum natura communis eſt, hæreditatis inæqualitatem conſtituant, ſine juſta cauſa, & ex affectu inordinato: utpotè aut muliebriter, quia ex diverſis matrimoniis natorum, unius matrem magis, quàm alterius, dilexit; aut puerilibus, quia unus altero ipſi magis ſimilis in phiſionomia, blandior &c. aut improbè, quia conjugium detrectat, & Clericatum, vel Religionem ambit &c. ideò aliis poſtponit. Huc ſpectat invectiva Salviani *lib. 3. ad Eccleſiam* apud Laym. *cit. cap. 5. num. 13.*

100 II. Jus naturale ſemper poſtulat, ut parentes liberis neceſſariam, & honeſtam ſuſtentationem relinquant etiam ultra legitimam Jure civili debitam, ut docet communis DD. accedente auctoritate Sancti Auguſtini *tom. 1. ſerm. 49. de diverſis*, nolentis ab Eccleſia ſuſcipi legata, quæ neceſſitati liberorum parentes in teſtamento ſubtraxerant, de quo ſuprà mentio facta ſect. 2. ubi de donatione inofficioſa liberis. Similiter è contrà à fortiori liberi decedentes parentibus egentibus neceſſaria relinquere debent, etiam ultra legitimam Jure civili debitam: & benè addit Molanus *lib. de piis teſtam. c.* 19. etiamſi ipſimet liberos habeant, tamen ſemper decens eſſe ob naturalem reverentiam, & pietatem parentibus debitam, ut eorum in teſtamentis ſint memores aliquo legato in amoris, gratitudiniſque ſignum. Eadem ratione quamvis ſecundùm civiles leges Teſtator uxori ultra ſua dotalia, item fratribus, & ſororibus nihil relinquere cogatur, tamen jus naturale Charitatis, & pietatis exigit, ut ſi egentes ſint, partem bonorum iis relinquat, cùm etiam aliàs in neceſſitates talibus neceſſaria teneatur ſubminiſtrare: ut habet communis doctrina in materia de Charitate, & nos in 4. præcepto *tract. 3. cap. 5. ſect. 1. à num. 9.*

101 III. Quamvis teſtator numeroſam prolem habet, tamen (niſi neceſſitas non permittat) expedit ſemper, ut aliquid ad piam cauſam legando, Chriſtum Dominum iis cohæredem inſtituat, ut velut jure quodam ipſorum tutor, & contra omnia adverſa protector eſſe velit, uti egregiè monent SS. PP. D. Cyprianus *lib. de opere, & eleemoſ. cap. 7.* D. Chryſoſt. *homil. 51. ad popul. Anthioch.* Sanctus Hieron. *Epiſt. 150. ad Hedibiam*, Baſilius *homil. 7. in divites avaros*, ac optime D. Auguſt. *in Pſalm.* 38. ad illud *theſaurizat, & ignorat, &c.* apud Laym. *cit. num. 17.*

102 IV. Quòdſi deficientibus, vel proviſis jam deſcendentibus, & aſcendentibus ſua legitima, etiam fratres, vel conſanguinei reliqui nulli ſingulariter egeant, expedit, & ſuadet ordo Charitatis incipientis à ſe ipſa, propriam animam inſtituere hæredem, bona ſua ad pias cauſas, & maximè pauperibus applicando: quia eo caſu uxori, vel conſanguineis nihil debetur, quorum querelæ, ut injuſtæ negligendæ ſunt, cùm tamen interim ex Charitate, & miſericordia obligatus ſit pauperibus, immo & propriæ animæ ſuæ, ut à peccatis redimatur: juxta illud Prov. 13. v. 8. *Redemptio animæ viri, divitiæ ſuæ:* quod ad propoſitum optimè applicat D. Auguſt. *lib. 50. Hom.* 19. Intereà tamen ſemper conſultum eſt divitibus, ut bona ſuperflua tempore vitæ ſuæ in pauperes, & pias cauſas erogent potiùs, quàm poſt mortem teſtamento relinquant. Tum quia hæredes, & teſtamentarii non ſemper integrè, & fideliter relicta pia exequuntur: tum maximè, quia eleemoſynæ à vivente erogatæ majoris meriti, & ſatisfactionis ſunt apud Deum, quàm ſi in tempus mortis differantur, quando homo dat, quod retinere diutiùs non poteſt. Ita Sancta Lucia matri ſuæ dixiſſe fertur in hiſtoria ejùs 13. Decembris. *Non ſatis Deo charus eſt, qui illi dat, quod ſecum ferre non poteſt. Si vis Deo gratum eſſe, hoc illi da, quo adhuc uti potes.* Vide Salvian. & PP. *cit.* Ad extremum monendi ſunt Confeſſarii ipſi, maximè Religioſi, conſultum non eſſe, ut ipſi confectioni teſtamentorum interſint, aut teſtatori in particulari ſuadeant, cui hæreditas, vel legata in particulari relinquenda ſint, præſertim propriis Eccleſiis, vel Conventibus, ſed in genere ſolùm eis pias diſpoſitiones commendent, quo majori ſpiritu, libertate, & fructu eos juvare poſſint: niſi teſtator ipſe conſilium petens dirigendus ſit, quidnam ad animæ ſalutem utilius, Deoque gratius videatur: & præſertim in communem neceſſitatem v. g. famis &c. ſemper eleemoſynas aliis piis cauſis præferre debent. Vide hìc Layman. *cit. c. 5. fin.*

§. III. *Praxis, & obligatio executorum teſtamenti, ac ultimarum voluntatum.*

103 EXecutor teſtamenti duplex, legitimus, ſcilicet ipſe hæres, aut in defectu aliorum executorum Epiſcopus ſeu Ordinarius loci: & teſtamentarius, qui ſcilicet ab ipſo teſtatore ad exequendum ſuum teſtamentum inſtituitur. Omnis autem talis executor omni jure ſtrictiſſimè obligatur ad executionem teſtamenti juxta intentionem ſufficienter cognitam, vel expreſſam teſtatoris, cui, quid, & quando tribuendum; quia intentio teſtatoris eſt anima legis. Unde quando intentio teſtatoris juſtè, & honeſtè impleri poteſt, executores, etiam Epiſcopus, non poſſunt licitè in aliud quamtumvis meliùs commutare. *c. tua nobis 17. & c. quia nos de teſtam.* & *c. 4. 13. q. 2. ex S. Gregorio lib. 3. Epiſt. 9.* dicitur: *Ultima voluntas defuncti modis omnibus ſervari debet*, & Clem. *quia contingit, de Relig. dom.* dicitur. *Cum ea, quæ ad certum uſum largitione ſunt deſtinata fidelium, ad illum debeant, non ad alium, ſalva Sedis Apoſtolicæ auctoritate, converti.* Et Conc. Trid. ſeſſ. 22. c. 6. de Refor. jubet Epiſcopos de executione ultimarum voluntatum eſſe ſolicitos, adeò ut etiam habita licentia Apoſtolica commutandi, priùs inquirant de veritate precum, & informationis factæ Pontifici. Excipe autem: niſi juſta cauſa præignorata à teſtatore, vel de novo incidens ſubſit, quàm ſi teſtator cognoviſſet, vel prævidiſſet, aliter diſpoſuiſſet, & nunc quoque ſi viveret; contentus eſſet in illum alium uſum converti: quod ſecundùm epikejam interpretari ad Executores, & maximè Epiſcopum pertinet. Quo ſenſu intelligendum, & certum eſt, quod dicunt Covarr. Eman. Sà, & alii apud Laym. *cit. tr. 5. c. 11. n. 11.* ſcilicet poſſe Epiſcopum cum conſenſu Executorum convertere in majorem publicam neceſſitatem, quod ad minorem (vel modo omninò ceſſantem) erat relictum: ſcilicet per epikejam, non per diſpenſationem propriè dictam, quæ ſolùm ad Summum Pontificem pertinet. E. g. Teſtator legat Eccleſiæ centum aureos pro ornamentis: Eccleſia autem tunc non indiget ornamentis, vel ſi indigeat, tamen interim alio providente, poſteà non indiget: indiget autem reſtauratione tecti, poterit Epiſcopus cum Hæredis, vel Executoris conſenſu pecuniam convertere in illum alium pium uſum magis neceſſarium eidem Eccleſiæ. Quòd ſi autem intentio teſtatoris ad illum uſum pium à ſe deſtinatum impleri non poſſit, non ideò legato relicta caduca fiunt, cùm principalis intentio relinquendi fuerit ſalus animæ, & honor Dei, ſed arbitrio Epiſcopi, & Executorum ad aliam piam cauſam applicanda ſunt, tanquam maximè conformiter voluntati teſtatoris.

II. Relicta incerta quoad legatarium, quia v. g. duo eo- 104
dem nomine vocantur, aut ſi neque ex conjecturis poſſit cognoſci, de quo teſtator locutus fuerit: licèt ſpectato ſolo jure naturali recte doceat Mol. *t. 1. tr. 2. diſp.* 197. dividenda eſſe ex æquo in utrumque, tamen ſimili jure boni publici cauſa ad vitandas lites ſtatutum eſt, ut legatum corruat, ſeu caducum fiat, *L. ſi fuerit* 10. *L. ſi quis de pluribus 27. ff. de rebus dubiis.* Sed intelligendum de legatis profanis tantùm: excipiuntur enim legata ad pias cauſas, quæ ob incertitudinem loci, vel perſonæ caduca non fiunt, ſed quantum poteſt conformiter ad intentionem teſtatoris, uni, aut alteri applicari debent. *Authent. de Eccleſ. tituli c. 9.* ubi ponitur exemplum Chriſti; ſi quis uni Sanctorum legatum reliquiſſet, & in eodem loco plures Eccleſias haberet, dandum eſſe pauperiori in dubio, quia id conformius eſt intentioni teſtatoris. Unde etiam colligit Ludovicus Miranda *in man. t. 1. q. 32. a.* 8. in tali dubio Monaſteria Monialium, quippè plerumque indigentiora præferenda eſſe Monaſteriis Virorum. Similiter relicta generaliter pro pauperibus v. g. pro arbitrio Executoris, vel Epiſcopi diſtribuenda ſunt in verè pauperes tantùm, qui ſcilicet victum incertum habent ex eleemoſynis fidelium, non autem in Xenodochia, vel Monaſteria illa, quæ ex fundatione, vel eleemoſyna annum ſufficientem victum obtinent. Item relicta generaliter ad pias cauſas, vel in pauperes, Executori teſtamenti, ſi Clericus, vel Religioſus ſit (ſed hic cum licentia Prælati, & non Minorita ſpecialiter prohibitus) etiam propriæ Eccleſiæ, Monaſterio applicare licitè potent, ſi verè egeat: ſicut & quilibet Executor ſuis conſanguineis verè egentibus præ aliis ejuſdem inopiæ licitè applicat, juxta communem DD. Sylveſt. *v. teſtam. 2. q. 2.* Sanch. *lib. 6. Moral. n. 59.* Laym. *tr. 5. c. 11. n. 6.* Neque executor in eo caſu in propria cauſa Executoris auctoritatem præbet, quia diſtincta eſt cauſa Eccleſiæ, vel Monaſterii à Clerico, vel Religioſo, & inter dantem, & accipientem. Sed nunquid etiam Executor ipſe egens poterit tunc applicare ſibi ipſi? Reſpondeo cum diſtinctione, non poſſe, ſi teſtator notitiam habuit ipſius paupertatis, ut ſupponunt communiter DD. quia tunc, ſi ei proviſum voluiſſet, utique expreſsè ei aliquid reliquiſſet: quòd ſi verò teſtator ignoravit inopiam Executoris, vel poſteà primò ſupervenit ei egeſtas, ex tali legato generali inter pauperes diſtribuendo non minùs ſibi ipſi, quàm aliis applicare poterit ſecundùm præſumptam voluntatem Domini. Et hoc ſenſu, & caſu vera eſt ſententia *D. Th. Cajet.* & aliorum, ſic licere, abſolutè aſſerentium.

III. Relicta incerta ex parte ipſarum rerum diſtinguenda 105
ſunt:

ſunt: aut enim res determinata à natura ad certos limites, optimi, mediocris, minimi, ut equus, bos, triticum, vinum &c. Et tunc danda eſt una de mediocribus. *L. legate generaliter* 37. *ff. de legatis* 17. aut res non eſt determinata à natura ad certos ejuſmodi fines, ſed ſolùm ab humana arte, vel æſtimatione, ut domus, veſtis, ſcyphus &c. Et tunc Executor, vel Hæres dando rem quamlibet, etiam minimam, liberatur, & ſatisfacit, *ff. cit.* Idemque dicendum de rebus legatis in numero, pondere, & menſura conſiſtentibus; ſufficit enim in eo genere, & quantitate minimum tribuere *l. 3. ff. de tritico, vino, & oleo legato*: Idque contra *Bartolum*, *Abbatem*, *Covarr.* & alios piè excipientes legata pia in meliori præſtanda) non improbabiliter etiam ad legata ad pias cauſas, cum *Baldo*, & aliis extendunt Mol. *diſp.* 198. Sanch. *l. 4. Moral. c.* 13. Laym. *c. cap.* 11. *n.* 9. Ratio eſt, quia in dubio melior eſt conditio poſſidentis domini, qui nullo Jure ſolvere cogitur, niſi oſtendatur debitor. Atqui Hæres eſt dominus bonorum defuncti, etſi cum onere ſolvendi legata ſecundùm valorem à defuncto intentum: ergo in dubio non tenetur ſolvere de meliori, vel majori, ſive ad pias cauſas, ſive ad profanas. quemadmodùm & ipſe dominus, ſi aliquid Eccleſiæ promiſiſſet, immo voviſſet, in dubio ſatisfacit præſtando rem in eo genere minorem *c. ex parte de cenſibus*. Et communis Doctrina in materia de votis. Intellige ſemper: *niſi aliud aliundè conſtare poſſit*: ut expreſſè dicitur L. nummis 75. ff. de legatis 3. *Nummis indiſtinctè legatis, receptum eſt, ut exiguiores legati videantur: ſi neque ex conſuetudine Patrisfamiliar, neque ex Regione, unde fuerit, neque ex, contextu teſtamenti poſſit apparere.* Vide Laym. c.

106 IV. Hæredes, aliique teſtamentorum Executores poſt hæreditatem aditam, & inventarium confectum, omni jure tenentur ſtatim ſolvere legata, & alia exequi, quæ defunctus præceperat, niſi juſto impedimento excuſentur, aut cauſa rationabilis ſubſit v. g. ut res defuncti majori pretio vendi, & ampliores eleemoſynæ ſecundùm defuncti voluntatem fieri poſſint, dummodò non ad longum tempus differatur, juxta *c. ſi hæredes 6. de teſtam.* Communiſſima DD. cum S. Th. *Quodl. 6. a.* 14. Adeòque graviſſimè peccant abſque juſta cauſa diù differentes ſolutionem legatorum: idque non tantùm injuſtitia contra legatarios, ſeu eos, quibus relicta ſunt, qui etiam ſtatim poſt hæreditatem aditam poſſunt contra illos inſtituere actionem, verùm etiam impietate contra ipſum defunctum, ſi tardè, vel non integrè præſtentur legata pia, & eleemoſynæ relictæ in remedium animæ per Sacrificia, Orationes, aliaque ſuffragia fidelium, quia & ipſa executio actualis legati pii non parvum momentum, habet ad ſatisfactionem pro pœna peccatorum defuncti, cujus nomine, & voluntate fit. Vide optimè S. Th. *Quodl. 6. a.* 13. & Gabriel. *in Can. Miſſ. lect.* 58. Cæterùm ſpectato Jure communi Judex tam Eccleſiaſticus, quàm ſæcularis compellere poteſt Hæredem, vel Executorem ad exequendas ultimas voluntates, ſi negligat, & ſi poſt monitionem ab utrovis Judice factam exequi intermiſerit (excepta ſola legitima hæredis neceſſarii) omni commodo ex teſtamento proveniente privatur; *Authent. hoc amplius, C. de fideicommiſſ.* Quæ tamen pœna in conſcientia non obligat ante condemnationem Judicis. Eſt ergo officium hujus juriſdictionis mixti fori, daturque in eo locus præventionis; ſpecialiter tamen demandatur Judici Eccleſiaſtico tam ad cauſas pias, quàm profanas: nam Judex Eccleſiaſticus ſubvenire debet perſonis miſerabilibus, omni auxilio deſtitutis, *cap. ſuper quibuſdam 26. in fin. de verb. ſign.* Sed defunctus verè omni auxilio deſtitutus miſerabilis perſona cenſetur: cùm cauſam ſuam ipſemet agere non poſſit: ergo, &c. *Laym. cit.*

§. IV. *Hæreditas, & hæredes.*

107 *Hæreditas eſt devolutio juridica bonorum temporalium in perſonam aliquam, ratione ſtirpis, ſeu ſanguinis, aut legitimæ inſtitutionis.* Sic Juriſtæ, & Theologi communiter. Dicitur autem *Devolutio*: Hæreditas enim propriè non acquiritur, ſed relinquitur hæredi: & ſi dicatur, hæredem acquirere dominium hæreditatis, titulus acquiſitionis revocari debet ad titulum occupationis, cùm enim mortuo domino bona ejus derelicta jure naturæ eſſent omnibus communia, jure Gentium, ac Civili occupantur à conjunctis ſtirpe, vel ſanguine, vel ab iis, quos moriturus inſtituit. Unde duplex eſt hæreditas, & hæres: *ab inteſtato, & ex teſtamento*: & hæres ex teſtamento alius *univerſalis*: alius *particularis*: alius *neceſſarius*: alius *non neceſſarius*; alius *ſuus*: alius *non ſuus*. Explico ſtrictim.

Hæres ab inteſtato.

198 Dicitur, qui Jure Gentium, ac Civili ſuccedit in bonis alterius ratione conjunctionis, ſtirpis, vel ſanguinis,

ſecluſa ſpeciali inſtitutione, vel voluntate mortui: nullo ergo confecto teſtamento, aut confecto quidem, ſed vel illegitimè facto, vel poſteà rupto, ſuccedunt hæredes ab inteſtato tali ordine. I. Ante omnes legitimi liberi tum mares, tum fœminæ dominii capaces (exceptis ſcilicet ſolis Religioſis Profeſſis dominio rerum in communi, & particulari privatis, aut juſtè exhæreditatis: de his infrà) æqualibus portionibus. In quorum mortuorum locum ſuccedunt nepotes in ſtirpem, non in capita. *Novel. Juſtinian. 118. collat. 9. c.* 1. II. Deficientibus liberis, ac nepotibus deſcendentibus ſuccedunt pater, & mater defuncti, & in defectum eorum avus, & avia reſpectivè ad bona profectitia; ita ut in bonis profectis à patre, avus paternus, vel avia materna, in bonis autem profectis à matre, maternus avus, vel avia præferatur, Bartol. *in l. poſt dotem, C. ſoluto matrimonio* III. Deficientibus, & deſcendentibus, & aſcendentibus ſuccedunt fratres, & ſorores defuncti, ex utroque parente conjuncti æquis portionibus, excluſis iis qui ex ſolo patre, vel ſola matre conjuncti ſunt: atque in illorum mortuorum locum etiam ſuccedunt nepotes. *Authent. itaque Cod. communia de ſucceſſionibus*. IV. Deficientibus fratribus, & ſororibus ex utraque parte conjunctis, ac eorum filii ſuccedunt fratres, & ſorores ex una tantùm parte conjuncti reſpectivè ad bona profecta, ut qui ex parte conjuncti ſunt, ſuccedant in bonis à patre profectis, & qui ex parte matris conjuncti ſunt, ſuccedant in bonis à matre provenientibus, in reliquis communibus bonis æqualiter omnes. Ut docet *Gloſ. in Auth. modo cit.* V. Deficientibus omnibus fratribus, & ſororibus, eorumque filiis, ſuccedunt propinquiores collaterales uſque ad decimum gradum, civili computatione facta æquali diviſione in capita, nulla habita ratione, utrùm ex utraque, vel ex una tantùm parte conjuncti ſint; dummodò in eodem gradu vicinitatis conjuncti ſint. *Authent. de hæredibus ad inteſt. c.* 3. & *Authent. poſt fratres. Cod. de legitimis hæredibus*. VI. Deficientibus etiam hæredibus collateralibus uſque ad decimum gradum, ſuccedit conjux defuncti, niſi inter eos fuerit divortium, *l. un. ff. & Cod. unde vir. & uxor.* Ubi plura vide. Denique ſi ab inteſtato decedentis neque conſanguineus ullus, neque conjux extet, ſuccedit fiſcus in omnibus bonis, laici quidem, ſæcularis: in bonis Clerici, Eccleſiaſticus, *L. vacantia 4. C. de bonis vacantibus.* Vide Laym. cit. *tr. 5. c. 6. à n.* 1.

Hæres ex Teſtamento.

Dicitur, qui à morientis ultima voluntate inſtituitur ad ſuccedendum in bonis ſuis. Inſtitui autem poteſt omnis homo, non tantùm ſingularis, etiam infans, amens, ſurdus, mutus, prodigus, ſervus: ſed etiam communitates, & collegia; niſi ſpeciali lege prohibeantur. *L. 1. C. de Sacroſanct. Eccleſ.* Quin etiam hæredes ex teſtamento inſtitui, atque ab inteſtato ſuccedere omni jure poſſunt omnes omnino Religioſi, ipſæque Religiones, ac Monaſteria, quibus bona propria in communi conceſſum eſt habere: quales ſunt omnes Ordines, etiam Mendicantium, exceptis ſolis Fratribus Minoribus de Obſervantia, & Capucinis. *Clem. Exivi de verb. ſignif.* & expreſſè Concil. Trid. *Seſſ. 25. c. 3. de Regul.* Quia licèt Religioſi per votum ſolemne paupertatis privati ſint omni jure, & proprietate per ſe, & pro ſe in particulari, manent tamen capaces jurium, quatenùs ſunt membra Communitatis capacis ejuſmodi jurium in communi: atque adeò, ſicut ipſo facto profeſſionis omnia eorum bona, & jura (excepta ſola legitima parte hæredibus neceſſariis debita, juxta mox dicenda) in Monaſterium tranſeunt ipſo facto abſque alia apprehenſione; quia ſcilicet tranſeunt acceſſoriè ad ipſam perſonam tranſeuntem; ita omnia bona, & jura, quæ poſteà hæreditate, teſtamento, legato, donatione, induſtria, vel quovis alio titulo acquirit, non tam ipſi Religioſo, quàm ipſi Ordini, vel Monaſterio acquiruntur; adeò ut talis hæreditas ab inteſtato, vel ex teſtamento cenſeatur delata ipſi Monaſterio, ex intuitu Religioſi, atque etiam ignaro, vel invito Religioſo, à Monaſterio, ſeu Prælato adiri, vel acceptari poſſit: cùm è contrà Religioſus eam adire nequeat abſque Prælati, vel Monaſterii mandato: idque ex vi voti ſui, ut contra Legiſtas rectè docet Communis Theologorum, & Canoniſtarum, quos citant, & ſequuntur Rodriquez *tom. 2. QQ. Regular. q. 77. a.* 1. Molin. *t. 1. tract. 2. diſp.* 140. Sanch. *l. 2. Moral. c.* 12. *apud* Laym. *c. 5. n.* 7. Lege autem Civili prohibentur hæredes inſtitui. 1. Civitates hoſtium, item Judæorum communitas, item collegia quævis abſque publica auctoritate erecta; Jura cit. apud cit. *Laym. n.* 11. II. Ratione delicti inſtitui non poſſunt Hæretici, & apoſtatæ, perſecutores Eccleſiæ, vel Cardinalis, & ipſe occiſor teſtatoris, ſaltem per Judicis ſententiam hæreditate privari debet, ex communi Julius Clarus §. *homicid. n.* 22. III. Spurii, ſeu nati ex quolibet coitu damnato, utpotè à perſonis, ita ut contrahere non potuerint, v. g. ab una, vel utraque parte ligatis, Clericis, Religioſis, conſanguineis &c. omnis ſucceſſionis in 109

ritus approbet præteritionem ſui, valida erit renuntiatio. *L. non putavit* 8. *ff. de bonorum poſſeſſ. contr. Tab.*

118 II. Omne prorſus pactum, conventio, obligatio circa hæreditatem alterius perſonæ viventis, alteri cedendam, ipſo jure ita irrita eſt, ut nec juramento confirmari valeat. *L. ult. C. de pactis*, ubi ratio datur: quia *hujuſmodi pactiones odioſæ eſſe videntur, & plenæ triſtiſſimi, & periculoſi eventus*: idque *propter inſidias, quæ parantur ejus vitæ, ſuper cujus bonis paciſcuntur*; ait Gl. ib. Valebit tamen ejuſmodi pactio triplici ſimiliter caſu. 1. Si accedat conſenſus illius alterius, de cujus hæreditate agitur, iſque in ea voluntate uſque ad mortem perſeveret, ut habentur in ipſa *cit. L. ult.* 2. Si tale pactum fiat circa hæreditatem perſonæ incertæ: ut ſi quis vitio donet hæreditatem quamlibet, quæ ipſi in ſua vita, vel infra certum tempus obvenerit. Sumitur ex *L. 3. §. de illo 2. pro ſocio*, ubi approbatur hæc conventio, *ſi qua juſta hæreditas alterutri obvenerit, communis ſit*: Ratio eſt: quia cùm perſona, de cujus hæreditate agitur, incerta ſit, nullum inde periculum inſidiandi ejus vitæ oriri poteſt. 3. Etiam valet renuntiatio, vel pactum circa hæreditatem perſonæ certæ, ſi fiat alicui Communitati: ut ſi quis alicui Communitati, Collegio, vel Monaſterio donet obventuram hæreditatem patris, vel cognati, etiam non requiſito conſenſu ejus, de cujus hæreditate agitur: ut latè probat Sanch. *lib. 7. Mor. c. 2. n.* 55. Ratio eſt: nam etiam hoc caſu ceſſat ratio illa *L. ult. cit.* ne ſcilicet anſa acquiratur machinandi inſidias vitæ alienæ: quia ut dicit Gl. in c. cùm veniſſet de reſtit. ſpol. *quod Collegio datur, cùm ſingulorum non ſit, quaſi nemini datur. Et naturale vitium eſt negligi, quod communiter poſſidetur.*

119 III. Jure Civili etiam irritum eſt pactum mutuum de futura ſucceſſione reciproca: quia jus hæreditatis futuræ pacto acquiri, vel auferri nequit. L. hæreditas. C. de pactis conventis, & in *L. licèt* 19. *C. de pact.* dicitur: *Pactum inter privatos ſcriptum, ut is, qui ſupervixerit alterius rebus potiatur, ne donationis quidem mortis cauſa geſta, ſpeciem efficaciter oſtendere.* Eadem tamen *Leg. licèt*, in hoc privilegium conceditur militibus, eorumque ſimile pactum juramento firmatum, omni jure valebit: ut in ſimili ſuprà dictum. Lege Sanch. & Laym. cit. *l. 3. tr. 5. c. 1. n. 4.*

120 IV. Jure novo Conc. Tr. *ſeſſ. 25. c.* 16. de Regul. ſpecialiter ita ſtatutum eſt de Novitiis. *Nulla quoque renuntiatio, aut obligatio antea* (id eſt ante expletum probationis annum) *facta etiam cum juramento, vel in favorem cujuſcunque cauſæ piæ, valeat, niſi cum licentia Epiſcopi, ſive ejus Vicarii fiat intra duos menſes proximos ante Profeſſionem; ac non aliàs intelligatur effectum ſortiri, niſi ſecuta Profeſſione: aliter autem facta, etiamſi cum hujus favoris expreſſa renuntiatione, ſit irrita, & nullius effectus.* Hæc Concilium expreſsè ſolùm loquens de renuntiationibus vel donationibus obligatoriis, & irrevocabilibus inter vivos; non item de teſtamentis, legatis, donationibus cauſa mortis ante Profeſſionem ſecutam ſemper revocabilibus, ideòque libertati Novitii nihil præjudicantibus. Plura, ſed minùs frequentia, vide apud citt. *Molin. Leſſ. Laym. cit. c. 7. n.* 4. Lug. & alios paſſim.

CAPUT IV.

De Mutuo, & Uſura.

SECTIO I.

Mutuum quid ſit, & quibus liceat.

SUMMARIUM.

1 *Mutui definitio.*
2 *Quænam res functionem recipiant, ſeu eſſe poſſint materia mutui?*
3 *Mutuum perficitur, & rei mutuatæ dominium transfertur ipſa traditione in mutuatarium.*
4 Uſque ad num. 7. *Mutuum quando reſtituendum?*
7 *In mutuo reſtituendum eſt* tantundem, *ſeu idem moraliter, & in valore.*
8 *Mutuo dans aurum, ſolvendus in argento, ultra æqualitatem arithmeticam licitè aliquid exigit.*
9 & 10. *Secùs, ſi ſimilem, ſeu æqualem ſolùm pecuniam mutuet.*
11 & 12 *Qui mutuum accipit in pecunia, ſi intereà ejus valor creverit, vel decreverit, quid teneatur reſtituere?*
13 Uſque ad num. 16. *Similiter quid, ſeu quantum reddendum in aliis rebus mutuo datis, v. g. frumento, vino &c. ſi intereà eorum pretium crevit, vel decrevit.*
16 *An, & qualiter in mutuo liceat addere pactum, ut reddatur tantùm, vel tantum, ſi pretium, ſeu valor creſcat, vel decreſcat.*
17 Uſque ad n. 20. *An, & quando ſit uſura in autumno vendere, vel mutuo dare frumentum, vinum &c. cum pacto, ut reſtituatur in vere juxta pretium tunc currens.*
20 *Idem reſolvitur de pecunia ſic mutuata.*
21 & 22 *An in mutuo juſtè fiat pactum, ut pro re veteri. V. g. frumento, vino, &c. reddatur recens, vel novum?*
23 *Filiifamilias ex mutuo in pecunia accepto, efficaciter conveniri non poſſunt ad id ſolvendum, beneficio legis S. Con. 24. principaliter in favorem parentum, & pœnam fœneratorum latæ,*
25 & 26 *Exceptis aliquot caſibus.*
27 *Si tamen filiusfamilias mutuatam pecuniam jam ſolvit, repetere eam non poteſt.*
28 *Favorabilia quibuſdam locis, & perſonis.*
29 *Exceptio non numeratæ pecuniæ quando competat?*
30 *Præceptum mutuandi.*

ASSERTIO I.

MUtuum definitur ex Leg. 2. ff. de rebus creditis: *Eſt traditio rei in ſuo genere functionem recipientis, ut ſtatim accipientis fiat, & poſteà reſtituatur tantundem ejuſdem generis, & qualitatis.* Alii definiunt: *Eſt traditio rei conſiſtentis in pondere, numero, & menſura cum ſpe recuperandi ſtatuto tempore, tantundem in ſuo genere.* In re idem eſt, ut patebit explicatione. 1

§. I. *Eſt traditio rei in ſuo genere functionem recipientis.*

ILla dicuntur in ſuo genere functionem recipere, quæ ſub eodem genere adeò ſimilia ſunt, ut in commutationibus, vel ſolutionibus alterum alterius vice fungi, ſive pro altero ſubſtitui jure poſſit: adeòque materia mutui propriè ſunt illa, quæ in pondere, menſura, & numero conſiſtunt, ut vinum, oleum, frumentum, aurum, argentum, metalla &c. quæ omnia numerando, metiendo, vel ponderando damus, ut accipientis fiant, & poſteà eadem ſpecie reſtituantur. Utrum autem etiam equi, oves, boves, & ſimilia poſſint eſſe materia mutui diſſentiunt DD. Negant Leſſius *l. 2. c. 20. n.* 4. eò quòd hæc non conſiſtant in numero, pondere, & menſura, ſed eſſe tunc alium contractum innominatum, ſcilicet, *do, ut des* poſteà alium equum, ovem &c. Affirmant Molin. *tr. 2. diſp.* 299. & Lugo *diſp. 25. ſect. 1. n.* 1. meritò cenſentes, eſſe quæſtionem de nomine; quia in his tota ſubſtantia mutui ſanè intervenit, reverà enim oves, & boves conſiſtunt, & æſtimari poſſunt numero, & pondere; quaſi ſicut unum ovum poteſt mutuò accipi, cur non etiam una ovis? ait Lugo ibidem. 2

Mutuum ergo *eſt ejuſmodi rei functionem recipientis in ſuo genere traditio, ut ſtatim accipientis fiat.* Mutuum enim non perficitur ſolo conſenſu, ut venditio, ſed ipſa re, adeòque requiritur ipſa rei traditio, per quam ſtatim transferatur rei mutuatæ dominium in mutuatarium. Unde ſic dictum *mutuum*, quia ita à me tibi datur, ut *ex meo tuum fiat*, ait Juſtin. *inſtit. quibus modis re contrahitur obligatio.* Et per hoc jam differt à commodato, precario, locato &c. quòd in his rei datæ dominium apud dantem remaneat, atque eadem numero res reddenda ſit, ſique caſu pereat, vel deterior fiat, dantis damno accidit: in mutuo autem transfertur dominium rei in individuo; nec eadem numero, ſed ſpecie tantùm res reddenda eſt, & ſi caſu pereat, vel deterior fiat, mutuatarii damno accidit: ut habetur *L. 2. de rebus creditis, & inſtit. cit.* Differt etiam à permutatione, emptione, venditione; quia in his non idem pro eodem, ſed diverſum datur pro diverſo, v. g. pro vino oleum, vel frumentum, vel pecunia, ſicut conventum eſt: neque aliud pro alio invito creditore ſolvi poteſt v. g. Si ex vendito debeas equum, non ſatisfacis dando duos boves, quamvis eſſent ejuſdem æſtimationis cum equo. 3

§. II. *Et poſteà reſtituatur.*

MUtuum enim eſt contractus non merè gratuitus, ſed oneroſus dando alteri ſic, ut obligetur reſtituere. At quando? certè non ſtatim poſt acceptationem (ad quid enim eſſet tale mutuum?) ſed poſteà, nimirùm aut tempore conſtituto, aut poſt ejus uſum completum. Itaque 4

I. Quando in mutuo dato terminus reſtitutionis conſtitutus eſt, eo ipſo oritur obligatio in mutuante, ut non ſtatim repetat, ſed tempore præfixo. Hinc 1. Mutuatarius non tenetur mutuum reddere ante conſtitutum tempus, vel terminum completum, quamvis à mutuante repetatur, niſi in certis caſibus, de quibus alibi: præcipuus eſt, quando mutuatarius meritò timet de periculo ſuæ ſortis. 2. Mutuatarius tamen poteſt anteà reddere, ſi velit; nam (ut dicunt Juriſtæ) quoties in gratiam debitoris apponitur terminus, vel dies ſolutionis, poteſt debitor ante illum diem ſolvere: nec poteſt creditor vetare, aut in ipſo contractu mutui obligare debitorem, ut ipſe nequeat ante tempus præfixum ſolvere: quia integrum ſemper debet eſſe homini, rem, quæ domino debetur, eidem conſignare, ut deſinat eſſe debitor. 3. Si mutuatarius præfixo tempore non reſtituat, & propterea mutuans

Digitized by Google

tuans aliquod exinde damnum patiatur, vel ei lucrum juſtum eſſet, tenebitur illi in conſcientia reſarcire ea damna, & ad intereſſe. 4. Sicut etiam debet ei in conſcientia reſarcire ea, quæ mutuans inſumpſit in repetendo, vel recuperando ſuo debito: quia nimirùm ipſe fuit injuſta cauſa ejuſmodi ſumptuum, ſeu damnorum: quæ hìc obiter inſinuata latiùs patent ex materia *de reſt. tr. 4. c. 3. ſect. 3. quando reſtituendum.*

6 II. Quòd ſi nullus ſit conſtitutus terminus ad reddendum mutuum, adhuc certum eſt, non poſſe mutuantem ſtatim repetere; quia ſic nullum fuiſſet mutuum, aut certè nugatorium: ergo expectandum erit uſque ad impletum uſum, vel finem, ad quem mutuatarius mutuum accepit: idque arbitrio Judicis, aut boni viri determinandum ex fine, & circumſtantiis; ſi enim mutuaſti v. gr. Agricolæ frumentum in hyeme, apparet te mutuaſſe uſque ad meſſem: ſi ad nundinas Mercatori, Opifici ad ſuas operas &c. apparet te mutuaſſe uſque ad venditas merces, & operas, ut ex communi notat Tamb. *l.* 8. *Decal. tr.* 3. *c.* 8. §. 1. *n.* 5. *à c.* 11. & ibidem §. 5. *n.* 11. ſic habet: tempore penuriæ ſi tu pauper mutues alteri modium farinæ, tempus imbibitum huic mutuo, intelligitur una, vel altera hebdomada: at tempore abundantiæ etiam menſis: quòd ſi ſis dives, & mutuatarius ſit ruſticus inops, erit etiam annus, ſeu donec triticum ex ſua tenui ſegete is recolligat. *Sic ille prudenter*. Eadem ratione diſcurrendum in cæteris,

§. III. *Tantundem ejuſdem generis, & qualitatis.*

7 I. TAntundem, Ex hac particula maximè diſcernitur quandonam in mutuo lateat, vel involvatur uſura. Si enim plus requiras in quovis onere pretio æſtimabili, quàm valeat ipſa res mutuata, idque ex vi mutui, omninò committes uſuram, & uſurarius vocaberis, ut latè patebit *ſect.* 3. Simulque oſtenditur hìc differentia mutui ab omnibus aliis contractibus: in mutuo enim non reſtituitur res omninò diverſa à re accepta, ſicuti in emptione pro merce pecunia; in permutatione vinum pro frumento, equus pro bove: neque redditur res omninò in individuo, ut fit in commodato, & locato, ſed reddendum eſt *tantundem ejuſdem generis* (ſic loquuntur Juris Conſulti) (certè aptiùs Theologi) *ejuſdem ſpeciei*, id eſt, naturæ, vel ſubſtantiæ, ſaltem moraliter, & qualitatis, id eſt, bonitatis, vel perfectionis; utpotè vinum bonum pro vino bono: frumentum recens pro frumento recenti; non enim licet rem ejuſdem quidem generis, & ſpeciei, ſed deteriorem reddere, v. g. vinum novum pro veteri &c. niſi aliunde defectus ſuppleretur. Ut habetur *L.* 2. *ff. de rebus creditis*, quod totum certè involvitur in prædicta particula *tantundem*: quia nimirùm aliter non redditur tantundem. Cæterùm hìc inſuper aliqua notanda ſunt. Licèt in aliis rebus mutuabilibus, frumento, vino, oleo &c. regulariter mutuum ſolvendum ſit in eadem ſpecie phyſica, utpotè vinum pro vino &c. atque in iis ſpectetur bonitas intrinſeca rei, non valor extrinſecus, ut mox videbimus: in pecunia tamen mutuanda non attenditur ſpecies phyſica, & materialis monetæ, auri, argenti, æris, &c. aut intrinſeca aliqua bonitas, ſed formalis valor, adeò ut in quacumque alia moneta ejuſdem valoris ſolvi poſſit mutuum, niſi expreſsè aliter conventum eſſet, ut omnes agnoſcunt. Et hinc

8 II. Qui mutuum accepit in moneta aurea, ducatos v. g. etſi ſatisfaciat reddendo pecuniam argenteam cujuſvis ſortis, dummodò eundem valorem adæquet, ultra tamen æqualitatem arithmeticam juſtè poteſt mutuator exigere ſupplementum, vel compenſationem majoris utilitatis illius melioris monetæ aureæ (vulgò laggio, Wexel-Gelt, aut Gelt, laſchi) & apud nos ſolet eſſe groſſus pro ducato, (modo tamen in dies creſcit) aut exigere, vel etiam ab initio mutui pactum facere, ut ſibi ejuſdem rationis pecunia reddatur, qualem dedit, v. gr. ducatum pro ducato, &c. quòd juſtiſſimè fit, quando mutuatoris intereſt, eandem ſpecie monetam recipere ad negotiationem ſuam. *Ratio clara eſt*, quia moneta aurea utilior, & pretioſior eſt, quàm argentea: & taleri, vel majoris ſortis moneta, quàm minutiores; atqui non tenetur mutuator ſe gratis privare ejuſmodi commodis melioris, vel communioris monetæ: ergo juſtè vel eandem monetam exigit, & paciſcitur, vel ſupplementum, & compenſationem ejuſmodi majoris commoditatis, ut ex communi docet Tamb. *l.* 9. *tr.* 1. *c.* 1. §. 1. *à n.* 5. Laym. *l.* 3. *tr.* 4. *c.* 16. *n.* 15.

9 III. E contrà autem, qui mutuò dedit pecuniam argenteam, ac minoris ſortis, non poteſt exigere, vel pactum facere, ut ſibi reddatur moneta aurea, aut argentea melioris ſortis, v. g. taleri pro denariis, ſecundùm omnes. Quia hìc imponeret mutuator debitori onus ultra ſortem debitam; cùm, ut dictum eſt, pluris valeat moneta aurea, quàm argentea, & hæc majoris, quàm minutioris ſortis: ideòque non *tantundem*, ſed plus requirere, quàm deberet.

10 IV. Difficultas tota hìc eſt, qualiter reſtituendum ſit mutuum, quando pecuniæ, vel rei mutuatæ valor extrinſecus poſteà crevit, vel decrevit. Ut diſtinctiùs procedatur, loquamur priùs de pecunia, poſteà de rebus aliis: habent enim non nihil diverſas, vel proprias difficultates.

I. *Quoad pecuniam.*

QUi mutuum accepit in pecunia, tenetur poſteà reſtituere eundem valorem pecuniæ: niſi aliud pactum acceſſerit, ſive poſteà valor talis pecuniæ creverit, ſive decreverit, v. g. mutuum accepiſti centum ducatos, qui tunc ſinguli valebant 36. pacios, ut in circulo Franconico, poſteà tempore ſolutionis aucto valore ſinguli valent tres florenos, & ſinguli quadraginta quinque pacios, ut in Imperio, non poterit jam mutuator exigere centum ducatos in hoc valore aucto, ſed ſatisfacis reddendo priorem valorem 100. duc. niſi aliter conventum ſit in mutui contractu; quia aliàs non *tantundem*, ſed plus nimio reſtituere deberes. Sic DD. *citati*. E contrà, mutuaſti centum ducatos tunc valentes ſingulos 3. florenos, poſteà diminuto valore tempore ſolutionis valent ſinguli pacios 36. tantùm; mutuator adhuc juſtè exigit, & tu ſolvere cogeris valorem aureorum præcedentem; ut proinde non ſatisfacias reſtituendo 100. ducatos, ſed ſupplementum addere debeas, nimirùm in ſingulos pacios novem; alioquin non reddes *tantundem*, quantum accepiſti, ſed longè minus. Ita ex communi Mol. *tr.* 2. *diſp.* 312. & ſumitur ex ipſo Jure Can. *c. cùm olim & c. cùm Canonici de cenſibus*. Ubi decernitur cenſum eſſe ſolvendum ſecundùm monetam priorem, & non poſteriorem, quæ fortè curret, minoris valoris. Et eodem titulo *c. cùm Canonici*, decernitur, penſionem eſſe ſolvendam juxta æſtimationem prioris pecuniæ, quando impoſita eſt penſio. Eadem ratio eſt in propoſito. 11

Ratio ergo utriuſque dicti noſtri ex dictis patet: quia mutuatarius tenetur reſtituere, & mutuans recipere debet tantundem, quantum mutuatum eſt, & non ſuprà vel infrà, plus, vel minus: atqui pecunia mutuata fuit ſecundùm valorem temporis prioris, quo mutuum acceptum eſt, & non ſecundùm valorem temporis poſterioris (fortè tunc ignoratum) quo mutuum reddendum erit; ergo illum, & non hunc valorem debet mutuatarius. Adde *efficaciter*. Valor pecuniæ creſcens, vel decreſcens Domino pecuniæ creſcit vel decreſcit, ſed in propoſito mutuarius eſt Dominus pecuniæ mutuo acceptæ, ut ex definitione mutui conſtat: ergo illi ejus utilitas, vel damnum cedere debet: ut ſi creſcat valor, ipſius ſit lucrum: ſi decreſcat, ipſius damnum. Nav. *c.* 17. *n.* 294. contrarium docet, ſemper reddendum eſſe valorem poſteriorem, quia, ait, mutuator erat ſervaturus ſuam pecuniam uſque ad tempus, quo valor erat augendus, vel minuendus, ſi huic mutuo non dediſſet. Sed hoc nihil contra nos, loquimur enim hìc de mutuo ſecundùm ſe, præſcindendo ab alio contractu, quem quis poteſt inire cum mutuatario circa damnum emergens, vel lucrum ceſſans, Nam de hoc egemus ſatis Sect. ſeq. 12

II. *Quoad alias res.*

SImiliter, & in aliis rebus mutuo datis, frumento, vino, 13
oleo &c. reſtituendum eſt in ejuſdem generis, ſpeciei, & qualitatis eadem menſura, qua res mutuo data, & accepta eſt, etiamſi poſteà tempore ſolutionis aut ipſa menſura, aut rei mutuatæ pretium ſeu creverit, ſeu decreverit, ſi nullum aliud pactum acceſſerit; de quo plus poſteà ſeorſim, v. g. mutuaſti certam hujus temporis menſuram frumenti, olei &c. contingat autem poſteà menſuram augeri, vel diminui ſemper tamen tibi debetur, atque juſtè exiges menſuram illam, in qua mutuaſti; quia jus habes ad tantundem. Et hoc quidem rariùs de menſura, frequentiſſimum autem quoad pretium. Igitur

Mutuaſti hoc tempore quatuor modios frumenti, qui ſinguli tunc valebant aureos 6. poſteà autem tempore ſolutionis, aut propter penuriam frumenti, menſura valet aureos 8. aut 10. debentur tibi ſolùm illi quatuor modii frumenti ejuſdem ſpeciei, & qualitatis tantundem: aut propter abundantiam novam; dum modius valet aureos tantùm 4. aut 3. adhuc debentur tibi iidem modii ejuſdem ſpeciei, & bonitatis, & qualitatis. Communis DD. *in c. ult. de uſura*. Mol. *diſp.* 312. *n.* 7. Leſſ. *l.* 2. *c.* 20. *d.* 17. *n.* 146. Lug. *diſp.* 25. *ſect.* 7. *n.* 114. & alii apud ipſos. Ratio eſt, quia ita uſu, & conſuetudine, & quaſi virtuali pacto inter mutuum contrahentes receptum eſt, ut nimirùm ſi nulla præceſſerit contraria conventio, res debeat, reddi in pari bonitate, & quantitate, ſeu menſura, nihil ſuprà vel infrà abſtrahendo à pretio: ergo etiam quando tibi mutuum do modium frumenti, modium frumenti ſemper à te mihi reddendum expecto, quidquid ſit de pretio: non ſic eſt, ſi mutuo pecuniam, quia tunc ſecundùm ejus pretium, ſeu valorem tunc præſentem (qui eſt de eſſentia pecuniæ) mutuo, non autem ſecundùm materialem maſſam, vel ſpeciem metalli. 14

Sen.

15 Sentiunt ſanè contrarium ***Paludanus***, ***Nav.*** uterque, aliique plures apud Lug. infrà citandum, docentes poſſe peti valorem menſuræ, qui erat tempore mutui contracti. Verùm contrarius eſt uſus, & virtuale illud pactum modò dictum: niſi & id ipſum ſpeciali conventione ita pactum ſit, ut ſemper excipimus, & mox explicabimus. Atque hinc fit, quòd quando in mutuo contracto nullus conſtitutus eſt terminus ſolutionis, aut jam effluxit, mutuator peccet contra juſtitiam, ſi nollet acceptare à mutuatario redditum frumentum eadem menſura, tempore vilioris pretii: quia ſic privaret eum jure valendi ſolvere, quando vult. E contrà verò non peccat, ſaltem contra juſtitiam, mutuator, ſi mutuum à ſe datum frumentum, vinum &c. ſtudio non repetat, niſi primùm eo ipſo tempore, quo videt, ea pluris valere, ſeu majori pretio vendi, nam ſibi ipſi imputare debet mutuatarius, quòd priùs non ſolverit, quando minùs valebat, tempore ſibi commodiori. Ita Sotus *l. 6. de juſt. q. 1. a. 1.* Nav. *c. 17. n. 219.* Tolet. *l. 5. c. 34.* Mol. *c. diſp.* 312. Laym. *c. 16. n. 14.* Solon. alii apud ipſos. Neque hoc durum tibi videri debet: nam ſicut ſi mutuatarius ſolviſſet tempore, quo minùs valebat, non poterat illud mutuator non acceptare, ſed contentus eſſe debebat: ut dictum eſt; ita ſi mutuans non aucto frumenti valore exigat, non poterit ei mutuatarius negare ſolutionem, quàm verè jam debet, ut ſupponimus.

16 Dixi notanter utrobique tam quoad pecuniam, quàm quoad alias res mutuatas: *ſi nullum aliud pactum acceſſerit.* Quatuor autem modis in mutuo addi poteſt pactum. 1. Expreſsè ſic: ut ſi valor monetæ, vel pretium frumenti decreſcat, reddatur tamen quantum æquivalet valori illius temporis, quo mutuum datum, & acceptum eſt. Et hic modus juſtiſſimus eſt, quia Dominus habet jus ad ſuas pecunias, vel menſuras tritici ſecundùm præſentem valorem, vel pretium, quantum mutat: ergo etiam hunc valorem juſtè paciſci poteſt, eſto prævideat jam valorem illum, ſeu pretium fore minuendum. 2. Sic, ut ſive creſcat, ſive decreſcat pecuniæ valor aut pretium frumenti, tamen primus valor pecuniæ mutuatæ, vel totidem menſuræ frumenti reddantur, quot acceptæ ſunt. Et hic modus æquè ac primus juſtiſſimus eſt: immo potiori ratione ut intuenti patet. 3. Sic, ut ſi valor pecuniæ, vel pretium frumenti poſteà augeatur, reddatur quantum æquivalet, valori, vel pretio aucto temporis futuri. Et hic modus per ſe injuſtus, & Judaicus eſt (niſi alius titulus lucri ceſſantis, vel damni emergentis accedat, utpote, quia aliàs tuam pecuniam, vel frumentum reſervare uſque ad illud tempus majoris valoris cum certa ſpe lucri tui, tunc enim juſtè ſic paciſceris, nec exigis plus, quàm dediſti) *Ratio clara eſt*, quia tu non mutuas, nec potes juſtè mutuare ſecundùm valorem futurum nondum exiſtentem, in quem nullum jus adhuc habes, ſed tantùm ſecundùm valorem præſentem; in hunc enim ſolùm jus habes. 4. Sic, ut abſolutè reddatur tantùm, quantum æquivalet valori futuri temporis, quo mutuum reddatur, ſive dein valor augeatur, ſive minuatur. Et hic modus ſimiliter injuſtus erit ſi jam tunc prævideatur valor, aut pretium augendum fore, propter eandem rationem modò datam. Juſtus autem erit, ſi ſit æquale periculum, quòd valor creſcat, vel decreſcat: tunc enim erit velut ludus ſortis cum æquali ferè periculo commodi, vel damni utriuſque, ut aliàs patebit ampliùs.

17 Declaro rem practicè ſequenti caſu. Sitne uſura, tempore autumni mutuum dare frumentum, vel vinum, ex pacto, ut reſtituatur in vere juxta pretium tunc currens; aut vendere frumentum in autumno ea lege, ut pretium ſolvatur tantum, quanti illud valiturum ſit tempore veris, vel alio futuro? Reſp. Cum Greg. IX. *c. naviganti*, §. *ille quoque de uſuris*, & communi DD. quos citant, & ſequitur. Leſſius *l. 2. c. 20. dub. 17. num. 154.* Molina. *tom. 2. diſp. 255.* Laym. *c. 16. n. 14.* Lugo *diſp. 25. de juſt. ſect. 7.* cum diſtinctione.

18 Quòd ſi dubium, vel æquè incertum ſit, pluriſne, an minoris frumentum, vel vinum tempore veris valiturum ſit, quàm nunc in autumno valet, rectè, & ſine injuſtitia, vel uſura ita in autumno mutuum datur, vel venditur. *Ratio dicta eſt*; quia tunc uterque contrahentium æquali fortunæ ſpontè ſe ſubjicit, eſt enim tunc velut ludus ſortis cum æquali jure, & periculo commodi, vel damni utriuſque: & cùm Dominus frumenti, vel vini non teneatur mutuare, vel vendere, poteſt nolle mutuare, vel vendere, niſi cum tali juſta conditione. Eademque ratione illicitum non erit mutuare, vel vendere frumentum cum pacto, ut reſtituatur, vel ſolvatur ſecundùm valorem medium, quem ad tempus uſque vernum v.g. habiturum eſt: quia tunc rurſus utriuſque contrahentis periculum æquale eſt; ut notat *Navarr.*

19 At verò ſi valde probabile, & quaſi certum ſit, pretium frumenti, vel vini ad tempus vernum ſeu ſolutionis faciendæ auctum iri, injuſtitiam, & uſuram palliatam committit talis mutuator, vel venditor; quia plus exigit, quàm dedit, & ſupra ſortem datam onus pretio æſtimabile imponit mutuatario emptori, quòd ſcilicet reſtituere debeat frumentum, vel ejus pretium tempore, quo plus valet. *Accedit*, quod rei mutuatæ, vel venditæ periculum, vel damnum, & conſequenter etiam lucrum, incrementum, vel commodum, non ad mutuatorem, vel venditorem, ſed ad mutuatarium, vel emptorem jure pertinere debeat: juxta communem DD. apud *Leſſium*, *Laym. Lugo citt.* Excipe rurſùs cum communi, niſi ipſe mutuator, vel venditor frumentum, vinum &c. ſervaturus erat ad tempus, quo pluris diſtrahere potuiſſet: tunc enim reverà ejus intererat anteà non mutuaſſe, vel vendidiſſe, & conſequenter ratione lucri ceſſantis pretium alterius temporis paciſci poterit, deducta tamen æſtimatione cuſtodiæ, conſervationis, laboris, vel periculi, quod ſervando frumenta, vel vinum interim ſubire debuiſſet. Quò etiam ſpectat, quòd ſuprà jam notavimus, ſi mutuator non obliget mutuatarium, ut certo tempore reddat, quo pluris valiturum putatur, ſed cùm alterutri placuerit; tunc enim ille nihil peccabit repetendo frumentum eadem quantitate tempore cariori, & mutuator ſibi imputare debet, quòd anteà non reſtituit.

Eademque ratione diſcurrendum de pecunia mutuata, & 20
alio tempore mutuati valoris reddenda: nam ſi æquale ſit dubium, vel periculum incrementi, ac decrementi, juſtè in pactum deducitur, ut ſolvatur tot omninò aurei, quot dati ſunt: ſi verò certò credatur augendus valor; injuſtum, & uſurarium erit ita paciſci, niſi ſimiliter id intereſſe creditoris poſtulet, quippè qui pecuniam aliàs uſque ad illud tempus carius ſervaturus erat. Ut ex communi reſolvit Lug. *cit. ſect. 7. §. un.* Atque eadem ratione Leſſius *l. 2. cap. 22. dub.* 8. reſolvit in cenſu redimibili v.g. centum ducatis pro quinque annuis licitum eſſe apponere pactum, ut redemptio fiat in eadem ſpecie monetæ; non tantùm ſi certum ſit valorem monetæ non eſſe mutandum; aut ſi utrinque par erat dubium, an ſit augendus, vel minuendus (in quo conſentiunt omnes) verùm etiam, ſi certum erat valorem eſſe augendum, ſed emptor ſtatuerat pecuniam ſuam ſervare; tunc enim ratione damni quod patitur, pecuniam illam exponendo, poteſt tale pactum apponere, *Sic ille*. Verum hoc tanquam injuſtum, & uſurarium rectè reprobat Laym. *cit. c. 16. n.* 15. nam etiam in cenſu iniquitas committitur, ſi cenſuario ſupra naturam contractus, & loci conſuetudinem aliquod novum onus pretio æſtimabile imponatur: atqui hoc fit in propoſito, cùm enim juſtum pretium cenſus redimibilis apud nos cenſeatur viginti pro uno, centum pro quinque ſecundùm valorem, quem pecunia habet tempore contractus, magnum ſanè onus venditori imponitur, ſi poſteà reddere debeat pecuniam, non ſecundùm eundem, ſed ſecundùm alium valorem, quem certò, vel probabiliſſimè habebit auctiorem. Neque prætextus lucri ceſſantis hic locum habet, immo repugnare videtur; ſi enim ille ſervaſſet centum ducatos uſque ad tempus illud majoris valoris, interim quinque annuos, in cenſu lucratus non fuiſſet; aut igitur quinque annuos ex cenſu dimittat, aut valoris incrementum non exigat, ſi uſuram etiam, vel injuſtitiam vitare velit.

Denique juxta dicta colligendum eſt, an in mutuo juſtè fiat 21
pactum: ut pro re veteri mutuata, v.g. pro frumento, vel vino veteri reddatur recens, vel novum: aut è contrà: ſi enim hæc obligatio addat aliquod gravamen ſupra mutuum acceptum, injuſtum, & uſurarium erit pactum: ſi verò non addat, erit juſtum; quia ergo regulariter vinum vetus ſupponitur melius, & plùs valet, quàm vinum novum, certe juſtè non poteris mutuare vinum recens cum pacto, ut reddatur vinum vetus; jam enim adderes mutuatario gravamen ſupra mutuum acceptum ab eo, & verè is plùs deberet dare, quàm acceperit. Poteris autem (ſed certè non voles) mutuare vinum vetus, ut reddatur recens, ſicut ſi abſolute mutuaſti vinum vetus, non ſatisfies, ſi reddatur novum, quia non reciperes *tantundem*. E contrà verò quia frumentum novum regulariter melius eſt, & pluris valet, quam vetus per ſe loquendo, non potes juſtè mutuare frumentum vetus cum pacto, ut reddatur novum, quia jam iterùm adferres gravamen mutuatario, ultra mutuum acceptum, & plùs exigeres, quàm *tantundem*. Dico tamen; *per ſe loquendo*. Secus enim ſæpè eſt per accidens: quando nimirùm mutuatarius agricola v.g. æquè facilè, aut etiam faciliùs reddet frumentum recens ex ſua meſſe in æſtate pro frumento veteri in hyeme accepto, tunc enim nullum gravamen impones mutuatario

Atque hac ratione excuſari poteſt communis praxis in 22
noſtris partibus, qua hyemis tempore Domini, vel ditiores mutuant ruſticis frumentum vetus bonæ qualitatis alioquin certè injuſtitia committeretur) ut recipiant æquali menſura tempore meſſis: tum ob rationem dictam, quia ruſtici faciliùs reddunt frumentum novum, quàm vetus tum quia frumentum proximæ collectionis, in hyeme adhuc non poteſt vocari vetus, quia per menſes paucos, & non æſtivos aſſervatum non patitur notabilem deteriorationem: ergo juſtè eis ſatisfit per frumentum novum ſequentis meſſis, vel collectionis. Tum denique, quia communiter plùs valet menſura frumenti in hyeme, quàm meſſis tempore; ergo juſte compenſatur frumento novo etſi de ſe meliori. Tandem, poteſt hæc negotiatio circa rem veterem pro nova illa figura, & ſpeciè contractus fieri ſine ullo injuſtitiæ, & uſuræ periculo, ſi nimirùm vendas vinum v. gr. non juſto pretio

tio currenti, & anticipatò ſimul emas ab altero vinum novum futuræ vindemiæ ſimiliter juſto pretio, ac menſura indicto tunc currente, quod in vino communiter erit minus, in frumento autem majus, hic enim nulla omninò apparet inæqualitas; ut rurſùs ſuo loco videbitur.

§. IV. *Specialia aliqua circa mutuantes.*

MUtuum date, & accipere certè poſſunt omnes quicunque contrahere poſſunt. Aliqua tamen ſpecialia in Jure ſtatuta ſunt.

I. *Quoad filiosfamilias.*

23 I. L. 1. & ſequentibus ff. & Cod. ad Senatus conſultum Macedonianum ſtatuitur, quòd licèt alioquin filiusfamilias pubes etiam ſine Patris conſenſu ex omni contractu obligationem, & naturalem, & civilem contrahat, tamen ex mutuo accepto efficaciter obligari, & conveniri non poſſit, ſed perpetua Senatus conſulti exceptione tutus, ſit, & ipſe filius & pater, ſi peculium filii poſſideat. Appellatur autem hoc SC. Macedonianum, quia latum fuit occaſione cujuſdam fæneratoris Macedonii, qui filiusfamilias pecunias mutuare ſolebat, reddendas poſt mortem Patrisfamilias: unde ipſi anſam capiebant patribus mortem machinandi, qui hæreditate parentum potiti, haberent, quo ſolverent.

24 II. Unde hæc lex principaliter lata eſt non in favorem filiorum, ſed in favorem ipſorum parentum, atque in odium, & pœnam fæneratorum; & habet etiam locum in foro conſcientiæ, ita ut filiusfamilias etiam in conſcientia ſe per hoc Senatusconſultum defendere poſſit contra creditorem mutuatam pecuniam repetentem, poſtquam ea conſumpta eſt, & filius inde locupletior factus non eſt: uti contra Covar. & alios docet communis Sententia cum Leſſ. *cit.* c. 30. *dub.* 2. Molin. *cit. diſp.* 301. Sanch. *l.* 7. *mor. c.* 37. Laym. *tr.* 4. *c.* 15. Lug. *diſp.* 25. *ſect.* 1. Ratio eſt quia certum eſt, quòd lex civilis potuerit tum in odium fœneratorum, tum in favorem parentum, adeòque boni publici cauſa ita ſtatuere, ut tam extra, quàm intra judicium, adeòque in utroque foro talis exceptio creditoribus opponi queat ad filiosfamilias liberandos, atque etiam defacto ita voluiſſe apertè colligitur ex *cit. ff. lege, ſed ſi §. ſed etſi juncta l. tamen, ſi, ff. eod.* ubi abſolutè dicitur filiumfamilias perpetua exceptione tutum eſſe contra creditorem, adeò ut, etſi non oppoſita exceptione à Judice condemnatus ſit, nihilominùs Senatusconſulti exceptione uti poſſit. Quod tamen falſum, & iniquum foret, niſi etiam in animæ judicio exceptio iſta illum tutum redderet. Et licet filiusfamilias huic Senatusconſulti exceptioni (quia non in ſui, ſed parentum potiùs, & Reipublicæ favorem introductæ) ſimplici promiſſione renuntiare non poſſit; ſi tamen promiſſionem juramento confirmarit, obligabitur in conſcientia ad ſolvendum; cùm omne juramentum ſervandum ſit, quamdiù ſine peccato ſervari poteſt, ut habet communis Doctorum.

25 III. Cæterùm in utroque foro à dicto Senatusconſulto excipiuntur, & ad ſolvendum obligant ſequentes caſus. 1. Si filiusfamilias, qui mutuum accepit, peculium proprium caſtrenſe, vel quaſi caſtrenſe habeat; quia in eo quaſi Paterfamilias cenſetur; ideòque tunc ceſſat ratio legis prohibentis. Idemque dicendum, ſi peculii adventitii uſum fructum, & adminiſtrationem ex conſenſu patris habeat; ut ex communi obſervant *Laym. & Lugo citati.* 2. Si filiusfamilias miles ſit, quando mutuum accipit. *Leg. ult. C. eod.* 3. Si filiusfamilias ſui juris eſſe publicè videatur, & à mutuante bona fide ex juſta ratione credatur. *Lege* 1. *&* 2. *C. eod.* Ratio eſt: quia debet mutuator in aliqua culpa eſſe ad hoc, ut huic legi reſpectu ipſius pœnali ſubjaceat. 4. Si filiusfamilias mutuum accepit, & patris juſſione, & conſenſu, ſaltem tacito, puta, quia ſcivit, & non contradixit, aut poſteà contractum approbavit verbo, vel ipſo facto, v. g. partem debiti ſolvendo. *L. ult. C. eod.* 5. Si filiusfamilias legationis, peregrinationis, vel ſtudiorum cauſa accepit ad neceſſarios ſumptus, quos ipſius patris pietas recuſare non poteſt. Secùs eſſet ſi ultra eam quantitatem mutuatus eſſet, quàm pater miniſtrare ſolebat, vel debebat. *L. item, ff.* eod. Atque eadem ratione Monaſterium ſolvere cogitur pecuniam Religioſo, ſtudiorum, vel alia juſta cauſa abſenti mutuo datam ad ſumptus neceſſarios, ex communi Molin. *diſp.* 301. Laym. *cit. c.* 15. *n.* 4. 6. Si pecunia à filio mutuo accepta in rem patris verſa fuit: tunc enim non ſibi, ſed patri accepit: *cit. L. item ſi §. proinde.* Similiter ſi pater, aut alius filiumfamilias negotiationi ſuæ præpoſuit, præſumitur ei facultatem mutuandi dediſſe, niſi expreſſè prohibuerit. Ead. *L. item ſi, §. interdum.*

26 Denique cùm verba Senatusconſulti duntaxat numeratam pecuniam exprimant, non debet extendi ad mutuationem aliarum rerum frumenti, vini &c. niſi fieret in fraudem legis, ut nimirùm ex diſtractis pecunia proveniat Ead. *L. §. mutui ff. eodem.*

IV. Cæterùm quòd ſi filiusfamilias utcunque mutuam pecuniam re ipſa ſolvit, ſolutum repetere non poterit, ſicut poſſet pupillus, minorennis, vel mulier, fidejubens, ne indebitè graventur ex contractu ob imbecillitatem ſexus, & ætatis; unde etiam huic favori ſuo renuntiare poſſunt, maximè accedente juramento. At verò Senatusconſultum Macedonianum non eſt principaliter inſtitutum in favorem filiorumfamilias, ſed potiùs in odium fæneratorum: unde ſi jam ſolverint, nullus eis favor remanet: ante tamen ſolutionem huic exceptioni renuntiare non poſſunt, quia non in ipſorum, ſed parentum favorem, & in odium creditorum introductum fuit; niſi tamen accedente juramento in foro conſcientiæ tantùm, ut cum aliis notat Lugo loco cit. *ſect.* 1. 27

II. *Quoad loca, & perſonas, favorabilia.*

UTroque Jure, Civili, & Canon. Authent. *hoc jus porrectum, C. de SS. Eccleſiis, relat.* 10. *q.* 2. conſtitutum eſt, ut, ſi aliquis adminiſtrator, ſive Curator perſonæ vel loci favorabilis, v. g. pupilli, minorennis, Eccleſiæ, hoſpitalis, civitatis &c. ejus nomine, mutuum accepiſſet, creditori onus probandi incumbat, pecuniam mutuatam in ejuſdem perſonæ, vel loci favorabilis utilitatem converſam fuiſſe. *Ratio eſt*: quia cùm adminiſtratores valdè proni eſſe ſoleant ad mutuandas pecunias, ne id in detrimentum perſonarum, aut locorum favorabilium cedat, jure, & juſtè ita proviſum fuit. De his ſpecialia, ſi curioſitas, vel occaſio urgeat vide apud *Molin. Laym. Lug. citt.* 28

III. *Quoad Confeſſionem mutui anticipatam.*

COd. toto titulo *de non numerata pecunia, §. unico, &* 29 *inſt. Leg. ſi ex cautione, L. Aſſeveratio, L. contractibus, inſtit. de litterarum obligatione* ſtatuitur, cùm, qui ſpe pecuniæ, vel alterius rei mutuo dandæ propriæ confeſſionis chirographum, vel ſcripturam publicam creditori anticipatò dedit, intra bienii ſpatium poſſe opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ contra creditorem debitum exigentem, ut ſic in ipſum actorem rejiciat onus probandi, pecuniam à ſe numeratam, vel aliam rem mutuo traditam fuiſſe; quòd ſi deficiat in probatione, abſolvitur mutuatarius conventus à debito. Si autem poſt illud tempus bienii primò exceptionem mutuatarius opponat, ipſimet incumbit probatio, pecuniam non fuiſſe numeratam, vel aliam rem non eſſe traditam; *Ratio eſt*: quia deſiderans rem aliquam ſibi mutuo dari, fiducia hujus beneficii conſequendi facilè inducitur ad anticipandam confeſſionem accepti, quod nondum acceptum eſt: & ſic ne poſſit fraude circumveniri, illa exceptione Jure proſpectum eſt. Similis exceptio competit creditoribus in quocunque alio debito, cujus ſolutionem ſic anticipatò per ſcripturam, vel apocham confeſſi ſunt, ſed inter 30. tantùm dies; ut latiùs videri poteſt apud DD. communiter. Cautio autem contra hujuſmodi exceptiones eſt, ſi tabellio in publico inſtrumento ſcribat, in præſentia ſui & teſtium pecuniam numeratam, & vel aliud quid ſimile traditum fuiſſe; uti ex molina, & aliis monet Laym. hic *l.* 3. *c.* 15. in fine. Lugo *diſp.* 25. *ſect.* 1. *n.* 5.

IV. *Quoad præceptum mutuandi.*

ESt ſanè præceptum Divinum naturale ex virtute Charitatis, & miſericordiæ aliquo ſaltem modo mutuandi proximo in gravi, vel etiam extrema neceſſitate conſtituto, quando nimirùm ſolo mutuo ejus extrema neceſſitas ſubſervari poteſt, alioquin obligabit præceptum naturale eleemoſynæ gratis ſuccurrendi. Ratio ſumitur ex generali mandato: *Diliges proximum tuum ſicut te ipſum*: matt. 19. Et *Unicuique mandavit Deus de proximo ſuo.* Eccl. 17. Sed de hoc fusè dictum alibi. 30

SECTIO II.

Tituli juſti, & cauſæ, quibus licitè ex mutuo aliquid accipi poteſt ultra ſortem ſine vitio uſuræ.

SUMMARIUM.

32 *Mutuans licitè accipit non tantùm liberaliter oblata à mutuatario ob gratitudinem mutui dati, vel dandi.*

33 *Sed etiam licitè eum ad talem gratitudinem monere, vel excitare poteſt.*

34 & 35 *Si verò ſint pactum de tali gratitudine exhibenda, diſtinguendum eſt.*

36 *Si mutuans nolit, vel ſignificet, ſe nolle mutuare, niſi mutuatarius viciſſim velit beneficium præſtare, iterum diſtinguendum eſt.*

37 & 38 *Opus autem aliunde debitum licitè exigitur ratione mutui.*

39 *Etiam*

39 *Etiam pro obligando, vel contractu mutuandi impoſterùm ſæpiùs, licitè quid exigitur ultra ſortem.*
40 *Sicut & pro labore, & expenſis in mutuando in ſumendis.*
41 *Licitum etiam eſt pactum aſſecurationis, exigendo aliquid pro periculo ſuſcepto.*
42 *Aliuſve contractus adjunctus.*
43 *Ut pro lucro ceſſante in mutuo licitè exigatur aliquid ultra ſortem, tres requiruntur conditiones;*
44 *I. Ut mutuum datum ſit vera cauſa ceſſantis lucri.*
45 *II. Ut non plus exigatur ultra ſortem, quàm ſit lucrum ceſſans. Et*
46 *III. Ut mutuatarius de hoc onere compenſandi lucrum ceſſans præmoneatur, & in ſe ſuſcipiat.*
47 *Quando, & qualiter illa lucri ceſſantis compenſatio fieri debeat, vel poſſit?*
48 *Similiter, ut in mutuo pro damno emergente ultra ſortem licitè quid exigatur,*
49 & 50 *Requiruntur etiam dictæ tres conditiones.*
51 *Reſolvitur dubium.*
52 *Pro periculo amittendi ſortem, & difficultate eam recuperandi etiam licitè exigitur aliquid.*
53 *Proportionatum tamen pro ratione periculi majoris, vel minoris*
54 *Rationabiliter prævisi, vel præſumpti.*
55 *Ut in mutuo licitè apponatur, & exigatur pœna conventionalis, ſi ad præfixum terminum non reddatur.*
56 *Pariter tres requiruntur conditiones.*
57 Uſque ad num. 60. *An pœna conditionalis debeatur in conſcientia?*

31 MUtuum eſſentialiter contractus quidem oneroſus eſt quoad ipſam ſortem mutuatam à mutuatario integrè reſtituendam, juxta dicta hactenùs; eatenùs tamen gratuitus, & liberalis contractus eſt natura ſua, quatenùs vi ipſius mutui ultra ſortem mutuo datam nihil exigi, & accipi poteſt ſine peccato uſuræ, mox tota *ſect. ſeq.* explicandæ, niſi aliundè, ſive ex parte dantis, ſive ex parte accipientis mutuum, juſtus titulus, ſeu juſta cauſa accedat, aliquid ultra ſortem accipiendi. Hi tituli poſſunt revocari ad 6. vel 8. capita 1. *Gratitudo mutuatarii, aut opus aliundè debitum.* 2. *Onus ſuſceptum à mutuante, vel alius contractus juſtus mutuo adjectus.* 3. *Lucrum ceſſans.* 4. *Damnum emergens.* 5. *Periculum ſortis.* 6. *Pœna conditionalis.* Hos autem titulos hac Sectione breviter explicabimus, velut anticipatò, ut poſteà ipſam uſuram, caſuſque uſurarios rectiori ordine, & claritate proſequamur.

§. I. *Gratitudo mutuatarii, aut opus aliundè debitum.*

32 I. CErtum eſt, ſine uſuræ vitio ob mutuum datum licitè accipi poſſe non tantùm id, quod ipſe mutuator poſt mutuum contractum, & acceptum ſua ſpontè liberaliter offert, vel ad gratitudinem teſtandam, vel etiam, ut animum ejus ad diutiùs mutuandum, vel non repetendum alliciat, quod omnes fatentur, ſed etiam quod ita ultrò offerat, ut moveat alterum ad ipſum contractum mutui, v. gr. dicendo; ſi mutuo mihi dederis 100. ecce antidora, iſtud tibi do, vel dabo, hoc, vel illud ingratiam tui faciam &c. dummodò appareat animum promittentis fuiſſe liberaliter donare ex gratitudine, & non ex obligatione reciproca inducenda ratione mutui; tunc enim non erit uſurarium, ſi tu ſpe acquirendi promiſſum, mutuo des, alioquin non daturus. *Ratio eſt*: quia ſic nihil accipis ex vi mutui, ſed ex liberali donatione, etſi intuitu mutui facta, quia etiam mutuatarius ſua liberali promiſſione à te acceptata obligationem ſaltem fidelitatis contrahet, non vi mutui, ſed vi gratuiti pacti, ac promiſſionis acceptatæ liberalis: & conſequenter inſuper.

33 II. Per ſe licitum eſt, non tantùm mente intendere, & ſperare ratione mutui dati, aliquid accipere à mutuatario ex ſola liberali gratitudine in compenſationem beneficii accepti, ut *ſect. ſeq. §. 2. de uſura mentali* meliùs declarabitur, verùm etiam verbis mutuatarium monere, vel excitare ad gratitudinem, ut aliquid nimirùm præter ſortem præſtet ex mera gratitudine liberaliter; & merè voluntariè, idque etiam antequam quis mutuet; aut inter mutuandum, aut omnium tutiſſime poſt mutuum jam datum, eum admonendo de gratitudine, vel beneficio viciſſim præſtando, nullam interim novam obligationem ei imponere intendens. Ita ex communior DD. Molin. *to. 2. diſp.* 305. Lugo *diſp. 25. de Juſt. ſect. 4. n.* 30. Dian. *p. 1. tr. 8. de contract. reſ.* 62. Ratio eſt: quia ejuſmodi gratitudinem intendens, & petens, rem licitam, & honeſtam intendit, & petit: Quidni enim, quod licite poteſt intendi, etiam licitè poſſit explicari verbis: & talis petitio, vel inſinuatio non reddit donationem involuntariam; quia adhuc ſpontè gratis datur, etſi rogatus det; ergo nec reddet acceptionem injuſtam per ſe loquendo. Verum quidem eſt, quod ſi mutuator mentionem faciat de aliquo ultra ſortem dando, vel præſtando, & maximè antecedenter ad mutuum, vel in ipſo contractu mutui, ſubeſſe periculum, & præſumptionem uſurariæ intentionis, & pacti impliciti, ut etiam mutuatarius non cenſeatur ſpontè dare, ſed rubore, vel neceſſitate compulſus (quo caſu vera eſt oppoſita Sententia *Richar. Cajetan. Medinæ*, & aliorum apud *Lug. cit.* fatentium, id eſſe uſuram mentalem) Interim tamen certum eſt, reipſa illam abeſſe poſſe, ut animus ſit & dandi, & accipiendi tanquam liberale donum in compenſationem præſtiti beneficii mutuationis, ut etiam fatetur *Lay.* ſup. cit.

III. At, quid ſi pactum fiat cum mutuatario, ut is det, vel 34
faciat aliquid ex gratitudine pro mutuo accepto? Reſp. cum diſtinctione. Si pactum fiat per modum ſimplicis conventionis, & conſenſus liberi, ut mutuatarius ex mera liberalitate, & purè voluntariè aliquid det, vel faciat abſque ulla impoſita obligatione Juſtitiæ, per ſe loquendo, & ſpeculativè illicitum, & uſurarium non eſt æquè, ac in caſu priori. At verò practicè loquendo omninò diſſuadendum, & explodendum eſt ejuſmodi pactum (ſicut & ſimplex petitio, præſertim importunior) ut omnes advertunt, & ſeriò monent: hic enim multò magis ſubeſt præſumptio intentionis uſurariæ, & nimium periculum, ne imponat obligationem, & onus involuntarium mutuatario: nam ut eo caſu verè effugiatur periculum injuſtitiæ, neceſſe eſt, ut mutuatarius omninò voluntariè, & liberaliter aliquid det, vel faciat: quod certè vix continget poſito tali pacto, præſertim quando is timet, ne alioquin alia vice difficulter mutuum impetret. Qua re practicè hæc doctrina omninò comprehenſa videtur in propoſitione 42. damnata ab Innocentio XI. *Uſura non eſt, dum ultra ſortem aliquid exigitur tanquam ex benevolentia, & gratitudine debitum: ſed ſolùm, ſi exigatur tanquam ex juſtitia debitum.*

Quòd ſi verò pactum ineatur obligans mutuarium, ut 35
omninò aliquid det, vel faciat ex gratitudine, ſeu ut mutuatarius obligatus ſit viciſſim beneficium præſtare, non quidem ex obligatione juſtitiæ, ſed ſolius gratitudinis, & naturalis æquitatis tanquam antidoron (quidquid concedant. Covarruvias, & alii cum Leſſ. *L. 2. c.* 10. *dub.* 8.) omninò illicita, & clara uſura eſt ab Innocentio XI. damnata; quia ſic clarè mutuatario ſuperaddit obligationem, & gravamen aliquod. Quòd autem dicas, non eſſe obligationem ex juſtitia, ſed gratitudinis tantùm, videtur implicare contradictionem: quia virtus gratitudinis ad poſitivè compenſandum beneficium acceptum, per ſe, ſecluſa alia lege, leviſſimè obligat, ſolo morali debito, & tantùm generaliter ad qualecunque beneficium viciſſim præſtandum pro ſuo placito: ergo ſi pacto expreſſo mutuatarius obligatur, & graviùs, & determinatiùs ad certum beneficii genus præſtandum ratione mutui, jam ipſi imponitur ratione mutui novum onus, & obligatio nova, quod ipſum ſufficit ad uſuram: atqui illa nova obligatio ex pacto non poteſt eſſe niſi obligatio juſtitiæ; ergo tunc erit ex juſtitia, & per ſe non erit ex Juſtitia, & mutuatarius non gratis ex gratitudine, ſed obligatus ex juſtitia daret, quod implicat; quia juxta Jura nemo in neceſſitate liberalis exiſtit. Vide Laym. *lib. 4. tr. 10. c. ult. n. 9. de Simonia.* Unde adhuc multò magis falſum eſt, quod docet Adrianus, & alii quidam: quòd ſi mutuatarius ex gratitudine obligetur ad aliquid dandum, poſſe id deduci in pactum, quo ſtrictiùs, hoc eſt ex juſtitia obligetur; eò quòd tunc iſta nova obligatio non æſtimetur à mutuatario. Falſum utrumque; quia reverà iſta nova obligatio inducit gravamen pretio æſtimabile. Nec verum eſt, id à mutuatario ſemper parvi æſtimari. Quòd ſi tamen reverà parvi, vel nihili æſtimet, & nos conſentiemus infrà.

Quid tandem, ſi mutuator nolit, vel ſignificet ſe nolle 36.
mutuare, niſi mutuatarius viciſſim velit beneficium præſtare, aliquid dando, vel faciendo v. g. apud ipſum tantùm merces emere, molere &c. de quibus *ſect. ſeq.*? Iterùm diſtinguendum eſt: Si enim petatur ex vi mutui; hoc eſt, tanquam debitum pretium mutui ex pacto, ipſiſſima uſura eſt, juxta latè dicenda *ſect. ſeq.* Si verò ſolùm petatur, ut conditio mutuandi, vel mutuum continuandi, non erit uſura, ut plurimis citatis etſi non ita diſtinguentibus, diſtinctè docent Molin. *to. 2. diſp.* 308. *n.* 7. Laym. *hic c. 16. de contract. n.* 3. Lugo *diſp.* 25 *ſect.* 5. *n.* 52. Dian. *cit. reſ.* 60. Ratio diſparitatis eſt: quia petere aliquid pro mutuo, ut pretium ex pacto, eſt inducere utrinque obligationem, ut mutuator obligetur dare, vel continuare mutuum, & mutuatarius reddere tale quid pro pretio ultra ſortem, quod clarè uſurarium eſt: petere verò aliquid pro mutuo, ut conditionem mutuum continuandi, eſt ſolùm petere ab altero cauſam, vel motivum congruum, ut velit mutuare, quod alioquin juſtè poſſet nolle abſque omni obligatione nova introducta; quod ſanè ex ſe malum non eſt: ſicut enim quis juſtè poteſt negare ei mutuum, quem anteà pro præſtitis beneficiis ingratum expertus eſt, v. g. quia tibi prius mutuanti alter poſteà petenti mutuum negavit: ita juſtè poteſt nolle mutuare illi, quem prævidet poſteà ingratum futurum, v. gr. non mutuare, ergo explorandum, an juſtè poteris ponere ejuſmodi conditionem: v. gr. volo tibi quidem mutuare pecuniam, vinum &c. ſed etiam ſcire volo, an ſis futurus gratus, & cùm indiguero, etiam velis mutuare frumentum,

vel

vel aliud beneficium præſtaro: Si velis, paratus ſum mutuare nunc, vel mutuum prolongare tanquam grato, interim nec me, nec te ad aliquid obligando: ſi nolis, & ego juſtè tibi nego mutuum tanquam ingrato. Licèt autem hæc, re ipſa veriſſima ſpeculativè, in praxi tamen admodùm periculoſa ſunt, ne ſubſit uſuraria intentio, adeòque ante factum cautè conſulenda, poſt factum vero accuratè inquirenda, & diſtinguenda à Conſeſſario, ut benè monent *Laym. & Lug. l. c.* Tandem ad gratitudinis titulum commodè referrimus breviter

Opus aliunde debitum.

37 JUſtè ratione mutui à mutuatario exigitur id, quod is aliundè tibi certò debet ex juſtitia. E.g. certò debes mihi 100. ex mutuo, empto &c. jam rursùs exigenti mutuo tibi alia 100. ſed eo pacto, ut ad certum terminum reddas ſimul, & alia 100. ex juſtitia debita; juſtè exigo. Ex *Molin. cit.* ac communi. Ratio eſt: quia tunc non peto illa alia 100. ex vi mutui, ſed ex vi alterius debiti juſtitiæ ante mutuum contracti. Eadem eſt ratio, ſi mutues Judici ex pacto, ut in certa cauſa tandem juſtam ſententiam ferat, & ſic de ſimilibus. Atque hinc infert Petrus Navar. *lib.* 3. *c.* 2. *nu.* 147. te poſſe mutuare cum uſura ei, cum quo juſtum bellum geris, ſicut enim vi & bello illum ſpoliaro potes, ita & uſuris, ait Tamb. *l.* 8. *Decal. tr.* 3. *c.* 8. §. 2. *n.* 10.

38 At, quid ſi opus debitum ſit ex charitate tantùm (E.g. es Medicus, certò deberes mederi gratis, ac ſuccurrere huic pauperi ægroto in extrema prope jam neceſſitate) ego tibi ita petenti mutuo 20. ſed eo pacto, ut ultra ſortem mihi debitam, tu medearis dicto pauperi, cùm alius non adſit, qui poſſit: an licitè ſic exigo? Negat Petr. Nav. *cit. n.* 353. hac ratione: quia ſic imponerem ipſi novum onus ex juſtitia cùm ille ante ſolùm obligatus fuerit ex Charitate. Sed rectiùs affirmat *Molin. cit. diſp.* 309. Ratio eſt: quia cum Medicus abſolute mederi eo caſu obligatus ſit ex Charitate, parùm ſuperaddit, qui addit etiam obligationem ex juſtitia, ut proinde moraliter non cenſeatur ſuperaddi novum onus. Dixi autem in eodem caſu, *quando certo debes*: Secùs enim dicendum, ſi dubie tantùm deberes, clara enim eſſet injuſtitia certò exigere, quod dubio ſolùm debetur, ut contra Caramuel. bene docet Tamb. *l.* 9. *c.* 1. *de mut. & uſur. c.* 3. §. 8.

§. II. *Onus ſuceptum à mutuante; vel alius contractus juſtus mutuo adjunctus.*

I. Obligatio mutuandi.

39 JUſtus eſt titulus accipiendi aliquid ultra ſortem pro ipſa obligatione mutuandi inpoſterùm, quoties volueris; vel pecunia indigueris, aliaque re. Juſtus ſcilicet eſt contractus ille oneroſus innominatus, *do, ut des*, quo quis alteri ſe obligat ad mutuandum in futurum quoquo tempore, ſed cum reciproca obligatione, ac pacto ſolvendi aliquod pretium, aut præſtandi reciprocum beneficium. *Ratio eſt*: quia reverà illa obligatio eſt onus grave, & pretio æſtimabile, nulli gratis debitum, & omninò diſtinctum à mutuo ipſo. Unde eſt praxis multorum locorum, ut nummularius ſolvatur pretium pro ejuſmodi obligatione mutuandi quibuſcunque, & quandocunque petentibus, debitamque cautionem reſtituendi petentibus. Ex communi Molin. *diſp.* 318. Laym. *c.* 16. *n.* 8. Quia juſta meritò cenſentur ejuſmodi pacta: promitto, ac obligo me tibi mutuare pecuniam, ſi viciſſim obliges te mutuare frumentum, merces apud me emere, aut aliquid ſimile præſtare: non enim tunc exigitur talis pretio æſtimabilis obligatio ex mutuo præſtanda, ſed ex prævia ſuſcepta obligatione mutuandi, non minus pretio æſtimabili. Rectè autem admonet poſt Molin. Lug. *diſp.* 25. *ſect.* 4. Si talis obligatio mutuandi ſuſcipiatur immediatè ante ipſum mutuum, ad nihil obligare poſſet alterum: quia tunc eſſet nullius momenti, nec pretio æſtimabilis: ille enim qui vult jam ſtatim mutuum dare, vel vendere, pro nihilo reputat, ſe obligari ad hoc. Unde vanus, & uſurarius eſſet contractus, ſi quis diceret mutuum petenti per annum: nolo aliquid recipere pro mutuo, ſed gratis mutuo tibi ad menſem unum; deinde me obligo etiam ad mutuandum pro menſe ſecundo, tertio, reliquis; at pro hac obligatione in ſingulos menſes aureum peto: quia hoc mutuum cum tali obligatione ab initio eſt verum mutuum per annum; vult enim ſimul dare per annum, adeòque obligationem immediatè ad unctam pro nihilo habere debet, tanquam pretio non æſtimabilem.

II. *Labor, vel expenſæ in mutuando.*

40 JUſtus eſt titulus accipiendi aliquid ultra ſortem in mutuo ratione notabilis laboris in mutuando; ut in numerando magnam quantitatem pecuniæ, triticum, vel vinum menſurando, vel etiam de loco ad locum transferendo ob eandem rationem ſuprà; aut ſi etiam expenſæ in mutuo fieri debeant pro famulis &c. inde enim juſtus, & à Leone X. in Conc. Later. approbatus eſt Mons Pietas in Italia; nimirùm ſumma grandis pecuniæ piorum legatis, vel collationibus collecta, ex qua ad impediendas uſuras Judæorum pauperibus civibus, vel ruſticis mutuum datur in annum, relicto interim pignore, quod, cum ſolutio fit, redditur pro exiguo auctario v.g. uno pro centum, quantum ſcilicet requiritur ad miniſtrorum montis ſuſtentationem: ſi autem ſolutio non fiat, pignus venditur, & retenta ſorte cum illo exiguo auctario, reliquum domino redditur. Omnino pium, & juſtum eſt. Similiter juſta negotiatio eſt in Germania noſtra, cùm Mercator, vel civis nummoſus pecunias paratas habere debet mutuandas opificibus, v.g. textoribus &c. relicto pignore, v.g. ipſa tela, vel opere fabrifactoris, ut poſteà ſolutio fiat cum auctario, communiter groſſo in ſingulos florenos: quod nimirùm auctarium non recipitur ratione mutui, ſed ratione obligationis, laboris, & curæ ſuſceptæ in gratiam mutuum petentium, ut nimirùm civis ille toto anno pecunias in promptu habeat, iiſque mutuatis interim careat, ſæpè non ſine lucro majori ceſſante, vel periculo, ut quocunque tempore adventantes in domum admittat, pecunias numeret &c. quæ omnia ſunt pretio æſtimabilia, & nulli gratis debita: ergo juſtè lucro aliquo proportionato compenſanda.

III. *Pactum aſſecurationis.*

JUſtus, & ab uſura liber eſt contractus, quando mutuans 41
pecuniam v.g. mercatori ad nundinas, ſuſcipit in ſe periculum pecuniæ, & pro eo periculo ſuſcepto exigit aliquid ultra ſortem; dummodo mutuatarius ultra contractum mutui, ſpontè conſentiat in illum alium contractum aſſecurationis, aut ipſemet ita petat, quia res mutuata jam erat in dominio mutuatarii ex mutuo, & ſicut ab aliquo alio, ita & ab ipſo mutuante poteſt petere ejus aſſecurationem, toto illo itinere, & ſicut alius tertius, ita & ipſe mutuator poteſt petere pretium pro iſta aſſecuratione, qui certè non ſit deterioris conditionis ex eo quòd mutuet. Secùs dicendum, ſi mutuator ex vi mutui præſtiti obligaret mutuatarium ad illum alium contractum aſſecurationis pro pretio ineundum: tunc enim uſura committeretur. Communis Theologor. Navar. *c.* 17. *n.* 284. Molin. *cit. diſp.* 318. Laym. *c.* 16. *n.* 13. Lug. *diſp.* 25. *ſect.* 6. Contra Canoniſtas communiter in *cap. naviganti, de uſura*, ubi reſpondet Pontifex: *Naviganti, vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem pro eo, quod ſuſcepit in ſe periculum, recepturus aliquid ultra ſortem, uſurarius eſt cenſendus*. Sed commodè intelligitur in ſecundo ſenſu jam conceſſo, quando ſcilicet mutuator ad id obligaret mutuatarium, non item ſi ſpontè conſentiat, vel ultrò petat. Sed magis placet conjectura Bernartii apud Laym. *cit.* mendum irrepſiſſe in textum omiſſione particulæ *non*: ut legendum ſit: uſurarius *non* eſt cenſendus; quod clarè colligitur ex contextu ſequenti, qui ſic habet: *Ille quoque, qui dat decem ſolidos, ut alio tempore totidem ſibi grani, vini, vel olei menſuræ reddantur; quæ licèt tunc plus valeant, utrum plus, vel minus ſolutionis tempore fuerint valituræ, veriſimiliter dubitatur, non debet ex hoc uſurarius reputari.* Notas? hic *quoque non*; ergo nec prior.

IV. *Aliuſve contractus adjunctus.*

SI cui mutues pecuniam auream, vel argenteam majoris mo- 42
netæ, ut ipſe poſſit reddere argenteam, vel minoris ſortis, juſtè accipis ultra ſortem; tunc enim mutuo accedit contractus cambii realis, cujus taxam conſuetam juſtè accipis, & exigis. Idemque eſt; ſi Paſſavii mutues pecuniam Titio Romæ degenti conſignandam: tunc enim accedit mutuo contractus cambii localis. Item ſi mutues amico 100. aureos, & ſimul ſuſcipias onus, illos pro ipſo expendendi, coemendo merces, ſolvendo debita &c. poteris ſaltem aliquid proportionatum accipere; quia novo contractu *facio, ut des*, ſuſcipis onus omninò pretio æſtimabile. Huc ſpectat, ſi mutuum degeneret in ludum ſortis: v.g. numeras Titio 100. aureos eo pacto, ut, ſi moriaris intra ſpatium 10. annorum, nihil reſtituas, ſi ſupervivas, reſtituas duplum: licitus eſt contractus; cùm ſit par periculum amittendi, vel lucrandi ideoque non eſt contractus mutui, quòd in omni eventu reſtitui debet, ſed eſt contractus ludi ſortis, qui per omnes eſt licitus. Perperàm ergo *Sylveſt. Armilla*, Angelus noſter *v. uſura*, hunc contractum vocant uſurarium; cùm reverà non ſit mutuum, quod ſolùm eſt ſedes uſuræ, ut obſervat Tamb. *l.* 8. *tr.* 3. *c.* 8. §. 5. *n.* 6.

§. III. *Lucrum ceſſans.*

JUſtus titulus in mutuo exigendi, & acquirendi, vel acci- 43
piendi aliquid ultra ſortem, eſt *lucrum ceſſans*, cùm ſcilicet quis mutuum dando amittit occaſionem lucrandi ex ſua pecunia, qua poterat ſibi cenſum, domum, agrum &c. emere, aliave negotiatione licita lucrum quærere: illud enim

lucrum

lucrum debitæ æſtimatur; ut ſi mercator mille florenis, quos tibi mutuò dat, æſtimatis omnibus certò lucrari poſſet ſexaginta, hos ipſos à te ſtipulari poteſt, atque in pactum deducere, ut ſuo tempore una cum ſorte, ſeu capitali ei reſtituas: ita contra D. Thom. 2. 2. *q.* 78. *ar.* 2. *ad* 1. *Abulenſem, Durand. Innoc. Sot.* jam communiſſima, & receptiſſima Sententia DD. quos latè citant, & ſequuntur Molin. *t.* 2. *diſp.* 3. 16. Leſſ. *lib.* 2. *c.* 20. *n.* 80. Laym. *lib.* 3. *tr.* 4. *c.* 16. *n.* 8. Lug. *cit. diſp.* 25. *ſect.* 6. §. 1. *n.* 90. & reverà etiam Scotus noſter 4. *d.* 15. *q.* 2. *a.* 2. *n.* 18. malè ab Adverſariis in oppoſitum citatus; licèt enim ibi apertè non diſtinguat de damno emergente, & lucro ceſſante, ut alii, dum tamen abſolutè aſſerit: licitum eſſe deducere in pactum intereſſe, manifeſtè ſentit etiam lucrum ceſſans poſſe in pactum deduci, quia reverà hoc quoque eſt intereſſe non minus, quàm damnum emergens. Ratio eſt: quia ſpes certa lucri, qua ſe privat mutuans in gratiam mutuatarii, pretio æſtimabilis eſt: & nulli gratis debita: ergo ejus compenſatio exigi, atque etiam in pactum deduci ſemper poteſt, cùmque tu, mutuatarii hujus jacturæ ſis cauſa, omnia reſarcire teneberis. Cæterùm ut juſtè exigatur in mutuo hoc lucrum ceſſans, tres communiter requiruntur conditiones.

44 *Prima conditio eſt:* quod mutuum datum ſit vera cauſa ceſſantia lucri, ut ſcilicet ideò tibi lucrum ceſſet, quia mutuum das, alioquin non ceſſaturum, adeòque requiritur, quòd pecuniam, vel rem mutuo dandam jam ad negotiandum, vel lucrandum deſtinaveris; alioquin ſicut nullum intendiſti, vel ſperaviſti lucrum, ita mutuum tibi non erit cauſa ceſſantis lucri, conſequenter pro eo nihil exigere poteris. Addunt tamen DD. cit. *Molin. Leſſ. Laym. Lugo*, tametſi mercator alias pecunias in arca ſervet ex qualibet cauſa, & negotiationi deſtinaverit alias certas, quas poſteà mutuo dat, adhuc poſſe exigere lucrum ceſſans, quod reverà tunc illi ceſſat ratione hujus pecuniæ: quia defacto hæc pecunia fructificatura erat, & non alia illa in arca ſepoſita. Quin imo probabile cenſent *Laym. & Lug.* cum *Leſſ. cit.* quod, etſi quis pecunias ſuas defacto nulli negotiationi deſtinarit, voluiſſet tamen deſtinare, ſed ideo noluit, & apud ſe ſervavit, quia ſcivit aliquos à ſe mutuo petituros, adhuc compenſationem lucri ceſſantis exigere, & recipere poſſet, quia reverà in gratiam mutuatariorum lucro alioquin ſperato abſtinuit; & defacto reverà mutuat id, cujus carentia eſt cauſa, ut ſibi illud lucrum ceſſet: & licèt tunc mutuum non ſit cauſa immediata lucri ceſſantis, quando jam tranſiit opportunitas lucrandi, eſt tamen cauſa mediata; quia, ut alteri mutuarem, cum damno meo pecuniam à ſtatu fæcundo ad ſtatum ſterilem tranſtuli, prudenter exiſtimans, id alios cupere, & ratihabituros. Vide *Lugo cit.* de hoc latè, & doctiſſimè diſſerentem; quamvia moneat Confeſſarios, ut hic in conſiliis cauti ſint: neque enim in praxi eſt facilè concedendum, ob periculum palliandi uſuram. Denique ſi mutuans dubius ſit, an talem pecuniam alioquin negotiationi deſtinaſſet, necne, non poterit tunc accipere hoc lucrum ſaltem totum, ſed ad ſummum aliquid pro ratione dubii à prudenti viro decernendi, ut obſervat Tambur. hic *lib.* 9. *tr.* 1. *c.* 3. §. 4. *n.* 3.

45 *Secunda* eſt, ut ſervetur æqualitas, ut ſcilicet non exigatur ultra ſortem, niſi quantum iſtud lucrum ceſſans valere poteſt, detractis expenſis faciendis, vel æſtimatione periculi, ac incertitudinis lucri, judicio viri prudentis: quia lucrum in ſpe minùs valet, quàm lucrum in re, hinc quando lucrum eſt dubium, ſeu ſub periculo; aut quando tu non eras voluntate firma negotiandi, cùm neſcires occaſiones ſuperventuras, certè multo minus accipere poteris judicio experti viri. Sed nunquid etiam deducere debebis æſtimationem laboris tui, quem aliàs adhibere deberes in negotiando tuis pecuniis, vel aliis rebus, quas modò alteri mutuas? Affirmant multi. Multi negant. At *Leſſ. & Lug.* commodiùs ita diſtinguunt. Si mutuans non velit laborem ſuum pecunia redimere, ſed potiùs velit laborare, quàm aliquid lucri amittere, poterit totum lucrum ceſſans exigere etiam comparato labore, nihilo pro eo detracto. Si autem laborem ſuum parte lucri redimere velit, debet eam partem de lucro detrahere. *Ratio eſt*. quia quoad compenſationem lucri ceſſantis accedit mutuo contractus innominatus: ſcilicet do tibi tantum ultra ſortem, ut aliunde non lucreris, & inſuper à labore vaces: ſi ergo alter dicat: non curo de meo labore, ſed omnibus modis lucrari volo, tunc totum lucrum ceſſans exigere poterit: ſi verò acceptet vacare à labore, tunc partem lucri labori reſpondentem neceſſariò remittere, & detrahere debet; aliàs mutuatarius nimium ſolveret, ſcilicet pro toto lucro, & ſimul pro labore, cùm tamen otium concedatur ipſi volenti, ut acutè arguit Lugo *cit. n.* 98. Cùm ergo labor ei involuntariè ceſſet propter mutuum tibi datum, non erit privandus lucro illi labori in negotiando correſpondente; quemadmodùm juſtè vulnerans pauperem opificem, tenetur ei compenſare totum ferè lucrum ceſſans, etſi is jacens in lecto otietur; quia involuntariè otiatur, & omninò laborare mallet, & lucrari: ex altera autem parte, quia communiter homo ceſſationem notabilis laboris emeret aliquo parvo pretio, ideò ejuſmodi pretium in propoſito erit deducendum.

Tertia eſt: ut de hoc opere ſcilicet lucro ceſſante compenſando præmoneatur mutuatarius, ut id in pactum deducatur: nam forta ſis ille ſub hoc onere mutuum accipere nollet. *Excipe:* niſi tu ad mutuandum cogaris, ut in ſimili de damno emergente mox dicam §. *ſeq.* Hoc autem pactum compenſandi lucrum duobus modis fieri poteſt. 1. Tunc ſtatim determinando lucrum mediocre, quod ex tua pecunia ſperas, deductis expenſis, & aliis ſuprà expreſſis. & huic lucro poſteà ſtandum erit, ſive tu plus, ſive minus, vel omninò nihil lucratus fuiſſes; quia par fuit periculum, & tanti vendidit illud lucrum mutuans, quanti tunc prudenter æſtimatum fuit: ergo tanta correſpondens merces erit danda. 2. Sic ut fiat pactum indeterminatè, ut tantum ultra ſortem detur, quantum mutuanti ceſſabit de lucro alioquin acquirendo: quantum autem lucri ceſſaverit, deprehendi poterit, vel ex eo, quod mercatores alii in ſimili negotiatione lucrati ſunt, vel ex eo, quod ipſe mutuans aliàs lucratus eſt in negotiatione ſimili per aliam æqualem pecuniam: ubi in foro conſcientiæ ſuam ipſe conſulat conſcientiam: in foro externo enim difficulter probari poterit, vel quòd ceſſaverit lucrum, vel quòd tantum ceſſaverit, ut docet Menoch. *de arbitr. lib.* 2. *caſu* 109. 46

Quartam conditionem meritò addunt RR. ut ſcilicet compenſatio lucri ceſſantis non ſolvatur ſtatim à mutuatario, ſed poſteà tempore convenienter, quo ſcilicet mutuans feciſſet illud lucrum, ſi non mutuaſſet. Ex communi Medin. Tolet. Molin. *diſp.* 316. Leſſ. *lib.* 2. *c.* 20. *dub.* 11. *n.* 99. Lug. *cit. diſp.* 25. *ſect.* 6. §. 1. *n.* 106. & alii apud ipſum. Ratio eſt: quia ſi lucrum ceſſans ex mille mutuo acceptis ſint quinquaginta, & hos ſtatim ſolvas, reipſa non accipis mutuo mille, ſed tantùm 950. quibus non reſpondet tantum lucrum, ſed aliquid minus. Intellige tamen, niſi aliquid aliud addatur, quo id juſtificari poſſit. Leſſ. *cit. n.* 100. hoc remedium ſuggerit, ut v. g. mutues alteri 1000. ita tamen, ut cum intereſſe lucri ceſſantis mutues ſolùm 950. reliquos 50. ſine intereſſe: hos 50. ſtatim recipere poteris ſine injuſtitia pro intereſſe 950. tunc enim mutuatarius non ſolvet lucrum ex ipſa ſumma mutuata cum intereſſe, ſed ex alia. neque is plus æquo gravabitur, cùm alioquin poſteà deberet certò ſolvere illos 50. & unus nunc anticipato dandi compenſari ſufficienter videtur ex eo, quòd reliqui 950. deinceps gratis tibi mutuati maneant. Subtilius remedium ſuggerit Caram. *l.* 1. *Theol. Mor.* 155. ut fiant duo contractus, unus mutui, alter venditionis lucri ſperati. Alium craſſum modum excogitavit *Azorius*, ut nimirùm illud intereſſe ſtatim ſolvatur non in pecunia, ſed in alia re æquivalenti, vino, frumento &c. ſed hoc certè improbabiliter, cùm ejuſmodi res data utique vicem pecuniæ ſubire debeat. Vide latè *Molin. & Lug. cit.* 47

§. IV. *Damnum emergens*.

Juſtus eſt titulus, in mutuo accipiendi aliquid ultra ſortem, *damnum emergens*: idque duplex aut *intrinſecum* ipſi rei mutuatæ; ut ſi in Vere mutues frumentum reſtituendum in Autumno, quando minùs valebit, aut *extrinſecum*, ſeu aliunde proveniens; ut ſi pecuniam deſtinatam emendo frumento, vel vino tempore abundantiæ, mutuo des, unde poſteà carori pretio emere cogaris; aut ex abſentia pecuniæ mutuatæ res tuas viliori pretio vendere cogaris, ob occurrentes neceſſitates: & ejuſmodi damni debitè æſtimati compenſationem juſtè à mutuatario ſtipulari, atque in pactum deducere poteris. Ita communiſſima DD. cum D. Thom. 2. 2. *q.* 78. *a.* 2. *ad* 1. & expreſsè Scotus *cit.* 4. *diſt.* 15. *q.* 2. *a.* 2. *n.* 18. quem miror iterùm ab Adverſariis in oppoſitum citari, cùm tamen expreſsè dicat: *Debitor, ex cujus non ſolutione creditor notabiliter damnificatur, tenetur de Juſtitia ſatisfacere creditori de intereſſe &c.* Quæſo, lege: & poſt eum, optimè Barth. Maſtrium *Theol. Mor. diſp.* 5. *q.* 2. *a.* 3. Ratio ſolidiſſima eſt: quia ratio naturalis manifeſtè dictat ut nemo obligetur cum ſuo damno beneficium præſtare alteri, & major ſane ratio eſt de damno emergente, quàm de lucro ceſſante, quæ in hoc ſolùm differunt, quòd damnum emergens afferat jacturam eorum, quæ habebas, & lucrum ceſſans afferat jacturam eorum, quæ habere poteras, & nondum habebas: ſi ergo poſſum paciſci de indemnitate quoad ea, quæ non habui, ſed tantùm habere potui, quanto magis de indemnitate eorum, quæ jam habeo, & ratione mutui in gratiam mutuatarii damno exponere debeo: licèt ergo nihil accipere poſſim ultra ſortem ex mutuo præciſè, tamen omni jure mutuando poſſum me ſervare indemnem, & nullo jure in propoſito teneor pati damnum in gratiam mutuatarii: ergo omni jure poſſum paciſci de mea indemnitate, ſeu damno emergente compenſando, neque tunc reverà exigo aliquod ultra ſortem: ſi enim mutuo tibi centum, & 48

inde

inde debeo incurrere damnum in decem, reipſa mutuo tibi centum, & decem: ergo tantundem juſtè exigere poſſum, atque paciſci etiam ante mutuum pactum à die contractus celebratum, quia juſtam rem poſco. Scotus autem *loc. cit. art. 3. n. 26.* (ubi communiter in oppoſitum citatur) dum ibi ad objectionem ſibi formatam ait. *Si non vult damnificari, pecuniam ſibi neceſſariam reſervet, quia nullus eum neceſſitat ad faciendam miſericordiam proximo, ſed ſi vult miſericordiam facere, neceſſitatur ex divina lege, ut non faciat eam vitiatam*: adeòque quòd vel mutuator non debeat mutuare, vel ſi mutuat, debeat abſque ejuſmodi obligatione mutuare &c. ſolùm vult, nihil accipi poſſe pro mutuo præcisè, improbans damnum prætextum ab uſurario, quo exigit aliquid ultra ſortem intuitu ipſius mutui, & hoc eſt, quod lex divina prohibet; non verò negat, nec improbat hos titulos damni emergentis, lucri ceſſantis, & alios pretio æſtimabiles, quin propter eos licitè poſſit mutuator aliquid ultra ſortem accipere ad ſe indemnem ſervandum; nam mox ſuprà *art. 2. num.* 18. explicat tres caſus, in quibus licitum eſt aliquid ultra ſortem accipere, ſecundum caſum ait, eſſe ratione damni emergentis, vel lucri ceſſantis, & ait, debitorem in tali caſu teneri in conſcientia ultra ſortem ad intereſſe, quæ verba clariora eſſe nequeunt.

49 Porrò, ut juſtè, & licitè exigatur ejuſmodi compenſatio damni emergentis: itidem tres requiruntur conditiones. I. Ut mutuum ſit reverà cauſa hujus damni, idque ratione mutui dati certò tibi eventurum ſit, vel eventurum rationabiliter timeatur, neque aliter impediri poſſit: ſi enim mutuans habeat alias pecunias, aut illas facilè comparare queat, quibus impedire poſſit damnum ſuum: cur illud damnum tribuat mutuatario, aut ratione damni illius exigat aliquid ab ipſo, cùm reverà mutuum non ſit cauſa illius damni? Ita omnes cum Navar. *c.* 17. *n.* 211. II. Ut iterum ſervetur æqualitas, & juxta damnum, vel damni periculum æquale pretium detur, neque id excedat limites damni. *Rurſus omnes*. Cùm autem incerta plerumque ſit æqualitas damni, quod tibi ex mutuo alteri dato eventurum ſit, id omnibus conſideratis expendet vir expertus, juxta modò ſuprà dicta in ſimili de lucro ceſſante. III. Ut mutuatarius expreſſè præmoneatur, ſeu quod idem eſt, ut ab initio pactum fiat de ejuſmodi damno emergente compenſando, fortaſſis enim is nollet cum eo onere mutuum recipere: ſi ergo taceas, cenſeberis id condonare, & nihil in pactum deduxiſſe: tametſi poſteà damnum ex mutuo dato incurras: nullam amplius compenſationem poteris poſtulare, ut rectè monet Laym. *cit. nu.* 10. Excipe tamen, niſi ab altero potente, Principe v. g. ad mutuandum coactus fueris, coactio enim illa ad mutuandum meritò cenſetur implicitus conſenſus ad omnia, quæ mutuans patitur, compenſanda. Idemque dic de Lucro ceſſante. Ex communi Laym. ibid. Tamb. *cit.* §. 3. *n.* 3. Itaque ſicut quoad lucrum ceſſans, ita etiam quoad damnum emergens in mutuo fit alius contractus innominatus natura ſua juſtus, *facio, ut des*: utpotè in gratiam tui mutuans deſiſto ab hoc lucro, hoc vel illud damnum ſubeo, ut ultra ſortem reddendam des mihi 10. florenos: poteſt autem hoc pactum dupliciter fieri. 1. Sic, ut mutuatarius ſe obliget ad compenſandum iſtud damnum, cùm contigerit, quodcunque illud futurum ſit; idque juſtiſſimè ſervatis conditionibus. 2. Sic, ut ſtatuatur certa quantitas juſta, mediocris, attentis circumſtantiis, & quantitate damni probabiliter emerſuri, juxta ſecundam conditionem, & hanc taxam acceptatam poſteà ultra ſortem reddere, obligabitur abſolutè mutuatarius, & mutuans juſtè recipiet, ſive damnum majus, ſive minus, ſive fortè nullum emerſerit, quia æquale eſt periculum, ut in ſimili ſuprà dictum de lucro ceſſante.

50 Nota autem hic per omnem modum non ſemper loqui de damno emergente, & lucro ceſſante pro tempore ipſius mutui conceſſi, quo ſcilicet ex conventione durat mutuum uſque ad terminum præfixum, quo mutuum debet reddi: aliud eſt intereſſe ſeu lucrum ceſſans, & damnum emergens mutuanti ex culpabili mora ſolutionis, quando ſcilicet mutuatarius poſt terminum præfixum in mutuo jam impletum, eſt in culpabili mora ſolvendi, eoque conſequenti tempore mutuanti verè ratione mutui non ſoluti damnum emergit, vel lucrum ceſſat. Et de hoc intereſſe compenſando ex culpabili mora debitoris generaliter in quovis debito ex delicto, & re accepta ex quovis contractu, adeòque etiam mutuo, ex profeſſo latè egimus *tract. 4. c. 3. ſect. 3. quando reſtituendum*, præſertim §. 6. Ex dictis incidentaliter.

51 *Reſolves* hoc dubium; ego à te mutuo accepi 100. ea lege, ut propter verum tuum intereſſe, ſcilicet lucrum ceſſans, vel damnum emergens, reſtituam tibi 100. & 10. poſſumne mutuare hæc eadem 100. alteri, ut ab illo recuperem illa 10.? Reſp. *cum diſt.* ſi enim ſupponas, propter mutuum à te tertio datum tibi emergere ſimile damnum, vel ceſſare lucrum, poteris ſimiliter illud lucrum exigere mutuando, ſervatis conditionibus prædictis. Si verò ſupponas, nullum tibi emergere damnum, vel ceſſare lucrum ex mutuo illi tertio dato, non poteris illud lucrum exigere ab illo tertio mutuatario ex eo prætextu, quod mihi primo mutuanti tantùm debeas; nam finge, me tibi vendidiſſe equum injuſtè 100. aureis, cùm vix valeat 60. poterisne ideò tu eundem equum alteri ſic injuſtè vendere, ut exceſſum pretii à me tibi ablatum recuperes? Certè non. Idem eſt in propoſito & ratio reſponſionis patet ex dictis, quia quando quis patitur damnum ex mutuo alteri dato, juſtum eſt, ut alter compenſet: ſi eſt cauſa illius novi damni, injuſtum autem ſi cauſa non ſit: at in prima ſuppoſitione tertius mutuatarius eſt cauſa tui novi damni: juſtè ergo ſolvet: in ſecunda verò ſuppoſitione non eſt cauſa illius damni, ſed ego: cur ergo ille ſolvet?

§. V. *Periculum ſortis, difficultas recuperandi, &c.*

Juſtum eſt in mutuo accipere aliquid proportionatum ultra ſortem, quando rationabiliter timetur periculum amittendi ſortem, vel non niſi difficulter, aut cum expenſis 52
recuperandi: idque ex conditione ipſius mutuatarii quippè qui ſit homo dubiæ fidei, pluribus debitis obſtrictus, cui probabiliter periculum timeri poſſit, ne deficiat in ſolvendo, aut non niſi cum expenſis, aut magna moleſtia debitum ab ipſo recuperari poſſit. Ita contra *Sotum*, *Nav.* & alios non paucos docet communior DD. *Sylveſt. Medina*, *Petr. Nav. Valentia*, *Sa*, *Mol. Leſſius*, *Laym. cit.* Lug. *diſp.* 26. *n.* 81. Diana *par. 1. tract. de controv. reſol.* 37. Ratio eſt, quia ſine dubio pretio æſtimabile eſt, quod mutuans ſubeat periculum amittendi ſuam ſortem, ſeu pecuniam mutuatam, quod toto tempore mutui moleſtiam paſſurus ſit, fortè etiam expenſas ad recuperandum facturus: certè quilibet prudens mallet 10. florenos donare, quam 100. tali homini incurio, vel periculoſo credere, ſeu mutuare; ergo eius compenſatio juſtè exigi poterit: accedit enim etiam hic contractus innominatus natura ſua juſtus; ſubjiciam me huic periculo in gratiam tui, ſi dederis 10. *Confirmatur*. Si tibi locem, vel commodem equum, probabiliter timens, ne apud te hominem ſocordem, vel dubiæ fidei pereat, aut deterior fiat, nonne poſſum aliquid exigere, ac recipere ratione iſtius periculi? Omninò: ergo & in caſu noſtro. Certè ipſe Navar. hic nobis adverſarius *lib. 6. Conſil. 3. de uſur.* rectè defendit pactum, quo aliquis mercator in Syriam naviganti ita mutuavit 100. ut ſi navis pereat, nihil recipiat: ſin autem ſalva redeat 125. recipiat. Idemque Navar. c. 17. n. 255. cum communiſſima Sententia rectè docet, fidejuſſorem paciſci poſſe, ut ei aliquid à debitore reddatur, non ſolùm pro obligatione, quam in ejus gratiam ſuſcepit, ſed etiam multò magis pro periculo, quod interim ſubiit damni incurrendi, ut conſtat ex *L. hoc jure* 19. §. 1. *ff. de donat.* Quod etiam ipſi mutuanti conſentiente mutuatario licere dictum eſt *ſupra ſ. 2. num.* 41. Eadem omninò ratio eſt in caſu noſtro: ergo &c.

Dixi 1. *aliquid proportionatum poſſe recipi*: ſcilicet pro- 53
portione periculi majoris, vel minoris: nam aliquando eſt majus, aliquando minus periculum ob varias circumſtantias perſonæ mutuatariæ, propter longius, vel brevius tempus, quo mutuum debet reſtitui, vel quid ſimile; in quo meritò anguntur timorati fideles: & tamen nulla alia regula certior afferri poteſt, quàm judicium experti viri. Illud erit adjumento, ut videas, quanto pretio mercatores communiter ſimilem negotiationem aſſecurent, ſeu fidejubeant in foro, & exinde, quid poſſis tu in ſimilibus periculis expoſcere, perpendas. Interim jam vides mutuator quando apud te habes certum pignus pro aſſecuratione tui mutui, vel fidejuſſorem fideliſſimum: te non poſſe ex hoc capite periculi aliquid ſumere, quia tunc ceſſat periculum, & moleſtia conſequens. E contra tamen id ſolatii etiam habes, quòd, etiamſi tibi poſtea præfixo tempore totum mutuum rectè ſolvatur, poſſis nihilominùs dictum aliquod proportionatum exigere, & retinere: *Ratio eſt*, quia hoc exigis ratione gravaminis, quod certo ſubiiſti tolerando per annum, vel plures annos illud periculum, & timorem amittendi mutuum, ut benè docet Tamb. *de contract. lib. 9. tract. 1. cap. 3. ſ. 6. num. 4.*

Dixi 2. *quando rationabiliter timetur periculum &c.* Nam 54
ſi tale periculum timeatur irrationabiliter ex ſola puſillanimitate, vel diffidentia mutuantis, poſſe tunc aliquid accipi meritò negant DD. communiter. Molina *diſp. 36. n. 5.* Salas, & alii apud Lugo *cit. ſect. 6. n. 45.* Ratio eſt, quia tunc illius moleſtiæ, & timoris non eſt cauſa mutuum, ſed mutuantis falſa apprehenſio, & vitioſa diſpoſitio; cur ergo id luat mutuatarius innocens? alioquin certè, quò quis eſt meticuloſior, eò plus poſſet exigere, ex mutuo, qui eo majorem moleſtiam patitur. Debet ergo timor periculi niti aliqua ratione probabili ex parte mutuatarii, ita ut quilibet vir prudens, attenta qualitate mutuatarii, cæteriſque adjunctis, probabiliter queat dubitare, & timere ejuſmodi periculum non recuperandi ſortem. Quare ſi id non adeſt, & ſolùm adeſt falſa apprehenſio, vel diffidentia mutuantis

non

non erit juſta, & ſufficiens cauſa ad aliquid accipiendum: quemadmodùm in Marrimonio metus ex falſa apprehenſione conceptus non eſt ſatis ad illud irritandum, ut latè probat Sanch. *lib. 4. de matrim. diſp. . num.* 15. Ipſe tamen *Lugo cit.* contrarium innuit, ſed timidè, & aliorum judicio relinquens quem lege, ſi vacat.

§. VI. *Pœna Conventionalis.*

55 JUſtè, & licitè mutuo communi conſenſu apponitur pœna conventionalis à mutuatario ſolvenda, niſi ad terminum præfixum mutuum reſtituat: etiamſi nullum interim damnum emerſerit, vel lucrum ceſſaverit, aliudve periculum ſubſit mutuanti. E. g. Do tibi mutuum 100. aureos prò hoc anno; ſi in fine anni non reddideris, ſolves mihi in penam quinque aureos. Communiſſima DD. apud meos paſſim cum Scoto cit. *diſt. 15. quæſt. 2. ar. 2. n.* 18. *Maſtrius, Mol. Leſſ. Laym. Lug. Tamb. cit.* Ratio eſt, quia in omni contractu juſtè ponitur ejuſmodi pœna parti reſilienti, vel contractum non obſervanti, nam pœna juſtè imponitur pro culpa: cur ergo non etiam in mutuo?

56 Cæterùm, ut juſtè ejuſmodi pœna imponatur, ac obliget mutuatarium, tres requiruntur conditiones. I. Ut talis pena non ponatur in fraudem, ſeu ad palliandam uſuram, ut potè, quando mutuans lucrum vult habere ex ipſo mutuo, advertens autem nullo ſubſiſtente juſto titulo eſſe uſuram, ad eam occultandam, ſeu palliandam, dictam pœnam obtrudit, & clarè patet ejuſmodi palliatio, atque vera uſura realis eſt, quando imponitur pœna ſolvenda, nulla culpabili mora mutuatarii intercedente; puta, quem mutuator ſciebat intra talem terminum præfixum, ſcilicet nimis brevem, non poſſe ſolvere. Uſuram verò mentalem ſapit, quando mutuator mavult pœnam ſolvi, quàm ipſum mutuum à mutuatario: ut cum aliis optimè explicat Lug. *cit. ſect. 6. §.* 2. II. Quòd intercesſerit culpa mutuatarii, iſque culpabiliter pactum, ac præfixum terminum transgrediatur; ubi enim nulla culpa, nulla debetur pœna, quæ neceſſariò culpam ſupponit: quare ſi mutuatarius in præfixo termino ſine ſua culpa non habeat, unde ſolvat mutuum, non obligabitur ad dictam pœnam, quia tunc nullam culpam commiſit. At, quid ſi ideò nunc non habet, quia prodigè vixit vel inutiliter ſua expendit? Reſp. tunc adhuc teneri ad pęnam: ſufficit enim culpa antecedens, qua debitor prævidet ſe taliter vivendo impotentem fore ad ſolvendum, ut ex communi notat Lugo *diſp. 22. ſect. 19. n.* 398. Molinæ, & Leſſio ſufficit, quòd debitor id prævidere potuerit. III. Quòd pœna ſit moderata, & proportionata culpę prudentis judicio: nam ſecùs, quod culpam excedit, utique injuſtè exigeretur. Quò ſpectat quarta conditio à nonnullis addita, ut mora ſolvendi ſit notabilis: hinc ſi per biduum, triduum, aut ſeptimanam ultra terminum præfixum ſolutio differatur, non æſtimabitur culpa ſaltem digna tota pœna. Item ſi ad terminum præfixum pars, non verò totum debitum ſolvatur, pœnam quoque proportionaliter diminui juſtum erit: excepto niſi expreſsè ita conventum eſſet, ut tota ſumma reddatur ſimul ſub tali pœna, aut niſi totum ſimul non ſolvi æquè interſit, ac noceat mutuanti, ut ſi ideò prædium emere, alium e utilem contractum inire non potuit, quia totam ſummam ſimul non habuit, ut ex *Bonac.* notat Tamb. *cit. tr. 1. cap. 3. §. 5. n. 9.* Et addit creditorem acceptantem partem ſolutionis debiti, ſi nihil addat, aut explicet, ſe acceptare ſine præjudicio ſui intereſſe, cenſeri liberare debitorem à mora: ſibi enim eam partem acceptandi præjudicat. Jam verò qualiter, vel quando iſta pœna conventionalis ſolvenda ſit; an ſcilicet ante ſententiam Judicis, vel ante petitionem partis: variæ ſunt ſententiæ apud Lug. *diſp. 22. ſect. 15. num. 406.* Quidam dicunt, non deberi in conſcientia ante ſententiam Judicis, multò minùs ante petitionem partis. Alii volunt deberi in conſcientia ante ſententiam Judicis: multò minùs ante petitionem partis. Alii volunt deberi in conſcientia, & ante ſententiam Judicis, & ante partis petitionem. Alio medio modo dicunt, deberi quidem ante ſententiam Judicis, ſed non ante petionem partis. Sed breviter, & diſtinctè ita reſolvendum eſt.

57 I. Pœna conventionalis ſemper debetur in conſcientia ante ſententiam, vel condemnationem Judicis. Communis DD. cum *Nav. Laym. Lug. cit.* Ratio eſt, quia ſemper hęc præſumitur paciſcentium eſſe intentio, ut velint ſe obligare inter ſe, abſque obligatione recurrendi ad Judicem: quippè cujus judicium incertum eſt, & non ſine ſumptu, vel moleſtia obtinendum. Unde incidenter nota hìc obiter differentiam inter pœnam legalem, quæ à lege, ſeu à Jure decernitur infligenda ob certum crimen commiſſum (& hæc in foro conſcientiæ nunquam obligat ante Judicis ſententiam, niſi ſit privativa tantùm, & latæ ſententiæ, ut excommunicatio &c.) & pęnam judicialem, quam in partiali cauſa Judex imperat, & obligat juxta ejus præceptum, & pęnam hanc conventionalem, quæ partium contrahentium conſenſu ſtatuitur ſolvenda ab eo, quia à contractu receſſerit, vel in mora ſolvendi culpabilis fuerit: de qua *L. ſi pacti, C. de pact.* atque hæc juxta conventionem contrahentium ſolvenda erit.

II. Quòd ſi pœna conventionalis appoſita fuit propter intereſſe, damnum emergens, vel lucrum ceſſans contrahenti ex dilatione ſolutionis, ſine dubio debetur in conſcientia, & ante ſententiam Judicis, & ante partis petitionem, quia in eo caſu etiamſi non eſſet impoſita pęna illa in contractu, adhuc tamen mutuatarius teneretur mutuatori compenſare totum damnum conſecutum ex ſolutione culpabiliter dilata. Idemque eſt in omnibus aliis contractibus oneroſis, vel damnoſis ob fidem injuſtè violatam ab altera parte contrahente. 58

III. Quando verò pęna conventionalis impoſita eſt ſecluſo omni intereſſe, præcisè ad puniendam culpam culpabilis dilatoris, probabiliſſimè quidem debetur ante ſententiam Judicis, non tamen ante partis petitionem, juxta communiorem DD. cum Lug. *cit. ſect. 15. n.* 403. Ratio, quia niſi aliter conventum ſit, ea ſemper præſumitur fuiſſe contrahentium intentio: quemadmodùm enim pęna legalis non debetur ante ſententiam, & exactionem Judicis, ita eodem modo pœna conventionalis, quæ merè pęna eſt, intelligitur ſic imponi, ut non debeatur ante exactionem, & quaſi ſententiam partis contrahentis læſę, ſeu creditoris fruſtrati, qui in hac lege privata quaſi Judex, & legiſlator eſt. Quod verò *Laym.* cum aliis oppoſitum tenens objicit L. magnam, C. de contrah. ſtipulat. *Dies ſtatuta pro homine interpellat; cùm ea, quæ quis promiſit ipſi, in memoria ſua ſervare, non ab aliis manifeſtari, debeat poſcere*: verum eſt in omnibus obligationibus contractuum, non tamen in pęnalibus, cùm nullus debeat punire ſeipſum in judicio externo. 59

His ergo ſic explicatis (quidnam ſcilicet occaſione mutui, ratione juſti tituli accidentalis juſtè accipi poſſit ultra ſortem) ſepoſitis, planiùs ipſam uſuram explicare aggrediamur.

SECTIO III.

De Uſura, ejuſque ſpeciebus, & caſibus variis.

SUMMARIUM.

60 *Uſura generatim alia eſt compenſatoria, alia punitoria, alia lucratoria.*
61 Uſq; ad n. 66. *Explicatur eſſentia, & natura uſuræ.*
66 *Citra uſuram mutuator accipere nil poteſt. I. pro abſentia pecuniæ, ejuſque moleſtia ſibi inde orta.*
67 *II. Pro commoditate ipſi mutuatario ex mutuo provenient.*
68 *III. Pro voluntate mutuandi: ac*
69 *IV. Pro promiſſione, vel obligatione mutuum non ſtatim repetendi.*
70 *Probabilius etiam eſt, ſecluſo lucro ceſſante, & damno emergente, pro ſola obligatione non repetendi mutuum ad aliquod tempus longius, nil accipi poſſe.*
71 Uſque ad n. 75. *Referuntur, & ſolvuntur fundamenta ſententiæ oppoſitæ.*
75 *Uſura alia realis, alia mentalis.*
76 *Uſura mentalis quid, & quando?*
77 *In mutuo ſperare, vel interiùs intendere benevolentiam, vel gratitudinem, non eſt uſura; nam*
78 *Ut ſit uſura mentalis completa reſtitutioni obnoxia, debet aliquid ultra ſortem, & à mutuatore interiùs intendi, & à mutuatario dari* tamquam debitum ex juſtitia ratione mutui. *Unde*
79 *Uſura reſtitutioni obnoxia non eſt, ſi quid detur liberaliter, & accipiatur ut debitum. Secùs eſt è contrà, ſi detur ut debitum, & accipiatur, ut donatum.*
80 *In dubio, an mutuatariis det, vel dederit aliquid liberaliter, vel tamquam debitum: diſtinguendum eſt.*
81 & 82 *Quid, ſi quid detur ex timore, & metu non inveniendi alia vice mutuum?*
83 *Uſura realis eſt, quidquid pretio æſtimabile pacto expreſſo, vel tacito exigitur, & recipitur vi mutui tamquam debitum ex juſtitia.*
84 *Unde I. uſura eſt, cum pacto mutuatarium obligare ad quodcumque munus à manu, à lingua, ab obſequio.*
85 & 86 *II. Uſura eſt, obligare mutuatarium ad remittendam aliam obligationem.*
87 *III. Uſura eſt, obligare mutuatarium ad dandum viciſſim aliud mutuo, vel quemvis alium contractum ineundum. Item.*
88 Uſq; ad num. 92. *IV. Uſura eſt imponere mutuatario gravamen aliquod in ipſo mutuo accipiendo, vel reddendo &c.*
92 *Quid pro tali onere, vel gravamine uſurariè impoſito compenſari, vel reſtitui debeat.*
93 *Praxis Confeſſariis valdè notanda.*
94 *Quando, & qualiter à vitio uſuræ, & reſtitutione ex-*

cuſentur ejuſmodi onera, & gravamina mutuatario impoſita?
95 *Uſura palliata quid, & qualiter fieri ſoleat, & poſſit ſub pallio?*
96 *I. In depoſito.*
97 *II. In emptione, & locatione.*
98 *III. In venditione, & emptione, ac*
99 & 100 *IV. In venditione, & reemptione?*
101 *Uſura etiam eſt, dare mutuum, accepto aliquo pignore interea utendo.*
102 & 103 *Niſi juſtus titulus accedat.*
104 *An in mutuo cum pignore locum habeat pactum legis commiſſoria.*
105 Uſque ad num. 109. *An, & quando ex contractu uſurario bona fide facto poſſit lucrum retineri, quod ex contractu juſto haberi potuiſſet.*

60 PRænota, uſuram latè ſumptam non malè ab aliis dividi in *compenſatoriam, punitoriam, & lucratoriam*. Uſura *compenſatoria*, vel reſtauratoria dicitur, quà mutuator aliquid exigit, & recipit, ut ſibi compenſet, vel reſtauret, ſuum intereſſe, lucrum ceſſans, damnum emergens periculum &c. ex mutuo dato alteri, de quo §. 3. 4. & 5. Hoc enim ſenſu *L. ſocium, ff. pro ſocio*, dicitur. *Socium, qui reddendo pecuniam moram adhibuerit, uſuras quoque præſtare debere, ſed non quaſi uſuras* (ſcil. propriè dictas) *ſed quod ſocii interſit, moram non adhibuiſſe*. Uſura *punitoria* dicitur, qua mutuans obligat mutuatarium, ut, ſi tempore præfixo non reddat mutuum mora culpabili, incidat in pœnam ſolvendi aliquid; eſtque ipſa pœna conventionalis modò explicata. Uſura *lucratoria*, & propriè dicta eſt, qua lucrum intenditur, & exigitur ex mutuo, & de hac ſolùm deinceps ſermo erit. Et dicitur etiam *fœnus*, quod ſit velut fœtus pecuniæ, vel alterius rei mutuo datæ: ſolùm enim locum habet in mutuo formali, vel virtuali, ut patebit. Nota etiam, uſuram hîc non accipi formaliter pro ipſa actione, qua aliquid ultra ſortem injuſtè accipitur, ſed objectivè pro ipſo objecto, ſeu lucro, quod ſic ex mutuo injuſtè accipitur. Sit ergo

§. I. *Uſuræ definitio, & diviſio.*

61 USura eſt lucrum quæſitum ex mutuo vi mutui. Ita Canoniſtæ in *Rubrica de uſur. cap. 3.* Sumitur ex D. Ambr. relat. in decr. 14. q. 3. *Quodcumque ſorti accedit, uſura eſt.* Et ex Concil. Agathenſi ib. rel. *Uſura eſt, ubi amplius requiritur, quàm quod datur.* Quod ſcilicet lucrum ex mutuo vi mutui quæritur. Jam explico terminos.

62 I. *Lucrum*: Intellige quodvis temporale pretio æſtimabile acceptum ultra ſortem, ſeu id, quod mutuo datum eſt ſive id pecunia ſit, ſive aliud quodvis, quo gravetur mutuatarius. Dico autem 1. *quodvis temporale*: ſi enim ultra ſortem aliquid exigatur merè ſpirituale, ut Orationes, Sacrificia, Reliquiæ, Indulgentiæ, Beneficium Eccleſiaſticum &c. jam non erit uſura ſaltem ſimplex, ſed duplicata malitia ſimoniæ: ſcilicet & contra juſtitiam, quatenùs indebitè gravatur mutuatarius: & contra virtutem Religionis, quatenùs temporale commodum mutui compenſare perit improbus mutuator re ſpirituali. Dico 2. & *pretio æſtimabile*. Si enim exigas aliquid ultra ſortem, quod pretio æſtimabile non ſit, v. g. gratuitam benevolentiam, amicitiam, honorem mutuatarii &c. uſura non erit, ut poſteà patebit. Meritò hæ duæ particulæ adderentur in definitione uſuræ, dicendo: *Uſura eſt lucrum temporale, & pretio æſtimabile, quæſitum ex mutuo vi mutui.*

63 II. *Quæſitum*: Intellige ſive ſola mente, & intentione interna lucrandi ex mutuo (dicitur *uſura mentalis*) ſive expreſſo pacto inito, ut ratione mutui præcisè lucreris aliquid ultra ſortem, & dicitur *uſura realis*. Item *quæſitum* vi mutui ex mutuo, ſive principaliter, ſive minùs principaliter vel ſecundariò, ſi enim principaliter mutuando intendas amicitiam, vel benevolentiam mutuatarii, ſecundariò verò, & minùs principaliter quæras lucrum ex vi mutui, adhuc uſurarius eris, ut ex Valentia notat Tamb. *lib. 9. tr. 1. cap. 3. §. 1.* Ratio eſt, quia quando aliquid ex ſe malum eſt, ſemper malum, & peccatum erit illud etiam minùs principaliter & ſecundario intendere: ut ſi judex principaliter damnet reum ob Juſtitiam, ſecundariò verò, & minùs principaliter ob inimicitiam, odium, & vindictam privatam erga reum, utique adhuc peccat, quia inimicitia &c. ſemper mala eſt: ſic eſt in propoſito: ergo &c.

64 III. *Ex mutuo*: Intellige ſive expreſſo, ſive tacito, ſeu palliato, ut ſuo loco declarabitur: in ſolo enim mutuo expreſſo, vel tacito uſura locum habet. Unde ſi lucrum, quantumvis injuſtum non ſit ex mutuo, ſed ex alio contractu, v. g. emptione, venditione, locatione &c. uſura non erit, ſed alia ſpecies furti, ſeu contractus damnoſi: unde ſi etiam ipſam pecuniam tuam alteri concedas non ad uſum dominii, ſed v. g. ad oſtentationem, poſtulato pretio, uſuram non committis: imo in pretio juſto non peccas, quia reverà non accipis ex mutuo, ſed ex locato, ſcilicet pro uſu aliquo pecuniæ tuæ ſub tuo dominio permanentis, ſicut, ſi ad ſimilem finem locares torquem aureum, quod iniquum non eſt.

IV. *Ex vi mutui*: in hoc conſiſtit tota eſſentia, & differentia eſſentialis uſuræ, atque triplicem intellectum, ſeu ſenſum importat. 1. *Ex vi mutui* intellige per ſe, & præcisè, & ſecluſo alio accidentali, & juſto titulo aliquid accipiendi ultra ſortem mutuatam: ſi enim ex mutuo aliquid accipiendo lucraris non ratione ipſius mutui per ſe, ſed ratione alterius juſti tituli adjuncti, ſeu propter verum intereſſe lucri ceſſantis &c. uſura non erit, ut latè oſtenſum ſect. præced. tota. 2. *Vi mutui*: intellige obligatoriè, tamquam debitum ex juſtitia: nam illud *vi* ſignificat urgentem, & omnimodam obligationem, quæ eſt ipſiſſima obligatio Juſtitiæ. Dicitur tamen *tanquam* ex Juſtitia: reverà enim non eſt debitum ex Juſtitia, ſed vera injuſtitia, uſurarium lucrum, etſi exigatur iniquè tamquam ex Juſtitia debitum. Quodſi ergo ratione mutui aliquid accipias ultra ſortem, ſed non tamquam ſic debitum ex Juſtitia, ſed ſolùm ex benevolentia, vel gratitudine mutuatarii, ab uſurarii crimine immunis eris, omnium conſenſu, ut eadem Sect. præced. dictum. 3. *Vi mutui*, intellige adæquatè ſumpti, quoad omnia ſua intrinſeca, & neceſſariò connexa, adeò ut uſura ſit, quidquid temporale pretio æſtimabile accipitur ultra ſortem ratione ipſius mutui, vel alicujus in ipſo mutuo eſſentialiter imbibiti, vel ei neceſſario annexi. Declaro per ſequentes caſus. 65

I. *Pro abſentia pecuniæ, ejuſque moleſtia.*

NImis clarum eſt, nihil poſſe à mutuante accipi ratione ipſius abſentiæ pecuniæ mutuatæ, quippè ex eſſentiali ratione mutui in dominium, & uſum mutuatarii tranſlatæ, ut conſtat ex definitione. Sed nunquid mutuans aliquid accipere poterit ratione moleſtiæ, quam recipit ex abſentia ſuæ pecuniæ, ſeu ratione carentiæ, conſolationis, & gaudii, quo frui ſolet domi in arca ſuam pecuniam præſentem habens, contemplans, & tractans, & ut dicere poſſit cum illo avaro apud Horatium: *At mihi plaudo domi, dum nummos contemplor in arca.* Certè affirmant *Medina*, & alii nonnulli, eoſque citans Caram. *lib. 4. Theol. Mor. d. 14. n. 326.* ubi ſic habet: Eſt verè aliqua recreatio in videndis rebus pretioſis, cur non & in poſſidendis? pro audienda Comœdia, vel videnda beſtia datur pretium, & nemo contradicit: cur non pro videndis, & poſſidendis optimis auri partibus? ratione ergo hujus moleſtiæ à carentia hujus pecuniæ ſubortæ, præciſo omni alio periculo, poſſe quid ultra ſortem accipi, & affirmant Medina, & D. Thom. interpretes, judicantes ſpeculativè probabile. Ita *Caram.* Sed quidquid ſit de probabilitate ſpeculativa, nobis ad praxim attendendum eſt, & reſpondendum, id praxi minimè concedendum eſſe, uti poſt alios docent Dicaſt. *lib. 2. de juſt. tr. 10. diſp. 2. d. 11.* Tamb. *cit. lib. 9. de contr. cap. 5. §. 3.* Ratio eſt, quia hæc moleſtia in praxi adeò levis eſt, ut inter homines in communibus comerciis non veniat in conſiderationem, niſi fortè ridiculam: adeòque nec pretio æſtimabilis, nec materia lucri eſſe debeat. Dein hoc conceſſo, aperiretur nimis ampla porta ad uſuras; quanti enim non æſtimaret avarus quiſque hanc ſuam moleſtiam, & privationem ſolatii ex abſentia pecuniæ ſuæ? an non quilibet ſibi ejuſmodi moleſtiam facilè fingeret? ſanè tam facilè, ut tandem in hoc caſu, & in ſua generalitate ab Innocentio XI. meritò damnata ſit hæc Propoſitio 41. *Cum numerata pecunia pretioſior ſint numeranda, & nullus ſit, qui non majoris faciat pecuniam præſentem, quàm futuram, poteſt creditor aliquid ultra ſortem à mutuatario exigere, & eo titulo ab uſura excuſari.* De hac Propoſitione vide optimè P. Joan. de Card. Diſſert. 25. 66

II. *Pro commoditate mutui.*

CErtum eſt, nihil poſſe accipi ex mutuo pro commoditate, quæ mutuo accepto provenit ipſi mutuatario, ut ex communi rectè notat Lugo *diſp. 25. n. 10.* Ratio clara eſt, quia commoditas illa, omne utique mutuum concomitans, non eſt tua, ſed mutuatarii: ergo tu illam vendere non potes, & juxta Legiſtas nemo ſuum commodum emere cogitur: alioquin certè panem unius v. g. denarii poſſes vendere 100. aureis, ſeu tanti, quanti valet hominis vita, quia panis ille conſervaret vitam ementi extremè eſurienti. At nunquid aliquid accipere poteris pro commoditate, qua te ipſum privas ex mutuo alteri dato? Reſp. cum Tamb. *cit. c. 4. §. 6.* non licere. *Ratio eſt*: quia in dando mutuo per quod fit beneficium mutuatario, ſemper involvitur aliqua commoditas ipſi donata à mutuante; & conſequenter aliqua incommoditas à mutuante ſuſcepta. Quodſi tamen magna, & extraordinaria eſſet ejuſmodi commoditas, qua ſe privat mutuans, utique vendi, & pro ea aliquid proportionatum recipi poſſet, ſed jam vides: tunc clarè reduceretur ad alium juſtum titulum, ſcilicet intereſſe, lucrum ceſſans, damnum emergens &c. 67

III Pro

III. Pro voluntate mutuandi.

68 CLarum, & quæſtione indignum eſt, nihil poſſe accipi pro ipſa voluntate mutuandi, cùm hæc voluntas imbibatur in ipſo actu mutuandi; ſi enim mutuans, certè mutuare vis; ſicut ergo ſi vendis domum tuam juſto pretio, non potes aliquid ultra accipere pro voluntate vendendi: ſic & in propoſito. Dic enim venditor emptori: ego vendo tibi domum meam juſto pretio 100. aureis, & quia vendere tibi volo, exigo adhuc viginti pro voluntate vendendi: nonne gravis injuſtitia, immo inſania eſt? tu enim non obligaris quidem vendere: poſito tamen, quòd vendas, ſive ſpontè, ſive rogatus ab alio non poteris exigere, niſi quantum res tua valet: ita eſt in caſu noſtro. At nunquid poteris aliquid accipere pro voluntate continuandi ultra terminum fortè præfixum? Reſp. per ſe, & ſecluſo alio juſto titulo non potes: eſt enim velut novum mutuum ſemper imbibens voluntatem mutuandi: eſtque continuatio beneficii: ſicut hactenùs, ita deinceps gratuitò præſtandi. Loquimur autem ſemper de aliquo accipiendo ex pacto, tanquam debito: quid enim liceat ex libera mutuatarii gratitudine, jam partim patuit ſuprà, partim ampliùs patebit *§. ſeq.*

IV. Pro promiſſione, ſeu obligatione non repetendi, mutuum.

69 CErtum rursùs apud omnes eſſe debet, nihil poſſe exigi pro promiſſione, ac obligatione non repetendi mutuum ſtatim uſque ad commodum tempus, prout *ſect.* 1. *§.* 2. *n.* 6. explicatum, quia nimirùm alioquin nullum, vel nugatorium fuiſſet mutuum, ſi ſtatim, & ante tempus, commodum intentum repeti poſſet. Sed quæſtio difficilis, & controverſa valdè eſt, an per ſe juſtè poſſit aliquid exigi, & recipi ex mutuo pro obligatione non repetendi mutuum ad aliquod certum tempus longius, v. g. ad integrum annum, ad duos, decem &c. idque per ſe, & ſecluſo omni alio juſto titulo lucri ceſſantis, damni emergentis, &c.

Sententia communis, & mihi vera.

70 REſpondet, omninò eſſe illicitum, injuſtum, & ipſiſſimam uſuram. Ita communis DD. quos recitant, & ſequuntur Mol. *tom. 2. diſp.* 308. *n.* 8. Leſſ. *lib.* 2. *c.* 20. *d.* 14. Bonac. *de contr. diſp.* 3. *q.* 3. *punct.* 6. Tann. *hic diſp.* 4. *q.* 7. *d.* 3. Laym. *lib.* 3. *tract.* 4. *cap.* 16. *n.* 8. Lug. *diſp.* 25. *de juſtit. ſect.* 3. *n.* 17. meritò oppoſitam ſententiam vocans falſiſſimam. Dicaſt. *tract.* 10. *de juſt. diſp.* 2. Henrix *tom.* 3. *de mutuo q.* 2. Pluribuſque congeſtis ex profeſſo Nicolaus Dubois ad Propoſitionem 42. inter damnatas in Decreto Alexandri VII. (& eſt hæc ipſiſſima uſura) *Licitum eſt mutuanti aliquid ultra ſortem exigere, ſi ſe obligat ad non repetendam ſortem uſque ad certum tempus.* Et in praxi approbat Tamb. *lib.* 8. *Decal. tract.* 3. *cap.* 8. §. 5. etſi more ſolito adhærens Sententiæ laxiori. Ratio ſolida eſt, quia pro ipſo mutuo in ſe nihil poteſt accipi ſine vitio uſuræ: atqui illa promiſſio, ſeu obligatio non repetendi mutuum ad tale certum tempus, eſt imbibita eſſentialiter in ipſa natura mutui, obligatio autem non repetendi ad tale certum tempus longius, nihil aliud eſt, quàm mutuum prolongatum, ſeu extenſio beneficii gratuiti ad longius tempus, & licèt addat aliquid ſupra naturam mutui in communi, nihil tamen addit ſupra hoc mutuum in ſpecie: ergo ſicut ipſum mutuum natura ſua eſt gratuitum, ita etiam obligatio non repetendi eſſentialiter imbibita in illo mutuo debet eſſe gratuita, & conſequenter pro illa obligatione non repetendi, non poteſt aliquid accipi ultra ſortem ſine vitio uſuræ. *Confirmatur* 1. efficaciter ab abſurdo conſequenti. Hoc ſemel conceſſo, nunquam committeretur in mutuo peccatum uſuræ, niſi fortè per accidens ignorantia, vel ſimplicitate mutuantis non potentis diſtinguere titulum lucri: quod enim injuſtè accipis ob ipſum mutuum, juſtè accipere poſſes ob obligationem non repetendi mutuum datum; & conſequens ſine dubio eſt abſurdum, & Reipublicæ pernicioſum, ergo. *Confirmat.* 2. egregia ratione à priori Lug. *cit. n.* 21. Ultra ſortem, vel ſolutionem rei adæquatam nihil poteſt juſtè accipi, vel exigi: atqui quòd mutuans obliget ſe ad non repetendum certo tempore, privando ſe interim jure negotiandi, vel utendi illa pecunia, adæquatè ei ſolvitur reddendo poſteà mutuum cum ſimili facultate: ſicut enim mutuo dando 100. privavit ſe facultate utendi, & lucrandi illa pecunia ſemper, ita poſteà redduntur ei 100. cum æquali facultate utendi, & lucrandi illa pecunia ſemper, quæ facultas ita æquivalet illi facultati, qua ſe privavit ad tempus, ſicut pecunia reddita æquivalet pecuniæ datæ. Neq; enim minùs valet pecunia reddita poſt annum cum facultate utendi illa & fruẽdi poſteà ſemper, quàm pecunia mutuata ante annum cum facultate utendi illa ſemper, etſi mutuans interim eo anno, ea facultate caruerit: quod in omnibus aliis materiis commutandis conſtat. Imo etiam in foro Dei: ſicut enim duo æqualis meriti, & unus moriatur hodie, alter poſt annum, vel decem annos, recipient omnino æqualem gloriam, & tamen prior accepit gloriam cum facultate fruendi illis decem annis, quibus poſterior frui non potuit.

Sententia oppoſita non improbabilis.

COntrarium, atque ita licitum eſſe docent non ignobiles 71
DD. Med. Ledeſma (dicens idem doceri à diſcipulis S. Th.) apud Leſſ. *l. c.* qui multis argumentis probat; non eſſe improbabile, licèt non concedendo. Alii plures apud Dian. *p.* 1. *tr.* 8. *de controv. reſ.* 484. *& p.* 5. *tr.* 13. *reſ.* 50. qui relatis hinc inde ſententiis nihil definire audet. *Ratio* potiſſima eſt: quia negari non poſſe videtur, obligationem illam non repetendi mutuum, v. g. per integrum annum, eſſe novum onus pretio æſtimabile, & diſtinctum à mutuo, quod ſubſiſtere magno beneficio poſſet per aliquot menſes: ergo quod pro ea accipitur, non accipitur ea vi mutui uſurariè, ſed ea vi talis novi oneris juſtè. Sed jam reſponſum eſt numero antec. Non enim eſt onus diſtinctum ab hoc mutuo in particulari, neque pretio æſtimabile, ſecluſo alio juſto titulo lucri ceſſantis damni emergentis, periculi ſortis &c. certè ipſi Adverſarii in explicanda hac ſua ſententia recurrunt ad periculum indigentiæ pecuniæ in futurum, quale periculum nunquam deeſſe volunt in mutuo ad longum tempus dato. Sed hoc ſuppoſito jam in re conveniemus: poterit enim ſanè aliquid accipi, ſed non ratione ipſius obligationis non repetendi in ſe, ſed ratione illius periculi adjuncti, quod certè non ſemper adeſſe ſolet, & quodnam erit illud periculum indigentiæ, niſi alicujus lucri ceſſantis, vel damni emergentis?

Confirmant tamen 1. Poſſum licitè mutuare Petro 100. ea 72
lege, ut ſi ego ſupervivam, ipſe mihi anno decimo reddat 200. quaſi decem in ſingulos annos, ſi verò decimum non attingam annum, nihil omninò reſtituat, ut etiam nos ſuprà conceſſimus: at hujus alia ratio non eſt, niſi quod onus expectandi per tot annos cum timore tot periculorum ſit pretio æſtimabile: ergo ſimiliter in caſu noſtro pretio æſtimabile erit: quo ego ſubeo periculum, ne tanto tempore mutui tibi conceſſi, v. g. in integrum, duos, vel tres annos, inopinatus eveniat caſus, quo ego pecunia mea indigeam, cùm tu interim certus ſis, te in omni caſu ſuperveniente, poſſe uti pecunia mea, quam non repetere eo toto tempora promiſi, & me obligavi. Reſp. *neg. conſ. & parit.* Quia in illo caſu reverà non eſt mutuum, ſed alius contractus innominatus; *do, ut des:* & velut ludus ſortis, ac talis periculi. Secùs eſt in noſtro caſu, in quo eſt merum mutuum, & tu pro tuo incertiſſimo periculo indigentiæ pecuniæ certum pretium exigeres. Quodſi autem periculum certum, vel valdè probabile eſſet, iterùm concedo, te poſſe aliquid exigere, at non ratione mutui per ſe, ſed per accidens ratione illius adjuncti periculi, quod non ſemper aderit.

Confirmant. 2. Qui rem alteri locat, etſi ipſe ea mini- 73
mè egeat, aut uti intendat, juſtè tamen pretium recipit. Simile eſt, ſi habeas agrum, quem neque colis, neque colere intendis: ſi tamen aliquis te velit obligare ad non colendum eum agrum per unum, aut alterum annum, quod hoc in ejus utilitatem cederet, licitè pro ea obligatione pretium reciperes, quia reverà pretio eſtimabilis eſt: ergo à ſimili, cùm quis mutuò dat pecuniam, etſi ea minimè egeat, vel ea uti intendat, adeòque nullum inde ei lucrum ceſſet, tamen pro illa obligatione non repetendi ad tantum tempus tamquam reverà pretio æſtimabili, juſtè, & licitè pretium recipere poterit. Reſp. *Neg. conſeq. & parit.* Quia in locatu & exemplo de agro illo non transfertur dominium rei in alterum, ſed penes concedentem, vel locantem manet: atqui nemo tenetur gratis alteri concedere uſum rei ſuæ, aut novam rei ſuæ obligationem admittere. In mutuo autem transfertur dominium pecuniæ, vel rei mutuatæ in mutuatarium, & conſequenter etiam omnimoda facultas, & jus ea utendi, ut dictum eſt pro quo ſtatu tempore redditur ſimilis res cum ſimili omninò facultate utendi: ergo tu pro illa obligatione non repetendi intereà nihil juſtè exigere poteris.

Confirmant denique 3. pro ipſa obligatione mutuandi pecu- 74
niam in futurum, v. g. intra annum, quando libuerit, licitè potes recipere pretium, ut *ſect.* 2. §. 2. conceſſum eſt ex communi doctrina: ergo etiam pro obligatione non repetendi pecuniam per annum v. g. juſtè recipies pretium. Reſp. iterùm *Neg. conſ. & parit.* Quia obligatio ad mutuandum poſteà eſt aliquod onus patenter diſtinctum à mutuo: pro quo onere nihil æquale ſolvit mutuatarius, cùm ſolùm reddat æquale pro mutuo dato, non autem pro obligatione prævia, ſeu neceſſitate mutuandi, quæ onus graviſſimum eſt; & ideò juſtè pro illo onere diſtincto exigitur diſtinctum pretium: at verò in ipſo mutuo obligatio non repetendi tanto tempore eſt intrinſeca ipſi mutuo, ut tale eſt, & nullum onus affert mutuanti, niſi carere facultate eo tempore utendi pecunia, vel re ſua, cui omninò æquale reddit mutuatarius dando ei æqualem pecuniam cum æ-

quali facultate libera utendi illa in perpetuum pro ſuo libitu, ut ſupra ex Lugo dictum eſt.

Uſuræ diviſio indicata.

75 ALia dicitur *realis*, alia *mentalis*. Uſura *mentalis* dicitur, qua lucrum uſurarium non deducitur quidem in pactum exterius, tamen mente intenditur, & ſperatur, non ut gratuito offerendum, ſed tamquam debitum ex vi mutui reddendum à mutuatario, de hac mox §. 2. Uſura *realis* dicitur, qua lucrum ex mutuo, vel exteriùs in pactum deducitur, v. g. dicendo: mutuo tibi 100. ſed ea lege, & pacto, ut ultra ſortem des tantum, facias mihi hoc, vel illud &c. vel ſaltem tacitè dicendo, v. g. ſcis benè, quid moris ſit, habere me familiam alendam, conſido pecuniam non reverſuram vacuam, &c. Uſura realis alia eſt *aperta*, quæ in mutuo formali, & expreſſo fundatur ut in allato exemplo: alia *palliata*, quæ committitur in mutuo non formali, expreſſo, ſed virtuali, & implicito, nimirùm ſub alterius contractus ſpecie, & quaſi pallio occultata. De his §. 3. & 4.

§. II. Uſura mentalis, & caſus ab hac uſura liberi, vel ambigui.

76 USura ergo mentalis perfecta, & completa eſt, quidquid pretio æſtimabile intenditur, & ſperatur à mutuatario ratione mutui tamquam *debitum* accipiendum, & *ut ſic acceptum, & datum* tamquam debitum, ratione mutui, reſtitutioni obnoxium eſt. *Omnes*. Et clarè conſtat *ex cap. conſuluit* 10. *de uſur*. mox tamen explicando. Ubi habetur *Uſurarium mentalem eſſe inducendum in animæ judicio* (id eſt in foro conſcientiæ) *ad reſtituenda, quæ accipit per uſuram mentalem*: ergo uſurarius mentalis verum dominium rei à ſe mentaliter ſic tamquam ratione mutui debitæ intentæ, & ſic datæ, non acquirit, ſed reſtituere debet. Unde Molin. *diſp.* 306. cum aliis meritò reprobat Sententiam Richardi docentis, uſurarium non teneri ad reſtitutionem, niſi ſuam intentionem exigendi aliquid ultra ſortem mutuatario manifeſtaverit: eò quòd alioquin cenſeatur gratis date: ſic enim ſequeretur, uſurarium mentalem nunquam teneri ad reſtitutionem, contra expreſſum §. *Canon.* Eo ipſo enim, quòd ſit ſolùm mentalis, jam non manifeſtat ſuam intentionem pacto expreſſo: deinde falſa eſt illa præſumptio: nemo enim cenſetur gratis donare, vel rem ſuam prodigere, ut ſuo loco patuit. Dixi autem; *perfecta, & completa*: item *ut ſic acceptum, datum tamquam debitum ratione mutui*. Si enim alio titulo intendatur, vel ſperetur mentaliter, vel alia intentione, aut titulo detur, non ſtatim erit uſura mentalis completa, & reſtitutioni obnoxia, ut patebit. Reſtat ergo ſolùm ponere, & examinare caſus ab hac uſura liberos, vel ambiguos.

I. Spes benevolentiæ, vel gratitudinis tantùm.

77 NOn eſt uſura ſperare, & intendere ex mutuo gratiam & benevolentiam mutuatarii, quam ſicut aliis beneficiis, & obſequiis, ita etiam in mutuo intendere, & ſperare poſſumus abſque omni etiam levi peccato. Neque uſura eſt ſperare, ac intendere à mutuatario lucrum, vel compenſationem quamlibet præſtandam ex ſola benevolentia, ac libera gratitudine, ſecluſo omni pacto, vel debito Juſtitiæ: ut ſi quis mutuum det Principi, vel Epiſcopo ea intentione, & ſpe, ut ab eo officium, vel Beneficium Eccleſiaſticum ſibi, vel ſuis conſequatur, quod etiam ſine ſimonia fit: cùm nullum pactum intercedat, ſed mera ſpes gratitudinis. Neque quoad hæc refert, an lucrum ſperatum ſit motivum principale, an ſecundario, cauſa motiva, an impulſiva tantùm; quòd enim deſiderare poſſumus, etiam intendere poſſumus per media licita conſequi. Communiſſima DD. quos congerunt Molina, Lay. Lugo *diſp.* 25. *ſect.* 4. *à n.* 28. Ratio clara eſt, quia uſura eſſentialiter pertinet ad injuſtitiam: non poteſt autem eſſe injuſtitia, vel injuria, ubi id, quod datur, omninò voluntariè datur, ſine ulla admixtione involuntarii quemadmodùm datur, quidquid ex ſola gratitudine datur: ergo non ſpectat ad uſuram, etſi aliquando ad avaritiam: ut cùm quis non vult mutuum dare, niſi iis, quos novit fore gratos. Cæterùm adhuc eo caſu gratis damus mutuum, cùm nulla obligationem, vel pretium exigamus ab alio, ſed ſolùm beneficio ad beneficium provocemus. Illud Chriſti Lucæ 6. *mutuum date, nihil inde ſperantes*; intelligi debet uti conſilium: quatenùs excludit ſpem beneficii ex gratitudine à mutuatario accipiendi: præceptum autem eſt, quatenùs excludit ſpem lucri ſperandi, & præſtandi tamquam ex debito, utpotè veram uſuram mentalem. Similiter quod Urbanus Papa, *in cap. conſuluit de uſur.* reſpondet. *Eum qui mutuat, aliàs non mutuaturus, eo propoſito, ut licèt omni conventione ceſſante plus tamen ſorte recipiat pro ejuſmodi lucri intentione, judicandum eſſe malè agere, & efficaciter ad reſtitutionem inducendum*: intelligi debet de eo, qui mutuum dat cum intentione lucri, ſeu pretii debiti ex mutuo accipiendi, qui cenſeri debet verus uſurarius mentalis, quod autem ex gratitudine tantùm datur, propriè non dicitur lucrum: nam lucrum propriè ex negotiatione, vel induſtria noſtra oriri debet.

II. Intentio lucri ex parte unius tantùm.

INſuper ad uſuram mentalem completam, & reſtitutioni obnoxiam neceſſariò requiritur, ut & mutuator ſperet, ac intendat accipere, & mutuatarius velit, ac intendat dare aliquid ultra ſortem tamquam pretium, ſeu debitum juſtitiæ ratione mutui, quamvis ſecluſo pactu externo, quia tunc ſolùm cenſetur mutuatarius ſecundùm quid involuntarius, vel invitus dare. 78

Unde quando mutuatarius quidem gratis, & liberaliter dedit aliquid ultra ſortem, mutuator autem mala fide accepit tamquam debitum ratione mutui, eſt quidem uſura mentalis inchoata, ſed non perfecta, nec reſtitutioni obnoxia ſimpliciter, quia ex parte donantis fuit voluntas libera, & ſufficiens ad transferendum dominium, etſi fuerit vitioſa voluntas acceptantis. Ita contra Antiquos nonnullos docet communis DD. Scotus 4. *d.* 15. *q.* 2. *a.* 2. *n.* 19. *v. ſine pacto etiam*, quem, teſte Maſtriu *c.* 1. *n.* 52. ſequuntur non ſolùm Scotiſtæ omnes, ſed etiam major pars Juriſtarum & Theologorum, Leſſius *l.* 2. *c.* 20. *dub.* 6. Molina *diſp.* 306. Amicus *diſp.* 20 *ſect.* 5. Lugo *cit. ſect.* 4. *n.* 29. Ratio eſt, quia ſolus animus habendi rem alienam non facit aliquem habere rem alienam actualiter, ſed requiritur, ut illam actu habeat, ac retineat invito domino: at uſurarius mentalis recipiens aliquid ultra ſortem animo ſolùm uſurario, rem alienam habet animo ſolo, non autem reipſa: ergo non habet rem alienam, nec conſequenter tenetur ad reſtitutionem. Ma. patet. Min. prob. quia mutuatarius omninò liberaliter dat ultra ſortem, ut hic ſupponimus; ignorat enim, quòd uſurarius intendat habere illud ratione mutui, ideòque dominium illius lucri in illum transfert. *Confir.* ex Amico cit. Ubi nulla intervenit juris læſio, ibi nulla poteſt eſſe reſtitutionis obligatio, ſed in tali caſu nulla intervenit læſio juris, cùm mutuatarius non coactè, & involuntariè mixtè, ſed ſpontè, & liberè det: ergo per ſe nulla erit obligatio reſtituendi in mutuante. Licèt ergo peccaveris mala fide accipiendo, & durante illa mala fide ob conſcientiam erroneam reſtituere obligeris; attamen depoſita illa conſcientia erronea, & veritate cognita, nimirùm alterum reverà gratis donaſſe, tutò & retinebis, & ſi dediſti, repetere poteris, quia jam habes juſtum titulum retinendi, ſcilicet gratuitæ donationis. E contrà verò, ſi mutuatarius quidem dedit quaſi ex debito, ſed mutuator accepit bona fide, quaſi donatum liberaliter ex gratitudine eò quòd nullum pactum de lucro præceſſerit, eſt quidem uſura materialis: cùm datio fuerit ſecundùm quid involuntaria abſque animo donandi, & inſufficiens ad transferendum dominium; non tamen erit uſura formalis completa, nec obnoxia reſtitutioni; quandiù lucrum ſic bona fide acceptum, bona fide poſſeſſum, vel abſumptum fuit. Secus dicendum, ſi ceſſit bona fides, & mutuator reſciat, intentionem dantis fuiſſe tamquam debitum: tunc enim evadet in uſuram formalem reſtitutioni obnoxiam, ut per ſe patet; nam licet accipiendo bona fide non peccaveris nec illa bona fide perſiſtente reſtituere tenearis; attamen ceſſante illa bona fide, & veritate cognita, cùm tibi deſit juſtus titulus retinendi, omninò reſtituere debebis lucrum acceptum, vel ſi jam bona fide abſumpſiſti, quantum inde ditior factus es; ſi in nullo ditior factus, rurſus nihil debebis juxta Regulas reſtitutionis à poſſeſſore bonæ fidei. 79

III. Quid in dubio de intentione dantis?

QUòd ſi dubium ſit, utrùm mutuatarius dans ultra ſortem aliquid mutuanti, dederit liberaliter, & gratis ex libera gratitudine, an verò ex vi mutui tamquam debitum, facta ſufficient inquiſitione de intentione dantis, dubioque perſeverante? *Diſtinguendum eſt*: ſi enim dubium merè negativum ſit, lucrum acceptum retinere non poteris, ſed reſtituere teneberis. *Ratio eſt*, quia in tali dubio melior eſt conditio domini innocentis, & certò poſſidentis rem ſuam; atqui in propoſito, etſi tu lucrum jam acceptum poſſideas materialiter, ſeu ut vocamus, merè naturaliter; mutuatarius tamen tamquam adhuc verus dominus, & innocens adhuc poſſidet verè, & civiliter, donec conſtet de vero titulo tranſlationis dominii: quemadmodùm quando prædo poſſidet rem tuam ablatam, poſſeſſio vera, & civilis apud te manet, licèt poſſeſſio materialis, ſeu naturalis ſit apud prædonem. Ita contra Cajetanum Leſſ. *cit. dub.* 5. *n.* 45. Lugo *diſp.* 25. *ſect.* 4. *n.* 32. At verò, ſi dubium poſitivum ſit ob rationes utrinque probabiles, aut veroſimiles, 80

miles, ac rationabiles conjecturæ adſint, mutuatarium donaſſe, vel donaſſe liberaliter, jam ſequendo probabilem Sententiam tibi favorabilem tutò recipies, & retinebis, donec de oppoſito conſtet, juxta dicta alibi. Cæterùm ſigna, vel conjecturæ rationabiles, quòd aliquid donetur, vel donatum ſit liberaliter, in propoſito ſunt. 1. Si mutuans ſeriò recuſet, vel reddat lucrum acceptum mutuatario: iſque nihilominùs iterùm donet. 2. Si idem mutuatarius alioquin ſit dives, liberalis, magnificus. 3. Si in dando lucrum non præſeferat triſtitiam, vel moleſtiam: præſertim quando is non ſperat, iterùm ab eodem mutuum accipere. Contrà verò ſi mutuatarius ſit inops, ſit parcus, avarus, ſi in dando triſtitiam, vel moleſtiam præſeferat, ſi conqueratur de amicis, de jactura lucri dati: ſi pateat ipſum moveri ad dandum lucrum, ne denuò petenti mutuum negetur, ne capitale repetatur &c. (de hoc mox iterùm) hæc, & hujuſmodi erunt non vulgaria indicia involuntarii, adeòque non liberalis donationis: uti ex Dicaſt. optimè adnotat Tamb. *l. 8. Decal. tr. 3. c. 8. ſ. 2. n. 16.*

IV. *Datum à mutuatario ex timore.*

81 QUid ſi mutuatarius det aliquid ultra ſortem, non quidem tamquam debitum vi mutui, cùm nullum pactum præceſſerit, ſed quia timet, ſe alia vice, cùm indigebit, non accepturum mutuum, ne videatur, vel vocetur ingratus, aut ne alioquin capitale diutiùs mutuandum repetatur: eritne mutuator id ſciens, & ſcienter acceptans uſurarius mentalis, & obnoxius reſtitutioni? Affirmant ſanè multi ob reſolutionem uſurariæ intentionis. Sed æquè probabiliter negant multi cum *Lugo cit. n. 35.* dummodò revera deſit animus accipiendi tamquam pretium, vel ut debitum ex juſtitia, quod ad veram uſuram requiritur ab omnibus Doctoribus; atqui aliquid ex tali timore dari, non facit, quod detur, ut pretium vel debitum; ſed potiùs, ut gratuitum motivum ad alliciendum mutuantis animum, ut novum beneficium in dantem conferat, aut ne ceſſet à beneficio, à quo licitè ceſſare poſſet. Quemadmodùm nec ſimonia eſt, quando Epiſcopus famulo, vel Officiali Beneficium confert, nullo pacto præcedente, timens tamen ne famulus alioquin ab ejus obſequio diſcedat: nec famulus etiam id ſciens ſimoniacè accipit Beneficium: quia revera nullum intervenit pretium, ſed ſolùm conciliatio novæ benevolentiæ. Loquimur autem in caſu, quando mutuatarius ex ſe ita timet velut timore ab intrinſeco concepto. Aliud eſſet, ſi metus talis eſſet incuſſus ab ipſo mutuatore utpotè minante infamiam ingratitudinis, numquam ampliùs mutuaturum, aut capitale repetiturum, &c. tunc enim eſſet uſura verè mentalis cum obligatione reſtitutionis: quia licèt non datum eſſet, ut pretium, tamen datum eſſet involuntariè ex cauſa injuſtè poſita, ſcilicet injuſta extorſione per metum, quæ ipſum obligat ad reſtitutionem.

82 At quid ſi ita intendas, aut etiam paciſcaris cum mutuatario. Mutuabo tibi centum, interim tu hoc, vel illud mihi præſtabis, v. gr. meam officinam, meum molendinum frequentabis, merces apud me emes, vel aliud ſimile quid præſtabis: at quando deſieris hæc præſtare, debebis mihi mutuum reddere. Aut ſic: Non repetam mutuum tibi conceſſum, quamdiù hoc, vel illud præſtiteris, vel dederis, intelligendo ſemper non tamquam debitum vi mutui, ſed ex liberali tua gratitudine in recognitionem beneficii mei? Reſp. Quamvis omnes fateantur, id eſſe periculoſum, neque in praxi facilè concedendum; attamen in rigore loquendo, ſi ſine fuco, & fallacia fiat, revera uſuram non eſſe, docent graviſſimi DD. Leſſ. *l. c.* Mol. *diſp.* 309. Lug. *diſp.* 25. *n.* 53. aliique apud Dian. *p. 11. tr. 5. reſ.* 23. Ratio eſt, quia nihil hìc exigo tamquam ex Juſtitia, ſeu tamquam pretium mutui quod certè gratis concedo, ſed volo experiri beneficentiam, ſeu gratitudinem reciprocam mutuatarii: & volo illum eſſe terminum mutui, qui eſt terminus liberalitatis, vel obſequii ejus: numquid enim licitè poſſum deſinere tibi beneficium conferre, quando & tu mihi deſinis benefacere aut quæ injuſtitia in me, ſi ego nolim perſeverare in beneficio mutuandi, quando & tu recuſas mihi conferre aliud beneficium? nonne meritò poſſim te tamquam ingratum repellere, etenim gratitudinem tuam requiro non tamquam pretium mutui, ſed tamquam conditionem mutui continuandi: ut in ſimili dictum eſt *ſect.* 2. §. 1. Sed quidquid ſit de probabilitate ſpeculativa, quam certè negare non poſſum; in praxi tamen ſimpliciter non acquieſco (niſi certiſſimus eſſem de ſincera intentione ita mutuantis) propter nimium periculum uſurariæ intentionis, & certè ſemper ferè annexum involuntarium ex parte mutuatarii, ut ibidem notavi.

§. III. *Uſura realis aperta, & Caſus certò uſuram continentes.*

83 USura ergo realis aperta eſt, quidquid pretio æſtimabile pacto expreſſo, vel tacito exigitur, & recipitur vi mutui per ſe tamquam debitum ex juſtitia, ſeu tamquam pretium mutui in pactum deductum. In hoc conveniunt omnes; & *Ratio* patet ex dictis: quia in hoc ipſo conſiſtit formalis ratio, & malitia uſuræ, quòd ratione mutui natura ſua contractus gratuiti ſalva ſorte, abſque ullo alio titulo injuſtè obligetur mutuatarius ad aliquid, ſeu ei imponatur quodcumque onus pretio æſtimabile, quaſi deberetur ex Juſtitia: atqui talis obligatio, & onus imponitur mutuatario, quotiescumque expreſsè, vel tacitè in pactum deducitur, ut ratione mutui præcisè ultra ſortem obligatus ſit aliquid tale dare, vel præſtare: tunc enim illo acceptante & promittente cenſetur exigi, & recipi tamquam debitum ex juſtitia, ſeu tamquam pretium mutui in pactum deductum: ergo tunc ſemper eſt uſura realis aperta. Caſus nimirùm varios ad aliquot certas claſſes revocatos breviter percurramus.

I. *Munus à manu, à lingua, ab obſequio.*

USura eſt, mutuum dare cum pacto, ut mutuatarius obligatus ſit ultra ſortem præſtare quodcumque munus, non tantùm 1. *à manu*, ſcilicet mihi, vel meis aliquid largiri in pecunia, vel alia re pretio æſtimabili, nimis notum: ſed etiam 2. *à lingua* utpotè, ut laudem, commendationem apud alios impertias in ordine ad quamcumque commoditatem, vel promotionem officii, beneficii, connubii: ut pro me alloquaris Principem, Judicem, pro me apud Principem intercedas, vel meum negotium geras: aut 3. *ab obſequio* utpotè, ut me, vel uxorem honoris cauſa comiteris ad Eccleſiam, forum; ut pro me aliquod iter ſuſcipias; pro me fidejubeas, vel aliquod opus in meum obſequium facias, ut medendi, docendi, advocandi &c. ut femina mutuataria uſum corporis concedat: ut Princeps vel Epiſcopus mutuatarius officium, vel beneficium vacans, vel Emphyteuſin concedere teneatur: aut interim te à tributis, vel oneribus liberet, & cætera his ſimilia innumerabilia. Communiſſima DD. Mol. *diſp.* 310. *& ſeqq.* Lug. *diſp.* 25. *ſect.* 5. *n.* 58. Ratio patet ex dictis: quia in iis, & ſimilibus omnibus ultra ſortem imponitur mutuatario onus grave, & pretio æſtimabile; & licèt aliqua ex iſtis, ut laus, commendatio, honor in ſe non ſint pretio æſtimabilia: ipſa tamen obligatio, & onus iſta præſtandi in gratiam mutuatoris pretio æſtimantur, ut pro ejuſmodi opere, vel obligatione etiam mercedes, vel ſalaria conſtitui ſoleant. Hinc meritò Valentia *to. 3. diſp. 4. punct.* 2. communiter receptus ab aliis, docet, illicitum, & uſurarium eſſe, ratione mutui à mutuatario exigere etiam amorem, amicitiam, benevolentiam, tanquam quid debitum ex juſtitia, ut mutui. *Ratio eſt* quia ſi exigeres amorem ex juſtitia, exigeres plus, quàm tibi à mutuatario debetur: ex mutuo enim non debetur tibi amor, niſi tantùm ex convenientia, ac debito morali, & libero, non autem ex obligatione ulla juſtitiæ. 84

II. *Obligatio remittendi aliam obligationem.*

USura eſt, mutuum dare alteri cum pacto, ut remittat tibi obligationem reſtituendi, non tantùm in bonis fortunæ, ſed etiam famam, vel honorem, quam anteà injuſtè læſeras: cùm talis obligatio tibi oneroſa, & moleſta ſit, ideòque ejus condonatio pretio æſtimabilis Leſſ. *lib. 2. c. 20. d. 7.* Laym. *cap. 6. n. 2.* Lug. *ibid. ſect. 5. n. 37.* Eademque ratione uſura erit mutuare cum pacto, ut mutuatarius abſtineat ab actione injuriarum, quam ipſe juſtè intentare poſſet: cùm, & hoc jus ipſius pretio æſtimabile ſit. *Communis apud modò cit.* Etſi contrarium teneant Sotus, & alii cum Nav. *c. 17. n. 238.* Ea ratione: quòd ſatisfacere pro injuria quis non teneatur ante ſententiam Judicis, conſequenter hìc nihil dimittatur pretio æſtimabile. Sed reſpondetur facilè, hìc non remitti directè ipſam ſatisfactionem nondum debitam, ſed ipſum jus exigendi ſatisfactionem à Judice, quod mutuatario læſo ſtatim competit, & ſine dubio pretio æſtimabile eſt. Attamen in iſtis caſibus rectè monet Laym. *loc. cit.* niſi apertè conſtet, rarò timendam eſſe uſuram, quia plerumque præſumi poteſt, mutuatarium, ſi vir humanus ſit propter præſtitum ſibi mutuationis beneficium prædicta debita gratis remittere, & condonare. Et hoc ſenſu fortè *Sot. cit.* negat hæc pacta eſſe uſuraria, & quòd ejuſmodi obligationes ſoleant per amicitiam condonari. 85

86 Ex dictis reſolves aliud dubium vulgare: utrùm poſſis mutuare inimico tibi offenſo, à quo vindictam times, cum pacto, ut mutuatarius ab illa vindicta deſiſtat? Reſp. cum diſtinctione potes licitè ſic paciſci, ut deſiſtat à vindicta injuſta, vel injuſto modo intentata (v. gr. propria auctoritate, cùm tamen debeat fieri auctoritate publica) ſicut etiam ut deſiſtat ab odio, inimicitia &c. *Ratio* clara eſt: quia ſic petis, quod is tibi anteà debet, ſive ex Charitate, ſive ex juſtitia: & ſic non imponis illi novum gravamen. Non autem potes ita paciſci, ut deſiſtat à vindicta, ſeu ſatisfactione juſta, vel quàm poteſt implorare ab auctoritate publica: quia revera ſic imponis illi novum gravamen pre-

tio æſtimabile, juxta modò dicta, & cum eadem animadverſione intelligendo.

III. Obligatio viciſſim contrahendi.

87 USura eſt, mutuum dare cum pacto, ut mutuatarius obligatus ſit viciſſim aliquid aliud mutuo dare, aliumve quemcumque contractum emptionis, venditionis, locationis &c. inire: merces apud te tantùm emere: in tuo tantùm molendino molere; operam ſuam tibi locare: tuam ſcholam, vel officinam tantùm frequentare, & cætera innumera. Communis DD. cum S. Th. 2.2. *q.* 78. *ar.* 2. Nav. *cap.* 17. *n.* 220. Molin. *diſp.* 30 . Lay. *cap.* 16. *n.* 3. Lug. *diſp.* 25. *ſect.* 5. *n.* 46. Alii apud ipſos. Ratio eadem, quæ ſuprà: quia in his, & ſimilibus omnibus mutuatario ultra ſortem ſuo tempore reddendam, onus, ſeu gravamen imponitur, quod eſt pretio æſtimabile: etenim obligatio mutuandi, emendi, locandi, onus quoddam eſt, pro quo poteſt aliquis pretium accipere, ut ſuprà dictum: ergo eſt uſurarium, & quoad æſtimationem oneris illius, ſeu quantum mutuatario intereſt, onus tale non fuiſſe impoſitum, reſtitutioni obnoxium: pro quo tamen duas obſervationes notabiles generales dabo mox poſt numerum quartum. Scio, *Sotum*, *Petr. Nav.* immo & *Mol.* negare eſſe uſuram, ſi cui des mutuum eo pacto, ut poſteà juſto pretio colat agros: probantque communi praxi, qua homines dant ruſticis pecunias cum pacto, ut poſteà agros eorum, vel vineam colant. Sed certè non poſſunt loqui, vel intelligi, id licere ex vi mutui per ſe: jam enim aliud gravamen præter ſortem adjicis, ut manifeſtum eſt. Intelligendi ergo ſunt, id licere per accidens ex aliquo adjuncto, & mox infrà obſervandis. Caram. *lib.* 2. *Th. Mor. n.* 748. more ſuo ſubtiliter explicat, & ſalvat id per compenſationem gravaminum: dominus enim mutuans ſubit gravamen multiplex, 1. Ut non repetat pecuniam ante tempus, quo ſolent agricolæ, etiamſi indigeret. 2. Ut non adhibeat alios ruſticos ad ſuos agros colendos, quos poſſet habere fortè commodiores. 3. Obligat ſe ad ſolvendam reliquam pecuniam, eamque comparandam, ſi fortè non habebit, ut ruſtico fidem ſervet. Si ergo dominus hæc gravamina ſubit, non erit injuſtitia ad illud onus colendi agros ruſticum mutuatarium obligare. *Sic ille.* Vide an placeat: placebunt magis infrà dicenda.

IV. Gravamen impoſitum in ipſo mutuo accipiendo, vel reddendo.

88 I. USura aperta eſt, ſi mutues alicui 100. aureos cum pacto, ut is cum notabili ſuo labore, vel moleſtia (& maximè, ſi cum expenſis) exigat illos 100. à tuo debitore, aut ut partem mutui accipiat à te in pecunia, & alteram partem in debito, quod difficulter recuperari poterit. Item, ut accipiat 50. in pecunia, alia 50. alia merce, vino, frumento, panno, &c. non facilè vendibili ſaltem tanti, Mol. *diſp.* 310.

89 II. Uſura eſt, ſi mutues pecuniam cum pacto, ut teneatur eam tibi ſolvere tempore meſſis, vel autumni in frumento, vino, aliiſque fructibus, etiam juſto pretio, quo tunc illi fructus valebunt: *Azor.* aliiſque cit. Tamb. *lib.* 9. *de Controv. tr.* 1. *c.* 4. *§.* 3. Qua etiam ſic addis novum gravamen: mutuum enim pecuniæ requirit, ut ſolvatur in pecunia, tu vero obligas, ut det vinum, frumentum, fructus &c.

90 III. Uſura eſt, ſi mutues hic Paſſavii pecuniam, vinum, frumentum, cum pacto, ut reddat tibi alibi, Viennæ v. g. ubi plus valet, vel etſi non plus valeat, tranſportatio tamen illi oneroſa eſt: *Navarr.* Quod ſi tamen ille in illo alio loco frumento indigeat, & tu tuum frumentum ibidem exiſtens ei ibi mutues cum pacto, ut reddat hic Paſſavii, Tamb. *cit. §.* 4. *num.* 5. excuſat te ab uſura: quia tunc perinde eſt, ac ſi tu illud frumentum illuc traſportares in commodum mutuatarii, ut ille viciſſim tranſportet hoc in commodum tui mutuantis: adeòque eſſet æqualis commutatio gravaminum. *Sic ille.* Sed tu conſidera: an putas gravamina æqualia eſſe, cùm tuum ſit imaginarium, alterius reale.

91 IV. Uſura eſt: ſi mutues vinum v. g. Auſtriacum cum pacto, ut reddatur tibi vinum alterius qualitatis, vel Regionis, quod paratu ſit difficile. Item mutuare cum pacto, ut quod tibi debeo disjunctivè, vel in pecunia, vel in frumento vel vino, reddam tibi determinatè in pecunia tantùm, aut in vino tantùm. Item cum pacto, ut, quod tibi debeo poſt annum, reddam nunc, vel poſt duos menſes: & cætera his ſimilia innumera. *Ratio* horum, & ſimilium omnium eſt, quia ſic gravamen imponitur novum mutuatario. Quod ſi tamen debeam, tibi 200. poſt duos annos ſolvendos, & paciſcar tecum, dare 100. ſtatim primo anno; ut pro aliis expectes adhuc unum annum, nempè uſque ad tertium, tu ab uſura certè immunis eris, tunc enim eſſet compenſatio gravaminum: ego enim do gravamen reddendi 100. ſtatim primo anno, cùm potuiſſem poſt duos dare; & tu das mihi gravamen pro aliis 100. expectandi diutiùs adhuc unum, ſcilicet uſque ad 3. cùm poſſes exigere anno ſecundo. Denique, ſi vellem ſecundò anno primùm ſolvere tibi 100. cum pacto, ut pro aliis 100. expectares tertium uſque annum, jam ego uſurarius, aut certè injuſtus eſſem: ſic enim aggravarem te creditorem meum, ut expectes ad tertium annum, quod certè non teneris. Tamb. *cit. cap.* 4. *§.* 7. Jam verò quoad prædicta omnia addo duas magni momenti obſervationes.

OBSERVATIO I.

Quoad compenſationem, ſeu reſtitutionem ejuſmodi gravaminum.

QUi mutuum dedit cum ejuſmodi onere pretio æſtimabili, utique pro illo onere, vel gravamine ei compenſare tenebitur. Et quidem re adhuc integra, ante executionem talis oneris ſolùm mutuator debet mutuatarium liberare ab illo onere impoſito, & pactum diſſolvere, ut nolit eum civiliter obligatum, ſed in ejus libera voluntate eſſe ex gratitudine tale quid præſtare. Poſt verò opus jam exhibitum, & factam executionem gravaminis illius, reſtituendum erit proportione damni, quod mutuatarius in executione illius oneris paſſus fuit: ut ſi apud alium meliores merces, vel viliori pretio emiſſet, alteri cariùs vendidiſſet, commodius, vel meliori mercede laboraſſet, minori labore, vel breviori via ad aliud molendinum accedere potuiſſet &c. Quodſi vero in executione ejuſmodi oneris nullum damnum paſſus eſt, ſed mutuator reciprocum mutuum fideliter ſolvit, merces juſto pretio vendidit, vel emit, juſtum pro mercede laborem reddidit &c. tunc nihil reſtituendum eſt ex parte mutuatoris reſpectu ſui commodi, quod inde percepit, ſed ſolùm adhuc ex parte mutuatarii, quantùm gravamen, & obligatio illa ſuſcepta æſtimari poteſt. Et certè talis obligatio ex ſe ſemper pretio æſtimabilis eſt, atque etiam, ſi quis ipſam rem facilè, & ſine ſua moleſtia, vel incommodo faciat: v. g. Muſicus, etſi facillimè, & cum voluptate ſemper cantans, & ludens, ſi tamen ad id obligaretur, tantum ei pretium deberetur: quia jam habet gravamen, dum, quod aliàs libenter, & liberè facit, jam ex obligatione facit: ſic quamvis mutuatarius nullum incommodum ſentiat in gravamine à te impoſito, v. g. tibi ſuas operas locando, tuum molendinum adeundo, utpotè ſibi vicinum &c. non ideò negabis, eſſe aliquod gravamen pretio æſtimabile, ideòque à te compenſandum, ſi id ex obligatione faciat vi mutui à te conceſſi: excepto ſemper, niſi ipſemet nihil faciat, adeòque condonare videatur. 92

Ubi pro praxi valdè advertendum eſt, quòd uſurarius quidem tenet mutuatario imponere debitum ex juſtitia ad præſtandum aliquid ultra ſortem, reipſa tamen non imponit, cùm implicet per injuſtitiam imponi debitum, ſeu onus juſtum; ideòque reverà nulla imponitur obligatio naturalis in conſcientia, ſed ſolùm imponitur obligatio externa, quaſi civilis, ſeu vinculum humanum promiſſionis, ac fidelitatis externæ, cui homines honeſti, vel honorati reſiſtere non audent, poſtquam utcumque promiſerunt, ne ſcilicet malè audiant, vel impoſterùm careant; quod ipſum tamen onus pretio æſtimabile eſt, & in propoſito injuſtè impoſitum reſtitutioni obnoxium, & eò magis, quo magis rationabiliter æſtimatur illud onus ab onerato mutuatario. De facto tamen plerumque cenſetur æſtimari parvi, vel à mutuatario condonario condonari. Unde rectè infert Mol. *diſp.* 309. *n.* 5. Quodſi onus illud minimè curetur à mutuatario, nullumque ei gravamen adferat, quippè qui etiam mutuo non accepto libenter tale pactum iniiſſet, aut ultrò ſua ſponte ſe ad hoc obtulit, tunc mutuatorem non teneri ad ullam reſtitutionem, ſicut nec propriè committit uſuram: quia tunc nullum adeſt involuntarium neceſſariò requiſitum ad injuriam, ſeu injuſtitiam, qualis eſſentialiter eſt uſura. Et hac ratione fortè intelligendi ſunt Angelus, Major, & alii, ejuſmodi pacta uſuraria eſſe negantes. 93

OBSERVATIO II.

Quoad executionem illarum gravaminum.

PRædicta, & ſimilia gravamina à mutuante impoſita mutuatario, ſæpiſſimè excuſantur & à vitio uſuræ, & ab onere reſtitutionis, aut quia mutuatarius verè liberaliter, voluntariè, & ex libera gratitudine ea præſtet, nullum attendens debitum, vel obligationem, aut etſi obligationem agnoſcat, non tamen curat, vel æſtimat, quia ei difficile, vel incommodum non eſt, juxta modo dicta: aut deniq; & maximè, quia in ejuſmodi pactis reverà non eſt contractus mutui, ſed emptionis, vel conductionis, aut locationis, vel ſimile, v. g. ſi mutues ruſtico pecuniam cum pacto, ut pro ea reſtituatur frumentum &c. uſura eſt ex dictis. At verò, ſi des pecuniam ruſtico egenti, & petenti, emendo ab eo frumentum futuræ meſſis nunc anticipatò ſolvendo, & conſignandum ſuo tempore, juxta pretium tunc currens, certò uſura non eſt, ſed emptio juſta, quàm alicubi vocant contractum ad metam. Item ſi des mutuò pecuniam ruſtico, 94

ut

ut is obligatus ſit in æſtate colere tuos agros, uſura eſt ex dictis. At ſi illa pecunia tamquam jam anticipatò ſoluta, conducas ipſius operas futuras in colendo agro tuo, nec mutuum, nec uſura erit, ſed contractus juſtus conductionis & locationis. Idemque eſt in ſimili; ut ſi pecuniam des Medico, Chirurgo, Opifici, non tamquam mutuum, ſed conducendo eorum operas anticipatò ſolutas (ſeu ut vocamus vulgò ad demerendum, *zum abverdienen.*) quod valdè notandum Confeſſariis, & pœnitentibus prudenter explicandum.

§. IV. *Uſura palliata, & Caſus dubiè uſurarii.*

95 Uſura palliata eſt, quæ committitur in mutuo non formali, & explicito, ſed virtuali, & implicitè, quippè ſub alterius contractus ſpecie, & nomine occultato, & quaſi palliato. Exempla ſunt.

I. Sub pallio depoſiti.

96 Deponis apud aliquem pecuniam (idemque eſt, ſi eadem conditione aliquem inſtituas procuratorem redituum tuorum) data ipſi facultate utendi ex pacto, ut proptereà obligatus ſit aliquod tibi pretium ſolvere, v. g. 8. pro 100. uſura palliata eſt, ſub nomine depoſiti: reverà enim contractus ille non eſt depoſiti ſed mutui, ut habetur *L. certi, & ſeqq. ff. de rebus creditis.* Nam in depoſito rei dominium manet penès deponentem; cùm autem jus utendi, immo abſumendi pecuniam datus, transfertur jus dominii illius rei in utentem; ergo fit mutuum, & conſequenter ex dato, ac recepto inde pretio, uſurarium; ut benè notat Navarr. *lib. 3. conſil. 1. art. 4. de depoſito;* aſſignata hac pulchra Regula. *Omnis depoſitio rei conſiſtentis in numero, pondere, & menſura, conceſſa facultate utendi, & adjecto pacto aliquid propterea ſolvendi, injuſta eſt.*

II. Sub pallio emptionis, & locationis.

97 Alicui mutuum petenti reſpondes, non tibi mutuo, ſed pecunia iſta, v. g. 50. aureis emo à te duas vaccas, quas tibi locatas volo pro annua penſione 6. florenorum, an juſtè, Reſp. Siquidem alter vaccas reverà non habeat, nec habiturus ſit, meriſſima uſura eſt ſub ficto emptionis, & locationis nomine palliata. Si verò de facto vaccas utiles habeat pro ea penſione, ſerventurque conditiones contractus locationis (& maximè hæc, ut periculum vaccarum ad locantem tamquam emptorem ſpectet) is ab uſura immunis erit; ex communi DD. Similiter juxtà paulò ante dicta *Molin. Laym.* & alii *cit.* ab uſura rectè defendunt hunc contractum, ſi mercator indigenti, & petenti dicat: nolo tibi mutuare, ſed hac pecunia conduco tuas operas ad futuram meſſem, & autumnum, anticipata ſolutione mercedis.

III. Sub pallio venditionis, vel emptionis.

98 Mercator mercem minùs valentem 80. florenis tantùm ob ſolam ſolutionem pretii dilatam cariùs vendit, v.g. florenis 100. eſt uſura palliata ſub ſpecie venditionis: reverà enim nihil aliud agit, quàm quod 80. florenos tamquam pretium juſtum ſtatim ſolvendos emptori in longius tempus mutuo det, ut eos poſt annum, v. g. reddat cum actuario floren. 20. quod tamquam veriſſima uſura reprobatur *c. in civitate 6. & c. conſuluit* 10. Excipe ſemper, niſi mercatori interſit, ſolutionem pretii non differri ratione ſcilicet lucri ceſſantis, vel damni emergentis: neque lateat emptorem ob ſolutionem dilatam mercem cariùs vendi. E contra mercem plus valentem, v. g. 100. florenis, ob ſolam anticipatam pretii ſolutionem minoris emit, quàm res valeat, v.g. florenis 90. vel 80. uſura palliata eſt, ſub ſpecie emptionis; quia diminutionem iſtam juſti pretii lucratur non ut emptor, ſed tamquam mutuator pecuniæ citiùs ſolutæ pro illo pretio detracto, ut habetur *cap. naviganti fin. de uſuris.* Excipe rurſus; niſi alia juſta cauſa ſubſit: utpotè, quia certo ſcitur, vel creditur, mercem futuro tempore minoris valituram, ut ſi à te emam frumentum tempore veris tunc valens 5. florenis, ſed tradendum primùm tempore autumni, quo probabiliter creditur minùs valiturum, anticipata ſolutione utique juſtè, & ſine uſura poteſt emi minoris, v. g. 4. florenis cum dimidio, vel adhuc minoris, quia fieri poſſe putatur; ut tunc adhuc minùs valeat.

IV. Sub pallio venditionis, & reemptionis, ſeu Mohatræ.

99 Non rarò contingit, quod quis indigeat, v. g. pecuniis quas mutuò acciperet, ſi mutuantem interveniret, ſed quia dantem mutuò non invenit, vadit, v.g. ad mercatorem, à quo merces aliquas ſummo pretio juſto, ſed credito, ſolvendas ſcilicet poſt annum, v. g. & ſtatim eas eidem mercatori pretio infimo pro numerata pecunia revendit (qui contractus apud Hiſpanos dicitur *Mohatra* apud Italos *Stocco*) ſic, v. g. Petrus mercator creditò vendit Paulo pannum, aliamve mercem pretio ſummo, v. g. aureis 100. & ſtatim eundem pannum numerata pecunia reemit pretio infimo, v. g. 90. tantùm aureis ut è contrà Paulus indigens pecunia præſenti, emit à mercatore pannum creditò, dicto ſummo pretio, is mox revendit pretio infimo numerato, ſic ut Paulus maneat debitor in illo ſummo pretio 100. aureorum: quæritur an licitè, & juſtè. Uſuram palliatam ordinariè præſumendam meritò agnoſcunt DD. *communiter*: Quia reverà nihil aliud agi videtur, quàm quòd ſub ſpecie emptionis, & venditionis reciprocè homini pecunia indigenti mutuentur 90. v. g. aurei cum pacto, ut poſteà reſtituat 100. lucrum non aſpernabile. Et verè certa uſura erit: ſi initio ſtatim ita paciſcantur; & maximè, ſi ipſe mercator prior ita in pactum deducat, & verb. gr. mutuum petenti dicendo: Non mutuabo tibi, ſed vendo tibi hanc mercem juſto, & rigoroſo pretio 100. aureis, ut mox mihi revendas, vel: Ego redimam pretio infimo numerato 90. aureis, & tu manebis poſteà debitor in 100. ut benè probat noſter Gabriel 4. *diſt.* 15. *q.* 11. *art.* 3. *d.* 3. Et agnoſcunt DD. *communiter*. Quo ſenſu meritò damnata eſt ab Innocentio XI. Propoſitio illa 40. *Contractus mohatra licitus eſt, etiam reſpectu ejuſdem perſonæ, & cum contractu retrovenditionis, prævié inito cum intentione lucri.* Utpotè ſic generaliter, & ut jacet, ſcandaloſè, & pernicioſè docens, licere ſic vendere cum prævio pacto retrovenditionis cum intentione lucri. Nam ſcandaloſè docetur, uſuram eſſe licitam: ſed hujuſmodi mohatra eſt uſura ſaltem palliata: ergo ſcandaloſè docetur. Ma. conſtat. Min. prob. Quia nihil aliud eſt vendere rem valentem 100. addito pacto retrovenditionis pro ſolùm 90. quàm velle mutuare 90. cum pacto, ut alius teneatur ſolvere 100. & ſic ſupra ſortem 10. accipere: ergo in hoc contractu mohatra cum pacto retrovenditionis reſpectu ejuſdem perſonæ primò vendentis majori pretio, quàm in retrovenditione pactum eſt, datur quædam propria, palliata quidem uſura, ſeu *lucrum ex mutuo vel ex vi mutui proveniens.* Vide deſuper fuſiùs alios in propoſitiones damnatas ſcribentes.

At verò ſecluſo ejuſmodi pacto expreſſo, vel implicito, 100
atque intentione uſuraria, ex ſe non eſt illicitum, vel injuſtum, dummodò verè emant, vendant, nec palliare velint mutuum cum uſura, & mercator bona fide vendens rem ſummo pretio, relinquat in emptoris libertate revendendi, cui velit, aut emptor ipſe ipſum rogaret, ut redimat. Ita verè communis DD. Angelus *v. uſura n.* 2. Navarr. *c.* 23. *n.* 91. Petrus Navarr. *l.* 3. *c.* 2. Leſſ. *l.* 2. *c.* 21. *dub.* 16. Laym. *hic c.* 16. *n.* 16. Lug. *diſp.* 26. *n.* 205. Tamb. *l.* 8. *Decal. tr.* 3. *c.* . *§.* 8. *n.* 9. Ratio eſt: 1. quia prior, & poſterior venditio juſta eſt, quippè juſto pretio ſine fraude facta, ut ſupponimus. 2. Alius quilibet mercator poſſet illum pannum, vel mercem dicto infimo pretio emere, ut omnes concedunt: cur ergo non etiam ille idem, qui vendit? 3. Quia ſic Paulo liberè volenti, & petenti non ſolùm nullam infert injuriam, ſed etiam liberat eum labore quærendi alium mercatorem, qui certè labor pretio æſtimabilis eſt. 4. Quia merces ultroneæ vileſcunt, eo enim caſu mercator, ut redimat, rogari ſolet: immo hoc caſu, quo rogatur, non ſolùm infimo, ſed adhuc viliori pretio emere poterit: quia merces ultroneæ vileſcunt, juxta mox dicenda *c. ſeq. de empt. & vendit.* Plura vide apud citt. præſertim *Lug.* Duo adhuc magni momenti dubia reſtant.

Dubium primum.

Quid de mutuo cum pignore fruendo, vel lucrando?

Uſurarius omninò eſt contractus dictus *antichriſeos* 101
(vulgò ein Pfandtſchafft) cum quis mutuò dat accepto pignore cum pacto, ut interim fructus pignoris lucretur. Communis DD. Cajet. 2. 2. *q.* 78. *a.* 2. Sotus *l.* 6. *q.* 1. *art.* 2. Nav. uterque, aliis citt. Molin. Lug. Laym. *cit. n.* 17. & conſtat ex utroq; Jure; Civili L. 1. & 2. *C. de pign. action.* & *L.* 1. *de diſt. pig.* & Can. *c.* 1. & 2. & *c. conqueſtus de uſur. c. cum contra, c. ſignificavit, de pignor.* Ubi dicitur: fructus rei oppignoratæ computandos eſſe in ſortem, detractis expenſis. *Ratio fundamentalis eſt:* quia ſic creditor verè ultra ſortem aliquid lucratur: nam omnis res ſuo domino fructificat: atqui in pignore quocumque dato transfertur dominium pignoris in eum, cui datur, ſed remanet in dominio ipſius mutuatarii: ergo huic, & non illi fructificat: conſequenter mutuans ſibi eos fructus applicare non poteſt, ſed detractis expenſis debet eos reddere mutuatario, vel computare in ſortem, ſeu in partem ſolutionis debiti: ergo ulteriùs pactum illud, ut fructus pignoris cedant mutuanti, uſurarium eſt: quia ſic clarè mutuans lucratur aliquid ultra ſortem, ſeu pecuniam creditam; additque nimium gravamen mutuatario. Atque ob eandem rationem: quando res non fructifera in pignus datur v. g. veſtis pretioſa, vel ſimilis res quæ

Digitized by Google

uſu atteritur, non poteſt poni pactum, ut ea re impignorata, uti poſſit mutuator: nam & hoc eſſet novum onus mutuatario, qui præter ſortem integram ſuo tempore reddendam pateretur damnum in commiſſo uſu rei ſuæ; & ſi abſq; pacto, vel licentia mutuatarii mutuans tali re utatur, peccat contrà Juſtitiam, cùm invito domino utatur re aliena; ideòque debebit compenſare æſtimationem talis uſus in omni caſu. Excipe tamen duo hunc rigorem temperantia. *Unum eſt*: ſi talis res impignorata uſu non atteratur, vel deterior notabiliter reddatur, v. g. vas argenteum, torques aureus, &c. tunc enim faciliùs poteſt præſumi ipſum dominium, vel concedere licentiam, vel non gravatè ferre uſum rei ſuæ: certè erit parvitas materiæ ſemel, vel iterùm ea uti. *Alterum eſt*: quando rei pignoratæ ipſe uſus moderatus prodeſt, ne veſtis, v. g. tineis vel pulvere ferè atteratur; tunc enim certò præſumi poteſt conſenſus domini, niſi oppoſitum conſtet, ut ſuo loco videbitur.

102 Cæterùm juſti tituli accedere poſſunt, lucrandi fructus ſine diminutione ſortis. I. Titulus, & optimum medium vitandi uſuram eſt ſecundùm communem DD. apud citt. præſertim Lugo *diſp.* 25. *ſect.* 8. ſi res oppignoranda non detur in pignus pro mutuo, ſed vendatur pro debito, cum pacto retrovendendi, cùm tibi libuerit (quod licitum eſſe patebit infrà) tunc enim res pignoris naturam amittit: adeòque non ut pignus priori domino, ſed ut res empta emptori, & poſſeſſori fructificat, ejuſque damno perit, donec reddito pretio redimatur. Adde: dummodò pretium juſtum ſit: ſi enim nimis parvo pretio redimatur, præſumitur uſura palliata, ut rectè notat Lug. *l. c. n.* 132. II. Titulus eſt: ſi accedat contractus cenſualis, & fructus pignoris non excedant quantitatem cenſus, ſuper eadem hypotheca ſecundùm morem patriæ conſtituti: ut ſi Princeps indigeat decem millibus florenorum, quos Nobilis gratis mutuare nolit, ut evitetur uſura, & oppignorat ei oppidum adjecto contractu cenſuali accipiendi quingentos annuos, donec ſors reſtituatur. Eadem ratione per emptionem cenſus excuſatur ab uſura uſitatiſſimus in Orbe, præſertim Germania, contractus accipiendi quinque pro 100. ſalvo capitali, ut ſuo loco videbimus, & cum aliis notat *Laym. c.* 16. *n.* 17. III. Titulus eſt Juris maritalis in pignus pro dote datum: ſicut enim ipſius dotis ita etiam pignoris pro dote dati fructus ſine diminutione ſortis jure percipit maritus, donec ei ſors reddatur, ut nimirùm interim habeat unde onera matrimonii ſuſtinere poſſit; unde etiam non dato pignore quotannis certam ſummam exigere poteſt in compenſationem illorum onerum. Communis doctrina *ex c. ſalubriter de uſur.* Nav. *comment. de uſur. notab.* 21. Mol. *t.* 2. *diſp.* 321. Leſſ. *l.* 3. *c.* 20. *dub.* 16. *n.* 141. Lug. Laym. *cit. n.* 19. IV. Titulus eſt domini directi in feudum, vel emphyteuſim, quæ proprietario domino ipſi oppignorata, ipſi fructificare debet, cùm reverà non ipſa ſubſtantia rei, cujus ille anteà Dominus eſt, ſed fructus tantùm oppignorentur & inconveniens videatur, rem apud directum Dominum exiſtentem alteri fructificari: interim tamen fructuario omninò remittere tenetur. Sic habetur *c. de feudis*, *c. conqueſtus de uſur.* Hic conſequenter incidentaliter.

103 *Dubitabis* 1. Quid ſi quis vendat rem fructiferam, v. g. agrum, creditor reſervando ſibi interim fructus, vel redditus, quoüſque pretium ſolvatur? Quæſtio difficilis neceſſariò remittenda in proprium locum *cap. ſeq. ſect. ult. §. ult.*

104 *Dubitabis* 2. Utrùm in mutuo cum pignore locum habeat pactum Legis commiſſoriæ? hoc eſt, utrùm, ſicut Lex commiſſoria in venditione locum habet, *ex toto tit. ff. de Lege commiſſor.* ubi venditori alicujus rei conceditur, ut ſi emptor pretium non ſolvat conſtituto tempore, res habeatur ut non vendita, & poſſit venditor ad ſuum arbitrium repetere ſibi rem ſuam, ſicque dicatur cedere in commiſſum: ſimiliter in mutuo cum pignore juſtè apponatur pactum, ut, ſi mutuatarius præfixo tempore mutuum non reddat, pignus datum intelligatur quaſi venditum ipſi mutuanti pro ſuo credito, ſeu mutuo dato; & ſic ipſi abſolutè acquiratur, ſicque mutuatarius cadat in commiſſum rei ſuæ? Reſp. tale pactum in omnibus pignoribus, atque adeò etiam in pignore pro mutuo dato abſolutè prohiberi ſacris Legibus utroque Jure *L. ult. C. de pact. pignor.* & *c. ſignificante 7. de pignor.* & meritò. Ratio eſt: quia pignus ſæpè, immo plerumque eſt majoris valoris, quàm creditum, vel mutuum datum: nam nemo facilè accipiet pignus minoris valoris, & æqualitas non facilè attingitur: unde ad cavenda pericula injuſtitiæ, & damna civium, rectè ejuſmodi pactum Leges ſimpliciter reprobaverunt: & quia iſtæ Leges pœnales non ſunt, ad bonum commune ſpectantes, utique etiam obligant in conſcientia. At, quid ſi ita fiat pactum, ut debitore non ſolvente debitum conſtituto tempore, pignus vendatur, vel remaneat venditum non pro ipſo credito, vel mutuo dato, ſeu pro pretio juſto ſecundùm conſuetudinem loci; & arbitrii boni viri, reddito exceſſu, ſi quis ſit, ipſi debitori, ſed mutuatario: eritne licitum? Reſp. cum diſtinct. Si id fiat mero arbitratu creditoris, ſeu mutuantis, adeòque tanquam gravamen mutuatario imponatur, illicitum, & uſurarium fore, ex dictis liquet. At ſi fiat, ut creditor habeat ſuum, ſeque indemnem ſervet, licitum, & juſtum erit, ut ex communi docet Molina *diſp.* 324. Ratio eſt: quia generaliter juſta ſunt pacta, quæ ordinata ſunt ad hoc, ut creditor ſecurè habeat ſuum, ſeque indemnem ſervet; cujuſmodi ſunt pacta, petere pignus, vel fidejuſſionem ſufficientem, hypothecam generalem, vel ſpecialem, & ejuſmodi in propoſito eſt, petere juſtam venditionem pignoris poſt elapſum terminum ſolutionis; quilibet enim ſecuritatem ſuæ rei poteſt juſtè poſtulare: & ita jam habet praxis communis.

Dubium alterum.

Quid de mutuo explicitè injuſto, & uſurario, ſed implicitè juſto ob bonam fidem mutuantis.

Titius bona fide celebravit contractum uſurarium, vel 105
aliàs injuſtum, v. g. dedit tibi mutuo 100. ut poſt annum reddas ei 100. & 10. vel per ſingulos menſes unum aureum, & invincibiliter ignorans eſſe uſuram, bona fide procedens, & putans eſſe licitum, atque ita conſtitutus, ut ſi ſciviſſet eſſe uſuram, facilè tecum, vel cum alio feciſſet alium contractum juſtum cum ſimili lucro, v. g. emptionem anticipatam frumenti, vel fructuum, emptionem cenſus, contractum ſocietatis, vel ſimilem, ut infrà annotabo, quo contractu alio, omnibus expenſis itidem lucratus fuiſſet, decem, vel duodecim, vel ampliùs ultra ſuam ſortem: his ita conſtitutis, poteſtne Titius exigere licitè, & retinere illos decem, vel 12. aureos ex primo contractu reverà explicitè injuſto, tamen implicitè juſto propter bonam fidem, & facultatem aliter juſtè contrahendi? Id in praxi non facilè concedendum, approbant omnes, etiam citandi; & ſimpliciter non licere, ſupponere videntur DD. communiter. Nihilominus

Reſp. Id probabiliſſimè eſſe licitum, ſaltem quando mu- 106
tuans intendit, & expreſſit, ſe velle contrahere omni meliori modo. Ita latè Leſſ. *l.* 2. *cap.* 20. *d.* 12. Saltem ſi mutuans ſcit illum alium modum juſtè contrahendi (ſecus, ſi neſciat.) Ita optimè Lugo *diſp.* 25. *ſect.* 9. tota. Vel abſolutè ſine limitatione Emman. Sà *verb. uſur. n.* 8. dicens: *Qui fecit contractum uſurarium bona fide credens juſtum, poteſt tantum lucri retinere, quantum acquiſiviſſet alioquin per contractum licitum.* Sic ille. Item Tanner. *in* 2. 2. *diſp* 4. *q.* 7. *dub.* 3. *n.* 97. Et Dian. *p.* 2. *de Cont. reſ.* 47. Præter varias apud hos Auctores videndas, *Ratio* eſſe debet potiſſima: quia ex una parte mutuans: dum bona fide procedit, & non eſt diſpoſitus ad exercendas uſuras, ſemper implicitè contrahit cum voluntate non committendi uſuram, & cum voluntate habendi lucrum: ergo contrahit cum voluntate contrahendi juſto modo poſſibili, ſeu meliori modo, quo poteſt, quod totum involvitur in illa bona fide (ſanum ſanè conſilium *Leſſ. cit.* ut ita expreſsè intendat, vel exprimat) ideòque contrahit conſenſu abſoluto, & non conditionato: hoc ſenſu: v. g. ſi hunc contractum injuſtum ſciviſſem, alio juſto modo contraxiſſem; quàm conditionalem, cùm nihil ponat in eſſe, non ſufficere ad juſtificandum lucrum, omnes fatentur. Ex altera autem parte mutuatarius jam conſentit dare totum id, quod petit mutuans; immo debet conſentire in id, quod juſto titulo petit mutuans, etſi ipſi ei ille titulus non manifeſtetur, ut patet ex dictis ſuprà de lucro ceſſante; ideòque ſi conſentiat cum involuntario mixto irrationabiliter invitus erit: non enim poteſt ſuam intentionem alligare ad titulum injuſtum apparentem, ſed debet contrahere juxta capacitatem materiæ: ut in titulum juſtum conſentiat, in injuſtum autem non conſentiat niſi involuntariè, & retinendo ſibi jus ſuum, ut optimè explicat Lugo *c. n.* 182. ergo cùm adſit ſufficiens utriuſque voluntas cum titulo juſto implicitè ſaltem contento, jam adeſt totum, quod neceſſarium eſt ad juſtè contrahendum, & lucrandum. Et hinc non ſequitur, idem poſſe fieri ab eo, qui mala fide contraxit, ſciens contractum eſſe uſurarium; grandis enim diſparitas; qui enim bona fide contraxit, implicitè quidem, & abſolutè vult modo bono contrahere, ut dictum eſt: at verò qui mala fide contrahit, ſciens contractum eſſe injuſtum, jam expreſsè vult malo, & non recto modo contrahere, ne implicitè quidem. At, inquies, ſi talis ſciviſſet alium bonum modum contrahendi, etiam is bono hoc modo voluiſſet contrahere; ergo ipſe habuit voluntatem implicitam hoc bono modo contrahendi. Reſp. *Neg. conſeq.* cùm enim conditionalia nil ponant in eſſe, & talis expreſsè mala fide contrahere voluit, non eſt attendendus ille conditionalis conſenſus, vel potiùs habitualis tantùm mentis diſpoſitio, ſed hic conſenſus malus abſolutus, qui verè adfuit in eſſe.

Dices, quid ſi ergo quis abſolutè ita contrahat? Mutuo ti- 107
bi 100. ut ultra ſortem lucrum à te recipiam; v. g. 6. 8. 10. vel

12.

12. Reſp. *cum diſtinct.* Aut enim talis 1. advertit nullum titulum juſtum adeſſe, quo ipſe aliter lucrari poſſit; & tunc clara uſura erit ex dictis, & pulchro caſu declarat Tamb. *l.* 8. *Decal. tr.* 3. *c.* 8. *§.* 3. Aut 2. advertit ad bonos titulos, v. gr. lucri ceſſantis, damni emergentis, alioſve contractus; quibus tale lucrum ſupra ſortem juſtè accipere poſſet; & tunc contractum juſtum fore, etiam ex dictis conſtat. Aut 3. adeſt quidem juſtus titulus, quo is licitè lucrari poſſit, ſed ille præſcindens nihil cogitat de titulo juſto, vel injuſto; & tunc ſi bona fide contraxit, ex modò dictis probabiliſſimè etiam contractus licitus cenſendus erit: quia nimirùm ipſe bona fide ſua implicitè juſtum aliquem titulum, & contractum involvere cenſetur, cùm nemo præſumendus ſit delictum velle committere, niſi id expreſsè conſtet, v. g. ex mala conſcientia, vel conſuetudine prava mutuantis uſurariè, ut notat Tamb. *ibid. num.* 72.

Corollarium.

108 A Ut ſummam titulorum, ſeu modorum lucrandi aliquid ultra ſortem, v. g. conſueta illa 5. pro 100. ſalvo capitali ſine vitio uſuræ, Valent. *t.* 3. *diſp.* 5. *q.* 25. *pu.* 2. ab aliis communiter receptus, & relatus, in fine ſic optimè colligit. Quatuor ſunt modi tolerabiles accipiendi annuatim certum lucrum, ſalvo, & ſecuro capitali, utpotè 5. pro 100. I. Si ad id ſuppetat titulus aliquis ex certioribus: ut lucri ceſſantis, vel damni emergentis, qui modus latiſſimè patet. De his, & annexis ſatis egimus *ſect.* 2. *tota*. II. Si ſocietas ineatur cum pacto aſſecurationis capitalis, & lucri &c. De hoc *c.* 6. *ſect.* 3. *tota*. III. Si ematur cenſus realis cum pacto utriuſque redimendi, aſſecurandique &c. De hoc ex profeſſo *ibid. c.* 6. *ſect.* 1. IV. Si abſque expreſſa determinatione contractus ſocietatis, vel cenſus intentio ſaltem generalis ſit accipiendi lucrum aliquod ante modo licito, ad quem conſideratis perſonarum, & facti circumſtantiis, videatur factum ipſum revocari poſſe. Hactenùs *Valentia*. Hic quartus modus is ipſe eſt, quem modò defendimus. Addi poſſet quintus modus emptionis anticipatæ frumenti, vini, aut conductionis operarum per anticipatam, ſolutionem, de quibus *ſect. præced.* in fine innui ſatis.

S E C T I O IV.

De uſuræ prohibitione, acquiſitione, reſtitutione, & cooperatione.

S U M M A R I U M.

109 Uſque ad nu. 114. *Uſura Jure Canonico, poſitivo, divino, & naturali prohibita.*
114 & 115 *Eſt peccatum ex genere ſuo mortale.*
116 Uſque ad n. 119 *Uſurarium acquirere dominium uſurarum, probabile eſt, ſed*
119 *Probabilius eſt, non acquirere.*
120 *Unde nec alienare poteſt res alienas uſurarius, quando adhuc in individuo ſeparatim extant.*
121 *Secus ſi jam ſint commixta cum rebus propriis, & is aliunde potens ſit ad ſolvendum.*
122 *Uſurarius obligatur ſtrictiſſimè reſtituere omnia per uſuram acquiſita.*
123 *Etiam fructus rei uſurariæ.*
124 *Quæ obligatio reſtituendi non afficit quidem ipſius bona propria.*
125 *Tranſit tamen ad hæredes.*
126 *Quæ ſint pœnæ uſurarii.*
127 *Sine juſta cauſa uſuram petens peccat.*
128 *Non tamen eam ſolvens poſteà.*
129 *Qualiter peccent alii ad uſuras cooperantes? &*
130 *Principes, vel Magiſtratus eas permittentes?*

§. I. *Uſura quo Jure prohibita?*

109. O Mnis uſura lucrativa, mentalis, realis, aperta, palliata illicita eſt, & vetita tam Jure naturali, quam Divino poſitivo, & Canonico; quidquid ſit de Jure Civili. Eſt Catholica & univerſalis Doctrina, contra Judæos, Hæreticos, Albauenſes, Machiavellum, & noviſſimè Carolum Molinæum in peſtilenti ſuo tractatu *de Commerc. & uſur.* docentem nullas, niſi exceſſivas tantùm uſuras Jure Divino eſſe prohibitas. Dixi autem: *Quidquid ſit de Jure Civili:* nam Leges Civiles certè concedunt uſuras moderatas toto *tit. de uſur.* An verò poſitivè approbent (& tunc certè injuſtæ ſunt) an ſolùm ob bonum commune permittant, quemadmodum etiam permittunt lupanaria, occiſionem adulteri cum uxore, vel filia in flagranti deprehenſa &c. ut communius intelligunt Theologi, perinde eſt, cùm certum ſit, Jus Civile quoad hoc correctum eſſe à Jure Canonico. Cæterùm uſura uſurarum, græcè Anatociſmus (vulgo ſuperintereſſe) cùm ſcilicet lucrum adjectum ſorti non ſtatim ſolutum, rurſus aliud lucrum parere debet, etiam Jure Civili prohibita eſt. *L. placuit. L. ut nullo. C. de uſuris.* Quidquid ergo ſit de Jure Civili, uſura certò prohibita, & illicita eſt.

I. *Jure Canonico, & Sacris Conciliis.*

N On tantùm prohibetur uſura Jure Canonico variis locis, totis titulis *de uſuris in* 5. *&* 6. *Decret.* & in Clem. un. *de uſuris*. Et in Decreto *diſt.* 14. *&* 17. verùm etiam illicitam eſſe tanquam de fide certum definitur in variis Conciliis, *Niceno, Lateran. Lugdun. Viennen.* relatis ex dictis locis Juris, & in Clem. cit. *Si quis illum errorem inciderit, ut pertinaciter affirmare præſumat, exercere uſuram non eſſe peccatum, decernimus, eum velut hæreticum puniendum &c.* 110

II. *Jure poſitivo divino in SS. Litteris.*

G Raviſſimè prohibentur, & damnantur uſuræ Ezech. c. 18. Exod. 22. Prov. 28. & Pſal. 14. *Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram.* Pſal. 54. *Vide iniquitatem, & contradictionem in Civitate &c. & non defecit de plateis uſura, & dolus.* In Nuva Lege celebre eſt illud Luc. 6. *Mutuum date, nihil inde ſperantes:* quæ verba licèt conſilium contineant quoad mutuum dandum, præceptum tamen continent, ut nihil inde ultra ſortem ſperandum, exigendum, & accipiendum ſit tanquam debitum; quemadmodum etiam intelliguntur illa verba Pſalm. 75. *Vovete, & reddite Domino Deo veſtro.* Et quamvis totaliter de conſilio intelligi poſſent illa ſola verba, ſtantibus tamen ſimul aliis locis Scripturæ, de præcepto rectè intellexerunt Summi Pontifices, Urbanus III. *in c. conſuluit*. Alexand. III. *in c. quia in omnibus, tit. de uſuris.* Quod autem dicitur Deut. 23. *Non fœneraberis fratri tuo ad uſuram &c. ſed alieno:* explicant SS. PP. ibi ſolùm permitti, ideſt, non ſpecialiter puniri uſuram erga alienos, tanquam minus malum, ut à majori malo, ſcilicet fratribus fœnerandi arceantur Judæi, in illud vitium proniſſimi; ſicut in eodem capite dicitur: *Non erit meretrix de filiabus Iſrael;* non quòd meretrices alienigenæ approbentur, ſed quòd non puniantur lege iſta ſicut meretrices Iſraelitæ. Aut certè (quod magis placet) reſpondent aliter SS. PP. permiſſum eſſe Judæis, ut à Gentilibus uſuras accipiant tanquam ab hoſtibus, conceſſo iis dominio, & facultate eo modo ſpoliandi hoſtes, ſicut licentiam dederat ſpoliandi Ægyptios: Ita D. Ambroſius lib. de Tob. c. 15. dicens: *Cui meritò inferuntur arma, huic meritò auferuntur uſuræ.* Plures pro utraque reſponſione Patres videre potes apud Molin. *t.* 2. *diſp.* 304. Denique, quod in Parabola *Luc.* 19. ſervo pigro dictum eſt: *Quare non dediſti pecuniam meam ad menſam, & ego veniens cum uſuris utique exegiſſem illam?* hic per uſuram intelligitur lucrum licitum ex negotiatione: dare enim ad menſam, non eſt dare mutuum, in quo ſolo uſura vetita titulatur; ſed eſt dare mercatoribus ad negotiandum, utpotè ad contractum ſocietatis *à banco*. 111

III. *Jure naturali.*

E Tiam illicitam eſſe uſuram, naturali lumine agnovit Ariſtoteles 4. *Eth. c.* 1. Et 1. *Polit. c.* 7. Ratio autem naturalis ducitur ex duobus principiis certis. *Primum* eſt: in mutuo ex gratuita voluntate mutuantis transferri dominium rei mutuatæ ad mutuatarium, qui tamen maneat obligatus reddere tantundem ſuo tempore. *Alterum* eſt; non poſſe re accipere lucrum ex re alterius, niſi id ex aliquo juſto titulo tibi competat: his principiis poſitis ſic formatur. *Ratio:* Juſtitiæ commutativæ naturaliter repugnat in commutatione unius rei pro alia plus exigere, quàm res valeat; ut ſcilicet pars contrahens plus reddere cogatur, quàm accepit, niſi alius titulus accedat, ratione cujus illud amplius juſtè exigatur: atqui hoc fit in uſura, 100. enim non valent niſi 100. adeoque qui dedit 100. & recipit 105. vel adhuc plus, plus recipit, quàm res valeat, & alter plus reddere cogitur, quàm accipit: Jam quæro, quo titulo accipias illud plus, ſeu lucrum illud 5. ſupra 100. per ſe loquendo? ſi enim adferas verum aliquod tuum intereſſe lucri ceſſantis, damni emergentis, periculum ſortis, aliumve juſtum contractum initum, jam aliunde juſtificaberis ex hactenùs dictis: quem verò alium? an ex parte tua carentiam pecuniæ, obligationem non repetendi, impotentiam utendi, fruendi, vel utilitatem capiendi intereà? atqui hæc omnia ſunt intrinſeca mutuo, atque adæquatè tibi compenſantur reddendo æquivalentem pecuniam cum æquali facultate ea utendi, & fruendi; ſive enim quis longiori, ſive breviori tempore poſſit uti pecunia, non ideò plùs valet, quàm valet unicus præcipuus ejus uſus diſtractionis, qui æquè utiliter poteſt accidere brevi, ac longo tempore, ut ſuprà etiam oſtenſum eſt: ergo adhuc plus accipis, quàm dederis. An denique eſſet aliquid ex parte mutuatarii, utpote ipſe pecuniæ, vel rei mutuatæ uſus, ſeu facultas ea utendi, ac utilitas inde capienda? atqui jam in terminis deprehenderis veriſſimus uſurarius; ob idipſum enim diceris uſurarius, & lucrum tuum 112

ultra

Google

ultra ſortem acceptum, uſura? quia pro uſu non tuo, quippè rei non amplius tuæ lucrum exigis: nam hoc ipſo, quo transfertur plenum alicujus rei dominium in alterum, etiam neceſſariò, & eodem pretio computato transfertur illius rei uſus, ſeu facultas utendi, & fruendi illa re; in hac enim facultate conſiſtit ratio formalis dominii: definitur enim dominium facultas legitima diſponendi de aliqua re tanquam ſua; ergo adhuc plus recipis quàm dederis: ergo naturali ratione ex natura Juſtitiæ commutativæ, adeoque ipſo jure naturæ iniqua, & illicita eſt uſura. Atque hoc luculenter confirmant rationes aſſignatæ à *D. Th. & Scot. cit.* Ille enim ſic arguit: Per ſe injuſtum eſt, commutare eandem rem bis, ac ſeorſim computare, quod non potes ſeorſim computare; atqui hoc facit uſurarius, qui enim mutuans 100. ultra ſortem exigit 5. pro uſu pecuniæ, ipſum uſum commutat bis, & computat ſeorſim à pecunia ipſa, cùm tamen non poſſit ſeorſim computari, cùm enim dominium pecuniæ eatenùs valeat, quatenus valet ejus præcipuus uſus utilis, eo ipſo, quòd dominium pecuniæ mutuatæ compenſetur per æqualem ſummam, etiam compenſatur ejus uſus; adeoque ultra ſortem accipiendo aliquid ultra uſum, ipſe uſus bis compenſatur. Coincidit verè ratio Scoti 4. *diſt.* 15. *q.* 2. *a.* 2. Ex natura rei iniquum eſt, ut accipiam à te aliquid pro eo, quod non eſt ampliùs meum, ſed planè tuum, atque aliunde compenſatum à te, vel compenſandum. atqui uſus pecuniæ à me tibi mutuatæ non eſt amplius meus ſed planè tuus factus per translationem dominii pleni ipſius pecuniæ in te, atque aliunde adæquatè compenſandus reddendo æqualem ſortem cum æquali omninò uſu: ergo ex natura rei iniquum eſt pro illo uſu accipere aliquid ultra ſortem. Denique per ſe iniquum eſt, petere ab altero fructum illius rei ea ratione, qua omninò infructifera, & ſterilis eſt; ſed res mutabiles, pecunia, frumentum, vinum &c. per ſe omninò ſunt infructiferæ, & ſteriles; accedente autem induſtria, & negotiatione fructificant quidem, nulli tamen alteri, quàm ſuo domino, qui in propoſito eſt ipſo mutuatarius: ergo &c. Et his benè perceptis facile eſt occurrere objectionibus. Vide cit. & præ aliis, quos ſciam ſolidiſſimè Valent. *t.* 3. *diſp.* 5. *q.* 21. *pu.* 1.

IV. *Quantum ergo peccatum uſura?*

113 USura eſt peccatum injuſtitiæ mortale ex genere ſuo. Nimis clarum ex dictis. Inſuper aliqui apud Dian. *p.* 5. *tr.* 5. *reſ.* 30. volunt, ita ſacere pactum eſſe mortale ex objecto, ut nulla in eo detur parvitas materiæ excuſans à mortali, ſicut multi docent de ſimonia. Ratio eorum eſt; quia dictio illa SS. Canonum: *Quidquid accipitur ultra ſortem*; etiam de re minima verificatur. Sed vera eſt contraria communis Sententia DD. apud Lug. *diſp.* 25. *ſin.* dari nimirùm parvitatem materiæ, & culpam venialem ratione ipſius in uſura. *Ratio eſt* quia tota malitia uſuræ eſt contra Juſtitiam, quatenùs uſurpatur alienum ſine ſufficienti titulo; ideoque injuſtè: ſed impoſſibile eſt, eſſe gravem; adeoque mortale, injuſtitiam, quando id, quod injuſtè uſurpatur, eſt quid exiguum, utpotè leviſſimum lucrum ultra ſortem, v. g. pro 100. aureis unum Julium: ergo. Deinde, ſi illum Julium ſine mutuo, ſimplici furto accipere, per ſe loquendo non eſſet peccatum grave, vel mortale: ergo multò minùs peccatum grave erit, ſi accipiam propter mutuum, quo alteri beneficium præſto; major enim cæteris paribus eſt injuria furti, quàm uſuræ: & conſequenter ad gravitatem uſuræ major requiri debet quantitas materiæ, quàm ad gravitatem furti. Aliud eſt (quidquid ſit) de ſimonia ſaltem juris naturalis: ut quando res propriè ſpiritualis, v. gr. Sacramentum pretio venditur: nam quo minùs temporale pretium accipitur pro re ſacra, & ſpirituali; eò major injuria rei ſacræ irrogari cenſetur contra virtutem Religionis.

§. II. *Acquiritne uſurarius dominium uſurarum?*

114 NOta, res per uſuram acquiſitæ aut 1. non ſuſcipiunt per ſe functionem, ut veſtis, equus, prædium, aut 2. ſuſcipiunt functionem, ut pecunia, frumentum, vinum, oleum &c. & hujuſmodi: aut 3. uſurarius jam commiſcuit cum ſuis propriis rebus, pecuniis, frumentis &c. ita ut diſcerni ampliùs nequeant, aut 4. non commiſcuit, vel ita immiſcuit, ut tamen diſcerni adhuc poſſint. His notatis, dico breviter.

I. *Acquirere dominium.*

115 COnſentiunt omnes, uſurarium acquirere dominium uſurarum, ſi illas v. g. pecunias cum aliis ſuis propriis & juſtè acquiſitis pecuniis ita commiſcuit, ut diſcerni ampliùs non poſſint; idque ex ſpeciale diſpoſitione Juris §. *ſi duorum* 27. *inſt. de rer. div. L. ſi alieni* 78. *ff. de ſolut.* & alibi. Attamen certè dominium infirmum, & cum obligatione reſtituendi in æquivalenti, omniaque damna reſarciendi, ut latè probant Mol. *diſp.* 326. Leſs. *l.* 2. *c.* 20. *nn.* 156. attendentes merito, mutuatarium, & generaliter eum, cujus pecunia, vel alia res ita permixta eſt cum pecuniis, vel rebus alienis, habere jus in eo cumulo, quamdiu extet; ſive apud ipſum uſurarium, vel furem, ſive apud alium, & ante omnes creditores, illi debere ex eo cumulo ſatisfieri. *Ratio eſt:* quia in eo cumulo certum eſt adeſſe rem ſuam tanquam Domini, quamvis ea non diſcernatur, ergo potior ratio eſt habenda ipſius domini, quàm aliorum creditorum, qui rem ſuam non habent in cumulo iſto. De hoc latiùs egimus ſuprà *c.* 1. *ſect.* 6. §. 3. & 4.

Porrò univerſaliter uſurarium acquirere dominium uſurarum, ſive res acceptæ functionem non recipiant, ſive 116 recipiant, etiamſi nondum commixtæ, vel ita commixtæ ſint rebus propriis, ut adhuc diſcerni poſſint, v. g. moneta aurea uſuraria cum proprio argento (rurſus tamen dominium debile, & infirmum cum omnimoda obligatione reſtitutionis ejuſdem met rei, ac damnorum) expreſſè docet D. Th. *opuſ.* 73. *de uſur.* Et ſupponit Scotus *l. c.* Ubi ad objectionem, quòd mutuatarius transferat Dominium uſuræ reſpondet: *Etſi transferat dominium, tamen recipiens tenetur reſtituere; ſicut in mutui datione transfertur; & tamen debitor tenetur tantum reſtituere creditori ſuo.* Hæc Scot. Idem docet Nav. *c.* 17. *n.* 265. aliique non pauci, quos refert, & ſequitur Lug. *cit. diſp.* 25. *ſect.* 11. Ratio eſt: quia ad transferendum dominium requiritur, & ſufficit voluntas libera transferentis acceptata ab altero, non obſtante aliquo adjuncto involuntario mixto: qua ratione in communiori Sententia *ſuprà cap.* 2. *ſect.* 4. allata, dictum eſt, contractum ex quocunque metu, etiam gravi, & injuſto extortum jure naturæ eſſe validum, & dominium transferre, quia adeſt voluntarium ſimpliciter, etſi quoque adſit involuntarium mixtum ſecundùm quid, atque etiam adſit injuria extorquentis, propter quam contractus fiet reſciſſibilis: atqui etiam in propoſito ſupponitur adeſſe in mutuatario voluntas ſimpliciter ſolvendi uſuras, etſi non ſine involuntario mixto: quia ſcilicet nollet dare uſuras, niſi alter exigeret, aut ſi ſine uſura mutuare vellet: ergo transfert dominium, etſi etiam infirmum, & ob injuriam illatam mutuatario reſtitutioni obnoxium. Sententia, fateor, probabilis.

II. *Non acquirere dominium.*

USurarium non comparare ſibi dominium ullarum uſurarum, niſi res functionem ſuſcipientes ita commixtæ 117 ſint cum rebus ipſius propriis, ut diſcerni nullo modo poſſint, docet communior, & mihi omninò vera Sententia DD. plurimorum, quos congerunt, & ſequuntur Molin. *cit. diſp.* 325. Leſſ. *l.* 2. *c.* 20. *d.* 18. Laym. *l.* 3. *tr.* 5. *c.* 16. *n.* 7. Tamb. *hic tr.* 1. *c.* 7. §. 1. Ratio communis eſt, quia deeſt titulus, ſeu cauſa juſta accipiendi: atqui ſine titulo dominia rerum non transferuntur: ergo &c. Nec valet, quòd dicant Adverſarii, titulum eſſe ipſam dationem mutuatarii ſimpliciter voluntariam, etſi cum admixto involuntario ſecundùm quid. *Contrà*: illa ipſa datio ipſo facto, & jure naturæ irrita eſt, & nulla: ergo non poteſt eſſe titulus juſtus transferendi dominium. Antecedens probatur: Quia (ut ſuprà *c.* 2. *ſect.* 4. §. 2. in probabiliſſima Sententia probavimus) omnis contractus metu gravi, & injuſto extortus ipſo jure naturæ irritus eſt, & nullus; quia nimirùm implicat ex injuſtitia, & injuria naſci juſtitiam, jus, & obligationem juſtitiæ; ubi autem nulla obligatio, nullus eſt contractus, qui eſſentialiter definitur *ultrò, citròque obligatio*: atqui datio illa lucri ultra ſortem verè per injuſtitiam, ac injuriam extorquetur ab uſurario, tanquam verè meticuloſa: verè enim mutuatarius nollet dare, ſed non poteſt aliter facere, ne mutuum nunc, vel poſtea negetur, ne infidelis, vel vilis habeatur &c. cùmque datio illa ſit injuſtè extorta, verè & intrinſecè eſt affecta, & maculata ab injuſtitia, & injuria mutuatoris; quidquid contendat *Lug. c.* hanc eſſe injuſtitiam, ſeu injuriam extrinſecam tantùm: eſto enim ſit extrinſeca dationi in genere, non tamen dationi huic ſingulari, & actu injuſtè extortæ, ut benè notat Tamb. *cit. n.* 11.

III. *Uſurarius alienans res uſurarias in ſpecie.*

QUando apud uſurarium extat uſura, pecunia, vel alia 118 res aliena in ſpecie (in individuo potiùs dialecticè loquendo) nec ſuis rebus indiſcernibiliter immixta, non poteſt illam ille validè alienare, nec tu ab illo recipere v. g. donatione, venditione, mutuò &c. Ita DD. noſtræ ſententiæ *n. præc. cit.* Ratio eſt: quia res aliena invito domino contrectari non poteſt ſine ſpecie furti: atqui res illa verè eſt aliena, quippè ejus dominium uſurarius non acquiſivit in noſtra ſententia: ergo. Quare ſi tu mala fide, & ſciens accipis, teneberis reſtituere domino ex injuſta acceptione: ſi bona fide, ſed ſi ignoranter accepiſti, teneberis ex re accepta, poſtquam innotuit,

juxta

juxta generales reſtitutionis Regulas. Excipiunt tamen Medina, & alii cum Valent. ſupr. *cit.* Mol. *diſp.* 330. res uſu conſumptibiles, ac functionem recipientes, v. g. pecuniam, frumentum, dummodò ex illa alienatione uſurarius non fiat impotens ad reſtituendum Domino. *Ratio* potiſſima debet eſſe: tum quia res functionem ſuſcipientes ex ſe natæ ſunt reſtitui in æquivalenti: tum maximè: quia ſi uſurarius ex illa alienatione non eſt factus impotens ad reſtituendum domino, creditor, ſeu dominus non poteſt cenſeri rationabiliter invitus ad alienationem rei ſuæ aliis in æquivalenti plenè reſtituendæ: ideoque transfertur dominium in te accipientem bona fide, donatione, venditione &c. nam ſi mala fide accepiſti, invalidam eſſe acceptionem teque obligatum ad reſtitutionem ex radice injuſtæ acceptionis: dubium non eſt, quia hic nullus poteſt præſumi conſenſus domini. Eademque ratione *Lug. cit.* excipit etiam res functionem non recipientes, ut ſunt veſtes, vas argenteum, torques aureus &c. dicens. Excipitur, qui rem illam ab uſurario emit, quando præſumi facilè poteſt conſenſus domini. Unde excuſari poſſunt, qui pignore uſurariè occupata ab uſurariis emunt, ut ab Hebræis, quia domini non ſolent multùm curare, ad quos poſteà perveniant illæ res. *Sic ille.*

IV. *Uſurarius alienans alias res ſuas.*

119 USurarius debitor (uti etiam fur) ſi non cedat in fraudem vel damnum creditorum, utpotè ſi aliunde habeat, unde ſatisfaciat omnibus creditoribus, licitè poteſt donare, emere, vendere, ludere, & quoslibet contractus inire, per quos non fit impotens ad ſolvendum de aliis rebus ſuis, quorum ipſe dominium liberum habet; & conſequenter tu ab eo accipiens, accepta licitè, & juſtè retinere poteris, etiamſi poſteà primum debitor per alias alienationes, vel aliunde reddatur impotens ad ſolvendum. *Ratio* ſufficiens eſt; quia ſic nulla obſtat ratio, quominùs uſurarius, immo & fur de ſuis rebus diſponere liberè poſſit. Contrà verò, ſi ita fieret in fraudem, & damnum creditorum, utpotè ſi uſurarius, vel fur per alienationem rerum ſuarum fieret impotens ad ſatisfaciendum ſuis creditoribus, vel defraudaris, non poterit ſine injuſtitia, & injuria contra dictos creditores illas res ſuas alienare non ſolùm contractu gratuito, donatione, v. g. ſed etiam oneroſo contractu, v. g. emptione, non æquè utili, utpotè ad ſuperfluas commeſſationes, potationes &c. Et qui ſciens, & maximè ad hoc inducens acciperet, peccaret contra juſtitiam, & teneretur ad reſtitutionem ſecundùm omnes. *Ratio* clara eſt: quia nemo poteſt ſe voluntariè inhabilem reddere ad ſatisfaciendum ſuæ obligationi in damnum, & fraudem creditorum; ſic nimirùm, ut fiat impotens ad reddendum illud quod ipſi ex juſtitia debet: (illa enim inhabilitas, vel impotentia eſt ſaltem indirectè voluntaria in ſua cauſa, adeoque formaliter injuſta, & injurioſa creditoribus,) nec conſequenter alter huic inhabilitati, vel impotentiæ juſtè, & licitè cooperari poterit. Duas tamen Exceptiones jam indicavi in terminis. Nam dixi 1. *Contractu non æque utili*: quando enim uſurarius per venditionem, vel emptionem tantùm utiliter accipit, quantum tradit, v. g. emendo domum, agrum &c. jam non injuſtè agit. *Ratio* patet: quia jam habet tantundem, quantum habuit anteà: ergo jam non fit magis impotens, quàm fuit anteà, nam etiam in illa domo, vel agro empto poterit ſatisfieri creditoribus: & ita in ſimilibus. Dixi 2. *Qui ſciens, & maximè ad hoc inducens acciperet*; nam aliam exceptionem ex Mol. *diſp.* 328. *&* 330. quam probabilem cenſet Lug. *cit.* inſinuavi ſuprà de Reſtitutione: nimirùm te non peccare, nec onus reſtitutionis contrahere de jure naturæ, quando acceptaſti ſolùm, ſed non induxiſti uſurarium, vel furem ad tibi donandum, vel vendendum rem ſuam, quamvis ipſe inde fiat impotens ad ſatisfaciendum ſuis creditoribus. *Ratio eſt*: quia ex una parte uteris tuo jure, dum acceptans rem tibi à ſuo Domino oblatam, & nulli alteri realiter obligatam ut ſupponimus. Ex alia autem parte non cooperaris cum ipſius peccato: te enim non inducente, ipſe ſolus jam ſuum peccatum fecit offerendo, tu autem in tuum commodum acceptando, ſolùm uteris ipſius peccato jam liberè commiſſo (quod certè impedire non teneris, nec potes) & in re omninò indifferenti.

§. III. *Uſuraria obligatio, & pœna.*

120 USurarius (ſive acquirat dominium uſurarum, ſive non acquirat, perinde eſt) obligatur ſtrictiſſimè utroque jure reſtituere omnia acquiſita per uſuras uſque ad æqualitatem damnificati: utpotè 1. ipſas res in individuo, vel in ſe, adhuc exiſtentes, vel in æquivalenti: quia per injuſtitiam accepit. 2. Omnes fructus rei fructiferæ per uſuram acquiſitæ, detractis tamen expenſis, & æſtimatione laboris, ac induſtriæ in foro conſcientiæ tantùm. 3. Omne lucrum ceſſans, vel damnum emergens mutuatario ex ſolutione uſurarum. *Ratio eſt*: quia horum omnium ipſe eſt cauſa injuſta. 4. Non tamen tenetur reſtituere fructus ſolius induſtriæ, illud nimirùm, quod pecunia frumento, vino aliiſve rebus per uſuram acquiſitis negotiando, vendendo, emendo &c. lucratus eſt: quia uſurarius fit verè dominus illius lucri: cùm hoc non ſit fructus rei, ſed ſolius induſtriæ, & perſonæ, ut mox iterum notabo. Hæc omnia breviter congeſta, ex profeſſo explicata, & probata habes *tr. 4. de reſtit. cap. 2. ſect. 2. tota.* Aliqua tamen ſpecialia quoad uſurarios adnotanda ſunt.

I. *Quoad fructus rei uſurariæ.*

USurarius obligatus eſt reſtituere fructus veros rei uſurariæ, 121
1. quos ipſe defacto recepit, v. g. ex uſura rei acquiſito prædio, agro, equo &c. etiamſi dominus per negligentiam ſuam illos fructus non percepiſſet, ſi rem ſuam habuiſſet. *Ratio eſt*: quia omnis res ſuo domino fructificat: atqui in noſtra ſententia per uſuram res illæ acquiſitæ, non ſunt uſurarii, ſed remanent in dominio mutuatarii; ergo fructus illarum rerum non uſurario, ſed mutuatario, ut vero domino debentur, ſecus in oppoſita Sententia docet *Lug. l. c.* nimirum ob oppoſitam rationem. 2. Obligatur etiam reſtituere fructus, quos ipſe uſurarius per incuriam non percepit, attamen percepiſſet dominus, ſi rem ſuam habuiſſet. *Ratio* eſt lucrum ceſſans injuſto domino ex ipſius cauſa. *Omnes.* 3. Nihil tamen tenetur reſtituere uſurarius, immo, & fur, ſi nec ipſe ex re uſuraria fructus aliquos percepit, neque mutuatarius ipſe propter ſimilem negligentiam percepiſſet, ſi rem ſuam habuiſſet, quia nec in aliquo dominum damnificavit, nec res domini ullos fructus habuit. Communis apud Tamb. *c. tr. 1. c. 9. §. 1. n. 2.* 4. Denique res ipſæ, quas uſurarius ſibi emit, v. gr. pecunia uſuraria, quamvis non permixtæ cum ipſius uſurarii rebus propriis tranſeunt in dominium uſurarii, vel furis, prout omnes concedunt, etiam illi, qui negant, dominium uſurarum acquiri ab uſurario: & latè probat Mol. *diſp.* 326. Et colligitur apertè ex Jure, *L. ſi quis alteri. C. de rei vindic.* Ratio eſt, quia res empta non eſt fructus pecuniæ natura ſua ſterilis, ſed eſt effectus induſtriæ, ſeu voluntariæ emptionis, & negotiationis ſuſceptæ, cùm ergo illa emptio, ſeu negotiatio ſit tota ipſius uſurarii (idemque eſt de fure) ideò in ipſius ementis, ſeu negotiantis dominium res empta tranſibit, remanente ſemper obligatione reſtituendi pro re uſuraria, vel furtiva in æquivalenti, & damna inde ſecuta mutuatario compenſandi: ut notat Molin. *diſp.* 327. & nos iterum *cap. ſeq. de vendit. & empt.*

II. *Quoad bona uſurarii.*

CUm in uſurario remaneat prædicta ſtrictiſſima obligatio 122
reſtituendi uſuras, quæritur, an hæc obligatio afficiat ſolam perſonam uſurarii, an etiam ipſius bona, ita ut omnia bona uſurarii maneant realiter obligata, vel quaſi hypothecata pro uſuris ſolvendis? Reſp. Nulla bona uſurarii ſunt realiter hypothecata pro uſuris ſolvendis: ſive loquamur de bonis uſurarii ex ipſis uſuris negotiatione acquiſitis, ſive de aliis bonis aliundè juſto titulo habitis. Ita contra aliquos maximè Canoniſtas cum aliis Tamb. *cit. cap. 7. n. 5. & 6.* Ratio eſt: quia ex parte una res empta eſt fructus negotiationis, adeoque fit ejus dominii: ex altera autem parte omnis hypotheca, vel obligatio realis debet induci, vel à Jure ita diſponente, vel ex conventione partium: atqui ſive loquaris de rebus emptis per pecuniam uſurariam, ſive de rebus aliunde habitis, non apparet in toto Jure, unde ſint hypothecatæ realiter pro uſuris, neque ſunt hypothecatæ ex partium conventione, quod per ſe patet: ergo nec à nobis talis hypotecha inducenda eſt. Quia tamen ipſa perſona uſurarii, vel furis obligata eſt ad ſolvendas uſuras, hinc omnia bona ſua ab eo poſſeſſa tacitè obligata ſunt pro iiſdem uſuris (ſicut & furis pro furtis) ſolvendis; cùm non aliunde, quàm de bonis ſuis, eorumve pretio ſolvere poſſit, & debeat: ea tamen obligatio non eſt alligata ipſis bonis ſuis, ita ut quocunque perveniant ejus bona, cum hoc onere tranſeant, ſed tota hæc obligatio eſt ipſius perſonæ: & ideò ſi aliquid ex ipſius bonis donatione, vel venditione tranſeat in dominium alterius poſſeſſoris, qui perſonam uſurarii non repræſentat, uti hæres, res vendita, vel donata excutit à ſe ejuſmodi obligationem, quod non poſſet fieri, ſi eſſet realiter obligata, ſeu hypothecata creditoribus. Communis apud cit. Quando ergo Pontifex *c. 1. de uſur.* decrevit, ut ad ſolvendas uſuras venderetur prædium uſuris emptum, locutus eſt manifeſtè de prædio, quod pecunia uſuraria ipſe uſurarius emerat, & poſſidebat, cùm utique de bonis ipſius, & maximè talibus ſatisfaciendum ſit; non autem de prædio, quod translatum fuerat ad alios, quod tamen etiam deberet fieri, ſi res uſurarii pro uſuris realiter hypothecatæ eſſent. Et licèt potuiſſet idem ſtatuere, non tamen ſtatuit Pontifex, ut venderentur alia bona uſurarii ex alio titulo poſſeſſa ab uſurario, ſed ſolùm empta cum pecunia uſuraria, nimirùm in odium, & pœnam delicti uſuræ.

Digitized by Google

III. *Quoad hæredes uſurarii.*

123 OBligatio reſtituendi uſuras juxta prædictos modos, ſcilicet aut ipſas res adhuc in ſpecie exiſtentes, aut in æquivalenti cum fructibus, omnimodis tranſit ad hæredes uſurarii (intra tamen vires hæreditatis, ſi inventarium debito tempore confecerunt, juxta communem doctrinam in materia *de Reſtit.*) idque omni jure. Unde *c. tuæ nos de uſur.* dicitur: *Filii ad reſtituendas uſuras ea ſunt diſtrictione cogendi, qua parentes ſui, ſi viverent, cogerentur.* Ratio eſt: quia hæredes perſonam defuncti repræſentant, & ſicut in omnibus ejus bonis, juribus, & commodis ſuccedunt, ita etiam in ejus oneribus, & debitis realibus. Unum, & alterum notandum reſtat. *Unum eſt*: quando hæredes ſunt plures, non obligantur omnes in ſolidum, ſed ſinguli pro rata parte debiti portioni ſuæ hæreditatis reſpondenre. Quare ſi unus eorum non reſtituat, non tenebitur alter ad ejus partem reſtituendam. *Ratio* clara eſt: quia ſicut bona dividuntur in partes, ita & debita proportionaliter dividi debent: & ſicut ex parte commodum ſentiunt hæredes, ſic ex parte ſentire debent & onus: ita communiter contra Navar. alii, ex communi Molin. Lug. *diſp.* 25. *ſect.* 9. *§.* 2. Excipe ſemper: niſi quis ex cohæredibus rem ipſam reſtituendam in ſpecie apud ſe haberet: nam hæc tota debebitur domino, res enim aliena ſemper pro domino clamat. Excipe etiam cum Bon. *tr. de contr. diſp.* 3. *q.* 3. *pu.* 15. *propoſ.* 5. *n.* 14. niſi unus ex cohæredibus in culpa fuiſſet, ne totalis reſtitutio fieret: tunc enim velut nova cauſa totius damni, utique tenebitur ad totum compenſandum. *Alterum* eſt: Legatarius autem uſurarii, ſicut & donatarius per ſe non obligatur reſtituere pro uſuris, vel furtis defuncti, quia hic non repræſentat perſonam defuncti, & ſicut non ſuccedit in ipſius jure, ita nec in onere ſuccedere debet. Excipe rurſus ſemper: niſi ipſa res uſuraria, vel aliena in individuo eſſet legata, vel donata: hæc enim ſemper debetur ſuo domino. Excipe 2. niſi uſurarius, vel fur non reliquiſſet alia bona ſufficientia ad reſtituendum uſuras, aliaque debita ex delicto, vel contractu, aut etiam pro legitima deſcendentium, vel aſcendentium; tunc enim etiam legata debent concurrere ad reſtitutionem uſurarum, quatenus primò ſolvi debent debita defuncti, & ſpecialiter etiam ex delicto, vel uſuraria. Deinde danda portio legitima hæredibus, & tandem quod remanet, diſtribuendum legatariis, juxta generalem originem reſtitutionis. Hactenùs dicta intelligenda ſunt generaliter in omni reſtitutione ex delicto, ut ſæpiùs innui.

IV. *Quoad pœnas uſurarii.*

124 ALii ſunt occulti, alii manifeſti, ſeu notorii: idque tripliciter. 1. Evidentia facti, ut ſi publicè in civitate exerceant uſuras. 2. Evidentia Juris, cùm ſcilicet per manifeſtam ſententiam Judicis de hoc crimine condemnatus eſt. 3. Per propriam confeſſionem, ita ut res in plurium notitiam deveniat. Quoad forum conſcientiæ neuter uſurarius abſolvi poteſt, antequam reſtituat, vel ſufficientem cautionem præſtet, aut ſi non poſſit, etiam juret, ſe non poſſe, & cum primò poterit, ſatisfacturum. Et urgente morte, ſi uſurarius notorius ſit ultra promiſſionem reſtituendi, etiam facultatem debet concedere Confeſſario revelandi Epiſcopo ſuam promiſſionem reſtituendi, ut effectu non ſecuto Epiſcopus poſſit, vel ipſum ſupervicturum, vel defuncti hæredem compellere ad ſatisfactionem; ut ex communi docet Filliuc. *tr.* 34. *p.* 2. *c.* 8. *n.* 155. Sed hoc ultimum non videtur in praxi receptum. Quoad forum autem externum uſurarus notorus graviſſimæ pœnæ in Jure decernuntur, quas juribus allegatis præter alios paſſim recenſet Laym. *hoc c.* 16. *n.* 21. & Lug. *diſp.* 25. *ſect.* 11. §. 3. Et breviter ſunt 1. Jure civili uſurarius eſt infamis. 2. Jure Canonico eſt irregularis, & inhabilis ad Sacros Ordines, Beneficia, & Officia Eccleſiaſtica: adeoque ſi Clericus jam ſit ſuſpendendus ab Officio, & Beneficio Eccleſiaſtico. 3. eodem Jure Canonico admittendus non eſt ad ſacram Communionem Altaris, & ejus oblationes recipiendæ non ſunt, privanduſq; Eccleſiaſtica ſepultura. 4. Teſtamentum & omnis ultima voluntas uſurarii manifeſti ipſo jure irrita ſunt, niſi ante mortem reſtituerit, vel de reſtituendo idoneam cautionem præſtiterit per pignora, vel fidejuſſionem, ut alibi indicatum eſt.

§. IV. *Quid de mutuatario, aliiſq; cooperantibus ad uſuram.*

I. *Mutuatarius petens uſuram.*

125 PEccato ſcandali mortaliter peccant, qui abſque juſta cauſa ab uſurario etiam parato petunt mutuum ſub uſuris. Communiſſima apud *Lug. cit.* Ratio patet, quia ſine juſta cauſa præbere alteri occaſionem peccati mortalis, ſeu ruinæ ſpiritualis, peccatum mortale ſcandali eſt, *ſecundùm omnes*. Excuſat autem omnis juſta cauſa non tantùm neceſſitatis, ſed etiam utilitatis propriæ, vel alienæ, ut mutuum petere ab uſurario peccatum non ſit. Communis DD. quos latè congerit Sanch. *l.* 3. *moral. c.* 8. Ratio eſt: quia tu uti poteris jure tuo petendo id, quo indiges, & quod alter ſine peccato facere poſſet: quod autem alter non ſit facturus ſine peccato, hoc eſt, non gratis, ſed ſub uſura tantùm mutuaturus, non ſequitur ex petitione tua, ſed ex ſpontanea malitia mutuatoris: neque tu ejus peccatum teneris impedire cum tuo proprio incommodo: ergo non inducis, nec cooperaris ad peccatum illius, ſed ſolùm ob juſtam cauſam id permittis. Addunt rectè Molin. *diſp.* 335. & Lugo *ſect.* 11. §. 1. Cùm quis certò ſcit, alterum non mutuaturum, niſi ſub uſura, poſſe abſolutè offerre uſuras, dicendo v. g. da mihi mutuum tantum, & ego ſolvam tibi tot ſupra ſortem, ſeu lucrum uſurarium, quod petieris. Ratio eſt: quia hoc non eſt inducere ad peccatum, non petis enim abſolutè, ut alter uſuras exigat, ſed ſolùm petis mutuum, & quia is non vult dare ſine uſura, oſtendis voluntatem tuam, etiam ſolvendi lucrum uſurarium: adeoque licèt verba hæc exteriùs videantur abſoluta eſſe, reverà tamen ſenſum conditionatum habent: quod ſi nolueris dare gratis, vel quia ſcio, te non gratis daturum, offero uſuras.

II. *Mutuatarius uſuras ſolvens.*

HIc non peccat poſt acceptum jam mutuum ſub uſuris uſuram ſolvendo, cùm ſcit alterum ſponte non remiſſurum. 126
Omnes. Ratio eſt: quia ipſe non cooperatur peccato uſurarii, ſed ſolùm offert, quod promiſerat: qua oblatione poſita, poteſt uſurarius, & deberet nolle acceptare: ſi acceptet, & peccet, ſibi imputet. Neque debet mutuatarius abſtinere à ſolutione, ut devitet peccatum uſurarii; tum quia uſurarius jam habet voluntatem accipiendi uſuras, à qua voluntate non deſiſtet ex eo, quòd ei uſuræ non ſolvantur, immo ea occaſione alia peccata facit, odii, detractionis &c. tum quia ex parte mutuatarii ferè non poteſt fieri ſine graviori ejus incommodo, utpotè nota infamiæ, timore damni, quia alia vice nemo ei mutuabit &c. ut benè notat *Lugo cit.*

III. *Alii cooperantes ad uſuras.*

OMnes efficaciter cooperantes ad uſuras exigendas, & ſolvendas, peccant mortaliter contra juſtitiam, & ad reſtitutionem obligantur, etiam quiſque in ſolidum in defectu aliorum. *Omnes*: & paſſim allati. Tales autem ſunt. 1. Conſulentes, & perſuadentes ad uſuras exigendas. 2. Scienter dantes pecuniam uſurario ad uſuras exigendas. Secus ſi id ignorent. 3. Judices, & domini compellentes ad ſolvendas uſuras, vel impedientes, quominùs ſolutæ uſuræ repetantur, vel reſtituantur, in quos eſt excommunicatio latæ ſententiæ in *Clemen. unic. de uſur.* 4. Conficientes inſtrumenta uſuraria per modum contractus liciti ſuppreſſa uſura: itemque teſtes ſubſcribentes. Ex communi Filliuc. *c.* 7. *q.* 7. Denique 5. omnes miniſtri principales uſurarii ad uſuras concurrentes, ut negotiorum geſtores, factores, correſpondentes &c. Sylv. *v. uſura c.* 7. *q.* 4. Ratio: quia hi omnes habentes à domino commiſſam poteſtatem ejus nomine exigendi, & recipiendi uſuras, ad eas efficaciter concurrunt, adeoque peccati participes, & in defectum uſurarii principalis ad reſtitutionem obligatur. Secus eſt de famulis minus principalibus, qui ſcilicet ad ipſum contractum uſurarium per ſe minimè concurrunt, ſed ſolùm manualiter miniſtrant, pecunias dando, & accipiendo, rationes dati & accepti ſcribunt, ex quibus tamen non fiat fides in judicio, pignora accipiunt, & ſervant: licèt enim etiam hi peccent ſine juſta cauſa injuſto ſervitio vacantes, quia tamen ad uſuras injuſtas efficaciter non concurrunt, ad nullam reſtitutionem obligantur. 127

IV. *Princeps, vel Magiſtratus uſuras permittens.*

CHriſtiani Principes, ac Magiſtratus, & poſſunt, & tenentur Judæis, vel aliis ſibi ſubditis prohibere uſuras, alioquin ſine juſta cauſa permittentes, & de peccato, & reſtitutionis obligatione participant omni jure: quidquid ſit de conſuetudine moderna aliquarum Provinciarum, ſanè iniquiſſima. & licèt permiſſio mera, aut non abrogativa uſurarum majoris mali vitandi cauſa interdum licita eſſe poſſit, ut cum Leſſio etiam docet Laym. *cit. c.* 6. graviſſimè tamen contra juſtitiam peccant Magiſtratus, ſi uſuræ licentiam dent cum obligatione ſeu pacto majoris tributi ſolvendi; cùm propterea Judæi, vel alii uſuras augere, & pauperes incolas magis opprimere, & exſugere cogantur, ut notant DD. cit. Sed de hoc jubet magis ingemiſcere. 128

CAPUT V.

De Venditione, & emptione.

SUMMARIUM.

1 *Permutatio quid, & quæ ejus materia?*
2 *Ut pecunia ſit juſta, tria requiruntur.*

3 *Em-*

3 *Emptio, & venditio.*
4 Eſt contractus onerosus.
5 Conſtitutus ex mutuo conſenſu abſoluto.
6 Dandi mercem pro pretio, & è contrà.
7 *Intelligendo pretium determinatum, unicum, & ſtatim debitum.*

PRÆNOTATIO.

De permutatione, & origine venditionis, & emptionis.

1 PErmutatio eſt contractus ille innominatus *do ut des*, quo nimirùm commutatur res pro re, ultrò, citroque transferendo dominium; v. g. dando vinum pro frumento &c. De hac ita rectè concludit Scotus 4. diſt. 15. q. 2. n. 13. *Domini rerum juſtè eas permutant, ſi ſine fraude ſervent æqualitatem valoris in commutatis ſecundum rectam rationem &c. Quod primo additur: ſine fraude, excludit fraudem in ſubſtantia, quantitate & qualitate. In ſubſtantia: ut non commutetur aurichalcum pro auro, nec aqua pro vino. In quantitate*, ut non commutentur res menſurabiles inæquali menſura, pondere, numero. *In qualitate*, ut non commutetur vinum corruptum pro puro. Additur, quòd æqualitas valoris ſervetur ſecundùm rectam rationem attendentem ſcilicet naturam, & qualitatem rerum permutandarum, non ſecundùm eſſe phyſicum, ſed ſecundùm eſſe uſuale, ſeu uſum humanum, quoad neceſſitatem, utilitatem, voluptatem, quia ſecundùm S. Aug. l. 2. de Civ. Dei c. 16. *melior eſt in domo panis, quàm mus;* cùm tamen eſſe vivum nobilius ſit ſimpliciter non vivo in eſſe naturali. Hactenùs in his ferè terminis *Scot.* rectè addens, hanc æqualitatem rerum commutandarum non conſiſtere in indiviſibili: ſiquidem impoſſibile foret ſemper attingere indiviſibile punctum æquivalentiæ, & rei, ſed habere magnam latitudinem æſtimandam ex Lege, vel conſuetudine, ſeu æſtimatione hominum, ut mox patebit de pretio rerum. Olim ergo ante inventam pecuniam in uſu erat ſola permutatio rerum, quando unuſquiſque pro ratione neceſſitatis, vel utilitatis, ſua non neceſſaria, vel inutilia pro neceſſariis, vel utilibus permutabat: cùm plerumque contingat, ut quod uni ſupereſt, alteri deſit. Verùm quia non ſemper, nec facilè concurrebat, ut tu haberes, quod ego deſiderarem, ego viciſſim haberem, quod tu accipere velles, & ſæpiſſimè rerum commutandarum inæqualis eſſet valor: ſi enim vacca commutanda eſſet cum equo: longè pluris æſtimaretur equus, ideò Gentium jure, & conſenſu electa eſt materia certa, cujus publica, & perpetua æſtimatio difficultatibus permutandarum, quoad æqualitatem quantitatis ſubveniret. Et hæc materia dicta eſt *nummus* à græco *nomos*, ideſt, *lex* quòd ſcilicet publica lege quantitatem æſtimationis ſuæ conſecutus ſit. Item *pretium*; quia aliarum omnium rerum in commune venientium publica menſura, ſeu æſtimatio eſt. Item *pecunia:* vel quòd primi nummi pecudis nota ſignari ſolebant, teſte Plinio *l. 33. c. 3.* Vel certè quòd ſicut divitiæ, & ſubſtantiæ hominum olim in pecoribus, ita nunc in nummorum multitudine conſiſtat. Atque hinc ex contractu generali permutationis natus eſt ſpecialis contractus emptionis, & venditionis: nam quatenus permutatur res quæpiam pro tali pretio, vel pecunia, dicitur *venditio*, cujus proinde materia dicitur *merx*, ſcilicet quodvis pretio æſtimabile: quatenus autem commutatur, & datur tale pretium, vel pecunia pro aliqua re, dicitur *emptio*, cujus proinde materia eſt ipſum pretium, vel pecunia.

2 Pecunia porrò, ſeu moneta, ut juſta ſit, tria requiruntur. 1. Legitima cudendi auctoritas. 2. Materiæ integritas. 3. Juſtum materiæ pondus. In quibus ſingulis quomodò falſificetur, dictum eſt ſuprà *tr. 5. c. 5. ſect. 6. in Appendice, ubi de criminibus falſi.* Duplex ejus aſſignatur valor, *intrinſecus, & extrinſecus:* valor pecuniæ *intrinſecus* ſumitur partim ex metalli, auri, argenti, æris &c. naturali bonitate, ac proprietatibus, partim verò ex communi hominum omnium apprehenſione, æſtimatione, & affectione: ſuper utrumque enim lege publica conſtituitur, & pecuniæ imponitur tantus, vel tantus valor, & æſtimatio ſignificata per expreſſam figuram. Pecuniæ valor *extrinſecus*, ſeu impoſititius dicitur, qui à Magiſtratu monetæ imponitur, & variari ſolet non habita ratione intrinſecæ bonitatis, vel æſtimationis metalli, ſed ob aliquam cauſam, aut neceſſitatis publicæ, qua ratione tempore belli Bohemici talerus valebat 10. florenis: aut melioris bonitatis minorum monetarum; qua ratione talerus in Franconiæ circulo valet 18. paciis tantùm, alibi autem 22. cum dimidio, æſtimatione merè extrinſeca ratione minorum monetarum, quæ in illo diſtrictu dicuntur meliores eſſe, quàm alibi. Quatenus autem, & quibus de cauſis Principes, & Magiſtratus poſſint variare, vel augere valorem pecuniarum, vide latè, & optimè Layın. *l. 3. tr. 3. p. 1. c. 4. à nu. 7.* ubi etiam latè tractat illam quæſtionem: quòd ſi poſt contractum emptionis, venditionis, mutui, fiat mutatio, augmentum, vel diminutio valoris pecuniæ debitæ, vel ſolvendæ, cujuſnam id lucro, vel damno accidere debeat, creditoris, an debitoris, an ſcilicet antiqua moneta, an nova variata ſolvi poſſit? Sed de hoc nos ſatis egimus ſuo loco *cap. præced. ſect. 1. de mutuo à num. 11.*

Emptionis, & venditionis Definitio.

EMptio eſt *pactio pretii pro merce*. Venditio eſt *pactio mercis pro pretio. L. 1. ff.* de contrahenda emptione. Senſus integer, & clarus definitionis eſt: venditio, & emptio, eſt *contractus oneroſus conſtitutus mutuo conſenſu abſoluto dandi mercem pro pretio: ac dandi pretium pro merce;* intelligendo *pretium determinatum, unicum, & ſtatim debitum:* uti rectè addendum cenſent Lugo *hic diſp. 26. ſect. 1.* Tamb. *l. 8. Dec. tr. 3. c. 7. §. 1.* Explico breviter particulatim. 3.

I. Eſt contractus oneroſus.

NImirùm pro utraque parte obligans, ſcilicet vendentem ad tradendam mercem, & ementem ad tradendum pretium: eſtque contractus bonæ fidei, non ſtricti juris, ut conſtat ex generaliter dictis *c. 2. ſect. 1.* Ubi conſequenter dicta de valore contractuum ex parte conſenſus perſonæ contrahentis, & materia, etiam emptioni, & venditioni applicanda ſunt; & quoad ſpecialia applicabuntur infrà ſuis locis. 4

II. Conſtitutus mutuo conſenſu abſoluto.

NAm emptio, & venditio eſſentialiter perficitur mutuo conſenſu de tali pretio pro tali merce dando, & accipiendo, conſenſu, nimirùm verbo, vel nutibus, immo etiam litteris expreſſo; quare etiam inter abſentes per litteras, vel nuntium fieri poteſt. Hoc conſenſu mutuo poſito utrinque ſtatim acquiritur jus ad rem, ſcilicet hinc ex parte ementis, ad accipiendam mercem, inde verò ex parte vendentis ad accipiendum pretium: unde non eſt neceſſe, ut per venditionem, & emptionem transferatur actu dominium, ſed ſufficit, quòd ſit tranſlativa dominii, & uterque ex vi contractus maneat obligatus ad dominium transferendum, utraque enim pars tenetur ad traditionem & conſequenter transferendum dominium, ideoque emptio, & venditio integraliter completur per traditionem, & apprehenſionem & mercis, & pretii: quo facto utrinque acquiritur jus in re, & dominium perfectum, licèt hoc per accidens impediri poſſit, ut ſi res empta ſit aliena, aut pretium ſurtivum, de quo infrà patebit. Dixi autem: *mutuo conſenſu abſoluto:* nam ſi conſenſus conditionatus fuerit v. g. vendo tibi ſrumentum meum, ſi in militiam proficiſcar &c. tunc perficietur contractus primùm, quando conditio impleta erit, atque obligatio tunc retrotrahitur uſque ad tempus initi contractus, perinde ac ſi venditio ab initio fuiſſet abſolutè celebrata, ideoque commoda, & pericula rei venditæ pro illo tempore priori etiam ad emptorem ſpectant. Idemque dicendum, quando requiritur alterius ratihabitio: eſt enim velut venditio conditionata in hunc ſenſum, vendo tibi hoc prædium, ſi tuus pater, tutor &c. habuerit ratum. Vide Molin. *t. 2. diſp. 337. num. 14.* Leſſ. *l. 2. c. 21. dub. 1. nu. 3.* 5

III. Dandi mercem pro pretio, ac pretium pro merce.

IN hoc ergo contractu, quatenus emptio dicitur, pretium, ſeu pecunia, quatenus verò venditio dicitur, merx, ſeu res vendibilis, materia eſt. Accipitur autem merx non ſtrictè, & propriè pro ſola re mobili ad vendendum expoſita ſed latiùs, ut eſt correlativum pretii, ſcilicet pro omni re pretio æſtimabili, ac vendibili; nam emi, & vendi poſſunt etiam res immobiles, domus, prædia, fundus &c. Item jura, & debita, immo & ſervitus, ut ſi tibi vendam jus currus, vel pecora per meum agrum ducendi, ut patebit infrà *ſect. 2.* Patet ergo jam clara differentia emptionis, & venditionis ab omnibus aliis contractibus; & gratuitis, cùm emptio, & venditio ſit contractus oneroſus; & oneroſis, cùm in emptione, & venditione detur merx pro pretio, tranſlato ultrò citròque dominio: in aliis autem contractibus oneroſis aut datur nullum dominium rei, ſed ſolùm uſus, ut in locatione, conductione &c. aut datur res pro re, ut in permutatione, & mutuo, aut pecunia pro pecunia, ut in eodem mutuo, & cambio. At quid ſi pro merce detur partim pretium, partim alia res: ut ſi vendas domum ſolvendam, partim in pecunia, partim in frumento, vino, vel pecore &c. Reſp. *diſting.* 1. Si data pecunia valore ſuperet rem datam aliam, ſimpliciter emptio erit: atque pro ea debebitur gabella fortè tali rei impoſita. Contrà 2. Si alia res pecuniam datam valore ſuperet ſimpliciter permutatio erit, atque tunc non debebitur gabella, pro 6

tali

tali re vendita, impoſita. Ratio utriuſque eſt: quia acceſſorium ſequitur principale. 3. Quodſi pecunia, & res data æqualis valoris ſit, vel quaſi æqualis, attendenda erit mens contrahentium, aut cenſebitur partim venditio, partim permutatio, & debetur gabella pro rata venditionis, ut ex Abbate, & aliis reſolvit Laym. *l.3. tr.4. c.17. num.2.* Et Tamb. *l.8. Decal. tr.3. c.7. §.1. n.7.*

IV. Intelligendum pretium determinatum, unicum, & ſtatim debitum.

7 DEterminatum, & certum pretium debet eſſe, alioquin invalida erit venditio, & emptio: ut ſi dicas: vendo tibi hanc veſtem juſto pretio, quanti volueris, quantum judicaverit expertus vir, invalida eſt hæc venditio, quia certum pretium non conſtituitur. Contrà verò, valida erit emptio, & venditio, ſi dicas: emo à te hunc equum, hanc veſtem &c. quanti tu emiſti, quanti hoc tempore in his nundinis ſolet vendi &c. emo hac pecunia, quanta eſt in meo marſupio, quia jam adeſt certum, & determinatum, pretium. Vide Tamb. cit. §.1. *n.4. Unicum, & ſtatim debitum* pretium intelligendum eſt, per ſe loquendo, in contractu emptionis, & venditionis, ut nimirùm perfectè diſtinguatur emptio, vel venditio à locatione, conductione, & emphyteuſi, in quibus licèt non conferatur dominium ipſius rei, ſicut in venditione frumenti, revera tamen confertur dominium utile, ſeu uſus, & fructus rei pro pretio: at non pro pretio unico ſtatim debito; & ſolvendo, ſed pro penſione ſucceſſivè, & annuatim ſolvenda; quia ſcilicet non debet ut tota ſtatim ab initio, ſed ſucceſſivè etiam per partes, prout etiam ſucceſſivè per partes, accipitur ipſe uſus, ſeu fructus rei: in emptione autem, & venditione, tam pretium, quàm merx ſtatim tota ſimul debetur; unde ſi dominus daret jus utendi, vel fruendi tali re pro unico pretio ſtatim ſimul toto debito, & ſolvendo, eſſet veriſſima emptio, & venditio talis juris per modum mortis, uti obſervat *Lugo cit. ſect.* 1. Venditionis, & emptionis valor pendet, & explicari debet ex quadruplici capite. 1. Ex parte pretii. 2. Ex parte mercis. 3. Ex parte venditoris: 4. Ex parte emptoris. Quoad emptorem, & venditorem, quinam nimirùm emere, & vendere poſſint, deque eorum conſenſu requiſito generaliter patet ex latè dictis *c.2. toto*. Specialia patebunt infrà ſuis locis. De pretio ergo, & merce potiſſimùm, agendum eſt in hoc capite.

SECTIO I.

De juſto pretio rerum.

SUMMARIUM.

9 *Pretium* legitimum, *ſeu* legale, *eſt pretium lege publica taxatum.*
10 & 11 *Quando taxa illa ceſſet?*
12 & 13 *Quando taxa non obliget?*
14 *Pretium* naturale, *ſeu* vulgare *quid.*
15 *Pretia rerum* naturalia *augeri poſſunt I. ex parte mercis, & pretii.*
16 *II. Ex parte ementium.*
17 Uſque ad n. 21. *III. Ex parte vendentium, &*
21 Uſq; ad n. 25. *IV. Ex parte modi vendendi, aut emendi.*
25 *An, & quando neceſſitas, vel utilitas magna augeat pretium rei?*
26 *Pretium naturale, ſeu vulgare triplex*, ſummum, medium, infimum.
27 *Deceptio, vel exceſſus in pretio ultra ſummum, vel infimum juſti pretii in conſcientia reſtituendus eſt.*
28 *In foro autem externo neutro Jure ſuccurritur venditori, niſi ultra dimidium juſti pretii deceptus fuerit.*
29 *Cui reſtituendus exceſſus injuſtus pretii.*
30 *De emente pecunia furtiva, aut moneta falſa.*
31 *Supra legitimum pretium non licet rem cariùs vendere eo ſolo prætextu, quòd credito vendatur.*
32 *Nec rem juſto minoris emere, ex eo ſolùm, quòd anticipatò emens, nunc det pretium, recepturus rem poſteà.*
33 & 34 *Non tamen peccat, qui vendit, vel emit rem pretio præſenti, quòd ſcit brevi augendum, vel minuendum.*
35 *Caſus notabilis.*
36 & 37 *An vendens, vel emens alieno nomine poſſit ſibi lucrari de pretio v. gr. viliùs emendo, vel cariùs vendendo, quàm ei commiſſum erat?*
38 Uſq; ad n. 41. *reſolvuntur caſus varii valdè notabiles.*

ASSERTIO.

8 PRetium rerum venalium duplex eſt: *legitimum*, & *naturale*, ſeu *vulgare*. Et hoc triplex: *ſummum*, *medium*, *infimum*. Omnia ſufficientia ad juſtum contractum emptionis, & venditionis. Explico ſingula.

§. I. *Pretium legitimum, ſeu legale.*

DIcitur, quod publica Lege, ſeu Decreto Principis, vel Magiſtratus taxatur, conſiderata qualitate rei, & 9
omnibus circumſtantiis; atque pro tali habendum eſt, & acceptandum, quoties non conſtat, Superiorem iniquè ignorantia, odio, avaritia, aut muneribus duci in eo taxando; illique omninò ſtandum erit: tum quia Magiſtratus meliùs poteſt cognoſcere omnes circumſtantias ad juſtam taxationem faciendam: tum quia Reſpublica in bonum commune diſponere poteſt de bonis ſubditorum, & prohibere, ne plus accipiant, vel minus dent, & ſubſiſtente juſta cauſa præcepto parendum eſt. Hoc ergo pretium legitimum conſiſtit in indiviſibili, atque ex juſtitia ſub onere reſtitutionis obſervandum eſt, adeò ut quomodocunque excedatur, ſeu plùs exigendo, ſeu minùs dando, ſuprà, vel infra taxam, injuſtitia committatur, & adſit obligatio reſtituendi exceſſum, vel defectum taxati pretii. Ratio patet intuenti. Amplæ tamen ſunt exceptiones.

I. Taxa ceſſat obligatione, ſi Princeps ſciat, & patiatur 10
populum non vendere, & emere juxta taxam, ſed pretio vulgari arbitrario; tunc enim tacitè cenſetur conſentire; idque etiam ſi unum, vel alterum puniat, aliis diſſimulatis: nam unius punitio videtur facta ad experiendum, an alii taxæ legem acceptent: ut ex *Fagund.* notat Tambur. *cit. §.4. num.* 19.

II. Taxa ceſſat obligatione, ſi evadat injuſta, mutatis 11
circumſtantiis: ut ſi poſt dictam taxam ſuperveniat ejus mercis abundantia, vel è contrà penuria: ſicut & pleniè non obligat, ſi ab initio manifeſtè injuſta fuit, ut ſi jubetur, ut frumentum ſuperveniente ſterilitate eodem pretio minori vendatur, quo antea tempore copiæ, aut è contrà, ut eodem pretio majori vendatur ſuperveniente tempore copiæ, quo antea tempore inopiæ. Ratio eſt: quia ubi notabilis adeſt mutatio circumſtantiarum, unde mercium æſtimatio pendet, pretium quoque à Magiſtratu mutari convenit, teſte Navar. *c.23. n.*58. Leſſ. *l.2. c.21. dub.*2. Mol. *diſp.* 353. Laym. *c.17. §.1.* Unde licèt Magiſtratus juſtè, immo neceſſariò taxet pretium frumenti, debet tamen id facere conſideratis circumſtantiis abundantiæ, aut ſterilitatis, ſumptuum, laborum, ac neceſſitatis agricolarum. Neque minuendum pretium frumenti, non imminuto pretio aliarum rerum ipſis neceſſariarum, ut ſic agricola frumentum ſuum vili vendere, alia verò ſibi neceſſaria carò emere cogatur; idemque obſervandum, cùm taxatur piſtoribus, & lanionibus pondus panis, & carnis, ut fiat ſecundùm proportionem valoris tritici, vel pecoris, alioquin enim injuſtam læſionem patientur.

III. Taxa non obligat, quatenus eſt favorabilis contra- 12
henti; hinc quia pretium plerumque taxatur in gratiam emptorum, ut venditor non poſſit ultra illud accipere: ideò tunc emptor poteſt minùs licitè dare alteri volenti, & acceptanti, dummodò naturale pretium, infimum attingat, aliquando verò pretium taxatur in gratiam venditorum, ut non poſſit emptor minùs dare, ut fit in emptione cenſuum pecuniariorum, & fructuariorum, in quibus de facto in Germania recepta taxa eſt viginti pro uno, & tunc poteſt venditor abſque injuſtitia plus exigere: dummodò tamen non excedat pretium vulgare ſummum. Ratio utriuſque eſt, quia nullus obligatur favore ſuo.

IV. Taxa non obligat, quando res, vel merx tua eſt 13
notabiliter, ſeu longè præſtantior (nam parum hic pro nihilo reputatur) quàm res aliæ, quæ communiter in foro taxato pretio venduntur; tunc enim vendere poteris aliquanto pluris ſupra taxam; ſicut è contrà, ſi res tua, frumentum, vinum, fructus &c. ſit moraliter pejor, minoris proportionaliter vendere debes. Ratio eſt, quia taxa ſemper intelligitur de rebus ordinariæ bonitatis: ex communi Lug. *diſp. 26. ſect. 5. n.64.* ubi etiam *n.66.* contra Dian. *p.1. tr. de contr. reſ.* 35. approbat, poſſe te licitè fructus v. g. tuos longè meliores ſeparare, & vendere aliquantò ultra taxam, vendendo cæteros fructus juxta taxam; dummodò cæteri remaneant æquè boni, ac illi, qui venduntur communiter taxato pretio; nam hinc meritò damnabis noſtros laniones ſeu macellarios, qui danti majus pretium meliores carnes vendunt, oſſa verò, & viliora carnium dant aliis pretio taxato, debent enim æqualiter diſpartire carnes, cum proportionata parte partium oſſium, & viliorum, vel quò deteriùs dant, eò viliori pretio debent eſſe contenti, *Tamb. Laym.* At nunquid rei tuæ extraordinariæ bonitatis admiſcere aliquid materiæ vilioris poteris, v. g. frumento electo hordeum, vel avenam, vino valdè generoſo aquam, &c. & ſic conflatum, atque æquale redditum cæteris rebus, frumento, vino communiter venditis, taxato pretio vendere. Quæſtio potiùs mercem, quàm pretium concernit. De frumento aliquid concedemus, at de vino ſimpliciter rogabimus ſect. ſeq. ubi de merce vitiata.

§. II.

§. II. *Pretium naturale, ſeu vulgare.*

14 DIcitur, quod ſecluſa definitione Legis paciſcentium conſenſu conſtituitur ex ipſa natura mercium, non quidem abſolutè ſpectata in eſſe phyſico, ſed ſecundùm eſſe uſuale, ſeu in ordine ad uſum humanum ratione neceſſitatis, utilitatis, affectionis, ſeu voluptatis. Qua ratione pluris emitur, & æſtimatur generoſus equus, quam homo ſervus; gemma, quàm equus; fructus rarus, quàm panis &c. ob majorem ſcilicet, utilitatem, vel affectionem hominum ut de pane reſpectu muris etiam S. Aug. *l.* 11. *de Civit. Dei c.*16. notat. Juſtitia ergo pretii naturalis rerum venalium ſumenda eſt non ex unius, vel alterius hominis privato affectu, ſed ex communi hominum æſtimatione, juxta *L. pretia, ff. ad L. Falcidiam*, adeò ut illud cenſeatur juſtum mercis pretium eſſe, quod loci conſtitutio approbat ſecundùm communem æſtimationem hominum ex abundantia, vel penuria mercis ordinaria, acquirendi facilitate, vel difficultate, ex utilitate, affectione, aliiſque circumſtantiis, ut ex communi omnium docent Laym. *c.*17. *ſſ.*1. *n.*9. Lug. *diſp.*26. *ſect.*3. Communes autem, & juſtæ cauſæ, ob quas pretia rerum naturalia variari, augeri, minui, ipſæque res majoris, vel minoris, æſtimari, vendi, ac emi poſſunt, congruè revocantur ad quatuor capita. 1. Ex parte rei venditæ & pretii. 2. Ex parte emptorum. 3. Ex parte venditorum. 4. Ex parte modi vendendi.

I. Ex parte mercis, & pretii.

15 ABundantia, & penuria mercium, ſicut è contrà abundantia, & inopia pecuniæ, minuit, vel auget rerum valorem, ac pretium, ut nimis notum eſt noſtris temporibus: hinc quando multi ſunt venditores, & pauci emptores, merces viliori venduntur; tunc enim merx eſt abundans. Contrà quando multi ſunt emptores, & pauci venditores, rerum pretia augentur; tunc enim inducitur penuria mercium. Unde in tranſitu Principis, cum magno comitatu, vel exercitu rerum pretia accreſci ſolent. È contrà in fine nundinarum delapſis jam emptoribus, & mercibus proſtantibus, merces viliùs emuntur: ſicut & tempore peſtis, poſt partam victoriam, ut notat *Laym. cit. n.* 10. Huc reduci poteſt novitas, vel antiquitas rerum, quæ, quia raritatem indicant, pretium augent, ut in fructibus, in ſtatuis, imaginibus, numiſmatibus antiquis.

II. Ex parte ementium.

16 JAm indicatum eſt, quando emptores ſunt frequentes, cariùs merces vendi, quàm quando ſunt rari; & juſtè quidem: accedentibus enim multis emptoribus inducitur rerum penuria: comparentibus paucis perſiſtit abundantia. Sed Quæſtio vulgaris eſt, utrùm exteriùs liceat cariùs vendere res ſuas, quàm civibus, vel indigenis, maximè vicinis? Reſp. Intra latitudinem juſti pretii naturalis nihil prohibet exteris vendere pretio ſummo rigoroſo; civibus autem ex benevolentia pretio mediocri: at verò ultra juſtum pretium etiam ſummum naturale, non licet, niſi quando per adventum, vel concurſum multorum externorum, ut in adventu Principis, exercitus, in comitiis, in nundinis, populoſis Proceſſionibus &c. inducitur inopia rerum venalium, & ſic per ſe pretia creſcunt. tunc enim rurſus poteris exteris vendere pretio illo aucto, indignis autem ex benevolentia pretio minori, quod antè fuit. Ita Molina *diſp.*346. Leſſ. *lib.* 2. *cap.* 21. *dub.* 4. Ex quibus colligit Tamb. *cap.* 7. §. 4. *n.* 9. poſſe, Principem, vel Magiſtratum ſtatuere, ut pro exteris vendantur res pretio ſummo juſto, pro civibus medio; aliquid enim concedendum eſt civibus, qui oneribus propriæ Civitatis, vel Communitatis perpetuò ſubſunt.

III. Ex parte venditorum.

17 UNiverſaliter, qui ex officio vendunt, ut mercatores, cariùs vendere poſſunt, ut lucrentur ad ſui ſuſtentationem, cùm maximè pretio æſtimabile ſit, quòd ii ad bonum commune rebus conquirendis, conſervandis, & diſtrahendis attendant, relictis aliis occupationibus, & lucrandi rationibus. Non item alii, qui per accidens quidpiam vendunt: ut cum aliis docent Leſſius modò *cit.* & Lugo *cit. ſect.* 7. Ratio jam indicata eſt; quia Reipublicæ multùm intereſt, habere mercatores, apud quos in promptu habeantur merces omnis generis ad communem uſum, & commodum neceſſariæ: ergo congruum eſt, ut eis hæc licentia lucrandi concedatur quoad pretium naturale, & vulgare; nam ſi adſit alicujus mercis pretium legitimum, & taxatum, non poteſt ſupra illud mercator vendere, quia taxatione legitima pretii jam haberi ſolet, & debet haberi ratio officii mercatorum. Addit tamen *Leſſ. ibid.* etiam alium, qui non eſt mercator ex officio, poſſe aliquando ſaltem vendere ex conſequenti pretio mercatorum, quia poſito, quòd mercatores ita vendant, ejuſmodi pretium jam ſit vulgare in Civitate.

18 II. Expenſæ, pericula, & damna venditorum communiter occurrentia in quærendis, tranſportandis, conſervandis mercibus, earum pretium vulgare juſtè augent; ſicut è contrà earum facilitas, & ſecuritas minuere debet, ut omnes concedunt, Dico tamen, *communiter occurrentia*: nam ex eo, quòd unus mercator ſingulare damnum patiatur in ſuis mercibus naufragio, latrocinio, incendio, inundatione &c. non augetur juſtè pro ipſo pretium: res enim tanti valet, quanti per ſe æſtimatur communiter, non vero quanti tibi per infortunium, vel imprudentiam valuit. Quòd ſi tamen ejuſmodi infortunium eſſet commune multis mercatoribus, v. g. tempore bellorum, ſic, ut induceret penuriam mercium in communi, tunc utique creſcet pretium, non tamen ob unius mercatoris cauſam, vel damnum.

19 III. Huc ſpectat, approbante uſu, res etiam pluris venditur apud inſignem ſingulariter artificem, vel mercatorem; nam nobilitas mercatoris, vel artificis nobilitat merces, vel artefacta, quia ſupponitur, nobiliores mercatores, atque artifices magis laboraſſe in conquirendis mercibus, aut artefactis, vel efformandis: pretium autem vulgare rerum pendet in æſtimatione hominum.

20 IV. Denique quilibet juſtè cariùs poteſt vendere rem ſuam, aut ratione lucri ceſſantis, vel damni emergentis ex venditione intempeſtiva talis rei ſuæ, juxta dicta ſuprà de mutuo, huc omninò applicanda; aut ratione ſingularis affectionis, vel commoditatis, quam venditor in re vendenda habuit, eaque in gratiam emptoris ſe privat, dummodò de hoc emptorem moneat, & hujus ſui commodi compenſationem in pactum deducat, ne alter decipiatur. Molin. *diſp.*351. Leſſ. Laym. Lugo *cit.* At verò ſpecialis affectio, vel commoditas, quam emptor ex re empta ob induſtriam, vel fortunam ſuam percipere poteſt, non auget pretium mercis; quia nemo ſuam commoditatem emere cogitur, ut ex *D. Th. ſuprà, Navar. & aliis* rectè notat Leſſ. *cit. num.* 31.

IV. Ex parte modi vendendi, aut emendi.

21 I. CArius res vendi ſolent, quando minutim emuntur, quàm ſi magna quantitate ſimul. Ratio eſt: quia prior modus plures labores, & expenſas venditori affert, meritò majori pretio compenſandas: ſicut è contrà quando ſimul emis magnam quantitatem mercium, minoris emere potes, quia exoneras venditorem multis curis, & occupationibus circa illas merces, ait benè Leſſius *cit. cap.*22. *dub.* 4. *num.* 38.

22 II. Res à venditore ſpontè oblatæ ad emendum, & rogante, faciliùs emuntur, quàm in propria mercatoris officina: merces enim ultroneæ vileſcunt pro tertia parte pretii, cùm id arguat paucitatem emptorum, & modicam mercis neceſſitatem, vel utilitatem; ut cum Cajetano, aliiſque docet Leſſ. ibid. Lugo *diſp.* 26. *ſect.* 4. *num.*45. Immo eaſdem ultroneas merces vileſcere uſque ad dimidium, docent Rebellus, Megala, Bartholomæus *à S. Fauſto* apud Dian. *p.* 1. *tr.* 8. *reſol.* 53. & 78. Et Lugo ibid. *nu.* 45. refert, nec refellit *Palacium* docentem, pallium, quod in officina valet 5. aureis, poſſe à te emi duobus, ſi rogatus fueris. Univerſaliter ergo, qui emit in gratiam venditoris, ultrò rogatus, poteſt emere minoris: qui autem vendit in gratiam emptoris ſimiliter rogatus poteſt vendere pluris, tamen juxta ſuprà dicta, ſi per hoc aliqua ſua commoditate ſe privet.

23 III. Res, quæ ſub haſta, ſeu foro ſcrutario venduntur, vilioris æſtimati ſolent, quàm quæ venduntur in propria officina, quæ proinde res tanti poſſunt, & emi, & vendi, quanti aut emens, aut vendens ſine fraude extorquere poteſt, etiam infra, vel ſupra dimidium ejus, quò res in propriis officinis valeret; quia ex praxi omnium, & etiam timoratorum in eo modo vendendi juſtum pretium eſt, quod inveniri poteſt; adeoque quanti minoris emere, vel quanti majoris vendere potes, licet. Ita Molina, Bonacina, aliiſque cit. Laym. *cit. n.* 10. Diana *p* 4. *tr.* 4. *reſol.* 12. Dixi tamen, *ſine fraude*: ſi enim vi, vel fraude decipiatur aut emptor, ut cariùs emat, aut venditor, ut viliùs vendat, utique injuſtitia committetur, & exceſſus, vel defectus pretii reſtituendus erit juxta damnum, quod domino fit.

24 IV. Merces, quæ communiter creditò, ſeu data fide ſolutionis ad certum tempus, vendi ſolent, pluris vendi poſſunt: quia talis vendendi modus excitat copiam, & fervorem emptorum, & plerumque incommodum eſt mercatori, tanto ſcilicet tempore pretium expectare. E contrà verò modus vendendi communiter ſolutione præſenti, vel anticipata facit pretium decreſcere; quia inducit varietatem emptorum, & pluralitatem venditorum, ut notant Mol. *diſp.* 360. Leſſ. *cit. dub.* 7. apud Laym. *cit. nu.* 10. Dixi autem: *Quæ communiter ſic venduntur*. Secus eſt in caſu particulari, de quo ſuprà mentio facta, cùm *de uſura palliata*: & ex profeſſo infrà §. 4. agetur. Ex dictis reſolvenda eſt illa.

Quæ-

Quæſtio: An neceſſitas, vel utilitas magna talis mercis augeat ejus pretium?

25 RESpondetur *cum diſtinctione*. Aut enim *primò* neceſſitas, & utilitas mercium eſt communis; & tunc utique auget pretia; quia tunc erunt plurimi egentes, & conſequenter ementes. Aut *ſecundo* neceſſitas, & utilitas talis mercis eſt ex parte ipſius venditoris; quia ſcilicet ipſi res vendenda neceſſaria valdè, vel utilis eſt, & tamen illam vendit in gratiam emptoris; & tunc poteſt venditor augere pretium juxta paulò ante dicta, quia privatio ejuſmodi commoditatis, immo & juſtæ oblectationis pretio æſtimabilis eſt, & habet ſe per modum lucri ceſſantis, vel damni emergentis venditori, ideoque ab emptore jure compenſandum. Aut *tertiò* neceſſitas, vel utilitas talis, & ſpecialis ealis mercis eſt ex parte emptoris tantùm; & tunc non poteſt augeri pretium ultra juſtum, ut etiam ſuprà indicatum; alioquin certè poſſes eſurienti præ fame de vita periclitanti panem aſſis unius vendere 100. ducatis, quo nihil abſurdius. Ratio à priori eſt, quia nullus poteſt vendere, quod ſuum non eſt: at neceſſitas, & utilitas ementis nullo modo eſt vendentis; ergo injuſtè, & invalidè pro ea auget pretium ultra juſtum, & cogit alterum emere ſuum proprium commodum. Denique ſermo ſemper eſt, & erit de pretio rerum ad communem uſum pertinentium, victum, veſtitum habitationemque: nam res, quæ non habet communem uſum, ut gemmæ, canes, ſimiæ, aves, aliaque animalia peregrina, vel fructus exotici, & cætera ejuſmodi, quæ non habent pretia conſtituta, nec à Principe, nec ab uſu fori, habent ſua pretia ex mera voluntate ementis, & vendentis juxta illud: in ſuis rebus unuſquiſque eſt moderator, & arbiter. Addunt *Valentia, & Sà apud Lugo mox citand.* quia cùm in his nulla neceſſitas cogat emptorem, judicatur is donare exceſſum ſupra pretium vulgare: quamvis oppoſitum cum aliis ſentiat Lugo eadem *diſp.26. ſect.4. n.47.* non poſſe ni-mirùm ejuſmodi vendi, quantum tu vis, & potes quocunque exceſſivo pretio, quia pretia debent commenſurari valori rationabili rerum. Sed certè non indigenti, & liberè volenti ſic exceſſivè emere, non fit injuria, ideoque, niſi repetatur, venditor pretium acceptum meo judicio juſtè retinebit.

§. III. *Pretium naturale, ſeu vulgare juſtum rerum, ejuſque defraudatio.*

25 PRetium naturale, ſeu vulgare juſtum rerum non conſiſtit in indiviſibili, ſed latitudinem habet omnium conſenſu: nam etſi Juſtitia commutativa requirat proportionem, ſeu æqualitatem Arithmeticam inter datum, & acceptum, & in propoſito Deus ipſe videat quidnam pretium ſimpliciter æquale cujvis rei, vel merci, id tamen non vident homines, nec poſſunt attingere indiviſibile punctum inter quamvis mercem, & pretium: ergo etiam cùm pretium naturale pendeat ab hominum æſtimatione, & affectu, iique valdè variè judicent de rebus, neceſſariò concedenda eſt latitudo aliqua in commenſuratione pretii ad mercem. Itaque triplex rerum pretium à Doctoribus ſtatuitur: *ſummum*, ſeu rigoroſum; *medium*, & *infimum*; quorum quolibet juſtè res vendi, & emi poteſt. Communiſſima cum *S. Thom. Scot. Navar. cit. & aliis paſſim.* Ratio jam data eſt, atque in hoc non rarò nititur lucrum jugè negotiantium; emunt enim infimo juſto pretio, vendunt autem medio, vel ſummo, etiam juſto. Quanta autem ſit differentia inter illa tria pretia, fatentur omnes, non poſſe unam certam Regulam aſſignari; quia id ex variis circumſtantiis variè æſtimandis dependet. Molin. *diſp.*347. (uti conſentiunt *Leſſius, Laym. Lug.* alii) ponit exemplum: Ponamus medium pretium eſſe 10. aureorum, infimum erit 8. cùm dimidio, ſummum verò 10. vel 11. cum dimidio, & ſic ſervata proportione, ſed ſemper minuenda, v. g. ſi pretium medium ſit 100. infimum debet eſſe 95. ſummum 105. *ſic ille*. Sed certè pro hoc tempore ſcrupuloſè: nam omnia pendent à judicio prudentis, conſideratis circumſtantiis, ſeu prout in foro, & communibus negotiationibus ſine fraude apparet. Nunc de ejuſmodi pretii defraudatione, vel deceptione agendum erit.

I. *Deceptio in pretio quoad forum conſcientiæ.*

27 IN foro conſcientiæ omnis venditio, qua juſti pretii latitudo notabiliter exceditur ultra ſummum, & omnis emptio, qua juſti pretii, etiam infimi quantitas non attingitur, injuſta, & illicita eſt, & per reſtitutionem ad æqualitatem reducenda. Communiſſima cum D. Auguſt. *lib.3. de Trin. cap.3.* D.Th. *qu.77. art.1.* Scot. ſuprà *cit.4.d.15. qu.1.* Navar. *cap.23.* aliiſque cit. Mol. *diſp.350.* Laym. *cit.* §.1. *nu.5.* Lug. *ſect.6. n.81.* Sumitur ex Apoſt. 1. *ad Theſ.4.* prohibente: *Ne quis ſupergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem ſuum, quoniam Vindex eſt Dominus de iis omnibus*. Et D. Auguſt. *loc. cit.* ait: *Velle vili emere, & caro vendere, utrumque vitium eſt*. Ratio à priori eſt: quia in emptione, & venditione ex Juſtitia commutativa debet ſervari æqualitas inter datum, & acceptum: atqui non ſervatur æqualitas, ſi pretium æquale rei venditæ non ſit infra latitudinem juſti pretii, ſed inæquale, vel per exceſſum ſupra ſummum, vel per defectum infra infimum; ergo ejuſmodi venditio, vel emptio injuſta, & illicita eſt, & per reſtitutionem ad æqualitatem reducenda, reſtituendo nimirùm totum id una cum fructibus fortè perceptis, quod in venditione accipitur ultra juſtum pretium, vel quod in emptione de juſto pretio detrahitur, & non datur. Non ergo in foro conſcientiæ, ſed pro foro externo tantùm (de quo mox) valet illud Legiſtarum placitum: licere ementibus, & vendentibus ſe invicem decipere uſque ad dimidiam partem juſti pretii ſcilicet pluris vendendo, vel minoris emendo; non, inquam valet in foro conſcientiæ, nam in conſcientiâ nemini licet proximum ſuum, ne in obulo quidem decipere. Sed limita, niſi liberalis datio, vel remiſſio ejus, qui deceptus eſt, expreſſa, vel præſumpta adſit. Ratio eſt, quia ad injuriam neceſſariò requiritur involuntarium ſaltem mixtum, utpotè in propoſito, quia contrahens, vel ex ignorantia valoris juſti decipitur, aut quia aliter emere, vel vendere non potens, cogitur in pretium injuſtum conſentire. Quòdſi adſit autem liberalis datio, vel remiſſio, volenti non fiet injuria. Ubi advertunt DD. cum Scot. cit. in dubio potiùs præſumendum eſſe, quòd contrahentes invicem remittere & condonare velint, ſi in contractu inæqualitas modica, & non admodum notabilis accidat: ſi verò notabilis ſit inæqualitas, utique donatio præſumenda non eſt: cùm nullus præſumatur, rem ſuam velle prodigere, niſi ex circumſtantiis id colligi poſſit, ut ſi contrahentes ſint amici, benefici, aut ſi ſcientes juſtum valorem pretii, ſine neceſſitate, vi, vel fraude ſic contrahant: ut notant etiam *Navarr. Leſſius, Molin. Laym. cit.*

II. *Deceptio in pretio quoad forum externum.*

IN foro externo utroque Jure Civili, & Canonico (ob 28
vitandam litium multitudinem, cùm quaſi connaturale ſit homini velle caro vendere, & vili emere) non ſuccurritur, nec conceditur actio venditori, niſi ultra dimidium juſti pretii deceptus fuerit, ut ſcilicet neque dimidiam juſti pretii partem acceperit, ut ſi mercem revera ad minimùm valentem 10. aureis, vendit minùs quinque aureis: tunc enim competet ei actio adverſùs emptorem, ut vel reſciſſo contractu mercem reſtituat, recepto pretio, vel ſtante contractu, juſti pretii defectum ſuppleat. Sic habetur *L.2. C. de reſcind. vendit. & cum dilecti de empt. & vend.* & alibi. Quamvis autem Jura id beneficium, ſeu actionem reſciſſoriam expreſſam ſolùm venditori decepto concedant, tamen per æquiparantiam etiam emptori decepto conceſſum, intelligendum eſt, ſi ultra dimidium juſti deceptus ſit, omnium conſenſu. Sed controverſia eſt, quomodo dimidium juſti in emptore computandum ſit? Communis Sententia apud Mol. *to.2. diſp.*349. affirmant, eodem modo, ſicut in decepto venditore ſpectatur dimidium infra juſtum pretium modo prædicto, ita etiam in decepto emptore ſpectandum eſſe dimidium ultra juſtum pretium, ut ſi merx valeat ſummum 12. aureos, & emptor ſolvat ultra 18. contractus reſcindendum ſit, vel exceſſus pretii emptori reſtituendus: & vera ſententia eſt, quatenus Jura, vel Judex ſpectant quantitatem læſionis: ſi enim merx valet 12. æquale damnum erit, & venditoris, ſi vendidit infra 6. & emptoris ſi emit ultra 18. ut manifeſtum: neque decens videtur, quòd jura permittant majorem læſionem in emptore, quàm venditore, cùm contrahentium debeat eſſe æqualis conditio. Nihilominus *Abb. Fach.* & alii apud Laym. *cit. n.7.* docent requiri, quòd emptor duplum ſupra pretium ſolverit, v.g. 24. ſi merx ſummum valuit 12. Ratio horum eſt, quia tunc ſolùm læſo ſuccurritur, ſi plus, quàm duplum dedit, & minus, quàm dimidium accepit: atqui id in venditore accidit, ſi mercem valentem duodecim, vendidit infra ſex: in emptore autem, ſi emit ultra 24. ergo, & hæc ſententia probabilis eſt, quatenus jura, vel Judex attendunt ad declinandum litium multitudinem publicæ quietis cauſa, in hac enim Sententia erit æqualis litium occaſio; in priore autem communi Sententia ſæpiùs contingit læſio ex parte emptoris, quam venditoris: faciliùs enim aliquis dabit emendo 18. pro 12. quàm accipiat vendendo 6. pro 12. Sed res eſt fori externi, de qua latiùs *Mol. Laym. & alii*. Quid ſi ergo ejuſmodi emptio, vel venditio ob exceſſivam læſionem poſteà reſcindatur, fructus temporis intermedii ad emptorem ut dominum pertinebunt, ſicut & periculum rei ad eundem pertinebat. Communior DD. Leſſ. *c.21. dub.15.* Mol. *diſp.*347. Sà *v. emptio*. Ratio jam indicata eſt. Alia eſt ratio, quando venditio reſcinditur propter pa-

ctum

Digitized by Google

ctum adjectionis in diem (idem eſt, ſi intra certum temporis ſpatium alius majus pretium obtulerit, res inempta eſto) vel ſi venditio reſcindatur ob adjectum pactum commiſſorium, hoc eſt, ſi intra certum temporis ſpatium pretium ſolutum non fuerit, res inempta eſt: quia enim, reſciſſo contractu propter ejuſmodi pactum, perinde eſt, ac ſi emptio, & venditio nulla interveniſſet; adeò ut dominium rei abſque ulla traditione ad venditorem ſtatim redeat; ideò etiam fructus temporis intermedii ad eundem venditorem ſpectare debent. Vide latè Molin. *diſp.* 377. Denique, licitè etiam jure Canonico decepto infrà dimidium juſti pretii denegetur actio judicialis, conceditur tamen denuntiatio Evangelica, vel charitativa, ſeu imploratio officii Judicis Eccleſiaſtici, quatenùs deceptores de iniquo damno reſarciendo fruſtrà admoniti per Prælatum Eccleſiaſticum compellantur ad id, quod ſub peccato mortali præſtare debent, ut colligitur ex *cap. novit. de judic.* Reſtat unum, aut alterum dubium.

III. *Cui reſtituendus exceſſus injuſtus pretii, immediato, an mediato damnificato?*

29 E*Xempli gratia*. Vendidiſti frumentum Titio piſtori, vel molitori exceſſivo pretio, v.g. uno aureo per ſingulos modios ſupra taxam, vel pretium juſtum naturale. Idem piſtor, vel molitor ad ſe ſervandum indemnem idem frumentum, aut ex eo factam farinam, vel panem vendidit eodem exceſſivo pretio populo; cuinam tu exceſſum pretii reſtituere debebis, piſtori, vel molitori, an populo? Reſpondet rectè Sanch. *lib.* 1. *Conſil. cap.* 7. *dub.* 12. & Lugo *diſp.* 26. *num.* 76. te primum venditorem nihil debere reſtituere piſtori, vel molitori, vel primo emptori cuivis; quippè qui non ſenſit damnum, ſed ſe indemnem ſervavit, etſi injuſtè, ſed populo, ſeu ſecundis emptoribus, qui ſoli damnum ſenſerunt: quia tamen hi ſecundi emptores plerique ſunt incerti, vel incogniti, reſtituendus erit ille exceſſus pauperibus, juxta communes regulas reſtitutionis pro debitis incertis ex delicto. Quam ſententiam latè confirmat Tamb. *l.* 8. *Decal. tract.* 3. §. 5. *num.* 7. contra *Franciſcum Bardi* contendentem, reſtituendum eſſe piſtori, ſeu primo emptori: rectè tamen addens *n.* 15. quòd ſi tu juxta hanc contrariam ſententiam fortè jam reddidiſti exceſſum pretii piſtori, ſeu primo emptori, non eſſe te cogendum, ut iterùm reddas populo; nam æquitas poſtulat, ut, quia jam purgaſti tuum delictum reddendo exceſſum, nec aliquid alienum inveniris habere, non debeas ampliùs moleſtiam pati. Reſtituat ergo tunc populo ipſe piſtor, quemadmodum etiam deberet reſtituere in caſu, quo tu nolles, vel non poſſes reſtituere; non enim ex hoc ipſe liberatur ab obligatione reſtitutionis contracta ex ſuo etiam delicto contra populum commiſſo.

IV. *Emens pecunia furtiva, vel moneta falſa.*

30 EMens rem pecunia furtiva, vel aliena etiam cum ſuis pecuniis non permixta, acquirit dominium rei emptæ: attamen is manebit obligatus reſtituere domino pro pecunia aliena, & tenebitur venditori de evictione pecuniæ alienæ. Sed hoc ob connexionem materiæ explicabitur *Sect. ſeq.* cùm de merce, ſeu re aliena, & vendita.

Quoad falſam monetam diſtinguendum eſt. Aut enim 1. moneta eſt falſa, vel adulterina ſolum formaliter, quoad ſignum Regis, vel Principis à falſo monetario privata auctoritate monetæ juſti metalli, & ponderis appreſſum: & tunc non peccat contra Juſtitiam commutativam, eadem falſa moneta emens, vel aliter negotians; eſto enim peccaret ille, qui ſignum Principis falſificavit, non tamen tu peccas, talem monetam expendendo, quia nullum alteri damnum infers; jam enim alter habet monetam legitimè æquivalentem, & in foro habendam pro legitima. Aut 2. moneta falſa eſt quoad materiam ob defectum ponderis, juſti metalli, ex admixtione materiæ vilioris, aut plenè materiæ adulterinæ v.g. ſtanni anglici pro argento: & ejuſmodi monetam exponens emendo, vel negotiando peccas contra Juſtitiam, cum onere reſtitutionis, qua alteri injuſtum damnum infers diminutione juſti pretii, etiam non obſtante, quòd tu ipſe ab alio ejuſmodi falſa moneta deceptus ſis: tuum enim infortunium, & damnum non debet luere proximus tuus innocens. Vide Navarrum *c.* 17. *n.* 167. Quin etiam, ſi ignorans inculpatè ejuſmodi monetam adulterinam exponas emendo, etſi pro tunc non pecces, ſtatim tamen cognito veritate, maximè monitus à parte læſa, obligaris ad reſtituendum pretium ei, qui damnum tulit, non quidem ex injuſta acceptione, neque ex re accepta, ut patet, ſed ex contractu, quo obligaris ſolvere juſtum pretium pro re empta. *Omnes*.

§. IV. *Caſus ſpeciales quoad pretium emptionis, & venditionis.*

Caſus I.

Vendens majori pretio, quia credito.

SUpra legitimùm, vel vulgare juſtum pretium non licet 31
cariùs vendere ex eo ſolo prætextu, quòd creditò res vendatur. Communiſſima apud omnes *eſt*. Ratio manifeſta eſt: quia juſtum pretium rei eſt illud, quo valet res tempore traditionis, & non, quo valebit poſteà; & adeſt hìc mutuum implicitum, & vera uſura palliata, ut ſuprà: nam ſi mercem pretio juſto etiam ſummo valentem 100. aureos tantùm, ob ſolam dilationem vendas 105. re ipſa nihil aliud agis, quàm quod emptori 100. aureos tanquam juſtum pretium ſtatim ſolvendos in longius tempus mutues, ut poſtea reſtituat 105. quæ eſt ipſiſſima uſura. Idipſum in ſimili diximus ſuprà *c.* 4. *ſect.* 1. §. 3. eadem enim eſt ratio, ut patet. Dixi tamen: *Ex eo ſolùm prætextu, quòd creditò vendatur*. Secùs enim dicendum, ſi (quemadmodùm in mutuo ſuprà latè declaratum) etiam in tali venditione credito facta alius juſtus titulus accedat accipiendi aliquid ultra pretium juſtum, ac ſortem creditam, utpotè ſi venditoris interſit, ſolutionem pretii non differri tam diu, utpotè propter periculum, vel difficultatem pretii poſteà recuperandi, propter intereſſe lucri ceſſantis, vel damni emergentis interim ex carentia pretii. Quo ſpectat, ſi venditor ſuam rem fuiſſet aliò translaturus, ubi plus valet; vel alio tempore venditurus, quando plus valebit, & his ſimilia; in iis enim caſibus venditor pluris vendendo non vendit dilationem temporis in pretio ſolvendo, modo uſurario, ſed vendit, ut ſua intereſt, ad ſe ſervandum indemnem. Notant tamen DD. paſſim, *Leſſius lib.* 2. *cap.* 21. *dub.* 6. Molina *diſp.* 355. in hoc caſu, ut quis pluris vendere poſſit creditò, quatuor requiri conditiones. 1. Ut verè tu aliàs eſſes numerata pecunia venditurus rem tuam, niſi huic venderes creditò; ubi vides, paſſim delinquere mercatores, qui indifferenter quibuſvis vendunt cariùs creditò, etiam cùm pauci, vel nulli ſunt, qui emiſſent numerata pecunia. Certè injuſtè: ſi enim mercator aliàs non vendidiſſet numerata pecunia, non habuiſſet jam pecuniam, qua negotiando potuiſſet aliquid lucrari, & ſic nullum ei lucrum ceſſaſſet. 2. Ut reverà tu illa pecunia ſtatim ſoluta fuiſſes negotiaturus. 3. Ut de lucro exigendo minuatur, ſeu detrahatur, quod ratione expenſarum, & periculorum arbitrio boni viri in ea negotiatione fuiſſes expenſurus. 4. Ut omninò ſignificetur id emptori, alioquin enim fortè nollet à te emere, cùm hoc onere compenſandi tibi lucrum ceſſans, vel damnum emergens ex dilata ſolutione: ſi non præmoneas, ignarum gravas, & onus reſtitutionis contrahes, ſecundùm *Omnes*. Quæ omnia in ſimili latiùs habes ſuprà de mutuo, & uſura, *ſect.* 2. eadem enim omnino eſt ratio utrobique.

II. *Emens viliori pretio, quia anticipatò.*

NOn licet tibi rem minoris juſto pretio emere ex eo ſo- 32
lo capite, quòd anticipatò emens, nunc des pretium, vel partem ejus numerata pecunia, poſteà recepturus mercem emptam. Certum apud *Omnes*. Ratio clara eſt, quia juſtum pretium rei eſt illud, quo res valet tempore traditionis: & adeſt rurſus mutuum implicitum, ac uſura palliata; nam ſi rem, v.g. equum 100. aureos juſtè valentem ob ſolam anticipatam pretii ſolutionem emas minoris, v.g. 90. vel 80. perinde eſt, ac ſi mutuares ipſi nunc 90. vel 80. aureos, recepturus poſt annum 100. inſigni uſura. Dixi rurſus, *Ex eo ſolo capite, quòd anticipatò emat*. Secùs enim rurſus dicendum, & excipiendum eſt, ſi juſta cauſa ſubſit, vel titulus juſtus accedat ita minoris emendi, utpotè: ſi adſit periculum non niſi difficulter habendi mercem emptam ſuo tempore: ſi tibi propter expectationem mercis emptæ lucrum ceſſet, vel damnum emergat, (ſervatis conditionibus in ſimili modo ſuprà poſitis) ſi certò ſciatur, vel credatur, mercem alio tempore minoris valituram, ut ſi tempore veris emas anticipatò frumentum, tunc quidem valens 6. aureos, at conſignandum in autumno, quando non valebit, niſi 4. vel 5. aureis, utique proportionaliter minoris emere poteris. Addunt aliqui apud *Tamb. cit.* §. 7. *n.* 7. juſtè ſic minoris emi anticipatò, quando venditores paſſim offerunt, aut etiam rogant emptores ad ſic anticipatò emendas ſuas merces, v.gr. frumenta, vina, pecora, ut nimirùm nunc habeant pretium, vel ſaltem ejus partem ad ſua debita ſolvenda, ad res ſibi neceſſarias comparandas, aliasve commoditates ſibi procurandas. Et placet ratio ex dictis §. 2. petenda; quia ſcilicet merces ultroneæ vileſcunt in tertia parte, & multiplicatis venditoribus rerum pretia minuuntur: certè autem libentiùs vendunt homines pretio anticipato, cum dilatione mercis conſignandæ, ob commoda, quæ inde percipiuntur, quàm cum neceſſaria conſigna-

ſignatione præſente: idebque venditores multiplicantur. Cæterùm abſtrahendo ab ejuſmodi cauſis excuſantibus ad viliùs emendum pretio anticipato per ſe loquendo meritò ſciſcitaris: quomodò conſtituendum erit pretium pro mercibus anticipatò emptis? Reſp. duobus modis: 1. Ut ſit res empta, ac vendita illo pretio juſto, ſeu legitimè taxato, ſeu vulgari currente, quo res, frumenta, vina, pecora &c. valebit tempore conſignationis, ſeu traditionis mercis. 2. Ut nunc ſtatim determinetur illud pretium, quo probabiliter creditur res valitura tempore traditionis mercis: aut ſi ejuſmodi probabilitas futuri pretii haberi non poteſt, conſtituatur certum pretium prudentis arbitrio: atque tali pretio ſemel conſtituto omninò ſtandum erit, etiamſi res tempore conſignationis multò pluris valeat, vel multò minoris, quia in utraque parte par fuit periculum lucrandi, vel perdendi: & veluti ludus fortunæ, prout in ſimili etiam de mutuo ſuprà dictum eſt. Vide *Molinam* hìc. Denique, an liceat vendere creditò, ut ſtatim viliùs reematur, ſatis dictum eſt *c. 4. ſect. 3. de uſura palliata*. Neque hìc aliquid ſpeciale addendum occurrit.

III. *Vendens, vel emens pretio præſenti, quod ſcit poſtea augendum, vel minuendum.*

33 NOn peccat contra Juſtitiam (immo neque contra Charitatem) qui frumentum v. g. vel alias res hodie vendit pretio currente legitimo, vel vulgari majori, conſcius privatim, brevi pretium minuendum eſſe notabiliter, ſeu etiam intra paucos dies, v. g. ob ſuperventuram frumenti, vel mercium copiam, anni fertilitatem, adventum hoſtium &c. & è contra, qui emit pretio currente minori, propè ſciens, pretium mox augendum eſſe ob ſimiles cauſas, ipſe deinde lucrum habiturus. Communiſſima DD. cum S. Thoma 2. 2. *q. 77. art.* 3. & innumeris aliis Molina *diſp.* 354. Leſſius *c.* 21. *dub.* 5. Laym. *c.* 17. §. 1. *n.* 9. Lugo *diſp.* 26. *à n.* 139. *ſ.* 2. Tambur. *c.* 7. §. 4. *n.* 21. Ratio eſt: quia tanti res juſtè emitur, & venditur, quanti tunc valet publicè: neque ſcientia de variando valore debet ſcienti obeſſe: adeòque talis vendens, vel emens utitur jure ſuo vendendi, & emendi merces pretio juſto currente in communi. Neque enim pretia rerum ex privata unius, aut alterius notitia, ſed ex communi omnium æſtimatione, ac ſenſu accipienda ſunt; ergo talis nihil peccat contra Juſtitiam; immo neque contra Charitatem, ut rectè docet *Leſſius, Laym. Tamb. cit.* Quia quilibet poteſt rebus ſuis proſpicere, altero neglecto, etiamſi inde ſequatur aliquod damnum proximi, ſaltem non nimium, quod certè rarum erit. Intellige ſemper, & excipe: dummodò alia fraus abſit: ut ſi ſcias pretia rerum augenda, mentiendo ſpargas, eſſe adhuc minuenda, & ſic emas pretio currente minori: vel e contrà dicas, pretium minuendum, & ſic minori emas; quilibet enim habet jus, ne per fraudem decipiatur. At quid ſi de hoc interrogeris? Nihil dicas: vel dic cum congrua excuſatione, ut alios deſuper interroget, non enim teneris cum tuo incommodo tunc veritatem aperire.

34 Dixi etiam notanter: *ſciens privata notitia*. Excipiendi enim ſunt ipſi Magiſtratus, Conſiliarii, Officiales, pretia rerum ipſimet mutaturi: hi enim ex officio tenentur curare, ut ex ſuis legibus, quantùm fieri poteſt; unus plus altero non gravetur: attamen alii privata notitia ſine fraude obtenta ſcientes, Principem, vel Magiſtratum jam decreviſſe pretium frumenti, vel alterius rei aliter taxare, certum genus monetæ prohibere (idem cenſet *Lugo cit. n.* 244. de libro mox prohibendo) adhuc eodem jure ſuprà dicto uti, & currente juſto pretio ejuſmodi vendere, vel emere poterunt, ut contra *Mol.* docent *Leſſ. Laym. Lug. cit.* Ratio eſt: quia licèt fateamur, Magiſtratum, vel Conſiliarios injuſtè acturos, ſi ejuſmodi decretum omnibus civibus æqualiter promulgandum alicui anteà prodant, vel ipſimet anteà ea ſcientia utantur cum aliorum damno: alii tamen, qui non ſunt de Magiſtratu, vel Conſilio, quibuſque nulla officii obligatio incumbit impedire, ne cives occaſione decretorum damna patiantur, nulla lege juſtitiæ, vel Charitatis prohiberi videntur, quominùs ad avertendum damnum proprium meritò præponderans damno alieno: ejuſmodi privatim cognita notitia decreti promulgandi utantur. Idemque à fortiori dicendum de privatim cognitis novis, de adventu Principis, magna copia mercium, vel è contra.

35 Ex dictis eadem ratione defendi poteſt Quæſtor ille, qui à Principe domino ſuo, accepto mandato, ut mox mille ſcaphas frumenti pretio currenti 5. florenorum divendat, pecuniamque ad aulam deſtinet; is probè ſciens, pretium frumenti brevi auctum iri, ſtatim miſit pretium currens 5000. florenorum, tanquam venditi frumenti, quod primùm poſt alterum menſem vendidit, aucto jam pretio unius floreni, adeòque ſex millibus, lucrumque 1000. florenorum ſibi retinuit; nam hic, ſiquidem ſaltem implicitè frumentum, anteà pretio currente vendendum alii, ipſe ſibi emerat, poſteà vero tanquam ſuum jam factum, cariùs diſtraxit, ab injuſtitia immunis erit; ſicut enim alius emptor mox ita cariùs diſtrahere potuiſſet abſque injuria primi domini, cur non & ipſe Quæſtor? Sed hæc pro foro conſcientiæ, nam pro foro externo tu cogita, quid Princeps factum reſciens facturus fuiſſet. Sed jam ſequitur quæſtio generalis, & caſus frequens.

IV. *Vendens, aut emens alieno nomine, poteſtne ſibi lucrari de pretio?*

TItius rem ſuam vendendam tibi tradit, aut abſolutè, ut 36
ejus nomine vendas juſto pretio; aut aſſignato certo pretio, v. g. pro decem: tu autem induſtrius vendis duodecim, aut pretio ſummo, quod potuiſſes vendere pretio mediocri inferiori; ſive tu, commiſſariè venditor, ſis famulus illius domini, vel mercede conductus, ſive tanquam amicus gratis id officium præſtandum ſuſceperis, non potes tibi illum exceſſum pretii in toto, vel in parte retinere, ſed totum pretium juſtum, quod inveniſti, debes reddere domino, qui rem vendendam tradidit; per ſe loquendo. *Omnes*. Ratio eſt, quia tota res vendenda, quantum juſtè valet, ſuo domino valet, & velut fructificat: cùm ergo non tuo, ſed alterius nomine vendideris, totum pretium alteri, & nihil tibi acquiſiviſti, conſequenter nihil juſtè retinere poteris: & ſi is pretium determinavit, cenſetur determinaſſe, ne minoris vendas, non autem, ne pluris: neque præſumitur, tibi voluiſſe cedere reliquum; nemo enim cenſetur velle prodigere rem ſuam: ſi autem indeterminatè dixit, ut juſto pretio venderes, adhuc tibi moralis diligentia adhibenda eſt (qualem ſcilicet venditores rerum ſuarum adhibere ſolent) ad inveniendum pretium majus, quantum potes; talem enim diligentiam tacitè promiſiſti, ſive ex officio, vel mercede, ſive gratuitò officium vendentis ſuſceperis. Dixi: *per ſe loquendo*. Exceptiones mox dabo infrà per numeros.

Idem omninò dicendùm, ſi tibi commiſi, vel rogavi te, 37
ut emas mihi triticum, equum, vel aliam rem in nundinis, v. g. aut abſolutè juſtu pretio, aut determinatu pretio pro decem: tu autem induſtrius emas pro octo, ſeu pretio juſto infimo, non poteris illa duo tibi retinere. Ratio eſt: quia eo ipſo, quòd annuiſti emere alteri, ejuſque nomine, & commodo, tacitè promiſiſti, per moralem diligentiam utiliter rem alterius gerere, & emere, quanti minoris potes, perinde ac famulus meus eſſes, vel mercede conductus: ergo tunc nihil tibi acquirere potes. Excipe tamen hìc ſpecialiter: niſi mercator, ſeu venditor ſpecialiter in tui gratiam partem aliquam juſti pretii remiſiſſet; v. g. tibi ſartori, mei nomine pannum pro veſtimento ementi dicat mercator: quia ſæpiùs ad me venis, vel ut ſæpiùs officinam meam frequentes, emptoreſque adducas, de pretio juſto à domino ſolvendo, v. g. 10. aureis, remitto, & dono tibi unum in ſingulas ulnas: tunc enim juſtè retinere poteris, quia eo modo mercator verè de ſuo tibi remittit, & donat. Dummodo duos ſcopulos caves, 1. Ut tu priùs adhibeas diligentiam moralem ad emendum ab hoc, vel alio mercatore, quanto potes minori pretio; alioquin dolum contra dominum ſine dubio committes, & reſtituere debebis, 2. Ut mercator verè, & ſine fallacia rem illam juſto pretio, ſcilicet pro decem vendere conſueſcat; adeòque aureus ille unus, vel alter tibi remiſſus, & donatus verè ſit de pretio juſto rei: nam alioquin mercator non e ſuo tibi dabit, ſed de alieno, cum damno domini, & ambo ſimul furtum palliabitis cum onere reſtitutionis, ut ex ſe clarum eſt. Jam do exceptiones aliquas generales.

I. Quòd ſi vendens, vel emens alieno nomine ultra in- 38
tentum domini ſpecialem, & extraordinariam diligentiam, induſtriam ac laborem adhibuit in vendendo rem domini majori pretio, aut ipſi emendo viliori, ut ſi juſtus, vel rogatus vendere, vel emere in hoc loco, vel ſolùm his mercatoribus, tu ad alium locum diſtantem, cum labore, vel expenſis transtuliſti, ubi majus pretium inveniſti vendens, aut longè viliori emiſti, quàm dominus intendebat, vel ſperabat: tunc poteris exceſſum pretii, dummodò opere, & induſtria tua proportionatum, tibi retinere. Ratio communis eſt, quia non teneris, niſi ordinariam, & moralem diligentiam adhibere ita vendendo, vel emendo alteri: hæc autem extraordinaria eſt; & qui utitur ejuſmodi induſtriis extraordinariis, non intendit domino, ſed ſibi negotiari: quodque certum apud *Omnes* quoad ementem alieno nomine. Atque etiam quoad vendentem rem alterius docent *Molina, Salas*, aliique *cit.* Lugo *diſp.* 26. *ſect.* 9. nam licèt ex una parte res pro domino vendatur, & quocumque portetur, ſuo domino valeat, & velut fructificet, ut dictum eſt, ſicque in rigore loquendo videaris tibi ſolùm poſſe ſumere expenſas, & æſtimationem laboris tui, cæterùm verò totum pretium debere domino reſtituere: attamen ex altera parte dominus, rem ſuam tibi vendendam tradens,

dens, cenſetur ſolùm a te velle pretium vulgare in ſuo territorio per moralem diligentiam conquiſitum, cætera verò tibi remittere, vel non curare, ſaltem quoad lucrum non nimiùm excedens, ut etiam obſervat Tamburinus *cit. cap. 7. §. 9. num.* 10.

39 II. Quando Dominus rei vendendæ pretium tibi determinavit, hac arte uti poteris. Si adhibita diligentia hic, & nunc non inveniſti, niſi pretium à Domino taxatum, ſperes autem inveniri majus impoſterùm: tunc eo pretio à domino taxato, ſtatim rem pro te emas, ſoluto domino pretio ſuo taxato (prout fecit quæſtor ille in caſu ſuprà poſito) deinde rem illam licitè vendere pluris, ac ſummo pretio juſto poteris in tuam utilitatem, inventoque quocunque majori pretio, exceſſum tibi retinere; vendis enim rem jam factam tuam: & ex alia parte fideliter rem domini egiſti, adhibita morali diligentia ad majus pretium inveniendum. Dummodò non fictè, ſed verè tibi emas, priùs, & deinceps ſicut tuo commodo, ita etiam tuo periculo, & damno habere rem, ac vendere velis: ſecùs enim furtum palliare convinceris. At nunquid eadem arte uti poterit alterius nomine emens, v.g. Titius famulus juſſus ab Hero emere equum ad ſummum pro 50. fortuitò inventum viliori pretio v.g. 40. emit ſibi ipſi: poſteà facta morali diligentia non inveniens alium equum ſimilem venalem vili pretio, & aliquot annis majori ad 50. circiter, eodem majori pretio eundem equum ſibi priùs emptum, Domino revendit: an juſtè? Videtur quidem approbare Lugo *cit. ſect. 9. num.* 151. eò quòd moralis adhibita diligentia pro inveniendo equo in viliori pretio videatur ipſum excuſare. Sed meritò non approbat Tamburinus *cit. num.* 8. Ratio eſt: quia famulus erat obligatus illam primam emptionem pro Domino facere; hoc enim requirit ipſa diligentia moralis, ut non prætermittatur occaſio emendi vili pretio pro Domino, præſertim volenti ex induſtria lucrari pro ſe. *Sic ille*, loquens tam de famulo, quàm de mercede conducto. At verò in gratuito ſic pro alio emente ego reprobare non auſim, cùm nec audeat doctiſſimus Lugo; quem vide.

40 III. Quando dominus determinavit pretium rei vendendæ pro ſe, ut nimirùm tanti vendas, expensè tibi remittens, ſi quid pluris vendere poſſis, nimis clarum eſt, te tunc totum exceſſum pretii tibi poſſe retinere, quippè de expreſſa voluntate Domini, ſeu pacto expreſſo; atque tale pactum tacitum, ſeu conſenſus tacitus præſumitur, quando res vendenda tanti traditur non famulo, ſed alteri, nullo aſſignato, vel promiſſo laboris pretio, cùm ille non poſſit rationabiliter velle ſibi ſerviri omninò gratis: non autem præſumitur talis conſenſus tacitus, quando famulus, vel pretio conductus ad vendendum mercede ſervit, tunc enim non præſumitur Dominus velle etiam concedere aliud lucrum, ſcilicet exceſſum illum majoris pretii inventi; ut notant DD. cit. Atque eadem ratione dicendum, quando Dominus, tradito tibi in manus pretio, vult ſibi emi rem, equum v. g. pacto expreſso, vel tacito, ut ſi minoris emas, reliquum tuum ſit. Nota autem valdè, omnia intelligenda eſse ſuppoſito pretio juſto: ſi enim commiſsatius ille rem vendat ſupra, vel emat infra pretium juſtum, quocunque dictorum modo, reſtituere debebit, utique non Domino, ſed decepto emptori, vel venditori, ſecundùm *Omnes:* immo etiam ipſo Domino, ſi in aſſignando pretio deceptus fuit v. g. ſi ex ignorantia juſſit vendi rem ſuam infra juſtum pretium, & tu, commiſsariè, vendas longè majori, juſto tamen, domino reſtituere totum debebis, ſecluſo alio pacto. Ratio ſæpè dicta eſt: quia res, quantum valet, ſuo domino valet.

41 IV. Denique univerſaliter: an alieno nomine vendens, vel emens gratuitò (ſcilicet nec famulus, nec mercede conductus) poſſit aliquid labori ſuo proportionatum decerpere de pretio? non conſentiunt DD. Negat cum multis Molina *diſp.* 363. Quia, ait, Domino putante, te gratis ſuſcepiſſe vendendi, vel emendi laborem, remanet ipſi erga te gratitudinis obligatio. Affirmat autem Fagundez. apud Tamburinum *cit. num. 6.* addens: etiamſi dixiſſes, te gratis facturum, quia ſic mendax quidem, ſed non injuſtus eris, cùm nemo teneatur gratis ſervire; obligationem autem illam gratitudinis eſſe incertam, ideòque non prohibere, quominùs ſerviens certum ſuum laborem compenſet. Atque hæc Sententia mihi non diſplicet, dummodò excipias caſum, certè valdè communem: nimirùm ſi Dominus ſciviſſet, te non velle gratis ſervire, certè elegiſſet famulum ordinarium, vel amicum, qui ſine pretio laborem ſuſcepiſſet: & quidem facilè in tanta amicorum frequentia inveniſſet, quoniam ergo tu dominum, ſimulando te gratis ſerviturum, decepiſti, illum indemnem ſervare debes, nihil tibi corradendo: ait Tamburinus *cit. num. 6. fin.* Et hactenùs de pretio.

SECTIO II.

De merce, ſeu re vendita, ac vendibili. Quænam ſcilicet res vendi, vel emi poſſit, & de fraudibus occurrentibus.

SUMMARIUM.

42 *Vendi poſſunt omnia noſtra* 43. *in re.* 44. *in ſpe.* 45. *in jure, &* 46. *in credito.*
47 Uſque ad num. 52. *Reſolvuntur varia de pretio juſto, ſeu venditione, & emptione creditorum, debitorum, chirographorum &c.*
52 *Vendi non poſſunt res ſacræ, prohibitæ, alienæ, furtivæ, &c.*
53 *Quid ſi ergo quis ſcienter rem alienam vendat emptori ignaro?*
54 Uſque ad num. 58. *Reſolvuntur caſus varii.*
58 *Quid ſi quis emat ſcienter rem alienam à venditore ignaro, & bonæ fidei?*
59 *Quid ſi uterque, & vendens, & emens ſciat rem eſſe alienam?*
60 Uſque ad num. 64. *Quando, & qualiter ementes ſcienter rem alienam excuſari poſſint?*
64 *Vendi non poſſunt res vitiatæ pro bonis.*
65 *Unde venditor manifeſtare tenetur vitium rei tam in interrogatum,*
66 *Quàm latens, vel occultum mercis,*
67 *Non verò patens. Immo*
68 *Sive patens, ſive latens ſit vitium, ſi tamen res adhuc ſerviat ad finem ab emptore intentum ſine ejus damno, id neceſſariò manifeſtari non debet.*
69 *E contra emptor obligatur manifeſtare non tantum vitium pretii, quo emit, ſed etiam rei emendæ bonitatem, & pretium venditori ſimplici, & ignaro;*
70 *Secùs, ſi in communi hominum æſtimatione illa bonitas pretium rei non augeat.*
71 *Aut primùm poſt peractam venditionem, & emptionem res vilis cognoſcatur eſſe pretioſa.*
72 *Quid ſi in re vili empta lateat quid pretioſum, v.g. in piſce unio, in veſte, vel ephippio &c. pecuniæ*
73 *Quid de iis, I. qui vendunt rem per poſitivam deceptionem, v.g. vitium rei celando, colorando &c. aut*
74 *II. Qui vendunt quid pro quo, ut pharmacopolæ, vel*
75 *III. Qui rem diminuunt, aut deteriorant prætextu vilioris pretii, eam viliùs vendendo pro re bona, aut*
76 *IV. Qui rei admiſcent materiam viliorem ſpecialiter vino aquam.* Uſque ad num. 82.
82 *Nemo invitus rem ſuam vendere cogitur.*
83 *Exceptis certis caſibus.*

ASSERTIO

SUmmariè vendi juſtè, & licitè poſſunt omnia noſtra in re, ſpe, jure, credito; ſeu quæcunque ſunt noſtri juris, & commercii. Vendi ergo non poſſunt, quæ non ſunt noſtri juris, & commercii, quæ ſunt aliena, neque merces vitiatæ pro bonis. Explico

§. I. *Vendi poſſunt omnia noſtra.*

NOn tantùm noſtra in re, quæ ſcilicet pretio æſtimabilia actu poſſidemus, pretio juſto æquivalente, ſed 42 etiam noſtra in ſpe, jure, vel credito; etſi pretio non nihil minori. Ratio generalis omnium eſt; quia omnia iſta ſunt noſtri juris, ac commercii, & pretio æſtimabilia, quia verò plus valet res in ſe, quàm in ſpe, jure, vel credito tantùm, ideò ſpes, jura, credita, chirographa, juſtè aliquanto minoris emuntur, quàm ipſa res ſperata, vel debita in ſe valeret, ut mox determinabimus. Percurramus priùs ſtrictim ſingula.

I. *Omnia noſtra in re.*

NOn tantùm quilibet rem ſuam in particulari actu 43 poſſeſſam, ſed etiam omnia bona ſua tam præſentia quàm futura, adeoque omnia ſua in re, & in ſpe quilibet vendere poteſt. Communis DD. cum Bartol. in *L. ſtipulatio, ff. de verb. ſignific.* Ratio eſt; quia eorum omnium eſt Dominus, ut de iis pro libitu diſponere poſſit: neque quoad venditionem adeſt Lex prohibens, ſicut adeſt quoad donationem omnium bonorum: exceptis certis caſibus (de quo ſuprà ſuo loco) Ratio diſparitatis eſt: quia per donationem omnium bonorum homo depauperatus fit inteſtabilis, ſeu impotens ad teſtandum, à quo Leges Civiles abhorrent; non item per venditionem omnium bonorum: poteſt enim teſtari de pretio recepto. Advertit tamen Molina *diſp.* 340. Quando quis dicit, ſe vendere omnia bona ſua (aut in caſu licito donare omnia bona ſua) cenſetur ſolùm vendere, vel donare omnia præſentia, non autem futura, niſi aliud ex verbis colligatur. Ratio eſt: quia venditio eſt oneroſa, adeoque reſtringenda.

II. Omnia noſtra in ſpe.

44 QUamvis id, quod non exiſtit, vendi non poſſit, quia nihil venderetur; attamen quæ ſunt in ſpe noſtra, vel potius ipſa ſpes habendi talia, juſtè vendi, & emi poſſunt, pretio tamen majori, vel minori, juxtà majorem, vel minorem ſpem, ſeu probabilitatem exiſtentiæ futuræ; Sic enim juſtè venduntur anticipam greges futuræ, ſeu partus pecorum, vel etiam cervorum, futuri fructus agri, vineæ, arborum: item jactus retis piſcationis, venatio unius diei, lucrum ex unius anni negotiatione proventurum &c. Dummodo ſemper abſit fraus, & venditor in cauſa non ſit, quominùs emptor ſperatum effectum conſequatur. *Argum. L. ſi jactum 12. ff. de action. empt.* Tenetur enim venditor diligentiam adhibere moralem, qualem ſibi ipſi adhiberet, ut emptor effectum conſequatur, alioquin ad reſtitutionem tenebitur damni inde emptori provenientis. Inſuper aliqua hìc differentia notanda eſt. quando venduntur partus, vel fructus: ſi nihil naſcatur, emptor non tenetur ſolvere pretium conventum, & jam datum repetere poteſt: at verò quando venditur jactus piſcationis, venationis &c. tametſi nihil capiatur, adhuc tenetur emptor ſolvere pretium. Ita Jura apud *Molin. cit. & alios*. Ratio diſparitatis eſt: quia in priori caſu ſemper aliquid naſciturum ſupponitur, ideòque in illa emptione (niſi aliud exprimeretur) intelligitur tacita conditio, ſi aliquid naſcatur: dicis enim, tunc te emere partus, vel fructus; id eſt, rem ipſam, ſi proveniat; at verò in ſecundo caſu non ſupponitur, ſemper aliud capiendum, adeòque in illa venditione non intelligitur illa tacita conditio, ſi aliquid capiatur dicis enim, te emere jactum, venationem &c. id eſt, ſpem præſentem, & non ipſam rem, ideòque ſi ſpes fallat, emptoris damno accidit.

III. Omnia noſtra in Jure.

45 VEndere juſtè poſſumus omnia noſtra jura, & actiones adverſus alterum, etiam invito altero *L. venditor. act. 23. ff. de hæredit. vel. act. vend.* (ſed ſine dubio pretio minori, ut ex ſe patet) Excipitur tamen, quòd actio, ſeu res litigioſa vendi, vel cedi non poſſit alteri potentiori ratione officii, ſeu poteſtatis exercendæ in debitorem: ſic enim conſtitueretur inæqualitas partium in præjudicium debitoris; & talis venditio, vel ceſſio irrita eſt ex Jure, & ceſſor, vel creditor vendens jure agendi privatur, *L. 2. Cod. de liceat potentioribus &c.* Excipitur rurſus: niſi ita fieret, vel ex juſta cauſa, vel auctoritate Judicis. Sed hæc ſpectant ad forum externum. Cæterùm poteſt etiam hæres vendere hæreditatem totam, vel in parte, quantum eſt de jure naturæ, monito tamen illo, cui in hæreditate ſuccedit: at eo vivente, venditio eſt nulla jure poſitivo. *L. 1. ff. de hæred. vel act. vend.* cùm ſit contra bonos mores ob periculum machinationis mortis. Addunt Leges, ſi ad emptorem poſteà deferatur, eam ab ipſo eſſe tollendam, & applicandam fiſco. Exceptiones hìc ſunt eædem, quæ ſuprà de donatione, vel ceſſione libera hæreditatis.

IV. Omnia noſtra in credito.

46 VEndere etiam poſſumus omnia noſtra credita, ſeu nobis debita, eorum chirographa, ſcripturas &c. dummodò ſimiliter non alteri potentiori reſpectu debitoris, juxta modò dicta: atque tunc emptor non ſolùm habet jus, & actionem in rem debitam, verùm etiam in pignus, vel hypothecam, ſeu fidejuſſorem. Communis ex *L. emptori 6. ff. de hæredit. vel act. vend.* Ratio patet ex dictis. Jam verò quoad pretium juſtum ejuſmodi jurium breviter reſolvo.

47 I. Certum eſt, ejuſmodi jura, credita, chirographa, licitè poſſe minoris emi, v. g. jus ad 100. aureos 90. vel adhuc minoris, ratione lucri ceſſantis, vel damni emergentis emptori in expectando tale debitum: item ratione periculi obtinendi, aut difficultatis in obtinendo ſolutionem à debitore, non ſine moleſtia, & labore, immo lite, & expenſis; & univerſaliter quando jus, vel creditum eſt difficile, periculoſum, incertum, litigioſum, non ſine expenſis obtinendum. Tantum ergo de ſumma poteſt detrahi in pretio, quanti hæc omnia æſtimari juſtè poſſunt, ſeu juxta proportionem ejuſmodi difficultatum: immo etiam juxta temporis longitudinem: quò enim longiori tempore expectandum, eò plura incommoda, vel pericula timentur; plerumque quò plus rogaris emere, eò minus merces vileſcunt, prædicta autem omnia ſecundùm communem æſtimationem minuunt rerum pretia. Ita Communis DD. quos citat, & ſequuntur Molina *diſp. 361. Leſſ. cap. 21. dub. 8. & 9.* Lugo *diſp. 26. ſect. 7. §. 1. n. 92.* Qui meritò addunt, tantam poſſe eſſe difficultatem, vel incertitudinem ſolutionis, ut ejuſmodi debitum poſſit dimidio valore emi; immo adhuc minoris, ut habet communis Sententia, & praxis.

48 II. Quin etiam, ſi alicui particulari non ſit difficile impetrare ſolutionem ob ſuam induſtriam, vel favorem apud debitorem, v. g. apud Principem, vel ejus Officiales, quod tamen debitum alter, cui debetur, v. g. miles, civis, ruſticus, difficilè impetrabit, adhuc ipſum juſtè poſſe minoris emere, rectiùs docent *Molina*, *Leſſius*, *Lugo cit.* Laym. *cap 17. §. 5. n. 33.* Ratio eſt; quia valor rei non debet deſumi ex tua privata induſtria, favore, aut utilitate, ſed ex communi omnium æſtimatione: atqui debitum illo attento communi rerum ſtatu æſtimatur difficilè acquiſitu: ideòque communi æſtimatione minoris valet: ergo juſtè minoris emitur, non obſtante tua privata induſtria, vel fortuna; neque tua amicitia, vel favor apud Principem, v. g. debitorem, tibi nocere debet prout certè noceret, ſi alii poſſent, tu autem non poſſes, ejuſmodi debita ita minoris emere, quin & ipſos Officiales Principis v. g. ita emere poſſe, teſtatur Leſſius *dub. 9.* Dummodò difficultas ſolutionis non ex ipſorum culpa proveniat. Sed *Laym.* fatetur, rem valdè periculoſam eſſe, & ſuſpectam, de quo mox infra rurſus.

III. Difficultas gravior eſt: utrùm jus, vel debitum omninò liquidum, & certum, v. g. poſt annum petendi centum aureos, tantundem valeat, ac centum aurei præſentes; an verò adhuc minori, juſtè emi poſſit, v. g. 90. ſecluſo omni periculo damni, vel lucro ceſſante? Ita affirmant graves DD. *Abbas*, *Navarr. Cajetan. Tolet. Bellarm.* alii, quos afferunt Leſſius *cit. dub.* 8. Lugo *num.* 95. Laym. *ibid.* qui non improbabilem cenſent ſaltem extrinſecè ob auctoritatem tantorum DD. Immo verè probabilis intrinſecè videtur. Ratio eſt: quia ibi non venditur ipſa pecunia, vel debitum poſteà ſolvendum per modum mutui, ſed jus illud accipiendi: atqui reverà jura, vel credita, quantumvis liquida, & certa, communi æſtimatione minùs æſtimantur, quàm præſens pecunia numerata, & meritò: nam illo toto tempore, quo non ſolvuntur, ſunt inutilia; pecunia autem præſens ſemper utilis eſt. Accedit rurſùs, quòd communiter homines rogentur emere ejuſmodi credita; atqui merces ultroneæ vileſcunt; ergo. Et ſine dubio uti communior; ita & tutior eſt oppoſita ſententia negans, hæc minoris emi poſſe. *Sotus*, *Angelus*, *Gabriel*, *Petrus Navarr. Medina*, *Lopez*, aliique innumeri, quos citant, & ſequuntur Molina *diſp. 361.* Leſſ. *dub.* 8. Laym. *num.* 32. Lugo *num.* 96. Ratio eſt, quia debitum liquidum 100. aureorum, in quo recuperando nulla eſt difficultas, moleſtia vel periculum in ſe omninò valet 100. aureis & ſi ſtatim tunc eſſet ſolvendum, nemo dicet, quòd non valeat 100. aureos: atqui non poteſt minui ejus valor ex ſola dilatione temporis, v. g. quòd primùm ſolvendum ſit poſt annum ſecluſa omni difficultate, moleſtia, periculo, &c. alioquin certè uſura eſſet licita: ſi enim 100. hodie mutuo dati poſt annum ſolvendi, non ampliùs valent 100. ſed minùs, v. g. 90. tantùm, juſtè à mutuatario potero exigere auctarium ſortis, ſcilicet 100. & 10. contra *Omnes*: ergo &c. Attamen rectè notat Lugo ipſe *cit.* controverſiam hanc magis eſſe ſpeculativam, quàm practicam: ubi enim hodie reperitur debitum uſque adeò liquidum, certum, & in tuto poſitum, ut excluſo omni periculo, vel metu periculi, omni occaſione damni in ſecuritate æquivaleat pecuniæ præſenti? Atque hoc ſenſu loquitur, adeòque practicè vera eſt prior Sententia.

IV. Sed reſtat hac re dubium, an quando ejuſmodi credita poſſunt minoris emi ab alio tertio, ſimiliter poſſint minoris redimi, vel extingui ab ipſo debitore? Negat cum multis, & omninò improbabile dicit *Molina* loc. cit. Concedit autem Fagundez, cum aliis apud Tamburinum approbantem *cit. cap.* 7. §. 8. *num.* 3. ob eandem rationem: quia ſcilicet minus valet jus rei, quàm res: ſi ergo alteri tertio ob id licet minoris emere, cur excluderetur ipſe debitor? Sed excipe per omnem modum, dummodò ipſe debitor non ſit in cauſa ejuſmodi minoris valoris, & difficultatum in recuperando, cùm ipſemet teneatur ex juſtitia difficultates removere, & curare, ut ſine difficultate ſolvat. Quod ipſum intelligendum eſt de debitoris miniſtris v. gr. Principum Quæſtoribus, Burſariis, Nummulariis &c. Unde iniquè agunt iſti, quorum officium eſt pecunias Principis exigere, & eaſdem ſolvere creditoribus, cùm propter hoc caput difficultatis impetrandi minoris emunt à creditoribus debita Principis: nam in iis ii perſonam Principis gerunt, atque adeò ipſi ex juſtitia debent ſuperare difficultates, quò creditoribus integrè ſatisfiat. Quodſi tamen penes ipſos non ſtet, ejuſmodi difficultates tollere, tunc probabilis videri poteſt ſententia *Leſſii* ſupra N. II. allata. 50

Pro Coronide accipe caſum ſingularem in terminis, ſed quoad rem non adeò rarum, ut facile advertes. Titius nobilis debebat Principi 1000. aureos ex emphyteuſi: idem autem Princeps ex aliqua cauſa debebat itidem 1000. cuidam Hoſpitali: Titius callidus lucrandi artifex orat Principem; ut ipſi debitos 1000. aureos pro ipſo poſſit ſolvere Hoſpitali, ac facultate impetrata, vel ſperata, facili negotio emit, longè minori, utpotè 400. tantùm aurei creditum Hoſpi- 51

talis

Digitized by Google

talis ingenti lucro 600. aureorum. Quæritur, an licitè, & juſtè? Licitè putat Lugo eadem *diſp. 26. ſect. 7. §. 1. num.* 103 Illicitè autem *Molina* apud eundem. Ratio mox utriuſque patebit. Diſtinguit autem meo judicio rectè Tambur. *lib. 8. Decal. tract. 3. cap. 7. §. 8. num.* 7. Si Titius eam facultatem a Principe impetravit, antequam emeret creditum ab Hoſpitali, illicitè & injuſtè ſe geſſit, juxta ſententiam *Molinæ*. Ratio eſt, quia, quando Princeps illi iſtam licentiam, ſeu commutationem conceſſit, tranſtulit in ipſum onus ſolvendi pro ipſo illos 1000. adeòque ſine difficultate: ergo (ut rectè arguit Molina) ſicut ipſe Princeps non poterat tali minori pretio illud debitum extinguere, ita neque Titius, qui illam commutationem impetravit, & nomine Principis ſolvere debet. At verò, ſi poſtquam ab Hoſpitali creditum illud ita minoris emit Titius, poſteà primum à Principe facultatem illam ſatisfaciendi Hoſpitali impetravit, non egit illicitè, vel injuſtè, juxta ſententiam *Cardinalis de Lugo*. Ratio eſt: quia nullo modo eſt miniſter Principis quoad ſolvendum Hoſpitali; jam enim Princeps nihil ampliùs debet Hoſpitali, & tuum ſubſequens artificium, aut favor Principis tibi nocere non debet. Quòd ſi ergo creditum illud, ob difficultatem impetrandi ſolutionem ab ipſo Principe, reverà tantò minoris valuit conſentiente Hoſpitali, vel ejus Curatore, juſtè ſic minoris emiſti, juxta ſuprà dicta, & conſequenter nulli feciſti injuriam. Secùs dicendum puto, ſi Princeps ipſe paratus fuiſſet ſolvere Hoſpitali integrè illos 1000. aureos: tunc enim non potuiſti tantò minoris emere: quia tunc deficit periculum, & difficultas prædicta impetrandi, quæ debuiſſet minuere pretium crediti.

§. II. *Vendi non poſſunt, quæ noſtri juris, ſeu noſtra non ſunt, ſed aliena, vel furtiva.*

52 VEndi ergo in primis non poſſunt, quæ non ſunt juris humani, ſeu divini, ut ſunt omnes res ſacræ, non tantùm ſpirituales, ut Sacramenta, Sacrificia, Orationes; ſed etiam corporales Deo ſolemniter conſecratæ. Licèt hæc quatenùs ratione materiæ pretio æſtimabiles ſint, ut ſacra vaſa aurea, vel argentea, ſupellex &c. vendi, vel oppignorari poſſint ob captivorum redemptionem, ob debita ſolvenda, aut aliam urgentem cauſam, quæ alienatio debet fieri alteri Eccleſiæ, ſi integra ea ſint: ſi vero conflata, vel profanata, etiam Laico. Sed de hoc in materia de Simonia. Item vendi non poſſunt, quæ ſunt juris communis, ut publicum forum, theatrum &c. *Inſtit. de inutil ſtipul.* §. 1. Item quæ ſpeciali Lege vendi prohibentur, ut Jure Civili bona pupillorum, & Jure Canonico Bona Eccleſiaſtica immobilia, vel mobilia, pretioſa permanentia, niſi ob juſtam cauſam neceſſitatis, vel utilitatis majoris, & adhibita debita ſolemnitate. Sed hæc, quia ſupra nos, nihil ad nos. Item vendi non poteſt homo liber, excepto caſu graviſſimæ neceſſitatis, ubi poteſt pater filium, vel filiam, ſub ſua poteſtate conſtitutum vendere, ut colligitur ex c. 21. *Exod.* & habetur *L. 1. & 2. Cod. de Patribus, qui filios ſuos diſtraxerunt.* Si tamen pater poſteà ad meliorem fortunam revertatur, cogitur filium redimere, ut ex multorum Sententia docet Mol. *tom. 1. tr. 2. diſp.* 33. Quin etiam ſe ipſum in caſu neceſſitatis vendere quis non prohibetur, illuſtri exemplo S. Paulini Nolæ Epiſcopi. Ratio: quia homo ſicuti famæ, & honoris ſui; ita etiam libertatis ſuæ dominus eſt, quam proinde ob cauſam licitè alteri tradere poteſt, teſte Navarro *c. 17. n.* 88.

Sed his rationibus inſuper habitis, ſpecialiter, & latiùs hic agendum eſt de venditione, & emptione rei alienæ, vel furtivæ, ejuſque evictione, & caſibus annexis. Ubi prænotandum ex natura contractus venditionis, ſicut & alterius oneroſi, ut locationis, emphyteuſis &c. venditor tenetur emptori de evictione mercis, ſeu rei acceptæ: & è contrà venditori emptor de evictione pretii, ut habetur *tot. tit. ff. & Cod. de evict.* Evictio autem, vel evincere eſt auferre rem emptam, vel alio contractu oneroſo debitam, ab emptore, vel poſſeſſore per ſententiam judicis, ex eo, quòd alius probet, rem iſtam eſſe ſuam, vel ad ſe pertinere, & non fuiſſe venditoris, vel ejus, qui eam alienavit: adeoque teneri vel obligari de evictione, & venditorem teneri emptorem ſervare indemnem, adeòque reſtituere ei pretium, & omne damnum conſequens, ſi ab eo res empta tamquam alterius in judicio evincatur: (idemque eſt ex oppoſito de pretio) dummodò is lite ſibi mota, quàmprimùm venditori denuntiaverit, ut litem proſequatur, ſeque defendat; ut habetur variis legibus *in ff. & Cod. citt.* Non ergo habet locum evictio in contractibus gratuitis, ſeu lucrativis, ut donatione, legato, commodato: ſi enim res donata, legata, commodata alicui, ab eo evincatur, donans, legans, vel commodans, nihil tenetur ei ſolvere: quia donatarius legatarius, vel commodatarius ex hoc nullam jacturam, vel damnum ſubit: quia rem evictam ipſe habuit gratis. Communis Doctrina apud *Molinam*. His notatis ordine, & clarè procedamus ad Caſus.

I. Vendens ſcienter rem alienam emptori ignaro.

QUando ſolus venditor, vel dans, ſcivit rem eſſe alienam, vel furtivam, emptore ignaro, & bona fide emente, vel accipiente, contractus omni jure validus eſt non quidem ſimpliciter, quia rei venditæ dominium non transfertur in emptorem, cùm de facto exiſtat ſub dominio alterius: *L. traditio* 20. *ff. de acquir. rerum domin.* Sed ſecundùm quid juris, ſeu quoad aliquod jus collatum emptori, quia ſcilicet venditor emptori de evictione tenetur, ut, ſi res in judicio evincatur à domino verè probante, rem ad ſe pertinere, venditor ei pretium reſtituat, & omne damnum inde ortum, ſeu quantum ei intererat, rem evictam non eſſe, compenſet: idque tam jure naturali, quo omnis præbens alteri injuſtam cauſam damni tenetur ei compenſare, quàm Jure poſitivo Civili, juxta modo prænotata. Quamvis autem in hoc caſu rei venditæ dominium non transferatur in emptorem, ut dictum eſt, venditor tamen, ſeu bonæ, ſeu malæ fidei, acquirit dominium pretii, uti præter alia varia loca Juris apud *Molinam, & Laym. cit.* conſtat ex L. ſi vas 48. §. ult. ff. de furtis, *Nummus, qui redactus eſt ex re furtiva, non eſt furtivus.* Adeòque ſi fur pecunia illa ex re furtiva vendita accepta emat, v. g. panem, tam piſtor acquirit dominium pretii, quàm is dominium panis, ut rectè inferunt Molina *diſp.* 327. & Layman *num.* 21. *cap.* 17. Sicut contrà, qui aliquid emit, vel mercatur nummis alienis, mercis dominium acquirit, ut habetur expreſsè *L. 1. & penult. Cod. ſi quis alteri, vel ſibi.* Nummi tamen traditi venditori non acquiruntur (niſi bona fide cum propriis commixti ſint) ſed emptor de eorum evictione tenebitur. Ratio horum eſt: quia alienæ mercis, vel pecuniæ, invito, vel ignaro domino, dominium transferri non poteſt; poteſt tamen quis transferre dominium mercis, vel pecuniæ propriæ: in propoſito autem, etſi merx ſit aliena, pretium tamen eſt proprium emptoris, vel è contrà, licèt pretium ementis ſit alienum, merx tamen eſt propria venditoris. Ulteriuſque, licèt talis invalidè, illicitèque vendat rem alienam, non transferendo dominium rei, quia tamen alteri obligatur de indemnitate ſua, & evictione rei, ſi repetatur, quod æquivalenti pretio æſtimabile eſt, validè, & licitè recipit pretium, intereà autem niſi de evictione conveniatur, ſemper perſonaliter obligatur proprio domino (eodemque modo diſcurrendum de emente pretio alieno.) Unde non eſt hìc aliqua inæqualitas inter emptorem, & venditorem; quòd hic acquirat dominium pretii, alter verò non acquirat dominium mercis, ſeu rei emptæ; quia loco dominii, ipſe venditor de evictione rei obligatus manet, quod ipſi perinde debet eſſe, ac ſi dominium acquiſiviſſet, maximè cùm elapſo tempore legitimo accedere poſſit titulus præſcriptionis. Quòd ſi autem intereà facta evictione venditor non compareat, aut ſatisfacere non poſſit, ſuo infortunio imputet, aut Judicis officium imploret, ſicut in multis aliis. Huc propriè ſpectant varii caſus in ſuperioribus ſparſim traditi: aliquos in gratiam juniorum breviter annoto.

I. Si fur, fœnerarius, injuſtus poſſeſſor, alienis pecuniis negotietur, & lucretur, acquirit dominium totius lucri: cùm non ſit fructus pecuniæ, quippè ſecundùm ſe ſterilis, & infructiferæ, ſed ſolius induſtriæ, ipſe tamen perſonaliter obligatur, & ipſi domino pecuniæ de omni damno, & connegotiatoribus de evictione pecuniæ alienæ. Communiſſima, aſſerta in *Tract. 4. cap. 2. ſect. 2.* §. 5. Ubi idem diximus de Officialibus negotiantibus pecuniis dominorum. 54

II. Aliquis ludendo falſis aleis lucratur pecunias, earumque cum propriis pecuniis jam commixtarum partem donavit alteri ſcienti quidem, ſed non cooperanti ad fraudem hic donatarius ad nullam reſtitutionem obligatur, cùm ille luſor pecuniæ jam ſuæ dominium in ipſum tranſtulerit, niſi fortè donans ipſe fieret impotens ad reſtituendum ex ea donatione. Ex communi Laym. *num.* 22. 55

III. Titius à fure bona fide emit equum, quem poſteà intelligit eſſe Caii: ſed res ita conſtituta eſt, ut Titius jacturam pretii facere debeat, ſi equum reſtituat Cajo Domino, fure jam fuga dilapſo: aut Cajus faciat jacturam equi ſui, ſi Titius reſciſſo contractu, pretioque recepto, reddat furi equum: quid agendum bono Titio? Reſpondent probabilius cit. Molina *tom. 3. tract. 2. diſp.* 722. Azorius *tom. 3. lib. 4. cap.* 2. cum, & apud Laym. *cit. num.* 24. Domino rem ſuam eſſe reſtituendam: ponamus enim hoc caſu dominum coram adeſſe, & rem ſuam vindicare; utique injuriam infert Titius Cajo, ſi rem non ipſi repetenti, ſed furi reſtituat, atqui perinde eſſe videtur, ſive Dominus rem ſuam repetat, ſive ob facti ignorantiam non repetat, quia ignorantia ipſi rem ſuam non admitit: ergo Domino reſtituendus equus, & actio inſtituenda contra furem de evictione. Si ſecùs accidat ſuo infortunio, vel incuriæ adſcribat Titius. Hæc Sententia uti communior, ita ſine dubio tutior 56

eſt. Contrarium tamen non improbabiliter tenent *Sylveſter*, *Gabriel*, *Navarr.* uterque. Aliiſque citt. Vaſquez *de reſtit. cap. 9. §. 2. dub. 2.* Leſſius *lib. 2. cap. 14. dub. 3.* & optimè Lugo *cit.* Licitum ſcilicet eſſe hoc caſu pretium à fure repetere, reddito ſibi equo, proprii damni declinandi cauſa: tum quia in æquali neceſſitate proprium damnum alieno præferendum eſt; tum maximè, quia ſic non facit injuriam Cajo, quia rem ſuam jam in bono ſtatu conſtitutam apud Titium, reddendo furi non conſtituit poſitivè in ſtatu deteriori, ſed ſolùm relinquit illam in priſtino ſtatu malo, in quo eam invenit, & à quo eam ſervare ipſe cum tanto incommodo ſuo, certè non obligatur. Exemplum cape de eo, qui in aquis ſubmergendum conatur extrahere, ſed videns ſe ipſum periclitari de vita maximè propria, æqualis periculi declinandi cauſa rectè dimitteret: idem omninò eſt in noſtro caſu, ſi rem benè perpendimus.

57 IV. Titius equum à fure emptum bona fide vendidit Sempronio: nunc verò Cajus comparet, demonſtrans, ſe verum equi Dominum eſſe: ad quid tenebitur Titius? Reſpondent DD. communiter cum Sanchez *lib. 2. moral. cap. 23.* Laym. *num. 25.* contra *Sotum*, *Petrum Navarrum*, *Sayrum*, *& alios*, Titium in hoc caſu ad nullam reſtitutionem obligari Cajo, ſed ſolùm emptori Sempronio debere pretium reſtituere, ſi Cajus ab eo equum evincat. Ratio patet: quia per eam rei alienæ venditionem, bona fide factam, pretii juſti dominium ſibi acquiſivit. Quòd ſi tamen Titius equum furtivum ex titulo lucrativo donationis, legati &c. accepiſſet, & poſteà Sempronio vendidit: tenebitur is pretium reſtituere Cajo, ſi hic equum evictione ab emptore Sempronio recuperare nequeat. Communis DD. Navarr. *c. 17. n. 7.* Leſſius *lib. 2. c. 14. dub.* Ratio patet ex dictis *tr. 4. c. 2. à n. 102.* Quia tunc Titius vendens, ex re aliena factus eſt ditior.

II. Emens ſcienter rem alienam, vel pretio alieno, venditore ignaro.

58 QUando venditor rei alienæ, vel pretio alieno eſt bonæ fidei, ſcilicet ignorans, rem eſſe alienam, & ſolus emptor ſcit rem eſſe alienam, contractus ex parte venditoris eatenùs validus eſt, quatenùs verè acquirit dominium pretii non furtivi, quippè à vero ejus domino voluntariè ſibi dati; & ad nullam reſtitutionem tenetur, neque mercis venditæ bona fide, quia poſſeſſio bonæ fidei, & bona fide determinata excuſat à reſtitutione, ut ſuo loco dictum: neque ipſius pretii, quippè cujus verum dominium acquiſivit. At verò ex parte emptoris ſimpliciter nullus eſt contractus, & omnimodis ad reſtitutionem mercis emptæ obligatur emptor, tanquam poſſeſſor malæ fidei, in quo omnes conveniunt. Quòd ſi verò venditor bona fide mercem propriam vendidit pro pretio furtivo, ut ſi fur 100. aureis furtivis Sempronio bona ſide vendente emit equum, & poſteà compareat Dominus pretii, id repetens à Sempronio venditore, tenetur ſolùm reſtituere, ſi illud pretium 100. aurei, v. g. in ſpecie adhuc exiſtant; ſin autem conſumpti jam ſint, vel cum propriis nummis Sempronii commixti, ut diſcerni non poſſint, ad nullam reſtitutionem obligatur Sempronius: non enim ratione injuſtæ acceptionis, cùm bona fide egerit, proprium equum vendens, & ignoranter pretium alienum recipiens, neque ratione rei acceptæ, vel poſſeſſæ; quia reverà alienos nummos non poſſidet, poſtquam eos abſumpſit, vel cum propriis pecuniis indiſcernibiliter miſcendo, eorum dominium acquiſivit, neque inde locupletior factus eſt, quia juſto pretio equum vendidit. Ita ex communi Sanchez *lib. 2. Moral. cap. 23.* Petrus Navar. *lib. 3. cap. 4.* Vaſquez *de reſtit. cap. 9. §. 2.* Laym. *cit. num. 23.* Etſi contrarium doceat Leſſius *lib. 2. cap. 20. dub. 17.* ex eo capite, quod Jura decernant, ſi duorum Dominorum materiæ confuſæ fuerint, ut diſcerni nequeant, utrique vindicationem pro parte ſua competere, uti & nos diximus ſuprà *cap. 1. ſect. 6. §. 3.* Sed reſpondetur, id verum eſſe de aliis rebus, non item de pecuniis bona fide ſic commixtis: de his enim ſpeciale ſtatutum eſt, ut nummorum alienorum dominium acquiratur per commixtionem cum propriis bona fide factam. Ratio videtur: quia nummi ex propria inſtitutione ſua tranſeunt de manu unius poſſeſſoris ad alium: quare nemo ferè ſecurus eſſet, utrùm ſuarum pecuniarum dominium haberet, & non aliquæ furtivæ, ſeu alienæ ſint, niſi jura ſtatuiſſent, ut verum dominium per commixtionem cum aliis propriis acquiratur: & eo caſu ſolùm actio perſonalis contra furem concedatur; juxta *Gloſſ. in L. ſi alieni, ff. de rei vindic.* Hæc ratio non ita militat in commixtione aliarum rerum diverſi dominii non ita frequenti. Sed vide latiùs dicta ſuprà *loc. cit.*

III. Vendens, & emens ſcienter rem alienam.

59 QUando uterque contrahens venditor, & emptor ſcivit, rem alienam eſſe, contractus ſimpliciter eſt nullus, & nulla ad invicem oritur obligatio, ſed uterque in ſolidum obligatur rem reſtituere Domino, vel ejus valorem. Communiſſima cum D. Thom. *quæſt. 62. art. 7.* Ratio clara eſt; quia venditor malæ fidei, vendens ſcilicet ſcienter rem alienam, dat novam cauſam injuſtam damni domino rei, ideòque tenetur reſtituere in ſolidum ratione injuſtæ damnificationis. Emptor autem ſcienter emens rem alienam eſt poſſeſſor malæ fidei; ideòque reſtituere tenetur in ſolidum ratione ipſius injuſtæ acceptionis, ſeu detentionis; idque etiam ſi eam rem multò pretio emiſſet, & etiam ſi hoc pretium à venditore nunquam ſit recuperaturus: quia qui ſic doloſè agit, dignus eſt, ut amittat, & rem, & pretium. Et hinc fit. 1. Si venditor, v. g. rem furtivam ſibi conſcio vendidit, & tradidit, & poſteà facti pœniteat, non debet pretium reſtituere ſibi emptori, ſed Domino rei; ut probat Molina *diſp. 330.* Ratio eſt; quia tunc tu emens ſciebas rem illam furtivam eſſe, ſponte, & culpa tua te ſubjeciſti periculo amittendi pretium, & rem. 2. Contrà; ſi emptor ipſe reſtituat rem alienam Domino ſuo, aut quoquo modo Dominus recuperavit rem ſuam ab ipſo emente, venditor ei pretium reddere tenebitur, & non ſibi retinere poterit; quia æquitas non patitur, ut fur diteſcat aliena pecunia ex re furtiva, vel mala fide habita. 3. Sicut è contrà, ſi Dominus jam recuperavit pretium rei ſuæ ab ipſo fure, non erit æquum, ut ſimul etiam recipiat rem ſuam ab emptore, & ita ex aliena malitia diteſcat in duplo. Quare reddere decebit pretium emptori, re ſua repetita, aut ei relinquere ſuam, ſi pretium retinere velit. 4. Quando ergo dicimus: utrumque & emptorem, & venditorem malæ fidei debere reſtituere in ſolidum, intelligitur ſemper, unus in defectum alterius. At quiſnam hic primo loco debebit reſtitutionem facere Domino, an fur, qui vendidit, an emptor, qui mala fide emit? Reſpondeo. Si res empta in individuo adhuc exiſtat apud emptorem, palam eſt ex Regulis generalibus de ordine reſtitutionis, emptorem debere primo loco reſtituere: quia res, ubicunque eſt, ſui Domini eſt, adeòque ipſi reddenda etiam à bonæ, nedum malæ fidei poſſeſſore. At verò, ſi emptor rem illam alienam jam abſumpſit, vel ſine ſpe recuperandi alienavit, certè gravis eſt dubitatio, non paſſim obvia, cùm uterque obligetur perſonaliter, nec videatur major eſſe ratio de uno, quàm de altero. Puto tamen cum Tamburino *lib. 8. Decal. tract. 2. cap. 2. num. 6.* quòd adhuc emptor primo loco teneatur: quia qui rem deſtruit, vel abſumit, omnium maximè Domino nocet.

IV. Ementes ſcienter rem alienam, qualiter excuſari poſſint?

EMens ſcienter rem alienam, ſive ſciente, ſive ignorante venditore, animo ſibi retinendi, ſimpliciter (ut hactenùs ſuppoſuimus ſemper) minimè excuſatur ex hoc, quòd res aliena, vel furtiva, etſi ipſo non emente, tamen in poteſtatem Domini nunquam perventura ſit, quippè ab aliis emenda, vel ab ipſis furibus, militibus, zyginis &c. conſumenda. Ratio nimis clara jam ſæpiùs dicta eſt: nunquid enim alii ementes, vel conſumentes peccant contra juſtitiam cum onere reſtitutionis: ergo tu eos prævenuens à peccato immunis eris, ſcilicet: Excepto tamen ſolo caſu, quanto emptor certò præſumere poteſt, rem jam à Domino pro derelicta haberi: tunc enim & emere, & remotam retinere, conſumere, vel alienare poteris, non tam titulo emptionis, quàm titulo occupationis; ſi enim rem pro derelicta habitam caſu inventam gratis occupare potes juxta dicta ſolo loco, quantò magis pretio dato ab alio emere, & retinere, idque etiam viliſſimo, & ſine onere dandi aliquid pauperibus, ut ex Leſſio docet Tamb. *cit. c. 7. n. 1.* Attamen Domino poſteà comparenti, ante tempus præſcriptionis legitimæ impletum, tenebitur reſtituere, ſi adhuc extet: niſi certò conſtitiſſet, rem illam à Domino anteà verè pro derelicta habitam fuiſſe: pro quo recole dicta de rebus derelictis, vel pro derelictis habitis ſuprà *c. 1. Sect. 4.* 60

II. Emens ſcienter rem alienam incerti Domini à fure, v. g. vel milite modico pretio, non animo ſibi retinendi, ſed ut detracto ſibi pretio res, aut Domino comparitura reſtituatur, aut ſi non comparendi ſpes ſit, pro ejus ſalute ad pias cauſas applicetur: ſine dubio rectè, & ſanctè facit, juxta communiſſimam DD. apud Laym. *cit. c. 17. n. 26.* Taliter enim emens utiliter agit negotium Domini, At nunquid etiam licebit ſic emere res furtivas incerti Domini eo animo, ut ſi compareat Dominus, res ipſi tradatur, recuperato pretio: ſi verò non compareat, retineatur ab emptore? Reſpondeo licitè ſic emi, & retineri, dummodo adhibeatur moralis diligentia inveniendi Dominum: cui comparenti, & ſe verum Dominum oſtendenti, omnino dare debebis recuperato tuo pretio: quòd ſi is nolit pretium illud modicum dare, adhuc eam tibi retinere poteris. Ita Molin. Leſſ. *lib. 2. c. 21. dub. 18. n. 136. fin.* Ratio eſt: quia ſic nulla fit inju- 61

ria

Digitized by Google

ria Domino, immo ejus negotium utiliter geritur, & ideò cenſetur is conſentire in tuam emptionem, & voluiſſe, ut res potiùs fieret tua, ut eam reddito tibi pretio fortè recuperet, quàm omninò illam irrecuperabiliter amitteret. Quòd ſi autem neque illud modicum pretium tibi reſtituere velit, cenſebitur tibi condonare, aut certe injuſtè rem à te exiget, atque etiam in foro externo ad illud pretium reddendum compelletur. Utrùm autem eo caſu Domino non comparente, vel redimere nolente, poſſis abſolutè retinere tibi rem alienam, vili pretio emptam? An verò debeas, quod ſupereſt, uſque ad juſtum pretium expendere in pios uſus? reſolve ex dictis *tract. 4. c. 3. Sect. 2. à nu.* 101. de reſtitutione bonorum incertorum; non enim poſſumus hìc omnia repetere.

62 III. Rem alienam etiam certi Domini quiſque ſic licitè emit, animo eidem reſtituendi, recuperato pretio ſaltem modico, ut omnes conſentiunt. At difficultas eſt; quanto pretio poſſis emere rem alienam, vel furtivam certi, vel incerti Domini ſic, ut tibi Dominus pretium reſtituere teneatur? De modico pretio omnes concedunt. Placet Regula ex *Sanch. Leſſio, Molina, Caſtro-Pal.* tradita à Tamburino *cit. c. 8. n. 7.* Toties poteſt quis rem, ſive certò, ſive dubiè furtivam emere à fure, quocunque pretio, ut reddat eam Domino; quoties ſic emendo utiliter negotium Domini gerit, & tunc Dominus pretium illud, ſive parvum, ſive magnum obligabitur dare emptori, ſi rem ſuam habere velit. Ratio eſt: quia ex una parte omni jure licet cuique benefacere proximo. & ex alia parte non eſt defraudandus ſuo, qui negotium utile alterius geſſit. Et hinc non ſolùm ſi modico, ſed etiam ſi juſto, immo ſi exceſſivo pretio emas rem furtivam ſuo domino, atque is propter ſingularem affectum ad rem ſuam, vel ejus ſpecialem neceſſitatem, reverà ipſemet idem juſtum pretium, vel exceſſivum pro re ſua recuperanda liberiùs ſolviſſet: & licitè emis, & tuum pretium recuperare debes; quia utiliter negotium Domini geſſiſti. At contrà: ſi Dominus ejuſmodi ſpeciali affectu, vel neceſſitate rei ſuæ careat, non tenebitur tibi reddere pretium juſtum expenſum, multò minùs exceſſivum, non enim utiliter agitur pro Domino, ut is cogatur emere pretio juſto, vel exceſſivo rem ſuam, qua libentiùs careat, quàm tanto pretio redimat. Solùm ergo tenebitur tibi ad pretium aliquod modicum prudentis arbitrio taxandum, in præmium tuæ diligentiæ, vel bonæ voluntatis.

63 IV. At quid, ſi tu erroneè, & inculpabiliter exiſtimes, dominum habere ejuſmodi ſpecialem affectum, vel neceſſitatem rei ſuæ, ut velit eam tanti redimi, v. g. quanti valet, vel adhuc pluris, reverà autem non habeat: tenebiturne Dominus rem à te pluris emptam eodem majori pretio redimere? Teneri docet Leſſ. *lib. 2. c. 14. n.* 20. Et verum credo quando emptor non temerè, ſed prudentibus innixus fundamentis judicavit, ſe benè gerere negotium Domini, illud majus pretium latroni pro re Domino offerendo. Contrà, non teneri ſentit Lug. *diſp.* 17. *n.* 4. *ſect.* 1. eò quòd tunc emptor verè utilis geſtor non fuerit: & etiam utique verum eſt, quando emptor imprudenter, & ſine ſufficienti, vel probabili fundamento ita judicavit. Sic ambos magnos DD. rectè concilians obſervat Tambur. *cit. num.* 11. Denique quoad emptionem rei dubiæ furtivæ ſatis patet ex dictis *tr. 4. c. 2. ſect.* 3. de reſtitutione poſſeſſoris dubiæ fidei; neque hìc aliquid ſpeciale addendum occurrit.

§. III. Vendi non poſſunt merces vitiatæ pro bonis, nec è contrà.

94 HUc revocanda, & applicanda ſunt omnia latè dicta ſuprà *c. 2. ſect. 3. tot.* Qualiter contractus ſit invalidus aut validus quidem, ſed vel reſcindendus, vel compenſandus, ſi fiat ex deceptione, vel dolo alterius contrahentis, verſante ſcilicet circa ſubſtantiam, aut circa accidentia, vel qualitatem rei; & applicatio eſt facilis, nam ſingula ibi etiam de venditione, & emptione particulariter exemplificata ſunt. Reſtant hìc ſpecialia non pauca explicanda. Prænota, dolum decipientis circa mercem poſſe eſſe aut poſitivum, aliquid fingendo circa merces; & de hoc clarioris nedinis gratia agam ſeorſim §. *ſeq.* Aut negativum tantùm, ſolùm tacendo, diſſimulando, non manifeſtando vitia mercis, aut de eo non præmonendo emptorem; & de hoc nunc agendum eſt, & explicanda celebris quæſtio, utrùm venditor teneatur emptori manifeſtare vitium mercis, ſeu de illo illum præmonere, idque ſive de eo interrogetur, ſive non interrogetur. Similiter erit quæſtio è contra, aut emptor etiam teneatur bonitatem, vel pretium mercis manifeſtare venditori ignaro? De his ordine per numeros.

§. I. Vitium interrogatum.

65 VEnditor interrogatus de mercis bonitate, vel vitio, in genere, vel in ſpecie, aut in particulari de tali vitio (ſive expreſſè, ſive tacitè interroget emptor, v. g. dicendo, ſe velle emere vinum diù conſervandum, eo ipſo tacitè interrogat de ejus bonitate) tenetur ſemper quodcunque vitium notabile, quantumvis latens, manifeſtare emptori. *Omnes.* Ratio clara eſt; quia ſi tunc interrogatus diſſimulet, erit dolus dans cauſam contractui, & conſequenter invalida erit venditio, & emptio: nam hoc ipſo, quo emptor interrogat de bonitate, vel vitio mercis, ſignificat, ſe non velle emere, niſi mercem bonam, & nullo modo vitiatam, & conſequenter ſic vendens obligabitur ex dolo, & ex damno, ut ex ſe patet. Duæ tamen exceptiones hìc locum habent. 1. Excipe, quando vitium eſt valdè parvi momenti, quo etiam cognito emptor adhuc empturus fuiſſet, quod ex circumſtantiis judicatur, tunc enim dolus non dat cauſam contractui. Solùm tunc reſtituendus erit exceſſus pretii, ſi cariùs quàm valeat, res vendita ſit. Verùm licèt vitium eſſet parvi momenti, ſi tamen ex circumſtantiis cognoſcatur, quòd eo cognito vitio, emptor certò empturus non fuiſſet, adhuc invalida erit venditio: quia tunc æquivalet venditioni conditionatæ ſic: nolo emere, ſi adſit hoc vitium, quantumvis leve, v. g. ſi equus hìc jam ſemel currum traxit, quo ego equitare volo. Cùm ergo adſit nunc vitium, deerit conſenſus requiſitus ad valorem contractus, adeóque obligabitur venditor pretium totum reddere, & rem ſuam reſumere, niſi aliter emptor voluerit. Excipe. 2. Quando venditor ſincerè ſine fraude, & apertè emptori fatetur, ſe nolle rem ſuam vendere, niſi prout eſt in ſe, utcunque ſit: aut ſi fiat ſincere contractus ſub proteſtatione cujuſcunque vitii, poſteà fortè aperiendi; tunc enim, ſi juxta periculum vitii fortè aperiendi taxatum eſt pretium, poſteà aperto aliquo vitio, ne pretii quidem ſupplementum erit conferendum emptori, hoc enim operatur, non injuſta illa conventio, quam ob vitandas lites ex communi rectè approbat Tamburin. *lib. 8. Decal. tr. 3. c. 7. §. 11. n.* 29. quem vide. Atque hæ duæ exceptiones à fortiori locum habent in caſu ſequenti, quando non interrogatur venditor.

II. Vitium latens.

VEnditor etiam non interrogatus obligatur in utroque foro emptori manifeſtare vitium occultum mercis, 66
reddens illam notabiliter damnoſam, vel inutilem emptori ad uſum intentum: alioquin venditor ejus vitii conſcius, cenſebitur dolo egiſſe, & in utroque, tam externo, quàm interno conſcientiæ foro tenebitur ad compenſationem omnis damni inde provenientis emptori. Omnes, etiam mei paſſim citt. cum *S. Th. q. 77. a. 3.* Et perſpicuè docet D. Ambr. lib. 1. de offic. inter alia dicens: *In contractibus vitia eorum, quæ veniunt, prodi jubentur: ac niſi intimaverit venditor, quamvis in jus emptoris tranſierint, doli actiones evacuantur.* Ratio eſt; quia venditor rem venalem exponens contractu oneroſo venditionis, ſicut bonam monetam accipere debet, ita debet tradere rem, ſeu mercem bonam, & utilem, alioquin rem vitiatam tradens injuſtum damnum infert emptori: nam propter eandem rationem tenetur emptori etiam de evictione, juxta dicta §. *præc.* Ergo ſi vendere velit mercem vitiatam, vitium occultum rei emptori manifeſtare debet: ut ſi vinum ſit corruptum, vel corruptioni proximum: pannus, vel pileus adultus, domus ruinoſa, ovis morbida. Item ſi vendas ſemina corrupta pro recentioribus, herbas, vel medicinas ineptas pro efficacibus, rem litigioſam, vel periculo amiſſionis ſubjectam pro ſecura, & cætera hujuſmodi innumera. Peccat utique talis contra juſtitiam, obligaturque ad reſtitutionem tum exceſſus pretii, tum damnorum inde conſequentium: ut ſi ovis morbida reliquum gregem inficiat: ſi medicina inepta mortem, vel morbum longum cauſet. Quod valorem tamen ejuſmodi venditionum ex ſuprà dictis *Sect.* 1. ita breviter diſtinguendum eſt. Quòd ſi diſſimulatio illa ſit circa ſubſtantiam mercis, ut ſi volenti, & putanti, ſe emere vinum, vel annulum aureum cum infixa gemma, tu diſſimules, eſſe tantùm muſtum ex pyris expreſſum, aut annulum cupreum infixo vitro colorato &c. venditio nulla erit, & reſumpta tua adulterina merce, totum pretium reſtituere debebis, ut ex ſe patet. Si autem diſſimulatio verſetur ſolùm circa qualitates, vel accidentia mercis, ut in exemplis ſuprà allatis, niſi emptori intentione conditionata expreſſè tale vitium excluſerit, contractus quidem erit validus; attamen ulteriùs ita diſtinguendum. 1. Si diſſimulatio illa doloſa vitii dedit cauſam contractui, quia alter empturus non fuiſſet, ſi vitium cognoviſſet, tunc datur illi actio reſciſſoria, vel redhibitoria, ut agere poſſit ad reſciſſionem contractus, ut nimirùm venditor recepta merce pretium reſtituat cum compenſatione totius intereſſe, juxta *L. ſi vina* 15. *ff. de peric. & commod. rei vend.* 2. Quòd ſi diſſimulatio illa vitii occulti cauſam emendi non præbuit, quia nihilominùs emiſſet emptor, licèt minori pretio, ſi defectum cognoviſſet: tunc ei competit, non actio reſciſſoria ad contractus reſciſſionem,

ſed actio *quanti minoris* ad reſtituendam ſcilicet partem pretii, quanti minoris res empta fuiſſet, ſi vitium cognitum fuiſſet. *L. Julianus 13. ff. de action. empt.* Idque etiam in foro conſcientiæ, cùm id exigat juſtitia commutativa. 3. Quòd ſi denique etiam ipſe venditor mercis vitium inculpatè ignoravit, contractus validus manet, iſque nullo modo tenetur præſtare damna inde emptori ſecuta: emptori tamen adhuc competit actio, *quanti minoris* emiſſet, ſi id ita ſciviſſet, eſſe Communis DD. ex cit. *L. Julianus*. 4. Quamvis à Jure Civili actio reſciſſoria contractus talis concedatur ſolum intra medium annum, actio vero quanti minoris intra anni ſpatium poſt diem ſcientiæ: in foro tamen conſcientiæ venditor etiam ultra illud tempus ſemper obligatus manet ad compenſationem debitam, cùm ea obligatio ſit ex juſtitia commutativa; in foro autem externo vitatur litium multiplicatio. Ultra duas exceptiones datas numero præcedenti, exceptionem generalem mox dabo numero ſequenti.

III. Vitium patens.

67 NOn tenetur venditor monere emptorem de vitio per ſe manifeſto mercis publicæ expoſitæ; idque non tantùm in foro externo *L. ea, quæ 45. ff. de contrab. empt.* & alibi, ſed etiam in foro conſcientiæ, modo res juſto pretio vendatur. Communiſſima cum S. Th. *cit. ar.* 3. Navarr. *c.* 23. *n.* 89. Molina *diſp.* 353. *concl.* 7. Laym. *cit. n.* 14. Lugo *diſp.* 26. *ſect.* 8. v.g. ſi equus emendus patenter ſit cæcus, luſcus, claudus, &c. Ratio eſt: quia ſibi ipſi emptor imputare debet, ſi rem vitioſam ſciens, vel ſcire potens, nihilominus emit: neque venditor tenetur facere partes emptoris, oſtendendo ea, quæ ex ſe patent. Excipe tamen in foro conſcientiæ, ſi venditor advertat invincibilem emptoris ignorantiam, ut ſi is inculpabili inadvertentia, vel hebeti ſenſu vitium manifeſtum non videat: tunc enim omninò obligabitur venditor oſtendere, ut ex communi docent Molina, Layman, Lugo, & Tambur. *cit. n.* 32. Ratio eſt: quia ex una parte venditor tenetur tradere rem non vitioſam, & ex altera parte non habet hic excuſationem ab emptoris prudentia ductam. Cæterùm, ſive patens, ſive latens ſit vitium mercis, ſit hæc

Exceptio generalis.

68 SIt merx vitioſa licèt, adhuc tamen commodum uſum habet ad eum finem, cujus gratia emitur, nullumque aliud damnum emptori eventurum ſit, tunc neceſſe non eſt, vitium illud occultum emptori manifeſtare, v.g. quod calcei ex debiliori corio facti ſint. *L. 1. §. 8. & L. ob quæ vitia 4. §. fin de ædilit. edict.* & communis DD. cùm *S. Thom. cit. Molina, Laym. Lugo*. Ratio eſt: quia alioquin magnum fortunæ diſcrimen mercatores ſubire debebunt, quando non niſi meliores merces diſtrahere poterunt, ipſi autem omnis generis emere debeant, & ſoleant: quo tamen caſu in foro conſcientiæ mercator debet mercem minoris vendere ob ejus vitium, vel defectum, propter quem minùs utilis exiſtit, alioquin injuſtitia committitur cum reſtitutionis onere propter inæqualitatem rei datæ, & acceptæ. Quòd ſi ergo pretium non diminutum fuit, reſtituendus erit exceſſus, & inſuper monendus emptor, fortè iterùm venditurus, de eo vitio, ne cùm eodem vitio rem quaſi vitiatam alteri majori pretio vendat, neve alteri alicui damnum faciat res vendita, ut ſi equus ſit calcitroſus, ovis ſcabioſa, &c. His obſervatis, cùm ſupponimus emptori voluntariam eſſe emptionem quoad ſubſtantiam, vitium autem leve diminutione pretii compenſatum, aliudque damnum excluſum, nulla apparet injuſtitia in celando ejuſmodi vitio non inquiſito ab emptore. Qua ratione Tamqur. *cit. num.* 27. *ex Salonio*, & aliis excuſandum, putat eum, qui vendit vinum brevi corrumpendum, proportionato juxta vitium pretio, ſi ipſe ſciat, ab emptore brevi, & in commodum ſatis uſum eſſe conſumendum, utpote, quia emit ad proximas nuptias, nundinas, magnum concurſum hominum, &c. ſecus, ſi ignoret, ſi dubitet, aut probabiliter putet, ab emptore eſſe ſervandum, quia tunc illud vitium in ipſius ementis magnum damnum cederet. Hactenùs de vitio celato. Sequitur.

IV. Bonitas, vel pretium mercis emptæ.

69 ETiam emptor omni jure obligatur manifeſtare venditori non tantùm vitium pretii ſui, quo emit, (juxta omnia prædicta) ſed etiam bonitatem, vel pretium mercis venditori ſimplici, & ignaro: ut ſi reverà tibi vendat gemmam pretioſam, putans eſſe falſam: vas argenteum, putans eſſe ſtanneum: triticum, putans eſſe hordeum. Item ſi vendat rem intra dimidium juſti pretii, v.g. pro 10. ex ignorantia, cùm tamen emptor ſciat, pretium juſtum, vel commune eſſe viginti, & ampliùs, tenebitur illi emptor manifeſtare perfectionem rei, vel juſtum, ac commune pretium ejus, alioquin enim contractus erit injuſtus, cùm non ſolvatur pretium juſtum pro re, quæ emitur. Nec juvat ignorantia venditoris: etiamſi enim venditor actu ignoret perfectionem, vel valorem rei, aut pretium juſtum, tamen niſi aliter exprimat, ſemper cenſetur intendere, & velle vendere rem ſecundùm ſuam perfectionem intrinſecam, & valorem juſtum communem, quem reverà habet; ergo injuſtitiam committit emptor, ſi conſcius majoris perfectionis, & pretii, minoris emat. Idque maximè, ſi venditor ipſe ignarus, perfectionem, vel valorem rei inquirat ab emptore: quo caſu maximè, & graviter ſolent peccare aurifices interrogati de valore unionum, vel rerum pretioſarum. Vide latè Molinam *cit. diſp.* 353. Lugo *cit. ſect.* 8. *n.* 136. *fin.* Sed nunquid tutus in conſcientia emptor gnarus majoris valoris, ſi venditori ignaro majoris valoris dicat; volo rem tanti emere, ſi velis dare, & inſuper condonare, ſi quid ampliùs valeat, ut ſine ſcrupulo ſit? Affirmant Caietanus *v. emptio*, Armilla, alii nonnulli. Sed meritò cùm aliis pluribus reprobant Molina *cit. diſp.* 353. Lugo *cit. n.* 137. Ratio eſt: quia reverà tunc venditor non donat liberè, ſed ex pacto, quia emptor aliàs non vult emere, ideòque non eſt condonatio gratuita, ſed ceſſio oneroſa. Adde: quia tali modo poſſet excuſari omnis emptio infra juſtum pretium, interrogando venditorem: an velit contentus eſſe tali pretio, condonando, ſi quid ampliùs valeat. Denique, ſi tam emptor, quàm venditor æqualiter ignorarent pretium, ſeu valorem rei, ſed de eo ſubdubitarent, & nihilominùs communi conſenſu convenirent de certo aliquo pretio, condonando ſibi invicem defectum, vel exceſſum pretii, ſi res poſteà reverà pretioſior: aut vilior comperiatur, neuter tenebitur alteri aliquid reſtituere, quia uterque fortunæ, & periculo æqualiter ſe permiſit; ut notat Lugo *cit. numer.* 138. addens meritò; ſi ſpes major appareat de pretio uſitato, debere ab emente, aliquantò majus pretium offerri, ut ſic emptio reducatur ad æqualitatem. Cæterùm & hîc duæ exceptiones notabiles locum habent.

Excipe. I. Niſi maior illa bonitas, vel utilitas rei venditori ignota, ſoli emptori cognita, etiam publicè ignorata, in communi æſtimatione hominum reverà pretium rei non augeat, tunc enim emptor non tenebitur venditori manifeſtare illam bonitatem, vel pretium rei, ſed juſtè emit pretio communis æſtimationis. Ratio eſt: quia tanti valet res, non quanti eſt in ſe, quoad quaſvis utilitates fortè latentes, nulli, aut uni, vel alteri tantùm cognitas, ſed quanti in communi æſtimatione hominum æſtimatur. Sic ſuprà *c.* 1. *ſect.* 4. *nu.* 174. ex communi defendimus, eum, qui ſcit in agro alieno latere theſaurum, vel ſimilia alia pretioſa, juſtè emere agrum illum vulgari pretio agri ſecundùm ſe, nihil indicando venditori de theſauro latente, quia ſcilicet theſaurus ille omninò ignotus, & tibi ſoli fortuito cognitus, reverà in communi æſtimatione non auget pretium agri. Sic pharmacopæus juſtè vulgari pretio emit plauſtrum, vel faſcem fœni, graminis, herbarum in pabulum pecoris, v.g. etſi ſciat, videatque in iis latere multas utiliſſimas herbas, magno pretio in ſua arte poſteà applicandas, neque de iis ullatenùs venditorem admonere cogitur, & ita in ſimilibus. Ratio eſt eadem: quia illa major utilitas, ſoli emptori cognita, non auget communem rei apud omnes æſtimationem, quæ ſola eſt regula, & menſura juſta pretii juſti, & humani. Quòd ſi tamen in re ſingulari eſſet notabilis pretioſitas, etſi vulgò ignorata, communiter placet diſtinctio Tambur. *cit. n.* 38. Vel tu emptor cognoviſti ſolus illam pretioſitatem peculiari vi ingenii tui, vel fortè fortuna, ut in dictis exemplis, & tunc adhuc poteris emere communi illo pretio ob eandem rationem. Vel cognoviſti vi artis ordinariæ, ut certè cognoſcerent cæteri ejuſdem artis communiter, ut ſi aurifici ruſticus afferat maſſam auri rudis, gemmam rudem, vel ſimile quid vile æſtimatum: vel ſi mercator rudis venditori offeras merces, vel monetas à ſe vili æſtimatas, reverà autem pretioſas; tunc certè is non poterit emere, vel accipere pro re vili, ſed ejus juſtum, ac naturale pretium venditori indicare, & ſolvere debet, non ſolùm interrogatus, quia jam adeſt pretium naturale rei, quo res ſolet æſtimari ab expertis; ſed etiam non interrogatus non poterit tacendo dare pretium juſtum infimum, quia non emptoris, ſed venditoris eſt eligere pretium, quo rem ſuam velit vendere, ſummum, medium, vel infimum, ut ex Molina *cit.* rectè obſervat Tambur. *n.* 38. *fin.* etſi oppoſitum inſinuet Lugo *cit. ſect.* 8. *n.* 13. 70

Excipe II. Quando res communi æſtimatione vilis, primùm poſt peractam venditionem, & emptionem cognoſcitur eſſe pretioſa, ſive à primo immediato emptore, ſive ab alio mediato, is totò rem retinet, neque de ejus pretio venditorem admonere, aut aliquid reſtituere tenebitur. Ex. gr. Emiſti à Titio aliquid communi, & omnium æſtimatione pro vitro habitum, aut vaſculum putatum æneum, vel ex vulgari lapide; & poſteà primùm, vel tu ipſe primus emens, vel alius ſimiliter à te emens deprehendit, reverà eſſe gemmam, vas ex auro, vel ex lapide pretioſo, &c. 71

ne-

neque tu , neque alter mediatus emptor ad aliquid tenetur, ſed tuto rem retinebis. Ratio ſemper eadem eſt : quia tanti res valet, quanti æſtimatur communiter ; ergo, ejuſdem communis æſtimationis pretio res juſtè empta ; adeòque tua , vel alterius emptoris facta eſt . Hinc reſolves hunc Caſum . Nobilis quidam vas ingens antiquum 100. ferè librarum, omnium opinione æneum , ſeu ex vulgari metallo fuſum , vili communis æris pretio vendidit alteri: hic voluit in aliam elegantiorem formam fundere, inter fundendum deprehenderunt periti , eſſe ex ære Corinthio pretioſiſſimo, & ſepararunt ad triginta libras puri auri, totidem ferè argenti, reliquum æris, & ſtanni. Venditur re comperta volebat pretium juſtum recuperare , ſi poſſet. Quidquid de hoc in foro externo ſtatuendum ſit: in foro conſcientiæ ad nihil teneri ementem meritò cenſet Tamburinus *nu.* 41. ob eandem ſemper rationem: quia reverà tanti emit, quanti tunc valebat: tanti autem tunc valebat, quanti communi judicio æſtimabatur: atqui communi judicio pro communi ære, vel metallo æſtimabatur: ergo juſtè pro tali emit, atque totum ſuum fecit. Neque hic adeſt error in ſubſtantia ſine dubio omnem contractum irritans , nam venditor vendidit præſentem materiam, quanti non ex ſuo privato errore, vel deceptione, ſed communi æſtimatione valebat , adeòque pacto implicito voluit , rem eſſe venditam ſimpliciter , qualiſcunque tandem ſit, adeoque fuit error in ſubſtantia phyſica tantùm , non verò in ſubſtantia morali , quatenùs nimirùm res ſunt commercio humano. Aliud utique eſt, ſi privato errore deceptus putaſſet , vas eſſe æneum , cùm tamen reverà communi ſaltem peritorum judicio eſſet aureum; tunc enim eſſet error in ſubſtantia non tantùm phyſica , ſed etiam moraliter conſiderata.

72 *Excipe* demum III. adhuc certiùs, quando res vendita , & empta in ſe ipſa omninò eſt incognita, ſed latens in alia re empta; tunc enim res fit, aut primi cognoſcentis, & occupantis , aut remanet in dominio priſtini domini . Ex. g. A piſcatore emiſti piſcem vulgari modico pretio, in eo exenterato invenis unionem pretioſiſſimum, tuus eſt. Contrà à ſure emiſti veſtem , ephippium, cingulum, ſaccum frumenti, vel lupuli, in his invenis abſconditos ducatos, vel aliud pretioſum , remanet priſtini domini , eique reſtituere debes: vel ſi ignoretur is , recurret communis doctrina de bonis incertis, vel pro derelictis habitis. At quid , ſi ejuſmodi emas à milite in bello juſto talem prædam nacto ? Reſpondeo. Attendendum eſſe, an miles acquiſiverit dominium illius auri latentis. *Leſſius* quidem abſolutè reſpondet, militem non acquiſiviſſe dominium illius auri, quippè ſibi incogniti: dominium enim acquiritur apprehenſione voluntaria rei, adeòque voluntariè aliquo modo cognitæ. Lugo *diſputat.* 6. *ſect.* 11. *numer.* 130. ſic reſolvit: ſi miles apprehendit illum ſaccum, v. g. volens apprehendere quidquid ibi ſit, tunc factus eſt Dominus auri latentis, ſatis enim voluntaria fuit ſic auri apprehenſio. Si verò intentionem applicavit ad ſolum frumentum, vel lupulum incluſum, quia nihil aliud in ſacco contineri creditur ; non acquiſivit dominium auri incluſi , ſed remanet aurum in dominio ejus, cujus erat ſaccus. *Sic in re ille*. Ex his patet ſolutio quæſtionis. ſi enim miles factus eſt dominus auri incluſi , ei debes reſtituere: ſi non factus eſt Dominus, debes reſtituere Domino priſtino, ſi injuſtum ſit ſpolium; aut ſi juſtum ſpolium , Duci militiæ , ſeu Magiſtratui juſtè bellanti in rigore juris loquendo, à quibus tu viliori emere poteris in præmium tuæ fortunæ, & manifeſtationis: quòd ſi denique facta diligentia Dominus ignoretur , rursùs computabitur inter bona incerta bona fide habita , adeòque in noſtra probabili ſententia erit primi occupantis .

§. IV. *Merx vendita per deceptionem poſitivam, vel coactionem .*

73 VEnditor dolo poſitivo decipiens in merce vitiata emptorem: utpotè, qui aliquid fingit, ſimulat, mentitur , v. g. mercem eſſe juſtam, bonam, recentem , cùm tamen ſit adulterata, vitioſa, abolita: qui quovis modo, verbo , vel facto celat , & abſcondit vitium alioquin patens mercis, colorando, pingendo, de nocte in tenebris vendendo, ne vitium appareat, equo hebeti argentum vivum infundendo, ut generoſus appareat : denique qui ipſas merces vitiat, vel adulterat, mutando, minuendo, miſcendo materiam viliorem, &c. talis, inquam, poſitivè decipiens in merce, ſine dubio delinquit contra Juſtitiam dolo malo, & gravi peccato pro ratione materiæ cum onere reſtitutionis omnium damnorum uſque ad æqualitatem : unde & in foro externo tenetur in dolo, & de damno, ut conſtat ex dictis *tract.* 4. *cap.* 2. *ſect.* 5. Sola hìc poteſt habere locum exceptio , ſi dolus ejuſmodi venditoris non daret cauſam contractui, aut eſſet de vitio alio levi, ut emptor etiam cognito dolo, ac vitio adhuc emeret, etſi minoris, ut mox iterùm. Talis ergo poſitivè decipiens, obligaturne etiam præmonere emptorem de dolo, ut ſi velit reſcindere contractum, reſcindat, ac merce reddita ſuum pretium recipiat? Reſp. ſub neceſſaria diſtinctione. 1. Quando res non eſt ampliùs integra, ut ſi emptor mercem emptam jam abſumpſit, v. g. vinum recens pro veteri emptum jam ebibit, &c. certè venditor non tenetur ampliùs monere, quia ſuperfluum eſſet: ergo ſolùm tunc ſuppleat ipſi pretii exceſſum, ſi quis fuit, reſtituendo. Quòd ſi emptor illam mercem ſimili exceſſivo pretio etiam aliis vendidit, cui teneatur primus venditor reſtituere pretii exceſſum, jam in ſimili dictum eſt ſuprà *ſect.* 1. §. 3. *n.* 3. 2. Si res adhuc eſt integra, & merx adhuc exiſtat apud emptorem, rursùs diſtinguendum eſt: ſi enim res etſi doloſè vendita, v. g. vinum recens pro veteri, ſit æquè emptori utilis, iterùm non obligabitur venditor eum monere; quia licèt emptor involuntariè emerit, nunc tamen habendo rem æquè utilem , præſumitur eſſe contentus, aut ſaltem non valdè invitus eam retinere, cùm nullum patiatur inde notabile damnum ; ſed in pretio ſemper debere fieri æqualitatem, certum eſt. Denique ſi res vendita non eſt æquè utilis emptori , ſed damnoſa, certè aderit obligatio monendi ipſum, & reſcindendi contractum ; quia ſi eſt in re gravi, ſic graviter continuares deceptionem in ipſius damnum. Dico autem *in re gravi:* nam ſi in re levi, ac levis damni , vel incommodi decepiſti, ex ſe patet, non poſſe eſſe gravem illam obligationem . Hinc Molin. *diſp.* 351. *fin.* excuſat à mortali vendentes, cùm dicunt , vel promulgant, v. g. ſuum vinum eſſe vetus, vel talis loci, cùm non ſit: ſi enim aliundè æqualis eſt bonitatis, & pretii, non graviter ſic lædunt emptores. Adde, tales etiam regulariter inde excuſari, quia jam notum eſt, eos exaggerare, & ut alliciant emptores, ita proclamare . Secùs ſentiendum de ſtentoribus illis , qui adulterinas herbas , medicinas , &c. pro veris obtrudunt. Sed omiſſis omnibus innumeris apertæ injuſtitiæ cuivis obviæ , praxes aliquas ambiguas adferamus, & examinemus.

I. Vendere quid pro quo .

PHarmacopolarum , v. g. praxis nota eſt, ut quando certas 74
ſpecies ſimplices, vel compoſitas aquas extractas, ſyrupos, &c. in promptu non habent , alia non abſimilia tradant; ne illa in ſuis officinis deeſſe, emptores advertant ; ideòque minùs illas frequentent . Certè conſtat , ex ſe injuſtum eſſe, me Pharmacopolam: nam 1. ementem decipis dando aliam ſubſtantiam à re petita , vel præſcripta à Medico. 2. Accipis certum pretium pro incerto, vel ſaltem minùs certo medicamento. 3. Infirmi ſaluti non conſulis, & utinam ſæpè non noceres, cùm , Medico præſcribente aliquod medicamenti genus , tu aliud tibi quidem viſum non abſimile, fortè tamen re ipſa diſſimile, invito infirmo, porrigis, & vendis. At numquid aliquando poteris excuſari & à peccato , & ab onere reſtitutionis? Reſpondeo. Breviter quoad peccatum. Profectò, ſi certum, & evidens eſſet, illas alias ſuppoſititias tuas ſpecies iiſdem pollere virtutibus , ſeu , ut univerſaliter dicam , quando certus es, fore æquè utilem rem tuam ementi, excuſaberis à peccato ſaltem gravi: tunc enim emens probabiliter non erat invitus graviter, cùm damnum omne abſit, uti cum *Toleto*, *Valentia*, *Ledeſma*, *Soto*, *Salonio*, & aliis docet Tambur. *cit. c.* 7. §. 11. *n.* 8. *&* 9. Deinde, ſi certò prævideas damnum fore admodùm leve, reducetur culpa ad levitatem ratione parvitatis materiæ, ſicut & in aliis. Quid enim gravis damni eſt, ſi ad uſum comedendi, vel bibendi juſto pretio tradas unum genus piſcis pro alio non abſimili, hujus loci vinum pro vino alterius loci non diſſimilis bonitatis? Quod ſi denique prævideas , vel metuas damnum, ejuſve periculum grave fore, vel eſſe poſſe , quis te à gravi peccato, & onere reſtitutionis pro omni damno ſecuto excuſabit? Itaque quoad reſtitutionem, certum eſt 1. te adhuc integra, id eſt, exiſtente adhuc re tradita , apud emptorem , in re gravi te obligari ad reſcindendum contractum, & reddendum totum pretium, ut ex dictis patet. 2. Certum eſt, ſi non reſcindas contractum , te debere reſtituere exceſſum pretii , quanti ſcilicet pluris vendidiſti ſupra juſtum pretium rem tuam ſuppoſititiam. 3. Debere te compenſare omnia damna fortè ex deceptione tua conſecuta. Omnia patent ex dictis, & Regulis generalibus reſtitutionis.

II. Diminuere, vel deteriorare mercem prætextu minoris pretii .

MErcator poſſet ſuam mercem vendere pretio ſummo, 75
vel mediocri, v. g. ulnam panni, modium frumenti, urnam vini quinque aureis , verùm ut emptores frequentiores alliciat, vendit pretio infimo , quatuor tantùm aureis, attamen non tradendo integram ulnam, vel menſuram, ſed diminuendo, & partem ſibi reſervando ad compenſandum, velut pretium rigoroſum ſummum , vel medium ; aut tradendo quidem menſuram integram, attamen

eodem

eodem pretextu pretii vilioris miſcendo materiam viliorem v. g. tritico avenam, vino aquam, &c. Quid de juſtitia hujus praxis tum reſpectu ementium, tum reſpectu aliorum mercatorum, quibus emptores abſtrahunt? Reſp. Praxim ex ſe omninò injuſtam eſſe, & reſtitutioni obnoxiam, tum reſpectu ementium, ut latè docet Molina *diſp.* 351. tum reſpectu aliorum mercatorum, ut docent mox citandi. Ratio eſt, reſpectu ementium quidem; quia ſic mercator non ſtat contractui, & pacto inito cum emptore de vendenda illi integra ulna panni, integris modiis tritici, urnis vini, &c. ipſe autem non integras tradit, ſed diminutas notabiliter, aut materia viliori ſuppletas, ſicque illum decipit in ſubſtantia partiali, & conſequenter per reſtitutionem æqualitas reparanda erit, nec non alia damna, quæ ex tali diminutione, vel mixtione mercis ſequi poſſent emptori. Reſpectu aliorum mercatorum autem, quibus illa praxi emptores abſtrahis, etiam peccas contra Juſtitiam cum obligatione ipſis reſarciendi, quantum morali judicio nocet hoc tuum ſtratagemma. Ratio eſt: quia quilibet habet jus Juſtitiæ, ne vi, vel fraude à ſuo lucro deturbetur: atqui tu eo caſu per tuam fraudem abſtrahis emptores ab ipſorum juſtè ſperato, & parato lucro: ergo peccas, & reſtitutioni obnoxius manes. Secùs eſſet; ſi ad eum finem alliciendi tibi emptores, ſolùm decreſceres in pretio tuæ juſtæ, & integræ mercis; quilibet enim ſibi ipſi proſpicere poteſt mediis licitis altero neglecto. Vide Lugo *cit. diſp.* 26. *ſect.* 7. *n.* 135. Dian. *part.* 1. *tr.* 8. *reſol.* 80.

76 Dixi tamen, *ex ſe injuſtam hanc eſſe praxim*: nam ſi mercator debens ex mercatu vivere, & ſe ſuoſque alere, omninò vellet vendere mercem pretio juſto ſummo, vel mediocri ſaltem (ad quod certe jus habet,) & emens injuſtè compelleret eum ad vendendum pretio infimo) aut adhuc minori omninò injuſto) certè probabiliſſimum, & ſatis tutum eſt, mercatorem juſtè poſſe tantùm diminuere de ulna, vel menſura mercis (aut etiam de viliori materia admiſcere, de quo mox *n.* 78.) quantum ſatis eſt ad ſuum juſtum pretium ſupplendum, *Sotus*, *Tolet. Valent. Rebell.* apud Tamb. *lib.* 8. *c.* 7. §. 11. *n.* 5. Ratio eſt: quia id poſtulat ratio propriæ indemnitatis: mercator enim ſic diminuendo de merce inducit æqualitatem ex ſua parte, ex altera autem parte emptor injuſtus ſibi ipſi imputare debet, & certè meritò ei imputatur damnum, quod ipſi forte ſequetur ex diminutione mercis; niſi in raro aliquo caſu magni damni, v. g. ex diminutione medicinæ, aliud Charitas dictaret.

III. Merci miſcere materiam viliorem: ſpecialiter vino aquam.

77 NImis clarum eſt, hanc praxim de ſe eſſe injuſtam, & reſtitutioni obnoxiam, utpotè notabili quantitate miſcere tritico ſal, frumento avenam, piperi juniperos, ceræ picem, vino aquam, &c. & tamen ejuſmodi merces pro ſinceris pretio taxato, vel vulgari communi vendere. Sic enim in re gravi decipiuntur emptores, iiſque injuſtum damnum infertur; & maximè in vino, quod aqua notabiliter dilutum facilè aceſcit, & ab operatione ordinata deficit. Videndum ergo nunc eſt, quænam excuſationes ad ejuſmodi notiſſimam praxim excuſandam, vel juſtificandam adferri poſſint.

78 *Prima* excuſatio certa eſt, quando ejuſmodi admixtionem ſubſtantiæ alienæ in quantitate, præſertim modica, neceſſitas vel utilitas aliqua, aut conſuetudo permittit, ut cùm venditur aurum, vel argentum mixtum certo metallo ad id elaborandum neceſſariò, æs cum admixto modico ferro, muſtum cum admixta modica aqua ad decoquendum neceſſaria, &c. modò tria ſerventur. 1. Ut miſceatur ſolùm id, quod eſt neceſſarium. 2. quod conſuetum. 3. in parva, neceſſaria, vel utili quantitate tantùm. Et Ratio eſt: quia hæc ita communiter æſtimantur, & venduntur in foro. Vide Azorium *par.* 2. *lib.* 8. *de empt. & vendit. c.* 33. *q.* 3.

79 *Secunda* excuſatio communis eſt, mercatores non eſſe damnandos injuſtitiæ, ſi ita admiſceant merci alienam ſubſtantiam, dummodò emptori nullum damnum inferatur, & merx proportione pretii ſatis ideonea ſit ad uſum conſuetum, vel intentum ab emptore. tunc enim emptor non cenſetur eſſe invitus graviter, *Sylveſt. Angel. Gabriel*, aliiſque cit. Molina *diſp.* 353. Leſſius *lib.* 2. *c.* 21. *dub.* 11. Laym. *c.* 17. *n.* 15. Lugo *ſect.* 5. Diana *par.* 1. *tr.* 8. *reſol.* 51. Quoad vinum autem aqua miſcendum patebit ex dicendis.

80 *Tertia* excuſatio (à nobis ſuprà Sect. 1. §. 2. inſinuata) eſt, quando merx tua, v. g. tuum triticum, frumentum, &c. eſt extraordinariæ bonitatis, & majoris, quàm ea, quæ communi, vel taxato pretio venduntur, poſſe tunc etiam miſcere aliquid vilioris materiæ, quouſque æqualis reddatur cæteris rebus pretio communi in foro vendi ſolitis, docent *Leſſ. Molin. Dian. modo cit.* Ratio eſt: quia res notabiliter melior alia, jure meretur majus pretium, quod, cùm tu impetrare poſſis, non injuſtè tali modo compenſas. At verò eodem prætextu vino miſcere aquam ſimpliciter non licet. Ita communis DD. *Navarrus*, *Ledeſma*, *Medina*, *Rodriquez*, *Azor. Molin. Salas*, alii, quos affert Diana *par.* 1. *tr.* 8. *reſol.* 51. ipſe tamen dubitans. Et latè, ac optimè probat *lib.* 9. *de contract. tr.* 5. Tamburinus. Ratio ſolida eſt: quia falſiſſimus eſt ille prætextus, quòd ſcilicet vinum tuum extraordinariæ bonitatis, vel generoſitatis admixtione aquæ fiat æque bonum acutile, ac alia vina pura, ſed tenuiora in foro venalia, ut ideò eorum communi, vel taxato pretio vendi poſſit. Nonne vides? nam vinum tuum eſt conflatum ex vino, & aqua, vinum autem fori vinum purum eſt, & ipſa ſua ſincentare melius tuo: ergo falſum eſt, tuum vinum reddi huic æquale, eſto ignoranti mixtionem, æquale, vel ſimile appareat: ſicut manus Jacob apparuerunt Iſaac cœcutienti manus Eſau, veræ tamen non erant: ergo ulteriùs ſicut ille, niſi ibi latuiſſet myſterium Divinum, veriſſimè parentem decepiſſet, ita & tu verè decipis emptorem, & quidem involuntarium: omnes enim vinum emere, & bibere volunt, non aquam. Et ſi ſcirent, adeſſe aquam, aut omninò non emerent, aut certiſſimè non tanti emerent, quanti venditur vinum purum, cui ſimile apparet tuum vinum lymphatum. Adde damnorum pericula inde conſequentium; ut ſi vinum diù ſervandum ſit, certè longè faciliùs aceſcet mixtum, quàm purum: ergo denique veram emptori injuriam infers, & obligaris ad reſciſſionem contractus, aut re non ampliùs integra ad inducendam æqualitatem in pretio, uti & aliis damnis conſecutis. Cæterum longè alia eſt ratio de tritico, v. g. extraordinariæ bonitatis farre commixto: nam tritico in foro venali communiter ſolet eſſe admixta ejuſmodi vilior ſpecies, idque ab emptoribus facilè diſcerni poteſt, & ideò tuum triticum ſimiliter mixtum ſit, verè ſimile tritico fori, & ementi potenti diſcernere nullam facis injuriam: vino autem in foro non ſolet, nec debet, ſed prohibetur admiſceri aqua, neque ea admixtio ab emptoribus facilè diſcerni poteſt, & ideò tuum mixtum vinum non eſt ſimile vino fori, adeòque adhuc emptoribus ignaris, vel invitis injurioſum. Quid ergo facies? Vino tuo valdè generoſo, & meliori cæteris, admiſce aliud vinum tenuius: ſic enim verè fiet ſimile vino fori, ut obſervat *Tamb. cit. n.* 6. quem lege. Ubi optimè explicat *Valent. & Cardinalem de Lugo* contrarium judicantes, & reprobat *Bonacin.* id expreſſe aſſerentem.

Quarta excuſatio eſt: quando, aut pretium à Magiſtratu injuſtè taxatum eſt minoris, quàm reverà res tua valeat, aut ex iniquitate ementium venditor non poteſt habere juſtum pretium rei, ſed cogitur juſto minoris vendere: tunc enim rursùs poterit uſque ad æqualitatem juſti pretii merci aliud vilioris materiæ admiſcere, aut in menſura diminuere. Auctoritas, & Ratio eſt eadem in ſimili data *nu. præc. fin.* Idque etiam locum habere in vino, aquam miſcendo docet Laym. *cit. nu.* 15. Si nimirùm ob iniquitatem emptorum, pretium injuſtè taxatum, aut nimias exactiones Oenopolæ non poſſint juſtum vini pretium conſequi, ſed damnum pati cogantur, niſi vino aquam admiſceant, ſecluſo tamen alio damno emptorum, quod certè modicum eſt, quando vina menſuratim ſtatim potantibus venduntur. Ratio rursùs eſt eadem: (eademque ratione etiam piſtores excuſantur, ſi panem minori pondere pinſant, & vendant.) Huc ſpectat, ſi emptores abhorreant à vino nimis meraco, vel rigido emendo, ut niſi aqua convenienter temperetur, valor vini non appareat emptoribus: ideòque non niſi nimis vili cogantur vendere Oenopolæ, vel omninò repellantur. Caſus lepidiſſimos in hoc genere audivi factos, & paſſim fieri in Franconia cum emptoribus extraneis. Quin Layman ibidem generaliùs à peccato excuſat Oenopolas, ſi vino valdè meraco, v. g. Ungarico, Franconico, &c. aquam infundant ea quantitate, ut admixtio aliter non obſit, quàm quod tenuius fiat, & omninò conſentio, ſi conſtet aliter non obeſſe) dummodò de pretio ſecundùm proportionem admixtionis remittant: ſi enim auriga vendat plauſtrum vini, cui urnam aquæ admiſcuit, non vendit totum plauſtrum, vel duodecim urnas, ſed undecim tantùm vini: ergo committit inæqualitatem inter datum, & acceptum. Nec excuſat, quòd vinum meracum tali admixtione ſuavius, & quandoque melius fiat; quia hæc ars civis etiam emptori nota, & facilis eſt: adeòque non debet pretio emi emptoris damno. 81

IV. Nemo etiam invitus rem ſuam vendere cogitur, exceptis certis caſibus.

HUc rursùs revocanda, & applicanda ſunt dicta ſuprà *c.* 2. *Sect.* 4. de contractu valido, aut invalido ex metu. In noſtra enim Sententia omnis venditio, & emptio, metu gravi, & injuſto extorta, eſt invalida: in communiori autem Sententia valida quidem eſt, ſed debilis, & ad arbitrium meum paſſim reſcindenda etiam in foro externo per Judicem. Ratio autem noſtri dicti eſt: quia quilibet voluntariè debet de re propria diſponere. 82

Sunt

Sunt tamen certi caſus, quibus quis ad vendendum juſto pretio, immo etiam aliquando ad emendum juſtè cogi poteſt, non inutiles ſcitu. Pono in compendio ex Layman *cap. 17. §. 5. n. 34.*

83 I. *Caſus eſt*. Quando publica eſt neceſſitas, vel inopia, v. g. frumenti, ac aliorum victualium ad quotidianum uſum neceſſariorum: tunc enim cogi poſſunt cives ad vendendum juſto à Magiſtratu taxato pretio, juxta communem Sententiam, & praxim: qua ſimili ratione cives à Magiſtratu cogi poſſunt, ut coemant neceſſaria ad communem inopiam evitandam, maximè imminente bello, obſidione urbis, &c. Adde, in caſu communis inopiæ eos, qui frumento, vel ſimilibus neceſſariis abundant, cogi poſſe, ut ſolis civibus, ſe indigenis vendant, & non extraneis, ſi utriuſque non ſufficit; quòd ſcilicet in neceſſitate major propriorum civium, quàm extraneorum ratio habenda ſit. Ut emptores non plus coemant, quàm ad familiæ ſuæ ſuſtentationem indigeant; ne ſcilicet pauperiores excludantur. Hujuſmodi juſtiſſimis Legibus in commodum Communitatis latis etiam Eccleſiaſticæ perſonæ ſe conformare debent, juxta communem DD. *in materia de Legibus*. Et ad id à ſuo Magiſtratu Eccleſiaſtico compelli, immo in hujus defectu etiam à ſæculari ſaltem indirectè compelli poſſunt: ut plures docent apud Dianam *par. 1. tract. 2. reſol. 8.*

II. *Caſus eſt*. Ob publicum favorem, utpotè ſi ædes, vel fundus privatæ perſonæ neceſſaria ſit ad ampliationem Civitatis, viæ publicæ, fortalitii, Principis Palatii, Monaſterii, Collegii, Hoſpitalis, &c. conſtructionem. Qua ratione etiam privati cogi poſſunt, ut vendant, vel non utantur jure ſervitutis activæ, v. g. ne altiùs tollant ædificium, feneſtras aperiant; ſi ipſis inde nullum notabile damnum, aliis autem, Religioſis maximè, magnum gravamen, vel incommodum oriatur, ut optimè notat Laym. *cit. n. 34.* circa medium.

III. *Caſus eſt*. Si dominus alicujus loci nimia ſævitia utatur in ſuos ſubditos, & monitus non deſiſtat, à ſuperiori Magiſtratu compelli poteſt ad vendendum dominium, vel omni juriſdictione privari; idemque eſt, ſi dominus nimia ſævitia tractet ſervum, vel ad illicita compellat. Jura videre potes apud *cit.* Atque ob eandem rationem Jure Canonico *c. litteras, de reſtit. ſpoliat.* ſtatuitur, ob nimiam ſævitiam viri divortium inſtituendum eſſe, ſi mulieri ſufficiente ſecuritate caveri non poſſet.

IV. *Caſus eſt*. Si duo habeant ſervum communem, quorum alter velit eum manumittere, cogitur alter partem ſuam vendere in favorem libertatis, ſi adſit, qui velit redimere, ut habetur *L. 1. Cod. de communi ſervo manumittendo* Unde inferunt DD. apud *Laym. fin.* ſi quis in loco communi tibi, & alteri Eccleſiam ædificare velit, ſocium ad partem ſuam juſto pretio vendendam cogi poſſe in favorem Religionis. Adducunt denique nonnulli merito: quando quis publicè res ſuas venales expoſuit, tunc non poterit mihi juſtum pretium offerenti denegare venditionem mercis ſine aliqua injuria. hoc enim ipſo, quo mercem publicè venalem exponit, videtur conferre indifferenter omnibus jus quoddam emendi, aut ſaltem non ſine gravi peccato contra Charitatem negandi: hoc enim eſſet negare ſignum commune Charitatis omnibus indifferenter debitum. De quo *tr. 2. in 1. Præcept. Decal. cap. 6. ſect. 2. n. 21.*

SECTIO III.

De mercis venditæ acquiſitione, ſeu translatione in emptorem.

SUMMARIUM.

84 *Dominium rei emptæ etiam traditæ emptori non acquiritur, niſi pretio ſoluto, vel aſſecurato, &c.*

85 Uſque ad num. 89. *Si eadem res duobus, vel pluribus vendita eſt in ſolidum, cui tribuenda?*

89 Uſque ad num. 93. *Si res vendita, ſed nondum tradita, pereat, vel patiatur, cujus damno id contingat?*

63 *Ad quem ſpectent fructus pendentes rei venditæ, nondum traditæ?*

94 Uſque ad num. 97. *Quid de rei venditæ, nondum ſolutæ fructibus percipiendis?*

84 EX peculiari hujus contractus natura, Civili, ac gentium Jure conſtituta, dominium mercis etiam traditæ, non anteà acquiruntur emptori, quàm pretio ab eo ſoluto, aut aſſecurato, cautione pignoris, vel fidejuſſoris, aut fidehabitione: ut habetur *Inſtitut. de rerum diviſione, §. venditæ.* Ratio: quia dum contractus ex parte emptoris nondum completus eſt, meritò venditor rem venditam, ſibi obligatam realiter tenet in pretii ſolvendi ſecuritatem. Notat autem Gloſſa ibidem, quod in dubio cenſeatur venditor rem venditam tradendo emptori, fidem habere de pretii ſolutione, adeòque in eum dominium transferre. Sed attendenda eſt conſuetudo loci. Peracto ergo contractu emptionis, & venditionis per traditionem, ac pretii ſolutionem, vel ejus aſſecurationem, aut fidehabitionem, jam clarum eſt, una cùm pleno dominio rei omnes ejus fructus, omniaque ejus commoda, & incommoda, pericula, damna ad emptorem pleno jure ſpectare. At non ita clarum eſt, qualiter res empta, eique annexa ad emptorem ſpectant peracto contractu ſolo partium conſenſu, pretio nondum ſoluto, vel aſſecurato, aut fide habito? Explico breviter.

§. I. *Quid de ipſa re vendita duobus in ſolidum?*

I. QUòd ſi res duobus diverſo tempore in ſolidum eſt vendita, ita diſtinguendum eſt. Si res neutri adhuc tradita eſt, prior emptor præfertur poſteriori, juxta notiſſimam Regul. Juris 54. in 6. *Qui prior eſt tempore, potior jure eſt.* Quòd ſi verò alteri per traditionem, pretiique ſolutionem dominium jam acquiſitum fuit, etſi poſterioris ſit emptor, præfertur alteri etiam priori. *L. quoties eod. de rei vendic.* Ratio eſt: quia potior eſt ſortitus jus in re, quàm jus ad rem: at tunc poſterior emptor dominium rei conſecutus, habet jus in re; prior autem ſolùm jus ad rem: ergo. Utroque autem caſu venditor tenetur alteri emptori fruſtrato ad intereſſe, ſeu omne damnum compenſandum; hicque habet actionem perſonalem contra illum. *L. ſi ancillam, 11. C. de action. empt.* Habetque hæc regula locum etiam in aliis contractibus de donatione, &c. ſi eadem res pluribus donata, locata, &c. Ut videre eſt apud DD. paſſim. 85

II. Aliquot tamen caſus ab hac Regula Jure excipiuntur. 1. Quando prior emptor jam ſolvit pretium, poſterior autem rem venditam habens, non ſolvit. 2. Quando cum primo emptore initum eſt pactum non vendendi rem alteri: aut in prima emptione appoſita eſt clauſula *conſtituit*; hoc eſt, quando venditor conſtituit ſe nomine emptoris poſſidere. De quibus vide Molinam mox cit. 3. Quando res primo vendita, ſed nondum tradita eſt Eccleſiæ, vel Civitati, præferenda eſt Eccleſia, vel Civitas: quia privilegium habent, ut eis per legatum, donationem, venditionem, mutuo conſenſu perfectam, abſque rei traditione dominium acquirantur. *L. ult. C. de SS. Eccleſiis.* Et ex communi Molin. *to. 2. diſp. 360.* 4. Quando poſterior emptor, cui res tradita eſt etiam ſoluto pretio, conſcius fuit venditionis prioris alteri factæ, præſumitur tunc in fraudem emere, & primùs tanquam rem in fraudem ſuam alienatam intra annum à die ſcientiæ computandum evincere poterit; ſicut etiam, ſi res ei priùs vendita, alteri poſteà etiam ignoranti donata ſit, ut mox iterùm dicam *n. 88.*

III. Elapſo anno, ſi primus emptor rem non raperet, alter, cui ſive ſcienti, ſive ignoranti res vendita, vel donata fuit in utroque foro externo, & conſcientiæ tutus eſt; nec ad ullam reſtitutionem obligatus, ſecundùm *Omnes*. Non ratione rei acceptæ, quippè cujus dominium acquiſivit: nec ratione injuſtæ acceptionis, quippè accipiendo rem in ſe liberam, & nulli realiter obligatam, etſi venditor ipſe priori emptori perſonaliter obligatus fuerit; adeòque aliter vendendo, vel donando contra juſtitiam peccaverit; hoc tamen ejus peccatum alter emptor permittere potuit ſui commodi cauſa. Excipe: niſi poſterior emptor, vel donatarius induxerit alterum ad ſibi dandum cum injuria, & damno primi emptoris; tunc enim quovis tempore in conſcientiæ foro obligabitur ad compenſationem damni, cujus activa cauſa extitit. 87

IV. Eadem ferè ratione diſcurrendum univerſaliter in caſu, cùm quis rem alienat in fraudem creditorum, quibus ex contractu, vel delicto obligatus, ea alienatione impotens fit ad ſolvendum: aut enim talis alienatio fit aliis titulo oneroſo, v. g. emptionis, vel dotis comparatione generi, ſeu mariti ſponſæ? Et tunc ſi facta ſit ignorantis fraude, valida manet: ſi autem facta ſit ſcientis fraude, reſcindi, & revocari à creditoribus poteſt, etiam non reſtituto pretio. *L. ſi debit. 7. ff. quæ in fraudem creditorum facta ſunt.* Aut alienatio facta eſt titulo gratuito, v. g. donationis, vel dotis reſpectu filiæ, vel ſponſæ? Et tunc creditoribus res donata revocari poteſt, ſive alter conſcius, ſive ignarus fraudis fuerit. Et Jure *cit. communis DD.* Quòd ſi tamen intra annum creditores rem ſibi in fraudem alienatam non repetant, ſecurus erit emptor, vel donatarius illius rei in foro externo *L. 1. & L. ait Prætor. 10. ff. cit.* Atque etiam in foro conſcientiæ tutum eſſe univerſaliter affirmant *Petr. Navarr. Leſſ. Molina cit.* Negant autem communiùs DD. cum Navarr. *c. 17. n. 271.* Et meritò tutiorem, ac probabiliorem cenſet Laym. *cit. nu. 29.* quoties talis emptor probè ſcit, alienationem fieri in fraudem, ac injuſtum damnum creditorum. Ratio eſt: quia licèt talis ſuadendo non inducat (quo caſu certò peccat contra Juſtitiam, ut dictum eſt) tamen adhuc verè videtur cooperari ad talem injuſtam alienationem conſentiendo, & acceptando. Interim priorem ſententiam ut probabilem admiſimus generaliter, *Tract. 4. de Reſtitutione.* 88

§. I[?].

§. II. *Quid rei venditæ, ſed nondum traditæ damno vel periculo?*

89 I. QUando res empta eſt determinata in ſpecie, nimirùm, aut certum individuum, ut hic equus, hæc vacca, hæc veſtis; aut corpus determinatum, ut hic integer grex ovium, hoc vini dolium, vas butyri, lignorum plauſtrum, vel acervus, &c. idque venditum ad corpus, ſcilicet ſummatim, in dicto pretio abſque ordine ad menſurandum, ponderandum, numerandum, & talis rei emptæ periculum, & damnum ſtatim ad emptorem pertinet, adeò ut ante traditionem, & ſine culpa, vel culpabili mora venditoris pereat, emptoris damno id accidat ex ſpeciali conſtitutione Juris variis locis, præſertim *Inſtit. de empt. & vendit.* Et ex profeſſo explicatum habes *Tract. 4. de reſt. Sect. 5. §. 1.*

90 II. Quando res empta fuit determinata in ſpecie, v.g. emiſti tres oves, vel tres amphoras vini, diſtinguendum eſt. Aut enim venditio facta eſt omninò abſoluta, & ſine ulla determinatione ad aliquod certum corpus: Et tunc quæcunque oves, vel urnæ vini tibi venditori pereant, ſemper tibi pereunt, nunquam liberaberis à debito, quamdiù alias oves, vel aliud vinum præſtare potes. Aut venditio facta eſt cum ordine ad aliquod determinatum corpus, vel cumulum: Ut ſi vendidiſti ex tuo grege 10. oves, nondum tamen deſignatas, ex hoc dolio 10. urnas vini, ex horreo, vel hoc cumulo 100. modios frumenti, nondum tamen menſuratos: & tunc rursùs, etſi plura prædictorum pereant, non liberaberis, quia potes, & debes dare de reliquo. At verò ſi totus tuus grex ovium, totum vini dolium, totum frumentum pereat, quocunque eventu, contractus diſſolvitur, & pretium jam acceptum reſtitui debet emptori, uti ibidem §. 2. etiam indicatum.

91 III. Quando etiam corpus determinatum, v. gr. totum vini dolium venditum eſt, at non ad corpus in dicto unico pretio pro toto, ſed ad menſurationem, vel numerationem, indicto ſcilicet pretio in ſingulas urnas vini, in ſingulos frumenti modios, &c. & tunc rursùs periculum, & damnum ad venditorem ſpectat, quouſque menſuratum, vel numeratum fuerit, eò quòd venditio anteà non omninò perfecta, & abſoluta cenſeatur; ſed ſub conditione facta, ſi res numerata, vel menſurata fuerit: ut habetur *L. ſæpè 35. §. 5. ff. de contrah. empt.* Idemque eſt, ſi vinum, mel, ovium grex, vel quid ſimile venditum ſit ad corpus quidem, non ad menſuram: attamen expreſsè, vel tacitè pactum ſit, ut deguſtaretur, antequam omninò rata, vel perfecta venditio eſſet: tunc enim iterum periculum ad venditorem ſpectat: ut habetur *L. 1. in princ. & ſi quis vina 4. §. 1. ff. de peric. & commod. rei vend.* Veruntamen, ſi certus terminus menſurationi, vel deguſtationi præfixus fuit: aut venditor coram teſtibus emptorem monuit, ut intra certum temporis ſpatium ad menſurandum, vel deguſtandum accedat, poſt culpabilem ejus moram periculum ad emptorem ipſum ſpectabit: ut habent *LL. cit.*

92 Venditio ad corpus facta cenſetur, ſi venditio à corpore incipiat, licèt poſteà addita ſit quantitas illius: v.g. vendo tibi hoc dolium vini 100. taleris, quod conſtat viginti urnis dummodò quantitate poſteà comperta, emptor non ſit deceptus in pretio exceſſivo: tunc enim naturalis æquitas poſtulat, ut pretii inæqualitas corrigatur, ut ex communi notat Laym. *cit. c. 17. §. 2. n. 13.* Venditio ad menſuram facta cenſetur, quoties venditio incipit à certa menſura, vel quantitate: Idque aut in parte tantùm, v.g. ex hoc dolio vendo tibi 10. amphoras, ſingula 6. florenis: & tunc quod ſupra 10. amphoras in dolio remanet, non cenſetur venditum, ut ex ſe patet: aut in toto, incipiendo quidem à corpore, pretium autem non unicum exprimatur; ſed apponatur ad menſuram: v.g. vendo tibi hoc dolium vini continens 10. amphoras, ſingulam 6. florenis: & tunc tametſi plures poſteà reperiantur, omnes tamen ita venditæ cenſentur: ut Legibus, & Legiſtis citt. docet Laym. *cit. n. 13.*

§. III. *Quid de rei vendita nondum traditæ fructibus pendentibus, aliiſque annexis?*

93 PEracto contractu venditionis, & emptionis partium conſenſu, ſi nihil aliud conventum fuit, omnes fructus rei pendentes, tam maturi, quàm immaturi, ad emptorem ſpectant, ut decernitur variis *LL. ff. & Cod. de action. empt.* Et etiam pro foro conſcientiæ docet communis DD. Molina *diſp. 468.* Laym. *ibid. n. 17.* Lugo *diſput. 26. ſect. 14.* Ratio eſt: quia fructus pendentes cenſentur pars fundi, vel rei fructiferæ. *L. fructus, 44. ff. de rei vindicat.* ergo empto fundo, ſeu fructifera re, cenſentur etiam fructus empti ibi pendentes. *Pendentes* dico: quia ſi fructus actu non pendeant, ſed ante venditionem perfectam jam percepti ſunt, utique ad venditorem tunc rei dominium ſpectant. De fructibus poſt venditionem completam primùm naſcituris, ſeu percipiendis poſt ſpecialem difficultatem dicam ſeorſim §. *ſeq.*

Ex dictis rectè inferunt DD. *Molina*, *Layman. citt. Alii.* 1. Ager, vel vinea pluris æſtimari debent, & emi, ante meſſem, quàm poſtquàm fructus percepti ſunt, ob dictam rationem. 2. Si vinea empta ſit ante vindemiam; traditio autem facta primùm, poſtquam fructus à venditore percepti ſunt, detrahendum eſt de pretio conſtituto, quanti fructus tempore contractus pendentes æſtimabantur, *Molyna*, *Lug.* 3. Si domus jam alteri locata, poſteà vendatur alii, penſio pertinet ad venditorem proportione temporis elapſi uſque ad celebrationem contractus: penſio verò debita ratione temporis ſequentis poſt contractum emptionis ad emptorem ſpectabit: quia hæc penſio habet ſe per modum fructus pendentis, tunc nondum perceptibilis à primo locatore, & venditore. *Gloſſ. in L. Julianus, ff. de action. empt.* 4. Eadem ratione, niſi aliter conventum ſit, vendito equo, etiam cenſeritur vendita ejus neceſſaria ornamenta, frænum, ephippium, &c. *L. ædiles 2. §. 11. ff. de ædilit. edicto.* vendita domo etiam feræ, claves, clavi, clavisque ordinaria affixa (vulgò *Baglhafft*,) emptori cedunt. *L. fundi 17. in princ., ff. de action. empt.* Atque hæc omnia etiam in foro conſcientiæ obſervanda, niſi aliundè de contraria intentione conſtet. obſervant omnes.

§. IV. *Quid de rei venditæ, & nondum ſolutæ fructibus percipiendis.*

POſt venditionem abſoluto partium conſenſu factam (niſi aliter juſtè conventum ſit) fructus omnes etiam naſcituri, ſeu producendi jure emptionis ad emptorem pertinent. Ita communior, & mihi omnino vera Sententia Theologorum, *S. Antoninus*, *Sylveſter*, *Roſella*, *Armilla*, *Lopez*, *Gabriel*, *Petrus Navarrus*, *Rebellus*. Alii, quos citant, & ſequuntur Leſſius *lib. 2. cap. 21. dub. 13.* Layman *cit. cap. 17. §. 2. num. 18.* Et benè explicant *Sanchez*, & *Lugo cit.* Ratio ſolida eſt: quia fructus naturaliter conſequuntur ſubſtantiam rei fructiferæ; immo potiùs naturaliter inſunt ſubſtantiæ, & potentiæ rei fructiferæ: ergo cùm emptor rei fructiferæ, prædii, agri, vineæ, vaccæ ſubſtantiam emit, ſimul etiam emit jus, atque potentiam fructuum deinceps naſciturorum, ac percipiendorum. *Confirmatur:* Æquum eſt, ut ad eundem ſpectet commodum fructus, & acceſſio rei, ad quem ejuſdem rei damnum, ac periculum ſpectat: atqui damnum, & periculum rei in ſpecie venditæ, licèt nondum ſolutæ, immo nondum traditæ ad emptorem pertinet, adeò ut ſi abſque emptoris culpa pereat, vel deterior fiat, nihilominùs integrum pretium emptor ſolvere cogatur, ut paulò ſuprà dictum: ergo etiam rei venditæ commodum, fructuum acceſſionem ad eundem pertinere emptorem oportet. Nec obſtat, quòd in hoc caſu venditor adhuc maneat dominus actualis rei venditæ, omnis autem res ſua domino fructificat. nam etiam res ſuo domino perit, & tamen in hoc caſu non perit venditori, ſed emptori: ergo ſimiliter non illi, ſed huic fructificare deinceps debet. Utrumque ergo illud axioma, ut univerſaliter verum ſit, intelligi debet non de domino propriè tantùm, ſed de omni illo, cui res in ſpecie debita eſt, ut benè obſervat Laym. *num. 19. fin.* 94

Contrarium tamen, & illos fructus etiam poſt rei venditæ traditionem ad venditorem ſpectare, donec pretium ſolutum, aut per aſſecurationem, vel fide habitionem, pro ſoluto habitum ſit, ex variis legibus docent communiter, & multi Theologi, *Nav. Covarruvias*, *Angelus*, *Binsfeldius*, alii cum Mol. *to. 2. diſp. 368.* Cui aſſentitur *Sanchez l. 1. Conſil. c. 7.* Sequitur Diana *part. 4. tr. 4. Miſcel. reſolut. 139.* Ratio potiſſima eſt; quia inter contrahentes debet eſſe æqualitas: neque unus eorum tenetur implere contractum, niſi & alter viciſſim impleat, juxta *L. bona fides 50. ff. de action. emp.* Atqui in propoſito emptor contractum nondum implevit ſolutione pretii, pecuniæ dominium, uſum, & commodum in venditorem transferendo: ergo neque venditor dominium, uſumfructum, & commodum in emptorem transferre tenetur, ſed eouſque ſibi retinere poteſt, donec emptor ſibi de pretio ſatisfaciat, vel ſi ipſum etiam uſumfructum emptori conceſſit, ejus compenſationem jure exiget. Sed reſpondent DD. noſtræ ſententiæ: Leges illas ita intellectas reverà iniquas, & uſurarias eſſe. Ad rationem negatur paritas inter rem frugiferam, & pecuniæ pretium: nam ager per ſe, & ſuapte natura fructus, & utilitatem profert, quæ in æſtimationem venire poſſunt, & veniunt, conſtituto juſto pretio. Pecunia autem natura ſua ſterilis, nullam ex ſe utilitatem, vel fructum progignit, niſi interveniente induſtria negotiationis; quare ſi venditor agri ea pecunia negotiaturus non fuiſſet, ut ſupponimus, (de oppoſito mox patebit) non poterit pro illius ſolutione dilata ſine uſura ſaltem palliata fructus rei venditæ exigere, ſed neque pro ipſa traditione rei venditæ cum ſuis fructibus percipiendis: huic enim traditioni adæquatè reſpondet juſtum pretium ex parte emptoris: 95

qui

qui enim emit rem fructiferam, offert pretium pro re, ut ſibi tradenda qualis eſt, ſcilicet ut frugifera cum jure, & potentia fructuum.

96 Dixi autem: *Niſi aliter juſtè conventum ſit.* Dantur enim juſti tituli, & modi paciſcendi, ut vendens rem frugiferam, prædium, agrum, vineam, vaccam &c. pecunia credita ſeu pretio poſteà ſolvendo interim poſſit ſibi reſervare fructus, vel eorum loco conſtituere penſionem proportionatam quotannis ſolvendam, ab emptore, quouſque is pretium ſolvat; quo pacto vera erit Sententia oppoſita. Concedunt conſequenter DD. ſecundæ Sententiæ ob rationem ibi allatam, & ex parte *Lugo*, ſed longè alia ratione mox citandus. Negat verò rectiſſimè cum communiori noſtra ſententia ob rationem datam, & ex ſe uſurarium aſſerit, niſi alius titulus juſtus, vel contractus interveniat, uti poſſunt eſſe ſequentes.

I. Conveniunt omnes, id licitè fieri, ſi ita intereſt venditori ratione lucri ceſſantis, vel damni emergentis ex dilata ſolutione pretii: utpotè, quia venditor pecunias illas negotiationi expoſuiſſet, aut iis quoquo modo lucratus fuiſſet, ſi ſolutio ſtatim facta fuiſſet: quemadmodùm è contrario, quando per venditorem ſtat, quominùs rem venditam tradat, omnis utilitas in æſtimationem venit; ut dicitur *L. ſi ſterilis* 21. §. 3. *ff. de action. empt.* Hinc emptor æſtimationem illius utilitatis, quam ex re vendita tempeſtivè tradita percepiſſet, de pretio conſtituto detrahere poteſt, ſcilicet ratione lucri ceſſantis.

II. Certum eſt etiam, ita licere, quando venditor ita contractum celebrat, ut periculum rei venditæ ad ipſummet pertineat ante pretii ſolutionem: tunc enim fructuum æſtimatione interim jure exiget: hoc autem accidit, quoties venditio celebrata eſt non abſolutè, ſed ſub conditione, ut non anteà rata eſſet, quàm pretium conſtitutum numeraretur; nam hoc caſu tam periculum, quàm commodum, adeòque, & fructus rei ad venditorem ſpectant, donec pretium numeratum ſit: ut ex Petro Nav. *c.* 17. *n.* 248. Laym. *n.* 20. *ante fin.*

III. Certum etiam videtur ita licere, quando contractus ejuſmodi non fit per modum venditionis abſolutè, ſed potiùs per modum locationis: hac ratione ager, vel vinea, aut vacca, quam pro pretio conſtituto emendam offero, interea donec pretium ſolvas, pro penſione annua locata ſit (periculo ad me tanquam dominum pertinente) ac propterea penſionem juxta fructus, quos detractis expenſis percepiſſem, ſolvas: cùm autem ſolveris totum pretium ei, ager v.g. tuus erit pleno dominio, commodo, & damno. Communis Doctrina, & praxis. Azorius *to.* 3. *l.* 8. *c.* 15. Nav. *c.* 17. *n.* 248. Laym. *n.* 20. *fin.*

IV. Certum etiam videtur: venditorem in pacto venditionis, ſicut poteſt nolle tradere ſimpliciter, ita etiam tradita re poteſt nolle tradere plenum, abſolutumque dominium rei; adeòque poteſt nolle dare, ſed ſibi reſervare dominium utile, ſeu jus percipiendi fructus, quouſque rei pretium ſolvat: quo caſu interim fructus ad venditorem, tanquam proprium eorum dominium, ſpectabunt: illos igitur interim tanquam ſuos jure exigit, vel locum eorum emptori locatorum proportionatam penſionem mediocrem inter uberiores, ſteriliores fructus quotannis naſci ſolitos, quemadmodùm in cenſibus mox infrà patebit, certè nihil apparet hic injuſtitiæ. Atque in hac ſubtili ſanè ratione explicat, & approbat oppoſitam ſententiam Lugo *diſp.* 25. *ſect.* 8. *n.* 140. plura plurima vide apud cit.

SECTIO IV.

De Pactis quibuſdam Venditioni adjectis, Negotiatione, Monopolijs.

SUMMARIUM.

97 *Juſtæ venditioni non poteſt licitè adjici pactum oneroſum.*
98 *Pactum commiſſorium quid?*
99 *Quid pactum adjectionis in diem?*
100 *Quid retractus gentilitius?*
101 *An, & qualiter licitum ſit pactum retrovendendi, ſeu redimendi in futurum?*
102 *Quid negotiatio?*
103 *Quid Monopolium?*

97 Omnia pacta oneroſa emptioni adjecta diminutione juſti pretii compenſanda ſunt: adeòque quoties pacto jam juſto pretio additur emptori, vel venditori aliquod onus pretio æſtimabile, contractus injuſtus eſt, & uſurarius. *Omnes.* Ratio patet ex latè dictis *cap. præc. de uſura.* Quia nimirùm pactum juſtum jam correſpondet rei venditæ: ſi ergo ultra pretium juſtum cogitur emptor aliud onus ſubire, jam cogitur ex parte ſua dare aliquid ultra pretium juſtum adeòque fiet inæqualitas, ſicut è contra, ſi venditor ultra rem venditam, pro qua ſolùm datur pretium juſtum, cogitur aliud onus ſubire pretio æſtimabile, v.gr. rem venditam pro emptore conſervare, procurare, aſſecurare, aliò tranſportare, jam cogitur aliud onus ſubire, pro quo nullum pretium juſtum accipit: ideòque cogitur rem pro majori pretio dare: ſicque rurſus fit inæqualitas. Pacta autem emptioni addi ſolita, ſed diminutione juſti pretii compenſanda, potiſſimùm ſunt hæc.

I. *Pactum commiſſorium.*

Dicitur, quando venditio ita fit: ſi intra certum temporis ſpatium pretium ſolutum non ſit, res inempta ſit: ſicque emptor dicitur cadere in commiſſum, ut res empta ab eo auferri, & venditori tradi debeat; ut habetur toto ferè titulo *ff. & Cod. de L. commiſſ.* De quo etiam ſuprà, cùm de uſura palliata mentio facta: nec dubium de juſtitia hujus notiſſimi pacti in utroque foro, dummodo pretium emptionis aliquantum judicio prudentis diminuatur: & quantum eſt de jure naturali, ſi communi poſitivo, pars pretii interim ſoluta reſtituatur, niſi aliter conventum, aut Lex municipalis aliud ſtatuat, ut mox iterum dicam.

II. *Pactum adjectionis in diem.*

Dicitur, quando venditio ita fit: ſi intra certum temporis ſpatium pretium quis majus obtulerit, res inempta ſit. *L. ff. de in diem adject.* Utrumque hoc pactum cum diminutione juſti pretii ſaltem ſummi, vel medii, juſtum eſt, ſecundùm Omnes. Quòd ſi autem venditio reſcindatur propter ejuſmodi pacta, perinde erit, ac ſi emptio, & venditio nulla interveniſſet, adeò ut dominium rei abſque ulla nova traditione ſtatim ad venditorem redeat; & conſequenter etiam fructus intermedii percepti ad eundem venditorem ſpectare debent. *L. item quod. L. Imperator.* 16. *ff. eod.* & alibi Vide Molinam *diſp.* 377. 99

III. *Retractus Gentilitius.*

Eſt jus alicuius Gentis lege, vel conſuetudine conceſſum proximiori venditoris conſanguineo intra certum tempus reſcindendi, & ad ſe revocandi venditionem rei immobilis, eodem oblato pretio, quo illa ab extraneo, vel remotiore conſanguineo empta fuerat: cujus mentio fit *Levit.* 25. & *L. dudum* 14. *Cod. de contrab. empt.* Ratio communiter eſt: ne poſſeſſiones paternæ, atque avitæ faciliùs ad alienas manus deveniant, ſed in proxima poſteritate remaneant. Requiritur autem, quòd ille proximus conſanguineus contractum primæ venditionis non approbarit expreſsè, vel tacitè aliquo ſigno approbativo: ut ſi in Germania ad ratificandum contractum bibit. Item ut ſervet pretium juſtum. Item ut intra tempus legitimum revocet. Si enim conſanguineus proximus poſt factam ſibi legitimam denuntiationem, & requiſitionem juſto pretio emere nolit, poſt duorum menſium ſpatium alteri vendere potes, & venditionem factam ampliùs revocare non poterit: ſi autem irrequiſito ipſo, venditio facta fuit, jus habet ille retrahendi intra annum, & diem, de Jure communi ut docent DD. communiter ex *l.* 2. *Feudor.* apud Laym. *cit. c.* 17. §. 6. *n.* 35. 100

IV. *Pactum retrovendendi, ſeù redimendi in futurum.*

Licitum eſſe hoc pactum, conſtat ex *l.* 2. *Cod. de pact. inter emption. & vendition.* Et ex communi probant Molina *diſputat.* 375. Leſſius *l.* 2. *c.* 21. *dub.* 14. Lugo *diſputat.* 26. *ſect.* 13. §. 1. Et patebit *infrà de empt. & cenſu redimibili* etiam per ſummos Pontifices approbato. De cætero quoad pretium ita diſtinguendum eſt. Si pactum retrovendendi fiat in gratiam venditoris, ut ſi domum vendas ea lege, ut quoties idem pretium reddideris, teneatur tibi denuo reddere, ſive retrovendere; tunc venditor neceſſario debet deſcendere in pretio, ita ut decernatur minus pretium, quàm res valeat, & poſteà pretio majori redimatur, ut ſi Princeps Nobili vendat civitatem 1000. aureis cum pacto, ut ſibi liberum ſit redimere, certo ad minus aureis 3000. redimere debebit. *Ratio patet*: quia obligatio emptori impoſita retrovendendi rem ad nutum venditoris, onus quoddam eſt, pretio maximè æſtimabile, adeòque in partem pretii ante computatur: nam onus pacto adjectum eſt quaſi pars pretii, L. *fundi partem* 79. *ff. de contrahend. emption.* Quantum autem debeat diminui de pretio, aliqui deſignant tertiam partem; alii aliter: alii cum *Molina*, & *Lug. cit.* rectiùs docent, non poſſe certam Regulam aſſignari, ſed conſideratis circumſtantiis relinquendum eſſe arbitrio prudentis. 2. Si verò pactum retrovendendi, & redimendi fiat in gratiam emptoris, ut ſi emptor emat domum hac lege à Titio, ut cùm ſibi placuerit reddere domum ipſe teneatur pretium reddere: & tunc è contrario æquitas poſtulat, ut primæ venditionis pretium 101

tium

tium majus ſit, quàm alioquin eſſe debeat; minus verò in redemptione propter onus impoſitum venditori redimendi rem ad arbitrium emptoris. 3. Si denique pactum retrovendendi, & redimendi fiat in gratiam utriuſque, ut ſcilicet, quoties venditor reddiderit pretium, emptor teneatur reddere mercem: & è contrà quoties emptor reddiderit mercem, venditor teneatur reddere pretium: & tunc ſervanda erit æqualitas pretii media, cùm par utrique ſit onus. De quo latiùs *Lugo*, *& Molina citat.* 4. Interea autem ſemper fructus temporis intermedii ad emptorem ſpectare debet, tanquam tunc verum dominum rei emptæ, etſi ad revendendum, perſonaliter obligatus ſit, facta autem redemptione, fructus poſteà percipiendi rurſus ad redemptorem ſpectant, detractis tamen expenſis, ſi fructus jam pendentes ſint. *L. 2. Cod. de pact. inter empt. & vendition.* Hæc quia rarioris praxis, compendio indicaſſe ſat ſit. Latè videre potes apud DD. cit.

Negotiatio.

102 EST *emptio, vel coemptio mercium eo animo facta, ut poſteà carius diſtrahantur*; & hæc per ſe loquendo, ſervata latitudine juſti pretii, omni jure licita eſt, immo neceſſaria Reipublicæ, ut nimirùm habeantur merces in parato apud mercatores, quas aliàs ſinguli cives ſibi comparare non poſſent. Deinde cùm detur latitudo pretii ſummi, medii, infimi, poterit eadem merx intra juſtitiæ limites juſtè minoris emi, & pluris vendi, idque maximè ab hominibus, qui huic negotio ad bonum commune, neglectis aliis lucrandi rationibus, ſe deſtinarunt, ut proinde ex illo ad ſui, ſuorumque ſuſtentationem lucrari debeant. Deinde accedunt alii innumeri tituli lucrandi, ut ex hactenùs dictis colligere potes. Attamen Clericis in ſuis Ordinibus conſtitutis graviſſimè interdicta eſt negotiatio (intellige ſemper propriè dicta, modò definita) *diſtinct. 88. c. ultim. de vita, & honeſtat. Cleric. Et Clement. 1. tit. eod.* Ratio eſt; quia licèt negotiatio per ſe non ſit illicita, per accidens tamen ſæpè ſalutis periculum affert ob hominum cupiditatem, & malitiam: utpotè quæ & mendacio, & fraudibus occaſionem præbet, & animum temporalibus curis implicitum à rebus cœleſtibus, avocat, adeoque ſtatui Clericali, & Religioſis principaliter divino cultui deſtinato per ſe valdè indecens, & repugnans eſt. Peccant ergo mortaliter ſecundùm omnes Clerici, & Religioſi, ſi exerceant negotiationem propriè dictam, qua ſcilicet res emptas frumentum, vinum, pecora non mutata, cariùs poſteà venduntur quæſtus gratia, niſi à culpa in toto, vel in tanto excuſet gravis neceſſitas, quando vitam commodè aliter ſuſtentare non poſſent, ut notat Gloſſa *in c. negotiat. diſtinct.* 88. & Nav. *lib. 3. Conſil. 3. n. 3. de vita, & honeſt. Cleric.* Peccant etiam, at non ita graviter exercendo negotiationem impropriè dictam, in qua ſcilicet res empta poſteà mutata, & melior effecta cariùs venditur lucri gratia, velut ſi ex lana empta pannus conficiatur ex hordeo empto cereviſia coquatur, pecora, porci, equi empti, educati, ſaginati, poſteà vendantur lucri gratia. Excipe tamen per omnem modum. 1. Si ad neceſſariam ſuſtentationem, & eleemoſynam, Clerici, vel Monachi exerceant certa opificia exemplo Apoſtoli *Act.* 18. & veterum Monachorum. 2. Si empta pecora in propriis prædiis vendant, & mutent, ex propriis fructibus agrorum, vel vinearum confectam cerviſiam, vel vinum vendant: quia ipſis per ſe & ex fundatorum intentione licet. 3. Addit praxis, ſi non per ſe, ſed per alios tantum negotiantur, Clerici ſcilicet Laico tradendo pecuniam ad ſocietatem, vel à banco non poſſe condemnari peccati ſaltem gravis, docent *Medina*, *Molina*, *Lugo*, *Layman cit.*

Monopolium.

103 GRæcum, latinè unius emptio dicitur, cùm unus, vel plures è Republica ſibi arrogant, ut ipſi ſoli certum genus mercium ad vitam neceſſariarum vendant pretio ſibi libito, & hoc omnium Gentium jure illicitum eſt, tanquam quid primario juri naturali, quo omnia communiter hominibus à Deo creata, & donata ſunt, maximè adverſum: & ſeveriſſimè prohibetur *jure Cæſareo de Monopoliis*. Interdum tamen in caſu particulari ob juſtam cauſam, utpotè mercatorum inopiam, induſtriam, indemnitatem, Monopolia publica auctoritate rectè conſtituuntur: v. g. ut nemini præter Titium certum genus mercium adferre, vel vendere liceat; idque maximè quoad impreſſionem librorum, ut ſcilicet nemini præter hunc Typographum talem librum intra tantum tempus imprimere, & diſpenſare liceat. Denique tam negotiatores, quàm Monopolæ, ſi copiam rerum ad communem uſum neceſſariarum coemendo inducant inopiam, & caritatem frumenti, vini, carnium &c. ſine dubio graviter peccant, & pernicioſi ſunt Reipublicæ, ideò legibus, & pœnis coerceri debent, cogendo ipſos in annonæ caritate merces has minori, juſto tamen pretio divendere. *L. annonam ff. de extraordin. crimin.* Et quidem tales peccare contra Juſtitiam cum onere reſtitutionis, probabiliùs docent *Angelus*, *Sylveſter*, *Navar.* uterque, alii cum Laym. *c. 17. §. 7. n. 41.* Ratio eſt: quia rerum diviſio negotiationes, & commercia gentium jure introducta, non uſque adeò permiſſa ſunt, vel permitti potuerunt, ut his etiam in Reipublicæ detrimentum, & communem inopiam abuti juſtum eſſet. Contrà tamen hos non peccare contra Juſtitiam, ſed ſolùm contra Charitatem cum aliis docent Molina *diſp.* 345. & Leſſius *cit. c. 21. dub.* 20. Utuntur enim (ajunt) jure ſuo, emendo tempore abundantiæ pretio juſto, & poſteà iterùm vendendo pretio in communi foro aucto. Quod quidem verum eſſet, ſi ipſimet ſua emptione, & reſervatione non eſſent in cauſa augendi pretia in detrimentum, & inopiam civium: quod ſi ita ſit, prout reverà eſt, omninò vera eſt prior Sententia, eos ſcilicet peccare contra Juſtitiam. Et hæc hactenùs de Emptione, & Venditione.

CAPUT VI.

De Contractibus reliquis transferentibus Dominium,
Cenſu, Cambio, Societate, Ludo, & Sponſione.

SECTIO I.

De Cenſibus.

SUMMARIUM.

1 *& 2. Cenſus quid?*
3 *Alius reſervativus, alius conſignativus.*
4 *Alius realis, alius perſonalis.*
5 *Alius perpetuus, alius temporalis.*
6 *Alius irredimibilis, alius redimibilis.*
7 Uſque ad num. 11. *Cenſus realis abſolutè perpetuus, & temporalis juſtus, licitus eſt.*
11 *Et maximè irredimibilis, vel redimibilis ex parte venditoris tantùm.*
12 *& 13 Ac probabiliter etiam redimibilis ex parte utriuſque.*
14 *Etiam pacto aſſecurationis.*
15 *& 16 Reſolvuntur varia.*
17 *Licitus etiam eſt cenſus perſonalis.* Uſque ad num. 20.
20 *Maximè irredimibilis, & redimibilis ex parte ſolius venditoris. Immò*
21 *& 22 Probabiliter etiam redimibilis ex utraque parte.*
23 *Etiam cum pacto aſſecurationis.*
24 *Cenſus tamen perſonalis pro fundamento requirit perſonam induſtriam:*
25 *Excepto cenſu vitalitio,*
26 *Salvatur uſitatiſſimus cenſus germanicus*, quinque pro centum.
27 *Etiam apud rudes, & plebejos aliquem juſtum titulum explicitè non ſcientibus.*
28 *Secus, ſi nullus omninò titulus juſtus ſubſit.*
29 *Notabilia Concionatoribus, & Confeſſariis.*
30 *An cenſus poſſit emi minori pretio, quàm fuit ab initio conſtitutus?*
31 *Reſolvitur dubium de fiſcè volente redimere cenſum.*

§. I. *Cenſus quid, & quotuplex ſit?*

CEnſus primùm dictus à cenſendo, ſeu æſtimando, quatenùs æſtimabantur bona ſubditorum, ut ex eis debita proportione tributum Magiſtratui penderetur à ſingulis: unde & ipſum illud tributum, ſeu penſio ſolvenda à ſingulis dicebatur cenſus in Sacra Scriptura *Matth. 22. Licet cenſum dare Cæſari?* Modò verò apud Legiſtas, Canoniſtas, ac Theologos alia, licèt æqualiter, ſimili ſignificatione acceptus. 1

Cenſus definitur *Jus contractu aliquo conſtitutum percipiendi annuam penſionem ex re, vel alterius perſona.* Quo differt à Locato, vel Emphyteuſi, ubi percipitur penſio ex re propria, quoad dominium directum, & ſolùm quoad dominium utile alteri conceſſa: in cenſu autem percipitur penſio ex re pleno domini jure ad alterum pertinente, vel in alterum translata, ut mox patebit ampliùs. Et hinc ſunt variæ diviſiones cenſus in *reſervativum*, & *conſignativum*: in *realem*, & *perſonalem*: in *perpetuum*, & *temporalem*: in *irredimibilem*, & *redimibilem &c.* 2

I. *Cenſus reſervativus, & conſignativus.*

CEnſus *reſervativus* eſt, cùm quis fundum pleno dominii jure in alterum transfert donando, vel vili pretio vendendo, reſervata ſibi annua penſione, ſive in pecunia, ſive in fructibus ex eodem fundo præſtando. De hoc *L. ult. C. de rerum permutat.* Hac ratione Joſeph *Gen.* 47. prædia Ægyptiorum permutatione frumenti Regi Pharaoni acquiſita, poſteà eiſdem pleno jure reſtituit, conſtituta in iis annua penſio- 3

penſione quintæ partis fructuum, exceptis prædiis Sacerdotum, De hoc cenſu parum dicendum eſt, cum vix ampliùs ſit in uſu; & quoad quantitatem penſionis exigendæ pro fundo tradito, eadem ratione diſcurrendum eſt, ſicut de quantitate penſionis exigendæ ex fundo alterius pro pretio juſto, ut infrà patebit: ſicut enim in cenſu conſignativo juſtum pretium eſt viginti pro uno; ita in cenſu reſervativo in fundo tradito, poteris ſolùm reſervare pro penſione annua vigeſimam partem juſti valoris fundi traditi; ut ſi fundum juſtè valentem ducentos aureos dones, poteris reſervare penſionem decem aureorum in pecunia, vel æquivalenti fructu. Si verò vendas dimidio pretio, utpotè centum, poteris tantùm reſervare pro penſione quinque, & ſic proportionaliter. Cenſus *conſignativus* eſt, quando certo pretio emitur jus ad percipiendam penſionem annuam ex re, quæ jam erat alterius, qui penſionem ſolvere debet: tunc enim emptori à venditore conſtituitur, & quaſi conſignatur illud jus percipiendi annuam penſionem in tali certa re ſua, vel in ipſa ſua perſona. Eſt ergo cenſus iſte conſignativus contractus oneroſus, & peculiaris quædam ſpecies emptionis, & venditionis; in quo emptor, qui emit cenſum ab altero, & cui penſio ſolvenda eſt, appellatur *Cenſuiſta*, vel *Cenſualiſta*: venditor autem, qui vendit alteri jus accipendi penſionem ex re ſua, quique penſiones ſolvere debet, vocatur *Cenſuarius*. Unde cùm dicis, habeo cenſum in fundo Petri, cenſus eſt: habeo jus exigendi pecuniam, vel certos fructus ex fundo Petri. Cæterùm quamvis ejuſmodi cenſus conſignativus poſſet etiam conſtitui titulo gratuito per donationem, vel legatum: ut ſi Princeps gratis conſtituat alicui percipiendi annuos redditus ex Cameræ, vel vectigalium ſuorum redditibus: aut teſtator leget alicui annuam penſionem ex bonis ſuis hæreditariis percipiendam, & ſolvendam ab hæredibus. Attamen de ſolo cenſu conſignativo emptitio difficultas eſt, & ſermo erit. Hic porro dividitur in realem, & perſonalem.

II. *Cenſus realis*, & *perſonalis*.

4 CEnſus *realis* eſt, qui fundatur ſuper certa re, una, vel pluribus, ex quibus penſio ſolvenda eſt: v. gr. ſupra tua domo, agro, vinea &c. adeòque comitatur rem, ad quemcunque poſſeſſorem pervenit, quaſi ſervitus, vel obligatio realis, donec cenſus redimatur. Nec tantùm ſuper res immobiles fructiferas prædictas, ſed etiam ſuper res mobiles, quæ fructum faciunt, ut ſuper greges, armenta, apiaria &c. cenſus realis conſtitui poteſt. Cenſus *perſonalis* eſt, qui fundatur ſuper certa perſona obligante ſe ad annuam penſionem ſolvendam, ſine ordine ad certam aliquam rem, ex qua penſio ſolvenda ſit: quamvis tunc talis perſona neceſſariò debeat habere annuos redditus, vel lucra: generaliter etiam fundari debent ſuper aliqua ipſius re, ſive fundus ſit, ſive negotiatio, opificium, aliave induſtria, ex quibus lucrari, & annuam penſionem ſolvere poſſit, ut infrà patebit ampliùs. Quin etiam interdum res certa ad debiti ſecuritatem, hypothecæ ſubjicitur, cum obligatione reali ad cenſuiſtam, ſeu emptorem, adhuc tamen tunc differt cenſus realis à cenſu perſonali cum hypotheca: quia cenſus realis ex ſe neceſſariò perit pereunte re obligata, ex qua penſio ſolvenda eſt: cenſus autem perſonalis minimè perit pereunte hypotheca, ſed manet obligatus cenſuarius: quia hypotheca præciſè datur in ſecuritatem debiti, non verò conſtituitur id, ex quo penſio ſolvenda ſit: Cenſus iſte ulteriùs poteſt eſſe aut fructuarius, ex quo ſcilicet debetur fructus in ſua ſpecie, frumentum, vinum, oleum &c. aut pecuniarius, ex quo ſcilicet debetur pecunia: v. g. quinque pro centum acceptis. Rursùs poteſt eſſe certus cum certa penſione deſtinata, ut tot modii frumenti, tot aurei &c. vel incertus quando ſolùm pars aliquota deſignatur, v. g. 5. vel 4. pars fructuum.

III. *Cenſus perpetuus*, & *temporalis*.

5 CEnſus *perpetuus* dicitur, quo penſio, ſtante contractu cæteriſque ſalvis, ſemper ſolvenda eſt: ideòque etiam ad hæredes & cenſuarii, & cenſualiſtæ tranſit. Cenſus *temporalis* dicitur, quo penſio ſolvenda eſt ad tempus aliquod aut certum, v. g. ad 10. 20. 100. annos; & dicitur cenſus determinatus aut incertum, utpotè tempus vitæ, vel ementis cenſualiſtæ, aut vendentis cenſuarii, aut alterius perſonæ, parentis, filii &c. alterutrum concernentis; & hic dicitur cenſus *vitalitius*. In hoc proinde cenſu vitalitio pretium (ſi à Principe taxatum non ſit) conſtituendum erit prudentis arbitrio, habita ratione ætatis, complexionis, ac modi vivendi illius perſonæ, ad cujus vitam cenſus conſtitutus, & penſio ſolvenda eſt: minoris enim emi debet cenſus vitalitius, ſi ſuper vitam juvenis, vel robuſti conſtituatur; nec poterit addi pactum, ut eodem pretio redimatur à cenſuario, quo ab initio venditus fuit: v. g. centum aureis. *Ratio patet*: quia quando poſteà redimitur cenſus, jam tranſacti erunt aliquot anni de vita, ideòque pauciores penſiones ſolvendæ remanebunt, quàm ab initio erant: decernatur ergo prudentis judicio, quot anni, & quæ ſpes remanere poſſit, ut obſervat Tamb. *hic l. 9. de contr. tract. 2. de cenſ. c. 3. n. 5.* De juſtitia hujus cenſus, ſeu realis, ſeu perſonalis ſit, patebit §. 2. & 3. & ſpeciale quid notabo §. 4. poſt initium; ubi & de cenſu Germanico.

IV. *Irredimibilis*, & *redimibilis*.

CEnſus *irredimibilis* dicitur, qui conſtituitur cum pacto, ut numquam redimatur, ſeu ex neutra parte revocari poſſit, ſcilicèt, neque redimi à venditore, neque ab emptore eodem revendi poſſit: adeòque eo ipſo eſt cenſus perpetuus ſimpliciter, omnium juſtiſſimus. Cenſus *redimibilis* dicitur, qui reſtituitur cum pacto, ut poſſit redimi, idque vel ex una parte tantùm, aut venditoris, ut ſcilicèt ei liceat reſtituto pretio, cùm libuerit, cenſum redimere, & extinguere: & tunc dicetur redimibilis in gratiam venditoris: aut ex parte emptoris tantùm, ut ſcilicet huic reſignato cenſu liceat pretium repetere: & tunc dicitur redimibilis in gratiam emptoris tantùm. Sed certè in praxi vix juſtificabitur, ut infrà §. 3. notabitur. Aut denique eſt redimibilis ex parte, & in gratiam utriuſque, ut ſcilicet, & emptori liceat reſignato cenſu, pretium repetere, & è contrà venditori, cùm libuerit pretio reſtituto, cenſum tollere, atque ſic penſiones impoſterùm dandas ſibi redimere. In dubio autem ſitne conſtitutus cenſus redimibilis, an verò irredimibilis, ſi nihil certi ex circumſtantiis colligi poſit, rectè cum Covarr. & aliis reſolvit Lugo *diſp. 27. de Juſtit. ſect. 1. n. 7.* præſumendum eſſe irredimibilem; cùm enim conſtet de venditione cenſus, & non conſtet de pacto retrovendendi appoſito, venditio præſumitur abſoluta à tali pacto: quia ut dicitur *L. 2. Cod. de pactis inter emptorem, & venditorem. Pactum retrovendendi non præſumitur in venditione, niſi probetur*: eſt autem emptio cenſus, veriſſima ſpecies emptionis, ut patet: ergo. His ita explicatis de juſtitia prædictorum cenſuum, nunc agendum eſt. 6

§. II. Juſtitia cenſus realis.

ASSERTIO I.

JUſtus, & licitus eſt cenſus realis omnis perpetuus, & temporalis, maximè autem irredimibilis, & redimibilis ex parte venditoris tantum, & probabiliter etiam redimibilis ex utraque parte etiam cum adjuncto pacto aſſecurationis. Explico, & probo particulatim. 7

I. *Juſtus, & licitus eſt cenſus realis abſolutè.*

COmmuniſſima, & certa apud omnes Theologos, Canoniſtas, & Legiſtas: adeò ut oppoſitum (quod docuerunt *Henricus*, *Ricardus*, & alii pauci Antiqui) modò temerarium meritò cenſeant DD. cùm cenſum realem ex profeſſo approbent Summi Pontifices, Martinus V. Calixtus III. Nicolaus V. & S. Pius V. per ſpeciales Bullas, & Conſtitutiones, quas recitant, & latè explicant Nav. *Comment. de uſur. n. 84.* Lugo cit. *diſp. 27. ſect. 4. & ſeqq.* Tamb. *hic lib. 9. de Contract. tr. 2. de cenſ. c. 5.* Ratio eſt; quia hic cenſus eſt verus contractus emptionis, quo emitur jus percipiendi fructus, vel eorum loco penſionem annuam; immo potiùs eſt ipſe uſusfructus partialis talis prædii, vel rei fructiferæ, in qua fundatur cenſus realis, ita ſcilicet, ut totum dominium directum prædii v. g. remaneat penes venditorem; dominium verò utile, ſeu uſusfructus ex parte vendatur, & conſeratur emptori, ut optimè declarat *Lugo* mox cit. ſicut enim poteſt quis totum prædium vendere, & jus ad omnes ejus fructus, aut retento ſibi dominio directo poteſt vendere, adeòque alius juſtè emere ſolùm totum uſumfructum, ſeu jus percipiendi omnes ejus fructus, ut fit in Emphyteuſi: ita ſanè poteſt quis vendere, & alius emere ſolum uſumfructum partialem, ſeu jus percipiendi partem fructuum: in his enim omnibus invenitur merx diſtincta à pecunia, nempè jus percipiendi tantam partem fructuum, quod utique eſt pretio æſtimabile: atqui cenſus realis in rei veritate nihil aliud eſt, quàm uſusfructus partialis, ſeu jus percipiendi certam partem fructuum emptione comparatum ſive in ſpecie, ut in cenſu fructuario, ſive in pecunia æquivalenti, ut in cenſu pecuniario: ergo juſta, & licita eſt emptio ejuſmodi cenſus realis. Quemadmodum etiam legato, vel donatione alicui conſtitui poteſt jus percipiendi fructus ex vinea, ſeu redditus annuos ex agro &c. ſive perpetuum, ſive ad vita, ſive ad certos annos. Cæterùm quamvis ordinariè cenſus realis percipiendus eſſet in fructibus illius rei, in qua fundatur, licitè tamen loco fructuum percipitur certa penſio pecuniaria: nam in conſtituendo ejuſmodi cenſu pecuniario ad- 8

ſunt

ſunt ſaltem implicitè duo contractus, unus venditionis, quo venditur, & emitur jus ad ipſos fructus, ſeu eorum partem aliquotam: alter permutationis, quo venditor ſibi retinet fructus, & eorum loco ſolvit penſionem pecuniariam proportionatam computandam mediocriter inter annos ſteriles, & fertiles: ut benè declarat Molin. *diſp.* 388.

9 Ex dictis facilis eſt ſolutio facienda oppoſitæ Sententiæ; ita enim opponunt Adverſarii. Malitia injuſtitiæ conſiſtit in eo, quòd non ſervetur æqualitas inter datum, & acceptum, ſed plus recipiatur, quàm datum ſit: & ſpecialiter malitia uſuræ conſiſtit in hoc, quòd vendatur pecunia præſens minor pro majori pecunia: atqui hoc ipſum fit in emptione cenſus perpetui, ac temporalis; nam ſumma penſionum temporis progreſſu latè ſuperat pretium, v. g. qui 200. florenis ex prædio tuo. emit annuos florenos 5. vel fructus ejuſdem valoris poſt annos viginti, penſiones excedunt jam pretium: anno quadrageſimo duplicant, & ſic in infinitum in cenſu perpetuo; & magis adhuc apparet in cenſu redimibili; nam ſi mille aureis vendidiſti cenſum 50. aureorum, in duobus annis jam ſolvis centum, & vigeſimo anno jam ſolvis omnes mille: & tamen ſi cenſum redimere velis ſemper adhuc debebis dare mille: ergo plus debes dare, quàm accepiſti: ergo non ſervatur æqualitas, ſed pecunia præſenti minori emitur major pecunia futura, quod eſt uſura. Sed facilè

10 Reſp. DD. communiter apud Laym. hìc *l.* 3. *tr.* 4. *c.* 18. *n.* 3. negando minorem. Eo enim cenſu non emuntur ipſæ penſiones in futurum ſolvendæ, ſed ejus percipiendi in futurum penſiones, quod jus communi omnium hominum judicio minoris æſtimari ſolet, quàm ſi omnes penſiones præſentes eſſent: & licèt empto illo jure conſequenter etiam emantur penſiones, non tamen emantur præſentes in re, ſed futuræ in potentia, & in ſpe; ſemper autem minus æſtimatur res in ſpe, quàm in re: cùm multa accidere poſſint, ut penſiones illæ non ſolvantur in futurum. Sed ſubtiliùs reſpondet Lugo *cit. ſect.* 2. *n.* 20. in cenſu non emi neque ipſas penſiones futuras, neque jus percipiendi penſiones, ſed ipſum partialem uſumfructum talis prædii, ſuper quod cenſus conſtituitur, licèt poſteà alio contractu implicito conveniat emptor cum venditore, ut hic illi pro ſuo jure, & ſpe quotannis percipiendi tot fructus obliget ſe, annuam penſionem certam etiam pecuniariam ſolvere, qua redimit ſibi uſumfructum partialem prædii: conſtat autem ſemper, uſumfructum ſive totalem, ſive partialem, ſive perpetuum, ſive temporalem, minoris emi, quàm omnes fructus ſucceſſivè percipiendi valeat, cùm multa accidere poſſint, ut illi fructus non naſcantur, vel non ſolvantur: accidit maximè, ut ex natura contractus, & ſecluſo alio pacto, periculum rei, ſuper qua cenſus fundatur, ad emptorem ſpectet: ut ſi abſque cenſuarii culpa res pereat, aut fructus ſufficientes non naſcantur, cenſus omnis corruat, vel parte penſionis debeat eſſe contentus emptor cenſus, juxta communem DD. apud Leſſ. *c.* 22. *dub.* 5. Et ratio eſt: quia pereunte re, perit ejus dominium directum, & utile, adeòque uſufructus: cenſus autem realis, partialis eſt uſusfructus, ut dictum eſt: ergo.

II. *Et maximè irredimibilis, vel redimibilis ex parte venditoris tantùm.*

11 CEnſus enim realis irredimibilis re ipſa eſt vera, & pura emptio uſufructus partialis hìc certè æquè licita, ac emptio uſufructus totalis, ut modò explicatum eſt. Cenſus autem realis redimibilis ex parte venditoris tantùm, ſcilicet cum pacto, ut quandocunque voluerit venditor, ſeu cenſuarius, poſſit illum reſtituto pretio redimere, apertè approbatur, immo illud pactum in omni cenſu licito requiritur à ſummis Pontificibus, Martino V. Calixto III. & S. Pio V. in ſuis Bullis. Ratio eſt: quia licitum eſt res alias vendere cum pacto redemptionis, ut ſcilicet ad arbitrium venditoris teneatur eas emptor revendere: ergo etiam cenſus. Neque adeſt hìc ullum periculum, ſuſpitio, vel præſumptio uſuræ, dummodò ſervetur pretium juſtum: non enim hìc adeſt mutuum, ſed venditio, & emptio, ut dictum eſt; quod vel inde patet, quia in mutuo mutuatarius obligatur reddere ſummam mutuatam ad præfixum terminum, vel quando mutuator juſtè repetit: at cenſuarius, ſeu venditor cenſus redimibilis minimè obligatur reddere pecuniam acceptam, ſed ſolùm ſi velit, & quando voluerit, poteſt illam emptori reddere, & ſic cenſum extinguere: in quo certè emptor cenſus tantùm abeſt ab uſura, ut potiùs gravetur, venditore ad arbitrium ſuum volente cenſum extinguere. Quin etiam ex ſe, & ſecluſa lege prohibente, licitum eſt emere cenſum redimibilem ad certum tempus tantùm; idque duobus modis. 1. Sic, ut poſſit redimi intra 10. annos v. g. tantùm, iis autem elapſis, cenſus non redemptus fiat irredimibilis. 2. Sic, ut poſſit redimi poſt 10. annos v. g. & non anteà. Ita Molin. *diſt.* 391. Valent. *tom.* 3. *diſp.* 5. *quæſt.* 22. *punct.* 4. Tamb. *cit. cap.* 4. §. 1. Ratio utriuſque eſt: quia poteſt emi cenſus, aut ſimpliciter irredimibilis, aut redimibilis ex parte venditoris, ut omnes fatentur: atqui quòd licitè fit per duos contractus, poteſt quoque licitè fieri ſimul in uno contractu: ergo etiam licitè poteſt emi cenſus partim redimibilis, partim verò irredimibilis, pro diverſo tempore; prout fit in iſtis duobus modis. Dixi tamen: *ex ſe, & ſecluſa lege prohibente*: nam certè uterque modus, cùm habeat ſpeciem quandam uſuræ, vel periculum illam palliandi, prohibitus eſt à S. Pio V. in ſua Bulla: Ubi inter conditiones ad cenſum licitum requiſitas requirit Pontifex, ut cenſus ſemper poſſit redimi à venditore. Ita Bonac. Rebellus, aliosque citans Lugo *cit. num.* 4. Etſi probabilem fateantur eſſe Sententiam Navarr. Leſſii, Molinæ volentium, primum modum non eſſe prohibitum. Sed quidquid ſit de hoc; certum eſt, illam Bullam in noſtra Germania non eſſe uſu receptam: ut §. ſequenti rursùs neceſſariò dicam.

III. *Et probabiliter etiam redimibilis ex parte utriuſque.*

LIcitus nimirum eſt etiam cenſus realis ex utraque parte redimibilis, ut ſcilicet poſſit redimi, & quando voluerit venditor, & quando voluerit emptor. Ita Medina 12
Conradus, Gabriel, alii, quos citant, & ſequuntur Valent. cit. *diſp.* 5. *quæſt.* 21. *punct.* 6. Leſſ. *lib.* 2. *cap* 22. *dub.* 10. Laym. *cap.* 18. *num.* 5. Aliique plurimi apud Dianam *par.* 10. *tract.* 12. *reſol.* 3. Ratio eſt eadem, quæ ſuprà: quia aliæ emptiones licitè ſiunt cum pacto redimendi, & retrovendendi ad arbitrium utriuſque ſecundùm communem DD. etiam Adverſariorum, ut ſuprà ſuo loco dictum: atqui etiam in cenſu ſervatur natura emptionis, & venditionis, ut ſupponitur; neque contractus tranſit in mutuum, ut mox patebit: ergo licitè apponitur ei pactum redimendi, ac retrovendendi ad arbitrium utriuſque. Et, cùm ſecundùm omnes, ipſoſque Pontifices licitè apponatur pactum redimendi ex parte venditoris, ne nimis gravetur perpetua penſione, cur non ſimiliter licitè apponatur pactum retrovendendi ex parte emptoris, cùm eo modo potiùs is gravari poſſit ob abbreviationem penſionum? *Confirmatur* ex hoc caſu ſequenti; quin etiam ex natura rei licitus eſſe poteſt cenſus realis redimibilis ex parte emptoris tantùm. Ex. gr. qui emit cenſum redimibilem ſolùm ex parte venditoris, utpotè centum aureis cenſum 5. aureorum annuorum, non videtur illicitè agere, ſi poſt prædictum cenſum conſtitutum deinde novum paciſcatur cum eodem venditore, ut is non 5. ſed 4. non tantum annuatim ſolvat, eo tamen pacto, ut ipſe venditor non poſſit redimere dictum cenſum, niſi quando voluerit ipſe emptor; tum enim iſtud onus ſufficienter compenſetur diminutione penſionis annuæ, non apparet hìc aliqua injuſtitia ex natura rei: atqui rursùs, quòd licitè fit per duos contractus, poteſt fieri ſimul in uno, nam plures contractus licitos ſimul exercere illicitum non eſſe, docent omnes ex Jure, *C. de commodat.* & *L.* 1. *ff. de depoſ.* ergo etiam primo contractu poteſt ſimul fieri pactum, ut cenſus redimi poſſit ad arbitrium & venditoris, & emptoris, ideòque fiat cenſus utrinque redimibilis. Ex quo jam vides, quando cenſui apponitur ejuſmodi pactum gravans venditorem, debet cenſum emi majori pretio, ſeu minori penſione conſtituta, prout prudens vir judicaverit.

Contrarium tamen docent, & cenſum etiam ex parte emptoris redimibilem, ut uſurarium reprobant graves DD. *Sotus*, *Covarruvias*, *Binsfeldius*, *Caniſius*, *Rebellus*, aliique cum Mol. *t.* 2. *diſp.* 377. Quòd nimirùm emptor ejuſmodi cenſus, v. g. pro 100. 5. annuos, nihil aliud agat, quàm quòd det mutuo 100. florenos reſtituendos ad arbitrium ſuum eo pacto, ut interim lucretur quotannis 5. quod ſine dubio eſt uſurarium. Sed Reſp. negando aſſumptum: quia emptor cenſus non recipit 5. annuos ratione 100. florenorum datorum directè (quod utique uſurarium eſſet) ſed recipit ratione per illos 100. florenos empti ſibi uſusfructus partialis, debiti ex fundo venditoris, quos hìc tali penſione redimit pecuniaria, ut ſuprà explicatum eſt. Et ſanè hoc neceſſarium eſt admittere in emptione quacumque rei fructiferæ: nam ſicut juſtè emis prætium, v. g. mille aureis, quamvis ex ejus fructibus per conſequentes annos totum tibi pretium compenſaveris, immo exceſſeris, duplicaveris, & adhuc tibi remanet totum prædium; idque adhuc potes juſtè vendere quanti emiſti, ſcilicet mille aureis: ita etiam licitè, & juſtè emis cenſum realem, quamvis penſiones ſolvendæ ſint ſupra ſummam capitalem, eademque ſumma adhuc ſemper revendi, & redimi poſſit. Alioquin certè nulla res fructifera, vel uſusfructus ſufficienti pretio juſtè vendi, & emi poterit: cùm ſemper fructus conſecutori tandem exceſſus ſint pretium, & tamen res adhuc ſimili pretio vendi, & emi poſſit: quod valdè notandum ad juſtitiam hujus contractus penetrandam. Verùm licet hoc quoad rem ipſam, & ſpeculativè verum ſit, & juſtum; in praxi tamen facillimè ſubeſſe poteſt; & de facto ſæpe ſubeſt uſuraria intentio, ut volunt Adverſarii: adeòque hunc modum emendi cenſum ex utraque parte redimibilem tanquam periculoſum, non facilè ſuadendum, etſi poſt factùm tolerandum, & explicandum, rectè monent omnes DD. cit. quin etiam ob eam cauſam in Conſtitutionibus 13

Digitized by Google

nibus Martini, & S. Pii V. & Caliſti III. & in Carolina edita Auguſtæ Anno 1548. uſurarius contractus judicatur, ſi cenſus redimendi facultas emptori permittatur. Verùm hoc intelligi debet non quoad rem ipſam ſimpliciter, quæ in foro conſcientiæ licita eſſe poteſt: ut oſtenſum eſt; ſed ſecundùm præſumptionem fori externi, quæ præſumptio in foro conſcientiæ cedit veritati: ut rectè reſpondent DD. hujus probabilis Sententiæ.

IV. Etiam adjuncto pacto aſſecurationis.

14 PRobabiliter etiam defenditur cenſus realis utrinque redimibilis etiam adjuncto pacto aſſecurationis capitalis, & penſionis: ita nimirùm, ut ſi res in toto, vel in parte pereat, aut fructus non proveniat, cenſuarius nihilominus obligatus ſit penſiones ſolvere, vel reſtituto pretio redimere. Ita ſuprà cit. *Medina*, *Valentia*, *Leſſius*, *Laym.* Tamb. *cap.* 4. §. 3. & communior RR. Ratio eſt: quia de æquivalentibus judicium eſſe debet *L. ult. ff. mandati*. Atqui aliis contractibus, commodato, depoſito, mutuo &c. quorum natura alioquin poſtulat, ut periculum rei pertineat ad commodantem, deponentem, mutuatarium, licitè adjici poteſt pactum aſſecurationis contrarium: ut nimirùm periculum rei commodatæ pertineat ad commodatarium, ut habetur *c. un. de Commodat.* periculum rei depoſitæ ad depoſitarium *L. 1. ff. depoſiti* periculum rei mutuatæ ad mutuatorem, ut ſuprà ſuo loco dictum: ergo etiam contractui cenſuali ex utraque parte redimibili, etſi is ex natura ſua poſtulet, ut periculum rei, in qua fundatur cenſus, ad emptorem ſpectet, ut dictum eſt, rectè tamen apponi poteſt pactum contrarium aſſecurationis, ita ut ſi res in toto, vel in parte pereat, aut fructus non proveniant, non damno emptoris, ſed venditoris accidat, iſque nihilominus obligatus ſit cenſum ſolvere, vel reſtituto pretio redimere, aut ſuper alia re fructifera compenſare, dummodo iſta obligatio ſatis gravis creditori compenſetur, aut augendo pretium, v. g. dando plus, quàm 100. pro 5. aureis, aut minuendo penſionem, accipiendo minus, quàm 5. pro 100. ut in ſimili ſuprà notatum. Auctoritas, & ratio in contrarium eſt eadem, quæ ſuprà ſoluta eſt *num.* 13.

15 Ex dictis reſolvi poterit, quid ſentiendum de aliis quibuſdam pactis cenſui, præſertim reali, adjungi ſolitis. Nam I. Cenſui reali licitè adjungitur pactum commiſſorium: ut ſcilicet, ſi cenſuarius penſionem non ſolvat intra certos annos v. g. ſex, res cenſui ſubjecta cadat in commiſſum, & fiat emptoris cenſus; dummodò tres conditiones adſint. I. eſt, quòd venditor, ſeu cenſuarius culpa ſua penſionem non ſolverit, cùm tamen potuerit: nam alioquin ceſſante culpa ceſſare debet & pœna, præſertim tam gravis. 2. Conditio, ut pœna proportionetur culpæ: non enim poteſt pro exigua penſione non ſoluta, cadere in commiſſum prædium magni valoris (qua ratione multi apud Bonac. ſuprà, hoc pactum injuſtum cenſent, & meritò) ſed judicio prudentis æqualitas decernatur. 3. Conditio, ut pro onere talis pacti, quo gravatur venditor, augeatur pretium, aut diminuatur juxta modò iterato dicta in ſimili. His conditionibus poſitis, nulla ex ullo capite apparet injuſtitia, ſecluſa ſemper lege prohibente: & approbat Tolet. *lib.* 5. *c.* 48. & ex eo Tamb. *cap* 4. *ſſ.* 4. *n.* 1. II. Eadem ratione cenſui reali (immo & perſonali, ſi licitus ſit) juſtè apponitur pactum reſciſſorium: ut ſcilicet, ſi intra duos, vel tres annos cenſuarius penſionem non ſolvat, teneatur emptori, reſciſſo contractu, reſtituere totum pretium; neque ob hoc pactum oportet augeri pretium, ut ex *Medina* obſervat *Tamb. ib. ſſ.* 5. Ratio eſt: quia de jure naturæ eſt, ut reddas mihi meum pretium, ſi tu non vis ſervare contractum, & ſolvere id, quod ego pretio illo emi. III. Cenſui etiam redimibili cuivis reali, & perſonali juſtè apponitur pactum, ut is non poſſit redimi à cenſuario per partes, ſed tantùm totus, totum ſcilicet pretium ſimul reſtituendo, v. gr. meos mille, quibus ego à te emeram cenſum annuorum 50. Communis Doctrina cum Tolet. *lib.* 5. *cap.* 45. Leſſio *lib.* 2. *c.* 22. *n.* 73. Tamb. *cit. c.* 4. *ſſ.* 6. Ratio eſt: quia etiam ex ſe, & ſecluſo tali ſpeciali pacto id poſtulat ipſa natura retrovenditionis, ut nimirùm redimens pretium totum, & non per partes ſucceſſivè reſtituat emptori: alioquin enim cederet in ejus damnum, qui partiali tantùm pecunia non poterit id præſtare, quod poſſet tota pecunia ſimul reddita: interim tamen certum eſt, poſſe cenſui etiam apponi pactum oppoſitum, ut ſcilicet poſſit redimi per partes ſucceſſivè: hoc enim pactum, cùm cedat in favorem venditoris, & gravamen emptoris, ab omni ſpecie uſuræ alienum expreſsè approbant dicti Pontifices Martinus, & Calixtus, per quod tamen non reprobant etiam prius pactum contrarium. IV. Pactum autem appoſitum cenſui redimibili reali, vel perſonali, ut redimatur in eadem præciſè moneta, aut è contrà in diverſa, & meliori moneta, per ſe, & abſolutè eſse illicitum latè docet Leſſius *lib.* 2. *c.* 22. *dub.* 8. Eſt enim utrumvis magnum gravamen venditori, cui ſatis eſse debet, quæcumque bona, & æquivalenti moneta cenſum redemptum ſolvere. Juſtum autem evadet ejuſmodi pactum, ſi ita exigat lucrum ceſsans emptoris: ſi iſtud onus venditori aliunde compenſetur augmento pretii, aut diminutione penſionis: Item ſi ſit æquale periculum, quòd creſcat, vel decreſcat valor talis monetæ: tunc enim accedit novus contractus ſortis, ideoque etiam poſt Bullam S. Pii V. receptam licitum eſse non eſt dubium. Vide Lugo cit. *diſp.* 37. *ſect.* 2.

§. III. Juſtitia Cenſus perſonalis.

ASSERTIO II.

PRobabiliſſimè quoque licitus eſt cenſus perſonalis ſuper perſonæ induſtria collocatus, maximè irredimibilis, ac redimibilis ex parte venditoris tantùm: etiam redimibilis ex utraque parte; etiam adjuncto pacto aſſecurationis, ſpectando præciſè rei naturam: licèt ubique ſubſit periculum uſurariæ intentionis: ideoque meritò prohibitus per Bullas Pontificum. Explico, & probo eodem ordine, 16

I. *Licitus eſt cenſus perſonalis abſolutè.*

ITa Abbas, Gerſon, Sotus, Medina, Conradus, Binsfeldius, Covarruvias, Bannes, Aragonius, aliique complures, quos citant, & ſequuntur Valent. *cit. punct.* 6. Leſs. *cit. c.* 22. *dub.* 4. Lay. *cit. c.* 18. *n.* 7. Tamb. *cit. lib.* 9. *de contr. tr.* 2. *c.* 2. §. 1. Ratio fundamentalis à Leſſio aſſignata eſt: quia ſicut Dominus prædii in cenſu reali poteſt vendere alteri juſtè ementi jus partiale percipiendi fructus ſui prædii, & poſteà tenetur per ſe, vel ſucceſſores ſuos bona fide prædium colere, ut fructiferum maneat ſufficienter ad penſiones ſolvendas: ita ſanè eadem ratione quilibet homo induſtrius negotiatione, opificio, poteſt vendere jus ſaltem partiale percipiendi fructus, & lucra ſuæ perſonæ, & induſtriæ, obligando ſe, & ſuos ſucceſſores ad eam diligentiam, & induſtriam perſonalem adhibendam, qua ſufficienter lucrentur ad eam penſionem domino ſolvendam: ſiquidem non minùs, quàm dominus fundi habet jus percipiendi fructus ſui fundi, etiam homo quivis induſtrius habet jus percipiendi fructus, & lucra induſtriæ ſuæ, & utrumque jus eſt pretio æſtimabile, conſequenter utrumque juſtè vendi, & ab alio debito pretio juſtè emi poterit: atque adeò, ſicut cenſus realis eſt jus percipiendi partem fructuum, ſeu redituum annuorum ex fundo alterius emptione comparatum, ita cenſus perſonalis erit jus percipiendi partem annuorum lucrorum, & quaſi fructuum induſtria alterius emptione comparatum: ergo ſicut omnes cenſemus cenſum realem eſſe licitum, quia per illum emitur jus ad percipiendos fructus ex alterius re fructifera, prædio, agro, vinea, piſcina &c. ita etiam cenſere debemus cenſum perſonalem eſſe licitum, quia per eum emitur jus ad percipiendos fructus induſtria alterius, quod ſcilicet homo ſua arte, vel opera producere poteſt. Confirmatur efficaciter. Nemo negat, quòd ſuper perſonæ induſtria conſtitui poſſit obligatio ſolvendi partem aliquam lucrorum annuorum; ita enim conſtituuntur decimæ perſonales in Jure Canonico *c. Apoſt. & c. paſtoralis tit. de decimis*. Item tributa, quæ Magiſtratui penduntur proportione lucrorum annuorum: res nota, & patet etiam *lib.* 2. *Eſdræ c.* 10. Atqui nihil obſtat, quin talis obligatio emi, ac vendi poſſit, perinde ac alia jura, debita, ſervitutes &c. Et ſanè mirum eſt, ſi hoc anno obligaris ſolvere partem lucrorum annuorum Magiſtratui, non poſſes altero anno ſimilem obligationem alteri pro pretio vendere: hoc ipſum vides fieri in cenſu perſonali: ergo &c. 17

Confirmatur, & declaratur ampliùs diſſolvendo fundamentum oppoſitæ ſententiæ: contrariam enim ſententiam omnino communiorem tenent *Innocentius*, *Hoſtienſis*, & alii Canoniſtæ, *Nav. S. Antoninus*, *Lopez*, *Angelus*, *Sarmento*, aliique plurimi, quos citant, & ſequuntur Molin. *to.* 2. *diſp.* 27. *ſect.* 2. *ſſ.* 1. *n.* 25. docentes, eum contractum omnino eſſe uſurarium, & injuſtum: fundamentum eſt: quòd in hoc cenſu perſonali nihil aliud vendatur, & ematur, niſi ipſæ penſiones ſolvendæ, quæ quia ſucceſſu temporis pretium excedunt, quòd inſuper in cenſu redimibili reſtituendum eſt, omnino contractum uſurarium efficiunt; interveniente ſcilicet mutuo virtuali, vel implicito: nihil enim aliud agitur, quàm quòd v. gr. 100. floreni mutuo dentur, ſolvendi per partim annuatim uſque ad exceſſum: inſuper in cenſu redimibili, ſalvo, & reſtituendo capitali, neque aliud aſſignari poteſt, & quod hic vendatur, & ematur: ergo &c. Sed commodè reſpondetur ut ſuprà, negando aſſumptum: non enim hic venduntur, & emuntur ipſæ penſiones futuræ, ut benè convincunt Adverſarii, neque ipſæ operæ hominis induſtrii, ut latè, & optimè probat ipſe *Lugo ibid.* Sed venditur, & emitur jus percipiendi illas penſiones, vel potiùs actuale illud jus partiale, quod habet homo induſtrius ad percipienda lucra, ſeu fructus induſtriæ ſuæ in futurum, alio ſcilicet admixto contractu implicito commutandi lucra 18

Digitized by Google

tentem, indeque habentem annuos redditus, ſeu lucra, ex quibus nimirùm annuæ penſiones ſolvendæ ſunt: atque adeò omnis cenſus utrinque redimibilis maximè cum pacto aſſecurationis ſimpliciter uſurarius eſt, ſi conſtituatur, vel continuetur cum perſona non habente annuos redditus, ſive ex fundo, ſive ex propria induſtria per negotiationem, opificium, laborem. Certiſſimum apud omnes. Ratio eſt clara: quia tunc reipſa nihil aliud fit, quàm quòd alicui mutuo dentur 100. v. g. cum pacto, ut propter ſortem ſalvam aliquando reſtituendam, annum auctarium ſolvat, nullo alio habito fundamento auctarii illius præter ipſam pecuniam mutuo datam, quantumvis ſub ſpecie, & nomine emptionis cenſus occultetur, & pallietur: adeoque eſt veriſſima, & merè uſura palliata, ſub pari nomine. Vide hujus exempla ſuprà ſuo loco data, v. gr. de emente vaccam à non habente, eique locante: ergo tandem ſemel conceſſo, contractum cenſualem ſine ullo rerum, vel perſonarum diſcrimine licere, uno quaſi ictu ſucciſa erit omnis uſura divino, & humano jure tam ſeverè prohibita.

25 II. Excipe tamen ſpeciale quid ſuprà §. 1. promiſſum de cenſu vitalitio. Cenſus enim vitalitius, ſive realis ſit, ut do tibi 100. aureos, ut mihi de fructibus tui prædii, donec vixeris, vel donec ego, vel meus filius vixerit, des mihi quotannis ex lucris tuis quibuſvis quinque; uterque is cenſus eſt juſtus, & licitus; etſi perſona illa intereà nequaquam eſſet fructifera ex re, vel induſtria ſua: ut poſt alios rectè obſervavit Tamb. *hic tr. 2. §. 2. n. 3.* Ratio ſpecialis hujus eſt: quia juſtitia hujus contractus non innititur principaliter in eo, quòd ematur jus percipiendi fructus, vel lucra, ſed potiùs in contractu ſortis, in quo æqualiter contrahentes exponunt ſe periculo lucri, & damni, cùm mors nimis incerta ſit: ſi enim ita contrahant ſecum: do tibi 100. nunquam auferenda, ut quamdiù vivis, vel ego vivo, des mihi annua quinque, immo octo, decem. nonne poteſt contingere, ut æqualiter vel ego, vel tu, prout longiùs, vel breviùs vixeris, lucrum, vel jacturam faciamus. Unde ejuſmodi cenſum vitalitium etiam poſt Bullam S. Pii V. receptam, poſſe licitè celebrari contra Molinam docent Lopez, Rodriquez, eoſque citans Tambur. *ibid. n. 4.* nam Pius Papa non videtur prohibuiſſe ludum ſortis, ſed contractum illum perſonalem, qui fundatur in fructibus, vel operibus ſolius perſonæ.

26 III. Atque juxta hactenùs probabiliter dicta per emptionem cenſus perſonalis utrinque redimibilis cum aſſecuratione capitalis, & lucri, ſecluſo omni intereſſe lucri ceſſantis, vel damni emergentis, per ſe ſalvari poſſe videtur uſitatiſſimus ille in Germania, immo modò in toto ferè orbe, contractus accipiendi 5. pro 100. ſalvo capitali (ut ſuprà *cap. 4. ſect. 3. de uſura in fine* notatum habes) ut nimirùm cenſus iſte Germanicus in eo differat à mutuo uſurario, quòd contractus mutui cum quacunque perſona rectè inſtituatur, ſine ullo ordine ad aliquod certum requiſitum fundamentum in re, vel ipſa perſona; adeoque quodque ſecluſo alio juſto titulo ultra ſortem exigitur, & recipitur, exigitur, & recipitur præcisè ratione iſtius pecuniæ mutuatæ, ſicque pecunia minori emitur ipſa pecunia major, vel auctior, quod propriiſſimè uſura eſt; at verò contractus noſter cenſualis neceſſariò requirit certum fundamentum in re, vel perſonam ſcilicet fructus rei, vel induſtriam perſonæ, ratione cujus ipſemet homo habet jus percipiendi fructus ſuæ rei, vel lucra induſtriæ ſuæ, quod ipſum jus partialiter ſaltem emit cenſualiſta: ideoque penſiones annuæ non dantur ratione pecuniæ datæ in ſe, ſed ratione juris percipiendi fructus, vel lucra, ab altero illa pecunia empti, quod jus eadem pecunia reddita, & recepta redimi, & retrovendi poteſt, ſicut in aliis emptionibus: illo autem fundamento penitus ruente, ut ſi venditor, vel cenſuarius nullos ampliùs annuos redditus habeat, neceſſariò etiam ruit contractus cenſualis, ſeu jus percipiendi penſionem, quamvis ob adjectum aſſecurationis pactum ſors adhuc repeti queat. Hæc ſpeculatio vera eſt. Sed quàm vereor! ne ſit ſpeculatio mera! praxis autem rariſſima defacto: cùm experientia doceat ex mille vix unum habere talem intentionem: ubi enim notitia tali modo emendi cenſus? Fatemur ergo ſemper contractum eſſe periculoſum, & proximam uſuræ ſpeciem præſeferre; nihilominus tamen concedi nobis volumus revera ita poſſe fieri. Quare per omnem modum huc refert, quod ſuprà *de uſura ſect. 3. §. 4. à n.* 105. probabiliter docuimus, eum ſcilicet, qui fecit contractum mutui, v. g. explicitè tantùm injuſtum, ac uſurarium, implicitè tamen juſtum ob bonam fidem, & potentiam facilè contrahendi alio modo juſto, non eſſe condemnandum peccati, neque ad reſtitutionem lucri jam percepti obligandum. Jam breviter eſto

IV. *Applicatio cenſus Germanici ſaltem implicitè juſti, & liciti.*

27 QUiſquis habito delectu perſonæ habentis bona fructifera, vel induſtria fructifera ſciens in confuſo, eſſe aliquos modos, & titulos juſtos per contractum ejuſmodi lucrum capiendi, nimirùm quinque pro centum ſalvo capitali, hoc ipſo, quòd viros doctos, & probos ita contrahere videat, etſi ignorans, vel non determinans hic, & nunc ſingularem titulum aliquem (utpotè lucri ceſſantis, damni emergentis, emptionem cenſus, contractum ſocietatis &c.) ſolùm bonorum virorum exemplum ſecutus, generari quandam intentionem, conſentiente altera parte, vult lucrari illa quinque annua alio aliquo titulo, quoquo tandem juſto, quo fieri poteſt, & ab aliis fit, dum ſic conſideratis circumſtantiis revera aliquo ex dictis modis noſter cenſus perſonalis modò explicatus ſubſit, vel ſubeſſe poſſit, putandus eſt talis, eo ipſo modo juſto voluiſſe contrahere, ſaltem implicitè ex vi generalis illius intentionis contrahendi aliquo modo licito, & contrahendo non peccandi; ideoque tolerandus eſt; nam intentio implicita idem operatur quod expreſſa. *Arg. Legis, cùm tributum ff. ſi certum petatur.* Ita Valent. *cit. diſp. 5. q. 25. p. 2.* teſtans, ita judicatum eſſe Romæ à graviſſimis Theologis in diſputatione hac ſuper re inſtituta. Leſſ. *c. 20. nu. 106. & c. 2*[illegible]*. num. 62.* Laym. *cit. c. 18. num. 13.* & RR. communiter jam vides, quamvis pauciſſimi habeant, vel ſciant illum modum contrahendi cenſum perſonalem utrique redimibilem cum aſſecuratione capitalis; ſed ſi ſimpliciter velint contrahere, tamen in illa generali intentione contrahendi aliquo modo juſto, etiam involvere illum ipſum modum; cùm ſine dubio intendat illud lucrum aliquo modo juſtè acquirere, ideò & à peccato, & reſtitutionis obligatione abſolvendi ſunt. Et certè ſi ſimplices, ac rudes fide aliorum exempla ſecuti, ita pecunias concedant, ut ultra ſortem pro arbitrio repetendam, illos 5. recipiant, & defacto receperunt, conſentiunt omnes, non eſſe obligandos ad reſtituendum.

At, quid ſi conſideratis omnibus nullus revera juſtus ti- 28
tulus lucrum illud capiendi inveniatur? Reſp. tunc cogendum eſſe ad reſciſſionem contractus, & reſtitutionem uſuræ, ſeu lucrorum quatenus tenetur poſſeſſor bonæ fidei; nimirùm quantum de ejuſmodi lucro poſſidet, vel quantum ditior factus eſt. Scio, aliquos tandem recurrere ad jus Cæſareum, & Leges Civiles tale lucrum concedentes, cùm ſine dubio auctoritas publica dominio alto in bona ſubditorum ob bonum commune poſſit facere ex meo tuum, prout fit in Lege præſcriptionis, & aliis; ſed planè obſiſtit Jus Canonicum, ut ſuprà. Quare ex dictis non ſequitur, nullam unquam fore uſuram, nam præterquam quòd per omiſſionem ejuſmodi generalis intentionis, vel malitiam contrahentium ſæpè contractus uſurarii fiant, quantumcunque bona fide prædicto modo contractus juſtus ſit, tamen poteſt ſubeſſe uſura materialis, nullo ſcilicet ſubſiſtente juſto titulo, quo comperto, & bona fide ceſſante, tranſibit in uſuram formalem.

Quapropter Jacob. Marchant. doctus, pius, & Zeloſius 29
Auctor *Reſol. Paſtor. cap. 7.* rectè reprehendit Paſtores, ac Concionatores, qui nimis vehementer in publico invehuntur in eam penſionem accipiendi 5. pro centum; cùm expreſsè conſtet, inde non ſequi fructum, ſed potiùs tumultum, & conſcientiarum perturbationem, ideò potiùs homines relinquendi ſunt in bona fide, & opinione ſua ſuaſibili, etſi non omninò tuta, cùm meliùs ſit peccare materialiter tantùm, excuſante bona fide, quàm etiam formaliter, inculcata tali notitia. Interim, ait, Confeſſarios ſuper hoc interrogatos teneri aperire, & oſtendere, vel injuſtitiam, vel periculum illius contractus, & modos licitos explicare. Supponimus autem ſemper, quando cenſus ſive realis, ſive perſonalis conſtituitur ſic onerosè venditori, nimirùm, ut ſit ad arbitrium emptoris redimibilis, & inſuper cum pacto aſſecurationis, ut juſtus ſit, debere venditori compenſari illud onus augmento pretii, aut diminutione ſolutionis. Jam quæris cum Nicodemo: quomodò poſſunt iſta fieri? Et ego dico tibi, mi gravate cenſuarie, jam factum eſt ita: nam ecce pro cenſu reali, & perſonali utrinque redimibili cum pacto aſſecurationis, adeoque etiam pro cenſu Germanico in noſtra Germania receptiſſima conſuetudine juſtum lucrum cenſetur unus pro 20. 5. pro 100. 50. pro 1000. Unde ſi cenſus conſtituatur ſine ejuſmodi pactis cenſuarium gravantibus, utpotè irredimibilis, vel redimibilis ex parte venditoris tantùm, juxta Bullas Pontificum juſtè minori pretio emi, vel eodem pretio major penſio conſtitui poterit, utpotè 6. immo 10. pro 100. Idque juſtiſſimè: quis enim induſtrius non duplo tantùm lucretur ex 100. Certè Bullæ Pontificum admittunt in Italia, & Sicilia generaliter 7. pro 100. immo aliquando 10. vel ampliùs pro 100. Vide Tamb. in citatas Bullas *lib. 9. tract. 2. cap. 5.* Hoc ergo tibi ſolatii ſit tali cenſu gravate cenſuarie, quòd ſi venditores emerent à te cenſus à Pontificibus permiſſos, nimirùm ex parte tua tantùm redimibiles, & ſine pacto aſſecurationis, ad minimum deberes dare 7. vel 8. pro 100. modò das tantùm quinque. Unum, aut alterum dubium reſtat.

Digitized by Google

Dubium primum.

De Emptione cenſus jam conſtituti.

30 CElebris eſt quæſtio: an cenſus poſſit emi minori pretio, quàm fuerit ab initio conſtitutus? v. g. tu emiſti cenſum quinque aureorum communi pretio 100. aureis, poſſumne ego à te emere eundem cenſum minori pretio, v. gr. 90. vel 80. tantùm, vel adhuc minoris? Reſp. quòd ſic, ſaltem quando pretium cenſus non eſt taxatum à Principe, vel Magiſtratu. Communis cum Leſſ. *lib.* 2. *c.* 22. *n.* 47. Ratio eſt quia cenſus jam non conſtitutus ita emendus habet ſe per modum mercis, cujus pretium non conſiſtit in indiviſibili, ſed ſæpè quod emptum eſt pretio ſummo, rursùs juſtè venditur, & emitur pretio infimo. Accedit, quòd ſicut in aliis mercibus, ita etiam in cenſibus pretia creſcant, & minuantur juxta copiam, vel paucitatem emptorum, & præſertim merces ultroneæ vileſcant in tertia parte. Unde Diana *p.* 2. *tr.* 8. *reſol.* 36. meritò excuſat eum, qui valdè rogatus emit cenſum 10. aureorum annuorum 80. aureis tantùm; cùm tamen aliàs debuiſſet emere 100. aureis, & ampliùs. Vide dicta *cap. præced.* De Vendit. Dixi *ſaltem, quando pretium cenſus non eſt taxatum.* Nam ſuppoſito decreto Principis taxante pretium cenſus, cùm conſiſtat in indiviſibili, præteriri nequit. Navar. *c.* 23. *n.* 91. Mol. *diſp.* 393. Leſs. *cit. nu.* 45. Contrà tamen adhuc poſſe minoris emi, docent alii non pauci cum Diana cit. & Tamb. *c.* 3. *n.* 11. Ratio eſt: quia decretum, ſeu lex ſtatuens certum pretium cenſibus, intelligitur de cenſu, quando primò conſtituitur, & fundatur, ac emitur, in gratiam primi venditoris, ac fundatoris cenſus: non verò, quando jam anteà conſtitutus poſteà venditur, & emitur: cùm hìc non militet eadem ratio: adduntque DD. iidem id in praxi ubique ferè ſic eſſe receptum.

Dubium Secundum.

De fictè volente redimere cenſum.

31 TItius omninò carens animo redimendi cenſum, immo etiam carens pecunia ad redimendum cenſum, fingit tamen ſe velle redimere cenſum à Petro, cui v. g. debet annuos 5. pro 100. in debitu aliquot millium, ſed eo fine, ut eo metu inductus Petrus remittat, & diminuat de penſione, accipiatque deinceps. 4. vel 3. tantùm pro 100. atque ita conſentiens, ut cenſus maneat, ſed cum diminuta penſione. Quæritur jam, an Titius peccet contra Juſtitiam cum onere reſtitutionis integrarum penſionum? Reſpond. quòd ſic: Ex communi Lugo *diſp.* 22. *n.* 171. Tamb. *cit. tr.* 2. *c.* 6. *§.* 9. Ratio eſt: quia licèt tu habeas jus redimendi cenſum, quandocunque tibi placuerit, attamen cùm nunc eo jure nolis, immo non poſſis defectu pecuniæ, planè doloſè agis, dolo dante cauſam adæquatam contractui diminutionis cenſus: atqui quando dolus contrahentis dat cauſam contractui, contractum eſſe invalidum, aut certè reſcindendum, nimis certum eſt ex dictis ſuo loco: ergo ſic peccas contra Juſtitiam, & obligaris ad reſtitutionem, ſeu reſciſſionem hujus doloſi contractus, denuò ſolvendo integras penſiones.

32 *Dices.* Si juſtè Titius poſſet accuſare, vel punire Petrum de aliquo crimine, idque ei comminetur, etſi ſine animo exequendi, adhuc juſtè poteſt ab eo accipere, & retinere pretium proportionatum, ne accuſet, vel puniat, non obſtante eo metu incuſſo, & fictione Titii: ita enim docent *Sanch. Leſſius, Caſtro-Pal. Diana* apud *Lug. cit. ibid.* qui probabile cenſet, eò quòd Titius in gratiam Petri privet ſe jure, & poteſtate ſua eum accuſandi, vel puniendi: ergo ſaltem DD. idem dicent in noſtro caſu. Reſpondeo. Negando conſequentiam: nam qui finxit ſe velle accuſare, poteſt accuſare, & juſtè quidem, ut ſupponimus: hanc ergo potentiam, & jus ſuum vendit, & verè aliquid remittit: quare hìc contractus non fundatur in dolo, ſed ſubſiſtit in hac potentia, & jure, quod venditur: at verò, qui fingit velle redimere cenſum, cùm tamen redimere verè nec velit, nec poſſit, nihil vendit, nec remittit, pro illa diminutione penſionum: quare totus contractus diminutionis cenſus innititur mero dolo: quòd ſi autem redimere revera & poſſes, & velles, jam non eſſet dolus; vel fictio, nec conſequenter injuſtitia in eo contractu.

SECTIO II.

De Cambiis.

SUMMARIUM.

33 *Cambium quid?*
34 *Aliud reale, aliud ſiccum.*
35 *Aliud manuale, vel minutum: aliud locale, vel per litteras.*
36 *Cambium reale, manuale, & locale per ſe licitum, & juſtum eſt.*
37 *Cambii manualis tituli juſti quatuor.*
38 *Cambii localis titulus triplex.*
39 & 40 *Defenditur praxis nuntiorum.*
41 *An Campſor dans hìc pecuniam Campſario, recepturus eam alibi in loco diſtanti, poſſit quid exigere ultra ſortem?*
42 *Quid de praxi Francofurtenſi?*
43 *Quodnam ſit, & cenſeatur pretium, vel auctarium juſtum in cambio?*
44 *Quibus modis hìc peccari contingat.*
45 Uſque ad num. 50. *Reſolvuntur varia de cambiente pecunia aliena.*

CAmbium dicitur, & definitur: *Permutatio pecuniæ pro pecunia:* differentia ab aliis contractibus per ſe manifeſta eſt: ſpecialiter autem à mutuo differt, quòd cambium ſit vera permutatio unius pecuniæ pro alia pecunia tantùm, neceſſariò interveniente aliqua diverſitate, vel quoad ipſam pecuniam, vel quoad locum; & non perficitur, niſi facta utriuſque traditione pecuniæ; quæ etiam eodem tempore fieri poteſt. At verò mutuum non eſt permutatio, ſed nuda traditio pecuniæ, nec ſolius pecuniæ, ſed cujuſvis alterius rei mobilis functionem recipientis, ut ſtatim fiat alterius, & alio diverſo tempore poſteà tantundem ejuſdem generis, & qualitatis reſtituatur, quomodocunque fiat: nam neceſſariò requiritur diverſitas pecuniæ in ſpecie, vel quoad locum, adeoque differunt cambium, & mutuum quoad materiam, formam, & tempus, ut intuenti patet. Porro ne in terminis hæreas, is, à quo petitur cambium, ut ſcilicet pecuniam permutet, dicitur *campſor* (aliàs etiam Nummularius, Argentarius, Menſarius, Trapezita, Cambiſta.) Is verò, qui cambium petit, & ad cujus petitionem alter pecuniam commutat, dicitur *Campſarius*, quemadmodùm in aliis contractibus, qui donum, legatum, mutuum, commodatum, depoſitum accipit, dicitur donatarius, legatarius, mutuatarius, commodatarius, depoſitarius, &c. Duæ ſunt præcipuæ diviſiones cambii, in reale, & ſiccum, & in manuale, & locale. 33

II. *Cambium reale, & ſiccum.* Cambium, *reale* dicitur cùm re ipſa una pecunia pro alia quoad rem, vel locum commutatur, ut aurea cum argentea, præſens cum abſente; idque ita, ut ſubſit juſtus titulus aliquid inde lucrandi, ut mox aſſignabitur. Et hoc dividitur in manuale, & locale. Cambium *ſiccum* dicitur, quo pecunia pro pecunia datur abſque ulla alteratione rei, loci, vel circumſtantiarum, adeò ut abſit omnis juſtus titulus lucri, vel auctarii inde capiendi; inde enim dicitur ſiccum, quòd careat vero titulo, & quaſi humore fœcundo pariendi, & proferendi juſtum lucrum, eſt enim non re ipſa, ſed apparenter tantùm cambium; re ipſa autem eſt verum, & merum mutuum, indeque ſumptum lucrum vera, & mera uſura. E. g. ſi alicui pecunias numeres Herbipoli, ut poſteà reſtituantur Venetiis cambiali cum incremento ad illum locum; ubi tamen ſcis accipientem non habere pecunias, nec correſpondentem, ſeu factorem, adeoque credis pecuniam eodem loco priori poſteà reſtituendam eſſe. Vides hìc eſt ficta ſpecies cambii, revera mutuum merum cum uſurario auctario. Vide Bullam Pii IV. apud Navarr. *c.* 17. *n.* 210. quem citat Lugo *diſp.* 28. *ſect.* 8. *nu.* 107. ejuſmodi cambia ſicca rigidè damnantem. Secus tamen eſſet, ſi bona fide dediſſes hìc pecunias, exiſtimans alterum alibi habere pecunias: tunc enim alter contractui tenebitur, aliàs illi non dediſſes, ut ex communi notat Molina *diſp.* 404. *num.* 13. Laym. *cap.* 19. *num.* 10. aliique paſſim. 34

III. *Cambium manuale, vel minutum: & locale, vel per litteras.* Cambium *manuale*, vel *minutum* dicitur, quo pecunia unius ſpeciei, vel materia permutatur cum pecunia alterius formæ, vel materiæ, utpotè major cum minori, vetus cum nova, patria cum extera, Bavarica cum Franconica, Germanica ſeu potiùs Svevica cum Gallica, aurea cum argentea; & dicitur hoc cambium *manuale*, quia de manu ad manum eodem loco, & tempore perfici ſolet. *Minutum* verò dicitur, quia plerumque pecuniæ majores cum minutioribus commutantur. Cambium *locale*, ſeu *per litteras* dicitur, quo commutatur pecunia præſens cum pecunia abſente, & diſtante in alio loco: idque duobus modis inſtitui poteſt. 1. Sic, ut campſor pecuniam præſentem priùs accipiat hìc Paſſavii, ut poſteà in loco diſtante, v. g. Romæ per ſe ipſum, vel correſpondentem ſuum recipiat alter; hoc claritatis gratia vocabimus cambium ad locum. 2. Sic; ſi campſor pecuniam præſentem priùs numeret hìc, ut poſteà in loco diſtanti ipſe per ſe, vel per ſuum correſpondentem recipiat: hoc vocabimus cambium in loco: dicitur autem utrumvis etiam cambium per litteras: quia plerumque litteræ dantur, quibus mandatur correſpondenti, ut nullo alio loco pecuniam ſolvat, vel recipiat. Aliud denique dicitur cambium mixtum, cùm & pecunia unius ſpeciei cum altera commuta- 35

tur,

Digitized by Google

tur, & præſens cum abſente, ut ſi numeres hic taleros, ut alibi recipias ducatos in æquivalenti. Denique nemo negat, ejuſmodi commotationes pecuniarum, ſi ſecundùm æqualem valorem fiant, licitiſſimas eſſe, qoia tamen campſor non æqualem, ſed minorem pecuniæ valorem dare, quàm accipere, adeoque lucrum capere ſolet, videndum jam, an, & quibus titulis id juſtè fieri poſſit, vel non poſſit?

36 IV. Certum eſt generaliter, cambium reale, & manuale, & locale cum lucro aliquo campſoris per ſe juſtum eſſe, & ob varias cauſas infra notandas Reipublicæ utile. Omnes cum S. Th. 2. 2. *q.* 77. *art.* 4. Ratio eſt: quia cambio cujuſvis generis ſervitur multiplici neceſſitati, vel utilitati hominum, non ſine aliquo intereſſe campſoris, ut patebit: quare juſto titulo aliquod inde lucrum capiet. Dico autem *per ſe*: quia per accidens ſine dubio multæ poſſunt fieri, & fiunt injuſtitiæ in cambiis: unde illicita, & reſtitutioni obnoxia fiunt: ut §. 4. ſpeciatim annotabo. Quod ſi tamen ſola immoderata lucrandi cupiditate fiant ad avaritiæ peccatum, hîc ſaltem veniale, ſpectabit; ex quo hc't campſor ſæpiùs cambiendo ingens lucrum corraſerit, ſecluſo tamen dolo, & iniquitate omni, nulla reſtituendi obligatio naſcitur: monendi tamen ſunt ejuſmodi cupidi campſores à Confeſſariis, ut hac diteſcendi arte moderatè, & ſine Communitatis damno utantur: partem lucri in eleemoſynas, vel pias cauſas erogent, quod utiliter, cùm res exigit, loco pœnitentiæ injungi poterit. Jam declaro juſtitiam ſingulorum cambiorum breviter ſeorſim.

§. I. *Juſtitia cambii manualis, ſeu mixti.*

37 IN cambio manuali, ſeu miato pecuniæ pro pecunia alterius ſortis, vel ſpeciei, juſtè, & licitè campſor recipit lucrum aliquod rationabile ultra ſortem. Communiſſima Theolog. & Juriſtarum: & conſtat ex Bulla S. Pii V. cambium approbante. *Ratio clara eſt:* quia in iſto cambio ſemper adſunt juſti tituli, unde campſor exigere poſſit ejuſmodi lucrum moderatum (de quo §. 4.) ut fusè habet Lugo *diſp.* 28. *à num.* 8. Accipe compendium. I. Titulus eſt officium cambiendi, ſeu locatio operæ, & obſequii tam campſori oneroſi quippè qui ex officio pro utilitate publica debet congregare, cuſtodire, & paratas habere omnis generis pecunias ad eaſdem commutandas ſecundùm campſariorum voluntatem ratione cujus & ſe, & famulos ſæpè plures alere debet; quàm campſario utilis: magnam enim tibi præſtat operam, qui pecuniam hîc, & nunc tibi inutilem ſuo periculo recipit, ut tibi meliorem, & utilem det: ideoque hujus laboris, & obſequii impenſi juſtam compenſationem omni jure exigit: præſertim, ſi ad tale officium exercendum publica auctoritate conſtitutus ſit. II. Titulus eſt, damnum emergens: nam omnis generis pecunias congregando, ſemper meliores expendendo, & minotiores recipiendo, vix fieri poteſt, quin aliquando prohibita, vel derelicta certa ſorte damnum patiatur campſor. III. Titulus eſt, lucrum ceſſans: ſæpiſſimè enim accidit id, ut una moneta plures, majores, eaſque pretio æſtimabiles utilitates habeat: nam aurea moneta pretioſitate materiæ præſtat argenteæ grandiori monetæ: ut ducati, & taleri habent majorem commoditatem numerandi, transferendi, cambium locale, vel alias negotiationes inſtituendi; antiquiores monetæ pondere, & puritate materiæ novis prævalent; & ſic de cæteris; cambiendo ergo ejuſmodi monetas meliores pro minùs bonis, vel minutioribus ob lucrum notabile ceſſans, juſtè compenſationem exigit campſor. Vide Navar. *cap.* 17. *num.* 288. Mol. *diſp.* 399. Leſſ. *lib.* 2. *cap.* 23. *dub.* 2. IV. Quin etiam ſi nihil campſoris intereſſet, hujuſne, an alterius ſpeciei pecunias habeat, quia ſuas meliores habitas in alium locum non transferet, ſed ibidem communi valore expendere deberet, niſi eas cambiendo permutaret; adhuc in cambio aliquid ſupra ſortem accipere licitè poterit: uti contra Medin. & Cajet. docet communis, & vera ſententia DD. Navar. modò cit. Tolet. *lib.* 6. *cap.* 51. Emau. Sà. *verb. cambium*, Leſſ. *cit. cap.* 23. *dub.* 2. Laym. *cit. c.* 19. *n.* 4. Ratio eſt: quia pecuniæ duplicem uſum, & commoditatem habent: unum principalem, ut inſerviant rerum emptionibus, & ſolutionibus, & in hunc tantùm finem à Magiſtratu taxationem acceperunt, quæ proinde ad eundem finem augeri non poteſt. Alium ſecundarium, ut nimirùm unum monetæ genus cum alio monetæ genere permutetur: inter quæ diverſa monetarum genera, ſi aliqua rationabilis diverſitas commoditatis apparet, nihil obſtat, quominùs à legali taxatione monetæ vilioris recedendo, auctarium inſuper accipiatur pro repoſita moneta meliori, etiam ſecluſo alio intereſſe lucri ceſſantis, vel damni emergentis, dummodò etiam alia fraus abſit, & pretium juſtum, ac moderatum ſervetur. Certè nec reprehendere potui, ab executoribus alicujus legati pii, pro cambiendis ducatis in monetas minutiores pauperibus idoneas conſuetum auctarium, ſeu *raſo*, ut vocant, recipi, & retineri, utique ceſſante omni intereſſe. Aliam quæſtionem notabilem hic propoui ſolitam ſolvam §. 4.

§. II. *Juſtitia cambii localis ad locum.*

IN cambio etiam locali, quo campſor præſentem pecu- 38
niam hic priùs accipit, ut alibi præſtet, juſtè, & licitè recipit lucrum rationabile ultra ſortem, vel de ſorte detrahit; v. g. à campſario Paſſavii recipit 100. ducatos, ut Romæ præſtet 90. tantùm. Communis DD. cum Navarro, *cap.* 17. *num.* 289. Molin. *diſp.* 403. Leſſ. *cit. dub.* 3. Laym. *n.* 6. Lugo *diſp.* 28. *ſect.* 3. Ratio eſt, quæ ſuprà; & ſimiles tituli. I. Titulus eſt idem triplex modo aſſignatus, ſcilicet officium cambiendi, damnum emergens, vel lucrum ceſſans ex commutatione, & abſentia pecuniæ in hoc loco, ubi aliàs alter lucrari poſſet. II. Specialis titulus eſt, acceſſorius contractus locaræ operæ ad formaliter, vel virtualiter transferendum pecuniam ad locum, quem campſarius vult. III. Titulus ſpecialis eſt, accedens pactum aſſecurationis, quo campſor pecuniæ transferendæ ſecuritatem permittit, & periculum in ſe ſuſcipit. uno verbo, præſtat ut campſarius in alio loco ſecurè recipiat: atqui utrumque hoc maximè pretio æſtimabile eſt, ſi enim ipſemet Paſſavio Romam tuos 100. taleros transferre deberes, utique laborem, expenſas, & periculum ſubire deberes, quo omni onere te liberat campſor, atque totum in ſe recipit: ergo juſtam compenſationem exigere jure poteſt, & lucrum, & quidem eò majus, quo longiùs diſtat locus, ad quem cambium inſtituitur, & quo periculoſior via. Nec obſtat: quòd campſor ſæpè nullum inde onus, quin etiam fortaſſis commodum ferat: utpotè qui 100. taleros à te Paſſavii acceptos realiter Romam nunquam tranſmittit, ſed eorum loco litteras ad ſuum factorem, & iiſdem taleris ibidem rursùs inſtituto cambio, vel alia negotiatione denuò lucratur: hoc enim totum ad illius induſtriam pertinet; quemadmodùm, ſi nuntius mercede conductus ſit, ut mille aureos Romam transferat, iſte poſtmodùm aliquem reperiat, qui ejus loco Romæ mille aureos certiſſimè ſoluturus ſit: ob hanc virtualem tranſlationem non minùs mercedem locationis recipere poteſt nuntius ille, quàm ſi revera tranſtuliſſet, teſte Leſs. *cit. cap.* 23. *dub.* 3. Item ſi nuntium conduxiſti, ut equum Auguſtam ducat, licèt ei aliàs commodiſſimum, vel neceſſarium ſit Auguſtam proficiſci negotiorum cauſa, ob quæ aliàs, etiam conducto equo, profecturus fuiſſet, nihilominus tamen, pro opera locata tibi, pretium juſtè recipere poteſt: eſto quòd ſi id cognitum habuiſſes, non iſto, ſed alio modo cum illo pactus fuiſſes, ſpectato Juſtitiæ tenore, id enim totum utroque caſu ad induſtriam, vel fortunam nuntii ſpectat. Molin. *diſp.* 405. Leſs. cit. *dub.* 3, *&* 4.

Item probabiliter ab injuſtitia defenditur praxis illa nun- 39
tiorum, qui ab uno mercede conducti ad litteras deferendas in certum locum, poſteà re diſſimulata ab alio iterùm ad eundem locum ſe conduci ſinunt, rursùs mercede integra facta, & ſic duplicata. *Ratio eſt*: quia obligatio illa, & obſequium ſubſequens ſecundo conductori præſtandum abſolutè tanta mercede dignum eſt: neque illi ullum damnum infert nuntius, quippè qui proprium bajulum aliàs conſtituere, eique ſimilem mercedem dare debuiſſet, & voluiſſet: per accidens autem eſt, & ad induſtriam, vel fortunam nuntii ſpectat, quòd alioquin ab alio conductus in ſuum, & alterius commodum tale iter conficere debeat. Simile eſt: ſi auriga juſta mercede accepta aliquem hinc Auguſtam vexit, ita ut gratis reddere deberet, poſteà huc reverſurus, alio Auguſtæ aſſumpto, tantundem mercedis accipit, ac ſi nullam redeundi neceſſitatem haberet: id enim ad ejus induſtriam, & fortunam ſpectare videtur. Excuſandi, inquam, ſunt tales à peccato ſaltem gravi ob dictam rationem: attamen, quoad fieri poteſt, arcendi ab hujuſmodi immodicis lucris, quæ facilè ad alias veras injuſtitias viam ſternunt, ut ſuadet Laym. *cap.* 19. *num.* 7. Minor autem ratio injuſtitiæ eſt, in noſtro campſore in caſu poſito.

At meritò hic quæret curioſulus: quid ſi cambium ſi- 40
mul, & ſimul tam campſario, quàm campſori æquè proſit, cujus erit lucrum? v. g. Ego mille florenos volo habere Viennæ, do ego tibi cambiendos illuc: at tu directè ex tuis pecuniis Viennæ habitis mille aureos haberes libenter hic Paſſavii: & ſic inito cambio uterque obtinet, quod ipſi eſt utile, adeòque unus alteri æquè famulatur; Quæritur: cujuſnam erit lucrum ex tali cambio? Reſp. Illius erit, qui prævenitur: ſi enim ego ad te veniam, ut cambias illos meos mille florenos, tuum erit lucrum: contrà, ſi tu prior ad me venias, cambiumque petas, lucrum erit meum. Ita *Cajet. Sylveſter*, *Bonac.* alii cum Molin. *diſp.* 405. Tamb. *lib.* 9. *cap.* 4. *§.* 3. Ratio eſt: quia qui prævenitur, revera præſtat alteri obſequium ex ſe pretio æſtimabile; & per accidens eſt, atque ad ejus fortunam ſpectat, quòd id aliunde vertatur in ſuum commodum, juxta exempla modò allata.

§. III. *Juſtitia cambii localis in loco.*

41 IN cambio etiam locali, quo campſor priùs dat pecuniam campſario in loco præſenti, ut poſteà recipiat in loco diſtanti, v. g. Viennæ, Romæ &c. juſtè accipitur auctarium, ſeu lucrum rationabile ultra ſortem. Communiſſima DD. Nav. *c.17. n.289.* Cajetanus, Sotus, Conradus, Medina, Toletus, Valentia, aliique, quos citant, & ſequuntur Mol. *diſp. 404.* Leſſ. *c.23. dub.4.* Laym. ibid. *n.7.* Lugo *ibid. ſect.4. n.51.* Ratio, & tituli ſunt ſimiles, ſicut in cambio præcedenti: nam præter officium cambiandi, intereſſe lucri ceſſantis, vel damni emergentis ex abſentia ſuæ pecuniæ, in primis hic intervenit translatio, & aſſecuratio virtualis, dum campſarius hoc loco indigens pecuniis, quas habet in alio loco remoto, v. g. Viennæ, Romæ &c. & cum labore, expenſis, & periculis huc transferre deberet: campſor autem ipſum hoc toto onere liberet, numerans ipſi pecunias in hoc loco in ejus gratiam, aliàs recepturus poſteà alibi per ſe, vel ſuum correſpondentem, adeoque idem agit virtualiter, & æquivalenter, ac ſi eaſdem pecunias Romæ exiſtentes cum labore, expenſis, & periculo proprio huc transferret: in cujus obſequii maximè pretio æſtimabilis compenſationem omni jure condignam mercedem ad lucrum exigere poteſt; cùm nullum ſit hic veſtigium uſuræ: non enim exigitur hic pretium majus ob ſolam anticipatam ſolutionem (ut volunt Adverſarii quidam, *Goffredus*, *Hoſtienſis*, *Sarmiento*,) ſed ob virtualem translationem, & aſſecurationem pecuniæ ex loco diſtanti in præſentem cum magno commodo, & ſublevatione laboris, expenſæ, & periculi campſarii. Accedit etiam plerumque, ut dictum eſt, juſtùs titulus lucri ceſſantis, vel damni emergentis campſori ex abſentia pecuniæ ſuæ ab hoc loco: quod licèt abeſſe poſſit, ut potiùs commodum inde capiat, id tamen per accidens eſt, & ad fortunam campſoris ſpectans, ut in ſimili paulo antea dictum. Similiter cùm ducati v. g. plus valeant in Germania, quàm in Italia comparatione monetarum minutiorum, non erit cambium injuſtum, ſi mercator in Germania numeret pauciores ducatos, v. g. 94. in Italia recepturus 100. vel adhuc plures minùs valentes, uſque ad valorem Germanicum, eſto poſteà eoſdem ducatos minùs valentes in Italia rursùs majori valore Germanico in Germania negotiando, mutuando, cambiendo diſtrahat: & ſic duplicatum lucrum portet, hoc enim ſpectat ad campſoris illius induſtriam.

42 At nunquid etiam expectandi temporis mora, juſtus eſt titulus auctarii cambialis, ut ſic ob injuſtitia excuſari poſſit praxis illa jam omninò invaleſcens mercatorum, qui euntibus ad nundinas, v. g. Francofurtenſes, pecunias ad cambium dant, tanto majori cum incremento ibi recipiendas, quanto longiori temporis intervallo nundinæ diſtant: ita ut uno tantùm menſe diſtent, unum groſſum in ſingulos florenos lucrentur: ſi duobus, duos, ſi tribus, tres, & ſic conſequenter uſque ad ipſas nundinas, quæ tamen non diſtabunt ultra 6. menſes. Vulgò vocatur cambium Francofurtenſe, quod ibi fortè inventum: & generalius cambium ad nundinas. Conveniunt omnes, id juſtè fieri poſſe ratione majoris lucri ceſſantis, quò diutiùs nundinæ diſtant, & pecuniæ ſolutio differtur, præſertim apud mercatores, quorum lucrandi unicum inſtrumentum pecunia eſt. Verùm hic titulus adventitius eſt, & interdum abeſſe poteſt, ut patet, abſolutè ergo, & ex natura contractus defendunt Molin. *cit. diſp. 404.* Leſſ. *cit. dub. 6.* Laym. *n.9.* Tamb. *cit. tr. cap.5. toto*, ubi ſeptem aſſignat titulos juſtificantes iſtud cambium; vide ipſos. Ratio ſufficiens videtur eſſe: quia pecuniæ in hoc negotio tractantur per modum mercis commutabilis: atqui rerum pretia auctaria plurimùm pendent ex communi hominum cujuſque loci æſtimatione: communi autem æſtimatione hominum pluris æſtimatur pecunia præſens, quàm abſens: ideò hujuſmodi, & alia cambiorum pretia, & auctaria inter mercatores conſueta non ſtatim injuſtitiæ damnanda ſunt; licèt ſæpenumero periculo uſuræ non vacent, adeoque diſſuadenda potiùs quàm damnanda, ut notant *Molina*, & *Leſſius cit.* & tolerabile, etſi non laudabile, illud cambium Francofurtenſe meritò cenſendum eſt. Sine dubio autem tutior ſententia eſt negativa *Soti*, *Cajetani*, & aliorum apud citatos: quia revera videtur hic augeri pretium cambii ob ſolam ſolutionis dilationem, quod uſurarium eſſe ſuprà diximus, & conſtat certò ex Jure Canonico *c. conſuluit & c. in civitate, titul. de uſuris.*

§. IV. *Pretia, & injuſtitiæ cambiorum.*

43 JUſtum pretium, lucrum, ſeu auctarium (vulgò laggio, *laſchi*) cambii cujuſvis illud eſt, quod vel lege publica, aut loci conſuetudine taxatum, aut communi hominum æſtimatione, aut prudentis, & experti viri, & præſertim ipſorum conſcientioſorum mercatorum judicio, conſideratis circumſtantiis æquum apparet: in cambio enim minuto eò majus auctarium exigi poteſt, quò melior moneta, & utilior pro viliori, & minùs utili datur; meritò enim plus auctarii ſolves, ſi pro nummis ducatos, quàm ſi pro taleris cambio accipias: in cambio autem locali eò majus lucrum debetur, quò major eſt diſtantia locorum, via periculoſior &c. juxta ſuprà dicta. Una ergo certa regula tradi non poteſt; ſed lex, conſuetudo, communis æſtimatio, & circumſtantiæ attendi debent: attendenda etiam quandoque erit circumſtantia temporis, non quidem per ſe ratione ſolius temporis (quod uſurarium foret) ſed per accidens, ratione periculorum, quia longius tempus plura pericula adferre ſolet. Item attendenda penuria, vel copia pecuniæ, multitudo, vel paucitas petentium ad cambium; nam ideò meritò plus ſolves pro cambio recipiendo in civitate, in qua ſunt nundinæ, comitia, adventus Principis, quando multi indigent pecunia, quàm in alio loco, ubi ejuſmodi circumſtantiæ non adſunt, ut benè obſervat Tamb. *hic c. 4. §. 1. n. 6.*

Injuſtitiæ ergo in cambiis committi ſolitæ ſunt. I. Cùm cambium eſt ſiccum, & merum mutuum uſurarium ſpecie cambii palliatum, ſuprà ab initio exemplificatum, quod damnat Urbanus III. *cap. conſuluit, & cap. in civitate, de uſuris.* II. Cùm in cambio reali exceſſivum lucrum exigit campſor, quod nimirum publicam conſtitutionem, conſuetudinem, communem æſtimationem, vel prudentis viri judicium excedit. III. Cùm in cambio minuto committitur fraus in monetarum ſpecie, pondere, uſuali valore, ſive ex parte campſoris, ſive campſarii; ſolent enim viciſſim ſe non rarò egregiè decipere. IV. Quando monopolio communi campſores conveniunt, ut pretium pecuniarum augeatur, unde campſarius magnum provenit detrimentum, quo ſpectat, ſi campſor facilè potens cambire immediatè ad locum petitum, Romam, v. g. in gratiam tamen correſpondentium cambiat mediatè per unum, vel plures intermedios ſic duplicato, vel triplicato pretio, graviſſimo damno campſarii. Quibus, & ſimilibus caſibus etiam obligationem reſtitutionis contrahi, palàm eſt. Sic Scriptores extranei. *Lugo*, *Tambur.* & alii latè agunt de cambio cum recambio, ſeu cum recurſu, quando nimirùm campſor tibi hic Paſſavii numerat 1000. v. gr. aureos ſolvendos Bambergæ, ſed quia tu ibi nullas pecunias, vel correſpondentem habes, ideoque ipſius campſoris correſpondens ſit factor tuus, & loco tui ibi imaginariè ſolvit pro pretio conſueto, & mox novo cambio cum iterato pretio tibi committit ſolvendos Paſſavii cum duplicato lucro. Res diabolica in Germania noſtra vix audita, & ideò à ſcriptoribus Germanis tacita, à me quoque tacenda: quidquid enim ſit de rigore ſpeculativo, revera practicè non videtur eſſe aliud, quàm cambium ſiccum duplicatum: his ergo, & ſimilibus injuſtitiis ſecluſis, cùm hujuſmodi cambiendi, & lucrandi ratio ſuapte natura juſta ſit, non tantùm iis, qui Reipublicæ auctoritate conſtituti ſunt ad hoc, ſed etiam aliis quibuſcumque privatis licitum eſt cambium quodvis inſtituere, præterquam ſi Magiſtratus prohibeat, ut contra Cajetanum docet communis DD. Navarrus *cap. 17. num. 284.* Toletus *lib. 1. cap. 51.* Laym. *lib. 3. cap. 19. num. 4.* Lugo *diſp. 28. ſect. 4.* Nihilominus ſtante ejuſmodi prohibitione contractus cambii ſubſiſtit, & aliàs ſervata juſtitia pretii nulla reſtituendi obligatio ſequitur, cùm nullum damnum inferri ſupponatur. Ita contra *Sotum*, *Molin. diſp. 399. & 405.* Leſſ. *cap. 23. dub. 2. num. 17.* Laym. *cit. num. 4.* Lugo *cit.* Sed nunquid tunc cambiens contra prohibitionem peccabit? Abſolutè peccati mortalis damnat Sotus *lib. 6. quæſt. 9. artic. unic.* Et verum eſſe poteſt, ſi tale cambium cederet in detrimentum Reipublicæ: utpotè ſi fieret cum externis, ſic ut bonæ monetæ extra Provinciam extrahantur, & malæ importentur &c. Alioquin à mortali rectè excuſant *Molin. Leſſ. Laym. ll. cc.* Tamb. *cap. 3. §. 2.* Nam ſi nulli damnum faciunt, undenam habetur peccatum mortale, præter venialem fortè inobedientiam, & pœnam in foro externo ſolvendam à deprehenſis? Sed reſtat hîc grave dubium. 44

De Cambiente pecunia aliena.

FAmulus Domini, Officialis Principis, &c. grandiores pecunias ducatos, taleros, &c. ad mercatores, alioſve creditores Domini deferre, vel deſtinare debet, has minutioribus monetis permutando, lucrum non modicum acquirit. Quæritur, an talis peccet, & ad reſtitutionem obligetur? Reſpondeo cum diſtinctionibus neceſſariis. 45

I. Talis nec graviter peccat, nec ad ullam reſtitutionem vel Domino, vel ejus creditori faciendam obligatur, ſuppoſitis tribus, (1.) Quòd Dominus creditoribus non teneatur ex pacto grandiores pecunias in ſpecie ſolvere, ſed ſatisfaciat etiam monetam minutiorem ejus valoris ſolvendo. (2.) Quòd famulus non plus à creditoribus in utilitatem Domini ſui conſequi poſſit, ſeu grandiores, ſeu minutiores pecunias tradat. (3.) Quòd famulus neque expreſſum, neque præſumptum Domini mandatum habeat, ut eaſdem monetas 46

netas in ſpecie tradat, aut fortè iiſdem cambiendo ipſi Domino lucretur, ſed proprio nomine, ac periculo cambium tale inſtituat. Ita pluribus citatis Molin. *diſp* 402. Leſſ. *c.*23. *dub.* 2. Laym. *cit. n.*5. Ratio eſt: quia licèt famulus peccet & aliqualem injuriam Domino inferat contra ejus voluntatem pecuniam expendendo, iiſque lucrando, re ipſa tamen nullum ei damnum infert, ut ſupponitur; ergo non magna, nec mortalis hæc injuria, & culpa cenſenda eſt. Deinde quod ex pecunia natura ſua ſterili acquiritur, non eſt fructus rei, ſed induſtriæ; quare illud lucrum in propoſito non acquiritur Domino, nec creditori, ſed ipſi famulo induſtriam applicanti, quemadmodùm etiam depoſitarius, commodatarius, immo fur, vel uſurarius, vel quilibet injuſtus poſſeſſor, ex alienis pecuniis negotiando lucrum non Domino, ſed ſibi acquirit, dummodo aliàs Dominum indemnem ſervet: ut cum D. Thom. 2. 2. *qu.* 78. *art.* 3. habet communis DD. & nos ſuo loco: ergo famulus in propoſito, nec Domino reſtituere tenetur. Inſuper

47 II. Si Dominus pecunias mittens putatur contentus, aut non ægrè laturus, ut famulus, vel officialis talem rationem cambiendi, vel lucrandi inſtituat, nihil peccabit famulus, & ad nullam reſtitutionem obligabitur creditoribus, tametſi id ipſi ægerrimè ferant, & contra illorum voluntatem fiat, & ſit ipſis cauſa lucri ceſſantis. Ita citati. *Ratio eſt:* quia creditoribus ante traditionem nullum jus in illas pecunias acquiſitum fuit, conſequenter nulla eis infertur injuria. Alia eſſet ratio; ſi famulus, vel mandatarius ab ipſo creditore deſtinetur, ut ejus nomine pecunias recipiat: tunc enim eo ipſo, quo tali famulo pecunia traditur, creditori mittenti jus ad illam acquiritur: ideoque injuria fiet illi, ſi pecunia à famulo permutaretur cum damno, aut lucro ceſſante creditoris: quod proinde ipſi compenſari debebit: ut rectè notat *Laym. ibid.*

48 III. Si Dominus omninò velit, & mandet, ut pecuniæ in eadem illa ſpecie, ſcilicet, ducati, taleri, creditoribus obveniant: tunc famulus contra voluntatem eorum commutando peccat graviter, iiſque injuriam infert, & compenſare eis tenetur lucrum ceſſans, vel damnum inde emergens utpotè quia ipſimet ſimili, vel alia negotiatione, pecuniis melioribus lucrati fuiſſent, aut certo contractui ſtare potuiſſent; aut ſi ipſimet pecunias viliores traditas cum damno cambiali permutare coacti ſunt, quippè ad ſuas negotiationes inutiles &c. *Omnes*. Ratio clara eſt: quia hoc caſu creditores jus habent ſecundùm Domini voluntatem, ac mandatum exigendi à famulo pecunias grandiores, ſibi deſtinatas; quas ſi ille non ita reddat, injuriam eis infert, & conſequenter damnum emergens, vel lucrum inde ceſſans compenſare tenetur. Si verò nullum inde damnum ſequatur, utpotè ſi pecunias majores non aliter, ac minores expenderent, adhuc quidem erit injuria, ac nulla obligatio reſtituendi: quia obligatio reſtitutionis non eſt pro injuria ſola, ſed pro damno illato, quod hic ceſſat, uti obſervat *Molina cit. concl.* 3. Laym. *num.* 5. & nos ſuo loco.

49 IV. Sive ſupponatur conſenſus, ſive prohibitio Domini: peccat famulus, vel officialis ita commutando pecunias Domini, ſi cedat in detrimentum, & damnum aliquod notabile ipſius Domini; utpotè ſi ſæpè, & conſuetudinariè monetis grandioribus, & melioribus minutiores, & minùs bonas ſubſtituat lucri ſui gratia: non enim poteſt id abſque aliquo Domini damno fieri: inde enim contingit; ut merces vel viliori, vel majori pretio emere debeat, propter odium minutiorum, & viliorum monetarum. Et per ſe turpe eſt, ex alicujus Magnatis domo, vel Camera Principis, quo non niſi bonæ monetæ recipi ſolent, ſemper prodire monetas minutiores deterioreſque quæ etiam abſterrere ſolent Mercatores, Artifices, &c. Unde jure Magnates ejuſmodi pecuniarum ſuarum permutationem ſeverè prohibent, & puniunt; ſemel enim conceſſa tali licentia in uno, aut altero caſu, homines lucrorum avidiſſimi, facilè ad alios inconceſſos uſus eam extendunt. Eadem prorsùs ratione diſcurrendum in alio caſu ſatis frequenter practicato, cùm officiales Principum, vel Magnatum, Satrapæ, Telonarii, Theſaurarii, Quæſtores pecuniis Dominorum commiſſis negotiantur, cambiunt, mutuando, ludendo, aliiſve modis lucrantur: nam ſalva, & ſecura per omnia ſorte: in eadem ſpecie, & bonitate moneta ſemper parata, cùm Dominus indigebit, vel exiget, & ſecluſa prohibitione, vel diſſenſu cognito Domini, non peccant ſaltem graviter, ac lucrum ſibi acquirunt, neque ad ullam reſtitutionem obligantur ob rationem modò dictam quia ſcilicet lucrum illud non eſt fructus rei, ſeu pecuniæ ad Dominum ſpectantis; quippe natura ſua ſterilis, & fruſtra quieſcentis, ut ſupponitur: ſed eſt merus fructus induſtriæ famuli, vel officialis; neque eſt contrectatio rei alienæ invito Domino: quia poteſt præſumi Dominus non eſſe invitus, quòd res ſua ſecluſo omni damno ſuo alteri proſit, niſi contrarium exprimat, neque de hoc quidquam ſtatutum reperitur in utroque Jure: & mihi in enormi caſu conſultanti ita reſponſum eſt à duobus juriſconſultiſſimis viris. Ita Laym. *de contr. l.* 3. *tr.*4. *c.*25. *n.*4. & alii cit. jam alibi diximus de Reſtitutione *ſect.*1. *c.*2. *ſect.* 2. *§.*5. *à n.*69.

SECTIO III.

De contractu Societatis.

SUMMARIUM.

50 Uſque ad n. 55. *Societas quid?*
55 *Contractus Societatis licitus eſt, cum certis tamen conditionibus.*
56 *Societatis privilegium.*
57 *Contractui ſocietatis licitè apponi pactum aſſecurationis capitalis, & lucri, negant multi: ſed*
58 *Communior, & verior eſt ſententia affirmativa.*
59 *In ſocietate virtualiter; & implicitè involvuntur tres contractus.*
60 *Eruitur, & aſſignatur alius titulus juſtus accipiendi annua quinque pro centum.*

DEFINITIO.

50 *Societas eſt contractus, vel conventio duorum, vel plurium habilium aliquid pretio æſtimabile (utpotè ſuam pecuniam, mercem, operam, induſtriam &c.) conferentium pro negotiatione aliqua honeſta ad commune lucrum, & damnum commune, proportione rerum contributarum inter ſocios dividendum.* Ita ex communi Laym. *cit. lib.* 3. *tr.* 4. *c.*20. *n.* 1. Lugo *diſp.* 30. *ſect.* 1. Tamb. *lib.* 9. *de contract. tr.*8. *cap.* 1. *hic*. Explico breviter.

I. Eſt contractus, vel conventio.

51 Societas enim numeratur inter illos contractus, qui ſolo conſenſu perficiuntur, expreſſo per verba, vel ſcripta: ipſa autem contributio pecuniarum, vel mercium eſt velut objectum contractus, atque ad ejus conſecutionem, ſeu perfectam conſummationem ſpectat, ſimili modo, ut dictum eſt ſuprà de emptione, & venditione: & habetur *Inſtitutionibus de oblig. ex conſenſ. L.* 4. *ff. pro ſocio*. In qua contributione hoc peculiare eſt: quòd ſi ſors à ſociis contributa ſit eo animo, ut eſſet omnibus communis, hoc ipſo dominium, atque poſſeſſio ſortis quadam juris fictione ſingulis pro parte ſua acquiritur, tametſi in manus ſingulorum reali traditione non pervenerit. Idemque dicendum de lucro, quod ſocii communi nomine ex ſorte negotiando acquirunt; ut habetur expreſsè *L.* 1. *& ſeqq. ff. pro ſocio*. Porrò duobus modis ſocietatis contractus iniri ſolet. 1. Sic, ut omnes ſocii conferant ſortem, ſive capitale æqualiter, vel inæqualiter, & ſingulis quoque labor, & induſtria negotiandi incumbat, *L. ſocietatis, ff. ſocietas, ff. eodem pro ſocio*. 2. Sic, ut unus, vel plures conferant ſortem, & alter, vel alii laborem, & induſtriam negotiandi. Et ſæpiùs fieri ſolet, quòd labor, vel induſtria ſocii, plus ſocietatis conferat, quàm pecunia, ſi ſolus ille naviget, ſolus peregrinetur, pericula ſubeat ſolus &c. & tunc proportionaliter plus, aut minus de lucro participare debet.

II. Ad commune lucrum.

52 Hic enim eſt finis principalis ſocietatis, ut de lucro omnes proportionaliter participent, atque per hoc hic contractus diſtinguitur à locatione, & conductione, qua traduntur alicui, v. g. pecora paſcenda, non ut lucrum commune ſit, ſed ſolius conducentis alterius operam, pro qua certum illi ſtipendium ſolvitur. Similiter, quando mercator, aliique Domini ſuis famulis promittunt partem aliquotam, v. g. quartam, vel ſextam ſui lucri, ut ratione illorum induſtriam, & lucrandi deſiderium acuant, eſſe potiùs contractum locationis, quàm ſocietatis, rectè docent Nav. *c.* 17. *n.* 252. Leſſius *cit. dub. cit.*

III. Et damnum commune.

53 Æquum enim eſt, ut ſicut lucrum ex ſocietate proveniens, ita & damnum ſociis commune ſit ſecundùm Regul. Jur. 55. in 6. *Qui ſentit commodum, ſentire debet & onus:* & è contrà. Atque hinc eſt diſcrimen inter contractum mutui, & ſocietatis, quòd in mutuo ſors data alienetur, & pleno dominio transferatur in mutuatarium, cujus proinde ſolius eſt periculum, & damnum, ſi res mutuata utcunque pereat; ſicut etiam illius ſolius eſt commodum omne ex ea re per induſtriam ſuam proveniens: at verò ſicut in contractu ſocietatis ſors collata non alienatur ex ea re per appoſitam unius induſtriam proveniens, ita & periculum, ſeu damnum ſi res illa caſu, vel culpa leviſſima ſo-

Google

ciorum pereat, pro parte rata ad ipſum pertinebit: ſi verò culpa lata, vel levi ſociorum pereat, ab iiſdem compenſationem jure exigit, ut mox infrà iterum dicam. Et hæc quidem dicta ſunt, ſpectata hujus contractus natura ſecundùm ſe præcisè, & ſecluſo pacto aſſecurationis; de quo mox infrà dicam ſeorſùm.

IV. Secundùm proportionem rerum contributarum dividendam.

54 SErvanda eſt in hoc contractu æqualitas non Arithmetica cùm non omnes æqualiter contribuant, ſed Geometrica, hoc eſt, quanto plus qui ad ſocietatem contulit pecuniæ, mercium, laboris, induſtriæ, expenſarum, tanto plus lucri participare debet: ſimiliter autem & damni. *Inſtit. de ſocietate, §. illud expeditum.* Quamvis autem ſpectata natura contractus hujus, ordinarius, & maximè naturalis ſit modus contrahendi ſocietatem: ut eadem ſit lucri, & damni participandi proportio, poteſt tamen adjecto ſpeciali pacto etiam aliter inſtitui, v. g. ut qui æqualiter cum altero contribuit, duas partes lucri accipiat, ſed periculum ſolus habeat: vel ita, ut qui plus alteri contribuit in duplo, v. g. lucrum æquale percipiat: ſed periculo in ſocium rejecto &c. quocunque enim modo pactum varietur, dummodò prudentis viri judicio æqualitas inter ſocios ſervetur, illud ſervandum erit tanquam juſtum, & legitimum, ut benè docet Molin. *diſp.* 415.

V. Juſtitia hujus contractus.

55 JUſtus, & licitus, immo Reipublicæ perutilis eſt omnis contractus ſocietatis, ſervatis his conditionibus. 1. Ut negotiatio ipſa, ad quam ſocietas inſtituitur, honeſta ſit. Si inſtituatur ſocietas ad inhoneſtum commercium, v. gr. meretricium, lenocinium, homicidium, uſuram, &c. (eodem modo diſcurrendum eſt, ſicut ſuo loco de acceptis ob turpem cauſam) ante impletionem commercii ſocietas reſcindenda eſt: at poſt impletionem lucrum acquiri, & dividi poteſt. 2. Ut inter ſocios communia ſint lucra, & damna, ſervata prædicta proportione, niſi aliter conventum ſit. 3. Ut quilibet aliquid conferat negotiationi fructiferum, ſaltem mediantè induſtria humana; ſi enim nihil omninò confert, non erit ſocius ad lucrum, ſed prædo ad rapinam. 4. Ut capitale collatum maneat, uti ſub dominio, ita & ſub periculo conferentis, niſi aliter conventum ſit per pactum aſſecurationis. 5. Ut fides, & pacta inter ſocios ſerventur, ſecluſo dolo, & culpa, lata, & levi: alioquin dolosè, vel culpabiliter ſe habens, omni jure obligabitur ſocietati, vel ſocio læſo ad compenſandum omne damnum, vel intereſſe, juxta Regulam generalem Reſtitutionis. Ratio autem, ut ſocius ex dolo, & culpa levi, ac lata tantùm, non etiam leviſſima obligetur, jam data eſt ſuo loco; quia nimirùm contractus iſte cedit in commodum ſociorum.

VI. Societatis hoc Privilegium.

56 QUòd ſi unus ſocius ab alio conveniatur ratione debiti ſocietatis non condemnetur ampliùs, quàm quod commodè facere poteſt; ita ut non egeat. *L. verum, ff. pro ſocio.* Ubi Ratio datur; quòd ſocietas jus quodammodò fraternitatis in ſe habeat. Sed excipe: niſi dolo aliquis egerit, quominùs integrè ſatisfacere poſſit: aut cùm poſſit, dolosè ſatisfacere nolit: tunc enim in utroque foro obligatus manet. *Non enim æquum eſt, dolum ſuum quemquam relevare;* ut dicitur *in eadem L. verum.* Deinde ſocius ſic conventus cavere debet de ſatisfaciendo integrè, ſi ad meliorem fortunam pervenerit. Denique ſocietatis contractus ſolvitur his modis. 1. Ceſſante negotio, aut pereunte re, in qua ſocietas fundatur. 2. Elapſo tempore, ad quod ſocietas inita fuit. 3. Morte ſocii unius ſolvitur ſocietas reliquorum, niſi aliter conventum ſit. 4. Renuntiatione ſocii expreſſa, vel tacita; attamen ſine dolo facta. 5. Etiam morte Civili, item publicatione, vel ceſſatione bonorum unius ex ſociis: quæ omnia habentur in Jure Civili, & parum ad noſtrum forum ſpectantia, latè videri poſſunt apud *Molin. Leſſ. cit.* & alios paſſim. Sed reſtat celebris, & ad praxim neceſſaria.

Q U Æ S T I O.

Utrùm huic contractui Societatis licitè apponi poſſit pactum aſſecurationis capitalis, & lucri.

57 TItius, v. g. cum mercatoribus in ſocietatem convenit eo pacto, quòd daturus ſit 1000. florenos ad negotiationem ab ipſis exercendam cum aſſecuratione, ut peracta negotiatione, capitale ſibi ſalvum maneat, & inſuper annuum lucrum certum percipiat, v. g. 5. pro 100. & pro 1000. annuos 50. Contractum hunc vocant Itali ex parte conferentis *à banco:* quia confert ipſis mercatoribus, velut ad menſam negotiationis: ex parte verò accipientis, & annuum lucrum ſolventis vocant contractum *laggio*, (volgò *laſchi*) Contractum hunc illicitum, & uſurarium docent multi: & graves DD. *Panormitan. Sotus, Azorius, Rebellus, Felicius.* Alii apud Dian. *p. 1. tr. 30. de contract. reſ.* 8. hac ratione: quòd hic contractus in rei veritate ſit purum mutuum, & conſequenter lucrum inde ultra ſortem perceptum mera uſura; qui à parte rei nihil aliud agitur, quàm quòd mutuo detur alteri tanta ſumma pecuniæ, & ratione illius exigat Titius ultra ſortem aſſecuratam 5. pro 100. quod eſt uſura perfecta. Deinde negotiatio per ſe eſt periculoſa, & ratione periculorum, damnorum, expenſarum, laborum, & curarum menſuratur ejus lucrum, ut juſta ſit negotiatio, & juſtum lucrum: atqui, qui confert ſummam ad negotiandum cum tali aſſecuratione capitalis, & lucri, nulli periculo, nulli damno, nullis expenſis, nulli labori, vel curæ ſe exponit: ſed domi ſecurus dormit, ut aiunt: ergo caret omni menſura, & titulo juſtitiæ ad lucrum illud capiendum.

Affirmativa defenditur.

COmmunior, & verior eſt appoſita ſententia Navarri *c.* 17. *n.* 255. *Major, Binſfeldius, Covar. Bonac. Sarmiento,* Alii plures, quos citant, & ſequuntur Mol. *diſp.* 416. Leſſ. *c.* 24. *dub.* 3. Valent. *to.* 3. *diſp.* 5. *q.* 24. *pu.* 2. Laym. *c.* 18. *nu.* 11. Lugo *diſp.* 30. *ſect.* 4. *n.* 40. Diana ubi ſuprà, Petrus Marchant. *tribunal. to.* 2. *tr.* 8. *tit.* 5. *ſect.* 8. *dub.* 2. Contractum prædictum jam praxi orbis receptum, & à Magnatibus practicatum, licitum eſſe, & juſtum, ſi debito modo fiat cum his conditionibus. In primis, ut pecunia iſta verè detur ad negotiationem, illi nimirùm, vel illis, quos ſcilicet ſcis, & credis ea pecunia verè negotiaturos, & lucraturos eſſe: alioquin enim ſocietas ficta erit, & uſura verè palliata. Deinde ut exerceas veram ſocietatem; ut nimirùm, dominio pecuniæ penès te remanente, alter non tanquam ſua, & ſolo ſuo nomine, ſed tanquam tua, & tuo etiam nomine negotietur, alioquin rursùs non erit vera ſocietas, ſed mutuum, & uſura, ut fatentur *Molina, & Laym. cit.* Denique ut lucrum exigatur, & non excedat æſtimationem prudentem fructus, quem pecunia collata, ratione ſolius abundantiæ gignere poteſt, & ſolet, & ſic ut alteri ſocio compenſetur, & periculum ſortis in ſe receptum, labores, impenſæ, & moleſtiæ, ſibi ſoli negotianti incombentes: v. g. ſi ex 100. collatis ſperetur lucrum 20. aureorum, non potes tu dimidium, & tantum lucri exigere, quantum percipit alter, qui totum periculum, damnum, laborem, & impenſas in ſe ſuſcepit; ſed circiter quartam partem, v. gr. 5. 6. ut ſic media pars reſpondeat alterius induſtriæ, labori, & impenſis: nimirùm 10. florenis: & aliis quinque compenſentur periculum ſortis ab altero ſuſceptum, & aſſecuratio capitalis, & lucri præſtita. His conditionibus poſitis nulla apparet injuſtitia, vel inæqualitas in hoc contractu: nam in primis nullum hic intervenit mutuum, ſed eſt formalis concurſus ad negotiationem per pecuniam non mutuatam, ſed tantùm collatam, dominio ipſius penès conferentem remanente, eſtque vera virtualis negotiatio, quam conferens ſua pecunia, mediante alterius induſtria intendit: pecunia enim mercaturæ, vel negotiationi ſuaptè natura fructuosè expoſita per induſtriam negotiatoris, verè ſit fructifera: atqui fructificatio illa, mediante mea pecunia facta, verè eſt pretio æſtimabilis, nulli gratis debita. ergo pro illa fructificatione alteri conceſſa, juſtè poſſum exigere pretium certum, etiam cum pacto aſſecurationis: quandoquidem onus illud aſſecurationis, & periculi à mercatore ſuſceptum, compenſetur diminutione pretii, & ceſſatione majoris lucri ſperati, & obtinendi à mercatore, ut modò expoſitum eſt. Neque verum eſt, quod volunt Adverſarii, ſolùm periculum, damnum, laborem, expenſas eſſe menſuram lucri capiendi ex negotiatione ſocietatis, ſed ipſa etiam copia pecuniæ ab altero conceſſæ, & ſubminiſtratæ, qua mercator merces, & viliùs, & plures comparare poteſt, lucrum ejus auget notabiliter: conſequenter alter conferens, ut ſi in damnis, expenſis, laboribus non participet, juſtè tamen aliquam lucri partem exigere poteſt, quæ illi copiæ, vel abundantiæ pecuniæ conceſſæ reſpondeat, ſecluſo damno, labore, expenſis. 58

Atque ut Juſtitia hujus contractus meliùs intelligatur, 59 advertendum eſt, in eo contractu virtute ſaltem, & implicitè tres contractus involvi. *Primus*, & principalis eſt contractus ſocietatis, quo cum altero ad negotiandum concurris. *Secundus* acceſſorius eſt contractus aſſecurationis ſortis: ponamus enim ſpem eſſe, quòd induſtrius mercator ex mille florenis à te collatis, quotannis lucretur 300. cujus dimidium jure ſocietatis ad te pertineret; ſed quia ad te quoque ſpectare re deberet ejuſdem ſortis periculum, damnum, labor, expenſæ negotiationis; ideò convenis cum mercatore, ut periculum illud, & onus omne in ſe ſuſcipiat, in cu-

jus

jus oneris compenſationem relinquis ei majorem partem lucri ſperari, ut ſola tertia pars ad te pertineat, nimirùm 100. ipſe autem habeat 200. *Tertius* acceſſorius contractus eſt venditionis; quia enim ſpes lucri hujus incerta eſt, ideò tertiam partem hanc lucri ſperati ſcilicet 100. aureorum in ſpe incerta vendis eidem mercatori, pro dimidio circiter, utpotè 50. vel 60. annuis certis: nam ſpem lucri capiendi non minùs, quàm jactum retis juſto pretio vendi poſſe, nemo dubitat: vide etiam Nav. *Comment. de uſura*, *notabili* 14. Atqui omnes iſti contractus ſecundùm ſe juſti ſunt, & liciti, & cum diverſis perſonis ſingulos licitè fieri nemo dubitat: ergo etiam cum eadem perſona ſimul facti, juſti, & liciti manebunt.

60 Atque hic jam vides alium juſtum titulum accipiendi annua 5. pro 100. 50. pro mille, ſalvo capitali, vel ſorte, abſque omni vitio uſuræ; ut *c.4. ſect.3. in fin.* prænotatum habes. Et obſerva inſuper, quantitatem lucri annui ex hoc contractu ſocietatis non eſſe ita determinatam ad 5. pro 100. quin aliquanto plus exigi poſſit: aliquando verò contra minus exigi debeat. Placet Regula Card. de Lugo *diſp.* 30. *n.* 30. Lucrum certum, quod potes exigere, debet eſſe adeò moderatum, ut attento capitali, quod confers, & ſpe lucri, quod poteſt eſſe ex tali negotiatione, appareat juſtè compenſari periculum, quod alter ſocius ſubit per aſſecurationem capitalis, & lucri, quod tibi promittit: nam alioquin non ſatisfit juſtè tanto oneri, quod ſocius ſubit, aſſecurando tam capitale, quàm lucrum tuum. Et hinc fit 1. ut ex 100. à te collatis aliquando 6. 7. immo 8. juſtè accipere poſſis; quando nimirùm prudentes mercatores ſine fraude judicant, lucrum ex tali negotiatione adeò notabile, ut ſocius poſſit, v.g. 10. extrahere pro 100. collatis, & cum remanente ſibi parte lucri ſufficientis ſatisfactus cenſeri pro onere, & periculo, quod ſubit per prædictas aſſecurationes. Rectè ergo Bonac. *diſp. 3. de contract. q. 3. prop.* 13. cùm ſuppoſuiſſet, licitè poſſe expoſci 5. pro 100. ibidem *n.* 6. addit: in ſocietate trium contractuum poteſt plus exigi, quando negotiatio majus lucrum affert. E contrà fit 2. ut aliquando vix quatuor, tria, aut duo certa poſſint exigi pro 100. collatis; quando ſcilicet negotiatio ſuſcepta non valdè lucroſa eſt. Determinent ergo experti, qualitate negotiationis attenta, aliiſque circumſtantiis, prout in ſimili ſuprà in pretio cambiorum notatum eſt. Denique juxta hactenùs dicta eadem ratione contra S. Antoninum, Medin. & alios, communis DD. Leſſ. *lib.* 2. *c.* 25. *dub.* 5. Molin. *diſp.* 503. Laym. *cit. n.*4. defendunt ſocietatem pecorum adjecto pacto aſſecurationis; cùm ſcilicet ruſtico, vel paſtori traduntur certa ſumma pecora, oves, vaccæ, &c. cum communi participatione fructuum, ita tamen, ut periculum non ad dantem, ſed ad accipientem ſpectet. ut ſcilicet pro pereuntibus capita ſubſtituere, & tamen annuam penſionem ſolvere teneatur, ſed minorem, quàm aliàs deberet, in compenſationem illius oneris in ſe ſuſcepti; dummodò paſtor non nimium gravetur: nullam enim hic intervenire uſuram, certum eſt: nam uſuræ unica ſedes eſt mutuum: hic autem contractus non eſt mutui, quia mutuum conſiſtit in rebus non frugiferis: ſed uſu abſumendis; ut pecunia, frumento, &c. in hoc autem contractu datur frugifera res; ideòq; pars fructuum pro ea juſtè exigitur: in mutuo transfertur; hic autem non transfertur dominium rei datæ, ſed penès dantem remanet: ergo &c. Immo experientia patet in Bavaria, & Svevia ex ejuſmodi contractu utrumque, & Dominum, & ruſticum magnum emolumentum capere ſolere, cùm Dominus dat Ruſtico vaccas in loco ſalubri, & tuto, ut periculum caſus fortuiti ad ipſum ſpectet, tamen ob circumſtantias loci rarò contingentis, iſque nihil aliud rependere teneatur, niſi quotannis unum vitulum in ſingulas vaccas, reliquo omni fructu, emolumento ſibi relicto, quo omninò ſufficienter compenſabitur illud periculum in ſe ſuſceptum. Plura videre potes apud citatos.

S E C T I O IV.

De Ludo, & Sponſione.

S U M M A R I U M.

61 *Ludus, quid? &*

62 *An licitus, præſertim ſi fiat ob lucrum?*

63 Uſq; ad n. 68. *Ut luſus ſit juſtus, & licitus, requiruntur, & explicantur quatuor conditiones.*

68 *Quibus ſi ludus careat, jure naturæ injuſtus, & illicitus eſt.*

69 *Quid I. de ludente ſine animo ſolvendi?*

70 & 71 *II. De volente plus lucrari; quàm ipſe habeat, vel amittere poſſit?*

72 & 73 *III. De ludente cum non potente alienare?*

74 Uſq; ad n. 77. *IV. De ludente cum fure, uſurario, &c. ac*

77 Uſq; ad n. 80. *V. De ludente pecunia furtiva, vel aliena?*

80 *Quinam ludi, qualiter, & quibus præſertim in utroque jure prohibeantur?*

81 *Ludens ludo prohibito I. per ſe loquendo non peccat, nec lucrum reſtituere tenetur in foro conſcientiæ, &*

82 *II. Alter ſi nihil excipiens illud ſolvat, ejus dominium validè transfert. Et*

83 *III. Si credito ſic ludat, & perdat ludo prohibito, in conſcientia naturaliter obligatus manet ad ſolvendum.*

84 *Ludens animo non ſolvendi ex beneficio legis, ſi ipſe perderet, adhuc probabilius, ſi lucretur, id retinere poteſt.*

85 *De Sponſione ludo affini.*

Ludus generatim ex D. Th. 2.2. q.168. ar. 2. *Eſt certamen* 61
quoddam ſuſceptum ad competentem animi oblectationem; cui, ne frigeat, ſolet adjungi pactum, ſeu contractus quidam, ut victoris res ab utroq; expoſita approprietur: propriè ergo loquendo ita definiri ſolet. *Ludus eſt contractus, quo partium conſenſu utrinque deponitur, vel ſpondetur pecunia, aut aliud pretio æſtimabile certis legibus ex induſtria, vel fortuna pendentibus, ut victori in præmium cedat.* Eſtq; duplicis generis: aliqui ludi ſunt magis induſtrioſi, in quibus ſcilicet induſtria, ars, dexteritas, vel facultas virium magis prævalet, uti ſunt ludi chartarum, taxillorum, latrunculorum, ſeu ſchachi, cunorum, tornationis: alii ſunt ludi magis fortuiti, in quibus ſcilicet magis prævalet fortuna, & caſus; ut luſus alearum, & ſortium, de cujus prohibitione dicam §. 3.

Ludus omnis generis, quantum eſt de jure naturæ per ſe licitus eſt, ſervatis quatuor conditionibus, 1. Ut ludens 62
poſſit liberè diſponere de rebus, quas exponit. 2. Ut ludens ad ludendum non cogatur. 3. Ut non miſceantur fraudes contra leges ludi. 4. Ut inter ludentes ſervetur æqualitas. Communiſſima DD. *Medin. Sotus*, *Major*, Aliique paſſim, quos afferunt, & ſequuntur Molina *diſp.* 510. Leſſ. *lib.* 3. *c.* 26. *dub.* 2. Laym. *c.*21. *n.*1. Lugo *diſp.*31. *ſect.*1. *& ſeqq.* Ratio eſt: quia poſitis illis conditionibus nulla intervenit injuſtitia in ludo quovis: & ex altera parte commendat virtus Eutrapeliæ ad honeſtam animi relaxationem, præterquam quòd ludus ad vitandum otium, multaque inde conſequentia mala animæ, & corporis utilis eſſe poſſit. Dixi autem: *per ſe licitus eſt*. Per accidens enim ex multis capitibus poteſt reddi illicitus. Utpotè ſi fiat cum ſcandalo aliorum, ſi ſit ludus parùm decens talem perſonam, Clericum, Religioſorum Prælatum, ſenem, &c. ſi ſit occaſio aliorum peccatorum, ut perjuriorum, diſſenſionum, rixarum, blaſphemiarum; ſi impediat obſervationem præcepti, auditionem Miſſæ, Recitationem Officii, ſi fiat cum detrimento filiorum, conjugis, familiæ, creditorum, quibus ita ludendo fit impotens ad ſolvendum. Denique, ſi ludus injuſtè exerceatur contra prædictas conditiones, v.g. cum perſona non potente alienare, miſcendo fraudes illicitas, &c. jam fiet ex ſe, & jure naturæ illicitus, ut §. 2. notabo. Huc ſpectat etiam, ſi ludus nimis avidè appetatur, nimium in eo temporis abſumatur, quod tamen ſecluſo alio inconvenienti culpam venialem non excedat, cùm ſit ſolùm exceſſus in re alioquin licita, vel veniali.

Sed dubium eſt, an ſit peccatum ludere principaliter pro- 63
pter lucrum, & non animi oblectationem? Prima Sententia damnat peccati mortalis, & ad reſtitutionem obligat ita ludentem. Abulenſis *in c.6.* Matth. *q.*55. Abbas *in c. fin. de vita, & honeſt. Cleric.* Gabriel noſter *in 4. diſt.* 15. *q.* 13. *ar.* 2. *concl.* 3. Eo fundamento: quòd tunc deſideretur, & intendatur principaliter damnum proximi contra 10. Præceptum: *Non concupiſces rem proximi tui*. Sed rejicitur ab omnibus aliis, cùm non ſit illicitum concupiſcere rem proximi modo licito acquirendam, maximè contractu oneroſo, qualis etiam eſt ludus. Secunda Sententia aliorum condemnat peccati venialis, aut avaritiæ, aut prodigalitatis, aut otioſitatis: quod licèt plerumque verum ſit, non tamen verum eſt univerſaliter, cùm, illis omnibus ſecluſis, adhuc lucrum honeſtè appeti poſſit. Quare quando concurrunt prædictæ debitæ conditiones, & circumſtantiæ, non eſt, cur damnetur peccati is, qui principaliter ludit propter lucrum; & licèt eſſet cupiditas immodica lucri ad avaritiam ſpectans, tamen ex genere ſuo ſolùm veniale erit, ut docet Communis DD. & omnes citati. Reſtant ergo conditiones juſti, & liciti ludi breviter explicandæ: deinde de ejus injuſtitia, prohibitioneque agendum.

§. I. Ludi juſti, & liciti conditiones.

I. Prima conditio eſt: ut ludens poſſit diſponere liberè de 64
re ſua, quam ludendo exponit, ut ſcilicet habeat actuale non impeditum dominium illius rei, vel pecuniæ. Hic de luſu circa res, vel pecunias alienas, earumque evictione eodem prorſùs modo diſcurrendum eſt, ſicut de emptione, & venditione rerum alienarum, vel pretio alieno, earumque evictione ſuprà latè dictum *c.*5. *ſect.* 2. §. 2. per totum.

tum. De luſu verò filiorum familias, minorennium, uxorum, ſervorum, Religioſorum, eadem ratione dicendum eſt, ſicut de talium perſonarum dominio, contractibus validis, & donationibus ſuprà ſuis locis dictum eſt. Omnis ergo luſus circa res, vel pecunias alienas, aut perſonæ non habentis actuale dominium rei expoſitæ invalidus eſt; nec dominium transfert in victorem, qui & ipſe, ſi mala fide colluſit, ad reſtitutionem tenebitur abſolutè: ſi verò bona fide, luſit, alterum evictione convenire poteſt, ſi res vel pecunia ab ipſo evincatur, juxta latè dicta ſuo loco. Caſus tamen ſpeciales ambiguos dabo ſeorſim §. ſeq.

65 II. *Secunda conditio* ad juſtum luſum requiſita eſt libertas ludentis, ut ſcilicet ludens ad ludum non cogatur: de hoc ruisùs omninò eadem ratione diſcurrendum eſt, ſicut ſuprà dictum de contractu metu extorto, quomodò valeat, & reſcindi poſſit in utroque foro. Omnis ergo ludus metu gravi extortus in communi ſententia validus eſt; ſed ad arbitrium metum injuſtum paſſi reſcindi poteſt, & debet cum reſtitutione in integrum: ſed in foro externo ſolùm, ſi fuerit metus injuſtus gravis, in foro autem conſcientiæ in omni metu injuſto. Ratio eſt: quia talis injuſto metu alterum ad luſum compellens, vel inducens, eidem, ſi perdat, injuſtam cauſam damni dedit; adeoque compenſare tenetur, ſi alter exigat. Ita quidem communis DD. Attamen Bonac. *diſp.* 2. *q.* 3. *de reſtit.* cum aliis liberat cogentem, vel pertrahentem à reſtitutione hac ratione: quia licèt injurioſè egerit pertrahens alterum ad luſum; tamen contractus ludi fuit juſtus, ut ſupponitur, & æquè uterque colluſor cogens, & coactus, & perdere, & lucrari poterit: additque, non ſolere à Confeſſariis tales obligari ad reſtitutionem. Quod verum credo, ſi loquamur de pertrahentibus ſola inductione, perſuaſione, importunis precibus, levi metu, ſecluſo metu gravi injuſtè incuſſo ad extorquendum ludum, qui ſanè omnem contractum irritum, aut certè irritandum reddit: at è contrà alter injuſtum metum paſſus, ſi ludo ſtare velit, & lucretur, lucrum retinere poteſt: quia ex parte ipſius juſtus, &, ut ſupponitur, licitus ludus eſt: neque in hoc aliqua eſt inæqualitas, quia injuria illata injuſto metu coacto ad ludum jam ſuſtulit inæqualitatem, quę tali modo juſtè ita compenſatur: & aliàs volenti, immo etiam metu injuſto cogenti non poteſt fieri injuria. Ex communi Leſſ. *lib.* 2. *c.* 26. *dub.* 2. Lugo *diſp.* 31. *ſect.* 2. §. 2. Laym. & omnino certum dicit Sanch. *l.* 1. *conſil. c.* 8. *dub.* 11.

66 III. *Tertia conditio eſt*: ingenuè, & ſine fraude ludere, ut ſcilicet nullæ admiſceantur fraudes contra leges ludi: fraudes autem in ludo ſunt illicitæ, & injuſtæ, quæque in tali genere ludi à nullo honeſto fiunt, & tolerantur: ut chartas notare, permutare, plura puncta ſignare, decipere in numerandis calculis, aleas falſificare, ex induſtria alterius chartas inſpicere (ſecùs, ſi caſu, & ex negligentia fiat) ſi ludas tertio quodam admonente de ſorte adverſarii, &c. & hujuſmodi fraudibus contra leges ludi utens nihil lucratur, & reſtituere tenetur lucrum non ſolùm illud, quod ipſe mediante tali fraude defacto lucratus eſt: ſed etiam illud, quod victus à te certò lucraturus fuiſſet, ſi fraus tua non obſtitiſſet. Intellige ſemper, niſi tibi expreſsè, vel tacitè condonetur. Interim iterum probabile, & tutum eſt, eum, qui colluſorem fraudibus utentem vicit, poſſe lucra juſtè retinere: ut cum S. Th. aliiſque citatis habent Dian. *p.* 4. *tr.* 4. *reſ.* 169. Tamb. *lib.* 8. *Dec. tr.* 2. *c.* 9. §. 1. *n.* 6. Ratio eſt: quia ipſe ex parte ſua ſincerè ludit; ergo non eſt propter culpam colludentis lucro ſuæ victoriæ defraudandus. De fingente ſe ignorare ludum, & ita lucrante, patebit mox n. ſeq. Aliæ autem dicuntur fraudes licitæ, quæ ſcilicet ſecundùm leges ludi illius communiter permittuntur; ut non monere adverſarium de errore ſuo, ratione cujus perdat, ſi habitis melioribus chartis de lucro jam ſecurus ſponſionem augeas, aut metum ſimulans adverſarium provoces ad audaciùs ſpondendum, aut ſi deteriores chartas habens, de victoria deſperans ſimules audaciam, & ſponſionem augeas, ut alter deterritus tibi ludum, & lucrum cedat. In dubio autem, an deceptio licita fuerit, necne, ſtandum erit arbitrio viri in tali genere ludi periti. Vide de his latè Sanch. *lib.* 1. *conſ. c.* 8. *dub.* 12. & Lugo *cit.* §. 1.

67 IV. *Quarta conditio eſt*: ut inter ludentes ſervetur æqualitas in lucrando, perdendo: ut nimirùm omnes æquales ludi conditiones habeant, æqualiter pretia exponant, niſi aliquis ſponte velit ponere majus in minùs, aut duo colludentes totum ſuum reſtum, ſive inæquale, fortunæ committendo, ludo exponant. Solùm dubitatur, an in ſingulis ludentibus requiratur equalis ludi peritia: an verò arte, & dexteritate excellentior juſtè poſſit cũ minùs perito pretio ludendo lucrari. Concedunt omnes. 1. Quando exceſſus peritiæ in altero non eſt notabilis; quippè qui ipſi non auferat periculum perdendi: cum in omni luſu magnam habeat partem fortuna. Concedunt etiam. 2. Quando exceſſus peritiæ non patet, ſed uterque alterius ſingularem peritiam ignorans æquali ſe periculo exponunt: cognito tamen clarè exceſſu notabili peritiæ, debet à ludo deſiſti, ut ex communi notant Sanch. *cit. dub.* 13. Lugo §. 4. *n.* 43. Concedunt item. 3. Quando exceſſus quidem notabilis patet, ſed excellens compenſat exceſſum peritiæ, dando inferiori meliores conditiones ludi, aut quando inferior ipſe exceſſum remittit expreſsè, vel tacitè, eo ipſo, quo ſciens alterius majorem ludentis peritiam voluntariè cum eo ludum init; aut ita animo paratus eſt, ut quamvis inæqualitatem cognoſceret, tamen in ludum conſentiret, jam cenſetur ſaltem tacitè exceſſum remittere. 4. Difficultas ergo ſolùm eſt, quando inferior, à ſe ipſo deceptus ignorans alterius peritiam ludit, aliàs non luſurus, & perdit: alter verò tanta peritia prædius eſt, ut quaſi certus ſit, ſe lucraturum: an tunc ludus ſit juſtus? & alter excellens juſtè lucrari, lucrumque retinere poſſit? Ita quidem affirmant *Tolet. Covarr.* Alii apud Lug. cit. *n.* 44.

Sed communis, & vera eſt oppoſita ſententia negativa. Navar. *c.* 20. *n.* 17. Molin. *diſp.* 517. Leſſ. *l.* 2. *c.* 26. *dub.* 5. Laym. Lugo *cit. n.* 44. Ludum nempè eſſe injuſtum, & lucrantem debere reſtituere. Ratio fundamentalis eſt: quia ludus eſt contractus oneroſus, & lucrativus, quo quilibet ludens ſpem lucrandi quodammodò emit periculo perdendæ ſortis expoſitę: ergo ſicut in aliis contractibus oneroſis requiritur æqualitas, v. g. in emptione inter mercem, & pretium, &c. ita etiam in ludo debet eſſe æqualitas inter ſpem lucrandi, & periculum perdendi, quaſi inter mercem, & pretium: atqui in propoſito caſu ex parte inferioris ludentis re ipſa ſpes lucrandi eſt ferè nulla; periculum autem perdendi, eſt propè certum: ergo ludus inæqualis, & conſequenter injuſtus, & reſtitutioni obnoxius eſt. Alia eſſet ratio; ſi ludus fieret non ex contractu oneroſo lucrandi, & perdendi, ſed ex gratuito, propoſito præmio ab uno, vel omnibus, ut victori in præmium induſtriæ cedat, tunc enim nulla requiritur æqualitas induſtriæ, quin potiùs ſupponitur, & provocatur inæqualitas induſtriæ ad lucrandum: ut optimè notat Lug. *cit. n.* 45.

§. II. Ludus illicitus jure naturali, & caſus ambigui.

Ludus illicitus ipſo jure naturæ injuſtus; atque invalidus 68
eſt cum onere reſtitutionis totius lucri, quando caret aliqua ex quatuor conditionibus modò explicatis, & ad juſtum, ac validum ludum ipſo jure naturæ requiſitis. Ratio patet ex terminis. Præter exempla, & caſus jam allatos, hic commodè adfero, & explico aliquos caſus ſpeciales, & ambiguos.

I. Ludens ſine animo ſolvendi.

SI quis ludat, ſive credita, ſive numerata, ſeu ſtatim nu- 69
meranda pecunia, animo omnino non ſolvendi, ſi perdat, idque alter ignoret, nimis clarum eſt, ludere invalidè, nec poſſe retinere, quod lucratur: quia contractus fuit inæqualis alterum in materia ſubſtantiali decipiendo. Excipe 1. Niſi alter colludens ſimilem animum non ſolvendi habuiſſet: tunc enim ſe mutuò decipiendo veluti compenſant. 2. Niſi alter colludens ſciverit, te habere talem animum non ſolvendi: tunc enim cenſetur conſentire, & tibi remittere. 3. Niſi luſus eſſet Legibus prohibitus, de quo mox §. *ſeq.* 4. Dixi notanter: *animo omnino non ſolvendi*: nam ſi habeas animum ſolùm non ſolvendi nunc, quia fortè nunc pecuniam nullam habes, habeas autem animum ſincerè ſolvendi poſteà, ſi quid perdas, non eris reus gravis injuſtitię, & lucrum perceptum retinere poteris, non obſtante pacto illo ludendi numerata pecunia: nam ſi reverà poſteà pecuniam habiturus ſis, eamque colludenti ſincerè ſoluturus, non eſt, unde judiceris graviter pactum infringere. Ita poſt alios Tamb. cit. *l.* 8. *tr.* 2. *c.* 9. §. 1. *n.* 17.

II. Ludens volens plus vincere, quàm poſſit amittere.

TItius non habet niſi 4. v. g. florenos: poteſtne ſine inju- 70
ſtitia vincere, vel lucrari, & retinere ſibi 8. vel amplius? Et ſpecialiter, Filiusfamilias, Religioſus, qui non poteſt, niſi certam ſummam, v. g. tres aureos ludendo perdere, poteſtne majorem ſummam lucrari ſine reſtituendi obligatione? Reſpondent DD. communiter Molina *to.* 2. *diſp.* 519. Sanch. *lib.* 7. *Mor. c.* 19. *n.* 83. Laym. *cit. c.* 12. *n.* 6. alii apud ipſos cum diſtinctione. I. Uno depoſitionis jactu, & cum una perſona non poſſe tales plus lucrari, quàm perdere; eſſet enim manifeſta inæqualitas contractus, ſi ſolùm potes perdere quatuor, & vis una vice lucrari octo, viginti, centum. 2. At verò ſucceſſivè diverſis jactibus, vel luſibus, aut etiam uno jactu cum diverſis perſonis ſimul exponentibus, ſervata ſemper æqualitate, & ſecluſa alia fraude, nihil obſtat, quominùs tales magnam ſummam lucrentur; nam ſi ſint ſex colludentes, & ſinguli exponunt quatuor, tu non habes niſi quatuor, fortuna favente poteris licitè ſimul lucrari viginti; & repetitis jactibus centum, & ultra.

At hic occurrit novum dubium. Filiusfamilias, vel Re- 71
ligioſus non poteſt perdere niſi tres, v. g. florenos ab initio: ſi lu-

Digitized by Google

ſi ludo fortunato lucretur 20. 30. vel ampliùs; poteritne rurſùs omnes exponere luſui inconſulto Patre, vel Superiore? Conveniunt omnes, quòd poſſint, quando idem adhuc ludus perſeverat, ſeu moraliter continuatur: lucrum enim ex luſu illud ſolùm eſt, quod abſoluto ludo remanet. At verò alio diſtincto ludo, & tempore, idem majus lucrum exponere Filius quidem familias poterit de præſumpta licentia Patris: quia Pater volens filio ludum permittere, niſi aliud exprimat, cenſetur licentiam dare ad quodvis lucrum denuò ludo exponendum. Religioſus autem talem licentiam præſumere, & conſequenter notabile lucrum denuò exponere non poteſt; quia pecunia ab ipſo ludendo comparata Monaſterio acquiſita eſt, non poteſt autem Prælatus licentiam dare bona Monaſterii in magna quantitate expendendi ſine neceſſitate, vel utilitate; loquendo ſolùm de Religioſo ſub Obedientia vivente. *Navarr. Sanch. Angel. Laym. cit.*

III. Ludens cum non potente alienare.

72 QUi ludit ſcienter cum filiofamilias, Religioſo, vel alio non potente alienare quæcumq; vel nonniſi certam ſummulam, ſine dubio peccat, & reſtituere tenetur, quod lucratur, vel totum, vel exceſſum, ſuper illam ſummam, quam ſolam poterat alter ludo exponere; quia verè acceptat rem alienam invito Domino. E contrà autem ii, qui non poſſunt alienare, ſi à colluſore lucrentur, tenentur ei reſtituere lucrum ipſum, cùm aliam pecuniam non habeant, quàm eidem ſolvere fortè poſſint. Ratio clara eſt: quia inierunt contractum ludi manifeſtè inæqualem, dum vincere, & lucrari voluerunt, ſed perdere non potuerunt. Excipe tamen, niſi colluſor ſciat, te non poſſe alienare, v.g. eſſe Filiumfamilias carentem peculio proprio, Religioſum, &c. tunc enim tu vincens non teneberis illi reſtituere lucrum, quia colluſori ſcienti, & volenti nulla facta eſt injuria. Ita *Sayr. Henriq. Azor. Bonac.* apud Diana *p.* 1. *tr.* 7. *reſ.* 67. Tambur. *cit. n.*18.

73 Sed ecce rurſus novum dubium. Colludens cum tali non potente perdere, niſi certam ſummam, v. g. 3. florenos; teneturne inquirere, an illam ſummam perdiderit? an verò ſine alia inquiſitione illud lucrum 5. florenorum retinere poterit? Reſpondent Sanch. *lib.* 1. *conſil. c.*8. *dub.* 7. & ex eo Lugo *diſp.*31. *ſect.* 2. *§.* 1. *n.*22. Ita poſſe retinere, nec teneri inquirere, ſi filius, vel Religioſus non habeat conſuetudinem cum aliis ludendi: ſecùs, ſi ſoleat cum aliis ludere: tunc enim tenetur inquirere, & comperta veritate exceſſum lucri reſtituere: quia jam fit malæ fidei poſſeſſor. ſi verò ſciri non poſſit, melior erit conditio poſſidentis bona fide.

IV. Ludus cum fure, uſurario.

74 DIſtinguendum eſt. 1. Aut fur, v, g. ludo exponit eandem numero rem, quam furatus eſt, hunc ſcyphum argenteum, hunc annulum, hos nummos aureos, &c. vel ejuſdem rei furtivæ jam alienatæ pretium. 2. Aut tu cum tali ludis bona fide, & ignorans; aut mala fide ſciens eſſe furem, & exponere res furtivas. His poſitis ſic breviter

75 *Reſolves.* 1. Seu bona, ſeu mala fide ludens cum fure, ſi lucreris ipſam rem furtivam in individuo, cognita veritate debes rem reſtituere, non furi colluſori, ſed ipſi Domino rei cognito: quia dominium rei ablatæ ſemper manet apud Dominum. Communis DD. Omnes juxta generaliter dicta de reſtitutione, facta autem hac reſtitutione, ſiquidem bona fide luſiſti, ignorans tunc rem eſſe furtivam, fur tenebitur tibi reſtituere æſtimationem illius rei furtivæ, quam lucratus es: nam contractus ex parte tua fuit validus, & juſtus; unde juſtè eam æſtimationem acquiſiviſti. Si verò luſiſti mala fide ſciens nimirùm rem eſſe furtivam; nihil pro ea re reſtituta tenebitur reſtituere fur: quia contractus ludi fuit nullus ex utraque parte: quippe de re ſcienter aliena. Sic Molina *diſp.*518. Tamb. *lib.*8. *Decal. tr.*2. *c.*9. *§.* 1. *n.* 28. Rationem fundamentalem pete ex dictis ſuprà de emptione, & venditione rei furtivæ, *c.*5. *ſect.*2. *n.*53.

76 *Reſolves.* 2. Quando fur non ipſam rem furtivam, ſed ſolùm ejus jam venditæ, vel alienatæ pretium ludo expoſuit, idque tu lucratus es, nihil teneberis tu reſtituere Domino rei, ſed tantùm ipſe fur; dummodò is abunde habeat, unde ſolvat Domino pro furto. Sic Bonac. *diſp.* 1. *de reſt. q.*2. *propoſit.*2. citans alios, Tamb. *n.*30. Ratio eſt: quia fur illius pretii dominium acquiſivit juxta dicta ſuo loco: ſi ergo aliunde poteſt pro furto ſatisfacere Domino, exponendo illud pretium, validum fecit ludi contractum, conſequenter ejus dominium in te victorem tranſtulit. Contrà verò, ſi fur aliunde non habeat; unde domino reſtituat pro re ablata vendita, tunc tu colluſor etiam bona fide lucratus illud pretium, re cognita, teneberis Domino reſtituere pretium lucratum. Ita citati. *Ratio eſt:* quia tunc contractus ludi re ipſa fuit nullus; cùm enim illud ipſum pretium rei furtivæ neceſſariò à fure fuerit reſtituendum Domino, non potuit illud à fure validè exponi ludo. Ita quidem citati, & in rigore verè. ego tamen bonæ fidei luſorem in Confeſſionali non multùm urgerem.

V. Ludens pecunia furtiva, vel aliena: Remiſſivè.

ETiam fur ludens pecunia furto ablata, multò magis famuli v. g. ludentes pecuniis Dominorum, quas ſibi commiſſas, vel depoſitas habent, tenentur ſolùm reſtituere pro ipſa ſorte ablata, lucrum autem ludendo victum ſibi acquirunt, cùm fructus ſolius induſtriæ ſit: ut conſtat ex dictis ſuo loco. Intellige tamen, ſi famulus ſuo, non verò Domini nomine ludat; tunc enim, ſicut ſuo periculo, damno ludit, ſic lucro ſuo acquirit: quòd ſi verò nomine Domini ſui ludens eam pecuniam exponat ludo, eidem reſtituere debebit utrumque, & ſortem, quia Domini eſt, & lucrum, quia Domini nomine acquiſitum eſt. Res clara ex principiis Juris, & Juſtitiæ. 77

At, numquid peccant famuli ita pecuniis Dominorum ludentes, vel aliter negotiantes? Reſp. Peccare; quando dominus graviter invitus eſt, aliàs non. *Ratio eſt*: quia eſt vera injuria, me repugnante, te re mea uti velle; præſertim cum aliquo periculo. Quoniam verò, ſi nullum damnum eveniat Domino, vel periculum ſubſit (ut ſi famulus promptus in reddenda pecunia, ut primùm Dominus popoſcerit) non poteſt cenſeri gravis rationabiliter injuria; ideò à peccato gravi poſt alios rectè excuſat *Tamb. n.* 23. 78

Denique quid de eo, qui deficiente ſibi in ludo pecunia eam clam à colludente ſurripuit, & eam poſteà lucratus eſt? Reſpondent *Sanch. & Molin.* ſuprà, furem utiq; ſemper teneri reſtituere ipſam pecuniam furtivam; & ſi non haberet aliunde unde illam pecuniam furto ſurreptam reſtitueret, tenebitur reſtituere lucrum: ſi aliunde habeat, unde reſtituat, lucrum ſibi acquirit, & retinere poterit æquè; ac ſi expoſuiſſet pecuniam ab aliquo tertio furto ablatam; quod enim pecunia ipſi colludenti, vel alicui tertio ablata ſit, non debet variare caſum. Vide cit. de hoc latè diſcurrentes. 79

§. III. Ludus illicitus jure poſitivo.

LUdus alearum, omnis ſcilicet ille, qui principaliter fortuna, & caſu potiùs, quàm arte, & induſtria regitur, juſtè prohibitus eſt jure humano poſitivo, Canonico, & Civili. Jure Canonico in primis luſus ſeveriſſimè prohibetur Clericis, ſi ſint Beneficiati, vel Monachi, Can. Apoſt. 41. relat. diſt. 35. *Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus aleæ, vel ebrietati deſerviens, aut deſinat, aut deponatur.* Et c. Clerici 2. de vita, & honeſt. Cleric. *Ad aleas, & taxillos non ludant, nec hujuſmodi ludis interſint.* Qui Canones renovati ſunt Conc. Trid. *ſeſſ.* 22. *c.* 1. *de Refor.* Quamobrem DD. communiter cum Nav. *c.* 2. *n.*9. ex illis Canon. & tam gravibus pœnis canonicis agnoſcunt gravem obligationem Clericorum, & peccatum mortale, ſi notabilem quantitatem aleæ luſu exponant. Etiam *Sanch.* cenſet, eſſe mortale, quando ii ſunt aleatores per modum habitus, & velut conſuetudinariè; contra hos enim videntur loqui Canones. Quare excuſabitur à mortali Clericus, qui ſemel, aut iterum, aut rarò, aut non longo tempore ludit. Verùm inſuper rectè advertunt *Cajet. Sylv.* aliiſque citt. Leſſ. *c.*26. *dub.* 1. *n.* 5. Laym. *cit.*21. *n.*1. Lugo *diſp.*31. *ſect.* 1. hoc præſertim tempore, quo antiquorum Canonum rigori multùm derogatum videtur, Clericos non eſſe peccati mortalis condemnandos, niſi frequenter, nimis ſumptuosè, aut publicè cum ſcandalo populi ita ludant: ſin verò privatim ſine ſcandalo, & quantitate modica ſpectato ſtatu ſuo, & copia reddit/uum ludant, & ſine aliorum officiorum ſuorum neglectu, recreationis gratia, maximè permittente, & quaſi cohoneſtante loci conſuetudine hunc ludum aliàs jure naturæ licitum, idque maximè in fritillo, ubi plurimum accedit induſtriæ, & ætus eſſe ab omni peccato excuſandos, non tamen à peccato veniali in locis, vel Diœceſibus, ubi antiqui Canones lege, vel conſuetudine recepti obſervantur. Jure autem Civili idem luſus alearum omnibus prohibetur *L.* 1. & 3. *C. de aleatoribus*; ubi inſuper decernitur, ut qui ſic ludendo perdidit, ſolvere non cogatur; immo ſi ſolverit, ipſi, ejuſque hæredibus concedendam eſſe repetitionem ſoluti. Verùm cùm hæ leges pœnales ſint, in odium ejuſmodi ludi, unde multa, & gravia mala oriri ſolent, latę, ſi reipſa mala iſta non eveniant, & ludus aliàs juſtè fiat, non obligare conſcientia, neque naturalem valorem, & obligationem ludi tollere, contra aliquos latè docet comm. DD. quos congerunt, & ſequuntur Mol. *diſp.*222. Sanch. *cit. dub.* 25. *n.* 5. Leſſ. *c.*26. *dub.* 1. *n.*6. Azor. *t.* 3. *l.* 5. *c.* 27. *qu.* 1. Alii apud Lug. cit. *ſect.* 1. *n.*9. Laym. *cit. n.*3. Itaque pro praxi particulari pono breves. 80

RESOLUTIO.

I. LUcrans, & ludens tali ludo legibus prohibito, non peccat per ſe loquendo, ſecluſo ſcandalo, & contemptu. 81

ptu, aliove malo accidentali, & validè lucratur, nec lucrum reſtituere tenetur in foro conſcientiæ. Ita contra D.D. *Th. Bonav. Sylveſt.* & alios ſanè graves DD. apud Sanchez docet communis jam DD. quos citant, & ſequuntur Molin. *diſp.*513. Sanch. *l.*1. *Conſil. c.*8. *dub.*1. Leſſ. *c.*26. *dub.*3. Lug. cit. *ſect.*4. *n.* 60. Ratio eſt: quia talis non peccat, nec reſtituere tenetur de jure naturæ, quia ludus hic de ſe eſt contractus juſtus, & licitus ſervatis debitis conditionibus: ſed neque de Jure poſitivo, Leges enim Civiles eum ludum & translationem dominii non irritant; ſed ſolùm præcipiunt reſtitutionem fieri lucri in judicio poſt Judicis ſententiam, poſtquam victus petit: & negant victori actori actionem, ſi ei victus forte nondum ſolvit. Hęc enim ſunt verba Legis alearum. C. de aleat. *Nulli liceat in publicis, vel pirvatis domibus, vel locis ludere* (intelliga aleis) *neque in genere, neque in ſpecie; & ſi contra factum fuerit, nulla ſequatur damnatio* (intellige victi ad ſolvendum) *ſed ſolutum reddatur, & competentibus actionibus repetatur ab his, quid dederint, vel eorum hæredibus.* Hæc ibi. Unde inferunt DD. neque victo repetente, teneri victorem reſtituere pretium ſolutum, niſi is, vel ejus hæres repetat in Judicio, & ſententia proferatur.

82 II. Ludens, & perdens tali ludo legibus prohibito, ſi nihil excipiens ſolvat, dominium pecuniæ ſolutæ validè in lucrantem transfert; neque poſteà privata auctoritate tollere, nec occulta compenſatione uti poterit; ſed ſola Judicis implorata ſententia ſibi ſuccurrere poteſt. Communis apud citt. *Ratio* patet ex dictis: quia victor nihil tibi debet ante ſententiam Judicis: poteris tamen victorem terrere comminando et repetitionem in judicio; atque paciſci cum ipſo de aliquo ſaltem reddendo in pretium, quod juri tuo cedas non repetendo in judicio. At quid ſi fictè mineris, non habens animum repetendi à Judice: poteriſne retinere quod alter dat, ne repetas in judicio? *Mol.* ſuprà putat, non eſſe tutum. Sed *Tamb. cit ſ.*1. *n.* 10. putat eſſe tutum. Et ego puto: quia reverà habes jus repetendi, poteſque repetere, cui Juri verè cedis, quod eſt pretio æſtimabile. Vide dicta in ſimili *ſectione prima de Cenſibus in fine*.

83 III. Etiam is, qui tali ludo prohibito creditò luſit, & perdidit, in conſcientia manet naturaliter obligatus ad ſolvendum (& accedente juramento, in utroque foro, adeoque naturaliter, & civiliter) de quo ſuo loco. *Ratio* patet: quia ille contractus ludi jure naturæ validus legibus humanis non irritatur, ut dictum eſt. Verumtamen ſecluſo juramento tueri ſe poteſt victus exceptione legis alearum, ut etiam in conſcientia ſolvere non teneatur: cùm illa non tantùm ſit lata in odium, & pœnam lucrantis tali ludo, ſed etiam in favorem victi. Communis DD. Nav. *c.*20. *n.* 17. Tolet. *l.* 5. *c.* 27. Mol. *diſp.*515. Leſſ. *c.*26. *dub.*4. Laym. *c.*21. *n.*3. Lug. *ſect.*5. Ratio eſt: quia ut dicitur L. invitus 156. ff. de Reg. Juris. *Cui damus actionem, eidem & exceptionem competere, multò magis quis dixerit.* At qui tali ludo prohibito victus perdidit, & ſolvit, ei datur actio ad repetendum ſolutum jure communi, ut dictum eſt: ergo multò magis competit exceptio antequam ſolvat. Quid enim opus ſit ſolvere, ſi poſtquàm ſolveris, repetendi jus habeas? *Nec dicas*: hæc eſt pœna: ergo non debetur, niſi poſt ſententiam Judicis. Nam non eſt mera pęna, ſed etiam favor victi, ut jam dixi: & eſto ſit mera pęna, tamen, cùm retinere meam rem anteà, vel datum recipere poſt ſententiam, re ipſa æquivaleat, non erit injuſtitia alterum modum commodiorem abſque ullo inutili circulo eligere; idque maximè, ſi in judicio ex defectu probationis timeatur longa mora, vel negatio Juſtitiæ, ut obſervat Tamb. *ib. n.* 11.

84 IV. Denique, quid ſi ludas animo utendi hoc beneficio legis, ſcilicet non ſolvendi, vel ſolutum repetendi, ſi perdas: & nihilominùs lucreris: eritne ludus validus, ut lucrum licitè retinere poſſis? Negat Leſſ. eodem *cap.*26. *n.*31. ea ratione: quia talis decipit adverſarium falsò ſignificans, ſe illi ceſſurum eſſe ſi vincat, quam deceptionem ſi ille ſciret, certè non luderet: deinde tollit æqualitatem lucrandi inter ludentes. Sed probabiliùs cum aliis affirmant Sanch. *cit. dub.* 5. *n.*1. Lugo *ſect.* 3. ludum eſſe validum, & lucrum retineri poſſe. *Ratio eſt*: quia intentio adimplendi non eſt de eſſentia promiſſionum, vel contractuum v. g. Emtionis, Matrimonii, Profeſſionis, voti &c. ut ſuprà c.2. dictum: ergo etiam, licèt talis non habeat intentionem ſolvendi perditam, ludus tamen erit validus, & transferet dominium lucri: in reliquo utitur ſuo jure, & beneficio Legis concedentis ſibi exceptionem, ne teneatur ſolvere, & alter ſibi ipſi imputet, quòd cùm tali velit ludere, qui beneficio legis poſſit non ſolvere, vel ſolutum repetere, neq; eſt inæqualitas: quia etiam alteri ſimile beneficium legis competit, ſi perdat.

§. IV. *De ſponſione ludo affini.*

85 SPonſio eſt *contractus, quo duo de veritate, vel eventu alicujus rei contendentes ſibi viciſſim aliquid ſpondent, ut ejus ſit, qui veritatem fuerit aſſecutus*: de cujus contractus juſtitia, & quatuor conditionibus eadem ratione dicendum eſt: ſicut ſuprà de ludo dictum. Quoad quartam autem conditionem æqualitatis ſervandæ in ſponſione frequens eſt exceſſus voluntarius in re ſponſa, vel depoſita: ſolet enim valdè certus de veritate, vel eventu rei communiter ſpondere plus in minus. Illud autem ſolùm dubium manet; utrùm is, qui certiſſimè ſcit rei veritatem, vel eventum per ſcientiam, vel experientiam, immo etiam per revelationem, atque etiam prævidet rem ſibi perfectiſſimam eſſe; alter tamen nihilominùs errore ductus tecum contendere, atque deponere velit: poteriſne illum ſpondentem hoc caſu obligare, pretium depoſitum lucrari, & retinere? Affirmant Nav. *c.* 20. *an.* 18. *Tol. l.*5. *c.*37. *Medina, Lopez*, ac alii multi, quos citant, & ſequuntur Sanch. *c. dub.*13. Laym. *c.*21. *n.*4. Ratio eſt; quòd error circa qualitatem non cauſatus ab altera parte contrahente non vitiet contractum gratuitum, vel oneroſum, cùm abſolutum conſenſum in ipſam rem non auferat. Negant autem univerſaliter Mol. *diſp.* 508. Leſſius *c.*26. *dub* 5. aliiq; cit. Lug. *diſp.* 31. *ſect.*6. Ratio eſt: quia in hoc contractu per modum emptionis datur ſpes lucrandi pro periculo amittendi, tanquam merx pro pretio, inter quæ neceſſariò debet ſervari æqualitas. atqui in propoſito non ſervatur æqualitas inter partes: apud unum enim eſt certa ſpes, & periculum nullum; apud alterum re ipſa eſt ſpes nulla, & periculum certum: ergo ſciens rem, non poteſt cum altero decepto etiam volente ſpondere: quemadmodùm enim venditor, qui ſciret certò, gemmam eſſe falſam, etiam non credente, & petente emptore, non poſſet juſtè vendere pro pretio gemmæ veræ: benè autem ſi uterque dubitaret, & ſic ſe æquali periculo exponeret, moderato pretio, ut ſuo loco dictum: ita etiam, qui ſcit veritatem rei certò, & conſequenter alterius decepti ſpem falſam eſſe, & nullam, non poterit illi juſtè vendere pro ſuo jure, & ſpe certa ad lucrum, etiam, illo non credente, & petente; benè autem, ſi uterque ambigat, & ſic æqualiter utrinque ſit, & ſpes, & periculum lucrandi, vel perdendi: intellige ſemper ſtando in contractu oneroſo: aliud enim eſſet ſi conſtaret de ſpontaneo animo donandi. Placet judicium Filliucii *tr.*37. *c.*2. *n.* 24. primam ſententiam eſſe ſatis probabilem, ſed ſecundam magis juſtam, & tutam.

CAPUT VII.

De reliquis Contractibus præcipuis, dominium utile tantùm, vel nullum propriè transferentibus: Commodato, Precario, Locato, Conducto, Emphyteuſi, Feudo, Fidejuſſione, & Aſſecuratione, Pignore, Hypotheca, ac Depoſito.

SECTIO I.

De Commodato, & Precario.

SUMMARIUM.

1 Uſque ad n. 5. *Explicatur definitio commodati.*
5 *Si res commodata ſine culpa commodatarii pereat, commodanti perit.*
6 *Qui etiam tenetur præſtare expenſas ad rei commodatæ uſum, & conſervationem.*
7 *Commodatarius tamen debet in ea conſervanda adhibere eam diligentiam, quam in rebus propriis adhibet:*
8 *Nec ea aliter, niſi ad uſum conceſſum uti poteſt, cum tamen etiam alteri licitè concedit.*
9 *Commodatum differt a precario, quòd non ſit ad nutum revocabile, ſicut precarim &* 10.
11 *&* 12 *Precarium quid?*
13 *Differt a commodato, quòd ſit ad nutum revocabile.*
14 *Definitur, & ſolvitur duobus modis.*

COmmodatum definitur §. item inſtitut. quibus modis re contrahitur obligatio: *Rei alicujus quoad ſolum uſum gratuita conceſſio.* Addi, vel ſubintelligi neceſſariò debet, uſq; ad certum tempus; ſeu *ad nutum non revocabilis.* Senſus ergo, & clarior definitio eſt: *Commodatum eſt contractus gratuitus, quo ad ſolum uſum pro aliquo certo tempore res alicui gratis conceditur.* Sed explico in prioribus terminis Juris. 1

I. *Gratuita conceſſio.*

ESt enim Commodatum contractus gratuitus ſimpliciter, quo mutuo conſenſu à commodante commodatario aliquid gratis ad uſum conceditur: atque per hoc differt commodatum à locato, quo conceditur uſus rei pro pretio: nam ut dicitur cit. §. item is. *Commodata res tunc propriè intelligitur, ſi nulla mercede accepta, vel conſtituta, utenda data eſt: alioquin mercede interveniente, locatus uſus rei videtur: gratuitum enim commodatum eſſe debet.* Sic Juſtinianus. Quòd ſi ergo quid commodetur non quidem pro 2

pre-

pretio, ſed cum pacto, viciſſim aliquid commodandi, aliudve præſtandi, deſinit eſſe commodatum, & erit contractus oneroſus innominatus, *do, ut des*, vel *do, ut facias*.

II. *Rei alicujus*,

3 MAteria commodati ſunt omnes res mobiles, & immobiles: quia non tantùm equus, ſuppellex, arma &c. ſed etiam domus, officina, pratum, prædium &c. commodari, ſeu ad uſus gratis concedi poſſunt: ſolùm autem res mobiles uſu non conſumptibiles propriè commodari poſſunt; hæ enim ſolæ poſt uſum proprium ſalvæ remanentes domino reſtitui poſſunt: non item res uſu conſumptibiles, ut pecunia, vinum, frumentum; hæ enim ipſo uſu proprio, & unico abſumuntur: poſſunt tamen etiam ejuſmodi quandoque commodari, vel etiam locari pro pretio ad aliquem uſum proprium, v.g. ad pompam, vel oſtentationem, ad fallendum Dominum, res ſuas videre volentem.

III. *Ad ſolum uſum*.

4 PEr hoc commodatum differt in primis à depoſito, pignore, hypotheca, quorum ſolum jus ſervandi, non verò uſus conceditur; & ſi habens, iis utatur contrà voluntatem domini, furtum committit, *§. furtum autem, inſt. de obligationibus, quæ ex delicto naſcuntur*. Deinde per hoc differt à mutuo, quippè quo non tantùm uſus; ſed etiam dominium rei mutuatæ in individuo confertur, & transfertur in mutuatarium; ideò non eadem res in individuo, ſed alia res ſimilis, & æquivalens reſtituenda eſt. In commodato autem conceditur ſolus uſus, ſic ut eadem numero res per culpam deterior non facta, reſtituenda ſit. dominium verò proprietatis, immo & ipſa poſſeſſio plenè remanet apud commodantem, qui per commodatarium, tamquam miniſtrum ſuum pergit poſſidere tam naturaliter, quàm civiliter, juxta *L. rei commodatæ*, 1. *ff. commodati*, & hinc fit

5 I. Si res commodata ſine omni culpa commodatarii pereat, ſuo domino perit, ſcilicet commodanti, & non commodatario, qui proin nihil compenſare tenebitur: nam res quoad proprietatem commodantis eſt. Similiter ſi conceſſo, & neceſſario uſu res commodata deterior fiat, v.g. veſtes commodatæ atterantur, commodantis damno fit; quippe qui in hoc tacitè conſenſiſſe cenſetur, *L. cùm qui* 10. *ff. commodati*. Inſuper ſi commodes rem vitioſam ſcienter, unde damnum oriatur commodatario v.g. dolium rimoſum, vel carioſum, currum cum rotis fractis, equum calcitroſum, niſi præmoneas commodatarium de vitio rei, peccas, & ad reſtitutionem damnorum inde ſecutorum obligaris: quia decepiſti eum damnosè, cùm pro uſu obtuliſti, quod ad uſum non aptum, immo uſu ipſo damnoſum ſciebas. Communis DD.

6 II. Commodatarius tenetur præſtare expenſas ordinarias ad uſum, & conſervationem rei commodatæ requiſitas; utpotè cibaria equi, vel ſervi commodati, medicamenta communia &c. non item expenſas extraordinarias graves, v. g. curationem inſolitam equi, vel ſervi morbidi, reparationem ædis ruinoſæ, hæ enim expenſæ ad commodantem ſpectant, eaſque ſi fortè exhibuit, commodatarius repetere in judicio etiam, & contra commodantem actionem inſtituere poteſt. *L. in rebus* 18. §. *poſſunt*. 2. *ff. eodem*. Ratio utriuſque eſt; quia ordinariæ expenſæ pro uſu, & conſervatione rei commodatæ cedunt in utilitatem commodatarii: extraordinariæ verò cedunt in utilitatem commodantis, qui eſt dominus rei. Similiter ſi ex re commodata commodatarius damnum paſſus eſt, non ſine dolo, vel culpa lata commodantis, ut ſi ſcienter commodavit vas vitioſum, quo vinum, vel oleum infuſum corruptum, vel effuſum fuit, contra eum actionem inſtituere jure poterit, cum ipſe in conſcientia peccaverit contra juſtitiam cum onere compenſandi damna, ut modò innui.

7 III. Commodatarius in re commodata conſervanda eam diligentiam præſtare debet, quam quiſque diligentiſſimus Paterfamilias in rebus ſuis ſimilis valoris adhibet, *cit. L. in rebus*. Unde etiam ſi per culpam leviſſimam perierit, vel deterior facta ſit res commodata, damnum præſtare debet; quia in ipſius ſolius gratiam, & commodum res commodata fuit. Idq; certum in foro externo; an etiam in foro conſcientiæ? Reſolutum eſt generaliter in materia de Reſtitutione ex contractu. Quæ recole. Secus eſt, ſi aliquis ob ſuam dumtaxat cauſam commodaverit v. g. ſponſæ, uxori, famulo, veſtes, ut honeſtiùs incedant &c. tunc enim dolus tantùm, & culpa lata præſtanda erit. *L. ſi ut certo loco*, 5. *§. interdum*, 10. *ff. eodem*. Quòd ſi res duobus commodata erit, & unius tantùm dolo, vel culpa perit, aut deterior facta eſt: is ſolùm damnum præſtare cogetur: ſi autem uterque in culpa fuit, uterque pro rata obligabitur; ſi tamen unus totum præſtitit, ab altero ratam repetere jure poterit, ut habetur *ib.* in Jure. Ratio eſt totaliter evidens,

8 IV. Quamvis commodatarius non poſſit uti re commodata, niſi ad uſum conceſſum, adeò ut peccet contra Juſtitiam is, qui re commodata ad unum uſum, uſurparet ad alium uſum, v.g. equum conceſſum ad equitandum adhiberet ad trahendum currum onuſtum; vel conceſſum ad iter Salisburgum tantùm, uteretur uſque Oenipontum: atque, ſi eo inconceſſo uſu res pereat, vel deterior fiat, ipſius damnum ab eo compenſandum erit commodanti, ut ſuo loco dictum. Attamen non peccat commodatarius, ſi eundem uſum ſibi conceſſum commodaret alteri æquè tuto uſuro: nam de hoc uſu diſponens commodatarius verè diſponit de ſuo, niſi tamen aliter expreſſerit commodans, aut ex circumſtantiis aliud colligatur de domini voluntate. Denique quia in his terminis hactenùs explicatis definitio tota commodati adhuc convenit precario, ideò neceſſariò addendum fuit

IV. *Non ad nutum revocabilis*.

PEr hoc tandem commodatum ſtrictè ſumptum in jure diſ- 9
fert à precario ad nutum commodantis revocabili; quòd ſcilicet commodatum fiat ad certum tempus ſtatutum (vel expreſſe v. g. ad annum, menſem, ad hoc iter: vel tacitè v. g. librum ad legendum, vel deſcribendum) ita ut anteà res commodata à Domino repeti non poſſit: eo autem tempore finito reſtituenda ſit, licèt à domino non repetatur; *nam dies ſtatuta pro domino interpellat*, L. magnam 12. Cod. de contrah. ſtipul. c. ult. de locato. Unde commodans peccat contra Juſtitiam, & commodatarius contra eum agere poterit ſi ille rem commodatam ante tempus præſcriptum, uſumve conceſſum finitum intempeſtivè repeteret: quia inferret injuriam ipſi lædendo jus ex contractu acquiſitum, cum onere compenſandi damnum: nam ut dicitur. L. in commodato 17. §. 3. circa finem ff. cit. *Adjuvari quippe nos; non decipi beneficio oportet*. Et *mutare conſilium quis non poteſt in alterius detrimentum*. Reg. 33. in 6. Etſi enim liberæ voluntatis ſit commodare, poſtquam tamen commodatum eſt, quod à principio beneficii, ac liberæ voluntatis fuit, tranſit in obligationem, & etiam liberaliter promiſſum cadit in debitum.

Ad quid, ſi ante tempus elapſum commoditati emergat ne- 10
ceſſitatis, qua re ſua æquè, vel magis indigeat, quàm commodatarius: poteritne juſtè, & licitè revocare commodatum, remque ſuam repetere? Conſentiunt omnes, non poſſe revocare, ſi ejuſmodi neceſſitas eventura anteà prævisa fuit: tunc enim in eam cenſetur conſenſiſſe. Si verò talis neceſſitas ex improviſo ſupervenerit, adhuc non poſſe revocari in utroque foro, docet Nav. *c.* 17. *n.* 182. Alii diſtinguunt: Si Commodatarius anteà non poterat ſibi aliundè providere, concedunt, revocari poſſe: ſi verò poterat aliundè ſibi providere, negant revocari poſſe. Sed rectiùs abſolutè in utroque foro commodantem tunc revocare poſſe, concedunt Sylveſt. Angelus, aliiſque cit. Mol. *diſ.* 244. Leſs. *l.* 2. *c.* 27. *nu.* 18. *dub.* 5. Laym. *c.* 14. *n.* 3. Lug. *diſp.* 33. *ſect.* 2. *n.* 10. *&* 11. Ratio eſt: quia commodans gratuitò commodando non cenſetur ad hunc inopinatum eventum, & cum tanto ſuo gravamine obligare ſe voluiſſe; cùm quiſque præſumatur ex re ſua magis ſibi, quàm alteri proſpicere velle. Nec refert, quòd donator non poſſit revocare donationem traditione perfecta ex eo quòd res donata poſteà æquè, vel magis ſibi neceſſaria ſit. Clara eſt diſparitas: quia in re donata transfertur totum dominium in donatarium: in commodatione verò retento domino rei conceditur ſolus uſus, atqui in re propria nemo cenſetur cum tanto gravamine concedere uſum. Adde ex dictis ſuo loco, etiam donationem jure revocari ob inopinatam poſteà ſuſceptam prolem: ergo à fortiori ob ſimilem, & minorem etiam cauſam revocari poterit commodatum. Damnum denique, ſi quod ex tali revocatione oritur commodatario etiam ſequi poteſt ob revocationem donationis propter ſuſceptam prolem: ſed utrinque per accidens eſt, & ex negligentia, vel imprudentia donatarii, vel commodatarii, qui potuit hunc caſum valdè poſſibilem prævidere, excipere, vel aliundè ſibi conſulere. Sequitur nunc commodato affine

Precarium.

DEfinitur L. 1. ff. de præcario: *quod precibus petenti uten- 11*
dum conceditur, quamdiu is, qui conceſſit, non revocaverit. Et paulò poſt: *qui precario concedit, ſic dat, quaſi tunc recepturus, cùm ſic libuerit precarium ſolvere. Eſt enim, natura æquum* (dicitur in lege ſequenti) *tamdiu te liberalitate mea uti, quamdiù ego velim, & ut poſſim revocare, cùm mutavero voluntatem*. Sic Jus.

I. Precarium ergo (prout ſumitur in Jure Civili, & hujus 12
loci eſt) eſt contractus, quo quis alteri petenti, ſeu precanti concedit aliquid ad utendum, ſive mobile, ſive immobile, etiam incorporale, ut ſervitutem, facultatem venandi, piſcandi, ſeu quodcumque aliud jus cum poteſtate revocandi quandocumque Dominus voluerit. Dixi *in Jure Civili*: nam in Jure Canonico toto titulo *de precariis*, precarium ſpecialiter acceptum ſignificat conceſſionem alicujus boni Eccleſiaſtici factam alicui, vel pro tota vita, vel ad certum tem-

re autem poſitivo Cæſareo. I. Prohibetur locari domus vicina habitationi Magiſtro fabro, vel altero Magiſtro, quando eorum voces confunderentur. *L. un. C. de ſtudiis liberal. Urbis Rom.* quamvis hanc Legem non eſſe in uſu, niſi Magiſter reclamet, notet Bonac. *diſp.3. de contr. q. 7. pu. 1. prop. 2.* II. Prohibentur conduci prædia à militibus, & curialibus. *L. curiales, ff. locat.* III. Prohibentur prædia conduci à Clericis negotiandi cauſa, licèt iidem poſſint ſuccedere conductori. *L. ult. de vita, & honeſt. Cleric.* IV. Jure Canonico *Clement. ambitioſa*, prohibentur locari prædia Eccleſiæ, niſi ad triennium, intelligendo tamen triennium non purè naturale, ſed morale, & utile, ſcilicet tres annos fructificantes: ut pluribus citt. docet Hill. *tr.44. c.2. n. 8.* inter alias dicens. Itaque ſi ſit fundus, qui alternis tantùm annis ſit fertilis, poterit ad ſextos annos, ſi tertiò quoque anno ſit fertilis, locari poteſt ad novennium: quia annus locatione non taxatur ex ſimplici decurſu temporis, ſed ex decurſu cum proventu fructuum. Sic ille, quem vide.

23 IV. Sed ecce tibi dubium paupertinum: Titius pauper obtinuit ab Epiſcopo, vel Magiſtratu facultatem mendicandi, vel petendi eleemoſynam in hac civitate, vel territorio; poteritne hoc ſuum jus paupertinum locare alteri pro certa penſione? Concedit Sanch. *l. 1. Conſil. c. 7. dub. 2.* dicens: quia id nullo jure prohibetur, & pauper locat jus quod habet, eſtque contractus fortunæ æquali utrinque periculo lucrandi, vel perdendi. Negat verò Lug. *diſp. 29. ſect. 1. n. 2.* ea potiſſimùm ratione: quia eſto contractus iſte juſtus ſit inter locatorem, & conductorem, eſt tamen injuſtus contra fideles eleemoſynam dantes, qui pauperi tantùm voluit dare, & non huic conductori, qui pauper non eſt, ut ſupponitur. Sed certè facilè reſpondet *Sanchez*, hoc modo fideles adhuc mediatè verè pauperi dare, mediante ſcilicet illo conductore inde penſionem ſolvente pauperi, idque nec ipſe Lug. negare potuit, licere; quando pauper occumbens per ſe ipſum eleemoſynam petere non poſſet.

III. *Utendam, vel fruendam.*

24 SEu ad uſum, vel etiam fructum: interdum enim ſolus uſus conceditur, ut in domo, equo, veſte, inſtrumento: interdum etiam fructus, ut in vacca, agro, vinea, prædio, dominio directo ſemper remanente apud locatorem concedentem: atque per hoc differt locatio à permutatione, venditione, mutuo &c. quibus dominium plenum rei transfertur in alterum. Conductor autem rem ſibi locatam ad uſum, vel fructum, ad eundem uſum, vel fructum alteri æquè idoneo elocare poteſt. L. nemo 6. C. de locato: *Nemo prohibetur rem, quam conduxit, fruendam aliis locare; ſi nihil aliud convenit.* Interim ſecundus conductor perſonaliter obligatur ad penſionem ſolvendam ſecundo tantùm locatori, cui ſi penſionem exſolvit, penitùs liberatur ut nihil debeat primo locatori, *L. ſolutum 11. ff. de pignoratitia actione.* Excipe ergo ex ipſo Jure, niſi aliter explicitè, vel implicitè conveniatur: ubi conventio implicita contraria colligenda erit ex circumſtantiis: ſi enim ego tibi honeſto viro locavi domum meam honeſtam, ex conventione implicita non poteris domum meam ſublocare meretrici publicæ, vel uſurario, quando id cedit in dedecus domus meæ. Sic in ſimilibus.

25 Cæterùm quoad uſum rei locatæ jam ex dictis in ſimili de commodato conſtat, non poſſe te re locata ad alium uſum uti, nec conſequenter ad alium diverſum uſum alteri ſublocare præter illum, ad quem conventum eſt cum locatore. Quod fructus autem rei locatæ, pro quibus conductor penſionem ſolvit, meritò hìc quæri poteſt; ſub cujus dominio ſint illi fructus, an locatoris, qui eſt dominus proprietarius fundi? an conductoris; qui eſt velut uſufructuarius? Reſp. cum diſtinct. 1. fructus adhuc pendentes, antequam ſeparati à ſolo colligantur, ſpectant ad dominium proprietarii fundi. *Ratio eſt*: quia tunc fructus adhuc ſunt pars fundi, & faciunt quid unum cum ipſo fundo, vel cum arboribus ſolo affixis: cùm igitur ipſe fundus, ejuſque arbores plantæ ſint ſub dominio proprietarii, etiam erunt fructus adhuc pendentes. Et hinc rectè reſolvit Diana *par. 3. tr. 1. reſol. 19.* quando ſæcularis emit fructus pendentes prædii Eccleſiaſtici, vel ad Religioſos ſpectantes, non teneri eum ſolvere gabellas fortè impoſitas pro emptione fructuum ob rationem datam: quia ſcilicet tunc fructus ſpectant ad dominium Eccleſiaſticum. 2. Fructus autem jam ſeparati à fundo, poſtquam collecti ſunt, ſtatim fiunt conductoris, etiamſi is penſionem nondum ſolverit, uti contra *Gl.* & *Bar.* & alios rectè docent Mol. *d.497.* Lug. *d.29. ſect.2. n.2* Tamb. *l.9. de contr. tr.4. c.3. n. 5.* Alii apud ipſos. *Ratio eſt*: quia ex vi contractus habet jus fruendi re, & conſequenter faciendi fructus ſuos, etiam antequam penſionem ſolvat. Hinc rurſus reſolvit Dian. *ib. reſol.19.* inquiens; coloni Religioſorum tenentur ſolvere gabellam ex fructibus collectis, ſi eos deferant de loco ad locum, aut alienent; tunc enim ſunt bona laicorum, & non pertinent, ne indirectè quidem ad Eccleſiaſticos. Hæc *Diana*. Intereà tamen donec conductor, vel colonus penſionem ſolvat, dominus fundi habet hypothecam in illis fructibus, ipſique fructus ſunt ei in pignus, ſeu tacitè ſubjecti pro penſione ſolvenda: ut habetur expreſsè in Jure. *L. in prædiis 7. pr. ff. in quibus cauſis pignor. vel hypot.* Unde rectè appellaretur fur ille conductor, ſi clam eos extra prædium aſportaret non requiſito domino. *L. ſi ſervus communis. & 61. §. locavi, & ff. de furtis.*

IV. *Certo Pretio, Mercede, vel Penſione conſtituta.*

26 COnfunduntur hæc pro ſynonimis, propriè tamen aliqualiter differunt in propoſito, *Pretium* propriè dicitur, quod datur pro uſu rei mobilis, ut equi, currus, inſtrumenti &c. *Merces* propriè datur pro labore, opera, obſequio hominis conducti, unde & mercenarius dicitur. *Penſio* autem propriè datur pro jure conceſſo utendi, vel fruendi re alterius immobili, ut domo, prædio, agro &c. Videndum breviter, *qualis*, *quanta*, *quando*, *ubi* ſolvenda à conductore ejuſmodi penſio, vel merces?

27 I. *Qualis?* Penſio locationum conſtituenda, & ſolvenda eſt in ſola numerata pecunia: nam ſi alia merces ſtatuatur, non efficitur propriè locatio, ſed contractus innominatus: *facio, ut des: do, ut facias &c.* concedo uſum equi, ut des ſcapham frumenti. do ſcapham frumenti, ut juves metere, vel aliud ſervitium præſtes; quamvis etiam talis contractus aſſimiletur locationi in Jure, ut diſpoſitum de uno intelligatur etiam diſpoſitum de altero: ut notant DD. in *l.1. §. ſi quis ſervum 9. ff. depoſiti.* Neque locator cogi poteſt, ut pro pecunia conſtituta acceptet alias res, etſi æquivalentes, ſicut è contrà nec conductor, vel debitor cogi poteſt unam ſpeciem pro alia ſolvere; ut ex communi notant Navar. *cap.17. n.108.* Laym. hìc *cap. 22. n. 1.*

28 II. *Quanta?* Tanta certè penſio ſolvenda eſt pro re locata ſive ad utendum tantùm, ſive etiam ad fruendum, quanta per juſtam conventionem decreta eſt: ita nimirùm, ut judicio prudentis, & experti viri non excedat commoditatem uſus, vel fructus ſperati talis rei, detractis expenſis aliiſque detrahentis, ut ſunt gabellæ, vel alia onera rei locatæ. Quòd ſi ergo lædantur, aut conductor, nimia penſione, aut ipſe locator penſione notabiliter minori, quàm reverà uſus, vel fructus talis rei aut operæ talis perſonæ valeant, eadem omninò ratione reſolvendum erit, ſicut reſolutum eſt ſuprà *cap.5. §. 4. à num. 73. de decept. pretii in Empt. & vendit.* Nimirùm in foro externo datur actio ad reſcindendum contractum, & reſtitutionem etiam in integrum læſo ſeu decepto ultra dimidium juſti pretii tantùm: in foro autem conſcientiæ ſemper obligatur lædens ad reſtituendum læſo, ſive læſio fuerit ultra, ſive infra dimidium; eadem enim utrobique eſt ratio.

29 III. *Quando*, vel *ubi?* Certè penſio ſolvenda eſt eo tempore, & loco, quo expreſsè, vel tacitè conventum eſt, vel prout conſuetudo loci obtinet. Si nec ex conventione, nec ex conſuetudine ſatis conſtet, quando, vel ubi ſolvendum ſit, id facilè ex natura contractus, vel circumſtantiis dignoſcitur, ut proinde huic quæſtioni immorandum non eſt. Quòd ſi omnibus expenſis dubium ſit, an conductor penſionem ſolverit; omninò adhuc tenebitur ſolvere, quia locator eſt in poſſeſſione crediti contra ipſum. Hic notandus eſt textus Juris L. quicumque C. de apochis publicis. *Is qui oſtendit, ſe tribus proximis annis ſolviſſe, retrò ſolviſſe præſumitur, niſi contrarium probetur.* E. g. Petrus habet domum conductam à Paulo 8. annis, ſi oſtendat apochas, ſeu chyrographa ſolutionis factæ per tres proximos annos, in dubio de præcedentibus præſumitur ſolviſſe etiam pro annis prioribus. Sed nota aliud. *Niſi contrarium probetur.* Si enim reverà ſolutæ non fuerunt priores penſiones, adhuc eas obligatur conductor ſolvere in conſcientia; & locator eas exigere poteſt, etiam ſe occultè compenſando, juxta Regulas juſtæ compenſationis. Vides jam, quam iniquè, & inſipidè fallant: qui in penſionibus ſolvendis petunt apocham vel ſcripturam ſolutionis pro præſenti anno: cùm tamen priores nondum ſolverint ſub ſpe aliquando utendi hoc beneficio Legis, quaſi Leges ſacræ fraudibus patrocinari velint, ac poſſint. Denique, an penſio adhuc ſolvenda ſit, ſi res conducta fiat inutilis, infructifera, &c. neceſſariò dicam ſeorſim. *Dub. 2. 3. & 4.*

V. *Concedit, ſuſcipit.*

30 LOcator verè concedit, id eſt, cedit, & confert conductori; & hic verè recipit aliquod jus utendi, vel fruendi re locata: ita ut locator pro arbitrio ſuo expellere vel rem locatam alteri locare durante tempore conductionis minimè poſſit: ſed poſteà tantùm. *L. ad 3. C. de locat.* Ubi quatuor cauſæ aſſeruntur, ob quas ante tempus conductionis finitum, invitum conductorem expellere licet. 1. Eſt, ſi integram penſionem tempore ſtatuto non ſolvat, & ſolvere renuat pertinaciter. *Unde c. propter 3. §. verùm de locato.* Pontifex deſi-

Digitized by Google

deſignat biennium, quo ſi penſio ſoluta non fuit, conductor expelli poſſit: tunc enim præſumitur, quòd is penſionem ſolvere pertinaciter intermittat. 2. Si caſus improviſus intervenerit ob quem res v. g. domus elocata domino æquè, vel magis neceſſaria ſit, quàm conductori, eaq; cauſa prævisa non fuerit, quando ab initio facta eſt locatio. Vide de his cauſis late Mol. *diſp.* 499. 3. Si rem locatam reficere neceſſe ſit, quæ refectio fieri non poſſit, remanente conductore in domo, prædio &c. Sed facilè vides hoc, & priori caſu conductorem non obligari ad penſionem correſpondentem tempori abſentiæ, ſed priori tantùm. 4. Quando conductor in re locata malè verſatur, aut ei damnum infert, quod etiam præſtare, ſeu compenſare tenebitur; ut ſi in domo urbana alat porcos, cuniculos, &c., ſi agrum non colat, arbores cædat; item ſi re conducta abutatur contra bonos mores: ut ſi in domum honeſtam conductam introducat meretrices, helluones cum dedecore domus, vel ſcandalo publico; poterit cum dominus expellere ante impletum locationis terminum: atque hoc quarto caſu conductor expulſus tenebitur locatori adhuc ſolvere penſionem temporis ſequentis uſque ad terminum locationis: ut ſi v. g. in Quadrageſima expulſus ſit, tenebitur ei penſionem totius anni dare, ut meritò cenſet Leſſius *lib.* 2. *cap.* 24. *n.* 38. Ratio eſt: quia aliàs ex cauſa, & culpa conductoris ceſſaret locatori debitum lucrum penſionis. Excipe tamen, ſi ſapis: niſi locator rem ſtatim æquè utiliter locaret alteri; tunc enim nullum damnum pateretur ex hoc capite, ſcilicet ex culpa conductoris; ut in ſimili iterum dicam inferiùs.

31 At: quid ſi locator, aut moriatur, aut rem locatam (prout ſemper poteſt) utpotè Dominus proprietarius alienet, donet, vendat alteri: tenebiturne hæres, vel ſucceſſor poſteà ſtare contractui locationis factæ à primo locatore? Idemque quæri poteſt de hærede, vel ſucceſſore conductoris. Reſpond. cum neceſſaria diſtinctione.

32 I. Hæres, vel ſucceſſor univerſalis tenetur ſtare contractui locationis factæ à ſuo prædeceſſore: ut & ipſe ante tempus non poſſit expellere conductorem, niſi ob cauſas legitimas ſuprà dictas, *L. viam* 10. *C. de locat.* Ratio eſt, quia hæres univerſalis repræſentat perſonam ejus: immo eadem perſona cenſetur cum defuncto, cui in omnibus juribus, & oneribus ſuccedit realibus, quare debet omnia ſervare ad quæ ſuus prędeceſſor ſe realiter obligavit. (Excipitur autem ſucceſſor in majoratu, ſeu fideicommiſſo, quæ non potuit prædeceſſor locare alteri, niſi ad tempus vitæ, ideò ejus morte omnis ejus locatio expirat, ut ea ſucceſſor ſtare minimè obligetur, niſi velit.) Idemque dicendum eſt de ſucceſſore ſui adminiſtratoris: hinc pupillus poſteà tenetur ſtare locationi anteà factæ à ſuo tutore, vel curatore; Prælatus, Abbas, Beneficiatus debet ſtare locationi factæ à ſuis Prædeceſſoribus de bonis pertinentibus ad Eccleſiam: quia eorum fuerunt legitimi adminiſtratores. Et in meliori ſententia DD. cum Mol. *diſp.* 492. uxor mortuo marito debet ſtare locationi anteà factę à marito de bonis non tantùm dotalibus, quorum fuit uſufructuarius, ſed etiam Paraphernalibus, quorum etiam uxore non contradicente eſt legitimus adminiſtrator. Et ita in ſimilibus, ac etiam aliis contractibus, ut emptionis, venditionis, cenſus conſtituti &c. *Ratio* autem generalis eſt: quia quilibet obligatur rata habere ea, quæ facta ſunt à ſuo legitimo adminiſtratore, quamvis deinde hic moriatur, vel amoveatur.

33 II. Hæres, vel ſucceſſor particularis, ut legatarius donatarius, emptor, qui rem alteri locatam à Prædeceſſore, ab eodem legato, dono, emptione, vel ſimili modo accepit, non tenetur ſtare locationi factæ à prædeceſſore: ſicut nec conductor tenetur ſtare ejuſmodi conductioni, ut habetur *L. qui fundum* 32. *ff. locati*, & *L. emptorem* 9. *C. de locato*, & communis DD. Ratio quia ſucceſſor particularis non ſuccedit in omnibus juribus, & debitis prædeceſſoris, ſed in illo tantùm bono particulari, quod ſibi datur, legatur, donatur, venditur; ergo non tenetur ſervare jura, vel debita contracta inter locatorem, & conductorem. Excipe: niſi ſignatè initio locationis in pactum deductum eſſet ut pro tempore locationis ipſa res locata maneret particulariter ſubiecta, ſeu hypothecata conductori in ſecuritatem ſuæ conductionis: tunc enim invalida fuiſſet alienatio ſubſequens rei locatæ facta à locatore ante terminum elapſum: cùm fuerit jus particulare conductori acquiſitum ex vi talis pacti. Alia exceptio mox apparebit.

34 III. Quòd ſi conductor velit ſtare conductioni, & locationi factæ eo caſu, & non permittatur: poteſt ipſe conductor agere ad intereſſe contra locatorem, vel ejus hæredes, ſi rem in alium donatione, legato, vel venditione tranſtulerunt: tunc enim locator, vel ejus hæredes per tranſlationem rei in alium, ſunt cauſa illius intereſſe, ſcilicet damni emergentis, vel ceſſantis lucri, ut habetur *cit. L. emptorem*. Et hinc eſt alia exceptio à priori dicta: quòd nimitùm etiam ſucceſſor particularis, donatarius, legatarius &c. vi rei locatæ alteri, teneatur ſtare, nec poſſit expellere conductorem cum ſuo gravi damno v. g. ab agro jam conducto elaborato, ſeminato, donec fructus collegerit: quia tunc æquitas non patitur colonum conductorem fructuum jacturam pati. Idemque eſt in ſimilibus. Quæ omnia ſummarè indicata latiùs videre potes apud citt. Verùm aliquot jam ſuprà indicata dubia non levis momenti explicanda reſtant.

Dubium I.

Ad quem ſpectat, expenſas ad rem locatam, & conductam facere.

I. EXpenſæ ordinariæ ad ſolum uſum, vel fructum rei locatæ capiendum faciendæ ad conductorem ſpectant: 35 verb. gr. equi, bovis, vel ſervi locati alimenta, expenſæ quotannis faciendæ ad agrum, vel vineam colendam, metendam, fructus colligendos &c. de quo nullus dubitat, & conſtat ex Jure.

II. Expenſæ neceſſariæ ad ipſam ſubſtantiam rei locatæ, 36 ejuſque partes permanentes conſervandas, v. g. ut domus locata, ſarta tecta conſerventur cum feneſtris, fornace, puteis &c. ad locatorem dominum rei ſpectant. *L. dominus* 55. & *L. colonus* 61. *ff. locati.* Ex com. DD. cum Mol. *diſp.* 495. Lay. *hic c.* 22. *nu.* 4. Cujuſmodi etiam ſunt expenſæ, ut in agro fiant neceſſariæ foſſæ, & aggeres, ut equus conductus ſoletur, vel infirmus extraordinario medicamento curetur, & his ſimilia. *Ratio eſt*: quia locator tenetur tradere conductori rem aptam communi uſui, & conſequenter eam non aptam factam, aptam reddere ſuis expenſis. Unde ſi conductor ipſe in rem conductam ejuſmodi neceſſarias expenſas fecit, poteſt eas de penſione detrahere, aut à locatore repetere, finita locatione, ut expreſſè habetur utraque L. cit. imò ſi eas expenſas nolit locator ſolvere, ſibi poteſt conductor occulte compenſare, vel rem locatam, ſibi tamdiu retinere donec ejus uſu, vel fructu compenſentur eæ expenſæ neceſſariò factæ: intellige ſemper præſcindendo à contrario pacto vel conſuetudine. Conſequenter ob eamdem rationem, etiam ad locatorem non ad conductorem ſpectabit, tributa, & onera publica ſolvere, ac præſtare, quæ ratione domus aut fundi locati debentur ut conſtat *ex ff. de via publ.* Quamobrem dicitur: *Conſtruat vias publicas unuſquiſque ſecundum propriam domum: & aquæductus purget, qui ſub diu ſunt; & conſtruat ita, ut non prohibeatur vehiculum tranſire. Quicumque autem mercede habitant, ſi non conſtruat dominus, ipſi conſtruentes computent diſpendium in mercedem.* Excepto ſemper, ut modò innui, niſi de expenſis faciendis aliter inter contrahentes conventum ſit, aut loci conſuetudine aliquid ſpecialiter receptum ſit. *L. circa locationes* 29. *C. de locato.*

III. At quid de expenſis neceſſariis ad avertenda mala, 37 pericula, & damna rei locatæ, vel conductæ, ut ſcilicet conſerventur, v. g. ab incendio domus, ager ab illuvione, prędium, vel quævis res à prædonibus, hoſtibus &c. Reſp. cum Tamb. *hic cap.* 1. *§.* 2. *à n.* 6. Modicæ, & ordinariæ expenſæ pro rei conſervatione ad conductorem ſpectant. *Ratio eſt*: quia qui conducit rem, obligat ſe ad illam ordinariis, conſuetis modis; adeòque etiam ordinariis, non magnis expenſis conſervandam: & niſi ita cuſtodiat, erit in culpa & conſequenter incidet in onus reſarciendi totum damnum, quod inde ſequetur; poſitu enim, quòd conductor rem aptam habeat à locatore, debet ille providere, ne inepta reddatur, vel perdatur; quod confirmat textus Juris in l. videamus 11. *§.* 2. *ff. locat.* ubi ait Imperator: *Item proſpicere debet conductor, ne aliquod rei jus, vel corpus deterius faciat, vel fieri permittat.* II. Magnæ autem expenſæ, & extraordinariæ neceſſariò faciendæ pro conſervatione rei locatæ à periculo, vel damno, caſu, vel aliunde, ſine culpa conductoris imminentes, ad ipſum locatorem ſpectant. Ita (ſalvo meliori judicio) putat *Tamb.* & *ego.* Ratio eſt: Quia (ſecluſo alio pacto in contrarium) ad hæc extraordinaria non ſe obligabit conductor, ne tacitè quidem, quia nemo in hujuſmodi contractibus intelligitur ſe obligare, niſi ad ordinaria, & conſueta. Confirmatur hoc: quia, ſi res conducta caſu pereat, vel deterior, ipſi locatori tamquam ſuo domino perit, ut mox dicam *§. ſeq.* ergo ſi magnum quid ſit expendendum, ne pereat, locator tamquam dominus expendere debet, ſecluſo alio pacto in contrarium: atqui in noſtro contractu ſolùm adeſt pactum implicitè imbibitum de modicis expenſis, & ordinariis, ut dictum eſt: non verò de magnis, extraordinariis: ergo illas ſolùm debebit conductor, non has, ſed locator. Quando ergo conductor avertit à re conducta ejuſmodi mala magnis expenſis ſuis: (quod certè facere debet etiam mutuata pecunia, ſi ſine magno ſuo incommodo poteſt) tenebitur ei illas locator reddere, & eo nolente, poterit ſibi occultè compenſare, vel retinere tantundem de penſione, aut etiam retinere tamdiù rem locatam, donec ipſi ſatisfaciat. *Ratio eſt*: quia tunc conductor rem utilem gerit pro domino rei, etſi ex vi contractus non obligetur; quare juſtitia poſtulat, ut ſit à domino compenſandus.

IV. Quòd

38 IV. Quòd ſi conductor in re locata, vel conducta fecit expenſas nec neceſſarias, nec utiles multùm; ſed merè voluptuarias, v.g. ad ornatum, ad eas ſolvendas non obligatur conductor, niſi in eas faciendas expreſsè, vel tacitè conſenſerit. At verò, ſi fecit expenſas non neceſſarias quidem, tamen admodum utiles pro melioratione rei locatæ, quæ ſcilicet rem locatam reddant notabiliter meliorem, ac utiliorem etiam ipſi locatori; ut ſi plantavit arbores fructiferas, vel vineam in agro conducto: ſi ex fundo ſterili fructiferum fecit: ſi in fundo, domo, valdè commodum puteum fodit &c. equidem Molin. *diſp.* 496. & Lugo *diſp.* 29. *num.* 68. putant, adhuc non debere ſolvi à locatore, eò quòd expreſsè, vel tacitè non conſenſerint, & hoc ſuppoſito utique verum eſt. Attamen quia reverà ſemper dominus cenſetur tacitè conſentire, quoties melioramenta rem utilem reddunt ipſimet locatori, ideò abſolutè eas expenſas utiles à locatore ſolvendas eſſe; alioquin à conductore ſibi compenſari poſſe, verius eſt, juxta generaliter dicta *de reſt. c.* 2. *ſect.* 2. *§.* 8. Ipſi etiam *Mol. & Lugo* cenſent: minimùm poſſeſſorem bonæ fidei (qualis certè etiam eſt conductor) in utroque foro poſſe detrahere, & dominum teneri ſolvere expenſas neceſſarias, vel utiles ad melioramenta rei alienæ: non item voluptuarias, ſeu voluptatis tantùm; quæ recole.

Dubium II.

Ad quem ſpectat damnum rei locatæ, & conductæ.

39 SI nimirùm res locata, & conducta apud conductorem pereat, vel deterior facta ſit: cujuſnam erit damnum, locatoris, an conductoris? Certum, & pueris notum eſt, ſi res caſu pereat ſine omni culpa conductoris (ſecluſo tamen pacto aſſecurationis) locatori tamquam ſuo domino perire, ejuſque eſſe damnum: ſi verò culpa conductoris pereat, vel deterior facta ſit, eidem, ejuſque damno perire, eumque totum valorem rei domino reſarcire teneri. Quanta autem, & qualis debeat eſſe culpa ad tantum onus conductori imponendum, etſi ſatis conſtare poſſit ex generaliter dictis de Reſtitutione *cap.* 2. *ſect.* 6. *§.* 3. tamen ob ſpeciales difficultates, & caſus, & in gratias juniorum pono breves Reſolutiones ſuppoſitis terminis *ib.* explicatis.

40 I. Conductor, re conducta ſua culpa pereunte, debet præſtare dolum malum, & culpam latam, & levem tantùm *arg. L. in rebus* 19. *ff. commodat.* Ratio eſt: quia contractus hic fit in gratiam, & commodum utriuſque & locatoris pretium capientis, & conductoris uſu, vel fructu rei gaudentis: idque non ſolùm in foro externo, ſed etiam interno conſcientiæ, ſecundùm communiorem ſententiam. Quamvis etiam probabilis, & tuta ſit ſententia aliorum ad hoc, ut conductor contrahat obligationem mortalem reſtituendi pro re conducta pereunte, requiri culpam gravem Theologicam, qualis ordinariè etiam eſt culpa lata juridica: nimirùm, quando conductor non adhibuit eam diligentiam in re conducta conſervanda, quam adhiberet in re ſua propria ſimili cuſtodienda.

41 II. Conductor ergo in neutro foro tenetur præſtare culpam leviſſimam, niſi res valdè pretioſa locata ſit v.g. aurea, vel alia, quæ facilè frangitur: quia tales res ſuaptè natura exactiſſimam ſervandi diligentiam requirunt, itaut nemo eas, niſi hac conditione locare, vel commodare velit. Immo in his pretioſis reverà culpa gravis cenſetur, quæ in aliis rebus vilioribus ſervandis, vel leviſſima æſtimaretur: ita enim loquitur textus Juris L. ſi merces 25. *§.* 7. ff. locati. *Qui columnæ tranſportandam conduxit &c. ſi fracta ſit, ita id periculum præſtat, ſi qua, ipſius, eorumq; quorum opera uteretur, culpa acciderit: culpa autem abeſt, ſi omnia facta ſunt, quæ diligentiſſimus quiſque obſervaturus fuiſſet. Idem, &c. ſi dolia, vel tignum tranſportanda conduxerit: idemq; ad cæteras res transferri poteſt.* Hæc ibi: intelligendo dolia plena vino v.g. & alias res ſimiles columnæ, quæ in tranſportando facilè frangi poſſunt. Vides hac ſevera lege requiri diligentiam exactiſſimam, & excludi culpam etiam leviſſimam, quia nimirùm culpa, quæ in aliis rebus non ita periculoſis levis, vel leviſſima cenſetur, eſt lata, vel gravis in ſervandis, vel tranſportandis iis pretioſis, quæ facilè frangi vel effundi poſſent: unde quando quis ſe obligat ad ejuſmodi tranſferenda, vel ſervanda ex pacto ſaltem implicito, etiam ſe obligat exactiſſimam diligentiam ſecundùm artem, & operam, quam in illis rebus pretioſis, & periculoſis ipſe poneret, ſi ſuæ propriæ eſſent: poneret autem ſine dubio exactiſſimam; atqui omittere in re aliena diligentiam, quam quis in re propria poneret, non levis, vel leviſſima, ſed lata, & gravis culpa cenſetur: quod valdè notandum eſt pro diverſis caſibus.

42 III. Multò minùs ergo conductor tenetur præſtare caſum fortuitum, ſi nimirùm res ſic locata ſine omni ſua culpa mero caſu fortuitò pereat. Sed excipe per omnem modum (1.) niſi acceſſerit pactum aſſecurationis, juſtè enim locatur alicui prædium, domus, pecora &c. cum pacto, ut omne periculum etiam fortuitum caſuale, quodcumque illud ſit, ipſe ſubeat, & compenſet, dummodo ipſi tantùm onus compenſetur diminutione penſionis, ut patet ex ſuprà in ſimili latè dictis. Altera latiſſimè patens exceptio eſt, niſi conductor culpa ſua cauſam caſui dederit, ſeu quod idem eſt: niſi contra pactum expreſſum, vel implicitum aliquid egerit, vel omiſerit. Exempla in jure ſunt L. videamus 11. §. 1. ff. locat. *Si in locatione v.g. convenit, ignem non habeto, & habuit; tenebitur, etiamſi fortuitus caſus admiſit incendium; quia non debuit ignem habere.* Et ibidem §. ultimo *Inter conductorem, & locatorem convenerat, ne in villa urbana fœnum componeret, compoſuit; deinde ſervus igne illo ſuccendit: ait Labeo teneri conductorem ex locato: quia ipſe cauſam præbuit inferendo fœnum contra conductionem.* Item ſi conductor fuit in culpabili mora reſtituendi, vel non ad conceſſos uſus adhibuit, ut ſi tempore præſcripto non reddidit equum locatum, & is poſteà caſu periit, ſimiliter non periturus apud dominum: ſi equum conductum ad hunc locum Saliſburgum v.g. tantùm, tu ulteriùs alio ducas, unde caſu in foveam præceps ruat, vel à prædonibus eripiatur: ſi equus locatus tibi ſit ad equitandum tantùm ſine ſarcina, vel curru, tu contrà facias, & ex eo equus locatus tibi intereat, &c. teneris ad omnia damna ſecuta: quia contra pactum explicitum egiſti, & ideo tua culpa cauſam caſui dediſti. Item ſi de muro domus ruinam minante dominum tempeſtivè non admonuiſti, ut ſuccurrat: ſi ob negligentiam ſervitutem induci prædio conducto permiſiſti, cùm cavere potuiſſes, adhoc obligaris de damno; quia egiſti contra pactum ſaltem implicitum, quo conductor promittit implicitè rem locatam ut ſuam cuſtodire. Lege totum titulum *ff. locati.*

IV. Quod ſi verò neſciatur, vel dubitetur, caſune, an verò culpa, vel dolo conductoris, vel cuſtodis res perierit, ipſi conductori, vel cuſtodi incumbit onus probandi, & quòd res perierit, & quod ſine culpa, *L. ſi quis ex argentariis* 6. §. 9. *in fin. ff. de edend.* Et communis DD. cum Molin. *diſput.* 494. Laym. *cit. n.* 5. Ratio eſt: quia ea, quæ facti ſunt, nec creduntur, niſi oſtendantur. Et ſpecialiter conductori, vel cuſtodi ex natura contractus omnium Gentium jure incumbit, ut oſtendat rem ſine ſua culpa periiſſe. Excipe: niſi graves conjecturæ adſint pro hominis innocentia, aut conſuetum ſit ejuſmodi res perire ſine culpa conductoris, vel cuſtodis: v.g. ſi periit ovis ex grege, diſcus argenteus ex aula Principis &c. tunc enim præſumptio ſtat pro ipſo, & delato ei juramento liberatur. Eadem ratione in dubio, utrùm incendium ortum ſit ex culpa conductoris, ipſum abſolvendum eſſe, niſi locator culpam oſtendat, ex communi Legiſtarum docet *Joachimus Myſing.* apud Laym. *cit. num.* 6. Ratio eſt: quia licèt incendium plerumque accidat ex inhabitantium culpa, atque in dubio contra ipſos præſumptio exiſtat; non tamen ſemper patrisfamilias ſed plerumque famulorum culpa ſit quam paterfamilias præſtare, non cogitur neutro foro ut conſtat *L. ſi vendita* 11. *ff. de peric. & commodo rei venditæ.* 43

Dubium III.

Quid ſi res conducta fiat inutilis conductori.

QUando impedimentum accidit, quominùs conductor re conducta uti, vel frui poſſit, ſicque ei in toto, vel in parte inutilis fiat, liberabiturne à penſione ſolvenda? Reſp. cum neceſſariis diſtinctionibus. 44

I. Si impedimentum accidat ex parte rei conductæ, utpotè quia domus ruinam minatur, nocturnis ſpectris infeſtatur, ob periculum belli, vel peſtis tutam habitationem non probet, & maximè, ſi domus omninò conflagretur, ager alluvione deſtructus, aut alia res conducta in toto, vel in parte pereat, vel inutilis fiat, liberatur conductori à penſione ſolvenda pro tempore, quo re conducta uti, vel frui non poteſt. Communis. Navar. *cap.* 17. *n.* 187. Leſſ. *lib.* 2. *cap.* 24. *dub.* 2. Mol *diſp.* 493. Lay. *hic n.* 3. Et habetur *L. habitatores* 27. *ff. locati* ubi inſuper dicitur. *Si cauſa juſta fuiſſet, cur periculum timeret, quamvis periculum verè non fuiſſet, tamen non debere mercedem* (ſubaudi ſolvere.) Ratio clara eſt, quia nullus tenetur mercedem ſolvere pro eo, quo uti non licuit; nam pro uſu rem conductor accepit à locatore: hoc ergo uſu ſine ſua culpa amoto, vel impedito, amovendum quoque eſt onus ſolvendi penſionem. 45

II. Quando impedimentum accidit ex parte ipſius locatoris voluntariè per culpam ſuam, vel dolum, quominùs conductor re locata frui, vel uti poſſit, v.g. ſi ipſi mala fide locatis alienum equum, domum, fundum, poſteà à vero domino ab ipſo evictum, non tantùm conductor liberatur à penſione pro rata temporis, ſed etiam ei locator præſtare tenetur, quantum ejus intereſt, ut habetur *L. ſi fundus* 33. *ff. locati*: nimirùm tenetur non ſolùm ad damna, quæ ea de cauſa ſequuntur conductori, ſed etiam ad omne lucrum ceſſans intrinſecum, & extrinſecum, videlicet quantos inde fructus percepiſſet, vel quantum inde lucratus fuiſſet (expenſis ta- 45

Digitized by Google

men deductis) conductor, juxta Regulas generales inſtitutionis; nam omnium horum cauſa eſt locator, ſi ejus culpa deſit conductori uſus, & fructus, ac lucrum rei locatæ.

47 III. Quando impedimentum accidit ex parte locatoris involuntariè, & ſine ejus colpa, v. g. ſi res aliena bona fide locata evincatur à vero domino tenetur id petere locator à domino, ut ipſo conductorem ſub eadem penſione re uti, vel ſiui ſinat uſque ad terminum locationis; ſi is nolit, tenebitur conductori aliam rem non minùs commodam præſtare, v. g. domum ad habitandum, ſi poſſit, alioquin ſi minùs commodè provideat, tenebitur de penſione remittere, vel aliàs indemnem ſervare *L. ſi quis domum 9. L. ſi fundus 33. ff. eod.* Ratio ſumitur ex ipſo jure evictionis, juxta dicta ſupri de Emptione.

48 IV. Quando impedimentum accidit ex parte ipſius conductoris etiam involuntariè: ut quia infirmus non potuit colere agrum conductum; conjectus in carcerem non potuit habitare in domo conducta. ſi impeditus morbo, vel quacumque cauſa non potuit uti opera mercenarii, famuli, jumenti &c. conducta, & multò magis, ſi voluntarium impedimentum poſuit, vel noluit uti re, vel perſona conducta; uti ſi conduxiſti famulum, vel mercenarium, & poſteà mutato conſilio uti non vis, adhuc tenetur conductor totam penſionem, vel mercedem ſolvere, quatenùs intereſt locatori non fuiſſe conductum, *L. qui operas 38. ff. locati*. Communis DD. *Nav. Molin. Leſſ. Laym.* modò *cit.* Ratio eſt, quia tunc res, vel perſonæ conductæ, velut paratæ ſunt ad ſerviendum conductori, & per ipſas non ſtat: quominùs ſerviant; ergo ſi per te ſolùm ſtat, quominùs iis uti poſſis, vel velis, non ſunt fraudandæ à mercede ſua.

49 Dixi autem notanter: *quatenus intereſt locatori conductum non fuiſſe:* nam ſi in tali caſu locator, vel conductus poſteà rem, vel operam ſuam alteri locavit, vel locaturus eſt, tantundem de pretio, vel penſione detrahendum erit, quantum pro tempore prioris locationis à poſteriori conductore accipitur; ut benè explicat Leſſ. *cit. n. 6.* & addit *n.* 10. Etiamſi locator rem à conductore ſic relictam de facto non locet alteri, tamen propter libertatem, quam illi reliquit conductor, ut poſſit rem illam alteri locare, adhuc debere aliquid remitteſe de penſione debita. Contrà adhuc totam penſionem deberi à conductore, abſolutè vult Tamb. *lib. 9. de controv. tract. 4. §. 1. n.* 2. eò quòd ea libertas parùm utilis ſit locatori, ſi rem de facto non locet alteri, cùm è contrà penſio integra certò debeatur. Placet limitatio Molin. *citat. diſp. 393. num. 4.* debet integram penſionem lucrator, niſi cùm eo conſentiente paciſcatur conductor, ut remittat aliquid ratione poteſtatis, quam illi faciat locandi idem alteri, juxta ea, quę dixit *diſp. 489.* Ita habetur *L. ſed addes 19. §. cùm quidam 9.* & *L. qui opera 38. ff. locati*. Sic Molina. At quid, ſi in hoc caſu locator rem ſuam à primo conductore relictam majori pretio locavit alteri, quam priori, v. g. in decem aureis: ille exceſſus cujus erit? Reſp. *cum diſtinct.* Si primus conductor rem ſibi locatam, quia modo uti ex parte ſua non poteſt, vel non vult, verè à ſe abdicavit, prout plerumque fieri ſolet palàm videtur exceſſum ſpectare ad locatorem tamquam jam plenum dominum rei: ut indicat *Molin. cit.* At ſi primus conductor non abdicavit à ſe rem conductam, ſed retinuit animum ea utendi poſteà niſi dominus alteri elocet, tunc exceſſus ſpectabit ad ipſum primum conductorem: ut re ipſa benè docet Lug. *diſp. 29. num. 30.*

Dubium IV.

Quid ſi res conducta fructifera ſterileſcat?

50 QUòd ſi per anni ſterilitatem, aeris injurias, hoſtium incurſiones, aliumve fortuitum caſum colonus, ſeu conductor damnum patiatur; ideòque de penſione remittendum erit? Certè cùm conductor communiter ſicut ſuſcipit totam ſpem abundantiæ frugum, ita etiam ſuſcipere in ſe ſoleat totum periculum ſterilitatis, vel infortunii in ejuſmodi rebus fructiferis conducendis: ita communiter tota penſio debebitur, & nihil remittetur. Dico tamen *communiter*: nam pro particulari caſu ita paucis reſolvendum eſt.

51 I. Ob damnum, vel infortunium modicum nihil de penſione remittitur. Communis Doctrina, & praxis. *Ratio eſt?* quia ſi colonus ob unius, vel alterius anni fertilitatem majus commodum capiat, nihil ipſi aufertur, neque penſio augetur; ergo etiam modicum damnum unius, vel alterius anni æquo animo ferre debet, ut habetur *L. ſi merces 25. ff. locati*.

52 II. Si damnum immodicum, & pluſquàm tolerabile paſſus eſt colonus ſine ſua culpa, remittendum eſt ei de penſione, prout utroque Jure ſtatuitur? *L. conducto 15. ff. locati* & *cap. propter ſterilitatem 3. Extra de locat. & conduct.* Immodicam autem cladem ex communiori DD. cenſet Leſſ. *lib. 2. cap. 24. dub. 3.* ſi deducto ſemine aliiſque impenſis, ne dimidium quidem ſolvendæ penſionis ſuperſit; tunc enim eo ablato, reliquum remittendum eſt. Aliter Abbas *in citat. cap. propter* ſi colonus vix colligat tertiam partem ſoliti, utpotè pro 15. vix 5. Navar. *cap. 17. num.* 188. ſi vix colligat duas tertias ſoliti, utpotè pro 15. vix 10. Verùm hic loci conſuetudo, vel communis opinio incolarum attendenda eſt, ut monet Laym. hic num. 7.

III. Excipe, nec ob immodicam cladem penſionem remitti, nimirùm ſi ita expreſsè conventum ſit *L. ſi quis domum 9. ff. locati*. Deinde ſi antecedentium, vel ſubſequentium annorum fertilitate damnum compenſetur, vel compenſandum ſperetur, ut habetur *cit. L. ex conducto 5. Papinianus 4.* & *cit. cap. propter ſterilitatem*. Item colono partiario, qui ſcilicet aliquotam partem fructum v. g. tertiam, vel quartam reddere debet, ob anni ſterilitatem nihil remittetur. *Gloſſa & Abbas in cap. propter*. Navar. *cap. 27. n.* 190. Ratio datur in *cit. L. ſi merces 25. §. 6.* quia *partiarius colonus, quaſi ſocietatis jure, & damnum, & lucrum cum domino fundi partitur*. 53

IV. Colonus etiam emphyteoticus, qui ſcilicet fundum ad longum tempus pro penſione habet (de quo mox) ſiquidem magnam penſionem ſolvere debeat, non tam in recognitionem dominii, quàm compenſationem fructuum, quos capit, ut ei ob damnum immodicum remiſſio aliqua fiat, ipſa æquitas poſtulat; cùm hoc ſtatu parùm admodùm differat à colono conductio, ut ex communi docent *Julius Clarus, Leſſ. Laym. cit.* At verò ſi penſionem comparatione fructuum valdè modicam ſolvat, & ſolùm in recognitionem dominii non liberatur ob quamcumque cladem: quia modica penſionem annorum præcedentium, & ſubſequentium fructus facilè, & abunde compenſat; niſi fundus emphyteuticus omninò pereat, aut in poteſtatem hoſtium deveniat ſine ſpe brevi tempore recuperandi. *L. 1. C. de jure emphyteutico, & alibi*. Et communis DD. cum Navar. *c. 17. n.* 187. aliique *citat.* De hoc ſunt verſus apud Julium Clarum lib. 4. recepi *§.* emphyteoſis *quæſt.* 8. 54

Si periit tota, non debuit Emphyteutota;
Si perit ex parte nulla ſe liberat arte.

Sed de hoc jam iterum.

S E C T I O III.

De Emphyteuſi, & Feudo.

S U M M A R I U M.

56 Uſq; ad n. 61. *Definitio, & differentia Emphyteuſis ab aliis contractibus.*
61 *Emphyteuſis conditiones, & proprietates ſunt I. Scriptura.*
62 *II. Emphyteutæ onera.*
63 *III Pœna commiſſi, ſeu caducitas, &*
64 Uſq; ad n. 67. *IV. Ejus alienatio, duo requirens.*
67 *Feudum quid?*
68 *Convenit cum Emphyteuſi in quatuor; &*
69 Uſq; ad n. 73. *Pariter differt ab ea in quatuor.*
73 Uſq; ad n. 77. *Feudi diviſiones variæ.*

EMphyteuſis græcè, & latinè idem ac inſitio, vel implantatio, ſic dicta, quòd olim terræ incultæ darentur colonis ad excolendum, inſerendo fruges, implantando arbores, inædificando prædia ruſtica, conceſſo ipſis dominio utili, ſeu uſufructu non toto, pro penſione tamen annua fructuaria, vel pecuniaria ſolvenda, qui proinde coloni dicebantur emphyteutæ; id eſt, inſitores, vel implantatores: poſteà autem uſus obtinuit, ut etiam jam fœcundæ terrę in emphyteuſim ſimili lege darentur, & accipientes etiamnum emphyteutæ dicantur. Huc valdè affinis eſt contractus feudi: de utroque ergo hac Sectione ſtrictim agendum, quantum noſse opus, vel utile eſt. 55

§. I. Emphyteuſis Definitio, & differentia ab aliis contractibus.

EMphyteuſis eſt *contractus onerosus, quo conceditur alteri res immobilis, & meliorabilis quoad dominium utile ſub certa penſione reali annua ſolvenda, ſcilicet domino proprietario, vel ejus legitimo hæredi*. Communis. 56

I. Contractus onerosus, quo conceditur alteri.

SEnſus patet ex dictis. Solùm hic quæri poſſet; quiſnam concedere, & quibus concedi poſſint res in emphyteuſi? Sed ex alibi dictis patens eſt reſponſio: certè enim rem emphyteuſim concedere poſſunt omnes, qui poteſtatem habent rem alienandi fit enim verè hic alienatio rei quoad dominium utile. Hinc Prælati, Rectores, Beneficiarii res Eccleſiæ incorporatas non poſſunt concedere in emphyteuſim, ſicut nec vendere, ex vulgata Extravagante *Ambitioſæ*, de quo Molina latè *diſp.* 468. Omnibus autem res im emphyteu- 57

Digitized by Google

teuſium concedi poſſunt, quia aliunde non ſunt prohibiti inite contractus, quique rem excolere, & meliorare per ſe, vel per ſuos poſſunt. patet ex fine hujus contractus.

II. Res immobilis, & meliorabilis:

58 UT Domus, prædia, agri, &c. Non ergo in emphyteuſim dari poſſunt res, ſeu mobiles ullæ, ſeu immobiles, quæ ex ſe meliorari non poſſunt: ut ſunt aquæ, jura affixa, cenſus jam conſtituti, pecuniæ, redditus, &c. Dico tamen *ex ſe*. Nam res etiam jam ſatis melioratæ dantur in emphyteuſim, ut quaſi continuetur præcedens contractus: tunc meritò ſub majori penſione juxta valorem meliorationum; quia tunc ſunt magis fructuoſæ poſſidenti, ut ex ſe patet.

III. Dominium utile.

59 EMphyteutæ enim confertur verum dominium utile, & plenus juris uſusfructus rei, idque ſemper ad tempus longum, ſcilicet decennium, & ultrà. Atque per hoc emphyteuſis differt ab omnibus aliis contractibus: nam 1. Differt à permutatione, emptione, & venditione, mutuo, nimis patenter; in his enim contractibus dominium non utile tantùm, ſed plenum transfertur in accipientem, in emphyteuſi autem ſolùm transfertur dominium utile, dominio directo, ſeu proprietate rei ſemper apud dominum proprietarium remanente. 2. Differt patenter à cenſu conſignativo, quo non transfertur dominium, vel poſſeſſio rei in cenſualiſtam, ſed ipſe cenſuarius retinet plenum dominium ſui prædii v. g. illudque poſſidet, ſub obligatione tamen reddendi penſionem annuam alteri, quam alter ſua pecunia emit: at in emphyteuſi transfertur in emphyteutam dominium utile, & tota poſſeſſio totius rei cum dicta obligatione ſolvendi penſionem, ſeu Canonem. 3. Differt à cenſu reſervativo, quo plenum dominium transfertur in cenſuarium à priſtino domino, ſed reſervato ſibi cenſu, ſeu penſio annua ſolvenda, idq; ſine pœna commiſſi, ſi penſio non ſolvatur: in emphyteuſi autem transfertur dominium utile, ſeu uſusfructus tantùm pro penſione, idque ſub pœna commiſſi, ſi penſio ſtatuto tempore non ſolvatur, ut mox dicetur. 4. Differt à locatione, & conductione hac enim ſolùs conceditur uſusfructus rei mobilis, aut immobilis, ſed ſolùm ad breve tempus infrà decennium, & non ipſum dominium utile, vel jus aliquod reale in ipſa re; immo neque poſſeſſio civilis; verè enim locator per conductorem tamquam miniſtrum ſuum rem ſuam poſſidet. At in emphyteuſi transfertur dominium utile, ac plenus uſusfructus rei cum vero jure in ipſa re, ita ut emphyteuta rem ipſam ſibi obligatam habeat, ſuoque nomine poſſideat, & non alterius concedentis, idque ad longum tempus, nimirùm ſaltem ad decennium, immo ad dies vitæ, etiam ad ipſos hæredes. Vide latè Mol. *diſp.* 445. Lugo *diſp.* 29. *num.* 86.

IV. Sub certa penſione annua reali.

60 SCilicet vel pecuniaria, vel fructuaria; quo præcipuè differt emphyteuſis à feudo, quo conceditur dominium utile per ſolo obſequio perſonali. Penſio illa ſolvenda in Jure Canonico dicitur græcè *canon*, id eſt regula, quaſi penſio ex certa, & fixa regula ſolvenda ſit: ſolvenda autem eſt penſio iſta, ſeu redditus annuus ab emphyteuta tum in recognitionem domini directi, penès dominum proprietarium ſemper remanentis; tum etiam in recompenſationem dominii utilis ſibi conceſſi ut habetur *inſtit. de locat.* Cæterùm jam ſuprà *ſect. præced. fin.* notatum eſt, quia penſio hæc potiùs datur in recognitionem dominii, quàm in compenſationem fructuum, ſi horum comparatione modica ſit, non liberari ab ea ſolvenda emphyteutam ob quamcumque cladem rei emphyteuticæ, etiam caſu, & ſine culpa evenientem, niſi tota res pereat: tunc enim ſuo domino perit. Sed de hoc iterùm aliquid infrà. Denique emphyteuſis alia dicitur temporalis, quæ conceditur ad certum tempus, ſed longum, ſcilicet decennium, vicennium: alia vitalitia, quæ conceditur ad dies vitæ, ſed homini ſano, robuſto: alia hæreditaria, vel in perpetuum, vel ad certas tantùm generationes, vel maſculinas tantùm, vel fœmineas etiam, rursùs vel pro ſolis hæredibus, vel etiam cum facultate alienandi ad extraneos, quantum ſcilicet ipſi jus habent, nimirùm quoad dominium utile tantùm: omnia ex inſtrumentis, & inveſtituris diſcerni debent, ac latè videri poſſunt apud Legiſtas, & Theologos paſſim, præſertim *Azorium, Mol. Lug. Laym. Leſſii ll. citt.*

§. II. Emphyteuſis conditiones, & proprietates quatuor.

I. Scriptura.

61 AD valorem, & eſſentiam contractus emphyteutici requiritur ſcriptura ſecundùm communem DD. ex *L.* 1. *C. de jure emphyteutico.* Sin autem is, qui ſe emphyteutam aſſerit, inſtrumentum exhibere non poſſit, tenebitur teſtes adducere, qui affirment contractum emphyteuticum inter tales perſonas celebratum, ſcripto inſtrumento confirmatum fuiſſe. Excipe: niſi emphyteuta præſcriptionis jure ſe defendere poſſit, oſtendens ſe legitimo tempore ſcilicet 30. annorum, ſi emphyteuſis laica ſit, aut 40. annorum, ſi ſit Eccleſiaſtica, fuiſſe in pacifica poſſeſſione, & penſionem domino perſolviſſe: tunc enim alia probatione per ſcripturam, teſtes, vel juramentum, opus non erit. Communis DD. cum Molina *diſp.* 449. Quin inſuper Azor. *hic c.* 5. *q.* 3. cum aliis vult ſcripturam non abſolutè, & omninò neceſſariò ad valorem contractus requiri, ſed ſolùm ad firmitatem, & vitandas lites.

II. Emphyteutæ onera.

EMphyteuta præter penſionem annuam ſolvendam debet fundum ſibi conceſſum proprio ſumptu, labore, & induſtria colere, & cavere, ne deterior efficiatur, ſed potiùs melioretur. Inſuper ad ipſum pertinet, omnia impendia præſtare, quæ ad fundi conſervationem, & fructuum collectionem ſpectant, utpotè: ut domus, horrea, ſtabula, aggeres, foſſæ, ſpes, putei, &c. conſerventur, vel reparentur; quo etiam differt à locatione *L. ſed cùm* 65. *ff. de uſufructu*: adeòq; ſi per emphyteutæ culpam, vel negligentiam fundus ipſe cùm cæteris prædictis deterior fiat, ut minoris valeat, privari poteſt jure emphyteutico, & uſusfructus cum proprietate conſolidari, *Auth. qui rem C. de ſacroſ. Eccleſiis.* Quodſi verò fundus, vel alia prædicta abſq; omni culpa emphyteutæ pereant, vel collapſa ſint, eorum reſtauratio, & damnum ad dominum ſpectat, ſecundùm Omnes. Ratio eſt: quia ſubſtantia fundi ad dominum ſpectat; jus autem fructuum ad emphyteutam: ergo rei ſubſtantia domino perit; emphyteutæ autem erit impendere impenſas ad ejus conſervationem neceſſarias cùm fructuum perceptione. Vide Julium Clarum *§. emphytheuſis q.* . Mol. *diſp.* 454. 62

III. *Pœna commiſſi, caducitas.*

EMphyteuta ſi à tribus annis continuis in emphyteuſi laica; & duobus in emphyteuſi Eccleſiaſtica integram penſionem, ſive canonem non ſolvat, ipſo jure cadit in pœnam commiſſi, reſque caduca ſit, ut inde dominus eum expellere poſſit, quamvis ſolutione interpellatus non fuerit, prout ſtatuitur utroque Jure *L.* 2. *C. de jure emphyteutico: & c. potuit de locato.* Excipe I. ſi nulla culpa emphyteutæ interceſſerit; quia ubi culpa non eſt, neque pœna commiſſi locum habere debet. II. Aut ipſe dominus debitor ſit emphyteutæ, ut compenſationi locus ſit; ut ex communi teſtatur Molina *cit. diſp.* 453. III. Aut dominus, poſtquam Emphyteuta pœnam commiſſi incurrit ob neglectas penſiones, in ſequentis tempori penſiones acceptat: tunc enim præſumitur jus revocandæ emphyteuſis condonare, teſte Julio Claro, *§. feudum q.* 49 *n.* 10. IV. Aut ſi in emphyteuſi Eccleſiaſtica poſt biennium elapſum mox infra 10. dies oblatis penſionibus emphyteuta moram purget, liberatur pœna commiſſi. *cit. c. potuit de locato.* V. Denique univerſaliter hanc pœnam commiſſi non debet emphyteuta, niſi poſt ſententiam judicis; nemo enim tenetur ſubire has pœnas temporales, niſi condemnetur: unde fructus percepti ante latam ſententiam, etſi poſt caducitatem, pertinent ad emphyteutam. percepti verò poſt ſententiam latam ſpectant ad dominum proprietarium, deductis tamen expenſis; nam fructus illi cenſentur eſſe, qui ablatis expenſis ſuperſunt. 63

I V. *Emphyteuſis alienatio duo requirit.*

I. EMphyteuta non poteſt rem emphyteuticam alienare per venditionem, niſi præmonito domino proprietario, ejuſque conſenſu requiſito; alioquin ipſo jure cadit in pœnam commiſſi, & jura emphyteuſeos, unà cum meliorationibus, ſpoliatur, ſi alienatio traditione perfecta ſit. *L.* 3. *de jure emphyt.* Et *cit. c. potuit de locato.* Excipe tamen, niſi emphyteuſis conceſſa ſit alicui pro ſe & aliis, quibus dare voluerit: tunc enim ſub intelligitur, quod domini conſenſus non requiratur ad alienationem: ut Clarus notat *q.* 13. Tit. autem gratuito, ſeu lucrativo donationis, legati, dotis, ſemper poteſt emphyteuta emphyteuſim in alium transferre, ſalvo tamen per omnia jure domini, etiam non requiſiti; dummodò non ſtatim ab ipſo ille alius in poſſeſſionem mittatur, niſi priùs domino ſignificetur, ut donatarium idoneum agnoſcat, & inveſtiat, accepto pro inveſtitura laudemio, ſeu honorario conſueto. 64

II. Facta alienatione emphyteuſis novus emphyteuta à domino inveſtiri, & pro inveſtitura ſolvere debet laudemium, ſeu pretium, vel potiùs honorarium certum (ſic dictum, quòd dominus ſuo conſenſu, & auctoritate approbet, ac veluti laudet translationem factam, vulgò *Handlohn*) hoc tamen laudemium, quantum eſt de jure communi *L.* 3. *Cod.* 65

de jure Emphyt. non debet excedere quinquageſimam partem pretii, ſeu æſtimationis rei in emphyteuſim datæ: Leſſius tamen *c.* 24. *n.* 57. ait, ex conſuetudine eſſe partem trigeſimam: alii vigeſimam, alii etiam decimam. Denique ſervanda erit conſuetudo loci. Cæterùm ſi non ſolvatur hoc laudemium infra tempus conſuetum, & magis, ſi ipſa inveſtitura non petatur à novo emphyteuta, is rursùs cadit in commiſſum, reſque caduca fiet.

65 Porrò in quatuor caſibus ad translationem emphyteuſis nec conſenſus domini requiritur directè, nec ſolutio laudemii addenda: quando hæres ſuus, vel neceſſarius ſuccedit in re emphyteutica, utpotè filius patri. 2. Quando res emphyteutica redit ad primum emphyteutam diſſoluto contractu, non autem per contractum novum. 3. Quando pater aliud non habens dat filiæ in dotem rem emphyteuticam. 4. Quando plures habentes rem emphyteuticam in communi eam inter ſe dividunt. *Ratio* horum eſt, quia in his quatuor caſibus translatio eſt, vel reputatur eſſe neceſſaria: ideòque conſenſus domini præſumitur, Vide de his minutiùs, & latè *Julium Clarum, aliiſque cit.*

§. III. *Feudi definitio, convenientia, & differentia ab emphyteuſi.*

67 FEudum definitur ex lib. 2. feud. tit. 23. *Eſt conceſſio, vel donatio rei immobilis* (Regni, Provinciæ, civitatis, arcis, oppidi, agri, &c.) *ſecundum utile dominium pro fidelitate & obſequio perſonali, quod vaſſallus domino exhibere debet.* Utpotè militando, contrahendo, ſerviendo &c. Breviùs Gloſſa ib. Feudum *eſt conceſſio rei immobilis pro homagio.* Is ergo, qui accipit, dicitur feudatarius, & vulgò vaſſallus. Non comprehenditur hìc feudum emptitium, quod pretio comparatum eſt, nam propriè feudum non eſt, ſed potiùs emptum reſtrictum ad certas perſonas, vel generationes, addito pacto fidelitatis, & obſequii perſonalis diminutione pretii compenſando. Porrò conditiones ad feudum requiſitæ, & obligationes feudatarii, ſeu vaſſalli ſatis intelliges explicatione differentiæ inter feudum, & emphyteuſim.

I. *Feudum convenit cum emphyteuſi in quatuor.*

68 I. UTrumq; conſtituitur in re immobili fructifera tantùm; agro, oppido, civitate &c. II. In utroq; dominium utile tantùm, ſeu uſusfructus transfertur in emphyteutam, & vaſſallum, manente proprietate, ſeu dominio directo penès dominium *cit. lib.* 2. *feud.* III. Uterq; emphyteuta, & vaſſallus à domino inveſtiri, ſive in poſſeſſionem mitti debet, aut corporaliter ipſum introducendo, ut acquirat jus in ipſam rem; vel ex fictione juris, tradendo ei clavem, annulum, enſem, ut acquirat jus ad poſſeſſionem propria auctoritate capiendam, ut colligitur ex *cit. l.* 2. § *ſi factâ tit.* 26. Viciſſim vaſſallus domino præſtare debet juramentum fidelitatis, ſeu homagium: quà autem cæremonia, latè videre potes Julium Clarum *cit.* IV. Uterque emphyteuta, & vaſſallus non poteſt alienare per venditionem fundum, & poſt traditionem ipſe cadet in commiſſum; fitque res caduca domino, ipſaque alienatio ipſo jure irrita eſt. Verùm hic jam adeſt una notabilis differentia inter emphyteuſim, & feudum: longè enim ſtrictiùs prohibetur rem alienare vaſſallus, quàm emphyteuta, qui ſolùm venditione, ſeu titulo oneroſo non poteſt alienare rem emphyteuticam ſine requiſito, & præhabito conſenſu domini, qui etiam regulariter conſentire tenetur. Vaſſallus autem quovis titulo prohibetur alienare feudum etiam gratuitò, ut neque donare alteri, nec in dotem dare, nec in emphyteuſim alteri concedere, nec oppignorare, aut quovis modo in alterum transferre poſſit ſine conſenſu domini, quem tamen is dare nunquam tenetur, ut habetur in Jure Cæſareo l. 2. tit. 52. quin etiam feudatarius feudum ſaltem habitum ab Imperatore, vel Rege, ſine ejuſdem conſenſu non poteſt inter proles, vel filios dividere: quia etiam diviſio eſt genus quoddam alienationis, atq; ob alias cauſas, ita cautum eſt Jure Cæſareo *l.* 2. *feudorum tit.* 55. § *præterea.* Vide de his latè Clarum *§. feudum q.* 31. 35. 36. ubi tamen notat, conſuetudinem permittere, ut liceat vaſſallo, domino non requiſito, partem feudi v. g. paſcua, ſylvas, vel terras incultas ad tempus etiam longum elocare, vel in emphyteuſim dare: item ipſos fructus percipiendos alienare &c. Sed nota hìc rursùs aliam differentiam inter emphyteuſim, & feudum; feudatarius, ſeu vaſſallus poteſt à ſe abdicare feudum, ac illud domino relinquere, quando libuerit: emphyteuta autem non poteſt à ſe abdicare, & domino relinquere rem in emphyteuſim acceptam, ſicut nec conductor rem conductam ante tempus impletum, niſi ultrò conſentiente domino. Ratio diſcriminis eſt: quia feudum principaliter datum eſt in utilitatem vaſſalli, quare ipſe poteſt illa nolle frui, cùm nemo cogatur uti favore ſuo: at emphyteuſis, & locatio æque principaliter eſt in utilitatem dantis, ſeu domini, cui debetur penſio, cultura, & melioratio prædii, & accipientis, juxta ſuprà dicta. Præter has particulares differentias in alienatione, & ceſſione generaliter

Feudum differt ab emphyteuſi in quatuor.

I. IN emphyteuſi debetur annua penſio realis pecuniaria, vel fructuaria, eamque emphyteuta etiam non requiſitus à domino ſolvere tenetur, eaque ſtatuto tempore non ſoluta cadit in commiſſum: in feudo autem ſolùm eſt obligatio obſequii perſonalis exhibendi à vaſſallo ſuo domino, utpotè fidelitatem, reverentiam, auxilium, & defenſionem contra fortunæ, famæ, vel vitæ incommoda, idque modo licito, maximè in bello juſto ſuſcepto à domino, atque ejuſmodi obſequia eo ipſo, quòd perſonalia ſint, poſitivè non tenetur præſtare vaſſallus, niſi à domino requiſitus. Vide *l.* 2. *feud. tit.* 6. & 7. Neque ob quovis negatum obſequium amittitur, ſeu caducum fit feudum; ſed ob cauſam magnæ ingratitudinis, irreverentiæ, infidelitatis, hoſtilitatis, injuriæ, vel damni illati domino in bonis vitæ, famæ, vel fortunæ, quæ videre licet in *cit. lib. feud.* 69

II. Emphyteuſis ſemel collata abſque alia cæremonia ſemper continuatur, ſoluta ſemper penſione: feudi verò inveſtitura cum juramento fidelitatis, & laudemio renovari debet ſemper, non tantùm, quando mortuo primo vaſſallo, filius, vel hæres, aut ſucceſſor ſuccedit: (vulgo *im Anfall*) tenetur enim is intra annum, & diem inveſtituram petere præſtitis ſuprà dictis: verùm etiam, ſi dominus feudi moriatur (vulgò *im Herren-Fall.*) tenetur idem vaſſallus intra annum, & diem ab hærede, vel alio ſucceſſore illius inveſtituram petere cum juramento, & laudemio, alioquin utroq; caſu feudo privatur ſaltem per Judicis ſententiam *l.* 2. *feud. tit.* 24. quæ fuit prima cauſa beneficii amittendi. 70

III. In Emphyteuſi etiam fœminæ ſuccedere poſſunt omni jure, & conſuetudine: in feudo autem communi jure ſoli ſuccedunt maſculi deſcendentes, quippe qui ſoli feudi capaces ſunt: neque unquam cenſentur comprehenſæ fœminæ, nomine *liberorum*, niſi earum ſpecialis mentio fiat: & tunc ſolùm admittuntur in defectum filiorum maſculorum *c.* 1. *de ſucceſſione feud.* Deficientibus autem filiis deſcendentibus ſuccedunt agnati naturales ex parte patris uſque ad quemcumque gradum, excluſis cognatis ex parte matris, etſi viciniores gradus ſint, ut ex cit. *l.* 2. *feud. tit.* 50. de natura ſucceſſionis feudi latè docet *Clarus cit. q.* 79. *Ratio eſt:* quia in feudo agnati non ſuccedunt, ut collaterales defuncti; ſed tanquam deſcendentes in linea recta à primo acquirente feudum communi ipſorum ſtipite. Unde eſt Regula feudalis, quod *ultimus agnatus primi acquirentis ſucceſſor eſt, etiamſi feudum per mille manus tranſierit.* 71

IV. Emphyteuſis capaces etiam ſunt Clerici, & loco Monachi etiam Monaſterium, juxta dicta ſuo loco de uſufructu in communi: feudi autem nec Clerici in majoribus conſtituti, nec Monachi capaces ſunt, ut habetur lib. 2. feud. tit. 21. Et ratio redditur: *eò quod deſiit eſſe miles ſæculi, qui factus eſt miles Chriſti: nec beneficium pertinet ad eum, qui non poteſt gerere officium,* idèòque ib. tit. 26. *qui Clericus efficitur, aut votum Religionis aſſumit, hoc ipſo feudum amittit.* Hæc ibi. Sed excipe per omnem modum: niſi feudum ex prima inſtitutione, & voluntate conferentis annexum ſit Eccleſiaſticæ, vel monaſticæ dignitati: *l.* 2. *feud. tit.* 30. & *c. verum de foro competenti,* & alibi. Et hac ratione Germani Epiſcopi, & Abbates, aliæque Eccleſiaſticæ perſonæ plerumque feuda majora, & imperialia dignitati ſuæ annexa poſſident ſub certis oneribus, eademque inſtitutione imperiali ſortiuntur etiam ſtatum Principis, ac ſtatum ſæcularis, ut officia vaſſalli per ſe, vel ſubditos præſtare poſſint, ac debeant. Si cæcus non fuiſti, jam enarrare potuiſti tam conditiones feudi, ſcilicet ut 1. Dominium directum manet apud dantem, utile verò totum ſit apud accipientem. 2. Ut conſtituatur in re immobili tantùm. 3. Ut feudatarius inveſtiatur à domino præſtito juramento fidelitatis: quàm obligationes feudatarii, ſeu vaſſalli, quarum tres ſunt: 1. præſtare juramentum fidelitatis, ſeu homagium: 2. præſtare obſequium promiſſum: 3. non alienare feudum ſine domini voluntate. 72

§. IV. *Feudi diviſiones præcipuæ indicantur.*

VAriæ diviſiones, ſeu genera feudorum ex Juribus enumerantur apud Legiſtas. Unam tantùm, & alteram afferam, quam utile eſt ſcire, certèque turpe eſſet, ignorare Theologo. 73

Feudum novum, & vetus.

FEudum *novum* dicitur, quod primò alicui acquiſitum eſt beneficio ſolius conferentis; & de hoc vaſſallus cum domini voluntate, & conſenſu tam inter vivos, quàm per ultimas voluntates diſponere poteſt, etiam non requiſito conſenſu filii primogeniti, vel proximi agnati, alioquin ſecundùm formam inveſtituræ in feudo ſucceſſurus eſſet ex communi DD. *Clarum qu.* 40. & 41. Et ex Laym. *c.* 24. *n.* 5. Ratio eſt, quia in hoc feudo vivente adhuc primo acquirente, 74

te, ejus filiis, vel agnatis nondum jus ullum acquiſitum eſt: ideò ille de illo tanquam re ſua cum conſenſu domini pro arbitrio diſponere poteſt. Excipe: niſi feudum novum ſpecialiter inſtitutum, vel collatum eſſet, ut ſit inſtar antiqui, vel auctis aut in favorem ſpecialem filii, vel fratris in eo ſucceſſuri, & in inveſtitura nominati: tunc enim non poſſunt ſucceſſuri ſucceſſione privari, ut ex ſe patet.

75 Feudum *antiquum eſt*, quod olim vel anteà acquiſitum ab aſcendente, jure agnationis ad alterum tranſmiſſum fuit, & de hoc poteſt vaſſallus etiam cum conſenſu domini diſponere, niſi inſuper renuntiatio filii, vel proximi hæredis accedat. Omnes. Clarus *q.* 41. Ratio patet: quia tunc ex pacto, & providentia primi tum conferentis, tum acquirentis filiis, vel agnatis jam jus acquiſitum eſt ſuccedendi poſt mortem primi acquirentis, cui diſpoſitio poſterior obeſſe non debet, nam ſecundùm jura origo cujuſcumque contractus inſpicienda eſt.

Feudum hæreditarium, & gentilitium.

76 FEudum (ſeu novum, ſeu antiquum) hæreditarium (*Erbleben*) dicitur, quod alicui ſimpliciter conceſſum eſt pro ſe, & quibuſvis ſuis hæredibus, ſeu quomodolibet ipſi ſuccedentibus; ac proinde de hoc ſive novo ſive antiquo feudo vaſſallus tam inter vivos, quàm per ultimam voluntatem diſponere liberè poteſt, perinde ac de propriis bonis, non requiſito neque domini, neque filii, aut primi agnati conſenſu. Communis apud *Clarum cit.* Ratio patet: quia tale feudum ex inſtitutione, & inveſtitura ad quoſcumque extraneos devolvi poteſt, domino ſemper reſervato ſuo jure, & fidelitate à quocumque feudi ſucceſſore præſtanda. Feudum Gentilitium (*Stamm-leben*) ſive ex pacto & providentia dicitur, quod alicui conceſſum eſt pro ſe, & liberis vel deſcendentibus ſuis, intellige ſemper maſculis: & de hoc, ſi novum ſit, poteſt vaſſallus diſponere cum conſenſu domini ſine conſenſu deſcendentis: ſi autem vetus ſit, non poteſt, niſi cum conſenſu, & domini, & deſcendentis, vel agnati proximi, ut primùm dictum eſt.

SECTIO IV.

De Fidejuſſione, & aſſecuratione.

SUMMARIUM.

77 & 78 *Fidejuſſio quid?*
79 *An, & quando debitor teneatur Fidejuſſori ad expenſas, & damna in fide jubendo, vel ſolvendo incurſa: &*
80 *An ea occultè compenſare poſſit?*
81 & 82 *An pro fidejuſſione poſſit exigi pretium.*
83 Uſq; ad n. 88. *Quinam fidejubere poſſint?*
88 *Fidejuſſor ſuſcipit in ſe obligationem debiti alieni.*
89 *Concurrentibus tamen quatuor conditionibus.*
91 *Fidejuſſor etiam in conſcientia obligatur ſolvere in defectum debitoris.*
92 *Quid ſi plures fidejuſſerint pro debitore non potente ſolvere?*
93 & 94 *An, & quando fidejuſſor ſua obligatione liberetur, ſi debitori debitum condonetur, aut terminus ſolutionis prolongetur?*
96 *Aſſecuratio quid?*
97 *Ut juſta ſit, quatuor exigit conditiones*, uſq; ad n. 99.

77 FIdejuſſio eſt *contractus quo quis ſuſcipit in ſe obligationem debiti alteri obligans ſe ipſum ad ſolvendum, vel ſatisfaciendum, ſi debitor non ſolverit, vel ſatisfecerit.* Alioquin fidejuſſor dicitur, qui de alterius obligatione interpoſita propriæ fidei, & obligationis cautione ſecuritatem præſtat: unde antiqua fidejubendi forma erat interrogando fidejuſſorem: *fide tua id eſſe jubes?* & reſpondebat: *jubeo:* Explico breviter terminos, & ſubſtantiam definitionis.

§. I. Eſt Contractus.

78 FIdejuſſor enim contrahit duplici reſpectu, & cum creditore, & cum debitore: cum creditore contrahit, quia ſe obligat ad ſolvendum in defectum debitoris, illique viciſſim creditor cedit, & cedere cogitur ſuam actionem adverſus debitorem, ſi pro ipſo ſolverit; cum debitore quoque hoc ipſo contrahit, quia acquirit jus, & contra ipſum actionem, eumque ſibi obligatum habet, ut ſi fidejuſſor pro ipſo ſolverit, teneatur ipſi debitor in utroque foro reſtituere, quod pro ipſo ſolutum eſt creditori, ut ex ſe patet, & clari ſunt textus Juris. Aliquot hìc dubiola breviter exponenda ſunt.

79 I. Obligaturne debitor fidejuſſori ſolvere etiam expenſas, & damna, quæ fortè paſſus eſt in fidejubendo, & ſolvendo pro ipſo? Reſp. cum diſtinct. ſi debitor ex culpa ſua non ſolvit, certò obligabitur; quia juſtum non eſt, quod fidejuſſor damnum patiatur ex culpa debitoris in officio, quod in ejuſdem gratiam, ac fidelitatem ſuſcepit. Si verò debitor non fuit in culpa non ſolvendo, utpotè quia reverà erat impotens ſolvendo, tunc non obligabitur ad dictas expenſas, vel damna compenſanda fidejuſſori: tunc enim ea damna non imputantur debitori, ſed neceſſitati.

80 II. Poteſtne fidejuſſor ſe occultè compenſare, ſi pro debitore ſolvere debuit, nec alium habet modum recuperandi ab eo, quod pro ipſo ſolvit? E. g. fidejuſſiſti pro Titio debente centum, & compulſus à Judice ea ſolvere creditori: poteſne centum occultè accipere ex bonis Titii? R. quòd ſic: quia in fidejuſſione ſemper intelligitur fidejuſſor nolle quid amittere de ſuo, ſed potiùs velle omni modo licito recuperare; cùm donatio nunquam præſumatur, niſi expreſsè fiat. *Excipe ergo*: niſi contrarium prorſus expreſſum fuerit: aut niſi ipſe debitor expreſsè promiſerit, non obventurum tibi damnum ex fidejuſſione. V. Leſſ. hìc *lib.* 2. *c.* 28.

81 III. Poteſtne fidejuſſor pro ipſa fidejuſſione, ſeu obligatione in ſe ſuſcepta, accipere pretium, vel mercedem à debitore, in cujus gratiam fidejubet? Reſp. Certò poteſt, ſi adſit periculum ſolvendi pro debitore, & damni, vel moleſtiæ inde incurrendæ; ſic enim fidejubere omnino eſt pretio æſtimabile, ut ex ſe patet: quo caſu, etiamſi fidejuſſor poſtea nullum damnum ſenſerit, poteſt tamen illud pretium prius pactum accipere; quia non accipit pro damno, ſed pro periculo prævio, quod fuiſſe ſupponitur, ut in ſimili alibi dictum.

82 IV. At, quid ſi nullum ſubſit periculum, nulla moleſtia, vel incommoditas in fidejubendo: ut ſi fidejuſſor certus ſit, nullum ipſi ex fidejuſſione damnum obventurum; poteritne adhuc aliquid accipere fidejuſſor? Reſpondent *Azorius*, aliiſq; citans *Bonac.* apud Tambur. *tr.* 7. *c.* 1. *§.* 4. adhuc poſſe accipere aliquid proportionatum, certè modicum experti viri arbitrio menſurandum. *Ratio eſt* quia adhuc illam obligationem, quamvis ſine incommodo, recipere, eſt pretio æſtimabile.

§. II. Quo quis idoneus &c.

83 QUinam autem idonei ſunt, ut pro aliis fidejuberi poſſint? Reſp. Regulariter, quicumq; poſſunt principaliter ſe ipſos obligare ex quocumque contractu, iidem etiam in ſimili contractu pro aliis fidejubere poſſunt: nimirum, qui bona propria habent, ac eorum liberam adminiſtrationem: hinc à fidejubendi munere repelluntur.

84 I. Pauperes, pupilli, filiifamilias, non habentes proprium peculium caſtrenſe, vel quaſi caſtrenſe: Item Religioſi Profeſſi. Monachus enim propria auctoritate ſine dubio fidejubere non poteſt jure naturali: & ſi fidejuſſerit ſine Prælati, & majoris partis Capituli conſenſu, Monaſterium inde minimè obligari, reſcribit Innoc. III. *in c. quod quibuſdam, de fidejuſſor.*

85 II. Clerici etiam admitti non debent ad fidejubendum pro laicis: licèt, ſi fidejubeant, fidejuſſio teneat, ſecluſo præjudicio Eccleſiæ *c. ult. eod. tit.* Attamen jam uſu receptum eſt, ut poſſint ſaltem aliquando, & rarò fidejubere etiam pro laicis in proprium damnum, ſcilicet de propriis bonis, vel fructibus beneficii, ſecluſo præjudicio, vel damno Eccleſiæ, & ſine periculo, ne depauperentur: inde enim non obligantur, niſi quatenus commodè ſolvere poſſunt, ne egeant; *cap. Odoardus de ſolut.* Vide Leſſium *cit. c.* 28.

86 III. Mulier etiam à fidejubendo repellitur, ita ut invalidè fidejubeat pro viro, & ſi fidejubeat, opponere poſſit Senatus Conſultum Velleianum, quominùs ſolvere cogatur, ut habetur *tot. tit. Cod. ad S.C. Vell.* Idque etiam habet locum in foro conſcientiæ, utpotè, quod ob ſexus fragilitatem boni publici cauſa introductum ſit, ut habet communis DD. vide Lugo *diſp.* 32. *n.* 11. Validè tamen mulier fidejubet pro filio, ſed cum certis ſolemnitatibus, nimirùm cum inſtrumento publico adhibitis teſtibus tribus, cum ſubſcriptione, ut Juribus citatis habent DD. paſſim.

87 IV. Excipiuntur tamen caſus, quibus mulier validè fidejubet pro quocumq; ita ut illo Senatuſconſulti auxilio amplius uti minimè poſſit; utpote. I. Si fidejuſſionem juramento confirmavit: intendens huic ſuo favori renuntiare, aut etiam ſine juramento huic ſuo favori renuntiavit coram Judice: cùm enim hoc privilegium in ejus ſpecialem favorem conceſſum ſit, poterit ei renuntiare. II. Si pretium pro fidejuſſione accepit, ſeu pretio conducta fidejuſſit. III. Si poſt annum à fidejuſſione pignus dedit creditori. IV. Si fidejuſſit in fraudem, vel pro dote, vel pro ſuo creditore, vel libertate ſervi. Quæ omnia innuiſſe ſatis ſit, & Juribus citatis latè videri poſſunt apud citatos, *Mol. Leſſ. Lugo*, & præſertim Sanch. *l.* 4. *de Matr. diſp.* 6. Ratio autem omnium eſt: quia in his caſibus præſumitur mulier non ex naturali fragilitate, vel levitate, ſed maturo conſilio fidejuſſiſſe.

§. III. Suſcipit in ſe obligationem debiti alieni.

88 FIdejuſſio enim eſt contractus ſubſidiarius in ſubſidium, & ſecuritatem alterius contractus adimplendi: ideòque obligatio fidejuſſoris acceſſoria eſt non principalis, ſed ſupponens obligationem principalis debitoris, ut habetur *c.* 1. & 2. *de fidejuſſoribus.* Nam fidejuſſor ſe obligat in eo ſolùm caſu, quo debitor non ſolverit: quare ſi quis abſolutè ſe con-

ſtituat debitorem pro alio, ſeu ſe obligat ad ſolvendum pro altero, non fidejuſſor, ſed debitor principalis deinceps erit; quia non acceſſoriè, & in defectum alterius, ſed abſolutè, & æquè principaliter ac primus debitor ſe obligavit: rectiſſimè ergo

89 Dixit Leſſius *cit. c.8.* quatuor conditiones neceſſariò concurrere debere in fidejuſſione. I. Conditio, ut hic contractus ſit acceſſorius, ſupponens aliam obligationem, ut jam jam explicatum eſt, atque ex hac conſequuntur obligationes cæteræ. II. Conditio, ut fidejuſſor non obligetur ad plus, quàm debitor: non enim obligatur ad id, quod alter debet: unde licèt fidejuſſor, reſpectu ejuſdem debiti ob cauſas poſſit obligari plus, vel magis intensivè, quàm obligabatur debitor principalis (poteſt enim fidejuſſor ſe obligare ſub juramento, ſub hypotheca, cum inſtrumento, vel ſcriptura publica, ſub termino executionis contra ſe, quamvis tales obligationes non habebat debitor principalis) non tamen poteſt obligari ad plus, ſeu magis extenſivè, vel extenſiùs, ut nimirùm plùs, vel cum majori onere ſolvat, quàm obligabatur debitor principalis, v. g. ut ſolvat 100. ſi principalis debitor ſolùm debeat 50. ut ſolvat hoc primo anno, vel in alio loco diſtanti, vel determinatè aliquid, cùm tamen debitor principalis ſolùm obligabatur ſolvere primùm poſt duos annos in loco præſenti, aut indeterminatè hanc, vel aliam rem, pecuniam, vel fructus &c. *Ratio* patet ex dictis: cùm enim fidejuſſoris obligatio ſit acceſſoria obligationi principali, debent ambo tendere in idem objectum: quo etiam referri poſſunt dicenda *ſ. ſeq.* III. Conditio, ut exiſtente invalida obligatione debitoris principalis (utpote ſi appareat contractum inter ipſum, & creditorem fuiſſe nullum, aut creditori jam eſſe ſatisfactum, aut quid ſimile) nulla ſit fidejuſſio ob eamdem rationem: quia hæc nullam aliam obligationem inducit, niſi illam debitoris. Excipe tamen: niſi aliter conſtet de voluntate fidejubentis, qui debitum etiam infirmum pro firmo in ſe ſuſcepit: ut ſi tutor, vel curator voluit firmam facere obligationem per modum aſſecurationis, in quo conſiſtit differentia inter fidejuſſionem, & aſſecurationem, ut mox inferius patebit. IV. Conditio, ut fidejuſſor etiam juratus, conveniri, & ad ſolvendum cogi non poſſit, niſi facta diſcuſſione bonorum debitoris principalis, an reverà ſolvendo non ſit, eadem ſemper ratione. Excipe 1. Niſi hoc ipſum eſſet notorium, ſcilicet debitorem non eſſe ſolvendo. 2. Niſi diſcuſſio eſſet impoſſibilis moraliter ob abſentiam v. g. debitoris, vel ſimilem cauſam. 3. Niſi ipſe fidejuſſor renuntiaverit huic ſuo favori, prout certè poſſunt, & ſæpè ſolent. 4. Niſi ipſe fidejuſſor conventus neget, ſe eſſe fidejuſſorem; tunc enim amittere hoc privilegium, ſtatuit Lex *ſi dubitet.* 10. §. *ita demum*, *ff. de fidejuſſor.* Vide *Molin. Leſſ.* Laym. *cit. n.8.*

§. IV. *Obligans ſeipſum ad ſolvendum.*

90 Fidejuſſor enim tam in foro conſcientiæ interno, quàm externo obligatur ad fidejuſſionem ſuam adimplendam, quando à debitore facta diſcuſſione bonorum debitum haberi nequit. Sed quæſtio eſt: an obligetur in foro conſcientiæ ſolvere, etiam ante ſententiam Judicis, an verò poſſit illum expectare: idque quando non conſtat de intentione fidejubentis, qualiter ſe voluerit obligare, ſed ſimpliciter pro alio fidejuſſit, ut certè communiter ſolet fieri? Pro hoc, & aliis annexis dubiis pono breves Reſolutiones.

91 I. Fidejuſſor juxta ſupra dictas conditiones etiam ante ſententiam Judicis in foro conſcientiæ obligatur debitum ſolvere in defectum principalis. Ita communior DD. Petrus Navarr. *l.3.c.4.n.*150. Rodr. eamque citans Bon. *diſp.3. de contract. q.*10. *pu.*1. *n.*3. Laym. *c.*29. *n.*8. Quia fidejubere nihil aliud eſt, quàm fidem ſuam interponere de alieni debiti ſolutione, ſeu alienam obligationem in ſuam fidem ſuſcipere: at quivis promiſſioni ſuæ fidem interpoſitam, & acceptatam ſervare jure naturali, & in conſcientia obligatus eſt, ſecluſa omni ſententia Judicis: ergo. *Alii ſic argumunt.* Fidejuſſor tenetur pro debitore principali: ſed hic obligatur in conſcientia ſolvere ante ſententiam, cùm debitor ſit ex contractu: ergo & ille. Non placet hæc ratio: jam enim vidimus fidejuſſorem poſſe aliter, & graviùs obligari, quàm obligatus fuerit principalis debitor: poſſet ergo etiam ex cauſa obligari minùs graviter, & ſolùm poſt ſententiam, etſi debitor obligetur antè. Unde contrarium non improbabiliter docent alii apud *Bonac. cit.* Et dubius manet Tamb. hic *c.*1. *n.*12. Ratio poteſt eſſe; quia in primis quilibet intendit ſe, quantò minùs poteſt, obligare. Deinde in ſimilibus contractibus politicis quilibet intendit ſe obligare ſecundùm uſum receptum, & communem: atqui communis uſus videtur valuiſſe, ut fidejuſſor non ſolvat, niſi à Judice ſententiatus: ergo. Fateor, probabilem eſſe ſententiam, & in Confeſſionali non ſemel eam ſecutus fui, attendenda tamen eſt loci conſuetudo.

92 II. Quando plures fidejuſſores pro eodem debito fidejuſſerunt, niſi ſinguli expreſſè pro rata parte tantùm ſe obligarint, ſinguli obligantur in ſolidum; quòd ſi tamen omnes ad ſolvendum idonei ſunt, competit ſingulis exceptio ex Epiſtola Imperatoris Hadriani, ut obligatio in portiones dividatur; ſi verò alii ſolvendo non ſint cogitur etiam unicus, qui ſolvendo eſt, totum præſtare. Quòd ſi tamen unus non oppoſita exceptione totum ſolvit, in foro externo jus repetendi ab aliis non habet, niſi priùs, antequam totum ſolvit, conveniat cum creditore, ut ſibi cedat jus ſuum contra alios fidejuſſores ad ipſarum ratam capiendam, quo nimirum eos compellat, ut ſinguli portionem ſolutionis refundant; quam actionem etiam facta integra ſolutione certè ei creditor cedere debet propter privilegium, quo gaudet fidejuſſor appellatum in Jure cedendarum actionum omnia habentur in Jure *inſt. tit. de fidejuſſ. §. ſi plures.* At verò, ſi non præmiſſa ejuſmodi conventione unus fidejuſſor totum debitum ſolvit, jam non poterit ei creditor ampliùs hoc jus cedere: quia ſecluſa illa conventione jam integrè ſatisfactus, non habet jus ampliùs contra alios fidejuſſores, ſicque fidejuſſor totum ſolvens, & nullum aliud medium habebit, niſi tantùm dirigere ſe contrà ipſum debitorem, juxta dicta §. 1.

III. Si principalis debitor debito, ſeu obligatione ſua liberatur per condonationem, vel alio modo, palam eſt, ſimul extingui obligationem fidejuſſoris; nam ruente principali, ruit acceſſorium. At quid ſi principali debitori ſolùm terminus ſolutionis prorogetur, v. gr. ad unum vel alium annum: remanebitne liber fidejuſſor à ſua obligatione? Reſp. cum neceſſaria diſtinctione: nam ſi fidejuſſor ſe obligavit abſolutè nullum determinando tempus, non remanebit liber; quia indefinita fuit obligatio; indefinita autem in Jure (non item in Logica) cenſentur univerſalia velut perpetua: ſi verò ſe obligavit reſtrictè ad certum tempus, v. gr. ad hunc annum, ad has nundinas &c. tunc prorogato principali debitori termino, liberatur fidejuſſor, quia obligatio non ſe extendit ultrà partium conventionem: & (nota) ſicut qui fidejuſſit pro capitali non intelligitur fidejuſſiſſe pro intereſſe, ita & qui pro uno tempore, non intelligitur pro alio fidejuſſiſſe. 93

IV. Denique ſunt caſus, quibus fidejuſſor liberationem fidejuſſionis ſuæ jure petere poteſt. Sacer Textus *c. fin.* de fidejuſſionibus tres exprimit: ſed *Gloſſa ibid. & inſtitutionibus de fidejuſſoribus* quatuor enumerat caſus. 1. Si ita conventum ſit, ut elapſo certo tempore, vel cùm fidejuſſor rem petierit, fidejuſſione liberetur. *L. ſi pro ea* 10. *Cod. mandati.* Hic caſus non habetur in Jure Canonico. 2. Si debitor bona ſua dilapidare incipiat, ut periculum fidejuſſori immineat, eadem *L. cit.* 3. Si fidejuſſor longo tempore in obligatione manſerit, quòd judicis arbitrio ex circumſtantiis æſtimandum erit, quo tempore facilè debitor ſolvere potuiſſet *L. Lucius* 39. *ff. mandati.* 4. Si fidejuſſor ad ſolvendum condemnatus ſit, ſtatim antequam ſolvat, agere poteſt adversùs debitorem, ut ipſum liberet, vel indemnem ſervet: ut habetur *ll. cc.* utriuſque Juris. Sequitur fidejuſſione affinis 94

Aſſecuratio.

Eſt contractus, quo quis conſtituto pretio ſuſcipit in ſe periculum rei alienæ obligando ſe ad illius rei compenſationem, vel in totum, ſi tota pereat, vel in partem, ſi pereat pars.* Jam vides latum diſcrimen aſſecurationis à fidejuſſione etiam in contractibus: fidejuſſio enim, ſolùm in debitis ex contractu locum habens, id ſolùm facit, ut ſi non ſolvat debitor, ſolvat fidejuſſor; adeòq; eſt obligatio acceſſoria, & non principalis. Aſſecuratio autem eſt obligatio principalis, & reſpectu cujuſcumque rei, etiam vitæ alienæ: & in contractibus facit, etiamſi liberetur debitor ex aliquo juſto capite; ut ſi pupillus contraxit ſine conſenſu tutoris, & in ſimilibus, non tamen liberatur aſſecurator: hic enim non adhibetur acceſſoriè in ſubſidium contractus; ſed ut principalis in abſolutam ſecuritatem, quod valdè notandum. 95

II. Juſtus, & licitus eſt ejuſmodi contractus aſſecurationis rei alienæ, cujuſcumque etiam vitæ hominis ad certos annos v. gr. quia eſt contractus ſortis; ut tamen juſtus ſit, debet habere quatuor conditiones. Ut ſit æqualitas inter pretium, & pericula rei aſſecurandæ, quod pretium juſtum certè, vel lex, vel uſus communis, vel expertus vir determinabit. 2. Ut aſſecuratio ſit libera, & non coacta. 3. Ut aſſecurator ignorans admoneatur de periculis rei; ut ſi hæc videat, an velit aſſecurare, & quantum poſſit petere pro gravamine, quod ſubit. 4. Ut res aſſecuranda exiſtat, & quidem cum periculo: alioquin quid aſſecurabitur? Unde ſi quis petat à te aſſecurationem certò ſciens, rem v. g. navim, vel merces jam periiſſe, invalida erit tua aſſecuratio de navi, vel mercibus: neque ille à te exigere, vel recipere poterit ejus rei compenſationem; quia reverà nihil aſſecutaſti. 96

III. Principalis autem conditio ſupponitur, ut, qui aſſecurat, habeat bona, quibus totius rei aſſicuratæ compenſationem facere poſſit, ſi ea tota pereat, vel partis, ſi pars pereat: unde ſi nulla habeas bona, nec habere ſperes poſteà, fingens 97

ta-

tamen te habere, vel habiturum, aſſecures, invalida erit tua aſſecuratio, & injuſta: quia non eſt æqua conditio ex utraque parte: & conſequenter nihil pretii poteris recipere pro ejuſmodi aſſecuratione.

98 IV. At, quid ſi habeas, vel habere ſperes ſaltem partem, ut ſi aſſecures mercatori navim cum mercibus decem millium aureorum, ipſe non habens, niſi quinque millia: eritne aſſecuratio valida, ut poſſis juſtè accipere aſſecurationis pretium; ſi non totum correſpondens decem millibus, quod certè nemo putabit ob rationem modò dictam, ſaltem partem correſpondentem quinque millibus, quæ habes, vel habere ſperas? Reſp. totum contractum eſſe invalidum, teque non poſſe, ne partem quidem pretii accipere ſine onere reſtitutionis. Ratio eſt: quia fraus, ſeu dolus verſans circa ſubſtantiam rei dedit cauſam huic contractui: mercator enim in ejuſmodi aſſecurationem nunquam conſenſiſſet, ne ad partem quidem ſolvendam, ſi ſciviſſet tuam impotentiam ad totum compenſandum. Ita cum *Bonacina* (contrarium tamen etiam probabiliter putante) abſolute Tambur. hic *c.2. n.7.* & 8.

S E C T I O V.

De Pignore, & Hypotheca.

S U M M A R I U M.

100 *Pignus, & hypotheca quid?* & 101 *Quotuplex?*
102 *Hypotheca alia expreſſa, alia tacita.*
103 *Quænam oppignorari, vel hypothecari poſſint?*
105 *An eadem res poſſit pluribus oppignorari?*
106 *Quid ſi res oppignorata mutetur?*
107 *Cujus ſint fructus ejus?*
108 *Quale jus habeant creditor, & debitor in pignus?*
109 *An is illud vendere poſſit?*
110 *An creditor eo uti, vel aliis oppignorare poſſit?*
111 *Creditor ſoluto debito, debet pignus reſtituere, una cum fructibus.*
112 *Si illud interea melioravit, detrahere poteſt expenſas...*
114 *Si debitum non ſolvatur, quale jus in pignus habeat creditor, quando pactum præceſſit?* uſq; ad n. 118. &
118 *Quale, quando nullum pactum præceſſit?* uſq; ad n. 123.

99 HÆc (quemadmodum etiam commodatum, locatum, depoſitum &c.) aliquando ſumuntur objectivè pro ipſa re, quæ traditur in tali contractu: aliquando verò ſumuntur pro ipſo contractu, quo talis res traditur: & hoc ſenſu potiſſimum agemus de pignore, hypotheca; depoſito; licèt etiam prior ſenſus non rarò recurrat.

§. I. Pignus, & Hypotheca definitur, & dividitur.

100 PIgnus, vel hypotheca *eſt contractus, quo res alicui traditur, vel obligatur in ſecuritatem debiti;* ut ſi aliter ſatisfactum non fuerit, inde ſatisfieri poſſit, & debeat; nam pignus, & hypotheca largè, & velut genericè ſumpta omninò coincidunt: utrumq; enim eſt res obligata alteri in ſecuritatem debiti: Unde dicitur L. res hypothecæ 5. §. 1. ff. de pignor. & hypothecis: *Inter pignus, & hypothecam nominis tantùm ſonus differt:* At verò in rigore juris, & ſtrictè ſumpta in hoc differunt: quod pignus propriè ſit res mobilis, quæ creditori obligatur, ſimul & traditur in ſecuritatem debiti. *L. ſi rem alienam 9. §. 2. ff. de pignor. actione.* Hypotheca autem propriè eſt res immobilis, vel etiam mobilis, quæ ſola conventione, verbo, vel ſcripto abſq; traditione, vel poſſeſſione alteri obligatur: eſtq; duplex, una *particularis*, qua certa res obligatur, v. g. domus, agri &c. Alia *generalis* omnium bonorum præſentium, & futurorum: nec requiritur, quòd debitor exprimat illa verba: *tam præſentium, quàm futurorum;* ſed ſufficit dicere; *fide, & periculo rerum mearum*, L. ult. C. quæ res pignori obligari poſſunt. In hac tamen generalis hypotheca non cenſentur ea comprehenſa, quæ nemo prudens in ſpecie facilè obligaret; ut quotidiana veſtis ſupellex, Doctorum libri, artificum inſtrumenta &c. L. *obligatione generali 6. ff. de pignorib.*

101 II. Pignus (uti & hypotheca) triplex eſt: conventionale, prætorium, & legitimum. Pignus *conventionale* eſt, & quod partes contrahentes expreſsè conſtituunt ſive ſolo conſenſu, ſive traditione. Pignus *prætorium*, vel *judiciale* dicitur, quod conſtituitur per juriſdictionem prætoris, ſeu judicis, mittendo creditorem in poſſeſſionem bonorum debitoris, ſive ante ſententiam, ut ſi reus vocatus in judicium non compareat; ſive per ſententiam Judicis, poſtquam debitor in ſolvendo contumax exſtitit: adeòq; hoc pignus non acquiritur, niſi per apprehenſionem, ſeu poſſeſſionem rei; quo differt à pignore, vel hypotheca conventionali, quæ etiam ſola conventione acquiruntur. Et hæc ipſa pignora conventionalia, & prætoria, ſi res ſint immobiles, vel etiam mobiles obligatæ tantùm, & non traditæ creditori, dicuntur hypothecæ expreſſæ. Pignus *legitimum* dicitur quod neque partium conventione, neque Judicis præcepto, ſed ipſa juris diſpoſitione conſtituitur: & alio nomine dicitur hypotheca legitima, vel tacita. Et hine

III. Hypotheca alia eſt *expreſſa*, quæ ex partium conventione haberur, aut prætoris, vel judicis præcepto conſtituitur, ut jam indicatum eſt: alia *tacita*, vel *legitima*, quæ ex depoſitione Juris implicitè involvitur in alio contractu, adeò ut ſtatim atq; talis contractus celebratur, ex depoſitione Juris reſultet hypotheca, per quam bona unius ſunt obligata alteri ex contrahentibus; cujuſmodi contractus, & annexæ hypothecæ tacitæ novem inveniuntur in Jure, & ſunt ſequentes. 102

IV. Tacitam, ſeu legitimam hypothecam habent. 1. Fiſcus, ſeu ærarium Principis in bonis cujuſcumque debitoris ſui. 2. Pupillus, & minorennis in omnibus bonis tutoris, vel curatoris ſui pro debita adminiſtratione bonorum. 3. Liberi, in bonis patris pro adminiſtratione bonorum ſuorum adventitiorum, & multo magis caſtrenſium, vel quaſi caſtrenſium. 4. Maritus in bonis uxoris pro dote promiſſa præſtanda, & è contra uxor in bonis mariti pro reſtitutione dotis (nimirùm mortuo viro.) 5. Maritus in bonis cujuſcumque dotem promittentis pro dote promiſſa præſtanda. 6. Dominus proprietarius in fructibus fundi locati; atque in bonis inductis coloni, vel emphyteutæ pro ſolvenda penſione, & pro damno forte facto ab alio præſtando. 7. Eccleſia in bonis Miniſtrorum Eccleſiæ pro mala adminiſtratione. 8. Dominus in rebus inductis in ſuum fundum, vel prædium ruſticum ipſo ſciente, aut etiam in domum, vel prædium ſuum urbanum, eo etiam ignorante, modò res invectæ ſint ibi manſuræ, & non ſint res aliæ: nam res furtivæ, vel merces ſtatim vendendæ non intelliguntur hypothecatæ, licèt ſint invectæ, ut notat Mol. *diſp. 497. nu. 4.* Denique quilibet habet hypothecam tacitam in quacumque re, ad cujus reparationem, vel conſervationem quis mutuat, ſeu dat pecuniam: illa enim res auxilio illius pecuniæ reparata, & conſervata remanet danti obligata pro pecunia cum prælatione ante omnes alios creditores, etiam priorem hypothecam habentes. Hæc omnia ſtatuuntur Jure Civili textibus paſſim relatis à Legiſtis, ac etiam Theologis: & quia Legi naturali juſtitiæ innituntur addictarum perſonarum ſecuritatem, etiam in foro conſcientiæ obſervanda ſunt. Vide latè Molinam *diſp. 497. & 536.* 103

§. II. *Ipſa res oppignorata, vel hypothecata.*

I. QUæcumque res emi, vendique poſſunt, utpote omnia noſtra in re, ſpe, debito, chyrographo &c. etiam oppignorari, vel hypothecari poſſunt; & è contra quæcumq; res abſolutè, & propter ſe ipſas vendi prohibentur, ut homo liber, res ſacras, publicum forum, res alienæ &c. earum etiam oppignoratio prohibita, & injuſta cenſetur, *L. ult. de rebus alienis non alienandis.* Ratio eſt: quia oppignoratio eſt ſpecies quædam alienationis latè ſumptæ, quippe tribuens alteri jus reale in pignus: eſt etiam velut via, & diſpoſitio ad venditionem; etenim creditori datur pignus, ut, poſtquam debitor eſt in mora ſolvendi, illud vendere, & ex eo ſibi ſatisfacere liceat pro diſtractione pignorum. Si quis autem rem non ſuam, ſed alienam alteri in pignus dedit, dominus, niſi ſciens id ratum habuerit, eam ab illo vindicare poteſt; quaſi bona fide acceperit, agere poteſt contra debitorem contraria actione pignoratitia, ut rem æquè bonam ſibi in pignus det. *L. rem alienam 41. ff. de pignor. act.* ubi additur: ſi aliena res in pignus data, poſteà efficiatur ejus, qui dedit, ex eo tempore, ut verum pignus ſubjectum manebit creditori; unde nil obſtat, ut aliquis pignori, vel hypothecæ ſubjiciat id, cujus dominium ſe conſecuturum ſperat, ut notat *Molina diſp. 527.* 104

II. Quælibet res in hypothecam, vel pignus dari poteſt pro quantitate, qua valet tantum, etiam pluribus creditoribus, ſi eorum creditis æquivalet, aliàs non: prædium enim hypothecatum uni pro 1000. v. grat. non poteſt alteri obligari pro aliis 1000. ſi non eſt ſufficiens ad utramque obligationem exolvendam. In praxi ergo, quando debitor eandem rem duobus oppignoravit, cùm tamen ad utriuſque debiti ſecuritatem non ſufficiat, diſtinguendum eſt. ſi enim factum eſt ſciente priori creditore, & ignorante poſteriore, tunc prior juri ſuo cedere videbitur, ut notat Mol. *diſp. 532. n. 3.* Si autem factum inſcio priore creditore, manet illi ſalvum jus priſtinum: ſed poſterior creditor, ſi neſcivit, rem anteà fuiſſe oppignoratam alteri, agere poteſt adverſus debitorem actione hypothecaria, aut rem aliam pignoris loco ſufficientem ſubſtituat. L. *ſi quis in pignore 36. ff. de pignor. act.* 105

III. At, quid ſi res oppignorata, vel hypothecata poſteà varietur, vel immutetur: remanebitne eodem modo obligata creditori, ſicut anteà? Diſtinguendum eſt. Si enim res ſuit immutata in melius, v. g. quia prædium fuit à poſſeſſore melioratum, domus amplior, ac commodior facta &c. tunc remanebit & res, & ipſum augmentum pignori, vel hypothecæ ſubjectum, quia acceſſorium ſequitur princi- 106

pale: ſi verò res fuit immutata in pejus v. g. prædium, vel vinea deſtruitur, domus exuritur, ſylva cæditur &c. tunc remanebit obligatum id, quod ſaltem de ſubſtantia remanet, nempe ſolum, ſeu fundus, & cæſa ſylva, etiam arbores, ſeu cæſa ligna oppignorata manebunt, cùm ligna ſint pars ſubſtantialis ſylvę. Si tamen ex dictis lignis fiat aliquod artefactum, v. g. navis, domus &c. non ampliùs oppignorata manebunt; cùm ligna ſint deinde materia commutata in aliam rem. Et ſic ſtatuitur, L. *ſi convenerit* 18. §. 3. *ff. eod.* Quoad traditionem pignoris immutati, vel variati patebit *§. ſeq. n. 3. & 4.*

107 IV. Quando creditori fortè res fructifera in pignus data eſt: cujuſnam erunt fructus? Reſp. debitoris, is enim ſemper manet dominus pignoris: omnis autem res, quæ fructificat, ſuo domino fructificat: intellige per ſe, & ſecluſo alio titulo, vel contractu, juxta latiùs dicta de Uſura.

§. III. *Jus creditoris, & debitoris in pignus durante debito.*

108 DUrante tempore debiti creditor habet nudum jus intentionis rei ſibi oppignoratæ, ut eam ſibi fortè ab latam à quocumque poſſeſſore vindicare poſſit tanquam ſibi realiter obligatam, quouſque debitum ſolvatur, eoque ſoluto, integrè reſtituendam, interim dominio pleno ſemper remanente apud debitorem oppignorantem: & hinc fit.

109 I. Debitor non prohibetur rem pignoris, vel hypothecæ loco alteri obligatam, alteri tertio vendere, vel alio modo obligare, ut habetur L. *ſi debitor.* 12. *C. de diſtract. pign.* Salvo tamen Jure primi creditoris: & ſiquidem eo ſciente, & conſentiente res ei oppignorata alienata ſibi maneat, proteſtetur, ut jus pignoris ſalvum ſibi maneat, cenſebitur remittere, ut habetur L. 2. *C. de remiſſ. pign.* Si verò eo ignorante, vel invito res alienata ſit, tranſibit cum onere ad quemcumque poſſeſſorem, ut illud ab eo creditor in defectum debitoris ab emptore vindicare poſſit, cui tamen venditor manebit obligatus de evictione eodem rurſus modo, quo ſupra de rei alienæ venditæ evictione dictum eſt. Quòd ſi debitor pignus idem duobus oppignoravit, jam dictum eſt §. *præc. n.* 105.

110 II. Creditor, quamvis ſine expreſſa, vel tacita licentia debitoris non poſſit uti, multò minus frui re ſibi oppignorata (ut alibi dictum, & in ſimili iterùm dicetur infra de depoſito) attamen pignus ſibi datum alteri oppignorare, vel in hypothecam dare licitè poteſt L. 1. & 2. *ſi pignus pignori datum eſt:* adeò ut pignus pignori dari poſſit in infinitum. Communis DD. Laym. *c.* 30. *n.* 2. Bonac. *diſp.* 3. *de contract. q.* 10. *propoſ.* 3. *n.* 9. Ratio eſt: quia quilibet jus ſibi acquiſitum in alterum transferre poteſt; id tamen pro ea quantitate tantùm, in qua ſibi debetur illud pignus, & pro tempore, quo durat ſuum jus: ita nimirum, ut ſecunda, vel poſterior oppignoratio eo uſque tantùm duret, donec extinguatur prima oppignoratio per ſolutionem debiti v. grat. quia extincto jure concedentis, etiam extinguitur jus accipientis: ſecundus tamen creditor tunc exigere poteſt à priore debitore, ut vel debitum ſibi ſtatim ſolvat, vel aliud æquè bonum pignus tradat, ut ipſa æquitas poſtulat.

111 III. Creditor, qui pignus accepit, quam primùm debitum ſibi integrè ſolutum, aut eo nomine ſatisfactum eſt, reſtituere illud debet, & quidem integrè, & tale, quale acceperat, non dolo, vel culpa lata deterius factum: alioquin debitori tenebitur actione pignoratitia ad compenſationem. Inſuper ſi res fuit fructifera, prædium v. g. hortus, vacca &c. omnes fructus intereà perceptos, vel dolo, aut culpa ſua percipere neglectos (quos tamen dominus percepiſſet, ſi rem ſuam habuiſſet) computare debet in rationem ſortis debitæ, vel expenſarum, quas circa pignus fecit, ut habetur L. 1. 2. & *ult. Cod. de pignor. act.* Et hinc ulteriùs

112 IV. Creditor ſi rem à te ſibi pignoris traditam utiliter melioravit ſuis expenſis, non tenebitur tibi illam reddere, niſi præter debitum ſolvas etiam id, quod ille utiliter expendit pro melioramentis rei tuæ: immò poterit ſibi tandiù retinere rem tuam oppignoratam, donec reſarciantur ſibi expenſæ utiliter factæ (nam pro expenſis inutiliter nihil poſſe exigere, conſtat ex alibi generaliter dictis) *Ratio eſt:* quia non eſt æquum, ut is, qui rem ſuis expenſis utilem tibi fecit, defraudetur ſua mercede, deductis ſemper deducendis. Idemque dicendum, ſi illæ expenſæ, & melioramenta facta fuiſſent ab alio tertio poſſeſſore illius prædii oppignorati. Vide Molinam *diſp.* 533. Lug. *diſp.* 32. *n.* 32.

§. IV. *Jus creditoris in pignus, vel hypothecam quando debitum non ſolvitur.*

113 CErtè pignus, vel hypotheca creditori in defectum ſolutionis obligata manet, ut inde ſatisfactio, vel ſolutio fieri poſſit, & debeat, ut ex definitione conſtat ſatisfactio autem fieri debet per venditionem rei, idque aut ex pacto precedenti, aut ex diſpoſitione Juris, vel Judicis. Videamus utrumque diſtinctè.

Quando pactum præceſſit.

UTroque Jure Civili, & Canonico L. 1. *C. de pact. pignor. & c. ſignificante de pignor.* reprobatur in pignoribus pactum Legis commiſſoriæ ita conceptum, ut ſi debitum ex mutuo, emptione &c. ad certum tempus ſolutum non ſit, eo ipſo maneat creditori, vel in ſolutum pro debito, vel in venditum pro certo pretio ab ipſis partibus conſtituto: nimirùm ad vitandas uſuras palliatas, & gravamina maxima debitorum: nam pignus ſæpè eſt majoris valoris, quàm creditum; nemo enim accipit pignus minoris valoris, & æqualitas ſæpè attingi non poteſt: unde ad vitanda ejuſmodi pericula in juſtitiæ rectè ejuſmodi pactum ſimpliciter reprobatur. 114

II. Juſtum autem eſt pactum, ut ſi ad certum diem, vel tempus ſolutio facta non fuerit, pignus creditori tunc vendendum ſit pretio juſto ſecundùm alicujus tertii boni viri arbitrium, æſtimando, reddito exceſſu debitori, ſi quis ſit. L. *ſi fundus* 16. *§.* 6. *ff. de pignor.* Communis DD. cum Navar. *c.* 27. *n.* 203. Ratio: quia ejuſmodi obligatio debitori imponitur partim in pœnam juſtam differendæ ſolutionis, partim ob intereſſe creditoris, ut is indemnis ſervetur. 115

III. Similiter juſtum eſt pactum adjectum pignori, ut ſi debitor in mora ſolvendi exiſtat, v. gr. biennio non ſolvat, pignus, vel hypothecam diſtrahere, aliiſque vendere ſtatim liceat, atque inde recepto debito, quod reliquum eſt, debitori reſtituatur. *L. convenit. ff. de pignor. act.* Aliqui in utroque hoc caſu poſt elapſum terminum, & moram ſolvendi, antequam pignus vendatur, requirunt, ut ſemel ſaltem moneatur debitor dominus pignoris: ſed non eſſe neceſſariò monendum, docent *Azorius*, *Reginaldus* apud Tamb. *c.* 3. *§.* 6. *n.* 3. quia ejuſmodi monitio non fuit deducta in pactum. 116

IV. Quòd ſi pactum præceſſit, ut pignus non vendatur, adhuc tamen vendi poſſe (cùm de ratione, & natura pignoris ſit, ut vendi poſſit in defectum ſolutionis) attamen poſt trinam monitionem, & præſente debitore, ſi velit adeſſe, ne fraudem ſuſpicetur, docent iidem DD. cum aliis, quos, ſi placet, vide. 117

Quando nullum pactum præceſſit.

QUando inter partes nihil conventum eſt de pignoris diſtractione, Jura ita ſtatuunt cit. *L. ſi convenit.* & *L. fin. Cod. de jure dominii impetrandi.* 118

I. Pignus prætorium, ſeu Judiciale non datur in manus creditoris, niſi poſt quatuor menſes à lata ſententia judicis: poteſt tamen hoc à Judice arctari, vel produci ex juſta cauſa, poſteà verò expectentur alii duo menſes, poſt quos pignus vendi poteſt, auctoritate judicis intercedente: idque etiam in foro conſcientiæ obligare, certum, putat *Tamb. cit. nu.* 8. Quia ſicut ea pignora ab auctoritate publica legitimè conſtituuntur, ita ab eadem auctoritate publica diſſolvi debent. 119

II. Pignus autem conventionale non poteſt vendere creditor, niſi biennio poſt moram, & interpellationem, ſeu admonitionem unicam (trinam verò ſi conventum fuiſſet de pignore non diſtrahendo, ut jam ſupra innui) elapſo autem illo biennio, jam poterit creditor pignus propria auctoritate vendere, ſed ſciente, & ſi velit, præſente domino. Notat tamen hic Mol. *diſp.* 538. biennium illud poſſe reduci ad 4. vel 6. menſes, ſi creditor recurrat ad Judicem, ut ſibi auctoritate publica conſignetur iſtud pignus, quod anteà habebat ex conventione privata, & ſic convertatur pignus conventionale in judiciale; ſicque jam factum judiciale pignus, ejus naturam induet. Inſuper hanc legem non urgere in foro conſcientiæ, ſed tutum in conſcientia fore creditorem, ſi poſt moram notabilem ſolutionis, admonito debitore, etſi nondum elapſo biennio propria auctoritate vendat pignus juſto pretio, quo ſibi ex integro ſatisfiat; reddatque quod fortè ſupereſt pretii debitori, pignoris domino priſtino, probabiliſſimè ſuadet Tamb. *cit. à nu.* 9. *§.* 6. (nam apud alios meos Auctores pro re tam practica nihil invenire potui) eò quòd durum, & grave nimis ſit creditori tot annos, vel menſes expectare, ut ſuum recuperet, plerumque non ſine ſuo damno, & moleſtia, præſumendum eſt, eſſe ejuſmodi leges conſtitutas ad tollendas fraudes: ubi ergo fraudes verè non adſunt, ut quid tales ſubtilitates Juris in foro conſcientiæ obſervandæ ſunt? Et mox iterùm dicam in ſimili. 120

III. Nunquam creditor, pignus diſtrahens, poteſt illud ſibi ipſi emere, ne quidem per interpoſitam perſonam, niſi de licentia Judicis, ſi nullus alius vellet pretium juſtum etiam infimum offerre, *L. & qui* 10. *C. de diſtract. pignor.* Quòd ſi ergo nullus alius velit emere, conveniendus eſt Judex monito debitore, qui ſi nolit comparere, certum ei tempus aſſignabitur ad comparendum, eoque adhuc non comparente, jam de licentia Judicis poterit ſibi creditor comparare pignus, licèt ſub conditione, ut ſi inter alios duos annos 121

nos compareat debitor, ac ſatisfaciat creditori, ſibi pignus adhuc exiſtens reſtituatur. Verùm hæc lex cum tot ſubtilitatibus manifeſtè fundatur in præſumptione fraudis; ideoque non obligat in foro conſcientiæ, ubi præſumptio cedit veritati, poſito, quòd quis bona fide egerit, ut ex communi notant *Laym. cit. & Lugo*.

122 IV. Si pignus, vel hypotheca etiam expreſſa ad tertium poſſeſſorem devenerit, non poteſt hunc convenire creditor pro ſatisfactione, niſi præcedente diſcuſſione bonorum debitoris, & ejus fidejuſſorum, ſi qui fuerunt, *Auth. de fidejuſſ. §. ſed neque*. Debet ergo creditor probare, rem illam fuiſſe debitoris tempore contracti debiti, & fuiſſe comprehenſam in hypotheca ſua, & factam eſſe diſcuſſionem in bonis debitoris, & fidejuſſorum. Et tunc, quando tertius poſſeſſor rei hypothecatæ tenebitur reddere, vel ſolvere debitum, debet ei creditor cedere jus, quod habet contra primum debitorem, & fidejuſſores, ut & ipſe indemnem ſervare ſe poſſit. Vide *Lug. cit. diſp. 32. num. 23.*

SECTIO VI.

De Depoſito.

SUMMARIUM.

122 & 123 *Depoſitum quid.* 124 *Quis poſſit eſſe depoſitarius,*
125 *Depoſitarius non habet rei dominium,*
126 *Sed ſolùm cuſtodiam. Unde.*
127 *Ea uti, vel alienare non poteſt,*
128 *Sine licentia, ſaltem rationabiliter præſumpta.*
129 *An, quando, & qualiter peccet, & ad reſtitutionem obligetur depoſitarius, ſi depoſitum pati, vel perire ſinat?*
130 *Quibus caſibus depoſitarius poſſit depoſitum non ſtatim reddere, dum petitur?*
131 *Affertur, & ſolvitur difficilis caſus lignarius.*

122 Depoſitum eſt contractus, quo ſola rei cuſtodia alterius fidei committitur, ut integra reddatur, accipiendo nimirum depoſitum formaliter pro contractu: communiori autem ſenſu accipiendo objectivè, depoſitum eſt res, quæ alterius fidelitati cuſtodienda, & conſervanda traditur, & à depoſitario in fidem recipitur, ut integra reddatur. *L. 1. ff. depoſiti*. Ulpianus ſic definit. *Depoſitum eſt, quod cuſtodiendum alteri datum eſt: dictum ex eo, quod ponitur. Præpoſitio autem DE auget depoſitum, ut oſtendat totum fidei ejus commiſſum, quod ad cuſtodiam rei pertinet*. Sic ibi. Explico breviter terminos definitionis, ſimulque depoſitarii obligationem, & injuſtitias.

§. I. *Eſt Contractus.*

123 Ad depoſitionem enim formaliter neceſſariò requiritur conventio, & conſenſus duorum, & deponentis volentis rem ſuam alterius cuſtodiæ committere, & depoſitarii volentis, ac promittentis rem in ſuam fidem, & cuſtodiam recipere: non enim eò ipſo, quo tu aliquid ædibus meis reponis, vel relinquis, cenſeris deponere, aut ergo depoſitum ſuſcipere, niſi te ita volente, & ego velim, meque velle expreſsè, vel tacitè oſtendam: ut ergo depoſitarius contrahat obligationem rei apud ſe depoſitæ, ſeu ſuæ cuſtodiæ traditæ, neceſse eſt, ut is rem in ſuam fidelitatem, curam, & cuſtodiam ſuſcipiat, conventione explicita, vel ſaltem implicita, & tacita: utpote cùm quis ratione officii, & conditionis ſuæ, rerum apud ſe depoſitarum cuſtodiam profitetur, ut caupones, nautæ &c. eò ipſo, quo vident, alium in ſuam cauponam, in navim ſuas merces inferre, etſi nihil dicant, tamen illas in ſuam fidelitatem, & cuſtodiam acceptare cenſentur: ut ex communi notant Molin. *diſp. 527. n. 3.* Laym. *c. 25. n. 1. Marchant. Tribunal. p. 2. tr. 8. tit. 5. ſect. 5. dub. 1. reſ. 1.* Quamvis Leſſius *c. 27. dub. 3. n. 10.* ſatis probabiliter in his, & ſimilibus eam obligationem non agnoſcat propter multitudinem ad ejuſmodi loca accedentium, & inde recedentium: niſi aliquo ſaltem ſigno voluntas cuſtodiendi expreſsa ſit: & certè praxis ita videtur obtinere. Sic opportunè quæris.

Quiſnam poſſit eſſe depoſitarius?

124 Reſp. Depoſitarius eſse, ſeu depoſitum ſuſcipere poſsunt omnes, qui utuntur ratione, etiam ſemina, *L. Publicius 26. ff. depoſiti*. Etiam pupillus ſine tutoris auctoritate: ſi tamen res periit abſque ſuo dolo, non ampliùs obligatur, quàm inde locupletior factus ſit. Etiam Clericus *c. 1. de depoſito*: etiam Religioſus, non tantùm Prælatus, ſed etiam privatus ſubditus validè ſuſcipit depoſitum, etſi illicitè, ſi abſque licentia Prælati, ut notat Mol. *diſp. 525.* Quod ſi autem res apud tales, depoſita etiam culpa, ac dolo Clerici, vel Religioſi, vel etiam Prælati pereat, vel abſumpta fuit, nihil omninò obligabitur inde Eccleſia, vel Monaſterium, niſi quatenus inde in utilitatem Eccleſiæ, vel Monaſterii aliquid verſum fuerit, ut expreſsè habetur cit. *c. 1. de depoſito*. Ratio eſt, quia delictum perſonæ non debet redundare in detrimentum Eccleſiæ, vel Communitatis. *Reg. Juris Can. 76. n. 6.* Quod ſi verò ipſamet Eccleſia depoſitum ſuſcepit, videlicet Prælatus cum conſenſu capituli, tunc obligabitur ex dolo, & culpa lata, ſicut alii depoſitarii, ut notat Laym. *cit. nu. 6.* Inſuper hic rectè monet *Marchant. cit.* Imprudentiam, & abuſum ſæcularium tempore belli, ſive in Monaſteria velut in aſylum importantium, & putantium in depoſitum, & cuſtodiam Monaſterii, vel Conventus ſe illa dare, cùm tamen revera non ſit depoſitum, niſi Conventus explicita fide, data in cuſtodiam ſuſceperit, quod certè nec faciendum, nec conſulendum eſt: ſi autem ſolùm ratione immunitatis in aſylum inferant, ſibi ipſis, non Monaſteriis imputent, ſi poſteà per prædones jacturam patiantur, nihil enim Religioſis cura circa illa, & ſanè prætextu talium depoſitorum tot vidimus Monaſteria deſpoliata, quæ aliàs immunitate ſua gaviſa fuiſsent.

§. II. *Pro ſola rei cuſtodia.*

125 I. Nullus prorſus dominium rei depoſitæ transfertur in depoſitarium; attamen aliquod jus reale retentionis, & cuſtodiæ, ratione cujus depoſitum auferens à depoſitario, etiam ipſi veram injuriam inferat, ejuſque reſpectu verum furtum committat, ut ſuo loco dictum: quo patet (1) Rem eſse realiter tradendam depoſitario, neque enim cuſtodiri poteſt, quod re ipſa non traditur. (2) Rem ſtatim reſtituendam eſse Domino petenti; de quo infra *n. 4.* (3) Reſtituendam eſse in eodem loco, quo tradita eſt, niſi aliud juſtè conventum ſit. (4) Depoſitarium juſtè exigere expenſas fortè factas circa rem depoſitam v. g. in equo depoſito alendo, in re depoſita ex periculo incendii, vel prædonis eripienda &c. poſseque ſibi detinere depoſitum, donec ſolvantur ejuſmodi expenſæ, ut notant Mol. *diſp. 526.* Ratio patet, quia depoſitarius non tenetur ſuis ſumptibus alere rem, quæ nec ejus eſt, nec ab ea ullum emolumentum capit. Excipe tamen, niſi re depoſita equo, vel curru v. g. uſus fuerit, uſuſque compenſetur cum expenſis.

126 II. Sola rei cuſtodia committitur depoſitario, neque ex vi contractus ei uſus conceditur, quod ſi enim ex pacto concedatur uſus, jam tranſivit contractus in mutuum, vel in commodatum, vel in locatum, imò in uſuram palliatam, ſi pecunia, vel alia res functionem ſuſcipiens deponatur alicui cum facultate ea utendi, & poſteà cum lucro, vel auctario reſtituenda, ut ſuo loco notatum. Sunt tamen duæ hic exceptiones. 1. Quando creditur uſum non diſpliciturum domino. 2. Si dominus uſum concedat ſaltem tacitè: de quibus mox.

127 III. Depoſitarius re depoſita ſine expreſsa, vel tacita, vel rationabiliter præſumpta domini licentia utens, eamque quovis modo alienans, peccat contra juſtitiam verò peccato furti, ut expreſsè habetur *inſtit. de oblig. quæ ex delict. naſcuntur §. furtum*, atque ad reſtitutionem obligatur, aut pro ipſa re depoſita, aut pro valore talis uſus v. g. veſtis depoſitæ, & pro omni intereſse fortè domino ex uſu, vel alienatione talis rei ſecuta: quin etiam, ſi pecunia, frumento, aliave ſimili refectionem recipiente depoſita, maximè à communitate, vel Magiſtratu apud Quæſtores &c. depoſitarii utantur ad negotiationem, & lucrum invitis dominis, etſi ſecluſo omni damno, & periculo dominorum: quia nimirùm parati ſunt reddere integrè, & ſine mora, quamprimùm dominus petierit depoſitum, adhuc peccare (certè tamen ad menſuram rationabilis involuntarii dominorum) rectè poſt alios cenſet Tamb. hic *cap. 5. ſ. 1. nu. 6.* Ratio eſt, quia aliqua ſaltem injuria fit domino, quòd eo invito, vel prohibente, etſi ſine ſuo damno, ſua pecunia vel re alius utatur. Lucrum tamen ſibi acquirere, & retinere poſse depoſitarium ex communi docet *Laym. cit. nu. 4. dico 3.* quia nimirum eſt fructus ſolius induſtriæ, ut jam ſæpiùs inculcatum.

128 IV. Dixi: *ſine expreſſa, vel tacita, vel rationabiliter præſumpta licentia*. Tacita licentia domini adeſse cenſetur, quando is præſens aliquo ſigno ſuam voluntatem oſtendit; ut ſi dominus pecuniam numeratam non clauſam, nec obſignatam alterius cuſtodiæ committat, cenſetur ipſi quaſi mutuum dando poteſtatem facere, ea utendi, negotiandi &c. ut proin ex eo tempore illius pecuniæ mutuæ, & periculum, & dominium ad depoſitarium ſpectet, qui æquivalenti pecunia poſteà ſolvere debebit. Rationabiliter præſumpta licentia cenſetur quando nullum adeſt quidem ſignum voluntatis, attamen rationabiliter putatur, eum ſic velle, ut ſi res deteriores fierent, vel corrumperentur, ut vina, frumenta, veſtes, niſi conſumantur vel uſu moderato conſerventur, depoſitarius rationabiliter præſumere poteſt, de voluntate domini deponentis, ut iis rebus uti eaſve alienare poſſit, reddito poſteà æquivalenti pretio, vel ſimili merce. Et univerſaliter, quoties quis deponit apud te rem uſu conſumptibilem, ad functionem accipientem, pecunias,

Digitized by Google

cuniam, frumentum, vinum, oleum &c. nec interdicit tibi ejus uſum, aut tacitè cenſetur conſentire, aut ſaltem præſumitur non curare, ſi his rebus utaris, eas in mutuum convertendo, ut ſaltem peccati mortalis damnari non poſſit, dummodò certus ſis, re tantumdem ejuſdem generis, qualitatis, & bonitatis, præſtò habiturum, cùm dominus repetierit: tunc enim in nullum ejus damnum, ſed potiùs commodum cedit: nam ſi res depoſita apud depoſitarium caſu, vel culpa levi, aut leviſſima periiſſet, deponentis id damno accidiſſet, ut mox dicetur: modò autem fieret damno depoſitarii, poſtquam is rem ſibi depoſitam pro mutuo acceptarit. Vide Mol. *diſp.* 524. Leſs. *c.* 27. *dub.* 3. Laym. *l. c.* Caſum notabilem huc ſpectantem ponam infra pro coronide.

§. III. *Alterius fidei committitur.*

129 Depoſitarius tenetur rem cuſtodire bona fide, excluſo dolo, & culpa lata, ſeu craſſa tantùm, quæ ſecundùm præſumptionem dolo æquiparetur, ut ſi in rebus ſuis cuſtodiendis diligens, in depoſitis autem ſervandis negligens eſſet, adeò ut ſi rem depoſitam dolo, vel ſimili culpa craſſa perire, vel deteriorari ſinat, pro ratione materiæ peccet mortaliter, & ad reſtitutionem obligatus ſit in utroque foro, de quo nemo dubitat. Injuſtum autem, & invalidum eſſet pactum, quo depoſitarius non teneatur rem cuſtodire, vel quo non teneatur ex dolo, quia eſſet contra naturam contractus, imò & contra bonos mores, ut cum aliis notat *Tamb. cit. nu.* 1. Non ergo depoſitarius tenetur ex alia quavis culpa dolo non æquiparata, lata, levi, vel leviſſima, niſi in his caſibus. 1. Si ita conventum ſit, accedente quaſi pacto aſſecurationis; nam contractus ex conventione legem accipiunt. 2. Si aliquis depoſito ſeipſum obtulit, quia talis majorem præ aliis rogatis cuſtodiam promittere cenſetur. 3. Si depoſitio fiat non in gratiam ſolius deponentis, ſed etiam ipſius depoſitarii, utpote quia ipſi rei depoſitæ aliquis uſus, vel commodum conceditur, aut ei merces conſtituitur ſive pro ipſa rei cuſtodia, ſive pro rei elaboratione, quemadmodum dantur aurifici aurum, & argentum, molitori triticum &c. tunc enim contractus depoſiti tranſit in locationem, juxta *L.* 1. *ff. depoſiti*, *& cap.* 2. *de depoſito*. Vi cujus contractus accipiens obligabit ſe ex juſtitia, & fidelitate ad rem integram ſervandam, adeò ut licèt culpa negligentiæ levis fuerit, tamen ad compenſationem damni teneatur, & quidem ſub mortali in materia ſufficienti, juxta communem DD. Sententiam. 4. Huc ſpectat etiam, quod peculiariter ſtatuitur ad arcendas hominum fraudes *ff. nautæ, caupones &c.* ut nimirùm caupo, nauta, & ſtabularius teneantur de damno qualicunque etiam leviſſima ſua culpa in rebus ſuæ cuſtodiæ commiſſis compenſando, niſi prædixerint, ut unuſquiſque res ſuas ipſemet cuſtodiat, ſe damnum non præſtituros: tunc enim non tenebuntur, niſi de dolo, & culpa craſſa, ut prædictum eſt: quamvis notent DD. ante judicis ſententiam tales in foro conſcientiæ non teneri præſtare culpam leviſſimam, ſed ſatis eſſe, ſi culpam levem præſtent prudentis arbitrio. Denique, ſi depoſitarius in quacunque culpabili mora reſtituendi fuerit, & res poſteà etiam caſu, & fortuitò poterat, alioquin non peritura, ſi ſuo tempore domino reddita fuiſſet, eidem damnum imputandum, & compenſandum erit, ut habetur *c.* 2. *de depoſ.* Et nos alibi diximus.

§. IV.

130 Depoſitarius tenetur reddere depoſitum ſtatim, ac repetitur, & ea quidem fidelitate, ut etiam furi, latroni, uſurario rem furtivam apud te depoſitam reſtituere debeas, *L.* 1. §. *ſi prædo* 39. *ff. depoſiti*. Excipiuntur tamen aliqui caſus, quibus fas non eſt reddere depoſitum. I. Quando deponens re reddita in ſuum, vel aliorum damnum abuteretur, v. g. gladio ad homicidium, de quo alibi dictum. II. Quando bona depoſita publicata ſunt, vel fiſco adjudicata, tunc enim non deponenti, ſed immediatè fiſco tradi debere, vel ſaltem poſſe, habet communis DD. Etſi contrarium doceat Emmanuel Sà. *v. depoſiti*. III. Quando rem furtivam dominus ſimul, & fur repeteret, aut furi ſine domini detrimento reſtitui non poſſit, utique non furi deponenti, ſed domino majus jus in rem habenti reſtituenda erit. *L. bona fides* 31. *ff. depoſiti*. IV. Si res furtiva deponitur ad proprium dominium, ſi ſapit, retinebit. An verò depoſitarius poſſit compenſatione occulta uti pro ſuo debito ex rebus depoſitis, dictum eſt *tr.* 5. *c.* 5. *de furto*: quemadmodum, & multa alia ad depoſitum ſpectantia ſparſim dicta neceſſario ſunt in materia *de Reſtitutione*. Denique pro hujus Tractatus Coronide, & Gloria ſit iſte ſanè difficilis.

Caſus lignarius.

Titius faber lignarius (quales ſcrinarios, vel arcularios vocamus) unum pondo, ideſt, ducentas quadraginta tabulas emerat à nauta advectas has quouſque commoda occaſione, in urbem, & domum conferret, depoſuit apud vicinum flumini colonum quendam Cajum: hic ipſe Cajus duo circiter pondo ſimilium tabularum ſimili occaſione coemptarum habebat in ipſa civitate venales, depoſitas apud amicum quemdam Sempronium ad murum domus ejus congeſtas: intereà Cajus depoſitarius nactus emptorem extra urbem vendit ei, & tradit tabulas extraneas Titii depoſitas ſibi, volens ei viciſſim conſignare ſuas tabulas jam in urbe repoſitas æquè bonas, etiam ſole, & aere magis deſiccatas, atque Titio magis idoneas, inſuper eum liberando à labore ſuas extra urbem tranſportandi domum, magno ipſius commodo, adeoque ejus conſenſum rationabiliſſimè præſumendo. Sed ecce infortunium! antequam Cajus Titio ſcrinario conſignaret ſuas tabulas, in urbe ſubito ortu incendio domus vicinæ, tabulæ Caji omnes ferè conflagrarunt: quæſitum eſt, cujuſnam damno hæ tabulæ perierint, an Cajo depoſitario, an vero ſcrinario Titio deponenti? Illud prius mihi ante hac fuerat viſum verum. Sed in alio ſimillimo caſu aliter re ſolutum invenio apud *Molin. cit.* Navarchus quidam vehebat in ſua navi ſuas, & amicorum arcas ſaccaro plenas, hic inter navigandum appulſus ad quandam inſulam vendidit ſuas ciſtas; ſed quia hæ inferius in fundo navis erant, & difficulter trahi poterant, tradidit emptori totidem arcas amicorum ſuperius poſitas, animo applicans, & intendens tradere amicis ſuas ejuſdem omninò bonitatis, & pretii: poſteà verò navi à piratis capta, quæſitum eſt à Molina, an arcæ illæ captæ à piratis perierant navarcho, vel amicis (vides caſum ſimillimum noſtro) non navarcho, ſed amicis periiſſe reſpondet Mol. *diſp.* 523. approbatque Cardinalis de Lug. *diſp.* 33. *n.* 5. Ratio potiſſima ſumitur ex rationabiliter præſumpta voluntate amicorum, qua navarchus ſuas arcas cum ipſorum arcis commutavit: hac autem commutatione facta de præſumpta, vel tacita amicorum voluntate, dominium arcarum navarchi translatum eſt ad amicos, & conſequenter earum perditarum damnum ad amicos tanquam jam earum dominos ſpectare debuit: eadem ergo omninò ratione in caſu noſtro reſolvendum eſſet, tabulas alias ligneas depoſitas non Cajo depoſitario, ſed miſero Titio ſcrinario deponenti periiſſe. Verum hæc reſolutio non approbatur à Bonac. *diſp.* 3. *de contr. q.* 14. *pu.* 1. *prop.* 1. eò quod arcæ illæ à piratis captæ adhuc erant navarchi, & non amicorum, neque enim verè commutatæ ſunt cum arcis amicorum. *Ratio eſt*: quia commutatio, utpote verus contractus neceſſariò perficitur mutuo conſenſu: atqui hic non adfuit: nec potuit advenire conſenſus amicorum tam remotè diſtantium; ergo nullus contractus, conſequenter nulla permutatio eſſe potuit; adeoque arcæ illæ remanentes ſub dominio Navarchi, ipſimet perierunt: optima ſanè, & ſolida ratio, & me ante hac convincens. Reſponderi tamen poteſt negando minorem, etſi enim non adfuerit conſenſus actualis, & explicitus, adfuit tamen conſenſus tacitus, & præſumptus amicorum, ut *Molina* probat: talem autem conſenſum tacitum, vel præſumptum ſufficere ad ejuſmodi permutationem; imò donationes, vel ſimiles contractus omnes concedunt. Ego fateor; me adhuc hærere ancipitem, vix enim credere poſſum, tales conſenſuros, niſi ſub conditione, ſi reverà ipſis aliæ tabulæ æquè bonæ reddantur, ideoque inclino in ſententiam Bonacinæ. 131

Atque hæc tandem, & his AD MAJOREM DEI OPT. MAX. GLORIAM, BEATISSIMÆ VIRGINIS, OMNIUMQUE ELECTORUM Honorem, ac Animarum Salutem, qualitercunque dictis; ſalva ſemper in omnibus Auctoritate Sanctæ Romanæ MATRIS Eccleſiæ, & meliori Peritiorum judicio, finio Decalogum, & totam Theologiam Moralem ad *Quadrageſimale Lætare*, 1687. Lætor ego: Lætare & tu, optime Lector, & interdum vel uno ad Deum pio ſuſpirio Auctori bene precare, ſi quid dignum, ſi quid bonum, vel utile tibi pro guſto tuo inveneris. Errores autem, ſi quos per incuriam irrepſiſſe deprehenderis, prudenter corrige, & benignè excuſa: benè, ac diù fruere, vive, & vale.

Google

INDEX RERUM

Notabilium in hoc Secundo Tomo Theologiæ Moralis Decalogalis contentarum.

Numerus primus folium demonſtrat, ſecundus marginem.

Acceptio perſonarum.

ACceptio perſonarum, & munerum. fol. 180.
Acceptio generaliter locum habet in adminiſtratione juſtitiæ diſtributivæ, ibid. n.108. Et ſpecialiter in collatione beneficiorum, & officiorum, in judiciis, & diſtributione honorum, fol. 181. n. 109.

Acceptio perſonarum eſt peccatum ex genere ſuo mortale, n. 113. præſertim ſi officia, vel beneficia conferantur indignis, ibid. à n. 114.

Acceptio munerum quid, f. 182. n. 120.

Acceptare munera.

Acceptare munera gratis oblata ob opus ex juſtitia debitum, an, & quando licitum, ibid. à n. 12.

Acceptare munera ex pacto ob opus ex juſtitia debitum mortale eſt, & reſtitutioni obnoxium, ibid. n. 127. niſi juſta cauſa excuſet, quæ, & quando talis, f. 183. n. 128.

Accepta.

Accepta ob opus ex alia virtute debitum, licitè accipiuntur, & retinentur, ibid. à n. 130.

Accepta ob turpem cauſam, vel opus turpe *patrandum*, ante ejus impletionem licitè retineri non poſſunt, ib. nu. 133. poſt opus verò turpe jam impletum, pretium pactum licitè accipitur, vel jam ante datum, retinetur, ib. n.135. Exempla varia, de meretrice, adultera, Judice, ſicario, &c. f. 184. n. 136.

Accepta per occultam compenſationem. f. 175. à n. 69.

Accepta propter neceſſitatem, f.178. à n. 86. vide *Neceſſitas*.

Ab amaſio accipere munera, an, & quando Virgo licitè poſſit, fol. 184. n. 141.

Acceſſio, accretio, adjunctio.

Acceſſio, accretio, adjunctio quid, & cujus totum ex acceſſione propriæ, & alienæ rei reſultans, f. 218. à num.224. Alluvio alia latens, alia patens, f. 217. à n. 219. quæ per alluvionem alterius fundo, prædio, &c. accreſcunt, cujus ſint, ibid. n. 220.

Acquiſitio dominii.

Acquiſitio dominii per rerum diviſionem, f.205. à n. 125. occupationem, f.209. à n.136. venationem, f.207. à n.152. inventionem, f.213. à n.161. præſcriptionem, ib. à n.188. alluvionem, f. 218. à n. 219. acceſſionem, f. 217. à n. 224. & commixtionem, f. 219. n. 231. confuſionem, ib. à n. 245.

Actio injuſta.

Actio injuſta, ſeu culpa inducens obligationem reſtituendi quæ, f. 11. à n. 35.

Adulterium.

Adulterium committit uxor peccans cum alio, etſi maritus conſentiat, f. 8. à n. 42.

Alienans bona fide.

Alienans bona fide rem alienam à ſe emptam, dono acceptam &c. ad quid teneatur Domino comparenti, f.19. à n.102.

Animalia.

Animalia quæ, & quando cenſeatur dominium, vel cuſtodiam egreſſa, & fieri communia, f. 208. à n.144. Reſolvuntur varia dubia, cujus ſit animal, ſi duo, vel plures ad ejus occupationem occurrant, ibid. à n. 148.

Aſſecuratio.

Aſſecuratio quid, ut juſta ſit, quatuor requirit conditiones, fol. 296. n. 23.

Audiens.

Audiens detrahentem quando peccet, f. 160. à n. 104.

Augmentum.

Augmentum intrinſecum rei, & extrinſecum, quid, & quid reſtitui debeat, ſi res apud furem creſcat, vel decreſcat, &c. f. 23. n.147. Vide *Reſtitutio ex delicto formali*.

Auxilians poſitivè.

Auxilians poſitivè ad homicidium, f. 123. num. 99. vide *de irreg. cooperant.*

Bellum.

BEllum quid, & quotuplex, fol. 95. n. 83.
Bellum offenſivum ex natura ſua licitum eſt, ſi fiat I. *Auctoritate publica, & legitima, &c.* II. *Cauſa juxta.* III. *Intentione recta*, & IV. *Modo debito*, f. 96. n. 84.

Auctoritas publica, & legitima indicendi bellum penes quos reſideat, ibid. n. 88.

Qualiter, quomodo, quando, & quibus Clericis prohibitum ſit propria manu pugnare, ibid. à n. 91.

Quando, & quæ ſit cauſa juſta indicendi bellum, f. 97. à num. 96.

Quæ nam ſit recta, & juſta intentio ſuſcipiendi bellum, ib. num. 97.

Quid agendum in cauſa belli utrinque probabili, vel dubia, ib. à n. 100. & difficultas præcipua eſt de militibus extraneis, pro quibus reſolvitur pro, & contrà, an ſcilicet in bello dubio licitè militare poſſint extranei, & liberi, f. 98. à num. 103.

In bello patenter injuſto nullus militare poteſt, ſive ſubditus, ſive extraneus, ibid. n. 106. ſicut, nec ullus Catholicus licitè militare poteſt ſub Principe, vel Republica infideli, quando videtur inde ſecutura ruina, vel damnum grave Eccleſiæ, ibid. num. 10.

Debitus modus exequendi bellum tria requirit, ib. n. 109. I. *Prævium indictionem*, ſeu ut pars læſa petita prius, & non niſi negata ſatisfactione, bellum indicat, & inferat, ibid. num. 10. & ſi, conflictu etiam aliquo commiſſo, pars nocens ſatisfactionem offerat, à bello ceſſandum eſt, f. 99. num. 111.

Quæ in proſecutione belli Dux, & milites licitè facere poſſunt, ibid. n. 112.

II. *Moderatam, & juſtam pœnam:* qua pœna, quos liceat occidere, ibid. nu. 114. qualiter omnia ferro, & igne vaſtare, ibid. n. 115. ſpoliare, ibid. n. 116. capere, & in ſervitutem redigere, ibid. à n. 117.

III. *Indemnitatem Innocentium:* quæ quibus debeatur, ſeu quibus in bello parcendum, ut innocentibus, f. 100. n. 120.

Reductio omnium peccatorum belligerantium contrà juſtitiam, & ſpeciatim quintum Præceptum, ib. à n. 124. ſeu

Quando, & qualiter peccent in bellando Principes, vel Magiſtratus, ib. Quando, & qualiter peccent belli Duces, & alii belli officiales, ib. num. 125. quomodo milites, & ad quid hi ſub mortali obligentur, ib. n. 126.

Beneficia.

Beneficia conferre indignis, vel dignis relictis dignioribus, quale peccatum, fol. 181. à n. 114.

Bona Caſtrenſia.

Bona Caſtrenſia, & quaſi caſtrenſia, fol. 195. à n. 43. Adventitia, ibid. à num. 47. profectitia, ibid. à n. 51. bona paterna, f. 196. num. 5.

Bona naufragantium.

Bona naufragantium quando cenſeantur pro derelictis haberi, & fieri primò occupantis, quando non, f. 210. n. 167.

Calumnia.

CAlumnia quid, fol. 157. num. 47.

Cambium.

Cambium quid, fol. 298. num. 33.

Cambium aliud reale, aliud ſiccum, ibid. n. 34.

Cambium manuale, vel minutum, & locale, vel per litteras quid, ibid. n. 35.

Cambium reale, manuale, & locale per ſe licitum, & juſtum cum aliquo campſoris lucro, f. 299. n. 36.

Cambii manualis tituli juſti quatuor, ibid. n. 37.

Cambii localis tituli juſti tres, ibib. n. 38. defenditur praxis nunciorum, qui ab uno conducti, ſimul pro alio lucro ſerviunt aliis, ibid. n. 39.

In cambio locali, v. gr. dans hic pecuniam, eam alibi recepturus, licitè exigit quid ultrà ſortem, f. 300. n. 41.

Cambium Francofurtenſe, ſeu praxis illa an licita, ib. n.42. In Cambio quodnam ſit, vel cenſeatur auctuarium juſtum. ibid. num. 43.

Quibus modis in cambiendo peccari contingat, ib. n. 44.

An quomodo, & qualiter quis cambire poſſit pecunia aliena, ibid. num. 45.

Caſtitas.

Caſtitas quid, & quotuplex, f. 144. num. 2.

Cauſæ ad injuſtum damnum cooperantes.

Cauſæ ad injuſtum damnum cooperantes quæ, cui, quando, & qualiter reſtituere teneantur, f. 36. cauſa totalis totalitate cauſæ, f. 44. num. 64. partialis partialitate effectus, n. 65. partialitate cauſæ &c. ib. n. 66. vide *de Reſtitutione ad damnum injuſtum cooperantium.*

Cauſæ, ob quas, quamdiù durant, reſtitutio differri poſſit, ſunt quatuor, fol. 64. nu. 53. I. *Ignorantia.* II. *Impotentia.* III. *Neceſſitas propria*, & IV. *Damnum* ipſi creditori, vel tertio, aut Communitati ex reſtitutione ſecuturum, ibid. à num. 54.

Neceſſitas *propria* excuſat I. quoties reſtitutio fieri non poteſt ſine damno, vel periculo ſalutis, ibid. n. 58. unde non eſt obli-

obligatio *ſtatim* reſtituendi cum damno ſpirituali animæ, ib. n. 59. nec cum damnò vitæ, vel incolumnitatis corporalis, ib. n. 6. nec cum iactura famæ, vel libertatis. Quandò verò fieri poteſt ſine periculo infamiæ, per Confeſſarium ſaltem, vel aliam perſonam tertiam fieri debet *ſtatim*, ib. n. 63. Item II. neceſſitas propria excuſat etiam ad differendam reſtitutionem, quando ea fieri non poteſt abſque mutatione ſtatus honeſti juſtè acquiſiti, ib. à n. 64. quando nimirum quis deberet totaliter mutare ſtatum ſuum, f. 65. n. 65. juſtè, & honeſtè acquiſitum, ib. n. 66. ſecus ſi quis ſtatum ſuum injuſtè, v. g. fraude, dolo, uſuris, furtis, rapinis, bello injuſtu &c. comparaſſe, ib. talis enim tenetur reſtituere, quantum citra extremam neceſſitatem carere poteſt, niſi periculum infamiæ excuſet, ib. n. 67. Quæ omnia etiam extendenda ſunt ad hæredem malæ fidei. ib. n. 68. Denique. III. *Neceſſitas propria* etiam excuſat ad differendam reſtitutionem, quando ea fieri non poteſt ſine damno gravi in bonis temporalibus, ib. n. 69. quoties, & quamdiù ſcilicet debitor in *bonis propriis* deberet pati damnum inde majus, quàm creditor, ib. n. 70. Idque verum eſt in quocumque debito, ſive ex contractu, ſive ex delicto, ib. n. 74. At quid ſi uterque ſimul in extrema neceſſitate verſentur, & debitor, ſi reſtituat, & creditor ſi ei non reſtituatur, ib. n. 76. probabiliùs eo caſu adhuc debitor non obligatur reſtituere, f. 6 . n. 77.

Cauſæ, ob quas reſtitutio omnimò omitti poſſit, generati ſunt quatuor, ib. num. 79. I. *Interitus* rei in ſpecie debitæ, ſine omni culpa debitoris bonæ fidei. ib. n. 80. II. *Remiſſio* creditoris, ib. n. 81. legitimæ remiſſionis tres conditiones, à n. 82. III. *Compenſatio* facta, quæ tripliciter fieri poteſt, f. 67. n. 85. ejus duæ conditiones, ib. à n. 86. IV. *Auctoritas ſuperior*, ib. à n. 89. tempore per legem præſcriptionis &c. ib. vel juſtam ſententiam Judicis, ib. Et aliquatenus etiam per ceſſionem omnium bonorum, ibid. nu. 94. Quæ tamen ceſſio bonorum ſolùm excuſat in foro externo, non verò interno niſi debitor verè impotens ſit, ib. n. 95. Nec excuſat ea ceſſio ſimpliciter à reſtituendo reliquo, ſed ſecundùm quid tantùm, quatenus ſe impotentia extendit, ſeu quamdiù durat, ibid. n. 96. poteſt tamen ſic bonis cedens ſibi reſervare, & detrahere neceſſaria alimenta &c. ibid. n. 7.

An, & qualiter ingreſſus, ac profeſſio religioſa liberet debitorem ab obligatione reſtituendi, vel ſolvendi, debita, tres, afferuntur ſententiæ, f. 68. n. 0.

Prima abſolutè docet communiter, talem ingredi licitè non poſſe, eſtò etiam diù expectando, ut debita ſolvat, fieret ineptus ad ingrediendum poſteà, ibid. n. 100.

Altera abſolutè affirmat, talem facta ceſſione bonorum, ſtatim intrare poſſe, ibid. n. 101. ſed hujus fundamenta facilè ſolvuntur, ibid. n. 102.

Tertia mediat ſic: ut ſi debitor ſperet, ſe manendo in ſæculo brevi tempore in toto, vel in parte ſatisfacturum, ingreſſum differe debeat: ſecus, ſi deberet ad longum tempus expectare, ib. n. 103. Si tamen talis ingraſſus, vel profeſſus aliqua bona ad Religionem contuliſſet, Religio ſolvere tenetur ejus debita, juxta vires bonorum allatorum, ib. n. 104. Non verò ſi poſteà tali profeſſo hæreditas adveniat, ibid. n. 105. Nec talis Religioſus in Monaſterio aliquo artificio, vel labore manuum laborare tenetur ad ſolvenda illa ſua debita, f. 69. n. 106. nec egredi ad Beneficium, vel Parochiam, eſtò ſit ſpes probabilis ſic ſatisfaciendi, ib. n. 107.

Cauſæ licitè infamandi, vel revelandi crimen alterius, f. 156. num. 73.

Cauſæ excuſantes à reſtitutione famæ, ibid. à nu. 80. vide *Reſtit.*

Cenſus.

Cenſus quid, f. 292. à nu. 1. alius reſervativus, alius conſignativus, ib. n. 3. alius realis, alius perſonalis, f. 293. n. 4. alius perpetuus, alius temporalis, ibid. n. 5. alius irredimibilis, alius redimibilis, ibid. n. 6.

Cenſus realis abſolutè, perpetuus, & temporalis juſtus, & licitus eſt, ibid. à n. 7. maximè irredimibilis, vel redimibilis ex parte venditoris tantum, ibid. n. 11. Ac probabiliter etiam redimibilis ex parte utrinſque, ib. n. 12. Etiam cum adjuncto pacto aſſecurationis, f. 295. n. 14. reſolvuntur varia, ibid. n. 15.

Cenſus perſonalis etiam licitus, & juſtus, ibid. à n. 17. maximè irredimibilis & redimibilis ex parte ſolius venditoris, f. 296. n. 20. ac probabiliter etiam ex utraque parte, ibid. à n. 21. pariter etiam cum pacto aſſecurationis, ib. n. 23.

Cenſus perſonalis pro fundamento requirit perſonam induſtriam, ib. n. 24. Excepto cenſu vitalitio, f. 297. n. 25.

Cenſus Germanicus quinque pro centum juſtus eſt, ibid. à nu. 2. etiam apud plebejos aliquem juſtum titulum non ſcientes, ib. ſecus ſi nullus omninò juſtus titulus ſubſit, ib. n. 28. notabilia pro confeſſariis, ib. n. 29. an etiam plus, quàm quinque pro centum, poſſit exigi, f. 298. n. 31.

Cenſus an emi poſſit minori pretio, quàm fuit ab initio conſtitutus, ibid. n. 30.

Reſolvitur dubium de ficiè volente redimere cenſum, f. 298. n. 31.

Aſſignatur novus titulus juſtus accipiendi annua quinque pro centum, f. 303.

Clericorum Dominium.

Clericorum dominium, f. 201. n. 95. eorum bona patrimonialia, Eccleſiaſtica &c. ibid. n. 96. vide *Dominium*.

Clericus conſentire non poteſt in ſui percuſſionem, f. 8. n. 50.

Commixtio.

Commixtio quid, f. 219. à n. 241. cujus ſit cumulus, quando res duorum dominorum cum, vel ſine eorum conſenſu commiſcentur, ib. n. 244. ſi quis altero nolente, rem ejus cum propria commiſceat, f. 220. à num. 248. commiſcere bona fide rem furtivam cum propria, ibid. n. 252. reſolvuntur varia ibid. à n. 253.

Commodatum.

Commodatum quid, f. 306. à n. 1. res commodata ſine culpa commodatarii periens, commodanti perit, f. 307. n. 5. qui etiam debet præſtare expenſas ad rei commodatæ uſum, & conſervationem, ib. à n. 6.

Commodatarius qualem diligentiam adhibere debeat in re commodata conſervanda, ib. n. 7. non poteſt ea uti, niſi ad uſum conceſſum, ib. n. 8. nec eſt ad nutum revocabilis, ib. n. 9. an non poſſit revocari, ſi commodanti ante terminum præfixum emergat neceſſitas, ib. n. 10.

Compenſatio.

Compenſatio occulta an, quando, quibus conditionibus, & caſibus licita ſit, vel non, f. 175. n. 70. modus oportunus ſic compenſandi, f. 176. à n. 79. an, & quando id poſſint famuli, f. 177. n. 83.

Conductio.

Conductio quid, f. 308. à n. 17.

Conductor.

Conductor contrahit triplicem obligationem, ibid. n. 19.

Conductor ob quas cauſas ante tempus expelli poſſit, f. 307. nu. 30. quas expenſas in relocata facere debeat, fol. 310. à num. 35.

Conductor an, & quando liberetur à ſolvenda penſione, ſi ei res locata fiat inutilis, fol. 311. à nu. 44. an, & quid ei remittendum de penſione, ſi res locata fructifera fiat ſterilis, f. 312. à n. 50.

Confuſio rerum.

Confuſio rerum, f. 218. n. 235. reſolvuntur varia, ib. à n. 236.

Conſentiens in damnum alteri inferendum.

Conſentiens in damnum alteri inferendum, an, quando, & qualiter obligetur ad reſtitutionem, fol. 4. à n. 29. Vide *de Reſtitut. cooperantium ad damnum proximi.*

Conſulens, ſeu ſuadens damnum proximi, an, quando, & qualiter obligetur ad reſtitutionem, f. 38. à n. 18. vide *de Reſtit. cooperanti ad damnum injuſtum.*

Contractus.

Contractus quid, f. 221. à nu. 4. ejus diviſio in nudum, & veſtitum, ibid. n. 7. in conſenſu, verbis ſcripto, & reipſa perficiendum, f. 222. n. 8. nominati, innominati, ib. n. 9. gratuitus, oneroſus, ibid. n. 10. bonæ fidei, & ſtricti juris, ib. n. 11. abſoluti, & qualificati, ibid. num. 12. ad diem, f. 223. à n. 14. ſub conditione poſſibili, & honeſta, ib. n. 16. ſub modo poſſibili, & honeſto, ib. n. 17. ſub conditione, modo impoſſibili, & honeſto, ib. n. 18.

Contractus damnoſus quid, f. 162. n. 14.

Contractus validi requiſita generalia, f. 223. à n. 20. qualiter in contractu fieri debeat inſinuatio, f. 226. n. 36. acceptatio, quando, à quibus &c. ib. vide *Promiſſio*.

Contractus factus ex dolo, vel errore, an & quando valeat, f. 231. à n. 78. ſi error, vel dolus ſit circa ſubſtantiam, f. 232. à n. 84. circa qualitates per ſe intentas, ib. à nu. 86. circa qualitatem, quæ ſit cauſa finalis principalis, ib. à n. 88. ex errore, vel dolo *antecedente* circa meras rei qualitates, f. 233. à num. 95. ſi deceptio proveniat ab altero contrahente, ib. à nu. 96. vel ab alio tertio, aut à ſeipſo, f. 234. à n. 100. quando error eſt ſolum incidens, vel concomitans, ib. à n. 104.

Contractum ex metu, f. 235. à num. 108. ab intrinſeco, & extrinſeco, ib. n. 110. gravi, levi, ib. n. 111. reverentialis, ib. n. 112. juſtè, vel injuſtè non ad extorquendum actum incuſſo omni jure valet, ibid. à n. 114.

Contractus verò ex metu gravi injuſtè ad extorquendum actum incuſſu, probabiliſſimè jure naturæ invalidi ſunt, f. 236. n. 118. ſolvuntur fundamenta contraria, ib. à n. 110. ipſo jure poſitivo annullantur Matrimonium, ſponſalia, Profeſſio religioſa, ac omnia vota tali metu extorta, ibid. n. 122.

Et eſtò reliqui omnes validi eſſent, ſunt tamen debiles, f. 237. n. 123. & faciles reſcindibiles, etiam quandoque ſi ex metu levi, ib. n. 125. vel reverentiali, ib. num. 126. aut precum importunitate initi ſint, ibid. n. 127.

Contrahere valide quis poſſit, f. 238. n. 129. an, & qualitèr filius familias impubes, ib. n. 131. pubes ib. n. 132. domi, vel foris degens, ib. à n. 133.

Qualiter pupilli, & minorennes, cum, vel ſine conſenſu tutoris contrahere poſſint, ib. à n. 135.

Contractus validi materia quæ, f. 239. n. 139.

Con-

In hoc ſecundo Tomo contentarum.

Contractus ſocietatis, f. 301. à n. 50. Vide V. *Societas*.

Contumelia.

Contumelia quid, f.164. à n. 135. eſt peccatum mortale ex genere ſuo, ibid. n. 137.

Ad contumeliam formalem mortalem non ſemper neceſſaria eſt intentio directa, ſed ſufficit etiam indirecta, ib. n.138. Contumelia materialis eſt tantùm veniale, ib. n. 139. vel quandoque nullum peccatum, ibid. n. 140.

Contumelia fit quatuor modis. I. *verbo* f.165. n.141. II. *Iuſu*, ſeu illuſione, irriſione &c. ib. n.142. III. *facto*, ib. n.143. & IV. *ſcripto*, ſeu libello famoſo affixo, ſparſo &c. ib. à n.144. quovis modo fiat, eſt ejuſdem ſpeciei, ib. n. 145.

Ut illativa damni, inducit obligationem reparandi honorem, f. 166. num. 146.

Crimen occultum.

Crimen occultum de ſe fateri licet, ſi fiat ex motivo humilitatis, Charitatis, aut juſtitiæ, f. 147. n. 9. imò ex juſtitia etiam, quis tenetur in duobus caſibus, ib. n.12. non aliàs, etiam in judicio, interrogatus, ib. n. 13.

An reus juridicè interrogatus poſt ſemiplenam probationem teneatur ſub mortali fateri veritatem, ib. n. 14.

Crimen falſum.

Crimen falſum ſibi imponere, vel impoſitum fateri non licet, f. 147. n. 17.

An, & quando reus ad evitanda tormenta poſſit fateri crimen ſibi falsò impoſitum, ib. n. 18.

An quis poſſit citrà mortale, ſive falſum, ſive verum alterius crimen imponere ſibi, ad ipſum morte liberandum, f.148. n. 21.

Crimen notorium.

Crimen notorium notorietate juris, & facti, f. 154. n. 69.

An poſſit alibi narrari, alio transferri, ſcribi &c. f.155. n. 71.

Culpa.

Culpa, ſeu actio injuſta quæ, & qualis inducat obligationem reſtitutionis, f.11. n. 35.

Culpa Theologica, civilis lata, levis, leviſſima &c. quæ, f.12. n. 37. Ex ſola culpa civili non oritur obligatio reſtituendi in foro conſcientiæ, ib. à nu. 39. Sed debet eſſe Theologica gravis, f.12. n.44. Nam levis levem tantùm inducit obligationem, ib. n. 45. Reſolvuntur caſus varii, ib. à n. 46.

Damnificatio.

Damnificatio quid, f. 168. n. 15.

Damnificans, ſeu deſtruens rem alterius per ſe, vel per ſuos ad quid teneatur, f. 28. Vide *Reſtitut. ex delicto formali ratione injuſtæ damnificationis*.

Debita certa, incerta quæ, f.46. n. 74. cui reſtituenda, ibid. & ſeq. Vide *Cui reſtituendum*.

Deceptio, dolus, error, circa ſubſtantiam, circa accidentia, antecedens, concomitans &c. quid, f. 231. à n. 79. qualiter, & quando contractus irritent, ib. ſeqq. Vide *Contractus*.

Decipiens in pretio in conſcientia tenetur reſtituere, f. 278. n. 27. in foro autem externo non juvatur, ib. n. 28.

Defenſio.

Defenſio cum moderamine inculpatæ tutelæ, f. 102. n.133.

Delictum.

Delictum materiale, & formale quid, f. 9. n. 6.

Depoſitum.

Depoſitum quid, f. 319. n. 122. Quiſnam poſſit eſſe depoſitarius, ib. nu. 125.

In depoſito nullum transfertur dominium, ſed ſolùm datur ad cuſtodiendam, ib. n. 126.

An depoſitarius re depoſita poſſit uti, ib. n.127. Quam diligentiam in ea cuſtodienda adhibere debeat, f. 320. n.129.

Reſolvitur caſus difficilis, ib. n. 131.

Detractio.

Detractio quid, f.150. nu. 37. alia formalis, alia materialis, ib. n. 39. alia directa, alia indirecta, f. 151. n. 40.

Detractio pura quid, f. 152. n. 47.

Detractio, ut ſit mortalis, debet eſſe voluntaria perfecta, f. 153. à n. 54. in materia gravi, ib. n. 56. quæ cenſeatur materia gravis, ib. n. 57. quæ levis, ib. n. 58.

Regula generalis, quando graviter, vel leviter peccetur in detractione, ib. n. 59.

Dicere aliquem ſuperbum, avarum, pigrum &c. quale peccatum, ib. n.60.

Referre crimen non nominata perſona, an, vel quale peccatum, ibid. n. 61.

An & quale peccatum referre crimen ab aliis auditum ſine propria aſſertione, vel confirmatione &c. f.154. n. 62.

Quale peccatum referre crimen uni, vel alteri tantùm, non ulterius evulgaturo, ib. n. 63.

Detrahere defuncto in re gravi mortale eſt contrà juſtitiam, ibid. num. 64.

Ut detractio ſit mortalis, debet res eſſe occulta, ib. nu. 65. Notorium duplex, juris, facti, ib. n. 66. quando res cenſeatur notoria, vel adhuc occulta, ib. n. 68.

Crimen notorium notorietate juris licitè ubique evulgatur, ib. n.69. Quid de notorio notorietate facti tantùm, f.155. n.70.

An & quando poſſit etiam ad alia loca transferri, ſcribi &c. ib. à n. 71.

Cauſæ licitè infamandi, vel revelandi crimen alterius, f.156. num. 73.

Reſtitutio, ſeu reparatio famæ, quando, qualiter, & apud quos fieri debeat, f.158. à n.88. vide *fama*.

Detrahentem audire, quando, & quale peccatum, f.160. à n.104. Quando audiens teneatur ipſum monere, f. 161. n. 108.

Differentia.

Differentiæ inter Juſtitiam, & alias virtutes, f. 9. n.15.

Differre.

Differre reſtitutionem qualiter, & quando, & ex quibus cauſis liceat, f. 63. à n. 49. Vide *cauſæ excuſantes ad differendam reſtitutionem*.

Diſpenſare.

Diſpenſare in irregularitate quis poſſit, f. 141. à n. 237. vide *Irregul. diſpenſ.*

Dominium.

Dominium Juriſdictionis quid, & quotuplex, f. 190. n. 6.

Dominium proprietatis quid, & quotuplex, ib. n. 7.

Dominium plenum, & perfectum quid, ib. n. 9.

Quinam lege prohibeantur, vel impediantur in ſuo dominio quo ad actum, f. 191. n. 13.

Dominia quædam imperfecta enumerantur, ib. à n. 14.

Dominium Dei, f.1 4. n. 34. Angelorum, n. 35. hominum, n. 36.

Dominium uxorum, ib. n. 37.

Dominium ſervorum, & mancipiorum, ib. à n. 38.

Dominium filiorum familias quale, & quorum bonorum, f. 195. num. 42.

Dominium Religioſorum in particulari nullum, f.196. n. 57. differentia inter votum ſimplex paupertatis, v. g. Scholaſticorum Societatis Jeſu, ib. n.58. & ſolemne profeſſionis, f. 197. n. 59. In quo conſiſtat paupertas Religioſa, ib. n.61. quando, & qualiter contra eam peccetur, ib. caſus varii, ib. à n. 62.

Dominium Religioſorum in communi quale, f.199. à n. 83.

Dominium Clericorum, ib. à n. 88. an bonorum Eccleſiaſticorum poſſint eſſe domini, f. 201. nu. 92. Eorum obligatio ſuperflua erogandi in pauperes, in pios uſus graviſſima, ib. n. 93.

An acquirant plenum dominium ſuorum redditum, ibid. à num. 95.

An acquirant dominium ſuperfluorum duplex eſt ſententia, una negans, f. 202. à n. 99. alia affirmans, ib. n.104. obligantur ſub mortali ſuperflua expendere in pios uſus, f. 203. n. 113.

Dominii objectum, f. 204. à num. 115. quomodo unus homo acquirat dominium in alium hominem, ib. n. 120.

Dominiorum diviſio licita eſt, imò neceſſaria, f. 205. n.125. quo jure facta rerum diviſio, ib. nu. 126. quæ manſerint communia, ib. n.127.

Dominii acquirendi modi generales, f. 206. n.130. ubi de acquiſitione rerum per occupationem, f. 207. à n. 136. per venationem, ib. à n. 142. inventionem, f. 209. à n. 161.

Donatio.

Donatio quid, f. 239. à n. 2. alia perfecta, alia imperfecta, ib. n. 3. propoſitum, vel promiſſio donandi in futurum non eſt donatio, f. 240. n.4. donatio imperfecta, ſeu verbalis, ib. n. 6. perfecta & realis, ib. n.7. æqualiter differant, ib. n. 8.

Donatio merè liberalis, & remuneratoria quid, ib. à n.10.

Donatio pura, & abſoluta, & non pura quid, ib. n. 13.

Donatio inter vivos, & mortis cauſa quid, f. 241. à nu. 14. qualiter inter ſe conveniant, & differant, ib. à n.17.

Donare quis poſſit, f. 242. n. 21. an etiam, & qualiter, ac de quibus bonis donare poſſint uxores, ib. à nu. 22. & filiifamilias, pupilli, & minorennes, ib. à n. 26.

Qui, quid, & quantum donare poſſint Religioſi, ib. à n. 30.

Quibus validè donari poſſit, quibus non, f. 243. à n. 36.

Donatio inter conjuges, ac ſponſos, an & qualiter valeat, ibid. à n. 37.

Donatio à parente facta filio quando valeat, f. 244. nu. 42. quæ donata à patre, eo mortuo, filius conferre debeat in diviſionem hæreditatis, ib. à n. 43.

Donatio propter nuptias, ib. à num. 47. Arrha, ſponſalitia largitas quid, f. 245. à n. 53.

Donari quantum validè poſſit, f. 246. à n. 55.

Donatio ob quas cauſas revocari poſſit, ib. n. 57.

Dos.

Dos quid, f. 245. nu. 47. penes quem ejus adminiſtratio, & uſusfructus, ib. à nu. 48. ſoluto matrimonio ad quem redeat, ib. à num. 50.

Dubitare.

Dubitare incipiens, an res ſit aliena, nec ne, ad quid teneatur, ſeu quid facere debeat, f. 18. à n. 91. vide *reſtitutio ex delicto materiali*.

Dubius, ſeu ſcienter accipiens emptione, donatione &c. rem dubiam, ad quid teneatur, f. 22. à n. 134. vide *Reſtitutio ex delicto formali*.

Si dubium ſit æquale ex utraque parte, cujus res ſit, quid, & cui reſtituendum, ib. n. 135.

Du-

Dubium temerarium.

Dubium temerarium quid, f. 150. n. 34. Dubium temerarium poſitivum de malo prixmi eſt per ſe veniale, ib. negativum omninò nullum, ib. n. 35.

Duellum.

Duellum propriè ſumptum quid, & quæ ejus conditiones, f. 108. n. 183. quando ſit, & dicatur duellum propriè dictum ſub excommunicatione comprehenſum, quando non, ib. num. 184. Ordinariè, etiam auctoritate publica, per ſe ſemper illicitum eſt, f. 109. à n. 190. niſi quandoque per accidens I. ad demoſtrandam veritatem, ib. n. 191. II. ad terminaudam litem, ib. à n. 193. finiendum bellum, ib. à n. 196.

Duellum autem auctoritate privata ſemper illicitum eſt indicere, ac acceptare, f. 110. n. 198. excepto unico caſu, quo licet occidere injuſtum aggreſſorem ob neceſſariam defenſionem, quales recenſentur quatuor, ib. à n. 199.

Duellum eſt peccatum graviſſimum, ib. nu. 205. meritò ſub excommunicatione, aliiſque pœnis ab Eccleſia prohibitum, f. 111. num. 206.

Excommunicationem duellantium incurrunt I. Principes, Magiſtratus, Duces &c. Duella præcipientes, vel permittentes ſine neceſſitate. II. Ipſimet duellantes. III. Provocantes Litteras provocatorias ſcribentes, deferentes ſcienter, vel oretenus denuntiantes. IV. Duellantium auxiliatores, ſeu proximè cooperantes, & V. Omnes ſpectatores ex condicto duellantibus, ad ſpectandum accedentes &c. ib. à n. 207.

Enumerantur reliquæ poenæ duellantibus decretæ, ib. n. 213.

Emptio.

EMptio, venditio quid, f. 275. n. 3.

Emens pecunia futura, vel moneta falſa, f. 279. n. 30.

Emere rem juſto minoris non licet eo ſolùm prætextu, quòd des pretium anticipato, ib. n. 31.

Emens rem pretio præſenti, quod ſcit brevi augendum, f. 280. à num. 33.

An emens, vel vendens alieno, nomine poſſit vilius emendo, vel carius vendendo, ſibi lucrari, ib. à nu. 36. reſolvuntur caſus varii, ib. à n. 38.

Emens ſcienter rem alienam à venditore iguato, & bonæ fidei, f. 284. n. 58.

Emens, & vendens, uterque ſciens rem eſſe alienam, ib. n. 59.

Ementes ſcienter rem alienam, quando, & qualiter excuſari poſſint, ib. à nn. 60. an tali re evicta pretium reſtitui debeat verò Domino rei, f. 285. à n. 62.

Emptor an teneatur venditori iguaro manifeſtare non tantùm vitium pretii, quo emit, ſed etiam rei emendæ bonitatem, & pretium ejus injuſtum, ſi venditor non intelligat; fol. 314. num. 69.

Quid ſi in re vili empta lateat quid pretioſum, v. g. in piſce unio, in veſte, vel ephippio &c. pecunia, f. 287. n. 72.

Emphyteuſis.

Emphyteuſis quid, f. 312. num. 56. quæ res in emphyteuſim dari poſſint, ib. n. 57.

Emphyteutæ confertur dominium utile, ibid. à nu. 59. quæ ſint ejus onera, f. 313. n. 62. pœna commiſſi, ſeu caducitas, ib. n. 63. ejus alienatio, ib. n. 64.

Expenſæ.

Expenſæ quæ, & qualiter in reſtituendo detrahi poſſint, f. 16. num. 80.

Si res reſtituenda ſit aliò transferenda, vel de loco ad locum mittenda, cujus expenſis id fieri debeat, f. 56. à nu. 153. Vide, *ubi*, *ſeu quo loco reſtituendum.*

Fama.

FAma quid, & quotuplex, f. 144. nu. 2.

Famæ læſio interna per judicium temerarium, ſuſpicionem, dubium, f. 148. n. 22.

Famæ læſio externa per detractionem, & calumniam, f. 150.

Famæ læſio injuſta inducit obligationem juſtitiæ perſonalem, f. 157. n. 83. & realem compenſandi damna realia ſecuta, f. 162. n. 86. quæ obligatio gravis, vel levis eſt; pro ratione materiæ, & culpæ commiſſæ, f. 158. n. 86.

Famæ reparatio, ſeu reſtitutio quando, & qualiter fieri debet, ſi crimen fuit falſum, ib. à n. 88. & qualiter, ſi illud fuit verum, f. 159. n. 90. quibus modis, ib. à n. 91. & apud quos, f. 160. n. 99.

Detrahentem audiens qualiter, & an peccet, ib. à nu. 104. quando teneatur monere, ut deſiſtat, f. 161. n. 108.

Falſificare res.

Falſificare res, inſtrumenta, teſtamentum, codicillum, &c. item monetas, litteras &c. quale peccatum, f. 187. n. 159.

Cauſæ excuſantes à reſtitutione famæ, f. 161. à n. 110. vide *Reſtitutio.*

Feudum.

Feudum quid, in quibus conveniat, & differat cum emphyteuſi, f. 314. n. 67.

Feudi diviſiones variæ, ibid. à n. 73.

Fidejuſſio.

Fidejuſſio quid, f. 315. num. 77.

An, & quando teneatur debitor fidejuſſori ad expenſas, vel damna ei ſecuta in fidejubendo, vel ſolvendo pro illo, ib. n. 79. & ſi dare nolit, poſſit occultè compenſare, ib. n. 80.

An pro fidejuſſione poſſit exigi pretium, ib. à n. 81.

Quinam fidejubere poſſit, à n. 83.

Fidejuſſor ſuſcipit in ſe obligationem debiti alieni, ib. n. 88. Idque in conſcientia ſolvere tenetur in defectum debitoris, f. 316. num. 91.

Quid ſi plures fidejuſſerint pro debitore non potente ſolvere, ib. num. 92.

An, & quando fidejuſſor ſua obligatione liberetur, ſi debitori debitum condonetur, vel terminus ſolutionis prolongetur, ib. num. 93.

Fructus rei, induſtriæ, ſeu naturales, induſtriales, meri, mixti quid, f. 15. n. 68.

Fructus merè induſtriales ex re aliena reſtitui non debent, etiam à poſſeſſore malæ fidei, ib. nu. 69. Caſus varii valdè notabiles de negotiantibus pecunia aliena ſibi Commiſſa, ib. n. 70. & ſeq.

Quid ſi quis ſeminavit in agro alieno, cujus eſt ſeges, f. 15. n. 72. alieno inſtrumento opus confecit, ib. n. 73.

Fructus rei, & merè naturales ſimpliciter reſtituendi ſunt domino rei, ib. n. 75. ſicut & fructus mixti, detractis tamen expenſis, & eſtimatione induſtriæ, ib. n. 76. Idemque eſt de fructibus civilibus, f. 16. n. 77.

Fructus induſtriæ perceptus ex locatione rei alienæ extraordinaria reſtitui debet Domino: v. gr. ſi quis alienum torquentem aureum pro pretio alteri locavit ad ſolam oſtentationem, ib. n. 78.

In fructibus reſtituendis quæ, & qualiter detrahi poſſint expenſæ pro labore habito, induſtria, melioramentis &c. ib. n. 80.

Quinam fructus rei bona fide poſſeſſæ, poſteà cognito eſſe alienam, reſtituendi, qui non, f. 20. n. 113.

Quos fructus reſtituere teneatur poſſeſſor malæ fidei, fol. 27. num. 173.

Fructus dependentes rei venditæ nondum traditæ ad quem ſpectent, f. 290. n. 93.

Fructus rei venditæ, non tamen ſolutæ, à quo percipiendi, f. 301. num. 94.

Fructus rei locatæ ad quem ſpectant, f. 311. n. 39.

Furtum.

Furtum quid, f. 167. n. 5. Eſt peccatum ex genere ſuo mortale, f. 168. n. 21. veniale evadit. I. tam ex parte furantis, indeliberatè, v. g. agentis, f. 169. n. 22. II. quàm ex parte domini non multùm inviti &c. ib. n. 23. & III. maximè ex parvitate materiæ, ib. n. 26. Quæ cenſeatur materia gravis, & quæ levis, ib. à nu. 29.

Furta minuta, f. 12. n. 45. An res furtiva immediatè reſtitui poſſit aliquando furi, vel reſtituenda ſit immediatè domino, f. 20. num. 119.

Furta minuta multiplicata an, quando, & qualiter conſtituant peccatum mortale, f. 170. à n. 34.

Furta minuta facta eidem ab eodem diverſis, f. 172. n. 42. & facta eidem à diverſis, ib. à n. 45.

Furta domeſticorum, f. 173. à n. 48.

Furta uxorum, ib. n. 51. & quid eæ circa bona viri facere poſſint, ib. à n. 54.

Furta filiorum familias, f. 174. à num. 56. Quid hi de bonis Patri ſubjectis facere poſſint, ib. n. 59.

Furta Religioſorum de bonis Monaſterii, ib. n. 60. hi dupliciter peccant peccato furti, & proprietatis contrà votum, ib. n. 61. quæ apud eos materia gravis, vel levis, ibid. à n. 62. quoad eſculenta, & poculenta, ib. an teneatur ad reſtitutionem, ib. n. 64.

Furta famulorum, ancillarum, opificum &c. quæ apud eos materia gravis, vel levis, f. 175. n. 65.

Furta ſartorum, teſtorum molitorum, ib. n. 68.

Furta excuſata, ſeu accepta per occultam compenſationem, ib. n. 69. & ſeqq. vid. *Compenſatio.*

Furta excuſata, ſeu accepta propter neceſſitatem extremam, vel gravem, f. 177. Quæ dicatur neceſſitas gravis, quæ levis, f. 178. num. 85.

In extrema neceſſitate poteſt quis licitè auferre rem alienam, ib. n. 87. à quovis talem neceſſitatem non patiente, ib. num. 88. Imò per ſe loquendo etiam obligatur auferre neceſſaria vitæ, ib. num. 89. Idque, ſi opus ſit, facere poteſt publice, & per vim, ib. n. 90. Aut ſi per ſe ipſum non poſſit, poteſt ejus loco alius, ex proprio ſubvenire non potens, ib. n. 91.

Habitatio.

HAbitatio quid, fol. 193. num. 29.

Hæredes.

Hæredes ad quid obligetur abita hæreditate, f. 253. p. 106.

Hæredes, hæredes, ibid. num. 107.

Hæres ab inteſtato, ib. num. 108.

Hæres ex teſtamento, ib. num. 109.

Hæres univerſalis, & particularis, f. 254. n. 110.

Hæres non neceſſarius, neceſſarius, ib. n. 111. Quanta portio eis debeatur, ib. n. 112. cauſæ legitimæ exhæredandi, ibid. num. 115.

Hæ-

In hoc ſecundo Tomo contentarum.

Hæres ſuus, non ſuus, ib. num. 115.

Hæreditatis renuntiatio, & ceſſatio an, & quando valeat, ib. à num. 117.

Homicidium licitum.

Homicidium licitum: ſeu de homicidiis licitis, f. 86. Vide V. *Occidere.*

De homicidiis in bello juſto, f. 96. Vide v. *Bellum.*

De homicidiis per defenſionem inculpatæ tutelæ, f. 111. vide V. *Occiſio per defenſionem.*

De homicidio in duello, f. 108. vide V. *Duellum.*

De homicidiis illicitis, f. 111. ſeqq. V. *De ſui ipſius occiſione.*

Homicidium ſimplex, & qualificatum quid, f. 117. à n. 45.

Homicidia qualificata, ſeu ſpeciales malitias habentia. I. *Paricidium*, (ad quod revocantur matricidium, uxoricidium, fratricidium, ſororicidium, aliorumque uſque ad quartum gradum, & regicidium &c.) ib. à n. 46. II. *Sacrilegium*, ſeu occiſio, vel etiam mutilatio, & percuſſio Perſonæ ſacræ, ibid. n. 48. III. Latrocinium, aſſaſinium, & proditorum, ibid. n. 49. & IV. Veneficium, quo quis veneno, vel arte magica occiditur, ib. nu. 50. horum malitia ſpecialis in confeſſione neceſſario explicanda eſt, ib. n. 51.

Homicidium in bello, ſeditione, rixa, duello, ſtrictim explicatur, ib. n. 52. quid ſeditio, rixa, f. 118. à n. 53.

Homicida qualiter examinandus in Confeſſionali, & qualis pœnitentia ei injungenda, ib. à n. 55.

Peccata reductoria ad homicidium ſub quinto Præcepto prohibita, & examinanda, ib. à n. 61.

De homicidiis voluntariis mortaliter cauſatis, per mandatum, conſilium, & alias cooperationes, f. 121. & ſeqq. ubi reſolvuntur caſus varii de mandante, f. 122. à n. 88. ſeq. & ſimiliter de conſulente, ib. à n. 92. Item conſentiente, f. 123. à n. 97. auxiliante *poſitivè*, ib. num. 92. de pluribus eundem vulnerantibus, poſteà mortuum, ib. à nu. 1 0. dante, vel vendente arma occiſuro, f. 124. à nu. 104. aſſociante, aſſiſtente, vel comitante occiſurum, ib. n. 102. iodicante, vel prodente occidendum, ib. n. 110.

Item non impedientibus occidere, f. 125. à n. 111.

De homicidiis indirectè tantum voluntariis, ſeu caſualibus mixtis, f. 128. n. 139.

Homicidium indirectum, & caſuale quid, & quotuplex, ib. num. 140. eſt peccatum mortale, vel veniale, pro ratione culpæ, ſeu negligentiæ, ib. n. 141. abſolutè irregularitatem inducens, maximè interveniente culpa gravi, ib. nu. 42. ſive fiat ex cauſa poſitiva in re aliàs licita, ib. nu. 143. Exempla varia, ib. num. 144. ſive in re illicita, fol. 129. à n. 146. Exempla varia, ib. num. 148. Oppoſitum tamen eſt æque probabile, ib. à n. 149.

De homicidio cauſali mortaliter cauſato ex mandato, conſilio, &c. f. 130.

Quicunque mandans, vel conſulens alteri actionem, ex qua prævidet, dubitet, ſuſpicatur, vel prævidere deberet, ſecuturam mortem alterius, peccat mortaliter, & ſecuta morte fit irregularis, ib. n. 158.

Reſolvuntur caſus varii de mandante, tantùm verberare alium, ib. n. 159. de mandante, vel conſulente occidere, fol. 131. n. 160. de advocante ſibi ſocios ad occidendum, ib. n. 161. & univerſaliter de præcipiente, vel ſuadente quamcunque actionem fieri, cum prævio periculo mortis, ib. n. 162.

Homicidium merè caſuale quid, f. 132. n. 163. nec peccatum, nec reſtitutionem, nec irregularitatem inducit, ib. à n. 164. Oppoſitum tamen ſentiunt alii quoad irregularitatem, ib. à n. 167. vide *de Irregul. ex homicid. caſual.*

Homicidium caſuale ex ebrietate, furore, ſomno &c. f. 134. num. 185. an inducant irregularitatem, caſus varii, ib. à num. 186.

Homicidium caſuale ex adulterio, vel occaſione adulterii commiſſum quando inducat irregularitatem, f. 135. à n. 192.

Item quando homicidium ex rixa inchoata, vel vulnere non lethale ſecutum inducat obligationem reſtitutionis, & irregularitatem, ib. à n. 194.

Item quando homicidium caſuale ex alio homicidio, vel malefacto ſecutum, ſi v. gr. ob homicidium, vel furtum à Petro commiſſum, plectatur, vel occidatur alius innocens, f. 136. à num. 198.

Item quid inducat homicidium caſuale factum ex errore, occidendo v. gr. hominem pro fera, vel unum hominem pro alio, ib. à n. 203. Quid ſi quis percutiat, vel occidat laicum, putans eſſe Clericum, vel è contrà, incurritne excommunicationem, f. 137. à n. 207.

An, qui uno ictu, exploſione, occidit, vel una ſententia damnat plures, unam, vel plures incurrat irregularitates, ib. à num. 211.

Honor.

Honor quid; ejuſque ſpecies, f. 144. à n. 3.

Honoris læſio, ſeu honoratio eſt duplex, negativa, & poſitiva, f. 163. n. 131.

Honoris omiſſio, ſeu inhonoratio eſt per ſe tantùm veniale, ib. n. 132. erit autem mortale, ſi eſt ſimul graviter contrà juſtitiam, f. 164. n. 133. aut quando fit ex maligno affectu, ib. à num. 134.

Honor læſus quatuor modis reſtitui poteſt, f. 166. à n. 149.

Hypotheca.

Hypotheca quid, quotuplex, f. 317. à n. 100.

Quænam hypothecari poſſint, ib. n. 104.

An eadem res pluribus hypothecari poſſit, ib. n. 105.

Quid ſi res hypotecata mutetur, ib. n. 106. Cujus ſint fructus ejus, f. 318. n. 107.

Quale jus habeat hypothecarius in rem hypothecatam, ibid. n. 108. an eam vendere poſſit, ib. n. 109. vel alteri hypothecare, ib. à nu. 110. Si eam intereà melioravit, poteſt detrahere expenſas, ib. n. 112.

Inducere, juvare, vel cooperari proximo ad peccatum.

INducere, juvare, vel cooperari proximo ad peccatum, an, quando, & qualiter liceat citrà peccatum ſcandali, f. 76. V. *Scandalum, an, quando &c.*

Infamare.

Infamare ſe ipſum eſt *per ſe* tantùm veniale, f. 146. à nu. 3. ſeq. per accidens autem mortale eſſe poteſt multipliciter, ib. n. 8. verum occultum de ſe fateri quandoque licet, præſertim ſi fiat ex motivo humilitatis, Charitatis, aut juſtitiæ, f. 147. à n. 9. imo ex juſtitia etiam tenetur quis duobus caſibus tantùm, ib. n. 12. non in aliis etiam interrogatus in judicio, ib. à n. 14. Falſum crimen autem ſibi imponere, vel impoſitum fateri nunquam licet, ib. n. 17. An, & quando id liceat ad evadenda tormenta, ib. à n. 17.

Infamatus notoriè notorietate juris, vel facti, poſtquam crimen emendavit, & famam recuperavit, non poteſt denuò de illo infamari, f. 155. n. 72.

Cauſæ licitè infamandi, vel revelandi crimen alterius, f. 156. num. 73.

Quando quis ob proprium commodum, ſolatium, defenſionem &c. alterius crimen revelare poſſit, ib. à n. 74.

Quando id liceat ob bonum audientium, ib. n. 79.

Et quando ob bonum ipſius delinquentis, ib. n. 80.

Quando ob bonum commune Reipublicæ, vel communitatis, f. 157. num. 81.

Injuria.

Injuria, & injuſtitia quid, & qualiter differant, f. 7. n. 42.

Injuriam facere non poteſt, niſi volens, ib. n. 46.

Injuriam pati non poteſt, niſi volens, ib. n. 47.

Ut volens aliquid pati, non patiatur injuriam, requiritur voluntas plena cedendi juri ſuo, f. 8. n. 48. (reſolvuntur varii caſus, ib.) Et jus plenum, ſeu facultas cedendi juri ſuo, ib. n. 49. Unde ſi volens aliquid pati, non poteſt juri ſuo cedere ſine præjudicio, tertii, vel certi ſtatus, eſt tunc ei volenti, & conſentienti non fiat injuria, fit tamen illi tertio, & certo ſtatui, ib. n. 50. Reſolvuntur varii caſus de marito conſentiente in ſtuprum Filiæ, in adulterium cum ſua uxore; Clerico conſentiente in ſui percuſſionem, ib.

Impediens ab officio, beneficio digniorem, dignam, &c. ad quid teneantur, f. 29. a nu. 106. vide *Reſtitutio ex delicto formali ratione injuſtæ damnificationis.*

Item quid inducat homicidium caſuale factum ex errore, occidendo, v. gr. hominem pro fera, vel unum hominem pro alio, f. 136. à n. 203. Quid ſi quis percutiat, vel occidat laicum, putans eſſe Clericum, vel è contrà, incurritne excommunicationem, f. 137. à n. 207.

An, qui uno ictu, exploſione, occidit, vel una ſententia damnat plures, unam, vel plures incurrat irregularitates, ib. num. 211.

Innocentem.

Innocentem occidere nulla auctoritate humana per ſe licet, f. 89. à n. 24. per accidens autem in tribus caſibus, ib. n. 27. vide V. *Occidere* Innocentem ad mortem damnare non poteſt Princeps, vel Judex, ſive ſupremus, ſive inferior, qui privata noticia certò ſcitur innocens, f. 90. à n. 30. vide *Occidere.*

Inventio rerum.

Inventio rerum, res incertæ inventæ cujus, f. 212. n. 180.

Irregularitas ex defectu lenitatis in juſtitia publica.

Irregularitas generatim quid, & quotuplex, f. 91. n. 40.

Ex juſtitia publica in cauſa ſanguinis tantùm, ſcilicet mortis, vel mutilationis effectu ſecuto, non verò ex alio actu quocunque judiciali, ib. à n. 41. hanc irregularitatem incurrunt I. omnes, Judex Pontifice inferior, ib. n. 46. Laicus, Clericus, Princeps, Epiſcopus &c. ſententiam mortis, vel mutilationis ferens, vel ferri jubens, aut ei ferendæ auctoritatem præſtans ſua præſentia, ib. n. 47. II. ejus Aſſeſſores Conſiliarii. Et III. Omnes Miniſtri juſtitiæ, etiam ſatellites, ib. non verò alii privati, vel famuli domeſtici ad mera dominorum obſequia, vel Clerici, Monachi ex curioſitate aſſiſtentes, fol. 92. num. 48.

Non etiam eam incurrunt. Principes etiam Eccleſiaſtici, ſi juriſdictionem hanc temporalem ad cauſas ſanguinis delegant, prout debent, leges etiam mortis ferunt. Judices creant, cauſas illas iis committunt &c. ib. aut reum, etiam Clericus ante degradatum poteſtati ſæculari tradunt, ib. nu. 42. Nec Doctores,

res, Profeſſores, Concionatores, Confeſſarii, docentes, vel dicentes crimen eſſe mortem dignum &c. ib. nu. 50. Imò nec etiam quando Confeſſarius urget Judicem, ut fungatur ſuo officio, hortatur, reum, ut crimen fateatur, juſtitiæ acquieſcat &c. ib. n. 51. Secus ſi crimen falſo confeſſum revocare volentem; non permittat, diſſuadeat &c. ib.

Quando dictam irregularitatem incurrant accuſantes, denunciantes, vel tradentes reum, ib. nu. 52. & quando, & in quibus caſibus non, ib. à n. 53. Caſus varii, ib.

Item quando, & quinam teſtes non incurrant, & qui non, f. 93. n. 60. Traditur regula generalis, quando accuſantes, & teſtes non incurrant, ib. n. 61. teſtificans in cauſa ſanguinis metu compulſus probabiliùs incurrit, f. 94. à n. 62.

Quinam Miniſtri proceſſus, & executionis eam incurrant, qui non, ib. n. 64.

Regula antiquorum generalis, & compendioſa, quinam hanc irregularitatem incurrant, vel non, ib. à n. 68.

Regula univerſalis alia mitior Recentiorum, f. 95. n. 73.

Irregularitas ex bello juſto, & injuſto, f. 101.

Irregularitatem non incurrunt militantes, & occidentes in bello juſto *defenſivè tantùm*, ib. n. 128. In bello verò juſto *offenſivè* eam incurrunt omnes propria manu pugnantes, occidentes, mutilantes, vel quomodovis *directè*, & *proximè* ad occiſionem hominis cooperantes, ib. n. 129.

In bello autem injuſto incurrunt omnes quomodolibet cooperantes, ſecuta occiſione, vel mutilatione, etiam unius tantùm hominis, licèt ipſimet nullum occidant, vel mutilent, cujuſmodi etiam ſunt conducentes milites, cuſtodientes ſarcinas, afferentes commeatum &c. ib. n. 130.

Clerici verò in omni bello, etiam juſto, ſanguinem fundentes irregularitatem incurrunt ex defectu lenitatis, ib. à n. 131.

Irregularitas ex homicidio ob defenſionem facto. f. 107.

Ex homicidio cum moderamine inculpatæ tutelæ facto ad defenſionem *Vitæ* propriæ, vel alienæ proximi innocentis, nec à Clerico, nec à Laico ulla incurritur irregularitas, ib. nu. 176. Bene autem ſi talis occiſio fiat ob ſolam defenſionem bonorum temporalium, itemque pudicitiæ, vel honoris, ib. n. 177. Ubi tamen contrarium doceant alii, ib. n. 178.

Ut verò evitetur irregularitas in occiſione injuſti invaſoris vitæ propriæ, vel proximi innocentis, debet neceſſariò ſervari moderamen inculpatæ tutelæ, ut quis ſcilicet ſervare non poſſit, niſi occidendo, vel mutilando, ib. n. 170.

Quod ſi quis quidem fugere poſſit, non tamen ſine dedecore, & infamia gravi, ſicque non fugiens occidat, an fiat irregularis, nec ne, duplex eſt ſententia, f. 108. n. 180.

Quando nullo modo fugere potens occidit, diſtinguendum eſt, ib. à n. 181.

Irregularitas ex mutilatione ſui ipſius, f. 116. n. 44.

Ut irregularitas incurratur, debet homicidium eſſe perfectè voluntarium, ac liberum, f. 119. nu. 66. directè intentum, ibid. n. 69. & conſummatum effectu ſecuto, non ante, ib. n. 70.

Irregularitas ex mutilatione, ſeu quæ mutilatio inducat irregularitatem, ib. à n. 73.

Quodnam ſit, vel dicatur propria membrum, cujus abſciſſio irregularitatem inducit, f. 120. à n. 77.

De Irregularitate cooperantium, f. 120.

Irregularitatem incurrit mandans, eſtò alter ſine ejus mandato adhuc occidiſſet, non ſic conſulens, f. 121. num. 84. Mandato autem ſufficienter revocato, ſi homicidium nihilominus fiat, mandans, & à reatu homicidii, & ab irregularitate immunis erit; non ſic conſulens revocato ſuo conſilio, ib. n. 85. & hunc tamen æquè probabiliter liberant alii, ib. à n. 86.

Caſus ſpeciales, & valdè notabiles de mandante, an irregularitatem incurrat, ſi v. g. Mandatarius præſcriptum modum non ſervet: vel occidendo ex mandato non fuit motus, f. 122. à n. 88. aut ſi ab initio reſpuat mandatum, poſteà vi illius occidat, ib. n. 90. vel ſi revocationem mandati non percepit; vel putavit revocantem non ſerio loqui: vel mandati memor, ſed revocationis oblitus &c. occidat, ib. nu. 91. & an mandans volens, ſed non potens revocare, teneatur monere occidendum, ib.

Similes caſus ſpeciales, valdè notabiles, de conſulente quoad irregularitatem, ib. à n. 92.

Quando, & quinam conſentiens in homicidium, irregularitatem incurrat, f. 123. n. 97. Caſus notabilis, ib. n. 98.

Omnis etiam auxilians *poſitivè* quomodolibet, ſive propriis manibus percutiat, vulneret &c. ſive alio modo juvet, propter reatum homicidii, & obligationem reſtitutionis, irregularitatem incurrit, ib. nu. 99. Reſolvuntur varii caſus valdè notabiles, v. g. quando plures eumdem vulnerant graviter, ib. n. 100. vel leviter poſteà mortuum, ib. n. 101. aut unus graviter, & poſt tres dies alius ſuperveniens occidit, &c. quid juris in his, & ſimilibus, ib. n. 103.

An, & quando fiant irregulares, qui occiſuro dant, vel vendunt arma, pharmaca, venenum &c. f. 124. à n. 104.

Quid de eo, qui ſe aſſociat, aſſiſtit, vel comitatur occidentem, ib. n. 109.

Quid de illo, qui occiſuro indicat, vel prodit occidendum ib. à n. 110.

Obligati ex Charitate tantùm impedire, & non impediente homicidium, irregularitatem non incurrunt, quacunque cauſa etiam ex odio, vel vindicta &c. non impediant, f. 125. n. 112. Benè verò obligati ex juſtitia impedire, ſi non impediant, ib. à n. 116. ut ſunt Reges, Magiſtratus, Judices, Chirurgi, Advocati, Nautæ, Milites, famuli &c. ib. nu. 117. Qui omnes præter homicidii, & reſtitutionis reatum, probabiliùs etiam incurrunt irregularitatem, ib. n. 118.

Regula probabilis Recentiorum, f. 126. n. 119.

Caſus, & Exempla varia maximè notanda, de omiſſione pura ſeu purè omittente impedire, v. g. Prætore, Cuſtode, Duce Medico, Advocato, Judice &c. ib. à n. 120.

Caſus, & exempla alia omiſſionis non puræ, ib. à n. 124.

De Irregularitate ex homicidio dubiè patrato, f. 126.

In dubio, quandocunque conſtat de corpore delicti, ſcilicet de homicidio ſecuto, & aliqua tua cooperatione, & ſolùm dubitatur, an illa tua actio, vel cooperatio fuerit efficax, & cauſa mortis, habendus irregularis, ib. n. 129. probatur variis caſibus ex jure Canonico adductis, f. 127. n. 130. Caſus varii, præſertim de abortu ſic dubiè cauſato, ib. n. 133.

Idque verum videtur tam de homicidio juſto, quàm injuſto certè facto, ib. n. 134. tamen etiam ſatis probabile eſt, illos Canones non debere extendi ad homicidia dubia, ſed ad moraliter certò cauſata, ib. n. 135. minus ad mutilationem dubiam ſolùm, ib. n. 136.

Quandocunque verò non conſtat de corpore delicti, ſcilicet morte ſecuta, eſtò conſtet de aliqua tua cooperatione, &c. non es habendus irregularis, ib. n. 137.

Idque verum eſt in quovis dubio tam facti, quàm juris, ib. num. 138.

De irregularitate ex homicidiis indirectè voluntariis, & caſualibus &c. f. 128. & ſeq.

Homicidium indirectè voluntarium inducit irregularitatem maximè interveniente culpa gravi, ib. à n. 140. ſive fiat in re licita aliàs, ib. nu. 143. ſive in re illicita, f. 129. à n. 146. Oppoſitum tamen eſt æquè probabile, ib. à n. 149.

Mandans, vel ſuadens actionem alteri, ex qua prævidet, dubitat, ſuſpicatur, vel prævidere deberet, ſecuturam mortem alterius, præter peccatum mortale, morte ſecuta, fit irregularis, f. 130. n. 158.

Reſolvuntur caſus varii, de mandante tantùm verberare, ib. n. 159. de mandante, vel conſulente occidere, ib. nu. 160. de advocante ſibi ſocios ad occidendum, f. 131. n. 161. de præcipiente, vel ſuadente generaliter quamcunque actionem fieri, cum præviſo periculo mortis, ib. n. 162.

An, & quando Monachi, vel Clerici chirurgiam, vel artem medicam exercentes irregularitatem contrahant, fol. 132. num. 169.

An, & quando Medici fiant irregulares, ſecuta morte infirmi, f. 133. à n. 173. Caſus varii de aliis non Medicis, potiones tamen, & medicinas præbentibus, ib. à n. 175.

Quando infirmarii circa infirmos peccent, & irregularitatem contrahant, ib. n. 178.

Item quando venantes, ludentes &c. peccent, & irregularitatem incurrant, ſi quis eorum pereat, f. 134. à n. 182.

An, & quando irregularitatem incurrat, qui committit homicidium in ebrietate, furore, ſomno &c. ib. n. 186.

An, & quando irregularitatem inducat homicidium commiſſum ex adulterio, vel occaſione adulterii, f. 135. à n. 190.

Item an, & quomodo irregularitatem inducat homicidium caſuale ex rixa inchoata, vel vulnere aliàs non lethali ſecutum, Caſus varii, ib. à n. 194.

Item an irregularitatem inducat homicidium caſuale ex alio homicidio, vel malefacto ſecutum, v. g. ſi ob homicidium, vel furtum à Petro factum plectatur, vel occidatur alius innocens, f. 136. à n. 198.

Item an irregularitatem inducat homicidium factum ex errore, occidendo, v. gr. hominem pro fera, Petrum pro Paulo &c. ib. à n. 203.

An percutiens, vel occidens laicum putans eſſe Clericum, vel è contrà, incurrat excommunicationem, f. 137. n. 205.

An, qui uno ictu, exploſione, occidit, vel una ſententia damnat plures, unam, vel plures incurrat irregularitates, ib. n. 206.

Irregularitatum diſpenſatio, f. 141.

In omni irregularitate, tam ex homicidio licito, quàm illicito, diſpenſare poteſt ſummus Pontifex, ib. n. 237. Iſque ſolus jure ordinario, f. 142. n. 239.

Epiſcopi autem, non quidem vi Tridentini, ſed aliundè probabiliter etiam diſpenſare poſſunt. I. in irregularitate ex defectu lenitatis, ib. n. 240. II. præſertim contracta ex mutilatione *injuſta occulta* (non juſta, & ex juſtitia facta, ib. à nu. 244. III. etiam contracta ex homicidio occulto caſuali mixto, ſeu indirectè tantùm voluntario, ib. n. 247. non verò ſi ſit notorium, & ad forum contentioſum jam deductum, f. 143. n. 24?. nec in irregularitate proveniente ex quocunque, etiam

etiam occulto voluntario, ib. à n. 25?. per ſe directè intentio , & libere facto , ib. n. 252. ad ullos Ordines , etiam minores , ſuſcipiendos, vel exercendos , aut beneficium ſimplex, ib. n. 252. niſi per accidens, in caſu neceſſitatis, ib. n. 54.

Quid faciendum in praxi cum Sacerdote, qui ob occultum homicidium commiſſum eſt irregularis, f. 144. n. ?55.

Judicium temerarium , ſuſpicio , dubium quid , & quomodo inter ſe differant, f. 148. Quando adſint motiva temerè judicandi, ib. n. 23.

Judicium prudens de malo proximi per ſe non eſt peccatum, ib. à n. 24. temerarium verò mortale ex genere ſuo, f. 149. n. 26. Ut autem in individuo hic, & nunc ſit mortale, debet eſſe firmum, & deliberatum, in materia gravi, & temerè conceptum, ib. n. 27.

Jus

Jus propriè quid, f. 189. à n. 1.

Jus in re, & Jus ad rem quid, ib. à n. 3.

Jus variè ſumitur, ib. n. 1.

Juſtum .

Juſtum, ſeu debitum, mortale, & legale quid, f. 1. n. 3.

Juſtum, ſeu debitum legale dividitur in legitimum, & equum, ib. num. 4.

Juſtitia .

Juſtitia variè ſumitur, f. 1. n. 1.

Juſtitiæ diviſio in legalem diſtributivam, & commutativam f. 2. num. 5.

Juſtitia definitur *conſtans, & perpetua voluntas*, ib. n. 6.

Jus *ſuum*, ib. n. 8. *cuique* n. 9. *tribuendi*, n. 10.

Juſtitiæ objectum formale, ib. n. 8. objectum *cui*, n. 9.

Differentiæ inter Juſtitiam, & alias virtutes, ib. n. 11.

Juſtitia perfecta requirit tres conditiones . I. *Alteritatem* . II. *Debitum ſimpliciter* . Et III. *Æqualitatem*, f. 3. n. 14. quarum defectu aliæ virtutes qualiter à ratione veræ juſtitiæ deficiant, ib. num. 16.

Inter patrem, filium, dominum, & ſervum, Maritum, & uxorem formaliter ſumptos non datur juſtitia propriè dicta, f. 3. n. 19. benè verò inter eos materialiter ſumptos, ib. n. 21. quoad delicta, ſeu peccata inter hos commiſſa quædam notantur valdè notanda, f. 4. à n. 22.

Juſtitiæ *legalis*, ſeu univerſalis, & particularis definitio, f. 5. n. 27. Cur dicatur legas, & univerſalis, vel generalis, ib. ?

Eſt virtus ſpecialis diſtincta ab alis virtutibus, ib. n. 28.

Et eadem, ſeu ejuſdem rationis in Principe, & ſubdito, f. 5. n. 29. non tamen eſt juſtitia ſtrictè, & ſimpliciter dicta ib. num. 30.

Juſtitia diſtributiva quid, ib. n. 31.

Juſtitia commutativa quid, ib. n. 32.

Juſtitia diſtributiva, & commutativa in quo conveniant, & differant, ib. n. 33. habent diverſos actus, ib. n. 34. diverſas rationes debiti, ib. n. 35. & diverſa objecta formalia f. 6. n. 36. ideò ſpecie, & eſſentialiter differunt velut ſpecies analogæ, ib. num. 37.

Juſtitia vindicativa ſub uno reſpectu reducitur ad legalem, ib. n. 38. ſub alio ad commutativam, ib. & ſeq. qualiter conſtituat æqualitatem, ib. n. 40.

Injuſtitia legalis, ſeu illegalis quid, & quale vitium, fol. 7. num. 43.

Injuſtitia particolaris quid, & quale vitium, ib. n. 44.

Juſſio .

Juſſio, jubens damnum proximi, &c. f. 37. n. 8.

Legatum .

LEgatum quid, f. 249. n. 78. qualiter differat à teſtamento, &c. ibid.

Legari quibus poſſit, ib. à n. 79. an, quid, & qualiter FF. Minoribus, & Capucinis, ib.

Quænam legari poſſint, f. 250. à n. 84.

Legata quibus modis relinqui poſſint, & ſoleant, ibid. à num. 88.

Legata ſub conditione nuptiarum, ſeu Matrimonii contrahendi, vel non contrahendi an, & qualiter valeant, ib. à num. 92.

Legati executores, f. 251. n. 95. Quid dubitetur, quid, vel quantum legatum ſit, f. 252. n. 104.

Legare qui prohibeantur, f. 251. à n. 97.

Locatio .

Locatio quid, f. 308. n. 17.

Locator contrahit tres obligationes, ib. à n. 18.

Locari quænam poſſint, ib. à n. 20.

In locato ſolùm uſus rei, & interdum etiam fructus transfertur, f. 309. n. 24.

Rei locatæ fructus pendentes ad locatorem ſpectant, ſeparati verò ad conductorem, ib. à n. 25.

Qualis, quanta, & quando penſio ſolvenda ſit pro re locata ib. n. 27.

Locatore mortuo, an ejus hæres teneatur ſtare contractui locationis, f. 310. à n. 31.

Locator quas expenſas facere debeat ad rem locatam conſervandam, ib. à n. 35.

Rei locatæ damnum ad quem ſpectet, locatorem, vel conductorem, f. 311. à n. 39.

Res locata ſi fiat locatori inutilis, an liberetur à ſolvenda penſione, ib. à n. 44.

Res locata fructifera ſi fiat ſterilis, an, & quando de penſione aliquid remittendum, f. 312. à n. 50.

Ludus .

Ludus quid, f. 303. n. 61. & an licitus, præſertim ſi fiat ob lucrum, ib. n. 62.

Ludus, ut ſit juſtus, requirunt quatuor conditiones, ibidem num. 63.

Quibus ſi ludus careat, erit injuſtus, ib. à n. 64.

Ludens ſine animo ſolvendi, an ludat validè, f. 304. n. 69.

Ludens volens plus lucrari, quàm poſſit ponere, vel amittere, an ludat validè ib. n. 70.

Ludens cum non potente alienare, filiofamilias, Religioſo, an validè ludat, f. 305.

Ludens cum fure, vel uſurario, an validè ludat, & lucrum retinere poſſit, variè diſtinguitur, ib. à n. 74.

Ludens pecunia furtiva, vel aliena , ib. n. 77. an peccent famuli ludentes, & negotiantes pecuniis dominorum, ib. à à num. 78.

Ludus qui, quibus, & qualiter prohibeantur, ib. n. 80.

Ludens ludo prohibito an reſtituere, vel ſolvere teneatur, ib. à num. 81.

Luxuria .

Luxuria, ejuſque ſpecies, ſexto Præcepto probibitæ, f. 145. num. 8.

Luxuria nono præcepto probibita, ib. n. 9.

Mandans actionem .

MAndans actionem, ex qua ſequitur mors alterius fol. 121. n. 85.

Mandans homicidium, caſus ſpeciales, f. 122. n. 89. vide *Irregularitas .*

Mandans, mandatum &c. ad damnum proximi, f. 7. à n. 8. vide *de Reſtitut. cooperant. ad damnum proximi.*

Maritus .

Marito conſentiente in peccatum cum ſua uxore, adhuc ſit adulterium, f. 13. à n. 49.

Melioramenta .

Melioramenta ſunt triplicis generis, f. 16. à n. 81. quæ, & qualiter detrahere poſſit Poſſeſſor bonæ fidei, & quæ Poſſeſſor malæ fidei, ib. à n. 82.

Membrum .

Membrum, cujus abſciſſio inducit irregularitatem, quodnam dicatur, f. 120. n. 77.

Meretrix .

Meretrix an ob opus turpe pretium exigere poſſit, fol. 184. num. 136.

Merx .

Merx, ſeu res vendibilis, f. 281.

Mercem vitiatam vendere pro bona, f. 285. à n. 64.

Mercem vitiatam vendere per deceptionem poſitivam, f. 287. à num. 73.

Mercem minuere, deteriorare &c. prætextu minoris prætii, f. 287. à n. 75

Merci miſcere materiam viliorem, ſpecialiter vino aquam, an, & quando liceat, f. 288. n. 77.

Metus ab intrinſeco, & extrinſeco .

Metus ab intrinſeco, & extrinſeco, gravis, levis reverentialis, juſtè injuſtè incuſſus quid, f. 235. à n. 109. an, & quando contractum irritent, ib. à n. 113. vide *Contractus .*

Miſcere aquam vino .

Miſcere aquam vino, an & quando liceat cauponibus, f. 285. à num. 77.

Monopolim .

Monopolium quid, f. 292. n. 103.

Munerum acceptio .

Munerum acceptio, f. 273. à n. 122.

Munera gratis oblata acceptare ob opus ex juſtitia debitum, an, & quando licitum, ib. n. 122.

Munera acceptare ex pacto ob opus ex juſtitia debitum mortale eſt, & reſtitutioni obnoxium, niſi juſta cauſa excuſet, quæ, & quando talis, f. 182. n. 127.

Munera accipere ab amaſio, an, & quando licet poſſit Virgo, vel fœmina, f. 184. n. 131.

Mutilare ſeipſum

Mutilare ſe ipſum, f. 115. n. 32. vide *Occiſio ſui ipſius.*

Mutus .

Mutus, non obſtans, non manifeſtans, f. 41. n. 44.

Mutuum .

Mutuum quid, f. 255. n. 1. ejus materia, ib. n. 2. perficitur traditione, ib. n. 3.

Mutuum quando reſtituendum, ib. à n. 4. quid, & quantum reſtituendum, f. 256. n. 7.

Mutuum dans in auro, ſolvendum in argento, licitè quid exigit

ultra æqualitatem arithemeticam, ib. n. 8.
Qui mutuum accepit in pecunia, ſi intereà ejus valor creverit, quid teneatur reſtituere, ib. n. 11.
Qui mutuum accepit in aliis rebus, frumento, vino &c. ſi intereà pretium creverit, vel decrevit, quid redendum, ib. à n. 13.
An, & qualiter liceat in mutuo addere pactum, ut reddatur tantùm, vel tantùm, ſi valor creſcat, vel decreſcat, f. 257. n. 16.
Mutuo dare frumentum, vinum &c. in autumno cum pacto ut reſtituatur in vere juxta pretium tunc currens, an ſit uſura, ib. à n. 17. Idem eſt, & reſolvitur de pecunia, ib. n. 20.
In mutuo, an licitè fiat pactum, ut pro re veteri, V. g. frumento, vino &c. reddatur recens, vel novum, ib. à n. 21.
Mutuum dare, vel accipere qui poſſint, an etiam filii familias, f. 258. n. 23. qui, quando, & qualiter ratione mutui convenire poſſint, ib. à n. 24.
Mutuans ultra ſortem licitè accipit liberaliter oblata ob gratitudinem, fol. 259. n. 32. ad quam etiam licitè monet mutuatarium, ib. n. 33. Si verò pactum fiat de tali gratitudine exhibenda diſtinguendum eſt, ib. à n. 34. Si Mutuans nolit mutuare, niſi viciſſim beneficium fiat, iterùm diſtinguendum eſt, ib. n. 36.
Mutuans ratione mutui ultrà ſortem licitè exigit opus aliunde debitum, f. 260. à n. 37. ac aliquid pro obligatione, vel contractu ſæpiùs mutuandi, ib. n. 39. pro labore, & expenſis in mutuando faciendis, ib. n. 40. pro periculo ſuſcepto cum pacto aſſecurationis, ib. à n. 41. pro lucro ceſſante, ib. à n. 43. damno emergente, f. 261. à n. 48. pro periculo amittendi ſortem, & difficultate eam recuperandi, f. 262. à n. 52. proportionatum tamen, ib. n. 53.
In mutuo, an licitè apponatur, & exigatur pœna conventionalis, f. 263. à n. 55. an ea in conſcientia debeatur, ib. à n. 57.
Mutuans accipere nil poteſt pro abſentia pecuniæ, ejuſque moleſtia ſibi inde orta, f. 264. n. 66. nec pro commoditate mutuatario proventura, ib. n. 67. nec pro voluntate mutuandi, ib. n. 68. nec pro promiſſione, vel obligatione mutuum non ſtatim repetendi, f. 265. n. 69. Sicut probabiliùs, nec pro obligatione ſola non repetendi ad longiùs tempus ib. n. 70. Sententia oppoſita, ib. n. 71.
An in mutuo cum pignore locum habeat pactum legis commiſſoriæ, f. 270. n. 104.
De mutuo vide plura, v. *Uſuras*.

Neceſſitas.

NEceſſitas extrema, vel gravis quæ, f. 178. n. 85.
In extrema neceſſitate poteſt quis licitè auferre rem alienam, ib. à n. 86.
A quovis talem neceſſitatem non patiente, ib. n. 88. Immò per ſe loquendo etiam obligatur auferre vitæ neceſſaria, ib. n. 89. etiam publicè, & per vim, ſi opus ſit, ib. n. 90. Aut ſi per ſe non poſſit, ejus loco licite aufert alius, ex proprio ſubvenire non potens, ib. n. 91.
Neceſſitas extrema tribuit jus egeuti rem alienam faciendi ſuam, f. 179. n. 93. ideò dominus rei tenetur *ex juſtitia* auferentem non impedire, ib. n. 95. ſed inſuper ex Charitate, & miſericordia ultrò dare, ib. n. 96. Qui tamen Charitatis obligationi probabiliter ſatisfacit dando rem cum pacto, & obligatione reſtituendi, ib. à n. 97.
Qui extrema neceſſitate rem alienam accepit, & abſumpſit, an teneatur poſteà reſtituere, ſi ad meliorem fortunam pervenerit, ib. à n. 99.
Quid liceat in neceſſitate gravi tantùm, f. 180. n. 103.

Negotiatio.

Negotiatio quid f. 292. n. 102.
Negotiare quibus ſpecialiter prohibitum, ib.

Occupatio, & inventio rerum.

OCcupatio, & inventio rerum, f. 207. res vacantes, derelictæ, pro derelictis habitæ, vel incertæ, ib. n. 137. jure gentium fiunt primò occupantis, ib. n. 141. res vacantes fiunt primò occupantis, f. 209. n. 161. cujus ſint lapilli, gemmæ, uniones &c. in litore maris, vel flumine, inſula in mari, vel flumine nata, à f. 210. n. 162. venæ metallicæ, auri, argenti &c. ib. n. 164. cujus ſint Sylvæ, paſcua &c. ib. n. 165. res derelictæ, vel pro derelictis habitæ, ib. n. 166. bona naufragantium, ib. n. 167. theſaurus in proprio, vel alieno fundo, aut in loco communi repertus, f. 211. à n. 170.

Occidere.

Occidere malefactores licitum eſt, f. 87. à n. 2. quando eorum delicta ita merentur, ib. à n. 4. Idque auctoritate publica tantùm, non privata, ib. n. 8.
An, & quando privato liceat occidere Tyrannum, f. 88. à num. 10.
Qualis Juris ordo ſervandus, ſeu quæ requirantur, ut quis licitè poſſit ad mortem damnari, vel occidi, ib. n. 13.
An, quando, quibus, & qualiter occidere liceat bannitos ſeu proſcriptus, ib. n. 16.
Leges civiles poſitivè, & approbativè permittentes marito occidere adulterum, vel adulteram inflagranti deprehenſam iniquæ ſunt, f. 89. à n. 20. ſunt tamen juſtæ negativè, quatenus talis pœnas homicidii remittunt, ib. n. 23.
Occidere innocentem per ſe nulla auctoritate humana licet, n. 25. per accidens autem quandoque licet, ib. n. 26. tribus præſertim caſibus I. quando in bello juſto victoria aliter obtineri non poteſt, niſi ſimul cum nocentibus occidantur innocentes, ib. n. 27. & II. quando injuſtum aggreſſorem te occiſurum aliter non poſſis effugere, vel occidere, niſi ſimul occidas innocentem, ib. n. 28. ac III. quando, equo vectus aliter inimicum fugere non poſſis, niſi proculcando innocentem, infantem, dormientem, claudum &c. ib. n. 29.
Non licet nec Principi, nec Judici, ſive ſupremo, ſive inferiori ad mortem damnare, vel occidere, quem privata notitia certò ſcit eſſe innocentem, f. 90. à n. 30.
An civitas, vel Reſpublica poſſit occidere, vel caput mittere civis alicujus innocentis Tyranno aliàs excidium minitanti, ib. à n. 36. & an talis civis ille occidendus obedire teneatur, f. 91. n. 39.

Occiſio per defenſionem inculpatæ tutelæ, f. 102.

Defendere ſe cum moderamine inculpatæ tutelæ, ſeu talis defenſio quid; & quæ ejus conditiones, ut talis ſit, ib. n. 133.
Actualem aggreſſorem injuſtum vitæ propriæ, ib. n. 134. quemcumque, etiam proprium parentem, filium, conſanguineum, Superiorem, Dominum, Principem, perſonam publicam quamcunque, etiam in mortali exiſtentem, vel furioſum, amentem, ebrium &c. ib. à n. 137. quicunque licitè occidere poteſt, f. 103. n. 142. Immò per ſe, & cæteris paribus tenetur, ib. n. 143. Oppoſita tamen ſententia, ſcilicet non teneri, eſt valdè probabilis, ib. n. 145. præſertim ſi interveniat notabilis inæqualitas, ib. n. 146.
Quid ſit, aut quando quis cenſeatur ſervare moderamen inculpatæ tutelæ, ib. à n. 147.
An, & quando liceat actualem inſidiatorem occiſurum prævenire, & occidere, ib. n. 150. Caſus varii.
An, quando, & pro quibus bonis temporalibus conſervandis liceat occidere furem, raptorem &c. f. 104. à n. 154.
An etiam aliquando ob proprium honorem, vel famam conſervandam, liceat occidere injuſtum, & contumelioſum aggreſſorem, f. 105. à n. 159. Caſus varii, ib.
An ad pudicitiam propriam, alio modo non conſervandam, liceat occidere violentum aggreſſorem, f. 106. à n. 165.
An, & quando liceat occidere, vel mutilare alium, ad conſervandam vitam, bona, vel pudicitiam proximi, ei ſuccurrendo, ibid. à num. 169. Exempla, & caſus varii, ibid.

De ſui ipſius occiſione, & mutilatione, f. 112.

Se ipſum directè, voluntariè occidere nunquam licet ibid. à num. 2. nullo caſu, vel cauſa, ib. num. 5. nullaque auctoritate humana, quantomvis publica, ſaltem probabiliùs, ib. n. 6. Excepto ſolo caſu, quo Deus juberet, f. 113. num. 8.
Qua ratione liceat ſibi mortem optare, ib. n. 9. Nec etiam indirectè licet ſeipſum occidere, ib. n. 10. ad mortem ſuam cooperando proximè, ib. n. 11. ſe certo mortis periculo exponendo, ib. n. 12. aut mortem ſuam permittendo, v. g. in gravi morbo, ſi remedia ordinaria haberi poſſint, fol. 114. n. 13. Ad remedia tamen extraordinaria infirmus non obligatur, ib. n. 14.
Poteſt tamen quis quandoque per accidens admittere propriam mortem ob juſtam cauſam Charitatis, vel juſtitiæ, ibid. n. 15. Quando, & quibus caſibus ex Charitate erga proximum, ib. à n. 21. Quinam, & quando, obligentur ex juſtitia legali, & commutativa vitam exponere periculo mortis, fol. 115. n. 26.
Qualiter, & quantum ad mortem damnatus, poſſit ad eam indirectè cooperari, ib. à n. 29. poteſt licitè fugere, carcerem perfringere &c. ad quod ei etiam alii conſilium, vel inſtrumentum dare poſſunt, exceptis Miniſtris juſtitiæ ib. n. 30.
Non licet ſe mutilare aliquo membro per ſe loquendo, ib. n. 32. nec etiam caſtrare ob commodum vocis, ib. à n. 33. niſi quando conſervatio vitæ propriæ, & totius ſuppoſiti mutilationem alicujus membri admittit, vel exigit, f. 116. num. 37.
Referuntur pœnæ ſe occidentium, ib. à n. 39.
Irregularitas ex mutilatione ſui ipſius, ib. n. 44.

Paupertas Religioſa.

PAupertas Religioſa in quo conſiſtat, f. 197. n. 61. quando, & qualiter contra eam peccetur, ib. n. 62. caſus vari, ib. n. 64.

Pecunia.

Pecunia, ut ſit juſta, tria requirit, f. 275. n. 2.

Permutatio.

Permutatio quid, & quæ ejus materia, ib. n. 1.

Precarium.

Precarium quid, fol. 306. qualiter differat à commodato, fol. 380. & quibus modis finiatur, ib. n. 15.

Pi-

In hoc ſecundo Tomo contentarum .

Pignus .

Pignus quid , f. 317. n. 100. quotuplex , ib. n. 101.

Quæ res oppignorari poſſint , ib. n. 104.

An eadem res poſſit pluribus oppignorari , ibid. num. 105. quid ſi res mutetur , ibid. n. 106. cujus ſint fructus ejus, f. 318. n. 107.

Quales jus habeant creditor , & debitor in pignus ib. n. 108. an creditor illud vendere poſſit . ib. n. 109. aut eo uti , vel aliis oppignorare , ib. n. 110. ſi illud intereà melioravit , detrahere poteſt expenſas , ib. n. 112. ſi debitum non ſolvatur , quale jus in pignus habeat creditor , ib. n. 113.

Poſſeſſor.

Poſſeſſor bonæ fidei , quando , quid , & qualiter reſtituere teneatur f. 17. num. 87. ſeqq. Vide *Reſtitutio ex delicto materiali* .

Poſſeſſor malæ fidei quid reſtituere teneatur , f. 22. n. 131. ſeq. Vide *Reſtitutuere ex delicto formali* .

Poſſeſſor malæ fidei quos fructus reſtituere teneatur , f. 27. à n. 173. ſeq. quale damnum emergens , & lucrum ceſſans , ib. à n. 180. & ſeq. Exempla varia , ib.

Præcepti quinti explicatio .

Præcepti quinti explicatio , f. 1. n. 1. & quæ illo prohibeantur , ib. num. 2.

Præcepti ſexti .

Præcepti ſexti , & non explicatio , f. 144. ſeq.

Præcepti octavi .

Præcepti octavi explicatio , f. 145. ſeq.

Præcepti ſeptimi .

Præcepti ſeptimi , & decimi explicatio , f. 166. ſeq.

Præſcriptio .

Præſcriptio quid , f. 213. n. 192. an , & quando juſta , & licita, f. 214. n. 193. qui rem jam legitimè præſcriptam reſtituit ignorans illud jus , eam repetere poteſt , f. 213. à n. 192.

Præſcriptionis prima conditio eſt *Poſſeſſio* , qualis eſſe debeat , f. 214. n. 199. qui , & quantum ratione ejus præſcribere poſſint , ib. num. 200.

Quando , & qualiter fiat præſcriptio Jurium , ibidem numer. 203.

Præſcriptionis titulus qualis eſſe debeat , f. 215. n. 204.

Ad præſcribendum neceſſariò requiritur bona fides , ib. num. 206. quæ , quando tollatur , ib. à n. 207. dubitans , an res ſit aliena nec ne , an , & quando habeat bonam fidem , ib. n. 210. an ſcientia juris alieni tollat bonam fidem , f. 216. n. 211. quando mala fides prioris poſſeſſoris noceat ſucceſſori , ib. n. 212.

Præſcriptionis tempus varium , ib. n. 213. quando præſcribantur *res mobiles* , ib. n. 214. *immobiles* , ib. n. 215. res incorporales , ſeu jura , f. 217. n. 216. leges , vel conſuetudines , ib. ſeq. beneficum reſtitutionis in integrum adverſus præſcriptionem , ib. n. 218.

Pretium .

Pretium rerum legitimum , ſeu lege taxatum , f. 276. nu. 9. quando taxa illa ceſſet , vel non obliget , ib. à n. 10.

Pretium naturale , ſeu vulgare quid , f. 277. n. 14.

Pretia rerum naturalia augeri poſſunt ex parte mercis , & pretii , ib. n. 15. ex parte ementium , ib. num. 16. ex parte vendentium variis modis , & cauſis , ib. à n. 17. item ex parte modi vendendi , aut emendi , ib. à n. 21. an etiam ob neceſſitatem , vel utilitatem , diſtinguendum eſt , f. 278. à num. 25.

Pretium naturale triplex , *ſummum* , *medium* , *infimum* , ib. num. 26.

In pretio decipiens , an teneatur reſtituere ? ib. numer. 27. & cui , immediatè , vel mediato damnificato , fol. 279. num. 22.

Quodnam ſit pretium juſtum pro emendis , juribus debitis , ſeu creditis , chyrographis &c. f. 282. à n. 46.

Promiſſio .

Promiſſio abſoluta , fol. 222. n. 13. ad diem , vel certum tempus , ib. n. 14. ſub conditione poſſibili honeſta , fol. 223. à num. 16. ſub modo impoſſibili , & honeſto , ibid. num. 18.

Promiſſio qualiter debeat eſſe deliberata , f. 224. n. 23. quid in dubio ib. n. 24. Item qualiter libera à coactione , deceptione &c. ib. n. 25. differet à propoſito , ib. n. 26. debet eſſe de re poſſibili , & licita , f. 225. n. 27. ac neceſſariò vera interna , ib. n. 80. externa ſolùm , & verbalis adhuc parit obligationem fidelitatis , ib. n. 31. intentio ad promiſſionem requiſita , ib. num. 32.

Promiſſio debet eſſe inſinuata alteri , f. 226. n. 36. an etiam facta ad cauſam piam , v. g. Eccleſiæ , pauperi &c. ib. n. 37. an acceptatio etiam debeat manifeſtari promittenti ib. n. 38.

Promiſſio debet eſſe acceptata ab altero , ib. n. 39. non acceptata nullam obligationem parit , f. 227. n. 40. & etiam Juramento firmata revocari poteſt , antequam ad promiſſarium pervenerit , ib. n. 41. nec poſteà ad eum perveniens obligat , ib. à n. 42. etiam remiſſio debiti non obligat ante ſui acceptionem , ib. num. 47.

Promiſſio debet eſſe acceptata legitimè , ab ipſomet promiſſario , vel ejus legitimè vices gerente , ib. à n. 48. qui legitimè ejus loco acceptare poſſint , f. 228. à n. 50. qualiter , & à quo acceptans debeat eam audire , ib. n. 54. debeat acceptari abſolutè , ib. à n. 57. non tamen neceſſario externè , & expreſſè , niſi in contractibus oneroſis , ib. n. 60. an debeat acceptari ante mortem promittentis , f. 229. n. 61. ſi promittens per nuntium , vel litteras moriatur , antequam promiſſio ad promiſſarium perveniat , an validè acceptari poſſit , ib. à n. 2.

Promiſſio qualiter obliget , ib. à n. 64. quantitas , & qualitas obligationis unde deſumenda , etiam in dubio , ibid. à num. 66.

Promiſſionis obligatio quibus modis ceſſet , f. 230. n. 72. dubia varia , ib. à n. 73.

Promovens .

Promovens indignos ad officia , Beneficia &c. relictis , vel impeditis dignioribus , an , quando , quid , & cui reſtituere debeat , f. 29. à n. 196. ſeq. Vide *Reſtitutio ex injuſta damnificatione* .

RApina quid , f. 168. n. 13.

Reparatio .

Reparatio famæ , vel honoris f. 158. n. 88.

Religioſorum dominium .

Religioſorum dominium in particulari nullum , f. 196. à n. 57. eorum paupertas in quo conſiſtat , f. 197. n. 61. quando , & qualiter contra illam peccent , ib. n. 62. caſus varii , ib. à nn. 63. an eis poſſit à Prælato concedi proprium peculium , f. 198. à num. 72.

Religioſus cui acquirat , extra Monaſterium beneficium habens , f. 199. à n. 77. an ei in particulari poſſit legari ibid. num. 80.

Religioſorum dominium in communi quale , ib. à n. 83.

Res vacantes .

Res vacantes , incertæ , derelictæ , vel pro derelictis habitæ fiunt primi occupantis , f. 207. à n. 161. Vide *Occupatio* .

Res incerta .

Res incertæ inventæ , ſi earum dominus non compereat , cui applicandæ , f. 212. n. 180.

Rerum pretia .

Rerum pretia , Vide *Emptio* . *Venditio* .

Res aliena .

SI res aliena perit , cui pereat , f. 33. à n. 218. Vide *Reſtitutio ex contractu* .

Reſtitutio .

Reſtitutio generatim quid , f. 9. n. 1. quid latè ſumpta ? ib. quid ſtrictè ſumpta , ib. Ejus obligatio unde . ib. ſeq.

Reſtitutionis radices quæ , quot . f. 9. num. 9. Regulæ generales , ib.

Reſtitutionis , & ſatisfactionis differentia , ib. à n. 13.

Reſtitutionis obligatio per ſe oritur ſolùm ex violatione juſtitiæ commutativæ , f. 10. n. 18. Non ex violatione aliarum virtutum , ib. n. 19. Nec ex violatione juſtitiæ legalis , ib. nu. 20. Nec ex violatione juſtitiæ diſtributivæ , ib. n. 21. Niſi quandoque per accidens , quatenus ſimul violatur commutativa , ib. n. 23.

Reſtitutio eſt neceſſaria ad ſalutem , f. 11. n. 25. Non neceſſitate medii , ib n. 26. ſed præcepti , ib. n. 27. nimirùm ſeptimi , ib. n. 29. quod ſecundùm plures eſt principaliter negativum , ib. n. 30. Secundùm alios autem veroſimilius principaliter eſt affirmativum , ib. n. 32. Obligans ex genere ſuo ſub mortali , ib. num. 34.

Ut quis in foro conſcientiæ ſub *mortali* obligetur ad reſtitutionem , debet delictum fuiſſe commiſſum *per actionem injuſtam* , ib. n. 35. *Externam* f. 12. n. 36. Quæ ſit culpa *Theologica* , ib. n. 37. Et quidem *gravis* , ib. à n. 44.

Reſolvuntur caſus varii , præſertim de furtis minutis , ib. à num. 46.

Reſolvitur dubium notabile , an , quando culpa externa eſt levis tantùm , ſed cum interna mortali voluntate concedi graviter , ſecuto damno gravi , inducat onus reſtitutionis ſub mortali , f. 13. n. 53.

Quid reſtituendum f. 13.

Ex juſtitia commutativa id , & tantùm reſtituendum eſt , quantum ablatum , vel damnificatum eſt f. 14. à n. 57. Et quidem per ſe loquendo univerſaliter res ablata adhuc exiſtens eadem numero , niſi Dominus ſit , aut rationabiliter præſumatur , vel debeat eſſe contentus reſtitutione alterius rei æquivalentis , fol. 14. num. 61. Ut fieri ſolet in rebus functionem ſuſcipientibus , v. g. pecunia , frumento , vino &c. Caſus varii , ib. num. 62.

Quid , & qualiter reſtituendum , ſi res ablata non ampliùs exiſtat . ib. n. 67.

Fructus rei , quid , quotuplex , quinam reſtitui debeant , f. 15. n. 68. ſeq. vide *Fructus rei* .

Reſtitutio ex delicto materiali .

Seu quid , & quantum reſtituendum ratione rei acceptæ à Poſſeſſore bonæ fidei , vel etiam dubitare incipiente , fol. 17. n. 80. ſeq. Poſſeſſor bonæ fidei , tenetur reſtituere ſtatim ,

Digitized by Google

ibid. num. 89. ſeq. ubi certò intellexit rem eſſe alienam, ibid. num. 90. Si incipiat dubitare propter leves tantùm rationes, non tenetur examinare veritatem, f. 18. num. 91. ſecùs, ſi rationes dubitandi ſint graves, ibid. num. 92. & intereà rem conſervare debet, num. 93. ſeq. ac ſi dubium vincere non poſſit, rem licitè retinet tanquam ſuam, ibid. ſeq. & licitè uſurpat, conſumit, alienat, &c. ibid. à num. 94. ſeq. res ſic bona fide abſumtas non tenetur reſtituere, niſi in quo factus eſt ditior, ibidem num. 98.

Unde quis cognoſcere poſſit ſe ex re aliena factum eſſe ditiorem, f. 19. n. 101.

Qui rem alienam bona fide alienavit, vendidit, conſumpſit, donavit, ver. grat. rem furtivam emit, dono accepit, & eam rurſus bona fide alienavit, vendidit, &c. ad quid teneatur, caſus varii, f. 19. à n. 102.

Qui rem alienam bona fide conſumpſit, ad quid teneatur, f. 19. n. 109. Exempla, & caſus varii de invitato ad cœnam furtivam, ib. à n. 110. veſtem alienam dono acceptatam atterente, f. 20. à n. 113. In bello injuſto bona fide militantibus, & prædantibus. ib. n. 114.

Cognoſcens rem eſſe alienam, non tantùm ipſam, ſed etiam fructus naturales, & mixtos reſtituere debet, ibid. numer. 116.

Tamen fructus extantes tantùm detractis expenſis, ib. num. 117. Idque ipſi Domino rei, etiam non repetenti per ſe loquendo, non furi, v. g. à quo accepit, ib. n. 118. ſeq. Sive nullum immineat periculum ammittendi pretium, ib. n. 119. ſive aliquod immineat, ib. n. 120.

Adhuc tamen probabile eſt, poſſe rem furtivam reſtitui furi, vel malæ fidei poſſeſſori ad pretium recuperandum, ſeque indemnem ſervandum, f. 21. n. 121. probatur variis exemplis, & caſibus, ib. num. 122. Solvuntur fundamenta in oppoſitum, ib. à num. 126.

Reſtitutio ex delicto formali ratione injuſtæ acceptionis, f. 21.

Poſſeſſor malæ fidei quid reſtituere teneatur, ib. n. 129.

Accipiens, & retinens rem dubiam animo reddendi Domino fors comparituro non peccat, & facta diligenti inquiſitione, eo non comparente, incipit fieri poſſeſſor bonæ fidei, fol. 22. à num. 132. Si verò rem dubiam accipiat animo retinendi peccat, & reſtituere obligatur in integrum, ib. num. 134. Si dubium ſit æquale pro utraque parte, cujus res ſit, quid, & cui reſtituendam, ib. à num. 136. Reſolvuntur duo dubia, f. 23. à num. 138.

Poſſeſſor malæ fidei tenetur ipſammet rem reſtituere in individuo, ib. à num. 141. aut ſi deſtructa, vel commixta ſit cum propria, in æquivalenti, ib. n. 142. Cum omni incremento intrinſeco, ib. n. 143. Detractis expenſis, aut ſi abſumpſit, vel periit, ejus valorem, ib. n. 145. Incrementum intrinſecum, & extrinſecum quid, ib. n. 147.

Quando res aucta eſt apud Poſſeſſorem malæ fidei, quid reſtituendum, f. 24. n. 148. Exempla varia, ib. à n. 150.

Quid, quando res aucta eſt augemento, ſeu valore extrinſeco? ib. num. 151. Exemplificatur clariſſimè variis caſibus & exemplis, præſertim de tritico per tria tempora, quibus valor modò creſcit, modò decreſcit, & minuitur, ib. à num. 152.

Poſſeſſor malæ fidei tenetur reſtituere totum rei alienæ valorem, quomodocunque ea apud ipſum perierit, etiam mero caſu, ſi ea apud Dominum ſimiliter non periiſſet, f. 25. n. 161. Secùs ſi res ſimiliter caſu fortuito, v. g. incendio, &c. certo apud Dominum periiſſet, ib. n. 162.

Si res aliena periit dolo, vel culpa Poſſeſſoris malæ fidei, tenetur is, non obſtante, quòd taliter apud Dominum periiſſet, eam compenſare juxta valorem, quem apud Dominum habuit, f. 26. n. 166.

Ad quid teneatur, qui rem alienam deſtruxit, conſumpſit, vendidit &c. non prævidens, eam quoque apud Dominum perituram, ib. num. 167. Vel etiam prævidens, ib. num. 168. aut probabiliter credens, eam quoque apud Dominum perituram. ib. n. 169.

Qui ſurripuit rem, apud Dominum etiam certiſſimò perituram caſu, bello, vel incendio, &c. tenetur eam tamen reſtituere, ib. num. 170. Quid ſi fur, vel malæ fidei Poſſeſſor rem alienam in communi incendio non ſalvet, &c. ib. num. 171.

Quid de milite, qui tranſeundo per terras non hoſtiles aufert rem, ea ratione motus, quòd ſi ipſe non auferat, ſocios certò ablaturos? f. 27. n. 172.

Poſſeſſor malæ fidei inſuper reſtituere tenetur non ſolùm fructus adhuc extantes, ſed etiam quomodocunque conſumptos, ib. n. 173. Immò non tantùm quos percepit, ſed etiam quos veroſimiliter percipere potuiſſet, n. 274. ac perceptos, etiamſi Dominus illos, vel tantos non percepiſſet, ib. à n. 275. Reſolvuntur duo dubia, ib. à n. 178.

Reſtitutio ex delicto formali ratione injuſtæ damnificationis, f. 28.

Qui per culpam Theologicam gravem, rem alterius deſtruxit vel deterioravit, ib. num. 185. etiam indirectè, per ſe, vel per ſuos, ib. nu. 187. tenetur reſtituere valorem rei, ejuſque fructus, omne damnum emergens, vel lucrum ceſſans ib. num. 188. Si verò nulla culpa Theologica adſit, ad nihil tenetur in foro conſcientiæ, niſi poſt ſententiam Judicis, f. 29. n. 191. afferuntur, & reſolvuntur exempla, & caſus varii, ib. à n. 192.

Qui alium à conſecutione alicujus boni, v. g. beneficii, officii, jam ex juſtitia commutativa aliquo modo debiti, impedit per vim, vel dolum, tenetur ad reſtitutionem juris, vel ſpei habitæ, ib. à num. 197. ſecùs, ſi illud bonum ſit debitum ſolùm ex juſtitia diſtributiva, f. 30. num. 198. Aut ſi bono zelo ſine vi, vel fraude impedias, v. g. indignum, ib. num. 199.

Qui autem perverſo, & iniquo affectu digniores, vel verè dignos ſic impediunt quovis modo promovendo indignos, peccant graviſſimè, & Eccleſiæ, vel Reipublicæ obligantur ad reſtitutionem, ib. n. 200.

Impediens alium vi, fraude, metu, mendaciis, detractionibus à conſecutione alicujus boni non ex juſtitia, ſed ex libera ſolùm, & determinata jam alterius voluntate conferendi, obligatur ad compenſandum damnum juxta proportionem ſpei habitæ, f. 31. n. 207.

Unde graviſſimè peccant, & ad reſtitutionem obligantur, I. qui ſic malevolè apud Epiſcopum, vel Principem impediunt dignum, f. 30. num. 202. II. Qui Teſtatorem, vi vel fraude impediunt, ne teſtamentum ſic, vel ſic condat. Caſus varii, f. 31. n. 203. III. Qui vi, fraude, mendaciis, comminationibus, apud Dominos impediunt Opifices, operarios, famulos, vel famulas, mercatores, mendicos, ib. n. 204. IV.

Qui injuſtè alterius litteras aperiunt, ut ipſi præoccupando beneficium conſequantur, negotiatione lucrentur, ib. n. 205. reſolvuntur caſus varii valdè notabiles de aperientibus litteras aliorum, ib. à n. 206.

Impediens alium ſine vi, vel fraude à conſecutione boni non ex juſtitia debiti, ſed ex gratuita alterius voluntate jam determinata conferendi, non peccat contrà juſtitiam, nec ad reſtitutionem obligatur, ib. n. 209. Exempla, & caſus varii. f. 32. à n. 210.

Impedientem ſic alium ſine vi, vel fraude quidem, ex odio tamen, vindicta, aut expreſſa etiam intentione nocendi ad reſtitutionem obligant DD. antiqui, ibid. num. 212. verà tamen, & communis ſententia oppoſita negat eo caſu obligationem reſtitutionis, ib. n. 213. Exempla, & caſus varii, ib. num. 214.

Reſtitutio ex contractu licito, & juſto.

Reſtitutionis obligatio ex contractu duplex, una *formalis*, & *immediata*, ſolvendi ſcilicet in contractu promiſſum: alia *radicalis*, & *mediata*, compenſandi damnum rei ex contractu debitæ, ſi ea pereat, f. 33. à n. 216.

Unde quando res determinata in individuo apud alium perit caſu, Domino, ſeu creditori perit, ib. n. 219. Exempla varia, ib. n. 220. Excipiuntur tres caſus, ib. à n. 221.

Si verò res indeterminata in certo genere perit, debitori perit, ib. n. 224. Exempla, & caſus varii, ib. à n. 225.

Si res pereat culpa debitoris jure naturali tenetur is ſolùm ex *dolo malo*, & culpa gravi, f. 34. n. 229.

Leges verò Civiles, & Canoniſtæ ſtatuunt I. ut quando contractus factus eſt in utilitatem ſolius dantis, debitor recipiens teneatur ſolùm ex culpa lata, non levi, vel leviſſima, ib. num. 230. II. Si autem factus ſit in utilitatem utriuſque, recipiens, ſeu debitor teneatur ex culpa lata, & levi, non tamen leviſſima, ib. num. 231. III. Si verò factus ſit in utilitatem ſolius recipientis, teneatur is ex omni culpa, lata, levi, & leviſſima, ib. num. 232. Quæ leges juxta communiorem obligant in conſcientia, etiam ante ſententiam Judicis, ib. num. 233. Sententia tamen oppoſita eſt probabilior, ſcilicet eas non obligare in foro conſcientiæ ante ſententiam Judicis, ib. num. 234.

Inferuntur, & reſolvuntur varia, & an, quod ſcilicet tenearis rem alienam conſervare incendio, naufragio, rapina &c. cum jactura rei tuæ, f. 35. n. 235.

Et hæc prædicta intelligenda ſunt tam in veris, quàm in quaſi contractibus, ib. n. 239. ſaltem poſt ſententiam Judicis, ibid. num. 240.

De Reſtitutione ad damnum injuſtum cooperantium f. 36.

Præter injuſti damni executorem, ad reſtitutionem etiam obligantur ejus concauſæ, ib. num. 1. Omnes ſcilicet ſcienter, deliberatè, & voluntariè, ib. num. 2. cooperantes *efficaciter* ad injuſtum damnum proximi, ib. à num. 3. Re ipſa ſecutum, f. 37. num. 6. Etſi aliàs etiam illud ſine eorum cooperatione ſecutum fuiſſet, ib. num. 7. Cauſæ cooperantes poſitivè, & negativè, quæ ib. num. 8. *Mandans* (prima cauſa cooperans) ſi mandatum ſuum ante damni executionem revocet, & illa revocatio ad notitiam mandatarii pervenerit, liber eſt ab onere reſtitutionis, ib. num. 9. Reſolvitur caſus, ib. num. 10. Secus ſi illa revocatio ante damni executionem ad notitiam mandatarii non pervenerit, ibid. num. 11. Quid ſi quidem quis vellet, non tamen ampliùs poteſt revocare mandatum, ib. num. 12.

Si mandatarius axcedat mandatum in damna inferendo, it, non mandans exceſſum illum compenſare tenetur, ib. n. 13. Quid ſi mandatarius ipſa ob executionem mandati damnum patiatur, v. g. occidatur, ſ. 38. num. 14.

An mandans, ſicque obligatus cenſeatur, ſi alium in ſui gratiam tertio damnum inferre jam paratum non prohibeat, cùm facilè poſſet, ib. n. 15. Caſus varii, ib. à n. 16.

Conſulens ſæpè ſolus obligatur ad compenſandum totum damnum, ut ſæpè ſunt Conſiliarii Principum, Advocati, Juriſperiti, & Confeſſarii, &c. ib. n. 19.

Qualis culpa requiratur, ut quis ad reſtitutionem obligetur ex malo conſilio, ib. n. 20.

Licèt *mandans* revocato mandato, non tamen *conſulens* revocato conſilio liberatur à reſtitutiona damno ſecuto: quænam ratio diſcriminis, ſ. 39. n. 21. Oppoſitum tamen eum liberari, eſt etiam probabile, ib. n. 22.

Ad quid obligetur, qui alium jam reſolutum, & determinatum, ſive ex ſe, ſive ex aliorum conſilio, inſuper etiam ſuo conſilio, vel hortatu magis animat, & confirmat ad damnum alterius, ib. num. 23. Reſolutiones, & caſus varii, ib. à num. 24.

Conſentiens in damnum alteri inferendum quidem ſemper peccat conſenſu etiam inefficaci, ſ. 40. à num. 28. Ut tamen ad reſtitutionem obligetur, debet eſſe conſentient conconſenſu efficaci dependentiæ, ita ut damum inferendum, vel illud inferens ab eo dependeat: Caſus varii de Conſiliariis, Conſultoribus, Senatoribus, Vocalibus, in Senatu, Capitulo &c. ib. num. 30.

Ad quid, & qualiter obligentur, qui ſuo voto, vel ſuffragio fuerunt cauſa damni, ib. à n. 31.

Palpo quis dicatur, & qualiter obligetur, ib. n. 36.

Ad quid, & qualiter obligetur *receptor*, ſeu recipiens, cuſtodiens, defendens &c. damnificantes, fures, latrones &c. ib. à num. 37.

Quis dicatur, & qualiter obligetur cauſa participans, ſ. 41. à num. 40.

A peccato, & reſtitutione axcuſatur, qui metu mortis, v. g. furi præbet claves, inſtrumenta, milites, & prædones &c. juvat in aſportandis prædus, abigendo vaccas, &c. Caſus varii, ib. à n. 42.

Mutus, non *obſtans*, non *manifeſtans*, tripliciter obligari poſſunt ad impediendum danum alterius, ib. à n. 46.

Obligatio impediendi damnum alterius poteſt eſſe, vel ex charitate, vel ex juſtitia, & quinam obligentur ex juſtitia, ib. num. 4 .

Soli ex juſtitia obligati impedire, & non impedientes damnum alterius, obligantur ad damni ſecuti compenſationem, ſ. 42. num. 50. Non verò obligati ex charitate tantùm, ib. num. 51. Etiamſi ex vindicta, odio &c. & erga alterum, damnum ei non impedias, re negativè habeas &c. ibid. num. 52. vel etiam pecuniam accipias à fure, v. g. ne clames, impedias, manifeſtes, &c. ib. num. 53. Secus ſi accepto pretio, tua promiſſione tacendi furem animoſiorem reddas, ib. à num. 54.

Qualis debeat eſſe culpa, gravi, an levis, ut obligatus ex juſtitia impedire, & non impediens, teneatur compenſare damnum à ſe non impeditum, ſ. 43. n. 56. Reſolvuntur varii caſus, de Principe, Magiſtratu, Gubernatore, Conſiliariis, famulis, Ancillis, Cuſtodibus urbium, agrorum, Judicibus, Reis, teſtibus, & Confeſſariis &c. non impedientibus damna, ubi deberent, ib. à n. 57.

Concauſæ ad damnum alterius ad reſtitutionem obligantur juxta proportionem influxus, & cauſalitatis in damnificando, ſ. 44. n. 63. Ad quid, & qualiter teneatur. I. Cauſa totalis totalitate cauſæ, ib. n. 64. II. Ad quid partialis partialitate effectus, ib. n. 65. III. Ad quid partialis partialitate cauſæ tantùm, n. 66. ac IV. partialis partialitate cauſæ quidem, totalis tamen totalitate effectus, ib. n. 67. Reſolvitur caſus de militantibus in bello injuſto, ſ. 45. n. 68.

Quo ordine, qualiter, ſeu qui prior ex damnificantibus, vel cooperantibus reſtituere teneatur, ib. à num. 69.

Cui reſtituendum, ſ. 46.

Debita certa ordinariè reſtituenda ſunt Domino immediatè, ſ. 47. num. 75. niſi rationabilis cauſa excuſet (quales enumerantur quatuor) ib. à num. 76. aut juſto poſſeſſori, cui res debita, vel ablata eſt, ſ. 47. num. 80. niſi rurſùs rationabilis cauſa excuſet, uti videbis in quatuor caſibus, ib. à n. 81.

Si res reſtituenda ſit nocitura Domino, ei debet non reſtitui, ſaltem ex *Charitate*, ib. num. 85. ac etiam ex *juſtitia*, ſi ea mox certò abuſurus ſit Dominus contra *juſtitiam* in damnum alterius, ib. à num. 86. ſolvuntur objectiones, ſ. 48. à num. 90. ſi verò ea abuſurus ſit contra alias ſolùm virtutes, debet ei non reddi ex charitate tantùm, ibid. num. 93. niſi rurſus rationabilis cauſa excuſet (ubi quæ, & quanta eſſe debeat) ib. num. 96.

Defuncto Domino, res reſtituenda eſt hæredibus, ib. n. 97. quid faciendum ſi nulli adſint hæredes, ib. à n. 98.

Debita incerta ex delicto formali contracta, v. g. per Simoniam, uſuras, injuſtos contractus, defraudationes, furta, rapinas, &c. ſi Dominus ignoretur, vel ita abſens ſit, ut ei reſtitui non poſſit, reſtitui debent pauperibus, vel applicari ad pias cauſas, ſ. 49. n. 101. Prins autem facienda eſt ſufficiens inquiſitio veri Domini, ib. n. 103. qua præmiſa, & re jam ſic erogata, etſi Dominus poſteà compareat, ad nihil ampliùs tenetur reſtituens, ib. num. 104. Quinam intelligantur nomine pauperum, ib. à n. 105.

Etiam poſſeſſor bonæ fidei, ubi agnoſcit rem eſſe alienam, ſed domino ignoto, vel ita ſe habente, ut ei reſtitui non poſſit, probabiliter eam reſtituere debet pauperibus etiam, vel applicare ad pios uſus, ib. n. 107. Tamen æquè probabiliter eam ſibi retinere poteſt, ſ. 50. num. 108. & domino comparente, ſolùm reſtituere tenetur, quantum inde factus eſt ditior, ib. num. 106.

Idem omnino dicendum eſt de rebus inventis domino non comparente, poſt factam diligentem inquiſitionem, ib. à n. 110. quæ eò major, & diuturnior eſſe debet, quo majoris momenti eſt res perdita, ib. n. 112. quouſque quis talis rei inventæ dominum expectare debeat, ib.

Sententia tamen probabilis, & æquè tuta eſt, res inventas, domino con comparente, titulo Inventionis poſſe retineri ab inventore, ib, à num. 111. via media, & tutiſſima, ſ. 51. num. 114.

Quando damnum illatum eſt immediatè ipſi Communitati, reſtitutio facienda eſt ipſi Communitati Immediatè non particularibus civibus, vel perſonis, ib. num. 116. Secus, ſi illatum ſit civi, vel perſonæ particulari, ib. n. 117.

Quando reſtituendum, ſ. 51.

Reſtitutio *interna* quoad propoſitum internum facienda eſt ſtatim *mathematicè*, ſeu in puncto, quo quis ſcit ſe eſſe debitorem, ſ. 52. n. 119. Unde non tantùm poſitivè nolens, ſed & negativè ſe habens, ſe omittens velle reſtituere, invito Domino, continuò peccat toto tempore, ib. n. 120. talis tamen prolongata rei alienæ detentio ſemper manet idem numero peccatum, quamdiù voluntas non reſtituendi moraliter continuatur, ib. n. 121. alias tot committuntur peccata, quoties voluntas non reſtituendi formaliter, vel virtualiter interrumpitur. ib. n. 122.

Reſtitutio *externa*, quoad executionem facienda eſt ſtatim *moraliter* tantùm, quamprimùm commodè fieri poteſt, ib. n. 124. ſecùs faciendo debitor peccat, & inſuper obligatur etiam ad compenſandum damnum emergens, & lucrum ceſſans, ſeu intereſſe ordinarium, & extraordinarium, ſ. 53. à n. 125. etiam nulla præmiſſa admonitione, ib. n. 127. niſi in rato caſu, quo facilè, & utiliter moneri potuiſſet, & monitus non fuit: tunc enim creditor præſumitur, lucrum, vel damnum illud extraordinarium remiſiſſe, ib. à num. 128.

Etſi debitor ex delicto quandoque ob paupertatem, vel impotentiam excuſetur à reſtitutione ipſius rei, non tamen excuſatur ab intereſſe ordinario, & extraordinario, ib. num. 130.

Quando, & quid reſtituere teneatur poſſeſſor bonæ fidei, ubi cognovit, rem eſſe alienam, ib. à n. 131. Debitor ex contractu obligatur ſtatim *Mortaliter* impleto termino contractu præfixo, ib. n. 136.

Gravitas dilationis ſumi non debet ex mora temporis, ſed damno creditoris, ſ. 54. num. 137. quo ceſſante differre ſolutionem, etiam juratam, veniale tantùm erit, ib. n. 138.

An, & quando liceat terminum ſolutioni prævenire, ibid. num. 139.

Debito ax contractu ſolutionem culpabiliter differens, obligatur creditori ſub mortali ad omne intereſſe, ib. nu. 40. ſi culpa ſit Theologica, & gravis, ib. num. 141. Secùs, ſi culpa non ſit gravis, aut creditor putetur non eſſe graviter invitus, ib. n. 142. Si verò creditor ſit omninò invitus ad dilationem ſolutionis ultra terminum, ad hoc ut ei tenearis ad intereſſe, probabiliùs debes priùs fuiſſe ab eo admonitus, ib. n. 143.

Qui commodè poſſet reſtituere ſimul totum, non ſatisfacit reſtituendo ſucceſſivè per partes, nec cum tali propoſito abſolvi poteſt à Confeſſario, ib. n. 144. niſi in rato caſu, quo ſcilicet Confeſſarius videt, eum alio modo omninò non reſtituturum, nec creditorem notabile damnum pati, & debitorem bona fide ita procedere, aliàs non, ſ. 55. à num. 145. Sicut nec in articulo mortis quidem abſolvi poteſt debitor non habens propoſitum reſtituendi, quamprimùm commodè poterit. ib. n. 148.

Ad abſolutionem tamen conferendam ſufficit reſtitutio mentis, ſeu propoſitum in proximum, ib. n. 149.

Qui, bis, ter, vel ſæpiùs in aliis Confeſſionibus juſſus reſtituere, non reſtituit, cùm facilè potuiſſet, regulariter abſolvendus non eſt, niſi priùs reſtituat, ibid. num. 150. ſicut etiam non tantùm ſanus, volens reſtitutionem differre uſque ad mortem, ſed nec moribundus abſolvi poteſt, qui cùm facilè poſſit, non vult ipſe reſtituere, ſed onus reſtituendi relinquere hæredibus, ib. n. 151.

Digitized by Google

Ubi, ſeu quo loco reſtituendum, f. 55.

Reſtitutio *ex delicto* facienda eſt in loco domini, ſeu creditoris, ubi ſcilicet is rem ſuam haberet, ſi ei ablata, vel detenta non fuiſſet, f. 56. n. 153. Idque ſemper expenſis ipſius debitoris, ib. n. 154. non ſolùm quando ipſe rem aliò tranſtulit, ib. n. 155. ſed etiam, quando ipſe Dominus, ſeu damnificatus aliò migravit, vel rem, ſeu pretium ejus ſecum aſportaſſet, ib. n. 156. quod etiam verum eſt, ſi reſtitutio fiat ex ſola injuſta detentione, ib. n. 157.

Quantas expenſas facere debeat debitor ex delicto ad reſtituendam rem alienam, variæ ſunt ſententiæ, ib. à n. 158. In noſtra Sententia: ſi debitor in expenſis faciendis pro reſtitutione rei alienæ patiatur damnum ſolùm æquale, velut paulò majus, quàm patiatur Dominus ex carentia rei ſuæ, adhuc obligatur reſtituere, f. 57. n. 161.

Si verò deberet pati damnum longè majus, reſtitutionem differre poteſt, ib. n. 162.

Ideòque reſtitutio facienda eſt per expenſas debitoris proportionatas debito, ut ſi aliter reſtitutio fieri non poſſit, tantæ faciendæ ſint expenſæ, quantum eſt debitum, v.g. mille, ut reſtituas mille, ib. n. 163.

Si nulla ſit via, vel ſpes rem cum talibus proportionatis expenſis reſtituendi ipſi domino, reſtituenda eſt ejus proximè conſanguineis, vel in horum defectu pauperibus, ib. num. 164.

Reſtitutio *ex re accepta* in loco debitoris, ſi alio transferenda ſit, fieri debet expenſis creditoris, vel domini, ib. n. 165. qui proinde à debitore litteris, v.g. monendus eſt, quid de re ſua fieri velit, ib. n. 166.

Quid faciendum debitori, ſi dominus ignoretur, aut conveniri, vel res transferri non poſſit ſine æquali, vel majori ſumptu, quàm ipſa valeat, ib. à n. 168.

Reſtitutio *ex contractu juſto* facienda eſt in loco conventionis expreſſo, vel tacito, ib. à num. 170. Si verò res ſit aliò transferenda, id fieri debet expenſis, illius in cujus gratiam, vel utilitatem potiſſimùm contractus eſt initus, f. 58. à num. 174.

Quomodo reſtituendum, f. 58.

Reſtitutio facienda eſt eo modo, quo res ſufficienter veniat ad manus domini, ib. n. 2.

Debita ex delicto occulto occultè, ex publico autem quandoque etiam publicè reſtituenda ſunt, ib. n. 3.

Quando reſtitutio occultè facienda, commodè fieri non poteſt ab ipſomet debitore, adhibenda eſt perſona tertia, qualis plerumque eſt Confeſſarius, ib. n. 4.

Ex rationabili cauſa ſufficit reſtituere, rectè, fingendo ſe, quaſi quid donaret, cùm tamen reverà animus ſit ſic reſtituere, f. 50. num. 5.

Si debitum tranſmiſſum per perſonam à creditore delegatam pereat quomodocunque, ipſi creditori perit, ib. n. 6.

Unde ſi famulus à creditore ad petendum debitum miſſus, cum eo aufugiat, debitor liber manet, ib. n. 7. pariter ſi nuntius à debitore cum præſcitu, & voluntate creditoris electus, rem ex quacunque cauſa non reddat domino, debitor liberatur, ib. n. 9. Idem eſt, ſi debitor, & creditor ſtatuerunt ſignum, quo à quacunque perſona exhibito res mittatur, ſi perit, domino perit, ib. n. 10.

Item etiam debitum *ex contractu*, vel *re accepta* tranſmiſſum per perſonam fidelem habitam, deputatam ab ipſo debitore non huic, ſed creditori perit, ſi debitum ſit *reale*, ac *determinatum in individuo*, ib. n. 11. Secus, ſi debitum ſit perſonale, & indeterminatum in aliquo genere, v.g. centum floreni, tot modii frumenti, ib. n. 12.

Si rem voto, vel juramento promiſſam Eccleſiæ, v.g. mittas per virum fidelem tibi putatum, ſi is eam ſibi retinuit, tu deobligaberis, non tamen ipſe, ib. n. 13. niſi rem illam ſine ſua culpa, v.g. furto, latrocinio &c. amiſiſſet, ib. n. 14.

Debitum, verò *ex delicto*, ſive reale determinatum, ſive perſonale, & indeterminatum in ſpecie, & individuo, tranſmiſſum per internuntium quemcumque, etiam Confeſſarium, ſi pereat, vel non reddatur quocunque caſu, debitori perit, f. 60. n. 15. Solvuntur objectiones, ibid. à n. 16.

Qui rem furtivam Petro, v.g. debitam, bona fide, ſuo vel alterius, v.g. Confeſſarii conſilio, jam erogavit pauperibus, de errore eductus, ſecundùm communem ſententiam adhuc tenetur eam reſtituere domino: ſecundùm alios tamen probabiliter liberatur, ib. n. 20.

Reſolvitur caſus de famulo, qui vas argenteum nomine Titii dono dandum Cajo, id retinuit uſque poſt mortem Titii, ad quid, vel quibus teneatur, ib. n. 21.

Quo ordine reſtituendum, f. 60.

Ordine reſtitutionis, debita certa præferenda ſunt incertis, ita ut habens plura debita, priùs reſtituere debeat certa debitoribus notis, poſteà de reliquo incerta, quouſque ſe extendunt facultates, f. 61. à n. 24.

Pariter debita realia preferenda ſunt perſonabilibus, ib. à n. 26. Inter debita autem perſonalia, hypothecata præferenda ſunt nudis, non hypothecatis, ib. à n. 29. Similiter debita privilegiata præferenda ſunt nudis in totum, f. 62. n. 34.

Docetur ſummariè, quæ, & quo ordine ex bonis defuncti ſolvenda ſint, ib. à n. 35.

Inter debita nuda, oneroſa præferenda ſunt gratuitis, ita ne quis priùs ſolvere debeat debita ex contractu, quàm donatione, legato &c. à n. 40.

Reliqua debita perſonalia nuda ejuſdem rationis, ſcilicet nec hypothecata, privilegiata indifferenter ſolvenda ſunt pro rata parte facultatis, & debitorum proportione geometrica, ib. n. 42. Reſolvuntur fundamenta oppoſitæ ſententiæ, ib. n. 44.

Enumerantur quatuor caſus, quibus debitor non potens ſolvere omnibus, licitè ſolvit uni, vel pluribus integrum debitum ante alios, etiam priores creditores, f. 63. à n. 45.

Reſtitutio ex homicidio.

Reſtitutio ex homicidio debita, f. 138. n. 212.

Omnis homicida, vel mutilator obligatur compenſare damnum temporale ex homicidio voluntario, & injuſto, ib. n. 213.

Qui occidit volentem, & petentem occidi, peccat quidem graviſſimè contra jus DEI, ad nullam tamen reſtitutionem obligatur, ib. n. 215. ſicut nec provocatus ad duellum, ſi provocantem occidat, ib. n. 216. Un nec invaſus injuſtè in vita, vel bonis, ſi invaſorem occidat; etiam cum aliquali moderaminis exceſſu, ib. n. 217.

Pro damno perſonali, ſeu vita occiſi non eſt facienda reſtitutio aliqua, f. 139. n. 219. niſi probabiliter ſpiritualis, ib. n. 220. ſaltem poſt ſententiam Judicis, ib. n. 221.

Nulla etiam facienda eſt reſtitutio pro bonis ſpiritualibus, quæ occiſus feciſſet inpoſterum, ib. n. 221.

Compenſanda autem ſunt omnia damna temporalia mortem læſi antecedentia, ib. à n. 223.

Idque, vel ipſi læſo morituro, vel eo mortuo proximis ejus hæredibus, f. 140. n. 225. idem eſt de mutilatione, vulneratione, & quavis damnificatione corporali, ib. n. 226.

Damna temporalia homicidii, mortem ſubſequentia, quando, quibus, & qualiter reſtituere teneatur occiſor, ib. n. 227.

Obligatio reſtituendi pro damno temporali antecedente, & conſequente mortem, tranſit ad hæredes occiſoris, f. 141. n. 231. niſi moriturus ante mortem ſuam ei totum remiſerit, ib. à n. 232. ſi tamen poſſit, ib. n. 235. aut niſi & ipſe homicida extremo ſupplicio afficiatur; tunc enim probabiliter ejus hæredes liberantur ab omni obligatione reſtituendi loco ejus, ib. n. 236.

Reſtitutio famæ.

Reſtitutio famæ perſonalis, & realis f. 157. a n. 83.

Reparatio famæ quando, & qualiter fieri debeat, ſi crimen fuit falſum, f. 158. à n. 89. qualiter, ſi fuit verum, f. 159. num. 90.

Quibus modis, ib. n. 91. apud quos, ib. n. 97.

A reſtitutione famæ excuſat. I. *Ceſſatio damni*, f. 161. n. 110. ut ſi à principio ex detractione, vel calumnia alteri nullum ſecutum fuit damnum famæ, vel honoris, ib. n. 111. vel poſteà alia via recuperata ſit, ib. n. 112. aut infamia jam oblivione deleta ſit, ib. n. 113. aut crimen illud poſteà aliundè pateſiat, ib. n. 114.

II. Excuſat remiſſio læſi expreſſa, vel tacita, f. 162. à n. 115.

III. *Compenſatio mutua*, quando ſcilicet infamatus te viciſſim infamavit, ib. n. 117. quæ tamen compenſatio per ſe directè, & per modum compenſationis licita non eſt, ib. n. 118. ſed ſolùm per accidens, indirectè, & per modum defenſionis ib. n. 119.

IV. Excuſat *impotentia* phyſica, & moralis, quamdiù durat, ib. n. 120. quando cenſeatur eſſe impotentia moralis, ib.

Nullus tenetur famam reſtituere cum evidenti periculo vitæ, ib. n. 121. vel cum notabiliter graviori detrimento propriæ famæ f. 163. à n. 122.

Nullus tenetur famam compenſare pecunia, ſi aliter non poſſit, ib. n. 124.

Scandalum.

Scandalum *activum* quid, f. 71. à n. 2. eſt duplex, aliud directum, ib. n. 6. aliud indirectum, ib. à n. 7. quod variis modis fieri ſolet, dicendo, faciendo, omittendo &c. ib. n. 11. Utrumque tam directum, quàm indirectum eſt ex genere ſuo mortale, f. 72. n. 13. vel etiam veniale pro ratione materiæ, ib. n. 14. quomodo ex veniale fiat mortale, ib.

Scandalum directum probabiliùs eſt peccatum ſpeciale contra Charitatem, ideòque neceſſariò explicandum in Confeſſione unà cum ſpecie peccati, & circumſtantiis perſonæ inducitæ, vel ſcandalizatæ, ib. n. 18. Exempla varia, ib. à num. 19.

Scandalum paſſivum eſt etiam duplex datum, & acceptum, f. 73. à n. 22. Scandalum merè paſſivum, & acceptum non ſemper, ib. n. 24. ſed aliquando ſolùm vitari debet, ib. n. 25. aliquando autem ob juſtam cauſam permitti poteſt, ib. n. 26. Immò aliquando permitti etiam debet, ib. n. 27. Ut quando occurrit præceptum divinum, vel humanum magis obligans ad agendum aliquid, quam omittendum illud timore ſcandali paſſivi in aliis ſecuturi. Exempla varia, ib. n. 28. Unde ob ſcandalum puſillorum omittenda non ſunt ſpiritualia ad ſalutem neceſſaria, f. 74. n. 30. Bona

autem

autem ſpiritualia ad ſalutem non neceſſaria ob ſcandalum puſillorum occultari, vel aliquantulum differri debent, donec reddatur ratio facti, ib. nu. 31. ob ſcandalum puſillorum, bona temporalia quandoque dimittenda ſunt, ſi ſine gravi proprio, vel tertii incommodo fieri poſſit id, ib. n. 33. Reſolvuntur varii caſus circa fœminas, v. g. an matrona, vel virgo, ſciens ſe ab aliquo turpiter amari, quoties ab eo videtur, poſſit I. permittere ſe ab illo videri, ib. n. 33. aut II. ſe videndam per feneſtras præbere, ib. n. 35. aut III. prodeundo in publicum illi occaſionem videndi facere ib. à n. 36. Item, qualiter, & quantum liceat fœminæ ſe ornare ſine peccato ſcandali, ib. à n. 38. Item, an, & qualiter præviſo ſcandalo liceat fœminæ ſaltare, f. 75. n. 40. ac an, & quos tactus permittere poſſit inter ſaltandum, ib. n. 41.

An, quando, & qualiter citrà peccatum ſcandali liceat inducere, & cooperari ad peccatum alterius jam parati peccare, vel aliàs certò peccaturi, f. 76. n. 42. v. g. an jam parato, ib. à n. 43. vel jam volenti peccare, ib. n. 45. aut certò peccaturo, jejunium fracturo &c. liceat dare potum uberem, cibos vetitos &c. ib. à n. 47. commiſſuro peccatum gravius ſuadere minus, f. 77. à n. 52. Ut evitetur damnum majus, proponere minus &c. ib. à n. 60. Item an liceat peccatum alterius permittere, vel ad illud anſam dare ſaltem ob bonum finem, ad alterius emendationem, f. 78. à nm. 63. v. g. filium, ſervum ſuſpectum permittere denuò furari, ei pecuniam exponere, clavem relinquere &c. ib. à n. 65. uxori de adulterio ſuſpectæ occaſionem, vel anſam relinquere, ut deprehenſa emendetur, &c. ibid. num. 177.

Item, an, quando, & qualiter citrà peccatum ſcandali, ob juſtam cauſam neceſſitatis, vel utilitatis liceat petere opus ab aliquo, quod is ſine peccato præſtare poſſet, etſi putetur, vel prævideatur non ſine peccato præſtiturus, f. 79. à n. 75. v. g. petere Sacrum, abſolutionem, vel alia Sacramenta à concubinario, vel aliàs notoriè in mortali exiſtente, excommunicato, ib. n. 76. petere mutuum ab uſurario, ib. n. 77. ſolutionem maleficii, ib. n. 78. fœminæ adire Judicem, Magnatem, vocare Medicum &c. etſi advertat eos inde lapſuros, vel tentandos, ib. n. 80.

An citra ſcandali peccatum, ob ceſſationem lucri notabilis licitè poſſint hoſpites, caupones, coqui &c. miniſtrare vinum inebriaturis, ib. à n. 81. cibos indifferentes etiam carnes in locis, ubi Catholici permixti ſunt cum hæreticis, aut hæreticis tranſeuntibus per loca Catholica, ib. n. 84. Opifices licitè facere, mercatores vendere, arma, fucos muliebres, taxillos, carthiſolia &c. ad peccatum ab uſuris, ib. à n. 85. vel artefacta ad libidinem excitantia, ib. à n. 87. aut ædificare, reſtaurare hæreticorum templa, Judæorum ſynagogas eaſtruere, vel locare domum meretrici, &c. ib. n. 90. pingere, vel repræſentare valdè turpia, f. 81. n. 92.

Item, an citrà peccatum ſcandali poſſit debitor reddere mutuum, ſubditus tributum dominis immediatè abuſuris, ib. à num. 95. Confeſſarius abſolutionem, Parochus Euchariſtiam, &c. indiſpoſitis, ib. n. 97. uxor debitum marito votum caſtitatis habenti, ib. n. 9?. famuli, ancillæ heros, vel heras juvare ad peccata, vel facere opera ad peccatum ordinata, ib. n. 99.

Item, an, & quando liceat Chriſtianis captis apud Turcas contra Chriſtianos bellare, remigare, fundere, ſarcinas, & arma advehere, f. 82. à n. 102. Tyranno obedire, ib. n. 105. Parentibus, vel dominis in domo ſervare filios, vel ſervos laſcivos, fornicantes &c. ib. n. 106. offerre pecuniam pro adminiſtrandis Sacramentis neceſſariis Sacerdoti, vel Parocho aliter nolenti, &c. ib. n. 107.

Scandalizans activè, ſeu lædens alium in bonis animæ, tenetur ad procurandam ejus emendationem non tantùm ex Charitate, f. 83. n. 112. ſed probabiliter etiam ex juſtitia, ib. n. 115. Idque certum, ſi per vim, vel fraudem induxit alium ad peccatum, vel errorem in rebus fidei, ib. n. 116. ita ut talis ſub mortali obligetur vim, metum, minas, imperium &c. revocare, fraudem, dolum, vel falſas perſuaſiones amovere, ib. n. 117. ac mediis opportunis ſeducti emendationem procurare, f. 84. n. 119. & ſi deductus inde damnum paſſus eſt, illud compenſare, ib. n. 120.

Qui verò ſine vi, vel fraude aliquem, vel aliàs jam paratum induxit in peccatum, non ex juſtitia, ſed ex Charitate tantùm obligatur ad ejus emendationem, ib. à n. 121.

Item quomodo peccent Parentes, conſanguinei, vel quivis talis aliquem, vel aliquam à Religione ingredienda, vel profitenda retrahentes, impedientes &c. ib. n. 124. & ad quid obligentur in primis ipſi taliter abſtracto, ib. n. 126. deinde ad quid Religioni pro abſtracto ingreſſuro, vel profeſſuro, f. 85. n. 131. aut pro jam profeſſo ſic abſtracto, ib. n. 133. ac tandem quantum, & quomodo pro his abſtractis reſtituendum Religioni, ib. n. 134. An, quomodo, & quotupliciter peccent, qui malo animo, & ſine cauſa Novitio negant votum ad Profeſſionem, f. 86. a n. 138.

Secretum.

Secretum ſibi comiſſum revelans, an, quando, & qualiter peccet, f. 151. n. 45. Quæ ſint cauſæ juſtæ revelandi, ib. num. 46.

Servitus.

Servitus quid, quotuplex, f. 193. n. 30. alia ruſtica, alia urbana, ib. à nu. 31. Quomodo ſervitutes acquirantur, & quando præſcribantur, ib. n. 33.

Societatis Contractus.

Societatis contractus quid, f. 301. nu. 51. lucrum, ib. nu. 52. & damnum debet ſociis eſſe commune, ib. n. 53. juxta proportionem rerum contributarum, f. 302. n. 54.

Societatis contractus licitus, & juſtus eſt, cum certis tamen conditionibus, ib. n. 55.

Societatis privilegium, ib. n. 56.

Societatis contractui licitè apponi pactum aſſecurationis capitalis, & lucri, negant multi, ib. n° 57.

Sed veriùs affirmant alii communiter, ib. n. 58.

In ſocietate virtualiter, & implicitè involvuntur tres contractus, ib. n. 59.

Subjectum dominii.

Subjectum dominii duplex, remotum. & proximum, f. 193. Vide *Dominium*.

Suſpicio.

Suſpicio temeraria quid, f. 148. n. 25. eſt ex genere ſuo peccatum veniale tantùm, fol. 149. n. 31. per accidens ſæpè fit mortale, ib. n. 32.

Teſtamentum.

Teſtamentum quid, & quotuplex, f. 247. n. 61. ſolemne quid, ib. n. 62. quæ ad ejus ſolemnitatem requirantur, ib. à n. 63. aliud eſt ſcriptum, & clauſum, aliud nuncupativum, & apertum, ib. n. 64.

Teſtamenta privilegiata ſunt. I. ad pias cauſas, ib. à n. 67. & II. Inter liberos, f. 248. à n. 73. ac III. Teſtamenta militum, & ruſticorum, ib. n. 74. & IV. teſtamenta tempore peſtis, ib. n. 75.

Teſtamentum imperfectum, ſeu codicillus quid, f. 249. n. 76.

Teſtari volenti quid, & qualiter prudenter conſulere poſſit Parochus, vel Confeſſarius, f. 251. à n. 92.

An, & quando teſtamentum mutari, vel revocari poſſit, f. 249. n. 77.

Teſtari qui prohibeantur, f. 251. à n. 97.

Teſtamenti Executores ad quid, & qualiter obligentur, f. 252. num. 103.

Quid ſi certum, rem eſſe legatam, vel teſtatam, ſed neſcitur, vel dubitatur cui, ib. n. 104. aut quid, vel quantum, f. 253. num. 105.

Theſaurus.

Theſaurus quid, & cujus ſit repertus in fundo proprio, alieno, vel loco communi, f. 210. n. 169.

Licitè quis emit pretio ordinario agrum, in quo ſcit theſaurum latere, f. 211. à n. 174.

Theſaurus impropriè dictus, ib. n. 177.

Quid de emente rem mobilem, veſtem, ſaccos, &c. in qua latet theſaurus, ib. n. 178.

An, qui videt theſaurum infodi, poſſit ſtatim ſibi eum effodere, f. 212. n. 179.

Teſtimonium falſum.

Teſtimonium falſum, f. 152. à num. 49. quando quis teneatur teſtari, ib. num. 51. Quæ cauſæ ab eo dando excuſent, ibid. num. 52.

Tributum.

Tributum quid, quotuplex, f. 185. n. 142. ut juſta ſint, quatuor requiruntur conditiones, ib. à n. 144. quibus habitis, licita eſt eorum exactio, f. 186. n. 148.

Tributa ſolvere eſt obligatio in conſcientia, ſi juſta ſint, ib. à n. 150. ſecus, quando conſtat eſſe injuſta, vel dubitatur de eorum juſtitia, ib. n. 152. Quid in his conſulendum à Confeſſariis, f. 187. n. 156.

Vectigal.

Vectigal, Tributum, &c. quid fol. 185. n. 142.

Venatio, Piſcatio.

Venatio, Piſcatio &c. qualiter prohibitæ, & quibus, f. 209. à n. 153. reſolvuntur varia dubia, ib. à n. 156. venantes, piſcantes, contra jus Principis, an fiant domini animalium captorum, ib. n. 158. ad quid teneantur, ib. n. 160. qualiter peccent, ibid. n. 159.

Venditio.

Venditio, Emptio quid, f. 277. n. 3.

Vendere rem cariùs, an liceat eo ſolo prætextu, quod credito vendatur, f. 279. n. 31.

Vendens rem pretio præſenti, quod ſcit brevi minuendum, non peccet, f. 280. à n. 33.

Vendens alieno nomine, an poſſit ſibi lucrari cariùs vendendo, ib. num. 36. reſolvuntur caſus varii, ib. n. 37.

Vendi poſſunt omnia noſtra in re, f. 281. n. 42. noſtra in ſpe, f. 282. n. 44. noſtra in jure, ib. n. 45. noſtra in credito, ibid. num. 46.

Quod.

Index Rerum notabilium

Quodnam ſit pretium juſtum, ſeu quanti juſtè vendi, & emi poſſint ejuſmodi jura, debita, credita, chyrographa &c. ibid. num. 47.

Vendi non poſſunt res ſacræ, prohibitæ, alienæ furtivæ &c. f. 283. n. 52.

Vendens ſcienter rem alienam emptori ignaro, ib. à n. 53. reſolvuntur varia de negotiante pecuniis alienis, ludente falſis aleis, emente equum bona fide à fure, &c. eumque rurſus vendente, ib. à n. 54.

Quid ſi uterque, & vendens, & emens ſciat rem eſſe alienam, f. 284. n. 59. reſolvuntur varia, ib. à n. 60.

Vendi non poſſunt res vitiatæ pro bonis, aut è contra, f. 285. à n. 64. Unde venditor tenetur manifeſtare vitium rei, tam interrogatum, ib. n. 65. quàm latens, vel occultum, ibid. n. 66. non verò patens, ib. n. 67. ſi tamen res adhuc ſerviat ad finem ab emptore intentum ſine ejus damno, vitium, ſive latens, ſive patens, non neceſſariò manifeſtari debet. ib. num. 68.

Vendens rem per poſitivam deceptionem, v.g. vitium celando, colorando, &c. f. 287. n. 73.

Vendere quid pro quo, ib. n. 74.

Vendere rem diminutam, vel deterioratam prætextu vilioris pretii, ib. n. 75.

Vendere rem alia materia permixtam, ſpecialiter vinum aqua dilutum, an, & quando liceat, f. 288. n. 77.

Vendere eamdem pluribus in ſolidum, f. 289. à n. 85.

Si res vendita nondum tradita pereat, vel patiatur, cujus damno id fiat, f. 290. à n. 89.

Rei venditæ nondum traditæ fructus pendentes ad quem ſpectent, ib. n. 93.

Quid de rei venditæ nondum ſolutæ fructibus percipiendis, vel naſcituris, ib. n. 94.

Venditioni juſtæ an poſſit pactum oneroſum adjici, ibid. n. 97. pactum commiſſorium, ib. pactum in diem, f. 291. n. 99. pactum retrovendendi, ſeu redimendi in futurum, ib. num. 101.

Virginitas.

Virginitas quotuplex, f. 144. num. 2. Virgo mente ſolum, ib. num. 3.

Virgo corpore ſolùm, ib. n. 4.

Virgo mente, & corpore &c. ib. n. 5.

Quando amittant virginitatem, ita ut inter virgines conſecrari, & velari non poſſit, ib. n. 6. & qualiter ſecus faciens peccet, ib.

Uſura.

Uſura quid, & quotuplex, f. 264. à n. 61.

Uſura eſt in mutuo aliquid accipere ultra ſortem, pro abſentia pecuniæ, ejuſque moleſtia ſibi inde orta, ib. n. 61. pro commoditate mutuatario proventura, ib. n. 67. pro voluntate mutuandi, f. 265. n. 68. pro obligatione non ſtatim repetendi, ib. n. 69. etiam ad longius tempus, ſaltem probabilius ibid. à n. 70. ſententia oppoſita probabilis, ib. n. 71. ſolvuntur tamen facilè fundamenta ejus, ib. à n. 72.

Uſuræ diviſio in realem, & mentalem, f. 266. n. 75.

Uſura mentalis quid, & quando, ib. n. 76.

Uſura non eſt in mutuo mentaliter ſolùm ſperare, vel intendere benevolentiam, & gratitudinem, ib. n. 77.

Uſura mentalis completa, & reſtitutioni obnoxia, quæ, & quando, ib. n. 78.

Uſura reſtitutioni obnoxia non eſt, ſi quid detur liberaliter & accipiatur, ut debitum, ib. n. 79. ſecus eſt è contra, ibid. In dubio autem, an mutuatarius det, vel dederit liberaliter, vel tanquam debitum, diſtinguendum eſt, ibid num. 80.

Quid, ſi mutuatarius det ex timore, vel metu non inveniendi alia vice mutuum, ib. n. 81. aut cum eo ita paciſcatur, f. 267. n. 82.

Uſura realis, & aperta quid, ac quando, ib. n. 83.

Uſura eſt obligare mutuatarium cum pacto ad quodcunque munus à manu, à lingua, ab obſequio, ib. n. 84. ſeu ad remittendam aliam obligationem, ib. n. 85. ad dandam mutuum viciſſim, vel quemvis alium contractum ineundum, f. 268. n. 87. imponere gravamen in ipſo mutuo recipiendo, vel reddendo v.g. alibi, illuc mittendo &c. ib. à n. 88. hoc onus uſurariè impoſitum qualiter compenſandum, ib. n. 92.

Praxis Confeſſarii notanda, ib. n. 93.

Quando, & qualiter à vitio uſuræ, & reſtitutione excuſentur ejuſmodi gravamina ib. à n. 94.

Uſura palliata quid, & qualiter fiat in depoſito, f. 269. n. 96. qualiter in emptione, & locatione, ib. n. 97. in venditione, & emptione, ib. num. 98. in venditione, & reemptione, ſeu mohatra, ib. n. 99.

Uſura etiam eſt dare mutuum, accepto aliquo pignore, intereà eo utendo, ib. n. 101. niſi juſtus titulus accedat, f. 270. n. 102.

Quid de uſura explicita ſolùm ex ignorantia, & bona fide facta, ib. à n. 105.

Uſura Jure Canonico, & poſitivo divino, & naturali prohibita, ib. à n. 109. eſt peccatum ex genere ſuo mortale, f. 272. n. 113.

Uſurarius an acquirat dominium uſurarium, ib. à n. 114. an eas alienare poſſit, ib. n. 218.

Uſurarius obligatur reſtituere uſuras ipſas, f. 273. n. 120. ac etiam fructus rei uſurariæ, ib. n. 121.

Quæ obligatio tamen non afficit bona propria uſurarii, ib. numer. 122. tranſit tamen ad hæredes uſurarii, f. 274. n. 123.

Uſurarii pœnæ quales, ib. n. 124.

Uſuram petens, an, & quando peccet, ib. n. 125. an eas, ſolvens peccet, ib. n. 126.

Ad uſuras cooperantes qualiter peccent, ib. n. 127.

Item eas permittentes Principes, Magiſtratus, ib. n. 128.

Uſusfructus.

Uſusfructus quid, f. 191. à n. 18.

Uſufructuarius, & uſuarius in quo conveniant, & differant, ib. n. 22.

Uſusfructus quibus modis finiatur, f. 192. n. 23. Si uſufructuarius Religionem ingreſſus profitetur, ad quem uſusfructus devolvatur, ib. n. 24.

Uſus.

Uſus rei quid, ib. n. 25.

Uſus Juris, uſus facti, ib. n. 26.

Uſusfacti ſimplex quis, qualis, & qui illum habeant, ib. num. 27.

Uſucapio.

Uſucapio quid, vide *Præſcriptio.*

F I N I S.

Aco1 146827

Digitized by Google